UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Hapanta Ta Hellēnisti Heuriskomena

Origenes

Coloniæ, 1685

Origenis Commentaria.

urn:nbn:de:hbz:466:1-79842

Visual Library

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ. ORIGENIS COMMENTARIA.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN GENESIM.

Ad caput 1. verſicul. 12.

Interprete FRANCISCO VIGERO.

Εἰ δέ τινι τοιοῦτόν ἐστι διὰ τὰς ἀνθρωπίνας τεχνίτας μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν χωρὶς ὕλης ἀχρήτου τὸ ὁπωσοῦν βούλημα κατασκευάζειν τὸ ὄντα, ἐπεὶ μηδὲ ἀνδριαντοποιὸς χωρὶς χαλκοῦ τὸ ἴδιον ἔργον ποιῆσαι δύναται, μηδὲ τέκτων χωρὶς ξύλων, μηδὲ οἰκοδόμος χωρὶς λίθων. ζητητέον πρὸς αὐτοὺς εἰ δυνάμεως θεοῦ, εἰ θελήσας ὑποστῆσαι ὁ, τι βούλεται ὁ θεὸς, τῆς θελήσεως αὐτοῦ οὐκ ἀνθιστώσης, ἀδρανίαν ὑπόστασιν ὑποστῆσαι ὁ βούλεται· ᾧ γὰρ λόγῳ τὰς ποιότητας, καὶ πάντας τοὺς πρόνοιαν εἰσάγοντας τῷ ἰδίῳ λόγῳ, οὐκ ὄντας ὡς βούλεται εἰς διακόσμησιν ἐπάγει πάντως ὑφίστησι τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ὄντι, ὅσης χρήζει, ἰκανή ἐστιν αὐτοῦ ἡ βούλησις ποιῆσαι χρεών. διαπορήσομεν γὰρ πρὸς τοὺς ἀβουλομένους ταῦτ' οὕτως ἔχειν, εἰ μὴ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς δυστυχήσαντα τὸν θεὸν, ἀχρήστου εὑρόντα τὴν ὕσιαν, ᾧ εἰ μὴ τὸ ἀχρήστον αὐτῷ ὑποβεβλήκοις ᾧ, οὐδὲν ἔργον δυνατὸς ᾧ ποιῆσαι, ἀλλ' ἔμφυτον ὁ δημιουργὸς, ὁ πατὴρ, οὐκ ἀεργὸς, οὐκ ἀγαθὸς, οὐκ ἄλλό τι τῶν εὐλόγως λεγομένων περὶ θεοῦ· πόθεν δὲ καὶ τὸ μετρεῖν τῆς ὑποκειμένης ὕσιας τὸ τοσόνδε, ὡς διαρκέσαι τῇ πλικότητι κόσμου

A Si quispiam eo in errore versabitur, ut de artificum nostrorum more cogitans, dandum esse neget, Deum res universas moliri posse, nisi materiam quandam ortu carentem præ manibus habuerit, cum neque statuarius absque ære, nec faber lignarius sine lignis, nec architectus sine lapidibus susceptum opus elaborare possit: de potestate Dei quærendum ex illo est, utrum Deus ubi quidquid ipsi placuerit, moliri statue-
B rit, nulla difficultate vim ejus voluntatis inhibente, quod visum sibi fuerit, perficere possit. Qua enim ratione, qualitates illas (id quod ex eorum omnium qui Providentiam esse defendunt oratione, sententiaque conjunctum est) quæ nullæ dum erant, ad Universi ornatum, pro infinita potestate, sapientiaque producit: eadem omnino naturam quamlibet, si qua forte indigeat, procreare continuo voluntas ejus per sese poterit. Nam quæremus ex iis, qui rem hoc modo se habere negaverint, num-
C quid ex eorum opinione consequens sit, belle admodum id ac fortunate Deo cessisse, quod in naturam illam ortus expertem inciderit, quam nisi eo ipso quod ortu careret, nactus esset, nihil unquam efficere potuisset; adeoque perpetuo Molitoris, Parentis, Benigni, Boni, ac cæteris omnibus, quæ magna cum ratione Deo tribuuntur, nominibus spoliatus perstitisset. Deinde qui fieri possit, ut vim materiæ tantam, sic tanquam ad pondus accurate, justeque admensam inverierit,

quæ ad hujus proprie, non majoris, minorisve mundi molitionem satis esset. Invehenda quippe nescio quæ, Deo tamen antiquior Providentia necessario fuerit, quæ materiam ei subjecerit, dum id ea provideret inposterum, ne quas in se Deus haberet artis suæ notiones, irritæ cederent, si non ejus naturæ copia fieret, cujus opera tam excellentem, & eximiam Universi speciem efficeret. Unde porro id habuit, ut omnis qualitatis capax esset, quam eidem imprimere Deus voluisset, nisi qualem eam habere ipse vellet, talem ante sibi, tantamque molitus erit? Jam ut nonnullis daremus ortu carere materiam, iis tamen qui sic opinantur, hunc in modum instare possemus; si quantumvis naturam illam Deo Providentia nulla subjecerit, ejusmodi tamen ea per se fuit: eandem si Providentia suopte consilio procreasset, ecquid amplius ipsa, quam quod fortuito, casuque factum videmus, effecisset. Quid si Deus ipse materiam, quæ nulla dum esset, fingere, molirique statuisset? ecquid tandem ejus cum sapientia, tum divinitas excellentius, quam quod ex ortu carente materia extitit, molitus esset? Nam si ex Providentia idem omnino profecturum erat, quod sine Providentia factum est: quidni ex ipso quoque mundo auctorem omnem, artificemque tollamus? Quemadmodum enim absurdum fuerit, mundum hunc dicere, tam eleganter, apteque constructum, absque sapientis artificis manu talem extitisse: ita vim materiæ tantam, ejusque conditionis & naturæ, adeoque artifici numinis rationi obsequentem, sine ortus sui principio per se ipsam extitisse, non minus ineptum videri debet. Cæterum iis qui artificum nostrorum comparationem obtendunt, quorum nemo sine materia quicquam efficiat, occurrendum nullam eorum hoc in genere similitudinem esse. Materiam enim artifici cuilibet Providentia subjicit, quæ à principe quadam, seu humana illa, seu divina sit, arte oriatur. Atque hæc in præsentiarum adversus eos satis erunt, qui quod ita scriptum videant: *Terra autem erat invisibilis & vacua*, naturam corpoream ortus omnis expertem esse opinantur.

Gen. 1, 2.

Α ὑποστάσει; οἱονεὶ γὰρ προνοιά τις προϋπῆρχε θεῷ, ἀναγκαίως τῇ ὕλῃ ἔσαι ὑποβεβλημένη τῷ θεῷ, προνοουμένῳ τὴν τέχνην τὴν συμπάρχουσάν αὐτῷ μὴ κενοπαθῆσαι, ἢν ἔσης οὐσίας, ἣν ὁμιλῆσαι δυνάμενον κατεκόσμησε τὸ πλεῖστον κόσμου κάλλος· πόθεν δὲ καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ γεγένηται πάσης ἧς βλέπομεν ὁ θεὸς ποιότητος, μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ τοιαύτην καὶ τοιαύτην ποιήσαντος, ὁποίαν ἔχειν ἐβούλετο; καὶ ὑποθέσιν γὰρ ἀποδεξάμενοι τὸ ἀγένητον εἶναι τὴν ὕλην,

Β ταῦτα ἐροῦμεν πρὸς τοὺς ἔτι βουλομένους, ὅτι εἰ προνοίας οὐκ ὑποβαλλούσης τὴν οὐσίαν τῷ θεῷ τοιαύτη γένηται, εἰ προνοία μὴ ὑφεστῶσα, τί ἂν πλέον πεποιήκει ἢ αὐτόματος; καὶ εἰ αὐτὸς μὴ ὕλης ἐβούλετο κατασκευάσαι αὐτὴν, τί ἂν πλέον ἡ σοφία, καὶ ἡ θειότης αὐτὸ πεποίηκεν ἢ ἐξ ἀγενήτου ὑποστάντος; εἰ γὰρ ἀφίστατο τοῦτον γενόμενον ἂν ὑπὸ τῆς προνοίας,

C ὅπερ καὶ χωρὶς προνοίας ὑπῆρχεν, διὰ τί οὐκ καὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀφετήσομεν τὸν δημιουργὸν καὶ τὸν τεχνίτην; ὥσπερ γὰρ ἄτοπον ὅλον τὸν κόσμον εἰπεῖν εἶναι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, τὸν χωρὶς τεχνίτου σοφοῦ τοιοῦτον γεγονέναι, οὕτω καὶ τὸν τῆς ὕλης τοιαύτην ἢ τοιαύτην, καὶ οὕτως ἐκπλῆξαι τῷ τεχνίτῃ λόγῳ θεοῦ ὑφεστηκέναι ἀγενήτως, ὅπερ ἐστὶν ἄλογον· πρὸς μύρτους γὰρ τοὺς προβαλλομένους, ὅτι ἐκεῖς δημιουργὸς χωρὶς ὕλης ποιεῖ; λεκτέον ὅτι ἀνομοίως προβάλλεται· πρόνοια γὰρ πάντα τεχνίτῃ ὑποβάλλει τῇ ὕλῃ, ἀπὸ προτέρας τέχνης, ἢ ἀνθρωπίνης, ἢ θείας ἐρχομένῃ· ταῦτα μὲν οὖν ὅλα ἐπὶ παρόντος ἀρκέσει, πρὸς τοὺς διὰ τὸ λέγεσθαι· ἡ δὲ γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον, ὁμοίους ἀγένητον εἶναι τῷ σωματικῷ φύσιν.

E III. TOMO COMMENTARIORUM IN GENESIM.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ Γ΄ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ.

Ad caput I. versicul. 14.

Eodem Interprete.

QUod hic habetur, luminaria quæ sane alia non sunt, quam Sol, Luna, cæteraque sydera, tanquam signa quædam esse constituta, id vero ut diligenter explicetur, inprimis necessarium est. Nec enim gentes illæ modo, quæ à Christi fide alienæ sunt, ad eum qui de Fato instituitur, locum offendunt,

Ε Περὶ τῶν εἰς σημεῖα γεγονέναι τὰς φωστῆρας οὐκ ἄλλως ἥλιόν καὶ Σελήνης, καὶ τῶν * ἄστρων τυγχάνοντας, τῶν σφόδρα ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ διαλαβεῖν, ἀμόνον * ἐθνῶν τῶν τῆς χριστῆς πίστεως ἀλλοτρίων, σφαλλομένων εἰς τὸν περὶ εἱμαρμένης τόπον τῇ

* Pal. ἀστέρων
* Pal. καὶ

τῇ τῶν * καλουμένων ἀστέρων ἁπλοκῇ, πρὸς τὸν ζῳδιακὸν παντῶν αὖ τῶν νομιζομένων συμβαίνειν τῷ ἅπτεσθαι τῆς γῆς καὶ τῷ πρὸς ἕκαστον ἀνθρώπων, ἴσχα ὃ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλῶν τῷ πεπιστευκέναι τοῦτο λαμβανομένων πρεσβυτέρων, μὴ ἀφανιεῖ ἄλλως γράφειν, ἢ ὡς οἱ ἀστέρες τὰς διαφόρους χρηματισμὸς * ἀπετέλεσαν· ἐπεὶ ὃ τοῖς ταῦτα δογματίζουσιν ἐξόλων τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖν· διόπερ γὰρ ἔπαινον, καὶ ψόγον, καὶ τιμὰς ἀποδεκτὰς, πάλιν τε αὖ ψευδεῖς· ἀπὸ εἰ ὅτως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ θεοῦ κρίσεως ὀίχεται, καὶ ἀπειλαὶ πρὸς τοὺς ἁμαρτικοὺς, ὡς κολασθησομένους. πρὸ γε οὖν πρὸς τοὺς τοῖς κρείττοσιν ἑαυτοὺς ἀποδεδωκότας, καὶ μακαριότητες. ἐδὲν γὰρ ἐπὶ τούτων ἀλόγως ἔσαι * χρησμὸν, καὶ εἰ τὰ ἀκόλουθά τις ἑαυτῷ ἐφ' οἷς δογματίζει βλέποι, καὶ ἡ πίστις ἔσαι * μάταια. ἤτε χρισοῦ ἀποδημία ἐδὲν ὠφέλησα, καὶ πᾶσα ἡ διὰ νόμου τε καὶ προφητῶν οἰκονομία, κἀμοί τε ἀποστόλων, ὡσπερ δ' συνῆσαν * τοῖς διὰ χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας· εἰ μὴ ἄρα καὶ χριστὸς κατὰ τοὺς ἔτω τολμηρὰς, ὡσὶ τῶν ἀνάγκην τῶν ἀστέρων κινήσεως * τὴν γένεσιν ἀνειληφέναι χρόμενος, πάντα πεποιηκοί τε καὶ πάθοι, ἃ δὴ θεοῦ τε πατρὸς * τῶν ὅλων ἀπώσας ἀδύξεις δυνάμεις δωρησαμένα, ἀλλὰ τῶν ἀστέρων. οἷς ἀθέοις τε καὶ ἀσεβέσι τοιχάνεσι λόγοις ἀκολουθεῖ τε τοὺς πεπιστευκότας ὡσὶ τῶν ἀστέρων ἀγομένους πιστεύειν εἰς θεὸν λεγέσθαι· πυθοίμεθα δ' ἂν ἀνθρώπων ὁ θεὸς βουλόμενος τοιοῦτον ἐποίει κόσμον, ἵν' οἱ μὲν ἐν ἀνθρώποις ὄντες, τὰ γυναικῶν πάσχωσιν, ἀδαμῶς ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἀσελγείας γεγενημένοι. ἕτεροι δ' ἀγρίων ζώων καθάσαν * εἰληφότες, τῷ τῶν φορῶν ἅπαντα τοιοῦτες ἀνθρώπους πεποιηκέναι, διὰ τὸ τὸν θεὸν ὅτω κεκοσμηκέναι τὸ πᾶν, ἁπλοῦσθαι ἑαυτὸς ὁμοτρόποις τοῖς σφόδρα ἀπηνθρώποις πράγμασιν, * ἀνδροφονίας καὶ πειρατείας, καὶ δὴ λέγειν ἡμᾶς θεοὶ τῶν συμβαινόντων ἐν ἀνθρώποις, τοὺς ἁμαρτανομένων ὑπ' αὐτῶν μυρίων ὅσων τυγχανόντων, ὧς τινας οἱ τῶν γυναίων πρεσβυτέρους τούτων λόγων ἀπολύοντες παντὸς ἐγκλήματος, τῷ θεῷ προσγράφουσι πάντων τῶν * κακῶν, καὶ ψευδῶς προσαγομένων * τῷ αἰτίῳ· ἐὰν δέ τινες αὐτῶν ὡς ἀπολογούμενοι τοῦ θεοῦ, ἕτερον μὲν εἶναι λέγωσι τὸν ἀγαθὸν, ἑδένος τούτων ἔχοντα τῷ ἀρχῇ, τῷ ὃ δημιουργῷ * πάντων τὰ τοι-

Quod quæ in terris eveniunt omnia, quæque singulos ad homines, imo quæ ad brutas quoque fortassis animantes pertinent, ea stellarum, quas errantes vocant, cum iis quæ ad Zodiacum adhærescunt syderibus complexione quadam, & comparatione fieri arbitrentur: sed eorum etiam permulti, qui Christianæ fidei sectatores ac professores habentur, anguntur animis, ne humanæ res adeo necessitate teneantur, ut aliter quam varius astrorum situs, & collocatio jubeat, fieri non possint. Qua quidem ex opinione consequens illud est, ut funditus voluntatis nostræ vis, facultasque tollatur; simulque proinde laus omnis ac vituperatio, rerumque vel approbatione dignarum vel reprehensione discrimen. Hæc porro sublata si semel erunt, evanescat pariter necesse est quidquid de judicii divini æquitate jactatur, concidant vel intentatæ scelerati pœnarum ac supplicium minæ, vel promissa melioris sanctiorisque vitæ professoribus gloriæ ac felicitatis præmia, nihil enim ipsorum deinceps cum ratione fiet. Imo, si quis cætera quæ ex ejusdem sententiæ vi efficiuntur, spectare volet; non inanis profecto solum, ac supervacanea fides nostra futura sit, sed ne ipse quidem adventus Christi, totaque illa seu Legis, seu Prophetarum œconomia, & Apostolorum in excitandis, constabiliendisque Christi Dei Ecclesiis suscepta contentio vel hilum profecerit. Nisi tamen ipsius etiam Christi non modo nascendi rationem, sed quidquid præterea vel egerit, vel tulerit, eandem in conversionis astrorum necessitatem projecta hominum istorum temeritas illigabit: perinde videlicet, quasi iis ab syderibus vim illam rerum admirabilium, non à Deo, cunctorumque parente acceperit. Cujus ex orationis impietate illud sequitur, ut quotquot divinam fidem amplectuntur, ad illam syderum omnes impulsione rapiantur. Ego vero quæsierim ex iis perlibenter, quid tandem secutus hac in mundi molitione Deus fuerit, ut ex ea virorum qui in eo degunt multitudine, alii nulla sua culpa muliebris veneris turpitudinem paterentur; alii ferino plane ritu, quod tales ipsos efficeret Universi hunc in modum à Deo constituti impetus atque conversio, teterrimis sese, diræ simisque sceleribus, ut homicidiis ac piraticis prædationibus dederent? Quanquam quid attinet hanc à nobis de rebus iis, quæ vel hominibus eveniunt, vel ab iisdem peccantur, quæque prorsus infinitæ sunt, disputationem instituí, quos præsertim dogmatis istius assertores egregii dum ab omni culpa liberant, malorum, quæque scelerate fiunt omnium, Deo causam assignant? Quorum si nonnulli, ut Dei causam tueri videantur, bonum quendam alterum esse dicent, eumque rerum istarum fontem esse ac principium negabunt, quod uni isti

duntaxat rerum creatarum molitori similia tribuenda velint: primum, ne sic quidem, quod ipsi volunt, justus ut iste sit, efficient. Quomodo enim, quem tot malorum parentem fatentur, ipsi quoque justum eundem esse jure meritoque defendant? Deinde quid sentiant ipsi de se, quærendum ex illis est; utrum sese Astrorum conversione obligatos esse, an liberos, atque ejusmodi, apud quos hac in vita nihil omnino motus ille possit? Obligatos si fatebuntur, hunc illis profecto Astra quoque sensum impresserint: adeoque novam de superiore suo, fictitioque Deo mentem, hujus conversione mundi, suus ille, quod ipsi negant, architectus injecerit. Sin autem ejus se minime, quas Astra volvunt, legibus teneri respondebunt, id ne ab iis temere negari videatur, majori utique vi suffragium illi nostrum extorquere debent, certo discrimine duo inter mentium genera constituto, quarum aliæ ortus, fatique necessitatem subire cogantur, aliæ defugiant. Hac enim se quæstione profecto nunquam explicabunt. Ad hæc preces ac vota nuncupare, supervacaneum plane sit. Nam si hæc illave fieri necesse est, haneque Astra necessitatem afferunt, nec aliter quam eorum mutua complexio jubeat, fieri quicquam potest, hoc aut illud abs Deo impetrare sine ratione contendimus. Sed quorsum pluribus communis hujus de Fato loci, quem inconsiderate vulgus adhuc hominum trivit, impietatem persequimur? Eam quippe superiori oratione informasse sat est. Jam vero cum locum illum expenderemus: *Sint in signa luminaria*, quemadmodum in eam disputationem delapsi fuerimus, nobis in mentem revocemus. Qui vel aliqua de re veri ex aliis quidquam intelligunt, vel ipsimet rei gestæ oculati testes fuerunt, ij profecto rem aperire, sincere, integreque possunt: quippe qui vel quod passus alter fuerit, vel quod idem perfecerit, aut oculis ipsi suis usurparint, aut aliorum, qui tamen rei causam dederint nullam, commemoratione acceperint. (Illud enim sane omittamus, fieri posse, ut qui aliquid vel passi fuerint, vel fecerint, eos etiam qui præsentes non interfuerint, narratione ipsi sua totius in rei cognitionem adducant.) Si quis ergo, postquam certi aliquid aut evenisse quibusdam, aut eventurum esse, ab illo qui ejus causa non sit, auditione acceperit, non cogitet apud se, quisquis rem quamlibet aut gestam esse, aut gestum iri doceat, non eum continuo ejusdem rei causam esse: is sane, quicunque vel factum aliquid, vel futurum esse aperiet, ab eodem aut profectum illud, aut profecturum

αὐτὰ * προσάπτωσι, πρῶτον μὲν εἰ δὲ ὡς * Plato
βέλονται) δυνήσονται ἀποδεικνύναι ὅτι ἐστὶ δίκαιος· comp. Gen.
πῶς γὰρ ὁ τοσούτων κατ' αὐτὸς πατὴρ, εἰλόγως
* χρηματίζοι δίκαιος; δεύτερον ἢ περὶ ἑαυτῶν * Plato
* τί ποτε φήσουσιν, ἐξεταστέον. πότερον
ὑπόκεινται) τῇ φορᾷ τῶν ἀστέρων, ἢ ἐλεύθεροί εἰσιν; * Plato
καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγχάνοντες, εἰ δέν ἐναργέμμονον
εἰς ἑαυτὸς ἔχουσιν ἐπεῖθεν· εἰ μὲν γὰρ φήσουσιν
ὑποκεῖσθαι τῇς ἄστροις, δῆλον ὅτι τὰ ἄστρα
* τὸ νοῆσαι αὐτοῖς τὸ ἐχαείσατο. καὶ ὁ δη- * Plato
μιουργὸς ὑποβεβλημένως ἔσαι διὰ τ' παντὸς κινήσεως τὸν λόγον τὸν περὶ τ' ἀνωτέρω ἀναπεπλασμένε θεῦ, ὅπερ εἰ βέλονται· εἰ δ' ἀπο-
κεκρύφθαι) ὅτι ἔξω τῶν νόμων τυγχάνουσι τ' δημιουργοῦντῶν κατὰ τὰς ἀστέρας, ἵνα μὴ ἀπόφασις ἢ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναπόδεικτος, πρόσθητωσαν ἡμᾶς προσάγειν ἀναγκαιότερον, διαφορὰν προισάντες νῦ τινὶ ὑποκειμένῳ γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ, καὶ ἑτέρᾳ ἀποστάτων ἐλευθέρᾳ· δῆλον γάρ * ἐστὶ τοὺς τοιούτους, ὅπ λόγον * Plato
ἀπαιτοῦντες δοῦναι αὐτοῖς, ἐδαμῶς δυνήσονται) · προς ὃ τοῖς εἱρημένοις καὶ δύκαὶ παρελκυσι μάτιον προσλαμβανόμενον· εἰ γὰρ κατηναγκασμένα τάδε πνὰ γένεσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες ποιοῦσιν, ἐδὲν ἧσσα τῶν τοῦτων προς ἀλλήλας ἐπιπλοκὴν δυνάμεν) γένεσθ, θεὸν ἀλογίστως ἀξιοῦμεν τάδε πνὰ ἡμῖν δωρήσασθαι· καὶ π * ἐπὶ * Plato
πλεῖον μηκύνειν λόγον δεῖ, παρισάντα τ' ἀσεβὲς δ' κατηναξευμένε ἀβασανίστως προσθῆς πολλοῖς περὶ εἱμαρμένης τ' πεπαιδάρκηνται καὶ τὰ εἱρημένα· πόθεν ἢ ἐξετάζοντες τ' ἔσωσαν εἰς σημεῖα οἱ φωσῆρες, ἐπὶ τοσοῦτα ἐλπιδαμένε, ἑαυτὲς ὑπομνήσωμεν· οἱ μανθάνοντες περὶ τινων ἀληθῆ, ἢ τι αὐτοπάθειαν τῶν πραγμάτων γνόμενοι, ἀπαφαίνον) τάδε πνὰ ὑγειῶς, τ' πάθ' ἑτέρων ἐνέργειαν τ' πεπονθότων, ἢ * ἐνεργησάντων θεασάμενοι, ἢ ἀ- * Plato
παγγελλόντων τῶν ἐδαμῶς αἰτίων τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις ἀκέσασθαι, τάδε πνὰ γινώσκειν· ὑπὲρ- * Plato
ξηνέχθω * ἢ νῦν δ' λόγε, τὸ δυνάσθαι τὲς δεδρακότας ἢ πεπονθότας * διηρημένως ἃ δὲ- * Plato
δρακασιν, ἢ πεπόνθασιν, ἐνάγειν εἰς γνῶσιν τῶν πεπραγμένων τὸν μὴ * παρατετυχότα· ἐαὶ * Plato
ὅων ὁ διδασκόμενο ὑπὸ τε μηδαμῶς αἰτίε τῶν * γινομένων, τὸ τάδε πνὰ τοῖσδε γε- * Plato
γονέναι ἢ συμβῆσεθαι, μὴ * διακεκνων ὅτι δ' * Plato
πάντως ὁ διδάσκων περὶ τινο ὡς γενομένε ἢ ἐσομένε, αἰτιός ἐστι τ' τὸ πρᾶγμα τοιόνδε γε- * Plato
γονέναι, ἢ τάδε πνὰ γενόμενα, ἢ τάδε πνὰ ἔσεσθαι, πε-

τυγχάνειν, * οἱόνσε) τὸν παρασήσαντα περὶ ἢ ποιήσειν τὰ περὶ ὧν διδάσκει. * οἱόνσε) ὃ δηλονότι ἐσφαλμένως· ὡς ἔι τις ὑπ-

χων

χὼν προφητικῇ βίβλῳ προδηλώσῃ τὰ περὶ
ἰωσίου τὸν προδότην, νομίσας μαθὼν τὸ ἐσόμε-
νον, ὀφῶν αὐτὸ ἀποτελέμενον, τῷ βίβλον αἰτίαν
εἶναι * τοῦ τὰ γεγονέναι ὕστερον. ἐπεὶ ἀπὸ τῆ βί-
βλου μεμάθηκε * τὰ ὑπὸ τῦ ἰώσια * προ-
γνωσόμενα ὕστερον· ἢ πάλιν μὴ τῷ βίβλον
προλάβοι εἶναι αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν πρῶτον γρά-
ψαντα αὐτῷ, ἢ τὸν ἐνεργήσαντα φέρειπεῖν
τὸν θεόν· ὥσπερ ὃ ἀπὸ τῦ περὶ ἰώσια προφη-
τευομένων, αὐταὶ αἱ λέξεις ὀφείλομεν ἐμ-
φαίνειν τὸν θεὸν ποιητὴν μὴ γεγονέναι τῆ ἰώ-
σια προθέσεως ἀλλὰ μόνον δεδηλωκέναι προε-
γνωκότα τὰ ἀπὸ τότε κακίας προαχθησό-
μενα παρὰ τῷ αὐτῷ * αἰτίων. ἕτως εἰ πῆς ἐμ-
βαθύναι τῷ λόγῳ ἢ προειδέναι τὰ πάντα τὸν
θεόν, καὶ ὃς * ἐν οἷς οἶγε ἐνεπύπωσε τῆ ἑαυτῦ
προγνώσεως τὰς λόγους, καθαιρήσαι ἂν ὅλι ὅτε
ὁ προγνὼς πάντως αἴτιον τῷ προεγνωσμένων;
ὅτε τὰ τὰς τύπας τῷ * λόγων τῆ προγνώσεως
ἢ προεγνωκότι δεξάμενα· ὅπερμὲν οὖν ἕκα-
στον ἐσομένων προέγνω ὁ θεὸς γλυπτόμενον, καὶ χωρὶς μὲν γραφῆς αὐτόθεν ἐν τῆ ἐννοί-
ας τῆ θεῖας, δῆλον τῷ σωιέντι ἀξίωμα δεικνύ-
μενος νῦ θεῦ· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῷ γραφῶν ἔστι
βεβαιῶσαι, πλήρεις μὲν εἰσὶν αἱ προφητεῖαι
τούτων βεβαιωμάτων. καὶ * τῷ τῶν σωσάν-
νου ἢ θεὸς γινώσκοντι τὰ πάντα, πρὶν γένε-
σεως αὐτῷ, ἕτω λέγουσαν· ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος,
ὁ τῷ κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν
γένεσεως αὐτῷ, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψευδῆ μαρ-
τυρίαν κατεμαρτύρησαν ἐμοί· καὶ ἰδοὺ ἀπο-
θνήσκω καθὼς οὐκ ἐποίησα οὐδέν, ὧν οὗτοι κα-
κίαν συνετάξαντο κατ' ἐμοῦ· καὶ ἐν τῆ τρίτη
τῷ βασιλειῶν, καὶ ὄνομα * βασιλεύοντος, καὶ
πρόξεις ἀνεγράφησαν, περὶ πλειόνων ἐτῶν ἢ
ψευδῆ προφητευόμενα, ἕτως· καὶ ἐποίησεν ἱερο-
βοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ, ἐν τῇ
πεμπτῇ καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ ἢ μηνὸς, κατὰ τὴν
ἑορτὴν τὴν ἐν γῇ ἰούδα. καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἐν
βαθὴλ, ὃ ἐποίησεν ἐν ταῖς διαμάλεσιν, * αἷς ἐποί-
ησεν· εἶτα μετ' ὀλίγα· καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ἢ θεῦ
ἐξ ἰούδα παρεγένετο ἐν λόγῳ κυρίου εἰς βαθὴλ, καὶ
ἱεροβοὰμ εἱστήκει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτὸ ἐπι-
θύσαι. καὶ * ἐπεκάλεσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπε· θυσιαστήριον, τάδε λέγει
κύριος· ἰδοὺ υἱὸς τέκνον τῷ οἴκῳ δαβὶδ, ἰωσίας
ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψη-
λῶν τῶν ἐπιθυόντων ἐπὶ σε, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων
καύσει ἐπὶ σε, καὶ ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέ-
ρας, ὃ ἐλάλησε κύριος λέγων· ἰδοὺ τὸ θυσιαστή-
ριον ῥήγνυται, καὶ ἐκχυθήσεται ἡ πότης ἡ ἐπ' αὐτῷ· καὶ
μετ' ὀλίγα δηλοῖ ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη,

Aopinabitur, falso tamen opinabitur. Veluti si quis, uti ex Prophetico volumine, quod Judæ proditoris scelus exitiumque prædiceret, futuram totius rei seriem intellexisset, adeoque cum suis factum ipsum oculis intueretur, idem in volumen facinoris causam omnem, culpamque conferret: aut, si minus volumen, eum certe à quo primum conscriptum illud esset, aut vero Deum ipsum, cujus impulsu ac numine prodijsset, ejusdem perfidiæ auctorem esse sentiret. Quemadmodum enim conceptis ac dissertis, si ea diligenter expendas, istius de Juda B Prophetiæ verbis, Deus omnis proditionis ejus culpa liberatur; idque unum ex illis auferri potest, Deum quod nulla sui numinis communione, sola hominis improbitate futurum scelus ante cognoverat, prænuntiasse: ita profecto quisquis & eam in disputationem, qua Deo rerum omnium antegressa cognitio tribuitur, & in ea, quibus suæ cognitionis signa quædam & formas impresserit, subire altius ac penetrare voluerit, intelliget ipse continuo, non illi utique qui prænoverit, aut ijs ipsis rebus, C quæ prænotionis ejus formas quasdam, notasque susceperint, eorum quæ prænoverit, causam esse tribuendam. Jam vero quidquid aliquando futurum est, id omne Deum multo ante futurum prænosse, ut Scripturæ abesset auctoritas, vel ipsamet ex Dei notione is profecto demum intelligat, qui probe vim illam & excellentiam divinæ mentis intelligit. Si tamen sacrarum quoque literarum testimoniis eam in rem opus est, plenæ sunt exemplorum id genus Prophetarum voces; ipsaque adeo Susanna D rerum ei cognitionem omnium his verbis asseruit: *Deus æterne, qui absconditorum es cognitor; qui nosti omnia antequam fiant; tu scis, quoniam falsum testimonium tulerunt contra me.* Dan. 13. 42. Ac Regum tertio, Regis ipsius nomen, resque ab eo gestas, multis ante annis, quam lucem aspicerent, hunc in modum clarissime Vates divinus expressit: *Constituitque Hieroboam diem solennem in mense octavo, quin-* 3. Re. 12. 33. & seq. *tadecima die mensis, in similitudinem solennitatis, quæ celebratur in Iuda. Et ascendit altare quod fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quos* E *fabricatus fuerat.* Et paulo post: *Et ecce vir Dei venit de Iuda, in sermone Domini, in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus jaciente. Et exclamavit contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Iosias nomine, & immolabit super te Sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet. Deditque in illa die signum, dicens: Hoc erit signum, quod locutus est Dominus; Ecce altare scindetur, & effundetur adeps qui in eo est.* Ac paucis interjectis, altare disruptum, effusumque adipem esse narratur,

quod signum in sermone Domini Propheta dederat. Similiter apud Isaiam, qui multis ante captivitatem Babylonicam annis vixerat, de Cyro Persarum Rege, qui tanto captivitatem illam intervallo secutus est, quippe qui instaurando Templo (id quod in Esdræ tempus incidit) operam navarit suam; ita nominatim prænuntiatum habes: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus Gentes, & fortitudinem Regum perfringam: aperiam coram eo januas, & portæ meæ non claudentur. Ego ante te ibo, & montes complanabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, occultos, invisibiles aperiam tibi, ut scias quia ego Dominus Deus, qui voco nomen tuum, Deus, Israel. Propter servum meum Iacob & Israel electum meum, ego vocabo te nomine tuo & suscipiam te.* Ex iis enim quivis prorsus intelligat, Cyrum in ejus populi gratiam, quem tot beneficiis affecerat, ut Ebræorum pietatem ac religionem ignoraret, à Deo tamen Gentium plurimarum imperium accepisse. Atque id Græcorum etiam, qui res Cyri, quem Propheta cecinit, memoriæ prodiderunt, auferre possis. Quin etiam apud Danielem, quo tempore Babylonicum florebat imperium, Nabuchodonosori futurum deinceps imperiorum oblata species est. Auro quippe Babyloniorum, Persarum argento, Macedonum ære, ferro denique Romanorum significabatur imperium. Ac rursus idum Propheta de Dario simul & Alexandro, nec non de quatuor Alexandri Macedonum Regis successoribus, ipsoque Ptolemæo, qui Ægypti regnum tenuit, cuique Lago cognomentum fuit, ejusmodi reliquit oraculum: *Ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente, super faciem totius terræ: & hircus habebat cornu inter oculos suos. Et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stante ante Vbal, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Et vidi eum pervenientem usque ad arietem, efferatus est in eum, & percussit arietem, & comminuit duo cornua ejus, & non poterat aries resistere ei, cumque eum misisset in terram, conculcavit: & nemo quibat liberare arietem de manu ejus. Hircus autem caprarum magnus est nimis: cumque crevisset, factum est cornu ejus magnum; & orta sunt alia cornua subter illud per quatuor ventos cæli. De uno autem ex eis egressum est cornu unum forte, & factum est grande valde contra Meridiem & Occidentem.* Quid hic Prophetarum de Christo ipso voces & oracula commemorem? de Bethleemo, ubi natus; de Nazaretho,

Esa. 45. 1. 2. & seq.

Dan. 8. 5. & seq.

A καὶ ἐξεχύθη ἡ πιότης ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὸ τέρας ὃ ἔδωκεν ὁ ἄνθρωπος ἐν λόγῳ κυρίου· καὶ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ γενομένῳ περὶ πολλοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς εἰς βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὕστερόν ποτε γίνεται κῦρος ὁ πρεσῶν βασιλεὺς, συνεργήσας τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, * γενομένῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἔσδρα, ταῦτα περὶ κύρου ὀνομαστὶ προφητεύεται· οὕτω λέγει κύριος ὁ θεὸς τῷ χριστῷ μου κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν B βασιλέων διαρρήξω, ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ * πύλαι οὐ συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς * συνθλάσω, καὶ δόσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι, ἵνα γνῷς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς, ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου, θεὸς ἰσραὴλ ἕνεκεν τοῦ παιδός μου ἰακὼβ, καὶ ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε τῷ ὀνόματί * μου, καὶ προσδέξομαί σε· σαφῶς γὰρ καὶ ἐκ τούτων δεδήλωται, ὅτι διὰ τὸν λαὸν ὃν εὐεργέτησεν C ὁ κύριος, ὁ θεὸς μὴ γινώσκοντι αὐτῷ τὴν καθ' ἑβραίους θεοσέβειαν, ἐδωρήσατο ἐθνῶν ἄρξαι· καὶ ἔστι ταῦτα μαθεῖαν καὶ ἀπὸ τῶν ἑλλήνων τῶν διαγραψάντων τὰ περὶ τὸν προφητευθέντα * κύριον. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ δανιὴλ, βαβυλωνίων βασιλευόντων τότε τῷ ναβουχοδονόσωρ δείκνυνται αἱ ἐσόμεναι βασιλεῖαι μετ' αὐτόν· δείκνυνται δὲ διὰ τῆς εἰκόνος. χρυσίου μὲν τῆς βαβυλωνίων ἀρχῆς ὀνομαζομένης, ἀργυρίου δὲ τῆς πρεσῶν, χαλκοῦ δὲ τῆς μακεδόνων, σιδήρου δὲ τῆς ῥωμαίων· καὶ πάλιν ἐν D τῷ αὐτῷ προφήτῃ τὰ περὶ δαρεῖον, καὶ ἀλέξανδρον, καὶ τοὺς τέσσαρας διαδόχους ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνων βασιλέως, καὶ πτολεμαῖον τὸν τῆς αἰγύπτου ἄρξαντα, τὸν ἐπικαλούμενον * λαγὼν οὕτω προφητεύεται. καὶ ἰδοὺ τράγος αἰγῶν ἤρχετο ἀπὸ λιβὸς, ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ τῷ τράγῳ κέρας ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἦλθεν ἕως τοῦ κριοῦ τὰ * κέρατα ἔχοντος. οὗ εἶδον ἑστῶτος ἐνώπιον τοῦ ὀυβὰλ, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ εἶδον αὐτὸν φθάνοντα ἕως E τοῦ κριοῦ, καὶ ἐξηγριώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν, καὶ συνέτριψεν ἀμφότερα τὰ κέρατα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ἰσχὺς τῷ κριῷ στῆναι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως σφόδρα. καὶ ἐν τῷ ἰσχύσαι αὐτὸν, συνετρίβη τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέγα, καὶ ἀνέβη ἕτερα * κέρατα ὑποκάτω αὐτοῦ, εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐξῆλθε κέρας ἐν ἰσχυρὸν, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς πρὸς τὸν νότον καὶ τὴν δύσιν· τί δὲ δεῖ λέγειν τὰς περὶ χριστοῦ προφητείας, οἵγε τόπον γενέσεως αὐτοῦ βηθλεὲμ, καὶ τόπον ἀνατροφῆς αὐτοῦ νάζαρα, καὶ

ἐις

εἰς αἴγυπτον διαχώρησιν, καὶ τεράστια ἃ ἐπόι-
ησε, κ πίνα τρόπον ἀπὸ ἰούδα ἕξ εἰς ἀποστολῶν
κεκλημένα ἀπογεγόηται παύτα γὰρ ταῦτα σημεῖά
ἐστ ἕξ θεᾶ προγνώσεως· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σω-
τὴρ, ὅταν, φησὶν, ἴδητε κυκλεμένην ὑπὸ
στρατοπέδων τὴν ἱερουσαλὴμ, τότε γνώσεσθε
ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· προεῖπε γὰρ τὸ
ὕστερον συμβεβηκὸς τέλος τ καταστροφῆς
ἱερουσαλήμ· ἀποδεδήμηκε τοίνυν ἡμῖν ἀεὶ ἕ
προγνώσιν εἶναι τὸν θεὸν οὐκ ἀκαίρως, ἵνα διε-
ρευνησώμεθα πῶς οἱ ἀστέρες γίνον) εἰς σημεῖα,
νοητέον τὰς ἀστέρας ἔτω τεταχθαι κινεῖσθ ἐναν-
τιοφερόντων τῶν καλεμένων πλανωμένων τοῖς
ἀπλανέσιν, ἵνα σημεῖα ἀπὸ ἕ χηματισμὲ τῶν
ἀστέρων πάντων τῶν ἀεὶ ἕκασον γινομένων, ἃ
τ καθόλε λαμβανόντες γινώσκωσιν, ἐχ' οἱ ἄν-
θρωποι. πολλῷ γὰρ μεῖζον ἡ κ' ἄνθρωπον τὸ
δυνασθαι κ' ἀληθεύειν ἐκλαμβάνειν ἀπὸ τ
κινήσεως τῶν ἀστέρων τὰ ἀεὶ ἑκάστ τῶν ὅ, τί πο-
τε ἐνεργούντων, ἢ πασχόντων, ἀλλ' αἱ δυνά-
μεις, ἃς ἀναγκαῖον διὰ πολλὰ ταῦτα γινώσκειν,
ὡς κ' δύναμιν * διὰ τῆς ἐξῆς δείξομεν·
σωέντες ὃ οἱ ἄνθρωποι ἔκ τινων τηρήσεων,
ἢ καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀγγέλων τινὶ ἰδίαν τάξιν
πεφοβεβηκότων, καὶ ἐπὶ τῆ ἕ ψυχῆς ἡμῶν ἐπι-
τελεῖν διδαξάντων ἀεί τέτων τινὰ, φήσαν-
τες ἀφ' ὧν τὰ σημεῖα οἷον) λαμβάνειν, αἰ-
τίας ὑπαίχειν τέτων, ἃ σημαίνειν ὁ λόγ
φησὶ, ἀεὶ ὧν καὶ αὐτῶν ὡς ἐν ἐπιδομῇ κ' δύ-
ναμιν ἐπιμελέσερον δώσεως * διαλη ψόμεθα. *
προσκείσε) τοίνυν ταῦτα τὰ προδήματα, *
πῶς προγνώσε ὄντος ἐξ αἰῶν ἕ θεᾶ ἀεὶ τ ὑφ'
ἑκάσε πρᾶξεως νομιζομένων τ' ἐφ' ἡμῖν σώ-
ζε). * καὶ τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες ἐκ εἰσι ποιη-
τικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικοὶ ὃ μόνον· * κ
ὅτι ἄνθρωποι τὰ ἀεὶ τέτων γνῶσιν ἀκεβῶς
ἔχειν δύναν), ἀλλὰ δυνάμεσιν ἀνθρώπων
κρείτοσι τὰ σημεῖα * ἔχκ). * πρὸς γὰρ ἡ αἰτία ἕ
τὰ σημεῖα τὸν θεὸν πεποιηκέναι εἰς γνῶσιν τῶν
δυνάμεων, τέταρτον ἐξεταθήσε)· τοίνυν ἰδω-
μὲν τὸ πρῶτον, ὅπᾳ δύλαβηθέντες * πολλοὶ τῶν
ἑλλήνων, δι' ὑμῶν κατανικάζ τὰ πράγματα,
καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδαμῶς σώζεζ, εἰ ὁ θεὸς
προγνώσκει τὰ μέλλοντα, ἀσεβὲς δόγμα ἐ-
τολμησὰν ἀναδέξασθαι μᾶλλον, ἢ * προσέσθαι
τὸ, ὡς φασιν ἐκεῖνοι, ἐνδοξον μὲν περὶ θεᾶ, ἀναγ-
καῖον δ' τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ διὰ ἕτ' ἔπαινον, καὶ ψό-

Aubi educatus est; quemadmodum in Ægyptum secesserit, quæ miracula perfecerit, quomodo Judæ quem Apostolorum in numerum aggregarat perfidiam, proditionemque subierit? Quibus ex omnibus certe quidem illustria divinæ prænotionis argumenta ducuntur. Accedit ipsa quoque Servatoris auctoritas, dum ita loquitur: *Cum videritis circundatam ab exercitibus Hierusalem, tunc scietis quia appropinquavit desolatio ejus.* His enim verbis quid deinceps futurum esset, hoc est supremum Hierosolymitani excidii finem, exitumque prædixit. Jam vero, quoniam hanc in Deo prænoscendi vim certis adhuc argumentis ostendimus, juverit deinceps quemadmodum astra signorum loco instituta sint, explicare. Statuendum igitur inprimis est, ejusmodi sideribus assignatum ac definitum esse motum, ut quæ errantia vulgo dicuntur, viam fixis illis atque constantibus plane contrariam teneant. Id quod eo consilio factum est, ut ex vario astrorum situ, eorum quæ partim singulis, partim in universum eveniunt, signa quædam hauriant, non jam homines certe quidem, (ex illa enim siderum conversione, quidquid aut facturi singuli sint, aut passuri, vere ac certo intelligere, operæ est humanas vires longe multumque superantis:) sed naturæ illæ superiores, quas pluribus sane de causis eam in cognitionem venire necesse est, uti deinceps pro captu nostro demonstrabimus. Homines autem quod nonnulla id genus, vel observationibus, vel Angelorum, qui cum suos ipsi fines transilierint, tum generis in nostri perniciem ista docuerint, informatione didicerint; eorum simul, quorum significationem iis Scriptura tribuit, auctores illos esse putaverint, à quibus ea se percipere signa credebant. Qua de re summatim quoque paulo post, sed tamen pro nostra facultate diligenter & accurate disputabimus. Atque hæc erunt institutæ quæstionis capita: qui fieri possit, ut cum ea quæ à quoque fieri censentur omnia; ex omni Deus æternitate prænoverit, sua tamen voluntati nostræ vis voluntasque servetur: Quomodo rerum illarum quæ hominum generi eveniunt, signa quidem sidera sint, causæ vero minime: Quamobrem certam & exquisitam homines earundem rerum cognitionem habere non possint, sed naturis humana superioribus proposita signa illa sint: Nam quorsum iisdem ex signis aliquid naturas illas cognitionis haurire voluerit, quarto demum loco quæremus. Ordiamur à primo, in quo dum cautiores esse Græcorum plerique vellent, quodque si Deo futurorum prænotio tribueretur, vim rebus inferri putarent, ac voluntatis nostræ jura violari, nefarium, impiumque dogma suscipere temere, quam alterum illud probare maluerunt, quod Deo quidem, (ut ipsi loquuntur) gloriæ cederet, verum arbitrii nostri vim, & facultatem everteret, simulque proinde omnem cum laude virtu-

Luc. 21, 20

vituperationem, & quidquid aut est complectendum in virtute, aut in vitio reprehendendum. Enimvero si hunc aut illum Deus injuriosum futurum, si has aut illas injurias illaturum ex æternitate cognovit, nec falli prænotio divina potest: is profecto quem ejusmodi fore præviderit, & injuriosus omnino futurus est, & tales injurias illaturus: adeoque fieri nullo modo potest, ut ab illis injuriis abstineat, cum & ad eas inferendas necessitate rapiatur, nec aliud ab eo quicquam fieri possit, quam quod futurum Deus esse cognoverit. Jam si aliud prorsus agere nihil potest, nec quisquam jure vituperatur, quod id non fecerit, quod fieri ab eo non potuit, homines injuriosos frustra calumniamur. Deinde vero ab injuriosis & injuriis ad cætera peccatorum genera gradum faciunt. Tum à contrario de iis quoque rebus quæ præclare fieri, honesteque videantur, simili ratione statuunt: tandemque concludunt, si Deo semel futurorum prænotio concedatur, arbitrii nostri potestatem funditus esse tollendam. Quibus hoc modo respondendum erit: Deus, quod nulla res causam non habeat aliquam, dum sub ipsum orbis moliendi principium, futura sigillatim omnia mente percurrit, videt illico si factum hoc erit, illud proinde secuturum; quod ubi extiterit, tertium ex eo quiddam aptum fore; hoc item si positum erit, & consequens illud futurum: itaque ad rerum finem omnium cognitione perducta, quidquid futurum est, intelligit: nec tamen cujuslibet omnino rei, cur hoc illove modo eveniat, caussa dicendus est. Quemadmodum enim si quem imperitia temerarium ac præcipitem esse videas, eaque temeritate impulsum lubrico sese itineri committere, ut cum labente, fallenteque vestigio ruiturum intelligas, ipsi tamen prolapsionis caussa non es. Ita plane sentiendum est, Deo, quod cujusmodi quisque sit futurus præviderit, caussas etiam quamobrem ejusmodi sit futurus, quæque ab eo vel improbe, vel præclare gerenda sint, esse perspecta. Atque, ut libere, quod res est, eloquamur, non Dei modo prænotionem rerum causam non esse (nec enim quem peccaturum Deus esse prævidit, eum dum re ipsa peccat, ad facinus quasi manu deducit;) sed etiam quod à communi sensu remotius quidem, sed verum tamen est, id ipsum quod futurum sit, ejusmodi prænotionis caussam esse. Neque enim idcirco fit quod futurum esse cognoscatur; sed quod futurum sit, idcirco futurum esse cognoscitur. Quo quidē in genere distinctione opus est. Nam si quod omnino futurum dicitur, id ita quis accipiat, perinde ac si quod prævisum est, evenire necesse sit: hoc vero minime damus. Nec enim quod prævisa Judæ proditio fuerit, Judam propterea necessario proditorem fuisse concedimus. Enimvero, quibus in Prophetarum oraculis futurum Judæ scelus exprimitur, iisdem hominis incessitur, carpiturque improbitas, atque omnium in oculis indignitas, ejus probrumque traducitur

A γον, ὡς τ' τῶν ἀρετῶν ἀποδεκτὸν, τῶν τε κακιῶν * ψεκτὸν, καὶ φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ θεὸς τὸν δέ τινα ἀδικήσειν, καὶ τάδε * ποιῆσαι ἀδικήματα, ἀψευδὴς ἂν ἡ γνῶσις ἦ θεοῦ, * καὶ παντως ἔσαι ἄδικος, ποιήσων τάδε τὰ ἀδικήματα, ὁ τοιοῦτος εἶναι προεωραμένος, ὡς ἀμήχανον μὴ ἀδικήσειν * αὐτὸν, κατηναγκασμένον τὸ ἀδικήσειν * αὐτὸν, καὶ ἀδυνάτου * ἔσαι ἄλλο τι πρᾶξαι αὐτὸν, ἢ ὅπερ ὁ θεὸς ἔγνω· εἰ δὲ ἀδυνάτου ἄλλο τι πρᾶξαι αὐτὸν, οὐδεὶς ἂν ἀδικήματα μὴ ποιήσας ψεκτός ἐστι, μάτην αἰτιώμεθα τοὺς ἀδίκους· ὅτου δὲ οὐκ ἦν τὰ ἀδικήματα * ἐπέχον) καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα. εἶτα οἷς B δὲ ἐναντίοις, * καὶ τὰ νομιζόμενα καλὰ πράγματα· καὶ φασιν ἀκολουθεῖν * τὸ τὸν θεὸν τὰ μέλλοντα προεγνωκέναι, * τῷ μὴ δυνάσθαι τὰ ἐφ' ἡμῖν σώζεσθαι· πρὸς ὃ λεκτέον, ὅτι ἐπιβάλλων ὁ θεὸς τῇ ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας, οὐδενὸς * ἀναπόδεκτα νομοθετῶν, ἐπιπορεύεται) τῷ νῷ ἑκάστου τῶν ἐσομένων, ὁρῶν ὅτι ἐπεὶ τόδε γέγονε, τόδε ἔπεται)· ἐὰν ὃ γένηται) τόδε τὸ ἑπόμενον, τόδε ἀκολουθεῖ, ἑνὸς δὲ τούτου, τόδε ἔσαι. καὶ οὕτω μέχρι C τέλους τῶν πραγμάτων ἐπιπορευθεὶς, οὐδὲν ἄ ἔσαι, ἀπάντως ἑκάστῳ τῶν γινωσκομένων αὐτῷ ἅμα συμβαῖνα τυγχάνων· ὥσπερ γάρ εἴ τις ὁρῶν τινα διὰ μὴν ἁμαρτίαν προπετῆ, διὰ τοιαύτην προπέτειαν * ἀλογίστως ἐπιβαίνοντα οὐδενὸς ὀλισθηροῦς, ἢ καταλάβοι πεσεῖσθαι * ὀλισθήσαντα, ἐκ τούτου δὴ * ὀλίσθου * ἐκείνῳ γίνεται. οὕτω νοητέον τὸν θεὸν προεωρακότα, ὁποῖός ἕκαστος ἔσαι ἕκαστος, καὶ τὰς αἰτίας ἅ τοιοῦτον αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾶν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται) τάδε, * ἢ κατορθώσει D τάδε· καὶ εἰ χρὴ λέγειν, οὐ τοῦ προγνῶναι αἰτίαν τῶν γινομένων. ὃ γὰρ ἐφάπτεται) ἅ προεγνωσμένα ἁμαρτησόμενα * ὁ θεὸς, ὅταν ἁμαρτάνῃ, ἀλλὰ μᾶλλον δοξότερον μὲν, ἀληθὲς ὂν ἐρεῖν μὲν, τὸ ἐσόμενον αἴτιον ἅ τοιόνδε εἶναι τοῦτο ἀπὸ προγνώσεως. ὃ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσαι γίνεται, ἀλλ' ἐπεὶ γίνεσθαι ἔμελλεν, ἔγνωσαι· διαιτολῆς ὃ δεῖ) εἰ μὲν γὰρ τὸ, πάντως ἔσαι, οὕτω τις ἐρεῖ οὐδεὶς, ὡς ἀνάγκην εἶναι γίνεσθαι τὸ προεγνωσμένον, ὃ διδάσκει αὐτῷ· ὃ γὰρ ἐρεῖ μὲν, ἐπεὶ προέγνωσαι οὐκ ἔσαν προσόντων γίνεσθαι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη οὐκ ἔσαν προσόντων γίνεσθαι· οὐ γοῦν ταῖς περὶ ἅ ἴσασι προφητείαις, μέμψεις καὶ κατηγορίαν τὸ ἴσασι ἀναγεγραμ-

E

F

μῦραι εἰσὶ, παύπτῳ παρισᾶσαι τὸ ψεκτὸν αὐτοῦ
ὃν ἂν δεῦρο ἀπῳ προσήπλετο, εἰ ἐπάναγ-
κες προδότης ἦν, καὶ μὴ * ἀνεδέχετο αὐ-
τὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ῥηθέν. ὅρα
δὲ εἰ μὴ ταῦτα δηλοῖ, δι' ὧν προφητεύομεθα
ῥητῶς ἅτως ἐχόντων, μηδὲ γρηγόρτω οἰκτιρ-
μῶντος ὀρφανοῖς ἀπῳ, αὐτὸ ὧν οὐκ ἐμνήσθη
ποιῆσαι ἔλεος. καὶ κατεδίωξεν * ἄνθρωπον
πένητα καὶ πτωχὸν, ὃν κατανενυγμένον τῇ καρ-
δίᾳ τοῦ θανατῶσαι, καὶ ἠγάπησε κατάραν,
καὶ ἥξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ
μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγήσε-
ται, παύτως ἔσαι, * κατὰ τὸ σημαινόμενον αὐτὸ,
λέγων ὅπερ ἔσαι μᾶλλον τοῦτο τινα, ἀνεδέχετο ὃ καὶ
ἑτέρως γρηγόρως, ἅτως * ἀληθὲς συγχωρεῖ μᾶλ-
λον * τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἀνεδέχετο ψεύσασθαι.
ἀνεδέχετο δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γρηγόρως, καὶ
μὴ γρηγόρως, φρονῆσαι * τὸ γρηγορὸς αὐτὸν καὶ *
μὴ γρηγορός. (καφέστερον δὲ ἔτι ἐρεῖμεν ἅτως εἰ
ἀνεδέχετο) ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως πέτρῳ,
ἀνεδέχετο τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ ἰούδα, ὅτι
μενεῖ ἀπόστολος ὁμοίως πέτρῳ. * εἰ ἀνεδέχετο
ἰούδᾳ προδότῃ γρηγορὸς, ἀνεδέχετο τὸν θεὸν
φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ, ὅτι προδότης ἔσαι. Εἰ
δὲ προδότης ἔσαι ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώ-
σει αὐτοῦ τῶν προαιρημένων ἀνδεχομένων * δύο
γενομένων, τοῦ εἶναι ἐν αὐτῷ τὸ ἀληθὲς προγ-
νώσκων. προέγνωσε τὸν ἰούδαν προδότην
γρηγορὸς τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνῶσις, ἀνδεχόμενον καὶ
ἑτέρως γρηγορὸς. καὶ λέγοι ἂν ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ,
ὅτι ἀνδεχόμενον μὲν τόνδε τόδε ποιῆσαι, ἀλλὰ κατὰ
τὸ ἐνδυπον ἀνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα.
ὅτι * τόδε ποιήσει· ἃ γὰρ ὡσαύτως ὁ θεὸς εἴποι ἂν.
οὐκ ἀνδέχεται τόνδε εἶναι τὸν ἄνθρωπον πλοῦσιον,
ἅτω χρησμὸν, φέρε εἰπεῖν, περὶ ἑνὸς δίδως,
ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἀνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι δύ-
ναμις μὲν γὰρ παύτη οὐκ ἔστι τοῦ πλοῦσιον εἶναι
μοῦς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, δύναμις δὲ ἐστὶ τοῦ σω-
φρονῆσαι, ἢ τοῦ ἀκολαστῆσαι. ὧν ἀμφοτέρων
δυνάμεων ἀπαρχόντων, ὁ μὲν προσέχων λό-
γοις * ἐπιτρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς, ἑαυτὸν
ἐπιδίδωσι τῇ χειρίστῃ. κρείττονι ὃ ὁ ζητήσας τὸ
ἀληθὲς καὶ βίωσαι εὐβουλημένως κατ' αὐτό.
ὁ ζητεῖ ὃ ὅδε μὲν ἀληθῆ. ἐπεὶ ἐπιῤῥέπει ἐπὶ
τὴν ἡδονήν. ὅδε ὃ ὀξεταίζει περὶ αὐτῶν, * ἀφ-
εθεὶς τοῦ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν, καὶ λόγου προ-
τρεπτικοῦ. πάλιν τε αὖ ὅδε μὲν αἱρεῖται τὴν
ἡδονὴν, ἐχθρὸν δὲ νομίζων αὐτὴν
ἀλλ' ἐκ ἀγωνιζόμενος. ὅδε ὃ καταφρονεῖ αὐτῆς,
τὸ ἀγωνιῶν ὁρῶν τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνον. ὅτι * μένοιγε ἡ προγνῶσις τοῦ θεοῦ ἐκ αὐτάλ-

A citur. Qui si ad proditionem vi ac necessitate raperetur, nec reliquis Apostolis per eam similis esse posset, omni profecto crimine ac probro vacaret. Vide ergo, num id ipsum disertis hisce Propheta, conceptisque verbis aperiat. *Nec sit qui misereatur pupillis ejus, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam: Et persecutus est hominem inopem, & mendicum & compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Sin autem illud idem, quod omnino futurum dicitur, ita quis, prout asseverationis ejus significatio postulat, intelliget; quasi futurum B sit illud quidem, cæterum aliter etiam evenire potuisset: id tanquam verum ultro fatemur; Nam ut mentiri Deus, fallique non potest, ita quæ fieri æque ac non fieri possunt, eadem ipse futura nosse pariter, aut non futura potest. Verum dilucidius hac de re hunc in modum statuemus. Si Petro similis Apostolus Iudas esse potest, potest etiam Deus Iudam Apostolum Petro similem futurum cognoscere. Similiter, si proditor Iudas esse potest, potest quoque Deus C illum nosse proditorem futurum. Jam si re ipsa proditor Judas erit, Deus sane qui utrumque illud fieri posse prænovit, ut rei cujusque veritatem in se ipso prænoscit, ita Iudam re ipsa proditorem futurum prænoscet, cum interea quod eum in modum cognoscit, aliter ex sese evenire posset. Itaque non immerito divinæ prænotioni ejusmodi oratio tribuatur. Accidere omnino potest, uti hoc ab isto fiat; nec minus tamen uti contrarium: Ego vero cum fieri utrumque possit, alterum hoc futurum novi. Neque enim Deus, quemadmodum ut certus hic homo velit, fieri non posse pronunciat, ita perinde ac si aliqua de re D oraculum ederet, hunc aut illum temperantem fieri posse negat. Nam cum nulla prorsus ad volandum facultate instructus homo sit, ejusdem tamen potestatis est, vel temperanter, vel intemperanter vivere. Ita cum utramque facultatem habeat, qui cohortationes, & doctrinæ præcepta negligit, deteriori sese permittit; qui vitæ ad veritatis normam exigendæ studio, in ejus indagatione versatur, is ad meliorem sese adjungit. Cæterum quod alter de vero indagando minus laboret, voluptatis id cupiditate fit; Alter vero quod ejus studio magnopere teneatur, hoc certo quodam, proprioque consilio facit, ad quod partim ipsa notione, sensuque communi, partim cohortatione adductus est. Præterea voluptatem alter non eo complectitur, quod adversus eam consistere nequeat, sed quod pugnare cum ea, luctarique nolit: calcat eandem alter, quod adjunctam ei ut plurimum turpitudinem ferre non possit. Ac

Ps.108. 12 16. 17. 18.

nullam prorsus à divina prænotione, rebus iis A quas prævidet, necessitatem imponi, cum superioribus argumentis, tum hoc insuper efficitur, quod in sacris passim literis Prophetæ ad pœnitentiam homines cohortari jubeantur, idque perinde, ac si utrum ij meliorem ad frugem sese recepturi, an suis in sceleribus hæsuri porro ac perstituri sint, ignoraret. Sic apud Hieremiam habetur: *Forsitan audient, & agent pœnitentiam.* Neque enim quod audituri sint, nec ne, minus intelligat, idcirco hunc in modum ipse loquitur: *Forsitan audient & agent pœnitentiam*, sed ut illam quodammodo pa rem in utramque partem, vim facultatum his B verbis offendar: ne qui jam ante prænotionis ejus certitudinem audierint, ii proinde ac si & ea necessitatem inferret, nec meliorem vitam instituere arbitrii foret sui, animos deinceps ac spem omnem abjiciant, adeoque in peccatum ab illa propemodum impellantur. Deinde vero, ne qui dum prævisum eos bonum lateret, pugna cum improbitate suscepta, vitam ex virtutis norma instituere potuissent, eos talis contra prænotio remissiores ac solutiores efficiat, quod dum plane bonum illud C futurum putarent, minori propterea cum peccato animi contentione pugnarent. Sic enim ipsa prænotio futurum quoque bonum impediret. Quamobrem qui orbem universum præcipuo rerum bono moderatur Deus, idem nos sapienter omnino futuris in rebus cæcos esse voluit. Earum enim cognitio, uti nostrum adversus improbitatem impetum, constantiamque frangeret, ita dum certa fixaque videretur, longe nos citius atque facilius, omni contentione abjecta, sceleris in dominatum ac potestatem adduceret. Imo, pugnarent ista secum, ut idem & probus eva- D deret, & certo probum se futurum esse prænoscet. Nam cum præter ea quæ nobis indita sunt, magno insuper ad virtutem parandam ac vehementi conatu opus habeamus, tum occupata semel ista virtutis certo futuræ, præceptaque cognitio, vim exercitationis omnem debilitat. Ita probiné futuri simus an improbi, summo utique nostro bono ignoramus. Sed quoniam divino consilio factum esse diximus, ut rebus in futuris cæcutiamus, vide, num inde fortassis huic Exodi quæstioni lucis à nobis aliquid afferri possit: *Quis fecit surdastrum ac surdum, videntem & cæcum? nonne* E *Exod. 4, 11.* *ego Dominus Deus?* ut cæcum pariter ac bene oculatum hoc sensu fecisse dicatur, in præsentibus oculatum, cæcum in futuris. Nam surdastri quidem, surdique rationem ac discrimen exquirere, hujus loci non est. Quanquam plurima sane, quæ juris nostri non sunt, multorum etiam quæ nostra in potestate sunt, causam interdum esse, fatemur ipsi quoque: ac propterea nisi ea, hoc est, in quæ potestatis

κὶω ὑπάθηται τοῖς περὶ ὧν κατείληφε, περὶς τοὺς * περιειλημμένοις καὶ ὅτε λέξεται, ὅτι * πολλαχοῦ τ γραφῶν θεὸς κελεύει τὰς προ- φήτας κηρύσσειν μετανοίαν, ὁ προσποιησά- μενος * ἐγνωκέναι πότερον οἱ ἀκούσαντες * ὑπείξωσιν, ἢ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμ- μενοῦσιν. ὥσπερ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ λέγε). Ἴσως ἀ- κούσονδ) καὶ μετανοήσουσιν. ὁ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον * ἀκούσουσιν, ἢ ὁ, φησίν. Ἴσως * ἀκούσονδ), καὶ μετανοήσουσιν. ἀλλ' οἶονεὶ τὸ ἰσο- σάσιον τ δυναμένων γνῶναι δεικνὺς ἐκ τ λε- γομένων, ἵνα μὴ προκατειλημμένη πρόγνω- σις αὐτοῦ, * καταπεσεῖν ποιήσητε ἀκόντας, * δόξαν ἀνάγκης παρισᾶσα, ὡς οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς ὑπείξαι, καὶ οἶονεὶ κἀκεῖνα αἴτια γένη- ται ἁμαρτημάτων. πάλιν τοῖς ἐκ ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν, δυναμένοις ἐν τῷ ἀ- γωνίσασθαι, καὶ ἀνιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ διῶσαι, αἰτία γένηται ἡ πρόγνω- σις ἐκλύσεως, οὐκ ἐπ δύνως ἰσαμένοις τῇ τῆς ἁμαρτίας, ὡς πάντως ἐσομένοις * προειρη- μένοις. εἰ δ' ὅτω γε ὀλίγον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ πρό- γνωσις ἐσομένοις καλοῖς. πάντα γοῦν χρήσι- μως, ὁ θεὸς τὰ κ τὸν κόσμον οἰκονομῶν, διὰ λό- γως ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἡ γὰρ * γνῶσις αὐτῶν ἀνῆκε μὲν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ * ἀθλεῖν κ τ κακίας, ἐπέτρεψε δ' ἂν ὀλίγα κατειληφθαι, πρὸς τὸ μὴ ἀνυπαλλάκτους ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ ἔχειν αὐτῇ ὑποχειρίους γένεσθ. ἅμα δ καὶ * μαχόμενον ἐγίνετο τῷ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν γένεσθ πινὰ τὸ τῶν πρό- γνωσιν ἐληλυθέναι εἰς τοῦτο πινὰ, ὅτι πάντως ἔσαι * ἀγαθός. πρὸς ὃ γὰρ ἔχομεν καὶ σφο- δρότητι καὶ τάσεως πλείονος χρεία, πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γένεσθαι. πρόκαληθεί- σα δ' ἡ γνῶσις, ἐ πάντως καλὸν, καὶ ἀγαθὸν * γένεσθαι ὑπεκλύει τῶν ἄσκησιν. διόπερ συμ- φερόντως οὐκ ἴσμεν ὅτε εἰ ἀγαθοί, ὅτε εἰ πονηροὶ ἐσόμεθα. ἐπεὶ δ' εἰρήκαμεν ὅτι ἀπε- τύφλωσεν ἡμᾶς πρὸς τὰ μέλλοντα ὁ θεὸς, ζη- τουμένου τι ῥητὸν ἀπὸ τ ἐξόδου, ὅρα εἰ δυνα- μεθα ὅτων ζαφνίσαι, τὸν ἐποίησε δύσκωφον, ἐ κωφὸν, καὶ ἐλέποντα κ τυφλόν. οὐκ ἐγὼ κύ- ριος ὁ θεὸς, ἵνα * τὸν αὐτὸν κ τυφλὸν κ ἐλέπον- τα πεποιηκὼς ᾖ. ἐλέποντα μὲν πρὸς τὰ ἐνεστῶ- τα τυφλὸν δ πρὸς τὰ μέλλοντα. τὸ γὰρ περὶ τὸ δυσκώφειν καὶ κωφοῦν, ἐ παρόντος καιροῦ δη- γήσασθ. ὅτι μέντοιγε πολλῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν αἴ- τια πλεῖσα τῷ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστ, καὶ ἡμεῖς ὁμο-

λογήσομεν. ὧν μὴ γνομένων, λέγω δ τῷ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οὐκ ἂν τάδε πινὰ τῷ ἐφ' ἡμῖν ἐπέτ-

ἐπράπετο. * πράπει δὲ τάδε πνὰ τῷ ἐφ' ἡμῖν ἀκόλουθα τοῖς ὃ τοῖς * προεγνωσμένοις, ὧν ἐφ' ἡμῖν ἀνδεχομένων ἔ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς * προεγνωσμένοις, καὶ ἕτερα πράξαι παρ' ἃ πράπομεν. εἰ δέ τις ζητεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀπολελυμένον εἶναι ἔ παντος, ὥστε μηδὲ * τάδε πνὰ συμβεβηκότα ἡμῖν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι τάδε, ἐπιλέλησται κόσμου μέρος ὤν, καὶ ἐμπεφυκότος διὰ πάντων κοινωνίας καὶ ἑ τοῦ περιέχοντος. μετέωρος μὲν οὖν ὡς ἐν ἐπιτομῇ ὅλως ἀποδεδείχθαι τὴν τῶν προγνώσεων ἑ θεοῦ μὴ εἶναι καταναγκαστικὴν τῶν προεγνωσμένων πάντως. φέρε ὃ ἀγωνισώμεθα καὶ περὶ ἑ τὰς ἀστέρας μηδαμῶς εἶναι ποιητικὰς ἐν ἀνθρώποις, σημαντικὰς ὃ μόνον σαφεῖς ὅτι ἐὰν ὅδε τις ὁ γραμματισμὸς τῶν ἀστέρων ποιητικὸς νομίζοιτο τῶν δὲ νῦν τῷ γινομένων περὶ * τὰ ἀνθρώπων, ἔστω μὲν περὶ τούτου νῦν ζητεῖσθαι τὸν λόγον, εἰ ἄρα ὁ σήμερον, φέρε εἰπεῖν, γρόμμου σχηματισμὸς περὶ τινὸς, δυνάμει νοείσθω πεποιηκέναι τὰ παρελυθότα * δ' ἕτερον, ἢ καὶ περὶ ἕτερος· πολὺ γὰρ τὸ ποιοῦν πρεσβύτερον ἔ πεποιημένου, ὅσον ὃ ἐπὶ τοῖς μαθήμασι τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων, πρεσβύτερα ἔ σχηματισμὰ προλέγεσθαι νομίζει περὶ τοῦ ἀνθρώπους ἐπαγγέλλον· γὰρ τόνδε πνὰ τρόπον τῶν ὥραν λαβόντες ἔ ὃ ἄνθρωπος καταλαμβάνειν πῶς ἑκάστου τῶν πεπονημένων * κῆ κάθεσιν, ἢ τὸ δεῖ μοίρας ἔ ζωδίου, ἢ τὴν αὐτῆ λεπτῶν, καὶ τοῦ ἀρχὴν ἔ ζωδιακῆς, κῆ ἔ ἀναβολικοῦ ἐτύγχανεν ὁρίζοντος· ποίος τε κῆ ἔ δυτικῆς, καὶ ἵνα κῆ τὰ μεσουράνιματος, τίς κῆ τὰ αὐτιμεσουρανήματος· καὶ ἐπὶ τοῖς ἀστέρας, ἃς νομίζουσι ἐν τοῖς ἑκάστοις κεῖσθαι, καταλαμβάνειν ἔ δεῖν τοῦ χρόνου ἑ ἕκαστος γεγραμματισμένος ἕτοιμος, τῷ χρόνῳ τ * ἀποβάσεως ἔ περὶ ἃ σκοπεῖσθαι, μόνον τὰ μέλλοντα ἐξετάζειν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρεληλυθότα, καὶ τὰ περὶ τὸ γενέσεως καὶ τὸ πορρῶ ἔ περὶ ἃ ὅλου γεγραμμένα, περὶ πατρὸς πόσιος ὢν τυγχάνῃ, πλούσιος ἢ πένης, ὁλόκληρος τὸ σῶμα, ἢ σεσινωμένος. τὸ ἢ θος βελτίων, ἢ κείρων. ἀκτήμων, ἢ πολυκτήμων· τοῦ δὲ τοῦ πρᾶξιν ἢ τοῦ δὲ ἔχων. τὰ δ' αὖ τὰ καὶ περὶ τὸ μητρὸς, καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἀδελφῶν ἐσθ' τυχόντων ὄντες. ἔστω ὃ ἡμᾶς ἐπὶ ἔ παρόντος προσιόντας αὐτὰς καταλαμβάνειν τὰ ἐν τῷ τόπῳ ἀληθῆ περὶ ἃ καὶ αὐτὰ ὕστερον δείξομεν ὅλως ἐχ ἕτως ἔχειν πρὸς ἃ πρασσόμεθα τοῖς τῶν λαμβανόντων κατὰ ἀναγκάζειν τῶν ἄστρων τὰ

Ac juris habemus nihil, antecederent, ne hæc quidem aut illa sequutura esse, quæ nostra tamen ex libertate pendent. Cæterum ita quidem eorum nonnulla, quæ in nobis sita sunt, alia quæ potestatis nostræ non sunt, antegressa consequuntur; ut ijs etiam antegressis, à nobis præter ea quæ fiunt, fieri quoque alia possint. Quod si erit quispiam, qui voluntatis nostræ vim ac potestatē adeo nulla cum universo conjunctione teneri volet, ut hoc aut illud, quod certa quædam antecesserint, eligi à nobis interdum, optarique neget: is profecti se mundi partem esse obitus erit, ac sese hominum communione, totiusque circumfusi aëris habitu contineri. Ac mihi quidem pro loci hujus ratione modice adhuc, quasique compendio demonstrasse videor; nihil omnino rebus ijs quas prænoverit, à divina prænotione necessitatis afferri. Deinceps id agamus, ut ne stellas quidem ipsas rerum humanarum ullo modo caussas; sed earum tantum signa quædam esse ostendamus. Primum igitur id plane constat, ut certum quendam stellarum situm, certarum quoque rerum quæ ad hominem pertineant, caussam esse demus; (nam de hoc in præsentiarum instituta quæstio fit:) qui tamen hodierna die, verbi gratia, certo cuidam homini earum situs extiterit, eundem rerum earum caussam esse nullo modo potuisse, quæ in alio quopiam, aliisve pluribus jam ante contigerint. Quidquid enim aliud efficit, eo quod efficitur, prius esse debet. Atqui eorum præceptis qui artem istam profitentur, id quoque fieri posse vulgo putant, ut quæ tali situ priora sunt, de hominibus vulgo prædicantur. Quippe sibi enim hoc isti sumunt, ut ubi semel horam unius alicujus hominis singularem certo quodam modo deprehenderint, exploratum ipsi continuo habeant; ecquem ad perpendiculum siderum errantium quodlibet situm in hac illave signi parte; partisque minutiis obtineret; simulque quodnam Zodiaci astrum in orientali Horizonte, quodnam in occidentali versaretur; quænam item medium utriusque hemisphærij cœlum adversa positione occuparent. Atque ubi stellas eas, quarum sibi animo figuram videntur & collocationem informasse, hoc illove situ sub alicujus ortum fuisse posuerunt; tum ij vero ex illo ipso tempore, quo editus in lucem is est, cujus fatum rimantur, non futura modo, sed etiam præterita, quæque ejusdem & ortum & fatum antecesserint, conjiciunt; qualem ipsa patrem habeat; divitem an tenuem; integri corporis, an mutili; bonis an malis moribus; amplane an angusta re familiari; hoc an illud complexum vitæ genus; similiaque tam de matre, quam de fratribus, si qui sint, natu majoribus inquirunt. Nos vero, ut demus interim (quod ipsum tamen falsi posteà coarguemus) exquisite ab iis totam illam situs Astrorum, locique rationem teneri posse: quæramus ex iis tamen, qui rebus humanis vim à sideribus afferri putant; qui tandem hodiernus iste situs rerum tempore superiorum

riorum causſa esse possit. Nam id si fieri nullo modo potest, profecto etiam, dum iis de rebus veri quidpiam invenitur, plane consequens est, ut præsens hic astrorum in cœlo motus, quæ jam ante contigerunt, quam ejusmodi situm obtinerent, efficere non potuerit. Sin aliquis forte erit, qui ad veritatem ijs hoc in genere concedendam, rerum futurarum præsensionibus adducatur; fatendum ipsi tamen, verum ab illis eo prænuntiari tantum, quod illud astra futurum significent, non quod efficiant. Quod si alius præterita non jam à sideribus effici concedet, sed cognitionis eorum causſa in priores alias positiones figurasque translata, solam hodierno situi significationem relinquet: sic tamen ut præsenti siderum sub ortum certi hujus hominis collocationi certam futurorum præsnotionem deberi velit: afferat ille porrò discriminis rationem, quamobrem alia tanquam effecta vi syderum, alia tanquam ab ijs modo significata, vere cognosci posse defendat. Quod illi discrimen cum assignare nullum possint, nobiscum deinceps ingenue, nihil eorum quæ ad homines pertineant, à syderibus effici fateantur, sed tantum, uti jam antè diximus, utcunque significari. Quod perinde omnino fuerit ac si quis non jam ex iisdem syderibus, sed per aliquam Prophetiam, ex ipsamet Dei mente res aut præteritas aut futuras intelligeret. Quemadmodum enim superius ostensum à nobis est, quod Deus, quæ à quoquo profectura sint, omnia prænoverit, id nihil prorsus voluntatis nostræ potestati officere: ita nec eidem, quæ rerum signa Deus esse voluit, incommodant. Sed voluminis alicujus instar, futurum prophetica dictione complexi, universo quoque cœlo, qui Dei liber quidam est, contineri futura possunt. Itaque hunc in modum intelligi potest, quod in Iosephi precatione à Iacobo dicitur; *Legit in tabulis Cæli, quæcunque accident: vobis & filijs vestris.* Quin etiam illud,

Ps. 34, 4. *Complicabitur Cælum quasi liber*, eo fortassis pertinet, ut impressas ipsi rerum futurarum significationes perfectum, quasique completum iri demonstret, quemadmodum ipso rerum exitu completo vulgo Prophetarum dicuntur oracula. Atque ita signorum ut vice fungerentur, constituta divinitus astra fuerint,

Ier. 10, 2. juxta illud: *Sint in signa.* Quamquam Hieremias, uti & nobis nos ipse reddat, eoque metu liberet, quem ea nobis afferre possent, quæ ab astris vel significari, vel proficisci quandoque videantur, ita monet: *A signis Cæli nolite metuere.* Jam vero aliud præterea videamus argumentum, quod sideribus effi ciendi nullam, sed aliquam tantum (si vel ipsa tamen dari potest) significandi vim re

τῶν ἀνθρώπων πράγματα, ἵνα τρόπον ὁ σήμερον χρηματισμὸς ὁ τοιόσδε δυνάμ) πεποιηκέναι τὰ πρεσβύτερα. εἰ γὰρ ἦν ἀμήχανον, * καθ' ὃ δὴ ὅτι δύρισκεται τὸ θεῖον τῶν πρεσβυτέρων ἕξ χρόνε ἀληθὲς, Ϛαφὲς τὸ μὴ πεποιηκέναι τοὺς ἀστέρας ὅτωσι κινεμένους ὑπ' οὐρανῷ τὰ παρεληλυθότα καὶ χρόμενα, πρὸ ἕξ ὅτως ἔχειν αὐτές. εἰ δὲ ἦν τάχα ὁ προσιέμενος ἀληθεύειν αὐτὲς, * ἐπισήσας τοῖς θεῖ τῶν μελλόντων λεγομένοις, ἐρεῖ ἀληθεύειν αὐτὲς, ὁ τῷ ποιεῖν τὲς ἀστέρας, ἀλλὰ τῷ σημαίνειν μόνον. ἐὰν δέ τις φάσκῃ τὰ μὲν παρεληλυθότα μὴ ποιεῖν τὲς ἀστέρας, ἀλλὰ ἄλλες μὲν χρηματισμὲς τὲς τ' ἐκείνων γνώσεως αἰτίες γεγονέναι. τὸν δὲ νῦν χρηματισμὸν σεσημαγκέναι μόνον. τὰ μὲν δὴ μέλλοντα δηλοῦσθαι ὑπὸ ἕξ ἐνεστηκότος χρηματισμῦ τὸ ἕξ δεινος χρέσεως, πρόσησάτω τὴν διαφορὰν, ἕξ ὑπὸ τῶν ἀστέρων δυνάσθαι δεῖξαι, ὅτι τάδε μὲν γενόμενα ἀληθῆ ὡς ὑπὸ ποιούντων. τάδε δ' ὡς ὑπὸ σημαινόντων μόνον, μὴ ἔχοντες ὃ δοῦναι τὴν διαφορὰν, ἀγνωμόνως συγκαταθήσονται, μηδὲν τῷ καλᾶς ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι· ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν, εἰ ἄρα σημαίνεσθαι, ὡς εἰ μὴ καὶ ὑπὸ τῶν ἀστέρων τις ἐλάμβανε τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἀλλ' ὑπὸ ἕνὸς ἕξ θεῦ, διά τινος λόγε προφητικοῦ. ὥσπερ γὰρ προαπεδείξαμεν, ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν θεῖ ἕξ ἐφ' ἡμῖν λόγον, τὸ τὸν θεὸν εἰδέναι τὰ πρακτὰ ἡμῶν ἑκάστῳ, ὅτως οὐδὲ τὰ σημεῖα, ἃ ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαίνειν, * ἐμποδίζειν τὸ ἐφ' ἡμῖν * χ. ἐν. ἀλλὰ πλατυσμὸς βιβλίῳ περιέχοντα τὰ μέλλοντα προφητικῶς ὁ πᾶς ἀέρανος δυνάμ), οἱονεὶ βίβλῳ ὢν θεῦ, περιέχειν τὰ μέλλοντα. διόπερ ἐν τῇ προσευχῇ ἕξ Ἰωσὴφ δυνάμ) ὅτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ ἕξ Ἰακὼβ, ἀνέγνω γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ ἕξ ἀέρανος, ὅσα συμβήσε) ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δ' ἂν τὸ, ἐλίγησε) ὁ ἀέρανος ὡς βιβλίον, τὲς λόγες τὲς περιεχομένους, σημαντικὲς τῶν ἐσομένων δηλονότι ἀπαρτισθησομένες, καὶ ἵν' ὅτως εἴπω, πληρωθησομένους, ὥσπερ λέγονται αἱ προφητεῖαι πεπληρῶσθαι τῷ ἐκδεδηκέναι, καὶ ὅτως ἔσαι εἰς σημεῖα τὰ ἄρτια γεγονότα, κατὰ τὴν λεχθεῖσαν φωνὴν, ἔσωσαν εἰς σημεῖα. ὁ δ' Ἱερεμίας ὑπερφώνως ἡμᾶς προτρέπεται ἑαυτοὺς, καὶ περιεργῶν φόβον τὸν ὑπὸ τῶν νομιζομένων σημαίνεσθαι. τάχα δ' καὶ ὑπολαμβανομένοις ἐκεῖθεν ἔρχεσθαι φησιν, ὑπὸ τῶν σημείων ἕξ ἀέρανος μὴ φοβεῖσθε.

ἰδωμεν δὲ δεύτερον ὑπόχειρημα, πῶς ὁ δυνάμ) οἱ ἀστέρες εἶναι ποιητικοὶ, ἀλλ' εἰ ἄρα σημαντικὰ

πᾶς. Ἀπὸ τῶν πλείσων γὰρ ὅσων γίνεσθαι ἐστὶ
λαβεῖν τὰ συμβεβηκότα ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦτο ὃ καθ'
ὑπόθεσιν λέγομεν, συγχωροῦντες τοῖς Ἀστρολόγοις
αὐτῶν ἀναλαμβάνειν τὰ τῶν ἀνθρώπων
δυνατά. Φέρε γὰρ εἰπεῖν καὶ ἔτι τόνδε πείσε-
ται τὸν τεθνηξόμενον σφαγεῖσι λῃσταῖς καὶ
ἀναιρεθήσεσθαι φησι, δυνατὰ λαμβάνειν ἀπό τε
τῶν ἰδίας ἀπὸ γενέσεως, κἂν τύχῃ ἔχων ἀδελ-
φοὺς πλείονας ἀπὸ τῶν ἑκάστου αὐτῶν. περιέχειν
γὰρ οἶον τὴν ἑκάστου γένεσιν, ἀδελφὸν τοῦ
ληστοῦ τεθνηξόμενον ὁμοίως καὶ τὸν τοῦ πατρὸς B
καὶ τὸν τῆς μητρός, καὶ τὸν τῆς γαμετῆς, καὶ τῶν
υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν φιλτάτων. Τάχα
δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναιρεθησομένων. πῶς οὖν
δυνατὸν τὸν τοσούτους γένεσιν, ἵνα αὐτοῖς
τοῦτο συγχωρηθῇ, ἐμπεριεχόμενον γίνεσθαι
τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων, τόδε μᾶλλον
τῆς γενέσεως, ἢ τῶνδε; ἀπίθανον γὰρ καὶ τὸ φάσ-
κειν, τὸν σχηματισμὸν τὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕδρᾳ πνεῦ-
μα γενέσει, ταύτῃ πεποιηκέναι. τόνδε ἐν τῇ τῶνδε
γενέσει μὴ πεποιηκέναι, ἀλλὰ σεσημαγκέναι
μόνον· ἁπλοῦν γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἡ πάντων γένεσις
πρόσεισι κατ' ἔκασον * ποιητικὸν τοῦ τόνδε ἀναι- * Vig. τὸ ποιητικόν
ρεθῆναι. ὥστε ἐν γενέσεσιν, καθ' ὑποθέσιν λέ-
γω, πεντήκοντα περιέχεσθαι τὸν τόνδε πνα ἀναι-
ρεθῆναι. οὐκ οἶδα εἰ ὅπως δυνήσονται σῶ-
σαι, τὸ μὲν ἐν ἰσθμῷ κρεδὴν πάντων τοιού-
δε εἶναι τὸν σχηματισμὸν ὑπὸ τῆς γενέσεως, ὡς
ὀκταήμερον αὐτοὺς λαμβάνειν περιτμῆν, * Vig. ἀκροποσθιάζοντας
ἀκροποσθιάζομένους καὶ * ἑλκομένους, καὶ φλεγ- * Ed. Vig. μονῇ περιπεσομένους καὶ τραύμασι, καὶ ἅμα
τῇ εἰς τὸν βίον εἰσόδῳ, ἰατρῶν δεομένους. τῶν δὲ D
οὐ ἰσμαηλίτας τοὺς κατὰ τὸν Χαλβίδην, τοιόνδε,
ὡς πάντας περιτεμνεσθαι τετρακαιδεκαετεῖς. Διὰ
τὸ ἰσόρροπον περὶ αὐτῶν· καὶ πάλιν τῶν δὲ πανυ
τὸν αὐτοῦ, τοῖσδε τοῖς κόγχαις τὸν γονάτων
περιαιρεῖσθαι, καὶ τὸ ἁμαζόνων τὰς ἑτέρας τῶν
μαστῶν. πῶς γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ ἀστέρες τοῖσδε
τοῖς ἔθνεσιν; οἶμαι ὅτι * ὑπῆρξαν μὲν ὑδὲ μέ- * Vig. οἱ αὐτοὶ γεγραφήκασι καὶ περὶ τούτων
χρι δ' ἧκαν δυνησόμεθα τι ἀληθὲς εἰπεῖν πε-
ρὶ αὐτῶν. Τοσούτων δὲ φερομένων ὁδῶν ἀγ- E
νωστικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξώκειλαν οἱ ἄν-
θρωποι ὑπὸ τὸ τῶν μὲν οἰωνιστικὸν καὶ τῶν ἐν-
τρῶν μὴ λέγειν περιέχειν τὸ ποιοῦν αἴτιον,
ἀλλὰ σημαίνειν μόνον, * καὶ τῶν ἀστεροσκοπ- * Vig. οὐκ ἐπὶ τῶν ἡφαιστολογικῶν. εἰ γὰρ ὑπὸ
κῶν. οὐκ ἐπὶ τῶν ἡφαιστολογικῶν. εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν γινώσκεται, ἵνα καὶ χαιρόμεθα τὸ γινώσκε-
σθαι γίνεται) δῆλον ὅθεν ἡ γνῶσις λαμβάνεται), * Vig. τί μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἢ ἀπὸ τῶν οἰωνῶν
ἔσται τὸ γνώρισμα; καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰωνῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ σπλάγχνων τοῦ θυομένων, ἢ ἀπὸ τοῦ

linquat. Docebunt enimvero infiniti rerum A
ortus, quæ uni duntaxat homini eventura
sint, (id quod tamen ex hypothesi dictum
esse velim, perinde ac si eorum in cognitio-
nem homines venire posse concedamus:)
Quod enim hic aut ille certi quidpiam subi-
turus sit, puta jugulandus à latronibus in quos
inciderit; hoc isti quidem partim ex singulari
ejus ortu, partim ex fratrum, si plures nu-
meret singulorum natalitius haberi posse de-
fendunt. Fratris enim cædem latronum ma-
nu futuram singulorum, nec non parentis
utriusque, imo conjugis etiam, liberorum,
famulorum, ac necessariorum, adeoque inter- B
fectorum ipsorum fortassis ortu inclusam te-
neri putant. Quemadmodum ergo fieri potest,
ut qui tot aliorum (demus enim hoc interim)
natalitiis involvitur, idem Astrorum huic po-
tius generationis quam cæteris præsidentium
positioni addicatur? Incredibile enim est,
positionem, quæ singulari uniuscujusdam
ortui præfuerit, hujusmodi exitus causam fuis-
se: quæ cæterorum in natalitiis extiterit, non
fuisse, sed ejus modo significationem aliquam
dedisse. Nec minus intulsum fuerit, omnibus
ac singulis plurium istorum natalitiis homi- C
nis unius cædis causam includere: quasi ge-
nerationibus ex hypothesi quinquaginta, cer-
ti unius hominis occisio comprehensa te-
neretur. Jam intelligere profecto non possum,
qui tandem Iudæos omnes ea nasci Astrorum
positione defendent, ut octavo die circumci-
di cunctos oporteat, itaque summa cute trun-
cari, torqueri, ardenti tumore inflammari,
lacerari vulneribus, postremo vix natos Medi-
corum arte ac manibus indigere. Ismaëlitas
contra eos, qui Arabiam tenent, eo situ in
lucem edi, ut omnes circa annum decimum
tertium circumcidi necesse sit. Id enim hoc
de hominum genere commemorant. Præter- D
ea qui fiat, ut certis quibusdam apud non-
nullos Æthiopiæ populos genuum patellæ,
Amazonibus mammarum altera reseretur.
Quomodo enim similia, certis duntaxat in
gentibus siderum vis efficiat? Equidem sic exi-
stimo, veri nihil hoc in genere, in quo vel levi-
ter hærere liceat, excogitari à nobis, asseri-
que posse. Cæterum cum tam multæ præno-
scendi artes circumferantur, non video, quam-
obrem in id potissimum homines impege-
rint, ut Augurali & Haruspicinæ efficiendi
vim negarent, significandi tantum concede-
rent, idem tamen de eâ quæ in stellarum & na-
talitiorum consideratione versatur, non sen-
tiant. Nam si cognosci futura possunt (hoc
enim in præsentia demus;) idemque cogni-
tionis illorum est effectionisque principium:
cur in stellas potius, quam in aves, eorum
quæ fiunt, causa conferatur? vel cur avibus
eadem potius, quam aut victimarum extis, aut

discurrentibus ignibus assignetur? Hactenus A quidem à nobis, quantum hic locus postulabat, confutata illa sententia est, quæ rerum humanarum effectionem à sideribus pendere statuebat. Quod autem paulo ante, cum nihil susceptæ disputationi officeret, ultro concessimus, cœlestes illas positiones, signa, quorumque signa illa sint omnia, facultatis humanæ viribus intelligi posse: id verumne sit, nunc demum exquiramus. Primum igitur Artis hujus Magistri docent, qui ad veram ac perfectam rerum genethliacarum cognitionem aspiret; tenendum huic esse non modo, quanam in parte duodecimâ, sed etiam quanam in illius duodecimæ B particulâ, imo ecquâ tandem in sexagesimæ versetur Astrum. Addunt vero qui rem expendunt accuratius, quanam in illius sexagesimæ sexagesimâ. Quod idem ipsi errantium in siderum quolibet faciendum esse præcipiunt, mutuam singulorum, cum ijs quæ fixa vocant, comparationem ac respectum vestigando. Deinde in ipso quoque Orientali Horizonte, non videndum esse modo, quænam duodecima pars in eum subeat, sed etiam quænam illius duodecimæ particula, quæque hujus sexagesima, primane an secunda. Quemadmodum ergo fieri possit, ut cum hora, si latius rem æstimes, duodecimæ partis dimidium complectatur, sexagesimam is teneat qui horarum divisionis analogiam non teneat? Exempli gratiâ, nosce qui poterit, certum hunc hominem horâ quartâ, parte horæ dimidiâ, quartâ, octavâ, decimâ sextâ, secundâ & trigesimâ natum esse? Nam propter horæ, non integræ modo, sed etiam definitæ hujus certæque particulæ ignorationem, plurimum sæpe volunt, in ea quæ significantur, varietatis incidere. Et in geminis quidem, ut alterius ortus ab altero, momento sæpe uno, punctoque temporis dirimatur, multæ tamen occurrunt tam casu- D um, quam rerum negotiorumque varietates; partim, ut ipsi ajunt, quod stellarum diversus in utroque respectus fuerit, partim quod minus certam illam, quæ in Horizontem subiret, partis signi duodecimæ particulam ij tenuerint qui exploratam sese horam habuisse putaverant. Nam hoc quidem, pars ne horæ tricesima, ortus utriusque intervallum extiterit, statuere nemo potest. Verum id quoque per nos habeant, ut exquisite horam tenere possint. Extat sane quoddam ejusmodi theorema, quo Zodiacum circulum, perinde ut errantia sidera, ab Occasu in Ortum ita ferri demonstrant, ut centesimo quoque anno motum hunc suum pars ejus quælibet una conficiat. Qui motus longioris progressu temporis, in signa duodecim varietatis plurimum inferat: cum signum aliud sit, quod mente concipitur, aliud quod quasi sensu informatur: sic tamen ut ex eo tantum, quod mente concipitur, quodque vix, ac ne vix quidem teneri

διαπεπόντων ἀστέρων; ταῦτα μὲν οὖν ὅπῃ ἔχει παρόντ' ἐξετέον εἰς αἵρεσιν τῶν ποιητικῶν εἶναι τὰς ἀστέρας τῶν ἀνθρωπίνων· ὅπερ ὃ συγκεχωρήκαμεν, εἰ γὲ ἐλύπει τὸν λόγον, ὡς τῶν ἀνθρώπων δυναμένων καταλαμβάνειν τὰς ἐρωτήσεις σχηματισμοὺς καὶ τὰ σημεῖα, καθ' ὧν ἐστι σημεῖα, ἴδωμεν νῦν ἀξιοῦντες εἰ ἀληθὲς ἐστι φάσκειν οἱ ταῦτα διανοίλον μέλλοντα κατὰ τὴν ψευδιαλογικὴν ἀληθῶς καταλαμβάνειν, εἰδέναι δὲ μόνον τὸ κατὰ * πόσον δωδεκατημορίου ἐστὶν ὁ καλούμενον ἀσπὶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποίας μοίρας δωδεκατημορίας, καὶ κατὰ ποίας ἑξηκοστάς. οἱ δ' ἀκριβέστεροι, καὶ κατὰ ποίας ἑξηκοστὰς ἑξηκοστάς, καὶ τοῦτο φασὶ δεῖν ποιεῖν ἐφ' ἑκάστου τῶν πλανωμένων ἐξετάζοντα τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὰς ἀπλανεῖς πάλιν αὖ πῶς διακεῖται ὁρίζοντος δεῖσει, φασὶν, ἰδεῖν δὲ μόνον τὸ δωδεκατημόριον ποῖον ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μοῖραν, καὶ τὸ ἑξηκοστὸν τῆς μοίρας, τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἑξηκοστόν. πῶς οὖν τὴν ὥρας πλεῖ λόγῳ ἤμισυ δωδεκατημορίου πρὸς ἐχούσης, δυνατὸν εἰς λαβεῖν τὸ ἑξηκοστὸν, μὴ ἔχων τὴν ἀναλογίαν τῆς διαιρέσεως τῶν ὡρῶν, ὥστε φέρε εἰπεῖν εἰδέναι, ὅτι γεγένηται ὁ δεῖνα ὥρᾳ τεταρτῃ, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ τεταρτῳ, ὀγδόῳ, καὶ ἑκκαιδεκάτῳ, καὶ δυοτεσσαρακοστῷ. σφαπολὺ γὰρ φασι σφαλλάττειν τὰ σημαινόμενα, σφὰ τὴν ἀγνοιαν, * ὑπὲρ ὅλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποσημορίου αὐτῆς. ἐν γοῦν τοῖς διδύμοις γινομένοις, πολλάκις μεταξὺ καὶ ἀκαριαίου ὥρας ἐστὶ, καὶ πολλαὶ σφαλλαγαὶ τῶν συμβαινόντων καὶ πραττομένων ἐπ' αὐτῶν ἁπάντων, ὡς φασὶν οἱκεῖοι, σφὰ τὴν αἰτίαν τῆς σχέσεως τῶν ἀστέρων καὶ τὸ μόριον τοῦ δωδεκατημορίου τὸ σφὰ τὸν ὁρίζοντα, ὃ καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων τὴν ὥραν τετηρηκέναι. εἰδεὶς γὰρ δύναται λέγειν, ὅτι τὸ μεταξὺ ἔδε τῆς γενέσεως σφὸς τὴν ἔδε, ἐστὶν ὥρας τριακοστόν. ἀλλ' ἔστω συγκεχωρημένον αὐτοῖς τόδε κατὰ τὸ καταλαβεῖν τὴν ὥραν. φέρε δὴ θεώρημα ἀποδικνύον τὸν ζωδιακὸν κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανωμένοις φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς διὰ ἑκατὸν ἐτῶν, μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ πολλῷ χρόνῳ ἐναλλάττειν τὴν θέσιν τοῦ δωδεκατημορίων. ἑτέρου μὲν τυγχάνοντος καὶ νοητοῦ δωδεκατημορίου ἑτέρου δ' ὁπωσοῦν μορφώματος * ἀλλ' ὁπόταν καὶ νοητοῦ ζῳδίου, ὅπερ ἐστὶ πάνυ δυσάλωτον καταλαμβάνεσθαι· ἔστω δ' ὁπόταν συγκεχωρημένον τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ νοητὸν δωδεκατημόριον, ἢ δυνατὸν ὁπόταν καὶ αἰσθητοῦ δωδεκατη-

καταμοιὰς λαμβανέσθαι τ' ἀληθές. ἀλλὰ τοῦγε σύγκεισιν παρ' αὐτοῖς καλεμβρίων τῶν ἐν τοῖσδε τοῖς σχηματισμοῖς συγχανόντων, καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν, ἐχ' ὁποῖοί τε σώσαι κ' πᾶν, ἀμαυρουμβρίου δ' ἀπλουμβρίε, φέρε εἰπεῖν, * χειρονῶ ἀπὸ τοῦδε, διὰ τ' ἐπιβλέπεσθαι αὐτῶν τὸν ἕδε δ' κρείττονῶ, καὶ ἐπὶ τοσόνδε, ἢ τόνδε ἀμαυρουμβρίε. πολλάκις πάλιν τ' ἀμαυρώσεως τ' δ' χειρονῶ τὸν τ' ἐπιβλέψεως τ' δ' κρείττονῶ ἐμποδιζομβρίης, ἐν τῷ ἕτερον ἀτοπί ἐσχηματίσθαι χειρονῶν ὄντα σημαντικόν. καὶ ὅμως ἐπίσταν ἔστιν ἅπερ τοῖς τόποις, ἀπογινώσκειν τῶν ἀεὶ τούτων καθάπτειν, ἐδαμῶς ἀνθρώποις ἐγκειμβρίοις, ἀλλ' εἰ ἄρα μέχρι σὲ σημανθῆναι μόνον φαίνεσθαι. εἰ δ' πῆ οὐ πεῖρα γεγένηται τῶν πραγμάτων, μᾶλλον εἰσὶ τ' ἐν τῷ σοχάζεσθαι ἀποπλανητικὸν τῶν λεγόντων, καὶ αὐτῷ συγκεραλαμβρίων, ἢ πᾶς * νομιζόμβρον ἐπιβουκτικὸν καὶ ἡσαΐας γοῦν, ὡς ἀδυναμβρίων τούτων βυθίσκεσθαι τὸν ἀνθρώπων, φησὶ πρὸς τὴν θυγατέρα τῶν χαλδαίων, τῷ ταῦτα μάλιστα πρὸ πάντας ἐπαγγελλομβρίων. Στήτωσαν δὴ καὶ σωσάτωσαν σοὶ ἀστρολόγοι δ' ἀέρων, ἀναγγειλάτωσάν σοι τὰ μέλλει ἐπί σε ἔρχεσθαι. διὰ δὲ τούτων διδασκόμεθα μὴ δυνάσθαι τοὺς πάνυ πρὸ ταῦτα φιλομαθεῖς προθλοῦν, ἀ βεβούλη' κύριος ἑκάστῳ ἔθνει ἐπάγειν.

* Fig. xi. χειρονῶ. vel χειρονῶν δὲ.

* Fig. ii

A certo potest, rei veritas habeatur. Quamquam id etiam à nobis detur, ut aut signum illud quod mente concipitur, certo teneri queat, aut ex eo saltem quod sensu informatur, verum intelligi. Astrorum certe quidem illorum, quæ in situm ejusmodi, figuramque concurrunt, quam ipsi contemperationem appellant, exquisite abs sese defendi non posse fatebuntur. Contingit enim sæpissime, ut vel infestioris hujus Astri vis, quod emersit, alterius felicioris aspectu magis minusve retundatur: vel ut id ipsum quo minus B eveniat, proprius quidam ac singularis alterius, quod deterius aliud significet, situs impediat. Ac mihi sane ita persuadeo, quisquis in locorum istorum disquisitione versabitur, pronuntiaturum eum utique, perspectam, exploratamque mortalium nemini eorum rationem esse, sed ei duntaxat vim significandi aliquam ad summum concedi posse. Qui autem res ipsas experientia ipse sua probaverit, agnoscet ille profecto id hominum genus in suis illis, quas aut voce aut scripto concipiunt, præsensionibus longe sæpius aberrare, quam, C quod sibi fingunt, verum attingere. Quamobrem Isaias, quod ea certo ab hominibus nullo modo teneri possint, Chaldæorum filiam, qui hanc divinandi artem sibi præ omnibus sumebant, hunc in modum compellat. *Stent vero ac salvent te Astrologi cæli: annuntient tibi quod super te venturum est*; Quibus nos sane docuit, ne ab illis quidem ipsis, qui res istas summo & acerimo studio prosequuntur, quid quoque populo facere Dominus statuerit, prænuntiari posse. Isa. 47, 13.

ΕΚ ΤΟΥ γ' ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ.

E III. TOMO COMMENTARIORUM IN GENESIM.

Ad caput I. vers. 16. & seq.

Interprete JOANNE TARINO.

ΚΑΙ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰς δύο φωστῆρας τὰς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς τὰς ἀρχὰς τ' ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα. * ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τ' νυκτὸς, καὶ τὰς ἀστέρας. καὶ ἔθετο αὐτὰς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τ' οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τ' γῆς καὶ ἄρχειν τ' ἡμέρας καὶ τ' νυκτός. ζητητέον δὴ εἰ ταὐτόν ἐστι τὸ, εἰς ἀρχὰς τ' ἡμέρας, τῷ, καὶ ἄρχειν τ' ἡμέρας. καὶ τὸ, εἰς ἀρχὰς τ' νυκτὸς, τῷ, καὶ ἄρχειν τ' νυκτός. καὶ ὁ Ακύλας ἐν τῷ ἀναλόγον ἐτήρησε, ποιήσας αὐτὶ μὲν τ' ἐ, εἰς ἀρχὰς, εἰς ἐξουσίαν. αὐτὶ δὲ τ' ἐ, ἄρχειν, ἐξουσιάζειν. φασὶ δὲ οἱ ἐμέλητε τῆς τ' σημαινομβρίων ἐξεταίσεως, ἐν τοῖς τόποις ἔχουσι συζυγίαν θεσπιῳδειῶν καὶ καταγρεμάτων, θεωρίσασθαι τὰ

* χαὶ ἀρ. * χαὶ τὰς ἀστέρας. vel χαὶ τὰ ἀστ.

D ET *fecit Deus duo luminaria magna, luminare magnum in principatum diei, & luminare minus in principatum noctis, & stellas: & posuit ea Deus in firmamento cæli, ut lucerent super terram & præessent diei ac nocti.* Jam quærendum est, sitne idem, *in principatum diei*, cum eo, *ut præessent diei*: &, *in principatum noctis*, cum eo, *ut præessent nocti.* Aquila enim convenientem dictionem retinuit, & pro eo, *in principatum*, E reposuit, *in potestatem*: & pro eo, *ut præsint, ut potestatem habeant.* Ajunt porrò, qui significata diligentius persecuti sunt, in iis locis in quibus est appellationum & eorum, quæ de aliquo dicuntur, conjunctio, antecedere ea quorum sunt appellationes, seque, quæ de iis

dicun-

dicuntur: appellationem verò habentē id quod A de aliquo dicitur esse veluti *intelligentiam*; id verò quod de aliquo dicitur esse veluti *intelligere*. Similiter appellationem, *temperantiam*, prædicatum *temperatum esse*: & præcedere quidem dicunt *intelligentiam*; succedere, id quod dicitur ab intelligentiâ, *intelligere*. Hæc autem, etsi aliquibus videbimur præter mentem scripturæ facere, obſervavimus: quandoquidem qui facit luminaria, Deus, facit magnum in principatum diei, & minus in principatum noctis, ponit autem ea in firmamento cœli, non in principatum dici & noctis, sed ut præ- B sint diei & nocti. Quòd enim ordine & congruenter ejus sententiæ qui artem Logicam præcipit, in eo loco priùs positæ sint appellationes, deinde adjungantur prædicata: id nos movit, num res & apud famulum ita se habere intelligatur: maximè verò cùm is qui aptissimè interpretari studuit, Aquila aliud nihil fecerit præter appellationem & id quod de alio dicitur. Videat porrò qui hæc ægrè admittit, possitne propositionem de moribus, aut de rerum naturâ aut de Theologiâ, sine accuratâ significatorum & eorum quæ dialecticis locis illustrantur, cognitione, rectè intelligere. Quid enim absurdi est eos audire, qui verborum proprietates in singulis linguis investigant; & significatis inhærere diligenter? interdum enim propter ignorationem ejus quæ rationi servit disciplinæ, graviter labimur, quòd cognominationes, ambiguas voces proprias & improprias dictiones & distinctiones non dijudicemus: quemadmodum ex ignoratione ejus, quæ est in voce, mundus, in diverso significatu similitudinis, ad infandas de effectore mundi sententias dilapsi sunt, non discernentes videlicet quid
1. Joh. 5, 19. significet id: *Mundus in maligno positus est*, quia pro terrestri orbe & humanis rebus eo loci Joannes usurpavit. Arbitrati enim mundum per eam dictionem significare cœli & terræ orbem & quæ in ijs continentur, audacissimè & suprà quam dici potest, nefariè de Deo pronunciant, cum re ipsâ demonstrare non possint, quo pacto Sol & Luna & astra, quæ tam apto ordine moventur, in maligno posita sint. Deinde si adducamus ipsis ex hoc loco:
Ioh. 1, 30. *Hic est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, quia mundus, ubi habitat peccatum, secundum has locutiones dicitur, hoc est de terrestribus locis; cordati & synceri admittent quæ E dicuntur; contentiosi verò stolidè & ineptè sese revocantes ob ignorationem similitudinis vocum semel susceptis decretisque flagitijs adhærescent. Præterea, si opponatur:

τυγχάνοντα τῶν προσηγορειῶν. καὶ ἐπιγένεται τὰ κατηγορήματα τοῖς τὰς προσηγορίας. καὶ προσηγορίαν μὲν ἔχειν κατηγόρημα φασὶν. ὀνομάτων φρονήσιν, κατηγόρημα δὲ εἶναι τὸ φρονεῖν. ὁμοίως προσηγορίαν τὸ σωφροσύνη, κατηγόρημα τὸ σωφρονεῖν. καὶ προϋφίστασθαι φασὶ τὴν φρόνησιν, εἶτ' ἐπιγένεσθαι κατηγόρημα, ἀπὸ φρονήσεως τὸ φρονεῖν. ταῦτα δ' εἰ καὶ δόξομέν ποι παρὰ τὸ ἔθνημα ποιεῖν τῆς γραφῆς, τετηρήκαμεν. ἐπεὶ ὁ μὲν ποιῶν τοὺς φωστῆρας θεὸς, ποιεῖ, τὸν μὲν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τὸν δ' ἐλάττω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός. πίπτεται δ' αὐτὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ; οὐκοῦν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτὸς; ἀλλ' εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς νυκτός. τὸ γὰρ τεταγμένως καὶ ἀκολούθως τῇ τεχνολογημένῃ, κεῖται ἐν τόπῳ προτέτακται τοῖς προσηγορίαις, εἶτ' ἐπιφέρεται τὰ κατηγορήματα, κεκινήκεν ἡμᾶς μή ποτε τὸ πρᾶγμα C καὶ παρὰ τῷ θεράποντι * νενόηται, ὅτως ἔχον, καὶ μάλιστα ἐπεὶ ὁ κυριώτατα ἑρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἀκύλας, οὐκ ἄλλο πεποίηκε παρὰ τὴν προσηγορίαν καὶ τὸ κατηγόρημα. ἐπισκοπῶμεν δ' ὁδὸν παραδεκτὸν ἔχων τούτων, εἰ δυνατὸν ἠθικὸν πρόβλημα, ἢ φυσιολογούμενον, ἢ θεολογούμενον, χωρὶς ἀκριβείας σημαινομένων καὶ τῶν κατὰ τὸν λόγον τόπον τεμνομένων, ἐν δεῖ τόπου παρισαζ. τὸ γὰρ ἄτοπον ἀκύρειν τῶν κυριολεκτουμένων ἐν ταῖς D διαλέκτοις· καὶ ἐφιζάνειν ἐπιμελῶς τοῖς σημαινομένοις; ἔστι γὰρ ὅπου παρὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν λογικῶν, μεγάλως πειπτόμεν μὴ καθαίροντες τὰς ὁμωνυμίας, καὶ ἀμφιβολίας, καταχρήσεις, καὶ κυριολεξίας, καὶ διαζολας. ἀγε παρὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὸν ὁμώνυμον τοῦ κόσμου προσηγορίας φωνὴν, ἐκπεπώκασιν ἐπὶ τὸ ἀσεβέσατα φρονεῖν, ὡς δ' δημιουργὸν, οἱ μὴ καθαίροντες, ἐπὶ πάντων κεῖται τοῦ, ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, ὅτι αὐτὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἔστ ὅτως ἐκεῖ τῷ Ἰωάννῃ εἴρηται. οἰόμενοι γὰρ κόσμον κατ' αὐτὸν τὸν λέξιν σημαινεῖν τὸ σύστημα τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς, θρασύτατα κ ἀνοσιώτατα ἀποφαίνον) ὡς θεοῦ. μηδαμῶς ἔγωγε δείκνυσθαι δυνάμενος πῶς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες τὰ ὅτω * τεταγμένα κινήματα κεῖ) ἐν τῷ πονηρῷ. εἶτα ἐὰν προσάγωμεν αὐτοῖς ὀνόματος, ὅτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὅτι κόσμος ἔνθα ἡ ἁμαρτία πλεονάζει, καταταύτας τὰς λέξεις λέγε), τετάχθαι ἐν τοῖς πονηροῖς τόποις, δύνωμονοῦντες μὴ προσήσονται τὰ λεγόμενα, φιλονεικοῦντες δὲ ἡλιθίως ἀναισχύντοις ἐπιμένουσι τοῖς ἁπαξ κεκριθεῖσι μοχθηροῖς, διὰ τὴν ἄγνοιαν τοῦ ὁμωνυμίας· πάλιν τε αὖ ἐὰν

αὖ ἐαυ λέγῃ), θεὸς ἦν ὁ ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, οὐκέτι δωρήσονται ὁ ἐξελήφασι· πῶς γὰρ πάντες ὁ κόσμος, τοῦτέστι πᾶν ὃ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν δέξαι; καὶ κατ' αὐτὰ δὲ ἀνάγκη τὸν λέξιν ὡς ὁμώνυμον ἐξετάζεσθαι· καὶ πῶς τὸν ἀμφιβολίαν ἢ μοχθηρῶν ὑποδοχῶν, καὶ * πᾶσα τὸν διασολὸν τῶν πάντων καὶ ἄλλων ἢ μυρίων πᾶσα δεῖται φιλοπονησάμενον, οὐκ ὀλίγα λαβεῖν. ταῦτα ἢ παρεξέβημεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι καθ' ἡμᾶς τὸς θέλοντας μὴ σφάλλεσθαι πῶς τὸν ἀληθῆ ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς, ἀναγκαῖά ἐστι τὰ πίπτοντα εἰς τὸν χρῆσιν εἰδέναι λογικά. ὧν καὶ νῦν ἐδεήθημεν εἰς τὸ εὑρεῖν τὸν διαφορὰν τῶν λεγομένων, γενομένην εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

A *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi,* non jam poterunt quod de universo mundo acceperant, hoc est de iis quæ in toto mundo sunt, præsertim secundum sententias suas demonstrare: de eodem enim dictionem ut plura significantem pervestigare necesse est. Ambiguitatis autē perversarum expositionum interpunctionis & sexcentorum ejusmodi exempla non pauca reperiet, qui id studebit. Sed hæc per digressionem, ut ostenderemus ita nos quoque existimare perneccessariam illis esse, qui volunt in intelligentia divinarum Scripturarum B veritatem tenere, nec labi, liberalium artium scientiam, quibus nobis opus fuit, ut invenire-mus, quo differant illa, quæ scripta sunt: *In principatum noctis*, &: *Ut præessent diei & nocti.* 2. Cor. 5, 19

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟΝ.

Εἰς τό·

Ἐσκλήρωσε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN EXODUM.

In illud:

Induravit Dominus cor Pharaonis.

Eodem Interprete.

ΕΣκλήρωσε ἢ κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐξαποστεῖλαι αὐτούς. πολλάκις ἐν τῇ ἐξόδῳ κείμενον τοῦτο· ἐσκλήρωσε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ, ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ, σχεδὸν πάντας τὸς ἐντυγχάνοντας ταράσσει, τὸς τε ἀπιστοῦντας αὐτῇ, ὡς τὸς πιστεύειν λέγοντας. τοῖς μὲν γὰρ ἀπιστοῦσι μετ' ἄλλων πολλῶν καὶ ἐκ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν εἶναι δοκεῖ, ὅτι λέγει ἢ θεὸς τὰ ἀνάξια θεοῦ. ἀνάξιον ἢ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκλήρωσιν ποῦ καρδίαν ὑποσοιοῦν, καὶ ἐνεργεῖν σκλήρωσιν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι τῷ ῥήματι ἢ σκληρύνοντα τὸν σκληρυνόμενον· ὡς πῶς, φησὶν, οὐκ ἄτοπον τὸν θεὸν ἐνεργεῖν τινα, ἵνα τῷ ἀπειθεῖν αὐτὸ τῷ ῥήματι; δῆλον γὰρ ὅτι μὴ ῥηθόμενον πειθόμενον ἔχειν ὃς ἐξάσει τὸν Φαραώ· τοῖς ἢ πιστεύειν νομιζομένοις, διαφωνία ἐκ' ἠτυχεῖα γεγένηται, διὰ τό· ἐσκλήρωσε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ· οἱ μὲν γὰρ πειθόμενοι μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν πλὴν τὸν δημιουργὸν φρονοῦσιν ὡς ἄρα καὶ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν ἢ θέλει σκληρύνει, αἰτίαν οὐκ ἔχοντα, τὸ τόνδε μὲν ἐλεεῖσθαι, τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ. ἕτεροι ἢ ἧττον πλανώμενοι, φασὶ πολλὰ καὶ ἄλλα κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς νοήματα, καὶ ἃ πλὴν ἐν τῇ ὑγιοῦς πίστεως τρέπεσθαι. ἓν ἢ τῶν ἀποκεκρυμμένων εἶναι καὶ τὸν περὶ * αὐτῆς τῆς γραφῆς ὑγιῆ λόγον· οἱ ἢ, ἕτερον θεὸν φάσκοντες πλὴν

C INDURAVIT *autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere ipsos.* Verba illa toties in Exodo repetita: *Induravit Dominus cor Pharaonis.* &; *Ego indurabo cor Pharaonis*, Lectores fere omnes turbant, tum qui Scripturæ non credunt, tum qui se credere profitentur: non credentibus enim, id quoque cum aliis multis, non credendi causa esse videtur, quia de Deo indigna Deo dicuntur. Indignum autem Deo est, duritiem efficere in corde cujusquam, & efficere duritiem, ut quis resistat voluntati ejus qui indurat: & quomodo, inquit, absurdum non est, quædam D facere Deum, ut quis ejus voluntati non pareat, eò nempe quod nolit morigerum habere mandatis suis Pharaonem. Iis autem qui credere putantur, non levis controversia exoritur ex his verbis: *Induravit Dominus cor Pharaonis.* Qui enim credunt, Deum non alium esse à mundi opifice, sentiunt Deum authoritate sua, quem vult, misereri, & quem vult, indurare, cum causa nulla sit, cur hu- E jus misereatur, alius ab eo induretur. Alii qui potiorem sententiam sequuntur, alia multa Scripturæ sensa sibi abscondita esse dicunt nec se ideo à recta fide averti: Unum vero ex absconditis ipsam quoque esse rectam & veram Scripturæ rationem. Tertii quidam alium Exod. 10, 27.

esse Deum ab opifice, & justum esse volunt, A sed non bonum, stulte id quidem & impie, cum justitiam à bonitate separant, & à justitia bonitatem; qui etsi hoc dicunt, opinioni suæ contraria de justo Deo admittunt, nimirum indurare ipsum cor Pharaonis, & eum sibi facere immorigerum, atque repugnantem. Si enim is est justus, qui pro dignitate unicuique tribuit, & iis, qui ex se meliores vel deteriores evaserint, reddit quæ unicuique ipsorum novit esse idonea: quomodo justus est, qui gravioris peccati caussa Pharaoni fuit? Sed B non simpliciter caussa, sed in quantum ea quæ illi susceperunt adjuvit, ut fieret ipse injustissimus: qui enim indurationem cordis Pharaonis ad nullam referunt dignam justo Deo voluntatem, nescio quo pacto justum Deum, etsi ut exponitis velint, ostendere possint, qui induret cor Pharaonis. Quare urgendi sunt in iis quæ ad hunc locum faciunt, ut vel explicent, quomodo justus induret, vel dicere audeant, quia indurat, malum esse opificem: vel cum demonstrare non possint justum aliquem indurare, nec eo procedere C audeant, ut opificem malum esse dicant, ad aliam viam confugiunt, qua explicent: *Induravit Dominus cor Pharaonis*; & desinant ex eo quod verba intelligere se putant, proprias de justo Deo sententias tollere. Denique quicquid à dictione objectum fuerit, de eo dubitare se fatebuntur. Hæc igitur de Deo in proposita quæstione sint lacessita. Quoniam autem ad locum de natura, qui aliquos existimant in perditionem & interitum esse factos, & hæc scilicet adducunt probari sententiam suam iis verbis: *Induravit Dominus cor Pharaonis*: age & de his istos interrogemus. Qui conditus est in interitum, nihil unquam boni facere potest, cum ipsi ad honesta tendenti natura ipsa repugnet. Quid ergo opus est Pharaonem, filium, ut dicitis, interitus, à Deo indurari, ne populum dimittat? si enim non foret induratus, dimisisset, de illo igitur hoc modo respondeant. Quid fecisset Pharao, nisi fuisset induratus? si enim dimisisset non induratus, non erat perditæ naturæ; at si non dimisisset, nihil necesse erat ipsius cor indurari: nec enim dimisisset, etiam non in- E duratus. Quanam autem actione & vi in principalem ejus facultatem ipsum induravit? & quomodo eum accusat, dicens: *Quia non obtemperas mihi, ecce ego interficiam omnia primogenita tua, & cognoscent omnes Ægyptii, quia*

τὸν δημιουργὸν, δίκαιον μὴ αὐτὸν εἶναι θέλουσι· χ
οὐκ ἀγαθὸν, σφόδρα ἰδιωτικῶς ἅμα καὶ ἀσε-
βῶς ἐνθυμούμενοι, ὃν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην
ἀγαθότητος, καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύ-
νης· ὅμως ὃ ἅ τότε λέγοντες ἐναντία τῇ ἰδίᾳ
ὑπολήψει περὶ δικαίου πεφρόνηκεν. Θεὸς, σκλη-
ρύνων τὴν καρδίαν Φαραὼ, ἵνα ἀπόθηται αὐτὸν κα-
τασκυάζειν ἑαυτῷ. εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ
μόνων ἑκάστῳ δίκαιος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ αἰτίας
κείθοσιν ἡ χείρωσι γεγυμνάζοις ἀποδιδοὺς ὧν
ἐπιτήδειον ἑκάστον τυγχάνειν ἔπισται, πῶς δί-
καιος, ὁ ἁμαρτίας χείρονος αἴτιος γινόμενος
τῷ Φαραὼ· ἵνα ἐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκεῖ-
νοι ἤρξαντο συνεργήσας εἰς τὸ γενέσθαι αὐ-
τὸν ἀδικώτατον. ἐπ' ἄδην γὰρ ἀναφέροντες
ἄξιον πρόφασεως δικαίας θεοῦ τὴν σκλήρωσιν
τῆς καρδίας Φαραὼ, οὐκ οἶσθ' ὅπως δίκαιον θεὸν,
καὶ καθάπερ * διηγεῖσθε βάλλοντα; πῶς δι- * Græcus
σαι δύναντα τὸν σκληρύνοντα τὴν καρδίαν διηγεῖται.
Φαραὼ, ὅθεν ἐλλιπέστερον αὐτὸς, ἐν οἷς τὸν
προκειμένου τόπου, ὅπως ἤτοι πρόδηλοσιπῶς
δίκαιος σκληρύνει, ἢ ἐλλιπῶσιν εἰπεῖν, ὅτι
ἐπεὶ σκληρύνει, πονηρὸς ὁ δημιουργός. ἢ μήτε
δύπορουῦτες ἀποδεῖξεων πρὸς τὸ τὸν δί-
καιον σκληρυπικὸν εἶναί τινος, μήτε τολμῶν-
τες τὸ ἐπὶ τοσοῦτον * προέσθαι πρὸς ὃ κα- * Τὰς
σαντος ἐς πονηρόν, καταφύγωσιν ἐπὶ ἑτέραν ἐνδίδ.
ὁδὸν, ἐξηγητικὴν ὄ, ἐσκλήρυνε κύριος τὴν
καρδίαν Φαραὼ, ἀποσάντες ὃ ἐκ ὀνομάζειν
τὰ κατὰς λέξεις νοεῖν, ὡς ἰδίας ἀναιρεῖν πρὸς
δικαίας θεὸς νοήσεις. τὸ ὃ τελευταῖον κἀν ἀπο-
ρεῖν ὅ, τί ποτε ὁ λόγος ὑπερβάλλει * ὁμολογή- * τὸ
σεσιν· ταῦτα μὲν ὅσα παρεκβὰς ἐξετάζομεν μείζον
πρὸς θεὸν ἐν τῷ προκειμένῳ πρόβλημα. ἐπεὶ ἐνεῖν.
ὃ εἰς τὸν πρὸς φύσεως τόπον οἱ ὑπολαμβάνον-
τές τινας ἐκ τῆς κατασκευῆς ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγο-
νέναι, καὶ ταῦτα φέρουσι, λέγοντες δηλαδὴ ὁ δι-
δάσκουσι διὰ τὸ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου
τὴν καρδίαν Φαραὼ, φέρε ταῦτα αὐτῶν συν-
θανώμεθα. ὁ ἐπ' ἀπωλείᾳ κτισθεὶς, οὐκ ἂν
ποτὲ ποιήσαι τι τῶν κρειττόνων δυνάμενος, αὐτὸς
τῆς ἐνυπαρχούσης φύσεως ἀνυπερβλήτως
ἀπρὸς τὰ καλὰ. πῶς οὖν χρεία τὸν Φαραὼ
ἀπωλείας, ὡς φατὲ, ὑπὸ τυγχάνοντα, σκλη-
ρυνθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαὸν; εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνθη, ἀπέστειλεν
ἂν ἀπαρενέσθωσαν δὴ πρὸς τοῦτο λέγοντες, τί ἂν ἐποίησε Φαραὼ εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; εἰ μὴ γὰρ
ἀπέλυε μὴ σκληρυνθείς, ἀλλὰ φύσεως ἀπολλυμένης ἦν. εἰ δὲ μὴ ἀπέλυε, πρέπον τὸ σκληρύνεσθαι
αὐτὸν τὴν καρδίαν, ὁμοίως γὰρ ἐκ ἀπέλυε εἰ μὴ σκληρυνθείς. τί δὲ ἐνεργῶν ὁ θεὸς πρὸς τὸ πέμπειν
κὸν αὐτὸν ἐσκλήρυνεν αὐτόν. εἰ πῶς αὐτὸν αἰτιᾶται λέγων, ἀνθ' ὧν ἀπειθεῖς μοι, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτέ-
νω τὰ πρωτότοκά σου, εἰ γνώσονται, γὰρ φησὶ, πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος, ὡς διὰ τοῦτο τῷ

τῶν νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα γνῶσι τὸν θεὸν ὃν τοῖς Μακκαβαίοις, τισὶν λέγεται· παρακαλῶ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇδε τῇ βίβλῳ, μὴ συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφορὰς, νομίζειν τὰ γινόμενα μὴ πρὸς ὄλεθρον, ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν εἶναι. καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἐᾶσαι δυσσεβοῦντας, ἀλλ' εὐθέως ἐπιτιθέναι τιμωρίας, μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον· ἐπὶ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, * ὡς εἰς τέλος * ἀφιεμένων αὐτῷ τῶν ἁμαρτημάτων ὕστερον αὐτὸς ἐκδικῇ· ἔτω καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔκρινε παιδεύων ἵνα μὴ συμφορᾷς, ὃν ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν· εἰ γὰρ τὸ ἁπαξάπαν ἁπαξ ἁμαρτήμασι μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον, ἁπαμωμήτῳ καὶ ὁ Φαραὼ μὴ τὸν ἐκκληρωθῆναι αὐτὸν τὴν καρδίαν, καὶ κολαζόμενον ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅρα εἰ μὴ * ὁ ματέων ἁπτέμπται, μηδὲ ἁπ * αὐτῷ ἰδίῳ κακῷ· οἱονεὶ ὁ θεοῦ μιμητὴς γινόμενον ἵνα τὸν ἁπβάλλον τοῖς καιροῖς ὁ διδάσκαλος, ἐντέλλεται ἀεὶ ἐκ παιδὸς τοῦ σολομῶντα κολάσαι αὐτὸν διὰ τὰ ἁμαρτήματα εἰς ἀβενὴρ, ἰὼν νὴρ, καὶ ἀποκτείναι διὰ τὰ ἐπαγόμενα, εἶτα ἁπαθέσει * καὶ ἐκ καθέξεις αὐτὸν τὴν πολιὰν ἐν εἰρήνῃ εἰς ᾅδου· δῆλον ὅτι, ὡς καὶ ὁ ἐθεραπεύσημεν ἀπήγγειλε, τὸν διὰ ἐκ κολασθῆναι αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ κοιμηθῆσαι, ὡς ἐπ ὀφειλομένης αὐτοῖς κολάσεως καὶ βασανίσαι, διὰ τὸν ἐντὸς θεν ἤδη ἀπειληφέναι αὐτὸν, μὴ τὴν ἐντὸς θεν ἀπαλλαγήν. ἔτω δὲ ἡμεῖς καὶ πᾶσαν ἀπειλὴν, ἀπὸ τετρωμένων γραφῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἐνεργείας τὸ κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων τοῦ θεοῦ ἐκ κτισμάτων τὰ βλεπόμενα, καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ πρόσκαιρα, καὶ τὰ αἰώνια, ὡς ἑνὸς ὄντος καὶ ἐκ αὐτοῦ κτίσματα τοῦ πατρὸς ἐκ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἀγαθοῦ, καὶ δικαίου, καὶ κρίνοντος, ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἐκείνων τὰς γραφὰς ἀναγινώσκομεθα, ἐκ μὲν ἀκινήτων πάντα ἀληθῆ θεὸν, καὶ σοφὸν, καὶ δικαίου, ὃν κατὰ τὸν τυχὸν τῶν νοηθέντες ἂν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἀκατάπτωτον. καθ' ὃν τρόπον ἐφαρμόζον, ἢ μὴ, τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν. διαῦτα τίνων ἕκαστα ἀεὶ ἐκ κλήσεως κύριος ὁ θεὸς τὴν καρδίαν Φαραὼ, νοησόμεν. ἰατρὸς ἐστὶ ψυχῆς ὁ λόγος ἐκ θεοῦ. ὁδοῖς θεραπείας χρώμενος ποικίλαις κατὰ ἀρμοδίους θεοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ἐπικαιρίους τάξεις. τὸ δὲ τὸ θεραπείας ὁδῶν, αἱ μὲν εἰσιν ἐπὶ πλεῖον αἱ δὲ ἐπ' ἐλάττον πόνες καὶ βασάνες ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἴασιν ἀγομένοις· πάλιν δὲ σωτήρια. καὶ μὴ τὸ ἐμφοβον· ὅτε μὲν ἀπεμφανόντως γίνεται. ὅτε δὲ ἐφ' ἕτερα ἔχει. καὶ πάλιν τάχιον καὶ βραδύτερον. καὶ μὴ τὸ ὠφελεῖν μόνον ἄψαυστον αὐτὸ μαρτυρεῖν δὲ τὸ εἰς ἕκαστον πλήρωμα τὸ ἁμαρτίας, ἢ μὴ τὸ ὠφελεῖν μόνον ἄψαυστον αὐτὸ μαρτυρεῖν δὲ τὸ εἰς ἕκαστον πλή-

Ego *sum Dominus*; quasi propterea, quæ putantur ærumnæ iis infligantur, ut Deum cognoscant. Atque in libris Maccabæorum simile quid dicitur: *Adhortor omnes, qui librum hunc legunt, ne animum contrahant propter calamitates; sed existiment ea quæ eventunt, non ad exitium, sed in disciplinam generis nostri esse: nam diu non relinqui impios, sed statim in pœnas incidere, magni est beneficii argumentum. Non enim ut in aliis gentibus exspectat ut sustinens Dominus, ut denique dimissis peccatis ipsorum, eos postea ulciscatur, ita & de nobis statuit, qui calamitate populum suum erudiens non relinquit.* Sic enim in pœnas propter peccata incidere magni est beneficii argumentum, Pharao quoque, qui post induratum cor suum objurgatur & una cum populo suo punitur, vide num juste, atque ob proprium delictum vituperetur & puniatur. David autem, prout tempus poscebat, Dei factus imitator, de Joab Salomoni mandat uti eum propter cædem Abner filii Ner & propter delicta interficiat. Deinde subjungit; *Et non deduces canos ejus in pace ad inferos.* Perspicuum vero est, ut nobis Hebræus renunciavit, eum, quod fuerit castigatus, in pace dormiturum, non jam debita illi pœna & tormento, propterea quod id jam susceperit, postquam ex hac vita discesserit. Sic etiam nos minas omnes ex sacris Scripturis, & ex vi ac operatione magnitudinis, & ordine opificiorum, à Deo qui aspectabilia & quæ non videntur, condidit; temporaria item & æterna, ut qui unus sit & idem sit in omnibus, qui pater Domini & Servatoris nostri bonus & justus & sapiens; & ad eum scopum Scripturas deducere nitimur, ut ostendamus omnia esse boni Dei & justi & sapientis, nec in minima quidem re, attentis & prudentibus erraye videamur. Ad id autem, ut ejus justitiæ & sapientiæ quæ dicuntur, congruant, Deo Servatore opus habemus. Hæc igitur de iis verbis; *Induravit Dominus cor Pharaonis*, existimamus. Medicus est animæ verbum Dei, remediis variis & admodum tempestivis & ægroris maxime, congruentibus utitur: harum aliæ rationes plus, aliæ minus laboris & molestiæ iis afferunt, qui curantur. Rursum remedia interdum dissentanee nec cohærenter, aliquando secus fiunt, interdum celerius aut tardius; & postquam peccato velut saginati fuerint, & postquam illud extremis, ut ita dicam, labris attigerint. Horum omnium testimoniis plena est divina Scriptura, cum asperiora du-

2 Macc. 6, 12. & seq.

3 Reg. 2, 6.

riorave remedia plus minusve populo adhibi-
ta in Scripturis legantur, quæque illi ad con-
versionem & emendationem contigerunt; in
bellis majoribus, vel minoribus; fame diutur-
niori, vel minus diutina. At dissentaneè,
Osee 4, 26. tum puta, cum dicitur: *Non advertam ad fi-
lias vestras, cum se prostituent, & ad conjuges
vestras, cum adulterabuntur.* Fortassis enim
multum remissos & effusos animos in iis
quæ corporea & jucunda esse putantur, re-
linquit, donec satietate, quæ maximè ap-
petunt, abjecerint, quasi ea velint evome-
re, nec ad ea, satiatæ nimirum & gravissimis
pœnis exercitæ, statim redituræ sint: serius au-
tem curantur, quæ non sunt veritæ, ne in ea
ipsa iterum reciderent, quod malis absolutæ
statim fuissent. Novit autem opifex Deus sin-
gularum affectiones, & ut ei convenit, solus
scienter ac perite medicinam facere potest, &
quod cuique congruit, & quando adhibere.
Atque ut in quibusdam corporis morbis, si
malum ad intima, ut ita dicam, penetraverit,
medicamentis quibusdam ad extimam super-
ficiem materiam attrahit medius, molestissi-
mas inflammationes, tumores, & dolores
plures iis, quos antequam curaretur, sustine-
bat, afferens; ut fieri consuevit in iis qui à
rabido cane morsi sunt, & aliis quibusdam,
qui ejusmodi malis afficiuntur: sic Deum ar-
bitror occultam malitiam, quæ ad intimam ani-
mam penetravit, tractare. Et quemadmodum
de hujusmodi ægroto medicus dicit, Ego in-
flammationes faciam in loco vulneris, & has
aut illas partes faciam ut intumescant, ut
graviorem abscessum faciant. Hæc dicentem
medicum si quis peritus audiat, non vitupe-
rabit, imo vero laudabit, qui hæc se facturum
minitetur: sed alius medicinæ ignarus, dicet
alienum facere à professione medicorum qui
cum sanare debeat, ad inflammationes & ab-
scessus rem deducat. Sic etiam existimo Deum
Exod. 12, 38. dixisse: *Ego indurabo cor Pharaonis*: quæ scripta,
qui ut Dei oracula accipit, dicentis authori-
tatem reveritus approbat: & *omnis qui quærit,
invenit*, quomodo in his etiam Dei bonitatem
ostendat; apertius quidem ad salutem populi,
qui multis miraculis ad fidem adducitur. Se-
cundo in Ægyptiis, quicunque miraculis stu-
pefacti Hebræos secuti erant: *Promiscuus*, in-
quit, *populus multus Ægyptiorum una cum
iis egressus est.* Arcanius vero & altius for-
tasse & ad Pharaonis ipsius utilitatem, qui
jam venenum non occultaret, neque cupidi-

A ρης πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφὴ, σκυθρωποτέ-
ρων βοηθημάτων ἐπὶ πλεῖον ἢ ἔλαττον ἀνα-
γεγραμμένη γεγονέναι τῷ λαῷ, καὶ τὰ συμβε-
βηκότα αὐτῷ, ὑπὲρ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώ-
σεως. ἐν πολέμοις μείζοσιν ἢ ἐλάττοσι, καὶ λι-
μοῖς πολυχρονιωτέροις, ἢ ὀλιγοχρονιωτέροις.
ἀπεμφαινόντως δὲ ἐν τῷ. οὐκ ἐπισκέψομαι
ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅτε ἂν πορνεύωσι, καὶ
ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτε ἂν μοιχεύωσι· τάχα
γὰρ ἐπὶ πλεῖον * ἀφιεμένας ψυχὰς τῶν σωματι-
B κῶν καὶ ἡδέων εἶναι νομιζομένων, παρ' * ἑαυτοῖς
ἐγκαταλείπει. ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι τῶν
ὧν ὀρέγονται, οἱονεὶ καὶ ἐμέσαι αὐτὰ βουλόμεναι,
καὶ οὐκ ἂν ἔτι ταχέως τοῖς αὐτοῖς, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ
πλεῖον ἐμπεφοροῦσθαι αὐτὰς, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βε-
βασανίσθαι, περιπεσούμεναι. βράδιον δὲ ἐπὶ τὴν
θεραπείαν ἄγονται αἱ καταφρονήσασαι ἂν, οὗ
δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, διὰ τὸ τάχιον
ἀπηλλάχθαι τῶν κακῶν· οἶδε δὲ ὁ τεχνίτης θεὸς
τὰς διαθέσεις ἑκάστων, καὶ ὡς ἐπιβάλλει αὐτῷ,
C μόνος ἐπιστημόνως δυνάμενος τὰς θεραπείας
προσάγειν, τί χρὴ, καὶ πότε ἑκάστῳ ποιεῖν· ὥσ-
περ δὲ ἐπί τινων σωματικῶν παθημάτων, εἰς
βάθος τοῦ ἵν' οὕτως εἴπω κεχωρηκότος κακοῦ,
ὁ ἰατρὸς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν διά τινων, φαρμά-
κων ἕλκει καὶ ἐπισπᾶται τὴν ὕλην, φλεγμονὰς
χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ διοιδήσεις, καὶ πλείονας ὧν
εἶχέ τις πρὶν ἐπὶ τὸν θεραπευθῆναι ὀδεῦσαι.
ὥσπερ ἔθος ποιεῖν αὐτοῖς ἐπὶ λυσοδήκτων, καὶ
D ἑτέρων τινῶν τὰ παραπλήσια τούτοις πεπον-
θότων. ὅτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν οἰκονομεῖν τὴν
κρύφιον κακίαν εἰς τὸ βάθος κεχωρηκυῖαν τῆς
ψυχῆς· καὶ ὥσπερ λέγει ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τοῦδέ τινος.
ἐγὼ φλεγμονὰς ποιήσω περὶ τὸν τόπον τῆς ἀνέ-
σεως, καὶ διοιδῆσαι ἀναγκάσω τάδε τινὰ μέρη,
ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐργάσασθαι. λέγον-
τος δὲ ταῦτα τοῦ ἰατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων αὐτοῦ ἐπι-
στημονικώτερος, οὐκ αἰτιάσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέ-
σεται τὸν ταῦτα οἱονεὶ ἀπειλοῦντα ἐργάσασθαι. ὁ
E δέ τις λέξει φάσκων ἀλλότριον τῆς τῶν ἰατρῶν ἐπ-
αγγελίας ποιεῖν, τὸ δέον ὑγιάζειν, ἐπὶ φλεγμονὰς
καὶ ἀποστήματα ἄγοντα. οὕτω δὲ οἶμαι καὶ τὸν θεὸν
εἰρηκέναι τὸν. ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν
Φαραώ. καὶ τούτων γεγραμμένων, ὁ μὲν ἀ-
κούων ὡς θεοῦ λογίων, τὸ μὲν ἀξίωμα τοῦ λέγοντος τηρῶν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς
εὑρίσκει, καὶ ἐν τούτοις ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ παραστῆσαι. γινομένην. φανερώτερον μὲν ἐπὶ σωτη-
ρίᾳ τοῦ λαοῦ, διὰ πλειόνων παραδόξων πιστοποιουμένου. καὶ δεύτερον περὶ τῶν αἰγυπτίων, ὅσοι ἔμελλον τὰ
γινόμενα καταπληττόμενοι ἀκολουθεῖν τοῖς ἑβραίοις. ἐπίμικτος γὰρ, φησὶ, λαὸς πολὺς τῶν αἰγυπτίων
συνεξῆλθεν αὐτοῖς, ἀπορρήτοτερον δὲ καὶ βαθύτερον τάχα, καὶ ἐπὶ τῷ ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ τῷ φαραὼ
οὐκ ἔτι ἀποκρύπτοντι τὸν ἰὸν, οὐδὲ τὴν ἕξιν συνέχοντι, ἀλλ' ἕλκοντι καὶ εἰς τουμφανὲς ἄγοντι αὐτὸν, καὶ
τάχα

τάχα διὰ τὸ πρᾶξιν ἐπιλύσῃ, ἵνα πάντα τὰ ἐνυπαρχέσης κακίας ἐκβεβάσματα ἐπιτελέσας, ἀθόνου ὑγροῦ ἔχῃ τὸ τῶν κακῶν οἰκεῖον * δένδρον, καὶ τάχα ξηραινόμενον ἐπιτέλει, ὅτε καταποντῶται, ἐχ' ὡς οἰηθείη ἄν τις ἐπὶ τῷ παντελῶς ἀπολέσαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀποβαλόντα τὰ ἁμαρτήματα κεφιλιῶσαι, καὶ τάχα ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τοσούτου πολέμου τῆς ψυχῆς εἰς ᾅδου καταβῆναι· ἀλλ' εἰκὸς δυσαθῶς ἐξὸν τὰς ἐντυξομένους, εἶναι ὑπολαμβάνοντας ἐναγῆ λεγόμενον· ὡς ἄρα συμφέρον γεγονέναι τῷ φαραὼ τὸ ἐσκληκύνθαι αὐτὸ τὴν καρδίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα γεγονέναι, μέχρι καὶ τοῦ καταποντώσεως· ὅσα ἂν εἰ δυνάμεθα συνεῖδεν τὸ δυσπειθὲς σπεύδοντες πειθοῦ ἐνεργάζασθαι δεῖ τῆς εἰρημένων. πολλαχοῦ μάστιγες, φησὶν ὁ δαβὶδ, τὰ ἁμαρτωλοῦ· ὁ δὲ ὑὸς αὐτὸ διδάσκει, ὅτι μαστιγοῖ ὁ θεὸς παῖδα ὃν ἂν προσδέχεται. ἔτι δὲ αὖθις ὁ δαβὶδ ἀπαγγελίαν ποιούμενος τοῦ θείου λόγου, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, φησίν. ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν, ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς * ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν· ἀκοὴ χάρις θεοῦ ἐστι * τὸν ἄνομον ἐπισκέψωμαι ῥάβδῳ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν μάστιξι. καὶ ὅσον γε οὐ μαστιγοῖ ὁ ἁμαρτάνων, παιδεύσει δὲ ὀλοθρώσει δὲ ἔπω τὸν ἀγέ. διὸ δὲ ἀπειλεῖ ὁ θεὸς, ἐὰν μεγάλα ῥήσῃ ἁμαρτήματα ἐπὶ τῶν Ἰσραὴλ οἰκούντων, μηκέτι ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὰς δυσὶ ἔρας αὐτῶν ὅτε ἂν πορνεύσωσι καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας αὐτῶν ὅταν μοιχεύσωσι· δὲ ἀλλαχοῦ φησιν· αὐθ' ὧν ἐκαθάρισά σε καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης, οὐ μὴ ἀναπαύσωμαι ἐπὶ σοὶ ἐπ. οὐδὲ ζηλώσω ἐπὶ σοὶ ἐπ· οὐκοῦν ὅτε οὐ δυνῆται ἁμαρτάνειν, ἵν' ἔτως εἴπω, χολήμων οὐ δυνῆται· ὥσαυτως ἐπιτέον ἢ καὶ ἐπὶ τοῖς πρωτικοῖς ἀπειλοῖς ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐπιλέγεται· γνῶσιν ὅτι ἐγὼ ἐμὶ κύριος· καὶ ἀπειλεῖ οὐ μόνον ἰσραηλίταις, ἀλλὰ καὶ αἰγυπτίοις, καὶ ἑτέροις ἐχθροῖς δὲ λαὸς ὃν ὃ ἐπὶ τέλει πολλῶν νομιζομένων ἀπειλῶν καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγεγραπται· ἆρα γὲ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει. σαφὲς δὲ ὅτι σκληρὸν οὐ σκληρύνει). ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος ἡ σκληρότης εἰς σκληρότητα μεταβάλλει· ἀπαλότης δὲ καρδίας κυρίου γραφὴ ἐπαινετὴ, ὡς πολλαχοῦ τεθεῖται καὶ μάλιστα λεγέτωσαν τοῖς ἀρουσὶ εἰ χρηστὸς ὁ φαραὼ τοῦ χάνων, γενήσῃ πονηρὸς, ἀλλὰ κύριος ἀμπώμενος ὁ θεὸς * τῷ φαραὼ, ματαίως αἰτᾷ), ἢ οὐ μάτην. εἰ μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην, αἴτιος ἐστὶ τοῦ χάνειν τὴν ἁμαρτίαν τῶν καὶ τὴν ἀπείθειαν

A tatem cohiberet, ſed protraheret, & in apertum proferret, & fortaſſe agendo diſſolveret, ut inhærentis malitiæ ebullitione ac ejectione facta, imbecillam poſtea haberet, quæ mala fert, arborem, & fortaſſe demum exſiccatam cum mergitur Pharao; neque ideo, ut quiſpiam exiſtimarit, ut penitus interiret, ſed ut ejectis peccatis allevaretur, & fortè in pace ex tanto bello animi ad inferos deſcenderet. Sed non abs re, graviter patientur lectores, violentum & alienum eſſe arbitrati, quod dicebamus, utile fuiſſe Pharaoni cor ipſius indurari, & pro eo feciſſe quæcunque B ſcripta ſunt uſque ad ſubmerſionem. Sed vide, num inde remota omni dubitatione & repugnantia, dicta illa probare poſſimus: *Multa*, Pſ. 31, 10. inquit David, *flagella peccatoris*: & filius ejus docet, Deum, quemcunque diligit & approbat filium, flagellis objurgare. Ipſe præterea David promiſſionem de Chriſto & credentibus in eum vaticinans, ait: *Si dereliquerint fi-* Pſ. 88, 31. *lii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambula-* & ſeq. *verint; ſi juſtificationes meas violaverint, & mandata mea non cuſtodierint, animadvertam virga in iniquitates ipſorum, & in flagellis ſcelera C eorum: at miſericordiam meam non diſſipabo ab eis.* Dei ergo gratia eſt cum in iniquum animadvertitur virga, & in peccatorem flagellis. Et quatenus non flagellatur qui peccat, conditioni & emendationi nondum ſubigitur. Quare minatur Deus, ſi magna fiant peccata Judæorum, *non amplius animadverſurum in filias* Oſ. 4, 26. *eorum cum ſe proſtituerint, & in ſponſas ipſorum, cum fuerint adulteratæ.* Et alibi ait: *Quia expur-* Ezr. 14, 13. *gavi te, & non es purgatus, non iraſcar tibi amplius, neque æmulabor propter te amplius.* Ergo quibus non iraſcitur peccantibus, ut ita dicam, bile incenſus non iraſcitur. Obſervandum præterea minas, quæ per Prophe- D tas jaciuntur, his fere verbis concludi: *Cognoſcent, quia ego Dominus*: & minatur non Iſraëlitis modo, ſed etiam Ægyptiis, & Aſſyriis, & aliis inimicis populi ſui. Id vero quod in fine omnium ejusmodi comminationum additur, in Exodo quoque ſcriptum eſt. Nunquid ergo qui indurat, durum indurat? apertum autem eſt durum non indurari, ſed præ mollitudine, duritiem in duritiem commutari. Mollitudo vero cordis, Scripturæ ſententia laudabilis, ut plerisque in locis à nobis eſt obſervatum. Dicant itaque, an Pharao de bono E factus ſit malus; ſed & an Deus, cum Pharaonem reprehendit, injuria nec ne reprehendat: ſi temere; quomodo ſapiens & juſtus eſt? ſi non temere; cauſſa fuit peccatorum, quæ à

Pharaonis duro & immorigero animo profecta sunt: at si causa est, non erat ille perditæ naturæ. Est hoc quoque credendum, quod hinc petitis verbis usus Apostolus dicit: *An igitur quem vult, miseratur, & quem vult, indurat? Dices ergo mihi: Cur etiam succenset? voluntati enim ejus quis restitit?* quis est qui indurat & qui miseratur? non enim alterius est miserari, alterius indurare, juxta vocem Apostoli; sed unius & ejusdem. An igitur, qui misericordiam in Deo consequuntur, ejus sunt qui cor Pharaonis indurat; & frustra ipsis alius Deus fingitur, quam bonus, ipsorum etiam sententia, Deus, non solum misericors, sed etiam indurans, nec amplius fuerit, ut existimant, bonus. Hæc autem data opera pluribus sumus persecuti, adversus eos qui citra curam & disquisitionem, tantarum rerum sibi intelligentiam arrogant, & nostrorum simplicitati insultant, & nisu omni urgent ac ostendere conantur, neque ad ea quæ de Deo existimant, neque ad ea quæ de natura tradunt, sibi quidquam videri hunc quem habemus conferre sermonem: nos autem, quos multiplex ratio in hanc sententiam induxit, existimamus & dolorem & molestiam & laborem & castigationem quæ à Deo inferuntur, nunquam contra eos esse; sed iis semper conducere, qui patiuntur & gravissima quæ Deo tribui putantur nomina, furor & ira, arguere & erudire dicuntur, ut hic: *Domine, ne furore tuo argueris me, neque ira tua erudieris me*: cum is qui hæc precatur, oret, ne opus habeat reprehensione à furore Dei, & eruditione per iram ipsius, quasi futurum sit ut aliqui furore Dei arguantur & ira ipsius erudiantur. Atque ut his dictis magis ac magis assentiamur, è Novo quoque Testamento hujusmodi testimonia petenda sunt, dicente Servatore: *Ignem veni mittere in terram: atque utinam jam arsisset*: nisi enim salutaris esset ignis quem venit mittere in terram, & hominibus salutaris, nunquam ea dixisset boni Dei Filius. Enimvero & Petrus, qui verbo Ananiam & Sapphiram quod peccassent, Deo mentiti non hominibus, interfecit; non id modo curans ut ædificarentur qui in Christi fidem eo viso religiosiores & magis pij erant futuri; sed & morientes: volens eos per repentinam mortem expiatos, nec opinantes corpore liberare: qui & aliquid unde justificarentur, habebant, quia vel dimidium bonorum suorum in usum egentium dederant. Et Paulus eum, qui cum Proconsule Sergio Paulo erat, dicto obcæcans, per dolores & molestiam, ipsum ad pietatem convertit, dicens ipsi: *O plene omni dolo & fallacia, fili Diaboli, hostis omnis justitiæ, non*

Rom. 9, 18. 19.

Ps. 6, 2. & 37, 2.

Luc. 12, 49

Act. 13, 10 11.

τῷ Φαραώ. Ⓒ εἰ αἴτιον, ἐ φύσεως ἰῶ ἀπολωμένης ἐκεῖνον. πισευτέον μήτιγε καὶ τοῦτο, διὰ τὸ κατὰ χεώμενον τὴν ἀποστολὴν τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγειν. ἆρ' ἐχ' ὃν θέλῃ ἐλεεῖ; ὃν ᾧ θέλει σκληρύνει; ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφε'; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; τίς ὁ σκληρύνων Ⓒ ἐλεῶν; ἐγὼ δὴ ἕτερος τὸ σκληρύνειν καὶ ἕτερον τὸ ἐλεεῖν κ' τῶν ἀποστολικὸν φωνῶν, ἀλλὰ ἓ αὐτὸ. ἡ τοιοῦτοι ὁι ἐν* θεῷ ἐλεήμονι τὸ σκληρύνοντες εἰσιτὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ μᾶλλον ἀναπλάσεται αὐτοῖς ἕτερος θεὸς, ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτὸς θεὸς, οὐκ ἐλεήμων μόνον, ἀλλὰ καὶ σκληρύνων, Ⓒ οὐκ ἔτ' αὖ εἰη ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἀγαθός. πάντα ᾧ ταῦτα ὑπὸ τῶν πλέον ἐξηΰξαμεν πρὸς τὰς ἀδαστονίας ἑαυτοῖς χαριζομένους τὸ νενοηκέναι, καὶ ὑπερφαίνοντας τὴν ἁπλότητα τὴν ἡμετέρων, ὑπερφέρειν ἡμᾶς δεικνύντες ὅτε ἔτε εἰς ἃ ὑπολαμβάνουσι πρὸς θεὸν, ἔτε εἰς ἃ δογματίζουσι πρὸς φύσεως, συμβάλλε') αὐτοῖς ὡς οἷόν') ὁ λόγος ὁ κ' τὸ ἀνεξηκὸς ἐξεταζόμενον. ἡμεῖς ᾧ πολλαχόθεν πεισθέντες, καὶ πόνον κ κόλασιν τὰ προσαγόμενα ὑπὸ θεοῦ, νομίζομεν γίνεσθαι ἐπὶ ποτε κ' τῶν παιόντων, ἀλλ' ἀεὶ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὰ χαλεπώτατα γοῦν θεῷ νομιζόμενα προσάπτειν τῷ ὀνόματι, θυμὸς Ⓒ ὀργὴ, ἔλεγχον Ⓒ παιδεύειν λέγε') ἐν τῷ. κύριε μὴ τῷ θυμῷ σε ἐλέγξῃς με, μηδὲ ὀργῇ σε παιδεύσῃς με, ἓ ταῦτα εὐχόμενος, δεόμενος μὴ ἐνθυμεῖσθαι ἔλεγχε ἓ διὰ θυμὸς θεοῦ, καὶ παιδεύσεως τ διὰ τ ὀργῆς αὐτοῦ, ὡς πάνυ ἐλεγχόμενον καὶ παιδευόμενον τῷ θυμῷ ἓ θεοῦ, καὶ παιδευόμενον τῇ ὀργῇ αὐτοῦ. ἵνα ᾧ μᾶλλον προσπεμένα τὰ λεγόμενα, καὶ ἀπὸ τ καινῆς διαθήκης ὡσαπλησίους ῥητοῖς χρηστέον, ἓ μὲν Σωτῆρος λέγοντος· πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἔτι ᾧ σκάν. οὐκ ἂν γὰ μὴ σωτήριόν τ ὂν ἓ πυρὸς, ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώπους σωτηρίως, ἔλεγε ταῦτα ὁ ἓ ἀγαθὸς θεοῦ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ πέτρος ἀνελὼν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, ἐμόνον πεφρονηκὼς τ οἰκοδομῆς τ ὀπ ἓ ὁρᾶν τ γενομηνμένον ἐκλησιῶν ἐν τοῖς Χριστὸν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθνησκόντων. ἐλόμενος αὐτὸς κεκαθαρμένους τῷ αἱμάτι τοῦ θανάτου καὶ διὰ προσδοκίαν ἀπαλλάξαι ἓ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαιώσεως, ἐπεὶ καὶ τ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς τοὺς χρείαν ἐχόντων ἐκλόμενος καὶ παῦλος ᾧ γε σωτὴρ ἀνυβρίστως σεργοῦ παῦλος τῷ λόγῳ τυφλῶν διὰ τ πόνων ὑπερφὸς αὐτὸν εἰς θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, ἐπαύ-

ἐπαύτῃ διασξέφων τὰς ὁδὰς κυρίε τὰς δύθει- A *desines pervertens vias Domini rectas? & nunc*
ας; καὶ νῦ ἔσῃ τυφλὸς μὴ ἐλέπων τὸν ἥλιον *eris cæcus, non videns Solem usque ad tempus.*
ἄχρι καιροῦ. ποίου καιροῦ; ἢ ὅτε ἐπιπλη- Quodnam tempus? An cum propter pec-
γεὶς διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἔμελλε μετανοῶν cata correctus, motus pœnitentia dignus
χθεὶς διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἔμελλε μετανοῶν erat futurus, qui Solem videret animo &
ἀξίῳ γίνεσθαι ἀμφοτέρως τὸν ἥλιον ἰδεῖν κῇ corpore, ut enuntiaretur divina virtus in
ψυχῇ καὶ κῇ σώματι, ἵνα ἐξαγγελῇ ἡ θεία restitutione visus ipsius; & animo, quia fide
δύναμις ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ ὄψεως susceptâ, Dei cultum erat adepturus? Sed &
αὐτοῦ κῇ ψυχῇ, ὅτι ἔμελλε πιστεύων, ὀναθῆ Demas & Hermogenes, quos tradidit Sata-
τῆ θεοσεβείας. ἀλλὰ καὶ Δημᾶς, ὁ Ἑρμογένης, næ ut discerent non maledicere, simile quid
ὃς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ illis passi sunt: & qui Corinthi patris uxo-
βλασφημεῖν, ὡσαύτως ὅτι πεπόνθασι τοῖς rem habuerat, traditur ipse Satanæ in perni-
ἀσεβεσιν. καὶ ὁ ἐν Κορίνθῳ τὴν γυναῖκα B ciem carnis, ut spiritus servaretur in die Do-
πατρὸς ἔχων ὡσαύτως παρέδωκε τῷ Σα- mini. Non estigitur mirum, si omnia in Pha-
τανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ raone indurato, & tot denique pœnis circum
ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίε. θαυμαστὸν οὖν ἐστι τὰ sessio divina benignitate administrantur. Hæc
ὡσαύτως τὸν Φαραὼ τὸν σκληρυνόμενον, καὶ ἐπὶ autem in præsens, ut inciderunt, de eo dicta
τέλει τοιαύτας κολάσεσι ὡσαύτως ἀλλόμενον ἀπὸ sint, *Induravit Dominus cor Pharaonis.* Porro si
ἀγαθότητος οἰκονομεῖ θεῖε. ταῦτα ἡμῖν ἐπὶ quis servata in Deum pietate, his meliora, &
τοῦ παρόντος ὡς ἐνεπεσεν εἰρήσθω ὡσαύτως ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ. ἐὰν δέ τις ab impietate remotissima, cum divinæ Scri-
πρὸς τὸν θεὸν δύσεβες πηῶν, κρείττονα, καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφαπτόμενα δύρίσκῃ, μὴ pturæ testimoniis, invenerit, ea nostris præfe-
μαρτυρίων τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἐκείνοις μᾶλλον χρηστέον. renda sunt.

Καὶ ἐν ἄλλοις ὡσαὶ ἐπὶ. C *Et Alibi.*

Ἐπὶ ᾧ ἐφίστημι ἐν τοῖς κῇ τόπον, μηδὲ Ad illum præterea locum hæc meditor; num quemadmodum medici, eorum qui à rabido cane morsi sunt, virus in apertum extrahentes, ne intus depascens hominem perimat, graviorem faciunt sensum doloris & inflammationes: ita Deus abditam & inclusam imis veluti animi medullis pravitatem medicina sua foras extrahit, ut aperta & evidens fiat, ut congruentem deinde curationem adhibeat. Quo pertinere arbitror, hæc in Deu-
πότε ὥσπερ οἱ ἰατροὶ τῶν λυσσοδήκτων τὸν ἰὸν teronomio scripta; *Et recordaberis universam* Deut. 8, 2. 3
ἐπισώμενοι ἐπὶ τὸν ἐπφύειαν ἵνα μὴ ἔν- *viam per quam deduxit te Dominus Deus tuus, annum jam quadragesimum in solitudine, ut affligeret te & tentaret, & cognoscerentur quæ in corde tuo sunt; an serves mandata ejus, nec ne: & afflixit te & inedia fatigavit, & pavit te manna, quod tu non noveras, neque noverant patres tui; ut enunciaretur tibi quod non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit per os Dei, vivet homo.* Observa in his Deum premere & tentare, ut dignoscantur quæ in cujusque corde sunt, ut quæ sint quidem, sed in profundo recondita, quæ per angores & molestias in apertum prorumpunt. Ejusmodi est, quod in libro Jobei à Domino per turbinem & nubes promittitur: *Arbitraris me aliam ob caussam te-* Iob. 40, 8.
cum esse collocutum, nisi ut justus appareres; nec enim dixit, ut fieres justus, sed ut appa-
δον ἢν ἤγαγέ σε κύριος ὁ θεός σε ἐν τεσσαρακοστῷ ἔτῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως κακώσῃ σε, καὶ πειράσῃ σε, καὶ γνωθῇ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σε. * ἢ φυλάξῃ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἢ οὔ. καὶ ἐκάκωσέ σε καὶ * ἐλιμαγχόνησέ σε· καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ἤδεις σὺ, καὶ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σε ἵνα ἀναγγείλῃ σοὶ ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ ζήσεται ἄνθρωπος. τήρει οὖν ἐν τοῖς ὅτι κακοῖ ὁ θεὸς καὶ πειράζει, ἵνα διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ ἑκάστε καρδίᾳ, ὡς ὄντα μὴ ἀποκείμενα οὖν τῷ κάθει, καὶ εἰς φανερὸν διὰ τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. τοιοῦτόν ἐστι, ὃ τὸ ἐν τῷ Ἰωβ εὐαγγελιόμενον ὡσεὶς Ἰωβ, ἵνα τί, ὅτι με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος.

rere,

reres, cum talis etiam ante tentationes fuisses, appareres autem in iis quæ accidissent.

Rursus in alio Tomo, in iisdem ad Exodum Commentariis.

Dicebat aliquis è nostris familiaribus, quod jam quæritur molliens, sæpe bonos dominos patientes in delictis servorum dicere solere: Ego te perdidi, Ego te improbum feci: hoc pacto cum affectu quodam ostendentes bonitatem & patientiam suam caussam videri attulisse, cur eorum cresceret improbitas. Quomodo igitur, cum hæc dicuntur, cavillari quis potest, fassum esse dominum, se servum improbum fecisse: sic quæ à bonitate Dei profecta sunt, quasi caussa fuerint indurationis Pharaoni, cor Pharaonis indurasse dicuntur. Sed Apostoli verbis ad hunc modum lenientur: *An divitias bonitatis ipsius & sustentationis & patientiæ contemnis? ignorans benignitatem Dei te ad pœnitentiam deducere? sed propter duritiem & cor pœnitere nescium, coacervas tibi iram in die iræ, & declarationis, & justitiæ Dei, qui reddet unicuique pro operibus ejus.* Ipse idem Apostolus in epistola ad Romanos ait; *Si autem Deus volens ostendere iram, & potentiam suam notam facere, tulit multa patientia vasa iræ parata in interitum.* Quasi patientia ipsius tulerit vasa iræ & veluti procreaverit: si enim, quod lenis & patiens fuerit, non puniens peccantes, sed miseratus, vasa illa abundarunt; ipse omnia vasa iræ fecit, atque adeo ipse induravit cor eorum. Cum enim tot signis & prodigiis factis non obtemperat Pharao, sed post tot & tanta monstra repugnat, quomodo non durior & infidelior arguitur? cum durities & incredulitas ex prodigiis oriri potuisse videatur. Simile est id in Evangelio: *Ego ad judicium in hunc mundum veni*: non enim Servatori propositum fuit venire ad judicium, sed ex eo quod venerit, consecutum est, ut ipse ad judicium venerit eorum, qui post miracula ipsi non crediderint; sed & in ruinam eorum venit.

Rom. 2, 5, 6

Rom. 9, 12.

A ὅτε γὰρ εἶπε, γένῃ δίκαιος, ἀλλ', ἵνα ἀναφανῆς τοιοῦτος ὢν καὶ πρὸ τῶν πειρασμῶν. δυναφανῆς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν.

Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόμῳ ἐν ταῖς αὐταῖς εἰς τὴν ἔξοδον σημειώσεσιν.

Ελεγε δέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπὸ τῆς συνηθείας, τὸ ζητούμενον παραμυθούμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ κύριοι μακροθυμοῦντες ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν οἰκετῶν, λέγειν εἰώθεσαν τὸ,
B ἐγώ σε ἀπώλεσα, καὶ ἐγώ σε πονηρὸν ἐποίησα, μετὰ τοῦ ἤθους ἐμφαίνοντες ὅτι χρηστότης αὐτῶν καὶ μακροθυμία πρόφασις δοκεῖ γεγονέναι τῆς ἐπὶ πλεῖον πονηρίας· ὥσπερ οὖν τούτων λεγομένων δύναταί τις λέγειν συκοφαντῶν, ὅτι ὡμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν πεποιηκέναι τὸν οἰκέτην. οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρόφασις γενόμενα τῆς σκληρότητος τοῦ Φαραὼ· ἐσκληρυκέναι ἀναγέγραπται τὴν καρδίαν Φαραώ. παραμυθήσεται δ' οὕτως ἐξ ἀποστολικῶν
C ῥητῶν, ὃ νενόηκεν εἰπεῖν. ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; διὰ δὲ τὴν σκληρότητά του, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ, ὃ ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ ἔργα αὐτοῦ· ὁ αὐτὸς γοῦν ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ φησιν. Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμία σκεύη ὀργῆς κα-
D τηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν. ὡς τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ ἐνηνοχυίας τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς, καὶ οἱονεὶ γεγεννηκυίας. εἰ γὰρ παρὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κολάζοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλ' ἐλεοῦντα, ἐπλεόνασε τῇ χύσει, αὐτός πως ἤνεγκε τῇ ἑαυτοῦ μακροθυμίᾳ τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, αὐτὸς τὰ πάντα πεποίηκε σκεύη ὀργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν αὐτῶν. ὅτε γὰρ σημείων τοσούτων καὶ τεράτων γενομένων οὐ πείθεται ὁ Φαραὼ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαῦτα δυθίσταται, πῶς οὐ σκληρότερος καὶ ἀπιστότερος ἐλέγχεται; τῆς σκληρότητος καὶ ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῆς τεραστίων δυναμένης γεγονέναι· ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον. οὐ γὰρ προέθετο ὁ σωτὴρ εἰς κρῖμα ἐλθεῖν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ ἐληλυθέναι αὐτὸν, τὸ εἰς κρῖμα αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν μετὰ τὰ τεράστια οὐ πεπιστευκότων αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς πτῶσιν ἐλήλυθε.

E

Et post alia, in hunc modum.

Prodigia facta suscipientibus & credentibus, ut promiscuis illis Ægyptiis, qui cum populo egressi sunt, misericordia fuere: non

Καὶ μεθ' ἕτερα οὕτως·

Τὰ τεράστια γινόμενα, τοῖς μὲν δεχομένοις καὶ πιστεύουσιν, ὡς παρὰ τοῖς ἐπιμίκτοις αἰγυπτίοις τοῖς συνεληλυθόσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἦν. τοῖς

τοῖς δ' ἀπειθοῦσι σκληρότητα τοῖς καρδίαις αὐ- A credentibus autem duritiem cordis inferunt. τῶν ἐπιφέρει· καὶ ὅτι ἔστι διαγγελικὰ ἕτερα τοιαῦτα εἰρημένα ἐστὶ τοῖς ὁμοίοις χρῆσθαι ἔστι δὲ καὶ τὸν σωτῆρα κακῶν αἴτιον δοκεῖν γεγονέναι τῶν· ἐπεὶ σοι * χώρα Ζιν, ἐπί σοι Βηθσαϊδά, ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γεγενημένα ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενοήσαν· πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀναγνώσεις γὰρ ὑπὸ θεοσεβῶν τὰ ἀπίστως τῶν ἐν * χώρᾳ Ζιν, καὶ τῶν ἐν Βηθσαϊδᾷ, καὶ τὴν ἐν καπερναούμ, ὡς ὅτι ἀνεκτότερον γένεται * σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ἐκείνοις, διὰ τί τοιαῦτα ἐπιτελεῖ ἐν * χώρᾳ Ζιν, καὶ ἐν Βηθσαϊδᾷ, ὁρῶν ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γένε) ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Τυρίοις, ὡς Σιδωνίοις, ἢ σοί;

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Σὺ δ' ἐρεῖς τῷ Φαραώ, τάδε λέγει κύριος· υἱός πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. εἶπα δέ σοι, ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσωσιν. Εἰ δὲ μὴ θέλει ἐξαποστεῖλαι αὐτόν, ὅρα γοῦν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον· λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίᾳ ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ ὑπολαμβάνουσι καλῶς τὸ προχείρου τῆς λέξεως ἐσκληρυνθέναι τὴν καρδίαν Φαραὼ βασιλέως, ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ, πῶς δίκαιον ὁ σκληρύνας τε τὴν καρδίαν, καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει, ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱόν ἀλιβόμβροι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν. εἶτα πάλιν ἀπὸ ἑτέρων ἀναληπτέον), ὡς ἀναχθήσονται εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δηλοῦσθαι, δεδυναμένης καὶ αὐτὰς ζώσας τὸ δίκαιον ἐν δημιουργῷ. ἅπαξ ἐὰν νῦν ἀναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβήσονται ἐπὶ τὸ μηδὲν κατηγορεῖν ἐν δημιουργῷ, ἀλλὰ φάσκειν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι· πιστέον οὖν τῷ διαμένων νενοηκέναι τὸ ἐσκλήρυνε κύριος ὁ θεὸς τὴν καρδίαν Φαραώ, πότερον ἀληθῶς πεφύκασι λέγειν ταῦτα τὸν θεὸν, διὰ μωσέως ἐνθουσιῶντος, ἢ ψευδῶς· εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς, ὅτε δίκαιος κατ' αὐτὰς ὁ θεὸς, ὅτε ἀληθής, κἂν ὅλον ἐπὶ τοῖς ἀδίκοις θεὸς· εἰ δὲ ἀληθῶς, κατανοητέον εἰ μὴ ὡς αὐτεξούσιον αἰτιᾶται) λέγων. εἰ δὲ μὴ θέλει ἐξαποστεῖλαι αὐτόν, καὶ ἀλλαχοῦ· ἕως πότε οὐ θέλῃ ἐντρέπῃ με; δυσωπητικῶς λέγει) πρὸς τὸν Φαραὼ οὐκ ἐντρεπόμενον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ θέλειν· καὶ τὸ λεγόμενον ὅτι διὰ μωσέως πρὸς τὸν Φαραώ, ἵνα γνῷς ὅτι ἔστι κύριος εἰς πᾶσαν γῆν, ὡς οὐ, καὶ οἱ θεραπεύοντές σε, ἔπεσαμαι ὅτι οὐδέποτε πεφόβηται τὸν κύριον, δῆλοί ὅτι φοβηθήσονται). ὅπερ ἁρμόζει πρὸς τὰς ἑτεροδόξους, διὰ τὸ ἀγαθότητα θεοῦ, ὡς διὰ τὸ μὴ εἶναι ἀπολλυμένων φύσιν.

credentibus autem duritiem cordis inferunt. Tum præterea ex Evangelio quædam his similia proferri possunt, quæ malorum auctorum aliquibus Servatorem loqui videntur: *Væ tibi regio Zin, væ tibi Bathsaida, quia si Tyri & Sidone facta fuissent signa quæ apud vos facta sunt, jam olim in sacco & cinere sedentes pœnitentiam egissent. Caterum dico vobis, tolerabilius erit Tyro & Sidoni quam vobis*, & cætera. Deus enim qui duritiem & incredulitatem incolarum regionis Zin, & Bethsaida, & Capharnaum prænoverat, & sciebat tolerabilius fore genti Sodomorum in die judicii, quam illis, cur miracula patrabat in regione Zin & Bethsaida, videns propter hæc tolerabilius fore in die judicii Tyrus & Sidoniis, quam his? Matth. 11, 21. 22.

Et post alia.

Tu autem dices Pharaoni; Hæc dicit Dominus: Filius primogenitus meus Israel. Dixi vero tibi; Dimitte populum meum, ut me colant: si autem non vis dimittere ipsum, vide sis, ego interficiam filium tuum primogenitum. Dicendum igitur est jis, qui justi Dei hæc esse opinantur, & ex nuda dictione induratum esse cor Pharaonis regis putant, ne dimitteret populum ipsius, quomodo justus est qui indurayit cor, & minatur, nisi dimiserit, interfecturum filium ejus primogenitum? Sic enim urgeantur, eum malum esse fatebuntur. Rursus deinde ab aliis evertentur & eo adducentur, ut non nudæ dictioni adhærescant, quæ ipsorum sententia Opificis justitiam tueri non potest. Denique si nunc coacti fuerint hæc expendere, eo pervenient ut non amplius Opificem vituperent, sed ipsum bonum esse affirment. Ergo interrogandi sunt, qui se id putant intelligere; *Induravit Dominus Deus cor Pharaonis*, an hæc vere à Deo dici per Mosen divino Spiritu afflatum, an falsè, putent. Si enim falsè; neque justus ipsorum opinione, neque verus erit Deus: neque verò Deus. Sin autem vere; cogitent, num eum ut arbitrii liberum reprehendat dicens: *At si non vis eum dimittere*: & alibi: *Quousque non vis revereri me?* Pharaoni dicitur, ad eum pudore suffundendum, qui non vereretur; non quod non posset, sed quod nollet. Et quod dicitur à Mose Pharaoni: *Ut cognoscas, quia Domini est terra, & tu, & famuli tui; scio, quia nunquam timuistis Dominum*, significat fore ut timeant: quod quidem vim habet adversus eos, qui à recta sententia aberrant, de Dei bonitate, & non esse pereuntem naturam. Exod. 4, 22. 23. Exod. 8, 2. Exod. 10, 3. Exod. 9, 29. 30.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN LEVITICUM.

E secunda in Leviticum Homilia, statim à principio.

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΥΙΤΙΚΟΝ.

Ἀπὸ τ῀ εἰς τὸ λευϊτικὸν ὁμιλίας δευτέρας, εὐθὺς μ῀ τὴν ἀρχήν.

Eodem Interprete.

IUdaismi qui oculis videtur, & ejus qui A mente percipitur, hoc est, Judaismi manifesti & occulti discrimen, cum non intelligerent impij, & omni execratione digni hæretici, discesserunt statim à Iudaismo, & harum Scripturarum totiusque Legis autore Deo defecerunt, & alium Deum ab eo qui Legem & Prophetas dederat, & qui cœlum & terras fecerat, confinxerunt. Quod certe alienissimum est. Qui enim dedit Legem Deus, dedit & Evangelium: qui fecit ea quæ videntur, dedit & ea quæ oculis non cernuntur: & cognationem habent inB ter se quæ videntur, & quæ oculis non apparent. Eam autem cognationem habent, ut quæ videri non possunt opera Dei, à creatione mundi effectis cognita videantur: cognationem habent quæ videntur in Legibus & Prophetis, cum iis quæ non videntur, sed intelliguntur in Lege & Prophetis. Quando igitur constat Scriptura quoque ipsa velut ex corpore, quod cernitur, & ex anima, quæ in ipso intelligitur & concipitur, tum ex spiritu per exemplaria & umbram cœlestium: age invocato eo qui Scripturæ fecit corpus, animam & spiritum; corpus iis qui nos præcesserunt (Judæis) animam nobis, spiritum iis qui in futuro seculo possidebunt vitam sempiternam, & ad cœlestia & veritatem Legis venturi sunt, non literam, sed animam in præsenti pervestigemus: Si vero tantum efficere possumus in morem sacrificiorum, quæ in Scripturis leguntur, ad spiritum ascendemus.

Μὴ * νοήσαντες ὃ διαφορὰν ἰουδαϊσμοῦ * χρ. καὶ ὁράσ῀ καὶ ἰουδαϊσμοῦ νοησ῀, τετέκασιν ἰουδαϊσμὸν φανερὸν καὶ ἰουδαϊσμὸν σ῀ ἐν κρυπτῷ οἱ ἀπὸ τῶν ἀθεωτάτων καὶ ἀσεβεσάτων αἱρέσεων, εὐθέως διέστησαν ἀπὸ σ῀ ἰουδαϊσμοῦ, κ῀ σ῀ θεοῦ σ῀ ὄντος ταύτας τὰς γραφὰς, κ῀ ὅλον τὸν νόμον, καὶ ἀνέπλασαν ἕτερον θεὸν, παρὰ τὸν δεδωκότα θεὸν τὸν νόμον κ῀ τοὺς προφήτας, παρὰ τὸν ποιήσαντα οὐρανὸν καὶ γῆν· τὸ ὃ ἐχ῀ ὕτως ἔχει, ἀλλ' ὁ δεδωκὼς τὸν νόμον, δέδωκε καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ὁ ποιήσας τὰ βλεπόμενα, δέδωκε κ῀ τὰ μὴ βλεπόμενα. καὶ συγγένειαν ἔχει τὰ βλεπόμενα, καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. ἔστω ὃ ἔχει συγγένειαν, ὥστε τὰ ἀόρατα σ῀ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶσθαι συγγένειαν ἔχ῀ κ῀ τὰ βλεπόμενα σ῀ νόμου τ῀ προφητῶν τοῖς μὴ βλεπόμενα, ἀλλὰ νοούμενα σ῀ νόμου τ῀ προφητῶν. ἐπεὶ οὖν συνέχει C ἡ γραφὴ κ῀ αὐτὴ οἱονεὶ σῶμα τοῦ μὴ σ῀ βλεπομένου, ψυχὴν ὃ τὴν ἐν αὐτῇ νοουμένην, τ῀ καταλαμβανομένην, τ῀ πνεῦμα σ῀ κ῀ τὰ ὑποδείγματα, κ῀ σκιὰν τ῀ ἐπουρανίων. φέρε ἐπικαλεσάμενοι τὸν ποιήσαντα τὴν γραφὴν σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, σῶμα μὲν τοῖς προήμῶν, ψυχὴν ὃ ἡμῖν, πνεῦμα ὃ τοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον, κ῀ μέλλουσιν ἥξειν ἐπὶ τὰ ἐπουράνια, κ῀ ἀληθινὰ σ῀ νόμου, ἐρευνήσωμεν σήμερον τὸ γράμμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐπὶ σ῀ παρόντος. εἰ δ῀ οἷοί τε ἐσμεν, * ἀναβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πνεῦμα, κ῀ τὸν λόγον τῶν προφητῶν τῶν ἀναγνωσθεισῶν θυσιῶν. * χ῀ καὶ ἀναβ.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN JESUM NAVE.

Ex Homilia 20. in Jesum Nave: cap. 15.

ΕΚ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΝΑΥΗ.

Ἀπὸ τ῀ κ῀ ὁμιλίας τῶν εἰς τὸν ἰησοῦ τὸν ναυῆ, κεφ. ιε'.

Eodem Interprete.

SUMMA utilitas ab ejusmodi lectione ad eos pervenit, qui veram terræ distri-

ΗΜΕΝ ἄκρα ὠφέλεια ἀπὸ τῶν τοιῶν ἀναγνωσμάτων, τῶν δυναμένων νοῆ-

νοῆσαι τὴν ἀληθῆ κληρονομίαν ἀπὸ Ἰησοῦ με-
ελομένοις τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ γίνεται· καὶ τῷ
ὄντι τε ἡρωϊκῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ
ἅγιον, τὸ ἀληθινὸν, τὸ ὄντως ἀγαθὸν, καὶ
ἐφαρμόσαι ἑκάστῃ ὀνομασίας τῶν εἰρημένων τῇ
διαφορᾷ τῶν κληρονομουμένων τοῖς κλήροις
λεγόμενα· ἐπεὶ δὲ δύσκολόν ἐστιν εὑρεῖν τὸν ὄντως
ὠφελοῦμενον, βουλόμεθα πρῶτον μυθήσασθαι
τοὺς ἀκούοντας μὴ ἐπικακεῖν ἐπὶ ταῖς ἀναγνώ-
σεσι· πῶς γὰρ ἡ πρῶτον μυθία ὑπὲρ ἧς μὴ ἐπι- B
κακεῖν τὴν ἀκοὴν τῶν θείων ἀναγνωσμά-
των, λεκτέον· ὥσπερ οὖν αἱ ἐπῳδαὶ δύνα-
μίν τινα ἔχουσι φυσικὴν, καὶ μὴ νοῶν ὁ κατε-
πᾴδομενος λαμβάνει τὴν ἐκ τῆς ἐπῳδῆς, καὶ
τὴν φύσιν τῶν φθόγγων τῆς ἐπῳδῆς, εἴτε εἰς
ἕλκωσιν, εἴτε εἰς ἴασιν σώματος ἢ ψυχῆς ἐστι-
ν, ἔστω μοι νόει πάσης ἐπῳδῆς δυνατωτέραν εἶ-
ναι τὴν σημασίαν τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὀ-
νομάτων· εἰσὶ γάρ τινες δυνάμεις ἐν ἡμῖν ὧν αἱ C
μὲν κρείττονες διὰ τούτων τῶν οἰονεὶ ἐπῳδῶν τρέ-
φονται, συγγενεῖς οὖσαι αὐταῖς, καὶ ἡμῖν μὲν νο-
ουμένων ἐκείνας τὰς δυνάμεις νοῦσας τὰ λεγό-
μενα, δυνατωτέρας ἐν ἡμῖν γίνεσθαι πρὸς
τὸ συνεργεῖν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ· ὅπερ δέ ἐστι πνα ἐν
ἡμῖν ἀόρατα, καὶ πολλά γε τοιαῦτα, δηλώσει ὁ
ἐπῶν ψαλμός. αἰνεῖ σε ἡ ψυχή μου τὸν κύριον,
καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ.
ἔστιν οὖν πλῆθός τι ἐν ἡμῖν δυνάμεων κεκληρω-
μένων ἡμῖν τοῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι, αἵτινες D
ἂν ὦσιν ἅγιαι, τῇ γραφῆς ἀναγινωσκομένης
ὠφελοῦσι καὶ γίνονται ἰσχυρότεραι. κἂν ὁ νοῦς
ἡμῶν ἀκάρπῳ ᾖ, ὡς γέγραπται περὶ τοῦ γλώσ-
σῃ λαλοῦντος ὅτι ἡ γλῶσά μου πεπόηκε, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι· νόει οὖν μοι ὅτι ποτὲ
δὲ ἐν ἡμῖν νοῦς ἀκάρπως ὄντος, αἱ δυνάμεις αἱ
συνεργοῦσαι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ, καὶ πᾶσιν
ἡμῖν, τρέφουσι λογικῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμ-
μάτων καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων τροφῇ, καὶ τρε- E
φόμεναι γίνονται δυνατώτεραι πρὸς τὸ ἡμῖν
συνεργεῖν· ὥσπερ δὲ αἱ κρείττους δυνάμεις οἰονεὶ
κατεπᾴδουσι καὶ ὠφελοῦσι καὶ γίνονται δυνα-
τώτεραι * ὑπὸ τῶν θείων γραμμάτων καὶ * χ. ὑπὸ
ὀνομάτων, ἕτως αἱ ἀντικείμεναι τὲν ἡμῖν δυνά-
μεων οἰονεὶ καθέλκουσι καὶ νικῶσι ἀπὸ τῶν δὲ θεῖ
ἐπῳδῶν, καὶ νικώμεναι κοιμίζονται. καὶ εἴ ποτέ
τις ἡμῶν ἑώρακεν ὑπὸ ἐπῳδῶν ἀσπίδα κοιμιζο-
μένην, ἢ ἄλλο τῶν τοιούτων ἰοβόλων, ἐκεῖνο πρὸ-
δείγμα λαβέτω εἰς τὸν γραφὸν, πῶς ἀναγινωσκομένης καὶ μὴ νοουμένης, ἐνίοτε ἀκηδίαν καὶ ἐκκακεῖ
ἀκροατὴς, καὶ πῶς δύνατον ὅπως αἱ ἐν αὐτῷ ἀσπίδες, καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐχιδναι, ἀδυνατώτεραι γίνονται ὑπὸ τῶν
φασμάκων τῶν φαρμακούντων, οἵτινες πρὸς σοφὸν μωσῆν, πρὸς σοφὸν ἰησοῦν, πρὸς σοφὸν τῶν

Abutionem à Jesu Nave factam filiis Israël intelligere possunt, & ad eum qui potuit ascendere in terram sanctam, veram, & vere bonam, & ex appellatione eorum quæ dicuntur, diversis sortientibus, quæ de singulis locis memorantur, accommodare. Sed quoniam difficile est invenire, qui tantum capiat utilitatis, adhortari volumus audientes, ne animum inter legendum despondeant. Quodnam igitur solatium sit, ne succumbat, qui ei lectioni interest, dicendum. Quemadmodum igitur carmina vim quandam habent insitam, utque imprudens aliquid à carmine accipit, qui incantatur, ea nimirum est natura sonorum carminis, sive in damnum, sive ad sanitatem corporis vel animi sui: sic velim existimes omni carmine potentiorem esse significationem nominum divinæ Scripturæ. Sunt enim quædam in nobis facultates, quarum quæ meliores sunt, per hæc veluti carmina, cum ipsis cognatæ atque affines sint, aluntur, nobis non percipientibus facultates intelligentes quæ dicuntur, potentiores in nobis fieri ad vitæ nostræ subsidium atque adjumentum. Esse quippe in nobis, quæ non videantur, aliqua, eaque multa indicabit Psalmus qui dicit: *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus.* Psal. 102, 1. Sunt igitur in nobis plurimæ facultates, quę veluti sortitione animas nostras & corpora possident, quæ si sanctæ sint, lectione Scripturæ juvantur, & validiores fiunt. Etsi mens nostra fructum non sentiat, quemadmodum scriptum est de eo, qui lingua loquitur: *Quia lingua mea orat, mens autem mea sine fructu est.* 1. Cor. 14, 14. Cogita igitur, cum aliquando mens nostra fructum non percipit, virtutes quæ animo & menti & nobis omnibus subsidio sunt, hoc rationis, quod à sacris literis & nominibus est, nutrimento educari, & educatas fieri ad nos juvandos potentiores. Ut igitur meliores virtutes veluti permulcentur & juvantur, fiuntque per ejusmodi literas & nomina potentiores; sic quæ nostris facultatibus opponuntur, divinis carminibus deducuntur, ut ita dicam, & vincuntur, & victæ sopiuntur: & si quis unquam nostrum vidit carminibus sopitam aspidem, aut aliud è venenatis, illud assumat ad Scripturam exemplum: quæ si legatur nec intelligatur, interdum langueſcit & succumbit auditor; & credat quæ in se sunt aspides, & quæ in se viperæ, imbecilliores fieri medicamentis curantium, quemadmodum apud sapientem Mosen, apud sapientem Jesu, apud sa-

pientes sanctos Prophetas. Non igitur animo langueamus, cum audimus Scripturas quas non intelligimus, sed fiat nobis secundum fidem nostram, qua & credimus, quia omnis Scriptura divinitus missa utilis est. Alterum enim è duobus admittere te oportet in iis Scripturis, vel non esse divinitus datas, siquidem utiles non sunt, ut suspicetur aliquis infidelis: vel ut fidelis admitte, quia utiles sunt divinitus esse datas. Sciendum est igitur nobis nec sentientibus persæpe utilitatem venire, quemadmodum sæpe cibum aliquem sumere jubemur acuendis oculis, nec dum tamen in eo sumendo levari oculum sentimus; sed secunda vel tertia interjecta die distributio cibi qui oculum juvat, facit ut experti credamus, oculo nos esse levatos: sed & in reliquis cibis, quibusdam partibus corporis utilibus, id intueri licet. Sic igitur & de divina Scriptura certum habe, juvari animum, etsi mens fructum non percipiat ejus, quæ à literis è nuda sola lectione profluit, utilitatis: incantantur enim quæ in nobis sunt, aluntur meliora, pejora irrita fiunt.

A ἁγίων προφητῶν· μὴ ἐκκακῶμεν οὖν ἀκούοντες γραφῶν, ἃς οὐ νοοῦμεν, ἀλλὰ γενηθήτω ἡμῖν κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν, ἣν καὶ πιστεύομεν, ὅτι πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος οὖσα, ὠφέλιμός ἐστι· τὸ γὰρ ἐν τῶν δύο δεῖσε παραδέξασθαι ἐπὶ τούτων τῶν γραφῶν, ἢ ὅτι οὐκ εἰσὶ θεόπνευστοι, ἐπεὶ οὐκ εἰσὶν ὠφέλιμοι, ὡς ὑπολαμβάνοι ἂν ὁ ἄπιστος, ἢ ὡς πιστὸς παραδέξασθαι, ὅτι ἐπεί εἰσιν ὠφέλιμοι, θεόπνευστοί εἰσιν· ἰστέον μὲν τοιγε ὅτι καὶ ἀνεπαισθήτως ἡμῶν πολλάκις γίνεται ἡ ὠφέλεια, οἷον

B πολλάκις τροφήν τινα διατασσόμεθα ἐσθίειν, ὀξυδερκινὴν, καὶ οὐδήπου ἐν τῷ * ἐσθίειν οὐκ αἰσθανόμεθα ὅτι ὠφελούμεθα τὸν ὀφθαλμὸν, ἀλλ' ἡμέρας διαγενομένης δευτέρας καὶ τρίτης, ἡ δύναδοσις τῆς τροφῆς τῆς ὠφελούσης τὸν ὀφθαλμὸν ποιεῖ ἡμᾶς τῇ πείρᾳ πιστεῦσαι ὅτι τὸν ὀφθαλμὸν ὠφελούμεθα. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων τροφῶν ὠφελουσῶν τινα μέλη τοῦ σώματος ἐστι τοῦτο ἰδεῖν· οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ περὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅτι ὠφελεῖταί σου ἡ ψυχὴ, κἂν μὴ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν λαμβάνῃ τῆς ὠφελείας τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων, ἐκ μόνης ψιλῆς τῆς ἀναγνώσεως. τὰ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπᾴδεται, καὶ τὰ μὲν κρείττονα τρέφεται, τὰ δὲ χείρονα καταργεῖται.

ORIGENIS IN PRIMI LIBRI REGUM,

CAP. 28.

de Engastrimytho.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΠΡΩΤΗΝ.

Κεφ * κζ.

ὑπὲρ τῆς ἐγγαστριμύθου.

Interprete LEONE ALLATIO.

QUÆ lecta audivimus plura sunt: de iis in duas partes divisis sermo nobis habendus erit. Quæ de Nabale Carmelo Scriptura narrat, legimus; post hæc occultationis Davidis apud Ziphæos historiam, illum ab eis accusatum, advenisse Saulem eo animo, ut Davidem caperet; & cum advenisset tempus, expectasse; supervenisse Sauli Davidem, illoque, illiusque custodibus dormientibus, lanceam, & aquæ lenticulam rapuisse, postea illis qui illius custodes erant, sed qui dormierant, revelasse. Sequitur tertia narratio, Davidem ad Achar regem Geth, aufugisse, & quam invenit gratiam David post res præclare gestas, ad quem, *Corporis mei custodem constituam te*, inquit. Ultima omnium est celebris de ventriloqua, & Samuele. Visa nam-

1. Reg. 25.
1. Reg. 26.
1. Reg. 26. 12.
1. Reg. 27.
1. Re. 28, 2.
1. Re. 28, 8.

C ΤΑ ἀναγνωσθέντα πλείονά ἐστι· καὶ ἐπεὶ χρὴ ἐπιτεμνομένον εἰπεῖν δυσὶ περικοπαῖς, ἀνεγνώσθη τὰ ἑξῆς τὰ περὶ νάβαλ τὸν καρμήλιον, εἶτα μετὰ τοῦτο ἡ ἱστορία ἡ περὶ τοῦ κεκρύφθαι τὸν δαυὶδ παρὰ τοῖς ζιφαίοις, καὶ διαβεβλῆσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτῶν, ἐληλυθέναι δὲ τὸν σαοὺλ βουλομένον λαβεῖν τὸν δαυὶδ, καὶ ἐληλυθότα ἐπιτηρῆσαι καιρὸν, ἐπεληλυθέναι τε τῷ σαοὺλ τὸν δαυὶδ, καὶ εἰληφέναι κοιμωμένου αὐτοῦ καὶ τῶν

D * φερούντων αὐτὸν, τὸ δόρυ, καὶ τὸν φακὸν τοῦ ὕδατος, καὶ μετὰ τούτου ἔλεγχον προσενηνοχέναι τοῖς πεπιστευμένοις μὲν φυλάττειν αὐτὸν, ἀποκοιμηθεῖσι δὲ· εἶτα τὰ ἑξῆς ἡ ἱστορία ἡ τρίτη, ὅτι κατέφυγε πρὸς ἄχαρ βασιλέα γὲθ ὁ δαυὶδ, καὶ ὅσην εὗρε χάριν παρ' αὐτῷ κατὰ τὰ πολλὰ ἀνδραγαθήματα ὁ δαυὶδ, πρὸς ὃν, ἀρχισωματοφύλακα θήσομαί σε, φησὶν ἑξῆς τούτοις ἡ ἱστορία ἡ διαβόητος ὑπὲρ τῆς ἐγγαστριμύθου, καὶ περὶ τοῦ σαμουήλ. ὅτι ἐδόξεν δυνηνο-

διλωσχέναι, ἢ ἐγλασεῖμυθ@ τὸν σαμυὴλ, καὶ ὁ σαμυὴλ * προφητεύει τῷ σαὺλ· τεσσαρων ὄντων θεικοπῶν, ὧν ἑκάστῳ πράγματα οὐκ ὀλίγα ἔχει, ἀλλὰ ἐν τοῖς διωαμένοις ἐξετάζειν διωάμενα ἀσχολήσαι ὥρας ἐμιᾶς σωάξεως, ἀλλὰ καὶ πλειόνων· ὁ, ὅποτε βούλε) ὁ ὑποκρ@ προτεινάτω τῶν τεσσάρων, ἵνα θεὶ ἧττ ἀσχοληθῶμεν ὡς τὰ θεὶ τ ἐγλασεμύθ, φησὶν, ἐξετάζεσθω· ἕνιαι μὲν ἱστορίαι ἐχ' ἅπαν) ἡμῶν· ἄτω δ' εἶπον, ἱστορίαι, ἐπεὶ ὀδὲπω φθάνομεν ἐπὶ τὰ τ ἀναγωγῆς, παντὶ τῷ εἰδότι ἀνάγειν, ἡ ἀχρεῖον ἀναγομένων χρήσιμα πᾶσιν· ὅτιγε ὡς ἐπὶ παραδείγματ@ ἡ ἱστορία ἡ θεὶ λὼτ, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτ· ἐμοί τοι καὶ τὴν ἀναγωγὴν ἔχει χρήσιμον, Θεὸς εἰδὲ, κἂν χαρισῇ) τὸς λόγους ἐκείνους ἐξετάζειν· εἰ δ' καὶ τὴν ἱστορίαν ζητήσαις ἄν, τί γὰρ ὄφελός μοι ἐκ τ ἱστορίας τ θεὶ λὼτ, καὶ τ θυγατέρων αὐτ; ὁμοίως τί ὄφελός μοι ἁπλῶς λεχθεῖσα ἡ ἱστορία ἡ θεὶ τὸν σαὺλ, καὶ τὴν ἐγλασεμυθν, πάντων ἀπῆ) ἀναγκαία ἀληθεια καὶ τὸν λόγον· πῶς γὰρ ἀπαλλαγεὶς τούτου θέλει εἶναι τῶν ἐξουσίαν δαιμονίς; ἵνα ἐγλασεμυθ@ ἀναγάγῃ, ἐ τὸν τυχόντα θεὸν πεπεδυκότων, ἀλλὰ σαμυὴλ τὸν προφήτην, θεὶ ἔφησιν ὁ Θεὸς διὰ Ἰερεμίς· ἐὰν ἀν μωϋσῆς, καὶ σαμυὴλ πρὸ προσώπου μου, ὀδὲ τούτων εἰσακούσομαι· θεὶ ἔφησιν ὁ προφήτης ἐν ὕμνοις· μωϋσῆς, καὶ ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ σαμυὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον, καὶ αὐτὸς ἐπήκουεν αὐτῶν. ἐν στήλῃ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς· πρὸς ἀλλαχοῦ· ἐὰν στῇ μωϋσῆς, καὶ σαμυὴλ, καὶ προσεύξωνται πρὸς τὰ ἔξης· . . . ἆρ' οὖν, εἰ ὁ πλικέτ@ τοῦτο τὸν γιὸν, * καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν ἡ ἐγλασεῖμυθ@, ἐξουσίαν ἔχει δαιμόνιον ψυχῆς προφητικῆς; ἢ ἐροῦμεν; γεγραπται ταῦτα; ἀληθῆ ἐστιν, ἢ ἐκ ἔστιν ἀληθῆ; τὸ μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ λέγειν, εἰς ἀπιστίαν πρότρεπει· χωρὶς ἐπὶ κεφαλαίς τ λεγόντων· τὸ δ' εἶναι ἀληθῆ, ζήτησιν καὶ ἐξαπόρησιν ἡμῖν παρέχει· καὶ μὲν γοῦν ἴσμεν τινας τ ἡμετέρων ἀδελφῶν, ἀνεπλέξησθαι τῇ γραφῇ, καὶ λέγοντας, ὁ πρὸ τῆ ἐγλασεμύθ. λέγει ἡ ἐγλασεμύθ@ * ἐρωτωμένην τὸν σαμυὴλ, Ψευδῆ. σαμυὴλ οὐκ ἀνήχθη. σαμυὴλ ὁ λαλεῖ· ἀλλ' ὥσπερ εἰσί τινες ψευδοπροφῆ) λέγοντες· τάδε λέγει κύρι@, καὶ κύρι@ * οὐκ ἐλάλησεν. ἔτω καὶ τὸ δαιμόνιον ἧττ ψευδὲς), ἐπαγγελλόμενον ἀναγειν τὸν τοῦ σαὺλ προστάμενον· τίνα γὰρ ἀνάγω; φησὶ σαμυὴλ ἀναγαγέ μοι ταῦτα λέγε) τοῦτο τ φασκόντων τὸν ἰσρηλ ταύτην μὴ εἶναι ἀληθῆ σαμυὴλ ἐν ᾅδῃ; σαμυὴλ τοῦτο ἐγλασεμύθ ἀνά-

* γρ. προφητεύων

* τῷ

* τὸ ἀληθὲς λαλεῖ

Aque est ventriloqua Samuelem evocasse; Samuel Sauli vaticinatur. Quælibet harum partium, quæ quatuor sunt, rerum copia, etiam his qui hisce rebus examinandis sunt, non unius sed plurium horarum congressum, occupando negotium faceſſet. Arbitratu suo partem, quam vult, proponat Episcopus, ut in id studium nostrum conferamus. Quæ de ventriloqua narratur, ait, examinentur. Nonnullæ historiæ nostra non interſunt. Ita vero locutus sum; cum altiores rerum sensus, sublimioresque non capimus, nec Bab aliis expositos audivimus, quæ omnibus maxime necessaria sunt. Exemplum est historia de Lot, & ejus filiabus. Si sensu mystico, ac recondito, aliquam præ se fert utilitatem, Deus novit, & is cui Deus gratiam contulit sermones illos examinandi. Si vero secundum historiæ seriem perquires, cuinam historia Lot, illiusque filiarum utilitati mihi est? Similiter quodnam mihi jam dicta de ventriloqua, & Saule historia affert emolumentum? Omnia veritas, quæ in sermone est, necessario superat. Quis enim præsenti vita deserta, sub potestate Dæmonis esse velit? Ut ventriloqua evocet C non è fidelibus unum, sed Samuelem Prophetam; de quo Deus per Jeremiam dixerat: *Neque si Moyses, & Samuel ante faciem meam, eos exaudiam*: de quo item Propheta fatetur in hymnis: *Moyses, & Aaron in Sacerdotibus ejus, & Samuel in invocantibus nomen ejus: invocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos*: & alio loco: *Si steterint Moyses, & Samuel, & deprecati fuerint*, &c. .... Itane si talis ac tantus sub terra erat, & evocavit illum ventriloqua, in animam propheticam Dæmon potestatem habet? Quid dicemus? scriptane D hæc sunt? verane ea sunt; an non sunt vera? certe asserere ea vera non esse, in infidelitatem inducit, cadetque super dicentium capita. Vera esse, disquisitionem, dubitationemque nobis exhibet. Scimus ex nostris fratribus nonnullos adversatos Scripturæ dixisse; ventriloquæ non credo. Ventriloqua narrat, se Samuelem vidisse; mentitur; Samuel non est evocatus; Samuel non loquitur. Sed quemadmodum Pseudoprophetarum aliqui fatentur: *Hæc* E *dicit Dominus*; &: *Dominus locutus est*: sic & Dæmonium hoc mentitur, dum ad Saulis voluntatem pollicetur unum educere: *Quem enim*, ait, *educam? Samuel mihi evocetur*. Hæc qui 1. Reg. 28. 11. hanc historiam veluti falsam oppugnant, producunt. Samuel apud inferos? Samuel

Gen. 19. 31

Lor. 15, 1.

Ps. 98, 6.

1. Reg. 1. à ventriloqua educitur, Prophetarum exi-A mius; ab ipsa nativitate Deo consecratus; ante nativitatem in templo futurus denun-
1. Reg. 2, 18. ciatus; antequam à matre ablactaretur Ephod indutus, & diploide amictus, & Domini Sa-
1. Reg. 3, 4. cerdos effectus; quem cum adhuc in pueris esset Deus est allocutus? Samuel apud infe-
1. Reg. 7, 6. ros? Samuel in subterraneis, qui Heli propter filiorum scelera, & impietates à providentia condemnato successit? Samuel
1. Reg. 12. 17. apud inferos, quem tempore messis tritici Deus exaudivit, elargitusque est, ut imber de cœlo caderet? Samuel apud inferos, qui
hæc omnia libere atque ingenue dixit: B
1. Reg. 12, 3 *Si desiderabile alicujus accepi?* non accepit vitulum, non accepit bovem, judicavit, condemnavitque populum, & pauper mansit: nunquam aliquid à tali tantoque populo desideravit accipere. Ut quid Samuel apud inferos videtur? quis apud inferos Samuelem sequitur? Samuel apud inferos? quare non & Abraham, & Isaac, & Jacob apud inferos sunt? Samuel apud inferos? quare non & Moyses, qui una cum Sa-
Ier. 15, 1. muele, ut dictum est, conjungitur: *Neque si steterit Moyses, & Samuel, eos exaudiam*: Samuel apud inferos? quare non & Hieremias apud inferos? ad quem dictum est: *Antequam formarem te in utero, cognovi te, & antequam exires de vulva, sanctificavi te.* Apud inferos & Esaias, apud inferos & Ieremias, apud inferos denique omnes Prophetæ. Hæc, qui certamen minime inire cupit, asseret, Samuelem scilicet vere esse eductum. Cum autem oporteat bene esse affectum, qui Scripturas intelligit, probabiliterque satis oratio nos deduxerit, ut vere nos & commovere & concutere valeat, videamus, utrum recte D
Scripturas perceperit, qui id non admittit, vel argumentetur ab illustribus, pugnantiaque dicat illis, quæ scripta sunt. Nam quæ
1. Re. 28, 11. sunt scripta? *Et dixit mulier, quem evocabo tibi?* cujusnam est persona illa, quæ dicit, *Dixit mulier?* annon persona Spiritus Sancti, à quo divinas literas scriptas esse credimus, vel alterius cujuspiam? Quippe persona narrans ubique, quemadmodum qui per omnes orationis modos versati sunt optime callent, auctoris persona est. At sermonum horum auctor, non homo, sed Spiritus Sanctus, qui movit homines, esse creditur. Di- E
cit igitur Spiritus Sanctus: *Et dixit mulier, Quem educam tibi? & dixit: Samuelem educ mihi.* Quis dicit: *Et vidit mulier Samuelem, & clamavit mulier voce magna dicens?* Dicimus ad illum, qui nostras aures implevit rumori-

γεται, ὁ ἐξαίρετος τῶν προφητῶν. ὁ ἀπὸ
τῆς γενέσεως ἀνακειμένῳ τῷ θεῷ. ὁ πρὸ
γενέσεως ἐν τῷ ἱερῷ λεγόμενος ἔσεσθαι.
ὁ ἅμα τῷ ἀπογαλακτισθῆναι ἐνδυσάμενος
ἐφούδ, καὶ περιβεβλημένος διπλοΐδα, καὶ ἱε-
ρεὺς χρόμενος τοῦ κυρίου. ὦ παιδίῳ ἐπ' ὄνπερ ἐχρη-
μάτισεν ὁ κύριος λαλῶν; Σαμουὴλ ἐν ᾅδου;
Σαμουὴλ ἐν τοῖς καταχθονίοις; ὁ διαδεξάμενος
Ἠλὶ διὰ τὰ τῶν τέκνων ἁμαρτήματα, καὶ
ἀφανισμήματα καταδικασθέντα ὑπὸ τοῦ προ-
νοίας; Σαμουὴλ ἐν ᾅδου, ὃν ὁ θεὸς ἐπήκουσεν
ἐν καιρῷ θερισμοῦ πυρῶν, καὶ ὑετὸν ἔδωκεν ἐλθεῖν
ἀπὸ οὐρανοῦ; Σαμουὴλ ἐν ᾅδου, ὁ τοιαῦτα παῤ-
ρησιασάμενος, εἰ ἐπιθύμημά τινος ἔλαβεν;
οὐκ ἔλαβε τὸν μόσχον, οὐκ ἔλαβε τὸν βοῦν.
ἔκρινε, καὶ κατεδίκασε τὸν λαὸν, μύρων πένης,
οὐδὲ ποτε ἐπεθύμησε λαβεῖν παρὰ τοῦ πλησίον
λαοῦ, καὶ τοσοῦτος. Σαμουὴλ ἵνα τί ἐν ᾅδου
ὁρᾶται; τίς ἀκολουθεῖ τῷ Σαμουὴλ ἐν ᾅδου;
Σαμουὴλ ἐν ᾅδου, διὰ τί Ἀβὶ καὶ Ἀβεδάμ,
καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν ᾅδου; Σαμουὴλ ἐν ᾅδου;
διὰ τί Ἐλὶ καὶ Μωυσῆς ὁ σωζόμενος τῷ
σαὰλ κῆ τὸ ἱερεμίου. οὐδὲ ἐὰν σὴ Μωυσῆς
καὶ Σαμουὴλ, οὐδ' ἐκείνων εἰσακούσομαι. Σα-
μουὴλ ἐν ᾅδου; ἵνα τί μὴ καὶ Ἱερεμίας ἐν ᾅδου,
πρὸς ὃν εἴρηται, πρὸ δέ με πλάσαι σε ἐν κοι-
λίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ δέ σε ἐξελθεῖν ἐκ μή-
τρας ἡγίασά σε; ἐν ᾅδου καὶ Ἡσαΐας, ἐν ᾅδου
καὶ Ἱερεμίας, ἐν ᾅδου πάντες οἱ προφῆται, ἐν
ᾅδου. ταῦτα μὴν ἔρει ὁ μὴ βουλόμενος ἀγῶνα
προδεξάσθαι, ὅτι σαμουὴλ ἐστιν ὄντως ὁ ἀνα-
χθείς. ἐπειδὴ δεῖ διγνώμονα εἶναι ἐν τῇ ἀκέρ-
τῶν γραφῶν, πιθανῶς καταπομπεύοντος
ἡμᾶς δὲ λόγῳ, ἢ ἀληθῶς διαμάχεσθαι προθέ-
καὶ κινῆσαι ἡμᾶς, εἰδωμὲν πότερον ποτε νενοη-
ἡ γραφὴ τῷ ὅτι μὴ προδεξαμένῳ. ἢ ὑπὸ εὐ-
δόξων μὲν ἐπιχειρεῖ, ἐνδυτία δ' λέγει τοῖς γε-
γραμμένοις. πῶς γάρ ἐστι τὰ γεγραμμένα; Ὁ
εἶπεν ἡ γυνὴ, τίνα ἀναγάγω σοι; πῶς προ-
σωπόν ἐστι τὸ λέγον, εἶπεν ἡ γυνή. ἆρα τὸ προ-
σωπον δ' ἀπὸ πνεύματος, ὃ δ' πέπισθε) ἀ-
ναγεγράφθαι ἡ γραφὴ, ἢ προσωπον ἄλλο τι-
νός; τὸ γὰρ διηγηματικὸν προσωπον παντα-
ὡς ἴσασι καὶ οἱ πρὸ παντὸς ἀπὸς χρόμενοι λόγοις,
ἐστι προσωπον δ' συγγραφέως. συγγραφεὺς δ'
ἀπὸ τούτων τῶν λόγων πεπίσθω εἶναι, οὐκ ἄν-
θρωπος, ἀλλὰ συγγραφεὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
τὸ κινῆσαν τοὺς ἀνθρώπους· ἀκούω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει· καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ, πῦ ἀναγα-
γω σοι; καὶ εἶπε, Σαμουὴλ ἀνάγαγέ μοι· τίς λέγει· καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐβόησεν ἡ γυνὴ
φωνῇ μεγάλῃ λέγουσα· ἐξέμνησε πρὸς ἐκεῖνον τὸν σαοῦλα ἡμῖν καταβομβήσαντα, καὶ μι-
μα

εἰα ἐρηκόϛα, ὡς ἄρα Σαμουὴλ, οὐκ ἰῶ ἐν ἄδῃ εἶδεν ἡ γυνὴ Σαμουὴλ, ἡ διηγηματικὴ φωνὴ ἔτι ἔφησε. καὶ ἐβόησεν ἡ γυνὴ φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπε, μὴ φοβοῦ, πρὸς Σαοὺλ. ἵνα τί παρηνοχλήσω με, καὶ σὺ εἶ Σαοὺλ; καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεύς. τί γάρ ἐστι, μὴ φοβοῦ. τί ἑώρακας; καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Σαοὺλ. θεοὺς εἶδον ἀναβαίνοντας ἐκ τῆς γῆς, καὶ εἶπεν αὐτῇ. τί τὸ εἶδος αὐτῶν; καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἀνὴρ πρεσβύτερος ἀναβαίνων, καὶ αὐτὸς περιβέβλημένος διπλοΐδα ἐφούδ. λέγει αὐτῷ ἐωρακέναι ὡς ἰμάτιον τὸ ἱερατικόν. ἔιδα ὅτι ἐναντίον ἐν ἔλεγε λέγει, ἐθαύμα. αὐτὸς γὰρ Σαοὺλ μεταμπιέζει εἰς ἄγγελον φωτός. ἐμέγα ὢν ἐν οἷς διάκονοι αὐτοῦ μεταμπιέζουσι ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. ἀλλὰ τί ἐστιν, ὅτι εἶδεν ἡ γυνὴ ἔτι Σαμουὴλ; ἀλλὰ γέγραπται, ὅτι ἐγὼ Σαοὺλ, ὅτι Σαμουὴλ ἐστι, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσεκύνησεν. εἶτα πάλιν τὸ πρόσωπον τὸ γραφῆς. καὶ εἶπε Σαμουὴλ πρὸς Σαοὺλ. ἵνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναστῆναί με; εἶπε, φησὶν ἡ γραφή, ἤδη πεθνέναι. εἶπε Σαμουὴλ, ἵνα τί παρώργισάς με τοῦ ἀναστῆναί με; εἶτα πρὸς ἕτερον ἀπεκρίνετο Σαοὺλ. σφόδρα οἱ ἀλλόφυλοι πολεμοῦσιν ἐν ἐμοί, καὶ ὁ θεὸς ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη μοι ἔτι, καί γε ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐνυπνίοις ἐκάλεσα, τοῦ δηλῶσαί μοι τί ποιήσω. πάλιν ἡ γραφή, οὐκ ἄλλο εἶπεν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς Σαμουὴλ ἔφη, καὶ ἵνα τί ἐπερωτᾷς με; καὶ κύριος ἀπέστη ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐγένετο κατὰ σοῦ, καὶ ἐποίησεν ἄλλον αὐτῷ, ὃν τρόπον ἐλάλησεν ἐν χειρί μου. καὶ διαρρήξει τὴν βασιλείαν ἐκ χειρός σου. καὶ δαιμόνιον προφητεύει περὶ βασιλείας ἰσραηλιτικῆς. τί φησιν ὁ ἐναντίος λόγος; ὅτε ὅσον αἰῶνά ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, χρείαν ἔχων καὶ ἀκροατῶν δυναμένων ἀγίων ἀκούειν λόγων μεγάλων, καὶ ἀπορρήτων τὰ περὶ τὴν ἔξοδόν, ἐπαπορουμένων τε τῶν πρώτερον, ὅτε τὰ δεύτερα, σαφῆ ὄντων. ἀλλ' ὁ λόγος ἐπιζητεῖ. λέγω ὅτι ἀναγκαία ἡ ἰσορία, καὶ ἡ ἔξέτασις ἡ περὶ αὐτῆς, ἵνα ἰδωμεν τί ἡμᾶς ἔχει μὴ τὴν ἔξοδον. λελάληκεν ἐν χειρί μου. καὶ διαρρήξει κύριος τὴν βασιλείαν ἐκ χειρός σου, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ δαυίδ. δαιμόνιον γὰρ δοκεῖ εἶναι τὴν βασιλείαν δαυὶδ, τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου χειροτονηθεῖσαν. καθότι; οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς τοῦ κυρίου; οὐκ ἐποίησεν ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ ἐν ἀμαλήκ. διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι ῥήματα θεοῦ; οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; ἀληθῶς γὰρ οὐκ ἐποίησε τὸ θέλημα κυρίου Σαοὺλ. ἀλλὰ φείσεται τὸν βασιλέα ἀμαλὴκ ζῶντα, ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ κοιμήσεως αὐτοῦ, καὶ ἔτι τῆς ἐξόδου ἀνείδισε Σαμουὴλ τῷ Σαοὺλ. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα τοῦτο

Abus, immodicaque verborum copia Samuelem apud inferos non fuisse contendit. *Vidit mulier Samuelem*, narrans vox dixit, *& clamavit mulier voce magna, & dixit ad Saulem: Ne timeas: ut quid decepisti me, & tu es Saul? Et dixit ei Rex, Quid est? ne timeas. Quid vidisti? Et dixit mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes è terra. Et dixit ad eam: Quæ est forma illorum? Et dixit illi: Vir senior ascendens, & hic senior diploide Ephod indutus.* Fatetur eam vidisse & vestem sacerdotalem. Novi oppositum dicere, quod mirum non est. Ipse quippe Satanas transformat se in Angelum lucis. Quare magnum non est, si & illius ministri in ministros justitiæ commutantur. Sed quid id est, quod Samuelis esse mulier cognovit? Sed scriptum est, Saulem cognovisse illum fuisse Samuelem, *Et procubuit in faciem suam super terram, & adoravit.* Rursus item Scripturæ Auctor: *Et dixit Samuel ad Saulem: Ut quid perturbasti me faciendo ascendere? Dixit*, inquit Scriptura, jam credere opus est: *Dixit Samuel: Ut quid in iram excitasti me, faciendo me ascendere?* Respondet deinde Saul: *Valde alienigenæ pugnant in me. Et Deus discessit à me, & non respondit mihi ultra, licet ipsum in manibus Prophetarum, & in somniis invocaverim, ad notificandum mihi quid faciam.* Iterum Scriptura, nec alius dixit, ipsum Samuelem dixisse; *Ut quid interrogas me, & Dominus discessit à te, & factus est contra te, & fecit alium sibi, sicut locutus est, in manu mea. Et abscindet regnum de manu tua.* Dæmonium de Israelitico regno vaticinatur. Quid ad hæc, qui contrarium asserunt? Videtis, quodnam certamen sit in verbis Domini, quæ auditoribus indigent, qui magna, & ineffabilia possint intelligere de exitu ex hac vita, cum prima in dubium controvertantur, & secunda manifesta non sint. Sed sermo adhuc in examine est. Dico vero, necessariam esse & historiam, & illius examen, ut quid nos post vitæ hujus exitum expectat, videamus. *Locutus est in manu mea, & abscindet Dominus regnum de manu tua, & dabit illud proximo tuo David.* Dæmonium vero regnum David nequit habere compertum, quod à Deo decretum erat. Quidni? Nonne vocem Domini intellexisti? *Non fecit indignationem iræ suæ in Amalec.* Nonne hæc sunt verba Domini? Nonne vera sunt? vere quidem voluntatem Domini Saul executus non est? sed Regem Amalec vivum conservabat, propter quem & antequam quiesceret, & in exitu ipso Samuel Sauli exprobravit: *Et propter hoc verbum*

hoc

1. Reg. 20, 12. 13.

2. Cor. 11, 14.

1. Reg. 28, 14.

1. Reg. 28, 16. 17.

1. Reg. 28, 18.

1. Reg. 14, 28.

hoc fecit Dominus in die hac. Et tradet Dominus ipsum Israel in manu alienigenarum. De universo Dei populo Dæmonium potest vaticinari
1.Re.28,19 Dominum traditurum Israël: *Et tabernaculum ipsum Israel tradet Dominus in manu alienigenarum. Et tu Saul cras accelera, tu & filius tuus mecum.* Et illud Dæmonium scire potest, Regem scilicet chrismate prophetico declaratum; Saulem cras è vita migraturum; & filios illius una cum eo? *Cras tu, & filij tui mecum.* His superius scripta confirmantur vera esse, & in vitam evocatum fuisse Samuelem. Quid igitur hic ventriloqua operatur? Quid in eductione animæ justi ventriloqua agit: Qui primæ sententiæ est, evitavit, ne præ tot aliis & novum certamen inire cogeretur: circa quæstionem hujus loci respondet; non est Samuel, Dæmon mentitur, cum ipsa Scriptura mentiri non possit: verba vero Scripturæ sunt: non à Dæmone, sed ab illius auctore sunt prolata: *Et vidit mulier Samuelem.* Dixit Saul, quæ locutus fuerat Samuel. Quanam igitur ratione, quæ in hoc loco de ventriloqua dubitantur, solventur? Jam audio quæ à primæ illius sententiæ auctore prius dicta sunt: Samuel apud inferos? &c. Utrum respondeat ad interrogata: quis major Samuel, an Jesus Christus? quis major, Prophetæ, an Jesus Christus? quis major, Abraham, an Jesus Christus? Sane hic nemo eorum, qui vel una vice tantum scire potuit Jesum Christum esse, qui à Prophetis prænunciatus est, audebit dicere Christum non esse majorem Prophetis. Cum itaque Christum majorem fateberis; Christusne apud inferos? nonne illuc pervenit? Nonne verum est quod in Psalmis dicitur, & ab
Act.2,31. Apostolis in Actibus interpretatur, Salvatorem ad inferos descendisse? Quod in Psalmo decimo quinto legitur ad ipsum referri
Ps.15,10. scriptum est: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis justum tuum videre corruptionem.* Si deinceps respondebit, Christum ad inferos descendisse: quid acturus? victurusne, an à morte vincendus? Descendit ad illa loca, non tanquam servus eorum, qui ibi erant, sed tanquam Dominus decertaturus, ut prius dicebamus, dum Psalmum vigesimum primũ explicaremus; *Circundederunt*
Ps.21,19. *me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Dispersa sunt omnia ossa mea.* Sane recordamur divinarum literarum, namque hæc in Psalmo vigesimo primo scripta esse memi-

A ἐποίησε κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ καὶ δώσει κύριος καὶ γε τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων· πῶς ἐν ὅλου λαοῦ θεοῦ δυνάμενον προφητεῦσαι ὅτι κύριος μέλλει παραδιδόναι τὸν Ἰσραὴλ; ἢ γε τίνι παρεμβολῇ Ἰσραὴλ παραδώσει κύριος αὐτὸν ἐν χειρὶ ἀλλοφύλων· τάχιον ἔσεσθε αὔριον, ἢ σὺ, ἢ ὁ υἱός σου μετ' ἐμοῦ· καὶ δὴ τὸ δυνάμενον, ἐπὶ
B λέα χειροτονηθέντα μὴ χρίσματος προφητικοῦ, ὅτι αὔριον ἔμελλεν ἐξελεύσεσθαι ὁ σαοὺλ τοῦ βίου, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ; αὔριον σὺ, καὶ υἱοί σου μετ' ἐμοῦ· ταῦτα μὲν οὖν, * ὅτι οὐκ ἔστι * 1.Re. ψευδῆ τὰ ἀνωγεγραμμένα, ἢ ὅτι Σαμουὴλ ἐστὶν 28,19 ὁ ἀναβεβηκώς· τί οὖν ποιεῖ ἐγγαστρίμυθος ἐνθάδε; τί ποιεῖ ἐγγαστρίμυθος περὶ τὴν ἀναγωγὴν τῆς ψυχῆς τοῦ δικαίου; ἐκεῖνος ἔφυγε τὸν πρῶτον λόγον * εἰπών· ἵνα μὴ ἀγῶνα ἔ- * 1.Re. χειν δοκῇ πρὸς τοσαῦτα ἄλλα, κατὰ τὸν τόπον ζητού- 28,19 μενα, ἢ λέγει. οὐκ ἔστι Σαμουὴλ, ψεύδεται τὸ δαιμόνιον, ἐπεὶ καὶ δυνάμενος ψεύδεσθαι ἡ γραφή φησι ῥήματα τοῦ γεγραφῆς ἐστιν. οὐκ ἔστιν ὅτι προσώπου δαιμονίου ἀνοῦ, ἀλλ' ὅτι προσώπου αὐτοῦ· ἢ
C εἶδεν ἡ γυνὴ τὸν Σαμουὴλ, εἶπε σαοὺλ τὰ λελαλημένα * ὑπὸ Σαμουὴλ· πῶς οὖν λυόμενα * 1.Re. τὰ ἐγγαστριμύθου φανεῖται τὰ κατὰ τὸν τόπον; 28,19 πιθανόμαι δὲ προειρηκότος τὰ πρότερα Σαμουὴλ ἐν ᾅδου; ἢ τὰ ἑξῆς· ἢ ὑποκινδυνεύω πρὸς τὸ ἐπηρωτημένον· τίς μείζων, Σαμουὴλ ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; τίς μείζων, οἱ προφῆται, ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; τίς μείζων, ἀβραάμ, ἢ ἰησοῦς ὁ χριστός; ἐνθάδε δὲ ὁλμήσοι τὰς τῶν
D ἅπαξ φθασάντων τὸν κύριον εἰδέναι ἰησοῦν χριστὸν ἐν τῷ τῶν προφητῶν προκηρυχθῆναι εἶναι, εἰπεῖν ὅτι μείζων οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς τῶν προφητῶν. ὅταν οὖν ὁμολογήσῃς ὅτι ἰησοῦς χριστὸς μείζων ἐστίν. χριστὸς ἐν ᾅδου; ἢ ἐγένετο ἐκεῖ; οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ ἐρημῶσαι ἐν ψαλμοῖς ἐρημωθῆναι τοῦ ὑποσόλων ἐν ταῖς
E πράξεσιν αὐτῶν προεῖδε δὲ τὸν σωτῆρα ἐν ᾅδου καταβεβηκέναι; γέγραπται ὅτι ἐπ' αὐτὸν φέρε) τὸ ἐν πέντε καὶ δεκάτῳ ψαλμῷ· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· εἶτα μὴ δῶ ἐὰν ὑποκρίνῃ) ὅτι χριστὸς ἐν ᾅδου κατεβέβηκε, τί ποιεῖς; νικήσων, ἢ νικηθησόμενος τοῦ τὸ θνατὸν; καὶ κατελήλυθεν τὰ χωρία ἐκεῖνα,

ἀλλ' ὡς δῆλος ἦ ἐκεῖ, ἀλλ' ὡς δεσπότης παλαίσων, ὡς πρώην ἐλέγομεν ἐξηγούμενοι τὸν ψαλμὸν κά. περιεκύκλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχόν με. ἠνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος. διεσκορπίσθησαν ὀστᾶ μου· μεμνήμεθα δὲ ἐγκ μεμνήμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων. μέμνηται γὰρ αὐτῶν εἰρημένων εἰς τὸν κα ψαλμόν. οὐκοῦν ὁσω-

τὴς

τῆς κατελήλυθε σώσων . κατελήλυθεν ἐκεῖ
πεκηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἢ ὄς; ἀλλ'
ἐνθάδε μὴν προεκηρύχθη ὑπὸ τῶν προφητῶν.
ἀλλαχοῦ δὲ κατέρχεται διὰ προφητῶν. Ὁ μω-
σῆς αὐτὸν κηρύσσει ἀπαδημήσοντα τῷ γένει τῶν
ἀνθρώπων . ὥστε λέγεσθαι καλῶς ὑπὸ τοῦ κυ-
ρίου, ὁ σωτὴρ ἡμῶν. εἰ ἐπιστεύετε μωσῇ, ἐπι-
στεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.
εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς
ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; καὶ ἀπεδήμησε τὸ
τοῦ θεῖον χριστὸς, καὶ προεκηρύσσετο χριστὸς ἀπο-
δημῶν τοῦτο τοῦ θείου· εἰ δὲ μωσῆς προφητεύει αὐ-
τὸν ἐνθάδε, ἀθέλειας αὐτὸν κἀκεῖ καταβεβηκέναι,
ἵνα προφητεύσῃ· χρεὼν ἐλεύσεσθαι; τί δὴ; μω-
σῆς μὲν, ὁ δὲ ἐξῆς προφήτης ἠχή; Σαμουὴλ δὲ
ἠχή; τί ἄτοπον ἐστι τοὺς ἰατροὺς καταβαίνειν πρὸς
τοὺς κακῶς ἐχοντας; τί δὲ ἄτοπόν ἐστιν ἵνα καὶ ὁ ἰα-
τρὸς καταβῇ πρὸς τοὺς κακῶς ἐχοντας; ἐ-
κεῖνοι ἰατροὶ μὲν ἦσαν πολλοί, ὁ δὲ κύριός μου καὶ
σωτὴρ ἰατρός ἐστι· καὶ γὰρ τὸν ἔνδον ἀπεδυμή-
σαντα ἐθεράπευσε· τοῦ ἄλλον θεραπευθέντα, αὖ-
τὸς θεραπεύει. ἢ πῖς οὐκ ἴσχυσεν τοῦ ἐθνικὸς θε-
ραπευθῆναι τῶν ἰατρῶν, χριστὸς ἰησοῦς αὐτὸν θε-
ραπεύει· μὴ φοβοῦ. μὴ θαμβοῦ. ἰησοῦς εἰς ἅδου γέ-
γονε, καὶ οἱ προφῆται προεκήρυσσον δὲ χριστὸν ἀπο-
δημῶντα· εἶτα ἄλλο τι θέλω
εἰπεῖν ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς. Σαμουὴλ φαίνεται,
καὶ ἰδοὺ Σαοὺλ λέγει ἑωρακέναι ψυχὴν· ἐλέγει
ἑωρακέναι ἄνθρωπον . ἔπηξε δὲ οὐκ οἶδε· τινα
ὁρᾷ; θεὸς, φησὶν, ἐγὼ εἶδον, θεὸς ἀναβαίνοντας
ἀπὸ τῆς γῆς· τάχα Σαμουὴλ ἐμόνος ἀναβέ-
βηκε; ὅτε προφητευόντων τῶν Σαοὺλ· ἀλλ' εἰκὸς
ὥσπερ ἐνταῦθα· μὴ ὁσίως ὁσιωθήσῃ. καὶ μὴ ἀν-
δρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ. καὶ μὴ ἐκλεκτὸς ἐκλεκτὸς
ἔσῃ. εἰσὶν ἐνταῦθα διαίρεσαι ἁγίων μὴ ἁγίων.
ἠχὴ δὲ ἁγίων μὴ ἁμαρτωλῶν· καὶ εἰ ἄρα ποτέ
ἐστι τῶν ἁγίων διαιρεθῇ μὴ τῶν ἁμαρτωλῶν,
ὥσπερ καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. οὕτω τάχα
καὶ ἀναβαίνοντα τῶν Σαμουὴλ συναναβεβήκα-
σιν, ἅτοι ἅγιαι ψυχαὶ ἄλλων προφητῶν· τάχα
ζητήσεις, οἱ ἄγγελοι ἦσάν ποτε ἀπὸ τοῦ πνευμάτων
αὐτοῦ; ὁ προφήτης λέγει. ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐ-
μοί· ἦ ἄγγελοι ἦσαν μὴ πνευμάτων συναναβε-
βηκότες καὶ πάντα* πλήρη τοῦ δεομένων σωτη-
ρίας; καὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς
διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας
κληρονομεῖν σωτηρίαν· τί φοβῇ εἰπεῖν, ὅτι πᾶς ὅτε χρῄζει ἰησοῦ χριστοῦ. ὅτε γὰρ
χριστοῦ μὲν χρῄζει τῶν προφητῶν, ὁ χρῄζων δὲ χριστοῦ. ὅτε γὰρ χριστοῦ μὲν χρῄζει,
τῶν δὲ εὐτρεπιζόντων χριστοῦ παρουσίαν καὶ ἀπεδημίαν ἃ χρῄζει· καὶ ἰωάννης, ὃ
μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὅτε εἶ, καὶ τὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίαν

A ni. Igitur Salvator descendit, ut liberaret, descenditne illuc prænunciat[9] à Prophetis, an non? At hic quidem à Prophetis prænunciatus est; alio vero descendit non per Prophetas? Moyses item ipsum prænunciat pro genere humano adventurum, ita ut recte à Domino & Salvatore nostro dicatur: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et venit in hanc vitam Christus, & prænuntiatur Christus in hanc vitam adveniens. Si Moyses de illo hic prænunciat; non vis & ipsum illuc descendisse, ut Christum prædiceret eo migraturum? Quid porro? Moyses id egit: reliqui Prophetæ non item? Nonne Samuel? Quidnam absurdi est, medicos ad male se habentes descendere? Quid absurdi est principem medicorum ad ægrotantes descendere? Illi medici quidem erant, & sane multi: at Dominus meus & Salvator princeps eorum est. Etenim internum desiderium, quod non potest ab aliis curari, curat ipse: quod à nemine potuit medicorum sanari, sanatur à Christo Jesu. Ne timeas. Ne mireris. Christus in infernum descendit, & ante eum Prophetæ, qui ejus adventum prædicebant. Addam præterea & aliud nescio quid ex ipsa Scriptura. Samuel ascendit; & ecce Saul dicit se vidisse animam: non dicit hominem se vidisse. Timuit quem vidit; at quem vidit? *Deos*, inquit, *ego vidi, Deos ascendentes è terra.* Et fortasse tunc non solus ascendit Samuel Sauli vaticinaturus. Sed consentaneum est, quemadmodũ hic: *Cum Sancto sanctus eris; & cum homine innocente innocens eris; & cum electo electus eris*: suntque hic sanctorum cum sanctis consuetudines; at non sanctorum cum prævaricatorib[9]: & si quandoq; fieri possit, ut sanctorum una cum peccatoribus consuetudo sit, ut peccatores salventur. Fortasse hac ratione una cum Samuele ascendente ascenderunt etiam aliorum Prophetarum animæ sanctę. Forsan quæres, an fuerint Angeli super spiritibus eorum. Propheta dicit: *Angelus qui loquitur in me.* Vel Angeli erant, qui una cum spiritibus ascenderunt, omniaque ad egentium salutem complentes: *Et omnes sunt spiritus ministrātes, qui in ministerium propter futuros hæredes salutis mittuntur.* Quid times dicere, omnẽ locum Jesu Christo indigere? Neque vero, qui Christo indiget, Prophetis, iisque qui Christi præsentiã, & adventum præparant, non indiget. Et Ioannes sane, quo major inter natos mulierũ,

1 Reg. 28. 13.

Ioh. 5, 46.

Ps. 17, 26.

Zach. 2, 3.

Hebr. 1, 14.

E Chri-

Matth. 11. 11. Christo ipso teste, nemo fuit: *Major inter natos mulierum Ioanne Baptista nullus fuit*: neq; timeas id affirmare: descendit ad inferos prænuncians Dominum, ut illum descensurum prædiceret. Propterea dum in custodia esset, ac sibi exitum interitumque imminere conspiceret, missis duobus discipulis quærebat, non: Matt. 11, 3 *Tu es qui venturus es?* sciebat enim; sed: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Gloriam illius compertam habuit; de mira ejus vi plurima locutus fuit, primusque illi testimonium exhibuit: Ioh. 1, 15. *Qui post me venit, ante me factus est.* Vidit illius Ioh. 1. 14. gloriam, *gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenigratiæ & veritatis.* Hæc cum de Christo vidisset, piget credere, dubius hæret, nec fatetur: Dicite ipsi, tu es Christus. Quæ cum non intellexissent nonnulli, asseverarunt Joannem tantum ac talem, Christum non novisse, sed ab eo discessisse Spiritum sanctum. Sed sciebat illum, cui antequam nasceretur testimonium perhibuit, & pro quo saltavit, dum ad ipsum Maria accederet, ut de illo testimonium fecit mater ejus illis Luc. 1, 44. verbis: *Ecce enim ut facta est vox salutationis in auribus meis, exilivit in gaudio infans in utero meo.* Hic itaque Joannes, qui ante nativitatem exilivit, qui dixit; Ioh. 1, 31. *Hic est de quo ego dixi, Qui post me venit, ante me fa-*Ioh. 1, 33. *ctus est*: &: *Qui misit me, dixit mihi, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem, ipse est filius Dei.* Hic, inquiunt, nondum noverat Christum in ventre. Noverat quippe illum. Simile quid Petro passus est propter gloriæ exuperantiam. Quodnam illud est? Hic magnum quid de Christo sciebat. Quis sum: Matt. 16, 13. *Quem me dicunt filii hominum esse?* Hic ait, dicit hoc. Tu vero quid? *Tu es Christus filius Dei vivi.* Propterea beatus enunciatur. Quoniam *caro, & sanguis non revelavit illi, sed Pater qui in cœlis est.* Cũ igitur grandia de Christo audisset, & grandia concepisset, auxilium in semet non admisit: *Ecce ascendimus in Hierusalem, & perficientur.* Luc. 18, 31 Et: *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à Principibus sacerdotum, & Sacerdotibus,* Luc. 9, 22. *& occidi, & tertio die resurgere. Propitius,* inquit, *sis tibi Domine.* Maxima de Christo noverat; quod humilius erat de eo noluit admittere. Similem mihi animo pinge Joannem, dum in custodia erat: grandia de Christo apprehenderat, vidit cœlos apertos; vidit Spiritum sanctum super Salvatorem descendentem, manentemque super eum. Similem gloriam dum videt, hæret dubius, fortasse etiam non credebat, ac sic

Matth. 16, 22.

λέγοντος, μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς οὐδείς ἐστιν· μὴ φοβοῦ λέγειν ὅτι εἰς ᾅδου καταβέβηκε προκηρύσσων τὸν κύριον, ἵνα προείπῃ αὐτὸν κατελθυσόμενον. Διὰ τοῦτο ὅτε ἦν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ᾔδει τὴν ἔξοδον τὴν ἐπικειμένην αὐτῷ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν ἐπυνθάνετο, λέγων· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; εἰδὼς ἐν αὐτῷ τὴν δόξαν, ἐλάλησε πολλὰ περὶ τοῦ θαυμασιότητος αὐτοῦ. ἐμαρτύρησεν αὐτῷ πρῶτος. ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν. εἶδεν αὐτοῦ τὴν δόξαν, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· τηλικαύτα ἰδὼν περὶ Ἰησοῦ, ὀκνεῖ πιστεῦσαι, ἀμφιβάλλει, καὶ λέγει, εἰπατε αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ἡμῖν μὴ νοήσαντες γάρ τινες τὰ εἰρημένα λέγουσιν, Ἰωάννης ὁ τηλικοῦτος οὐκ ἦδει Χριστὸν, ἀλλ' ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ ἤδει τοῦτον, ὡς ἐμαρτύρησε περὶ ἡμέρας, καὶ ἐφ' ᾧ ἐσκίρτησεν, Ἰωάννα ἦλθε ἡ μαία πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐμαρτύρησεν, αὐτῷ ἡ μήτης αὐτοῦ λέγουσα. ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου· διὸς ὅτι ὁ σκιρτήσας πρὸ γενέσεως, Ἰωάννης ὁ εἰπών· διὸς ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε· πρὸ πέμψας εἶπέ μοι· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον, διός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. διότι, φασὶν, οὐκ ἦδει ἀκριβῶς Χριστὸν ἐν κοιλίᾳ. ἦδει γὰρ αὐτὸν, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν δόξης ὁμοίων πάντων πεποίηκε. τί ὅμοιον; διότι μέγα τι ᾔδει περὶ τοῦ Χριστοῦ· τίς εἰμι; ἵνα με λέγωσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; ὁ δὲ, τίς δὲ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐν ᾧ καὶ μακαριζεται, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ, ἀλλ' ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπεὶ οὖν μεγάλα ἤκουσε περὶ Χριστοῦ, καὶ μεγάλα ἀπελάμβανε, καὶ ἐπαρσὶν ἔλαβε τὴν βοήθειαν τὴν εἰς αὐτὸν. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τελειωθήσεται. καὶ· δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι· φησὶν. ἱλεώς σοι κύριε· μεγάλα ἤδει περὶ Χριστοῦ, οὐκ ἠθέλησε παρὰ δέξασθαι τὸ ταπεινότερον περὶ αὐτοῦ· τοιοῦτόν τινά μοι νόει καὶ τὸν Ἰωάννην ἐν φυλακῇ· ᾗ μεγάλα εἰδὼς περὶ Χριστοῦ. εἶδεν οὐρανὸς ἀνεῳγότας. εἶδε πνεῦμα ἅγιον ὡς περιστερὰν κατερχόμενον ἐπὶ τὸν σωτῆρα, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν· ἰδὼν τὴν τηλικαύτην δόξαν ἀμφεβάλλετο. καὶ τάχα ἠπίστει· διὸ ἔδει ἔνδοξον καὶ μέχρις ᾅδου, καὶ μέχρι τῆς ἀβύσσου καταλύσεται. διὰ τοῦτο ἔλεγε. σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; ὁ παρεξέβην

ελω, ἐδὲ ἐπελαθόμην τ̃ προκειμένου, ἀλλὰ τ̃ θέλοντα καταστρέψαι, ὅτι εἰ πάντες εἰς ἅδου καταβεβήκασι καὶ τ̃ χριστ̃, προδρομοι χριστ̃ οἱ προφῆ) χριστ̃. οὕτω καὶ Σαμουὴλ οὗτος καταβέβηκεν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ἅγιος· ὅπου ἐὰν ᾖ ὁ ἅγιος, ἐστιν ὁ ἅγιος. μήτι χριστός; οὐκ ἐπὶ χριστός ἐστιν, ἐπεὶ ἐν ἅδου ποτὲ ἦν· οὐκ ἐπὶ ἦν υἱὸς θεοῦ, ἐπεὶ ἐν τῷ καταχθονίῳ γεγένηται) ὅπως, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστ̃, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· ἕως χριστὸς ἦν, καὶ κάτω ὢν ἵνα ἕως ἦτο ἐν τῷ κάτω ὤν, προαιρέσει ἄνω ἦν· ἕως καὶ οἱ προφῆ), καὶ Σαμουὴλ, καὶ καταβῶσιν ὅπου αἱ ψυχαὶ αἱ κάτω, κάτω δύναν) ἐναι τ̃ ὅπου, ἀκάτω δὲ εἰσι τῇ προαιρέσ· πιθάνομαι), ἐπροφήτευσαν τὰ ὑπερφάνια; ἐγὼ δὲ δώσαμαι διδόναι δαιμονίῳ τηλικαύτην δώσαμιν, ὅτι προφητεύει περὶ Σαοὺλ Σαμουὴλ, καὶ τ̃ λαοῦ τ̃ θεοῦ, καὶ προφητεύσ περὶ βασιλείας δαυὶδ, ὅτι μέλλει βασιλεύειν· ἴσον) οἱ ταῦτα λέγοντες τὰ τ̃ ἀληθείας τ̃ κ τὸν τ̃ τόπον, οὐχ εὑρήσουσι σωσαῖ πῶς ἂν καὶ ἅγιος χωρὶς ὑπερ σωτηρίας τ̃ κακῶς ἐχόντων, εἰς τὸν τ̃ τόπον τ̃ κακῶς ἐχόντων ἰατροὶ χωρεῖ ὥσ, εἰς τὰς τ̃ πες τ̃ καμνόντων σωτ̃, καὶ εἰσπῆσαι ὅπου αἱ δυσωδίαι τ̃ τραυμάτων αὐτ̃. τ̃ ὑπερβάλλει ἡ ἰατρικὴ φιλανθρωπία· ἕτω γὰρ ὑπερέβλητε τῷ σωτῆρι ὁ λόγος * κ τοῖς προφήταις καὶ ἐνθάδε ἐλθεῖν, κ εἰς ἅδου καταβῆναι· καὶ γὰρ ὁ προφητεύσ τῷ λόγῳ. ὅτι Σαμουὴλ προφήτης ἦν, καὶ ἐξελθόντος ἀπέστη ἀπ' αὐτ̃ ἡ προφητεία· οὐκ ἄρα ἀληθεύει ὁ λέγων ἀνόσιος· ἄρτι προφητεύω ἐκ μέρους, γινώσκω ἐκ μέρους, ὅταν ᾖ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσε) ὁλοσχερῶ τὸ τέλειον μ τὸν εἶον ἐστίν. καὶ εἴ τι προεφήτευσεν ἡσαΐας, ἐκ μέρους προεφήτευσε μ πάσης παῤῥησίας· μεμαρτύρη) ὁ τῷ ἐνθάδε ὁ δαυὶδ περὶ τ̃ τέλειον τ̃ προφητείας· οὐκ ἀπέλαβεν ὅλως τὴν χάριν τὴν προφητικὴν σαμουήλ. ὁ ὢν νῦς μου ἄκαρπός ἐστι· καὶ ὅπου ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ ὁ γλώσσῃ λαλῶν· καὶ γὰρ λέγει ὁ παῦλος, ὅτι ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ ὁ προφητεύων, αὐτ̃ς λέξεσι λέγων· εἰ ὁ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ, εἶχε χάριν προφητικήν. ἀπολωλέκει αὐτὴν μὴ * ἀφθαρτήσας· μόνῳ γὰρ ἀπόλλυσι χάριν προφητικὴν, ὃς μ τὸ προφητεῦσαι πεποίηκεν ἀναξίως πνεύματος ἁγίου, ὡς ἐγκαταλιπεῖν αὐτὸν, καὶ φυγεῖν ἀπὸ τ̃ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ. ὅπ̃ ἐφόβετο ποτε καὶ μὴ τὴν ἁμαρτίαν

A glorificatus usque ad inferos, & abyssum ipsum descenderet, quapropter dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Matt. 11, 3
Non egressus sum à proposito, neque materiæ, quæ mihi præ manibus est, oblitus sum. Illud probare nobis in animo est, si omnes qui ante Christū in infernum descenderunt, præcursores Christi, atque Prophetæ fuere; pari ratione & Samuelem eò descendisse, non simpliciter, sed ut sanctum; ubi si est sanctus, sanctus omnino est. Nonne id etiam de Christo affirmamus? Annon Christus erat, licet aliquando apud inferos fuerit?
B Annon fuit filius Dei, licet in subterraneis degeret locis? *Vt omne genu flectteretur in nomine Iesu, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Phil. 2, 10. Non aliter Christus erat, licet inferius esset, ut sic dicam, & si in inferiori loco ageret, voluntate superius erat. Eodem pacto & Prophetæ, & Samuel, quamvis eo descendant, ubi sunt animæ quæ in infernis, loco quidem inferius sunt; at non inferius sunt voluntate. Et certo persuasum habeo illos super cœlestia prophetasse. At ego nus-
C quam dæmoni similem potentiam concedam. Nam Samuel de Saule & populo Dei, & regno David, David scilicet regnaturum vaticinatur. Qui contrarium sentiunt, veritatem, quæ in eo loco est, confirmare se non posse animadvertent. Sed quanam ratione Sanctus pro salute male sē habentium, in locum ubi permanent devenit? In loca militum ægrotantium medici gressum dirigant: introëant ubi fœtor ulcerum eorum male olet. Hoc suggerit medicorum in homines amor. Sic & Propheticus sermo Salvatori suasit, ut eo veniret, descen-
D deretque in infernum. Illud item orationi addendum: Samuel Propheta fuit, eoque mortuo prophetia ab illo discessit. Annon vera dicit Apostol? *Iam propheto ex parte, & ex parte cognosco: cū vero consummatio venerit, tunc quod ex parte est, etiam evacuabitur.* 1. Cor. 13, 9 Consummatio itaque post hujus vitæ finem est. Et quicquid Isaias prophetavit, ex parte cum omni libertate vaticinatus est, testatusque est hæc omnia de prophetiæ cōsummatione David: non recepit igitur gratiā propheticam Samuel. At intellectus meus sine
E fructu est: & quod Ecclesiam ædificat, qui lingua loquitur. Et Paulus ipse affirmat prophetantem Ecclesiam ædificare his iisdem verbis. Porro si prophetans Ecclesiam ædificat, utique gratiam propheticam habet, neque enim ipsam amisit. Solus quippe gratiam propheticam amittit, qui postquam prophetarit indigna Spiritu sancto operatur; ita ut ipsum Spiritus deserat, fugiatque ab ejus principe animæ facultate. Quod timebat tunc post peccatum Da-

1. Cor. 14, 14. 1. Cor. 14, 4

Psal. 50, 13. vid, dicebatque: *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Itaque si Spiritus sanctus
Matt. 9, 12 prophetat: cuinam? Angelis? at; *Non opus est Medico bene, sed male habentibus.* Quinam ejus Prophetiam excipiunt: neque enim frustra est gratia prophetica; neque ullum charisma eorum quæ in Sancto sunt, frustra est. Gratia itaque prophetica mortuorum animæ, audacter dicam, indigebant. Sed hic quidem necessarius est Propheta Israel, & qui dormit, discessitque ex hac vita, indigebat Prophetis, ut alia ratione ipsi Christi adventum vaticinarentur. Ante Domini mei Jesu Christi adventum nemini datum erat, ubi lignum vitæ erat prætergredi, præscriptaque transgredi, cum illa via
Gen. 3, 24. custodiretur. Quis viam ad lignum vitæ tentare poterat? Quis alicui auctor esse poterat flammeum gladium pertranseundi? Quem
Exod. 14, 24. admodum nec mare transiri poterat sine ope divina, columnaque divina, columna luminis, quæ erat ab ipso Deo: sicut Iordamen pedibus calcare nemini, præterquam Jesu Christo vero Deo concessum erat; cujus alius ille Jesus typus erat: sic per flammeum gladium à mundo transire non pote-
Luc. 16, 23 rat: non Abraham; ideo & Abraham ab eo qui torquebatur, conspicitur. Et cum in tormentis dives esset, elevatis oculis Abraham conspicit, licèt à longè videat; videt tamen & Lazarum in sinu ipsius. Expectabant igitur Domini mei Jesu Christi adventum, & Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes,
Io 14, 6. ut sic viam aperiret. *Ego sum via: Ego*
Io 10, 9. *sum porta.* Via est ad lignum vitæ, ut si per ignem transire tibi contingat, flamma te non comburat: qualis ignis posuit Cherubim flammeumque gladium qui volvebat, ut viam ad lignum vitæ custodirent. Ideo beati illic permanebant se præparantes, & cum non possent eo accedere, ubi erat lignum vitæ, Paradisus Dei, & Deus agricola, ubi beati, & electi, & sancti Dei. Nullum ergo in hoc loco offendiculum est, sed omnia mira quadam vi scripta sunt, intelliguntur que ab illis, quibus Deus revelat. Nos porro, qui in sæculorum consummatione advenimus, habemus quid eximiũ ultra cæteros. Quid illud est? si ex hac vita excesserimus boni, & probi, non una nobiscum peccatorum sarcinis conductis, pertransibimus flammeum gladium, nec in locum illum, in quo qui ante ejus adventum quieverant Christum expectantes, deveniemus. Pertransibimus nullo nobis à

A ὁ δαυὶδ, καὶ ἔλεγε· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀνέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· εἰ τίνων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προφητεύει. πίνι; * ἀγγέλοις. οἷς μὴ * χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· δέχονται πνες * τὰ προφητείας αὐτῶν; * κ. τὰ ἀγὼ λέγω χάρις προφητική. οὐδὲν χάρισμα λέγω τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ· τί οὖν χάριτος τῶν προφητικῶν αἱ ψυχαὶ τῶν κοιμωμένων τολμήσω καὶ εἰπῶ δεόντως· ἀλλ' ἐνθάδε μὲν χρείαν * ἔχει) * κ. τῶν B δὲ προφήτη ἰσραήλ. καὶ ὁ κοιμώμενος ἦ ὁ ἀπηλλαγμένος δὲ βίου χρείαν εἶχε τῶν προφητῶν, ἵνα πάλιν οἱ προφῆται αὐτῶν κηρύξωσι τὴν χριστοῦ ἐπιδημίαν· ἄλλως τε καὶ * προ- * κ. τῶν φήτης δὲ κυρίου με ἰησοῦ χριστοῦ ἐπιδημίας πάν- ἀδιάβατον ἦν τινα παρελθεῖν ὅπως τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. ἀδιάβατον ἦν παρελθεῖν τὰ τεταγμένα, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· τίς ἀδιάβατος ὁδοποίησας; τίς ἀδιάβατος τὴν φλογίνην ῥομφαίαν ποιήσας διελθεῖν τινα, ὡσπερ θάλασσαν οὐκ ἦν ὁδοποιήσας ἢ δι' ὕδατος καὶ δι' C σου πυρὸς, δι' οὐρανοῦ δι' ἀστέρων, δι' ἡλίου δι' ἀνθρώπων θεοῦ. ὥσπερ τὸν ἰορδάνην οὐκ ἦν ὕδατος ὁδοποίησας ἢ ἰησοῦ. τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τύπος ἦν ἐκείνου ὁ ἰησοῦς. ἆρα διὰ τί φλογίνης ῥομφαίας ζαμβὴλ οὐκ ἀδιάβατος διελθεῖν. οὐκ ἀβραὰμ διὰ δι' καὶ ἀβραὰμ βλέπεται ὑπὸ τοῦ κολαζομένου, καὶ ὑπάρχων ἐν βασάνοις ὁ πλούσιος ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁρᾷ ἀβραὰμ, εἰ μὴ ὑπὸ μακρόθεν ὁρᾷ. ἀλλ' ὁρᾷ τὸν λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ· ἐκείμενον ὅτι τὴν δὲ κυρίε με ἰησοῦ χριστοῦ ἐπιδη- D μίαν, τὸ πατεμάεχαι, τὸ προφῆται, καὶ πάντες, ἵνα ἔτως τὴν ὁδὸν ἀνοίξῃ· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· ὁδός ἐστιν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἵνα χρὴ), ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρὸς, φλὸξ οὐ κατακαύσει σε. ποῖα πυρὸς ἔθαξε τὰ χερουβὶμ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν περιφερομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὥστε διὰ τοῦτο πεπεμένον οἱ μακάριοι ἐπεὶ οἰκονομίαν ποιοῦντες, ἵνα μὴ διαβάθμιοι ὅπως τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὅπως ὁ παράδεισος· ὁ δὲ θεὸς, ὅπως ὁ θεὸς γεωργὸς, E ὅπως οἱ μακάριοι καὶ ἐκλεκτοὶ, καὶ ἅγιοι θεοῦ χλωρὸς· οὐδὲν οὖν περίσσωμα τοῦ τόπου ἐστὶ. ἀλλὰ πάντα θαυμασίως γεγραπται, καὶ γενόμενα, οἷς ἂν ὁ θεὸς ἀποκαλύψῃ· περισσὸν δὲ π ἔχομεν ἡμεῖς οἱ ἐπὶ σωτελεία τῶν αἰώνων ε-

ληλυθότες. τί περισσόν; ἐὰν ἀπαλλαγῶμεν χρόμενοι καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, μὴ ἐπαγόμενοι τὰ τῆς ἁμαρτίας φορτία, διελθυσόμεθα καὶ αὐτὴν τὴν φλογίνην ῥομφαίαν, καὶ κατελευσόμεθα εἰς τὴν χώραν ὅπως περιεμένον τὸν χειρὸν οἱ ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ κοιμώμενοι διελευσόμεθα ἢ μηδὲν βλαπτόμενοι ὑπὸ τῆς φλογίνης ῥομφαίας. ἑκάστου τὸ ἔργον ὅπ. ὁ ἐν

ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει, εἴ τινος τὸ ἔργον καταμένει, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται ἔτως ὡς διὰ πυρός. διελθόντες οὖν ἐκεῖθεν πλέον ἔχομέν τι, καὶ ἔχει δυνάμεθα καλῶς διώσωντες κακῶς ἀπαλλάξαι· οὐκ ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, οὐδὲ οἱ πατριάρχαι, οὐδὲ οἱ προφῆται. εἰ δυνάμεθα ἡμεῖς εἰπεῖν, εἰ οὖν καλῶς διώσωμεν, κάλλιον ἢ ἀναλύσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· διόπερ ἔτως ἔχοντες πλέον καὶ πολὺ κέρδος ἐν τῷ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλπιζόντας, πῶς τὸ δυνάμενον λαμβάνομεν; ἄκουε γὰρ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι ἀρξάμενοι B ἐσχάτων τὸ δυνάμενον λαβεῖν τὸ ἐσχάτων. οἱ δὲ πρῶτοι ὧν τὸ ὅτι πλεῖον λήψονται· οὐδὲν πρῶτος ὁ ἔρχατος ἐλθών, λαμβάνεις τὸν μισθὸν ἀπὸ δεσπότου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

flammeo illo gladio damno illato. *Vnius cu-* 1.Cor.3,13
jusque vero quale opus sit, ignis ipse probabit. Si
alicujus opus combustum fuerit, damnum con- 1.Cor.3,15
trahet, ipse vero salvabitur sic quasi per ignem.
Pertransibimus ergo. Habemus item ultra & aliud eximium; non possumus, si recte vixerimus, male discedere. Hoc non dicebant antiqui, non Patriarchæ, non Prophetæ. Nonne id nos effari possumus; si bene vixerimus, melius & dissolvemur, erimusque cum Christo? Propterea cum ultra cæteros id habeamus, nec leve sit emolumentum, cum in fine sæculorum devenerimus, primi denarium accipiemus. Nam audi parabolam: *Incipiens dabat denarium ab ultimis. At primi existimabant se majus quippiam* Matt.20,8
habituros. Tu ergo primus, qui ultimus venisti, mercedem à Patre familiâs accipis in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria & robur in sæcula sæculorum, Amen.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν ά. ψαλμὸν τόμε.

EX COMMENTARIIS IN
ORIGENIS PSALMOS.

E Tomo in Psalmum primum.

Interprete DIONYSIO PETAVIO.

Κεκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ θεῖοι φασι λόγοι, τῇ κλειδὶ τοῦ Δαβὶδ, ᾗ ἔοικε δὲ ἡ σφραγίδι, ᾗ εἰς ἣν εἴρηται τὸ ἐκτύπωμα σφραγίδος ἁγίασμα κυρίου. τοῦτο τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς θεοῦ, τῇ τοῦ τὸ σφραγίδος δηλουμένῃ· ᾗ δὲ μύθοις δὲ κεκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι, ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα. ἰδοὺ δέδωκα θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεῳγμένην, * ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν· καὶ μετ' ὀλίγα. καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν, καὶ * ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά· καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λύσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό· καὶ ἔκλαιον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη

CLAUSAS, obsignatasque Scripturas esse sacras, divina testantur oracula; idque Davidis clave, ac forsitan & sigillo; de quo scriptum est: *Figura sigilli sanctitas* Exod. 28,
Domino. Quod de virtute Dei, qui ea largitus est, intelligi debet, quæ videlicet per sigillum adumbratur. Etenim clausas atque obsignatas esse Scripturas Joannes in Apocalypsi, declarat his verbis: *Et Angelo* Apoc.3,7.
Ecclesiæ, quæ Philadelphiæ est, scribe: Hæc
dicit Sanctus verus qui habet clavem David;
qui aperit, & nemo claudet; & claudit, &
nemo aperiet. Novi opera tua: posui fores co-
ram te apertas, quas nemo claudere potest. Deinde paulo post: *Et vidi ad dexteram sedentis* Apoc.5,1.
in throno librum scriptum intus & à tergo, ob- & seq.
signatum signaculis septem. Et vidi Angelum
proclamantem voce magna: Quis est dignus ape-
rire librum, & solvere signacula ejus: Et ne-
mo poterat in cœlo, neque in terra, neque subter
terram aperire librum, neque aspicere illum.
Et flebam, quoniam nemo dignus inventus est
aperire librum, neque aspicere illum. Et unus

de Senioribus dixit mihi: Noli flere: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix David, aperire librum, & septem signacula ejus. De sola ve-
Esa.29,11 12. ro obsignatione ita loquitur Isaias: *Et erunt vobis verba hæc omnia, sicut sermones libri hujus obsignati, quem si dederint homini scienti literas, dicentes: Lege ista, & respondebit: Non possum legere; est enim obsignatus. Et dabitur liber hic in manus hominis nescientis literas; & dicet: Nescio literas.* Hæc enim non ad Apocalypsin solum Joannis, aut Isaiæ vaticina pertinere putandum est; sed de universa Scriptura sacra penitus accipienda sunt. Quod sane apud illos in confesso est, qui divinarum literarum notitiam vel mediocriter assecuti sunt. Quæ quidem ænigmatum involucris, ac parabolis, tenebrosisque sermonibus, ac diversis aliis obscuritatis generibus, quæ hominis ingenio difficile comprehenduntur, repertæ sunt. Quod & Salvator ostendere volens, clavem apud Scribas, & Pharisæos esse dixit, qui ut viam ad aperiendum invenirent,
Luc.11, 52 minime contenderent, & *Væ vobis*, inquit, *Legisperitis; quoniam tulistis clavem scientiæ, neque ipsi intrastis, & intrantes non permittitis ingredi.* Hæc à nobis velut præfandi gratia proposita sunt, qui in maximum certamen, quodque vires nostras ac facultatem sine ulla dubitatione superat, ab ingenti tuo, Ambrosi vir sanctissime, erga literas studio concitati fuimus, & ut in illud descenderemus humanitate tua ac moderatione perpulsi. Quandoquidem diu me comperta periculi magnitudine recusantem, non modo disputare de sacris literis; sed & multo magis scribere ac posteris relinquere, modis omnib⁹, atq; illecebris demulsisti, & ad hoc quibusdã divinitatis progressionibus adduxisti. Tu igitur testis mihi apud Deum eris, tũ cum de vita mea ac scriptis inquiret, quonã animi consilio sit istud à me susceptum. Ac nonnunquam quidem veritatẽ assequimur; nonnunquam aut violentius perrũpimus, aut dicere aliquid videmur. Porro quod scriptum est, vestigavimus, non ita ut præclare illud dictum contemneremus. *Cum de Deo dicis, à Deo judicaris*; idem illud: *De Deo etiam vera dicere, non mediocre periculũ est.* Quamobrem cum nihil sine Deo esse possit egregium, præsertimque divinarum literarum intelligentia; abs te etiam atque etiam petimus, ut parentem omnium Deum, per Salvatorem nostrum ac Pontificem genitum Deum obsecrare velis, idque ab eo nobis impetrare, ut inprimis recte quærere possimus. Quærentibus enim proposita est assequendi promissio. Ac nescio, an qui ad

A θη ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, ἔτε βλέπειν αὐτό· καὶ
εἰς ὃν τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· μὴ κλαῖε,
ἰδὲ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ τ̃ φυλ̃ς Ἰούδα, ἡ ῥί-
ζα Δαυὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ τοὺς ἑπτὰ
σφραγίδας αὐτ̃. καὶ ὃ ἐσφραγισμένον μό-
νον ὁ Ἡσαΐας ἔτως. καὶ ἔσαι ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦ-
τα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τ̃ βιβλίε τέτε τ̃
ἐσφραγισμένε, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ
ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνω-
θι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ· δύναμαι ἀναγνῶναι,
B ἐσφράγισται γάρ· καὶ δώσετε τὸ βιβλίον τ̃
εἰς χεῖρας ἀνθρώπε μὴ ἐπισταμένε γράμ-
ματα, * καὶ ἐρεῖ, οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα· * Plin.
ταῦτα γὰρ ἐ μόνον τοῖς ἀποκαλύψεως ἰω- καὶ ἐρεῖ ἀντὶ τ̃ ἀπ.
άννε, καὶ τ̃ Ἡσαΐε νομιτέον λέγειν, ἀλλὰ τ̃ γρ. τῶν
τοῖς πάσης θείας γραφ̃ς ὁμολογημένοις, * * Plin.
τ̃ πᾶσι τοῖς μετρίως ἐπαΐειν λόγων θείων δυνα-
μένοις, * πεπληρωμένοις αἰνιγμάτων, καὶ * Plin.
σκολιῶν, σκοτεινῶν τε λόγων, καὶ ἄλλων ποι- πεπλεγμέ-
νων
C κίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσληπτων τῇ ἀν-
θρωπίνῃ φύσει· ὅπ διδάξαι ἐκλόμενος ὁ
σωτ̃ φησιν, ὡς τὸ κλειδὸς ἔσης πᾶσι τοῖς
γεγραμματεῦσι, τ̃ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζο-
μένοις τῷ ὁδὸν εὑρεῖν ἢ ἀνοῖξαι, τὸ· καὶ
ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τ̃
γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, τ̃ τὰς εἰσερχο-
μένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν· ταῦτα ὑμῖν οὐ
προοιμίῳ λελεκται, εἰς μέσον ἀγῶνα, καὶ
ὁμολογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τῷ ἔξιν ἡ-
D μῶν, ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τ̃ πολλ̃ς σ
φιλομαθείας, καὶ δυσωπεμένοις ὑπὸ τ̃
ζητούντ̃, καὶ τ̃ μετεμόντος θυ, ἱερὰ ἀμ-
ελήσαι κατελθεῖν· καίτοι γε ὑπὲρ πολὺ ἀναδύ-
μυόν με, διὰ τὸ εἰδέναι τὸν κίνδυνον, ἢ μό-
νον τὸ λέγειν περὶ τ̃ ἁγίων, ἀλλὰ πολλῷ
πλέον ἔ γράφειν, καὶ τοῖς μετ̓ ἡμᾶς καταλι-
πεῖν, πάνυ δαπῶς κατεπάδων φιλικῶς, καὶ
τ̃ σκοπὸν θεότητος εἰς τὸν ἄγαγες με
μάρτυς ἔσο μοι πρὸς θεὸν μετ̓ ὀλίγου ἔ δίς,
καὶ περὶ τ̃ ὑπογεγραμμένων ἐξεταζομένων,
E ποία τε προθέσει ἔν γε λήψῃ· καὶ πῇ μὴν συ-
τυγχάνομεν, πῇ ἢ ἧττον διαζόμεθα διαμότερον,
ἢ δοκεῖμεν πλέον ἐξιχνεύσαιμεν ἢ τὸ γεγραμ-
μένον, ἃ καταφρονοῦντες ἔ· ὅτε λέγεις περὶ θεοῦ,
κείνη ὑπὸ θεοῦ, καλῶς εἰρημένα· καὶ * τὸ * π. ἔ
περὶ θεοῦ ἀληθῆ λέγειν, κίνδυνω ἐ μικρὸς, ἀ-
ξιεῖμεν ἂν εἶναι, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς θεοῦ καλὸν εἶναι
δυνατ̃), ἐ μάλισα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων,
ὅπως τῷ πατρὶ τῶν ὅλων θεῷ, διὰ ἔ σωτ̃ρος ἡμῶν, ἐ ἀρχιερέως γνησίε θεοῦ προσευχὰς,
αἰτήσεις δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν· ἐπίκειται γὰρ τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγε-
λία

λία δ' ὑρίσκειν· τάχα δὲ τὴν ἀρχὴν ἐις ζητουμένας λογιζομένων παρὰ θεῷ τ ὧν οὐδ' ὅπη δεῖ τῶν ὄντων.

A illud via ac ratione minime contendunt, inter eos qui quærunt, apud Deum non habeantur.

Καὶ μετ' ἕτερα.

Et post alia.

Interprete JOANNE TARINO.

Μέλλοντες ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἑρμηνείας τῶν Ψαλμῶν, χαριέστατον παράδοσιν ἡμῖν καθολικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην τάξομεν· ἔφασκε γὰρ ὁ ἐκεῖνος καὶ οἰκεναγὴς ὅλου θεοπνεύστου γράμματος διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ *ἀσάφειαν πολλοῖς οἴκους ἐν οἰκίᾳ μιᾷ κεκλεισμένους, ἑκάστῳ δ' οἴκῳ *παρακεῖσθαι κλεῖν ἑτέραν καὶ ἄλλην αὖ πάλιν. καὶ ἔτι διεσκεδάσθαι τὰς κλεῖς περὶ τοὺς οἴκους, ἐκ δὲ μόνου ζητεῖσθαι καθ' ἑκάστην οἰκείοις οἷς προσήκειν. ἔργον εἶναι μέγιστον εὑρίσκειν τε τὰς κλεῖς καὶ ἁρμόζειν αὐτὰς τοῖς οἴκοις, εἰς αὐτοῖξαι δυνάμενον. νοεῖσθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς ὅσας ἀσαφεῖς οὐκ ἀλλοθεν τὰς ἀφορμὰς δ' νοεῖσθαι λαμβανούσας, ἢ παρ' ἀλλήλων ἐχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένον τὸ ἐξηγητικὸν· ἡγεῖσθαι γοῦν κατὰ τὸν ἀποστολον τοιαύτην ἔφοδον δ' σωτηρίαν τὰς θείας λόγους παραδιδόναι τὰ λεγόμενα· ἀνθρωπίνης γὰρ οὐκ ἐν διδακτοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς *πνεύματος πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.

PSalmorum interpretationem inchoaturi, præclarissimum documentum nobis ab Hebræo de Scriptura traditum proponemus: Dicebat enim ille, similem esse universam Scripturam divinitus afflatam propter obscuritatem quæ in ea est, multis domiciliis uno ædificio conclusis; unicuique domicilio appositam clavim non ipsi convenientem, sicque dissipatas esse claves per domicilia, non respondentes singulas iis domiciliis quibus appositæ sunt: opus vero longe difficillimum esse, invenire claves & eas cellis aptare, quas aperire possunt: itaque etiam Scripturas abstrusas quidem illas intelligi, non aliunde sumptis quam ab ipsis invicem argumentis intelligentiæ, quæ in se habent dispersam exponendi rationem. Arbitror itaque, Apostolum aditum hunc intelligendi divinos sermones aperientem dicere: *Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, iis quæ spiritu percipiuntur, spiritalia comparantes.* 1. Cor. 12, 13.

Καὶ μὴ πολλὰ συγκρίνων τὰς ἐνικῶς κειμένας μακαρισμὰς παρὰ τὰς πληθυντικῶς εἰρημένας, φησίν.

Et interjectis non paucis comparans singulatim positas beatitates cum iis quæ velut in acervo positæ fuerant, ait;

Ἐι δ' ἔστι λόγια κυρίου, λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως, ἢ μὴ πάσης ἀκριβείας ἐξητασμένως τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιβέβληκεν αὐτῷ διὰ τῶν ὑπηρετῶν δ' λόγου, μήποτε καὶ ὑμᾶς διαφύγῃ ἡ ἀναλογία, καθ' ἣν ὅπη πάσαν ἔφθασε γραφὴν ἡ σοφία δ' θεοῦ θεόπνευστον μέχρι δ' τυχόντος γράμματος. καὶ τάχα διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἔφη· ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ δ' νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται· οὐ τρόπον γὰρ ὅπη τὸ κοσμοποιὸς ἡ θεία τέχνη ἐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ (ἀστέρες *φαίνει) δι' ὅλων τῶν σωμάτων ἐκείνων πεφοίτηκεν, ἀλλὰ καὶ ὅπη γῆς ἐν ὕλῃ αὐτελεστέρᾳ τὸ αὐτὸ πεποίηκεν, ὡς μὴ καταφανῆ δὲ τοῦτο τεχνίτῃ, μήτε τὰ σώματα τῶν ἐλαχίστων ζώων· πολλῷ δ' πλέον καὶ ἐνυπάρχουσας ψυχὰς ἐν αὐτοῖς, ἑκάστης *ἰδίωμά τι pecu-

Si autem *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igni examinatum, probatum terra, expurgatum septies*; exquisitissima cura & studio Spiritus sanctus per ministros Verbi ista subjecit, ne unquam nobis latere posset ratio, secundum quam divina sapientia omnem Scripturam divinitus datam, vel ad unam usque literulam attigit: & propterea fortasse Servator, *iota*, inquit, *unum, vel apex unus è Lege non prætereat, donec omnia fiant.* Quemadmodum enim in mundi opificio ars divina non solum in cœlo & Sole & Luna & astris apparet, per rota illa corpora permeans; sed etiam in terra, in materia viliore hoc ipsum effecit, ut neque ab artifice minimorum etiam animalculorum corpora neglecta sint; multo vero magis & quæ in illis insunt animæ, quarum singulæ Psal. 12. Matth. 5. 18.

peculiare quid in se acceperunt, quemadmodum in brutorum genere conservandi sui rationem: sed neque terræ germina contempsit, cum unicuique insit artificii quidpiam in radicibus, in foliis & in iis qui proveniunt fructibus, & inqualitatum differentia. Ita nos censemus de omnibus ex afflatu sancti Spiritus scriptis, tanquam illa, quæ sapientiam humana superiorem tradit, magna providentia, per divinas literas hominum generi salutaria documenta inseruerit, & singulis, ut ita dicam, literis, quoad unaquæque capere potest, vestigia sapientiæ impresserit. Enimvero oportet eum qui semel admiserit opificii mundi has esse Scripturas, animum quoque inducere quæcunque de creatione occurrunt illius rationem quærentibus, hæc eadem de Scripturis occurrere. Sunt autem in creatione quædam quæ natura humana difficulter vel nullo modo invenire possit. Neque idcirco accusandus est omnium effector Deus. Verbi gratia, quum non invenimus caussam, cur creati sint basilisci, & alia venenata animalia: hinc enim sanctum est, conscium imbecillitatis generis nostri, quodque divinæ artis rationes quantalibet maxima cas diligentia fuerimus contemplati, percipere non possimus, ad unum Deum horum cognitionem referre, qui nobis postea, si digni judicemur, hæc ipsa aperiet, quæ illi pie permisimus. Sic igitur & in divinis literis videndum est, multa in illis recondita esse, quorum nobis est perdifficilis explicatio. Qui ergo pollicentur, postquam à mundi conditore defecerunt, & ad eum quem finxere, ut ad Deum confugerunt, solvant, quos ipsis nodos exhibuimus, vel suam ipsi conscientiam persuadeant, ut i post tam insignem audaciam ab impietate desinant, prout congruit ipsorum instituto, de quæstitis & iis quæ objecta sunt dubitandi caussis. Si enim ibi nihilominus difficultates manent, postquam à divinitate defecerunt; quanto sanctius erat in cogitatione ac sensu de Deo inhærentes, quem à creaturis parentem ac effectorem contemplamur, nihil impium & nefarium de tanto Deo affirmare?

λαβόσης ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν ἀλόγῳ σωτήριον. μήτε τὰ τῆς βλαστήματα, ἑκάστῳ ὑπάρχοντα ἓ τεχνικῶς περὶ τὰς ῥίζας καὶ τὰ φύλλα καὶ τὰς ἐνδεχομένας καρπὰς, καὶ τὰς διαφορὰς τ ποιοτήτων. ἕτως ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ πάντων τῶν ἐξ ἐπιπνοίας ἓ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγραμμένων, ὡς τ ἐπιδόσης τῷ ὑπὲρ ἀνθρωπον σοφίαν ἱερᾶς προνοίας διὰ τ γραμμάτων τῆς γλώττης τῶν ἀνθρώπων, λόγια σωτήρια ἐνεσπαρκυίας, ὡς ἐν ἑκάστῳ γράμματι τ ἐνδεχόμενον ἴχνη τ σοφίας χωρῆσαι τὸν ἅπαξ προσδεξάμενον ἓ κτίσαντα τὸν κόσμον εἶναι ταῦτας τὰς γραφὰς, πεπεῖσθαι ὅτι ὅσα περὶ τ κτίσεως ἀπορούμενα τοῖς ζητοῦσι τὸν περὶ αὐτ λόγον, ταῦτα καὶ περὶ τῶν γραφῶν. ἔστι δέ γε καὶ ἐν τῇ κτίσει τινὰ ἀνθρώπινη φύσει δυσεύρετα ἢ καὶ ἀνεύρετα. καὶ διὰ τ τοιαῦτα μὴ καταγνωστέον ἓ ποιητῆ τῶν ὅλων. φέρε εἰπεῖν, ἐπεὶ ἐχ' εὑρίσκομεν αἰτίαν βασιλίσκων κτίσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἰοβόλων θηρίων. οὐθὰς γὰρ ὅσιον τὸν ἀθανάτιμον τ ἀσθενείας ἓ ἡμῶν ἡμῶν, καὶ ὅπ τέχνης θεῖ λόγους μὴ πάσης ἀκριβείας τεθεωρημένους ὁπλαβεῖν ἡμῖν ἀμήχανον, θεῷ ἀναθέναι τὸν τούτων γνῶσιν, ὕστερον ἡμῖν ἐὰν ἄξιοι κριθῶμεν φανερώσοντα ταῦτα περὶ ὧν νῦν εὐσεβῶς ἐπεζητήσαμεν. ἕτω δίκαιον ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς χρὴ ὁρᾶν, ὅτι πολλὰ ἀπόκειται ἐν αὐταῖς δυσαπόδεκτα ἡμῖν. οἱ γοῦν ἐπαγγελλόμενοι μὴ τ ὑποστῆναι ἓ κτίσαντα τὸν κόσμον, καὶ ὃ ἀνέπλασαν ὡς θεῷ προστρέχειν, λυέτωσαν * καὶ τὰς προσαγομένας ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς ἀπορίας, ἢ τὸ ἑαυτῶν γε συνειδὸς πλάττωσαν μὴ τ τηλικοῦτον τόλμημα τ ἀσεβείας ἀναπαύσαν, συμφώνως ταῖς παρ' αὐτοῖς ὑπάρχουσι περὶ τ ζητουμένων, καὶ περὶ τῶν προσαγομένων αὐτοῖς ἀπορημάτων. Εἰ γὰρ κἀκεῖ ἔτι ἦσαν τὰ ἀπορήματα μένει, ἀποστάντων τ θεότητος, πόσῳ σωτηριώτερον ἐν μένοντας ἐπὶ τ ἐννοίας τ περὶ θεοῦ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων τὸν ἡγεσιεργὸν θεωρεῖσθαι, μηδὲν ἄθεον καὶ ἀνόσιον περὶ τοῦ τηλικούτου ἀποφαίνεσθαι θεοῦ.

Ex eodem in 1. Psalmum Tomo.

Ἐκ τ αὐτ εἰς τὸν α. ψαλμὸν τόμ.

Eodem Interprete.

QUoniam in Numerorum loco singuli numeri vim & potestatem in rebus aliquam habent, qua usu, est Opifex om-

Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ περὶ ἀριθμῶν τόπῳ ἑκάστ ἀριθμοῦ δυνάμιν τινα ἐχόντων ἐν τοῖς ἔστιν, ἣν κατεχρήσατο ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς εἰς τὸν

τὴν οὐσασεν, ὅτε μὴν ἓξ παντὸς, ὅτε ὀγδοὰς τῶν ἐν μέρει, προσέχειν δεῖ καὶ ἐξιχνεύειν ἀπὸ τῶν γεγραφῶν τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν· οὐκ ἀγνοητέον * ὅτι ὅπερ καὶ τὸ εἶναι τὰς * ἐνδιαθήκους βίβλους, ὡς Ἑβραῖοι παραδίδασι, δύο, καὶ * εἴκοσιν. ὅτι ὁ ἴσος ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστὶν, οὐκ ἄλογον τυγχάνει· ὡς γὰρ τὰ κδ' στοιχεῖα εἰσαγωγὴ δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν τὰ θεῖα διδάσκαλα τοῖς χαρακτῆρσι τύποις ἐντυπούμενα τοῖς ἀνθρώποις. οὕτω στοιχείωσίς ἐστιν εἰς τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν τὰ κδ' θεοπνευστα βιβλία·

Euseb. & Suid. * ὡς τὰ ἐν ἀρχῇ * γράμματα.

nium, interdum ad constitutionem universi, interdum ad speciem singulorum constituendam: animadvertenda sunt è Scripturis & pervestiganda ea quæ ad ipsos numeros sigillatim pertinent. Neque ignorandum est, quod Veteris Testamenti libros, ut Hebræi tradunt, viginti & duo, quibus æqualis est numerus elementorum Hebræorum, non abs re esse: ut enim duæ & viginti literæ introductio ad sapientiam & divinam doctrinam his formis impressam hominibus esse videntur; sic ad sapientiam B Dei & rerum notitiam fundamentum sunt atque introductio libri Scripturæ duo & viginti.

EX COMMENTARIO in PSALM. 1.

Interprete HENRICO VALESIO.

Εἰσὶ δὲ αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι καθ' ἑβραίους αὗται δὲ ἡ παρ' ἡμῖν γένεσις ἐπιγεγραμμένη, παρὰ δὲ ἑβραίοις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βίβλου ἐρεσθὶθ, ὅπερ ἐστὶν, ἐν ἀρχῇ ἔξοδος, ἃ ἀλεσμωθ, ὅπερ ἐστὶ, ταῦτα τὰ ὀνόματα. λευιτικὸν, ἰκρὰ, καὶ ἐκάλεσεν. ἀριθμοὶ, ἀμμεσφεκωδείμ. δευτερονόμιον, ἔλλε ἀδδεβαρίμ, ἅτινά ἐστι λόγοι· ἰησοῦς υἱὸς ναυῆ, ἰωσοὲ βὲν νοῦν. κριταὶ, ῥὼθ, παρ' αὐτοῖς ἐν ἑνὶ σωφετίμ· βασιλειῶν πρώτη, δευτέρα, παρ' αὐτοῖς ἐν, Σαμουὴλ, ὁ θεόκλητος. βασιλειῶν τρίτη, τετάρτη ἐν ἑνὶ, ἀμμελεχ δαβίδ, ὅπερ ἐστὶ, βασιλεὺς δαβίδ. παραλειπομένων πρώτη, δευτέρα ἐν ἑνὶ, διβρὴ ἀϊαμίμ, ὅπερ ἐστὶ, λόγοι ἡμερῶν. ἔσδρας πρῶτος καὶ δεύτερος ἐν ἑνὶ, ἐζρᾶ, ὅ ἐστι βοηθός. βίβλος ψαλμῶν, σέφερ θιλλίμ. παροιμιῶν παρεμίαι, μισλώθ· ἐκκλησιαστὴς, κωέλεθ. ἆσμα ἀσμάτων, σὶρ ἁσιρίμ· ἡσαΐας, ἰεσαΐα· ἰερεμίας, σὺν θρήνοις, καὶ τῇ ἐπιστολῇ ἐν ἑνὶ, ἰερεμία· δανιὴλ, δανιήλ. ἰεζεκιὴλ, ἰεσεζκήλ. ἰὼβ, ἰὼβ. ἐσθὴρ, ἐσθήρ. ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ μακκαβαϊκὰ, ἅπερ ἐπιγεγραπται Σαρβὴθ Σαρβανεήλ.

C SUnt autem viginti duo libri juxta Hebræos hi: primus qui à nobis Genesis dicitur; ab Hebræis autem ex ipsius libri initio desumpta appellatione vocatur Bresith, quod idem est ac, *In principio.* Exodus deinde, Hebræis Velleſmoth, id est, *Hæc sunt nomina.* Tertius Leviticus, Hebræis Vaicra, id est, *Et vocavit.* Quartus Numeri, Hebræis Hamisphecodim. Quintus Deuteronomium, Hebræis Helle haddebarim, id est, *Hæc sunt verba.* Sextus, Jesus filius Nave, Hebraice Jehosue hen Nun. Septimus, Judices, & Ruth, unico D volumine apud Hebræos cõprehensi, quod appellant Sophetim. Octavus, Regnorum liber primus & secundus: qui apud eos unicum volumen constituunt, quod dicitur Samuel, hoc est, *Vocatus à Deo.* Nonus, Regnorum liber tertius & quartus, quos ipsi etiam in unum volumen redigunt, & Vammelech David indigitant, hoc est, *Et Rex David.* Decimus, Paralipomenon liber primus & secundus, uno apud illos contenti volumine, quod vocant, Dibre hajamim, hoc est, *Verba dierum.* Undecimus, Esdras E primus & secundus, qui apud eos unicum conficiunt librum, quem vocant Esra, id est, *Adjutor.* Duodecimus liber Psalmorum, Hebræis Sepher tehillim. Decimus tertius Proverbia Salomonis, Hebræis Misloth. XIV. Ecclesiastes, Hebræis Coheleth. XV. Canticum Canticorum, Hebræis Sir hassirim. XVI. Esaias, Hebræis Jesaia. XVII. Hieremias cum Lamentationibus & Epistola, in unum compactus volumen, quod ipsi vocant Irmia. XVIII. Daniel, Hebræis Daniel. XIX. Ezechiel apud Hebræos Jeezchel. XX. Job, eodem apud Hebræos nomine insignitus. XXI. Esther, quomodo etiam Hebræi vocant. Extra horum censum sunt libri Maccabæorum, qui inscribuntur, Sarbet Sarbaneel.

EX COMMENTARIO in PSALM. I. vers. 3.

Interprete DIONYSIO PETAVIO.

HUjus loci autoritate freti simpliciores quidam ex fidelibus negant malos Resurrectionis compotes futuros, aut Dei judicio dignandos; neque cujusmodi Resurrectionem, aut quale sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet suam de his sententiam aperire videantur, ipsa illos inquisitio convincet, ostendetq; nec quod consequens est, ac cohærens servari ab illis posse, nec Resurrectionis ac judicii modum & rationem intelligi. Igitur si interrogemus, cujusnam sit futura Resurrectio; corporum respondent, quæ nos modo circundant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ, nec ne futura sit; antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quicquam de fluxa ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursum interrogemus, num unà sanguis ille omnis resurgat, qui secta identidem vena defluxerit, ac quicquid præterea carnis morborum vis absumpserit, nec non & pili omnes qui unquam enati sunt, an ii duntaxat qui sub obitum nostrum efflorverint: nonnunquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo permittendum esse dicunt, ut quidquid voluerit, de ea constituat. Interdum vero vel ut assentiendo, solos illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vitæ exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus nostris plerumque secretus est, itidemque carnem omnem, quæ per morbos in sudorem aut aliam ejusmodi materiam abiit, in unum conferre sua oratione cogantur; qualia sub mortem extiterint, resurgere corpora nostra prædicant.

ΕΝτεῦθεν οἱ ἁπλούστεροι τ̃ πεπιστευκότων ὁμοιώμορον νομίζουσι τὴν ἀσεβεῖς τ̃ ἀναστάσεως μὴ τυγχάνειν, καὶ τ̃ θείας κρίσεως μὴ καταξιοῦσθαι, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποτ' ἐστὶν αὐτῶν τὴ κρίσιν φανταζόμενοι, σαφῶς παρίστασιν. κἂν δόξωσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει, τὸ ἐξῆς ἀκολούθως σώζειν τὸ ἀναμφίλογον, μὴ κεκραμένους τὸν περὶ ἀναστάσεως τρόπον· ἐν ὧ πιστεύομεν; ἀποκρίνου ὅτι τῶν σωμάτων, ὧν περικείμεθα νῦν. Εἶτα προσεπερωτήσαντων ἡμῶν, πότερον τ̃ οὐσίας ὅλης αὐτῶν, ἢ ἐχί; πρὶν βασανίσαι λέγουσιν, ὅτι τ̃ ὅλης· ἐὰν δὲ προσαποροῦντες συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν, καὶ ὁπόσον περὶ τ̃ ῥύσιν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐξετάζοντες, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀπορρυέντα ἐν φλεβοτομίαις αἵματα, καὶ αἱ ἐκπαρεῖσαι ἐν νόσοις σάρκες, καὶ τρίχες πᾶσαι αἱ ποτὲ χρόμεναι ἡμῶν, ἢ μόναι αἱ περὶς τῇ ἐξόδῳ θλιβόμεναι. ὅτε μὲν προσκόπτουσι καὶ τῇ ἀνομίᾳ ἐξετάσει, οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν. ὅτε δὲ δοκοῦντες συγκαταβαίνειν, τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τ̃ ζωῆς τείχας φασὶν ἡμῶν σωθησομένας· οἱ δὲ χρηματότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναλίσκωσι τὰ αἵματα σωζόμενα τῷ λόγῳ, τὰ πολλάκις ἀποκεκριμένα τ̃ σωμάτων ἡμῶν, καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις, ἰσχνώσεις ἢ ὄιαν διήποτε ὕλην, φασὶ τὰ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνασταθησόμενα σώματα.

Ps. 4. 6. Ex Tomo in quartum Psalmum, ad illa verba:

Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?

Ἐκ τ̃ τόμου τ̃ εἰς τὸν δ'. ψαλμόν· εἰς τὸ· πολλοὶ λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά·

Interprete JOANNE TARINO.

CUm in magna controversia & contentione versetur, quænam bona & quænam mala sint; & nonnulli affirment, nec bona, nec mala, arbitraria esse; utpote qui voluptatem bonam, malum vero id quod molestum est, pronuntient: alii vero in iis solis quæ libere suscipiuntur bona & mala includant; & virtutes quidem earum-

ΠΟλλῆς δὲ τῆς ἀνθρώποις ζητήσεως τυγχανούσης περὶ τοῦ, τίνα τὰ ἀγαθὰ, καὶ τίνα τὰ κακὰ, καὶ τινῶν μὲν ἀποφαινομένων αἱρετὰ εἶναι λεγόντων τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, ὡσπερεὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ἀποφαινομένων, κακὸν δὲ τὸν πόνον, ἑτέρων δὲ ἐν μόνοις τοῖς αἱρε-

αιρετικοῖς κατακλειόντων τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κα-
κά, καὶ τὰς μὲν ἀρετὰς, καὶ τὰς κατ' αὐτὰς
πράξεις μόνας ἀγαθὰ λεγόντων. τὰς δὲ κα-
κίας καὶ τὰς κατὰ κακίαν ἐνεργείας κακά· τρί-
των δὲ ὄντων τῶν μιγνύντων, καὶ ἅμα ἐν προ-
αιρετικοῖς ἢ ἀποαιρέτοις λεγόντων εἶναι τὰ ἀ-
γαθὰ, καὶ τὰ κακά· Εἰκότως * ὑπὲρ τῶν πιθα-
νοτήτων περιελκόμενοι οἱ πολλοὶ τῶν πιστεύοντων
* φιλομαθοῦντες, εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν τόπον
λέγοιεν ἀν τὸ· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; ὅτι
μὲν οὖν ἐν προαιρετικοῖς ἐστιν ἡ τῶν ἀγαθῶν
φύσις, πᾶς ὁστισοῦν ἀποδεχόμενος τὸν περὶ
κρίσεως * λόγον, * ἀδιδάκτως ὁμολογήσαι
ἀν· ἀγαθὸν γάρ φησιν εἶναι, ἐφ' ᾧ ἀκούτε-
ταί τις τὸ. εὖγε ἀγαθὲ δοῦλε καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα
ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς
τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σοῦ· ἀγαθὸν δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ ἀ-
γαθοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφερό-
μενον, ὡς ὁ σωτὴρ φησιν· ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος
ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προ-
φέρει τὰ ἀγαθά· καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶς καρ-
πὸς δένδρου ἀγαθοῦ προαιρετικὸς ὤν, * ἀγα-
θόν ἐστιν. ὡς ἀγάπη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ, καὶ
μακροθυμία, χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη,
πίστις, καὶ πραότης, καὶ ἐγκράτεια· τὰ δὲ ἐναντία
τούτοις κακά. * εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοῦ χριστοῦ δι-
δασκαλίαν ἐστί τι ἀγαθὸν, καὶ κακὸν, καὶ ἐν ἀπρο-
αιρέτοις ζητητέον· κἂν ᾖ δέ τι κακὸν ἢ ἀγαθὸν ἐν
ἀποαιρέτοις, ὡς ὕστερον ἐξετάσαντες τάχα
δείξομεν· ἀλλ' οὔτι γε τὰ ἀπὸ τῶν μιγνύντων
τοῖς προαιρετικοῖς τὰ ἀποαίρετα λεγόμενα,
ἀγαθὰ ἂν εἴη καὶ κακά. ἐκεῖνοι γὰρ οἴονται τῶν
ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, τὰ δὲ περὶ
σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κακῶν. καὶ
περὶ ψυχὴν μὲν, ἀρετὴν, καὶ τὰς κατ' ἀρε-
τὴν πράξεις· ἢ κακίαν, καὶ τὰς κατὰ κακίαν
πράξεις· περὶ σῶμα δὲ, ὑγείαν, καὶ εὐεξίαν,
καὶ κάλλος· ἢ νόσον, καὶ καχεξίαν, καὶ αἶσχος·
περὶ τὰ ἐκτὸς δὲ, πλοῦτον καὶ πενίαν, δόξαν
καὶ ἀδοξίαν, εὐγένειαν καὶ δυσγένειαν· οἰήσον-
ται δέ τινες καὶ κατὰ τὰς γραφὰς ὁμοίως τρία
γένη εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τρία τῶν κακῶν. τὰς
γὰρ ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας προσιέμενοι εἶναι
ἀγαθὰ καὶ κακὰ μετὰ τὰ ὁμολογούμενα καὶ
ὑφ' ἡμῶν ἐν ἀρετῇ, καὶ κακίᾳ, καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς πράξεσι, χρήσονται ῥητοῖς, καὶ τὰ
σωματικὰ, καὶ τὰ ἐκτὸς δῆθεν ἀποφαινομένοις ἀγαθὰ, ἢ κακὰ τυγχάνειν· καὶ περὶ
μὲν ἀρετῶν καὶ κακῶν τί δεῖ λέγειν, τῶν ἠθικῶν * πραγμάτων διδασκόντων δεῖν ἡμᾶς
μὲν αἱρεῖσθαι δικαιοσύνην, καὶ φρόνησιν, καὶ σωφροσύνην, καὶ ἀνδρίαν, καὶ τὰς
κατ' αὐτὰς πράξεις· ἐκκλίνειν δὲ τὰ τούτοις ἐναντία· διόπερ οὐ χρεία παραδειγ-
μάτων εἰς τὰ παρὰ τῶν προαιρετικῶν ἀγαθά· σωματικὰ δὲ καὶ ἐκτὸς ἀγαθὰ,

A que actiones solas bona vocent, vitia autem & vitiosas actiones mala: tertium autem sit genus eorum qui hæc permiscent, & simul inter arbitraria & non arbitraria esse bona & mala dicunt, probabilitate inducti plerique fidelium discendi cupidi, ad locum de bonis merito dixerint: *Quis ostendet nobis bona?* Naturam igitur bonorum eam esse, ut libere suscipi aut omitti possint, nemo qui judicii rationem admittat, audeat dubitare; bonum quippe ait esse, ubi aliquis audiet: *Euge serve bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredere in gaudium Domini tui.* Et bonum est, quod à viro bono, ex corde, ut Servator ait, profertur: *Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bona.* Atq; ut semel dicam, omnis fructus arboris bonæ, qui libere suscipi potest, bonum est; ut charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas & bonitas, fides, mansuetudo, continentia; his vero contraria, mala. An vero etiam ex Christi doctrina aliquid bonum sit, & malum, & arbitrarium, disceptandum est; & an bonum aliquid, aut malum sit in iis quæ libere suscipiuntur, ut postea expensis & examinatis illis, ostendemus. Nec vero quæ ab iis afferuntur qui arbitrariis non arbitraria miscent, bona & mala fuerint: illi enim existimant, bonorum alia in anima, alia in corpore, alia externa esse, quemadmodum & mala. In anima, esse virtutem & actiones à virtute profectas, vel vitium & actiones vitiosas. In corpore, sanitatem, robur, pulchritudinem, vel contra, morbum, malam corporis habitudinem, & deformitatem. Externa denique, divitias, paupertatem, gloriam, ignominiam, nobilitatem, ignobilitatem. Tria item bonorum genera, & totidem malorum in Scripturis reperiri quidam existimant. Virtutes enim & vitia fatentes bona & mala esse, præter ea quæ apud nos in confesso sunt, in virtute ac vitio, & in actionibus quæ inde proficiscuntur, Scripturæ testimoniis utentur, quæ res corporis, & externas, bona vel mala esse declarant: & de virtutibus quidem ac vitiis, quid verbis opus est, cum disciplina morum doceat amplectendam nobis justitiam, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & ad earum normam exactas rationes; vitanda esse his contraria? Quare non opus est exemplis ad ea,

Matt. 25. 2

Luc. 6, 46.

quæ ab arbitrariis proficiscuntur, bona. A Corporis autem & externa bona ex hujus expositione dicti multifariam demonstrabunt: sed impræsentiarum sufficit quædam apponere ex iis quæ in Exodo, Levitico & Deuteronomio habentur. Ut promissiones iis factæ, qui mandata servant; atque ut minæ & execrationes in eos, qui transgrediuntur ipsa, ut quod sanitas bonum sit, & morbus malum, in Exodo denuntiari ostendet: *Si custodieris mandata mea & præcepta mea, morbum omnem, quem immisi Ægyptiis non inducam in te: ego enim sum Dominus sanans te.* Quodque in Deuteronomio ad peccantes dicitur, videtur corporis plagas & morbos in malis reponere, in bonis vero sanitatem & robur corporis. Verba hæc sunt: *Si non obedieritis, ut facta-tis omnia verba Legis hujus scripta in libro hoc, ut timeatis nomen hoc honorandum & admirabile, Dominum Deum, incredibiles faciet Dominus plagas tuas & plagas seminis tui, plagas magnas & admirabiles, morbos malos & plurimos: & convertit in te omnem plagam Ægypti malam, quam devitasti à conspectu ipsorum, & conglutinabitur tibi, & omnem mollitiem & omnem plagam non scriptam in libro Legis hujus, adducet Dominus super te, donec exterminaverit te.* Et rursus perstringentibus mandata dicitur; *Immittam vobis febrim & arquatum morbum, & tabescentes oculos vestros, & animam vestram liquescentem.* Præterea in Deuteronomio pietatis & religionis defertoribus, rigorem cervicis insanabilem minatur. Bona vero externa qui volunt ex divinis literis polliceri, his utentur Levitici verbis: *Si in mandatis meis ambuletis, & præcepta mea servatis, & impleatis ipsa, dabo vobis pluviam in tempore suo, & terra dabit germina sua, & ligna camporum dabunt fructum suum, & excipiet vobis tritura vindemiam, & vindemia excipiet sationem, & comedetis panem vestrum in satietatem, & cum securitate habitabitis in terra vestra,* & cætera. Ex Deuteronomio hæc afferent: *Et erit, ubi Iordanem transieritis, in terram quam Dominus Deus dat vobis, & cavebitis ut omnia mandata ejus, quæ ego vobis hodie præscribo, impleatis: & dabit te Dominus Deus tuus, esse super omnes, & venient super te omnes benedictiones hæ, & invenient te, si audieris vocem Domini Dei tui. Benedictus tu in urbe, & benedictus tu in agro, benedicti fœtus ventris tui, & ger-*

Exod. 15, 26.

Deut. 28, 58. & seq.

Lev. 26, 16

Deut. 32, 24.

Lev. 26, 3. & seq.

Deut. 28, 1 & seq.

ὅτι τὸ κύριον ῥητὸν ἐκδοχῆς πολλαχόθεν δείξει. πλὴν ὅτι γε παροντος λόγου ἀρκεῖ σαφηνίσαι τινὰ ἐκ τοῦ ὄν ἐξόδῳ, καὶ λευιτικῷ, καὶ δευτερονομίῳ κειμένων, ὡς ἂν ἐπαγγελίας πρὸς τὰς προκοπὰς τὰς ἐντολάς. καὶ ὡς ἂν ἀπειλὴ καὶ κατάραις πρὸς τὰς παραβαίνοντας αὐτάς· ὅτιγε ὅτι ἡ ὑγεία ἀγαθόν ἐστι, καὶ ἡ νόσος κακόν, ἀπὸ τῆς ἐξόδου δείξει ταῦτα πρὸς λέγεσθαι· ἐὰν τηρήσῃς τὰς ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, πᾶσαν νόσον οὐ ἐπάξω ἐπὶ σε. ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ ἰώμενός σε· καὶ τὸ ἀπὸ δευτερονομίου δὲ πρὸς τὰς ἁμαρτάνοντας λεγόμενον ὑπονοηθείη ἂν κακὸν μὴ παρεῖναι τοῖς σωματικὰς πληγὰς καὶ τὰς νόσους, ἀγαθὸν δὲ δηλονότι, τὸ τὴν ὑγείαν, τὸ τὴν δὲ σωματος ῥώμην· ἔχει δὲ ὅτως ἡ λέξις· ἐὰν μὴ ἀκούσητε ποιεῖν πάντα τὰ ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον, καὶ τὸ θαυμαστὸν ὅτι, κύριον τὸν θεόν, καὶ θαυμάσει κύριος τὰς πληγάς σου, καὶ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας καὶ θαυμαστὰς, καὶ νόσους πονηρὰς καὶ * πλείστας. καὶ ἐπιστρέψει ἐπὶ σε πάσαν τὴν * κ' πληγὴν αἰγύπτου τὴν πονηράν, ἣν δυσωπαβοῦ ἀπὸ προσώπων αὐτῶν, καὶ κολληθήσεταί σοι· καὶ πᾶσαν μελανίαν, καὶ πᾶσαν πληγὴν τὴν μὴ γεγραμμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου ἐπάξει κύριος ἐπί σε, ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σε. καὶ πάλιν τοῖς προσβαίνουσι τὰς ἐντολὰς λέγει. τὸ· ἐπιπέμψω ὑμῖν πυρετὸν, καὶ ἴκτερον, καὶ σφακελίζοντας ἰᾶσθαι ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκτήκουσαν· προσέτι καὶ ἐν τῷ δευτερονομίῳ τοῖς ἀφισαμένοις τὴν θεοσέβειαν ἀπειλεῖ ὁ λόγος ὀπωδόνον ἀνιαρὸν τὰ ὑπὲρ ἐκτὸς ἀγαθὰ οἱ βουλόμενοι κατὰ τὸν θεῖον ἐπαγγελλεσθαι λόγον, τοῖς μὲν ἀπὸ δευτερονομίου, τούτοις χρήσονται. ἐὰν δὲ τοῖς προστάγμασί μου πορεύησθε, καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάσσησθε, καὶ ποιῆτε αὐτὰς, δώσω τὸν ὑετὸν ὑμῖν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τοῦ πεδίου δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ. καὶ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἀλοητὴς τὸν τρυγητὸν, καὶ ὁ τρυγητὸς καταλήψεται τὸν σπόρον· καὶ φαγεσθε τὸν ἄρτον ὑμῶν εἰς πλησμονήν, καὶ κατοικήσετε μετ' ἀσφαλείας ἐπὶ τῆς γῆς ὑμῶν. καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπὶ δὲ δευτερονομίῳ τούτοις χρήσονται. καὶ ἔσται ὡς ἂν διαβῆτε τὸν ἰορδάνην εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσιν ὑμῖν, καὶ φυλάσσεσθε ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἃς ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον. καὶ δώσει σε κύριος ὁ θεὸς ὑπεράνω πάντων ἐθνῶν. καὶ ἥξουσιν ἐπί σε πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὗται, καὶ εὑρήσουσί σε ἐὰν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου· εὐλογημένος σὺ ἐν πόλει. καὶ εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ, εὐλογημένα * ἔγκατα σου

B

C

D

E

* κ' ἐπὶ

* ἐγκατα

τ κοιλίας σου, καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου, καὶ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων σου· εὐλογημένη αἱ ἀποθῆκαί σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου, καὶ τὰ ἐξῆς· ὡς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς ἀσεβέσι λέγεται· ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ· ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθῆκαί σου, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου· ἐπικατάρατα τὰ τέκνα τ κοιλίας σου, καὶ τὰ γενήματα τ γῆς σου ἐπικατάρατα τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων σου· καὶ ἄλλα ὅ δυσεξαρίθμητα *ὁπόσων οἱ βελόμενοι ἐν σωματικοῖς καὶ τοῖς ἐκτὸς εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακά· ἐφάψονταί τε τ θείᾳ διαγγελίων λέγοντες τὸν σωτῆρα ἐληλυθότα, ὡς κακὰ ἀφῃρηκέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τυφλότητα τὴν σωματικὴν, καὶ τὴν *τυφλότητα, καὶ τὴν κωφότητα, καὶ τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν, ὡς πᾶσαν νόσον· καὶ πᾶσαν μαλακίαν τεθεραπευκέναι, ἀγαθὰ αὐτὰ τῶν *προειλημμένων κακῶν ὑφειμένον, ὄ, τε διοργητικὸν σωματικὸν, καὶ τ ἀκουστικὸν, καὶ τὴν ἄλλην ὑγείαν καὶ ῥῶσιν. ὡς δυσωπήσοί σε φάσκοντες, εἰ μὴ ὡς ἡμεῖς ὁμολογήσομεν κακὸν εἶναι τ ὠμότητα ὡς τ σεληνιάζεσθαι. ὡς πάλιν ἐκ τ ἐναντίου ἀγαθὸν τ τούτων ἀπαλλάττεσθαι· ἀλλὰ μὴ οἱ ἀπόστολοι χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ ἐνεργήματα δυνάμεων ἐπιτελοῦντες, καθ' αὐτὸ τ ἐνεργεῖν ἀγαθὰ ἐποίουν τοῖς ἀνθρώποις, ὡς κακῶν αὐτοὺς ἀπήλλαττον· διαβόητον ὅ οἱ ταῦτα λέγοντες ὡς ἐπὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, φάσκοντες τ κακὸν εἶναι τὸν πόνον, *ἢ ὅτι τ τὰς ἁμαρτωλὰς ἐν πυελαιωνίῳ ᾠδὰς δίδοσθαι· εἰ ὅ κακὸν ὁ πόνος, αὐάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ζαφῆ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ δυνάμενα ἐπὶ πλεῖον δυσωπῆσαι τοὺς ἐχ' οἷοις τε λύσαι τὰ προσαγόμενα, πρὸς δ' τοῖα γῆν τῶν ἀγαθῶν εἶναι, ὡς τοῖα τῶν κακῶν κ τὸν λόγον τῶν γραφῶν· ταύτῃ τίνων τὴν ἀπάτην ἐμόνον οἱ ὁμολογούμενοι ἀκέραιοι τῶν πεπιστευκότων ἠπάτηνται· ἀλλὰ ὡς πᾶσι τῶν ἐπαγγελλομένων σοφίαν τὴν κ Χριστὸν, ὁμόμοιοι τε δημιουργοῦ τίας δὲ πᾶσας εἶναι ἐπαγγελίας, κ πέρατ ἀπὸ τ λέξεως δηλουμένων μηδὲν σημαίνειν κ τὰς ἀπειλάς· πρὸς πάντας τίνων τὰς τοιαύτας ἐκ τ γραφῶν ὑπολαμβάνοντας ἐπαποδεικτέον εἰ τετηρήκασι τὸν νόμον οἱ πρόφηται· ὧν ἁμαρτήματα ἐκατηγορεῖτο· διὸ γε Ἠλίας ὁ ἀκτήμονες ἄρτος, ὡς μηδὲ ἄρτον ἔχειν παρ' ἑαυτῷ φαγεῖν, ὡς διὰ τ πέμπειν πρὸς γυναῖκα ἐν Σαρεπθὰ τ Σιδωνίας. κ ἐλισσαῖος ὁ πρὸ τῆς Συναμίτιδι βραχυτάτου ἐλαβε κατάλυσιν, ὡς *σιμπόδιον, ὡς λυχνίαν ὑτελῆ, ὃς κ ἀρρωστήσας ἐτελεύτησε· κ ἡσαΐας ὁ προφητεύσας γυμνὸς ὡς ἀνυπόδετος τρισὶν ἔτεσι· ὡς ἱερεμίας ὁ ἐμβληθεὶς εἰς λάκκον βορ-

mina terræ tuæ, & armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum: benedicta apotheca tua, & reliquiæ tuæ, & cætera. Ut ex contrario impiis dicitur: *Execrabilis tu in civitate, & execrabilis tu in agro: execrata horrea tua, & reliquiæ tuæ: execrabiles filii ventris tui, & germina terræ tuæ: execrata armenta boum tuorum, & greges pecudum tuarum*: & alia innumera proferre possunt, qui in rebus corporis & externis bona & mala esse volunt. Evangelium quoque attingent, & dicent, Servatorem, cum venit, tanquam mala, hominibus abstulisse corporis cæcitatem, surditatem, & membrorum resolutionem, & morbum omnem, & omnem infirmitatem sanavisse; datis bonis pro malis prioribus, & perspicacitatem corporis, & auditum, & aliam sanitatem, & robur: & verecundabere cum ex te quærent, an non malum quoque esse arbitremur, à dæmone vexari & lunaticum esse; ut contra ab iis liberari, bonum. Sed & Apostoli qui dona sanandi & opera virtutum perficiebant, in eo ipso bonis homines afficiebant, & malis ipsos liberabant. Ad futurum denique seculum transgredientur, qui hæc sentiunt, & dicent, malum esse dolorem, sive peccatores æterno igni adjudicari. Si vero malum est dolor, voluptatem donum esse necesse est. Ex his manifesta sunt ea, quibus maxime commoveri possint, qui argumenta illa, quę ex Scripturarum sententia tria esse bonorum & malorum genera ostendunt, dissolvere non possunt. Hoc igitur errore non solum qui nudam & simplicem fidem habent, circumventi sunt, sed & eorum nonnulli qui sapientiam in Christo profitentur; eas esse Opificis promissiones, & præter sonum dictionum nihil minis illis significari opinantes. Ab iis igitur omnibus, qui ista ē Scripturis confici existimant, quærendum est, Legemne servaverint Prophetæ, quorum peccata non reprehenduntur: ut Elias pauperrimus, qui ne panem quidem quem ederet, habebat; ideoque missus ad mulierem in Sarephtha Sidoniæ: & Elisæus qui apud Sunamitidem angustissimum accepit domicilium, & seamnum, & vilem lychnulum, qui & ægritudine obiit: & Esaias, qui nudus & excalceatus triennium ambulavit: & Hieremias, qui & in foveam cœni conjectus est, & semper ludi-

Deut. 28 16, & seq.

brio habitus, ut etiam solitudinem optaret: & Joannes, qui in solitudinibus habitabat, & præter locustas & mel agreste cibi nihil sumebat, pelle succinctus lumbos, & villis cameli amictus. Hos enim Legem servasse fatebuntur. Quæremus ergo, an quæ bona existimant, iis adfuerint qui Legem servaverunt: quod cum demonstrare non possint, eo redigentur, ut dicant falsas esse promissiones, quæ piis & religiosis fieri dicuntur; vel si veræ sint, altiori sensu interpretandas esse: si ad reconditum sensum coacti venerint, destruetur eorum opinio, quod morbum corporis & quæ externa putantur mala impiis Lex minitetur, vel sanitatem corporis polliceatur, & opes iis qui Deo adhæserint. Quomodo vero stultum non sit, in malis gloriari & lætari, qui iis tenentur? Si enim malæ sunt angustiæ, & ait Apostolus se in malis gloriari, id vero stultum est, nec stultus est Apostolus: certe mala non sunt illa quibus vir sanctus exercetur, qui penitus afflictus non coarctatur; inops non derelinquitur; tentatus in mortem non infertur; & cum mendicus censeatur, multos ditat; cum nihil possidere credatur, omnia possidet: fidelis enim est totus mundus divitiarum; infidelis, ne obolus quidem. Præterea ex eorum opinione, qui tria bonorum genera & totidem malorum in Scripturis reperiri posse affirmant, consequens est, justos in plurimis semper malis esse, cum vera sit prophetia hæc, quæ dicit: *Multæ angustiæ justorum.* Neque vero intempestivum fuerit ea quæ Job acciderunt, in eorum revocare memoriam, qui ea mala esse putant: ut postquam fortissime perfunctus est iis quæ circumstabant certaminibus, de ipso liber ait: *An putas aliam ob caussam me tecum esse collocutum, nisi ut justus appareres?* Si enim non aliter Job apparet justus, quam quod hi & ille eum casus circumvenerint, quomodo nunc vocaverimus, quæ caussæ fuerunt, cur justitia ipsius eluceret? Ex his etiam colligere licet, neque Diabolum viro sancto malum esse. Job igitur Diabolus malum non erat: *quia diligentibus Deum, omnia in bonum Deus administrat, iis qui juxta propositum vocati sunt.* Præterea dicemus non satis apparere, justum earum fore benedictionum participem quæ in Scripturis positæ bona existimantur: multæ quippe de viro illo sancto historiæ si expendantur, istam interpretationem refellunt. Quis enim fœneratorem sanctum esse sanus

Ps. 33. 12.

Iob. 40. 3

Rom. 8. 28.

A βόρου, καὶ ἀεὶ μυκτηριθεὶς, ὥστε καὶ ἐρημίαν οἰκῆσαι ἔυξασθαι· καὶ ὁ ἰωάννης ὁ ἐν ταῖς * ἐρημίαις διατρίβων, καὶ πλὴν ἀκρίδων καὶ μέλιτος ἀγρίου μηδενὸς μεταλαμβάνων, δέρματι περιεζωσμένος τὴν ὀσφὺν, καὶ ἀπὸ τριχῶν καμήλου ἠμφιεσμένος· ὁμολογήσουσι γὰρ αὐτοὺς τετηρηκέναι τὸν νόμον, καὶ ἀπαιτήσομεν εἰ ἃ νοοῦσιν ἀγαθὰ τοῖς τετηρηκόσι τούτοις ὑπῆρκται· οὐκ ἔχοντες δὲ δεῖξαι, περικλειθήσονται εἰς τὸ, ἤτοι ψευδεῖς εἶναι τὰς ἐπαγγελίας τὰς λεγομένας B δίδυσθαι τοῖς θεοσεβέσιν, ἢ ἀληθεῖς τυγχανούσας ἀναγωγῆς δεῖσθαι· εἰ δ' ἐπ' ἀλληγορίαν ἀναγκασθέντες ἔλθωσιν, ἀθετηθήσεται αὐτῶν ἡ ὑπόληψις ὑπὲρ τοῦ τὸν νόμον ἀπειλεῖν νόσον σωματικὴν, καὶ τὰ ἐκτὸς νομιζόμενα κακὰ τοῖς ἠσεβηκόσιν. ἢ ἐπαγγέλλεσθαι ὑγιαίνοντα εἶναι τὰ σώματα, καὶ περιουσίαν ἔσεσθαι τοῖς τῷ θεῷ κατηκολουθηκόσι· πῶς δὲ οὐκ ἠλίθιον ἐπὶ τοῖς κακοῖς μέγα φρονεῖν καὶ αὐχεῖν τοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς; εἰ γὰρ κακαὶ αἱ θλίψεις, φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος καυχᾶσθαι ἐν κακοῖς. τοῦτο δὲ ἠλίθιον, C καὶ ὁ ἀπόστολος οὐκ ἠλίθιος. οὐκ ἄρα κακὰ τὰ τοιάδε γυμνάσματα τοῦ ἁγίου. ὅστις ἐν παντὶ θλιβόμενος, οὐ στενοχωρεῖται. ἀπορούμενος, οὐκ ἐγκαταλείπεται. πειραζόμενος, οὐ θανατοῦται, νομιζόμενος εἶναι πτωχὸς, πολλοὺς πλουτίζει. καὶ ὑπολαμβανόμενος μηδὲν κεκτῆσθαι, πάντα κατέχει· τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων. τοῦ δὲ ἀπίστου, οὐδὲ ὀβολός· ἔτι δὲ ἕπεται τοῖς ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὴν γραφὴν D τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῶν κακῶν, τοὺς δικαίους ἀεὶ ἐν πολλοῖς κακοῖς εἶναι. ἀληθευούσης τῆς λεγούσης προφητείας· πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων· οὐκ * ἄρα δὲ καὶ τῶν τῷ ἰὼβ συμβεβηκότων ὑπομνῆσαι τοὺς ὀιομένους τάδε τινὰ κακὰ εἶναι. ὡς ὁ χρηματισμὸς μετὰ τὸ ἐνεγκεῖν γενναιότατα τοὺς περιστάντας ἀγῶνας, φησίν· ὄιει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα, ἀναφανῆς δίκαιος; εἰ γὰρ οὐκ ἄλλως ἀναφαίνεται ὁ ἰὼβ δίκαιος ἢ ἐκ τοῦ τάδε τινὰ, * καὶ τοῦ τάδε αὐτῷ κακὰ λέγοιμεν ὑπάρχειν, τὰ E αἴτια τοῦ ἀναφῆναι αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην; ἑπόμενα δ' ἂν τούτοις εἴη, μηδὲ τὸν διάβολον τῷ ἁγίῳ κακὸν τυγχάνειν· τῷ δ' ὄνυ ἰὼβ ὁ διάβολος κακὸν οὐκ ἦν· ἐπεὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν ὁ θεὸς, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ τὸ ἐναργὲς εἶναι φαμὲν τὸ τὸν δίκαιον ἐν ταῖς κατὰ τὸ ῥητὸν εὐλογίαις ἔσεσθαι τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐγκειμένων νομιζομένων ἀγαθῶν· πολλὴ γὰρ ἱστορία ἡ περὶ τοῦ ἁγίου ἐξεταζομένη ἐναντιοῦται ταῖς τοιαύταις ἐκδοχαῖς· καὶ ἀνόητόν ἐστι τὸ ὑπολαμβάνειν δανειστὴν τὸν ἅγιον ἔσεσθαι, πολλῶν ἐθνῶν τραπέζας κατὰ * πόλιν ἀνοήγοντα,

γρ. ἐρήμοις

* γρ. ἐκαίρει

* γρ. συμπαρεσθαι γεγονέναι, ἐπὶ αἰτίαν

* γρ. πολλ

τα, καὶ θεισσώμυρον θεὶ τὰς δόσεις, καὶ λή-
ψεις, καὶ ποιῶσι τὰ πράγματα ἀπηγορευμένα·
τὸ ἀργύριον γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ
δῶρα ἐπ' ἀθῴοις οὐκ ἔλαβε, ὁ ποιῶν ταῦτα
οὐ σαλευθήσε᾽ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἡ τὸν ἰεζε-
κιήλ. ὁ ἅγιος ἐπὶ τόκῳ καὶ πλεονασμῷ οὐκ
ἔδωκε τὸ ἀργύριον· τὸ δὲ μὴ πυρετὸν νομίζειν
διὰ τὰς ἁμαρτίας γίνεσθαι, ἀπαιδεύτων ἐσ-
τὶ περιβολὴ ἐστὶ δόγμα. πολλάκις γὰρ αἱ πίον-
τες τοιάδε νόσε θεοφίλων ὄντων. ἢ γὰρ διὰ
τὸ θεῖχον, ἢ διὰ τοιάδε ὕδατα, ἢ διὰ τοι-
άδε τροφάς. εἰ δὲ ἄθλα τοῖς δικαίοις ὑγεία καὶ
πλοῦτος, ἐχέτω μηδένα τῶν ἀσεβῶν ὑγιαίνειν,
μηδὲ πλουτεῖν· ὑγείαν γὰρ τιμὴ τοιάνδε κατάστασιν
τῆς ψυχῆς ζητητέον, καὶ πλοῦτον τὸν κατὰ τὸν σο-
λομῶντα λύτρον τυγχάνοντα τῆς ψυχῆς, λέγον-
τα· λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἰδίου πλοῦτος·
φοβητέον δὲ πενίαν καθ' ἣν ἀναγέγραπται· πτω-
χὸς δὲ ἐκ ὑφίσα᾽ ἀπειλή· ἐπὶ δὲ τραύματα,
καὶ μώλωπας, καὶ νόσις * ἐπληπτέον, τὰ γινό-
μενα διὰ τὴν κακίαν ταῖς ἀκραστεκτούσαις
ψυχαῖς· θεὶ οὖν καὶ ὁ θεοφήτης μέμφεται
τοὺς ἐν τοῖς τοιούτοις τυγχάνοντας, λέγων· ἀπὸ
ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐ τραῦμα, οὐ μώλωψ,
οὐ πληγὴ φλεγμαίνουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα
ἐπιθεῖναι, οὐ ἔλαιον, οὐ καταδέσμους· ταῦ-
τα μὲν οὖν αὐτάρκη τοῖς μὴ πάνυ ἀμελέσι,
θεοῖς τε ἀπὸ τούτων ἑαυτοὺς ἀναλεξαμένοις
τὰ θεισσῶντα ῥητὰ τῆς γραφῆς, ἐπιβάλλειν
τὴν ἀξιανόησιν τῆς εὐσεβείας καὶ ἁγίου πνεύμα-
τος· ἐπὶ δὲ ὥσπερ καὶ σιωπῆσαι τοὺς διομένους τάδε
εἶναι τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα, καὶ
τάδε τὰ κακὰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ταῦτα
θεωρητέον, ὅτι πᾶν τὸ διά τι, ἔλαττόν ἐστι
τοῦ δι' ὅ ἐστιν· οἷον τιμαὶ καὶ καυχήσεις καὶ ἔμ-
πλασμοὶ δι' εἶδος θεσλαμβανόμενα, ἐλάττο-
να τυγχάνει τῆς ὑγείας· καὶ ὡς ἰατρικοῖς ὃ
βοηθήμασι ταῦτα λέγοιτο ἀγαθὰ, χρὴ ἐπι-
λαμβάνειν ὅτι οὐκ ἔστι τελικὰ ἰατρικῆς ἀγα-
θὰ, ἀλλὰ ποιητικὰ τελικοῦ· ὃ καὶ τῇ ἰατρικῇ
ἀγαθὸν, ἡ τε σώματος ὑγεία· ἔτω δίνῃ καὶ
εἰ τάδε ταῖς ἐντολαῖς τηρητέον οὐ χάριν τοῦ δι' τῶνδε
τῶν ἀγαθῶν τυχεῖν. ταῦτα γὰρ σωματικά ἐστι,
καὶ ταῦτης· αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἔσονται οὐκ
ἀγαθαὶ ὡς τελικαὶ, ἀλλ' ἢ ἄρα ὡς ποιητικαὶ
ἀγαθῶν. κἂν ἔσαι διαφέρων ὁ πλοῦτος οὐ ὅσον
ἐπαγγέλλεσθαι τῇ γραφῇ, καὶ ἡ δι' σώματος
ὑγεία, τὸ δικαιοσύνης, καὶ αὖ τὸ ὁσιότητος, καὶ τὸ δυσεβείας, καὶ τὸ θεοσεβείας τὰ τελικώ-
τατα ἀγαθήματα· ἁπλῶς ἀγαθὰ ἔξαδε, ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἀρετῆς μὴ γι-
νωσκόντων, ἀλλὰ τὰ ὑλικὰ αὐτῆς θεωτιμώντων· πάντων γὰρ ἐστὶν ἀποπώτατον τῶν

existimet, qui multis gentibus mensas in ci-
vitate aperiat, & in dando & accipiendo
occupetur, & res veritas faciat? *Pecuniam* Psal. 14.5.
enim suam non dedit fœnori, & munera super
innocentes non accepit: & qui facit hæc, non
commovebitur in æternum. Et in Ezechiele: Ezech. 18.
Sanctus fœnori & lucro pecuniam non occu- 8.
pavit. Sed & febrim propter peccata acci-
dere, nemo nisi admodum rudis & ignarus
existimet, cum hujus morbi causse sæpe ma-
nifestæ sint: aut enim propter continentem
aërem, vel propter tales aquas; vel propter
talia alimenta: &, si justis sanitas & divi-
tiæ præmia proponuntur, neminem impro-
bum sanum aut divitem esse oportebat. Sed
sanitas recta animi constitutio quærenda
est; divitiæ vero, quæ Solomonis senten-
tia, pretium animæ viri sunt; *Pretium,* in- Prov. 13.8
quit, *animæ viri divitiæ ipsius.* Paupertas
vero fugienda est, de qua scriptum est;
Pauper autem non subit minas: vulnera autem Prov. ibi.
& vibices & morbi accipiendi sunt, quæ
propter vitium dissolutis mentibus eve-
niunt; unde & Propheta, eos qui in iis
sunt, reprehendit; *A pedibus,* inquit, *usque* Isa. 1.6.
ad caput, neque vulnus, neq; vibex, neq; plaga
inflammata: non est medicamentum, cur impo-
natur, neque oleum, neque alligatura. Hæc
itaque vel iis qui plane non negligant, suffi-
ciunt; unde collectis sibi scripturæ dictis
quæ repugnare videntur, actionis sancti
Spiritus dignam intelligentiam assequi stu-
deant. Præterea ut iis os occludatur, qui
bona esse, quæ sanctis danda sunt, arbitran-
tur; mala, quæ malis, hæc videntur adji-
cienda; omne quod est propter ali-
quid, minus est eo propter quod est;
quemadmodum sectiones, ustiones, & em-
plastra, quæ propter sanitatem sumuntur,
minora sunt sanitate. Etsi hæc, ut in me-
dicinæ auxiliis bona dicantur, ita est acci-
piendum, ut non sint bona finis, sive ultima
medicinæ, sed efficientia. Bonum autem
finis in medicina, corporis sanitas est. Sic
igitur, si mandata hæc servanda sunt, ut
bona hæc consequamur; præmia autem bo-
na corporis & externa sunt, bonæ actiones
bonæ non erunt, ut ultimæ ac perficientes,
sed ut efficientes bona, & præstabunt divi-
tiæ, quas polliceri Scripturam putant, &
corporis sanitas, à justitia, & ab ipsa sancti-
monia, & pietate, & religione tantis & tam
præclaris actionibus; quæ admittere ho-
minum est; qui virtutis dignitatem igno-
rant, sed res crassas & humiles ipsi antepo-
nunt. Omnium enim est absurdissimum di-
cere, præclaris facinoribus præstare divi-

tias,

tias, & corporis sanitatem; cui nefariæ doctrinæ affixi nonnulli crediderunt, fore ut excitatis corporibus, in vitam reduces juxta primas illas promissiones, edamus hos & illos cibos, & bibamus; aliqui, ut liberos etiam quæramus. Hæc si ad Ethnicos pervenerint, magnum stoliditatis & stultitiæ probrum Christianismo affigent, cum meliora sentiant à fide alieni: nos vero, quod ex sacrorum librorum accurata lectione perspicere potuimus, jam apponemus. Dicebamus enim placere nobis, in arbitrariis & non arbitrariis bona & mala esse. Verum inter arbitraria bona non enumerabamus valetudinem, sanitatem, formam, gloriam, divitias; & quantum eniti potuimus, dubitationem omnem breviter solvere conati sumus. Quænam ergo bona sint, quæ libere non suscipiuntur, nunc dicendum

Psal. 126. 1 est, quoniam verum est id: *Nisi Dominus ædificaverit domum, frustra laboraverunt qui ædificant eam*; &: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.* Ædificat domum quicunque proficit: custodit civitatem, quicunque perfectus; vanum autem opus ædificantis, & vana custodia servantis, nisi Dominus ædificaverit, & Dominus custodierit. Extra liberam voluntatem nostram fuerit bonum, virtus Domini, quæ ædificantis ædificationem adjuvat, & ei opitulatur, unaque cum eo ædificat, qui ædificationem per se consummare non potest: idem de custodita civitate sentiendum est. Et quemadmodum si dicerem bonum agriculturæ, quod fructum efficit, mixtum esse ex libertate quę in arte est agricolæ, & non arbitrario quod à providentia est, propter aëris temperiem & imbris sufficientem copiam: sic bonum ejus, quod est rationis compos, mixtum est ex voluntate ipsius, & conspirante divina virtute in eo qui honestissima suscipit. Non solum igitur ad id ut honestus & bonus fiat aliquis, opus est voluntate nostra & divina ope conspirante, quæ, quantum ad nos, arbitraria non est; sed ad id etiam ut qui honestus & bonus evasit, in virtute perseveret: quod nimirum in ruinam delapsur⁹ sit etiam perfectus, si in honestate fuerit elatus, & sibi hujus caussam arroget, nec debitam gloriam referat ei, qui multo plus ad acquirendam & retinendam contulit. Talem autem quondam caussam ejus qui ab Ezechiele dicitur inculpatus ambulasse in omnibus viis suis, donec inventa fuerit in eo iniquitas; quod caussam esse arbitramur, cur is

Ezech. 28. 15.

A διὸ πραγμάτων λέγειν διαφέρειν τὸ πλατεῖν, τὸ ὑγιαίνειν σωματικῶς· διὰ τὰ μοχθηρὰ δὲ ταῦτα δόγματα ἀκολέθως τινὲς προσῆκαν, τῷ μὴ τὴν ἀνάστασιν ἐν ταῖς πρώταις ἐπαγγελίαις ἐᾶσαι ἡμᾶς μέλλειν τὰ τοιάδε ἔδεσματα, καὶ πίνειν. πινὲς δὲ καὶ τεκνοποιεῖν ταῦτα δὲ φθάσαντα καὶ εἰς τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, μεγάλης δυνθείας δόξαν ἀπενέγκασθαι ποιήσει τὸν χειρίονα μὸν πολλῷ βελτίονα δόγματα ἐχόντων πιῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως· ἡμεῖς δὲ ἤδη τὸ

B φανόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἱερῶν λογίων ἀπαγησόμεθα· ἐφάσκομεν γὰρ ἀδιάφορα εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· ἐμοὶ μὲν ἠναθμεῖτο εἰς τὰ ἀποφαίρετα τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑγείαν, καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον. καὶ τὸ δυνατὸν ἐπειρώμεθα τὰ πλείονα ὡς ἐν ἐπὶ πλεῖ-

C στον διαλύσασθαι· τίνα τοίνυν ἐστὶ τὰ ἀποφαίρετα ἀγαθὰ ἤδη λεκτέον. ἐπεὶ ἀληθὲς τὸ ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ὠκοπάσαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. καὶ ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων. οἰκοδομεῖ μὲν οἶκον, πᾶς ὁ προσκόπλων· καὶ φυλάσσει πόλιν, πᾶς ὁ τελειούμενος τὸν ἔργον τῆς οἰκοδομούντος, καὶ μάταιον ἡ φυλακὴ τῆς πρώτου, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ, καὶ κύριος φυλάξῃ· ἐκτὸς ἂν εἴη τῆς ἀποφάσεως ἡμῖν ἀγαθὸν, ἡ ἀνθλαμ-

D βανομένη τῆς κυρίας δυνάμεως τὸ οἰκοδομεῖν τῆς οἰκοδομοῦντος· καὶ συνοικοδομοῦσα τῷ μὴ δυναμένῳ καθ' αὑτὸν ἀπαρτίσαι τὸ οἰκοδομούμενον. τὰ δ' αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῆς φυλασσομένης πόλεως νοητέον, καὶ ὡσαύτως ἐὰν ἐπιμένει τὸ γεωργικὸν ἀγαθὸν, τὸ ποιητικὸν τῆς καρποῦ, μικτὸν εἶναι ἐκ τῆς ἀποφατικῆς τῆς τοῦ τεχνίτου τῆς γεωργοῦ, καὶ ἀποφατικῆς τῆς τῶν ἀγρονοίας τῆς τοῦ τοῦ ἀέρος, εὐκρασίαν, καὶ φορὰν

E αὐτάρκους ὑετοῦ· ἔτω τὸ τῆς λογικοῦ ἀγαθὸν μικτόν ἐστιν, ἔκ τε τῆς ἀποφατικῆς ἀπὸ, καὶ τῆς συμπνεούσης θείας δυνάμεως τῷ τὰ καλλίστα προελομένῳ· ἐ μόνον τοίνυν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἡνῶσθαι, χρεία καὶ τῆς ἀποφατικῆς τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἵνα ἐστὶν ὡς ἀποφαίρετον· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἡνῶσθαι καλὸν καὶ ἀγαθὸν διαμεῖναι

ἐν τῇ ἀρετῇ. μεταπεσούμενος καὶ ἐν τελειωθέντος, εἰ μὴ ἀποτεραπεύθη ἀπὸ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς ἐπιγραφῆς τότε αἴτιον. ἐχὶ δὲ τὴν δέησαν δόξαν ἀναφέρων τῷ τὸ πολλῷ πλεῖον δωρησαμένῳ εἰς τὴν κτῆσιν καὶ τὴν σωσοχὴν τῆς ἀρετῆς. διοῦ τὸν δέ τι αἴτιον καὶ ἐν τῷ καθ' ὃν ἐξεκλίνειν ἐξημένος ἀμώμως ἀποπατετηκέναι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ἕως ἐυρεθῇ ἀνομία ἐν

ἐν αὐτῷ, ἡγούμεθα τυγχάνειν τοῦ αὐτὸν κατὰ τὸν ἡσαΐαν ἐκπεπτωκέναι τοῦ οὐρανοῦ, ἑωσφόρον ποτὲ γενόμενον, πρωῒ ἀνατέλλοντα, ὕστερον συντετριμμένον ἐπὶ τὴν γῆν. οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐάν τις τέλειος ᾖ, τῆς ἀπὸ θεοῦ σοφίας ἀπούσης, ἀληθὲς τὸ εἰς οὐδὲν αὐτὸν λογισθῆναι. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς τάξεως, καὶ ἀρχικῆς, καὶ πάσης τῆς, ὅσον θεὸς πάρεστιν αὐτῇ, θείας τυγχανούσης· τάχα γοῦν ὁρῶν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος πολὺ ἔλαττον τὸ ἡμέτερον προαιρετικὸν τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, φησὶ τὸ τέλος, οὐ τοῦ θέλοντος εἶναι, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ· οὐχ ὡς χωρὶς τοῦ θέλειν, καὶ τοῦ τρέχειν ἐλεοῦντος θεοῦ, ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ὄντος τοῦ θέλειν, καὶ τοῦ τρέχειν, συγκρίσει τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ καλοῦ δεόντος μᾶλλον * ἀνατιθέναι τῷ ἐλέῳ τοῦ θεοῦ, ἢ τῷ ἀνθρωπίνῳ θέλειν καὶ τρέχειν· ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ παρεκβεβηκέναι δοκοῦντες, ἐξητάσαμεν. πειθόμενοι ἀναγκαῖα αὐτὰ εἶναι, πρὸς τό· πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; κατὰ τὸ δυνατὸν γὰρ ὁ λόγος τοῖς λέγουσι πολλοῖς. τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ, παρέστησε καὶ ἔδειξε τίνα τὰ ἀγαθά. δῆλον δὲ ὅτι καὶ τίνα τὰ κακά· ἵνα διά τε ἀσκήσεων καὶ εὐχῶν κτησώμεθα τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἀνατρέψωμεν τὰ κακὰ ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ἀλλ' ἐπείπερ ἐστὶν ἐν τῷ φράζειν ὅτε μὲν κυριολεκτεῖν, ὅτε δέ που καὶ καταχρῆσθαι, οὐ θαυμαστὸν εἴποτε εὑρήσομεν τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν προσηγορίαν κειμένην ἐπὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων παρὰ τοῖς οὐχ ὑγιῆ δόγματα ἔχουσιν· οἷγε ἐν τῷ ἰώβ. εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ· κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλαις ἱερουσαλήμ· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, εἰ τὰ τοιάδε χρηστά τινα, καὶ ἡδέα τυγχάνοντα ἐδοξάμεθα παρὰ τῆς προνοίας εἰς ἡμᾶς ἐφθακότα, πικρὰ καὶ ἐπίπονα οὐχὶ προθύμως ἐνεγκοῦμεν; λέγεται τό. εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν. καὶ ἀντὶ τοῦ φάναι, κατὰ πρόνοιαν τάδέ τινα τῇ ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ τοῦ παιδευθῆναι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ γεγένηται, γέγραπται τό. κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας ἱερουσαλήμ· δεήσει τοίνυν τὰ πράγματα συνιέντας, μὴ γλίσχρους εἶναι περὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ καταλαμβάνειν πότε κυρίως τῶν πραγμάτων ταῦτα τέτακται καὶ πότε διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὀνομάτων ἐν καταχρήσει· εἰ δὲ ὁ σωτὴρ τάδέ τινα ἰάσατο, καὶ ἐδωρήσατο ὑγείαν, καὶ ὄψεις, καὶ ἀκοὰς ἀνθρώποις, προηγουμένως μὲν τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν ζητητέον, τοῦ λόγου τὰ τῆς ψυχῆς πάθη θεραπεύειν διὰ τούτων τῶν ἱστορικῶν δηλουμένου· οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ

A ipse apud Esaiam cœlo exciderit, qui prius fuerat Lucifer mane oriens, postea contritus, & afflictus in terram. Non solum enim in filiis hminum, si quis perfectus sit, si absit ea, quæ ex Deo est, sapientia, verum est eum nihili esse factum: sed & in Angelorum ordine, ac principali, & in omni ordine, qui, quantum Deus ipsi adest, divinus est. Forte igitur sacrosanctus Apostolus, qui sciret multo minus conferre ad comparanda bona voluntatem nostram, quam divinam virtutem, demum ait: *Non esse volentis neque currentis, sed Dei miserantis*: non quasi Deus non volentes, aut non currentes adjuvet; sed quasi nihil sit velle, & currere ad Dei misericordiam: atque idcirco par esse, Dei misericordiæ, quam humanæ voluntati, aut cursui, bonum potius adscribi. Atque hæc prolixius disputata sunt, quæ necessaria esse putabamus ad id illustrandum: *Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?* quoad enim fieri potuit, disputatio nostra, multis quærentib⁹, *Quis ostendet nobis bona?* quænam bona sint, ostendit & demonstravit; imo etiam, quænam sint mala: ut laboriosis exercitationibus & precibus acquiramus bona, & à nostris mentibus mala avertamus. Sed quoniam interdum proprie, interdum improprie loqui licet, non mirabimur si bonorum & malorum nomen, corporeis, & iis quę externa vocantur, ab iis qui non recte sentiunt, attributum reperiemus, velut in Job; *Si bona suscepimus è manu Domini, mala non sustinebimus?* & apud Hieremiam: *Descenderunt mala à Domino super portas Hierusalem.* Pro eo enim quod est, si quæpiam utilia & jucunda suscepimus, quæ à providentia ad nos pervenerunt, quidni dura & molesta libenter feremus? dicitur; *Si bona suscepimus ex manu Domini, mala non sustinebimus?* Et cum dici potuisset; Hæc Hierusalem ad erudiendos ejus cives divina providentia evenerunt, scriptum est: *Descenderunt mala à Domino in portas Hierusalē.* Oportebit ergo nos, rebus intellectis, nominum non ita tenaces & parcos esse, sed videre, ubi proprie rebus imponantur, & ubi propter inopiam improprie. Si autem Servator quædam medicatus est, & sanitatem dedit, & visum, & auditum hominibus, altior eorum sensus inprimis quærendus est, cum verbum perturbationes animi curare his historiis significetur, neque ab-

Esai. 14.12

Rom. 9. 16

Ioh. 2.10

Mich. 1.12

surdum fuerit, in iis quæ in historia promittuntur, facta intelligere, ad eorum qui tunc erant hominum admirationem & stuporem, ut qui sermonibus demonstrationis & doctrinæ non crederent, virtutes prodigiorum reveriti doctori adhærerent.

A κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπαγγελόμενα νοεῖν δεῖ, ἃ τοῖς καταπλήξεως ἦν τότε ἀνθρώπων. ἵνα οἱ μὴ πειθόμενοι λόγοις ἀποδεικτικοῖς καὶ διδασκαλικοῖς, δυσωπηθέντες ταῖς τερασίας δυνάμεις, συγκαταθῶνται τῷ διδάσκοντι.

EX COMMENTARIIS in Psalmum 40.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ν. ΨΑΛΜΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ.

Postquam principium historiæ de Vria ad reconditum sensum rapuit, infert:

B Ἐν μέρει τὸ κατὰ τὴν θείαν ἱστορίαν τῷ λόγῳ ἀλληγορήσας, ἐπιφέρει.

Eodem Interprete.

SI cui autem violentum esse videtur, quod partem historiæ ad abstrusum sensum transtulerim, nec eam æquabiliter interpretatus sim, apertum est hæc temere dictum iri, alia porro in hunc locum inquirenda esse, nisi quidem qui locum hunc accuratissime perpenderit, inveniat quo modo omnia conciliet quæ de homine interfecto & ejus illa bonitate dicuntur, cum nollet domum C suam adire, ibiq; requiescere, cum populus in castris esset, & militiam toleraret. Sed nescio quo pacto, qui reconditum in his sensum nolunt admittere, & dictionem per se nudeque scriptam esse putant, assequentur voluntatem sancti Spiritus, qui scriptione res eas dignas judicavit, in quibus non solum turpis libido, sed & crudelitas & inhumanitas David coarguitur, qui ausus esset in Uriam facinus alienissimum à quovis homine qui vel mediocriter bonis moribus D fuisset excultus. Dixerim equidem, quemadmodum judicia Dei magna & inexplicabilia sunt, quæ videntur rudibus & ineruditis mentibus erroris causam dare: ita Dei Scripturas, magnas quidem & arcanis abstrusisq; & difficillimæ considerationis sententiis refertas esse, sed & difficillimam habere explicationem, & videri rudes ac incultos dissentientium animos in errorem impulisse, qui inconsiderate nec sine dementi temeritate Deum reprehendunt ob eas quas non intelligunt Scripturas: indeque ad alium Deum fingendum prolabuntur. Itaq; tutissimum est explanatoris Verbi interpretationem expectare, & ejus quæ in arcano latet sapientiæ, quam nemo principum hujus seculi novit, secundum denudationem mysterii temporibus æternis conditi, declarati Apostolis & eorum similibus per scripturas propheticas, & Servatoris nostri Verbi, quod erat in principio apud Deum, in ipsos exortum.

1. Cor. 2, 7, 8.

Rom. 15, 25, 26.

Εἰ δέ τῳ βίαιον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐκ μέρους μὲν ἱστορίαν ἀλληγορῆσαι, μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτὴν, δῆλον ὅτι ταῦτα μὲν μάτην λελέξεται, ἀλλὰ δεῖ εἰς τὸν τόπον ζητητέον, εἰ μή ἄρα ἐπὶ πλέον τὰς βασανίσας τὸν τόπον, διέξιπωτα ἀποκαλύψῃσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν ἀναιρεθέντα ἄνδρα καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτῷ χρηστότητα· μὴ βουλόμενον εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον καὶ ἀναπαύεσθαι, καὶ λαὸν ὄντα στρατοπεδευόμενον τυγχάνοντα καὶ ἀγωνιῶντα· οὐκ οἶδα δὲ τοὺς οἰομένους τὴν ἐν τοῖς ἀλληγορίαν, καὶ τὴν λέξιν οἱ ἑαυτοὺς ἀναγεγραφθαι νομίζοντας, ἀξιωθῆναι τοῦ ἐλήματος ἁγίου πνεύματος πράγματα ἀναγραφῆς ἀξιώσαντος· ἐφ' οἷς οὐ μόνον ἀκολασία, ἀλλὰ καὶ ὠμότης, καὶ ἀπανθρωπία κατηγορεῖται τοῦ Δαβίδ, τολμήσαντος εἰς τὸν θείαν πρᾶγμα ἀλλότριον καὶ τοῦ τυχόντος ἤθους μετεῖναι βελτιωθέντος· ἐγὼ δ' εἰποιμι ἄν, ὅτι ὥσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαι καὶ δυσδιήγητοί εἰσι, δοκοῦσαι ἅπασι τυγχάνειν τοῖς ἀπαιδεύτοις πλανᾶσθαι ψυχάς. ἕτω καὶ αἱ γραφαὶ αὐτοῦ, μεγάλαι μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσὶν ἀπορρήτων καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων, σφόδρα δὲ καὶ δυσδιήγητοί εἰσι, καὶ ἅπασι δοκοῦσι τοῖς ἀπαιδεύτοις πλανᾶσθαι τῶν ἑτεροδόξων ψυχὰς ἀσυνετήτως καὶ μὴ προπετείας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν ὁ νοοῦσι γραφῶν, καὶ διὰ τὸ ἐκπίπτοντας ἐπὶ ἀναπλασμὸν ἄλλου θεοῦ· ἀσφαλὲς οὖν τὸ περιμένειν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ σαφηνιστοῦ λόγου, τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας ἀποκεκρυμμένης, ἣν ἔδωκε τῷ δεχόντων τὸ αὐτοῦ τότε ἔγνωκε, καὶ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐκείνοις ὁμοπλοίοις, διά τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς γενομένης εἰς αὐτὸς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγου τοῦ ὄντος πρὸς τὸν θεόν.

EX

EX ORIGENIS HOMILIA,

in Psalmum 82.

Interprete HENRICO VALESIO.

Ἐλήλυθέ πις ἐπὶ τὸ παρόντος μέγα φρονῶν ἐπὶ τῷ δυσαδῆ πεσσεύειν γνώμης ἀθέα, καὶ ἀσεβεσάτης, καλεμβρύης ἑλκεσαίτῶν, νεωτὶ ἐπανισαμβρύης ταῖς ἐκκλησίαις· ἐκείνη ἡ γνώμη ἕια λέγει κακὰ ἐξαγορεύσομαι ὑμῖν, ἵνα μὴ συναρπάζησθε· ἀθετεῖ πινα ἀπὸ πάσης γραφῆς. κέχρηται ῥητοῖς πάλιν ἀπὸ πάσης παλαιᾶς τε καὶ εὐαγγελικῆς. τὸν ἀπόστολον τέλεον ἀθετεῖ. φησὶ γὰρ ὅτι τὸ δρνήσασθαι ἀδιάφορόν ἐστι. καὶ ὁ μὲν νοήσας, τῷ σώματι ὃν ἀναγκαίως ἠρνήσατο, τῇ δὲ καρδίᾳ ἐγὶ καὶ βίβλον πινα φέρουσιν, ἣν λέγουσιν ἐξηγορεύ* καταπεπλωκέναι, καὶ τὴν ἀκρόασιν ἐκείνης, καὶ πιστεύσαντα, ἄφεσιν λήψεσθαι τῶν ἁμαρτημάτων, ἄλλην ἄφεσιν παρ' ἣν χριστὸς ἰησοῦς ἀφῆκε.

* Rob. Steph. πι πιασεται

QUidam nuper advenit de se ipse magnifice sentiens, utpote qui impiam & nefariam Heleesaitarum opinionem, quæ adversus Ecclesiam recens coorta est, possit defendere. Exponam autem vobis, quæ & quanta perperam asserat hæc secta, ne forte vos ab illa abripi sinatis. Ex universo sacræ Scripturæ canone quædam rejicit; quibusdam vero utitur testimoniis, tum ex Vetere Instrumento, tum ex Evangelio. Paulum quidem Apostolum integrum repudiat. Docet præterea indifferentem rem esse Christum abnegare; & eum qui sapit, ore quidem tenus in ipso discrimine negaturum esse, sed non ex animi sententia. Librum etiam proferunt, quem è cœlo delapsum affirmant: eosque qui auscultaverint illi, & crediderint, peccatorum veniam consecuturos, & quidem diversam ab illa peccatorum remissione, quam Jesus Christus impertiit.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ.

Ἐκ δ' εἰς τὸ ᾆσμα μικρᾶς τόμε, ὃν ἐν τῇ νεότητι ἔγραψεν.

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN CANTICUM CANTICORUM

E parvo Tomo in Canticum, quem juvenis scripserat.

Interprete JOANNE TARINO.

Τῶν μὴ ἐξειληφότα τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς, τῶν τε λεγόντων, καὶ τῶν πρὸς ἃ ὁ λόγος, πολλὴν παρέξει σύγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸ λέγον πρόσωπον ὁ, τί ποτέ ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ὁποῖον, καί ποτε τὸ λέγον ἐπαύσατο προσώπου, καὶ πρὸς ὅτου ἐστὶ * πολλάκις τηρουμένου, καὶ ἑτέρα πρόσωπα τὰ αὐτὰ λέγοντος, ἢ δι' ἃ πρὸς ὃ ὁ λό-

* al. ἀλλ' ὑπ

QUi non perceperit proprietatem personarum divinæ Scripturæ, tum earum quæ loquuntur, tum ad quas verba fiunt, multum illi perturbationis afferent quæ dicuntur, quærenti, quænam sit persona loquens, quænam ea ad quam sermo sit, cur desierit persona quæ loquebatur; cum sæpe cui verba fiunt, reservetur, & alia cum ea ipsa loquatur, vel ea ad quam erat sermo

non amplius audiente, sed altera dicta excipiente, cum nihilominus maneat quæ loquebatur. Ambæ interdum mutantur, & ea quæ dicit, & cui dicitur: vel cum utraque diutius maneat, non aperte significantur manere. Quid autem opus est horum singulorum exempla quærere, cum Prophetarum scripta ipsorum copia referta sint? Quæ caussa est non sane levis, cur obscuritas dictorum non dijudicetur. Est autem is Scripturæ mos, ut ab uno sermone ad alium illico transiliat, idque obscure ac confuse admodum Prophetæ faciunt.

A γος οὐκέτι ἀκούοντος, ἑτέρου δὲ διαδεξαμένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος· ἔστι δ' ὅτε μεταβάλλει ἀμφότερα, καὶ τὸ λέγον καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος, ἢ ἐπὶ πλεῖον μένοντα ἀμφότερα, οὐ σαφῶς δηλοῦται μένοντα· τί δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα ζητεῖν ἑνὸς ἑκάστου τούτων πάνυ τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; ἥ τις καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἡ τυχοῦσα μὴ διακρινομένης τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων· ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς γραφῆς, τὸ ταχέως μεταB πηδᾶν ἀπὸ τοῦ περί τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἑτέρων. καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας·

Rursus ex secundo Tomo Commentariorum in Canticum Canticorum.

Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ β'. τόμου τῶν εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων·

Eodem Interprete.

AD hæc quoque attende, quod Sol, cum clarus & lucidus sit, caussam habere videtur denigrandi, non per se, sed propter eum, qui, ut diximus, denigratur. Ita nunquam Dominus cor indurat Pharaonis, cum hujus indurationis in eo sit caussa, qui duris operibus Hebræorum vitam fatiget, luto, lateribus coquendis, & cunctis operibus; non iis modo, quæ in montibus & collibus, sed etiam quæ in campis: suo enim vitio factus quodammodo materiatus & secundum carnem omnimodis vivens, luto amicus, vult etiam Hebræos lutum macerare, qui principalem animi partem non haberet à luto puram: qui quidem, ut lutum à Sole induratur, sic à Dei radiis Israel inspicientibus induratus est. Quæ illius esse loci propria, nec nudam in eo historiam proponi, planum erit, si quis animadvertat, cum angerentur & ingemisceernt filii Israel, neque propter laterum officinam, neque propter lutum, neque propter paleas, sed propter opera ingemuisse: & ascendit clamor eorum ad Deum, non à luto, sed rursum ab operibus. Quare audivit Dominus gemitus ipsorum, non audiens gemitus eorum, qui non ab operibus, sed à luto & terrenis actionibus ad ipsum clamabant.

C ΠΡόσχες δὲ καὶ τούτοις, ὅτι ὁ ἥλιος λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὢν, δοκεῖ τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ μελανοῦν, οὐ παρ' ἑαυτόν, ἀλλὰ παρὰ τὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μελανούμενον· οὕτω δὲ καὶ μήποτε σκληρύνει κύριος τὴν καρδίαν φαραὼ τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατοδυνῶντα τὴν τῶν ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκληροῖς, τῷ πηλῷ, καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις. οὐχὶ καὶ τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν πεδίοις. ὑλικὸς γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγενημένος, καὶ κατὰ σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πηλῷ φίD λος τυγχάνων, βούλεται καὶ τοὺς ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ καθαρὸν πηλοῦ· ὅσπερ ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τῷ ἰσραὴλ ἐσκληρύνθη· ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τόπον, καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν, δῆλον ἔσται τῷ ἐπιορῶντι, ὅτι ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας, οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ ἀνέβη ἡ βοὴ αὐτῶν πρὸς θεὸν, οὐκ ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ E πάλιν* ὑπὸ τῶν ἔργων· διὸ καὶ *εἰσήκουσε κατὰ τῶν στεναγμῶν αὐτῶν. οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων βοώντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηΐνων πράξεων·

*χρ. ἀπὸ χρ. ἐσήκουσε κατὰ τῶν στεναγμῶν αὐτῶν.

ORI-

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΕΡΕΜΙΑΝ ΟΜΙΛΙΑΙ ιθ'.

ORIGENIS IN PROPHETAM JEREMIAM HOMILIÆ XIX.

ΟΜΙΛΙΑ α'.

HOMILIA I.

Τὸ ῥῆμα ὃ ἐγένετο ὑπὸ ἱερεμίαν τὸν τοῦ χελκιου. καὶ τὰ ἑξῆς.

(*juxta Hieronymum* I.)

Verbum DEI *quod factum est ad Ieremiam filium Chelciæ, &c.* Ierem. 1. 1.

Interprete S. HIERONYMO.

Ὁ Θεὸς εἰς ἀγαθοποιΐαν προχειρός ἐστιν, εἰς δὲ τὸ κολάσαι τοὺς ἀξίους κολάσεως μελλητής· δυσάμυνος γοῦν ἐπάγειν τὴν κόλασιν τοῖς ἅπαξ αὐτὸν καταδικάζουσιν μὴ σιωπῇς, μὴ δὲ μὴ προδιαμαρτύρασθαι, ἀδάμως δέ ποιεῖ· ἀλλὰ κἂν καταδικάζῃ, προλέγει αὐτῷ τὸ προκείμενον, ὑπὲρ τοῦ ὑπερβαλεῖν ἀπὸ τῆς κακοδικίας τὸν κακοδικασθησόμενον· τούτων μὲν παραδείγματα ἔστιν ἀπὸ τῶν γραφῶν λάβειν πολλά. ὀλίγα δὲ προσάξω μόνον τὰ ὑπὲρ τοῦ παρόντος ὑποπίπτοντα, ἵνα ἐλθόντες ἐπὶ τὸν σκοπὸν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων· οἱ νινευῖται γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἐγεγόνεισαν, καὶ κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ κατασκαφήσεται· οὐκ ἐθέλων εἶπεν ὁ θεὸς καταδικάσαι αὐτούς. ἀλλὰ διδοὺς αὐτοῖς τόπον μετανοίας καὶ ὑπεροφῆς ἔπεμψεν ἑωρακὼς προφήτην, ἵνα εἰπόντος αὐτοῦ· ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται), οἱ καταδεδικασμένοι μὴ καταδικασθῶσιν, ἀλλὰ μετανοήσαντες τύχωσι τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ· οἱ ἐν Σοδόμοις καὶ Γομόρρας ἦσαν καταδεδικασμένοι, ὡς δῆλον ἐκ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ τῶν πρὸς τὸν Ἀβραάμ. ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτῶν πεποίηκαν οἱ ἄγγελοι, θέλοντες σώζεσθαι τοὺς μὴ θέλοντας σώζεσθαι, λέγοντες τῷ Λώτ· εἰσί τινες σοι ὧδε γαμβροί, ἢ υἱοί, ἢ θυγατέρες; οὐκ ἀγνοοῦντες ὅπου ἔχ' ἑπου) ἐκεῖνοι τῷ Λώτ, ἀλλὰ ποιοῦντες τὰ τοῦ ἐπέμψαντος αὐτοὺς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας· τὸ ὅμοιον εὑρήσετε καὶ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν· ἀναγέγραπται ὁ χρόνος τῆς προφητείας αὐτοῦ, πότε ἤρξατο, καὶ μέχρι πότε προεφήτευσεν· εἶτα ὁ ἐντυγχάνων, ἐὰν μὴ προσέχῃ τῇ ἀναγνώσει, μηδὲ ἐξετάζῃ τὸ

DEus ad benefaciendum promptus est: ad puniendos autem eos qui pœna A digni sunt, dissimulat. Cum possit quippe tacens sine contestatione venturi punire eos quos semel dignos supplicio judicavit, nunquam hoc facit: sed etiam si condemnaverit, dicit, quod sibi semper dicere propositum est, ut liberentur à condemnatione per pœnitentiam, qui condemnati fuerant per delictum. Horum exempla cum de Scripturis multa possimus accipere, sufficiunt ad præsens incidentia, ut veniam[9] ad eorum quę lecta sunt, contemplationem. Ninivitæ peccatores condemnati erant à B Deo; *Adhuc enim tres dies, & futurum ut Ni-* Ion. 3. 4. *nive subvertatur.* Noluit Deus cum silentio punire damnatos, sed dans eis locum pœnitentiæ & conversionis, misit ad gentes Hebræorum Prophetam; ut dicente illo: *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, qui condemnati fuerant, non perirent: sed agentes pœnitentiam, impetrarent misericordiam Dei, qui in Sodomis & Gomorrhis jam erant exitio destinati, ut manifestum est ex sermonibus Dei, quos locutus est ad Abraham; attamen quod erat suum, fecerunt Angeli, volentes eos salvare, qui se indignos salute judicaverunt, hæc dicentes ad Lot: *Est tibi hic aliquis gener, aut fi-* Gen. 19. 12. *lii, aut filiæ?* Neque enim ignorabant non esse eos secuturos Lot, sed ostenderunt suam pariter, & ejus qui eos miserat, benignitatem in homines & amorem. Horum quiddam simile invenimus & in Hieremia scriptum esse: est enim annotatum tempus prophetiæ ejus, quando cœpit prophetare, & quousque. Ergo qui Scripturas legit, si

lectioni diligenter intendat, & requirat eorum quæ scripta sunt voluntatem, dicere

MSS. R. historiæ superscriptiæ est, quo

potest * ex historiæ superscriptione, quo tempore Jeremias exorsus sit, & quo consummaverit Prophetiam. Quid igitur ad me tempus historiæ? Legens didici, quia cœperit prophetare in diebus Josiæ filii Amos Regis Juda, usque ad annum tertium decimum regni ejus; deinde prophetaverit in diebus Ioachim filii Josiæ, regis Juda, usque ad consummationem undecimi anni Sedeciæ filii Josiæ, Regis Juda. Et legens didici quia per tres reges prophetia ejus contepta sit, usque ad captivitatem Hierusalem in quinto mense. Quid ergo docemur per hæc, si lectioni simus intenti? Condemnaverat Deus Hierusalem propter peccata quæ fecerat, & hæc erat extrema sententia,

MS. R. relinqueretur

ut captivitati *relinqueretur. Veruntamen cum hominum sit amator, nec quenquam velit perire, antequam depopulationis tempus instaret, misit & hunc Prophetam, ut per sermones ejus ad pœnitentiam*con-

MS. converterentur.

verteretur; misit eundem & sub secundo Rege post primum, misit quoq; sub tertio. Quid plura? jam captivitas imminebat, & adhuc adhortabatur Deus tribuens (ut ita dicam) & ante unam diem locum pœnitentiæ: unde scriptum est, usque ad captivitatem Hierusalem, & usque ad quintum mensem prophetasse Hieremiam. Jam hostium vincula restrinxerant manus, & nihilominus hæc quodammodo dicebat Deus: Ecce captivi facti estis: agite, licet fero, pœnitentiam: rogate me, & parcam vobis: possum eruere de captivitate, qui tradidi.

MS. R. quiddam necessarii

Habemus itaq; * quædam necessaria ex superscriptione ista, quæ continet tempora prophetiæ, quia juxta suam clementiam exhortatur Deus semper homines ad salutem, ut cessante delicto etiam captivitas conquiescat. Hæc autem & de nobis possumus intelligere: si peccaverimus, & nos

1. Cor. 5. 5.

captivi futuri sumus. Etenim tradi peccatorem Satanæ, nihil distat ab eo quod Judæi sunt traditi Nabuchodonosor. Utque illos Deus concessit adversario, propter frequentes impietates? sic nos propter peccata quæ fecimus, tradimur spiritali Nabuchodonosor: & quos tradidi, inquit, Sa-

1. Tim. 1. 20

tanæ, ut discant non blasphemare, Apostolus de aliis peccatoribus. Puta quantum malum est peccare, ut * tradamur Satanæ

MS. R. tradar. al. tradat

captivanti animos eorum qui relinquuntur a Deo. Non sine causa autem, neque sine judicio *Deus relinquit quos deserit. Cum

MS. R. Dei relinquentis, al. Deo relinquente.

enim miserit pluviam super vineam, & vinea pro uva attulerit spinas, quid faciet nisi ut mandet nubibus, ne pluant super eam imbrem? Quapropter in proximo est propter delicta nostra, quorum nobis conscii sumus, & nos captivari. Futurum est enim,

βέλημα τῶν γεγραμμένων ἀναγνωσμάτων, ἐρεῖ ὅτι ἱστορία ἐστί, καὶ γέγραπται πότε ἤρξατο προφητεύειν ἱερεμίας, καὶ μέχρι πόσου προφητεύσας χρόνου κατέληξε προφητεύων· τί ἐν τούτοις ἐμοὶ αὐτῇ ἡ ἱστορία; ἀνέγνων ἔμαθον ὅτι ἤρξατο προφητεύειν ἐν ἡμέραις ἰωσίου, υἱοῦ ἀμώς, βασιλέως ἰούδα, ἕως ἔτους τεσσαρδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· εἶτα ἐγράφετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἰωακεὶμ, υἱοῦ ἰωσίου, βασιλέως ἰούδα, προφητεύων ἕως τοῦ συντελείας τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους σεδεκίου, υἱοῦ ἰωσίου, βασιλέως ἰούδα. καὶ ἔμαθον ὅτι κατὰ τρεῖς βασιλεῖς ἡ προφητεία αὐτοῦ συνεξέτεινεν, ἕως τοῦ αἰχμαλωσίας ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί· τί οὖν διὰ τούτων διδασκόμεθα, ἐὰν προσέχωμεν τῇ ἀναγνώσει; κατεδίκασεν ὁ θεὸς τὴν ἱερουσαλὴμ διὰ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς, καὶ ἦσαν κεκλεισμένοι εἰς αἰχμαλωσίαν ἐγκαταλειφθῆναι. ὅμως ὁ φιλάνθρωπος θεὸς ἐνεστηκὸς ἐκ καιροῦ πέμπτῃ καὶ ἦν ἐν τοῖς προφήταις αὐτοῦ τρίτης βασιλείας τοῦ ὑπὸ τὴν αἰχμαλωσίας. ἐδίδου γὰρ αὐτοῖς ὁ μακρόθυμος θεὸς, καὶ πρὸ μιᾶς ἡμέρας, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, τοῦ αἰχμαλωσίας, μετανοεῖν τοὺς ἀκούοντας, ἵνα παύσηται τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἱερουσαλὴμ, προεφήτευσεν ἱερεμίας ἕως τοῦ πέμπτου μηνὸς * ἤρξατο ἡ αἰχμαλωσία, καὶ ἐπροφήτευεν οὕτως λέγων. αἰχμάλωτοι γεγόνατε, κἂν ἔτι μετανοήσατε. μετανοησάντων γὰρ ὑμῶν προκόψεται τὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ ἐπισπάσεται ὑμῖν· ἔχομεν ἐν χρησίμου ἀπὸ τῆς ἀναγραφῆς ἐκθέσεως τοὺς χρόνους τῆς προφητείας, ὅτι πρέπει τῷ φιλανθρωπίαν ἔχειν τὸν θεὸν τοὺς ἀκούοντας μὴ παθεῖν τὰ τῆς αἰχμαλωσίας. τοιαῦτα καὶ περὶ ἡμᾶς ἐστιν. ἐὰν ἁμαρτάνωμεν, αἰχμάλωτοι καὶ ἡμεῖς μέλλομεν γίνεσθαι· τὸ γὰρ παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, οὐδὲν διαφέρει τοῦ παραδοῦναι τοὺς ὑπὸ ἱερουσαλὴμ τῷ ναβεχοδονόσορ· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι παραδίδονται διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑπὸ ναβεχοδονόσορ **, καὶ οὗτος παρέδωκε τῷ σατανᾷ. ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, φησὶ περὶ ἄλλων ἁμαρτωλῶν ὁ ἀπόστολος. ὁρᾷς ἐν πτωλίκον κακόν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, ἵνα παραδοθῶσι τῷ σατανᾷ, αἰχμαλωτίζοντα τὰς ψυχὰς τῶν ἐγκαταλειπομένων ὑπὸ θεοῦ· οὐκ ἀνιάτως δὲ κἀκείνους ἐγκαταλιπόντος θεοῦ ἃς ἐγκαταλελοιπε· ἐπὰν γὰρ πέμψῃ τὸν ὑετὸν ὑπὲρ τὸν ἀμπελῶνα, ὁ δὲ ἀμπελὼν φέρῃ ἀντὶ σταφυλῆς ἀκάνθας, τί ποιήσει ὁ θεός; ἢ τὰς νεφέλας ἐντελεῖται δὲ μὴ βρέξαι ὑετὸν ὑπὲρ

ἢ τὸν ἀμπελῶνα; ἐπεὶ δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἡμῖν αἰχμαλωσία, καὶ μέλλομεν ἁλίσκεσθαι, ἐὰν μὴ μετανοῶμεν, τῷ ναβοχοδονόσορ καὶ τοῖς βαβυλωνίοις, ἵνα ἡμᾶς ἀναθέξωσιν ὡς νοητοὶ βαβυλώνιοι· ἐπεὶ μεγίστων, οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, οἱ λόγοι τοῦ νόμου, οἱ λόγοι τῶν ἀποστόλων, οἱ λόγοι τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγουσιν ἡμῖν περὶ μετανοίας, προκαλοῦνται ἡμᾶς εἰς ἐπιστροφήν· ἐὰν ἀκούσωμεν, πεισθῶμεν τῷ ἐλεγκτῇ· μετανοήσω κἀγὼ περὶ πάντων τῶν κακῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς ταῦτα μεγίστων εἰς τὸ προοίμιον· μὴ γάρ τι προοίμιον γέγραπται ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς αὐτόν, δῆλον ὅτι τὸν ἱερεμίαν· τί γὰρ λέγει ὁ λόγος τοῦ κυρίου πρὸς αὐτόν; ἡγίακά σε πρὸ τοῦ ἐμέ σε πλάσαι ἐν κοιλίᾳ, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε· ἀλλὰ ὕστερόν ποτε ἡγιάσθη ὁ ἀβραάμ, ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· ἐξ ἐπαγγελίας γεγένηται ὁ ἰσαάκ, καὶ ἐχ εὑρομεν ἀδὲ πρὸς αὐτὸν τὸν λεγόμενον τὸν λόγον· καὶ τί με δεῖ καταλέγειν περὶ τῶν ἑξῆς; ἱερεμίας ἐξαίρετα ἐχέδωρεᾶς, τὰ πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε· οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅτι ταῦτα ἀναφέρουσί τινες, ὡς μείζονα ἱερεμίαν, ἐπὶ τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν· καὶ ἴσως ὅτι μὲν πολλὰ αὐτῷ σημαίνει, καὶ δικαίως ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν σωτῆρα, ἀλλ' ὀλίγα δέ τινα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐφαρμόσαι τῷ σωτῆρι· τίνα δ' ἂν εἴη τὰ ἐφαρμόζοντα τῷ σωτῆρι; πρὸς πάντας, ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ, καὶ πάντα ὅσα ἐὰν ἐντείλωμαί σοι λαλήσεις· μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν· ὅτι μετά σου εἰμι τοῦ ἐξελέσθαί σε. λέγει κύριος· ἕνα τοῦτο ἀναργῶς πρὸς τὴν σωτῆρα δόξειαν ἀναφέρεσθαι, τὰ ἑξῆς δέ. καὶ ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρός με, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε κύριος πρός με. ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου· ἰδοὺ καθέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας, ἐκριζεῖν καὶ καθαιρεῖν ἱερεμίας ποῖα ἔθνη ἐξερρίζωσε; ποίας κατέσεψε βασιλείας; γέγραπται γάρ· ἰδοὺ καθέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐκριζεῖν καὶ καθαιρεῖν· ποίαν οὖν εἶχεν ἐξουσίαν ὁ ἱερεμίας εἰς τὸ ἀπολλύειν; ὅπερ εἰρηται

A ut tradamur, si non egerimus pœnitentiam, Nabuchodonosor, atque Babyloniis, qui nos sensibiliter excrucient. Istis jam adjacentibus sermones Prophetarum, sermones Legis, sermones Apostolorum, sermones etiam Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi hortantur ad pœnitentiam, provocant ad salutem. Si autem audierimus, credimus ei qui dixit: *Et ego pœnitentiam agam de omnibus malis, quæ locutus sum facere eis.* Et hæc quidem in proœmium. Post proœmium autem ita scriptum est: *Factus est Domini sermo ad eum*; certum est quia ad Hiere- Ierem. 18. 3
B miam. Quid dicit sermo Domini ad eum? præcipuum ab omnibus quæ Propheris dicta sunt cæteris. Hoc enim nunquam ad ullum Prophetarum dictum invenimus. Abraham Propheta nuncupatus est, in eo quod dicitur: *Propheta est, & orabit pro te:* Gen. 20. 7.
& tamen non dixit ad eum Deus: *Priusquam te plasmarem in utero, novi te, & priusquam exires de vulva, sanctificavi te.* Ierem. 1. 5.
Sed postea in extremo jã tempore sanctificatus est Abraham, quando egressus est de terra Gen. 12. 1.
suа, & de cognatione sua, & de domo patris sui. Ex repromissione natus est Isaac, &
C tamen neque ad eum reperimus hunc dictum esse sermonem. Et quid me necesse est per singulos currere? Hieremias præcipuum inter cunctos consecutus est donum, dicente Domino: *Priusquam te plasmarem in utero, novi te: & priusquam exires de vulva, sanctificavi te.* Neque vero ignoramus quosdam esse qui ista referant, quasi major sit Hieremia, super Salvatore nostro & Domino Jesu Christo: sciendumque plurima ex his esse quæ possunt Salvatori convenire, quæ etiam nos interponemus. Pauca autem
D [eorum quæ ad Hieremiam dicta sunt, coarctant intellectum, quasi non possint] ut plures existimant, ad Dominũ referri. Quæ sũnt ergo quæ possunt convenire Domino? *Ad omnes, ad quoscunque mittam te, ibis, & omnia quæ mando tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum, ut eruam te; dicit Dominus.* Nec dum ista otiose videntur ad Salvatorem referri: ea vero quæ sequuntur: *Extendit Dominus manum suam ad me,* Ierem. 1. 9.
& tetigit os meum, & dixit Dominus ad me: 10.
Ecce dedi sermones meos in os tuum; ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare,
E *& dissperdere*: [de Hieremia difficilem faciunt interpretationem:] quas enim gentes eradicavit Hieremias? quæ regna subvertit, ut merito ei dictum sit: *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, eradicare, & suffodere?* quam habuit potestatem ad disper-

dem-

dendum, ut audierit: *& disperdere?* * Quæ-
nam vero ædificavit, ut consequenter ad-
datur, *ædificare?* Hieremias dixit: *Non pro-
fui, neque profuit mihi aliquis*, & quomodo
data est ei ædificatio atque plantatio? Hęc,
ut diximus, ad Salvatorem relata non coar-
ctant interpretantem. Hieremias enim in
istis Salvatoris figura est. Sed & ea quæ se-
quuntur, & doctissimo homini difficulta-
tem expositionis important, quomodo pos-
sint congruere Domino: *Et dixi:* * *Quis es
dominator Domine, ecce nescio loqui.* Qui est
sapientia, qui est virtus Dei, in quo pleni-
tudo divinitatis inhabitat corporaliter,
quomodo huic aptari potest: *Nescio loqui?*
Sed & illud: *Quia juvenis ego sum*: interdi-
* enim quasi non bene responderit. Si
etenim ei dicit Dominus; *Noli dicere quia
juvenis sum*, manifestum est quasi non bene
dicentem fuisse reprehensum. Hęc sunt quę
Salvatori videntur non convenire. Superi-
ora autem facili intellectu ad eum referun-
tur. Dicere vero alia super Hieremia, alia
super Salvatore interpretanda esse, non
pessimum est. Sed qui bene Scripturas nosse
conatur, vehementer in isto instabit loco,
videns sub uno textu sermonis dividi intel-
lectum, & dici hæc, quoniam minora sunt,
non conveniunt Salvatori, sed Hieremiæ:
illa vero, quoniam majora sunt, non Hiere-
miæ, sed Christo. Ob id cuncta nos ad Hie-
remiam referre tentabimus: hoc est, & ea,
quæ quum majora sint, videntur condition-
nem ejus excedere. Quicunque à Deo acce-
pit verba, sumens gratiam cœlestis eloquii,
idcirco ea accipit, ut regna, gentesque era-
dicet atque subvertat. Sed quum nominen-
tur gentes, & regna, omnis qui divina verba
suscipit, nolo eum corporaliter intelligere
regna, & gentes, sed considerans animas
hominum regnatas à peccato, juxta id quod
in Apostolo scriptum est: *Non regnet pecca-
tum in vestro mortali corpore*: videns quoq;
multas species delictorum, allegorizet re-
gna, & gentes per varia delicta, quæ huma-
nas animas possederunt: & hæc erunt quæ
evellentur atque suffodientur à sermonibus
Dei, qui dati sunt sive Hieremię, sive cęteris
Sanctis. Ita fiet, ut prima quæ non videban-
tur congruere Salvatori ad Hieremiam re-
ferantur; & secunda ab eo qui scit * figura-
te dicta quæ dicta sunt, Hieremiæ deputen-
tur. Dicet mihi aliquis auditorum, etiam
alium pande sermonem, & cuncta quæ scri-

MSS. R. Quæ vero ædificavit

MSS. R. Quis est. Leg. *Quis es*

Ierem. 1. 6.

Coloss. 2. 9.

MSS. R. ei

Rom. 6. 12.

MSS. R. figurate quæ dicta sunt

ὡς πρὸς ἱερεμίαν ἐν τῷ καὶ ἀπολύειν· τίνας
ᾠκοδόμησεν ἱερεμίας, ἵνα λέγηται
καὶ ἀνοικοδομεῖν; ἱερεμίας φησίν· οὐκ ὠφέ-
λησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς. πῶς οὖν δέ-
δοται αὐτῷ τὸ οἰκοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν;
πῶς ἐπὶ τὸν ἱερεμίαν ἐφαρμόσει τὸ καταφυ-
τεύειν; ταῦτα ἐπὶ τὸν σωτῆρα ἀναφερόμενα
θλίβει τὸν ἑρμηνεύοντα. ὅτι ὁ ἱερεμίας ἐν τύ-
τοις σύμβολον τοῦ σωτῆρός ἐστι· τὰ δὲ ἐφαρ-
τησόμενα πάνυ θλίβει καὶ τὸν πάνυ σωφρονοῦν-
τα. βλέπομεν δέξαι πῶς καὶ ταῦτα δυνάται
ἁρμόσαι ἐπὶ τὸν σωτῆρα· καὶ εἶπα. ὁ ὢν δεσπό-
τα κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν· ὅστις ἐστὶ
σοφία, ὅστις ἐστὶ δυνάμις θεοῦ, ὃς ἤνεγκεν
ἡμῖν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὃ κατῴκησεν
ἐν αὐτῷ σωματικῶς. πῶς οὖν δυνάται ἁρμό-
ζειν τὸ, οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, τῷ σωτῆρι;
ἀλλὰ καὶ τὸ. νεώτερος ἐγώ εἰμι, ἀπαγορεύ-
εται πρὸς τὸν σωτῆρα, ὡς λέγοντα αὐτὸν οὐ κα-
λῶς· εἰ γὰρ αὐτῷ λέγει ὁ κύριος· μὴ λέγε τοῦ-
δε, δῆλον ὅτι οὐ καλῶς λεγόμενον ἀπαγορεύει
αὐτόν· οὐχ ἁρμόζει οὖν ταῦτα ἐπὶ τὸν σωτῆρα.
ἐκεῖνα δοκεῖ δυσωπεῖν ἐπὶ τὸν σωτῆρα· εἰπεῖν
ὃ ὅτι ταῦτα μὲν ἐπὶ τὸν ἱερεμίαν ἀναφέρε-
ται, ἐκεῖνα δὲ ἐπὶ τὸν σωτῆρα, ἃ χαλεπόν· ὁ
μὲν τοι εὐγνώμων πάνυ θλίβεται ἐν τῷ τό-
πῳ, ὁρῶν ὅτι τὸ διακόψαι ἐν ἐρεμῷ λόγων
λόγους ἑρημώσεις ἐστὶ πρὸς τὸν ἱερεμίαν, ἐπὶ
πρὸς τὸν σωτῆρα. καίτοι λέγειν ταῦτα, ἁρμό-
ζοντα, οὐ χρεισῷ, ἀλλὰ τῷ ἱερεμίᾳ ἁρμόζειν, καὶ ταῦ-
τα, ἐπεὶ μείζονά ἐστιν ἱερεμίᾳ, ἃ τῷ ἱερε-
μίᾳ, ἀλλὰ τῷ χρεισῷ ἁρμόζειν, ἀγνωμόνων
ἐστίν· ὅλον ἐν ἐπὶ τὸν ἱερεμίαν ἀναφερέσθω,
καὶ ταῦτα τὰ δοκοῦντα εἶναι μείζονα, ἱερεμίᾳ
ἑρμηνευέσθω· πᾶς ὁ λαβὼν λόγους ἀπὸ θεοῦ,
καὶ ἔχων τὸ χάρεν τῆς ἀρχαίων λόγων, ἔλα-
βεν αὐτὸς, ἐπὶ τὰ ἔθνη καὶ βασιλείας, ἐκρι-
ζῶν καὶ κατασκάπτειν· ἀλλὰ ἔθνη καὶ βασιλείας
ἐὰν λέγηται ἐκριζῶν πᾶς ὁ λαβὼν λόγους
ἀπὸ θεοῦ, μὴ σωματικῶς μοι νόει τὰ ἔθνη καὶ
τὰς βασιλείας, ἀλλὰ κατανόησας τὰς ἀνθρω-
πίνας ψυχὰς βασιλευομένας ὑπὸ τῆς ἁμαρ-
τίας, καὶ τὸ ἱερεμιάζον πρὸς τὸ ἀποστόλου,
μὴ ἐν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ
ὑμῶν σώματι· βλέπων δὲ καὶ τὰ πολλὰ εἴδη
τῆς ἁμαρτημάτων, τροπολογεῖ καὶ τὰ ἔθνη, καὶ τὰς βασιλείας, * καὶ τὰ φαῦλα τὰ ἐν ταῖς *
ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὄντα, ἅπινα ἐκριζᾶν, καὶ κατασκάπτειν ὑπὸ τῆς δεδομένου εἴτε
ἱερεμίᾳ, εἴτε ὑπονοῶ λόγων θεοῦ· τὰ δυνάμενα καὶ τὰ πρῶτα, τὰ θλίβοντα ὡς πρὸς τὸν
σωτῆρα, ἐφαρμόσαι τῷ ἱερεμίᾳ, καὶ τὰ δεύτερα ὁμοίως τῷ εἰδότι τροπολογεῖν ἐφαρ-
μόσαι τῷ αὐτῷ· ἐρεῖ μοί πις τῶν ἀκουόντων, γύμνασον καὶ τὸν ἄλλον λόγον, καὶ ὅλα
περὶ-

πειράθητε ἅρασθαι τὰ γεγραμμένα ἁρμόζοντα τῷ σωτῆρι. περὶ δὲ δευτέρων μὴ ἀγωνία. φαίνεται γὰρ ὅτι ὁ σωτὴρ ἐξερρίζωσε τὰς διαβόλων βασιλείας, καὶ τὰ ἔθνη κατέσκαψε, τὸν ἐθνικὸν βίον καθελών. ἐνταῦθα, καὶ τὸ ἀκοῦσαι, λύσωμεν, ὡς πρὸς τὸν σωτῆρα, γυμνασόν πως τὸν λόγον. πῶς δύναται λέγειν ὁ σωτήρ. οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, καὶ τὰ ἑξῆς; ὁρᾷς ὅτι ὁ λόγος ξενοχωρεῖται; τὸν σωτῆρα ὁ διάβολος κύριον. ζητῶμεν καὶ τίνι ἀξίαν τῶν λόγων, καὶ κατὰ τίνα ἀλήθειαν ταῦτα ἁρμόσει τὸν σωτῆρα ἀναγαγεῖν. μάρτυρας δεῖ λαβεῖν τὰς γραφάς. ἁμάρτυρα γὰρ ἁπλῶς ἡμῖν καὶ αἱ ἐξηγήσεις ἄπιστοί εἰσιν. ἁπτόμεθα δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα, μᾶλλον ἁρμόζει ἁπτὸ διηγήσεων, ἢ ἁπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἔσω τὰ ῥήματα τῆς ἑρμηνείας, λαβὼν μάρτυρας δύο ἀπὸ καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης. λαβὼν μάρτυρας τρεῖς ἀπὸ εὐαγγελίου, ἀπὸ προφήτου, ἀπὸ ἀποστόλου. ἵνα γὰρ σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. πῶς ἂν δυνάμεθα ταῦτα ἁπτὸν σωτῆρα ἀναγαγεῖν; φέρε μάρτυρα παλαιὰν διαθήκην. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. καὶ ἀνωτέρω ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέλεκται. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. καὶ ἐπὶ ἁπφέρεται. πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ εὐαγγελίου δεῖ λαμβάνειν τὰ δείγματα. ἰησοῦς οὐκ ἀνὴρ γεγόνει, ἀλλ' ἔτι παιδίον ὤν, ἐπεὶ ἐκένωσεν ἑαυτόν, περιέκοπεν. εἰδεὶς γὰρ περικόπει τετελειωμένος, ἀλλὰ περικόπει δεόμενος περικοπῆς. οὐκοῦν περιέκοπεν ἡλικία, περιέκοπε σοφία, περιέκοπε χάρις παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις. εἰ γὰρ ἐκένωσεν ἑαυτὸν καταβαίνων ἐνταῦθα, καὶ κενώσας ἑαυτόν, ἐλάμβανε πάλιν ταῦτα ἀφ' ὧν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ἐκὼν κενώσας ἑαυτόν. πῶς ἄτοπον αὐτὸν καὶ περικεκοφέναι σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις; καὶ ἀληθεύεται περὶ αὐτοῦ τὸ. πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν καλὸν ἢ πονηρόν, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀπειθεῖ πονηρίᾳ; τοῦτο παρεθέμην ἀπὸ τοῦ Ἡσαΐου. ἀλλ' ἐρεῖ τις. εἰ δύνασαι ἁπτὸν σωτῆρα ἀναγαγεῖν τὸ, οὐκ οἶδα, καὶ δύνασαι λέγειν ἁπτὸν σωτῆρα τὸ τοιοῦτο, καὶ παιδίον αὐτὸν λαμβάνειν. ὁ περικόπει σοι ταῦτα λέγειν περὶ τοῦ μονογενοῦς, περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, περὶ τοῦ πρὶν συλλήψεως διαγελιωθέντος, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἁπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἁποκιάσει σοι. καὶ λέγει. οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν; ὅρα, εἰ δύνασαί τι ἀξιόλογον καὶ μέγα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ τόπῳ ἰδεῖν. ὅτι πνὰ μὲν ἁπτάμενος, μείζων ἐστὶ μὴ ἁπτάμε-

pta sunt super Salvatore, quasi de *eo sint scripta constitute: de secundis noli esse sollicitus. Apparet enim quia Salvator eradicaverit regna Diaboli, & nationes subverterit, gentilem destruens vitam. In istis quod intellectum difficilem facit, hoc est, quomodo possit Salvator dicere: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*, & cætera. In hoc sermone interpretantes coangustantur. Jesum Christum scimus Deum: quærimus verba quæ dicta sunt juxta personæ exponere dignitatem: quapropter necesse est nobis Scripturas sanctas in testimonium vocare; sensus quippe nostri & enarrationes sine iis testibus non habent fidem: & hoc quod dictum est: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, magis convenit ad interpretantis probationem, quam quorumcunque hominum numerum: ut firmem verbum intellectus mei, accipiens duos testes de Novo & Veteri Testamento, accipiens tres testes de Evangelio, de Propheta, de Apostolo. Sic enim stabit omne verbum. Quomodo igitur valebimus ista conjungere Salvatori? Det mihi testimonium Vetus Testamentum: *Quia priusquam agnoscat puer bonum aut malum*, & cætera. Det etiam Esaias: *Ecce Virgo concipiet in utero, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*: ibique additur: *Priusquam cognoscat puer.* Si autem & de Evangelio accipere oportet testimonium, Jesus necdum vir, sed adhuc infans, quia se exinaniverat formam servi accipiens, proficiebat. Nemo autem proficit, qui est perfectus, sed ille proficit, qui indiget profectu. Ergo proficiebat ætate, proficiebat sapientia, proficiebat gratia, & apud Deum, & apud homines. Nam si evacuaverat seipsum ad nos descendens, & evacuans seipsum resumpsit iterum ea de quibus se prius evacuaverat, quid indignum est profeciisse eum sapientiâ, profeciisse ætate, profeciisse gratiâ apud Deum, & apud homines, & vera de eo esse ista quæ dicta sunt: *Priusquam cognoscat puer bonum aut malum*, & ea quæ de eodem interposuimus? Sed dicet mihi aliquis: Etiamsi potest de Salvatore intelligi dictum esse, quia nescit, & cætera hujusmodi quæ majora sunt, & si puerum eum accipias, nonne offendis ista sentiendo de unigenito, & primogenito universæ creaturæ; de eo qui antequam conciperetur, annunciatus est loquente Gabriele: *Spiritus sanctus veniet super te, & virtus Altissimi obumbrabit te*: & audes dicere quia nesciat loqui? Quamobrem videbo si potes

* MSS. R Deo.

Matth. 18. 16.

Esai. 7. 16.

Esaia 7. 14

Luc. 2. 38.

Es. 7. 16.

Luc. 1. 35.

ro aliquid dignum de Salvatore in hoc loco afferre, quod quædam nescíens major sit, si ea ignoraverit, quam si scierit. Utamur voce ejus, quomodo sint aliqua quæ nesciat. Respondit eis qui sibi dicebant: *Nonne in nomine tuo comedimus, & in nomine tuo bibimus, & in nomine tuo Dæmonia ejecimus, & virtutes multas fecimus? Discedite à me, non novi vos.* Putasne hoc quod ait: *Non novi vos*, minorem ejus virtutem approbat, an majorem atque mirabilem, quia malos periturosque nesciat? Scit enim ab his differentias, scit meliora, scit Dominus eos qui ejus sunt: & si quis ignorat, ignoratur. Igitur (ut constat) peccator ignoratur à Deo. Dicet mihi aliquis de auditoribus: ostendisti quia nesciat peccatores Deus, ostendisti quia ignoret eos qui operantur iniquitatem; neque enim digni sunt agnitione ejus: quomodo approbabis magnum & glorioſum esse quod ab eo dictum est: *Nescio loqui*, quod humanum est, & eloquio sæpe utimur, verbi causa, Hebræorum voce, sive Græcorum, sive reliquorum sermone? Ergo si ascenderis ad Salvatorem, & scieris eum in principio apud Deum verbum, inspice quia nesciat loqui, [quum humanum sit hoc quod dicitur loqui, si ideo nesciat, quia sint majora quæ noverit.] Si autem & Angelorum linguas humanis comparaveris linguis, & scieris quia iste major sit Angelis (sicut testatus est de eo Apostolus in Epistola sua quam scribit ad Hebræos) intelliges majorem eum & Angelorum linguis fuisse, quando tantum Deus Verbum erat apud Patrem. Discit ergo, & quodammodo accipit disciplinam non magnorum, sed inferiorum ac minorum. Sicut & ego balbutire disco, violentiam mihimet ipsi faciens, quando cum parvulis loquor, neque enim scio (ut ita dicam) infantiliter loqui, & infractis verbis jam grandævus cum pueris sermocinari: eodem modo Salvator in magnificentia gloriæ quidem Dei, & in Patre consistens, non loquitur humana, nescit affari eos qui deorsum sunt. Quando autem venit in corpus humanum, dicit in exordio: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*: juvenis, propter dispensationem: senex, juxta hoc quod primogenitus omnis creaturæ: juvenis, quia in consummatione jam sæculorum, & in extremum hujus vitæ tempus advenit. Dicit itaque: *Nescio loqui*; scio enim quædam majora loqui, scio quædam majora isto sermone mortali. Vis me loqui terrestribus? nec dum assumpsi humanam fragilitatem, habeo eloquium tuum, Verbum tuum sum, tibi scio loqui, hominibus nescio loqui, juvenis sum.

Matth. 7. 22.

Hebr. 1. 4, 5

Col. 1. 15.

μὴν, ἢ ἐπισάμην αὐτά. Ἐ χρῶμαι αὐτῇ τῇ φωνῇ μαρτυρομένου ὅτι τινὰ οὐκ ἐπίσατο, λέγει γοῦν τοῖς φάσκουσιν αὐτῷ· ἐ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἆρα τὸ, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς, οὐκ ἐλαττόνα λέγομεν εἶναι τοῦ σωτῆρος, οὐκ ἐλάττονα τὴν δύναμιν αὐτὸ παρίστησιν, ἀλλὰ μείζονα καὶ θαυμασιωτέραν, διότι τὰς χείρονας καὶ τὰς ἀπολλυμένας οὐκ ἔγνω; ἔγνω γὰρ τὰ διαφέροντα κρείττονα, καὶ ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. καί τις ἀγνοεῖ, ἀγνοεῖται. ἐκεῖνο ἁμαρτωλὸς ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ θεοῦ; ἐρεῖ μοί τις τῶν ἀναγαῖων. ἐδείξας ὅτι οὐκ οἶδε τὰς ἁμαρτωλὰς, ἐδείξας ὅτι οὐκ οἶδε τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. ἐ γὰρ ἄξιοί εἰσι τῆς γνώσεως αὐτοῦ. πῶς οὖν ἐδάξησεις μέγα καὶ ἔνδοξον εἶναι τό. οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος; τὸ λαλεῖν, ἀνθρώπινόν ἐστι. τὸ λαλεῖν, διαλέκτῳ χρῆσαθαί ἐστιν, ὥσπερ εἰπεῖν ἑβραίων, φέρε εἰπεῖν, φωνὴν, ἢ ἑλλήνων τινῶν. ἐὰν ἀναβῇς ἐπὶ τὸν σωτῆρα, ἐ εἰδῇς αὐτὸν λόγον ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, ὄψει ὅτι οὐκ ἐπίσατο λαλεῖν. ἐὰν οὖν καὶ ἀγγέλων γλῶσσας συγκρίνῃς ἀνθρώπων γλώσσαις, καὶ εἰδῇς ὅτι ἔστι μείζων ἐστὶ ἐ ἀγγέλων, ὡς ἐμαρτύρησεν ὁ τῇ πρὸς ἑβραίους ὁ ἀπόστολος ἐπιστολῇ, ἐρεῖς ὅτι ἐ τῆς ἀγγέλων γλώσσης μείζων ἦν, ὅτε θεὸς ἦν λόγος πρὸς τὸν πατέρα. μανθάνει οὖν, ἐ οἱονεὶ ἀναλαμβάνει ἐπίμηλῶν ἐ μεγάλων, ἀλλ' ὑποδεεστέρων, καὶ μικροτέρων. καὶ ὥσπερ μανθάνω, βιαζόμενος ἐμαυτὸν ψελλίζειν, ὅτε παιδίοις διαλέγομαι. ἐ γὰρ ἐπίσαμαι παισὶ, ἵν' ἐτως εἴπω, λαλεῖν, βιάζομαι τέλειος ὢν. ὅτως ἐ ἐν τῇ μεγαλειότητι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ τυγχάνων, ἐ λαλεῖ ἀνθρώπινα, οὐκ οἶδε φθέγγεσθαι τοῖς κάτω. ὅτε ἦλθεν εἰς σῶμα ἀνθρώπινον, λέγει κατ' ἀρχάς. οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι. νεώτερος δὲ διὰ τὴν γένεσιν τὴν σωματικὴν, πρεσβύτερος ὢν κατὰ τό. πρωτότοκος πάσης κτίσεως. νεώτερος, ὅτι ἐπὶ σωτελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθε, καὶ ὕστερον τῷ βίῳ ἐπιδεδήμηκε. λέγει ἓν τό. οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν. οἶδά τινα μείζονα τοῦ λαλεῖν, οἶδά τινα μείζονα τοῦ φθόγγου τούτου ἀνθρώπινα. θέλεις με λαλεῖν ἀνθρώποις; ὅπως διάλεκτον ἀνθρωπίνην ἀνείληφα, ἔχω διάλεκτόν σε θεοῦ, λέγω εἰμί σε τοῦ θεοῦ, σοὶ οἶδα πρὸς διαλέγεσθαι, ἀνθρώποις οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτε-

ρός εἰμι. καὶ λέγε κύριος. μὴ λέγε ὅπως εὐ- A *Noli dicere; Iuvenis ego sum, quoniam ad* * *omnia, ad quæcunque mittam te, ibis.* Dein- * MS. R. *omnes quoscunque*
τερός εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξα- de commovit manum ad tangendum os ejus,
ποστείλω σε, πορεύση. ἔτως ἐκτείνας τὴν χεῖ- ut ei det verba, quibus eradicet imperia.
ρα, ἅπτεται τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ δίδωσιν αὐτῷ Neque vero indigebat Salvator verbis, ut
λόγους, καὶ δίδωσιν αὐτῷ λόγους διὰ τὰς ἁμαρ- ea acciperet, quando erat in Patre, nullis
τίας, ἵν' ἐκριζώσῃ. ἐ χειρὸν ἦν ἔχειν ἐκρι- in cœlo dignis, quæ mererentur everti.
ζόντων λόγων, ὅτε ἦν ἐν πατρὶ, ἢ χείρονα [Sed nunc accipit parva, * differens ma- * MS. R.
εἶχε κατασκαπτόντων λόγων, καὶ καθαι- jora paulisper.] Atque ita ex hoc appro- *deferens. al. dissérens*
ρούντων τὰ χείρονα. ἐδὲν γὰρ ἦν ἄξιον κα- batur, sicuti alibi glorioſe dixerat: *Neſcio* *Luc. 13. 27.*
τασκαφῆς ἐκεῖ, ἐδὲν ἦν ἄξιον ἐκριζώσεως. B *vos, quia operarii eſtis iniquitatis*, & nunc ver-
μέγα ἔν ἐστιν, ὡς τό. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ὅτι ba glorioſe accepiſſe, cum Deus ſit, & juxta
ἐργάται ἔστε ἀνομίας. ἔτως καὶ τὸ σωτῆ- magnificentiam ſuæ dixiſſe gloriæ: *Neſcio loqui*,
ρος λεγόμενον, διὰ τὸ ὑπερβάλλον μέγε- ideſt, humana non novi. Sive autem ad Hie-
θος τῆς δόξης αὐτοῦ. ἴσον γὰρ δυνάμενον remiam, ſive ad Salvatorem dicitur: *Priusquam te plaſmarem in utero, novi te*, legens Ge-
neſin & obſervans ea, quæ ibi de conditione
mundi ſcripta ſunt, invenies quia Scriptura
divina multum in ſermonibus cauta, non di-
xerit: *Priusquam te facerem in utero, novi te:* *Ierem. 1. 5.*
quando enim juxta imaginem conditio eſt, di-
cit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & ſi-* *Gen. 1. 26.*
militudinem noſtram; & non dicit, plaſmemus.
Quando autem accepit lutum de terra, non eſt
ſcriptum: Fecit hominem, ſed: *Plaſmavit ho-* *Gen. 2. 7.*
minem, & poſuit in Paradiſo hominem quem
plaſmavit, operari, & ſervare eum. Si potes
intelligere differentiam facturæ & plaſmatio-
nis, quum dicens ſive ad Hieremiam, ſive ad
Salvatorem, non dixerit: *Priusquam te face-*
rem in utero. Quod enim fit, non fit in ute-
ro; ſed quod creatur de terræ pulvere, hoc plas-
matur in utero. *Priusquam te plaſmarem in u-*
tero, ſcio te. Si omnes novit Deus, quomodo
quaſi præcipuo à cæteris Hieremiæ dicit; *Novi*
te? An eos tantum ſcit Deus qui ſcientia ejus
digni ſunt, & cognoſcit eos qui ejus ſunt; in-
dignos vero neſcit neque Pater, neque Filius,
dicens: *Non novi vos?* Nos cum ſimus homi- *Matt. 7. 23.*
nes, ſi aliqua fuerimus prædi ti dignitate, alios
noſtra notitia dignos, alios judicamus indignos:
& quos ſcire nolumus, neque audire volumus,
eos neſcimus. Quid arbitraris de univerſita-
tis Deo? Vult ſcire Pharaonem, vult Ægy-
ptios noſſe, ſed indigni ſunt notitia ejus, [ſed
ipſi faciunt ut ignorentur.] Scit autem Moyſen,
ſcit Prophetas, & ſi quis ſimilis eorum eſt. Mul-
tum te oportet laborare, ut noſci incipiaris à
Domino. Hieremiam quidem, priusquam plas-
maverit in ventre, cognovit: alium vero de Pro-

*ἐπίστασαι, inii *ἐπίστασαι

C ἐκριζόντων λόγων, ὅτε ἦν ἐν πατρὶ, ἢ χείρονα
D ἔχε κατασκαπτόντων λόγων, καὶ καθαι-
ρούντων τὰ χείρονα. ἐδὲν γὰρ ἦν ἄξιον κα-
τασκαφῆς ἐκεῖ, ἐδὲν ἦν ἄξιον ἐκριζώσεως.
μέγα ἔν ἐστιν, ὡς τό. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ὅτι
ἐργάται ἔστε ἀνομίας. ἔτως καὶ τὸ σωτῆ-
ρος λεγόμενον, διὰ τὸ ὑπερβάλλον μέγε-
θος τῆς δόξης αὐτοῦ. ἴσον γὰρ δυνάμενον
τῷ. οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν ἀνθρώπινα, τό.
οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν. εἴτε ὃ πρὸς τὸν ἱε-
ρεμίαν, εἴτε πρὸς τὸν σωτῆρα λέγεται. πρὸ
E τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσαμαί σε,
ἀναγνὸς τὴν γραφὴν, καὶ τηρήσας τὰ εἰρη-
μένα ἐκ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, εὑρήσῃς
ὅτι ἡ γραφὴ πάνυ διαλεκτικῶτατα οὐκ εἶ-
πεν. ὅτι πρὸ τοῦ με ποιῆσαί σε ἐν κοιλίᾳ
ἔπλασάν σε. ὅτε μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα
ἐκτίζετο, εἶπεν ὁ θεός. ποιήσωμεν ἄνθρω-
πον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. οὐκ
εἶπε, πλάσωμεν. ὅτε δὲ ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς
γῆς, ἐ πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον ἀλλ' ἔπλασε
τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ
τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν, ἐργάζεσθαι αὐτὸν,
καὶ φυλάσσειν. εἰ δύνασαι, ὅσα διαφορᾶν
ποιήσεως. ὅτι ὁ λέγων κυρίῳ πρὸς τὸν ἱε-
ρεμίαν, εἴτε πρὸς τὸν σωτῆρα, οὐκ εἶ-
πε. πρὸ τοῦ με ποιῆσαί σε ἐν κοιλίᾳ ἔπι-
σαμαί σε. τὸ γὰρ ποιούμενον οὐκ ἐν κοιλίᾳ
γίνεται, ἀλλὰ τὸ πλασσόμενον ἀπὸ τοῦ χοῦ
τῆς γῆς, τοῦτο ἐν κοιλίᾳ κτίζεται. πρὸ τοῦ
με πλάσαι σε ἐκ κοιλίας ἔπισαμαί σε.
εἰ πάντας ἠπίστατο ὁ κύριος, πῶς λέγει τό.
*ἐπίστασαι ★ οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, ἐπεὶ πάντας ἠπί-
σατο ὁ κύριος; λεκτέον γὰρ ὡς ἂν ὡς τι ἐξαι-
ρετον ἔλεγε τῷ ἱερεμίᾳ τό. ★ καὶ ἔπισαμαί σε. ἐκεῖνος ὡς διαφέροντας ἔπίσατο ὁ
θεός, τοὺς ἀξίους τῆς γνώσεως αὐτοῦ ἔπίσατο ὁ θεός. καὶ ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐ-
τοῦ, τοὺς δὲ ἀναξίους οὐκ ἔπίσατο ὁ θεός, ὡς καὶ ὁ σωτὴρ λέγων. οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς.
ἡμεῖς ἄνθρωποι ὄντες, ὅσον προκόπτομεν, κἂν μικρά τινα, ἄξια ὄντα ἐπίσασαι ἡμᾶς
αὐτά. καί τινα οὐδὲ ἀκέραια θέλομεν, ἵνα μὴ αὐτὰ ἐπιζώμεθα, μηδὲ ἐιδῶμεν. τινὰ δὲ θέ-
λομεν ἐπίσασαι. εἰ δὲ τῶν ὅλων θεὸς ὁ θέλει ἐπίσασαι τὸν Φαραώ, ὁ θέλει ἐπίσασαι τοὺς
αἰγυπτίους, οὐκ εἰσὶν ἄξιοι τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ. μωυσῆν δὲ ἄξιον καὶ ἔκτος τῶν προφη-
τῶν πλικτον. πολλά σε δεῖ κατορθῶσαι, ἵνα ὁ θεὸς ἄξιόν σε ἐπίσασαι. τὸν μὲν γὰρ
ἱερεμίαν πρὸ τοῦ πλάσαι ἐν κοιλίᾳ ἐπίσατο. ἄλλον δὲ ἀρχὴν ἐπίσασαι τελέσοντα ἐπι γε-

phetis triginta annorum cœpit nosse, alium quadraginta. Sermones sunt ineffabiles de Salvatore, & non magnopere quærendi: de Hieremia vero, eorum qui scientiam Scripturarum habent, auribus indigemus; quomodo dicat: *Priusquam te plasmarem in utero, novite; & priusquam exires de vulva matris tuæ, sanctificavi te*: Deus sibi ipse sanctificat aliquos. Istum non expectat, ut sanctificet genitum, sed prius sanctificat quam de vulva egrediatur. Si ad Salvatorem (ut dixi) referas, non est malum dicere prius eum sanctificatum esse, quam natum. [Sic & de Domino intelligas, qui antequam de vulva exierit, sanctificatus est, sed infinito ante tempore semper sanctus fuit: hic vero antequam de utero exiret, sanctificatus est.] *Prophetam in gentibus posui te.* [Si Hieremias quæris, quomodo sit Propheta in gentibus positus,] observa in consequentibus cum jubetur prophetare ad omnes gentes: nam istiusmodi scriptio est, quod prophetavit Hieremias super omnes gentes Elam, Damasci, Moab: & habebis quia prophetaverit ad omnes gentes, juxta id quod dictum est: *Prophetam in gentibus posui te*, si tamen volueris hæc de Hieremia dicta sentire. Si autem intelligentiam ad Deum transferas, iste vere in universas gentes prædicavit. Est quippe sicut *alia multa, sic & Propheta. Ut est princeps sacerdotum, ut est Salvator, ut est medicus; similiter & Propheta est. Moyses annuntians de eo, non solum Prophetam, sed admirabilem inter cunctos nominavit Prophetam, dicens: *Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis, dicit Dominus Deus noster; quasi me audite eum. Quicunque non audierit Prophetam illum, interibit de populo suo.* Iste est Prophetes constitutus in gentibus, & accepit gratiam à Deo effusam in labiis suis, ut non solum cum præsens aderat corpore, sed etiam nunc cum adest virtute, & spiritu prophetet ad omnes gentes, & prophetia sua ex toto orbe attrahat homines ad salutem. *Et dixit: Quis est dominator Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenis ego sum. Et dixit Dominus ad eum: Noli dicere quia juvenis ego sum; quoniam ad omnes ad quoscunque te mittam, ibis.* Sæpe diximus, solere esse aliquem puerum, juxta eum qui intus est hominem, licet etiam senili corporis sit ætate; & contrario frequenter inveniri parvulum secundum eum hominem qui extrinsecus est, & esse interius perfectum virum. Talis erat Hieremias habens jam sibi concessam à Deo gratiam in ætate corporis adhuc puerili, propter quod ait ei Dominus: *Noli dicere quia juvenis sum.* Signumque hujus rei, quia non sit juvenis, sed vir consummatus, *ostendit dicens: *Quoniam ad omnes ad quoscunque mittam te, ibis, & juxta quæcunque*

* MSS. R. princeps Propheta-rum, sic & Propheta.

Deuter. 18, 15.

Ierem. 1. 6.

* MSS. R. ostenditur: Quoniam

γονόζα, τεσσαρακονζαέτη γεγονότα. λόγοι θεῦ εἰσιν ἀπόρρητοι, θεῖ μὲν ὧν ὁ σωτὴρ ὁ ζητέμενοι, θεῖ ὁ ἱερεμίᾳ τοῖς ὧτα ἔχουσιν πρὸς ἀκρόασεως δεόμενοι. πῶς λέγει. θεῷ δὲ με πάσασε ἐν κοιλίᾳ ἔπλασά σε, καὶ θεῷ δὲ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε; ὁ θεὸς ἑαυτῷ ἁγιάζει πνάς. τοῦτον δὲ ἀπεκδέχεται, ἵνα ἐλθόντα εἰς γῆν ἁγιάσῃ, ἀλλὰ πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἤδη ἡγίασεν. ἐὰν ἔπι τὸν σωτῆρα ἀναφέρῃς, ἀχαλεπὸν εἰπεῖν ὅτι πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίασαι. θεοφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. πρῆσον ἐν τοῖς ἔξῃς ὅτι κελεύεται θεοφητεῦσαι ἔπι πάντα τὰ ἔθνη, τῇ αἰλάμ, τῇ δαμάσκῳ, τῇ μωάβ. καὶ ἔχομεν ὅτι θεοφήτευσεν ἔπι πάντα τὰ ἔθνη, ὡς θεὸς τὸ ῥητόν, ὅτι θεοφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε, θεὸς ἐκεῖνον. ἐὰν δὲ θεὸς ἀναγάγῃς, ἐὰν μὲν ἔπι τὸν ἱερεμίαν, θεοφρήκαμεν. ἐὰν δὲ ἔπι τὸν σωτῆρα, πῶς δεῖ καὶ λέγειν; ὄντως ἀληθῶς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη θεοφήτευσεν. ἔστι γὰρ ὥσπερ ἄλλα πολλά, οὕτως καὶ θεοφήτης ὡς ἔστιν ἀρχιερεύς, ὡς ἔστι σωτὴρ, ὡς ἔστιν ἰατρὸς, οὕτως καὶ θεοφήτης. μωσῆς γοῦν θεοφητεύων περὶ αὐτοῦ, οὐκ θεοφήτην μόνον, ἀλλὰ ἐξαιρέτως εἶπεν εἰπών. θεοφήτην ὑμῖν ἀδελφῶν σου ἀναστήσει ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ὡς ἐμὲ αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ἔσται ὃς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ θεοφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ὅτῳ οὖν ἔστιν, ὃς θεοφήτης εἰς ἔθνη τέθεικεν, καὶ ἔλαβε χάριν ἀπὸ θεοῦ ἐν χειλέσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ μόνον ὅτε παρῇ τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε πάρεστι δυνάμει, καὶ τῷ πνεύματι θεοφητεύσῃ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, ὥστε ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ἀνθρώπους αὐτῷ τὴν θεοφητείαν, καὶ ἕλκειν ἀνθρώπους ἐπὶ σωτηρίαν. καὶ εἶπα. ὁ ὤν, δέσποτα κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσαμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι. καὶ εἶπε κύριος πρός με. μὴ λέγε, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας, οὓς ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ. πολλάκις εἰπομεν, ὅτι ἐστὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον εἶναι παιδίον, κἂν ἐν γερουσίᾳ ᾖ ἡλικία σώματος. ἔστι δέ ποτε καὶ τὸν ἔξω ἄνθρωπον, εἶναι παιδίον. καὶ δὲ τὸν ἔσω ἄνδρα, γέροντα. τοιοῦτος οὖν ὁ ἱερεμίας, ἤδη ἔχων τὴν χάριν ἀπὸ θεοῦ ἐπὶ ὢν ἐν τῇ δὲ παιδίᾳ ἡλικίᾳ καὶ τὸ σῶμα. διὸ φησὶν αὐτῷ ὁ κύριος. μὴ λέγε ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι. σημεῖον καὶ δὲ μὴ εἶναι αὐτὸν νεώτερον, ἀλλὰ δεύτερα τέλεον, τό. πρὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ. καὶ καὶ πάντα, ὅσα ἐὰν ἐντει-

ἐντέλωμαί σοι, λαλήσεις. μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. οἶδεν ὁ θεῖος λόγος ὅτι οἱ πεσοῦντες τὸν λόγον κινδυνεύσουσιν ἐν τοῖς ἀκούσασιν. ἐλεγχόμενοι γὰρ μισοῦσιν αὐτούς, παροινοῦμενοι διώκουσι. πᾶν ὅτιοῦν πάσχουσιν οἱ προφῆται. οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ πρώην ἐμνημονεύομεν· οἶδεν ὁ μόνος θεὸς πέμπων τὸν προφήτην, ὅσους κινδύνους ἀναδέξεται, ἀλλὰ καὶ λέγει αὐτῷ· μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. ὅτι μετά σοῦ εἰμι, τοῦ ἐξελέσθαί σε, λέγει κύριος· ἀπέπεμψεν ἱερεμίας διαγεσθαι, εἰς λάκκον βορβόρου βέβληται, ἔμεινεν ἐπὶ μόλις, ἄρτον ἐσθίων πολλὰς ἡμέρας, καὶ ὕδωρ μόνον πίνων. καὶ ἄλλα ἃ μυεῖα ἀπέπεμψεν, ἡ προφητεία αὐτοῦ δεδήλωκεν· τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; εἰρήκασι πρὸς τοὺς ἰουδαίους· καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι τοὺς θέλοντας ζῆν εὐσεβῶς ἐν χριστῷ ἰησοῦ, πάντως ὑπὸ δυνάμεων αὐτοῖς ἀλλοτρίων δι' ὧν θλίβονται σκευῶν διώκεσθαι. διὰ τοῦτο μὴ ξενιζόμενοι ὁ διωκόμενοι πάλιν παραπέτασαν, μόνον εὐχόμενοι ἵνα ἀδίκως διώκωμεν), ἢ μὴ δικαίως, μὴ δι' ἀδικίαν, μὴ δι' ἁμαρτίαν, μὴ διὰ πλεονεξίαν· ἐὰν δὲ διώκηταί ποτέ τις διὰ δικαιοσύνην, καὶ ἀκούσῃ μακάριοι ἐστε ὅταν ὀνειδίζωσιν ὑμᾶς, καὶ διώκωσι. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτως γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. ὅτι μετά σοῦ εἰμι, τοῦ ἐξελέσθαί σε, λέγει κύριος. καὶ ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρὸς μέ, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε κύριος πρός με. τηρεῖ διαφορὰς ἱερεμίου καὶ ἡσαΐου. ὁ ἡσαΐας φησίν· ἀκάθαρτα χείλη ἔχων ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτων χείλη ἔχοντος ἐγὼ οἶκῶ, καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. καὶ ἐπεὶ ἐξωμολογήσατο οὐκ ἔχων ἔργα ἀκάθαρτα, ἀλλὰ μόνον ῥήματα· μέχρι γὰρ τότε ἁμαρτωλὸς ἦν. οὐκ ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ. * τὸ δὲ ἐν τῷ στόματι μου ἥψατο τῇ χειρὶ αὐτοῦ τῶν χειλέων αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου· ἐπειδὴ ἔτοιμος ἡγιάσθη ἐκ μήτρας, ἐκλεῖς αὐτὸν πέμπεται, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἁνθρακὰς, ἀνεῖχεν οὐδὲν ἄξιον τοῦ πυρός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ χεὶρ τοῦ κυρίου ἥψατο αὐτοῦ· διὸ λέγει· ἐξέτεινε κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρός με, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου. καὶ εἶπε κύριος πρός με. ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου. ἰδοὺ καθέσταί σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐκριζεῖν· πῖς * ἔτοιμος μακάριός ἐστιν, * ὃς ταῖς βασιλείαις πολλὰς ὕσας ἀς δεῖ-

A *mando tibi, loqueris: nec timeas à facie eorum.* Scit enim eos sermo Dei, qui verbi legatione funguntur, incurrere ab iis periculum qui audire contemnunt. Increpati enim oderunt increpationes, coarguti insequuntur arguentes. Omne quodcunque malum est, semper patiuntur Prophetæ: *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua & domo sua.* Marc. 6. 4. Cujus rei nuper quoque fecimus mentionem. Scit ergo (ut dicere cœpimus) Deus mittens Prophetam, quanta discrimina perpessurus sit, ideo exhortatur eum dicens: *Ne timeas* Ier. 1. 8. B *à facie eorum, quia ego tecum sum, ut eruam te, dicit Dominus.* Quæcunque Hieremias passus est, scripta sunt: in lacum missus est luti, mansit ibi comedens panem dici, & aquam tantum bibens, aliaque multa quæ pertulit, in libro ejus continentur. *Quem au* Act. 7. 52. *tem Prophetarum non persecuti sunt patres vestri?* dicit Dominus ad Judæos. Et necesse est eos qui vivere religiose in Christo cupiunt, omni genere à contrariis virtutibus, per ea quæ reperiuntur vasa, persecutionem pati. Qua de causa nihil novum aut peregrinum videatur his, * qui in tribulationibus affliguntur: * MS. R. Quod his tribut. alt. C omnia quæ præcepta sunt, faciant, tantum qui his, orent ut persecutionis causa Christus sit; ne propter injustitiam, ne propter delicta, ne propter avaritiam deprimantur. Si quando autem propter justitiam aliquis exagitatur, audiat: *Beati estis cum exprobrant vobis, &* Matth. 5. *persequuntur, & dicunt omne malum adversum* 11. *vos, mei causa: gaudete & exultate, quia merces vestra magna est in cœlis. Sic enim persequuti sunt Prophetas, qui fuerant ante vos.* Quo- Ierem. 1. 8. *niam tecum sum ut eruam te, dicit Dominus.* Et 9. *extendit manum suam ad me Dominus, & tetigit os meum, & dixit Dominus ad me.* Ob- D serva differentias Hieremiæ & Esaiæ. Esaias ait: *Immunda labia habens in medio populi im-* Esa. 6. 5. *mundalabia habentis ego habito, & regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis.* Et quoniam confessus est non habere facta immunda, sed verba tantum (usque ad hunc enim finem peccata commiserat) non extendit Dominus manum suam, neque unum ex Seraphim manu sua labia ejus tetigit, sed forcipe solum tangens ait: *Ecce abstuli iniquitates tuas.* Hieremiæ autem, quia sanctificatus fuerat in E vulva, non forceps mittitur, neque de altari carbo succensus; nihil quippe habebat igne dignum; sed ipsa manus Domini tetigit eum, propter quod dicit: *Extendit Domi-* Ier. 1. 9. *nus manum suam ad me, & tetigit os me-* 10. *um. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in os tuum, ecce constitui te super gentes & regna eradicare.* Qui sic beatus est, ut regna multa quæ Christo Dia-

bolus ostendit, regna Dæmonum, regna pec- A
cati eradicet, opus habet iis qui ei dati sunt à
Ier. 1. 10. Deo sermonibus. Scriptum est enim: *Ecce dedi sermones meos in os tuum. Ecce constitui te hodie super gentes & regna* [*eradicare.*] Quomodo autem regna sunt plurima, plures similiter & gentes. [Nec potest aliquod regnum dici, nisi quod sub se continet nationes.] Verbi gratia dictum sit; regnat fornicatio [in homine peccatore,] necesse est ut regnum fornicationis habeat gentes suas. Ipsum illud generale delictum avaritiæ & fraudis, quo vix aliquis immunis est, habet regnum suum, & sub regno uno multas possidet gentes, per plurimas scilicet species avaritiæ, & ob id opus est sermonibus Dei, ut istiusmodi regna cum suis gentibus evellantur. Salvator in Evangelio
Matth. 15. 13. ostendit dicens: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.* Sunt quædam intrinsecus in animabus vestris insita, quæ non plantavit cœlestis Pater. Omnes quippe cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, plantationes sunt, quas non plantavit cœlestis Pater. Si autem vis scire, cujus sit plantatio istiusmodi cogita-
Matth. 13. 25. tus, audi quia *inimicus homo hoc fecit, qui superseminavit zizania in medio tritici.* Instat ecce Deus, instat & Zabulus habentes semina sua. Si dederimus locum Zabulo, inimicus homo superserit plantationem, quam non plantavit cœlestis Pater, utique eradicandam. Sin autem repulso Zabulo locum dederimus Deo, gaudens Deus sub principali cordis nostri sparget semen suum. Nec aliquis existimet triste quiddam Hieremiam recepisse, quia constitutus sit ad eradicationem regnorum & gentium. Bonitatis Dei istud est indicium, eradicare vitia per sermones, inimica cœlestis regni regna destruere, & bellantes cum sua gente evertere nationes, eradicare, & subvertere. Est quædam ædificatio Zabuli, & est quædam ædificatio Dei: quod super arenam extruitur, hoc Zabuli est, super nullo enim stabilitur,
* MS. R. Ab isto que solidatur. al. ab isto, quod solidetur. * abortumque non solidatur. Quod autem super petram ædificatur, hoc Dei est. Un-
1 Cor. 3. 9. de & his qui ejus sunt, dicitur: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Super gentes eradicare, & subvertere, & disperdere.* Si eradi-
* MS. R. disperit. catur aliquid, & eradicatio ipsa non * dispergitur, adhuc permanet quod evulsum est. Si subruitur domus, & lapides in ruina E
sunt integri, dissipata est domus, non tamen perdita. Opus est igitur benignitate

κνυσιν ὁ διάβολος, βασιλείας ἔσας δωάμεων
ἀπεμμένων, βασιλείας κῦ τῆς ἁμαρτίας,
σκεμζῶν τοῖς διδομένοις ὑπὸ τῦ θεῦ λόγοις·
γέγραπται γάρ. ἰδὲ δέδωκα τοὺς λόγους μυ
εἰς τὸ σόμα συ. ἰδὲ καθέσακά σε σήμερον
ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας· ὥσπερ ὁ βασιλεὺς
εἰσιν, ἔτως καὶ ἔθνη. οἷον, βασιλεία ἐστὶ τῆς
πορνείας, ἔθνη τῆς πορνείας· ἑκάστη πορνεία μία
βασιλεία ἐστίν· αὐτόχρημα ἁμάρτημα τῆς
πλεονεξίας καὶ τῆς ἀποστερήσεως. καὶ εἰσὶ πολλαὶ
βασιλεῖαι μὲν τοῖς πολλὰ εἰδηέχουσιν ἁμαρ- B
τημάτων· εἶτα καθ' ἕκαστον τῶν ἁμαρτωλῶν
νόει μοι τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ τὴν βασιλείαν, ὡς ἐ-
πεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα ἔχει ἔθνη πολλὰ τῆς βασι-
λείας τῆς κῦ τῶν ἀποστέρησιν, τῆς κῦ τῶν κα-
λαλιῶν, τῆς κῦ τῶν ὀργῶν. ἔργον ἐστὶ τῶν λόγων
τῦ θεῦ ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐξαιτοσαλεύων
σκεμζῶν καὶ καθασκάπτειν· σκεμζῶν μὲν διδά-
ξειν ὁ σωτὴρ λέγων· πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύ-
τευσεν ὁ πατήρ μυ ὁ ἐράνιος, σκεμζωθήσε-
ται· ἔστι τινὰ ἔνδον ★ τῶν ψυχῶν, ἃ οὐκ ἐφύτευσεν, ★ μὴ
ὁ πατὴρ ὁ ἐράνιος. πάντες γὰρ οἱ διαλογισμοὶ ὑμῶν
οἱ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, κλοπαὶ, ψευδο-
μαρτυρίαι, βλασφημίαι, φυτεῖαί εἰσι πε-
φυτευμέναι ὑπὸ τῦ ἐρανίυ πατρός· εἰ θέ-
λεις ἰδεῖν τίνος εἰσὶ φυτείαι οἱ τοιῦτοι διαλο-
γισμοὶ, ἄκουε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποί-
ησεν, ὁ ὑπασπείρας τὰ ζιζάνια ★ μέσον τῦ σίτυ. ★ μὴ
ἐφύτευσεν δὲ ὁ θεὸς ἔχων τὰ σπέρματα, ἢ ὁ διά-
βολος ἐὰν διδῶμεν τόπον τῷ διαβόλῳ, ὁ ἐχθρὸς
ὑπασπείρας φυτείαν, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ
ὁ ἐράνιος, πάντως σκεμζωθήσομένην· ἐὰν μὴ D
διδῶμεν τόπον τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ διδῶμεν το-
πον τῷ θεῷ, χαίρων ὁ θεὸς σπείρει τὰ σπέρμα-
τα αὐτῦ ἐπὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν· μὴ νόμιζε τοί-
νυν τὸν ἱερεμίαν σύρφετον πεπιστεῦσθαι ὑπὸ
τῦ θεῦ. ὅτι καθίσαται ἐπὶ ἔθνη καὶ ἐπὶ
βασιλείας, σκεμζῶν ἀγαθὸς ὁ θεός. ἔστι διὰ τῶν
λόγων σκεμζῶν τὰ φαῦλα, ἵνα ἐχθρὰς βασι-
λείας τῶν ἐρανῶν τῇ βασιλείᾳ. τὰ πολεμικὰ
ἔθνη τῷ ἔθνει τῷ τῦ θεῦ σκεμζῶν καὶ καθασκάπτειν·
ἔστι τὶς οἰκοδομὴ διαβόλυ· ἔστι τὶς οἰκοδομὴ τῦ
θεῦ, ἡ ἐπὶ τῷ ἄμμον, οἰκοδομὴ διαβόλυ
ἐστίν· ἐπ' ἀδενὶ γὰρ ἐστήρικ') ἐδραίωμαι καὶ βεβαίω-
μαι καὶ ἠνωμένος· ἡ κὴ οἰκοδομὴ ἡ ἐπὶ τῷ πέτρᾳ
τῦ θεῦ ἐστιν· ὅρα τί λέγεται τοῖς τῦ θεῦ
θεῦ γεώργιον, θεῦ οἰκοδομή ἐστε· οἱ λόγοι τοίνυν τῦ θεῦ ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας εἰσὶν,
σκεμζῶν, καὶ καθασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν· ἐὰν σκεμζωθῇ μοι, μὴ ἀπόληται δὲ τὸ
ἐκριζωθέν. ἐὰν καθασκαφῇ μὲν, ★ οἱ λίθοι τῆς καθασκαφῆς μὴ ἀπόλωνται, ἔστι τὸ ★ μὴ
καθασκαφέν. ἔργον ἔν ἐστι τῆς ἀγαθότητος τῦ θεῦ, μὴ τὸ ἐκριζῶσαι, ἀπολέσαι τὸ ἐκρι-
ζα-

ριζωμένον, μὴ τὸ καθελεῖν ἀπολέσαι τὸ καθηνεμένον· ἀναγνωθι ἐπιμελῶς ἐπὶ μὲν τῶν ἀπολυμένων καὶ ἐκριζωμένων, πῶς ἀπόλλυνται τὰ τοιαῦτα· τὸ ὃ ἄχυρον κατακαύσατε πυρὶ ἀσβέστῳ. καὶ δήσατε δέσμας τὰ ζιζάνια, καὶ βάλετε αὐτὰ πυρί. ἵνα μὴ τὸ ἐκριζωθῆναι ἀπόλυται. εἰ θέλῃς ἰδεῖν καὶ μὴ καθαίρεσιν τὰ ἀπολύμματα τῆς οἰκοδομῆς τῆς ὕλης τῆς φαύλης. χᾶς γινέσθω ἡ οἰκία ἐκείνη, ἡ διὰ τὴν λέπραν καθηρημένη, καὶ ἐκβάλλεται χᾶς γλωμένη ἔξω τῆς πόλεως, ἵνα μηδὲ λίθος ἡ μένων· ὁμοίως * τὸ. ὡς πηλὸν πλατειῶν λεανῶ αὐτούς. δεῖ γὰρ μηδαμῶς σωθεσάναι τὰ χείρονα· κατεσκάφη γὰρ ἵνα μὴ οἱ λίθοι ἔσωσθεν χρήσιμοι τοῖς τὴν ἀλλὴν οἰκοδομὴν δύνασθαι οἰκοδομεῖν ὁ πονηρὸς ἐξερριζώθη, μὴ πάλιν ἐκ τῶν ἐξερριζωμένων σπέρματα, ἵνα σπείρῃ πάλιν τὰ ζιζάνια. πάντως γὰρ ἔχων τὰ σπέρματα τοῦ ζιζανίου, ἐπέσπειρεν αὐτά. διὰτοῦτο δήσατε τὰ ζιζάνια, καὶ κατακαύσατε αὐτὰ πυρί, ἵνα μὴ τὸ ἐκριζωθῆναι ἀπόληται, καὶ μὴ τὸ καταστραφῆναι ἡ δὲ διαβόλου οἰκοδομὴ ἀπόληται. ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις ἴσανται οἱ λόγοι δὲ θεοῦ, ἐπὶ τῷ ἐκριζῶν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν· ἔστω γὰρ ἐξερριζωμένα ἀπ' ἐμοῦ τὰ φαῦλα, καταστραφέντα τὰ χείρονα, τί μοι ὄφελος, ἐὰν μὴ ἀντὶ τῶν ἐκριζωθέντων καὶ καταφυτευθέντα κρείττονα; τί μοι ὄφελος, ἐὰν μὴ αὖθις τὰ τῶν ἀνοικοδομηθῇ τὰ διαφέροντα. διὰτοῦτο οἱ θεοῦ λόγοι ποιοῦσι πρῶτον ἀναγκαῖα, τὸ ἐκριζῶν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν τὰ φαῦλα. μεθ' ἃ καὶ καταφυτεύσει τὰ κρείττονα. καὶ ἀεὶ ἐν τῇ γραφῇ τετηρήκαμεν τὰ σκυθρωποφανῆ, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, πρῶτα ὀνομαζόμενα, εἶτα τὰ δοκοῦντα εἶναι ἱλαρὰ δεύτερα λεγόμενα· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω. πατάξω, παῦλον τὸν διώκτην. καὶ ζῆν ποήσω, ἵνα γένηται παῦλος ἀπόστολος ἐκ δεξιῶν. ταῦτα εἰ νενοήκεισαν οἱ ταλαίπωροι οἱ ἀπὸ τῆς αἱρέσεων, οὐκ ἂν αὐτὰ συνεχῶς προέφερον ἡμῖν λέγοντες· ὁρᾷς τὸν θεὸν τῷ νόμῳ, πῶς ἐστιν ἄγριος καὶ ἀπανθρωπος, καὶ λέγει· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω, βλέπεις ἐν ταῖς γραφαῖς ἀπαγγελίαν ἀναστάσεως νεκρῶν, ἢ οὐχ ὁρᾷς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἤδη προοιμιαζομένην καθ' ἕκαστον, συνεταφημένῳ τῷ χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ συναναστημένῳ αὐτῷ· οὐκοῦν ἀπὸ σκυθρωποτέρων μὲν φωνῶν, ἀναγκαίων ὄντων ἀρχεῖται, οἷον· ἀποκτενῶ. εἶτα ἀποκτείνας, καὶ ζῆν ποιήσω· πάλαξω, καγὼ ἰάσομαι, ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν

A Dei, ut eradicatio ipsa & subversio tota dispereat, diligentius lege, quomodo eradicata perdantur: *Plateas autem comburet igni inextinguibili.* Et: *Ligate manipulos zizaniorum, & tradite eos igni.* Sic ea quæ sunt eradicata disperduntur. Si autem vis scire, quomodo disperſio redigatur in nihilum, quomodo ædificationis peſſima materia in pulverem comminuatur, domus ea quæ propter lepram deſtrui jubetur, cum fuerit pulvis effecta, extra civitatem projicitur, ut ne lapis quidem ex ea reſiduus ſit, juxta quod ſcriptum eſt: *Vt lutum platearum delebo eos.* Oportet quippe penitus B interire malitiam. Subverſum eſt aliquid, lapides quoque ipſi qui deſtructi ſunt, conterantur, ne ad aliquam ædificationem, quam Diabolus concinnare poteſt, aſſumi valeant. Eradicatum eſt quippiam, invenit adverſarius etiam inter ea; quæ eradicata ſunt, aliquam ſementem quam iterum ſeminet. Propter quod jubet Dominus: *Colligite*, dicens, *& comburite ea igni*, ſcilicet ut eradicatio quoque Zabuli, & ipſa ſubverſio conſumatur. Verum non tantum in hoc ſtat ſermo divinus, ut eradicet, & deſtruat, & diſperdat: eſto enim, eradicata ſint omnia in me mala, deſtructa & diſperſa ſint peſſima; quid mihi prodeſt, ſi non pro eis quæ eradicata & ſuffoſſa ſunt, meliora in me plantentur atque ædificentur? Propterea Dei verba primum faciunt quod neceſſe eſt, eradicant, deſtruunt, perdunt, & poſt hæc ædificant, atque plantant. Obſervavimus ſemper in Scripturis, primum ea quæ videntur triſtia nominari; deinde ea quæ hilariora ſunt, ſecundo dici: *Ego occidam, & ego vivificabo.* Non dixit prius, Ego vivificabo, & poſtea, occidam. Impoſſibile eſt enim, quod ſemel vivificavit Deus, aut ab eo ipſo, aut ab alio D occidi. Sed: *Ego interficiam, & ego vivificabo*, ut fiat Paulus Apoſtolus Chriſti Jeſu. Hæc ſi intelligerent miſerrimi Hæretici, nunquam ad nos deferrent, crebro iſta dicentes: videsne Deum Legis & Prophetarum, quomodo ferus eſt & inhumanus? quomodo dicit: *Ego occidam, & ego vivificabo*? non advertentes in Scripturis annuntiationem ſuſcitationis mortuorum; non conſiderantes reſurrectionem jam cœpiſſe per ſingulos; *Conſepelimur enim Chriſto per Baptiſmum, & conſurgemus cum eo.* A triſtibus ſemper, ſed neceſſariis inchoat Deus; veluti: *Ego occidam, & ego vivificabo: ego percutiam, & ego ſanabo*; *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit*, & poſt hæc curat. Ipſe dolorem facit, & iterum reſtituit

Matth. 3. 12, 30. Levit. 14. Pſal. 17. 43. Deut. 32. 39. Rom. 6. 4. Coloſſ. 2. 12 Heb. 12. 6.

stituit lætitiam. Similiter & in præsenti Dominus ait: *Constituite hodie super gentes, & regna eradicare, & suffodere, & disperdere, & ædificare, & plantare.* Verumtamen primum est, ut mala auferantur à nobis. Non potest in loco ædificationis malæ ædificare Deus: *Quæ enim participatio justitiæ & iniquitatis? aut quæ communicatio luci ad tenebras?* Oportet malitiam ex imis sedibus eradicari: oportet & ædificationem pessimam ab animabus nostris penitus auferri, ut postea sermones ædificent atque plantent. Possumus siquidem & aliter intelligere quæ scripta sunt: *Ecce dedi sermones meos in os tuum.* Et quid faciant sermones, dicit: *Eradicare, & suffodere, & disperdere.* Sermones eradicant nationes, sermones regna suffodiunt, sed non regna ista carnis & seculi *digna destruentibus, *digna eradicantibus verbis. Ea quæ eradicata & subversa sunt senti; putas in his quæ dicimus modò non est virtus quam Dominus tribuit; secundum quod scriptum est: *Dominus dabit verba evangelizanti virtute multa?* virtus eradicans atque suffodiens, si qua infidelitas, si quod mendacium, si qua malitia, si qua luxuria, si qua discordia non est suffossa. Sicuti idolum in corde constructum est, illo deposito ædificetur Templum Dei, & inveniatur gloria ejus in eo, & fiat non infertilis, sive lucus exurgens, sed plantatio Paradisi, ubi Templum Dei sit in Christo JESU, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

2. Cor. 6, 14.

*MSS. R. digne

*MSS. R. digne

Psal. 67. 12.

ὀν ⸗δαδέχε) · πρῶτον παράστ, καὶ μετὰ τοῦτο ἰᾶται. αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν. ἕτω ὃ καὶ ἐνθάδε· καθέσακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας, ἐκριζᾶν, καὶ καθασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ οἰκοδομεῖν, ἢ καταφυτεύειν· πλὴν πρῶτόν ἐστιν ἐκεῖνα τὰ φαῦλα * ῥηθῆναι ἀφ' ἡμῶν. ὁ δυνά) εἰς τὸν * καὶ τόπον ὁ οἰκοδομῆς τῆς φαύλης οἰκοδομεῖν ὁ ῥηθὲν θεός· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. δεῖ τὴν κακίαν ἐκ βάθρων ἐκριζωθῆναι. δεῖ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κακίας καταναλωθῆναι ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἵνα μὴ ταῦτα οἱ λόγοι ⸗ θεοῦ οἰκοδομηθῶσιν. ὁ δύναμαι γὰρ ὅλως νοῆσαι τὰ γεγραμμένα. ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου· τί ποιοῦσιν οἱ λόγοι, ἐκριζοῦν, καὶ καθασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν· λόγοι ἐκριζοῦσιν ἔθνη, λόγοι καθασκάπτουσι βασιλείας ταῦτα, ἢ τὰς σωματικὰς καὶ κοσμικὰς, * ἀξίας λόγων καθασκαπτόντων, * ἀξίας λόγων ἐκριζόντων νόει τὰ ἐκριζόμενα ὑπὸ λόγων, τὰ καθασκαπτόμενα ὑπὸ λόγων· ἆρα ἄρτι ἐν τοῖς λεγομένοις οὐκ ἔστι δυνάμεις, ἐὰν μὴ ὁ θεὸς διδῷ, καὶ τοῦτο. κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. δύναμις ἐκριζοῦσα, εἴτις ἀπιστία, εἴτις ὑπόκρισις, εἴτις πονηρία, εἴτις ἀκολασία. ἔστι καθασκάπτουσα, εἴτι πρὸς εἰδωλεῖον οἰκοδομὴ) εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα ἐκεῖνα καθασκαφέντος οἰκοδομηθῇ ναὸς ⸗ θεοῦ, καὶ δόξα ⸗ θεοῦ εὑρεθῇ ἐν τῷ ἀνοικοδομηθέντι ναῷ, καὶ μὴ γένηται ὄχλος, ἀλλὰ φυτεία * παράδεισος ⸗ θεοῦ, ὅπου ὁ ναὸς ⸗ θεοῦ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

HOMILIA II.

(juxta Hieronymum XIII.)

De eo quod scriptum est:

Jer. 2. 21. 22.

Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? usque ad eum locum in quo ait: *Maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis: dicit Dominus.*

ΟΜΙΛΙΑ β'.

εἰς τό.

Πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία, ἐὰν ἀποπλύνῃ σε νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἔναντί μου. λέγει κύριος.

Eodem Interprete.

Sap. 1. 13.

*MSS. R. fecit genus

*Deus mortem non fecit, neque delectatur in perditione viventium. Creavit enim ut essent omnia, & salutares *generationes mundi, nec est in eis venenum mortis, neque inferni regnum super terram.* Deinde paululum ultra pro-

ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐν ἀπωλείᾳ ζώντων. ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις ⸗ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου, οὐδὲ ᾅδου βασίλειον ἐπὶ γῆς· εἶτα ὀλίγον

ὀλίγον ὑποστρέψας τὸ ῥητὸν *ἐρῶ. πόθεν ἦν θάνατος εἰσῆλθε. φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. εἴτε ἦν λοιπὸν ἐκεῖ ἡμᾶς ὁ θεὸς πεποίηκεν, ἡμεῖς ἑαυτοῖς *ἐπισπασάμενοι τῇ κακίᾳ καὶ ταῖς ἁμαρτίαις. διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀναγνώσματος ἡ ἐν τῷ προφήτῃ οἷον ἐπαπορητικῶς ἔλεγεν πρὸς τὴν πικρότητα ἐγκειμένας ἐν τῇ ψυχῇ, ἐνθυμίαν τῇ γλυκύτητι, ἵνα ὁ θεός· κατεσκεύασεν αὐτῆ. πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία, ὥστε ἔλεγε. χωλότητα οὐκ ἐποίησεν ὁ θεός, ἀλλ' ὑποδὰς πεποίηκε πάντας. τίς αἰτία ὑγιαίνειν καὶ χωλαίνειν τοὺς κεχωλωμένους, ἃ πεποίηκεν ὁ θεὸς τὰ μέλη πάντα προηγουμένως ὑγιαίνοντα. γέγονε δή τις αἰτία καὶ παθεῖν πάντα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ψυχὴ ἐξ ἀρχῆς μόνον γέγονε κατ' εἰκόνα, ἀλλὰ πᾶντος ἀνθρώπου. τὸ γὰρ. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, φθάνει ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους. καὶ ἔστι πρεσβύτερον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀδὰμ ἐκεῖνο ὃ οἱ πολλοὶ νοοῦσι τὸ καθ' εἰκόνα, ἐξ ἀρχῆς εἰλημμένον αὐτῷ, ὅτε ἐφόρεσε διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν εἰκόνα ἐξοικοῦν. ἔτως ἐν πᾶσι πρεσβύτερον τὸ κατ' εἰκόνα, θεοῦ τῆς εἰκόνος *τῆς χειρός. ἐφορέσαμεν ἁμαρτωλοὶ ὄντες τὴν εἰκόνα ἐξοικοῦν, φορέσωμεν μετανοοῦντες τὴν εἰκόνα ἐξ *ἐπουρανίου. πλὴν ἡ κτίσις γέγονε καθ' εἰκόνα ἐξ *ἐπουρανίου. ἀπορεῖ ἐν ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐλεγκτικῶς λέγων ὁ λόγος. πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία, ἐγὼ γὰρ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· ἐν τίσι πρὸ τούτων λέλεκται, καὶ ἐπαναλαβὼν ὀλίγα πείσωμεν. ὅτι θεὸς μὲν καλὴν ἄμπελον ἐφύτευσε τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν, ἅπας ὁ στραφεὶς γέγονεν ἐναντίος τῷ βουλήματι ἐκτίσαντος· ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν, οὐκ ἐκμέρες, ἀληθινήν. ἐδὲ τὴν μὲν ἀληθινήν, τὴν δὲ ψευδῆ. ἀλλ' ἐγὼ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν. πῶς ἐστράφης ἐμοῦ κτίσαντος σε πᾶσαν ἀληθινὴν ἄμπελον, σὺ πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, καὶ γέγονας ἀλλοτρία ἄμπελος, μὴ ταῦτα ἴδωμεν. ἐὰν ἀποπλύνῃ σε νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν. κεκηλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐναντίον ἐμοῦ. λέγει κύριος, ἆρα ᾠήθητε τις ἁμαρτήσασα ψυχὴ νίτρον λαβοῦσα, καὶ ἀποπλυναμένη νίτρῳ ἀιδίῳ, ὅτι παύεται τῆς κηλῖδος, καὶ παύεται τῆς ἁμαρτίας, ὑπολάμβανε δέ τις, πόαν ταύτην τὴν ἀνατείλασαν ἀπὸ γῆς λαβών, καὶ ἀποπλυνάμενος, καὶ ἀποσμηξάμενος, καθαρθῆναι τὴν ψυχὴν, ὅτι λέγει ἐνταῦθα ὁ λόγος τῇ στραφείσῃ εἰς πικρίαν, καὶ γρομένῃ ἀλλοτρίᾳ ἀμπέλῳ. ἐὰν ἀποπλυθῇ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθυνῇς σεαυτῇ πόαν. κεκηλίδωσαι ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐναντίον ἐμοῦ. λέγει κύ-

*γρ. ἐκβριζωθεῖσαν ἀπὸ τοῦ ἰδίου.

*γρ. ἐλκύσαμεν.

*γρ. τοῦ

*γρ. ἐπουρανίου, καθ' ὃ ἐν.

A Acedens reperio, unde sit mors: *Invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Sap. 2. 24.
Omnia igitur bona in nobis & propter nos condidit Deus, sed nosmetipsi *malitiam atque peccata propria in nobis attraximus voluntate. Unde & in præsenti lectione per Prophetam nunc quæritur Deus, & quodammodo dubius inquirit, quomodo in quibusdam amara sit anima, quam dulcem ipse condiderat, & ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena?* Quod dicit tale est; Ego feci pedes quibus ingrederetur mortale genus; qua causa factum est ut claudicent plurimi? Ego feci omnia membra valida, atque integra; quomodo video in multis debilia atque inutilia? Itaque non solum primi hominis anima, sed & universorum ad imaginem & similitudinem Dei facta est, & antiquior est hæc imago quæ Dei est, imagine Zabuli, quam postea nobis induimus ob peccatum. Unde debemus magnopere laborare, ut quomodo delinquentes portavimus imaginem terrestris; ita ad pœnitentiam conversi portemus imaginem cœlestis, ad quam & universa primum condita creatura est, ob cujus inmalum conversionem nunc peccantes sermo corripiens ait: *Quomodo conversa es in amaritudinem vitis aliena? Ego autem plantavi eam fructiferam, universam veram.* Et ante diximus, & nunc eadem plenius ut intelligamus, repetimus, quia Deus bonam plantavit hominis animam, sed ipsa vitio suo adversus Conditoris depravata sit voluntatem. *Ego autem plantavi te vitem fructiferam, universam veram:* non ex parte veram & mendacem ex parte plantavi, sed universam veram. Quomodo contra plantationem meam conversa es in amaritudinem, & facta es vitis aliena? Post hæc sequitur: *Si abluta fueris nitro, & multiplicaveris tibi herbam poam, maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Ergone hoc arbitrandum est, quia anima peccatrix nitro conata sit purgare maculas suas, & assumens poam, quæ oritur ex terra, immunditiam delictorum à se mundare contenderit? Unde nunc ad eam loquitur sermo divinus: *Si abluta fueris nitro, & multiplicaveris tibi poam, maculata es in conspectu meo, in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Aniid quidem verius existimandum est, quia ut sacra volumina omni virtute sunt plena, ita & Dei sermo omni

*MS. R. malitia atque peccato proprio nobis attraximus mortem.

Gen. 1. 26.

virtute sit plenus, & habeat istiusmodi fortitudinem, quæ possit purgare vitia, & sordibus defricatis ad colorem pristinum revocare? *Vivus est quippe sermo Dei, & efficax, & acutus super omnem gladium utrimque acutum*, & reliqua. Ex quibus diximus pro passionibus animæ remedia habere sermonem, esse in eo nitrum, esse poam, quibus sordes abluantur. Neque vero omne peccatum nitro sermonis & poa potest emundari, sed sunt aliqua delicta, quæ non indigeant facili curatione, nec ad nitrum & poam tantum ablata discedant. Sic nunc dicitur: *Si ablueris te nitro, & multiplicaveris tibi poam maculata es in conspectu meo in iniquitatibus tuis, dicit Dominus.* Et quomodo sunt quædam vulnera quæ malagmatibus, & oleo, & alligaturis redduntur pristinæ sanitati: alia vero sunt istiusmodi de quibus dicatur: *Non est malagma imponere, neque oleum, nec alligaturas, sed terra vestra deserta, civitates vestræ igne exustæ:* Sic sunt quædam peccata quæ animam sordidant, & indigent homine qui habeat poam, nitrique sermonem; alia vero talia sunt, ut non possint supradicti sermonis virtute curari, neq; enim sordibus comparantur. Idcirco sciens differentias peccatorum, per Esaiam Dominus dicit: *Lavabit Dominus sordes filiorum Sion (in sanguine.) Emundabit de medio eorum Spiritu judicii, & Spiritu combustionis sordes & sanguinem.* (Sordes spiritu judicii, sanguinem spiritu combustionis.) Si peccasti & peccatorum sorde pollutus es, lavabit Dominus sordes filiorum, & filiarum Sion, & sanguinem emundabit de medio eorum. Si autem mortale peccatum est, non possumus nitro poaque mundari, sed spiritu judicii, spiritu combustionis & pœnæ. Forsitan & Jesus baptizat Spiritu sancto atque igne: non quia eundem in Spiritu S. atque igne baptizet; sed quo sanctus baptizetur Spiritu sancto, & is qui post fidem & * magisterium Dei rursum ad scelera conversus est, cruciatu purgetur incendii. Beatus qui lavacrum accepit Spiritus sancti, & ignis lavacro non indiget. Miserabilis autem & omni fletu dignus, qui (post lavacrum Spiritus) baptizandus est igni. Utrumque siquidem habet Baptisma Jesus: *Exiit namque virga de radice Iesse, & flos de radice ejus ascendit*; virga peccatoribus, (flos justis.) Sic Deus & ignis consumens, & lumen in Scripturis dicitur, ignis peccatoribus, lumen

Hebr. 4. 12.

Es. 1. 6. 7.

Esa. 4. 4.

Luc 3. 16.

* MSS. R. mysterium

Esa. 11. 1.

Heb. 12, 29.

1. Ioh. 1. 5.

A ριος· ἀλλὰ χρὴ εἰδέναι, ὡς ὁ λόγος πᾶσαν δύναμιν ἔχει. οὕτως ὁ λόγος ἔχει πάντος φαρμάκου δύναμιν, καὶ πάντος τοῦ καθαρίζοντος δύναμίς ἐστι, καὶ σμηκτικώτατος. ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον· καὶ ὃ ἐὰν εἴπῃς, οὗ ἐστὶ χρεῖα, τοῦτό ἐστι ἐν τῇ δυνάμει τοῦ λόγου· ἔστιν οὖν τις λόγος νίτρον, καὶ ἔστι τις λόγος ποὰ, ὅστις τοὺς τοιούτους ῥύπους καθαίρει λαληθείς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ τοιούτου λόγου, ὅστις ἐστὶ νίτρον, καὶ ἀπὸ τοῦ

B τοιούτου ἢ λόγου, ὅς ἐστι πόα, οὐ πᾶσα ἁμαρτία θεραπεύεται. ἀλλ' ἔστιν ἁμαρτήματα, οὐ δεόμενα νίτρου, οὐδὲ πόας. λέγεται πρὸς τὴν οἰομένην ἁμαρτήματα ἔχειν, ὡς δυνάμενα ἀποπλυθῆναι ἐν νίτρῳ καὶ πόᾳ, τό· ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σεαυτῇ πόαν, κεκηλίδωσαι ἐναντίον ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. λέγει κύριος· καὶ ὥσπερ τῶν τραυμάτων τινά ἐστιν, ἃ μαλάγματι θεραπεύεται, καὶ ἄλλα ἐλαίῳ θεραπεύεται, καὶ ἄλλα δεῖται καταδέσμου,

C καὶ οὕτως ὑγιάζεται. ἀλλὰ δέ ἐστι τραύματα, ἐφ' οἷς λέγεται. οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. ἀλλὰ ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι. οὕτως ἔστι τινὰ ἁμαρτήματα, ἃ ῥυποῖ τὴν ψυχὴν, καὶ δεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τούτοις τοῖς ἁμαρτήμασι λόγου νίτρου, λόγου πόας. ἔστι δέ τινα ἁμαρτήματα, ἃ οὐχ οὕτως θεραπεύεται. οὐδὲ γὰρ ῥύπῳ παραβάλλεται. διὰ τοῦτο τὰς διαφορὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιστάμενος ἐν τῷ ἠσαΐᾳ κύ-

D ριος, ὅρα πῶς λέγει τό. ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων σιών. καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν πνεύματι κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως· εἰ πρὸς θάνατον ἥμαρτες, πλὴν ἥμαρτες ἐν ῥύπῳ, ἐκπλυνεῖ οὖν ὁ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων σιὼν, καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν. εἶτα ἀνταπόδοσις πρὸς μὲν τὸν ῥύπον πνεύματι κρίσεως· καὶ δεόμεθα οἱ πολλοὶ, ὅταν χείρονα, ἁμάρτωμεν, οὐ νίτρου, οὐδὲ τοῦ πλυθῆναι πόαν,

E ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τῆς καύσεως· διὰ τοῦτο ὁ ἰησοῦς βαπτίζει, τάχα νῦν εὑρίσκω τὸν λόγον, ἐν τῷ πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. ἀλλὰ τὸν μὲν ἅγιον ἐν τῷ πνεύματι ἁγίῳ. τὸν δὲ μετὰ τὸ πιστεῦσαι, μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι ἁγίου πνεύματος, πάλιν, ἡμαρτηκότα, λούει ἐν πυρί. ὡς μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι βαπτιζόμενον ὑπὸ ἰησοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· μακάριος οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ μὴ δεόμενος βαπτίσματος τοῦ ἀπὸ πυρός. τρισάθλιος καὶ ἐκεῖνος ὅστις χρείαν ἔχει βαπτίσασθαι τῷ πυρί· πλὴν ἀμφότερα ἔχει ὁ ἰησοῦς. ἐξελεύσεσθαι γὰρ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται. ῥάβδος ἐπὶ τοὺς κολαζομένους. οὕτως ὁ θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστί. καὶ ὁ θεὸς φῶς ἐστι. πῦρ κατανα-

ταναλίσκον τοῖς ἁμαρτωλοῖς, φῶς τοῖς δικαίοις καὶ ἁγίοις· καὶ μακάριος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσῃ τῇ πρώτῃ. ὁ πρήσας τὸ βάπτισμα δεῖται πυρός· τίς ἐστιν ὁ ἐν ἑτέρᾳ σωζόμενος ἀναστάσῃ, ὁ δεόμενος βαπτίσματος, ὅταν ἔλθῃ ἐπὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, καὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ δοκιμάζῃ, καὶ δύρῃ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ξύλα, χόρτον, καὶ καλάμην, ὥστε αὐτὰ κατακαῦσαι· διὰ τούτων λεγομένων, ὅσον δυνάμεις συναγαγόντες τοὺς λόγους τοὺς τῶν γραφῶν, εἰς τὴν καρδίαν ἐπιθέμεθα αὐτούς, καὶ κατ' αὐτοὺς πειραθῶμεν ζῆν. ἵνα δυνηθῶμεν πρὸ τῆς ἐξόδου καθαρὰ γενέσθαι, καὶ ἑτοιμάσαντες εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα ἡμῶν ἐξελθόντες ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγαθοῖς σωληφθῆναι, καὶ ἐν χριστῷ ἰησοῦ σωθῆναι, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A sanctis, & *Beatus qui habet partem in resurrectione prima.* Si quis servaverit lavacrum Spiritus sancti, iste in resurrectionis primæ parte communicat. Si quis vero in secunda resurrectione servatur, iste peccator est, qui ignis indiget Baptismo, qui combustione purgatur, ut quidquid habuerit lignorum, fœni, & stipulæ, ignis consumat. Quamobrem cum talia post mortem nobis residere videamus, Scripturas diligenter simul recitantes, reponamus eas in cordibus nostris, & juxta earum vivere præcepta nitamur, ut ante excessionis diem, si fieri potest, peccatorum sordibus emundati cum Sanctis valeamus assumi, in Christo Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ γ'.

εἰς τό.

Μὴ ἔρημος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ, ἢ γῆ κεχερσωμένη, καὶ τὰ ἑξῆς.

HOMILIA III.

in istud:

Numquid solitudo factus sum domui Israel, vel terra desolata, &c. Jer. 2. 31.

Interprete BALTHASARE CORDERIO.

ΦΗσὶν ὁ κύριος ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ἀναγινωσκομένων περὶ ἰσραὴλ, ὅτι ἔρημος αὐτῷ οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ γῆ κεχερσωμένη· τίς οὖν ἐνθυμούμενος ἐν τούτῳ, * οὐκ αἰτήσει ἐξετάζων τὸ βούλημα τοῦ γεγραμμένου, ἔστω, ὁ θεὸς ἐν τῷ ἰσραὴλ οὐ γέγονεν ἔρημος, οὐ γέγονεν ἐν τῷ ἰσραὴλ γῆ κεχερσωμένη· ἆρα ἦν ἔρημος γέγονεν ὁ κύριος * τῷ ἰσραὴλ σήμερον, ἢ γῆ κεχερσωμένη νῦν αὐτῷ ἐστιν, ὅτι ὅτε τῷ ἰσραὴλ οὐκ ἔρημος, οὐδὲ γὴ κεχερσωμένη, τοῖς ἔθνεσιν ἦν ἔρημος, καὶ γῆ κεχερσωμένη. εἰ γὰρ πᾶσιν ἀεὶ οὐκ ἔρημος ἐστι, καὶ πᾶσιν ἀεὶ ἐστιν ὁ γῆ κεχερσωμένη. τίς οὖν ἡ εἰκὸς τοῦτο ἰδίως περὶ τοῦ ἰσραὴλ κατ' ἐξαίρετον λεχθῆναι. μὴ ἔρημος ἐγενόμην * τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ, ἢ γῆ κεχερσωμένη, ἀλλ' ἐστιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς καθολικὰς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ· εἶτα μὴ τὰς καθολικὰς * διεργείας αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰδικὰς καταβαίνειν· ὁδὲν ἔρημός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς, καὶ ἀγαθούς. οὐδὲ νὶ κεχερσωμένη * γῆ ἐπιβρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· πῶς ἔρημος, ἀνατέλλων ἡμέραν, καὶ νύκτα εἰς ἀνάπαυσιν ποιῶν, πῶς ἔρημος τῷ γλῷ ποιῶν καρποφορεῖν, πῶς ἔρημος ἔκαστον οἰκονομῶν κῇ τῷ ψυχῷ, ἵνα λογικὸς ᾖ ἵνα ἐπιστήμῃ ἀναλαμ-

*Cod. Vat. ἀκαὶ ζητήσας.

*Cod. Vat. ἐν τῷ

*Cod. Vat. διαφορίας ἐπὶ τὰς ἰδικὰς καθόλου

*Cod. Vat. τῷ ἐπὶ, βρέχων.

Ait Dominus in principio eorum quæ lecta sunt de Israël, se minimè factum illi solitudinem, aut terram desolatam. Quis igitur in hunc locum incidens, non quærat, investigans sensum hujus scripti? Esto, Deus in Israël non sit factus solitudo, non sit factus in Israel terra desolata. Ergóne Dominus Israeli hodie factus est solitudo, vel terra desolata nunc illi existit? Quia quando Israeli non erat solitudo, nec terra desolata, gentibus erat solitudo, & terra desolata. Si enim omnibus semper non solitudo est, & semper omnibus est terra minimè desolata; quid opus est seorsum ad Israël per exceptionem dici. *Numquid solitudo factus sum domui Israel, vel terra desolata?* Cæterùm licet venire ad universalia Dei beneficia; deinde post universalia ejus beneficia descendere ad particularia. Neminі Deus est solitudo, *qui Solem suum oriri facit super bonos & malos:* nemini terra desolata est, *qui pluit super justos & injustos.* Quomodo sit solitudo qui oriri facit diem, & noctem concedit ad quietem? quomodo sit solitudo qui terram facit frugiferam? Quomodo solitudo qui unumquemque regit secundùm animam, ut ratione præditus sit, ut scientiam Matth. 5. 45.

acquirat,ut quod ex usu suo sit,exerceat per A sensus ? Nemini igitur est solitudo quoad universalem rationem Deus. Quantum autem ad particularem attinet, venio ad res gestas in Israel, & ajo: Neque solitudo, neque terra desolata erat,quando in Ægypto faciebat signa & prodigia populo. Si quod autem tempus fuit,quando derelicti erant, quodammodo ipsis solitudo,idque non frustrà,iis factus est. Quando utique non erat Israeli Deus solitudo, neque terra desolata; tunc Gentibus secundum justam rationem solitudo ac terra desolata erat: quando autem aversatus est Israelem, & factus ipsi solitudo & terra desolata; tunc effusa est gratia super Gentes, & factus est in nobis Jesus Christus non solitudo, sed plenus, & non
Gal. 4,27. terra desolata,sed frugifera: *Quia multi filii deserta, magis quàm ejus quæ habet virum.* Et minatur iis quibus non erat factus solitudo, nec terra desolata. Vos autem dixistis: Non subdemur dominio, neque veniemus ad te amplius. Cæterum dixerant filii Israel, Rebellavimus; quasi ad verbum, Non subdemur dominio.

βάνη, ἵνα γυμνάζηται τὸ * σωτελὲς αὐτοῦ κ῀ *Cod.Vat. συνέχη
*τὰ ἀξιοπτήεια; ἔστιν ἓν ὀδενὶ ἐρήμῳ ὡς πρὸς *Cod.Vat. πῶ κεχερσ.
τὸν καθόλου λόγον ὁ θεός. ὡς ὃ * πρὸς τὸν ἰδικόν, σν ὡς ἀ.
ἔρχομαι * ἐπὶ ἰσραὴλ πράγματα, κ λέγω. *Cod.Vat. ὅτε ἐρήμῳ, ὅτε γῆ κεχερσωμένη ἦν, ὅτε οὐ αὐ- ὁι
γύπτῳ ἐποίει τὰ σημεῖα, κ τὰ τέρατα τῷ λαῷ * εἰ ἐκ παρά- *Cod.Vat. δὲ πῆς καιρὸς γέγονεν ὅτε ἐγκατελείφθησαν, πρὸ τοῦ κρχ.
οἱονεὶ ἐρήμῳ αὐτοῖς, ὁδὲ καὶ τοῦτο μᾶλλον, αὐ- μᾶλλον
τοῖς ἐγένετο. ὅτε * μέντοι οὐκ ἦν τῷ ἰσραὴλ ὁ *Cod.Vat. θεὸς ἔρημος, ὁδὲ γῆ κεχερσωμένη. τότε ἔθνε- δὲ ὁ ἰσρ.
σιν κ῀ τὸν δίκαιον λόγον ἔρημος κ γῆ κεχερσω- B *Cod.Vat. αὐτοῖς
μένη ἦν. ὅτε ὃ ἀπεστράφη τὸν ἰσραὴλ, κ γέγονε *Cod.Vat. ἀφ' ὧν
τῷ ἰσραὴλ ἐκείνῳ * ἔρημος κ γῆ κεχερσωμένη, τῆ ἰσραὴλ
τότε ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐπὶ τὰ ἔθνη, κ * γέγονεν *Cod.Vat. ἐπὶ τὰ ἔθ. κ γέγ.
ἐν ἡμῖν χριστὸς ἰησοῦς οὐκ ἔρημος, ἀλλὰ πλή- *Cod.Vat. καιρὸν λόγον.
ρης, κ γῆ κεχερσωμένη, ἀλλὰ καρποφορέσα. *Cod.Vat. γῆ ἐκεχερ.
πολλὰ γὰρ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐ- *Cod.Vat. γὰρ ὑπὲρ τὰ
χούσης τὸν ἄνδρα. κ ἀπειλεῖ αὐτοῖς ὃς ἐγέγο- *Cod.Vat. γὰρ ὑπὲρ τὰ
νεν ἔρημος, ὁδὲ γῆ κεχερσωμένη. ὑμεῖς ὃ εἰρή- *Cod.Vat. ὑμᾶς ἐπ.
κατε. ἐ κυριευθησόμεθα, ἐκ ἥξομεν πρός σε κ.τ.λ. *Cod.Vat. ἀπονενόη-
ἔτι. * ἀλλ' εἰρήκασιν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ, * ἀπονενόη- κασιν
C μεν ὡς κ῀ τῷ λέξιν, ἐ κυριευθησόμεθα.

HOMILIA IV.

(*juxta Hieronymum XIV.*)

De eo quod scriptum est:

Ierem. 3.6. *Et dixit Dominus ad me in diebus Regis Iosiæ;* Usque ad eum locum in quo ait: *justificavit animam suam Israel à peccatrice Iuda.*
Ierem. 3.11

ΟΜΙΛΙΑ δ'.

Εἰς τό.

Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρός με ἐν ταῖς ἡμέραις ἰωσίου, κ τὰ ἑξῆς.

Interprete S. HIERONYMO.

IPsum primùm lectionis sermonem, qui perobscurus est,debemus excutere, & postea,si Dominus dederit viam intelligendi,ad altiorem sensum venire. In Regnorum libris fertur historia, quæ docet post Salomonis interitum,temporibus Roboam duodecim tribus fuisse divisas: id est in decem tribus regnasse Hieroboam, & vocatas eas esse Israel: duabus verò præfuisse Roboam, & vocatas eas esse Judam. Quæ
* *MS.R. discessio* *discretio populi juxta fidem libri, usque E ad præsentem diem permanet. Neq; enim in aliquibus voluminibus invenitur,ubi Israel & Juda sub uno rursus Imperio redigantur. Primus itaq; peccavit Israel sub Hieroboã, & cæteris successoribus ejus; & tanta peccavit, ut à Deo traderetur captivitati, & serviret apud Assyrios usque ad præsentem diem. Et Juda peccavit, traditusque est Babyloniis,non usque ad hodiernam diem, sed (ut Scriptura testatur) septuaginta an-

D Αὐτὸ τὸ ῥητὸν τῆς ἀναγνωσθείσης λέξεως ἔχει πᾶσαφὲς, ὅπως πρότερον νοηθῆται. κ μῆ τοῦτο, ἐὰν ὁ θεὸς διδῷ, εἰ σόμεθα τὸ βλῆμα αὐτοῦ τὸ μυστικόν. σκιὰν θέλει ἡμᾶς εἰδέναι ἐν τούτοις ὅτι, ὡς ἐν ταῖς βασιλείαις γέγραπται, διηρέθη ὁ λαὸς ἐν τοῖς χρόνοις ροβοὰμ εἰς τὸν τοῦ ιεροβοὰμ βασιλείαν τῶν δέκα φυλῶν, καὶ εἰς τὸν τοῦ ροβοὰμ δύο φυλῶν. καὶ ἐκλύθησαν οἱ μὲν τοῦ τῷ ιεροβοὰμ ἰσραὴλ, ἴσθα ὃ οἱ τοῦ τῷ ροβοὰμ. καὶ ἔμενεν αὕτη ἡ διαίρεσις ἕως σήμερον, ὅσον ἐπὶ τὸν ἰσοείαν, μέχρι δεῦρο. σκι οἶδα μὲν γὰρ ἰσοείαν σωάγσαν τὸν ἰσραὴλ καὶ ἰάσθαν ἐπὶ τὸ αὐτό. ἥμαρτεν ἓν πρὸς τὸν ἰσραὴλ πλείονα ὁ τοῦ τῷ ιεροβοὰμ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ. καὶ τοσαῦτα ἥμαρτε πρὸ τοῦ ἰάσθαν, ὥστε αὐτὸς καθοδηγῆναι τοῦ τῆς προνοίας ῥᾳδίως αἰχμαλώτως

λώτους εἰς ἀσσυρίους, ὡς λέγει ἡ γραφὴ, μέχρι
τῆς σήμερον. μετὰ τοῦτο ἥμαρτον καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ ἰούδα,
καὶ κατεδικάσθησαν αἰχμάλωτοι εἰς βαβυλῶ-
να, οὐχὶ μέχρι τῆς σήμερον, ὡς ὁ ἰσραὴλ, ἀλλὰ
ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη περὶ ὧν ὁ ἱερεμίας προε-
φήτευσεν. περὶ ὧν ἐμυήθη καὶ ὁ δανιὴλ, εἰ νοοῦμεν
ταῦτα ὡς πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον τὸν τότε. ἴδε
τὰς λέξεις τοῦ προφήτου, εἰ μὴ τοιοῦτό τι δηλοῦσι.
κατηγορεῖ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἰσραὴλ πρὸς λό-
γον, καίφησιν. ὅτι τοσούτων ἁμαρτημάτων γε-
γενημένων τῷ ἰσραὴλ, ἀκούσασα ἡ ἰούδα συνα-
γωγὴ τὰ ἐκείνων πταίσματα, καὶ τίνα, τρόπον
πεποίηκα αὐτοὺς γενέσθαι ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οὐκ
ἐπαιδεύθη, ἀλλὰ προσέθηκε ταῖς ἁμαρτίαις.
ὥστε διὰ τὴν προσθήκην τῶν ἁμαρτημάτων συγ-
κρινομένων τοῖς ἁμαρτήμασι τοῦ ἰσραὴλ, δικαιο-
σύνην εὑρῆσθαι ἐν τῷ ἰσραὴλ, παρὰ τὸν ἰούδαν.
εἶτα ἐπὶ τούτοις κελεύεται προφήτης προφη-
τεῦσαι, ὡς χείρονος γενομένου τοῦ ἰούδα παρὰ τὸν
ἰσραὴλ. εἶτα ἵνα μετὰ τὰ ἁμαρτήματα ἐπιστρέ-
ψῃ, μετὰ τὴν προφητείαν οὖν τὴν πρὸς ἰσραὴλ
κελεύουσαν ἐπιστρέψαι αὐτὸν προφητεύει ὁ
προφήτης ὅτι μέλλουσιν ἅμα γίνεσθαι ἰσραὴλ καὶ
ἰούδας, καὶ γίνεσθαί ποτε μίαν ἀμφοτέρων βα-
σιλείαν. ὧδε γοῦν λαβέτω τὰ ῥήματα τῆς ὅλης
σήμερον ἀναγνώσεως, καί τοτε ὄψεται τὰ νοή-
ματα δεδήλωσθαι. καὶ εἶπε κύριος πρός με ἐν
ταῖς ἡμέραις ἰωσίου τοῦ βασιλέως. εἶδες ἃ ἐποίη-
σά μοι ἡ κατοικία τοῦ ἰσραὴλ; οὐκ ἰούδα, ἀλλὰ
τοῦ ἰσραὴλ. πρῶτον ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψη-
λὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, καὶ
ἐπόρνευσε, καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν πάν-
τα ταῦτα. ἀνάστρεψον πρός με. καὶ οὐκ ἀνέ-
στρεψε. καὶ εἶδεν τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς τῆς
ἰσραὴλ συναγωγῆς ἡ ἀσύνθετος ἰούδα. καὶ εἶ-
δον οἱ ἀπὸ ἰούδα, διότι περὶ πάντων ὧν κατε-
λείφθη, ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία τοῦ ἰσραὴλ.
καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον
ἀποστασίου. δέον πεδευθῆναι τὸν ἰούδαν. ἐξαπέ-
στειλα γὰρ τὴν συναγωγὴν ἰσραὴλ, ἐξένεγκον

A nis, de quibus Hieremias prophetavit, & Daniel. Si intellexisti historiam quæ in Regnorum libris scripta est, considera verba Prophetæ, & videbis eundem exprimi sensum. Accusatur Israël & dicitur: Audiens congregatio Juda quod ob peccata sua Israël traditus sit captivitati, non egit pœnitentiam, nec conversa est ad me: sed in tantum peccata peccatis cumulavit, ut ad comparationem vitiorum ejus justior inveniatur Israël. Deinde Propheta prædicare jubetur ad Israël, ut quia Juda pejor illo factus sit, convertatur ad Dominum, & Israel, & B Juda sub uno imperio futuros esse, & ad pristinam redituros concordiam. Quod ut planius fiat, ipsius Scripturæ verba ponenda sunt: *Et dixit Dominus ad me in diebus Regis Iosiæ: Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israel?* Non dixit Iuda, sed prius Israel. *Abiit subtus omnem montem excelsum, & subtus omne lignum nemorosum, & fornicata est illic, & dixi, postquam fornicata est hæc omnia: Convertere ad me, & non est conversa. Et audivit prævaricatrix Iuda, id est populi Israel, prævaricatrix Iuda. Et viderunt, id est ij qui erant de Iuda, quoniam de omnibus comprehensa est, in quibus mœchabatur habitatio Israel. Dimisi eam & dedi ei libellum repudii.* Dimisi enim populum Israel, & ejeci eos in Assyrios: *Et dedi ei libellum repudii in manu ejus, & non timuit prævaricatrix Iuda.* Post tanta quæ passa est Israel, dimissa à Deo, accipiens libellum repudii in manus suas, debuerat à vitiis Iuda converti, & per aliena peccata correpta, sibi similia præcavere: quæ non solum peccare non desiit, sed pristina scelera duplicavit, in tantum ut ad comparationem ejus congregatio Israel, quæ prius fuerat ipsa damnata, sit justior. *Et dedi ei libellum repudii in manus ejus, & non timuit prævaricatrix Iuda soror ejus, sed abiit, & fornicata est ipsa, & facta est fornicatio ejus in nihilum, & mœchabatur in lignum & lapidem: & in his omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Iuda, ex toto corde suo, sed in mendacium:* nec timuit ex his quæ fecerat Israel, ut toto corde converteretur ad me, & deposito mendacio, in quo perseve-

Ierem. 3. 6, 7. 8.

Ierem. 3. 9.

Ier. 3, 9, 10

*γρ. ἀποστασίου

*γρ. ἀποστασίου

*γρ. ἐδέσαν.

αὐτοὺς εἰς ἀσσυρίους. καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον * ἀποστάσεως εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. καὶ
οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσύνθετος ἰούδα. μετὰ τοσαῦτα δὲ ἃ ἐποίησε τῷ ἰσραὴλ, ἐξαποστείλας
αὐτὸν, δοὺς βιβλίον * ἀποστάσεως, δέον παιδευθῆναι τῆς ἰούδα συναγωγὴν ἐξ ὧν πεπόν-
θασιν ἐκεῖνοι. οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐπαιδεύθησαν, ἀλλὰ προσέθηκαν τοῖς ἁμαρτήμασιν ὥ-
στε. τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἰσραὴλ συναγωγῆς συγκρίσει τῶν ἁμαρτημάτων τῆς συναγω-
γῆς τοῦ ἰούδα, δικαιοσύνην εἶναι δοκεῖν. καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας
αὐτῆς. καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσύνθετος ἰούδα ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρ-
νευσε καὶ αὐτὴ, καὶ ἐγένετο αὐτῆς εἰς οὐδὲν ἡ πορνεία. καὶ ἐμοίχευσε τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον.
καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἐπέστρεψε πρός με ἡ ἀσύνθετος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας
αὐτῆς, ἀλλ' ἐπὶ ψεύδει ἐπέστρεψε πρός με. οὐκ * ἤδεσάν με ἐξ ὧν ἐποίησα τῷ ἰσραὴλ,

 rabat,

rabat, vere ageret pœnitentiam. *Et dixit*
Ierem,3.11 *Dominus ad me, justificavit animam suam Israel à prævaricatrice Iuda*: Peccata Israël cum Iudæ vitiis comparata justificant quo-
Ierem.3.12 dammodo animam ejus. *Vade, & lege sermones istos ad Aquilonem.* Si intellexisti historiam, videamus quid in his sermo mysticus significet. Vocatio gentium, expectatio Israel, habuit exordium ut testantur Apostoli, post annuntiationem quam Iudæo-
Act. 13,46 rum prædicaverunt Synagogis: *Ad vos*, dicentes, *erat missus sermo; sed quia indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* Paulus quoque sacra voce loquitur:
Rom.11,11 *Illorum peccato salus gentibus facta est ad zelandum eos.* Igitur multa peccata illius populi fecerunt eum à Domino derelinqui, & nos ad spem salutis venire; qui alieni eramus testamentorum, & repromissionis. Unde etenim mihi nescio ubi extra sanctam terram nato, nunc de repromissionibus disputare, & credere in Deum Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, & in Iesum Christum qui omnium Prophetarum vocibus prædicatus est? Si intellexisti duos populos, Israel & Gentium, intellige transmigrationem Israel de populo Iudæorum, & de eo scriptum esse: *Dimisi eam, & dedi ei libellum repudii.* Dimisit enim vere Deus populum Israel, & dedit libellum repudii, ut sequens firmat exemplum. Iubet lex Moysi mulieri displicenti viro suo dari libellum repudii, & dimitti eam, & tunc viro licere, ut alteram ducat. Juxta hunc sensum intellige accipientes Judæos libellum repudii, & omnino derelictos à Domino. Ubi enim jam apud eos Prophetæ? Ubi signa virtutum? ubi manifestatio Dei? Non templum, non victimæ, non alius quilibet cultus voluminibus Legis expressus. Ejecti sunt de regionibus suis, atque ita dedit Dominus libellum repudii Israel. Post eos nos qui in Scripturis Iudæi vocamur, Iudæi autem propter tribum Iuda, ex cujus Salvator stirpe descendit, conversi simus ad Dominum; & novissima nostra, quæ utinam saltem in hoc tempore non complerentur, similia futura sunt peccatis Iuda, imo pejora. Et ut credas in consummatione sæculi deteriora, nobis eventura quam evenerunt Judæis, audi Salvatorem in Evangelio præ-

A ἵνα τελείως ἐπιστρέψῃ, ἀλλὰ δέον αὐτὴν ἐπιστρέφειν ἐν ἀληθείᾳ. ἡ δὲ ἐπὶ ψεύδει ἐπέστρεψε, καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἐπέστρεψε πρός με ἡ ἀσύνθετος ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐπὶ ψεύδει. καὶ εἶπε κύριος πρός με. ἐδικαίωσε τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀσυνθέτου ἰούδα. τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἰσραὴλ συγκρινόμενα τοῖς πταίσμασιν ἰούδα, γέγονε δικαίωσις τῆς ψυχῆς ἰσραὴλ συναγωγῆς. πόρευον οὖν, καὶ ἀνάγνωθι τοὺς λόγους τούτους πρὸς βορρᾶν. εἰ νενόηται τὸ ῥητὸν, ἴδωμεν τί βούλεται
B ἐν τούτοις δηλοῦσθαι. κλῆσις τῶν ἐθνῶν ἀρχὴν ἔσχεν ἐκ τοῦ παραπτώματος τοῦ ἰσραὴλ, λέγουσιν οἱ ἀπόστολοι κηρύξαντες ταῖς τῶν ἰουδαίων συναγωγαῖς. ὅτι ὑμῖν ἦν ἐξαπεσταλμένος ὁ λόγος τῆς σωτηρίας. ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. καὶ ὁ ἀπόστολος περὶ τούτων εἰδὼς, ἃ οἶδε λέγει. τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. οὐκοῦν αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι ἐκείνου τοῦ λαοῦ πεποιήκασιν αὐτὸν ἐγκαταλειφθῆναι, καὶ ἡμᾶς
C ἥκειν ἐπὶ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, τοὺς ξένους τῶν διαθηκῶν, τοὺς ἀλλοτρίους τῶν εὐαγγελιῶν. πόθεν γὰρ ἐμοὶ ὁπουποτοῦν γενομένῳ ξένῳ τῆς λεγομένης ἁγίας γῆς, νῦν περὶ τῶν εὐαγγελιῶν διαλέγεσθαι τοῦ θεοῦ, καὶ πιστεύειν εἰς τὸν θεὸν τῶν πατριαρχῶν, ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, καὶ ἰησοῦν χριστὸν τὸν προκεκηρυγμένον ὑπὸ τῶν προφητῶν χάριτι θεοῦ παραδέχεσθαι. εἰ νοεῖς τοὺς δύο τούτους λαοὺς τὸν ἀπὸ τοῦ ἰσραὴλ, καὶ τὸν ἀπὸ
D τοῦ ἰούδα. ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐκείνου τοῦ ἰσραὴλ, καὶ περὶ ἐκείνου νόει μοι γεγράφθαι. ἐξαπέσταλκα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. ἐξαπέστειλε γὰρ τὸν λαὸν ἐκεῖνον ὁ θεὸς, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ βιβλίον ἀποστασίου. ὅπερ τοιοῦτόν ἐστιν ἐπὶ τῶν γεγαμηκώτων. ἐὰν δυσάρεστος ᾖ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, λέγει ὁ μωσέως νόμος, βιβλίον ἀποστασίου ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐγίνετο, καὶ ἐξαπεστέλλετο ἡ γυνή. καὶ ἐξῆν τῷ ἀποστείλαντι τὴν προτέραν γυναῖκα, διὰ τὸ δοκεῖν ἠσχημονηκέναι, γαμεῖν ἑτέραν
E γυναῖκα. οὕτως τῷ λόγῳ ἴδε ἐκείνους λαμβάνοντας βιβλίον ἀποστασίου. καὶ ἐπεὶ ἔλαβον τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου, διὰ τοῦτο ἐγκατελείφθησαν πάντη. ποῦ γὰρ προφῆται ἔτι παρ' αὐτοῖς; ποῦ σημεῖα ἔτι παρ' αὐτοῖς; ποῦ ἐπιφάνεια θεοῦ; ποῦ ἡ λατρεία, ὁ ναὸς, αἱ θυσίαι ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου ἑαυτῶν. ἔδωκεν οὖν τῷ ἰσραὴλ βιβλίον ἀποστασίου. εἶτα ὑμεῖς ἰούδα. ἰούδα δὲ διὰ τὸν σωτῆρα ἐξ ἰούδα φυλῆς ἀνατείλαντα. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν. ἐπεστρέψαμεν πρὸς κύριον, καὶ τὰ τελευταῖα ἡμῶν. ἅπερ εἴθε μὴ ἤδη εἴη. παραπλήσια ἔοικε γίνεσθαι τοῖς ἐκείνων τελευταίοις, εἰ μὴ ἄρα καὶ χείρονα. ὅτι γὰρ τοιαῦτα τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ συντελείᾳ τῆς αἰῶνος τούτου ἔσται, δῆλον ἀπὸ τῶν ἐν εὐα-

εὐαγγελίῳ τοὺς σωθησομένους ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐν οἷς φησι. διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. καὶ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα ὁ ἐλευσόμενος, ὥστε ἀποπλανᾶσθαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. καὶ τοιαῦτά ἐστι τὰ καθ' ἡμᾶς, ὥστε τὸν σωτῆρα λέγειν· Ἆρα εὑρήσει τὴν ἐπὶ τῆς γῆς; Ἀληθῶς ἐὰν κενωμεν τὰ πεφυσημένα τὰ ἀληθείᾳ, καὶ μὴ ὄχλοις, καὶ κενώμεν τὰ πεφυσημένα θεωρήσει, καὶ μὴ τῷ βλέπειν πολλοὺς συναγομένους, ὀψόμεθα νῦν ὡς οὐκ ἐν πολλῷ πιστοί. ἀλλὰ τότε ἦσαν πιστοί, ὅτε τὰ μαρτύρια τῇ ὥρᾳ ἐγίνοντο. ὅτε ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων ἐξεπέμποντες τοὺς μάρτυρας, ἠρχόμεθα ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ ὅλη ἡ ἐκκλησία μὴ ἐκκομιζομένη παρεμένετο, καὶ οἱ κατηχούμενοι ἐπὶ τοῖς μαρτυρίοις κατηχοῦντο, καὶ ἐπὶ τοῖς θανάτοις τῶν ὁμολογούντων τὸν ἀληθινὸν μέχρι θανάτου, μὴ πειρώμενοι μηδὲ ταράσσοντες ἐπὶ τὸν ζῶντα θεόν. τότε οἱ δίκαιοι σημεῖα ἑωρακότες ἐδόξαζον καὶ τέρατα. τότε ἦσαν πιστοὶ ὀλίγοι μέν, πιστοὶ δὲ ἀληθῶς, τὸν στενὸν καὶ τεθλιμμένον ὁδὸν ὄντες ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωήν. νῦν δὲ ὅτε γεγόναμεν πολλοί, ἐπεὶ δυνατὸν εἶναι πολλοὺς ἐκλεκτούς. ἐγὼ δὲ ψεύδεται ὁ εἰπὼν ἰησοῦς. πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· ἐγὼ δὲ πλήθους τῶν ἐπαγγελλομένων θεοσέβειαν σφόδρα εἰσὶν ὀλίγοι, οἱ καλαντῶντες ἐπὶ τὸν ἐκλογὴν δὲ θεοῦ καὶ τὸν μακαριότητα. ἐὰν δὲ λέγῃ ὡς πρὸς τὸ ἐξαπέστειλα διὰ τὰ ἁμαρτήματα τὸν ἰσραὴλ, καὶ ἐξαπέστειλα εἰς μετοικίαν αὐτόν. ὁ δὲ ἰδὼν ἀκάνθας τὰ γνόμενα τῷ ἰσραὴλ, οὐκ ἐπέστρεψε. λέγῃ πρὸς τὰ ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, ὅτε ἀναγινώσκονται τὰ τῷ ἰσραὴλ συμβεβηκότα. εἶτα παίγματα πρὸς ἐκεῖνον τὸν λαὸν δέον ἡμᾶς φοβεῖσθαι, καὶ λέγειν εἰ τῇ φύσει κλάδων οὐκ ἐφείσατο, πόσῳ πλέον οὐδὲ ἡμῶν φείσεται; εἰ ἐκείνους τοὺς αὐχένας ἔναγ καλλιέλαιον τοὺς ἐρριζωμένους εἰς τὴν ῥίζαν τῶν πατριαρχῶν, Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, μὴ φείσαμένου ὁ χρηστὸς ἅμα καὶ φιλάνθρωπος θεὸς ἐξέκοψεν, πόσῳ πλέον ἡμῶν οὐ φείσεται; ἴδε χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ. ἐγὼ χρηστὸς μὲν, οὐκ ἀποτόμος. οὐδὲ ἀποτόμος μὲν, χρηστὸς δέ. εἰ γὰρ χρηστὸς μόνον ἦν, ἀποτόμος δὲ μὴ ἦν, ἐπὶ πλεῖον ἂν κατεφρόνησαν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. εἰ ἀποτόμος μόνον ἦν, χρηστὸς δὲ μὴ ἦν, τάχα ἂν κατέγνωμεν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. νῦν δὲ ὡς θεὸς ἀμφότερον ἔχει. χρήζομεν γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετανοοῦντες τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ἐμμένοντες δὲ ταῖς

A dicantem: *Cum multiplicatæ fuerint iniquitates, refrigescat charitas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Et in alio loco: *Fient signa & prodigia in cœlo & in terra, ad decipiendos, si fieri posset, etiam electos*: tantaque incredulitas in universo humano genere futura est, ut Salvator noster [qui omnia quæ sunt ventura, cognoverat] loqueretur: *Putas veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?* Vere quippe si judicemus fidem & veritatem, non multitudinem, & respiciamus voluntatem hominum non congregationem, videmus B in tanto numero Ecclesiarum fidem difficile reperiri. Tunc erant vere fideles, quando Martyrum victimæ feriebantur; quando cruentas exequias prosecuti, tristes ad Ecclesiam revertebantur; omnis erat multitudo lugentium; quando catechumeni in prima statim fide pro ferendo martyrio ducebantur; quando mulierculæ & infirmus sexus usque ad mortem manebat intrepidus. Tunc vere signa de cœlo, tunc fiebant portenta de terra. Tunc erant pauci quidem sed vere fideles, angustam & arctam ingredientes viam, quæ ducit ad vitam. Nunc C vero quando facti sumus plures, quia difficile est plures esse bonos, neque enim mentitur Iesus dicens: *Multi vocati, pauci autem electi*, ex tantis Christianam fidem pollicentibus pauci sane reperiuntur qui habeant fidem, & veritatem, & beatitudine digni sint. Si itaque dicit: Primum propter peccata dimisi Israel, & reliqui eum in commigrationem: Iuda autem audiens ea quæ acciderant Israel, noluit ad me converti: de nostris loquitur peccatis, qui legentes ea quæ passus est populus Iudæorum, non timemus, neque dicimus: *Si naturalibus ramis non pepercit, quanto magis nec nobis parcet Deus?* Si illos gloriantes esse se olivam bonam, & radicem Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, Christus clementissimus Deus pro suo merito eradicavit; quanto magis neque nobis parcet, si similia fecerimus? Vide benignitatem & severitatem Dei. Neque enim benignus tantum est, & non severus: neque severus tantum, & non etiam benignus. Si benignus esset tantummodo, bonitatem ejus contemneremus: si severus tantum, desperatio nos salutis, propter peccata quæ fecimus, præcipitaret in vitia. Nunc vero quasi * dans necessaria, quippe habemus omnes bonitatem ejus ob pœnitentiam, & severitatem ob delicta, & beni-

Matth. 24. 12.

Matth. 24 24

Luc. 18. 8.

Matth. 22 16.

* MS. R. Deus, necessariam quippe

benignus est, & severus, & loquitur ad nos per Prophetam dicens: *Vidisti quid fecit mihi habitatio domus Israel* (Israël in præsenti pro Judæorum populo accipe) *abiit super omnem montem excelsum, & subiit usque ad omne lignum nemorosum.* Si consideres Pharisæum ascendentem templum cum superbia, & non percutientem pectus suum, neque mala propria sentientem, quomodo dicat: *Gratias tibi ago, quia non sum ut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, & sicut iste publicanus: jejuno bis in Sabbato, decimas do de substantia mea.* Vides quomodo ascendit super omnem montem excelsum, & inflammatus arrogantia ista præsumat. Sunt autem alii qui ascendunt super colles, & fiunt subtus omne lignum non fructiferum, sed nemorosum: siquidem alterius naturæ est lignum quod ubertate fertile est, alterius quod tantum abundat fronde foliorum. In nemoribus & lucis nemo plantat ficum, nemo vineam, nemo arbores fertiles, sed oblectationi visus tantum ligna frondentia. Tales sunt Hæretici, qui orationem suam verborum decore componunt, non ut convertant audientes à vitiis, sed ut delectent. Igitur qui istiusmodi seductione persuasus est, abiit subtus omne lignum. Simulque attende quare non dixerit; omne lignum, & tacuerit; neque rursus addiderit; omne lignum fructiferum, sed significanter adjecerit: *subtus omne lignum frondosum.* Quamobrem si intelligas cur præcipiatur in Lege: *Non plantabis omne lignum juxta altare Domini Dei tui, nec facies nemus:* nominatim quippe interdicitur ne lucus plantetur in Templo, si observaveris quare dictum sit: *Fornicata est illic, & dixi postquam fornicata est hæc omnia; Ad me convertere, & non est conversa, & vidit prævaricationem ejus prævaricatrix Iuda*; de nobis dici intellige, qui derelinquentes pactum quod cum Deo fecimus, non servamus; neque respicimus priorem populum, testamentum, & repromissiones, & nobilitatem generis per peccatum simile perdidisse. *Si essetis filii Abraham, opera patris vestri faceretis*: dicit eis Dominus. Et in alio loco Joannes Baptista. *Ne incipiatis*, inquit, *dicere in vobis, quia patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Dominus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*: lapides esse nos significans, quia ad similitudinem lapidum obdurantes corda nostra renuimus veritatem. Et vere omnipotens Deus suscitabit filios Abrahæ de lapidibus,

Luc. 18. 11.

Deuter. 16, 21.

Ioh. 8. 39.

Luc. 3. 8.

A ἁμαρτίαις τῆς ἀποτομίας. * εἰ χρηστός ἐστι καὶ ἀπότομος ὁ θεὸς, καὶ λαλεῖ ἡμῖν διὰ τῶν προφήτων, καὶ λέγει. εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τῶν ἰσραήλ. τὸν ἰσραὴλ τὸν λαόν μοι νόει ἐκεῖνον, ὃς ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου κατασκίου. ἐὰν ἴδῃς τὸν φαρισαῖον εἰς τὸ ἱερὸν ἀναβαίνοντα ἀλαζονικῶς καὶ μὴ τύπτοντα ἑαυτοῦ τὸ στῆθος, μηδὲ κηδόμενον τῶν ἰδίων κακῶν, ἀλλὰ λέγοντα. εὐχαριστῶσοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. ἅρπαγε, ἄδικοι, μοιχοί. ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ τὰ ὑπάρχοντά μου. ὄψει ὅτι ἀναβέβηκεν ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν ψεκτῶς, καὶ ἀγαπήσας μεγαλοφροσύνην, καὶ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν. ὃς δὲ ἀναβέβηκε ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλὸν, καὶ γέγονεν ὑποκάτω παντὸς ξύλου, οὐ καρπίμου, ἀλλ' ἀλσώδους. ἄλλο γὰρ τὸ ἀλσῶδες ξύλον, ἄλλο τὸ καρποφόρον. εἰς ἄλση ὅταν φυτεύωσι, ξύλα φυτεύουσιν οὐ τὰ καρποφόρα, οὐ σύκην, οὐδὲ ἄμπελον, ἀλλὰ μόνον τέρψεως χάριν ἄκαρπα ξύλα. τοιούτους εὑρήσεις τοὺς λόγους τῶν ἑτεροδόξων, καὶ τὰ κάλλη τῶν πιθανοτήτων αὐτῶν, οὐκ ἐπιστρεφόντων τοὺς ἀκούοντας. ὅταν οὖν τοῖς τοιούτοις λόγοις τὶς ἑαυτὸν ἐπιδῷ, πεπόρευται ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους. οὐκ εἴρηκε παντὸς ξύλου, καὶ σεσιώπηκεν. οὐδὲ πάλιν προσέθηκε παντὸς ξύλου τοῦ καρπίμου, ἀλλ' εἴρηκεν. ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους. διὰ τοῦτο νοήσεις, τί δήποτε ὁ νομοθέτης λέγει. οὐ φυτεύσεις πᾶν ξύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, καὶ οὐ ποιήσεις ἄλσος. ἔχεις γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἄλσους ἀπηγορευμένον. καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ. καὶ εἶπα, μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα. πρός με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. καὶ εἶδε τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς ἡ ἀσύνθετος ἰούδα. λελοιδορήμεθα καὶ ἡμεῖς, λέγω οἱ ἁμαρτάνοντες, καὶ μὴ τηροῦντες τὰς συνθήκας τοῦ θεοῦ, μηδὲ βλέποντες ὅτι ἀπολωλέκασιν ἐκεῖνοι τὴν διαθήκην, εὐγενεῖς ὄντες ἐξ ἀβραὰμ ὄντες, ἐπαγγελίαν λαβόντες. δέον οὖν ἡμᾶς λογίζεσθαι, ὅτι ἐκπεπτώκασιν ἐκεῖνοι τῶν εὐλογιῶν καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ οὐδὲν ὤνησεν αὐτοὺς τὸ εἶναι ἀπὸ τῶν πατέρων. πόσῳ πλέον ἡμεῖς ἁμαρτάνοντες ἐγκαταλειφθησόμεθα, εἰ ἦτε τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, τὰ ἔργα τοῦ ἀβραὰμ ἂν ἐποιεῖτε, λέγει αὐτοῖς ὁ σωτήρ. καὶ πάλιν ὁ ἰωάννης. μὴ ἄρξησθαι λέγει ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. λίθους αἰνισσόμενος ἡμᾶς, τοὺς σκληρὰν καὶ λιθίνην ἔχοντας τὴν καρδίαν, καὶ ἐσκληρωμένους πρὸς τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἀληθῶς ὁ δυνατὸς θεὸς ἤγειρε τέκνα τῷ ἀβραὰμ ἀπὸ τῶν λίθων, ἐὰν μείνωμεν

* ρε. κεῖ

νωμεν ἐν τῇ τεκνογονίᾳ, καὶ τηρήσωμεν τὸ πνεῦ- A si permaneamus in adoptione ejus, & ſpiritum per quem adoptati ſumus, cuſtodiamus in nobis. Vidit ergo prævaricationem Iſrael prævaricatrix Juda, quæ non ſervavit pactum quod cum Deo fecerat: *Et vidit quoniam de omnibus in quibus mœchabatur, comprehenſa eſt illa generatio.* Omnia quippe quæ paſſus eſt Iſrael, nos qui ſumus Iuda legentes in ſacris voluminibus, invenimus, quoniam de omnibus mœchabatur habitatio Iſrael; dimiſit eam Dominus, & dedit ei libellum repudii. Et cum deberemus ex his quæ illi paſſi ſunt, nos ad meliora converti, & inſpicere quod illi propter peccata traditi ſunt captivitati, & interfecti ab inimicis, & civitates eorum igni exuſtæ ſunt: cum itaque, ut diximus, hæc nobiſcum deberemus reputare, quia ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, quanto magis nec nobis parcet? ſi illos qui & Patriarcharum genere deſcendebant, ſic propter peccata dimiſit, quid nos neceſſe ſit vocatos ex gentibus pati? nihil horum reputamus; & ideo nos vocatos ut illi incitentur ad zelum, videntes ſervos aliquando liberos, ignobiles aliquando, nunc Dei filios. Si autem illi tanta paſſi ſunt, quanto magis nos, ſi peccaverimus, pejora patiemur? In quibus mœchabatur habitatio domus Iſrael, dimiſi eam, & dedi ei libellum repudii in manus ejus, & non timuit prævaricatrix Juda hæc quæ fecit habitatio Iſrael, quia dimiſi eam, & dedi ei libellum repudii. Nec timuit prævaricatrix Juda, ut ne ipſa propter peccata ſua, ſimilia ſuſtineret. Si quis nuper emptus domum emptoris & Domini fuerit ingreſſus, ſciſcitatur ab aliquo conſervo, ſi quis de prioribus ſervis offenderit Dominum, quid promeruerit: & ſi voluerit in domo Domini perſeverare, cavet ea facere, quæ eos feciſſe audivit, qui verberibus & tormentis, & relegatione digni extiterunt. Deinde diligentiſſime inquirens, quid fecerunt illi qui libertatem à Domino meruerunt, omni labore nititur ut ea faciat quæ eos feciſſe cognovit. Et nos itaque qui non eramus ſervi Domini, ſed idolorum, & Dæmonum, & poſtea ex gentibus congregati credidimus in Chriſtum, legamus Scripturas, videamus quis juſtificatus ſit, quis offenderit Deum, & cum omni obſervatione nitamur ea facere quæ juſtos legimus feciſſe, & caveamus in hæc incidere in quæ inciderunt hi qui traditi ſunt captivitati, & ejecti de hæreditate Dei. *Et non timuit prævaricatrix Iuda, ſed abiit, & fornicata eſt & ipſa.* Poſt fornicationem in qua primus corruit Iſrael, fornicata eſt etiam Iuda. *Et facta eſt fornicatio ejus in nihilum, & mœchaba-*

μα τῆς υἱοθεσίας. εἶδεν οὖν τὴν ἀσωθετοῦσαν αὐτῆς τῆς κατοικίας Ἰσραὴλ ἡ ἀσωθετοῦσα Ἰούδα, ἡ μὴ τηρήσασα τὰς συνθήκας τὰς πρὸς θεόν, καὶ εἶδον ὅτι ἐπὶ πάντων ὧν κατελήφθη ἐκείνη. ταῦτα γὰρ πάντα ἡμεῖς βλέπομεν οἱ ἐν Ἰούδα ἀναγινώσκοντες τὰς γραφάς. ὅτι ἐπὶ πάντων ὧν κατελήφθη ἡ κατοικία Ἰσραὴλ, ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο. ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ὁ θεὸς, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. καὶ δέον ἡμᾶς παιδευθῆναι ἐξ ὧν ἐκεῖνοι ἐποίησε, κεῖνας αὐτὰς καὶ B τὰ ἁμαρτήματα, ἐγκαταλιπόντας, καὶ ἐπὶ ἀδοξίαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἐπὶ ἀδοξίαν εἰς φόνον, καὶ ἐπὶ ἀδοξίαν τοῖς πολεμίοις. δέον ἐκ τούτων ἡμᾶς ὑπερῆφθαι, καὶ ἕκαστον ἡμῶν λογίζεσθαι ὅτι εἰ ὁ θεὸς τῇ κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, πόσῳ πλέον ἡμῶν ἐφείσεται, εἰ τὰς ἀπὸ τῶν πατέρων ἕως ἐξέστε ἡμῶν ἁμαρτωλὰς, πῶς ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κληθέντες πεισόμεθα; ἡμεῖς οὐκ ἐν τούτων ἐλογισάμεθα κληθέντες, ἵνα ἐπὶ ζηλώσῃ ἐκεῖνο ὁ λαὸς ὁρῶν τὸν ἀδ- C λον τεμημένον, βλέπων τὸν ἀγρὸν ἐπεστελλυθότα. εἰ ἤδη τοσαῦτα ἐκεῖνοι πεπόνθασι, πόσῳ πλέον ἂν ἁμαρτάνωμεν ἡμεῖς ἐγκαταληφθησόμεθα; ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία Ἰσραὴλ, ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. καὶ οὐκ ἐφοβήθη ἡ ἀσωθετοῦσα Ἰούδα ἡ * πεποίηκα τῇ κατοικίᾳ Ἰσραὴλ ὅτι ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. οὐκ ἐφοβήθη ἐκ τῶν ἐκείνοις γεγρημένων. εἰσῆλθέ τις εἰς D οἰκίαν οἰκοδεσπότου, νεώνητός ἐστι, πιθανόν τι παρὰ τῶν πρωτέρων οἰκετῶν αὐτοῦ ὁ οἰκοδεσπότης πάντας ἠτίμασε τοὺς οἰκέτας, καὶ διὰ τί, καταμανθάνει εἰ βέλεται εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ οἰκοδεσπότου, φυλάσσεται τοῦτο ἁμαρτεῖν ἃ πεποίηκαν οἱ πρώτεροι δοῦλοι, καὶ ἡμαρτηκότες, καὶ ἐκβεβλημένοι, καὶ κολάσεως ἀξιωθέντες ἀπελθόντες δὲ καὶ μαθόντα τινὰ * πεποιηκέναι οἱ πρώτεροι δοῦλοι ἐν δοκιμηκότες, καὶ ἐπὶ ποταποῖς ἐ- E λευθερίας τετυχήκασι, ζηλοῖ ἐκείνους. ἐν ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν δοῦλοι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ εἰδώλων καὶ δαιμόνων, ἐθνικοὶ, χθὲς καὶ πρώην προσεληλύθαμεν τῷ θεῷ, ἀναγινώσκομεν τὰς γραφάς. ἰδωμεν τίς ἐδικαιώθη, τίς κατεδικάσθη, μιμησώμεθα τοὺς δικαιωθέντας, φυλασσώμεθα ἁμαρτεῖν τούτοις, οἷς ἁμαρτήσαντες οἱ αἰχμαλωτισθέντες, οἱ ἐκβληθέντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ οὐκ ἐ- κ ἑαυτῆ φοβήθη ἡ ἀσωθετοῦσα Ἰούδα, ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρνευσεν ἐν * αὐτῇ. πρώτερον πορνεύσαντες Ἰσραὴλ, πεπόρνευκεν ὕστερον καὶ Ἰούδα, καὶ ἐγένετο εἰς οὐδὲν ἡ πορνεία αὐτῆς. καὶ

*γρ. πεποίηκεν ἡ κατοικία

*γρ. πεπονθασιν, ἢ, πεποιηκότες

κ ἑαυτῆ

tur

tur in ligno & lapide. Quando peccamus duro contra Deum corde, nihil aliud facimus, nisi cum lapide fornicamur. Quando in
*MSS. R. voluntate *voluptate peccavimus, mœchamur subtus omne lignum nemorosum. *Et in his omnibus non est conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo, sed in mendacio.* Et nos conversi sumus ad Dominum, sed quia non ex toto corde conversi, dicitur: *Non est conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo.* Neque vero ait, Non est conversa ad me prævaricatrix Juda & tacuit: sed, *Non est*, inquit, *conversa ad me prævaricatrix Iuda ex toto corde suo, verum in mendacio*; ut ostenderet eos qui convertuntur, si non ex toto corde convertuntur, in mendacio, non in veritate converti. Quapropter legamus Veteris Testamenti historias, & Prophetas, & si quos justificatos invenerimus, imitemur eaper quæ illi justificati sunt. Legamus Evangelia, & omne Novum Testamentum. Legamus Apostoli Pauli Epistolas universas, & scribamus in cordibus nostris, viventes juxta præcepta cœlestia, ut non tradatur & nobis libellus repudii; sed co-
MSS. R. & plenitudine Gentium Ecclesiam Dei introeunte novissimus salvetur Israel. Rom. 11. 25. Ioh. 10. 16. hæredes efficiamur cum Christo Jesu, * & videbimus quod plenitudine Gentium Ecclesiam Dei introeunte, in novissimis salvetur Israel, secundum illud eloquium: *Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit, & fiet unus grex, & unus Pastor*, docens in commune populum suum magnificare omnipotentem Dominum cum Christo Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ἐμοίχευσε τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον. ὅταν ἁμαρτάνωμεν, ἐὰν ἄλλο ποιῶμεν. καὶ λιθοκάρδιοι γινόμενοι μοιχευόμεθα τὸν λίθον. ὅταν ἁμαρτάνωμεν, καὶ πορνεύωμεν ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἡμεῖς μοιχευόμεθα τὸ ξύλον. καὶ οὐκ ἐπεστράφη πρός με ἡ ἀσυνθετοῦσα Ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐν ψεύδει. εἰ ἐπεστρέψαμεν πρὸς τὸν θεόν, ἐλλιπῶς ὡς ἐγκαλέμεθα ὡς οὐκ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπεστράψαντες. διὸ οὐκ εἶπε. καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν ἡ ἀσυνθετοῦσα Ἰούδα, καὶ *ἔστι. ἀλλά. καὶ οὐκ ἐπεστράφη πρός με ἡ ἀσυνθετοῦσα Ἰούδα ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐν ψεύδει ἐπέστρεψε. ἡ δὲ ὄντως ἐπιστροφή ἐστιν ἀναγνῶναι τὰ παλαιὰ, εἰδέναι τὰς δικαιωθείσας, μιμήσασθαι αὐτὰς, ἀναγνῶναι ἐκεῖνα, ἰδεῖν τὰς μεμφθείσας, φυλάξασθαι πεπεσεῖν ταῖς μέμψεσιν ἐκείναις, ἀναγνῶναι τὰ βιβλία τῆς καινῆς διαθήκης, τῶν ἀποστόλων τοὺς λόγους, μὴ τὸ ἀναγνῶναι γράψαι ταῦτα πάντα εἰς τὰς καρδίας, βιῶσαι κατ' αὐτὰ, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν δοθῇ βιβλίον ἀποστασίου, ἀλλὰ δωρηθῶμεν ἡμεῖς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ ἁγίου μετὰ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν σωθέντων, δωρηθῇ καὶ τότε ὁ Ἰσραὴλ εἰσελθεῖν. ἐὰν γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καὶ χορτασθήσονται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμὴν διδάσκων δοξάζειν τὸν παντοκράτορα ἐν αὐτῷ τῷ χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

HOMILIA V.

in istud:

Ierem. 3. 22. Revertimini filii revertentes: & sanabo contritiones vestras. usque ad illud: *Accingite vos cilicio.* *Ioel. 4. 8*

ΟΜΙΛΙΑ ε.

Εἰς τό.

Ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντεμάχματα ὑμῶν. μέχρι δὲ. περιζώσασθε σάκκους.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

DIsertè quidem in Apostolorum Actis scriptum est, Apostolos primum ingressos in Synagogam Judæorum, annuntiantes ipsis, tanquam cognatis propter Abraham, & Isaac, & Iacob, quæ erant de adventu Iesu Christi: quando autem illis dicta non admittentibus oportebat esse alios eorum quæ dicebantur auditores, tunc præmissâ excusatione ipsos deseruerunt. *Act. 13. 46.* Scriptum est enim: *Quia vobis oportebat an-*

ΣΑΦῶς μὲν ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων γέγραπται πράξεσιν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι εἰσιόντες πρῶτον εἰς τὴν τῶν ἰουδαίων συναγωγὴν, καταγγέλλοντες αὐτοῖς, ὡς συγγενέσι διὰ τὸν ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακώβ, * τὰ περὶ τῆς παρουσίας ἰησοῦ χριστοῦ. ὅτε δὲ ἐκείνων τὰ λεγόμενα μὴ δεχομένων ἔδει ἑτέρους εἶναι τοὺς ἀκροατὰς τῶν λεγομένων, τότε ἀπολογησάμενοι ἐκείνοις * κατελίμπανον αὐτούς. γε-

*Cod. Par. τοῦ κυρίου ἡμῶν

*Cod. Par. καὶ λόγον

γρα-

γραπται γὰρ. ὅτι ὑμῖν ἐδόθη καταγγελθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. τοῦτο δὲ σαφῶς εἰρημένον ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων, δηλοῦμεν πολλαχοῦ καὶ τῶν προφητῶν λελεκται. καὶ γὰρ προηγουμένως μὲν λαλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν προφητῶν τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκείνου. εἰ δέ ποτε μὴ τὸ πολλὰ εἰρηκέναι, οὐκ ἠκούσθη, προφητεύει * τὸν λόγον τὸν κηρυσσόμενον τοῖς ἔθνεσι. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ σημερον ἀναγνώσματος γεγράπται, ἐπειδὴ μὲν πρῶτον τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ λέγεται * τὸ πατέρα με καλέσετε, καὶ ἀπ' ἐμοῦ οὐκ ἀποστραφήσεσθε. πλὴν ὡς ἀθετεῖ γυνὴ εἰς τὸν συνοῦσαν αὐτῇ. ἔτως ἠθέτησεν εἰς ἐμὲ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ λέγει κύριος. καὶ ὅτε προηγουμένως ταῦτα εἴρηται τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἤκουσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. ὅτι ἠδίκησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ἐπελάθοντο θεοῦ ἁγίου αὐτῶν. ἕξης καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μεταπέμπει τὸν λόγον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καί φησιν. ἐπιστράφητε οἱ υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ πεπληρωμένοι συντρίμματα. ἑκάστοτε ἔστι δ' ἂν, εἰ μὴ νῦν κεκαθάρισαι, καὶ ἰάσεται ἀπὸ τῶν συντριμμάτων. ἡμῶν γὰρ οἱ ἡμεῖς ἀπειθεῖς, ἀνόητοι, πλανώμενοι, διαλύοντες ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς πολλὰς καὶ ποικίλας, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους, ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἐπέτυχε τὸν ἔλεον ἀφ' ἡμᾶς. * καὶ τοι κἀκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν, ἅπαξ μνησθεὶς, σαφέστερον πειράσομαι φράσαι. ὃ γὰρ εἴρηκεν. ἦμεν γάρ ποτε ἀνόητοι, ἀπειθεῖς. ἀλλὰ παῦλος * ὁ αὐτὸς ὁ ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ κατὰ τὸν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην γενόμενος ἄμεμπτος, λέγει. ἦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ποτε, οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπειθεῖς, ἀνόητοι. ἀλλ' οὐ μόνον οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀνόητοι ἦσαν, οὐδὲ μόνοι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀπειθεῖς, οὐδὲ μόνοι ἐκεῖνοι ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἡμεῖς δὲ οἱ τὸν νόμον δεδεγμένοι, τοιοῦτοι ἐπυγχάνομεν πρὸ τῆς παρούσης χάριτος. λέγεται δὲ μὴ τὰ εἰρημένα τῷ Ἰσραὴλ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἐπιστράφητε οἱ υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. ἀλλ' ἐρεῖ πις. ταῦτα εἴρηται πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, τί δὲ αὐτὰ ἕλκεις ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. θέλομεν σαφῆσαι, ὅτι οὐ μετὰ πολλὰ, ἀλλ' εὐθὺς, ὅτε βάλεται πρὸς τὸν Ἰσραὴλ λέγειν τὰ πρὸς ἐπιστροφῆς, πρόσθησι τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα. ἕξης γοῦν λέγεται. ἐὰν ἐπιστραφῇ Ἰσραὴλ, λέγει κύριος, πρός με, * ἐπιστραφήσεται καὶ ἐὰν περιέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στόματος αὐ-

nuntiari verbum Dei: *sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes.* Hoc autem perspicuè dictum in Actis Apostolorum, virtute multis in locis & Prophetis insinuatum reperitur. Etenim principaliter quidem Spiritus sanctus per Prophetas loquitur iis qui de isto populo sunt: si quando autem, postquam multa dixerat, non est auditus, vaticinatur verbum Gentibus prædicatum iri. Id ipsum quoque in principio hodiernæ lectionis factum est, quandoquidem in præcedentibus dicitur Israëlitis istud: *Patrem me vocabitis, & à me non avertemini.* Ierem. 3. 19
Veruntamen sicut prævaricatur mulier in cohabitantem ei; sic prævaricata est in me domus Israel, dicit Dominus. Et quando principaliter hæc dicta sunt de Israel, & audiverunt filii Israël: *Quoniam injustè egerunt in viis* Ierem. 3. 21
suis, & obliti sunt Dei sancti sui. Deinceps etiam Spiritus sanctus transfert sermonem ad nos qui sumus ex Gentibus, & ait: *Convertimini filii revertentes: & sanabo contritiones vestras.* Nos enim sumus repleti contritionibus: quod unusquisque dicere posset, etsi modò emundatus sit, & à contritionibus sanetur. Siquidem sumus & nos infideles, insipientes, errantes, servientes cupiditatibus ac voluptatibus multis variisque, in malitia & invidia versantes, execrabiles, invicem odientes. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Servatoris nostri Dei, per lavacrum regenerationis effudit misericordiam suam super nos. Cæterum & illud Apostolicum dictum, cujus semel memini, magis elucidare conabor. Non enim dixit; Quoniam eramus aliquando insipientes, increduli; sed Paulus ipsemet ex Israël, qui secundum eam quæ in lege est justitiam factus erat inculpatus, ait: *Eramus* Tit. 3. 3.
enim aliquando & nos, qui ex Israel, *increduli, insipientes.* Itaque non solum qui ex Gentibus, insipientes erant, neque soli illi peccatores: quin & nos legem edocti, tales eramus ante adventum Christi. Post illa igitur quæ ad Israel dicta sunt, ad nos qui ex Gentibus sumus, dicitur: *Convertimini filii revertentes: & sanabo contritiones vestras.* Verum dicet non nemo: Hæc dicta sunt ad Israel, sed tu trahis ea ad illos qui ex Gentibus sunt. Volumus ostendere, quomodo non post multa, sed statim, ubi vult ad Israel dicere de conversione, apponat nomen Israel. Consequenter nempe dicitur: *Si conversus* Ier. 4. 1, 2.
fuerit Israel, ait Dominus, ad me convertetur: & si abstulerit abominationes suas de ore suo, &

à facie mea reveritus fuerit, & juraverit; Vivit Dominus, cum veritate & judicio, & justitia; & benedicent in eo gentes. Prima igitur dicta sunt ad eos qui ex Gentibus sunt. Deinde quoniam cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet, secundum ea quæ ab Apostolo dicta sunt in Epistola ad Romanos. Attende quo pacto quidem Deus hortetur nos convertentes perfectè converti; promittens, quod si convertentes conversi fuerimus ad ipsum, sanaturus sit per Iesum Christum nostras contritiones: nos autem minimè cunctabundi, neque tardi de salute, ut ille Israel, respondentes dicimus: *Ecce servi nos erimus tibi.* Deus quidem dixerat: *Convertimini filii convertentes: & sanabo contritiones vestras:* at illi de Gentibus: *Servi erimus nos*, cum prius non essemus, sed virtutum adversariarum essemus. Quando enim divisit Altissimus Gentes, facti sumus non oves ipsius neque cum populo Iacob funiculus hæreditatis ejus, sed partes eramus aliorum. Nihilominus eramus nos, qui eramus aliorum aliquando, ipso dicente nobis: *Convertimini filii revertentes; & sanabo contritiones vestras*, respondemus, Partes tuæ nos: solam enim vocationem expectabamus. Non prout illi vocati etiam renuerunt, ita & nos vocati recusamus: habemus namque in parabolis Evangelicis, ut ex quibusdam primo loco invitatis non nemo quidem dixerit: *Uxorem duxi, habeme excusatum*; alius verò, *Iugaboum emi quinque, & eo probare illa, habeme excusatum.* Non sic utique nos, qui ex Gentibus vocati sumus, etiam excusamus: circa qualem enim agrum, ut acquiramus; circa qualem uxorem sapientem; quin imò circa quid tandem aliud occupari possemus? Dixit igitur Deus nobis: *Convertimini filii revertentes; & sanabo contritiones vestras.* Et videntes nostras ipsorum contritiones, & sanitatis promissionem, statim nos respondemus, ac dicimus: *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster.* Obedientes igitur & dicentes, *Erimus tui*, meminerimus nos subesse Deo repetentes id ipsum: *Servi erimus tibi:* & addicentes ipsi, *Erimus tui*, nullius alterius fiamus, non spiritus iræ, non spiritus tristitiæ, non spiritus concupiscentiæ, non ipsius diaboli, neque Angelorum ejus; sed vocati, ac dicentes, *Ecce nos erimus tui*, monstremus operibus, quod promittentes nos ejus fore, nulli alteri quam ipsi nosmet ipsi addixerimus, & di-

Rom. 11. 25.

Ier. 3. 22.

Luc. 14, 18 19.

τῶ, καὶ ἀπὸ ἔμπροσθέν μου δίλαβηθῆ, καὶ ὀμόσῃ, ζῇ κύριος, μετὰ ἀληθείας, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη. τὰ πρῶτα τοίνυν εἴρηται πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. εἶτ' *ἐπεὶ ἐὰν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς τὰ εἰρημένα * ἐν τῷ ἀποστόλῳ ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ. πρόχες πάνυ τρόπον ὁ μὲν θεὸς προτρέπει ἡμᾶς ἐπιστρέφοντας τελείως ἐπιστρέφειν. ἐπαγγελλόμενος, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέφοντες ἐπιστρέψωμεν πρὸς αὐτὸν, ἰάσεται ἡμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ συντρίμματα. ἡμεῖς δὲ ἀποκεκμήκοτες, οἱ μὴ μέλλοντες, μηδὲ βραδύνοντες περὶ τῆς σωτηρίας, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἰσραὴλ, φαμέν. * ἰδοὺ δοῦλοι ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι. ὁ μὲν θεὸς εἶπεν. ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. δοῦλοι ἐσόμεθα ἡμεῖς, ὄντες, σοί, ἀλλὰ δαιμόνων ὄντες, ἀλλὰ δυνάμεων ἀντικειμένων τυγχάνοντες. ὅστε γὰρ * διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ἐκληρώσατο ἡμᾶς ἀπὸ μερίδος * αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἐλαχεν ἰακὼβ σχοίνισμα κληρονομίας * αὐτοῦ, ἀλλὰ γεγόναμεν ἄλλων μερίδες. ὅμως ὁ ἡμεῖς, οἱ ἀμόμφοι ἄλλων * ποτὲ, ἐπόντος ἡμῖν. ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν, * ἀποκεκόμεθα. μερίδες σὲ ἡμεῖς. καὶ γὰρ ἐπερρόμφαιαν τὴν κλῆσιν μόνον. ἐχ' ὡς ἐκεῖνοι ἐκλήθησαν ἐπαρρησιάσαντο, οὕτω καὶ ἡμεῖς καλέσαντες θαρσοῦμεθα. ἔχομεν γὰρ ἐν ταῖς εὐαγγελίοις θαλάσσας, ὅπου πόλεις κεκλημένων ἐπηγμένως, ὁ μὲν τις ἔλεγε. γυναῖκα ἔγημα, ἔχε με παρῃτημένον. ὁ δὲ τις. ζεύγα βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά, ἔχε με παρῃτημένον. ἐχ' ὅτως ἐν ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκλήθημεν, καὶ θαρσοῦμεθα. * ἐπὶ ποῖον γὰρ ἀγρὸν, ἵνα καταχρώμεθα; ἐπὶ ποίαν γυναῖκα σοφὴν; ἀλλὰ * καὶ ἐπὶ πάλλα ἀσχοληθῶμεν; εἴρηκεν ἐν ὁ θεὸς ἡμῖν. ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. καὶ βλέποντες ἑαυτοῖς τὰ συντρίμματα, καὶ ἐπὶ τῆς ἰάσεως * ἐπαγγελίας, δοῦλοι ἡμεῖς ἀποκεκόμεθα, καὶ λέγομεν· ἰδοὺ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν. * ἵνα κέσαντες ἐν καὶ ἐπόντες. ἐσόμεθά σοι, μνημονεύωμεν ὅτι * ὑπερχόμεθα θεῷ, λέγοντες * αὐτὸ τό. δοῦλοι ἐσόμεθά σοι, ὡς ἐπόντες αὐτῷ τό. ἐσόμεθά σοι, μηδενὸς ἄλλου ὀφώμεθα, μὴ πνεύματος ὀργῆς, μὴ πνεύματος λύπης, μὴ πνεύματος ἐπιθυμίας. * μὴ τοῦ διαβόλου ὀφώμεθα, μὴ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ἀλλὰ κληθέντες, καὶ ἐπόντες. ἰδοὺ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, δείξωμεν τοῖς ἔργοις, ὅτι ἐπαγγειλάμενοι γε-νεσθαι αὐτῷ, οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ αὐτῷ ἑαυτοὺς ἀνεθήκαμεν, ὡς λέγομεν. ὅπου σὺ κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν εἶ. οὐδένα

Cod. Tat. ἐπεὶ τὸ

Cod. Tat. τῷ

Cod. Tat. ἐσόμεθά σοι ὁ θεὸς ἡμῶν

Cod. Tat. ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες

Cod. Tat. διεκληρώσατο

Cod. Tat. τῶν

Cod. Tat. πάλλα μηδὲ

Cod. Tat. ἐπόντος ἡμῖν

Cod. Tat. ἀποκεκόμεθα

Cod. Tat. ἐπαγγελίας

Cod. Tat. ἐσόμεθά σοι ὁ θεὸς ἡμῶν

Cod. Tat. ἐσόμεθα

Cod. Tat. ἐπόντες

ἐδένα γὰρ θεὸν ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. ἐ τῷ κοι-
λίαν ὡς οἱ γαστέμαργοι, * ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία.
ἐ τὸ ἀργύριον, ὡς οἱ φιλάργυροι, καὶ τῷ πλεο-
νεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία. ἐδὲ ἄλλο τί
ἐκ θεῶμεν, καὶ θεοποιοῦμεν, ὧν οἱ πολλοὶ θεοποι-
ῶσιν, ἀλλὰ ἡμῖν * ὁ ὑπὲρ πάσιν, ὁ διὰ πάντων,
ὁ ἐν πᾶσι θεός ἐστι, καὶ ἠρτήμεθα τ ἀγάπης
τῆς πρὸς τὸν θεόν· ἡ γὰρ ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς
πρὸ θεῷ. λέγομεν. * ἰδὲ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι,
ὅτι σὺ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν· εἶτα καταγνόντες
τὴν πρότερον ἡμῶν κακῶν, ὅτε μεγάλα μὲν
ἐνομίζομεν, καὶ ὑψηλὰ τὰ εἴδωλα προσεκυ-
οῦμεν, καὶ θαυμαστὰ ἐνομίζομεν οἷς ἐλατρεύο-
μεν, νῦν δὲ καὶ ἐγνωμεν. ὅτι ἐκεῖνα πάντα ψευδῆ
ἦν, καὶ ὃ ἐν ἐτύγχανεν, λέγομεν ἀπειρέφοντες·
οὕτως εἰς ψεῦδος ἦσαν οἱ βενοί. καὶ ἡμεῖς κα-
ταγνόντες τὴν πρότερον ὑψηλῶν, καὶ τὴν πρό-
τερον θαυμασίων, καὶ τάχα ἐὰν φιλοτεχνῶ-
μεν, ἐυρήσομεν τὴν διαφορὰν τὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι
βενῶν καὶ ὀρέων· ἃ τινα καταλιπόντες, * εἰπον-
τες· ἰδὲ ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ κύριος ὁ
θεὸς ἡμῶν εἶ, κατηγορῶσιν αὐτῶν ὡς ψευδῶν,
καὶ τῶν βενῶν, καὶ τῶν ὀρέων· τίς ἦν ἡ διαφορὰ
τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀρέων καὶ βενῶν, ὧν κατεγνω-
κότες λέγομεν· οὕτως εἰς ψεῦδος ἦσαν οἱ βε-
νοί, καὶ ἡ δύναμις τ ὀρέων; τοῦτο λέγομεν ἡ-
μεῖς καταγνόντες τῶν προτέρων τὰ προσκυ-
νούμενα ὑπὸ τοῖς ἔθνεσι, τὰ μὲν προσκυνεῖ ὡς
θεοί, τὰ * ὃ ὡς ἥρωες. ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ τοῦ-
τοις τοῖς τότε προτερον ἦσαν, καὶ ἀπεθεώθησαν·
ἡρακλέα προσκυνοῦσιν οὐχ ὡς γεγονότα
θεόν, * ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπον δι' ἀρετὴν εἰς
θεὸν μεταβεβηκότα· ὅταν γὰρ προσκυνῶσι τὰς
πατέρας τούτων ὀνομαζομένας παρ' αὐτοῖς,
θεὰς προσκυνοῦσιν, οὐχ ὡς * μεταβληθείσας ἐξ
ἀνθρώπων θεὰς, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι, οἴονται, θεὰς
ἐξ ἀρχῆθεν ὄντας. ἔσονται μὲν ἐν * ἀρχῆθεν μὲν
θεοὶ νομιζόμενοι τοῖς ἔθνεσι τὰ ὄρη, καὶ ἡ δυνά-
μις τῶν ὀρέων. οἱ γὰρ νομιζόμενοι παρ' αὐτοῖς νῦν
μὲν ἐναι θεοί, πρότερον δ' ἄνθρωποι γεγόνεναι.
ἔτοι ἔστιν οἱ βενοί· ἐγνωκότες δὲ ἀμφότερα
προσκυνούμενα τάγματα, φησίν· ὄντως εἰς
ψεῦδος ἦσαν οἱ βενοί, ἐ ἡ δύναμις τῶν
ὀρέων· νῦν δὲ καταλαμβάνουσιν οἱ αὐτὰ λα-
τρεύοντες ὅτι ψεῦδος ἐστι ταῦτα· διόπερ οἷον δ'
τὰς χρησμὰς καὶ τὰς θεραπείας ἀληθινὰς
ἔναι θεραπείας, οὐχ ὁρῶντες διαφορὰν πάσης
δυνάμεως, ἐ σημείων, καὶ τεράτων ψεύδους,
ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις, γινομένων, πρὸς πᾶσαν δύναμιν ἐν-
μείων καὶ τεράτων ἀληθείας· ἃ μὲν γὰρ ἐποίει χριστὸς ἰησοῦς, ταῦτα νῦν σημεῖα * ἀληθείας. καὶ

K 3 quæ

A camus: *Quia tu Dominus Deus noster es.* Nullum enim Deum nos confitemur, non ventrem sicut gulosi; *quorum Deus venter est*; non argentum, ut amatores pecuniæ, & avaritiam, quæ *est idolorum servitus*: neque aliud quidquam pro Deo habemus, ac deificamus, quæ plurimi in Deos referunt, sed nobis qui super omnes, qui per omnia, qui in omnibus Deus est, & coagmentati sumus charitate quæ est ad Deum; nam dilectio agglutinat nos Deo: dicimus: *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster.* Deinde damnantes priora nostra mala, quando magna quidem putabamus, & excelsa idola adorabamus, & admiranda censebamus quibus divinum cultum deferebamus; nunc autem agnovimus quia ista omnia falsa erant, & nihil fuerunt, dicimus revertentes: *Verè in mendacium erant colles*: & nos cognoscentes priora excelsa, & priora mirabilia, si fortassis etiam accuratè indagaverimus, reperiemus differentiam eorum quæ in Gentibus sunt collium montiumque; quæ deferentes & dicentes; *Ecce nos erimus tui, quia tu Dominus Deus noster es*, condemnant ea tanquam mendacia, cùm colles, tum montes. Quænam igitur differentia eorum quæ in Gentibus sunt montium & collium, quos damnantes dicimus: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium?* Hoc dicimus nos damnantes priora quæ à Gentibus adorabantur partim tanquam dii, partim ut Heroës: nam & ipsi confitentur quibus ante addicti essent, & honorem divinum exhiberent: Herculem adorant non tanquam deum natum, sed ut hominem propter virtutem in deum mutatum: quando autem adorant horum patres ab ipsis nuncupatos, Deos adorant, non quasi Deos ex hominibus translatos, sed, ut ipsi opinantur, à principio Deos existentes. Erant itaque primitus quidem Dii putati à Gentibus montes, & fortitudo montium: qui verò æstimati ab ipsis nunc quidem esse Dii, sed priùs homines fuerunt, hi sunt colles. Cùm scirent igitur ambos illos ordines adorari ajunt: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* Nunc enim sibi persuadent qui ista colebant hæc esse mendacia. Quamobrem oracula & cultus istos veros existimant esse cultus, non cernentes differentiam omnis virtutis mendacis cùm signorum, tum prodigiorum, in omni deceptione iniquitatis perditis factorum, relatam ad omnem virtutem signorum & prodigiorum veritatis. Quæ enim Christus JESUS faciebat, hæc erant signa veritatis; & ante ipsum quidem

Phil. 3. 19.

Eph. 5. 5.

cap. 3. 23.

quæ fecerat Moyses, virtus erant veritatis: A quæ verò Ægyptii faciebant, signa erant & prodigia mendacii: sic etiam quæ post Jesum faciebat Simon Magus, ut gentem Samariæ deciperet, atque existimarent ipsum esse virtutem Dei: atque ista erant signa & prodigia mendacii. Quando igitur ista deprehendimus, postquam pernovimus, dicimus: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* Deinde quoniam nos, qui sumus ex Gentibus, scimus delicto Israelis viam nos cœpisse salutis, & illos foras ejectos, donec plenitudo nostra intraret: scimus item, postquam plenitudo Gentium B intraverit, tunc omnem Israel salvum futurum: Idcircò dicimus primùm quidem, verè in mendacium fuisse colles, & montium fortitudinem; secundò autem de Israele, ipsum salvum fore post Gentium plenitudinem: verumtamen per Dominum Deum nostrum salus Israelis. Cùm autem semel meminerimus Apostolici textus dicentis, delicto, quo corruit Israel, salutem ortam Gentibus; & quando plenitudo Gentium intrarit, Israele foris manēte, post ingressum plenitudinis Gentium, omnem C Israëlem salvatum iri. Agedum, ea quæ ad hæc loca pertinent, explicemus. Erat Israel servandus: excidit multus Israel: sed reliquiæ secundùm electionem gratiæ superfuerunt: de quibus reliquiis mysticè in Helia dictum: *Reliqui mihi septem millia virorum,* 3. Reg. 19. 18. *qui non curvaverunt genua ante Baal*: idque Rom. 11. 4. interpretans de reliquiis hisce Apostolus ait: *Sic ergo in hoc tempore reliquiæ secundùm* Ibid. 5. *electionem gratiæ salvæ factæ sunt.* Itaq; Israëlis reliquiæ servandæ derelicto Israële. Hos porrò duos ordines, si potes, transfer mihi etiam ad eos qui ex gentibus sunt. Non enim D ait: Quando omnes Gentes servatæ fuerint, tunc omnis Israël salvus fiet: sed, Quando plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israël salvus fiet. Non quidem Israël salvus fiet post omnes Gentes, sed post Gentium plenitudinem. Si quis potest, residuum (prout reperit Israëlem salvum fore post Gentium plenitudinem) trajiciens oratione, cogitet omnes aliquando servituros (juxta illa quæ in Sophonia dicta sunt) Deo Soph. 3. 9. sub jugo uno, & de finibus Æthiopiæ allaturas victimas ei; quia, sicut in Psal. 67. dicitur, Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Psalm. 67. 32. E Et Regibus terræ præcipit sermo dicens: *Cantate Domino, psallite Deo Iacob.* Itaque nos in nobismetipsis pœnitentiam agentes de mendaciis, quæ putabamus esse vera, di-

τοῦ αὐτοῦ μὲν ἃ ἐποίει Μωϋσῆς, δυνάμεις ἦν ἀληθείας. ἃ δὲ ἐποίουν οἱ Αἰγύπτιοι, σημεῖα ἦν καὶ τέρατα ψεύδους. οὕτως δὲ καὶ ἃ ἐποίει Σίμων ὁ μάγος, ὥστε ἀποπλανᾶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, καὶ νομίζεσθαι αὐτὸν εἶναι δύναμιν θεοῦ. ἃ αὐτὰ ἦν σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδους. ὅταν οὖν καταγνῶμεν ἐκείνων, λέγομεν οἱ κατεγνωκότες. ὄντως εἰς ψεῦδος ἦσαν οἱ βουνοί, καὶ ἡ δύναμις τῶν ὀρέων. εἶτα ἐπεὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐκ τῶν ἐθνῶν, ὅτι τῷ σώματι τοῦ Ἰσραὴλ ὀδὸν ἐλάβομεν σωτηρίας, καὶ ἐκεῖνοι ἔξω εἰσὶν ἐμβεβλημένοι, μέχρι τὸ πλήρωμα ἡμῶν εἰσέλθῃ. ἴσμεν δὲ ὅτι ἐὰν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, μὴ τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· διὰ τοῦτο φανερὸν πῶς μὲν τὸ ὄντως εἰς ψεῦδος ἦσαν οἱ βουνοί, καὶ ἡ δύναμις τῶν ὀρέων. δεύτερον δὲ πῶς τοῦ Ἰσραὴλ, αὐτὸν σωθησόμενον, μὴ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν. πλὴν διὰ κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ἡ σωτηρία τοῦ Ἰσραὴλ. ἐπεὶ δὲ ἅπαξ ἐμνήσθημεν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ λέγοντος, ὅτι τῷ τραυματίσματι, ᾧ παρέπεσεν ὁ Ἰσραὴλ, ἡ σωτηρία γέγονε τοῖς ἔθνεσι. καὶ ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, ἔξω μένοντος τοῦ Ἰσραὴλ, μὴ τὸ εἰσερχόμενον πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· φέρε· τὰ κατὰ τοὺς τόπους τούτους ἀναπτύξωμεν. ἦν Ἰσραὴλ σωζόμενος. ἐξέπεσεν ὁ πολὺς Ἰσραήλ· ἀλλὰ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε. φεῦ δὲ λείμματος μυστικῶς ἐν Ἠλίᾳ λελεγμένου. κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτὰ χιλιάδας ἀνδρῶν, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. καὶ ἑρμηνεύων φησὶ δὲ λείμματος τούτου ὁ ἀπόστολος φησίν. ἀφ' ἑαυτῷ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν. οὐκ ἦν δὲ Ἰσραὴλ λεῖμμα σῳζόμενον καὶ λειφθέντος δὲ Ἰσραήλ· ταῦτα δὲ δύο τάγματα, εἰ δυνατός εἶ, μεταλάγχανε καὶ ὅτι τὰ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἐνδέχεται, ὅταν πάντα τὰ ἔθνη σωθῇ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. ἀλλ', ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. ὅπως Ἰσραὴλ σωθήσεται μὴ πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ μὴ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν. εἴ τις δύναται, τὸ λοιπὸν ὥσπερ εὑρὲ τὸ Ἰσραὴλ σωζόμενον μὴ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν· διαβὰς τῷ λόγῳ, καταναλίσκω ὅπου πόλεις πάντες ἐλεύσονται. κύριε τὰ ἐν τῇ σοφονίᾳ εἰρημένα. τῷ θεῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, καὶ ὀνείδη περάτων αἰθιοπίας ὀίσουσιν θυσίας αὐτῷ. ὅτι, ὡς ἐν ξζ' λέγει ψαλμῷ, Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ· καὶ ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς ᾄσατε τῷ κυρίῳ, ψάλατε τῷ θεῷ ἰακώβ. ἐκεῖ λέγομεν ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πρὸς μὲν ἑαυτῶν μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς ψεύδεσιν, ἃ ἐνομίζομεν εἶναι

εἶναι ἀληθῆ· ὄντως εἰς ψεῦδος ἦσαν οἱ βουνοὶ, καὶ ἡ δύναμις τῶν ὀρέων * πρὸς ᾗ τοῦ μεθ' * ἡμᾶς σωθησομένου ἰσραήλ. πὴν διὰ κυρίου * ἰησοῦ ἡμῶν ἡ σωτηρία τοῦ οἴκου * τοῦ ἰσραήλ· εἶτα ἐξομολογούμενοι περὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν οἷς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν γεγόνασι, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ εἰδωλολατροῦντες φαμεν. ἡ δὲ αἰσχύνη κατενάλωσε τοὺς μόχθους τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῶν, τὰ πρόβατα αὐτῶν, καὶ τοὺς βόας αὐτῶν, * τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας * αὐτῶν· B οὐκοῦν εἰ μέλλει καταναλίσκειν ὁ μοχθηρὸς μόχθος, καὶ τὸ ψεῦδος ἔργον τῶν πατέρων, αἰσχύνην δεῖ γενέσθαι. πρὶν γὰρ αἰσχύνης οὐ καταναλίσκεται ὁ μόχθος τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα. διὰ τοῦτο κατανοήσομεν ἁμαρτανόντων διαφοράς. εἰσὶν ἁμαρτάνοντες, καὶ οὐκ αἰσχυνόμενοι, οὐδὲ αἰδούμενοι ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν, οὐδὲ ἐρυθριῶντες. τοιοῦτοί εἰσιν, οἱ ἀπηλγηκότες, καὶ ἑαυτοὺς παραδόντες πάσῃ ἀσελγείᾳ, καὶ πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ. βλέπεις γὰρ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τίνα τρόπον ὡς ἀριστείας ἔσθ' C ὅτε καταλέγουσι τὰς πορνείας καὶ τὰς μοιχείας ἑαυτῶν, οὐδὲ αἰδούμενοι ὁμολογεῖν τὰ τοιαῦτα πεποιηκέναι. καὶ οὐ λέγουσιν αὐτὰ ἁμαρτήματα, ὅσον οὐκ αἰσχύνονται, οὐκ ἀναλίσκονται αὐτῶν οἱ μόχθοι, οὐκ ἀναλίσκεται αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα. ἀρχὴ ἀγαθῶν ἐστι, τὸ αἰσχυνθῆναί τινα ἃ οὐκ ᾐσχύνετο. διὰ τοῦτο ἐγὼ οὐ κατάραν νομίζω ἐν τοῖς προφήταις λέγεσθαι ἐν τῷ αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες σιών· * ἔχεται γὰρ, τοὺς ἀναισθήτους D * τῆς αἰσχύνης, ἔργων εἰς συναίσθησιν ἔρχεσθαι, ἵνα αἰσχυνθέντες δυνηθῶσιν ἀναλῶσαι τοὺς μόχθους καὶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν. τὰ δὲ ἄλογα τῶν πατέρων κινήματα * πρόβατα εἶπε καὶ μόσχους· οὐ γὰρ πάντα τὰ ἄλογα ἐπαινετά. ἀλλ' ἔστιν ἄλογά τινα ψεκτὰ, ὥσπερ τὰ πρόβατα * τῶν πατέρων τῶν ἡμαρτηκότων. ἔστι δέ τινα ἄλογα ἐπαινετά, οἷγε. τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι· πρόβατα ἦν καὶ ταῦτα οἷς ἀνάλογον ἔχομεν τὸν λόγον, ἔχοντες τὸν ποιμένα τὸν καλὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν· ἐπὰν γὰρ E λέγει ὁ σωτήρ· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. οὐκ ἀκούω μόνον καθολικῶς, ὡς πάντες ἀκούουσιν, ὅτι ποιμὴν ἐστι τῶν πιστευόντων. καὶ τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ὑγιὲς καὶ ἀληθές. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ ὀφείλω ἔχειν ἔνδον μου τὸν χριστὸν, ἔνδον μου τὸν καλὸν ποιμένα, ποιμαίνοντα τὰ ἐν ἐμοὶ ἄλογα κινήματα, ἵνα μηκέτι ἐπὶ τὴν νόμην, ὡς ἔτυχεν, ἐξέρχηται. ἀλλ' ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ ποιμένος, ταῦτα τὰ ἀλλότρια ποπετυγχάνοντα αὐτοῦ, ἴδια γενέσθαι αὐτοῦ. διὰ τοῦτο νῦν ἐὰν ποιμὴν ᾖ ἐν * ἐμοὶ, ὃς ἄρχει μου τῶν αἰσθήσεων, οὐκέτι εἰσὶν ὑπὸ νοῦν ἀλλότριον,

regit

Acimus: *Verè in mendacium erant colles, & fortitudo montium.* De Israele autem qui post nos salvandus est: Verumtamen per Dominum Jesum nostrum est salus domus Israel. Exinde confitentes de peccatis, in quibus etiam patres nostri fuerunt, etiam nos ipsi idololatræ dicimus: *Confusio autem consumpsit labores patrum nostrorum ab adolescentia eorum, oves eorum, & vitulos eorum, filios eorum, & filias eorum.* Itaque si nefarius labor, & mendax opus patrum in confusionem abire debet; ante confusionem enim non consumitur labor patrum nostrorum, & quæ subinferuntur; propterea peccatorum differentias consideremus. Sunt qui peccent, & non confunduntur, neque verecundiam concipiunt, nec erubescunt de peccatis suis: istiusmodi sunt, qui desperantes, semetipsos tradiderunt omni impudicitiæ, & omni immunditiæ. Vides enim illos qui ex Gentibus sunt, quodammodò quasi optima subinde narrare fornicationes & adulteria, neque confundi confiteri se talia patrasse: & non vocant illa peccata, in quantum nō confunduntur, neque consumuntur ipsorum labores, non consumuntur eorum peccata. Principium bonorum est, aliquem confundi ob ea quorum pudore non afficiebatur. Quamobrem ego non æstimo execrationem quod in Prophetis dicitur: *Confundantur & convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.* Consentaneum enim est, ut qui pudoris sensum non habent, in operum conscientiam veniant, ut confusi possint consumere labores & peccata sua. Irrationales porrò patrum motiones vocavit oves ac vitulos. Non enim omnia bruta laudabilia; sed sunt bruta quædam digna vituperio, sicut oves patrum peccatorum: sunt autem bruta quædam laude digna, juxta illud: *Oves meæ vocem meam audiunt.* Oves erant etiam hæ quibus non absimilem habemus rationē, habentes pastorem bonum in animabus nostris. Quando enim Servator ait; *Ego sum pastor bonus*; non capio solùm hoc communitur, prout omnes accipiunt, ipsum esse pastorem credentium: (quamquam & hoc sanum & verum:) verùm etiam in anima mea habere debeo intra me Christum, intra me bonum pastorem, qui in me regat motus irrationales, ne amplius pabulatum, prout solent, egrediantur; sed à pastore ducti, qui ab eo alieni quandoque erant, ipsius proprii fiant. Quamobrē modò cùm pastor sit in me qui

Ephes. 4. 19.

Psalm. 128. 5.

Ioh. 10. 27

regit meos sensus, non ampliùs subsunt A menti alienæ, vel Pharaoni, vel Nabuchodonosori, sed bono pastori. *Et confusio consumpsit labores patrum nostrorum ab adolescentia eorum, oves eorum, & boves eorum.* Est in nobis excolere nos, scilicet benè vel malè, si in agricultore istud malè vel bene dicendum sit. Siquidem ergo quis malè agrum suum colat, labor est patrum, consumendus à confusione ipsorum; sin bene excolat, non est patrum labor; sed labor est eorum à quibus primogenita offeruntur super altare Dei. *Filios eorum, & filias eorum.* Dicunt B hi: Quorum eorum? An patrum filii consumuntur à confusione ipsorum, item filiæ? Sæpè diximus inter animæ fœtus cogitationes quidem esse filios, opera verò & actus quæ corpore fiunt, esse filias. Cùm igitur sint quædam cogitationes pravæ (quales hi qui ex Gentibus erant, excogitabant) sint item opera prava, propter hoc filii & filiæ consumuntur ab auctoribus suis, cùm confusio ipsis ingenerata fuerit de iis quæ peccaverant. Absit autem à nobis ut faciamus filios & filias quæ consumi debeant à confusione. Post hæc illi qui confessi sunt ajunt

Ier. 3. 25. istud: *Dormivimus in confusione nostra*; & postea subdunt: *Et cooperuit nos in ignominia nostra.* Sæpè nobis sermo fuit de velamine, quod incumbit super faciem eorum qui non convertuntur ad Dominum. Idcircò velamen, si legatur Moyses, peccator non intelligit ipsum; quia velamen cordi ipsius impositum est. Quamobrem velamen, si legatur Vetus Testamentum, non intelliges cùm audieris. Propterea velamen quoque Evangelium iis quæ pereunt est absconditum. Dicebamus itaque de velami C ne, confusionem esse velamen. In quantum enim habemus opera confusionis, manifestum est nos habere velamen, juxta quod

Ps. 43. 16. dictum est alicubi in 43 Psalmo; *Et confusio faciei meæ operuit me.* Adjecerim ego illum, qui non habet opera confusionis, non habere velamen; cujusmodi erat Paulus di-

2. Cor. 3. 18. cens; *Nos autem omnes revelatâ facie gloriam Domini speculamur.* Paulus itaque revelatam habet faciem: non enim habet opera confusionis. Quemadmodum igitur ibi, *Confusio faciei meæ operuit me,* dictum in Psalmo quadragesimo tertio; eodem modo dictum est hic, *cooperuit nos ignominia nostra.* In quantum ignominiæ opera operamur, velamen habemus super cor nostrum positum: si volumus velamē ignominiæ deponere, ad honoris opera grassemur, & cogitem°

ἢ ὑπὸ φαραὼ, ἢ ὑπὸ ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν καλὸν ποιμένα· καὶ αἰσχύνη * συνκατανάλωσε τοὺς μόχθους τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῶν, τὰ πρόβατα αὐτῶν, καὶ τοὺς βόας αὐτῶν· ἔστιν ὃν ἡμῖν γεωργεῖν ἡμᾶς, * ἤτοι καλῶς ἢ κακῶς, εἴγε δεῖ λέγειν τὸ κακῶς ἐπὶ δὲ γεωργεῖντος * ἢ καλῶς· εἰ μὲν * ἔντις κακῶς γεωργεῖ, μόχθος, ἐστὶ τῶν πατέρων, καταναλισκόμενος ὑπὸ τῆς αἰσχύνης αὐτῶν· εἰ δὲ καλῶς γεωργεῖ, οὐκ ἔστι τῶν πατέρων μόχθος· ἀλλὰ μόχθος ἐστὶν ἀφ' ὧν τὰ πρωτότοκα ἀναφέρεται ἐπὶ δὲ θυσιαστηρίου θεοῦ· τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν· λέγουσιν ἔτοι, τίνων αὐτῶν; * ἢ τῶν πατέρων υἱοὶ ἀναλίσκονται ὑπὸ τῆς αἰσχύνης αὐτῶν, καὶ αἱ θυγατέρες, πολλάκις εἰσπορεύονται τὰ τῆς ψυχῆς ἐννήματα ὅτι ἐνθυμήματα μέν εἰσιν υἱοί, τὰ δὲ ἔργα καὶ αἱ πράξεις αἱ διὰ τοῦ σώματος θυγατέρες· ἐπεὶ ἔν ἐστι πανοήματα μοχθηρά. ὁποῖα ἐνόησαν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἔστι δὲ καὶ ἔργα μοχθηρά. διὰ τοῦτο υἱοὶ καὶ θυγατέρες ἀναλίσκονται ὑπὸ τῆς πεποικότων, ἐὰν αἰσχύνη αὐτοῖς ἐγγένηται περὶ τῶν ἡμαρτημένων· ἡμᾶς δὲ ἀπείη ποιεῖν υἱοὺς καὶ θυγατέρας δεομένους ἀναλώσεως τῆς ἀπὸ τῆς αἰσχύνης· μὴ ταῦτα λέγωσιν ἔτοι οἱ ἐξομολογούμενοι τῷ. ἐκοιμήθημεν ἐν τῇ αἰσχύνῃ ἡμῶν. καὶ μὴ τοῦτο φασι. καὶ * ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία ἡμῶν. περὶ δὲ καλύμματος πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, δὲ ἐπικειμένου τῷ προσώπῳ τῶν μὴ ἐπιστρεφόντων πρὸς κύριον. διὸ κάλυμμα, ἐὰν ἀναγινώσκηται μωσῆς, ὁ ἁμαρτωλὸς ἐνοεῖ αὐτόν. * κάλυμμα γὰρ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κεῖται· διὸ κάλυμμα, ἐὰν ἀναγινώσκηται παλαιὰ διαθήκη, * ὑπονόησις ἀκεραίου· διὸ κάλυμμα καὶ τὸ διαγγέλιον τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. ἐλέγομεν δὲ τοῦτο περὶ δὲ καλύμματος, ὅτι ἡ αἰσχύνη ἐστὶ τὸ κάλυμμα. ὅσον γὰρ ἐχόμεθα τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνης, δῆλον ὅτι ἐχόμεθα τοῦ κάλυμμα, καὶ τὸ εἰσπεπτωκὸς πρὸ ὀμμάτων ψαλμῷ. καὶ ἡ αἰσχύνη δὲ προσώπου με ἐκάλυψέ με παρεθέμην, ὅτι ὁ μὴ ἔχων αἰσχύνης ἔργα, οὐκ ἔχει κάλυμμα· ὅποιος ὢν ὁ παῦλος λέγων· ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι παῦλος ἐν ἀνακεκαλυμμένῳ ἔχει τὸ πρόσωπον. ἀγαθὸν δὲ ἔχει αἰσχύνης ἔργα· * ὡς ἂν ἔχει· ἡ αἰσχύνη δὲ προσώπου με ἐκάλυψέ με, εἴρηται ὀνόματι τοῦ ψαλμῷ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰρηται ὀνόματι δαυὶδ, * ἐκάλυψεν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία ἡμῶν. ὅσον ἀτιμίας ἔργα ἐργαζόμεθα, κάλυμμα ἔχομεν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν κείμενον. εἰ θέλομεν τὸ κάλυμμα τὸ ἀπὸ τῆς ἀτιμίας ἀποθέσθαι, ἐπὶ τα-

*Cod. Vat. ἔστιν κατανάλωσε

*Cod. Vat. ἐστὶ

*Cod. Vat. καὶ γεωργεῖ

*Cod. Vat. ἢ καλῶς

*Cod. Vat. θυγατέρες

*Cod. Vat. Οἱ

*Cod. Vat. ἐπὶ

*Cod. Vat. ἐστὶ

*Cod. Vat. ἐστὶ

*Cod. Vat. ἐστ

τὰ τ τιμῆς ἔργα καλωντήσωμεν, καὶ νοήσωμεν ἐκεῖνο τ τοῦ τ σωτῆρος εἰρημένον. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. νοήσωμεν καὶ τ τῷ τ ἀποστόλῳ εἰρημένον. διὰ τ παραβάσεως τ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζεις· ὁ δίκαιος ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, τιμᾷ τὸν υἱόν· ἡ ἀτιμία, ὅταν ἀτιμάζω τὸν υἱόν, αὐτὴ καθ' ὧν ἀτιμάζω τὸν πατέρα, ἐπικάλυμμα γίνεται τ προσώπου μου, καὶ λέγω. * ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία. διὰ τοῦτο νοήσαντες τὸ κάλυμμα, τὸ ἐπικείμενον ἀπὸ τ τῆς αἰχμαλωσίας ἔργων, ἀπὸ τ τῆς ἀτιμίας παύσεως ἀφελώμεθα τὸ κάλυμμα· ἐφ' ἡμῖν ἐστι ἀφαιρεθῆναι τὸ κάλυμμα, οὐδενὸς ἄλλου ἐστίν· ἵνικα δὲ ἐπέστρεψε πρὸς κύριον μωσῆς, ἀφῃρεῖτο τὸ κάλυμμα· ὁρᾷς ὡς μωσῆς ποτε * τὸν λαμβάνεται καὶ ἐπὶ τ λαοῦ, ὅσον οὐκ ἐπέστρεφε πρὸς κύριον, σύμβολον * ὢν τ λαοῦ τ μὴ ἐπιστρεφόντων πρὸς κύριον, κάλυμμα εἶχεν ἐπικείμενον αὐτῶ τ τῷ προσώπῳ. ὅτε δ' ἐπέστρεφε πρὸς κύριον, σύμβολον γινόμενος τ τῶν ἐπιστρεφόντων πρὸς κύριον, * τότε ἀφῃρεῖτο τὸ κάλυμμα, καὶ ἐκ ὅτου ὁ θεὸς αὐτῷ ἐλάλησε. * ᾧ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος * πρὸς μωσῆν, ἀφέθω τὸ κάλυμμα. ἀλλ' ἰδὼν μωσῆς, ὅτι ἀδύνατον ὅλως ἰδεῖν τὴν δόξαν αὐτ, τότε ἐπέθηκε τὸ κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον· ἢ δ * ἀφαίρεσιν θεοῦ λέγοντα, ἀφελῶ τὸ κάλυμμα, ἵνικα ἂν ἐπιστρέψῃς πρὸς κύριον· τοῦτ ἐν γέγραπται, ἵνα καὶ σὺ τὸ κάλυμμα ἐπιθῇς σε τῷ προσώπῳ διὰ τ τῆς ἀτιμίας, καὶ τ τῆς αἰχμωσίας ἔργων, αὐτὸς ἐργάσῃ, καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὸ κάλυμμα, ἐὰν ἐπιστρέψῃς πρὸς κύριον, τότε ἀφαιρεῖς τὸ κάλυμμα, καὶ οὐκέτι ἐρεῖς τό· ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία ἡμῶν. ὅτι ὀργὴ ἐπικειμένη τῇ ψυχῇ ἡμῶν, καθάπερ, ἐπίκειται κάλυμμα ἡμῶν ἐπὶ τὸ πρόσωπον· διὰ τοῦτο εἰ θέλομεν προσευχόμενοι ἀπεῖν. ἐσημείωσε ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τ προσώπου σου κύριε, ἀφαιρώμεθα τὸ κάλυμμα, καὶ ποιήσωμεν τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο τό. βλέποντες ἐν προσδοκίᾳ ἀδελφοὺς ἀνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ· ἐὰν, ἀφέλωμεν τὴν ὀργὴν ἀφέλωμεν τὸ κάλυμμα. ὡσαύτως, * ἐὰν τὰ πάθη πάθωμεν. ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἐν τῷ λογισμῷ ἡμῶν, ἐπίκειται τῷ ἔνδον προσώπῳ * ἡγεμονικῷ ἡμῶν τὸ κάλυμμα καὶ ἡ ἀτιμία, τ μὴ βλέπειν ἡμᾶς τὴν δόξαν τ θεοῦ τ ἀφελάμενον. οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὁ ἀποκρύπτων αὐτ τὴν δόξαν ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἡμεῖς τὸ κάλυμμα ἀπὸ τ τῆς κακίας * ἀποπιθέντες τῷ ἡγεμονικῷ. διὸ ἐναντ τ θεοῦ ἡμῶν ἡμάρτομεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν· ἐὰν δὲ καὶ ἡμεῖς λέγωμεν, ὡς ἔτοι τ τὴν προσωποποιαν τ προ-

A illud, quod à Servatore noſtro dictum eſt; *Vt omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem*; cogitemus & quod ab Apoſtolo dictum: *Per prævaricationem legis Deum inhonoras*. Juſtus ſicut honorat Patrem, honorat Filium. Ignominia, quando inhonoro Filium, eadem ſecundùm quam inhonoro Patrem, velamen fit faciei meæ, & dico: *Cooperuit nos ignominia*. Idcircò conſiderantes velamẽ, quod incumbit ab operibus confuſionis, ab ignominiæ actibus auferamus velamen. In noſtra poteſtate eſt amoliri velamen, nullius alterius. Quando enim converſus eſt ad Dominum Moyſes, auferebatur velamen. Viden' ut Moyſes quandoque illud ſumat etiam ſuper populo, in quantum non revertebatur ad Dominum, ſymbolum exiſtens populi ad Dominum minimè converſi, velamen habuit poſitum ſuper faciem ſuam; quando autem revertebatur ad Dominum, ſymbolũ exiſtens converſorum ad Dominum, tunc demebat velamen, idque non quale Deus ei juſſerat. Non enim dixit Dominus ad Moyſen, Circumpone velamen; ſed cùm videret Moyſes, quia non poterat populus videre gloriam ſuam, circumponebat velamen ſuper faciem ſuam: & non expectavit Deum dicentem, Detrahe velamen, quando revertebatur ad Dominum. Hoc itaque ſcriptum, ut & tu velamen cùm impoſueris faciei tuæ per opera ignominiæ & confuſionis, ipſemet etiam des operam, ut velamen illud amoveatur, ſi converſus fueris ad Dominũ, tunc auferes velamen, nec ampliùs dices iſtud: *Cooperuit nos ignominia noſtra*. Verbi gratia, ira dum incumbit animæ noſtræ, ſecundùm quid impoſitum eſt velamen ſuper faciem noſtram. Quamobrem ſi volumus precantes dicere: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, auferamus velamen, & faciamus juxta illud Apoſtolicum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione*. Si iramab ſtulerimus, velamen amoverimus; ſimiliter, ſi paſſiones omnes: in quantum autem hæ ſunt in mente noſtra, in cogitatione noſtra, interiori faciei mentis noſtræ impoſitum eſt velamen & ignominia, neſplendidam Dei gloriam intueamur. Non eſt Deus qui abſcondit gloriam ſuam à nobis, ſed nos qui velamen malitiæ menti imponimus; *Quia coram Deo noſtro peccavimus nos, & patres noſtri*. Utinam quoque nos diceremus ſicut hi ſecundùm proſopopœiam Prophetæ;

Ioan. 5, 23.

Rom. 2. 23.

Exod. 34.

Pſal. 4. 7.

1. Tim. 2. 8

Cap. 3,25. *Peccavimus.* Nequaquam idem est, peccavimus, quod peccamus. Qui enim adhuc in peccato est, non dixerit, Peccavimus; sed qui anteà peccaverat, & exactam egit pœnitentiam, dicat Peccavimus, prout in Daniele describitur confessio ampliùs peccantium dicentium: *Peccavimus, iniquitatem fecimus*; & in Psalmis: *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, ait Propheta. Etiam nos igitur peccata confiteamur, utinam non hesterna, utinam non triduana, sed utinam confitentes confiteremur de peccatis ante quinq; ac decem annos commissis, eò quòd post illa quinque ac decem annorum spatia non ampliùs haberemus peccata: at si heri peccavimus, necdum sumus idonei qui confiteamur de peccatis nostris; neque spatium habemus abstergendi hæc peccata nostra: *Quoniam peccavimus nos & Patres nostri ab adolescentia nostra usque in diem hanc.* Illa quidem aliàs dicta sint ad tradendum modum optimæ confessionis: hæc autem sunt accusatio multi temporis peccando exacti: *Ab adolescentia*, inquit, *usque in diem hanc, & non obedivimus* usque in præsentiarum. Deinde resipiscentes, & initium conversionis habentes ajunt, *Peccavimus, & non obedivimus.* Neque enim simul ac volumus obedire, continuò obedimus. Etenim tempore opus est sicut in vulneribus ad curationem, sic in conversione ad plenè ac purè convertendum se ad Deum. Ad hæc de Israele Deus ait: *Si conversus fuerit Israel ad me, dicit Dominus, etiam convertetur.* Id est: Si perfectè conversus fuerit, etiam convertetur conversione, prout cœperat converti. Deinde dicit: *Etsi abstulerit abominationes suas de ore suo, & à facie mea reveritus fuerit, & juraverit, vivit Dominus in veritate, & in judicio, & in justitia; & benedicent in eo Gentes.* Si hæc fecerint, *benedicent in eo Gentes.* Quænam porrò illa fecerint, benedicentur in eo Gentes? *Si abstulerit abominationes suas de ore suo.* Quid porrò est auferre abominationes de ore suo? Quæcunque malè dicimus, abominationes sunt in ore nostro. Auferamus igitur abominationes de ore nostro, auferendo contradictiones, sermones inanes, verba otiosa, & quæ efficiũt ut in die judicii accusemur, seu culpemur: *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Si quidem igitur volumus obtingere nobis illud: *Et benedicent in eo Gentes, & in eo laudem dicent Deo in Ierusalem*, faciamus quæ à principio dicta

Dan. 9, 5.

Ps. 78, 8.

Ier. 4, 1.

Matth. 12, 37.

φήτης, ἡμάρτομεν. * ἑαυτὸν ἐστι τὸ, ἡμάρτομεν, τῷ, ἁμαρτάνομεν· ὁ μὲν γὰρ ἔτι ἐν ἁμαρτίᾳ ὢν, μὴ λεγέτω, ἡμάρτομεν. ὁ δὲ μεταμεληθεὶς, ἀκριβῶς δὲ μετανοήσας, λεγέτω, ἡμάρτομεν, ὡς καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ γέγραπται ἐξομολόγησις τῶν μηκέτι ἁμαρτανόντων, λεγόντων· ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν. καὶ ἐν ψαλμοῖς. μὴ μνησθῇς ἡμῖν ἀνομιῶν ἀρχαίων, φησὶν ὁ προφήτης· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξομολογησώμεθα τὰς ἁμαρτίας, εἴτε μὴ χθιζὰς, εἴτε μὴ τεσσερεναίας, ἀλλ' ἔθ' ἑξομολογούμενοι ἐξομολογησώμεθα καὶ ἁμαρτημάτων πρὸ πέντε καὶ δέκα ἐτῶν γεγυμνῶν, * τῷ μηκέτι ἁμαρτίαν ἔχειν μεθ' ὑπερβολὴν πέντε καὶ δέκα ἔτη. εἰ δὲ χθὲς ἡμάρτομεν, * ἕπω ἀξιόπιστοι σεσμὲν ἐξομολογούμενοι καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, ὧδε χῶραν ἔχῃ ἀπαλειφθῆναι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ταῦτα. διὸπερ ἡμάρτομεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀπὸ νεότητος ἡμῶν ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ἐφ' ἑνὸς μὲν ἄλλως λελέχθω εἰς διδασκαλίαν τὴν περὶ τροπῆς ἐξομολογήσεως. ταῦτα δ' ἐστὶ κατηγορία ἐπὶ πολλὰ ἁμαρτάνειν. ἀπὸ νεότητος, φησὶν, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ οὐκ ὑπακούσαμεν ἕως τοῦδε. εἶτα ἐπιστρέψαντες, καὶ ἀρχὴν ἔχοντες ἐπιστροφῆς λέγουσιτό· ἡμάρτομεν, καὶ οὐκ ὑπακούσαμεν· ὧδε γὰρ ἅμα τῷ θέλειν ὑπακούσαι, * οὐθεὶς ὑπακούομεν· καὶ γὰρ ἐπιχρόνου δεῖ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τραυμάτων πρὸς τὴν ἴασιν, ὅτως καὶ ἐπὶ τὸ ἐπιστρέφῆς πρὸς τὸ τελείως καὶ καθαρῶς ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεόν· ἐπιτίθεις δὲ ὅρκον λέγῃ * θεός. ἐὰν ἐπιστραφῇ ἰσραὴλ πρός με, λέγῃ κύριος, ἢ ἐπιστραφήσεται. * τατεσιν. ἐὰν τελείως ἐπιστρέψῃ, ἢ ἐπιστραφήσεται ἐπιστροφὴν οἱονεὶ ἀρξῆται ἐπιστρέφειν· εἶτα φησι· ἢ ἐὰν περιέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἐκ στόματος αὐτοῦ, ἢ ἀπὸ προσώπου μου διασκεδασθῇ, ἢ ὀμόσῃ ζῇ κύριος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη. * ἐὰν ταῦτα ποιήσωσιν, εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη· ἵνα δὲ ταῦτα ποιήσωσιν, ἵνα εὐλογήσωσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη, ἐὰν περιέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τί δ' ἐστὶ περιελεῖν τὰ βδελύγματα ἐκ τοῦ στόματος * αὐτοῦ, ὅσα κακῶς λέγομεν βδελύγματά ἐστιν ἐν τῷ στόματι ἡμῶν· περιέλωμεν οὖν τὰ βδελύγματα ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, περιαιρούμενοι καταλαλιὰς, λόγους ματαίους, ἀργοὺς, ἢ μέλλοντας ἡμᾶς ποιεῖν ἐγκαλεῖσθαι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου * δικαιωθήσῃ, ἢ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ· εἰπὲ δὲ θέλομεν ἀπαντῆσαι ἡμῖν τὸ, ἢ εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη, ἢ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσι τῷ θεῷ ἐν ἱερουσαλὴμ, ποιήσωμεν τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰρημένα· ποῖον δὲ πρῶτον, περιελεῖν

λεῖν τὰ βδελύγματα ἀπὸ τοῦ στόματος ἡμῶν ἐξῆς ἐστι κατὰ τὸ. Ἀπὸ δὲ προσώπου μου δύλαβηθήσῃ. δεύτερον ἔστω ποιήσωμεν, οὐχ ἁπλῶς, ἵνα δύλαβηθῶμεν. τάχα γὰρ ἔσται δύλάβεια γινομένη, οὐκ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. οἱ γοῦν οὐκ ἐπιστημόνως φοβούμενοι, περιπτέμενοι δὲ φοβεῖσθαι, οὐκ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ δύλαβοῦνται ὅσοι δὲ μετ' ἐπιστήμης δύλαβοῦνται, *τῷ ἀεὶ βλέπειν, καὶ ἀναζωγραφεῖν ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ, γινόμενον ἐπὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ κακὰ, ἵνα ἐξολοθρευθῆναι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν, ἔτοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ δύλαβούμενοι. ἐὰν θέλῃ τὰ βδελύγματα αὐτὰ ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου μου δύλαβηθῇ, καὶ ὀμόσῃ, ζῇ κύριος ὁ θεὸς ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ· * ἴδωμεν ἡμεῖς ἑαυτοὺς ὀμνύοντες, ἵνα τέρπον οὐκ ἐν κρίσει ὀμνύομεν, ἀλλ' ἀκρίτως, ὥστε χρεωκοπῆσαι τοὺς ὅρκους εἰθὲ μᾶλλον ἢ κρίσει. σωφαρτάζομεθα γοῦν, καὶ τοῦτο ἐλέγχων ὁ λόγος φησί. καὶ ἐὰν ὀμόσῃ, ζῇ κύριος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. * οἴδαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον εἶναι τοῦ κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς. * ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως. ἴδωμεν εἰ καὶ τοῦτο τὸ ῥητόν. καὶ ἐὰν δόξῃ θεὸς, συνεξεταθήσεται τὰ ἀμφότερα. τάχα γὰρ πρῶτον δεῖ ὀμόσαι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν κρίσει, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα μὴ τοῦτο προκόψας τις, ἀξιοῖ γένηται τοῦ μὴ ὀμνύειν ὅλως. ἀλλ' ἔχῃ καὶ, μὴ * δέομενον μαρτύρων τοῦ εἶναι τὸν ναόν. καὶ ἔχῃ * ὁ, μὴ δέομενον μαρτύρων τοῦ εἶναι αὐτὸ ἀληθῶς ὁ. καὶ ὀμόσῃ ἄν, ζῇ κύριος, ἐν ἀληθείᾳ. ἐν τῷ ὀμνύοντι πρῶτον ζητῶ τὸ, μὴ ψεῦδος, ἀλλὰ τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀληθείας ὀμόσῃ. ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες καὶ ἐπορκοῦμεν. ἀλλ' ἔσω μὴ ἀληθείας, οὐδὲ καλῶς ὄρκος * γίνεται, ἀλλ' ἐν κρίσει. δεδόσθω * δὲ ἐγὼ ὀμνύω ἐν κρίσει, εἰ * δεῖ προσλαμβάνειν εἰς τὸν τοιοῦτον * ὅρκον τὸν θεὸν τὸν δεσπότην καὶ τὸν χριστὸν αὐτοῦ ἐπὶ τόδε τὸ πρᾶγμα; πηλίκον δεῖ εἶναι τὸ πρᾶγμα ἵνα τὰ ὀνόματα θῶ ὀμόσω; πρὸς ἰδιωτείαν χωρεῖ δὲ λόγος μου θεραπεύων ἔστω ποιήσαιμί ποτε; εἰ δὲ ὡς ἔτυχεν εἰ ἔστως ὀμνύοιμι ἁμάρτοιμι ἄν; ἐὰν ἐν ὀμόσῃ, ζῇ κύριος, μὴ ἀληθείας, καὶ ἐν κρίσει, μὴ ἀκρίτως, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, μὴ ἀδίκως. καὶ δύλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη. ἤνωσεν ἀμφότερα, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καὶ τὸν ἰσραήλ. εἶπε πρὸς τὰ ἔθνη, εἶπε καὶ πρὸς τὸν ἰσραήλ. ἐπιφέρει. καὶ δύλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη. καὶ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσιν τὸν θεὸν ἐν ἱερουσαλήμ. ὅπου τάδε λέγει κύριος τοῖς ἀνδράσιν ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἱερουσαλήμ. εἰρήκε

A sunt. Quale autem est primum? Auferre abominationes de ore nostro. Cui adhæret etiam illud: *A facie mea reveritus fuerit.* Alterum est, ut hoc faciamus non simplici ratione, ut revereamur quomodocunque: quoniam nimirum est quædam reverentia quæ oriatur, sed non à facie Dei. Qui igitur non scitè timent, sed præ se ferunt timorem, non à facie Dei reverentur: qui autem cum scientia reverentur, eò quod semper intueantur, & in semetipsis ad vivum exprimant faciem Dei, quæ est *super facientes* Psal. 33. 17
mala, ut perdat de terra memoriam illorum, hi sunt qui à facie Dei reverentur. *Si abstulerit abominationes suas de ore suo, & à facie*
B *mea reveritus fuerit, & juraverit, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Nos ipsi nos inspiciamus qui juramus, quonam modo non in judicio juremus, sed sine judicio, ita ut juramenta nostra consuetudine potius quam judicio fiant. Perstringimur itaque, & idipsum reprehendens sermo ait: *Et si juraverit, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Scimus in Evangelio dictum à Domino ad discipu-
C los: *Ego autem dico vobis, Non jurare omnino.* Matth. 5. Quin & hoc dictum videamus; *Et si* 34.
dederit Deus, connumerabuntur utraque. Forrassis enim primum oportet jurare in veritate, & in judicio, & in justitia; ut postea quam profecerit quis, dignus fiat non jurare omnino: sed habeat *ita*, non egens testibus ut sit ita; & habeat *non*, minimè indigens testibus ut sit ipsum verè non. *Et juraverit* igitur, *Vivit Dominus, in veritate.* In Jurante primum requiro, ne falsum, sed verum, ut cum veritate juret: nos autem miseri etiam pejeramus. Sed esto cum
D veritate, nec dum rectè juramentum fit, verum in judicio. Detur autem, ut consuetudine jurem in judicio, utrum deceat in istiusmodi juramento assumere Deum universi & Christum ejus ad hocce negotium? Cujusmodi sit oportet negotium ut genua flectam & jurem? ad quam fidem sermoni meo in aliquibus derogatam resarciendam hoc facere possim aliquando? Si autem prout occurrit, sic jurem, peccabone? Si igitur *juraverit, Vivit Dominus, cum veritate, & in judicio*, non indifferenter,
E *& in justitia*, non injustè; *& benedicent in eo Gentes.* Conjunxit utraque, illos ex Gentibus & Israëlem: pronuntiavit de Gentibus, pronuntiavit etiam de Israële. Subjungit: *Et benedicent in eo Gentes; & in eo laudem dicent* Deo *in Jerusalem. Hæc enim dicit* Dominus *viris Juda, & habitantibus Jerusalem.* Allocutus est illos ex

Gentibus, affatus est etiam eos ex Israel, A loquitur iis ex Juda. Memini pridem doctorum Juda & habitantibus Jerusalem tropologicè. Habitamus enim nos, si Deus dederit, in Jerusalem; quoniam ubi thesaurus, ibi & cor. Si thesaurizemus in cœlo, etiam habemus cor in Jerusalem superna, de qua

Gal. 4, 26 Apostolus ait: *Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est; quæ est mater nostra, sicut scriptum est*, &c. *Hæc* itaque *dicit Dominus*

Ier. 4, 3. *viris Iuda, & habitatoribus Ierusalem: Novate vobis novalia, & nolite serere super spinas.* Hic sermo potissimum doctoribus dicitur, ut non priùs dicta concredant auditoribus, B quàm novalia fecerint in animis eorum: quando enim aratro manum adhibentes novalia fecerint in animabus eorum qui hæc audiunt juxta terram bonam ac probam, tunc seminantes non seminant super spinas: si autem ante arationem, & priusquam novalia facta sint in mente auditorum, exceperit quis semina sancta, v. g. sermonem de Patre, de Filio, de Spiritu sancto, sermonem de resurrectione, sermonem de suppliciis, sermonem de requie, de lege, de Prophetis, & simul ac semel de quali C bet Scriptura, & seminaverit, prævaricatur mandatum quod ait: *Novate vobis novalia*; deinde: *Et nolite serere super spinas.* Verùm dicet non nemo auditorum: Ego non doceo, non subdor huic mandato. Etiam tuimetipsius cultor existe, ac noli serere super spinas, & novale fac agrum quem concredidit tibi Deus universorum. Considera agrum, vide, ubi sint spinæ, ubi curæ temporales & divitiarum luxus; & ubi cognoveris spinas quæ sunt in anima tua, quære aratrum rationale, de quo Jesus ait:

Luc. 9, 62. *Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.* Cùm quæsiveris, atq; inveneris, à Scripturis conducens boves, operarios integros ac sinceros, aratro subige, & innova terram, & ne amplius sit

Eph. 4, 22. vetusta, fac ipsam novam, exuens veterem hominem cum actibus suis, & induens novum qui renovatus sit ad agnitionem, facies tibimetipsi novale: & ubi feceris novale, sume semina à Doctoribus, cape semina à lege, accipe à Prophetis, ab Evangelicis Scripturis, Apostolicis sermonibus; & acceptis istis E seminibus, sere animam per recordationem & meditationem, sponte nascentia hæc videberis quidem supprimere, sed verè

τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, εἴρηκε καὶ τοῖς ἀπὸ Ισραὴλ, λέγει τοῖς ἀπὸ Ἰούδα· μέμνημαι τῶν πρώην εἰρημένων περὶ Ἰούδα καὶ τῶν κατοικούντων ἐν Ἱερουσαλὴμ * τροπολογικῶς· κατοικοῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ἐὰν ὁ θεὸς δῴῃ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ· ἐπεὶ ὅπου ὁ θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία· ἐὰν θησαυρίζωμεν ἐν οὐρανῷ, καὶ ἔχωμεν τὴν καρδίαν ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἄνω, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολός φησιν· ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν, ὡς γέγραπται, καὶ τὰ ἑξῆς· τάδε εἶπε κύριος τοῖς ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ. νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας· ὁ λόγος ἵνα μᾶλλον τοῖς διδάσκουσι λέγῃ), ἵνα μὴ πρότερον ἐμπιστεύσωσι τὰ λεγόμενα τοῖς ἀκροαταῖς, πρὸ τοῦ νεώματα ποιῆσαι ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. ὅταν γὰρ πρότερον ἐμβάλωσι τὴν χεῖρα νεώματα ποιῆσωσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τῷ γλυκεῖ τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν ἀκουόντων, τότε σπείροντες εὐσπείρησιν ἐπ' ἀκάνθας. ἐὰν δὲ πρότερον καὶ * σπέρματα ποιήσωσιν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῶν ἀκουόντων, λάβῃς τὰ σπέρματα τὰ ἅγια, τὸν περὶ πατρὸς λόγον, τὸν περὶ υἱοῦ, τὸν περὶ ἁγίου πνεύματος, τὸν λόγον τὸν περὶ ἀναστάσεως, τὸν λόγον τὸν περὶ κολάσεως, τὸν λόγον τὸν περὶ ἀναπαύσεως, τὸν περὶ νόμου, τὸν περὶ προφητῶν, καὶ ἁπλῶς ἑκάστου τῶν γεγραμμένων, καὶ σπείρῃς ταῦτα τῷ λεγομένῳ ἀγρῷ τὸν πρῶτον. νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα. δεύτερον· καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας· ἀλλὰ ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων· ἐγὼ διδάσκω, ἐχ' ὑποκείμενα ταῦτα τῇ ἐντολῇ καὶ * σὺ γεωργὸς γνῶθι σεαυτόν, καὶ μὴ σπείρῃς ἐπ' ἀκάνθας, ἀλλὰ νεώματα ποίησον μοι τὸ χωλεῦον ὃ πεπίστευκέ σοι ὁ θεὸς τῶν ὅλων· κατανόησον τὸ χωλεῦον, ἴδε πᾶσι εἰσὶν ἀκάνθαι, πᾶσι μεμέμνηται βιβλικαὶ καὶ πλάτει φιλησονία. καὶ κατανοήσας τὰς ἀκανθώδεις τὰς ἐν τῇ ψυχῇ σου, ζήτησον τὸ λογικὸν ἄροτρον, περὶ οὗ ἔφησε Χ. ἐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στρεφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστι τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ· ζήτησας αὐτὸ, καὶ εὑρὼν, ἀπὸ τῶν γραφῶν συνάγαγε τὰς βοῦς, τοὺς ἐργάτας τοὺς καθαροὺς, ἄροτρίασον, καὶ νέωσον τὴν γῆν, καὶ ἵνα μὴκέτι ᾖ παλαιὰ, ποίησον αὐτὴν νέαν, ἐκδύσαμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενος τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, ποίησόν σεαυτῷ νέωμα. καὶ ἐὰν ποιήσῃς τὸ νέωμα, λάβε σπέρματα ἀπὸ τῶν διδασκόντων, λάβε σπέρματα ἀπὸ τοῦ νόμου, λάβε ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν γραφῶν, ἀποστολικῶν λόγων καὶ λαβὼν ταῦτα τὰ σπέρματα, σπεῖρον * τὴν ψυχήν σου διὰ τῆς μνήμης καὶ τῆς μελέτης, αὐξόμενα ταῦτα

*Col. τὴν. τροπολογικῶς. γρ. ἐὰν

*Col. ἐὰν δὲ πρότερον καὶ σπέρματα ποιήσωσιν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῶν ἀκουόντων, λάβῃς τὰ σπέρματα. γρ. εἰ δὲ

*Col. σὺ γεωργὸς γνῶθι σεαυτόν, καὶ μὴ σπείρῃς ἐπ' ἀκάνθας, ἀλλὰ νεώματα ποίησον μοι. εὐ.

*Col. τὴν ψυχήν σου

τα * δυξῃ μὴν διασέλλῃ, τὸ ἀληθῶς οὐκ αὐ- A haud ea ſupprimis poſt memoriam eorum,
τὰ διασέλλῃς μὴ τὴν μνήμην αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ſed Deus auxit. Et ſi quis potuerit intelli-
θεὸς * ἤυξησε. καὶ εἴπερ γε δεδυκὼς καλλυνῆναι gere Scripturas, hic fecit novale; & cum
τὰς γραφὰς, ἔτος πεποίηκε νέωμα. καὶ ποιήσας fecerit novale, ſeminavit non in ſpinis. Hæc
νέωμα, ἔσπειρεν οὐκ ἐν ἀκανθαις. ταῦτα τὰ ſemina diſpenſantur à Deo, ne derepente
σπέρματα οἰκονομεῖται ὑπὸ θεοῦ, οὐκ αἰφνί- fiant ſpicæ, ſed, ſicut in Evangelio ſecun- *Marc. 4.*
διον γηρεὰς σάχυς, * ἀλλ', ὡς ἐν τῷ κατὰ μάρκον dum Marcum legitur, primum herba, dein- *28.*
διαγγελίῳ, πρῶτον χόρτος, εἶτα σάχυς, εἶτα de ſpica, deinde paratum fit ad meſſem;
ἕτοιμον γίνεται πρὸς θερισμόν. ὅταν γένηται quando jam paratum fuerit ad meſſem, ve-
ἕτοιμον πρὸς θερισμὸν, ἐλθύσω) οἱ ἅπτι τὸν nient hi qui ad meſſem emiſſi ſunt, ad quos
θερισμὸν ἐξαποστελλόμενοι, * πρὸς ἃς ὁ λό- B ſermo ait: *Levate oculos veſtros, & videte re-* *Ioan. 4, 35*
γος φησιν. ἐπάρατε τὰς ὀφθαλμὰς ὑμῶν, καὶ *giones, quia albæ ſunt jam ad meſſem.* Olim
θεάσατε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θε- itaque nobis ait: *Novate vobis novalia, &*
ερισμόν ἤδη. φησὶν ἓν ἡμῖν. νεώσατε ἑαυτοῖς *nolite ſerere ſuper ſpinas.* Si autem priùs-
νεώματα, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθας, ἐὰν ὃ quam purgaveris animam tuam, habens ſpi-
πῆν * καθάρῃς σε τὴν ψυχὴν ἔχων ἀκάν- nas proceſſeris ad eum qui docere vel poſ-
θας πρὸς τὸ διδάσκειν ἢ διαμάρτῃ, ἢ νομι- ſit, vel putetur, vel promittat, & petas diſci-
ζομένῳ, ἢ ἐπαγγελλομένῳ, καὶ * αἰτεῖς μαθη- plinas ac ſemina ſpiritalia, prævaricaris dic-
μάτα καὶ σπέρματα πνευματικὰ, παραβαίνῃς tum mandatum: *Nolite ſerere ſuper ſpinas,*
τὴν λεγουσαν ἐντολὴν. μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάν- & deinde hoc dicitur: *Circumcidimini Deo*
θας, καὶ ἐξῆς τοῦτο λέγεται. περιτμήθητε τῷ * *veſtro, & circumcidite præputium cordis ve-*
θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμεσθε τὴν ἀκροβυσίαν τῆς *ſtri*: ubi neceſſario additur illud, *Deo veſtro.*
καρδίας * ὑμῶν. ὅπερ ἀναγκαίως πρόσκειται) τό. Hoc autem intelliges ab exemplo ſenſibili.
τῷ θεῷ ὑμῶν. νοήσεις δὲ αὐτὸ ἀπὸ παραδείγμα- Circumciduntur, ſecundum id quod ſenſi-
τος ἐμφανοῦς. περιτέμνονται), καὶ τὸ ἀληθὲς λέ- bile eſt, inquam, non ſolum hi qui ex cir-
γω, ὁ μόνον οἱ ἐκ περιτομῆς καὶ τὸν μωσέως νό- cumciſione ſunt ſecundum legem Moyſis,
μον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν αἰγυπτίων. εἰδώ- C verum etiam alii multi Ægyptiorum. Ido-
λοις οἱ ἱερεῖς περιτέμνονται. ἀλλ' ἐκείνη ἡ περι- lis ſacerdotes circumciduntur; ſed iſta cir-
τομὴ εἰδώλοις περιτομή ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι τῷ θεῷ cumciſio idolis circumciſio eſt, & non eſt
γινομένη περιτομή. ἢ ὃ ἰουδαίων τάχα πάντως circumciſio quæ fit Deo: at illa Judæorum
τότε τῷ θεῷ ἐγίνετο. ἐὰν δὲ ἓν λέγῃ ὁ λόγος. περι- fortaſſis omnino tunc fiebat Deo. Cum igi-
τμήθητε τῷ θεῷ ὑμῶν, νοήσας τὸ ῥητὸν, με- D tur dicat hic ſermo: *Circumcidimini Deo*
τάβηθι καὶ ἐπὶ τὴν τροπολογίαν, ἵνα δῶρις *veſtro*, intellecto textu, tranſi etiam ad ſen-
πῶς τῶν περιτεμνομένων τροπολογικῶς. ὡς ſum moralem, ut reperias, quomodo eorum
δὴ * εἰπεῖν, τάχα πῶς αὐτῶν ἡμεῖς ἐσμὲν ἡ qui tropologice circumciduntur (ut ita di-
περιτομή. οἱ μὲν περιτέμνονται τῷ θεῷ, οἱ δὲ cam, fortaſſis quidam eorum nos ſumus cir-
περιτέμνονται μὲν, ὁ τῷ θεῷ δέ. εἰσὶ δὲ καὶ cumciſio:) hi quidem circumciduntur
ἄλλοι λόγοι παρὰ τὸν λόγον τὸν τῆς ἐκκλησίας, Deo, illi vero circumciduntur quidem, ſed
περιτέμνον) τὰ ἤθη, καὶ τὴν καρδίαν, ὥστε εἰ- non Deo. Sunt porro & alii ſermones
πεῖν, σωφρονίζουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες, σω- præter ſermonem veritatis, præter ſermo-
φρονίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, καὶ γίνεται nem Eccleſiæ, circumcidunt mores, & cor,
αὐτοῖς περιτομή. ἀλλὰ περιτομὴ μὲν, ὁ τῷ E ut ſic dicam, ad modeſtiam componunt
θεῷ δέ. περιτομὴ γὰρ λόγῳ ψευδεῖ παρ' ἐκεί philoſophantes, ad modeſtiam hortantur
νοις γίνεται. ὅτου δὲ καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κά- Hæretici, & fit ipſis circumciſio; at circum-
νονα καὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας ἧς, ciſio quidem, ſed non Deo: ſiquidem iſta
ὁ περιτέμνων μόνον, ἀλλὰ καὶ περιτέμνων τῷ θεῷ. περιτμήθητε ἓν τῷ θεῷ ὑμῶν, καὶ circumciſio fit ab illis ſermone mendaci.
περιτέμεσθε τὴν ἀκροβυσίαν τῆς καρδίας ὑμῶν. πῶς ταῦτα ὁ παρέρχεται ὡς σαφῆ; * ἐκεῖν Quando autem ſecundum Eccleſiaſticam
ἐστι πῆς ἀκροβυσία τῆς καρδίας, καὶ ἰαυτῷ δεῖ περιτέμνεσθαι. ὁ ἀκριβώσας τὸν λόγον, regulam juxta propoſitum ſanæ doctrinæ
ζητῶν ἐν τῷ τόπῳ ἐξετάσῃ. ἡ ἀκροβυσία συγχωρεῖται, ἡ περιτομὴ ἐπίκτητός ἐστι, καὶ ὅπερ ἐκ γῆς participes exiſtis, non ſolum circumcideris,
verum etiam circumcideris Deo. Itaque
circumcidimini Deo veſtro, & circumcidite *Ier. 4, 4.*
præputium cordis veſtri. Quis iſta non præte-
rit tanquam clara? Itaque eſt quoddam
præputium cordis, & illud oportet circum-
cidere. Qui accurat ſermonem, iſtiusmodi
quærens hoc loco expendet. Præputium
connaſcitur, circumciſio adſcititia eſt, &

quod ex generatione venit, hoc tollit circumcisio. Si igitur auferre jubet sermo præputium; quid tandem auferendum, ut quis cordis præputium circumcidat? si quis consideraverit illud: *Eramus natura filii iræ, sicut & cæteri*: si quis consideraverit hoc corpus humilitatis in quo nati sumus: si quis consideraverit istud: *Nemo purus à sordibus, neque si una dies fuerit vita ejus; numerabiles autem menses ejus*; videbit quonam modo nati sumus cum impuritate & præputio cordis nostri. Ut autem simplicius aliquod exemplum proponatur, possit vos adducere ad præputium cordis cognoscendum, addam ut in prima ætate fallæ omnino opiniones gignantur in anima. Neque enim fieri potest, ut à sui exordio vera pura dogmata capiat homo, sed prius excogitavit Deus verbum historiæ & Scripturæ secundum textum, ut nutriret eum, qui secundum carnem Abrahamo natus est, in iis primum qui secundum carnem sunt sermonibus ac nasceretur primus qui ex ancilla est, ut post hunc nasci posset is qui ex libera, & per promissionem existit. Si hoc intellectum fuerit ad quid assumptum sit, potest intelligi præputium cordis ante circumcisionem prognatum. Oportet igitur nos assumere sermonem qui expurget dogmata, & auferat omnia quæ secundum falsam opinionem nobis innata sunt. Hoc igitur est deponere præputium cordis nostri. Si enim cor in nobis obtinet principatum, ibi sunt intellectiones è quibus pravæ exeunt cogitationes. Is qui aufert pravas cogitationes, præputium cordis aufert. Qui deponit falsam opinionem, circumcidit præputium cordis sui, & fit vir Juda, & habitator Jerusalem, pure circumcisus. Si quis vero non deposuerit præputium cordis sui, videamus, quid ipsi hic sermo comminetur. *Ne quando*, inquit, *egrediatur ut ignis indignatio mea, & succendetur, & non erit qui extinguat.* Egreditur itaque, sicut ignis, indignatio Domini super eos qui non sunt circumcisi Deo, super eos qui non deposuerunt præputium cordis sui, & non est qui extinguat à facie nequitiæ adinventionum ipsorum. Ignis iste materiam habet nequitiam adinventionum ipsorum. Ubi non est nequitia adinventionum, non habet ignis quod depascatur. Porro, materiam istius ignis esse nequitiam adinventionum, audi Prophetam dicentem: *Et non erit qui extinguat à facie nequitiæ adinventionum vestrarum: annuntiate in Juda, & in Jerusalem audiatur: dicite,*

Ephes.2,3.

Ier.4,4.

Ier.4,4.5.

σεως ἐλήλυθε, τοῦτο περιαιρεῖ ἡ περιτομή. εἰ τοίνυν περιαιρεῖσ κελεύει ὁ λόγοσ τὴν ἀκροβυσίαν, * τί δήποτε περιαιρεθῆναι δεῖ, ἵνα τισ περιτέτμηται τὴν ἀκροβυσίαν τ καρδίας; ἐὰν τισ * νοήσῃ. ἤμεθα τέκνα φύσει ὀργῆσ, ὡσ καὶ οἱ λοιποί. ἐὰν τισ νοήσῃ τὸ σῶμα τ ταπεινώσεως ἐν ᾧ γεγυμνήμεθα. ἐὰν τισ νοήσῃ τό. ἐδεὶσ καθαρὸσ ἀπὸ ῥύπου, οὐδὲ εἰ μία ἡμέρα ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἀριθμητοὶ δὲ μῆνεσ αὐτοῦ. ὄψει δὲ πῶσ τρόπον γεγυμνήμεθα μὲν ἀκαθαρσίασ καὶ ἀκροβυσίασ τ καρδίασ ἡμῶν. ἵνα δὲ καὶ τὸ ἁπλούστερον παράδειγμα λεχθῇ, δυνάμενον παραγαγεῖν * ὑμᾶσ τὸ ἰδεῖν τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ, παθήσομαι ὅπωσ καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν ψευδοδοξίαν πρώτωσ γίνομαι ἐν τῇ ψυχῇ. ἐγὼ δέ γε τέως ἀρχὴν ἔλαβον ἀληθῆ δόγματα * καθαρεύειν λαβεῖν τὸν ἄνθρωπον, προενοήσατο ὁ θεὸσ * λόγον ἰσοείασ καὶ γραφῆσ τ καὶ τὸ ῥητὸν, ἵνα θρέψῃ, τὸν καὶ σάρκα γεγυμνημένον τῷ ἀδεάμ, ἐν τοῖσ καὶ σάρκα πρῶτον λόγοισ, ἐγεννήθη πρῶτοσ ὁ ἐκ τῆσ παιδίσκησ, εἰσ τὸ δυνηθῆναι μετ᾽ αὐτὸν γεννηθῆναι τὸν τῆσ ἐλευθέρασ, καὶ τὸν διὰ τῆσ ἐπαγγελίασ. εἰ νενοήκαμεν τοῦτο διὰ τί παρεληλύθη, δυνατὸν νοεῖσ ἡ ἀκροβυσία τῆσ καρδίασ προγινομένη τ περιτομῆσ. χρεία ἐν ὑμῖν τὸν λόγον περιαλαβεῖν τὸν καθαίροντα τὰ δόγματα, καὶ περιαιροῦντα πάντα τὰ ῥεύματα καὶ ψευδοδοξίαν ἐν ἡμῖν. τοῦτο ἔστι τὸ ἀποθέσθαι τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ ἡμῶν. * ἐγὼ καρδία ἐστὶν ἕκαστα καθ᾽ ἡμᾶσ τὸ ἡγεμονικόν, ἔνθα εἰσὶ τὰ νοήματα. ὅθεν οἱ διαλογισμοὶ ἐξέρχονται οἱ πονηροὶ, ὁ περιαιρῶν τοὺσ διαλογισμοὺσ τοὺσ πονηροὺσ, τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ περιαιρεῖται, ὁ ἀποθέμενοσ τὴν ψευδοδοξίαν, περιτέτμηται τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ αὐτοῦ, καὶ γίνεται ἀνηρισμένα, καὶ κατοικῶν ἱερουσαλὴμ, καθαρῶσ περιτεμνόμενοσ. ἐὰν δέ τισ μὴ ἀποθῆται τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ αὐτοῦ, ἰδωμεν τί ἀπειλεῖ αὐτῷ ὁ λόγοσ. μή πωσ ἐξέλθῃ, φησὶν, ὡσ πῦρ ὁ θυμόσ μου, καὶ ἐκκαυθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων. ἐξέρχεται ἐν ὡσ πῦρ ὁ θυμόσ τοῦ κυρίου ἐπὶ τοὺσ μὴ περιτμηθέντασ τῷ θεῷ, ἐπὶ τοὺσ μὴ ἀποθεμένουσ τὴν ἀκροβυσίαν τῆσ καρδίασ αὐτῶν, καὶ ἔσται * ὁ σβέσων ἀπὸ προσώπου πονηρίασ ἐπιθυμάτων αὐτῶν. τὸ πῦρ ἐκεῖνο ὕλην ἔχει τὴν πονηρίαν τῶν ἐπιθυμάτων * αὐτῶν. ὅπου οὐκ ἔστι πονηρία ἐπιθυμάτων, οὐκ ἔχει τὸ πῦρ ὅπου νεμηθῇ. ὅπου δὲ ἡ ὕλη ἐκείνου τοῦ πυρὸσ ἡ πονηρία ἐστὶ τ ἐπιθυμάτων, ἀκούσατε προφήτου λέγοντοσ. καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων ἀπὸ προσώπου πονηρίασ ἐπιθυμάτων * ὑμῶν διαγείλατε ἐν τῷ ἰούδα, καὶ ἐν ἱερουσαλὴμ ἀκουσθήτω. εἴπατε, διαγείλατε, σημάνατε σάλ-

σάλπιγξι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κράξατε μέγα. ταῦ- A *annuntiate, significate tubâ super terram, & clamate fortiter.* Hæc, inquit, quæ annuntiata sunt, dicite in Juda, iis qui de tribu Juda sunt Christi. Manifestum enim est Servatorem nostrum ex tribu Iuda exortum esse. *Significate tubâ super terram.* Sermo sublimis excitans auditorem, præparans ipsum ad bellum contra passiones, ad bellum contra instinctus virtutum adversariarum: præparans ipsum ad festa cœlestia: (ad utraque enim hæc dicuntur:) accipitur pro tuba in Numeris. Istiusmodi sermo tuba est, qualem mihi, & si cui alteri, præcipit hic sermo: datur autem volenti & quærenti sensum Scripturarum. Jubet fieri tubas argenteas ductiles. Sic ait hic sermo; *Significate tubâ super terram, & clamate fortiter; dicite, Congregamini; & ingrediamur in civitates muratas.* In civitatem muris carentem non vult nos intrare sermo Dei, sed in muratam. Ecclesia viventis Dei murata est veritate verbi. Hic enim murus est in Psalmo 17. quia etiam murus est Deus. *Assumentes fugite in Sion.* Quotquot estis extra Sionem, *assumentes fugite in Sion, festinate, nolite stare.* Qui proficitis, festinate in speculam; *quia mala ego adduco ab Aquilone, & contritionem magnam* malorum ingruentium ab Aquilone. Aquilo est adversarii, uti sæpè dictum est. Si quis repertus fuerit minimè festinans, neque ingrediens in civitates muratas, cum non sit in Ecclesia Dei, sed foris stet, ipse ab hostibus comprehensus è medio tolletur. Quis sit hostis, videamus ex sequentibus quomodo describatur; *Ascendit leo de cubili suo, exterminans Gentes levavit se.* Hic est hostis quem oportet nos fugere. Leo nos persequitur: quis iste? Petrus nos docet dicens; *Adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide.* &, juxta nonum Psalmum: *Insidiatur in abscondito, insidiatur ut leo in spelunca sua.* Et insidiatur hic leo non interdiu, sed quando nox fit. Nam, juxta Psalmum 103. *Posuisti tenebras, & facta est nox: in illa pertransibunt omnes bestiæ silvæ: catuli leonum rugientes ut rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Ascendit igitur leo de spelunca sua; ubi? quando? deorsum cecidit, in infima terræ descendit. *Ascendit leo de cubili suo.* Homo sublimior Diabolo: præstantior enim illo es, quicunque tandem sis: ille per malitiam deorsum est. Ascendit igitur ut leo de cubili suo exterminare Gentes: extulit se ascendens de cubili suo, loco proprio supplicii sui. *Exterminans Gentes levavit*

Ier. 4, 5.

Ier. 4, 6.

Ier. 4, 7

1. Pet. 5, 8.

Psalm. 9, 30.

Psalm. 103 20.

Ier. 4, 7.

τά, φησι. Τὰ * ἀπαγγελόμενα εἴπατε ἐν τῷ Cod. Vat. ἀπαγγελ.
ἰούδᾳ, τοῖς ἀπὸ τῆς φυλῆς ἰούδα ἢ χριστ. φανε-
δηλον γὰρ ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ σωτὴρ * Cod. Vat. κύριος
ὑμῶν. σημάνατε σάλπιγξι ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ λό-
γος ὁ ὑψηλὸς ὁ διεγείρων τὸν ἀκροατὴν, ὁ
ὡπλισμένος αὐτὸν εἰς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ
τῶν ταπεινῶν, εἰς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τῶν ἐνεργούν-
των * ἀντικειμένων δυνάμεων. ὁ ὡπλισμένος Cod. Vat. ἀντικειμ. ὁ
ζων αὐτὸν εἰς τὰς ἑορτὰς τὰς ἐπουρανίους. εἰς ἀμφό-
τερα γὰρ ταῦτα λέγεται. * ὡπλαμβάνεται Cod. Vat. περιβάλλεται.
σάλπιγξ ἐν τοῖς ἀργυρέοις. ὁ τοιοῦτος λόγος
σάλπιγξ ἐστὶν, ὅταν ἐμοὶ κελεύει ὁ λόγος, καὶ εἰ
που ἀλλαχοῦ δέδοται τῷ βουλομένῳ καὶ ζητήσαν-
τι τὸν νοῦν τῶν γραφῶν. κελεύει ποιῆσαι σάλπιγ-
γας ἀργυρᾶς ἐλατάς. ἕτως φησὶν ὁ λόγος. σή-
μανατε σάλπιγξι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κεκράξατε
μέγα. εἴπατε, σωθέντες. καὶ εἰσέλθωμεν εἰς
τὰς πόλεις τὰς τειχήρεις. εἰς ἀτείχιστον πόλιν δ
βούλεται ἡμᾶς εἰσελθεῖν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἀλλ'
εἰς τετειχισμένην. ἡ ἐκκλησία τοῦ ζῶντος θεοῦ C
τετείχισται ὑπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου. ἔστω
γὰρ * ἐπὶ τοῦ τείχους ἐν τῷ ψαλμῷ. ὅτι καὶ Cod. Vat. αἰνετὸν
τεῖχός ἐστιν ὁ θεός. ἀναλαβόντες φύγετε εἰς
σιών. ὅσοι δὲ ἔξω τοῦ σιών, ἀναλαβόντες φύγε-
τε εἰς σιών. σώσατε, μὴ ἦτε. οἱ ἐν τῇ ἀσε-
βείᾳ, σπεύσατε ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ. ὅτι πα-
ρὰ ἐγὼ ἐπάγω ἀπὸ βορρᾶ, καὶ συντρίβω με-
γάλην τὴν ἐπαγομένην κακὴν ἀπὸ βορρᾶ, βορ-
ρᾶς δὲ ἀντικειμένης, ὡς πολλάκις λέλεκται. ὃς
ἐὰν εὑρεθῇ μὴ σώζεται, μηδὲ εἰσελθὼν εἰς τὰς D
πόλεις τὰς τειχήρεις, μὴ ἠμύνθη ἐν ταῖς ἐκ-
κλησίαις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἔξω ἐστηκὼς, αὐτὸς ὑπὸ
τοῦ πολεμίου καταληφθεὶς ἀναιρεθήσεται. * τίς Cod. Vat. πάλιν ἐστὶ
ἐστὶν ὁ πόλεμος ἰδωμεν ἐκ τοῦ ἔξης ποῦ τείπον
λέγεται. ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ,
ἐξολοθρεύων ἔθνη ἐξῆρεν. ἔτος ἐστὶν ὁ πόλεμος
οὗ δεῖ ἡμᾶς φυγεῖν. λέων ἡμᾶς καταδιώκει. τίς
ἐστὶ; πέτρος ἡμᾶς διδάσκει λέγων. ὁ ἀντιδί- Cod. Vat. ἡμῶν
κος * ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περι- Cod. Vat. κυκλοῦντι
πατεῖ ζητῶν τινα * καταπιεῖν. ὦ ἀνίπτητε σφρεοὶ E Cod. Vat. τὸν
ἐν τῇ πίστει. καὶ τὸν θ' ψαλμὸν, ἐνεδρεύει Cod. Vat. τῇ
ἐν ἀποκρύφῳ, ἐνεδρεύει ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ
αὐτοῦ. καὶ ἐνεδρεύει ἵνα ὁ λέων ἁρπάσῃ * ἡμέρας, Cod. Vat. ἁρπάσας
ἀλλ' ἐπὰν γένηται νύξ. καὶ ὅταν μὲν ὁ ψαλ-
μὸς, ἔδυ ὁ ἥλιος, καὶ ἐγένετο νύξ. ἐν αὐτῇ διε-
λύσαντο πάντα τὰ θηρία τὰ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυόμενοι * ἁρπάσαι, καὶ ζητῆσαι Cod. Vat. ἁρπάσας
παρὰ τοῦ θεοῦ βρῶσιν αὐτοῖς. ἀνέβη ἓν λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ. πῆ; πότε; κάτω ἐπὶ
πεσών, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς κατελήλυθεν. ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ. * ἀνθρω- Cod. Vat. αὐτοῦ ὁ ἀναβὰς
πος ἀνωτέρω τοῦ διαβόλου, κρείττων γὰρ εἶ αὐτοῦ, ὁποῖος ἐὰν ἦς. ἐκεῖνος διὰ τὴν κα-

se;

se: exivit de loco suo, ut ponat terram tuam in solitudinem. Vult invadere terram tuam, de qua breviter dicebamus: unumquemque nostrum vult depascere. Venit itaque ut ponat terram tuam in solitudinem, ut conculcet semina leo, ut faciat terram tuam solitudinem: *Et civitates tuæ destruentur, eò quòd non habitentur: super his: accingite vos ciliciis.* Cum igitur ascenderit leo, & minetur tibi leo, & velit abolere terram tuam, accingere cilicio, plora & dole, per preces Deum invoca, ut leonem hunc exterminet à te, & non incidas in os ejus. Quemadmodum enim cum extrahit pastor de ore leonis duo crura, vel ansam auriculæ, ita hic leo quærit auribus te arripere, ut per gulositatem tuam sermones falsos tibi objiciens avertat te à veritate; vult rapere à veritate pedes tuos ac devorare. Verum tu accinge te cilicio, & plange, & plora, & ulula videns hostem imminentem, ut avertatur furor Domini à te, & averso furore, in securitate constitutus, leone non amplius te invadente, quod in civitatem muratam ingressus sis, glorificare possis liberantem te Deum in Christo Jesu; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen:

Ierem. 4, 7. 8.

A κίαν κάτω ἐστίν. ἀνέβη οὖν λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ ἐξολοθρεύειν ἔθνη. ἐξῆρεν ἀναβὰς ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, τόπου τοῦ οἰκείου τῇ κολάσει * ἑαυτοῦ. ἐξολοθρεύων ἔθνη ἐξῆρεν. ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, θεῖναι τὴν γῆν σου εἰς ἐρήμωσιν. βούλεται εἰσελθεῖν σου εἰς τὴν γῆν, περὶ ἧς * βραχέως ἐλέγομεν. ἕκαστον ἡμῶν βούλεται νεμηθῆναι. ἔρχεται οὖν τοῦ θεῖναι τὴν γῆν σου * ἐρήμωσιν, ἵνα καταπατήσῃ τὰ σπέρματα ὁ λέων, ἵνα ποιήσῃ ἔρημον σου τὴν γῆν. καὶ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. ἐπὶ τούτοις

B περιζώσασθε σάκκους. ἐπεὶ οὖν ἀνέβη λέων, καὶ ἀπειλεῖ * σοι λέων, καὶ βούλεταί σου ἀφανίσαι τὴν γῆν περίζωσαι σάκκον, κλαῖε καὶ πένθει, διὰ τῶν εὐχῶν παρακάλει τὸν θεὸν, ἵνα τοῦτον τὸν λέοντα ἐξολοθρεύσῃ ἀπὸ σοῦ, καὶ μὴ ἐμπέσῃς αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα. ὃν τρόπον γὰρ ὅταν ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου. οὕτως ὁ λέων ζητεῖ τῶν ὤτων σε λαβεῖν, ἵνα διὰ τῆς * λιχνείας σου λόγους ψευδεῖς σοι παραβαλὼν

C ἐκστήσῃ σε ἀπὸ τῆς ἀληθείας. βούλεταί σου ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀρτάσαι τοὺς πόδας, καὶ καταφαγεῖν. ἀλλὰ σὺ περίζωσαι σάκκους, καὶ κόπτου, καὶ κλαῖε, καὶ * ἀλάλασε βλέπων τὸν πολέμιον * τὸν ἐνεστηκότα, ἵνα ἀποστραφῇ θυμὸς ὀργῆς κυρίου ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀποστραφέντος τοῦ θυμοῦ. δυνηθῇς ἐν ἀμεριμνίᾳ γενόμενος, μηκέτι τοῦ λέοντος ὑπεισερχομένου σοι, τῷ σε εἰσεληλυθέναι εἰς τὴν τειχήρη πόλιν, δοξάζειν τὸν ῥυόμενόν σε θεὸν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Cod. Vat. ἀλλὰ

Cod. Vat. περὶ βραχέως

Cod. Vat. ἐκ ἐρήμωσιν

Cod. Vat. ἐκ

Cod. Vat. λιχνείας

Cod. Vat. ἀλάλασε

Ghent. ἐλάλασε

Cod. Vat. ἐνεστηκότα

HOMILIA VI.

in istud:

Ierem. 5, 3.

Domine, oculi tui ad fidem,
& cætera.

ΟΜΙΛΙΑ ϛ'.

Εἰς τό.

Κύριε, οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν.
καὶ τὰ ἑξῆς.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Domine, inquit, *oculi tui ad fidem.* Sicut oculi erant super justos (nam ab iniquis avertit eos;) sic oculi erant ad fidem: ab infidelitate enim avertit illos. Quamobrem pulchrè dictum ab intelligente quid dicat in oratione, *Domine, oculi tui ad fidem.* Quoniam sermonem sapientem si audierit intelligens, laudabit illum, & ad eum adjiciet. Vide, quanta possint effici ab isto: *Domine oculi tui ad fidem.* Paulus ait: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas.* Sicut oculi Domini ad fidem, oculi Domini ad spem, oculi

2. Cor. 23, 13.

Κύριε, φησιν, οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν. ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ * ἦν ἐπὶ δικαίους. ἀπὸ γὰρ ἀδίκων ἀποστρέφει αὐτούς. οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ * ἦν εἰς πίστιν. ἀπὸ γὰρ ἀπιστίας ἀποστρέφει αὐτούς. διὸ καλῶς λέλεκται ὑπὸ τοῦ νοοῦντος τί λέγει ἐν τῇ εὐχῇ τό. κύριε οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς * πίστιν. ἐπειδὴ λόγον σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ἐπιστήμων, αἰνέσει αὐτον, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει. ὅρα πόσα ἐστὶ ποιῆσαι ἀπὸ τοῦ. κύριε οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν. φησὶν ὁ παῦλος. νυνὶ δὲ μένει τὰ τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη. μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. ὡς ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς πίστιν, ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰς ἐλπίδα, ὀφθαλ-

Cod. Vat. κυρίου

Cod. Vat. κυρίου

Cod. Vat. πίστιν, ἢ μὲν οὖν ἐν ταῦτα γραμμένα ἐστὶ κύριε οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν ἐπὶ δὲ λόγον

ὀφθαλμοὶ κυρίε εἰς ἀγάπην. ἐπεὶ δέ ἐστι πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. ὡς ὀφθαλμοὶ κυρίε εἰς ἀγάπην, ἕτως ὀφθαλμοὶ κυρίε εἰς δύναμιν, ἕτως οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίε εἰς σωφρονισμὸν, ὀφθαλμοὶ κυρίε ἐπὶ δικαιοσύνην, ἕτως ἐπὶ πάσας ἀρετὰς ὀφθαλμοὶ κυρίε. εἰ ἓν θέλει καὶ σὺ ὡς ἀκτῖνας τῆ νοητῆ ὀφθαλμῶν ἓ θεῦ φθάνειν ἐπὶ σε, ἀνάλαβε ὡς ὁρετὰς. καὶ ἔσαι ὡς τό.

tuum instrumentis vivo membro dolorem ille cui admoventur, percipiat, iisdem verò dolorificis insensibili membro admotis minimè sentiat; quandoquidem in illo insit mortificatio. Ista si in corpore perspicias, ad animam transfer; & considera, quandam quoque animam esse suis quasi membris mortificatam, ita ut flagellorum sensum non percipiat, quantumvis molesta quædam inferantur. Dissecabitur anima illa, sed ad sensum non reducetur; alia vero ad sensum revocabitur, & quodammodo fortassis plus tristatur de eo quod non sentiat. Siquidem ut sentiat, qui non sentit dolorifica sibi applicita, optat potius dolere si molesta inferantur, cum hoc signum sit ipsum vivere, ægrè ferens se molestias non percipere. Quemadmodum nempe hoc fit in corporibus, ita existimo in illo: *Vellent, si forent ambusti*, istiusmodi quidpiam declarari: quasi dicas: igne applicito alicui non capienti sensum adustionis, vellent illi, factâ comparatione sentientium & non sentientium in doloribus, sentire potius in igne, quàm non sentire. Etiam optarit utique quispiam, istius ignis adusti comparatione ad peccatorem accommodatâ, sentire potius quàm non sentire. Hæc dicta sunt propter istud: *Flagellasti eos, & non doluerunt; consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam.* Quando provisor universorum Deus pro animæ salute purganti a propinat, tunc ipsam consummavit. Intelliges autem illud: *Consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam*, ab exemplo ejus qui tradit scientiam, & ejus qui nolit scientiam ab eo qui tradit recipere. Omnia enim quæ sua sunt, faciat præceptor, omniaque consummet ad scientiæ traditionem, ille autem dicta ta minimè accipiat; dixerim utique de istiusmodi præceptore: Consummasti istum, & noluit recipere disciplinam. Quando igitur à providentia in nos fiunt omnia, ut consummemur, & perficiamur, nos autem non recipimus ea quæ sunt providentiæ nos ad perfectionem attrahentis, Deo ab intelligente dici posset: *Domine consummasti eos, & noluerunt recipere disciplinam: firmaverunt facies suas super petram.* Cognosces hoc etiam à crassioribus peccatoribus, siquidem aliqui audientes increpatoria verba, erubescunt de peccato, & subiguntur, & succumbunt sermoni increpatorio quo perstringuntur: alii vero sunt istiusmodi, ut robore careant, nec revereantur illa de quibus reprehenduntur, in

Ier. 5. 3.

A λει ἀλγεῖν ἐκεῖνον ᾧ προσάγεται τὸ ποιεῖν πονεῖν, προσαγομένων ὑπ' αὐτῷ ποιεῖν τῶν πονεῖν τῷ μέλει τῷ ἀναδήτῳ ὧν αἰσθάνεται ἐκεῖνος. ὅταν ἡ νεκρώσις περὶ αὐτόν. ταῦτα εἰπὼν ἐπὶ τοῦ σώματος, μετάθες ἐπὶ τὴν ψυχήν. καὶ ὅρα, ὅπως εἰπὼν καὶ ψυχὴν νενεκρωμένην τοῖς μέλεσι, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι ὑπὸ τῶν μαστίγων, καὶ ὑπόνοια προσφέρηταί τινα. * διαπεισθήσεται, ἀλλ' οὐκ αἰσθανθήσεται, ἡ δεινὰ ψυχή. ἄλλη δὲ αἰσθανθήσεται, καὶ τάχα * ὡς μᾶλλον λυπεῖται μᾶλλον ὑπὲρ τῷ μὴ αἰσθάνεσθαι. * εἰπὼν ὑπὲρ τῷ αἰσθάνεσθαι, ὁ μὴ αἰσθανόμενος ὑπὸ πόνων αὐτῷ, προσφερομένων, οὐχ ὁμοίως μᾶλλον πονεῖν εἰ προσάγοιτο τὰ ὑπόνοια, ἐπεὶ σημεῖόν ἐστι τοῦτο τὸ ζῆν αὐτὸν, ἀνιζόμενον ὑπὲρ * ἐμὴ αἰσθάνεσθαι ὑπὸ τοῖς ἐπιπόνοις. ὥσπερ δὴ τοῦτο γίνεται ἐπὶ τῶν σωμάτων, ἔτω νομίζω ὀν τῷ. * θελήσωσιν, εἰ ἐγγίνοντο πυρίκαυσοι, τοιοῦτόν τι δηλοῦσθαι. ὅτι, τὸ πυρὸς προσφερομένου τινὶ, ᾧ μὴ αἰσθανομένῳ ἐστὶ καιομένῳ, θελήσωσιν ὀφεῖναι * καταλαβόντες σύγκαυσιν μὴ αἰσθανομένων ἐπὶ ταῖς ἁλγηδόσι, καὶ αἰσθανομένων, μᾶλλον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ τῷ πυρὶ, ἢ μὴ αἰσθάνεσθαι. ᾧ οὔσαν τὰ, * προσαγομένων κἀκείνῳ ἐστὶ συγκεκραμένῳ πυρὸς ἐπὶ τὰς ἁμαρτωλὰς, αἰσθάνεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ αἰσθάνεσθαι. ταῦτα διὰ τό. ἐμαστίγωσας αὐτὸς, ᾧ οὐκ ἐπόνησαν. σωετέλεσας αὐτὸς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. ὅτε * καθαρτικὰ ποιεῖ ὁ προσφορῶν τῷ ὅλων θεὸς ἐπὶ ψυχῆς σωτηρίᾳ, τότε αὐτὴν σωετέλεσε. νοήσῃς δὲ. σωετελέσας αὐτὸς, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν, λεγόμενον ὑπὸ προσώπου τοῦ ᾧ τὸν προσδιδόντα τὴν ἐπιστήμην, ᾧ τὸν μὴ βουλόμενον προσλαβεῖν τὴν ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ προσδιδόντος. πάντα γὰ τὰ παρ' * αὐτὸν ποιεῖτω ὁ διδάσκαλος, καὶ σωτελείτω πάντα εἰς προσδοσιν ἐπιστήμης, ἐκείνου ᾧ μὴ προσδεχέσθω τὰ λεγόμενα. ἑτοιμὰ αὖ ἐστὶ τοιούτῳ τῷ διδασκάλῳ. σωετέλεσας τόνδε, ᾧ οὐκ ἠθέλησε δέξασθαι παιδείαν. ἐπὰν δὲ γὰ ὑπὸ τῆς προνοίας γίνηται πάντα εἰς ἡμᾶς, ἵνα σωτελεσθῶμεν, ᾧ τελειωθῶμεν, ἡμεῖς ᾧ μὴ προσδεχώμεθα τὰ τῆς προνοίας τῆς ἐπὶ τελειότητα ἡμᾶς ἑλκούσης, λεχθείη ἂν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ τῷ θεῷ. κύριε σωετέλεσας αὐτὸς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. ἐστερέωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν. νοήσῃς καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν σωματικωτέρων τῶν ἁμαρτανόντων. οἱ μὲν ἀκούοντες λόγους ἐλεγκτικὸς, ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐρυθριῶσι, ᾧ καταδύονται, ᾧ ὑποπίπτουσιν ἀπὸ μὲν τοὺς λόγους τοὺς ἐλεγκτικοὺς αὐτῶν. οἱ δὲ τοιοῦτοί εἰσιν, ὥστε αὐτὸς ἀνερυθριάστους εἶναι, μὴ αἰδε-

αὐθεμφρασεὶ Φ' ὅις ἐλέγχονται, ἐφ' ὅις ἡμαρτή- A quibus peccaverant. De illis itaque qui non
καση. εἰποις ἂν ἐν τοῖς τότων οἱ σκληροί. verentur, dixeris: *Firmaverunt facies suas*
ἐστερέωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν. *super petram.* Ubi hoc in corporeis intelle-
εἰ νενόηκας ἐπὶ τῶν σωματικῶν αὐτό, μετάβα xisti, transi ratione ad animam, intelligens
μοι τῷ λόγῳ ἐπὶ * τὴν ψυχήν, νόησας πρό- faciem, de qua dicitur: *Tunc autem facie ad* 1. Cor. 11, 12
σωπον τοῦτο λέγεται. τότε γὰρ πρόσωπον πρὸς *faciem*: & vide animam duram (quale erat
πρόσωπον. ὃ ὅρα ψυχὴν στερεάν, ὁποία ἦν cor Pharaonis induratum) ita ut etiam mo-
ἡ καρδία Φαραὼ * ἐσκληρυμμένη, ὥστε αὐτὴν nentibus refractaria resistat, & quasi rejici-
ἐπὶ * τοῖς ἀπαγγελλομένοις ἐσάναι ἀνάτυπον, ens ea quæ dicuntur, secundum monita mini-
καὶ ὥσπερ ἀποβάλλεσαν τὰ λεγόμενα, μὴ μορ- mè formetur: illi enim reperies congrue-
φουμένην τοῖς ἀπαγγελλομένοις. * ἐπεὶ γὰρ B re illud: *Firmaverunt facies suas super pe-* Ierem. 5, 3.
δύεσθε ὅτι ἀσθμάζει τὸ. ἐστερέωσαν τὰ πρόσω- *tram, & noluerunt reverti. Et ego dixi:* For-
πα αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἐπι- *tasse inopes sunt, quia noluerunt cognoscere vi-*
στραφῆναι. καὶ γὼ εἶπα. ἴσως πτωχοί εἰσιν, ὅτι *am Domini, & judicium Dei; ibo ad optimates,*
οὐκ ἠθέλησαν γνῶναι ὁδὸν κυρίου, καὶ κρίσιν θεοῦ. *& loquar eis.* Hæc cum intellexeris de iis
πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ λαλήσω αὐ- qui nolunt instrui, nec cognoscunt de fla-
τοῖς. ταῦτα νοήσας φεῦ τῶν μὴ θελόντων παι- gellis Dei; causam, inquit, horum percipies,
δευθῆναι, μὴ νοούντων ἐπὶ ταῖς μάστιξι τοῦ θεοῦ. quia inops est ipsorum anima. *Et ego dixi.*
φησὶ νενοηκώς τὸ τότων ἄπορον, πῶς ἔχει αὐτῶν *Fortasse inopes sunt, quia non potuerunt, quia*
ἡ ψυχή. καὶ γὼ εἶπα. ἴσως πτωχοί εἰσι, διότι οὐκ *non cognoverunt viam Domini, & judicium*
ἠδυνήθησαν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν ὁδὸν κυρίου, καὶ C *Dei; ibo ad* Optimates, *& loquar eis.* Optima-
κρίσιν θεοῦ; πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ tes animis ad laudem dicuntur; nam & a-
λαλήσω αὐτοῖς. οἱ ἄνδρες ταῖς ψυχαῖς εὐπαί- pud Græcos ἀνδρὸν *solidum* seu optimum no-
νως λέγονται. ἢ παρ' ἕλλησι γὰρ τὸ ἄνδρα σωμε- minatur, etiam id quod magnum & præ-
χῶς ὀνομάζεται, * ἢ τὸ μεγαλεῖον τῆς λογικῆς stans est animæ rationalis. Quando enim
ψυχῆς. ὅταν γάρ τις μεγάλοις ἐπιβάλλη quis magna opera aggreditur, & propositiones habet laudabiles, semperque se decentia spectat, qui ex recta ratione vitam instituat, nihil humile ac parvum cupiens, neque spectans, istiusmodi quidpiam optimum ac magnificum habet in anima. Hi itaque, quod essent inopes, sunt primi quos hic sermo reprehendit. Non audiverunt, inquit Propheta: idcirco non audierunt, quia inopes sunt: *Ibo ad optimates, & loquar eis.* Et si beatum est verba facere ad aures audientium, felix est, si quis nanciscatur optimatem, & magnum auditorem. Idcirco
πράγμασι, καὶ σεμνότερος ἔχῃ ἀξιολόγως, καὶ
σκοπεῖ ἀεὶ τὰ δέοντα, πῶς βιώσῃ καὶ τὸν ὀρθὸν
λόγον, μηδὲν ταπεινὸν καὶ μικρὸν θέλων, μηδὲ
ὁρῶν, ὁ τοίνυν τὸ ἄνδρα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἔχει
ἐν τῇ ψυχῇ. ἔτοι οὖν, ἐπεὶ ἦσαν πτωχοί, οἱ D his ita dictis, scientes non tantum damnum
πρότερον ὡς ἔφεξεν ὁ λόγος. οὐκ ἤκουσάν, esse dicentibus, quantum audientibus, cum
φησὶ σεσόφισται. διὰ τοῦτο οὐκ ἤκουσαν ἐπεὶ non recipiuntur quæ annuntiantur: (quare
πτωχοί εἰσι. πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἄνδρας, καὶ incusat inopiam mentis & intelligentiæ
λαλήσω αὐτοῖς. ἢ εἰ ἐστι μακάριον εἶναι ἐπὶ τῷ ipsius:) ut verbum capiat incrementum, ex-
λέγειν εἰς ὦτα ἀκουόντων, μακάριόν ἐστιν ἐὰν πο- citabimus in nobis generositatem & animi
ρεύσῃ τις ἀνδρῶν, καὶ μεγάλων ἀκροατῶν. διὰ τοῦτο amplitudinem, ut sacra sanctaque verba ex-
τῶν ὑπολειπομένων, εἰδότες ὅτι ἡ ζημία τοῖς cipere valeamus in Christo Jesu, cui honor
λέγουσιν, ὅσον τοῖς ἀκούουσί ἐστι, τὸ μὴ σῶς δέχεσθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα. * διὸ καὶ κα- & imperium in sæcula sæculorum, Amen.
πορεῖ πτωχείας τοῦ νοῦ αὐτῶν καὶ τῆς διανοίας. σῶς καλέσωμεν ἀπὸ * τοῦ λαβεῖν αὐ-
ξοντες τοῦ λόγου ἐν ἡμῖν ἀνδρότητα καὶ μεγαλειότητα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἀκούσαι τῶν ἱερῶν καὶ
ἁγίων λόγων ἀξιωθῶμεν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

HOMILIA VII.

in istud:

Ier. 5. 18, 19. *Et erit in diebus illis, dicit Dominus Deus tuus, non percutiam vos in consummationem.* usque ad istud: *Sic servietis alienis in terra non vestra.*

ΟΜΙΛΙΑ ζ.

Εἰς τό.

Καὶ ἔσαι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος ὁ θεός σε, ὁ μὴ παράξω ὑμᾶς εἰς συντέλειαν. μέχρι τοῦ. ὅτως δουλεύσετε ἀλλοτρίοις ἐν γῇ οὐχ ὑμῖν.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

QUi supplicio afficiendos judicat sen- A sim Deus, dat locum pœnitentiæ, & non simul atque peccatur puniens, infert consummationem pœnæ peccatori: quamobrem paulatim puniendo punit. Atque hujus exemplum extat in Levitico; nam in legem prævaricantium diris post priores
Levit. 26. 21. pœnas adscriptum reperitur: *Et erit, si post hæc non fueritis conversi, dicit Dominus, adjiciam vobis plagas septem.* Et rursus aliud supplicium enarrat:
Ibid. 23 *Et erit, si post hæc non fueritis conversi, sed ambulaveritis erga me obliqui, ambulabo & ego vobiscum furore obliquo.* Et B reperies Deum supplicia parcè admetiri (ut qui velit ad conversionem adducere peccatorem) & non omnia confertim retribuere. Istiusmodi igitur qualia in textu circa populum contigerunt, etiam comminitans ipsis sermo quæ post ista passuri sint, ait: *Et erit in diebus illis, dicit Dominus Deus tuus, non percutiam vos in consummationem.* Hæc maximè pertinent etiam ad futura supplicia. Cæteroquin qui potest ab his quæ in hac vitâ circa populum contigerunt, ad illa quoq; transeat. Ego certè persuasus dixerim, sicut exemplo & umbræ serviunt supercœlesti- C um; ita in exemplum & umbram verorum suppliciorum, punitum esse populum illum pro peccatis suis; ita ut omne supplicium, quod circa populum illum in lege ac Prophetis descriptum est, verorum suppliciorum umbram exhibeat. Ut igitur illis consummatio super peccatis nondum obtigit, sed in fine aliquando obtinget; ita nec fortè erit etiam post exitum super peccatores supplicium. Cæterum consummatio super Jerusalem, quando etiam erat captivitas Nabuchodonosoris, & tunc dixerit quispiam, quia neque tum consummatio: sed neque sub Maccabæis. At consummatio populo adfuit in adventu Domini mei Jesu Christi. Quamdiu enim non dixerat ipsis

Ὁ Κύριος κῦ βραχὺ θεὸς τὰς κολαζομένους, δίδωσι τόπον μετανοίας, καὶ οὐχ ἅμα τῷ ἁμαρτῆσαι κολάζων, φέρει τὴν σωτέλειαν τ̃ κολάσεως ἐπὶ τὸν ἡμαρτικότα. διὰ τοῦτο κῦ βραχὺ * κολάζων κολάζει. καὶ * τοῦτο τὸν τρόπον παράδειγμά ἐστιν ἐν τῷ λευιτικῷ. ἐν γὰρ Cod. Va. καλεῖ. Cod. Va. τοῦτο τοῖς τῶν παραβαινόντων τὸν νόμον ἀπειλῆς ἀναγέγραπται μὴ τοῖς κολάσεσι τοῖς πρώτοις. καὶ ἔσαι, ἐὰν μὴ τούτοις μὴ ἐπιστραφῆτε, λέγει κύριος, προσθήσω ὑμῖν κἀγὼ πληγὰς ἑπτά. καὶ πάλιν διηγεῖται ἀλλοίως κόλασιν. καὶ ἔσαι, ἐὰν μὴ ταῦτα μὴ ἐπιστραφῆτε, ἀλλὰ πορεύσησθε πρός με πλάγιοι, κἀγὼ πορεύσομαι μετ' ὑμῶν θυμῷ πλαγίῳ. καὶ εὑρήσεις τὸν θεὸν ἐπιστρεπτὸν κολάσεις μὴ φείσεσθαι * ὡς βουλόμενον Cod. Va. εἰς ἐπιστροφὴν ἀγαγεῖν τὸν ἡμαρτικότα, καὶ οὐκ * ἀθρόως πάσας ἀποδιδόναι. τοιαῦτα ἐν * ὅσα ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἐγένοντο πρὸς τὸν λαόν, καὶ ἀπειλῶν αὐτοῖς ὁ λόγος ἃ πείσονται μετ' ἐκεῖνα φησι. καὶ ἔσαι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος ὁ θεός σε, ὁ μὴ παράξω ὑμᾶς εἰς συντέλειαν. * ταῦτα μάλιστα φαίνει καὶ ἐπὶ τοῖς μελλούσας κολάσεις. εἰ γὰρ μὴ ὁ δι' ἀμφότερος ἀπὸ τῶν ἐν τῷ βίῳ συμβεβηκότων πρὸς τὸν λαόν, μεταβάτω καὶ ἐπ' ἐκείνας. ἐγὼ γὰρ πειθόμενός εἰπομι, ὅπως ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύσωσι τῷ ἐπουρανίων. ὅτως ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ τ̃ ἀληθινῶν κολάσεων ἀπολαύσῃ ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτ̃. ὡς εἶναι πᾶσαν κόλασιν, τὸν κῦ νόμον καὶ τοὺς προφήτας ἀναγεγραμμένον πρὸς τὸν λαόν, προλέγουσαν σκιὰν κολάσεων ἀληθινῶν. * ὥσπερ ἂν ἐκείνας Cod. Va. ἀπὸ σωτέλεια ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις * ὅπω γέγονεν, Cod. Va. ὁ ἀπὸ ἀλλ' ἐπιτέλει ποτε. ὅτω μήποτε ἔσαι καὶ μὴ τὴν ἔξοδον ἐπὶ τοὺς ἡμαρτικότας κόλασις. σωτέλεια ἢ ἐπὶ τῶν ἱερουσαλὴμ, ὅτε καὶ ἡ αἰχμαλωσία * ὧν ἐναβεχοδονόσορ, καὶ τότε ἐρεῖ Cod. Va. τις, ὅπ οὐδὲ τότε σωτέλεια. ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τοῖς μακκαβαίκοις. ἀλλὰ σωτέλεια τῷ λαῷ ἐπὶ τῆς τ̃ κυρίε μου ἰησοῦ χριστ̃ παρουσίας. ὅσον γὰρ οὔκ ἐλέγκω αὐτοῖς ὁ σωτὴρ.

ἰδὼ

ἰδὲ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος * ὑμῶν ἔρημος, οὐκ ἠθέλετε. ὅτε ὃ ἔκλαυσεν ἐπὶ τῶν ἱερουσαλὴμ λέγων. ἱερουσαλὴμ, ἱερουσαλὴμ, ἡ τοὺς προφήτας ἀποκτείνουσα, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε, ἰδοὺ ἀφίεται * ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· ἀφέθη ὁ οἶκος, κεκύκλωται ὑπὸ στρατοπέδων ἱερουσαλήμ. ὡς ἀφεθέντος οἴκου, καὶ ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· εἶτα μὴ τὸ ἐκείνων πρόσχαιρον * ἦλθεν ἡ σωτηρία ἡμῖν τοῖς ἔθνεσιν· ἐκολάζοντο ἐν ἐκείνοις, καὶ σωτηρία οὐκ ἐφάνη ἐπ' αὐτοὺς, ἕως τῆς τῶν ἡμερῶν ἐπαγγελίας. σκοπῶ ὃ μήποτε καὶ περὶ ἡμᾶς τοιαῦτά ἐστι, καὶ κολάσεις τινὲς γίνονται. ὥστε τοὺς μὲν μὴ πείραν ἔχειν δευτέρων κολάσεων, ἀλλὰ δρακεδῶναι ταῖς πρώταις. ἄλλους ὃ ἥκειν καὶ ἐπὶ τὰς δευτέρας, ἃ μὲν καὶ ἐπὶ τὰς τρίτας. ἄλλους ὃ ἐλαύσεσθαι καὶ ἐπὶ τὰς τετάρτας· τὸ γὰρ πρόσω πληγὰς ἑπτὰ, ὅ, τί ποτε μυστήριον, δηλοῖ μιᾶς πληγῆς γινομένης, καὶ δευτέρας καὶ τρίτης, μέχρι τῶν * ἑπτὰ πληγῶν ἑπτὰ ἐπιτίνας· ἅπαντες ὃ ἑπτὰ πληγὰς πλήσονται· ἀλλ' ὅμως τινὰς πληγήσεσθαι πληγὰς ἕξ, ἄλλους πέντε, ἄλλους τέσσαρας ἄλλους τρεῖς, ἢ δύο, τοὺς δὲ πάντων ὑποδεεστέρους ἐν κολάζεσι πληγὴν νομίζω πληγήσεσθαι μίαν· οἶδεν ἓν ὁ θεὸς καὶ τὰ πρὸ τῶν πληγῶν. διὸ γέγραπται ἐνταῦθα κῦ τὴν ἀρχὴν ἀναγνώσματος· καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ταῖς πρὸ τῶν ἡμερῶν, ἃ μὴ ποιήσω ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν· ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις σωτηρία, εἰσὶ γάρ τινες ἡμέραι, ὅτε ποιήσῃ ἃς ποιήσῃ σωτηρίαν. καὶ ἔσται ὅταν εἴπητε. τίνος, ἕνεκεν ἐποίησε κύριος ὁ θεὸς ἡμῖν * πάντα ταῦτα, καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς. ἀνθ' ὧν ἐγκατελίπετέ με, καὶ ἐδουλεύσατε θεοῖς ἑτέροις ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, ὅτως * δουλεύσετε ἀλλοτρίοις ἐν γῇ οὐκ ὑμῶν· τὸ ῥητὸν νοηθήτω, καὶ ἀρκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ὑπόμνησιν τοῖς ἀκούειν δυναμένοις ἐν τῷ ῥητῷ σχάσῃ. ἐκεῖνοι γὰρ οἱ ἱερατεύοντες τὴν ἁγίαν γῆν, τὸν ναὸν * εἶχον τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς. * ἔδει αὐτοὺς λατρεύειν τῷ θεῷ. προσβαίνοντες ὃ τὰς θείας ἐντολὰς, καὶ εἰδωλολάτρευν, καὶ τὰ εἴδωλα * παρελάμβανον τῷ ἔθνει, εἰδώλων ἀξίως ἑαυτοὺς ποιοῦν, καταβληθῆναι εἰς τὴν τῶν εἰδώλων γῆν, καταμένειν ἐκεῖ ὅπου προσεκύνουν τὰ εἴδωλα· φησὶν ἓν ὁ λόγος αὐτοῖς κῦ ὁ ῥητόν. διὰ τοῦτο ἐγκατελίπετέ με, καὶ ἐδουλεύσατε θεοῖς ἀλλοτρίοις * ἐν γῇ ὑμῶν· πᾶς ὃ ὁ θεοποιῶν τι, δουλεύει θεοῖς ἀλλοτρίοις· ἐνθυμείζεις τὰ βρώματα καὶ τὰ πόματα, θεός σου ἐστὶν ἡ κοιλία.

Servator: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*, non fuit derelicta: quando autem flevit super Jerusalem dicens: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*; relicta est domus, circumdata est ab exercitibus Jerusalem: utpote relicta domo etiam desolatio ejus appropinquavit. Deinde post illorum prævaricationem nobis Gentibus salus advenit: Illi itaque puniebantur, & non pervenit ad illos consummatio usque ad Domini Jesu mei adventum. Considero autem, ne fortè etiam circa nos talia fiant, & punitiones aliquæ existant; ita ut aliqui quidem secundarum non capiant experimentum, sed primis contenti sint; alii verò etiam perveniant ad secundas, quin imò & ad tertias; Alii porrò ad quartas etiam. Illud enim: *Adjiciam plagas septem*, mysterium aliquod declarat, nempe unâ alteraque plaga etiam tertia illata, usque ad dictum numerum septem quasdam irrogari. Non omnes tamen septem plagis feriuntur; sed opinor quosdam feriri plagis sex, alios quinque, alios quatuor, alios tribus aut duabus, omnium autem postremos in suppliciis existimo feriri plaga unicâ. Novit igitur Deus etiam quæ ad plagas pertinent; quamobrem scriptum hic sub initium lectionis; *Et erit in diebus illis*, de quibus dictum, *non faciam vos in consummationem*. Sed non in diebus illis consummatio. Sunt enim quidam dies, quando faciet quos faciet consummationem. *Et erit quando dixeritis; Cur fecit Dominus Deus noster nobis omnia hæc? & dices eis: Pro eo quòd dereliquistis me, & servivistis diis aliis in terra vestra; sic servietis alienis in terra non vestra.* Textus hic intelligatur, & sufficit in præsentiarum admonitionem audire valentibus ex hoc textu proponere. Nimirum filii Israël terram sanctam, & templum habebant domum orationis: oportebat illos servire Deo; ast divina mandata prevaricantes, etiam idola coluerunt, & idola Gentium assumpserunt, idolis dignos semetipsi reddiderunt, ut ejicerentur in terram idolorum, ut ibi essent, ubi idola colebant. Ait igitur hîc sermo illis quoad textum: *Pro eo quod dereliquistis me, & servivistis diis alienis in terra vestra.* Omnis autem qui quidpiam deificat, servit diis alienis. Esculenta & poculenta ut Deum colis? Deus tuus venter est.

Matth. 23 38.

Matth. 23 37.

Levit. 26. 21.

Ier. 5. 19.

Pecuniam ceu magnum bonum atque divitias terrenas æstimas? Deus dominusque tuus mammonas est: Jesus namque ipsum avarorum Dominum appellavit dicens: *Non potestis Deo servire & mammonæ. Nemo potest duobus dominis servire.* Itaque qui pecuniam honorat, & divitias admiratur, easque recenset in bonis, & divites deorum instar excipit, & pauperes tanquam non habentes Deum suum vilipendit, hic pecuniam deificat. Si quis in terra Dei Ecclesia existens adoraverit deos alienos, deificans illa quæ honore divino indigna sunt, ejicietur in terram alienam, & adoret deos, quos intus existens adorabat. Foris sit avarus ab Ecclesia ejectus. Gulosus similiter foris sit extorris ab Ecclesia. Hæc secundùm unam Tropologiam, ne modò ea quæ supra me ipsum sunt, curiosè scruter, & circa terram, de qua Servator dixit; *Quod vestrum est quis dabit vobis?* Et quoniam facta adoratione in terra alicujus alieni, ita Deus ordinavit ut ejicerentur aliqui è terra sua, & abirent in terram de qua scriptum est: *Audi Israel:* Baruch. 3. 9. *Quid quòd in terra inimicorum es? computatus es cum descendentibus in infernum: dereliquisti fontem vitæ Dominum: in via Dei si ambulasses, habitasses utique in pace in sæculum.* Nunc igitur in terra aliena versamur, & opramus contrarium facere, ut fecerant filii Israel in terra sancta: nam illi quidem aliena in terra sancta fecerunt, alienos adorarunt, nos autem in aliena terra alienum à terra adoramus Deum, alienum à negotiis terrenis. Siquidem hic regnat Princeps hujus sæculi, & ab illius filiis alienus est Deus. Cum autem dixi alienum, non hoc dico, quòd mundum non creaverit; sed alienum à domino iniquitatis, alienum à peccatis præsentibus. Etenim à negotiis peccati alienum in terra hac afflictionis adorare volentes Deum, quid agamus, inspiciamus. Non dicimus: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Psal. 136. 4 Hunc ipsum locum quærimus ad cantandum canticum Domini, locum adorandi Dominum Deum nostrum in terra aliena. Quis igitur hic locus? inveni ipsum. Venit in hanc gerens corpus vivum, qui assumpsit corpus peccati in similitudine carnis peccati, ut in hoc ipso loco per eum qui pergrè advenit Christum Jesum, qui & delevit principem sæculi hujus, & abolevit peccatum, hìc possim adorare Deum, & posteà adorem in terra sancta. Si enim quis adorans idola in terra sancta ablе-

A τιμᾶς τὸ ἀργύριον ὡς μέγα ἀγαθὸν καὶ τὸν * πλοῦτον τὸν κάτω, θεὸς σὲ ἐστιν ὁ μαμωνᾶς σου καὶ κύριος· ἴστε γὰρ ἀνὸν εἶπε κύριον τῶν φιλαργύρων φάσκων. ὁ δυνάμενος θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ· ὁ δὲ δυνάμενος δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ὅταν οὖν ὁ τιμῶν τὸ ἀργύριον, καὶ θαυμάζων τὸν πλοῦτον, καὶ νομίζων ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀποδεχόμενος τοὺς πλουσίους ὡς θεοὺς, τοὺς ὅπως ἂν μὴ ἔχοντας τὸν θεὸν αὐτῶν ἐξουθενῶν, B ἔτι θεοποιεῖ τὸ ἀργύριον· ἐὰν τις ἐν τῇ γῇ θεῷ τῇ ἐκκλησίᾳ τυγχάνων * προσκυνῇ θεοῖς ἀλλοτρίοις, θεοποιῶν τὰ μὴ θεοποιεῖσθαι ἄξια, ἐκβληθήσεται εἰς γῆν ἀλλοτρίαν, καὶ προσκυνείτω τοὺς θεοὺς, οὓς ἐνδον προσεκύνησε γλωρόμῳ· ἔξω φιλάργυρος ἔσω ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθείς· γαστρίμαργος· * ὁμοίως ἔξω ἔσω τῆς ἐκκλησίας γλωρόμος· ταῦτα κατὰ μίαν τροπολογίαν, ἵνα μὴ νεῦ περιεργάζωμαι τὰ ὑπὲρ ἐμαυτὸν, καὶ περὶ τῆς γῆς, περὶ ἧς εἶπε σωτήρ· τὸ ἡμέτερον τίς δώσει ὑμῖν, καὶ ὅπως C γλωρόμης προσκυνήσεως ἐν τῇ γῇ * πνεῦμα ἀλλοτρίας, ἔστως ὁ θεὸς ὠκονόμησεν ἐκβληθῆναι πάντας ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ, καὶ ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν γῆν περὶ ἧς γέγραπται. ἄκουε Ἰσραήλ. πῶς ὅτι ἐν γῇ τῇ ἐχθρῶν εἶ, συνελογίσθης μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς ᾅδου. ἐγκατέλιπες πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. τῇ ὁδῷ τοῦ θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, * κατοικεῖ ἂν ἐν εἰρήνῃ τὸν αἰῶνα νεῦ ἐν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ ἐσμὲν, καὶ οὐχ ὁμοίως ποιοῦμεν ἐναντίον ποιήσαι, ὡς ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ ἀλλότρια ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ, * ἀλλοτρίοις προσεκύνησαν. ἡμεῖς ὃ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ τὸν ἀλλότριον τῆς γῆς προσκυνοῦμεν θεὸν, ἀλλότριον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πεπλασμάτων. ἀρχὴ μὲν γὰρ ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐνθάδε, καὶ ἀλλότριος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεὸς· ἀλλότριον ὃ ἂν * εἴπω, ὅτι οὐ τέτελεγω, ἐκπεσόντα τὸν κόσμον. ἀλλὰ ἀλλότριον τῇ κυρίᾳ τῆς κακίας, ἀλλότριον τῶν παρόντων ἁμαρτημάτων· καθόλου καὶ θέλοντες τὸν ἀλλότριον τῶν τῆς ἁμαρτίας πεπλασμάτων προσκυνεῖν θεὸν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ τῆς κακοῦσεως, D ποιοῦμεν ἴδωμεν· ἐλέγομεν· πῶς ἀσεβοῦμεν ὧδε τῷ κυρίῳ ἐπὶ γῆς * ἀλλοτρίας, * τέτε τόπον ζητοῦμεν δὲ ἆδειν τὸν ᾠδὸν κυρίῳ, τόπον δὲ προσκυνεῖν κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ἐπὶ γῆς * ἀλλοτρίας· πῆς ἔν ὁ τόπος, ἔυρον τέτον· ἦλθεν ἐπὶ ταύτην φορέσας σῶμα τὸ σῶσαν, ἀναλαβὼν τὸ σῶμα τὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, ἵν' ἐν τέτῳ τῷ τόπῳ διὰ τὸν ἐπιδημήσαντα χριστὸν ἰησοῦν, καὶ καθαρίσαντα τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ καθαρίσαντα τὴν ἁμαρτίαν, δυνηθῶ προσκυνῆσαι τὸν θεὸν ἐνθάδε, καὶ μὴ ἦτο προσκυνῆσαι ἐν τῇ γῇ τῇ ἁγίᾳ· εἰ γὰρ προσκυνήσας τις τὰ εἴδωλα ἐν τῇ ἁγίᾳ τῇ ἁγίᾳ ἀπελήλυθενεὶς τὴν γῆν τὴν ἀλλοτριαν τῆς

τείαν. Ⓒ προσκυνήσας τις τὸν θεὸν ἐν τῇ γῇ τῇ ἀλλοτείᾳ, ἀπελεύσεται ἐπὶ τὸν γλῶ τὸν ἁγίαν ἐν χριστῷ ἰησῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

A gatus sit in terram alienam; utique qui adoraverit Deum in terra aliena, abibit ad terram sanctam in Christo Jesu; cui honor & imperium in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ή.

εἰς τό.

Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ. μέχρι δὲ· ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως·

HOMILIA VIII.

(juxta Hieronymum V.)

De eo quod scriptum est:

Qui fecit terram in fortitudine sua. Ier. 10, 12.

Interprete S. HIERONYMO.

Τρεῖς ὁμοῦ ἀρετὰς λαβὼν ὁ προφήτης θεοῦ, ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ, ἑκάστῃ αὐτῶν οἰκεῖόν πως ἔργον, τῇ μὲν ἰσχύι τὴν γῆν. ἐποίησας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ. τῇ δὲ σοφίᾳ τὸν οἰκουμένην. ὁ ἀνορθώσας τὸν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν· καὶ ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν γῆν λέγεται γὰρ πρὸς τὸν ἀδάμ· γῆ εἶ. χρείαν ἔχομεν τῆς ἰσχύος θεοῦ. χωρὶς δὲ τῆς δυνάμεως θεοῦ οὐκ ἔχει οἷοί τε ἐσμὲν ἐπιτελέσαι ταῦτα, ὅσα οὐκ ἔστι τὸ φρόνημα ἐστὶ σαρκός· νενεκρωθέντων δὲ τῶν μελῶν, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται τὸ κατὰ τὸ βέλημα τοῦ πνεύματος. ἐκεῖ τῶν πνευμάτων αἱ πράξεις τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸν ἀπόστολον, θανατοῦνται· κύριος δὲν ὁ ποιήσας τὴν γῆν· εἰ δύνασαι ἰδεῖν τὸ ἐν τῷ ἰῶβ γεγραμμένον, ὡς ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις εὑρομεν, ὅτι ἔκτισεν αὐτὴν ἐπ' ὀδενί. ὅτι ὅτι ἰσχύι θεοῦ καθὼς τὸ μεσώτατον κεῖται· ἔχομεν καὶ ἐπὶ τὴν οἰκουμένην. οἶδα ψυχὴν οἰκουμένην. οἶδα ψυχὴν ἔρημον. εἰ γὰρ οὐκ ἔχει τὸν θεὸν, οὐκ ἔχει τὸν χριστὸν, τὸν εἰπόντα. ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα· εἰ οὐκ ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ψυχὴ, ἔρημός ἐστιν. οἰκουμένη δέ ἐστιν, ὅτε πεπλήρωται θεοῦ, ὅτε ἔχει τὸν χριστὸν, ὅτε πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν αὐτῇ· ταῦτα δὲ ποικίλως καὶ διαφόρως ἐν ταῖς γραφαῖς λέγεται, τὸ εἶναι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ θεοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ· ὁ γὰρ δαβὶδ ἐν τῷ ψαλμῷ τῆς ἐξομολογήσεως φησὶ τούτων τῶν πνευμάτων αἰτεῖται τὸν πατέρα λέγων. πνεῦμα ἡγεμονικὸν στήριξόν με· πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀνταναλῇς ἀπ' ἐμοῦ· ἵνα τὰ τρία πνεύ-

Res quodammodo virtutes assumens Propheta, fortitudinem, sapientiam, atque prudentiam; unicuique earum propria opera distribuit, fortitudini terram, sapientiæ orbem terrarum, prudentiæ cœlum. Audi quippe Scripturæ ordinem: *Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, & erexit orbem in sapientia sua, & in sua prudentia extendit cœlum.* Et nos igitur in nostra terra (dictum est quippe ad Adam, *Terra es*) necessariam habemus fortitudinem Dei, quia absque ea impossibile nobis est exequi quod carni repugnet. Cum autem mortificata fuerint membra super terram, tunc parent spiritus voluntati. Siquidem juxta Apostolum, spiritu gesta carnis mortificantur. *Dominus ergo qui fecit terram in fortitudine sua.* Iob. 26, 7. Si autem & ad hanc terram venias, & consideres id quod in Job scriptum est, juxta emendatissima tamen exemplaria, quomodo statuerit eam super nihilum, invenies fortitudinem Dei in medietate mundi, terram libram sustinere. Veniam vero ad orbem terrarum, qui Græce οἰκουμένη nuncupatur, id est, inhabitatus. Scio animam inhabitatam, scio animam meam desertam. Si enim non habet Deum Patrem; si non habet Filium dicentem: *Ego & Pater veniemus ad eam, & mansionem apud eam faciemus*; si non habet Spiritum sanctum, anima deserta est. Habitata autem est, quando plena est Deo; quando habet Christum & Spiritum sanctum. Verum hæc differenter & varie in Scripturis dicuntur, in anima hominis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum commorari. Nam & David in Psalmo confessionis tres Spiritus postulat; dicens: *Spiritu principali confirma me. Spiritum rectum innova in visceribus meis. Spiritum S. ne auferas à me.* Qui sunt isti tres Spiritus? Principalis Spiritus, Pater est: Spi-

Ioh. 14, 23.

Psal. 50, 14. Psal. 50, 12. Psalm. 50, 13.

ritus

* MSS. R. *orbis terrarum in sapientia Dei fabricatus sit.* Eccl. 7.20. Sap. 3.11.

ritus rectus, Christus: Spiritus Sanctus, Spiritus Sanctus est. Hæc ad probationem ejus rei diximus, quod habitatus est orbis terrarum in sapientia fabricantis eum. *Sapientia quippe auxiliabitur justo super decem potestatem habenti civitates. Sapientiam autem & disciplinam qui abjicit, infelix est, & vana spes ejus: & labores ejus insensati, & inutilia opera ejus,* ait Sapientia, quæ titulo inscribitur Salomonis. Idcirco quantum possumus, laborare nitamur, ut habitata anima nostra à sapientia Dei erigatur. Cecidit quippe, & de sublimi corruit venientibus nostris in locum istum miseriarum. Cecidit habitata anima nostra postquam peccavimus, inique fecimus, injuste egimus, impie gessimus, & post ruinam indiget erectione. Si autem non vis ista sententia adduci, communem totius orbis quæramus ruinam, post casum ejus consequenter Deus erigens prædicatur. Quicunque est in isto orbe, ante erectionem cecidit. Si autem cecidit, consequenter erigendus fuit, nemo quippe sine casu sublevatur. Si autem erectus est, videamus quæ ruina præcesserit. Omnes corruimus per peccatum in orbe terrarum. Est Dominus qui erigit elisos, & elevavit nos jacentes. In Adam omnes morimur, atque ita corruit orbis terrarum, & indiget erectione, ut in Christo omnes vivificemur. Igitur duplicem intellectum de orbe tradidimus: unum, quomodo singulæ animæ aut habitatę sint, aut desertæ: alterum quomodo universus orbis pariter ceciderit. *Et in sua prudentia extendit cœlum.* Non fortuito sapientia in cœli ostensione assumpta est: invenies & in Proverbiis dictum: *Dominus sapientia fundavit terram, præparavit cœlos prudentia:* Est ergo aliqua prudentia Dei, quam nolo ut extra Christum requiras. Omnia quippe quæ sunt Dei Christus est: ipse sapientia ejus, ipse fortitudo, ipse sanctificatio, ipse justitia, ipse sanctitas & redemptio, ipse ut ad præsens veniam, etiam prudentia. Sed cum sit unum in subjacenti pro varietate sensuum diversis vocabulis nuncupatur. Aliud significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia dicitur disciplina ista divinarum rerum humanarumque institutio; quando justitia, distributor & judex meritorum significatur. Quando sanctitas, illa virtus describitur quæ credentes Deo efficit Sanctos. * Ita ergo mihi & prudentia ejus intelligitur doctrina & demonstratio bonarum ac malarum rerum, sive neutrarũ,

Prov. 3. 19.

* MSS. R. *Ita & prudentiam ejus intelligi, cum doctrina est, & demonstratio.*

ματα ταῦτα; τὸ ἡγεμονικὸν ὁ πατὴρ, τὸ δὲ υἱὸς ὁ χριστὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *ταῦτα εἰς τὸ σωζεσθαι τὸν οἰκεμένην οὐκ ἄλλως γνωρίζων ἢ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ. ἡ γὰρ σοφία βοηθήσει τῷ σοφῷ ὑπὲρ δέκα ἄρχοντας, τοὺς ὄντας ἐν τῇ πόλει. σοφίαν δὲ καὶ παιδείαν ὁ ἐξουθενῶν, ταλαίπωρος, καὶ κενὴ ἡ ἐλπὶς αὐτοῦ, καὶ οἱ κόποι αὐτοῦ * ἀνόητοι, καὶ ἄχρηστα τὰ ἔργα αὐτῶν, φησὶν ἡ σοφία, ἡ ἐπιγεγραμμένη Σολομῶντος· διὰ τοῦτο ὅση δύναμις, ἐπεὶ ἀνορθῶται ἡ οἰκεμένη ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, βουλόμεθα ἢ αὐτοὶ ἀνορθωθῆναι ἢ μὴ τοῖς τὴν οἰκεμένην τὰ πεσοῦσαν· πέπτωκε γὰρ αὐτὴ ἡ οἰκεμένη νικηθεῖσα ἁμαρτίαις, ἠσεβήσαμεν, ἠδικήσαμεν, ἠνομήσαμεν, καὶ δεῖται ἀνορθώσεως· θεὸς ἐν ὁ ἀνορθώσας τὴν οἰκεμένην ἐστί· εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον λαμβάνεις τὸ, ἀνορθώσας τὴν οἰκεμένην, ἀλλὰ κοινότερον νοήσας τὴν οἰκεμένην, ζητεῖ πόθεν ἀνορθώσας ἐστὶ τὴν οἰκεμένην. ζητεῖ δ' οἰκεμένης πῶσιν, ἵνα εὑρὼν αὐτῆς τὴν πῶσιν, ἰδῇς αὐτῆς τὴν ἀνόρθωσιν· εἰ πὶς ἔν ἐστιν ἐν τῇ οἰκεμένῃ ταύτῃ. ἕως ἔτως νοήσεις τὴν οἰκεμένην. δῆλον ὅτι δεῖται τῆς ἀνορθώσεως· ὃς δὲ μὴ πέσων δεῖται τῆς ἀνορθώσεως· δῆλον ὅτι πέπτωκεν ἕκαστος τῇ ἐν τῇ οἰκεμένῃ διὰ ἁμαρτίας· καὶ κύριός ἐστιν ὁ ἀνορθῶν τὰς κατερραγμένας, καὶ ὡσπερεί παῦλας τὰς καταπίπτοντας· ἐν τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι· καὶ ἔτως πέπτωκεν ἡ οἰκεμένη, καὶ δεῖται ἀνορθώσεως, ἵνα ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθῶσιν· ὥστε δίχως διὰ δώκατε ἐκεῖ τῆς οἰκεμένης. πῆ μὲν ἐπὶ ἕνα ἕκαστον δείκνυς, πῶς ἑκάστη ψυχὴ ἤτοι οἰκεμένη ἐστὶν ἢ ἔρημος. πῆ δ' ἐπ' αὐτῆς ἥπασας τὸν λόγον τῆς οἰκεμένης· καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐζήτεινε τὸν ἐρανόν· ἐ σωτυχκῶς τὴν φρόνησιν παῤῥαλαβὼν ἐπὶ ἐρανοῦ· εὑρήσεις γὰρ ἐν ταῖς παροιμίαις λεχθέν. ὁ θεὸς ἐν τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἡτοίμασε δ' ἐρανὸς ἐν φρονήσει· ἔστιν δὲ ἐν πὶς φρόνησις θεοῦ, ἵν μοι ζήτει ἐν χριστῷ ἰησοῦ· πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶ θεοῦ ταῦτα, ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὁ χριστός ἐστι σοφία ἐστὶ θεοῦ, αὐτὸς δύναμις θεοῦ, αὐτὸς δικαιοσύνη θεοῦ, αὐτὸς ἁγιασμός, αὐτὸς ἀπολύτρωσις, αὐτὸς φρόνησίς ἐστι θεοῦ. ἀλλὰ τὸ μὲν ὑποκείμενον ἓν ἐστι, ταῖς δ' ἐπινοίαις τὰ πολλὰ ὀνόματα ἐπὶ διαφορῶν ἐστί· καὶ ἐ ταὐτὸν νοεῖς περὶ ἐ χριστοῦ, ὅτε νοεῖς αὐτὸν σοφίαν, καὶ ὅτε νοεῖς αὐτὸν δικαιοσύνην. ὅτε μὲν γὰρ σοφίαν, τὴν ἐπιστήμην λαμβάνεις τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων· ὅτε δὲ δικαιοσύνην, τὴν ἐ καθ' ἀξίαν ἀπονεμητικὴν δυνάμιν ἐν τῷ παντί· καὶ ὅτε ἁγιασμὸν, τὸν τελεποιητικὸν ἐ ἁγίας ψυχὰς τὰς πιστεύοντας καὶ ἀναπεμένας τῷ θεῷ· ἔτως ἔν καὶ φρόνησιν αὐτὸν νοήσεις, ὅτε ἐπιστήμην ἐστὶν, ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἢ ἑτέρων· ἐπεὶ ἐν χωρὶ-

χωρίζεται τῶν ἐν οὐρανῷ κατοικούντων, ἢ τοῦ τὸν A atque in hunc modum extendisse nunc dicitur cœlum in prudentia. Quomodo autem extendatur cœlum, extendente eum prudentia: *Audi, quoniam extendi verba, & non intendisti.* Asserit quippe, extensionem quandam esse verborum similiter ut nunc dicitur cœli; juxta illud quoque quod in alio loco scriptum est: *Qui extendit cœlum ut pellem.* Extenditur autem anima nostra, quæ prius fuerat contracta, ut possit capax esse sapientiæ Dei. Verum ut ad propositum revertamur, diximus quod * prudentia humus sæculi in malum sit, & nunc affirmamus eos qui cœlestem hominem portant, esse cœlestes. Si enim ad peccatores dicitur: *Terra es tis, & in terram ibitis*; quare non dicatur ad justum, cujus est regnum cœlorum; cœlum es, & in cœlum ibis? Dicitur ei qui portat imaginem choici, id est, terreni; *Terra es, & in terram ibis*; quapropter cœlesti, & qui imaginem cœlestis portat, nunc convenit dici, Cœlum es, & in cœlum ibis? Unusquisque autem nostrum, aut cœlestia facta habet, aut terrena: si terrena facta sunt, ad cognatam sibi terram deducunt eum qui thesaurizat ea in terra, & non in cœlo. Rursumque hæc quæ juxta virtutem gesta sunt, thesaurizatorem suum ad propinquas sibi cœlorum regiones subvehunt. Et junxit: *Educens nubes ab extremo terræ.* Istiusmodi disputatio & in Psalmo nuper incidit, & dictum est à nobis, quomodo Deus eduxerit nubes ab extremo terræ. Quod quidem nunc rursum cogimur retractare, ut hi qui audierunt, plenissime quæ sciunt reminiscantur, & hi qui non interfuerunt, aut obliti sunt, textum sermonis agnoscant, quem tunc, prout valuimus, exhibuimus. Diximus autem sanctos esse nubes. Etenim hoc quod scriptum est: *Veritas tua usque ad nubes*, non potest referri ad inanimales nubes: sed veritas Dei usque ad illas nubes est, quæ audiunt mandatum Domini, & noverunt quo pluvias differant, & à quibus eas suspendant. De his nubibus dictum est: *Et mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem.* De his enim quæ ex denso aëre dicuntur constare, si non fuerit pluvia, non præcepit Deus, ne pluant super vineam, aut quamcunque regionem imbrem, sed omnino non apparent, ut in tertio Regum libro legimus: quando in tempore siccitatis nubes

ἐκτείνεται ὁ οὐρανός· καὶ ἐν τῷ ἐγκατέλιπεν ὑμᾶς

nulla apparuit, & postea juxta prophetiam Heliæ futuræ pluviæ signum in vestigio hominis ostensum est, atque ita post nubem conglobatam imber descendit ad terras. Istis vero quasi subsistentibus nubibus jubetur pluviam continere, cum indigna fuerit anima imbre cœlesti, & dicitur: *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem.* Ita unusquisque Sanctorum nubes est. Moyses nubes erat, & quasi nubes loquebatur: *Attende cœlum, & loquar, & audiat terra sermonem ex ore meo. Expectentur ut pluvia verba mea.* Si non fuisset nubes, nunquam dixisset: *Expectentur ut pluvia verba mea, & descendant ut ros eloquia mea.* Quasi nubes dicebat: *Vt imbres super gramen, ut pluvia super fœnum, quia nomen Domini invocavi.* Similiter & Esaias ut nubes loquebatur. *Audi cœlum, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est.* Et quia ipse nubes erat, & sciebat alias nubes comprophetantes sibi, ideo vaticinans ajebat: *Mandato nubibus meis, ne pluant super eam imbrem.* Si autem jam didicimus qui sunt nubes, videamus, quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ. Ait Salvator: *Qui vult in vobis esse primus, sit omnium novissimus.* Servavit hoc mandatum Paulus, & fuit novissimus in hoc mundo dicens: *Puto enim Deus nos Apostolos novissimos ostendit, quasi mortificatos; quasi spectaculum facti sumus in hoc mundo Angelis & hominibus.* Si quis ergo Sanctus custodiens præceptum Salvatoris factus fuerit in hac vita novissimus, iste sit nubes, & educit Dominus nubes non à primis terræ, non à Consulibus, non à judicibus, non à divitibus: *Beati enim pauperes, quoniam vestrum est regnum cœlorum.* Vides, quomodo ab extremis educat Deus has corporeas nebulas? Propterea si volumus nubes fieri, ad quas perveniat veritas Dei, novissimi omnium fiamus, & tam affectu, quam opere dicamus: *Puto enim nos Deus Apostolos novissimos ostendit.* Quod si non sim Apostolus, licet tamen mihi fieri extremum, ut educens nubes Deus ab extremo terræ educat me. *Et fulgura in pluviam fecit.* Ajunt naturalium causarum scrutatores, quia fulgura ex nubium collisione generentur, in more silicum duriorũ, quos cum comploseris sibi, medius ex his elabitur ignis; atque ita cum fulgure pariter & tonitrua mugire; tonitruo scilicet sonitum indicante concussum, & fulgure

Deut. 32, 1.
Esa. 1. 2.
Esa. 5. 6.
Marc. 9. 34
1. Cor. 4, 9.
Luc. 6, 20.
1. Cor. 4, 9
Psal. 134, 7.

A ϗ κ͂τ τὸν λόγον τῆς προφητείας τ͂ ἡλιȣ̃ ἔμελλεν ὁ ὑετὸς γίνεσθαι, ἴχνος ἐφάνη νεφέλης ὡς ἴχνος ἀνδρὸς, κ͂ ἐγένετο νεφέλη ποιȣ̃σα τὸν ὑετόν· ὡς ϗ ὑπαρχȣσῶν μὲν τ͂ν νεφελῶν, κελευομένων ϗ μὴ ὕειν, ὅταν ἀναξία ἡ ψυχὴ τ͂ ὑετȣ̃ τυγχάνῃ, λέγεται τό. ταῖς νεφέλαις ἐντελȣ̃μαι τ͂ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν· ȣ̓κȣ̃ν ἕκαστος τ͂ν ἁγίων νεφέλη ἐστί· μωσῆς νεφέλη ἦν, κ͂ ὡς νεφέλη ἔλεγε. πρόσεχε ȣ̓ρανὲ, καὶ λαλήσω. καὶ ἀκȣέτω γῆ ῥήματα στόματός μȣ· προσδοσάσθω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μȣ· κ͂ καταβήτω ὡς δρόσος τὰ ῥήματά μȣ. ὡς νεφέλη λέγει. ὡσεὶ ὄμβρος ἐπ' ἄγρωστιν, ὧ ὡσεὶ νιφετὸς ἐπὶ χόρτον. ὅτι ὄνομα κυρίȣ ἐκάλεσα. ȣ̓τως ὡς νεφέλη καὶ ἠσαΐας λέγει. ἄκȣε ȣ̓ρανὲ, καὶ ἐνοτίζȣ γῆ. ὅτι κύριος ἐλάλησε· καὶ ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς ἦν νεφέλη, ἔλεγε ϗ νεφέλας τȣ̀ς συμπροφητεύοντας αὐτῶν. καί φησι προφητεύων. ταῖς νεφέλαις ἐντελȣ̃μαι τ͂ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν· εἰ ϗ νενόηται ἡμῖν C τίνες, εἰσιν αἱ νεφέλαι, ἴδωμεν πῶς ὁ θεὸς ἀνάγων ἐστὶ νεφέλας ἐξ ἐσχάτȣ τ͂ γῆς· πῶς ἀπ' ἐσχάτȣ τ͂ γῆς φησὶν ὁ σωτήρ. ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων ἔσχατος· ἐτήρησε ταύτην τὴν ἐντολὴν παῦλος, καὶ ἦν ἔσχατος ἐν τȣ́τῳ τῷ κόσμῳ· διό φησι. δοκῶ γὰρ ὅτι θεὸς ἡμᾶς τȣ̀ς ἀποστόλȣς ἐσχάτȣς ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίȣς· ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, ὧ ἀγγέλοις, κ͂ ἀνθρώποις. εἴ τις οὖν ἐστι τηρῶν τὴν τ͂ σωτῆρος ἐντολὴν, καὶ γενόμενος ἔσχατος ὡς πρὸς τὸν βίον τȣ̃τον, οὗτος γίνεται νεφέλη, καὶ ἀνάγει νεφέλας ὁ θεὸς, ὧκ ἀπὸ τ͂ν πρώτων τ͂ γῆς, ὧκ ἀπὸ ὑπατικῶν ἀνάγει νεφέλας, ὧκ ἀπὸ ἡγȣμένων αἰάγει νεφέλας, ὧκ ἀπὸ πλȣσίων. μακάριοι γὰρ οἱ πτωχοὶ, ὅτι ἡμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τ͂ θεȣ̃. ὁρᾷς πῶς ἀπὸ τ͂ν ἐσχάτων ἀνάγει ὁ θεὸς, καὶ σωματοποιεῖ τὰς νεφέλας, διὰ τȣ̃το εἰ βȣλόμεθα γενέσθαι νεφέλαι, ἐφ' ἃς φθάνει ἡ ἀλήθεια τ͂ θεȣ̃, E ἔσχατοι πάντων γενώμεθα, καὶ εἴπωμεν ἔργοις κ͂ διαθέσει τό· δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τȣ̀ς ἀποστόλȣς ἐσχάτȣς ἀπέδειξε· κἂν μὴ ἀποστόλῳ, ἀλλ' ἔξεστί μοι γενέσθαι ἐσχάτῳ, ἵνα ὁ θεὸς ἀνάγων νεφέλας ἀπ' ἐσχάτȣ τ͂ γῆς ἀναγάγῃ με· ὧ ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησε· λέγȣσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, ὅτι ἡ γένεσις τ͂ν ἀστραπῶν ἀπὸ τ͂ν νεφελῶν γίνεται ἀλλήλαις προστριβομένων· ὅπερ γὰρ συμβαίνει περὶ τȣ̀ς πυροβόλȣς λίθȣς ἐπὶ γῆς, ἵνα δύο λίθων προσκρȣσάντων πῦρ γενηθῇ, τȣ̃το γίνεσθαι ὧ ἐπὶ τ͂ν νεφελῶν φασι προσκρȣομένων τῶν νεφελῶν κ͂τ τȣ̃ς χειμώνας γίνεται ἡ ἀστραπή· διὸ ὡς ἐπίπαν ἡ ἀστραπὴ ἅμα βροντῇ γίνεται, τ͂ μὲν βροντῆς ἐμφαινȣ́σης τὸν ἦχον τ͂ συγκρȣσμȣ̃ τ͂ νεφελῶν, τ͂ ϗ ἀστραπῆς γενώσης τὸ φῶς. εἰνενόηκας τὸ παράδειγμα, ἴδε μοι κ͂ τὴν

νοητὴν

τῷ νεφέλην, μωσῆς νεφέλη ἰῶ, ἰησοῦς ὁ Ναυῆ νεφέλη ἰῶ. αὗται γὰρ ὁμιλοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων αὐτῶν ἀστραπὴ γίνεται. ἱερεμίας νεφέλη ἰῶ. βαρὲχ νεφέλη ἰῶ. διαλέγονται πρὸς ἀλλήλους, ἦλθεν ἡ ἀστραπὴ ἀπὸ τῶν λόγων ἱερεμίου καὶ τῶν λόγων βαρὲχ. ἵνα οὖν εἰδῶμεν, σωμάγαγε ἀπὸ τῶν γραφῶν τίνα τρόπον ἀστραπὴ ἔρχεται· καὶ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ παῦλος καὶ σιλουανὸς δύο νεφέλαι ἦσαν. ἦλθον ἐπὶ τὸ αὐτό, γέγονεν ἡ τῶν ἐπιστολῶν ἀστραπή· ἀστραπὰς ἐν ὁ θεὸς εἰς ὑετὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ· ὅρα ὡς ἔθει οἱ ἄνεμοι ἐν θησαυροῖς εἰσιν· * ἢ οὐχὶ φαίνεται ἡ τούτων φύσις πνεόντων ἐπὶ γῆς τίνα τρόπον ὑφίσταται, ἀλλ' εἰσί τινες ἀνέμων θησαυροί, πνευμάτων θησαυροί. πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ, πνεῦμα δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ. καὶ δυνάσας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν γραφῶν σωμαγαγεῖν τοὺς ἀνέμους τούτους. Τὰ πνεύματα ταῦτα ἐν θησαυροῖς εἰσιν· οἱ θησαυροί τινες εἰσίν. ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι, ἤτοι οἱ θησαυροὶ ἐν χριστῷ εἰσιν· ἐκεῖθεν οὖν ἔρχονται οἱ ἄνεμοι ἤτοι, τὰ πνεύματα ταῦτα, ἵν' ὁ μὲν πίστις ἢ σοφὸς, ὁ δὲ πίστις, ὁ δὲ πῶς ἢ ἔχων γνῶσιν, ὁ δὲ πῶς ὁπωστοῦν ἀναλαβὼν χάρισμα θεοῦ· ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίαν. ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ἑτέρῳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἀνήγαγεν οὖν νεφέλας ἐξεχάτας τῆς γῆς, καὶ ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ· καὶ ἡμεῖς διὰ τὸν θεὸν ἐπὶ τοὺς θησαυροὺς τούτους ἐλπίζομεν καταντήσαι· καὶ εἰσίν τινες πολλοὶ θησαυροί. τάχα καὶ τάγματα τῶν ἀνισαμμώνων ἐστὶν ἀναπαύσεις ἐν τοῖς θησαυροῖς τοῦ θεοῦ· ὃ δὲ λέγω τοῦτόν ἐστιν· ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν ἐν τάγμασι γίνεται. φησὶ γὰρ ἀπόστολος ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· καὶ ἐπεὶ μὴ ὡς ἔτυχε συμφέρειν τὰ τάγματα· τόδε τὸ τάγμα ἔσται ἐν τῷ θησαυρῷ θεοῦ, καὶ τόδε τὸ τάγμα ἐν ἑτέρῳ θησαυρῷ θεοῦ. καὶ τέταρτον ἕτερον τάγμα ἔσται ἐν ἄλλῳ θησαυρῷ· ἤτοι μέντοι γε πάντες οἱ θησαυροὶ ἕνα ἔχουσι θησαυρὸν ἐν ᾧ κατοικοῦσι· διὸ καὶ τῷ παύλῳ λέλεκται. ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. καὶ ὥσπερ κτῶμαι τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην διὰ τῶν πολλῶν μαργαριτῶν. ἵνα ἔρχομαι ἐπὶ τὸν θησαυρὸν τῶν θησαυρῶν, τὸν κύριον τῶν κυρίων, τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων, ἵνα γένωμαι ἄξιος τῶν πνευμάτων τῶν ἀπὸ θησαυρῶν τοῦ θεοῦ ἐξήγαγε τοὺς ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ· ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· εἰ πᾶς ἄνθρωπος ἐμωράνθη ἀπὸ

A excussi luminis claritatem. Si intellexisti exemplum, considera nunc nubes rationales. Moyses nubes erat: Jesus Nave nubes erat: isti si secum loquantur, ex sermonibus eorum fulgura micant. Hieremias & Baruch nubes erant, sermocinentur invicem, & videbitis rutilare fulgura. Potes & tu ipse de Scripturis sanctis in hunc modum invenire concursus, ex quibus ignis emittatur. Ut autem ad Novum Testamentum veniamus; Paulus & Sylvanus duæ nubes in unum convenerunt, & ecce totum mundum B Epistolæ eorum fulgore illuminant. *Fulgura in pluviam fecit, & eduxit ventos de thesauris suis.* Ergone hi venti qui super terram perflant in thesauris Dei sunt, & non horum est natura manifesta, quomodo & quæ ratione subsistant? Sed sunt quidam ventorum thesauri, thesauri spirituum, * Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & virtutis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Dei, fortitudinis, & dilectionis & charitatis. Potes & ipse de Scripturis hos ventos congregare, & istorum spirituum invenire thesauros. Ubi sunt isti thesauri? C utique in quo thesauri sunt scientiæ absconditi, * in Christo sedem habent. Inde oriuntur hi spiritus, ut alius sapiens sit, alius fidelis, alius eruditus, & alius aliud donorum Dei possideat. *Alii enim per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ juxta eundem spiritum, alii fides in eodem spiritu. Eduxit ergo nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, eduxit ventos de thesauris suis*, & juxta misericordiam Dei ad hos thesauros nos occursuros speramus. Et quia plures sunt thesauri, forte juxta ordinem resurgentiũ erit & requies in thesauris Dei. Quod autem dico, istiusmodi est. Resurrectio mortuorum in quibusdam ordinibus futura est. D Ait quippe Apostolus: *Unusquisque autem resurget in suo ordine*, & non ut libet miscentur ordines resurgentium: alius ordo erit in illo & in illo thesauro Dei; & alius ordo in alio & in alio thesauro Dei. Isti omnes thesauri unum habet thesaurum, *in quo sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Et quomodo possideo unam & pretiosissimam margaritam per plures alias margaritas; sic venio ad thesaurum thesaurorum, & Dominum dominorum, & Regem regum, cum dignus fuero spiritibus in Dei thesauris commorantibus. *Eduxit enim ventos de thesauris suis. Infatuatus est omnis homo ab scientia.* Si omnis homo infatuatus est ab sciẽtia, & Paul[o]

*MSS. R. Thesauri sapientiæ

*l. f. hîs

1. Cor. 12, 8.

1. Cor. 15, 23.

Col. 2, 3.

Ier. 10, 14.

homo est, Paulus infatuatus est ab scientia. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Infatuatus ab scientia, videns per speculum, videns in ænigmate, portiunculam quandam videns, & sisic expedit dicere, ipsius quoque portiunculæ partem minimam recognoscens. E contrario autem * intelligis quid sit: *Infatuatus est omnis homo ab scientia.* Comparatione peccatorum Hierusalem, Sodomorum peccatum justitia est. *Justificata est enim* (ait) *Sodoma exte.* Quomodo ergo non habent justitiam Sodomorum peccata per se, sed ad collationem majorum scelerum justificantur: sic è contrario scientia Pauli ad illam cœlestem scientiam, ad illum consummatum lectionis intellectum stultitia reputatur: *Idcirco infatuatus est omnis homo ab scientia.* Tale quiddam Ecclesiastes arbitror deprehendens effatus est: *Dixi, sapientia efficiar; & ipsa elongavit se à me longius quam erat. O alta profunditas, quis inveniet eam?* Volumus quiddam (si licet) audenter dicere; quoniam hoc quod descendit in mundum, evacuavit seipsum, ut evacuatione ejus mundus compleretur. Si autem hoc quod descendit in mundum evacuavit se, evacuatio ipsa sapientia est: quoniam quod *fatuum est Dei, sapientius est hominibus.* Si ego dixissem fatuum Dei, quomodo aucupes sermonum meorum, & semper dediti ad criminandum, venenatas in me linguas vibrarent? Nunc vero Paulus quasi sapiens, & potestatem habens Apostolicam, ausus est dicere, omnem sapientiam terrenam, quæ in se, quæ in Petro, quæ in cæteris Apostolis, quæ in istum mundum descenderat, stultitiam esse Dei. Ad comparationem quippe illius sapientiæ, quam terrenus non capit locus, ad illam sapientiam quæ cœlestis est, quæ mundi limitem excedit, hoc quod descendit ad homines fatuum Dei est. Verum idipsum fatuum Dei sapientius est hominibus: quibus hominibus? non utique stultis, sed sapientibus: dicas licet * sapientibus sæculi istius, sive principibus, sive vanis istis sapientibus sæculi, hoc quod exposuimus, *Fatuum Dei sapientius est hominibus.* Mirabile quiddam volumus inserere: quoniam *sapientia mundi stultitia est apud Deum*, & † infatuavit Deus sapientiam * mundi, nec potest capere sapientiam mundi, ut esse stultitia arguatur. Neque enim dignatur sapientia

* MSS. R. ut intelligeres, leg. intelliges

Eccl. 7. 24.

1. Cor. 1, 25

* MSS. R. Sapientes sæculi istius sive principes, sive vates istis sapientibus.

1. Cor. 1, 25

† MSS. R. Non in sapientia sua infatuavit sapientiam mundi, ut esse stultitia arguat

γνώσεως, ὃν μέρος γνώσκων, καὶ ἐκ μέρους προφητεύων, ἐμωράνθη ἀπὸ γνώσεως, δι' ἐσόπτρου βλέπων ἐν αἰνίγματι, βλέπων πολλοστημόριον, καὶ, εἰ ἔστιν εἰπεῖν, ἀπειροστημόριον βλέπων καὶ καταλαμβάνων τῷ πράγματος· ἐκ δ' ἐναντίας ὃ νοήσεις τό· ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· ἔστιν ἁμαρτήματα τῆς ἱερουσαλὴμ. ἁμαρτήματα καὶ σοδόμων. ἀλλὰ συγκρίσει τῶν χειόνων ἁμαρτημάτων τὰ ἱερουσαλὴμ, δικαιοσύνη ἐστὶ τὰ σοδόμων ἁμαρτήματα· ἠδικαιώθη γάρ, φησι, σόδομα ἐκ σοῦ· ὅπως ἔν γε δικαιοσύνη τὰ σοδόμων ἁμαρτήματα, ἀλλὰ ἀδικία· ὡς πρὸς τὸ πλείονα ὂν ἀδικίαν δικαιοσύνη ἐστίν. ὅτως ἐκ ἐναντίας γνῶσις ἡ ἔσα παύλου γνῶσις, ὡς πρὸς τὸν γνῶσιν ἐκείνου τοῦ ἔσαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὡς πρὸς τὸν τελείαν γνῶσιν, μωρία ἐστί. διὰ τοῦτο ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως· τοιοῦτόν τι ὄιμαι καταλαμβάνων ὁ ἐκκλησιαστὴς ἔλεγεν. εἶπα, σοφισθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὁλῶν. καὶ βαθὺ βάθος. τίς εὑρήσει αὐτό, μέλλει τι ὑπολαμβάνων λόγος, καὶ λέγειν. ὅτι τὸ ὑπὸ ἡμῶν τῷ βίῳ ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ἵνα τῷ κενώματι αὐτοῦ πληρωθῇ ὁ κόσμος· εἰ ὃ ἐκένωσεν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ ἡμῶν τῷ βίῳ, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ κένωμα σοφία ἐστὶν. ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· εἰ εἰσὶν εἰρῆκειν τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, πῶς ἂν οἱ φιλαίτιοι ἐκάλεσάν μοι, πῶς ἂν ἐπέμψαντό μοι, πῶς ἂν χιλίων μὲν εἰρημένων τῶν νομιζομένων καὶ αὐτοῖς καλῶν, τότε ὃ, ὡς ὄιονται, ἐκαλῶς εἰρημένον κατηγορήσω, ὅτι ἔιπον τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, νῦν ὑπαὐτῶ ὡς σοφὸς, καὶ ἐξουσίαν ἔχων ἀποστολικὴν, ἐτόλμησεν εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑπὸ γῆς σοφίαν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν ἐν πέτρῳ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις, πᾶσαν τὴν ὑπὸ ἡμῶν σοφίαν τῷ κόσμῳ εἶναι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ. ὡς γὰρ πρὸς ἐκείνην τὴν σοφίαν τὴν ὑπερουράνιον, τὴν ὑπερκόσμιον, τοῦτο τὸ ὑπὸ ἡμῶν μωρὸν τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ τοῦτο τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. ποίων ἀνθρώπων, ἐκ τῶν μωρῶν λέγω, ἀλλὰ σοφώτερόν ἐστι καὶ τῶν σοφῶν ἀνθρώπων· καὶν τὸς σοφὸς εἴπῃς τοῦ αἰῶνος τούτου, εἴτε ἀρχόντας, εἴτε σοφίτας, τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ ὁ δυνησάμενον σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. πῶς δὲ ὀξὺν τιμέλλει λέγειν ὁ λόγος. ὅτι ἡ σοφία τοῦ κόσμου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστι, καὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. ἆρα ἐν σοφίᾳ ἐμώρανε τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. καὶ δυνάσαι χωρῆσαι τὴν σοφίαν, ἵν' ἡ τοῦ κόσμου σοφία ἐλεγχθῇ μωρὰ εἶναι ἡ τοῦ κόσμου σοφία. ἀγωνίζεται γὰρ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, ἵνα ἐλεγχθῇ πρὸς αὐτήν. ἀλλ' ὀλίγου τινὸς χρεία ἐστίν. ὅσπερ ὀλίγον μωρὸν τοῦ θεοῦ

θεῦ ἐστιν, ἵνα τούτῳ τῷ βραχεῖ μωρῷ τοῦ θεοῦ μωρανθῇ ἡ σοφία τοῦ κόσμου, καὶ ἐλεγχθῇ. ἐὰν γὰρ φέρειν ἡ σοφία τοῦ κόσμου τότε τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ. ὅτε οὖν ἐπὶ παραδείγματος, ἵνα νοήσῃς ὅπου τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ ἐμώρανεν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. διδώτω με ἀγωνίζεσθαι, δοκεῖ μοι εἰδέναι πολλὰ καὶ πλείονα, ὡς ὑπὲρ ἀνόητον, καὶ ἀπαίδευτον, καὶ μηδὲν σωφρονοῦντα, καὶ μὴ ἀγωνιζόμενον ὥσπερ λόγων ῥητόρων ὁποίων δήποτε. ἄρα χρείαν ἔχω διαλεκτικῆς ὡς ἐκεῖνον, ἢ θεωρημάτων βαθυτέρων; ἐὰν ἡ μωρὰ αὕτη τῶν νοημάτων, εἰθ' ἑνὸς μοι λεξειδίου χρεία ἐστὶν ὀλίγου δημοτέρου πρὸς τὴν ἐκείνου μωρίαν; ἕτως ἵνα μωρανθῇ ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, ὁ χρεία τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ ἀγωνιζομένης πρὸς αὐτόν. οὐ γὰρ κατώρθωσεν. ἀλλὰ ἀρκεῖ τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ. ὅπου τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερόν τῶν ἀνθρώπων ἐστί. καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερόν τῶν ἀνθρώπων ἐστί. καὶ πάντα τὰ ἐναντία ὁ σωτὴρ μου καὶ ὁ κύριος ἀνῆλειφεν, ἵνα τοῖς ἐναντίοις λύσῃ τὰ ἐναντία, καὶ ἡμεῖς ἰσχυροποιηθῶμεν ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἐκείνου, καὶ σοφισθῶμεν ὑπὸ τοῦ μωροῦ τοῦ θεοῦ. καὶ εἰσαχθέντες οὕτως ἀναβῶμεν ἐπὶ τὴν σοφίαν, ἐπὶ τὸν ἰσχυρὸν τοῦ θεοῦ χριστὸν ἰησοῦν. ᾧ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A Dei ad mundi ſapientiam commiſcendam tota deſcendere, ſed potius * modicum quod neceſſarium fuit, quod fatuum Dei erat, ut hoc parvo & fatuo Dei infatuaretur ſæculi ſapientia, * magnitudinem in ſe venientis ſapientiæ impotens ſuſtinere. Verum exemplum interponamus, ut perſpicue poſſit intelligi, quomodo fatuum Dei ſtultam fecerit ſapientiam mundi: fingam pauliſper me, qui aliquid putor eſſe, cum inſipiente aliquo, & inerudito conferre ſermonem, qui nihil intelligat, nihil acutæ diſputationis interroget; num quidnam opus mihi eſt B ad illius ſtultitiam arguendam, dialecticam calliditatem, & profundorum ſenſuum acumen adhibere? Nonne ad unius ſermunculi jactum vilis & modici, qui tamen illius intelligentiæ videatur acerrimus, fatuum & inſipientem eſſe convincam? Sic igitur ad mundi ſapientiam ſtultificandam non eſt opus ſapientiam Dei deſcendere, & cum ea colluctari, quæ deorſum eſt ſapientia, ſed ſufficit fatuum Dei: quoniam *fatuum Dei ſapientius eſt hominibus, & infirmum Dei fortius hominibus*, & omnia contraria Salvator meus & Dominus aſſumpſit, ut contrariis C diſſolvat contraria, & nos confirmemur ab infirmitate Jeſu, & ſapientes efficiamur à fatuo ejus, & in hoc introducti poſſimus aſcendere ad ſapientiam & virtutem Dei, Jeſum Chriſtum, Dominum noſtrum, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

* *MSS. R. Modicum, hoc eſt incavnationis Sacramentum.* *Quid neceſſarium fuit.* * *MSS. R. Non enim valebat ſæculi ſapientia magnitudinem in ſe venientis ſuſtinere ſapientia.* 1. Cor. 1. 25.

ΟΜΙΛΙΑ θ'.

Εἰς τό.

Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς τὸν ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων. ἀκούσατε τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης. μέχρι τοῦ. ἐπεστράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτων.

HOMILIA IX.

(*juxta Hieronymum VI.*)

Sermo qui factus eſt ad Ieremiam à Domino, Ier. 11, 1. *dicens: Audi verba Teſtamenti hujus*; usque ad eum locum, in quo dicitur: *Converſi* Ibid. 10. *ſunt ad iniquitates patrum ſuorum.*

Eodem Interprete.

Κατὰ μὲν τὴν ἱστορουμένην παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ; γέγονεν ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας σωματικῶς καθολικήν πως καὶ ἐπιλάμψασα ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ἦν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. χρὴ μέντοιγε εἰδέναι ὅτι ἓ πρότερον ἐπεδήμει, εἰ καὶ μὴ σωματικῶς, ὡς ἐν ἑκάστῳ τῶν ἁγίων. καὶ μὴ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ ταύτην τὴν βλεπομένην πάλιν ἡμῖν ἐπιδημεῖ. καὶ εἰ βούλει τούτων ἀπόδειξιν λαβεῖν,

D IUxta hiſtoriæ quidem veritatem non negamus præſentiam Domini noſtri Jeſu Chriſti corporaliter factam, & toti mundo illuxiſſe, quando *Verbum caro factum eſt*, & Ioh. 1, 14. *habitavit in nobis*. Oportet autem noſſe quoniam & antequam corpus aſſumeret, ad Sanctos quoq; deſcendit: & poſt hanc præſentiam corporalem ad cœlos victor aſcendens, rurſus ad nos veniet. Si vis hujus rei

capere argumentum, auſculta, quod dicitur. *Sermo qui factus eſt ſuper Hieremiam à Domino, dicens: Audi,* & reliqua. Quis enim eſt hic ſermo qui factus eſt à Domino, ſive ad Hieremiam, ſive ad Eſaiam, ſive ad quemlibet Prophetarum? An ille eſt qui erat in principio apud Deum? Ego neſcio aliud verbum Domini præter ipſum, de quo dicit Evangeliſta: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hoc autem ſcire debemus, quia hæc ſit utilitas credentium, ſi ſermo ad ſingulos quosque fiat. Quid mihi enim prodeſt, ſi deſcendat in mundum, & ego ipſum non habeam? E diverſo autem etiam ſi ad univerſum mundum non veniat, & ego ſimilis fuero Prophetarum, habeo ipſum. Dicam autem, quia & ad Moyſen, & ad Hieremiam, & ad Eſaiam, & ad ſingulos quosque Sanctorum idem ſermo commeaverit, & illud quod à Domino Diſcipulis dictum eſt: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus usque ad conſummationem ſæculi,* opere ſervatum ante adventum ſuum, quem omnibus manifeſtavit. Erat quippe cum Moyſe, cum Eſaia, cum omnibus Sanctis. Quomodo enim poterant effari ſermonem ſine Dei ipſius adventu? Hæc autem nos qui Eccleſiaſtici ſumus, magis debemus advertere, qui volumus eundem Deum eſſe Legis, & Evangelii, ipſum Deum, & antiquitus, & nunc, & in omnia ſæcula ſæculorum, Amen. Sunt quidam qui opinione ſua veterem divinitatem ab ea quæ in Chriſto annuntiatur, dividant. Nos unum novimus Deum, & in præterito, & in præſenti, unum Chriſtum & tunc & modo ſimiliter & unum Spiritum ſanctum, cum Patre, & Filio ſempiternum. Hæc propter hoc quod lectum eſt: *Sermo qui factus eſt ſuper Hieremiam à Domino dicens:* quid ergo dicat & nos audiamus: *Audite verba teſtamenti hujus, & loquimini ad viros Iuda, & inhabitantes Hieruſalem.* Viri Juda nos ſumus propter Chriſtum, nec dubium eſt quod Dominus noſter ex Juda ortus ſit. Nomen quoque ipſum Juda ſi juxta Scripturas probavero ad Chriſtum * referri, Juda non erunt increduli Chriſto Judæi, ſed nos qui in Chriſto credimus. *Iuda te collaudant fratres tui, manus tuæ ſuper dorſum inimicorum tuorum.* Te laudant. Non illum Iudam filium Iacob fratres ſui laudaverunt, ſed nunc Iudam laudant fratres ſui. Ait quippe iſte Iudas: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ cantabo tibi.* Dicitur ad illum Iudam:

Ioh. 1, 1.

Matth. 28. 20.

* MSS. R. referri, nō erunt, leg. referri, viri Iuda nō erunt

Gen. 49, 8.

Pſalm. 21, 23.

A πρόσεχε τῷ. ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων. ἀκούσατε, καὶ τὰ ἑξῆς. τίς γάρ ἐστιν ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ κυρίου ἔιτε πρὸς ἱερεμίαν, ἔιτε πρὸς ἠσαΐαν, ἔιτε πρὸς ἰεζεκιὴλ, ἔιτε πρὸς ὁνδήποτε; ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. ἐγὼ οὐκ οἶδα ἄλλον λόγον κυρίου, ἢ τοῦτον περὶ οὗ εἴρηκεν ὁ εὐαγγελιστής. τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. καὶ ταῦτα δὲ ἡμᾶς εἰδέναι χρὴ, ὅτι οὓς μάλιστά ἐστιν ἐνοῦσθαι πρὸς ἕκαστον, ἐπιδη-
B μία ἐστὶ τοῦ λόγου. τί γάρ μοι ὄφελος, εἰ ἐπιδεδήμηκεν ὁ λόγος τῷ κόσμῳ, ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐκ * ἔγνων. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, εἰ καὶ μηδέπω ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκε, δὸς δέ με γεγονέναι κατὰ τοὺς προφήτας, ἐγὼ ἔχω τὸν λόγον, καὶ εἴποιμι ἂν ὅτι ὁ χριστὸς γέγονε πρὸς μωσέα, πρὸς ἱερεμίαν, πρὸς ἠσαΐαν, πρὸς ἕκαστον τῶν δικαίων, καὶ τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. ἰδοὺ ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἔργῳ ἐσώζετο, καὶ ἐγίνετο καὶ
C πρὸ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ. ἦν γὰρ μετὰ μωσέως, καὶ ἦν μετὰ ἠσαΐου, καὶ μετὰ ἑκάστου τῶν ἁγίων. πῶς δύνανται ἐκεῖνοι λόγον θεοῦ λελαληκέναι, τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ μὴ ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς; ταῦτα δὲ μάλιστα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀναγκαῖόν ἐστι γινώσκεσθαι, οἵ τινες θέλομεν τὸν αὐτὸν εἶναι θεὸν νόμου καὶ εὐαγγελίου, τὸν αὐτὸν χριστὸν, καὶ τότε καὶ νῦν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. ἔσονται οἱ διακόπτοντες τὴν θεότητα τὴν πρεσβυτέραν τῆς
D ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν ὑπολήψει, ἀπὸ τῆς θεότητος τῆς ἐπαγγελλομένης ὑπὸ ἰησοῦ χριστοῦ. ἡμεῖς δὲ ἕνα οἴδαμεν θεὸν, καὶ τότε, καὶ νῦν. ἕνα χριστὸν καὶ τότε, καὶ νῦν. ταῦτα διὰ τό. ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν παρὰ κυρίου λέγων. τί οὖν καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν; ἀκούσατε τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης. καὶ λαλήσατε πρὸς ἄνδρας ἰούδα, καὶ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας ἱερουσαλήμ. ἄνδρες ἰούδα ἡμεῖς ἐσμεν διὰ τὸν χριστόν. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν. καὶ τὸ ὄνο-
E μα τοῦ ἰούδα ἐὰν παραστήσω, καὶ τὴν ἀπογραφὴν ἐπὶ τὸν χριστὸν ἀναφερόμενον, ἄνδρες ἰούδα οἱ ἀπιστοῦντες τῷ χριστῷ ἰουδαῖοι οὐκ ἔσονται, ἀλλ' ἡμεῖς, ὅσοι πιστεύομεν ἐπὶ τὸν χριστόν. ἰούδα σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. σὲ αἰνέσαισαν. οὐκ ἐκεῖνον τὸν ἰούδαν τὸν υἱὸν, τοῦ ἰακὼβ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ᾔνεσαν. τοῦτον δὲ τὸν ἰούδαν αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί. ἐπεί φησιν οὗτος ὁ ἰούδας. διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. * οὐ λέγεται πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἰούδαν. αἱ χεῖρές σου

* γρ. ἔγνω

* γρ. ἐν

σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου. ποῦ εὑρίσκεται ἐπὶ
νώτου τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας ἐκεῖνος ὁ ἰούδας ἐπι-
τιθείς; ἡ ἱστορία οὐδὲν τοιοῦτον ἀνέγραψε περὶ
αὐτοῦ, ἐὰν δὲ νοήσῃς τὴν ἐπιδημίαν τοῦ κυρίου ἰη-
σοῦ καταργοῦντος τὸν διάβολον, ἀπεκδυο-
μένου τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ δειγματί-
ζοντος, καὶ θριαμβεύοντος ἐν τῷ ξύλῳ. ὁρᾷς
πῶς ἐπὶ τοῦτον τὸν ἰούδαν πεπλήρωται ἡ λέγουσα
προφητεία. αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν
σου; εἰ. οὗ θ' οὕτως ἔχει, λέγει δὲ ὁ λόγος νῦν πρὸς
ἄνδρα ἰούδα, πρὸς τίνας ἂν λέγοι ἢ πρὸς ἡμᾶς
τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὸν χριστὸν, διὰ τὴν φυλὴν
ἰούδα λεγόμενον πῶς καὶ ἰούδας; πρὸς ἄνδρας
ἰούδα λέγεται ὁ λόγος, καὶ πρὸς τοὺς κατοικοῦν-
τας ἱερουσαλὴμ, αὕτη ἐστὶν ἐκκλησία. ἐστὶ γὰρ ἡ
πόλις τοῦ θεοῦ ἡ ἐκκλησία, ἡ ὅρασις τῆς εἰρήνης. ἐν
αὐτῇ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἣν ἤγαγεν ἡμῖν. εἴγε ἐσμὲν
τέκνα εἰρήνης, πληθύνεται καὶ ὁρᾶται. ἀκούσα-
τε οὖν τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης, καὶ λαλήσα-
τε πρὸς ἄνδρας ἰούδα καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἱερου-
σαλήμ. καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς. τάδε λέγει κύριος
ὁ θεὸς ἰσραήλ. ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς
οὐκ ἀκούσεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης, ἧς ἐνε-
τειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν. τίς μάλιστα
ἀκούει τῶν λόγων τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο ὁ
θεὸς τοῖς πατράσιν. ἄραγε οἱ πιστεύοντες ἐπ'
αὐτὸν, ἢ οἱ * μηδαμῶς πιστεύειν ἀποδεικνύμε-
νοι, ἐκ τοῦ μὴ πεπιστευκέναι ἐπὶ τὸν κύριον; φησὶ
γὰρ ὁ σωτὴρ πρὸς ἐκείνους. εἰ ἐπιστεύετε μωσεῖ.
ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγρα-
ψεν. εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε,
πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; οὐκοῦν ἐκεῖ-
νοι εἰς μωσέα οὐ πεπιστεύκασιν. ἡμεῖς δὲ πιστεύον-
τες εἰς χριστὸν, πιστεύομεν τῇ διαθήκῃ τῇ διὰ μω-
σέως, καὶ πρὸς ἡμᾶς λέγεται ἵνα μὴ κατάρατοι
γενώμεθα. ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος ὃς οὐκ
ἀκούσεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης ἧς ἐνετειλά-
μην τοῖς πατράσιν. ἐκεῖνοι οὖν ἔχουσι τὸ ἐπι-
κατάρατοι εἶναι. οὐ γὰρ ἤκουσαν τῆς διαθήκης ἧς
ἐνετείλατο ὁ θεὸς τοῖς πατράσιν. ἐν ἡμέρᾳ
φησὶν, ᾗ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ἐκ
τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς. καὶ ἡμᾶς ἐξήγαγεν ὁ θεὸς ἐκ τῆς αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς,
μάλιστα κατὰ τὸν νοήσαντα τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ ἀποκαλύψει ἰωάννου, ὅτι ὁ τόπος
ὅπου ὁ κύριος αὐτῶν ἐσταυρώθη καλεῖται πνευματικῶς σόδομα, καὶ αἴγυπτος. εἰ γὰρ
πνευματικῶς καλεῖται αἴγυπτος. οὐκ ἔστι δὲ αὕτη ἡ αἴγυπτος ἡ πνευματικῶς καλου-
μένη αἴγυπτος αἰσθητὴ γὰρ δῆλον ὅτι, ἐὰν νοήσῃς τὴν πνευματικῶς καλουμένην
αἴγυπτον, καὶ ἐξέλθῃς ἀπ' αὐτῆς. σὺ εἶ ὁ ἐξελθὼν ἐκ γῆς αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς κα-
μίνου τῆς σιδηρᾶς, καὶ λέγεται πρός σε. ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, καὶ ποιήσατε κατὰ
πάντα ταῦτα ὅσα ἐὰν ἐνετειλάμην ὑμῖν. ἥτε ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ ἐστι πρὸς τοὺς ἀκού-

A *Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum.* Ubi reperitur ille Judas super dorsum inimicorum suorum manus suas posuisse? Historia nihil de eo tale conscripsit: Si autem consideres adventum Domini mei Jesu Christi, destruentis Zabulum, exspoliantis principatus & potestates, ostentui eos facientis, & triumphantis in ligno, videbis quomodo super istum Iudam completa sit Prophetia dicens: *Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum.* Et nunc cum ad viros Iuda sermo fit, nulli dubium est, quin ad Christianos sermo fiat propter Christum, qui ex tribu Iuda natus est. Fit quoque sermo & ad inhabitantes Hierusalem, scilicet ad eos qui in Ecclesia habitant. Hæc est civitas magni Regis, hæc est visio pacis. Pax quippe in nobis, si tamen filii pacis sumus, multiplicatur & cernitur. *Audite* ergo *verba testamenti hujus, & loquimini ad viros Iuda, & inhabitantes Hierusalem, & dicetis ad eos: Hæc dicit Dominus; Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus, quod mandavit patribus vestris.* Quis magis audit verba testamẽti, quod mandavit patribus? Nos qui in Christo credimus, an illi qui nec Moysi crediderunt, dum in Christo non credunt? ad quos Salvator ait: *Si crederetis Moysi, crederetis utique & mihi; de me enim ille scripsit. Si autem literis illius non creditis, quomodo verbis meis credituri estis?* Itaque illi Moysi non crediderunt; nos vero credentes in Christo, credimus testamento, quod traditum est per Moysen, & ad nos dicitur, ne maledicti fiamus: *Maledictus homo qui nõ audierit verba testamenti hujus quod mandavit patribus vestris.* Ergo illi maledicti sunt; neque enim audierunt testamentum quod mandavit Deus patribus, *in die qua eduxit eos de terra Ægypti, de fornace ferrea*: maxime juxta intelligentem id quod scriptum est in Joannis Apocalypsi, quia locus ubi crucifixus est Dominus, vocetur spiritualiter Sodoma & Ægyptus. Si enim spiritualiter Ægyptus quispiam nominatur, & non est Ægyptus secundum intelligentiam corporalem, haud dubiũ est, quin si intellexeris Ægyptũ spiritualem, & exieris de ea, tu sis egrediens ex terra Ægypti de fornace ferrea, & tibi dicatur; *Audite vocem meam, & facite juxta hæc omnia.* Deinde repromissio Dei est ad

1. Cor. 1, 24.

Ierem. 11, 2, 3.

Ioh. 5, 46.

Ierem. 11, 4

audien-

audientes, si fecerint quæcunque præcepe-
Ier. 11, 4. rit Dominus dicens: *Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Non omnis qui se populum Dei dicit esse, populus Dei est. Judæorum populus populum se venditans Dei, meruit audire, *quia non populus meus vos:* & dictum est ad eum: *Non populus meus.* Et rursum iste populus vocatus est po-
Deuter. 32 21. pulus: *Ipsi enim æmulati sunt me*, inquit, *super non Deum.* De illis dicit: *Irritaverunt me in idolis suis, & ego æmulabor eos super non gentem. In gentem autem insipientem irritabo eos.* Nos igitur in populum Dei facti sumus, & annuntiatur justitia populo, qui nascetur de Gentibus. Iste enim populus subito nascitur: & in Propheta scriptum est: *Si nata est Gens in semel.* Quando Salvator ascendit ad cœlos, & crediderunt una die quinque millia, & alia addita sunt tria millia, vere tunc fuit cernere populum in semel natum sermone Dei, & repente sterilem, parturien-
Gal. 4. 27. tem, ad quam dicitur: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia plures filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Deserta Ecclesia à Lege, deserta à Deo erat. Habens autem virum Synagoga Legem, habebat & Deum. Quid ergo pollicetur Deus? *Eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Non est omnium Deus, sed eorum tantum quibus se largitus est, quomodo Patriarchæ illi, ad quem
Gen. 17, 1. Exod. 29, 45. dixit; *Ego sum Deus tuus:* & rursum alii: *Ego Deus ero Deus tuus*: nec non de aliis: *Ero*, inquit, *Deus eorum.* Putasne aliquando consequimur, id quod per singulos dico, ut Deus omnium fiat Deus noster. Si autem vis plenius discere quorum sit Deus, & quibus vo-
Exod. 3. 6. cabulum sui nominis largiatur: *Ego*, inquit, *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob*: idque ipsum exponens Salvator ait: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum.* Quis est
Luc. 20, 38 mortuus? Utique peccator, qui non habet
Ioh. 11, 25. dicentem: *Ego sum vita*, qui habet mortua opera, qui necdum pœnitentiam egit ab operibus mortuis: de quo Apostolus ait:
Hebr. 6, 1. *Non rursum fundamentum jacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis.* Si ergo Deus non est Deus mortuorum sed viventium, & scimus esse viventem eum qui conversatur in Christo, ut fiat particeps ejus, & si volumus ut & Deus noster sit, renuntiemus operibus mortuis, ut pollicitationem suam in nobis com-
Ier. 11, 4. pleat dicens: *Et ero vobis in Deum, ut statuam juramentum meum, quod juravi patribus vestris dare illis terram fluentem lac & mel.* Observa quid dicat: *Statuam juramentum,*

A οὕτως, ἐὰν ποιήσωσιν ἃ ἐντέταλται, λέγουσα. καὶ ἔσεσθέ μοι εἰς λαόν. κἀγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. ὁ πᾶς ὁ λέγων ὁ λαὸς εἶναι θεοῦ, λαός ἐστι θεῦ. ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἐπαγγελάμενοι εἶναι λαὸς θεοῦ, ὁ λαὸς μου ὑμεῖς ἦτε ἐν τῷ. διὸ ὁ λαός μου ὑμεῖς ἐρρήθη πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον. ὁ λαός μου. καὶ πάλιν. ἔτι ὁ λαὸς ἐκλήθη ὁ λαός. αὐτοί γὰρ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῦ. φησὶ ἐκείνων ἃ λέγει. παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ'
B οὐκ ἔθνει. ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς. γεγόναμεν δὲν ἡμεῖς τῷ θεῷ εἰς λαόν, καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ ἀναγγέλεται τῷ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἔτι γὰρ ὁ λαὸς πίπτεται ἀθρόως. ὃ ἐν τῇ γραφῇ εἴρηται. εἰ ἐτέχθη ἔθνος ἅπαξ. ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ, ὅτε ἐπεδεδήμηκεν ὁ σωτήρ. καὶ σπείσασαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ χιλιάδες πέντε. καὶ σωσθεῖσαν ἄλλη ἡμέρᾳ χιλιάδες τρεῖς. ὃ
C ἔστιν ἰδεῖν ὅλον λαὸν πεπτωμένον λόγῳ θεοῦ, καὶ ἀθρόως πίπτοντα τῷ σπείρειν, τῷ πρότερον ἀτεκνοῦσαν, πρὸς ἣν λέγεται. εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα. ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα. ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἔρημος αὕτη νόμος, ἔρημος αὕτη θεοῦ λῶ. ἔχουσα δὲ ἄνδρα τὸν νόμον, ἐκείνη ἡ συναγωγὴ λέλεκται. τί ἔν μοι ἐπαγγείλασθαι ὁ θεός; ἔσεσθέ μοι εἰς λαόν, κἀγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. οὐκ ἔστι πάντων θεὸς, ἀλλ' ἢ ἐκείνων οἷς χαρίζεται ἑαυτόν. ὥσπερ ἐχαρίσατο
D ἑαυτὸν τῷ πατριάρχῃ ἐκείνῳ, ᾧ εἶπεν. ἐγὼ θεὸς σός. καὶ πάλιν ἄλλῳ. ἐγὼ ἔσομαί σε θεός. καὶ ἐπὶ ἑτέρων. ἔσομαι αὐτῶν θεός. ποτὲ ἔν ἄρα ἡμεῖς ἐπιτυγχάνομεν. ὁ καθ' ἕκαστον λέγω. εἰς τὸ τὸν θεὸν εἶναι ἡμῶν θεόν; εἰ δὲ θέλεις μαθεῖν πίνων ἐστὶν ὁ θεός, ὃ πινὶ χαρίζεται τῶν ἑαυτοῦ ἐπίκλησιν. ἐγώ, φησὶ, θεὸς Ἀβραάμ, θεὸς ἰσαάκ, θεὸς ἰακώβ. ὃ διηγούμενος τοσοῦτον ὁ σωτὴρ φησιν. ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν,
E ἀλλὰ ζώντων. πῶς ὁ νεκρὸς; ὁ ἁμαρτωλὸς, ὁ μὴ ἔχων τὸν ἐπόντα. ἐγώ εἰμι ἡ ζωή. ὁ ἔχων νεκρὰ ἔργα. μηδέπω μετανοήσας ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων, φησὶν ὁ ἀπόστολος. μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. εἰ τοίνυν ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν θεὸς, ἀλλὰ ζώντων, καὶ οἱδαμῶν τίς ἐστιν ὁ ζῶν, ὅπου ὁ πολιτευόμενος κῦ χριστὸν, καὶ μεῖς μετ' αὐτοῦ. εἰ βουλόμεθα ἵνα ἡμῶν ἡ ὁ θεὸς, ἀποταξώμεθα τοῖς ἔργοις τοῦ νεκροῦ, ἵνα τῷ ἐπαγγελίαν αὐτοῦ πληρώσῃ τῷ λέγουσαν. ὃ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. ὅπως σήσω τὸν ὅρκον μου, ὃν ὤμοσα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. τήρει γὰρ ὅπου λέγει. σήσω τὸν

ὅρκον

ὄρκον μὲ, ὃν ὤμοσα τοῖς πατράσιν ὑμῶν, τοῦ δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. αὕτη γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ γῆ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. ἀλλ' ἐκείνη, περὶ ἧς ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ λέγων. μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. εἶτα περὶ τὰ περιηρμένα τοῦ Κυρίου ἀποκρίνεται ὁ προφήτης πρὸς τό. Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἀκούσεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης ταύτης. καί φησι. καὶ ἀπεκρίθην, καὶ εἶπα. γένοιτο κύριε. πλησίον κύριε; Ἐπικατάρατος ὃς οὐκ ἐμμένει τοῖς λόγοις τῆς διαθήκης ταύτης. καὶ εἶπε κύριος πρός με. ἀνάγνωθι τοὺς λόγους τούτους ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ. καὶ τοῖς ἔξω ἀναγνώσκομεν τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, προκαλούμενοι αὐτοὺς ἐπὶ σωτηρίαν, τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης. καὶ ποιήσατε αὐτοὺς καὶ οὐκ ἐποίησαν. καὶ εἶπε κύριος πρός με. εὑρέθη συνωμοσία ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ. ὡσεὶ συνυδάσωμαι μεταγνοοῦσι ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἁμαρτήμασι πρὸς ἀνδρῶν Ἰούδα, εἰδότες ὅτι ἐσμὲν οἱ ἄνδρες, Ἰούδα, διὰ τὸν χρισὸν Ἰούδα προφητευθέντα, καὶ λεχθέντα. μήποτε γὰρ ἐπεὶ, ἐν ἡμῖν εἰσιν ἁμαρτωλοί πινες, καὶ οὐ διὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττοντες, διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης. εὑρέθη συνωμοσία ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ. ὅταν γὰρ εὑρεθῇ ἔνοχοι, ὡς χρήματι ζῆσιν ὀνόματι ἐκκλησίας. συνωμοσία ἀδικίας, καὶ συνωμοσία τῶν ἁμαρτημάτων. ὡς ἂν ἐφαρμόσαι ἐπὶ τὸ ἁμαρτωλὸν τό. σειραῖς ἢ τέως ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται λέγει ὁ θεός. εὑρέθη συνωμοσία ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα. ἀλλὰ μὴ εὑρεθείη συνωμοσία ἐν ἡμῖν. πῶς ἢ οὐχ εὑρίσκεται συνωμοσία ἐν ἡμῖν, ἢ καὶ μέχρι τοῦ δεδεσθαι ἐστὶ συνωμοσία ἔν τισι; λύε πᾶσαν συνωμοσίαν ἀδικίας, διάλυε σφαγαλίας βιαίων συναλλαγμάτων, πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. διάτρυπε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου. εὑρέθη ἐν συνωμοσία ἐν ἀνδράσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ. ἐπεσράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτερον. ἐπεσράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας. τίνων λέγει ἁπλῶς τῶν πατέρων; πῶς ἢ προσθήκη. ἐπεσράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν πρώτερον; ἐλέγομεν ταῦτα λέγειν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν ἁμαρτάνοντας. πῶς ἂν οἱ ἐν ἡμῖν ἁμαρτάνοντες, ἐπεσράφησαν ἐπὶ ταῖς ἀδικίαις τῶν πατέρων, ἀλλὰ τῶν πατέρων τῶν πρώτερον; μήποτε ἂν δυνηθεῖεν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ἔστι μὲν ἐν ἡμῖν εἶδος πατέρων τὸ χεῖρον, πεῖν πεσεῖσθαι γὰρ, υἱοὶ ἦμεν, φησὶν, ἐκ διαβόλου, ὡς δείκνυσιν ὁ λόγος ὁ εὐαγγελικὸς λέγων. ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. ὅτε δὲ πεπιστεύκαμεν, γεγόναμεν υἱοὶ θεοῦ. ἐπὰν δὲ ἁμαρτάνωμεν, ἐπιστρέφο-

A *quod juravi patribus vestris, dare illis terram fluentem lac & mel.* Hæc enim non est terra quam pollicitus est Deus, terra fluens lac & mel: sed ista est terra de qua Salvator docuit dicens: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Deinde ad hæc quæ dixerat Deus, Propheta respondit, id est ad id quod ait: *Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus:* & dicit: *Et respondi & dixi: Fiat Domine.* Quid est quod ait: *Fiat Domine?* Utique id quod pronuntiavit Deus; *Maledictus homo qui non audierit verba testamenti hujus. Et dixit Dominus ad me:* Lege B *verba ista in civitate Iuda, & extra Hierusalem,* & his qui foris sunt. Audite verba divina, provocantia nos ad salutem.* Legimus verba divina provocantia eos ad salutem. *Verba testamenti hujus, & facite illa. Et dixit Dominus ad me: Inventa est colligatio in viris Iuda, & inhabitantibus Hierusalem.* Si peccaverimus nos qui propter Christum * Christiani vocamur, & inventi fuerimus in numero peccatorum, & de nobis dicitur: *Inventa est colligatio in viris Iuda, & inhabitantibus Hierusalem.* Cum in Ecclesia Dei tales sunt in C quibus reperiatur laqueus iniquitatis, & vincula peccati, in tantum ut id quod de peccatore dicitur, eis valeat convenire: *Vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur,* tunc dicit Deus: *Inventa est colligatio in viris Iuda.* Verum non invenietur colligatio in nobis. Quomodo autem non invenietur colligatio in nobis, si usque ad hanc horam colligatio in quibusdam est. Sed *Solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationes violentarum commutationum, omnem conscriptionem iniquam dissipa. Frange esurientibus panem tuum.* Inventa est ergo D colligatio in viris Iuda, inhabitantibus Hierusalem. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum.* Conversi sunt ad iniquitates. Quorum? Non ait simpliciter, *patrum,* sed cum additamento, *patrum suorum priorum.* Diximus hæc de nobis dici & his qui in nobis sunt peccatores. Quomodo igitur qui inter nos sunt peccatores, conversi sunt ad iniquitates patrum, & patrum suorum priorum? Duplices habemus patres, & una species est pessimorum patrum. Siquidem antequam crederemus, Diabolus pater noster fuit, ut sermo Evangelicus ostendit, dicens: E *Vos de patre Zabulo nati estis.* Cum au-

Matth. 5, 4
Ier. 11, 3.
Ier. 11, 6.
* MS. R. Etiam his qui foris sunt, legimus verba divina, provocantes eos ad salutem, verba testamenti hujus, aliàs, etiam & his qui foris sunt: Audite verba divina provocantes eos ad salutem verba testamenti hujus.
Ier. 11, 7, 8.
* MSS. R. Viri Iuda vocamur, & inventi fuerint in nobis nodi peccatorũ
Prov. 5, 22
Esaie 58, 6
Ier. 11, 10.
Ioh. 8, 44.

tem credidimus, facti sumus filii Dei. Si ergo post hæc peccaverimus, convertimur ad iniquitates patrum non simpliciter, sed patrum priorum. Ad probationem autem hujus rei, quia duplices habemus patres, utimur & David testimonio, in quadragesimo quarto Psalmo, ita dicentis: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui.* Quasi pater quippe cœpit: *Audi filia.* Ergo duplices nostri patres sunt. Sed obliviscere, inquit, domum patris tui prioris. Si igitur oblitus domum patris tui prioris rursus fueris ad peccata conversus, incidisti in id quod nunc dicitur peccatum. *Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum.* Dicebamus dudum zabulum patrem nostrum fuisse, antequam Deus factus sit pater, si tamen nunc non habemus etiam zabulum patrem: quod etiam de Joannis Epistola approbamus, in qua ita scribitur: *Omnis qui peccatum facit ex zabulo natus est.* Toties ex zabulo nascimur, quoties peccamus. Infelix iste qui semper generatur à zabulo. Rursumque multum beatus qui semper ex Deo nascitur. Neque enim semel dicam justum ex Deo natum, sed per singula virtutis opera semper justus nascitur ex Deo. Hoc autem ut plenius possit probari, etiam de Salvatoris nostri quotidiana nativitate dicamus, liquido id in justis obtinentes quod in Domino præcesserit. Salvator noster splendor est gloriæ, splendor autem non semel nascitur, & deinceps desinit nasci: quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor oritur, toties oritur & splendor gloriæ. Salvator noster sapientia est Dei. Sapientia vero splendor est lucis æternæ. Sic igitur Salvator semper nascitur, & idcirco dicit: *Ante omnes colles generat me*, non, ut quidam male legunt, *generavit.* Si semper ex Patre nascitur Dominus, etiam tu in similitudinem ejus tantum adoptionis scriptum habens, semper generaris à Deo per singulos intellectus, per singula opera, & efficeris filius Dei in Christo Iesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Psalm. 44, 11.

1. Ioh. 3, 8.

A μὲν ἐπὶ τὰς ἀδικίας οὐχ ἁπαξαπλῶς τῶν πατέρων, ἀλλὰ τῶν προτέρων πατέρων. εἰς ἢ τὸ παραστῆσαι ὅτι διττοὶ ἡμῶν εἰσιν οἱ πατέρες, χρήσομαι ῥητοῖς ἀπὸ τοῦ μδ' ψαλμοῦ, οὕτως ἔχουσιν. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. πατὴρ λέγει. ἐπιλάθου τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. ὡς γὰρ πατὴρ λέγει. ἄκουσον θύγατερ. οὐκοῦν διττοὶ οἱ πατέρες ἡμῶν εἰσι. ἀλλὰ ἐπιλάθου τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου τοῦ προτέρου. ἐὰν ἐπιλαθόμενος B σου τοῦ οἴκου τοῦ προτέρου, πάλιν ἐπιστρέψῃς ἐπὶ τὰ ἁμαρτήματα, οὐ πεποίηκας τὰ λεγόμενα ἐνθάδε ἁμαρτήματα; ἐπεστράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν προτέρων. ἔλεγον ὅτι καὶ ὁ διάβολος πρότερον ἦν ἡμῶν πατὴρ, πρὶν γένηται ἡμῶν ὁ θεὸς πατήρ. εἴγε καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῶν ὁ διάβολος πατήρ. ὅπερ παραστήσομεν καὶ ἀπὸ τῆς ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ γέγραπται. πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται. εἰ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν C ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται, οἱονεὶ τοσαυτάκις ἐκ τοῦ διαβόλου γεγενήμεθα, ὁσάκις ἁμαρτάνομεν. ταλαίπωρος οὖν οὗτός ἐστιν ὃς ἀεὶ γεννᾶται ἐκ τοῦ διαβόλου. ὥσπερ πάλιν μακάριος ὁ ἀεὶ γενώμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἅπαξ ἐρῶ τὸν δίκαιον γεγενῆσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀεὶ γεννᾶσθαι καθ' ἑκάστην πρᾶξιν ἀγαθὴν, ἐν ᾗ γεννᾷ τὸν δίκαιον ὁ θεός. ἐὰν οὖν ἐπιστήσω σοι ἐπὶ τοῦ σωτῆρος, ὅτι οὐχὶ ἐγένησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀπὸ τῆς γενέσεως D αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ γεννᾷ αὐτὸν. παραστήσω καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου παραπλήσιον. ἴδωμεν ἢ τίς ἡμῶν ἐστιν ὁ σωτήρ. ἀπαύγασμα δόξης. τὸ ἀπαύγασμα, τῆς δόξης οὐχ ἅπαξ γεγένηται, καὶ οὐχὶ γεννᾶται. ἀλλ' ὅσον ἐστὶ τὸ φῶς ποιητικὸν τοῦ ἀπαυγάσματος, ἐπὶ τοσοῦτον γεννᾶται τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. ὁ σωτὴρ ἡμῶν σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ. ἔστι ἢ ἡ σοφία ἀπαύγασμα φωτὸς ἀιδίου. εἰ οὖν ὁ σωτὴρ ἀεὶ γεννᾶται. καὶ διὰ τοῦτο λέγει. πρὸ ἢ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. οὐχὶ δέ. πρὸ ἢ πάντων βουνῶν γεγένηκέ με. ἀλλὰ, πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. καὶ ἀεὶ γεννᾶται ὁ σωτὴρ ὑπὸ τοῦ πατρός. οὕτως καὶ σὺ ἐὰν ἔχῃς τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, ἀεὶ γεννᾷ σε ἐν αὐτῷ ὁ θεὸς, καθ' ἕκαστον ἔργον, καθ' ἕκαστον διανόημα. καὶ γενώμενος οὕτως γίνῃ ἀεὶ γενώμενος υἱὸς θεοῦ ἐν χριστῷ ἰησοῦ. ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ί.

Εἰς τό.

Γνώρισόν μοι κύριε, καὶ γνώσομαι. μέχρι τοῦ. συνάξατε πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. καὶ ἐλθέτωσαν καταφαγῆναι αὐτό.

HOMILIA X.

(*juxta Hieronymum VIII.*)*

De eo quod ſcriptum eſt:

Notum fac mihi Domine, & cogno ſcam; usque ad eum locum in quo ait: *Ite, congregate omnes beſtias agri.* Ier. 11, 18. Ier. 12. 9.

Eodem Interprete.

Εἰ θεοῦ λόγια ἐστὶν ἐν νόμῳ, καὶ προφήταις, εὐαγγελίοις τε καὶ ἀποστόλοις, δεῖσε τὸν μαθητευόμενον θεοῦ λογίοις διδάσκαλον ἐπιγράφεσθαι θεόν. ὁ γὰρ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν, ὁ θεός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται. καὶ ὁ σωτὴρ οὐ μαρτυρεῖ μὴ δεῖν ἐπιγράφεσθαί τινα διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς λέγων. καὶ ὑμεῖς μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. διδάσκει ἤτοι ἤτοι καθ' αὐτὸν, ἢ διὰ τοῦ χριστοῦ. ἢ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ἢ διὰ παύλου, φέρ εἰπεῖν, ἢ διὰ πέτρου, ἢ διά τινος τῶν ἄλλων ἁγίων, μόνον θεοῦ πνεῦμα καὶ θεοῦ λόγος ἐστὶ δηλαδὴ τοῦτο, καὶ διδασκέτω. ταῦτα μοι πρὸς τί εἴρηται; ἐπειδὴ πᾶς φησὶν ὁ προφήτης. γνώρισόν μοι κύριε, καὶ γνώσομαι. ἐὰν γὰρ γνώσομαι, ἐὰν μὴ σύ μοι γνωρίσῃς. ἐὰν οὖν γνωρίζοντός σου ἐμοὶ γνῶ, τότε ὄψομαι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, καὶ νοήσω ὁποία ἕκαστος πράττει, καὶ ποίας ἐστὶ προαιρέσεως. ταῦτα ὁ προφήτης. εἰ οὖν ὁ σωτὴρ ἐν τῷ προφήτῃ, ἰδιωτικῶς τινα λέγει. ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον καὶ οὐδὲν ᾔδειν. ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμὸν λέγοντες. δεῦτε, καὶ ἐκβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτερίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων. καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι. ὡς φησὶ καὶ ὁ προφήτης ἡσαΐας. χριστὸς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἀφώνου, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐκεῖ μὲν οὖν περὶ αὐτοῦ ἡσαΐας λέγει. ἐνταῦθα ὁ χριστὸς περὶ αὐτοῦ. ἐγὼ, φησὶν, ὡς ἀρνίον ἄκακον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενον τοῦ δοῦναι οὐκ ἔγνων. οὐκ εἶπε τί ἐν ἔγνω. ὃ γὰρ εἰρηκεν. οὐκ ἔγνων κακά. οὐκ εἰρηκεν. οὐκ ἔγνων ἀγαθά. ὅτε εἰρηκεν. οὐκ ἔγνων ἁμαρτίαν. ἀλλ' ἁπλῶς. οὐκ ἔγνων. σοὶ δὲ καταλέλοιπεν ἐξετάζειν τί οὐκ ἔγνω. καὶ μάνθανε τί οὐκ ἔγνω ἀπὸ σοῦ. τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε. γνόντας γὰρ ἁμαρτίαν ἁμαρτήσαντας ἐστὶν. ὡς γνόντας δικαιοσύνην δικαιοπραγήσαι

SI Dei eloquia ſunt in Lege & Prophetis, Evangeliis & Apoſtolis, oportet diſcipulum Dei divinorum ſermonum magiſtrum Deum aſcribere. *Qui* enim *docet hominem ſcientiam*, ſecundum Pſalmiſtam, Deus eſt. Salvator quoque perhibet teſtimonium, nullum debere ſuper terras magiſtrum nuncupari, dicens: *Et vos nolite vocare magiſtrum ſuper terram. Vnus quippe eſt magiſter veſter*; *Pater qui in cœlis eſt*: Pater autem qui eſt in cœlis, erudiet homines ſive per ſe, ſive per Filium, ſive per Spiritum ſanctum: & ut ad minora veniamus, erudit per Paulum, per Petrum, per alium quemlibet Sanctorum: tantum Dei ſpiritus, & Dei ſermo deſcendat & doceat. Cur hæc diximus? videlicet quia Propheta: *Notum fac mihi*, ait, *Domine & cognoſcam.* Neque enim ſcire poſſum, niſi tu mihi revelaveris. Sin autem demonſtrante te potero noſſe quod neſcio, tunc videbo cogitationes ſingulorum, & cognoſcam, quid unusquisque gerat, & cujus ſit voluntatis. Hæc Propheta. Deinde videamus, quid Salvator loquitur in Propheta: *Ego ut agnus innocens ductus ad immolandum, & neſciebam. Adverſum me cogitaverunt conſilium dicentes: Venite, mittamus lignum in panem ejus, & conteramus eum à terra viventium, & nomen ejus non memorabitur amplius.* Eſaias quoq; quod Chriſtus ut ovis ad victimam ductus ſit, & ut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum, pronuntiat: & ibi quidem ille de Chriſto, hic vero de ſe ipſe Chriſtus: *Ego*, inquit, *ut agnus innocens ductus ad immolandum, & neſciebam.* Nec addit quæ non cognoverit. Non enim dixit: Non cognovi mala, non cognovi bona, non cognovi peccatum, ſive injuſtitiam, verum ſimpliciter non cognovi. Tibi igitur dereliquit, ut quæras quod neſcierit. Lege Apoſtolum; *Qui cum peccatum non cognoviſſet, pro nobis peccatum fecit.* Peccatum quippe noſſe, peccare eſt: ut juſtitiam noſſe, juſte eſt age-

Ier. 11, 19. Eſ. 53, 7. 2. Cor. 5, 21

re. Ex quo manifestum est, eum qui justitiam prædicat & non agit juste, nescire justitiam. *Adversum me cogitaverunt consilium dicentes: Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Crucifixum esse à Judæis Dominum nulli dubium est, & cum hoc tota libertate prædicamus, quomodo aptabimus ei quod dicitur: *Adversum me cogitaverunt consilium dicentes*, hoc quod inferunt: *Venite, mittamus lignum in panem ejus*, nimiæ difficultatis est. Panis Jesu quo nutrimur, sermo ejus interpretatur. Quia igitur docente eo voluerunt quidam scandalum ponere doctrinæ ejus, crucifigentes eum dixerunt: *Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Cum enim verbo Jesu & disciplinæ ejus conjungitur magistri crucifixio, in panem lignum mittitur. Et illi quidem nisi dantes dicunt: *Venite, mittamus lignum in panem ejus.* Ego vero admirabile quiddam inferam. Lignum missum in panem ejus, panem fecit meliorem. Exemplum accipe de Lege Moysi. Sicut lignum quod missum est in amaram aquam, fecit dulcem, sic lignum passionis Christi missum in doctrinam ejus, fecit panem illius dulciorem. Ante enim quam immitteretur lignum in panem ejus, quando tantummodo panis erat, & non erat lignum, in universam terram non exierat sonus ejus: postea vero quam assumpsit fortitudinem per lignum, tunc in universum orbem passionis ejus disseminatus est sermo. In cujus figura & aqua in Veteri Testamento ad tactum ligni dulcis effecta est. Ego quippe ajo, Legem non intellectam, amaram aquam esse. Cum autem venerit lignum Jesu Christi, & sermo Salvatoris mei descenderit in eam, tunc dulcoratur, & fit suavissimi saporis, intellecta pariter & lecta Lex Moysi. Dicentes igitur: *Venite, mittamus lignum in panem ejus*, etiam hoc addunt, *& conteramus eum à terra viventium, & nomen ejus non memorabitur amplius.* Sic enim illum interfecerunt, quasi nomen ejus penitus eradicarent. Sed Jesus scit quare & quomodo moriatur. Propter quod ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, non multum fructum affert.* Ergo mors Iesu Christi, spica frumenti facta est, septuplum & multo amplius restituens quam fuerat seminatum. Fingamus enim paulisper non fuisse eum crucifixum, neque post mortem ad inferos descendisse: sequitur ut solum granum maneat frumenti, & multi non nascuntur ex eo. Attende diligenter eloquia divina, quid in se velint intelligi. *Granum*

Ier 11, 19.

Ier. 11, 19.

Ioh. 12, 24.

A ἐστιν. ὁ γοῦν ἀπαγγέλλων τὰ περὶ δικαιοσύνης, καὶ μὴ δικαιοπραγῶν, οὐκ ἔγνω δικαιοσύνην. ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμὸν πονηρὸν λέγοντες. δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. ὅτι μὲν ἐσταύρωσαν αὐτὸν ἰουδαῖοι δῆλον τοῦτό ἐστι, καὶ παῤῥησίᾳ τοῦτο κηρύσσομεν. πῶς δὲ τοῦτο ἐφαρμόσεις τῷ. ἐλογίσαντο ἐπ' ἐμὲ λογισμὸν λέγοντες. δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ἔργον ἐστὶ νοῆσαι. ὁ τοῦ ἰησοῦ ἄρτος ὁ λόγος ἐστὶν ἐν ᾧ τρεφόμεθα. ἐπεὶ τοίνυν διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τῷ λαῷ ἠθέλησαν τὸ σκάνδαλον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ προσθεῖναι, διὰ τοῦ σταυρῶσαι αὐτὸν, εἶπον. βάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. ὅταν γὰρ τῷ λόγῳ τῆς ἰησοῦ διδασκαλίας προσάπτηται τὸ, ἐσταυρῶσαι τὸν διδάσκαλον, εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ ξύλον ἐμβέβληται. ἐκεῖνοι μὲν ἐξ ἐπιβουλῆς βουλευσάμενοι λεγέτωσαν. δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ παραδοξότερον ἐρῶ. τὸ ξύλον ἐμβληθὲν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, κρείττονα τὸν ἄρτον πεποίηκε. παράδειγμα λαμβάνω ἀπὸ τοῦ μωσέως νόμου. τὸ ξύλον βληθὲν εἰς τὸ πικρὸν ὕδωρ ἐποίησεν αὐτὸ γλυκύ. οὕτως τὸ ξύλον τοῦ πάθους ἰησοῦ χριστοῦ ἐλθὸν εἰς τὸν λόγον πεποίηκε τὸν ἄρτον αὐτοῦ γλυκύτερον. πρὶν ἔλθῃ γοῦν εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ τὸ ξύλον, ὅτε ἄρτος μόνος ἦν, καὶ ξύλον οὐκ ἦν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν οὐκ ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπεὶ προσέλαβε δύναμιν ὁ ἄρτος διὰ τοῦ ξύλου τοῦ βληθέντος εἰς αὐτὸν, διὰ τοῦτο ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ νενέμηται * ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ τότε τὸ ξύλον ὁ σύμβολον ἦν τοῦ πάθους ἰησοῦ, δι' οὗ τὸ πικρὸν ὕδωρ γλυκὺ γίνεται. ἐγὼ γὰρ λέγω ὅτι ὁ νόμος μὴ νοούμενος πικρὸν ὕδωρ ἐστίν. ἐὰν δὲ ἔλθῃ τὸ ξύλον ἰησοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ σωτῆρος μου ἐπιδημήσῃ, γλυκάζεται, καὶ ἥδιστος γίνεται ὁ μωσέως νόμος ἀναγινωσκόμενος καὶ γινωσκόμενος. εἶπον οὖν. δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. λέγουσι δὲ καὶ τό. ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῇ ἔτι. οὕτως αὐτὸν ἀπέκτειναν, ὡς ἐξαφανίζοντες αὐτοῦ τὸ ὄνομα. ἀλλὰ ἰησοῦς οἶδε πῶς ἀποθνήσκει, καὶ διὰ τί. δίο φησιν. ἐὰν μὴ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ὥστε ὁ θάνατος τοῦ ἰησοῦ στάχυς σίτου γίνεται, ποιῶν πολλαπλασίονα καὶ πολύχουν τὸ ἐσπαρμένον. ὡσεὶ καθ' ὑπόθεσιν μὴ ἐσταύρωτο μηδὲ τεθνήκει, ἔμεινεν ἂν μόνος ὁ κόκκος τοῦ σίτου, καὶ πολλοὶ οὐκ ἐγίνοντο ἐξ αὐτοῦ. πρόσχες οὖν αὐτοῦ τῇ λέγει, εἰ μὴ τοῦτο βεβούληται λέγων. ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἐὰν μὴ πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει.

ἐὰν

ἐὰν ὁ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. ὁ θάνατος δὲ ἐπὶ τέτους πάντας ἐκαρποφόρησεν. εἰ οὖν ὁ θάνατος τέτους ἐκαρποφόρησε, πόσους καρποφορήσει ἡ ἀνάστασις, κύριε τῶν δυνάμεων κρίνων δίκαια, δοκιμάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, ἰδοιμί σου τὴν ἐκδίκησιν ἐξ αὐτῶν. προφητικῶς ταῦτα εὔχεται ἰδεῖν, τὴν περὶ θεοῦ ἐκδίκησιν ἐξ αὐτῶν· κεκύκλωται γὰρ ὑπὸ στρατοπέδων ἡ ἱερουσαλὴμ, καὶ ἤρκισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς, καὶ ἐρρήθη αὐτῇ. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ἰδοὺ μὲν ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐκδίκησιν ἐν αὐτοῖς. ὅτι περὶ σὲ ἀπεκάλυψα τὸ δικαίωμά μου· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος περὶ τῶν ἀνδρῶν ἀναθώθ, τῶν ζητούντων τὴν ψυχήν μου, τῶν λεγόντων· οὐ μὴ προφητεύσῃς ἐν ὀνόματι κυρίου, εἰ δὲ μὴ, ἀποθάνῃ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπισκέψομαι ἐπ' αὐτούς· οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποθανοῦνται. καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν τελευτήσουσι λιμῷ, καὶ ἐγκαταλείμμα οὐκ ἔσται αὐτῶν· ὅτι ἐπάξω κακὰ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἀναθὼθ ἐν ἐνιαυτῷ ἐπισκέψεως αὐτῶν· προσχήματος ἕνεκεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθὼθ ἐνταῦθα λαμβάνεται. ὅλον δὲ τὸ ἰουδαϊκὸν μυστήριον τροπικῶς ἐν αὐτῇ εἴρηται. ἑρμηνεύεται γὰρ ἀναθὼθ, ἐπακουσμὸς δὲ θεοῦ. ἐν ἐκείνῳ οὖν τῷ λαῷ ὡς καὶ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ γέγονεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τὸ· ἐζητήσαμεν ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ τότε γέγονε καὶ τὸ, τοὺς ἄνδρας ἀναθὼθ, τοὺς ὄντας ἐν τῷ ἐπακουσμῷ, ζητεῖν τὴν ψυχὴν ἐκ ἱερεμίου· οὐδὲ γὰρ ἡ ἱστορία λέγει ὅτι ἄνδρες ἀναθὼθ ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν ἱερεμίου· ἔχομεν τὰς βασιλείας. μεμνήσθαι ἡ γραφὴ ἐκεῖ τοῦ ἱερεμίου. οὐδὲν τοιοῦτον ἐν αὐταῖς εἰρῆσθαι, ἀλλ' οὐδ' ἐν ταῖς παραλειπομέναις· ἔχομεν γὰρ αὐτὸν τὸν βίβλον τοῦ προφήτου· οὐδὲν εἰρήκασιν οἱ ἄνδρες ἀναθὼθ· ἀλλὰ ταῦτα λέγει πρὸς ἡμᾶς. τοὺς ζητοῦντας τὴν ψυχήν μου τοὺς λέγοντας. οὐ μὴ προφητεύσεις ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου· ἐκώλυσαν οὐδαῖοι διδάσκειν ἡμᾶς. εἰ δὲ μὴ, ἀποθάνῃ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπισκέψομαι ἐπ' αὐτούς· οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποθανοῦνται. καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν τελευτήσουσιν ἐν λιμῷ· ἃ τότε τετελευτήκασιν ἐν ῥομφαίᾳ, ἀλλὰ μὴ τῷ πόρρωσιν· νῦν λιμὸς ἦλθεν ἐπ' αὐτούς, ὁ λιμὸς ἄρτου, οὐδὲ δίψα ὑδατος, ἀλλ' ὁ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. ἐκ ἐπιγαίου, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, λεγεῖαι παρ' αὐτοῖς· αὕτη ὁ λιμὸς, ἵνα ἡ προφητεία μηκέτι ᾖ, καὶ τί λέγω προφητεία, οὐδὲ διδασκαλία. κἂν μυριάκις χρηματίζωσιν παρ' αὐτοῖς σοφοὶ, ἐκ ἔστι λόγος κυρίου ἔτι

A *frumenti si non cadens in terram mortuum fuerit, non multum fructum affert.* Mors Iesu istos omnes fructificavit. Si autem mors tantas attulit fruges, resurrectio cujus futura est ubertatis? *Domine virtutum, judicans justa, probans renes, & corda, videam quæ ex te est vindictam de eis.* Prophetice orat, ut videat vindictam de eis apud Patrem, circumdata est quippe ab exercitu Hierusalem, & appropinquavit subversio ejus, & id quod dictum ad eam fuerat: *Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta*, completum est. *Videam ergo quæ ex te est vindictam de eis, quia ad te revelavi justificationem meam. Propterea hæc dicit Dominus in viros qui sunt in Anathoth, qui quærunt animam meam, qui dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, alioquin morieris in manibus nostris. Ecce visitabo ego in eis: juvenes eorum gladio cadent; & filii eorum & filiæ morientur in fame, & reliquiæ eorum non erunt. Quoniam inducam mala super inhabitantes in Anathoth, in anno visitationis eorum.* Figuraliter tunc nomen Anathoth assumitur. Totum autem Judaicum Sacramentum in eo est. Interpretatur quippe Anathoth. B obedientia: Quia ergo obedientia Dei in illo fuit, sicut regnum ejus, & factum est de C regno id quod novimus prædictum: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructus ejus*: nunc quoque viri qui sunt in Anathoth, hoc est obedientia, quærunt animam, non Hieremiæ; neque enim hoc historia ulla commemorat, quia viri Anathoth quærunt animam ejus. Habemus Regnorum libros: meminit ibi Scriptura Hieremiæ; nihil tale conscribitur. Habemus Paralipomenon, & ipsum quod nunc interpretatur volumen Prophetæ, nihil locuti D sunt viri ab Anathoth: sed Christi quærunt animam Domini mei, *qui dicunt, Non prophetabis in nomine Domini.* Legimus & hic à Judæis prohibitum, ne doceret Christus: *Alioquin morieris in manibus nostris. Ecce ego visitabo in eis, juvenes eorum gladio cadent, & filii eorum, & filiæ morientur fame.* Non Hieremiæ temporibus gladio occubuerunt; sed post adventum Domini, tunc fames venit in eos; non fames panis, neque sitis aquæ, sed fames audiendi sermonem Dei. Jam quippe apud eos ultra non dicitur: *Hæc dicit* E *Dominus Deus omnipotens.* Ista fames est Prophetiæ cessantis in eis. Sed quid loquar de Prophetis? Neque Magistri, neque Doctores in Judæa aliqui remanserunt: & licet sint innumerabiles qui sibi sapientiam vendicent, non est jam sermo Dei in eis. Com-

Ioh. 12, 24.

Ierem. 11, 20.

Matth. 23 v. 38.

Ier. 11, 21. 22, 23.

Matth. 21. 43.

Amos 8. 11.

pletum est enim illud vaticinium: *Auferet*
Esa. 3,1. *Dominus à Iudæa: & ab Hierusalem validum & validam, virtutem panis, & virtutem aquæ, gigantem fortem, & bellatorem, & judicem, & Prophetam, & arbitrum, & seniorem quinquagenarium, & admirabilem consiliatorem, & sapientem Architectum, & intelligentem auditorem.* Jam non est apud eos qui
1.Cor.3,10 possit dicere: *Quasi sapiens architectus fundamentum posui.* Migraverunt ab eis architecti, venerunt ad Ecclesiam, posuerunt fundamentum Jesum Christum. Huic superædificant, quicunque post eos crediderunt. In fame ergo ille populus derelictus
Ier.11,23. est: *Adducam quippe mala super inhabitantes Anathoth, in anno visitationis eorum. Iustus*
Ier.12,1. *es Domine, quia excusabo me apud te. Verunta men judicia loquar ad te. Quid est quod via peccatorum prosperatur? Abundaverunt omnes, qui sprevertunt contemnentes.* Quæramus, an bonus sit Deus, qui Legem, Prophetasque largitus est, videntes viam impiorum prosperari, & nihil eos ab eo pro merito sustinere. Abundaverunt enim omnes qui sprevertunt contemnentes, ii qui adversum conditorem rabidis faucibus latrant, qui eum blasphemis sermonibus criminantur. *Abundaverunt, plantati sunt, & radicem miserunt, procreaverunt filios & fecerunt fructus.* Quantos fructus Marcion fecit procreans filios infidelitatis? quantos Basilides? quantos Valentinus? De his quippe næ prophetat
Ier.12,2. dicens: *Procreaverunt filios, & fecerunt fructũ. Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum.* Nominant Jesum & non habent eum; neq; enim illum confitentur ut Christum. *Et tu,*
Ier.12,3. *Domine, nosti, & probasti cor meum in conspectu tuo. Sanctifica illos in die interfectionis eorum.* Quid faciam ut hoc exponam? Tormenta sanctificationem vocat eorum qui torquentur. *Sanctifica quippe eos*, ait, *in die interfectionis eorum*; id est, per hoc quod in
Hebr.12,6 terficis eos, sanctifica eos. *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.*
Ier.12,4. *Quousque lugebit terra, & fœnum omne agri arescet à malitia habitantium in terra?* Quasi animal sit terra, sic nunc loquitur Propheta, dicens lugere eam, quando mali sunt habitatores, qui in ea commorantur. Per unumquemque enim nostrum terra, aut lætatur in virtutibus accolarum, aut luget in vitiis. Si autem terra, consequenter & elementa cætera, ex quibus & aqua, id est, Angelus qui super aquam constitutus est. Neque enim aliter possum lugentem terram exponere, seu lætantẽ; nec

A ἐν αὐτῖς, ἐπεὶ πεπλήρωτο τό· ἀφελεῖ κύριος
ἀπὸ Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα
καὶ ἰσχύσαν, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, καὶ ἄνδρα-
πον πολεμιστὴν, καὶ δικαστὴν, καὶ προφήτην,
καὶ σοχαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκον-
τάρχον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν
ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν· οὐκέτι
ἐστὶ παρ' αὐτῖς δυνάμενον εἰπεῖν. ὡς σοφὸς
ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα· μετέπεσαν οἱ
ἀρχιτέκτονες, ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἔθη-
καν τὸν θεμέλιον ἐπεῖν χριστόν· τοῦτο ἐποικο-
δομοῦσι καὶ οἱ μετ' ἐκείνους· ἐν λιμῷ ἔνδ λαὸς
ἐκεῖνος ἐξαπαλελειμμένοι εἰσίν· ἐπάξω γὰρ ἐπ'
αὐτοὺς κακὰ, ἐπὶ τὰς κατοικίας ἀναπτῶν, ἐν
ἐνιαυτῷ ἐπισκέψεως αὐτῶν. δίκαιος εἶ κύριε·
ὅτι ἀπολογήσομαι πρός σε· πλὴν κρίματά
μου λαλήσω πρός σε· τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, εὐθύνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετή-
ματα, ἢ ζητῶν, εἰ ἀγαθὸς ὁ θεός ἐστιν, τὸν
νόμον καὶ τοὺς προφήτας δέδωκεν, ὁρῶντες ὅτι
B ὁδοὺς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, καὶ κολάζει τοὺς ἀσε-
βεῖς· εὐθύνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήμα-
τα· αὐτοὶ οἱ κατ' ἐνέργειαν λέγοντες, δυσφη-
μοῦντες αὐτὸν εὐθύνησαν, ἐφυτεύθησαν, καὶ
ἐρριζώθησαν, ἐτεκνοποίησαν καρπόν· πόσον
καρπὸν μαρκίωνα τεκνοποιήσαντα, πόσους
βασιλείδην, πόσον οὐαλεντίνον, τοσοῦτον γάρ ἐστι
τὰ τῶν ἀσεβῶν προφητευόμενον καὶ λεγό-
μενον ἐν τῷ· ἐτεκνοποίησαν, καὶ ἐποίησαν καρ-
πόν· ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, πόρρω δὲ
D ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν· ὀνομάζουσι τὸν ἰησοῦν ὄνο-
μα, οὐκ ἔχουσι δὲ τὸν ἰησοῦν· ὁμολογοῦσιν
αὐτὸν ὡς χριστόν. καὶ σὺ κύριε γινώσκεις με. εἶδές
με. ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἐναντίον
σου· ἁγνισον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν·
τί ποιήσω ἵνα ταῦτα σαφηνίσω, τὰς κολάσεις
ἁγνισμὸν λέγει τῶν κολαζομένων· ἁγνισον γὰρ
αὐτοὺς εἰς ἡμέραν, φησὶ, σφαγῆς αὐτῶν. διὰ δὲ
σφαγὴν αὐτοὺς ἁγνισον αὐτούς· οὐ γὰρ ἀγα-
E πᾷ κύριος παιδεύει. μάστιγοι δὲ πᾶν τέκνον ὃν
παραδέχεται· ἕως πότε πενθήσει ἡ γῆ, καὶ ὁ
χόρτος τοῦ ἀγροῦ ξηρανθήσεται ἀπὸ κακίας τῶν
κατοικούντων ἐν αὐτῇ, ὥσπερ εἰ ἔμψυχος ἡ γῆ,
καὶ ἐνταῦθα διαλέγεται ὁ προφήτης, λέγων τὴν
γῆν πενθεῖν διὰ τὴν κακίαν τῶν ἁμαρτανόντων
ἐπ' αὐτῆς· καθ' ἕκασον ἓν ἡμῶν ἡ γῆ ἤτοι πενθεῖ, ἢ εὐφραίνεται· ἢ γὰρ πενθεῖ ἀπὸ
κακίας τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῇ, ἢ εὐφραίνεται ἀπὸ χρηστότητος· ἑφ' ἑκάστου
ἓν ἡμῶν αὐτὸ τὸ στοιχεῖον ἢ εὐφραίνεται, ἢ πενθεῖ· εἰ δὲ ἡ γῆ, τάχα καὶ τὰ λοιπὰ στοι-
χεῖα· ὁμοίως ἐρῶ καὶ ὕδωρ, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ὕδατος τεταγμένος ἄγγελος, ἵνα δυνήσωμαι καὶ
τὴν γῆν πενθοῦσαν. ἐὰν γὰρ τοῦ τὸ σῶμα ἡ γῆ πενθεῖ ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ·

ἀλλὰ

ἀλλὰ νόῃ μοι προσῆτῃ διατάξῃ ὁ πρωτὸς τεταγμένον τινὰ ἄγγελον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄλλον τεταγμένον ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν ἀέρος, καὶ τέταρτον ἐπὶ τὸ πυρός. οὕτως ἀναλέβαμοι τῷ λόγῳ ἐπὶ τὴν διάταξιν πᾶσαν τὴν ἐν ζωοῖς, τὴν ἐν φυτοῖς, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀέρος, ἄγγελός τις τέτακται, καὶ ἐπὶ τὸν ἡλίου, καὶ ἐπὶ τὴν σελήνης, ἀλλ' καὶ ἐπὶ τῶν ἀστρῶν. ὅτοι δηὸι ἄγγελοι μεθ' ὧν ἐσμεν, ὅσον ἐσμὲν ἐπὶ γῆς ἅπαι διαφέρονται, ἢ πενθεῖσιν ἐφ' ἡμῖν, ὅτ᾽ ἂν ἁμαρτάνωσιν. πενθεῖ, φησιν, ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου B κατοικούντων ἐν αὐτῇ. ὁμωνύμως εἶπε τὸν ἄγγελον τὴν γῆν αὐτῆς τῇ γῇ. ὥσπερ γὰρ τὸ χερποίητον ὑπὸ κατάρατον αὐτὸ τὸ ἄψυχον. ἀλλ' εἰρηται χερποίητον τὸ προσπαθοῦμενον τῷ ἀψύχῳ ἀγάλματι, καὶ χρηματίζον ὀνόματι τῷ ὀνόματι. ὅτως δὴ ἐρῶ καὶ γῆν λεγεσθαι τὸν ἐπὶ γῆς τεταγμένον ἄγγελον, ἢ ὕδωρ λεγεσθαι τὸν ἐπὶ ὕδατος τεταγμένον ἄγγελον, καθ' ὃ ἐλέκτην. εἰδόσάν σε ὑδατοὶ θεός, εἰδόσάν σε ὑδατοὶ, ἐφοβήθησαν, καὶ ἐταράχθησαν ἄβυσσοι. πλῆθος ἤχους ὑδάτων, φωνὴν ἔδωκαν αἰ νεφέλαι. ἢ γὰρ βέλη σε διαπορεύονται. ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου. ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἴδε μοι τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα ὄντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἴδε αὐτὸ τὸν οἶκον ὑπερηφάνιον. εἰ βλέπει καὶ ὑψηλότερον ἰδεῖν, ὅπου ἐγὼ ἐν τῷ πατρί. ἴδε αὐτὸ οἶκον ὄντα τὸν θεόν. καταλείπει τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα τὴν ἄνω ἱερουσαλήμ, καὶ ἔρχεται εἰς τὸν πρόσχυρον τόπον, καὶ D φησιν. ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου. ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. ἐκείνη γὰρ ἦν ἡ κληρονομία αὐτοῦ, τὰ χωρία τὰ μὴ τῶν ἀγγέλων, ἡ τάξις ἡ μὴ τῶν ἁγίων δυνάμεων. ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. παρέδωκεν αὐτὸ τὴν ψυχὴν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τῆς ψυχῆς, εἰς χεῖρας ἰουδαίων τῶν ἀποστειλάντων αὐτὸν, εἰς χεῖρας ἀρχόντων σωαχθέντων κατ' αὐτὸ, εἰς χεῖρας βασιλέων. ὅτε περέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ E χριστοῦ αὐτοῦ. ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ αὐτῆ ἐπὶ γῆς κληρονομία αὐτῆ ἐμοὶ κεκληρονόμηκεν, ἐπεστράφη πρὸς αὐτὸν, καὶ γέγονεν ἡ κληρονομία μου ἰσχυρὸν, ἐξαριθμηθέντος κατ' αὐτὸ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. θαυμαστὸν εἰ τότε ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτῆ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. νῦν ἐπὶ ἐν δρυμῷ λέοντές εἰσι καταπατῆσαι θέλοντες τὸν ἰησοῦν, καὶ δυσφημοῦντες αὐτὸν, καὶ ἐπεξελθόντες τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. ἐγένετο οὖν ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. ἔδωκεν ἐπ'

A sensus recipit, ut insensibile corpus sentire credamus: nisi ut intelligamus omnibus rebus Angelos præsidere, tam terræ & aquæ, quam aëri & igni, id est, principari elementis, & hoc ordine pervenire ad omnia animalia, ad omne germen, ad ipsa quoque astra cœlestia. Alius Angelus præpositus est terris: atque ita omnes ii Angeli cum quibus versamur in terra, gaudent quando juste agimus: quando peccavimus, lugent- * *Lugebit terra ab omnibus inhabitantibus in ea.* Eodem nomine Angelum terræ appellant quo ipsa nuncupatur. Quomodo enim hoc quod manu factum est, cum maledicatur, maledicitur & ipse qui fecit illud, non quod maledictum sit, quod anima ac sensu caret, sed idem dicitur maledictus, qui assistet insensibili simulachro, eodem vocatus nomine quo vocatur id quod manu factum est: sic & nunc terra appellatur is Angelus qui præpositus est terræ. Nec hoc tantum accipias in terra; & aquæ etiam Angelus ejus vocabulo nuncupatur, juxta illud quod in alio loco dicitur: *Viderunt te aquæ, & timuerunt, turbatæ sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ transierunt. Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus.* Vide mihi eum qui in forma Dei consistebat in cœlis. Vide domum ejus, Thronos, & excelsas quasque Virtutes. Si autem vis aliquid sublimius intelligere propter hoc quod ait: *Ego in Patre, & Pater in me*; vide domum ejus Patrem Deum. Relinquit patrem suum, & matrem suam cœlestem Hierusalem, venitq; in hunc terrenum locum, & ait: *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.* Illa erat hæreditas ejus, possessiones Angelicæ, & sanctarum ordo virtutum. *Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum.* Tradidit animam suam in manus inimicorum suorum, in manus Judæorum interficientium eum, in manus Principum congregatorum adversum se, in manus regum, quoniam *Adstiterunt Reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* *Facta est hæreditas mea mihi, sicut leo in sylva.* Ista quæ super terram erat hæreditas ejus quam sibi elegerat in possessionem, quæ pars ejus fuerat, efferata est adversus eum, & facta est hæreditas ejus, id est, Judæi, quasi leo in sylva. Nec mirandum est si tam truci belluæ comparata sit: usque ad præsentem diem leones sunt in sylva, anathematizantes Dominum Jesum, & blasphemantes illum, & insidiantes credentibus nomini

+ *l. luget, inquit.*

Psal. 76, 17.

Ier. 12, 7.

Psal. 2, 2.

Ier. 12, 8.

ejus.

Ier. 12, 8. ejus. *Facta est hæreditas mea mihi sicut leo in sylva. Dedit super me vocem suam, ideò odivi eam. Nunquid spelunca est hyænæ hæreditas mea mihi.* De sua hæreditate prænuntiat, quod spelunca hyænæ futura sit, bestiæ rabidæ & ferocis, mortuorum cadaveribus viventis, quæ semper sepulchris & ossibus incubat. *Nunquid spelunca hyænæ hæreditas mea mihi, aut spelunca in circuitu ejus?* Quoniam tales sunt, impero vobis Angeli, ut eatis, & congregetis bestias, & tradatis eos ad dilacerandum. *Ite, congregate omnes bestias agri, veniant, & manducent eos.* Venerunt bestiæ agri, devoraverunt populum Judæorum. Vide exesa corda omnium à fortitudinibus contrariis. Si illis Deus non pepercit, sed ait: *Ite, congregate bestias*, quanto magis nobis non parcet? si non fecerimus Legem ejus, si sermonem Evangelii neglexerimus, rursum dicet: *Ite, congregate bestias, & tradite eos.* Sed nos confidamus in Domino, & in oratione dicamus: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Agamus pœnitentiam super peccatis nostris, confiteamur delicta quæ fecimus, & bestiis non trademur: quin potius Angeli venient, qui nos in sinu suo gestantes de terrenis locis ad cœlestia transferant, & de præsenti sæculo in perpetuam collocent æternitatem, in Christo Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Ier. 12, 9.

A ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίτησα αὐτὴν· μὴ σπήλαιον ὑαίνης ἡ κληρονομία μου, σαφητόδει σοὶ τῆς κληρονομίας ταύτης· ἡ κληρονομία μου μοὶ σπήλαιον ὑαίνης τὸ ἁρπακτικόν, τὸ νεκροβόρον, τὸ σοὶ τὰ μνημεῖα, τῆς ἐσθίσης τὰ θνησιμαῖα σώματα· μὴ σπήλαιον ὑαίνης ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς σπήλαιον ἐπ' αὐτὴν κύκλῳ αὐτῆς· βαδίζετε· ἐπεὶ τοίνυν γεγόνασι, κελεύω ὑμῖν τοῖς ἀγγέλοις ἵνα βαδίζητε καὶ συναγάγητε τὰ θηρία, καὶ σαδῶτε αὐτὰς τοῖς θηρίοις· βαδίζετε καὶ συναγάγετε

B τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ ἐλθέτωσαν καὶ φαγέτωσαν αὐτήν. ἐλήλυθεν τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ διεφθάρκεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον· βλέπετε αὐτῶν τὰς καρδίας διεστομμένας ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντικειμένων. εἰ ἐκείνων ὁ ἰησοῦς οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ εἶπε· βαδίζετε, συναγάγετε τὰ θηρία, πόσῳ πλέον ἡμῶν ἐφείσεται, ἐὰν μὴ ποιῶμεν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, ἐρεῖ πάλιν. βαδίσατε, συναγάγετε τὰ θηρία, καὶ σαδώσατε αὐτήν· ἀλλ' ἡμεῖς παῤῥησίαν ἔχο-

C μεν, ἵνα εἰπωμεν ἐν ταῖς εὐχαῖς. μὴ σαδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοί· ἐξομολογησώμεθα οὖν τῶν σφαπτωμάτων μετανοοῦντες, καὶ τοῖς θηρίοις οὐ σαδοθησόμεθα, ἀλλ' ἀγγέλοις ἁγίοις πτηνοῖς ἐσωμένοις, ἐπὶ κόλπων βασάζουσι, μεταβιβάζουσιν ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπὶ τὸν μέλλοντα ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστι τὸ κράτος καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

HOMILIA XI.

(*juxta Hieronymum VII.*)

De eo quod scriptum est:

Ierem. 12, 11. & 13, 1. *Exterminata est exterminio omnis terra.* Et in istud: *Cinctorium.*

ΟΜΙΛΙΑ ιά.

εἰς τό.

Δι' ἐμὲ ἀφανισμῷ ἠφανίσθη ἡ γῆ· καὶ εἰς τό. περίζωμα.

Eodem Interprete.

Quis est iste qui dicit: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra?* Christus hæc loquitur: nam ante adventum ejus multa quidem peccata fuerunt in populo Israel, sed Dominus veniens prohibuit talia, ut penitus relinquerentur, & in longam traderentur captivitatem. Quando autem compleverunt mensuram patrum suorum, & addiderunt ad occisionem Prophetarum, persecutionemque justorum, & Salvatoris interfectionem, tunc completum est: *Dimittetur vobis domus vestra deserta.* Et quia iste ab eis,

D Τίς ἐστιν ὁ λέγων. δι' ἐμὲ ἠφανίσθη ἀφανισμῷ πᾶσα ἡ γῆ, ὁ χριστὸς ταῦτά φησιν ἐν τῷ προοιμίῳ· πολλὰ μὲν γεγένηται ἁμαρτήματα τῷ λαῷ, ἀλλ' οὐ τοιαῦτα, ὥστε αὐτὸν πάντα ἐγκαταλειφθῆναι, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν πολυχρόνιον σαδισθῆναι· ὅτε δὲ ἐπλήρωσαν τὸ μέτρον τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ περιεθήκαν τὴν ἀνηρτικέναι τοὺς προφήτας, καὶ δεδιωκέναι τοὺς δικαίους. καὶ ἀποκτεῖναι τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ, τότε γεγένηται τό. ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος

ὅλη ὑμῶν. καὶ δι' αὐτὸν ταῦτα πεπόνθασι, Ⓒ ἀφανισμῷ ἠφανίσθη πᾶσα ἡ γῆ. εἰς ὃ καὶ ὑψηλότερον ἀκέσαι βέλει Ⓕ. δι' ἐμὲ ἠφανίσθη ἀφανισμῷ πᾶσα ἡ γῆ· ἰδὲ τὸν ἐν σοὶ γλῶ τίνα τρόπον ἠφανίσθη ἐλθόντος Ⓕ Ἰησοῦ. ἠφανίσθη γὰρ νεκρωθέντων τῷ μελῶν τῷ ἐπὶ γῆς, καὶ οὐκέτι ἡ γῆ ἐργάζεται τὰ ἑαυτῆς. οὐκέτι γίνεται Ⓒ σὰρξ τῷ δικαίῳ τὰ ἔργα τῆς Ⓒ σαρκός, ὅις ἔθαλεν ἡ Ⓒ σάρξ. οὐκέτι πορνεία, οὐκέτι ἀκαθαρσία, οὐκ ἀσέλγεια, οὐκ εἰδωλολατρεία, ἐ φαρμακεία, Ⓒ τὰ λοιπά· Ⓒ ὁ σωτὴρ ὅλεγει. *μὴ νομίζετε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν· ἀληθῶς γὰρ πρὸν μὴν ἔλθη, μάχαιρα οὐκ ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲ ἡ Ⓒ σὰρξ ἐπεθύμει κατὰ Ⓕ πνεύματος, οὐδὲ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς Ⓒ σαρκός. ὅτε δὲ ἦλθε, καὶ δεδιδάγμεθα τίνα μὲν ἐστὶ τὰ Ⓒ σαρκὸς, τίνα δὲ Ⓕ πνεύματος Ⓖ, ἡ διδασκαλία ὥσπερ μάχαιρα γεγονυῖα τὴν γῆν διῆλε τὴν Ⓒ σάρκα καὶ τὴν γλῶ ἀπὸ Ⓕ πνεύματος Ⓖ· καὶ ἠφανίσθη μὲν ἡ γῆ, *ὅτε τὴν νέκρωσιν ἐν τῷ σώματι περιφέρομεν, καὶ οὐκέτι ζῶμεν κατὰ Ⓒ σάρκα, ἀλλὰ πάντα εἰς τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ θελήσωμεν φθορὰν ἐκ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἀπὸ Ⓕ πνεύματος Ⓖ ζωὴν αἰώνιον· λέγεται δὲ τοῖς ἡμαρτηκόσι. *σπείρατε πυρὸς, καὶ ἀκάνθας θερίζετε· κἂν γὰρ ἐν τοῖς ἁγίοις Ⓕ θεοῦ λαλῶσιν, οἱ μὴ καλῶς αὐτοῖς ὁμιλοῦντες, μηδὲ ὃν δεῖ τρόπον βιοῦντες, μηδὲ πιστεύοντες, σπείρουσι πυρὸς, καὶ θερίζουσιν ἀκάνθας· μᾶλλον δὲ ἐσκανδαλισμένοι ἐπὶ τῇ ἑτεροδόξων ἐντυγχανόντων τοῖς γεγραμμένοις, καὶ ἀκάνθας οὐκ ἀπὸ τῶν γεγραφῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπινοιῶν θερίζοντων οἱ κλῆροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτούς. ταῦτα καὶ πρὸ ἡμῶν ἄλλοι διηγήσαντο. Ⓒ ἐπειδὴ * ἐν ἀποδοκιμάζομεν, αὐτῷ τῶν διηγησιν εὐγνωμόνως φέρομεν αὐτῶν εἰς μέσον, ἐχ' ὡς * ἱερεύοντες, ἀλλ' ὡς μεμαθηκότες καλὸν μάθημα· ἴσως ὁ λόγος ὠφελήσει Ⓒ ὑμᾶς Ⓒ ἡμᾶς, ἐὰν προσέχωμεν τῷ γεγραμμένῳ· οἱ δοκοῦμεν εἶναι ἀπὸ κλήρου * τινος προκαθεζόμενοι ὑμῶν, ὥστε τινας θέλειν ἥκειν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἡμῶν· ἔστι γὰρ ὅτι ἐ πάντως ὁ κλῆρος σώζει. πολλοὶ γὰρ Ⓒ πρεσβύτεροι ἀπολοῦνται· πολλοὶ καὶ λαϊκοὶ μακάριοι ἀποδειχθήσονται· ἐπεὶ ἔν τινες εἰσὶν ἐν κλήρῳ ἐχ' ἕτως βιοῦντες, ὥστε ὠφεληθῆναι Ⓒ κοσμῆσαι τὸν κλῆρον· διὰ τοῦτό φασιν οἱ διηγησάμενοι γεγραπται· οἱ κλῆροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτούς· τὸ γὰρ ὠφελεῖν οὐκ αὐτὸ τὸ καθέζεσθαι ἐν πρεσβυτερείῳ ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ βιοῦν ἀξίως Ⓕ ὅπερ ὡς ἀπαιτεῖ ὁ λόγος, ἀπαιτεῖ Ⓒ ὑμᾶς βιοῦν ὁ λόγος καλῶς, Ⓒ ἡμᾶς

A quæ in Evangelio scripta sunt, passus est; idcirco nunc dicitur: *Exterminio exterminata est omnis terra.* Quod si subtilius volueris intelligere: *Propter me exterminata est exterminio omnis terra*: considera eam quæ in te est, quomodo exterminata sit terra, & tunc videbis post adventum Jesu Christi impleta esse quæ dicta sunt, mortificatis membris nostris super terram, cum jam non operetur terra opera sua, non fiant apud justum ea quibus antea caro fovebatur, non fornicatio, non immunditia, non adulterii luxuria, non idolorum servitus, non veneficia. Dominus loquitur: *Quid putatis, quia veni pacem mittere super terram? Non veni pacem mittere, sed gladium.* Vere antequam descenderet, non erat gladius super terram neque caro concupiscebat adversus spiritu; neq; spiritus adversus carnem. Quando autem venit, & edocti sumus quæ carnis, quæve sint spiritus, & doctrina ejus quasi gladius immissus divisit carnem, id est terram à spiritu, & exterminavit eam, quia mortificationem Jesu Christi circumferim⁹ in corpore nostro, & non vivimus ultra juxta carnem, vivit autem Spiritus: & seminamus non in carne, sed in spiritu, ut non metamus corruptionem de carne, sed de spiritu vitam æternam. Dicitur autem peccatoribus: *Seminatis triticum, & spinas metitis.* Qui enim neque juxta voluntatem Scripturarum, neque juxta fidei veritatem profert eloquia Dei seminat triticum, & metit spinas. Hoc Hæretici faciunt, qui legunt Scripturas, & spinas non de libris sanctis, sed de propriis sensibus metunt. *Cleri eorum non proderunt eis.* Hæc ante me alii exposuerunt; & quia non improbo interpretationem eorum, consentiens eandem profero, non quasi ipse repererim, sed reperta jam repetens, ut mihi pariter, vobisque conducat: si tamen quę dicenda sunt, intentus animus excipiat. Nos qui putamur aliquid esse, id est, qui in clericatus vobis ordine præsidemus, in tantum ut quidam de minori gradu ad hunc locum cupiant pervenire, nosse debetis non statim in eo esse salvandos, quia clerici sumus; multi enim & Presbyteri pereunt, & Laici beatiss. reperiuntur: sed si ordinem clericatus & mereamur pariter, & habeamus. Quia igitur sunt quidam clerici non ita viventes, ut& ipsi ex ordine capiant fructum, & ornamento sunt dignitati; idcirco ajunt qui exposuerunt * Prophetam nunc dicentem: *Cleri eorum non proderunt eis*; utilitas quippe clericatus non in eo, si aliquis in agmine sedeat Presbyterorum, sed si juxta locum suum, & juxta præcepta Domini dignus incedat. Verum, Clarissimi, nolite putare hoc tantum

Matth. 10. 34.

2. Cor. 4. 10.

Gal. 6. 8.

Ier. 12, 13.

* MSS. R. ea quæ Propheta nunc dixit

Ier. 12, 13.

de nobis esse dictum: & nos & vos commonet divina Majestas, ut juxta Scripturarum præcepta vivamus, & si sic expedit dicere: *Potentes potenter tormenta patientur.* Plus à me exigitur quam à *Diacono; plus à *Diacono, quam à laico. Qui vero totius Ecclesiæ arcem obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem. Propter hoc Apostolus Paulus (videlicet ut is cui fuerant multa commissa) ajebat: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores Sacramentorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* In tantum rarum est bonum dispensatorem invenire, ut Jesus, qui antequam orirentur ea quæ erant futura, cognoverat, loqueretur: *Quis putas est fidelis dispensator & sapiens, quem constituit Dominus super familiam suam, dare in tempore cibaria conservis suis?* Et post pusillum causatus de quibusdam dispensatoribus intulit dicens: *Si autem incipiat malus servus dicere: Moratur Dominus meus venire; & caperit cædere servos & ancillas, & comedere, & bibere, & inebriari, venit Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividit illum, & partem illius cum infidelibus ponit.* Hæc in eo quod scriptum est: *Cleri eorum non proderunt eis.* Videamus autem & reliquis necessariam correptionem, quam, ut mihi videtur, in morali loco debemus accipere: *Confundimini à gloriatione vestra, ab opprobrio in conspectu Domini.* Multa sunt in quibus gloriantes insipientiam nostram ostendimus. Verbi gratia, si qui in multis possessionibus gloriantur, dicitur eis: *Confundimini à gloriatione vestra* Si qui gloriantur in generis nobilitate, dicitur ad eos: *Confundimini à gloriatione vestra.* Si qui jactabundi incedunt super pretiosissimis vestibus, super domo multis exornata divitiis, aliena est quippe à gloriatione Sanctorum,* dicit ad eos: *Confundimini à gloriatione vestra.* Verum hoc parum est. Audi, quid loquatur in Hieremia sermo divinus, jubens ut ne in sapientia quidem nostra gloriemur; *Ne glorietur,* inquid, *sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis; sed in isto glorietur qui gloriatur, intelligere & scire quia ego sum Dominus.* Vis gloriari, & gloriabundus non audire? *Confundimini à gloriatione vestra.* Gloriare ut Apostolus Paulus, & dic: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vis gloriari, & non audire: *Confundimini à gloriatione vestra,* audi Paulum gloriantem, & disce

MSS. R. Zacono
MSS. R Zacono
1. Cor. 4. 1.
Luc. 12. 42.
Luc. 12. 45 46.
Ier. 12, 13.
l. dicitur
Ierem. 9. 23 24.
Galat. 6. 14

ἀλλ' εἰ δεῖ ἔτως εἰπεῖν · δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται . πλεῖον ἐγὼ ἀπαιτεῖμαι ὡς τὸν διάκονον, πλεῖον ὁ διάκονος ὡς τὸν λαϊκόν· ὁ δὲ τὴν παίλων ἡμῶν ἐγκειρισμένος λελὼ αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀπὸ πλεῖον ἀπαιτεῖται · διὰ ἔτο ὁ πεπισευμένος τὰ μεγάλα, ὁ ἀπόστολος, ἀκέετε, φησίν · ἔτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρέτας χριστῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεῦ . ὁ δ' λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· καὶ ἔτως σπάνιόν ἐστιν εὑρεθῆναι οἰκονόμον πιστὸν, καὶ καλόν· ἵνσῦς ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως ἀυτῶν λέγει. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἀυτῦ ἐπὶ τ οἰκίας ἀυτῦ, διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτόμετριον τοῖς δούλοις ἀυτῦ; εἴθ' μέμφεται τινας οἰκονόμοις, καὶ λέγει . ἐὰν ἐν ἄρξηται ὁ κακὸς δοῦλος λέγειν. χρονίζει μου ὁ κύριος ἔρχεσθαι . ⟨ ἄρξη⟩ τύπτειν τὰς συνδούλας ἀυτῦ, καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε, καὶ πίνειν, καὶ μεθύσκεσθαι. ἥξει ὁ κύριος ⟨ δ⟩ δούλε ἐκείνε ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ⟨ οὐ⟩ σδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ ⟨ οὐ⟩ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος ἀυτῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ταῦτα μὲν εἰς ⟨ τὸ⟩ οἱ κλῆροι αὐτῶν οὐκ ὠφελήσουσιν αὐτὸς · ἰδωμεν ⟨ δ⟩ καὶ ἐξῆς ἐπὶ πλήξιν ἀναλαμβάνων, ἵν καλὸν εἰς τὸν ἡμῖνον τόπον ἀναλαβεῖν λέγεσαν · αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν, ἀπὸ ὀνειδισμὸς ἐναντίον κυρίε · ἔσι τινὰ ἐν οἷς καυχώμεθα διὰ τὴν ἄνοιαν, οὐκ ἔσιν καυχήσεως ἀξίοις. ὅτιγε ἐὰν καυχήσηταί τις ὅτι πλησίος ἐστι, καὶ πολλὰ κέκτηται, λέγοιτ' ἂν πρὸς αὐτὸν. αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἐὰν καυχήσηταί τις ἐπὶ εὐγρεία ταύτῃ τῇ ὀκτὼ, λεχθήσεται πρὸς αὐτὸν . αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἐὰν καυχήσηταί τις ἐπὶ πολυτελείᾳ ἱματίων, ἐπὶ οἰκοδομῇ οἰκίας πλησίως κατεσκευασμένης, ἀλλοτρία ἐστὶν ἡ καύχησις καυχήσεως ἁγίων· διὸ λεχθήσεται πρὸς τὸν τοιῦτον . αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν· ἄκυε δὲ λέγε ⟨ δ⟩ προφήτε ἱερεμιε κελεύοντος ἡμᾶς μὴ καυχᾶσθαι· μηδὲ ὁ σοφὸς ἐπὶ τῇ σοφίᾳ αὐτῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτῦ, μηδὲ ὁ πλήσιος ἐν τῷ πλήτῳ αὐτῦ, ἀλλὰ ἐν τέτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, συνιέναι καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος· θέλεις καυχᾶσθαι, καὶ καυχώμενος μὴ ἀκέσαι· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν; καύχησαι ὡς ἀπόστολος, ᾧ εἶπε. ἐμοὶ ⟨ δ⟩ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ ⟨ δ⟩ κυρίε ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, δι' ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ. θέλεις καυχᾶσθαι ἵνα μὴ ἐλεγχθῇς· αἰσχύνθητε ἀπὸ καυχήσεως ὑμῶν; ἄκυε παύλου καυχωμένε, καὶ μάνθανε, ὅταν λέγῃ · ἤδισα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις

νέσης με, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις
Χριστοῦ· ἄκρα ὅια καυχᾶται καυχήματα·
ἐν κόποις περισσοτέρως· τίς δύναται ἡμῶν ἐν-
τεῦθεν εἰπεῖν· ἐν φυλακαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν
θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις
τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον· τρὶς ἐραβδί-
σθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ναυάγησα· μαν-
θάνομεν ἐν καὶ καυχήσεως εἶναι διαφοράς· ὥς
τινας μὲν καυχήσεις εἶναι αἰσχύνης ἀξίας· ἐφ'
οἷς λέγοιτ' ἂν ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· καὶ ἡ δόξα ἐν
τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν· ἐφ' οἷς ἐδεῖ αὐτοὺς αἰσχυνθῆ-
ναι τοιούτοις οἷον δοξάζεσθαι· μὴ ταῦτα ἰδω-
μεν καὶ θέλωμεν· τάδε γὰρ λέγει
κύριος· βάδιζε, καὶ κτῆσαι σεαυτῷ περίζω-
μα λινοῦν, καὶ περίθου περὶ τὴν ὀσφύν σου, καὶ
εἰς ὕδωρ μὴ βάψῃς αὐτό· καὶ ἐκτησάμην τὸ περί-
ζωμα κατὰ τὸν λόγον κυρίου, καὶ περιέθηκα περὶ
τὴν ὀσφύν μου· καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός
με λέγων· λάβε τὸ περίζωμα τὸ περὶ τὴν ὀσ-
φύν σου, ὃ ἑώρακάς σοι, καὶ ἐγὼ ἐξαίρω αὐτὸ ἐκ τῶν ὀφθαλ-
μῶν σου, καὶ ἐκρυψον αὐτὸ ἐκεῖ ἐν τῇ τερμαλίᾳ
τῇ πέτρας· μετὰ ἡμέρας τινὰς ἔρχεται ἐκεῖ, καὶ
ἐκείνει διασεσηπός ἐστι τὸ περίζωμα. καὶ ἐπι-
φέρει κύριος διὰς ἀφορμὴν τῆς ἑρμηνείας τοῦ
περιζώματος λέγων· καθάπερ κολλᾶται τὸ
περίζωμα πρὸς τὴν ὀσφὺν τοῦ ἀνθρώπου,
οὕτως ἐκόλλησα πρὸς ἐμαυτὸν τὸν οἶκον τοῦ Ἰσ-
ραὴλ, καὶ πάντα τὸν οἶκον Ἰούδα, φησὶν ὁ κύριος·
καὶ γένωμαι μοι εἰς λαὸν ὀνομαστὸν, καὶ εἰς καύ-
χημα, καὶ εἰς δόξαν, καὶ οὐκ ἐισήκουσάν μου·
οὐκοῦν ὁ προφήτης ἀντὶ τοῦ θεοῦ παραλαμβάνε-
ται περιζωννὺς περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ τὸ περί-
ζωμα τὸ λινοῦν, ὡς ὁ θεὸς τὸν λαόν· ἐκόλλησα
γὰρ πρὸς ἐμαυτόν, φησι, τὸν λαόν, φησὶν ὁ
θεός, καὶ οἷονεὶ περίζωμα ὁ λαὸς γίνεται τοῦ θεοῦ· διὰ τί
δὲ περίζωμα, γίνεται τοῦ θεοῦ περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ,
ὁ δυνάμενος ἀναγινώσκειν τὰ ἐξεκλησ, καὶ ὁρῶν
τὸν θεὸν τῷ λόγῳ οἷονεὶ σωματοποιούμενον, καὶ τί-
να μὲν τρόπον αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τῆς ὀσφύος κάτω
ἐστὶ πῦρ, τάδε ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω ἐστὶν ἤλεκτρον.
ἐρευνήσας τὸν λόγον διὰ τί τὰ κάτω τοῦ θεοῦ πῦρ
ἐστι τὰ ἀπὸ ὀσφύος καὶ χρύσεως πράγματα,
ταῦτα πῦρ ἐστι. πάντα γὰρ τὰ ἐν χρύσει χρήζει
τοῦ καθαρσίου τοῦ ἀπὸ τοῦ πυρός. πάντα τὰ ἐν χρυ-
σῷ, χρῄζει τοῦ κολάσεως. τὰ ὑπερκείμενα τῆς ὀσφύος
ὑπερβεβηκότα τὴν χρύσεον, ταῦτα ἐστιν ὕλη ὡς
ἐν κόσμῳ καθαιρωτάτη καὶ τιμιωτάτη· λέγεται γὰρ τὸ ἤλεκτρον χρυσοῦ εἶναι τιμαλφέστε-
ρον· ἐπεὶ ἐν προφάσεσι χρῆται ἡ γραφὴ, ἵνα διδάξῃ τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα τῷ ἀνωτέρῳ
εἶναι τιμιώτερον, καὶ τὸ σῶμα τῷ κατωτέρῳ εἶναι ὑποδεέστερον· διὰ τοῦτο εἰσήγαγε
τὸν θεὸν ἐκ πυρὸς καὶ ἠλέκτρου σωεσηκότα, καὶ ὅτι σῶμα τοῦ θεοῦ καὶ αὐτὸ ἐν χρυ-

A *quid loquitur: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meus, ut inhabitet in me virtus Christi.* MSS. R. cum 2. Cor. 12. 9
Audi, quæ sint gloriæ, in quibus se *vir efferat: *In laboribus abundanter.* Quis hoc potest MSS. R. vir sanctus efferebat
dicere? *in carceribus supra modum, in mortibus sæpe; à Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi; ter virgis cæsus sum; semel lapidatus sum; ter naufragium passus sum.* Discamus differentias gloriarum, & nonnullos 2. Cor. 11. 23 24. 25.
esse qui super his glorientur, quæ rubore Philipp. 3
digna sunt, quorum gloria est in confusione. In his quippe gloriantur, quæ cum fa- 19.
B ciunt, latebras, & secreta perquirunt. Post hæc consideremus, quid de cinctorio præceptum sit. *Hæc dicit Dominus; Vade & accipe* Ierem. 13. 1
tibi cinctorium lineum, & circunda lumbos 2. 3. 4.
tuos, & per aquam non transibis. Et accepi cinctorium secundum verbum Domini ad me dicens: Accipe cinctorium quod circa lumbos tuos est, & vade ad Euphratem, & absconde illud in cavernapetræ. Post dies venit Propheta, & accepit cinctorum de loco, ubi infoderat illud, & ecce computruerat, quod nulli usui esset. Et ne quis juxta voluntatem animi sui
C de hoc loco sibi præsumeret intellectum, dans Dominus interpretationi occasionem addidit dicens: *Sicut enim adhæret cinctorium circa lumbos hominis, sic adglutinavi* Ier. 13. 11.
ad me domum Israel, & omnem domum Iuda, ut fierent mihi in populum nominatum, & in exultationem, & gloriam, & non obaudierunt me. Igitur Propheta in loco pro Deo accipiatur, circundans lumbos suos cinctorium lineum, id est, populum Deus. *Adglutinavi* quippe, ait, *ad me domum Israel*; & quodammodo cinctorium Dei homo justus efficitur. Quæres quam ob causam? Lege Ezech. 1. 27
D Ezechielem, & intellige, quomodo Deus videatur in corpore, & quamobrem à lumbis ejus usque ad pedes ignis appareat, & à lumbis usque ad caput electrum: tunc poteris etiam præsentis Scripturæ invenire rationem, quamobrem inferiores Dei partes igneæ sunt. Renes generatione, & lumbi igne censentur. Omnia quippe quæ ex coitu, & voluptate sunt, indigent purgatione, & ipsa purgatio immixta est supplicio. Ea vero quæ à renibus in superiora consurgunt, & libidinis opera sua virtute transcēdunt, quasi quædam materia purior ad electri similitudinem referuntur. Dicitur quippe
E electrum auro esse pretiosius. Quid igitur exemplis Scriptura utitur, ut ostendat supernum Dei corpus esse magnificum, & inferius vilius? Idcirco nunc introduxit *Dominum ex igne & electro subsistentem. Ex MSS. R. Domini corpus.

quo unusquisque noſtrûm juxta exordium A nativitatis ſuæ ad ignem refertur: juxta ſtudium vero & profectum, Dei corpus efficitur illud ſuperius, illud ex electro, ab igne nobis, à pœnis, à cruciatu abſcendentibus. Adjunge ergo circa lumbum tuum cinctorium lineum. Cur? ut oſtendatur populus regnum eſſe Dei. Adverſum eos quippe qui volunt Dei accuſare providentiam, reſiſtit & protegit Dei ſui opera, nec ſinit aliquid indicens de Majeſtate ejus narrari. Sed cum peccaverimus, ut cinctorium illud Propheta depoſuit, & abjecit illud in Euphratem fluvium, ut ibidem computreſceret: ſic & B nos abjiciet à lumbis ſuis Deus, & projectos relinquet ad Euphratem fluvium Meſopotamiæ, ubi Aſſyrii habitant inimici Iſrael, ubi Babylonii, & ibi putreſcemus. Cum enim tantis in toto orbe fluminibus prætermiſſis, de Judæa ad Euphratem Propheta transmittit, niſi ut ſacramentum juxta vim nominis doceat intellectum? Poſt hæc quærimus, quare cinctorium lineum dicatur. Linum ex terra naſcitur: nam cum ſemen ejus in humum fuerit abjectum, primum in gramine pullulat, deinde ut infinita præteream, demeſſum transfertur domum, pectitur, lavatur, teritur, tunditur, & ingenti (ut ita dicam) opera excutitur, quo tale fiat, ex quo poſſit cinctorium*, aut aliud quid in uſus neceſſarios *operari. Et nos ergo univerſi qui generationem habemus ex terra, *aut linum quod in cinctorium Dei pectitur, multa cura indigem⁹, ut pectamur, ut lavemur, ut colorem terræ abjiciamus. Alius quippe color generationis in lino eſt; alius cum fuerit opera mundatus. Generationis color obſcurior eſt, & nigrior, operis autem lucidior. Tale quid in exordio evenit: nigri enim ſumus quando regeneramur, quando credimus, quando in Canticorum Cantico dicimus: *Nigra ſum & ſpecioſa.* Æthiopibus ſimilem habemus animam indecorem; abluimur ut fiamus candidi, ut nitorem qui nobis inſitus ex natura non fuerat, diligentia conſequamur, juxta illud quod in eodem loco ſcribitur: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata?* & efficiamur linum candidum, purumque aqua. Ita cum digni fuerimus ſocietate Dei, in cinctorium ejus plicamur, neque ab eo aliquando deponimur: ſi tamen candorem quem nobis conceſſerat, ſemper habeamus. Cum itaque Judæi, & omnis domus Iſrael indigni exiterint Deo, & projecti ſint ab eo, nobis pro illis accinctus eſt. Neque enim putandum eſt cinctorium abjicientem manſiſſe incinctum: ſtatim ut illos projecit, alios ſibi con-

MS. R. componi
MS. R. coaptari al. operari
MS. R. ut linum. al. qui in cinctorio Dei plectimur.
Cant. 3. 4.
Cant. 8. 5.

σει πρὸς ἐσιν· ἕκαστος ἡμῶν ἐκ γενετῆς τὸ ἥλεκτρον ἐσὺ δ' ἀναβαίνωμεν, καὶ προκόπτωμεν, δυνατὸν γὰρ μεταβῆναι ἀπὸ τῆς σήμερον ἐναγοῦς τοῖς κατωτέρω, ὥστε γενέσθαι τοῦ θεοῦ σῶμα τὸ ἀνωτέρω. ἐσόμεθα, διαβάντες τὸ πρὸς ἥλεκτρον τὸ ἀεὶ τοῦ σώματος θεοῦ τὸ ὑψηλότερον· κολλᾶται δὲ ἀεὶ τῷ ὀσφυῷ αὐτοῦ τὸ περίζωμα τὸ λινοῦν. ἵνατί; ἵνα δηλωθῇ ὅτι ὁ λαὸς οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ· πρὸς γὰρ τοὺς βλασφημοῦντας κατηγορεῖν τοῦ θεοῦ ἴσασι ὁ λαὸς, καὶ ὡσπερεὶ ὑποστρέφει αὐτὸ, καὶ οὐκ ἐᾷ πάλιν λέγειν ἐν τοῖς περὶ τοῦ θεοῦ· ἐπὰν δὲ ἁμαρτήσωμεν, τὸ περίζωμα ἔστι ἀποτίθεται, ὡς ὁ προφήτης καταδικάζει αὐτὸ εἰς τὸν δυφράτην ποταμὸν, ἵνα ἐκεῖ διαφθαρῇ· ὅταν ὁ ἁμαρτάνων ἀποβάλλεται ἀπὸ τοῦ ὀσφύος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκβληθεὶς ἐκβάλλεται εἰς τὸν δυφράτην ποταμὸν, τὸν τῆς μεσοποταμίας ποταμὸν, ὅπου οἱ ἀστυεμοὶ ἐχθροὶ τοῦ ἰσραὴλ, ὅπου οἱ βαβυλώνιοι, καὶ ἐκεῖ διαφθείρεται· ὄντων γὰρ τοσούτων ποταμῶν, πέμπεται ὁ προφήτης ἀπὸ τοῦ ἰσθμίας εἰς τὸν δυφράτην ποταμὸν, πραγματευσάμενος καὶ ἀπαγαγεῖν περίζωμάτιον λινοῦν· διὰ τί δὲ καὶ λινοῦν; ὅτι τὸ γένεσιν ἔχει ἀπὸ γῆς. φυτὸν γάρ ἐσιν ἀνατέλλον ἀπὸ γῆς, εἶτα μετὰ γεωργηθῆναι ξαινόμενον, καὶ πλυνόμενον, καὶ σμηχόμενον, καὶ πολλῆ ἐργασίᾳ γινόμενον, ἵνα γένηται τοιοῦτον ὥστε γενέσθαι περίζωμα, ἢ ὅπου ποτὲ· καὶ ἡμεῖς ἐν πάντες τῷ γένεσιν ἔχομεν ὡς περίζωμα τοῦ θεοῦ. καὶ ἔχοντες τὴν γένεσιν ἀπὸ τῆς πολλῆς κατασκευῆς χρήζομεν ἵνα ξανθῶμεν, ἵνα πλυθῶμεν, ἵνα τὸ χρῶμα τῆς γῆς ἀποβάλωμεν· ἄλλο γὰρ τὸ τῆς γένεσεως τοῦ λινοῦ χρῶμα, ἄλλο δὲ ἀπὸ τῆς ἐργασίας. τοῦ μὲν γὰρ τῆς γένεσεως τοῦ λινοῦ χρῶμα μελανώτερόν ἐσιν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐργασίας γινόμενον λαμπρότατον τοιοῦτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμᾶς τοὺς ἐν γένεσει φθάνει. μέλανες ἐσμὲν τῇ ἀρχῇ τῷ ἀσμάτων λέγει· μέλαινά εἰμι, καλή. καὶ αἰσθανόμεθα ἡμεῖς καὶ ἀρχὰς τῷ ψυχρῷ ἐοικαμεν, εἶτα ἀποσμηχόμεθα, ἵνα λαμπρότεροι γενώμεθα, καὶ τί; πῶς αὐτὴ ἡ ἀναβάσις λελουκώς ἐσμὲν; καὶ γενώμεθα λινοῦν λαμπρὸν καὶ καθαρόν· ἐπὰν πλεκώμεθα ἐκ τὸ περίζωμα τοῦ θεοῦ, ὅταν ἀξιῶμεν κολλᾶσθαι τῷ θεῷ· οὐκ ἀποβέσται ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἀπέθετο τὸν περίζωνον λαὸν πάντα τὸν οἶκον ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον ἰερουσαλὴμ, ἐγένετο εἰς τὸ μὴ περιβαλεῖσθαι ἔτι. ὅπερ γὰρ αὐτὸς περίζωνυται). ἡμᾶς ἀντὶ ἐκείνων περιεζώσατο ὁ θεὸς· ἃ γὰρ ἀπέβαλον τὸ περίζωμα ἔμεινε γυμνὸς, ἀλλὰ ἄλλο περίζωμα ἐαυτῷ ὕφανε· τὸ

τὸ περίζωμα ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. A texuit. Hoc cinctorium Ecclesia est de Gentibus congregata, quæ scire debet, quia si prioribus non pepercit Deus, nec sibi parcet, si eum dereliquerit, si non fuerit digna lumbo ejus, si non adhærens Domino unus Spiritus fuerit in Christo Iesu, cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ἵνα ἴσῳ, ὅτι εἰ τῶν πρώτερων οὐκ ἐφείσατο ὁ θεὸς, πόσῳ πλέον ἂν δὲ αὐτὸς ἁμαρτάνοντος φείσεται, ἐὰν μὴ ἡ ἀξία τοῦ ὀσφύος τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ιβ'.

Εἰς Ϛ.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς τὸν λαόν· Τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ. πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. μέχρι δὲ· καὶ καταξάνουσιν οἱ ὀφθαλμοί ὑμῶν δάκρυα, ὅτι συντετρίβη τὸ ποίμνιον τοῦ κυρίου.

HOMILIA XII.

(*juxta Hieronymum* IX.)

De eo quod scriptum est:

Omnis uter implebitur vino. Usque ad illud: *Et deducent oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini.* Ier. 13,12. Ier. 13,17.

Eodem Interprete.

Ὃ προστάσεται ὁ προφήτης λέγειν ἀπὸ B θεοῦ, ὀφείλει ἄξιον εἶναι τοῦ θεοῦ· ὃ φαίνεται ὅτι τοῦτ' ἄξιόν ἐστι τοῦ θεοῦ, μυρόντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ γράμματος. ὥστε εἰπεῖν ἄλλον τινὰ ἀκόσμως τοῦ γράμματος, μωρία ἐστὶ ταῦτα τὰ γράμματα· διότι ὁ ἐρεῖ ψυχικός· ψυχικὸς γὰρ ἀνθρώπου ἀδέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὅρα ἐν τῷ λέξιν τί φησι· καὶ ἐρεῖς πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον. Τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ. ἄξιον ἐστω κυρίου τοῦ θεοῦ Ἰσραήλ. πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου. καὶ ἔσται, ἐὰν εἴ- C πωσι πρὸς σε. μὴ γινόντες ἀγνώσομεθα, ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου; καὶ οἱ ἀποκρινόμενοι ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ ἐστῶτες, ταῦτα φασὶ, καὶ λέγουσιν ἐγνωκέναι ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· εἰσὶν ἐν ἀσκοὶ ἐλαίου πληρούμενοι, ἢ ἄλλης ὑγρᾶς οὐσίας. ψεύδονται ἄρα, ὁ γὰρ πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· ὅπερ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ δυνατὸν ἡμῖν τῆς διανοίας δὲ τεύξεται, ἐὰν εἰσέλθωμεν τοὺς τῶν οἴνων διαφορὰς, καὶ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν. καὶ ἀκολούθως οὕτως περὶ τῶν ἀσκῶν ὀφό- D μεθα ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ. πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου· εἴτε γὰρ ἀγαθός τίς ἐστιν, ἵν' οὕτως ὀνομάσωμεν, ἐν ἀσκοῖς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι. εἴτε ἐστὶν, ὡς ἂν συγκρίσει ἀσκῶν, καὶ τῇ κρίσει τῇ περὶ αὐτῶν, μοχθηρὸς, καὶ αὐτὸς τῇ μοχθηρίᾳ αὐτοῦ πληρωθήσεται οἴνου μοχθηροῦ· πῶς οὖν ἐστιν ἀπὸ τῆς γραφῆς λαβεῖν περὶ τῶν διαφόρων οἴνων;

Quod à Deo Prophetæ jubetur ut dicat, debet dignum esse imperio Dei. Sed non videtur dignum, si maneamus in litera, & nihil altius requiramus, in tantum ut si quis rudis auditor extiterit, dicat ineptum esse Scripturis aurem accommodare, & ea cognoscere quæ in eis lectitantur. Hoc est dictum animalis: *Animalis quippe homo non* 1. Cor. 2, 14. *percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim ei est.* Consideremus ergo Dei sermonem quid jubeat: *Et dices ad populum sermonem istum; Hæc dicit Dominus Deus Israel.* Quod dicit Dominus Deus Israel, dignum quæso sit Domino Deo Israel. *Omnis uter implebitur vino. Eritque, si dixerint ad te: Nunquid cognoscentes, & non cognoscimus, quia omnis uter implebitur vino?* *Hæc respondentes, * *f.* Et si tantum literam sequuntur, & dicunt nosse se, quia omnis uter implebitur vino, falluntur. Non enim necessario sequitur, ut omnes utres impleantur vino. Sunt utres oleo pleni: sunt alii à qualibet liquentis naturę materia vacui, aut certe non pleni, Dominus autem dicit, omnem utrem implendũ vino: & populus respondit: *Nunquid cognoscentes non cognoscimus, quia omnis uter implebitur vino?* Quę quidem juxta pauperratem ingenii mei sic poterunt interpretari, si prius vini differentias prospexerimus, ut tunc consequenter tractemus, verum esse quod dictum est, quia omnis uter implebitur vino. Sive enim quis bonus est (ut ita loquar) inter utres uter, implebitur vino bonitatis suæ: sive malus juxta hoc quod malus est, malo vino implebitur. Quomodo ergo possumus de Scripturis accipere diffe-

rentias vini? Super malo vino ista conscripta sunt: *De vinea Sodomorum, & de Gomorrha, uva eorum uva fellis, botrus amaritudinis in eis, venenum draconum vinum eorum, & virus aspidum insanabile.* De bono hæc dicitur: *Calix tuus inebrians quam præclarus est?* Et sapientia convocat ad craterem suum, dicens: *Venite, manducate panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.* Est ergo vinum de Sodomis, & est quod miscuit Sapientia. Rursumque; *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco uberi*, plantata à Deo, quæ vocatur vinea Sorec, electa quidem inter omnes vineas; mirabilis autem est alia vinea Ægyptiorum, quam percutit Deus, secundum id quod scriptum est: *Percussit in grandine vineas eorum, & ficus eorum in gelu.* Consideremus ergo omnes homines figuraliter capaces esse vini, nec aliud eis possumus nomen imponere, quam capaces vini, quam utrem, & dicere, quia nequam homo plenus sit vino de vinea Sodomorum & Ægyptiorum, plenus vino inimicorum Israel: sanctus vero & is qui in virtutibus proficit, plenus sit de vinea Sorec, vino de quo scriptum est: *Calix tuus inebrians quam præclarus est*, vino quod miscuit Sapientia. Et hæc quidem intellecta ibi sint secundum nequitiam atque virtutem. Agnoscamus, quomodo omnis uter implebitur vino. Si autem nequitia, seu virtutibus impleantur utres, consequens est ut suppliciis impleantur ob nequitiam, benedictionibus ob virtutem. Exhibeant sacræ literę testimonium quo pacto tormenta, seu repromissiones vinum nuncupantur. *Accipe calicem vini meri istius, & potabis omnes gentes ad quas te mitto.* Hieremias autem hæc loquitur: super quod infert: *Et bibent, & venient, & insanient, & cadent.* Igitur supplicia in præsenti loco vinum meracum nuncupavit. *Quidam bibūt meraca vina, id est, meracis cruciatibus digni sunt; alii autem bibunt* supplicia: vina quidem non penitus meraca, sed ex parte aliqua temperata: *Calix enim in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in illud, verumtamen enfæx ejus non est exinanita; bibent ex eo omnes peccatores terræ.* Si vis ad benedictionis calicem respicere quem bibunt justi, licet sufficiat Sapientiæ testimonium, in quo ait: *Bibite vinum quod miscui vobis*: tamen vide Salvatorem ascendentem die Paschæ, grande cœnaculum, stratum atque mundatum, & agentem diem festum cum Discipulis suis, illumque eis calicem propinantem, de quo in Evangelio *non quod. *quod miscuerit eum, & ita tradiderit; Je-

Deuter. 32 32.
Psalm. 22. 5.
Prov. 9. 5.
Esaiæ 5, 1.
Psalm. 77. 47.
Psalm. 22. 5.
Ier. 25. 15.
MSS R. Bibent meraca vina
MS. R supplicia non penitus meraca
Psalm. 74. 8.
Prov. 9. 5.
Luc. 22. 12

ὡσὲι μὲν τῶν χειρόνων τοιαῦτα γέγραπται· ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κλήματις αὐτῶν ἐκ γομόρρας. ἡ σαφυλὴ αὐτῶν σαφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτοῖς· θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος· ὡσὲι δὲ τῶν κρειττόνων τὸ ποτήριόν σε μεθύσκον με ὡς κράτιστον· καὶ ἡ Σοφία συγκαλεῖ ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς κρατῆρα λέγουσα· ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν· ἔστιν δὲ οἶνος ἀπὸ Σοδόμων, ἔστιν οἶνος οὗ ἡ Σοφία κίρνησι· καὶ πάλιν· ἀμπελος ἐβλήθη τῷ ἰσραὴλ μόνῳ ἐν κήπῳ, ἐν τόπῳ τινὶ πεφυτευμένῃ τῷ τοῦ θεοῦ, ἡ καλαμένη ἀμπελος σωρὴκ, ἐκλεκτή τις οὖσα καὶ θαυμασή· ἔστι δέ τις καὶ ἀμπελος ἀγρωπίων, ἣν παίδευσεν ὁ θεός· ᾗ τὸ γεγραμμένον· ὅτι ἐπάταξεν ὁ θεὸς ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν πάχνῃ· καταγνόντων δή μοι πάντας ἀνθρώπους εἶναι τροπικῶς νοεῖν χωρητικοὺς οἴνου. καὶ ὀνομάζω αὐτοὺς ᾗ ἕξιν ἀσκούς, καὶ λέγω, ὅτι ὁ μὲν φαῦλος πεπλήρωται οἴνου ἀμπέλου Σοδόμων, πεπλήρωται οἴνου ἀγρωπίου, καὶ οἴνου τῶν ἐχθρῶν ἐκ ἰσραὴλ· ὁ δὲ ἀγαθὸς, καὶ ὠφελίμως πεπλήρωται οἴνου ἀπὸ ἀμπέλου σωρὴκ, καὶ οἶνος, ὡσὲι ἐγέγραπται· τὸ ποτήριόν σε μεθύσκον ὡς κράτιστον· καὶ πάλιν πεπλήρωται οἴνου ὁ ἅγιος, ἀφ' ἑκέρασεν ἡ Σοφία· ταῦτα μὲν ἔν νοείσθω μοι ᾗ τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ἵνα θεωρηθῇ τὸ πᾶς ἀσκὸς οἴνου πλησθῇ· εἰ δὲ δεῖ ἰδεῖν καὶ τὰς διὰ τὴν κακίαν καὶ διὰ ἀρετὴν, κολάσεις μὲν τὰς διὰ τὴν κακίαν, βλάβας δὲ καὶ ἐπαγγελίας τὰς διὰ τὴν ἀρετὴν, ὡσαύτως ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἵνα τρόπον αἱ κολάσεις καὶ αἱ ἐπαγγελίαι οἰονεὶ λείπωσι. λάβε τὸ ποτήριον ἐξ οἴνου ἐξ ἀκράτου τινὸς, καὶ ποίησον πάντα τὰ ἔθνη, ὡσὲ ἃ ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε ὡσὲ αὐτούς· ἱερεμίας ταῦτα λέγει ᾧ ὑπῆρξεν· καὶ πίονται, καὶ ἐξεμέσονται, καὶ ἐκμανήσονται, καὶ πεσοῦνται· ὁρᾶν τὰς κολάσεις ὠνόμασεν ἐνταῦθα οἶνον ἀκρατον, οἱ πίνουσιν, οἱ ἀκράτα οἶνα. τινές, ἀκράτα κολάσεως ἄξιοι· εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι οἱ πίνοντες κολάσιν οὐκ ἀκρατον, ἀλλὰ κεκερασμένον· ποτήριον γὰρ ἐν χειρὶ κυρίου οἶνος ἀκράτου πλῆρες κεράσματος· ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη, πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς· εἰθέλεις καὶ ποτήριον βλάβας ἰδεῖν ὁ πίνουσιν οἱ δίκαιοι, ἥκει μὲν ἐν καὶ τὸ τῆς Σοφίας, ἐφ' ᾧ ἔλεγε· πίετε οἶνον ὃν ἐκέρασα ὑμῖν· ἰδὲ δέ μοι καὶ τὸν ζωτῆρα ὡσὲ τὸ πάσχα ἀναβαῖνον εἰς ἀνώγαιον μέγα ἐστρωμένον, καὶ κεκοσμημένον, καὶ ἑορτάζοντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ διδόντα αὐτοῖς τὸ ποτήριον, φέρε δὲ γε-

γέγραπται, οὐχ' ὅτι οὐκέρασεν· ὁ ἰησοῦς γὰρ εὐφραίνων τοὺς μαθητὰς ἀκράτῳ εὐφραίνει, καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε, πίετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἐὰν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. καὶ ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐ μὴ πίω αὐτὸ ἀπὸ τοῦ νῦν, ἕως αὐτὸ πίω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ· ὁρᾷς τὴν ἐπαγγελίαν, τὸ ποτήριον τῆς καινῆς διαθήκης οὖσαν; ὁρᾷς τὰς κολάσεις ποτήριον οἴνου ἀκράτου; καὶ ἄλλο εἶδος κολάσεως ποτήριον κεκερασμένον, ὥστε ἑκάστῳ κιρνᾶσθαι κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς χρηστῆς πράξεως ἀναμεμιγμένης μοχθηρᾷ πράξει ἀπίθ· νόει δέ μοι τοὺς μὲν πάντη ἀλλοτρίους τῆς θεοσεβείας, καὶ μηδαμῶς προσέχοντας αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς ἔτυχε ζῶντας, πίνοντας τὸν ἄκρατον οἶνον, περὶ οὗ παρεθέμεθα τὰ ἀπὸ τοῦ ἱερεμίου. τοὺς δὲ μὴ πάντη ἀποστάντας, καὶ ἁμαρτωλοὺς, * ἀλλ' ἀξίους τοῦ ποτηρίου τῆς καινῆς διαθήκης, ποιοῦντας ὅτε μὲν χρηστοτέρας, ὅτε δὲ ἐναντίας οἶνον πίνοντας ἀκράτου κεράσματος. ἔκλινε γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη· νόει μοι τὸ ποτήριον τῶν ἀγαθῶν σου ἔργων ἐν τῇ μίᾳ χειρὶ τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ βούλῃ τολμηρότερόν με εἰπεῖν. ἔστω ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ θεοῦ τὸ ποτήριόν σου τῶν χρηστῶν ἔργων, ἐν τῇ ἀριστερᾷ δὲ χειρὶ τοῦ θεοῦ τὸ ποτήριον σου τῶν ἁμαρτημάτων· ὅταν οὖν μέλλῃς κολάσεσθαι διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἐπεὶ καὶ χρηστότερά σοι ἔργα, γεγένηται ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου ἐστὶν οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος. καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, εἰς τὸ ἐν τῇ δεξιᾷ· οὔτε γὰρ μόνον δύνασαι πιεῖν τὸ τῶν ἀγαθῶν ποτήριον, ὡς οὐ μόνον ἀγαθὰ ἔργα πεποιηκώς. οὔτε δύνασαι πιεῖν μόνον τὰ τῶν ἁμαρτημάτων ποτήριον, χρηστὰ γάρ σοι πέπρακταί τινα. διὰ τοῦτο ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἔργων σοῦ κιρνᾶταί σοι ὁ θυμὸς, καὶ ἡ κόλασις, ἵνα ἤτοι ὑδαρέστερον τὸ τῆς κολάσεως ᾖ σοι, ἢ δριμότερον καὶ * ἐπιπινώτερον· κατὰ τὴν ἀναλογίαν γὰρ, ὡς προεῖπον, τῶν ἁμαρτημάτων συγκρινομένων τοῖς ἀγαθοῖς ἀμβλύνεται πῶς, ἢ οὐκ ἀμβλύνεται ὁ ἀπὸ τοῦ ποτηρίου τῆς ὀργῆς * ποσῶς διδομένης ἑκάστῳ τῶν ἁμαρτημάτων· ἐὰν δὲ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ᾖς ὅλος, λέγεις· ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι· πᾶς οὖν ἀσκὸς, εἴτε καλὸς, εἴτε μοχθηρὸς πληρωθήσεται οἴνου, καὶ κατὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἀσκοῦ οἶνος βληθήσεται εἰς τὸν ἀσκὸν κατὰ τὸν λόγον τῶν ἐνταῦθα ὀνομαζομένων ἀσκῶν. ἔλαιον οὖν οὐ βάλλεται εἰς τοὺς ἀσκοὺς, οὐδὲ ἄλλη τις ὑγρὰ ὕλη· ἀλλὰ πάντα ἀσκὸν δεῖ οἴνου πληρωθῆναι· εἶτα διδάσκει διὰ τοὺς ἁμαρτήσαντας, ὅσον κατὰ τὸ ῥητὸν, ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ τότε καὶ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ποταποῦ οἴνου μέλλει πληροῦν ὁ θεὸς τοὺς ἀσκοὺς

A sus enim lætificans Discipulos meracum eis poculum propinat, & dicit: *Accipite & bibite: Hic est sanguis meus qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunq; bibetis, in meam commemorationem.* Et: *Amen dico vobis, non bibam illud amodo, donec bibam illud vobiscum novum in regno Dei.* Vides calicem Novi Testamenti? vides calicem suppliciorum quem supra exposuimus, vini meri plenum esse? Est & alius calix, qui pro compensatione bonorum actuũ, seu malorum tibi miscetur & traditur. Intellige enim mihi eos qui penitus à pietate discedunt, & ex omni parte religioni adversantur, in tantum ut fortuito, & pecudum more vivant, bibentes calicem vini meri, quem de Hieremiæ libro protulimus: eos vero qui non penitus recesserunt, sed cum sint peccatores, & indigni judicentur calice Novi Testamenti, & faciant sæpe bona opera, sæpe contraria, bibentes calicem mero mixtum. *Inclinavit enim Deus ex hoc in illud.* Quid est quod ait; *ex hoc in illud?* duo pocula video. *Inclinavit ex hoc in illud, veruntamen fæx ipsius non est exinanita.* * Amodo adverte calicem bonorum operum in una manu Domini. Sin autem pateris aliquid me audacius dicere; sit in dextra manu ejus calix virtutum, sit in sinistra vitiorum. Cum igitur cœperis propter peccata torqueri, quia & bona opera fecisti, calix in manu Domini est vini meri plenus mixto, & inclinavit ex hoc in illud: id est, de eo qui erat in dextera, in illum qui in sinistra continebatur. Neque enim potes bonorum tantum calicem bibere, quasi bona tantummodo feceris: neque rursum peccatorum tantum, quia & bona aliquando gessisti. Idcirco inclinavit ex hoc in illud, ut juxta compensationem operum tuorum misceatur tibi supplicium aquatius, seu meracius, & secundum merita tua; aut obtundatur iræ divinæ aculeus, aut exacuatur. Si vero bonus fueris, & Dei mandata servaveris, attende, quid dicas: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Omnis igitur uter, sive bonus, sive malus, implebitur vino qualitatis suæ, nec oleum mittitur in eum, aliudve quid liquens, nisi Sodomorum, aut Sorec. Deinde docet interim, ut literam sequamur, propter eos qui peccaverunt in Hierusalem, & in Judæa illo tempore morabantur, quali vino istiusmodi

Matth. 26. 27.
1. Cor. 11. 24.
Matth. 26. 28.
Psalm. 74. 9.
MSS. R. animadverte
Psal. 115. 13.

* χρ. ἀναξίους
* ἐπιπινώτερον.
* ἐκ. ποτῶς διδόμενος

utres

utres implendi sunt. Sequitur enim: *Si di-*
Ier. 13, 12. *xerint ad te: Numquid cognoscentes non cognoscimus, quia omnis uter implebitur vino? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Ecce ego impleo omnes inhabitantes terram istam, & Reges & filios David qui sedent super sedem ejus, & sacerdotes ebrietate.* Nulli parcit qui punitu-
rus est peccatores. Non quia Prophetes, nõ quia Sacerdos quis vocatus est, à suppliciis
1. Cor. 16, 11 liberabitur. *Hæc autem de illis commemorantur*, ut ait Apostolus, *scripta sunt propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt.* Si quis ergo & in his sacerdotibus, in nobis dico Presbyteris, sive in his qui circumstant po-
* MS. R. Zaconibus pulum Levitis, id est * Diaconibus, peccaverit, sustinebit supplicium quod nunc per Prophetam Dominus comminatur; quomodo è contrario quædam sunt sacerdotales benedictiones, de quibus Deo tribuente, post istius loci expositionem, cum ad Numerorum librum ventum fuerit, disputabimus: Ibi quippe de Sacerdotibus quæ-
Ierem. 13, 13, 14. dam scripta sunt: *& Sacerdotes igitur, & Prophetas, & Iudam, & omnes habitantes Hierusalem testatur Deus de vino inebriandos, & dispergendos virum à fratre suo, & patres à filiis.* Quæ quidem (ut mihi videtur) sic sunt intelligenda: Justos quidem congregat Deus & peccatores separat. Denique idcirco quamdiu non sunt commoti ab Oriente homines, non sunt dispersi. Quando autem sunt moti ab Oriente, & ait homo ad proxi-
Gen. 11, 4. mum suum: *Venite, ædificemus civitatem & turrem, cujus caput pertingat usque ad cœlum:*
Gen. 11, 7. 9. Deus locutus est, dicens: *Venite, descendamus, & confundamus ibi linguas eorum.* Et post pusillum subinfert: *Et dispersit eos Deus inde à facie omnis terræ.* Populus quoque Israel antequam peccaret, in Judæa erat; post peccata in universum orbem dispersus est. Tale mihi quiddam & de bonis hominibus intellige. Est quædam Ecclesia primitivorum, eorum scilicet qui conscripti sunt in cœlestibus, ubi mons Sion, & civitas viventis Dei Hierusalem cœlestis. Beati qui illuc congregabuntur. Peccatores autem dividentur ab invicem, ut etiam in hoc excruciatione pariter torqueantur. Scio quosdã Reges, eos qui imperio suo insidiati sunt ad desertas insulas deportare solitos, & pro magnis suppliciis hoc jubere, ne in uno lo-
* l. f. pœnam co exilii * penuriam sustineant; sed in aliam partem orbis uxor, in aliam liberi exterminentur, ut ne in calamitatibus quidem suis

A τούτους τοὺς ἁμαρτωλούς· γέγραπται γάρ. ἐὰν εἴπωσι πρός σε. μὴ γνῶντες οὐ γνωσόμεθα, ὅτι πᾶς ἀσκὸς πληρωθήσεται οἴνου; καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς. τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ πληρῶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην, καὶ τοὺς βασιλεῖς τοὺς καθημένους υἱοὺς τοῦ δαβὶδ ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἱερεῖς· οὐδενὸς φείδεται ὁ μέλλων κολάζειν. οὐκ ἐπεὶ προφήτης τις ἐχρημάτισεν, ἔχει δὲ ἁμαρτήματα, οὐ πληρωθήσεται τῶν λεγομένων ἀπειλῶν· οὐκ ἐπεὶ ἱερεύς
B τις ἐχρημάτισε, καὶ ἔδοξεν ὑπεροχὴν ὀνόματος ἔχειν τιμιωτέραν παρὰ τὸν ὅλον, φείδεται αὐτοῦ ὁ θεός, ὥστε αὐτὸν μὴ κολασθῆναι ἁμαρτήσαντα· τὰ δὲ περὶ ἐκείνων ἀναγεγραμμένα, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐγράφη δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν· εἴ τις οὖν καὶ ἐν τούτοις τοῖς ἱεροῦσι. δείκνυμι δὲ τοὺς πρεσβυτέρους ἡμᾶς. ἢ ἐν τούτοις τοῖς περιεστηκόσι τὸν λαὸν λευίταις. λέγω δὲ τοὺς διακόνους. ἁμαρτάνει, ἕξει ταύτην τὴν κόλασιν· ὡς πάλιν εὐλογίαι τινές εἰσιν ἱερατικαὶ, περὶ ὧν θεοῦ διδόντος οὐ μα-
C κρὰν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ λόγου τοῦ προφητικοῦ, εἰσόμεθα ἀναγινωσκομένων τῶν ἀριθμῶν. περὶ γὰρ ἱερέων ἐκεῖ τινα μέλλει λέγεσθαι· καὶ τοὺς ἱερεῖς οὖν, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὸν ἰούδαν, καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἱερουσαλὴμ, φησὶν ὁ θεὸς, πληρῶ μεθύσματος, καὶ διασκορπιῶ αὐτοὺς, ἄνδρα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ· καὶ ταῦτα δὲ οὕτω νοήσωμεν· τοὺς μὲν δι-
D καίους συνάγει ὁ θεὸς, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς διασκορπίζει· διὰ τοῦτο καὶ ἡνίκα μὲν οὐκ ἐκινοῦντο ἀπὸ ἀνατολῶν οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἐσκόρπισεν αὐτοὺς ὁ θεός. ὅτε δὲ ἐκίνησαν ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ εἶπεν ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· δεῦτε, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν, καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ. φησὶν ὁ θεὸς περὶ τούτων. δεῦτε, καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν. καὶ συγχεῖται ἕκαστος, καὶ ἐπί τινα τῆς γῆς τόπον διασκορπίζεται· καὶ ὁ λαὸς δὲ ὁ τοῦ ἰσραὴλ μὴ ἁμαρτάνων μὲν, ἐν
E τῇ ἰουδαίᾳ ἦν· ἁμαρτήσας δὲ διασκορπίζεται, ἔπειτα ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, καὶ διασπείρεται πανταχοῦ· τοιοῦτόν τι μοι νόει καὶ περὶ πάντων ἡμῶν· ἔστι τις ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ὅπου σιὼν ὄρος, καὶ πόλις θεοῦ ζῶντος ἱερουσαλὴμ ἐπουράνιος. οἱ μακάριοι ἐκεῖ συναχθήσονται, ἵνα ὁμοῦ ὦσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ κολάζονται, τοῦ μὴ εἶναι μετ' ἀλλήλων οἱ ἁμαρτωλοί οἶδά τινας ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὑπὲρ κολάσεως βουλομένους νήσῳ τινὶ παραδοῦναι τοὺς οἰκείους τῶν λυπησάντων τὴν βασιλείαν, καὶ διασκορπίσαντας ἐνταῦθα μὲν τὴν γυναῖκα, ἐνταῦθα δὲ τὸν ἕνα υἱὸν, εἶτα ἀλλαχοῦ τὸν ἕτερον· ἵνα μηδὲ ἐν τῇ συμφορᾷ ἀπολαύσωσιν

σωσιν ἡ μητὴρ ἢ υἱὸς, ἢ ὁ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφῷ· τοιοῦτον πάσχει καὶ ὁ θεὸς τὸν ἁμαρτωλόν· πικρότερόν τινα κολάσασθαί σε δεῖ τὸν ἁμαρτωλὸν οἰκονομοῦμεν· διὰ τοῦτο ἢ θεὸς, ἵνα παιδευθεὶς σωθῇς· ὥσπερ ὅταν ἐγὼ βασανίσαι ἁπλῶς θέλων τὸν κολαζόμενον διὰ σὲ οἰκτείρω ἢ ἰδὼν κολάζεις, ἀλλ' ἵνα τοῖς πόνοις αὐτὸν ὑπαγάγῃς· ἕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς μὴ ὑπακούοντας τῷ λόγῳ, τοὺς μὴ θεραπευθέντας παιδεύσει, τοῖς ἀπὸ μαστιγμάτων πόνοις, ἐπεὶ παιδεία ἐστὶ βάλλει, καὶ τὸ ἐιρημένον· διὰ παντὸς πόνου καὶ μάστιγα παιδευθήσῃ Ἱερουσαλήμ. ἵν' ἐν αὐτῇ ὁ παιδευόμενος πόνῳ, διασκεπίζονται οἱ πονοῦντες ἀπ' ἀλλήλων, ὡς μὴ εἶναι ἅμα τοῦτο καὶ τοῦτο. ἐλύετο γὰρ ἂν τὸ σφοδρὸν ἢ πόνου διὰ τῆς ἀμυθίας ἑνὸς ἑκάστου ἀφιστῶ ἀπὸ ἢ ἑτέρου· εἰ ὃ δεῖ ἀφαιρεῖναι τῷ λόγῳ καὶ ἄλλῳ αἰτίαν ἢ διασκεπίζεσθαι. καὶ ἔτι παραθήσομαι· κακοὶ σωόντες ἀλλήλοις τὰ κακὰ σκοπεῖσι καὶ αὔξουσιν. ὥσπερ οἱ ἀγαθοὶ συνόντες ἀγαθοῖς περὶ ἀγαθῶν σκέπτονται. καὶ καταλέγουσι· καὶ διαιρεῖται, ἡ κακὴ βελὴ ἰσχύσασα καὶ μὴ τῶν ὁμοίων, ὅτε διασκεπίζονται ἀλλήλων οἱ μοχθηροί· διὰ ἔτι οἰκονομεῖ ὁ θεὸς μὴ εἶναι μετ' ἀλλήλων τοὺς φαύλους. τάχα καὶ αὐτὴν ἀφαιροῦσιν, ἵνα μὴ σωσαυξήσῃ αὐτῷ ἡ κακία, ἀλλὰ μειωθῇ διαλυμῆνι· ταῦτα διὰ τὸ σκοπεῖ αὐτὸς, αὔξοντα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐπ' αὐτὸ, λέγει κύριος· οὐκ ἐπιποθήσω, καὶ φείσομαι, καὶ οὐκ οἰκτειρήσω ἀπὸ διαφθορᾶς αὐτῶν· τοῖς τοιούτοις ῥητοῖς ἐπισάγουσιν οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων λέγοντες. ἐρᾶς τὸν δημιουργὸν οἷός ἐστι, καὶ τὸν τῶν προφητῶν θεὸν, ὃς φησιν· ἐφείσομαι, καὶ οὐκ οἰκτειρήσω ἀπὸ διαφθορᾶς αὐτῶν. πῶς δυνατὸν ταῦτα εἶναι ἀγαθὸς. ἐὰν γὰρ λάβῃ παράδειγμα τὸν ἐπὶ καλῷ τῷ κοινῷ οὐκ οἰκτειρούμενα κεῖται, φυήσομαι ἀπὸ τοῦ παραδείγματος πεῖσαι, ὅτι πολλῶν φειδόμενος, ἐφείδετο ἑνὸς ὁ θεός· λείψομαι ὃ παράδειγμα καὶ ἰατρικὸν δεινὸν, ὅτι φειδόμενος τοῦ ὅλου σώματος ἐφείδετο μέλους ἑνὸς ἄγε. ἔσω δικαστὴς ὁ προκείμενος τοῦτο τὸ εἰρηνικὸν δημιουργήσαι, καὶ καταστάσαι τῷ ὅλῳ αὐτὸν ἔθνει τὰ συμφέροντα. προσελθέτω δέ τις προαγόμενος φωνοῦς ὡραίου τὸ ὄψιν, καλὸς ἰδεῖν. μὴ προσελθέτω ἐλεεινὸς προσφέρουσα λόγους τῷ δικαστῇ, ἵνα ἐλεηθῇ αὐτὸ γῆρας. ἡ γυνὴ τοῦτο τὸ ἀναξίως ἐλεηθῆναι παρακαλείτω, περὶ αὐτοῦ τέκνα περιεσκόπα δεέσθω. ἐπὶ τούτοις τί συμφέρει τῷ κοινῷ; ἆρα ἐλεηθῆναι τοῦτον, ἢ μὴ ἐλεηθῆ-

A perfruantur solatio, aut pater filii, aut mater filiæ, aut frater fratris. Simili modo & peccator per quandam dispensationem Dei majora solitudinis tormenta perpetitur, si solus in exilium relegetur, ut emendatus in statum pristinum redeat. Et quomodo tu propinquos vel liberos tuos non in *forti ictu, & irrationabili coërces ira, sed per verba reducere quæris ab errore, in quem incubuerant: sic Deus eos qui non poterant sermone converti, doloribus & tormentis ad id retrahit quod fuerunt, secundum Scripturam dicentem: *Per omnem dolorem &* B *flagellum emendabis Hierusalē.* Ut igitur crescat dolor pœnæ corripientis, ij qui corripiuntur, ab invicem separantur. Nam quodammodo levius fit supplicium, si plures in eodem loco constituti, mutuis se consolentur alloquiis. Si autem necesse est aliam quoq; rationem divisionis malorum introducere, etiam hanc exhibebimus. Mali cum simul fuerint, ea quæ mala sunt, cogitant, & in pristina nequitia perseverantes, augent peccata peccatis; quomodo è contrario boni cum simul fuerint, de honestis sermocinantur. Dissolvitur ergo, & ad nihilum C deducitur nequam cogitatio, cum non habuerit allocutionem alterius nequioris. Idcirco per dispensationem Dei providetur pessimos à pessimis separari. Justum quoq; & commodum est, ut à pristinis sceleribus ipsa solitudine & penuria consortii aliquando desistant: Hæc de eo quod dictum est: *Et dispergam illos, virum & fratrem ejus, &* Jerem. 13. *patres eorum, & filios eorum in idipsum, dicit* 14. *Dominus: Non requiram, & non parcam, & non miserebor ab interitu eorum.* His & istiusmodi sermonibus Hæretici assurgunt dicentes: D Videsne, qualis sit error Prophetarum, & legis Deus quid loquatur? *Non parcam & non miserebor ab interitu eorum.* Quomodo potest iste bonus esse? Accipiam ergo exemplum judicis boni pro utilitate communi quibusdam non miserentis, ut perspicere possimus, quomodo multis parcens, uni non parcat Deus: accipiam & medici, ostendens eum uni membro non parcere, ut membris omnibus parcat. Verbi quoque gratia dictum sit: Habeat judex propositum, quietem civitati, & pacem genti, cui E præsidet, providere. Huic si offeratur latro honesta forma, ætate satis integer; ex alio latere mater expansis crinibus deprecetur, ut senectutis suæ misereatur; & ex alio uxor, ne virum suum interficiat, lacrymabili voce deploret; circumstent & parvuli liberi cito orbi futuri: quid faciet judex? miserebitur latronis, annon? quid in commune

*χιλιάρχου

expedit civitati? Si misertus fuerit, revertetur homicida ad pristinum scelus: Sin vero in judiciaria severitate *permanserit, unus homo interibit, & universo populo providebitur. Sic Deus si pepercerit peccatori, & miserans ejus noluerit eum punire pro scelere, quis non accipiat licentiam? quis malorum, qui nunc saltem propter supplicia terrentur, non invadet tempus, ut expleat quæcunque voluerit, & præceps feratur in vitia? Hæc autem in Ecclesia sæpe accidentia possumus considerare. Peccavit quispiam, & post peccatum postulet communionem. Si ei conceditur quod rogat, in incommodum omnium venia procedit, & laxatis frænis sceleribus panditur via. Sin vero cum rationabili deliberatione, non ut misericors, nec rursum ut crudelis judex, sed & quasi uni providens, & de omnium salute pertractans consideraverit populi damnum in unius venia, haud dubium est, quin faciat ejici unum de Ecclesia, ut multos salvet incolumes. Age nunc considera mihi & medicum, si cesslaverit à sectione ejus vulneris, quod secandum est, si non usserit id quod indiget cauterio, videlicet propter dolores qui ex talibus remediis cõsequuntur, quomodo crescat infirmitas, & in deterius *vetus humor exuberet. Si vero (ut ita dicam) temerarius ad cultus sector accesserit, & inusserit plagam, curat eum qui secatur & uritur, quia paululum severitatis assumpsit, licet visus fuerit ægrotanti ad horam non misereri. Ita & Deus non unum hominem, sed universum curat orbem, cœlestia atque terrena, & omnia utique dispensat. Et cum hoc provideat, quod uni commodum sit, multo magis providet, quid toti mundo conducat, & hominibus universis. Providet quidem & ea quæ uni expediunt, verum ita ne unius utilitas omnium damno sit. Idcirco & ignis æternus præparatus est, & gehenna, & tenebræ exteriores: quæ omnia non tam ob eum qui puniendus est, quam propter universos homines constituta sunt. Si autem vis hujus rei testem accipere Scripturam, quod in aliorum eruditionem, licet jam desperabiles sint peccatores, & à curatione penitus alieni, torqueantur; audi Salomonem in Proverbiis dicentem: *Pestilente flagellato imprudens callidior erit.* Non eum qui flagellatur, dixit callidiorem futurum, & sapientiorem propter castigationem suam, sed insipientem à stultitia ad prudentiam converti propter supplicia pestilentis: hoc quippe ex ipso nomine calliditatis significatur, & converti eum à calliditate, dum alios cernit propter ea, quibus ipse obnoxius est, peccata cruciari. Igitur prodest nobis, si tamen digni sumus salute, ut alii in utilitatem no-

MS. R. peremerit.

MSS. R. veternus

Prov. 19. 25

ναι; ἀλλὰ ἐλεηθεὶς μὲν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐπανελθόσεται· μὴ ἐλεηθεὶς δὲ αὐτὸς μὲν ἀποθανεῖ, τὸ δὲ κοινὸν βελτιωθήσεται. ὅτως ὁ θεὸς ἐὰν φείσηται καὶ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἐλεήσῃ αὐτὸν, καὶ οἰκτειρήσῃ ὡς μὴ κολάσας αὐτὸν· τίς ἐν ἐπιτελεσθήσεται τῶν φαύλων, καὶ διὰ τὰς φόβους τῶν κολασθρίων παυόμενος τῶν ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπιτελεσθήσεται, ἐκ χειρῶν ἔσας; διαφέρει καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις νομίζειν ἐστὶν ἰδεῖν ἡμαρτέτης, ἐὰν δὲ ἐπὶ μὴ τιῶ ἁμαρτίαν ἀφεῖ κοινωνίας· ἐὰν τάχον ἐλεηθῇ, ἐπιτρέψει τὸ κοινὸν, αὔξεται ἡ ἁμαρτία ἑτέρων· ἐὰν δὲ λογισμῷ ἐκ ὡς ἀνελεήμων, ἀλλ' ὡς ὠμὸς δικαστὴς, ἀλλ' ὡς φρονίμου καὶ ἑνὸς, πλεῖον δὲ φρονίμου τῶν πολλῶν φροντὰ ἕνα, σκοπήσῃ τὸ ὠφέλιμον ζημίαν τῷ κοινῷ ἐκ τὸ κοινωνίας ἑνὸς ἐκ τὸ συγχωρήσεως ἁμαρτήματος· αὐτὸ δῆλον ὅτι ποιήσει ἐκβαλεῖν τὸν ἕνα, ἵνα σώζῃ τὰς πολλάς· ἰδὲ μοι καὶ ἰατρὸν, ἐὰν φεισόμενος ἢ τέμνειν ὅτε μὴ τέμνειν, ἐὰν φεισόμενος καυτηριάζειν διὰ τὰς πόνους τὰς ἐπακολουθούσας τοῖς τοιούτοις ἐνθήμασι, πνὰ τρόπον ἡ νόσος αὔξει, ἐκ χείρων γίνεται. ἐὰν δὲ τολμηρότερον ὀργανικὸς τῇ τομῇ καὶ τῇ καύσει, θεραπεύσει διὰ δὲ μὴ ἐλεῆσαι, διὰ δὲ δοκεῖν μὴ οἰκτίρειν, ἐκεῖνον τὸν καυτηριαζόμενον, καὶ τὸν τεμνόμενον· ὅτως ἐκ ὁ θεὸς ἐχ ἕνα ἄνθρωπον οἰκονομεῖ, ἀλλ' ὅλον τὸν κόσμον οἰκονομεῖ, τὰ ἐν τῷ ἀέρι, τὰ ἐν τῇ γῇ παντάχοῦ διοικεῖ. σκόπει ἔν τί συμφέρει ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔσι κῦ τὸ δυνατόν. σκόπει καὶ τὸ συμφέρον τῷ ἑνί, ἐ μὴν ἵνα γένηται ἐπιζημία ἐ κόσμου ἐκ ἐ ἑνὸς συμφέρον· διὰ τοῦτο καὶ πρὸ αἰώνιον ἡτοίμασται, διὰ τοῦτο καὶ γέεννα ἐτρέπισται, διὰ τοῦτο ἐστὶ καὶ σκότος ἐξώτερον, ὧν χρεία ἐ μόνον διὰ τὸν κολαζόμενον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸ κοινόν· εἰ δὲ θέλεις τιῶ γραφῶν μάρτυρα λαβεῖν, ὅτι καὶ εἰς ἑτέρων παίδευσιν οἱ ἁμαρτωλοὶ κολάζονται, κἂν ἐδέ ποτε ἀπεγνωσμένοι ὦσι πρὸς θεραπείας. ἄκουε Σολομῶντος ἐν ταῖς παροιμίαις λέγοντος· λοιμὸς μαστιγωθεὶς ἄφρων πανουργότερος ἔσαι· οὐκ αὐτὸν τὸν μαστιγωθέντα εἶπεν ἔσεσθαι πανουργότερον ἢ φρονιμώτερον διὰ τὰς μάστιγας· ἀλλὰ τὸν ἄφρονα φησὶ μεταβάλλειν ἀπὸ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν διὰ τὰς προαγομένας τῷ λοιμῷ μάστιγας· ὅτω γὰρ σημαίνεται ἐκ τὸ ὀνόματος ἐνταῦθα παιδείας· καὶ μεταβάλλει διὰ τὸ βλέπειν ἑτέρους μαστιγωθέντας ὁ ἄφρων· ὥστε ἔν συμφέρει ἡμῖν, ἐάν τε σωτηρίας ἀξιοι γενώμεθα ἢ ἄλλων κολα-

ζομένων

ζομένων, ἢ ἄλλων κόλασις· καὶ ὡς σωτήνεγ- A stram torqueantur. Et quomodo utile fuit
κε τὸ πλάπωμα Ἰσραὴλ τῇ σωτηρίᾳ τῶν peccatum Israel in salutem Gentium, sic
ἐθνῶν. ὅτως σωοίσει ἡ κόλασις τῇ ἑτέρων σω- utilis est quorundam pœna aliorum saluti.
τηρία· διὰ ἔτε ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς φησιν· ἀ Et ideo bonus & clemens Deus: *Non par-*
φείσομαι, καὶ οὐκ οἰκτειρήσω ἀπὸ διαφθορᾶς *cam*, inquit, *& non miserebor ab interitu eo-*
ἀυτῶν· ἀναγεγραμμένου δὲ ἢ ἑνὸς κεφαλαίε, *rum*. Circumscripto autem hoc capitulo,
ἴδωμεν καὶ ἕτερόν τι ἡμᾶς διδάσκει· ἀκούσατε, videamus, subsequens Scriptura quid do-
καὶ ἐνωτίσαδε, ἢ μὴ ἐπαίρεδε, ὅτι κύριος ἐλά- ceat: *Audite & auribus percipite, & nolite ex-* *Ier.13,15.*
λησε· δότε τῷ κυρίῳ θεῷ ὑμῶν δόξαν πρὶν ἢ *tolli, quoniam Dominus locutus est. Date Domi-* *16,17.*
σκοτάσαι, καὶ πρὶν τὸ πρόσκόψαι τὰς πό- B *no Deo vestro gloriam priusquam obscuret, &*
δας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά· καὶ ἀναμενεῖτε εἰς *priusquam offendant pedes vestri super montes*
φῶς· καὶ ἐκεῖ σκιὰ θανάτε, καὶ τεθήσον εἰς *tenebrosos, & sustinebitis lumen, & illic um-*
σκότος· ἐὰν ὃ μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλαύ- *bra mortis, & ponentur in tenebras. Si non au-*
σεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπε ὕβρεως· καὶ *dieritis, occulte plorabit anima vestra à facie*
καθέξουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν δάκρυα, διότι *contumeliæ, & deducent oculi vestri lacrymas,*
συνετρίβη τὸ ποίμνιον κυρίε· τίνας αὐτὸς *quia contritus est grex Domini.* Eosdem vult
βούλε) ἀκοῦσαι, καὶ ἐνωτίσαδαι, οὐκ * ἀρ- audire, & auribus percipere, non contentus,
χιμάγε κήρυκας, ὅτε τῷ ἀκοῦσαι αὐτὸς μόνον, ὅτε neque auditione solummodo, neq; aurium
τῷ ἐνωτίζεδαι· διό φησιν· ἀκούσατε, καὶ perceptione; propter quod ait: *Audite &*
ἐνωτίζεδε· εἶτα μὴ τοῦτο προσάσει αὐτοῖς *auribus percipite, &* quod his majus est, *nolite*
μὴ ἐπαίρεδαι· καὶ διδάσκει ὁ ποιητὴς· τί ἐν *extolli*, & reliqua quæ sequuntur. Quid est
τῷ ἀκοῦσαι, καὶ τί τὸ ἐνωτίσαδαι ἀπ' αὐτῆ ergo audire, & quid est auribus percipere,
τῆ λέξεως καταλούσωμεν· τὸ ἐνωτίσαδε εἰς τὰ ex ipsis sermonibus consideremus. Auribus
ὦτα δέξαδε. καὶ τὸ ἀκούσατε πρὸς ἀντιδιαστολὴν percipere est (ut mihi quidem videtur) au-
λέγεται τὸ, ἐνωτίσαδε, μήποτέ ἐστιν, ribus quæ dicuntur audire. Quod autem
εἰς τὴν διάνοιαν δέξαδε. καὶ ὅπου τῶν λεγο- C præcedit, *Audite*, si ad distinctionem ejus
μένων ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀμυδρόν ἐστιν ἀπορρητότε- præcepti dicitur, * quod postea infertur, *au-* * *MSS. R.*
ρα καὶ μυστικώτερα. ἃ ὃ αὖθις χρήσιμα τοῖς *ribus percipite*, hoc imperat ut in mentem & *ut postea*
νοῦσι πρὸ μὲν τῶν ἀπορρητοτέρων ὀλίγα λέγε- sensum ea quæ dicuntur, excipiant. Neque *infarat.*
) τε. ἀκούσατε. πρὸ δὲ τῶν αὖθις χρησίμων, vero hoc solum in loco, sed in omni Scri-
καὶ χωρὶς ἑρμηνείας δεομένων ὠφελῆσαι τὸν D ptura sunt quædam & facilia & prompta ad
ἀκροατήν. ἐνωτίσαδε· ὅλως ἔν τισι γραφαῖς intelligendum, quæ statim ut lecta fuerint,
ἐὰν ἐξεταστικῶς, ἐρευνῶμεν δόκιμοι γυμνασθησό- utilitatem legentibus tribuunt. Sunt alia
μεθα). τοῦτο μὲν ἀκούσατε, τοῦτο δὲ ἐνωτίσα- secretiora & ineffabilia, & (ut ita dicam)
δε δέχε) ἐπὰν ἐπακούσωμεν, καὶ ἐνωτισώμεθα, quibusdam obscuritatibus involuta. De his
προσάσει ἡμῖν· καὶ μὴ ἐπαίρεδε· πᾶς γὰρ igitur quæ latent & expositione indigent,
ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσε)· καὶ ὁ σωτὴρ ὃ ἐν arbitror non dictum esse: *Audite*: de his
τῷ λέγειν· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραΰς εἰ- autem quæ sine scrupulo interpretantis au-
μι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. καὶ εὑρήσετε ἀνά- ditori commoda sunt: *Auribus percipite.* Per-
παυσιν τοῖς ψυχαῖς ὑμῶν, διδάσκει ἡμᾶς τὸ curramus universas Scripturas, & probati
μὴ ἐπαίρεδαι· μὴ γὰρ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων κα- E nummularii effecti dicamus, hoc audire de-
κῶν καὶ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα πολὺ ἐν ἡμῖν ἐστιν, bemus, hoc auribus percipere. Denique
ὅτε μὲν γὰρ πάνυ ἀλόγως ἐπαιρόμεθα, καὶ ἐφ' cum audierimus & perceperimus auribus
ὧν οὐδὲ κῆ τὸ ποσὸν ἐπαίρεδαι χρή. ὅτε μὲν quæ dicuntur, non elevemur: *Omnis quippe* *Luc.18,14.*
μὴ πιθανότητα, ὅτι ἔυλογον τὸ ἐφ' ὃ ἐπαιρό- *qui se humiliat, exaltabitur*: Et Salvator no-
μεθα, ἀμελῶ ὑμεῖς καὶ ἐπ' ἐκεῖνο τὸ ἐπαίρε- ster, dicens: *Discite à me quia mitis sum, &* *Matt. 11,*
δε· ὃ ὃ λέγω ὅτως ἔσαι σαφές· εἰσί τινες *humilis corde, & invenietis requiem in animabus* *29.*
ἐπαιρόμενοι, ὅτι εἰσὶν υἱοὶ ἡγεμόνων, καὶ ὅτι *vestris*: docet nos, ne extollamur. Nam
γνώριμοί εἰσι τῶν ἀπὸ κοσμικῶν ἀξιωμάτων με- cum multis vitiis genus vexetur humanum,
γάλων, οἱ τοῖδε ὑπὸ ἀπρομαχέτῳ καὶ πράγ- hoc peccato vel maxime premitur. Nec
unus est modus superbiæ. Alius irrationa-
biliter, & stultorum more in iis effertur, quæ
magis pudore digna sunt, aut certe modum
elationis excedit. Alius quasi verisimulatione seductus super iis elevatur, quæ sibi
digna gloria putat, cum & in talibus perículosum sit gloriari. Exemplum assumam,
quo fiat manifestius. Sunt quidam in eo se
jactantes, quia filii regum sunt, & nobili
familia nati. Istiusmodi homines ne umbram quidem & imaginem elationis suæ

possunt ostendere. Sunt alii qui de eo sub-A levantur, quia potestatem habent occidendi homines; &, ut ipsi putant, ea fulti sunt dignitate, ut quorum velint capita secent. Horum gloria in confusione sua est. Alii super divitiis sibi applaudunt, non his veris, sed iis divitiis quæ deorsum sunt. Alii superbiunt super domo splendida, super possessionibus multis, in quibus universis non est penitus gloriandum. Quod autem verisimile & dignum judicatur, ut quidam putant gloriandum est, cum aliquis ob sapientiam suam elevatur, aut conscius sibi B est quia decem jam annis res venereas non tetigerit, sive ab infantia integer, castusque permanserit. Rursumq; alius erigitur, quia vincula pro Christo portaverit. Recta quidem videntur hæc omnia, & subjicienda quadam persuasione ad gloriandum; sed ne in his quidem (si tamen sequimur veritatem) rationabiliter quis effertur, quia & in rebus bonis gloriandum est sine discrimine. Paulus habuit materiam elationis, habens in se visiones, revelationes, signa, virtutes, propter labores quos Christi caussa perpessus est, propter Ecclesias quas constituit, contendens ubi Christus non erat nominatus, ibi jacere fundamentum. Hæc omnia materiæ erant gloriationum, & si sic expedit dicere, verisimilis caussa quæ honestam subjiceret jactationem. Sed quia ne in talibus quidem sine periculo est sublevari, benignus & providus Pater quomodo ei largitus est revelationes & gratias differentes, sic ad tuitionem donorum suorum tra-

2. Cor. 12. 7 didit Angelum Satanæ ut eum colaphizet, ne extolleretur: & propter hoc ter Dominum rogavit, scilicet ut ab eo discederet Angelus Satanæ, qui juxta dispensationem ei appositus fuerat. Sed respondit ei Dominus (dignus quippe erat responsione

1. Cor. 12. 9 Paulus) & dixit ad eum: *Sufficit tibi gratia mea, virtus enim in infirmitate perficitur.* Super nullo igitur gloriandum est. Sequitur quippe ruina jactantiam, Scriptura dicente:

Prov. 18. 12 *Ante contritionem elevatur cor viri, & ante gloriam humiliatur.* Et hæc quidem dicta sunt de eo quod ait: *Audite & auribus percipite, & nolite extolli, quoniam Dominus locutus est.*

Ier. 12. 16. Videamus autem & cætera: *Date Domino Deo nostro gloriam, priusquam obscuret, & priusquam offendant pedes vestri super montes tenebrosos, & sustinebitis in lumen.* Eum qui daturus est gloriam Deo, vult dare in lumine, quasi jam non possit gloriam prædicare, cum tenebræ ortæ fuerint. Quando tenebrescit, & quando non sunt tenebræ? Ope-

ματι ἀδιαφόρῳ ἐπαιρόμενοι, ὃ δὲ πιθανὸ-
τερον ἔυλογον ἔχει τὸν ὡς βαλλομένων αὐ-
τὸς ἐπὶ τῷ ἐπαίρεσθαι· εἰσὶν ἐπαιρόμενοι, ὅτι
ἐλήφασι τὸν παρ' αὐτοῖς καλούμενον, πρω-
τοπλοῦν διαύτην, ὥστε δύνασθαι ἀνθρώπων
κεφαλάς. ἡ δόξα τῶν τοιούτων ἐν τῇ ἀρχῇ
αὐτῶν ἐστιν· ἄλλοι ἐπὶ πλούτῳ ἐπαίρον-
ται καὶ ἀληθινῷ, ἀλλὰ τῷ κάτω, καὶ ἄλλοι ἐπαίρον-
ται φέρ' εἰπεῖν, ἐπὶ τῷ οἰκίδιον ἔχειν καλὸν ἢ ἀρε-
πολλάς· ὃ δὲν τούτων ἐστὶ λόγε ἄξιον, ὃ χρὴ
ἐπαίρεσθαι ἐπί τινι τούτων· τὸ πιθανὸν ὃ πρὸ
τοῦ ἐπαίρεσθαι, ὅταν τις ἐπαίρηται ὅτι ζῆλός
ἐστι, καὶ ἐπαίρεται σωφρονιστὸς ἑαυτῷ, ὅτι ἤδη
ἀπὸ δέκα ἐτῶν οὐχ ἥψατο ἀφροδισίων, ἢ καὶ
ἐκ παίδων οὐχ ἥψατο· καὶ πάλιν ἄλλος ἐ-
παίρεται, ὅτι δεσμοὺς ἐφόρεσε τοὺς διὰ χριστόν·
πιθανότης μὲν ἐστιν ἐνταῦθα ὑποβάλλουσα,
ὅτι εὐλόγως τις ἐπαίρεται· πλὴν ὅτως οὐκ ἔστιν
ὅτε ἐπὶ τούτοις εὐλόγως ἐπαίρεσθαι· παῦ-
λος εἶχε τὸν ὕλην τοῦ ἐπαίρεσθαι αὐτὸν διὰ
τὰς ὀπασίας, διὰ τὰ ὁράματα, καὶ διὰ
τὰ τέρατα καὶ σημεῖα, διὰ τὰς καμάτους ὧν
ἐκαμψε ὑπὲρ χριστοῦ, διὰ τὰς ἐκκλησίας ἃς
ἔπηξε φιλοπονήσας τὸν χριστὸν ἐκκλησίαν. ταῦτα πάντα ὕλην
τοῦ ἐπαίρεσθαι αὐτὸν εἶχε * λέγειν μὴ πιθανό- * ἐλέγ-
τητα τοῦ δεῖ τοῦ ἐπαίρεσθαι ὅτι καλῶς ἂν ἔδο-
ξεν ποιῆσαι ἐπαίρεσθαι αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ οὐδὲ
τὸ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐπαίρεσθαι ἀκίνδυνόν ἐστιν·
ὁ χρηστὸς πατὴρ, * ὃς ἐδωρήσατο αὐτῷ ὀπα- * χα-
σίας καὶ ὁράματα, * ἵνα αὐτῷ ἐν χαρίσματος
μοίρα ἔδωκεν ἄγγελον σατανᾶ, ἵνα αὐτὸν κο-
λαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται. καὶ πρὸ τούτου τοῦ
τὸν κύριον παρεκάλεσεν, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' αὐτοῦ
ὁ ἄγγελος τοῦ σατανᾶ. ὁ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα
μὴ ἐπαίρηται, δοθεὶς αὐτῷ. καὶ ἀπεκρίνατο
αὐτῷ ὁ κύριος. ἀξίως γὰρ ὑπὸ ἀποκρίσεως κυρίου
ὁ παῦλος. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις
μου. ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται·
ἐπ' ἀσθενεῖ ἓν δεῖ ἐπαίρεσθαι. ἀκολουθεῖ γὰρ πε-
σεῖν τῷ ἐπαίρεσθαι, καὶ τό. τοῦ συμπεσεῖν
ὑψηλὰ καρδία ἀνδρὸς, καὶ τοῦ δόξης τα-
πεινοῦται· ταῦτα μὲν εἰς τό. ἀκούσατε, καὶ σωθή-
σεσθε, καὶ μὴ ἐπαίρεσθε· ὅτι κύριος ἐλάλησεν·
ἴδωμεν ὅτι τίνα κελεύει ἡμᾶς μὴ ταῦτα ποιεῖν
ὅτε, φησὶ, κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν δόξαν τοῦ τε
συσκοτάσαι, καὶ τοῦ ἐπισκοτίσαι τὰς πόδας
ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ, καὶ ἀναμένητε εἰς φῶς· τὸν διδόντα δόξαν τῷ θεῷ, θέλει διδόναι
δόξαν τῷ θεῷ φωτὸς ὄντος. ὡς ἐδύνατο μὴ δόξης ἀπαγγέλλεσθαι τὸ θεῖον ἐπὰν συσκοτίσῃ,
καὶ γένηται σκότος· πότε δὲν συσκοτάζει, καὶ πότε συσκοτασμὸς γίνεται; ἐργάζεσθε

τὸ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστιν, ἐαν ἔχῃς ἐν σοὶ τὸν εἰπόντα. ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὅσον ἔτι σοὶ αὐτὸν ἔστιν, δόξαζε τὸν θεὸν ἵνα τί ὅπου δεῖ λέγεται σκοτασμός τις, καὶ χρὴ μὴ μεῖναι τὸν σκοτασμὸν τοῦτον, ἀλλὰ πρὸ τοῦ σκοτάσαι, τὴν δόξαν δοῦναι τῷ θεῷ. τάχα νοήσομεν τὸ γεγραμμένον χρησάμενοι λέξει εὐαγγελικῇ εἰρημένῃ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος, ἕως ἔχετε· ἐργάζεσθε ἕως ἡμέρα ἐστιν. ἔρχεται νὺξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι· ἡμέραν ἐνταῦθα ὠνόμασε τὸν αἰῶνα τοῦτον· ἀλλὰ δυναγκαίως προσέθηκε ἐκεῖ· οἶδα γὰρ ἐν ἄλλοις ἄλλα πάλιν δηλοῦντα· ἡμέραν ἓν ὠνόμασε τὸν αἰῶνα τοῦτον, σκότος δὲ νύκτα, τὴν συντέλειαν διὰ τὰς κολάσεις· ἵνα τί γὰρ ὑμῖν ὀπτυμεῖν ἡμέραν κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ ὁ φῶς, φησὶν ἀμὼς ὁ προφήτης· ἐὰν ἴδῃς τὸν σκυθρωπὸν μὴ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, τὸν ἐπακολουθοῦντα, ὡς ἡδὺ παντὶ τῷ χρῄζοντι τῶν ἀνθρώπων κολάζομένων ὑπὸ τῆς ἁμαρτημάτων, ὅτι ποτὲ σωφρονίσασθε τὸ προέχον. καὶ ὅταν εἴπῃ ἐδοὺ δύναται ἐργάζεσθαι τὸν θεόν· ἔγγιζε τοῖς δικαίοις προσέλαβεν ὁ λόγος θεὸν λέγων· βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖόν σου, καὶ κλείσον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἂν παρέλθῃ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς μου. ἅμα δὲ ἐν τούτοις, εἰ πῇ δύναται, πρόσεχε ὅτι εἶπεν μικρὸν ὅσον ὅσον· ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸν ὅσον μικρόν ἐστι θεῷ, οὐκ ἔστι μικρὸν ἀνθρώπῳ. χρὴ γὰρ ἐλπίζειν ὅτι ἑκάστῳ ἔστί τι μικρὸν καὶ μέγα· καὶ ἀπὸ προβάτου ἀρξήσῃ ὅτι ἑκάστῳ ἔστί τι μικρὸν καὶ μέγα· ἑκάστῳ ζῴῳ μικρὰ τροφὴ τοσόνδε, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς συστάσεως αὐτοῦ, καὶ πολλὴ τροφὴ τοσόνδε ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν πάλιν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ. καὶ ἕτως τὸ μικρὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλῳ ζῴῳ μέγα ἐστί· τὸ μικρὸν, φέρ' εἰπεῖν, ἀνθρωπίνου, πολύ ἐστι παιδίου· ἕτως μικρὸς χρόνος ἐστὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρωπίνης πᾶς καὶ ὁ τοῦ πολυχρονίου πρὸς ὅλον τοῦ παντὸς ἐνεστηκότος αἰῶνος· ἕτω δὴ καὶ τὸ μικρὸν τοῦ θεοῦ, πολύ ἐστιν ὡς πρὸς ἡμᾶς. καὶ αἰών ἐστιν ὅλος τὸ μικρὸν τοῦ θεοῦ· ἐὰν λέγῃ· ἐν βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖα σου, καὶ κλείσον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, τὸ μικρὸν ἐκεῖνο νομισέον λέγεσθαι πρὸς τὴν χρείαν τοῦ κελευομένου βαδίζειν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὰ ταμεῖα ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ αὐτὰ προστάσσοντος, ὃ μικρόν ἐστιν αὐτῷ, τὸ τάχα πολύ· εἰ γὰρ ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, δεῖτινας εἰσελθεῖν εἰς τὰ ταμεῖα ἑαυτοῦ, εἰσὶ δὲ οἷς οὐκ ἀφίεται τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ μόνου παρ' ὅλον τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλον μέλλοντα, δῆλον ὅτι τὸ μικρὸν τοῖς εἰρημένοις

A ramini donec lumen est in vobis. Lumen in te est, si habes in te dicentem: *Ego sum lumen mundi.* Quamdiu tibi lux ista oritur, clarifica Deum, sciens quia futuræ sunt tenebræ. Nec tibi expedit, ut eas opperiaris, sed antequam fiant, da gloriam Deo. Forsitan intelliges præsens capitulum, si tu Evangelio sumpseris exemplum, quod ita contexitur: *Operamini donec dies est, venit nox, quando nullus potest operari.* Diem ibi sæculum istud nuncupavit, & necessario apposuit ibi. Scio quippe in aliis locis dissonantia præsentibus ex diei vocabulo significari. Diem itaque nuncupavit sæculum istud; tenebras vero & noctem, consummationem mundi, propter supplicia quæ futura sunt. Ut quid enim nobis desiderare diem Domini? Et *ista est tenebræ & non lux*, Amos, inquit Prophetes. Si consideres post consummationem mundi lugubre illud quod passurum est universum pæne hominum genus pro his quæ peccavit, videbis quomodo tenebræ occupaturæ sint omnia, & nullus possit in illo tempore glorificare Deum. Si quidem & justis in Esaia jubetur: *Vade populus meus, in promtuaria tua intra, claude ostium tuum, & abscondere pusillum quantulum, donec ira Dei transeat.* Simul autem & in his qui potest, observet, quare dixit pusillum quantulum: *quippe hoc quantulum quod pusillum est, non est pusillum hominibus. Et debemus inspicere, quomodo singulis aut parum sit aliquid, aut magnum. Ad quod probandum etiã exemplo utimur. Unicui que animalium pro natura & modo corporis sui, aut parvus est cibus, aut magnus; & quod alii pusillum est, æque id ipsum alii multum est. Quid de animalibus loquar? in ipso quoq; homine rerum differentiæ sunt. Quod viro parum est, hoc infanti superfluit. Atque in hunc modum omne tempus vitæ humanæ, etiam si centenariam excedat ætatem, ad comparationem æternitatis breve est: unde pusillum Dei nobis multum est, & vicissim universa sæcula ad Deum relata brevissima sunt. Sic ergo dicitur: *Vade populus meus, intra in promtuaria tua, claude ostium, abscondere pusillum quantulum.* Quantulum pusillum illud non ad illius naturam refertur, qui in promtuaria sua jubetur intrare, sed ejus qui jubet, cui pusillum est hoc omne quod grande est. Si enim donec pertranseat ira Dei, oportet quosdam intrare promtuaria sua; sunt autem alii quibus non sunt dimittenda peccata, non solum in præsenti sæculo, sed etiam in futurum, manifestũ

Ioh. 8, 12.

Ioh. 9, 4.

Amos 5, 18

Esa. 26, 20

*MS. R. Quantulũ pusillum quippe hoc, quantulum pusillum est Domini, non est pusillum hominibus al quantulũ pusillum est non est pusillum hominis.

est pusillum ad ea referendum quę diximus. A

Ier.13,16. *Date itaque Domino Deo vestro gloriam.* Quomodo damus Domino Deo nostro gloriam? non verbis & vocibus tantum glorificandus est Dominus: glorifica eum in castitate, & justitia, & beneficentia: glorifica eum in fortitudine, patientia, pietate, sapientia,

*f. Si sic cæterisque virtutibus. * Sic autem est glorificandus Deus; si contraria intulero, nolo me arbitremini blasphemare. Exhibeo quippe Scripturam sensus mei testem, quomodo castus glorificet, luxuriosus inhonoret Deū.

* MSS. R. templum enim ejus quasi Rom.2,23. * MSS. R. per prævaricationem Deum inhonorat. *Qui enim templum ejus quasi Nabuchodonosor destruit atq; corrumpit, & secundum Apostolum * prævaricatur, & Deum inhonorat. Igitur glorificat Deum justus, contumeliis afficit quicunque peccator est; nam & illud quidam dubitant, an sit providentia Dei, nullam aliam ob causam nisi ob vitia nascitur. Aufer ea, abstulisti pariter & causas providentiæ destruendæ sursum ac deorsum. Qui adversum providentiam disputant, hæc dicunt: Quare tanti adulteri? quare tanti molles? quare tanti sacrilegi? quare tanti irreligiosi sunt? Atque ita contumelias in providentiam, & C offensas in Deum, & criminationes in creatorem peccatores generant. Ex quibus liquido apparet alios dare Deo gloriam, alios convitium facere, dum passionibus & vitiis

Ier.13,16. serviunt. *Date gloriam Domino Deo vestro antequam tenebrescat, & antequam offendant pedes vestri in montes tenebrosos* Sunt alii montes tenebrosi, alii lucentes. Veruntamen quia utrique montes sunt magni, montes lucentes sunt Angeli Dei & Prophetæ; Moses famulus ejus, Apostoli Jesu Christi, de

Ps.86,1. 2.Cor.10,5 quibus arbitror dici: *Fundamenta ejus in* D *montibus sanctis.* Montes tenebrosi sunt qui eriguntur adversus scientiam Dei. Zabulus mons tenebrosus est. Principes sæculi hujus destruuntur, montes sunt tenebrosi. Dæmonium lunatici, mons erat & tenebrosus:

Matth.17, 19. mons erat, de quo Salvator ait; *Si dixeris monti huic*: de lunatico quippe dæmonio sibi quæstio inciderat: & dicentibus Discipulis: *Non potuimus ejicere illud*, respondit Salvator: *Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis monti isti*, de quo quæsistis, de quo proposuistis: *dicetis monti huic: Transmigra hinc, & transmigrabit*, id est, ab homine ad locum definitum sibi. Qui ergo offendunt, non offendunt super montes lucentes, sed super montes tenebrosos, si fuerint cum zabulo, & Angelis ejus montibus tenebrosis: *Et sustinebitis in lumē* Potest quidem aptari huic

Ier 13,16. quod dicitur: *Date gloriam Domino Deo no-*

παρεκτείνῃ· ὅτε ἐν κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν δόξαν· πῶς διδόαμεν κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν δόξαν; οὐκ ἐν φωναῖς ψιλοῖς ζητῶ τὸν διδόναι κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν δόξαν, ἀλλ' ἐν περάξεσιν· ὁ δὲ δόξης δόξαν κυρίῳ τῷ θεῷ, δίδωσι δόξαν αὐτῷ, ἐν σωφροσύνῃ δοξάζων τὸν θεὸν, ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ὑπομονῇ δοξάζων τὸν θεόν· δὸς δόξαν τῷ θεῷ ἐν ἀνδρείᾳ καὶ τωμονῇ· δὸς δόξαν τῷ θεῷ ἐν ὑπομονῇ καὶ ὁσιότητι, ψ τοῖς λοιποῖς ἀρεταῖς· εἰ ὄντα ταῦτα ἔτως ἔχει, καὶ ἔτω δοξάζει τις τὸν θεόν,

B ἐὰν ἔπω τὰ ἐναντία, μὴ δόξητέ με βλασφημεῖν. μάρτυρα γὰρ προκαλοῦμαι καὶ ἐκεῖνα τὰ γεγραμμένα· ὁ σώφρων δοξάζει τὸν θεόν, ὁ ἀκολασαίνων ἀτιμάζει τὸν θεόν. τὸν γὰρ ναὸν τοῦ θεοῦ ὡς ναβουχοδονόσωρ καταστρέφει, καὶ φθείρει τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. καὶ διὰ τῆς βλασφημίας τὸν θεὸν ἀτιμάζει· λέγεις ἐστὶ καὶ αὕτη ἀποστολική· ἐκεῖνα ἀδοξίαν προσπάπτουσι τῷ θεῷ ὁ ἁμαρτωλός. καὶ τὰ τοιαῦτα προνοίας ζητεῖ, ὡς πονηρὰς διαζεύγνυσι, εἰ ἔστι πρόνοια· πρόνοια δὲ ὀδὲν ἄλλο, ὡς διὰ τὴν κακίαν. ἄνελε τὴν κακίαν, καὶ ἡ προσκοπὴ

C τῆ προνοίᾳ· ἄνω ὃ κάτω οἱ προσκόπτοντες τῇ προνοίᾳ, ταῦτα λέγουσι, διὰ τί τοσοῦτοι μοιχοί, καὶ τοσοῦτοι μαλακοί; διὰ τί τοσοῦτοι ἄθεοι, καὶ τοσοῦτοι ἀσεβεῖς; καὶ εἰσὶν οἱ ψηφίσαντες τὴν ἀδοξίαν τῇ προνοίᾳ, τὰ προσκόμματα τῷ θεῷ, τὴν βλασφημίαν τῷ κτίσαντι· τῷ κόσμῳ οἱ ἁμαρτάνοντες διδόασι δόξαν τῷ θεῷ, οἱ τὰ ἐναντία τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ ποιοῦντες διὰ τῶν ἁμαρτημάτων· ὅτε δόξαν κυρίῳ τῷ θεῷ ὑμῶν τὸν συσκοτάσαι, καὶ τὸν προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά· ἔστι γὰρ ὄρη σκοτεινὰ πλὴν ἐπ' ὄρη ἑκάτερα μεγάλα, ἑκάτερα φωτεινὰ ὄρη οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οἱ προφῆται, μωσῆς ὁ θεράπων

D οἱ ἀποστολοι ἰησοῦ χριστοῦ ταῦτα πάντα ὄρη ἐστὶ φωτεινά, καὶ τοῦτον νομίζω λελέχθαι ἐν τοῖς ψαλμοῖς, οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις· ποῖα ὄρη σκοτεινά; οἱ τὰ ὑψώματα ἐπαιρόντες κατὰ τὴν γνώσεως τοῦ θεοῦ· ὁ διάβολος ὄρος

E σκοτεινόν ἐστιν· οἱ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου, οἱ καταγέλαστοι, ὄρη εἰσὶ σκοτεινά· καὶ τὸ δαιμόνιον ὁ σεληνιασμὸς ὄρος ἦν, ἡ σκοτεινὸν ὄρος ἦν, τοῦτο ἔλεγλε ὁ σωτήρ. ἔρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· τοῦτο γὰρ σεληνιασμὸν ἔλεγε ζητοῦμεν, καὶ λέγοντων τῶν μαθητῶν. διὰ τί ἐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτὸ ἀπεκρίνατο ὁ σωτήρ. ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, τοῦτο ἐπορεύεται-

ται, τοῦτο ἐὰν ζητήσατε, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μεταβᾶθι ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται, ἔνθεν, ἀπὸ ἀρώπτε, ἐκεῖ, ἐπὶ τὸν τοπον τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ· οἱ ἐν προσκόπτοντες, ἐ προσκόπτουσιν ἐπὶ ὄρη φωτεινὰ, ἀλλὰ ἐπὶ ὄρη σκοτεινά· * ὅταν γένωμαι μὴ ἐ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ

αὐτὸ τῷ σκοτεινῶν ὀρέων, ⁊ ἀναμένητε εἰς φῶς, A *stro*, hoc quod modo infert: *Et sustinebitis in lumen.* Si dederitis Domino Deo vestro
δηλ.) μήποτε σωπάσεως τῷ· ὁ δὲ κύριος τῷ gloriam antequam contenebrescat, & an-
θεῷ ὑμῶν δόξαν πρὸ τοῦ συσκοτάσαι, πρὸ τοῦ tequam offendant pedes vestri super mon-
προσκόψαι τοὺς πόδας ὑμῶν ἐπὶ ὄρη σκοτεινά· tes tenebrosos, haud dubium quin etiam
δῆλον ὅτι, κἂν συσκοτάσῃ, ἀναμένητε τὸ φῶς, καὶ si contenebrescat, & sustineatis, lumen
τὸ φῶς ὑμᾶς λαμψάσει). ἀλλ' ὃ ἔτοι ἀν, οὐκ vos suscipiat. Alius vero dicat, nescio utrum
οἶδα πότερον ὑγιῶς νοῶν ἢ μή. ὅπ ⁊ οἱ προσκό- recte an perperam, quia & hi qui offendunt
πτοντες ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ, ἀναμένουσι πως τῆς super montes tenebrosos expectant aliquā-
ὄρεσι τοῖς σκοτεινοῖς, ἀναμένοντες τὸ ⁊ ἔλεος φῶς. do misericordiæ lumen. Hoc enim videtur
ὃ γὰρ δοκεῖ τοῦτο. καὶ ἀναμένητε εἰς φῶς· ἐ- ostendere: *Et sustinebitis in lumen.* Si autem
B τὰν γὰρ ἔλθητε ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ σκοτεινὰ, ἰδωμέν τι quis venerit ad montes tenebrosos, vide
ἐστιν ἐκεῖ, σκιὰ θανάτου· ὅτι τὰ σκοτεινὰ ὄρη οὐκ εἴ- quid ibi inveniat. Est illic umbra mortis, ibi
σκια θανάτου ἀπ' αὐτῶν σκοτεινῶν ὀρέων γλυ- tenebrosi montes, ibi umbra mortis ex ipsis
φομένη, καὶ τεθνᾶσι) εἰς σκότος· ἐὰν γὰρ μὴ ἀκούσω- montibus procreata. *Et ponentur in tenebras.* Ier.13.17.
τε κεκρυμμένως, κλαύσεται) ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ *Et nisi audieritis occulte, plorabit anima vestra*
προσώπου ὕβρεως τῶν ἀκουόντων· οἱ μὲν κεκρυμ- *à facie contumeliæ.* De his qui audiunt, qui-
μένως ἀκούσιν, οἱ δὲ καὶν ἀκούσωσιν, οὐ κεκρυμμέ- dam occulte audiunt: quidam vero cum
νως ἀκούσι· τί ἔν ἐστι τὸ κεκρυμμένως ἀκούειν. ἢ audiunt, non occulte audiunt. Quid est
C τὸ, ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν itaque occulte audire? nempe illud: *Sed lo-* 1. Cor. 2. 7.
ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ *quimur sapientiam Dei in mysterio absconsam:*
τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν· καὶ πάλιν ἀλλα- *quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam*
χοῦ λέγεται, ὅτι τὰ πλείονα τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ *nostram.* Et rursum alibi dicitur, quia *plura* Eccl.16.22
ἐστιν ἐν ἀποκρύφοις· ἐὰν ἀκούω τοῦ νόμου. ἤτοι *operum Dei sunt in absconsis.* Si audio Legem,
κεκρυμμένως ἀκούω, ἢ οὐκ ἀκούω κεκρυμ- aut occulte audio, aut non occulte. Judæus
μένως, οἰουδαῖος οὐκ ἀκούει κεκρυμμένως τοῦ νό- C quia Legem non audit occulte, in manifesto
μου. διὰ τοῦτο φανερῶς περιτέμνεται), ἐχ' εἰδὼς ὅτι circumciditur, nesciens eum qui in manife-
καὶ ἄλλη ἐχ' ἣν ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ, περιτο- sto circumciditur, Judæum non esse, neque
μή. * ὁ δὲ ἀκούων τοῦ περιτμηθήσεται· ὁ ἀκούων τοῦ eam quæ in palam est in carne circumcisio-
περὶ τοῦ πάσχα νενομοθετημένου, κεκρυμμένως nem. Qui auditor est autem circumcisionis
ἐξῆλθον τοῦ θεοῦ χριστοῦ· ⁊ γὰρ τὸ πάσχα occultæ, & in occulto circumciditur. Qui
ἡμῶν ἐτύθη χριστός· καὶ εἰδὼς τὴν ζύμην ⁊ audit Legem occulte de mysteriis Paschæ,
λογισάμενος ὁποία ἐστὶ, καὶ εἰδὼς ὅτι ἀληθής ἐστι βρῶ- ove vescitur Christo; *Pascha quippe nostrum* 1. Cor. 5. 7.
σις, μεταλαμβάνει ταύτης, κεκρυμμένως γὰρ *immolatus est Christus*; sciens carnem verbi
ἔκρυψε τὸ πάσχα· ὁ δὲ * πολὺς ἐστὶν ἰουδαῖος Dei vere cibum esse, vescitur ea. Occulte
διὰ τοῦτο τὸν κύριον ἰησοῦν ἀπέκτεινε, καὶ quippe de Pascha audivit. At vero misera-
ἔνοχός καὶ σήμερόν ἐστι τῷ φόνῳ ἰησοῦ, ἐπεὶ bilis Judæus, idcirco Dominum Jesum inter-
μὴ κεκρυμμένως μήτε ⁊ νόμου, μήτε τῶν προ- fecit, & usque in præsentem diem reus est
φητῶν ἤκουσεν· ἐὰν ἀναγινώσκῃς περὶ τῶν ἀζύ- D mortis * ejus, quia non audivit occulte Le- * l. Iesus
μων, ἐὰν ἀκούσῃ κεκρυμμένως, ἐὰν ἀκούσῃ gem & Prophetas. Si quando leges de azy-
φανερῶς τὸ * ἐντολῆς ὅτι ἐν ἡμῖν. ἐντολὴ γάρ mis potes audire occulte, potes audire &
ἐστι τὸ πάσχα, ἄζυμα ἄγεται, τὰ ἄζυμα τὰ manifeste. Quicunq; de vobis (prope quip-
σωματικὰ οὐκ ἀκούετε τὸ λεγόμενον ἐντολῆς. ἐὰν pe est Pascha) azyma celebraverit, id est azy-
μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλαύσεται ἡ ψυχὴ ma hæc corpora, non audivit mandatum
ὑμῶν· καὶ περὶ σαββάτου γυναῖκες μὴ ἀκούσα- dicens: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima*
σαι τὸ προφήτου, οὐκ ἀκούσει κεκρυμμένως, *vestra.* Et de Sabbato quædam mulierculæ
ἀλλὰ ἀκούσει φανερῶς· ἀλλοῦ) τὴν ἡμέραν ⁊ σαββάτου, ἐπανάρχουν) ἐπὶ τὰ πάθη καὶ non audientes Prophetam non audiunt oc-
E culte, sed palam die Sabbato, lavantes se,
& iterum revertentes ad egena, & infirma
elementa, quasi nondum descenderit Chri-
stus, & nos Baptismo suo laverit à legalibus
initiis in Evangelicam perfectionem. Idcir-
co diligentius attendamus, si quando Le-
gem legimus, & Prophetas, ne incidamus
in maledictionem, quæ nunc dicitur; *Nisi*
audieritis occulte, plorabit anima vestra à facie

con-

contumeliæ. Quicunq; jejunium Iudæorum, quasi ignorantes redemtionis diem post adventum Jesu Christi observatis, non auditis redemtionem occulte, sed tantummodo palam. Absconsa quippe est propitiationis auditio, scire quomodo posuerit Jesum Deus propitiationem pro peccatis nostris, & quia
1. Ioh. 2. 2. *ipse est propitio peccatis, non solum nostris, verum etiam totius mundi.* Parabolæ quoq; cum leguntur in Evangelio, & est auditor extraneus, non potest eas occulte audire. Si vero auditor fuerit Apostolus, & unus eorum qui ingrediuntur domum Jesu, accedit ad eum, interrogat de obscuritate parabolæ, & si interpretatus ei sit quæ audivit, intelligens Evangelium audis ea occulte, ut non ploret anima ejus. Eorum quippe qui occulte non audiunt, plorabit anima. Quã admirande non ait: *Plorabitis, nisi occulte*
Matth. 8. 12. *audieritis*; verum: *Plorabit anima vestra*: est
Matth. 16. 25. quippe solius animæ fletus; & forsitan iste sit, de quo Salvator ait: *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Illa quoque comminatio, qua ridentibus luctum, lacrymasque denuntiat; de hoc fletu est quem commemorat Pro-
Ier. 13. 17. pheta dicens: *Nisi audieritis occulte, plorabit anima vestra à facie contumeliæ.* Cum enim fueritis passi contumeliam, tunc plorabitis, & deducent oculi vestri lacrymas, quia contritus est grex Domini. Si consideremus statum, quomodo sit, Judæorum, & comparemus illum antiquæ felicitati, videbimus, quo pacto contritus sit grex Domini. Fuit quippe aliquando hic grex Domini; & quia indignos se judicaverunt salute, conversus
Rom. 11. 24 est sermo Domini ad Gentes. Si ergo grex ille contritus est, nos Oleaster, qui contra naturam inserti sumus in bonam olivam Patriarcharum, nonne plus debemus vereri, ne iste grex Domini conteratur? Futurum quippe est ut aliquando & iste grex conteratur, juxta illud quod à Salvatore dictum
Matth. 24 12. est: *Cum multiplicatæ fuerint iniquitates, tunc refrigescet charitas multorum*: de quibus enim hoc dicitur; *refrigescet charitas multorum*? Nonne de his qui nuncupantur Chri-
Luc. 18. 8. stiani? de quibus hic sermo est; *Veruntamen veniens Filius hominis, putas inveniet fidem super terram*? nonne de nobis? Idcirco provideamus attentius, ut per singulos dies iste grex Domini melioretur, convalescat, integer perseveret, ut omni contritione ab animabus nostris recedente* efficiamur grex
* MSS. R. efficiamur in Christo Domini in Christo Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ἀκούσητε κεκρυμμένως, κλαύσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὕβρεως· ὅτι τὴν νηστείαν τῶν Ἰουδαϊκῶν· ὡς μὴ νοήσαντι τὴν ἀληθινὴν ἡμέραν. πρεῖτε μὴ τὴν ἀπὸ χρισθὲν ἀποδημίαν. οὐκ ἠκούσατε δὲ λαθραίως κεκρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς μόνον· τὸ γὰρ κεκρυμμένως ἀκούσαντα λαθραίως, ἔστιν ἀκοῦσαι, πῶς προσέθετο ὁ Θεὸς ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν Ἰησοῦ. καὶ ὅτι αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν δὲ περὶ
B τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου· καὶ παραβολαὶ διαγγελικαὶ ἀναγινώσκονται, καὶ ὁ ἀκροατὴς ἀπλῶς ἔξω, ἀκούσεται κεκρυμμένως αὐτῶν ἀκούσεται. ἐὰν δὲ ἀκροατὴς ἀπόστολος ὢν τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν οἰκίαν Ἰησοῦ, προσέρχεται τῷ Ἰησοῦ, πυνθάνεται καὶ περὶ τῆς παραβολῆς, καὶ ἑρμηνεύει αὐτῷ Ἰησοῦς, καὶ γνοὺς ἐκεῖνος ὁ ἀκροατὴς διαγγελεῖ ἀκόων αὐτοῦ κεκρυμμένως, ἵνα μὴ κλαύσῃ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. τῷ γὰρ μὴ ἀκούοντι κεκρυμμένως κλαύσεται
C ἡ ψυχή· τί θαυμασίως οὐκ εἶπε· κλαύσεται, ἐὰν μὴ ἀκούσητε κεκρυμμένως. ἀλλά. ἡ ψυχὴ ὑμῶν κλαύσεται; ἔστι τις κλαυθμὸς μόνης ψυχῆς κλαύσης. καὶ τάχα ἐκεῖνον τὸν κλαυθμὸν διδάσκει ἡμᾶς σωτὴρ λέγων. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ λέγει. ἐὰν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε, περὶ ἐκείνου δὲ κλαυθμοῦ λέγει, δ ἀπειλεῖ καὶ ἐνταῦθα ὁ προφήτης λέγων. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε κεκρυμμένως κλαύσεται ἡ ψυχὴ
ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὕβρεως· ὅταν γὰρ ὑβρίζη-
D σθε, τότε κλαύσεσθε, καὶ καταξύσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν δάκρυα. ὅτι σωτηρίαν τὸ ποίμνιον κυρίου· ἐὰν ἴδῃ νεῦσίν τις τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ συγχύνῃ αὐτὰ τοῖς παλαιοῖς, ὁ ψεύσεται πάντα τρόπον σωτηρίαν τὸ ποίμνιον κυρίου· ἦν γὰρ δὲ ποτε ποίμνιον κυρίου. καὶ ἐπεὶ ἀναξίως ἔκριναν αὐτοὺς ἑαυτοὺς ὁ λόγος εἰς τὸ ἔθνη εἶναι ἐν ἐκείνοις τὸ ποίμνιον σωτηρίαν δὲ κυρίου, ἡμεῖς ἡ ἀγριέλαιος, ἡ παρὰ φύσιν ἐγκεντρισθεῖσα εἰς τὸν καλλέλαιον τῶν πατέρων. ἐπλέον ὀφείλομεν φοβεῖσθαι, μή-
E ποτε σωτηρίαν καὶ δὲ τὸ ποίμνιον δὲ κυρίου. μέλλει γὰρ σωτηρίαν ποτὲ λαμβάνειν τὸ ἐθνικὸν πλῆρωμα τοῦ σωτῆρος, ὅταν διὰ τὸ πλήρωμα τῶν ἀνομιῶν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. περὶ τίνων γὰρ ὁ λόγος, ἢ περὶ χριστιανῶν λεγομένων· ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ἐρεῖται; περὶ τίνων ὁ λόγος. ὅτι πλὴν ἐλθὼν ὁ υἱὸς δὲ ἀνθρώπου, ἆρα, εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; ἢ περὶ ἡμῶν ἐστι; διὰ δὲ προσέχωμεν ἑαυτοῖς πάντα προφητεύοντες, ἵνα ὁσήμεραι δὲ τὸ ποίμνιον δὲ θεοῦ βελτίωται ὑγιάζηται, θεραπεύηται, καὶ πᾶσα σωτηρία δόξῃ ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἵνα ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τελειωθῶμεν. ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ

ΟΜΙΛΙΑ ιγ'.

Εἰς Θ.

Τίς φείσε῾ται σοι ἱερουσαλήμ; καὶ τὰ ἑξῆς.

HOMILIA XIII.

(juxta Hieronymum X.)

Quis parcet super te Hierusalem? &c.

Eodem Interprete.

ΤΑ᾽ λεγόμενα πρὸς τὴν ἱερουσαλὴμ μὴ πολλῆς ἀπειλῆς νοῆσαι θέλομεν, οὕτως ἔχοντα· τίς φείσεται ἐπί σοι ἱερουσαλήμ; ἢ τίς σκυθρωπάσει ἐπί σοι; ἢ τίς ἀνακάμψει ἐρωτῆσαι εἰς εἰρήνην σε; σὺ ἀπεστράφης με, λέγει κύριος, ὀπίσω πορεύσῃ, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπί σε, καὶ διαφθερῶ σε, καὶ οὐκέτι ἀνήσω σε, καὶ διασπερῶ αὐτὰς ἐν διασπορᾷ· εἶπα, ἠτεκνώθην, ἀπορία κατέσχε με· παράδειγμα λαμβάνω, πολέμιόν τινα ἀποδειχθέντα ἐπὶ βασιλεύοντος ἐπὶ τῆς, ὅπως τῷ τοιούτῳ ἐάν μεταδιδόναι ἐλέους ἔξεστιν, ἵνα μὴ δοκῇ πᾶσι προσκρούειν τῷ καταδικάσαντι βασιλεῖ. καὶ οὐκ ἔξεστι τὸν τοιοῦτον ἐάν ἐλεῆσαι * πρόσωπα τεινόντες τινες ἐάν σκυθρωπάζοντες ἐπ᾽ αὐτῷ, ἵνα μὴ ἐπὶ τῷ σκυθρωπάζειν δοκῶσι δυσαρεστεῖν τῷ κρείττονι τοῦ βασιλέως· εἰ νενόηκας ἄρα, ἴδε μοι τὸν καταδικασθέντα ὑπὸ θεοῦ διὰ τὰς πολλὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας. καὶ ὅρα τὸν τοιοῦτον, καὶ τῶν ἐλεπόντων ἀγγέλων τῶν τεταλμένων ἐπὶ τὸ βοηθεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. οὐδενὸς ἐλεήμονος· ἕκαστος γὰρ τῶν ἀγγέλων ἰδὼν τὸν καταδικάσαντα ὅτι θεός ἐστι, τὸν ἀπροσαφέντα ὅτι δημιουργός ἐστι, τῷ φύσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὅτι ἰαύτῃ, ὥστε τὸν ἀγαθὸν θεὸν ἀναλαβόντα. ἵν᾽ ἕτως ἕποιμι. αὐτῷ τῷ ὑπὲρ ἀγαγεῖν καὶ ἡμαρτηκότος, ἕκαστος τῶν ὁρώντων ἐφείδε῾το, ἐσκυθρωπάζει, οὐκ ἐλεεῖ, οὐκ ἐπανέρχεται, ὥστε παρακαλέσαι πρὸς τὸν τοιοῦτον εἰρήνης· ἡ ἱερουσαλὴμ τοίνυν αὐτὴ· ἕτως γὰρ * λελέξε῾ται διὰ τοῦ γράμματος τοῦ ἐκείνου μὲ εἰς τὸν ἱησοῦν, καὶ τοιαῦτα πεποιηκέναι, ἵνα εἴπῃ πρὸς αὐτὸν ὁ ἰησοῦς· ἱερουσαλὴμ, ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ὁσάκις ἠθέλησα ἐπισωρεῦσαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισωρεύει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίε῾ται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καταλιπὼν αὐτὴν ἡ ἱερουσαλὴμ, ὡς καταλελειμμένην· οἱ ἄγγελοι. οἱ ἀεὶ βοηθοῦντες τῇ ἱερουσαλὴμ, δι᾽ ὧν διετάγη καὶ ὁ

EA quæ ad Hierusalem cum ingenti A
cominatione dicuntur, volumus intelligere, & ita se habentia. *Quis parcet super te Hierusalem? aut quis contristabitur super te? Quis convertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi? Aversata es à me, dicit Dominus. Retro ambulabis, & extendam manum meam super te, & disperdam te, & ultra non sinam te, & dispergam illos in dispersione. Dixi; Sine filiis effectus sum; egestas tenuit me.* Exemplum accipiam: Hostis quispiam ac perduellis contra Imperatorem hujus terræ judicatus est: ab hoc omnis misericordia aufertur; scilicet ne dum damnato quis misereturB
tur, incipiat offendere condemnantem. Sunt etiam nonnulli qui adjiciunt ad severitatem, ut non contristentur quidem super eo, id magnopere devitantes, ne per mœrorem * vultus monstrentur judicio regis offendi. Si intellexisti, considera mihi propter peccata multa à Deo condemnatum peccatorem, & vide, quomodo innumerabilibus Angelis humano generi præsidentibus, ne ab uno quidem misericordia dignus judicetur. Singuli quidem An-C
gelorum prospicientes quia Deus est qui condemnavit, quia creator est qui adversatur, & tale esse peccatum, ut misericors, & clemens quodammodo necessitatem passus sit super eum sententiam promere, non parcunt, non contristantur, neque miserentur, non revertuntur, ut rogent pro eo pacem. Hierusalem igitur quia ad priora scelera etiam hoc adjecit, ut crucifigeret Dominum meum Jesum, & in tantum surrexit scelus, ut de ea diceret Salvator: *Hierusalem, Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos, quasi gallina congregans pullos suos sub alas; & noluisti? Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta*: ideo dimissa est, & usque ad præsens tempus destituta. Angeli quippe qui semper auxiliabantur ei, per quos etiam lex Mosi tradita est, *dispositа per An-*

*MS. R, judicium regis offendant.

Matth. 23. 37. Luc. 13, 34.

Galat. 3. 19

gelos in manu mediatoris, deseruerunt eum, & dixerunt: Multis facinoribus oppressa, Jesum interfecit, & in Dominum nostrum misit manus. Quamdiu minora peccavit, potuimus rogare pro ea, potuimus obsecrare Dominum, potuimus parcere ei: super ista quis parcat? Si peccaverit vir, in virum exorabitur, pro eo; si autem peccaverit in Deum, quis orabit pro eo? *Grande piaculum commisit Hierusalem, grande perpetravit nefas, ideo in commotione facta est*; Et dicitur ad eam: Nos non contristamur super Hierusalem, & calamitatibus ejus, & omnis populi illius. Illorum quippe delicto salus nobis facta est ad æmulandum eos. Et quia sic peccavit, ut voce Domini diceretur: *Quis parcet super Hierusalem?* ego quoque dico ad interfectricem Domini mei: *Quis parcet super Hierusalem? & quis contristabitur super te?* Transcendam autem ad spiritalem intellectum ab humilitate literæ, viam mihi pandente ratione, ut videam, quomodo unaquæque anima, digna pace Dei Hierusalem nuncupetur. Post disciplinam quippe divinam facta es Hierusalem, quæ prius fueras Jebus. In Historia refertur, quod nomen loci istius fuerit Jebus, & postea commutato vocabulo nuncupata sit Hierusalem. Jebus autem Hebræorum posteri tradunt interpretari, *Conculcatam*. Jebus autem conculcata à fortitudinibus contrariis anima nostra transmutata est, & facta Hierusalem. *Visio pacis*. Si itaque post demutationem à Jebus in Hierusalem peccaveris, & sanguinem Testamenti, sicut quidam, & tu communem existimaveris, dicitur & de te: *Quis parcet super Hierusalem? & quis contristabitur super te?* Quis enim contristabitur, si talis fueris ut tradas Jesum? Unusquisq; nostrum quandoque peccat: maxime quæ cum peccat, ingentia in Iesum peccat. Si autem & recesserit à fide, hæc facit spiritaliter Christo, quæ corporaliter fecit Hierusalem. Quamobrem *quanto plus arbitramini deteriora mereri supplicia eum, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit in quo sanctificatur, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Si conculcasti Iesum filium Dei, fecisti convitium Spiritui gratiæ, quis parcet super te? quis contristabitur super te? quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi? Ipsum Iesum qui rogabat pariter, & præstabat ea quæ erant in pacem, *perdidit anima peccatrix, quis potest ultra rogare, conversus ad ea quæ sunt in pa-

Thr. 1. 8.

Rom. 11. 11.

Heb. 10. 29

* f. prodidit

A μωσέως νόμος, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. καταλιπέτωσαν τὴν ἱερουσαλὴμ, καὶ λεγέτωσαν τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς μεγάλα γέγονε, τὸν * ἰσραὴλ ἀπέκτειναν, ἐπὶ τὸν χριστὸν τὰς χεῖρας ἐπιβεβλήκασιν· ὅσου ἔτι μικρότερα ἦν τὰ ἁμαρτήματα, ἐδυνάμεθα ἔτι περὶ αὐτῶν ἀξιοῦν, καὶ παρακαλεῖν, ἐδυνάμεθα φείδεσθαι τῆς ἱερουσαλήμ· τίς ἐπὶ τούτῳ φείσεται; ἐὰν ἁμαρτάνων ἁμάρτῃ ἀνὴρ εἰς ἄνδρα, καὶ προσεύξεται περὶ αὐτοῦ. ἁμαρτίαν ἥμαρτεν ἱερουσαλὴμ, διὰ B τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο. καὶ λέγεται πρὸς αὐτὴν ταύτην πρῶτον. τίς φείσεται ἐπί σε ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθρωπάσει ἐπί σοι; ἡμεῖς οὐ σκυθρωπάζομεν ἐπὶ τῇ ἱερουσαλὴμ, καὶ ταῖς συμφοραῖς αὐτῆς, καὶ τοῖς γενομένοις πάντι τῷ λαῷ ἐκείνῳ. τῷ γὰρ ἐκείνων παραπτώματι ἡ σωτηρία ἡμῶν γέγονεν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. καὶ τὸ παράπτωμα αὐτῶν τηλικαύτη γέγονεν ἁμαρτία· τίς οὖν φείσεται ἐπί σοι ἱερουσαλήμ; λέγω πρὸς αὐτήν. ἀπέκτεινάς μου τὸν ἰησοῦν. C καὶ λέγω. τίς φείσεται ἐπί σοι ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθρωπάσει ἐπί σοι; μεταβαίνω ἀπὸ τοῦ γράμματος καὶ τότε ὁδὸν ἐσχηκότος, ἣν ἔδωκεν ὁ λόγος, ἐπὶ ἑκάστην ψυχὴν ἤδη ἀξιωθεῖσαν τοῦ ὁρᾶν τὴν εἰρήνην· μετὰ γὰρ τὰ μαθήματα τὰ θεῖα γέγονας ἱερουσαλὴμ, τὸ πρότερον οὖσαν ἰεβούς. δεύτερον δὲ μετέβαλε τὸ ὄνομα, καὶ γέγονεν ἱερουσαλήμ· ἰεβοὺς, φασὶν ἑβραίων παῖδες, ὅτι ἑρμηνεύεται, πεπατημένη· ἰεβοὺς οὖν, ἡ πεπατημένη ὑπὸ δυνάμεων ἀντικειμένων ψυχὴ μεταβέβληται, καὶ γέγονεν ἱερουσαλὴμ ὅρασις εἰρήνης· εἰ οὖν, ὅτε μεταβέβληκας ἀπὸ ἰεβοὺς, εἰς τὸ γενέσθαι ἱερουσαλὴμ, ἥμαρτες, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπεπάτηκας, καὶ τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης κοινὸν ὡς ἐκείνη καὶ σὺ ἡγήσω, καὶ ἐν ἁμαρτήμασι γέγονας χαλεποῖς. λεχθήσεται καὶ περί σου. τίς φείσεται ἐπί σοι ἱερουσαλήμ; καὶ τίς σκυθρωπάσει ἐπί σοι; ἐὰν γένη τοιοῦτος, ὡς προδοῦναι τὸν ἰησοῦν. ἕκαστος ἡμῶν ἁμαρτάνων, καὶ μάλιστα εἰ μείζονα εἰς ἰησοῦν ἁμαρτάνει. ἐὰν E δὲ καὶ ἀποστάτης ᾖς, ἔτι μάλιστα ταῦτα ποιεῖς τῷ ἰησοῦ πνεύματι, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ἱερουσαλὴμ σωματικῶς· διὸ πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνύβρισας· εἰ κατεπάτησας τὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνύβρισας, τίς φείσεται ἐπί σοι; τίς σκυθρωπάσει ἐπί σοι; τίς ἀνακάμψει ἐρωτῆσαι τὰ εἰς εἰρήνην σου; αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἐρωτήσαντα τὰ εἰς εἰρήνην προέδωκεν ἡ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ψυχή. τίς δύναται παρακαλέσαι ἀνακάμψας πάλιν περὶ τῆς εἰρήνης; γινώσκον-

νόσκοντες ἓν; ὅπ ἀδύνατον τὸς ἅπαξ φωτι-
σθέντας, γευσαμένους τε τ δωρεᾶς τ ἐπου-
ρανίε, καὶ μετόχους γενηθέντας πνύματ ἁ-
γίε, καὶ καλὸν γευσαμένους θεὸ ῥῆμα, δυνάμεις
τε μέλλοντ αἰῶν, καὶ παραπεσόντας, πάλιν
ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἐν
ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τ θεῦ, καὶ παραδειγματίζον-
τας· πάντα περάτωμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν
λέγηται τ· τίς φείσεταί σ ὁ Ἰερουσαλήμ; καὶ
τίς σκυθρωπάσει ἐπὶ σοί; ἢ τίς ἀνακάμψει
ἐρωτῆσαι εἰς εἰρήνην σοί; καὶ πρὸς ἑκατέραν ὃ
ἑρμηνείαν τ Ἰερουσαλὴμ ἀρμόσει καὶ τ· ἐξῆς· σὺ
ἀπεστράφης μου λέγει κύριος, ὀπίσω πορεύσῃ.
ὅπ ἀπεστράφης με τὸν υἱὸν τ θεῦ. καὶ διὰ τ·
ἀπεστράφθαι τὸν υἱὸν τ θεῦ, ἀπεστράφης τὸν
θεόν· τί δεῖ καὶ λέγειν; καὶ ἐπειδὴ ἀπεστράφη ἡ
Ἰερουσαλὴμ, ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τὸν χριστὸν ἀτειθήσα-
σα νοερῶς πάντας τὸς ἀσθενοῦντας σημαίνει.
διὰ τ ὀπίσω πορεύσῃ. ἴδε γὰρ ὅτε οὐκ ὀπίσω
ἐπορεύετο, ἀλλὰ ἔμπροσθεν· νυνὶ δ ὀπίσω πο-
ρεύσεται· καὶ ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις εἰς αἴ-
γυπτον, δῆλον ὅτι ἵνα ὀπίσω πορευθῶσι· πρὸς
δ τί ἐστι τ·, ὀπίσω πορεύσῃ, ἢ τίς τις ἔμπρο-
σθεν ἐπεκτείνας ἑαυτὸν ἀφαιρήσεται μέρος ὁ δίκαιος
τὸς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται, τῆς ὀπισθεν ἐπι-
λανθάνεται· δῆλον ὅτι ἐναντίος τῷ δικαίῳ διά-
κειμαι, τῆς ὀπίσω μέμνηται, καὶ τὸς ἔμπρο-
σθεν οὐκ ἐπεκτείνεται. τῆς δ ὀπίσω μεμνημένος,
παραλύει δ ἰησοῦ διδάσκοντος καὶ λέγοντος·
μὴ γραφήτω εἰς τὰ ὀπίσω ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτ̣ D
παραλύει δ ἰησοῦ λέγοντος. ὁ βαλὼν τὴν
χεῖρα ἐπ ἄροτρον, καὶ γραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω,
εὔθετός ἐστι τῇ βασιλείᾳ τ θεοῦ· καὶ ἐν τῷ νό-
μῳ δ γέγραπται, ὅπ εἶπον οἱ ἄγγελοι πρὸς τὸν
ἐξελθόντα ἀπὸ Σοδόμων λώτ· μὴ περιβλέψῃ
εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πᾶσι τῇ περιχώρῳ.
εἰς τ ὄρος σώζε μήποτε συμπαραληφθῇς· ἡ
δὲ τ ἔχῃ διάνοιαν ἀξίαν ἀγγελικῆς πνύματος.
μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, ἀεὶ τὸς ἔμπροσθεν
ἐπεκτείνε· καταλέλοιπας σόδομα, μὴ στρέφε
εἰς σόδομα. καταλέλοιπας τὴν κακίαν & τὴν
ἁμαρτίαν, μὴ ὑπεστράφης πρὸς αὐτὴν, μηδὲ
στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ, & τηρήσεις τὴν πρω-
τέραν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν. μὴ περιβλέψῃ
εἰς τὰ ὀπίσω· οὐκ ἀρκεῖ σοι πρὸς τ· σωθῆναι, ἐὰν
μὴ καὶ τ δευτέρας ἐντολῆς ἀκόσῃς λεγούσης. μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ· εἰ δεῖ γὰρ ἀρ-
ξάμενον πρόπλειν ἐστάναι ἐν τῇ περιχώρῳ Σοδόμων. εἰ καὶ σόδομα διαβέβηκεν. ἀλλὰ δια-
βαῖνα ἀπὸ θ ἑστάναι ἐν τῇ περιχώρῳ. ζώζεσθαι εἰς τ ὄρος· καὶ τ· μὴ περιβλέψῃς εἰς τὰ ὀπί-
σω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ. εἰς τ ὄρος ζώζε, μήποτε συμπαραληφθῇς· εἰ
βούλει μὴ συμπαραληφθῆναι Σοδομίταις, μήποτε εἰς τὰ ὀπίσω στραφῇς, μήτε στῇς

A cum tibi? Scientes ergo quia *impossibile est* Hebr. 6. 3.
eos qui semel illuminati sunt, gustaverunt etiam donum cœleste, & participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, iterum crucifigentes in semet ipsis filium Dei, & habentes ostentui, omni labore nitamur, ne & de nobis dicatur; *Quis parcet super te Hierusalem? aut quis contristabitur super te? aut quis revertetur rogare ea quæ in pacem sunt tibi?* Ad reliquam autem interpretationem, quod sequitur, convenit: *Tu aversata es me, dicit Dominus, retro ambulabis.* Quia aversata es Filium Dei, & per hoc etiam à Deo Patre recessisti, retro ambulabis. Quid autem necesse est manifesta replicare? Hierusalem quæ quondam in Judæa erat, à qua figuraliter universi Judæi intelliguntur, quia aversata est Christum, ideo retro ambulat. Fuit quippe tempus, quando non ambulaverunt retro: nunc vero ambulant, & conversi sunt corde in Ægyptum, ut retro ambulent. Quid autem sit, retro ambulent, sive extendi in priora, considera. Justus eorum quæ retro sunt obliviscens, in priora extenditur. Peccator posteriorum meminit, priora non appetens. Qui autem posteriorum meminit, prævaricatur in legem Jesu dicentis: *Ne convertatur retrorsum tollere vestimentum suum*; Inobediens est dicto ejus; Mementote uxoris Loth, cum contemnit imperium Salvatoris dicentis: *Nemo mittens manum super aratrum, & respiciens retrorsum, aptus est regno Dei.* In Lege quoque scriptum esse reperimus, Angelos ad Loth egredientem de Sodomis dixisse: *Ne respexeris retro, & ne steteris in tota regione: in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris.* Habes & hunc intellectum dignum spiritu Dei: *Ne*, inquit, *respexeris retro*, id est, in priora extende. Dimisisti Sodomam, ne revertaris in Sodomam. Dimisisti vitia atque peccata, ne regrediaris ad ea. Ne steteris in tota regione. Etiam si præcedens imperium custodieris, de quo dicitur: *Ne respexeris retro*, non tibi sufficit ad salutem, nisi & consequens observaveris: *Ne steteris in tota regione*; non enim expedit incipienti proficere, ut stet in regionibus Sodomorum. Et si Sodomam transcendisti, & à Satanæ regione discedens, incipis liber esse supplíciis, expedit ut salveris in monte; *Ne respexeris retro, nec steteris in tota regione: in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris.* Si vis

Ierem. 15. 6

Philipp. 3. 13.

Marc. 13. 16.

Luc. 9. 62.

Gen. 16. 17.

à Sodomorum ruina non comprehendi, ne A convertaris retro, ne steteris in regione eorum, ne ad alia pergas loca, sed cum inde discesseris, ascende in montem in quo solo salus est, nomen Jesu Christi, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ἐν τῇ περιχώρῳ Σοδόμων, μηδὲ ἀλλαχῇ κλίνῃ ἢ εἰς τὸ ὄρος. ἐκεῖ γάρ ἐστι μόνον σωθῆναι· ἔστι δὲ τὸ ὄρος τοῦ κυρίου ἰησοῦ, ᾧ ἔστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

HOMILIA XIV.

(*juxta Hieronymum* XI.)

ΟΜΙΛΙΑ ιδ'.

Εἰς Θ.

Jer. 15. 10. 19. Ab eo loco in quo scriptum est: *Heu mihi ego mater*; usque ad locum in quo ait: *Si conversus fueris, restituam te.*

Οἴμοι ἐγὼ μήτηρ. μέχρι τοῦ· διὰ τοῦτο λέγει κύριος· ἐὰν ἐπιστραφῇς, καὶ ἀποκαταστήσω σε.

Eodem Interprete.

MEdici corporum ægrotantibus assistentes, & juxta disciplinam artis suæ volentes curare eos qui in infirmitatibus constituti sunt, *vident tristia, injucunda pertractant, & in alienis calamitatibus mœrore proprio conficiuntur: semper enim conversatio eorum in gemitu, semper in curis est, nunquam cum lætis consortium habent: cum vulneratis, cum his quorum carnes incommodis variis debilitantur, qui febribus æstuant, qui dolore torquentur, jugi servitio perseverant. Et si quis eorum vult implere medicinam, non indignatur, non obliviscitur propositi artis suæ postquã cum his fuerit quos sermo præfatus est. Hæc idcirco in proœmio diximus, quia & Prophetæ medici quodammodo sunt animarum, & illuc semper ire jubentur, ubi languentes sint: Luc. 9. 31. *Non enim necesse habent sani medicum, sed ii qui se malè habent.* Quod autem à deliciosis ægrotantib⁹ medici patiuntur, hoc sustinent Prophetæ ac magistri ab his qui curari nolunt. Odio quippe habentur quasi præcipientes adversum desideria languentium, quia prohibent deliciis, & cibis variis uti eos, qui cum sint infirmi, nolunt escis infirmorum vesci. Fugiunt ergo inobedientes atque languentes medicos, & maledictis atque injuriis repellunt, eaque prorsus iis faciunt, quæ faciat quis inimicis & hostibus suis. Abominantur enim eos quasi inimicos venire, quasi id tantummodo desiderantes, quomodo dolores & victus parsimonia, ex eorum dispositione nascitur; quomodo acutissimo ferro corpora secent; & execrantur eos quasi auctores tantorum cruciatuum, & non sanitatis

*MS. R. videntes eos vi xari, tristantur, injucunda

Οἱ ἰατροὶ τῶν σωμάτων τοῖς κάμνουσι γινόμενοι, καὶ ἀεὶ τῇ θεραπείᾳ τῶν καμνόντων ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες, καὶ τὸ βέλημα τῆς τέχνης τῆς ἰατρικῆς, ὁρῶσί τινα, καὶ θιγκάνουσιν ἀηδιῶν, ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς καρτεροῦντες ἰδίας λύπας, ἃς ἔστιν ἀεὶ ὁ εἰς αὐτὰ ὀνειδίσας· ἐδέποτε γάρ εἰσι μὴ ὑγιαινόντων ἀλλ' ἀεὶ μὴ τῶν τραυμάτων. μὴ τῶν νομὰς ἐχόντων, μὴ τῶν πεπληρωμένων πυῶν, πυρετῶν, νόσων ποικίλων· καὶ εἰ βούλεταί τις σείλαδος τῶν ἰατρικῶν, οὐκ ἀγανακτήσει, οὐδὲ ἀμελήσει τοῦ βουλήματος τῆς τέχνης, ἧς ἀνείληφεν. ἐπεὶ οὖν μὴ τῶν εἰθισμένων ὡς προειρήκαμεν τοῦτό μοι τὸ σύγγραμμα λέλεκται. διὰ τοῦτο καὶ τοὺς προφήτας ὁρᾶν εἶναι ἰατροὺς ψυχῶν, καὶ ἀεὶ προσδιατρίβειν ὅπου οἱ δεόμενοι θεραπείας· οὐ γὰρ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· ὅπερ ὑπάρχουσιν ὑπὸ τῶν ἀκολάστως καμνόντων ἰατροί, ὅταν πάσχωσι καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑπὸ τῶν ἀβουλομένων θεραπεύεσθαι. ἐκεῖθεν γὰρ μισοῦνται, ὡς διαστρέμματα τῶν αἱρέσεων τῆς ἐπιθυμίας τῶν καμνόντων. ὡς κωλύοντες τρυφᾶν τοὺς * ὑδέως, τοὺς δὲ ἐν νόσοις βουλομένοις μὴ τὰ ἄξια τῶν νόσων λαμβάνειν; φεύγουσιν ἐν οἱ ἀκόλαστοι τοὺς καμνόντων ἰατρούς, πολλάκις αὐτοῖς καὶ λοιδορέμενοι καὶ κακολογοῦντες αὐτούς, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντες ὁ ποιήσειεν ἂν ἐχθρὸς ἐχθροῖς. ἐπιλανθάνονται γὰρ ὅτι οἱ φίλοι, προσέρχονται ἀφορῶντες εἰς τὸ ἐπίπονον τῆς διαίτης, εἰς τὸ ἐπίπονον ἀπὸ συνήθους ἰατρῶν πληγῆς, οὐκ εἰς τὸ τέλος τὸ μὴ τὸν πόνον, καὶ μισοῦσιν ὡς πατέρας πόνων μόνον, ἐκ πόνων φερόντων ἐπὶ ὑγίειαν τοὺς ἰατρευομένους· ὁ λαὸς οὕτω ἐκεῖνος, εἰ καὶ ποικίλαν νόσον

νόσοι ἦσαν ἐν τῷ λαῷ τῷ χρήματι σαν τῷ θεῷ, ἔπεμπεν αὐτοῖς ἰατρὲς ὁ θεὸς τὸς προφήτας, εἷς τῶν ἰατρῶν ἦν ἱερεμίας ὢν· ἤλεγχε τὸς ἁμαρτάνοντας, ὑπισχνεῖτο βελόμενος τὸς κακῶς προϊσταμένους. οἱ δ' ἔδον ἀκούειν τῶν λεγομένων, κατηγόρουν δὲ τῶν προφήτου, ὡς κατηγόρουν ὑπὸ δικαστῶν ἑαυτοῖς· ἢ ἀεὶ ἐν δίκαις ὢν ὁ προφήτης ὑπ' αὐτῶν, ὅμοιον ὑπὸ τῇ προφητείᾳ αὐτὲ, θεραπευθέντων, διὰ ὃ τὸν ἰδίαν ἀπείθειαν μὴ θεραπευομένων· ἐπὶ τέτοις ὅτε μὲν λέγει· ἢ ἔπα· ὁ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίε· καὶ ἐγένετο ὡς πῦρ καιόμενον, φλέγον ἐν τοῖς ὀστέοις μου· καὶ πάσειμαι πρᾶσθαι, ὡς δυνάμενος φέρειν· ὅτε δὲ φησιν, ὁρῶν ἑαυτὸν ἀεὶ δικαζόμενον, λοιδορούμενον, ἐγκαλούμενον, ψευδομαρτυρούμενον· οἴμοι ἐγὼ μήτηρ, ὡς τίνα μὲ ἔτεκες, ἔλεγχον, ἄνδρα; ὃ δικάζονται, ἀλλὰ δικαζόμενον· καὶ οὐ διακείνονται, ἀλλὰ διακεινόμενον πάσῃ τῇ γῇ; καὶ ἐπεὶ οἱ κάμνοντες οὐκ ἤκουον αὐτῶ καλὰ συμβουλευόντος, οὐ ἰατρικῷ σοφισμῷ οὐκ ὠφέλησαν· καὶ ἐπεὶ ὁ νεζονὸς αὐτὸ τὰ πουμπικὰ ὀργύρια, οὐκ ἐβούλοντο ἀκούειν ὀκείνοι ὧν ἔλεγχε, ἵνα ὠφεληθῶσιν ὧν ἤκουσαν, φησίν· οὐδὲ ὠφέλησέ μοι οὐδείς, οὐδὲ ὠφέλησα· ἀλλὰ προσλαβὼν ταῦτα εἶπον πρὸν διηγήσωμαι τὸ· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφελησέ μοι οὐδείς· διοτὶ γάρ ἐστιν ἡ γραφή· ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλείοσιν ἀντιγράφοις· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς· ἐν δὲ τοῖς ἀκριβεστάτοις καὶ συμφωνεστοῖς τοῖς ἑβραϊκοῖς· οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ μοι οὐδείς· δεῖ οὖν καὶ τὸ κατηχημένον καὶ φερόμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διηγήσασθαι, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν ἀδιήγητον μὴ καταλιπεῖν· ἐκήρυσε τοίνυν τὸν λόγον, οὐδεὶς προσίεται τὰ λεγόμενα· ὡς καὶ ἰατρὸς προσαναπλήσας τὰ φάρμακα ἀκολάσων, καὶ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας πληρωτῶν τῷ καμνόντων. ὥσπερ καὶ ἐκεῖνο ἔλεγχε. οὐκ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδείς· τάχα αἰτιάσθαί ἐστι διὰ τὸν φιλανθρωπίαν ὧν ὠφελησόντος προσὸν ὠφελήσωσα, ὥστε γεμέας εἰς τὸ ὠφεληθῆναι καὶ τὸν λέγοντα. ἐπεὶ μακάριος ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκούοντων· ὥτως ἔν τινι ὠφέλειαν ὠφεληθείη αὖ διδάσκαλος ἀπὸ ἀκροατῶν προκοπόντων καὶ βελτιομένων. ὠφεληθείη αὖ τῷ ἔχειν καρπὸς ἐν αὐτοῖς· εἰ γὰρ καρπὸν δεῖ μὴ ἔχειν ἐν τοῖς ἀκροωμένοις τὸν λέγοντα, ὁ ὃ ἀκροώμενος παρεκδέχοιτο, καὶ ἔξω γένοιτο τῶν λεγομένων, λείπει τό· οὐκ ὠφέλησέ με οὐδὲ εἷς. ἐπεὶ μὴ ὠφέλησαν ταύτην τὴν ὠφέλειαν, ἵνα

A quæ ex doloribus redditur. Populus igitur ægrotabat variis languoribus, & misit illis medicos Prophetas Deus. Unus ex medicis & Hieremias fuit, corripiens peccatores, & convertere videns à vitiis ad virtutes. Illi vero cum deberent ea quæ dicebantur, audire, è contrario accusabant Prophetam apud judices similes sui. Ex quo factum est ut semper in calumniis & in tristitiis fuerit Hieremias, *eorum perversitatis, quantum in se fuit, curam gerens. Iuxta propriam autem incredulitatem adhuc ægrotantibus istiusmodi aliquando loquitur: *Et dixi: Non* B *loquor, neque nominabo nomen Domini. Et fa-ctum est ut ignis ardens in ossibus meis, & dis-solutus sum undique, & ferre non possum.* Aliquando autem videns se maledictis semper clamoribus, & injuriis insectari: *Heu mihi,* inquit, *mea mater, ut quid me genuisti virum, qui judicer & discernar omni terræ?* Et quia ægrotantes bene consulentem, & juxta medicinæ disciplinam audire contempserunt: *Non profui,* inquit. Rursusque quia illo spiritales pecunias commodante auditores accipere noluerunt, ut utilitatem consequerentur, & fructum ex his quæ acceperant C redderent, ait: *Neque profuit mihi quisquam.* Verum hæc anticipans locutus sum, priusquam exponerem: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Duplex quippe scriptura est: nam in multis exemplarib⁹ continetur: *Non profuit, neq; mihi profuit mihi quisquam.* In his vero quæ exemplaria veriora sunt, & cum Hebræis consonant, habetur: *Non debui, neque debuit mihi quisquam.* Oportet igitur & id quod in usu est, atque in Ecclesiis legitur, exponere; & hoc quod in Hebræis codicibus invenitur, intactum non præterire. Prædicavit Hieremias mandata divina; nemo his quæ prædicabantur, attendit. Quamobrem quasi medicus libens ac promptus medicamina languentibus tribuit, & illis non secundum artificium curantis, sed juxta voluntatem suam agentibus dicit: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Quodammodo enim beneficium consequitur ipse qui curat, si fructum sui laboris in ægrotante conspiciat, & per lætitiam mentis etiam ipse consequitur utilitatem, secundum illud E quod dicitur: *Beatus qui loquitur in aures audientium.* Hanc igitur utilitatem quam consequitur magister ab auditoribus suis, si proficiant audiendo, dum fructus ex salute eorum consequitur quodammodo: Hieremias videns de Judæis non habere se dicit: *Non profuit mihi quisquam.* Si enim debet auditoribus prodesse quod loquor, auditores verò quæ dicuntur, abjiciunt, & ego dico; *Non profui, neque profuit mihi quisquam*; quia hanc utilitatem non sum consecutus, quam consequitur is qui beatus efficitur, dum in au-

* MS. R. eorum perversitate, qui quantum in se fuit, curaverant, juxta propriam autem incredulitatem adhuc ægrotabant aliob eorum perversitatem quitantum in se fuit, curam gerebat eorum juxta propriam autem incredulitatem adhuc illis ægrotantibus istius modi Ierem. 20. 9.

* κ. ἰατρικῷ, φησίν, οὐκ ὠφέλησαν

res loquitur audientium. Potest autem & aliter intelligi. Quicunque discipulis præcipit, iste si ingeniosos & audientis naturæ habeat auditores, quanto plus præcipit, tanto plus proficit, illis interrogantibus, & de eo quod dicit sæpe quærentibus, qui sit sensus in dicto, qui ordo, quæ scripti voluntas. Unde è contrario ait: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Quia autem & alia nobis expositio residua est, propter exemplaria certiora in quibus continetur: *Non debui, neq; debuit mihi quisquam,*
Rom. 13, 7. & hunc locum consideremus. *Qui omnibus omnia restituit, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui tributum tributum, cui honorem honorem,* & universis omnia repræsentat, nulli debens aliquod officium, verbi gratia, honorans parentes ut parentes, fratres ut fratres, filios ut filios, Episcopos ut Episcopos, Presbyteros ut Presbyteros, Diaconos ut Diaconos, fideles ut fideles, catechumenos ut catechumenos; si omnia omnibus reddat, nulli debet officium. Si vero reddere debet, & non reddit, non potest dicere: *Non debui*, cum enim debuerit, non exolvit. Quod autem sequimur. *Non debuit mihi quisquam*, sic intelligendum est: Ego quidem fœnerari volui, & spiritales pecunias commodare, sed illi averterunt aures suas ab iis quæ dicebantur, neque voluerunt præbere se dociles, ut mihi deberent quæ audiebant. Idcirco non debuit mihi quisquam. Si quis enim voluerit sermones qui dicuntur audire, debitor fit eorum, & quasi debitor etiam usuras reddere exigitur. Ex quo magis expedit auditoribus accipere disciplinæ verba cum fœnore, & fieri debitores, quam non accipere, nec debere. Accusantur quippe tales dicente Propheta:
Ier. 15, 10. *Non debuit mihi quisquam.* Quod ait: *Heu mihi mea mater, quare me genuisti virum qui judicer & discernar omni terræ?* non sic existimo convenire aliis Prophetis ut Hieremiæ: multi siquidem Prophetarum post aliquod spatium, primo mali, & jam post peccata conversi, prophetare cœperunt: Hieremias vero à puero sumsit vaticinationis exordium. Et hujus rei possumus de Scripturis accipere testimonium. Esaias non audivit: *Antequam te plasmarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, sanctificavi te, & Prophetam in Gentibus posui te*: neque ait: *Nescio loqui, quia juvenis ego sum*: sed
Esai. 6, 5. visione sibi revelata ait: *Væ mihi misero, quo-*

A ὠφελήθη ἂν ἐκ τοῦ τὸν ἀκροατὴν ὠφεληθέντα, αἴτιον προκοπῆς καὶ μακαριότητος γενέσθαι τῷ ὠφελήσαντι· καὶ ἄλλως δὲ, πᾶς ὁ διδάσκων, κατ' αὐτὸ τὸ διδάσκειν, ὅσῳ συνετώτερός ἐστιν ὁ μανθάνων, ὠφελεῖται εἰς ἃ διδάσκει, εἰς ἃ μανθάνει. καὶ κρείττους γίνονται περὶ ἃ παραδιδόασι μαθήματα οἱ λέγοντες, ὅτε συνετοὶ ὄντες οἱ ἀκροαταί. καὶ οὐχ ἅπαξ ἁπλῶς παραδέχονται, ἀλλὰ ἀντιβασανίζουσι, καὶ ἐρωτῶσι, καὶ ἐξετάζουσι τὸ βούλημα τῶν λεγομένων· οὐ
B ὃν ὠφέλησα, οὔτε ὠφέλησέ με οὐδὲ εἷς· ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλη διήγησις ἀναγκαία, διὰ τὰ ἀντίγραφα τὰ ἀκριβέστερα οὕτως ἔχοντα· οὐκ ὠφείλησα, οὐδὲ ὠφείλησέ μοι οὐδείς· διηγησώμεθα καὶ οὕτως ἔχον τὸ ῥητόν· ὁ μὲν γὰρ πᾶσιν ἀποδιδοὺς τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον. τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. καὶ πᾶσι τὰ καθήκοντα ἀποδιδοὺς, ὡς μὴ ὀφείλειν τὰ καθήκοντα πρός τινας, τιμήσας τοὺς γονεῖς, ὡς γονεῖς. ἀδελφοὺς, ὡς
C ἀδελφούς. υἱοὺς, ὡς υἱούς. ἐπισκόπους, ὡς ἐπισκόπους. πρεσβυτέρους, ὡς πρεσβυτέρους. διακόνους, ὡς διωκόνους· πιστοὺς, ὡς πιστούς. κατηχουμένους, ὡς κατηχουμένους· εἰ πάντα ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, οὐκ ὠφείλησεν. εἰ δὲ ὠφείλει μὲν ποιῆσαι καθῆκον, οὐ πεποίηκε δὲ, οὐ δύναται λέγειν, οὐκ ὠφείλησα. ὀφείλων γὰρ οὐκ ἀποδέδωκε· πῶς οὖν διηγήσομαι καὶ τό· οὐδὲ ὠφείλησέ μοι οὐδεῖς; ἐγὼ μὲν ἐδάνειζον,
D καὶ διδόναι ἐβουλόμην τὰ πνευματικὰ χρήματα, ὁ δὲ ἀπεστρέφοντο ἀπὸ τῶν λεγομένων, καὶ οὐ παρεῖχον αὐτοὺς δεκτικοὺς ἵνα ὀφείλωσι. διὰ τοῦτο οὐκ ὠφείλησέ μοι οὐδὲ εἷς· τίς γὰρ παρεδέξατο τὰ λεγόμενα, ἵνα ἐκ τοῦ παραδέχεσθαι ὀφειλέτης γένηται ὧν ἤκουσε. καὶ ἀπαιτηθῇ ὡς ὀφειλέτης τῶν λεγομένων τοὺς τόκους· βέλτιον οὖν κατὰ τοῦτο λαβεῖν τὸν ἀκροατὴν ἀπὸ τοῦ λέγοντος λογικὰ ἀργύρια, καὶ ὀφείλειν, ἢ μὴ παραδεχόμενον, μηδὲ λαμβάνοντα, μηδὲ ὀφείλειν. ὡς ἐν ἐγκλήμασι γὰρ κεῖται καὶ τό. οὐκ
E ὠφείλησέ με οὐδὲ εἷς· τὸ δέ. οἴμοι μήτηρ, ὡς τίνα με ἐγένησας ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον ἐν πᾶσῃ τῇ γῇ; οὐκ οἶμαι τοῖς ἄλλοις οὕτως ἁρμόζειν προφήταις λέγειν, ὡς τῷ ἱερεμίᾳ· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ τῶν προφητῶν μετά τινας χρόνους, μετὰ τὴν κακίαν, μετὰ τὰ ἁμαρτήματα μεταβαλόντες προφητεύειν ἤρξαντο. ἱερεμίας δὲ ἐκ παίδων προφητεύει, καὶ ἔστι παράδειγμα διδόναι ἀπὸ τῶν γεγραμμένων· ἠσαΐας οὐκ ἤκουσε. πρὸ τοῦ μὲ πλάσαι ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε. καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε. προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε· οὐδὲ εἶπεν. οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν· ὅτι νεώτερον ἐγώ εἰμι. ἀλλ' ὅτε εἶδε τὴν προφητείαν ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ προφητείᾳ αὐτοῦ, εἶδε,

καὶ εἶπεν. ὀιμοι τάλας ἐγὼ, ὅτι ἀκάθαρτα χεί- A *niam compunctus sum, quia immunda labia ha-*
λη ἔχων, ἐν μέσῳ λαῷ ἀκαθάρτα χείλη ἔχον- *bens in medio populi immunda labia habentis*
τι ἐγὼ οἰκῶ, καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαὼθ *ego habito, & regem Dominum Sabaoth vidi*
εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου· καὶ ἀπεστάλη, φησὶ, *oculis meis, & missum est ad me unum de Sera-*
πρὸς με ἓν τῶν σεραφὶμ, καὶ ἥψατο τῶν χει- *phim, & tetigit labia mea, & dixit: Ecce ab-*
λέων μου· καὶ εἶπεν. ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας *stuli iniquitates tuas, & peccata tua purgavi.*
σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου, ἃς δηλονότι πρότερον *Pristina igitur peccata purgata sunt, & di-* *MSS. R. Post pristina igitur peccata dignus est effectus sancto Spiritu
ἐποίησεν· ὕστερον δὲ γέγονεν ἄξιος τοῦ ἁγίου πνεύ- *gnus effectus Spiritu sancto Esaias prophe-*
ματος Ἡσαΐας, καὶ ἐπροφήτευσε. καὶ ἐπ' ἄλ- *tavit. De aliis quoque similia si quæras, re-*
λων τοιαῦτα εὕροις ἄν· ἀλλ' ὅτι ὁ Ἱε- *peries. At non talis Hieremias, ab ipsis*
ρεμίας ἔτι ἐν ταῖς ἀργάνοις τοῦ πνεύματι τοῦ B *enim cunabulis Spiritu sancto plenus pro-*
προφητικοῦ κοσμηθεὶς, ἐν παίδων προεφή- *phetare orsus est: propter quod ait: (se-*
τευσε· διὸ ἔλεγε. τὸ κοινὸν οὖν πρῶτον διηγή- *cundum communem quippe sensum primũ*
σομαι. ὀιμοι ἐγὼ μήτης, ὡς τίνα με ἐγέννησας *debemus exponere.) Heu mihi ? mater, quare*
ἄνδρα διακρινόμενον, καὶ διακεκινούμενον πά- *me genuisti virum qui judicer & discernar ab*
σῃ τῇ γῇ; τοῦ προεμοῦ δέ τις ἐπέβαλε τῷ τοι- *omni terra?* Quidam autem hunc locum in- *MS. R. Prophetas Dei sapientiam, nec aliam esse matrem Prophetarum*
οῦτο λέγων, ὅτι ταῦτα ἔλεγε ὁ προφὴς τῷ μη- terpretans, ait, Prophetam non ad matrem
τρὶ τῷ σωματικῷ, ἀλλὰ πρὸς τὴν μητέρα corporalem hæc locutum fuisse, sed ad eam
τῶν γνησίων προφήτας· τίς ὁ γὰρ προφή- quæ generet *Prophetas: nec aliam esse ma-
τας; ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· ἔλεγεν οὖν τι. ὀιμοι ἐμοὶ μή- trem Prophetarum, nisi sapientiam Dei, ad
τηρ, ὡς τίνα με ἔτεκες ὦ σοφία; τὰ ὁ τέκνα τῆς C quam ait: *Heu mihi! mater mea*: quasi dicat:
σοφίας καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διαγέγραπται) καὶ Cur me genuisti, ô Sapientia? Filios vero
ἀποστέλλει ἡ σοφία τὰ τέκνα αὐτῆς· ἐίρηται δὲ ἐν. Sapientiæ: & alibi legimus, Scriptura dicen-
ὀιμοι ἐγὼ μήτηρ ἐμὴ σοφία, ὡς τίνα με ἔτεκες te: *Amittit Sapientia filios suos.* Heu mihi, in-
ἄνδρα διακζόμενον; τίς εἰμι ἐγὼ, ὅτι τοσοῦτον quit, mater mea Sapientia: quasi dicat: Cur
γεγένημαι, ἵνα δικάζωμαι, ἵνα διακρίνω- me genuisti virum qui judicer? Quis ego
μαι; διὰ τὰς ἐλέγχους, διὰ τὰς παιδεύ- sum qui in hoc natus sum, ut judicer atque
ξεις, διὰ τὴν διδασκαλίαν πρὸς πάντας τοὺς discernar propter increpationes, propter
ἐπὶ τῆς γῆς· ἐὰν ὁ ἱερεμίας ταῦτα λέγῃ, ὡς πρὸ correptionem, propter magisterium, dum
να με ἔτεκες ἄνδρα διακζόμενον καὶ διακεκι- corrigere nitor habitantes super terram? Si
νούμενον πάσῃ τῇ γῇ; οὐκ ἔχω διηγήσασθαι τὸν, D Hieremias dicit: Cur me genuisti virum qui
πάσῃ τῇ γῇ; ἢ τὸ πάσῃ τῇ γῇ διεκρίνετο ἱερε- judicer, & discernar terræ? non possumus
μίας· ἠβιασάμεθα ἑρμηνεῦσαι τὸν, πάσῃ τῇ γῇ, exponere quid sit, *omni terræ*, neque enim
ἀντὶ δὲ, πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ· ἢ τὸ ἐφάνη ἡ προ- ab omni terra dijudicatur Hieremias, nisi
φητεία αὐτοῦ προφητεύοντος τότε εἰς πᾶσαν forte violenter Scripturam trahentes, dica-
τὴν γῆν μήποτε ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ πρὸ τοῦ κυρίου mus positum esse, *omni terræ*, pro omni Ju-
ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ἐρρέθη, ὅτως καὶ ἐνταῦθα dæa. Nec dum quippe Prophetia ejus illo
ἐροῦμεν; ἐπεὶ ἐσημειωσάμεθα τό. ἰδοὺ τέθει- tempore in universam terram pervenerat:
κά σε εἰς ἔθνη, καὶ βασιλείας, ἐκριζῶν, καὶ nisi forte sicuti & in aliis multis locis osten-
καθαιρῶν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ dimus Hieremiam pro Domino nostro Jesu
καταφυτεύειν· ἔτι οὐκ ἐποίησεν ὁ ἱερεμίας. ἐ- Christo positum, sic & in præsenti loco in-
πεὶ ὁ χριστὸς τὰς τῆς ἁμαρτίας βασιλείας E terpretemur. Annotavimus in principio
ἐξερρίζωσε, καὶ τὰς οἰκοδομὰς τῆς κακίας κατέ- hujus libri dictum: *Prophetam in Gentibus po-*
σκαψε, καὶ ἐποίησεν ἀντὶ ἐκείνων τῶν βασιλειῶν *sui te, regna eradicare, & subvertere, & dis-*
βασιλεῦσαι τὸν δικαιοσύνῃ, καὶ τὴν ἀλήθει- *perdere, & ædificare, & plantare.* Porro Hie-
αν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν· ὥσπερ οὖν ἐκεῖνα πρὸ remias ista non fecit, sed Dominus meus
τοῦ χριστοῦ μᾶλλον ἤμελλεν ἀναφέρεσθαι ἢ πρὸ Jesus qui eradicavit regna peccati, & ædifi-
τοῦ ἱερεμίου. ὅτως ἠγέμαι καὶ ἄλλα πολλὰ, ἃ catione nequitiæ subversa, fecit in anima-
τοιαῦτα. πρῶτον λεκτέον, πρὸς ὃ. ὀιμοι, διὰ τὸ δυσφημοειδὲς δοκεῖν) ὁ σωτὴρ λέγειν, ὁ καὶ bus nostris justitiam, veritatemque regna-
ταλανίζων ἑτέρους τό, ὀιμοι. πεπαρρησιασμένον ἐστὶ τὸ ἀπὸ ὁμολογουμένων λέξεων, αἵ τινες ἐχ re. Quomodo igitur magis illa conveniunt
Christo quam Hieremiæ, sic, arbitror, & alia
plura, & hæc quæ nunc dicuntur ad Domi-
num, sunt referenda. Et primo quidem vi-
dendum est, an possit id quod incongruum,
& blasphemum videtur esse, si referatur ad
Dominum, id est: *Heu mihi mater*, Salvator
noster dicere miserans alios. Ad quod pro-
bandum exhibenda sunt testimonia, quæ
manifeste nulli alii apta sint nisi Salvatori:

quo-

quomodo videns Hierusalem fleverit super eam, quia dixerit: *Hierusalem, Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos,* & reliqua. Nec non & illa quæ manifeste à Salvatore dicuntur: *Heu mihi! quoniam factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus ad manducandum uvæ primitiva. Heu mihi anima, quia periit reverens à terra, & qui corrigat inter homines non est. Omnes in sanguine judicantur.* Venit enim ut meteret fructus, & quasi stipula in segete reperta propter pluri-B mos peccatores, ait: *Heu mihi! quoniam factus sum sicut qui colligit stipulam in messe.* Venit vindemiare botros uvæ in hominibus, & in messe sceleribus inventis, dicit: *Et sicut racemos in vindemia, cum non supersit botrus uvæ ad manducandum primitiva.* In alio quoque loco similia his ad Patrem loquitur dicens: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quid tantopere hominibus profui, qui nec in sanguine meo, quem fudi pro eorum salute, profecerunt? quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo de cœlis, dum venio in terram, dum contumeliis af-C fector, dum porto corpus humanum? quid his omnibus dignum inter homines perpetratum est? *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Tale ergo est quod in Hieremia dicitur: *Heu mihi mater mea, quare me genuisti virum?* Non juxta quod Deus Salvator est, dicit: *Heu mihi mater*; sed juxta id quod homo est, sicut in alio Propheta: *Heu mihi*, inquit *anima mea, quia reverens periit à terra.* Anima autem hominis est quæ conturbatur, &D tristis est usque ad mortem, non Verbum quod erat à principio apud Deum, quod nunquam mœret, nunquam turbatum est, nunquam dixit; *Heu mihi*; neque enim Verbum sustinet mortem, sed homo qui istos patitur affectus, ut sæpe exposuimus: *Quare me genuisti, virum qui judicer, & discernar omni terræ?* Si consideres utique Martyres condemnatos, & de singulis Ecclesiis exhibitos ad tribunal, videbis, quomodo per singulos Martyres Jesus condemnetur. Ipse enim est qui in perhibentibus divinitati testimonium judicatur: & hoc fideliter E suscipies, quia non te dixerit esse in carcere, cum fueris in carcere; non te esurire,

Matth. 23. 37.

Mich. 7. 1.

Psal. 29 10.

Mich. 7. 2.

ἀρμόζεσιν ἄλλῳ ἢ τῷ Σωτῆρι. πανταχόθεν καὶ ἔκλαυσεν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. κλαίοντος δὲ φωνὴ ἐστὶ τοῦτο. οἴμοι. καὶ πῶς] ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅπου ἰδὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν. Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ σὺ οὐκ ἠθέλησας. σαφῶς δὲ καὶ ταῦτα ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος λέλεκται] ἐν τῷ· οἴμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συναγωγὴν καλάμων ἐν ἀμήτῳ, καὶ ὡς ἀποφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος σταφυλῆς φαγεῖν τὰ πρωΐγονα. οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπώλεσεν δύλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. πάντες εἰς αἵματα δικάζουσι] ἦλθε γὰρ ὡς συναγωγὴν καλάμων εἰς ἀμητὸν ἵνα θερίσῃ· καὶ διέστικται πολλὰς ἁμαρτωλὰς, καὶ λέγει· οἴμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συναγωγὴν καλάμων ἐν ἀμήτῳ, ἦλθε τρυγῆσαι καρπὸν ζωῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις· διέστικται πολλὰ ἁμαρτήματα ἐν ἡμῖν, διὰ τοῦτο λέγει. καὶ ὡς ἀποφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐκ ὄντος σταφυλῆς φαγεῖν τὰ πρωΐγονα· φησὶ δὲ ἀλλαχοῦ τοῦτο παπλησίον πρὸς τὸν πατέρα λέγων. τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν καταβῆναί με εἰς διαφθοράν; τί ὠφέλησε τηλικοῦτος τοὺς ἀνθρώπους; τί ἄξιον τοῦ αἵματος, ὃ ἐξέχεα ὑπὲρ αὐτῶν πεποίηκαν, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι, τῷ καταβῆναί με ἐξ οὐρανῶν; καταβέβηκα, ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπέδωκα ἐμαυτὸν διαφθορᾷ, ἐφόρεσα σῶμα ἀνθρώπινον, τί αὐτῷ ἄξιον κατώρθωται τοῖς ἀνθρώποις; τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν; μὴ ἐξομολογήσεταί σοι χοῦς, ἢ ἀναγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν σου; τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὸ ἐνθάδε πρῶτον ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος λεγόμενον· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὅτι τίνα με ἔτεκες ἄνδρα; ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ σωτὴρ λέγει· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ἀλλ' ἢ ἀνθρωπος, ὡς ἐν τῷ προφήτῃ· οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν δύλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς· ἢ ὃ ψυχὴ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ τεθόρυβηκε]. διὰ τοῦτο καὶ περίλυπός ἐστιν. ὃ δὲ λόγος, ὃς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ὢν τεθόρυβηκε] ἐκεῖνος, οὐκ ἂν λέγων τι· οἴμοι· οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος πάσχει] θάνατον, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινόν ἐστι τοῦτο πάσχον, ὡς πολλάκις παρεσήμανται. ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακεκινούμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ. ἐὰν ἴδῃς μοιχοὺς πανταχοῦ μάρτυρας δικαζομένους, καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν παρισταμένους τοῖς δικασταῖς, ὃ ψεύστινα τρόπον ἐπὶ χεῖρος ἐν ἑκάστῳ τῶν μαρτύρων δικάζει] αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς μάρτυσι τῇ ἀληθείᾳ δικαζόμενος· καὶ ὅτι πειθόμενος ἀδικεῖται, βλέπων ὅτι ἀδικεῖ φησιν εἶναι ἐν φυλακῇ, ὅτε οὐκ ἦς ἐν φυλακῇ, ἀλλ' ἐαυτόν· ὅτε πεινῶντα, ὅτε οὐ πεινᾷς, ἀλλ' ἐαυτόν· ὅτε διψῶντα,

ψῶντα, ἀλλ' ἑαυτόν· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἦλθετε πρός με ἐπένων, καὶ δεδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατε· σκεῦν καὶ δικαζῆ) χριστιανός, ἀ δι' ἄλλό τ, ἀ διὰ τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅτι χριστιανός ἐστι, χριστός ἐστιν ὁ δικαζόμενος· ἐν πάσῃ ἓν τῇ γῇ δικάζε) χριστὸς ἰησοῦς· καὶ ὁσάκις ἓν χριστιανὸς δικάζε), χριστός ἐστιν ὁ δικαζόμενος· ἀ μόνον ἐπὶ τῶν τῦ δικαστηρίων· ἀλλὰ φέρε συκοφαντεῖαν χριστιανὸν, ἀ πρός τινα ἐγκαλούμενον, καὶ τότε χριστὸς ἀδίκως δικάζε)· ὡς πάντα με ἕτερος ἄνθρωπα δικαζόμενον καὶ διακεκριμένον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; καὶ ἐπ ὃ ἔτως νοήσεις, πῶς δικάζε) καὶ διακρίνε) ἐν πάσῃ τῇ γῇ· τίς ★ ωῦ δικάζει τὸν χριστιανὸν λόγον; τίς τῶν ἐθνῶν, καὶ ἁπλῶς σκ ἐξετάζει αὐτόν; τίς ἀ λέγει τῶν ἰδιωτῶν τὰ πρὸς χριστιανῶν; τίς τῶν ἑλλήνων; τίς τῶν φιλοσόφων; τίς τῶν ἰδιωτῶν πανταχοῦ ἰησοῦς δικάζεται καὶ κρίνεται. ἐφ' ὧν μὲν καταδικάζε), ὑφ' ὧν δ' ἀ καταδικάζε)· ἐὰν γε μὴ καταδικάζεται, ὡς ἀδεκτος γίνεται· διοίγεις ἁπλῶς θυρίδας, εἰσέρχε) πρός σε· πείθεις εἰς αὐτόν, ἐὰν δ' μὴ πρόσδεξῃ πρὸς χριστιανισμὸν ἀκόων, ἀδὲν ἄλλο πεποίηκας ἢ κατεδίκασας τὸν ἰησοῦν ψευδόμενον, ὡς πλανήσαντα τὸς ἀνθρώπους, ὡς σκ ἀληθεύοντα, διὰ δ μὴ πεπιστευκέναι τῷ λόγῳ ὃν διδάσκει· ὡς πάντα με ἕτερος ἄνθρωπα δικαζόμενον καὶ διακεκριμένον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; οἱ μὲν τέλειον ἀπιστοῦσι, καταδικάζουσιν αὐτόν. οἱ δ' ὃ σκ ἀπιστοῦσιν, ἀλλὰ ἀμφιβάλλουσι πρὸς ἀλλ, διακρίνον) πρὸς ἀλλ· δύο πάσχει ὁ ἰησοῦς ἐν ἀνθρώποις, ὑπὸ μὲν τῶν ἀπίστων καταδικάζε), ὑπὸ δ' τῶν ψυχῶν διακρίνε)· ἐὰν φορέσῃς τὴν εἰκόνα δ' ἐπουρανίς ἀποθέμενος τὴν εἰκόνα τ χοϊκ, σκ εἰ μὴ καταδικάζουσα αὐτὸν, ἀδὲ εἰ μὴ ἐν ᾗ καταδικάζε)· σκέπ μή τινα διακεκριμένα αὐτόν· ἠ ἰσχύς μ ἐλείπεν ἐν τοῖς καταῤῥωμένοις με· ὁ ἀπόστολος λέγει πρὸ δ σωτῆρ, ὅτι ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας. καὶ ὁ προφήτης δ παραπλήσια τούτοις λέγει ἐν τῷ· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγείλαμεν ἐναντίον αὐτ παιδίον· ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ· ★ εἰδομεν αὐτόν, καὶ σκ εἶχεν εἶδο, ἐδὲ κάλλο· ἀλλὰ τὸ εἶδο αὐτ ἄτιμον, ἐκλεῖπον πρὸ τὸς υἱὸς τ ἀνθρώπων· ἄνθρωπο ἐν πληγῇ ὤν, καὶ ἐν πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτε ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτ ἀπὸ ἀτιμίας, ἠτιμάσθη, καὶ σκ ἐλογίσθη· οὗτος τὰς ἀνομίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται). καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δ' ἐτραυματί-

A cum esurieris; non te sitire, sed semetipsum. *In carcere, inquit, fui & venistis ad me: esurivi, & dedistis mihi manducare; sitivi & potastis me.* Matth. 25. 36. Itaque si condemnatur etiam Christianus, non pro alia tamen re, neque pro sceleribus suis, sed pro hoc tantum quod Christianus est, Christus est qui condemnatur, ex quo efficitur ut in omni terra condemnetur Iesus, quotiescunque is addicitur, qui pro eo condemnatur. Non solum autem apud judices sæculi, & tribunalium potestates Christus addicitur, sed etiam si B calumniam Christianus ab aliquo patiatur, & provocetur ad litem, tunc quoque justus dijudicatur injuste: *Quasi quem me genuisti virum qui judicer, & discernar omni terræ.* Possumus & aliter intelligere, quomodo Iesus condemnetur, & dijudicetur in omni terra. Quis improborum non condemnat Christianam religionem? Quis Gentilium saltem tranſitorie non excutit eam? Quis Iudæorum non de Christianis loquitur? quis de Philosophis? quis de imperitis? Ubique Christus condemnatur atque discernitur: & ab aliis quidem condemntaur, ab aliis C non condemnatur. Si autem non condemnatur, excipietur; aperies ei ostium, & ingredietur ad te; credis in eum, vescetur tecum. Si vero de religione audiens Christiana non ceperis eam, nihil aliud facies quam condemnabis Iesum, ut mendacem, ut seductorem in errorem mundum trahentem. *Quasi quem me genuisti virum qui judicer & discernar omni terræ.* Quicunque penitus ei non credunt, condemnant illum. Qui autem credunt, & adhuc ambigunt, dijudicant illum. Duo igitur apud homines D Christus perpetitur: ab incredulis condemnatur; ab ambigentibus discernitur. Si portas imaginem cœlestis depositæ imagine terreni, non es terra condemnans eum, neque in terra tua judicatur atque discernitur: *Virtus mea defecit in his qui maledicunt mihi.* 1. Cor. 15. 49 Apostolus loquitur de Salvatore nostro, quia crucifixus ex infirmitate sit. Cui Prophetes similia testatur dicens: *Domine quis credidit auditui nostro, & brachium tuum, cui revelatum est? Annuntiabitur coram eo sicut infans, sicut radix in terra sitienti. Non est species ei neque gloria; vidimus eum & non habe-* Ieremias 10 Esaiæ 53. 1. 2. & seq. E *bat speciem neque formam, sed species ejus inhonorata, & deficiens circa filios hominum. Homo in plaga & dolore, sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, depreciatus est nec computatus. Hic peccata nostra fert, & pro nobis dolet; & nos existimavimus in doloribus eum esse, & in plaga & in vexatione. Ipse au-*

tem vulneratus, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Doctrina pacis nostræ super eum: livore ejus sanati sumus. Igitur suscepit infirmitates peccatorum nostrorum, & portavit*eas, & venit ad eos qui maledicebant sibi, & virtus ejus defecit ab eis qui maledicebant è cœlestibus descendentem. Simulenim & assumpsit servi formam; Verbum caro factum exinanivit se, & juxta Apostolum dicentem: *Exinanivit se ipsum formam servi accipiens*, nunc quoque loquitur: *Virtus mea defecit in iis qui maledicunt mihi.* Videamus autem ipso nobis*sensum tribuente, si ex hoc sermone possimus & aliud quid manifestius ab eis quæ dicta sunt dicere: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Lux vera Filius Dei, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quicunque rationalis est, particeps veræ lucis efficitur. Rationalis autem est omnis homo. Cum igitur omnes homines rationales sint, in quibusdam virtus rationalis augetur, in quibusdam minuitur. Si videris animam vitiis plenam, & perturbationibus servientem, videbis quomodo virtus Verbi deficiat in ea: si videris sanctam & justam, videbis, quod per singulos dies virtus Dei proficiat, & crescat in ea: & hoc quod scribitur de Jesu, aptabis ei. Neq; tantummodo Jesus *proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; Verum & in singulis profectum sapientiæ, & ætatis, & gratiæ recipientibus, proficit Jesus sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. Sermo ergo Filius Dei qui erat Deus Verbum, qui habitat in dicente: *Heu mihi mater mea*, & reliqua juxta naturam majestatis suæ loquitur: *Virtus mea defecit in maledicentibus mihi.* Si quis maledixerit Verbo, statim recipit vicem, & tormenta perpetitur. Virtus quippe Jesu defecit in eo cum ratio minuitur. Si quis è contrario benedixerit & receperit Jesum, virtus ejus diversa quam est in maledicentibus ei passa perpetitur; ut enim in maledicentibus defecerat; sic in benedicentibus crescit: *Fiat Domine dirigentibus eis, si non adstiti tibi in tempore malorum eorum.* Quid est hoc quod dicitur: *Fiat Domine*, qui potest, ex ipso sermone considerat. His ipsis Domine dirigentibus, qui maledicebant mihi, virtus quæ deficiebat in eis, fiat in eis cum ad pœnitentiam conversi post maledicta, quibus me persequebantur, ambulare cœperint rectam viam. *Fiat Domine, dirigentibus eis, si non adstiti tibi.* Reddit rationem, quare iis, qui maledicebant sibi postulat, directionem atque virtutem dicens: *Si non adstiti tibi in tempore malorum eorum.* Adstitit Patri propitiatio pro peccatis nostris, de-

*MS. R. nos.

Philipp 2.7

*MS. R. sensuum tribuente sermonem, si possumus & aliud quid manifestius.

Joh. 1.9.

Luc. 2.52.

Jer. 15.11.

Psal. 2.12.

ση δια τας ανομιας ημων· παιδεια ειρηνης ημων επ' αυτον. τω μωλωπι αυτου ημεις ιαθημεν· ωκεν αυελαβετω αδυναμιαν των αμαρτηματων ημων, και εφορεσεν ημας, και ηλθε προς τους καταρωμενους αυτον, και η ισχυς απ' αυτου εξελιπεν, απο των καταρωμενων απ' εραντων καταβαινοντων· αμα γαρ ανελαβε τω τα δελα μορφην, και εαυτον εκενωσεν, ως ο αποστολος ειπεν. οτι εκενωσεν εαυτον μορφην δουλα λαβων· εξελιπεν ουν, φησιν, η ισχυς μου εν τοις καταρωμενοις με· ιδωμεν δε ει αυτα διδοντος του λογου δυναμεθα και αλλο τι φανεραν ποιησαι παρα τα ειρημενα ειπειν εις τουτο. η ισχυς μου εξελιπεν εν τοις καταρωμενοις με; ην το φως το αληθινον ο φωτιζει παντα ανθρωπον ερχομενον εις τον κοσμον· ος εστι λογικος, μετεχει δε αληθινου φωτος· λογικος δε εστι πας ανθρωπος, * των ουν μετεχοντων λογου παντων ανθρωπων· εν τισι μεν η ισχυς του λογου ηυξησεν, εν τισι δε εκλειπει· εαν γαρ εις ψυχην εμπαθη, και αμαρτωλον, ουσαν εκει τον ισχυν του λογου επιλειπουσαν. εαν δε εις ψυχην αγιαν και δικαιαν, ουσαν τον ισχυν του λογου ο σημερον καρποφορουσαν· και το ειρημενον περι ιησου εφαρμοσει τοις δικαιοις· ηυξανεν γαρ καθ' εαυτον μονον ο ιησους προεκοπτεν εν τη σοφια, και ηλικια, και χαριτι παρα θεω και ανθρωποις· λεγει δε ο λογος ο υιος του θεου εν τω ειπειν· οιμοι εγω μητερ, και τα εξης. οτι η ισχυς μου εξελιπεν εν τοις καταρωμενοις με· ος αν καταραται τον λογον, εως δυσεως λαμβανει τον κολασιν επι τω καταραται τον λογον, επι τω μεμψασθαι τη διδασκαλια ιησου. η γαρ ισχυς του ιησου εκλιπει εν τω τοιουτω, και ουκ εστιν ισχυς λογου εν αυτω· ως παλιν εν τω εναντιω, εαν ευλογητης ιησουν, και παραδεξη αυτον, η ισχυς το εναντιον παθειν οπεπονθεν εν τοις καταρωμενοις αυτον· ως γαρ εκει εξελιπεν εν τοις καταρωμενοις. ετως εναυθα αυξει εν τοις ευλογουσι· γενοιτο κυριε κατευθυναντων αυτων, ει μη παρεσται σοι εν καιρω των κακων αυτων· τι γενοιτο κυριε; ο δωσαμενος αφεσιν και συναγαγετω το πιστον· το γενοιτο δεηθεντος κυριε κατευθυναντων αυτων. γενοιτο ισχυς εκλειπουσα εν τοις καταρωμενοις. οταν, μη το κακως με ειπειν, τραπωσι τον ευθειαν, και αυτον οδευσωσι· γενοιτο δε εστω κατευθυναντων αυτων, ει μη παρεσην σοι εγω κατα των κακων αυτων. παρεσται δε και κακολογουντων αυτον λεγων. ει μη παρεσομαι σοι εν καιρω των κακων αυτων. παρεσται τω πατερι, ιλασμος ων περι των αμαρτιων ημων, και παρεκαλεσε περι αυτων εν αυτω τω καιρω

καιρῷ τῶν κακῶν ἡμῶν· ἀλλ' ὄντων τῶν ἁμαρτωλῶν ἡμῶν, χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν· εἰ μὴ παρέσην ἐγὼ ἐν καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν, ἐν καιρῷ τῆς θλίψεως αὐτῶν εἰς ἀγαθὰ πρὸς τὸν ἐχθρόν· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θλίψεως αὐτῶν, φησὶ, τῷ πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἐγὼ παρέσομαι ἐν ὑπὲρ αὐτῶν· τίς ὁ ἐχθρός, ἢ ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὃς ἔθλιψεν ἡμᾶς. καὶ ζαφῶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐχθρας ἐκείνης τῆς κῆ τῶν ἀνθρώπων παρέσῃ τῷ πατρὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἐδεήθη ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας αἰχμαλωσίας, ἵνα λυτρωθῶμεν, καὶ ῥυθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ· ταῦτα μὲν ὁ σωτὴρ ἢ ὁ προφήτης εἰρηκέτω. καὶ γὰρ ὁ προφήτης διὰ τῶν ἰδίων εἰρήκεναι, ὡς ἠδύνατο πρὸς ἁλῶναι ἐν τῷ καιρῷ τῆς κακῶν αὐτῶν· ἢ πρὸς ἐκείνους ὁ θεὸς πρὸς τὸν λαὸν τὸν κατηχρεωμένα ὑπὸ τοῦ προφήτου ἢ ὑπὸ τοῦ χριστοῦ; ὡς ταῦτα λέγει πρὸς αὐτόν. σίδηρος καὶ χαλκοῦν ἡ ἰσχύς σου· σκληρὰ, δύνασθε, δὸς ἐλαττονομίαν, ὅτι γε τιμητικὴ τις καὶ διαιρέουσα ἡ ἰσχύς σου, ὃς ἐπ' ἀγαθῷ ἔσα ἰσχύς· ὡς θησαυρὸς σοὶ εἰς πρόνομιν δώσω, αἰ ἁλλαγμάτα πάσας τὰς ἁμαρτίας σου· πάντας θησαυρὸς τῶν ἁμαρτανόντων δίδωσιν εἰς πρόνομιν ὁ θεὸς, καὶ δίδωσιν αὐτοὺς αἰ ἁλλαγμα διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν; πότερόν ποτε τὸς ἐπὶ γῆς θησαυριζομένους αὐτοῖς· ἕκαστος γὰρ τῶν ἀνθρώπων θησαυρίζει. εἰ μὲν φαῦλός ἐστιν, ἐπὶ γῆς. εἰ δ' ἀγαθὸς, ἐν οὐρανῷ. ὡς ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου· ἢ λέγει τῷ λαῷ ἐκείνῳ ὅτι μέλλω διὰ τὰ ἁμαρτήματά σου τοὺς θησαυροὺς σου δίδοναι πρόνομιν· ἵνα δ' εἰς τῶν θησαυρῶν ἱερεμίας. ἄλλος θησαυρὸς ἡσαΐας. θησαυρὸς δὲ καὶ μωσῆς. τούτους τοὺς θησαυροὺς ἔλαβεν ὁ θεὸς ἀπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ. καὶ διὰ χριστοῦ εἰπόντος· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ ἔδωκεν ἡμῖν· δώσω δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου τοὺς θησαυροὺς σου εἰς πρόνομιν. καὶ ἔδωκε τοὺς θησαυροὺς τοῦ λαοῦ ἐκείνου ἡμῖν. πρῶτοι γὰρ ἐκεῖνοι ἀπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. εἶτα μετ' ἐκείνους ἡμεῖς ἀπιστεύθημεν, ἀρθέντων τῶν λογίων τοῦ θεοῦ ἀπ' ἐκείνων, καὶ δοθέντων ἡμῖν. καὶ λέγομεν· ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἰρηκὼς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, καὶ πεπληρωκὼς· οὐχ ὅπερ ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ γραφή. ἀλλὰ νεῦν ὀκέπι ἔχουσι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, τοῦ μὴ θεωρεῖν τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν. ἔχουσι γὰρ τὰ βιβλία· ἀλλὰ πῶς ἦρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ; ὁ νοῦς τῶν γραφῶν ἦρθη ἀπ' αὐτῶν· ὀκέπι σώζεται διήγησις παρ' αὐτοῖς νομικὴ ἢ προφητική, ἀλλ' εἰσὶν ἀναγινώσκοντες, καὶ μὴ νοοῦντες· πεπλήρωται γὰρ διὰ τοῦ χριστοῦ προφητεία τοῦ· εἶπον τῷ λαῷ ἐκείνῳ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ

precatus est eum in tempore malorum nostrorum: neque enim adstitit post tempus afflictionis nostræ, sed cum adhuc peccatores essemus, Jesus Christus pro nobis mortuus est. *Si non adstiti tibi in tempore malorum eorũ, & in tempore tribulationis eorum, exsurgat inimicus: ego adstiti tibi pro eis.* Quis autem est inimicus noster, nisi zabulus, qui tribulabat nos, & jugo servitutis premebat; adversus quem adstitit Patri Salvator, & de captivitate nos liberans reddidit libertati. Hæc prophetice Dominus dixerit. Potest autem de Propheta eadem dixisse pro populo, & in tempore malorum eorum. Super quem respondit Deus, & loquitur ad populum, qui à Salvatore sive Propheta fuerat accusatus, dicens: *Ferrum & opertorium æreum virtus tua dura, indomabilis, quæ molliri non quæritur, quæ vix producatur.* Ferrum & opertorium æreum virtus tua, id est secans & dividens, & bene composita disturbans, maledicta virtus. *Divitias tuas & thesauros tuos in deprædationem dabo gratis.* Concedit Deus, & dat eos in commutationem propter omnia peccata eorum. Utrumne hos quos sibi in terra thesaurizaverint? unusquisque enim hominum thesaurizat sibi; si est peccator, in terra; si justus, in cœlo, ut nos docuit Evangelium. Aut quod dicit, istiusmodi est: Ecce unus thesaurus Hieremias, alius thesaurus est Esaias; thesaurus erat & Moyses, & reliqui. Hos thesauros abstulit Deus à populo, & per Christum qui dixit: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, largitus est nobis. Dabo ergo propter peccata tua thesauros tuos in deprædationem. Dedit nobis thesauros illius populi Dominus, quia primum illis credita sunt eloquia Dei, & nobis deinceps attributa. Idque quod scriptum est: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, asserimus jam esse completum. Non quod Scriptura ab eis ablata sit: habent quippe Legem & Prophetas, habent volumina divinarum literarum; sed quod non intelligant ea. Atque ita regnum Dei ablatum est ab eis, dum Scripturæ sensus aufertur. Cessavit apud eos Legis & Prophetarum interpretatio: legunt omnia, & non intelligunt. Expleta est illa, post adventum Domini prophetia: *Dic* populo huic: *Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, &*

Ier. 15. 12

Ier. 15. 13.

Matth. 21. 43.

Matth. 13 14.

non scietis, incrassatum est enim cor populi hujus. A
Esaiæ 3, 1. Nec non & illud quod ab Esaia dicitur: *Auferet Dominus à Iudæa, & ab Hierusalem validum & validam, gigantem & hominem bellatorem, & judicem, & Prophetam, & arbitrum, architectum, & sapientem auditorem.* Hæc omnia abstulit ab illis Deus, & nobis qui ex Gentibus sumus, si tamen accipere voluerimus, tradidit. *Et thesauros tuos in depræda tionem dabo, commutationem propter omnia peccata tua in omnibus finibus tuis.* Quod dicit tale est. Ista omnia peccata tua, quæ in universos fines provenerunt, tibi reddita sunt. Nullus quippe finis illius est populi, B
qui non peccatis ejus repletus sit: nec poterat non omnis ejus finis peccatis repleri, qui, quantum in eo fuit, interfecit justitiam, si est Christus justitia; interfecit sapientiam, si est Christus sapientia; interfecit veritatem, si est Christus veritas. Unde propter crudeles contra Filium Dei, acclamationes hæc omnia perdiderunt. Surgens Dominus meus Jesus Christus non apparuit ultra interfectoribus suis, sed tantum credentibus
Ier. 15. 14 sibi ex mortuis victor ostensus est. *Et dabo te in servitutem inimicis tuis, in terram quam nescichas.* Servivit populus Judæorum inimi- C
cis suis, & dispersus est in terram quam ignorabat. *Quoniam ignis accensus est in ira mea, super vos ardebit.* Post ista quæ exposuimus, & comminationis verba ad populum, ille qui superius oraverat, complet orationem, & prioribus quæ sequuntur, adjungit:
Ier. 15. 15. *Tu cognovisti, Domine, memor esto mei, & visita me: innocentem me fac à persequentibus me non in patientia.* Et Prophetes potest hoc dicere, persecutionem passus ab his quos increpabat, qui veritatem audire nolebant, inimicus quippe eis factus est vera dicens. D
Potest autem & Salvator hæc dicere, usque ad crucem persecutionem passus à populo, *Non in patientia.* Quid est hoc quod ait: *Non in patientia?* hoc est, in patientia longanimis fuisti semper huic populo delinquienti; sed per hoc etiam adversum me erexit temeritatem suam, noli esse longanimis. Et revera non fuit patiens Deus; si enim consideras tempora passionis Dominicæ, & ruinæ Hierusalem, quando subversa est, videbis quomodo non in patientia abusus sit eis Deus. A quinto decimo quippe anno Tiberii Cæsaris us- E
que ad subversionem Templi Dei (quia oportebat modicum aliquid interesse tem-

σωῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ ἀ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· πεπλήρωται) καὶ τὸ ἱερεμιοῦν τοῦτο ἔστιν ὅτι ἀφελεῖ κύριος ἀπὸ τῆς ἰσδαίας καὶ ἀπὸ τῆς ἱερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύσαν, γίγαντα καὶ πολεμιστὴν ἄνδρωπον, δικαστὴν καὶ προφήτην, καὶ σοφὸν, καὶ τεκτόνα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν. ταῦτα πάντα ἀφεῖλεν ὁ θεὸς ἀπ' ἐκείνων, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ταῦτα διὰ τοῦτο. καὶ τοὺς θησαυρούς σου εἰς προνομὴν δώσω, ἀντάλλαγμα διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις σου· ὡσεὶ ἔλεγε. διὰ τὰς ἁμαρτίας σου, τὰς ἐπὶ πάντα τὰ ὅρια σου ἐφθακυίας. ἐὰν γὰρ ὅλον ἐκείνου τοῦ λαοῦ ἔστιν, ὃ ἁμαρτίας ἐπεπλήρωται· καὶ πῶς πᾶν ὅλον ἀπὸ οὗ ἔμελλεν ἁμαρτίας πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοῖς, τὸ ὂν ἐπ' αὐτοῖς ἀποκτεινάντων δικαιοσύνην, ἀντὶ χριστὸς δικαιοσύνη. ἀποκτεινάντων τὴν σοφίαν, ἀντὶ χριστὸς σοφία. ἀποκτεινάντων ἀλήθειαν, ἀντὶ χριστὸς ἀλήθεια· διὰ γὰρ τοῦ καταδεδικακέναι ἐπὶ θανάτῳ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ταῦτα πάντα ἀπέβαλον, καὶ ἀπώλεσαν· καὶ ἀνασὰς μετὰ κύριον ἐπὶ τὰς ἀποκτείνασιν αὐτόν. ἃ γὰρ ἔχομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι ἐφάνη τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτόν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς πιστεύσασιν ἐφάνη ἀνασὰς ἀπὸ νεκρῶν· καὶ καταδείκνυσί σε ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς σου ἐν τῇ γῇ ἣν οὐκ ἤδεις· καταδεδείκνυται ὁ λαὸς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ γέγονεν ἐν τῇ γῇ ἣν οὐκ ἤδει. διὰ τί ποτε ἐπέκαυ) ἐπὶ τοῦτο ἐμοὶ ἐφ' ὑμᾶς καυθήσεται· μὴ ταῦτα κατὰ τοὺς λόγους τῶν ἀπειλῶν τῶν ἱερεμιῶν πρὸς τὸν λαὸν ἀνωτέρω διὰ μακροθυμοῦντος συμπληροῖ τὸν δυσχιλιοστὸν καὶ σωτάρα, φησὶ, τοῖς προειρημένοις· ταῦτα σὺ ἔγνως, κύριε μνήσθητί μου, καὶ ἐπίσκεψαί με, καὶ σῶσόν με ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων με, μὴ εἰς μακροθυμίαν· καὶ ὁ προφήτης λέγει τοῦτο διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐλεγχομένων, μισούμενος ὑπὸ τοῦ τὴν ἀλήθειαν μὴ χωροῦντος· ἐχθρὸς γὰρ γέγονε τοῖς ἀκούσιν ἀληθῶν αὐτοῖς· ταῦτα ὃ καὶ σωτὴρ ἡμῶν λέγει, ὅσις καὶ ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ φησι, μὴ εἰς μακροθυμίαν· τίνεσι τοῦτο, μὴ εἰς μακροθυμίαν; ἐμακροθύμησας ἀεὶ ἐπὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν. ἐπὶ ᾧ τοῖς καὶ ἐμοὶ τετελεσμένοις μὴ μακροθυμήσῃς· καὶ ἀληθῶς ὁ θεὸς οὐκ ἐμακροθύμησεν, ἐὰν ἐξετάσῃς τοὺς χρόνους τοῦ πάθους καὶ τὴν πώσεως ἱερουσαλὴμ, καὶ κατασκαφῆς τῆς πόλεως, καὶ πῶς τρόπον ἐγκατέλιπεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ἐπεὶ τὸν χριστὸν ἀπέκτειναν. ὄψει ὅτι οὐκ εἰς μακροθυμίαν ἐπιχρήσατο τῷ λαῷ· εἰ ὃ θέλῃς, ἄκουε, ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους βασιλείας ἐπὶ τῶν καταπαφλοῦ τοῦ ναοῦ τεσσαράκοντα καὶ δύο πεπλήρωται ἔτη· ἔδει γὰρ ὀλίγου πρὸ χρόνου συγχωρη-

χωρηθῆναι εἰς μετάνοιαν, μάλιστα διὰ τοὺς πιστεύειν μέλλοντας ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων τῶν ἐσομένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων. γνῶθι, ὡς ἔλαβον περὶ σοῦ ὀνειδισμὸν ὑπὸ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους σου· ἔστιν ὁ προφήτης λέγων, καὶ ἐξουθενημένος ἐφ' οἷς ἔλεγεν, ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀθετούμενος· φησὶ γὰρ, αὐτὸς διετέλεσα μυκτηριζόμενος. ὠνειδίζετο οὖν ὑπὸ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους τοὺς δι' αὐτοῦ λαλουμένους ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ εὔχεται ἐπὶ τῷ ὠνειδίσθαι βοηθηθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγων. γνῶθι, ὡς ἔλαβον περὶ σοῦ ὀνειδισμὸν ὑπὸ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους σου. συντέλεσον αὐτούς· λεγέτω προφήτης. ἀλλὰ μᾶλλον ἁρμόζει τό. συντέλεσον αὐτούς. λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· συντέλεια γὰρ ἦλθε περὶ τὴν ἱερουσαλὴμ καὶ τῷ λαῷ, ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· μετὰ ταῦτα ἀναγκαῖον διὰ τὸ πολλὰ πεπονθέναι τοὺς προφήτας ἐλέγχοντας καὶ τὸν λόγον πρεσβεύοντας, καὶ λαλοῦντας τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὑπομνῆσαι, τοὺς ἀκροατὰς περὶ τοῦ βίου αὐτῶν, καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως, ἵνα κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, εἰ θέλομεν μετὰ τῶν προφητῶν ζηλώσωμεν ὃ δὴ λέγω τοιοῦτόν ἐστι. πολλάκις ἐν ταῖς εὐχαῖς λέγομεν· θεὲ παντοκράτορ τὴν μερίδα ἡμῶν μετὰ τῶν προφητῶν δός. τὴν μερίδα ἡμῶν μετὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ χριστοῦ σου δός, ἵνα εὑρεθῶμεν καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ· ταῦτα δὴ λέγοντες, οὐκ αἰσθανόμεθα τί εὐχόμεθα. δυνάμει γὰρ τοῦτό φαμεν. δὸς ἡμᾶς παθεῖν ἃ πεπόνθασιν οἱ προφῆται. δὸς καὶ ἡμᾶς μισηθῆναι ὡς ἐμισήθησαν οἱ προφῆται· λόγους τοιούτους δός, ἐφ' οἷς μισηθησόμεθα. δὸς τοσαύταις περιστάσεσι περιπεσεῖν αἷς οἱ ἀπόστολοι· τὸ γὰρ λέγειν· δός μοι μερίδα μετὰ τῶν προφητῶν, μὴ παθόντα τὰ τῶν προφητῶν, μηδὲ παθεῖν θέλοντα, ἄδικόν ἐστι· τὸ λέγειν· δός μοι μερίδα μετὰ τῶν ἀποστόλων, μὴ θέλοντα ἀπὸ διαθέσεως παύλου ἀληθεύοντα εἰπεῖν. ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις, καὶ τὰ ἑξῆς, πάντων ἐστὶν ἀδικώτατον· εἴπερ οὖν θέλεις μετὰ τῶν προφητῶν γενέσθαι, ὅρα τοὺς βίους τῶν προφητῶν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐλέγχειν, ἐκ τοῦ ἐπιτιμᾶν, ἐκ τοῦ ἐπιπλήσσειν ἐδικάζοντο, διεκρίνοντο, κατεδικάζοντο· ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον. περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐπ' ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· τί οὖν παράδοξον, εἰ θέλων τις ζηλοῦν τὸν βίον τὸν προφητικὸν, ἐλέγχων, ἐπιπλήσσων τὸν ἁμαρτάνοντα, κακολογεῖται, μισεῖται, ἐπιβουλεύεται; ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν παρόντος ἔδει γενέσθαι τοιοῦτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ

Aporis) in patientia dereliquit, propter eos qui per signa atque portenta Apostolorum credituri erant. *Scito, quomodo accepi propter te opprobrium contemnentibus sermones tuos.* Ier. 15. 16 Potest fieri ut Prophetes hoc dicat contemtus à populo peccatore super his quę prædicabat: ait quippe & alibi: *Complevi dies meos irrisione.* Ier. 20. 7. Opprobrium ergo patitur ab his qui sermones Dei audire contemnunt, & deprecatur ut Dei habeat auxilium dicens: *Scito quomodo acceperim propter te opprobrium à contemnentibus sermones tuos. Consummavi eos.* Ier. 15. 16. Prophetes potest hoc dicere, sed magis convenit Salvatori, cujus post passionem venit consumptio Hierusalem, interfectio populi Judæorum. Post hæc quia multa passi sunt Prophetæ propter * legationem verbi, & increpationes Dei, quas ad populum proferebant, oportet auditores paucis commoneri de vita eorum, atque promissis, & nostra voluntate, ut juxta possibilitatem virium si volumus requiem consequi cum Prophetis, etiam opera eorum facere nitamur. Quod autem loquor, istiusmodi est: frequenter in oratione dicam: Deus omnipotens da nobis partem cum Prophetis, da cum Apostolis Christi tui, tribue ut inveniamur ad vestigia Unigeniti tui. Hæc loquentes non sentimus quæ petimus: re enim hoc dicimus: Fac nos sic odio haberi, ut odio habiti sunt Prophetæ, & da nobis verba talia super quæ persecutionem patiamur: da in istas incidere calamitates quas Apostoli sustinuerunt. Dicere quippe; da mihi partem cum Prophetis, nolentem pati id quod Prophetæ, omnium injustissimum est: dicere; da mihi partem cum Apostolis, nolentem ex affectu Pauli vere loqui; *In laboribus plurimum, in plagis abundanter, in carceribus supra modum, in mortibus sæpe*, & reliqua omnia, est iniquissimum. 1. Cor. 11. 23 Si itaque volumus requiescere cum Prophetis, consideremus vitas Prophetarum, quomodo ex eo quod increpabant & arguebant delinquentes, judicati condemnatique sunt. * *Lapidati, secti in occisione gladii occubuerunt, circumeuntes in melotis & in caprinis pellibus, in egestate, in tribulatione & miseria, in solitudinibus errantes.* Heb. 11. 37. * MSS. R. serrati. Eo tempore quo erunt Synagogæ plurimæ in Israel, nihilominus illi in desertis, & montibus, & speluncis, & cavernis petrarum latitabant. Quid ergo est? Si quis vult imitari vitas Prophetarum, increpet, arguatque peccatores, statim odium merebitur,

* MSS. R. legationem & increpationes Verbi Dei

statim ei detrahetur, statim patietur insidias. Quod etiam nunc in Ecclesiis sæpe videmus accidere. Peccaverit quodlibet quispiam: is qui præsidet populo, & regit Ecclesiasticam disciplinam, ejicit eum de congregatione Sanctorum illico: ille circuit civitatem, lacerat eum qui quantum in se fuit, Ecclesiam vindicavit. Verum nos non præbeamus his aurem qui propter excommunicationem sui tam præpositos, quam omnem Ecclesiæ conventum vesano ore dilacerant. Beati vero Apostoli omni admiratione digni innumerabilibus propter veritatem injuriis affecti loquebantur; *Propterea complaceo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus & angustiis pro Christo.* Hoc tantum laborare convenit, ut pro nulla alia re nisi pro Christo sustineamus contumeliam, & necessitatis causa sit Christus. Id optemus, ut maledicta perpessi pro veritate nos maledici sciamus, qui eam defendimus, & Scripturarum voluntate omni cum fiducia eam prædicamus. Igitur quantum possumus ad vitam Prophetarum, & Apostolorum conversationem imitandam nos extendamus, molestias & pericula non vitantes. Athleta enim si difficultatem certaminis fugerit, cum lætitia non coronatur, & laudis gloriam non consequitur. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiam.* Non ait: *Est*, sed: *Erit*, siquidem in præsenti tempore carceres, exilia, contumelias, ac labores mihi tribuit; sed horum omnium finis erit lætitia. *Et erit sermo tuus mihi in lætitiam, & gaudium cordis mei, quia invocatum est nomen tuum super me Domine, Pater omnipotens.* Etiã si Christus doceat, non abhorret ab intellectu: nomen quippe Patris invocatum est super eum. *Non sedi in concilio ludentium.* Si quando videbat Prophetes non sollicitorum concilium, sed ludentium, fugiebat illud. Unde oportet nosse differentias conciliorum, solliciti atque ludentis. Si hoc concilium nostrum sollicitum est, si omnia cum Ecclesiastica diligentia quærit, si sermo cum disciplina, si vita sollicita est, si negotia cum cautela, concilium est, non ludentium, sed sollicitorum. Si autem dereliquerit studium religionis, & vacaverit lusibus mundi istius qui veniunt à pravitate, fit concilium ludentium. Ait itaque Prophetes: *Non sedi in concilio ludentium, sed timebam à facie manus tuæ.* Cum duo mihi essent proposita, sedere in concilio ludentium, & offendere majestatem tuam, aut certe surgere de eo, & ea facere quæ tibi placita erant,

2. Cor. 12. 10.

Ier. 15. 17.

A θεοῦ· κατεγνώθη ὁ δεῖνα, ὅτι καθεζόμενος ἐποίει τάδε ἢ τάδε. εἶδεί γε δήπου ἐκκλησιαστικὴν ἐκδικίαν· καὶ γέγονε, πεποίηκεν ὁ ἐγκεχειρισμένος, τὸ ἔργον ὃ ἔδει αὐτὸν πεποιηκέναι· φερέτω ἐκεῖνον λέγων κακῶς τὸν ἐκδικήσαντα τῶν ἀληθειῶν· ἀλλ' ἡμεῖς γε μόνον ποιῶμεν, μὴ παρέχωμεν τοῖς ἀκοαῖς τοῖς διὰ τὸ ἐκβεβλῆσθαι λέγεσι κακῶς τὸν ἐκβάλλοντα, ἢ τὸν σύμψηφον γλώμενον· ἡ γὰρ ἀδικίας ἐλεγχομένης, καὶ ἐκδικίας γεγενημένης, οἱ θαυμάσιοι ἀπόστολοι μυρία ὑβριζόμενοι διὰ τὴν ἀλήθειαν λέγουσιν· ἐν δόξῃ καὶ ἀδοξίας, ἐν ὕβρεσι, καὶ αὐχήσεις, ἐν διωγμοῖς, καὶ στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ. μόνον εἴη μοι ὑβριζόμενον εἰδέναι, ὅτι ἃ δι' ἄλλο τι ὑβριζόμενος διὰ Χριστὸν, ἐν ἀναγκαῖς γλώμενον εἰδέναι, ὅτι ἡ ὑποθεσις τῶν ἀναγκαίων ὁ Χριστός ἐστιν· εἴη μελοδρεπόμενον εἰδέναι, ὅτι ἡ προφασις τοῦ λοιδορίας οὐκ ἔστιν ἄλλη, ἢ ὅτι ἐκδικῶ τὴν ἀλήθειαν καὶ πρεσβεύω ὑπὲρ τῶν γεγραμμένων, ἵνα καὶ λόγον θεοῦ πάντα γένηται, καὶ διὰ ὃ ἐβλασφημεῖτο καὶ ἡμεῖς ὦμεν πάντες, ὅσον δυνάμεθα, παθόντες ὑπὲρ τοῦ βίου τοῦ προφητικοῦ, ὑπὲρ τοῦ βίου τοῦ ἀποστολικοῦ, τοῦ ὀχληρὸν μὴ φεύγοντες· ἀθλητὴς γὰρ ἂν φύγῃ τὰ ἀθλήσεως ὀχληρὰ, τὴν δὲ ἐξ αὐτῶν δόξαν οὐκ ἀπολήψεται· καὶ ἔσται ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς εὐφροσύνην· οὐκ ἔστι νῦν, ἀλλ' ἔσται· ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ ὧν παρόντος ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς φυλακὰς εἰς δίκας, εἰς πράγματα, εἰς δυσφημίας, εἰς πόνους, ἀλλὰ τὸ τέλος τούτων εὐφροσύνη B ἐστί· καὶ ἔσται ὁ λόγος σου ἐμοὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ χαρὰν καρδίας μου. ὅτι ἐπικέκληται τὸ ὄνομά σου ἐπ' ἐμὲ κύριε παντοκράτωρ καὶ χριστὸς λέγῃ, τὸ ὄνομα ὃ πατρὸς ἐπικέκληται ἐπ' αὐτὸν ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων εἴποτε ἑώρακε τὸ συνέδριον ὁ προφήτης ἃ πανδαζόντων, ἀλλὰ παιζόντων, ἔφυγε μᾶλλον τὸ συνάθροισμα, εἴπερ ἔπανδεν ὑπὸ συναγωγὴν παιζόντων· νοῆσαί σε ἓν δεῖ διαφορὰν συνεδρίου παιζόντων, καὶ πανδαζόντων· τὸ συνέδριον δὲ πανδαῖόν ἐστι, καὶ πάντα ποιεῖ μὴ πανδῆς, καὶ πανδῆς ἀξίας· καὶ ἡ τὸ λεγόμενον, πανδὴ ὁ λόγος, πανδὴ ὁ βίος, καὶ πάντα ἐστὶ τὸ συνέδριον ἃ παιζόντων, ἀλλὰ σπανδαζόντων· ὅταν δὲ τὸ συνέδριον, καταλίπῃ τὴν σπανδὴν τὴν περὶ τὰ ἀναγκαῖα, σχολάζῃ τοῖς παιγνίοις ἃ αἰῶνος ἐστὶ, καὶ παιγνίοις τοῖς ἀπὸ γῆς κακίας, γίνεται συνέδριον παιζόντων. φησὶν ἓν ᾠδῇ· οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων. ἀλλ' ὑλαξεμοὶ ἀπὸ προσώπου σου· δύο προκειμένων, ἢ ἐγεῖσθαι ἀπὸ συνεδρίου παιζόντων, καὶ ἐν τῷ θεῷ προσκόπτειν, ἐν οἷς μὴ δύνασθαι, ἢ ἐγείρεσθαι ἀπὸ συνεδρίου παιζόντων, ἐν ποιεῖν ταῦτα ἃ ἐν φίλον ἐστὶν. εἰλόμην μᾶλ-

μᾶλλον αἰσθάσθαι ἀπὸ τῆς συνεδρίας παιζόν-
των, καὶ σοὶ φίλος εἶναι, ἤπερ τὸ ἐναντίον ποιῶν
ἐχθρὸς φανεὶς τῇ μακαριότητί σου· οὐκ ἐκά-
θισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων. ἀλλ' ὑπὸ
σοῦ ἐβλήθην ἀπὸ προσώπου χειρός σου· καὶ ὁ σω-
τὴρ ἡμῶν οὐκ ἐκάθισεν ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν
παιζόντων, ἀλλ' ἀπανέστη ἀπ' αὐτῶν· καὶ ση-
μεῖόν ἐστι τὸ ἐγηγέρθαι τὸν σωτῆρα ἀπὸ συνε-
δρίου παιζόντων, τὸ ἐγερθέντα αὐτὸν. ἀφίεται
ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καταλέλοιπε γὰρ ὁ
λόγος θεὸν Ἰουδαίων συνέδριον, καὶ ἄλλο
συνέδριον καὶ ἐκκλησίαν ἑαυτῷ πεποίηκε τὴν
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· κἀγὼ μόνος ἐκαθήμην· καὶ τὰ
ῥήματα ἐνταῦθα οἰκοδομεῖ, ὅταν πλήθους ἢ
ἁμαρτωλῶν, καὶ μὴ φέρωσι τὸν δίκαιον διέντα·
ὡς ἐδόκει ἄτοπόν εἶναι φεύγοντα τὸ συνέδριον τῶν
κακίας μιμήσασθαι τὸν εἰπόντα. κἀγὼ μόνος ἐκα-
θήμην, μιμήσασθαι καὶ τὸν λέγοντα ἠλίαν. κύ-
ριε τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστή-
ριά σου κατέσκαψαν. κἀγὼ ὑπολείφθην μό-
νος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου λαβεῖν αὐ-
τῆς. τάχα γάρ, κἂν βαδίτερον ἐξετάσῃς τό. κἀγὼ
μόνος ἐκαθήμην, εὑρήσεις πνὰ ἄξιον νεῦσαι
τοῦ προφητικοῦ. ὅταν τὸν τῶν πολλῶν βίον μι-
μώμεθα, ὥστε μὴ εἶναι ἀνακεχωρηκότα αὐτὸν,
κρείττονα καὶ ἐξαίρετον τοῦ τοὺς πολλούς, ὁ
δυνάμενος λέγειν· κἀγὼ μόνος ἐκαθήμην, ἀλλά.
μὴ πολλῶν ἐκαθήμην· ἐπὰν γὰρ ὁ βίος μου γλυ-
κὺς δυσμίμητος. ἐγώ μοι πλικοῦτον γλυκέως, ὡς
μηδένα παρεπλησίον εἶναι μοι τῷ ἤθει, τῷ βίῳ, τοῖς
πράξεσι, τῇ σοφίᾳ, τότε δυνάμενος λέ-
γειν, παρὰ τὸ μόνος εἶναι τοῖς ὧδε, καὶ μηδένα
μιμήσασθαί με, τό. κἀγὼ μόνος ἐκαθήμην·
ἔξεστιν ἐν καὶ μὴ ὄντας πρεσβύτερον, καὶ μὴ
ὄντα σε ἐπίσκοπον, μηδὲ τινι πρὸς ἐκκλησια-
στικῇ τετιμημένον, εἰπεῖν ἔστι τό. κἀγὼ μόνος
ἐκαθήμην, τὸν ζηλῶσαι, καὶ βίον ἀναλα-
βεῖν, ὥστε εἰπεῖν. κἀγὼ μόνος ἐκαθήμην. ὅτι
πικείας ἐνεπλήσθην· εἰ σενῆ καὶ τεθλιμμένη
ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, δεῖ σε πικείας
ἐμπλησθῆναι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἐδένος δυνά-
σαι γλυκὺς ἀπολαῦσαι. ἢ οὐκ οἶδας ὅτι ἡ ἑορτή
σε μὴ πικείδων γένῃ); ὅταν γὰρ ἑορτάζῃς ἄζυ-
μα, φησίν, ἐπὶ πικείδων φαγέσαι· πόθεν) ὁ
λόγος λέγων, ὅτι δεῖ τὸν ἑορτάζοντα τῷ θεῷ ἄ-
ζυμα ἐπὶ πικείδων ἐσθίειν, καταυοητέον τὰ μὲν
ἄζυμα δηλῆσαι ὁ ἀπόστολος. οὐκ ἔστιν ἐμὴ ἡ ἑρμηνεία, τὸ δὲ ἀκόλουθον τῆς ἑρμηνείας ἀναγ-
καῖον ἐστι παρεπλήσιον εἶναι τῇ ἀποστολικῇ δηλῆσει· ὁ ἀπόστολος γὰρ περὶ τῶν ἀζύμων δηλῆ-
σαι λέγων. ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν
ἀζύμοις εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας· δέον ἐστὶν ἀποδοῦναι τὸν λόγον περὶ τῶν πικείδων ἀκο-

A magis elegi surgere de congregatione ludentium, *ut amicus tuus esſem, quam contraria faciens, inter eos qui hostes sunt, computari. *Non sedi in concilio ludentium, sed timebam à facie manus tuæ.* Et Salvator noſter non sedit in concilio ludentium, sed surrexiſſe se docens ait: *Dimittetur vobis domus veſtra deſerta.* Reliquit enim sermo Dei divinus concilium Judæorum, & aliud sibi concilium ex Gentibus congregavit. *Solus ſedebam.* Et ipse tantum sine expoſitione sermo ædificat audientes, quando eſt multi-
B tudo peccantium, nec suſtinet secum juſtum pie vivere, tunc indigens eſt fugere congregationem eorum, & imitari Prophetam loquentem: *Solus ſedebam*; imitari etiam miſerabiliter conquerentem: *Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam accipere illam.* Si autem voluerimus sacratius aliquid accipere in eo quod dicitur: *Solus ſedebam*, forsitan inveniemus dignam interpretationem Spiritu sancto. Quando vitam multitudinis imitamur, nec converſatio noſtra à populo melior, nec contemto
C judice Deo ab hominum malitiis ſeparatur, non poſſimus dicere: *Solus ſedebam*; ſedemus quippe cum plurimis. Quando autem vita noſtra fuerit iſtiusmodi, ut nullus nobis *ſenſu, ſermone, geſtis coæquetur; tunc poſſumus dicere: *Solus ſedebam.* Licet ei qui non eſt Presbyter, aut Epiſcopus, aut Diaconus, aut alia qualibet decoratus Eccleſiæ dignitate, bene viventi dicere; *Solus ſedebam, quia amaritudine plenus ſum.* Si arcta & anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, expedit tibi ab omni dulcedine recedenti, ut amari-
D tudine in præſenti ſæculo complearis. An ignoras, quoniam ſolennitas Dei adjunctis amaritudinibus celebratur? Ait quippe ſermo divinus: *Cum habueritis diem feſtum, azyma ſuper amaritudines manducabitis.* Simul autem conſiderandum puto, quid velit hæc juſſio quæ præcepit agentem Paſcha Dei azyma cum amaritudinibus manducare. Et de azymis quid eſt mea interpretatio? Apoſtolus Paulus expoſuit. De amaritudine vero quod ſequitur, neceſſe eſt ut aliquid Apoſtolicæ diſputationi ſimile *reddatur. De azymis itaque Apoſtolus ita dicit: *Feſta*
E *celebremus non in fermento veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* De amaritudinibus neceſſe eſt, ut talis ratio reddatur, quæ doceat ſic eas celebrãdas, quomodo azyma comedantur. Habeto ſinceritatem & veritatem,

*MS. R. & amicus tuus eſſe

3. Reg. 19. 14.

*MS. R. ſenſus vel ſermo peccantis coæquatur

Matth. 7. 14.

*MS. R. reperiatur

Exod. 12 8

1. Cor. 5. 8.

& ama-

& amaritudines te sequentur, & manduca bis azyma cum sinceritate & veritate. Quia Paulus istiusmodi azyma comedebat, sequebatur eum amaritudo dicentem: *Inimicus vobis factus sum vera dicens*. Manducaeat amaritudines *in dolore, in labore, in vigiliis frequenter, in fame & siti*, extra cætera quæ pro totius mundi salute pandebat, & quæ cum faciebant præsidem veritatis azyma cum amaritudinibus manducare. Et Lex quidem hæc dicit, Azyma cum amaritudinibus comedite, & implemini, sicut & alio loco dicitur de quibusdam: *Manducate & implete vos*. Propheta vero non ait, Amaritudinem comedi, sed, *Amaritudine repletus sum*: hoc est, in me tantum sæculi persecutionum pondus incumbit, ut plenus amaritudine fierem. *Quare qui me contristant, confortantur in me?* Multa passus est Hieremias ab his qui veritatem audire nolebant, & erant illo in hoc sæculo fortiores, quoniam non regnum Dei de sæculo isto, sed de alia quadam viventium regione, ut Salvator ait *Si esset de hoc mundo regnum meum, ministri mei laborarent, ut non traderer Iudæis*; confortantur ergo adversus eum in sæculo isto. Et quod justus debilior sit à persequentibus se, vide Martyrum passiones. Iudex in altis tribunalibus sedet ad ructum, & ad delicias prominens: Christianus in quo Christus habitat, judicatur plenus amaritudine, & ad mortem usque subjectus, confortatis inimicis suis adversum se. *Plaga mea firma est.* Qui confortantur in me, vulnera inferunt mihi, & plaga mea firma est. Sive de cruce Domini prædicatum, sive de justis, sive specialiter de Hieremia volueris accipere, non abhorrebit à sensu. *Plaga mea firma est; unde sanabor?* Et Salvator potest dicere; *Unde sanabor?* resurrectionem suam post clavorum annuntians vulnera; & justus qui post plagas recipit sanitatem. *Facta est mihi* (subauditur plaga) *sicut aqua mendax non habens fidem*. Si quidem plaga mea non manet, sed super me transit. *Ideo hæc dicit Dominus: Si conversus fueris, restituam te*. Ad omnes hæc loquitur Deus, quos reverti vult ad salutem: Videtur autem quiddam significare mysterii in eo quod ait: *restituam te*; nemo quippe restitui potest, nisi in eum locum unde ante discesserat: ut puta si membrum corporis mei fuerit à compage disjunctum, medicus illud in pristinum locum restituere

Galat. 4. 16

2. Cor. 11. 27

Ioh. 18. 36.

Ier. 15. 18. 19.

λήθως, τῷ τὰ ἄζυμα εἶναι εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας· ἔχε δ' εἰλικρινίαν & ἀλήθειαν, καὶ πικρίδες ἕξονταί σοι. καὶ ἐπίς μὴ πικρίδων τὰ ἄζυμα τ' εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας. διὰ γε παῦλος, ἐπειδήπερ ἤσθιε τὰ ἄζυμα εἰλικρινίας καὶ ἀληθείας, καὶ πικρίδας ἤσθιε, πῶς πικρίδας ἤσθιε λέγων. ἐχθρὸς ὑμῖν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν. πῶς πικρίδας ἤσθιεν ὢν κόπῳ, καὶ μόχθῳ, καὶ ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, χωρὶς τῶν παρεκτὸς, εἰ ταῦτα σὺν τῷ ἀλήθεια μὴ πικρίδων; ἄζυμα μὴ πικρίδων ἔδεσθε. καὶ σὺν εἶπεν. ἄζυμα μὴ πικρίδων ἔδεσθε; ἕως ἐμπλησθῆτε, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων λέλεκται. φάγεσθε, καὶ ἐμπλησθήσεσθε. ὁ προφήτης προσεπτείνει λέγων. ἐχ', ὅτι πικρίαν ἔφαγον, ἀλλά. πικρίας ἐνεπλήσθη· ὅσον δυνάμις τῶν πικρῶν μετελάμβανον πραγμάτων, ὥστε μὴ πληρεστάτων πικρίδων μεταλαβεῖν· ἵνα τί, οἱ μισοῦντες με, καταχρῶσί μοι πολλὰ ἔσχε πράγματα; ἔπαχεν ὑπὸ τῶν θελόντων ἀκύειν τὸ ἀληθές, & ἠκριβῶ αὐτῶ ἐκεῖνοι. δυνατώτεροι δ' ἐνταῦθα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἐπειδὴ σὺκ ἔστιν ἡ βασιλεία & θεοῦ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν κρειττόνων χωρίων, ὡς φησιν ὁ σωτήρ. εἰ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις· οἱ λυποῦντες δὴ τὸν προφήτην κατίσχυον αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ὅτι γὰρ ἰσχυροὶ βλέπετε τοὺς μάρτυρας· ὁ δικαιοκρατούμενος δικάζων, καὶ τυφῶν ἐν τῷ δικαστηρίῳ. ὁ χριστιανὸς, ἐν ᾧ ἐστι χριστὸς δικαζόμενος, πικρίας ἐνεπλήσθη, & καταδεδυάσθη· ὑπὸ δ' ἀδίκου, & καταδικάζεται· ἡ πληγή μου σεσηπεν· πόθεν ἰαθήσομαι; οἱ καταρώμενοί με πλησιάσοι με, & ἡ πληγή μου ἐστὶ σεσηπεν· εἴτε προφητεύει τὸν σωτῆρα ἑαυτοῦ. σεσηπὲν γὰρ πληγὴ ἐστιν ὁ σωτὴρ, ὅσον ἐπὶ τοῖς σωζομένοις αὐτόν. εἶπε δὲ περὶ πάντων τῶν δικαίων λέγει), ἐν οἷς πληγὴ σεσηπὲν λαμβάνει. εἴτε καὶ ἐπὶ τοῦ προφήτου, ἀκόσον ἔχ. & γὰρ & αὐτὸς πέπονθε τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ προφητείᾳ, ταῦτα ἐπιδέχεται τὴν νῦν κατὰ τὴν λέξασαν λέξιν· ἡ πληγή μου σεσηπέ. πόθεν ἰαθήσομαι; & ὁ σωτὴρ λέγει. πόθεν ἰαθήσομαι; τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν προφητεύει μετὰ τὴν σεσηπεῖαν πληγήν· καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου λαμβάνει. μετὰ τὰς πληγὰς γίνεται πάλιν ἴασις· γνωμάρη, ἐγχύνη ἐστί μοι· σὺκ ἔχον πίστιν· ἐγὼ γὰρ μάρτυς ἡ πλησίον, ἀλλὰ παρέρχεται· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος· ἐὰν ἐπιστρέψῃς, & ἀποκαταστήσω σε· ταῦτα πάλιν λέγει πρὸς ἕκαστον, ὃν προσκαλέσεται θεὸς, ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτόν· μυστήριον δέ μοι δοκεῖ ἐνταῦθα δηλοῦσθαι ἐν τῷ· ἀποκαταστήσω σε ἀθεὶς ἀποκαθίσαι) εἰς τινα τόπον μηδαμῶς ποτε γνώμονι ἐκεῖ. ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις ἐστιν εἰς τὰ οἰκεῖα.

οἰκεῖα. ὅιγε ἐξαρθρόν μέλος, ὁ ἰατρὸς πειρᾶται ἀποκαθίσασιν ποιῆσαι ἑξάρθρε· ὅταν ἔξω τις γένηται τῆς πατρίδος εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως, ἀπολαμβάνει ὃ δυνάμει πάλιν ἐν τῇ πατρίδι εἶναι κατὰ τοὺς νόμους, ἀπεκατέστη ἐπὶ τὸ πατρίδα τὸ ἑαυτοῦ. τὸ αὐτὸ νόει μοι καὶ ἐπὶ τοῦ προφήτου, ἐκβληθέντος ἀπὸ τῆς ἰδίας πολιτείας, ἀποκαθίσαμεν· λέγει δὲ ἐνταῦθα πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐπιστρέψαντας· ὅταν ἐὰν ἐπιστρέψωμεν, ἀποκαταστήσει ἡμᾶς· καὶ γὰρ τὸ τέλος τῆς παραινέσεως τοῦτόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς προφήταις ἐπὶ τὸ ἀποκατάστασιν γέγραπται ἐν τῷ· ἄχρι καιρόν ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐπ' αἰῶνος προφητῶν ἐν χειρὶ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A conatur. Si aliquis separatur è patria, in exilium mittitur, & postea per indulgentiam eorum qui possunt exules solvere, redditur libertati, redit, unde fuerat expulsus. Miles quoque abjectus ex ordine suo, restituitur ordini, si acceperit veniam. Ita & nunc dicitur ad mortale genus, id est, ad nos homines, qui à Deo fueramus aversi: Si conversi fueritis, restituam vos. Finis quippe repromissionis restitutio est, ut in Actibus Apostolorum legimus: *Usque ad tempora restitutionis omnium quæ locutus est Deus per os sanctorum Prophetarum suorum*, in Christo B Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιε'.

Εἰς τὸ αὐτό.

Οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, πάλιν ἄλλως, μέχρι τοῦ· ἐπικαταράτος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρωπον, καὶ σὴν εἰς σάρκα βραχίονος αὐτοῦ.

HOMILIA XV.

in illud ipsum,

Heu me mater: iterum aliter, usque ad istud: *Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmabit carnem brachii sui.* Ier. 15, 10. Ier. 17, 5.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Οἱ μακαρίζοντες τοὺς προφήτας, καὶ τοὺς μακαρίζειν αὐτοὺς εὐχόμενοι τὴν μερίδα ἔχειν μετὰ τῶν προφητῶν *, ζωσιόντες ἀπὸ C τῶν λόγων τῶν προφητικῶν τὰ ἐξαίρετα τῆς προφητείας αὐτῶν. ζητοῦντες ἐν πειθοῖεν, ἂν καὶ τὰ αὐτὰ βιώσωσιν. * εἰ καὶ σκληρὸν αὐτοῖς ἀπαντήσεται ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, * μιμεῖσθαι τὸν βίον τὸν προφητικόν. ὅπου τοίνυν ἡ ἀναπαύσεως * αὐτῶν μακαριότητος μετὰ τῶν προφητῶν· πολλαχόθεν μὲν ἔστι συναγαγεῖν τὰ ἐξαίρετα τῶν προφητῶν, τὸν ἐλεύθερον αὐτῶν, τὸν ἔντονον, τὸν ἐγρηγορός, τὸν * διεγηγερμένον. ὅπου οὐκ ἐρέσπιζον ἐν ταῖς πρώτοις ἀσεσι νόμοι διὰ D τὴν ἐλευθερίαν μόνον, ἵνα ἐλέγξωσιν, ἵνα ἐπιστρέψωσιν, ὡς οἱ προφῆται ἐκ τοῦ μὴ παρρησίας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λέγειν ἐπτοημένως τῶν ἁμαρτανόντων, εἰ καὶ ἐδόκουν μεγάλα δυνασθαι ἐλεγχόμενοι· πλὴν εἰ καὶ πανταχόθεν ἔστι τοῦτο ποιεῖν, ἴδωμεν * τὰ σήμερον ἀναγνωσθέντων· πολλὰς ἤλεγξεν ὁ προφήτης, καὶ πρὸς πολλὰς εἶπεν ὁ προφήτης· καὶ γὰρ γέγονε κατὰ * ἁμαρτωλὸν γνώμην, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ αἰχμαλωσίαν γεγονέναι καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ.

Qui beatos prædicant Prophetas, ipsosque beatos prædicando exoptant, partem habere cum Prophetis, quod vaticinii ipsorum excellentias ex verbis propheticis cognovissent: quærentes igitur persuaderi sibi sinant, ut vitam eorum exemplo instituant suam: & si quid duri ipsis occurrerit in hac vita, imitentur vitam propheticam; quoniam una cum Prophetis ejusdem beatitudinis requiete potientur. Plurimis utique ex locis colligere liceat eximias dotes Prophetarum, ut illorum libertatem, constantiam, vigilantiam, excitationem; quia in periculis constituti propter solam libertatem minime soliciti erant, qui increparent, qui converterent, adeo ut Prophetæ cum libertate verbum Dei increpando peccatores proferrent, quantumvis increpiti permagna posse viderentur. Veruntamen quamvis undique liceat hoc facere, videamus, quæ lecta sunt hodie. Plurimos increparat Propheta, & ad plurimos verba fecerat Propheta: erat nempe juxta peccatorem natus, uti patet ex eo quod captivitas in ipsius tempora inciderit; cum plurimos

T in-

increpasset, à plurimis judicatus quædam istiusmodi profert. Primum juxta textum quædam ex prophetico sermone intelligamus; deinde etiam secundum anagogen, si prius induerimus constantiam, & libertatem, atque virtutem, fiduciamque Prophetæ. *Heu me mater, quare genuisti me virum, qui judicer & discernar omni terræ?* O mater, ut quid me genuisti virum, qui judicer apud omnes qui super terram sunt, & discernar apud omnes qui in terra sunt. Propositum enim erat Prophetæ cum huic, tum Isaiæ cæterisque prophetico more docere, arguere, & convertere. Propositum itaque & huic Prophetæ discernere, arguere, jus dicere cum posset, & expostulare cum peccatoribus, arguendo peccata populi, & quęcunque hi de populo ipsis fecerunt, quid attinet etiam commemorare? alium lapidarunt, alium secuerunt, alium occiderunt inter templum & altare, hunc in lacum cœni projecerunt increpiti. Et post hos omnes Salvator noster hoc ipsum egit excellentius quam hi, utpote Dominus Prophetarum existens: etenim quando ipse flagellabatur à Iudæis, vel præceptoribus Judæorum, & præside populi dicebat. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.* Et subdit ad unumquodque Væ, & propter hoc & illud. Contendamus igitur & nos ad beatitudines Prophetarum, hęc ipsa faciamus, ita ut ob dictionem & judicium adversus multos homines etiam dicamus: *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer, & discernar in omni terra?* Magis proprie posset hoc propheticum etiam referri ad Servatorem. Esto enim Propheta hoc dicat, veruntamen haud vere hoc dicit, sed forsitan hyperbolicè: non enim discretus fuit ad omnem terram. Cum autem venero ad Servatorem meum ac Dominum, & maxime propter illud ad judicium veniet; & *ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum judicaris*; videbo Servatorem meum ac Dominum penes Patrem constitutum, cum omnibus nobis hominibus judicio disceptaturum: & in quæstionem venit cum omnib⁹ hominibus; in quæstionem inquam venit, examinatur etiam ipse, & stetit quidem vindicans veritatem, sed non tanquam accusator. *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer & discernar in omni terra?* Non potest Propheta istud *omni terræ* dicere; sed Dominum nostrum ac Servatorem Iesum Christum novi amantes, & non solum amantes, verum etiã diligentes indignari, dicentes, Servatorem asserere vocem hanc non esse pro Filio Dei.

Hebr. 11. 37.

Matth. 23. 14.

Psalm. 50. 6

A πολλοὺς ἐλέγξας. ὑπὸ πολλῶν κριθεὶς φθέγγεταί τινα τοιαῦτα· * πρῶτον κατὰ λέξιν τὰ ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ λόγου ἴδωμεν. εἶτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ἐὰν πρότερον ἀναλάβωμεν εὐτονίαν, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ δύναμιν καὶ παῤῥησίαν προφήτου· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα, δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ὦ μῆτερ, ὡς τί με γεγένηκας ἄνδρα, δικαζόμενον πρὸς πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διακρίνεσθαι πρὸς πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς; B προέκειτο γὰρ τῷ προφήτῃ καὶ τούτῳ, καὶ τῷ ἡσαΐᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τὸ * προφητικῶς διδάσκειν, ἐλέγχειν, καὶ ἐπιστρέφειν· προέκειτο τοιγαροῦν καὶ τούτῳ τῷ * προφήτῃ διακρίναι, ἐλέγχειν, δικάζειν δυναμένῳ, καὶ δικάζεσθαι μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐλέγχειν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅσα αὐτοῖς πεποιήκασιν οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, τί δεῖ καὶ λέγειν; ἄλλον ἐλιθοβόλησαν, ἄλλον ἔπρισαν, ἄλλον ἐπέκτειναν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, τοῦτον εἰς C λάκκον βορβόρου ἔβαλον ἐλεγχόμενοι· ὃς ἐπὶ πᾶσιν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τοῦτο πεποίηκε καὶ κρεῖττον ὥστε * εἰ οὗτοι, ἅτε κύριος προφητῶν ὤν. καὶ γὰρ εἶπε αὐτὸς ἐμαστιγώθη * ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, ἢ ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῶν ἰουδαίων, καὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ λαοῦ, εἶπεν· οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὃς ἐπιλέγει καθ' ἕκαστον οὐαί, ὃς διὰ τοῦτο τόδε ὃς τόδε· ὃς ἡμεῖς οὖν σπουδάζωμεν ἐπὶ τοὺς μακαρισμοὺς τῶν προφητῶν, ταῦτα ποιήσωμεν, ὥστε D διὰ τὸ λέγειν, ὃς διὰ τὸ κριθῆναι πρὸς πολλοὺς ἀνθρώπους, ὃς εἰπεῖν· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον, ὃς διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; κυριώτερόν γε τοῦτο δύναται προφητικὸν εἶναι ἀναφερόμενον ἐπὶ τὸν σωτῆρα· ἔστω γὰρ τὸν προφήτην τοῦτο λέγειν, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς τοῦτο ἐρεῖ, ἀλλὰ τάχα ὑπερβολικῶς. οὐ γὰρ διεκρίθη πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν; ἐὰν δὲ ἔλθω πρὸς τὸν σωτῆρά μου ὃς κύριον, ὃς E μάλιστα διὰ τὸ εἰς κρίσιν ἥξει; * ὃς ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαι σε. ὄψομαι ὅτι ὁ σωτὴρ μου καὶ κύριος μέλλει ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἑστᾶναι, κρινόμενος μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ὃς κρίνεται μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων· λέγω, κρίνεται, ἐξετάζεται καὶ αὐτὸς, ὃς * ἔστη μὲν ἐκδικῶν τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ὡς κατήγορος δέ. οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; οὐ δύναται προφήτης τὸ πάσῃ τῇ γῇ λέγειν. ἀλλὰ τὸν κύριον ἡμῶν ὃς σωτῆρα ἰησοῦν χριστὸν οἶδα φιλοῦντας, ὃς οὐ μόνον φιλοῦντας, ἀλλὰ καὶ ἀγαπῶντας ἀγανακτεῖν, * λέγοντας ὅτι ὁ σωτὴρ * λέγει ὅτι ἡ φωνὴ οὐκ ἔστι κατὰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· δεῖ δὲ δεῖξαι ὅτι

*Cod. Vat. πρῶτον γὰρ ἀπὸ τοῦ προφ.

Cod. Vat. προφήτης διακρίναι, ἐλέγχειν

*Cod. Vat. ἢ

*Cod. Vat. καὶ ἡγουμένου τοῦ λαοῦ

Cod. Vat. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἑστᾶναι

Cod. Vat. ἔστη μὲν ἐκδικῶν τὴν ἀλήθειαν

*Cod. Vat. καὶ λέγοντας

*Cod. Vat. ἢ λέγει

ὅπ οὐκ ἀλλότριον ἔ υἱὸ ἔ θεοῦ Θ. ὄιμοι ἐγὼ μῆτερ. πῶς λυπός ἐσιν ἡ ψυχή μ ἕως θανάτ. καὶ ἡ ψυχή μ τετάραχε). καὶ τῶ ἐν τοῖς προφήταις εἰρημένων ὁμοίως κ ἐνθάδε. ὄιμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τινα με ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ διακεκριμένον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ἢ ὅτ ἀπόλωλεν ἅπφυλλις ἔ ἀμπελῶν βότρυς. ὄιμοι ψυχή, ὅπ ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τ γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ὑπάρχει· τίς ἐκεῖ λέγει Θ. ὄιμοι, ὅτι ἐγκρυφθλω* ὡς σωλέγων καλαμίλω ἐν ἀμήτῳ; ἆρα γὰ ὁ προφήτης* σωῆ τε ἢ θέλει σωάγειν; ἆρα γὰ ἀγρὸν ἔχει ὁ προφήτης; ἀλλὰ ὐδενός ἐσι σωάγειν *παῦλα ἀπὸ ἔ θερισμῶ κ τῶ ἐπαρμῶν, εἰ μὴ ἔ κυρίε καὶ ζωτῆρ ἡμῶ ἰησῦ χρισῦ· ἐπεὶ ἓν πολλὰ πλήμαλα ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ κ ἐν ἡμῖν τοῖς νομιζομένοις εἶναι ἀπὸ τ ἐκκλησίας ἁρνεῖ κ πενθεῖ ἡμᾶ τὰ ἁμαρτήματα λέων· ὄιμοι, ἐγὼ, ὅπ ἐγκρυφθλω ὡς σωαγῶν καλαμίλω· ἐκεῖ ἡμᾶ ἑαυτὸν ζητῶ. ἆρα σάχς ἐσιν. ἆρα εὑρήσει ἐν αὐτῷ τρυγήσαι ἡ θεὸς σαγὸ υἱός* ἔ θεοῦ. εὑρήκαμεν ὅπ ὀλιγόμφοροί πνες ἐσμεν· ἐὰν ἄρα ὀλίγον* ἔπ* ἔχοντες ἐν ἐαυτοῖς κόκκος δύο ἢ τρεῖς, αἱ ἁμαρτίαι ἡμᾶ πολλαί εἰσιν ἐφ' ἡμῖν, ὁρῶν ὢν κ τὰς ἐκκλησίας, τὰς χήματι ζούσας, πεπληρωμένας ἁμαρτωλῶν, λέγει. ὄιμοι, ὅπ ἐγκρήθλω ὡς σωλῶν καλαμίλω ἐν ἀμήτῳ, καὶ ὡς ἅπφυλλίδα ἐν τρυγητῷ· ἦλθε ζητῶ καρπὸν ἐν τῇ ἀμπέλῳ· ἕκαστ γὰ ἡμῶν καθφυτεύε) ὡς ἀμπελῶν ἐν ὅπω πόνι· καὶ ἄμπελον ἔ αἰγύπ μετῆρεν· ἐὼ ἢ κατεφύτευσα σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθιν· ἔχρε) * ζητῶ πως τευγήσαι, εὑρίσκ ἅπφυλλίδα πνὰ κ βραχεῖς βότρυας, οὐκ εὐθαλεῖς, οὐδὲ πολλούς· τίς ἡμῶν ἔχει βότρυας ἀρετ; τίς ἡμῶν ἔχει γνήμαλα ἔ θεοῦ; κύρι ὁ θεὸς ἡμῶν ὡς θαμασὸν τ ὄνομά σ ἐν πάσῃ τῇ γῇ; ταῦλα ὡς ἐν ᾅδαβάσει μοι· Θ. ὄιμοι ἐὼ μῆτερ, ὅτι οὐκ ἀλλότριόν ἐσν τ ἔ σωῆρ ἡμῶν, θειότη, καθορῶν τὰ ἁμαρτήματα τῶ ἀνθρώπων, * νῦν τ ἀνθρωπ, οὐχ' ἡ σφία, ἀλλ' ἡ ψυχή· ἐκεῖνο παρεθέμλω προφητικόν· ὄιμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τ γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ' ὑπάρχει· ἦλθεν ἐπ τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον ἡ ψυχὴ μακαρία, ἀνέλαβε σῶμα ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐὰν ἰδ τὰ ἁμαρτήματα λέγει πρὸς τὸν πατέρα· τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μ, ἐν τῷ * καλαβῆναί με εἰς διαφθορὰν; μὴ ἐξομολογήσεταί σοι χῦς; ἀλλὰ ἐφ' ἡμῖν μὴ λεγέτω Θ. ὄιμοι. ἐφ' ἡμῖν μὴ λεγέ-

AOstendendum autem minime alienum esse à Filio Dei istud: *Heu me mater: Tristis est anima mea usque ad mortem: Et anima mea turbata est*: item quæ in reliquis Prophetis & similiter hic dicta sunt: *Heu me mater, quare genuisti me virum qui judicer & discernar in omni terra*? Vel quando periit racemus ut inveniat botrum. *Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & qui corrigat in hominibus non est.* Quis ibidem aut illud? *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe.* Ergone nimirum Propheta scit & vult congregare? ergon' utique agrum habet Propheta? Atqui nullius penitus est congregare ex messe ac satis, nisi Domini ac Servatoris Jesu Christi. Cum igitur multi sint lapsus in Gentibus, quin & in nobis qui æstimamur esse de Ecclesia lamentatur, & luget peccata nostra dicens: *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam.* Unusquisq; nostrum semet ipse examinet, utrum stipula sit; utrum reperturus sit in ipso quod vindemiet aut metat Filius Dei; reperiemus nos à vento corruptos quosdam esse. Cum igitur pauxillum quid residui in nobismetipsis grana duo vel tria haberemus, & peccata nostra plurima existerent, videret autem Ecclesias (prout appellantur) peccatoribus refertas, ait: *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia.* Venit quærens fructum in vinea. Unusquisque enim nostrum ad instar vineæ in loco pingui plantatur. Et *vineam de Ægypto transtulit; Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram.* Venit quærens quodammodo vindemiare, reperit racemum quempiam atq; exiles uvas, minime fertiles, neque multas. Quis nostrum habet uvas virtutis? quis nostrum habet genimina Dei? *Domine Deus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Hæc quasi in transitu à me dicta sint. Istud *Heu me mater*, minime alienum est à Servatore nostro, dum ejus divinitas peccata hominum cerneret, nunc dicere istud *Heu me*. Servatorem sumo non qua Deum, sed qua hominem, non qua sapientiam, sed qua animam. Illud Propheticum hic adjunxerim: *Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & qui corrigat in hominibus non est.* Venit in vitam humanam anima hæc sancta, corpus assumpsit pro hominibus; cum videret peccata, dicit ad Patrem: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis?* Veruntamen super nos non dicatur istud: *Væ mihi:* super nos ne dicant Angeli cœlestes Servatoris nostri dicentes; Væ mihi (quia & ipsi

Matth. 26. 38. Ioan. 12. 27. Mich. 7. 2. Ibid. 1. Psal. 79. 9. Ier. 2. 21. Psalm. 8. 2. Mich. 7. 2. Psal. 29. 10.

dicent; Væ mihi: neque enim meliores sunt Servatore nostro, & ipsi lapsus nostros cernunt: at beati illi, super quibus Angeli non dicent; Væ mihi, sed beatos pronuntiant.

Luca 15.7. Nam *ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia.* Hæc sunt consolationis. *Heu me mater, quare me genuisti?* Quam dicit matrem? Num in mulieribus potest etiam animam dicere, & Mariam? Si quis autem hoc admittat: *Novissime acceperat mater mea Spiritum sanctum, & adduxit me in montem magnum Thabor,* & cætera. Potest suam matrem videns dicere: *Heu me mater, quare me genuisti virum qui judicer & discernar in omni terra?* Iudicatur omni terræ atque discernitur, & ad unumquemque dicturus est: Ego feci hæc & illa, & incarnatio mea præstitit hæc & ista, & pro salute tua passus sum atq; sustinui. Hæc dicente Servatore quid agemus? judicaturus enim est in universa terra. Id quod sequitur, videre volo. Potest tam ad Prophetam quam ad Servatorem secundum unam expositionem referri. Videamus etiam quod sequitur: *Non debui, nec debuit mihi quisquam. Venit princeps hujus mundi, & in me non habet quidquam.* Et revera nihil debuit, unusquisq; autem nostrum debitor est peccatis, & debitor est habens chirographum. Post deletũ chirographũ suum unusquisq; quanta fecit

1 Pet 2.22 chirographa? *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus,* non fecit chirographum. Quid porro etiam illud: *Nec debuit mihi quisquam?* quomodo explicabimus hoc de Servatore: *Non debuit mihi quisquam.* Ut etiam sic legerimus, sciendum tamẽ plurima Septuaginta Interpretum exemplaria non sic habere: postmodum autem inspicientes etiam reliquas editiones, cognovimus scriptorum esse errorem, nihilominus utroque modo explicari potest hic locus. Quomodo nimirum non debuit mihi quisquam? Omnib⁹ debita ipsorum dimisit.

Luca 7.41. *Duo debitores erant homini cuidã fœneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta: non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque.* Vin' videre duos debitores, unum, qui quingentos debebat, & alterum, qui quinquaginta? E duobus populis qui in Deum crediderunt, Iudęorum populus non credens in Christum debebat quinquaginta, fortasse nos qui ex Gentibus sumus, utpote omnium impiissimi effecti quingentos denarios debebamus: de quibus etiam dicitur in persona meretricis illius pœnitentis.

Α τωσαν οἱ ἄγγελοι τῶν ἐρχομένων δ σωτῆρος ἡμῶν λέγοντες δ. οἴμοι. *ὅτε καὶ αὐτοὶ ἐρῶσιν. οἴμοι. *Cod. Vat. καὶ αὐτοί.
ἐ γὰρ κρείττονές εἰσι δ σωτῆρ δ ἡμῶν, καὶ αὐτοὶ ἡμῶν τὰ παίσματα βλέπουσιν. ἀλλὰ μακάριοι ἐκεῖνοι, ἐφ' οἷς οἱ ἄγγελοι οὐκ ἐροῦσι δ. οἴμοι, ἀλλὰ μακαρίζουσι· χαρὰ γὰρ ἔσται ἐν οὐρανῷ γίνε) ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐννενήκοντα ἐννέα; οἱ δὲ χρείαν ἔχουσι μετανοίας· ταῦτα ἐν ᾅδου μυθία· οἴμοι ἐγὼ μήτερ ὡς
Β τίνα με ἔτεκες; τίνα λέγει μητέρα; * ἆρ' οὐκ ἐν γυναιξὶ δῳάζ) καὶ τὴν ψυχὴν λέγειν, ἡ *Cod. Vat. τὴν
τὴν μαρίαν; εἰ δέ τις ᾅδου δέχεται τ, ἆρ' ἔλαβε μεθ' μήτης με τ ἄγιον πνεῦμα, καὶ ἀνήνεγκέ με εἰς δ ὄρ τ μέγα δ Θαβώρ, καὶ τὰ ἑξῆς· δῳάζεται αὐτ * ἰδὼν τὴν μητέρα λέγειν· οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα με ἔτεκες ἀνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον ἐν πάσῃ * τῇ γῇ; δικάζεται πάσῃ τῇ γῇ δ διακρίνεται, *Cod. ἐστιν
καὶ μέλλει πρὸς ἕκαστον λέγειν· ἐγὼ πεποίηκα *Cod. τὰ
Γ ταῦτα καὶ ταῦτα, καὶ ἡ οἰκονομία με ἔπαθε τα- δε, καὶ ταῦτα δ τῆ σωτηρία σου πεμένα· τοῦτα λέγοντ δ Χῦ τῆ δ ποιήσωμεν; μέλλει γὰρ διακρίνεσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ· τὰ ἑξῆς θέλω ἰδεῖν· δῳάζεται γὰρ ἐπὶ τὸν προφήτην καὶ μίαν δήγησιν ἀναφέρεσθαι * καὶ ἐπὶ τὸν Χῦτῆρα· ἴδω- *Cod. ἐστιν
μεν καὶ τὰ ἑξῆς· οὐκ ὠφείλησα, ἐδὲ ὠφείλησέ με ἐδείς· ἔρχεται ὁ ἄρχων δ κόσμου τούτου, οὐκ ἔχει ὃ ἐν ἐμοὶ ἐδέν· καὶ ἀληθῶς οὐκ ὠφείλησεν· ἕκαστ ὃ ἡμῶν ὀφειλέτης ἐστὶ ταῖς ἁμαρτίαις, δ ὀφειλέτης ἐστὶν ἔχων χειρο-
Δ γράφον· μὴ δ ἐξαλειφθῆναι αὐτ τ * χειρο- *Cod. γραφον
γράφον ἕκαστ πόσα πεποίηκασι χειρογραφα; ὃς ἁμαρτάνει οὐκ ἐποίησεν, ἐδὲ ὀφειλέτης δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτ, οὐκ ἐποίησε χειρόγραφον· τί ὃ καὶ δ. οὐκ ὠφείλησέ μοι ἐδὲ εἷς; πῶς δηγησόμεθα ἐπὶ τ Χῦτῆρ· οὐκ ὠφείλησέ μοι ἐδὲ εἷς; εἰ δ δεῖ εἰδέναι ὅπ τὰ πλείονα τῶν ἀντιγράφων τ ἐκδόσεως τῶν ἑβδομήκοντα οὐκ ἔχει ἕτως· ὅσε-
Ε ρον ὃ ἐπεσκεψάμην καὶ τὰς λοιπὰς ἐκδόσεις, ἐγνωμεν γεγραπτον εἶναι ἁμάρτημα. καὶ δι' ἑκατέρως ἐστὶ δηγησαζ τὸν τόπον· * πῶς μὴν δι οὐκ * ὠφείλησέ μοι ἐδὲ εἷς; πᾶσι τὰ ὀφειλήματα αὐτῶν ἀφῆκεν· ἀνθρώπῳ δ τις ὀφειλέτης) ἦσαν δύο· εἷς ὤφειλε δισχίλια πεντακόσια, ὁ ἕτερ πεντήκοντα. μὴ ἐχόντων αὐ-

τῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατ· θέλεις ἰδεῖν τοὺς δύο χρεωφειλέτας, τὸν τὰ πεντακόσια ὀφείλοντα, καὶ τὸν τὰ πεντήκοντα; ἀπὸ δύο λαῶν πεπίστευκασιν εἰς τὸν θεὸν, ὁ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οἱ πάντων λαὸς ἀπίστων εἰς τὸν χριστὸν ὀφείλει τὰ πεντήκοντα, τάχα * ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τ ἐθνῶν, οἱ πάντων ἀσεβέστεροι γεγυμνωμένοι τὰ πεντακόσια, ἐφ' οἷς δ λέγε) * ἐπὶ τῇ προφητῇ ἐκείνῃ τῇ με- *Cod. τα-

τρυσῆ· καίτοι ἔιποι τις ἄν, πῶς τὰ πεντακόσια ἐπ' ἐκείνῳ ἀναφέρεται; ἐν τῷ καὶ πολλαπὴ ἡ γυνὴ ἡ ἁπομύρη αὐτό; ὡσὰς * ὁ ἔιρηκε τῷ ὁμωνι, ἀνθρώπῳ δανειστῇ ἦσαν χρεωφειλέται δύο. εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια, ὁ ἕτερος πεντήκοντα, καὶ τὰ ἑξῆς· ταῦτα διὰ τί· οὐκ ὠφείλησα, ἀλλ' ὠφείλησέ μοι ἀδελφός· ὁ ἰῶ δίκαιον ὡμολόγησαν ὑμῖν· οὐκ ὠφείλησα, ἀλλ' ὠφείλησέ * μοι ἀδελφός· ἡ ἰχὺς μὲ ἐξέλιπεν ἐν ταῖς καταιρωμύοις με· εἰ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας· ἀλλὰ ζῇ ἐν δυνάμεως θεοῦ· * εἶτα πολλῶν διελθόντων λόγων, ἰῶ μὴν καὶ ὡς ἐκάστῳ εἰρημένων εἰπεῖν· ἀλλ' οὐκ ἐγχωρεῖ ἔ χρόνε ἐπέιγοντος· ἔιπωμὴν ἓν εἰς τ * ἐξῆς ἀναγνωσθέν τε. Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. ἓν ἔτες νομίζοντας ὅτι ἄνθρωπος * μὴν τὸ θεοῦ ὑός ἰῶ ὁ σωτής. ἐτόλμησαν γὰρ μὴ τῶν πολλῶν τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν καὶ ἔτι ἔιπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ μονογμὴς ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως· Ἐπικατάρατος γὰρ ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον· δῆλον ὅτι Ἐπικατάρατοί εἰσιν οἱ ἐπ' ἄνθρωπον ἔχοντες τὴν ἐλπίδα· * ἐλπίζων Ἐπὶ τὸν ἰησοῦν χρισὸν ἐγὼ ἄνθρωπον οὐκ οἶδα. ἐ μόνον ἄνθρωπον οὐκ οἶδα, ἀλλὰ σοφίαν οἶδα, τὴν αὐθδικαιοσύνην, ἄνθρωπον, ὃν ἐκπάλαι τὰ πάντα ἐν τοῖς ἐρανοῖς καὶ Ἐπὶ τῆς γῆς, ἔιτε ὁρατὰ, ἔιτε ἀόρατα, ἔιτε δόξαι, ἔιτε ἐξουσίαι· Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. καὶν γὰρ τηνῦν σωτὴς, ὅπ ὁ ἐφόρεσεν, ἄνθρωπος ἰῶ· ἀλλ' εἰ καὶ ἰῶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ νῦν ἀδυμῶς ἐσιν ἄνθρωπος· εἰ γὰρ ἢ ἔγνωμὴν χρισὸν κτ Σάρκα. ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομὴν, φησὶν ὁ ἀπόστολος. ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐκέτι εἰμὶ ἄνθρωπος, ἐὰν ἀκολουθῶ αὐτὸ τοῖς λόγοις· ἀλλὰ λέγει. ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ ὑοὶ ὑψίστε πάντες· οὐκοῦν ὡς πρωτότοκός ἐσιν ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵτω γένοιτο πρωτότοκος πάντων ἀνθρώπων, εἰς θεὸν μεταβαλών· Ἐπικατάρατος τοίνυν ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ σηρίσει Σάρκα βραχίονος αὐτὸ· ὅσις ἂν κυρώσῃ τὰ Σαρκίνα, ὅσις τὴν ἰσχὺν τὴν σωματικὴν, ἐὰν κτήσῃ) καὶ * τῇ Σάρκα σρατεύηται· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὐχ ἵτως ἐσιν. ἐ γὰρ σηρίζει Σάρκα βραχίονος αὐτὸ, πάντοτε γὰρ τὴν νέκρωσιν ἔ ἐν τῷ Σώματι αὐτὸ ἔχει, ἢ νεκρὰ τὰ μέλη * τὰ Ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν. νεκρώσας ταῦτα, ἐ σηρίζῃ Σάρκα ἔ βραχίονος αὐτὸ· Ἐπικατάρατος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον· ἅμα ὃ ὡς τοὺς ἐλπίζοντας Ἐπὶ ἀξιώμασιν· ὁδεῖνά μοι φίλος ἐσὶν ἑκατοντάρχος· Ἐπίτροπός ἐσιν ὁδεῖνά μοι φίλος καὶ πλούσιος ἐσι, καὶ παρέχεταί μοι. ἔπειτα ἢ

A Atqui postulet non nemo, qua ratione quingenta ista ad illam referantur? ex quo & *qualis sit mulier quæ tangit eum*; ad quod dixit Simoni: *Homini cuidam fœneratori erant duo debitores: unus debebat denarios quingentos, alter quinquaginta, & cætera.* Hæc dicta sint propter illud: *Non debui, nec debuit mihi quispiam.* Quod erat necesse vobis proponere. *Non debui, nec debuit mihi quispiam. Fortitudo mea defecit in iis qui maledicunt mihi. Etsi mortuus sit ex infirmitate; sed vivit ex virtute Dei.* Deinde multis dictis, erat qui- 2. Cor. 13. 4
B dem etiam de quolibet dictorum aliquid dicendum; sed minime jam integrum est tempore nos urgente. Dicamus itaque quoad licet de eo quod lectum est; *Maledictus homo qui spem habet in homine*: ex eo quod multi putarent hominem quidem Dei Filium esse Servatorem: nam cum multis malis humanis ausi sunt etiam hoc dicere, nempe Unigenitum primogenitum omnis creaturę non esse Deum. Maledictus enim homo qui spem habet in homine. Manifestum est utique maledictos esse qui spem habent in homine. Sperans in Jesum Christum ego
C hominem non novi: non solum hominem non novi, sed sapientiam novi, ipsam per se justitiam, hominem, per quem omnia creata sunt in cœlis & in terra, sive visibilia sint, sive invisibilia, sive principatus, sive potestates. *Maledictus homo qui spem habet in homine.* Etsi enim servet Servator, quia quem portabat, homo erat: attamen licet homo erat, sed nunc nequaquam est homo. *Et si cognovimus secundum carnem Christum*; 2. Cor. 5. 16
sed nunc jam non novimus, inquit Apostolus: ego per ipsum non amplius sum homo, si
D sermones ejus sequor. Cæterum ait: *Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes.* Quemadmodum igitur *primogenitus est ex mortuis*, ita Psalm. 81. 6. Col. 1. 18.
factus est Primogenitus omnium hominum quos in Deum transtulit. *Maledictus* igitur *homo qui spem habet in homine, & firmat carnem brachii sui.* Qui nimirum confirmat carnalia, qui robur corporeum cum obtinuerit, etiam militat secundum carnem. Verum non ita Sanctus se habet: neque enim firmat carnem brachii sui: semper enim 2. Cor. 4. 10. Coloss. 3. 5.
mortificationem Jesu in corpore suo habet, & mortificat membra sua quæ sunt super
E terram, fornicationem, immunditiam: qui hæc mortificat, non firmat carnem brachii sui. *Maledictus qui spem habet in homine.* Similiter hoc pertinet ad eos qui sperant in dignitatibus. Hic vel iste amicus meus est Centurio, Præfectus est, quidam meus ami-

cus, & dives est, & præbet mihi. Deinde A etiam ad talem dicitur istud: *Maledictus homo qui spem habet in homine.* In nullum hominem speramus, quantumvis nobis amici esse videantur: non enim in ipsos, sed in Dominum nostrum speramus, qui est Jesus Christus; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

τὸν τοιοῦτον λέγει ἡ Γρ. Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων καὶ σάρκα ποιεῖται βραχίονα αὐτοῦ· καὶ ἀπὸ κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐλπίζομεν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἐφ' ὅσον καὶ εἶναι φίλους. οὐ γὰρ ἐπ' αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπὶ κύριον ἡμῶν ἐλπίζομεν, ὃς ἐστιν ἰησοῦς, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

HOMILIA XVI.

(*juxta Hieronymum XII.*)

De eo quod scriptum est:

Ier.16.16. *Ecce ego mitto piscatores multos: dicit Dominus;* &c.

ΟΜΙΛΙΑ ις'.

Εἰς τὸ.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τοὺς ἁλιεῖς τοὺς πολλοὺς, λέγει κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Interprete S. HIERONYMO.

IN Evangelio quod secundum Matthæum B est, scribitur, Salvator noster venisse juxta mare Galilææ, & ibi vidisse Simonem & Andream fratrem ejus mittentes retia in mare. Erant quippe piscatores. Ibique additur: Videns autem eos Jesus, *dixit eis:* Matth. 4. 18. *Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. Et relinquentes sua retia secuti sunt eum.* Et fecit eos Salvator de piscatoribus piscium, piscatores hominum. Alios quoque duos fratres invenit Dominus, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navicula cum patre Zebedæo reficientes retia Matth. 4. 21. sua. Quos cum similiter ad Evangelii ministerium provocasset, piscatores hominum reddidit. Si quis ergo juxta hanc historiam consideret Discipulos Salvatoris, ut habeant non solum gratiam sermonis, ita Scripturarum ratione contextam ut retia, quæ possint super humanas animas gyro artificis superfundi, & consideret hoc ipsum cum summa ratione fidei, videbit quomodo non tunc tantum Salvator, sed & usque ad præsentem diem mittat hominum piscatores, instituens eos animas liberare de mari, & ex acerbissimis fluctibus ad auram producere liberiorem. Verum illi pisces cum sagenis, retibus atque hamis extracti de aqua fuerint, moriuntur. Apud nos vero cum aliquis fuerit sermonis rete comprehensus, & eductus de mari sæculi; moritur quidem & ipse, sed peccato, sed mundo, ut consurgens Christo, vivat Deo. Si ergo possis, ad intelligendum sensum quem conamur exponere, animo inducere pisces de mari

Ἀναγέγραπται ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίῳ σωτῆρα ἡμῶν ἐληλυθέναι παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, καὶ ἑωρακέναι σίμωνα καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς. εἶτα φησὶν ὁ λόγος, ὅτι ὁ σωτὴρ ἰδὼν εἶπε. δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ· καὶ πεποίηκεν οἱ μαθηταὶ αὐτοὺς ἐπ' ἀναλαβεῖν τὰ ἁλιεύειν. καὶ ἄλλους δὲ δύο ἀδελφοὺς εἶδεν, ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τοῦ πατρὸς καταρτίζοντας τὰ δίκτυα· καὶ τούτους ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην. πεποίηκε δὲ κἀκείνους ἁλιεῖς ἀνθρώπων· καὶ εἴ τις γε κατενόησε τοὺς ἐχόντας ἀπὸ θεοῦ χάριν λόγου, πεπληρωμένους ὡς δίκτυα, καὶ συγκειμένην ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὡς ἀμφίβληστρον, ὥστε περιβάλλειν ταῖς ψυχαῖς τὸν ἀνθρωπάρεσκον τὸ πλέγμα. καταναοήσει δὲ, καὶ τεχνικῶς τοῦ λόγου γινόμενον τῷ ἐπιστήμονι, ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἰησοῦς ὄψει τινὰ τρόπον οὐ μόνον θεωρίας, ἀλλὰ καὶ νεῦσιν σωτῆρος ἡμῶν πέμπει ἁλιεῖς ἀνθρώπων, παιδεύσας αὐτοὺς, ἵνα διανηθῶμεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνελθεῖν, καὶ φυγεῖν αὐτῆς τὰ πικρὰ κύματα. ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἰχθύες οἱ ἄλογοι ἀνελθόντες ἐν ταῖς σαγήναις, ἢ ἐν τοῖς ἀμφιβλήστροις, ἢ ἐν τοῖς δικτύοις ἢ ἐν τοῖς ἀγκίστροις ἀποθνήσκουσι θανάτου, ἐὰν διαδεχόμενος τὴν ζωῆς τὸν θάνατον. ὁ δὲ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἁλιέων ἰησοῦ, καὶ ἀνελθὼν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μὴ ἀποθνήσκει. ἀποθνήσκει δὲ τῷ κόσμῳ, ἀποθνήσκει τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ μὴ

τὸ ἀποθανεῖν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ζωοποιεῖται ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καὶ ἀναλαμβάνει ἄλλην ζωήν. ὡσεὶ ἐδύνω καθ' ὑπόθεσιν νοῆσαι τὴν τοῦ ἰχθύος ψυχὴν μεταβάλλουσαν μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἰχθυικοῦ, καὶ γινομένην τι κρεῖττον παρ' ἰχθύν· παράδειγμα ἔλαβον, μὴ ἀφορμάς τις λαμβανέτω ὧν οὐκ ἤκουσε, τοιοῦτον δή τι νοήσῃ. ἀνελήλυθας ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὑποπεσὼν τοῖς δικτύοις τῶν μαθητῶν ἰησοῦ, ἐξελθὼν μεταβάλλεις τὴν ψυχὴν, οὐκέτι ἰχθὺς εἶ, διατρίβων τοῖς ἁλμυροῖς τῆς θαλάσσης κύμασιν. ἀλλ' εὐθέως σου μεταβάλλει ἡ ψυχὴ, καὶ μεταμορφοῦται, καὶ γίνεται κρεῖττόν τι καὶ θειότερον παρ' ὃ ἦν τὸ πρότερον. ὅτι δὲ μεταμορφοῦται καὶ μεταβάλλεται, ἄκουε παύλου λέγοντος. ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος· καὶ μεταμορφωθείς τε οὕτως ὁ ἰχθὺς ὁ ὑπὸ τῶν ἁλιέων ἰησοῦ συλληφθεὶς, καταλιπὼν τὰς ἐν θαλάσσῃ διατριβὰς, διατριβὰς ποιεῖται ἐν ὄρεσιν, ὥστε αὐτὸν δεηθῆναι οὐκέτι ἁλιέων τῶν ἀναγόντων αὐτὸν ἀπὸ θαλάσσης, ἀλλὰ δευτέρων τινῶν, οἵγε ὀνομάζονται, θηρευτῶν οἵ τινες θηρεύουσιν ἀπὸ παντὸς ὄρους, καὶ ἀπὸ παντὸς βουνοῦ· ἀναβὰς οὖν σὺ ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ συλληφθεὶς τοῖς δικτύοις τῶν μαθητῶν ἰησοῦ, μετέβαλε ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐπιλάθου αὐτῆς, ἧκε ἐπὶ τὰ ὄρη, τοὺς προφήτας, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, τοὺς δικαίους, καὶ ποιοῦ ἐκεῖ τὰς διατριβὰς, ἵνα μετὰ ταῦτα, ὅτε ὁ καιρός σοι τῆς ἐξόδου ἐπιστῇ, πεμφθῶσιν οἱ πολλοὶ θηρευταὶ, ἕτεροι παρὰ τοὺς ἁλιεῖς· τίνες δ' ἂν εἴεν οὗτοι, ἢ οἱ ἐπιτεταγμένοι ἐπὶ τοῦ παραλαμβάνειν τὰς ψυχὰς τὰς ἐν βουνοῖς, τὰς μὴ κάτω κειμένας· καὶ ὅρα εἰ μὴ κέκραγε μυστικῶς ταῦτα λέγων ὁ προφήτης, καὶ τοῦτον παρεστὰς τὸν νοῦν ἐν τῷ. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἁλιεῖς πολλοὺς, λέγει κύριος. καὶ ἁλιεύσουσιν αὐτοὺς. καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους, καὶ ἐπάνω παντὸς βουνοῦ· εἰπὲ οὖν θέλεις συλληφθῆναι ὑπὸ τῶν θηρευτῶν, ὅρα μὴ τὰς διατριβὰς ποιήσῃ ἐν ταῖς κοιλάσι, μηδὲ κάτω που διατρίψῃς, ἀλλὰ ζήτει τὰ ὄρη, ἀνάβα εἰς τὸ ὄρος, ὅπου ἰησοῦς μετεμορφώθη, ἀνάβα εἰς τὸ ὄρος, ἐφ' οὗ ἰδὼν τοὺς ὄχλους ἀναβέβηκεν ὁ ἰησοῦς. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, ἔνθα ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδαξε λέγων. μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ τοὺς ἑξῆς τούτων μακαρισμούς· καὶ οὐκ ἔξεστί γε τούτοις τοῖς θηρευταῖς ἀλλαχόθεν συλλαβεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν ὀρέων, καὶ τῶν βουνῶν, καὶ ἀπὸ τῶν τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν· ταῦτα γὰρ τὰ τρία λέλεκται ἐν τῷ προφήτῃ· ἀποστελῶ γὰρ πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους, καὶ ἐπάνω ἀπὸ παντὸς βουνοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν·

A extractos aliam rursus vitam assumere, & aliud corpus induere, tunc scies, quo nobis profecerit exemplum. Nemo blasphemet, nemo male laceret, non vocetur crimen quod ab alterius abductum est intelligentia. Et tu igitur cum de seculi istius fluctibus per Discipulos Domini fueris extractus, muta corporis vitia, muta sensum animæ; non sis ille piscis qui in salsis versabaris undis, sed de profundo gurgite erutus ad meliora convertere; secundum illud Apostolicum: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, quasi ab Domini spiritu.* Et cum fueris ab Apostolis ac Discipulis Jesu marinis fluctibus liberatus, noli quærere profundum, sed in montibus sit conversatio tua; ut jam non habeas opus piscatoribus, qui te rursus de fluctibus extrahant, sed alijs quibusdam quos venatores Scriptura nuncupat, qui te postea venentur de monte, de colle, de locis altioribus: ibi sit deambulatio tua, ibi mens, gressus & statio: obliviscere maris: obliviscere vallium ac profundorum: Veni ad montes, Prophetas; veni ad colles, justos; in ipsis sit conversatio tua: ut cum dies mortis advenerit, mittantur venatores, alii quidam à piscatoribus; qui super assumptionem constituti sunt, & te cum cæteris Sanctis de colle, de monte, de altiori loco accipiant. Vide autem, si non sacrata voce in eadem sententia Propheta consentit dicens; *Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Et post hæc mittam venatores multos, ut capiant eos supra omnem montem & collem.* Si vis & tu ab his venatoribus capi, cave, ne verseris invallibus, ne in alia humili regione consistas. Quære colles, quære montem, in quem viso populo Dominus ascendit, & secuti sunt eum Discipuli, ex quo aperiens os suum docuit eos, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*; & reliquas septem beatitudines. Neq; vero putes licere his venatoribus, aliunde homines, nisi de montibus ac collibus quærere, & quod sequitur, *de cavernis petrarum.* Unde possum intelligere petras? unde cavernas petrarum? venio ad Exodum: quæro aliquam interpretationis occasionem,

2. Cor. 3. 18

Ier. 16. 16.

Matth. 5.

ibi-

ibique invenio volentem Moysen videre Dominum; & Dominum eidem promittentem, atque dicentem; *Ecce pono te in caverna petræ, & conspicies posteriora mea; faciem autem meam non videbis.* Si consideres, quid ibi petra dicatur, & foramen petræ, intelligis & cæteras petras, & petrarum foramina. Quæ igitur est petra? Dominus Jesus Christus: *Bibebant enim de spirituali sequente eos petra. Et super petram statuit pedes meos,* in trigesimo nono Psalmo dicitur. Quod est foramen petræ? Vide eum apud Deum Patrem, Verbum Deum, videbis integram petram: vide dispensationem assumpti corporis, videbis foramen petræ, per quod posteriora Dei juxta possibilitatem imbecillitatis suæ humanus intuetur aspectus. Hoc enim est quod ait: *Videbis posteriora mea.* Inveni unam cavernam unius petræ, quæro alias petras, & alias cavernas: venio ad chorum Prophetarum atque Apostolorum, & transcendentium sanctor. Angelorum, & dico, quia omnes imitatores Christi petræ sint, ut petra est ille qui docuit. Et sicut iste habet foramen per quod videntur posteriora Dei; eodem modo unusquisque nostrum qui per sermones suos viam pandit ad intelligendum Deum, facit & se foramen petræ. Si autem aliter vis intelligere petram, & petræ foramen, vide per Moysen Legem; per Isaiam prophetiam; per Hieremiam alia eloquia divina. Sin vero Angelus fuerit & loquatur in homine, juxta illud Propheticum: *Angelus qui loquebatur in me,* esto in Angelo, & per foramen ejus Angelice video Deum. Exemplum habeo necessarium, ut doceam, quomodo possit aliquis in Angelo consistens videre Deum. Scriptum est in Exodo: *Apparuit Angelus Domini in flamma rubi Moysi, & videbat Moyses quia ardebat rubus, & non comburebatur.* Et non sicuti cœperat Scriptura in eo quod dixerat: Apparuit Angelus Domini, sic & in reliquis subsecuta est, ut diceret: Ego Angelus Domini, sed ait: *Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Erat ergo ibi Deus in Angelo visibilis, & per foramen ejus apparebant posteriora ejus. Quia igitur nescis, quo tempore mittantur venatores, cave, ne aliquando de monte descendas, ne relinquas colles, ne de cavernis petrarum exeas. Si enim foris fueris inventus, dicentur tibi

Exod. 33. 22

1 Cor. 10. 4

Psal. 39. 3.

Exod. 33. 23

Zach. 2. 3.

Exod. 3. 2.

Exod. 3. 6.

πόθεν ἓν νοήσω τὰς πέτρας, καὶ τὰς ἐν ταῖς πέτραις τρυμαλίας; ἔρχομαι ἐπὶ τὴν ἔξοδον, ζητῶ ἰχνος εὑρεῖν διηγήσεως ἢ τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν, εὑίσκω μωσέα ἐκεῖ βαλόμενον γῶναν τὸν θεὸν, καὶ τὸν θεὸν ἐπαγγελλόμενον αὐτῷ καὶ λέγοντα· ἰδὸ θήσω σε εἰς ὀπὴν τ πέτρας ἡ καλυπόψεις μου τὰ ὀπίσω. τὸ δ' πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι· ἐὰν νοήσῃς ἐκεῖ τὴν πέτραν, καὶ ἴδῃς ἐκεῖ τὴν ὀπὴν τ πέτρας, ἵνα τρόπον ἐπὶ τ πέτρας ἰσᾶς, καὶ τὴν ὀπὴν τὴν ἐν τῇ πέτρᾳ ἰδὼν, βλέπει τὸν θεὸν διὰ τ ὀπῆς τ πέτρας. ὄψῃ τε καὶ τὰς πολλὰς πέτρας καὶ τρυμαλιὰς αὐτῶν· πῆς ἓν ἐκείνη ἡ πέτρα ἡ μία; ἡ πέτρα δ' ἐστὶν ὁ χριστός· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τὰς πόδας μου, ἐν τῷ ὑμνᾶτω καὶ τεσσαρακοστῷ λέγει ψαλμῷ· πῆς ἡ ὀπὴ ἡ ἐν τῇ πέτρᾳ; ἐὰν ἴδῃς τὴν ἰησοῦ ἐπιδημίαν, ὅλον αὐτὸν νοήσας πέτραν, ὄψει τὸν ὀπὴν καὶ τὴν ἐπιδημίαν αὐτὰ, δι' ἧς ὀπῆς θεωρεῖ τὸ μὴ τὸν θεόν· τοιοῦτον γὰρ νοεῖται ἐν τῷ. καὶ ὄψει τὰ ὀπίσω μου· ἀλλ' ὅρα μίαν ὀπὴν μιᾶς πέτρας, μεταβαίνω τῷ λόγῳ ἀπὸ τ ὀπῆς ἐπὶ τὴν τρυμαλιὰν τ πέτρας, ζητῶ καὶ τὰς πολλὰς πέτρας· ἐὰν ἔλθω ἐπὶ τὸν χορὸν εἴτε τῶν προφητῶν, εἴτε τῶν ἀποστόλων, εἴτε καὶ ἐπ' ἀναβεβηκότων ἁγίων ἀγγέλων, λείπω ὅπ πάντες οἱ χριστοῦ μιμηταί· ὡς ἐκεῖνοι πέτρα ἐστὶ, πέτρα γίνονται· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι ἔχει ὀπὴν, δι' ἧς καταυγάζεται τὰ ὀπίσω τ θεοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστος ὁδὸν διδοὺς τ νοεῖσθαι θεὸν, διὰ τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ, ποιεῖ ἐν αὐτῷ ὀπὴν, εἰ δ' καὶ ἄλλως βάλει ὀνόματα, τρυμαλιὰν, ἀφ' ἧς ὀπῆς ἡ τρυμαλιὰς ὄψει διὰ μὲν μωσέως τὸν νόμον, διὰ δ' ἡσαΐου τὴν προφητείαν αὐτοῦ, διὰ δ' ἱερεμίου ἄλλους λόγους θεοῦ· εἰ δὲ καὶ ἄγγελος ἐναλλὰν, ὡς ἐλάλησε, κ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, κἀκεῖ ἐσαμαι ἐπ' ἐξ ἀγγέλου, καὶ βλέπων κἀκεῖ πέτραν, καὶ ὀπὴν πέτρας, καὶ βλέπων ἀγγελικῶς τὸν θεόν· ἀλλὰ πρόσκομμα τοῖς μοι χρείαν ἵνα πρόσχῃσω πῶς ἐστιν ἐλθόντα ἐπ' ἀγγέλου, καὶ δι' ἀγγέλου τὸν θεὸν ἰδεῖν; γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξόδῳ, ὡφθη ἀγγέλου κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου τῷ μωσεῖ. ἐὰν ὁρᾷ μωσῆς ὅπου βάτος καίεται πυρὶ, κ βάτος οὐ καταναλίσκεται· κ οὐκ εἶπεν ἡ γραφὴ, ὡσπερ εἶπε κ τὸν ἀρχὸν, ὅπ ὡφθη ἄγγελος, ἔτως ἐνθάδε, ὅπ ἄγγελος κυρίου. ἀλλ', ἐγὼ θεὸς ἀβραὰμ, κ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ θεὸς ἰακώβ· ἦν ἓν ἐκεῖ ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀγγέλῳ θεωρούμενος· ὡς διὰ τ πέτρας θεὸς γνωσθήσεται, καὶ τ ὀπῆς τῆς ἐν αὐτῷ· οὐκ οἶδας ἓν ποτε πέμπονται οἱ σταλέντες, διὰ τοῦτο μηδέποτε ἀπὸ τῶν ὀρέων καταβῇς, μηδὲ καταλίπῃς τὰς βάνες, * μηδὲ ἔξω κ εὑρεθῇς, λεχθήσεταί σοι ὡς ἔξω τυγχάνοντι, ἐὰν λέγοντι τῶν ἔξω. ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ

νυκτὶ ἀπαιτῆσι τὴν ψυχήν σε ἀπὸ σοῦ. ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται; λεγέτω δέ σοι ταῦτα, ἐὰν φάσκῃς· καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχή ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά, ἀνάπαυε, φάγε, πίε, εὐφραίνε· ὁρᾷς τὸν κάτω τοῦ ὄρεως, τὸν κάτω τῶν βενῶν, τὸν ἔξω τῶν τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν; πῶς πλανᾶται καὶ ἐν τῇ ἄνω ἀγαθῶν κείσει, οἰόμενος ταῦτα εἶναι ἀγαθά. διὸ φησι· καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. τὸν οἶκον καὶ τὸν εὐφορεῖσθαι τῶν γηίνων ἀγαθὰ εἶναι νενόμικεν. ἃ γὰρ εἶδεν, ὅτι τὰ ἀληθῶς ἀγαθὰ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ καταχθονίῳ γῇ, ἀλλὰ τὰ ἀληθῶς ἀγαθά ἐστιν ἐν οὐρανῷ· ἐθησαύριζεν ἐπὶ γῆς, ἐπεὶ ὥετο ἀγαθὰ εἶναι τὰ ἐπὶ γῆς· ἐὰν δέ τις μεταξὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα θησαυρίζῃ ἐν οὐρανῷ, ἐλεγχθήσεται ἄφρων· ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ψυχήν σε ἀπό σου. ἀλλ', ἐλθόντες οἱ θηευταί, ζητοῦντες τὰ κάτω, ἀλλὰ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι ζῶα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὰ ἐν ταῖς τρυμαλιαῖς τῶν πετρῶν σκεπαζόμενα, συλλήψονται ταῦτα, καὶ ἀπάξουσιν αὐτὰ ἀπὸ τῆς θήρας ἐκείνης, ὅπως ἐπὶ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων ἐν χριστῷ Ἰησοῦ. οἱ γὰρ ὀφθαλμοί μου, φησὶν, ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ τὰ ὄρη τὰς διατειβὰς ποιουμένων, καὶ ἐν τοῖς βενοῖς, καὶ ἐν ταῖς τρυμαλιαῖς τῶν πετρῶν· καὶ ἐπὶ τὰς ὁδοὺς πάσας ὁ θεὸς ἔχει τοὺς ὀφθαλμούς. οὐκ ἐκρύβησαν ἀπὸ προσώπου μου οἱ τέκνοι. οἱ γὰρ φαῦλοι κρύπτονται ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· ἤκουσεν ἀδὰμ τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δείλινον, καὶ ἐκρύβη· οὗτος ἄγνοια οὐκ ἐκρυβῆναι, ἀλλ' ἔχει καρδίαν μετὰ παῤῥησίας τῆς πρὸς τὸν ἅγιον πολιτείαν πρὸς τὸν θεόν· ἐὰν γὰρ ἡ συνειδησις ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ, ἔχομεν παῤῥησίαν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ὃ ἂν αἰτώμεθα, λαμβάνομεν παῤ αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἀδὰμ εἰ καὶ ἥμαρτεν, οὐκ εἰς ὑπερβολὴν χαλεπὴν ἁμαρτίαν ἥμαρτε, διὰ τοῦτο ἐκρύβη ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. οὗτος ἁμαρτωλότερος αὐτοῦ κάιν ὁ ἀσεβέσατος ὁ ἀδελφοκτόνος πεποίηκεν; ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ. ὥστε συγκρίσει κακῶν ἔλαττον εἶναι τὸ κρυβῆναι ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ ὡς κρύπτεται, οὐκ ἀπειθείᾳ, ἀλλ' αἰδούμενος τὸν θεόν· οὐκ ἐκρύβησαν δὲ ἀπὸ προσώπου μου ἅτε οἱ ταῦτα ποιήσαντες ἐν ἁμαρτίαις ὄντες γεγόνασι, καὶ ἀπὸ ἁμαρτιῶν τῆς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἠλεύθησαν· ἵν' ἕν μὴ ὑπολαμβάνωσιν οἱ ἁλισθέντες, καὶ μὴ ταῦτα εἰς τὰ ὄρη ἐλθόντες, ὅτι ἐκ δικαιοσύνης αὐτοῖς ταῦτα γεγένηται.

A ea quæ ii qui foris sunt, merentur audire: *Stulte, hac nocte anima tua repente auferetur à te: quæ autem parasti; cujus erunt?* Dicentur autem tibi ista, si dixeris: *Destruam apothecas, & majores ædificabo, & dicam animæ meæ: Anima, habes bona reposita in annos multos; requiesce, comede, bibe, lætare.* Animadvertis de montibus & collibus descendentem? animadvertis consistentem extra petræ foramen? quomodo erret & ea putet bona esse quæ nulla sunt, dicens: *Dicam animæ meæ, habes multa bona reposita:* frumentum & ubertatem terrenorum fructuũ esse arbitratus est bona, nesciens quia vera bona non nascuntur in maledicta terra, sed in cœlestibus regionibus: thesaurizavit sibi in terra, quia in terra esse thesauros arbitratus est. Si quis autem sublata cruce sequiturDominum Jesum, & thesaurizat sibi in cœlo, non dicitur ei: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te:* sed venientes venatores, & quærentes animalia de montibus, de collibus, de cavernis petrarum, etiam illum cum eis pariter accipient de venatione sublimi, & ad sublimiora beatitudinis regna portabunt. *Quia oculi mei super omnes vias eorum.* Super omnes vias istiusmodi hominum qui in montibus conversantur, in collibus ambulant, in cavernis habitant petrarum, habet oculos Deus. *Non se absconderunt à facie mea.* Qui sancti sunt, non se absconduntà facie Dei: qui autem injusti, absconduntur à facie ejus: Adam post transgressionem cœlestis mandati *audivit vocem Domini Dei deambulantis in paradiso post meridiem, & abscondit se.* Sanctus hoc non facit, sed conscientia actuum suorum habet fiduciam ad Deum: *Si enim conscientia nos non reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum, & quodcunque petierimus, accipiemus.* Verum Adam quamvis peccaverit, tamen non usque ad perfectam malitiam mens ejus corruit, & ideo absconsus est à facieDei.*Cum autem peccavit impiissimus fratricida, animadvertite, quid fecerit: *Egressus est à facie Dei, & habitavit in terra Naid.* Si ad malorum comparationem venias melius est abscondi à facie Dei, quam fugere eum. In alio quippe conscientiæ vulnus inflictum tenebras, & secreta perquirens, levare oculos non patitur ad cœlum. In alio autem desperatione nata contumacia negligit Dominum. Non se absconderunt à facie mea, neque absconditæ sunt iniquitates eorum contra oculos meos. Justi super quas injustitias non se absconderunt à facie Dei? Aliquando fuerunt in peccatis, quando erant in mari, à quo à piscatoribus extracti sunt. Ne itaque suspicentur, quia non ex

*MSS.R. *Tu autem, impiissimus patricida animadverte quid fecerit*

Luc.12.20.

Gen.3.8.

1.Joh.3.21.

Gen.4.16.

misce-

misericordia, sed ex proprio merito * ad montes venerint, commonens illos sermo divinus, & in illis nos, & idcirco post prospera atque felicia, tristia * inferens dicit: *Nego, absconditæ sunt iniquitates eorum contra oculos meos.* Quæ sequuntur difficultatem, nobis interpretationis objiciunt: sive enim intelligamus ea cohærere superioribus, nihilominus de retribuendis suppliciis pertimescimus; sive videntur non hærere cum superioribus, quæ de piscatoribus & venatoribus diximus, & sic non modicum nobis scrupulum generant. *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum, & peccata ipsorum in quibus contaminaverunt terram meam, in morticinis abominationum suarum, & iniquitatibus suis, quibus impleverunt hæreditatem meam.* Quod ait, *primum*, sive non intelligentes quidam, quod scriptum est, abstulerunt, sive septuagintaInterpretes, sicut & cætera, secundum dispensationem suam auferre voluerunt, Dominus viderit. Nos istum locum cum cæteris editionibus conferentes invenimus positum: *Et retribuam illis primum duplices injustitias eorum*: ut ostendatur, quia etsi ex posterioribus factis digni effecti sunt beatitudine Dei, attamen quia aliquando peccaverunt, & humanis vitiis non carebant, primum oportet eos recipere sua delicta. Et vide, si non vera sit ratio, Quis peccata non recipit? nempe ille qui post credulitatem & Baptismum audierit Dominum dicentem: *Dimissa sunt tibi peccata*, nec ultra peccaverit. Si autem post lavacrum & veniam delictorum, rursus ad pristinas sordes fuerimus reversi, & adhuc imperfecto sensu ab Apostolorum vestigiis recedentes, aut injusta gesserimus aliqua, aut certe in ipsa justitia sint aliqua nata peccata, quid nobis fiat, consideremus; utrum ne egredientes de præsenti sæculo, si habuerimus vitia vel virtutes, recipiemus pro virtutibus præmia, & dimittentur nobis ea quæ scientes peccavimus; an plectemur pro delictis, neque recipiemus præmia pro virtutibus. Sed neutrum horum verum est, quia & pro peccatis torquebimur, & pro justitia recipiemus præmia quę meremur. Si enim post fundamentum Jesu Christi, non solum in corde tuo aurum & argentum, & lapidem pretiosum (si tamen habes aliquid auri vel argenti) superædificaveris; verum & ligna, fœnum, & stipulam, quid tibi vis fieri, cum anima sejuncta fuerit à corpore? utrum nam ingredi vis in sancta cum lignis tuis, cum fœno & stipula, & polluas regnum Dei: an propter lignum, fœnum, &

*MSS. R. de profundo ad montes
*al. infert &
Jer. 16. 18.
Matth 9. 2
Joh. 8. 11.

θον πίμιον. ἐ μόνα δέ φημι ταῦτα. ἀλλ' ἔσω σε ἔχειν καὶ ξύλα, ἢ χόρτον, ἢ καλάμην, ἢ βάλει σε ψυχὴ μὴ τὴν ἔξοδον; πότερόν ποτε εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια μὴ ἔξυλα σε, καὶ μὴ ἔχορτα σε, καὶ τὸ καλάμης, ἵνα μίανῃς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ πάλιν

πάλιν ἀπομεῖναι θέλεις διὰ τὴν χόρτον, διὰ τὰ ξύλα, διὰ τὸν καλάμιον ἐν τῷ πυρί, καὶ μηδὲν ἀπολαβεῖν ὧδε; ἢ χρυσὸν καὶ ἀργύριον καὶ λίθους πμίους; ἀλλ' ἔστ' ἄλογον· τί ἐν πρῶτον ἀκολουθεῖ ἀπολαβεῖν διὰ τὰ ξύλα; δῆλον ὅτι τὸ πῦρ τὸ ἀναλίσκον τὰ ξύλα, καὶ τὴν χόρτον καὶ τὸν καλάμιον· ὁ θεὸς γὰρ ἡμῶν πῦρ ἐστὶ καταναλίσκον. καὶ ἐοίκασι μὴν τὸ καταναλίσκον ὁ προφήτης λέγων· ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. ἡμῖν δὲ καταλέλοιπε νοεῖν, ὅτι εἶπεν, ὁ θεὸς πῦρ ἐστι καταναλίσκον· ἔστι τί τὸ καταναλισκόμενον· τί δὲν ἔστι τὸ καταναλισκόμενον; ἢ γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἀναλίσκει, ἀλλὰ τὰ ἐποικοδομηθέντα χόρτον, τὰ ἐποικοδομηθέντα ξύλα, τὸν ἐποικοδομηθέντα καλάμιον· ὁ τοῦ διαβόλου δυσδίωκτος σφόδρα ἐπαγγελίαν ἔπασεν, ἃ μὴ δεῖ ἐπαγγελίας λέγει. καὶ διπλοῦν ἀποδώσω πρῶτον διπλᾶς τὰς ἀδικίας αὐτῶν· ἀναγκαίως εἴρηκεν· τὸ πρῶτον πρῶτον γὰρ τὰ τῆς ἀδικίας, εἶτα τὰ τῆς δικαιοσύνης ἀποδίδοται· ἐὰν γὰρ ἀναπαλιν ὁ θεὸς ἀνταποδίδωσιν· εἰ πρῶτον ἀπεδίδου τὰ ἀγαθὰ, ἵνα ἀπολάβωμεν τὰ κακὰ, νῦν ἀποδίδωσι τὰ κακὰ, ἔδει λήξαι τὰ ἀγαθὰ. ἵνα ἀπολάβωμεν τὰ κακὰ, ἵνα τέλος λάβῃ διὰ τῆς ἀφανισμοῦ τὴν κακῶν τὰ τῆς κολάσεως τῶν παθόντων, ἵνα μὴ ταῦτα ἀποδῶ τὰ ἀγαθά· διὸ εὑρήσεις ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς τὸν θεὸν λέγοντα πρῶτον τὰ δοκοῦντα εἶναι σκυθρωπότερα, ἵνα μὴ ταῦτα τὰ κρείττονα. ἐγὼ ἀποκτενῶ, κἀζήσω· παίσω, πατάξω, κἀγὼ ἰάσομαι· ὡς ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν, ἔπαισε, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο. ἐπὶ τούτοις ἐστὶ τὸν νοῦν τὰ, καὶ διακείμενον πρὸς τὰ λεγόμενα εἰπεῖν· κύριε τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου; ἢ τίς κατασκηνώσει ἐν ὄρει ἁγίῳ σου; πορευόμενος ἄμωμος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην. λαλῶν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. ὃς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν, καὶ ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοὺς ἐγγίσα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ὀνειδίζομεν τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας, λέγοντες τῇ γραφῇ· μὴ ὀνείδιζε ἄνθρωπον ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας· ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοὺς ἐγγίσα αὐτοῦ. ἐξουδένωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος· τοὺς δὲ φοβουμένους κύριον δοξάζει· πάντες δὲ οἱ ἔχοντες ὕλην ἐκείνην τὸ πυρὸς, πρῶτον ἀπολησόμεθα τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν· ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων δίκης καὶ διπλᾶς· ἔσω γὰρ ἀπολαμβάνω μετὰς ἁμαρτίας πρῶτον, ἵνα ἐπὰν λάβω τὰς ἁμαρτίας, μὴ δὲ πληρωθῇ τὸ ᾠδὴ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον· ἕκαστος τὸ ἔργον κατακαυθήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς

Astipulam foris residere? & pro auro, argento, & lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neque hoc æquum est. Quid igitur sequitur, nisi ut primum propter ligna ignis tibi detur, qui consumat lignum, fœnum, vel stipulam? Deus quippe noster apud eos qui possunt intelligere divina, ignis dicitur esse consumens. Et cum dicat Propheta: *Deus noster ignis consumens est*, non apposuit, quid consumat, tibi derelinquens de manifestioribus intellectum. Neq; enim id quod ad imaginem & similitudinem suam permanet, ignis iste consumit, non proprias creaturas; sed superædificata ligna, fœnum, stipulam. Locus est difficilis, & ad interpretandū nimii sudoris egens, ut cum primis secunda consentiant: Repromissiones legimus, & post prospera repente tristia prædicantur: *Et retribuam*, inquit, *illis primum duplices injustitias eorum*; necessario appositum est, *primum*: primum quippe propter injustitias tormenta perpetimur, deinde propter justitiam coronamur. Neque enim è contrario ante tribuenda sunt justa, & sic reddenda peccata, ut cessantibus bonis vitia æterna permaneant, sed ante recipiemus mala, & deinde bona, ut sublatis vitiis virtutes permaneant in æternum. Observa omnem thesaurum Scripturarum, & invenies semper Deum ea primum comminantem quæ tristia sunt, & ea deinceps inferentem quæ lætitiam præbeant audientibus. Occidit, & vivificat: percutit & sanat; ipse dolorem facit, & rursum restituit; percussit, & manus ejus sanaverunt. Super his ergo, qui justus est, intellectu pio considerans quæ dicuntur, ingemiscat, & dicat: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto? Qui ingreditur*, inquit, *sine macula, & operatur justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit adversus proximos suos.* Nos etiam non his opprobremus qui à peccatis ad pœnitentiam convertuntur, Scriptura dicente: *Ne improperes viro convertenti à peccatis. Opprobrium non accepit adversus proximos suos; ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; timentes autem Dominum magnificat.* Omnes igitur quicunq; materiam illius ignis habemus in nobis, primum recipiemus nostra delicta. Sed dicet mihi aliquis de audientibus: expone & id quod sequitur: *Duplices injustitias eorū.* Esto quippe, recipio mea peccata, ut compleatur id quod ab Apostolo dictum est: *Si cujus*

Jer. 17. 24. Hebr. 12. 29. Deuter. 32. 39. Psalm. 14. 1, 2, 3. Eccles. 8. 6. Psalm. 14. 3. 4.

1.Cor.3.15 *opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem:* cur vero duplicia recipio peccata? Cui respondendum est, quia *Servus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, plagis vapulabit multis:* dignum siquidem est eos qui Gentes sunt, simplicia recipere peccata, & nos duplicia, dicente Apostolo: *Voluntarie peccantibus nobis post cognitionem veritatis jam ultra non remanet pro peccato hostia. Horribilis autem quædam expectatio judicii ignis, zelus comedere habens adversarios.* Prophetatũ est de his qui à peccatoribus & venatoribus de profundo in montibus sunt abstracti, quomodo recipiant primum duplicia peccata sua. Posthæc de vocatione Gentium prophetatum est, non eorum qui necdum cognoverunt Christum, sed qui jam vocati sunt, ut sciant laudes referre pro gratia: & in Ecclesia consistentes confiteantur, & adorent nomen ejus. *Domine fortitudo mea, & adjutorium, & refugium meum in die malorum, ad te Gentes venient ab extremo terræ, & dicent; Quoniam falsa possederunt patres nostri simulachra, nec est in illis utilitas.* Quomodo ab extremo terræ venerunt Gentes ad Dominum, & dixerunt; *Quoniam falsa possederũt patres nostri simulachra, nec est in illis uiilitas?* Quinam isti qui veniunt ab extremis? Sunt alii primi terræ; sunt alii novissimi. Qui sunt primi? Sapientes sæculi, nobiles, divites, optimates. Qui sunt extremi? Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & ea quæ non erant, ut destruat quæ sunt. *Venient Gentes ab extremo terræ:* quasi dixerit: de his omnibus qui sunt novissimi super terram, de fatuis, de ignobilibus, de abjectis. *Et dicent; Quoniã falsa possederunt patres nostri simulachra, nec est in illis utilitas:* non quia vera sint idola, ad quorũ distinctionem nunc falsa dicantur, sed idola quæ falsa sunt per naturam, nulla est in eis utilitas. Si faciet sibi homo Deos, & isti non sunt Dii. Non solum de corporeis simulachris faciunt sibi homines Deos, sed & de corde confingunt: qui enim possunt simulare alium creatorem extra universitatis Deum, Spiritum sanctum, alium Christum, alia sæcula extra hæc quæ cernimus, ij omnes fecerunt sibi Deos, & adoraverunt opera manuum suarum. Omnes Philosophi qui varia dogmata prodiderunt; omnes hæretici qui auctores ad aliter credendum de Deo miseris mortalibus extiterunt, fecerunt sibi

Luc.12.47

Heb.10.26. 27.

Ier.16.16.

A διὰ πυρός· τί δήποτε διπλᾶς ἀπολαμβάνω τὰς ἁμαρτίας; ἀλλὰ λεκτέον, ὅτι δοῦλος ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου, καὶ μὴ ποιήσας κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται οὐκ ὀλίγας, ἀλλὰ πολλάς· ἄξιον οὖν ἐστι τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἁμαρτάνοντας ἀπολαμβάνειν αὐτῶν ἁπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα, ἡμᾶς δὲ διπλᾶ ἡμῶν ἀπολαμβάνειν τὰ πταίσματα· ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται B θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους· προεφητεύθη τὰ περὶ τῶν ἁλιευομένων καὶ θηρευθησομένων, καὶ ἀπολη ψομένων πρῶτον διπλὰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· μετὰ ταῦτα προφητεύεται ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν σαφέστερον, οὐχὶ καλουμένων, ἀλλὰ κεκλημένων. καὶ οὐχὶ εἰδότων τί ἐξομολογήσονται, καὶ τί εὐχαριστήσωσιν, ἀλλ' ἤδη μεμαθηκότων. ἐν γὰρ τοῖς προ- C τέροις μανθάνομεν, ὅτι ἐκλήθησαν, ἡλιεύθησαν, ἐθηρεύθησαν, πείσονται δὲ ἐν τοῖς δευτέροις· ἴδωμεν τί προφητεύει περὶ ἡμῶν, ἤδη μανθανόντων εὔχεσθαι, μᾶλλον δὲ μεμαθηκότων· κύριε σὺ ἰσχύς μου, καὶ βοήθεια μου, καὶ καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν. πρὸς σὲ ἔθνη ἥξουσιν ἀπὸ ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐροῦσιν· ὡς ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἴδωλα, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς ἦλθε τὰ ἔθνη πρὸς τὸν θεὸν, καὶ εἴρηκε τὰ D ἔθνη. ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἴδωλα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· πῶς ἀπὸ ἐσχάτου τῆς γῆς; εἰσί τινες τῆς γῆς πρῶτοι, καὶ εἰσί τινες τῆς γῆς ἔσχατοι· τίνες πρῶτοι; οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, οἱ εὐγενεῖς, οἱ πλούσιοι, οἱ ἀξιωματικοί· τίνες οἱ ἔσχατοι; τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, τὰ ἀγενῆ, τὰ ἐξουθενημένα, τὰ μὴ ὄντα· ἥξουσιν οὖν ἔθνη ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀπὸ τελευταίων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, ἀπὸ μωρῶν, ἀπὸ ἀγενῶν, ἀπὸ ἐξουθενημένων. καὶ ἐροῦσιν. ὡς ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πα- E τέρες ἡμῶν εἴδωλα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα· οὐχ ὅτι ἐστί τινα εἴδωλα ἀληθῆ, ὧν πρὸς ἀντιδιαστολὴν λέγεται τὰ ψευδῆ, ἀλλὰ εἴδωλά τινα τῇ φύσει ἐστὶ ψευδῆ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέλημα. εἰ ποιήσει ἑαυτῷ ἄνθρωπος θεοὺς, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν ἀγαλμάτων ποιοῦσιν ἑαυτοῖς ἄνθρωποι θεοὺς, ἀλλ' εὑρήσεις καὶ ἀπὸ τῶν ἀναπλασμάτων ποιοῦντας ἀνθρώπους ἑαυτοῖς θεούς. ὅσοι γὰρ δύνανται ἀναπλάσαι θεὸν ἕτερον, καὶ κοσμοποιΐαν ἄλλην, παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀναγεγραμμένην, καὶ ἄλλην οἰκονομίαν κόσμου, παρὰ τὴν ἀληθῆ. οὗτοι πάντες ἐποίησαν ἑαυτοῖς θεοὺς, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν· οἶγε, νόησόν μοι εἴτε ἐν ἕλλησι τοὺς γενήσαντας δόγματα, φέρ' εἰπεῖν,

εἰπεῖν, τῆς δὲ τῆς φιλοσοφίας, ἢ τῆς δεῦτε ἐν ταῖς
αἱρέσεσι τὰς γλυπσάσας πρώτας δόγματα, ἔδοι
ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἴδωλα καὶ ἀναπλάσματα τῆς
ψυχῆς, καὶ σεφέντες προσεκύνησαν τοῖς ἔρ-
γοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, νομοθέτας ὡς ἀλή-
θειαν τὰ ἴδια ἀναπλάσματα· πάντας ἓν τὸν
αἰῶνα ὡς, καὶ τὰς νοητῶς ποιοῦντας ἑαυτοῖς θεούς.
διελέγχων ὁ λόγος φησίν. εἰ ποιήσει ἑαυτῷ
ἄνθρωπος θεούς, καὶ ἔσοι οὐκ εἰσὶ θεοί· διὰ τοῦτο
ἐγὼ δηλώσω αὐτοῖς τὴν χεῖρά μου ἐν τῷ καιρῷ
τούτῳ. καὶ γνωριῶ αὐτοῖς καὶ τὴν δυναμίν μου·
καὶ ποῖος καιρός, ἢ τοῦτο; δεικνύων ὃν τὸν καιρὸν τῆς
παρουσίας τοῦ κυρίου, καὶ γνώσονται φησίν, ὅτι
ὄνομά μοι κύριος· εἶτα ἄλλη ἐστὶ προφητεία,
ἣν οὐκ οἶδ' ὅπως παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα οὐχ εὕ-
ρομεν, εὕρομεν δὲ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι, δη-
λονότι κειμένην ἐν τῷ ἑβραϊκῷ, καὶ πεπληρω-
μένην πραγμάτων ἀναγκαιοτάτων, δυναμένων,
ἐὰν προσέχωμεν, ὠφελῆσαι τὴν ψυχὴν
ἡμῶν. ἔτως ἔχει τὰ ῥήματα. ἁμαρτία Ἰούδα
γέγραπται ἐν γραφίδι σιδηρᾷ, ἐν ὄνυχι ἀδα-
μαντίνῳ ἐγκεκολαμμένη ἐπὶ τῆς πλάκος τῆς καρ-
δίας αὐτῶν, * ἐπὶ τὸ εὐχερέστερον ἑαυτὸν ἐπ-
δεῖναι· καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ἰουδαίων ταῦτα γέ-
γραπται. ὅτι ἡ ἁμαρτία αὐτῶν γέγραπται·
ἀλλ' ἐὰν ἴδῃς, ὡς πολλάκις εὑρέθαμεν, ἰούδαν
τροπικῶς λεγόμενον τὸν χριστὸν, μήποτε ἁμαρ-
τία ἰούδα ἡμῶν ἐστι, τῶν πιστευόντων ἐπὶ τὸν χρι-
στὸν τὸν ἐκ φυλῆς ἰούδα. εἰ δὲ δυνάσαι καὶ ἄλλως
ἀκέσαι μυστικώτερον, τάχα περὶ ἰούδα προ-
φητεύει δὲ τοιαῦτα τρόπῳ, ὡς εἶναι περὶ αὐτοῦ τὴν
προφητείαν λέγεσθαι. ἁμαρτία ἰούδα γέγρα-
πται ἐν γραφίδι σιδηρᾷ, ἐν ὄνυχι ἀδαμαντίνῳ
ἐγκεκολαμμένη ἐπὶ τῆς πλάκος τῆς καρδίας αὐ-
τῶν· ἀλλὰ πάλιν οὐκ ἀκολουθεῖ ἐπ' ἐμοῦ τοῦ,
αὐτῶν· μήποτε ἐν ἐφ' ἡμᾶς ἔλεγε, ἐὰν γλυ-
φόμενα ἁμαρτωλοὶ, ταῦτα φθάνειν τὰ προφη-
τευόμενα· ἡμάρτομεν, καὶ ἡ ἁμαρτία ἡμῶν
οὐκ ἔξω ἡμῶν γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ
ἡμῶν. καὶ γράφεται ἐν σιδηρᾷ γραφίδι, ἐν ὄνυ-
χι ἀδαμαντίνῳ· ὅτι ὃ τὰ ἁμαρτήματα ἀ-
μαυρώσομεν ἐγγράφεται εἰς ἡμᾶς διὰ δ'
ἁμαυρώσεως, δῆλον ἐστὶ αὐτὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα·
ὃ σιώπησεν ἐμαυτῷ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἢ τοῦ-
δε τοῦ ἁμαρτίαν. ποιήσας αὐτοῦ, ἔχω τύπον
αὐτοῦ. οἷονεὶ γέγραπται ὁ τύπος αὐτοῦ ἁμαρτίας
μου τὴν μαρτυρούσης ἐν τῇ ψυχῇ μου· ἐὰν μοῦ ἡ ἁμαρτία μου γεγραμμένη μέλανι, ἀπή-
λειψα αὐτοῦ. νυνὶ δὲ γέγραπται ἐν σιδηρᾷ γραφίδι, γέγραπται ἐν ὄνυχι ἀδαμαντίνῳ, γέγραπ-
ται ἐπὶ τῆς πλάκος τῆς καρδίας ἡμῶν, ἵνα ἔλθω ἐπὶ τὸ δικαστήριον, καὶ πληρωθῇ ἡ λέγουσα προφη-
τεία· ὃ δὲν κρυπτὸν ὃ οὐ φανερωθήσεται, καὶ ὃ δὲν κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσε-

Vide Not.

A idola, & animi voluptatem putaverunt Deum, & conversi adoraverunt opus manuum suarum, putantes vera esse quæ finxerant. Omnes de igitur tam visibili materia, quam de falsis dogmatibus fingentes sibi Deos, corripit nunc sermo divinus dicens: *Si faciet sibi homo Deos, & isti non sunt* Ier. 16. 20. *Dii; propterea manifestabo illis in tempore isto opus manuum mearum, ostendam illis virtutem meam:* in quo tempore, nisi in isto, quo Salvator noster assumpsit corpus humanum? *Et scient, quia ego sum Dominus.* Deinde alia
B sequitur Prophetia, (quam nescio, quare apud Septuaginta non invenientes, in cæteris Editionibus, quæ cum Hebræo consentiunt sermone reperimus;) quæ plena est necessariis rebus, & tam utilibus, ut possit si animus fuerit attentus, à vitiis revocare Lectorem. Sic autem sequitur: *Peccatum Iuda* Ier. 17. 1. *conscriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum.* Quoniam difficile est aliquem se malum confiteri, ideo Iudæi qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro *peccato Iuda, peccatum eorum* posuerunt. Sed si figuraliter
C consideres (ut sæpe ostendimus) Judam Christum nuncupari, forsitan peccatum Judæ peccatum nostrum est, qui credimus in Christum de tribu Juda, & ex ejus secundum carnem stirpe nascentem. Si autem volueris sacratius intelligere de proditore Iuda dictum: *Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum*, repugnabit tibi quod sequitur, *Eorum*. Igitur (ut supra diximus) super nos qui peccamus, ista conveniunt, quorum peccata non forinsecus alicubi conscribuntur, sed in cordis conscientia,
D stylo exarata ferreo, sculpta ungue adamantino. Quod autem peccata nostra scribantur in pectore, ex his quæ sequuntur, intellige. Antequam peccatum faciam, nulla in corde meo peccati imago versatur: cum autem conscientia peccati imaginem sumpserit, habeo formam illius, & semper ante oculos cordis mei delicti pompa depingitur. Et si quidem esset peccatum meum atramento conscriptum, forsitan delerem illud; nunc autem scriptum est stylo ferreo, & in ungue adamantino, sculptum est
E super pectus cordis mei, ut mecum ad tribunal veniat, & compleatur illud quod à Christo prophetatum est: *Nihil absconsum,* Matth. 10. *quod non manifestabitur, & nihil occultum,* 26. *quod non palam fiet.* Nudabitur pectoris mei

conscientia & aperto corde videbuntur literæ peccatorum, quæ in stylo ferreo, in ungue adamantino sculptæ sunt. Atque ita universa spectantium multitudo leget in pectore meo signatas imagines peccatorum:

Rom. 2. 15 *Nihil* enim *absconsum, quod non revelabitur; Et inter se invicem cogitationum accusantium*
2. Cor. 4. 5 *sive defendentium.* Et, *Nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet consilia cordium.* Cui manifestabit? utique non sibi, qui antequam fiant cuncta, cognoscit: sed his qui cum illo venturi sunt, & propter puritatem mentis & corporis Agnum sequuntur, ostendet delicta in corde peccatoris expressa, ut resurgant justi in gloriam, peccatores vero in opprobrium & confusionem æternam; à quibus liberet nos Deus resurgentes cum Christo Jesu, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

Α ἐμυνώθη με ὁ ϛῆθος, καὶ ἡ καρδία ἐχρυσάφωγράμματα ἐγλεγραμμένα τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῷ γραφίῳ τῷ σιδηρῷ, τῷ ὀνυχὶ τῷ ἀδαμαντίνῳ, καὶ πάντες γνώσονται ἐν τῷ ϛήθει μου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ μου τοὺς τύπους μου τῶν ἁμαρτημάτων· οὐδὲν γὰρ κρυπτὸν ὃ οὐ φανερωθήσεται. ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος· ὃς δὲ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· τίνι φανερώσει; ἐαυτῷ. αὐτὸς γὰρ οἶδε τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τίνι φανερώσει; πᾶσι τοῖς μέλλουσι βλέπειν διὰ τὸν αὐτοῦ καθαρότητα τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ ἁμαρτητός, ἵνα οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀναστῶσιν εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. ἀφ' ὧν ῥύσεται ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων θεός, Β ἵν' εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀναστῶμεν, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

HOMILIA XVII.

{ *juxta Hieronymum* IV. }

De eo quod scriptum est:

Jer. 17. 11. *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio, in medio dierum ejus derelinquent eum, & novissimis suis erit insipiens.*

ΟΜΙΛΙΑ ιζ'.

Εἰς τὸ·

Ἐφώνησε πέρδιξ, μέχρις ἔτι καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεδύμησα·

Eodem Interprete.

Jer. 17. 12. & seq. THRONUS *gloriæ exaltatus ab initio* C *locus, sanctificatio nostra, sustentatio Israel. Domine omnes qui te dereliquerunt, confundantur decedentes, super terram scribantur, quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum. Sana Domine, & sanabor; salvum me fac, & salvus ero, quoniam gloriatio mea tu es: Ecce ipsi dicunt ad me; Ubi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te, & diem hominis non concupivi; tu scis.* Ad famosam venimus quæstionem inspicere, quid sit perdix, de quo Scriptura nunc loquitur: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit,* D *faciens divitias suas, non cum judicio. In dimidio dierum ejus derelinquent eum, & in novissimis suis insipiens erit.* Ex natura volucris dignum videtur quandam historiam commemorare, ut animal cognoscentes scire possimus, utrum ad bonam an malam partem nunc nominati perdicis intelligentiam referamus. Dicitur autem hoc esse animal

Ἐπὶ τὸ διαβόητον ζήτημα ἐληλύθαμεν, ἰδεῖν πῶς ἐστιν ὁ πέρδιξ, περὶ οὗ νῦν φησιν ἡ γραφή. ἐφώνησε πέρδιξ, συνήγαγε ἃ οὐκ ἔτεκε, πλοῦτον αὐτοῦ ἐποίησεν οὐ μετὰ κρίσεως. ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. ἐπὶ δὲ τοῦ φύσεως ζώων δεῖ ἀναλαβεῖν, ἵνα ἴσωμεν εἰ περὶ πέρδικος τὸ ἀμφίβολον τοῦτο ἢ περὶ τοῦ ζώου μᾶλλον τοῦ πρεπόντος τάξαι, νῦν ὃ λεγόμενον τὸν πέρδικα ὑπὸ χείρονος λέγεσθαι τοῦ ζῶον εἶναι κακοήθες αἰσχρὸν καὶ δόλιον, καὶ πανοῦργον, καὶ ἁπατᾶν βουλόμενον τοὺς ἠθέλοντας, καὶ πολλάκις κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἠθέλοντος, ἵνα αὐτὸν ὑπολάβῃ, ὡς ἐγγὺς ὂν τοῦ ζῶον πρὸς τὸ μὴ ἥκειν ὑπὸ τὸν καλιάν. καὶ ἡνίκα ἐὰν προχάσηται ὑπολαβεῖν ἀκέραιον τὸν ἠθέλοντα

τοῦ

τὴν, καὶ τὰ νεοσσὰ πεφυγόντα, ὅτε καὶ αὐ-
τὸς ἀφίπται· ἔστι γὰρ τὸ ζῶον παγκάθαρτον,
ὥστε τὰς ἄρρενας μονομαχεῖν πρὸς ἀλλήλας
περὶ τῆς μίξεως, καὶ ἄρρενα ἄρρενα ἐπιβαίνειν· εἰ
δὲ κακόηθες, εἰ καὶ ἀκάθαρτον, εἰ καὶ πανοῦρ-
γον, εἰ καὶ ἀπατηλὸν ἔστι τὸ ζῶόν ἐστι, δῆλον
ὅτι πάσαν ἐπὶ κρείττονα αὐτὸ, ἐπειπεῖν ἐπὶ τὸν
σωτῆρα διώκουσαν ἀναφερέσθω, ἀσεβὲς εἶναι
φαμὲν· δεῖ δὲ ἰδεῖν, ἂν θέλωμεν, αὐτὸν ἑρμη-
νεῦσαι ἐπὶ τὸν διπλεῖμμον, εἰ ἀκολουθεῖ ἡμῖν
ὅλῃ τῇ ἑρμηνείᾳ· ἀρξώμεθα δὴ ἀπὸ τοῦ· ἐφώνησε
πέρδιξ, συνήγαγε δὲ οὐκ ἔτεκεν· οὐκεῖ δὲ τὰ
ἴδια κτίσματα σώζει ὁ διάβολος, ἐκ δὲ
ἐχθρὸς σώζει, ἀλλ' ἐπὰν φωνήσῃ, σώζει
τὰ ἄλλα κτίσματα. καὶ ποιεῖ αὐτὰ ἴδια· ἐφώ-
νησε πέρδιξ διὰ βαλεντίνου· ἐφώνησε πέρδιξ
διὰ μαρκίωνος· ἐφώνησε διὰ βασιλείδου, διὰ
πάντων τῶν ἑτεροδόξων· ὁδοὺς γὰρ ἐκείνων
ἡδυπαθοῦσι εἰπεῖν τὴν φωνὴν ἰησοῦ. τὰ ἐμὰ
πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούουσιν· ἀλλ' ἡ φω-
νὴ μὲν τοῦ ἰησοῦ ἐν παύλῳ, καὶ πέτρῳ. διὸ ἔλε-
γεν ὁ παῦλος· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ
λαλοῦντος χριστοῦ; φωνὴ δὲ σωτηρίου τοῦ
οὐκ ἔτεκε πέρδικος ἐν τοῖς ἀποπλανῶσι, καὶ
ἀπατῶσι διὰ τὴν ἀκεραιότητα καὶ διὰ τὸ ἀ-
πλανὲς διδάσκουσι τοὺς ἁπλουστέρους τῶν πεισθόντων·
ἐφώνησεν ἓν πέρδιξ, συνήγαγε δὲ οὐκ ἔτεκεν,
ποιῶν πλῆθος αὐτοῦ ἐκ μὴ κρίσεως· ἐπλήθυνεν
ὁ πέρδιξ. ἴδε πόσαι αὐτοῦ εἰσι μυριάδες· πολ-
λαὶ δὲ πέρδικος γεγόνασι τοῦ δυνάμεως τῆς
ἀκαθαρσίας, καὶ ἐποίησε πλοῦτον αὐτοῦ, ἐ μεμ-
νημένων κρίσεως, οὐδὲ κρίσιν ἔχων, ἀλλ' ἀκρί-
τως πράττων· διὸ λέγεται ὅτι ποιῶν ἐστιν ὁ πέρ-
διξ πλοῦτον αὐτοῦ ἐ μὴ κρίσεως. ὁ δὲ ἐμὸς σω-
τὴρ ποιεῖ πλοῦτον αὐτοῦ μὴ κρίσεως, καὶ κεκεν-
ωμένου ἐστὶν ὁ πλοῦτος καὶ ἐκλελεγμένου· ἐν ἡμί-
σει δὲ ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν.
ἡμεῖς πάντες, οἱ ἁλισκόμενοί ποτε ὑπὸ τὸν πέρ-
δικα τὸν φωνήσαντα. ἐφώνησε γὰρ ἐ μόνον διὰ
τῶν προειρημένων, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντων ἀ-
παξαπλῶς τῶν ἀπατώντων. ὡς ἐπὶ δυσέβει-
αν τοῦ ἀθεότητα προκαλουμένων ἐπὶ δόγμα-
τα ψευδῆ τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ἐν ἡμίσει ἡμερῶν
αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν· πᾶσαν μὲν γὰρ
αἱ ἡμέραι αὐτοῦ αἱ ἡμέραι εἰσὶ δ' αἰῶνος τοῦτο·
ἐπεὶ δ' ὠφέλησε ἡμᾶς ἐκ δ' αἰῶνος δ' ἐνεστῶ-
τος πονηροῦ χρόνος ἰησοῦς, διὰ τοῦτο ἐν ἡμίσει
ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν, ὡς ἐπ'
ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσαι ἄφρων. πότε γὰρ φρόνιμος ἦν,
ἵν' ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ γένῃ ἄφρων; ἀλλὰ φήσομεν ὅτι φρόνιμος ἦν· ὁ γὰρ ὄφις ἦν φρονιμω-

A citus venator occurrat. Cumque jam senserit fugisse pullos suos, tunc & ipse illuso hoste discedit. Sed nequitiam ejus vincit impuritas. Ambigendum non est de eo quod dicturi sumus, quod ex iis qui mansueti in casis nutriuntur, veritas approbat; masculus in masculum consurgit, obliviscitur sexum libido præceps, pugnatur ad coitum, & una palma victoris est polluisse quem vicerit. Si igitur malignum, si immundum, si dolosum hoc animal est, impium videbitur ad meliorem partem hujus referre nomen,
B & ad Salvatoris nostri Jesu Christi intelligentiam temperare. Magis autem convenit mala zabulo adjungere, & super adversario lectionem intelligere præsentem: si tamen totius capituli nos secuta fuerit interpretatio. Incipiamus ergo ab eo quod scriptum est: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit.* Non proprias creaturas congregat zabulus, non ea colligit quæ ipse generavit, sed cum clamaverit alienas congregans creaturas, facit eas suas. Clamavit perdix per Valentinum, clamavit per Basilidem, per Marcionem, per omnes qui alie-
C næ à Deo gloriæ cupiditate rapti sunt. Nullus enim eorum sonare poterat vocem Domini Jesu: *Meæ oves meam vocem audiunt.* Joh. 10. 27. Sed erat vox Christi in Paulo, erat in Petro; propter quod Paulus dicebat: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* 2. Cor. 13. 3 Vox autem congregantis quæ non peperit perdicis, in illis est qui simplices quosque fidelium laqueo hæreticæ factionis impediunt: *Clamavit* itaque *perdix; congregavit quæ non peperit, facere delicias suas non cum judicio, dives factus est perdix.* Ecce ejus
D quanta sunt millia, ingens turba, multi sunt populi captivorum, & facit divitias suas non cogitans judicium, neque habens in corde justitiam, sed omnia sine lege gerens; merito arguitur non cum judicio fecisse divitias. Meus autem Jesus facit divitias suas cum judicio. Exinanita est & deleta ejus opulentia. *In medio dierum ejus derelinquent eum.* Jer. 17. 11. Nos omnes qui quondam fuimus sub clamantis potestate perdicis. Clamavit quippe non solum per eos quos supra memoravimus, sed per omnes generaliter, quasi ad pietatem & ad religionem vocantes, sub contrario veritati dogmate clamaverunt. Nos, inquam, universi in dimidio dierum ejus dereliquimus eum. Et omnes quidem *dies hujus sæculi, sed quia eruit nos ex in-
E stanti sæculo nequam Dominus Jesus, idcir- co in medio dierum ejus derelinquimus eum. *Et novissimum ejus erit insipiens.* Quando autem sapiens fuit, ut novissimum ejus merito insipiens fiat? Sed dicamus eum fuisse sapientem: *Serpens quippe sapientior* Gen. 3. 13

* f. dies ejus, dies hujus sæculi

erat

erat omnibus bestiis super terram, quam fecit Dominus Deus. Sapiens fuit juxta id quod
Esaiæ 10. 12. 13 scriptum est: *Adducam super sensum grandem principem Assyriorum. Dixit autem: Violentia mea faciam, & sapientia. Intellectus auferam fines Gentium, & virtutes eorum depascam & commovebo civitates inhabitatas.* Si quis potest intelligat quomodo novissimum ejus erit stultum. Iste ab eo quod fuit sapiens male, sapientior erat omnibus bestiis super terram: fit è contrario, eo quod sapiens fuit, male insipiens. Intelliges vero quid sit: *Novissimum ejus erit insipiens*, si scias, quomodo etiam tibi per Apostolum præcipiatur, ut pro salute tua insipientiam recipias: *Si quis,*
1. Cor. 3, 18. inquit, *videtur sibi sapiens esse in vobis in isto sæculo, stultus fiat.* Solvit qui ante clamavit: stultus est & fatuus, ut sapiens fiat. Si itaque est quædam sapientia culpabilis, juxta quam filii sæculi hujus sapientiores sunt filiis lucis in generatione ista, bonus est Deus qui contrariis diversa subvertit, ut faciat compleri id quod dictum est: *Novissimum ejus erit insipiens.* Quando novissimum ejus erit insipiens? oportet Christum regnare, usque dum ponat omnes inimicos ejus Deus sub pedibus ejus. Cum omnia ei subjecerit, novissimus inimicus destruetur mors; cum destructa fuerit mors, tunc extrema perdicis erunt, & novissimum ejus fiet insipiens. Hæc de perdice. Principium vero capituli secundum istud lectum est: *Thronus gloriæ*
Ier. 17, 12. 13. *exaltatus ab initio locus, sanctificatio nostra. sustentatio Israel. Domine omnes qui te dereliquerunt, confundantur, decedentes super terram scribantur, quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum.* Dixit Esaias beatus Propheta videns
Esaiæ 6. 1. Dominum, & regnum ejus: *Vidi Dominum Sabaoth sedentem super sedem excelsam & elevatam.* Vidit & Hieremias, quomodo Deus regnat, propter quod glorificans eum ait: *Thronus gloriæ, exaltatus ab initio locus, sanctificatio nostra.* Sive de Christo volueris ista intelligere, non peccabis: sive de Patre, non impie senties: est enim thronus gloriæ excelsus, & à principio Salvator est. Thronus gloriæ est propter quod regnum ejus, & sanctificatio nostra, Christus est; *Qui & ipse*
Hebr. 2. 11. *sanctificans, & nos sanctificati ex uno omnes sumus. Sustentatio Israel.* Sicut ipse justitia Christus, ipse veritas, ipse sanctificatio, similiter est ipse etiam sustentatio. Et non aliquid justum sine eo, neque patiens quod in se non habet Christum: ipse est enim sustentatio Israel. Si autem ad Patrem & hoc retuleris, non impie intelligis. *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundãtur discedẽtes.*
Ierem. 17. 13 Unusquisque nostrum quando peccat, per ea quæ peccat, Christum relinquit: relinquens autem Filium, reliquit & Patrem. Injustus à justitia longe est, pollutus à sanctimonia, bellator à pace: & qui sub potesta-

τατ@ πάντων τ θηρίων τ ὄπι γῆς, ὧν ἐποίησε κύρι@ ὁ θεὸς· φέρω μι@ ἰδ', κ τ' ἐρημμένον ὀπ τῷ ἠσαΐᾳ· ἐπάξω γὰρ ὄπι τὸν νῶν τὸν μεγαν τὸν ἄρχοντα τ ἀσυρίων· εἶπε γάρ. τῇ ἰσχύι ποιήσω & τῇ σοφίᾳ ***

ὁ χρισός ἐστιν· ὅτε γὰρ ὁ ἁγιάζων, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες. ἵστ μονὴ ἰσραήλ· ὥσπερ οὐ δικαιοσύνη, ἐστὶν ὁ σωτὴρ, αὐ ἀληθεια, αὐ ἁγιασμὸς, ὅτως αὐ ὑπομονή. ἡ δὲ ἔστι ὅτε οἰκαιον εἶναι χωρὶς χριστ, ὅτε ἄγιον χωρὶς αὐτ, ὅτε ἵστ ὑπομένω μὴ χρισὸν ἔχοντα. ἵστ μονὴ γὰρ ἰσραὴλ αὐτός ἐστι· κὰν ᾖ ἐπὶ τὸν θεὸν ἀποφέφῃς, ὀρθ ὅτως ἀσεβήσεις· κύριε, πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήτωσαν ἀφεστηκότες· ἕκας@ ἡμῶν ὅτε ἁμαρτάνῃ, καταλείπει τὸν θεόν. ἀδικῶν γὰρ καταλείπει τὸν θεὸν, καὶ ῥύσβηλος γινόμεν@ καταλείπει ἁγιασμὸν, & πολεμῶν καταλείπει εἰρήνην, καὶ ἵστ τῷ πολεμίᾳ

μίῳ γινόμενος καταλείπει τὴν ἀπολύτρωσιν, A
καὶ ἔξω τῆς σοφίας ὢν τοῦ θεοῦ καταλείπει τὴν σο-
φίαν· πᾶσιν οὖν τοῖς καταλείπουσι τὸν θεὸν ἀρᾶται
ὁ προφήτης, διδάσκων ἡμᾶς τὸ ἐσόμενον αὐ-
τοῖς λέγων τό· πάντες οἱ καταλείποντές σε κα-
ταισχυνθήτωσαν. ὅτον ἀφεστήκασι, τοσοῦτον ἐπὶ
τῆς γῆς γραφήθωσαν· πάντες ἄνθρωποι γρά-
φονται, οἱ μὲν ἅγιοι ἐν οὐρανῷ, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ
ἐπὶ τῆς γῆς· λέγεται πρὸς τοὺς καθητὰς ὑπὸ
τοῦ ἰησοῦ· χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγρα- Luc.10.20
πται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὐκοῦν χαίρειν δεῖ, ἐὰν B
τοιοῦτός τις γένηται, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐγγράφη-
ται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὡς δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων
ἐγγράφεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὕτως τῶν πολιτευο-
μένων γηΐνως, τῶν οὐ πάνυ πορευομένων τὴν γῆν
ἐδώμ, ἀλλὰ τοὺς ἀγροὺς τῆς ἐδὼμ ἐχόντων καὶ
τοὺς ἀμπελῶνας, γράφεται τὰ ὀνόματα, ὡς
καταλειπόντων τὸν θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς· καταισχυν-
θήτωσαν γὰρ, φησὶν, ἀφεστηκότες, ἐπὶ τῆς γῆς
γραφήτωσαν· καὶ γὰρ ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, με-
θρηθήσεται ὑμῖν· αἴτιος ἕκαστος ἑαυτῷ ἐστι τοῦ C
γραφῆναι. εἰ ἐπὶ γῆς ζητεῖς, οὐ ζητεῖς τὰ οὐρά-
νια. εἰ νένευκέ σου ἡ ψυχὴ περὶ τὰ τῇδε πράγ-
ματα, σὺ σεαυτῷ αἴτιος γίνῃ, τοῦ ἰησοῦ γέγον-
τος· μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς
γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζουσι. καὶ ὅπου
κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσιν. ἀλλὰ θη-
σαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανοῖς· θη-
σαυρίζεις ἐν οὐρανῷ; σεαυτῷ αἴτιος εἶ τοῦτο τὸ
ὄνομά σου ἐγγράφεσθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ταῦτα
διὰ τό· ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν. καὶ τὴν αἰ- D
τίαν λέγει. ὅτι ἐγκαταλέλιπον πηγὴν ζωῆς
τὸν κύριον· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ αὐτὸς προφήτης ἔ-
λεγεν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ. ἐμὲ ἐγκατέλιπον
πηγὴν ὕδατος ζωῆς καὶ νῦν. ἐγκατέλιπον πη-
γὴν ζωῆς τὸν κύριον· εἴπομεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἴ-
πῃς θέλομεν μὴ ἐγκαταλιπεῖν πηγὴν ζωῆς τὸν
κύριον, τὴν φωνὴν τῶν γνησίων ἰησοῦ μαθητῶν,
ἣν εἰρήκασι πρὸς τὸν διδάσκαλον εἰπόντα αὐ-
τοῖς· μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε πορεύεσθαι; τί οὖν εἴπωμεν; E
καὶ πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς
αἰωνίου ἔχεις· ἐνθάδε ἔληξε καὶ ἡ δευτέρα περικο-
πή· εἶτα πάλιν εὐχή ἐστιν, οὕτως ἔχουσα ἴασαί με
κύριε, καὶ ἰαθήσομαι. σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι. ὅτι
καύχημά μου σὺ εἶ· ἰδοὺ αὐτοὶ λέγουσι πρός με. ποῦ
ἐστιν ὁ λόγος κυρίου. ἐλθέτω· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα
κατακολουθῶν ὀπίσω σου. καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα, σὺ ἐπίστασαι· μόνῳ τῷ ἐλη-
λυθότι διὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰατρῷ, καὶ λέγοντι. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ'
οἱ κακῶς ἔχοντες, * εἰπεῖν τεθαρρηκότως πάντα τὸν βουλόμενον θεραπευθῆναι ἀπὸ τοῦ νο-
σεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· εἰ δέ τις ἄλλος παρὰ τοῦτον ἐπαγγέλ-

te inimici esse incipit, à redemptione fit alienus; & qui extra sapientiam Dei est, sapientiam Dei derelinquit. Docens itaque nos Propheta, quid de omnibus qui Dominum deserunt, sit futurum, ait: *Vniversi qui te derelinquunt, confundantur discedentes* hoc est, quantum te deserunt, confundantur discedentes. *Super terram scribantur*: Omnes homines describuntur, sancti in cœlo, peccatores super terram. Dicit ad Discipulos Jesus: *Gaudete autem quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Igitur oportet lætari si talis quis fuerit, ut nomen ejus scribatur in cœlis. Et quomodo justorum nomina in superioribus conscribuntur; sic è contrario eorum qui conversantur terrenè, qui non pertranseunt terram Edom, sed agros terræ Edom, & vineas possident, scribuntur nomina quasi relinquentium Deum super terram. *Confundantur discedentes, super terram scribantur. Quo* enim *metro mensi sunt, remetietur eis ipsis.* Sibi unusquisque caussa est, ut scribatur super terram, si non cœlestia requirat in terra, si semper anima ejus de istius mundi negotiis æstuet, quę videntur sæculo bona. Si vero audiens Iesum loquentem: *Nolite vobis thesaurizare thesauros super terram, ubi tinea & vermes exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur, sed thesarizate vobis thesauros in cœlo.* Qui thesaurizaverit sibi in cœlo, ipse sibi caussa est, ut scribatur in cœlis. Hæc propter id quod scriptum est: *Super terram scribantur*; caussamque commemorat: *Quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum.* Et in principio ipse Propheta ex persona Domini dicit: *Me dereliquerunt fontem vitæ*: & nunc: *Quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum.* Dicamus ergo & nos, si nolumus derelinquere fontem vitę Dominum, vocem proximorum Jesu Christi Discipulorum, qua locuti sunt ad magistrum, cum eis diceret: *Nunquid & vos vultis recedere?* Quid igitur dicemus? *Domine ad quem ibimus? verba vitæ tu habes.* Sic finita est etiam secundi capituli circumscriptio. Sequens oratio est ista continens: *Sana me Domine, & sanabor; salvum me fac, & salvus ero, quoniam gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me; Vbi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te, & diem hominis nō concupivi, tu scis.* Soli qui propter male habentes venit medico, dicenti: *Non indigent sani medico, sed male habentes*, dicendum est confidenter ab eo qui ægrotantem suam

Matth.7.2

Matth. 6. 19.

Ier.2.13.

Ioh.6.68.

Ier.17. 14,15.16

Matth.9.12

Lucæ 8.43. animam vult salvari: *Sana me Domine & sanabor.* Etenim illa in Evangelio mulier sanguinem fluens omnem substantiam suam expendit in medicis, nec potuit à quoquam eorum sanari: ad nullum quippe ex eis dignum erat dici: *Sana me Domine, & sanabor,* nisi ad solum cui sufficit vestimenti tantum fimbriam tangere, cui ego uni dicam: *Sana me Domine, & sanabor.* Tunc siquidem medicinam sanitas sequitur, si Christus curare dignetur: *Salvum me fac, & salvus ero. Falsus equus in salutem.* Propterea ei dicam: *Salvum me fac, & salvus ero.* Et hoc ita gaudebo loqui, si omni renuntians gloriæ sæculari potero & reliqua dicere: *Quoniam gloria mea tu es:* aut cum complevero mandatum in quo præcipitur: *Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in virtute sua, neque dives in divitiis; sed in isto glorietur qui gloriatur, intelligere & scire, quia ego sum Dominus.* Beatus itaque qui renuntiaverit omni gloriæ quæ deorsum est, veluti super nobili genere, super pulchritudine & corporalibus bonis, super divitiis & jactatione. Beatus qui contemta vana gloria dicit ad Dominum: *Quoniam gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me; Vbi est sermo Domini? veniat. Ego autem non laboravi subsequens post te.* Jesus tibi dicit: *Tolle crucem tuam & veni, sequere me.* Et, *Qui non reliquerit patrem aut matrem, & secutus fuerit me, non est dignus meus esse Discipulus.* Si igitur talis fueris, ut semper Christum sequaris, quanto plus secutus fueris, tanto minus laborabis. Non enim lassitudo erit in Jacob, neque apparebit dolor in Israel. Propterea dixit, ut non laboremus ulterius, laborantes antequam inceperimus eum sequi: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Si laborantes venerimus ad Jesum, & eum fuerimus secuti, tunc dicere poterimus: *Ego autem non laboravi subsequens post te, & diem hominis non concupivi.* Est quædam dies hominis: est quædam dies Domini; id est, dies resurrectionis, quam omnis Sanctus desiderat; non illam de qua scriptum est: *Væ eis qui desiderant diem hominis. Nam dies ista est tenebræ, & non lux.* Quis est qui possit dicere. *Et diem hominis non concupivi?* Explanatio verbi convincit nos, quia diem concupiscamus hominis. Frequenter quippe ægrotantes, cum in phantasmate esse febrium

Ier. 9. 23.

Ier. 17. 15. 16

Matth. 16. 24.

Lucæ 14. 26

Matth. 11. 28.

Amos 5. 18

A λεῖ τὴν τῶν ψυχῶν ἰατρικὴν, οὐκ ἂν λέγοις ἐκείνῳ ἀληθεύων· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι καὶ γὰρ ἐκείνη ἡ αἱμορροοῦσα ἐδαπάνησε τὰ παρ' αὐτῆς πάντα εἰς τοὺς ἰατροὺς, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς αὐτῶν θεραπευθῆναι, πρὸς οὐδένα γὰρ ἐκείνων εὔλογον ἦν εἰπεῖν· ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι, ἢ πρὸς μόνον, * ἀρκεῖ ἅψασθαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου. λέγω οὖν πρὸς τοῦτον. ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι· B ἐὰν γὰρ ἰάσῃ, τὸ τέλος ἐπακολουθήσει τῇ ἀπὸ σοῦ ἰάσει ἡ θεραπεία, ὥς γε ἂν με σωθῆναι· ὅσοι δὲ ἂν σώσουσιν, οὐ σωθήσομαι μόνη δὲ ἡ ἀληθῶς σωτηρία, ἐὰν σώσῃ χριστός ἐπεὶ τότε σωθήσομαι· ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν· ψευδῆ καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρὰ τὸν θεὸν εἰς σωτηρίαν. διὰ τοῦτο αὐτῷ εἴποιμι ἂν σῶσόν με κύριε, καὶ σωθήσομαι· καὶ λέγω τοῦτο, ἐὰν καὶ τὸ ἑξῆς δυνηθῶ λέγειν, τὸ ἀποτετάχθαι πάντι καυχήματι, ἵνα εἴπω· ὅτι καύχημά μου εἶ σύ. ἢ ὅτε πληρῶ τὴν λέγουσαν ἐντολὴν, μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν C τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ, μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, τοῦ συνιεῖν καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος· μακάριος οὖν ὁ ἀποταξάμενος πάσῃ τῇ κάτω καυχήσει, οἷγε ἐπὶ καλουμένῃ εὐγενείᾳ, καὶ ἐπὶ κάλλει, καὶ τοῖς σωματικοῖς πράγμασιν, ἐπὶ πλούτῳ, ἐπὶ δόξῃ, καὶ ἀρκούμενος μιᾷ καυχήσει, ἵνα εἴπῃ· ὅτι καύχημά μου εἶ σύ· ἰδοὺ αὐτοὶ λέγουσι πρὸς D με· ποῦ ἐστιν ὁ λόγος κυρίου. ἐλθέτω· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα κατακολουθῶν ὀπίσω σου· ὁ ἰησοῦς σοι λέγει· αἴρει τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. καὶ ἄφες πάντα, καὶ ἀκολούθει μοι· καὶ ὅστις οὐ καταλείψει τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος εἶναι μαθητής· ἐὰν οὖν γενῇ τοιοῦτος, ὥστε πάντοτε ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ, καὶ ἀκολουθήσεις, καὶ ὅσον ἀκολουθεῖς, οὐ κοπιάσεις· οὐκ ἔστι γὰρ μόχθος ἐν ἰακὼβ, οὐδὲ ὀφθήσεται πόνος ἐν ἰσραήλ· οὐκ ἔστι E κόπος ἀκολουθοῦντι ἰησοῦ. αὐτὸ τὸ ἀκολουθεῖν περιαιρεῖ τὸν κόπον. διὰ τοῦτο αὐτός φησιν, ἵνα μηκέτι κοπιῶμεν, κοπιάσαντες πρὸ τοῦ ἄρξασθαι αὐτῷ ἀκολουθεῖν· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι. κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἐὰν οὖν κοπιῶντες ἔλθωμεν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ, ἐροῦμεν. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐκοπίασα κατακολουθῶν ὀπίσω σου· τούτῳ δὲ ἀκολουθόν ἐστιν εἰπεῖν ἡμᾶς. καὶ τὸ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα· ἔστι τις ἡμέρα ἀνθρώπου, ἔστι τις ἡμέρα τοῦ θεοῦ· τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τῶν ἁγίων ἐπιθυμησάτω ἕκαστος ἡμῶν, μὴ ἐκείνην περὶ ἧς γέγραπται· οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες ἡμέραν κυρίου. καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς· τίς ἐστιν ὁ λέγων· καὶ ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα; ἡ σαφήνεια τοῦ λόγου ἐλέγξει ἡμᾶς, ὅτι ἡμέραν * ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθυμήσαμεν,

μὴν, πολλάκις * νικήσαντες, καὶ ἐν φωλεάσιν θανάτου γηρώμενοι *, τὸ ἐξόδιον ἀσπαλεῖμμεν ἀποκοπῶντας ἡμᾶς ἀδελφοὺς, καὶ φαμεν. αἴτησαί μοι ἀνοχὴν, αἴτησαί μοι ἐπιμεῖναι τῷ βίῳ ταῦτα λέγοντες, ἐχ' ἡμέραν ἐπιθυμεῖμεν ἁγίαν θεοῦ, ἀλλ' ἡμεδαπὴν ἀνθρώπου· διόπερ ἀποθέμενοι τὴν φιλοζωίαν, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν ἀνθρωπίνην ἡμέραν, ζητήσωμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδεῖν, ἐν ᾗ πεύξόμεθα τὸ ἐν χριστῷ ἰησοῦ μακαριότητος. ὧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A coeperimus, & mortis limine urgeri, ad eos qui nos visitant fratres, lassas manus attollimus, orantes eos, ut pro nobis Dominum deprecentur, atque dicentes: Roga mihi aliquod vitæ spatium, roga ut aliquantisper in hac luce permaneam. Ista memorantes, non diem sanctum Domini, sed diem hominis desideramus. Quapropter longæ vitæ amore depositio, & desiderio humanæ diei, quæramus illam diem videre, in qua participes ejus beatitudinis quæ in Christo est, efficiamur, cui est gloria & imperium in sæ-
B cula sæculorum, Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ιή.

Εἰς τὸ.

Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ κυρίου πρὸς ἱερεμίαν λέγων· ἀνάστηθι καὶ κατάβηθι εἰς τὸν οἶκον κεραμέως· μέχρι ἂν τάξω τὸν γλῶν αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν.

HOMILIA XVIII.

in istud:

Verbum quod factum est à Domino ad Ieremiam dicens: Surge, & descende in domum figuli. usque ad illud: *Ad ponendum terram suam in desolationem.* Ier. 18, 1. Ier. 18. 16.

Interprete BALTHAZARE CORDERIO.

Δύο εἰσὶν ἑξῆς ὁράσεις αἱ ἀνεγνωσμέναι ἱερεμίᾳ. ὧν ἡ μὲν πρώτη πρόκειται τὰ περὶ τὸ ἐν τῇ χειρὶ κεραμέως πήλινα σκεύη, ὅπερ ἐπιδέχεται μετὰ τὸν συντριβῆναι ἐπανόρθωσιν· ἀναπλάσαντος γὰρ αὐτὸ δυνατὸν ἐστιν ἡ ὃ ἑτέρα ὅρασις πρόκειται τὰ περὶ τὸ ὀστράκινα * κίνας, ἃ καταχυθέντος οὐκ ἔστι θεραπεία· ὅτε μὲν γὰρ πήλινον ἦν, εἰ * κατεάγη, καὶ ἤδη μεμορφωμένον ἦν, ἐπεὶ πήλινον ἦν, ἐνεδέχετο πάλιν εἶναι φύραμα δεύτερον, καὶ κτίσμα δεύτερον. ὅτε δὲ μετὰ τὸ πήλινον γέγονεν, ἤδη ὀστράκινον, τὸ νῦν ἐστὶ πυρὸς ἐστόμωται, ὅτε οὐκ * ἔτι ἐγχωρεῖ μετὰ τὴν συντριβὴν ὀστράκινα θεραπείαν ζητεῖν ἀπ' αὐτῶν· τί ἐν βάλλεται ταῦτα; πρότερον ἐν προνοίᾳ καταγνωσθῶμεν. εἶτα, ἐὰν δοθῇ, κατὰ λέξιν ἐξετάσωμεν. ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, μορφούμεθα, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, διὰ τὸ πήλινον ἡμῶν σκεῦος κεραμευτικῶς. καὶ μορφούμεθα ἤτοι κατὰ * κακίαν, ἢ κατὰ ἀρετήν. πλὴν ἕως μορφούμεθα, ὡς ἐπιδεχόμενοι τὴν κακίαν ἡμῶν συντριβῆναι, ἵνα γένηται τὴν κακίαν ἡμῶν συντριβῆναι, ἵνα γένηται καινὸν κτίσμα βέλτιον, καὶ τὴν προκοπὴν ἡμῶν ἀναλυθῆναι, μὴ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ, εἰς σκεῦος πήλινον. ἐπὰν δὲ μὴ τὸν ὀνεστῶτα αἰῶνα ἤκωμεν πρὸς τὴν τέλειν γενόμενοι τῆς ζωῆς, ἔπειτα πυρωθέντες, ἤτοι τὸ πυρὸς τῶν πεπυρωμένων καὶ πόνους βελῶν, γένηται * ὁ ἵππος

D Uæ sequuntur visiones quæ leguntur apud Jeremiam; quarum prima quidem continet ea quæ pertinent ad vas luteum in manu figuli situm, quod post contritionem susciput emendationem; siquidem potest reformari. Altera vero visio est de vase testaceo indurato, cujus confracti non sit remedium: quando enim luteum erat, si confringeretur, licet pridem esset efformatum, quia tamen luteum erat, denuo in massam subigi altera vice poterat, & secundam formam suscipere: sed quando postquam luteum fuerat, jam testaceum evaserat, & ab igne obduruerat, tunc minime poterat post testæ contritionem illi amplius remedium adhiberi. Quid igitur hæc sibi volunt? Primum singularem hujus intelligentiam consideremus; deinde, si licuerit, secundum textum examinemus. Dum sumus in hac vita, efformamur, ut sic dicam, propter hoc luteum vas nostrum arte figulina, & formamur vel secundum virtutem; veruntamen sic formamur, ut malitia nostra possit conteri, ut fiat nova creatura præstantior, & profectus noster, post efformationem suam, resolvi denuo possit in vas luteum: quando autem post instans sæculum ad vitæ hujus terminum per-

venerimus deinceps igniti, sive ab igne ignitorum maligni jaculorum (quodcunque tandem nos fieri contigerit) sive à divino igne (quoniam quoque Deus noster ignis consumens est) cum jam, inquam, facti fuerimus sive ab hoc sive ab illo igne, quidcunque fuerimus, si conteramur, sive postquam bona vasa evaserimus in salutem, sive postquam mala vasa facti fuerimus in perditionem, nequaquam cogimur, neque structura nostra tunc capax est emendationis. Quamobrem dum hic sumus quasi in manu figuli existentes, licet ceciderit vas à manibus ejus, remedium & reformationem admittit. Hæc quidem quoad magis obvium sermonis hujus sensum, priusquam id quod reliquum est, examinemus, sermone in duo vasorum genera distributo, nempe luteum, & necdum ad testam induratum, & alterum jam terram factum dicta sint. Cæterum videamus etiam ex ipso textu quæ dicantur de luteo vase in manu figuli constituto, & quomodo ipsum etiam in Propheta verbum Dominus vaticinans in ipso, occasiones præbeat etiam alias non brevis expositionis eorum, quæ ad opus fictile in manu figuli constitutum pertinent. *Verbum quod factum est à Domino ad Ieremiam dicens: Surge, & descende in domum figuli.* Ier. 18. 1. Sursum est Ieremias, lutea vasa transcenderat; deorsum sunt vasa lutea, & natura quæ administrat lutea vasa, iisdem condescendens deorsum est, ideo sermo, qui dictus est ad Ieremiam à Domino, ait ipsi: *Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* Moysi dicitur: *Ascende in montem, & audi.* Exod. 24. 12. Jeremiæ dicitur: *Descende in domum figuli, & audi.* Unusquisq; enim audientium sermones vel de supernis edocetur, vel discit de inferioribus. Docens quidem descendo sermone, ut inferiora videam: si autem superiora disco, ascendo sermone ad superiora, ut quæ isthic sunt, videam. Ut autem omnes, quoad fieri potest, in vobismetipsis id quod dicitur, assequamini, utar exemplo, & cum à Scriptura, tum ab exemplo adductam quoque declarationem convenienti interpretatione proponam: *In nomine Iesu omne genu flectetur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Phil. 2. 10. Est porro quædam sapientia de quolibet horum: sapientia de cœlestibus, qua ratione res cœlestes ordinatæ sint: sapientia de internis: cum etiam sapientia Dei circa dispositionem rerum quæ sub terra sunt, versetur: similiter etiam de terrestribus. Cum

αὖ γενώμεθα. ἢ ὡσὰν ἓξ ἀνάγκης πυρὸς, ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ κατανάλισκον ἐστιν, ἐὰν γενώμεθα *, φημὶ, ἀπὸ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε πυρὸς, ὅ, τι ποτ' ἂν γενώμεθα, ἐὰν σωτηριωθῶμεν, εἴτε ἀπὸ ἓξ καλὰ σκεύη * γεγονέναι εἰς σωτηρίαν, εἴτε ἀπὸ ἓξ μοχθηρὰ σκεύη * γεγονέναι εἰς ἀπώλειαν, οὐκ * ἀναγκαζόμεθα, ἀλλ' ἀπιδέχεται ἡμῶν ἡ κατασκευὴ βελτίωσιν. διὰ ἓξ ὧν * ἐσμὲν ἐνταῦθα οἷονεὶ ἐν χειρὶ ἓξ κεραμέως ὄντες, κἂν διαπέσῃ τὸ σκεῦος ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἀπιδέχεται θεραπείαν καὶ τὸ ἀνακτᾶσθαι. ταῦτα μὲν ὁ λόγος πρὸς χειρότερον, πεῖν τὸ τὸ λεῖπον ἐξετάσωμεν, τῷ λόγῳ εἰς τὰ δύο εἴδη τῶν ἀγγείων, τὸ τε πήλινον, καὶ ἀδέπω ἀπωσκισμένον, καὶ τὸ δεύτερον τὸ ἤδη ὀστρακον γεγονὸς μένον λελεχθω· ἰδωμεν ἂ ἀπ' αὐτῆς τῆς λέξεως τὰ λεγόμενα πρὸς ἓξ πηλὸν ἀγγείου ἓξ ἐν τῇ χειρὶ ἓξ κεραμέως, καὶ πῶς αὖ ὁ ἐν τῷ προφήτῃ λόγος ὁ κύριος ὁ προφητεύων ἐν αὐτῷ, ἀφορμὰς διδωσι καὶ ἄλλας ἐν βραχείας ἑρμηνείας τῶν κατὰ τὸ πλάσμα τὸ ἐν τῇ χειρὶ ἓξ κεραμέως· ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς ἱερεμίαν λέγων· ἀνάστηθι, καὶ καταβηθὶ εἰς οἶκον ἓξ κεραμέως· ἄνω ἐστὶν ὁ ἱερεμίας, ὑπερανεβέβηκε τὰ πήλινα σκεύη. κάτω ἐστὶ τὰ πήλινα σκεύη, καὶ ἡ διοικοῦσα φύσις τὰ πήλινα σκεύη συγκαταβαίνουσα τοῖς διοικουμένοις, κάτω ἐστὶ, διὰ ἓτι ὁ λεγόμενος λόγος πρὸς ἱερεμίαν πρὸς κυρίου φησὶν ἄνωθεν· ἀνάστηθι, καὶ καταβηθὶ εἰς οἶκον ἓξ κεραμέως, καὶ ἐκεῖ ἀκούσῃς λόγους μου· μωσεῖ λέγεται. ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἄκουσον· ἱερεμίᾳ λέγεται. * καταβηθι, καὶ ἄκουσον, εἰς τὸν οἶκον ἓξ κεραμέως· ἑκάστος γὰρ τῶν ἀκουόντων * λόγων, ἢ οἱ πρὸς τῶν * ἀνωτέρω διδάσκεται, ἢ μανθάνει πρὸς τῶν * κατωτέρω· διδάσκων μὲν καταβαίνω τῷ λόγῳ ἵνα ἴδω τὰ κατώτερα· εἰ δὲ τὰ ἀνώτερα μανθάνω, ἀναβαίνω τῷ λόγῳ ἐπὶ τὰ ἀνώτερα, ἵνα θεάσωμαι τὰ ἐκεῖ· ἵνα δὲ πάντες, καὶ ὁ διανατὸν ἐαυτοῖς, * παρακολουθήσητε τῷ λεγομένῳ, χρήσομαι παραδείγματι καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς, καὶ πρὸς τῷ παραδείγματι τῷ Καφήνειαν * πρὸς ἀγαθὸν τῇ δεομένῃ ἑρμηνείᾳ παρέξω· ὅτι τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. * ἔστι δέ τις σοφία περὶ ἑκάστων τούτων. σοφία περὶ τὰ ἐπουρανίων, πῶς διατέτακται τὰ ἐπουράνια· σοφία περὶ τὴν καταχθονίων. ἐπεὶ σοφία θεοῦ ἐστὶ καὶ περὶ τὴν διατάξεως τῶν καταχθονίων. ὁμοίως δὲ περὶ τῶν ἐπιγείων. ἐὰν μέλλω χωρεῖν τὴν σοφίαν τὴν περὶ τῶν ἐπουρανίων, ἀναβαίνω ἐπὶ τὰ ἐπουράνια, ὡς

ὡς μωσῆς ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸν ὄρος τὸ ὑψηλὸν ἵνα ἀκούσῃ φωνὴν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ γεγραμμένα. ἔμελλε γὰρ διδάσκειν τὰ τῆς ἐπουρανίου, σκιὰν γὰρ καὶ ὑπόδειγμα ἐπουρανίων μυστηρίων ἐν τοῖς νόμοις τοῖς ἀναγεγραμμένοις, * ὡς ἐδίδασκεν ὁ ἀπόστολος εἰπών· οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων· καθὼς ἐν μέλλων διδάσκειν περὶ τῶν ἐπουρανίων ἀναβαίνω. ἕτως ἐὰν χρεία μοι * ἵνα μαθεῖν περὶ τῶν καταχθονίων, κἂν περιφήτης χρῶμαι, καταβαίνω· καὶ τοῦτο διὰ τοῦτο Σαμουὴλ, ἡνίκα ἐδιδάχθη τὰ κατα χθόνια, καταβέβηκε κάτω, καὶ γέγονεν ἐν ἅδου, ἐδικαίωμα ἵνα ἐν ἅδου γένηται), ἀλλ' ἵνα μὴ κατάσκοπος, καὶ θεωρητὴς τῶν μυστηρίων τῶν καταχθονίων· δεῖ γὰρ διαπαντὸς τὰ ἀπόρρητα τοῦ ἀποστόλου περὶ τῶν θείας λεγομένα διαπεπλατυσμένα, τὸ γνῶναι τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος· * μέλλεις γινώσκειν ὕψος· ἀναβαίνῃς τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸ ὕψος· * μέλλεις γινώσκειν τὰ μεταξὺ ἐν ὕψει καὶ βάθους, γινώσκεις τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος. παντα χοῦ φθάνει ἀπὸ τοῦ λόγου * ὁδηγοῦντος καὶ διδάσκοντος περὶ πάντων ὁ δεσπότης ἀκολουθεῖν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. ἀκολουθεῖ δὲ ὑποταγέντι τῷ κόσμῳ, καὶ αἴρων τὸν σταυρόν. ἕτως γὰρ δεῖ ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ, ὁ δεσπότης ἐμοὶ κόσμος ἐσταυρώται, κἀγὼ κόσμῳ· ἔδει δὲ καμψήσαντα τὸ. καταβῆναι εἰς οἶκον τοῦ κεραμέως, κἀκεῖ ἀκούσεις τὰς λόγους μου· ἔδει γὰρ αὐτὸ συγκείναι τῷ. ἀναβῆναι, καὶ ἀκούσεις τὰς λόγους μου· τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ μὲν ἀναβαίνουσιν ἵνα διδαχθῶσιν. ἀναβαίνουσι δὲ πάντως σωματικῶς. καταβαίνουσι δὲ, καὶ τῷ ψυχῷ ἔχουσιν ἄνω, ἵνα τὸν λόγον τὸν ἀνωτάτω δεῖ τῶν κατωτάτω· αὐτὸς ὁ κύριος μεσίτης χριστὸς ἀναβέβηκε, καὶ καταβέβηκε· ὁ γὰρ ἀναβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. αὐτός ἐστιν ὁ πεφανωμένος πάντων τῶν οὐρανῶν· ἐάν τις ἐν καὶ οὐ μέλλῃς τὸν ἀναβάντα ἀνωτάτω νοεῖν τὸν λόγον τὸν περὶ τῶν ἀνωτάτω, τὸν καταβάντα εἰς τὰ * κατώτατα σωμένην τὸν περὶ τῶν * κατωτάτω διδάσκοντα, μὴ εἴπῃς· τίς ἀναβήσεται εἰς οὐρανόν; τοῦτέστι χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ. τίς καταβήσεται εἰς τὸν ἄβυσσον. τοῦτέστι χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγειν ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοῦτ' ἔστι τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. οἱ γὰρ ἀναβαίνοντες εἰς τὸν οὐρανόν. * καὶ περὶ τῶν ἀνωτάτω γινώσκεις. ἐγγύς σου ἐστὶ τὸ ῥῆμα καὶ περὶ τῶν κατωτάτω· καὶ τί γὰρ ἄλλον ἢ τὸν λόγον τὸν παντα χοῦ ὄντα δεσπότην ἔχειν ἐν ἑαυτῷ; ἢ τὸ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι· καταβαίνει ἐν ὁ περιφήτης εἰς τὸν τοῦ κεραμέως οἶκον, καὶ διηγεῖται ἃ ἐθεάσατο λέγων. ἰδὲ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ,

A perceptur sum sapientiam de rebus cœlestibus, ascendo ad cœlestia, prout Moyses ascendit ad verticem montis, ut audiret vocem Domini de cœlo, juxta quod scriptum est: cœlestem enim cultum erat edocendus, scilicet umbram & exemplar cœlestium mysteriorum in legibus scriptis, prout docuit Apostolus dicens: *Qui exemplari & umbræ deserviunt cœlestium.* Heb. 8. 5. Quemadmodū igitur edocendus de cœlestibus ascendo; ita quando mihi opus erat, ut discerem de infernis, quantumvis Propheta essem, descendo. Et fortassis ideo Samuel, quando edoctus fuit B infernalia, descendit deorsum, & fuit in inferno, non ad infernum condemnatus, sed ut inspector & contemplator existeret mysteriorum infernalium. Possunt istiusmodi etiam esse quæ apud Apostolum de sapientia dicuntur explicata, ad comprehendendum *quæ sit latitudo, & longitudo, & profundum & sublimitas.* Eph. 3. 18 Cognituras es sublimitatem? ascendis ratione ad sublimitatem: cognituras est ea quæ inter sublimitatem ac profundum sunt media, cognoscis latitudinem ac longitudinem; quolibet pertinC git à docente verbo de omnibus directa mens ejus, qui sequi valet Filium Dei: sequitur autem mundo nuntium remittens, & crucem tollens: sic enim potest sequi Jesum, qui dicere possit: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Gal. 6. 14. Debebat hoc afferre consolationem: *Descende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* Oportebat istud conferre cum illo; *Ascende, & audies verba mea.* Audientium enim quidam ascendunt ut doceantur: ascendunt non omnino corpore; descendunt item, & animam habent sursum, ut supernum verbum de inferioribus D omnibus videant. Ipsemet Dominus meus Jesus Christus ascendit, & descendit: *Qui enim ascendit, ipse est & qui descendit: ipse est super omnes cœlos.* Eph. 4. 10 Cum igitur & tu ascendens superna cogniturus es verbum de supernis, descendens ad infima intelligenda de infimis docens, *ne dixeris; Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere: aut, Quis descendet in abyssum? id est Christum à mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo,* per quod ascendis in cœlum, & de supernis notitiam accipis: prope te est E verbum etiã de infimis. Ecquid enim aliud quam Verbum, quod ubiq; est, potest habere Sanctus in semetipso? Nam *Regnum Dei intra vos est.* Luc. 17. 21 Descendit igitur Propheta in domum figuli, & enarrat quæ viderit di-

Ier. 18. cens: *Et ecce ipse faciebat opus in manibus suis, & cecidit vas quod ipse faciebat in luto in manibus suis; & rursus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in conspectu suo facere.* Sed nescio, quid viderit Propheta apud figulum existens: vidit nempe figulum operantem: luteum erat vas quod fecerat; cecidit vas de manu ejus, neque figulo culpam attribuit; sed quoniam de animatis vasis sermo est, quæ à semet ipsis cadunt, ideo dictum: Cecidit vas de manibus ejus. Itaque & tu temet ipse attende, ne forsitan in manibus figuli existens, & efformatus, per temetipsum excidas de manibus ejus. Nemo enim rapit

Ioan. 10. 29 de manibus ejus, prout dictum est in Evangelio secundum Joannem: ubi nequaquam scriptum; Quod sicut nemo rapit, ita nemo excidat de manibus ejus. Nam quod sui potestatem habet, liberum est. Et nemo, inquam, rapit quidem de manu pastoris: è manibus Dei nemo potest nos eripere; sed nos negligenter agendo possumus excidere de manibus ejus. *Et factum est verbum Domini ad me dicens: Si quomodo figulus iste, non*

Ier. 18. 5. *potero facere vos domus Israel?* dicit Dominus. Unusquisq; pro facultate sua intelligit quæ scripta sunt; unus quidem magis superficialiter, utpote quasi ad fontis scatebram sensum eorum accipiens; alius vero profundius quasi à puteo educens: & possunt ambo capere utilitatem, quandoquidem unum idemque uni quidem fons est, alteri vero puteus. Testatur hoc Evangelium, quando

Ioan. 4. agit de Samaritana: ibi enim idem & fons & puteus nuncupatur; & vicissim aliquando dicitur fons, & aliquando puteus: consideret hoc qui potest, ut sciat unum idemque supposito, perfunctorio quidem fontem, profundiori autem puteum existere. Hoc meum est proœmium secuturę expositionis quoad vas luteum, quod cecidit de manu figuli, & denuo formatum fuit. Nonnulli hæc simplicius considerarunt, & intellexerunt; proponam vobis eorum rationem & expositionem: postea si quid profundius habuerimus, exponemus. Possunt, inquit, hic significari quæ pertinent ad resurrectionem. Si enim vas luteum ceciderit de manu figuli, & ex eadem ejusdem luti sui materia facit id ipsum vas aliud, sicut placuerit in conspectu suo. Potest figulus corporum nostrorum Deus, structuræ nostræ conditor, postquam hoc ceciderit, & quacunque demum ex causa contritum fuerit, resumere ipsum, ac innovare, & facere ipsum splen-

καὶ διέπεσε τὸ ἀγγεῖον ὃ αὐτὸς ἐποιεῖ ἐν τῷ πηλῷ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἕτερον ἀγγεῖον καθὼς ἤρεσεν ἐναντίον αὐτοῦ ποιῆσαι· ἀλλ' οὐκ οἶδα τί ἑώρακεν ὁ προφήτης ἐκεῖ τοῦ κεραμέως γλυφόμενος· εἶδε γὰρ ἐργαζόμενον τὸν κεραμέα. πήλινον ἦν τὸ σκεῦος ὃ γεγλυμμένον. διέπεσε * τὸ σκεῦος ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ὅτε τῷ κεραμεῖ ἀνέσπασε τὴν αἴσθησιν. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ λόγος ἐστὶ περὶ ἐμψύχων σκευῶν, ἵνα μὴ παρ' ἑαυτὰ διαπίπτει, διὰ τοῦτο ἴσως ἔφη), διέπεσε τὸ σκεῦος ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· τετήρηκε δὲ καὶ σὺ σαυτόν, μήποτε ἐν ταῖς χερσὶν ὢν τοῦ κεραμέως, καὶ ὑπαλλαττόμενος πρὸς σαυτὸν διαπέσῃς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. οὐδεὶς μὲν γὰρ ἁρπάζει ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ εἰρημένα ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· ἃ μὲν γὲ ἥρπασεν, ὅτι ὡς οὐδεὶς ἁρπάζει, οὕτως οὐδεὶς διαπίπτει ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον ἐλεύθερόν ἐστι· καί φημι οὐδεὶς * μὲν * ἁρπάζει ἐκ τῆς χειρὸς * τοῦ ποιμένος ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ οὐδεὶς δύναται) ἡμᾶς λαβεῖν. δυνάμεθα * δὲ ἡμεῖς ἀμελήσαντες διαπεσεῖν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐν ἑνὶ τόπῳ κύριός φησι λέγων. ἐκάθισεν ὁ κεραμεὺς ἐπὶ * τοῦ τροχοῦ, ἐδοκίμαζε * δὲ πάντα ὑμᾶς οἶκον Ἰσραήλ; φησὶ κύριος. ἕκαστος δύναμιν νοεῖ τὰ γεγραμμένα. ὁ μὲν * ἁπλούστερον, οἷον ὡσεὶ ἁπὸ πίδακος πηγὴν λαμβάνων τὸν νᾶμα ἀπ' αὐτοῦ. ὁ δὲ βαθύτερον ὡς ἀπὸ φρέατος ἀνιμῶν. ἡ δύναται) ἀμφότερα ὠφελεῖσθαι, ἐπεὶ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν ἐστὶ πηγή, τῷ δὲ φρέαρ· μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον, ἡνίκα * δηλοῖ τὰ αὐτὰ τοῦ σαμαρείτου. ἐκεῖ γὰρ ὀνομάζεται τὸ αὐτὸ πηγὴ καὶ φρέαρ, καὶ ἀνάπαλιν ποτὲ λέγεται πηγή, καὶ ποτὲ φρέαρ. καλῶς οὖν εἴρηται ὑπὸ τοῦ δυνάμενος, ἵνα εἰδῇ ὅτι τὸ αὐτὸ τῇ ἰδιότητι, τῷ μὲν ἁπλουστέρῳ πηγή ἐστι, τῷ δὲ βαθυτέρῳ φρέαρ ἐστί. προοίμιόν μέ τοί ἐστι μελλούσης ἐξηγήσεως διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ πήλινον, τὸ διαπεσὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κεραμέως, καὶ αὖθις πλασθέν· τίνες ἐφεώρησαν ταῦτα ἁπλούστερον, καὶ ἐνόησαν· προθήσομαι ὑμῖν τὸν ἐκείνων λόγον καὶ τὴν ἐξήγησιν· μὴ ταῦτα ἐάν τι ἔχωμεν βαθύτερον, ἃ δεῖ ἐξηγεῖσθαι· δύναται, φασιν, ἐνταῦθα δηλοῦσθαι τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἐὰν γὰρ πήλινον ἀγγεῖον διέπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κεραμέως, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὕλης τοῦ πηλοῦ ποιεῖ αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ· δύναται ὁ κεραμεὺς θεὸς τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὁ δημιουργὸς τῆς κατασκευῆς ἡμῶν, ἐπὰν διαπέσῃ, ἤτοι καὶ συντριβῇ καθ' ὁἱανδήποτε αἰτίαν, ἀναλαβεῖν αὐτὸ, καὶ ἀνακαινῶσαι, καὶ ποιῆσαι αὐτὸ ὡραιότερον καὶ ἐλλ-

βέλτιον ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ὀνώπιον αὐτοῦ ποιῆσαι ἐχέτω καὶ αὕτη διήγησις χάριν. αὐτὸ ὃ ἀκόσμως καὶ κυρίως διηγεμένως καὶ λέγοντος· εἰ, καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνήσομαι καὶ ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραήλ; φησὶ κύριος. ἰδοὺ ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως, οὕτως ὑμεῖς ἐστὲ ἐν χερσί μου· πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξᾶραι αὐτὸς καὶ τοῦ ἀπολύειν. καὶ ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ μετανοήσω ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν τοῦ οἰκοδομεῖσθαι, καὶ καταφυτεύειν. καὶ ποιήσωσι τὰ πονηρὰ ἐνώπιόν μου τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς μου· καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, φησὶ κύριος· τοῦτο τὸ κατὰ τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως ὁρῶμεν ἀναφερόμενον, οὐκ ἐπί τινι τῶν καθ' ἕνα, ἀλλ' ἐπὶ δύο ἔθνη λέγει γὰρ ἐξαίφνης * μέλλει λέγειν περὶ ἐθνῶν. ἵνα ποτὲ μὲν ταῖς δυναμένοις ἀκοῦσαι ἀπορρήτων μυστηρίων. πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος· ζητεῖ καὶ τὸ * πέρας καὶ τὸ δεύτερον ἔθνος τὸ ἀπωλείας διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. καὶ λαλήσας τὰ τῆς ἀπωλείας διὰ τὰς ἁμαρτίας, οὐδὲν ἦττον ἐπαγγέλλεται, ὅτι ἐὰν μετανοήσωσι, μετανοήσει περὶ τῶν κακῶν ὧν ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πάλιν λαλεῖ ἐπ' ἄλλο ἔθνος δεύτερον, τὸ ἀνοικοδομεῖσθαι τὸ καταφυτεῦσαι ὅλον ἔθνος· τὸ * ἐπὶ τοῦτο ἀνοικοδομούμενον καὶ καταφυτευόμενον ἔθνος ἐπαγγελίαν ἔχει καλήν· δῶρα γὰρ ἁμαρτάνειν, φησί, μὴ τὸ λαλῆσαι ταῦτα ἐὰν ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν * ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· τίνα δὲν τὰ δύο ἔθνη; τὸ μὲν ἕτερον ὀνομάζεται, ᾧ ἀπειλεῖ ὁ λόγος. καὶ τὸ δεύτερον ᾧ ἐπαγγέλλεται· ἀπειλεῖ μὲν οὖν, ὡς εἰ μετανοήσαι, μὴ ποιήσαι τὰ ἀπειλῆς· ἐπαγγέλλεται, ὡς εἰ μεταπέσοι, τὸ ἄξιον μὴ γένοιτο τὸ δεύτερον ἔθνος τῶν ἐπαγγελιῶν μὴ τυχεῖν αὐτῶν· ἐπὶ δύο μάλιστα ἐθνῶν ἔκειται πᾶσα ἡ οἰκονομία τοῦ θεοῦ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώποις γεγονε· πρῶτον ἔθνος ἐκεῖνο Ἰσραήλ. δεύτερον ἀπὸ τὴν κατὰ τὸ ἔθνος· τῷ ἑτέρῳ ἠπείλησεν ὁ θεὸς ἃ ἠπείλησε, τὸ * βλέπομεν πεπληρωμένα· τὰ δὲ ἀπειλῆς τοῦ ἑτέρου ἔθνους ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἔσχηται. καὶ ἐσκάφη αὐτῆς ἡ πόλις, καθῃρέθη τὸ ἁγίασμα, τὸ θυσιαστήριον κατεβλήθη. οὐδὲν ἐπιζητεῖ τῶν πάλαι ἐμνῶν παρ' αὐτοῖς· ἔλεγε γὰρ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει ὁ θεός. μετανόησατε. καὶ μετενόησαν· μὴ τὸ ἐκείνους εἰρῆσθαι ταῦτα, λέγει τούτῳ τῷ δευτέρῳ ἔθνει ὁ θεὸς τὰ αὐτὰ τοῦ ἀνοικοδομεῖσθαι αὐτό· ὅρα· ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος ἀνθρωποί εἰσι, δυνάμενοι πάλιν πεσεῖν. διὰ τοῦτο καὶ

A didius atque præstantius vas alterum; prout placuerit in conspectu suo facere. Habeat etiam hæc explicatio suam gratiam; sed ipsum Dominum audiamus exponentem ac dicentem: *Si, quomodo figulus iste, non potero facere vos, domus Israel, dicit Dominus? Ecce sicut lutum figuli, sic vos estis in manibus meis. Ad summam loquar super gentem & regnum, ut auferam illos & dissipem; & convertetur gens illa ab omnibus malis istis quæ locutus fueram ad eam, & agam pœnitentiam de malis, quæ cogitavi ut facerem eis. Et ad summam loquar super gentem & regnum ad ædificandum, & plantandum; & facient mala coram me non audiendo vocem meam: & pœnitentiam agam de bonis quæ locutus eram facere eis,* ait Dominus. Illud quod dictum est de domo figuli, videmus non ad unam aliquam, sed ad duas gentes referri. Auspicaturus enim sermonem ait se dicturum de Gentibus; ut arcanorum quidpiam mysteriorum objiciat audire valentibus. *Ad summam loquar super gentem.* Quærit & postremam & priorem gentem perditionis propter peccata sua; & cum protulisset ea quæ perditionis sunt propter peccata, nihilominus pollicetur, quod si pœnitentiam egerit, se quoque pœnitentiam acturum de malis quæ dixerat se facturum eis. Et iterum loquitur super aliam gentem ad reædificandam & plantandam totam gentem; & ad hæc reædificata & plantata gens promissionem habuit bonam. Potest autem, inquit, peccare postquam hęc protulit: Si recesserint ab operibus bonis quę locutus eram facere eis. Quænam igitur hæ duæ gentes? Prior nominata est, cui minatur sermo: & altera est cui promittit. Minatur nimirum sic, ut si pœnitentiam egerit, non facturus sit illa quæ minatus fuerat: promittit ita, ut si relabatur, & indignam se præbeat gens altera, promissiones suas non assequatur. Circa duas potissimum gentes hasce versatur omnis Dei quoad homines in hoc mundo dispensatio. Prima gens illa Israel est: altera post Christi adventum est gens hæc. Priori minitatus est Deus quæ minatus est, & videmus impleta. Minæ prioris gentis erant de captivitate: subversa est civitas eorum, ablata sanctificatio, altare dejectum: nihil antiquarum solennitatum ipsis salvum superest. Dixerat enim isti genti Deus: Pœnitentiam agite; & non egerunt pœnitentiam. Postquam hæc illis dicta fuerant, dixit huic secundæ genti Deus quæ ad ipsius reædificationem pertinent. Vide autem ut

Ier. 18, 6. & seq.

etiam

etiam hæc gens homines sint, qui possint denuo decidere: ideo etiam huic minatur, & ait: Etsi prædixi quædam de ædificatione, & de plantatione, atque agricultura, hæc autem gens etiam peccatura sit; huic quoque peccanti evenient hæc quæ dicta erant illis propter peccata, & perpetientur, nisi egerint pœnitentiam. Universam scrutare Scripturam, & invenies plurima de duabus hisce gentibus dicta. Elegerat Deus Patres, promissionem dederat eis: eduxerat populum de genere Patrum ex Ægypto: longanimiter ipsis peccantibus usus, castigaverat ipsos ut Pater, introduxerat eos, & dederat eis terram promissionis. Miserat ad eos secundum tempora Prophetas, correxit & convertit eos à peccatis: longanimiter semper egit, mittens curatores seu medicos, donec veniret Archiater, Prophetis excellentior Propheta, medicis præstantior Medicus: venientem hunc prodiderunt, & occiderunt, *Tolle, tolle, dicentes, à terra istiusmodi; Crucifige, crucifige eum.* Illico venit visitatio super gentem istam: ad solitudinem redactus est locus, ubi cruci affixus fuerat Iesus meus. Elegit Deus aliam gentem: messis conspicitur quam ampla sit, tametsi operarii sint pauci. Quin & aliter dispensat Deus sagenam, ut jugiter mittatur in mare vitæ hujus, & congregentur omnis generis pisces, mittit piscatores multos, mittit venatores, multos venantur ex omni monte, venantur ex omni colle. Vide, quanta dispensatio circa salutem Gentium sit. Vide igitur benignitatem & severitatem Dei; super priorem quidem gentem & cadentem severitas, super alteram vero gentem promissiones & benignitas, dummodo permanserit in bonitate, alioquin etiam ipsa excidetur. Neque enim tunc tantum securis ad radicem arborum posita erat: parata etiamnum est iterum venire securis. Nam *securis ad radicem arborum posita est*, dicebat meus Jesus tunc vaticinans de Israel, apud quem securis erat: ipsius erat securis arboris infrugiferæ, & dixit olim: *Securis ad radicem arborum posita est.* Quod erant ibi arbores non ferentes fructum? excisæ sunt, & in ignem missæ, atque punitæ. Modo autem alia est agricolatio priori non absimilis instituta, de qua dictum est. *Introducens plantabis eos in montem hæreditatis tuæ, in paratum habitaculum tuum.* Introduxit gentem suam Deus in montem hæreditatis suæ. Montem ego quæro, non sicut Judæi, ita in materiis inanimatis: mons noster Christus est; in hoc plantati sumus, in ipso fundati. Videte igi-

Ier. 19, 6.

Matth. 3. 10.

Exod. 15. 7.

τέτω ἀπειλεῖ, καὶ φησιν· ἐι καὶ προεῖπον τὰ περὶ τ οἰκοδομῆς, καὶ τὰ περὶ τ καταφυτεύσεως, καὶ τ γεωργίας, μέλλει ὁ ἁμαρτάνειν καὶ ἔτ τὸ ἔθνος. ὁ τέτω ἁμαρτήσαντι συμβήσεται ταῦτα, ἅπερ εἴρηται ἐκείνοις διὰ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ πείσονται, ἐὰν μὴ μετανοήσωσι. πᾶσαν ἐρεύνησον τὴν γραφὴν, καὶ εὑρήσεις τὰ πλείστα περὶ τ δύο τέτων τ ἐθνῶν λεγόμενα· ἐξελέξατο ὁ θεὸς τοὺς πατέρας, ἐπηγγείλαν δέδωκεν αὐτοῖς. ἐξήγαγε λαὸν ἐκ γῆς τ πατέρων ἀπὸ αἰγύπτου· ἐμακροθύμησεν ἐπὶ αὐτοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἐπαίδευσεν αὐτὸς ὡς πατὴρ, εἰσήγαγεν αὐτὸς, ἔδωκεν αὐτοῖς γῆν ἐπαγγελίας· ἔπεμψεν αὐτοῖς προφήτας· ἀλλὰ καὶ ἐπαίδευσε· ὁ ἐπέστρεψεν αὐτὸς ἀπὸ τ ἁμαρτημάτων. ἐμακροθύμησεν ἀεὶ πέμπων τὸς θεραπεύοντας, μέχρις οὗ ἐλθὼν ὁ ἀρχιατρὸς, ὁ διαφέρων προφητῶν προφήτης, ὁ διαφέρων ἰατρῶν ἰατρὸς· ἐλιθοβόλησαν τοῦτον προέδωκαν, καὶ ἀπέκτειναν, ἆρε, ἆρε, λέγοντες, ἀπὸ τ γῆς τὸν τοιοῦτον. σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν· εὐθέως ἦλθεν ἐπισκοπὴ ἐπὶ τ ἔθνος, ἠρημώθη ὁ τόπος ἔνθα ἐσταύρωταί μου ὁ ἰησοῦς· ἐξελέξατο ὁ θεὸς ἄλλο ἔθνος. ὁ θερισμὸς ὁρᾷ πῶς πολύς ἐστι, καὶ οἱ ἐργάται ὀλίγοι εἰσί. ὁ ἄλλος οἰκονομεῖ ὁ θεὸς τὸ σαγήνιον, ἀεὶ βάλλεται ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐ βίοτέτε, καὶ συνάγον ἰχθύας παντοδαπούς, ἀποσέλλει τὰς ἁλιεῖς τὰς πολλὰς, ἀποσέλλει τὰς ἠρεύνας, τὰς πολλὰς θηρεύσουσιν ἀπὸ παντὸς ὄρους, θηρεύσουσιν ἀπὸ παντὸς βουνοῦ· ὅρα πόση οἰκονομία περὶ τ τῶν ἐθνῶν ἐστι σωτηρίας· ἴδε ἓν χρηστότητος ἀποτομίαν θεοῦ. ἐπὶ μὲν τ πρότερον ἔθνος μετὰ πόνου ἀποτομία. ἐπὶ δὲ τ δεύτερον ἔθνος ἐπαγγελίαι καὶ χρηστότης, ἐὰν ἐπιμείνητε τῇ χρηστότητι, ἐὰν μή, καὶ αὐτὸ ἐκκοπήσεται· ἐ γὰρ ἡ ἀξίνη τοτὲ μόνον πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων ἔκειτο· ἔστι μὴ καὶ νῦν πάλιν ἐστὶν ἐλθεῖν ἡ ἀξίνη· ἡ γὰρ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται), ἔλεγε μέν ὁ ἰησοῦς τότε προφητεύων περὶ ἐ ἰσραὴλ, παρ' ὃν ἡ ἀξίνη ἦν. αὐτὸς ἦν ἡ ἀξίνη ἐ ἀναπτε δένδρα. ὁ ἔλεγεν ἤδη· ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· ὅσα οὖν ἐκεῖ δένδρα μὴ ποιεῖ καρπόν; ἐκκόπτει, εἰς τὸ πῦρ ἐβλήθη, καὶ κεκόλασται· νῦν ὁ ἄλλο γεώργιον γεγένηται ἀνάλογον τῷ πρώτῳ, περὶ ἐ εἰρηται. εἰσαγαγὼν καταφυτεύσει αὐτὸς εἰς ὄρος κληρονομιᾶς σε, εἰς ἑτοιμον κατοικητήριόν σε· εἰσήγαγεν αὐτὸ τὸ ἔθνος ὁ θεὸς εἰς ὄρος κληρονομιᾶς αὐτὸ· τὸ ὄρος ἐγὼ ζητῶ, ἐχ ὡς ἰουδαῖοι, ἕτως ἐν ἀψύχοις ὕλαις. τὸ ὄρος ὁ χριστός ἐστιν· ἐν τέτῳ κατεφυτεύθημεν, ἐπ' αὐτῷ· ἐσπερίθημεν ὁρᾶτε οὖν ἐὰν μακροθυμήσῃ, μήποτε ἐλ-

θεῖ

θεὸν ὁ οἰκοδεσπότης εἶπη. ἤδη τρία ἔτη ἔρχομαι ἐπὶ τὴν συκῆν ταύτην, καὶ καρπὸν οὐκ ἤνεγκεν. ἔκκοψον αὐτήν. ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; καταργεῖ γὰρ τὴν καλὴν γῆν, τὸν χειρῶνα, τὸ μυστήριον τῆς συναγωγῆς· ὁ ἐρχόμενος ἐπὶ συναγωγήν, καὶ μὴ καρποφορῶν, πέρας λαλήσω ἐπ' ἔθνος, ἢ καὶ ἐπὶ βασιλείαν. δόξει ἁπλῶς τὸ πέρας· εἴρηται ὃ τέλειόν ἐν τῷ· λαλήσω ἐπ' ἔθνος ἢ βασιλείαν· τὸ πέρας τέλειόν ἐστι· καθαιρῶ λέγεται τῷ πρώτῳ ἔθνει· τὸ πέρας τῷ δευτέρῳ ἔθνει. ἀνοικοδομήσω ὑμᾶς· καὶ πάλιν ἐπιμελοῦμαι τοῦ φυτεῦσαι λέγεται, καὶ καταφυτεύσω, τοῖς δευτέροις ἀρ' ἓν ἐπεὶ εἰρηῖ) τὸ πέρας, δεῖ ψυχὰς τὸ πέρας· ὁ θεὸς, μὴ μετανοῶν, μετανοεῖν λέγε) κῇ τῇ γραφῇ. καὶ προσχῶμεν τῇ λέξει, ἵνα ἐὰν δυνηθῶμεν ἀπολογησάμενοι πῶς ταῦτα λέγεται· εἰ δὲ μὴ ἐξομεθα τὸν λόγον· πέρας λαλήσω, φησὶν, ἐπ' ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν, ἐξαίρειν αὐτὰς, καὶ ἀπολλύειν· καὶ ἐὰν ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν· καὶ μετανοήσω περὶ τῶν κακῶν ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ οἰκοδομεῖν, καὶ τοῦ καταφυτεύειν· καὶ ποιήσωσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον ἐμοῦ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς μου. καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. περὶ τῆς μετανοίας τοῦ θεοῦ ἀπαιτούμεθα ἀπολογήσασθαι· δοκεῖ γὰρ ἐπίληπτον εἶναι καὶ ἀνάξιον, τὸ μόνον τοῦ θεοῦ, * ἀλλὰ καὶ τοῦ σοφοῦ, τὸ μετανοεῖν· οὐκ * ἐπαινῶ γὰρ σοφὸν μετανοοῦντα ἀλλ' ὁ μετανοῶν· ὅσον ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως, ἐπὶ * τῷ μὴ καλῶς βεβουλεῦσθαι μετανοεῖ. ὁ θεὸς ὢν, προγινώσκων ὢν τῶν μελλόντων, ὁ δοκεῖ) μὴ καλῶς βεβουλεῦσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μετανοεῖν. πῶς ἐν ἡμῖν γραφὴ αὐτὸν εἰσάγουσα λέγοντα. μεταμέλομαι, ἐπὶ λέγω ὅτι καὶ ἐν ταῖς βασιλείαις εἶπε) ἐν τῷ· μεταμέμηλεμαι ὅτι ἔχρισα τὸν σαοὺλ εἰς βασιλέα, καὶ καθολικῶς οὕτω λέγει) καὶ μετανοεῖν ἐπὶ πάσαις * κακίαις· ἀλλ' ὅρα τί οὕτω θεὸν διδασκόμεθα * καθολικῶς. ὅτε μὲν ἐξ ὡς ἀνθρώπου ὁ θεὸς διαρτηθῆναι, ἐδὲ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἀπειληθῆναι· καὶ μανθάνομεν διὰ τούτης τῆς λέξεως ὅτι ὁ θεὸς ἐξ ὡς ἄνθρωπος, διὰ τοῦ ἄλλης ὅτι ὁ θεὸς ὡς ἄνθρωπος, φασκούσης. ὅτι * ἐπαλήθευσέ σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις παιδεύσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ. καὶ πάλιν· * ἐτεροποφόρησέ σε ὡς ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ. ἐκεῖ ὅταν μὲν αἱ γραφαὶ θεολογῶσι τὸν θεὸν καὶ ἄυλον, καὶ μὴ ἐπικλέκωσιν αὐτῷ τὰ οἰκονομίαν, * τοῖς ἀνθρωπίνοις πάθεσι, λέγεσιν αὐτὸν εἶναι ἐξ ὡς ἄνθρωπος· τὸ γὰρ μεγαλω-

A tur, si longanimiter agat, ne fortè veniens paterfamilias dicat: *Iam anni tres sunt ex quo venio ad ficum hanc, & fructum non tulit; succide illam: ut quid etiam terram occupat?* occupat enim bonam terram, Christum, Ecclesiæ mysterium. Veniens ad Synagogam, & fructum non referens, *ad summam loquar super gentem*, vel etiam super regnum; videbitur absolutè finis. Dictum autem quid simile in isto: *Loquar super gentem vel Regnum.* Finis istiusmodi est; *Destruam*, dicitur huic priori genti, Finis secundæ genti, *Reædificabo vos.* Et rursum, *eradicabo*, prioribus dicitur, &, *plantabo*, posterioribus. Itaque cùm indictus sit finis, oportet fieri finē. Deus, quem non pœnitet, pœnitentiam agere perhibetur juxta Scripturam. Atqui attendamus textum, ut si possimus excusare, quomodo hæc dicantur; siquidem hoc verbum admittamus. *Ad summam*, inquit, *loquar super gentem, aut super regnum, ut auferam illos, & disperdam. Et si conversa fuerit gens illa à malis suis; & agam pœnitentiam de malis quæ cogitaveram facere eis. Et in summam loquar super gentem vel regnum, ad reædificandum, & plantandum; & facient mala coram me non audiendo vocem meam: & pœnitentiam agam de bonis quæ locutus fueram facere eis.* De pœnitentia Dei postulamur, ut excusemus. Videtur enim defectus esse, & quidem indignus non solùm Deo, verùm etiam sapiente, pœnitentiam agere. Non memini enim sapientem pœnitere, sed pœnitentem; quantum ad consuetudinem & usum istius dictionis, de re non bene delibera-ta pœnitet: Deus autem, cùm præscius sit futurorum, non potest sibi non bene consultus esse, & propter hoc pœnitentiam agere: quâ ratione igitur Scriptura introducit ipsum dicentem: *Pœnitentiam agam?* Prætermitto etiam in libris Regum dictum pœnituisse ipsum quòd Saulem unxisset in Regem: & universim de ipso dicitur quòd pœnitentiam agat super malitiâ. Cæterùm vide, quid de Deo universim doceamur: scilicet: *Non sicut homo Deus decipi potest, nec sicut filius hominis obliviscì.* Ex quo textu quidem discimus, Deum non esse sicut hominem, ex alio verò Deum esse sicut hominem, dicente: *Quoniam erudivit te Dominus Deus tuus, ut si quis homo erudiat filium suum.* Et iterùm: *Mores tuos tulit sicut homo filii sui.* Itaque quando Scripturæ de Deo per se theologicè agunt, neque ipsius gubernationem humanis implicant negotiis, ajunt ipsum esse non sicut hominem: nam *magnitudinis ejus non est finis*, &: *Terribilis est super omnes deos.*

Luc. 13. 7.

1. Reg. 15. 11.

Num. 23. 19.

Deut. 8. 5.

Deut. 1. 31.

Psal. 14.

Psalm. 95. 4. Psal. 148. 2. & : *Laudate eum omnes Angeli Dei: laudate eum omnes virtutes ejus: laudate eum Sol & Luna: laudate eum omnes stellæ & lumen.* Et alia millena colligens è factis Litteris, reperies, quibus accommodes illud: *Non sicut homo Deus.* Quando autem humanis negotiis divina gubernatio implicatur, fert humanum sensum, & modum, & dictionem; & sicut nos si per annos infanti loquamur, propter infantem balbutimus: (neque enim si nos ætate perfecti viri dignitatem tueamur, & infantibus loquentes, eorundem loquendi modo non attemperemus, nequaquam possunt infantes nos intelligere.) Quid simile mihi cogita etiam circa Deum, quando humanum genus, & eorum præsertim gubernatio sit infantium. Vide, quomodo perfecti viri etiam nomina cum pueris agentes immutemus, ac panem quidem proprio ipsis vocabulo nuncupamus, potum item alia quàm perfectorum voce pronuntiamus, non utentes dialecto qua utimur ad coætaneos perfectos, sed aliâ quapiam dictione puerili & infantili. Item, cum vestes nominamus pueris, alia nomina imponimus iis, quasi puerile quoddam nomen efformantes: ergone tum imperfecti sumus? & si quis nos audierit cum pueris differentes, dicet quoniam stultus factus est senex iste, hic vir oblitus est barbæ suæ, ætatis virilis. Vel concedatur secundum circumlationem puero confitentem non loqui dialecto senili, neque perfectâ, sed puerili. Sed & Deus revera loquitur pueris: *Ecce*, inquit etiam Servator, *ego & pueri quos dedit mihi Deus.* Dictum hoc ab ipso sene loquente ad puerum pueriliter, vel, ut magis emphaticè dicam, infantiliter; quia mores tulisti filii tui, & morem sustinuisti infantis, & statum ejus assumpsisti. Hoc modo igitur intellige mihi etiam Scripturam dicentem: *Mores tuos sustinuit Dominus Deus tuus; ut si quis homo mores sustineat filii sui.* Et visi sunt hi qui illud ex Hebræo interpretati sunt, cùm non invenirent vocabulum Græcis usitatum, composuisse, uti in aliis plurimis, hanc vocem, & finxisse ἑτεροποφόρησε: id est, *Mores tuos tulit* Dominus Deus tuus, ut si quis homo (juxta exemplum hoc quod attuli) mores sustineat filii sui. Cùm igitur nos pœnitentiam agamus, quando nobis pœnitentiam agentibus loquitur Deus, ait: *Pœnitet me*; & minitans nobis non præ se fert rerum prænotionem, sed tanquam infantibus loquens minatur; non præ se fert

Hebr. 2. 13.

A σωμένης 'αυτὸ ὅτι ἔστι πέρας. καὶ. φοβερὸς ἐστὶν ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς. καὶ. αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες ἄγγελοι θεοῦ. αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη. αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. καὶ ἄλλα μυρία ἀναλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν * γραμμάτων δύρις ἂν, ὅις ἐφαρμόσειεν τό. οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς· ὅταν ὑπὲρ ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ἡ θεία οἰκονομία, φέρει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ τρόπον, καὶ λέξιν. καὶ ὥσπερ ἡμεῖς ἐὰν * δι' ἔτει παιδίῳ διαλεγώμεθα, ψελλίζομεν διὰ τὸ παιδίον· ἃ καὶ οἰκεῖόν τέ ἐστι τηρεῖν ἡμᾶς τὸ ἀξίωμα τῆς τελείας ἀνδρὸς ἡλικίας, καὶ λαλοῦντας τοῖς παιδίοις, μὴ συγκαταβαίνοντας αὐτῶν τῇ διαλέκτῳ, νοῆσαι τὰ παιδία· τοιοῦτόν τι μοι νοεῖ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, ὅταν τοῖς ἀνθρώπων χρῆται, καὶ μάλιστα * τούτων * ἐστὶν πίων οἰκονομή· ὅρα πῶς καὶ μεταποιοῦμεν τὰ ὀνόματα οἱ τέλειοι ἄνδρες πρὸς τὰ βρέφη, καὶ τὸν μὲν ἄρτον * ἰδίως ὀνομάζομεν αὐτοῖς, τὸ δὲ πεῖν ἄλλῃ λέξει ὀνομάζομεν, τελείων ἐχόμενοι διαλέκτῳ, ἣν χρώμεθα πρὸς τοὺς τελείους ὁμηλίκας. * ἀλλὰ ἄλλῃ λέξει τινὶ παιδικῇ καὶ βρεφώδει· καὶ τὰ ἐνδύματα ἐὰν ὀνομάζωμεν ἑτέροις παιδίοις, ἄλλα ὀνόματα ὑποτιθέμεθα αὐτοῖς, οἷονεὶ ὄνομα παιδικὸν πλάσαντες. ἀεὶ δὲ τότε ἀτελεῖς ἐσμεν. καὶ εἴπερ ἡμεῖς ἀκέραιοι παιδίοις διαλεγόμενοι, ἐρεῖ ὅτι ἀνόητοι γέγονεν οἱ γέροντες οὗτοι, οἱ ἄνδρες οὗτοι ὑπελήσμησαν ἡλικίας καὶ ἀνδρός· * ἢ δεδο). καὶ συμφορὰν παιδίῳ ὁμολογοῦντα μὴ λαλῆσαι διαλέκτῳ πρεσβυτικῇ, μηδὲ ἐντελεῖ, ἀλλὰ παιδικῇ· καὶ ὁ θεὸς δὴ λαλεῖ παιδίοις. ἰδὲ, φησὶν ὁ σωτὴρ, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός· λεγοίς * ἀπὸ γέρων λαλῶν πρὸς τὸ παιδίον παιδικῶς, ἢ, ἵνα ἐμφατικώτερον εἴπω, βρεφωδῶς· ὅτι ἑτεροποφόρησας τὸν υἱόν σου, καὶ τρόπον ἐφόρεσας ὃν βρέφος, καὶ τὴν καλασαν αὐτὸ ἀνείλεφας· ὕτως ἐνοεῖ μοι καὶ τὴν γραφὴν λέγουσαν. ἑτεροποφόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου· ὡς εἴτις ἑτεροποφορήσῃ ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ ἐοίκασιν οἱ ἀποδραισμὸν ἐρμηνεύσαντες, μὴ διορῶντες τὴν λέξιν κειμένην παρ' ἕλλησιν, ἀναπεπλακέναι, ὡς ἐπ' ἄλλων πολλῶν, καὶ ταύτην, καὶ πεποιηκέναι τὴν, ἑτεροφόρησε σε κύριος ὁ θεός σου, τοιοῦτος, τοιοῦτος πως σε ἐφόρησεν. ὡς εἴ τις τροποφορήσῃ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ὡσάδειγμα * τοῦ ὑὸν αὐτοῦ. ἐπεὶ δοκῶ ἡμεῖς μεταποιοῦμεν, ὅταν ἡμῖν διαλέγηται μεταποιοῦσιν ὁ θεός, λέγει· μεταποιῶ. καὶ ἀπειλῶν ἡμῖν ὡς προσποιεῖται προγνώστης εἶναι, ἀλλ' ὡς βρέφεσι λαλῶν ἀπειλεῖ· ὡς προσποιεῖται ὅτι προέγνω τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ὡς

B

C

D

E

non-

ἵν' ἔτως ἐνομάσω, ὑποκειμένῳ τὸ βρέφος, ἀ-
πωσποιεῖται μηδὲ εἰδέναι τὰ μέλλοντα, καὶ
ἀπειλεῖ γὰρ ἔθνει διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, καὶ
λέγει. ἐὰν μετανοήσῃ τὸ ἔθνος, καὶ ἐγὼ μετανο-
σω ὧν θεός. ἆρα ὅτε ἠπείλεις, οὐκ ἤδεις πότε-
ρον μετανοήσει τὸ ἔθνος, ἢ μετανοήσῃ, τί δὲ
ὅτε ἐπηγγείλω, οὐκ ἤδεις πότερον μένει ἄξιος
τῆς ἐπαγγελιῶν ὁ ἄνθρωπος, ἢ τὸ ἔθνος πρὸς ὃν
ὁ λόγος. ἢ μένει, ἀλλ' ἀ προσποιεῖται. καὶ
ταῦτα πολλὰ εὕρεις ἀνθρωπικὰ ἐν τῇ γρα-
φῇ. ὡς καὶ τό. λάλησον τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, ἴσως
ἀκούσονται, καὶ * μετανοήσουσι· τοῦτο ἐχ' ὁ
θεὸς εἴρηκε τό· ἴσως ἀκούσονται). ἀ γὰρ διδάσκει ὁ
θεὸς ἵνα λέγῃ τό. ἴσως ἀκούσονται, καὶ μετα-
νοήσουσιν. ἀλλ' ἵνα ἐπὶ πολὺ ἐμφανῇς σε τὸ αὐ-
τεξούσιον, καὶ μὴ εἴπῃς· εἰ προέγνω με ἀπολλύ-
μενον, ἀπολέσαι με δεῖ. εἰ προέγνω με σωθη-
σόμενον, σωθῆσαί πάντως με χρή· ἀ προσ-
ποιεῖται ἔν τε τοῖς μέλλοντα εἰδέ-
ναι, ἵνα τηρήσῃ σε τὸ αὐτεξούσιον, τῷ μὴ προ-
ειληφέναι, μηδὲ προεγνωκέναι πότερον με-
νόησεις, ἢ μή· καὶ λέγει πρὸς τὸν προφήτην·
λάλησον, ἴσως μετανοήσουσι· ταῦτα γὰρ ἄλλα
μυρία εὑρήσεις λεγόμενα περὶ τοῦ θεοῦ τροπο-
φορούντα τὸν ἄνθρωπον· ἐὰν ἀκούσῃς θυμοῦ
θεοῦ καὶ * ὀργῆς αὐτοῦ, μὴ νόμιζε τὴν ὀργὴν
καὶ τὸν θυμὸν πάθη εἶναι θεοῦ· * οἰκονομίας χά-
σεως λέξεών εἰσι πρὸς τὸ βρέφος ἁπλούστερον ἢ
βελτιωθῆναι· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τοῖς παιδίοις πρόσω-
πον ποιοῦμεν ἐκ διαθέσεως, ἀλλὰ καθ' οἰ-
κονομίαν φοβερόν· ἐὰν τηρήσωμεν τὸ ἵλεων τῆς
ψυχῆς πρὸς τὸ βρέφος ἐν τῷ προσώπῳ ἡμῶν,
καὶ τὴν φιλοστοργίαν ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸ ἐμ-
φήνωμεν, μὴ διαστρέψαντες ἑαυτοὺς, μηδὲ οἰσο-
νεὶ μεταβαλόντες πρὸς τὸ ἐκείνῳ ἐπιστρέφειν,
ἀπολυμεν αὐτὸ, καὶ χεῖρον ποιοῦμεν· ἔτως
ἐν ὁ θεὸς καὶ ὀργίζεσθαι λέγεται, καὶ θυμοῦσθαι
φησιν, ἵνα ἐπιστρέψῃς, καὶ βελτιωθῇς· καὶ ἀλη-
θῶς ἐκ ὀργίζεται μὲν, ἀδὲ θυμεται· σὺ δὲ πείσῃ
τὰ τῆς ὀργῆς καὶ τὰ τοῦ θυμοῦ, χωρήσαντα ἐν
δυσπομονήτοις διὰ τὴν κακίαν πόνοις, ἐπαν
παύσῃ τῇ λεγομένῃ ὀργῇ τοῦ θεοῦ. ἐξῆς μὲν τὸν
περὶ τῶν δύο ἐθνῶν λόγον, ὃν πρότερα, ᾧ ἀπειλὴ
δίδοται, καὶ τὸν δεύτερα, ᾧ ἐπαγγελία δίδοται,
φησὶν· εἶπε δηλονότι τοῖς πρώτοις· καὶ νῦν
εἴπον πρὸς * ἀνδρας ἰούδα, καὶ πρὸς τοὺς κα-
τοικοῦντας ἱερουσαλήμ. ἔτως λέγει κύριος·
ἰδοὺ ἐγὼ πλάσσω ἐφ' ὑμᾶς κακά· ὅπι ἐν τῇ
χειρὶ μου τοῦτό ἐστιν ἀπὸ πλάσω, ἐφ' ὑμᾶς δηλονότι ἁμαρτάνειν ποιήσατε τοῦτο διαπεσεῖν
ἀπὸ τῆς χειρός μου, ἵνα ἀπλάσω ἐφ' ὑμᾶς κακὰ μεταβάλω, καὶ ποιήσω ἀγαθά· ἐκ ἂν

A notitiam omnium antequam fiant, sed quodammodò, ut sic appellem, simulans infantem præ se fert insciti am futurorum, & ita minatur genti propter peccata sua, & ait: *Si pœnitentiam egerit gens, & ego pœnitentiam agam.* O Deus! ergóne quando minaris, nescis utrùm gens ista pœnitentiam actura sit, necne? Quid porrò quando polliceris, nescis, utrùm promissis dignus maneat homo, vel gens ad quam sermo est, necne? Verumtamen non præ se fert. Et istiusmodi plurima humano more dicta reperias in Scriptura, sicut & illud: *Loquere filiis Israël,* Ier. 26, 2.
B *si fortè audient, & pœnitentiam agent.* Ubi istud: *fortè audient,* nequaquam Deus dixit: neque enim hæsitat Deus, ut dicat istud: *Fortè audient, & pœnitentiam agent:* sed ut admodum tibi claram reddat arbitrii libertatem, & ne dicas: Si prænovit me perditum iri, oportet me perire: si prænovit me salvatum iri, oportet me omnino salvum fieri. Non igitur præ se fert ejus quod tibi futurum sit præscientiam, ut servet tuum liberum arbitrium, non anticipando, neque prænotando, utrùm pœnitentiam acturus sis, necne. Et ait ad Prophetam: *Loquere,*
C *si fortè pœnitentiam agant.* Istiusmodi enim alia millena reperies dicta de Deo mores hominum sustinente. Cum audieris furorem Dei & iram ejus, noli putare iram & furorem passiones esse Dei. Dispensationes usus vocabulorum sunt ad infantem convertendum & emendandum: quandoquidem & nos pueris vultum confingimus, non ex affectu, sed ex dispensatione terribilem. Si in vultu nostro servaremus animi propitiationem erga infantem, & amorem filialem quem erga ipsum habemus, manifesta-
D remus, non avertentes nosmetipsi, neque quodammodò transformantes propter ipsius conversionem, perditum iremus ipsum, & deteriorem redderemus. Sic igitur Deus & irasci dicitur, & furore corripi se ait ut convertaris, & emenderis: & verè non irascitur quidem, neq; furore agitatur; sed tu pateris ea quæ sunt iræ atque furoris, ob tuam malitiam in laboribus toleratu difficillimis constitutis, quando dictâ Dei irâ castigaris. Deinde post istum de duabus gentibus sermonem, de priore, cui minæ in-
E tentatæ; & de secunda, cui promissio data est, ait: (dixit nimirum hoc prioribus:) *Et Ierem.* 18. *nunc dic ad viros Iuda, & ad habitatores Ieru-* 11. *salem. Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo super vos mala.* Quoniam in manu mea sunt hæc quæ fingo, super vos possunt cadere: facite hæc cadere de manu mea, ut ea quæ fingo super vos mala mutem, & faciam bo-

na. Nequaquam reperias; Ecce fingo super A vos bona, & eorum quæ sequuntur dictis consentanea, ut postmodum insinuet se quæ fingit bona dimittere è manibus, ut faciat ipsa mala; sed fingit mala juxta traditum exemplum, & fingens mala dispensat sine tradita interpretatione in istud; Cecidit de manibus meis, ut cùm ceciderit, & fictorum malorum finis nescio qualis & quantus advenerit, *avertatur tunc unusquisque à via sua mala, & meliora facite studia vestra.* Nonnunquam simpliciores dicunt: Beati homines antiquiores, quoniam audiverunt Dominum per Prophetam dicentem; & locutus est eis Dominus, &, prout dicit modò Dominus, per ea quæ hîc scripta sunt: *Avertatur unusquisque à via sua mala.* Ipse Dominus loquitur tibi dicens: *Et meliora facite studia vestra.* Veruntamen responderunt hi, ad quos adhortatorii de pœnitentia sermones instituti sunt: & videamus quid responderint, ne & nos similia respondeamus. Quid igitur respondentes adjunt? *Confortabimur; quia post aversiones nostras ibimus, & unusquisque placita cordis sui mali faciemus.* Etsi non vocibus hoc C dixeritis, vita tamen vestra erat istiusmodi, ut peccando virtute diceretis & vos per pravas actions, post sermones exhortatorios: *Confortabimur, quia post aversiones nostras ibimus; & unusquisque placita cordis sui mali faciemus.* Quid porrò sibi vult istud: *Post aversiones nostras ibimus?* Qui cœperunt mittere manum ad aratrum, & inter arandum ad anteriora se extendere, & eorum quæ retrò sunt, oblivisci, aversati sunt mala. Quando igitur quis mittens manum ad aratrum ad ea quæ retrò sunt se converterit, D post aversiones suas ibit: abit enim post ea quæ fuerat aversatus, & recurrit ad ea quæ reliquerat peccata. Audientium itaque hæc, sive catechumenorum gentilem vitam deserentium, sive fidelium jam proficientium, eò quòd ad anteriora sese extenderint; si vita fuerit flagitiosa, nihil aliud dicunt quàm: *Post aversiones nostras ibimus: & unusquisque placita cordis sui*, non simpliciter, sed *mali faciemus.* Est enim cor pravum, & est cor probum. Nemo igitur post aversiones suas eat, neque placita cordis sui pravi faciat. Ideò ad eos, qui hæc respon- E debant, dicit Dominus: *Interrogate nunc in Gentibus: Quis audivit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israël?* Cæterùm vide-

Jerem. 18, 11.

Jer. 18. 12.

Jer. 18, 13.

δύρεις, ἰδὲ πλάσω ἐφ' ὑμᾶς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτῶν λεγομένοις ἐξῆς, ἵνα μὴ τοῦτο ἐμφήνῃ, ὅτι ἃ πλάσῃ ἀγαθὰ ἀπολεῖ ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἵνα ποιήσῃ αὐτὰ κακά. ἀλλὰ πλάσῃ κακὰ κατὰ τὸ εἰρημένον παράδειγμα, ⟨ὁ⟩ πλάσσων κακὰ οἰκονομεῖ χωρὶς τῆς ἑρμηνείας τῆς ἀποδεδομένης εἰς τό· ἔπεσεν ἀπὸ τῶν χειρῶν μου, ἵνα ἐὰν πέσῃ, καὶ τὸ τέλος τῶν πλασσομένων κακῶν οὐκ οἶδα ποῖόν ⟨τι⟩ γένηται. ἀποστραφήτω δὴ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ καλλίονα ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν. ἐφ' ὅτε οἱ ἀκεραιότεροι λέγουσι. μακάριοι οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι, ὅτι ἤκουσαν τοῦ κυρίου διὰ τῶν προφητῶν λέγοντος. καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς κύριος, καὶ, ὡς λέγει ἡ νεωτέρα κύριος, διὰ τῶν γεγραμμένων τό· ἀποστραφήτωσαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς. αὐτὸς ὁ κύριος διαλέγεταί σοι φάσκων. καὶ καλλίονα ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν· ἀλλ' ἀπεκρίναντο ἕτοι, ὡς ὁ τῶν τροπικῶν δὲ μετανοίας εἰρηνταῖ λόγοι. καὶ ἰδοὺ νῦν τί ἀπεκρίναντο, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τοιοῦτα ἀποκρινώμεθα. τί ἐν ἀποκρινόμενοι λέγουσιν, ἀνδρειώμεθα. ὅτι ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, καὶ ἕκαστος τὰ ἀρέσκοντα τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιήσομεν. καὶ ἐν μὴ ταῖς λέξεσιν εἴπητε, ὁ βίος ὑμῶν τοιοῦτος ἦν, ὡς ἁμαρτάνειν δυνάμει λέγετε ⟨οἱ⟩ ὑμεῖς διὰ τῶν πονηρῶν πράξεων, μὴ τὰς τροπικὰς λόγους τό. ἀνδρειώμεθα, ὅτι ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα. ⟨ἕ⟩καστος τὰ ἀρέσκοντα τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιήσομεν. τί ἦν τό. ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, οἱ δεξάμενοι βάλλειν ἐπ' ἄροσιν τὴν χεῖρα, ⟨ἐ⟩ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι τῷ δρομεῖν, τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, ἀπεγράφησαν τὰ φαῦλα. ἐὰν ἐν τις βαλὼν ἐπ' ἄροτρον τὴν χεῖρα γραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω, ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν αὐτοῦ πορεύσεται. ὀπίσω δὲ πορεύεται ἐκείνων ἃ ἀπεγράφη, καὶ παλινδρομεῖ ἐπ' ἐκεῖνα ἃ καταλέλοιπεν ἁμαρτήματα· καὶ τῶν ἀκουόντων ἐν ταύτῃ, εἴτε κατηχουμένων καταλιπόντων τὸν ἐθνικὸν βίον, εἴτε πιστῶν ἤδη προκοπὴν ἐν τῷ βίῳ ποιουμένων ἐὰν ἐπεκτείνωσι, εἰ βίος ἦν πονηρός, οὐδὲν ἄλλο λέγουσιν

*ἢ κατὰ τό. ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα. ⟨ἕ⟩καστος τὰ ἀρέσκοντα τῆς καρδίας αὐτοῦ, οὐκ ἁπλῶς, ἀλλὰ τῆς πονηρᾶς * ποιήσωμεν. ἔστι γὰρ καρδία πονηρὰ, καὶ ἔστι καρδία ἀγαθή. μηδεὶς ἓν ὀπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἑαυτοῦ πορευέσθω, μηδὲ τὰ ἀρέσκοντα τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς ποιείτω. διὰ τοῦτο πρὸς τοὺς ταῦτα ἀποκρινομένους λέγει κύριος. ἐρωτήσατε δὴ ἐν ἔθνεσι. τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ, ἃ ἐποίησε σφόδρα παρθένος Ἰσραήλ.

δύξει

δόξει ὃ καὶ ταῦτα ἁπλῶς εἰρῆσθαι. ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία οὐ * δεῖ τρόπον ἐπιστραφείη πρὸς τὸν θεὸν, * λεχθήσεται. ἐρωτήσατε δὴ ἐν ἔθνεσι. ἀκούσατε ἃ ἐποίησε φρικτὰ σφόδρα παρθένος ἰσραήλ. βίον γὰρ συγκρίνωμεν τῶν ἐκείνων τῶν ἡμαρτηκότων, τῷ βίῳ τῶν ἐπιστρεψάντων καὶ πιστευσάντων, καὶ ἰσόμεθα ὅτι ἐκεῖνοι μὲν φρικτὰ πεποιήκασι τὸν κύριον τῆς δόξης ἀποκτείναντες. ἕτοι ὃ ἐκείνων φρικτὰ ποιησάντων ἐπέστρεψαν πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ κόσμος ὑπὲρ ἐκείνων ἀναιρεθέντα καὶ ἀποθανόντα. ἐρωτήσατε ἐν ἐν ἔθνεσι. τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ ἃ ἐποίησε σφόδρα παρθένος ἰσραήλ; μὴ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοὶ, ἢ χιὼν ἀπὸ τοῦ λιβάνου; ἢ ἐκκλινεῖ ὕδωρ βιαίως ἀνέμῳ φερόμενον; ὅτι ἐπελάθετό * μου ὁ λαός μου, εἰς κενὸν ἐθυμίασαν, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, τρίβους αἰωνίους, καὶ πόλιν τελέους οὐκ ἔχοντας ὁδὸν εἰς πορείαν, τοῦ τάξαι τὴν γῆν αὐτῶν εἰς ἀφανισμὸν, καὶ συριγμα αἰώνιον. διαφορὰς ὑδάτων ἐνταῦθα εἰρηκε. πρῶτον μὲν ἐν τῷ. μὴ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοί. δεύτερον ὃ. ἢ χιὼν ἀπὸ λιβάνου; τρίτον ὃ ἐν τῷ. μὴ ἐκκλινεῖ ὕδωρ βιαίως * ἀνέμῳ φερόμενον; ταῦτα τὰ τρία εἴδη τῶν ὑδάτων αἱ πηγαί εἰσι τῶν ὑδάτων, ἃς ἐπιποθεῖ ἡ ὁμοιωμένη τῷ ἐλάφῳ ψυχὴ τῶν δικαίων. * ὥς' ἂν ἕκαστον εἰπεῖν τὸ. οὐ τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. ἕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σε ὁ θεός. τίς ἐν ἐλάφῳ γεγένηται πολεμίῳ τῷ τῶν ὄφεων γένει, μηδὲν πάσχων ἀπὸ τῶν ἰῶν αὐτῶν, ὡς ἱστορεῖται περὶ τῆς ἐλάφου; τίς ἕτως ἐδίψησε θεὸν, ὡς' ἂν εἰπεῖν. ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ζῶντα; τίς ἕτως ἐδίψησε τὰς μαστοὺς τῆς πέτρας; ἡ πέτρα ὃ ἦν ὁ χριστός. τίς ἕτως ἐδίψησεν ἀγίου πνεύματος, ὡς' ἂν εἰπεῖν. οὐ τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. ἕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σε ὁ θεός; ἐὰν μὴ τὰς τρεῖς πηγὰς τῶν ὑδάτων * διψήσωμεν, ἐδεμίαν πηγὴν τῶν ὑδάτων εὑρήσομεν. ἔδοξαν δεδιψηκέναι μιᾶς πηγῆς τῶν ὑδάτων, τοῦ θεοῦ ἰουδαῖοι. ἐπειδὴ ὃν ἐδίψησαν τὸν χριστὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἔχουσι πιεῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ἔδοξαν δεδιψηκέναι οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων χριστὸν ἰησοῦν. ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ ἐδίψησαν τὸν πατέρα, οὐδὲ νόμου καὶ προφητῶν θεὸν, διὰ τοῦτο οὐ πίνουσιν ὕδωρ ἀπὸ ἰησοῦ χριστοῦ. οἱ γὰρ ἕνα μὴ προσιέντες θεὸν, οὐδὲ δεχόμενοι τὰς προφητείας, οὐκ ἐδίψησαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν ταῖς προφήταις. διὰ τοῦτο οὐ πίνουσιν ὕδωρ ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ πατρικῆς, ὑδὲ ἀπὸ τοῦ κεκραγότος ἐν τῷ ἱερῷ καὶ εἰρηκότος. ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. οὐκ ἐκλείψουσιν ἐν ἀπὸ πέτρας μαστοί.

Cod. Vat. ἢ * Cod. Vat. πρὸς

Cod. Vat. μου οὐ κε

Cod. Vat. ὃ ἐν τῷ. μὴ ἐκκλινεῖ ὕδωρ βιαίως * ἀνέμῳ φερόμενον; ταῦτα τὰ τρία εἴδη τῶν ὑδάτων αἱ πηγαί εἰσι τῶν ὑδάτων, ἃς ἐπιποθεῖ ἡ ὁμοιωμένη τῷ ἐλάφῳ ψυχὴ τῶν δικαίων. * ὥς' ἂν ἕκαστον εἰπεῖν τὸ. οὐ τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. ἕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σε ὁ θεός; ἐὰν μὴ τὰς τρεῖς πηγὰς τῶν ὑδάτων * διψήσωμεν, ἐδεμίαν πηγὴν τῶν ὑδάτων εὑρήσομεν. ἔδοξαν δεδιψηκέναι μιᾶς πηγῆς τῶν ὑδάτων, τοῦ θεοῦ ἰουδαῖοι. ἐπειδὴ ὃν ἐδίψησαν τὸν χριστὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἔχουσι πιεῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ἔδοξαν δεδιψηκέναι οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων χριστὸν ἰησοῦν. ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ ἐδίψησαν τὸν πατέρα, οὐδὲ νόμου καὶ προφητῶν θεὸν, διὰ τοῦτο οὐ πίνουσιν ὕδωρ ἀπὸ ἰησοῦ χριστοῦ. οἱ γὰρ ἕνα μὴ προσιέντες θεὸν, οὐδὲ δεχόμενοι τὰς προφητείας, οὐκ ἐδίψησαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν ταῖς προφήταις. διὰ τοῦτο οὐ πίνουσιν ὕδωρ ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ πατρικῆς, ὑδὲ ἀπὸ τοῦ κεκραγότος ἐν τῷ ἱερῷ καὶ εἰρηκότος. ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. οὐκ ἐκλείψουσιν ἐν ἀπὸ πέτρας μαστοί.

Cod. Vat. ὃ

Cod. Vat. ὡς

Cod. Vat. ὑπογράφω

A buntur etiam hæc esse dicta simpliciter. Sed cum ex Gentibus Ecclesia eo quo decet modo conversa fuerit ad Deum, dicetur: *Interrogate nunc in Gentibus: audite quæ fecit horribilia nimis virgo Israel.* Vitam scilicet illorum peccantium cum vita conversorum atque credentium comparemus, & sciemus illos quidem horribilia patrasse occidentes Dominum gloriæ; hos vero illis horribilia patrantibus conversos ad eum qui pro peccatis mundi ab illis è medio sublatus & occisus fuerat. *Interrogate* igitur *in Gentibus;* Ier. 18. 13. *Quis audivit talia horribilia, quæ fecit nimis* & seq. *virgo Israel? Nunquid deficient de petra ubera, aut nix de Libano? nunquid declinabit aqua violenter sublata vento? Quia oblivi sunt mei populus meus, in vacuum adoluerunt, & infirmabuntur in viis suis, funiculos sempiternos, ad conscendendum semitas non habentes viam ad iter, ad ponendum terram suam in desolationem, & sibilum sempiternum.* Diversitates aquarum hic retulit primum quidem in eo: *Nunquid deficient de petra ubera?* secundum autem: *aut nix de Libano?* tertium vero in eo: *Nunquid declinabit aqua violenter sublata vento?* Hæ tres species aquarum, fontes sunt aquarum quas desiderat justorum anima cervo assimilata; ita ut unusquisque dicere possit illud: *Quemadmodum desiderat* Psalm. 41. 2 *cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quis igitur factus est serpentum inimicus, qui nil patiatur à veneno ipsorum, prout historiæ traditur de cervo? Quis ita desideravit Deum sic ut dicat, Sitivit anima mea ad Deum vivum? Quis ita sitivit ubera petræ? *Petra autem erat Christus.* 1. Cor. 10. 4 Quis ita sitivit Spiritum sanctum sic ut dicat: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus.* Nisi hosce tres fontes aquarum sitiverimus, nullum fontem aquarum reperiemus. Videbantur Judæi sitire unicum fontem aquarum Deum; sed quia Christum & Spiritum sanctum minimè sitiebant, de Deo quoque bibere non potuerunt. Videbantur item hæretici sitire Christum Iesum; sed quia non sitiverunt Patrem, qui est Legis ac Prophetarum Deus, idcirco nec de Iesu Christo bibunt. Sed qui unum quidem servant Deum, sed contemnunt Prophetias, non sitiverunt Spiritum sanctum, qui loquitur in Prophetis: idcirco neque de paterno fonte bibunt, neque de eo qui in templo clamabat & dicebat: *Si quis sitit, veniat ad* Ioan. 7. 37. *me, & bibat.* Non deficiunt igitur de petra ubera; sed illi dereliquerunt fontem

aquæ vivæ; non autem fons aquæ vivæ deseruit ipsos. Etenim à nemine Deus elongat semet ipse; sed qui elongant semetipsos ab
Luc. 15 20 eo pereunt. Appropinquat potius Deus aliquibus, & occurrit venienti ad se. Quando nimirum filius qui devoraverat substantiam reversus fuerat, occurrit ei pater, & pollicetur per Prophetas dicens: Appropinquabo eis sicut tunica corporis ipsius. *Deus*
Ier. 23. 23. enim, inquit, *appropinquans ego sum, & non Deus de longè, dicit Dominus.* Non deficient igitur de petra ubera, id est aquæ Jesu; vel nix de Libano, id est aquæ paternæ. Etenim Libanus sacrum thymiama est secundum legem Dei: & super altari libanus offertur perspicuus, æqualis æquali. Et ejusdem nominis est mons hic cum Libano, estque nix de Libano descendens, quemadmodum aqua Spiritus sancti, de qua dicitur: *Nun-*
Ier. 18. 14. *quid declinabit aqua violenter sublata vento?* Etenim vento fertur, non declinat, non effugit aqua Spiritus sancti, sed unusquisque nostrum tum peccat, fugit ipsemet bibere de aqua sancti Spiritus. *Quia obliti sunt mei populus meus, in vacuum adoluerunt.* Omnis quidem peccans oblitus est Dei; justus au-
Ps. 43. 18 tem ait: *Hæc omnia venerunt super nos, & non obliti sumus te, nec injustè egimus in testamento tuo.* Ille autem populus omnino oblitus est Dei, & in vacuum adolevit. Quid porrò sibi velit istud: *In vacuum adoluerunt* considerandum est. Cum repetiverimus ea quæ in Psalmo 140. dicta sunt, intelligemus, quid
Ier. 18. 15. sit illud: *In vacuum adoluerunt.* Erat autem
Ps. 140. 2. in Psalmo isto quid simile dictum: *Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu Dei.* Si igitur justi oratio incensum sit in conspectu Dei, iniqui oratio est quidem incensum; sed istiusmodi incensum, de quo uti & de ipsomet iniquo orante dici possit: *In vacuum adoluerunt*; quemadmodum de Juda scri-
Ps. 108. 7. ptum est: *Fiat oratio ejus in peccatum.* Ille quantum ad orationem in vacuum adolevit. Quis porrò sit is qui in vacuum adolet, adhuc magis sic intelligemus: *Ter in anno,*
Exod. 23. 17. inquit, *apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo,* cui statim subjungitur: *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Unde apparuit Scripturæ sensus oculo sacrarum literarum explicationem penetranti. Hæc mihi dicta sint in proœmio, cum ad me ipsum, tum ad auditores excitandum ad ea quæ lecta sunt attendenda; ut petamus venire Jesum, ut appareat nobis, & quæ hic scripta sunt modò nos doceat. Prophetaverat Jeremias: *Et audivit Paschor*

ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς. ἐπηγὴ ὕδατος ζωῆς ἐγκατέλιπεν αὐτούς. καὶ γὰρ ἀπ' ἀδενὸς θεὸς μακρύνει ἑαυτόν. ἀλλ' οἱ μακρυώοντες ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἀπολοῦνται. ἐγγίζει μᾶλλον ὁ θεὸς * πίνων, καὶ ἀπαντᾷ τῇ ἐρ- Cod. Vat. χομένῳ πρὸς αὐτόν. ἰνίκα γοῦν ὁ υἱὸς ὁ καλαφαγὼν τὴν οὐσίαν ἐπανῆλθεν, ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ πατήρ. καὶ ἐπαγγέλλεται διὰ τῶν προφητῶν λέγων. ἐγὼ αὐτοῖς * ὡς ὁ χιτὼν τοῦ χρωτός * Cod. Vat. αὐτοῦ. θεὸς γὰρ, φησὶν, ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Cod. Vat. θεὸς πόρρωθεν, λέγει κύριος. οὐκ ἐκλείψουσιν ἐν ὄρει πέτρας μαΐου, τὰ ὕδατα τοῦ ἴνησου, ἢ χιὼν ὄρους τοῦ λιβάνου, τὰ ὕδατα τὰ πατρικά. καὶ λίβανος γὰρ τὸ θυμίαμα ἱερὸν ἐστι κατὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. καὶ προσφέρεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον λίβανος διαφανὴς, ἴσος ἴσῳ. καὶ ὁμώνυμον τὸ ὄρος ἔστω τῷ λιβάνῳ, καὶ ἐστι χιὼν ὄρους τοῦ λιβάνου κατερχομένη, ὀντερόπον τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγίου πνεύματος, περὶ οὗ λέγεται. μὴ * ἐκκλίνη ὕδωρ * Cod. Vat. βιαίως ἀνέμῳ φερόμενον; καὶ γὰρ ἀνέμῳ φέρε- Cod. Vat. ται, οὐκ ἐκκλινεῖ, ὁ φεύγει τὸ ὕδωρ τὸ ἅγιον πνεύματος, ἀλλὰ ἕκαστος ἡμῶν ἁμαρτάνων αὐτὸς φυγὰς γίνεται τοῦ πιεῖν ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅπερ ἐπελάθετο μὲν ὁ λαός μου, εἰς κενὸν ἐθυμίασαν. πᾶς * μὲν ὁ ἁμαρτάνων ἀπο- * Cod. Vat. λείπεται τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ δίκαιος λέγει. ταῦτα πάντα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπελαθόμεθά σου, οὐδὲ ἠδικήσαμεν ἐν τῇ διαθήκῃ σου. καὶ κεῖνος ὁ λαὸς ὄντως ἐπελάθετο τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς κενὸν ἐθυμίασε. πῶς τό. εἰς κενὸν ἐθυμίασαν καταγνωστέον. τὰ περὶ ὧν εἰρημένα εἰς * τὸν ψαλμὸν Cod. Vat. ῥηθέντα ἀναλαβόντες, γνώσομεν πῶς ἐστι τό. εἰς κενὸν ἐθυμίασαν. ἵνα δὲ καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τοιοῦτόν τι εἰρημένον. γενηθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν * σου θεοῦ. εἰ δὲ ἡ δικαίου Cod. Vat. προσευχὴ θυμίαμά ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἡ δὲ ἀδίκου προσευχὴ θυμίαμα μέν, τοιοῦτον δὲ θυμίαμα, ὡς ἂν λεχθῇ περὶ αὐτοῦ ἡ δυσωδίαν ἀδίκου. εἰς κενὸν ἐθυμίασαν. ὅτε περὶ τοιούτων ἐδόθη γεγράφθαι. γενηθήτω ἡ προσευχὴ αὐτοῦ εἰς ἁμαρτίαν. ἐκεῖνος τὸ προσεύχεσθαι εἰς κενὸν ἐθυμίασε. πῶς ὁ εἰς κενὸν θυμιῶν, ἔτι μᾶλλον ἔτως καταγνώσομεν. τεὸς δὲ ἐναντίως φησὶν, ὀφθήσεται πᾶν ἀρσενικὸν σου ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου. ὡς δύθεως ἐπιφέρεται. οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου * κενός. ὅθεν ὠφθῆναι τῷ θεῷ Cod. Vat. γραφῆς τῷ ὀφθαλμῷ χωρεῖ πρὸς τὴν σαφήνειαν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. ταῦτά μοι δοκεῖ προοιμίου εἶχεν, διεγείρων καὶ ἐγείρων καὶ ἐμαυτὸν καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ τὸ προσέχειν τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν, ἵν' αἰτήσωμεν ἐλθεῖν ἰησοῦν καὶ * ἐπιφανῆσαι ἡμῖν, καὶ διδάσκοντα Cod. Vat. ἡμᾶς τὰ ἐνταῦθα γεγραμμένα. προεφήτευσεν ἱερεμίας. καὶ ἤκουσε παρὰ τοῦ ἐμοῦ

Ghisl. ἐμμὴς ὁ ἱερδὺς τ῏ λόγων τῆς προφητείας. καὶ
*τοσοῦτον, καὶ τὸ εἰκὸς, ὅσον ἐπὶ ψιλῇ τῇ ἀκο-
λουθίᾳ τῆς προφητείας ἀκηκοότων ἱερεμίᾳ, ὃ
ταχέως ἀναγέγραπται ἀλλ' ὀκνήσας εἰ μὴ
παῤ ἐμοῦ ἤκουσε τῇ γραφῇ εἰπεῖν, καὶ τίνος υἱὸς
ἦν, ὅτι ἐμμὴρ, καὶ ὅτι ἐχρημάτιζεν ἱερεύς. καὶ
ποίαν τάξιν εἶχεν ἐν τῷ λαῷ, ὅτι ἦν καθεσ-
μένῳ ἡγεμόνι ὄντι κυρίου, καὶ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἱε-
ρεμίας προφητεύοντος τοὺς λόγους τούτους. καὶ ἀνα-
γέγραπται ὅτι ἀκούσας τὰ λόγων τῆς προφητεί-
ας τούτης πασχὼρ ἐπάταξε τὸν ἱερεμίαν, καὶ B
οὐκ ἠρκέσθη τῷ αὐτὸν πεπαταχέναι, ἀλλὰ καὶ
ἔβαλεν αὐτὸν εἰς πύλην καταῤῥάκτην. ἐμέλησε
τῇ γραφῇ εἰπεῖν ἡ πῦλη ἦν τοῦ οἴκου, ἐν τῇ πύλῃ Βενιαμίν. καὶ ὅτι ὁ καταῤῥάκτης
ἦν ἐν τόπῳ ἔνθα ὑπερῶον ἦν. ὑπερῶον δὲ οὐκ
ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ οἴκου κυρίου. ταῦτα ἀνέγραψεν
ἐπὶ τῇ προφητείᾳ γεγονέναι τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον τῷ ἱερεμίᾳ. γεγονέναι δὲ ὑπὸ τὸ πασχώρ.
εἶτα φησὶ τῇ ἐπαύριον ὁ πασχὼρ ἐξήγαγε τὸν
ἱερεμίαν ἐκ τῆς καταῤῥάκτης. καὶ εἶπεν ἐξαχθεὶς
ὁ ἱερεμίας τῷ πασχώρ. ὅτι ὁ κύριος τοῦτο ὄνο-
μα ἐκάλεσέ σε τὸ πασχώρ, ἀλλὰ ὄνομά σοι
τέθειται, ὡς τῷ ἰακὼβ ἰσραὴλ, ὡς τῷ ἀβραὰμ
ἀβραάμ, ὡς τῇ σαρᾷ σαῤῥᾶ. ἔτως σοι ὄνομα
τέθεικε, μετοικον. καὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσέ σε, μέ-
τοικον. ἐπειδὴπερ λέγει ὁ κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ δίδω-
*Cod.Vat. μί σε εἰς μετοικίδιν * σύμπασι. ποίοις; ἐχὶ γυ-
ναιξί σε, καὶ υἱοῖς σε, καὶ θυγατράσι σε. ἀλλὰ
Cod.Vat. σωτοῖς φίλοις σε. καὶ ἐπὰν * δοθῇ εἰς μετοικί-
αν, πεσοῦνται οἱ φίλοι σε μαχαίρᾳ. εἶτα ὡς διά-
φορος ὅσης τοῖς πίπτουσιν ὑπὸ μαχαίρας, ἐὰν D
πέσωσιν ὑπὸ μαχαίρας ἐχθρῶν, ἢ ὑπὸ μα-
χαίρας ἄλλων, φησὶ πεσοῦνται τοὺς φίλους τοῦ
βαλόντος τὸν ἱερεμίδιν εἰς τὸν καῤῥάκτην
εἰς μάχαιραν ἐχθρῶν αὐτοῦ. καὶ οἱ ὀφθαλμοί σε,
φησὶν, ὁρῶσι ταῦτα προφητεύοντα. σὲ δὲ καὶ
πάντα τὸν ἰούδα δώσω εἰς χεῖρας βασιλέως βα-
βυλῶνος. καὶ τὸ παθεῖν ταῦτα τοὺς φίλους σε, καὶ
μετοικῆσαι αὐτοὺς εἰς βαβυλῶνα, καὶ κατακό-
ψουσιν αὐτούς. τὸν μὲν βασιλέα ἰούδα, καὶ τοὺς
ὑπὸ ἰούδα κατακόψουσιν ἐν μαχαίρᾳ. καὶ οὐκέ- E
Cod.Vat. π * κειται τὸ. ἐχθρῶν αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τ῏ προ-
πρόσθεν τέρων, οἱ εἰρῆνται φίλοι εἶναι τοῦ πασχώρ. εἶτα
φησι. καὶ δώσω πάσην τὴν ἰσχὺν τῆς πόλεως
ταύτης, καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς τοῦ βασιλέως
ἰούδα, καὶ πάντας τοὺς πόνους τῆς πόλεως ταύτης
εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῶν, ἵνα οἱ ἐχθροὶ διαρπάσωσι τοὺς θησαυροὺς, καὶ
Cod.Vat. λάβωσι τὰ περιεχόμενα, καὶ ἀγάγωσι τὸν ἰούδαν καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς εἰς
Cod.Vat. βαβυλῶνα. σὺ δὲ ὦ πασχὼρ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σε
* πορεύεσθε ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰς βαβυλῶνα, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῇ, * ἐκεῖ

A *filius Emmer Sacerdos verba Prophetiæ.* Et *Ier. 20. 1.*
quantum quidem ex nudo verborum contextu verosimile fit, ex auditoribus Prophetiæ Ieremiæ non facilè alius quispiam descriptus est nisi Paschor. Curæ autem fuit Scripturæ dicere, cujus filius esset, scilicet Emmer, & appellatum fuisse Sacerdotem; & quem ordinem obtineret in populo, scilicet constitutum fuisse Præfectum domus Domini, eo tempore quo Jeremias prophetabat sermones istos: & adscriptum, auditis sermonibus prophetiæ hujus, Paschorem percussisse Ieremiam, neque ei satis fuisse B ipsum percussisse, verum etiam misisse in cataractam. Curæ item fuit Scripturæ dicere, ubinam esset ista cataracta, scilicet in porta Benjamin; eamque cataractam fuisse in loco, ubi erat superior contignatio: superior porrò ista contignatio non erat alterius quàm domus Domini. Hæc descripsit Spiritus sanctus contigisse super prophetiâ Ieremiæ; facta vero à Paschore. *Deinde ait die* *Ier. 20. 3.*
perendino Paschorem eduxisse Ieremiam de cataracta: & eductus Ieremias Paschori dixit; C *Quia non Dominus vocavit hoc nomen tuum Paschor*, sed nomen tibi impositum, sicut Iacobo Israël, sicut Abræ Abraham, sicut Saræ Sarra; ita nomen tibi posuit, *Migrantem*: & ideo vocavit te, Migrantem; quia dicit Dominus: *Ecce ego do te in migrationem* *Ier. 20. 4.*
cum omnibus; quibus illis? non uxore tua, & filiis tuis, & filiabus tuis; sed *cum omnibus amicis tuis*: & postquam dati fuerint in transmigrationem, cadent amici tui gladio. Deinde quasi diversitas sit cadentibus à gladio, si ceciderint à gladio inimicorum, vel à gladio aliorum, ait amicos illius qui Ieremiam miserat in cataractam casuros in gladio inimicorum suorum. *Et oculi tui*, inquit, *videbunt hæc*, quæ vaticinio prædicta sunt: *te autem & omnem Iudam dabo in manus Re-* *Ier. 20. 4.*
gis Babylonis. Et postquam hæc passi fuerint amici tui, etiam migrare facient eos in Babylonem, & trucidabunt eos: nam regem Iuda, cæterosque de Iuda trucidabunt in gladio: & non amplius apponitur istud: *Inimicorum suorum*, sicut in prioribus, qui dicti sunt amici Paschoris esse. Deinde ait: *Et dabo omnem fortitudinem civitatis hujus,* *Ier. 20. 5.*
& omnes thesauros Regis Iudæ, & omnes labores civitatis hujus in manus inimicorum suorum, ut inimici diripiant thesauros, & accipiant prædicta, & abducant Iudam & Regem ejus in Babylonem. *Tu autem ô Paschor,* *Ier. 20. 6.*
& omnes habitantes in domo tua ibitis in captivitatem in Babylonem, & ibi morieris, & ibidem sepelieris tu & omnes amici tui, quibus

prophetasti eis falsa. Oportebat intercidere conclusionem universam, & declarare sensum ejus profundum, si capimus ipsum. Cæterum lectionem ac textum ejus quilibet, qui diligenter & non obiter litteris incumbit, posset vel sic intelligere. Quid sibi igitur hæc volunt? Hic labor est proponere sensum harum Scripturarum: & sanè confiteor, em per meipsum non posse hæc exponere, sed opus habere apparitione virtutis Jesu, in quantum sapientia est, quà verbum, quà veritas, ut apparitio ipsius faciat
Ier. 20. 1. lucem in facie animæ meæ. *Et audivit Paschor filius Emmer Sacerdos (& hic constitutus erat Præfectus domus Domini) Ieremiam prophetantem sermones istos; & percussit eum,* &c. Habebant etiam incantatores Ægyptiorum virgas, illam Moysis & Aaronis deglutire volentes, quas ut non ex Deo existentes illa Aaronis devoravit: ad hoc enim ipsa satis erat etiam sine virga Moysis. *Percussit* itaque *Ieremiam Prophetam Paschor.* Et de more additur vox illa: *Prophetam.* Hic siquidem percutiens Jeremiam, Prophetam percussit. Quin & in actis scriptum reperi-
Act. 23. 2. tur, quemdam Ananiæ Principis Sacerdotum jussu percussisse Paulum: quamobrem
Ibid. 3. Paulus ei dixit: *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Et usque nunc iniqui Principis Sacerdotum sermonis jussu castigati Ebionæi verberant Apostolum Jesu Christi verbis contumeliosis: & Paulus ad istiusmodi sermonem Principis Sacerdotum ait: *Percutiet te Deus.* Et est istiusmodi Princeps Sacerdotum ex superficie speciosus, & paries dealbatus, intus scatens ossibus mortuorum, & omni immunditiâ. Quid autem dico de Paulo & Jeremia? ipse meus Dominus
Esaiæ 50. 6 Iesus Christus ait: *Dorsum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad alapas; faciem verò meam non averti ab impudentia sputorum.* Hæc simplices intelligunt de isto tantum tempore, quando ipsum flagellavit Pilatus, quando consilium inierunt adversus eum Iudæi; ego autem video Iesum quotidie dantem dorsum suum ad flagella. Ingredere Iudæorum synagogas, & vide Iesum ab ipsis linguâ blasphemiæ flagellatum: vide illos de gentibus congregatos consilium ineuntes adversus Christianos: quo pacto Iesum E capiant: atque ipse dorsum suum dat ad flagella. Considera Verbum Dei maledictis lacessitum, odio habitum ab infidelibus: vide ut maxillas dederit ad alapas; & cum docuerit, ut, si quis te percusserit in una ma-
Luc. 6. 29. xilla, obvertas illi & alteram, ipse id ipsum

A ταφήσῃ σου καὶ πάντες οἱ φίλοι σου, οἷς προεφήτευσας αὐτοῖς ψευδῆ. ἔδει ἐπιτέμνεσθαι τὴν περικοπὴν ὅλην, καὶ σαφηνίσαι * τὸ νόημα αὐτῆς τὸ βαθὺ, εἴγε χωρεῦμεν αὐτό. * ἀλλὰ τὴν λέξιν καὶ τὸ ῥητὸν αὐτοῦ, ὃν καὶ ὁ τυχὼν ἐπιστήσας ἐπιμελῶς τοῖς γράμμασι, καὶ μὴ ἐκ παρέργου δύναται, κἂν οὕτως νοῆσαι. τί οὖν βούλεται ταῦτα; ἐνθάδε ὁ ἀγών ἐστι πρᾶξαι τὸ βούλημα τούτων τῶν γραμμάτων. καὶ δὴ ὁμολογῶ κατ' ἐμαυτὸν μὴ δύνασθαι αὐτὰ διηγήσασθαι, ἀλλὰ B δεῖσθαι ὡς προεῖπον ἐπιφανείας τῆς δυνάμεως ἰησοῦ καθ' ὃ σοφία ἐστὶ, καθ' ὃ λόγος, καθ' ὃ ἀλήθεια, ἵνα ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ ποιήσῃ φῶς ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς ψυχῆς * μου. καὶ ἤκουσε παχὼρ ὁ υἱὸς ἐμμὴρ ὁ ἱερεύς. καὶ οὗτος ἦν καθεσταμένος ἡγούμενος οἴκου κυρίου. τοῦ ἱερεμίου τοῦ προφητεύοντος τοὺς λόγους τούτους. καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν, καὶ τὰ ἑξῆς. εἶχον καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τὴν αἰγυπτίων ῥάβδους, τὰς βουλομένας τὴν μωυσέως διαβαλεῖν, καὶ ἀαρὼν, ὡς οὐκ οὔσας ἀπὸ * θεοῦ. C κατέπιεν αὐτὰς ἡ τοῦ ἀαρών. ἤρκει γὰρ πρὸς τούτῳ αὐτὴ, καὶ χωρὶς τῆς μωϋσέως ῥάβδου. ἐπάταξε τοίνυν ἱερεμίαν τὸν προφήτην ὁ παχώρ. καὶ μετὰ * ἤθους προσκειται καὶ τό. τὸν προφήτην. ἐνθάδε μὲν οὖν ὁ πατάξας τὸν ἱερεμίαν, τὸν προφήτην ἐπάταξεν. ἀναγέγραπται δὲ ὅτι ἐν ταῖς πράξεσιν ἐπάταξέ τις τὸν παῦλον ὑπὸ ἀνανίου τοῦ ἀρχιερέως κελευσθείς. διὸ εἴρηκεν ὁ παῦλος. τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς, τοῖχε * κεκο- D νιασμένε. καὶ μέχρι νῦν ὑπὸ πρᾶνόμου ἀρχιερέως λόγου προσταστόμενοι ἐβιωναῖοι τύπτουσι τὸν ἀπόστολον ἰησοῦ χριστοῦ λόγοις δυσφήμοις. καὶ παῦλός φησι πρὸς τὸν τοιοῦτον λόγον * ἀρχιερέως τό. τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός. καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος ἀρχιερεὺς ἐξ ἐπιπολῆς ὡραῖος, καὶ τοῖχος * κεκονιασμένος, ἔσωθεν γέμων ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. τί δὲ λέγω περὶ παύλου καὶ ἱερεμίου; αὐτός μου ὁ κύριος ἰησοῦς χριστός φησι. τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ E ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. ταῦτα οἱ ἀκέραιοι ἴσασιν ἐπὶ τὸν τότε μόνον καιρὸν, ὅτε ἐμαστίγωσεν αὐτὸν ὁ πιλάτος, ὅτε ἐβουλεύσαντο κατ' αὐτοῦ ἰουδαῖοι. ἐγὼ δὲ βλέπω τὸν ἰησοῦν καθ' ἡμέραν διδόντα τὸν νωτὸν αὐτοῦ εἰς μάστιγας. εἴσελθε εἰς τὰς τῶν ἰουδαίων συναγωγὰς, καὶ ἴδε τὸν ἰησοῦν ὑπ' αὐτῶν τῇ γλώσσῃ τῆς βλασφημίας μαστιγούμενον. ἴδε τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συναγομένους, βουλευομένους κατὰ χριστιανῶν, τίνα τρόπον λαμβάνουσι τὸν ἰησοῦν. κἀκεῖνος τὸν ἑαυτοῦ νῶτον δίδωσιν εἰς μάστιγας. κατανόει ὑβριζόμενον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον κακολογούμενον, μισούμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. ὅρα ὅτι τὰς σιαγόνας ἔδωκεν εἰς ῥαπίσματα. καὶ διδάξας, ὅτι ἐὰν τύπτῃ

τύπη τις σε εἰς τὴν σιαγόνα, στρέψον καὶ τὴν ἄλλην, αὐτὸς αὐτὸ ποιεῖ. τοσοῦτοι αὐτὸν ῥαπίζουσι, καὶ μαστιγοῦσι, καὶ σιωπᾷ, καὶ οὐ λαλεῖ. ἀναγέγραπται γάρ. μὴ λαλῶν ἐν τῇ μαστιγοῦσθαι. καὶ τὸ πρόσωπον μέχρι τοῦδε Ἰησοῦς οὐκ ἀπέστρεψεν ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. πῶς τὴν ἐξουτενιζόντων τὴν διδασκαλίαν ἀεὶ οἱονεὶ ἐμπτύει μέχρι τοῦδε τῇ Ἰησοῦ ἀνεχομένῳ; * ἢ ἀκολουθεῖ τῷ πεπαταχθαι τὸν προφήτην, διηγήσασθαι τοὺς παταχθέντας. ὡς φέρ' εἰπεῖν τὸν Ἀπόστολον, καὶ εἴ τις ἄλλος πεπάταχ- B
Ghisl. τυχόν, εἰ ἐγρήγορεν
Ghisl. τυχόν, * θέλησον καὶ τοῦτο τὸν Ἰησοῦν. πάταξεν οὖν παροιμιῶδες τὸν Ἱερεμίαν τὸν προφήτην, καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταῤῥάκτην, ὃς
Cod. Vat. Βενιαμὶν κληρονομία
ἐστὶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾗ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων, * ὡς εὑρήσεις ἐν τῷ ἀναγεγραμμένης κληρονομίας ἐν τῇ τοῦ ναοῦ. ἐπεὶ οὖν ὁ ναὸς Ἰωσὴδ ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ Βενιαμὶν, ὃς ἑρμηνεύεται, υἱὸς δεξιᾶς· ὀδὲν γάρ ἐστιν ἀριστερὸν C
Cod. Vat. ἐν τοῖς
τοῦ ναὸν τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ βάλλει εἰς τὸν καταῤῥάκτην, ὃς ἐστὶν ἐν πύλῃ Βενιαμὶν * τοῦ ὑπερῴου ἐν οἴκῳ κυρίου. ἔβαλε τὸν προφήτην εἰς τὸν καταῤῥάκτην. καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἵνα λαβόντες καὶ τοῦτον τὸν Ἱερεμίαν εἰς τὸ ὑπερῷον ἀναβιβάσωμεν ἐν οἴκῳ κυρίου. ὑπερῷον γὰρ τὸν
Ghisl. ὑπερῷον.
νῦν τὸν ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον δείκνυ * τῆς γραφῆς, ὅτε μαρτυρεῖ τοῖς ἁγίοις, * ὅπου εἰς τὰ ὑπερῷα τοὺς προφήτας ὑπεδέξαντο. ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν ἀναγέγραπται χήρα ὑποδεξαμένην τὸν Ἠλίαν τὸν προφήτην ἐν * σαρεφθὰ D
Cod. Vat. ἀφέσεως
τοῦ σιδωνίας, ἵνα εἰς τὸ ὑπερῷον αὐτῆς ἐξενίσῃ τὸν προφήτην. καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ ἡ τὸν ἐλισσαῖον ὑποδεξαμένη, ἀνέβησεν αὐτὸν οἶκον εἰς τὸ ὑπερῷον ὁ ᾧ ἁμαρτωλὸς ὀχοζίας ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ὑπερῴου. καί σοι ὁ Ἰησοῦς ἐντέλλεται μὴ καταβαίνειν ἐκ τοῦ δώματος. ὅταν γάρ, φησὶ, τάδε καὶ τάδε γένηται, τότε ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἆραι τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. ὁ
Cod. Vat. ἐν τοῖς
ἐν τοῖς ἀγροῖς φεύγων, * ἀλλὰ μὴ εἰς δῶμα E μὴ ἀναβαινέτω, ἀλλ' ἐκ τοῦ δώματος μὴ καταβαινέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. καλὸν *
Cod. Vat. οἴκων.
ἐν ὑπερῴοις εἶναι, καλὸν ἐν δώμασιν εἶναι, καὶ ἄνω πετυχαίνειν. καὶ οἱ Φαρισαῖοι ὑπόκρισιν, ὡς ἐν ταῖς προσευχαῖς ἀναγεγραπται αὐτῶν, ἐνίκα ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄντων αὐτῶν ἐκολάζον ταῖς

A faciat. Tot tantique ipsum alapis percutiunt, & flagellant, & silet, & non loquitur: scribitur enim: Inter flagellandum non locutus. Et faciem usque modo Iesus non avertit ab ignominia sputorum. Quis eorum qui contemnunt doctrinam non quodammodo consuit usque in hunc diem Iesum sustinentem? Jam restat, ut post percussionem Prophetæ, percussos enumeremus; ut verbi gratiâ Apostolum: & si quis alius percussus est, proponendus etiam in ipso Iesus. *Percussit itaque Paschor Ieremiam Prophetam, & misit eum in cataractam, quæ erat in porta Benjamin*: contignationis superioris Benjamin erat cataracta. Portio hæreditatis Benjamin est Ierusalem, in qua Templum Dei divinarum lectionum, prout reperies ex descriptione distributionis hæreditatis in libro Nave. Quoniam igitur templum erat in distributione hæreditatis Benjamin, qui interpretatur, Filius dexteræ, (nihil enim sinistrum est in templo Dei,) idcirco hic mittit in cataractam, quæ erat in porta Benjamin contignationis superioris in domo Domini. Misit Prophetam in cataractam. Et nos adhortamur, ut sumentes modo Ieremiam in superiorem contignationem, ascendamus in domo Domini. Supremam porro contignationem ostendam esse sublimem & excelsum Scripturæ sensum, quando testatur Sanctis, quod in superiore contignatione Prophetas exceperint. In libro tertio Regum describitur vidua excipiens Heliam Prophetam in Sarephtha Sidoniæ, quæ in superiore contignatione sua excepit hospitio Prophetam: & in libro quarto quæ Elisæum suscepit, præparavit ipsi habitaculum in superiori contignatione. Peccator vero Ochozias cecidit de superiori contignatione. Sed & tibi Iesus præcipit non descendere de tecto: Quando enim, inquit, hæc & hæc contigerint, *tunc qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua*. Qui in persecutionibus fugit, ne in tectum ascendat, sed neque de tecto descendat tollere aliquid de domo sua. Bonum est igitur in superioribus esse contignationibus, bonum est in tectis versari, & sursum alibi existere. Sed & admirandi Apostoli, prout in Actis eorum describitur, quando in unum congregati vacabant orationibus & verbo Dei, in superiori contignatione erant: & quoniam erant in superiori contignatione, non erant infra, ideo apparuerunt eis dispertitæ linguæ quasi ignis. Quin & Petrus quando offerebat preces Deo, *ascendit in superiora*; & nisi in superiora

Matth. 24 17.

Act. 1, 13.

Act. 10, 9.

petiora domus ascendisset, non vidisset descendens de cælo vas velut linteum quatuor initiis submitti de cælo. Sed & illa quæ
Act. 9. 36. eleëmosynas faciebat *Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas*, infernè non erat, sed in cœnaculo, quando ascendens Petrus ipsam à mortuis suscitavit. Nec non Jesus hocce festum, cujus symbolum facimus Pascha, celebraturus unà cum discipulis suis, susci-
Marc. 14. 12. tantibus illis: *Vbi vis paremus tibi Pascha?* dixit: *Euntibus vobis occurret homo lagenam*
Luc. 22. 9. *aquæ bajulans, sequimini eum: ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, scopis mundatum, paratum, ibi parate.* Qui Pascha facit ut Iesus vult, infra cœnaculum est; sed si quis celebret cum Jesu, superius est in cœnaculo magno, in cœnaculo scopis mundato, in cœnaculo exornato & vacuo: si autem ascenderis cum eo ut Pascha celebres, dat etiam tibi panem benedictionis corpus suum, & sanguinem suum præbet. Ideò adhortamur vos, ascendite in sublime, levate in altum oculos vestros. Quin & mihi dum
Isaiæ 40. 9. doceo divinus sermo ait: *Super montem excelsum ascende qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Ierusalem: exaltate, nolite timere.* Hæc propter Paschor, quia cum adesset cœnaculum in domo Domini, in porta Benjamin, non in cœnaculum adduxit Prophetam, sed misit ipsum in cataractam deorsum: & factum est
Ier. 20. 3. postridie: *Et eduxit Paschor Ieremiam de cataracta.* O Domine Iesu iterum veni, declara mihi etiam hæc, & iis qui ad spiritalem cibum sumendum accesserunt, quomodo postridie eduxit ipse Ieremiam de cataracta. Quando nimirum instat dies hodierna (hodie est autem omne præsens sæculum) si peccator in cataractam deorsum mittit Prophetam, cum lusum fuerit præsenti die, & crastina venerit, tunc ipsum educit pœnitens de cataracta. Deinde dicit ei Ieremias quid passurus sit Paschor: quid ait illi?
Ier. 20. 3. *Non Paschor vocavit nomen tuum, sed nigrantem.* Ideo hæc dicit Dominus: Futurum est ut transmigret secundum meritum peccatorum suorum Paschor hic in Babylonem, non solus, sed etiam cum amicis suis: traditur enim Nabuchodonosori, & in confusionem abit, & punitur pro peccatis suis, quia misit Prophetam in cataractam. Quinam sunt igitur amici Paschoris à nigredine oris sic denominati? omnes qui sermones ejus excipientes simul ab oris illius nigredine denigrantur; qui nigredinis dogmata suscipiunt, & ca-

A οὐκ ἂν * εἶδεν ἐξ οὐρανοῦ καταβαῖνον σκεῦος ὡς ὀθόνην τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιέμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. ἀλλὰ καὶ ἡ τὰς ἐλεημοσύνας ποιήσασα ταβιθὰ, ἥτις ἑρμηνευομένη λέγεται δορκὰς, κάτω οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερῴῳ, ὅπου ἀναβὰς πέτρος ἀνέστησεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν. ἀλλὰ καὶ ἰησοῦς ταύτην τὴν ἑορτὴν, ἧς τὸ σύμβολον ποιοῦμεν τὸ πάσχα, μέλλων ἑορτάζειν μετὰ τῶν μαθητῶν, πυνθανομένων αὐτῶν. ποῦ θέλεις
B ἑτοιμάσομέν σοι τὸ πάσχα; εἶπε. * πορευομένων ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων, ἐκείνῳ ἀκολουθήσατε. ἐκεῖνος ὑμῖν δείξει * ἀνάγαιον μέγα, ἐστρωμένον, σεσαρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε. τὸ πάσχα ποιῶν ὡς ἰησοῦς βούλεται, κάτω ἐστὶ τοῦ * ἀναγαίου. ἀλλὰ εἴ τις ἑορτάζει μετὰ τοῦ ἰησοῦ ἄνω ἐστὶν ἐν * ἀναγαίῳ μεγάλῳ, ἐν * ἀναγαίῳ σεσαρωμένῳ, ἐν * ἀναγαίῳ κεκοσμημένῳ καὶ * ἐρήμῳ. ἐὰν δὲ ἀναβῇς μετ' αὐτοῦ ἵνα ἑορτάσῃς τὸ πάσχα, δίδωσί σοι καὶ τὸν ἄρτον τῆς εὐλογίας τὸ σῶμα ἑαυτοῦ, καὶ τὸ αἷμα ἑαυτοῦ χαρίζεται.
C διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀναβαίνετε εἰς ὕψος, αἴρετε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς * ὑμῶν. κἀμοὶ δὲ ἐὰν διδάσκω τὸν θεῖον λόγον φησὶν ὁ λόγος. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος σιών. ὕψωσον τῇ ἰσχύι τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος ἱερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. ταῦτα διὰ τὸν πασχὼρ, ὅτι παρακειμένου ὑπερῴου ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου, ἐν πύλῃ βενιαμὶν, οὐκ εἰς τὸ ὑπερῷον ἀνεβίβασε τὸν
D προφήτην, ἀλλὰ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταῤῥάκτην κάτω καὶ ἐγένετο τῇ ἐπαύριον. καὶ ἐξήγαγε πασχὼρ τὸν ἱερεμίαν ἐκ τοῦ καταῤῥάκτου. ὦ κύριε ἰησοῦ πάλιν ἧκε, σαφήνιζέ μοι καὶ ταῦτα, καὶ τοῖς ἐληλυθόσιν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν τροφὴν, πῶς τῇ ἐπαύριον ἐξάγει αὐτὸς τὸν ἱερεμίαν ἐκ τοῦ καταῤῥάκτου; ὅσον μὲν γὰρ ἐνέστηκεν ἡ σήμερον ἡμέρα. σήμερον * δὲ ἐστὶ πᾶς ὁ αἰών. * ἐὰν εἰς τὸν καταῤῥάκτην κάτω βάλῃ τὸν προφήτην ὁ ἁμαρτωλὸς, ἐὰν δὲ
E παίσηται ἡ ἐνεστῶσα ἡμέρα, καὶ ἡ αὔριον ἔλθῃ, τότε αὐτὸν ἐξάγει μετανοήσας ἀπὸ τοῦ καταῤῥάκτου. εἶτα λέγει αὐτῷ ὁ ἱερεμίας ἃ πείσεται ὁ πασχώρ. τί λέγει αὐτῷ, οὐ πασχὼρ ἐκάλεσε τὸ ὄνομά σου, ἀλλ' ἢ μέτοικον. διότι τάδε λέγει κύριος. μέλλει μετοικίζεσθαι κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἁμαρτημάτων ὁ πασχὼρ οὗτος εἰς βαβυλῶνα, οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ. παραδίδοται γὰρ τῷ ναβουχοδονόσωρ, καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν ἄπεισι, καὶ κολάζεται ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτοῦ, ἐπεὶ ἔβαλε τὸν προφήτην εἰς τὸν καταῤῥάκτην. τίνες οὖν οἱ φίλοι τοῦ πασχὼρ τοῦ ἐπωνύμου τῆς μελανίας τοῦ στόματος; πάντες οἱ τοὺς λόγους αὐτοῦ παραδεξάμενοι συμμελανωθέντες τῷ στόματι αὐτοῦ τῷ μεμελανωμένῳ, οἱ δόγματα μελανότητος

παρα-

παραδεξάμενοι, καὶ πεσοῦνται μαχαίρᾳ ἐχθρῶν A
αὐτῶν. οἱ ἐπὶ τῶν κολάσεων τεταγμένοι. οὗτοί εἰ-
σιν οἱ τὰς μαχαίρας ἔχοντες, καὶ ποιοῦντες πί-
πτειν αὐτούς. περὶ ὧν ὁ λόγος προφητεύει, καὶ
φησι. καὶ οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται. ταῦτά φησι
τὰ προφητευόμενα ὄψονταί σου οἱ ὀφθαλ-
μοί. καὶ σε καὶ πάντα ἰούδαν δώσω εἰς χεῖρας βα-
σιλέως βαβυλῶνος. ὡς ἐὰν καταληφθῇ ἰούδα.
οὕτως ἁμαρτωλὸς, ὡς ἄξιος εἶναι τοῦ βασιλέως
Cod. Vat. τῆς συγχ. βαβυλῶνος, * τουτέστι τῆς συγχύσεως, παραδο-
θήσεται αὐτῷ. καὶ ὁ βασιλεὺς βαβυλῶνος πα- B
ραλαμβάνει τοὺς ἁμαρτάνοντας. βασιλεὺς δὲ
βαβυλῶνος κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν, ναβουχοδονό-
σωρ. κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν, ὁ πονηρός. τούτῳ δὲ
παραδίδοται ὁ ἁμαρτωλὸς, ἐπεί ἐστιν ἀμφότε-
ρα ἐχθρὸς καὶ ἐκδικητής. ὅτι δὲ αὐτῷ παραδίδοται
ὁ ἁμαρτωλὸς, παῦλος σε διδαξάτω. ὅπου
μὲν λέγων περὶ φυγέλλου καὶ ἑρμογένους, οὓς πα-
Cod. Vat. τῷ σατανᾷ. ρέδωκα, * φησὶ, τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ
βλασφημεῖν. ὅπου δὲ περὶ τοῦ πεπορνευκότος.
συναχθέντων ὑμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν
Cod. Vat. χριστοῦ τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἰησοῦ, * κέκρικα παραδοῦ- C
ναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρ-
Cod. Vat. κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. κὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ * κυ-
ρίου ἰησοῦ. ἐκεῖν παραδίδοται ὁ πασχὼρ ἐπὶ
τῇ τοῦ στόματος μελανίᾳ εἰς χεῖρας τοῦ βασι-
*Cod. Vat. μετοικίζουσιν λέως τοῦ βαβυλῶνος, καὶ * μετοικοῦσιν αὐτὸν εἰς
βαβυλῶνα, καὶ κατακόψουσιν αὐτοὺς ἐν μα-
χαίρᾳ. καὶ δώσω τὴν ἰσχὺν πᾶσαν τῆς πόλεως
*Cod. Vat. ἐγχερῶς. Chrisost. ἐγχερῆς ταύτης. * εὐχερῶς εἰπεῖν ὅτι προφητεύεται πε-
ρὶ τῆς ἱερουσαλὴμ ταῦτα. παραδέδοται γὰρ πᾶ-
σα ἡ ἰσχὺς αὐτῆς, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα, τότε τῷ D
τῶν βαβυλωνίων βασιλεῖ. εὐχερὲς εἰπεῖν ὅτι
προφητεύεται ταῦτα περὶ τῆς πόλεως ταύ-
της, ἐν τοῖς κατὰ τὸν σωτῆρα χρόνοις παραδοθείσης
τοῖς πολεμίοις, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. ἀναπεληλ-
ύθασιν οἱ υἱοὶ τῆς ἱερουσαλὴμ, καὶ κατεσκάφη ἡ
*Cod. Vat. πάλιν πόλις. ἐὰν δὲ ἐξετάσῃς τὰ πράγματα, καὶ *
πόλιν βλέπῃς, μὴ τοὺς λίθους, ἀλλὰ τοὺς ἀν-
θρώπους, ὄψει ὅτι κἀκείνη ἡ ἱερουσαλὴμ, οἱ ἄν-
θρωποι παρεδόθησαν εἰς χεῖρας βασιλέως
βαβυλῶνος διὰ τὴν ἐπὶ τῷ χριστῷ ἀσέβειαν καὶ E
ἁμαρτίαν. καὶ σὺ ἱερουσαλὴμ εἶ νῦν. ἐὰν οὖν ἀ-
πειλῇ τῇ ἱερουσαλὴμ νῦν ὁ λόγος, φοβήθητι,
*Ghisl. ἧς μήποτε σὺ, ἐὰν ἁμαρτάνῃς, ἱερουσαλὴμ, * ἡ ἁμαρτωλὸς, καὶ παραδίδοσαι, ἵνα μηκέτι
*γρ. βαβυλῶνος, ἡ βαβυλωνίων, ἡ βαβυλωνίων ἡ βαβυλωνίων. ἡς ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ βαβυλὼν γίνῃ καὶ σύγχυσις, παραλαβόντος σε ναβουχοδονόσωρ
τοῦ * βαβυλώνων βασιλέως. καὶ πάντας τοὺς πόνους ἱερουσαλὴμ παραδίδωσι. πῶς
πάντας τοὺς πόνους παραδίδωσιν; ἐὰν μετὰ τὸ ἀθλῆσαι καὶ ἀγωνίσασθαι παραπέσῃς, καὶ ἁ-
*γρ. ἀπεχθήσεται μάρτῃς, πάντες οἱ πόνοι σου ἐληλύθασιν εἰς τὰς χεῖρας ναβουχοδονόσωρ. πῶς πάντες
Cod. Vat. ἀπεχθήσεται οἱ πόνοι σου * ἀπεχθήσεταί σοι, ἐὰν πέσῃς μετὰ τὸ πολλὰ καμεῖν ὑπὲρ ἀληθείας;

A dent gladio inimicorum suorum; qui ad pœnas ordinati sunt; qui cum habeant gladios, faciunt eos cadere; de quibus hic sermo vaticinatur, & ait: *Et oculi tui videbunt*; Ier. 20. 4.
hæc scilicet quæ prophetata sunt *oculi videbunt. Et te & omnem Iudam dabo in manus Regis Babylonis.* Sicut cum comprehensus fuit Iuda; sic peccator, tanquam qui mereatur esse Regis Babylonis, id est confusionis, tradetur ipsi: & Rex Babylonis assumit peccatores. Cæterum Rex Babylonis secundum historiam quidem est, Nabuchodonosor; secundum anagogen verò, iniquus: huic autem traditur peccator, quia nimirum simul utrumque est inimicus & exactor: quòd autem ipsi peccator tradatur, Paulus te docebit; ubi quidem loquens de *Phygello & Hermogene, *quos tradidi*, inquit, *Satanæ, ut discant non blasphemare:* ubi 1. Tim. 1. 20
autem agit de fornicario: *Congregatis*, inquit, *vobis, & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Iesu, judicavi tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Itaque traditur Paschor hic ob oris sui nigredinem in Ier. 20. 4, 5
manus Regis Babylonis, & *migrare facient eum in Babylonem, & trucidabunt eos in gladio: & dabo fortitudinem omnem civitatis hujus.* Breviter dicendo, vaticinatur hæc de Jerusalem: tradita est enim omnis virtus ejus, & quæ subjunguntur, tunc Regi Babyloniorum. Promptè dicendo, vaticinatur hæc de civitate hac, quæ paucis à Servatore annis tradita est inimicis, & in captivitatem abducti sunt filii Jerusalem, & eversa est civitas. Quòd si res has exquisieris, & civitatem videris, non lapides, sed homines, videbis illam quoque Jerusalem, homines inquam traditos in manus Regis Babylonis propter impietatem & peccatum in Christum: etiam tu nunc es Jerusalem. Si igitur hic sermo modo Hierosolymæ minatur, timeto, ne fortè tu, cum peccaveris, Jerusalem sis peccator, & tradaris, ut non amplius sis Jerusalem, sed Babylon evadas atque confusio, Nabuchodonosore Rege Babyloniorum te capiente. *Et omnes labores Ierusalem tradit.* Quomodo omnes labores tradit? si post luctam & certamina recidivam patiaris, & pecces, omnes labores tui venerunt in manus Nabuchodonosor. Quomodo omnes labores tui abibunt tibi, si cecideris postquam plurima laborasti pro veritate? Tanta certamina in vanum sustinui-

sti? præsertim qui conscii sibi sunt multorum laborum pro virtute exantlatorum, timere debent, ne fortè labores ipsorum, si facti sint Ierusalem, peccato aliquo admisso accipiat Nabuchodonosor Rex Babylonis. Ut autem clarius videas, quo pacto labores Ierusalem peccantis accipiat Nabuchodonosor, simul utar iis quæ in scriptura Ezechielis scripta sunt, sic se habentibus:

Ezech. 18, 24. *Iustus quilibet se averterit à justitiis suis, & fecerit delictum, non recordabor justitiarum ejus quas fecit.* Quid hoc? Omnes nempe justitias cum labore factas assumit Nabuchodonosor, & delet Nabuchodonosor

Ps. 48. 13. Rex Babylonis: & omnem honorem Ierusalem absumit, quando homo factus in honore à Deo, & in honore constitutus non intellexit, & peccavit. Si igitur jam pridem in honore constitutus, & vocatus ad honorem, iterum tibimet ipse per peccata contumeliam inferas, honorem Ierusalem abripit Rex Babylonius. Et omnes quidem thesauros Regis Iuda obtinet Ierusalem; sed si peccaverit, thesauros ejus capit Babylonius; & diripiunt eos, & sument eos, & ducent eos in Babylonem.

Ier. 20 6. *Et tu Paschor, & omnes habitantes in domo tua ibitis in captivitatem in Babylonem, & ibi morieris, & ibi sepelieris.* Qui in confusione deprehenditur, in Babylone moritur: & qui è diverso paratus est consepeliri Christo, hic in Babylone sepelitur: Licet enim pulchrè cum Christo

Rom. 6. 4. sepeliri in Baptismate, juxta illud: Consepulti sumus Christo, & simul resurreximus cum eo. Quodammodo mysterium est secundum iniquitatem factum super peccatore, ut sepeliatur in Babylone:

Ier 20,6. *Et omnes, inquit, amici tui illuc abibitis, quibus prophetasti eis falsa.* Qui malè interpretatur oracula Dei, & propheticos sermones mittit in cataractam, prophetat quidem hic, sed prophetat falsa. Dum enim quis explicat propheticos sermones, siquidem ex veritate, prophetat etiam ipse, & vera prophetat: si autem mentiatur, falsus Propheta est, sermones propheticos depravans. Iam ecce finita est prima pars orationis, secundam modo auspicemur: etenim à prima statim dictione non vulgares continet difficultates: & textum attendentes, iterum petamus adesse Iesum, & ut clarior lucidiorque adsit obsecremus, ut adveniens omnes nos doceat, utrum ea quæ sequuntur, dixerit Propheta verè, prout decet cogitare de Propheta, an mentitus sit: quod nefas sit

τοσαῦτα ἐπράξητε εἰκῆ; μάλιστα οἱ σωφρόνες ἑαυτοῖς πολλοὺς πόνους ὑπὲρ ἀρετῆς ὑπομείναντες φοβεῖσθαι, μήποτε τοὺς πόνους αὐτῶν, * ἡ Ἱερουσαλὴμ, ληφθεῖσα ὑπὸ ἁμαρτίας τινὸς Ναβουχοδονόσορ ὁ τῆς Βαβυλῶνος βασιλεύς. ἵνα δὲ σαφέστερον ἴδῃς πῶς τοὺς πόνους Ἱερουσαλὴμ ἁμαρτάνοντος λαμβάνει Ναβουχοδονόσορ, συγχήσομαί σοι * γραφὴν ἐξ ἑκατέρου γεγραμμένην, ἵνα ἔχῃς σύνοψιν. ὁ δίκαιος * ὅσῃς ἐὰν ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς δικαιοσυνῶν αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ ἀνομήματα, ἃ μὴ μνησθήσονται τῶν δικαιοσυνῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε. διὰ τί; * πάσας γὰρ δικαιοσύνας τὰς μετὰ πόνου ληφθείσας Ἱερουσαλὴμ λαμβάνει Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀφανίζει Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ πάσαν τιμὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ λαμβάνει, * ὅτε ἄνθρωπος γενόμενος ἐν τιμῇ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τιμῇ ὢν ἐσφάλη, καὶ ἥμαρτεν. ἐὰν δὲ * ἤδη ἐν τιμῇ ὤν, καὶ * κληθεὶς εἰς τὴν τιμὴν, πάλιν σεαυτὸν διὰ τὰ ἁμαρτήματα σύδεύσῃς, τὴν τιμὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ λαμβάνει ὁ Βαβυλώνιος βασιλεύς. καὶ πάντας * μὴν τοὺς ὑπασπιστὰς βασιλέως ἴσθα πλατεῖαι τῆς Ἱερουσαλήμ. ἀλλ' ἐὰν ἁμάρτῃ, τοὺς ὑπασπιστὰς αὐτῆς λαμβάνει ὁ Βαβυλώνιος. καὶ * διαπέμπεται αὐτοὺς, καὶ λήψονται αὐτοὺς, καὶ ἄξουσιν αὐτοὺς εἰς Βαβυλῶνα. καὶ σὺ πάσχων, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σε πορεύσεσθε ἐν αἰχμαλωσίᾳ εἰς Βαβυλῶνα, κἀκεῖ ἀποθανῇ, κἀκεῖ ταφήσῃ. ὁ δὲ συγχύσας καταλαμβανόμενος, ὃν Βαβυλῶνι ἀποθνήσκει. καὶ ὁ ἐναντίως διακείμενος τῷ σωτῆρος τῷ χριστῷ, * ἐστὶν ὃν Βαβυλῶνι θάπτεται. ἔστι γὰρ καὶ ταφῆναι μετὰ χριστοῦ καλῶς διὰ βαπτίσματος, καὶ τὸ. συνετάφημεν τῷ χριστῷ, ἐσωσάνεσημεν ἀπὸ μυσηρεῶν * ἐστι καὶ ἀνομίαν γενόμενον ἐπὶ * τὸν ἁμαρτωλὸν ὄντα ταφῆναι εἰς Βαβυλῶνα. καὶ φησὶν πάντες, φησὶν, οἱ φίλοι σε ἐκεῖ ἀπελεύσεσθε οἷς ἐπροφήτευσας αὐτοῖς ψευδῆ. ὁ διηγεμενος κακῶς τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἐστὶ τὸς προφήτας λόγους βάλλων εἰς καταῤῥάκτην, προφητεύει μὲν ἔοικε, προφητεύει δὲ ψευδῆ. διηγεῖται γάρ πως τὰς προφητικὰς λόγους, ἐὰν μὲν ἀληθεύῃ, καὶ αὐτὸς προφητεύει, ἐὰν προφητεύσῃ ἀληθῆ. εἰ δὲ ψεύδεται, ψευδοπροφήτης ἐστὶ, * καταψευδόμενος τῶν λόγων τῶν προφητικῶν. καὶ δὴ τετέλεσται ἡ μία προκοπὴ, ἤδη δὲ καὶ τὰ δευτέρας ἀρξώμεθα. καὶ γὰρ ἔχει πράγματα δυσθέως ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως ἐπὶ τὰ * τυχόντα. καὶ προσεχοντες τῇ λέξει πάλιν αἰτήσωμεν ἥκειν τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐπιφανέστερόν τε καὶ λαμπρότερον ἥκειν αὐτὸν παρακαλῶμεν, ἵνα ἐλθὼν διδάξῃ πάντας ἡμᾶς, πότερον ἀληθεύων ἔλεγεν ὁ προφήτης, ὡς πρέπει νοεῖν περὶ προφήτου, ἢ ἐξῆς, ἢ ψευδόμενος. ὁ δὲ

ὁ δὲ θεμιτὸν λέγειν περὶ τοῦ προφήτου ἁγίου· λέγει A dicere de Propheta sancto. Ait autem ad
ὁ προφήτης τὸν θεόν. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπα- Deum: *Decepisti me Domine, & deceptus sum;* Ier. 20. 7.
τήθην. ἐκράτησας, καὶ ἠδυνάσθης· ἐγενόμην εἰς *obtinuisti, & potuisti: factus sum in derisum,* & seq.
γέλωτα, πᾶσαν τὴν ἡμέραν διετέλεσα μυκτη- *totâ die perseveravi subsannatus; quia amaro*
ριζόμενος. ὅτι πικρῶς λόγῳ με γελάσομαι *verbo meo rideboprævaricationem, & mise-*
ἀθεσίαν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι. ὅτι *riam invocabo: quia factus est sermo Domini in*
ἐγενήθη ὁ λόγος κυρίου εἰς ὀνειδισμὸν ἐμοὶ, καὶ *opprobrium mihi, & in derisum totâ die. Et di-*
χλευασμὸν πᾶσαν ἡμέραν. καὶ εἶπα. οὐ μὴ *xi: Non nominabo nomen Domini, nec loquar*
*Cod. Vat. ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω *ultrà in nomine ipsius. Et factus est in corde meo*
ὀνόματι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ *quasi ignis ardens, urens in ossibus meis: & dis-*
μου ὡς πῦρ φλεγόμενον, καῦσον ἐν τοῖς ὀστέοις μου· B *solutus sum undique, & non possum ferre: quia*
καὶ παρεῖμαι παντόθεν· καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. *audivi vituperationem multorum congregato-*
ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν συναθροιζομένων *rum undique,* & dicentium scilicet: *Insultate,*
κύκλωθεν, καὶ λεγόντων ἀπαγγείλατε, καὶ *& insultemus in eum viri amici ejus: observate*
ἀπαγγείλωμεν ἐπ' αὐτῷ ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ. *mentem ejus, si decipietur: & prævalebimus ei*
τηρήσατε τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ, εἰ ἀπατηθήσεται. *& sumemus vindictam nostram ex eo.* Verun-
καὶ δυνησόμεθα αὐτῷ, καὶ λημψόμεθα τὴν ἐκ- tamen hæc illis dicentibus ait Propheta:
δίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ· ἀλλὰ ταῦτα ἐκείνων λε- *Dominus autem mecum quasi bellator fortis.*
*Cod. Vat. γόντων φησὶν ὁ προφήτης. * κύριος μετ' *Idcirco persecuti sunt, & intelligere non potue-*
ἐμοῦ ὡς μαχητὴς ἰσχυρός· διὰ τοῦτο ἐδίωξαν, *runt, confortati sunt valdè; quia non intellexe-*
*Sym. ἰσ- καὶ οὐκ ἠδυνάσθησαν, * ἠσχύνθησαν σφό- C *runt ignominias suas, quæ per sæculum non tra-*
χυσθησαν δρα· ὅτι οὐκ ἐνόησαν ἀτιμίας αὐτῶν, αἳ δι' *dentur oblivioni.* Hæc est altera pars lectio-
αἰῶνος οὐκ ἐπιλησθήσονται. αὕτη ἡ προκοπὴ nis. Quomodo igitur Propheta dicit: *De-* Ier. 20. 7.
ἡ δευτέρα τοῦ ἀναγνώσματος. πῶς ἂν λέγοι ὁ *cepisti me Domine, & deceptus sum?* Deusne
προφήτης. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην; decipit? quomodo dispensaturus sim ser-
θεὸς ἀπατᾷ, πῶς οἰκονομήσω τὸν λόγον λέγω, monem ignoro. Si enim propter Deum &
ἐὰν γὰρ διὰ τὸν θεὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ βλέ- sermonem ejus video quidpiam in eo, quæ
πω τι εἰς αὐτὸν, οἰκονομίας δεῖται γλυκείας τῶν dicenda sunt, generosa indigent dispen-
λεχθησόμενα· πανσάμενος δὲ ἀπατᾶσθαι satione. Cessans à deceptione Propheta dicit:
λέγει ὁ προφήτης. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠ- *Decepisti me Domine, & deceptus sum;* ac si
πατήθην. ὡς τῆς στοιχειώσεως καὶ εἰσαγωγῆς D prima elementorum institutio & introduc-
γεγενημένης αὐτῷ ἐν ἀπάτῃ, καὶ μὴ δυναμένου tio ipsi tradita fuisset in deceptione, nec
αὐτῷ στοιχειωθῆναι καὶ εἰσαχθῆναι εἰς θεοσέβειαν, posset is institui & introduci ad pietatem, ut
ἵνα ἤκῃ ὕστερον ἐπὶ τὸ σωφρονῆσαι τῆς ἀπάτης, postmodum in deceptionis sensum veniat,
ἐὰν μὴ πρότερον ἀπατηθῇ· ἀρκεῖ δὲ μόνον nisi priùs fuerit deceptus. Sufficit autem so-
παράδειγμα πεῖσαι χρήσιμον εἰς τὰ παιδία, lùm aliquod exemplum adferre, quod con-
*Sym. καὶ ἐκ ὡς τελείοις λαλοῦμεν. ἀλλ' ὡς παιδίοις ducat ad proposita. Pueris loquimur adduc-
δεομένοις * διὰ τοῦ παιδεύτου λαλοῦμεν αὐ- centes puerilia, & non tanquam perfectis
τοῖς. καὶ ἀπατῶμεν τὰ παιδία φοβοῦντες τὰ παι- loquimur, sed tanquam pueris disciplinæ in-
δία, ἵνα παύσῃ τὰ ἐν παισὶν ἀπαιδευσίας, E digis loquimur ipsis: & decipimus pueros
καὶ φοβοῦμεν τὰ παιδία ἀπάτης λόγους λέγον- terrentes ipsos, ut dociles fiant, & terremus
τες διὰ τὸ συνειρομένον τῇ νηπιότητι αὐτῶν, ἵνα pueros deceptionis verba proferentes juxta
διὰ τῆς ἀπάτης ποιήσωμεν αὐτὰ φοβηθῆναι, subjectum pueritiæ ipsorum, ut per decep-
καὶ διδασκάλους ποιῆσαι, καὶ ἀπαγγεῖλαι tionem metum ipsis incutiamus, & præce-
καὶ ποιῆσαι τὰ ἐπιβάλλοντα τῇ προκοπῇ παιδίων· πάντες ἐσμὲν παιδία τῷ θεῷ, καὶ ptores eos instituant, & moneant, & profe-
*Cod. Vat. δεόμεθα ἀγωγῆς παιδίων. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς φειδόμενος ἡμῶν ἀπατᾷ ἡμᾶς. ἐὰν μὴ ctui ipsorum congruentia faciant. Omnes
ἐλπίδος *Cod. Vat. αἰσθανόμεθα τῆς ἀπάτης πρὸ καιροῦ, ἵνα μὴ ὡς ὑπερβεβηκότες τὸ νήπιον, μηκέτι δὲ sumus pueri Dei, & puerorum educatione
*Sym. ἐγὼ ἀπάτης παιδευώμεθα, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων· * ἀλλ' ὡς τὸ παιδίον εἰς φόβον ἀγε- indigemus: ideò Deus parcens nobis decipit nos; etsi non sentiamus deceptionem ante tempus, ne quasi juventutem excedē-
λαται, * ἐκ ὡς τὸ προόψαν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ διαβεβηκὸς τὸν παιδικὸν ἡλικίαν, * εἰ γὰρ δυνα- tes non ampliùs per deceptionem, sed rebus ipsis instruamur: verùm sicut puer metu ducitur, non tanquam provectus ætate, & puerilem ætatem prætergressus, siquidem possum per deceptionem ipsum erudire ac

dirigere, ac si dicat decipiens Deus: Erudiam eos in auditione afflictionis suæ. Historias adjungam: quâ ratione Deus ad salutem decipiat, ac quædam dicat, ut desinat peccator facere quæ aliàs fecisset, nisi hos & hos sermones audivisset, qui dicebat: *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, ex veritate hoc dicebat, vel non, sive decipiens deceptione conversionem operante: quæ conversio nisi facta fuisset, jam non ampliùs deceptio esset hoc quod dicebatur, sed jam ipsa veritas: & secuta fuisset eversio Ninive super auditores, nisi decepti fuissent, & dictis tanquam veris fidem adhibuissent, ut beneficium reciperent, & non everterentur; sive non verè fieret quod erat dictum; & non fuissent decepti, sed sibi persuasum habuissent minimè futura quæ erant dicta, eadem negligendo tanquam illusionem passi. Nunquid *adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*? Sed audio & dico multò acerbiora; scilicet tres dies, & Ninive subvertetur: nam ex suppositione peccatores nisi pœnitentiam egissent Ninivitæ, fortassis quidem *adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*, contigisset. Sed esto ut hoc non contigisset, aliquid hoc deterius evenisset, scilicet æterno igni traditi fuissent. Propterea aliud supplicium secundùm Legem dictum iis qui tanquam pueri erudiendi erant: quibus autem jam advenit plenitudo temporis, quo alia supplicia descripta sunt, conferendo illa quę erant secundùm legem supplicia peccatorum cum iis quæ secundùm Evangelium sunt supplicia peccatorum, videbis quoque illos quidem tanquam infantes audivisse pœnas ipsis infantibus consentaneas; nos autem tanquam perfectos ætate audire pœnas graviores. Adulter aut adultera si tum quis fieret, non gehenna, non ignis æternus intentabatur, sed lapidibus lapidandus erat. *Lapidet eum*, inquit, *omnis synagoga*. Dicet abiens is qui in his repertus fuerit adulter, vel quæ in his deprehensa fuerit adultera: Utinam etiam super me sermo iste diceretur: populus lapidibus me obruisset, & non reservarer ad ignem æternum. *Reus* enim *gehennæ ignis* non solùm adulter, verùm etiam & *qui dixerit fratri suo fatue*. Si autem is *qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis*, adulter cujus erit reus? Majus aliquod quæro supplicium gehenna ignis. Et fortassis dixerim, gehennam esse involuntariorum piaculorum expiari valentium; quemadmodum scilicet de bonis justorum *in cor hominis non ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*; ita quæ præparavit peccatoribus fornicariis, adulteris in cor hominis non ascenderunt. Si enim

Ion. 3. 4.

Levit. 24. 14.

Matth. 5. 22.

1. Cor. 2. 9.

μαι δι' ἀπάτης αὐτὸ * παιδαγωγῶν, ἵνα εἴπῃ *Cod. παιδ. ὁ ἀπατῶν θεός. παιδεύσω αὐτὸς ἐν τῇ ἀκοῇ τ' πλήψεως αὐτῶν· ἱστορίας προσθήσομαι πῶς ὁ θεὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀπατᾷ, καὶ λέγω τινά, ἵνα παύσηται ὁ ἁμαρτωλὸς ἃ ποιεῖν ἐποίησεν ἂν, εἰ μὴ ἠκηκόει τῶνδε τινῶν τῶν λόγων. ὁ λέγων· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ νινευὴ καταστραφήσεται. ἀληθῶν ἔλεγε, ἢ οὐκ ἀληθῶν, ἢ ἀπατῶν ἀπάτῃ ἐπιστρέφουσαν. ἢ πῶς ἐπιστροφὴ εἰ μὴ *Cod. ἐγεγόνει ἐκεῖνο ἀπάτη ἦν, ἀλλ' ἦ οὐκ ἀληθεία, καὶ τὸ λεγόμενον. ἢ * ἦν ἀκολουθήσασα καταστρο- B φὴ τῇ νινευή * ἦν ἐπὶ τοῖς ἀκούσι, * μὴ τοῖς ἀ- *Cod. παθήσι, καὶ πισθύσασι τοῖς λεγομένοις, ὡς ἀληθέσιν, εὐεργετηθῆναι, ἢ μὴ καταστροφῆναι. ἢ μὴ γινομένης ἀληθῶς δ' εἰρημένης, ἢ μὴ παθηθεῖσιν, ἀλλὰ καὶ λαβοῦσιν ὅλα τὰ εἰρημένα οὐκ * ἔσαι, καταφρονήσαι τ' εἰρημένων, ὡς ἀπατ- *Cod. ηθεῖσιν· ἐμὲ δ' εἰ τρεῖς ἡμέραι, ἢ νινευὴ καταστρα- φήσεται, ἀλλὰ τολμῶ καὶ λέγω πολλῷ * κα- *Cod. λεπώτερα. τετέσι τρεῖς ἡμέραι, καὶ νινευὴ κα- *Cod. ταστραφήσεται. τῇ γὰρ ὑστεροῦσῃ ἡμαρτηκότες C εἰ μὴ μετενενοήκεισαν νινευῖται, τάχα μὲν ἐπ τρεῖς ἡμέραι, καὶ νινευὴ καταστραφήσε), ἐγνε- το· ἀλλ' ἔσω ὅτι οὐκ ἐγένετο τότε, τότε χάρις ἐγένετο, πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοντο· διὰ τοῦ ἄλλη κόλασις ἢ τὸν νόμον εἴρεται τοῖς ὡς παι- δίοις παιδαγωγουμένοις. ὅις ἦλθε τὸ πλήρωμα τ χρόνου, ἕ ἄλλαι κολάσεις ἀναγεγραμμέναι εἰσὶν, * συγκρίναι τὰς ἢ τὸν νόμον κολάσεις *Cod. ἁμαρτωλῶν ταῖς ἢ τὸ εὐαγγέλιον κολάσεσιν ἁμαρτωλῶν, ὄψῃ ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ὡς νήπιοι ἤ- D κουσαν κολάσεων ἐκείνοις νηπίοις νηπίοις ἀσμε- νεστέροις. ἡμεῖς δ' ὡς τελείοις τὴν ἡλικίαν ἀκούσῃ κολάσεων χαλεπωτέρων· μοιχὸς ἐ τότε γε- γράφη), ἢ μοιχαλὶς, ἢ ἀπειλὴ, ἕ γέεννα, ἕ πῦρ αἰώνιον, ἀλλὰ λίθοις λιθοβοληθήσε). λιθο- βολεῖτο, * φησίν, αὐτὸν πᾶσα ἡ συναγωγὴ *Cod. αὐτ. ἐρεῖ ἀπελθὼν ὁ ἐν τ βοις φαρισαῖς μοιχὸς, ἢ ἐν τούτοις φαρισαίοις μοιχαλίς. εἶθε καὶ ἐπ' ἐμὲ ὁ λόγ ἐρεῖ. ὁ λαὸς λίθοις με ἔβαλλε, καὶ μὴ τετηρημέν ἦμιν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ· ἐνοχ E γὰρ εἰς τὴν γεενναν ἕ πυρὸς, ὁ μόνον ὁ μοιχὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτ * μωρε. *Cod. εἰ ὃ ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτ μωρὲ, ἔνοχ ἔσαι εἰς τὴν γεενναν ἕ πυρὸς, ὁ μοιχὸς τὴν ἐνο- χ ἔσαι, μεῖζόν τι ζητῶ κωλασθῆναι τῆς γεέννης τ πυρός. καὶ τάχα εἴποιμι ἂν ὅτι ἡ γέεννα τ ἀκουσίων, τῶν ὠθουμένων καθαρ- θῆναί ἐστιν, ὥσπερ δὴ ἐπὶ τ ἀγαθῶν τ δικαίων ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμα- *Cod. σεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ὅτως ἡτοίμασε τοῖς ἁμαρτωλοῖς * τὸ πορνεύειν, τὸ μοι- *Cod. χεύειν

*Ghisl. ἐπὶ

χύσειν * ἐπὶ καρδίαν ἀνδρώπε σὸν ἀνέβη. εἰ γὰρ ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν, ἐνοχὴ γίνεται, εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτὸ, μωρέ· δηλονότι μεῖζόν ἐστι τὸ ἀναβαίνοντος ἐπὶ καρδίαν τὸ ἡμαρτημένον τοῖς τὰ χείρονα ἡμαρτηκόσιν· ἃ δύναμαι οὐ νοῆσαι μείζονα γεέννης. ἀλλὰ μόνον πιστεύω ὅτι μεῖζόν ἐστι γεέννης, τὸ ἠδικημένον τοῖς μισοῦσιν. ἕως ἔχομαι καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς τοῦ νόμου κολάσεις, καὶ λαμβάνω λέξιν ἀποστολικὴν συναδουσαν τούτοις, καὶ σωπήσασαν μετὰ κόλασιν ἐὰν ἁμάρτω, ἐπειδὴ ἐθέλω τὸ. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην, ῥᾳδεξάμενον ἀπατηθῆναι καλῶς. τί οὖν λέγει ὁ ἀπόστολος; ἀθετήσας τις νόμον μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμοῦ ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονα ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, ὀνόμασον ὦ παῦλε τὴν τιμωρίαν. εἶπον αὐτήν. ἀλλ' ἐλέγω αὐτῷ, φησί· μεῖζόν ἐστι τοῦ λεγομένου τὸ τῆς κολάσεως τοῦ ἐν εὐαγγελίῳ ἁμαρτανόντων, μεῖζον τοῦ *ἀκουομένων, μεῖζον νοουμένων· διὰ τοῦτο εἰσήχθη ὡς παιδίον ὁ προφήτης, ἀκούσας καὶ *φοβηθεὶς λέγων· ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· καὶ σὺ *ὅτον εἶ παιδίον, φοβητικὸς ἀπείλας, ἵνα μὴ πάθῃς τὰ ὑπὲρ τὰς ἀπειλὰς τὰς κολάσεις τὰς αἰωνίους, τὸ ἀσβεστον πῦρ, ἢ τάχα πτέτε μεῖζον τὸ ἀποκείμενον τοῖς μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐπὶ πλεῖον βεβιωκόσιν· ὧν παντων μηδαμῶς πειραθείημεν, ἀλλ' ἐν χριστῷ ἰησοῦ τελειούμενοι δικαιωθείημεν ἀξίως τοῦ ἑορτοῦ τοῦ ἐπουρανίου, καὶ πάσχα, ὃ ἐκεῖ, ἐπὶ τὴν ἀναγωγὴν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰώνων, ἀμήν.

A ascenderit in cor, reus fit, qui dixerit fratri suo, fatue. Manifestum est utique majus esse peccatum quod in cor ascendit pejora delinquentibus. Non possum autem excogitare quid majus gehennâ; sed solùm credo esse quid majus gehennâ, quod adulteris præparatum est. Eodem modo venio etiam ad alias quæ secundùm legem sunt pœnas, & sumo textum Apostolicum hisce consonum, & silentio prementem supplicium meum si peccaverim, quia nolo illud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum*; assumens pulchrè decipi. Quid porrò dicit Apostolus? Si prævaricatur quis legem Moysis, sine misericordia super duobus & tribus testibus moritur: quantò putatis graviori supplicio dignus erit qui Filium Dei conculcaverit? Nomina ô Paule supplicium: dicebam ipsum; sed non dico ipsum, inquit. Majus est dictis supplicium eorum qui in Evangelio peccant, majus est auditis, majus cogitatis. Idcircò introductus est tanquam puer Propheta, cùm audivit & exterritus est dicens, *Decepisti me Domine, & deceptus sum*. Etiam tu quasi puer meticulosus esto minarum, ne patiaris illa quæ minas omnes excedunt supplicia æterna, ignem inextinctum, vel si quid fortè hoc majus sit repositum iis qui contra rectam rationem ut plurimum vitam suam instituerunt. Quorum omnium nihil unquam experiamur, sed in Christo Jesu perfecti justificemur dignè festis cœlestibus, & Paschate, quod illuc adducit in Christo Jesu; cui est honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

*Cod. Vat. ἀκουσάντων διὰ τοῦτο.

*Cod. Vat. φοβηθεὶς, καὶ ἀπατηθῆναι καὶ μετὰ τοῦ τὴν ἀπειλὴν, λέγων ὄρη, ὅτον ὑπαιδίον, φοβητικὸς τὰς ἀπειλὰς

*Cod. Vat. ἀπαφαίνοντα αὐτῶν ἢ χρὴ ἀξια νοῆσαι *Cod. Vat. ἀναφερόμενον *Cod. Vat. ἐχθῆναι *Cod. Vat. ἐχθῆ τὸ

ΟΜΙΛΙΑ ιθ'.

εἰς τό.

Ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἐπατήθην. μέχρι οὗ· κύριε δοκιμάζων δίκαια.

HOMILIA XIX.

in istud;

Decepisti me Domine, & deceptus sum. usque ad istud: *Dominus probans justa.* *Ierem. 20. 7. Ier. 10, 12.*

Eodem Interprete.

Πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ * ἀπεμφαίνοντα αὐτοῦ ἢ, χρὴ ἀξια νοῆσαι, οἶμαι, θεοῦ ἀγαθοῦ· τίς γὰρ ἐκ ἔχει ἀπεμφαίνοντα εἶναι * ἀναφερόμενα ἐπὶ θεὸν, τὸ ἔχειν αὐτὸν ὀργὴν, τὸ * πρῆσαι αὐτὸν θυμῷ, τὸ μεταμελεῖσθαι αὐτὸν, ἤδη * ὃ τὸ ὑπνοῦν αὐτόν, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ὡσὰ τῷ ἐν-

OMnia quæ de Deo scripta sunt, quantumvis in speciem per se absona sint oportet, ut arbitror, digna cogitare bono Deo. Quis enim non dicet absona esse ad Deum relata, habere ipsum iram, flagrare ipsum furore, pœnitentiam agere aliquando, item dormire ipsum: veruntamen unumquodque horum ab eo qui

nove-

noverit obscuros audire sermones, reperietur esse dignum Deo: ira siquidem ipsius haud suo fructu caret; sed sicut sermo ejus erudit, ita & ira ejus: omnes enim sermone non correctos ira corrigit. Et necesse est Deum dicta ira flagrare, prout nominato sermone utitur: neque enim sermo ejus istiusmodi est, qualis omnium sermo. Nullius enim sermo vivus, nullius sermo Deus. Nullius namque Verbum in principio apud illum erat, cujus erat Verbum; & ut esset solum, ab aliquo erat principio. Similiter quoque & ira Dei, ira nullius, cujuslibet ira. Et sicut mirum quid habet Verbum Dei præter omne cujuscunque alterius verbum; etiam hoc habet mirandum, quòd sit Deus, & quòd sit Verbum, cùm sit vivum per se subsistens, subserviens Patri. Eodem modo illa cùm semel nominata sit Dei, quæ vocatur ejus ira, mirum quid obtinet, & alienum ab omni irascentis ira. Eodem modo furor ejus proprium quid habet. Si enim furor sit propositi furore reprehendentis, volentis per reprehensionem convertere reprehensum; reprehendit quoque Verbum, sicut emendat Verbum. Nam qui simplici reprehensione non sunt adjuti, opus habebunt reprehensione quæ sit à furore. Reprehensionem quidem aliquam esse ac pœnitentiam Dei per se in speciem absonam scripto traditum reperitur: *Pœnitet me quòd unxerim Saul in Regem.* Meritò etiam quæsieris de pœnitentia. Et noli putare ipsius pœnitentiam habere affinitatem aliquam cum pœnitentia pœnitentiam agentium. Sicut enim eximium quid habuit Verbum ejus, eximium quid ira ejus, excellens quid furor ejus, nec quidquam erat commune cum iis quæ hoc nomine appellantur; eodem modo etiam pœnitentia ejus æquivoca est nostræ pœnitentiæ; (siquidem æquivoca sunt quorum nomen solum commune; sed secundùm nomen substantiæ ratio est diversa:) solùm igitur nomen iræ commune cujuscunque tandem, etiam iræ Dei. Similiter etiam de pœnitentia cogitandum. Etiam quæret qui potest, quid operetur pœnitentia Dei? quid operata sit? Saulem sustulit inique imperantem, substituit Regem populo secundùm cor Dei. Dixit enim propter bonam illam pœnitentiam: *Inveni virum secundùm cor meum David filium Iesse.* Cæterum hæc omnia proœmii loco mihi sunt, quia principium ex Jeremia propositæ lectionis sic habet: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Quærimus enim, num sicut omnium furor malum, Dei autem increpatorius est, & omnium quidem ira gravis; quæ autem Dei appellatur, correctrix est; & omnium quidem nostrûm

1. Reg. 15. 11.

Act. 13, 22.

Ier. 20, 7.

δότι ἀκούειν σκοτεινῶν λόγων δύρεθήσεται ἄξιον
θεοῦ. ἡ γὰρ ὀργὴ μὲν αὐτοῦ οὐκ ἄκαρπός ἐστι, ἀλλ'
ὡς ὁ λόγος αὐτοῦ παιδεύει, ἕτως καὶ ἡ ὀργὴ
* αὐτοῦ. τοὺς γὰρ μὴ παιδευθέντας λόγῳ παι-
δεύει * ὀργῇ. καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν θεὸν πεῖσθαι
τῇ καλουμένῃ ὀργῇ, ὡς χρῆται τῷ * ὀνομαζο-
μένῳ λόγῳ. ἕτε γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ τοιοῦτός ἐστιν, οἷός
ὁποιοῦν ὁ πάντων λόγος· οὐδενὸς γὰρ ὁ λόγος
ζῶν, οὐδενὸς ὁ λόγος θεός· οὐδενὸς γὰρ ὁ λόγος
ἦν ἀρχῆ πρὸς ἐκεῖνον ἦν, ἐξ ὁ λόγος ἦν. καὶ * ἦν
μόνος, ἀπὸ τινος * ἦν ἀρχῆς· ἕτως ὥ καὶ ἡ ὀργὴ
θεοῦ, ὀργὴ οὐδενός, ἐ τινος ὀργή· καὶ ὥσπερ
ξένον πέχει ὁ λόγος τοῦ θεοῦ πρὸς πάντα τὸν νοη-
νοερὸν λόγον, καὶ ἔχει ξένον, τὸ εἶναι θεὸς, καὶ τὸ
εἶναι λόγος, ὧν * ζῶν τὸ ἐφεστηκέναι καθ' ἑαυτὸ,
τὸ ὑπηρετεῖν τῷ πατρί· ἕτως * ἡ ἐπὶ ἀπαξ
ὠνομάσθη θεοῦ, ἡ καλουμένη αὐτοῦ ὀργὴ, ξένον τι
ἔχει, καὶ ἀλλότριον πάσης ἐ ὀργιζομένης ὀργῆς·
ἕτως καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἴδιόν τι ἔχει· * εἰ γὰρ ὁ θυ-
μὸς τῆς προθέσεως, τῆς ἐ θυμῷ ἐλέγχοντος,
βαλομένης τὸν ἐλεγχόμενον διὰ ἐ ἐλέγχε-
* ὑπορρέφειν· ἐλέγχει καὶ λόγος, ὡς παιδεύει
* λόγος· οἱ γὰρ τῷ λόγῳ * ἐ ἐλεγχθέ μὴ ὠφελη-
θέντες, δέησονται ἐλέγχου διὰ ἐ θυμοῦ * ἐ-
λεγχον μή τινα εἶναι καὶ μεταμέλειαν θεοῦ αὐ-
τόθεν ἀπεμφαίνουσαν * ὑπογράπτει· με-
τεμεμέλημαι ὅτι ἔχρισα τὸν σαοὺλ εἰς βασι-
λέα. ἀξίως ὧ ζητήσεις καὶ τοῦ * μεταμέλειαν
καὶ μὴ νομίσῃς συγγένειάν τινα * ἔχειν τοῦ με-
ταμέλειαν αὐτοῦ τῇ μεταμελείᾳ τῶν * μεταμε-
λουμένων· ὡς γὰρ ἀχώρητόν πι ἔχειν ὁ λόγος αὐ-
τοῦ ἐ χωρῆσον τι ὁ θυμὸς
αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τοῖς συγγενεῖς ἐοῖς τοῖς ὁμωνύ-
μοις. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ μεταμέλεια αὐτοῦ
ὁμώνυμόν ἐστι τῇ ἡμετέρᾳ μεταμελείᾳ· ὁμώνυ-
μα * γάρ ἐστιν ὧν ὄνομα μόνον κοινόν· ὁ ὧ λόγος
ματος οὐσίας λόγος ἕτερος· μόνον ἓν ὄνομα * κοι-
νὸν ὀργῆς ἔστινοιν, ἔ ὀργῆς θεοῦ· ἕτως καὶ ὅτι
* μεταμέλεια νοητέον· ἡ ζητήσῃ ὁ δυνάμενος,
ἡ μεταμέλεια * ἐργάσεται θεοῦ, πῶς ἐργάσατο,
τὸν σαοὺλ καθεῖλε βασιλεύοντα παρανόμως, ἀνέ-
στειλε βασιλέα τῷ λαῷ τὸν κατὰ τοῦ καρδίαν ἐ
θεοῦ· εἶπε γὰρ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ ὀκείνου με-
μέλειαν. εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου
δαβὶδ υἱὸν ἰεσσαί· ἀλλὰ ταῦτά μοι προοίμια
* πάντα ἐστί, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐ ἰερεμίου
ἀναγνώσεως * ἕτως ἔχειν. ἠπάτησάς με κύ-
ριε, καὶ ἠπατήθην· ζητοῦμεν γὰρ μήποτε ὡς
πάντων θυμὸς κακόν, ὁ ὧ θεοῦ ἐλεγκτικός, ὡς

πάντων μὲν ὀργὴ χαλεπή, ἡ ὧ καλουμένη ἐ θεοῦ, παιδευτική. ἡ πάντων μὲν ὀργὴ

ταμέλεια κατηγορεῖ ἀθενείας καὶ λογισμῶν τῆς μεταμελείας. Ὅπου γὰρ ὁ θεὸς ὁ θεὸς κατεγορεῖ ἡ μεταμέλεια ἀπό, ἀλλὰ τῶν ἔξω πραγμάτων, ἐφ' οἷς ἡ μεταμέλεια λαμβάνεται· ἔτω δεῖ νοῆσαι καὶ τὸν ἀπατῶντα θεόν, ἑτερογενῆ τυγχάνοντα τῶν ἡμετέραν ἀπάτην ὄντα· τις ἐν ἡ *τοῦ θεοῦ ἀπάτη νοήσας ὁ προφήτης, ὅτε ἐπαύσατο, ἀπατώμενος φησι, γνοὺς τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ *ἀπατῶν· ἀπατᾷς, τό. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. καὶ πρῶτον χρήσομαι παράδοσει ἑβραϊκῇ ἐληλυθυίᾳ εἰς ἡμᾶς διὰ πνεύοντος διὰ τὴν χρείαν πᾶσιν. καὶ διὰ τὸ *ἐπαναβεβηκέναι λόγε, καὶ ἐληλυθότος ἔνθα, διατείνομεν· ἔλεγε δή τινα, εἴτε μῦθον φανόμενον, εἴτε λόγον δυνάμενον προσάγειν τοὺς ἀκούοντας *τό. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. ἔλεγε δή τινα τοιαῦτα· ὁ θεὸς ἐτυραννεῖ, ἀλλὰ βασιλεύει· καὶ βασιλεύων, οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, καὶ βέλει ἑκουσίως παρέχειν ἑαυτοὺς τοὺς ἐπ' αὐτῷ τῇ οἰκονομίᾳ αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθόν τινων ᾖ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑκούσιον αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ὁ παῦλος ὑπισχνούμενος, *ἔλεγε τῇ πρὸς φιλήμονα ὑπιστολῇ τῷ φιλήμονι θέλει σου τὸ ἀγαθόν σε ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον· ἠδύνατο οὖν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ποιῆσαι νομιζόμενον ἀγαθὸν ἐν ἡμῖν, ἵνα ἐξ ἀνάγκης *ἐλεημοσύνην διδῶμεν, καὶ ἐξ ἀνάγκης σωφρονῶμεν, ἀλλ' οὐ βεβούληται. διὸ μὴ ὂν λύπης ἦν ἐξ ἀνάγκης προστάσσειν ἡμῖν ποιεῖν ἃ ποιοῦμεν, ἵνα ἐκέλευσεν ἢ τὸ *πονηρὸν. ὁδὸν ἐν, ἵνα ἔτως εἴπω, ζητεῖ, πῶς ἂν ἑκουσίως *ποιήσαι ἃ ὁ θεὸς βούλεται. ἔλεγεν ἐν *μοι καὶ ἡ παράδοσις τοῦ π. ἐβούλετο τὸν ἱερεμίαν πέμψαι *προφητεύσοντα πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ προπαντῶν τῶν ἐθνῶν τῶν λαῶν. *ἐπειδὴ αἰ προφητείαι σκυθρωπότερόν τι *εἶπον. ἀνήγγελον γὰρ κολάσεις, ὡς ἑκάστου κατὰ τὴν ἀξίαν κολασθησόμενος· καὶ ἵνα τὴν προαίρεσιν ἔχοντα προφήτου μὴ βλαφθῇ τὸ χάρισμα προφητεῦσαι τῷ λαῷ ἰσραήλ. διὰ τοῦτο οἰκονομήσεν εἰπεῖν. λάβε τὸ ποτήριον τοῦτο, καὶ ποτιεῖς πάντα τὰ ἔθνη πρὸς ἃ ἐγὼ ἐξαποστέλλω σε πρὸς αὐτούς. προσέταξεν ἂν ὁ θεὸς τῷ ἱερεμίᾳ λαβεῖν ποτήριον. προτρεπόμενος ἵνα ἄγλον ᾖ τὸ λαβεῖν τὸ ποτήριον οἶνος ἀκράτου, φησί. καὶ ἐξαποστελῶ σε πρὸς πάντα τὰ ἔθνη ἔχοντα τοῦτο τὸ ποτήριον οἶνος ἀκράτου. ἀκούσας ὁ ἱερεμίας ὅτι ἀποστέλλεται πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, *ὅτι διακόπτων *αὐτοῖς ποτήριον ὀργῆς, ποτήριον *κωλάσεων. μὴ νοήσας ὅτι ἰσραὴλ μέλλει πίνειν ἀπὸ τοῦ κολάσεως πληρίς ἀπατηθεὶς ἔλαβε τὸ

A Pœnitentia arguit imbecillitatem ratiocinationis pœnitentiam præcedentis; in Deo autem non hoc arguit ejus pœnitentia, sed defectum rerum externarum, super quibus sumitur pœnitentia. Sic etiam intelligere oportet deceptionem Dei, cùm sit alterius generis à nostra deceptione quâ decipimus. Quænam igitur est à Deo deceptio? quam intelligens Propheta, quando deceptio cessabat, agnoscens utilitatem exinde relatam ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Et primùm utor Hebraicâ traditione, quæ pervenit ad nos per quendam exulem propter Christi fidem; B & quia ascenderat à verbo, & huc pervenit, eam ventilamus: retulit certè quandam, sive fabulam apparentem, sive rationem valentem adducere auditores: *Decepisti me Domine, & deceptus sum:* dixit sanè quædam similia. Deus non agit tyrannum, sed Regem; & dum imperat, non cogit, sed suadet, & vult ut sponte semetipsos ejus tradant gubernationi, ne cujusquam bonum ex necessitate sit, sed secundùm liberam ejus voluntatem. Quod cùm etiam Paulus sciret, in sua ad Philemonem Epistola ait Philemoni de Onesimo: C *Vtine ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Philem, 14. Poterat nimirum Deus universorum facere putatum bonum in nobis, ut ex necessitate eleemosynam daremus, & ex necessitate temperantes essemus, sed noluit: ideò non ex tristitia aut ex necessitate imperat nobis facere quæ facimus, ut voluntarium sit quod penditur. Viam itaque, ut sic dicam, quærit, quâ voluntariè faciamus quæ vult Deus. Retulit igitur mihi etiam hæc traditio quid simile. Volebat Jeremiam mittere ad prophetandum omnibus gentibus, & præ omnibus gentibus D populo suo; quandoquidem prophetiæ tristius quid narrant: siquidem pœnas annuntiant, quibus unusquisque pro merito suo punietur; & noverat propositum Prophetæ nolentis deteriora vaticinari populo Israël; idcircò per dispensationem dixit: *Sume calicem hunc: & potabis omnes gentes ad quas ego mittam te ad eas.* Jer. 25, 15. Præcepit igitur Deus Jeremiæ ut acciperet calicem: adhortatus est autem ipsum, ut sumeret calicem vini meri: *Et mittam te*, inquit, *ad omnes gentes habentem hunc calicem vini meri.* E Audiens autem Jeremias se mittendum ad omnes gentes, ut ipsis iræ calicem propinaret, calicem suppliciorum; minimè suspicatus Israelem quoque de hoc calice supplicii bibiturum, deceptus sumpsit calicem ut potaret omnes gentes: ubi calicem acceperat, audivit: *Propinabis primùm Ierusalem.* Quo-

niam vero aliud quidem expectaverat, aliud à verò ipsi occurrit: super hoc est quod ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Similem huic expositioni tradidit in Isaia; nam & ille nescius, quid sibi mandandum foret, ut diceret populo, audit Deum juxta quæ
Isaiæ 6.8. scripta sunt dicentem: *Quem mittam, & quis ibit ad populum hunc?* ipse autem, inquit, respondit: *Ecce ego sum: mitte me:* & audit, *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus*, &c. Cùm igitur nesciret, quid esset vaticinaturus, & se minaturum populo, ideò
Isa. 40.6. ait in sequentibus: *Vox dicentis, Clama.* Ipse autem non respondit, ut promptus exequendi quod jussum erat, sed dixit: *Quid clamabo?* deterior enim effectus erat: ne fortè iterum audiret sicut in priori prophetia: *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis.* Quid igitur clamabo? *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus sicut flos fœni*, &c. Nihil audiverat in his contra Israëlem. Hæc narravit iste nobis ex traditione quoad istud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Ego autem quæ à dantibus sumpsi non custodiam solùm, neque defodiam talentum tradentium mihi in terram, neque mnam docentium quid utile alligabo in sudario; sed multiplicabo disciplinas, quas per traditionem accepi ab eo qui utilia tradere noverat. Incumbit mihi mnam sive Evangelii, sive Apostoli, sive Prophetæ, sive Legis multiplicare. Hæc igitur audiens consideravi mecum istud: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Et considerans opto veri quidpiam in hunc locum invenire. Num forsitan ergo sicut pater filium adhuc puerum decipere commodo suo cupit, cùm aliter ipsi prodesse non possit, nisi puer decipiatur. Sicut medicus decipere laborantem conatur, cùm non possit aliter curari, nisi deceptionis verba susceperit. Ita etiam agit universorum Deus, cùm sibi propositum habeat prodesse generi humano. Dicat medicus laboranti; Secari te oportet; cauterio tibi opus est, alia graviora tibi patienda sunt, nequaquam tradet semetipsum ille: sed nonnunquam aliud dicit, & abscondit sub spongia ferrum quo secandus sit. Et rursum abscondit, ut ita dicam, sub placenta naturam rei amaræ, & ingratum medicamentum, volens minimè nocere, sed sanare illū qui curandus est. Istiusmodi

ποτήριον δ ποίησαι πάντα τὰ ἔθνη. λαβὼν τὸ ποτήριον ἤκουσε. καὶ ποίησις πρῶτον τὴν ἱερουσαλήμ· ἐπεὶ ὃ ἄλλο μὲν προσεδόκησεν, ἄλλο δ' αὖ πρὸς ἀπήντησεν, ὅπερ τοῦτό φησιν. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. διαπλήσιον ἑαυτῷ τὴν διηγήσιν ἀπεδίδου ὁ ἐν τῇ ἡσαΐα. κἀκεῖνος γὰρ οὐκ εἰδὼς τί μέλλει προστάσσειν, λέγειν τῷ λαῷ, * ἀκούειν δὲ θεοῦ τὰ γεγραμμένα λέγοντος· ἵνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται τὸν λαὸν τοῦτον, ὁ δέ, φησίν, ἀπεκρίνατο. * ἰδοὺ ἐγώ εἰμι. ἀπόστειλόν με, ἀκούσας. πορεύθητι, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ. ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε. καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία δ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· ἐπεὶ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. καὶ εἶπα· ἕως πότε κύριε; ὁ δὲ εἶπεν· ἕως ἂν μὴ εἰδὼς ὁ μέλλει προφητεύειν, καὶ ὅτι μέλλει ἀπειλεῖν τῷ * λαῷ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ τοῖς ἑξῆς. φωνὴ λέγοντος, βόησον. ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο, ὡς προθύμως * ποιήσας τὸ προσταττόμενον, ἀλλ' εἶπε. τί βοήσω, * ἐβλάβετο γὰρ μήποτε πάλιν ἀκούσῃ ὡς ὅπερ τοῦ προτέρου προφητείας· πορεύθητι, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ. ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· τί ἐν βοήσω, πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐδὲν ἤκουσεν ὧν ἐν ταύτοις κεῖται * τὸν ἰσραήλ. ταῦτ' ἔλεγεν ἡμῖν ἐκεῖνος ἀκούσας τό. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐγὼ δ * ἔχομαι ἃ λαμβάνω δοὺς † διδόντων μὴ τηρῆσαι μόνα, μηδὲ καταρύξαι τὸ τάλαντον τῶν λεγόντων μοι εἰς τὴν γῆν, μηδὲ τὴν μνᾶν τῶν διδασκόντων πρὸς ἴδιον δόξαν ἐν σοφίᾳ. ἀλλὰ πλεονασμὸν ποιῆσαι τῶν μαθημάτων, ὧν λαμβάνω δοὺς δ' ἀποδίδοντος καὶ δυνάμενος ἀποδοῦναι χρίσιμα· * ἔχομαι τὴν μνᾶν εἴτε διαγελᾶν, εἴτε διασύρειν, εἴτε προφητεύειν, εἴτε νόμον ποιῆσαι πολλαπλασίονα. ταῦτ' ἐν ἀκέσας ἐσκόπουν καθ' ἑαυτόν. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. καὶ σκοπῶν δύχομαι διϊσχυεῖν πρὸς τὸν τόπον ἀληθές. μήποτε ἔν τισι τοῦ ἐπιννοίου ὄντα ἀπατᾷν ὅπερ τῷ συμφέροντι βλέπει, ἐκ ἄλλως δυνάμενον ὠφεληθῆναι, ἐὰν μὴ ὁ παῖς ἀπατηθῇ· ὡς ἰατρὸς ἀπατᾷ τὸν κάμνοντα πράγματος, μὴ δυνάμενον θεραπευθῆναι, ἐὰν μὴ ἀπάτης προσδεχηται λόγους. ὅτω δὲ ὁ τῶν ὅλων θεός, ἐπεὶ προκείμενον ἔχει ὠφελῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· λεγέτω ὁ ἰατρὸς τῷ κάμνοντι, τμηθῆναί σε δεῖ, καὶ πεμαθῆναί σε δεῖ, ἄλλα χαλεπώτερα παθεῖν σε δεῖ, ἐκ ἂν * προσέχοιεν ἑαυτοῖς· ὁ δὲ ἐκεῖνος. ἀλλ' ἐνίοτε ἄλλο λέγει, καὶ ἔκρυψεν ὑπὸ τὸν σπόγγον ἐκεῖνο τὸ τέμνον τὸ διαιρετικὸν σιδήριον. καὶ πάλιν κρύπτει, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, ὑπὸ * τὸ μελιτοῦν δ πικρὸν φύσιν, καὶ τὸ ἀηδὲς φάρμακον, βουλόμενος μὴ βλάψαι, ἀλλ' ἰάσασθαι τὸν θεραπευόμενον· διὸ-

τῶν

των φαρμάκων πεπλήρωται ὅλη ἡ θεία γρα-
φή. καὶ τινα μὲν ἐστι χρησὰ κρυπτόμενα, τινὰ
*Cod. Vat. ἐν ἀφ. πικρὰ * ἐπικρὰ κρύπτοντα· ἐὰν ἴδῃς πατέρα ἀπει-
λοῦντα, ὡς μισοῦντα τὸν υἱὸν, καὶ λέγοντα τῷ υἱῷ
φοβερά, ἵνα μὴ ἐπιδεικνύμενον τὴν φιλοσο-
φίαν, ἀλλὰ κρύπτοντα τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς
τὸν υἱὸν, ὅτι ἀπατᾶν βέλεται τὸ νήπιον.
ἐ γὰρ συμφέρει τῷ υἱῷ τὸ διαλῦσαι τὴν ἀγά-
πην ἑ πατρὸς, τὴν προαίρεσιν τὴν φιλικήν.
ὀκλυθήσετ᾽ γὰρ, καὶ ἐ παιδευθήσετ᾽. διὰ τοῦτο
κρύπτει μὲν τὸ γλυκὺ τ φιλοσοφίας, δείκνυσι
δὲ τὸ πικρὸν τ ἀπειλῆς· τοιοῦτόν τι ποιεῖ ὁ ἀν-
αλόγως πατὴρ καὶ ἰατρὸς ὁ θεός· ἔστι πικρά
τινα, ἃ κρύπτων δικαιοῖ μὲν ἰᾶται καὶ τὸν
σῳζόμενον· πάντα γὰρ τὸν ἁμαρτήσονται διὰ
τὰς ἁμαρτίας κολασθῆναι δεῖ· μὴ πλανᾶσθε,
θεὸς ἐ μυκτηρίζετ᾽), εἴτε πόρνος, εἴτε μοιχὸς,
εἴτε μαλακὸς, εἴτε ἀρσενοκοίτης, εἴτε κλέπτης,
εἴτε μέθυσος, εἴτε λοίδορος, εἴτε ἅρπαξ, βα-
σιλείαν θεοῦ ἐ κληρονομήσουσι· τοῦτον ἐὰν νοηθῇ
καὶ ἀκριβωθῇ ὡσὸ τοῖς μὴ δυναμένοις ἰδεῖν
τὸ ἰατρικὸν σιδήριον ὡσὸ τὸν σπόγγον, ὡσὸ τοῖς
μὴ δυναμένοις πιεῖν τὸ πικρὸν φάρμακον ὡσὸ
*Cod. Vat. τὸ μέλι * ἐμέλιτος, ὀκκακήσῃ τις· τίς γὰρ ἡμῶν ἐ συ-
*Cod. Vat. νοίδεν ἑαυτῷ * ποιόν τι μὴ βελῆς, καὶ με-
τὰ τοῦτο θύνει θῇ, τίς ἡμῶν * κακὰ καθαρὰ ἀπὸ κλοπῆς,
*Cod. Vat. καθαρεύει καὶ ἀπὸ ἁ μὴ πορικέναι τὰ πατρῷα δεόν-
τως, ἀλλ᾽ ὁρᾶτε τὸν λόγον. μὴ πλανᾶσθε,
ὅτι οἱ βασιλείαν θεοῦ ἐ κληρονομήσουσι· τὸ
γὰρ τόπον μυστήριον κεκρύφθαι δεῖ, ἵνα μὴ
ὀκκακήσῃ ὁ πολύς. ἵνα μὴ μαθὼν τὰ πράγ-
ματα προσδοκήσῃ τὴν ἔξοδον, ὡς ἀνά-
παυσιν, ἀλλ᾽ ὡς κόλασιν· ἤτις εὑρεθήσεται
παῦλα ὁ δυνάμενος λέγειν. κάλλιον γὰρ ἀ-
ναλύσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι, ἐγὼ δὲ ὁ δυνάμενος
τοῦτο λέγειν. οἶδα γὰρ ὅτι ἐὰν ἔξελθω, τὰ ἐμὰ
ξύλα καυθήσεται ἐν ἐμοί δεῖ. ξύλα γὰρ ἔχω τῆς
λοιδορίας, ξύλα ἔχω τῆς μέθης, ξύλα τῆς κλο-
πῆς, καὶ ἄλλα μυρία ξύλα ἐποικοδόμησά μου
*Cod. Vat. τὴν οἰκοδο- * τὸ οἰκοδομῆς· ὁρᾶς ὅτι ταῦτα πάντα λανθά-
μὴ νει τοὺς πολλοὺς τῶν πεπιστικότων, καὶ καλῶς
λανθάνει· καὶ ἕκαστος ἡμῶν οἴεται, ὅτι μὴ εἰδω-
λολατρήσειν, ἐπεὶ μὴ πεπόρνευκεν, εἴτε καὶ
ἐπὶ τοιούτων καθαρεύει μὲν, ὅτι ἀπαλλα-
γεὶς βέβαιος σωθήσετ᾽). ἀ βλέπομεν, ὅτι τοὺς πολ-
λοὺς ἡμᾶς φοβεῖσθαι δεῖ ἐμπεσεῖν εἰς βήματα καὶ χεῖρας, ἵνα κομίσῃ ἕκαστος τὰ ἴδια
διὰ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον· ἀ βλέπομεν τὸν εἰρηκότα. πλὴν
ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πάντων τῶν φυλῶν τ γῆς. διὰ τοῦτο ἐπιδικήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐπὶ πάντα τὰ
ἐπιθυμήματα ὑμῶν. ἐχί τινα μὲν, τινὰ δὲ. ἐπεὶ οἶνον ὁ ἰατρὸς ἐνίοτε ἀποκρύπτει τὸν ἰα-

A medicamentorum plena est Scriptura divina universa: & nonnulla quidem suavia sunt abdita, quædam item amara sunt abscondita. Cùm videris patrem minantem, ac si odisset filium, ac verba terribilia in filium evomentem; & non ostendentem ullum amorem filialem, sed suam erga filium dilectionem abscondentem, videbis ipsum decipere velle puerum: non enim expedit filio ut noverit dilectionem patris & propositum amoris; dissolveretur enim, & non emendaretur: idcircò abscondit quidem dulcedinem amoris filialis, ostendit verò a- B ritudinem minarum. Istiusmodi quid facit respectu patris ac medici Deus. Sunt amara quædam, quæ etiam justissimum quemque ac sapientissimum sanent; omnem enim qui peccavit pro peccatis puniri oportet. *Nolite errare, Deus non irridetur, sive fornicator,* Gal. 6, 7. *sive adulter, sive mollis, sive masculorum concu-* 1. Cor. 6, 9. *bitor, sive fur, sive ebriosus, sive maledicus, sive raptor, regnum Dei non possidebunt.* Hoc si cognitum & accuratè perspectum fuerit iis qui nequeunt videre medicinale ferrum sub spongia, qui nequeunt exhaurire amarulentum pharmacum sub melle, offendet C aliquem. Quis enim nostrùm non sibi conscius fecisse quidpiam sine consilio, & inebriatum fuisse? Quis nostrùm mala sua expiat à furto, & quòd necessaria sibi non debito modo compararit? Sed vide quid dicat sermo: *Nolite errare, quia hi Regnum Dei non possidebunt.* Mysterium suo loco abscondendum est, ne plurimus quisq; offendatur: ne dum res didicerit, expectet exitum, nõ quasi requietem, sed tanquam supplicium. Vel quis reperietur Paulus qui possit dicere: *Quoniam dissolvi, & esse cum Chri-* Philipp. 1. *sto, multò magis melius?* Ego autem non pos- 23. D sum hoc dicere; scio enim, cùm emigravero ligna mea in me comburi oportere: ligna porrò habeo maledictiones, ligna habeo ebrietates, ligna furta, & alia millena ligna superædificavi ædificio meo. Viden' ut ista omnia plurimos lateant fidelium, & rectè latent. Et quisque nostrùm putat, quia idola non coluit, quia non est fornicatus, sive si à similibus purus sit, se hac vita liberatum salvatum iri: non videmus, *quia omnes nos* 2. Cor. 5, *manifestari oportet ante Tribunal Christi, ut re-* 10. *ferat unusquisque propria corporis prout gessit,* E *sive bonum, sive malum.* Non videmus eum qui dixit: Veruntamen *vos novi ex omnibus* Amos 3, 2. *tribubus terræ; ideò ultionem sumam de vobis quoad omnia studia vestra*; non quoad aliqua quidem, quoad aliqua verò non; quia nimi-

rum medicus quandoque medicinale ferrum sub molli ac delicata spongia abscondit: quin & pater tegit amorem erga filium per minarum interminationem. Atque illæ quidem deceptiones auferunt sævosos tumores ac varices, & si quid aliud corporis structuræ noceat; hæc verò aufert indocilitatem atque oscitantiam. Cæterùm istiusmodi quid mysticè Deum facere Propheta cogitavit, & videns se deceptum à Deo in bonum ait: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Adduxerat eum in talem extasin, ut etiam diceret Deo: Decipe me, si hoc expedit. Alia est enim deceptio quæ fit à Deo; & alia est deceptio quæ fit à serpente. Vide quid dicat mulier Deo: *Serpens decepit me, & comedi.* Et deceptio quidem serpentis ejecit Adamum & uxorem ejus è paradiso Dei: sed deceptio quæ contigit Prophetæ dicenti: *Decepisti me Domine, & deceptus sum*, evexit ipsum ad tantam prophetiæ gratiam, eò quòd auxerit in eo virtutem ad ipsius perfectionem, & ut posset, postquam hominem non timeret, subservire voluntati verbi Dei. Hæc igitur etiam nos intelligentes in præsentiarum, etiam optemus decipi à Deo, dummodò tantùm serpens non decipiat nos. Etiam alibi huic simile scriptum reperitur esse dictum in Isaia: *Dominus enim miscuit eis spiritum seductionis.* Intelliges etiam ibi, quid faciat spiritus seductionis mistus à Deo. Bene autem habet, quòd non merum dederit Deus spiritum seductionis, sed, ut Propheta nominavit, miscuit ipsum. Periculum facere volo, & exemplum dare utiliter deceptorum. Sunt quidam, qui ideò colunt castitatem & puritatem, & alii qui idcirco colunt monogamiam, quia putabant perire illum qui nuptialiter coëat; perditum iri qui duas duxerit uxores. Comparamus eos secundùm seipsos; quia expedit magis monogamo deceptum fuisse, & putasse punitum iri, & æterno supplicio addicendum esse bigamum, ut maneat monogamus & purus, quàm nosse veritatem, & duas accepisse uxores. Arbitror omnem quicunque hujusmodi sequelam viderit, dicturum beatius quidem esse puritatem servare, & non ad secundas transire nuptias minimè deceptam, & videre illam quoque quæ bis nubit participem quidem esse salutis alicujus, non tamen tantæ beatitudinis, quantæ illa quæ colit puritatem; sin hoc non possit, præstat fuisse deceptam, ac si bis nubentes perirent. Istiusmodi quid etiam reperies in quibusdam qui colunt castitatem, & omnimodam puritatem: quin

Gen 3.13.

Isa. 19.14.

τεκὸν σὸν ἦρεν ὑπὸ τὸν ἀπαλὸν καὶ τερφερὸν
σπόγγον· κρύπτει ὁ καὶ ὁ πατὴρ τὸν φιλοσορ-
γίαν διὰ τὴν ἐκφοβήσεως τὰ ἀπειλῆς. καὶ αἱ ἀπά-
ται αἱ μὲν ἀφαιροῦσι τὰ σεσατώματα, καὶ τὰς
★ κιρρὰς, καὶ εἴ τι ἄλλο βλάπτει τὴν τοῦ σώμα-
τος οἰκοδομήν· ἡ ὁ ὑπαιρεῖ τὴν ἀπαιδευ-
σίαν καὶ τὴν ★ χάννωσιν· τοῦτον ὃ πανούργως ποι-
εῖν τὸν θεὸν ὁ προφήτης μυστικῶς, ★ καὶ ἰδὼν ἀ
ὴπατήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὑπ★ καλῶ λέγω. ἠπάτη-
σάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἤγαγε αὐτὸν εἰς
★ ὑπὲρ τὴν πλικαύτην ★ ἔκστασιν, ὥστε καὶ εἰπεῖν
τῷ θεῷ. ἀπάτησόν με, εἰ τοῦτο συμφέρει. ἀλ-
λὴ δὲ ἀπάτη ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἄλλη ἡ ἀπάτη ὑπὸ
τοῦ ὄφεως. ὅρα τί λέγει ἡ γυνὴ τῷ θεῷ. ὁ ὄφις
ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον. καὶ ἡ μὲν ἀπάτη ἡ
ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξεῖλε τὸν ἀδὰμ καὶ τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ παραδείσου τοῦ θεοῦ. ἡ δὲ ἀπάτη ἡ
γνομένη τῷ προφήτῃ εἰς τόνδε. ἠπάτησάς με
κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἤγαγε αὐτὸν ὑπ★ ὑπὲ-
ρ τὴν τῷ προφητείας χάριν, ὑπ★ τῷ αὐ-
ξῆσαι ἐν αὐτῷ τὴν δύναμιν ὑπ★ τῷ τελειω-
θῆναι αὐτὸν, καὶ δυνηθῆναι ὑπηρετῆσαι, καὶ τὸ
τοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἄνθρωπον, τῷ βελτίω τοῦ λέγειν
τοῦ θεοῦ· ταῦτα μὲν ἴσως ἡμεῖς νοοῦντες ★ ὑπὲρ
παρόντων, ὡς δυνώμεθα ἀπαλλαγῆναι ὑπὸ θεὸν,
μόνον μὴ ὄφις ἀπατησάτω ἡμᾶς. καὶ ἀλλα-
χοῦ τούτῳ * συνεγέγραπται ὅτι ἔρηται ὑπὸ τοῦ
ἡσαΐα. κύριος γὰρ ἐκέρασεν αὐτοῖς πνεῦμα
πλανήσεως· ἐπίστησεις καλῶς τί ποιεῖ τὸ πνεῦμα
τῆς πλανήσεως κιρνάμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καλῶς δὲ
δὲ, ὅτι οὐκ ἀκεραῖον δέδωκεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα
τῆς πλανήσεως, ἀλλ', ὡς ὠνόμασεν ὁ προφή-
της, ἐκέρασεν αὐτό. παρακινδυνεύσω δὲ,
καὶ παράδειγμα δῶναι ὠφελημένων ὑπὸ πα-
μένων· εἰσί τινες οἱ διὰ τοῦτο ἀσκοῦντες ἁγνεί-
αν καὶ τὴν καθαρότητα, καὶ ἄλλοι οἱ διὰ τοῦτο ἀ-
σκοῦσι τὴν μονογαμίαν ἐπεὶ προσδόκησαν
ἀπόλλυσθαι τὸν συνεσιάσαντα γαμικῶς, * α-
πόλλυσθαι τὸν διγαμήσαντα· συγκείμενον καὶ
ἑαυτούς· ὅτι λυσιτελεῖ τῷ μονογάμῳ ὑπαπ-
θῆναι, καὶ ὀλέθρῳ κολάζεσθαι, καὶ αἰωνίῳ κολάσ
σασθῆναι τὸν δίγαμον, ἵνα μείνῃ μονο-
γαμῶν καὶ * καθαρὸς, ἢ γνῶναι τὸ ἀληθὲς, καὶ δι-
γαμῆσαι· νομίζω * παντὸς ἂν τινος οὕτω βλέ-
ποντος τὰ ἀκόλουθόντων, εἰπεῖν ὅτι μακαριστέ-
ρον μὲν ἦν τὸ καθαρεύειν, καὶ μὴ διγαμεῖν μη-
δὲ ὑπαπηλθῆναι, καὶ ὁρᾶν ὅτι μετέχει μεν συ-
τηρίας τινὸς καὶ ὁ δίγαμος, ἐμοὶ μὲν τοσαύτης μακαριότητος, * ὅσης ὁ καθα-
ρεύσασα. εἰ δὲ μὴ δύναται τοῦτο, βέλτιον τὸ ὑπαπῆλθαι, ὡς ἀπολυμῆναι
* διγάμων· τοιοῦτόν τι εὑρήσεις καὶ ὑπ' τινων ἀσκούντων τὴν ἁγνείαν, καὶ τὴν καθαρ-
τὴν

τῶν τῶν πολυτελῆ. πολλὰ δ' ἂν τις ἄλλα εὕροι θείη κῆ ἀπάτην ἀφ' ἡμῶν γενόμενα, καὶ ὠφελοῦντα ἡμᾶς. πόσοι γὰρ νομίζουσι σοφοὶ, δυρόντες τὸ τῆς κολάσεως ἀληθὲς, καὶ διελθόντες δήθεν τὰ τῆς ἀπάτης, ἐν χείρονι γεγόνασι βίῳ. ἐλυπεῖτο αὐτὸς φρονεῖν, ὡς ἐφρόνει πρότερον, ἵνα τὸ ὁ σκώληξ αὐτῶν ὁ τελευτήσῃ, καὶ ὅπως τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ ὅτι ἥξουσι εἰς ὄραμα πάσῃ σαρκί. καὶ ὅτι τὸ ἄχυρον κατακαυθήσεται πυρὶ ἀσβέστῳ. ἐὰν δέ τινες ἄλλο τι φαντασθέντες παρὰ τὴν πρώτην αὐτῶν, ἐν οἷς μέλλουσι τῆς πλούτου τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ καὶ ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖν. ὅρα εἰ μὴ ἀληθῶς διὰ τοῦτο, ἐπεὶ μὴ ἐδόξαν ἠπατῆσθαι, ἐθησαύριστο αὐτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν ἠσωρεύσαντες εἰ ἠπατήθησαν. ταῦτα διὰ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἀπάτην, ἐπεὶ εἶπεν ὁ προφήτης. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ * ἠπατήθην. παρελθὼν ἴδιόν τι τὸ, ἠπατήθην. διὰ τί οὐκ εἶπε μόνον. ἠπάτησας με κύριε, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ, ἠπατήθην; ἔστιν ὅτε ὑπονοῆσαί τι ἐνεργοῦντά τινα * τὴν ἀπάτην, ἄλλον δὲ φυλασσόμενον ἀπατηθῆναι, καὶ οὐκ ἀπατώμενον. ὅταν δὲ ὁ μὴ ἐνεργήσητο ἀπατᾶν, ὁ δὲ μὴ φυλάξηται ἀπατηθῆναι, ἀλλ' * ἐμπέσοι εἰς τὴν ἀπάτην, εἴποι ἄν. ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. ἐγὼ δὲ ἡρμόμην καὶ τὸν τόπον καὶ τοιαῦτά τινα εἴποιμι. ὁ ἐὰν λέγῃ μοι ὁ ὄφις, κἂν ἀληθῆ μοι λέγῃ, κἂν ἀπατᾶν με θέλῃ, ὑφορῶμαι αὐτοῦ τοὺς λόγους. πειθόμενος ὅτι εἴτε ἀπατᾷ με, εἴτε ἀληθεύει, βλάπει με. καὶ ἡ ἀλήθεια γὰρ αὐτοῦ βλάπτει. οὐδὲν ὠφέλιμον ἔχει τὸ ὄφεως γένεσθαι. ἐπεὶ μὴ δυνάμενοι ἐνδεῖξαι πονηροὺς καρποὺς ἀγαθοὺς ἐνεγκεῖν. ὁ ἐὰν δὲ λέγῃ μοι ὁ θεὸς, καὶ πείθομαι ὅτι θεός ἐστιν ὁ λέγων. ἑτοιμός εἰμι παρέχειν ἐμαυτόν. ἀληθεύει, δέχομαι. ἀπατᾶν με βούλεται, ἑκὼν ἀπατῶμαι, θεὸς με μόνου ἀπατᾶται. καὶ ἐπεὶ παρέχω ἐμαυτὸν, πειθόμενος θεὸν εἶναι τὸν λέγοντα, καὶ ἀπατᾶσθαι, καὶ συνεργάζομαι. θέλω ἀπατώμενος μὴ ὑπ' ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀπατηθῆναι. διὰ τοῦτο λέγω * ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐνέγκας τὸ ἀπατᾶν, ἀλλ' ὅτι καὶ γὼ πέπονθα τὸ ὑπὸ σοῦ ἀπατᾶσθαι. καὶ τοῦτο λέγω. * ὅτι ἠπάτησάς με κύριε, καὶ ἠπατήθην. τί ἀκολουθεῖ τῷ τὸν θεὸν εἶναι ἀπατῶντα, καὶ ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἀπατώμενον; ἐκράτησας, καὶ ἠδυνάσθης. τότε με κρατεῖ, ἐάν με κατ' ἀρχὰς ἐπὶ νήπιον ἐν χερσὶ ἀπατήσῃ, καὶ κρατήσας δύναται, ἐὰν δὲ μὴ κρατήσῃς, τότε μοι χρεία πόνων ἐκράτησας, καὶ ἠδυνά-

A & alia quàm plurima reperiri possint ex deceptione à nobis facta, quæ etiam prosint nobis. Quot enim putati sapientes, cum reperissent eam quæ de supplicio est veritatem, & identidem ea quę deceptionis erant, præteriissent, pejorem vitam exegerunt: præstitisset ipsos sapere, uti prius sapiebant, quoad istud: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visionem omni carni*: & quia paleæ comburentur igni extinguibili. Si autem aliud quidpiam imaginati fuerint præter primam suam imaginationem, in quibus divitias bonitatis B Dei & patientiæ & longanimitatis despecturi sint; vide utrum non verè idcircò, quia non visi sunt decipi, thesaurizaverint sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, non thesaurizaturi si fuissent decepti. Hæc propter eam, quæ à Deo est, deceptionem, quia dixit Propheta: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Cæterum excutiamus etiam seperatim istud, *deceptus sum.* Cur non dixit tantum: *Decepisti me Domine*, sed addidit etiam istud, *deceptus sum?* Licet nonnunquam comminisci quempiam deceptionem aliquam operantem, alium verò sibi C caventem, ne decipiatur, & non decipi. Quando autem adornaverit quis decipi hominem, alter verò non caverit sibi à deceptione, sed inciderit in deceptionem, tunc dixerit utique: *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Ego autem incidens in hunc locum istiusmodi quædam dixero: Quod si dicat mihi serpens, licet vera mihi dicat, licet decipere me velit, sermones ejus habeo suspectos; persuasum habens, quod sive decipiat me, sive verum dicat, mihi tamen no- D cent: nam & veritas ipsius nocet: nihil quod prosit, à serpente fit: quandoquidem *non potest arbor mala fructus bonos ferre.* Quodcunque autem dicat mihi Deus, etiam persuasum habeo; quia Deus est qui dicit, paratus sum exhibere meipsum; verum dicit, admitto; decipere me vult, voluntariè decipior, dummodo solus Deus me decipiat: & quoniam præbeo memetipsum, persuasum habens Deum esse qui dicat, & decipiat, & non curiosè inquiro: volo deceptus non ab alio quàm à Deo decipi: ideò E dico, te non solum operatum esse deceptionem, sed me quoque passum ut à te deciperet, & juxta hoc dico: Quoniam *decepisti me Domine, & deceptus sum.* Quid porro sequitur ex eo quod Deus sit qui decipiat, & homo qui decipiatur? *Obtinuisti, & potuisti.* Tunc me obtinet, quando me in principio adhuc infantem in Christo deceperit, &

Matth. 3. 12.

Rom. 2. 4.

Isaiæ 66. 24.

Matth. 7. 18.

obtinendo potest; cum autem non obtinueris, tunc laboribus mihi opus est. *Obtinuisti, & potuisti.* Post hæc ait: *Factus sum in derisum, totâ die perseveravi subsannatus.* Et in hoc loco hæc audivi, nempe Jeremiam extitisse temporibus maximorum peccatorum: sub ipso igitur contigit captivitas; & usque adeò erant peccatores, ut subsannarent, & riderent, & illuderent, si quando Propheta proœmium aliquod propheticum proferret: istud, *Hæc dicit Dominus*, irridebant audientes, & subsannabant ea quæ dicebantur. Caverat pronuntiare istud, *Hæc dicit Dominus*, qui deceptus erat, & fructum retulerat ex deceptione; quamobrem etiam ipse volens decipere, ut fructum reciperet ex deceptione, dixit: Ecce meos loquar vobis; quoniam non auditis sermones Domini. Deinde illi adhibuerunt aures, tanquam verbis Ieremiæ, & audiebant sermones Dei. Hæc autem mihi dicebat, qui tradidit mihi locum examinandi proœmia & principia prophetiarum. Est igitur etiam principium prophetiæ Jeremiæ apud nos quidem, quemadmodum Septuaginta tradiderunt, nescio quomodo speculantes: *Verbum Dei, quod factum est ad Ieremiam filium Chelciæ de sacerdotibus*: sed in Hebraico, & reliquis Editionibus: *Verba Ieremiæ filii Chelciæ*: & omnes consentiunt dicendo: *Verba Ieremiæ filii Chelciæ.* Ad quid igitur verba Jeremiæ, quandoquidem proœmium ipsi in dicendo ad eos qui nolebant audire? Cum auditis sermones meos, etiam nos quandoque similia (ubi commodum visum fuerit) facimus; nonnunquam sermones ab Ethnicis add ucimus, volentes illos adducere ad fidem; & cum viderimus eos alienos & aversos à Christianismo, & nomen ipsum execrari, atque odisse si vel audiant sermonem hunc esse Christianorum, non præ nobis ferimus Christianum sermonem utilem proferre: sed quando sermo iste pro virili à nobis fuerit stabilitus, & viderimus cupidum auditorem non vulgari modo id quod dicitur auscultantem, tunc confitemur hunc laudabilem sermonem, Christianorum sermonem esse; & facimus quid simile dicenti, non sunt. Hæc dicit Dominus, sed audite sermones mei Jeremiæ. Hæc ipsa: *Factus sum in derisum, totâ die perseveravi subsannatus.* Quid dico Jeremias etiam meus Jesus subsannabatur. Audiebant, enim, inquit, hæc omnia Pharisæi, pecuniarũ amatores cum essent & subsannabant eum. Veruntamen Dominus subsannat omnes qui subsannant sermones Dei. *Factus sum in derisum.* Vide qualem vitam vixerint Prophetæ, partim quidem derisi, partim verò

Ier. 1. 1.

A ὅτης. ἐξῆς τέτοις λέγω. ἐγχρόμιλω εἰς γέλωτα, πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος. καὶ εἰς τέτον τὸν τόπον ταῦτα ἤκεον, ὅτι ἱερεμίας γέγονε κατὰ χρόνους ἁμαρτωλοτάτων. * ὡς ἀπὸ γὰρ γεγονεν ἡ αἰχμαλωσία. καὶ ἕτως ἦσαν ἁμαρτωλοὶ, ὥστε μυκτηρίζειν, καὶ γελᾶν, καὶ χλευάζειν, εἴποτε ὁ προφήτης τὸ προοίμιον ἔλεγε τὸ προφητικὸν, τό. τάδε λέγει κύριος, ἐγέλων οἱ ἀκέοντες, καὶ ἐμυκτήριζον ταλεγόμε-

B να. ἐφυλάξατο εἰπεῖν τό. τάδε λέγει κύριος, ὁ ἀπατηθεὶς, καὶ ὠφεληθεὶς ἐκ τῆ ἀπάτης. διὸ καὶ αὐτὸς βελόμενος ἀπατᾶν, ἵνα τῷ ὠφελεῖσθαι ἐκ τῆ ἀπάτης, ἔλεγεν, ὅτι ἐμὲς ὑμῖν λαλῶ, ἐπεὶ οὐκ * ἀκέσετε μ κύριε λόγες. εἶτα * Cod. τα ἀκέετε

ἐκεῖνοι παρεῖχον τὰς ἀκοὰς, ὡς λόγοις ἱερεμίε, καὶ ἤκεον λογων θεοῦ. ταῦτα δέ μοι ἔλεγεν, ὁ διδάσκων μοι τὸν τόπον * ἐξετάζειν τὰ προ- * Cod. τα

C οίμια ἐκ τὰ ἀρχὰς τῶ προφητειῶν. ἐστὶ δὲ νεν καὶ ἀρχὴ τῆς προφητείας ἱερεμίε τοιάδε ἡμῖν, ὡς οἱ ἑβδομήκοντα ἐδόξασαν, οὐκ * διὸ ὡς σκοπήσαντες. τὸ ῥῆμα μ θεοῦ, ὃ ἐγ- * Cod. τα νετο ἐπὶ ἱερεμίαν τὸν τῆ χελκίε ἐκ τῆ ἱερέων. ἐν τῷ ἑβραϊκῷ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. λόγοι ἱερεμίε υἱῆ χελκίε. καὶ πάντες συνεφώνησαν τῷ εἰπεῖν. λόγοι ἱερεμίε υἱῆ χελκίε. διὰ τί ἓν λόγοι ἱερεμίε, ἐπειδήπερ τὸ προοίμιον αὐτῶ ἐν τῷ λέγειν πρὸς τὲς μὴ βελομένες * ἀκέσαι; ἀν * Cod. ακέσατε μετὲς λόγες, καὶ ἡμεῖς ἐνίοτε ὅτε ὁμοία τὰ, ὅταν λυσιτελὲς ἡμῖν φανῇ, ποιεῖμεν.

D ἐνίοτε λόγους ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσάγομεν, βελόμενοι αὐτὲς προσαγαγεῖν τῇ πίσει. ἐὰν ἰδωμεν ὅτι διακεκλημένοι εἰσὶ πρὸς χριστιανισμὸν, καὶ βδελύσονται τὸ ὄνομα, καὶ μισῶσι τὸ ἀκέσαι ὅτι ἐστὶν ὁ λόγος χριστιανῶν ἐστιν, ἃ προποιόμεθα χριστιανὸν λέγειν λόγον ὠφέλιμον. ἀλλ' ὅ- τῳ ὁ λόγος ἐκεῖνος κατασκευαθῇ καὶ θωμεν ὑφ' ἡμῶν, καὶ δοκεμεν * ἐρᾶν τὸν ἀκρατῆ ὡς ἔτυχε μ λεγομένα ἀκέσαντα, τότε ὁμολογεμεν ὅτι ἐστὶν ὁ ἐπαγγελτὸς λόγος χρι- * Cod. ακρατῆ

E στιανῶν * λόγος ἐστί. καὶ ποιεμένε τὸ θαῦμα τῷ ἐπόντι. * οὐκ ἔστι, τάδε λέγει κύριος, ἀλλὰ, ἀκέσατε λόγες ἐμὲ ἱερεμίε. * ταῦτα τὰ ἐγχρόμιλω εἰς γέλωτα, πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος. πλέω, ἱερεμίας, καὶ ὁ ἐμὸς ἰησῆς ἐμυκτηρίζετο. ἤκεον γὰρ, ὅτι, ταῦτα πάντα οἱ φαρισαῖοι, φιλάργυροι ὑπάρχοντες, * ἐμυκτήριζον αὐτόν ἀλλ' ὁ κύριος

ἐκμυκτηρίζει πάντας τὲς ἐκμυκτηρίζοντας τὲς λόγες μ θεοῦ. ἐγχρόμιλω εἰς γέλωτα, ὅρα ποταπὲς βίες ἐβίωσαν οἱ προφῆται, πῇ μὲν καταγελώμενοι, πῇ δὲ κωλυόμενοι, πει-

τες, καὶ καταβαλλόμενοι, καὶ λιθοβολούμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀναιρούμενοι, μισούμενοι, ἐνδιωκόμενοι, καὶ * πολὺ ἔπαθον, καὶ ὑπέμειναν, ἵνα κτήσωνται τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ δόξαν τῷ * ὄντι τῷ μόνῳ ζητοῦντες, κηρύττοντες τὸν λόγον, τύχωσι τέλους τοῦ ὄντος θεοῦ. πᾶσαν τὴν ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος. κατηγορία τῷ κτίσματι τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὅτι οὐδὲ ἡμέρας ὀλίγας πνὰς ἐποίησε προφήτης ὁ μυκτηριζόμενος. ἀλλὰ πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσε μυκτηριζόμενος. ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι. ἔστι τις ἐπαγγελία γέλως. τίς ἐπαγγελίας ἐπώνυμός ἐστιν ὁ πατριάρχης ἰσαάκ. ἑρμηνεύεται γὰρ, γέλως. ὅτι οὖν ἐπαγγελία γέλως, δηλονότι ἐκ τοῦ. μακάριοι οἱ κλαίοντες * νῦν, ὅτι γελάσετε. ἡ μὲν ἐπαγγελία, ὅτι γελάσετε. ὥσπερ ἐπαγγελία, υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται, καὶ τὸν θεὸν ὄψονται, καὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν, καὶ αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. οὕτως ἐστὶν ἐπαγγελία γέλως. * ἡ ἐπαγγελία τὸ ἐναντίον ὁ μακαριζόμενος * ἐστι κλαυθμός. ζητήσεις οὖν εἰ τούτῳ τῷ ἀγαθῷ γέλωτι καθ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν ἀπίνοιαν σωφρόνως μὲν ὁ μακαριζόμενος κλαυθμὸς, ἐναντίος οὖν ὁ τοῖς ἐναντίοις ταλανιζόμενος ὑποκείμενος κλαυθμὸς ἕτερος. ἐὰν γὰρ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσουσι, καὶ κλαύσονται. ἄλλος γὰρ κλαυθμὸς ὁ μακαριζόμενος, * ἄλλος ὁ ὑποκείμενος τοῖς κακῶς βεβιωκόσιν. εἰ δέ τι καὶ ἐνταῦθα τέλος ἔχοι ὠφέλιμον, οὐκ οἶδά τι λέγω. ἄκουε παύλου ὅτε ἐδίδασκεν, ἐπαγγελματικῶς λέγων λυπῆσαι τοὺς ἀκούοντας. καὶ ὁμολογεῖ ὅτι τότε μάλιστα ὠφελήσετο, ὅτε ἐλυπεῖτό τις ἐξ αὐτοῦ, φησὶ γάρ. καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; καὶ εἴ τις τε ἱκανὸς ἐστι κινῆσαι ψυχὴν ἀκροατοῦ μᾶλλον ἁμαρτησόμενος, τοιούτους * ἔχεται λόγους λέγειν, οἵτινες ἀπὸ δυνάμεως, καὶ τάξεως, καὶ ἁδρότητος, καὶ νοημάτων ἀπαγγελλόμενοι ἱερῶν σείσωσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, καὶ κινῆσαι εἰς πένθος, καὶ εἰς κλαυθμὸν, καὶ εἰς δάκρυα, ὡς χαίρειν τὸν λέγοντα, ὅτε ἴδῃ τὸ ἀκροατήριον τερπόμενον, καὶ * γέμον εἰς τοὺς λεγομένους. ὅπου μὲν γὰρ εἰς ἐπαγγελίας ἄγει, ὡς διὰ σενῆς καὶ τεθλιμμένης τῆς ἐν τῷ λυπεῖσθαι ὁδοῦ ἐπὶ τὴν ζωὴν, καὶ διὰ τοῦ κλαυθμοῦ ἄγει ἐπὶ τὸν μακαριζόμενον γέλωτα. ὅτε οὖν τοῦτο ἀνύει, * φοβοῦμαι μή τι αὐτὰ λέγῃ, * διὰ οἱ γελῶντες νῦν. ὅτι πενθήσετε, καὶ κλαύσετε. πῶς δὲ * μοι τοῦτο εἴρηται; ἢ βουλομένῳ * ὑπαινίξασθαι ὅτι λέγει. πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι, καὶ θαρσήσαντα γέλωτα κλαυθμοῦ, καὶ κλαυθμὸν ἐκεῖνον οὗ κλαύσονται οἱ γελῶντες, ἴσχα τοῦ θεοῦ πεφυκότος ἐγεννῆσαι αὐτοῖς κλαυθμόν. ἐκεῖ γὰρ ἔσαι ὁ

agit

*Philol. libro 2. Cod. Vat. τοῦ αὐτοῦ.

Cod. Vat. τὸ μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε.

Cod. Vat. ἐπαγγελία γέλως.

*Cod. Vat. κλαυθμός

Cod. Vat. ταῦτα

Cod. Vat. λόγοις

Cod. Vat. γέλωτι

*Cod. Vat. φοβοῦμαι

*Cod. Vat. μοι

Cod. Vat. ὑπαινίξασθαι

Cod. Vat. ἐγεννήσαι

A periculis expositi, & dejecti, & lapidibus impetiti à populo, è medio sublati, odio habiti, persecutionem passi, & plurimum perpessi sunt, & sustinuerunt, ut secundum voluntatem Dei gloriam ipsius solius quærentes, prædicantes Verbum, finem à Deo consequerentur. *Tota die perseveravi subsannatus.* Accusatio est adversus generationem istam, quia non paucos aliquot dies exegit Propheta subsannatus; sed omni die perseveravit subsannatus, *quia amaro verbo meo ridebo.* Est quædam promissio risus; cujus promissionis cognomentum est Patriarcha Isaac: interpretatur enim risus. Porrò risum esse in promissione liquet ex eo: *Beati qui* Luc. 6. 21.
B *fletis nunc, quia ridebitis:* promissio autem, *quia ridebitis;* sicut etiam promissum; *Filii Dei vocabuntur, & Deum videbunt,* & *possi-* Matth. 5.
debunt terram, & ipsorum est Regnum cœlorum. Eodem modo est promissio risus, vel è diverso fletus qui beatus prædicatur. Petes autem, an huic bono risui secundum alium atque alium sensum consonet quidem ille qui beatus prædicatur fletus, adversetur autem miserandus ille qui adversariis repositus est fletus alius. *Væ enim qui rident nunc,*
C *quia lugebunt, & flebunt.* Alius namque fletus qui beatus prædicatur, alius qui repositus est iis qui vixerunt malè. Utrum autem etiam ille finis quid utile habeat nescio quid dicam. Audi Paulum quando docebat, hoc dicendo satagebat, ut contristarentur auditores; & confitetur se tum maximè lætari, quando contristabatur quis ex ipso; ait enim: *Et quis est qui me lætificet, nisi qui con-* 2. Cor. 2. 2.
tristatur ex me? Et si quis potens est movere animum auditoris præsertim peccatoris, tales solet proferre sermones, qui ex virtute, & ordine, ac divinitate, atque sacrorum
D sensuum pondere pronuntiati percellunt animum auditoris, & movent ad luctum, & ad fletum, & ad lacrymas, ita ut is qui dicit gaudeat, cum viderit auditorium delinitum, & plenum iis quæ dicta sunt. Ubi enim ad promissiones ducit quasi per angustam & arctam iis qui tristantur viam ad vitam, & per fletum ducit ad ter beatum prædicatum risum: quando autem non hoc perficit, vereor ne talia dicat, qualia qui nunc rident; quia lugebitis, & flebitis. Quor- Luc. 6. 25.
sum autem hæc à me dicta sunt, nisi quod velim insinuare quid ait: *Amaro verbo meo*
E *ridebo,* & ostendere risum fletus, & fletum illum quo flebunt qui hìc rident, Deo fortè hoc agente ut oriatur ipsis fletus: ibi Matth. 8.
enim *erit fletus, & stridor dentium*: & hoc 12.

agit Deus videns eos qui super peccatis propriis flent: qui delicta sua lamentatur, jam in malorum suorum conscientiam venit. Atque utinam unusquisque nostrum ad unumquodque peccatum diceret: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Sic utinam unusquisque nostrum diceret de propriis peccatis flens: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte.* Cum sermo meus acerbior hic sit, amarior inquam, quia me affligit, ut & propter illum indignantur auditores increpiti, quando dicentem ægrè ferunt. Scio quia amaro verbo meo finis est risus; risus inquam qui beatus nuncupatur. Et hoc fortasse sciens Propheta dicebat: *Quia amaro verbo meo ridebo.* Jam quidem amaro verbo, sed non jam rideo; ast *amaro verbo meo ridebo, prævaricationem & miseriam invocabo.* Deum invocat justus, sapientiam invocat etiam iniquus. *Erit enim*, inquit, *cum invocaveritis me; sed ego non exaudiam vos.* Illic quidem tam injusti quàm justi manifestum est, quòd invocent quandoque sapientiam: *Et omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit*; hic autem Propheta dicit: *Prævaricationem & miseriam invocabo*: sicut Deum, sic prævaricationem, sicut Dominum, sic miseriam. Utique rem præclaram invocat Jeremias, quando annuntiat dicens; *Prævaricationem & miseriam invocabo.* Cæterum consideranda sunt pacta quæ statuimus, & prævaricationes eorum: quia nonnunquam est malè fœdera sancire; & post malè sancita fœdera utinam invocaremus prævaricationem. Sed & eodem modo si latam & spatiosam viam consideravero, quæ ducit ad perditionem, & quia incedens in ea sum expers miseriæ, transeo à lata & spatiosa via, & venio ad arctam & angustam & miseriam tolerans dico: *Miseriam invocabo*: infirmabo fœdera cum mundo & rebus humanis; ut divina fœdera resumam, prævaricationem invocabo. Ita porrò deserens vitam viæ latæ ac spatiosæ, & veniens ad angustam & arctam, ut evadam miser sicut Paulus, dicens: *Miseriam invocabo.* Neque enim omnis homo dicet: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Sed qui intellexerit corpus mortis, qui liberari voluerit de corpore mortis hujus, is dicet: *Infelix ego homo*: qui verò corpus amat, qui frequens est, qui non credit sæculum futurum, non dicit: *Infelix ego homo*, sed beatum prædicat semetipse, quod sit homo, & quod in corpore mortis versetur. Si non

Ps. 6. 7.

Ps. 41. 4.

Prov. 1. 28

Rom. 20. 13

Rom. 7. 24

κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. καὶ τοῦτο πραγματεύεται ὁ θεὸς ὁρῶν * ὅτι ὁ κλαίων ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν, ὁ θρηνῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις παρανομήμασιν, ἤδη εἰς σωτηρίαν ἐλήλυθε τῶν ἰδίων κακῶν. ὡς εἴθε ἕκαστος ἡμῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἔλεγε τὸ ἑκάστου ἁμάρτημα ἔλεγε. λέγω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω. ὡς εἴθε ἕκαστος ἡμῶν ἔλεγε τὰ ἴδια ἁμαρτήματα κλαίων. ἐγένοντο μοι τὰ * δάκρυά μου ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός. ἐὰν μέν ὁ λόγος πικρότερος, εὐθέως * πικρότερος, διὰ τὸ θλίβεσθαί με, καὶ δι' αὐτὸν ἀνδίζονται οἱ ἀκούοντες οἱ ἐλεγχόμενοι, ὅτι μου βαρῶνται τὸν λόγον. οἶδα ὅτι ὅτε τῷ πικρῷ λόγῳ μου τὸ τέλος ἐστὶ γέλως. γέλως γὰρ τὸν τῆς μακαριζομένων γέλωτα. καὶ ἴσως ὁ προφήτης ἔλεγεν. ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι. * οὐδὲ μὴν πικρῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐκ ἤδη γελῶ. ἀλλὰ πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι, ἀθεσίαν καὶ ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι. θεὸν ἐπικαλεῖται ὁ δίκαιος, τὴν σοφίαν ἐπικαλεῖται καὶ ὁ ἄδικος. ἔσαι γάρ, φησὶν, ὅτε ἐπικαλέσησθέ με. ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. ἐκεῖ μὲν οἱ ἄδικοι καὶ οἱ δίκαιοι ὁμοίως ἐπικαλοῦνται ποτὲ τὴν σοφίαν. καὶ πᾶς ὃς ἐὰν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται. ἔνθα ὁ προφήτης φησὶν. ἀθεσίαν καὶ ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι. ὡς τὸν θεὸν, ὅτω τὴν ἀθεσίαν, ὡς τὸν κύριον, ὅτω τὴν ταλαιπωρίαν. ἆρα καλὸν πρᾶγμα ἐπικαλεῖ ἱερεμίας, ὅτε * ἐπαγγέλλει λέγων. ἀθεσίαν καὶ ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι. ἀλλὰ δεῖ καταυοῆσαι σωθήκας ἃς πεποίηκα, καὶ τὰς ἀθεσίας αὐτῶν. ὅτι ἔστι ποτὲ σωθήκας θεοῦ κακῶς. καὶ μὴ τὸ θεοῦ σωθήκας κακῶς εἶπε ἐπικαλοῦμαι τὴν ἀθεσίαν. ὅτω ὃ καὶ ἐὰν καταυοήσω τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον, τὴν ἀπάγουσαν εἰς ἀπώλειαν, καὶ ὅτι ὁδοῦσιν ἐν αὐτῇ ταλαιπωρῶ, μεταβαίνω ἀπὸ τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ, καὶ ἔρχομαι ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, καὶ ταλαιπωρῶν λέγω. ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι, * ἀσθενεῖ μέλλω τὰς σωθήκας τὰς πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἵνα ἀναλάβω ἀφανίας σωθήκας, ἀθεσίαν ἐπικαλέσομαι. ὅτω ὃ καταλιπὼν τὸν βίον τοῦτον τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ, καὶ ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην, ἵνα

γένωμαι ταλαίπωρος ὡς παῦλος, λέγων. ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι. ὁ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος ἐρεῖ. * ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ἀλλ' ὁ νήσας τὸ σῶμα τοῦ θανάτου, ὁ ῥυσθήναι βουλόμενος ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἐρεῖ τό. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος. ὁ δὲ φιλοσώματος, ὁ πολυς, ὁ ἀπίστων τῷ μέλ-

μέλλοπ αἰῶνι, ἐλέγϕ. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄν- A potuero intelligere, quomodo Paulus dixit: *Infelix ego homo*, cum necdum invocem mi-
θρωπος. ἀλλὰ μακαρίζ ἑαυτόν, ὅπι ἐσὶν ἄν- seriam, invocabo eam fœdera cum malitia
θρωπος, ϗ ΠΠ * τὸ εἶναι ἐν τῷ ϬΘανάτϕ σώ- abrogando, & ajo cum Jeremia: *Prævari-*
Cod. Vat. μαπ. ἐὰν * ἐδωιηθῶ νοῆσαι πῶς παῦλος εἶ- *cationem & miseriam invocabo*: neque enim
Cod. Vat. πε. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, μηδέπω ΠΠ- dixit; Prævaricationem Dei invocabo. Vo-
καλεσάμθρ τὴν ταλαιπωρίαν, ΠΠκαλέ- lo exemplum dare à Scriptura justi fœdera
σομαι αὐτὴν ὅτι τὰς ϖρὸς τὴν revocantis, ut ostendam, quomodo ille re
κακίαν σωθήκας, ϗ λέγω ὡς ὁ ἱερεμίας. ἀθε- ipsâ prævaricationem invocavit. Judith fœ-
σίαν ϗ ταλαιπωρίαν ΠΠκαλέσομαι. ἐ γὰ εἶ- dera sanciverat cum Holoferne, ut tot die-
πεν, ἀθεσίαν Θεοῦ ΠΠκαλέσομαι. θέλω ϖῶς ἁ- bus egressa ad orandum Deum, post toti-
δεῖσμα δῆναι ἀπὸ τ γραφῆς δικαίϕ Ϭ σωθή- dem dies sisteret semetipsam cubili Holo-
B κας ἀθετῆντ, ἵνα ϖῶς ἀσήσω πῶς ἐκεῖνο τῷ fernis. Pacta hæc admiserat Holofernes; di-
ἔργῳ ἀθεσίαν ἐπεκαλέσατο. ἰωδὴθ σωθήκας misit Judith ad precandum foras extra ca-
ἔθετο ϖρὸς τὸν ὁλοφέρνην, ὥστε Ϭσῶνδε ἡμερῶν stra. Quid facere debebát Judith? servaréne
ἐξερχομένη δύχεδαι τῷ Θεῷ, ϗ μὴ Ϭσὰς δὲ ἡ- pacta, vel ea prævaricari? In confesso est,
μέρας ἑαυτὴν παρέξειν τῇ κοίτῃ Ϭ ὁλοφέρνε. quia prævaricari. Illa namque prævaricari
Cod. Vat. ταύτας τὰς σωθήκας ὁ ὁλοφέρνης * ὑϖεδέ- quoad Holofernem, beatum erat in ordine
προσέβ. ξατο. ἀπέλυσε τὴν ἰωδὴθ ΠΠ τὰς δύχας ἔξω ad Deum. Prævaricatura cum Holoferne
τ παρεμβολῆς. τί ἔχεν ποιῆσαι τὴν ἰωδήθ; pacta inita Judith dixit: *Prævaricationem*
τηρῆσαι τὰς σωθήκας, ἢ ἀθετῆσαι αὐτάς; ὡ- *invocabo*: & invocavit prævaricationem.
μολόγηται, ὅπι ἀθετῆσαι. τὰς γὰ ϖρὸς ὁλο- C Utinam & ego talis sim, ut dicam; Præva-
φέρνην ἀθετῆσαι, μακάριον ἦν ΠΠ Ϭ Θεοῦ. ἐ- ricationem invocabo, & invocabo præva-
μελλεν ἀθετεῖν τὰς ϖρὸς ὁλοφέρνην σωθήκας ricationem illam cum serpente, illam cum
*Cod. Vat. ἢ ἰωδὴθ * εἶπεν. ἀθεσίαν ΠΠκαλέσομαι. καὶ Diabolo. Pacta quondam serpens cum Eva
κεῖται Cod. Vat. ἐπεκαλέσατο * τὴν ἀθεσίαν. ὄφελον κἀγὼ sanxerat, eratque ipsi amica, & serpens mu-
γένται τοιοῦτος γένωμαι, ἵνα εἴπω. ἀθεσίαν ΠΠκα- lieri: sed Deus tanquam bonus pacta ista
λέσομαι, ϗ ΠΠκαλέσομαι τὴν ἀθεσίαν τὴν statuit dissolvenda, & amicitiam hanc pra-
*Cod. Vat. ΠΠ τὸν ὄφιν, τὴν ϖρὸς τὸν διάβολον. σωθήκας ποτε ὁ ὄφις ϖρὸς τὴν Εὔαν ἐποίησατο, vam dissipandam, & tanquam bonus Deus
τρίς ϗ τὴν φιλίαν αὐτῆς; ὡμολόγηται, ὅτι ἀθετῆσαι. τὰς γὰ ϖρὸς ὁλο- ait: *Inimicitias ponam inter te & mulierem,* Gen. 3 15.
φέρνην ἀθετῆσαι, μακάριον ἦν ΠΠ Ϭ Θεοῦ. ἐ- *& inter semen tuum, & semen ejus.* Bono
μελλεν ἀθετεῖν τὰς ϖρὸς ὁλοφέρνην σωθήκας animo igitur audis quidem, quomodo Deus
ἢ ἰωδὴθ * εἶπεν. ἀθεσίαν ΠΠκαλέσομαι. καὶ inimicitiam facit inter hanc & illum, ut a-
ἐπεκαλέσατο * τὴν ἀθεσίαν. ὄφελον κἀγὼ micitiam faciat inter hanc & Christum.
τοιοῦτος γένωμαι, ἵνα εἴπω. ἀθεσίαν ΠΠκα- Fieri enim nequit, ut quis contrariorum si-
λέσομαι, ϗ ΠΠκαλέσομαι τὴν ἀθεσίαν τὴν mul amicus sit. Et sicut *nemo potest duobus* Matt. 6. 24
*Cod. Vat. * ΠΠ τὸν ὄφιν, τὴν ϖρὸς τὸν διάβολον. σω- *dominis servire*, ità nemo potest esse amicus
τρίς θήκας ποτε ὁ ὄφις ϖρὸς τὴν Εὔαν ἐποίησατο, Deo & mammonæ; amicus & Christo &
ϗ τὴν αὐτῆς φιλίαν, ϗ ὁ ὄφις τῇ γυναικί. ἀλλ' ὁ serpenti; sed necesse est & amicitiam cum
Θεὸς ἐϖραγματεύσατο, ὡς ἀγαθὸς, τὰς σω- D Christo inimicitiam fieri cum serpente, &
θήκας ταύτας λυθῆναι, καὶ τὴν φιλίαν ταύτην amicitiam cum serpente inimicitiam fieri
τὴν κακὴν διασκεδάσαι, ϗ ὡς ἀγαθὸς θεὸς λέ- cum Christo. *Prævaricationem & miseriam*
γει. ἐχθρὰν θήσω ἀναμέσον σᵒ, ϗ ἀναμέσον τ *invocabo.* Ut autem amplius intelligas
γυναικὸς, ϗ ἀναμέσον Ϭ σπέρματός σου, καὶ istud: *Miseriam invocabo*, adscribam gestum
ἀναμέσον Ϭ σπέρματ Θ αὐτῆς. σὺγνωμόνως aliquod ascéticum. Propositis nimirum fre-
Cod. Vat. οὖν * ἀκούεις μοι, πῶς ὁ Θεὸς ἐχθρὰν ποιεῖ τὴν quenter nuptiis, ne haberet negotium in-
κακίαν surgentis adversus spiritum carnis, eligit
ϖρὸς τόνδε, ἵνα φιλίαν ποιήσῃ τὴν ϖρὸς τὸν quis non abuti nubendi potestate, sed affli-
χριστόν. ἀδιώατον γὰ ἅμα εἶναι φίλον τ ἐναν- gere & laborare ad subigendum corpus je-
τίον. ϗ ὥσπε ἀδεὶς διώαται δυσὶ κυρίοις δου- juniis, & in servitutem redigere ipsum quo-
λεύειν, ἕτως ἀδεὶς διώαται εἶναι φίλΘ καὶ E rundam abstinentiis ciborum, & omni mo-
Θεῷ ϗ μαμωνᾷ, φίλΘ ϗ χριστῷ ϗ ὄφι. ἀλλὰ do spiritu facta carnis mortificare. An non
ἀνάγκη τὴν φιλίαν τὴν ϖρὸς χριστὸν ἐχθρὰν talis miseriam invocavit, cum posset dedere
ποιῆσαι ϖρὸς τὸν ὄφιν, ϗ τὴν φιλίαν τὴν ϖρὸς
τὸν ὄφιν ἐχθρὰν γενῆσαι τὴν ϖρὸς τὸν χριστόν.
*Cod. Vat. διαγράφω ἐν τῷ γρα- φῷ τοῦτο τὸ μέρος ἀπὸ τῆς ἑπτακαι- δεκάτης Cod. Vat. ἐμοὶ ϗ ἀδεὶς ἐμοῦ Cod. Vat. ἐμοὶ Cod. Vat. ἐμοῦ ἀθεσίαν ϗ ταλαιπωρίαν ΠΠκαλέσομαι. ἵνα ᾖ μᾶλλον νοήσῃς τό. ταλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι, * διαγράφω ὅ, τι γνόμενον ἀσκητικόν. πολλάκις γὰ ϖρασμένη τῆ γῆναι, * τῷ μὴ ἔχειν πεῖραν ἐπανισαμένης τ Σαρκὸς τῷ πνεύματι, αἱρεῖται πις ἐ κατα χήσασθαι τῇ τῆ γαμεῖν ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ταλαιπωρεῖν καὶ κάμνειν ὑπωπιά- ζειν τὸ σῶμα νηστείαις, ϗ διαλαγωγεῖν αὐτὸ δοχαῖς τοιῶνδε βρωμάτων, ϗ πότοις τρέπῳ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις τῆ σώματ Θ θανατῆν. * ἆρ' ὁ τοιοῦτος

semetipse deliciis & voluptati, & non invocare miseriam? Si quis igitur possit imitari Prophetam, etiam prævaricationem, uti exposuimus, invocet. Contigit autem anc historiam esse veram etiam quoad Jeremiam; quoniam etiam in castimonia vitam transegit: dixit enim illi Deus: *Non accipias mulierem, neque facias liberos*, & in castitate vixit: prævaricationem namque & miseriam invocavit. *Quia factus est sermo Domini in opprobrium mihi.* Beatus Jeremias, cum non haberet aliud opprobrium quàm verbum Domini; nos autem infelices habemus opprobria, non propter verbum Domini, sed propter nostra peccata, & opprobriis afficimur, pro quibus impegimus, & illusimus, & contumelias patimur pro malitiis nostris. Verum Servator istiusmodi opprobriis non vult nos onerari dicens: *Beati estis, cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos propter me. Gaudete in illa die, & exultate.* Sermo igitur, inquit, Domini factus est mihi in opprobrium & in derisum omni die. Deinde considera quàm sint Prophetæ candidi homines, & non occultantes peccata propria sicut nos, & dicentes non ad eos qui tunc erant tantum, sed ad omnes generationes, si peccassent. Equidem me piget confiteri peccata mea vel coram paucis hîc, quia me damnaturi sunt audientes. Ast Jeremias peccati quid passus non erubuit, sed peccatum suum descripsit. Peccatum enim erat quod inferebatur in isto: *Et dixi: Non nominabo nomen Domini, nec loquar ultra in nomine ipsius.* Edoctus fuerat omnia facere in nomine Domini, in nomine Dei operari; tu autem dicis: *Non nominabo nomen Domini.* Cæterum quale nomen cunctaris nominare? nomenne Deorum aliorum? Nolite oblivisci in cordibus vestris. Et ais: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar ultra in nomine ipsius.* Dicit hoc itaque humani quidpiam passus; cujusmodi quidpiam patiendi & nos sæpenumero periculum incurrimus, & maximè si conscisceat quis sibi ob doctrinam vel sermonem aliquid ærumnæ atq; afflictionis & odii irrogatum fuisse. Frequenter ait: Secedo, quid mihi & negotiis, si exinde odiosus sim, ex eo quòd doceam, quòd prodigam sermones, ut quid non potius secedo ad eremum & quietem. Istiusmodi perpessus est Propheta dicens: *Et dixi, Non nominabo nomen Domini, nec loquar ultrà in nomine ipsius.* Sed in hoc bonus Dominus qui prohibet talia talium peccatorum

Ier. 16.2.

Matth. 5.11

ἑαυτὸν τρυφῇ καὶ ἡδονῇ, καὶ μὴ παρακαλεῖν τὴν ταλαιπωρίαν, εἰπὲ ἂν δύνασαι μιμεῖσθαι τὸν προφήτην, καὶ ἀθεσίαν ὡς δυνησόμεθα παρακαλεῖσθαι *. ἔτυχε δὲ τῆς ἱστορίας εἶναι ἀληθῆ καὶ περὶ Ἱερεμίου, ὅτι καὶ ἐν ἁγνείᾳ ἔζησεν. εἶπε γὰρ αὐτῷ ὁ κύριος. μὴ λάβῃς γυναῖκα, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃς τέκνα, καὶ ἐν ἁγνείᾳ ἔζησεν. ἀθεσίαν γὰρ καὶ ταλαιπωρίαν ἐπεκαλέσατο. ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου ἐμοὶ εἰς * ὀνειδισμόν. μακάριος Ἱερεμίας, μὴ ἔχων ἄλλον ὀνειδισμὸν ἢ τὸν λόγον τοῦ κυρίου. ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες ἔχομεν ὀνειδισμούς, οὐ διὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ἀλλὰ διὰ τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα, καὶ ὀνειδιζόμεθα, ἐφ' οἷς πταίομεν, καὶ ἐπαισχυνόμεθα, καὶ λοιδορούμεθα ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν. ὁ δὲ * σωτὴρ ὁ τοιούτους ἡμᾶς ὀνειδισμοὺς θέλων ὀνειδίζεσθαι λέγων. μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' * ὑμῶν ἕνεκέν μου. χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ σκιρτήσατε. ὁ λόγος οὗν, φησὶ, κυρίου ἐγένετο ἐμοὶ εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς χλευασμὸν πᾶσαν ἡμέραν. εἶτα κατανόησον ὡς εἰσὶν οἱ προφῆται δυγνώμονες ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἀποκρυπτόμενοι τὰ ἴδια ἁμαρτήματα * ὡς ἡμεῖς, οὐ λέγοντες οὐκ ἐπὶ τοῖς τότε μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πασῶν τῶν γενεῶν, εἰ ἡμαρτήκασι. κἀγὼ μὲν ὁμολογήσας τὰ ἁμαρτήματά μου ἐπὶ τῶν ὀλίγων συνειδῶ, ἐπεὶ μέλλουσι μακαρίσειν οἱ ἀκούοντες. ὁ δὲ Ἱερεμίας τὸ παθὼν ἁμαρτητικὸν οὐκ ἠδέσθη, ἀλλὰ ἀνέγραψεν αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν. ἁμαρτία γὰρ ἦν τὸ προερώμενον ἐν τῷ. καὶ εἶπα. οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, οὐδὲ μὴ λαλήσω ἔτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. * ἐδιδάχθη πάντα ποιεῖν ἐν ὀνόματι κυρίου, ἐν ὀνόματι θεοῦ πράττειν. σὺ δὲ λέγεις. μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου. ἀλλὰ ποῖον ὄνομα μέλλεις ὀνομάζειν; ὄνομα θεῶν ἑτέρων; οὐκ ἀναμνήσθητε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. καὶ λέγει. οὐκ ὀνομάσω ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἔτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. λέγει δὲ πεπονθώς τι ἀνθρώπινον. ὃ καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πολλάκις πεπονθέναι, καὶ μάλιστα εἴ τις σωφρονεῖν ἑαυτῷ διὰ πολὺ διδασκαλίαν ποτὲ καὶ τὸν λόγον ταπαλαιπωρήσηται καὶ παθόντι καὶ μισηθέντι. πολλάκις λέγω. ἀναχωρῶ, φησὶ, καὶ πράγματα, εἰδὼς

* τέτε μισητός εἰμι, ὃν δ διδάσκειν, ὃν δ πείθειν * τ λόγον, διὰ τ ἐγὼ μᾶλλον ἀναχωρῶ ἐπὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν. τοιοῦτόν τι πέπονθε καὶ ὁ προφήτης * λέγων. καὶ εἶπα. οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, οὐδὲ μὴ λαλήσω ἔτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπὶ * τέτῳ ἀγαθὸς κύριος ὁ κωλύων τὰς τοιαύτας ἁμαρτίας τ πλικύτων, οὐκ

οὐκ ἀφῆκε τὸν προφήτην ἀληθεῦσαι ἐπόντα τὰ προκείμενα. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἀθετήσαι τὸ εἰρημένον ἐπικαλέσασθαι. καὶ ἀθετῆσαι τὸ εἰρημένον ποιήσειν ἱερεμίαν. εἶπε μὲν γάρ. οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔτι. καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου. κατέσαλε τὴν ἁμαρτίαν ἣν ποιήσειν εἰπών. οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔτι. καὶ ἀπέσαλε τὴν ἁμαρτίαν ἱερεμίας ἅμα τῷ εἰπεῖν. εἴθε καὶ γὼ ἅμα τῷ ἁμαρτῆσαι, καὶ εἰπεῖν λόγον ἁμαρτητικὸν καὶ ἀνόμιλον ὅτι γέγονε πῦρ ἐν τῇ καρδίᾳ μου καιόμενον, καὶ φλεγόμενον, ὥστε με μὴ δύασθαι φέρειν. μέλλει πολλῷ κολάζεσθαι, οὐκ οἶδα εἰ συμφέρον τῷ τοιούτῳ ἀπεργάζεσθαι, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἀποπεμφθὲν ἡμῖν πῦρ γινόμενον, ὡς ἐν τῇ καρδίᾳ γέγονεν ἱερεμίου. ὁ πεπόνθαμεν ἐγὼ αὐτό. εἰ ἐπεπόνθειμεν τοῦτο, καὶ προέκειτο τὰ δύο πυρά, τοῦτο τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἔξωθεν πῦρ, ὃ βλέπομεν ἐπὶ τῶν καιομένων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῶν ἐνῶν, εἰλόμεθα ἂν ἐκεῖνο μᾶλλον τὸ πῦρ ἢ τοῦτο. ἐκεῖνο μὲν γὰρ καίει τὴν ἐπιφάνειαν, ἔστι δὲ καίει τὴν καρδίαν, καὶ ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς καρδίας διικνεῖται ἐπὶ πολλὰ τὰ ὀστᾶ, καὶ ἐνεμφύρον ἐπὶ τὰ ὀστᾶ, ἔρχεται ἐπὶ ὅλον τὸν καιόμενον, καὶ ἕως ἔρχεται, ὡς μὴ δύασθαι τὸν καιόμενον φέρειν. οἶδα καὶ λησὰς τοῦτο τὸ πῦρ μὴ δυνηθέντας τῶν μεῖναι, διὰ τὸν πόνον ἀπὸ τούτου δὲ πυρός. ἀλλὰ ἐστὶν ὁ πόνος ὃν ἀπὸ δὲ πυρὸς διέγραψεν ἱερεμίας λέγων. καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρείμαι πρὸ τοῦ θεῖναι, καὶ δύασθαι φέρειν. ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐκκαίει ὁ σωτὴρ ὁ εἰπών. πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἐπεὶ ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐκκαίει ὁ σωτὴρ, διὰ τοῦτο τοῖς ἀρχομένοις ἀκούειν αὐτοῦ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ πυρός, καὶ πρῶτον πῦρ βάλλει αὐτὸ ἐπὶ τὴν καρδίαν. ὅπως ὁμολογῶσι σὺν καὶ κλεώπας λέγοντες ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς; ἐνταῦθα ἡ καρδία καίεται πυρὶ καὶ σὺν καὶ κλεώπα. ἄκουε λεγόντων. οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν; πῶς ἄξιος ἦσθα λαβεῖν ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐν τῇ καρδίᾳ; ἵνα μὴ ἔχῃ ἐκεῖνο λάβῃ, θέλω διαγράψαι πῶς ἐστιν ὁ ἔχων τοῦτο πῦρ ἐν τῇ

A ta, non permisit ut istiusmodi, cum hæc diceret Propheta, verificaret, sed in hoc prævaricationem invocaret, & effecit ut Jeremias dictum suum redderet irritum. Dixerat enim: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar ultrà in nomine ipsius. Et factus est*, inquit, *in corde meo quasi ignis ardens, urens in ossibus meis*: Objecit peccatum quod fecerat dicendo: *Non nominabo nomen Domini, nec loquar ultrà in nomine ipsius*: & abjecit peccatum Jeremias simul ac diceret: Utinam & ego simul atque peccavi, ac dixi verbum peccans, sentirem ignem factum in corde meo ardentem, & urentem sic, ut non possem ferre. Nescio sanè, num utile quidpi-
B am tali ac tanto auditorio dicere possim, scilicet adhuc esse speciem ignis minimè sub sensum cadentis, qui dolore suo cruciet eum qui pœnâ dignus sit, quo minus ferat ipsum: dixit enim: *Factus est in corde meo quasi ignis ardens & urens*: nec in corde meo solum, verum etiam *in ossibus meis; & dissolutus sum undique, & non possum ferre.* Vereor ego ut utilis istiusmodi in nobis ignis existat, sicut
C in corde factus est Jeremiæ: verum non sumus illum perpessi; si ipsum perpessi fuissemus, & duo ignes proponerentur, scilicet hic ignis, & externus ille quem cernimus in iis qui à gentium ducibus comburuntur, hunc utique præ illo potius eligeremus: siquidem ille adurit superficiem, hic vero cor adurit, & incipiens à corde ad omnia ossa penetrat, ipsaque ubi pervaserit, transit ad totum comburendum, atque ita ingruit, ut is qui comburitur sustinere non possit. Novi etiam latrones hunc ignem non potuisse sustinere, propter dolorem ab hoc igne manantem. Alius est dolor quem ab hoc igne
D descripsit Jeremias dicens: *Et factus est in corde meo sicut ignis ardens, urens in ossibus meis, & dissolutus sum undique, & non possum ferre.* Hunc ignem accendit Servator cum dixit: *Ignem veni mittere in terram.* Et cum illum ignem accendit Servator, idcirco incipientibus audire ipsum exordium facit ab igne, & primum mittit ignem in cor eorum: id quod confitentur Simon &
E Cleophas dicentes de sermonibus ejus: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, dum aperiret nobis Scripturas?* Hic cor uritur, igni cum Simonis, tum Cleophæ: audi dicentes: *Nonne cor nostrum ardens erat?* Quis modo dignus est accipere istum ignem in corde? Ne frustrà illum accipiat, volo describere, quis sit, qui ignem istum in corde habet. Depinge mihi duos qui eodem ge-

Jer. 20. 9.

Luc. 12. 49

Luc. 24. 32

nere peccati turpitudinis & impuræ fornicationis peccaverint, & ex his duobus fornicatoribus, alterum quidem minimè dolentem, neque contristatum, neque compunctum, sed id quod in Proverbiis de muliere meretrice dictum est patientem, quæ opere patrato abluta, nihil ait absurdi se perpetrasse. Vide etiam mihi alterum post haustum peccati non valentem id sustinere, sed à conscientia punitum, corde vexatum, comedere ac bibere non valentem, neque judicio, sed præ dolore pœnitentiæ jejunantem. Depinge mihi talem totâ die tristem, & afflictum, incedentem, rugientem à gemitu cordis sui, cum videat peccatum suum in conspectu suo, coram se jugiter reprehendens: & vide talem non ad unum diem, neque ad unam noctem, sed longo tempore vapulantem. Quem ex his duobus præfers? quem dicis esse spei melioris apud Deum? an illum qui fornicatus fuit, & non curavit, sed doloris expers mansit, ita ut etiam lasciviæ sese dederet? vel illum qui post unicum peccatum luget, lamentatur? Hunc utique manifestum est spebus niti melioribus: quantò enim amplius igne doloris uritur, tantò majorem misericordiam adipiscitur, estque illi tempus punitionis sufficiens, hoc quidquid isti fornicario & lugenti conceditur ad supplicium: cumque præsens tempus huic sit proficuæ punitionis, ideò hunc fornicarium ordinavit hîc puniendum, & quando luctu ipsum afflixit, & vidit luctum esse abundantem, ne fortè, inquit, abundantiori luctu talis absorbeatur, confirmate super illum charitatem. Unusquisque nostrum conscientiam ipse suam discutiat, & videat, quid peccaverit; quia oportet ipsum puniri: optet à Deo hunc ignem, qui in Ieremia fuit, super se venire; deinde illum qui super Simonem & Cleopham venit, ne alteri igni reservetur. Nisi enim hîc ignem sumpserit, sed peccaverit, & non curaverit, isti igni reservabitur. *Et factus est in corde meo quasi ignis ardens, urens in ossibus meis: & dissolutus sum undique, & non possum ferre; quia audivi vituperationem multorum congregatorum undique.* Inculpatus beatus Ieremias, excepto inquam hoc exiguo peccato, & si quod aliud leve commiserit, à plurimis vituperabatur; sed multitudinis vituperium laus erat ei apud Deum. Dicebant nimirum vituperatores isti: *Insultate, & insultemus in eum omnes viri amici ejus: observate mentem ejus, si decipietur.* Aliâ

Ier. 20. 9, 10.

Ier. 20. 10.

καρδία. διάγραψόν μοι δύο ἁμαρτικοὺς τῷ αὐτῷ τῷ γένει ἁμαρτίαν τῷ * μιᾶραν ⟨ τῷ ἀκάθαρτον πορνείαν, καὶ ἐν τούτοις τοῖς δύο τοῖς πεπορνευκόσι, τὸν μὲν ἕτερον μὴ λυπούμενον, μηδὲ * ὀδυνώμενον, μήδε δακνόμενον, ἀλλὰ τὸ εἰρημένον ἐν παροιμίαις περὶ τῆς πόρνης γυναικὸς πάσχοντα, ὅτις ἐὰν πράξῃ δοκιμάζομένη, εὐθὺς φησὶ πεπραχέναι ἄτοπον. ἴδε μοι τὸν ἕτερον μὴ τὸ * πῶμα μὴ δυνάμενον σέγειν, ἀλλὰ κολαζόμενον τῷ συνειδήσει, βασανιζόμενον τῷ καρδίαν, φαγεῖν καὶ πεῖν ἢ δυνάμενον, ἢ κείσῃ νησεύοντα, ἀλλὰ ἀλγηδόνι τῆς μετανοίας. διάγραψόν μοι τὸν τοιοῦτον ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζοντα, ⟨ καταπονούμενον, ⟨ πορδυόμενον, ὠρυόμενον ὑπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ, βλέποντα αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ παντὸς ἐμπροσθεν ἐλέγχουσαν. ⟨ ἴδε τὸν τοιοῦτον οὐχ ὑπὲρ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ ὑπὲρ μίαν νύκτα, ἀλλ' ὑπὲρ χρόνον πολὺν κολαζόμενον. τίνα † δύο προκρίνεις; τίνα λέγεις ἐλπίδας ἔχειν πρὸς θεόν; ἆρ' ὀλίγον τὸν πορνεύσαντα, καὶ μὴ φρυπτόμενα, ἀλλ' ἀπαλγοῦντα, ὡς ⟨ πρὸς δόντα αὐτὸν τῇ ἀσελγείᾳ; ἢ τοῦτον τὸν μὴ τὴν μίαν ἁμαρτίαν πενθοῦντα, θρηνοῦντα; * ἔτι ὁ δηλονότι ἐλπὶς κρείττονων ἐστίν. ὅσον γὰρ πλείω καίεται ὑπὸ τῆς λύπης τοῦ πυρός, τοσοῦτον μᾶλλον ἐλεεῖται, ⟨ ἔστιν ὅπως χρόνος αὐτάρκης τῆς κολάσεως δοῦναι, ὅσος ὀλίγου δεῖ ὅταν χρόνος κολάσεως πρὸς πορνεύσαντα ⟨ λυπηθέντα. ⟨ ἐπεὶ χρόνος ἐστὶ τοῦτο τῆς ἐνταῦθα κολάσεως * λυσιτελῆς, διὰ τοῦτο ἐπέρχεται κολάσαι τὸν πεπορνευκότα, ⟨ ἵνα κολάσεν αὐτὸν * λύπη, ⟨ εἰδὲ τὴν λύπην αὐτάρκη, φησὶ, μήποτε τῇ μελλούσῃ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος, κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην. ἕκαστος ὑμῶν ἐξετασάτω τὴν συνείδησιν ἑαυτοῦ, ⟨ ἰδέτω τί ἥμαρτεν. ὅτι δεῖ αὐτὸν κολασθῆναι. δύχεσθω τῷ θεῷ τοῦτο τὸ πῦρ τὸ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ, ἥκειν ἐπ' αὐτόν. εἶτα τὸ ὑπὲρ σίμωνα ⟨ κλεόπαν ἐλκυθὸς, ἵνα μὴ πηθῇ τῷ ἄλλῳ πυρί. εἰ γὰρ μὴ ἔλαβεν ἐνθάδε τὸ πῦρ, ἀλλὰ ⟨ ἥμαρτε, ⟨ ἐ πεφρύπτε, πηθήσεται ἐκείνῳ τῷ πυρί. ⟨ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὡς πῦρ καιόμενον, φλεγόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου. καὶ παρεῖμαι πρὸ τοῦ θεῖν, ⟨ ἐ δύναμαι φέρειν. ὅτι ἤκουσα ψόγον πολλῶν συναθροιζομένων κυκλόθεν. ὁ ἀμεμπτος ὁ μακάριος ἱερεμίας, καθ' ὑπεξαίρεσιν λέγω τοῦτο δὲ μικρᾶς ἁμαρτήματος, καὶ εἴ τι ἄλλο βραχὺ πεποίηκεν, ἐψέγετο ὑπὸ πολλῶν. ἀλλ' ὁ * ὑπὸ τῶν πολλῶν ψόγος οὐπω ἐγκώμιον πρὸς θεοῦ ἦν. ἔλεγον γὰρ οἱ ψέγοντες. ὑπισύσητε, καὶ ἐπισυσώμεθα οὐπω πρότες ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ. πειρασατε

σατε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, * εἰ ἀπατηθήσεται. A deceptione noxiâ volebant eum decipi, quæ
ἄλλῳ ἀπάτῃ ἐβούλοντο αὐτὸν ἀπατῆσαι ὁ- esset contraria deceptioni, de qua dixerat:
λέθριον, ἐναντίαν τῇ ἀπάτῃ, ᾗ ἧς εἶπεν. ἠπά- *Decepisti me Domine, & deceptus sum.* Hi au- Ierem. 20.
τησάς με κύριε. καὶ ἠπατήθην. λέγουσι γοῦν ἕτοι- tem dicunt insultantes ei: *Et prævalebimus* 7.
μοι ἐσμὲν ἀπ' αὐτοῦ. καὶ ἀνησόμεθα αὐτόν, καὶ *ei, & sumemus vindictam nostram ex eo.* Pu- Ier. 20. 10.
λημψόμεθα τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ. οἱον δὴ tant se inique egisse qui fuerant reprehensi
ἠδικηκότας οἱ ἐλεγχθέντες ταῖς ἰδίαις ἁμαρτί- de peccatis suis; & idcircò quòd putarent
αις, καὶ διὰ τοῦτο οἰηθέντες ἠδικῆσθαι, λέγουσι· λη- se deliquisse, ajunt: *Sumamus vindictam no-*
ψόμεθα τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ. τοιοῦτόν *stram ex eo.* Istiusmodi quid fecerant, qui
τι πεποιήκασιν, οἱ καὶ τὸν προφήτην πείσαντες. etiam Isaiam diffecerunt: siquidem tan-
ὡς ἀδικηθέντες γὰρ ἐπειδήπερ αἱ προφητεῖαι B quam injuriam passi (quoniam prophetiæ
ἐπέρεφον αὐτοῖς, ἐκόλαζον αὐτούς, ἤλεγ- ipsius convertebant, & puniebant eos) ac-
χον, ἐπέμων, ἔπεισαν αὐτὸν, καὶ κατεδίκασαν cusabant, increpabant, secabant eum, &
αὐτὸ ψῆφον θανατικήν. ἀλλά φησιν ὁ Ἱερε- mortis sententiâ damnabant. Sed his o- Ier. 20. 11.
μίας πρὸς τούτοις οὕτως * πρυσᾶσιν. ὁ δὲ κύριος mnibus insultantibus Jeremias ait: *Dominus*
μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητὴς ἰσχύων· διὰ τοῦτο *autem mecum quasi bellator fortis.* Si fueri-
οἱ διώκοντες ἡμᾶς ἔσονται ἀσθενεῖς καὶ οὐ δυνή- mus quales nos esse oportet, & ignem istum
σονται ἡμᾶς κατισχύσαι. ἐὰν γὰρ ἐκεῖνος ὡς ἀλη- acceperimus, peccatis nostris non secùs ac
θῶς ἐξομεθα, πρὸς ταῖς ἡμετέραις ἁμαρτίαις δεχό- Jeremiæ ejusque similibus dominantem,
μενοι, ὡς τῷ Ἱερεμίᾳ καὶ τοῖς ὁμοίοις, κύριος γί- Dominus post hæc nobiscum est quasi bel-
νεται μετὰ ταῦτα μεθ' ἡμῶν καθὼς μαχητὴς ἰσχύων. lator fortis: *& idcircò persecuti sunt, & in-*
καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωξαν, καὶ * διανοῆσαι οὐκ ἠδύνα- *telligere non potuerunt:* persequentes eum
το. οἱ διώκοντες αὐτὸν ἀσθενεῖς. ἠσχύνησαν Judæi: *confortati sunt valdè, & non intelle-* Ier. 20, 11.
σφόδρα, καὶ οὐκ ἐνόησαν ἁμαρτίας αὐτῶν. ἐν *xerunt ignominias suas:* tanto tempore in-
τοσούτῳ χρόνῳ ἁμαζόμενοι λέγουσιν ἑαυ- honorati non imputant peccatis suis; quia
τῶν τὰς ἁμαρτίας. ὅτι κύριος ἦν μετ' ἐμοῦ διωκο- Dominus erat cum illo qui persecutionem
μένου, καὶ ἀσθενεῖς παρεσκεύασε τοὺς διώκοντας C sustinebat, nec poterat ab iis subjugari.
αὐτοῦ. μήποτε ἐν ὡς πολλὰ τῶν ἱερεμίου Num fortè igitur ut plurima Jeremiæ refe-
ἀναφέρεται * εἰς τὸν σωτῆρα, ἐπεὶ δὲ ἀσθενεῖς runtur ad Servatorem, hoc etiam possit esse
τοιοῦτον εἶναι. πάσχοντες γὰρ, καὶ πασχόμενοι istiusmodi? Insultate enim, & insultemus
ἀπὸ, εἰρηται καὶ πρὸς σωτῆρος. καὶ κύριος ἦν ei, dictum etiam in Servatorem: & Dominus
μετ' αὐτοῦ καθὼς μαχητὴς ἰσχύων. διὰ τοῦτο erat cum eo quasi bellator fortis. Idcircò
ἐδίωξαν, καὶ νοῆσαι οὐκ ἠδύναντο οἱ διώκοντες D persecuti sunt, & intelligere non potuerunt
αὐτὸν ἀσθενῆ· ἠσχύνθησαν σφόδρα, καὶ οὐκ persequentes eum Judæi: prævaluerunt
ἐνόησαν ἁμαρτίας αὐτῶν. ἐν τοσούτῳ χρόνῳ ἁμα- valdè, & non intellexerunt ignominias suas:
ζόμενοι λέγουσιν ἑαυτῷ τὰς ἁμαρτίας, αἳ tanto tempore inhonorati non referunt
δι' αἰῶνος οὐκ ἐπλησθήσονται· ἀλλ' οἴονται ὅτι peccata sua, quæ per sæculum non tra-
ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἐπλησθήσονται αὐτῶν αἱ ἀνο- dentur oblivioni. Veruntamen putant in hoc
μίαι. ἡμεῖς δὲ ὁρῶμεν ὅτι δι' αἰῶνος αὐτῶν αἱ sæculo tradendas oblivioni iniquitates suas;
ἀνομίαι οὐκ ἐπλησθήσονται. καὶ ὁρῶντες * με- nos autem videmus, quia per sæculum non
λώμεθα δὲ. μὴ ὑψηλοφρονῶμεν, ἀλλὰ φοβῶμεθα. εἰ tradentur oblivioni. Et videntes curam ha- Rom. 11.
γὰρ ὁ θεὸς τῆς κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, E beamus istius: *Noli altum sapere, sed time. Si* 20.
πόσῳ μᾶλλον τῆς παρὰ φύσιν ἐφείσεται, κύριος *enim Deus naturalibus ramis non pepercit,*
ἐν τῇ δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, δοκιμάζων δίκαια, quantò magis præter naturam insertis non
σωμάτων νεφροὺς καὶ καρδίας· ὁ κύριος δοκιμάζει parcet? Dominus igitur virtutum nobis-
μὲν δίκαια, ἀποδοκιμάζει δὲ ἄδικα· ἔστιν, cum, *probans justa, intelligens renes & corda,* Ier. 20, 12.
ἵνα ἔτως ὀνομάσω, τραπεζίτης δικαίων καὶ ἀδί- Dominus probat quidem justa, reprobat
κων· ἔτος δὲ ὁ κύριος καὶ συνιὼν ἐστι νεφροὺς καὶ autem iniqua; & est, ut ita dicam, trapezita
καρδίας. * ἐνθάδε μὲν ἓν γέγραπται ὅτι σωμάτων justorum & iniquorum. Hic porrò Domi-
ἐστι νεφροὺς καὶ καρδίας. καὶ μήποτε ἄλλο ἐστὶ τὸ σωμάτων νεφροὺς καὶ καρδίας, ἄλλο τὸ nus est intelligens renes & corda: hic qui-
δοκιμάζειν καρδίας καὶ νεφρούς· ἐπαύτων δοκιμάζει καρδίας καὶ νεφροὺς, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκότων· dem scriptum est ipsum intelligere renes &
ἐφίσταμι γὰρ τῷ σημαινομένῳ ἐγὼ, ἐτάζειν, ὅπερ λέγεται * τῷ βίῳ τούτῳ ἐπὶ τῶν βα- corda. At fortassis aliud sit intelligere renes
& corda, aliud scrutari corda & renes. Non
omnium scrutatur corda & renes, sed pec-
catorum. Insisto enim significato istius scru-
tari, quod dicitur in hac vita de iis, qui tor-

quentur in tribunalibus: ubi alii quidem examinant, alii verò examinantur, hi autem etiam in doloribus graviſſimis verſantur. Tortores itaque ſcrutantur latera, ſcrutantur corpora; Dominus autem ſolus novum habet ſcrutandi modum; ſcrutatur enim corda; & in ſolius Domini poteſtate eſt ſcrutari corda & renes. Latronum hîc latera ex præſcripto præſidis fodicantur; ibi autem non ex præſcripto Dei, ſed ab ipſomet Domino renes & corda cujusque examinantur. Niſi fortè hîc dixero, eum quidem cui hoc injungitur eſſe Filium, eum verò qui præcipit eſſe Patrem, & Verbum eſſe quod ſcrutatur corda & renes, & omnibus torturis omnibusque doloribus graviora eſſe tormenta Verbi, cùm corda renesque ſcrutatur. Quamobrem agamus omnia, ne iſti inquiſitioni tradamur; quâ inquiſitione minus quid arbitror pati eos qui traduntur dictis in Evangelio exactoribus: multis enim traduntur, fortaſſe pluribus exactoribus ſub initium, cùm necdum digni evaſerint, ut uni verbo corda renesque ſcrutanti tradantur. Dives ille necdum dignus erat, qui corda renesq; ſcrutanti traderetur; ideircò à pluribus torquebatur: poſtmodum autem etiam ille hoc patitur, niſi dolore exercitatus ſcrutinium ſuſtinuerit. Veruntamen ea quæ nos manent ſunt exactores, & ſcrutans corda & renes de peccatis noſtris: à quibus peccatis niſi ſtatim liberemur, in iis hærebimus: ideò reſurgentes à Deo auxilium poſtulemus, ut in Chriſto Jeſu beatificemur; cui honor in ſæcula ſæculorum, Amen.

A

B

C

σανιζομένων ἐπὶ τοῖς *δικαστηρίοις. ὅπου οἱ μὲν *Cod. Vat. ἐξετάζουσιν, οἱ δ' ἐτάζονται, ἔτοι δ' εἰσὶ καὶ ἐν πό- δικαστῶν ἴδιος. νοις βασανίστοις· οἱ μὲν ἐν κολασταῖς ἐτάζουσι *Cod. Vat. πλευρὰς, ἐτάζουσι σώματα. κύριος δὲ μόνος καινὸν ἔχει τρόπον ἐτασμοῦ. ἐτάζων γάρ ἐστι καρ- δίας. καὶ μόνῳ τῷ κυρίῳ *πρέπει τὸ ἐξετά- *Cod. Vat. ἐξῆν. ζειν καρδίας καὶ νεφρούς· λῆψαι ἐνταῦθα ἐτά- *Cod. Vat. ἐτάζει. ζοντα καὶ πρέπουσαν ἡγεμόνι πλευρά. ἐπεὶ δὲ ἐκὸν πρέπουσάν ἐστι θεῷ, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ κυρίου ἐτάζεται πᾶς νεφρὸς καὶ καρδία· εἰ μὴ ἄρα ἐν- ταῦθα λέγω, τὸν μὲν πρόσταγμα εἶναι τὸν υἱὸν, τὸν δὲ πρόσταγμα εἶναι τὸν πατέρα, καὶ τὸν λόγον εἶναι τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς, καὶ πασῶν γε νομίζω βασάνων, πάντων τῶν πόνων βαρύτερα εἶναι λόγε, ὅταν *ἐτάζῃ- *Cod. Vat. ἐτάζει. ται καρδίας καὶ νεφρούς· διὸ πάντα πράττωμεν, ἵνα μὴ παραδοθῶμεν ἐκείνῳ τῷ ἐτασμῷ. ἐ ἐλάττονα πάσχειν τοὺς παραδο- ἐλασμῷ δὲ ὁμοίαι μένους τοῖς λεγομένοις ἐν τῷ διαγελᾶν βασα- νισθῆναι. πολλοῖς γὰρ παραδίδονται, τάχα πλείοσι βασανισθῆς καὶ τιμωρηθῆναι, εἰ δέπω ἄξιοι γε- νόμενοι παραδίδονται ἑνὶ λόγῳ τῷ ἐτάζοντι καρδίας καὶ νεφρούς· ὁ πλεῖστος ἐκεῖνος εἰ δέ- πω ἄξιος ἦν, παραδοθῆναι τῷ ἐτάζοντι καρ- δίας καὶ νεφρούς. διὰ τοῦτο *ἐπὶ πλειόνων ἐτά- *Cod. Vat. ἐτασθῆναι. σανίζεται· ὕστερον δ' *ἐκεῖνος τοῦτο πάσχει, ἢ μὴ ὀδυνώμενος ἐξεταζέτω· πλὴν τὰ *πα- *Cod. Vat. πάσχοντα ἡμᾶς ἐστι βασανισθῆναι, καὶ ἐτάζων χρὴ ἡμᾶς ἀπαλλαγῶμεν, ἐν τούτοις ἐσόμεθα. διὸ ἀναστάντες τοῦ ἀπὸ θεοῦ βοηθείαν αἰτήσωμεν, ἵνα ἐν χειροῦσθαι μακαρισθῶμεν. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς *αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. *Cod. Vat. αἰῶνα αἰῶνος.

EX

HOMILIA XXXIX.

EXPLANATIONUM

In Jeremiam Prophetam:

in illud:

Ier. 14. 22. *Non poterat Dominus ſuſtinere à facie iniquitatis veſtræ.*

ΕΚ

ΤΗΣ λθ' ΟΜΙΛΙΑΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΕΜΙΑΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ.

εἰς τό.

Οὐκ ἠδυνάτο κύριος φέρειν ἀπὸ προσώπου πονηρίας ὑμῶν.

Interprete JOANNE TARINO.

SI quando legens Scripturam incidas in ſententiam, in quâ ſit lapis offenſionis, & petra ruinæ, accuſa teipſum; neque non

Ἐάν ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προ- *πρόσ- κόψῃς νοήματι *ὑπὸ καλῷ λίθῳ προσκόμ- ματος, καὶ πέτραν σκανδάλου, αἰτιῶ σαυ- τὸν

τόν· μὴ ἀπελπίσῃς γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ προ-
σκόμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν
νοήματα, ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον. καὶ ὁ πι-
στεύων οὐ καταισχυνθήσεται· πίστευτον πρῶτον, καὶ
εὑρήσεις ὑπὸ τὸ νομιζόμενον σκάνδαλον πολ-
λὴν ὠφέλειαν ἁγίαν· εἰ γὰρ ἡμεῖς ἐντολὴν
ἐλάβομεν μὴ λέγειν ῥῆμα ἀργὸν, ὡς δώσοντες
περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ ὅσῃ δύ-
ναμις φιλοτιμούμεθα παῦ ῥῆμα τὸ ἐξιὸν ἐκ
τοῦ στόματος ἡμῶν ποιεῖν ἐργάζεσθαι καὶ ἐν ἡμῖν
τοῖς λέγουσι καὶ ἐν τοῖς ἀκούουσι. τί χρὴ νοεῖν περὶ
τῶν προφητῶν, ἢ ὅτι πᾶν ῥῆμα λαληθὲν διὰ
στόματος αὐτῶν ἐργατικὸν ἦν; καὶ οὐ θαυμα-
στὸν εἰ παῦ ῥῆμα τὸ λαλούμενον ὑπὸ τῶν προ-
φητῶν εἰργάζετο ἔργον τὸ πρέπον ῥήματι.
ἀλλὰ γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πᾶν θαυμάσιον γράμ-
μα τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐρ-
γάζεται. καὶ οὐκ ἔστιν ἰῶτα ἕν, ἢ μία κεραία γε-
γραμμένη ἐν τῇ γραφῇ, ἥτις τοῖς ἐπισταμένοις
χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῶν γραμμάτων, οὐκ ἐργά-
ζεται τὸ ἑαυτῆς ἔργον. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν βοτανῶν
ἑκάστη μὲν ἔχει δύναμιν, εἴτε εἰς τὴν ὑγίειαν τῶν
σωμάτων, εἴτε εἰς ὅ, τι δήποτε. οὐ πάντων δὲ
ἐστὶν ἐπίστασθαι εἰς ὃ ἑκάστη τῶν βοτανῶν ἐστι χρήσι-
μος. ἀλλ' εἴτινες ἐπιστήμην εἰλήφασιν, οὗτοι
οἱ περὶ τὰς βοτάνας διατρίβοντες, ἵνα ἴδωσι
καὶ πότε παραλαμβανομένη, καὶ ποῦ τῶν σω-
μάτων ἐπιτιθεμένη, καὶ τίνα τρόπον σκευα-
ζομένη ὀνίνησι τὸν χρώμενον. * ἐπεὶ οἱονεί τις
βοτανικός ἐστιν ὁ ἅγιος καὶ πνευματικὸς, ἀνα-
λεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν, γραμμάτων ἕκαστον
ἰῶτα, καὶ ἕκαστον τὸ τυχὸν στοιχεῖον, καὶ εὑρίσκων
τὴν δύναμιν τοῦ γράμματος, καὶ εἰς ὅ, τί ἐστι
χρήσιμον, καὶ ὅτι οὐδὲν παρέλκει τῶν γεγραμμένων·
εἰ δὲ βούλει καὶ δευτέρου ἀκοῦσαι εἰς τοῦτο παραδεί-
γματος, ἕκαστον μέλος τοῦ σώματος ἡμῶν
ἐπί τινι ἔργῳ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου θεοῦ γεγένηται.
ἀλλ' οὐ πάντων ἐστὶν εἰδέναι τίς ἡ ἑκάστου τῶν με-
λῶν μέχρι τῶν τυχόντων δύναμις καὶ χρεία. οἱ γὰρ
περὶ τὰς ἀνατομὰς πραγματευσάμενοι τῶν
ἰατρῶν, δύνανται λέγειν ἕκαστον καὶ τὸ ἐλάχι-
στον μόριον εἰς τί χρήσιμον ὑπὸ τῆς προνοίας γε-
γένηται. νόει μοι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς τοῦτον τὸν
τρόπον πάσας βοτάνας, ἢ ἓν τέλειον λόγου σῶ-
μα. εἰ δὲ σὺ μήτε βοτανικὸς εἶ γραφῶν, μήτε
ἀνατομεὺς τῶν προφητικῶν λόγων, μὴ νόμιζε
παρέλκειν τί τῶν γεγραμμένων. ἀλλὰ σαυ-
τὸν μόνον ἢ τὰ ἱερὰ γράμματα αἰτιῶ, ὅτε μὴ εὑρίσκεις τὸν λόγον τῶν γεγραμμένων· τοῦτό
μοι τὸ προοίμιον εἴρηται καθολικῶς, χρήσιμον εἶναι δυνάμενον εἰς ὅλην τὴν γραφὴν,
ἵνα προτραπῶσιν οἱ θέλοντες προσέχειν τῇ ἀναγνώσει μηδὲν παραπέμπεσθαι ἀνεξέταστον
ἀνεξερεύνητον γράμμα.

A credas lapidem hunc offensionis habere sensa illa, ut fiat quod dictum est: *Et qui credit, non confundetur.* Rom. 9 33. Primùm crede, & invenies sub illo offendiculo plurimum sanctæ utilitatis. Si enim in mandato habemus, ne verbum vanum & inutile dicamus, tanquam ipsius rationem in judicii die reddituri; & quantum eniti possumus, id studemus, ut omne verbum, quod ex ore nostro exit, aliquid efficiat & in nobis dicentibus & in audientibus: quid igitur existimandum est de Prophetis; nonne omne verbum ab eorum ore profectum efficax fuisse? Neque mirandum est, si quodcunque verbum emittebant Prophetæ, opus efficiebat verbis conveniens: sed & arbitror omnem mirabilem literam inter divina oracula perscriptam efficere, neque unum jota esse, aut unum apicem in Scripturâ, qui opus suum non efficiat in iis qui virtute literarum uti sciunt. Quemadmodum autem herbarum singulæ suas habent vires, sive ad sanitatem corporum, sive ad aliud quidpiam; nec tamen sciunt omnes cui quæque rei herba sit utilis, sed qui scientia illa præditi sunt, & in re herbariâ versantur, ut sciant, quando sumpta, & cui parti corporum apposita, & quomodo parata & temperata utenti opem ferat. Ita herbarius, ut ita dicam, est vir sanctus & spiritualis, seligens è sacris Scripturis quodlibet jota, & quodlibet obvium elementum, & literæ virtutem inveniens & quem ad usum accommodari possit, & nihil in scriptis supervacaneum esse. Si & alterum audire vis hujus rei exemplum, singula membra nostri corporis ad opus aliquod ab opifice Deo condita sunt; sed non est omnium scire quæ singulorum ad minutissimum quodque potestas & usus sit. Qui enim in corporibus dissecandis occupantur Medici, dicere hæc sigillatim possunt, & quem ad usum minima pars corporis à providentiâ effecta sit. Considera itaque Scripturas ad hunc modum, tanquam omnes herbæ sint, aut unum perfectum orationis corpus: Si verò neque herbarius es Scripturarum, neque dissector propheticorum sermonum, ne idcirco existima in Scripturis quidpiam redundare, sed teipsum solum, potius quàm literas sacras accusa, cùm rationem eorum quæ scripta sunt, non invenis. Hoc à me in universum proœmium dictum est, quod universæ scripturæ accommodari potest, ut moneantur, qui hujus lectioni se dedere cogitant, nullam non discussam & diligenter pervestigatam literam prætermittere.

Ex

EX ORIGENIS COMMENTARIIS IN EZECHIEL.

E XX. Tomo Commentariorum in Ezechiel.

ΑΠΟ ΤΩΝ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΖΕΧΙΗΛ.

Ἐκ τοῦ κ' τόμου τῶν εἰς τὸν ἰεζεχιήλ.

Eodem Interprete.

Ezech. 34. 17. & seq. *HÆc dicit Dominus Dominus: Ecce ego dijudico inter pecus & pecus, arietes & hircos. An non satis vobis quòd pulchrum pascuum depascebamini? Et reliquias pabuli proculcatis pedibus vestris, & purissimam aquam bibebatis, & reliquam pedibus vestris conturbastis: & oves meæ, quæ proculcata erant pedibus vestris, depascebantur, & aquam pedibus vestris turbatam bibebant.*

A Τάδε λέγει κύριος κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ * ἀνακρίνω ἀναμέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε; καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς * καταπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν. καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε. καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε. καὶ τε πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.

Postquam proposuit Origenes de pecudibus & arietibus & pecudibus caprarum, quia consuevit Scriptura pecudis interdum vocem in genere caprarum usurpare, addit.

B Μετὰ τὸ παραστῆσαι περὶ τῶν προβάτων καὶ κριῶν, καὶ περὶ προβάτων αἰγῶν, ὅτι σύνηθες τῇ γραφῇ τὸ πρόβατον, καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἔσθ' ὅτε τάσσειν, ἐπιφέρει.

Quid igitur in his significetur, age pro viribus disceptemus. Omne, arbitror, bonum pascuum & omnis aqua apposita, universa sunt sanctarum Scripturarum oracula: deinde quia nonnulli quædam è scriptis secernunt, ut utilia; quædam rejiciunt, ut non salutaria, ij sunt qui postquam depasti sunt amœnum eorum quæ selegerant pascuum, & biberunt aquam appositam, quam optimam esse arbitrati sunt, reliquias pastionis proculcant, & reliquam aquam pedibus suis turbant. Hujusmodi sunt qui Novum eligunt, Vetus reprobant Testamentum; & qui ex veteribus Scripturis, alias à diviniore & supremâ potentiâ esse dicunt, alias ab imbecilliore. Proprias autem oves pronunciat pastor eos, qui non contemnunt, quæ illorum pedibus proculcata sunt, neque despiciunt aquam rejicularum ovium, hircorum & hœdorum pedibus perturbatam. Noluerunt enim esse pecudes arietum dignæ dextris. Nos igitur qui optamus esse oves pastoris,

Τί οὖν ἐστιν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ δύναμιν ἐξετάσωμεν· πᾶσα μὲν οἶμαι καλὴ νομὴ, καὶ πᾶν τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ, τὰ ὅλα λοιπά ἐστι τῶν ἱερῶν γραμμάτων. εἶτ' ἐπεί τινες τὰ μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν ὡς ὠφέλιμα; C τινὰ δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὡς οὐ σωτήρια, οὗτοι ἂν εἶεν οἱ μετὰ τὸ νενεμῆσθαι τὴν καλὴν ὧν ἐξελέξαντο νομὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκὸς οὗ ἔκριναν εἶναι βελτίονος ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν ὕδωρ τοῖς ποσὶν ἑαυτῶν ταράσσοντες. τοιοῦτοι δή εἰσιν οἱ τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντες, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμάζοντες διαθήκην, καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων, τὰ μὲν ἀπὸ θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμεως καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ ἀπὸ D ὑποδεεστέρας. πρόβατα δὲ ἴδια ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν, τοὺς μὴ ὑπερηφανοῦντας τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ μὴ ἐξουθενοῦντας τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν τῶν ψεκτῶν προβάτων, τράγων καὶ ἐρίφων· οὐ γὰρ ἠθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν δεξιῶν· ἡμεῖς οὖν εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποιμένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι

μηθῶμεν, καὶ τὰ ἀυθ᾽ ἑν ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀ-
πεμφαίνοντα τῶν γραφῶν, καὶ διὰ τὸν ἀπέμ-
φασιν τῆς λέξεως πατάμματα τῶν μὴ δεομα-
μένων μηδὲ θελόντων χρῆσθαι πάσῃ τῇ νομῇ·
ἀλλα καὶ ἡ ὕδωρ τῶν ποδῶν ἐκείνων τε-
ταραγμένον, ἀναμιξάντων τῇ καθαρᾷ λόγῳ τῆς
γραφῆς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποτρε-
πώμεθα δι᾽ ὧν πεποίηκασι τῷ λόγῳ ταρα-
χὴν πίνειν καὶ τὸ τῶν τῶν ποδῶν αὐτῶν τε-
ταραγμένον. καὶ τῆς γε ἐπιμελῶς ὀπαδοὺς τὰς
ταραξάντας τὸ ὕδωρ καὶ πατήσαντας τὴν νο-
μὴν λέγεται ὡς θεὶ κρείττονων. καὶ τὰ θεό-
δοτα μὲ τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑτῶν ἐνέ-
μοντο. καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ τῶν τῶν πο-
δῶν ὑμῶν ἔπινον. ἀλλὰ καὶ μηδεπώποτε νομὴν
θεοφθικὴν ἡμεῖς πατήσωμεν, μηδὲ ὕδωρ νο-
μικὸν ταράξωμεν. ἁμαρτανόντων δέ τινων καὶ
θεὶ τὴν διαγελικὴν νομὴν, καὶ τὸ ἀποστολικὸν
ὕδωρ, ὥστε τῶν διαγελικῶν τινα μὲν πατεῖν,
τινὰ δ᾽ ὡς καλὴν νέμεσθαι νομὴν, καὶ τῶν ἀπο-
στολικῶν ἅπαντα ἀποκένειν, ἢ πινα μὲν ἐγκένειν,
τινὰ δ᾽ ἀποκένειν. ἡμεῖς καὶ τὰ ὅλα διαγέλια
νεμηθῶμεν, καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ
πάντα τὰ ἀποστολικὰ πίνοντες, τὸ ὅσον ἐφ᾽
ἡμῖν καθεστηκὸς ὕδωρ, ἀυτὰ τηρήσωμεν, καὶ
μηδὲν τῶν αὐτοῖς ἀπιστίᾳ ταραττόντων ἐκ εἰδότας συνιέναι τὰ λεγομένων ταράξωμεν.

A nunquam non pasci velimus, iis etiam quæ verbo tenus in Scripturis dissonant, & propter locutionis discrepantiam proculcantur ab iis qui nec volunt nec possunt tota pastione uti. Sed etsi sit aliquid aquæ pedibus illorum conturbatum, qui horrendas dubitationes purissimo sermoni Scripturæ immiscuerunt, ne avertamur, propter eas quas divinis verbis invexere turbas, à bibendo id etiam quod eorum pedibus turbatum est. Et observa diligenter, ut ad eos qui aquam turbaverunt & pastionem conculcarunt, de melioribus dicitur: *Et* B *oves meæ proculcata pedibus vestris depascebantur, & aquam pedibus vestris turbatam bibebant.* Sed neque unquam pastionem propheticam conculcemus nos, neque aquam legitimam turbemus; cum verò peccent aliqui in Evangelicam pastionem, ut ex Evangelicis quædam proculcent, aliqua ut bonam herbam depascantur: & ex Apostolicis vel omnia ejiciant, vel quædam seligant, aliqua vero abjiciant: nos Evangelia omnia depascamur, & nihil ex ipsis conculcemus, & omnia Apostolica bibentes, quantum possumus, aquam nobis apC positam, hæc custodiamus, & nihil eorum, quæ in iis continentur, infidelitate perturbante eos qui dicta percipere nesciunt, conturbemus.

ΕΚ ΤΩΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΩΣΗΕ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ.

E COMMENTARIIS
IN
OSEE.

Eodem Interprete.

Ἐπειδὴ τὰ σολοικοειδῶς εἰρημένα καὶ τὴν γραφὴν ὅτα καὶ τὴν λέξιν συγχύσει τὸν ἐντυγχάνοντα, ὡς μὴ νοεῖν ἐκ ὀρθῶς, οὐδὲ ἀκολούθως, οὐδὲ ὡς ἔχει γεγράφθαι τὰ ῥητά· ὡς καὶ τολμᾶν τινας προφάσει διορθώσεως ἀλλοιοῦν, μεταθέντας τὸν εἰρημένον θεὶ τὰ δοκοῦντα ἀκολούθως γεγράφθαι ῥητὰ νοεῖν, ἀναλαμβάνωμεν καὶ ἐνθάδε ὁμοίως ἐμπεσόντος, ὅσον καθ᾽ τὴν λέξιν θεὶ τὰ προκείμενα ῥητὰ, εἰδωμεν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐγκείμενον νῦν· πληθυντικῶς γὰρ εἰπών. ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου. καὶ πάλιν πληθυντικῶς τὸ ἑξῆς διηλώσας. ἐν τῷ οἴκῳ ὧν ὠδύρόν με, τὸ ἑξῆς ἐπὶ ἑνικῆς ἐπιφορᾶς λέγων. καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. τῇ γὰρ λέξει ψιλῇ πως ἐνιαθὼν καὶ πλανᾶσθαι δοκῶν γεγράφθαι, ἢ καὶ τὸ τελευταῖον πληθυντικῶς γράψῃ, ἢ τὰ προάγοντα εἰς ἑνικὸν μεταθεῖν. ἀναγνὺς γάρ. ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου. καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ὧν ὠδύρόν με, εἶπεν ἂν ὅτι καὶ τὸ ἑξῆς οὕτως ἔχειν. ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτὸν,

Quoniam quæ in Scripturis Solœcismi formam habent, dictione ipsa legentem confundunt, ut suspicetur non rectè D neque ut se habent, ita scriptas esse divinas literas, ut & audeant aliqui eas, emendationis prætextu, immutare, & circumpositam iis quæ consecutionem habere videntur, verbis intelligentiam transponere. Unde cum hîc tale quidpiam necessario inciderit, quantum è locutione in propositis verbis conjicere licet, latentem in ipsis sententiã videamus. Cùm enim numero multitudinis dixerit: *Luxerunt & oraverunt me,* Osee, 12, 4. & rursum eodem numero quæ sequuntur, exposuerit; *Domi cùm esset, invenerunt me,* reliqua in numero unitatis effert, dicens: *Et* E *ibi locutus est ad ipsum.* Nudam dictionem si quis intuebitur, per errorem scriptum existimans, posterius etiam numero multitu-

dinis scribet, aut superiora ad singularem rediget. Qui enim legerit: *Fleverunt & oraverunt me.* Et: *Domi cùm essem invenerunt me:* affirmabit ita legenda quæ sequuntur: *Ibi locutus est ad ipsos:* hoc est, qui fleverunt, & oraverunt, & domi Deum invenerunt. Atque ex observatione similium verborum etiam illa cohærenter dicta ostendemus. In Genesi Deus Adamo præceptum dans ait: *De omni ligno quod in paradiso est, comede: de ligno autem cognitionis boni & mali, non comedetis ex ipso: quâ autem die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Cùm enim ibi quoq; à singulari cœpisset, *de omni arbore, quæ in paradiso est, comedes,* subjungit numero plurativo, dicens: *De ligno autem cognoscendi bonum & malum, ne comedite ex ipso: quacunque autem die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Cùm enim præceptum, quo vult illum vivere, quamdiu hoc observaverit, numero unitatis dat, & ait: *De omni ligno, quod in paradiso est, comedes.* Qui enim secundum Deum ambulant, & mandata ejus amplectuntur, etsi multi sint, quòd tamen concordes sunt, & unius sensus, multi unum sunt. Propterea cùm de bono præceptum datur, singulari numero, *comedes:* cùm verò de transgressione præceptum dividitur, non jam singulari, sed plurali numero: *Non comedetis ex ipso; quâ verò die comederitis ex ipso, morte moriemini.* Sic igitur illi cùm flent & orant apud Deum, numero plurali dicitur: *Fleverunt & precati sunt:* cùm verò Deum inveniunt, non jam plurativè dicitur: *Ibi locutus est ad ipsos,* sed, *ad ipsum.* Jam enim unum facti sunt multi, quòd invenerint Deum, & audiant sermonem ejus. Unus enim cùm peccat, multiplex est, à Deo abscissus, & in partes divisus, & ab unitate decidens. Multi autem, qui Dei mandata sequuntur, unus sunt, quemadmodum & Apostolus testatur, dicens: *Quia unus panis, & unum corpus multi sumus,* & deinde: *Unus Deus, unus Christus, una fides, unum Baptisma,* & alibi: *Quia omnes unum sumus in Christo Iesu,* & denuo: *Despondi enim vos omnes uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Et quidē eos qui placent Domino, unum esse exprecatione, quâ Servator ad Patrem pro Apostolis contendit, id manifestum est. *Pater sancte,* ait, *da, quemadmodum ego & tu unum sumus, sic & hi in nobis unum sint.* Cùm verò & membra inter se esse sancti dicantur, quid aliud nisi unum sunt corpus? Et in libro qui Pastor inscribitur, ædificationem turris ex multis factam lapidibus, ex uno verò lapide factum videri ædificium, quid aliud quàm è multis concentum & unitatem, scriptum id significat?

Gen. 2. 16, 17.

1. Cor. 10. 17. Eph. 4. 5, 6

Rom. 12. 5. 2. Cor. 11. 2.

Ioan. 17. 11, 12.

τατέσι τὲς κλαύσαντας καὶ δεηθέντας, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ὢν, ἐυρόντας τὸν θεόν. ἐπὶ δὲ πάσης τῆς ὁμοίων ῥητῶν, καὶ τότε ἀκολούθως ἐρεῖ τὰ δέξομαι· ἐν τῇ γῇ ὑστὸ ὁ θεὸς τῷ ἀδὰμ ἐντολὴν διδὺς ἔτω φησίν. ἀπὸ παντὸς ξύλε βῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ, ἀπὸ δὲ βῦ ξύλε τῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν ὃ φάγεσθε ἀπ' αὐτῦ. ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ὑποδείκνυσι γὰρ καλῶς ἀπὸ ἑνικῦ ἐν τῷ εἰρηκέναι. ἀπὸ παντὸς ξύλε τῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ, ἐπιφέρει πληθυντικῶς εἰπών. ἀπὸ δὲ βῦ ξύλε βῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν ὃ φάγεσθε ἀπ' αὐτῦ. ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ὅτε γὰρ φησὶ τὸ ἑνικῶς διὰ τῆς αὐτὸν ἐν ζωῇ ταύτῃ τηρῆσαι ἠθέλησεν εἶναι, ἑνικῶς ἐντέλλεται, καὶ φησίν· ἀπὸ παντὸς ξύλε βῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσῃ φαγῇ. οἱ γὰρ τῷ θεῷ πειθόμενοι, καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτῦ ἀντεχόμενοι, κἂν πολλοὶ ὦσι, τῷ ὁμόφρονες εἶναι οἱ πολλοὶ ἓν εἰσι. διὰτῦτο ὅτε μὲν ἀγαθῦ ἐντολὴ δίδοται ἑνικῶς αὐτὸ λέγεται τό. βρώσῃ φαγῇ· ὅτε δὲ ἤδη περὶ παραβάσεως διαστέλλεται, οὐχ ἑνικῶς ἀλλ' ἤδη πληθυντικῶς φησιν· ἀφάγεσθε ἀπ' αὐτῦ. ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα, ὅπε ἓν κλαίεσι καὶ δέονται πρὸς θεὸν, πληθυντικῶς λέγε) τό. ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησαν. ὅτε δὲ εὑρίσκεσι τὸν θεὸν, οὐκέτι πληθυντικῶς φησι τό. ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτὸς, ἀλλὰ πρὸς αὐτόν. ἤδη γὰρ γεγόνασιν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ εὑρηκέναι τὸν θεὸν, καὶ ἐν τῷ ἀκέειν λόγον αὐτῦ. ὁ γὰρ εἷς ὅτε ἁμαρτάνῃ, πολλὸς ἐστιν ἀποχιζόμενος ἀπὸ θεῦ, καὶ μεριζόμενος, καὶ τῆς ἑνότητος ἐκπίπτων. οἱ δὲ πολλοὶ ταῖς ἐντολαῖς ἑπόμενοι ταῖς δὲ θεῦ, εἷς εἰσι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ εἰπών. ὅτι εἷς ἄρτος καὶ ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. καὶ πάλιν. εἷς θεὸς, καὶ εἷς χριστὸς καὶ μία πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα. καὶ ἀλλαχῦ. ὅτι πάντες ἓν ἐσμεν ἐν χριστῷ ἰησῦ. καὶ ἄνθις. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς τῷ παύλῳ ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ κυρίῳ. καὶ ὅτι οἱ δύο ὄντες τῷ κυρίῳ ἓν εἰσιν, ἀπὸ τῆς πρεσβυγῆς ἧς ὁ σωτὴρ δύχεται πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν αὐτῦ ἔστιν ἰδεῖν. πάτερ γὰρ, φησιν, ἄγιε, δὸς ἵνα καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἓν ἐσμεν, ἕτω καὶ ὗτοι ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. ὅταν δὲ καὶ ἀλλήλων μέλη λέγων) εἶναι οἱ ἅγιοι, τί ἄλλο εἰ μὴ ἓν σῶμά εἰσι; καὶ ἐν τῷ ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τῦ πύργε διὰ πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομεμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθε φανερμένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν, τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἑνότητα σημαίνει ἡ γραφή.

ΩΡΙ-

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ORIGENIS

ΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ
ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ.

COMMENTARIA
IN
EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM.

E TOMO PRIMO COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM.

Interprete HENRICO VALESIO.

ΩΣ ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντίρρητά ἐστιν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τόν ποτε τελώνην, ὕστερον δὲ ἀπόστολον ἰησοῦ χριστοῦ ματθαῖον, ἐκδεδωκότα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ ἰουδαϊσμοῦ πιστεύσασι, γράμμασιν ἑβραϊκοῖς συντεταγμένον. δεύτερον δὲ τὸ κατὰ μάρκον, ὡς πέτρος ὑφηγήσατο αὐτῷ ποιήσαντα, ὃν καὶ υἱὸν ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ διὰ τούτων ὡμολόγησε φάσκων. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ μάρκος ὁ υἱός μου· καὶ τρίτον τὸ κατὰ λουκᾶν, * τὸ ὑπὸ παύλου ἐπαινούμενον εὐαγγέλιον, τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεποιηκότα. ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ ἰωάννην·

A SIcut ex traditione accepi de quatuor Evangeliis, quæ sola in universa Dei Ecclesia quæ sub cœlo est citra controversiam admittuntur: primum scilicet Evangelium scriptum esse à Matthæo, prius quidem Publicano, postea verò Apostolo Jesu Christi, qui illud Ebraico sermone conscriptum Judæis ad fidem conversis publicavit. Secundum fuisse accepimus Evangelium Marci; qui, prout Petrus ipsi exposuerat, in literas retulit. Atque idcirco Petrus in Epistola
B Catholica eum filium suum agnoscit his verbis: *Salutat vos electa Dei Ecclesia, quæ est Babylone, & Marcus filius meus.* Tertium Evangelium Lucæ, quod à Paulo commendatur, in gratiam Gentilium conscriptum. Postremum verò Evangelium Johannis.

1. Pet. 5. 13

* γρ. τὸν

E SECVNDO TOMO
IN EVANGELIUM MATTHÆI.
ad illud:
Beati pacifici. *Matth. 5. 9*

Interprete IOANNE TARINO.

HUic verò utraque ratione pacifico, nihil est in divinis literis parvum neque distortum: omnia enim intelligentibus ob oculos versantur; & quia nihil est hujusmodi viro obliquum aut tortuosum, propterea abundantiam pacis videt in Scripturis, etiam quæ videntur inter se pugnantes & contrariæ. Est autem & tertius pacificus, qui quam alii putant pugnam Scripturarum pugnam non esse ostendit, & harum consensum pacemque exhibet, veterum videlicet cum novis, Legalium cum Propheticis, Evangelicarum cum Apostolicis, & Evangelicarum cum Evangelicis. Si enim omnes Scripturæ secundum Ecclesiasten sunt *sermones sapientum, ut stimuli & clavi defixi, qui de compacto dati sunt ab uno pastore*, & nihil superfluum ex ipsis. Unus autem pastor eorum, quæ rationi congruunt, Verbum est, quæ discrepantiam habere videntur iis qui aures non habent ad audiendum, re autem maximè consentiunt. Ut enim psalterii vel citharæ fides, quarum unaquæque proprium sonum, & qui alterius sono similis esse non videtur, absolvit, videntur imerudito & Musici concentus minimè perito, propter dissimilitudinem sonorum discrepantes: sic qui audire nesciunt divinum in sacris Scripturis concentum, non bene convenire Novo Testamento cum Veteri, aut Legi cum Prophetis, nec Evangelia sibi mutuò consentire, aut Apostolum Evangelio, vel sibi ipsi, vel Apostolis putant. Sed si quis accesserit divinâ Musica eruditus, & re & sermone sapiens, ideoque quidam alius David, qui exponitur aptus & idoneus manu, absolvet sonum Musicæ Dei, cum ab ea didicerit opportunè pulsare fides modò Legis, modò quæ illis concinunt Evangelicas, interdum propheticas, aliquando, cum id ratio exposcit, quæ ipsis accinunt Apostolicas, ita & Apostolicis Evangelicas concinentes. Vnum enim esse novit perfectum & aptum instrumentum Dei Scripturam uni-

Eccles. 12. 11.

ΕΚ ΤΟΥ Ϛ'. ΤΟΜΟΥ
τῶν εἰς τὸ κατὰ ματθαῖον.
Εἰς τό.
Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί.

ΤΟΥΤΟ γὰρ τὸν ἑκατέρως εἰρηνοποιὸν, οὐδέν ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἐπ' ἐσχάτου σκόλιον οὐδὲ στρεβλιώδες. πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς νοοῦσι. καὶ ἐπεὶ μηδέν ἐστι τοιοῦτο σκολιὸν μηδὲ στραγγαλιῶδες, διὰ τοῦτο πλοῦτον εἰρήνης βλέπει ἐν ὅλαις ταῖς γραφαῖς, καὶ ταῖς δοκούσαις ἀλλήλαις μάχειν ἢ ἐναντιώματα τοῖς ἀλλήλοις. γίνεται γὰρ καὶ τέτον εἰρηνοποιὸς, ὁ τὸν ἄλλως φαινομένην μάχην τῶν γραφῶν ἀποδεικνὺς εἶναι ἀμάχην, καὶ παύσας τὴν συμφωνίαν ἢ τὴν εἰρήνην τέτων, ἤτοι παλαιῶν πρὸς καινὰς, ἢ νομικῶν πρὸς προφητικὰς, ἢ εὐαγγελικῶν πρὸς ἀποστολικὰς, ἢ ἀποστολικῶν πρὸς ἀποστολικάς. καὶ γὰρ πᾶσαί εἰσι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστὴν αἱ γραφαὶ, λόγοι σοφῶν ὡς βόκεντρα, καὶ ὡς ἧλοι πεφυτευμένοι, οἱ παρὰ τοῦ * σωθέντων ἑνὸς δοθησόμενοι ποιμένος ἑνὸς, καὶ ἓν θέλοντος ἐξ αὐτῶν. εἷς γὰρ ποιμὴν τῶν λογικῶν ὁ λόγος, δόξαν μὲν ἐχόντων διαφωνίας τοῖς μὴ ἔχουσιν ὦτα εἰς τὸ ἀκούειν, τὸ δὲ ἀληθὲς συμφωνοῦντα. ὡς γὰρ αἱ διάφοροι τοῦ ψαλτηρίου ἢ τῆς κιθάρας χορδαὶ, ὧν ἑκάστη ἰδιόν τινα φθόγγον καὶ δοκοῦσα μὴ ὅμοιον εἶναι τῇ τῆς ἑτέρας ἀποτελεῖ, νομίζονται τῷ ἀμούσῳ καὶ μὴ ἐπισταμένῳ λόγον μουσικῆς συμφωνίας διὰ τὴν ἀνομοιότητα τῶν φθόγγων ἀσύμφωνοι τυγχάνειν. ὅτως οἱ μὴ ἐπισταμένοι ἀκούειν τῆς τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἁρμονίας, οἷον ἀνάρμοστον εἶναι τὴν καινὴν τὴν παλαιὰν, ἢ τὸν νόμον τοῖς προφήταις, ἢ τὰ εὐαγγέλια ἀλλήλοις, ἢ τὸν ἀπόστολον τῷ εὐαγγελίῳ, ἢ ἑαυτῷ, ἢ τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' ἐλθὼν ὁ πεπαιδευμένος τὴν τοῦ θεοῦ μουσικὴν, σοφός τις ἐν ἔργοις καὶ λόγοις τυγχάνων, καὶ διὰ τοῦτο χρηματίζων ἐν Δαβὶδ, ὃς ἑρμηνεύεται, ἱκανὸς χρεὶ, ἀποτελέσαι φθόγγον μουσικῆς θεοῦ, ἀπὸ ταύτης μαθὼν τῆς καιρῷ κρούειν χορδὰς, νῦν μὲν νομικὰς, νῦν δὲ συμφώνους αὐταῖς εὐαγγελικάς. ἔνιοι μὲν προφητικὰς, ὅτε ἐν σύλλογον ἀπαγαγεῖν, ἢ ὁμοδόνους αὐταῖς ἀποστολικὰς, ὅτων ἐν ἀποστολικὰς εὐαγγελικαῖς. ἐν γὰρ τελείου διὰ τὴν ἁρμο-

ἡρμοσμένον ὄργανον τοῦ θεοῦ εἶναι πᾶσιν τοῖς γραφῶν, μίαν ἀποτελοῦν ἐκ διαφόρων φθόγγων σωτήριον τοῖς μανθάνειν ἐθέλοισι φωνὴν, καταπαύουσάν καὶ κωλύουσαν ἐνέργειαν πάσης πονηρᾶς πνεύματος, ὡς κατέπαυσεν ἡ δαβὶδ μουσικὴ τὸ ἐν τῷ σαοὺλ πονηρὸν πνεῦμα καὶ πνῖγον αὐτόν. ὁρᾷς οὖν καὶ τεττος εἰρηνοποιὸν τὸν ἑρμηνέα τῇ γραφῇ βλέποντα τὴν εἰρήνην πάσης αὐτῆς, καὶ ἐμποιοῦντα ταύτην τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσι, καὶ γνησίως φιλονεικοῦσιν.

A versam, quæ unam absolvit ex diversis sonis, iis qui discere volunt, salutarem vocem, vim omnem mali spiritus sedantem & cohibentem; quemadmodum compescebat Davidis Musica spiritum malum qui invaserat Saul, & ipsum suffocabat. Vides igitur tertio etiam modo pacificum, qui congruenter Scripturæ hujus universæ pacem & concordiam videt, eamque rectè quærentibus & ingenuè disceptantibus conciliat.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ *ί.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS UNDECIMUS.

Interprete PETRO DANIELE HVETIO.

*28. 1a

ΤΟτε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες. φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. ὅτε μὲν μετὰ τοῦ ὄχλου ἐστὶν ὁ ἰησοῦς, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἔξω γὰρ τῆς οἰκίας οἱ ὄχλοι. καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ, καταλιπεῖν τὴν οἰκίαν, καὶ ἀπεῖναι πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἥκειν πρὸς αὐτόν. αὐτάρκως δὲ τοῖς ὄχλοις διαλεχθεὶς ἐν παραβολαῖς, ἀφίσιν αὐτοὺς καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, ἔνθα προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀποµένοντες μετὰ τῶν ἀφεθέντων ὑπ' αὐτοῦ. ὅσοι γε γνησιώτερον ἀκούσαι βούλονται ἰησοῦ, πρῶτον ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ, εἶτα πιστευθέντες, πρὸς τῆς μονῆς αὐτοῦ, ἐπιτρέπονται ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ἐλθόντες ὁρῶσι, καὶ παρ' αὐτῷ μένουσι, πολλοὶ μὲν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τάχα δὲ τινες αὐτῶν καὶ ἐπὶ πλεῖον. καὶ τοιαῦτά γε δῆλα δεδηλώσθω ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην διαγγελίῳ διὰ τούτων. τῇ ἑπαύριον πάλιν εἰσήκει ὁ ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο. ἔπ εἰς πάντας τε, ὅτι τῶν ἐπιτραπέντων σὺν τῷ ἰησοῦ πορεύεσθαι καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ὁ διαφέρων καὶ ἀπόστολος γίνεται, ἐπιφέρεται τούτοις. ἦν σιμὼν πέτρος, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων τοῦ ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ. καὶ ἡμεῖς οὖν εἴπερ βουλόμεθα μὴ οἷς ὄχλοι ἀκούειν τοῦ ἰησοῦ, ὃς ἀφίησι, καὶ *ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἐξαίρετόν τι πρᾶ-

B *Vnc dimissis turbis, venit in domum suam, & accesserunt discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Matth. 13, 36. Quando versatur Jesus cum turbis, non est in suâ domo; quippe extra domum turbæ sunt: atque ipsius quidem humanitatis partes illæ sunt, domum deserere, ad eosque, qui ad se venire non possunt, abire. Cum autem turbas jam satis fuerit per parabolas allocutus, dimissis illis domum suam venit: hîc illum conveniunt Discipuli ipsius, qui cum his non remanserunt, quos ille dimiserat. Et verò quicunque Jesum mente puriori audiunt, primum sequuntur illum, deinde postquam de domo illius percontati sunt, eum videndi facultatem obtinent: & vident sane, postquam venerunt, & apud illum manent; omnes quidem diem hunc, nonnulli etiam illorum fortasse diutius. Hæc, opinor, his verbis significata sunt in Evangelio Joannis: *Altera die iterum stabat Ioannes & ex Discipulis ejus duo.* Præterea, ut appareat, eorum, quibus cum Iesu eundi, domumque ipsius videndi copia facta fuerat, præstantiorem fieri Apostolum, hæc subjiciuntur: *Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui audierant à Iohanne & secuti fuerant eum.* Nos igitur, si volumus Iesum, non more turbarum quas dimittit audire, & illius usque domum veni-

Ioh. 1. 35.

Ioh. 1. 40

*28. 1a

re, eximium aliquid supra turbas susci-
pientes, adjungamur Jesu, ut, quemadmodum
ipsius Discipuli, ad eum, postquam domum
venerit, accedamus: postquam autem ac-
cesserimus, petamus ut nobis parabola, sive
zizaniorum agri, sive altera quævis explice-
tur. Ut autem accuratius possit intelligi,
ecquamnam rem nobis exhibeat domus Je-
su, colligat aliquis ex Evangeliis quæcun-
que de domo Jesu dicta sunt, & quæcunque
ipse in ea vel fecit vel locutus est: hæc enim
in unum composita horumce lectori per-
suadebunt non simpliciter, ut putant non-
nulli, scripta esse Evangelia; sed ita ut sim-
plicibus servata proportione simplicia ap-
pareant; iis vero qui penitius hæc intellige-
re & volent & poterunt, quamplurima sa-
pienter edita & verbo Dei digna facinora
recondita contineantur. *Post hæc respondens*
Matt. 13. 37. *ait illis: Qui seminat bonum semen est Filius*
hominis. Quæ quamvis supra à nobis pro
virili disputata sunt, nihilominus & nunc
adducentur ea quæ his poterunt convenire:
licet altera explicatio rationi consentanea
sit. Ac animum quidem adverte, annon ali-
ter etiam possis, præter ea quæ à nobis tra-
dita sunt, pro bono semine regni filios acci
pere, quia quæcunque in hominum animis
bona succrescunt, hæc regni Dei fœtus
Ioh. 1. 1. sunt, ab eo *quod erat in principio apud Deum*
Verbo producti, ita ut sani rectique de re
qualibet facti sermones filii regni sint. Dum
verò dormiunt ii qui non facessunt manda-
Matth. 26. 41. Marc. 14. 38. Luc. 22. 40, 46. ta Jesu dicentis: *Vigilate & orate, ut non in-*
tretis in tentationem, Diabolus observans ea
quæ zizania appellantur, prava nempe
consilia, naturalibus, ut quidam vocant,
cogitationibus, & bonis seminibus à Verbo
seminatis superspargit. Cæterum, secun-
dum id quod diximus, ager omnis mundus
dici possit, nec ipsa solum Dei Ecclesia; in
toto quippe mundo Filius hominis bonum
semen seminavit; Malus verò zizania, quæ
quidem sunt pravi sermones, filii Mali ex
Matth. 13. 39. nequitia. Oportebit autem fieri messem in
fine eorum, quam vocant consummationem
sæculi, ut ad id muneris destinati Angeli
Dei, prava dogmata, animæ adhærescentia
colligant, eaque subvertentes signi qui dici-
Matth. 13. 41, 42. tur comburere tradant, ut absumantur. Et
sic quidem Angeli Verbi & ministri ex o-
mni regno Christi colligent scandala quæ
animis insunt, & cogitationes quæ iniqui-
tatem gignunt, quas ipsi disperdentes in ar-
Matth. 8. 12. & 22. 13. dentem ignis fornacem conjicient. Tunc
verò flebunt ii, qui se Mali semina somno

τὰς ὄχλους ἀναλαμβάνοντες, οἰκειωθῶμεν τῷ
Ἰησοῦ, ἵνα ὡς μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντι εἰς τὴν οἰ-
κίαν προσέλθωμεν, καὶ προσελθόντες ἀξιώσω-
μεν περὶ φράσεως παραβολῆς, εἴτε τῆς ζιζα-
νίων τοῦ ἀγροῦ, εἴθ' ἑτέρου τινός. ἵνα δὲ ἀκριβέσ-
τερον νοηθῇ τίνα ποτὲ ἔσται πράγματα ἡ
τοῦ Ἰησοῦ οἰκία, συναγάγέτω τις ἀπὸ τῶν εὐαγ-
γελίων ὅσα περὶ τῆς οἰκίας Ἰησοῦ εἴρηται, καὶ
ἵνα ἐν αὐτῇ λελάληται, ἢ πέπραχε· εἶτα οὕτω
δὲ τὸ αὐτὸ ἐπισωρεύσει ταῦτα πείσει τὸν
προσέχοντα ταύτῃ ἀναγνώσει, ὅτι οὐκ ἁ-
πλῶς, ὡς οἴονταί τινες, ἔστι μόνον τὰ τῶν εὐαγγε-
λίων γράμματα. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἁπλοῖς, κατ'
οἰκονομίαν, ὡς ἁπλᾶ γεγράφθαι, τοῖς δὲ ἐξετά-
σειν ἀκριβῶν αὐτῶν βουλομένοις καὶ δυναμένοις
ἐγκεκρυμμέναι σοφὰ καὶ ἄξια λόγου θεοῦ πράγ-
ματα. μὴ ταῦτα ἀποκριθεὶς εἶπεν * ὁ τὸ καλὸν
ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που. ἔστι δὲ εἰ καὶ μὴ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐν τοῖς
ἐπὶ τούτων διειλήφαμεν, οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν λεγ-
ξεται τὰ δυνάμενα ἐκείνοις προσαρμόττειν,
εἰ καὶ καθ' ἑτέραν διήγησιν ἔχει λόγον. καὶ προσ-
έχες γε εἰ δύνασαι τὸ καλὸν σπέρμα τοὺς υἱοὺς
τῆς βασιλείας προσποιεῖσθαι τοὺς προσαποδεδομένους
καὶ ἑτέρως λαβεῖν. ὅτι ὅσα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ
φύσεται ψυχῇ καλὰ, ταῦτα ὑπὸ θεοῦ ἐν αὐτῇ
προσῆκται. * λόγοι * γεννήματα τυγχά- Vide Ic.
νοντα τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, ὡς εἶναι τοὺς υἱοὺς
ἑκάστου ὑγιεῖς λόγους, τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας.
κοιμωμένων δὲ τῶν μὴ καθ' ἑνὸλην δὲ * ὑπερ- n. xiii
τόντων, λεγόντων. γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχε-
σθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, ὁ διάβο-
λος ὑπηρῶν ὑπαπείρει τὰ καλύμματα ζιζάνια, τὰ μοχθηρὰ δόγματα, ταῖς καλυμμέναις
ὑπό τινων φυσικαῖς ἐννοίαις, καὶ σπέρμασι κα-
λοῖς τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου. καὶ ὃ τοῦτο ἀγγέος καὶ ὁ
κόσμος πᾶς λέγοιτο ἄν, καὶ ὁ μόνον ἡ ἐκκλη-
σία τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ πρωτὶ κόσμῳ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἔσπειρε τὸ καλὸν σπέρμα, ὁ δὲ πονηρὸς
τὰ ζιζάνια, ἅπερ εἰσὶν οἱ μοχθηροὶ λόγοι, οἱ
ἀπὸ κακίας υἱοὶ δὲ πονηροῦ. δέησει δὲ γρηγο-
ρεῖν ἀπὸ τέλει τῶν πραγμάτων, * ὃς καλεῖται συντέλεια τοῦ
δὲ αἰῶνος, θερισμόν, ἵνα οἱ ἀπὸ τούτου τεταγ-
μένοι ἄγγελοι δὲ θεοῦ ἀναλέξωσι τὰ προσπε-
φυκότα τῇ ψυχῇ φαῦλα δόγματα, καὶ * συνα- n. xiii
δήσωσιν αὐτὰ εἰς ἀνάλωσιν τῷ λεγομένῳ καιεν
πυρί, ἀνατρέποντες αὐτά. καὶ οὕτω συλλέξωσιν
οἱ δὲ λόγοι ἄγγελοι, ὑπηρέται ὄντες πάσης τῆς δὲ χριστοῦ βασιλείας πρῶτα τὰ ὑπάρ-
χοντα ταῖς ψυχαῖς σκάνδαλα, καὶ τοὺς τὴν ἀνομίαν ποιοῦντας λογισμούς, ἵνα ἀνα-
λίσκοντες βαλῶσιν εἰς τὸν κάμινον δὲ πυρὸς τὸν καιομένην, ἔνθα καὶ οἱ συναγηθέντες ἑαυ-
τῷ

τῷ διὰ τὸ κοιμᾶσθαι τὰ σπέρματα τῶν πονηρῶν ἐν ἑαυτοῖς εἰληφέναι κλαύσονται, καὶ ὥσπερεὶ ἑαυτοῖς συμφήσονται. τοῦτο γάρ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. διὸ καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς τό. ἔβρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, λέλεκται. τότε μᾶλλον οἱ δίκαιοι λάμψουσιν, οὐκέτι διαφόρως, ὡς κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ πάντες ὡς εἷς ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. ὡς μυστήριόν γοῦν δηλῶν ὁ σωτὴρ, τάχα μὲν καὶ διὰ πάντων τῶν ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς, τάχα δὲ μᾶλλον διὰ τοῦτο. τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἐπιφέρει. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, διδάσκων τοὺς ἰσομοίρους ἐν τῇ φράσει τῆς παραβολῆς σαφέστατα αὐτὴν ἐκτεθεῖσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς τυχοῦσι δυνάσθαι νοηθῆναι αὐτὴν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τῆς διηγήσεως τῆς παραβολῆς δεῖται σαφηνείας. ἀλλ' ἐπεὶ ἀνωτέρω ἐφάσκομεν εἰς τό. τότε οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ὅτι ἐχ' ὡς τὸ παρ' ἑτέρου διαφόρως λάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἔσονται πάντες ὡς εἷς ἥλιος, ἀναγκαίως ἐπισκεπτόμεθα τὸ φανέν ἡμῖν, εἰς τὸν τόπον. ἔοικεν ὁ σωτὴρ φῶς τὸ κόσμου ὀνομάζων τοὺς συνιέντας, καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν δικαίων διαφέροντας τῇ δόξῃ εἰρηκέναι τό. καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ἔτι καὶ ἀπόστολος ὁ ἐν τῷ. ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, τὰ αὐτὰ λέγει τῷ σωτῆρι, τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς προφητείας αὐτοῦ τοῦτον λαβών. ζητήσαι οὖν τις πῶς οἱ μὲν τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐν τοῖς δικαίοις λέγουσι φωτὸς, ὁ δὲ σωτὴρ τἀναντίον. ὡς εἷς ἥλιος λάμψουσιν. ὑπολαμβάνω οὖν ὅτι τὰ μὲν τῇ ἀρχῇ τῶν ἐν τοῖς σῳζομένοις μακαρισμῶν, ὅπερ οὐδέπω ἐκαθάρισθησαν οἱ μὴ τοιοῦτοι, τὰ τῆς διαφορᾶς γίνεται τοῦ τῶν σῳζομένων φωτός. ἐπὰν δ', ὡς ἀπεδεδώκαμεν, συλλεγῇ ἀπὸ τῆς βασιλείας ὅλης χριστοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ οἱ ποιοῦντες τὴν ἀνομίαν λογισμοὶ βληθῶσιν εἰς τὴν καμινον τοῦ πυρὸς καὶ κατανωληθῇ τὰ χρόνια, καὶ τούτων γινομένων εἰς σωτηρίαν ἕλθωσιν οἱ πάντα δεξάμενοι τὰς ὕλας τοῦ πονηροῦ λόγου, τότε ἐν γνόμοι ἡλιακὸν φῶς οἱ δίκαιοι λάμψουσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. πῶς δ' λάμψουσιν, ἢ τοῖς ἀπολείπουσι τοῦ φωτὸς αὐτῶν, ἀνάλογον τῷ νῦν λάμπειν τὸν ἥλιον τοῖς ἐπὶ γῆς; καὶ γὰρ δήπου ἑαυτοῖς λάμψουσι. μήποτε δὲ καὶ τό. λαμπάδα τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπογράψασθαι δυνατόν ἐστιν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας,

A impeditos suscepisse tum primum sentient, sibique velut irascentur: is est porro dentium stridor, unde dictum illud est in Psalmis: *Frenduerunt super me dentibus suis.* Tunc maxime fulgebunt justi, non jam diverse, ut initio; sed omnes, tanquam unicus Sol in regno patris sui. Itaque tanquam significans Servator his inesse mysterium, fortasse per hæc omnia quæ in explicanda Parabola attulit; fortasse per hæc solum: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum*, subnectit: *Qui habet aures audiendi, audiat*, eos docens qui in Parabolæ explicatione, hanc B adeo perspicue fuisse ab illo expositam arbitrantur, ut vel in minimis intelligi possit, ipsam Parabolæ expositionem luce aliqua & perspicuitate indigere. Sed quoniam jam supra diximus ad hæc verba: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol*, justos non ita ut antea diverse splendidos fore, sed omnes quasi unicum Solem futuros; necessario nobis, quid super hoc loco sentiamus declarandum est. Videtur Daniel eruditos, multitudinemque justorum gloria præcellentium lumen mundi esse sciens, hæc dixisse: *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, &* Dan. 12. 3. C *de multitudine justorum quasi stellæ in æternitates.* Apostolus præterea cum ait: *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum*, eadem dicit quæ Daniel, ab ejusque prophetia hanc sibi sententiam assumpsit. Quæret ergo quispiam, quomodo de luminis justorum differentia hæc dicunt nonnulli, cum Servator contrarium dixerit, *sicut unus Sol fulgebunt?* Sic ego existimo, in ipso statim initio beatitudinis, qua fruuntur ii qui salvi fiunt, quo- D niam nondum purgati sunt qui tales non sunt, inde oriri illam luminis beatorum differentiam: sed postquam à toto Christi regno omnia collecta fuerint scandala, quemadmodum supra à nobis traditum est, parientesque iniquitatem cogitationes in fornacem ignis fuerint conjectæ, deterioraque absumta, & interim ad se redierint hi qui sermones Mali filios admiserant, tunc futurum, ut in Patris sui regno fulgeant justi, unum solare lumen facti. Verum cuinam fulgebunt, nisi inferioribus, qui lucis eorum participes fient, quemadmodum Sol iis lumen suum præbet qui super terram degunt? nec enim sibi ipsi fulgebunt. Hæc au- E tem fortasse verba: *Luceat lux vestra coram hominibus*, super latitudinem cordis, quemadmodum ait Salomon, trifariam scribi Matt. 5. 16

possunt,

possunt, ut lux Discipulorum Christi luceat coram hominibus, nunc, & post mortem ante resurrectionem, & post resurrectionem, donec unusquisque vir perfectus evadat; fiantque omnes unus Sol: tunc fulgebunt omnes tanquam Sol, in regno sui Patris.

A κ̃ τὸ εἰρημένον τῷ σολομῶντι, τριχῶς, ὥστε καὶ νῦν λάμπειν τὸ φῶς τῶν ἰησοῦ μαθητῶν ἔμπροσθεν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον πρὸ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἕως ἂν κατεντήσωσιν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, καὶ γένωνται πάντες εἷς ἥλιος, τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

De parabola thesauri in agro absconditi.

Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ θησαυροῦ τοῦ κεκρυμμένου ἐν τῷ ἀγρῷ.

Matth. 13. 44. *Rursum simile est regnum cœlorum thesauro absconditо in agro, quem qui invenit homo, abscondit.* Priores quidem parabolas turbis dixit: hanc autem & sequentes duas, non parabolas, sed similitudines ad regnum cœlorum pertinentes intra domum Discipulis videtur disseruisse: quam, qui ad ejus lectionem animum advertet, cum iis duabus quæ deinceps sunt, accurate perpendat, num fortasse parabolæ non sint: illis enim non dubitavit Scriptura parabolæ nomen præfigere; his vero non item. Et apposite quidem id fecit; nam si turbas per parabolas alloquebatur, *& hæc omnia per parabolas locutus est, neque quicquam sine parabolis dixit*; at postquam domum se recepit, non jam amplius turbis verba facit, sed iis qui hunc in domo adiverunt Discipulis: perspicuum est, parabolas non esse ea quæ in domo dicta sunt; extraneis enim per parabolas loquitur, & quibus *datum non est nosse mysteria regni cœlorum.* Dicet vero quispiam: quid sunt illæ, si parabolæ non sunt? Num igitur Scripturæ vocabulum sequentes, dicemus esse similitudines? Differt autem similitudo à parabola; scriptum est enim apud Marcum: *Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui comparabimus illud?* Ex eo enim probatur, discrimen esse similitudinem inter & parabolam. Videtur ergo similitudo esse generalis; parabola vero inter species referri: cum vero similitudo latior sit parabola, quemadmodum sub se parabolam continet, tanquam speciem; sic & similitudinem generali vocabulo cognominem: quod & in aliis contingit, prout iis observatum est qui circa plurimorum nominum impositionem & significationem versati sunt; qui dicunt vocem ὁρμὴ latiorem esse multis speciebus quas sub se continet, iis videlicet ἀφορμὴ, & ὁρμὴ; atque adeo vocabulum hoc ὁρμὴ usurpari in specie, sed nomine communi cum generali vocabulo ὁρμὴ, ut discernatur ab illo altero ἀφορμή. Et circa hæc

Matth. 13. 34.

Matth. 13. 11.

Marc. 4. 30

B Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε. τὰς μὲν προτέρας παραβολὰς τοῖς ὄχλοις εἶπε. ταύτην δὲ καὶ τὰς ἑξῆς αὐτῆς δύο, οὐ παραβολὰς, ἀλλ' ὁμοιώσεις πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τυγχανούσας, ἔοικεν ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρηκέναι. περὶ ἧς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει ἐξεταζέτω, καὶ τῶν ἑξῆς δύο, μήποτε οὐδὲ παραβολαί εἰσιν. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ὤκνησεν ἡ γραφὴ καθ' ἑκάστην προτάσσειν τὸ ὄνομα τῆς παραβολῆς. ἐπὶ δὲ τούτων τὸ αὐτὸ οὐ πεποίηκε. καὶ εἰκότως γε τοῦτο πεποίηκεν. εἰ γὰρ τοῖς ὄχλοις ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ * ἐλάλει αὐτοῖς. οὐ τοῖς ὄχλοις δὲ ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν διαλέγεται, ἀλλὰ τοῖς προσελθοῦσιν αὐτῷ μαθηταῖς ἐν αὐτῇ, * δηλονότι οὐκ εἰσὶ παραβολαὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ λελαλημένα. τοῖς γὰρ ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλεῖ, καὶ οἷς οὐ δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. φήσει τις οὖν, εἰ μή εἰσιν αὐταὶ παραβολαί, τί εἰσιν; μήποτε οὖν τῇ λέξει τῆς γραφῆς ἀκολουθοῦντες φήσομεν ὅτι ὁμοιότητές εἰσι; διαφέρει δὲ ὁμοιότης παραβολῆς. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ μάρκῳ. τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἢ ἐν τίνι αὐτὴν παραβολῇ θῶμεν; ἐκ τούτου γὰρ παρίσταται διαφορὰν εἶναι ὁμοιώσεως καὶ * παραβολῆς. ἔοικεν οὖν ἡ μὲν ὁμοίωσις εἶναι γενικὴ, ἡ δὲ παραβολὴ εἰδική. τάχα δὲ καὶ ἡ ὁμοίωσις γενικωτάτη οὖσα τῆς παραβολῆς ἔχει ἐν εἴδει, ὥσπερ τὴν παραβολὴν, οὕτω καὶ ὁμώνυμον τῷ γενικῷ τὴν ὁμοίωσιν. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβέβηκεν, ὡς τετηρήκασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὴν τῶν πολλῶν ὀνομάτων θέσιν, οἵτινες λέγουσι καὶ γενικωτάτην εἶναι τὴν ὁρμὴν πολλῶν εἰδῶν, ὥσπερ καὶ ἀφορμῆς, καὶ ὁρμῆς, ἐν εἴδει λέγοντες ὁμονύμως τῷ γενικῷ παραλαμβάνεσθαι πρὸς * ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀφορμῆς τὴν ὁρμήν. καὶ ἐν τούτῳ ζητητέον ἰδίᾳ τὸν ἀγρὸν, καὶ ἰδίᾳ τὸν κεκρυμ-

C

D

E

*C. B. ἐλθὼν εἰς

*C. B. δηλονότι

*C. B. παραβολὴν

*C. B. ἐν εἴδει

κρυμμένον ἐν αὐτῷ θησαυρὸν, καὶ πάντα πέρον
*C.R. τὸν ὑρῶν * τοῦτον κεκρυμμένον τὸν θησαυρὸν ὁ ἄν-
θρωπος, ἀπὸ τῆς χαρᾶς ἀπέσι, καὶ πωλεῖ ὅσα
*γρ. ἀγορ- ἔχει, ἵνα * ἀγοράσῃ τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. ζητη-
τέον δὲ καὶ πάντα ἐστὶν ἃ πωλῇ. δοκεῖ δή μοι καὶ ταῦ-
τα ἀγρὸς μὴ εἶναι ἡ γραφὴ καταφυτευθεῖσα
τοῖς φανεροῖς τῶν ῥητῶν τῆς ἱστορίας, καὶ τὸ νό-
μου, καὶ τῶ προφητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν νοημάτων.
πολλὴ γὰρ φυτεία καὶ ποικίλη ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ῥητῶν τῆς
*γρ. ἀπὸ τῆς ὅλης γραφῆς. ὃ δὴ * τῷ ἀγρῷ κεκρυμμένος θη-
σαυρὸς, τὰ ἀποκεκρυμμένα καὶ ὑπὸ κείμενα
τοῖς φανεροῖς νοήματα τῆς σοφίας ἐν μυσ-
τηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, καὶ τῷ χριστῷ, ἐν ᾧ εἰσιν οἱ
*C.R. τοῦ θησαυροὶ τῆς * σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυ-
φοι. ἄλλος δ' ἂν λέγοι ἀγρὸν μὲν εἶναι τὸν
ἀληθῶς πλήρη, ὃν εὐλογησε κύριος, τὸν χριστὸν
ὄντα. τὸν δὲ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον θησαυρὸν, τὰ
ἀπόρρητα ἃ τῷ παύλῳ κεκρύφθαι ἐν χριστῷ,
λέγοντι ὅτι χριστός ἐστιν ἐν ᾧ εἰσιν οἱ θησαυροὶ
τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τὰ ἀ-
φάνια τοίνυν πράγματα, καὶ ἡ βασιλεία τῶν ὀ-
ρανῶν, ὥσπερ ἐν εἰκόνι γεγράφθαι ταῖς γραφαῖς,
αἵτινές εἰσιν ἡ βασιλεία τῶν ὀρανῶν, ἡ αὐτός ἐστιν ὁ
χριστὸς ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, ἡ βασιλεία τῶν ὀ-
ρανῶν, ὁμοιωμένη θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν
τῷ ἀγρῷ. ῥητέον δὲ καὶ τὸν τόπον ζητήσεις
πότερον ἡ βασιλεία τῶν ὀρανῶν μόνῳ τῷ θησαυ-
ρῷ ὡμοίωται τῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὡς
ἄλλον νοεῖν τῆς βασιλείας τὸν ἀγρόν. ἢ ὅλῳ
τούτῳ ὡμοίωται θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ
ἀγρῷ, ὡς τῶν τῶν ὀρανῶν βασιλείῳ ἐχόντων καὶ τὴν
ὁμοίωσιν καὶ τὸν ἀγρὸν, καὶ τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ ἀ-
γρῷ θησαυρόν. ἐλθὼν δέ τις ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀ-
γρὸν, εἴτε τὰς γραφὰς, εἴτε τὸν χριστὸν τὸν ἐκ φα-
νερῶν καὶ κρυπτῶν συνεστηκότα, ἐξίσκει τὸν κε-
κρυμμένον τῆς σοφίας θησαυρὸν, εἴτε ἐν χριστῷ,
εἴτε ἐν ταῖς γραφαῖς. ἐμπεριέρχόμενος γὰρ τὸν
ἀγρὸν, καὶ ἐρευνῶν τὰς γραφὰς, καὶ ζητῶν νοῆσαι τὸν
χριστὸν, ἐξίσκει τὸν ἐν αὐτῷ θησαυρὸν, καὶ ἐξ ὧν
κρύπτει, ὅκ ἀκίνδυνα εἶναι νομίζων τὰ τῶν γρα-
φῶν ἀπόρρητα νοήματα, ἢ τὸς ἐν χριστῷ θησαυ-
ρὸς σοφίας, καὶ γνώσεως ἐμφανίζων τοῖς τυχοῦσι,
καὶ κρύψας ἀπέσι, πραγματευόμενος πῶς
ἀγοράσει τὸν ἀγρὸν, ἤτοι τὰς γραφὰς, ἵνα
ἴδιον κτῆμα αὐτὰς ποιήσῃ, λαβὼν ἀπὸ τοῦ θεοῦ
τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἃ πρῶτον ἐπιστεύθησαν οἱ Ἰου-
δαῖοι. καὶ ἀγοράσαντι τῷ μαθητευθέντι
χριστῷ τὸν ἀγρὸν, ἀφαιρεῖται ἀπ' ἐκείνων ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶ κατ' ἄλλην πα-
ραβολὴν ἀμπελών, καὶ δίδοται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς τῇ διὰ τῆς πίστεως ἀγορά-

A quærendum est seorsum agrum illum, seorsum etiam thesaurum in illo absconditum, & quo pacto homo ille qui thesaurum absconditum reperit, abeat, præ gaudio, vendatq; bona quæ possidet universa, ut agrum illum sibi emat. Quærendum etiam est, quænam ea sint quæ vendit. Videtur autem mihi secundum hæc ager ille Scriptura esse, consita iis quæ perspicua sunt in historiæ verbis, & Legis, & Prophetarum, & reliquis sententiis. Copiosa quippe & varia satio est totius Scripturæ verborum: thesaurus autem in agro absconditus, occulti sunt, & sub
B perspicuis verbis abstrusi sensus sapientiæ delitescentis in mysterio, & Christo, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscon-* Col. 2. 3.
diti. Alter autem dixerit agrum illum esse revera plenum, cui benedixit Dominus, Christum Dei; thesaurum vero in illo absconditum ea esse quæ in Christo reposita esse dixit Paulus, sic loquens de Christo: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ* Col. 2. 3.
absconditi. Res profecto cœlestes, ipsumque adeo cœlorum regnum tanquam in imagine, sic in Scripturis repræsentantur, quæ quidem sunt regnum cœlorum; vel
C ipse Christus sæculorum Rex, regnum cœlorum est thesauro in agro abscondito assimilatum. Quæres autem, postquam ad hunc locum perveneris, utrum regnum cœlorum soli thesauro in agro abscondito assimilatum sit, ut aliud quid à regno esse ager fingendus sit: an toti huic assimilatum sit, thesauro abscondito in agro, ita ut regnum cœlorum juxta similitudinem, & agrum, & in agro absconditum thesaurum comprehendat. Veniens autem homo aliquis in agrum, sive ille ager Scripturæ sint, sive Chri-
D stus, qui ex manifestis & reconditis constat, reperit occultum sapientiæ thesaurum, sive in Christo, sive in Scripturis. Agrum enim circumiens, & Scripturas perscrutans, studensque Christum animo comprehendere, thesaurum qui in eo est reperit, repertumq; abscondit, non tuto existimans occultos Scripturarum sensus, & thesauros sapientiæ & scientiæ qui in Christo sunt, obviis quibusque depromere; eoque demum abscondito discedit, fatagens quomodo agrum emat, hoc est Scripturas, ut eas faciat propri-
E am possessionem; cum ex iis qui Dei sunt, acceperit divina oracula, quæ primum Judæorum fidei commissa sunt. Postea quam autem agrum emerit, is qui à Christo præceptis imbutus est, *aufertur ab illis regnum* Matth. 21. 43.
Dei, quod juxta aliam parabolam vinea est, *daturque genti facienti fructus ejus*, quæque Matt. 20. 1.

per fidem emerit agrum, bonorum suorum omnium venditione, cumque sibi nihil ex omnibus iis quæ possidebat reliquum fecerit; malitia autem ex iis erat. Idem vero applicabis, si ager thesaurum absconditum continens, Christus sit: qui enim dimissis omnibus ipsum sequuntur, quasi secundum aliam considerationem bona sua vendiderunt, ut per illorum venditionem & per suscepta pro illis, Deo auxiliante, pulcra consilia, emerent ingenti pretio & agro digno, agrum habentem in se absconditum thesaurum. *Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.* Quandoquidem regnum cœlorum simile est, non ulli è plurimis mercatoribus plurima mercantibus, sed ei qui pulchras margaritas quærit, unamque reperit multis æquivalentem, pretiosam enimvero margaritam, quam omnib⁹ contra emit, rationi consentaneum esse existimo de margaritæ natura attentius disputare. Nota vero diligenter illum non dixisse hunc omnes eas vendidisse quas habebat; non enim illas solum quas emerat, vendit is qui quærit pulchras margaritas, sed etiam bona sua omnia, ut margaritam hanc emat. Hæc igitur super margaritæ natura invenimus apud eos qui de gemmis scripserunt; margaritarum nonnullas esse terrestres, maritimas nonnullas. Et terrestres quidem apud Indos tantummodo nascuntur; idoneæ ex quibus sigilla, annulorum palæ, & monilia fiant: è maritimis vero quæ reliquas dignitate superant apud eosdem Indos inveniuntur, quarum optimæ nascuntur in rubro mari. Quæ vero in Oceano Britannico deprehenduntur, inter margaritas secundas partes tenent. Tertiæ autem, quæq; non primis duntaxat inferiores sunt, verum etiam secundis, illæ sunt quæ in Bosphoro circa Scythiam reperiuntur. Hæc præterea de margarita Indica dicebantur, generari illam in conchis, quæ prægrandibus buccinis similes sunt: ferunturautem illæ tanquam per turmas in mari pasci, una præeunte velut gregis duce, colore & magnitudine conspicua, & à reliquis quæ sub se sunt, differente, ita ut videatur aliquam proportionem habere & similitudinem cum eo qui apum Rex dicitur. Illud vero etiam de præstantium margaritarum, earum scilicet quæ in India reperiuntur, venatione narratur, indigenas magnum littoris circuitum retibus comprehendentes urinare, unum potissimum ex omnibus, ducem capere studentes: hoc enim capto, omne armentum quod illi subest capere, fa-

Matth. 13. 45.

A σωπὸν ἀγρὸν ἐκ τῶ πεπραμένα πάντα ὑπάρχοντα, καὶ μηδὲν τῶν ἑτέρων ὑπαρχόντων, κακία δὲ ἐκ ἦν αὐτῶ, ἐπεὶ ἐχθρὸς ἑαυτῶ. τὸ δ' αὐτὸ ἐφαρμόσεις, κἂν ἀγρὸς ὁ ἔχων τὸν κεκρυμμένον θησαυρὸν ὁ χριστὸς ᾖ. οἱ γὰρ ἀφέντες πάντα, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῶ, οἱονεὶ κατ' ἄλλον λόγον πεπραμένα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, ἵνα διὰ τῶ πεπραμένα καὶ δοθῆ ἐκεῖνα, καὶ δύ' ἐκείνων καλῶν συμβουλίων βοηθουμένους αὐτὸς εἰληφέναι ὑπὸ θεοῦ, ὠ-

B νήσωνται τῆς πολλῆς τιμῆς καὶ ἀξίας τὸν ἀγρὸν τὸν ἔχοντα θησαυρὸν κεκρυμμένον ἐν ἑαυτῶ ἀγρόν. πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλὰς μαργαρίτας. ἐπεὶ οὖν ἡ βασιλεία τ οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ πολλῶν ὄντων ἐμπόρων πολλὰ ἐμπορευομένων, ἑνὶ ἐκείνων, τῶ ζητοῦντι τὰς καλὰς μαργαρίτας, καὶ εὑρόντι ἕνα ἀντάξιον τ πολλῶν, πολύτιμον μαργαρίτην, ὃν δὴ πάντων

C ἠγόρασεν, εὔλογον ἡγεῖμαι τυγχάνειν τὰ περὶ τῆς φύσεως τῶ μαργαρίτου ἐξεταζόμενα. ὥσπερ οὖν ὁ Ἀμελῶς ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι πέπρακε πάντας ὃς εἶχεν. ἐγὼ μόνους οἶδα ὁ ζητῶν καλὰς μαργαρίτας εὑρηκὼς πέπρακεν, ἀλλὰ καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, ἵνα ἀγοράσῃ τὸν * μαργαρίτην ἐκεῖνον. εὑρόμην δ' ἂν ἐγὼ καὶ τοὺς περὶ λίθων πραγματευσαμένους περὶ τῆς φύσεως τῶ μαργαρίτου ταῦτα, ὅτι τῶν μαργαρίτων οἱ μὲν εἰσι χερσαῖοι, οἱ δὲ θαλάττιοι. καὶ οἱ μὲν χερσαῖοι παρ' ἰνδοῖς μόνοις γίνονται, πέφυκότες

D σφραγῖσι, καὶ σφενδόναις, καὶ ὅρμοις. οἱ δὲ θαλάττιοι, οἱ μὲν διαφέροντες παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἰνδοῖς εὑρίσκονται, οἱ τινές εἰσι κατ' ἄρχοι, ἐν τῆ ἐρυθρᾶ θαλάττῃ γινόμενοι. δευτερεύουσι δ' ὡς οἱ μαργαρίτας οἱ ἐν τῆ βρεττανίδι ὠκεανῶ λαμβανόμενοι. τέτοι δὲ κατὰ πόλλους, οὐ μόνον τῶν πρώτων, ἀλλὰ καὶ τ δευτέρων, οἱ τῆ βοσπόρου, περὶ τὴν σκυθίδα εὑρισκόμενοι. ἔτι δὲ ταῦτα ἐλέγετο περὶ τὸ ἰνδικοῦ μαργαρίτου, ὅτι ἐν κόγχοις γίνεται παρασκευαζόμενα τῶν φυσῶν εὐμεγέθεσι τρόμβοις. ἔστοι δ' ἱστορῶνται οἱονεὶ κατ' ἴλας τῶν θαλαττίων ποιεῖσθαι νομάς, καθάπερ ἀγελάρχης τινὸς ἡγημένου, εὐειδῆ τῶν χροᾶν, καὶ τὸ μεγέθει, καὶ διαφέροντα τ ὑπ' αὐτόν. ὥστε ἀναλογίαν αὐτὸν ἔχειν τοῦ καλουμένου ἐσθῆτι μελισσῶν. ἰσόρατα δὲ κατὰ τῆς θήρας τ διαφερόντων, τοῦτο τ ἰνδικὸν τοιοῦτον. ὅτι παραλαμβάνοντες οἱ ἰχθύοι δικτύοις κύκλον ἀγαλλὲ μέγαν, κατακολυμβῶσιν, ἵνα ἐξ ἁπάντων τὸν παρηγμένον ἁπτησάμενοι λαβεῖν. τοῦτο γὰρ ἅλοντες φασὶν ἁμοιχθὸν χρυσᾶς τῶν θήραν τῆς * ὑπὸ τούτω ἀγέλης, ὃ δὲ

νος ἐπ ἀτρεμοῦντ@ τ ✱ ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' ὄιον δεδεμμ/ν ἰμάντι, ϗ ἑπομ/νν τῷ ἀγελάρχῃ. λέγεται δὲ καὶ ἡ ῥῆσις τ ἐν ἰνδίᾳ μαργαείτῃ χρόνοις συνίσασ@, τερπὰς λαμβάνοντ@ τ ζ@ πλείονας, καὶ μεταβολὰς, ἕως τελειωθῇ. ἐπ δὲ καὶ τ τοῦτο ἱστορῆται, ὅπ διοίγεται ὁ κόγχ@ χάσμη ἁπλήπτως, ὁ δ φέρντ@ τὸν μαργαείτην ζ@ν, καὶ διοιχθεὶς τὸ ✱ ὀρνύιον εἰς ἑαυτὸν δέχεται δρόσον. ἧς ἐμπλησθεὶς καθαρᾶς ϗ ἀθολώτ@ τελειογνὴς γίνεται. ϗ λοχεύει μέγαν, ϗ ὄυρυθμον τὸν λίθον. εἰ δέ ποτε ἐπχλυμ/νης, ϗ δνοφ/λς, χ/μερίν τε μεταλάβῃ δόσε, ὁμιχλώδη κύει μαργαείτην, καὶ κηλῖδι πεπ/μασμον. ἐπ δὲ καὶ τ τοῦτο ὄυρυθμ/ν, ὅπ εἰ μεσολαβηθείη ὁδὸς ὑπ τὸ πλήρωσιν ἔκυει λίθ@ ὑπὸ ἀσφατίας, μύει, καὶ ὥσπερ τὰ δείματι σκορπίζει, ϗ διαχεῖ τὸν γόνον εἰς τὰ λεγόμ/να φυσήματα. ἔστ δὲ ὅτε καθάπερ ἠλιτόμ/να ῥ/ατα βραχέα, ϗ ἀχλύ@ πέχοντα, πλὴν ὄυρυθμα. ἐπ δὲ καὶ τοῦτο ἔχει ὁ ἰνδικὸς μαργαείτης πάντ@ς ἄλλ@ς, λευκός ἐστι τὸ χρόᾳ, λογύρῳ διαφανεῖ προσφερὴς, αὐγλῷ τε ὑποχλωρίζοντι ἠρέμα διαλάμπειν, ὡς πάνυ δὲ χ/μα ἔχει σφοδρόν. ἔστι ὃ καὶ τερφερο χρόᾳ, καὶ ἁπαλώτερ@ ἢ κὴ λίθον. ὅτ@ς δ' ἐστὶν πανερπὴς ἰδέαν, ὡς καὶ πάντ@ς τοῖς ἐμφανεστέροις, καθὰ ὁ διαγεάψας ἔλεγε περὶ τ λίθων, ἀφυμνεῖαν. ἐπ δὲ καὶ τοῦτο σημεῖόν ἐστιν ἀρίστ μαργαείτ, τὸ τὸ περιφέρειαν τετορνευμένην ἔχειν, ϗ τὸ χρῶμα λευκότατον, καὶ διαυγέστατον, καὶ τῷ μεγέθει μέγιστον. ταῦτα μὲν ὅλ@ περὶ ἰνδικοῦ. ὁ δὲ κὴ βρεττανίαν, φασὶ, χρυσωπὸς μέν ἐστι τὸ πὶ χροΐαν, ὁμιχλώδης δέ τις, καὶ ταῖς μαργαρυγαῖς ἀμβλύτερ@. ὁ ὃ ἐν τῷ πορθμῷ τῷ κὴ Βόσπορον, ✱ κνεφωδέστερ@ τὸ βρεττανικοῦ, καὶ πελιδνὸς, ϗ τέλεον ἀμυδρὸς, ἀπαλός τε καὶ μακεδονικὸς. καὶ γινόμεν@ ὃ ὁ ἐν τῷ κὴ Βόσπορον πορθμῷ, οὐκ ἐν ταῖς πίναις, ὅ ἐστιν ὀστράκων εἶδ@ μαργαειτοφόρον, ἀλλ' ἐν τοῖς περισαγορδυομένοις μυσί. τούτοις ὃ, λέγω δὴ τοῖς κὴ Βόσπορον, ἡ νομὴ ἐν τέλμασίν ἐστιν. ἱστόρηται ὃ καὶ τέταρτον γ/νος εἶναι μαργαειτῶν περὶ τὴν ἀχαρνανίαν ἐν ταῖς τῶν ὀστρέων πίναις. ἀπουδαῖοι δέ εἰσι ἄγλωσ, ἀλλὰ ϗ ἄρρυθμοι, ϗ τὸ χ/μα, ϗ τὸ χρῶμα τέλεον διατεθολωμένοι ϗ ῥυπῶντες. ϗ ἄλλοι δὲ πάντ@ τοῦτ@ εἰσὶ περὶ τὴν αὐτὴν ἀχαρνανίαν πολύτων ἕνεκεν ἀπόβλητοι. ταῦτα ὃ συναγαγὼν ἐκ τῆς περὶ λίθων πραγματείας, φημὶ τὸν σωτῆρα Ἡρώδην διαφορὰν μαργαειτῶν, ὧν ἐν τῷ χρόᾳ εἰσὶ καὶ καλοὶ καὶ ἄλλοι φαῦλοι, εἰρηκέναι

A cile esse negotium dicunt ac proclive; utpote nulla subsistente ex iis quæ ipsum sequuntur, sed veluti fune vincta, & ducem sequente. Dicitur & Indicatum margaritarum generatio temporum intervallis perfici, cum multimodas conversiones, & mutationes patiatur illud animal, donec absolvatur. Præterea vero fertur & illud, aperiri & velut dehiscere concham animalis margaritam ferentis, apertaque illa cœlestem in se rorem recipere; quo si puro nec turbido fuerit repleta lucida fit margarita, lapidemque magnum & concinnum concha partu-
B rit. Quod si aliquando nigrum, inæqualem, & hybernum rorem exceperit, nebulosam margaritam & nævis deformem concipit. Quin & illud reperimus, si à fulgure deprehendatur medio in itinere, dum ad id proficiscitur ut lapidem quo gravida est, perfectum reddat, comprimitur, & velut præ timore spargit semen & effundit, ut efficiat ea quæ Physemata appellantur. Contingit etiam nonnunquam ut exigua illa & subobscura, concinna tamen, quasi legitimum mensium tempus nondum adepta, gignantur. Insuper & illud præ cæteris habet Indi-
C ca margarita; colore candida est, argento lucido simili, ita ut splendor subpallidus leniter effulgeat: ut plurimum vero figuram habet rotundam. Est & superficie leniori & leviori quam lapidis natura ferat. Usque adeo autem aspectu jucunda est, ut ab iis etiam qui illustriores sunt celebretur, quem admodum ait is qui de Lapidibus scripsit. Illud præterea optimæ margaritæ signum est, rotunditate quasi ad tornum exacta præditam esse; colore item candidissimam esse &
D splendidissimam; tum & magnitudine amplissimam. Hæc igitur de Indica. Quæ autem reperitur in Britannia, colore quo ejus superficies imbuta est, auri speciem refert, nebulosa autem est, & margaritis Indicis obtusior. Quæ vero in angustiis Bosphori invenitur, obscurior est Britannica, subnigra, omnique carens luce; levis autem, & grandis. Nascitur vero ea quæ in Bosphori angustiis reperitur, non in Pinnis, quæ species testæ est margaritas ferens, sed in iis qui Myes appellantur, hos dico qui reperiuntur in Bosphoro. Hi autem in palustribus locis pascuntur. Quin & quartum margaritarum genus circa Acarnaniam in ostreo-
E rum Pinnis esse fertur, non multum laudatæ illæ, sed inconcinnæ, figuraque omnino sordidæ & squallentes. Aliæ sunt etiam præter istas in hac eadem Acarnania omni de causa repudiandæ. His igitur à me collectis ex iis commentationibus quæ de Gemmis scriptæ sunt, dico Servatorem margarita-

rum differentiam apprime cognoscentem, inter quas pulchræ quædam sunt, aliæ deformes, id pronuntiasse: *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti pulchras margaritas*: nisi enim inter margaritas, deformes essent aliquæ, non id fuisset dictum, *quærenti pulchras margaritas*. Quærit autem margaritas in omnigenis sermonibus veritatem profitentibus, in iisque qui sermones illos proferunt: & sint, ut ita appellem, conchæ è cœlesti rore concipientes, & verbo veritatis gravidæ è cœlo, Prophetæ, pulchræ sane margaritæ, quas, juxta eum qui in manibus est sermonem, homo mercator quærit. Dux autem gregis margaritarum, qua reperta simul reperiuntur & reliquæ, illa est pretiosa margarita, Christus videlicet Dei Verbum superans pretiosas Scripturas, & sensus Legis ac Prophetarum; quo reperto, reliqua omnia facile capiuntur. Alloquitur autem Discipulos suos Servator, tanquam homines mercatores, non pulchras solum margaritas quærentes, sed & qui eas repererunt, ac possident, cum ait: *Ne mittatis margaritas ante porcos*. Hæc autem dicta fuisse Discipulis vel ex iis verbis apparet quæ præcedunt: *Videns autem Iesus turbas ascendit in montem, & quum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli ejus*: in serie enim sermonum illorum dictum est: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos*. Vide igitur num forte is qui margaritas, vel pretiosum margaritum non habet, nec Servatoris Discipulus sit; pulchra dico margarita, non nebulosa & obscura, quales sunt Hæreticorum sermones, non ad Orientem, sed ad Occasum & ad Aquilonem in lucem prolata, si modo & hæc comprehendenda sunt, propter eam quam inter margarita diversis in locis nascentia reperimus differentiam. Fortasse autem turbidi sermones, & in operibus carnis pervolutæ hæreses, obscuræ sunt & in paludibus nascentes haudquaquam bonæ margaritæ. Ei autem qui pulchras margaritas quærit, accommodabis illud: *Quærite & invenietis*: illud quoque: *Omnis qui quærit, invenit*. Quidnam autem quæritis? aut quid illud est, quod omnis qui quærit, invenit? Confidenter dico, margarita, & margaritum illud esse, quod is possidet, qui omnia dat, eorumq; jacturam facit: propter quod ait Paulus: *Omnium jacturam feci, ut Christum lucrifaciam*, omnia appellans, pulchras margaritas, *ut Christum lucrifaciam*, pretiosum scil. unicum margaritum. Pretiosa igitur lucerna, iis qui in tenebris sunt; ususque lucernæ, donec oriatur Sol; pretiosa quoque gloria quæ supra vul-

Matth. 6. 7

Matth. 5. 1.

Matt. 7. 7.

Matt. 7. 8.

Philip. 3. 8.

τό. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι τοὺς καλοὺς μαργαρίτας. εὑρὼν δὲ μὴ κ̀ φαύλοις ἢσθίοντας τινὰς ἐν μαργαρίταις, ὅτι ἂν εἴρηται, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας. ἐν τοῖς πλουσιοπάροις δ' ἐπαγγέλλομένοις ἀληθείαν λόγοις καὶ τοῖς φέρουσιν αὐτὰς ζητεῖ τοὺς μαργαρίτας. κ̀ ἔστωσαν, ἵνα ἁπλῶς ὀνομάσω, οἱ ἀπὸ τῆς οὐρανίας δρόσου συλλαμβάνοντες κόγχοι, κ̀ κύοντες ἐξ οὐρανοῦ λόγον ἀληθείας, προφῆται, οἱ καλοὶ μαργαρίται, ὁ κ̃ τῷ προκειμένην λέξιν ζητεῖ ἔμπορος ἄνθρωπος. ὁ δὲ ἀγελάρχης τ̃ μαργαρίτ, ᾧ εὑρεθέντι κ̀ οἱ λοιποὶ σωθυρίσκονται, ὁ πολύτιμος μαργαρίτης, ὁ χριστὸς τ̃ θεοῦ, ὁ ὑπὲρ τὰ πνευματικὰ γράμματα κ̀ νοήματα κ̀ νόμους κ̀ προφητικὸν λόγον, ἐξ εὑρεθέντος καὶ τ' ἄλλα πάντα εἰμαρῶς προσλαμβάνονται. διαλέγεται δὲ ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς πᾶσιν, ὡς ἀνθρώποις ἐμπόροις, ἐ μόνον ζητοῦσι τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, ἀλλὰ κ̀ εὑρεῖν αὐτοὺς, κ̀ κεκτημένοις, ὧν ἐστὶ φησι. μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τ̃ χοίρων. δῆλον δὲ ὅτι τοῖς μαθηταῖς ταῦτα λελέκται ὅτι τ̃ μετὰ χαρᾶς τ̃ λόγων τὸ. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, κ̀ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἐν γὰρ τῷ εἰρμῷ τ̃ λόγων ἐκείνων εἴρηται. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τ̃ χοίρων. μήποτε οὖν ὁ μὴ ἔχων μαργαρίτας, ἢ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, οὐδὲ μαθητής ἐστι τ̃ τοὺς μαργαρίτας τοὺς καλοὺς, ἀ τοὺς νεφώδεις, οὐδὲ τοὺς ἀχλυώδεις, οἵτινές εἰσιν οἱ τ̃ ἑτεροδόξων λόγοι, ἀ τοῖς ὑδατολαῖς ῥυώμενοι, ἀλλὰ τοῖς δυσμαῖς ἢ πρὸς βορρᾶν, εἰ χρὴ κ̀ ταῦτα προσλαμβάνειν, δι' ἣν διαφορὰν μαργαρίτ ἐν διαφόροις γινομένων τόποις. τάχα δὲ οἱ τετολωμένοι λόγοι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τ̃ σαρκὸς κατειλιγμένοι αἱρέσεις, οἱ ἀχλυώδεις εἰσὶ, κ̀ οἱ ἐν τέλμασι γινόμενοι μαργαρίται ἀ καλοί. σωσάμενοι δὲ τῷ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας τό. ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε. κ̀ τό. πᾶς ὁ ζητ̃ εὑρίσκει. τί γὰρ ζητεῖτε; ἢ τί πᾶς ὁ ζητ̃ εὑρίσκει; ἀποτολμήσας εἰπω, ὃς μαργαρίτας, κ̀ τὸν μαργαρίτην, ὃν ὁ πάντα δοὺς ζημιωθεὶς κτᾶται, δι' ὃν φησιν ὁ παῦλος. τὰ πάντα ἐζημιώθην, ἵνα χριστὸν κερδήσω, πάντα λέγων τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, ἵνα χριστὸν κερδήσω τὸν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην. ἡμῖν μὲν οὖν λύχνος ἐστὶν ἡ γραφὴ τοῖς ἐν σκότει, ἕως ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος. ἡμῖν δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τὸ πρόσωπον μωυσέως δόξα, ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ τῶν

τῶν προφητῶν, καὶ καλὸν θέαμα, δι' ἧς εἰσα-
γόμεθα πρὸς τὸ δυνηθῆναι ἰδεῖν τὴν δόξαν
Χριστοῦ, ἣ μαρτυρῶν ὁ πατὴρ φησι· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός
μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ηὐδόκησα. ἀλλ' οὐ δεδόξα-
ται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἕνεκεν τῆς
ὑπερβαλλούσης δόξης, καὶ χρεία ἡμῖν προ-
τέρου δόξης τῆς ἐνδεχομένης καταργηθῆναι ὑπὸ
τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης, ὡς χρεία γνώσεως
τῆς μέρους, ἥτις καταργηθήσεται ὅταν ἔλθῃ τὸ
τέλειον. πᾶσα οὖν ψυχὴ ἐρχομένη εἰς νη-
πιότητα, καὶ ὁδηγίας καὶ τὴν τελειότητα δεῖται
μέχρις ἂν εἰς αὐτὴν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, παι-
δαγωγῶν, καὶ οἰκονόμων, καὶ ἐπιτρόπων, ἵνα
μὴ ὦσι πάντα ὁ πρότερον μηδὲν διαφέρων
δοῦλος, κύριος πάντων ὤν, ἀπολάβῃ ἐλευθε-
ρωθεὶς ὑπὸ παιδαγωγῶν, καὶ οἰκονόμων, καὶ
ἐπιτρόπων τὰ πατρῷα, τὰ ἀνάλογον τῷ πολυ-
τίμῳ μαργαρίτῃ, καὶ τῷ ἐρχομένῳ τελείῳ
καταργεῖται τὸ ἐκ μέρους, ὅταν τὸ ὑπερέχον τῆς
γνώσεως χεῖρον χωρῆσαί πως δυνηθῇ, προεγ-
γυμνασάμενον ταῖς, ἵν' ἕτως ὀνομάζω, ὑπερεχομέναις γνώσεσιν ὑπὸ τῆς χείρονος γνώ-
σεως· ἀλλ' οἱ πολλοὶ μὴ νοήσαντες τὸ κάλλος
τῶν πολλῶν μαργαριτῶν νομικῶν, καὶ τὴν ἔτι
ἐκ μέρους γνῶσιν τὴν πᾶσαν προφητικήν, οἷον-
ται δυνατὸν χωρεῖν ἐκείνων τεθεωρημένων καὶ
καταλαμβανομένων, δι' ὅλων δύρειν τὸν ἕνα
πολύτιμον μαργαρίτην, καὶ θεωρῆσαι τὸ ὑπερέ-
χον τῆς γνώσεως χεῖρον ἐν τῷ, συγκρίσει, πάντα
τὰ πρὸς τὸ πλικάυτης καὶ τοσαύτης γνώσεως ὡς
σκύβαλα τῇ ἰδίᾳ φύσει τυγχάνοντα, σκύ-
βαλα ἀναφαίνεται, ἅπερ ἐστὶ τὰ προβαλ-
λόμενα ταχὰ τῇ συκῇ ὑπὸ τοῦ ἀμπελουργοῦ
κόπρια, αἴτια τυγχάνοντα τοῦ αὐτὴν καρποφο-
ρῆσαι· τοῖς πᾶσι δίδωσι ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς πρὸ
παντὸς πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ἔστι πᾶς
καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν τοὺς καλοὺς μαργαρίτας
λίθους, ἢ καιρὸς μὴ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν τοῦ
εὑρεῖν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ὅτε καθήκει
ἀπελθόντα πωλῆσαι πάντα ὅσα τις ἔχει, ἵνα
ἀγοράσῃ τὸν μαργαρίτην ἐκεῖνον· ὥσπερ γὰρ
πάντα τὸν ἐσόμενον σοφὸν ἐν λόγοις ἀληθείας
δεῖται στοιχειωθῆναι πρότερον, καὶ ἐπὶ πλεῖον
διαβῆναι τὸ στοιχειώδους, καὶ πολλὰ ποιεῖσθαι
τὴν στοιχείωσιν, ἃ μὴν ἀποβλέπειν ἐν τῇ στοιχειώ-
σει, ὡς τιμήσαντα αὐτὴν καὶ τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ
διαβαίνοντα ἐπὶ τὴν τελειότητα, χάριν ἔχειν τῇ
εἰσαγωγῇ, ὡς χρησίμῳ γενομένῃ καὶ τοῦ προ-
τερα. ἕτως τελείως νοηθέντα τὰ νομικὰ καὶ τὰ προφητικὰ, στοιχείωσίς ἐστι πρὸς
τελειωσιν νόμιμον τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πάντα τὸν περὶ τῶν χριστοῦ ἔργων καὶ

Mat. Not.

A tum Moysis est, ipsorum quoque, opinor, Prophetarum; pulchrumque adeo spectaculum: per quam gloriam eo deducimur, ut gloriam Christi spectare possimus, quam testimonio suo comprobans Pater ait: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.* Matth. 3, 17.
Sed nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam, & prius nobis ea gloria opus est quæ abrogationem recipit excellentis gloriæ causa; verbi gratia, imperfecta scientia opus est, quæ antiqua- 1. Cor. 13, 9. 10.
bitur, cum perfectio advenerit: omnis enim anima ad infantiam veniens, & ad perfectiB onem contendens, pædagogo, administratoribus & procuratoribus indiget, donec ei temporis plenitudo advenerit, ut postmodum qui nihil à servo differebat omnium Dominus, liber factus paterna bona à pædagogo, administratoribus & procuratoribus recipiat, quæ æqua proportione respondent pretioso margarito, & adveC nienti perfectioni illud quod imperfectum & ex parte solum est abroganti; quando excellentiam doctrinæ Christi assequi quis potuerit, exercitatus ante in iis cognitionibus, quæ, ut ita dicam, Christi cognitioni subjacent. Sed plerique plurimarum Legis margaritarum pulchritudinem, & quæ etiamnum ex parte est cognitionem omnem Prophetarum non videntes, absque illis explicatis & mente conceptis pretiosum unum margaritum omnino reperire se posse arbitrantur, & excellentiam scientiæ Christi Jesu contemplari; ad quam comparatione facta, omnia quæ talem tantamque cognitionem præcesserunt, etiamsi propria natura stercora non sunt, stercora Luc. 13, 8. tamen videntur, quæ fortasse & stercora D sunt quæ à vinitore ad ficum admoventur, quæque ut ea fructum afferat, efficiunt. Omnibus igitur suum tempus est, & omni rei quæ est sub cœlo, sua est tempestivitas, & est quædam opportunitas colligendi pulchras margaritas, & post earum collectionem occasio reperiendi unum pretiosum margaritum, quando nempe convenit abeuntem quempiam omnia quæcunque possidet, divendere, ut margaritum id emat. Quemadmodum enim is qui in sermonibus veritatis sapiens futurus est, elementis prius E est informandus; deinde in informatione illa ulterius debet progredi, & rudem illam informationem magnificare, non tamen in ea immorari, ut qui eam ab initio habuerit in pretio; sed ad perfectionem pergentem habere gratiam introductioni, ut quæ utiliter circa initia facta fuerit: sic ea quæ ad Legem & Prophetas pertinent perfecte intellecta, institutio sunt ad perfecte

intelligendum Evangelium, & omnem de Jesu Christi factis & dictis sensum. *Iterum* Matth. 13. 47. *simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare.* Quemadmodum quæ in imaginibus & statuis sunt similitudines, non perfectæ similitudines sunt eorum quorum causa illæ fiunt; sed quæ in ligno plano, verbi gratia, cera depicta est imago, similitudinem quidem superficiei & coloris continet; non autem depressiones insuper & prominentias servat, sed earum tantum repræsentationem: statuarum autem fictio, similitudinem quidem quæ in depressionibus & prominentiis consistit servare nititur; quæ vero in coloribus, non item: si vero cerea sit effigies, utrumque servare conatur; colorem dico, & depressiones, ac prominentias; eorum vero quæ sunt intra, imago non est. Ita & de similitudinibus quæ in Evangelio continentur, sic habeto, regnum cœlorum, cum assimilatur alicui rei, non secundum omnia quæ ei insunt, cum qua instituitur comparatio, assimilari, sed secundum nonnulla quæ res ea postulat de qua agitur. Et hic igitur; *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare*; non ut existimant nonnulli docentes his verbis eorum qui sub rete veniunt, malorum scilicet, & justorum differentes naturas significari, ut propter hæc verba: *Ex omni genere congreganti*, justorum multæ & differentes naturæ, similiter & malorum esse credantur. Tali enim acceptioni omnes refragantur Scripturæ arbitrii libertatem adstruentes, quæque peccantes accusant, eos autem laudant qui recte agunt; cum non justa sit eorum reprehensio qui ex genere sunt, quod natura suapte tale est; nec eorum laus, qui sunt ex genere meliore. Quæ enim causa est, ut pisces boni vel mali sint, non in piscium animabus posita est, sed in eo quod sciens Ver- Gen. 1, 20. bum pronuntiavit: *Producant aquæ reptile animæ viventis*; quando scilicet: *Creavit* Gen. 1, 21. *Deus cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Hic igitur *produxerunt aquæ omnem animam viventem atque motabilem, in species suas*, cum causa non in ea esset: hic vero nos sumus causa, quamobrem pulchra & digna genera simus iis quæ vasa appellan- Matth. 13. 48. tur, vel putrida & digna quæ foras projiciamur; nec enim in nobis natura vitiositatis causa est, sed electio spontanea malum faciens. Similiter neque natura causa est justitiæ, quasi quæ injustitiam admittere non possit, sed consilium à nobis susceptum, quod justos efficit. Etenim viventium in aquis genera videre non est, quæ à dete-

λόγων νοῶ· πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἀνδριάντων αἱ ὁμοιότητες οὐκ ἐξ ὅλων εἰσὶν ὁμοιότητες ἐκείνων πρὸς ἃ ταῦτα γίνεται, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν ἐπιπέδῳ ξύλῳ, φέρε εἰπεῖν, κηρογραφημένη εἰκὼν τῆς ἐπιφανείας μὴ καὶ χρώματος ἔχει τὴν ὁμοιότητα, ἐκεῖνα δὲ οὐ τοῦτο ζητεῖ τὰς εἰσοχὰς, καὶ τὰς ἐξοχὰς, ἀλλ' ἐμφασιν μόνην αὐτῶν. ἡ δὲ κηρὸς ἀνδριάντος, πλάσις τὸ μὲν καθ' ὑπόθεσιν τὰς εἰσοχὰς, καὶ τὰς ἐξοχὰς πειρᾶται σῴζειν ὁμοίωμα, οὐκέτι δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν· ἐὰν δὲ καὶ κήρινον ἐπιμαγεῖον γλύπται σῴζειν μὲν πειρᾶται ἀμφότερα, λέγω δὲ καὶ κατὰ τὴν χρόαν, καὶ κατὰ τὰς εἰσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, ὃ μὴν καθ' ὑπόθεσιν εἰκὼν ἐστιν. ἔτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ διαγγέλιον ὁμοιώσεων, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοιωμένην τινὶ, ὁμοιοῦσθαι δὲ διὰ πάντα τὰ προσόντα τῷ εἰς ὃ ἡ ὁμοίωσις, ἀλλὰ διά τινα ὧν χρήζει ὁ προφηθεὶς λόγος· καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, οὐχ ὡς ὄντων τινὲς παρεισάντες τῷ λόγῳ φύσεις εἶναι ἀσυγκεμμένας διαφόρους τὸ ἀρχαῖον τὴν σαγήνην ἐληλυθότων πονηρῶν καὶ δικαίων. ὥστε νομίζειν εἶναι διὰ τί ἐκ παντὸς γένους * συναγαγόντα, δικαίων πολλὰς καὶ διαφόρους φύσεις, ὁμοίως δὲ καὶ πονηρῶν. τῇ δὲ ταύτῃ ἐποδοχῇ ἐναντιοῦται αὐτὸ τὸ αὐτεξούσιον ἐμφαίνουσα γραφαὶ, καὶ ἀποφήνασαι μὲν τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀποδεχόμεναι δὲ τοὺς κατορθοῦντας. οὐκ ἂν δικαίως μεμψεως τοῖς ἀπὸ τοῦ γένους φύσει ὄντων τυγχανόντων ἀκολουθούσης· ἢ ἐπαίνου τοῖς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοτέρου γένους. ἰχθύων γὰρ φαύλων καὶ καλῶν ἡ ἁλμὴ, ἢ περὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἰχθύων ἐστὶν, ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπεσήμηνε ὁ λόγος εἰπὼν· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ὅτε καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν. ἀ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν· ἐκεῖ ἐκεῖ μὲν πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν ἐξήγαγε τὰ ὕδατα καθ' γένη αὐτῶν, οὐκ ἔστης τοῦ αἰτίας περὶ αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ αἴτιοι τοῦ εἶναι καλὰ, καὶ ἄξια τῶν λεγομένων ἀγαθῶν γένη, ἢ καὶ ἄξια τοῦ ἔξω βληθῆναι· ἡ γὰρ φύσις οὐ ἡμῖν αἰτία τοῦ πονηρίας, ἀλλὰ προαίρεσις ἐνεστιν δὲ ἅσα κακοποιητική· ἔτως οὐδὲ φύσις αἰτία δικαιοσύνης, ὡς ἀνεπίδεκτος ἀδικίας, ἀλλὰ λόγος ὃν παρεδεξάμεθα, ὁ καλαγωγὸν δικαίως. ἐκ γὰρ τὰ μὲν τοῦ ὑδρεων γένη οὐκ ἔστιν ἰδεῖν μεταβάλλοντα ὑπὸ φαυλων

λων ὡς ἐν ἰχθύσι γλωῶν ἐπὶ τὰ ἀσεῖα, ἢ ἀπὸ τ̃ A rioribus quæ in piscibus sint generibus in
βελτόνων ἐπὶ τὰ χείρονα. τὰς δ' ἐν ἀνθρώποις meliora mutentur, vel à melioribus in dete-
δικαίας ἢ πονηρὰς ἀεί ἐστι θεωρεῖν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀρε- riora: homines autem justos & malos vi-
τὴν ἐκ κακίας φθάνοντας, ἢ ἀπὸ τ̃ ἐπ' ἀρετὴν dere licet, vel ab iniquitate ad virtutem
προκοπῆς ἀναλυομένους ἐπὶ τὴν τ̃ κακίας evadentes, vel à profectu in virtute ad vi-
χύσιν· διὸ καὶ ἐν τῷ ἰεζεκιὴλ περὶ μὲν τ̃ ἀπὸ tiositatis dissolutionem revertentes Idcir-
ἀνομίας ἐπιστρέφοντος ἐπὶ τὴν τήρησιν τ̃ co & in Ezechiele, de eo qui à nequitia con-
θείων ἐντολῶν διαῤῥητα γέγραπται. καὶ ὁ ἀνο- vertitur ad observationem divinorum man-
μος ἐὰν ἀποστρέψῃ ἐκ πασῶν ἀνομιῶν αὐτ̃ datorum, hæc scripta sunt: *Si autem impius* Ezech. 18,
ὧν ἐποίησε, καὶ τὰς ἑξῆς, ἕως τ̃. ὡς τὸ ἀποστρέ- *egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,* 21,23.
ψαι αὐτὸν ἐκ τ̃ ὁδ τ̃ς πονηρ̃ς, καὶ ζῆν αὐ- B *quæ operatus est*, & quæ sequuntur, usque ad
τόν. περὶ δ' τ̃ ἀναλυομένου ἀπὸ τ̃ς ἐπ' ἀρετὴν id: *Ut convertatur à viis suis & vivat.* De
προκοπ̃ς ἐπὶ τὴν τ̃ς κακίας χύσιν διαῤῥη- eo vero qui à profectu in virtute ad vitiosi-
θὲν ἐν τ̃ ᾧ ἀποστρέψαι δίκαιον * ἐκ τ̃ς δικαι- tatis dissolutionem reciderit, hæc scripta
σύνης αὐτ̃, καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, καὶ τὰ sunt: *Si autem averterit se justus à justitia sua* Ezech. 18,
ἑξῆς, ἕως τ̃. καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτ̃, αἷς *& fecerit iniquitatem*, & quæ sequuntur us- 24.
ἥμαρτεν, ἐν αὐταῖς ἀποθανεῖται. ἢ λεγέτω- que ad illud: *In peccatis suis, quæ peccavit,*
σαν ἡμῖν οἱ ἐκ τ̃ς κ̃ς Σαγήνην παραβολ̃ς φύ- *in ipsis morietur.* Vel dicant nobis qui ex
σεις εἰσάγοντες, ὁ ἀνομος ὕστερον ἀποστρέφων sagenæ parabola naturas invehunt; ini-
ἐκ πασῶν τ̃ν ἀνομιῶν αὐτ̃ ὧν ἐποίησε, καὶ quus tandem avertens se ab omnibus pec-
φυλάσσων * τὰς ἐντολὰς τ̃ κυρίου, καὶ ποιῶν C catis quæ fecit, & Domini mandata obser-
δικαιοσύνην καὶ ἔλεον, ποίας φύσεως ἦν ἄνο- vans, & faciens justitiam ac misericordiam,
μος ὤν, ὁ γὰρ δὴ τ̃ ἐπαινετ̃ς· ἀλλ' εἰ ἄρα cujus erat naturæ, dum erat injustus? non
ψεκτ̃ς, καὶ ποίας φύσεως δικαίως ἂν λε- laudabilis quidem; si ergo reprehendendæ,
χθῇ, ὅτε ἀποστρέφει ἐκ πασῶν τ̃ ἀνομιῶν cujus naturæ esse jure merito dicetur, cum
ἐφ' ὧν ἐποίησεν, εἰ μὲν γὰρ τ̃ς φαύλης διὰ avertit se ab omnibus peccatis quæ fecit? si
τὰ πρότερα, πῶς μετέβαλεν ἐπὶ τὰ βελτίο- propter ea quæ præcesserunt, malæ fuisse
να, εἰ δὲ τ̃ ἀσείας διὰ τὰ δεύτερα, πῶς ἀ- dicas; quomodo mutatus est ad meliora?
σείας φύσεως τυγχανων δένδρου ἦν, τὸ γὰρ sin vero bonæ, propter ea quæ secutæ sunt;
ὅμοιον ἐπαπορήσεις καὶ περὶ τ̃ ἀποστρέφοντος quomodo injustus erat, bonæ naturæ cum
δικαίου ἐκ τ̃ δικαιοσύνης αὐτ̃, ἢ ποιοῦντος D esset? Simile occurret dubium super justo,
ἀδικίαν καὶ πάσας τὰς ἀνομίας. περὶ γὰρ qui à justitia sua se avertit, & injustitiam fa-
ἀποστρέψαι ἀπὸ τ̃ δικαιοσύνης ἐν δικαίοις ἔρ- cit juxta omnia peccata; prius quam enim
γοις τυγχανων, φαύλης φύσεως ἐκλῆ. φαύ- averteret se à justitia, cum in justis esset o-
λης γὰρ φύσις ἐκ ἂν ἐν δικαιοσύνῃ γένοιτο, ἐπεὶ peribus, malæ naturæ non erat: mala enim
μὴ δύναται δένδρον πονηρὸν, ἢ κακία, καρ- natura in justitia non est; quandoquidem
πὸς ἀγαθὸς ποιεῖν τὸς ἀπὸ ἀρετ̃ς. πάλιν τε iniquitas quæ arbor mala est, fructus bonos
αὖ ἐκ ἂν ἀσείας ἢ ἀμεταβλήτου φύσεως ὤν, facere non potest, qui ex virtute nascuntur.
ἀπὸ καλ̃ ἀπέστρεφεν ἄν, μ̃ τὸ χρηματί- Rursus autem cum esset bonæ & immuta-
σαι δίκαιον, ἐκ τ̃ δικαιοσύνης αὐτ̃, ἐπὶ bilis naturæ, non adeo mutatur à bono,
τὸ ποιῆσαι ἀδικίαν κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας E qualis antea erat, postquam semel justus
αὐτ̃, ἃς ἐποίησε· τούτων δὲ εἰρημένων νομι- fuit, ut avertat se à justitia sua, ad faciendam
σέον ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν τ̃ οὐρανῶν σαγήνῃ injustitiam, secundum omnia peccata sua,
βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς quæ fecit. His autem dictis, credendum est
γένους συναγαγούσῃ, εἰς ἅπασαν δὲ ποικίλε τῶν ἐν ἀνθρώποις προαιρέσεων, δια- *assimilari regnum cœlorum sagenæ missæ in ma-*
φορὰν πρὸς ἀλλήλας πλείστην ὅσην ἐχουσῶν, ὡς εἶναι τὸ, ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ, *re, & ex omni genere congreganti*, ad osten-
ἐπαινετὸς καὶ ψεκτὸς, ἐν ταῖς προῤῥήσεσι τῶν ἀρετῶν ἢ τῶν κακιῶν ὑπερβολαῖς. dendam varietatem consiliorum, quæ inter
* σαγήνη δὲ, πλοκὴ ποικίλη ὁμοιοῦται ἡ βασιλεία τ̃ οὐρανῶν, κατὰ τὴν πεπλεγμένην ἐκ homines sunt, maximum inter se discrimen
παντοδαπῶν καὶ ποικίλων νοημάτων παλαιὰν καὶ καινὴν γραφήν· ὥσπερ τ̃ αὐτ̃ τὴν σα- habentium, ita ut illud: *Ex omni genere*
congreganti, laudandos & reprehendendos,
propter propensionem ad virtutum, vitio-
rumque genera comprehendat. Assimila-
tum est vero regnum cœlorum sagenæ va-
riæ texturæ, propter Veterem ac Novam
Scripturam, ex omnigenis, variisque sen-

ten-

tentiis contextam. Et quemadmodum piscium in sagenam incidentium inveniuntur nonnulli in his sagenæ partibus, illi vero in aliis, & unusquisque in qua parte deprehensus est; sic reperias & inter eos qui in Scripturarum sagenam devenerunt, aliquos qui sub Prophetarum textura comprehensi sunt, Isaiæ, verbi gratia, propter hoc dictum, vel Jeremiæ, vel Danielis; alios vero sub contextu Legis, alios sub Evangeliorum, & nonnullos sub Apostolorum. Primum enim qui à Verbo capitur, vel capi videtur, ab aliqua totius sagenæ parte capitur. Nihil autem absurdum est, si eorum qui capiuntur piscium, tota sagenæ quæ in Scripturis est textura nonnulli involvuntur, & undequaque tenentur ac comprehenduntur, nec effugere possunt; sed velut omnino in servitutem redacti sunt, nec potestatem habent exeundi. Hæc autem sagena in mare missa est, vitam scilicet hominum, per universum terrarum orbem fluctibus jactatam, & in amaris vitæ negotiis natantem. Ipsa vero sagena ante Servatorem nostrum Jesum nondum tota completa erat, & texturæ Legis ac Prophetarum is deerat qui dixit: *Nolite putare, quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas; non veni solvere sed adimplere.* Et completa est sagenæ textura in Evangeliis & sermonibus quos per Apostolos Christus locutus est. Propterea igitur *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere congreganti.* Potest etiam illud: *Ex omni genere congreganti*, præter ea quæ tradita sunt, vocationem Gentium ex omni natione significare. Qui vero sagenæ in mare missæ operam suam præstant, Jesus Christus est, sagenæ Dominus, & *accedentes Angeli, ipsig, ministrantes* qui sagenam è mari non extrahunt, neque ferunt in littus extra mare, hoc est, negotia quę extra vitã sunt, nisi cõpleta fuerit sagena, hoc est nisi gentium complementũ in ipsam advenerit: cum autem advenerit, tunc ipsam ex inferioribus hisce & humilibus rebus educunt, eamque in littus ita tropice appellatum deferunt. Illic eorum qui hanc extraxerunt, partes erunt ad littus sedere, seseque ibi collocare, ut unum quodque bonorum quæ erunt in sagena, in proprium ordinem statuant; juxta sua quæ hic appellantur vasa: quæ vero contrario modo se habent, & mala nuncupantur, foras ejiciant. Illud autem, *foras*, caminus est ignis, quemadmodum ipse Servator interpretatus est, dicens: *Sic erit in consummatione sæculi, exibunt Angeli, & separabunt malos de medio*

Matth. 5. 17.

Matth. 4. 11.

Matth. 13. 49. 50.

γήνην πιπλόντων ἰχθύων, οἱ μὲν ἐν ταῖς τοιαύταις μέρεσι τῆς σαγήνης διείσκονται, οἱ δὲ καθ' ἕτερα, καὶ ἕκαστος ὑφ' ὃ κεκράτηται μέρος. ὅτως δύναται ἀνακαλύπτειν τὸν τοῦ τὴν σαγήνην τῶν γραφῶν ἐληλυθότων, τινὰς μὲν κεκρατημένους ὑπὸ τὴν προφητικὴν πλοκήν, φερ' εἰπεῖν, ἡσαΐου ἢ τόδε τὸ ῥητόν, ἢ ἱερεμίου, ἢ δανιήλ. ἄλλους δὲ κατὰ νομικήν, καὶ ἄλλους κατὰ εὐαγγελικήν, καὶ τινας κατὰ ἀποστολικήν. πρῶτον γὰρ ἁλισκόμενός πως ὑπὸ τοῦ λόγου, ἢ δοκῶν ἁλίσκεσθαι, ἐκ μέρους λαμβάνει μέρος τῆς ὅλης σαγήνης. οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἴ τινες τῶν ἀλόντων ἰχθύων ἐμπλέκονται ὅλῃ τῇ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς σαγήνης πλοκῇ, καὶ πανταχόθεν σωέχονται, καὶ κατέχονται, διαφάναι μὴ δυνάμενοι, ἀλλ' ὡσπεὶ πάντοθεν κατακλείμενοι, καὶ ἐκπεσεῖν τῆς σαγήνης οὐκ ἐῶντες· βέλτιον δὲ ἡ σαγήνη αὐτὴ εἰς τὴν θάλασσαν, τὸν παντοχῆ τῆς οἰκουμένης τῶν ἀνθρώπων κυματούμενον βίον, καὶ ἐν τοῖς ἀλμυροῖς πράγμασι τοῦ βίου νηχόμενον· αὕτη δὲ ἡ σαγήνη πρὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ * ὅλη μὲν πεπληρωμένη οὐκ ἦν, ἔλειπε γὰρ τῷ νομικῷ καὶ προφητικῇ πλοκῇ ὁ εἶπεν· μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· καὶ πεπλήρωται ἡ τῆς σαγήνης πλοκὴ τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ τοῖς χρισθὲν διὰ τοῦ ἀποστόλων λόγοις· διὰ τοῦτο ὅτι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ δύναται ὁ χωρεῖς τοῦ ἀποδεδομένου τὸ ὅτι παντὸς συναγαγούσῃ, δηλοῖ τὴν ἀπὸ παντὸς γένους ἐθνῶν κλῆσιν. * οἱ δὲ διακονησάμενοι τῇ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν σαγήνῃ, ὁ κύριός ἐστι τῆς σαγήνης ἐστὶν ὁ χριστός, καὶ οἱ προσελθόντες ἄγγελοι, καὶ διακονησάμενοι αὐτῷ, οἵτινες οὐκ ἀναβιβάζουσιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὴν σαγήνην, οὐδὲ φέρουσιν ἐπὶ τὸν ἔξω αὐλῆς αἰγιαλόν, τὰ ἔξω βίου πράγματα, ἐὰν μὴ πληρωθῇ ἡ σαγήνη, τουτέστι τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτὴν εἰσέλθῃ. ὅταν δὲ * ἔλθῃ, τότε αὐτὴν ἀναβιβάζουσιν ἀπὸ τῶν τῇδε καὶ κάτω πραγμάτων, καὶ φέρουσιν ἐπὶ τὸν τροπικῶς καλούμενον αἰγιαλόν. εἶτα ἔργον ἔσται τῶν ἀναβιβασάντων αὐτὴν καὶ καθίσαι πρὸς τῷ αἰγιαλῷ, καὶ ἰδρύσαι ἑαυτοὺς ὅπου, ἵνα ἕκαστον μὲν τῶν τοῦ τὴν σαγήνην καλῶν εἰς τὸ οἰκεῖον τάγμα καταστήσωσι κατὰ τὰ ὀνομαζόμενα ἐνταῦθα αὐτῶν ἀγγεῖα. τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα, καὶ σαπρὰ καλούμενα ἔξω βάλωσι. τὸ δὲ ἔξω, ἡ καμινός ἐστι πυρός, ὡς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἑρμήνευσεν εἰπών· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ

καὶ ἀφοριοῦσιν αὐτοὺς τοὺς πονηροὺς ἐκ * μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· πλὴν τηρητέον ὅτι ἤδη διὰ τῆς τῶν ζιζανίων παραβολῆς, καὶ τῆς προκειμένης ὁμοιώσεως διδασκόμεθα ὅτι ἄγγελοι μέλλουσι πιστεύεσθαι τὸ διακρῖναι, καὶ διαχωρίσαι τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν δικαίων. ἀνωτέρω μὲν γὰρ λέγεται ὅτι ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. B ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων. ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. τούτοις δὲ οὐκ ἀκολουθεῖ, ὅπερ οἴονταί τινες, ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰπὶ κρείττους οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν χριστῷ σωζόμενοι. πῶς γὰρ δύνανται οἱ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰς ἄγγη βαλλόμενοι τοῖς βάλλουσιν εἰς τὰ ἄγγη παραβάλλεσθαι, ὑπὸ τὴν ἐκείνων τεταγμένοι ἐξουσίαν, C ταῦτα δέ φαμεν οὐκ ἀγνοοῦντές τινων ἀγγέλων, τῶν μὴ τοιαύτην οἰκονομίαν ἐνκεχειρισμένων, ἀλλ' οὐδὲ τούτων πάντων διαφέρειν τοὺς ἐν χριστῷ σωθησομένους ἀνθρώπους. ἀνέγνωμεν γὰρ καὶ τό. εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. ἔνθα οὐκ εἴρεται, πάντες ἄγγελοι. οἴδαμεν καὶ τό. ἀγγέλους κρινοῦμεν, * ὅπου μὴ λέλεκται, πάντας ἀγγέλους. τούτων δὲ ἀναγεγραμμένων περὶ τῆς Γαγήνης, καὶ τῶν ὑπὸ τὴν σαγήνην, ὁ βουλόμενος περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ περὶ τοῦ ἐξελθόντας τοὺς ἀγγέλους ἀφορίσαι τοὺς πονηροὺς ἐκ * μέσου τῶν δικαίων, μὴ εἶναι καὶ πονηροὺς ὑπὸ τὴν Γαγήνην ἐκ παντὸς γένους, ἔοικε μήτε τὴν γραφὴν νενοηκέναι, καὶ ἀδύνατον ἐπιθυμεῖν. διὸ μὴ ξενιζώμεθα ἐὰν πρὸ τοῦ ἀφορισθῆναι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐξαποσταλησομένων ἀγγέλων, ὁρῶμεν ἡμῶν τὰ ἀθροίσματα πεπληρωμένα καὶ πονηρῶν. ἀλλ' εἴθε μὴ πλείους οὗτοι τυγχάνοιεν ὄντες τῶν δικαίων, οἱ E βληθησόμενοι εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐπεὶ δὲ ἐλέγομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι αἱ παραβολαὶ καὶ αἱ ὁμοιώσεις οὐκ εἰς πάντα οἷς παραβάλλονται ἢ ὁμοιοῦνται παραλαμβάνονται, ἀλλ' εἴς τινα, ἔτι τοῦτο κατασκευαστέον καὶ ἐκ τῶν λεχθησομένων, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἰχθύων, ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, φαῦλόν τι αὐτοῖς συμβαίνει, τὸ ὑπὸ τὴν σαγήνην εὑρεθῆναι. τῆς γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ζωῆς στερίσκονται, καὶ οὔτε εἰς ἄγγη βαλλόμενοι, οὔτε ἔξω ῥιπτόμενοι πλεῖόν τι πάσχουσι τοῦ ἀπολέσαι τὴν ὡς ἐν ἰχθύσι ζωήν. ἐπὶ δὲ τῶν, δι' ἃ λαμβάνεται ἡ παραβολὴ, φαῦλον μέν ἐστι τὸ εἶναι ἐν θαλάσσῃ, καὶ μὴ ὑπὸ τὴν σαγήνην ἐλθεῖν,

*C. R. ἔνθα

*C. R. μέσων

A *justorum, & mittent eos in caminum ignis.* Cæterum animadvertendum est jam per Parabolam zizaniorum, & per præsentem similitudinem doceri nos Angelis hanc impositum iri operam, ut discernant & dividant malos à justis: supra enim dicitur, *missurum Filium hominis Angelos suos, collecturosque illos de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, missurosque eos in caminum ignis; ibi futurum fletum & stridorem dentium*; hic autem, *exituros Angelos, & separaturos malos de medio justorum, & missuros eos in caminum ignis.* His autem consectarium illud non est, quod existimant nonnulli, homines videlicet qui salvi fiunt in Christo, superiores esse sanctis Angelis: quomodo enim possunt hi qui à sanctis Angelis in vasa mittuntur, cum iis comparari à quibus in vasa mittuntur, eorum subjecti potestati? Hæc autem dicimus, non ignari quibusdam Angelis, iis scilicet quibus hæc administratio tradita non est, sed non omnibus præstare homines qui in Christo salvi fieri debent: nam & id legimus: *In quæ desiderant Angeli prospicere*: ibi non dictum est, *omnes Angeli.* Scimus id quodque: *Angelos judicabimus*, ubi dictum non est, *omnes Angelos.* His autem de sagena scriptis, & de iis quæ sub ea congregantur, is qui contendit ante consummationem sæculi, & antequam advenientes Angeli separent malos de medio justorum, malos ex omni genere sub sagena non comprehendi; videtur neque Scripturæ sensum assecutus, & impossibile quid velle. Quocirca ne mirum nobis accidat, si antequam mali de medio justorum separentur ab Angelis ad id mittendis, videamus nostros cœtus malis repletos. Atq; utinam qui in caminum ignis projiciendi sunt plures, non sint quam justi. Quoniam autem initio diximus parabolas & similitudines non ad omnia assumi quæ iis insunt, quibusdam conferuntur vel assimilantur, sed ad nonnulla; illud insuper ex iis quæ dicenda sunt, demonstrare oportet, piscibus nempe, quantum ad illorum vitam pertinet, mali aliquid contingere; cum sub sagena deprehenduntur: privantur enim vita qua juxta naturam suam fruuntur; & sive in vasa mittantur, sive foras projiciantur, amplius quicquam non patiuntur, quam vitæ, qualis piscibus inest, amissionem: in his autem, per quæ parabola assumitur, malum est in mari esse, & non sub sagenam venire, ut in vasa mit-

Matth. 13. 41. 42.

Matth. 13. 49. 50.

1. Pet. 1. 12.

1. Cor. 6. 3.

Ee tantur

tantur cum bonis. Sic autem pisces mali foras mittuntur & projiciuntur; ii autem qui juxta præsentem similitudinem mali sunt, mittuntur in caminum ignis, ut quæ in Ezechiele de camino dicta sunt, illis quoque contingant: *Et factum est verbum Domini dicens: Fili hominis, facta est mihi domus Israël admisti omnes ære & ferro*, & quæ sequuntur usque ad id: *Et scietis, quia ego Dominus, cum effuderim indignationem meam super vos. Intellexistis hæc omnia? dicunt, etiam.* Cognoscens quæ in cordibus hominum sunt Christus Jesus, quemadmodum de illo in Evangelio docuit Joannes, non ignarus interrogat, sed postquam semel hominem assumpsit, omnibus quæ illius sunt, utitur; quorum & unum hoc est, interrogare: neque mirandum est si & id Servator facit, quandoquidem rerum omnium Deus, hominum mores ferens, quasi si quis homo filii sui mores ferat, interrogat, velut in his verbis: *Adam ubi es?* & *Vbi est Abel frater tuus?* Ut autem his verbis illata dicet aliquis non interrogative, sed enuntiative dictum esse illud, *intellexistis*. Dicet autem & Discipulos enuntiationi illius assentientes huic illud dixisse: *Etiam*. Veruntamen sive interrogat, sive pronuntiat, necessario dicitur, non, *Hæc*, solum, quod demonstrativum est; neque illud, *omnia*, sed illud, *Hæc omnia*. Videtur autem nunc significare Discipulos ante regnum cœlorum scribas fuisse, sed huic repugnabit id quod in Actis Apostolorum eo modo dicitur; *Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, compertoque quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant*. Ad hæc igitur quæsiverit aliquis; si scribæ erant, quomodo sine literis & idiotæ in Actis appellantur? si vero sine literis erant & idiotæ, quomodo scribæ à Servatore apertissime nuncupantur? Ad quæsita respondeatur non omnes certe, sed Petrum & Johannem sine literis & idiotas in Actis esse dictos; plures autem fuisse Discipulos, de quibus omnia intelligentibus id dictum est: *Omnis Scriba*, & quæ sequuntur; vel scribam appellari, quicunque doctrina juxta Legis literam instructus est, ita ut qui sine literis & idiotæ sunt, sed sub litera Legis ducuntur, scribæ appellentur secundum aliquam significationem. Et maxime sane idiotarum est, qui Scripturas tropologice interpretari nesciunt, quæque ad earum anagogen spectant, non capiunt, sed nudæ literæ credunt, eamque tuentur, scri-

Ezech. 22. 17. 18.

Matth. 13. 51.

Ioh. 2. 25.

Gen. 3. 9.

Gen. 4. 9.

Matth. 13. 52.

Act. 4. 13.

Matth. 13. 52.

A Ἐπὶ τῷ εἰς ἀγλὴ μὴ καλῶν βλητέαν· ἔτω ἰχθὺς μὲν φαῦλοι ἔξω βάλλονται καὶ ῥιπτοῦνται. οἱ δὲ κατὰ τὸν παρεκειμένην ὁμοίωσιν φαῦλα βάλλονται εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρὸς, ἵνα ᾖ ἐν τῷ ἐξελθεῖν τὸν τῆς καμίνου εἰρημένα, καὶ ἔσται τότε φθάσῃ. καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς με λέγων, υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ γεγόνασί μοι οἱ οἶκος Ἰσραὴλ ἀναμεμιγμένοι πάντες χαλκὸς καὶ σίδηρος, καὶ ἄξης, ἕως τοῦ. καὶ ἐπιγνώσεσθε ★ διότι ἐγὼ κύριος ἐξέχεα τὸν θυμόν μου B ἐφ' ὑμᾶς. σωήκατε ταῦτα πάντα, λέγει, ναί· ὁ γινώσκων τὰ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων χρεισὸς ἐστὶν, ὡς καὶ ἐπὶ τότε ἐδίδαξεν ἐν τῷ διαγγελίῳ ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἅπαξ ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, χρῆται καὶ τοῖς αὐτοῖς πᾶσιν, ὧν ἐν καὶ ἐρωτᾷν. καὶ θαυμαστὸν εἰ ὁ σωτὴρ τῶν ποιεῖ, ὅπερ καὶ ὁ τῶν ★ ὅλων θεὸς τροποφορῶν τὰς ἀνθρώπους, ὡς εἴ τις τροποφορήσας ἄνθρωπον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, πιστεύεται, ὡς ὢν τῷ. ἀδάμ που εἶ, καὶ, πού C ἐστιν ἄβελ ὁ ἀδελφός σου, βιασάμενον ὁ τῆς ἐνταῦθα φήσει, οὐκ ἐρωτηματικῶς εἰρηκὼς, ἀλλὰ ἀποφαντικῶς, τό· σωήκατε. ἐρεῖ δ' ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ μαρτυρήσαντες αὐτῷ τὴν ἀποφάσει λέγουσιν αὐτῷ τό· ναί· πλὴν εἴτε ἐρωτᾷ, εἴτε ἀποφαίνεται, ἀναγκαίως λέγεται, ὅτι, ταῦτα, μόνον, δεικτικὸν ὄν, οὐδὲ τὸ, πάντα, μόνον, ἀλλὰ τὸ, ταῦτα πάντα. ἔοικε γὰρ τοὺς μαθητὰς παεισθῆναι περὶ τῆς τῶν ἐρανῶν βασιλείας γραμματεῖς γεγονέναι. ἀλλὰ τοῦτο ἐναντιώσεται τὸ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων τεθὲν εἰρημένον τὸν τρόπον. θεωρήσας δὲ τὸν πέτρου παρρησίαν, καὶ ἰωάννου, καὶ καταλαβόντες ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι, καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς, ὅτι σὺν τῷ ἰησοῦ ἦσαν· ἐπεζητήσαμεν τίς ὅτε περὶ τούτων, εἰ μὲν γραμματεῖς ἦσαν, πῶς ἀγράμματοι ἐν ταῖς πράξεσι λέγονται καὶ ἰδιῶται, εἰ δ' ἦσαν ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται, πῶς καταξιοῦνται γραμματεῖς εἶναι τοῦ σωτῆρος ὀνομάζονται, λεκτέον δ' ἂν εἰς τὰ ἐξῆς ἡμῖν, ὅτι D τοι ἅπαντες, ἀλλὰ πέτρος καὶ ἰωάννης ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρηνται, πλείονες δ' ἦσαν οἱ μαθηταὶ, ἐφ' οἷς σωήκατε πάντα λελεκται τό· πᾶς γραμματεὺς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἢ γραμματεὺς πᾶς ὁ μεμαθητευμένος τῇ κῇ τὸ γράμμα ἔ νόμου διδασκαλίᾳ, ὀνομάζεται, ὡς καὶ τοὺς ἀγραμμάτους μὲν καὶ ἰδιώτας, ἀγομένους καὶ ὑπὸ * τῷ ἔ νόμου γράμματι. γραμματεὺς λέγεται καὶ ἀπὸ σημαινόμενον. ἔστι δὲ ἰδιωτῶν γε μάλιστα, μὴ εἰδότων τροπολογεῖν, μηδὲ συνιέντων τὰς ἀναγωγὰς τῶν γραφῶν, ἀλλὰ τῷ γράμματι ψιλῷ πιστευόντων, καὶ τοῦτο ὀν-

ἐκδικήτων, τὸ χρηματίζειν αὐτὸς γραμματεῖς· ἵτως δὲ τις δυνήσεται καὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὡς πάντι εἰρημένον τῷ πλὴν ἐν γράμματι μηδὲν ἐπισαμένῳ· ἐνθα ζητήσεις εἰ ὥσπερ νομικὸς γραμματεὺς, ἵτως ἐστὶ καὶ εὐαγγελικὸς, καὶ ὥσπερ τὸν νόμον ἀναγινώσκων, καὶ ἀκούων, καὶ λέγων ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, ἵτω καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὡς εἰδέναι, τηρουμένης τῆς κατὰ ῥητὸν ἱστορίας, τίνα ἐπὶ τὰ πνευματικὰ ἀπαίσιον ἀναγωγὴν, ἵνα μὴ μαθήματα πνευματικὰ πονηρίας, ἀλλ' εὐπαθῶς ἔχοντα πνευματικοῖς πονηρίας πνευματικὰ ἀγαθόπτῳ· μαθητεύσῃ ὃ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν γραμματεὺς, καὶ μὲν τὸ ἁπλούστερον, ὅτε ἀπὸ ἰουδαϊσμοῦ ἀναλαμβάνῃ τις τὴν ἰησοῦ χριστοῦ ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν. καὶ ὃ τὸ βαθύτερον, ὅτε ἐκ διὰ γράμματων γραφῶν εἰσαγωγὰς ἐξαλαίνῃ τις, ἀναβαίνῃ ἐπὶ τὰ πνευματικὰ, ὀνομαζόμενα βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ καθ' ἕκαστόν γε διανόημα ἐπιτυγχανόμενον, καὶ ἐπανακεκοτὸς νοηθὲν, καὶ ἐξαδεικθὲν, καὶ ἀποδειχθὲν, ἔστι νοῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν, ὡς τὸν ἐξεστηκότα τῇ ἀψευδεῖ γνώσει, ἐν τῇ βασιλείᾳ γίνεσθαι ἐν πλήθει τῶν ἔτως ἀποδεδομένων οὐρανῶν· ἵτω ὃ καὶ τεταπολογήσεται· μετανοεῖτε, ἤγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἵν' οἱ γραμματεῖς, τουτέστιν οἱ τῷ γράμματι ψιλῷ ἐξαναπαυόμενοι, μετανοήσαντες ἀπὸ τῆς ἰδιαίτης ἐνδοξίας, μαθητεύωσι τῇ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἐμψύχῳ λόγῳ πνευματικῇ διδασκαλίᾳ, καλουμένῃ βασιλείᾳ οὐρανῶν. διὰ ἐτε καὶ ὅσον μὲν ἰησοῦς χριστὸς, ὁ ἐν ἀρχῇ, πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος, οὐκ ἐπιδημεῖ ψυχῇ, οὐκ ἔστιν ἐν ἐκείνῃ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὅταν ὃ ἐγεύσηται γένηται καὶ χωρήσῃ τὸν λόγον, τότε ἐγγίζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· εἰ δὲ ταυτόν ἐστιν ἐξεστάσῃ, εἰ καὶ μὴ ἐπινοίᾳ, βασιλεία οὐρανῶν καὶ βασιλεία θεοῦ, δηλονότι πρὸς ἃς λέγεται. ἡ βασιλεία δὲ θεοῦ ἐντός ὑμῶν ἐστι, πρὸς τούτους ἂν λέγοιτο καὶ τό. ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι, καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἀπὸ γραμματείας μεμαθητευθῆναι τὸ ἐπὶ τὸ πνεῦμα μετανοῆσαι. * ὅτε ἡνίκα δὲ ἐπιστρέψῃ τις πρὸς κύριον περιαιρεῖται τὸ ἐπὶ τῷ γράμματι κάλυμμα. ὁ ὃ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. ὁ ὃ ἀληθῶς οἰκοδεσπότης, καὶ ἐλεύθερός ἐστι, καὶ πλούσιος. πλούτων διὰ τὸ ἀπὸ γραμματείας μεμαθητεῦσθαι τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐν παντὶ λόγῳ τῷ κατὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει τῇ κατὰ τῆς καινῆς χριστοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας, καὶ τὸν πλοῦτον τοῦτον ἔχων ἀποκείμενον ἐν τῷ αὐτοῦ

A bas appellari. Sic autem aliquis explicabit & illud: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ*, quaſi unicuique dictum ſit qui præter literam nihil ſcit. Hic quæres, ſi quemadmodum Scriba Legis, ita eſt & Evangelicus; & ſi ita eſt qui Evangelium, quemadmodum qui legem evolvit, & intelligit, & *quæ ſunt per allegoriam dicta* exponit; ut ſervata hiſtoria juxta rerum geſtarum veritatem, quomodo certa ad ſpiritualia anagoge inſtitui poſſit intelligamus, & non ſint documenta *ſpiritualia nequitiæ*; ſed contrario modo ſe habentia ſpiritualibus nequitiæ, B ſpiritualia bonitatis. Inſtituitur autem ad regnum cœlorum Scriba, juxta ſimplicem quidem ſenſum, quando relicto Judaiſmo Jeſu Chriſti eccleſiaſticam diſciplinam ſuſcipit aliquis: juxta vero reconditiorem, quando quis primam in Scripturarum literam inſtitutionem ſibi comparans, aſcendit ad ſpiritualia, quæ regnum cœlorum appellantur. Et juxta unamquamq; ſententiam quæ occurrit, & evadendo ad altiora excogitatur, & cum aliis conferenda proponitur, & demonſtratur, intelligere licet regnum cœ- C lorum, ut qui vera abundat ſcientia, in regno efficiatur unus ex multitudine cœlorum ad eum modum acceptorum. Sic autem expones & illud tropologice: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, ut Scribæ, hoc eſt ii qui in nuda litera acquieſcunt, cum eos talis acceptionis pœnituerit, inſtruantur doctrina ſpirituali, quæ eſt per Jeſum Chriſtum animatum Verbum, quæque regnum cœlorum appellatur. Propterea etiam quatenus Jeſus Chriſtus qui erat in principio apud Deum Deus Verbum, in animam non advenit, in illa regnum cœ- D lorum non eſt: quando autem prope eſt aliquis, ut Verbum capiat, appropinquat illi regnum cœlorum. Quod ſi idem eſt re ipſa, etſi non cogitatione, regnum cœlorum & regnum Dei, nempe quibus dicitur: *Regnum Dei intra vos eſt*, his dicatur & illud: Regnum cœlorū intra vos eſt, maximeq; propter reſipiſcentiam à litera ad ſpiritum. *Cum enim aliquis converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen*, quod ſupra literam eſt; *Dominus autem Spiritus eſt*. Qui autem revera paterfamilias eſt, & liber eſt, & dives; propterea dives, quod à tractatione literæ edoctus ſit ad regnum cœlorum, in omni ſermone qui eſt in Veteri Teſtamento, & in omni ſcientia quæ circa novam Chriſti Jeſu diſciplinam verſatur, & divitias illas repoſitas habens in ſuo theſauro, quem, utpote edoctus ad regnum cœlorum, in cœlo recondit:

Matth. 23. 13. Luc. 11. 44.

Gal. 4, 24.

Eph. 6. 12.

Matth. 3. 2 & 4 17. Luc. 10. 11

Luc. 17. 2.

2. Cor. 3. 16. 1. Cor. 3. 17.

Matth. 6. 20. *Ubi neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt.* Et vere existimare licet, ut tradidimus, de illo qui thesaurum recondit in cœlo, ne unam quidem affectionum tineam divitias illius spirituales & cœlestes posse attingere. Dixi, tineam affectionum, occasionem sumens à Proverbiis, in quibus

Prov. 25. 20. scriptum est: *Sicut vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi*: vermis enim & tinea tristitia est cor lædens, quod in spiritualibus & cœlestibus thesaurum non habet, in quibus si quis thesaurum recondat, quoniam *ubi*

Matth. 6. 21. *thesaurus, ibi & cor*, in cœlo cor habet, propterea

L. 12. 34 Psal. 26. 3. que ait: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*: Sic autem neque fures, de quibus dixit Servator: *Omnes quot*

Ioh. 10. 8. *quot ante me venerunt, fures sunt & latrones*, effodere possunt thesauros in cœlo reconditos, & cor quod illis adsistit, propterea-

Ephes. 2. 6. que id dicit: *Conresuscitavit & consedere* Phil. 3. 20. *fecit nos in Christo, nostra enim conversatio in cœlis est.* Quoniam autem *omnis scriba*

Matth. 13. 52. *edoctus ad regnum cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera*; perspicuum & illud est, juxta propositionis antistrophen, quemadmodum appellatur, quisquis non profert de thesauro suo nova & vetera, non esse scribam edoctum ad regnum cœlorum. Omni igitur ratione conandum est in nostro corde colligere, animadvertendo ad lectionem,

Psal. 1. 2. invocationem, & doctrinam, & *in Lege Domini meditando die ac nocte*, non solum nova Evangeliorum, Apostolorum & eorum Apocalypseos oracula; sed & antiqua Legis, futurorum bonorum umbram continentis, Prophetarumque qui post hæc futura prædixerunt. Hæc autem colligentur, postquam legerimus ea & intellexerimus, horumque memores spiritualia spiritualibus opportune contenderimus, non ea quæ comparationem non admittunt invicem confligentes, sed ea quæ comparari possunt, & similitudinem quandam habent dictionis idem significantis, & sensuum, & dogmatum, ut in ore duorum, vel trium, vel etiam plurium è Scriptura testium statuamus, & stabiliamus omne verbum Dei. Et horum ope convincendi sunt ii qui, quantum in ipsis est, divinitatem dividunt, & nova ab antiquis dissecant, ut qui procul remoti sint à similitudine cum patrefamilias è suo thesauro nova & vetera proferente. Quandoquidem autem is qui assimilatur alicui, alius est ac ille cui assimilatur, scriba edoctus ad re-

A θησαυρῷ, ὦ θησαυρίζει, ὡς βασιλεία μεμαθητευθεὶς τῷ οὐρανῶν, ὁ οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς ἀφανίζει, οὔτε κλέπται διορύσσουσι· καὶ ἔστι γε ἀληθῶς οὕτως· εἰ δ', ὡς ἀποδεδώκαμεν, ὁ οὐρανοῖς θησαυρίζοντος, ὅτι ἐν τῇ σὴς τῷ παθῶν ἄψαυστος ἐστὶ τῷ πνευματικῶν καὶ οὐρανίων δυνάτων χρημάτων· σὴς γὰρ τῷ παθῶν ἐστιν, λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τῆς παροιμίας, ἐν αἷς γέγραπται· ὥσπερ ὁ ξύλῳ σκώληξ, οὕτως λύπη ἀνδρὸς βλάπτει καρδίαν. σκώληξ γὰρ καὶ σής ἐστιν ἡ λύπη, βλάπτουσα καρδίαν, τὴν μὴ ὁ οὐρανοῖς καὶ τοῖς πνευματικοῖς ἔχουσαν τοὺς θησαυρούς, ὁ οἷς ἐάν τις θησαυρίζει, ἐπεὶ ὅπου ὁ θησαυρός, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία, ὁ οὐρανοῖς ἔχει τὴν καρδίαν, καὶ διὰ αὐτὴν λέγει. ἐὰν παραταξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, ἡ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. ἕτω γὰρ ὁ εἰδὼς κλέπτας, περὶ ὧν εἶπεν ὁ σωτὴρ, ὅτι πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ κλέπται εἰσὶ, καὶ λῃσταί, διορύσσειν δύνανται τὰ ὁ οὐρανοῖς τεθησαυρισμένα, καὶ τὴν παρεῦσαν αὐτοῖς καρδίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται, σωθήσεσθε, καὶ σωσεκάθισεν ἡμᾶς ὁ τοῖς ἐπουρανίοις ὁ χριστῷ. καὶ ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ὁ οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐπεὶ δὲ πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις προφέρει ὁκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ, καὶ παλαιὰ, δηλονότι καὶ κατὰ τὴν καλεμβούριον τῶν στάσεως ἀντιστροφὴν, πᾶς ὅστις μὴ προφέρει ὁκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιὰ, οὐκ ἔστι γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· σωφρόνων οὖν παντὶ τρόπῳ πειρατέον ὁ τῇ καρδίᾳ ἡμῶν διὰ τοῦ προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, τῇ προσκλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ ὁ τῷ νόμῳ κυρίου μελετᾶν ἡμέρας, καὶ νυκτὸς, ὁ μόνον τὰ καινὰ τῶν εὐαγγελίων, καὶ τῶν ἀποστόλων, ὁ τὰ ἀποκαλύψεως αὐτῶν λόγια, ἀλλὰ καὶ παλαιὰ ὁ σκιὰν ἔχοντα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν νόμε, καὶ τὰ ἀκολούθως αὐτοῖς προφητευσάντων προφητῶν. σωαχθήσεται γὰρ ταῦτα, ἐπὰν ὁ ἀναγινώσκωμεν καὶ γινώσκωμεν, καὶ *μεμνημένοι τούτων πνευματικὰ πνευματικοῖς ἁρμόζωμεν, ὁ τὰ ἀσύγκριτα προσαλλήλως συγκρίνοντες, ἀλλὰ συγκριτὰ, καὶ ὁμοιότητά τινα ἔχοντα λέξεως ἑαυτὸν σημαινούσης, καὶ νοήματος, καὶ δογμάτων, ἵν' ἐπὶ στόματος δύο, ἢ τριῶν, ἢ καὶ πλειόνων μαρτύρων τὸ ῥῆμα σταθῇ. ὁ διὰ τούτων δὲ δυσωπητέον τοὺς ὁσονοῦπω ἑαυτοῖς τῷ θεότητα διαιρεῖν, καὶ διακόπτοντας ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ καινὰ, μακρὰν τυγχάνοντας τοῦ πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην ὁμοιώσεως, προφέροντα ἐκ τοῦ θησαυροῦ

ρȣ̃ αὐτȣ̃ καινὰ, καὶ παλαιά. ἐπεὶ δὲ ὁμοιȣ́μενός τινι ἕτερός ἐστι παρ' ἐκεῖνον ᾧ ὁμοιȣ̃ται, ἔσται ὁ μὲν μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν ȣ̓ρανῶν γραμματεὺς ὁ ὁμοιȣ́μενος. ἕτερος δὲ παρὰ τȣ̃τον ὁ οἰκοδεσπότης, ὃς προφέρει ἐκ τȣ̃ θησαυρȣ̃ αὐτȣ̃ καινὰ, καὶ παλαιά. ὁ δὲ ὁμοιȣ́μενος αὐτῷ, ὡς τȣ̃τον μιμȣ́μενος, τὸ παραπλήσιον ποιεῖν βȣ́λεται. μήποτε οὖν ὁ μὲν οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος, αὐτός ἐστιν ὁ ἰησοῦς, προφέρων ἐκ τȣ̃ θησαυρȣ̃ αὐτȣ̃, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διδασκαλείας, καινὰ μὲν, τὰ πνευματικὰ, καὶ ἀεὶ ἀνακαινȣ́μενα ὑπ' αὐτȣ̃ ἐν τῷ ἔσω τῶν δικαίων ἀνθρώπῳ, καὶ ἀνακαινȣμένων ἀεὶ ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. παλαιὰ δὲ τὰ ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένα λίθοις καὶ λιθίναις καρδίαις τȣ̃ παλαιȣ̃ ἀνθρώπȣ, ἵνα τῇ συγκρίσει τȣ̃ γράμματος, καὶ τῇ παρασάσει τȣ̃ πνεύματος, πλȣτίσῃ τὸν μαθητευθέντα τῇ βασιλείᾳ τῶν ȣ̓ρανῶν γραμματέα, καὶ ποιήσῃ ἑαυτῷ ὅμοιον, ἕως ὁ μαθητὴς γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος, μιμȣ́μενος πρῶτον τὸν μιμητὴν τȣ̃ χριστοῦ, μετὰ δὲ τȣ̃τον καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τȣ̃ παύλȣ. μιμηταί μȣ γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χριστοῦ. δύναται δὲ καὶ ἁπλȣ́στερον ἰησοῦς ὁ οἰκοδεσπότης προφέρειν ἐκ τȣ̃ θησαυρȣ̃ αὐτȣ̃, καινὰ μὲν, τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. παλαιὰ δὲ τὴν σύγκρισιν τῶν ἀπὸ νόμȣ, καὶ προφητῶν παραλαμβανομένων ῥητῶν, ὧν παραδείγματά ἐστιν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὑρεῖν. περὶ δὲ τȣ́των τῶν παλαιῶν, καὶ καινῶν ἀκȣστέον καὶ τȣ̃ πνευματικοῦ νόμȣ λέγοντος ἐν λευιτικῷ. καὶ φάγεσθε παλαιὰ, καὶ παλαιὰ παλαιῶν. καὶ παλαιὰ ἐκ προσώπȣ νέων * ἐξοίσεται. καὶ θήσω τὴν σκηνήν μȣ ἐν ὑμῖν. ἐσθίομεν γὰρ ἐν εὐλογίᾳ τὰ * παλαιὰ, τȣ̀ς προφητικȣ̀ς λόγȣς, καὶ τȣ́των παλαιῶν τὰ παλαιὰ, τȣ̀ς νομικȣ̀ς, καὶ ἐλθόντων τῶν νέων, καὶ εὐαγγελικῶν, βιοῦντες κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, τὰ παλαιὰ τȣ̃ γράμματος ἐκ προσώπȣ νέων ἐκφέρομεν. καὶ τίθησι τὴν ἑαυτȣ̃ σκηνὴν ἐν ἡμῖν, πληρῶν ἣν εἶπεν ἐπαγγελίαν. ἐνοικήσω, καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν αὐτοῖς. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησȣ̃ς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτȣ̃. ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐζητάσαμεν μήποτε τὰ μὲν τοῖς ὄχλοις λελαλημένα παραβολαὶ ἦσαν, τὰ δὲ τοῖς μαθηταῖς ὁμοιότητες, καὶ τὰς εἰς τȣ̃το ὑποπεσȣ́σας παρατηρήσεις ἐξεθέμεθα, ὡς οἶμαι, οὐκ εὐκαταφρονήτȣς τυγχανȣ́σας, χρὴ εἰδέναι ὅτι δόξει ἐκείνοις πᾶσιν ἐναντιȣ̃σθαι τὸ ἐπιλέγεσθαι οὐκ ἐπὶ ταῖς παραβολαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς, ὡς ἐξεδώκαμεν, ὁμοιότησι, τό. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησȣ̃ς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν. ζητȣ̃μεν οὖν πότερον ἐκεῖνα πάντα ἀθετητέον, ἢ δύο γένη πα-

A gnum cœlorum erit is qui assimilatur; alius autem ab illo erit paterfamilias qui profert de thesauro suo vetera & nova. Qui autem assimilatur illi, velut eum imitans, quæ similia sint, facere vult. Vide itaque, num forte homo paterfamilias, ipse sit Jesus, proferens de thesauro suo, secundum disciplinæ tempestivitatem, nova quidem, spiritualia, & semper ab illo renovata in homine, qui intra justorum numerum consistit, qui & ipsi *renovantur de die in diem*: vetera autem per literas impressa lapidibus, vel lapideis cordibus veteris hominis, ut comparatione literæ & collatione spiritus ditet Scribam ad regnum cœlorum edoctum, sibique similem efficiat, donec discipulus sit ut magister, imitans primum imitatorem Christi, deinde vero & ipsum Christum, juxta id quod à Paulo dictum est: *Imitatores mei estote, quemadmodum & ego Christi.* Potest autem & simplicius Jesus paterfamilias proferre de suo thesauro nova quidem, Evangelicam scilicet doctrinam; vetera autem, comparationem nempe dictorum quæ è Lege & Prophetis assumuntur, quorum exempla reperire licet in Evangeliis. De his autem veteribus & novis audienda est & spiritualis Lex dicens in Levitico: *Comedetis vetera, & vetera veterum; & vetera à conspectu novorum ejicientur, & ponam tabernaculum meum in vobis.* Comedimus enim in benedictione vetera, Propheticos videlicet sermones, & horum veterum vetera, scilicet Legis sermones: & supervenientibus novis & Evangelicis, juxta Evangelium viventes, vetera literæ è novorum præsentia efferimus, & ponit tabernaculum suum in nobis; promissum, quod dixit, perficiens: *Inhabitabo in illis & inambulabo. Et factum est, cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde, & veniens in patriam suam.* Quandoquidem in iis quæ præcedunt, quæsivimus an ea quæ turbis dicta sunt, parabolæ erant; quæ vero Discipulis, similitudines; incidentesque in id observationes, haudquaquam, opinor, aspernandas proposuimus; sciendum est futurum ut his omnibus repugnare videatur, quod non ad parabolas solum, sed & ad ipsas, ut tradidimus, similitudines adjectum est illud: *Et factum est, quum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde.* Quærimus igitur, utrum hæc omnia rejicienda sint, an dicendum, duo esse parabolarum genera, earum

2.Cor.4.16

2.Cor.11.1

Lev.26.10

Lev.26.12
2.Cor.6.16
Matth.13.53, 54.

* γραφεῖσται
* C.R. πνευματικὰ

scilicet quæ turbis dicuntur, & earum quæ Discipulis pronuntiantur; vel an existimandum homonymum esse parabolæ nomen; vel utrum illud: *Et factum est, quum consummasset Iesus parabolas istas*, referendum sit ad solas superiores parabolas quæ similitudines præcedunt. Propter illud enim: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum*, cæteris autem in parabolis; dici non potest Discipulis, ut qui de numero exterorum non essent, per parabolas illis Servatorem fuisse locutum. His autem consectarium est, vel illud: *Factum est quum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde*, referri ad supradictas parabolas, vel æquivocum esse parabolæ nomen, vel duo esse parabolarum genera, vel omnino parabolas non esse, quas similitudines appellavimus. Adverte autem extra patriam suam dixisse parabolas, quas *quum consummasset, transiit inde, & veniens in patriam suam docebat eos in Synagogis eorum*: Marcus autem ait: *Abiit in patriam suam, & sequebantur eum Discipuli sui.* Quærendum igitur & juxta contextus verba, utrum Nazareth dicat patriam suam, an Bethleem: Nazareth quidem, propterid: *Nazaræus vocabitur*; Bethleem autem, quia in ea natus est. Præterea animum adverto num forte Evangelistæ cum possent dicere, Veniens in Bethleem, vel, Veniens in Nazareth, illud quidem non dixerunt, sed patriam nominarunt, propter aliquid mystice declaratum in eo loco qui est de patria ejus, tota nempe Judæa, in qua despectus est juxta illud: *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.* Et si quis animadverterit Jesum Christum, *Iudæis quidem scandalum*, apud quos nunc usque persecutionem patitur; in Gentibus vero prædicatum & creditum, (in omnem enim terram cucurrit sermo illius,) videbit Jesum in patria quidem sua honorem non habuisse, cultum vero fuisse apud Gentes *hospites Testamentorum.* Quænam autem docens in eorum Synagoga dixerit, non scripserunt Evangelistæ, sed illud tantum, ea tanta taliaque fuisse, ut omnes mirarentur; & verisimile est fuisse supra Scripturam ea quæ dicta sunt. Veruntamen in eorum Synagoga docebat, non ab ea dividens, neque eam improbans Hoc autem: *Vnde huic sapientia hæc?* magnam & eximiam sermonum Jesu sapientiam fuisse aperte ostendit, hoc elogio dignam: *Et ecce plus quam Salomon hic*, & virtutes majores fecit iis quæ ab Elia & Elisæo factæ sunt, & insuper antea à Moyse & Iesu filio Nave. Dicebant autem ii qui admirabantur, ignorantes, ipsum Virginis esse filium, nec id quidem credentes,

Matth. 13. 11.

Marc. 6. 1.

Matth. 2. 23.

Matth. 13. 57.

1. Cor. 1. 23

Eph. 1. 12.

Matth. 13. 54.

Matth. 13. 54.

Matth. 12. 42.

ραβολῶν λεκτέον, τῷ τε τοῖς ὄχλοις λαλουμένων, καὶ τῷ τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελλομένων. ἢ καὶ ὁμώνυμον τὸ τῆς παραβολῆς ὄνομα νομιστέον. ἢ τό· ἐγίνετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, ἐπὶ τὰς ἀνωτέρω παραβολὰς μόνας τὰς τῆ ὁμοιώσεων ἀνενεκτέον. διὰ γὸ τό· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἐκ' οἷόν τε λέγειν τοῖς μαθηταῖς, ἅτε ὄντι ἔξω, ὃν παραβολαῖς ἐκείνοις τὸν σωτῆρα λελαληκέναι. τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ, ἤτοι τό· ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν, ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς ἀνωτέρω εἰρημένας παραβολάς, ἢ ὁμώνυμον εἶναι τὸ τῆς παραβολῆς ὄνομα, ἢ δύο γένη εἶναι παραβολῶν, ἢ μηδ' ὅλως εἶναι παραβολάς, ἃς ὠνομάσαμεν ὁμοιώσεις. παρέχει δ' ὅτι ἔξω τῆς πατρίδος· ἐαν δὲ λέγῃ τὰς παραβολάς, ἃς ὅτε ἐτέλεσε, μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν κατὰ Μᾶρκον δέ φησι· καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ζητητέον οὖν ἐκ τῆς λέξεως, πότερον Ναζαρὰ λέγῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἢ Βηθλεέμ. Ναζαρὰ μὲν, διὰτό· Ναζαρέτ κληθήσεται. Βηθλεὲμ δ' ἐπεὶ ἐν αὐτῇ γεγένηται, ἣν ἐφίσημι μήποτε δυνάμενοι οἱ εὐαγγελισταὶ εἰπεῖν· ἐλθὼν εἰς Βηθλεέμ. ἢ· ἐλθὼν εἰς Ναζαρέτ, τοῦτο μὲν ἐποιήκασι, πατρίδα δὲ ὠνόμακασι, διάτι μυστικῶς ἐν τῷ τόπῳ δείκνυται πατρὶς αὐτοῦ δηλούμενον, ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἐν ᾗ ἠνέχθη καὶ τό· οὐκ ἔστι προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ἐὰν τις γε καταμανθάνῃ ἐπισταμένως λέγεσθαι, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, παρ' οἷς μέχρι δὲ νῦν διώκεται, ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι κηρυσσόμενον, καὶ πεπισευμένον. ἕως γὰρ πάσης τῆς γῆς ἐξῆλθεν ὁ λόγος αὐτοῦ. ὄψεται ὅπι ἰησοῦς ἐν μὲν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ εἶχε, πολλὰ δὲ τοῖς ξένοις τῆς διαθηκῶν τιμᾶται τοῖς ἔθνεσι. πῶς δὲ διδάσκων ἔλεγεν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ἐκ ἀναγεγράφασιν οἱ εὐαγγελισταί, ἀλλ' ὅτι πλουσίως, καὶ τοιαῦτα ἦν, ὥστε ἐκπλήττεσθαι πολλούς. καὶ εἰκὸς ὅτι ὑπερεγεγράφθαι τὰ εἰρημένα. πλὴν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἐδίδασκεν, ἐλίζων ἀπ' αὐτῆς, ἐδὲ ἀθετῶν αὐτήν. τὸ δὲ· τούτῳ πόθεν ἡ σοφία αὕτη; πλείονα καταφαίνει καὶ ἀξιαγάστου σοφίαν τῶν λόγων καὶ ἰησοῦ ἀξίαν δύναμιν, καὶ ἰσάριθμον τοῖς ὧδε, καὶ· δυνάμεις μὴ ζῶσας ἐποίει τῷ ἐν ἠλίᾳ καὶ ἐν ἐλισσαίῳ, καὶ ἐπ* τοῦ δ' ἐν μωυσῇ, καὶ ἰησοῦ δ' ναυῆ. ἐλεγον δὲ οἱ θαυμάζοντες, ἐκ εἰδότες αὐτὸν παρθένου υἱόν, ἐδὲ πιστεύοντες, εἰ καὶ ἐλέγετο, ἀλλ'

ἀλλ' ὡς ἐλαμβάνοντες εἶναι ἰωσὴφ τέκτονος. A etiamsi iis diceretur, sed filium Joseph fabri
ἐχ' ὅτός ἐστιν ὁ τέκτονος υἱός; καὶ ὅλην γε τὴν existimantes: *Nonne hic est fabri filius?* & *Matth.13.*
φαινομένην αὐτῷ ἐγγυτάτω συγγένειαν ἐξουσελί- omnem quæ ad illum proxime pertinere 55.
ζοντες, ἔφασκον τό. ἐχ' ἡμῖν αὐτὸ λέγεται videbatur cognationem contemnentes, di-
μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἰακώβου, καὶ ἰω- cebant illud: *Nonne mater ejus dicitur Ma-* *Matth.13.*
σὴφ, καὶ σίμων, καὶ ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐ- *ria? & fratres ejus Iacobus, & Ioseph, & Si-* 55.56.
τοῦ, ἐχ' πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν; ὥοντο οὖν αὐ- *mon, & Iudas? & sorores ejus nonne omnes*
τὸν εἶναι ἰωσὴφ ἐκ μαρίας υἱόν. τὸς δὲ ἀδελ- *apud nos sunt?* Putabant igitur illum esse Jo-
φὸς ἰησοῦ, φασί τινες εἶναι, ἐκ παραδόσεως ὁρ- sephi & Mariæ filium: fratres autem Jesu,
μώμενοι τοῦ ἀπογεγραμμένου κατὰ πέτρον διαγ- filios esse Josephi ex priore conjuge, quam
γελίου, ἢ τῆς βίβλου ἰακώβου, υἱὸς ἰωσὴφ ἐκ πρε- B ipse ante Mariam duxerit, affirmant non-
τέρας γυναικὸς, σωφρονικῆς ἀπὸ τῆς nulli, ad id scilicet adducti traditione Evan-
μαρίας. οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, τὸ ἀξίωμα τῆς gelii, quod secundum Petrum inscribitur,
μαρίας ἐν παρθενίᾳ πρεῖν μέχρι τέλους βέ- vel libri Iacobi. Qui vero id dicunt, Mariæ
λονται, ἵνα μὴ τὸ κριθὲν ἐκεῖνο σῶμα διακονή- dignitatem in virginitate ad finem usque
σαντος τῷ εἰπόντι λόγῳ. πνεῦμα ἅγιον ἐπε- volunt conservare, ne corpus illud electum
λεύσεται ἐπί σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιά- administrandum Verbo dicenti: *Spiritus* *Luc.1.35.*
σει σοι, γοῦν κοίτην ἀνδρὸς μὴ τὸ ἐπελθεῖν ἐν *sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi*
αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὴν ἐπισκιάσαν αὐ- *obumbrabit tibi*, viri concubitum cognosce-
τῇ δύναμιν ἐξ ὕψους. καὶ ὅσιον λόγον ἔχειν, ret, postquam in illam supervenerat Spiri-
ἀνθρώπων μὴ καθαρότητος τῆς ἐν ἀγνείᾳ ἀπαρ- C tus sanctus, & virtus Altissimi illi obum-
χὴν γεγονέναι τὸν ἰησοῦ. γυναικῶν δὲ τὴν μα- brans. Ac existimo rationi consentaneum
ριάμ. οὐδὲ ὅσιον. * ἄλλην παρ' ἐκείνην τὴν esse, virorum quidem munditiei quæ in ca-
ἀπαρχὴν τῆς παρθενίας ἐπιγράψασθαι. ἰακω- stitate est, primitias fuisse Iesum; mulierum
βος δέ ἐστιν ὃς ὁ λόγος παῦλος ἰδεῖν ἐν τῇ πρὸς autem, Mariam. Impium enim est alii ac *Ioseph lib.*
γαλάτας ἐπιστολῇ εἰπών. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων illi primitias virginitatis attribuere. Iaco- *20. Antiquit. Iud.*
οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν κυρίου. bus autem is est, quem se vidisse Paulus pro- *c. 8.*
ἐπὶ τοσοῦτον ὁ διέλαμψεν ὅτος ὁ ἰάκωβος ἐν τῷ fitetur in Epistola ad Galatas, dicens: *Ali-* *Gal.1.19.*
λαῷ ἐπὶ δικαιοσύνῃ, ὡς φλάβιον ἰώσηπον ἀνα- *um autem Apostolorum vidi neminem, nisi Ia-*
γεγράφασθαι ἐν εἴκοσι βιβλίοις τὴν ἰουδαϊκὴν *cobum fratrem Domini.* Usque adeo autem
ἀρχαιολογίαν, τὴν αἰτίαν εἰρῆσθαι βουλό- D Iacobus hic justitia sua apud populum cele-
μενον διὰ τοσαῦτα πεπονθέναι τὸν λαὸν, ὡς ber fuit, ut Flavius Iosephus, qui viginti li-
τὸν ναὸν καθαιρεθῆναι, εἰρηκέναι κατὰ μῆνιν θεοῦ bris Judaicam antiquitatem conscripsit, ra-
ταῦτα αὐτοῖς ἀπηντηκέναι, διὰ τὰ εἰς ἰάκωβον tionem reddere volens, quare talia perpes-
τὸν ἀδελφὸν ἰησοῦ τοῦ λεγομένου χριστοῦ, ὑπ' sus fuerit populus, ut Templum etiam diru-
αὐτῶν τετολμημένα. * καὶ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, tum fuerit, dicat hæc illis ira Dei contigisse, *al. ut. τ. καὶ τοῦτο*
ὅτι τὸν ἰησοῦν ἡμῶν ὁ καταδεξάμενος εἶναι propter ea quæ adversus Iacobum fratrem
χριστὸν, οὐδὲν ἧττον ἰακώβῳ δικαιοσύνην ἐμαρ- Iesu, qui Christus dicitur, perpetraverunt.
τυρησε τοιαύτην. λέγει δὲ ὅτι καὶ ὁ λαὸς ταῦτα Ac mirabile quidem illud est, cum Iesum
ὑπώμοζε διὰ τὸν ἰάκωβον πεπονθέναι. καὶ ἰούδας nostrum esse Christum non crediderit, eum
ἔγραψεν ἐπιστολὴν, ὀλιγόστιχον μέν, πεπλησ- tamen tantam Iacobo justitiam testimonio
μένην δὲ τῆς ἀνίσ χάριτος ἐρρωμένων λό- suo tribuisse. Dicit autem existimasse etiam
γων, ὅσις ἐν τῷ προοιμίῳ εἰρηκεν. ἰούδας ἰησοῦ populum se hæc Iacobi causa sustinuisse. Et
χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου. οὐκ δὲ Iudas Epistolam scripsit paucorum quidem
ἰωσὴφ, καὶ σίμωνος, ἡμεῖς οὐδὲν ἱστορήσαμεν. τὰ versuum, plenam vero efficacibus verbis
δὲ καὶ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ἐχ' πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς gratiæ cœlestis, qui dixit initio: *Iudas Iesu* *Matth.13.*
εἰσὶ δοκεῖ μοι τοιοῦτόν τι σημαίνειν, τὰ ἡμέτερα *Christi servus, frater autem Iacobi.* De Io- 56.
φρονοῦσιν, ἃ τὰ ἰησοῦ, καὶ οὐδὲν ξένον ἔχουσιν ἐξαίρετα σωτῆρος, ὡς ὁ ἰησοῦς. μήποτε δὲ seph autem & Simone nihil habemus com-
ἐμφαίνεται διὰ τούτων ἐπαπόρησις, πότε τὸ μηδὲ ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλά τι θειότερον τὸν pertum. Hoc vero: *Et Sorores ejus nonne*
ἰησοῦν, υἱὸν μὲν ὄντα, ὡς ὑπελάμβανον, ἰωσὴφ καὶ μαρίας, ἀδελφὸν δὲ τεσσάρων, οὐδὲν *omnes apud nos sunt?* videtur mihi tale quip-
piam significare; nostra sapiunt, non ea quæ
E sunt Iesu, neque quicquam inusitatum &
novum habent eximiæ intelligentiæ, quem-
admodum habet Iesus. Videndum au-
tem, num forte dubium inde aliquod oria-
tur, Iesum hominem non fuisse, sed ali-
quid divinius, ut qui esset quidem filius, uti

existi-

existimabant, Joseph & Mariæ, frater vero A quatuor, aliarumque itidem fœminarum; nihil vero cuiquam cognatorum simile haberet, neque institutione & disciplina, ad tale sapientiæ & virtutis fastigium evasisset.

Ioh.7.15. Etenim alibi dicunt: *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* quibꝰ consonat quod hic dicitur. Veruntamen qui ea dicebant, & adeo incerti & stupefacti erant, non credebant quidem, *sed scandalizabantur in eo,*

Matth. 13. 57. utpote quorum mentis oculos urgerent & occuparent Potestates, de quibus tempore Passionis suæ in ligno erat triumphaturus. B

Matth.13. 57. *Iesus autem dixit eis: Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua.* Quærendum utrum id quod dicitur, universe in quemlibet Prophetam relatum eandem potestatem ac significationem habeat, quasi unusquisque Propheta in sua solum patria sit inhonoratus, cum non omnis qui est inhonoratus, in patria inhonoratus sit; vel utrum de uno hoc dictum sit, cum singulariter dicatur. Si igitur de uno hæc dicuntur, sufficiunt ea quæ dicta sunt, cum nos ad Servatorem id quod scriptum est referamus: sin autem universe dictum est, ex historia liquet verum non esse; non enim Elias in Thesbon Galaad fuit inhonoratus, nec Elisæus in Ebalmaula, neque Samuel in Armathaim, neque Jeremias in Anathoth. Per Tropologiam autem explicatum, omnino verum est: Judæam enim eorum esse patriam putandum est, & cognatos Israëlem hunc, domum autem fortasse corpus; omnes enim in Judæa dedecore affecti sunt ab Israële secundum carnem, cum adhuc essent in corpore: quemadmodum scriptum est in Actis Apostolorum, id quod populi redarguendi causa dicitur: *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri, eos qui prænuntiabant de adventu Iusti?* Similia dicta sunt à Paulo in

Act. 7. 52. C D

1. Thessal. 2. 14. 15. prima ad Thessalonicenses: *Vos autem imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis: Qui & Dominum occiderunt Iesum & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adversantur.* Non est igitur Prophetæ inhonoratus inter Gentes, aut enim omnino eum non norunt, vel postquam noverunt & susceperunt Prophetam, colunt. Tales sunt autem, qui sunt ex Ecclesia. Dedecorantur autem Prophetæ, primum quidem cum, juxta historiam, eos insectatur populus; Secundo autem cum prophetiæ eorum fidem populus non adhibet.

Ioh 5.46. Si enim Moysi & Prophetis credidissent, E

δ' ἦσαν καὶ ἑτέρων ἀδελφῶν, καὶ μηδὲν ἔχοντα παντὶ τῷ ὁμογλώσσῳ ἀλλαπλήσιον, μηδ' ἐκ παιδεύσεως καὶ διδασκαλίας, ἐπὶ τοσοῦτον σοφίας καὶ δυνάμεως ἐληλακότα. καὶ γὰρ ἄλλαχοῦ λέγουσι. πῶς ἔστω γεγράμματα εἰδὲ μὴ μεμαθηκώς; ὧν καταπλήσιόν ἐστι καὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον. πλὴν οἱ λέγοντες ταῦτα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαπορεῖν ὤν τες, καὶ ἐκπλησσόμενοι, οὐκ ἐπὶ σθενον μὲν, ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ, ὡσεὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας κρατούμενοι ὑπὸ δυναμέων, ἃς ἐμελλεν ὁ τῷ καιρῷ τὸ πάθος θεραμεύειν ἐν τῷ ξύλῳ. ὁ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ζητητέον πότερον καθολικῶς ἴσον δύναται ἐπὶ πάντα προφήτην ἀναφερόμενον τὸ λεγόμενον, ὡς ἑκάστῳ τῶν προφητῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἀτιμωθέντος μόνῳ, ἢ πάντως τὸ ἀτιμωθέντος, ἐν τῇ πατρίδι ἀτιμωθέντος. ἢ διὰ τὸ ἐνικῶς εἰρῆσθαι, περὶ ἑνὸς ταῦτα λέγεται. εἰ μὲν οὖν περὶ ἑνὸς ταῦτα λέγεται, ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα, ἀναφερόντων ἡμῶν τὸ γεγραμμένον εἰς τὸν σωτῆρα. εἰ δὲ καθολικόν ἐστιν, ὅπερ μέν τῆς ἱστορίας οὐκ ἀληθές, ὅτε γὰρ ἠλίας ἐν θεσβὼν τὸ γαλαὰδ ἠτιμώθη, ὅτε ἐλισσαῖος ἐν ἐβελμαουλᾶ, ὅτε ὁ σαμουὴλ ἐν ἀρμαθαὶμ, οὐδὲ ἱερεμίας ἐν ἀναθώθ. τροπολογούμενον δέ, καὶ πάνυ ἀληθές. χώραν γὰρ πατρίδα νομίζειν αὐτῶν τὴν ἰουδαίαν, καὶ συγγενεῖς τὸν ἰσραηλιτικὸν, οἰκίαν δὲ τάχα τὸ σῶμα. ἠτιμώθησαν γὰρ πάντες ἐν τῇ ἰουδαίᾳ κατὰ τὴν κατὰ σάρκα ἰσραήλ, ἔτι ὄντες ἐν τῷ σώματι, ὡς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσι γέγραπται ἐν ἐλέγχῳ λεγόμενον πρὸς τὸν λαόν. τίνα γὰρ τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου; ὃν δὲ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς θεσσαλονικεῖς πρώτῃ τὰ ὅμοια λέγει. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ἰησοῦν, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, οὐκ ἔστιν ὅπου προφήτης ἄτιμος ἐν τοῖς ἔθνεσιν. οὐ γὰρ ὅλως οἴδασιν αὐτὸν, οὐ μαθόντες, καὶ παραδεξάμενοι αὐτὸν προφήτην, τιμῶσι. τοιοῦτοι δὲ οἱ ἀπὸ ἐκκλησίας. ἀτιμάζονται δὲ οἱ προφῆται, πρῶτον μὲν διωχθέντες τῆς ἱστορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. δεύτερον δὲ, μὴ πιστευομένης αὐτῶν τῆς προφητείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. εἰ γὰρ ἐπίστευον μωυσῇ, καὶ προφήταις, ἐπίστευον

ξευον αὐ χριστῷ, τῷ θεραπόντι ὅτι ἀκο-
λουθεῖ τοῖς πιστεύσι μωυσῆ καὶ τοῖς προφήταις, πι-
στεύειν χριστῷ, καὶ τοῖς μὴ πιστεύσι χριστῷ
τὸ μὴ πιστεύειν μωσεῖ. ἐπεὶ ὥσπερ διὰ τὴν πα-
ραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζειν ὁ ἁμαρ-
τάνων λέγεται, οὕτω διὰ τοῦ μὴ πιστεύειν τῷ
προφητευομένῳ ἀτιμάζεται ὑπὸ τοῦ ἀπι-
στουμένου τοῖς προφήταις ὁ προφήτης· χρή-
σιμος δὲ, ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀναλέξασθαι ἃ
πέπονθεν ἱερεμίας ἐν τῷ λαῷ, ἐφ' οἷς εἶπε. καὶ
εἶπα, οὐ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνο-
μα κυρίου. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. διετέλεσα μυ-
κτηζόμενος· ὅλα ὃ καὶ ὑπὸ τοῦ τότε βα-
σιλέως τοῦ ἰσραὴλ πέπονθεν, ἐν τῇ προφητείᾳ
αὐτοῦ ἀναγεγραπται. καὶ μωσέα δὲ ὅτι ἦλθον
πολλάκις λιθολευσον ποιῆσαι οἱ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἃ
ἔτι γεγραπται. καὶ ἰὼβ αὐτῷ πατεῖς, οὐχ οἱ
λίθοι πνὸς ὄπτοι, ἀλλ' οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ
ὁ λαὸς, παρ' οἷς ἐκ αὐτὸς ἠτιμώθη· καὶ ἡσαΐας
δὲ πεπέλεκται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἰσόρενται· εἰ δέ
τις ἀπιστήσειεν τὴν ἱστορίαν διὰ τὸ ἐν τῷ ὑπο-
κρύφῳ ἡσαΐᾳ αὐτὴν φέρεσθαι, πιστευσάτω τοῖς
ἐν τῇ παλαίᾳ διαθήκῃ γεγραμμένοις, ἐλι-
θάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν. τὸ γὰρ
ἐπρίσθησαν, ὅτι τὸν ἡσαΐαν ἀναφέρεται. ὡς-
περ ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, ὅτι τὸν
ζαχαρίαν φονευθέντα μεταξὺ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῦ
θυσιαστηρίου, ὡς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξε μαρτυρῶν, ὡς
ὅμοιον γεγραπται, μὴ φερομένων μὴν ἐν τοῖς κοινοῖς
ἐκ δεδημευμένοις βιβλίοις, εἰκὸς δὴ ὅτι ἐν ὑπο-
κρύφοις φερομένων· ἠτιμώθησαν οὖν ἐν τῇ πα-
τρίδι τοῖς ἰουδαίοις, καὶ * ἐλθόντες
ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερού-
μενοι, θλιβόμενοι, καὶ κακῶς ἔχοντες. πάντες γὰρ
οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν χριστῷ ἰησοῦ διω-
χθήσονται εἰκὸς δὴ ὅτε ὀπισάμενος ὁ παῦ-
λος, * τὸ προφήτου ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχειν, πολλαχοῦ τὸν λόγον κηρύξας, οὐκ
ὠκήσεν ἐν ταρσῷ· καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ
κατέλιπον τὸν ἰσραὴλ, ἐποίησαν τὸ πρωτο-
τόκιον τοῦ σωτῆρος· μαθητεύσατε
πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τό· ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε
ἱερουσαλὴμ, καὶ πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ σαμαρείᾳ, καὶ
ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· πεποιήκασι μὲν οὖν τὸ
πρωτοτόκιον ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ ἱερουσαλήμ.
ἀλλ' ἐπεὶ προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχει, μὴ θαυμάσωμεν ἰουδαίων τὸν λόγον,
ἀπεληλύθασιν εἰς τὰ ἔθνη· πρόχειρον δὲ καὶ διώσασθαι διὰ τοῦ· ἐγχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ
πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσι, πεπληρωμένου μὴν τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἐν τοῖς
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν οὐκ πλησίαις λέγειν. ὅτι οἱ πρότερον ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ διὰ πιστεύειν γνώ-

A credidissent & Christo docenti consectatium esse credentibus Moysi & Prophetis, credere & Christo; & non credentibus Christo, Moysi non credere. Præterea autē quemadmodum per transgressionem Legis qui peccat, Deo dicitur dedecus inferre; ita non credendo iis quæ prædicuntur, ignominia affeitur Propheta ab eo qui prophetiis fidem non adhibet. Utile autem fuerit juxta historiam referre quæ in populo passus est Jeremias, de quibus dixit: *Et dixi; Non loquar, neque nominabo nomen Domini,* Ier. 20. 9.

B Et rursus alibi: *Perpetuo subsannatus sum.* Ier. 20. 7. Quæcunq; vero jubente Rege Israelis tunc temporis regnante passus est, in ejus Prophetia scripta sunt. Nonnullos etiam è populo ad Mosen lapidibus obruendum sæpe accessisse, id etiam scriptum est: & patria quidem illi erat, non alicujus loci lapides, sed qui secutus est eum populus, à quo & ipse ignominia affectus est. Isaiam quoque serra dissectum fuisse traditum est. Si quis vero historiam hanc non admittat, quod ea in apocrypho Isaia referatur, iis credat quæ in Epistola ad Ebræos ita scripta sunt: Heb. 11. 37.

C *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt*: illud enim, *secti sunt*, ad Isaiam refertur: quemadmodum illud: *In occisione gladii mortui sunt*, ad Zachariam occisum *inter templum & altare*, sicut Servator docuit; testimonio suo, opinor, confirmans Scripturam in communibus quidem & publicis libris non divulgatam; in apocryphis autem libris, uti verisimile est, extantem. In sua autem patria à Judæis dedecore affecti sunt, *& circumeuntes in melotis, & pellibus caprinis, egentes, angustiati*, & quæ sequuntur. Quicunque enim pie vivere volunt in Christo Jesu, persecutionem patientur. Probabile est autem hujusce rei gnarum Paulum, Prophetam scilicet in sua patria honore carere, cum multis in locis Verbum prædicaverit, Tarsi non prædicasse. Et Apostoli propterea Israël reliquerunt, & Servatoris mandatum facessiverunt: *Docete omnes Gentes*; & illud: *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.* Executi sunt igitur mandatum in Judæa & Jerusalem; sed quoniam Propheta in sua patria honorem non habet, cum Verbum Judæi non admitterent, ad Gentes abierunt. Animadverte autem an possis, propter id: *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt*, dicere fuisse illud completum, post adventum Servatoris, in Ecclesiis è Gentibus conflatis; quoniam qui prius de mundo erant, & pro-

Matth. 28. 19. Act. 1. 8. Ioel. 2. 28

pterea quod crediderint, facti sunt non amplius de mundo, in sua patria, mundo videlicet, Sanctum Spiritum recipientes, & prophetantes, honorem non habent, sed dedecorantur. Propterea beati sunt qui similia patiuntur ac Prophetæ, juxta id quod
Luc. 6. 23. dicitur à Servatore: *Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Qui autem ad hæc diligenter attendet, si propterea quod rigidiorem vitam ducit, peccantesque increpat, in odium incurrit, insidiisque petitur, utpote qui persecutionem propter justitiam patitur, probrisque lacessitur, non dolebit, quin potius gaudebit, & exultabit, sic animum inducens, propter hæc mercedem se multam in cœlis ab eo recepturum, à quo Prophetis fuit assimilatus, quod hæc passus fuerit. Dedecorari igitur oportet in mundo, & à peccatoribus vitam justi graviter ferentibus, eum qui vitam Propheticam
Matth. 13. 58. imitatur, & Spiritum qui in Prophetis est, accepit. Deinde videre licet illud: *Non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.* Per illa autem docemur, virtutes in credentibus factas fuisse, quandoquidem,
Matth. 13. 12. *Omni qui habet, dabitur, & abundabit:* incredulis autem non modo non egisse virtutes; sed quemadmodum scripsit Marcus, nec potuisse agere. Animum enim adverte
Marc. 6. 5. ad illud: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere:* non enim dixit, *nolebat*, sed, *non poterat:* tanquam in virtutem agentem adveniret adjumentum ex illius fide in quem virtus agebat; impediretur autem ab incredulitate, quo minus ageret. Nota autem quæ-
Matth. 17. 18. 19. rentibus: *Quare non potuimus ejicere illud?* dixisse illum: *Propter incredulitatem vestram:* & Petro jamjam mergi cœpto dictum esse; *Modicæ fidei quare dubitasti?* Sed &
Matth. 14. 31. quæ sanguinis profluvio laborabat, non sanari postulans, sed tantum cogitans, si tangeret fimbriam vestimenti illius, futurum ut sanaretur; statim sanata est, & sanationis hanc fuisse rationem ipse Servator agno-
Luc. 8. 45. scit dicens: *Quis me tetigit? nam ego novi virtutem de me exisse.* Et forsitan quemadmodum in corporibus inest quibusdam ad quædam naturalis attractio, quemadmodum lapidi Magnesio ad ferrum, & ei quod Naphtha appellatur ad ignem, ita tali fide ad virtutem: juxta quod & illud dictum est:
Matth. 17. 20. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic; Transi hinc illuc, & transibit:* Optime vero videntur mihi Matthæus & Marcus excellentiam divinæ virtutis exponere volentes, quæ & in incredulitate quidem valet, sed non tantum valet, quantum in fide eorum qui beneficiis afficiuntur, di-

A μῶν οὐκέτι ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τῷ κόσμῳ, ἅγιον πνεῦμα λαβόντες, καὶ προφητεύοντες, τιμὴν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ ἀτιμάζονται· διὸ μακάριοί εἰσι τὰ αὐτὰ τοῖς προφήταις παθόντες, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ Σωτῆρος λεγόμενον. κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν· τοῖς δέ πως ἐμμελῶς προσέχων, εἰ διὰ τὸν παῦρον αὐτῶν βίον, καὶ ἐλέγχων τὰς ἁμαρτάνοντας, μισεῖται, καὶ παρασκολοῦθεῖ,
B ὡς διωκόμενον, καὶ ὀνειδιζόμενον ἕνεκεν δικαιοσύνης, οὐ μόνον οὐ λυπηθήσεται, ἀλλὰ καὶ χαρήσεται, καὶ ἀγαλλιάσεται, πειθόμενον διὰ ταῦτα μισθὸν ἔχειν πολὺν ἐν τοῖς οὐρανοῖς παρὰ τὸν ὅμοιόν σφισι τοῖς προφήταις, ἐπὶ τοῖς ταῦτα πεπονθέναι· ἀτιμάζεσθαι οὖν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ δεῖ τοῖς ἁμαρτάνουσι βαρυμένοις τὸν βίον δικαίως χρὴ, τὸν ζηλωτὴν βίον προφητικὸν καὶ χωρήσοντα τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα· ἔξεστιν ἰδεῖν δέ. οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· διὰ τούτων δὲ διδα-
C σκόμεθα, ὅτι αἱ δυνάμεις ἐν τοῖς πεπλεῦσιν ἐγίνοντο, ἐπειπόντι τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ πεπλευσθήσεται, ἐν ἀπίστοις δὲ μόνον οὐκ ἐνήργουν αἱ δυνάμεις, ἀλλ' ὡς ὁ μὲν ἔχων ἀνεγεγραφὼς ἐδύνατο ἐνεργεῖν· προσῆκεν γὰρ τῷ. οὐκ ἐδυνάτο ἐκεῖ δέησιν ποιῆσαι δυνάμεως. ἐν γὰρ εἶπεν, οὐκ ἤθελεν, ἀλλ', οὐκ ἠδυνάτο, ὡς ἐχομένης μὲν ἔτι τὴν ἐνεργοῦσαν δύναμιν συμπράξεως τοῦ πίστεως ἐκείνης εἰς ὃν ἐνεργεῖ ἡ δύναμις, κωλυομένης δὲ ἐνεργεῖν τοῦ τῆς
D ἀπιστίας· ὅρα δὲ πῶς ὅτι προσὼν τὸν εἰπόντα· διὰ τί οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; εἶπε. διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν. καὶ προσὼν τὴν ἐξαμένην καταπονίζεσθαι πέτρον λέλεκται. ὀλιγόπιστε εἰς τί ἐδίστασας; ἀλλὰ καὶ αἱμορροοῦσα μηδὲν ἀξιώσασα εἰ τῆς θεραπείας, ἀλλὰ μόνον λογισαμένη ἐὰν ἅψωμαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ὅτι ἰαθήσεται, ἰαθὲν ἔσχε χρῆμα, καὶ ὁμολογεῖ τῷ τρόπῳ τῆς ἰάσεως
E ὁ σωτὴρ λέγων· τίς μου ἥψατο; ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσάν ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἴσχα ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐστί πως προς φυσικὴ ὁλκὴ, ὡς τῇ μαγνησίᾳ λίθῳ προσὸν σίδηρον, καὶ τῷ καλουμένῳ νάφθα πρὸς πῦρ, οὕτως τῇ τοιᾶδε πίστει πρὸς θείαν δύναμιν. καθὸ ἔφημεν καὶ δέ. ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μεταβηθι ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· ἀκολούθως δὲ δοκεῖ μοι ὁ μα-

θητὴς, καὶ ὁ μάρκος τὸν ὑπερέχοντα θείας δυνάμεως προσῆκαι ἐκλόμενοι, ὅτι καὶ ἐν ἀπιστίᾳ δύναται, ἀλλ' οὐκ ἔστι πλεῖον δύναται, ὅσον δύνανται ἐν πίστει τῇ τῶν ἐνεργεσμένων ἐμπ-

ἐρηκέναι, ἀχ' ὅτι οὐκ ἐποίησε δυνάμεις διὰ
τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ
δυνάμεις πολλάς· καὶ ὁ μὲν εἰπὼν ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι
οὐκ ἐδυνάτο ἐκεῖ ἀδεμίαν ποιῆσαι δύναμιν,
καὶ ἔστι πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ προσέθηκεν, εἰ μὴ
ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθεράπευσε, νικώσης τὸν ἐν αὐτῷ δυνάμεως καὶ ἕνεκα τῆς ἀπιστίας· δοκεῖ δέ μοι ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ὅτε αὐτόθεν γεωργία πρὸς
συγκομιδὴν καρπῶν, ἐὰν μὴ τὸ * περιέχον
μῶν εἰς ἕν συνεργῇ. μᾶλλον δὲ τὸ περιέχον
ποιόν τι ὁποῖα βούλεται ὁ κόσμος, καὶ ποιῶν αὐτὸ ὁποῖον θέλει. ὅτε τὸ περιέχον χωρὶς γεωργίας, μᾶλλον δὲ ὁ γεωργὸς ἀ ποιήσας δύναται ἐπιτελεῖν ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνατέλλοντα χωρὶς γεωργίας, ἅπαξ γὰρ ἔτι πεποίηκεν ἐν τῇ· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα. οὕτω δὲ ὅτε τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων χωρὶς πίστεως τῶν θεραπευομένων τὸ αὐτοτελὲς ἔργον ἐπιδείκνυται πρὸς ἴασιν, εἰ μὴ πίστις ὁποία ποτ' αὐτὴ χωρὶς τὸ θείας δυνάμεως. ὅτε γεγραμμένον ὂν περὶ σοφίας ἁρμόσεις καὶ τῇ πίστει, καὶ ταῖς ἀρεταῖς κατ' εἶδος, ὥστε δεῖν ποιῆσαι λόγον. κἂν γάρ τις ᾖ τέλειος ἐν πίστει ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τὸ ἀπὸ σου δυνάμεως ἀπέστης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται), ἢ τέλειος τῇ σωφροσύνῃ, ὡς ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τὸ ἀπὸ σου σωφροσύνης ἀπέστης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. ἢ τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, ὡς ταῖς λοιπαῖς ἀρε-
τὸ ἀπὸ σου δικαιοσύνης *, καὶ τῶν ἀπὸ σου
λοιπῶν ἀρετῶν, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται). ὅθεν·
μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ
ἰσχυέτω ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ. τὸ γὰρ καυχήσεως ἄξιον, οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ δωρεὰν ἐστι θεοῦ, ἢ ἀπ' αὐτοῦ σοφία, καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἰσχύς. καὶ ἕτερα τὰ λοιπά· ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρῴδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ, καὶ εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ. οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ βαπτιστής. ἀπὸ τῶν μάρκου ἕτως, καὶ ἀπὸ τοῦ λουκᾶ ἕτως. διαφόρους δόξας εἶχον οἱ ἰουδαῖοι, τινὰς μὲν ψευδεῖς, οἵας ἐφρόνουν οἱ σαδδουκαῖοι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ὡς οὐκ ἐγειρομένων, καὶ περὶ ἀγγέλων ὡς οὐκ ὄντων ἀρχόντων, ἀλλὰ τροπολογουμένων τὰ περὶ αὐτῶν ἀναγεγραμμένων μόνον, καὶ μηδένως πρὸς τὴν ἱστορίαν ἀληθῆς ἐχόντων. ἑτέρας δὲ ὡς ἀληθεῖς, ὡς περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, ὅτι ἐγείρον) ἐδίδασκον οἱ φαρισαῖοι. τοῦτο ζητούμενον καὶ τὸν τόπον ἐστὶν, εἰ τοιαύτη τις
λῶν περὶ ψυχῆς δόξα, ὃν ἐφρόνει ἡρῴδης ἐσφαλμένως, καὶ τινες τῶν ἀπὸ ἕλλαδος, ὅτι ὁ περὶ
ὀλίγα ἀναγεγραπται τῶν αὐτοῦ ἰωάννης, ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν μὴ τὸν ἀποκεφαλισθῆναι,

Axisse, non hunc virtutes non fecisse, propter eorum incredulitatem, sed non fecisse ibi virtutes multas. Et Marcus non dixit, non potuisse ibi ullam facere virtutem, & ibi subsistit, sed adjecit: *Nisi paucos infirmos impositis manibus curavit*, virtute quæ in illo erat, incredulitatem superante. Videtur autem mihi, quod sicut in rebus corporeis, neque sufficit agricultura ad fructuum collectionem, nisi circumfusus aër ad id conferat, vel potius is qui aërem certa qualitate instruit, eumque qualem vult, facit: neque aer sine agricultura, vel potius is qui providet, non facit ut ea quæ oriuntur è terra, sine agricultura oriantur: id enim semel fecit his verbis: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen juxta genus suum & similitudinem*: ita neque operationes virtutum, absque eorum qui sanantur fide, absolutum opus ad sanitatem conferendam edunt; neque fides: qualiscunque tandem illa sit, sine divina virtute. Ac id quidem quod de sapientia scriptum est, accommodabis & fidei, & virtutibus speciatim sumptis, ita ut talia dicas: *Nam & si quis erit consummatus in fide inter filios hominum, si ab illo abfuerit virtus tua, in nihilum computabitur*: aut consummatus in temperantia, quantum quis inter filios hominum esse potest, si abfuerit temperantia tua, in nihilum computabitur: aut consummatus in justitia & reliquis virtutibus, si abfuerit justitia tua, & reliquæ virtutes, in nihilum computabitur. Unde: *Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua*: nam quod gloriatione dignum est, nostrum non est, sed donum Dei est; ab illo est sapientia; ab illo est robur; & sic reliqua. *In illo tempore audivit Herodes Tetracha famam Iesu: Et ait pueris suis: Hic est Iohannes Baptista.* Ita apud Marcum, ita & apud Lucam. Variæ fuerunt Judæorum opiniones; aliæ quidem falsæ, quales amplexi sunt Sadducæi de mortuorum resurrectione, quasi qui non resurgant; & de Angelis, quasi qui minime existant, sed tanquam quæ de iis scripta sunt ad tropologiam solum pertineant, ad historiæ autem veritatem nullo modo: aliæ autem veræ, quemadmodum Pharisæi de resurrectione mortuorum agentes, resurgere illos docuerunt. Quod igitur hoc loco quæritur, illud est, an talis esset quæpiam Herodis & nonnullorum è plebe de anima falsa quidem sententia, quod ille videlicet Johannes, quem paulo ante ipse interfecerat, postquam capite truncatus est, à mortuis surrexerit, idemque esset, aliud

Marc. 6.5.

Gen. 1, 11.

Sap. 9.6.

Ier. 9.23.

Matth. 14.1

Marc. 6.14

Luc. 9.7.

nomen usurpans, nuncque dictus Jesus, errundemque virtutum capax, quæ in Iohanne prius operabantur. Quam igitur probabilitatem habet, cum qui ita esset universo populo notus, & in tota Judæa celebris, quem fabri & Mariæ filium esse, & tales habere fratres & sorores dicebant, non alium existimari à Johanne, cui pater Zacharias fuit, mater Elizabet, nec ipsi quidem ignobiles in populo? Veri autem simile est populum ita de Johanne sentientem, prophetam revera illum fuisse; cujus populi ea erat multitudo, ut Pharisæi, ne quid populo minus gratum dicere viderentur, respon-

Matth. 12. 4. dere veriti sint, *an illius Baptismus è cælo esset, an ex hominibus*, filium illum Zachariæ esse non ignorasse. Fortasse etiam ad nonnullos ex iis visio illa Zachariæ visa, cum in Templo apparuit Gabriel, pervenerat: Quam ergo probabilitatem habet error, sive Herodis, sive quorundam è plebe, qui putaverint non duos fuisse Iohannem & Iesum, sed unum eundemque Iohannem, qui post amputatum caput, è mortuis resurgens Iesus appellatus sit? Dixerit vero quispiam falsæ illi de corporum permutatione sententiæ Herodem, & è plebe nonnullos adhæsisse, qua adducerentur ut crederent hunc olim Iohannem fuisse, cum nasceretur, & è mortuis remeasse ad vitam, tanquam Iesum: sed quo minus falsa ea opinio probabilis habeatur, impedimento est tempus non sex mensibus longius, quod ortum Iohannis & Iesu intercessit. Fortasse vero sic existimabat potius Herodes, virtutes quæ in Iohanne operatæ fuerant, in Iesum transfisse, unde Iohannes Baptista esse credebatur in populo: Et tali quispiam utatur argumento; quemadmodum propter spiritum & virtutem Eliæ, non propter ejus

Matth. 11. 14. animam, de Iohanne scriptum est: *Ipse est Elias qui venturus est*, quod spiritus & virtus quæ erant in Elia, in Iohannem transiissent; sic existimabat Herodes, virtutes quæ erant in Iohanne, in Iohanne quidem ea fuisse operatas, quæ ad Baptismum & doctrinam pertinebant: *Iohannes enim signum*

Ioh. 10, 41. *fecit nullum*; in Iesu autem prodigiosas virtutes. Hoc idem eos existimasse dicet quispiam, qui dixerunt, *quia Elias in Iesu apparuit*,

Luc. 9. 8. vel *Propheta unus de antiquis surrexit*. Nullo modo autem ad hanc quæstionem pertinet eorum opinio, qui dixerunt *quia Ie-*

Marc. 6. 25 *sus Propheta erat quasi unus ex Prophetis*. Falsus itaque est sermo de Iesu, sive is qui Herodis fuisse scriptus est, sive ille qui ab aliis fuit prolatus. Verum longe mihi vide-

A καὶ ἰῶ αὐτὸς ἑτέρῳ ὀνόματι χρώμενος, καὶ καλούμενος νῦν ἰησοῦς, δεκτικὸς τῆς * αὐτῆ δυνάμεων, αἳ πρότερον ἐνήργουν ἐν τῷ ἰωάννῃ. πόσον ἓν ἔχει πιθανότητα τὸ ὑπὸ τοσοῦτον γνώριμον παντὶ λαῷ, καὶ διαβόητον ἐν ὅλῃ τῇ ἰουδαίᾳ, ὃν ἔλεγον υἱὸν εἶναι ξυλοτέκτονος καὶ μαρίας, καὶ ἀδελφοὺς ἔχειν τοιούσδε, ὧν ἀδελφὰς, νομίζεσθαι εἶναι ἐξ ἑτέρου ἰωάννου, ᾧ πατὴρ ἰῶ ζαχαρίας, καὶ μήτηρ ἐλισάβετ, ὃς οὐδὲ ἀσημοι ἐν τῷ λαῷ; εἰκὸς δὲ ὅτι ὁ λαὸς φρονοῦντες B περὶ ξ ἰωάννου, ὅτι ὄντως προφήτης ἰῶ, καὶ θεοῦ τυγχάνοντες, ὡς φοβεῖσθαι τὰς φαρισαίους, διὰ τὸ μὴ δυσάρεστον δοκεῖν τῷ λαῷ λέγειν, ἀποκεκινεῶσθαι, πότερον ἐξ ἑρανοῦ ἰῶ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ἐξηγόρευον γὰρ αὐτὸν τυγχάνειν ζαχαρίου. τάχα δὲ καὶ εἰς τινας ἐφθασεν αὐτῆς ἡ τῆς ἐφαμίλης ὀπασίας ἐν τῷ ναῷ, φάντος τοῦ ζαχαρίου ἐν γαβριήλ· ποίαν δὴ ἓν ἔχει πιθανότητα ἢ ξ ἐστε ἡρώδου, ἐστε τινων ἀπὸ ξ λαοῦ ἀπάτη, C πρὸς τὸ νομίσαι ὅτι ὁ δύο τινες γεγόναμεν ὁ ἰωάννης, καὶ ὁ ἰησοῦς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἰωάννης ἀνασὰς μὴ τὸ ἀποκεφαλισθῆναι ὑπὸ τῶν νεκρῶν, ἐκλῆθη ἰησοῦς; λέγοι δ' ἄν τις τὴν τοῦ μετενσωματώσεως ψευδοδοξίαν γεγονέναι ὑπὸ τῆ ἡρώδῃ ἐ τισι τῶν ὑπὸ ξ λαοῦ, ἀφ' ἧς ὠήθη τὸν ποτε ἰωάννην ὑπὸ ἡρώδου ἡρέσθαι, ἐκ νεκρῶν ἐληλυθέναι εἰς τὸν βίον ὡς ἰησοῦν. ἀλλ' ὁδὲ ταύτῃ τῇ ψευδοδοξίᾳ πιθανὸν ἐνομισθῆναι ὁ μεταξὺ χρόνος τῆ ἡρώδου καὶ ἰησοῦ, ὃ πλειόνων μηνῶν ἐξ τυγχάνων· τάχα δ' μᾶλλον τοιαύτη τις ὑπόληψις ἰῶ ὑπὸ τῆ ἡρώδῃ, ὅτι αἱ ἐνεργήσασαι δυνάμεις ὑπὸ τῆ ἰωάννῃ, μεθέσησαν ἐπὶ τὸν ἰησοῦν, ἀφ' ὧν ἰωάννης βαπτιστὴς εἶναι πεπίστευτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ· καὶ χρήσαιτό τις ἐπιχειρήματι τούτῳ, ὥσπερ διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν ἠλίου, καὶ διὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, φασὶ ἰωάννην λέγειν· αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, ξ ἐν ἠλίᾳ πνεύματος, ἐ τὸν ἐκείνου δυνάμεως μετελθυθῶν ἐπὶ τὸν ἰωάννην, ἔτως ᾤετο ὁ ἡρώδης τὰς ἐν ἰωάννου δυνάμεις, ἐν μὲν τῷ ἰωάννῃ ἐνεργηκέναι τὰ ξ βαπτίσματος, ἐ τὰ διδασκαλίας, ἰωάννης γὰ ἐποίησε σημεῖον ὀδὲ ἓν. ἐν ᾧ τῷ ἰησοῦ τὰς τερασίας δυνάμεις· τὸ δὲ ὁμοίων τις φήσει ὑπειληφέναι τὸν ἑρμηκόλαν ἠλίαν πεφηνέναι ἐν τῷ ἰησοῦ, ἢ προφήτην ἕνα τῆ δρυμα τ ἑρμηκότων ὅτι προφήτης ὡς εἷς τ προφητῶν ἰῶ ἰησοῦς. ψευδὴς μὲν ἓν ὁ ξ ἐστε ἡρώδου λόγος· δεῖ ξ ἰησοῦ ἐστν ἀναγχαίων ἐγηγέρθαι· ὀδὲν ᾧ ζητήσεως ἔχει γραμμάτως, ἐστε ὁ τῶν τινων ἑρμηκότος. πλὴν δοκεῖ μοι μᾶλλον ἔχειν πιθανότητος τ ἀναλογον

λογον τῷ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου θεω-
ηλυθέναι τὸν Ἰωάννην, ὡς νυῦ ὑπονοεμένοις
περὶ Ἰωάννου καὶ Ἰησοῦ ταῦτα τούτων· ἐπεὶ ὃ πρῶ-
τον ἐμάθομεν ὅτι μὴ τὸν πειρασμὸν ὁ σωτὴρ ἀ-
νέσας ** τὰ περὶ δ' Ἰησοῦ, πέμψας δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος,
ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; καὶ τέλος ἀπαξα-
πλῶς, ὅτι ἡρῴδης εἶπε περὶ Ἰησοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν
Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν
νεκρῶν, ἐδαμόθεν ὃ προεγνωμεν τὸν τρόπον τῆς
ἀναιρέσεως δ' βαπτιστοῦ, διὰ δὲ νυῦ καὶ δι'
ὀλίγα ἐγράψεν ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ μάρκος ὃ
αὐτῷ παραπλησίως. ὁ δ' λουκᾶς τὰ πολλὰ τῶν
αὐτῶν τούτοις παρεσιώπησεν ἰσομοίως· ἔχει δ' ὕ-
τως ἡ δ' ματθαίου λέξις. ὁ γὰρ ἡρῴδης κρατή-
σας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ·
ἐκ τούτ' ὤμην δοκεῖ μοι ὅπερ ὁ νόμος καὶ οἱ
προφῆται μέχρι Ἰωάννου, μεθ' ὃν ἔληξεν ἡ
προφητικὴ ἀπὸ Ἰουδαίων χάρις. ὕτως ἡ τῶν
βασιλευσάντων ἐν τῷ λαῷ ἐξουσία μέχρι δ'
ἀναιρεῖν τοὺς νομιζομένους ἀξίους θανάτου αὐτοῖς
ὑπῆρχεν, ἕως Ἰωάννου ἦν, καὶ ἀναιρεθέν-
τος δ' τελευταῖος τῶν προφητῶν θανάτου
ὑπὸ Ἡρῴδου, ἀφῃρέθη ὁ Ἰουδαίων βασιλεὺς
τὸ ἀναιρεῖν ἐξουσίας· εἰ γὰρ μὴ ἀφῃρέθη
αὐτῷ ὁ ἡρῴδης, οὐκ ἂν ἐδίκασεν ὁ πιλάτος τὸν
Ἰησοῦν ὑπὸ θανάτου, ἀλλ' ἤρκεσεν ἂν εἰς τὸ-
τον ἡρῴδης μὲν τῆς τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυ-
τέρων δὲ λαοῦ εἰς ὅτε βουλῆς· καί ποτε, ὅμως,
πεπήρωται τὸ ὑπὸ δ' Ἰακὼβ προφητευθὲν δ'
τὸν ἐρημωμὸν τοῦτον τρόπον. οὐκ ἐκλείπει ἄρχων
ἐξ Ἰούδα· ἕδε ἡγούμενος ἐξ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν
ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν·
τάχα δ' καὶ ἀφῃρέθησαν τῶν ἐξουσίαν ταύτην
Ἰουδαῖοι, τῆς θείας ὑφαχούσης προνοίας τῇ τοῦ
χριστοῦ διδασκαλίᾳ ἐν τῷ λαῷ νομιμῷ, ἵνα κἂν
κωλύηται ὑπὸ Ἰουδαίων αὐτῇ, ἀλλὰ μὴ μέχρι
ἀναιρέσεως τῶν πιστευόντων χωρῇ, δοκούσης κατὰ
νόμον γίγνεσθαι· ἡρῴδης δ' κρατήσας τὸν Ἰωάν-
νην, ἔδησεν ἐν φυλακῇ, καὶ ἀπέθετο, σύμ-
βολον ποιῶν ὅτε, ὅ ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ τῇ κα-
κίᾳ τοῦ λαοῦ, καταδήσας, καὶ κατακλείσας λό-
γον τὸν προφητικὸν, καὶ κωλύσας αὐτὸν ἐπὶ μῆκος
τῆς ἀληθείας κήρυκα ἐπ' ἐλευθερίᾳ, ὡς τὸ πρό-
τερον· τότε δ' πεποίκεν ἡρῴδης διὰ ἡρῳδιάδα
δα τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.
ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐ-
τήν· ἦσαν δ' ὁ φίλιππος υἱὸς τετράρχης τῆς ἰτουραίας, καὶ τραχωνίτιδος χώρας· τινὲς μὲν
δ' οἶδα) ὅτι ἀποθανόντος φιλίππου, συγκατέβαλε καλιπόντος, ἡρῳδιάδα ἔγημε τὴν τοῦ ἀ-
δελφοῦ γυναῖκα ὁ ἡρῴδης, τὸν νόμον ἐν ἀπαιδίᾳ συγχωρεῖσθαι· ἡμεῖς δ' μη-

A tur esse probabilior sententiæ illius, scilicet *Iohannem præcessisse in spiritu Eliæ & virtute*, Luc. 1. 17. ratio & convenientia cum iis quæ isti de Johanne & Jesu excogitarunt. Quandoquidem autem primum didicimus Servatorem, postquam audivisset post tentationem [Johannem esse traditum, secessisse in Galilæam: deinde didicimus Johannem, quum esset in carcere, eaque audisset] quæ de Jesu dicebatur, *mississet que duos de Discipulis suis, dixisse illi: Tuné es qui venturus es, an alium expectamus?* tertio Herodem sollummodo dixisse de Jesu, *eum esse Iohannem Baptistam, ipsum surrexisse à mortuis*, neque tamen prius cognovimus, qua ratione interfectus sit Baptista; propterea nunc illud scripsit Matthæus, & ita propemodum Marcus: Lucas vero maximam ejus quæ apud illos est, historiæ partem prætermisit. Sic autem se habent Matthæi verba: *Herodes enim tenuit Iohannem, & alligavit eum in carcere.* Ad id igitur videtur mihi, quemadmodum Lex & Prophetæ locum habuerunt ad Iohannem usque, post quem recessit à Judæis Prophetica gratia; ita reguantium in populo potestatem, qua ad interficiendos eos, qui morte digni judicarentur, pollebant, ad Iohannem usque perseverasse; & præter fas interfecto ab Herode novissimo Prophetarum, Judæorum Regem potestate interficiendi fuisse privatum. Nisi enim ea excidisset Herodes, Iesum capite non damnasset Pilatus, sed satis ad id fuisset Herodes, cum consilio Pontificum & Seniorum populi. Et tunc, opinor, impletum est id quod à Iacob dictum est Judæ ad hunc modum: *Non deficiet Princeps de Iuda & Dux de Israel, donec veniat id quod repositum est, & ipse expectatio Gentium.* Fortasse etiam hac potestate exciderunt Iudæi, divina præbente providentia, ut Christi doctrina populo distribui posset; ut si oriretur illi à Iudæis impedimentum, ad necem usque credentium non procederet, quæ juxta Legem fieri videretur. *Herodes autem tenuit Iohannē, & alligavit eū in carcere & reposuit*, eo significans, quantum quidem in se esset, populique malitia, alligare se ac includere sermonem Propheticum, eumque impedire, quo minus liber amplius maneat veritatis præco, quemadmodum prius. Id autem fecit Herodes *propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui: dicebat enim illi Iohannes; Non licet tibi habere eam.* Is vero Philippus Tetrarcha erat Iturææ & Trachonitidit regionis. Existimant igitur nonnulli, postquam obiisset Philippus, filiamque re-

Hæc in nostro Cod. prætermissa ex Erasmi interpretatione supplevimus.

Matth. 11. 2, 2. Luc. 7. 19, 20.

Matth. 14 2.

Matth. 14 3

Gen. 49. 10

Matth. 14. 3.

Matth. 14. 3, 4. Luc. 3. 1.

liquisset, Herodiadem fratris uxorem du-
Gen. 38. 8. Deut. 25. 5 Ruth. 4. 5. Matth. 22. 24. Marc. 12. 19 Luc. 20. 28 xisse Herodem, Lege ejusmodi nuptias permittente cum liberi non supereſſent. Nobis autem cum non liqueat obiisse Philippum, majus etiam flagitium Herodem admisisse putamus, hunc nempe à fratre etiamnum vivente conjugem abduxisse. Quapropter prophetica libertate instructus Johanes, nec regiam Herodis dignitatem veritus, neque præ mortis timore tantum scelus silentio prætermittens, dicebat Herodi divino Spi-
Matth. 14. 4. Marc. 6. 18. Levit. 18. 16 ritu repletus: *Non licet tibi habere eam: non enim licet tibi habere uxorem fratris tui.* Herodes quidem apprehenso Joanne vinctum in carcere deposuit, non ausus plane eum interficere, & propheticum sermonem à populo auferre. Regis autem Trachonitidis uxor, mala quædam opinio, malaque doctrina, filiam genuit sibi cognominem, cujus motus cum viderentur ad numerum eleganter compositi, & Herodi res ad natalitia pertinentes amanti placuissent, causa fuerunt, cur non amplius propheticum caput esset in populo. Hactenus autem existimo motus populi Judæorum, qui juxta Legem esse videntur, nihil esse aliud quam illos Herodiadis filiæ: sed Herodiadis saltatio contraria erat sanctæ saltationi, quam qui non saltant, iis exprobrabitur his verbis:
Matth. 11. 17. Luc. 7. 32 *Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis.* Saltant autem in natalitiis sermonis injusti, inter illos regnantis, ita ut sermoni huic motus eorum placerent. Observavit vero aliquis eorum qui nos præcesserunt diem Pharaonis natalem in Genesi descriptum, dixitGen. 40. 20 que improbum res ad natalitia pertinentes amantem, diem natalem celebrare. Nos autem ab illo hanc occasionem nacti, nullibi scriptum reperimus à justo quopiam fuisse celebrata natalitia: iniquior quippe hoc Pharaone fuit Herodes; ab illo enim in natalitiis pistorum princeps sublatus est; ab
Matth. 11. 11. hoc autem Johannes, *quo inter natos mulierum major non surrexit*; de quo Servator dicit: *Sed quid existis? videre Prophetam? etiam*
Luc. 7. 26. *dico vobis, & plusquam Prophetam.* Sed gratiæ Deo agendæ sunt; quod etsi à populo prophetica gratia ablata est, major illa omni diffusa est in Gentes per Servatorem nostrum Jesum, *Qui factus est inter mortuos li-*
Psal. 87. 5 2. Cor. 13. 4 *ber: Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Præterea vide sermonem per quem munda & immunda edulia explorantur; contemnitur autem prophetia in lance pro obsonio illata. Caput autē prophetiæ Judæi non habent, Christum Jesum omnis prophetiæ verticem ejurantes, & capite truncatur Propheta propter juramentum, in ea re in qua pejerandum potius

δαμὴ σαφῶς δύεἰσκοντες τεθνηκέναι τὸν φίλιππον, μεῖζον ἔπ τ' ὠβανόμημα τῷ ἡρώδῃ λογιζόμεθα γεγονέναι, ὅτι καὶ ζῶντ@ ἀπέςησε τ' ἀδελφ' τῷ γυναῖκα· διόπε ἀφοπικὴ παῤῥησία κεκοσμημέν@ ὁ ἰωάννης, καὶ μὴ καταπλησόμεν@ τ' βασιλικὸν ἀξίωμα τ' ἡρώδε, μηδὲ διὰ τ' θ@ τ' θνατέ ὠβαπώπων φ' τ' πλικότε ἁμαρτήματ@, ἔλεγε τῷ ἡρώδῃ θείᾳ πληρωθεὶς φροήματ@. οὐκ ἔξεσί σοι ἔχειν αὐτὸν, ἀγὼ ἔξεσί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τ' ἀδελφ' σε· ὁ μὲν ἡρώδης κρατήσας τ' ἰωάννε, δήσας ἀπέθετο ἐν τῇ φυλακῇ, μὴ θελων πάντ ἀποκτεῖναι, τὸν φοφικὸν λόγον ἀνελεῖν ὑπὸ τ' λαοῦ· ἡ δ' τ' βασιλέως τ τραχωνίτιδ@ γυνὴ, πονηρά τις ἕξα δόξα, κ' μοχθηρὰ διδασκαλία, θυγατέρα ἐγέννησεν ὁμώνυμον, ἧς τὰ δοκοῦντα εὔρυθμα κινήματα, ἀρέσαντα τῷ ἡρώδῃ τὰ ἡδέσεως ἀγαπῶντι πράγματα, αἰτία γεγένηται τ' μηκέτι εἶναι ἐν τῷ λαῷ κεφαλὴν φοφικὴν· μέχρι δ' δεῦρο νομίζω τὰ δοκοῦντα κ' τὸν νόμον ἀναγκαῖα κινήματα τ' λαοῦ τ' ἰουδαίων, μὴ ἄλλοτε τυγχάνειν ἢ τ' ἡρωδιάδ@ θυγατρός. ἀλλ' ἡρωδιάδ@ ὀρχησις ἐνδυτία λῦ ὀρχήσει ἀγαλλῦ οἱ μὲν ὀρχησάμενοι ὀνειδισθήσον) ἀκόντες, ἠυλήσαμεν ὑμῖν, & οὐκ ὠρχήσασθε· καὶ ὁ γλυθλίοις ὃ ὠβαόμεν βασιλεύοντ@ αὐτῷ λόγε ὀρχουῦ), ὡς ἀρέσκειν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ τὰς κινήσεις αὐτῷ· ἐτήρησε μὲν ὅμως πὶ τῷ φοφ ἡμῷ τλὺ ἀναγεγραμμένῳ ἐν γλύφει ἑφαρεῶ γλυθλιον, & διηγήσα ὅπ ὁ φαῦλος τ' γενέσεως ἀγαπῶν πράγματα, ἑορτάζει γλυθλιον· ἡμεῖς δ' ἀπ' ἐκείνε ταυτὸν δύεόντες ἀφεμεν, ἐπ' ἐδεμίας γραφῆς δύρομεν τὸ δικαίᾳ γλυθλιον ἀγόμενον. ἀδικ@ δ' μᾶλλον ἐκείνε ἑ φαρεῶ ὁ ἡρώδης. καὶ δ' τ' ἐκείνε μὲν ἐν γλυθλίῳ δεχισποῖος ἀναιρεῖ). τὸν δ' τότε ἰωάννης, ἑ μείζον ἐν γλυνῆς γυναικῶν ἐδεὶς ἐγήγεε), φεῖ ἑ ὁ σωτὴρ λέγει, ἀλλὰ πὶ ἐξεληλύθατε; φοφήτ@ ἰδεῖν; καὶ λέγω ὑμῖν, καὶ φειοστέρου φοφήτ· ἀλλὰ δύχαεισπέον τῷ θεῷ, ὅτι εἰ καὶ ἡ φοφικὴ ὑπὸ ἑ λαοῦ ἦρται χάεις, ἡ πάσης ἐκείνης μείζων ἐξεχύθη εἰς τὰ ἔθνη διὰ ἑ σωτῆρ@ ἡμῦ ἰησ ἑ, ὃς ἐγήρεθ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερ@· εἰ γὰρ καὶ ἐσαυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεᾶ· ἐπ ὃ ὅρα τὸν λόγον παρ' ὡς παραβολὴν μὲν ἡ ἀκάθαρτα ἐξερίζε) βρώματα καταφρονεῖ) ὁ φοφητεία ἐπὶ πάντα ἀντιῤῥύσε φοφαινόμενα· τὸ δ' κεφαλὴν τ' φοφητείας ἰουδαῖοι, οὐκ ἔχουσι, τ' κεφάλαιον πάσης φοφητείας χεις ὀν ἰησοῦ ἀρνέμενοι καὶ ὑπο-

ἀποκεφαλίζε῀ ὁ προφήτης δι' ὅρκον, ἐφ' οἷς μᾶλλον ἀποχεῖν ἢ διορκεῖν ἔδει· ἐταύτην γὰρ ὡς ἔγκλημα προπετείας ὄρκων, καὶ τὸ διὰ τοῦτο προπέτειαν ἀποχὴν ἔγκλημα αἰσχύνης προφητικῆς· καὶ ὁ διὰ ἕτερ μόνον ἀποκεφαλίζεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνανακειμένους, βουλομένους μᾶλλον αἰσχυνθῆναι τὸν προφήτην, ἢ ζῆν· συνανάκεινται δὲ καὶ συνευδιῶντι λόγῳ μοχθηρῷ Ἰουδαίων βασιλεύοντι· οἱ ἐπὶ τῇ ῥήσει αὐτὸ εὐφραινόμενοι· χρήσῃ δέ ποτε καιρίως τῷ ῥητῷ πρὸς τοὺς προπετῶς ὀμνύοντας, καὶ θέλοντας ἐμπεδοῦν ὅρκους ἐπὶ παρανομίᾳ παραληφθέντας, λέγων ὅτι ὁ πᾶσα πηχυν ὅρκον ἐστὶ καθήκουσα, ὡς οὐδὲ τὸ ἡρῴδου· ἔτι δὲ πρόσχες ὅτι ὁ μὴ παῤῥησίας, ἀλλὰ κρύφα καὶ ἐν φυλακῇ φονεύει τὸν Ἰωάννην ὁ Ἡρῴδης. καὶ γὰρ ὁ μὴ παῤῥησίας ἀρνεῖται ὀνειδισμὸν λόγου τὰς προφητείας, δυνάμενος καὶ ἐν κρυπτῷ αὐτὰς ἀρνεῖται, καὶ ἐλέγχεται αὐτὰς ἀπίστων· ὥσπερ γὰρ εἰ ἐπίστευον μωυσῇ, τῷ ἰησοῦ ἐπίστευσαν ἄν, οὕτως εἰ ἐπίστευον τοῖς προφήταις, προσήκαντο ἂν τὸν προφητευόμενον. ἀπιστοῦντες δὲ τούτῳ, κἀκείνοις ἀπιστοῦσι, καὶ ὑποτέμνουσιν ἐν φυλακῇ καθαιρεῖσαντες τὸν λόγον τὸν προφητικὸν, καὶ ἔχουσιν αὐτὸν νεκρὸν, καὶ διαῤῥεθέντα, καὶ μηδαμοῦ ὑγιῆ· ἐπεὶ μὴ νοοῦσιν αὐτόν. ἀλλ' ἡμεῖς ὁλόκληρον ἔχομεν τὸν ἰησοῦν, πληρωθείσης τῆς περὶ αὐτοῦ λεγούσης προφητείας. ὁσοῦ δὲ σωτηρίου ἐστί· οἱ μαθηταὶ ἐλθόντες τοῦ ἰωάννου, θάπτουσιν αὐτὸ τὸ λείψανον. καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ ἰησοῦ. ὁ δὲ ἀνεχώρησεν εἰς ἔρημον τόπον, τὰ ἔθνη· καὶ μὴ τῶν τῆς προφητῶν ἀναίρεσιν, ὄχλοι αὐτῷ ἠκολούθησαν ἀπὸ τῶν πανταχοῦ πόλεων, ὧν τινα πολλοὺς ὄντα θεασάμενος, ἐσπλαγχνίσθη, καὶ ἐθεράπευσε τὰς ἀῤῥωστίας αὐτῶν, καὶ μὴ ἕτερ τερφθεὶς τοῖς εὐλογηθεῖσι καὶ πλεονάσασιν ἐξ ὀλίγων ἄρτων τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ· ἀνέβας δὲ ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ ἐκεῖθεν εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· τὸ μὲν ῥητὸν διδάσκει ἡμᾶς ὅση δύναμις ἀπὸ τῶν διωκόντων, καὶ τὴν προσδοκίας ἕνεκα τῶν λόγων ἀποδιδράσκειν, ἀναχωρεῖν· ἕτερ μὲν γὰρ καὶ τὸ σύλλογισον ᾠήσοιτ' ἂν τὸν ὠμὸν ἔξω εἶναι τῆς εἰσαπικῶν, ὁμόσε χωρεῖν αὐτοῖς, πρόσπετές ἐστι καὶ θερμόν· τίς δὲ ἔτι ἀμφιβάλοι ἂν τοῦτο ἕνεκα τοῦ διαῤῥήξαι τὰ διαῤῥήγνυσθαι μόνον ἀπὸ τοῖς καὶ τὸν ἰωάννην τὸν ἰησοῦ ἀναχωρήσαντος, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντος. ⟨λέγοντος⟩ ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν. ἐπελθόντα μὲν οὖν τὸν παρ' ἡμᾶς πειρασμὸν ἀναγκαῖον ὑπομένειν ἀῤῥωστίαν, καὶ τεθαῤῥηκότως. παρὸν δὲ ἐκκλίνειν, ἕτερ μὴ πιεῖν τὸ μηδὲν· ἐπεὶ δὲ μὴ

A erat, quam juramento standum. Temere quippe jurasse non adeo culpandum erat, quam propter juramenti temeritatem Prophetam letho dedisse. Nec propterea solum capite truncatur, sed propter eos etiam qui simul accumbebant, malebantque interfici Prophetam, quam vivere. Accumbunt autem & epulantur simul cum improbo sermone inter Judæos regnante, qui propter ortum illius oblectantur. Concinne autem nonnunquam iis quæ dicta sunt, uteris in temere jurantes, volentesque juramenta super flagitio facta servare, dicens
B non esse consentaneum ut quævis juramenta serventur, quemadmodum nec illa Herodis. Adverte insuper non palam & confidenter, sed clam & in carcere Herodem interficere Iohannem. Nec enim aperte hodiernus Judæorum sermo prophetias respuit, respuit autem revera, & clam, iisque minime fidem habere arguitur. Quem-admodum enim si Moysi credidissent, Jesu credidissent, ; ita si Prophetis credidissent, eum recepissent, qui fuerat à Judæis prænuntiatus. Huic autem cum fidem non
C habeant, nec habent illis, & sermonem propheticum in carcere concludentes obtruncant eumque mortuum habent, & divisum, & minime sanum, quandoquidem nec intelligunt illum ; sed nos integrum habemus Jesum, impleta Prophetia de illo dicente: *Os non comminuetur.* Johannis au- *Exod. 12. 46.*
tem venientes Discipuli reliquias illius sepeliunt, *& venientes nuntiaverunt Iesu* ; is *Num. 9. 12. Ioh. 19. 36. Matth. 14.*
autem secessit in locum desertum, scilicet 13.
ad Gentes, & post Prophetarum necem secutæ sunt illum turbæ ex omnibus undeD quaque urbibus; quam cum vidisset esse frequentem, misertus est, ægrosque qui in ea erant, sanavit, & eos postea qui se secuti fuerant, paucis panibus alit benedictis & multiplicatis. *Quod quum audisset Iesus, se-* *Matth. 14. 13.*
cessit inde in navicula, in locum desertum seorsum. Vexatores fugere, & perspectas devitare insidias, quæ per sermones struuntur nobis, quantum conducat, his verbis addocemur : id enim prudenti & certo consilio fit : temerarii autem est & præfidentis animi quæ mala declinare possit, ea adversum ire. Quis autem deinceps ambigat quin
E talia evitanda sint, cum non solum post ea quæ Johanni contigerunt, Jesus secesserit, sed etiam doceat & dicat: *Si persecuti fuerint* *Matth. 10.*
vos in civitate ista, fugite in aliam. Ingruen- *23.*
tem ergo tentationem, quæ in potestate nostra non est, necesse est fortiter, & confidenter sustinere; cum autem fugere liceat, temerarium est id non facere. Quandoqui-

dem

dem autem post ea quæ dicta sunt, locus etiam hic juxta anagogen est examinandus, dicendum est post appetitam insidiis Prophetiam apud Judæos, sublatamque, propterea quod res ad natalitia pertinẽtes apud illos colerentur, & per admissionem vanorum motuum, veritate quidem judice incompositorum & extra numerum, sed ut existimat princeps improborum, ejusque convivæ, concinnorum, illisque placentium, secedere Jesum à loco in quo Prophetia per insidias condemnata est; secedere autem in locum Deo vacuum apud Gentes, ut Dei Verbum ablato ab eis regno, datoque *gentifacienti fructus ejus*, in Gentibus sit, & per illud plures sint *filii desertæ*, neque Legem, neque Prophetas edoctæ, *quam ejus quæ virum habet*, nempe Legem. Cum enim olim Verbum erat apud Judæos, non ita erat apud illos, quemadmodum apud Gentes. Proinde dictum est, in navicula, hoc est, in corpore, in locum desertum seorsum ivisse, postquam Prophetæ interemptionem accepit. Cum autem ad desertum pervenisset, seorsum erat in illo, quod extra morem esset illius sermo, doctrinaque ejus præter consuetudines, & sanctiones Gentium. Et hominum multitudo quæ erat apud Gentes cum audivisset Verbum adesse in suo deserto, illudque esse seorsum, uti supra tradidimus, illud à propriis urbibus secuta est, quod unusquisque reliquisset patrias religionis consuetudines, & quod ad Christi legem accessisset. Pedibus autem, non in navicula hunc secuta est, utpote non corpore, sed nudo animo & consilio à Verbo suscepto Dei imaginem secuta; & ad illam quidem Jesus egreditur, cum ipsa non possit ad eum accedere, ut cum ad eos qui foris erant, introiisset, eos qui erant foris, introduceret. Numerosa autem turba est, ad quam exit Dei Verbum, & effundens in illam lumen inspectionis suæ vidit eam; & videns illos potius miseratione dignos, quod in talibus versarentur, utpote hominum amans, per miserationem illam aliquid passus est is qui affectionibus minimè erat obnoxius; nec miseratus est solum, sed ægros etiam illorum sanavit, variis & omnigenis ex malitia morbis laborantes. Si autem videre vis, quales sint animi morbi, cogita mihi avaros, & gloriosos, & puerorum amatores, & si quis est mulierosus; hos enim in turbis videns, & eorum misertus sanavit. Non vero existimandum est, omne peccatum morbum esse, sed illud quod toti ani-

Matth. 11. 43
Isaiæ 54. 1.
Gal. 4. 27.

A τὸ ῥητὸν καὶ κατὰ ἀναγωγὴν τὸν τόπον ἐξεταστέον, λεκτέον ὅτι ἐπιβουλευθείσης παρὰ ἰουδαίοις τῆς προφητείας, καὶ ἀναιρεθείσης, διὰ τὸ τιμᾶσθαι παρ' αὐτοῖς τὰ γενέσεως πράγματα, καὶ κατὰ ἀποδοχὴν κενῶν κινημάτων, γεγενημένων ὡς μὲν παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ ἀρυθμῶν καὶ ἐκμελῶν, ὡς δ' ὑπολαμβάνει ὁ τῶν φαύλων ἄρχων, καὶ οἱ συνεστιώμενοι αὐτῷ, εὐρύθμων, καὶ ἀρεσκόντων ἐκείνοις, ἀναχωρεῖ ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ προφητεία ἐπιβουλευθεῖσα κατεδικάσθη· ἀναχω-
B ρεῖ δὲ εἰς τὸν ἔρημον θεοῦ παρὰ τοῖς ἔθνεσι τόπον, ἵνα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος αἱρομένης τῆς βασιλείας ἀπ' ἐκείνων, καὶ διδομένης ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, γένηται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ δι' αὐτὸν πολλὰ γένηται τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, μήτε νόμον, μήτε προφήτας δεδιδαγμένης, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, τὸν νόμον· ὅτε μὲν οὖν πάλαι ὁ λόγος παρὰ ἰουδαίοις ἦν, οὐχ οὕτως ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς παρὰ τοῖς ἔθνεσι· διὸ λέλεκται ἐν πλοίῳ, τουτέστι τῷ σώματι, εἰς τὸν ἔρημον τό-
C πον κατ' ἰδίαν γεγονέναι, ἀκούσαντα περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ προφήτου· κατ' ἰδίαν δὲ, γενόμενος εἰς τὴν ἔρημον, ἦν ἐν αὐτῇ, τῷ ἰδιάζοντα εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ παρὰ τὰ εἰθισμένα ἐν τοῖς ἔθνεσι γίνεσθαι καὶ νενομισμένα· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι ὄχλοι ἀκούσαντες λόγον ἐπιδεδημηκέναι τῇ ἐρήμῳ αὐτῶν, καὶ τοῦτον κατ' ἰδίαν τυγχάνειν, ὡς προαποδεδώκαμεν, ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ
D τῶν ἰδίων πόλεων, τῷ ἕκαστον καταλελοιπέναι τὰ πάτρια τῆς δεισιδαιμονίας ἔθη, καὶ τῷ τοῦ χριστοῦ προσεληλυθέναι νόμῳ· πεζῇ δὲ αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐν πλοίῳ ἠκολούθησαν, ἅτε μὴ τῷ σώματι, ἀλλὰ γυμνῇ τῇ ψυχῇ, καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου πεισθείσῃ προαιρέσει ἠκολουθηκότες τῇ εἰκόνι τοῦ θεοῦ. καὶ πρὸς τούτους γε ὁ ἰησοῦς ἐξέρχεται, μὴ χωροῦντας προσιέναι πρὸς αὐτὸν, ἵνα τοῖς ἔξω γενόμενος ἔσω, τοὺς ἔξω εἰσαγάγῃ· πολὺς δὲ ὁ ἔξω ὄχλος, εἰς ὃν ἐξέρχεται ὁ τοῦ θεοῦ
E λόγος, καὶ ἐκχέας τὸ φῶς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ εἰς αὐτὸν, εἶδεν αὐτὸν, καὶ ἰδὼν τοῦ ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἀξίους, διὰ τὸ ἐν τοιοῖσδέ τισιν εἶναι, ὡς φιλάνθρωπος, πέπονθεν ὁ ἀπαθὴς * τῷ * κ. σπλαγχνισθῆναι, καὶ οὐ μόνον ἐσπλαγχνίσθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν ἐθεράπευσεν, ἔχοντας ποικίλα, καὶ παντοδαπὰ ἀπὸ τῆς κακίας ἀῤῥωστήματα· εἰ δὲ θέλεις ἰδεῖν ποῖά ἐστι τὰ τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστήματα, κατανόει μοι τοὺς φιλαργύρους καὶ τοὺς φιλοδόξους, καὶ τοὺς φιλόπαιδας, καὶ εἴ τίς ἐστι φιλόγυνος. καὶ τούτους γὰρ ἐν τοῖς ὄχλοις ἰδὼν, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς ἐθεράπευσεν· οὐ πᾶν δὲ ἁμάρτημα νομιστέον ἀῤῥωστίαν εἶναι, ἀλλ' ὅπερ ἐναπέσκηψεν ὅλῃ τῇ ψυχῇ· οὕτω γάρ ἐστιν ἰδεῖν τοὺς μὲν φιλαργύρους

γύρους, ὅλως τε ἁπαγμένους ἐπὶ τὸ ἀργύριον, καὶ τῷ τότε φρονεῖν, καὶ συναγωγῇ· τὸς φιλοδόξους, ἐπὶ τὸ δοξάριον. κεχήνασι γὰρ ἀεὶ τὸν ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ χυδαιοτέρων ἔπαινον· καὶ τὸ ἀνάλογον νοήσεις ἐπὶ ὧν ὠνομάζωμεν λοιπῶν, καί τι ἄλλο τοῖς ἐοικὸς ἁπλήσιον· ἐπεὶ οὖν διηγέρμενοι τ'. ἐθεράπευσε τὰς ἀῤῥώστους αὐτῶν, εἰπομεν μὴ πᾶν ἁμάρτημα εἶναι ἀῤῥώστημα, ἄξιον ἀπὸ τῆς γραφῆς, καὶ ἀεὶ τὰ διαφορᾶς τούτων ἁθροισθῆναι· φησὶ δὴ ὁ ἀπόστολος κορινθίοις, ποικίλα ἔχουσιν ἁμαρτήματα, γράφων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. ἄμφω γὰρ ἐν τούτοις τὸ καὶ σώφρονος πλέκοντος, καὶ συμπεπλεγμένον ποιοῦντος ἐκ διαφόρων ἁμαρτημάτων, καθ' ὁ μὲν εἰσιν ἀσθενεῖς, ἕτεροι δ' ἄῤῥωστοι πλέον ἢ ἀσθενεῖς, καὶ ἄλλοι παρ' ἀμφοτέρους οἱ κοιμώμενοι· οἱ μὲν γὰρ ὁλιθρῶς διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀδυναμίαν πρὸς τὸ ὁπωστοῦν ἁμαρτάνειν ἔχοντες, καὶ μὴ ὅλοι ὧσιν εἴδους τινὸς ἁμαρτίας· ὡς οἱ ἄῤῥωστοι, ἀσθενεῖς εἰσι μόνον. οἱ δὲ ὅλῃ ψυχῇ καὶ ὅλῃ καρδίᾳ καὶ ὅλῃ διανοίᾳ, ἀντὶ τοῦ θεὸν ἀγαπᾶν, ἀγαπῶντες ἀργύρια, ἢ δοξάρια, ἢ γυναῖκα, ἢ παῖδας, εἰσὶ πλέον ἢ ἀσθενείας πεπόνθασι, καὶ εἰσὶν ἄῤῥωστοι· κοιμῶνται δ' οἱ δέον προσέχειν καὶ ἐγρηγορέναι τῇ ψυχῇ, ὅτε μὲν ἐποιοῦντες, ἀπὸ δὲ πολλῆς ἀπροσεξίας νυστάζοντες τῇ προαιρέσει, καὶ πανώθουντες τοῖς λογισμοῖς. οἱ πάντες ὑπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, χειρότατον δ' ἀθετοῦσι, δόξας δ' ἐλασφημοῦσιν· ἐτοὶ δὲ διὰ τὸ κοιμᾶσθαι ἐν κενοῖς εἰσι φαντασίαις, καὶ προβαλλομέναις ὑπνίοις, ταῖς περὶ τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν ὑπαρ, καὶ ἀληθῆ, οὐκ ἀποδεχόμενοι. τοῦτο δ' τῶν ἐν ταῖς κεναῖς φαντασίαις ἀπατώμενοι. ἀεὶ ὧν καὶ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ λέγεται τ'· ὃν τρόπον ὑπνιάζεται ὁ διψῶν ὡς ὁ πίνων, καὶ ἐξαναστὰς ἔτι διψᾷ, ἡ δ' ψυχὴ αὐτοῦ εἰς κενὸν ἦλπισεν. ὅτως ἔσται ὁ πλῆθος πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσοι ἐπορεύθησαν ἐν ἱερουσαλήμ· εἰ καὶ ἐδόξαμεν ὅλως παρεκβεβηκέναι, διηγέρμενοι διαφορᾶς ἀσθενῶν, καὶ ἀῤῥώστων, καὶ κοιμωμένων, διὰ τὸν ἀπόστολον ἐν τῇ πρὸς κορινθίους ἐπιστολῇ ἃ ἐζητήσαμεν, τὸν παρεκβασιν πεποιήμεθα, βουληθέντες παραθέσθαι τί σημαίνεται νοητῶς ἐκ τ'. καὶ ἐθεράπευσε τὰς ἀῤῥώστους αὐτῶν· μετὰ δὲ φησιν ὁ λόγος, ὀψίας δὲ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· καὶ πρῶτόν γε τήρησον ὅτι μέλλων τὸς

Amo incubuit. Ita enim videre licet avaros totos argento, ejusque conservationi & coacervationi intentos: ambitiosos gloriolæ; inhiant enim ad laudes vulgi, hominumque ex infima plebe. Simile item senties de cæteris quos nominavimus, & si quid aliud illis affine est. Quoniam igitur ea verba explicantes: *Curavit languidos eorum*, non omne peccatum esse morbum diximus, consentaneum est ex Scriptura de illorum differentiis verba facere. Ait quidem Apostolus Corinthiis, qui variis erant peccatis dediti, scribens; *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Audi siquidem in his nexum texentem, contextumq; è variis peccatis facientem, juxta quem hi quidem sunt infirmi; alii autem imbecilles, plusquam infirmi, & alii præter utrosque, qui dormiunt. Qui enim propter animi debilitatem ad quodvis peccatum proni sunt, nec toti alicui certo peccati generi addicti sunt, velut imbecilles, infirmi sunt tantum; qui vero cum Deum amare deberent, toto animo, toto corde, & tota mente, argentum pro eo, vel gloriolam, vel mulierem, aut pueros amant, patiuntur hi aliquid infirmitate pejus, & imbecilles sunt. Dormiunt autem qui cum debeant animo attendere, & vigilare, id quidem non faciunt, sed præ nimia segnitie voluntate nutant, & cogitationibus dormitant: qui somniantes, carnem polluunt; id vero quod maximam habet autoritatem improbant, & gloriam probris incessunt. Hi quidem propterea quod dormiunt, vanas habent rerum imaginationes, somniis perquam similes; vera quidem visa non admittentes, inanibus autem imaginationibus decepti: de quibus & id dicitur in Isaia: *Et sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, adhuc sitit, & anima ejus frustra speravit; sic erunt divitiæ omnium Gentium, quæcunque militaverunt in Ierusalem.* Etsi ergo explicantes differentiam infirmorum, imbecillorum, & dormientium, divertisse videamur, ideo digressionem hanc fecimus, quod ea dixerit Apostolus in Epistola ad Corinthios, quæ exposuimus, volentes ostendere, quid his verbis intelligendum significetur: *Et curavit languidos eorum.* Post-ea sic habet sermonis contextus: *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, & hora jam præteriit; dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas.* Ac primo quidem observa hunc sanasse ægros, cum panes benedictionis Discipulis daturus esset, quos turbis ap-

Matth. 14. 14.

1. Cor. 11. 30

Isaiæ 29. 8

Matth. 14. 15.

ponerent, ut sanitati restituti panum benedictionis fierent participes; nec enim qui etiamnum infirmi sunt, panes benedictionis Jesu capere possunt. Sed & si quis cum
1.Cor.11.28 hæc audire deberet: *Probet autem unusquisq; seipsum, & sic de pane illo edat*, & cætera, his non obtemperat quidem, sed temere panem Domini, ejusque calicem sumit, imbecillus vel infirmus fit, vel dormiens ex ea, ut ita dicam, capitis gravedine quam à vi panis contrahit. *Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus*: hoc est, in consummatione sæculi, de quo opportune dicere licet, id quod extat in Epistola Iohannis:
1.Ioh.2.18. *Novissima hora est*; qui nondum animadvertentes quid facturum esset Verbum, dicunt, illi *desertum esse locum*, videntes vacuitatem à Deo, & Lege, & Verbo in plerisque: dicunt autem hoc illi: *Et hora præteriit*, videlicet, præteriit tempestivitas Legis & Prophetarum. Fortasse vero illud dixerunt, ad id referentes sermonem, quod propter amputatum Iohanni caput, & Lex & Prophethæ, qui ad Iohannem usque fuerant, desierint. Præteriit igitur, inquiunt, hora, neque adest cibus, quod tempus illius non amplius sit præsens, ut ii qui in deserto te secuti sunt, Legi & Prophetis serviant. Præterea dicunt Discipuli: Dimitte ergo illos, ut unusquisque, si ab urbibus non potest, certe à vicis, locis nempe ignobilioribus, cibaria emat. Hæc quidem dicebant Discipuli, post dissolutionem Scripturæ Legis & cessationem Prophetiarum, desperantes turbis reperiri posse non expectatos & novos cibos. Sed vide, quid Jesus Discipulis responderit, tantum non vociferans, & aperte dicens: Existimatis quidem vos, si discesserit à me ingens hæc multitudo cibo indigens, reperturam potius in vicis, quam apud me; & in cœtibus hominum non urbanorum, sed paganorum, potius quam si apud me manserit: ego vero vobis pronuntio ea re non indigere illos qua indigere creditis, nec enim abitione illis opus est: qua vero re non egere illos existimatis, me videlicet, ut qui pote illos nutrire non possim, ea præter expectationem vestram opus habent. Quandoquidem igitur instituens vos idoneos reddidi ad dandum egentib⁹ rationabile nutrimentum, date vos ipsi turbis, quæ me secutæ sunt, quod edant: habetis enim potestatem, quam à me accepistis dandi turbis quod edant; ad quam si advertisse tis, intellexisse tis profecto longe magis, posse me has nutrire, neque dixis-

A τὴν εὐλογίας ἄρτες διδόναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα
ὦσιν τοῖς ὄχλοις, ἐθεράπευσε τὰς ἀρ-
ῤῥωστίας, ἵνα ὑγιάνοντες τῆς εὐλογίας με-
λάβωσιν ἄρτων. ὁ γὰρ δυνάμενος οἱ ἐπ' ἀῤῥωσι
χωρῆσαι τὰς τοῦ ἰησοῦ εὐλογίας ἄρτες· ἀλλὰ
καὶ ἐάν τις δέον ἀκούειν τοῦ. δοκιμαζέτω ὁ ἄνα-
ςος ἑαυτὸν, καὶ ὕτως ἐσθιέτω ἐκ τοῦ ἄρτου, καὶ
τὰ λοιπὰ, τούτων μὴ μὴ καταλάβῃ, ὡς ἔτυχε
ὃ μεταλαμβάνῃ ἄρτε κυρίε, καὶ ποτηρί-
αὐτοῦ, ἀσθενὴς, ἢ ἄῤῥωςος γίνεται, ἢ καὶ ὑπνῷ,
B ἵν', ὕτως εἶπω, καρώσθαι τὰ τοῦ ἄρτε
δυνάμεως, κοιμώμενος· ὀψίας δ' γενομένης
προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, τὸν τῆς
σωτηρίας δ' αἰῶνος, καθ' ὃν ἐστιν εὐκαίρως
εἰπεῖν τό. ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν, ἐν τῇ ἰωάννε ἀπο-
τολῇ κείμενον. ὅτινες μηδέπω νοοῦντες ὁ ἐ-
μελλε ποιεῖν ὁ λόγος, φασὶν αὐτῷ ὅτι ἔρημός
ἐστιν ὁ τόπος, ὁρῶντες τὸν δ' θεοῦ, καὶ νόμε, καὶ
λόγε ἐρημίαν ἐν τοῖς πολλοῖς. λέγουσι οἱ αὐτῷ
τό· καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν, οἱονεὶ παρελήλυθε τὸ
C εὐκαιρεῖν νόμε, καὶ προφητῶν. ὃ χαὶ ἔτε ἐ-
λεγον, ἀναφέροντες τὸν λόγον, καὶ διὰ τὸν
ἰωάννου ἀποκεφαλίσθαι, καὶ τὸν νόμον, καὶ τῶν
προφήτας, οἱ ἦσαν μέχρι ἰωάννε, πεπαῦθαι πα-
ρῆλθεν ὅτε, * φησὶν, ἡ ὥρα, καὶ ὁ πάρεσι τροφὴ, καὶ
τῶν καιρὸν αὐτοῦ μηκέτι ἐνεστηκέναι, ἵν' οἱ ἐν
τῇ ἐρήμῳ ἀκολουθήσαντες ὦσι, νόμῳ καὶ προ-
φήταις δέλθυσαι· καὶ ἐπὶ φασὶν ὁ μαθητὴς
ἀπόλυσον ὅτε αὐτὸς, ἵν' ἕκαστος εἰ μὴ δύνα-
D ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κωμῶν, τ' ἀπ-
οτέρων χωρίων, ὠνήσηται ἑαυτῷ βρώματα· ταῦτα μὲν
ἔφασκον οἱ μαθηταὶ, ἀπογινώσκοντες τοῖς ὄ-
χλοις εὑρεθήσεσθαι. μετὰ τὸ καταλελύσθαι τὸ
γράμμα δ' νόμε, καὶ πεπαῦσθαι προφητείας,
προσδόξως καὶ καινὰς τροφὰς· ἀλλ' ὁ ἰησοῦς
ὁρᾷ πὶ ἀποκείνε τοῖς μαθηταῖς, μονονεχὶ βοῶν
καὶ σαφῶς λέγων. ὑμεῖς μὲν ὑπολαμβάνετε
ὅτι ἐὰν ἀπέλθωσιν ἀπ' ἐμοῦ ὁ πολὺς ὄχλος
χήσοντες τροφῶν, ταύτας εὑρήσουσιν ἐν κώ-
E μαις μᾶλλον, ἢ παρ' ἐμοὶ, ἐν συρήμασιν ἀν-
θρώπων ἢ πολιτῶν, ἀλλὰ κωμῶν μᾶλλον, ἢ ὅτι
προσῆκόν μοι ἐστὶ ὑμῖν ἀποφαίνομαι ὅτι ἃ
μὴ ὑπολαμβάνετε χρήζειν αὐτοὺς, ἃ χρήζουσιν,
ἃ γὰρ χρείαν ἔχουσι δ' ἀπελθεῖν. ἃ δ' νομίζετε αὐ-
τοὺς μὴ ἔχειν χρείαν, τυγχάνειν ἐμοῦ, ὡς μὴ δύνα-
μένε αὐτοὺς τρέφειν, τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑμετέραν
προσδοκίαν χρείαν ἔχουσιν· ἐπεὶ δ' ὧν παιδεύσας ὑμᾶς, ἱκανὸς ἐποίησα προσ τὸ δοῦναι τοῖς
δεομένοις λογικὴν τροφὴν, ὑμεῖς δὲ τοῖς ἀκολουθήσασί μοι ὄχλοις φαγεῖν ἐχέλευδ δύνα-
μιν ἀπ' ἐμοῦ λαβόντες, δ' δοῦναι τοῖς ὄχλοις φαγεῖν, ἢ τινι εἰ ἦτε σπήσαντες, κατα-
νόησατε ἂν ὅτι πολλῷ πλεῖον ἐγὼ δύναμαι αὐτοὺς τρέψαι, ὃν δὴ ἐφήκειτε ἄν. ἀπόλυσον
τοὺς

τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα; ὁ μὲν οὖν ἰησοῦς, δι' ἣν ἔδωκε δύναμιν καὶ ἑτέρων θρεπτικὴν τοῖς μαθηταῖς, εἶπε· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· ὁ δὲ μὴ ἀρνούμενοι μὲν τὸ δύνασθαι διδόναι ἄρτους, πολλῷ δὲ ὀλιγωτέρους αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι, καὶ οὐχ ἱκανοὺς τρέφειν τοὺς ἀκολουθήσαντας τῷ ἰησοῦ, οὐ δὲ θεωροῦντες ὅτι ἕκαστον ἄρτον λόγον ὁ ἰησοῦς λαβὼν εἰς ὅσον βούλεται ἐκτείνει, ποιῶν αὐτὸν διαρκῆ πᾶσιν ὅσους ἐὰν θρέψαι θέλῃ, φασίν· οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. πέντε μὲν ἴσως αἰνισσόμενοι ἄρτους εἶναι τοὺς αἰσθητοὺς τῶν γραφῶν λόγους, καὶ διὰ τοῦτο ἰσαρίθμους ταῖς πέντε αἰσθήσεσι. δύο δὲ ἰχθὺς, ἤτοι τὸν προφορικὸν, καὶ τὸν ἐν διάθετον λόγον, ὡσπερεὶ ὄψον τυγχάνοντας τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς αἰσθητῶν κειμένων, ἢ τάχα καὶ τὸν φθάσαντα ἐπ' αὐτοὺς περὶ πατέρος καὶ υἱοῦ λόγον· δυὸ καὶ αὐτὸς ἔφαγεν ἰχθύος ὀπτοῦ ἀνάστας, μέρος λαβὼν ἀπὸ τῶν μαθητῶν, καὶ ἀποδεξάμενος ἣν ἐδυνάντο ἐκ μέρους ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ περὶ τοῦ πατρὸς θεολογίαν· ἡμεῖς μὲν οὖν οὕτως τῷ περὶ τῶν πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων ἐπιβαλεῖν δεδυνήμεθα λόγῳ· εἰκὸς δὲ ὅτι οἱ μᾶλλον ἡμῶν συναγεγεῖν δυνάμενοι τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας παρ' ἑαυτοῖς, πλείονα καὶ κρείττονα δύναιτ' ἂν ἀποδοῦναι περὶ τούτων νοῦν· παρατηρητέον μέντοι ὅτι τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας οἱ μαθηταὶ λέγουσιν ἔχειν παρὰ τῷ ματθαίῳ, καὶ τῷ μάρκῳ, καὶ τῷ λουκᾷ. οὔθ' ὅτι πύρινοι, οὔθ' ὅτι κρίθινοι ἦσαν ὑποσημειωσάμενοι. ὁ δὲ ἰωάννης μόνος κριθίνους εἶπεν εἶναι τοὺς ἄρτους, δύο τάχα οὐ οἱ μαθηταὶ ὁδ' μολογοῦσιν αὐτοὺς παρ' ἑαυτοῖς ἐν τῷ τοῦ ἰωάννου εὐαγγελίῳ, ἀλλὰ λέγουσι παρ' αὐτῷ, ὅτι ἐστὶ παιδάριον ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· καὶ ὅτον μὲν οἱ πέντε ἄρτοι οὗτοι καὶ δύο ἰχθύες οὐκ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἰησοῦ, οὐκ ηὔξανον, οὐδὲ ἐπλήθυνον, οὐδὲ ἐδύναντο τρέφειν πλείονας. ὅτε δὲ λαβὼν αὐτοὺς ὁ σωτὴρ πρῶτον ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ταῖς ἀκτίσι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ οἱονεῖ καταβιβάζων δύναμιν ἐκεῖθεν, τὴν ἀνακραθησομένην τοῖς ἄρτοις, καὶ τοῖς ἰχθύσι, μέλλουσι τρέφειν τοὺς πεντακοσχιλίους, καὶ μετὰ τοῦτο ηὐλόγησε τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, τῷ λόγῳ, καὶ τῇ εὐλογίᾳ αὔξων, καὶ πληθύνων αὐτοὺς, καὶ τρίτον μερίζων, καὶ κλῶν ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, ἵν' ἐκεῖνοι τοῖς ὄχλοις παραθῶσι, τότε διήρκεσαν οἱ ἄρτοι, καὶ οἱ ἰχθύες, ὡς φαγεῖν πάντας, καὶ κορεσθῆναι, καὶ τινὰς τῶν εὐλογηθέντων ἄρτων μὴ χωρῆσαι φαγεῖν. ἐπερίσσευσε γὰρ τοῖς ὄχλοις τοσαῦτα, ἃ κατὰ μὲν τοὺς ὄχλους οὐκ ἦν, κατὰ δὲ τοὺς δυναμένους μαθητὰς ἆραι

Asetis: *Dimitte turbas, ut euntes emant sibi escas.* Jesus igitur propter eam, quam Discipulis dedit, alios alendi vim, dixit; *Date illis vos manducare.* Illi autem non inficiantes posse se panes dare, sed pauciores eos existimantes esse, nec ad eos alendos qui Iesum secuti fuerant sufficientes, neque considerantes Jesum, cum acceperit unumquemque panem, hoc est Verbum, quantum vult extendere, sufficientemque reddere omnibus quoscunque nutrire voluerit, dicunt: *Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces*: obscure forsitan significantes quinque panes, esse sensiles Scripturarum sermones, & propterea numero sensuum respondentes: duos vero pisces, nempe sermonem ore pronuntiatum, & eum qui mente concipitur, qui sunt veluti opsonium sensilium quæ in Scripturis extant; vel fortasse sermonem de Patre & Filio, qui ad illos jam pervenerat. Propterea & ipse postquam resurrexisset piscem assum comedebat, parte sumpta à Discipulis, & accepta, quam illi ex parte poterant exponere, de Patre Theologia. Sic nos igitur ad assequendum sermonis illius de quinque panibus, & duobus piscibus sensum collineare potuimus: verisimile est autem eos qui plus quam nos quinque panes & duos pisces apud sese possunt colligere, ampliorem & meliorem posse super illis sensum dare. Animadvertendum est autem apud Matthæum, Marcum, & Lucam Discipulos dicere se quinque habere panes & duos pisces; non indicantes utrum triticei sint, an hordeacei; solum autem Johannem dixisse hordeaceos esse panes. Ideo fortasse neque Discipuli eos esse penes se in Iohannis Evangelio fatentur, sed apud eum dicunt, *esse puerum hic, qui habet quinq; panes hordeaceos, & duos pisces.* Et quamdiu quidem quinque ille panes & duo pisces à Discipulis Jesu non ferebantur, non augebantur, neque multiplicabantur, neque plurimos alere poterant; se postquam Servator acceptis illis primum in cœlum suspexit, radiis oculorum suorum velut inde vim deducens, quæ misceretur panibus & piscibus, quibus hominum quinque millia ali debebant; & postea benedixit quinque panibus, & duobus piscibus, sermone & benedictione augens & multiplicans illos; & tertio dividens & frangens dedit Discipulis, ut ipsis turbis apponerent: tunc suffecerunt panes & pisces, ut comederent omnes & satiarentur, & quosdam è panibus benedictis

Matth. 14. 16.
Matth. 14. 17.
Luc. 24. 42.
Matth. 14. 17.
Marc. 6. 38.
Luc. 9. 13.
Ioh. 6. 9.

edere non possent. Supererant enim turbis tam multa, quæ apud turbas quidem non erant, sed apud Discipulos, tollere valentes residuum fragmentorum, & in cophinos deponere reliquiarum plenos, qui totidem numero erant, quot tribus Israël. De Joseph quidem scriptum est in Psalmis:

Ps. 80. 7. *Manus ejus in cophino servierunt*; de Discipulis vero Jesu, sustulisse illos residuum fragmentorum; duodecim, opinor, duodecim cophinos, non semiplenos, sed plenos: & sunt, puto, adhuc, & ad consummationem usque sæculi, apud Discipulos Jesu turbis meliores, pleni duodecim cophini fragmentis panis viventis, quos turbæ comedere non possunt. Qui comedebant autem de quinque panibus, qui prius fuerant quam redundarent duodecim cophini, cognati erant numero quinario: ad sensilia usque pervenerant qui comederant, quandoquidem & ab eo qui suspexit in cœlum, benedixit, & fregit illos, hi aliti sunt, & non pueri, nec fœminæ, sed viri. Sunt enim opinor, & in sensilibus cibis differentiæ; ita ut quidam ex iis sint eorum qui *evacuaverunt quæ erant parvuli*;

1. Cor. 13. 11 quidam vero eorum, qui etiamnum sunt parvuli & carnales in Christo. Et hæc quidem à nobis dicta sunt

Matth. 14. 21. propter hæc verba: *Manducantium fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis*, quod ambiguum est, vel enim qui comederant, erant viri quinquies mille, & nullus inter edentes puer erat, aut fœmina; vel propterea quod viri solum quinquies mille fuerint, non numeratis pueris & fœminis. Quidam igitur, ut jam diximus, sic intellexerunt, non adfuisse pueros vel fœminas, iis quæ ex quinque panibus, & duobus piscibus aucta & multiplicata sunt. Dicat autem aliquis, cum multi pro merito & viribus comederint, & participes facti fuerint panum benedictionis, eos qui numero digni erant, quemadmodum ij qui

Num. 1. 3. viginti annos nati in libro Numerorum recensi sunt, Israëlitas viros fuisse: qui vero digni non erant, quorum tanta ratio & numerus haberetur, pueros fuisse & fœminas. Mihi autem tropologice explica pueros, juxta illud:

1. Cor. 3. 1. *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo*: & fœminas juxta illud: Volo

2. Cor. 11. 2 autem vos omnes, *virginem castam exhibere Christo*: viros autem juxta illud: *Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli*.

1. Cor. 13. 11 Ne prætereamus & illud absque explicatione:

Matth. 14. 19. 20. *Quum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, respiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit Discipulis panes; Discipuli au-*

τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, καὶ ὑποθέσθαι εἰς κοφίνους πληρωμένους τῶν περισσευμάτων, ὄντας τὸν ἀριθμὸν ὅσους, ὅσαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· ὡσεὶ μὲν ὧν τοῦ Ἰωσὴφ ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδούλευσαν. ὡσεὶ δὲ τῶν ἰσῶν μαθητῶν, ὅτι ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, οἶμαι, δώδεκα κοφίνους, οὐχ ἡμιτελεῖς, ἀλλὰ πλήρεις· καί εἰσιν, οἶμαι, μέχρι τοῦ δεῦρο, καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οἱ πλήρεις κοφίνοι δώδεκα τῶν κλασμάτων ἄρτου ζῶντος, οὗ μὴ δύνανται οἱ ὄχλοι ἐσθίειν, ἅτε τῶν ὄχλων κρείττοσι μαθηταῖς τοῦ ἰησοῦ ὄντων οἱ ἐσθίοντες ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, τῶν ἀπὸ τῶν περισσευσάντων κοφίνων δώδεκα, συγγενεῖς τῷ πέντε ἀριθμῷ. μέχρι τοῦ αἰῶνος τοῦτου ἔφασαν οἱ φαγόντες, ἐπεὶ καὶ ἕτοι ἀπὸ τοῦ ἀναβλέψαντος εἰς οὐρανὸν εὐχαριστήσαντος, καὶ κλάσαντος αὐτοὺς, καὶ δόντος τοῖς μαθηταῖς, οὐκ ἦσαν γυναῖκες, ἀλλὰ ἄνδρες εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν αἱρέσεσι, οἶμαι, τροφαὶ διάφοροι, ὡς πινὰς μὲν αὐτῶν εἶναι καταργησάντων τὰ ἐν νηπίοις, πινὰς δὲ ἐπὶ τῶν νηπίων καὶ σαρκίνων ἐν χριστῷ· καθὰ δὴ ἡμῖν λέλεκται διὰ τοῦ· ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες πενταχιλίοι, χωρὶς παιδίων, καὶ γυναικῶν, ὅπερ ἀμφίβολόν ἐστιν, ἢ γὰρ οἱ φαγόντες ἦσαν ἄνδρες πενταχιλίοι, καὶ οὐδεὶς ἦν ἐν τοῖς ἐσθίουσι παιδίον, ἢ γυνή. ἢ ὅτι μόνον ἄνδρες πενταχιλίοι ἦσαν, μὴ ἀριθμηθέντων μήτε παιδίων, μήτε γυναικῶν· πίνες μὲν ὧν, ὡς φθάσαντες εἰρήκαμεν, ὅτως ἀξιολήψαστοι, ὅπου ἔτε παιδία, ἔτε γυναῖκες παρῆσαν τοῖς πεντακόσι καὶ πεπληθυσμένοις ἀπὸ τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων· εἰποι δ' ἂν πρὸς πολλῶν φαγόντων, καὶ κατ' ἀξίαν, καὶ δυνάμεων μετειληφότων ἀπὸ τῆς εὐλογίας ἄρτων, οἱ μὲν ἀριθμῷ ἄξιοι, ἀνάλογον τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀριθμοῦ ἀριθμηθεῖσιν εἰκοσαέτεσιν, ἰσραηλίτες ἄνδρες ἦσαν. οἱ δὲ μὴ ἄξιοι τηλικοῦτο λόγου καὶ ἀριθμοῦ, παῖδες ἦσαν, καὶ γυναῖκες· τροπολογεῖ δέ μοι καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τὰς γυναῖκας ὁ τὰ ὁμοιότροπα ἡδυνημένος ὑμῖν λαλῆσαι, ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ. καὶ τοὺς γυναῖκας δέ· βέλομαι δὲ τοὺς πάντας ὑμᾶς παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ χριστῷ· τοὺς δὲ ἄνδρας δέ· ὅτε γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ ἐν νηπίοις· μὴ παρελθόντος μοι ἀδιηγήτου καιροῦ. κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν ἐπὶ τοῦ χόρτου, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους. οἱ δὲ μαθηταὶ, τοῖς ὄχλοις, καὶ ἔφαγον πάν-

πάντες· πῶς δὲ σημαίνοι Ϲ. καὶ ἐπὶ λύσε παῦ- A
σας τὸν ὄχλον ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τῷ χόρτῳ, καὶ
τί ἄξιον ἐστὶ τῆς λύσεως ἐπιβοῆσαι καὶ τὸν τό-
πον; νομίζω δὲ ὅτι τοὺς ὄχλους ἐκέλυσεν ἀνα-
κλιθῆναι ἐν τῷ χόρτῳ, διὰ τὸ ἐν ἡσαΐᾳ λελεγ-
μένον· πᾶσα σὰρξ χόρτος, τοῦτέστιν ὑποκάτω
ποιῆσαι τὴν σάρκα, καὶ ὑποτάξαι τὸ φρόνημα
τῆς σαρκός, ἵν' ὅτῳ τις δυνηθῇ ὧν βούλοῖτ' ἄρ-
των ἐπὶ τοῦς μεταλαβεῖν· εἶτα ἐπεὶ τάγματα διά-
φορά ἐστι τῶν δεομένων τῆς ἀπὸ ἐπὶ τοῦ τροφῆς, μὴ
πάντων τοῖς ἴσοις λόγοις τρεφομένων, διὰ ὅτι B
ὅμοιαι τὴν μὲν μάκρον πεποιηκέναι. καὶ ἐπέτα-
ξεν αὐτοῖς πᾶσιν ἀνακλιθῆναι συμπόσια συμ-
πόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ. καὶ ἀνέπεσον
πρασιαὶ πρασιαὶ ἀνὰ ἑκατὸν Ϲ πεντήκοντα. τὴν
ἕλκαν. εἶπε δὲ πῶς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, κα-
κλίνατε αὐτοὺς κλισίας ὡσεὶ ἀνὰ πεντήκοντα.
ἔδει γὰρ τοὺς ἀναπαυομένους ἐπὶ ταῖς ἀπὸ τρο-
φαῖς, ἅτοι συτάγματα εἶναι τὰ ἑκατὸν ἱερῷ ἀριθ-
μῷ, καὶ τῷ θεῷ διὰ τὴν μονάδα ἀνακειμένῳ,
ἢ ὃν τάγματα τῶν πεντήκοντα, ἀριθμῷ πρὸς C
χοντι τὴν ἄφεσιν, καὶ τὸ μυστήριον ἔ ἰωβηλαίᾳ,
γινομένῳ διὰ πεντήκοντα ἐτῶν, καὶ τὴν τὴν
πεντηκοστὴν ἑορτῆς. οἶμαι δ' ὅτι οἱ, δώδεκα κόφι-
νοι ἦσαν πρὸς τῆς μαθητῆς. πρὸς δὲ εἰρηται.
καθήσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς
ιβ'. φυλὰς Ἰσραήλ. καὶ ὥσπερ λέγοιτο ἂν
μυστήριον εἶναι θρόνῳ κρίνοντος φυλὴν ῥουβείμ,
καὶ θρόνῳ κρίνοντι φυλὴν συμεών, καὶ
ἄλλῳ φυλὴν ἰούδα, καὶ ἕτω καθεξῆς. ἕτως D
ἔστιν ἂν Ϲ κόφινον τροφῆς ῥουβείμ, Ϲ ἄλλον συ-
μεών, Ϲ ἄλλον λευί· ἐκ τῶν παρόντα δέεσι λό-
γον νῦν τοσοῦτον εἰπεῖναι Ϲ προκειμένῳ, ὡς συ-
ναγαγεῖν τὰ περὶ τῶν ιβ'. φυλῶν, καὶ ἰδίᾳ τὰ
περὶ ἑκάστης αὐτῶν, καὶ εἰπεῖν τίς ἑκάστη Ϲ Ἰσ-
ραὴλ φυλή· Ϲ αὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθη-
τὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, Ϲ προάγειν αὐτὸν
εἰς τὸ πέραν, ἕως ἂν ἀπολύσει τοὺς ὄχλους·
προσηρητέον ποσάκις εἰρηται κατὰ τοὺς αὐτοὺς
τόπους τὸ ὄνομα, οἱ ὄχλοι, Ϲ ἄλλο ὄνομα,
οἱ μαθηταὶ, ἵν' ἐπὶ τὸ προσηρήσεως, Ϲ τὸ περὶ
τότε σωναγωγῆς θεωρηθῇ, ὅπερ τὸ προκεί-
μενον τοῖς εὐαγγελισταῖς ἵνα διὰ τὸ εὐαγγελικῆς
ἰσορίας προσῆσαι διαφορὰς τῶν προσεσχο-
μένων τῷ ἰησοῦ. ὧν οἱ μὲν εἰσιν ὄχλοι, Ϲ ἃ
χρηματίζουσι μαθηταὶ, ἕτεροι δὲ οἱ μαθηταὶ
κρείττες τυγχάνοντες τῶν ὄχλων· ἀρκεῖ δ' ἐπὶ
τοῦ παρόντος ὀλίγα ῥηθέντα ἡμᾶς προσθεῖναι. ἵνα ἀπὸ τούτων κινηθεὶς πις τὸ ὅμοιον ποιήσῃ ἐπὶ
τῶν ὄχλων τῶν εὐαγγελίων· γέγραπται δέ πως ὡς κάτω τῶν ὄχλων τυγχανόντων, τῶν δὲ μαθητῶν
ἀναβάντι εἰς Ϲ ὄρος τῷ ἰησοῦ δυναμένων προσελθεῖν, ἔνθα οὐκ οἷοί τε ἦσαν οἱ ὄχλοι

tem turbis, & manducaverunt omnes. Quid enim sibi velit illud: *Et jussit omnes discumbere super fœnum*, & quid hoc loco dignum mandato Christi intelligendum est? Existimo autem jussisse illum turbas discumbere super fœnum, propter id quod in Isaia dictum est.: *Omnis caro fœnum*, hoc est carnem submittere, & subjicere *prudentiam carnis*, ut ita quispiam possit fieri particeps panum, quibus benedixit Jesus. Deinde quandoquidem varii sunt ordines eorum qui egent nuttimento quod ab Jesu est, cum non omnes æqualibus sermonibus nutriantur, propterea Marcum opinor posuisse: *Et præcepit illis omnibus, ut accumberent secundum contubernia super viride fœnum, & discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos.* Et Lucas: *Ait autem ad Discipulos suos; Facies illos discumbere per convivia quasi quinquagenos.* Oportebat enim eos qui in alimentis Jesu acquieturi erant, vel in ordine centenorum esse, qui numerus sacer est, & Deo propter unitatem consecratus; vel in ordine quinquagenariorum, qui numerus remissionem continet, juxta mysterium Jubilæi, qui fit in annis quinquaginta, vel festi quod celebratur in Pentecoste. Existimo autem duodecim cophinos fuisse apud Discipulos, quibus dictum est: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Et quemadmodum dici possit sedes judicantis tribum Ruben, esse mysterium; & sedes judicantis tribum Symeon, & alia tribum Juda, & ita deinceps; sic etiam sit cophinus cibariorum Ruben, & alius Symeon, & alius Levi. Sed non est præsentis tractatus usque adeo nunc à proposito divertere, ut ea congerantur, quæ de duodecim tribubus dici possunt, & seorsum de singulis, & quænam fuerit unaquæque tribus Israel exponere. *Et statim compulit Discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.* Observandum est, quoties in iisdem locis dictum est vocabulum, *turbæ*, & aliud vocabulum, *Discipuli*; ut ex observatione, & eorum vocabulorum collectione perspiciatur, fuisse Evangelistis propositum per Evangelicam historiam differentias eorum qui ad Jesum E accedunt, declarare; quorum ii quidem sunt turbæ, & Discipuli non appellantur; alii vero Discipuli turbis meliores. Sufficit autem in præsentia pauca verba nos proferre, ut ab iis excitatus quispiam simile faciat in omnibus Evangeliis. Quasi turbis igitur inferiore loco manentibus, quum Discipuli ad Jesum, qui montem conscenderat, adi-

Isaia 40.6. Rom.8.6. Marc.6.39 40. Luc.9.14. Matth.19. 28. Luc.22.30 Matth.14. 22.

re possent, quo turbæ pervenire non poterant, hæc scripta sunt: *Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem: & quum sedisset, acceserunt ad eum Discipuli ejus, & aperiens os suum docebat eos dicens; Beati pauperes spiritu,* & quæ sequuntur. Et rursus alio loco, cum multitudini sanatio opus foret, dictum est: *Secuti sunt eum multi, & curavit omnes.* Non reperimus autem scriptum de Discipulis, sanatos hos fuisse, quia si quis jam est discipulus Iesu, valet ille, & recte se habens, opus habet Iesu, non ut medico, sed propter alias ejus virtutes. Rursus alio loco; *Loquente eo ad turbas, mater ejus & fratres stabant foris quærentes loqui ei*: quod illi significatum est ab aliquo, cui respondit *extendens manum*, non in turbas, sed *in Discipulos, dixitq;: Ecce mater mea & fratres mei*, & testimonium perhibens de Discipulis, ut qui *voluntatem Patris* facerent *qui in cœlis est: ipse meus & frater, & soror, & mater est.* Et rursus alibi scriptum est, *omnem turbam stetisse in littore, & locutum fuisse multa in parabolis*: deinde post parabolam sationis, accendentes non jam turbas, sed Discipulos, dixisse ei, non: *Quare in parabolis loqueris nobis?* sed: *Quare in parabolis loqueris eis?* Quo tempore respondens dixit non turbis, sed Discipulis; *Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum*; reliquis autem in parabolis. Igitur eorum qui ad nomen Iesu accedunt, ii appellentur Discipuli, qui noscunt mysteria regni cœlorum; quibus autem tale quid datum non est, turbæ, quæ Discipulis deteriores dici possint. Adverte enim diligenter illum dixisse Discipulis: *Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum*; de turbis autem: *Illis datum non est.* Et alibi, dimittit quidem turbas, *& venit in domum*, non autem Discipulos: & in illius domum *accesserunt ad eum*, non turbæ, sed *Discipuli ejus dicentes; Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Sed & alibi, quando auditis iisque ad Iohannem pertinebant; *Secessit* Iesus *in navicula, in locum desertum seorsum, turbæ secutæ sunt eum*: quo tempore *exiens vidit turbam multam, & misertus eis sanavit languidos eorum*, turbarum scilicet, non Discipulorum. *Vespere autem facto accesserunt ad eum*, non turbæ, sed *Discipuli ejus dicentes*, utpote diversi à turbis: *Dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas.* Quin & cum *acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspiciens in cœlum benedixit & fregit, & dedit*, non turbis, sed *Discipulis panes*, ut Discipuli darent turbis quæ ca-

Matth. 5.1. 2.3. Matth. 12. 15. Matth. 12. 46.47.49. Matth. 13. 2. Matth. 13. 10. Matth. 13. 36. Matth. 14. 13.14.

A ἠγνόεις, τοιαῦτα· ἰδὼν ὁ τὰς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθισαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ὡς τῶν ὄχλων δεομένων θεραπείας λέλεκται· ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς· ἐκ δὲ ῥητοῦ ὃ τοῦ μαθητοῦ ἀναγεγραμμένου θεραπείαν.

B ἐπεὶ εἴ τίς ἐστιν ἤδη μαθητὴς ἐκ τοῦ ἰησοῦ, ὑγιαίνει ἐκείνῳ, καὶ καλῶς ἔχων δεῖ τοῦ ἰησοῦ, οὐχὶ ἰατροῦ, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ δυνάμεις· πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, λαλοῦντος αὐτοῦ τοῖς ὄχλοις, ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἐφίστανται ἔξω ζητοῦντες λαλῆσαι αὐτῷ, ὅτε αὐτῷ ἐδηλώθη, τοὺς οὐκ ἀπεκρίνατο ἐκτείνας τὴν χεῖρα, οὐκ ἐπὶ τοὺς ὄχλους, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς μαθητὰς, καὶ εἶπεν. ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου, καὶ μαρτυρῶν τοῖς μαθηταῖς, ὡς ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. αὗτός μου καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί·

C ἐκ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ γέγραπται ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὴν ἀκτὴν ἐκάθητο, καὶ ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς πολλά. εἰ μὴ τοίνυν ἀπό τε παραβολῆς τοῦ σπείροντος ἐξῆλθόν τινες τῶν ὄχλων, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ, εἶπον αὐτῷ, ὁ, διὰ τί ἐν παραβολαῖς ἡμῖν λαλεῖς; ἀλλά· διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; ὅτε καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν, ὑμῖν τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν

D οὐρανῶν. τοῖς δὲ λοιποῖς, ἐν παραβολαῖς· ἐκείνου τοῦ προσερχομένου τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ, οἱ μὲν γινώσκοντες τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μαθηταὶ χρηματίζουσιν αὐτοῦ· οἷς δὲ τοῦτο οὐ δέδοται, ὄχλοι, οἱ τοῦ μαθητοῦ ἥδιστα λέγουσιν αὐτοῦ· προφανῶς γὰρ ἐπιμελῶς ὑπὲρ τοῖς μαθηταῖς εἴρηται. ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. οὐκ οἶδε τοῦ ὄχλου τὸ ἐκείνοις οὐ δέδοται. ἐν ἄλλῳ τρόπῳ ἀφίησι μὲν τοὺς ὄχλους, ἐξέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκεῖ δὲ τοὺς μαθητὰς, ἐξ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ, οὐχ οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες. φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ· ἀλλὰ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἡνίκα ἀκούσας τοῦ περὶ ἰωάννου ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ'

ἰδίαν, οἱ ὄχλοι ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὅτε ἐξελθὼν εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν, τῶν ὄχλων, οὐχὶ τῶν μαθητῶν. ὀψίας δὲ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ, οὐχ' οἱ ὄχλοι, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ὡς ἕτεροι τῶν ὄχλων. ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα· ἀλλὰ ὁ ἰησοῦς

ἡνίκα

ἡνίκα λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε, καὶ κλάσας τοὺς ἄρτους, οὐ τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἵνα οἱ μαθηταὶ δῶσι τοῖς ὄχλοις, μὴ χωροῦσιν ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ μόγις διὰ τῶν μαθητῶν δεχομένοις τοὺς τῆς εὐλογίας ἰησοῦ ἄρτους, καὶ οὐδὲ τούτους πάντας ἐσθίουσι. χορτασθέντες γὰρ οἱ ὄχλοι καταλελοίπασι τὸ περισσεῦον ἐν κοφίνοις οὖσι πλήρεσι δώδεκα. οὐδὲ ἕνεκεν *ταύτας παρειλήφαμεν, B ἔστι τὸ προκείμενον, ὅτι χωρίσας ὁ ἰησοῦς τῶν ὄχλων τοὺς μαθητὰς, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσει αὐτὸς τοὺς ὄχλους. οὐ γὰρ ἐδύνατο οἱ ὄχλοι εἰς τὸ πέραν ἀπελθεῖν, ὡς οὗ μυστικῶς ἑβραῖοι, οἵτινες ἑρμηνεύονται, περατικοί. ἀλλὰ οὗτος ἔργον ἦν τῶν ἰησοῦ μαθητῶν. λέγω δὲ εἰς τὸ πέραν ἀπελθεῖν, καὶ ὑπερβῆναι τὰ βλεπόμενα, καὶ σωματικὰ, ὡς πρόσκαιρα, φθάσαι δὲ ἐπὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια· C εὐεργεσία οὖν αὐτάρκης ἦν τοῖς ὄχλοις ἀπὸ τοῦ ἰησοῦ αὐτοῖς διδομένη, μὴ δυναμένοις διὰ τὸ ὄχλους εἶναι, ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, ἀπολυθῆναι ἀπὸ τοῦ ἰησοῦ, ἤν τινα ἀπόλυσιν οὐδεὶς ἔχει ἐξουσίαν ἀπολύειν, ἢ ὁ χριστὸς μόνος, καὶ οὐχ' οἷγε τέ ἐστιν ἀπολυθῆναί τινα, μὴ πρότερον φαγόντα ἄρτων, ὧν ὁ ἰησοῦς εὐλογεῖ. οὐχ' οἷγε δὲ φαγεῖν τῶν ἄρτων τῆς εὐλογίας ἰησοῦς, εἰ μὴ ὡς ἐκέλευσεν ὁ ἰησοῦς ποιήσαντα, καὶ ἀνακλιθέντα ἐπὶ τοῦ χόρτου, ὡς ἀποδεδώκαμεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο D οἷόν τε ποιῆσαι τοὺς ὄχλους μὴ ἀκολουθήσαντας τῷ ἰησοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων πόλεων, ἀναχωρήσαντι εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· ἐκ πρότερον μὲν ἀξιούμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀπολύσαι τοὺς ὄχλους, οὐκ ἀπέλυσεν, ἕως ἔθρεψε τοῖς ἄρτοις τῆς εὐλογίας· νῦν δὲ ἀπολύει, τῶν μαθητῶν πρότερον ἀναγκασθέντων ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἀπολύει αὐτοὺς κάτω πουτυγχάνοντας. κάτω γὰρ ἡ ἔρημος. αὐτὸς δὲ ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ οὗτο δὲ παρατηρητέον, ὅτι εὐθέως E μετὰ τὸ τραφῆναι τοὺς πεντακισχιλίους, ἠνάγκασεν ὁ ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν· πλὴν οὐ δεδύνηνται οἱ μαθηταὶ προάγειν τὸν ἰησοῦν εἰς τὸ πέραν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ μέσου τῆς θαλάσσης φθάσαντες, βασανιζομένου τοῦ πλοίου, τῷ τὸν ἄνεμον αὐτοῖς εἶναι ἐναντίον, ἐφοβήθησαν, περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐλθόντος πρὸς αὐτοὺς τοῦ ἰησοῦ καὶ εἰ μὴ ἀναβεβήκει εἰς τὸ πλοῖον ὁ ἰησοῦς, οὔτ' ἂν ὁ τοῖς πλέουσι μαθηταῖς ἐναντιούμενος ἐπαύσατο ἄνεμος, οὔτ' ἂν διαπεράσαντες ἦλθον εἰς τὸ πέραν οἱ πλέοντες· καὶ τάχα βουλόμενος τῇ πείρᾳ αὐτοὺς διδάξαι, ὅτι μὴ οἷόν τέ ἐστι χωρὶς αὐτοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, ἠνάγ-

A paces non erant ab illo accipiendi, sed vix accipere poterant à Discipulis panes benedictionis Jesu, nec vero eos omnes comederunt; saturatæ enim turbæ residuum reliquerunt in duodecim cophinis, qui quidem pleni erant. Id autem propter quod hæc assumpsimus, illud est de quo nunc agitur, quod nempe secernens Jesus Discipulos à turbis, *compulit illos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec ipse dimitteret turbas*: nec enim poterant turbæ in ulteriorem ripam transire, utpote quæ non essent mystice Ebræi, qui exponuntur, Trajectitii; sed id opus erat Discipulorum Jesu; dico autem, in ulteriorem ripam transire, & ea quæ videntur, corporeaque sunt, utpote temporaria, transgredi; pervenire autem ad ea quæ non videntur, & sunt æterna. Beneficium igitur sufficiens erat turbis, à Jesu in illas collatum, cum non possent transire in ulteriorem ripam, quod turbæ essent, à Jesu dimitti; qua dimissione nullus habet dimittendi potestatem præter unum Christum; nec possibile est dimitti quemquam, qui non prius panes comederit, quibus Jesus benedicit; nec vero possibile quemquam panes benedictionis Iesu comedere, qui non ita fecerit, sicut jussit Jesus, & non supra fœnum discubuerit, ut tradidimus. Sed neque hoc possibile est facere turbas, quę non è suis urbibus secutę fuerint Iesum secedentem in desertum locum seorsum. Et primum quidem rogatus à Discipulis, ut dimitteret turbas, non dimisit, donec eas aluerit panibus benedictionis; nunc autem dimittit, postquam coëgit Discipulos navim conscendere, & dimittit eas alicubi in infimo loco versantes; infra quippe erat desertum; ipse autem *ascendit in montem orare*. Id vero observandum est, statim compulisse Jesum Discipulos *ascendere in navim, & præcedere eum trans fretum*, postquam quinque hominum millia aluit. Verum non potuerunt Discipuli præcedere Jesum in ulteriorem ripam, sed ubi ad usque medium maris pervenissent, jactareturque navis, quod contrarius ipsis esset ventus, timore perculsi sunt, cum circa quartam noctis vigiliam venisset ad illos Jesus. Et nisi Jesus navim conscendisset, neque navigantibus Discipulis adversus ventus remisisset, neque in ulteriorem ripam, post trajectum mare, navigantes venissent. Et volens fortasse experimento docere illos, non posse absque se trans lacum ire, *compulit* quidem *ascen-*

Matth. 14. 23.

dere.

dere in naviculam, & se trans fretum præcedere: cum non possent autem illi ultra medium maris progredi, apparens, & ea quæ scripta sunt faciens, ostendit eum qui trans mare pervenerit, Iesu simul cum illo navigante illuc perveniſſe. Quodnam est autem navigium, quod Discipulos Jesus compulit conscendere? an fortasse tentationum, & afflictionum certamen, in quod à Verbo quis compulsus, & quasi invitus venit, volente Servatore in jactato illo navigio à fluctibus, & vento adverso Discipulos exercere? Quoniam autem *statim compulit Discipulos ascendere in naviculam & præcedere eum trans fretum*, immutato paulisper ser-
Marc. 6. 45 mone scripsit Marcus: *Et statim coegit Discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam*; necesse est explicare illud, *coegit*, quando prius viderimus ea quæ ad exiguam Marci discrepantiam pertinent, qui aliquid magis præfinitum per articuli additionem significavit. Non enim idem declaratur his verbis: *Statim compulit Discipulos*: habet vero aliquid amplius, *Discipulos suos*, à Marco scriptum, quam simpliciter, *Discipulos*. Fortasse igitur, ut ad hanc orationem animum advertamus, Discipuli firmiter hærentes Jesu, non quavis data occasione ab illo separari possunt, volentes adesse illi. Is autem cum decrevisset, ut illi fluctuum periculum facerent, & adversi venti, qui nullus fuisset, si cum Jesu fuissent, imposuit illis necessitatem conscendendi navim, postquam à se fuissent separati. Cogit igitur Servator Discipulos conscendere tentationum navigium, & præcedere se in ulteriorem ripam, & per earum victoriam, ultra afflictiones consistere. Illi autem cum ad medium maris, & fluctuum qui in tentationibus sunt, pervenissent, prohibentibus adversis ventis ne trans lacum irent, non potuerunt, absque Iesu colluctantes, vincere fluctus, & ventum adversum, & ad ulteriorem ripam pervenire. Propterea misertum eorum Verbum, qui omnia pro vitibus facerent, ut ad littus oppositum pervenirent, ad eos venit ambulans super mare, quod fluctus non habebat, nec ventum ei adversari valentem, etiamsi voluisset. Nec enim scriptum est: Venit ad eos ambulans super fluctus, sed super aquas * is cui cum initio dixis-
Matth. 14. 29. set Iesus: *Veni, descendens de navicula, ambulabat*, non super fluctus, sed *super aquas*, ut ad Iesum iret: postquam autem dubitavit, vidit validum esse ventum, qui validus illi non erat, qui exiguam fidem & dubita-

A κατε μὴ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ περάσαι αὐτὸν εἰς τὸ πέραν. μὴ δυνηθεῖσι δὲ αὐτοῖς πλέον ἐν μέσῳ τῇ θαλάσσης διελθεῖν, ἐπιφανεὶς, καὶ ποιήσας τὰ γεγραμμένα, ἔδειξεν ὅτι ὁ εἰς τὸ πέραν γινόμενος, ἰησοῦς αὐτοῖς συμπλέοντος φθάνει ἐκεῖ. τί τὸ πλοῖον εἰς ὃ ἠνάγκασεν ἐμβῆναι τοὺς μαθητὰς ὁ ἰησοῦς; ἢ τάχα ὁ τῶν πειρασμῶν καὶ θλίψεων ἀγών, εἰς ὃν ἀναγκαζόμενος πως ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ οἱονεὶ οὐκ ἐκὼν

B ἔρχεται, βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γυμνάσαι τοὺς μαθητὰς ἐν τῷ βασανιζομένῳ τότε πλοίῳ ὑπὸ τῶν κυμάτων * ἐν ὑπνῳ αὐτὸν ἐποίησε· ἐπειδὴ γὰρ οὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ὀλίγον ἐναλλάξας τῷ λέξιν φύσει γράψε ὁ μάρκος ποιήσας· καὶ οὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν εἰς βηθσαϊδάν, ἀναγκαῖον ὑπισχνούμενος τῷ ἠνάγκασεν, ἐπὰν προτέρου ἰδωμεν τὰ τῆς ὀλίγης παραλλαγῆς καὶ μάθωμεν, ὡσπερ μέλλον πλεῖον ἐμφαίνοντος διὰ τοῦ ἀεὶ προσθήκης· ἀλλ' ταυτὸν ἐμφαίνεται λέγειν τοῦ, οὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητάς. ἔχει δὲ πλεῖον τὸ. τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, παρὰ τῷ μάρκῳ γεγραμμένον, παρὰ τῷ ἁπλῶς, τοὺς μαθητάς· τάχα ὅτι, ἵνα καὶ τῇ λέξει παρασῶμεν, οἱ μὲν μαθηταὶ δυσαποστάτως ἐχόντες τοῦ ἰησοῦ, ὅτε καὶ τὸ τυχὸν αὐτοὺς χωρίζεσθαι δύνανται, βουλόμενοι παρεῖναι αὐτῷ ὁ ἦν κίνας αὐτοὺς πεῖραν λαβεῖν κυμάτων, καὶ ἀνέμου

D πνεύσαντος, οὐκ ἂν γνωμένου εἰ ἦσαν μὴ τοῦ ἰησοῦ, ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπέθηκε χωρισθῆναι αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς πλοῖον· ἀναγκάζει μὲν οὖν τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τῷ πειρασμῷ ὁ σωτὴρ, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, καὶ ἐπέκεινα τῶν θλίψεων διὰ τὸ νικᾶν αὐτοὺς γνῶναι· οἱ δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν ἐν πειρασμοῖς γνωμένοι κυμάτων, καὶ τῶν ἐναντίων ἀνέμων κωλυόντων αὐτοὺς ἀπελ-

E θεῖν εἰς τὸ πέραν, παλαίοντες δὲ δεδυνήθη χωρεῖς δὲ ἰησοῦ νικῆσαι τὰ κύματα, καὶ τὸν ἐναντίον ἄνεμον, καὶ φθάσαι εἰς τὸ πέραν· διόπερ ἐλεήσας αὐτοὺς ὁ λόγος, πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῦ πεφυκότας, ἵνα εἰς τὸ πέραν γένωνται, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, αὐτῶν μὴ ἐχόντων κύματα, οὐδὲ ἄνεμον ἐναντιούμενον, ἐπεὶ δυνάμενον, εἰ ἠθέλησε. καὶ γὰρ γέγραπται,

ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τὰ κύματα, ἀλλ', ἐπὶ τὰ ὕδατα * ὅτις κύριος λόγος εἰπόντος αὐτῷ ἰησοῦ. ἐλθέ, καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου περιεπάτησεν, οὐκ ἐπὶ τὰ κύματα, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν· ἐπεὶ δὲ ἐθέλησεν, εἶδεν ἰσχυρὸν τὸν ἄνεμον, καὶ

οὐκ ὀλίγα ἰσχυρὸν τῷ ἀποπεμφθέντι τὸν ὀλιγοπι-A
στίαν, καὶ τὸν ὀλισθηρὸν· καὶ διαβάντος δὲ ἰη-
σοῦ μὴ πέτρας εἰς τὸν πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος,
μηδενὸς διώκοντος ἐνεργεῖν, εἰς αὐτὸ ἀνα-
βάντος δὲ ἰησοῦ· καὶ ὅτε οἱ μαθηταὶ διαπερά-
σαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν γεννησαρέτ, ἧς τὴν
ἐρημίαν ἐν ἐγνωμεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ὠνάμεθα
ἀπὸ τοῦ τὴν τοιαύτην διήγησιν· πα-
ρεπέμψει δὲ, ἐπεὶ πιστὸς ὁ θεὸς, οὐκ ἐῶν πειρασθῆ-
ναι ὑμᾶς ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ
πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν.

Discipulos coëgerit navigium conscende-
re, ut qui fortiores essent, valentesq; ad me-B
dium maris pervenire, & sustinere fluctuum
jactationem, donec digni evasissent divino
auxilio, & vidissent Jesum, audissentque
cum postquam ascendisset, & trajicere, & in
terram Genesaret pervenire. *Et dimissis*
turbis, quæ utpote imbecilliores, navigii &
fluctuum & venti adversi periculum non fe-
cerant, *ascendit in montem solus orare*: pro
quo autem orare? an fortasse pro turbis, ut
postquam dimissæ sunt cum panibus bene-
dictionis, nihil contrarium faciant dimis-
sioni à Jesu? pro Discipulis vero, ut à se
Ccoacti navigium conscendere, & se in ulte-
riorem ripam præcedere, nihil in mari pa-
tiantur, nec à contrario vento? Ac ego
quidem confidenter dixerim, propter Iesu
preces ad Patrem pro Discipulis, nihil illos
passos esse, & mari & fluctibus, & contra-
rio vento ipsis adversantibus. Simpliciori
quidem sufficiat hæc explicatio: nos autem
si quando in tentationum periclitationem
incidamus, meminerimus Iesum coëgisse
nos conscendere illarum navigium, volen-
tem nos præcedere sese in ulteriorem ri-
pam. Nec enim fieri potest, ut qui tentatio-
nes fluctuum & venti contrarii non sustí-D
nuerint, ad ulteriorem ripam perveniant.
Deinde cum viderimus non multitudine
rerum difficilium circumveniri, & media-
criter laborantes ea aliquatenus tranaveri-
mus; cogitemus navigium nostrum in me-
dio mari esse, tunc jactatum à fluctibus, vo-
lentibus nos circa fidem aut aliquam è vir-
tutibus naufragium facere. Sed postquam
Spiritum Mali viderimus rebus nostris ad-
versantem, tunc nobis contrarium esse
ventum animum inducamus. Ubi igitur id
perpetientes exegerimus tres vigilias no-
ctis, hoc est tenebrarum, quæ sunt in ten-
tationibus, pro viribus egregie decertan-
tes, caventesque à naufragio circa fidem
aut aliquam è virtutibus; primam vigiliam
adversus patrem tenebrarum, & iniquita-
tis; secundam adversus filium ejus, *qui*

tionem deposuerat. Et simulatque cum Pe-
tro navigium conscendit Jesus, remisit ven-
tus, nihil amplius in navim agere valens,
postquam eam conscenderat Jesus. Et tunc
Discipuli *quam transfretassent, venerunt in*
terram Genesaret, cujus interpretationem
si sciremus, ab illa juvaremur aliquatenus
ad eorum, de quibus agimus, expositio-
nem. Observa autem, quandoquidem fide-
lis est Deus, non sinens tentari turbas su-
pra id quod possunt, qua ratione Filius Dei

Matth. 14. 34.

1. Cor. 1. 13.

* καὶ αὐτὸς

ἐπὶ τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. ὀψὲ δὲ γενο-
μένης ἦν ἐκεῖ μόνος· τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θα-
λάσσης ἦν βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ
ἐναντίος ὁ ἄνεμος. τετάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς
ἦλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ
ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης περι-
πατοῦντα, ἐταράχθησαν λέγοντες ὅτι φάντασμά
ἐστιν· καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν. εὐθὺς δὲ ἐλά-
λησεν μετ' αὐτῶν καὶ λέγει αὐτοῖς· θαρσεῖτε, ἐγώ
εἰμι· μὴ φοβεῖσθε. ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ πέτρος
εἶπεν· κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν
ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ εἶπεν· ἐλθέ. καὶ καταβὰς ἀπὸ
τοῦ πλοίου ὁ πέτρος περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα
ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν· βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον
ἰσχυρὸν ἐφοβήθη, καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι
ἔκραξεν λέγων· κύριε, σῶσόν με. εὐθέως δὲ ὁ ἰησοῦς
ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ λέγει αὐ-
τῷ· ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; καὶ ἐμβάντων
αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. οἱ δὲ ἐν τῷ
πλοίῳ ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες·
ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ. καὶ διαπεράσαντες ἦλθον
ἐπὶ τὴν γῆν εἰς γεννησαρέτ. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν
οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου ἀπέστειλαν εἰς ὅλην
τὴν περίχωρον ἐκείνην καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάν-
τας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα
μόνον ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ·
καὶ ὅσοι ἥψαντο διεσώθησαν.

Et simulatque ascendit in navim, remisit ventus. Et qui in navi erant, venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es. Et transfretantes venerunt in terram Genesaret. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam circumquaque, & obtulerunt ei omnes male habentes, & deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quotquot tetigerunt, salvi facti sunt.

Hh adver-

2. Thess. 2. 4. *adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; tertiam contra Spiritum, Spiritui sancto adversum; tunc credimus venturum ad nos Filium Dei, instante quarta vigilia, cum nox processit, & appropinquavit dies, ut mare nobis componat super illud ambulans. Et ubi viderimus Verbum nobis apparens, turbabimur quidem, antequam deprehenderimus adesse nobis Servatorem, phantasma videre existimantes, & timore perculsi clamabimus; sed ipse statim loquetur nobis dicens: *Habete fiduciam, ego sum, nolite timere*; & vehementius commotus hac voce, *habete fiduciam*, si quis in nobis repertus fuerit Petrus, ad perfectionem quidem tendens, sed nondum eam assecutus, descendens è navigio, quasi ex ea egressus tentationes, qua afflictabatur, initio quidem ambulabit, volens ad Jesum super aquas ire; sed quasi exigua etiamnum fide præditus, & adhuc dubitans, videbit validum ventum & terrebitur, & mergi incipiet: id tamen non patietur, propterea quod Jesum magna voce vocabit, & dicet illi: *Domine salvum me fac.* Tum statim etiamnum tali Petro loquente & dicente: *Domine salvum me fac*, extendet manum Verbum auxilium ejusmodi homini præbens, eumque jamjam mergi cœptum apprehendet, & exiguam illi fidem ac dubitationem exprobrabit. Veruntamen observa non dixisse illum: *Incredule*, sed, *Modicæ fidei* vir, & dictum esse: *Quid dubitasti?* utpote qui haberet quidem nonnihil fidei, vergeret autem in contrariam partem. Postea autem & Jesus, & Petrus navim conscendent, & ventus cessabit: *qui autem in navicula erunt*, intelligentes à quibus sint servati periculis, *adorabunt dicentes*, non simpliciter; *Filius Dei es*, quemadmodum & duo dæmoniaci, sed *vere Filius Dei es*; quod dicunt Discipuli qui sunt in navi: nec enim alios Discipulos arbitror id dixisse. Postquam autem in omnibus iis fuerimus versati, trajectis iis ad terram appellemus, quo præcedere se jusserit nos Jesus. Fortasse vero aperitur arcanum aliquod & occultum mysterium de nonnullis qui à Jesu servati sunt, per ea: *Et cum cognovissent eum viri loci illius*, nempe illius qui est in ulteriore ripa, *miserunt in universum* finitimam *regionem illam*, finitimam ripæ ulteriori, non in ipsa ulteriore ripa, sed circa illam, & *obtulerunt* [*ei omnes male habentes.* Hic autem observa hos obtulisse illi] non multos solum *male habentes*, sed *omnes* eos qui erant in finitima illa regione

Matth. 8. 29.

Matth. 14. 35.

Hæc in nostro Codice prætermissa, ex Era nii interpretatione supplevimus.

A κλὼ, τὸν πατέρα & σπότας καὶ τ' κακίας, καὶ δευτέρως τὸν ὑὸν ἀυτ' τὸν δυπκείμδρον, ἢ ἐπαγόμδρον ἐπὶ πόντα λεγόμδρον θεὸν ἢ σέβασμα, καὶ τρίτως τ' ἐναντίον τῷ ἁγίῳ πνδύματι πνδῦμα, ὅτε πιςδύομδν ὅτε τέτρτης ἐνεςηκυίας φυλακῆς, ὅτε ἢν νὺξ πρόκοψεν, ἢ ἡμέρα ἤγγικεν, ἐλεύσε) πρὸς ἡμᾶς ὁ ὑὸς & θεῦ, ἵν' ἐυτρεπίσῃ ἡμῖν τὴν θάλασσαν, πρεπατῶν ἐπ' ἀυτ'. καὶ ἐπαν ἰδωμδν τὸν λόγον ἡμῶν ἐμφανιζόμδνον, ταραχθησόμεθα μὴ πεινταγνῶς καταλαβεῖν ὅτι ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐπιδεδήμηκεν, ὁιόμδνοι ἔτι φάνταςμα θεωρεῖν, καὶ φοβδόμδνοι κεκραξόμεθα. ἀλλ' αὐτὸς ευθέως ἡμῖν λαλήσει λέγων. θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. καὶ θερμότερον κινδύμδν ὑπὸ & θαρσεῖτε, εἴτις ἐν ἡμῖν ευρεθείη πέτρ, ὁδέυων μὴ ἐπὶ τὴν τελειότητα, ὀδέπω ὢ τοιτ γεγυμνάδν, καταβὰς ἀπὸ & πλοίε, ὡς ἔξω & πειρασμῶ γινόμδν ἐκείνε, ἐν ᾧ ἐβασανίζετο, πρ πατήσει μὴ καταρχὰς, βελόμδν ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὡς ἔτι ὀλιγόπς, & ὡς ἔτι διςάζων, ὄψεται ἰσχυρὸν τὸν ἄνεμον, καὶ φοβηθήσε), καὶ ἀρξε) μὴ καταπονίζεσθαι. ἐπείσε) ὢ ἦν, διὰ τ' τὸν ἰησοῦν μεγάλῃ καλεῖν φωνῇ, & λέγειν αὐτῷ. κύριε σῶσόν με· εἰτ' ευθέως ἔτι λαλοῦντ τοιτ πέτρ, καὶ λέγοντ. κύριε σῶσόν με ἐκτενεῖ τὴν χέρα ὁ λόγ, ὀρέγων τῷ τοιτῳ βοήθειαν, καὶ ἐπιλήψε) αὐτ' ὀρθαμδν καταπονίζεσθαι, καὶ ὀνειδίσει αὐτῷ ἐπὶ τῇ ὀλιγοπιςίᾳ, καὶ τῷ διB σαγμῷ· πλὴν τήρει ὅτι οὐκ εἶπεν, ἄπιςε, ἀλλὰ, ὀλιγόπιστε, καὶ ὅτι ἐλάλει). εἰς πόλισας; ἔχων μὴ τι τ πίστεως, κλίνων ὢ καὶ πρὸς τ' ἐναντίον αὐτῇ. & ἐπὶ τέτοις γε & ὁ ἰησοῦς, & ὁ πέτρ ἀναβάσε) εἰς τ πλοῖον, & κοπάσει ὁ ἄνεμ, & οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐννοήσαντες ἀφ' ὧν διεσώθησαν κινδύνων, προσκυνήσασι λέγοντες, ἐχ' ἁπλῶς, θεοῦ ὑὸς εἶ, ὡς & οἱ δύο δαιμονιζόμδνοι, ἀλλ', ἀληθῶς θεοῦ ὑὸς εἶ, ὅπς λέγεσιν οἱ ἐν τῷ πλοίῳ μαC θηταί. ἐ γὰρ ἄλλως τῶν μαθητῶν νομίζω ἔτε ἐιρηκέναι· ἐπὰν ὢ ἐν τέτοις ὅλοις γδώμεθα, διαπερήσαντες ἐλευσόμεθα εἰς τὴν γῆν, ἵνα πορεύειν ἡμῖν ἐκέλευσεν ὁ ἰησοῦς. τάχα ὢ & δηλοῦταί τι ἀπόρρητον & κεκρυμμδνον μυστήριον περί τινων ἐσωσμδνων ὑπὸ & ἰησοῦ ἀπὸ & D ἐπιγόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες & τόπε ἐκείνε, ὅτι λον δ', ὅτι & ἐν τῷ πέραν, ἀπέσειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, περίχωρον & πέραν, οὐκ ἐν αὐτῷ πέραν, ἀλλὰ περὶ αὐτὸ, ἢ ** προσήνεγκαν αὐτῷ, & πολλὰς κακῶς ἐχοντας μόνον, ἀλλὰ πάντας τὰς * τῇ περιχώρῳ ἐκείνῃ· οἱ ὢ προσηνεχθέντες αὐτῷ κακῶς ἔχοντες * παρε-

παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα κἂν μόνου ἅψωνται) Ἢ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, χάριν ἀπ' αὐτοῦ αἰτοῦντες ταύτην, ἐπεὶ μὴ ἦσαν οἵα ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ τὰ ιβ' ἔτη, καὶ προσελθοῦσα ὄπισθεν, καὶ ἁψαμένη τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ * σωθήσομαι· εἶπεν γὰρ ἐν ἑαυτῇ· ἐὰν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, διὸ προσχέημα ἔχει ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτοῦ. οἱ οὖν ἀπὸ τοῦ περιχώρου τῆς γῆς ἐγνωσαρὲτ, εἰς ἣν διαπεράσαντες ἦλθον οἱ Ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὃν προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ προσηνέχθησαν τοῦτο τοῖς ἀπὸ εἰλαίων, ἅτε μὴ δυνάμενοι, διὰ τὸ σφόδρα κακῶς ἔχειν, προσελθεῖν αὐτῷ· καὶ οὐδὲ μόνοι ἥψαντο τοῦ κρασπέδου, ὡς ἡ αἱμορροοῦσα, ἀλλὰ προσκαλεσάντων ἐκείνων· πλὴν καὶ τούτων ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν· εἰ δέ ἐστί τις διαφορὰ τοῦ, διεσώθησαν, ἀπὸ τούτων * ἐρεῖ μόνον, πρὸς τὸν, σωθῆναι. ἐρεῖ γὰρ πρὸς τὴν αἱμορροοῦσαν. ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, καὶ αὐτὸν ἀπήντησε· τότε προσέσχον) αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες. διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; ἡ γὰρ νίπτου) τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι· παρατηρήσας καὶ ποῖον καιρὸν προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς λέγοντες. διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; καὶ τὰ ἑξῆς, ἔσεται ὅτι ἀναγκαίως ὁ Ματθαῖος, οὐχ ἁπλῶς ἀνέγραψε προσεληλυθέναι τοὺς ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαίους, καὶ γραμματεῖς τῷ Ζωτῆρι, πιθανομένους ἀναπεπλῆσθαι, ἀλλὰ πεποίηκε. τότε * ἀπέρχονται) αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων· πότε δῆτα, τότε, καταληπτέον; ἡνίκα διαπεράσαντες ἦλθον εἰς τὴν γῆν ἐγνωσαρὲτ τῷ πλοίῳ ὁ Ἰησοῦς, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κοπάσαντος δὲ ἀνέμου, ἀφ' οὗ ἐπέβη τὸ πλοῖον ὁ Ἰησοῦς τῷ πλοίῳ, καὶ ὅτε ἐπέγνωσαν αὐτὸν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν ἵνα κἂν μόνου ἅψωνται) τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ᾗ, ὅσοι ἥψαντο διεσώθησαν· ἡνίκα δὲ προσῆλθον αὐτῷ ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαῖοι, καὶ γραμματεῖς, μὴ καταπλαγέντες τοῖς ἐν τῷ Ἰησοῦ θαύμασιν, ἰασαμένῳ τοὺς κἂν μόνου τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψαμένους, φιλαγωνίᾳ παρεκάλουν * ἐπὶ τὸ διδασκάλῳ, ἐπὶ τοῦ διδασκάλου ἐντολῆς θεοῦ, ἀλλὰ παραδόσεως μιᾶς ἰουδαϊκῶν πρεσβυτέρων· εἰκὸς ὅτι αὐτοῦ τὴν φιλαγωνίαν ἔκλημα παρίσησι τοῦ μαθητοῦ Ἰησοῦ δυλάβειαν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόντων ἁπλήψεως, ὡς ἐπὶ παρα-

A Hi autem qui oblati fuerant ei male habentes, *rogabant eum, ut vel fimbriam untaxat veſtimenti ejus tangerent*, hanc ab illo gratiam poſtulantes, quandoquidem tales non erant, qualis *mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, & acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti ejus*, [*cum dixiſſet intra ſeſe; Si tetigero tantum veſtimentum ejus*] *ſalva ero.* Obſerva enim ea quæ de fimbria veſtimenti ejus dicuntur, unde ſtatim profluvium ſanguinis ſtetit. Qui autem è vicinia terræ Geneſaret venerant, ad quam trajecto mari appulerat Jeſus, ipſiusque Diſcipuli, non ex ſeſe ad Jeſum acceſſerunt, ſed ab iis qui nuntios miſerant, adducti ſunt; quippe qui ex ſeſe accedere non poſſent, quod valde male haberent: ſed neque ſoli fimbriam attigerunt, velut illa profluvio laborans mulier, ſed adhortantibus illis. Verum ex iis, *quicunque eum tetigerunt, ſalvi facti ſunt.* Cæterum an aliqua ſit differentia verbi illius, διεσώθησαν, quod de illis dictum eſt, ab illo verbo, σωθῆναι (dictum eſt enim mulieri ſanguinis fluxum patienti: *Fides tua σέσωκέ σε*) *Matth. 9.* ipſe animum advertes. *Tum acceſſerunt ad eum* 22. *ab Hieroſolymis Phariſæi & Scribæ dicentes:* *Matth. 15.* 1 *Quare Diſcipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? Non enim lavant manus ſuas, cum panem manducant.* Qui obſervaverit, quo tempore acceſſerunt ab Hieroſolymis Phariſæi & Scribæ dicentes: *Quare Diſcipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum?* & quæ ſequuntur; ſciet ille neceſſario, Matthæum non ſimpliciter ſcripſiſſe, ad Servatorem ab Hieroſolymis acceſſiſſe Phariſæos & Scribas, ea ſciſcitantes ab eo quæ ſcripta extant, ſed poſuiſſe: *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis.* Quando igitur illud, *tunc* intelligendum eſt? quum ſcilicet trajecto mari, navi venerunt in terram Geneſaret Jeſus, ipſiusque Diſcipuli, ſedato vento, ex quo navim conſcendit Ieſus; & quando, *quum cognoviſſent eum viri loci illius, miſerunt in univerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant, ut vel fimbriam veſtimenti ejus tangerent; & quicunque tetigerunt, ſalvi facti ſunt. Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi*, non admirantes virtutem quæ erat in Ieſu, quæ eos ſanaverat qui vel fimbriam tantum veſtimenti ejus tetigiſſent, ſed animo rixandi avido Diſcipulos apud Magiſtrum accuſantes, non transgreſſionis præcepti Dei, ſed unius traditionis Iudæorum Seniorum. Et veriſimile eſt hanc rixoſorum accuſationem, Ieſu Diſcipulorum pietatem

Matth. 9. 20.

Hæc in noſtro Codice præterniſſa, ex Eraſmi interpretatione ſupplevimus.

probare, nullam dantium reprehensionis ansam, velut de transgressione mandatorum Dei, Pharisæis & Scribis; qui quidem de transgressione Discipulos non accusassent, quasi transgredientes præceptum Seniorum, si facultatem habuissent corripiendi eos qui accusabantur, & ostendendi transgredi illos mandatum Dei. Ne putes autem his probari servandam esse Legem Mosis juxta literam, quia videlicet Discipuli Jesu ad hoc usque tempus eam servabant; nec enim antequam pateretur, *nos*
Gal. 3. 13. *redemit de maledicto Legis*, is qui patiendo, pro hominib⁹ *factus est pro nobis maledictum.*
1. Cor. 9, 20 Sed quemadmodum convenienter Paulus Judæis factus est *Judæus, ut Judæos lucraretur*, quid absurdum est Apostolos inter Judæos commorantes, etsi mysticos Legis sensus callerent, sese tamen ad alienam voluntatem accommodasse, quemadmodū
Act. 16, 3. & Paulus cum Timotheum circumcidit, &
Act. 18. 18. sacrificium juxta votum quoddam legale obtulit, ut in Actis Apostolorum scriptum est; Verum rursus rixosi apparent, qui nihil habent, quod Jesu Discipulos accusent de mandato Dei, sed tantum circa traditionem unam Seniorum; & ita perspicuum est criminandi studium, quod apud eos qui ex morbis sani facti fuerant, accusationem impingunt; in speciem quidem adversus Discipulos, revera autem magistrum calumniari volentes; quasi necessarium foret ad pietatem, quod à Senioribus de lavatione traditum erat. Existimabant enim impuras esse & immundas eorum manus qui, antequam panem ederent, non lavissent; puras autem & sanctas factas esse, eorum qui aqua eas abluissent, cum id per proportionem non respondeat Mosis juxta literam Legi. Nos autem non juxta traditionem Seniorum qui apud illos sunt, sed juxta rectam rationem nostras actiones purgare conemur, & sic animorum manus lavare, quando comesturi sumus tres panes, quos à Jesu, volente nobis esse amico, postulamus; immundis enim & illotis & impuris manibus non oportet esse panis participes. Jesus autem non accusat eos de traditione Seniorum Judæorum, sed de mandatis Dei duobus valde necessariis, quorum aliud quintum erat in Decalogo, sic habens: *Honora*
Exod. 20. 12 Deut. 5. 16. *patrem tuum & matrem tuam, ut bene tibi sit, & sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi.* Alterum vero in Le-
Lev. 20. 9. Exod. 21. 17 Prov. 20. 20. vitico eo pacto scriptum erat. *Si homo maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur; patri matrique maledixit, reus erit.* Sed

Βάσεως ἐντολῶν θεοῦ τοῖς φαρισαίοις, καὶ γραμματεῦσιν, οἵτινες οὐκ ἂν κατηγόρησαν τοῦ κατὰ παράβασιν παραδόσεως τοῖς μαθηταῖς ἐγκλήματα, ὡς παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν τοῦ πρεσβυτέρων, εἴπερ εἶχον ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ ἐγκαλουμένων, καὶ ἀποδεικνύναι αὐτοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν θεοῦ· μὴ νομίσῃς δὲ ταῦτα κατασκευαστικὰ εἶναι τοῦ δεῖν περᾶσθαι τὸν κύριον τὸ γράμμα μωσέως νόμον, ἐπεὶ οὐδὲ ἰησοῦς μαθητὰς ἔως τοσούτου ἐφύλαττον. ὁ γὰρ καὶ τοῦ παθεῖν ἕνεκεν κατήρτισεν ἡμᾶς οὐκ τοῦ καθαρεύειν τὸν νόμον, ὁ οὐ τῷ παθεῖν ὑπὲρ ἀνθρώπων χρόμενος ὑπὲρ ἡμῶν καθαρεύει. ἀλλ' ὡσπερεὶ καθηκόντως καὶ παῦλος τοῖς ἰουδαίοις ἰουδαῖος ἐγένετο, ἵνα ἰουδαίους κερδήσῃ, τί ἄτοπον τοὺς ἀποστόλους ἐν ἰουδαίοις ποιεμένους τοὺς διατριβὰς, κἂν τὰ πνευματικὰ νοῶσι τοῦ νόμου, χρῆναι τῇ συμφερούσῃ, ὡς καὶ παῦλος περιτεμών, καὶ θυσίαν καθ' ἁγνείαν νομικὴν ἀχλὺν προσαγαγών, ὡς ἐν τοῖς τῶν ἀποστόλων γεγραμμένοις πράξεσι; πλὴν πάλιν φαίνονται φιλεγκλήμονες, οἱ μηδὲν μὴν ἐντολῆς θεοῦ ἔχοντες ἐγκαλεῖν τοῖς ἰησοῦ μαθηταῖς, μόνον δὲ τοῦ πρεσβυτέρων παραδόσεως μιᾶς. καὶ μάλιστα ἐμφαίνεται τὸ φιλεγκλήμον, ὅτι παρ' αὐτοῖς τοῖς ἰατροῖς σὺν ἀπὸ τοῦ κακῶς ἔχειν προσαίσιόν τι ἐγκλημα τῷ μὲν δοκεῖν, κατὰ τῶν μαθητῶν· τὸ δὲ ἀληθὲς, τὸν διδάσκαλον διαβάλλειν προαιρούμενοι. ὁ καὶ παράδοσις ἦν τῶν πρεσβυτέρων τὸ νίπτεσθαι, ὡς ἀναγκαῖον πρὸς εὐσέβειαν· ᾠοντο γὰρ κοινὰς μὲν καὶ ἀκαθάρτους εἶναι χεῖρας τὰς τῶν νιπτομένων πρὸ τοῦ ἁγιάζεσθαι. καθαρὰς δὲ ἁγίας γεγονέναι τὰς τῶν ἀποπλυνομένων ὕδατι, τοῦ συμβολικῶς ἀνάλογον τῷ κατὰ τὸ γράμμα μωσέως νόμῳ· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸν τῶν παρ' ἐκείνοις πρεσβυτέρων παράδοσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ λογον καθαίρειν πειρώμεθα ἑαυτῶν τὰς πράξεις, ἐξ ὅτου τὰς τῶν ψυχῶν νίπτεσθαι χεῖρας, ὅταν μέλλωμεν ἐσθίειν ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ φίλου ἡμῶν θέλοντος εἶναι ἰησοῦ τρεῖς ἄρτους· κοινὰς γὰρ καὶ ἀνίπτους καὶ ὁ καθαρεῖς χερσὶν ὁ χρὴ τοὺς ἄρτους μεταλαμβάνειν· ὃ ἰησοῦς οὐκ ἐγκαλεῖ τοῖς παράδοσεως αὐτοῖς πρεσβυτέρων ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς τῶν ἐντολῶν θεοῦ ἀναγκαιοτάτων δύο, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα πέμπτη ἐν τῷ δεκαλόγῳ, ἔστω ἔχουσα. τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα σοι γένηται, καὶ γῆς, ἧς κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι· ἡ δὲ λοιπὴ ἐν τῷ λευιτικῷ τέτον ἐγέγραπτο τὸν τρόπον· ἐὰν ἄνθρωπος κακῶς εἴπῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατωθήτω. πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα κακῶς εἶπεν, ἔνοχος ἔσται· ἀλλ' ἐπεὶ αὐτὴν θέλομεν ἰδεῖν τὴν

τῳ λέξιν, ὡ ἐξέθετο ὁ ματθαῖος, ὅπι ἀκολογῶν πατέρα ἢ μήτερα θανάτῳ τελευτάτω, σκόπησον μήποτε ἐλήφθη ἀπὸ ἑτέρου ἔνθα γέγραπται. ὃς τύπτει πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ τελευτάτω. ** ἕτως μὲν οὖν εἶχον αἱ ἀπὸ ἑνὸς μιᾶς λέξεις ἀεὶ τῶν δύο ἐντολῶν. ὁ δὲ ματθαῖος οὐ μέρος, καὶ σπουδῆς μεμιγμένως αὐτὰς ἐξέθετο, καὶ οὐκ αὐτὰς λέξει· ἃ δὲ ἐγκαλεῖ τοῖς ἀπὸ ἱεροσολύμων φαρισαίοις, καὶ γραμματεῦσιν ὁ σωτὴρ, λέγων αὐτοὺς παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν ἑαυτῶν παράδοσιν, καταληπτέον· καὶ ὁ μὲν θεὸς εἶπε· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, διδάσκων τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀπονέμειν γονεῦσι τὸν ἐξ αὐτῶν ἡμῶν. ταύτης δὲ μέρος τῆς γονικῆς τιμῆς μέρος ἦν, καὶ τὸ κοινωνεῖν αὐτοῖς τῶν βιωτικῶν χρειῶν εἰς διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, καὶ εἴ τι ἄλλο οἷός τε ἦν χαρίζεσθαι τοῖς ἑαυτοῦ γονεῦσιν· οἱ δὲ φαρισαῖοι, καὶ οἱ γραμματεῖς διαυτὴν ἐναντιωμένην τῷ νόμῳ παράδοσιν ἐκδεδώκασιν, ἀσαφέστερον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κειμένην, ἢ ἐσοί αὐτοὶ ἐπιβεβλήκαμεν αὐτῇ, εἰ μὴ τῶν ἑραίων τις ἐπαδέδωκεν ἡμῖν ἀκριβῶς τὸν τρόπον ἔτως ἔχοντα. ἐὰν ὅτε, φησὶν, οἱ δανεισταὶ δυστροπέλοις ὀφειλήμασι χρεώσας, καὶ δυναμένοις μὲν, μὴ βουλομένοις ἀποδόναι τὸ χρέος, αἰτήσωσι τὸ ὀφλόμενον εἰς τὸν τῶν πενήτων λόγον, οἷς ἐβάλλετο εἰς τὸ γαζοφυλάκιον ἀπὸ ἑκάστου, ὡς ἐδικάσθη, τῶν βουλομένων αὐτοῖς κοινωνεῖν· ἔλεγον ὅτω ἐὰν ὅτε τις ὀφείλοι κατὰ τὴν οἰκείαν διάλεκτον, κορβᾶν ἐστιν ὃ ὀφείλεις μοι, τοῦτέστι, δῶρον. δύο ἔθηκα γὰρ αὐτὸ εἰς λόγον τὸ εἰς θεὸν ἀσεβείας, τοῖς πένησι· εἶτα ὁ χρεώσης, ὡς μηκέτι ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ ὀφείλων, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀσεβείᾳ, οἱονεὶ συνεκλείετο πρὸς τὸ καὶ μὴ βουλόμενον ἀποδοῦναι τὸ χρέος, σκέπτεσθαι τῷ δανειστῇ. ἤδη δὲ εἰς τὸν λόγον τῶν πενήτων τῷ θεῷ, ἐξ ὀνόματος ἐδανείσθη· ὅπερ ὅτω ὁ δανειστὴς ἐποίει τῷ χρεώστῃ, ἔστε ποτέ τινες τῶν ἡμῶν τοῖς γονεῦσι, καὶ ἔλεγον αὐτοῖς, ὅτι ὃ δὴ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆς, πατέρ, ἢ μῆτερ, τοῦτο ἴσθι ἀπὸ ἐμοῦ κορβᾶν λαμβάνειν, ἐκ τοῦ λόγου τῶν θεῷ ἀνακειμένων πενήτων· εἶτα ἀκούοντες οἱ γονεῖς ὅτι κορβάν ἐστιν ἀνακείμενον τῷ θεῷ τὸ διδόμενον αὐτοῖς, οὐκέτι ἐβούλοντο λαμβάνειν, εἰ καὶ πάνυ ἔχρηζον τῶν ἀναλωμάτων, ἀπὸ τῶν ὑιέων· οἱ ὧν πρεσβύτεροι διαυτὴν παράδοσιν εἰς τοὺς ἀπὸ λαοῦ ἔλεγον, ὅτι ὅστις ἂν τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ εἴπῃ τὸ διδόμενόν τινι αὐτῶν κορβᾶν εἶναι, καὶ δῶρον, οὐδὲ οὐκέτι ὀφειλέτης ἐστὶ πρὸς τὸν πατέρα, ἢ μητέρα· ἐν δόσει

A quandoquidem ipsum sermonem considerare volumus, quem edidit Matthæus, ut nempe *qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*, adverte, num desumptum sit è loco, ubi scriptum est: *Qui percusserit patrem suum aut matrem suam, morte moriatur*, [*Et qui maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur.*] Sic igitur se habebant verba Legis super duobus mandatis. Matthæus autem illa ex parte & concisè prodidit, & non iisdem verbis. Qua de re autem Pharisæos, & Scribas, qui venerant Hierosolymis, accuset Servator, dicens eos transgredi B mandatum Dei propter suam traditionem, animadvertendum est. Ac Deus quidem dixit: *Honora Patrem tuum & & matrem tuam*, docens honorem debitum parentibus reddendum esse ab eo, qui ex ipsis genitus est. Hujus autem erga parentes honoris pars erat, vitæ commoda ad victum & vestitum habere cum illis communia, & si quam aliam rem gratificari parentibus suis poterat. Pharisæi autem & Scribæ talem Legi contrariam traditionem prodiderunt, obsciurius in Evangelio expressam, quam ne C nos quidem fuissemus assecuti, nisi aliquis ex Ebræis tradidisset nobis ea quæ ad hunc locum pertinent, sic se habentia Contingit nonnunquam, inquit, ut fœneratores cum in difficiles debitores incidunt, qui possunt quidem, sed nolunt debitum reddere, debitum in pauperum rationem consecrent, quibus in gazophylacium pecunia mittebatur pro viribus, ab unoquoque eorum qui volebant cum illis bona communicare. Dicebant autem nonnunquam debitoribus sua lingua, Corban est id quod mihi debes, hoc est, docum; dedicavi enim illud pauperibus D in rationem pietatis erga Deum. Deinde debitor tanquam non hominibus amplius, sed Deo debens, suæque erga illum pietati, veluti illuc concludebatur, ut etiam nolens debitum referret, non amplius fœneratori, sed jam Deo in rationem pauperum, nomine fœneratoris. Quod igitur fœnerator faciebat creditori, illud idem nonnulli quandoque filii faciebant parentibus, dicebantque illis; Illud quo à me adjutus fuisses, Pater vel Mater, scito te accepturum è Corban, de ratione pauperum Deo consecratorum. Deinde audientes parentes Corban E esse Deo consecratam, id quod sibi dandum erat, non amplius à filiis accipere volebant, etiamsi rebus necessarijs magnopere indigerent. Talem ergo traditionem Seniores apud plebejos proferebant; quicunque dixerit patri vel matri, id quod alicui eorum dandum erat, Corban esse, & domum, eum non amplius debitorem esse patri vel matri

Matth. 15. 14. Exod. 21.15 Lev. 20.9. Hac in nostro Codice prætermissa, ex Erasmi interpretatione supplevimus.

ad suppeditanda illi vitæ necessaria. Hanc igitur traditionem Servator reprehendit, non velut sanam, sed Dei mandato adversantem. Nam si Deus dicit: *Honora patrem & matrem*, dicebat autem traditio; Non debet honorare patrem & matrem largitione, qui id quod daturus erat parentibus, Deo, ut Corban consecravit, manifestum est fuisse rescissum præceptum Dei de honore parentum, Pharisæorum & Scribarum traditione, dicente non amplius eum debere Patrem honorare & matrem, qui Deo semel consecraverit id quod accepissent parentes. Et Pharisæi, utpote avari, ea docebant, ut sub pauperum specie ea etiam acciperent, quæ parentibus alicujus danda erant. Ac eorum quidem avaritiam testatur Evangelium dicens: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.* Si quis igitur eorum qui inter nos Seniores dicuntur, vel quoquo modo populo præsunt, pauperibus mavult obtentu reipublicæ dari, quam propinquis eorum qui dant, si contigerit eos necessariis indigere, neque possint ij qui dant utrumque præstare, jure merito appelletur ille frater Pharisæorum, qui sermonem Dei propter suam traditionem abrogarunt, quique à Servatore hypocritæ esse convicti sunt. Ac valde quidem deterrere possunt, quo minus de ratione pauperum quispiam sponte sumat, & *existimet quæstum esse pietatem* aliorum, non hæc solum, sed & quæ de proditore Juda scripta sunt, qui per speciem quidem pauperum causam agebat, & indignans dicebat: *Poterat unguentum istud venundari trecentis denariis, & dari pauperibus*; revera autem *fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, furripiebat.* Si quis igitur nunc quoque Ecclesiæ loculos habens, loquitur quidem ut Judas pro pauperibus; ea autem quę immittuntur, furripit, partem sibi ponat cum Juda qui talia fecit; propter quæ velut gangræna animam ipsius depascentia, Diabolus immisit in cor ejus Servatorem prodere, & cum excepisset ignitum de ea re telum, tandem ipse in animam ejus intrans, replevit eum. Et fortasse quando dicit Apostolus: *Radix omnium malorum est avaritia*, propter avaritiam Judæ dicit, quæ omnium malorum quæ contra Iesum admissa sunt, radix est. Sed redeamus ad proposita, in quibus Servator duo è Lege mandata strictim exposuit; alterum quidem è Decalogo qui habetur in Exodo; aliud vero à Levitico, vel aliud ex aliquo loco ex iis qui

Luc. 16, 14.

1. Tim. 6, 5.

Matth. 26, 9.

Ioh. 12, 6.

1. Tim. 6. 10

A τῶν πρὸς τὰς βίου χρείας· ταύτην οὖν ἐλέγχει, οὐχ ὡς ὑγιῶς ἔχουσαν παράδοσιν ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ ἀναπεμφθεῖσαν τῇ ἐντολῇ τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ ὁ μὲν θεὸς λέγει· τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. ἡ δὲ παράδοσις ἔλεγε· δῶρ' ὀφείλει τιμᾶν τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα τῇ δόσει, ὁ ἀναθεὶς τῷ θεῷ, ὡς κορβᾶν, τὸ δοθησόμενον αὐτοῖς γεγονόσι, δῆλον ὅτι ἀνῃρεῖτο ἡ τοῦ θεοῦ περὶ τιμῆς γονέων ἐντολὴ ὑπὸ τῆς τῶν φαρισαίων καὶ γραμματέων παραδόσεως, λεγόντος μηκέτι δεῖν B τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, τὸν ἄπαξ ἀνατεθεικότα τῷ θεῷ ὃ ἔλαβον οἱ γεγονότες· καὶ ὡς φιλάργυροί γε οἱ φαρισαῖοι, ἵνα τῇ προφάσει τῶν πενήτων λαμβάνωσι καὶ τὰ δοθησόμενα ἂν τοῖς γονεῦσί τινος, τοιαῦτα ἐδίδασκον· καὶ μαρτυρεῖ γε αὐτῇ τῇ φιλαργυρίᾳ τὸ εὐαγγέλιον λέγον· ἤκουον δὲ ταῦτα οἱ φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν· ἔτι τε δὲ καὶ τῶν λεγομένων ἐν ἡμῖν πεσευτέρων. ἡ ὁ πωποτε ἀρχόντων ἔλαβε, μᾶλλον C τῷ ὀνόματι δὲ κοινῇ βέλτιον διδόναι τοῖς πένησιν, ἢ τοῖς οἰκείοις τοῦ διδόντος εἰ μὴ χοιεν τῶν ἀναγκαίων χρῄζοντες, εἰ μὴ δύναιντο οἱ διδόντες ἀμφότερα ποιεῖν, ἀδελφὸς ἂν ὀνομάζοιτο ἐνδίκως λεγοίτο τῶν ἀχρεωσάντων τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ἑαυτῶν φαρισαίων, εἰ ἐλεγχθέντων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ὑποκριτῶν· καὶ σφόδρα γε ἀποτρεπικά ἐστιν οἱ τοῦ λόγου τῶν πενήτων λαμβάνειν τινὰ παραδόξως, εἰ νομίζειν ποιεῖσθαι εἶναι τὴν ἑτέρων δυσέβειαν, ἐ μόνα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τοῦ προδότου ἰούδα γεγραμμένα, ὃς τῷ μὲν δοκεῖν ἐπέτρεβυε * τῶν πενήτων, καὶ ἁγνοοῦντων ἔλεγεν * c. 12. ἠδύνατο δὲ τὸ μύρον πραθῆναι δηναρίων διακοσίων, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς· τὸ δὲ ἀληθὲς, κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον ἔχων, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. ἔτι τοίνυν εἰ καὶ τὸ ἐκκλησίας ἔχων γλωσσόκομον λέγει μὲν, ὡς ἡ ἰούδας, ὑπὲρ πενήτων, τὰ δὲ βαλλόμενα βαστάζει, τὴν μερίδα ἑαυτῷ τιθεὶς μὴ διὰ ταῦτα D προφάσει τοῦ ἰούδα. δι' ἃ ὡς γάγγραινα νομὴν ἐγκότα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὁ διάβολος ἐβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν τὸν σωτῆρα παραδῶναι, καὶ παραδεξάμενον τὸ πεπωρωμένον περὶ τούτου βέλος, ὕστερον αὐτὸς εἰσελθὼν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπλήρωσεν αὐτὸν· καὶ τάχα ἐπαν λε-

γό ὁ ἀπόστολος· ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, διὰ τὴν ἰούδα λέγε φιλαργυρίαν, ἥτις ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστι τῶν κατ' Ἰησοῦ· ἀλλὰ γὲ πανελθωμεν ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἐν οἷς ὁ σωτὴρ δύο ἀπὸ τοῦ νόμου ἐπιτεμόμενος ἐντολὰς ἔλεγεν, τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ καλόγε ἀπὸ τοῦ ἐξόδου, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ λευιτικοῦ, ἢ τὴν ἄλλην ἀπὸ τινος τῶν ἐν τῇ πεν[illegible]

χα·

χῳ· εἶτα ἐπεὶ διηγησάμεθα πῶς ἠκύρωσαν τὸν λόγον θ θεῦ φάσκοντα. τίμα τὸν πατέρα σε, καὶ τὴν μητέρα σε, οἱ λέγοντες· ὁ τιμήσει τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα αὐτὸς, ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, ζητήσαμεν ἂν πως ἀ παρέλκει τὸ· κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω· ἔσωθεν, ἀ τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, τῷ καλεμβρῷ κορβᾶν ἀναπηδεῖς τὰ δοθησόμενα αὐτοῖς τιμῶν πατέρα, καὶ μητέρα. πῶς οὖν ἡ τῶν φαρισαίων παράδοσις ἀκυροῖ καὶ τὸν λέγοντα· ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω; ἀλλὰ μήποτε ὃς ἐὰν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, ὡσπερεὶ λοιδορίαν ἐπιφέρει τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, οἷος ἱερόσυλος λέγων τοὺς γονεῖς, λαμβάνοντας τὰ ἀνακείμενα τῷ κορβᾶν, ὑπὸ τοῦ ἀνατεθεικότος αὐτὰ αὐτῷ· ἰδοὺ οὖν * ὑμᾶς, ὡς κακολογοῦντας πατέρα, ἢ μητέρα, τοὺς λέγοντας τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, κολάζει καὶ τὸν νόμον. ὑμεῖς δὲ τῇ μιᾷ ὑμῶν παραδόσει δύο ἐντολὰς θεοῦ ἀκυροῦτε. εἶτα οὐκ αἰδεῖσθε ἐγκαλοῦντες τοῖς ἐμοῖς μαθηταῖς, ἁδεμίαν μὴν ἐντολὴν παραβαίνουσι, πολλῷ γὰρ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ δικαιοῦσιν ἀμέμπτως. παραβαίνουσι δὲ πρεσβυτέρων παράδοσιν δι' ἀλαζονείαν καὶ μὴ παραβῆναι ἐντολὴν θεοῦ. ὅπερ εἰ καὶ ὑμῖν * ἀπεικεῖ, τὴν μὲν περὶ τιμῆς πατρὸς * ἢ μητρὸς ἐντολὴν ἐφυλάξατε ἂν, καὶ τὴν λέγουσαν. ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. τὴν δ' ἐναντιομιμῆσαι ταῖς ἐντολαῖς ταύταις τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν οὐκ ἂν ἐφυλάξατε. μὴ δὴ ταύτας ὅλας ἀπὸ τῶν * ἰουδαίων πρεσβυτέρων παράδοσις ὑπὸ τοῦ * προφήτου βουλόμενος διαβάλλειν, λόγον παρέθετο ῥητὸν ὑπὸ Ἠσαΐᾳ, ὅπερ αὐταῖς λέξεσιν ἔστιν ἔχειν, καὶ εἰπὲ κύριος, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμῶσιν· καὶ προσεποιοῦμαι γε ὅτι οὐκ αὐταῖς λέξεσιν ἀνεγραψεν ὁ Ματθαῖος τὸ προφητικόν· εἰ δὲ δεῖ διὰ τὸ ἀναγκαῖον χρησάμενον αὐτῷ καὶ τὸ δοκοῦν αὐτῷ διηγήσασθαι, προσληψόμεθα τῶν ἀνωτέρω λέξιν, χρησίμως, οἶμαι, ἡμῖν τετηρημένην εἰς διήγησιν τὸ ἐν τῷ ἀναγκαίῳ ὑπὸ τοῦ προφήτου εἰλημμένης· ἔχει δ' οὕτως ἀπὸ δεξιᾶς τὸ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ ῥητόν· ἐκλύθητε, καὶ ἐκστητε, κεκοπιάκατε οὐκ ὑπὸ σίκερα, οὐδ' ὑπὸ οἴνου. ὅτι πεπότικεν ὑμᾶς κύριος πνεῦμα κατανύξεως, καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς προφήτους αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀρχόντων αὐτῶν, οἱ ὁρῶντες τὰ κρυπτά. καὶ ἔσται

sunt in Pentateucho. Præterea quoniam diximus, quo pacto abrogaverint sermonem Dei dicentem: *Honora patrem tuum & matrem tuam*, ii qui ajunt: *Non honorificabit patrem suum & matrem suam, quicunque dixerit patri vel matri; Munus est id quo à me juvareris*, quæret aliquis, quomodo non supervacaneum est illud: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*. Esto enim, non honorat patrem & mattrem, qui consecrat ei quod vocatur Corbam, quæ daturus erat in honorem patris & matris; quomodo igitur Pharisæorum traditio & eum abrogat sermonem dicentem: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*? Sed fortasse qui dixerit patri vel matri: *Munus est id quo à me adjutus fuisses*, patri & matri quasi convitium facit, velut sacrilegos appellans parentes, qui ea accipiunt quę Corban consecrata sunt, ab eo qui hæc illi consecravit. Iudæi ergo filios tanquam maledicentes patri vel matri juxta Legem puniunt, qui dicunt patri & matri, *Munus est id quo à me fuisses adjutus*: vos autem una vestra traditione duo mandata Dei rescinditis; nec deinde pudet vos Discipulos meos ciminari, ne unum quidem mandatum violantes, ambulant enim in omnibus mandatis ejus & justitiis sine reprehensione; transgrediuntes autem Seniorum traditionem, ne transgrediantur mandatum Dei; quod idem si vobis esset propositum, mandatum de honore erga patrem & matrem observassetis; & illud item quod habet: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*: mandatis autem illis adversantem Seniorum traditionem non observassetis. Post illas autem, omnes alias quæ apud Judæos sunt Seniorum traditiones ex Prophetis insimulare volens, id quod ab Isaia dictum est apposuit, quod ipsis verbis sic se habet: *Et dixit Dominus: Appropinquat mihi populus iste ore suo*, & quæ sequuntur. Ac antea quidem diximus, non iisdem verbis locum hunc Prophetæ à Matthæo fuisse descriptum. Si vero explicandus ille est pro viribus, propter Evangelium quod eo utitur, verba quæ præcedunt assumemus, utiliter, puto, à nobis observata, ad enarrationem eorum quæ in Evangelio è Propheta petita sunt. Sic autem se habet ab initio id quod dictum est in Isaia: *Defecite, & obstupescite, inebriamini non à sicera, neque à vino, quia potandum vobis dedit Dominus spiritum compunctionis, & claudet oculos eorum, & Prophetarum eorum, & Principum eorum, qui vident occulta. Et erunt vobis verba hæc omnia, sicut verba libri signati, quem si de-*

Isaia 29.13.

Isaia 29. & seq.

derint

derint homini scienti litteras dicentes: Lege hæc & dicet: Non possum legere, signatus enim est. Et dabitur liber ille in manus hominis nescientis literas, & dicet ei? Lege hunc: & dicet; Nescio literas. Et ait Dominus: Appropinquat mihi populus ille, & cætera, usque ad id: *Væ qui in occulto consilium faciunt, & erunt in tenebris opera eorum.* Assumens igitur sermonem qui extat in Evangelio, apposui nonnulla eorum quæ præcedunt illum, & nonnulla eorum quæ sequuntur, ut doceamus, quo pacto minetur sermo claudere oculos illorum de populo, qui obstupuerunt, & inebriati sunt, & poti sunt spiritu compunctionis; minatur & claudere oculos Prophetarum eorum & principum eorum qui profitentur se videre occulta; quæ, opinor, contigerunt, post Servatoris adventum, in illum populum, nam facta sunt illis verba omnia omnium Scripturarum, & Isaiæ, *sicut verba libri signati.* Dictum est autem illud, *signati*, quasi dicas, obscuritate sua clausi, neque perspicuitate aperti; qui quidem æqualiter obscurus est, & iis qui quod literas ignoraverint, legere illum omnino non possunt, & iis qui literas quidem scire se profitentur, sensum vero qui in scriptis reconditus est, non assequuntur. Optime igitur iis addit, quod postquam dissolutus populus à peccatis, & mentis impos furore actus fuerit adversus ipsum, quibus peccatis etiam insaniet contra illum inebriatus spiritu compunctionis, quem potandum ipsi prębebit Dominus, claudens illorum oculos, quasi indigni sint aspicere, & Prophetarum eorum, & principum eorum qui occulta mysteriorum quæ continentur in divinis Scripturis videre se profitentur; & postquam clausi fuerint eorum oculi, tunc prophetica verba erunt illis obsignata & abscondita; quod quidem passus est populus non credentium in Jesum, tanquam Christum. Postquam autem Prophetica verba facta fuerint illis, *sicut verba libri signati,* non iis modo qui nesciunt, sed & iis qui literas scire se profitentur, tunc subjunxit Dominus solo ore appropinquare Judæorum populum Deo; & labiis hunc honorare dicit, quod cor eorum propter incredulitatem erga Jesum longe sit à Domino. Et nunc maxime, ex quo Servatorem nostrum ejurarunt, dici possit illud à Deo-
Isaiæ 29.12 de illis: *Sine causa autem colunt me*; non
Matth.15.9 enim amplius docent Dei mandata, sed hominum; & doctrinas non amplius eas

A ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ. οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἐρεῖ. οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. καὶ εἶπε κύριος. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· οὐαὶ οἱ ἐν κρυφῇ βουλὴν ποιοῦντες, καὶ
B ἔσται ἐν σκότει τὰ ἔργα αὐτῶν· προσλαβὼν τοίνυν τὴν προκειμένην ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέξιν, ἐθέμην τινὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ, καί τινα τῶν ἑξῆς αὐτοῦ. ἵνα παραστήσωμεν τινα τρόπον ἀπειλεῖ καμμύσειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὁ λόγος, ἐκστάντων, καὶ κραιπαλησάντων, καὶ πεποτισμένων πνεύματι κατανύξεως. ἀπειλεῖ δὲ καμμύσαι καὶ τοὺς προφήτας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐπαγγελλομένους ὁρᾶν τὰ κρυπτὰ ἄρχοντας αὐτῶν, ἅπερ οἶμαι γεγένηται μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος
C ἐπιδημίαν ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ. γέγονε γὰρ αὐτοῖς πάντα τὰ ῥήματα ὅλων μὲν τῶν γραφῶν, καὶ τοῦ ἠσαΐου δὲ, ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου· τὸ δὲ, ἐσφραγισμένου, εἴρηται, οἱονεὶ, κεκλεισμένου τῇ ἀσαφείᾳ, καὶ μὴ ἠνοιγμένου τῇ σαφηνείᾳ, ὅπερ ἐπίσης τοῖς μηδὲ τὴν ἀρχὴν, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι γράμματα, ἀναγνῶναι αὐτὸ δυναμένοις, καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, ἐστὶν ἀσαφὲς, οὐ γινώσκουσι τὸν ἐν τοῖς
D γεγραμμένοις νοῦν· καλῶς οὖν ἐπιφέρει τοῖς, ὅτι ἐπὰν ἐκλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ λαὸς, καὶ ἐκστὰς μανῇ κατ' αὐτοῦ, οἷς καὶ κραιπαλήσει κατ' αὐτοῦ πνεύματι κατανύξεως, ὃ ποτισθήσεται ὑπὸ τοῦ κυρίου, καμμύοντος αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἀναξίους τοῦ βλέπειν, καὶ τοῦ προφητῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ ἀρχόντων αὐτῶν, τοῦ ἐπαγγελλομένων βλέπειν τὰ κρυπτὰ τοῦ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς μυστηρίων. καὶ ἐπὰν καμμύσωσιν αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ, τότε αὐτοῖς ἔσται
E τὰ προφητικὰ ῥήματα ἐσφραγισμένα, καὶ ἐπικεκρυμμένα· ὅπερ πεπόνθασιν ὁ λαὸς ὁ τοῦ μὴ πιστεύοντων εἰς τὸν ἰησοῦν ὡς χριστόν· ἐπὰν δὲ γένηται τὰ προφητικὰ αὐτοῖς ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου, οὐ μόνον τοῖς μὴ εἰδόσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπαγγελλομένοις εἰδέναι γράμματα, τότε εἶπεν ὁ κύριος μόνῳ τῷ στόματι ἐγγίζειν τὸν λαὸν τοῦ ἰουδαίων τῷ θεῷ, καὶ τοῖς χείλεσι τιμᾷν αὐτόν φησι, διότι ἡ καρδία αὐτοῦ διὰ τὴν εἰς τὸν ἰησοῦν ἀπιστίαν πόρρω ἐστὶν ἀπὸ κυρίου· καὶ νῦν μάλιστα ἐξ οὗ τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἠρνήσαντο, λεχθείη ἂν ὑπὸ τοῦ θεοῦ περὶ αὐτοῦ τό. μάτην δὲ σέβονταί με, οὐκέτι γὰρ διδάσκουσιν ἐντάλματα θεοῦ, ἀλλὰ ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίας οὐκέτι

οὐκέτι τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ πνεύματος σοφίας, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνας· ὅθεν τούτων αὐτοῖς συμβαινόντων, μετέθηκεν ὁ θεὸς τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν, καὶ ἀπώλεσε τὴν σοφίαν αὐτῶν τὴν παρ' αὐτοῖς σοφῶν, οὐκέτι γάρ ἐστι σοφία παρ' αὐτοῖς, ὡς ὅτε προφητεία. ἀλλὰ καὶ τὴν συνέσιν τῶν συνετῶν λαοῦ καταβρύχει πάλιν· καὶ ἔκρυψεν ὁ θεὸς, καὶ οὐκέτι ἐστὶ λαμπρὰ ἡ ἀποφάνσις. διὸ κἂν δοκῶσι βουλήν τινα βαθέως ποιεῖν, ἃ διὰ τοῦ κυρίου αὐτὴν ποιοῦντες ταλανίζουσι, κἂν κρυπτά τινα ἐπαγγέλλωνται βουλῆς θείας, ψεύδονται, ἐπεὶ τὰ ἔργα αὐτῶν φῶς ἐστιν, ἀλλὰ σκότος καὶ νυκτός· διὰ βραχέων οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἐκθέσθαι τὴν προφητείαν, καὶ τὸ ἀπροσδιόνυσον σαφήνισαι αὐτῇ. ἐπεὶπερ ἐμνήσθη αὐτοῦ ὁ Ματθαῖος, ἐμνήσθη καὶ ὁ Μάρκος, ἀφ' ἧς χρησίμως ὠφελησόμεθα περὶ τῆς παραβάσεως τῶν πρεσβυτέρων ἀξιούντων νίπτειν τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν οἱ ἰουδαῖοι, τὰ κατὰ τὸν τρόπον αὐτῶς ἔχοντα. οἱ γὰρ φαρισαῖοι, καὶ πάντες οἱ ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἀπ' ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι. καὶ ἄλλα τινά ἐστιν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων, καὶ ξεστῶν, καὶ χαλκείων, καὶ κλινῶν· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, τὰ τοιαῦτα· σαφῶς διὰ τούτων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διδασκόμεθα, ἀναγινώσκοντες ἐν τῷ λευιτικῷ, καὶ ἐν τῷ δευτερονομίῳ τὰ περὶ καθαρῶν, καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων, ἐφ' οἷς ὡς μιαινομένοις ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν οἱ σωματικοὶ ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ὀλίγῳ διαφέροντες αὐτῶν ἐθνικοί, μὴ νομίζειν τὸν σκόπον εἶναι τῇ γραφῇ περὶ τούτων νοῶν· εἰ γὰρ εἰσερχόμενον εἰς τὸ σῶμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ σώματος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ κατὰ τὸν μάρκον ἔλεγε ταῦτα ὁ σωτὴρ, καθαρίζων πάντα τὰ βρώματα, δῆλον ὅτι ἃ κοινούμεθα μὴ ἐσθίοντες οἱ ἰουδαῖοί φασι, τῷ γράμματι τοῦ νόμου δοκεῖν ἐθέλοντες, εἶναι ἀκάθαρτα, τότε ἂν κοινούμεθα, ὅτε δέον τὰ χείλη ἡμῶν δεδέσθαι ἀγαθῆσει, καὶ ποιεῖν ἡμᾶς οἷς λέγομεν ζυγὸν καὶ σταθμὸν, λέγομεν μὴ τὰ προσπίπτοντα, διαλογιζόμενα ἂν τὰ μὲν δέοντα, ἀφ' ὧν ἡ πηγὴ ἡμῖν ἔρχεται τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ πέπεισται γέ ἐστι θεοῦ νόμῳ ἀπαγορεύειν τὰ ἀπὸ κακίας, καὶ προστάσσειν τὰ καλὰ δρᾶν τῷ. τὰ δὲ τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἀδιάφορα, ταῦτα ἐὰν ὑπὸ χόρας, δι' ὠμάρτυρα, διὰ τοῦ προαιρέσεως καὶ τὴν ἐν ἡμῖν λόγον· ἁμαρτανόμενα μὴ κακῶς πράττεσθαι, καθορθούμενα δὲ γίνεσθαι καλῶς· ταῦτα δέ τις ὑπομελῶς νοήσας, οὐ ψεύσεται ὅτι καὶ τὰ νομιζόμενα ἀγαθὰ, οἷόν τε ἐστὶ κα-

Aquæ sunt à sapientia Spiritus, sed humanas. Unde cum hæc illis acciderint, transtulit Deus populum Judæorum, & perdidit sapientiam illorum qui apud eos erant sapientum: nec enim amplius apud illos est sapientia, ut neque Prophetia, sed & intelligentiam intelligentium populi defodit, & occuluit Deus, nec amplius splendida est & illustris; propterea etiamsi videantur consilium aliquod profunde agitare, cum id propter Dominum non faciant, miseri dicuntur; & si occulta aliqua divini consilii enuntiaturos se profiteantur, mentiuntur, quoniam opera illorum non lucis sunt, sed tenebrarum & noctis. Visum est autem nobis paucis verbis Prophetiam, & illius aliqua ex parte explicationem aperire, quoniam meminit illius Matthæus, meminit & Marcus: unde circa transgressionem Seniorum statuentium ut cum panem comedant Judæi, lavent manus, utiliter producemus ea quæ hoc loco sic se habent: *Pharisæi enim, & omnes Iudæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum. Et à foro nisi baptizentur, non comedunt; & alia multa sunt quæ tradita sunt illis servare, Baptismata calicum, & urceorum, & æramentorum, & lectorum. Et convocatis ad se turbis dixit eis: Audite & intelligite,* & quæ sequuntur. Dilucide his verbis à Servatore docemur, cum in Levitico vel in Deuteronomio legimus ea quæ de mundis & immundis cibis tradita sunt, propter quæ nos ut violatores accusant Judæi corporales, & parum ab his discrepantes Ebionæi, non Scripturæ scopum esse arbitrari, eum qui obvius est super iis rebus sensum. Nam si *non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore*, & maxime, quoniam, juxta Marcum, hæc dixit Servator, *purgans omnes escas*, manifestum est non inquinari nos ea comedentes quæ Judæi literæ Legis servire volentes immunda esse pronuntiant; tunc autem inquinari, quando cum oporteat labia nostra ratione vincta esse, nosque iis quæ dicimus stateram & libram adhibere, obvia quæque loquimur quidem, cogitamus autem non necessaria, unde fons nobis scaturit peccatorum. Ac decet quidem Dei Legem ea quæ è nequitia profluunt, vetare; quæ vero ad virtutem pertinent, præcipere; quæ vero ex se sunt indifferentia, suo loco relinquere, ea videlicet quæ male fieri possunt, si ex instituto, & ex ea quæ in nobis est ratione in iis peccemus: recte autem fieri, si ad bonum finem perducantur. Ad hæc

Isaiæ 29.14

Isaiæ 29.15

Marc. 7.3. 4.

Matth. 15. 10.

Matth. 15. 11.

Marc. 7.17.

vero qui diligenter attendet, videbit in iis quæ bona esse creduntur, posse eum peccare, qui male, & ex pravo affectu ea susceperit; & quæ immunda dicuntur, posse pro mundis reputari, si cum ratione iis utamur. Quemadmodum enim delinquentis Judæi circumcisio in præputium reputabitur, & Ethnici recte facientis præputium in circumcisionem; sic & quæ pura existimantur, pro impuris imputabuntur ei, qui nullo modo iis, nempe quando oportet, neque unde oportet, utitur; quæ autem impura dicuntur, *omnia sunt munda mundis; coinquinatis enim & infidelibus nihil est mundum, quoniam inquinata sunt eorum & mens & conscientia*; & hæc polluta cum sunt, omnia impura efficiunt, quæcunque attigerint; quemadmodum rursus è contrario pura mens & pura conscientia pura omnia faciunt, etiamsi impura esse videantur: nec enim præ lascivia, vel studio voluptatis, neque cum dubitatione in utramque partem trahente, utuntur justi cibo & potu, memores dicti illius: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quod si designandi sunt ii qui juxta Evangelium impuri sunt cibi, dicemus, tales esse illos qui ab avaritia subministrantur, & turpis lucri studio comparantur, & præ voluptate sumuntur, & idcirco quod honoratum ventrem pro Deo habeamus; quando videlicet ipse, ejusque appetitus, non ratio, animæ nostræ dominantur. Sed & scientes Dæmoniis usum aliquem fuisse, vel non cognoscentes quidem, suspicantes autem, & ea de re dubitantes, si talibus utamur, non ad Dei gloriam illis usi sumus, neque in nomine Christi, cum non ipsa solum suspicio cibos idolis immolatos esse, comedentem condemnet, sed & de ea re dubitatio; *qui enim dubitat*, juxta Apostolum, *si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non ex fide, peccatum est.* Ex fide autem manducat is, qui credit in Idolorum templis immolatum non esse id quod comeditur, nec suffocatum illud esse, nec sanguinem; non ex fide vero, qui de aliquo eorum dubitat: & particeps quidem dæmoniorum fit, qui illa dæmoniis immolata esse novit, iisq; nihilominus tamen utitur, cum polluta imaginatione de Dæmonibus sacrificium participantibus. Et Apostolus quidem sciens naturam ciborum nullius detrimenti causam esse ei qui utitur, nec emolumenti ei qui abstinet, sed opiniones, & eam quæ illis inest rationem, dixit: *Esca autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus*

Rom. 2. 6.

Tit. 1, 15.

1. Cor. 10. 31

Rom. 14. 23

1. Cor. 8. 8.

κῶς καὶ ἀπὸ πάθους λαβόντα, ἁμαρτάνειν. καὶ τὰ λεγόμενα ἀκάθαρτα, δύναται κατὰ λόγον ἐν χρήσει ἡμῶν γινόμενα, λογίζεσθαι καθαρά· ὥσπερ γὰρ ἁμαρτάνοντος ἰουδαίου ἡ περιτομὴ εἰς ἀκροβυστίαν λογισθήσεται, τὸ δὲ καθεφωτος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἡ ἀκροβυστία εἰς περιτομὴν, ὅτως τὰ μὴ νομιζόμενα καθαρὰ λογισθήσεται εἰς ἀκάθαρτα τῷ μηδὲ ὄντως αὐτοῖς, μηδὲ ὅτε δεῖ, μηδὲ * ὅθεν δεῖ χρωμένῳ. τὰ δὲ λεγόμενα ἀκάθαρτα, πάντα γίνεται καθαρὰ τοῖς καθαροῖς, τοῖς γὰρ μεμιασμένοις, καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἐπεὶ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἡ συνείδησις. καὶ ταῦτα μεμιασμένα, ἅπαντα ποιεῖ μιαρὰ ὧν ἂν ἅψηται. ὡς πάλιν ὁ ἐναντίος ὁ καθαρὸς νοῦς, καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις πάντα ποιεῖ καθαρὰ, κἂν δοκῇ ἀκάθαρτα πηγχάνειν. τὰ γὰρ ἀπὸ ἀκολασίας, οὐδὲ ἀπὸ φιλαδονίας, οὐδὲ μὴ διακρίσεως θεοσεβοῦς εἰς ἑκάτερα ὁ δίκαιος χρῶνται τοῖς βρώμασιν ἢ πόμασι, μεμνημένοι δὲ. εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ἄλλο ποιεῖτε, εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε· εἰ δὲ χρὴ ὑπογράψαι τὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀκάθαρτα βρώματα, φήσομεν ὅτι ταῦτα εἴρηται ἀπὸ πλεονεξίας πεποιημένα. καὶ ἀπὸ ἀφειδείας θεοσεβείας πεποιημένα. καὶ ἀπὸ φιλαδονίας λαμβάνομενα, καὶ ἀπὸ θεοποιείσθαι πεμένων τὴν γαστέρα, ὅταν αὐτὴ, καὶ αἱ καὶ αὐτῶν ὀρέξεις, καὶ μὴ ὁ λόγος, ἄρχητ' ψυχῆς ἡμῶν. ἀλλὰ καὶ γινώσκοντες δαιμονίοις κεχθαί τινα, καὶ μὴ γινώσκοντες μὲν, ὑπονοοῦντες δ', καὶ διακεινόμενοι περὶ τούτου, εἰ χρησόμεθα τοῖς τοιούτοις, οὐκ εἰς δόξαν θεοῦ αὐτοῖς κεχρήμεθα, οὐδὲ ἐν ὀνόματι χριστοῦ, ὁ μόνον τὸ περὶ εἰδωλόθυτα εἶναι ὑπολήψεως κατακεκρίσης τὸν ἐσθίοντα, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τούτου διακρίσεως· ὁ γὰρ διακρινόμενος, κἂν τὸν ἀπρόσκοπον, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶν· ἐκ πίστεως μὲν οὖν ἐσθίει ὁ πεπεισμένος μὴ εἶναι εἰδώλιόν τι τὸ ἐσθιόμενον, μηδὲ πικρὸν αὐτὸ εἶναι, ἢ αἷμα. οὐκ ἐκ πίστεως δὲ, ὁ περὶ τούτων πνὸς διακρινόμενος. καὶ κοινωνὸς δὲ τῶν δαιμονίων γίνεται ὁ καὶ αὐτὰ εἰδὼς δαιμόνιος τελεῖν· καὶ οὐδὲν ἧττον χρώμενος μὴ μεμολυσμένης τοῦ περὶ τῶν δαιμονίων κοινωνησάντων τῇ θυμα φαντασίας· ὁ δὲ ἀπόστολος μέντοι πίστιν ἔχων τοῦ μὴ τῇ φύσιν τῶν βρωμάτων αἰτίαν εἶναι βλάβης τῷ χρωμένῳ, ἢ ὠφελείας τῷ ἀπεχομένῳ, ἀλλὰ τὴν δόγματα, καὶ τὴν ὑπάρχοντα λόγον, εἶπε. βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παραστήσει τῷ θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεθα, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα· καὶ ἐπειδὴ πίστις ἀληθὴς μεγαλοφυέστερον

σεσθαι νοοῦντας τὸν νόμον πίνακα καθαρὰ, καὶ πίνακα ἀκάθαρτα, ἀποστρεφομένους τὰ δεῖ ἔχειν ὡς καθαροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις διαφοραῖς, * ὃ δὴ δεισιδαιμονίας, οἶμαι, ἐν διαφόροις, * ὃν διαφορεῖν τῇ χρήσει τῶν βρωμάτων, καὶ διὰ τοῦτο Ἰουδαίων ὡς παρανόμους κρίνεσθαι, διὰ ἓν ἐπί τισι· μὴ οὖν κρινέτω τις ἡμᾶς ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκων ἡμᾶς ὅπου μὲν κατὰ τὸ γράμμα, σκιά ἐστι, τὰ δὲ ἀληθῆ δὲ νόμου ἐναποκείμενα τοῖς νοήμασι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἀγαθά, ἐν οἷς ἔστιν εὑρεῖν πίνακα τὰ καθαρὰ τῶν ψυχῆς πνευματικὰ βρώματα, καὶ πίνακα τὰ ἀκάθαρτα ἐν λόγοις ψευδέσι, καὶ ἐναντίοις, βλαπτόντα τὸν τρεφόμενον ἐν αὐτοῖς· σκιὰν γὰρ εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὥσπερ οὖν ἐν πολλοῖς καὶ ἄλλοις νοητέον τὸ θαυμαζόμενον παρὰ Ἰουδαίοις ἐπὶ τοῖς σωτῆρος λόγοις, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἐλέγοντο, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν τόπον. τὸν ὄχλον γὰρ προσκαλεσάμενος, εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τοῦτ' ἔλεγε, φαρισαίων σκανδαλιζομένων ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς διὰ τὰ μοχθηρὰ δόγματα, καὶ τὴν φαύλην παρὰ τὸν νόμον ἐκδοχήν, οὐκ ὄντων φυτείας τοῦ οὐρανίου ἐν ἐραναῖς ἑαυτοῦ πατρὸς, καὶ διὰ τοῦτ' ἐκριζωθήσεσθαι· ἐξερρίζωθησαν γὰρ μὴ παραδεξάμενοι τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεωργηθέντα ἄμπελον ἀληθινὸν Ἰησοῦν Χριστόν. πῶς γὰρ ἠδύναντο εἶναι φυτεία τοῦ πατρὸς οἱ ἐπὶ τοῖς Ἰησοῦ σκανδαλισθέντες λόγοις, ἀφισάσι μὴ τοῦ Ἰ. μὴ ἄψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἀλλὰ πάντα εἰς φθοράν τῇ ὑποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, προσάγουσι τὸν σωτῆρα ἑαυτῶν ἀκροατὴν τῶν τὰ ἄνω δεῖ τῶν ζητεῖν, καὶ μὴ ἐπιγῆς, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπεὶ διὰ τὰ μοχθηρὰ δόγματα ἐφυτεία ἦσαν τοῦ ἐν ἐρανοῖς πατρὸς οἱ φαρισαῖοι, διὰ τοῦτο ὡς δεῖ ἀνάπτων αὐτῶν λέγει τοῖς μαθηταῖς Θ. ἄφετε αὐτούς, ἄφετε, διὰ τοῦτο, ὅτι τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ αὐτοὶ ἀφιστάνουσι τοῦ τυφλότητος καὶ ζητεῖν ὁδηγούς, οἱ δὲ ἐπαγγέλλονται δυνάμενοι τοῦ ἑαυτῶν τυφλότητος, ὁδηγεῖν τυφλούς, ὁ λογιζόμενοι ἐμπεσεῖσθαι εἰς βόθυνον, ὡς ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖ εἰς βόθρον ὃν ἐρυγάτω· ἀλλαχοῦ μὲν οὖν γέγραπται, ὅτι ἰδόντες ὄχλοι, ἀνέβησαν τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἐνταῦθα δὲ ὁρᾷς χεῖρα τοῦ ὄχλου, προσκαλεσάμενον αὐτὸν, καὶ ἀφισάντα τοὺς ῥητοὺς καὶ τὰ νόμου ἐρωτημάτων ἐκδοχῆς, ὅτε πρῶτον μὲν ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀκούετε καὶ συνίετε, εἶτα πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπεν ὧν ἤκουσεν. ἑξῆς δὲ ὡς ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς. ὁ δὲ εἰς-

A *mus, deficiemus.* Et quoniam sciebat eos qui sublimius intelligunt juxta Legem, quænam pura sint & quænam impura, abhorrentes à discrimine in utendo ut puris, & impuris, & superstitione, opinor, circa differentes cibos, iis indiscriminatim uti, propterea que à Judæis tanquam Legis transgressores damnari, idcirco dixit alicubi: *Nemo ergo nos judicet in cibo aut in potu*, & Col.2.16.17
quæ sequuntur, docens nos ea quæ sunt juxta literam, umbram esse; veros autem Legis sensus qui in iis continentur, futura
B esse bona, in quibus reperire est quinam sint puri animæ spirituales cibi, & quinam impuri in sermonibus fallis, & contradicentibus, lædentes eum qui iis innutritus est: *Vmbram enim habebat Lex futurorum bo-* Col.2.17.
norum. Quemadmodum autem in multis Heb.10.1.
animadvertendum est id quod in Servatoris sermonibus admirabantur Judæi, quod nempe in potestate proferrentur, sic & in his qui habentur hoc loco. Cum advocasset igitur turbam dixit illis: *Audite & intelligite*, & quæ sunt deinceps; & illud dixit, cum offenderentur Pharisæi hoc sermone, ut-
C pote qui propter pravas sententias, & pravam Legis acceptionem non essent plantatio Patris sui qui in cœlis est, & Matth.15.13.
ideo eradicarentur; quippe eradicati sunt, Ioh.15.1.
quod non receperint excultam à Patre vitem veram Jesum Christum. Quomodo enim poterant esse plantatio Patris ii qui offendebantur Jesu sermonibus, avertentibus quidem ab eo: *Ne tetigeris neq; gustaveris,*
neque contrectaveris, quæ sunt omnia in interi- Col.2.22
tum ipso abusu, secundum præcepta & doctrinas
hominum; deducentibus verò sapientem
suum auditorem ad quærenda, super illis, Col.3.1.2.
D ea quæ sursum sunt, non quæ super terram, ut Judæi. Et quoniam propter prava sensa Pharisæi plantatio non erant Patris qui in cœlis est; idcirco de illis tanquam insanabilibus, ait Discipulis: *Sinite illos*, sinite, Matth.15.
propterea quod cæci cum sint, deberent cæ- 14.
citatem suam sentire, & duces vitæ quærere; ipsi vero cæcitatem suam non sentientes, cæcos ducere se gloriantur, non cogitantes casuros se in foveam, de qua in Psalmis scriptum est; *Lacum aperuit & effodit* Psal.7.16.
eum, & incidet in foveam quam fecit. Alibi
E igitur scriptum est. *Cum vidisset turbas ascen-* Matth.5.1
disse in montem; *& quum sedisset, accessisse ad*
eum Discipulos ejus: hic autem manum turbæ porrigit, eam advocans, & abducens à supradicta acceptione quæstionum quæ sunt in Lege, quum primum dicebat illis: *Audite & intelligite*, nondum capientibus quæ audiebant; deinde vero, tanquam in para-

bolis dicebat illis: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore.* Post illa operæ pretium est animum ad hoc dictum advertere, quod ii cavillantes pervertunt, qui ajunt, non eundem esse Legis & Evangelii Jesu Christi Deum; qui quidem pronuntiant cœlestem Jesu Christi Patrem non esse eorum agricolam, qui sibi videntur juxta Mosis Legem Deum pie colere. Ipse Jesus dixit, Pharisæos qui Deum colebant conditorem mundi & Legis, non esse plantationem quam plantasset cœlestis ipsius Pater, & propterea illam eradicari. Dixeris autem & illa, etiam si pater esset Jesu is qui *introduxit*, & *plantavit* exeuntem de Ægypto populum, *in monte hæreditatis suæ, in firmissimo habitaculo suo*; dixisse tamen Jesum de Pharisæis: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus, eradicabitur.* Ad hæc vero dicemus, quicunq; propter pravam acceptionem eorum quæ sunt in Lege, non erant plantatio Patris qui in cœlis est, ipsos utpote veritati non credentes, sed in justitia gaudentes, esse mente excæcatos ab eo qui à filiis sæculi hujus pro Deo habetur, propterea que apud Paulum Deus hujus sæculi dicitur. Nec vero existimes, Paulum dicere Deum hunc revera nostrum esse; quemadmodum enim venter, cum Deus non sit eorum qui voluptatem plurimi facientes, voluptatis potius quam Dei amatores sunt, à Paulo Deus illorum appellatur; ita etiamsi Deus non sit princeps sæculi hujus, de quo ait Servator: Nunc *princeps hujus mundi judicatus est*, Deus esse dicitur eorum qui spiritum adoptionis accipere nolunt, ut filii fiant sæculi illius, & resurrectionis à mortuis, & propterea manent filii sæculi hujus. Hæc mihi visa sunt necessario fuisse assumta, etiamsi per digressionem dicta fuerint, propter illud: *Cæli sunt duces cæcorum*; quinam autem? Pharisæi, quorum *Deus hujus sæculi excæcavit mentes*, utpote qui incredduli sint, quod in Jesum Christum non crediderint; & excæcavit quidem, *ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii gloriæ Dei, in facie Christi.* Non solum autem cavendum est, ne ab illis ducamur cæcis qui sibi ipsi opus esse ducibus sentiunt, quod nondum acceperint facultatem ex sese videndi; sed etiam super omnia cum magna diligentia & cura audiendi sunt illi, qui se in sana doctrina duces esse profitentur; & sanum judicium iis quæ dicuntur adhibendum, ne forte ducti juxta ignorantiam cæcorum, & res quæ ad sinceram doctrinam pertinent minime videntium, cæci & ipsi esse videamur, quod

Exod. 15.17

1. Cor. 4.4.

Phil. 3. 19.

Joh. 16. 11.

Rom. 8. 15. Luc. 20. 34 35. 36.

2. Cor. 4. 4. 6.

ἐρχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον· μὴ ταῦτα ἄξιον ἰδεῖν λέξιν συκοφαντεμένην ὑπὸ τῶν φασκόντων ἓν τὸν αὐτὸν εἶναι νόμε καὶ εὐαγγελίε ἰησᾶ χριςᾶ θεόν. οἱ πινὲς φασιν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ἰησᾶ χριςᾶ ἐρήνιος πατὴρ γεωργὸς τῶν κῆ μωσέως νόμον διορθούντων θεὸν δύσεβεῖν· αὐτὸς εἶπεν ὁ ἰησᾶς τὰς φαρισαίας, οἳ ἦσαν λατρεύοντες τῷ κτίσαντι τὸν κόσμον καὶ τὸν νόμον θεῷ, οὐκ εἶναι φυτείαν ἣν B οὐκ ἐφύτευσεν ὁ ἐρήνιος αὐτὸ πατὴρ, καὶ διὰ τοῦτ αὐτὴν ἐκριζοῦσθαι· εἴποις δ' ἂν καὶ τῶν ὧπ καὶ εἴπῃς πατρὶ ἣν ὁ ἰησᾶ ὁ εἰσαγαγὼν, καὶ φυτεύσας τὸν ἀπὸ αἰγύπτε ἐξελθόντα λαὸν εἰς ὄρος κληρονομίας ἑαυτᾶ, εἰς ἕτοιμον καθικητήριον ἑαυτᾶ. εἶπεν ἂν ἰησᾶς ἐπὶ τοῖς φαρισαίοις C. πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ μᾶ ὁ ἐρήνιος, ἐκριζωθήσεται· ὡσὰς ταῦτα ἔφησομεν ὅτι ὅσοι διὰ τὴν μοχθηρὰν ὡσὶν τῶ κῆ τὸν νόμον ἐνδυχὴν οὐκ ἦσαν φυτεία ᾗ ἐν ἐρανοῖς πατρὸς, ἔθει τετύφλωνται τὰ νοήματα, ὡς μὴ πιςεύοντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ δόξκάντες τῇ ἀδικίᾳ, ὑπὸ ᾗ θεοποιηθέντ ὑπὸ τῶν ὑῶν ᾗ αἰῶν τέτε, καὶ διὰ ᾗ τ λεγομένε ὡσὰ τῷ πάυλῳ θεὸ ᾗ αἰῶν τέτε· καὶ μὴ νομίσῃς παῦλον * ἡμᾶς ἀληθῶς εἶναι λέγν· ὁ θὸς αὐτὸν θεόν. ὡς γὰ μὴ ἔσα θεὸς ἡ κοιλία τῶν ὑπερπιμώντων τὸν ἡδονὸν, φιληδόνων μᾶλλον ἢ φιλοθέων, λέγε) ὑπὸ πάυλε εἶναι θεὸς αὐτῶν. ἔτως μὴ ὢν θεὸς ὁ ἄρχων ᾗ αἰῶν τέτε, ὡσὶ ᾗ φησὶν ὁ σωτὴρ, νῦν ὁ ἄρχων ᾗ κόσμε D τέτε κέκριται, θεὸς εἶναι λέγε) τῶν μὴ βεληθέντων τὸ πνεῦμα τ ὑοθεσίας λαβεῖν, ἵνα γνῶνται ὑοὶ τ αἰῶν ἐκεῖνε, καὶ τ ἀπασάσεως τ ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τέτο μεναόντων ἐν τῇ ὑότητι τ αἰῶν τέτε. ταῦτα δέ μοι ἐδόξεν, εἰ καὶ παρεκβατικῶς εἴρηται, ἀναγκαίως παρεῖλῆφθαι διὰ τό. τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν· πινες δὲ; οἱ φαρισαῖοι, ὧν ὁ θεὸς τ αἰῶν τέτε ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, ὄντων ἀπίσων ὡσὰ τὸ μὴ πεπιςευκέναι εἰς ἰησᾶν χριςὸν, καὶ ἐπE φλωσεν, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τ εὐαγγελίε τ δόξης τ θεᾶ, ὃν ὡσωπω τ χριςᾶ· ἐ μόνον ᾗ ἀπ' ἐκείνων φευκτέον ὁδηγεῖσθαι τυφλῶν, καὶ αὐθανομῶν δεῖται ὁδηγῶν· ὡσὰ τ μηδέπω * αὐτῷ ἀπειληφέναι τὸ ὠάμιν τ δ' αὐτῷ βλέπειν. ἀλλὰ γὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐπαγγελλομένων ὁδηγεῖν ἐν ὑγιεῖ διδασκαλίᾳ ἐπιμελῶς ἀκεσέον, & κείσιν ὑγιῆ τοῖς λειομένοις ὡσὶν ἀκτέον, μήποτε κατ' ἄγνοιαν τυφλῶν, καὶ μὴ βλεπόντων τὰ πράγματα τ ὑγιᾶς διδασκαλίας ὁδηγεμένοι, πτωχοὶ & αὐτοὶ διὰ τ μὴ βλέπειν τὸν νοῦν τῶν γραφῶν τυγχάνοντες φανῶμεν, οἷς ἀμφο-

ἀμφοτέρως, τοῦτε ὁδηγοῦντα, καὶ ὁδηγέμενον ἐμπεσεῖν εἰς τὸν βόθυνον, φησὶ δ' ἀποφερόμενος ἐξῆς ὑπὲρ τοῦ γεγραπται πινα τρόπον ὁ πέτρος ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ σωτῆρι, ὡς μὴ νοήσας τὸ ἐσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλα τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τὸ φράσον ἡμῖν τὴν παραβολήν. φησὶ δ' ὁ σωτὴρ φησὶ τὸ. ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε, ὁμοίως, τοσοῦτον μοι συνόντες χρόνον ἔπ' ἀσυνέτες βουλήματος τῶν λεγομένων. καὶ ἐπὶ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ εἰς ἀφεδρῶνα βάλλεται. ἐπεὶ δὲ τὸν νόμον ᾧ πιστεύειν ἐδόκουν, οὐκ ἦσαν φυτεία τοῦ πατρὸς ἡσοῦ φανεσθαι, ἀλλὰ παρατὴν μοχθηρὰν χρῆσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων ἐκδοχήν· δύο γὰρ νομμάτων ἦν ὁ νόμος, διακονίας τε θανάτου ἐντετυπωμένης γράμμασι, καὶ ἐδὲν οἰκεῖον ἐχούσης πρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ διακονίας ζωῆς τὸ νομιζόμενον ἐν τῷ πνευματικῷ νόμῳ, οἱ μὲν δικαιωθέντες ὑπὸ διαθέσεως ἀληθευούσης λέγειν τό· οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ διὰ τὸ ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ, ἔστι ἦσαν φυτεία ἣν ἐφύτευσεν ὁ ἐραύνου πατήρ. οἱ δὲ μὴ ὄντες, ἀλλὰ τὸ ἀποκτεῖνον γράμμα περιέποντες μόνον, οὐκ ἦσαν φυτεία τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ πονηροῦ τοῦτο καὶ τὴν καρδίαν, καὶ κάλυμμα ἐπιθέντος αὐτῇ, ἰσχύον ἐν ἐκείνοις ὅσον οὐκ ἐπέστρεφον πρὸς τὸν κύριον, ἐὰν γάρ τις ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα, ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· ἔστι δ' ἂν τις τοῦτον ῥηθῆναι τρόπον, ὅτι ὥσπερ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀκάθαρτον νομιζόμενον ἐναι ἐπὶ ἰουδαίων κοινόν. ἕτως τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα ἁγιάζει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνεφαμοτέρων νομιζόμενον ἁγιάζειν ὁ ὀνομαζόμενος ἀρτος τοῦ κυρίου. ἡ ἔστιν, οἶμαι, ὁ λόγος οὐκ εὐκαταφρόνητος, καὶ διὰ τὸ δεόμενος σαφοῦς διηγήσεως, ἕτως ἐμοὶ δοκοῦσης ἔχειν· ὥσπερ τὸ βρῶμα, ἀλλ' ἡ σωειδήσις ἡμῶν διαχρίσεως ἐδόντος κοινοῖ τὸν φαγόντα. ὁ γὰρ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ καταδικάζεται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. καὶ ὥσπερ ἐδὲν καθαρὸν ἐ παρ' αὐτό ἐστι τῷ μεμιασμένῳ καὶ ἀπίστῳ, ἀλλὰ καὶ τὸν μιασμὸν ἀπὸ, καὶ τὴν ἀπιστίαν.

A Scripturarum sensum non perspiciamus; ita ut uterque, & is qui ducit, & is qui ducitur, in foveam cadant, de qua supra diximus. Deinde vero scriptum est, quo pacto Petrus respondens dixerit Servatori, quasi non intelligens id: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore,* Matth. 15. 15. hæc verba: *Edissere nobis parabolam.* Ad quæ Servator ficait; *Adhuc & vos sine intellectu estis,* quasi, vos mecum tanto tempore conversati; nondum eorum quæ dicuntur sensum capitis, & nodum intelligitis, pro-

B pterea hominem non coinquinare id quod intrat in os illius, quia in ventrem abit, & inde progrediens in secessum mittitur. Non propter Legem cui servire videbantur, plantatio non erant Patris Jesu Pharisæi, sed propter pravam Legis, & eorum quæ in ea scripta sunt, acceptionem. Cum enim duo intelligantur in Lege; ministratio mortis impressa literis, neque ullam habens affini- 2. Cor. 3. 7. tatem cum spiritu; & ministratio vitæ quæ intelligitur in spirituali Lege; qui poterant ex affectu sincere dicere hæc: *Scimus enim* Rom. 7. 12, *quia lex spiritualis est,* & propterea *Lex san-* 14.

C *cta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum,* illi erant plantatio quam plantavit Pater cœlestis; qui vero tales non erant, sed mortiferam solum literam tuebantur, non erant plantatio Dei, sed ejus qui induraverat cor illorum, eique velamen imposuerat, quod in illis vim obtinebat, quamdiu ad Dominum non convertebantur. *Si* 2. Cor. 3. 16. *quis enim conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen, Dominus autem Spiritus est.* Dixerit autem aliquis qui in hunc inciderit locum, quemadmodum *Non quod intrat in os, coinquinat hominem,* etiamsi existimetur à

D Judæis impurum; ita quod ingreditur in os, non sanctificare hominem, etiamsi à simplicioribus existimetur sanctificare, id quod Domini panis appellatur. Et sermo quidem ille minime, opinor, aspernandus est, propterea que perspicua indigens explicatione, quæ mihi ita se habere videtur. Quemadmodum non cibus, sed conscientia ejus qui cum dubitatione comedit, comedentem coinquinat: *Nam qui dubitat, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide;* & quem- Rom. 14. 23 admodum inquinato & incredulo nihil purum est, non quidem per se, sed propter illius contaminationem & incredulitatem; ita id quod *sanctificatum est per verbum Dei* 1. Tim. 4. 5. *& orationem,* non ex se utentem sanctificat; nam si id ita esset, sanctificaret & illum qui indigne Domino comedit, nec ullus propter cibum hunc infirmus factus fuisset, aut imbecillis, aut mortuus; tale enim quidpiã

*C.R.a. ἕτως τὸ ἁγιαζόμενον διὰ λόγου θεοῦ ἐντεύξεως, ἤτοι ἰδίῳ λόγῳ ἁγιάζει τὸν χρώμενον. εἰ γὰρ ἐσθίει, ἡγίαζε γὰρ ἂν ἐσθίοντα C.R.b. ἀναξίως ἔντευξιν, ἐσθίει ἂν διὰ τὸ βρῶμα τοῦτο ἀσθενὴς, ἢ ἄρρωστος γίνεται, ἢ ἐκοι-

1.Cor.11.30 Paulus docuit his verbis: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Ac proinde in pane Domini utilitas est ei qui utitur, cum intemerata mente, & pura conscientia panis fit particeps. Sic autem neque bono aliquo privamur, ex eo quod non comedamus de pane per verbum Dei & orationem consecrato, nempe propter ipsam ab esu abstinentiam; neque ex eo quod comedamus, bono aliquod abundamus: nam causa privationis, malitia est, & peccata; & abundantiæ causa, justitia est & recte facta: ut tale sit id quod à Paulo dici-

1.Cor.8.8. tur his verbis: *Neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.* Quod si vero id *omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur*; & cibus ipse per verbum Dei & orationem consecratus, secundum illud quidem ipsum quod materia constat, in ventrem abit, & in secessum ejicitur: secundum

Rom.12.6 orationem autem quæ illi accessit, *juxta proportionem fidei*, utilis fit, efficitque ut perspicax fiat animus, spectans ad id quod prodest; nec panis materia, sed super eum prolata oratio, ea est quæ illum juvat, qui non indigne Deo hunc comedit. Et hæc quidem de typico & symbolico corpore. Multa autem de ipso Verbo dici queant, quod caro factum est, verusq; cibus, quem qui comederit, omnino in æternum vivet, cum nullus

Ioh.1.14, & 6.51. malus eum possit comedere; nam si fieri posset, ut in vitiositate perseverans comederet eum qui caro factus est, cum Verbum sit, & panis vivus, scriptum non fuisset; *Qui-*

Ioh.6.52. *cunque manducaverit hunc panem, victurum eum in æternum.* Postea videam⁹ qua ratione quæ egrediuntur & polluunt hominem, nõ propterea hominem polluunt, quod ex ore egrediantur; sed causam polluendi in corde habent, quando egrediuntur ex illo cogitationes malæ, ante illa quæ egrediuntur per os, quarum species sunt; *Homicidia,*

Matth.15. 19.20. *adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ; hæc enim sunt quæ coinquinant hominem,* cum è corde exeunt, & inde egressa transeunt per os: adeo ut, si extra cor non prodirent, sed ibi circa cor retinerentur, nõ concessa illis facultate ut ore efferrentur, citissime profecto evanescerent, nec amplius homo polluereturus. Fons itaque & omnis peccati principium sunt malæ cogitationes, nisi enim hæ victrices fuerint, neque homicidia futura sunt, nec adulteria, nec aliud quid simile: propterea unusquisq; omni custodia suum cor servare debet: etenim cum

1.Cor.4.5. venerit Dominus in die judicii, *Illuminabit*

μᾶϛ. τοιᾶϛν γάρ π ὁ παῦλος παρέσησεν ἐν τῷ· διὰ ϝτ ἐν ὑμιν πολλοὶ ἀϑενεῖς, ϰ ἄῤῥωσοι, ϰοιμῶν) ἱϰανοί· ϛ ϶Πι ϝ ἀρετ ϛῶνω ϝ ϰυρίε ἡ ὠφελεία τῷ χωμῷ ἐϛὶν, ἐπαν ἀμιαύτῳ τῷ νῷ, ϰαὶ ϰαθαρᾷ τῇ συνειδήϭει μεταλαμβάνῃ ϝ ἀρετ· ὕτω ϑ ὅτε ϵ̓ν ϝ μὴ φαγεῖν, παρ' αὐϛ τ μὴ φαγεῖν ἀπ ϝ ἀγαθοῦντ ϴ λόγῳ θεῦ ϰαὶ ἐντεύξει ἀρετ, ὑϛερούμεθα ἀγαθ πνϴ, ὅτε ϵ̓ν ϝ φαγεῖν περιϵϭόμῳ ἀγαθ πνι. τ γ ἄπον τ ὑϛερήϭεως, ἡ ϰαϰία ἐϛὶ ϰ τὰ ἁμαρτήματα. ϰ τ ἄπον τ περιϭεύϭεως, ἡ δικαιοϭύνη ἐϛὶ ϰαὶ τὰ ϰατορθώματα, ὡϛ τοῦϛο εἶναι τ ϖρὸϛ τῷ παύλῳ λεγόμενον ἐν τῷ. ὅτε ἐὰν φάγωμεν περιϭεύόμεθα, ὅτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑϛερούμεθα· εἰ ϑ πᾶν τ εἰϛπορευόμενον εἰϛ τ ϭόμα, εἰϛ ϰοιλίαν χωρεῖ, ϰ εἰϛ ἀφεδρῶνα ἐϰβάλλε), ϰ ϑ ἐν τῷ ϶Πνεύμαϛι ἁγίῳ αὐτῷ ϖροϭφερόμενον ἄρτ ϛος, ϵ̓ϛὶ τῷ ϰοιλίᾳ μὲν τ ὑλιϰὸν εἰϛ τοῦϛο ϰοιλίαν χωρεῖ, ϰ εἰϛ ἀφεδρῶνα ἐϰβάλλε), ϰ ϑ ἐν τῷ ϶Πνεύμαϛι αὐτῷ ϖροϭφερόμενον ἄρτ ϛος, ϵ̓ϛὶ

ἐλθὼν ὁ κύριος, φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. μεταξὺ πάντων τῶν λογισμῶν ἀνθρώπων κατηγορουμένων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἵνικα ἐὰν κυκλώσῃ αὐτὸς τὰ διαβούλια ἑαυτοῦ. τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πονηροὶ διαλογισμοὶ, ὡς ἔστ' ὅτε καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ, καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κρίσει τῶν πολλῶν ἐπαινετὰ, ψεκτὰ ποιεῖν· ἐὰν γοῦν ποιῶμεν ἐλεημοσύνην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἡμῶν σκοποῦντες τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις φιλάνθρωποι, καὶ ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ δοξασθῆναι, ἀπέχομεν τὸν μισθὸν τῶν ἀνθρώπων μισθόν. καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶν τὸ γινόμενον μὴ ἐν τῷ περίποντι σωτηρίου ἐπὶ τῷ δοξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔχει τέλος ἀπὸ τοῦ βλέποντος ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἀποδίδοντος ἐν μισθῷ τοῖς ἐν τῷ κρυπτῷ καθαροῖς· ἕως οὖν καὶ ἡ δοκοῦσα ἀγνεία, ἐὰν διαλογισμὸς ἔχητε ἐπὶ κενοδοξίᾳ, ἢ φιλοκερδίᾳ, καὶ ἡ νομιζομένη ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία, ἐὰν ἐν λόγῳ κολακείας ἀνελυθερίᾳ γένηται, ἢ προφάσει πλεονεξίας, ἢ ζητοῦντός τινος τιμὴν ἀπὸ ἀνθρώπων ἐπὶ διδασκαλίᾳ δόξαν, οὐκ ἔστι λελογισμένη ἀπὸ τῶν τεθέντων ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους· δεύτερον προφήτας, καὶ τρίτον διδασκάλους· τὸ δὲ ὁμοίως ἐρεῖς καὶ ἐπὶ ὁρισθέντος ἐπισκόπου διὰ τιμὴν προσὰν ἀνθρώπους δόξαν, ἢ τιμὴν ἀπὸ ἀνθρώπων κολακείαν, ἢ τὸν ἀπὸ τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ πορισμόν, διδόντων προφάσει δυσσεβείας. ὁ γοῦν τοιοῦτος ἐπίσκοπος ὁ καλὸς ἔργον ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ δυνάμενος ἀνεπίληπτος, οὐδὲ νηφάλιος, οὐδὲ σώφρων, μεθύων τοῦ δόξης, καὶ ἀκολάστως αὐτῇ ἐμφορούμενος· τὸ γοῦν καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἐρεῖς· ταῦτα γὰρ εἰ καὶ δόξωμέν ποτε ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι, ὅρα εἰ μὴ ἀναγκαίως λέλεκται, διὰ τὸ πλῆθος εἶναι πάντων τῶν ἁμαρτημάτων τὰς πονηρὰς διαλογισμὰς, δυναμένας μολῦναι καὶ τὰ, εἰ χωρὶς αὐτῶν περίποιτο, δικαιώσαντα ἂν τὸν ποιήσαντα· ἵνα μὴ οὖν τὰ κοινωνοῦντα, καὶ δυνάμενα ἡμῖν ὀφελῆσαι. τὸ γὰρ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰ δεῖ τολμήσαντα εἰπεῖν, κοινοῖ τὸν ἀνίπτῳ καρδίᾳ ὁποτοῦν φαγεῖν, ὃ πέφυκε τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν ἐσθίειν.

A *abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*; omnibus interim cogitationibus homines accusantibus, vel excusantibus, quum videlicet illorum consilia eos circumsteterint. Tales autem sunt malæ cogitationes, ut nonnunquam ea quæ bona videntur & opinione multorum laudanda, reprehensione digna efficiant. Si igitur eleemosynam facimus coram hominibus, in cogitationibus nostris ad id attendentes, ut hominibus videamur esse humani, & humanitatis nomine celebremur, mercedem recepimus ab hominibus: & in universum quidquid ita fit, ut is qui facit, conscius sibi sit se inde gloriam ab hominibus expectare, mercedem non habet ab eo qui videt in occulto, & mercedem reddit iis qui in occulto puri sunt. Sic igitur & quæ videtur esse castimonia, si cogitationes habeat ad inanis gloriæ vel lucri cupiditatem spectantes; & quæ existimatur esse doctrina ecclesiastica, si per adulatorium sermonem illiberalis fiat, vel lucri alicujus oblata occasione, vel cum quis ab hominibus doctrinæ nomine gloriam quærit, non eorum censetur

B Rom. 2. 15. Matth. 6. 1. 2.

C esse, quos *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores.* Similes autem dices de eo *qui Episcopatum desiderat*, ut gloriam apud homines consequatur, vel hominum assentationem captet, vel quæstum ab iis occipiat, qui sermonem fidei amplectentes pietatis causa dant: talis igitur Episcopus *bonum opus non desiderat*, neque *sobrius*, neque *prudens*; utpote qui gloria ebrius sit, & intemperanter illa fuerit ingurgitatus. Idem quoque de Presbyteris, & Diaconis dices: Hæc autem etiamsi videamur per digressionem dixisse, vide tamen, annon necessario dicta sint, quod peccatorum omnium fons sint malæ cogitationes, ea etiam polluere valentes, quæ si absque illis facta fuissent, facientem justum fecissent. Quænam igitur ea sint quæ coinquinant, à nobis pro virili disputatum est: illotis autem manibus comedere, hominem non coinquinat: sed, si audacter pronuntiandum est, illoto corde quidvis comedere, quod à natura comparatum est, ut mens nostra comedat, illud vero polluit.

1. Cor. 12. 28. 1. Tim. 3. 1. 8.

D

E

Περὶ τῆς χαναναίας.

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυνὴ χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα ἔκραζεν

De Chananæa.

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce mulier Chananæa. Unde, *inde*? an è terra Genesaret, de qua superius dictum est: *Et quum transfretassent, venerunt*

Matth. 15. 21.

Matth. 14. 34. *runt in terram Geneſaret?* Seceſſit autem, A fortaſſe quod offenderentur Phariſæi, poſtquam audiſſent non id quod intrat, ſed quod exit hominem coinquinare. Quod autem propter eos qui de inſidiis ſuſpecti erant, dixerit, *ſeceſſit*, vel ex hoc loco perſpicuum eſt; Matth. 4. 12. *Quum autem audiſſet quod Iohannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam.* Et ideo Marcus ea quæ pertinent ad hunc locum Marc. 7. 24 conſcribens dicit: *Surgens abiit in fines Tyri, & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire.* Veriſimile eſt hunc devitaſſe Phariſæos doctrina illius offenſos, cum magis opportunum ad patiendum & recte præfinitum tempus expectaret. Dixerit vero quiſpiam, Tyrum, & Sidonem pro Gentibus eſſe dictas. Secedens igitur ex Iſrael, ad Gentium partes accedit. Tyrus certe appellatur quod apud Ebræos Sor dicitur, & redditur, per vocem, *Angustia*: Sidon autem quæ & ita ab Ebræis nuncupatur, redditur per verbum, *Venantes*. In Gentibus autem *Venantes* ſunt improbæ poteſtates, & magna eſt apud eas anguſtia, ea videlicet quæ in nequitia eſt & affectionibus. Egreſſus igitur Jeſus è Geneſaret, ſeceſſit quidem ab Iſrael, venit vero non Tyrum vel Sidonem, ſed in partes Tyri & Sidonis, ut pars eorum qui è Gentibus ſunt, nunc credat. Ita ut ſi Tyrum univerſam & Sidonem perluſtraſſet, nullus in ea relictus fuiſſet incredulus. At juxta Marcum: *Surgens Jeſus abiit in fines Tyri*, anguſtiæ nempe Gentium, ut & ſalutem conſequi poſſent credentes è finibus illis, poſteaquam ex iis egreſſi fuiſſent. Matth. 15. 22. Nam animum ad id adverte: *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa clamavit dicens: Miſerere mei fili David, filia mea male dæmonio vexatur.* Ac ego quidem exiſtimo, niſi è finibus illis exiiſſet, ad Jeſum clamare non potuiſſe ex magna, ut perhibitum eſt, fide. Et pro fidei portione egreditur quis è Deuter. 32 finibus Gentium, quas *quando dividebat Altiſſimus gentes, conſtituit juxta numerum filiorum Iſrael*, & prohibuit, ne ulterius proferrentur. Hic igitur fines quidam Tyri & Sidonis dicti ſunt; in Exodo autem fines Exod. 8, 2. 10. 4. Pharaonis, in quibus, inquiunt, fiunt flagella adverſus Ægyptios. Ac cenſendum quidem eſt, unumquemque noſtrum, dum peccat in finibus verſari Tyri, vel Sidonis; vel Pharaonis & Ægypti, vel alicujus ex iis qui ſunt extra hæreditatis Dei diſtributionem; migrantem vero à vitio ad virtutem, exire è vitiorum finibus, ad fines vero partis Dei pervenire: cum in his tamen ſit differentia, quæ iis apparebit, qui poſſunt

σαρὲτ, ϖϵὶ ἧς ϖϵφέρϵ. καὶ διαπερᾶσαν-
τες ἦλθον ἐις τὴν γῆν ϒνησαρέτ; ἀνεχώρησε
γὰρ διὰ τὸ σκανδαλίζεσθαι τὸς Φαρισαί-
ους ἀκέσαντας ὅτι ἃ ἐισερχόμενον, ἀλλὰ τὸ
ἐκπορευόμενον κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ὅτι δὲ διὰ
τὸς ϖαρόντας ἐπιβουλεύειν εἶπε τοῦτο. ἀνε-
χώρησε, δῆλον ἐκ τοῦ. ἀκέσας δὲ ὅτι Ἰωάννης
παρεδόθη, ἀνεχώρησεν ἐις τὴν γαλιλαίαν. τάχα
διὰ τοῦτο καὶ ὁ μάρκος ἀναγράφων τὰ κατὰ
τὸν τόπον, φησὶν ὅτι ἀναστὰς ἦλθεν ἐις τὰ ὅρια
τύρε, καὶ εἰσελθὼν ἐις τὴν οἰκίαν οὐδένα ἤθελησε
γνῶναι· εἰκὸς ὅτι τὸς σκανδαλισθέντας ἐπὶ τῇ
διδασκαλίᾳ αὐτοῦ Φαρισαίους ϖεῦσαι, ϖεὶ-
μόνων τὸν ἐπιτηδειότερον ἐις τὸ παθεῖν, καὶ κα-
λῶς ἀεισμόνον καιρὸν· εἴποι δ' ἂν τις ὅτι ὁ τύ-
ρος, ἡ σιδὼν αὐτὴ τῶν ἐθνῶν λέλεκται· ἀναχω-
ρήσας οὖν ἀπὸ τοῦ ἰσραὴλ, ἐις τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν
ϖαραγίνεται. τύρος μὲν οὖν παρ' ἑβραίοις ὀνο-
μαζομένη μεθαλαμβανέται σὼρ, ἥτις ἑρμηνεύε-
ται, ζωωχὴ σιδὼν δ' ἄτως καὶ παρ' ἑβραίοις ὀνο-
μαζομένη μεθαλαμβάνεται εἰς θ', θηρεύοντες·
ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι καὶ οἱ θηρεύοντές εἰσιν αἱ ϖονηραὶ
δυνάμεις, καὶ ϖολλὴ σωοχὴ παρ' αὐτοῖς, ἐν οἷς
τῇ κακίᾳ τοῦ τοῖς ϖάθεσι· ἐξελθὼν οὖν ἀπὸ τῆς
ϒνησαρέτ οἰκήσας, ἀνέχωρησε μὲν ἀπὸ ἰσρα-
ὴλ, ἦλθε δὲ οὐκ εἰς τύρον καὶ σιδῶνα, ἀλλ' εἰς τὰ
μέρη τύρε καὶ σιδῶνος, τῷ ἐκ μέρους νῦν
πιστεύειν τὸς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ὡς εἰ εἰς ϖᾶσαν
τύρον, καὶ σιδῶνα ἐπεδήμησεν, ἐδεὶς ἄπιστος
ἐν αὐτῇ κατελείφθη· καὶ γὰρ ὁ μάκαρ, ἀναστὰς
ὁ ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τύρε, τ σωοχὴς
τῶν ἐθνῶν, ἵνα ἐκ τῶν ὁρίων ἐκείνων οἱ ϖι-
στεύοντες σωθῶσιν, ἐπὰν ἐξέλθωσιν
αὐτά· ϖροέχεις γὰρ τῷ· καὶ ἰδὲ γυνὴ χαναναία
ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἐκραξε λέ-
γουσα. ἐλέησόν με κύριε υἱὸς δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου
δεινῶς δαιμονίζεται· καὶ ὅτι μὲν ὅτι οὐκ ἂν μὴ
ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων κραυγὴν
ϖροὸς ἰησοῦν ἐφώνησε, ἀπὸ μεγάλης, ὡς ἐμοὶ
τυρήθη, ϖίστεως· ἐκ τῆς ἀναλογίας γὰρ
ϖίστεως ἐξέρχεταί τις ἀπὸ τ ἐν τοῖς ἔθνεσιν
ὁρίων, ἃ ὅτε διεμέριζεν ἔθνη ὁ ὕψιστος, ἔστησε
κατὰ ἀριθμὸν υἱῶν ἰσραὴλ, ἐκ τῶν ἐπιπόνων φο-
ρέων αὐτῶν ἐκώλυσεν· ἐνταῦθα μὲν οὖν ὅρια ἔ-
ρηται πινα τύρε, ἐκ σιδῶνος. ἐν δὲ τῇ ὁδῷ τῶν
ὅρια δὲ φαραὼ, ἐν οἷς, φασὶ, γίνονται αἱ κατὰ τ
αἰγυπτίων μάστιγες· κὰ νομιστέον γε ἕκαστον ἡμῶν
ἁμαρτάνοντα μὲν, ἐν τοῖς ὁρίοις εἶναι τύρε, ἢ σιδῶνος, ἢ φαραὼ κατ αἰγύπτε, ἥ πνος τ ἔξω
τ δὲ θεοῦ κληρονομίας, μεταβάλλοντα δὲ ἀπὸ τ κακίας εἰς ἀρετὴν, ἐξέρχεσθαι μὲν ἀπὸ
τ κατὰ τὰ φαῦλα ὁρίων, φθάνειν δὲ ἐπὶ τὰ ὅρια τ μερίδος τοῦ θεοῦ. κὰ ἐν τούτοις ὅσης διαφορᾶς

φορᾶς, ἥτις φανεῖ) τοῖς τὰ τῦ μερισμοῦ καὶ τὴ κληρονομίας τῦ ἰσραὴλ δικαιωμάτοις ἀνάλογον τῷ πνευματικῷ συνιστάναι νόμῳ· προέρχεται ὃ τῇ οἰονεὶ ἀπαντήσει γυμνὴν ἔτι ἰησοῦ τῆς τῶν χαναναίων γυναῖκα. ὁ μὲν γὰρ ἔρχεται) ὡς ἐπὶ τὰ μέρη τύρε καὶ σιδῶνος, ἡ δὲ ἐξελθοῦσα τῶν ὁρίων ἐκείνων κέκραγε λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαβίδ· γαναναία γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ ἥτις μεταλαμβάνει) εἰς τὸ, ἡτοιμασμένη ταπεινῶσει· οἱ μὲν δίκαιοι ἡτοιμασμένοι εἰσὶν ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ ὑψώσει. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἡτοιμασμένοι ταπεινῶσαι τὸ ἐν αὐτοῖς κακίας, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν τῆς πρὸ ἕξεως, *ἑτοιμαζόντων αὐτὸς αὐτῇ, καὶ τῆς βασιλυδύσης ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτῶν σώματι ἁμαρτίας· πλὴν ἡ χαναναία ἐξελθοῦσα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων, ἕξει ἀπὸ δὲ * ἡτοιμασθήναι τῇ ταπεινώσει, κεκραγυῖα καὶ λέγουσα. ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δαβίδ· σωσάγαε δὲ ἀπὸ τῶν ἀγγελίων, πῶς μὲν αὐτὴν καλοῦσιν υἱὸν δαβίδ, ὡς αὐτὴ, καὶ οἱ ἐν ἱεριχοῖ τυφλοί. πῶς δὲ υἱὸν θεοῦ, καὶ ἤδει χωρὶς τοῦ, ἀληθῶς, προσδήκης, ὡς οἱ δαιμονιζόμενοι λέγοντες. τί ἡμῖν καὶ σοὶ υἱὲ θεοῦ. πῶς δὲ μὴ τῶν ἀληθῶς, προσδήκης, ὡς οἱ ἐν τῷ πλοίῳ προσκυνοῦντες, ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ, λέγοντες αὐτῷ· καὶ γὰρ χρήσιμος, ὅμως, ἔσαι σοι ἡ τούτων σωσαγωγὴ, προσδοκᾶν τὴν διαφορὰν τῶν προσιόντων. πῶς μὲν οἰονεὶ τῷ γυμνῷ ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα προσιᾶσι. πῶς δὲ τῷ ὁρισθέντι υἱῷ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. ἐκ τούτων πῶς μὲν μὴ δεῖ, ἀληθῶς. πῶς δὲ χωρὶς τούτου· εἶτα προέχεσθαι ἡ χαναναία μὲν, ὡς θεοῦ υἱᾶ, οὐδὲ τὴν ἔρχλου γυναῖκα φαίνεται, ἀλλὰ θεοῦ θυγατρὸς παρεκάλει, δεινῶς δαιμονιζομένης. ἄλλη δὲ μήτης υἱὸν ἐκκομιζόμενον νεκρὸν ἀπλαμβάνει ζῶντα. πάλιν ὁ μὲν ἀρχισωάγωγος θεοῦ δωδεκαέτους θυγατρὸς ἀξιοῖ, ὡς ἀποθνησκούσης. ὁ δὲ βασιλικὸς θεοῦ υἱᾶ, ὡς ἐπινοσοῦντος καὶ ἀποθνήσκειν μέλλοντος· δαιμονῶσα τοίνυν θυγάτηρ, καὶ υἱὸς νεκρὸς, δύο ἦσαν μητέρων. καὶ τεθνηκυῖα θυγάτης, καὶ υἱὸς προὸς θάνατον ἀδένων, τῶν δύο πατέρων· ὧν ὁ μὲν ἀρχισωάγωγος, ὁ δὲ βασιλικὸς ἴδῳ· ἔχειν δὲ ταῦτα πείθομαι λόγες θεοῦ χρῶν ἐν ψυχαῖς διαφόρων. ἄστινας ὁ ἰησοῦς ζωοποιῶν ἰᾶται) · καὶ πάντα δὲ ὅσα θεραπεύει ἐν τῷ λαῷ, μᾶλλον τοῦ τῶν εὐαγγελιστῶν ἀναγεγραμμένα, γέγονε μὲν τότε, ἵνα οἱ μὴ ἄλλως πιστεύοντες, ἐὰν μὴ ἴδωσι σημεῖα, καὶ τέρατα, πιστεύσωσι. σύμβολα γὰρ ἦν τὰ πότε, καὶ ἀεὶ τοῦ τὸ δυνάμεως ἐνεργὸν ἀπτελεσμένων. οὐκ ἔστι γὰρ ὅτε ἕκαστον τῶν γεγραμμένων

A ea quæ ad divisionem, & hæreditatis Israel distributionem pertinent, juxta spiritualis Legis rationem constituere. Attende item ad hunc Jesu quasi occursum, factum mulieri Chananææ; is enim venit tanquam in partes Tyri & Sidonis; hæc autem è finibus illis egressa clamavit dicens; *Miserere mei Domine, fili David.* Mulier vero erat Chananæa, quod interpretatur, *ad humilitatem parata.* Iusti quidem parati sunt ad regnum cœlorum, & elationem quæ est in regno Dei: peccatores autem parati ad abjectionem nequitiæ quæ in illis est, & facinorum

B quæ juxta illam fiunt, hos ad eam præparantium, & peccati in mortali eorum corpore regnantis. Cæterum Chananæa egressa è finibus illis, à præparatione ad abjectionem exiverat clamans & dicens: *Miserere mei, Domine, fili David.* Collige autem ex Evangeliis, quinam eum filium David appellant, sicut illa, & cæci qui erant Hierichunte; quinam vero filium Dei, atque id quidem sine additamento vocabuli, *vere*; ut & Dæmoniaci dicentes: *Quid nobis & tibi fili Dei*; Quinam autem cum adjectione vo-

C cis, *vere*, ut qui in navigio adorabant dicentes illi: *Vere filius Dei es.* Horum sedenim collectio utilis erit tibi, opinor, ad eorum cognoscendam differentiam qui [ad Jesum] accedunt; nonnulli quidem eum, ut qui ex semine David secundum carnem genitus sit, adeunt; quidam vero tanquam eum, qui *Prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis*; & horum aliqui cum dictione, *verè*; aliqui vero absque illa. Animadverte præterea Chananæam non pro filio, quem prorsus non genuisse illam apparet, sed pro filia à Dæmone graviter vexata orasse; aliam autem matrem filium qui defunctus efferebatur, vi-

D vum recepisse; & rursus Archisynagogum pro filia duodecim annos nata, velut mortua, orasse; Regulum vero pro filio quasi etiamnum ægrotante, & jamjam morituro. At filia Dæmone jactata, & filius mortuus duabus erant matribus oriundi; & filia item mortua, & filius ad mortem usque ægrotans, duobus patribus, quorum hic Archisynagogus, Regulus ille erat. Hæc autem de diversis animarum generibus, quas Jesus vivificans sanat, disserendi materiam continere arbitror. Ac quæcunque

E sanat in populo, ea præsertim quæ scripta sunt ab Evangelistis, tunc sunt facta, ut crederent ii, qui alioquin nisi visis signis & prodigiis non credidissent; nam quæ aliquando eorum quæ semper virtute Iesu

Rom. 6. 12

Matth. 20. 30.

Matth. 8. 29.

Matth. 14. 33.

Rom. 1. 4.

Luc. 7. 11. Matth. 9. 18.

Ioh. 4. 46.

Ioh. 4. 48.

perficiuntur, symbola erant. Nunquam enim contingit, ut unumquodque eorum quæ scripta sunt, secundum cujusque dignitatem virtute Dei non factum sit. Chananæa igitur propter genus suum ne responsionem quidem impetrare merebatur à Jesu, profitente se non ad aliud quidpiam à Patre *missum, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*, genus videlicet animarum perspicacium perditum: sed ob propositum & adorationem Jesu Dei filio exhibitam responsum consequitur, quod ipsius declarat ignobilitatem, ejusque meritum significat, eam videlicet micis, ut catellum, non panibus dignam esse. Cum autem intensiore studio, & comprobato Jesu sermone id contendit, ut velut catellus micas impetret, & generosiores esse dominos confitetur, tunc responsionem alteram obtinet, quæ magnam illius fidem testatur, futurumque illi quod vult, pollicetur. Existimo autem, cum proportione ad *illam quæ sursum est Jerusalem, liberam* Pauli *matrem*, ejusque similium, intelligendam esse Chananæam, matrem puellæ à dæmonio vexatæ, quæ matris ejusmodi animæ symbolum est. Ac attende, num rationi consentaneum sit & plures esse patres, & plures matres instar patrum Abraham, ad quos abiit Patriarcha; & Jerusalem matris, quemadmodum ait Paulus de seipso, suique similibus. Verisimile est autem egressam illam, cujus symbolum est Chananæa, è finibus Tyri & Sidonis, quorum figuræ erant loca terræ, postquam accessit ad Servatorem, orasse illum, & nunc etiam orare dicentem: *Miserere mei Domine, fili David, filia mea male Dæmonio vexatur*. Deinde & iis qui foris sunt, & Discipulis, quum res ita postulat, respondens dixit: *Non sum missus*, docens esse perditas quasdam principales animas intelligentes, & perspicaces, quæ tropice *oves domus Israël* appellantur: quæ simpliciores, opinor, de carnali Israel dicta esse arbitrantes, necessario & illud admittent, Servatorem nostrum non ad alios, quam ad Judæos illos qui perierunt, à Patre missum esse. Nos autem qui sincere nos loqui gloriamur, *Etsi* aliquando *cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non noscentes*, scimus Verbi potissimum illud esse opus, perspicaciores servare: hi enim majori sunt illi necessitudine conjuncti, quam hebetiores. Sed quoniam *oves quæ perierunt domus Israel*, exceptis reliquiis quæ sunt *secundum electionem gratiæ*, verbo fidem non habuerunt, propterea quæ *stulta sunt mundi elegit*, Israel autem ne perspicacem quidem; *ut confundat sapientes* Israël: & vocavit *quæ non sunt*,

Matth. 10, 6. 15, 24.

Gal. 4. 26.

Gen. 15, 15

Rom. 11. 5.

1. Cor. 1. 27 28.

ἐπεὶ ἔφησαν τῷ λόγῳ, διὰ ὃ τὰ ἐξελέξατο τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου τὴν ἰσραὴλ μὴ διορατικὴν, ἵνα καταισχύνῃ τὰς σοφὰς τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ἐκάλεσε τὰ μὴ ὄντα, σωτὴν ἔθνος τοῦ

ἀπὸ τοῦ διωσμένως ἐκεῖ τὴν ἑκάστου ἀξίαν
ἐγίνετο· ἡμεῖς μὲν οὖν χάριν ἔχειν ἡ χαναναία ἐπὶ
τῇ ἀποκρίσεως ἀξίᾳ ἐλάμβανε τὸ ἀπὸ ἐκεῖ τυχεῖν, ὁ-
μολογοῦντος οὐκ ἐπ' ἄλλο τι ἀπεσταλθαι
παρὰ τοῦ πατρὸς, ἢ πρὸς τὰ πεφθαρμένα τοῦ ἀπω-
λωλότα οἶκου ἰσραὴλ, ἡμῶν ψυχῶν διορατικῶν
ἀπολωλός. προαιρέσεως δὲ ἕνεκα, καὶ τοῦ προ-
κεκυνηκέναι ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀποκρίσεως
τυγχάνει, ἐλεγχόσης αὐτοῦ τὴν δυσγένειαν,
καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ παριστάσης, ὅτι ψιχίων, ὡς
κυνίδιον, καὶ οὐκ ἄρτων ὢν ἄξιος· ὡς ὁ ἐπτέ-
νασε τὴν προαίρεσιν, καὶ παραδεξάμενον
ἐκεῖ λόγον, ἐπιδικάζεται κἂν ὡς κυνίδιον
τυχεῖν ψιχίων, καὶ ὁμολογεῖ κυρίους τοὺς δύ-
στερας, ὅτε τυγχάνει ἀποκρίσεως δευτέρας
μαρτυρούσης αὐτῇ πίστει, ὡς μεγάλη, καὶ
ἐπαγγελλομένης ἔσεσθαι αὐτῇ ὃ βούλεται· ἀνάλο-
γον οἶμαι τῇ ἄνω ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρᾳ μη-
τρὶ παύλου, καὶ τῷ παραπλησίως αὐτῷ δεήσει
νοῆσαι τὴν χαναναίαν, μητέρα τοῦ δεινῶς δαι-
μονιζομένης, σύμβολον τυγχάνουσαν μητρὸς
τοιᾶσδε ψυχῆς· καὶ ἔπειτα ἐὰν μὴ ἄλογον
ἔσῃ εἶναι καὶ πολλοὺς πατέρας, καὶ πολλὰς μητέ-
ρας, ἀνάλογον τοῖς πατράσιν ἀβραάμ, πρὸς
ὃν ἀπῆλθεν ὁ πατριάρχης, καὶ τὴν ἱερουσαλὴμ μη-
τρὶ ὡς παῦλος φησι πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τῷ ὁμοίων
αὐτῷ εἰκὸς ἦν ἐξελευθεροῦσθαι ταύτην, ἧς σύμ-
βολον ἡ χαναναία, ἀπὸ τῶν ὁρίων τύρου καὶ
σιδῶνος, ὧν τόποι ἦσαν οἱ ἐπὶ γῆς τόποι, πρὸς
τὸν σωτῆρα ἐξελθοῦσα τὴν αἴτησιν ἐποιήσατο αὐτὸν, καὶ ἐπ-
ηκούσθη ἀξιοῦσα λέγουσαν· ἐλέησόν με κύριε υἱὲ δα-
βὶδ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς δαιμονίζεται· ἔτα
καὶ τοῖς ἔξωθεν, καὶ τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δεῖ,
ἀποκρινόμενος εἶπε τό· οὐκ ἀπεστάλην, διδά-
σκων ὅτι εἰσί τινες προηγούμεναι ψυχαὶ νοεραὶ,
καὶ διορατικαὶ ἀπολωλυῖαι, τροπικῶς λεγόμεναι
πεφθαρμένοι οἶκοι ἰσραὴλ, ἅπερ οἶμαι οἱ ἀπλούς-
τεροι ἐπὶ τῇ κατὰ σάρκα ἰσραὴλ νομίζοντες λελε-
χθαι, ἀναγκαίως προσήσονται ὅτι ὁ σωτὴρ
ἡμῶν ἀπεστάλη τοῦτο τὸ πατρὸς, ἐπὶ πρὸς ἄλλες
ἢ τὰς ἰουδαίας ἐκείνας ἀπολωλυίας· ἡμεῖς δὲ οὐ
δυνάμενοι ἐξ ἀληθείας λέγειν, εἰ καὶ ποτὲ
κατὰ σάρκα ἐγνώκαμεν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώ-
σκοντες, ἴσμεν τὸ λόγου προηγούμενον εἶναι ἔργον
σώζειν τοὺς σωτοτέρους. οἰκειότεροι γὰρ θεοῦ
πρὸς τοὺς ἀμβλυτέρους ἀπὸ τυγχάνουσιν·
ἀλλὰ ἐπεὶ τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου ἰσ-
ραὴλ, πρὸς τὸ καθ' ὁμοιότητα χάριτος λεῖμμα,

αὐτοῖς ὁι ἰδιώτῃ χωρῆσαι τὴν μωρίαν τῷ
κηρύγματος, καὶ ἀδοκήσας σῶσαι τοὺς εἰς τὸ
πιστεύσαι, ἵνα διελέγξῃ τὰ ὄντα, ὁι τῷ σό-
ματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτισάμε-
νος αἶνον, ἐπεὶ γέγονεν ἐχθρὰ τῇ ἀλη-
θείᾳ· ἐλθοῦσα ἡ χαναναία, προσεκυνεῖ ὡς
θεῷ τῷ ἰησοῦ λέγουσα· κύριε βοήθησόν μοι. ὁ δὲ
ἀποκριθεὶς εἶπεν. οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν
τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· ζητῆσαι δὲ
ἄν τις τὸ βέλτιον καὶ ταύτης τῆς λέξεως, ἐπεὶ
μέτεστι μὲν παρόντος ἄρτου, ὡς μὴ δικαίως
καὶ τὰ τέκνα ἐσθίειν ἄρτους, καὶ κυνίδια τῆς
οἰκίας, ἢ κἂν ἄλλως ἄρτων δι' ἐργασμένων, ἐχ'
ὅσον τε κῷ τὸ ἄλογον κυνιδίοις δίδοσθαι τροφὴν
τὴν καλῶς ἐργασμένον τῶν τέκνων ἄρτον· ἔδεν
ὃ τοιοῦτον φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἰησοῦ δυνάμεως,
ἀφ' ἧς δυνατὸν ἦν καὶ τὰ τέκνα μεταλαμβά-
νειν, καὶ τὰ λεγόμενα κυνίδια· ὅρα δ' ὅπως μή πως
σφαλῇς. οὐκ ἔξεστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων,
λεκτέον ὅτι ὁ κενώσας ἑαυτὸν τῇ μορφῇ δού-
λου ἀνειληφέναι, μέτεστι δυνάμεως καθ' ὃ
ἐχώρει τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα, ἐκόμισεν·
ἀφ' ἧς δυνάμεως, καὶ παθόντα τινὰ ὑπέρεχε-
σθαι ποσότητα ἀπ' αὐτῶν, ὡς δῆλον ὅτι ἐξ. ἥψα-
το μέτης, ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξεληλυ-
θυῖαν ἀπ' ἐμοῦ· ὅπου τοίνυν ἐξ μέτεστι τῆς
δυνάμεως ἐταμιεύετο, τοῖς μὲν προηγυμέ-
νοις πλείονα ὑπεδίδου καὶ καλυμμένοις υἱοῖς. τοῖς
δὲ μὴ τοιούτοις ἐλάττονα, ὡς τοῖς κυνιδίοις· ἀλλ'
ἐκ καὶ ταῦτα ἔτως ἐγίνετο, ὁτὲν ἦν ὅτε με-
γάλη πίστις, ἔδωκε τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, ὡς
τέκνῳ, τῇ διὰ τὴν ὑπερβαλλούσαν δυσχέρειαν
κυνιδίῳ τυγχανούσῃ· τάχα δὲ καὶ τῶν λόγων
ἐστὶν εἰσί τινες ἄρτοι, οὓς τοῖς λογικωτέροις ὡς
τέκνοις ἔξεστι διδόναι μόνοις. καὶ ἄλλοι λόγοι,
οἱονεὶ ψιχία ἀπὸ τῆς μεγάλης ἑστίας, καὶ τρο-
φῆς τῶν ὑγιεστέρων καὶ κυρίων, οἷς χρήσαντ'
ἄν τινες ψυχαὶ ὡς κυσὶν· καὶ κατὰ τὸν μωσέως
νόμον ἴσως πόθεν γεγραπται τῷ κυνὶ ἀπορρί-
ψαι αὐτὸ, ἐὰν μείνῃς τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐν-
τειλαμένου ἴσως τινὸς βρωμάτων, ἵνα κυσὶ
βληθῇ· ἄλλοι μὲν ὅπως ὑπολαμβανέτω-
σαν ξένοι τε ἐκκλησιαστικῶν λόγων μεταβαίνειν
τὰς ψυχὰς ἀπὸ σωμάτων ἀνθρώπων ἐπὶ σώ-
ματα κύνεια κατὰ τὴν διάφορον κακίαν. ἡμεῖς δὲ
μηδαμῶς ἔτε ἀφορίζοντες ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ,
φαμὲν ὅτι καθάσις λογικωτέρα μεταβάλλῃ
εἰς ἀλογωτέραν, ἐκ πολλῆς ῥαδιμίας καὶ ἀμε-
λείας τὸ εἶδος πάσχουσα. ὁμοίως δὲ κατ' ἀλογωτέραν προαίρεσιν ἁμάρτῃ τὸ λόγῳ* ἠμεληκέ-
ναι, ἐπιστρέφῃ ποτὲ εἰς τὸ λογικὴν εἶναι, ὡς τὸ ποτε κυνίδιον τὰ ἀπὸ τῶν ψι-

A gentem illis intelligentem tradens, quæ poterat capere *stultitiam prædicationis*; & volens servare huic assensum præbentes, ut refelleret *ea quæ sunt, ex ore infantium & lactentium perficiens* sibi *laudem*, quoniam illa veritati inimica facta sunt. Quum venisset autem Chananæa, Iesum ut Deum adorabat dicens; *Domine adjuva me*; *Qui respondens ait*: *Non licet sumere panem filiorum & mittere canibus.* Quæsiverit autem aliquis sensum sermonis illius, quippe cum hæc adesset panum mensura, ut non possent panes comedere filii simul, & canes domus, B nisi alios ab elaboratis panibus; non poterat, juxta rectam rationem, catellis in alimoniam dari panis filiorum elaboratus. Nihil autem simile videre est in Iesu potestate, cujus participes fieri poterant, & filii, & qui catelli appellantur. Vide igitur, num forte dicendum sit ad id: *Non est bonum sumere panem filiorum*, eum qui *semetipsum exinanivit servi formam accipiendo*, mensuram potestatis, secundam quam res mundanas continebat, attulisse; de qua potestate sentiebat quantitatem aliquam à se C exisse, ut vel inde liquet: *Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exisse.* De hac itaque potestatis mensura dispensabat; præcipuis quidem, & filiis dictis plura liberaliter distribuens; pauciora vero iis qui tales non erant, tanquam catellis. Sed quamvis hæc ita fierent, nihilominus tamen quum magna fides adesset ei, quæ propter generis ignobilitatem quæ erat in Chananæa, catella erat, tanquam filio panem filiorum dedit. Fortasse etiam & sermonum Iesu sunt quidam panes, quos iis solum dare licet tanquam filiis, qui ratione magis pol- D lent; & alii item sermones, velut perexiguæ micæ de magno illo convivio, & generosiorum mensa, ac dominorum, quibus animæ nonnullæ velut canes utantur. Ac in Mosis Lege de nonnullis scriptum est ut canibus projiciantur; & Spiritui Sancto curæ fuit de cibis quibusdam sancire, ut relinquerentur canibus. Existiment igitur alii in Ecclesiasticis sermonibus peregrini, transire animas ab humanis corporibus in corpora canina, pro varia iniquitate: nos vero in divina Scriptura id minime reperientes, pronuntiamus ratione magis pollentem constitutionem in carentem magis ratione mutari, ex magna nempe ignavia & incuria id patientem: similiter & rationis inopem voluntatem propter neglectam E rationem converti ita nonnunquam, ut ratione prædita evadat, adeo ut qui olim catellus fuerat de micis è mensa domino-

* κ. μὴ λείας τὸ εἶδος

rum suorum cadentibus edere amans, filii A statum assequatur. Plurimũ siquidem confert virtus, ut quis filius Dei fiat; nequitia autem, & in contumeliosis sermonibus rabies & impudentia, ut quis, juxta Scripturæ sermonem, canis appelletur. Simile etiam intelliges de reliquis nominibus, quę ratione carentibus animalibus tribuuntur. Veruntamen qui reprehenditur ut canis, nec ægre fert indignum se dici pane filiorum, & cum omni patientia sermonem Chananææ illius usurpat, dicentem: *Etiam*

Matth. 15. 27. *Domine, nam & catelli edunt de micis, quæ* B *cadunt de mensa dominorum suorum*, mitissimam consequetur responsionem Jesu dicentis ipsi: *Magna est fides tua*, postquam tantam assumserit fidem, & dicentis: *Fiat tibi sicut vis*, ut & ipse sanetur, & si quem protulit fructum sanatione indigentem, sanetur & ille.

χίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τ τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, ἥκειν εἰς κατάσιν τέκνων· μέγα γὰρ συμβάλλε) πίστις τοῦ τοιούτου τέκνον θεοῦ. κακία δὲ ἡ τ λυσσώδες ἐν λόγοις ὑβριστικοῖς, & τ ὠμότητες, ποιοῦσά τινα ἀηματίσας, κ τὸν τ γραφῆς λόγον, κύων τ ὃ ὅμοιον νοήσεις καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων, τ κ τὰ ἄλογα ζῶα· πλὴν ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς κυὼν, καὶ μὴ ἀγωνακτήσας ἐπὶ τῷ ἀξιοῦσθαι εἶναι λέγεσθαι ἄρτι τέκνων, καὶ μὴ πάσης ἀνεξικακίας εἰποῦν τὸν τ χαμαιτυπείας ἐκείνης λόγον, τὸν φήσαντα. ναὶ κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τ πιπτόντων ἀπὸ τ τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, ἀξιοῖ) τ θεραπείας ἀπολαῦσαι πίστεως ἰσῆ λέγοντος αὐτῷ· μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις, ἵνα & αὐτὸς ἰαθῇ, & ἕτινα καρπὸν ἐνέγκῃ σε θεράποντα ἰάσεως, & ἐξ

De sanatis Turbis.

Περὶ τ θεραπευθέντων ὄχλων.

C

Matth. 15. 29. *Et quum transisset inde Iesus.* Constat ex supradictis è partibus Tyri & Sidonis *venisse illum secus mare Galilææ*, quod vulgo stagnum Genesaret appellatur: & rursus *ascendit in montem*, ubi postquam ascendisset, sedebat. Licet igitur dicere montem illum ubi sedet Iesus, non eos ascendere solos qui sani sunt, sed cum his & illos qui variis afflictati fuerant morbis. Ac fortasse mons ille in quo sedebat Iesus postquam eum conscendisset, is est qui vulgatiori nomine Ecclesia nuncupatur, erecta per Verbum Dei supra reliquam terram, & qui in ea sunt; D quo accedunt, non Discipuli, relictis turbis, quemadmodum cum de beatitudinib⁹ verba illis facta sunt; sed turbæ multæ, quæ quidem non accusabantur ipsæ quod surdæ, alioné morbo affectæ sint, sed tales secum habent. Nam in iis turbis quæ ad montem illum accedunt, ubi sedet Filius Dei, nonnullos videre est, ad ea quæ promittuntur, surdos factos; alio animo excæcatos, & verum lumen non intuentes; claudos alios, & juxta rectam rationem agere non valentes. E Hi ergo qui cum turbis montem ascendunt, ubi erat Jesus, talia animo patientes, quamdiu ad pedes Jesu non sunt, ab illo non sanantur; cum vero à turbis ad pedes illius, & ad extrema corporis Christi projecti sunt, utpote qui talibus morbis laborent, horum alioquin quantum quidem ad illos attinet indigni, tunc abillo

Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ἰησοῦς· ἦλθεν ὃ ἐκ τῶν περιερημένων, ὅπ ἀπὸ τῶν μερῶν τύρε καὶ σιδῶν ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τ γαλιλαίας, ἥ τίς ἐσιν ἡ σωηθῶς ὀνομαζομένη γενησαρέτ πς λίμνη. καὶ πάλιν ἀνέβη εἰς τ ὄρ, ἔνθα διὰ βας ἐκαθέζετο· ἔσιν οὖν εἰπεῖν ὅπ εἰς τ ὄρ ἦν, ὅπε καθέζε) ὁ ἰησοῦς, ἀχ' ὑγιαίνοντες ἀναβαίνουσι μόνον, ἀλλὰ μ τῶν ὑγιαινόντων & οἱ διάφορα πάθη πεπονθότες· & ἆρα ἦν τὸ ὄρ ἔνθα ἀναβὰς καθέζετο ὁ ἰησοῦς, ἣν καινοτέρως ἐσὶν ὀνομαζομένη ἐκκλησία, ἀνεσκευα διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν λοιπὸν γλῶ, ἵνα ἐπ' αὐτῆς. ὅπε προσέρχονται ἀχ' οἱ μαθηταὶ καταλιπόντες τοὺς ὄχλους, ὡς ἐπὶ τῶν μακαρισμῶν, ἀλλὰ πολλοὶ ὄχλοι, οἱ πνες αὐτοὶ μὲν κατηγορῶν ὡς κωφοί, ἢ π πεπονθότες, ἔχουσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἱκέτας· ἡ γὰρ ἐσιν ἰδεῖν μ τῶν προσερχομένων ὄχλων εἰς τὸ ὄρ, ἔνθα ὁ υἱὸς καθέζεται τ θεοῦ, πνὰς μὲν κεκωφωμένους πρὸς τὰ ἐπαγγελλόμενα, ἄλλους δὲ τυφλοὺς τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ βλέποντας τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἄλλους χωλοὺς, καὶ μὴ δυναμένους κ λόγον ἐργάζεσθαι· ἕτοι τίνων οἱ ταῦτα κατὰ ψυχὴν πεπονθότες, οἱ μ τῶν ὄχλων εἰς τὸ ὄρ ἀναβάντες, ἔνθα ἦν ὁ ἰησοῦς, ὅσον μὲν ἔξω τῶν ποδῶν εἰσὶ τ ἰησοῦ, ὑ θεραπεύονται ὑπ' αὐτοῦ. ἐπὰν δὲ, ὡς τοιαῦτα πεπονθότες, ῥιφῶσιν ὑπὸ τῶν ὄχλων πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τὰ τελευταῖα & σώματος & χριστοῦ, ἀδέτατον ἄξιοι τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τυγχάνοντες, τότε ὑπ' αὐτ

τοῦ θεραπεύονται· καὶ ἐπὰν ἴδῃς ἐν τῷ τῆς κοινοτέρου ἐκκλησίας λεγομένης ἀθροίσματι ἐρριμμένους μετὰ τοὺς τελευταίους αὐτῆς, οἱονεὶ καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, τοὺς κατηχουμένους προσελθόντας μετὰ τῆς ἰδίας κωφότητος, καὶ τυφλότητος, χωλότητός τε, καὶ κυλλότητος καὶ τῷ χρόνῳ θεραπευομένους κατὰ τὸν λόγον, οὐκ ἂν ἁμάρτοις τοὺς τοιούτους λέγων ἀναβάντας μετὰ τῶν ὄχλων τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ὄρος ὅπου ἦν ὁ ἰησοῦς, ἐρρίφθαι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τεθεραπεῦσθαι αὐτοὺς, ὥστε τὸν ὄχλον τῆς ἐκκλησίας θαυμάζειν βλέποντας ἀπὸ θηλικούτων κακῶν μεταβολὰς ἐπὶ τὸ βέλτιον γενομένας, ὥστ' ἂν εἰπεῖν, οἱ πρότερον κωφοὶ ὕστερον λαλοῦσι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ χωλοὶ περιπατοῦσι. πληρουμένης καὶ τῆς ἠσαΐου, οὐ μόνον ἐν σωματικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν πνευματικοῖς προφητείας λέγοντος· τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλου· κἀκεῖ δὲ, εἰ μὴ ἀποκληρωτικῶς εἴρηται τὸ· ὡς ἔλαφος ἁλεῖται ὁ χωλὸς, φήσομεν μὴ μάτην ἐλάφῳ καθαρῷ ζώῳ, καὶ πολεμίῳ τῶν ὄφεων, καὶ μηδὲν βλάπτεσθαι ὑπὸ ἰοῦ αὐτῶν δυναμένῳ παραβεβλῆσθαι τοὺς πρότερον χωλοὺς, καὶ διὰ τὸν ἰησοῦν ἁλλομένους ὡς ἔλαφον· πληροῦται δὲ καὶ κατὰ τὸ βλέπεσθαι κωφοὺς λαλοῦντας ἡ λέγουσα προφητεία· καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων, ἢ μᾶλλον ἡ φάσκουσα. οἱ κωφοὶ ἀκούσατε· καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσι κατὰ τὴν λέγουσαν προφητείαν ἑξῆς τὸ. οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἐδεῖν· οἱ τυφλοὶ δὲ βλέπουσιν, ὅτε βλέποντες τὸν κόσμον, ἐκ μεγέθους τοῦ κάλλους τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως αὐτοῖς τὸν γενεσιουργὸν θεωρούσι, καὶ ὅτε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶσι, τουτέστιν ἐπιμελῶς, καὶ σαφῶς ὁρῶσι, καὶ νοοῦσι· ταῦτα δὲ βλέποντες οἱ ὄχλοι ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἰσραὴλ, καὶ δοξάζουσι πειθόμενοι ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς πατήρ ἐστι τοῦ θεραπεύσαντος τοὺς προειρημένους, καὶ θεὸς τοῦ ἰσραήλ. οὐ γὰρ ἰουδαίων μόνον ὁ θεός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν· ἀναβιβάζωμεν οὖν μεθ' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ ὄρος, ἔνθα καθέζεται ὁ ἰησοῦς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τοὺς βουλομένους ἀναβαίνειν ἐπ' αὐτὸ μεθ' ἡμῶν κωφοὺς, τυφλοὺς, χωλοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς, καὶ ῥίπτωμεν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτοὺς, ὥστε θαυμάσαι ἐπὶ τῇ τούτων θεραπείᾳ τοὺς ὄχλους. οἱ γὰρ μαθηταὶ οὐκ ἀναγεγραμμένοι εἰσὶ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν, καὶ τοίτε παρόντες τῷ ἰησοῦ καὶ τότε, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ. ὁ δὲ κύριος προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἑξῆς· τάχα δὲ εἰ

A sanantur. Et cum videris in Ecclesiæ vulgo dictæ congregatione Catechumenos, qui cum propria surditate, & cæcitate, claudicatione, ac debilitate accesserunt, projectos post illos qui in ea ultimi sunt, & velut ad pedes corporis Christi quæ est Ecclesia, & procedente tempore Verbi ope sanatos; minime errabis cum dices tales, postquam ascenderunt cum turbis Ecclesiæ in montem ubi erat Jesus, projectos fuisse ad pedes illius, & sanatos, adeo ut Ecclesiæ turba à tantis malis in melius mutationes aspiciens miretur, ita ut dicat; qui prius
B muti erant, loquuntur deinde verbum Dei, & claudi ambulant: cum impleatur non in corporeis solum, sed & in spiritualibus prophetia Isaiæ dicentis; *Tunc saliet sicut cervus, claudus, & aperta erit lingua muti*: & illic quidem, nisi fortuito dictum est: *Saliet sicut cervus, claudus*, dicemus vero animali mundo, & serpentium hosti, quodque illorum veneno minime lædi potest, non eos sine causa comparari, qui prius claudi erant, & propter Jesum saliunt sicut cervus. Ex eo autem quod muti videantur loqui, com-
C pletur Prophetia dicens: *Et aperta erit lingua mutorum*, vel ea potius quæ dicit: *Surdi audite*: cæci autem vident juxta Prophetiam sequentem, quæ sic habet: *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum*. Vident autem cæci, quando mundum aspicientes, ex ingenti rerum creatarum pulchritudine, comparatione cum illis facta, conditorem contemplantur; quumque ipsius Dei invisibilia, quæ ex operibus ab orbis creatione factis intelliguntur, animo cernunt, hoc est studiose & perspicue vident & intelligunt. Hæc autem videntes turbæ *magnificabant Deum Israel*, & magnificant quidem
D credentes eundem Deum patrem esse illius qui eos sanavit, de quibus egimus, & Deum Israel; nec enim Judæorum solum Deus est, sed & Gentium. Ascendere igitur faciamus nobiscum in montem, ubi constituit Jesus Ecclesiam suam, qui conscendere illum nobiscum voluerint, mutos, cæcos, claudos, mancos, & multos alios, & projiciamus eos ad pedes Jesu, ut sanet illos, adeo ut sanatio turbæ admirationem pariat: nec enim scriptum est hæc admiratos fuisse Discipulos, quam-
E vis & tunc Jesu adessent, ut ex eo planum est: *Iesus autem convocatis Discipulis suis dixit*; *Misereor turbæ*, & quæ sequuntur. Forsitan vero, si diligenter

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 35. 6.

Isaiæ 42. 18

Matth. 15. 31.

Rom. 3. 29.

Matth. 15. 32.

hæc perpenderis: *Accesserunt ad eum turbæ multæ*, reperies tunc ad eum Discipulos non accessisse, sed eum jampridem cum sequi cœpissent, & eum in montem secutos esse. Accesserunt autem ad eum, qui Discipulis deteriores erant, & tunc primum eum adeuntes eadem non patiuntur ac ii qui secum ascenderunt. Observa item in Evangelio, quinam scripti sint Jesum fuisse secuti, quinam accessisse, quinam fuisse adducti, & quinam dividi in præcedentes, & subsequentes; eorum item qui accesserunt, quinam in domo ad eum accesserint, & quinam ad eum alibi degentem. Plurima siquidem invenies ex observatione, spiritualia spiritualibus contendens, digna exquisita sapientia quæ in Evangeliis continetur.

A Παμελῶς προσέχοις τῷ. προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, δῆλον ἀφ' ὧν ὁ μαθηταὶ τότε ἐλθόντες προσῆλθον αὐτῷ, ἀλλὰ πάλαι ἠξίωμένοι ἀκολουθεῖν, καὶ εἰς τὸ ὄρος ἠκολούθησαν αὐτῷ. προσῆλθον δὲ αὐτῷ οἱ μαθηταὶ ἐλάττους, καὶ τότε πρῶτον αὐτῷ προσιόντες, ἃ τοῖς μετ' αὐτῶν ἀναβεβηκόσι πεπόνθασι. θαυμάσει δ' ἂν τὰ διαγγελίῳ τίνες μὲν ἀναγεγραμμένοι εἰσὶν ἠκολουθηκέναι τῷ ἰησοῦ, τίνες δὲ προσεληλυθέναι, τίνες δὲ προσῆχθαι, καὶ τίνες διηρῆσθαι εἰς προάγοντας, καὶ εἰς ἀκολουθοῦντας, καὶ τῶν προσεληλυθότων τίνες *

B αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ προσῆλθον, καὶ τίνες ἀλλαχοῦ τυγχάνοντι. πολλὰ γὰρ ἂν εὕροις ἐκ τῆς ἀκριβείας πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνων, ἄξια τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀκενεβεῦς σοφίας.

De septem panibus.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων

Matth. 15. 32. *Jesus autem convocatis Discipulis suis dixit.* Supra quidem in simili de panibus historia, antequam panum mentio facta sit; *Exiens Jesus vidit turbam multam, & misertus est eis,* *Matth.* 14. 14. 15 *& curavit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum Discipuli ejus dicentes; Desertus est locus, & hora jam præteriit, dimitte illos,* & quæ sunt deinceps. Nunc autem post mutorum sanationem, & reliquorum, miseretur turbæ, quæ triduo jam cum illo perseveraverat, nec habebat quod comederet: & illic quidem Discipuli pro quinque millibus rogant; hic vero pro quatuor millibus sponte loquitur: ac illi quidem vespere nutriuntur, postquam diem cum illo triverunt; illi vero, qui per tres dies adhæsisse illi perhibentur, participes fiunt panum, ne deficiant in via: & illic quidem Discipuli quinque panes & duo pisces non interroganti se duntaxat habere dicunt; hic vero de septem panibus, & paucis piscibus interroganti respondent; & illic quidem jubet catervas reclinari, vel discumbere super gramen; scripsit quippe Lucas: *Facite* *Luc.* 9 14. *Marc.* 6. 39 *illos discumbere*; ait autem Marcus: *Præcepit illis, ut accumbere facerent omnes*: hic autem non jubet, sed denuntiat turbæ ut discumbat: illic rursus iisdem verbis di- *Matth.* 14, 19. *Marc.* 9. 41 *Luc.* 9, 16. *Matth.* 15, 36. *Marc.* 8, 6. cunt tres Evangelistæ; *Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus aspicientem in cœlum benedixisse*; hic autem, quemadmodum scripserunt Matthæus & Marcus, *Gratias agentem Jesum fregisse*: & illic quidem super fœnum discumbunt; hic vero discumbunt super terram. In his autem quæ res discrepan-

C Ὁ ὁ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν· ἀνωτέρω μὲν ὅπου ὁμοίας τινὸς τῆς περὶ τῶν ἄρτων ἱστορίας, πρὸ τοῦ ἄρτων, ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν· καὶ ὀψίας ὑ γενομένης προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες. ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν ἤδη. ἀπόλυσον αὐτούς, καὶ ἀγορασάτωσαν· νῦν δὲ μὴ τοῦ θεραπεύειν τοὺς κωφοὺς, καὶ τοὺς λοιποὺς, σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὸν ὄχλον τρεῖς ἤδη ἡμέρας προσμένοντα αὐτῷ, καὶ μὴ ἔχοντα φαγεῖν, καὶ ἐκεῖ μὲν οἱ μαθηταὶ περὶ πεντακισχιλίων ἀξιοῦσιν. ἐνθάδε δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ περὶ τῶν τετρακισχιλίων λέγει· κἀκεῖνοι μὲν ὀψίας τρέφουσι, ἡμέρᾳ αὐτὸ σωφρονήσαντες. ὅθεν ὑ μαρτυρηθέντες ὅτι αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας προσεμείνασι μεταλαμβάνωσι τῶν ἄρτων, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ· κἀκεῖ μὲν πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας φασὶν οἱ μαθηταὶ ἔχειν μόνους ἃ πυθομένῳ. ἐνθάδε δὲ πυθομένῳ ἀποκρίνονται περὶ ἑπτὰ

D ἄρτων, καὶ ὀλίγων ἰχθυδίων· κἀκεῖ μὲν κελεύει τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι, ἢ ἀναπεσεῖν ὅπου χόρτος· καὶ γὰρ ὅλως κατακλίνατε αὐτούς, ἀνέγραψε. καὶ ὁ μάρκος, ἐπέταξε, φησὶν, αὐτοῖς πάντας ἀνακλιθῆναι. ἐνθάδε δὲ κελεύει, ἀλλὰ προάγει, ἀλλὰ τῷ ὄχλῳ ἀνακλιθῆναι. πάλιν ὁ μὲν αὐτὰς λέξεσιν οἱ τρεῖς εὐαγγελισάμενοι, ὅτι πλαδῶν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ηὐλόγησεν. ἐνθάδε δὲ, ὡς ὁ ματθαῖος καὶ μάρκος ἀνέγραψαν, εὐχαρι-

E

ἐκ τῶν ἑπτὰ ἄρτων καὶ ὀλίγων ἰχθυδίων.

σι· ζητήσεις ὃ ἐν τοῖς κῆ τὰς τόπους τῶ Ἰωάν-
νε παρηλλαγμένον, ὃς ἐπ' ἐκείνης μὲν τὸ περά-
ξεως αὐτὸν ἔγραψε, ὅτι εἶπεν ὁ ἰησοῦς· ποιήσατε
τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. καὶ ὅπου δὲ χαριζήσας
ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις ἀπὸ τῶν ἄρτων. ταύτης
δὲ οὐδὲ τὸν λόγον ἐμνημόνευσε· πρόσεχε γοῦν
ὧν τῇ διαφορᾷ, καθὰ τοὺς τόπους, ὅπου τοῖς
ἄρτοις γεγραμμένων, τούτους νομίζω τάγμα-
τα εἶναι διαφέροντα παρ' ἐκείνους, διὸ καὶ ἔδει
μὲν οὐδὲ τρέφονται, ἐκεῖνον ὃν ἐν ἐρήμῳ το-
που. ἐκεῖνοι μὲν τρεῖς ἡμέρας μείναντες τῷ ἰησοῦ ἦ-
σαν, ἐκείνοις δὲ μίαν, ἧς ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ἐτρέφη-
σαν· ἔτι δὲ μὴ ταυτόν ἐστι τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῆσαι
τὸν ἰησοῦν, παρὰ τῶν μαθητῶν αἰτήσαντα παρα-
ξαι, ὅρα εἰ μὴ διαφέρουσιν οἱ διεργετηθέντες ὑπὸ
τοῦ ἰησοῦ, αὐτόθεν ὅτι τῷ διεργετῆσαι πρέψαν-
τος αὐτοῦ· εἰ δὲ καὶ ἀνάγνων κριθίνοι ἦσαν οἱ
ἄρτοι, ἀφ' ὧν ἐθεράπευσαν οἱ δώδεκα κόφινοι,
οὐδὲν ὃ τοιοῦτον ἐπὶ τούτων λέγεται, πῶς δὲ
βέλτιον ἦτοι πρὸς τοὺς πρώτους; κἀκείνων
μὲν τοὺς ἀῤῥώστους ἐθεράπευσεν. ἐνταῦθα δὲ
τοὺς μὴ τῶν ὄχλων ὄντας ἀῤῥώστους θεραπεύει,
ἀλλὰ τυφλούς, καὶ χωλούς, καὶ κωφούς, καὶ κυλ-
λούς· διὸ καὶ ὅτι τοῖς μὲν θαυμάζεται οἱ
τετρακισχίλιοι, ὅτι ὃ τοῖς ἀῤῥώστοις οὐδὲν τοιοῦτον
λέλεκται. κρείττους δὲ εἰσιν, οἶμαι, οἱ φαγόν-
των ἀπὸ τῶν ἑπτὰ εὐχαριστηθέντων ἄρτων, τῶν
φαγόντων ἀπὸ πέντε εὐλογηθέντων. καὶ οἱ φα-
γόντες ἀπὸ τῶν ὀλίγων ἰχθυδίων πρὸ τοὺς φα-
γόντας ἀπὸ τῶν β'. τάχα δὲ καὶ οἱ ἀναπεσόντες
ὅτι τὸν χλοῦ. καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ ὀλιγωτέρων
ἄρτων δώδεκα κοφίνους κατέλειψεν. ἔδει δὲ
ἀπὸ πλειόνων ἑπτὰ σπυρίδας τῶν χωρητικω-
τέρων εἶναι μειζόνων. καὶ τάχα ἔδει μὲν ὅτι πε-
φάγασι πάντων τῶν χίνων, καὶ ἀναπέπλησαν
ἐπ' αὐτῶν. οἱ οἱ ὅτι ἔχορτα, ὅτι μόνης τῆς
σαρκὸς αὐτῶν. πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος· πρόσ-
εχε καὶ μὴ ταῦτα ὅτι τότε ἀπολύσαι ὁ ἰησοῦς
νήστεις ἐθέλει, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν, ὡς κενοὶ τῶν
ἄρτων ἰησοῦ, καὶ ἐπ' ὀνῆ ὁδῷ τυγχάνοντες, τῇ
ὅτι τὰ οἰκεῖα βλαβῶσι· σημειώσαι δὲ εἴ πῃ
ἀναγέγραπται ὁ ἰησοῦς ἀπολελυκέναι, ἵν' ἴδῃς
διαφορὰν τοῦ μὴ τραφῆναι ὑπ' αὐτοῦ ἀπο-
λυθέντων, καὶ τῶν ἄλλως ἀπολυθέντων· πρόσ-
δεῖσμα δὲ ἄλλως ἀπολυθέντων, τὸ γυναῖ ἀπο-
λέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου· πρὸς δὲ τοὺς οἱ μὲν
ἀεὶ σωθέντες τῷ ἰησοῦ μαθηταὶ, οὐκ ἀπολύον-
ται αὐτοῦ· οἱ δὲ ὄχλοι φαίνονται ἀπολύον-
τες οὐδὲ τὸ χωναναίας φασὶν ἀπολύσαι αὐτὸν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ σωτὴρ οὐδαμῶς
αὐτὸν ἀπολύων φαίνεται. εἰπὼν γὰρ αὐτῇ· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέ-
λεις·

A etiam Johannis secundum loca, qui de facinore illo agens scripsit Jesum dixisse; *Facite homines discumbere*, & quum gratias egisset, de panibus dedisse discumbentibus: hujus autem omnino non meminit. Animadvertens autem differentiam, secundum loca, eorum quæ de panibus scripta sunt, illos existimo ordinis esse præstantioris quam istos: quoniam illi nutriuntur in monte; isti in deserto loco: illi postquam triduo Jesum comitati sunt; isti vero per unum duntaxat diem, cujus vespere nutriti sunt. Præterea si idem non est Jesum sponte fecisse, B ac fecisse postquam id esse faciendum à Discipulis accepisset, vide, annon præcellant ii qui beneficium acceperunt à Jesu, ex tempore pascente illos, ut beneficio illos obstringeret. Quod si secundum Johannem *Ioh.6.13.* hordeacei erant panes, è quibus superfuerunt cophini duodecim, nec simile quidpiam de istis dicitur, quomodo prioribus hi non præstabunt? Ac illorum quidem *languidos curavit*; hic autem non languidos, *Matth.14.* 14. qui cum turbis erant curavit, sed cæcos, & claudos, & mutos, & amicos; unde & super illis mirantur quatuor millia; de languidis autem nihil tale dictum est: præstantiores autem sunt, opinor, qui de septem panibus comederunt, pro quibus actæ sunt C gratiæ, iis qui de quinque benedictis comederunt: & qui comederunt de paucis pisciculis, iis qui de duobus comederunt; forsitan & illi qui super terram discubuerunt: & illi quidem è paucioribus panibus duodecim cophinos relinquunt; hi vero è pluribus sportas septem, quod plura & ampliora capere possent: & fortasse quidem illi terrena omnia proculcant, & super illa dis- D cumbunt: hi vero super fœnum, super solam videlicet carnem suam; *Omnis* sed enim *Isaiæ 40.6.* *caro fœnum.* Post illa etiam animadverte Je- *Matth.15.* sum dimittere eos jejunos nolle, ne defi- 32. ciant, utpote panibus Jesu vacui, & detrimentum præterea capiant in via, quæ ad res domesticas ducit. Observa autem sicuti scriptum est, Jesum dimisisse, ut videas eorum differentiam, qui postquam aliti fuerunt ab illo, dimissi sunt, & eorum qui alia ratione dimissi sunt. Exemplum autem alicujus alio E pacto dimissi, sit illud: *Mulier dimissa es ab* *Luc.13.12.* *infirmitate tua.* Insuper Discipuli semper cum Jesu conversantes, ab illo non dimittuntur: turbæ autem pastæ dimittuntur. Quemadmodum rursus Discipuli nihil magnum de Chananæa sentientes dicunt: *Dimitte illam, quia clamat post nos*; at Servator *Matth.15.* dimittere illam non videtur, nam cum di- 23.

xis-

xisset illi: *O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*, sanavit quidem filiam ejus ex illa hora; veruntamen scriptum non est, hunc eam dimisisse. Ac talia quidem super proposito loco perquirere, & perspicere in præsentia potuimus.

Αλεις, ἰάσατο μὲν τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης· ἐν μέντοι γε γέγραπται ὅτι ἀπέλυσεν αὐτήν· τοσαῦτα καὶ εἰς τὸ ἐγκείμενον ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξετάσαι, καὶ ἰδεῖν δεδυνήμεθα.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS DUODECIMUS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιϛ.

De iis qui rogaverunt, ut signum de cœlo ostenderet sibi.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς.

Eodem Interprete.

Matt. 16, 1 ET accesserunt ad eum Sadducæi & Pharisæi tentantes, & rogabant eum, ut signum de cœlo ostenderet eis. Sadducæi & Pharisæi super maximi momenti dogmatibus invicem dissentientes: asserunt quippe mortuorum resurrectionem Pharisæi, sperantes futurum aliquod sæculum; Sadducæi vero nihil post hanc vitam hominem manere sciunt, sive in virtute profecerit, sive è nequitiæ finibus exire omnino conatus non fuerit: hi ut Jesum tentent, concordes fiunt. Simile quid horum factum est, quemadmodum tradidit Lucas, Herodem inter & Luc. 23, 12 Pilatum, qui amici mutuo facti sunt, ut Jesum trucidarent; fortasse enim mutua inter illos inimicitia effecisset, ut Herodes non in gratiam populi dicentis: Crucifige, crucifige, illum neci dari poposcisset; Vide Not. Pilatus autem aliquatenus ad id inclinans, ut non condemnaretur, accedente ad propensionem Jesum absolvendi quæ prius illi inerat, ipsius cum Herode simultate. Effecit autem amicitia hæc utrimque geri credita, ut acrius adversus Jesum instaret Herodes apud Pilatum, volentem fortasse & ipsum, recens conflatæ amicitiæ gratia, acceptum aliquid Herodi & toti Iudæorum nationi facere. Nunc autem etiam persæpe in vita videre est eos qui valde contrarias sive in Ethnicorum Philosophia, sive in aliis Disciplinis sententias tuentur, in id apparere consentientes, ut Jesum Christum in ejus Discipulis ludibrio habeant, & oppugnent. Inde, opinor, ramalia, sive in Græcorum Philosophia, sive etiam in aliis sermonibus habentia, ut illudant & bellum gerant cum his qui in Jesu discipulis sunt, ὅμως,

ΚΑὶ προσελθόντες σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἀλλήλοις διαφωνοῦντες περὶ τῶν μεγίστων δογμάτων σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι. πρεσβεύουσι γὰρ οἱ μὲν φαρισαῖοι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐλπίζοντες εἶναί τινα μέλλοντα αἰῶνα. οἱ δὲ σαδδουκαῖοι οὐδὲν ἴσασι μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώπῳ ἀποκείμενον, ἢ εἰ ὡς ἐπ' ἀρετὴν προκόψαντι, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιδοῦναι ἑαυτὸν ἐξελθεῖν τῆς κακίας ὅροις. ἕτοι ἵνα πειράσωσι τὸν Ἰησοῦν ὁμονοοῦσιν· ὅμοιον δὲ τούτων γεγονέναι, ὡς ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψε, πρὸς ἡρῴδην, καὶ πιλάτον, φιλομένους ἀλλήλοις φίλους ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείνωσι. τάχα δὲ ἡ μὲν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν μάχη ἐποίησεν αὐτὸν μὴ ἐκδοθῆναι τῷ ἡρῴδῃ μηδὲ χάριν ἔλεγον τῷ λαῷ σαύρᾳ, σαύρᾳ αὐτόν, ἀξιοῦντι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι τὸν δὲ πιλάτον ροπήν τινα ἔχοντα τὸν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν καταδικάσαι, συμβαλλομένης τῇ πρὸς ἡρῴδην ἐχθρᾳ τῇ πρὸς τὸ ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν προσπαρούσῃ ῥοπῇ· ἡ δὲ νομιζομένη φιλία τὸν ἡρῴδην ἐργοτέραν πρὸς τὸν κατὰ Ἰησοῦν ἀξιοῖ πεποιῆσθαι πρὸς πιλάτον, βουλόμενον τάχα καὶ διὰ τοῦτο νεαρὰν φιλίαν κεχαρισμένον τῷ ἡρῴδῃ, καὶ παντὶ τῷ ἰουδαίων ἔθνει ποιῆσαι· πολλάκις δὲ καὶ νῦν ὁρᾶν ἔστιν ἐν τῷ εἶναι καὶ τὰς διαφωνοῦσας δογ-

ὅμως,

ξιμαι, ἔστι διαβῆναι τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸ ἰδεῖν, ὅπως μήποτε καὶ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν διαφωνίαν πρὸς ἀλλήλας ἐχουσῶν, ὡς Φαραὼ πρὸς ναβυχοδονόσορ, καὶ Θαρθὰ βασιλέως αἰθιόπων πρὸς σεναχρεὶμ βασιλέα ἀσυρίων, γένηταί ποτε συμφωνία κατὰ Ἰησοῦ, καὶ Ἰσραὴλ αὐτὸ· ἕτως ἴσχυσαν καὶ παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐθαμὼς πρότερον ἀλλήλοις ὁμονοοῦντες, ἵνα σταθῶσιν κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ B αὐτοῦ, τὸν κύριον τῆς δόξης ἀποκτείνωσιν· ἐπὶ ταῦτα γὰρ τῷ λόγῳ ἐληλύθαμεν, διὰ τὸς ἅμα προσελθόντας τῷ Ἰησοῦ Φαρισαίους, καὶ σαδδουκαίους, τὸς ἐν τοῖς περὶ ἀναστάσεως διαφωνοῦντας, καὶ ὁμονοεῖ συμφωνήσαντας διὰ τὸ πειράσαι τὸν σωτῆρα ἡμῶν, καὶ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· ὁ γὰρ δοκεῖν ἐν τοῖς ἰάσεσι πάσης νόσου, καὶ πάσης μαλακίας ἐν τῷ λαῷ τεραστίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδόξοις, ἃ ἐν γνώσει πολλῶν πεποίηκεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἠθέλησε αὐτὸν ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς, ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον· καὶ C ὑποπτεύομαι ὅτι τοιούτου μὲν τὰ ἐπὶ γῆς σημεῖα, ὡς δυνάμενα καὶ μὴ ἐκ θεοῦ εἶναι. οὐκ ὠκνησαν γοῦν λέγειν ὅτι ἐν βεελζεβὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ὁ Ἰησοῦς· ἐδόκει δ' αὐτοῖς μὴ δυνάσθαι ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἀπὸ βεελζεβὺλ, ἢ πνεύματος πονηροῦ γίγνεσθαι δυνάμεως· ἡμάρτανον οὖν περὶ ἀμφοτέρων, τῶν τε ἐπὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ σημείων, μὴ δόκιμοι τεραπε- D ζίται, μηδὲ ἐπήκοοι διακρίνειν πνεύματα ἐνεργούντα, ποῖα μὲν ἀπὸ θεοῦ ἐστι, ποῖα δὲ ἀφεστηκότα αὐτοῦ· καὶ ἐχρῆν αὐτὸς εἰδέναι ὅτι καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἐπὶ μωσέως καὶ τὰ αἰγύπτια τεραστίων, οὐκ ὄντα ἐξ οὐρανοῦ, σαφῶς ἦν θεοῦ, καὶ τὸ πεσὸν πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὰ σώματα καὶ ἐπὶ ἰὼβ, οὐκ ἦν ἀπὸ θεοῦ. ἐξ αὐτοῦ γὰρ ὀνείνο τὸ πῦρ ἦν, ἔσαν καὶ οἱ αἰχμαλωτάσαντες, καὶ οἱ ποιήσαντες τρεῖς δοχὰς ἱππέων καὶ τῶν κτηνῶν ἐπὶ ἰὼβ· δίμαι δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ ἡσαΐα, ὡς δυναμένων σημείων δειχθῆναι καὶ ἀπὸ E γῆς καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ, ἀληθῶς μὴ ὢν ἐκ θεοῦ. ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, λέλεκται τῷ ἄχαζ. αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. εἰ γὰρ μὴ ἦν σημεῖα, καὶ παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ τινα τῶν εἰς βάθος, καὶ τῶν εἰς ὕψος, οὐκ ἂν ἐλέλεκτο τοῦτο. αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος· εὖ οἶδα δὲ ὅτι δόξει τινὶ βίαιον εἶναι τὸ εἰρῆσθαι τοῦ θεοῦ αἴτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ, ἐκδοχῆς· ἀλλὰ ἐπίσης

ratiocinatione progredi licet ad considerandum, annon oppositarum potestatum mutuo discrepantium, ut Pharaonis à Nabuchodonosor; Tharathæ Æthiopum Regis à Sennacherib Rege Assyriorum, adversus Jesum, ipsiusque populum fiat aliquando consensus. Hac fortasse ratione: *Adstiterunt Reges terræ, & principes convenerunt in unum*, nullo modo antea concordes; ut contra Dominum, ipsiusq; Christum consilia habentes, Dominum gloriæ perimerent. Ad hæc autem dicendo pervenimus, propter Pharisæos & Sadducæos, qui simul ad Jesum accesserunt, in iis quæ ad resurrectionem pertinent dissentientes, & velut ad id concordes facti, ut Servatorem nostrum tentarent, & rogarent, ut signum de cœlo sibi ostenderet. Nec enim iis contenti prodigiis quæ Servator, in curandis omnis generis morbis & languoribus, fecerat in populo, aliisque miraculis quæ palam, & in multorum conspectu perpetraverat, volebant præterea hunc sibi, ac de cœlo quidem signum ostendere. Atq; equidem conjicio suspicatos fuisse illos signa super terram edita, posse etiam à Deo non esse: itaque non veritos esse dicere Jesum *Ejicere dæmones in Beelzebul principe Dæmoniorum*: Putasse autem signum de cœlo fieri non posse à Beelzebul, vel improba aliqua potestate. Fallebantur profecto circa utraq; signa, & ea quæ supra terram fiunt, & quæ è cœlo oriuntur, minime probati trapezitæ, nec scientes spiritus operantes discernere; quinam à Deo sunt, quinam ab illo absint. At consentaneum erat scire illos multa ex iis prodigiis quæ adversus Ægyptum edita sunt Mosis temporibus, cum non è cœlo essent, manifesto tamen Dei fuisse; & ignem qui è cœlo decidit super oves Job, à Deo non fuisse: ejusdem quippe ignis ille erat, cujus erant & ii qui in captivitatem abduxerunt, & fecerunt tres equitum turmas adversus pecora Job. Existimo autem in Isaia, quasi ostendi possent signa & è terra & è cœlo, vera quidem à Deo; *in omni* vero *virtute, & signis, & prodigiis mendacibus*, à Malo, dictum esse Achax: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra*: nam si non essent signa quædam ex iis quæ sunt in profundum, & ex iis quæ sunt in excelsum, à Domino Deo non prodeuntia, dictum profecto non esset; *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra*. Expositionem autem talem hujus loci: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo*, aliquibus contortam visum iri perspectum habeo; sed adverte ad id

Matth. 9. 34. & 12. 24.

Joh. 1. 16. 17

1. Thess. 2. 9

Isaiæ 7. 11.

quod ad Apostolo dictum est de homine peccati, filio perditionis, appariturum hunc pereuntibus; *In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus: Et in omni seductione iniquitatis*, prodigia omnia imitantem quæ sunt veritatis. Et quemadmodum Ægyptiorum incantatores & malefici, utpote inferiores homine peccati, & filio perditionis, virtutes quasdam imitati sunt, & signa, & prodigia veritatis, facientes prodigia mendacia, ne veris fides haberetur: ita existimo hominem peccati signa imitaturum & virtutes. Hæc fortasse suspicantes propter vaticinia de illo facta Pharisæi; quæro autem, an etiam Sadducæi, tentantes rogaverunt Jesum, ut signum sibi de cœlo ostenderet; quod si id illos minime fuisse suspicatos dicemus, quomodo pronuntiabimus erga prodigia à Jesu edita illos fuisse affectos, qui in duritie perseverabant, & rerum quæ fiebant miracula, non erubescebant? Quod si opinetur quispiam præbuisse nos ansam defensionis Pharisæis & Sadducæis, cum ubi in Beelzebul à Jesu dæmonia ejici dicunt, tum ubi super cœlesti signo Jesum tentantes interrogant; sciat ille dixisse quidem nos verisimilitudine quadam fuisse illos adductos, ut prodigiis Jesu non crederent; veruntamen venia non propterea esse dignos; cum non ad Prophetarum sermones, in Jesu factis impletos, animum adverterent, quæ mala potestas implere haud quaquam poterat. Animam autem egressam retrahere, ita ut jam fœtens & quatriduanus exiret à sepulchris, nullius erat, præterquam ejus qui à Patre audiverat; *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: sed & ventis imperare, & maris impetum sedare, nullius alterius erat, ac illius, per quem omnia, & mare ipsum, ventique facti sunt. Doctrina præterea ad amorem Creatoris juxta Legem ac Prophetas provocans, cupiditates cohibens, & mores ad pietatem formans, quid aliud iis ostendebat qui videre poterant, quam illum revera filium Dei esse, qui tot ac tanta faceret? propter quæ dixit discipulis Johannis: *Euntes renuntiate Iohanni quæ auditis & vidistis; cæci vident*, & quæ sequuntur. Postea dispiciamus, quo pacto rogatus super uno signo, ut illud Pharisæis & Sadducæis à quibus fuerat rogatus, de cœlo ostenderet, respondet, & dicit: *Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*; quo tempore: *& relictis illis abiit*. Signum

2. Thess. 2. 9. 10.

Ioh. 11. 36.

Gen. 1. 26.

Matth. 11. 4. 5.

Matth. 12. 20. & 16. 14.

A σον τῷ ἱερημένῳ ὡσὰ τῷ ἀποστόλῳ φησὶ τὸ ἀν-
θρώπου τῆς ἁμαρτίας, καὶ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὃς
ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι
ψεύδεσι, καὶ πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυ-
μένοις ἐκείνου ἐπιφανεῖται, μιμούμενος
πολλὰ τέρατα, τὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὥσπερ οἱ τῶν
αἰγυπτίων ἐπαοιδοί, καὶ φαρμακοί, ὡς ἐλάττους
τὸ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπω-
λείας, δυνάμεις τινὰς ἐμιμήσαντο, καὶ ση-
μεῖα, καὶ τέρατα τῆς ἀληθείας, ποιοῦντες
B τὰ δὲ ψεύδη εἰς τὸ μὴ πεισθῆναι τὰ ἀληθῆ.
ἔτως ἴσμεν τὸν ἄνθρωπον τῆς ἁμαρτίας τὰ σημ-
εῖα * μιμήσασθαι, τὰς δυνάμεις· τάχα γὰρ * Cap.
ταῦτα ὑποχώμενοι διὰ τὸν φθόνον οἱ φα- [illegible]
φτείας οἱ φαρισαῖοι. ζητῶ δὲ εἰ τοὺς σαδδουκαίους,
πειράζοντες ἐπηρώτων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς τὸν ἰησοῦν. εἰ δὲ μὴ ἔστι λέ-
γειν μὴν αὐτοὺς ὑπονενοηκέναι, τὸ φύσομεν αὐτοὺς
πεπονθέναι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ γινόμενα
τεράστια, ἀτέγκτους μένοντας, εἰ μὴ δυσω-
πημένους τῷ γινομένων τὰ παράδοξα· ἐὰν δέ
τις ὑπολαμβάνῃ ἀπολογίας ἡμᾶς ἀφορμὰς
δεδωκέναι τοῖς φαρισαίοις, εἰ τοὺς σαδδουκαίους,
ὅπου μὲν ἐν βεελσεβοὺλ φάσκουσιν ἐκβεβλῆ-
σθαι ὑπὸ ἰησοῦ τὰ δαιμόνια, ὅπου δὲ ἐπερωτῶσι μὴ
δὲ πειράζειν τὸν ἰησοῦν πρὸς σημεῖα ἐρχό-
μενον, ἴσως ὅτι ὑπὸ μὲν πιθανότητος φαμὲν αὐτοὺς
προεσπάσθαι πρὸς τὸ μὴ πιστεῦσαι τοῖς ἰησοῦ
παραδόξοις, ὡς μέν γε εἰκὸς ἦναι,
μὴ ἐνορῶντας τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις πεπε-
D μένοις ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ ἰησοῦ, ἃς ἐδύνατο
πονηρὰ δυνάμις μιμήσασθαι διὰ τελῶν ψυχῶν
ὑπεξελθεῖσαν ὑπηρέτημα, ὡς τεθνηκὸς ὄζοντα, εἰ
τετάρτην ἡμέραν ἄγοντα, ὑπὸ τῶν μνημείων
ἐξελθεῖν, ἐθνικὸς ὢν, ἢ δὲ ἀκούσαντος ὑπὸ
πατέρος. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡ
ὁμοίωσιν ἡμετέραν. ἀλλὰ καὶ ἀνέμοις κελεῦσαι,
καὶ ὁμοῦ θαλάσσης λόγῳ παῦσαι, ἐθνικὸς
ἄλλου ὄντος, ἢ ἐκείνου, οἳ δι' οὗ τὰ πάντα, εἰ αὐτὴ ἡ θα-
λασσα, εἰ οἱ ἄνεμοι γεγόνασιν· ἐπὶ οὗ καὶ ἡ ἀλδα-
E σκαλία ἐπὶ τὸν ἀγαπητὸν ἐκπέσαντος προσ-
καλεμένη, σωσάντος νόμῳ καὶ προφήταις, καὶ
τὰς ὁρμὰς καθαιρέλασα, εἰ τὰ ἡδη καθ' ὑστέρη-
σιν μορφῶσα, πάλιν ἐδήλωσε τοῖς ὁρᾶν δυναμέ-
νοις, ὅτι ἀληθῶς θεοῦ ὁ τὰ τοιαῦτα ἐργαζόμε-
νος· ἐφ' οἷς εἶπε καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰωάννης· πο-
ρευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ ὅσα εἴδετε εἰ ἠκούσατε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, εἰ τὰ ἑξῆς· μὴ
ταῦτα, κατανοήσωμεν τίνα τρόπον ἐπηρωτηθεὶς πρὸς σημείου ἑνός, ἵν' ἐκ τοῦ ὁραθῆναι πιθάνι-
ξῃ τοῖς ἐπερωτήσασι φαρισαίοις, εἰ σαδδουκαίοις, ὑποκρίνε) εἰ λέγει· γενεὰ πονηρὰ,
καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ

δὲ προφήτου. ὅτε καὶ καλιπὼν αὐτὸς, ἀπῆλ-
θε· τὸ σημεῖον ὃ ἄρα δὲ ἰωνᾶ, κὴ τῶν ἐρώτη-
σιν αὐτῶν, οὐχ ἁπλῶς σημεῖον ἰῶ, ἀλλὰ καὶ
ἐξ οὐρανῦ. ὥστε αὐτὸν καὶ τοῖς πειράζουσι, καὶ
ζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανῦ, οὐδὲν ἧττον κὴ
τῶν πολλῶν ἕνεκα ἀγαθότητος δεδωκέναι τὸ σημεῖον· εἰ γὰρ ὡς ἰωνᾶς ἐποίησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ δ
κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας, ἵνα τοῦτο ὁ υἱὸς
δ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, καὶ μὴ
τοῦτο αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς, πόθεν ἂν λέγοιμεν τὸ
τῆς διανάσεως τοῦ ἰησοῦ γεγονέναι σημεῖον, B
ἢ ὅτε ἔφασκε; μάλιστα ἐπεὶ καὶ τὰ καὶ-
ρῶν τοῦτο ἄθεος γεγονέναι σημεῖον δύσεργετεμένω
λησῆ εἰς τὸν καλὰ δεισιν τοῦ θεοῦ. μὴ τοῦτο, οἶ-
μαι, καταβαίνων εἰς ἅδου πρὸς τοὺς νεκρὸς, ὡς
ὁν νεκρὸς ἐλεύθερος· καὶ δοκεῖ μοι σωτὴρ
τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ σημεῖον ὁ σωτὴρ τῷ λόγῳ δ κατὰ
τὸν ἰωνᾶν σημεῖα, λέγων οὐχ ὅμοιον ἐκείνῳ μό-
νον δώσω σημεῖον τοῦτο αὐτὸ, ἀλλὰ κὴ αὐτὸ
ἐκεῖνο, πρόσχες γὰρ τῷ· καὶ σημεῖον ὁ δο-
θήσε) αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ δ πρὸ- C
φήτου· ἀκούω ἐκεῖνο τοῦτο ἰῶ, τῷ *ἐκεῖνο * C.R. in
τοῦτο δηλωτικὸν γεγονέναι, ἵνα ἡ ἐκείνη λέσις ann. 876
τοῦ σημείου ἀσάφειαν αὐτοῦ ἔχοντος τὸ πα-
θεῖν ἢ τὸν σωτῆρα, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς
ἡμέρας κὴ τρεῖς νύκτας πεποιηκέναι· ἅμα δὲ καὶ
καθολικὸν παραθάνομεν, ὅτι εἰπὼν τὸ σημεῖον
σημαίνει πᾶσαν τὴν ἀναγεγραμμένων ση-
μείων, εἴτε ὡς ἐν χρόνῳ ἱστορίας, εἴτε ὡς ἐντολῆ,
δηλωτικόν τινος ἐστιν ὕστερον πληρωθέν. ὅτε τὸ
σημεῖον ἰωνᾶ ἔχοντος μὴ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς D
κοιλίας δ κήτους, τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰῶ ἀ-
νασάσεως μὴ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἀνι-
σταμένου ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἡ πρεσβεμὴ λεγο-
μένη σημεῖον τοῦ κατὰ τὸν παύλου δηλουμένης
ἐν τῷ. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή. ζητεῖ δὲ
καὶ οὐ πᾶν τὸ ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι ση-
μεῖον, τύπος ἐν τῇ καινῇ γράμματός ἐστι. καὶ
τὸ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ὀνόμασεν σημεῖον, τύ-
πος ἐστὶν ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι δηλωτικὸν, ἢ
καὶ ἐν ταῖς ὕστερον γενεαῖς, μὴ τὸ γεγονέναι τὸ E
σημεῖον· καὶ πονηρὰν μὲν εἶπεν αὐτὸς γενεὰν,
διὰ τὸν ἀπὸ δ πονηρᾶ ποιότητα εἰς αὐτὸς ἐγγε-
νομένων. ἔστι δὲ ἡ πονηρία, ἐκάστου κατοποῖα.
μοιχαλίδα δὲ διὰ δ τὸ, ἐπεὶ τὸν τροπικῶς λεγό-
μενον ἄνδρα, τὸν ἀληθείας λόγον, ἢ νόμον κατα-λι-
πόντες οἱ φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἐμοιχεύθησαν τοῦ δ ψεύδους, κὴ δ νόμου *τὸ ἁμαρ- * C.R. in
τίας· εἰ γὰρ δύο εἰσὶ νόμοι, ὅτε ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ δ νοὸς, κὴ ὁ δ ann. 876
νοὸς, λεκτέον ὅτι ὁ μὲν δ νοὸς, τυτέστιν ὁ πνευματικὸς, ἀνὴρ ἐστι, πρὸς ὃν ἡ μοιχεία ἀπὸ
θεοῦ γυνὴ ἡ ψυχὴ, ἀνδρὶ τῷ νόμῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· πρὸς ὃν θεοῦ ἁρμόζεται

A vero Jonæ, juxta petitionem illorum, non signum erat solummodo, sed etiam signum de cœlo; ita ut tentantibus, & signum de cœlo petentibus, nihilominus pro eximia sua bonitate signum dederit. Nam si quemadmodum Jonas tres dies ac tres noctes transegit in ventre ceti, ita Filius hominis in corde terræ, & deinde ex illa resurrexit; unde dicemus signum fuisse resurrectionis Jesu, nisi è cœlo? cum præsertim tempore passionis signum fuerit latroni, summo beneficio in Dei Paradisum evecto; postea etiam, opinor, descendens in infernum ad B mortuos, velut *inter mortuos liber*. Et Ser- *Psal.87.6.*
vator quidem videtur mihi signum à se proditurum, cum ratione signi Jonæ conjungere, dicens non à se signum dari simile duntaxat illi, sed id ipsum: nam observa id: *Signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.* Hoc igitur illud erat, propterea quod illius hoc declarationem continebat, ut illius signi obscuritatem à se habentis solutio fit, passum esse Servatorem, & in corde terræ tres dies, & tres noctes transegisse. Simul etiam discimus aliquid generale, nempe si signum aliquid significat, unum quod- C
que signorum quæ scripta sunt, sive tanquam in historia rei gestæ, sive tanquam in præcepto aliquam rem deinde completam significare: signum, verbi gratia, Jonæ post triduum è ventre ceti exeuntis, signum erat resurrectionis Servatoris nostri, post tres dies, & tres noctes resurgentis à mortuis: & quæ dicitur circumcisio, signum erat illius quæ à Paulo declaratur his verbis. *Nos* *Phil.3.3.*
enim sumus circumcisio. Quære vero & tu, quodcunque signum in antiquis Scripturis con tinetur, cujus rei in recentiori Scriptura signum sit: & quod in Novo Testamento signum nominatur, ecquamnam rem significet vel in futuro sæculo, vel certe in futuris temporibus, postquam factum fuerit signum illud. Ac generationem quidem malam dixit illos, propter qualitatem quam à malo contraxerant; malitia autem est voluntaria maleficentia: adulteram autem, propterea quod Pharisæi & Sadducæi relicto, qui vir tropice appellatur, veritatis sermone, vel Lege, à mendacio & Lege peccati adulterio polluti sunt. Nam si duæ sunt Leges, & ea quæ *in membris nostris repugnat* *Rom.7.23.*
Legi mentis, & Lex mentis; dicendum est, Legem mentis, hoc est spiritualem, virum esse, cui à Deo tradita est in uxorem anima, nempe viro Legi, juxta id quod scriptum est: *A Deo autem conjungitur viro uxor*; alte- *Marc.10.9.*

ram vero Legem, adulteram esse subjectę illi animæ, & propter illam adulteræ nomen consecutæ. Quod autem Lex vir animæ sit, dilucide id docet Paulus in Epistola ad Romanos dicens: *Legem in homine dominari quanto tempore vivit: Nam, quæ sub viro est mulier, viventi alligatam esse viro, qui est Lex*: & quæ sunt deinceps. Adverte quippe in his Legem dominari homini, quamdiu vivit Lex, quemadmodum vir uxori. Nam viro subdita uxor, anima videlicet quæ est sub Lege, viventi alligata est viro, qui est Lex: si autem mortuus fuerit vir, hoc est Lex, liberata est à Lege, quæ est vir. Moritur autē Lex ei qui ascendit ad beatitudinē, nec amplius sub Lege vivit; sed idē facit quod Christus, qui etiamsi Legi se subdiderit, propter *eos qui sub Lege sunt, ut eos qui sub Lege erant, lucrifaceret*, neque mansit sub Lege, neque Legi subjacere passus est, quos in libertatem vindicaverat: hos enim secum ad divinum vitæ institutum evexit, quod est supra Legem, quæ sacrificia pro peccatorum remissione, utpote pro minus perfectis, & etiamnum peccantibus continebat. Qui ergo peccato obnoxius non est, neque amplius sacrificiis legalibus indiget, fortasse postquam perfectionem est assecutus, spiritualem etiam legem prætergressus est, & ad Verbum, quod supra illam est, pervenit, quod iis qui vivunt in carne, caro factum est: iis autem qui non amplius secundum carnem militant, id quod, cum Verbum esset, in principio erat apud Deum Deus, cernitur, & Patrem detegit. Tria igitur in animum inducenda sunt circa hunc locum; mulier subdita viro, viro nempe qui est Lex; & mulier adultera, anima videlicet quæ vivente viro, viro alteri, Legi nempe carnis sese applicuerit; & mulier quæ demortui viri fratri nupserit, vivo scilicet & nunquam intermorituro Verbo, quod postquam resurrexit *à mortuis, non moritur, mors enim illi ultra non dominabitur.* Et hæc quidem propter illud: *Si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri*; & propter hoc: *Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*: & propter illud: *Quod si mortuus fuerit vir, libera est à Lege, ut non sit adultera, si juncta fuerit alteri viro.* Id ipsum autem: *Ergo vivente viro, adultera vocabitur* assumsimus, volentes perspicue declarare, quare tentantibus Pharisæis, & Sadducæis, & quærentibus ut signum à cœlo ostenderet sibi, Jesus non dixit solum, *generatio mala*, sed etiam, *adultera*. Generaliter igitur; *Lex quæ est in membris, repugnans legi mentis*, tanquam vir adulter, adultera est animæ: jam vero & omnis potestas con-

ἀνδρὶ γυνή. ὁ γὰρ ἄλλος, μοιχὸς ἐστὶ τῆς ἀποτασσομένης ἀπὸ ψυχῆς, καὶ διὰ αὐτὸν μοιχαλίδος χρηματίζουσης· ὅπου γὰρ ὁ νόμος ἀνὴρ τῆς ψυχῆς ἐστιν, σαφῶς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ὁ παῦλος παρίστησι λέγων, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ. ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ὄντι νόμῳ, καὶ ἑξῆς. προέχει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνος ζῇ ὁ νόμος, ὡς ἀνὴρ γυναικός. ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ, ἡ τῷ τοῦ νόμου ψυχῇ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ὄντι νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ὁ νόμος, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου, ὃς ἐστιν ἀνήρ· ἀποθνήσκει γὰρ ὁ νόμος τῷ ἀναβάντι ἐπὶ τὸν μακαριότητα, καὶ μηκέτι τοῦ νόμου πολιτευομένῳ. ἀλλ' ὡς ὁ Ἰησοῦς περάτων, ὃς εἰ καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμον διὰ τοὺς ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ, ὅτ' ἔμεινεν ὑπὸ νόμον, ὅτ' ἀφῆκεν τοὺς ὑπὸ νόμον τοὺς αὐτὸν ἐλευθερώσῃ. ἀνήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἅμα ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον θείαν πολιτείαν, τὸν ἀνειχόντα, ὡς πρὸς τὰ ἀτελεστέρας, καὶ ἔτι ἁμαρτάνοντας, θυσίας περὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων· ὁ οὖν ἀναμάρτητος, καὶ μηκέτι δεόμενος τῶν νομικῶν θυσιῶν, ὑπερβεβηκὼς τελειωθεὶς τάχα καὶ τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ γέγονεν ἐν τῷ ὑπὲρ αὐτὸν λόγῳ, ὃς ἐν τοῖς μὲν ἐν σαρκὶ ζῶσι σὰρξ ἐγένετο· ἐν τοῖς δὲ μηδαμῶς ἔτι ἐν σάρκα περιτεμνομένοις, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος ὤν, θεωρεῖται καὶ ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα· τεῖα οὖν καὶ τὸν ὑπανδρον νομιστέον, γυναῖκα ὑπανδρον τοῦ ἀνδρὸς τὸν νόμον. καὶ γυναῖκα μοιχαλίδα, ζῶντος ἔτι ἀνδρὸς νόμῳ γινομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ, τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς τοῦ ψυχικοῦ. καὶ γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ ἐτεθνηκότος ἀνδρὸς γαμουμένην τῷ ζῶντι, ὡς μὴ ἀποθνήσκοντι λόγῳ, ὃς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος γὰρ αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· καὶ ταῦτα διὰ τὸ· ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρὸς, καὶ διὰ τὸ· ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἂν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ διὰ τὸ· ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου. τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα γρωμένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. * ἀπὸ δὲ τοῦ· ἆρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, παρεμφαίνων, βουλόμενοι σαφῶς θεραπεῦσαι διὰ τὰ τῆς περιφερείας φαεσφόρους, καὶ σαθρὰ σκαφούς, καὶ ἐπιζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς, ὁ ἰησοῦς ἐπενήνοχεν

μόνον τὸ· γρυσὰ ποιηρά, ἀλλὰ καὶ μοιχαλίς. γρικῶς μὲν οὖν ὁ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοός, ὡς μοιχὸς ἀνὴρ, μοιχός ἐστι τῆς ψυχῆς, ἤδη δὲ καὶ πᾶσα

δωάμις αὐτῆς μένη, ὑπερτέρα τῆς ἀδώρω-
πάσης ψυχῆς, καὶ δυναμιγνυμένη αὐτῇ, μοιχός
ἐστιν αὐτῆς νυμφίου ἐχθρὸς τοῦ δὲ θεοῦ αὐτῇ δο-
θέντα τὸν λόγον· μὴ ταῦτα γέγραπται, ὅτι κατα-
λιπὼν αὐτὸς ἀπῆλθε. πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ὁ
νυμφίος τῷ λόγῳ καταλιπεῖν τὴν μοιχαλίδα
γένεσιν, ἢ ἀπεναι ἀπ' αὐτῆς; εἴποις δ' ἂν ὅτι τὴν
ἰουδαίων συναγωγὴν ὡς μοιχαλίδα κατα-
λιπὼν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀπελήλυθεν ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἐ-
λαβε γυναῖκα πορνείας, τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἐπεὶ
ἐκεῖνοι μὲν, ὄντες πόλις πιστὴ σιών, γεγόνασι πόρ-
νοι. ὅθεν ὁ, ὡς ἡ ῥαὰβ ἡ πόρνη, τοὺς τοῦ ἰησοῦ κατασκό-
πους ὑπεδέξαντο πανοικίᾳ, μὴ ἔτι μη-
κέτι πορνεύουσα, ἀλλ' ἐλθοῦσα ἐπὶ τοὺς τοῦ ἰησοῦ
πόδας, ἐπιβρέχουσα αὐτοὺς τοῖς τῆς μετανοίας δά-
κρυσι, καὶ ἀλείφουσα τῇ τῆς ἁγίας πολιτείας τῶν
μύρων εὐωδίᾳ, διὰ τοῦ σίμωνος τοῦ λεπροῦ, τοῦ πρὸ τέ-
ρου λαοῦ ὀνειδίζων ἔλεγεν ὅσα γέγραπται.

A traria, animæ humanæ victrix facta, & illi commista, adultera est illius sponsum à Deo sibi datum habentis, nempe Verbum. Post hæc scriptum est, *Relicti is illis abiisse*; quomodo enim sponsum Verbum non reliquisset adulteram generationem, & ab illa non recessisset? Dixeris autem, Dei Verbum relicta Judæorum Synagoga, tanquam adultera, ab illa discessisse, & uxorem scortationis cepisse, eos nempe qui ex Gentibus sunt; quandoquidem illi facti sunt meretrices, cum essent civitas fidelis Sion: hi vero, *Isaiæ 1, 21.* B quemadmodum Rahab meretrix, quę Josue *Ios. 6. 25.* speculatores exceperat, cum universa familia servata est; non amplius præterea scortans, sed ad pedes Jesu accidens, & eos lacrymis pœnitentiæ rigans, & sanctę vitę unguentorum fragrantia inungens, propter quam Simoni Leproso, priori nempe populo, cum exprobratione ea dixit quæ scripta *Luc. 7. 37. & seq.* sunt.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων.

C De fermento Pharisæorum.

Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν,
ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν· ἐπεὶ μὴ χρήσιμοι
ἦσαν οἱ ἄρτοι, οἳ μὲν γὰρ πέραν, τοῖς ἐλθοῦσι μα-
θηταῖς εἰς τὸ πέραν. ἄλλων γὰρ ἔχρῃζον μὲν
πέραν, καὶ ἄλλων ἐδέοντο εἰς τὸ πέραν, διὰ
τὸ ἀμελήσαντες ἐπάγεσθαι ἀπόντες εἰς τὸ
πέραν ἄρτους, ἐπελάθοντο αὐτοὺς σὺν ἑαυτοῖς
λαβεῖν· εἰς τὸ πέραν δὲ γεγόνασι μαθηταὶ τοῦ
ἰησοῦ, οἱ διαβαίνοντες ἀπὸ τῶν σωματικῶν ἐπὶ τὰ
πνευματικὰ, καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοη-D
τὰ· καὶ τάχα ἵνα ἀποστρέψῃ τοὺς διὰ τὸ ἐ-
φθακέναι εἰς τὸ πέραν δεξαμένους πνεύματος
παλιμφορμεῖν ἐπὶ τὰ σάρκινα, εἶπε τοῖς εἰς τὸ
πέραν ὁ ἰησοῦς· ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε· ἰοῦδα γὰρ
φύραμα διδασκαλίας καὶ ζύμης ἀληθῶς πα-
λαιᾶς, τὸ ψιλὸν γράμμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ
ἀπλαγμένης τῶν ἀπὸ κακίας, ὅπερ παρεῖχον
φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἀφ' ἧς ἐβέλε[ι] ἰη-
σοῦς ἑαυτὸν ἔτι τοὺς ἰδίους μαθητὰς, ποιήσας ἀυ-E
τοῖς νέου καὶ πνευματικοῦ φύραμα, ἑαυτὸν πα-
ρασχὼν τοῖς ἀποσᾶσι τὴν ζύμης τῶν φαρισαίων,
καὶ σαδδουκαίων, καὶ προσελευθόσιν αὐτῷ, ἄρ-
τον ζῶντα ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν
διδόντα τῷ κόσμῳ· ἐπεὶ ἡ ὁδός ἐστι τῷ μηκέτι
χρησομένῳ ζύμῃ, καὶ φυράματι, καὶ διδα-
σκαλίᾳ φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων, πρότερον
μὲν τῷ θεωρεῖν, δεύτερον δὲ τῷ προσέχειν, ἵνα
μηποτε ἐν τῷ μὴ βλέπειν καὶ ἐξ ἀπροσεξίας
μεταλάβητις τὰ ἀπηγορευμένης ζύμης ἐκείνων, διὰ τοῦτο πρῶτόν, ὁρᾶτε, λέγει τοῖς

Et quum venissent Discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. Quoniam Discipulis qui præterierant, ij jam non utiles erant panes quos habebant, priusquam transirent; aliis enim opus illis erat, antequam transirent, & aliis item, postquam transissent; propterea cum tendentes ad ulteriorem ripam, panes asportare neglexissent, *obliti sunt* eos secum *accipere*. Trans fretum autem iverunt Discipuli Jesu, qui à corporeis ad spiritualia transiverunt; & à sensilibus, ad ea quæ intellectu comprehenduntur. Ac forsitan ut eos averteret, qui animo jam ad carnalia recurrere incipiebant, postquam fretum trajecissent, dixit iis Jesus, qui transiverant: *Intuemini & ca-* *Matth. 16.* *vete*. Erat enim massa quædam doctrinæ & 6. fermenti vere veteris, quod erat secundum nudam literam, propterea que ab iis quæ ad nequitiam pertinent, solutum non erat, quâ massam Pharisæi præbebant, ac Sadducæi; de qua amplius non vult Jesus suos Discipulos comedere, utpote qui eis recentem & spiritualem massam confecisset, se ipse præbens iis qui à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum recesserant, & ad se accesserant, panem vivum qui de cœlo descendit, & qui vitam dat mundo. Quando- *Ioh. 6. 51.* quidem autem ei qui non amplius fermẽto, & massa, ac doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum usurus sit, hæc est via, primum quidem ut videat, secundo autem ut caveat ne quis aliquando ex eo quod non intueatur & non caveat, prohibiti illorum fer-

menti particeps fiat; propterea Discipulis primum dicit: *Intuemini*; deinde: *Cavete*. Perspicacium igitur est, & attentorum, separare fermentum Sadducæorum, & Pharisæorum, omnemque cibum qui non est ex
1.Cor. 5. 8. *azymis sinceritatis & veritatis*, à pane vivo, & qui de cœlo descendit, ut ea quæ Pharisæorum, & Sadducæorum sunt, non quis admittat, sed comedendo vivum & verum panem animo confirmetur. Id vero quod dictum est, opportune iis applicemus, qui Christianorum more viventes, corporaliter præterea Judæorum more vivere volunt: hi enim non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum; sed præter voluntatem Jesu qui illud prohibuit, Pharisæorum panem comedunt. Et quicunque, opinor, animum inducere nolunt Legem esse spiritualem, & futurorum bonorum umbram continere, & umbram esse futurorum, nec quærunt cujusnam futuri boni umbra sit unaquæque Lex, non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum: qui autem & mortuorum resurrectionem improbant, non cavent à fermento Sadducæorum; & multi quidem inter eos qui diversis ab Ecclesiæ opinionibus adhærent, propter suam circa mortuorum resurrectionem incredulitatem, ii sunt qui fermento Sadducæorum sunt imbuti. Dum hæc diceret Jesus, cogitabant Discipuli, non clara quidem voce, sed in corde suo dicentes; *Quia panes non accepimus*. Ac talia ferme erant quæ dicebant; si quidem haberemus panes, de fermento Pharisæorum, & Sadducæorum non caperemus; sed quoniam panum inopia periculum est, ne de fermento illorum capiamus, non vult autem Servator nos ad illorum doctrinam iterum recurrere, propterea illud nobis dixit: *Intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum.* Et hæc quidem illi cogitabant; Jesus autem ea quæ in illorum erant cordibus respiciens, & sermones qui in illis habebantur audiens, utpote cordium verus inspector, insimulat illos, tanquam non advertentes, neque memores panum quos ab ipso acceperant; propter quos, etiamsi panibus indigere viderentur, fermento tamen Pharisæorum, & Sadducæorum non egebant. Deinde exponens & apertius significans iis quos varia panis & fermenti significatio incertos faciebat, non de sensili pane se illis locutum, sed de fermento in doctrina contento, subnectit: *Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, sed cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum?* Etiamsi interpretationem dilucide non declarasset, sed etiamnum in tropologico sermone persisteret, intellexerunt Discipuli

Hebr. 10. 1. Col. 2. 17.

Matth. 16 17.

Matth. 16, 11.

μαθηταῖς, καὶ δεύτερον τὸ, προσέχετε· θεωρητικῶν ὄντων ἐστὶ, καὶ προσεκτικῶν, χωρίζειν τὴν ζύμην τῶν Σαδδουκαίων, καὶ Φαρισαίων, καὶ πᾶσαν σὰρκὸς ἀζύμων εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας τρέφειν ἀπὸ τοῦ ζῶντος ἄρτου, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότος, ἵνα τὰ μὲν τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων μὴ προσῇ· τὸν δὲ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν ἄρτον ἐσθίων τις ῥωσθῇ τὸν ψυχικὸν· καὶ ὁ ῥητὸν δικαίως ἂν προσφέροιμι τοῖς μὴ τὸ χριστιανίζειν αἱρουμένοις τὸ σωματικῶς ἰουδαΐζειν. εἴθε γὰρ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων. ἀλλὰ πᾶσα τὸ βέλημα τοῦ ἀπαγορεύσαντος αὐτοῖς ἐστὶ τὸν τῶν Φαρισαίων ἄρτον. ἐοίκασι δὲ πάντες σὺ, οἶμαι, ὅσοι θέλουσι φρονεῖν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, καὶ σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ σκιά ἐστι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἑκάστου τῶν νόμων, ἐχ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων. οἱ δὲ καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετοῦντες ἀπέχονται ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Σαδδουκαίων. καὶ πολλοί γε ἐν τοῖς ἑτεροδόξοις διὰ τὴν περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀπιστίαν εἰσὶν οἱ ἐμφυράμενοι τῇ τῶν Σαδδουκαίων ζύμῃ· ταῦτα δὴ λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν, ὅπερ ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν· καὶ οἷόνει τοιαῦτα ἐν ἑαυτοῖς ἔλεγον, εἰ μὲν εἴχομεν ἄρτους, οὐκ ἂν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐμήφειμεν. ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἄρτων κινδυνεύομεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ζύμης λαβεῖν, βέλει σὺ ἡμᾶς ὁ σωτὴρ παλινδρομῆσαι ἐπὶ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν, διὰ τοῦτο ἡμῖν εἶπε τό· ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων, καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο. ὁ δὲ βλέπων ἐν τοῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἀκούων τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν, ὡς καρδιῶν ἐπίσκοπος ἀληθὴς, ἐπιπλήσσει αὐτοῖς, ὡς οὐ νοοῦσιν, οὐδὲ μεμνημένοις ἄρτων, ὧν παρ' αὐτοῦ ἐμήφασι. διὸ ὡς οὐκ ἀπειρα δοκούντες εἶναι ἄρτων, οὐκ ἔλεγεν περὶ τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων ζύμης· εἰ δὲ ταφανίζων, καὶ γυμνότερον παρεισάγων τοῖς προειλημμένοις διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἄρτου καὶ ζύμης, ὅτι μὴ περὶ αἰσθητοῦ ἔλεγεν αὐτοῖς ἄρτου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ζύμης, ἐπιφέρει τό· πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, προσέχετε δὲ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων. καίτοι μηδὲ γυμνώσαντος αὐτοῦ τὴν ἐμ-

μηνείαν, ἀλλ' ἔτι ἐπιμένοντος τῇ τροπολογίᾳ, σιωπῆσαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι ὁ λόγος τῶν σωτηρίων περὶ

ωδὲ διδασκαλίας, τροπικῶς ζύμης εἰρημένης, λεγόντων ἐδίδασκον φαρισαίοι, καὶ σαδδουκαῖοι· ὅσον μὲν οὖν ἔχομεν σὺν ἡμῖν τὸν ἰησοῦν ποιοῦντα τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐπαγγελίαν· ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐ δυνάμεθα νηστεύειν, οὐδὲ ἀπορεῖν τροφῆς, ὡς διὰ τὸν ἀπορεῖσθαι αὐτὸν ζητεῖν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ σαδδουκαίων τῆς ἀπροσδιορίστου ζύμης λαμβάνειν, καὶ ἐσθίειν· ἠδύνατο δὲ οὐ ποτε καιρὸς συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ ἡμᾶς ἀτροφεῖν, ὡς ἐν τοῖς αὐτοτέρω λέλεκται, ἐν τῷ· ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσιν. ἀλλὰ κἂν ἔτι συμβῇ, μὴ βουλόμενον ἡμᾶς νήστεις ἀπολῦσαι, μήποτε ἐκλυθῶμεν ἐν τῇ ὁδῷ, οὐχαριστεῖ ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἄρτοις, καὶ ποιεῖ ἡμῖν φαγεῖν ἀπὸ τῶν ἐπὶ ὀλίγοις ὡς ἀποδεδώκαμεν ἄρτων, τοῖς ἐπὶ πλείοσιν ἐφ' οἷς καὶ ἔδει τηρεῖσθαι, διὰ τὰς ὁμοίας μὴ πάνυ πρὸν θεότητα παρεισαγαγεῖν σωτῆρος ἐκ τῶν κατὰ ματθαῖον διαλείπει, ὅπου, διαλογιζομένων ἐν ἑαυτοῖς τῶν μαθητῶν, καὶ λεγόντων ἄρτους μὴ ἔχειν γνῶναι τὰς διαλογισμὰς ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔλαβετε; οὐκ ἀνθρώπινον ἦν· μονώτατος γὰρ γινώσκει τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ σολομὼν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν φησιν, ὁ κύριος· ἐπεὶ οὖν ὁ ἰησοῦς εἰπόντος· προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης, συῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῶν ἄρτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων, ἵνα εἴπωσιν εἰ ὅπως ποτ' ἂν ζύμη ὠνομάσθη, εἰς διδαχὴν τροπολογεῖται· εἴτε ἐν νόμῳ, εἴτε καὶ ἐν ταῖς μετὰ τὸν νόμον γραφαῖς· ἕτω ὥμήποτε ζύμη ἐστὶ προσφερέσθαι τι θυσιαστήριον· ἐπὶ γὰρ δεῖ τοὺς ἀρχὰς τρόπον ἔχειν διδασκαλίας, ἀλλ' ἵνα αὐτὸ μόνον αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀπὸ θεοῦ ζητήσωσι· εἰ ἄν τις διὰ τὰ ἀποδεδομένα ὡς τῶν μαθητῶν ἐλθόντων εἰς τὸ πέραν, εἰ δυνατὴ πίστις ἐλθεῖν εἰς τὸ πέραν ὀνειδίζεσθαι ὡς ὀλιγόπιστος, καὶ ὡς οὐδέπω νοῶν, οὐδὲ μνημονεύων τῶν ὑπὸ ἰησοῦ γεγενημένων· ἐχαλεπὸν οἶμαι ὡς γε εἰπεῖν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ τέλειον, ὅπως ὅταν ἔλθῃ, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται, πᾶσα ἡ ἐνταῦθα πίστις ἡμῶν ὀλιγοπιστία ἐστὶ, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνο οὐδέπω νοοῦμεν οἱ ἐκ μέρους γινώσκοντες, οὐδὲ μνημονεύομεν· ἐ γὰρ διαρκῆ, καὶ συμπαρεκτεινομένην μνήμην ἀναλαβεῖν δυνάμεθα τῷ πλήθει τῶν φύσεως τῶν θεωρημάτων· ἔτι δ' ἐστὶ καὶ ἐντεῦθεν μαθεῖν ὅτι οὐ δι' μόνους διαλογισμοὺς οὓς ἐν ἑαυτοῖς διαλογιζόμεθα, ἐφ' ὅτε ἐκαλέσμεθα, οὐ ὡς ὀλιγο-

Ar-

A sermonem habere Servatorem de doctrina, tropice, fermentum, dicta, quæ à Pharisæis, & Sadduceis tradebatur. Quamdiu igitur nobiscum habemus Jesum promissum facientem, quod tale est: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*, jejunare non possumus, nec alimentis indigere, ita ut propter illorum inopiam, etiam a Pharisæis, & Sadduceis vetitum fermentum accipere & comedere studeamus. Erit autem aliquando illud tempus, quum illo præsente deerunt nobis alimenta, ut superius dictum est hoc loco: *Triduo jamper-* B *severant mecum, & non habent quod mandu-* *sent*: sed etiam si id contingat, dimittere nos jejunos nolens, ne deficiamus in via, benedicit panibus qui sunt apud Discipulos, efficitque ut è septem panibus, quemadmodum tradidimus, supersint nobis septem sportæ. Illud præterea observandum est, propter eos qui Servatoris divinitatem ex Evangelio Matthæi non valde probari putant, videlicet reputantibus apud se Discipulis, & dicentibus panes se non habere, nosse illorum cogitationes Jesum, & dicere: *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia pa-* C *nes non habetis*? rem humanam non fuisse. Solum enim corda hominum novit Dominus, ut ait Salomon Regnorum tertio. Quoniam autem, postquam Jesus dixit: *Cavite* 3. Reg. 8. 39 *à fermento*, intellexerunt Discipuli non dixisse illum cavendum esse à panibus, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum, advertes, an ubicunq; fermentum nominatur, pro doctrina tropice explicetur, sive in Lege, sive in Scripturis quæ Legem sequuntur: ita etiam an fermentum super altare non offeratur; nec enim par est preces habere rationem doctrinæ, sed esse duntaxat petitiones bonorum à Deo. Quæsiverit autem quispiam propter ea quæ à nobis scripta sunt de Discipulis qui transierunt, possitne alicui, postquam trajecerit, modica fides exprobrari, quodque nondum intelligat, & nondum eorum meminerit quæ à Jesu facta sunt. Ad hæc, opinor, non difficile fuerit dicere, ratione habita *perfecti*, quod *cum advenerit, evacuabitur quod ex* 1. Cor. 13. 10 *parte est*, omnem, quæ hic est, fidem nostram, incredulitatem esse; & illius ratione habita nondum nos intelligere, qui ex parte cognoscimus, neque recordari: nec enim sufficientem & æqualem magnitudini naturæ rerum speculandarum memoriam capere possumus. Præterea & inde discere est nonnunquam nos propter solas cogitationes quas intra nosmet agitamus redargui, & tanquam exigua præditos fide insimulari.

Arbitror autem ego, quemadmodum corde tantum quis adulteratur, non omnino ad facin' ipsum progrediens; ita & reliqua quę vetita sunt, solo corde aliquem committere. Quemadmodum ergo qui solo corde adulteratur, pro ejusmodi adulterio punietur; ita & qui eorum quæ prohibita sunt quidpiam corde perpetrarit; verbi gratia qui solo corde furtum admiserit, vel corde duntaxat falsum dixerit testimonium, non perinde ut qui revera furatus fuerit, vel falsum inde falsi testimonii commiserit, sed tantum ut qui talia corde fecerit, punietur atque id quidem, si per ipsum solum steterit, quo minus ad nefarium facinus perpetrandum accesserit. Nam si præterquam quod voluit, attentarit quidem, sed parum processerit; itidem punietur, ut qui non solo corde, sed opere ipso peccaverit. Ad hæc aliquis quæsiverit, an quis corde solo adulteratur, licet ipsum adulterii opus non admiserit, sed solo corde intemperans sit. Simile facies de reliquis rebus laude dignis. Habet autem aliquid locus iste, quo probabiliter falli possimus, quod ea, opinor, ratione removendum est. Adulterium in corde admissum, minus est peccatum, quam si quis opus ipsum adjunxerit. Fieri autem non potest pudicitiam esse in corde, quæ actionem pudicam impediat: nisi quis super ea re assumat in exemplum, juxta Legem, virginem in solitudine violatam, Ponatur enim cor alicujus esse purissimum; vim autem in re impudica corpori casto vitium obtulisse. Hæc quidem mihi in occulto casta omnino esse videtur; corpore vero non item pura esse, qualis erat ante vim illatam; sed non propterea quod non pura sit, jam & impudica est. Hæc autem dicta sunt, propter illud: *Cogitabant inter se dicentes; Quia panes non accepimus*; cui subjungitur illud: *Sciens autem Iesus dixit; Modica fidei, quid cogitatis inter vos?* & quæ sequuntur; nam expendi par erat vituperium eorum quæ sunt in occulto; & simul laudem eorum quę sunt in occulto. Miror autem Discipulos, antequam sermo explicatus illis fuerit à Jesu, in animum induxisse suum sancire sibi Præceptorem ac Dominum, ut à Pharisæorum, ac Sadducæorum sensili fermento, tanquam non puro, ac propterea vetito caveant; adeo ut, cum etiam panes non assumserint, eorum fermento non utantur. Simile autem quæremus & in aliis; sufficit autem, exempli causa, quod de Samaritana scriptum est his verbis: *Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum. Qui autem biberit ex*

Deut. 22. 25.

Ioh. 4, 13. 14.

Ἀπίστοι ὀνειδιζόμεθα· ἐγὼ δ' οἶμαι ὅπως ἁπλῶς μοιχᾶται πις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ἀ παντως φθάνων καὶ ἐπὶ τὴν πρᾶξιν, ἕτω καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀπηγορευμένων ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ πις πράττει· ὡς οὖν ὁ μοιχεύσας ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀναλογον τῇ τοιαύτῃ μοιχείᾳ κολασθήσεται, ἕτως καὶ ὁ τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσας ἐν τῇ καρδίᾳ, φερ' εἰπεῖν κλέψας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, ἢ ψευδομαρτυρήσας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, οὐχ' ὡς καὶ ἔργῳ μὲν κλέψας, ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ψευδομαρτυρίας ἐπιτελέσας, ὡς ὁ μόνον ἐν τῇ καρδίᾳ τὰ τοιαῦτα ποιήσας κολασθήσεται, καὶ ἔτι εἰ παρ' αὐτὸν μὴ ἦλθε καὶ ἐπὶ τὴν μοχθηρὰν πρᾶξιν· εἰ γὰρ πρὸς τῷ βεβουλῆσθαι ἐνεχείρησε μὲν, ἀ τέτευχε δὲ, κολασθήσεται, οὐχ' ὡς τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ πράξει ἡμαρτηκώς· ζητήσαι δ' ἄν τις πρὸς τοῦτο, εἰ μοιχεύει μὲν τις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ, καὶ μηδ' ἔργον τι μοιχείας ποιήσῃ, ἀ σωφρονεῖ ὁ ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ· τὸ δὲ πλεῖον καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν ποιήσεις ἐπαινετόν· ἐγὼ δὲ καὶ πιθανῶς ἡμᾶς προσλογίσασθαι δύναμιν ὁ Θεὸς, ὅπερ ἕτον, οἶμαι, καθαρώτατον τοῦ τρόπου. μοιχεία μὲν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἔλαττόν ἐστιν ἁμάρτημα, ἢ εἰ προσθείη τις καὶ τὴν πρᾶξιν. ἀμοιχώτερον δὲ σωφρονεῖν ἐν καρδίᾳ, ἐμποδίζουσαν τῇ σωφρονικῇ πράξει. εἰ μὴ ἄρα τις κ' ἐπὶ τούτου τὸν ἐρημίαν βιασθείσθαι προσλάβοι, κ' τὸν νόμον, εἰς παράδειγμα παρθένου. ἔσω γὰρ τοῦ καρδίας τινὸς εἶναι καθαρώτατον, τοῦ δὲ βίου πεποιημένον ἐν τῷ ἀκολάστῳ τοῦ φθορᾶς καὶ σώματος καὶ σώφρονος· αὐτὴ δὴ δοκεῖ μοι σώφρων μὲν πάντως εἶναι ἐν τῷ κρυπτῷ, τῷ δὲ σώματι οὐκέτ' εἶναι καθαρὰ, ὁποία πρὸ τῆς βίας. ἀλλ' ἐπεὶ ἀκαθαρὰ, ἤδη καὶ ἀκόλαστος· ταῦτα καὶ διὰ τοῦτο ἐλογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν, ὧ ἐπιφέρεται τό· γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, ὀλιγόπιστοι τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς; καὶ τὰ ἑξῆς· ἔδει γὰρ τὸν πρὸ τοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ ψόγον ἐξετασθῆναι, καὶ παρανακεμένως αὐτῷ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ ἔπαινον· θαυμάζω δ' εἰ οἱ μαθηταὶ ὠόντο, πρὶν ζαφνισθῆναι αὐτοὺς ὑπὸ Ἰησοῦ τὸν λόγον, ὅτι ἀπαγορεύει αὐτοῖς ὁ διδάσκαλος καὶ κύριος αἰσθητῶν ζύμων φαεισαίων, ἢ σαδδουκαίων φυλάξασθαι, ὡς ἀκαθάρτων, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορευομένων, ἵνα μηδ' ὅτι ἄρτους οὐκ εἰλήφασιν, τῆς ἐκείνων ζύμης χρήσωνται· τὸ δ' ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μὴ ζητήσαι μὲν. δοκεῖ δὲ τοῦ σαδδουκίσματος χάριν τὸ εἰρῆσθαι ἐν τῷ, πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει

ψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ γὰρ ἐκεῖ, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, ἡ σαμαρεῖτις δόξει οἴεσθαι περὶ ὕδατος αἰσθητοῦ ἐπαγγέλλεσθαι τὸν σωτῆρα λέγοντα. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· κἀκεῖνα οὖν τροπολογητέον, καὶ συνεξεταστέον ὕδωρ πηγῆς τοῦ ἰακώβ, ἀφ' ἧς ἤντλει ἡ σαμαρεῖτις, ὕδατι τοῦ ἰησοῦ. καὶ ἐνταῦθα τὸ ὅμοιον ποιητέον, τάχα γὰρ οὐδὲ ἄρτοι ἦσαν πεφθέντες, ἀλλά τις ζύμη αὐτὸ μόνον ὠμὴ, ἡ διδαχὴ τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων·

A *aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum:* illic enim, pro significatione verborum, Samaritana videbitur existimare aquam sensilem promittere Servatorem, quum ait: *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Hæc igitur tropice explicanda sunt, & contendenda aqua fontis Iacob, è quo hauriebat Samaritana, cum aqua Jesu: & simile hoc loco faciendum est; fortasse enim neque panes cocti erant, sed crudum duntaxat fermentum, doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.

B

Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως τοῦ ἰησοῦ, περὶ τίνα αὐτὸν λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι·

De interrogatione Jesu in Cæsarea, quemnam ipsum homines esse dicant.

Ἐλθὼν δὲ ὁ ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς φιλίππου. ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· πυνθάνεται τῶν μαθητῶν ὁ ἰησοῦς τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, ἵν' ἡμεῖς μάθωμεν ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τῶν ἀποστόλων τὰς διαφόρους περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν ἰουδαίοις γενομένας ὑπολήψεις τότε. τάχα δὲ καὶ ἵνα οἱ μαθηταὶ τοῦ ἰησοῦ διδάσκωνται ἀεὶ περιεργάζεσθαι περὶ τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ αὐτοῦ. ὅπερ πράττουσι συμβαλεῖται πρὸς τὸ, εἴ τι μὲν φαῦλον λέγεται, τούτου τὰς ἀφορμὰς παντὶ τρόπῳ περιαιρεῖν. εἴ τι δὲ ἀστεῖον, τούτου τὰς προφάσεις συναύξειν· πλὴν ὅρα διὰ τὰ διάφορα ἐν ἰουδαίοις περὶ τοῦ ἰησοῦ κινήματα, τίνα τρόπον ἀπό τινων οὐχ ὑγιῶν δογμάτων ἔλεγόν τινες μὲν ὅτι * ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, ὁμοίως ἠρώδη τῷ τετράρχῃ τῷ εἰπόντι τοῖς παισὶν αὐτοῦ. οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ· ἄλλοι δὲ ὅτι ἠλίας ἐστὶν ὁ νῦν καλούμενος ἰησοῦς, ἤτοι γένεσιν ὑπομείνας δευτέραν, ἢ ἔκτοτε ἐν σαρκὶ ζῶν, κατὰ τὸν παρόντα ἐπιφανεὶς χρόνον· καὶ οἱ φάσκοντες δὲ ὅτι ἱερεμίας εἴη ὁ ἰησοῦς, καὶ οὐχ τύπος τοῦ χριστοῦ ὁ ἱερεμίας, τάχα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ ἱερεμίου περὶ χριστοῦ ἐκινήθησαν, οὐ πληρωθέντων μὲν ἐν τῷ προφήτῃ τότε, ἀρξαμένων δὲ πληροῦσθαι ἐν τῷ ἰησοῦ, ὃν ἔθετο ὁ θεὸς εἰς ἔθνη, καὶ βασιλείας ἐκριζοῦν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ ἀνοικοδομεῖν, καὶ μεταφυτεύειν, προφήτην αὐτὸν εἰς ἔθνη γενέσθαι ποιήσας, οἷς ἐκήρυξε τὸν λόγον· ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ὅτι εἷς τις ἦν τῶν προφητῶν, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ ὑπελάμβανον, διὰ τὰ ἐν τοῖς προφήταις, ὡς πρὸς αὐτοὺς μὲν ῥηθέντα, οὐ πεπληρωμένα δὲ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλ' οἱ μὲν ἰουδαῖοι, ὡς ἄξιοι τοῦ ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν καλύμματος, ἐψευδοδόξουν περὶ τοῦ ἰησοῦ.

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat Discipulos suos. Quærit à Discipulis Jesus, quemnam ipsum homines esse dicant, ut ex Apostolorum responsione discamus varias, quæ tunc temporis inter Judæos fuerunt, de Servatore nostro opiniones: fortasse etiam ut Discipuli Jesu curiose semper eorum satagere doceantur, quæ de illo ab hominibus dicuntur: quod ad id iis proderit qui illud faciunt, ut si quid mali dicatur, hujus occasiones omni ope præcidant; sin boni aliquid, ejus causas augeant. Cæterum vide quomodo propter varios in Judęis super Jesu animi motus, ex malesanis quibusdam opinionibus dicerent quidem nonnulli hunc esse Johannem Baptistam, quemadmodum Herodes Tetrarcha, qui pueris suis dixerat: *Hic est Iohannes Baptista; ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo*; alii vero Eliam esse eum qui nunc Jesus appellatur, vel renatum, vel ab eo tempore in carne viventem, hoc autem tempore apparentem. Qui dicebant autem Jesum esse Jeremiam, nec Jeremiam Christi typum esse, fortasse iis moti sunt quæ initio Jeremiæ de Christo dicta sunt, tunc quidem in Propheta non completis, sed nunc in Jesu perfici cœptis, quem *constituit* Deus *super Gentes, & super regna, ut evellat, & destruat, & disperdat, & dissipet, & ædificet, & plantet*, efficiens ut esset Propheta super Gentes quibus sermonem annuntiavit. Sed & qui unum illum esse ex Prophetis dicebant, talia de illo existimabant, propter ea quæ in Prophetis, tanquam in ipsos dicta sunt, in illis autem minime completa fuerunt. At Judæi, utpote velo cordi eorum prætento digni, falsa de Jesu opinabantur;

Matth. 16. 13.

Matt. 14. 2

Ier. 1. 10. 11

Petrus autem tanquam non carnis & sanguinis discipulus, sed & qui revelationis Patris qui in cœlis est, capax fuerat, hunc esse Christum confessus est. Magnum igitur erat, id quod à Petro Servatori dictum est: *Matt. 16. 16.* *Tu es Christus*; ignorantibus Judæis Christum hunc esse: majus autem, sciviſſe illum, non modo hunc esse Christum, sed *filium Dei vivi*, quique per Prophetas dixerat: *Jer. 2. 13.* *Vivo ego*, &: *Joh. 14. 6.* *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.* Erat autem & is vita qui dixit: *Ego sum vita*, utpote à Patre qui fons vitæ est. Et adverte diligenter añon quemadmodum idem non sunt fons fluvii & fluvius: ita fons vitæ, & vita. Atque hæc quidem addidimus, quod ad illud pertinerent: *Tu es Christus filius Dei vivi*: egregium enim quidpiam docendum fuit super eo quod de Deo & Patre rerum omnium dictum est, tanquam vivente tum ex propria sui ipsius vita, tum & eorum qui illius participes sunt. Quandoquidem autem diximus eos qui Jesum esse Johannem Baptistam pronuntiaverunt, vel aliquem ex iis quorum deinde mentio fit, non ex sanis aliquibus opinionibus id dixisse, probemus & illud dicentes, si Jesum ad Johannem euntem Baptismi causa, & Johannem Jesum baptizantem offendissent, ab aliove audissent, neutiquam dicturos fuisse Jesum esse Johannem: sed & si intellexissent effatum quod pronuntiavit Jesus; *Matth. 11. 14.* *Si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est*, & dictum illud audissent tanquam aures habentes, non dicturos fuisse nonnullos ipsum esse Eliam: & qui dixerunt, hunc esse Jeremiam, si vidissent plerosque è Prophetis nonnulla illius significativa in se susceppisse, Jeremiam hunc esse minime pronuntiaturos fuisse; quemadmodum neque alios, aliquem ex Prophetis. Quod autem respondens Simon Petrus dixit his verbis: *Tu es Christus, filius Dei vivi*, si illud idem dicamus sicut Petrus, eo nobis per carnem & sanguinem non revelato, sed per lumen quod à Patre cœlesti cordibus nostris affulserit, fortasse simus & ipsi id quod Petrus; nempe, itidem ut ille, fortunati prædicamur, propterea quod hæc etiam ad nos pervenerunt, quæ causa illi fuerunt, cur beatus sit existimatus; eo quod neque caro, neque sanguis revelaverint nobis Jesum esse Christum, filium Dei vivi, sed Pater qui in cœlis est, è cœlo ipso, ut in cœlo vivamus; eo nobis revelante revelationem ad cœlum illos evehentem qui velamen à corde detraxerint, *Ephes. 1. 17* *spiritum autem sapientiæ Dei & revelationis* susceperint. Quod si postquam diximus & nos, quem-

πέτρος δ' ὡς ἐ σαρκὸς, καὶ αἵματος μαθητὴς, ἀλλὰ καὶ χωρήσας ἀποκάλυψιν Ꝺ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ὡμολόγησεν αὐτὸν τὸν χριστὸν τυγχάνειν· ὃ μὴ ὅτι ὁ τοῦτο Ꝺ πέτρος λεγόμενον τῷ σωτῆρι, Θ. σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μὴ γνωσκόμενον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὅτι χριστὸς ἐστιν, μέγα. μεῖζον ἦν, ὅτι ἠπίστατο αὐτὸν ἐ μόνον χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ υἱὸν Ꝺ θεοῦ Ꝺ ζῶντος, καὶ διὰ τῆς προφητῶν ἐρηκότος· ζῶ ἐγὼ, καὶ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ζωὴ ὡς ἀπὸ πηγῆς ζωῆς Ꝺ πατὴρ, ὁ εἰπών· ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· καὶ προέχες ἀμελῶς εἰ μὴ ὥσπερ ἑταῖρόν ἐστι πηγὴ πόλεως, καὶ πόλις, ἕτως πηγὴ ζωῆς, καὶ ζωή· καὶ ταῦτα ὑπὸ προσεθήκαμεν διὰ τὸ προσκεῖσθαι τῷ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς Ꝺ θεοῦ Ꝺ ζῶντος. ἐξαίρετον γάρ τι ἔχειν ἐδάχθησαν ἐν τῷ λεγομένῳ περὶ Ꝺ θεοῦ, καὶ πατρὸς τῶν ὅλων, ὡς ζῶντος, πρὸ τετελειωμένου ζωῆς, καὶ τὰ μετέχοντα αὐτοῦ· ἐπεὶ ὃ εἰπομεν μὴ ἀπό τινων ὑγιῶν δογμάτων ἐρηκέναι τὸς ἀποφηναμένους εἶναι τὸν ἰησοῦν ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἤ τινα τῶν ὑπαρχόντων, καθισκυάσωμεν καὶ ἔτι λέγοντες ὅτι εἰ πρόσκειτο τύχοιεν ὑπὸ τὸ βάπτισμα ἀπελθόντα τὸν ἰησοῦ πρὸς τὸν ἰωάννην, καὶ βαπτίζοντα τὸν ἰωάννην τὸν ἰησοῦν* εἰ ἀκηκόεισαν πρός τινος, οὐκ ἂν ἔλεγον ἰησοῦν εἶναι τὸν ἰωάννην· ἀλλὰ καὶ εἰ νενοήκασι τὸ δόγμα ἀφ' οὗ εἶπεν ὁ* Ἰησοῦς· εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, καὶ ὡς ἔχοντες ὦτα ἀκηκόασι τὸ* λελεγμένον, οὐκ ἂν δὴ εἶπόν τινες αὐτὸν εἶναι ἠλίαν· καὶ οἱ εἰπόντες αὐτὸν εἶναι ἰερεμίαν, εἰ εἶδόν ὅτι οἱ πλεῖοι τῶν προφητῶν συμβολικά τινα αὐτὸ ἀνειλήφασιν, οὐκ ἂν ἔλεγον αὐτὸν εἶναι ἰερεμίαν. ὁμοίως Ꝺ ἂν καὶ ἄλλοι ἑνά τινα τῶν προφητῶν· ταῦτα Ꝺ ὅπως ἀποκριθεὶς σίμων πέτρος εἶπεν ὁ τῷ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐὰν ὡς ὁ πέτρος λέγωμεν, ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἀποκαλύψαντος, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῖν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ Ꝺ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, καὶ αὐτοὶ γινόμεθα ὅπερ ὁ πέτρος, ὁμοίως αὖ μακαριζόμενοι, διὰ τὰ αὐτὰ Ꝺ μακαριστῷ ἐκείνῳ, ὁ ἐφ' ἡμᾶς ἐφθακέναι, τῷ σαρκὸς καὶ αἵματος μὴ ἀποκεκαλυφέναι ἡμῖν ἀλλὰ Ꝺ τὸν ἰησοῦν εἶναι χριστὸν, υἱὸν Ꝺ θεοῦ Ꝺ ζῶντος, ἀλλὰ τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα, ἀπ' αὐτῶν τῶν οὐρανῶν, ἵνα ἐν οὐρανοῖς πολιτευσώμεθα, ἀποκαλύψαντος ἡμῖν ἀποκάλυψιν ἀνάγουσαν ἡμᾶς ἐν οὐρανὸς τὰς περιεχούσας μὴ παῦ κάλυμμα ἀπὸ τῆς καρδίας, ἀναλαβόντας τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ ἐ τῆς ἀποκαλύψεως· εἰ Ꝺ φήσαντες ἐ ἡμεῖς ὡς ὁ πέτρος. σὺ εἶ ὁ χρι-

χριστὸς ὁ υἱὸς τῦ θεῦ τῦ ζῶντος, οὐχ ὡς σαρ- A admodum Petrus: *Tu es Christus filius Dei vivi*, non quasi revelatum nobis fuerit à carne vel à sanguine, sed luce cordi nostro affulgente à Patre qui in cœlis est, Petrus efficimur; dicatur & nobis à Verbo: *Tu es Petrus*, & quę sequuntur. Petra enim est omnis Discipulus Christi, de quo bibebant, qui *bibebant de spiritali consequente petra*; & super quamlibet ejusmodi petram ædificatur omnis sermo Ecclesiasticus, & vitæ juxta ipsum institutæ ratio: unicuiq; enim perfecto habenti congregationem sermonum beatitudinem perficientium, & operum, & cogitationum, inest Ecclesia à Deo ædificata. Si vero super unum illum solummodo Petrum totam Ecclesiam à Deo ædificari arbitraris, quid de Iohanne, tonitru filio, & unoquoque Apostolorum dixeris: Alioquin an audebimus dicere portas Inferi speciatim adversus Petrum non prævalituras, prævalituras autem adversus reliquos Apostolos, & perfectos? Nonne vero & in omnibus & in his singulis fit istud quod supra dictum est: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, & illud quoque: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*? An etiam soli Petro dantur à Domino claves regni cœlorum, nec quisquam beatorum alius eas accipiet? Quod si & id aliis commune est: *Dabo tibi claves regni cœlorum*, quomodo & non ea quæ præcedunt, communia sunt, & quæ subnectuntur tanquam in Petrum dicta? Hic etenim velut in Petrum dicta videntur ea: *Quæcunq; ligaveris super terram, erunt ligata in cœlis*, & quæ sequuntur: in Evangelio autem Iohannis Servator dans Spiritum sanctum Discipulis per insufflationem, dicit: *Accipite Spiritum sanctum*, & quæ sunt deinceps. Proinde multi dicent Servatori: *Tu es Christus filius Dei vivi*, at non omnes illud dicentes, haudquaquam à carne & sanguine revelantibus hoc edocti dicent illi, sed ablato ab ipso Patre qui in cœlis est impositio cordi eorum velamine, ut postea *revelata facie gloriam Domini speculantes* in Spiritu Dei loquantur, dicentes de illo: *Dominus Iesus*, & illi: *Tu es Christus filius Dei vivi*. Et si quis hoc dicit illi, sibi non revelatum è carne & sanguine, sed à Patre qui in cœlis est, ea consequetur, quæ ut ait quidem litera Evangelii, Petro huic dicta sunt; ut docet autem Spiritus illius, cuilibet qui talis evadit, qualis erat ille Petrus. Nomen enim trahunt à Petra omnes imitatores Christi, spiritalis scilicet petræ

Matth. 16. 18.

1. Cor. 10. 4.

Matth. 16. 19.

Iob. 20. 23

2. Cor. 3. 18

κὸς οὐ μὸς ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ἐνεβριμήσατο τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ Χριστός. ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων· ἵλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ὁ δὲ στραφεὶς εἶπε τῷ Πέτρῳ· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὑρήσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ ἰδοὺ ὤφθη αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας συλλαλοῦντες μετ' αὐτοῦ. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· κύριε, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωσεῖ μίαν καὶ Ἠλίᾳ μίαν. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· ἀκούετε αὐτοῦ. καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα. καὶ προσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἁψάμενος αὐτῶν εἶπεν· ἐγέρθητε καὶ μὴ φοβεῖσθε. ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν οὐδένα εἶδον εἰ μὴ αὐτὸν Ἰησοῦν μόνον. καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. καὶ ἐκράτησαν τὸν λόγον πρὸς ἑαυτούς, συζητοῦντες τί ἐστιν τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ἠλίας μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν ἀλλὰ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν· οὕτως καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

Καὶ ἐλθόντων πρὸς τὸν ὄχλον προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτὸν καὶ λέγων· κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει· πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ. καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε μοι αὐτὸν ὧδε. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. τότε προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν καὶ εἶπον· διὰ τί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μετάβα ἔνθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Συστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα. καὶ ἐλθόντων αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ καὶ εἶπον· ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; λέγει· ναί. καὶ ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ προέφθασεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς λέγων· τί σοι δοκεῖ, Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; εἰπόντος δὲ τοῦ Πέτρου· ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πορευθεὶς εἰς θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα· ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παιδίον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· ὃς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων· ἀνάγκη γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. εἰ δὲ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλόν σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν κυλλὸν ἢ χωλὸν ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλόν σοί ἐστιν μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτό, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις. οὕτως οὐκ ἔστιν θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τούτων.

Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν σοῦ ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν οὐρανῷ. πάλιν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. οὗ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλὰ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὃς ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων· μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος πραθῆναι καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντα ὅσα εἶχε καὶ ἀποδοθῆναι. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος προσεκύνει αὐτῷ λέγων· κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγε λέγων· ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ παρεκάλει αὐτὸν λέγων· μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ καὶ ἀποδώσω σοι. ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἕως ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον. ἰδόντες οὖν οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν πάντα τὰ γενόμενα. τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ λέγει αὐτῷ· δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα; καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. οὕτως καὶ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ποιήσει ὑμῖν ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ. καὶ προσῆλθον αὐτῷ Φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν· ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν; ὥστε οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ σὰρξ μία· ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. λέγουσιν αὐτῷ· τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολῦσαι; λέγει αὐτοῖς ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως. λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ καὶ γαμήσῃ ἄλλην μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον ἀλλ' οἷς δέδοται· εἰσὶν γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω.

Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ καὶ προσεύξηται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· ἄφετε τὰ παιδία καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐπορεύθη ἐκεῖθεν.

Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν αὐτῷ εἶπε· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ἀγαθὸν ποιήσω ἵνα σχῶ ζωὴν αἰώνιον; ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν, τήρησον τὰς ἐντολάς. λέγει αὐτῷ· ποίας; ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· τὸ οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος· πάντα ταῦτα ἐφύλαξα· τί ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν· εὐκοπώτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐξεπλήσσοντο σφόδρα λέγοντες· τίς ἄρα δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν, παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά ἐστιν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ καθήσεσθε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου πολλαπλασίονα λήμψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι.

Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. καὶ ἐξελθὼν περὶ τρίτην ὥραν εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς, καὶ ἐκείνοις εἶπεν· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν. οἱ δὲ ἀπῆλθον. πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἐποίησεν ὡσαύτως. περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας καὶ λέγει αὐτοῖς· τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; λέγουσιν αὐτῷ· ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ὀψίας δὲ γενομένης λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· κάλεσον τοὺς ἐργάτας καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. ἐλθόντες δὲ οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. ἐλθόντες δὲ καὶ οἱ πρῶτοι ἐνόμισαν ὅτι πλείονα λήμψονται· καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον. λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου λέγοντες· οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἑνὶ αὐτῶν εἶπεν· ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε· θέλω δὲ καὶ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί· οὐκ ἔξεστίν μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· πολλοὶ γάρ εἰσιν κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Καὶ μέλλων ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα παρέλαβεν τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς· ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ γραμματεῦσιν, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς προσκυνοῦσα καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· τί θέλεις; λέγει αὐτῷ· εἰπὲ ἵνα καθίσωσιν οἱ δύο υἱοί μου οὗτοι εἷς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι; λέγουσιν αὐτῷ· δυνάμεθα. ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν· οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύ

consequentis eos qui salvi fiunt, ut ex ea spirituálem potionem ebibant. Illi autem nomen trahunt à Petra, quemadmodum Christus; sed & cum Christi membra sint, nomine ab illo ducto Christiani appellati sunt; à Petra autem, Petri. Inde vero accepta occasione justos à Christi justitia, sapientes à Christi sapientia denominatos esse dices; idemque facies de reliquis ejus nominibus, nomina in Sanctos ducens; & quicunque tales fuerint, dicetur iis à Servatore illud quod ita se habet: *Tues Petrus*, & quæ sequuntur; ad id usque: *Non prævalebunt adversus eam*: Quam autem, *Eam*? an enim petram, super quam Christus ædificat Ecclesiam; an Ecclesiam? ambigua quippe locutio est: an quasi unam, eandemq; rem, Petram & Ecclesiam? Hoc ego verum esse existimo; nec enim adversus petram, super quam Christus Ecclesiam ædificat, nec adversus Ecclesiam portæ Inferi prævalebunt: quemadmodum neque *via colubri super petram*, juxta id quod id Proverbiis scriptum est, reperiri possit. Quod si adversus aliquem Inferi portæ prævalebunt; qui talis erit, neque petra super quem Christus Ecclesiam ædificat, nec Ecclesia à Christo super petram ædificata fuerit. Petra quippe serpenti inaccessa est, & fortior portis Inferi sibi adversantibus, adeo ut propter robur illius, portæ Inferi adversus eam non prævaleant: Ecclesia vero, tanquam Christi ædificium, qui sapienter *ædificavit domum suam super petram*, portarum Inferi capax non est, prævalentium quidem adversus quemcunque hominem qui extra Petram & Ecclesiam fuerit, sed invalidarum adversus illam. Postquam vero animadverterimus unumquodque peccatorum, per quæ Christus ad Inferos iturus erat, portam esse inferi, intelligemus animam *habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi* quæque propter nequitiam neque sancta est, neque immaculata, petram non esse super quam Christus ædificat, neque Ecclesiam, neque Ecclesiæ partem, quam super petram Christus ædificat. Si quis autem nos super his convictos pudore afficere vult, propter multitudinem hominum ex Ecclesia qui fidem amplexi creduntur, dicendum est huic, non illud modo: *Multi vocati, pauci vero electi*, sed & id quod à Servatore iis dictum est qui ad se accedunt, ut extat in Lucæ Evangelio iis verbis: *Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare per angustam & non poterunt*: dicendum & illud est, quod scriptum habetur in Matthæi Evangelio eo modo: *Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vi-*

Prov. 30. 19

Matth. 7. 24.

Ephes. 5. 27

Matth. 20. 16. & 22. 14

Luc. 13. 24.

Matth. 7. 14.

πνευματικῆς ἀκολουθήσης πέτρας τοῖς σωζομένοις, ἵνα ἐξ αὐτῆς πίνωσι τὸ πνευματικὸν πόμα. ἔστι δὲ παρώνυμοί εἰσι τοῦ πέτρας ὁ χριστός. ἀλλὰ καὶ χριστοῦ μέλη ὄντες παρώνυμοι ἐχρημάτισαν χριστιανοί. πέτρας δὲ πέτρου ἀπὸ τούτων ἀφορμὴν λαβὼν φήσεις τοὺς δικαίους παρωνύμους εἶναι χριστοῦ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοὺς σοφοὺς χριστοῦ τῆς σοφίας. καὶ ἅτινα ποιήσεις ἐπὶ τῷ λοιπῶν αὐτοῦ ὀνομάτων παρώνυμα ἐπὶ τοὺς ἁγίους, καὶ πρὸς πάντας τοὺς τούτους ἂν λέγοις ὅτι ἐπὶ σωτῆρος τὸ λέγον· σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ἐξῆς, ἕως ἐξ. ἐκπρόσωπον αὐτοῦ. πνος δὲ, αὐτοῦ; ἆρα γὰρ τοῦ πέτρας, ἐφ' ᾧ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν; ἢ τῆς ἐκκλησίας; ἀμφίβολος δὲ ἡ φράσις. ἢ ὡς ἑνὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πέτρας, καὶ τῆς ἐκκλησίας; ἔστι δ' ἴσως ἀληθὲς τυγχάνειν, ὅτε μὲν τῆς πέτρας, ἐφ' ᾗς ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε τῆς ἐκκλησίας πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν· ὡς δὲ ὁδὸς ὄφεως ἐπὶ πέτρας, καὶ ὁ ὢν παρεμφερὴς γράμμα, δύναιτο εἰπεῖν ἂν εἰ δέοι τὸν πύλας ᾅδου κατισχύσουσιν, ὅτε πέτρα ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη, ἐφ' ᾧ ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε ἡ ὑπὸ χριστοῦ οἰκοδομουμένη ἐπὶ τῷ πέτρᾳ ἐκκλησία ἢ τε μὲν πέτρα ἀβάτους ἐστὶν ὄφεσι, καὶ ἰσχυροτέρα τῶν ἀντιπαλαιόντων αὐτῇ πυλῶν ᾅδου, ὡς διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς μὴ κατισχύειν αὐτῆς τὰς πύλας ᾅδου. ἥτε ἐκκλησία, ὡς χριστοῦ οἰκοδομή, τοῦ οἰκοδομήσαντος ἑαυτὸν τὴν οἰκίαν φρονίμως ἐπὶ τὴν πέτραν, ἀνεπιδέκτους ἐστὶ πυλῶν ᾅδου, κατισχυσουσῶν μὲν παντὸς ἀνθρώπου ἔξω τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀδυναμούντων πρὸς αὐτήν· νοήσαντες δὲ ὡς ἁπάσῃ τῇ ἁμαρτίαν, *δι' ὧν χριστὸς ἐν ᾅδου ἦν, πύλη ἐστὶν ᾅδου, καταλήψόμεθα ὅτι ἡ ἔχουσα πῶλον, ἢ ῥυπίδα, ἤ τι τοιοῦτον, ἢ διὰ τὴν κακίαν μηδὲ ἁγίαν, μηδὲ ἄμωμον τυγχάνουσα ψυχή, ἔστε πέτρα ἐστὶν ἐφ' ᾗ ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ, ἔστε ἐκκλησία, ἔστε ἐκκλησίας μέρος, ἐπὶ τὴν πέτραν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ· ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα δυσωπεῖν *ὑμᾶς θέλῃ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν πιστεύειν νομιζομένων ἐκκλησιαστικῶν, λεκτέον αὐτῷ ὅ μόνον ὅ. πολλοὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πρὸς τοὺς πρεσβεύοντας αὐτῷ λελεγμένον, ὡς ὄντων λακάδων εἰρηται, ἵνα ὦσιν ἔχον. ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς θύρας, ὅτι πολλοί, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι. καὶ τὸ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον δὲ γεγραμμένον ἔστω τὸν τρόπον ῥητέον. ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν·

Matth. 7. 14. πρὸς

παρεξέχων ὁ πρ. ὅτι πολλοὶ, λέγων ὑμῖν, ζη- A *tam, & pauci sunt qui in veniunt eam.* Ani-
τήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι. σωθήσεις ὅτι mum autem ad id advertens: *Quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt,* in-
τοῦτο πάντες αὐχοῦσιν ὡς μὴ εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκ- telliges illud ad eos pertinere qui se ex Ec-
κλησίας ἀδενῶς ὄντας καὶ παρὰ τὸν λόγον βιοῦντας clesia esse gloriantur quidem, imbecilliter
ἀναφέρεται· οἱ μὲν μὴ ἰσχύοντες εἰσελθεῖν τῷ ζη- autem & præter sermonis Evangelici præ-
τοῦντων εἰσελθεῖν, τῇ πύλας ἅδου κατισχύειν ceptum vivunt. Eorum vero qui quærunt
αὐτῆς οὐκ ἀνισχύσουσιν. ὧν ὁ πύλαι ἅδου ἡ κα- intrare, quicunque intrare non poterunt;
τισχύουσιν, ἤτοι ζητοῦντες εἰσελθεῖν ἰσχύσουσι, πάν- non poterunt propterea quod portæ Inferi
τα ἰσχύοντες ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸς κυ- adversus eos prævaleant: adversus quos au-
ρίῳ ἰησοῦ. ὅ ἐστως ἕκαστος μὲν τῶν πατέρων μοχ- tem portæ Inferi non prævalent, illi quæ-
θηρᾶς γνώμης δημιουργῶν γέγονε πύλης τινὸς rentes intrare poterunt, omnia valentes in
ἅδου. οἱ δὲ συνεργοὶ τῆς τοῦ δημιουργοῦντος τῶν eo qui corroborat eos, Domino Jesu. At-
τοιούτων διδασκαλίας, συνεργοί τινες καὶ οἰκονό- que ita unusquisque ex iis qui pravæ senten-
μοι δηλοῦντες μοχθηρῷ δημιουργικῷ ἀσε- tiæ patres sunt, architectus factus est portæ
βείας λόγῳ· πολλῶν δὲ καὶ δυσαριθμήτων ὄντων alicujus Inferi: qui vero talium rerum ar-
τῶν ἅδου πυλῶν, οὐδεμία πύλη ἅδου κατισχύσει τοῦ chitecti doctrinæ opem suam præstant, mi-
πέτρας, ἤτοι ἐκκλησίας ἣν ἐπ' αὐτῇ χρισὸς οἰκο- nistri sunt, & dispensatores, servientes pra-
δομεῖ· πλὴν ἔχουσί τινα ἰσχὺν αὗται αἱ πύλαι, vo sermoni impietatis fabricatori. At cum
ἀφ' ἧς τινων μὲν κρατοῦσι τῶν μὴ ἀντιτεινόντων, multæ sint & vix numerandæ Inferi portæ,
καὶ ἀναγωνιζομένων πρὸς αὐτάς. ὑφ' ἑτέρων δὲ nulla Inferi porta prævalebit adversus Pe-
νικῶνται, τῷ διὰ τὸ μὴ ἀφίσασθαι τοῦ εἰπόντος· tram, vel Ecclesiam quam super illam Chri-
ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, πάσας τὰς ἅδου πύλας κα- stos ædificat. Veruntamen vi nonnulla pol-
θελόντων ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν ψυχῆς· καὶ ἔστι χρὴ εἰδέ- lent hæ portæ, qua quosdam edomant qui
ναι, ὅπως περ αἱ πόλεων πύλαι ὀνόματα ἔχου- iis non resistunt, nec adversus eas pugnant;
σιν ἑκάστη οἰκεῖα. τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ τοῦ ἅδου πύ- superantur autem ab aliis, qui propterea
λαι ὀνομασθεῖεν ἂν κατὰ τὰ εἴδη τῶν ἁμαρτημά- quod ab eo non recedunt qui dixit: *Ego sum* *Ioh. 10. 7. 9.*
των· ὡς μὲν μὴν ὀνομάζεσθαι πύλην ἅδου, πορ- *ostium,* omnes Inferi portas ex anima sua
νείαν, δι' ἧς ὁδεύουσιν οἱ πορνεύοντες, ἑτέραν δὲ ἀφε- deturbarunt. Atque id quidem sciendum
σιν, δι' ἧς ἀφησιάζουσιν εἰς ἅδου καταβαίνουσιν· ἤ- est, quemadmodum urbium portæ singulæ
δη δὲ καὶ ἑκάστου τῶν ἑτεροδόξων, καὶ ἀγνοησάντων propria habent nomina; eodem modo por-
ψευδώνυμόν τινα γνῶσιν, ᾠκοδόμησεν ἅδου πύ- tis Inferi pro variis peccatorum formis no-
λην, ἄλλην μὲν μαρκίων, καὶ βασιλίδης ἄλλην, mina imponi posse; ita ut una Inferi porta
καὶ ἀλεντῖνος ἄλλην· ἐνταῦθα μὲν οὖν πύλαι fornicatio appelletur, per quam iter faciunt
ἅδου εἰρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς ψαλμοῖς ὁ προφήτης scortatores; altera autem inficiatio, per
ὑμνῳδεῖ λέγων· σὺ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ quam in infernũ descendunt, qui Deum in-
θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέ- ficiantur. Jam vero & unusquisque illorum
σεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς σιών· καὶ ἐκ qui diversis ab Ecclesia opinionibus adhæ-
τότε δὲ μανθάνομεν ὅτι μήποτε ἐκ δίου τε εἴη rent, & aliquam falsi nominis scientiam ge-
πάσας δυνηθῆναι ἐξαγγεῖλαι τὰς αἰνέσεις πινὰ nuerunt, portam Inferi ædificavit, aliam
τοῦ θεοῦ, μὴ ὑψωθέντα ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ quidem Marcion, Basilides aliam, & aliam *1. Tim. 6. 20.*
θανάτου, καὶ γνόμενον πρὸς ταῖς πύλαις σιών· Valentinus. Hic igitur portæ Inferorum dic-
πύλαι δὲ σιὼν ἐναντίως νοηθεῖεν ταῖς πύλαις τοῦ tæ sunt. In Psalmis vero gratias agit Pro-
θανάτου, ὡς εἶναι πύλην μὲν θανάτου τὴν ἀκο- pheta dicens: *Qui exaltas me de portis mortis,* *Psal. 9. 15.*
λασίαν· πύλην δὲ σιὼν, τὴν σωφροσύνην. καὶ *ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis*
ἕτως θανάτου μὲν, τὴν ἀδικίαν· σιὼν δὲ, τὴν *filiæ Sion.* Atque ex hoc loco discimus fieri
δικαιοσύνην, ᾗ τινα δεικνὺς ὁ προφήτης φη- nunquam posse, ut qui non exaltatus fuerit
σίν· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσον- de portis mortis, & ad portas Sion non per-
ται ἐν αὐτῇ. καὶ πάλιν τὴν μὲν δειλίαν, θανά- venerit, omnes laudationes Dei annuntia-
του πύλην. τὴν δὲ ἀνδρείαν, σιών. καὶ ἀφρο- re possit. Portæ autem Sion contrariæ por-
σύνην μὲν, θανάτου. τὴν δὲ ἐναντίαν αὐτῇ φρόνησιν, τοῦ σιών· πάσας δὲ ταῖς πύλαις τῆς tis mortis intelligi possint, adeo ut porta
mortis, sit luxuria; porta autem Sion, ca-
stitas: mortis item, injustitia; Sion vero,
justitia, quam ostendens Propheta ait: *Hæc* *Psal. 117. 20.*
porta Domini, justi intrabunt in eam; & rur-
sum mortis porta, sit timiditas; fortitudo
vero, Sion: imprudentia, mortis; contra-
ria autem illi sapientia, Sion. Omnibus au-
tem portis scientiæ falsum nomen gerentis

una contraria est porta veræ scientiæ. Cæterum adverte, an propter illud: *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem,* & cætera, possis dicere unamquamque *potestatem, & mundi rectorem tenebrarum harum, & spirituale nequitiæ in cœlestibus*, portam esse Inferi, & portam mortis. Igitur portæ inferorum dici queant principatus, & potestates, adversus quas nobis colluctatio est; portæ vero justitiæ, *ministratorii spiritus*. Et quemadmodum de melioribus multæ prius memorantur portæ & post portas, una, eo loco: *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino*, &: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*: ita & de contrariis, multæ portæ sunt Inferi & mortis, singulæ videlicet potestates; sub omnibus vero his ipse Malus. Sed & cauti simus super unoquoque peccato, quasi in aliquam Inferorum portam descendentes, si peccemus; sed exaltati de portis mortis, annuntiemus omnes laudationes Domini in portis filiæ Sion: verbi causa, in una porta filiæ Sion quæ castitas appellatur, annuntiabimus per castitatem laudationes Dei: & in alia, justitia videlicet, per justitiam laudationes Dei: & universa in quibuscunq; rebus laude dignis versamur, in illis sumus in aliqua porta filiæ Sion, per illam annuntiantes laudationem aliquam Dei. Sed & quærendum est, quomodo dictum sit in aliquo è Duodecim: *Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfecte abominati sunt*. Fortasse igitur is est è portis filiæ Sion, qui redarguit eos in portis qui in contrariis portæ huic versantur peccatis, portarum nempe Inferi vel mortis. Quod si ita id non interpretaris: *Odio habuerunt corripientem in portis*; aut supervacuo dictum erit, *in portis*, vel quære quomodo dignum sit Prophetico spiritu id quod dictum est. Post hæc videmus, quomodo dictum sit Petro, & cuilibet qui Petrus est: *Dabo tibi claves regni cœlorum*. Et primum quidem existimo his verbis: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, convenienter id esse subnexum; *Dabo tibi claves regni cœlorum*: nam qui contra Inferi portas munitus est, ut adversus eum non prævalerent, dignus est qui ab ipso Verbo claves regni cœlorum accipiat; quasi præmium, quod nihil adversus illum portæ Inferi potuerint, claves accipiens regni cœlorum, ut sibi portas reseret clausas iis qui ab Inferi portis victi sunt: & ingreditur quidem ut castus per portam pudicitiæ, clave pudicitiam aperiente resaratam: & per

Ephes. 6. 12

Hebr. 1. 14

Psal. 117 19. 20.

Amos 5. 10

A ψαλδωνύμε γνώσεως μία ἐναντία ἐστὶ πύλη ἡ τ ἀψεύδες γνώσεως· πῆς ησον ὃ ἐι δώσασι διὰ τ. ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ, λέγειν ἑκάστω ἐξεῖναι, καὶ κοσμοκράτορα τ σκότες τότε, καὶ πνεῦμα πονηρίας ἐν τοῖς ἐπερανίοις, πύλας εἶναι ἀδε, καὶ πύλας θανάτε· πύλαι γὰρ ἂν ἀδε λέγοιντο καὶ αἱ ἀρχαὶ, καὶ ἐξεσίαι, καθ ἃς ἡμῖν ἡ πάλη. πύλαι δ δικαιοσύνης, τὰ λεπτεγμὰ πνεύματα· ὥσπερ δ ἐπὶ τῶν κεφαλίων πολλαὶ προλέγον) πύλαι, καὶ μὴ ἕως πύλας μία ἐν τῷ· ἀνοίξατε μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καὶ· αὕτη ἡ πύλη τ κυρίε, δίκαιοι εἰσελεύσον) ἐν αὐτῇ. ὅτω δ ἐπὶ τ ἐναντίων, πολλαὶ μὲν πύλαι ἀδε, δ θανάτε, ἑκάστη ἐξεσία. *ὅτω πάσας δ ταύτας αὐτὸς ὁ πονηρὸς· καὶ προσεχωμὲν ἑφ' ἑκάστης ἁμαρτίας, ὡς εἰς πύλην ἄδε τινὰ καταβαίνοντες, εἰ ἁμαρτανομὲν. ἀλλὰ ὑψέμενοι ἐκ τ πυλῶν τ θανάτε, ἐξαγγείλωμὲν πάσας τὰς αἰνέσεις τ κυρίε ἐν ταῖς πύλαις τ θυγατρὸς σιών· ὅιγε ἐν μιᾷ πύλῃ τ θυγατρὸς σιὼν, τῇ καλῇ μὲν σωφροσύνῃ, ἐξαγγελῶμὲν ἀπὸ σωφροσύνης τὰς αἰνέσεις τ θεοῦ. καὶ ἐν ἄλλῃ, τῇ δικαιοσύνῃ, ἀπὸ δικαιοσύνης τὰς αἰνέσεις τ θεοῦ. δ ἁπαξαπλῶς ἐν πᾶσιν ὁις γινόμεθα ἐπαινέται, ἐν τοῖς γινόμεθα ἔν τινι πύλῃ τ θυγατρὸς σιὼν, καὶ ἐκείνην ἐξαγγέλλοντες αἰνέσιν τινα τ θεοῦ· ἐξεταστέον ὃ πῶς ἔν τινι τ δώδεκα λέλεκε· ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχονθα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαν θ· μήποτε ὅιω ὁ ἐν πύλαις ἐλέγχων ἐστὶν ἀπὸ πυλῶν θυγατρὸς σιὼν τὰς ἐν τοῖς ἐναντίοις τ πύλης ταύτης ῥυομὲνας ἁμαρτήματι, δ πυλῶν ἄδε ἡ θανάτε· εἰ ὃ μὴ ἔτως ἀκέως τ. ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχονθα, ἢ τοῖς παρελκόντως ἔσαι εἰρημὲνον θ, ἐν πύλαις, ἢ ὅτως πῶς ἂν ἄξιον προφητικῷ πνεύματι ἐπὶ τ λελεγμὲνον· ταῦτα ἰδωμὲν πῶς λέλεκται τῷ πέτρῳ, δ παπὶ πέτρῳ θ. δώσω σοι τὰς κλεῖδας τ βασιλείας τ ὀρανῶν· δ πρῶτον γενομίζω ἀκολόθως λελέχθαι τῷ· πύλαι ἄδε οὐ κατισχύσουσιν αὐτ, θ· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τ βασιλείας τ ὀρανῶν. ἄξιον γὰρ ἀπὸ τ αὐτ λόγε λαβεῖν ἐστὶ τὰς κλεῖδας τ τ ὀρανῶν βασιλείας, ὁ φράξαμὲν προ τὰς τ ἄδε πύλας, ἵνα μὴ κατισχύσωσιν αὐτ. ὁιονεὶ ἄθλα λαμβάνων τ μηδὲν δεδωκῶτος κατ' αὐτ τὰς τ ἄδε πύλας, τὰς κλεῖδας τ τ ὀρανῶν βασιλείας, ἵν' ἑαυτῷ ἀνοίγῃ τὰς κεκλεισμὲνας πύλας τοῖς νικωμένοις ὑπὸ τ τῆ ἄδε πυλῶν, καὶ εἰσέρχε), ὡς μὲν σώφρων, διὰ τινος ἀνοιγομένης σωφροσύνης πύλης, ὑπὸ κλειδὸς ἀνοιγόσης

γέσης σωφρεσυίλω. καὶ δι' ἑτέρας, ὡς δίκαιος, A aliam, ut justus, aperta justitiæ porta clave
δικαιοσυίης πύλης αὐοιγομένης τοῦ κλειδὸς justitiæ: & sic de cæteris virtutibus. Opi-
δικαιοσυίης. καὶ ἕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. nor enim pro unaquaque virtute scientiæ,
δοκεῖ γὰρ ὅπ τοῦτο ἑκάσης ἀρετῆς τὰ γνώσεως, quædam sapientiæ mysteria virtutis formæ
τινὰ σοφίας μυσήρια καθάλληλα τῷ εἴδει congruentia aperiri ei qui juxta virtutem
ἀρετῆς ἀνοίγειν τῷ κατ' ἀρετὴν βιώσαντι, vixerit; dante scilicet Servatore iis qui ab
διδόντος τοῦ σωτῆρος τοῖς μὲν κεκτημένοις τοὺς Inferi portis subacti non fuerint totidem
τῶν ᾅδου πυλῶν τοσαύτας κλεῖδας, ὅσας εἰσὶν claves quot virtutes sunt, totidem numero
αἱ ἀρεταὶ, ἀοιγέσας ἰσαρίθμους πύλας, κα- portas aperientes, unicuique virtuti juxta
θαλλήλους τῇ τῶν ἀποκαλυφθέντων τῶν μυσηρίων mysteriorum revelationem respondentes.
ἑκάσῃ ἀρετῇ. τάχα δὲ καὶ ἑκάστη ἀρετὴ * ἐ- Fortasse autem unaquæque virtus cœli re-
*c. ii. ἀρετῶν
ρανῶν ἐστι βασιλεία, καὶ πᾶσα ἅμα βασιλεία gnum est, & tota simul regnum cœlorum B
τῶν οὐρανῶν. ὡς κὰν ἤδη ἐν βασιλείᾳ εἶναι est; adeo ut juxta id jam in regno cœlorum
οὐρανῶν τὸν κατὰ τὰς ἀρετὰς βιοῦντα. ὡς κὰν sit qui vivit secundum virtutes; atque ita
τὸ, μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐ- ut illud; *Pœnitentiam agite, appropinquavit* Matth. 3. 2.
ρανῶν, οὐκ ἐπὶ χρόνων διαφέρειν, ἀλλὰ *enim regnum cœlorum*, juxta id non ad tem- & 4. 17.
ἐπὶ τὰς πράξεις, καὶ τὴν διάθεσιν· ὁ χρι- pus, sed ad actiones & affectiones referatur.
στὸς γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ, ἐπιδεδήμηκε, καὶ Christus enim, qui omnis virtus est, præsto
λαλεῖ, καὶ διὰ ἅγιων ἐστὶ τῶν αὐτὸ μαθη- est, & loquitur, propterea que *regnum Dei* Luc. 17. 21.
τῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκ' ὧδε, καὶ ὧδε· *intra* Discipulos illius *est*, non autem hic &
ὅρα ὃ ὅσον ἔχει ἐξουσίαν ἡ πέτρα, ἐφ' ᾧ τὸν hic. Vide autem quanta vi polleat petra,
χριστὸν οἰκοδομεῖται ἡ ἐκκλησία, καὶ πᾶς ὁ λέ- C super quam à Christo ædificatur Ecclesia; &
γων. σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὥ- quicunque dicit: *Tu es Christus, Filius Dei vi-*
στε τὰς κρίσεις μὴ νέειν βεβαίας τότε, ὡς κρί- *vi*, ut illius judicia firma maneant, quasi
νοντος ἐν αὐτῷ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐν αὐτῷ τῷ κρίνειν Deo in illo judicante, ut in ipso jure dicen-
μὴ κατισχύσωσιν αὐτοῦ πύλαι ᾅδου· ἐμοὶ δοκῶ do portæ Inferi adversus eum non præva-
ἀλλήλως κρίνοντος, ἐὰν μὴ κῇ λόγον θεοῦ δεσ- leant. Adversus eum igitur qui injuste ju-
μοῦντος ἐπὶ γῆς, μηδὲ κῇ βάλησιν αὐτοῦ dicat, & non juxta Verbum Dei ligat super
λύοντος ἐπὶ γῆς, πύλαι ᾅδου καταχύσουσιν. ἃ terram, neque ex illius sententia solvit su-
δὲ πύλαι ᾅδου οὐ καταχύσουσιν, δῆλον δικαίως κρί- per terram, portæ Inferi prævalent: adver-
νει, διὸ ἔχει τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρα- D sus quem autem portę Inferi non prævalent,
νῶν, δηλοῦγων τοῖς λυομένοις ἐπὶ γῆς, ἵνα κῇ ἐν is juste judicat. Idcirco claves habet regni
οὐρανοῖς ὦσιλελυμένοι, κῇ ἐλεύθεροι. τὰ κλείων cœlorum, aperiens iis qui soluti sunt super
τοῖς κρίσει δικαίᾳ αὐτοῦ δεδεμένοις ἐπὶ γῆς, ἵνα terram, ut & in cœlis soluti sint ac liberi: &
τὰ ἐν οὐρανοῖς ὦσι δεδεμένοι, τὰ κεκλεισμένοι· claudens iis qui justo illius judicio ligati
ἐπεὶ οἱ τὸν τόπον τοῦ ἀποκοπῆς ἐκδικοῦντες sunt super terram, ut & in cœlis ligati ac
χρῶνται τῷ ῥητῷ, ὡς πέτρος, τὰ τὰς κλεῖ- condemnati sunt. Quoniam autem qui Epi-
δας τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπὸ σωτῆρος scopatus locum vendicant, dictum hoc usur-
εἰληφότες διδάσκουσί τε τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεδε- pant, sicut Petrus, & acceptis à Servatore
μένα, τετέσι καταδεδικασμένα κῇ ἐν οὐρανοῖς E clavibus regni cœlorum docent ea quæ à
δεδέσθαι, κῇ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἄφεσιν εἰληφό- se ligata sunt, hoc est condemnata, ligata
τα, τὰ ἐν οὐρανοῖς λελύσθαι, λεκτέον ὅπι ὑγιῶς esse & in cœlis, & quæ à se soluta sunt, so-
λέγουσιν, εἰ ἔχουσιν ἔργον δι' ὃ εἰρῆσθαι ἐκείνῳ luta esse & in cœlis; pronuntiandum est re-
τῷ πέτρῳ· σὺ εἶ πέτρος, κῇ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ cte illos dicere, si factum etiam habuerint
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, κῇ ἐπ' αὐτὸν propter quod Petro hoc dictum est: *Tu es*
οὐδὲ πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν αὐτῆς. οὐ γὰρ *Petrus*; ac si tales sunt, ut super illos ædifice-
ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ σοφῷ ἀρεταῖς, τοῖς ἀρεταῖς, δέ- tur Ecclesia à Christo, & ad illos jure id re-
δε) ὁ φαῦλος, κῇ πάλιν ὃ λέλυται ἐν αὐτοῖς ὁ ἀποδαθεὶς, τὰ ἀμνησίαν λαβὼν τῶν περὶ τὰ ferri possit. Portæ autem Inferi prævalere
non debent adversus eum qui ligare vult &
solvere. Quod si *funibus peccatorum suorum* Prov. 5. 22.
constringitur, frustra & ligat & solvit. For-
tasse & illud dicere possis, ligatum esse im-
probum in cœlis qui sunt in sapiente, nem-
pe in virtutibus; ac in illis rursum solutum
esse probum, quique consecutus est, ut pec-
cata omnia à se ante virtutem admissa
oblivione deleantur. Haud secus autem

ac eum qui funes peccatorum non habet, A
Esaiæ 5. 18. nec peccata funiculo longo & vinculo jugi vitulæ comparata, ne Deus quidem liget; ita nec quisquis Petrus fuerit. Si quis autem qui Petrus non fuerit, nec ea habuerit quæ hic dicta sunt, sicut Petrus ligaturum se credit super terram, ita ut quæ ligata fuerint, sint ligata & in cœlis; & soluturum se super terram, ita ut quæ soluta fuerint, sint soluta & in cœlis, superbus ille est, nescrens Scri-
1. Tim. 6. 4. 1. Tim. 3. 6. pturarum sensum, & *superbia elatus in* Matth. 16. 20. *crimen incidit Diaboli. Tunc præcepit Discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Christus.* B

Supra quidem proditum est hos duodecim
Matt. 10. 5. mississe Jesum dicentem ipsis: *In viam gentium ne abieritis*, & quidquid deinceps scriptum est hunc eis dixisse, cum ad obeundum munus Apostolicum eos mitteret. An igitur eos jam Apostolorum opus agentes, prædicare volebat se esse Christum? nam si volebat, operæ pretium est inquirere, cur nunc *præcipiat Discipulis suis, ut non dicant quia ipse esset Christus*: sin autem nolebat, quomodo salva esse possunt Apostolica munia? Atque hæc quispiam hoc loco quæsiverit, an cum Duodecim mitteret, non eos se Christum esse sentientes mitteret: quod si id sentiebant Duodecim, sentiebat profecto & ipse Petrus; curnam ergo nunc beatus prædicatur? per hæc enim ostendit oratio nunc primum confessum fuisse Petrum Christum filium Dei vivi eum esse. Juxta quædam itaque exemplaria scripsit Mat-
Marc. 8. 30 thæus; *Tunc præcepit Discipulis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Christus*: Marcus autem *Comminatus est eis*, inquit, *ne cui dicerent de*
Luc. 9. 21. *illo*: Lucas vero, *At ille*, inquit, *increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc.* Quid autem, *hoc*? an quod & juxta illum respondens Petrus dixit ad id? *Quem me esse dicitis? Christum Dei.* Sciendum vero quædam exemplaria Evangelii secundum Matthæum habere, *comminatus est.* Difficilis itaque & ardua mihi videtur esse quæstio: illius autem solutio quæratur ea quæ minime impugnari possit; quam qui invenerit, in medium proferat, si majorem fidem mereatur, quam quæ à nobis dicenda sunt, quasi quæ rei paria non sint. Adverte ergo, num dicere possis credi Jesum esse Christum, minus esse quam cognosci quod creditur: fortasse autem & in cognitione hac, Jesum scilicet esse Christum, differentiam esse, cum quisquis cognoscit illum, eodem modo non cognoscat. Credi itaque absq; cognitione, minus esse quam cognosci, perspicuum est ex hoc
Joh. 8. 31 32 Johannis: *Si vos manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

ἁρετῆς ἀπῳ ἡμαρτημμένων· ὥσπερ ὁ τὴν μὴ
ἔχων τὰ σειρὰς ἁμαρτιῶν, μηδὲ ἁμαρτίας ἀφ-
αλλομένας χοινίῳ μάκρῳ, ἢ ζυγὸν ἡμάπ ἀκ-
μάλεως, οὐδὲ ὁ θεὸς ἂν δήσαιτο, οὐδ' ὅς τις ἂν
ἦ Πέτρος· εἰ δέ τις μὴν ὢν Πέτρος, καὶ μὴ ἔχων
τὰ εἰρημμένα ἐνταῦθα, ὥσπερ Πέτρος οἴεται δῆσ-
αι ἐπὶ γῆς ὡς τὰ δεδεμμένα δεδεῦσθαι ἐν οὐρ-
ανοῖς, καὶ λῦσαι ἐπὶ γῆς ὡς τὰ λελυμμένα
λελύσθαι ἐν οὐρανοῖς, οὕτω τετύφωται μὴ ἐπι-
στάμενος τὸ βέλημα τῶν γραφῶν, καὶ τυφω-
θεὶς ἐμπέπωκεν εἰς τὸ τοῦ διαβόλου πίωμα. Ὅ-
τε διεσείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδε-
νὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· ἀνωτέρω μὲν
γέγραπται ὅτι τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν
ὁ ἰησοῦς λέγων αὐτοῖς· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλ-
θητε, καὶ ὅσα ἑξῆς ἀναγέγραπται εἰρηκέναι
αὐτοῖς, πέμπων αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀποστολικὸν ἔρ-
γον τῶν ἀποστόλων ἤδη ποιοῦντας ἔργον αὐτοῦ
ἐβούλετο κηρύσσειν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· εἰ τε οὐ
ἐβούλετο, ἄξιον ζητῆσαι τί δήποτε νῦν διε-
στείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μὴ εἴπωσιν ὅτι αὐτός
ἐστιν ὁ χριστός. εἴ τε μὴ ἐβούλετο, πῶς δυνα-
τὸν σώζεσθαι τὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ ταῦτα εἴ τι
τις ζητήσαι κατὰ τὸν τόπον, ἅμα ἀποστέλλοντος
δώδεκα, οὐκ ἀπέστελλεν αὐτοὺς φρονοῦντας ὅ-
τι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός. εἰ δὲ ἔτι ἐφρόνουν οἱ δώ-
δεκα, δῆλον ὅτι καὶ ὁ Πέτρος. πῶς οὖν μακαρ-
ίζεται νῦν; ἐμφαίνει γὰρ ἡ λέξις διὰ τούτων ὅτι
νῦν πρῶτον αὐτὸν ὡμολόγησεν ὁ Πέτρος χρι-
στὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ὁ μὲν οὖν ματθαῖος
πεποίηκε καθά τινα τῶν ἀντιγράφων. Ὅτε
διεσείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν
ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός. ὁ δὲ μάρκος, ἐπέπλησσεν
αὐτοῖς, φησὶν, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ. ὁ
δὲ λουκᾶς, ἐπιτιμήσας, φησὶν, αὐτοῖς, παρήγ-
γειλε μηδενὶ λέγειν τοῦτο· πότερον, τοῦτο; ἢ ὅτι καὶ
κατ' αὐτὸν ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπε πρὸς τὸν
τίνα με λέγετε εἶναι; * τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ; ἴσεσ-
θαι μὲν οἶδα ὅτι τινὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ ματθαῖον
ἔχει τὸ, ἐπετίμησεν· ἡμῖν δὲ ὧν ἐπαπορήσαι δο-
κεῖ μοι εἶναι χρήσιμον τοῦτο. λύσις δὲ αὐτῆς ἀνε-
πίρρητος ζητηθήτω, ὃν ὁ δίκαιον, ἐὰν ἡ πα-
κοτέρα τῶν ὑφ' ἡμῶν λεχθησομένων εἰς τὸ μέ-
τριον, εἰς μέσον φερέτω· πρόχειρον οὖν ἐστι
δοῦσαι λέγειν ὅτι τὸ πιστεύσαι ἰησοῦν εἶναι
τὸν χριστὸν, ἐλαττόν ἐστι τοῦ γνῶσκεσθαι τὸ πι-
στευθὲν. τάχα δὲ τὸ γνῶσκεσθαι ἰησοῦν εἶ-
ναι τὸν χριστὸν διαφορά ἐστιν, ἐπαντὸς γινώ-
σκοντος ὁμοίως αὐτὸν γινώσκοντος· ὅτι μὲν ἔν τῳ πιστεύειν χωρὶς γνώσεως ἐλαττόν ἐστι τοῦ γι-
νώσκεσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ ἰωάννου. ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλη-

θειαν,

θεσιν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. ὅπ δὲ καὶ γνώσκεσθαι ἰησοῦν εἶναι τὸν χριστὸν διαφορά ἐστιν, οὐκ ἐπίσης τ γινωσκόντων γινωσκόντων αὐτὸν, καὶ αὐτὴ μὴ ἡ ἐνέργεια τῷ καὶ ἐπιτοσοῦτον ἐπιδείκνυσθαι πᾶσι τὸ πρᾶγμα. πῶς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι ὅτι, φέρ' εἰπεῖν, πεισθεὶς γινώσκων ἰησοῦν εἶναι τὸν χριστὸν, οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον πεφώτισται εἰς τὴν τοῦ αὐτὸ γνῶσιν, ὅσον ὁ ἀπόστολος παῦλος πεφώτισται; καὶ ἔστι δ' ἂν πῶς οὐκ ἂν φαίη ἐξαίφνης, ὅτι καὶ πλείονες ἀληθεύοντες λέγωσι τοῦ θεοῦ ὅτι αὐτός μοι δέδωκε τὴν τῶν γνῶσιν ἀψευδῆ, ἐκ ὁμοίως τεχνουῦτες καταλαμβάνοντες τὰ γινωσκόμενα, οὐδὲ τῷ ἀριθμῷ τοσαῦτα γινώσκοντες ἕτερόν; ἀ μόνον δὲ καὶ τῷ διαφορᾶν ἕτι γινώσκειν ἐστὶ τὸς γινώσκοντας μὴ ὁμοίως γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἐπιδιδόναι τῇ γνῶσιν, ὡς καὶ ἔστιν ὁ ἀποκαλύψαντος τὸ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐγνωκότα, ὡς πέτρος μεμαρτύρηται ἐγνωκέναι, ἐχθὲς τὸν ἀνωτάτω μακαρισμόν. εἰ δ' ὑγιῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ἐπίστασαι εἰ οἱ δώδεκα πρότερον μὲν ἐπίστευον, οὐκ ἐγίνωσκον δέ. ἔξης δὲ τῷ πιστεύειν, καὶ ἀρχὰς εἶχον τοῦ γινώσκειν, καὶ ὀλιγώτερα τοῦ αὐτοῦ ἐγνωσκον. ὕστερον δὲ προύκοπτον ἐν τῷ γινώσκειν, ὡς δυνάμεως χωρῆσαι τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς γνῶσιν, ἀποκαλύπτοντος τὸν υἱὸν, ἐν οἵᾳ κατασάσει ὁ πέτρος ἦν, ἵνα μακαρισθῇ. καὶ γὰρ μακαρίζεται, ἐκ ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι. σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μόνον, ἀλλὰ μετὰ τ προσθήκης, τῆς. ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. οἱ γοῦν ἀναγράψαντες μάρκος, καὶ λουκᾶς ἀποκρυφέντα τὸν πέτρον εἰρηκέναι. σὺ εἶ ὁ χριστὸς, καὶ μὴ προσθέντες τὸ προσῆκον τῷ ματθαίῳ κείμενον, οὐκ ἀνέγραψαν τὸν ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ μακαρισμὸν, καὶ τὴν μετὰ τὸν μακαρισμὸν δίλογίαν, λέγουσαν τό. σὺ εἶ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς. ἤδη δὲ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεταστέον, ὅπ τὰ μὲν ἄλλα περὶ αὐτοῦ κατηγγέλοντο, ὡς μεγάλα, καὶ θαυμαστά. τὸ δὲ χριστὸν εἶναι, οὐδέπω σκήπτρου. ἵνα μὴ δόκοιη ὁ σωτὴρ ἀφαιρεῖν αὐτῶν ἐξουσίαν τοῦ θεοῦ καταγγέλλειν αὐτὸν χριστὸν, ἣν πρότερον ἐδώρησατο. εἰκάζω τις τῷ ἰουδαίων λόγῳ προσήκειν, φάσκων ὡς ἐν εἰσαγωγῇ δεδιδάχθαι τοῦ τ ἀποστόλων τὸς ἰουδαίους τὰ περὶ τ ἰησοῦ ἐνδοξα, ἵνα τούτοις ἐν καιρῷ ἐποικοδομηθῇ καὶ τὰ περὶ τ χριστὸν αὐτὸν εἶναι, τάχα δὲ πολλὰ τ πρὸς αὐτὸς * λελεγμένων πρὸς πάντας εἰρῆσθαι τὸς πιστεύοντας δυνάμει. ἐ γὰρ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις ἐφήρμοζε τό. ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι. τάχα δὲ οὐ

* Q. R. al. πολλῶν

A In cognitione autem illa, Iesum esse Christum, differentiam esse cum omnes quicunque eum cognoscunt ex æquo non cognoscant, vel minimum attendenti rem declarat ipsa perspicuitas ac evidentia. Quis enim non fateatur Timotheum, verbi gratia, cognoscentem Jesum esse Christum, non tantum fuisse ad illius cognitionem illustratum, quantum illustratus fuit Paulus Apostolus? Illud autem quis non admiserit, quod etiamsi plures vere dicant de Deo, ipse mihi eorum quæ sunt cognitionem veram dedit, non illud dicent simili B cum perspicuitate exponentes, & cognita pariter animo comprehendentes? vel totidem numero res cognoscentes. Non solum autem per varium cognoscendi modum accidit, ut qui cognoscunt, eodem modo non cognoscant, sed & per id quod cognitionem confert, ut juxta illud is qui cognovit Filium revelante Patre, quemadmodum cognovisse Petrus perhibetur, suprema beatitudinem consequatur. Quod si hæc à nobis recte dicta sunt, animadvertes an Duodecim primum quidem C credebant, minime vero cognoscebant; deinde postquam crediderunt, cognitionis rudimenta capessebant, & perpauca de illo cognoscebant; postremo tandem in cognitione proficiebant, ut cognitionis datæ à Patræ Filium revelante capaces essent; cujusmodi statum obtinebat Petrus, quando beatus prædicatus est. Nec enim propterea solum quod dixerit: *Tu es Christus*, beatus prædicatur; sed cum additamento: *Filius Dei vivi.* Marcus quippe, & Lucas qui scripserunt respondentem Petrum dixisse: *Tu es Christus*, & id non addiderunt D quod extat apud Matthæum, non scripserunt beatum illum propter dictum illud fuisse prædicatum, & post prædicationem hanc benedictione fuisse impertitum his verbis: *Tu es Petrus*, & quæ sequuntur. Jam vero primum illud considerandum est, hos cætera quidem de eo tanquam de magno & admirabili viro nuntiasse; Christum autem eum esse, nondum prædicasse; ne videatur Servator auferre ipsis facultatem annuntiandi se esse Christum, quam prius concessisset. Et quispiam forsitan ejusmodi orationi assentietur, dicens edoctos fuisse E Judæos ab Apostolis, tanquam elementa, res eas gloriosas & illustres quæ ad Jesum pertinebant, ut tempore opportuno adjicerentur ea quæ Christum eum esse conficiebant; & pleraque fortasse ex illis quæ his dicta sunt, omnibus qui fidem amplecti poterant dicta esse: nec enim solis id Apostolis congruebat: *Ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus*; forsitan autem nec solis Matth. 10. 18.

illud Apostolis, sed & omnibus qui creditu-
Matth. 10. 21. ri erant: *Tradet autem frater fratrem in mortem*, & quæ sequuntur; sed & hoc: *O-*
Matth. 10 32. *mnis ergo qui confitebitur me*, & reliqua, non Apostolis speciatim, sed omnibus credentibus dictum est. Inde ergo sequitur per ea quæ Apostolis dicta sunt adumbratam fuisse doctrinam, quæ ab illis postmodum, & à quovis docente usurpanda esset. Qui contendit vero prius promulgatum fuisse hunc esse Christum ab Apostolis, qui
Matth. 10 27. id audiverant: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate super tecta*, dicet instituere primum voluisse eos qui ab Apostolis Christi nomen erant audituri, deinde vero in auditorum animis id quasi concoqui fuisse, ut silentio pressis rebus ejusmodi de illo prædicatis, doctrinæ hujus elementis, quæ prius tradita fuerant, tempestivius superstrueretur Christus Iesus crucifixus, & à mortuis suscitatus: quod nec ipsi quidem initio sciebant Apostoli: scriptum est enim in iis quæ nunc expendimus: *Exinde cœpisse Iesum ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam*, & hæc, atque hæc pati. Quod si Apostoli nunc primum à Iesu discunt futurum ut hæc illi eveniant, ut nempe insidiis à Senioribus appetatur, ac de medio tollatur, ac postea tertia die à mortuis resurgat, quid aliud de Iesu prius cognovisse eos qui ab Apostolis erudiebantur, existimare consentaneum est, quam quod etiamsi annuntiaretur iis Christus, ita tamen annuntiabatur quasi per elementorum traditionem dilucide non exponentem quæ ad illum spectabant? Volebat quippe Servator noster Discipulis edicens ne cuiquam se esse Christum dicerent, perfectiorem de se doctrinam in commodius tempus reservare; iis quippe qui eum crucifixum viderant, testari poterant quæ ad ejus resurrectionem pertinebant Discipuli, qui eum & crucifixum viderant & resurgentem. Nam si Apostoli qui comites illi perpetuo aderant, & quæcunq; miracula ediderat consperxerant, & illius sermones verba esse vitæ æternæ testimonio suo comprobabant, ea nocte offensi sunt, quod proditus fuisset; quid passuros fuisse existimas qui prius Christum eum esse didicissent? Quibus, opinor, parcens hæc præcepit. Qui pugnat autem ea quæ Duodecim dicta sunt ad consequentia tempora referri, nec suis ullo modo auditoribus Apostolos nuntiasse ipsum esse Christum, dicet voluisse illum notionem Christi implexam nomini

ὅλως τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' ἅπασι τοῖς πιστεύ-
μέλλουσι, τό· παραδώσει ὁ ἀδελφὸς ἀδελφὸν
εἰς θάνατον, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ καὶ τό· πᾶς οὖν
ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ, καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ * ἰδίως * C.M.
τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἴ-
ρηται. καὶ τοῦτο οὖν προϋποτυπώσεώς ἐστι διδα-
σκαλίας, διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἀποστόλους λελεγ-
μένων, ὕστερον καὶ κἀκείνοις καὶ πᾶσι τοῖς διδάσκουσι
εἰς χρῆσιν ἐλευσομένης. ὁ δὲ βούλομαι καὶ τὸ
χρεῖττον αὐτὸν εἶναι κεκηρύχθαι πρότερον ὑπὸ
τῶν ἀκηκοότων ἀποστόλων τοῦτο. ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ
σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί. καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούε-
κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωμάτων, ἐρεῖ ὅτι οἱονεί κα-
τηχῆσαι ἠθέλησε πρότερον τοὺς τῶν ἀποστόλων
ἀκηκοότας τὸ χριστοῦ ὄνομα, εἶτ' ἐᾶσαι τοῦτο
οἱονεὶ πεφθῆναι ἐν ταῖς διανοίαις τῶν ἀκηκοότ-
των, ἵνα σιωπῆς γυμνασθείσης τοιούτου πρὸς
αὐτὸ κηρύσεως, δικαιότερον ἐποικοδομηθῇ
τοῖς προκατηχηθεῖσι χριστοῦ ἐσωρευ-
μένοις, καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος. ὅπερ ἐν ταῖς
ἀρχαῖς οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἤδεισαν. γε-
γραπται γὰρ ἐν τοῖς νῦν ἐξεταζομένοις, ὅτι ἀπὸ
τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, εἰ δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ
τάδε, καὶ τάδε παθεῖν. εἰ δὲ ταῦτα νῦν οἱ ἀπό-
στολοι μανθάνουσι παρὰ τοῦ ἰησοῦ ἀπομιμούμε-
να αὐτῷ, τὸν ἀπὸ τῆς πεσουσῆς ἐπιβλήν, καὶ
ὡς ἀναρεθήσεται, καὶ ὡς μὴ ταῦτα τῇ τρίτῃ ἡ-
μέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται, τί χρὴ νομίζειν
ἐγνωκέναι πρότερον τοὺς μαθητευομένους παρὰ
τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ ἰησοῦ, ἢ ὅτι εἰ καὶ κα-
τηγγέλλετο αὐτοῖς χριστὸς, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ κα-
τηγγέλλετο, ἀτελεστέρα τὰ κατ' αὐτόν; καὶ γὰρ ὁ
σωτὴρ ἡμῶν ἐβούλετο διαγγελλόμενος τοῖς μα-
θηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χρι-
στὸς, τηρῆσαι τὴν τελειοτέραν περὶ αὐτοῦ διδα-
σκαλίαν ἐπιτηδειοτέρῳ καιρῷ, * ὅτε ἐδύναντο * C.M.
μαρτυρῆσαι τοῖς ἑωρακόσιν αὐτὸν σωρευμένοις
τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, οἱ ἑωρακότες αὐ-
τὸν σωρευμένον καὶ ἀνεσταλμένα μαθηταί. εἰ γὰρ οἱ
ἀεὶ αὐτῷ συνόντες ἀπόστολοι, ἃ πάντα ἑωρακό-
τες ἐποίει θαυμάσια, καὶ μαρτυροῦντες αὐτοῦ
τοῖς λόγοις ὅτι ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἦσαν, ἐσκαν-
δαλίσθησαν περὶ τὴν νύκτα ἐκείνην, πῶς ἂν
ἔτι παθεῖν τὸν μετ' ἐκεῖνον μαθόντας ὅτι αὐτὸς
εἶη ὁ χριστός; ὧν ὀίμαι φειδόμενος ταῦτα δι-
εσείλατο. ὁ δὲ βούλομαι τὰ εἰρημένα πρὸς τοὺς
δώδεκα εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ἀναφερεσθαι χρόνον, καὶ
μηδέπω καλῶς γελκέναι τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἀκούσιν αὐτῶν, ὅτι αὐτός εἶη ὁ χριστός, φήσει ὅτι
ἐβούλετο τηρηθῆναι τὴν τοῦ χριστοῦ ἔννοιαν ἐπιπεπλεγμένην τῷ ἰησοῦ ὀνόματι, τὴν τελειοτέραν,

τέρα, καὶ σωτηρίῳ κηρύξῃ, ὁποίῳ Παύλῳ ἔλεγε κορινθίοις τό. ἐγὼ γὰρ ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. διὸ πρότερον μὲν ἰησοῦ ταῦτα πανταποιοῦντα, καὶ διὰ τὰ πάντα αὐτὸν διδάσκοντα εἶναι ἀπόρρητον. νυνὶ δὲ ὅτε πέτρος χριστὸν αὐτὸν εἶναι ὁμολογεῖ υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὡς μὴ βαλόμενος κηρυσσειν αὐτὸν ἤδη χριστὸν, ἵν' δικαιότερον κηρυχθῇ, καὶ ἐσταυρωμένος, διασέλλεται τοῖς μαθηταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός. παρίσταται δὲ πως τοῦτ' εἶναι τὸ βέλημα αὐτοῦ κωλύοντος κηρύσσειν αὐτὸν εἶναι χριστὸν, ὃν δ'. ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἀποδεδοκιμασμένων. οἱονεὶ γὰρ τότε κατὰ τὸν καιρὸν ἐγνωκόσι τοῖς μαθηταῖς ἰησοῦν εἶναι χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀποκαλύψαντος αὐτοῖς καὶ πατέρος, κηρύσσειν αὐτὸ δὲ πιστεύειν αὐτοὺς εἰς ἰησοῦν χριστὸν ἐσταυρωμένον, πιστεύειν εἰς ἰησοῦν χριστὸν ἐσταυρωμένον. ἀλλὰ καὶ θνητὸν δὲ πιστεύειν εἰς χριστὸν ἰησοῦν, καὶ δεῖ τὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, διδάσκει αὐτοὺς πιστεύειν εἰς χριστὸν ἰησοῦν, καὶ τὸν ἐγερθησόμενον ἐκ νεκρῶν. ἐπεὶ δὲ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισε θριαμβεύσας ἐν παρρησίᾳ ἐν τῷ ξύλῳ, εἰ τις ἐπαισχύνεται τὸν χριστοῦ σταυρὸν, ἐπαισχύνεται τὴν οἰκονομίαν, δι' ἣν ἐθριαμβεύθησαν ἐκεῖναι, δέον καὶ καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ τὸν καὶ πιστεύοντα καὶ ἐγνωκότα ταῦτα. διὰ τοῦ χριστοῦ σταυρωμένου τῷ κόσμῳ τῷ πιστεύοντι ἐδειγματίσθησαν καὶ ἐθριαμβεύθησαν αἱ ἀρχαὶ, ἐν αἷς ἦσαν καὶ ἦν καὶ ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου. διόπερ ἐγγὺς γινόμενος τοῦ παθεῖν, εἶπε τό. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, καὶ, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. καὶ ἐὰν ὑψωθῶ, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν, οὐκέτι τοσοῦτον ὅσον δυναμένου κωλύοντος ἄρχοντος πρὸς τὸν ἰησοῦν τοὺς ἐλκομένους ὑπ' αὐτοῦ. ἀναγκαῖον μὲν οὖν τῷ κηρύσσειν ἰησοῦν χριστὸν, ἐσταυρωμένον κηρύσσειν αὐτόν. καὶ οὐχ ἧττον ἐλλιπὲς εἶναί μοι φαίνεται τὸ ἰησοῦν εἶναι τὸν χριστὸν, σιωπωμένου πως τοῦ ἄλλων τεραστίων αὐτοῦ, ὡς σιωπωμένου τοῦ εἶναι αὐτὸν ἐσταυρωμένον. διόπερ τηρῶν τὸ τελειότερον κηρυχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὰ περὶ αὐτοῦ, διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, λέγων ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ ἐσταυρωμένος, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἵνα μὴ ἔξω τὸ μόνον λέγῃ, καὶ ἕως δὲ διδάσκειν, προσκόπειν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς

A Iesu ad meliorem, & magis salutarem prædicationem reservari, qualem noscens Paulus dicebat Corinthiis: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* 1. Cor. 2. Proinde Iesum eum esse qui talia faceret, & talia quæpiam doceret primum prædicabant: nunc autem quum Petrus Christum esse illum confitetur filium Dei vivi, quasi jam nuntiari nolens se esse Christum, ut tempestivius annuntietur, & quidem crucifixus, Discipulis edicit ne cuiquam se Christum esse dicant. Id autem velle eum, cum prohibet ne se esse Christum promulgetur, vel ex eo aliquo modo probatur: *Exinde cœpit Iesus* B *ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus*, & ex iis quæ subjunguntur. Nam cognoscentibus in hoc tempore Discipulis, per revelationem sibi à Patre immissam, Iesum esse Christum filium Dei vivi, quasi prædicat, docens eos in Christum Iesum crucifigendum credere, pro eo quod in Iesum Christum crucifixum credendum olim erat; & in Iesum Christum, atque hunc à mortuis resurrecturum credere, pro eo quod in Christum Iesum, atque hunc à mortuis suscitatum credendum olim erat. Quoniam autem *expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in ligno*, si quem pudet crucis Christi, pudet eum administrationis, per quam illi triumphati sunt; cum par sit gloriari in cruce Domini nostri Iesu Christi eum qui hæc & credit, & novit: per quem Christum mundo credenti crucifixum traducti sunt & triumphati principatus, in quibus, puto, erat princeps sæculi hujus. Quapropter cum jamjam passurus esset, dixit: *Nunc princeps mundi hujus judicatus est*, &: *Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras*; *Et si exaltatus fuero*, inquit, *à terra, omnia traham ad me ipsum*, non jam amplius tanta vi pollente, eo qui impediebat quo minus ad Iesum irent, qui trahebantur ab illo. Ad id igitur ut Christus nuntietur, necessario pertinet ut crucifixus nuntietur. Nec tam mihi defectivum esse videtur Iesum esse Christum, tacito aliquo ex ejus prodigiis, quam crucifixione ejus silentio prætermissa. Idcirco prospiciens ut ab Apostolis perfectius prædicarentur quæ ad se pertinebant, *Præcepit Discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Christus*, & ad id illos præparavit, ut se Christum esse crucifixum & à mortuis suscitatum dicerent, cum cœpit non solum dicere, nec ad id usque tantummodo procedere ut eos doceret, sed & *ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire*

Col. 2. 15.

Joh. 16. 11.

Joh. 12. 31, 32.

in Hierosolymam, & quæ sequuntur. Advertе enim ad vocabulum, *ostendere*, quia quemadmodum sensus moventia ostendi dicuntur, ita à Jesu ostendi dicuntur quæ ab illo Discipulis ejus dicta sunt. Nec unumquodque eorum quæ oculis videbantur, itidem fuisse monstratum iis existimo qui multa hunc à Senioribus populi patientem corporaliter viderunt, ut Discipulis monstrationem, quæ de ea re animis illorum facta est. Tunc quidem cœpit ostendere; verisimile est autem capacioribus iis deinde factis apertius monstrasse, non amplius quasi prima documenta capessentibus ostendere incipiens, sed jam & in ostendendo progrediens: ac si rationi consentaneum est in animum inducere Jesum omnino illud perfecisse quod inchoavit, omnino illud aliquando perfecit quod Discipulis suis ostendere incepit, de iis nempe quæ patienda sibi esse scripta erant. Quando enim perfectam eorum cognitionem à Verbo quispiam obtinet, tunc dicendum est in eo qui contemplari hæc & vult, & potest, & revera contemplatur, perfici monstrationem, cum quæ ostenduntur mens perspicit ex ea monstratione quæ in animo perficitur. Quandoquidem autem *non capiebat Prophetam pertre extra Ierusalem*, eo interitu qui his respondeat: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*, propterea *oportebat eum ire Ierosolymam*, ut multa ibi perpessus primitias resurrectionis à mortuis in superiori Jerusalem faceret, eam tollens & dissolvens quæ supra terram est, cum omni ejus religione & cultu: quamdiu enim *Christus non resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium*, neque cum eo resurrexerunt qui morti ejus & resurrectioni conformes facti sunt, infra quærebatur Civitas Dei, & Templum, & Purgationes, & cætera: postquam autem illud factum est, non ea quærebantur amplius, sed quæ supra sunt: quæ ut constituerentur, *oportebat eum ire* inferiorem *Ierosolymam, & multa* ibi *pati à senioribus qui in ea erant, & principibus Sacerdotum, & Scribis populi*, ut à senioribus cœlestibus beneficiorum ejus capacibus, & divinioribus Sacerdotum principibus, constitutis ab eo principe Sacerdotum qui unus est, gloria ei & laus tribueretur, necnon & à Scribis populi circa literas occupatis, non atramento scriptas, sed Dei vivi spiritu illustratas, & in inferiori quidem Hierosolyma occidatur, regnet autem postquam resurrexerit in monte Sion, & Ierusalem cœlesti civitate Dei vivi; tertia autem die resurgat à mortuis, ut postquam à Malo liberaverit, & ejus Filio, cui mendacium inerat, & injustitia, & bellum, & quæcunque contraria sunt iis quæ Christus est;

Luc. 13. 33.

Matth. 10. 39.

1. Cor. 15. 20.

A ἱερσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς προσεχέ τῇ δεικνύειν, λέξει, ὅπ ὡσπερ τὰ αἰσθητὰ δεικνυσθαι λέγεται, ἕτως δεικνυσθαι εἰρηται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ ἐχ ἕτως οἶμαι δεδεῖχθαι τοῖς ἐωρακόσι σωματικῶς πολλὰ πάσχοντα αὐτὸν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ λαοῦ ἕκαστον τῶν ὁρωμένων, ὡς τοῖς μαθηταῖς τοῦ λογικὴν δεῖξιν δεῖξαι τότε. τότε μὲν ἤρξατο δεικνύειν, εἰκὸς δὲ ὅπ μὴ τότε τοῖς χωρητικοῖς γινομένοις τεφυότερον ἐδείκνυεν, B σκέπως εἰσαγομένοις ἀρχόμενος δεικνύναι, ἀλλ' * ἤδη καὶ προκόπων ἐν τῷ δεικνύειν. καὶ * C.L. εἰπέρ ἐστιν εὔλογον νοεῖν, ὅπ πάντως ἅπερ ὁ Ἰησοῦς ἤρξατο, ἕτο ἐτέλεσε, πάντως ποτὲ ἐτέλεσεν ὁ ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἷόν τε δεῖν τὰ γεγραμμένα αὐτὸν παθεῖν. ὅτε δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τούτων τελείαν γνῶσιν καταλαμβάνει τις, τότε λεκτέον ὑπὸ λογικῆς δείξεως ὁρῶντος ἕνος τὰ δεικνύμενα, τετελειῶσθαι τὴν δεῖξιν, τῷ ταῦτα θεωρεῖν καὶ βουλομένῳ, C καὶ δυναμένῳ, καὶ θεωροῦντι. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο προφήτην ὑπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ, ἀπώλειαν ἀναλογίαν ἔχοντα τοῦ τὸ ὑπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν, διὰ τοῦτο ἔδει αὐτὸν εἰς Ἱερσόλυμα ἀπελθεῖν, ἵνα πολλὰ παθὼν ἐν ἐκείνοις τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ποιήσῃ ἐν τοῖς ἄνω Ἱερσολύμοις, καταργῶν καὶ καλύων τὴν ὑπὸ τὴν γῆς μετὰ πάσης τῆς ἐν αὐτῇ λατρείας. ὅσον μὲν γὰρ χριστὸς ἐκ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, D ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, οὐδὲ σωηγέρθησαν αὐτῷ οἱ γινόμενοι σύμμορφοι τῷ θανάτῳ, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, κάτω, ἐζητεῖτο ἡ θεία πόλις, καὶ ναός, οἱ καθαρισμοί, καὶ τὰ λοιπά. ὅτε δὲ τοῦτο γέγονεν, ἐκεῖ, ἀλλὰ τὰ ἄνω. ἵνα οὖν ᾖ, ἔδει αὐτὸν εἰς τὰ κάτω Ἱερσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ ἐκεῖ παθεῖν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων καὶ λαοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὑπὸ τῶν χωρούντων τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐρανίων πρεσβυτέρων, καὶ θεσ- E τέρων ἀρχιερέων ὑπὸ ὁ ἀρχιερεὺς τῶν ἐνι τεταγμένων. δοξασθῇ δ' ὑπὸ τῶν γραμματέων τὸ λαοῦ ἀσχολουμένων περὶ γράμματα, ἐ γραφόμενα μέλανι, ἀλλὰ τελεσιωμένα πνεύματι θεοῦ ζῶντος, καὶ ἀποκτανθῇ μὲν ἐν τοῖς κάτω Ἱερσολύμοις, βασιλεύσῃ δ' ἀναστὰς ἐν σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀπὸ νεκρῶν * ἀνέστη, ἵνα ῥυσ- * v. m. μενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ ψεῦδος ἦν, καὶ ἡ ἀδικία, καὶ ὁ πόλεμος, καὶ πᾶν τὸ ἐναντία οἷς ἐστιν ὁ χριστὸς, ἔπ' οὖ τοῦ μεγαλυνθ-

τι ζομβρε εἰς ἄγιον πνεῦμα βεβήλε πνεύματος, ἀποπιπτῃ τῆς ῥυθεῖσι βαπτίζεσθαι τὸ πνεῦμα, ἅτινῶν ψυχήν, καὶ τὸ σῶμα, εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἅπερ τρεῖς ἡμέρας εἰσὶν ἅμα συνεστῶσαι αἰωνίως τοῖς δι' αὐτὰς φωτὸς τοῦ φωτός. ***

A præterea etiam ab impuro spiritu se in Spiritum sanctum transformante, id illis acquirat qui liberati fuerint, ut spiritu, anima, & corpore baptizentur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, qui quidem tres dies sunt æternum iis simul præsentes, qui eorum ope filii lucis evaserint. [*Et accipiens Iesum Petrus, cœpit eum increpare: Propitius esto tibi Domine, & hoc tibi non erit. Cui dixit: Vade post me Satana, scandalum mihi es: quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis.* Matth. 16. 22, 23. Hæc omissa in nostro Codice è veteri interpretatione supplevimus.

ἐπεὶ δὲ ἀνάξια τὰ πάθη ἐνόμιζεν εἶναι χριστοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἦν τινα δὲ καὶ ὁποκαλύψαντος αὐτῷ παλεῖς τὰ πλικαῦτα δεῖ αὐτὸ, ἐγὼ ὁποκεκάλυπτο αὐτῷ τὰ δεῖ τοῦ πείσεσθαι, διὰ τοῦτο προσλαβόμενος αὐτὸν, καὶ ὥσπερ ὑπολαμβάνων τὴν ἀξίας τοῦ χριστοῦ, καὶ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ ὀδὲν ἀπιμήσεως λέγειν ἢ πράττειν ἄξιον, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, καὶ ὡς δεομένῳ ἱλασμοῦ, ὁ γὰρ ἤδειπω ὅτι τοῦτον προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἶπεν. ἵλεώς σοι κύριε. ἕτι μὲν προθέσιν ἀποδεχόμενος, τῆδε ἀγνοίᾳ ἐπιτιμῶν, διὰ μὲν τὴν προθέσιν ὀρθὴν δεξιὰν λέγει αὐτῷ. ὕπαγε ὀπίσω μου, οἱονεὶ καταλιπόντι τὰ δι' ὧν ἠγνόει, καὶ οὐκ ὀρθῶς ἔλεγεν, ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ. διὰ δὲ τὴν ἀγνοιαν, ὡς ἀνπκείμενόν τι ἔχοντι τοῖς τοῦ θεοῦ, εἰπε. σατανᾶ, ὅπερ ἐστιν ἑβραϊκοῖς, ἀντικείμενος· εἰ δὲ μήτε ἀποἀγνοίας εἰρήκει, μήτε ἐπιτετμηκὼς τῷ υἱῷ τοῦ ζῶντος θεοῦ, λέγων αὐτῷ. ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσαι σοι τοῦτο, ἐπ' ἂν εἶπεν αὐτῷ τό. ὕπαγε ὀπίσω μου, ὡς καταλιπόντι τὸ εἶναι αὐτοῦ ὀπίσω, καὶ ἕπεσθαι αὐτῷ. ἐπ' ἂν ὡς ἀντικείμενα εἰρηκότι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις ἔλεξεν αὐτό. σατανᾶ. νυνὶ δ' ἴσχυσεν αὐτὸν ὁ σατανᾶς ἀκολουθήσαντα τῷ ἰησοῦ καὶ ὀπίσω αὐτοῦ βάνοντα ὁποστῆσαι τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ τοῦ ὀπίσω πυγχανεῖν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ποιῆσαι αὐτὸν δι' ὧν ἔπεν ὁποἀγνοίας ἄξιον τοῦ ἀκοῦσαι σατανᾶ, καὶ σκανδαλοντᾶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ φρονεῖν τοῦτο τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ὅτι δὲ ὀπίσω προτερογῆν, πρὶν τοῦ ἁμαρτεῖν, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὀπέτρεψε, δῆλον ὄντος. δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. ἅμα δὲ συγκρινεῖς ὅ, τι προὸς μὲν τὸν πέτρον εἶπεν. ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. προὸς δὲ τὸν διάβολον εἰπόντα αὐτῷ. πάντα σοι ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι, ὕπαγε σατανᾶ, χωρὶς τοῦ ὀπίσω μου, προσθήκης τὸ γὰρ ὀπίσω τοῦ ἰησοῦ εἶναι ἀγαθόν ἐστι. διὸ εἰρηται τό. δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀν-

B Quoniam cœperat Jesus ostendere Discipulis suis, quia oportet eum abire in Hierosolymam, & multa pati, adhuc initia eorum quæ ostendebantur discebat Petrus. Quoniam autem aliquid pati indignum Christo filio Dei vivi, indignum quoque Patre existimabat, qui tanta de eo sibi revelaverat; nondum enim passurum illum fuerat ei divinitus significatum; propterea *assumens eum*, & quasi dignitatis Christi oblitus, & Dei vivi Filium nihil reprehensione dignum vel dicere, vel facere, *cœpit increpare illum*, & tanquam propitiationis egenti dixit; *Propitius tibi sis Domine*; nondum C enim sciebat *eum proposuisse Deum propitiationem per fidem in sanguine ipsius*; cujus consilium quidem probans, inscitiam autem reprehendens, propter id consilium quod rectum erat & laude dignum, ait illi: *Vade post me*, quasi, ut Jesum sequatur, missis iis factis per quæ ignarus erat, nec recte loquebatur: propter inscitiam autem, quasi contrarium aliquid & oppositum iis habenti quæ ad Deum pertinent, dixit: *Satana*, quod apud Ebræos adversarium sonat. Quod si nec præ inscitia locutus fuisset, nec Filium Dei vivi increpuisset, dicens illi; *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, nec certe D id illi dixisset: *Vade post me*, quasi qui ire post illum, eumque sequi cessasset; nec dixisset item, *Satana*, quasi qui contraria iis quæ à se dicta fuerant, protulisset. Nunc autem illum Jesum sequentem, & post eum ambulantem potuit Satanas abducere, ut hunc non amplius sequeretur, nec esset post Filium Dei, ac illum per ea quæ ex inscitia dixit, dignum efficere qui *Satanas* appellaretur, & *scandalum* Filii Dei, *& non sapiens ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* Petrum autem, priusquam id peccatum ab illo fuisset, post Filium Dei fuisse, constat E inde: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.* Simul autem conferes quod Matth. 4, 19. Petro dixit: *Vade post me Satana*, & Diabolo Matth. 4, 9. ei dicenti: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me: Vade Satana*, absque additamento, *post me.* Post Jesum quippe esse bonum est: propterea dictum est: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.* Tale & illud est: *Qui non accipit crucem*

Matth.10. 38. *suam, & sequitur me, non est me dignus.* Et in universum observa vocem, *post*; bonum quippe est, cum quis post Dominum Deum ambulat, & est post Christum: contra autem, cum quis sermones Dei retro projicit, vel cum transgreditur mandatum illud: *Post concupiscentias tuas non eas.* Et Eccl.18.30. 2. Reg.18. 21. Elias tertio Regnorum populo dicit: *Vsque quo claudicatis in duas partes: Si Dominus est Deus, sequimini eum: Si autem Baal, sequimini illum.* Et hoc quidem dicit Petro Jesus conversus, & id facit ei gratificans. Tu autem plura exempla colligens vocabuli, *conversus*, maxime quæ ad Jesum pertinent, & ea simul contendens, reperies non supervacaneam esse vocem hanc. Sufficit autem in præsentia id ex Evangelio Johannis proferre: *Conversus autem Iesus, &* Ioh.21.38. *videns eos* (Petrum videlicet, & Andream) *sequentes se, dicit eis; Quid quæritis?* Hic enim adverte, cum *conversus est*, factum illud fuisse in eorum gratiam & beneficium ad quos conversus est. Postea inquirendum venit, cur nam dixerit Petro: *Scandalum es* Psalm.118. 165. *mihi*; cum præsertim dicat David; *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Dicet enim aliquis, si propter eorum firmitudinem qui charitatem ha- 1. Cor. 13. 7, 8. bent, & scandalis obnoxii non sunt; *Charitas enim omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, Charitas nunquam excidit*; id in Propheta dictum est; quanam Psalm 144. 14. & 145.8 ratione; *Allevans Dominus omnes qui corruunt, & erigens* omnes elisos, Petro dixit: *Scandalum mihi es?* dicendum autem scandalo obnoxium non esse, non ipsum modo Servatorem, sed & eum qui in charitate perfectionem adeptus est; atquantum in eo est qui talia dicit, vel facit, offensioni etiam esse illum vel ei qui offensus alioqui non fuisset; nisi fortasse Jesus discipulum peccantem scandalum, atque illud quidem suum appellat, utpote propter charitatem multo etiam magis, quam Paulus dicturus: 2.Cor.11. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror?* Juxta quod scribi potest; Quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Quod si autem Petrus propter illud: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, scandalum à Jesu tunc dictus est, quasi in iis quæ dixit ea quæ Dei sunt minime sapiens, sed ea quæ hominum sunt; quid de iis omnibus dicendum est qui Christi doctrinam capessere se profitentur; ea autem quæ Dei sunt, non sapiunt, nec ea quæ oculis non videntur, & æ- 2. Cor. 4. 18. terna sunt, animo intuentur; sed sapiunt quæ sunt hominum, & ea contem-

A ἀνθρώπων· τοιοῦτον δέ ἐστι καὶ τό. ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ἁπαξαπλῶς τήρει τὸ, ὀπίσω, λέξιν, ὅτι ἀγαθὸν μέν ἐστι πρᾶγμα, ὅταν ὀπίσω κύριος θεοῦ τις πορεύηται, καὶ ὀπίσω θεοῦ χρίσεως γίνηται· ἐναντίον δέ, ὅταν ῥίπτει τις τοὺς λόγους θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ ὅταν παραβαίνει τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ φησιν. ἕως πότε ὑμεῖς χωλαίνετε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις, εἰ ἔστι κύριος ὁ θεὸς, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. εἰ δὲ ἔστι κύριος ὁ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. καὶ λέγεται τῷ πέλεκυ ὁ Ἰησοῦς σαφείς, καὶ τοῦτο διεργετικῶς ποιεῖ. καὶ σὺ μὲν οὖν πλείονα συναγαγὼν παραδείγματα περὶ τοῦ, σαφείς, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ τεταγμένα, καὶ συνεξετάσας αὐτὰ ἀλλήλοις, σύρεις ἂν ἐκ παρελκόντως τὸν λέξιν κειμένου. δοκεῖ δὲ ἐπὶ παρόντος παραπεπτωκέναι τὸ καὶ Ἰωάννου. σαφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς, δηλονότι πέτρον, B καὶ ἀνδρέαν, ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς. τί ζητεῖτε, ὅτε γὰρ ὅλως καὶ ὄντες τοῖς σαφέσι, ἐπὶ διεργασίᾳ γίνεται τῷ λόγῳ ὡς ἐσαφῆ· μᾶλλον τὰ ζητητέον πῶς εἰρηκε τῷ πέτρῳ τό. σκάνδαλόν μοῦ εἶ, μάλιστα ἐπεὶ φησιν ὁ Δαβίδ. εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, ᾧ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον· φήσει γὰρ τις, εἰ διὰ τὸ βέβαιον τῆς τοιαύτης ἀγάπην ἐχόντων, καὶ ἀνεπιδέκτων ὄντων τοῦ σκανδαλίζεσθαι, ἡ ἀγάπη γὰρ πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, εἰρηται τὲ ὃν τρόπον φήτη, πῶς αὐτὸς ὁ κύριος ὑποσχόμενος πάντας τοὺς καταπίπτοντας, καὶ ἀνορθώσων πάντας τοὺς κατερραγμένους, εἶπε τῷ πέτρῳ. σκάνδαλόν μοῦ εἶ, λεκτέον δὲ ὅπ ἀνεπίδεκτος μού ἐστι τοῦ σκανδαλίζεσθαι, ὁ μόνος ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν ἀγάπῃ τετελειωμένος. ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ὁτὰ ἰδιώματα λέγων, ἢ πράξεων, σκάνδαλόν ἐστι τοῦ μὴ σκανδαλισθησομένου. εἰ μὴ ἄρατον μαθητὴν ἴσως ἁμαρτάνοντα σκάνδαλον καὶ ἑαυτοῦ προκαλεῖ, ὡς πολλῷ μᾶλλον τοῦ παῦλον διὰ τὴν ἀγάπην λέξων ἄν. πῶς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ, πῶς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι, παρὸ δύνατον ποιῆσαι· τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ σκανδαλίζομαι, εἰ δὲ πέτρου τότε διὰ τοῦ· ἵλεώς σοι κύριε, ᾧ μὴ ἔσαι σοι τοῦτο, σκάνδαλον εἴρηται ὑπὸ τοῦ ἴσως, ὡς ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὂν ὡς εἶπε C φρονῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, π λεκτέον καὶ πάντων τῶν ἐπαγγελλομένων μαθητὰς τῷ ἰησοῦ, μὴ φρονούντων δὲ τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ σκοπούντων τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια, φρονούντων δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκοπευ-

D

E

των

των τὰ βλεπόμενα, καὶ προσκαιρα, ἢ ὅπου οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ μᾶλλον ἂν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλοῖντο σκάνδαλον αὐτοῦ. ἢ διὰ τὰ σκάνδαλα αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἐφ' οἷς ὡς λέγειτό. ἐπείνων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς, ὅτως εἰποιεν ἂν καὶ τό. τρέχοντα ἐσκανδαλίσατέ με. μὴ νομίσωμεν τοίνυν τὸ τυχὸν εἶναι ἁμάρτημα τὸ φρονεῖν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, δέον ἐν πᾶσι φρονεῖν τὰ τοῦ θεοῦ. ἀρμόσει δὲ λέγειν ὅτο καὶ πρὸς τῷ ἀποπεπωκόπι μὲν δογμάτων θεοῦ, καὶ λόγων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ φρονήματος ἀληθοῦς. φρονοῦπι δ' ὡς ἀληθῆ, φέρε εἰπεῖν, τὰ Βασιλίδου, ἢ Ἀλεντίνου, ἢ μαρκίωνος, ἤπου τοῦ διδασκόντων τὰ ἀνθρώπινα ὡς θεῖα. τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. εἴ πις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τούτων δείκνυσι ὅπι τὸ θέλειν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, οὐκ ἀποτυχόντος ἀνδραγαθήματος γίνεται, καὶ ὁδεὶς μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν ἥκοι ἂν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ. ἀρνεῖται δὲ ἑαυτὸν ὁ τὸν ἑαυτοῦ πρότερον καὶ κακίαν βίον γεγρημμένον τῇ ἀξιολόγῳ μεταβολῇ ἀπαλείφων. οἷγε ὡς ὅπι τοῦ παδείγματος ὁ πάλαι ἀκόλασος ἀρνεῖται αὐτὸν ἀκόλαστον, σωφρονήσας καὶ καθεξῆς. ἀλλ' εἰκὸς ἀμφιβάλλειν τινὰ, εἰ ὥσπερ ἑαυτὸν ἠρνήσατο, ὅτως καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖ, ἀρνησάμενος μὲν ἑαυτὸν τὸν ἄδικον, ὁμολογῶν δὲ ἑαυτὸν τὸν δίκαιον. ἀλλ' ἔιπερ χρισός ἐστιν ἡ δικαιοσυνή, ὁ τὴν δικαιοσυνὴν ἀνειληφὼς οὐχ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ χρισὸν ὁμολογεῖ. ὅτως καὶ ὁ τὴν σοφίαν δίρων, οὐκ αὐτὸ δ' ἔχων σοφίαν χρισὸν ὁμολογεῖ. ὁ δὲ τοιοῦτός γε καρδίᾳ πισεύων εἰς δικαιοσυνὴν, καὶ στόματι ὁμολογῶν εἰς σωτηρίαν, καὶ τοῖς ἔργοις χρισοῦ μαρτυρῶν, ὡς ὁμολογήσας διὰ πάντων τούτων τὸν χρισὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρός. ὅτω δὲ καὶ ὁ μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν, ἀρνησάμενος τὸν χρισὸν, πείσεται τό. κἀγὼ αὐτὸν ἀρνήσομαι. διὰ τοῦτο πᾶς διαλογισμὸς ἡμῶν, ὁ νόημα, ὁ πᾶς λόγος, καὶ πᾶσα πρᾶξις γινέσθω τῆς ἡμῶν πρὸς ἑαυτὸν μὲν δεήσεως, πρὸς δὲ χρισοῦ, ὁ ἐν χρισῷ μαρτυρίας. πείθομαι δὲ πᾶσθαι τὸν τελείως πρᾶξιν μαρτύριον εἶναι χρισοῦ Ἰησοῦ, ὁ τὴν πάσης ἁμαρτίας ἀποχὴν ἄρνησιν εἶναι ἑαυτοῦ, φέρουσαν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ. ὁ δὲ τοιοῦτος χρισῷ σεσωσμένος, ὁ ἅρπαστον σωτῆρα ἑαυτοῦ ἀκολουθεῖν τῷ δι' ἡμᾶς βασάζοντι τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, καὶ τὸ ἐσταυρωμένον ὅτω πρὸ τῷ ἰωάννη. πρόσλαβόντες δὲ αὐτὸν ἐπέθηκαν αὐτῷ, ὁ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. ὅπως αὐτὸν ἐσώσωσιν. ἀλλ' ὁ μὲν, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, καὶ τὸν ἰωάννην Ἰησοῦς ἑαυτῷ βασάζοντα

A plantur quæ videntur, & temporaria sunt, nisi ejusmodi homines longe potius à Jesu scandalum ipsius appellatum iri; & quod scandala illius, fratrum quoque ipsius esse; quorum causa quemadmodum id dicit: *Esuriebam, & non dedistis mihi manducare,* Matth. 25. & quæ sunt deinceps; ita & illud dicat; 42. Currenti mihi scandalum objecistis. Proinde non leve existimemus esse peccatum ea quæ sunt hominum sapere, cum in omnibus ea quæ Dei sunt sapere; oporteat. Conveniet autem illud unicuique qui à Dei effatis, & doctrina Ecclesiastica, & vera

B sententia exciderit; pro veris autem habebit dogmata, verbi gratia, Basilidis, Valentini, vel Marcionis, aut alicujus ex iis qui humana pro divinis docent. *Tunc Iesus dixit Discipulis suis: Si quis vult post me venire*; & cætera. Hinc ostenditur, non leve esse & contemnendum facinus, velle post Jesum ire, eumque sequi; nec quemquam post Jesum iturum qui sibi ipse non renuntiaverit: sibi autem ipse renuntiat, qui anteactam sibi in nequitia vitam, egregia conversione delet; quemadmodum, exempli causa, qui prius libidinosus fuit & intemperans, postquam magis deinde continens

C factus est, sibi lascivo ipse renuntiat. Sed intercedet forsitan aliquis quærens an quomodo se ipse ejuravit, ita & se ipse confitetur, qui se injustum ipse ejuravit, justum vero confitetur & agnoscit: at si Christus justitia est, is qui justitiam suscepit, non se ipse sed Christum confitetur; ita & qui sapientiam assecutus est, habendo sapientiam, Christum confitetur. Et qui ejusmodi est, *corde quidem credens ad justitiam,* Rom. 10. 10 *ore autem confitens ad salutem*, & opera Jesu testimonio suo confirmans, utpote qui his

D omnibus Christum coram hominibus confessus fuerit; eum quoque & is coram Patre qui in cœlis est confitebitur. Ita & qui sibi Matth. 10. ipse non renuntiaverit, & Christum ejura- 32, 33. verit, id patietur: *Negabo & ego eum.* Pro- Luc. 12. 8, 9 pterea omne colloquium nostrum & cogitatio, omnis sermo & actio ita fiat, ut nobis quidem ipsi renuntiemus; Christum autem, & in Christo testemur. Sic enim persuasum habeo omne hominis perfecti opus Christum testari; & omnis peccati abstinentiam, renuntiationem esse sui ipsius, quæ post Christum deducat. Quicunque

E vero talis est, cum Christo crucifixus est, & tollens crucem suam eum sequitur qui propter nos crucem suam portat, juxta id quod ita à Johanne dictum est: *Hunc ergo acci-* Ioh. 19. 16, *pientes imposuerunt ei:* & cætera, usque ad 17, 18. id: *Ubi crucifixerunt eum.* At Jesus, qui est secundum Johannem, ut cum sic appel-

lem,

Matth. 27. 32. Marc. 15. 21. Luc. 23. 26.

lem, sibi ipse crucem portat, & *bajulans eam exivit*: ille vero qui est secundum Matthæum, & Marcum, & Lucam, sibi eam ipse non fert, Simon enim Cyrenæus eam portat. Et is quidem fortasse ad nos refertur, qui propter Jesum Jesu crucem portamus: ipse vero Jesus ad seipsum. Nam quasi dupliciter crux animo comprehendi potest, ita ut altera sit quam Simon Cyrenæus, altera quam sibi ipse Christus fert. Præterea ad id: *Abneget semetipsum*, videtur mihi utile esse id quod à Paulo sibi renuntiante dictum est, quod ita se habet:

Gal. 2. 20. *Vivo ego, jam non ego: vivit vero in me Christus.* Nam, *Vivo ego, jam non ego*, vox erat se ejurantis, tanquam qui propriam vitam amisisset; in se autem Christum suscepisset, ut ipse in eo viveret, tanquam justitia, & tanquam sapientia, & tanquam sanctificatio, & tanquam pax nostra, & tanquam potentia Dei, omnia in ipso efficiens. Adverte insuper animum ad id, quod cum plurimi sint moriendi modi, suspensus in ligno crucifixus est Filius Dei, ut quicunque peccato morientur, non alio modo ei moriantur, quam per crucem. Propterea

Gal. 2. 19. Gal. 6. 14. dicent: *Christo confixus sum cruci*, &: *Mihi abſit gloriari nisi in cruce Domini, per quam mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Fortasse enim unusquisque ex iis qui cum

Col. 2. 15. Christo crucifixi sunt, *expoliat principatus, & potestates, & traducit eas, & triumphat in ligno*; vel Christus potius hæc facit in

Matth. 16. 25. illis. *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.* Ambiguum est id quod primum dicitur. Inde enim uno quidem modo id intelligi potest: si quis amans vitæ, & vitam præsentem bonum esse ducens, animam suam studiose conservat, ut in carne vivat, mortem reformidans, quasi morte eam amissurus; is animam suam eo pacto dum servare studet, eam extra felicitatis terminos eliminans, amittet. Si quis autem propter sermonem meum, quo ad mortem usque de vita æterna pro veritate decertare persuasus fuit, vitam præsentem contemnens, animam suam perdit, præ pietate eam tradens ei quod vulgo mors appellatur; is, utpote qui vitam suam propter me amiserit, servabit eam potius & tuebitur. Alio etiam modo id quod dictum est, accipere possumus. Si quis in animum inducens suum quid sit salus, animæ suæ salutem consequi optat, vitæ huic nuntium remittens, eamque ejurans, & crucem suam tollens, ac me sequens, animam suam ratione mundi perdat; nam qui eam propter me, & omnem meam doctrinam perdiderit, salutem adipiscetur,

σαυρὸν, καὶ βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν. ὁ γὰρ τὸν ματθαῖον, καὶ μᾶρκον, καὶ λουκᾶν, οὐχ ἑαυτῷ αὐτὸν ἄγει, σίμων γὰρ ὁ κυρηναῖος αὐτὸν βαστάζει. καὶ ταχα ἔστω μὲν εἰς ἡμᾶς ἀναφέρεται τὸς διὰ τὸν ἰησοῦν τὸν ἰησοῦ σαυρὸν ἀγόντας, αὐτὸς δὲ ὁ ἰησοῦς εἰς ἑαυτόν. ὅτι γὰρ δύο σταυροί εἰσιν, ἑνὸς μὲν ὁ σίμωνος ὁ κυρηναῖος βαστάζει, ἑτέρου δὲ ὃν αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ ἰησοῦς. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀρνησάσθω ἑαυτὸν, δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι τὸ παρὰ παύλου ἀρνεῖσθαι ἑαυτὸν εἰρημένον, ἐπεὶ ἔχον. ζῶ δὲ, οὐκ ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός· τὸ γὰρ, ζῶ, οὐκ ἔτι ἐγὼ, φωνὴ ἦν ἑαυτὸν ἀρνουμένου, ὡς ἀποβεβλημένου μέντοι ἑαυτὸν ζωὴν, ἀναλαμβάνοντος εἰς ἑαυτὸν τὸν χριστὸν, ἵνα αὐτὸς ἐν αὐτῷ ζήσῃ, ὡς δικαιοσύνη, καὶ ὡς σοφία, καὶ ὡς ἁγιασμὸς, καὶ ὡς εἰρήνη ἡμῶν, καὶ ὡς δυνάμεις θεοῦ, πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο προσκεῖται, ὅτι πολλῶν ὄντων τῶν τρόπων τοῦ ἀποθνήσκειν, ἐπὶ ξύλου κρεμασθεὶς ἐσταυρώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα πάντες οἱ ἀποθνήσκοντες τῇ ἁμαρτίᾳ μὴ ἄλλῳ τρόπῳ ἀποθάνωσιν αὐτῇ, ἢ τῷ κρεμασθῆναι τὸν σαυρόν· διὸ ἐρεῖ τό. χριστῷ συνεσταύρωμαι, καὶ τό. ἐμοὶ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σαυρῷ τοῦ κυρίου, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. ταχα δὲ καὶ ἑκάστου τῶν συσταυρουμένων χριστῷ ἀπεκδύεται τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ δειγματίζει αὐτὰς, καὶ θριαμβεύει ἐν τῷ ξύλῳ, μᾶλλον δὲ χριστὸς ἐν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖ. ὃς γὰρ ἀθελητὴν ψυχὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ἀμφίβολος ἡ πρώτη λέξις. ἔστι γὰρ ἀπ' αὐτῆς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον ταῦτα νοῆσαι. εἴ τις ὡς φιλόζωος, καὶ σώφρων τὴν συνεσταμένην εἶναι ζωὴν ἀγαθὸν, φείδεται τῆς ἑαυτοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ ἐν σαρκὶ ζῆν, φοβούμενος ἀποθανεῖν, ὡς διὰ τοῦ θανάτου ἀπολέσων αὐτὴν, ὅστις ἐν αὐτῷ τῷ θέλειν τὸν τρόπον τοῦτον σώζειν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν, ἔξω ποιῶν αὐτὴν τῶν ὁρῶν τοῦ μακαριστοῦ. εἰ δέ τις καταφρονῶν τοῦ συνεστηκότος ζῆν διὰ τὸν ἐμὸν λόγον πέπεισται πρὸ αἰωνίου ζωῆς μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ ἀληθείας, ἀπολλύει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, σῶσαι δυνάμενος αὐτὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τῷ κοινοτέρῳ ὀνόματι τῷ θανάτῳ, ὅτι ὡς δι' ἐμὲ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν, σώσει αὐτὴν μᾶλλον, καὶ ποιήσει· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἔστω ἀνακεχοίμεθα τὸ ῥηθὲν. εἴ τις νοήσας ὁ, τι πολύτιμόν ἐστιν ἡ σωτηρία, βέλεσι κομισθῆναι τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅστις ἀποταξάμενος τούτῳ τῷ βίῳ, καὶ ἀρνησάμενος αὐτὸν, καὶ ἄρας τὸν σαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθῶν μοι, ἀπολλύτω τῷ κόσμῳ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ. ἐμοῦ γὰρ ἕνεκεν, καὶ πάσης μου διδασκαλίας ἀπολλὺς αὐτὴν τέλος τοῦ ἀπω-

ἀπολείας κομίσεται τὴν σωτηρίαν. ἅμα δὲ καὶ
πρεῖ ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τὸ, ὡς ἂν θέλῃ, εἰρηται.
ἑξῆς δὲ τὸ, ὁς ἀπολέσῃ αὐτήν. θέλοντες οὖν αὐ-
τὴν σῶσαι, ἀπολέσωμεν αὐτὴν τῷ κόσμῳ, ὡς
χριστῷ συσταυρούμενοι, καὶ ὡς ἔχοντες καύχημα
τὸν τοῦ σταυροῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ
ὁ κόσμος ἡμῖν σεσταύρωται, καὶ ἡμεῖς τῷ κόσ-
μῳ, ἵνα κομισώμεθα τὸ τέλος τὴν σωτηρίαν
τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι
ἡμᾶς αὐτὴν ἕνεκα τοῦ λόγου. ἀλλ' εἴπωμεν
Ἰσ. σώζεσθαι τὴν ψυχὴν μακάριον εἶναι, ἀναφε- B
ρόμενον ἐπὶ τὴν ἐν θεῷ σωτηρίαν, καὶ τὰς παρ'
αὐτοῦ μακαρισμούς, ὀφείλειν τινὰς εἶναι καὶ ἀπώ-
λειαν ψυχῆς ἀγαθὴν ἕνεκεν χριστοῦ, προοίμιον
ἐσομένην τῆς μακαρίας σωτηρίας. δοκεῖ μοι οὖν,
ἀναλογον τῇ ἀρνεῖσθαι ἑαυτὸν, καὶ τὰ ἀποδεδο-
μένα ἀπολλύειν δεῖν ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.
ἀπολύτω οὖν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτάνουσαν
ψυχήν, ἵνα ἀπολέσας τὴν ἁμαρτάνουσαν, ἀνα-
λάβῃ αὐτὴν ἐν τῷ καθεῖναι σωζομένην. ὠφε- C
λήσει ἄνθρωπον, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερ-
δάνῃ. κερδαίνει δ' εἰμὶ τὸν κόσμον, ᾧ ὁ κόσμος
ἐσταύρωται, ᾧ ὁ κόσμος σταυροῦται ἐκείνῳ
ἕσαι ζημία τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ. δύο δὲ προκειμέ-
νων, ἢ τὸ διὰ τὸ κερδαίνειν τὴν ψυχὴν ζημιοῦσθαι
τὸν κόσμον, ἢ διὰ τὸ κερδαίνειν τὸν κόσμον ζη-
μιοῦσθαι τὴν ψυχὴν, πολλῷ μᾶλλόν ἐστιν αἱρετώ-
τερον ζημιωθῆναι μὲν ἡμᾶς τὸν κόσμον, κερδῆσαι
δὲ τὴν ψυχὴν, ἐκ τοῦ διὰ χριστὸν αὐτὴν ἀπολέσαι.
τὸ δέ. ἢ τίς δώσει ἀνθρώπῳ ἀντάλλαγμα τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ, δόξειε μὲν ἐπαποροῦντι εἰρῆσθαι D
δοκεῖν δηλοῦν καὶ τὸ, δέναι ἀντάλλαγμα τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ, μὴ τὰς ἁμαρτίας ὅλλου ἀποδεδο-
μένου τοῦ θεοῦ, ἵνα ψωμίσῃ πένητας τὰ ὑπ-
άρχοντα αὐτοῦ, ὡς διὰ τούτου σωθησόμενος. καὶ
ἀποφυτικῶς δ' εἶναι δηλοῦν ὅτι ἐκ ἔστι τῷ
ἀνθρώπῳ, ὅπως δὲς ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς
ἑαυτοῦ κεκραταιμένης τοῦ τε θανάτου, λυσεώσε-
ται αὐτὸν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ· ἄνθρωπος μὲν ἔν ἐκ
ἂν δώσει ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, θεὸς δὲ
τῶν πάντων ἡμῶν ψυχῆς ἀντάλλαγμα ἔδωκε τὸ E
τίμιον αἷμα τοῦ ἰησοῦ, καθὸ τιμῆς ἠγοράσθημεν,
οὐ φθαρτοῖς λυτρωθέντες, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀ-
σπίλου χριστοῦ. καὶ ἐν ἡσαΐᾳ λέλεκται τῷ ἰσραήλ.
ἔδωκά σε ἀντάλλαγμα αἰθιοπίαν, καὶ αἴγυ-
πτον, καὶ σοήνην ὑπὲρ σοῦ, ἀφ' οὗ ἐντίμως ἐγε-
νου ἐναντίον μου, ἐδοξάσθης. ἄλλαγμα γὰρ, φησὶν εἰ-
πεῖν, ὑπὲρ τῶν πρωτοτόκων τοῦ ἰσραὴλ τὰ πρωτότοκα γέγονεν αἰγυπτίων. καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰσραὴλ
οἱ ἀποθανόντες αἰγύπτιοι ἐν ταῖς λοιπαῖς μάστιξι ταῖς ἐπηλθούσαις ἐπ' αἴγυπτον, καὶ ἐν

A finem perditionis hujus. Simul etiam obſerva dictum eſſe initio; *Qui voluerit*, deinde vero: *Qui perdiderit eam.* Si velimus ergo ſalvam illam eſſe, mundi ratione eam perdamus, quaſi cum Chriſto crucifixi, & gloriationem habentes in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mundus nobis crucifixus erit, & nos mundo, ut ſalutem animarum noſtrarum tandem conſequamur, quæ initium inde duxerit, cum eas propter Sermonem amiſimus. Quod ſi animam ſalvam facere, rem eſſe beatam quæ ad ſalutem, & felicitates quæ apud Deum ſunt, referatur, perſuaſum habemus, aliquis propter Chriſtum debet eſſe animæ interitus, initium beatæ ſalutis futurus. Unicuique igitur anima ſua mihi perdenda videtur, quemadmodum & de ſui renuntiatione traditum eſt. Perdat igitur quivis animam ſuam peccantem, ut poſtquam peccantem perdiderit, aliam recipiat quæ recte agendo ſervetur. Nihil autem proderit homini, ſi totum mundum fuerit lucratus; is autem mea ſententia mundum lucratur, cui mundus crucifixus non eſt; cui vero mundus crucifixus non eſt, is animæ ſuæ jacturam faciet. Cum autem duo propoſita ſint, vel ad lucrandam animam mundi jacturam facere; vel ad lucrandum mundum animæ jacturam facere; longe optabilius eſt mundi jacturam nos facere, animam vero propterea lucrari, quod eam propter Chriſtum perdiderimus. Illud autem: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* ſi dubitanter dictum ſit, oſtendere poſſe videbitur, eum *commutationem* dare *pro anima ſua*, qui poſt admiſſa peccata facultates omnes tradiderit, quo bonis ejus pauperes paſcantur, quaſi per id ſalutem adepturus: ſin aſſeveranter, id oſtendere arbitror nihil habere hominem; quod cum dederit tanquam *commutationem pro anima ſua* ſub ditione mortis conſtituta, eam poteſtate illius liberet. Nihilominus nullam quidem homo dare queat *commutationem pro anima ſua*; Deus vero pro uniuscujusque noſtrum animæ permutationis pretio dedit pretioſum Jeſu ſanguinem, per quem empti ſumus pretio, *non corruptibilibus auro vel argento redempti, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati Chriſti, & incontaminati*: & in Iſaia dictum eſt Iſraeli: *Dedi propitiationem tuam Aethiopiam, Aegyptum, & Syenen pro te; Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & glorioſus*; pretium enim permutationis, verbi gratia, pro primogenitis Iſrael, primogeniti fuerunt Ægyptiorum, & pro

Gal. 6. 14.

Matth. 16. 26.

Matth. 16. 26.

1. Cor. 6. 20. & 7. 23. 1. Petr. 1. 18, 19. Iſa. 43. 3, 4

Israele Ægyptii in reliquis defuncti plagis, quæ in Ægyptum ingruerunt, & in ipsa submersione quæ post plagas contigit. Postea inquirat qui potest, an pro vero Israële à Deo *redimente Israël ex omnibus iniquitatibus ejus*, in permutationem detur vera Æthiopia, &, ut ita appellem, spiritalis Ægyptus, & Ægypti Syene; &, ut audentius investigem, fortasse Syene pro Jerusalem, Ægyptus pro Judæa, Æthiopia autem pro his qui timent, & alii sunt ab Israële, & domu Levi, & domu Aaron. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis.* Nunc quidem venit Filius hominis, sed non in gloria sua: *Vidimus enim eum, & non habebat speciem, neque decorem: Sed species ejus inhonorata, & deficiens præter filios hominum, homo in plaga existens & labore, & sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, despecta est, & non est reputata.* Et talem illum venire oportebat, *ut peccata nostra portaret, & pro nobis doleret*; nec enim eum decebat *peccata nostra portare, & pro nobis dolere*, qui gloriosus esset: sed & in gloria venit, ut Discipulos in apparitione sua, quæ sine specie & decore est, præparet. Et postquam similis illis factus est, ut fierent & ipsi similes illi, *conformes imaginis* gloriæ ejus, quandoquidem primum ipse factus est conformis *corpori humilitatis nostræ*, quum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, formam Dei recipit, eosque illi conformes facit. At si Verbi differentias potes intelligere, quod in *stultitia prædicationis* credentibus annuntiatur, & in sapientia prædicatur perfectis, videbis, quo pacto Verbum coram Christi tyronibus servi formam habeat, ita ut illi dicant: *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem*: venit autem *in gloria Patris sui* coram perfectis, qui dicturi sunt: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Etenim perfectis gloria Verbi apparet, & quod Unigenitum sit Deo Patri, & gratiæ plenum, atque item veritatis; quod quidem capere non potest is, cui ut credat *stultitia prædicationis* opus est. *Filius autem hominis venturus est in gloria Patris sui*, non solus, sed *cum Angelis suis.* Et si omnes cum ipso venientes administros gloriæ Verbi, & revelationis sapientiæ, quæ Christus sunt, intelligere potes, videbis quomodo venit *Filius hominis in gloria Patris sui, cum Angelis suis.* Et attende, num hic dicere possis, Prophetas qui antea passi sunt, verbo non habente speciem neque decorem, propor-

Psal. 129. 8.

Matth. 17. 27.

Isaia 53. 2. 3. 4.

Rom. 8. 29.

Phil. 3. 21.

Phil. 2. 7.

1. Cor. 1. 21

1. Cor. 2. 6

Ieb. 1, 14.

τῷ μὴ ἔχειν μάσιγας καὶ ἀποπομπὴ· ἀποτέτων
ὃ ὁ διωάμενος ἐξετάζετω εἰ ἔ ἀληθινὴ ἰσραὴλ, ἀλλαγμα δίδοται ὑπὲρ ἔ θεὸς ῥυσάμενος τὸν
ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτέ, ἡ ἀληθινὴ αἰθιοπία, καὶ ἵν᾽ ἔτως ὀνομάσω πνευματικὴ
αἴγυπτος, καὶ ἡ αἰγύπτε ἡ τύφη· ἵνα ἕ ζητήσω ἑτέραν ζητήσω, ἐκαλλίνην μὲν ὑπὲρ τῆς ἱερουσαλὴμ, αἰγυπτον ἕ ὑπὲρ τῆς ἰουδαίας, αἰθιοπίαν ἕ ὑπὲρ τῶν φοβερμένων, ἑτέρων ὄντων ἀπὸ
τὸν ἰσραὴλ, καὶ τὸν οἶκον λευὶ, καὶ τὸν οἶκον ααρών. μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς ἕ ἀνθρώπε ἔρχεσθαι ἐν τῇ
δόξῃ τε πατρὸς αὐτε μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτε·
νῦν μὲν ὁ υἱὸς ἕ ἀνθρώπε ἐλήλυθεν * ἐν τῇ δό- * γρ. ἦλθεν
ξῃ αὐτε. εἶδομεν γὰρ αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτε ἄτιμον, καὶ ὑπολεῖπον ἀπὸ τὰς υἱὰς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπον πληγῶν, καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.
ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτέ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη· καὶ ἑαυτὸν τοιῦτον ἐλήλυθέναι ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρῃ, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνηθῇ. ἡμεῖς δὲ ἐνομίσαμεν τὸν ἐν δόξῃ φέρειν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ὀδυνᾶσθαι δι᾽ ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ ἔρχεται ἐν δόξῃ, πρὸ αὐτρεπίσας τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς μὴ ἐχέσης εἶδος, μηδὲ κάλλος ἀλλὰ φανείας αὐτῷ· καὶ ὁμοίως ὡς αὐτοὶ, πρὸς τὸ ὁμοιῶσαι αὐτὲς ὡς αὐτὸς, συμμόρφως τὴ εἰκόνι τῆς δόξης αὐτε, ἐπεὶ πρότερον αὐτὸς γέγονε σύμμορφος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα καὶ ἑαυτὸν ἐποίησεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλε λαβὼν, ἀποκαθίσταταί τε ἐν τῇ τιμῇ ἔ θεὸς μορφὴν, καὶ ποιεῖ αὐτὲς συμμόρφους αὐτῷ· ἐὰν ὑπομείνῃς καὶ ταπεινώσας τὰς ἐν λόγῳ διαφορὰς, ἐν μυστηρίᾳ κηρύγματος καταγγελλομένῃς τοῖς πιστεύσι, καὶ ἐν σοφίᾳ λαλεμένῃ τοῖς τελείοις, ὄψῃ πῶς τρόπον ὁ λόγος τοῖς μὲν εἰσαγομένοις ἐχὶ δῆλος μορφὴν, ὥστ᾽ ἂν εἰπεῖν αὐτὲς εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. τοῖς ὑ τελείοις, ἔρχεται ἐν τῇ δόξῃ ἔ πατρὸς αὐτε, λέγεσιν αὐτῷ. καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτε, δόξαν ὡς μονογενῆς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· τοῖς τελείοις φαίνεται ἡ δόξα ἐ λόγε, καὶ τὸ μονογενὲς αὐτὸ τῷ πατρὶ θεῷ, καὶ τοῦτο πλῆρες, ὁμοίως ὑ καὶ τῆς ἀληθείας. ὃ δὲ ἀδύνατον χωρῆσαι ὁ δεόμενος πίστεως τὸ πιστεύειν τῆς ὠφελείας τε κηρύγματος· μέλλει δὲ ὁ υἱὸς τε ἀνθρώπε ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τε πατρὸς αὐτε, ἐ μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτε. καὶ εἰ δύναται νοῆσαι πάντας τοὺς συνεργοὺς τῆς δόξης τε λόγε, καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς σοφίας, ἃ πέρεσιν ὁ χριστὸς, συνεπιδημοῦντας αὐτῷ, ὄψῃ τίνα τρόπον ἔρχεται ὁ υἱὸς τε ἀνθρώπε ἐν τῇ δόξῃ τε πατρὸς αὐτε, μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτε· καὶ πρόσχες εἰ δύνασαι ἐν τοῖς τοῦ-

τερον παθόντας τοὺς φήτας ἀναλογίαν
φάσκειν ἐχηκέναι πρὸς τὸν μὴ ἔχηκότα εἶδος
μηδὲ κάλλος λόγου, τῷ μὴ ἔχοντι εἶδος μηδὲ
κάλλος λόγῳ. ὥσπερ ὅ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἕτως ἀγγέλοι γινό-
μενοι οἱ ἐν τοῖς προφήταις λόγοι μετ' αὐτοῦ παρα-
γενόμενοι, τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἰδίου δό-
ξης. ἐπὰν οὖν τοῦτος μὴ τῷ ἀγγέλων, αὐτοῦ ἐπιδη-
μήσῃ ὁ λόγος, μεταδώσει ἑκάστῳ τῆς δόξης ἑαυτοῦ
καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῷ ἀγγέλων ἑαυτοῦ κατὰ τὴν
ἑκάστου πρᾶξιν. ταῦτα οὖν λέγομεν οὐκ ἀγνοοῦντες
τὴν ἁπλουστέραν νοημάτων διδασκαλίαν ἐπιδημίαν
τοῦ θεοῦ. πότε οὖν ταῦτα ἀποδώσεται, ἢ ὅτε
τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρῶται λόγιον τὸ λέγον.
τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν
τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ
διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν,
εἴτε φαῦλον, εἰ οὖν ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδώ-
σει, οὐ τὴν ἀσέλειαν μόνην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν φαύλην
χωρὶς τῆς ἀσελείας, δῆλον ὅτι ἑκάστῳ ἀποδώσει κατὰ
πᾶσαν φαύλην, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀσέλειαν πρᾶξιν.
ὁλοκληρούμενοι δ', ἐν τούτοις πειθόμεθα καὶ τῷ
ἀποστόλῳ, συμβάλλοντι καὶ τὰ τοῦ ἰεζεκιήλ, ἐν
οἷς τελείως ἐπισείψαντος ἀπαλείφεται τὰ
ἁμαρτήματα, τὸ δὲ πρώτην ἐκπεσόντος ἀλογί-
ζεται τὰ πρότερον κατορθώματα, ὅτι μὲν
τελειωθέντος, καὶ πάντα τὴν κακίαν ἀποθεμέ-
νου, ἀπαλείφεται τὰ ἁμαρτήματα. τὸν δὲ παύσα-
ντος τῆς θεοσεβείας, καὶ λογίζεται
εἴτι πρότερον χρηστὸν αὐτῷ πεπραγκται. ἡμῖν δὲ
τοῖς μεταξὺ τελείου, καὶ τοῦ ἀποστάτου πάντας ἀ-
παν ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ διδοται
ἃ ἐπράξαμεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. ὅτε
γὰρ τοσοῦτον ἐκαθαρεύσαμεν, ἵνα ἡμῖν μηδόλως
ἐπιλογιζῆται τὰ φαῦλα. ὅτε ἐπὶ τοσοῦτον ἐκπε-
πώκαμεν, ὥστε ἐπληθύναι ἡμῶν τὰ κρείττονα.
ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵ
τινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου. ταῦτα ἀναφέ-
ρουσί τινες ἐπὶ τὴν μετ' ἡμέρας ἕξ, ἢ, ὡς ὁ λουκᾶς
φησιν, ὀκτὼ ἀνάβασιν τῶν τελείων ἀποστόλων εἰς τὸ
ὑψηλὸν μετὰ τοῦ ἰησοῦ καὶ' ἰδίαν ὄρος. καί φασιν
οἱ ἕτω διηγούμενοι, ὅτι οὐκ ἐγεύσαντο θανάτου
πέτρος, καὶ οἱ λοιποὶ δύο, πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ καὶ
ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ἰδόντες γὰρ ἐμπροσθεν αὐτῶν
μεταμορφωθέντα τὸν ἰησοῦν, ὡς λάμψαι τὸ πρό-
σωπον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης, ἑωράκασι τὴν βασιλείαν
τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. καὶ γὰρ ὡς πρεσ-
βύτας βασιλέα δορυφόροι τινες, ἕτως μωσῆς, καὶ ἠλίας ὤφθησαν τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς τὸ
ὄρος, μὴ τοῦ ἰησοῦ λαλοῦντες ἄξιον ὃ ἐπῆσαν εἰ ἐπὶ τούτοις ἀναφέρεται τὸ καθίσαι ἐκ δε-

tionem habuisse cum Verbo quod neque
speciem, neque decorem habuit. Quem-
admodum autem venit *Filius hominis in glo-
ria Patris sui*; ita & Angeli, Verba effecti
quæ in Prophetis sunt, cum eo veniunt, suæ
gloriæ proportionem servantes. Postquam
autem Verbum cum Angelis suis tale adve-
nerit, unumquemque secundum id quod
egerit gloriæ suæ & splendoris Angelorum
suorum participem faciet. Hæc autem di-
cimus minime rejicientes secundum Filii
Dei adventum simpliciter intellectum.
Quandonam autem hæc contingent? an
cum implebitur Apostolicum illud oracu-
lum: *Omnes enim nos adstare oportet ante tri-* 2. Cor. 5. 10
*bunal Christi, ut referat unusquisque propria
corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*
Quod si unicuique reddet secundum id
quod egerit, non solum bonum, nec ma-
lum etiam sine bono; perspicuum est red-
diturum eum unicuique secundum omnem
bonam, & omnem malam actionem.
Existimo autem, in iis quidem Apostolo
fidem habens, sed ea etiam Ezechielis ad- Ezech. 18.
jiciens, in quibus delentur illius peccata 21, 22. 24.
qui perfecte fuerit conversus, & illius qui
omnino desciverit prius recte factorum ra-
tio non habetur, quod qui in hominem eva-
sit perfectum, & omnem nequitiam abje-
cit, illius obliterantur peccata; qui autem
à pietate deflexit, si quid prius ipsi recte ge-
stum est, pro nihilo habetur. Nobis autem
qui perfectos inter, & defectores medium
obtinemus, adstantibus ante tribunal
Christi, redditur quod egimus sive bonum,
sive malum. Non enim pure adeo, &
caste nos gessimus, ut nobis omnino pecca-
ta nostra non imputentur; neque adeo
descivimus, ut quæ nobis bene gesta sunt,
oblivioni tradantur. *Amen dico vobis, sunt* Matth. 16.
quidam de hic stantibus qui non gustabunt 28.
mortem. Hæc referunt nonnulli ad trium
Apostolorum in montem excelsum seor-
sum cum Jesu ascensum, qui post sex dies,
vel, ut ait Lucas, octo contigit: & ajunt Luc. 9, 28.
quidem qui expositionem hanc tuentur,
non gustasse mortem Petrum & reliquos
duos, antequam *viderint Filium hominis
venientem in regno suo, & gloria sua*; viden-
tes enim transformatum Jesum coram se,
ita ut splenderet facies ejus, & reliqua,
viderunt *regnum Dei veniens in virtute*. Marc. 9, 1.
Quemadmodum enim regem satellites
quidam circumstant, ita iis qui conscen-
derunt montem, *apparuerunt Moyses &* Matth.
Elias cum Jesu loquentes. Merito autem anim- 17, 3.
adverterimus, an ad illos referatur ses-
sio ad dextram & ad sinistram Servatoris

Matth. 20. 21. in illius regno, ita ut illud, *sed quibus paratum est*, propter illos dictum sit. Hæc autem expositio loci illius, quo Apostoli tres mortem nõ gustasse dicuntur, antequam Jesum viderint transformatum, iis convenit qui, sicut à Petro appellantur, facti sunt

1. Pet. 2. 2. *sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes:* quibus ait Paulus: *Lac*

1. Cor. 3. 2. *vobis potum dedi, non escam*, & quæ sequuntur. Ac omnem quidem Scripturæ expositionem quæ eos ædificat qui majora capere non possunt, lac recte appellari puto à sancta Scripturarum terra emanans,

Gen. 21. 8. quæ lacte & melle profluit. Sed qui à lacte depulsus est, quemadmodum Isaac, pro dignitate lætitiæ & convivii quod cum filium suum à mamma removeret. Abraham celebravit, in istis & in tota Scriptura

Hæc è veteri interpretatione supplevimus. quæsiverit solidum [cibum, qui alter est ab eo cibo qui] cibus quidem est, at alimentum solidum non est, & aliud ab iis quæ olera tropice appellantur, quæ ei quidem cibus sunt qui à lacte depulsus est, at robustus non est, sed infirmus, juxta id:

Rom. 14. 2. *Qui infirmus est, olus manducat.* Similiter qui ab

1. Reg. 1. 23 ubere, sicut Samuel deductus est, & à matre sua Deo consecratus, (hæc autem Anna erat, quæ interpretatur *Gratia*,) fit quoque & ille gratiæ filius, Dei carnes quærens, sanctum videlicet perfectorum simul & sacerdotum cibum, utpote in templo Dei nutritus. Quæ ergo ad locum propositum spectant, hæc nobis in præsentia sunt; erant nonnulli stantes eo loco quo Jesus, & fixa habentes apud Jesum animæ vestigia, & pedum illorum stare affine ei erat, de quo

Deut. 10. 10. dixit illud Moses: *Ego autem steti in monte quadraginta diebus, ac quadraginta noctibus;* qui & dignus habitus est, cui hæc, *Tu*

Deut. 5. 31. *vero hic sta mecum*, dicerentur à Deo, dignum eum judicante qui apud se staret. Hi porro qui apud Jesum stant, hoc est in Verbo Dei, non omnes æqualiter stant; est enim eorum qui apud Jesum stant, ab invicem differentia. Non omnes proinde qui stant apud Servatorem, sed ex illis nonnulli, utpote qui melius stent, non gustant mortem, donec viderint Verbum quod inter homines versatum est, & propterea Filius hominis appellatur, veniens in regno suo; nec enim quotiescunque venit Jesus, in regno suo venit; quoniam iis qui initiantur, talis est, ut cum ipsum Verbum neque glorioſum videant, neque magnum, sed multis ex illis inferius, dicant: *Vidimus eum, & non habebat*

Isaiæ 53. 2. 3. *speciem, neque decorem, sed speciem ejus inhonorata, deficiens præter omnes filios hominum.* Atque id quidem de priscis suis

A ξιῶν καὶ ἐξ ὀνύμων ἐσωθῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῶ, ὡς τὸ, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασαι, διάτετας λελέχθαι· αὕτη ὁ ἡ δίηγησις ὡς εἰ μὴ γεύσαιτο θανάτου τὰς τρεῖς ἀποστόλους, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν ἰησῆν μεταμορφούμενον, ἀμοίζει τοῖς, οἷς ὁ πέτρος ὠνόμασε, γλωμύοις ὡς λογικὰ βρέφη, τὰ ἀπογαλακτισθέντα τὸ λογικὸν ἀδόλον γάλα ὡς ὁ παῦλος λέγει· γάλα ὑμᾶς ἐπόισα, B ἐ βρῶμα, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πᾶσα δ' οἰμαι ἡ ὡς τὸ ῥᾴδιον οἰκοδομεῖν δυναμένη τὸς μὴ χωρῆντας μείζονα δίηγησι, γάλα ἂν εἴλογίας ὀνομάζοιτο, τὸ ῥέον ἀπὸ τῆς ἁγίας τῆ γραφῆ γῆς, τῆς ῥεούσης μέλι, καὶ γάλα· * ἀλλ' ὁ ὡς ὁ * ισαὰκ ἀπογαλακτισθείς, ἀξίως εὐφρόσυνος ἐ δοχῆς ἦν ἐποίησεν ἐπὶ τῷ * ἀποσταλακτισμῷ ἐβ ραὰμ, ζητήσειν ἀντῶ ἐντὸς καὶ πάσης γραφῆς ἑρεθῶ * οἰμαι ὅσαν βρώμα- τος μῆ, ὁ στερεᾶς ὄντος τροφῆς, καὶ τῆ ὀνομαζομένων τροπικῶς λαχάνων, ἄτινα τῷ ἀπογαλακτισθέντι μὲν, οὐκ ἰσχυρῷ ὄ, ἀλλ' ἀσθενεῖ ἔτι C στερφῆ, καὶ τό· ὁ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίε. ὁμοίως ὁ ὡς σαμουὴλ ἀπογαλακτισθείς, καὶ ἀναπεμφθεὶς ὑπὸ τ μητρὸς τῷ θεῷ· αὕτη δ' ἀναλυθ, ἥτις ἑρμηνεύε) χάρις· καὶ εἰ μὲν ἀν τῆς χάριτος ὑὸς, ὁ ζητῶ, ὡς ἐν ναῷ τρεφόμενος, θεῦ κρέα, ἁγίων τροφὴν τελείων ἅμα καὶ ἱερέων· τὰ οὖν εἰς τὸν προκείμενον τόπον βλεπόμενα ἐπὶ παρόντος ἡμῖν τοιαῦτά ἐσιν· ἦσάν τινες ἐσῶτες ὅτε ὁ ἰησῆς, καὶ ἐρηρεισμένας ἔχοντες τὰς τ ψυχῆς βάσεις πρὸς τῷ ἰησῆ, καὶ ἦν αὐτῶν ἡ τῶν ποδῶν στάσις συγγενὴς τῇ πρὸς ἣς εἶπε μωσῆς στάσθι ἐν τῷ D κἀγὼ ἕστηκα ἐν τῷ ὄρει τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ τεσσαράκοντα νύκτας, ἀξιωθέντι καὶ θ. οὐ δὲ καὶ ἀνῆχθη μετ' ἐμοῦ, λεγομένῳ πρὸς αὐτὸν τῶ θεῦ ἀξιέντ αὐτὸν σῆναι παρ' αὐτῷ. ἆραι δὴ οἱ ἐσῶτες πρὸς τῷ ἰησῆ, τετέσι πρὸς τῷ λόγῳ θεῦ, ἑστᾶσι πάντες ἐπὶ σης ἑστήκασιν. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἑστηκόσι πρὸς τῷ ἰησῆ πρὸς ἀλλήλες διαφορά. διὸ οἱ πάντες οἱ ἐσῶτες πρὸς τῷ σωτῆρι, ἀλλά τινες αὐτῶν, ὡς βέλτιον ἑστηκότες E ἀγάθου) θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν ἄνθρωπον ἀποδημήσαντα λόγον, καὶ διὰ τοῦτο ὑὸν ἀνθρώπου χρηματίζοντα, ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ· ἀγὼ ἀεὶ ὅτε ἔρχε) ὁ ἰησῆς, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἔρχεται, ἐπεὶ τοῖς εἰσαγομένοις τοιοῦτός ἐσιν, ὥσε εἰπεῖν ἂν αὐτὸς βλέπονας αὐτὸν, οὐκ ἔνδοξον, οὐδὲ μέγαν, ἀλλ' ὑποδεέσερον πολλῶν ἐν αὐτοῖς λόγον. εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐλλεῖπον πρὸ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶ ἀνθρώπων· ταῦτα ἐρῶσιν οἱ ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δόξαν

δόξαν, ὡς ἐπ' ἀστέρων ἑαυτῷ χρόνων, ὅτε κ' τὰς ἀρχὰς οὐκ εἶχεν αὐτοῖς εἶδος, οὐδὲ κάλλος ὁ ἐν συναγωγῇ ναύμῳ λόγος. ἔστιν οὖν βασιλικὸν ἐμφανὲς μέρος ἀξίωμα ἐπὶ τῷ ἐπὶ πᾶσι λόγοις ἀρχὴν φανερώτατα ἀνειλημμένος λόγῳ, βλεπόμενον ποτὲ ἐστηκότων παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ἐπεὶ δυνηθῶσιν αὐτῷ ἀκολουθῆσαι μεράγοντι αὐτοὺς, καὶ ἀναβαίνοντι εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἑαυτοῦ φανερώσεως ὄρος. εἴ τινες τῶν ἐστώτων παρὰ σωῷ ἀξιωθῶσι, ἐὰν ὦσιν ἤτοι πέτρος, εἴ πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν, ἢ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ, καὶ βροντῶμενοι ἀπὸ τῆς μεγαλοφωνίας τοῦ θεοῦ βροντῶντος, καὶ μέγαλα ἐρανόθεν βοῶντος τοῖς ἔχουσιν ὦτα, καὶ σοφοῖς. οἱ τοιοῦτοι γοῦν οὐ γεύονται θανάτου. πῶς δὲ τὸ γεύεσθαι θανάτου καταληπτέον. καὶ ἔστιν ἡ μὲν ζωὴ, ὁ εἰπών. ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ αὖτη γε ἡ ζωὴ κέκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. καὶ ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται οἱ ἄξιοι τοῦ σὺν αὐτῷ φανερωθῆναι ἐν τῇ δόξῃ. ὁ δὲ ἐχθρὸς ταύτης τῆς ζωῆς, ὃς κ' ἔχατος ἐχθρὸς καταργεῖται πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, θανατός ἐστιν, ὃν ψυχὴ ἡ ἁμαρτήσασα ἀποθνήσκει, ἐνυπνίως διαπεμπομένη τῷ γινομένῳ ὡς εἰ τὸ κατορθῶσαν ψυχὴν, ὡς ἐν δὲ κατορθοῦν ζῶσαν. ὡς ἐπὰν λέγεται ἐν τῷ νόμῳ. δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν, ὡς δ' εἰπόντος. ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, ταῦτά φησιν ἡ γραφὴ, καὶ ὡς δ' ἐχθρὸς αὐτοῦ θανάτου. ὥν τὸ ἕτερον ἕκαστος ἡμῶν δι' ὧν πράττει ἀεὶ ἐκλέγεται. καὶ ἐπὰν πρὸ προσώπου ἡμῶν ἔσται τῆς ζωῆς ἁμαρτάνομεν, πληγῆται ἐφ' ἡμᾶς ἡ λέγουσα ἀρά. ὡς ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη σοι ἀπέναντι, ὡς τὰ ἐξῆς, ἕως δ'. καὶ ἀπὸ τῶν ὁραμάτων τῶν ὀφθαλμῶν σου ἃ ὄψει. ὥσπερ οὖν ἡ ζωὴ, καὶ ὁ ζῶν ἄρτος ἐστὶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ὅτως ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος ἄρτος ἐστὶ νεκρός. πᾶσα οὖν λογικὴ ψυχὴ, ἤτοι ζῶπ τρέφεται ἄρτῳ, ἢ νεκρῷ, οἷ ἂν παραδέχεται δογμάτων ἀεὶ ὧν, ἢ φαύλων. εἰθ' ὥσπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν κοινοτέρων τροφῶν ποτὲ μὲν αὐτῶν γεύσασθαι μόνον, ποτὲ δ' ἐπὶ πλέον αὐτῶν ἐσθίειν. ὅτω καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ἄρτων ὁ μὲν τις οὐδέτερον ἐσθίει γευόμενος αὐτῶν, ὁ δ' ἐμφορεῖται. ἀγαθὸς μὲν ὢν, ἢ οὐδὲν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸς εἶναι, τῶν ζῶντος ἄρτου καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότος. μοχθηρὸς δὲ τὸν νεκροῦ ἄρτου, ὅς ἐστιν ὁ θάνατος. ὡς τάχα οἱ μὲν πανίσως, ὡς μικρὰ ἁμαρτάνοντες, μόνον γεύονται θανάτου. οἱ δὲ ἀρεστῶν ἀνειλημμένοι οὐδὲ γεύονται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ ἀρτοτρέφονται ζῶντι. ἀκολουθοῦσιν οὖν τῷ πέτρῳ πύλαι ᾅδου κατισχύσουσι, τοῦ μὴ γεύσασθαι θανάτου, ἐπεὶ τοῦ γεύσασθαι τοῦ θανάτου, ὡς ἐσθίειν

A temporibus dicent, qui viderint gloriam illius, cum neque ſpeciem eis, neque decorem Verbum habebat initio, prout in Synagoga intelligebatur. Verbi igitur quod principatum ſuper omne Verbum apertiſſime ſumſit, regia dignitas conſpicua eſt, quæ à nonnullis eorum qui apud Ieſum ſtant conſpicitur, poſtquam illum ſe præcedentem, & excelſum hunc montem in quo manifeſtus factus eſt conſcendentem ſequi potuerint: qua re nonnulli ex iis qui apud Ieſum ſtant digni cenſentur, ſi modo vel Petrus fuerint, adverſus quem non valent inferorum portæ, vel filii tonitru, & geniti à magniloquentia Dei tonantis, & magna de cœlo auritis & ſapientibus cum clamore dicentis. Qui igitur tales ſunt, mortem non guſtant. Quid autem ex his verbis intelligendum eſt, mortem guſtare? Ac is quidem vita eſt, qui dixit: *Ego ſum vita*, & ipſa quidem *vita eſt abſcondita cum Chriſto in Deo*: *Et quum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc apparebunt cum ipſo* qui cum illo apparere merentur *in gloria*. Inimicus autem vitæ hujus, qui & noviſſimus omnium illius inimicorum inimicus abolетur, mors eſt, quam obit anima peccans, contrario modo ſe habens his quæ animæ recte agenti & propter recte facta viventi contingunt. Et quum in Lege dicitur: *Poſui in conſpectu tuo vitam*, id de eo pronuntiat Scriptura qui dixit: *Ego ſum vita*, & de inimico illius, morte; quorum alterum unusquisque noſtrum operibus ſuis ſemper eligit. Et quum in conſpectu vitam habentes, peccamus; impletur in nobis imprecatio quæ ſic habet: *Et erit vita tua pendens ante te*, & quæ ſequuntur, usque ad hæc: *Et propter ea quæ oculis tuis videbis*. Quemadmodum ergo vita panis quoque vivus eſt, *qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo*, ita inimicus illius, mors ſcilicet, panis eſt mortuus. Omnis ergo anima ratione prædita, vel vivo, vel mortuo pane veſcitur, dum bonas, vel pravas opiniones admittit. Deinde quemadmodum in vilioribus cibis contingit, ut nonnunquam ii deguſtentur ſolum; quandoque vero affatim edantur; ita & in illis panibus, is quidem parcius eos tantum delibans attingit, ille vero his ingurgitatur; & is quidem qui bonus eſt, vel ad id tentens ut bonus evadat, pane vivo & qui de cœlo deſcendit; nequam vero pane mortuo, qui mors eſt. Et ii fortaſſe qui raro & leviter peccant, mortem ſolum deguſtant; qui vero virtutem amplexi ſunt, ne illam quidem deguſtant, ſed ſem-

Matth. 16. 18. Marc. 3. 17. Ioh. 11. 25. & 14. 16. Col. 3. 3. 4. 1. Cor. 15. 26. Deuter. 30. 15. Deut. 28. 66, 67.

Per pane vivo aluntur. Petro igitur, adversus quem non prævalebunt portæ inferi, conveniebat mortem non deguſtare, cum mortem quispiam tum deguſtet, & edat cum adverſus eum portæ inferi prævalituræ ſunt; & mortem deguſtet vel edat ea ratione qua plus vel minus, aut plures vel pauciores inferi portæ adverſus eum prævalent. Sed nec fieri poterat, ut tonitru filii, à tonitru quæ res eſt cœleſtis geniti, mortem guſtarent, quæ à tonitru quo tanquam matre geniti ſunt, valde ſemota eſt. Hæc autem prædicit Verbum iis qui perfectionem adepturi ſunt, & ex eo quod apud Verbum ſteterint in tantum profecerunt, ut mortem non guſtarent, donec adventum, & gloriam, & regnum viderent, & Verbi Dei excellentiam, qua ſuperat omne Verbum oſtentatione veritatis retrahens & rapiens eos qui diſtractionis vincula rumpere, & ſublimitatem excellentiæ Verbi veritatis conſcendere nequeunt. Sed quoniam hanc Servatoris promiſſionem ipſam de non guſtanda morte ſponſionem tempore circumſcribere exiſtimare quispiam poteſt, quod nempe mortem non deguſtaturi ſint, *donec videant Filium hominis* Matth. 16. 28. *venientem in regno ſuo*; poſtea vero illam deguſtaturi ſint; probemus juxta aliquem Scripturæ uſum vocem, *donec*, de re propoſita tempus inſtans ſignificare, non ita definitum ut poſt, *donec*, omnino contrarium rei propoſitæ contingat. Poſtquam Servator ſurrexit à mortuis, præter alia ait Diſcipulis ſuis undecim & illud: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, usque ad conſummationem ſeculi*; [ergo usque ad conſummationem ſeculi] cum ipſis futurus erat; poſt conſummationem vero ſeculi, inſtante alio ſeculo quod futurum appellatur, ſe cum eis non amplius futurum denuntiabat; ita ut, juxta illud, melior eſſet Diſcipulorum ſtatus ad conſummationem usque ſeculi; quam poſt ſeculi conſummationem. At non auſurum quemquam dicere exiſtimo, poſt ſeculi conſummationem non amplius cum Diſcipulis futurum Dei Filium, quod tamdiu futurum hunc cum illis declaret ſermo, donec inſtet ſeculi conſummatio. Perſpicuum enim eſt id in quæſtione fuiſſe, an ante futurum ſeculum & ſperatas Dei promiſſiones, quæ ab illo remunerationis cauſa fient, una cum Diſcipulis futurus eſſet Filius Dei. Id autem quærebatur, conceſſo eo futurum hunc cum illis, utrum cum illis aliquando ſit futurus, aliquando non. Quamobrem exſolvere ſe nos oſtendit ea quæ in dubitando oriri potuerat ſuſpicione, futurum hunc videlicet cum Diſcipulis jam nunc, & omnibus diebus ad conſummationem usque ſeculi

Matth. 28. 20.

Hæc in noſtro Codice prætermiſſa, è veteri interpretatione ſupplevimus.

θανάτε, ὅτε πύλαι ᾅδε κατηχύσουσιν αὐτό. καὶ ἀνάλογον ἐδύνει ἡ γεύεσθαι θανάτε, τῷ κατηχύειν αὐτοῦ ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον, ἢ πλείονας ἢ ἐλάττονας ᾅδε πύλας. ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς βοῶντος υἱοῖς, γνωσθεῖσιν ἀπὸ βοῶντος ἁρμοῖς κεφαλῆς, οὐδὲ ναὸν ἦν γεύσασθαι θανάτε, ἕως σφόδρα πόρρω τῆς μητρὸς αὐτῶν βοῶντος. ταῦτα δὲ προφητεύει ὁ λόγος τοῖς τελειωθησομένοις, καὶ ἐν τῇ ἐσκηνωμένῃ πρὸς τὸν λόγον ἀπὸ τοσοῦτον προκόψασιν, ὥστε αὐτοὺς μηδὲ γεύσασθαι θανάτε, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν ἀπαφάνειστον, καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καθ' ἣν ὑπερέχει πάντος τοῦ ἀνθρωπείου ὄντος, καὶ θεῖα λέγοντος λόγου φαντασίας ἀληθείας τὰς μὲν δυναμένης διαῤῥῆξαι τὰς τοῦ πεπασμοῦ δεσμὰς, καὶ ἀνελθεῖν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀληθείας λόγου. ἀλλ' ἐπεὶ δόξαν δύναται τὴν τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαν περιορίζειν χρόνῳ τὸ μὴ γεύσασθαι θανάτε, ὅπως ἐγγύσονται μὴ θανάτε, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπε ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, μὴ ὂν τὸ γεύσονται αὐτοῦ. παραιτησώμεθα καί τινα συνήθειαν τῆς γραφῆς τὸ, ἕως, δηλοῦν τὸν κατεπείγοντα περὶ τὸ δηλούμενον χρόνον, ὡς περιορίζόμενον, ὥστε πάντως μὴ τὸ, ἕως, γενέσθαι τὸ ἐναντίον τῷ δηλουμένῳ. ὅτι δὲ ὁ σωτὴρ τοῖς ἑνδεκα μαθηταῖς, νικήσας ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν πρὸς ἑτέρους καὶ τὸ. ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ✶✶

ἔμελλεν αὐτοῖς συνέσεσθαι, μὴ δὲ τὸν συντελοῦντα τοῦ αἰῶνος, ὃν εἰς αἰῶνα τὸν ἕτερον, τὸν καλούμενον μέλλοντος, ὅσπερ συνέσεσθαι αὐτοῖς ἐπηγγείλατο. ὡς καὶ τοῦτο κρεῖττον εἶναι αὐτοῖς μαθηταῖς τὸ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος εἶναι αὐτοὺς κατάσημα, ✶ περὶ τὸν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος. ἀλλ' οὐκ ἂν ἴδοιμί τινα τολμῆσαι λέγειν, ὅτι μὴ τὸν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος οὐκέτι συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ἡ λέξις ἀπὸ τοσοῦτον ἔσεσθαι αὐτὸν μετ' αὐτῶν φησιν, ἕως ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος ᾖ. σαφὲς γὰρ ὅτι τὸ ζητούμενον ἦν, εἰ περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὃν ἐλπιζομένων ἀμοιβαίων ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ, ἤδη συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ζητούμενον δ' ἂν ἦν, διδομένου τοῦ συνέσεσθαι αὐτοῖς, μήποτε ὅτε μὲν συνῆν αὐτοῖς, ὅτε δὲ οὐ συνῆν. διόπερ ἀπολύειν ἡμᾶς τῆς περὶ τοῦ ἀπορεῖν ὑπονοίας ἀπεφήνατο, ὅτι ἤδη καὶ ἀπὸ πάσας τὰς ἡμέρας συνεῖναι τοῖς μαθηταῖς ἤμελλεν, ἃ καταλείψοντες μαθητὰ οὐδένας αὐτῷ ἕως τῆς συντε-

συντελείας τ αἰῶνος. ἐμὴν κ τὰς νύκτας, εἰ πνὶ ἔδωκεν ὁ ἥλιος, σωτὴν αὐτοῖς. εἰ δὲ τοιοῦτόν ἐστὶ τὸ ἕως τῆς συντελείας τ αἰῶνος, δηλονότι καὶ ἀναγκαθησόμεθα πρὸς τ ἕξαδος γεύσασθαι θανάτου τὸν υἱὸν τ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτ, μὴ τὸ καταξιωθῆναι τ τοιούτου αὐτὸν ἰδεῖν. ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ἃ παρεθέμεθα ῥητ, τὸ κατεπεῖγον ἦν ἡμᾶς μαθεῖν, ὅτι ἕως τῆς συντελείας τ αἰῶνος ὁ καταλείψει ἡμᾶς, ἀλλ' ἔσαι μεθ' ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας. ἕτως δ ὅτι τότε σαφὲς μᾶλλον ὄιμαι τοῖς βλέπειν εἰδόσιν ἀκολουθίαν πραγμάτων εἶναι, τὸν ἅπαξ ἰδόντα τὸν υἱὸν τ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτ, κ ἰδόντα αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτ, κ ἰδόντα τὴν βασιλείαν τ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, οὐκ ἂν μὴ τὴν τ πλιόνων ἀγαθῶν θεωρίαν θανάτου γεύσασθαι. τὸ χωρὶς ὁ τ λόγ τῆς παγγελίας τ ἰησοῦ, οὐκ ἀλόγως δὴ ὑπονοήσαμεν γεύσασθαι θανάτου, ὅσον οὔπω καθηξιώμεθα ἰδεῖν τὴν βασίλειαν τ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ τὸν υἱὸν τ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτ, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. ἐπεὶ ὁ ἐνταῦθα μὲν γέγραπται παρὰ τοῖς τέσσιν εὐαγγελισταῖς τὸ, ἐὰν μὴ γεύσονται θανάτου, ἐν ὁ ἄλλοις διάφορα τοῦτο θανάτου, οὐκ ἄδηλον πάντα τὸν θάνατον συνεξετάσαι τῷ γεύσασθαι. ἐν μὲν οὖν ψαλμοῖς λέλεκται, τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται, κ οὐκ ὄψεται θάνατον; κ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ. ἐλθέτω δὲ θάνατος ἐπ' αὐτούς, κ καταβήτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες. ἐν δέ πνι τ προφητ. κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. ἐν δὲ τῇ ἀποκαλύψει. ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ αὐτοῖς. ἐν τούτοις ὃ δοκεῖ μοι ἕτερον μὲν εἶναι τὸ γεύσασθαι θανάτου, ἕτερον δὲ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν, κ ἄλλο τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπί πνας, κ τέταρτόν σημαίνειν παρὰ τὰ προειρημένα τ. κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πέμπτόν τι παρὰ ταῦτα ἐν τ. ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ αὐτοῖς. ἃ οὐδ' ἀναλεξάμενος τάχα ἄν τις καὶ ἕτερος παρὰ ταύτας ὧν ὑπεμνήσθημεν διαφορὰς, ἃς πάσας παραπλησίως ἀλλήλαις, καὶ ὀρθῶς ζητῶν, σύνεσις δὲ τὰ καθ' ἕκαστον τόπον σημαινόμενα πράγματα. ζητῶν δὲ ἐν τοιούτοις μήποτε ἔλαττον μὲν κακὸν ἐστὶ τὸ ἰδεῖν θάνατον, τοῦτο δὲ μεῖζον τὸ γεύσασθαι αὐτοῦ, τοῦτο δὲ * ὑπερέχειν τὸ ἀκολουθεῖν πνὶ θάνατον, καὶ ἐ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἤδη ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν, καὶ καταλαβεῖν ἐκεῖνον ᾧ ἕτερον ἠκολούθει. τὸ δὲ καθαποθῆναι πολὺ βαρύτερον δοκεῖ μοι εἶναι τ εἰρημένων. ὑπισχνοῦμαι δὲ τοῖς εἰρημένοις, κ τὴν διαφορὰν τ ἁμαρτανομένων, ἐκ ὀκνήσεις, ὄιμαι, παρὰ ἕξαδος διασκέπτασθαι νενοηκὼς τὰ ἐνεργήσαντα ταῦτα γραφῆναι ἐν τοῖς λογίοις τ θεοπνεύστοις

A eos non derelicturum quibus doctrinam suam tradiderat; verum non noctu, si cui Sol occideret, futurum cum illis. Quod si tale est illud: *Vsque ad consummationem seculi*; nos coactum non iri liquet id admittere, mortem eos degustasse qui viderunt Filium hominis venientem in regno suo, postquam digni habiti sunt qui talem eum viderent: sed quemadmodum in eo loco quem protulimus, illud necessario nobis discendum est, usque ad consummationem seculi eum à nobis non discessurum, sed nobiscum omnibus diebus futurum; ita & hoc loco perspicuum iis esse opinor qui rerum consequentiam considerare sciunt, cum qui se-

B mel viderit *Filium hominis venientem in regno suo*, eundemque in gloria sua, *& regnum Dei veniens in virtute*, minime illúm post tantorum bonorum inspectionem mortem degustaturum. Non præter rationem autem existimavimus absque promissionis Jesu sermone degustaturos nos mortem, quamdiu digni habiti non fuerimus qui regnum Dei in virtute veniens, & Filium hominis venientem in gloria & regno suo videremus. Quoniam autem hic apud tres Evangelistas scriptum est: *Non gustabunt*

C *mortem*; apud alios autem diversa de morte tradita sunt, extra rem non erit opposita hæc cum voce ea, *gustare*, conferre. In Psalmis igitur dictum est: *Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem*: & rursus alibi: *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viventes*: & in aliquo è Prophetis: *Absorbuit mors prævalens*: & in Apocalypsi: *Mors & Infernus sequuntur quosdam*. His autem locis aliud mihi videtur esse mortem degustare; aliud videre eam; aliud aliquibus eam supervenire; tum præter prædicta, quartum quid illis significari:

D *Absorbuit mors prævalens*; & quintum quid præterea his verbis: *Mors & Infernus sequuntur eos*. Tu vero præter eas quas protulimus, invenies fortasse differentias, si eas collegeris; quas invicem componens, & recte investigans, res uno quoque loco significatas reperies. Illud autem in his quæro, an minus malum sit mortem videre; majus autem illo, gustare eam; hoc item pejus, mortem sequi aliquem, nec sequi solum, sed & illi supervenire, eumque apprehendere quem prius sequebatur; absorberi autem, omnium eorum quæ dicta sunt, mihi videtur esse gravissi-

E mum. Ad hæc vero quæ diximus, & peccatorum quæ perpetrantur differentias attendens, talia, opinor, à Spiritu qui ea ut in oraculis divinis adscriberentur perfe-

Mare. 9. 1.

Mare. 9. 1. Luc. 9. 27.

Psalm. 88. 49.

Psalm. 54. 16.

Isaiæ 25. 8.

Apoc. 6. 8.

cit

cit excogitata esse animum inducere, non A dubitabis. Quod si præter ea quæ à nobis commemorata sunt, clarius exponendum est quid per eam Filii hominis venientis in regno suo, vel in gloria sua visionem ostenditur, quidque per eam regni Dei in virtute venientis visionem significatur; ea, sive quæ cordibus nostris affulgent, sive quæ quærentibus inveniuntur, sive quæ cogitationes nostras subeunt (unusquisque pro libitu rem æstimet) exponemus. Qui contemplatur & intelligit excellentiam Verbi, omnem rerum falsarum quidem, B verisimilium tamen probabilitatem solventis & confutantis; is Filium hominis, qui juxta Johannis sermonem Verbum Dei est, venientem aspicit in regno suo. Quod si aspicit is non omnem solum contrariarum rerum probabilitatem solvens Verbum, sed & res ad se pertinentes apertissime significans; ille non regnum solum illius, sed & gloriam aspicit, & regnum Dei quoque in virtute veniens in illo intuetur; ac intuetur id quidem, utpote in quem nullum amplius imperium obtineat C

Rom. 6. 12 peccatum, quod in corpore peccatorum mortali regnat, sed semper rerum omnium regi Deo subditus sit, cujus regnum potentia quidem intra nos est; actu autem, vel,

Luc. 17. 21. ut Marcus appellat, in virtute, nequaquam autem in imbecillitate, intra perfectos solum est. Hæc igitur stantibus Discipulis Jesus, non de omnibus illis, sed de *** prædicens pollicitus est.

μαπ. εἰ ὃ ϖ̃ϑ̃ὰ τὰ εἰρημένα σαφέστερον ἐκδέξ δεῖ πὸ δηλοῦσθαι ἐν τῷ ἰδεῖν τὸν ὑὸν ϑ̃ ἀνϑρώπ ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτ̃ϑ̃, ἢ ἐν τῇ δόξῃ αὐϑ̃, ϵ̃ τί σημαίνεται ἐν τῷ ἰδεῖν τὴν βασιλείαν ϑ̃ ϑεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, τὰ εἴτε ἐλλαμπόμενα ταῖς καρδίαις ἡμῶν, εἴτε ζητῶν δύεται, εἴτε ὑπονοούμενα τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν, ἕκασ ϑ̃ ὡς βέλεται καὶ νέτω, ἐκθησόμεθα. ὁ θεωρῶν, καὶ καταλαμβάνων τὴν ἔλεγξ ὑπεροχὴν, λύοντ ϑ̃ καὶ διελέγχοντος πάσας ἐναντίας ὑπὲρ τ̃ ψευδῶν μὲν, ἐπαγγελλομένων δὲ ἀληθειαν πιθανότητας, βλέπει τὸν ὑὸν ϑ̃ ἀνϑρώπ, κατὰ τὸν ἰωάννε λόγον, τὸν λόγον ϑ̃ ϑεοῦ ἐρχόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ βασιλείᾳ. εἰ δὲ βλέποι ὁ τοιοῦτ ϑ̃ τὸν λόγον, ϵ̃ μόνον λύοντα πᾶσαν τὴν ἐναντίων πιθανότητα, ἀλλὰ ϵ̃ τὰ ἴδια τρόπ τάλαντα παρισάντα, βλέποι ἂν αὐϑ̃ ϖ̃ϑ̃ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ δόξῃ. καὶ ὁ τοιοῦτός γε ἐν αὐτῷ βλέποι ἂν τὴν ϑ̃ ϑεοῦ βασιλείαν ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ ϑ̃το βλέποι ϖ̃ϑ̃, ὡς ἐδαμῶς ἐπὶ τῷ ἁμαρτίας βασιλευόμεν ϑ̃, βασιλεύοντος ἐν τῷ ϑνητῷ σώματι ϑ̃ ἁμαρτάνοντων, ἀλλ' ἀεὶ τεταγμέν ϑ̃ τῷ βασιλεῖ τῷ ϑ̃ ὅλων ϑεῷ, ϵ̃ ἡ βασιλεία δυνάμει μὲν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν. ἐνεργείᾳ δὲ, καὶ ὡς ὠνόμασεν ὁ μάρκος, ἐν δυνάμει, καὶ ἐδαμῶς ἐν ἀσθενείᾳ, ἐντὸς τ̃ τελείων μόνων. ταῦτα μὲν ὅπως ἐσῶσι τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰησοῦς, ϵ̃ ϖ̃ϑ̃ι πάντων αὐτῶν, ἀλλά πε *** ϖ̃ϑ̃οφητεύων ἐπηγγείλατο.

De Servatoris Transfiguratione.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως ϑ̃ σωτ̃ος.

Et post dies sex, juxta Matthæum & Mar- D

Matth. 17. 1, 2. cum, *assumit Petrum, & Iacobum, & Johannem fratrem ejus, & subducit illos in montem excelsum seorsum; Et transfiguratus est ante eos.* Hoc ante explicationem à nobis super istis propositam, & juxta textum orationis olim contigerit: qui autem à Jesu in montem excelsum subducti sunt, & digni habiti qui transfigurationem illius seorsum spectarent, non sine causa post sex dies, ex quo sermones supra à nobis commemorati habiti sunt, subducti mihi videntur. Quoniam enim intra dies sex, E qui perfectus numerus est, perfectum illud opificium, mundus universus conditus est; idcirco eum qui non ea amplius

2. Cor. 4. 18 quæ videntur, caduca enim sunt, sed jam ea solum quæ non videntur, propterea quod æterna sunt, intuendo res mundi universas prætergressus est, his verbis designari existimo: *Post sex dies assumit Iesus nonnullos.* Si quis igitur nostrum in montem excelsum à Jesu assumtus subduci

Μετὰ δὲ ἡμέρας ἓξ, καὶ τὸν ματθαῖον, ϵ̃ τὸν μάρκον, ϖ̃ϑ̃αλαμβάνει τὸν πέτρον, ϵ̃ ἰάκωβον, ϵ̃ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐϑ̃, ϵ̃ ἀνάγει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. τ̃το δὲ ϵ̃ ϖ̃ϑ̃ὸ τ̃ καὶ ταῦτα φαινομένης ἡμῖν διηγήσεως γεγονέτω πάλαι, καὶ ὡς ϖ̃ϑ̃ὸς τῷ λέξιν. δοκεῖ δέ μοι τὰς ἀναγομένας ϖ̃ϑ̃ὸ τ̃ ἰησοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ϵ̃ ἀξιμένας τ̃ καθ' ἰδίαν αὐτὸ τῷ μεταμόρφωσιν ϑεωρῆσαι, μὴ μάτην μετ' ἓξ ἡμέρας ἀναγεσθ τῷ ϖ̃ϑ̃ειρημένων λόγων. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις τελείῳ ἀριθμῷ ὁ σύμπας γεγένηται κόσμ ϑ̃, τὸ τέλειον τ̃το δημιούργημα, διὰ τ̃το ὅιμαι τὸν ὑπερβαίνοντα πάντα τὰ τ̃ κόσμ πράγματα ἐν τῷ ἐσκοπηκέναι, ϑ̃κέτι μὲν τὰ βλεπόμενα, ϖ̃ϑ̃σκαίρα γὰρ ταῦτα, ἤδη δὲ τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ μόνα τὰ μὴ βλεπόμενα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ αἰώνια, δηλῶν ἐν τῷ. μετ' ἡμέρας ἓξ ϖ̃ϑ̃αλαμβάνει ὁ ἰησοῦς τοὺς δὲ τινας

Vide Ma.

πινάς. εἴ τις οὖν ἡμῶν βούλεται τοῦ ἰησοῦ παραλαμβάνοντος αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ ἀναχθῆναι εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἀξιωθῆναι τοῦ κατ' ἰδίαν θεωρῆσαι τὴν μεταμόρφωσιν αὐτοῦ, ὑπεραναβαινέτω τὰς ἓξ ἡμέρας, διὰ τὸ μὴ σκοπεῖν ἔτι τὰ βλεπόμενα, μηδὲ ἀγαπᾷν ἔτι τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, μηδὲ τινα κοσμικὴν ἐπιθυμίαν ἐπιθυμεῖν, ἥ τίς ἐστιν ἐπιθυμία σωμάτων, καὶ τοῦ ἐν σώματι πλούτου, καὶ τῆς κατὰ σάρκα δόξης, καὶ ὅσα πέφυκε τὴν ψυχὴν περισπᾶν, καὶ περιέλκειν ἀπὸ τῶν κρειττόνων καὶ θειοτέρων, καὶ καταβιβάζειν, καὶ ἐρείδειν τῇ ἀπάτῃ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐν πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐχθραῖς ἀληθείας ἐπιθυμίαις. ἐπειδὰν γὰρ διέλθῃ τὰς ἓξ, ὡς εἰρήκαμεν, καινὸν σαββατιεῖ σάββατον, εὐφραινόμενος ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει ἐκ τοῦ βλέπειν μεταμορφωθέντα τὸν ἰησοῦν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. διαφόρους γὰρ ἔχει ὁ λόγος μορφὰς, φαινόμενος ἑκάστῳ ὡς συμφέρει τῷ βλέποντι, καὶ μηδενὶ ὑπὲρ ὃ χωρεῖ ὁ βλέπων, φανερούμενος. ζητήσεις δὲ εἰ ὅτε μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναχθέντων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ὤφθη αὐτοῖς ἐν μορφῇ θεοῦ, ἣ ὑπῆρχε πάλαι. ὡς τοῖς μὲν κάτω ἔχων τὴν δούλου μορφὴν, τοῖς δὲ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ μετὰ ἓξ ἡμέρας εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, οὐκ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ ἄκουε τούτων, εἰ δύνασαι, πνευματικῶς προσέχων ἅμα, ὅτι οὐκ εἴρηται μὲν ἁπαξαπλῶς, μετεμορφώθη, μετὰ δὲ τινος ἀναγκαίας προσθήκης, ἣν ἀνέγραψε ματθαῖος, καὶ μάρκος. κατὰ γὰρ ἀμφοτέρους, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ τοῦτό γε ἐρεῖς δυνατὸν εἶναι τὸν ἰησοῦν ἔμπροσθεν μὲν τινων μεταμορφωθῆναι ταύτην τὴν μεταμόρφωσιν. ἔμπροσθεν δὲ ἑτέρων, κατὰ τὸ αὐτὸ καιροῦ μὴ μεταμορφωθῆναι. εἰ δὲ θέλεις τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἰησοῦ ἰδεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀναβάντων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν σὺν αὐτῷ, ἴδε μοι τὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἰησοῦν ἁπλούστερον μὲν νοούμενον, καὶ ὡς ἂν ὀνομάσαι τις κατὰ σάρκα γινωσκόμενον τοῖς μὴ ἀναβαίνουσι διὰ τῶν ἐπαναβεβηκότων ἔργων καὶ λόγων ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς σοφίας ὄρος. οὐκέτι δὲ κατὰ σάρκα γινωσκόμενον, ἀλλὰ θεολογούμενον δι' ὅλων τῶν εὐαγγελίων, καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ μορφῇ κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν θεωρούμενον. τούτων γὰρ ἔμπροσθεν μεταμορφοῦται ὁ ἰησοῦς, καὶ οὐδενὶ τῶν κάτω. ἐπὰν δὲ μεταμορφωθῇ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, ἵνα φανερωθῇ τοῖς τέκνοις τοῦ φωτὸς ἐνδυσαμένοις τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσαμένοις τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς, καὶ μηκέτι οὖσι τέκνοις σκότους ἢ νυκτὸς, ἀλλὰ γενομένοις υἱοῖς ἡμέρας, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐχημόνως περιπατοῦσι, καὶ φανερωθεὶς λάμψει αὐτοῖς, οὐχ ἁπλῶς ὡς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἐπι-

A vult, & id merendo consequi, ut seorsum transfigurationem illius videat, sex dies prætereat, non ea amplius aspiciendo quæ videntur, nec mundum, eave quæ in mundo sunt diligendo, nec ulla mundana cupiditate laborando, quæ cupiditas est corporum & corporearum opum & gloriæ quæ in carne est, & quæcunque animam distrahere solent, & à melioribus & divinioribus rebꝰ divellere & deturbare, & in opibus & gloria & reliquis veritati contrariis cupiditatibus, seculi hujus errori affigere. Postquam enim sex dies, ut diximus, præterierit, novum sabbatum celebrabit, supra montem excelsum B gaudio perfusus, quod transfiguratum coram se Jesum conspexerit. Variæ enim Verbi formæ sunt, unicuique, prout illi conducit, apparentis; nulli autem præter ipsius captum sese videndum præbentis. Quæres autem, an quum transformatum est coram iis quos in montem excelsum subduxit, visum eis sit formam Dei habens quam obtinebat olim: quemadmodum iis qui infra erant, formam servi habens; iis autem qui id fuerant in montem excelsum post sex dies subsecuti, non illam, sed Dei formam habens. At hæc audi, si potes, spiritu simul attendens, non simpliciter dictum fuisse: C *Transfiguratum est*; sed cum necessario quodam additamento, quod à Matthæo & à Marco adscriptum est; juxta utrumq; quippe, *Transfiguratum est ante eos*. Et dices juxta illud fieri quidem posse ut Jesus coram nonnullis ea ratione transformetur, coram aliis vero eodem momento non transformetur. Si autem transfigurationem Jesu videre cupis, quæ coram iis contigit qui in montem excelsum seorsum cum eo ascenderunt; vide mihi Jesum in Evengeliis simpliciter quidem intellectum, &, ut dixerit aliquis, secundum carnem iis cognitum qui per sublimia opera & sermones excelsum sapientiæ montem non conscendunt; non amplius autem secundum carnem cognitum, sed theologice per omnia Evangelia prædicatum & assertum, & in Dei forma per eorum cognitionem conspectum: coram illis enim transformatur Jesus, non iis qui infra sunt. Postquam autem vultus ejus transformatus Soli similis factus fuerit, ut filiis lucis appareat qui exuerunt opera tenebrarum & induerunt arma lucis, & non amplius filii sunt tenebrarum, vel noctis, sed facti sunt filii diei, & tanquam de die honeste ambulant; tunc manifestum se dans affulgebit eis, non solum quasi Sol,

Rom. 13. 12.

1. Thess. 5. 5

1. Thess. 4. 12.

sed ut justitiæ Sol. Ac non ille solum coram talibus Discipulis transformatur; nec id solum transformationi suæ addit, ut vultus ejus quasi Sol fulgeat; sed vestimenta etiam illius candida videntur sicut lumen, iis qui seorsum in montem excelsum ab eo subducti sunt: vestimenta autem Jesu sermones sunt & literæ Evangeliorum quibus indutus est. Quin etiam Apostolorum literas, quæ res ad Iesum pertinentes exponunt, vestimenta Iesu esse existimo, candida illis facta qui excelsum montem cum Iesu conscenderunt. Sed quandoquidem candidorum differentiæ sunt, vestimenta ejus haud secus candida fiunt ac candidorum omnium lucidissimum & purissimum, lumen videlicet. Cum ergo quempiam videris, non Theologiam solum de Iesu accurate explorantem, sed & Evangeliorum sermonem explanantem; huic vestimenta Iesu facta esse candida sicut lumen dicere ne te pigeat. Postquam autem transfiguratus Dei Filius ita fuerit intellectus & consideratus, ut vultus ejus Solem, & vestimenta candore lumen referant; statim is profecto qui talem viderit Iesum, Mosem, hoc est Legem, & Eliam per synecdochen, hoc est non ipsum solum, sed omnes Prophetas cum Iesu communicantes videbit; tale enim illud est quod significatur: *Cum eo loquentes*, & juxta Lucam: *Moses & Elias visi in majestate*, & quæ sequuntur, usque ad: *in Jerusalem*. Si quis vero Mosis gloriam vidit, spiritualem Legem, tanquam sermonem cum Iesu habitum, & sapientiam in Prophetis absconditam in mysterio intelligens, vidit ille Mosem, & Eliam in gloria, quando eos vidit cum Iesu. Deinde quandoquidem ea quæ apud Marcum habentur, explicanda venient: *Dum oraret, transfiguratus est coram ipsis*, dicendum est quæri debere annon Verbum coram nobis transformatum tum maxime videre liceat, si quæ supra dicta sunt fecerimus, & in montem ascenderimus, & Verbum ipsum cum Patre colloquens, eumque pro iis orans viderimus, pro quibus verus Pontifex solum verum Deum deprecetur. Vt autem ita cum Deo disserat, & Patri preces fundat, montem conscendit: tunc autem juxta Marcum; *Vestimenta ejus fiunt splendentia, & candida nimis velut lumen, qualia fullo non potest super terram candida facere.* Et fortasse qui supra terram sunt fullones, ii sunt sapientes seculi hujus sermoni, quem perspicuum & castum esse ducant, operam dantes, ut impuræ nempe cogitationes, & falsa dogmata, ab eorum fullonia (ut ita dicam) arte exornata esse videantur. At qui vesti-

Matt. 17.3

Luc. 9. 30, 31.

1. Cor. 2. 7.

Marc. 9. 3.

δεικνύμενον αὐτοῖς τὸ εἶναι δικαιοσύνης ἥλιος, καὶ ἐ μόνον αὐτὸς μεταμορφοῦται ἔμπροσθεν τοιούτων μαθητῶν, οὐδὲ προϊστησι μόνον τῇ μεταμορφώσει τὸ λάμψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ εἰς ἀναχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν φαίνεται λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ἱμάτια δὲ τοῦ Ἰησοῦ, αἱ λέξεις καὶ ἡ ἐνεδύσατο θεία γράμματα. δίμαι δ' ὅτι καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀπιστόλους * δηλοῦν τὰ περὶ αὐτοῦ ἱμάτια ἐστιν Ἰησοῦ, γινόμενα τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος μετ' Ἰησοῦ λευκά. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ λευκῶν εἰσι διαφοραί, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ γίνονται λευκά, ὡς τὸ πρότων * λευκὸν λαμπρότατον ἢ καθαρώτατον. τοῦτο δέ ἐστι τὸ φῶς. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσμεν, ἐ μόνον τὴν περὶ Ἰησοῦ θεολογίαν ἀκριβοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν θεία πᾶσιν σαφηνίζοντα, μὴ ὀκνεῖ τῷ τοιούτῳ φάσκειν γεγονέναι τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ἐπεὶ δ' ἔστω νοηθῇ καὶ θεωρηθῇ μεταμορφωθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἶναι ἥλιον, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς, δύσκολον ὀφθεῖεν ἂν τῷ τοιοῦτον ἰδόντι τὸν Ἰησοῦ μωσῆν ὁ νόμος, καὶ ὁ ἡλίας συνεδοκιμάζων καὶ εἰς μόνος, ἀλλὰ πάντες οἱ προφῆται κοινολογούμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ δηλούμενον μεθ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες, καὶ ὃ τὸν λευκὸν. μωσῆς καὶ ἡλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ, καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως δ'. ἐν ἱερουσαλήμ. εἰ πις δ' εἰδὲ μωσέως τὴν δόξαν, νοήσας τὸν πνευματικὸν νόμον, ὡς ἕνα πρὸς τὸν Ἰησοῦν λόγον, καὶ τὴν ἐν τοῖς προφήταις ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην σοφίαν, εἶδε μωσῆν καὶ ἠλίαν ἐν δόξῃ, ὅτε εἶδεν αὐτοὺς μεθ' Ἰησοῦ. εἶτα ἐπεὶ καὶ τὸν μαρκον δήσει διηγήσασθαι τό. καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, λεκτέον ὅτι μήποτε μάλιστά ἐστιν ἰδεῖν τὸν λόγον ἔμπροσθεν ἡμῶν μεταμορφούμενον, ἐὰν τὰ προειρημένα ποιήσωμεν, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἰδωμεν τὸν αὐτόλογον κοινολογούμενον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εὐχόμενον ὑπὲρ ὧν εὔξαιτ' ἂν ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς ἀληθινῷ μόνῳ θεῷ. ἵνα ὃ ἔστω θεὸς ὁμιλῇ, καὶ προσεύξηται τῷ πατρὶ, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος. τότε κατὰ τὸν μάρκον γίνονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ καὶ σίλβοντα ὡς τὸ φῶς, ὅια γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἐδύναται ἔτως λευκᾶναι. στάχα οἱ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς γναφεῖς, οἱ ἐπιμελέμενοι εἰσι σοφοὶ ἐ αἰῶνος τούτου λέξεως ἧς νομίζεται λαμπρᾶς, καὶ καθαρᾶς, ὡς κοσμείας δοκεῖν καὶ τὰ αἰσχρὰ νοήματα, καὶ τὰ ψευδῆ δόγματα ἐκ τῆς, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, γναφικῆς αὐτῶν. ὁ δὲ σίλβοντα τοῖς ἐπιφανεστέροις ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπων

κυὸς τὰ ἱμάτια αὐτῦ, καὶ λαμπρότερα ὧν δυνά-
των ποιεῖν ἡ ἐπὶ γῆς γναφικὴ, ὁ λόγῳ ἐστὶ παι-
δείας ἐν ταῖς τῶν πολλῶν καὶ ταφρευμένοις λέ-
ξεσι τῶν γεγραφῶν τὸ τῶν νοημάτων εἴλικρινὲς, ὅτε ὁ
μετασχηματισμὸς τῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸν λευκὸν, λευκὸς, καὶ
ἐξαστράπτων γίνεται. ἰδωμὲν δὲ μὴ ταῦτα τι
νοήσας ὁ πέτρος, ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ Ἰησοῦ. κύ-
ριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, ποιήσωμὲν τρεῖς
σκηνὰς, καὶ σοὶ μίαν, καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ μίαν.
ζητητέον, ἐπεὶ ὁ μὲν Μάρκος ἐπήγαγεν αὐτοῖς
ὡς ὃν ἴδιόν τι προσωπεῖον. ὁ γὰρ ἤδει τί ἀποκρί-
νη. ὁ δὲ Λουκᾶς, φησὶν, ὁ λέγει. Ἐπισύ-
σας ὅτι εἶχεν ταῦτα ἐλάλει πεπλη-
ρωμένος τῦ κινοῦντος αὐτὸν πνεύματος πρὸς
τὸ εἰπεῖν ταῦτα, ὅπερ ἄγνοιαν μὲν εἶναι τῦ δυνά-
των. ἐδίδαξε γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ Ἰωάννης
πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῦ σωτῆρος μηδένα πνεῦ-
μα ἅγιον ἐγκεκενῆναι εἰπών. ἔπω γὰρ ἦν πνεῦμα,
ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. εἰ δὲ ἔπω ἦν
πνεῦμα, καὶ ὁ μὴ εἰδὼς πελάλει τοῦ τινος κινή-
σαντος πνεύματος ἐλάλει, ἓν τῶν πνευμάτων
ἦν τὸ ταῦτα λέγειν ἐνεργοῦν, ὃ μηδέποτε ἐ-
θεάσαντο ἐν τῷ ξύλῳ, μηδὲ ἐδειγμάτισε
μετ' ἐκείνων ἐκεῖ ὢν γεγραπται τό. ἀπεκδυσά-
μενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτι-
σεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας ἐν τῷ ξύλῳ. Ἦν
δὲ ἦν τάχα τὸ κληθὲν σκάνδαλον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὁ ἐρημώσας σατανᾶς ἐν τῷ. ὕπαγε ὀπίσ-
ω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ. οὐ φίδα δ'
ὅπως διαῦτα πολλοῖς προσκόψει ἐντυγ-
χάνουσιν, ὁμοίοις δὲ καὶ τὸ εὐλογον δυσφημεῖσθαι
τὸν περὶ μικροῦ μακαριζόμενον τοῦ Ἰησοῦ,
ὅτι πᾶσιν ἐν ἀρχαῖοις πατέρας ἀποκεκαλυμένον
αὐτῷ τὰ περὶ τῦ σωτῆρος, ὡς ἄρα ὁ Ἰησοῦς εἴη,
καὶ ὁ χριστὸς, καὶ ὁ υἱὸς τῦ θεοῦ τῦ ζῶντος. ἀλλ' ὁ
τοιῦτος ὀπισάτω τῦ πέτρου καὶ τῶν λοι-
πῶν ἀποστόλων ἀκριβεία, καὶ αὐτῶ δεηθέντων,
ἡ. ὥσπερ. ὡς ἀλλοτρίων ἐπ τῶ * ἐξαγορασαντος αὐ-
τοὺς ἀπὸ τῦ ἐχθροῦ, καὶ ὠνησομένου αὐτοὺς τῷ
τιμίῳ αὐτῦ αἵματι. ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ θέ-
λοντες καὶ περὶ τῦ πάθους Ἰησοῦ τελείως γεγονέ-
ναι τοὺς ἀποστόλους, πόθεν ὁ πέτρος καὶ οἱ σὺν
αὐτῷ τὸν καιρὸν τῆς Ἰησοῦ μεταμορφώσεως
ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ. ἵνα δὲ προλαβών τι
μὴ ἔξῃς εἰς τὸ προκείμενον προσλαλέω, ἐπαπο-
στείλαμεν αὐτοῖς τοιαῦτα, ἅρά ἐστί τινα σκανδαλι-
σθῆναι ἐν τῷ Ἰησοῦ, χωρὶς τῆς τῷ σκανδαλίζον-
τι διαβόλου ἐνεργείας. ἔστι δὲ ἀρνήσασθαι τὸν
Ἰησοῦν, καὶ ταῦτα ὑπὸ παιδίσκαρίου, καὶ δυσωπεῖσθαι, καὶ ἀνθρώπων εὐτελεστάτων, μὴ σιωπῶν-
τος τῷ δεινεμένῳ πνεύματος ἐκθεοῦ τῷ διδομένῳ πνεύματι, καὶ σοφίᾳ τοῖς προς τὸ ὁμο-

A menta sua fulgentia iis ostendit qui ascenderunt, & illis splendidiora quæ fullonia eorum ars candida efficere potest, ille est Verbum, in Scripturarum sermonibus à multis contemptis sententiarum nitorem exprimens, quando *Vestitus Iesu albus & refulgens,* *Luc.9.29.*
juxta Lucam, efficitur. Videamus deinde quid volens sibi Petrus respondendo dixerit Jesu: *Domine, bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula,* & quæ deinceps sunt. *Matth.17.4.*
Propterea vero id potissimum quærendum est, quia his Marcus quasi ex seipso subjunxit: *Non enim sciebat quid responderet:* Lucas *Marc.9.6.*
autem, *Nesciens,* inquit, *quid diceret.* Animadvertes itaque an ea per mentis alienatio- *Luc.9.33.*
B nem dixerit, spiritu eum ad hæc dicenda excitante repletus, qui sanctus quidem esse nequaquam potest; ante Servatoris quippe resurrectionem neminem Spiritum sanctum habuisse docuit in Evangelio Iohannes dicens: *Nondum enim erat Spiritus, quia Iesus* *Ioh.7.39.*
nondum fuerat glorificatus. Quod si Spiritus nondum erat, & is qui nesciebat quid diceret, à spiritu aliquo excitatus loquebatur; is qui ea ut proferrentur efficiebat, unus ex spiritibus profecto erat qui nondum in ligno fuerat triumphatus, nec cum illis tra-
C ductus & ostentatus fuerat, de quibus scriptum est: *Expolians principatus & potestates* *Col.2.15.*
traduxit confidenter palam, triumphans illos in ligno. Is autem fortasse erat qui scandalum à Jesu appellatum est, & Satanas hoc loco dicitur: *Vade post me Satana; scandalum* *Matth.16.*
es mihi. Scio autem offensum iri plurimos *23.*
qui in hæc incident, eum præter rationem conviciis & probris appeti existimantes qui beatus à Jesu paulo ante fuerat prædicatus, propterea quod Pater qui in cœlis est revelaverit ei quæ ad Servatorem pertinent, quod nempe Jesus ille est & Christus & Filius Dei vivi. Sed attendat, quisquis ex iis e-
D rit, ad Petri, reliquorumque Apostolorum, præsertim in rogando, accuratam diligentiam, utpote qui alieni etiamnum ab eo essent qui illos ab inimico redemturus, & pretioso suo sanguine mercaturus erat: vel qui ante Christi passionem perfectos fuisse Apostolos contendunt, dicant nobis, unde factum fuerit ut tempore transfigurationis Jesu *Petrus, & qui cum illo erant, gravati forent* *Luc.9.32.*
somno. Et ut per anticipationem ex iis quæ sequuntur nonnulla ad præsentem disputationem accommodans assumam; has etiam quæstiones proponam, utrum aliquis scandalum in Jesu pati possit absque Dia-
E boli scandalizantis operatione; utrum Jesum ejurare queat, atque id quidem coram ancillula, & janitore, & vilissimis hominibus, si ejuranti non adsit spiritus inimicus spiritus illius & sapientiæ, quæ

his conceduntur qui propter suum aliquod A meritum adjuvantur à Deo ut eum confiteantur. At qui peccatorum radices ad peccati patrem Diabolum referre dicerit, Apostolos absq; illo scandalum fuisse passos, vel Petrum ante hunc galli cantum ter ejurasse minime dicet. Quod si hæc ita se habent, vide num is fortitan qui, ut Jesum quantum in se erat scandalizaret, & ab administratione cum multa alacritate susceptа & gesta, & per passionem hominibus salutari averteret, quæcunque ad id conferre videbantur perficiebat, ipse & hic quasi B fraudulenter & dolose Jesum avocare satagat, velut eum ne amplius ad homines se demitteret adhortans, neve ad eos iret, vel pro illis mortem subiret, sed cum Moyse & Elia in monte excelso permaneret. Quinetiam tria tabernacula facturum se significabat; unum quidem privatim Jesu; alterum Moysi, & alterum Eliæ, quasi tres illos capere non potuisset unum tabernaculum, si in tabernaculis & super excelsum montem mansuri fuissent. Fortasse & in eo malitiose agebat is qui *nescientem quid diceret* agitabat, quum Jesum, Mosen & Eliam simul C esse nolebat, sed eos ab invicem trium tabernaculorum obtentu volebat separare: mendacium præterea illud erat: *Bonum est nos hic esse*, nam si bonum fuisset, hic profecto mansissent; quod si mendacium fuit, quæres quis ut mendacium proferretur effecit; cum præsertim juxta Iohannem:

Ioh. 8.44. *Quum loquitur mendacium, ex propriis loquatur, quia mendax est, & pater ejus*: & quemadmodum veritas non est absque illius operatione qui dixit: *Ego sum veritas*; contra-

Ioh. 14.16. ria igitur etiamnum in Petro erant, veritas, D & mendacium; & ex veritate quidem dice-

Matth. 16, 16. bat illud: *Tu es Christus, Filius Dei*; ex mendacio autem: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, & illud quoque: *Bonum est nos hic esse*. Qui autem Petrum non ex mala aliqua operatione, sed ex solo suo arbitrio hæc dixisse vult, cum ab eo postulabitur expositio loci illius: *Nesciens quid diceret*, & hujus: *Non enim sciebat quid respondisset*, dicet eum ibi ostendisse rem esse probrosam & Iesu indignam, assentiri morti Christi filii Dei vivi quem jam ei revelaverat Pater: & hic, utpote E qui duas Iesu formas vidisset, at longe præstantiorem eam quæ in transfiguratione apparuerat, ea delectatū bonum esse dixisse in hoc monte comemorari, ut ipse & alii qui cū eo erant exhilararentur transformationem Iesu videntes, & vultum ejus Solis instar splendidum, & candida ejus vestimenta tanquam lumen; & præterea quos semel

λογεῖν καλά τινα ἀξίαν αὐτῶν ἀπὸ θεοῦ βοηθημάτων. ἀλλ' ἐφήσει ὅγε τὰς ῥίζας τῶν ἁμαρτημάτων ἀναφέρειν μεμαθηκὼς ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῆς ἁμαρτίας τὸν διάβολον, χωρὶς ἐκείνου τοὺς ἀποστόλους ἐσκανδαλίζῃ, ἢ τὸν Πέτρον πρὸ τῆς ἀλεκτοροφωνίας ἐκείνης τρὶς. εἰ δὲ τοῦθ' ὕτως ἔχει, μήποτε τὸ ὑπὲρ τοῦ σκανδαλίσαι τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀποστῆσαι τῆς κατὰ τὸ πάθος σωτηρίας ἀνθρώπους πᾶσι πολλῆς προθυμίας οἰκονομίας, τὰ εἰς ταῦτα φέρειν δοκοῦντα ἐνεργῶν, αὐτὸς ὁ ἐνταῦθα ὄχλους ἀπατηλῶς πρὸς πᾶσαν βάλεται τὸν Ἰησοῦν, ὡς παλαιῶν τὸ μηκέτι συγκαταβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ ἥκειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναδέξασθαι θάνατον, ἀποτεμένην ὄν τῷ ὑψηλῷ ὄρει μὴ μωϋσέως καὶ ἠλίου. ἐπηγγέλετο δὲ καὶ ποιῆσαι τρεῖς σκηνὰς, μίαν μὲν ἰδίαν τῷ Ἰησοῦ, ἑτέραν δὲ τῷ μωσεῖ, καὶ ἄλλην τῷ ἠλία, ὡς μὴ χωρούσης, εἰ καὶ ἐν σκηναῖς αὐτοὺς δεῖ εἶναι καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, μιᾶς σκηνῆς τὰς τρεῖς. τάχα δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἐκακοῦργει ὁ τὸν μὴ εἰδότα πλήσσων ἐνεργῶν, βελόμενος μὴ ἅμα εἶναι Ἰησοῦν, καὶ μωσέα, καὶ ἠλίαν, ἀλλὰ χωρίσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, προφάσει τῶν τριῶν ★ ἐκείνων. ψεῦδος δὲ ἦν ὅτι. καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, εἰ γὰρ ἦν καλὸν, κἂν ἔμειναν ἐκεῖ. εἰ δὲ ψεῦδος, ζητήσεις πῶς ἐνήργησε λαληθῆναι τὸ ψεῦδος. καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ τὸν ἰωάννην, ὅτε ἐλάλει τὸ ψεῦδος, ἐν τῷ ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύσης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια χωρὶς ἐνεργείας εἰπόντος. ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. τὰ ἐναντία τούτων ἐπὶ ἐν τῷ πέτρῳ ἦν, ἀλήθεια, καὶ ψεῦδος, καὶ ἀπὸ ἀληθείας μὲν ἔλεγε τὸ. σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ψεύδους τό. ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τό. καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. ὁ δὲ μὴ θέλων ἀπὸ πνεύματος ἐνεργείας χείρονος τὸν πέτρον ἐκπεσεῖν ταῦτα, ἀλλὰ ψιλῆς εἶναι τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὰς λόγους, ἀπαιτήσει πῶς ἀναγκάσαι τό. μὴ εἰδὼς ὃ ἐλάλει, ὅτι. οὐ γὰρ ἤδει ἃ ἀπεκρίθη, φήσει ὅπου καὶ ὡς δύσφημον ἀποκτεῖναι ὁ ἀνάξιον τοῦ Ἰησοῦ, τὸ προσδέξασθαι ἀποκτανθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν χριστὸν, οὐ πάλαι ἀποκαλύψας ἦν αὐτῷ ὁ πατήρ. καὶ ἐνταῦθα ὡς τὰς δύο μορφὰς τοῦ Ἰησοῦ ἰδὼν, ὅτι πολὺ διαφέρουσαν τῆς ἑτέρας μεταμόρφωσιν, ταύτην ἀγαπήσει μόνον καλὸν εἶπεν εἶναι τὰς διατριβὰς ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ ποιήσασθαι, ἵνα αὐτόθι τε ὁ σωτὴρ αὐτῷ εὐφραίνωνται θεωρούμενοι τῇ μεταμορφώσει τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι τὸ λαμπρὸν προσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ λευκὰ ὡς τὸ φῶς ἱμάτια αὐτοῦ, ὅτι τε τούτοις τὰς ἅπαξ ὀφθέντας ἐν δόξῃ ἀεὶ θεωρῶσιν ἐν δόξῃ μοῦν,

σῶν, καὶ ἠλίαν. δόξαμένων) ἢ ἐφ' οἷς ἂν ἀκούσω- A in gloria viderant, Mosem videlicet & Eliam, eadem semper gloria præditos intuerentur; tum etiam ut iis quæ invicem disserentes eos audituri erant oblectarentur, Mosem nempe & Eliam cum Jesu, Jesum autem cum eis. Quoniam autem nondum ulla adhibita cura ut quę habentur hoc loco allegorice à nobis explicentur, sed solam verborum significationem perscrutantes hæc diximus, consequenter his videamus, an forte Petrus ille de quo jam diximus, & Filii tonitru ad altitudinem veritatis dogmatum evecti, & intuiti transformationem Jesu, & Mosis ac Eliæ qui cum eo in gloria visi sunt; tabernacula in seipsis habituro Verbo Dei, ipsiusque Legi cum gloria conspectæ, & Prophetiæ mortem à Luc.9.31. Jesu subeundam enarranti struere vellent; & utpote contemplationi deditam vitam amans Petrus, ejusque deliciis frui magis optans, quam cum molestia inter plurimos eo consilio versari, ut volentibus opem & utilitatem ferret, dixerit: *Bonum est nos hic esse.* Sed quoniam charitas *non quærit* 1.Cor.13,5 *quæ sua sunt*, quod bonum Petro videbatur, illud Jesus non præstitit; propterea de monte descendit ad eos iturus qui montem conscendere, ipsiusque metamorphosin videre non poterant; ut eum saltem talem videant, qualem videre queunt. Justi ergo opus illud est, & charitatem non quærentem quæ sua sunt habentis, *liberum esse ex omnibus, omnibus vero inferioribus se servum facere, ad plures* ex illis *lucrifaciendos.* 1.Cor.9.19. Ad ea autem quæ de alienatione mentis Petri, & nequioris spiritus operatione tradita sunt ad hæc verba: *Nesciens quid diceret*, explicationem hanc non admittens quispiam dicet quosdam apud D Paulum *Volentes esse Legis Doctores*, quibus 1.Tim.1.7 de rebus loquantur ignorare, sed eorum naturam quæ dicunt minime exponentes, eorumve sensum capientes, de rebus sibi ignotis temere pronuntiare: simile vero quid Petro contigisse; cum enim quid in administratione Jesu, eorumque qui in monte visi sunt, Mosis videlicet & Eliæ, bonum foret, animo non comprehenderet, dixisse illum: *Bonum est nos hic esse*, & quæ sequuntur. *Nescientem quid diceret*; *Non enim sciebat, quid diceret*: nam si *sapiens intelliget quæ ex ore suo exeunt*: & Prov.16. E *in labiis portabit doctrinam*; qui ita se non 23. habet, non intelligit quæ ex ore suo exeunt, nec eorum quæ à se dicuntur, naturam cognoscit. Postea id sequitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*, & Matth.17. quæ sunt deinceps. Ego vero Deum existi- 5. mo cum Petrum à tribus struendis tabernaculis sub quibus habitare cupiebat, detereret, melius, ut ita dicam, & præstantius tabernaculum, nubem scilicet ostendisse.

P.C. R. ἀνὴρ
P.C. R. παιδεύειν ἀκούσασι περὶ ὧν λέγουσι, ἀλλ' ὅπ μὴ τρανῶντες τῷ φύσιν τ λεγομένων, μηδὲ νοοῦντες αὐτῶν τὸ βέλημα διαβεβαιῶν) περὶ ὧν ἀγνοῦσι. τοιγοῦν πεπόνθε καὶ ὁ πέτρος, μὴ καταλαβὼν γὰρ τί τὸ καλὸν περὶ τ τοῦ ἰησοῦ οἰκονομίας, καὶ τ ὀφθέντων ἐν τῷ ὄρει μωσέως καὶ ἠλίου, λέγει τό. καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ ταῦτα ἐξῆς, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει, ἐγὼ δὲ εἰ καὶ ἐλαλεῖ. καὶ γὰρ εἶπε σοφὸς νοήσει ταῦτα ἴδιά σόματος, ὅπ ὃ χείλεσι φορεῖ τὴν ὅπ γνωμοσύνην, ὁ μὴ ἕτως ἔχων ἀγνοεῖ ταῦτα ἀπὸ ἴδιά σόματος, ἀδ' ἐσωπίσιτῆς φύσεως τ ὧν' αὐτῶν λεγομένων· ἐξῆς τε τοῖς ἐστὶ τό· ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς, καὶ ταῦτα ἐξῆς· οἶμαι δ' ὅπ τὸν πέτρον ὁ θεὸς ἀποτρεπων τ ποιῆσαι τρεῖς σκηνὰς ὑφ' ἃς ἔμελλεν ὅσον ὅπ τῷ βελήματι σκηνοῦν, δείκνυσι κρεῖττονα, ἵν' ἕτως ὀνομάσω, καὶ πολλῷ διαφέρουσαν σκηνὴν τοῦ νεφέλου· εἰ γὰρ ἐξ-

Cum enim tabernaculi illæ sint partes, quisquis in eo est hunc obumbrare & protegere, nubes autem lucida obumbraret eos, quasi divinius illis tabernaculum, utpote lucidum, futuræ instar resurrectionis Deus construxit. Justos enim tectos simul & illuminatos & illustratos à se lucida nubes obumbrat. At quænam lucida ea nubes est justos obumbrans? An paterna fortasse virtus est, à qua Patris vox exit, Filium sibi dilectum & placitum testans, eosque adhortans qui ea obumbrabantur, ut illum, nec quempiam alium audirent? is autem quemadmodum olim, ita & semper per ea quæ vult loquitur. Forsitan vero & Spiritus sanctus nubes lucida est, justos obumbrans, & edens oracula Dei operantis in se, & dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quin & audacter Servatorem nostrum lucidam esse nubem pronuntiabo. Petrus igitur dicens: *Faciamus hic tria tabernacula* *** à se unum, unum à Filio, & unum à Spiritu Sancto. Lucida quippe Patris & Filii & Spiritus sancti nubes veros Jesu Discipulos obumbrat; vel Evangelium, Legem & Prophetas nubes obumbrat, lucida quidem ei qui potest intueri lumen illius in Evangelio, Lege & Prophetis. Vox autem de nube emissa Mosem fortasse & Eliam, Filium hominis videre, eumque audire, & gloriam illius spectare cupientes alloquitur, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Fortasse vero Discipulos docet eum qui proprie Dei Filius est ipsique dilectus, in quo ipsi bene complacitum, quique potissimum est audiendus, eum esse quem tunc aspiciebant, qui transformatus erat, cujus facies splendebat sicut Sol, quique vestimenta lucis instar candentia indutus erat. Scriptum est deinde audientes vocem de nube exeuntem tres Apostolos & de Filio testimonium dicentem, gloriam illius & vim non ferentes, in faciem suppliciter cadentes Deum orasse; novitatem enim spectaculi, eorumque quę post spectaculum prolata sunt, valde timuerunt. Vide autem, num super illo loco dicere possis, cum cogitassent Discipuli Filium Dei per oraculum monuisse Mosem, ipsumque eum esse qui dixit: *Non enim videbit homo faciem meam, & vivet*, & Dei testimonium de illo interpretantes, quasi Verbi splendorem non sustinentes sub valida Dei manu humiliatos esse. Sed postquam eos tetigit Verbum, sublatis oculis Jesum solum, nec quemquam alium vide-

Matth. 17. 5.

Matth. 17. 6.

Exod. 33. 20.

A γον ἐστὶ σκηνῆς τὸ ἐπισκιάσαι τὸν ἐν αὐτῇ, καὶ σκεπάσαι, ἡ δὲ φωτεινὴ νεφέλη ἐπεσκίασεν αὐτοὺς, οἱονεὶ σκηνὴν θειοτέραν, ἅτε καὶ φωτεινὴν τυγχάνουσαν πεποίηκεν αὐτοῖς εἰς παράδειγμα μελλούσης ἀναστάσεως ὁ θεός· φωτεινὴ γὰρ νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς δικαίους σκεπαζομένους ἅμα καὶ φωτιζομένους καὶ ἐλλαμπομένους ὑπ' αὐτῆς· τίς δ' ἂν εἴη ἡ φωτεινὴ νεφέλη ἐπισκιάζουσα τοῖς δικαίοις, ἢ τάχα μὲν πατρικὴ δύναμις ἀφ' ἧς ἔρχεται ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ, μαρτυροῦσα τῷ υἱῷ ὡς ἀ-
B γαπητῷ, καὶ εὐδοκητῷ, καὶ προτρέπουσα τοὺς σκιαζομένους ὑπ' αὐτῆς τούτου καὶ μὴ ἄλλου τινὸς ἀκούειν, λέγει δ' οὗτος ὡς πάλαι, οὕτως καὶ ἀεὶ δι' ὧν βούλεται· τάχα δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἡ φωτεινή ἐστι νεφέλη ἐπισκιάζουσα τοὺς δικαίους, καὶ προφητεύουσα τὰ τοῦ θεοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ καὶ λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα· τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι καὶ τὸν σωτῆρα ἡμῶν εἶναι φωτεινὴν νεφέλην· πέτρος μὲν οὖν λέγων. ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς **
C ἀφ' ἑαυτοῦ μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν· φωτεινὴ γὰρ πατρὸς, υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ἐπισκιάζει τοὺς ἰησοῦ γνησίους μαθητάς. ἢ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας νεφέλη ἐπισκιάζει φωτεινὴ τῷ δυναμένῳ ἐνορᾷν τῷ φωτὶ αὐτῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας· ἡ δὲ ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τάχα μὲν μωσεῖ, καὶ ἠλίᾳ λέγει. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα, ἀκούετε αὐτοῦ, ἐπιθυμοῦσιν ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ
D ἀνθρώπου, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ θεωρῆσαι αὐτὸν καθὼς ἦν ἐν δόξῃ· τάχα δὲ ἐστὶ μαθητὰς διδάσκει, ὅτι ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἠυδόκησεν, οὗ μάλιστα ἀκούειν δεῖ, ὁ τότε θεωρούμενος ἦν, καὶ μεταμορφωθεὶς, καὶ λάμψας τῷ προσώπῳ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἐνδεδυμένος τὰ ὡς φῶς λευκὰ ἱμάτια· μετὰ δὲ ταῦτα γέγραπται ὅτι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τῆς νεφέλης μαρτυρούσης τῷ υἱῷ οἱ τρεῖς ἀπόστολοι, μὴ φέροντες τὴν τῆς φωνῆς δόξαν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς δύναμιν,
E ἱκέτευσαν πεσόντες ἐπὶ πρόσωπον τὸν θεόν. σφόδρα γὰρ ἐφοβήθησαν τὸ παράδοξον τοῦ θεάματος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεάματος λελεγμένων. πρόσχες δὲ εἰ δύνασαι καὶ ταῦτα εἰπεῖν περὶ τῶν κατὰ τὸν τόπον, ὅτι νοήσαντες οἱ μαθηταὶ τὸ υἱὸν τοῦ θεοῦ κεχρηματικέναι μωσεῖ, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν εἰρηκότα· οὐ γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ θεοῦ προσλαβόντες, ὡς μὴ φέροντες τὰς τοῦ λόγου αὐγὰς ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τὴν κραταιᾶν χεῖρα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀφὴν τοῦ λόγου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάραντες εἶδον ἰησοῦν μόνον, καὶ οὐδένα

να ἄλλον· ἓν μόνον γέγονε μωσῆς ὁ νόμος, καὶ ἠλίας ὁ προφήτης τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ ἐχ ὡσπερ ἦσαν πρότερον τρεῖς, οὕτω μεμυήκασιν, ἀλλὰ γεγόνασιν οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν. ταῦτα ὅμοι νόει ὡς πρὸς τὰ μυστικὰ πράγματα, πρὸς γὰρ τὸ ψιλὸν γράμματος βλῆμα, μωσῆς καὶ ἠλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ καὶ * συλλαλήσαντες τῷ ἰησοῦ ἀπεληλύθασιν ὀθενἐληλύθησαν, τὰ χαῖ τ λόγων μεταδώσοντες, ὧν ἐλάλησε μεῖ' αὐτῶν ὁ ἰησοῦς τοῖς ὅσον ὀδηπω διεργεθησομένοις τῶ' αὐτὸ καὶ τὸν καιρὸν τῶ παθες, ὅτε ἐμελλε πολλὰ σώματα τ κεκοιμημένων ἁγίων, ἀνοιχθέντων αὐτῶν τ μνημείων, ἀπιέναι εἰς τὴν ἀληθῶς ἁγίαν πόλιν τὴν μὴ κλαομένην ὑπὸ ἰησοῦ ἱερουσαλήμ. καὶ ἐκεῖ ἐμφανισθῆναι πολλοῖς. μὴ δὲ τὴν ἐν τῷ ὄρει οἰκονομίαν καταλαμβάνοντων ἐν τῶ ὄρους τ μαθητ, ἵνα ἐλθόντες πρὸς τὸν ὄχλον ὑπηρετήσωσι τῷ ὑφ' ἑαυτῶν σωτηρίας, ἐνετείλατο ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπε ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ· τὸ δὲ· μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ὡς ἁπλούστερον τῷ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρῆσθαι, ὅτε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· διὸ τὰ εἰς ἐκεῖνον ἐρεμφάλειαν τόπον δυνάτα ἡμῖν εἶναι χρήσιμα, ἃ πρὸς τὸ πρόκειμον, ἐπεὶ καὶ καθ' ἑαυτὰ βέλεται οἱ ἰησοῦς μὴ λεχθῆναι τ' δόξης αὐτῶ, πρὸ τῆς μὴ τὸ πάθ δόξης αὐτῶ. ἐλάθησαν γὰρ οἱ ἀκούοντες, καὶ μάλισα ὄχλοι, τὸν ὕτω δεδοξασμένον * θεωρῆσες σαρκούμενον. διόπερ ἐπεὶ συγγενὴς ἦν τῇ μεταμορφώσῃ αὐτῶ, καὶ τῷ ὀφθέντι αὐτῶ πρὸ ὡς ὁ ἥλιος, τὸ δοξασθῆναι αὐτὸν * τῇ ἀναστάσῃ, διὰ τοῦτο βέλεται τότε ταῦτα ὑπὸ τ ἀποστόλων λαληθῆναι, ἡνίκα ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

A runt. Moses qui Lex est, & Elias, hoc est Prophetæ, unum & idem facti sunt ac Jesus, id est, Evangelium; nec ut prius tres erant, ita permanserunt, sed tres unum facti sunt. Hæc sic à te accipi velim, quasi ad mysticum sensum spectantia; nam quantum ad nudum literæ sensum pertinet, postquam Moses & Elias in gloria visi & cum Jesu collocuti sunt, abierunt illuc unde venerant, sermonum fortasse quos secum Jesus habuerat participes eos facturi qui ab eo passionis tempore beneficio jamjam afficiendi erant, cum scilicet, *Multa corpora Sanctorum qui dormierant* apertis suis monumentis, in civitatem vere sanctam, Ierusalem nempe, atque eam à Jesu non defletam itura & in multorum conspectum ventura erant. Matth. 27. 52, 53.

Postquam autem hæc in monte administrata sunt, descendentibus de monte Discipulis, ut postquam ad turbam accesserint, Filio Dei operam suam circa illorum salutem navent; *Præcepit Iesus Discipulis suis dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat.* Matth. 17. 9.

Illud autem: *Nemini dixeritis visionem*, simile ei est quod supra examinavimus, cum *præcepit Discipulis ut nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus.* Matth. 16. 20.

Propterea quæ à nobis in hunc locum dicta sunt, utilia nobis esse, & ad eum quem tractamus conferre possunt; quoniam & per ista sileri vult Jesus, quæ ad gloriam suam conducunt, ante eam quam post passionem obtinebit: nam qui id audivissent, ac præsertim turbæ, tum maxime fuissent offensæ cum eum cruci affixum vidissent, qué tali affectum gloria accepissent. Quamobrem quoniam transfigurationi illius, & faciei Solis instar splendere visæ affine erat per resurrectionem gloria affici, ideo tum ab Apostolis hæc enuntiari vult, quum à mortuis surrexerit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιγ'.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS DECIMUS TERTIUS.

Ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον, οἱ δὲ σωναναβάντες τῷ ἰησοῦ μαθηταὶ τῶν τοῦ γραμματέων περὶ ἠλίου διαλαμβανόμενον ἐμέμνηντο, ὅτι πρὸς τῆς

Interrogaverunt eum Discipuli dicentes; Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire? Matth. 17. 10.

Qui cum Jesu ascenderunt Discipuli eorum quæ de Elia traduntur à Scribis recordati sunt, ante Christi videlicet adventum Eliam venientem præpara-

paraturum huic illorum animas qui eum susceperi sunt. At visus ille qui in monte contigit, quo apparuit Elias, minime his consentire videbatur quæ dicta sunt, quandoquidem non ante, sed post Jesum his Elias advenisse visus est. Idcirco mentitos Scribas existimantes hæc ajunt. Illis autem respondet Servator, ea quidem quæ de Elia traduntur non improbans; sed alium esse Eliæ adventum Scribis ignotum ante illum Christi pronuntians; in quo eum non agnoscentes *fecerunt in eo quæcunq; voluerunt*, quasi & ipsi causam præbuerint, cur ab Herode in carcerem compingeretur, ab eoque trucidaretur: deinde instar eorum quæ adversus Eliam patraverunt ab iisdem passurum se ait. Atque hæc quidem quasi de Elia quærebant Discipuli, & Servator respondebat. Qui autem id audierunt, verba hæc, *Elias jam venit*, & quod à Servatore deinde dictum est, ad Johannem Baptistam relatum esse intellexerunt. Hæc porro dicta sint illustrandi gratia propositi loci; jam vero reconditas in eo res pro virili investigemus. In his quidem per Eliam non mihi videtur anima significari, ne forte in alienam ab Ecclesia Dei de migratione è corpore in corpus sententiam, neque ab Apostolis traditam, neque uspiam in Scripturis prolatam incidam: huic enim adversatur quod scriptum est, caduca ea esse quæ videntur, & consummatum iri seculum hocce; quin & eorum peractioni: *Cælum & terra transibunt*, & : *Præterit enim figura hujus mundi*, & : *Cæli peribunt*, cum iis quæ sequuntur. Nam si, ut id ponamus, in eo rerum statu qui ab initio ad consummationem usque mundi obtinebit, eadem anima bis corpus subire potest, ecquamnam ob causam subibit illud? Si propter peccatum bis corpus subit, cur non ter, & sæpius subibit, cum per migrationem solummodo è corpore in corpus, nec alia quavis ratione vita hæc, in eaque admissa flagitia puniantur. Quod si ex consequentibus fuerit concessum, nunquam non fortasse anima è corpore in corpus transmigrabit, semper enim propter priora crimina in corpore versabitur, atque ita locum non habebit motio illa mundi, quæ *Cælum & terra transibunt*. Ut autem concedatur, juxta hanc positionem, eum qui nullius peccati reus erit, non amplius per ortum in corpus rediturum; an toto temporum decursu reperiri posse existimas animam omnis labis puram, nec ullius in aliud corpus migrationis egentem? Veruntamen & sic

Matth. 17. 12.

Matth. 17. 12.

2. Cor. 4. 18.
Matth. 13. 39.
Matth. 24 v. 35.
1. Cor. 7. 31
Psal. 101. 27.

A χρείς ἔ παρεσίας ἐλθὼν ἠλίας· ἀλλ ἐπίσ ἀυτ ἅς ψυχὰς τ̃ ὧν ἁδεδεγμένων ἀυτόν. ἡ ὄ ὃν τ̃ ὄρ ὀπασία, καθ' ἣν ὁ ἠλίας ἐφάνη, ἐδ ἐκ ἂν σωμάδειν ἅις ἐιρημένοις, ἐπεὶ ἔ μ̃ ἐν ἔ ἐδόξεν ἀυτοῖς ἐληλυθέναι ὁ ἠλίας, ἀλλὰ μετ' ἀυτόν. διὸ ταῦτά φασιν, ὀ ὀμένοι ψεύδεσ τὰς γραμματεῖς· πρὸς δὲ τ̃ὸ ὁ σωτ̃ὴρ ἀποκρίνε ἐκ ἀφετ̃ὼ τὰ μ̃ὲ τ̃ ἠλίᾳ μ̃ὴ ἁδεδόμενα, ἀλλὰ ἄλλην τ̃ ἠλίᾳ, πρὸ τ̃ χρισ̃ὸ, ἀποδημίαν, ἀγνοηθεῖσαν ὑπ̃ὸ τ̃ὼν γραμματέων εἶναι φάσκων, καθ' ἣν ἀγνοήσ ἀυτὸν, ὡς συναπ ἠ ὀμένοι τ̃ὼ ἀυτὸν εἰς φυλακὴν βληθῆναι ὑπ̃ὸ ἠρώδ, ἢ τ̃ὼ ἀυτὸν ἀναιρεθῆναι ὑπ̃ὸ ἀυτ̃ὼν, πεποίκασιν * ἐν αὐτ̃ῷ ὅσα ἠθέλησαν, εἶτα ἀνα- * 1. λογον ὃς πεποίκασιν εἰς τὸν ἠλίαν φοβ ὑπ̃ὸ ἀυτ̃ὼν πείσεσ̃ θ τ̃ὰ μ̃ὲν ὡς μ̃ὲν ἠλίᾳ ὀπ μαθηταῖς ἐπηρώτων, ἢ ὁ σωτ̃ὴρ ἀπεκρίνατο. ὁ ἀκέσ ἀντες συνῆκαν * τό. ἠλίας ἤδ ἠ πλ̃ὲν ἢ τὸ ἐξ̃ὴς αὐτ̃ῷ ἐιρημένον ὑπ̃ὸ τ̃ὸ σωτ̃ῆρ, τὴν ἀναφορὰν ἐκ ἐκείνην ὀπ̀ τὸν βαπτισ̃ὴν ἰωάννην κ τ̃ὰ ταῦτα μ̃ὲν ἐιρήσ̃θω τ̃ὰ φηνείας ἕνεκεν ἐ ἐκτεινόμενα ῥητ̃ὸν. ἤδ ἢ ὃ ἢ δύναμιν ἢ τ̃ὼ * ἐν ἀποκειμένων αὐτ̃ῷ προφ̃ὴτ̃ὼν τ̃ὴν ὑ̃ξησιν ποιησ̃ὼμ̃θα. ἐν τ̃ὸ ἠλίας, ἐχ' ἡ ψυχὴ δοκεῖ μοι λέγειν, ἵνα μὴ ἐμπίπ ἐὶς τὸ ἀλλότριον τ̃ ἐκκλησίας δ θεῦ πε̃ὶ τ̃ μετενσωματ̃ώσεως δόγμα, ἔτε ἁδεδόμενον ὑπ̃ὸ τ̃ὼν ἀποσ̃όλων, ἔτε ἐμφανὲς μ̃ὸν πε τ̃ὼν γραφ̃ὼν, ἢ δ ἐνάντιον ἐσ τ̃ῷ βλεπόμενα πρ̃ὸς καιρ̃ὸν εἶναι, ἢ σωτελεσθ πείσεσ̃ τὸν αἰῶνα τ̃ὸν. ἀλλὰ ἢ τ̃ῷ πληρω- D θ̃ῆναι. ὁ ὐρανὸς ἢ ἡ γ̃ῆ παρελεύσονται, ἢ * τὸ * 1. ἢ ἁδάγγαγε τὸ χ̃ῆμα ἔ κόσμ τ̃ὸ τ̃ὸ, ἢ * τὸ * 1. ὁ ὐρανοὶ ἀπολοῦνται, μ̃ὴ τ̃ὼν ἐξ̃ὴς αὐτ̃ῷ ἐιρ̃ὴ, καθ' ὑπ̃ὸθεσιν, ὃς ἀμ̃ὼμ ἢ γ̃ῆ ἐν τ̃ῷ ἀπ ἀρχ̃ῆς μ̃ὲχε συντελείας τ̃ὸ κόσμ κατ̃ὰσ ἢ αὐτ̃ὴ ψυχὴ ἐν τ̃ῷ σώματι, δι' αἰτίαν ἂν γένοι ἐν αὐτ̃ῷ, * ἢ δι' ἁμαρτίαν ἢ ῥομ̃ὴν ὃς ἐν * 1. σώματι, διὰ τί ἐχ̀ ἐτείς, ἢ πλεοναζ̃ὴς ἔσ ἐν αὐτ̃ῷ, τ̃ὼ διὰ τὸν βίον τ̃ὸν τ̃ὸν ἁμαρτ̃ὼμένα ἐν αὐτ̃ῷ κολάσεων τ̃ὸ ἀποδ̃ὸσομ̃ὸν μόν τ̃ῷ τρ̃ὸπ κατ̃ὰ τὼ μετενσω- E σιν, ὅπ ἐὰν ἐξ ἀκολεθίας δοθ̃ῇ, σκ̃ὲσαι ἔχα ὅτε ψυχὴ ἐ μετενσωμαθ̃ήσε). ἀεὶ γὰρ διὰ τ̃ὰ πρ̃ὸτερ̃ὸ ἁμαρτ̃ήμα ἐπιδημ̃ήσ τ̃ῷ σώμ, ἢ ἔτως ἐχ' ἑξ̃ῆ χ̃ὼραν ἢ τ̃ὸ κόσμ * φορ̃ὸ καθ' * 1. ἣν ὁ ὐρανὸς ἢ ἡ γ̃ῆ παρελεύσον). ἵνα ὃ, κατ̃ὰ τὼ ὑπ̃ὸθεσιν ταύτην, δίδω) τὸν παν̃ὸ ἀναμάρτ̃ὸν μηκέτι ἔχειν εἰς τ̃ὸ διὰ φθορ̃ὰς σ̃ῶμα,

* διὰ χρόνων ὁσ μίαν δ̀ρήσεως παν̃ὸ καθαρθ̀σασαν ψυχὴν, ἢ μ̀ δεομ̃ένην μετενσω- * 1. μαθ̃ώσεως, ὅμως ὃ ἔ ὅτως μιᾶς πν̃ὸ ἀεὶ ὲκ τ̃ὸ ὡρισμ̃ένῳ τ̃ ψυχ̃ὼν ἀριθμ̃ῷ μεθισα- μένης

μῦρης, καὶ μηκέτι εἰς σῶμα ἐρχομένης, ἀπολεί-
πότε ὡς διά τινων ὥσπερ ἀπείρων χρόνων
ἡ χύσις, καταντήσαντος δὲ κόσμου ἐπί τινα
ἕνα, ἢ δεύτερον, ἢ ὀλίγω πλείους, μεθ' ὃς ἂν αὐ-
τὸς τελειωθέντας, ὁ κόσμος φθαρήσεται, ἀπολεί-
πόντων τῶν εἰς σῶμα ἐρχομένων. ὥσπερ οὖν ἀρέσ-
κει τῇ γραφῇ, πλῆθος γὰρ οἶδεν ἁμαρτωλῶν ὁ κύ-
ριος τοῦ κόσμου φθοράς. ὅπερ ἐστὶ δῆλον συν-
εξεταζομένῳ δὲ πλεῖ ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που ἆρ' εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς δύσερμνον πα-
ρὰ τῷ ματθαίῳ ἔτως εἰρημένον. ὥσπερ γὰρ αἱ ἡ-
μέραι δὲ νῶε, ἔτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν-
θρώπου. ὡς γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις δὲ κατα-
κλυσμῶ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔσται γὰρ τότε ἡ τῶν ἁ-
μαρτημάτων εἰς πρᾶξις, οὐκ ἐν μετενσωμα-
τώσει. εἰ γὰρ ἐπαμαρτάνοντες ὥσπαλαμβάνον-
ται, ἤτοι ἀλλοτρόπω κολάσεως μὴ τύχοντα κολα-
σθήσονται, ἢ κἂν τύχωσι δύο τρόποι κολάσεων
ἔσονται χυσικοί. ὁ μὲν ἐν μετενσωματώσει, ὁ δὲ
ἔξω δὲ τοιούτου σώματος, καὶ λεγέτωσαν ὡς
τούτων αἰτίας, καὶ διαφορὰς. ἢ κολασθήσονται,
ὡς ἁρπάσαντες ἀποβαλόντες τὰ ἁμαρτήματα οἱ ἐπὶ
σωτηρίᾳ καταλειφθέντες, ἢ, ὅπερ βέλτιον, εἷς
ἑτέρου κολάσεως τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐν σώμα-
τι τοῦ ἔξω ὡσπερ καταστάσεως δὲ διὰ τοῦτο τὸ κα-
ταξίαν τῶν ἡμαρτημένων παθεῖν. ἕκαστον δὲ τού-
των τῷ ἐνορᾶν δυναμένῳ τοῖς πράγμασιν ἀνα-
τρεπτικόν ἐστι μετενσωματώσεως· εἰ δὲ ἀναγκαί-
ως οὐ τῶν μετενσωμάτωσιν εἰσάγοντες ἕλληνες,
ὡς ἀκόλουθα αὐτοῖς πεφθέντες, οὐδὲ φθαρήσεσθαι βέ-
λοντα τὸν κόσμον, ὥσπερ καὶ τοῦτες ἀντιβλέψαν-
τας ταῖς ἐκφαινούσαις γραφαῖς φθαρήσεσθαι
τὸν κόσμον, ἢ ἀπιστήσαι αὐταῖς, ἢ δύσεκλογεῖν
πρὸς διηγήσεως τῶν μὴ τῶν σωτελεισθῆναι, ὅπερ
καὶ βέλοντα ποιῆσαι δυνήσονται· ἔπειτα καὶ
τοῦτοις τολμήσασιν ἀν λέγειν μὴ φθαρήσεσθαι
τὸν κόσμον φήσομεν, ὅπερ εἰ μὴ φθαρήσεται ὁ κό-
σμος, ἀλλ' ἐπ' ἄπειρον ἔσαι, οὐκ ἔσαι ὁ θεὸς
εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν· ἀλλ' εἰ
ἄρα ἀνὰ μέρος, ἤτοι ἕκαστον εἴσεται πρὸ γενέ-
σεως αὖθις, ἄπειρα, καὶ μὴ ταῦτα πάλιν ἕτερα. ἄ-
πειρα δὲ τῇ φύσει ἔχ' οἷόν τε προλαμβάνειν
τῇ περατὲν πεφυκυίᾳ τὰ γνωσκόμενα γνώσει·
τοῦτο δὲ ἀκολουθεῖ μηδὲ προφητείας δυνα-
γένειν προλαμβάνειν πάντων ὑπαρχόντων, ἅτε ἀπείρων ὄν-
των τῶν πάντων· ἀναγκαίως δὲ οἶμαι ἐν διατε-
θείσῃ τῇ ἐξετάσει τὸ περὶ μετενσω-
ματώσεως λόγου, διὰ τοῦ πάντων ὑπόνοιαν,
ἀπηθέντων ψυχὴν εἶναι, περὶ ἧς ὁ λόγος,

A aliqua semper ex præfinito animarum numero excedente, nec amplius redeunte in corpus, ortus aliquando, post immensum puta tempus desinet, redacto scilicet ad unum, vel alterum, vel paulo plures mundo, quibus jam perfectionem adeptis mundus interibit, deficientibus qui in corpus eant; quod Scripturæ minime consentaneum est; multitudinem siquidem peccatorum futuram novit, quo tempore interibit mundus, quòd ex his attente consideratis perspicuum est: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?* & Luc. 18. 8.
B quemadmodum apud Matthæum ita expressum invenimus: *Sicut autem in diebus Noë, ita erit & adventus Filii hominis, sicut enim erant in diebus diluvii*, & cætera. Punientur autem eorum peccata qui tunc erunt, non per migrationem è corpore in corpus: nam si adhuc peccantes deprehenduntur, vel alio pœnæ genere postea punientur; ac duæ proinde generales puniendi rationes erunt, illa quidem per transitum è corpore in corpus; illa vero extra hocce corpus; ac illarum causas & differentias exponant; Matth. 24. 37, 38.
C vel non punientur, quasi peccata sua confestim abjecerint qui in consummatione fuerint deprehensi: vel, quod melius est, una tantum ratione plectuntur, qui in corpore peccaverunt, pœnas videlicet extra illud, & extra vitæ hujus statum ex peccatorum suorum merito dantes. Unumquodque autem illorum, ut facile intelligit, quisquis res introspicere potest, sententiam de migratione animarum è corpore in corpus funditus labefactat. Quod si qui transitum animarum in varia corpora invehunt Ethnici, utpote consentanea doctrinæ huic adstruentes, mundi interitum necessario
D non admittunt, superest ut postquam Scripturis mundi occasum asserentibus palam refragati fuerint, vel fidem iis non habeant, vel verba reperiant quibus ea quæ ad consummationem pertinent explicare possint, quod facere neutiquam poterunt, etiamsi velint. Præterea vero & illud iis qui mundum minime periturum sciscunt, dicemus, Deum non omnia antequam fiant cognituram; si mundus non interibit, sed in infinitum perseverabit. At si forte per vices cognoscet; vel unumquodque antequam
E oriatur, cognoscet; vel nonnulla, & rursum deinde alia: fieri quippe non potest ut quæ natura infinita sunt, cognitione omnia cognita ex natura sua finiente comprehendantur: inde autem sequitur, nec de rebus omnibus quibuslibet vaticinationes edi posse, cum res omnes infinitæ sint. Necesse autem habuisse me existimo in hujus de migratione animarum in varia corpora quæstionis disquisitione studium & operam ponere, propter quorundam suspi-

cionem, quibus persuasum est animam hanc de qua agitur, eandem esse Eliæ ac Johannis, primum quidem Eliam appellatam, deinde vero Johannem: nec item sine Dei nutu Johannem dictum illum fuisse opinor, ut ex eo patet quod Angelus Zachariæ visus dixerit ei: *Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elisabet pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Iohannem:* & ex eo quod vocem recuperaverit Zacharias, postquam Johannem eum esse appellandum qui natus erat, in tabella scripsit Quod si anima hæc Elias erat, oportebat illum Eliam quoque appellari, quum iterum natus est, vel certe aliquam proferri rationem, cur mutatum nomen fuerit; quemadmodum de Abram, & Abraham; de Sara, & Sarra; de Jacob, & Israël; & de Simone, & Petro. Verum ne sic quidem par erat in illis ratio; his enim quos diximus in una eademque vita mutationes nominum factæ sunt. Quæsierit autem aliquis, si non anima Elias primum erat in Thesbita, & deinde in Johanne, quid tandem illud erat quod in utroque Elias à Servatore appellabatur. Ego vero dico Gabrielem, quænam eadem esset in Elia & Johanne natura, in sermone cum Zacharia habito suggessisse; ait enim: *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Attende enim non dixisse illum, *in anima Eliæ*, ut locum habeat illa de animarum è corpore in corpus transitu opinio, sed *in spiritu & virtute Eliæ*: optime autem discrimen callet Scriptura, quod inter animam & spiritum intercedit; quemadmodum illud: *Deus autem sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela adventu Domini nostri Iesu Christi serveter*; & illud quod habetur in libro Daniel, prout extat apud Interpretes Septuaginta: *Benedicite Spiritus & animæ justorum Domino*, spiritus & animæ differentiam exprimit. Johannes igitur non animæ, sed spiritus & virtutis ratione Elias dictus est, quæ quidem Ecclesiæ doctrinam non lædunt, si primum in Elia, deinde vero fuerunt in Johanne: *Et spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt*, animæ autem Propheturum Prophetis subjectæ non sunt; &: *Requievit spiritus Eliæ super Elisæum.* At quærendum venit, utrum idem sit Eliæ spiritus, ac spiritus Dei qui in Elia est, an invicem discrepent, & utrum insolitus erat hic Eliæ qui in illo erat Spiritus, præter uniuscujusq; hominis spiritum, qui in ipso est. Etenim præter uniuscujusq; hominis spiritum qui in eo est, alium insuper esse Dei, etiamsi in nobis versetur spiritum, luculenter significavit Apostolus, modo

Luc. 1. 13.

Luc. 1. 63.

Luc. 1. 16, 17.

1. Thess. 5. 23.

Dan. 3. 86.

1. Cor. 14. 32.

4. Reg. 2. 15.

τῷ αὐτὴν ἠλίᾳ καὶ ἰωάννᾳ, πρότερον μὲν κληθεῖσαν ἠλίαν, δεύτερον δ' ἰωάννην. καὶ ἐκ θεοῦ γε κεκλῆσθαι ἰωάννην αὐτὸν, ὡς δῆλον ὅτι τὸν ὀφθέντα ἄγγελον τῷ ζαχαρίᾳ εἰρηκέναι αὐτῷ. μὴ φοβοῦ, ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου. καὶ ἡ γυνή σου ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰωάννην, καὶ ὅτι ἀπεκρίθη τὸν ζαχαρίαν διὰ τῶν φωνῶν, μὴ τῶν ἐν τῇ πινακίδι γεγραμμένων καὶ ἰωάννην καλεῖσθαι τὸν γεγραμμένον· εἰπεῖν ἡ ψυχὴ ἠλίας ἦν, ἐχρῆν καὶ δεύτερον αὐτὸν γεννώμενον κληθῆναι ἠλίαν, ἢ ἀλλίαν τινὰ φανῆναι τὴν μετωνυμίας, ὡς ἐπὶ Ἀβραὰμ, καὶ τῆς σάρας καὶ τῆς σάρρας, καὶ τοῦ ἰακὼβ καὶ ἰσραὴλ, καὶ τοῦ σίμωνος καὶ πέτρου. καίτοιγε εἰ ἔτως ὁ λόγος ἐν αὐτοῖς ἐσώζετο, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ζωῇ τοῖς πρώτοις γεγονέναι τὴν μετωνυμίαν· ζητήσαι δ' ἄν τις, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ ἠλίας ἐστὶ πρότερον ἐν τῷ θεσβίτῃ, καὶ δεύτερον ἐν τῷ ἰωάννῃ, τί ἂν εἴη τὸ κληθὲν ἐπ' ἀμφοτέροις ἠλίας. καὶ φημὶ τὸν γαβριὴλ ἐν τοῖς πρὸς ζαχαρίαν λόγοις ὑποβεβληκέναι τίς ἡ αὐτὴ οὐσία ἐν ἠλίᾳ καὶ ἰωάννῃ. φησὶ γάρ. πολλῶν ἰσραὴλ πολλοὺς ἐπιστρέψει ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν. καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίου. πρόχειρον, ἐκ εἴπεν, ἐν ψυχῇ ἠλίου, ἵν' ἔχοι τόπον ἡ μετενσωμάτωσις, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίου· σαφῶς δ' οἶδεν ἡ γραφὴ διαφορὰν πνεύματος πρὸς ψυχὴν, ὡς τὸ. ὁ δὲ θεὸς ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τηρηθείη ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ τὸ. ὀλιγοστεῖτε πνεύματα καὶ δικαίων ψυχαὶ, ἐν ταῖς κατὰ τὰς ἑβδομήκοντα δανιὴλ φερόμενον, παρίσησι τὴν διαφορὰν πνεύματος καὶ ψυχῆς· ἠλίας μὲν ὁ ἰωάννης δὲ διὰ τὴν ψυχὴν λελεκται, ἀλλὰ διὰ τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν δύναμιν, ἅτινα ἐδέξατο μὲν ἐν ἠλίᾳ, ὕστερον δὲ γέγονεν ἐν ἰωάννῃ· καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, καὶ ἡ ψυχὴ προφητῶν προφητῶν ὑποτάσσεται, καὶ τὸ πνεῦμα ἠλίου ἀναπέπαυται ἐπὶ ἐλισαιέ. ζητητέον δὲ πότερον ταὐτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ ἠλίου τῷ ἐν ἠλίᾳ πνεύματι θεοῦ, ἢ ἕτερα ταῦτ' ἐστὶν ἀλλήλων, καὶ εἰ δοξάζοιτο τὸ πνεῦμα τοῦ ἠλίου τὸ ἐν αὐτῷ, ὥσπερ τὸ πνεῦμα ἑκάστου ἀνθρώπου ἑκάστου τὸ ἐν αὐτῷ· καὶ δὴ σαφῶς ὁ ἀπόστολος παρέσπασεν ἕτερον εἶναι τοῦ θεοῦ πνεῦμα, κἂν ἐν ἡμῖν ᾖ, ὥσπερ τὸ πνεῦμα ἑκάστου ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, ὅπου μὲν λέγων· αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύ-

πνεύματι ἁγίῳ. ὅπ ἐστὶν τέκνα θεῦ. ὅτε δὲ ἑδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τῦ ἀνθρώπε, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τῦ ἀνθρώπε τὸ ἐν αὐτῷ· ὕτω καὶ τὰ τῦ θεῦ ἑδεὶς ἔιδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τῦ θεῦ. μὴ θαύμαζε δὲ τὸ περὶ τῦ ἠλίε, εἰ ὥσπερ ξένον τι ἀπήντησεν αὐτῷ περὶ τὰς ἀναγεγραμμένας παῤ ἁγίας, διὰ τὸ ἀναληφθῆναι ἐν συσεισμῷ εἰς τὸν ἀέρα, ἕτως ἐξαίρετόν τι εἶχε τὸ πνεῦμα αὐτε, ὡς ἐμόνον ἐπαναπαύσασθαι τῷ ἠλισαίῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἰωάννῃ συγκαταβῆναι εἰς τὴν γένεσιν, καὶ τὸν ἰωάννην ἰδίᾳ μὲν πνεύματος ἁγίε πεπληρῶσθαι ἐπ᾽ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτε, ἰδίᾳ δὲ προεληλυθέναι ἐνώπιον τῦ χρισῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίε· καὶ γὰρ δυνατὸν πνεῦμα εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ, ἐμόνον χείρονα, ἀλλὰ καὶ κρείττονα· αἰτεῖ γοῦν ὁ δαβὶδ γενέσθαι μὲν πνεῦμα ἐγκαινισθῆναι ὃ ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτε πνεῦμα εὐθὲς· εἰ δὲ ἵνα μεταδῷ ἡμῖν ὁ σωτὴρ πνεύματος σοφίας καὶ συνέσεως, πνεύματος βελῆς καὶ ἰσχύος, πνεύματος γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐνεπλήσθη πνεύματος φόβε θεῦ, δυνατὸν καὶ ταῦτα νοεῖσθαι πλείονα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι κρείττονα πνεύματα· καὶ τῦτο μὲν παρεθέμεθα, διὰ τὸ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίε προελθεῖν ἐνώπιον χρισῦ τὸν ἰωάννην, ἵνα τὸ· ἠλίας ὃν ἦλθεν, ὅπ τὸ ἐν τῷ ἰωάννῃ ἀναφέρῃ πνεύματι τῦ ἠλίε, ὡς καὶ ζητήσαν οἱ συναναβαίνοντες τοῖς μαθηταῖς, ὅπ περὶ ἰωάννε ἐβαπίσε εἶπεν αὐτοῖς· ὅπι μὲν ὖν τὸν ἐλισαῖον μόνον ἀναπέπαυται τὸ ἠλίε πνεῦμα. ὁ δὲ ἰωάννης προελήλυθεν, ὡς ἐν μόνῳ τῷ πνεύματι, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει ἠλίε· διὸ καὶ ἐλισαῖος μὲν ὐκ ἀνῆλθεν εἰς ὄρος, ἰωάννης ὃ αὐτός ἦν ἠλίας· εἰ ὃ δεῖ προσθεῖναι τοῖς γραφεῦσι, ὅθεν ἔλεγον οἱ γραμματεῖς ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον. ἀκμὴ δὲ μαλαχίε λέγοντος· ἰδὲ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν ἠλίαν τὸν θεσβίτην, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως δ᾽. πρὶ ἐλθεῖν με, κατάξω τὴν γῆν ἀρὸν· ἔοικε γε διὰ τῶν δηλῦν ὅτι προορισθεὶς ὁ ἠλίας τῇ ἐνδόξῳ χρισῦ παρουσίᾳ, διά τινων ἱερῶν λόγων καὶ καταστάσεων ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῆς εἰς τῦτο ἐπιτηδείως γενομένους, ἦν ὅτε ἀνενεχθῆναι ὁ ἐπὶ γῆς, διὰ τὸ προβάλλον τῆς δόξης, εἰ μὴ ἦσαν προβεβουλευμένοι· ἠλίαν ὃ καὶ ἐν τούτοις, ἑτέρᾳ ψυχὴν λαμβάνῳ δ᾽ προφήτην ἐκείνε, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν αὐτε· ταῦτα γάρ ἐσιν οἷς τὰ παῖδα ἀποκατασήσεται, ἵνα ἀποκαλυφθῶσι, καὶ ὂν ἀποκαλύψεως γενομένοις χωρητικοῖς τῆς δόξης τῦ χρισῦ, ἐπιδημήσῃ ὁ ἐν δόξῃ ὀφθησόμενος ὑὸς τῦ θεῦ· εἰ ὃ καὶ λόγος τίς ἐστιν ὁ ἠλίας ἀποδέσερος λόγος τῦ ἐν ἀρχῇ

A dicens: *Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei*, aliàs verò: *Nemo hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est; ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* Quod ad Eliam autem pertinet ne mireris, si quemadmodum inusitatum quid illi præter Sanctos omnes, de quibus scriptum est, contigit, cum in cœlum per turbinem evectus est; ita peculiare aliquid spiritus ejus habuit, adeo ut non requieverit solum super Elisæum, sed & cum Johanne, ut una cum eo nasceretur, descenderit, & Johannes seorsum quidem *Spiritu Sancto repletus fuerit adhuc ex utero matris suæ*; seorsum vero *præcesserit ante Christum in spiritu & virtute Eliæ.* Spiritus enim non nequam solum, sed & boni in eodem plures esse possunt; postulat quippe David *In spiritu principali confirmari, spiritum vero rectum innovari in visceribus suis.* Quod si ut nobis *spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis* communicet Servator, *repletus est ipse spiritu timoris Dei*, plures hi spiritus boni in eodem animadverti possunt. Atque id quidem proposuimus, quia *præcessit ante Christum Iohannes in spiritu & virtute Eliæ*, ut ista verba: *Elias jam venit*, ad spiritum Eliæ qui in Johanne erat, referantur, quemadmodum qui ascenderant cum eo, *intellexerunt discipuli tres, qua de Iohanne Baptista dixisset eis.* Solus igitur *requievit spiritus Eliæ super Elisæum*; Johannes autem præcessit, non in spiritu solum, sed & in virtute Eliæ. Propterea Elisæus dictus non est Elias, Johannes autem ipse erat Elias. Quod si is Scripturæ locus in medium proferendus est, quo adducti Scribæ venturum prius Eliam dicebant, audi Malachiam dicentem: *Et ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten*, & cætera, usque ad id: *Ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* His autem verbis significari videtur, futurum ut Elias per sacros quosdam sermones, & animos componendo ac constituendo, eos ad gloriosum Christi adventum præparet qui ad id idonei facti fuerant; quem profecto propter gloriæ magnitudinem non sustinuissent qui supra terram degebant, nisi ab Elia fuissent præparati. Eliam autem hoc loco, non animam hujus Prophetæ, sed spiritum illius & virtutem interpretor. Ea enim sunt quibus omnia restituentur, ut iis qui restituti fuerint, & ex ea restitutione gloriæ Christi capaces facti fuerint, Dei Filius in gloria videndus adveniat. Si autem Elias Verbum aliquod est; eo Ver-

Rom. 8, 16.
1. Cor. 2. 11.
4. Reg. 2. 11.
Luc. 1. 15. 17.
Psal. 50. 14.
Isa. 11, 2.
Matth. 17. 12.
Matth. 17. 13.
Mal. 4. 5.

bo inferius quod in principio Verbum erat apud Deum, possit illud profecto, tanquam ad eos exercendos & consuefaciendos, in populo à se parato versari, ut ad Verbum perfectum excipiendum instruatur. Dubitabit autem aliquis an spiritus & virtus Eliæ quæ in Johanne erant, aliquid perpessa sint, juxta illud: *Fecerunt in eo quæcunque voluerunt*: ac ad id simpliciter quidem respondebitur à ratione non abhorrere ea quæ auxilium præbent, propter charitatem, eorum quæ adjuvantur malis affici; ait siquidem Jesus: *Propter infirmos, infirmus fui; & propter esurientes, esurii; & propter sitientes, sitii*; respondebitur vero accuratius dictum non esse: *Sed fecerunt ei quæcunque voluerunt in eo*; ea enim quæ mala tolerabant, spiritui & virtuti Eliæ innixa erant; Johannis nimirum anima, quæ Elias non erat; fortasse vero & corpus, aliter enim in corpore anima est, & spiritus, & virtus; aliter vero justi corpus in melioribus, quasi his innixum, ab iisque pendens: *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis.* Peccatoris enim anima in carne est; justi autem, in spiritu. Quin & illud quæri potest, ad quemnam id pertineat: *Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt*; an ad Scribas, de quibus Discipuli inquirentes dicebant: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Sed non multa Johanni videntur à Scribis inflicta mala, nisi fortasse quod fidem ei non habuerunt; vel etiam quod, ita ut à nobis supra dictum est, causam & ipsi præbuerunt his quæ adversus eum perpetrare ausus est Herodes. Alter vero dixerit verba hæc: *Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt*, non ad Scribas, sed ad Herodiadem, ipsiusque filiam, & Herodem qui *Fecerunt in eo quæcunque voluerunt*, esse referenda. Quod autem sequitur his expressum verbis: *Sic & Filius hominis passurus est ab eis*, ad Scribas referri potest, si ad Scribas quoque refertur id quod præcedit: si autem ad Herodem, & Herodiadem, ejusque filiam; ad eos quoque posterius hoc refertur: morti sedenim Jesu consensisse videtur Herodes, conscia fortasse illius uxore, & structarum adversus Christum insidiarum participe.

Ioh. 1. 1.

Matth. 17. 21.

Rom. 8. 9.

πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος, καὶ ἔτω ἂν δύναιτο ὥσπερ εἰ γύμνασμα ἐπιδημεῖν τῷ ἑτοιμαζομένῳ λαῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα ψυχὴν κατασκευασμένῳ πρὸς ὑποδοχὴν τελείου λόγου. ἀπορήσει δ' ἄν τις εἰ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις Ἠλίου ἦν ἐν Ἰωάννῃ πεπονθότα, καὶ τί. ἐποίησαν οὖν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. καὶ πρὸς ὅτο λελέξεται, ἀπέστερον μὲν ὅτι οὐδὲν ἄτοπον διὰ τὴν ἀγάπην συμπάσχειν τὰ βοηθούμενα τοῖς βοηθοῦσιν. καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησι. διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας ἠσθένουν, καὶ διὰ τοὺς πεινῶντας ἐπείνων, καὶ διὰ τοὺς διψῶντας ἐδίψων. βαθύτερον δὲ ὅτι οὐκ ἔφθασαν. ἀλλὰ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν ἐν αὐτῷ, ἦν γὰρ ἐπεφρισμένα τῷ πνεύματι, καὶ τῇ δυνάμει Ἠλίου τὰ πεπονθότα, ἡ ψυχὴ Ἰωάννου ἁδαμοῦ ἓν Ἠλίας, τάχα δὲ καὶ τὸ σῶμα. καὶ ἄλλον γὰρ τρόπον ἐν σώματι ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ δύναμις. καὶ ἄλλον δὲ τὸ σῶμα τοῦ δικαίου ἐν τοῖς κρείττοσιν, ὥσπερ ἐρηρεισμένον αὐτοῖς, καὶ αὐτῶν ἠρτημένον. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. ἡ γὰρ ψυχὴ μὲν ἁμαρτωλοῦ ἐν σαρκί ἐστι, δὲ δικαίου ἐν πνεύματι. ἐπὶ δὲ καὶ δεῖ αὐτὸ ζητηθῆναι, τό. ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, ἐπὶ ἵνα ἀναφέρεται; ἆρα γὰρ ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς, ἀφ' ὧν πιθανόμοι οἱ μαθηταὶ ἔλεγον. πῶς οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; ἀλλ' ὁ παῦλος φαίνεται ὑπὸ τῶν γραμματέων πεπονθέναι τὰ Ἰωάννου, εἰ μὴ ἆρα ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἢ ὅτι, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφθημεν, σωμάτων γεγονότων τοῖς τετολμημένοις κατ' αὐτοῦ ὑπὸ Ἡρῴδου. ἀλλ' οὐ δ' αὖ ἔστι ὅτι τό. ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, οὐκ ἐπὶ τοὺς γραμματεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Ἡρῴδην καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, καὶ τὸν Ἡρῴδην ἀναφέρεται, ποιήσαντας ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. καὶ τὸ ἑξῆς δὲ διὰ τό. ἔτως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν, ἀναφέρεται δ' ἂν εἰ μὲν τὸ πρότερον διὰ τοὺς γραμματεῖς. εἰ δὲ τὸ * δεύτερον, ἐπὶ τὸν Ἡρῴδην, καὶ τὴν Ἡρῳδιάδα, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς, καὶ τὸ δεύτερον. καὶ γὰρ ἔοικε σύμψηφος γεγονέναι ὁ Ἡρῴδης τῷ τὸν Ἰησοῦν ἀποθανεῖν, τάχα κοινωνήσας αὐτῷ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλῆς καὶ τῆς γυναικός.

* Vide annot.

De Lunatico.

Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

Matth. 17. 14, 15.

Et quum venissent ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens; Domine miserere filio meo. Qui mala tolerant, eorumque propinqui, cum turbis

Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων. κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱόν. οἱ πάσχοντες, ἢ οἱ τῷ παρὸν-

παρόντων οἰκεῖοι μὴ τῷ ὄχλῳ εἰσί. διόπερ ἐπεὶ τὸν
τρόπον τὸν ὁ ὄχλος ὁ Ἰησοῦς οἰκονομήσαντα, κα-
θαίρει τοὺς αὐτοὺς, ἵν' οἱ μὴ δυνάμενοι ἀνα-
βαίνειν διὰ τὰς κατεχούσας τὴν ψυχὴν νόσους
ὠφεληθῶσι, καταβαίνοντος τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν
ὑψηλοτέρων τόπων. ἐξεταστέον ὑπὲρ τίνων
μορφωμάτων οἱ πάσχοντες πεύθωσι, καὶ ἀξίως
τῆς ἰδίας θεραπείας. ὑπὲρ τίνων δὲ καὶ αὐ-
τὸν ἕτερον ποιῶν, οἷόν γε ὁ ἑκατόνταρχος
καὶ παῖδος, καὶ ὁ βασιλικὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἡ χαναναία καὶ
δαιμονῶντος τέκνου θηλέος, καὶ νῦν ὁ γονυπετῶν
ἄνθρωπος καὶ υἱοῦ σεληνιαζομένου. τί-
νος δὲ σωζεξετάσεις πότε αὐτὸς ὁ σωτὴρ,
καὶ οὐδενὸς ἀξιωθεὶς ἰᾶται, ὡς τὸν παραλυ-
τικόν. αὗται γὰρ ὑπὸ συγκεῖσθαι ἀλ-
λήλαις αἱ θεραπεῖαι, καὶ σωζεταθεῖσαι
πολλὰ τῷ ἀκίνητον δυναμένῳ τῆς ἐν μυστηρίῳ
ἀποκεκρυμμένης σοφίας θεοῦ παραστῆσαι
δόγματα καί τε τὰ διαφόρων καὶ τὰς ψυ-
χὰς συμπτωμάτων, καὶ καὶ ὁ τρόπος τῆς θε-
ραπείας αὐτῶν. ἐπεὶ ὁ νῦν ὁ καὶ πολύτων, ἀλ-
λὰ ὁ κειμένῳ ῥητῷ κεῖσθαι ἐξετάζειν,
ἰδιωτροπολογοῦντες τίνα δυνάμεθα εἰπεῖν
τὸν σεληνιαζόμενον εἶναι, καὶ τὴν ἀξιοῦσθαι καὶ
αὐτὸ πατέρα αὐτὸ, καὶ τί τὸ πίπτειν τὸν πάσχοντα,
οὐκ ἀεί, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτε μὲν εἰς πῦρ, ἐνίοτε
εἰς ὕδωρ, καὶ ἀπὸ μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν
μαθητῶν θεραπευθῆναι, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ.
καὶ ὁ λόγον, εἰπεῖν πᾶσα νόσον καὶ πᾶσα
μαλακίαν, ἃς ἐθεράπευσεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τότε
ἐν τῷ λαῷ, καὶ ἀφέσεται ὑπὸ τοῖς ἐν ψυχαῖς διά-
φορα συμπτώματα, ὡς τοὺς μὲν παρεῖναι τῇ
ψυχῇ, καὶ κειμένην αὐτῷ ἔχοντας ὑπὸ τοῦ σώ-
ματος, παραλελυμένην δηλοῦσθαι διὰ τῆς παραλυ-
τικῶν. τοὺς δὲ τυφλώττοντας καὶ τὰ τῇ ψυχῇ
μόνῃ θεατὰ δηλοῦσθαι διὰ τῶν τυφλῶν, καὶ εἶναι τυ-
φλούς. τοὺς δὲ κεκωφωμένους καὶ παραδοχὴν
σωτηρίου λόγου σημαίνεσθαι διὰ τῶν κωφῶν. ἀνάλο-
γον δὲ ἐκείνοις ἐξεταθῆναι δέησει τὰ καὶ τοὺς σε-
ληνιαζομένους. ἔστι δὲ τὸ πάθος τοῦτο οὐκ ἀλ-
λειμμάτων ἀξιολόγων ὑπαπτέμενον τοῖς πά-
σχουσιν, οὐ ὅς οὐδὲν διαφέρειν δοκεῖ ὑγιαίνοντος ὁ
πεπονθὼς αὐτὸς, πλὰ τὸν καιρὸν ὃν μὴ ἐνεργεῖν
αὐτοῖς ὑπολήψιν. τοιαῦτα δέ πινα διῄρεις καὶ
καὶ πινας ψυχὰς συμπτώματα, πολλάκις νο-
μιζομένας ὑγιαίνειν ἐν σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, εἶτ' ἔπ' ὅτε ὑπῆρξεν ὑπο-
λήψεως πνὶ τῇ ὑπὸ τῶν παθῶν λαμβανομένας, καὶ καταπιπτούσας ὑπὸ τὸ ἐφικνεῖσθαι
δοκεῖν, καὶ πωμένας καὶ τοῖς ἀπάτῃσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας.
τάχα οὖν οὐκ ἂν ἁμάρτοις λέγων τοὺς τοιούτους, ἵν' ἔτως εἴπω, πνευματικῶς σεληνιά-

A versantur: ideo ad illos descendit Jesus, postquam ea quæ supra turbas sunt administravit, ut qui propter morbos animam detinentes ascendere non possunt, postquam ad eos è superioribus locis Verbum descenderit, adjuventur. At quærendum est quorum morborum causa ii credant, & pro sanitate sua recuperanda orent, qui adversam valetudinem patiuntur; quorum autem causa pro his alii id faciant; Centurio verbi gratia pro famulo; pro filio, Regulus; pro filia, Archisynagogus: & Chananæa pro fœminea sua prole; & nunc *homo genibus provolutus ante eum*, pro Lunatico filio. Simul autem disquires ecquandonam Servator sponte, nec quoquam rogante aliquem, puta Paralyticum sanet; hæ enim curationes in unum collatæ inter se & comparatæ, ei qui reconditam in mysterio sapientiam intelligere valet, Dei circa varios animorum morbos, eorumque curandorum rationes decreta declarabunt. At quoniam non de omnibus, sed de præsenti tantum loco nunc nobis agendum est, videamus, quemnam esse Lunaticum, proque eo rogantem illius patrem tropologice dicere possumus; quid ægrotum non semper, sed sæpe cadere; quandoque in ignem, aliquando vero in aquam; quid item non à Discipulis, sed ab ipso solum Jesu potuisse sanari: nam si omnis morbus, & adversa valetudo, quæ tunc temporis in populo curavit Servator noster, ad varios animorum morbos referuntur, rationi consentaneum est per paralyticos, animo remissos, & jacentem in corpore, ac resolutum habentes animum designari; per cæcos item indicari, cæcosque revera esse, qui circa res soli animo manifestas cæcutiunt; qui vero ad salutaris sermonis susceptionem obsurduerunt, per surdos significari. Convenienter his, quæ ad Lunaticum pertinent examinanda erunt. Is autem affectus ægrotos per intervalla non exigua invadit, in quibus nihil à sano videtur differre qui eo laborat, quando hunc videlicet epilepsia non corripit. Talibus vero morbis laborantes animos invenias, qui sæpe in castitate, aliisque virtutibus recte valere creduntur; deinde quasi epilepsia quadam, ea nempe quæ ab animi perturbationibus oritur, corripiuntur, & ab eo statu decidunt, quo stare videbantur, & erga seculi hujus fallaciam, reliquasque cupiditates rapiuntur. Forsitan ergo minime aberraveris, si homines ejusmodi qui à *Spiritualibus nequitiæ in cœlestibus* deji- *Eph. 6.12.*

ciuntur, spiritu, ut ita dicam, lunaticos esse dicas, & persæpe male se habere, quo scilicet tempore animos illorum perturbationes & affectus invadunt, cadentes nonnunquam in ignem inflammationum, quando fiunt (juxta ea quæ in Osee habentur) *Adulterantes quasi clibanus succensus a flamma ad coctionem ambusti*; aliquando in aquam, quando rex omnium qui in aquis sunt draconum à respirationis libertate qua frui videbantur, eos in profundum fluctuum maris humanæ vitæ dejicit. Nobis autem ad eam quam super Lunatico protulimus expositionem proderit is qui in Sapientia de justi quidem æquabilitate & constantia ait: *Narratio pii semper est sapientia*; de iis autem quorum supra meminimus: *Stultus autem sicut Luna mutatur*. Ac in istis quidem ejusmodi impetus notare licet, qui ab his etiam à quibus levitas eorum & inconstantia animadversa non est, laudes extorquere possint; adeo ut plenilunium in iis esse, vel propemodum certe plenilunium pronuntient. Quod autem in iis lumen esse visum est, & lumen nocturnum est, non diurnum, rursus imminutum cernas, eo usque deficiens, dum quod videbatur lumen esse, in iis nullo modo conspiciatur. An autem propter tale quidpiam, epilepsiam Lunaticum morbum appellaverint nec ne, qui rebus nomina primum imposuerunt, ipse animadvertes. Pater autem Lunatici is est fortasse Angelus cui ille obtigit (si modo omnem humanam animam Angelo alicui subditam esse dicendum est) animorum medicum tanquam pro filio deprecans, ut eum sanet, cujus morbum Verbum inferius, quod in Discipulis est, curare non potuerat. Spiritum autem mutum & surdum à Verbo depulsum, cæcos in id quod boni speciem habet impetus esse tropologice dicendum est, ut quæ quis antea bona à spectantibus credita cæco impetu gerebat, ea non amplius sine ratione gerat, sed juxtà rationem doctrinæ Jesu. Inde Paulus ad dicendum concitatus est: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*; non unum enim tantummodo montem, sed illius instar plures transfert qui omnem fidem habet, quæ grano sinapis similis est; fides quippe ab hominibus nihil fit, & valde exiguum quidpiam ac vile videtur esse; at cum bonum nacta est solum, (animam videlicet) quod tale semen recte valeat excipere, in magnam arborem evadit, ut nullum quidem ex iis quæ alis carent, at alis spiritualiter instructæ cœli volucres in hujusmodi fidei ramis nidulari

Osee 7.4.

Eccl. 27.12

1. Cor. 13. 2

Matth. 17. 20

Matth. 13. 31.

A ζεσθ, καταβαλλομένους ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις πνευματικῶν τῆς πονηρίας, καὶ κακῶς ἔχειν πολλάκις ὅταν τὸν καιρὸν τῶν παθῶν τῶν ψυχῶν αὐτῶν παθῶν. ποτὲ μὲν πίπτοντας εἰς τὸ πῦρ τῶν πυρώσεων, ὅτε γίνονται καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ ὠσηέ, οἱ μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατακάυματος ἀπὸ τῆς φλογός. ποτὲ δὲ εἰς ὕδωρ, ὅτε ὁ βασιλεὺς πάντων ἐν τοῖς ὕδασι δεσπόντων κατα-
B βάλλει αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας δοκεῖν διαπνεῖν, ἀπὸ τοῦ εἰς βάθη κυμάτων τῆς θαλάσσης ἥκειν ἐν τῷ ἀνθρώπων βίῳ. συμβαλεῖται δὲ ἡμῖν τῇ τοιαύτῃ ὄψει ἐν σελήνιαζομένῳ διήγησις ὁ λέγων ἐν τῇ Σοφίᾳ ὄψει μὲν τῆς ἐν δικαίῳ ὁμιλούσης. διήγησις εὐσεβοῦς διὰ παντὸς σοφία. ὄψει δὲ τῶν ἀποδεδομένων. ὁ δὲ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται. ἔστι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἰδεῖν ὁρμὰς σεσαρπασμένας δυναμένας ὄψει ἐπιμονῆς μὴ ἐπισύτας αὐτῶν τῷ ἀνερματίστῳ, ὥστε
C εἰπεῖν αὐ οἱονεὶ πανσέληνον εἶναι ἐν αὐτοῖς, ἢ παρ' ὀλίγον πανσέληνον. ἴδοις δ' ἂν πάλιν μεμειωμένον τὸ δόξαν εἶναι ἐν αὐτοῖς φῶς, ἐν φῶς ἡμερινὸν τυγχάνον, ἀλλὰ καὶ φῶς νυκτερινόν, ἐπὶ τοσοῦτον λῆγον, ἕως μηδὲ δοκεῖν φῶς εἶναι ἐπιλειπόμενον ἐν αὐτοῖς γίνηται. οἱ δὲ ὀπτῶτοι θέμενοι τὰ ὀνόματα τοῖς πεγμασι διὰ τοιοῦτον πωνόμασαν τὸ τῆς ἐπιληψίας πάθος σεληνιασμόν, ἢ μὴ, καὶ αὐτὸς ἐπίσκεψαι. πάλιν δὲ ὁ σεληνιαζόμενος ταχὺ ὀλαχὼν αὐτὸν ἀγγέλῳ, εἴτε πᾶσιν λεκτέον ἀνθρώποις
D ψυχὴν ὑπὸ πνι τεταχθαι ἀγγέλῳ, ἀξιῶν ὡς ὄψει καὶ τὸν ἰατρὸν τῶν ψυχῶν, ἵνα αὐτὸν ῥύσηται, μὴ δυνηθέντα ὑπὸ τῶν ὑποδεεστέρων λόγῳ, ἢ ἐν τοῖς μαθηταῖς, θεραπευθῆναι ὑπὸ τῶν πάθους. πνεῦμα δὲ ἄλαλον καὶ κωφὸν τροπολογητέον τὰς ἀλόγους, καὶ ὡσεὶ τὸ δοκοῦν καλὸν ὁρμὰς, ὑπὸ τῶν λόγου ἐπιβαλλόμενον, ἵνα ἀτεμῶς ποιεῖ ἀλόγῳ φορᾷ νομιζόμενα ὑπὸ τῶν βλεπόντων καλὰ, μηκέτι μὲν πράττῃ ἀλόγως, καὶ
E δὲ τὸν λόγον τῆς τοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας. ὁπτέτω καὶ ὁ παῦλος ὡρμημένος εἰπεῖν. ἐὰν ἔχω πίστιν πᾶσαν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν. ἐγὼ δὲ ἐν μόνον οἶδα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτῷ πλείονα μεθίστησιν ὁ ἔχων πᾶσαν τὴν πίστιν, ἥτις ἐστὶν ὡς κόκκος σινάπεως. ἐπεὶ ἐξαθενεῖται μὲν ἡ πίστις ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ βραχύτατόν τε καὶ οὐτελὲς εἶναι φαίνεται. τυχοῦσα δὲ γῆς ἀγαθῆς, τετέσι ψυχῆς, καὶ τοιοῦτον σπέρμα παραδεξαμένη καλῶς δυ-

ναμένης, γίνεται δένδρον μέγα, ὥστε ὀδὲν μὲν τῶν ἀπέρων, καὶ δὲ ἐπερωμένα πνευματικῶν πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν δυνάσθαι ἐν τοῖς κλάδοις τοῖς τοιαύτης πίστεως. ἠδύνατο δὲ ἂν

σαθῶμεν καὶ τῇ λέξει, καὶ ζητήσωμεν πρότερον πῶς σεληνιάζεται ὁ ὑπὸ πνεύματος πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ κωφοῦ, καὶ ἀλάλου σκοτόμενος, καὶ καταβαλλόμενος, καὶ διὰ τί παρώνυμον ἐστὶ τὸ σεληνιάζεσθαι ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐν οὐρανῷ καὶ δευτέρας μετὰ τὸν ἥλιον φωσφόρου, ὃν ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός. ἰατροὶ μὲν οὖν φυσιολογείτωσαν, ὅτε μηδὲ ἀκάθαρτον πνεῦμα εἶναι νομίζοντες καὶ τὸν τόπον, ἀλλὰ σωματικὸν σύμπτωμα, καὶ φυσιολογοῦντες τὰ ὑγρὰ λεγέτωσαν κινεῖσθαι τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ, κατά τινα συμπάθειαν τῷ πρὸς τὸ σεληνιακὸν φῶς, ὑγρὸν ἔχον φύσιν. ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο ἀπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου, ἀλάλου, καὶ κωφοῦ ἐν τοῖς πάσχουσιν αὐτὸ θεωρεῖται ἐνεργούμενον, ὁρῶντες δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰθισμένοι ἁπλῶς τοῖς ἐπαοιδοῖς τῆς αἰγυπτίων ἐπαγγέλεσθαι τῷ κύριον τὰς τοιαύτας θεραπείας, δοκεῖ ποτε ἐπιτυγχάνειν ἐν αὐτοῖς, φήσομεν ὅτι μήποτε, ὥσπερ ἐστὶ διαβάλλειν τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ, ἵνα ἡ ἀδικία εἰς τὸ ὕψος λαληθῇ, καὶ θῶνται εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, τὸ ἀκάθαρτον τοῦτο πνεῦμα ἐπιτρέπει τινὰς σχηματισμοὺς τῆς σελήνης, καὶ ὅτως ἐνεργεῖ, ἵν' ἐκ τῆς τηρήσεως τοῦ κύριον τοιούσδε τῆς σελήνης σχηματισμοὺς πάσχειν τοὺς ἀνθρώπους, τῷ αἰτίῳ δόξῃ τηλικούτου κακοῦ, μὴ τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν λαμβάνειν δαιμόνιον, ἀλλὰ τὸν μεγάλως ἐν οὐρανῷ φωσφορώτερον ἀγρυπνοῦντα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ μηδεμίαν ἔχοντα ἀρχὴν τοιαύτης ἐν ἀνθρώποις νόσου. καὶ ἀδικίαν γε εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσι πάντες ὅσοι τῷ τῶν ἀστέρων χρῆσθαι φασὶν εἶναι τῷ αἰτίαν πάντων τῷ ὑπὸ γῆς, εἴτε καθολικῶν, εἴτε καὶ τῶν καθ' ἕκαστον συμπτωμάτων. καὶ οἱ τοιοῦτοί γε ἀληθῶς ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, κακοποιοὺς τινας λέγοντες εἶναι τῶν ἀστέρων, καὶ ἄλλους ἀγαθοποιούς, ἀδένδρου ἀστρογνωμονοῦντος τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἵνα κακοποιῇ, καθάπερ τὸν Ἱερεμίαν, ὡς ἐν θρήνοις γέγραπται. ἐκ στόματος γὰρ ὑψίστου οὐκ ἐξελεύσεται τὰ καλὰ καὶ τὸ ἀγαθόν. εἰκὸς δὲ ὅπως τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν τὸν καλούμενον σεληνιασμὸν πνεῦμα ἀκάθαρτον ἐπιτρέπει τὰ τῆς σελήνης σχηματισμοὺς, ἵνα ἐνεργήσῃ εἰς τὸν διά τινας αἰτίας βλαδόμενον αὐτῷ, καὶ μὴ ποιήσαντα ἑαυτὸν ἄξιον φρενῶν ἀγγελικῆς, ὅτως καὶ ἄλλα πνεύματα, καὶ δαιμόνια πρός τινας σχηματισμοὺς τῶν ἄλλων ἀστέρων, ἵνα μὴ μόνον σελήνη, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ λοιδορηθῶσιν ἀστέρες ὑπὸ τῆς ἀδικίας εἰς τὸ ὕψος λαλουμένων. ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι τῶν ἡμερθλιαλόγων, τῷ αἰτίαν πάσης μανίας, καὶ πάντες δαιμονιασμοὺς ἀναφερόντων ἐπὶ τὰς τῆς σελήνης σχηματισμούς. ὅτι μὲν οὖν οἱ

possint. Jam vero & ad ipsa verba attendamus, ac quæramus primum qua ratione Lunaticus esse dicatur, cui à spiritu aliquo immundo, & surdo, & muto vertigo & tenebræ offunduntur, ab eoque affligitur, & quamobrem morbus ille à magna illa cœlesti, & à Sole altera lampade nomen traxit, quam constituit Deus, *Vt præesset nocti.* De rerum ergo natura disputent medici, quippe quibus persuasum sit spiritum impurum minime hic esse, sed morbum corporis duntaxat, ac disputantes dicant per quendam cum Lunari lumine, quod humida præditum est natura, consensum & convenientiam, humores in capite contentos moveri; nos autem qui morbum hunc in ægris à spiritu immundo, muto, & surdo genitum videri Evangelio credimus, & iis qui eo prope modo quo Ægyptii incantatores sanationem promittere more illorum soliti sunt, feliciter successisse credi inter ipsos videmus, ne ansam præbeamus Dei operibus ita calumniandis, ut *iniquitatem in excelso loquantur, & ponant in cœlum os suum*, dicemus spiritum hunc impurum certas Lunæ figuras observare, atque ita operari, ut cum observatum fuerit sub tali Lunæ figura affici homines, non mutus & surdus dæmon tanti mali causam habere videatur, sed magna illa cœlestis fax, quæ constituta est ut nocti præsit, neque ullum habet morbi hujus inter homines imperium. Ac ii quidem omnes *iniquitatem in excelso loquuntur*, quicunque astrorum constitutione morborum omnium, qui super terram grassantur, sive universalium, sive singularium causam contineri pronuntiant; & ii revera *posuerunt in cœlum os suum*, cum sidera alia malefica, alia benefica esse dicunt; cum nullum astrum à rerum omnium Deo ad id conditum sit, ut noceat, sicut à Jeremia in Threnis scriptum est: *Ex ore Altissimi egredientur honesta & bona.* Quemadmodum autem impurus ille spiritus morbum hunc efficiens qui Lunaticus appellatur, Lunæ figuras observat, ut eum vexet qui sibi certis de causis traditus est, nec dignum se præstitit qui Angeli custodiæ committeretur; ita & alios spiritus ac dæmones aliorum siderum figurationes observare verisimile est, ut non Luna duntaxat, sed & alia astra obtrectationibus & convitiis ab iis appetantur qui *iniquitatem in excelso loquuntur.* Genethliacos certe audire operæ pretium est, insaniæ omnis & furoris à Dæmone immissi causam ad Lunæ figuras referentes. Constat sane in aquam cadere eos aliquando qui hoc laborant morbo, quem Lunaticum appellant;

Gen. 1. 16.

Psal. 72. 8, 9.

Thr. 3. 38.

lant; cadere autem & illos in ignem, rarius A quidem, sed nonnunquam tamen manifestum est, & sanatu difficilem esse morbum hunc; adeo ut qui sanandorum Dæmoniacorum gratia pollent, aliquando curandi illius spem abjiciant; aliquando autem cum jejuniis & orationibus, plurimisque laboribus feliciter eum & ex voto sanent. Quæres autem, an quemadmodum homines, ita & spiritus ejusmodi morbis afficiantur, ut eorum nonnulli loquantur, quidam muti sint; nonnulli audiant, quidam surdi sint: ut enim reperitur in illis causa cur impuri sint; ita & perpetuo silentio & surditate damnati esse reperientur; ob liberum eorum arbitrium: quibusdam sedenim hominibus eadem infligetur pœna, siquidem Prophetæ precatio, quasi ad Spiritum Sanctum fusa, exaudiatur, in qua de nonnullis peccatoribus di-

Ps. 30. 19. ctum est: *Muta fiant labia dolosa.* Eodem fortasse modo & qui auribus abusi sunt, & vanis rumoribus autem præbuerunt, ab eo sur-

Exod. 4. 11. di fient, qui dixit: *Quis fabricatus est mutum & surdum?* ut non amplius vanis rumoribus aurem præbeant. Quandoquidem vero Ser-

Matth. 17. 17. vator dixit: *O generatio incredula & perversa*, introductam fuisse significat à perversitate nequitiam, quæ contra naturam est, & perversos nos effecit. Universum autem, opinor, genus humanum, quod supra terram est, propter ejus nequitiam pertæsus, & commorationem cum eo ægre ferens Ser-

Matth. 17. vator, dixit: *Quousque ero vobiscum?* Hæc 17. certe verba: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic*, & cætera jam antea ex parte explicavimus; veruntamen & ea quoque dicentur in hunc locum, prout ad majorem perspicuitatem nobis conferre videntur. Montes hic appellari existimo contrarias & oppositas potestates, late diffusa & ingenti nequitia præditas, quæ quidem in nonnullis hominum animis quasi fundatæ & constitutæ sunt. Postquam ergo omnem quispiam fidem habuerit, ita ut nonnullis, quæ in sacris libris continentur, fidem non deroget, eaque tali polleat, qua-

Gen. 15. 6. lis erat Abrahami fides, qui Deo eò usq; credidit, ut reputata sit fides illius ad justitiam, omnem ille fidem habet sicut granum sinapis: deinde qui talis erit, dicet monti huic, (Spiritum mutum & surdum in eo qui Lunaticus esse dicitur, intellectũ volo) Transi illinc; ab homine videlicet male affecto in abyssum fortasse, & transibit. Inde arrepta ansa cum Apostolica autoritate dixisse opi-

1. Cor. 13. 2. nor Apostolum: *Etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*: nec unum sedenim duntaxat montem, sed & plures illius in-

ἐν καλέμῳον σαλπιασμὸν πάσχοντες ὁπότε εἰς τὸ ὕδωρ πίπτουσι, δῆλόν ἐστιν. ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸ πῦρ, ἀσθενέστερον μὲν, πλὴν ἐν αὐτῷ συμβαῖνον ἐστι, καὶ ὅτι δυσίατόν ἐστι τὸ νόσημα δῆτο, ὡς καὶ τοὺς ἔχοντας χάριν θεραπεύειν δαιμονῶντας, ἄτε μὲν ἀπαιδαύτους ὄντας δῆτο, ὅτε ὑπὸ νηπίων, καὶ ἀσθενεστέρων, καὶ πλειόνων καιρῶν πάσχειν ζητήσεις δ' ἂν ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς πνεύμασι τοιαῦτα συμπτώματα, ὡς τινα μὲν ἀπὼν λαλεῖν. τινὰ δὲ ἄλαλα εἶναι, καὶ τινα μὲν ἀκούειν. ἕτερα δὲ κεκωφῶσθαι ἀγρεῖσθαι γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία ἔστιν ἀκάθαρτα, οὕτως καὶ διὰ τὸ αὐτεξούσιον αὐτῶν κατασκευάζεσθαι αὐτὰ τὸ εἶναι ἄλαλα καὶ κωφά. καὶ γὰρ ἀνθρώπων τινὲς τῷ τοιούτῳ καταδίκῃ πέσονται, εἰ γε καὶ τῶν προφήτου βοῇ ὡς πνεύματι ἀγίῳ εἰρημένη ἐπακουσθήσεται, ἐν ᾗ λελεκται Ἵνα τινῶν ἁμαρτωλῶν. ἄλαλα γένηται τὰ χείλη τὰ δόλια. εὖτω δὲ ταχὺ καὶ οὐκ ἀκαίρως χρησάμενοι ταῖς ἀκοαῖς, καὶ οὐδὲ ἐξάμενοι ἀκοὴν μάταιαν, κωφωθήσονται τοῦ ἐπόντος. τίς ἐποίησε δύσκωφον, καὶ κωφόν; ἵνα μὴ πάντα δὲ ἔχωνται ἀκοὴν μάταιαν. ἐπεὶ δὲ εἶπεν ὁ σωτήρ. ὦ γενεὰ ἄπιστε, καὶ διεστραμμένη, ἐμφαίνει ὅτι ἐκ διαστροφῆς ἡ κακία παρεισελήλυθε, παρὰ φύσιν γενομένη, καὶ διαστροφὰς ἡμᾶς πεποιηκῶς. ὅλον δὲ δίμαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διὰ τὴν κακίαν βαρέμενος καὶ τῶν μεθ' αὐτῶν διατελεῖν ὁ σωτὴρ εἶπε τό. ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι; προέπομαι οὖν ὑπὸ μέρους εἰς τό. ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀδὲν οἶμαι καὶ τὸ φαινόμενον ἡμῖν τραχύτερον καὶ ταῦτα εἰς τὸν τόπον λελέξεται. ὄρη ἐν τούτοις δίμαι λέγεσθαι τὰς ἐν κακίᾳ κεχυμένης καὶ μεγαληγορημένας ἀντικειμένας δυνάμεις, αἳ πνες ὡσπερεὶ ἐρηρεισμέναι εἰσὶν ἔν πισιν ἀνθρώπων ψυχαῖς. ἐπεὶ οὖν ἔχητε τὴν πᾶσαν πίστιν, ὥστε μηκέτι τινῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασι κειμένων ἀπιστεῖν, ἐν τοιαύτην αὐτὴν ἔχη, οἵαν ἡν ἡ πίστις Ἀβραὰμ πεποίηται τῷ θεῷ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς λογισθῆναι τὴν πίστιν αὐτὸ εἰς δικαιοσύνην, ἔχειν τὴν πᾶσαν πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. εἰδὲ ὁ τοιοῦτος ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ. δείκνυμι δὲ τὸ ἄλαλον ἐν κωφὸν ἐν τῷ λεγομένῳ σαλπιάζειν πνεῦμα, μεμᾶθα ἔνθεν, δηλονότι ὑπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ τὸ ἄλυσον, καὶ μεταβήσεται. ὁ δὲ ἀπόστολος ἐντεῦθεν, ὅμως,

τὴν ἀφορμὴν λαβὼν μὴ ἀποστολικῆς εἶπεν ἐξουσίας τό. ἐν ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάνειν ἐγὼ ἓν μόνον ὄρος, ἀλλὰ ἐν τὰ ἀνάλογον αὐτῷ πλείονα μεθίστησιν ὁ ἔχων πᾶσαν

πᾶσαν τὴν πίστιν, ἥ τίς ἐστιν ὡς κόκκος σινάπεως, καὶ οὐδέν γε τούτῳ τῷ ἐπὶ τοσοῦτον πιστεύοντι ἔσται ἀδύνατον. προσχῶμεν δὲ καὶ τῷ. τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ, καὶ νηστείᾳ, ἵν' εἴποτε δέοι περὶ θεραπείαν ἀσχολεῖσθαι ἡμᾶς τοιοῦτόν τι πεπονθότος τινὸς, μὴ ὁρκίζωμεν, μηδὲ ἐπερωτῶμεν, μηδὲ λαλῶμεν ὡς ἀκούοντι τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, ἀλλὰ σχολάζοντες προσευχῇ, καὶ νηστείᾳ ἐπιτύχωμεν προσευχόμενοι περὶ τοῦ πεπονθότος, καὶ τῇ ἑαυτῶν νηστείᾳ ἀπώσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα. B στρεφομένων δὲ αὐτῶν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς. μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. καὶ δόξει γε ἐκείνοις ταῦτα ἰσοδυναμεῖν, ὅτι ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων. τὸ δὲ οὐχ' οὕτως ἔχει, οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι τὸ ὑποδείκνυσθαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ μετὰ τὸ παθεῖν ἀποκτανθῆναι, C καὶ μετὰ τὸ ἀποκτανθῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι, τῷ λελέχθαι αὐτοῖς οὖσιν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, ὅπερ ἀνωτέρω οὐ μεμαθήκαμεν, ὡς ἄρα μέλλοι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι. τὸ γὰρ παραδίδοσθαι ἀνωτέρω μὲν οὐκ εἴρηται, νυνὶ δὲ καὶ ὅτι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. ἐφ' ἃ ζητήσωμεν ὑπὸ τίνος μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἢ τίνων. ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑφ' ὧν πείσεται διδασκόμεθα, καὶ ἐν ᾧ τόπῳ πείσεται. ἐνταῦθα δὲ ἐπ' ἐνείνοις μανθάνομεν ὅτι τὸ πολλὰ παθεῖν D αὐτὸν ὑπὸ τῶν προειρημένων συμβαίνει, οὐκ ἐκείνων πρώτων αἰτίων γινομένων τοῦ πολλὰ αὐτὸν παθεῖν, ἀλλὰ τοῦ παραδιδόντος, ἢ τῶν παραδιδόντων αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. ὁ μὲν οὖν φήσει ὅτι τοῦτο διηγούμενος ὁ ἀπόστολός φησι περὶ τοῦ θεοῦ, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. ἔδωκε δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν εἰς θάνατον, ὥστε οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ παρεδόθη. ἕτερος δὲ οὐ μόνον ἐκεῖνο, E ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκκείμενα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγαγὼν, φήσει παραδεδόσθαι πρῶτον ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν εἶτα πειραθησόμενον, εἶτα ἀγωνιούμενον, εἶτα ὑπὲρ ἀνθρώπων πεισόμενον, ἢ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἵνα αὐτοῦ ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν, τῷ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρχουσιν αὐτοῦ, εἶτα ὑπὸ τούτων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων αὐτὸν παραδίδοσθαι τῶν ἀποκτενούντων αὐτόν. παράδειγμα δὲ παραληφθήσεται τὰ τοῦ ἰώβ. ἰδοὺ πάντα ὅσα ἐστὶν αὐτῷ δίδωμι ἐν τῇ χειρίσου, ἀλλὰ αὐτοῦ μὴ ἅψῃ, εἶτα ὡσπερεὶ παραδοθέντος ὑπὸ

A star transfert, qui habet omnem fidem quæ grano sinapis similis est; nec quicquam supra vires illius erit qui tanta fide pollebit. Quin & ad illud animum advertamus: *Hoc genus non ejicitur, nisi per orationem & jejunium*, ut si in curando aliquo cum ejusmodi malo conflictante opera aliquando à nobis ponenda sit, non exorcismum adhibeamus, neque interrogemus, nec immundum spiritum quasi audientem alloquamur, sed orationi & jejunio vacantes, dum pro ægro preces fundimus, postulata assequamur, & nostro jejunio spiritum immundum ab eo depellamus. *Conversantibus autem illis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum.* Ac ea quidem his æquivalere videbuntur, *Cœpisse illum ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus & principibus Sacerdotum*: atqui res non ita se habet, nec enim idem est, *Ostendere Discipulis quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à Senioribus, & principibus Sacerdotum, & Scribis, &*, postquam ea passus fuerit, *occidi, &*, postquam occisus fuerit, *tertia die resurgere*, ac dici illis in Galilæa versantibus (quod supra minime didicimus) futurum ut Filius hominis tradatur; supra enim traditum iri dictum est, nunc autem & *in manus hominum*. Super quibus disquiramus à quo, vel à quibus in manus hominum tradendus sit; illic enim docemur, quibus auctoribus & ubinam gentium passurus sit; hic autem discimus præterea multa per eos, quos supra diximus, passurum eum esse, cum non præcipua causa sint ii, cur multa patiatur, sed ille, vel illi qui eum tradunt in manus hominum. Dicet certe aliquis, Apostolum id exponentem de Deo dicere: *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*; quin etiam pro nobis se ipse morti tradidit Filius, ita ut non à Patre solum, sed & à seipso traditus sit. Alter vero non id solum, sed & ea quæ scripta sunt in unum colligens, à Deo Filium primo traditum fuisse dicet Principi sæculi hujus, & aliis illius principibus, qui postmodum tentaretur, tum causam diceret, deinde vero pro hominibus, vel etiam universo mundo pateretur, ut peccatum ipsius tolleret; postea autem ab his Principibus in manus hominum tradi à quibus morte plecteretur. Jobi autem historia in exemplum proferetur: *Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt; tantum in eum non extendas manum tuam*: qui deinde à Diabolo principibus suis quasi traditus est,

Matth. 17. 21.

Matth. 17. 22.

Matth. 16. 21.

Rom. 8. 32.

Ioh. 11. 30.

Ioh. 1. 12.

nempe iis qui in captivitatem abducebant, equitibus, igni è cœlo cadenti, & vento vehementi, irruenti à regione deserti, & domum diruenti. Animadvertes autem, an quemadmodum iis qui abducebant in captivitatem, & equitibus bona Jobi tradidit, ita & potestati alicui sub *Principe potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ*, ut qui inde in oves Jobi cadebat ignis, ei de cœlo cadere videretur qui Jobo renuntiavit, *Ignem cecidisse è cœlo, & combussisse oves, & pastores consumsisse similiter*. Ad eundem vero modum investigabis, an *Repente ventus vehemens irruens à regione deserti, & concutiens quatuor angulos domus*, unus esset ex iis qui sunt sub Diabolis, cui tradidit Diabolus filiorum, filiarumque Jobi convivium, ut corruens domus opprimeret liberos justi, & morerentur. Primum ergo Pater Filium contrariis potestatibus tradat, quemadmodum Jobo contigit; hunc illæ deinde tradant in manus hominum, inter quos erat & Judas, *in quem post buccellam introivit Satanas*, qui majore cum autoritate ac imperio tradidit eum ac Judas. At cave ne Filii traditionem contrariis potestatibus à Patre factam conferens cum traditione Sospitatoris ab iis in manus hominum facta, æqualem esse traditionem existimes, quæ ab utrisque facta dicitur. Sic enim habeto traditum eum fuisse à Patre pro nobis omnibus, præ summo in homines amore; contrariæ vero potestates cum Servatorem tradebant in manus hominum, non eorum illud erat consilium, ut pro ullius hunc salute traderent; sed quoniam nullus eorum cognoscebat Dei sapientiam in mysterio reconditam, cum morte plectendum, quantum in se erat, tradebant, ut hostis illius mors in potestatem suam redactum eum occuparet; ad eundem modum quo qui in Adam moriuntur: qui autem eum morti dederunt homines, ad eorum arbitrium compositi qui Jesum volebant morti subjicere, id faciebant. Sed & hæc ad examen nobis necessario fuisse revocanda autumo, propterea quod traditus in manus hominum Jesus, non ab hominibus in hominum manus tradatur, sed à potestatibus quibus pro nobis omnibus Pater tradidit Filium, dum traderetur, & iis quibus traditus est subjiceretur, destruentem eum qui mortis habet imperium, nam *Per mortem destruxit eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum: Et liberavit eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti*. Imperium autem mortis obtine-

Job 1. 15, & seq.

Ephes. 2. 2.

Job. 1. 16.

Job. 1. 19.

Job. 13. 27.

1. Cor. 2. 7, 8

1. Cor. 15. 26

Hebr. 2. 14, 15.

A ἓ διαβόλῳ τοῖς ἀρχῆσιν ἀπὸ, τοῖς αἰχμαλωτεύσι, τοῖς ἱππεῦσι, τῷ καταβαίνοντι ὡς ἐξ οὐρανοῦ πυρὶ, τῷ ἐκ τῆς ἐρημίας ἐλθόντι μεγάλῳ πνεύματι, καὶ τῇ οἰκίᾳ καλάσαντι. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐὼβ τοῖς αἰχμαλωτεύσι τὰ ἀγαθὰ δέδωκε τὰ τοῦ ἰὼβ, καὶ τοῖς ἱππεῦσιν, ἔτως καὶ τῷ ἐνεργείᾳ τοῦ τὸν ἀέρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τῷ πνεύματι τῷ ἐνεργοῦντι νῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τ ἀπειθείας, ἵνα τὸ ἐκείθεν καταβαῖνον πῦρ ἐπὶ τὰ πρόβατα ἓ ἰὼβ, ἐξ οὐρανοῦ ὀφθῇ καταβαῖνον τῷ ἀπαγγέλλοντι τῷ ἰὼβ, ὅτι πῦρ ἔπεσεν ἐκ οὐρανοῦ, καὶ κατέκαυσε τὰ πρόβατα αὐτὸ, καὶ τοὺς ποιμένας κατέφαγεν ὁμοίως. πρὸς δὲ τούτοις ζητήσεις εἰ καὶ τὸ ἐξαίφνης μέγα πνεῦμα ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἐλθὸν, καὶ ἀψάμενον τ τεσσάρων γωνιῶν τῆς οἰκίας, ἐπ τοῦ τ διαβόλων ἦν, ᾧ παρέδωκεν ὁ διάβολος τὸ τ υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων * ἓ ἰὼβ συμπόσιον, ἵνα συμπέσῃ ἡ οἰκία ἐπὶ τὰ παιδία ἓ δικαίᾳ, καὶ τελευτήσωσιν. ἔσω ὅτιν, ὡς ἐπὶ ἓ ἰὼβ, πεῖσον πρόδηλος ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν τοῖς αὐτικειμένοις ἐνεργείαις, εἶτ' αὐτοὶ πρόδηλοι σωθῇ αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ἐν οἷς ἀνθρώποις καὶ ἰούδας ἦν, εἰς ὃν μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς, ἀρχικώτερον ἓ ἰούδα πρόδηλος αὐτόν. ἀλλ' ὅρα μήποτε τὸ πρόδηλος τοῖς αὐτικειμένοις ἐνεργείαις τοῦ ἓ πατρὸς τὸν υἱὸν σωιεξεταζων τῷ πρόδηλος τοῦ ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν σωτῆρα, νομίσῃς ἴσον εἶναι τὸ ἐπ' ἀμφοτέρων λεγόμενον πρόδηλος. καταίδου γὰρ ὅτι ὁ μὲν πατὴρ τοῦ ἐπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν ἀπὸ φιλανθρωπίας. αἱ δ' αὐτικειμέναι δυνάμεις πρόδοσαι τὸν σωτῆρα εἰς χεῖρας ἀνθρώπων οὐκ ἐσκόπουν τὸ τοῦ πάντων σωτηρίας πρόδηναι αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὅσον ἐπ' αὐταῖς, ἐπεὶ ἐδεὶς αὐτῶν ἐγίνωσκε τὴν ἓ θεοῦ σοφίαν τὴν ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην, παρεδίδοσαν αὐτὸν ἀποθανούμενον, ἵνα ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ θάνατος τοῦ κρείττονα αὐτὸν λάβῃ, ὁμοίως B τοῖς ἐν τῷ ἀδὰμ ἀποθνήσκουσι. καὶ ἀποκτείναντες ἓ αὐτὸν ἄνθρωποι θελήματι τυπούμενοι τῆ βουλομένων τὸν ἰησοῦν τοῦ κρείττονα χρεὼν θανάτῳ, τοῦτο ἐποίουν. ὁρμᾶμαι δὲ ἀναγκαίως ἐξετάζειν καὶ ταῦτα, διὰ τὸ τὸν πρόδηλος εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἰησοῦ, μὴ τοῦ ἀνθρώπων εἰς χεῖρας ἀνθρώπων πρόδηλος, ἀλλὰ τοῦ δυνάμεων αἷς ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, ἐν αἷς τῷ πρόδηλος, γίνεσθαι τοῦ τοῖς παρεδόθη, καταλύοντα τὸν τὸ κράτος ἔχοντα ἓ θανάτου, διὰ γὰρ ἓ θανάτου κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα ἓ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπολλαξε

C

D

E

λαξε τȣ́τȣς. ὅσοι φόβῳ θανάτȣ διὰ παντὸς τȣ̃
ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δȣλείας. κράτος δὲ θανάτȣ
νομιστέον ἔχειν τὸν διάβολον, ȣ̓ τȣ̃ μέσȣ καὶ * δια-
φόρȣ, καθ' ὃν ἀποθνήσκȣσιν οἱ σύνθετοι ἐκ ψυ-
χῆς καὶ σώματος, χωριζομένης αὐτῶν τῆς
ψυχῆς ἀπὸ τȣ̃ σώματος, ἀλλὰ τȣ̃ ἐναντίȣ καὶ
ἐχθροῦ τȣ̃ εἰπόντος. ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καθ' ὃν
ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνȣσα, αὕτη ἀποθανεῖται. ἐμ-
φαίνει δὲ ὅτι ȣ̓χ' ὁ θεὸς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων πα-
ρέδωκεν αὐτὸν ὁ σωτὴρ λέγων. εἰ ἦν ἐκ τȣ̃ κόσ-
μȣ τȣ́τȣ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ
ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰȣδαί-
οις. παραδιδόμενος γὰρ ἰȣδαίοις, εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων παρεδόθη, ȣ̓χ' ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν,
ἀλλ' ὑπὸ τȣ̃ ἄρχοντος τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ, εἰ-
πόντος περὶ τῶν ἐν ἀοράτοις δυνάμεων, κατὰ
ἀνθρώπων ἱσταμένων βασιλειῶν. ταῦτά σοι
πάντα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσεις μοι.
διὸ καὶ περὶ ἐκείνων λελέχθαι νομιστέον τό. πα-
ρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συ-
νήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τȣ̃ κυρίȣ, καὶ κατὰ τȣ̃
χριστοῦ αὐτȣ̃. κἀκεῖνοι μὲν οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ
ἄρχοντες παρέστησαν καὶ συνήχθησαν κατὰ τȣ̃
κυρίȣ, καὶ κατὰ τȣ̃ χριστοῦ αὐτȣ̃. ἡμεῖς δὲ ἐκ τȣ̃
παραδεδόσθαι αὐτὸν ὑπ' ἐκείνων εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων, καὶ ἀπεκτάνθαι ὠφεληθέντες φαμὲν
τό. διαῤῥήξωμεν τȣ̀ς δεσμȣ̀ς αὐτῶν, καὶ ἀπορ-
ῥίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. ὅτε γὰρ
σύμμορφοι γινόμεθα τῷ θανάτῳ τȣ̃ χριστοῦ,
οὐκέτι ἐσμὲν ὑπὸ τȣ̀ς δεσμȣ̀ς τῶν, ὡς ἀποδεδώ-
καμεν, βασιλέων τῆς γῆς, ȣ̓δ' ὑπὸ τὸν ζύγον
τῶν κατὰ τȣ̃ κυρίȣ συναχθέντων ἀρχόντων τȣ̃ αἰῶ-
νος τȣ́τȣ. καὶ διὰ τȣ̃το ὁ πατὴρ τȣ̃ ἰδίȣ υἱοῦ οὐκ
ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν
αὐτὸν, ἵν' οἱ παραλαβόντες αὐτὸν, καὶ παραδόν-
τες αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, ὑπὸ τȣ̃ κατοι-
κήσαντος ἐν τοῖς ȣ̓ρανοῖς ἐγγελασθῶσι, καὶ ὑπὸ
τȣ̃ κυρίȣ ἐκμυκτηρισθῶσιν, εἰς κατάλυσιν τῆς
ἰδίας βασιλείας καὶ ἀρχῆς παρὰ προσδοκίαν
παραλαβόντες ἀπὸ τȣ̃ πατρὸς τὸν υἱὸν, ὅς τις τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἠγέρθη, τῷ τὸν ἐχθρὸν αὐτȣ̃
θάνατον κατηργηκέναι, καὶ ἡμᾶς πεποιη-
κέναι συμμόρφȣς, ȣ̓ μόνον τȣ̃ θανάτȣ αὐ-
τȣ̃, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως, δι' ὃν ἐν καινό-
τητι ζωῆς περιπατȣ̃μεν, οὐκέτι κατεζόμενοι ἐν χώρᾳ καὶ σκίᾳ θανάτȣ, διὰ τὸ
ἀνατεῖλαν ἐφ' ἡμᾶς φῶς τȣ̃ θεοῦ. εἰπόντος δὲ τȣ̃ σωτῆρος τό. μέλλει ὁ υἱὸς
τȣ̃ ἀνθρώπȣ παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρί-
τῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, σφόδρα ἐλυπήθησαν, τῷ μὲν παραδίδοσθαι μέλλειν αὐ-
τὸν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἀποκτίννυσθαι αὐτὸν, ὡς σκυθρωποῖς καὶ ἀ-
ξίοις λύπης ἐπιστήσαντες. μὴ προσχόντες δὲ τῷ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεσθαι αὐ-

A re Diabolus existimandus est, non mediæ illius & indifferentis, qua moriuntur, qui ex animo & corpore concreti sunt, cum animus eorum à corpore separatur; sed contrariæ & inimicitias cum eo gerentis qui dixit: *Ego sum vita*; qua *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Se autem à Deo in manus hominum nequaquam fuisse traditum ostendit Servator dicens: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudæis.* Cum enim Judæis traditus est, in manus hominum traditus est, non à suis ministris, sed à Principe sæculi hujus, qui dixit de potestatibus quæ in invisibilibus sunt, regnis videlicet quæ adversus homines consistunt: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Proinde & de illis dictum id esse credendum est: *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* Ac illi quidem reges & principes adstiterunt, & convenerunt adversus Dominum, & adversus Christum ejus; nos autem qui ex eo quod ab illis in manus hominum traditus fuerit & occisus, adjumentum & emolumentum cepimus, dicimus: *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis jugum ipsorum.* Cum enim morti Christi fimus conformes, non amplius regum terræ vinculis, ut diximus, constricti sumus, nec principum seculi hujus jugo subditi, qui adversus Dominum convenerunt; ac propterea *Pater proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, ut qui eum susceperunt, & in manus hominum tradiderunt, irrideantur ab eo qui in cœlis habitat, & à Domino subsannentur, utpote qui regni sui & principatus eversionem inscii & inopinantes moliti sunt, cum sibi à Patre traditum Filium susceperunt, qui quidem tertia die resurrexit, hostem suum mortem destruendo, & non solum mortis suæ, sed & resurrectionis conformes nos efficiendo; per quem *in novitate vitæ ambulamus*, non amplius sedentes in regione & umbra mortis, propter lumen Dei super nos exortum. Cum vero dixisset Servator: *Filius hominis tradendus est in manus hominum; Et occident eum, & tertia die resurget, contristati sunt vehementer*, ad id quidem attendentes, in manus hominum traditum eum & occisum iri, utpote rem gravem, & animi molestia ac ægritudine dignam; ad illud autem minime adverten-

Ioh. 11. 25. & 14. 6. Ezech. 18. 4, 18. Matth. 4. 9 Ps. 2. 2. Ps. 2. 3. Rom. 8. 32. Rom. 6. 4. Matt. 4. 16. Matt. 17. 23

tes, resurrecturum eum die tertia, cui nec longiore quidem tempore opus esset, ut *Per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium.*

Heb. 2.14.

De iis qui exigebant didrachma.

Matth. 17. 24. *Et quum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum.* Sunt quidam reges terræ, eorumque filii, qui tributa & census non pendunt; sunt item alii ab eorum Filiis, à regibus terræ aliem, à quibus reges terræ tributa & censum capiunt. Et eorum quidem filii apud reges terræ, utpote apud patres suos liberi sunt; at qui iis nulla necessitudine conjuncti sunt, ratione quidem aliorum omnium qui terram incolunt, liberi sunt; sed servi eorum ratione, quorum imperio parent, quique se in servitutem addictos detinent, quemadmodum in Israëlitas tyrannidem exercebant Ægyptii, *atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum*, & per vim servire cogebant; propter quos duntaxat servitutis Ebræorum instar servientes formam servi accepit Filius Dei, nullum quidem sinuglinũ vel servile opus faciens. Tanquam ergo servilem hanc formam gerens, tributum & censum, non alium quam quem ipsius Discipulus, solvit; idem enim stater, & unus pro Jesu, ipsiusque Discipulo solutus nummus satis fuit. Non autem in domo Jesu, sed in mari erat ille nummus, & in ore marini piscis, quem & ipsum beneficio affectum fuisse existimo, quum ascendit comprehensus hamo Petri, qui factus fuerat hominum piscator, in quo is quoque erat qui tropice Piscis appellatur, ut auferatur ab illo nummus Cæsaris imaginem præ se ferens, & inter eos recenseatur, in quibus ii quos piscando ceperunt qui hominum piscandorum rationem edocti sunt. Quisquis ergo habet quæ sunt Cæsaris, reddat ea Cæsari, ut quæ Dei sunt, reddere Deo deinde possit. Quoniam autem Jesus qui Dei sub oculorum aspectum non cadentis imago est, Cæsaris imaginem non habebat; nihil enim in eo erat quod ad principem seculi hujus pertineret; propterea ex idoneo maris loco Cæsaris imaginem depromit, quam pro se, suoque Discipulo regibus terræ pendat; ne forte qui didrachma cogunt suum esse debitorem Jesum, & regum terræ putent: debitum enim æs persolvit, cum illud in manus non sumsisset, neque possedisset, neque acquisivisset, neque fecisset unquam proprium ut esset sibi, ne unquam apud imaginem non aspectabilis Dei imago Cæsaris habeatur. Alio etiam modo id explicari potest: sunt qui-

1 vol. 1.13, 14.

Col. 2.7.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

Ελθόντων δὲ εἰς Καπερναοὺμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ. ἆρα πάνες βασιλεῖς τῆς γῆς, ἢ τέτων υἱοί, μὴ διδόντες τέλη ἢ κήνσες, ἢ ἑτέροις παρὰ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀλλότριοι τ βασιλέων τῆς γῆς, ἀφ' ὧν λαμβάνουσιν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς τέλη ἢ κῆνσον. καίτοιγε οἱ μὲν υἱοὶ αὐτῶν ἐλεύθεροι παρὰ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, ὡς παρὰ πατέρας. οἱ δὲ ἀλλότριοι αὐτῶν, ὡς μὲν πρὸς τὰ ἔξω γῆς ἐλεύθεροι, ὡς δὲ κ τοὺς δούλους αὐτῶν, καὶ καταδεδεμένους, ὡς κατεδουλώσατο οἱ αἰγύπτιοι τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ, κ κατωδυνῶν αὐτῶν τὴν ζωὴν, κ κατεδουλοῦτο αὐτοὺς μετὰ βίας, δοῦλοι. διὸ καὶ δουλεύοντας ἀναλόγον τῇ δουλείᾳ τ ἐραίων μόνον μορφὴν τοῦ δούλε ἀνείληφεν ὁ υἱὸς τ θεοῦ, ἐδὲν ἔργον ποιῶν πήλινον, καὶ δοῦλον. ὡς οὖν ἔχων τὴν δούλε ἐκείνε μορφὴν, τέλος κ κῆνσον δίδωσιν, ἐχ' ἑτέρου παρὰ τὸν διδόμενον τοῦ μαθητε αὐτε. ὁ γὰρ αὐτὸς ἤρκει σατὴρ, καὶ τὸ ἐν νόμισμα διδόμενον ὑπὲρ ἐμοῦ κ ἐμοῦ μαθητε αὐτε. τέτο δὲ τὸ νόμισμα ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ ἰησοῦ οὐκ ἦν, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ ἐτύγχανε, κ ἦν ἐν τῷ στόματι ἐμοῦ θαλάσσιε ἰχθύος, ὃν καὶ αὐτὸν ὄιμαι διεγεγεμμένον ἀναβεβηκέναι ἐπὶ τὸ πέτρε ἀγκίστρῳ σεσειλημμένον γόμμῳ ἁλιέως ἀνθρώπων, ἐν ★ ᾧ ἦν ὁ τροπικῶς λεγόμενος ἰχθὺς, ἵνα κ ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτε ἔχον τὴν εἰκόνα καίσαρος νόμισμα, ἐ γένηται ἐν οἷς οἱ ἁλιεύόμενοι τοῦ τ μεμαθητότων ἀνθρώπες ἁλιεύειν. ὁ μὲν οὖν ἔχων τὰ καίσαρος, ἀποδότω αὐτὰ τῷ καίσαρι, ἵνα μὴ δῶ ἀποδόναι δωηθῇ τὰ τ θεοῦ τῷ θεῷ. ἐπεὶ δὲ ἰησοῦς εἰκὼν ὢν τ θεοῦ τ ἀοράτε οὐκ εἶχε τὴν εἰκόνα τ καίσαρος, ὁ γὰρ ἄρχων τ αἰῶνος τέτε οὐδὲν εἶχεν ἐν αὐτῷ, διὰ τέτο ἀπὸ οἰκείε ὄπε τῆς θαλάσσης τὴν εἰκόνα καίσαρος λαμβάνει, ἵνα δῷ τοῖς τῆς γῆς βασιλεῦσιν ὧπερ αὐτὸς ἐ τ μαθητ αὐτε, ἵνα μηδὲ ὑπολαμβάνωσιν οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες ὀφειλέτην αὐτῶν εἶναι, κ τ βασιλέων τῆς γῆς τὸν ἰησοῦν. ἀπέδωκε γὰρ τὴν ὀφειλὴν, ἐκ ἀναλαβὼν αὐτὴν, οὐδὲ κεκτημένος, οὐδὲ ποιήσας, οὐδὲ ἴδιόν ποτε ποιήσας αὐτὴν κτῆμα, ἵνα μηδέποτε ἡ καίσαρος εἰκὼν ᾖ παρὰ τῇ εἰκόνι τ θεοῦ τ ἀοράτε. κ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον λε-

χθεὶσ.

χθέν. εἰσὶ πνες τῶν βασιλέων τ γῆς υἱοί, καὶ ἐχ' A dam regum terræ filii, nec eorum tamen fi-
υἱοὶ αὐτῶν. πλὴν υἱοί, καὶ ἀπολελυμμένως υἱοί. lii & absolute filii: alii autem, quod à regum
ἕτερα γ διὰ τὸ εἶναι ἀλλότρια τῶν υἱῶν τῶν βα- terræ filiis diversi sint, nullius ex iis qui su-
σιλέων τῆς γῆς, ἐδένος μὲν τ ἐπὶ γῆς υἱοί. οὐδὲ pra terram degunt filii sunt, sed propter hoc
δ ἕτερ υἱοί, ἤτοι δὲ τ θεῦ, ἢ τ ἰδ αὐτ, ἤ πνος τ ipsum filii sunt vel Dei, vel ipsius Filii, vel
θεῦ· ἐαν ἓν ὁ σωτὴρ πιστωθήνται τ πέτρ alicujus è Dei filiis. Si ergo Petrum inter-
λέγων. οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνσι τέλη ἢ κῆνσον, ἀπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν, εἰπόντ ὃ τ πέτρ ὅτι ἀπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτῶν, φησὶν ὁ ἰησοῦς· ἄρα τούτων οἵτινες ἀλλότριοί εἰσι τῶν βασιλέων τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἐλεύθερ υἱοὶ τυγχάνσι, τό. ἄρα γε ἐλεύθερόί εἰσιν οἱ υἱοί, ὧν ἐλεύθερι γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν βασιλέων τ γῆς. ἐπεὶ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δ- λ τ ἁμαρτίας ἐστίν. ἐλεύθερι δ' οἱ μένοντες τῇ ἀληθείᾳ τ λόγ τ θεῦ, καὶ διὰ τοῦτ γινόντες τὴν ἀλήθειαν, ἵνα καὶ ἐλευθερωθῶσιν ἀπ' αὐτῆς. εἴπς οὖν ἐστιν ὁ υἱὸς ἁπλῶς, καὶ μὴ τοῦτ ὅλον υἱὸς τῶν βασιλέων τ γῆς, ἐκεῖνός ἐστιν ἐλεύθερος. καίτοιγε ὢν ἐλεύθερος, πεφρόντικε δ μὴ σκανδαλίζειν καὶ τοὺς βασιλεῖς τ γῆς, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς τὰ δίδραχμα λαμβάνοντας, διό φησι. μὴ σκωδαλίσωμεν αὐτούς, ἀλλὰ πορευθεὶς βάλε τὸ ἄγκιστρόν σε, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ τὰ ἑξῆς. πυθοίμην δ' ἂν τῶν χαιρόντων τῇ τοῦ φύσεων μυθολογίᾳ, ποίας φύσεως ἦσαν, εἴτε οἱ τῆς γῆς βασιλεῖς, εἴτε οἱ υἱοὶ αὐτῶν, εἴτε οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, ἵνα μὴ βάλε) σκανδαλίζειν ὁ σωτὴρ· φαίνε) δὴ, ὡς κ τῷ ὄντι ἔστιν, ὅπ οὐκ ἐπαινετῆς εἰσι φύσεως, κ ὅμως πεφρόντικε δ μὴ σκανδαλισθῆναι αὐτούς, καὶ ὅμως κωλύσ σκανδαλόν π αὐτοῖς γλυκάζ, ἵν' ἤτοι μὴ χεῖρον ἁμαρτάνοιεν, καὶ πρὸς τὸ, εἰ βάλοντα, σωθῆναι, καὶ ὅπ δ' ἀποδέξαζ τὸν φεισάμενον αὐτῶν ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσι. καὶ ὡς ἂν χωρίῳ γε τοῦ κλήσεως, ἕτερ γὰρ ἑρμηνεύε) ἢ καφαρναοὺμ, τοῦ καλῶν τὸν μαθητὴν τ ἐλεύθερον αὐτὸν εἶναι καὶ υἱόν, δίδωσιν αὐτῷ δυάμιν δ' ἀλιεῦσαι ἰχθὺν πρῶτον, ἵνα ἀναβάντ αὐτὸ κληθῇ ὁ πέτρ ἐπὶ τῷ ἀναβάντι ἀλιεῦσαι, ἀ ἀπ' δ σόματ εἰληφέναι τὸν στατῆρα ἀποδεδομένον τοῖς οἰκείοις δ σωτῆρος, τ ἀπαρτεῖσιν ὡς ἴδιον τὸ τοιοῦτον νόμισμα. χαριέντως δ' ἄν ποτε χρήσαιο τῷ ῥητῷ ἐπὶ φιλαργύρῳ, μηδὲν ἀνὰ στόμα ἔχοντι, ἢ τὰ τοῦ δ χρυσίου, ἐπιδὼ ἴδῃς αὐτὸν τοῦ πνο πέτρ τεθεραπευμένον, ἀφελόντος αὐδ ἐ μόνον ἀπ τ σόματος καὶ τ λόγων, ἀλλ' τ ἀπὸ ὅλης διαθέσεως τὸν στατῆρα, σύμβολον ὄντα πάσης αὐδ φιλαργυρίας· ἐρεῖς γὰρ τὸν

dam regum terræ filii, nec eorum tamen filii & absolute filii: alii autem, quod à regum terræ filiis diversi sint, nullius ex iis qui supra terram degunt filii sunt, sed propter hoc ipsum filii sunt vel Dei, vel ipsius Filii, vel alicujus è Dei filiis. Si ergo Petrum interroget Servator dicens: *Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis?* & respondeat Pettus, non à filiis, sed, *ab alienis*; de his qui reges terræ cognatione non attingunt, & propterea quod liberi sunt, filii sunt, ait Servator: *Ergo liberi sunt filii*, non enim liberi sunt filii regum terræ; *quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati*; liberi autem sunt, qui permanserunt in veritate Sermonis Dei, & vēritatem idcirco cognoverunt, ut illius ope libertatis compotes fierent. Si quis ergo filius est tantummodo, & non illud omne præterea, filius regum terræ, is liber est: at cum liber sit, nihilominus tamen curæ illi est, ne apud reges terræ, eorumve filios, & qui didrachma cogunt, offendat: propterea inquit: *Non scandalizemus eos, sed vade, mitte hamum tuum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle*; & cætera. Libenter sane ab his quæsiverim, qui de naturis figmenta comminisci amant, ecquanam præditi essent natura, sive reges terræ, sive eorum filii, sive qui didrachma exigunt, quibus offensionem præbere non vult Servator; videtur certe, quantum quidem ex re de qua agimus, judicium facere licet, laudabilis eos non fuisse naturæ, & tamen dat operam Servator, ne offensionem patiantur, & tamen impedit, quo minus scandalum illis offeratur; ne videlicet gravius peccent; & ut salutem, si velint, vel propterea adipiscantur, quod eum susceperint qui pepercit illis ne in scandalum impingerent. Ac utpote in agro consolationis (sic enim exponitur Capharnaum) Discipulum suum ea re consolans, quod liber esset & filius, dat illi potestatem primi captandi pisces, ut postquam prodierit, ex eo qui prodierit, & captus fuerit, solatium Petrus capiat, & ex illius ore sumendi stateris, qui iis ad quos stater pertinet, quique tale numisma tanquam rem propriam repetunt, reddendus esset. Nec illepide sane dicto hoc adversus avarum uti queas, cui nihil aliud in ore est, quam pecuniaria res, cum à Petro aliquo sanatum eum videris; qui non ex ore solum, sermonibusve illius, sed & omnibus affectibus stateremm, quo omnis ejus significatur avaritia, abstule-

Matth. 17. 25, 26.

Ioh. 8, 34. Ioh. 8. 31. 32.

Matth. 17. 27.

rit: hunc siquidem dices in mari & amaris vitæ negotiis, & curarum avaritiæ, sollicitudinumque fluctibus fuisse versatum, in ore staterem habentem, quum à fide Christi alienus erat, & avarus; sed hamo ratione prædito apprehensum è mari ascendisse, & à Petro aliquo qui veritatem eum docuerit beneficio affectum, non staterem amplius, sed pro eo eloquia Dei, ejus imaginem præ se ferentia in ore habere. Super eo præterea loco: *Accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum*, non didrachmum duntaxat, sed didrachmum sanctum pro sanctis dari, juxta Legem Dei, è Numerorum libro proferes; scriptum est enim: *Et accipies quinque siclos per singula capita, juxta didrachmum sanctum*: sed & pro omnibus filiis Israel didrachmum sanctum viritim numeratur. Quandoquidem ergo præter sancta didrachma, prophana etiam, (ut ita dicam) didrachma sanctus Dei possidere non potest, propterea didrachmorum non sanctorum coactoribus, qui Petrum interrogaverunt & dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* Servator solvi stateren jubet, in quo didrachma continebantur, in ore piscis qui primus ascenderit repertum, ut pro magistro & discipulo pendatur.

Num. 3. 47.

τοῦτον ἐν θαλάσσῃ μὲν γενόμενον, καὶ τοῖς ἁλμυρογῆς βίου πράγμασι, καὶ τοῖς κύμασι τῆς φιλαργυρίας φερομένων καὶ μερίμνων, ἔχοντα ἐν τῷ στόματι τὸν στατῆρα, ὅτε ἄπιστος ἦν καὶ φιλάργυρος. ἀναβεβεκέναι δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐν τῷ λογικῷ ἀγκίστρῳ ζωειλημμένον, καὶ δύσεγκατάκλητον ὑπὸ παντὸς αὐτὸν διδάξαντος πέτρου τὴν ἀλήθειαν, μηκέτι ἔχειν ἐν τῷ στόματι τὸν στατῆρα, ἀλλὰ ἀντ' ἐκείνου τὰ ἔχοντα τὴν εἰκόνα τῶν λόγια θεοῦ. ἐπὶ τοῦτο προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ, προσῆκεν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ, ὅτι οὐκ ἐμὲν τοῖς ἁγίων καὶ τὸν θεὸν νόμον, ἐκ' ἁπλῶς δίδραχμον δίδοται, ἀλλὰ δίδραχμον ἅγιον. γέγραπται γάρ. καὶ λήψῃ πέντε σίκλους κατὰ κεφαλὴν καὶ τὰ δίδραχμον τὸ ἅγιον. ἀλλὰ καὶ οὐκ ὄντων τῶν ὑῶν ἰσοσήκατὰ κεφαλὴν δίδραχμον ἅγιον. ἐπεὶ οὖν ἐκ ἴδιον μὴ τῶν ἁγίων δίδραχμον ἔχειν καὶ δίδραχμα, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, βέβηλα τὸν ἅγιον τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο τοῖς λαμβάνουσι τὰ ἐκ ἅγια δίδραχμα, καὶ ἐρωτήσασι τὸν πέτρον, καὶ εἰπόντος. ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ὁ τελεῖ τὰ δίδραχμα, προστάσσει δοθῆναι σταῦρα, ἐν ᾧ ἦν δίδραχμα, ὁσωτῆς, ἀνεισκόμενον ἐν τῷ στόματι τοῦ πρώτου ἀναβάντος ἰχθύος, ἵνα δοθῇ ἀντὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ.

De iis qui dicebant: Quis major est? & de puerulo à Jesu accersito.

Περὶ τῶν λεγόντων. τίς μείζων. καὶ περὶ τοῦ προσκληθέντος παιδίου ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ.

Matth. 18, 1.

In illo die accesserunt Discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cælorum? Ut doceret nos Matthæus, quid ad Jesum accedentes Discipuli ab eo discere vellent, quoquo modo ad eorum quæsitum responderit, cum hoc ipsum tantummodo narrare posset, addidit illa juxta quædam exemplaria: *In illa hora accesserunt Discipuli ad Jesum*; juxta alia vero: *In illo die*: ac Evangelistæ quidem sensus absque examine necessario prætereundus non est; idcirco animum ad ea adhibentes quæ verba hæc præcedunt, *in illo die*, vel *hora*, videamus, an inde perpendendi additamenti hujus, *in illo die*, vel *hora*, tanquam necessarii, viam inire possimus. Capharnaum venerat una cum Discipulis Jesus, ibi *accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum*, & interrogantes dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* deinde quum respondisset eis Petrus, & dixisset: *Etiam*, Jesus rationem reddens, cur didrachma solveret, Petrum misit qui hamo piscem

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες. τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, δυνάμῃ ὁ ματθαῖος ὡσὰν δὲ διδαχθῆναι ἡμᾶς τίτε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ ἠξίουν παρ' αὐτοῦ μαθεῖν, πῶς τε ἀπεκρίνατο πρὸς τὸ πύσμα αὐτῶν, αὐτὸ τοῦτο μόνον διηγήσασθαι, ὁ δὲ προσέθηκε, κατὰ μὴ πάντα τῶν ἀντιγράφων. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, κατὰ ἄλλα. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναγκαῖον μὴ παρελθεῖν ἐξέτασον ἐάσαντα τὸ βέλημα δυάγελιστοῦ. διὸ ἐπισήσαντες τοῖς πρὸ τοῦ. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ, ὥρᾳ, σκοπήσωμεν οἱ οἷόν τέ ἐστιν ἀπ' ἐκείνων ὁδὸν λαβεῖν πρὸς τὸ θεωρῆσαι ὡς δυναγκαίως τοῦ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ, ὥρᾳ, προσεθήκην. ἐπιλύθησαν τοίνυν εἰς τοῦτο καφαρναοὺμ ὁ Ἰησοῦς ἅμα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἔνθα ὁ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ προσῆλθον, καὶ ἐρωτῶντες εἶπον τό. ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ὁ τελεῖ τὰ δίδραχμα, εἶτα ἀποκρινομένου πρὸς αὐτοὺς τοῦ πέτρου, καὶ εἰπόντος. ναί, ὁ Ἰησοῦς προαπολογησάμενος εἰς τὸ δόσεως τῶν δίδραχμων, πέμπει τὸν πέτρον τῷ ἁγκίστρῳ ανα-

ἀναστάσεως ἐζήτουν, ἓν τῷ στόματι ἔφασαν
δύο εἰσενεγκεῖν στατῆρα τὸν δοθησόμενον ὑπὲρ ἐμοῦ
καὶ σοῦ πέτρε· δοκεῖ οὖν μοι ὅτι μείζονα νομίσαν-
τες ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν πέτρον πει-
σθῆναι, κελεύοντος αὐτὸν μείζονα τῶν λοιπῶν γνωρί-
σαι, ἐβούλοντο ὅπως ὑπενόουν ἀκριβῶσαι, διὰ τοῦ
πυθόμενοι τοῦ Ἰησοῦ ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ εἰ, ὡς ἐπε-
λάμβανον, μείζονα κέκρικε τὸν πέτρον αὐτῶν.
ἅμα δὲ ἤλπιζον καὶ τὴν αἰτίαν εἰσεσθαι τοῦ πρακ-
κεκλῆσθαι τὸν πέτρον τῶν λοιπῶν μαθητῶν. ταῦτ' ἐν
οἰμαι δηλῶσαι ὁ ματθαῖος βουλόμενος, ἐπή-
γαγε τῷ. ὀφέλον λαβὼν, δηλονότι τὸν στατῆρα,
δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ, τό. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέ-
ρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ λέγοντες. τίς
ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τά-
χα δὲ ἀμφέβαλλον διὰ τὸ τρεῖς προκεκλῆ-
σθαι τοῦ μεταμόρφωσιν. ἀμφέβαλλον δὲ περὶ δ'
τις τῶν τεσσάρων μείζων εἶναι κέκριται παρὰ τῷ κυ-
ρίῳ. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης ἀνέπεσεν ἐπὶ τὸ στῆθος ἐπὶ
τοῦ ἀγαπῶν, ὡς ἀκόλουθον προσῆν δείπνου τιμῆς ἐ-
ξαιρέτου σύμβολα πολλὰ αὐτοῦ ἑωρακέναι πρὸς
τὸν ἰωάννην ὑπὸ Ἰησοῦ· ὁ δὲ πέτρος ἐν τῇ ὁμο-
λογίᾳ ἤκουσε μακαρίου διὰ τό. σὺ εἶ ὁ χριστὸς
ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· πάλιν δὲ διὰ τό. ὕπαγε
ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρο-
νεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε
πῶς μήποτε οὐκ ἔστιν εἷς ὁ μείζων, ἕτερος
τῶν ζεβεδαίου υἱῶν· τοσοῦτον μὴν διὰ τό. ἐν
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ, ὥρᾳ, ἐν ᾗ ἠγέρθησαν τὰ περὶ τὸν
σατανᾶ· ἐξῆς δὲ κατανοητέον τό. προσῆλθον αὐ-
τῷ οἱ μαθηταὶ, ὡς μαθηταὶ * διδασκάλῳ προ-
βλήματα προτείνοντες, καὶ ἐξετάζοντες, τίς
ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. καὶ
μιμητέον γε ἐν τούτοις τοὺς τοῦ Ἰησοῦ μαθητὰς, εἴ
ποτε ζητήσωμέν τι ἐν ἡμῖν μὴ διείσκοιτο, μὴ
πάσης ὁμονοίας περὶ ζητήσεως προσελθω-
μεν τῷ Ἰησοῦ παρόντι ὅπερ δύο ἢ τρεῖς συνηγμέ-
νοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἕτοιμος ἐν τῇ καρδίᾳ δύ-
ναμιν παρεσόμενος φωτίζειν τοῖς καρδίας ἡγνισμέ-
νοις αὐτῷ μαθητεύεσθαι θελόντων πρὸς καθάπερ
τῶν ζητουμένων. οὐκ ἄτοπον δ' καὶ παντὶ τῷ τοῦ
θεοῦ τεταγμένῳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδασκάλων
προσελθόντας ἡμᾶς προτείνειν ἀνάλογόν τι
προβλήμα τῷ. τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τί μὴν ἤδη ἔγνωσο τοῖς μα-
θηταῖς τῶν καθ' ὃ τὸ πύσμα τοῦτο, τί δὲ ἐζήτειτο,
ὅπερ μηδὲν οὐκ ἔσαν ἰσότιμοι τῶν ἀξιωμένων τῆς βα-
σιλείας τῶν οὐρανῶν, κατειληφεσαν. καὶ ὅτι μὴ
πάντως ἰσότιμος, ἔστιν ὁ μείζων, καὶ ἕτερος καθ' ἑ-
ξῆς μέχρι τοῦ ἐλαχίστου, * ὁποδαποὶ δὲ ὁ μεί-

extraxit, cujus in ore pro se & Petro pendendum staterem repertum iri pronuntiavit. Cum ergo maximo à Jesu Petrum honore affectum existimarent, qui majorem cum cæteris suis discipulis judicasset; id quod suspicabantur, Jesum interrogando, responsionemque ejus audiendo exploratum habere voluisse mihi videntur, an, quemadmodum conjiciebant, cum seipsis majorem judicasset: simul etiam sperabant futurum ut causam cognoscerent, cur cæteris Discipulis Petrus antelatus fuisset.

B Cum hæc igitur significare vellet Matthæus, his verbis: *Illum sumens*, staterem videlicet, *da eis pro me & te*, subjunxit: *In illo die accesserunt Discipuli ad Iesum dicentes: Quis putas major est in regno cœlorum?* Inde autem fortasse dubitatio eorum orta est, quod tres in Transfiguratione antepositi fuissent; quis autem trium illorum major à Domino judicatus fuisset, ea vero de re dubitabant; nam Johannes in ejus pectus præ amore recubuit, & multa ante cœnam singularis honoris in Johannem

C à Jesu collati argumenta vidisse eos inde licet existimare: Petrus autem in confessione beatus appellatus est propter illud: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: rursus autem propter istud: *Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ sunt hominum*, animo erant incerto ac dubio, an is fortasse major non esset, sed alter è filiis Zebedæi. Atque hæc congessimus ob id: *In illa die*, vel, *hora*, in qua, quæ ad staterem pertinent, contigerunt. Illud deinceps animo intelligendum est, *Accesserunt Discipuli ad*

D *eum*, tanquam Discipuli quæstiones magistro proponentes, & quis major esset in regno cœlorum perscrutantes. Ac ea quidem in re Discipulos Jesu imitari debemus, si quæstionem aliquam solvere ac explanare non possimus, cum omni circa rem quæsitam concordia accedamus ad Jesum, qui ibi præsens est, ubi duo vel tres in nomine ejus congregati sunt, & dum virtute ac potestate præsens est, eorum qui hujus doctrinam capessere volunt ad quæstiones animo capiendas corda illuminare paratus est: nec ineptum profecto fuerit nos ad

E aliquem è magistris accedentes, qui in Ecclesia à Deo constituti sunt, aliquam proponere quæstionem huic haud absimilem: *Quis, putas, major est in regno cœlorum?* Ecquamnam igitur ex iis rebus quæ hac quæstione continentur, jam tum sentiebant Discipuli? quid quærebant? Compertum habebant æquales inter se non esse qui regno cœlorum digni habiti sunt, & proinde cum æquales non forent, aliquem majorem esse, & sic deinceps ad minimum usque; at quærebant

Matth. 16. 16.

Matth. 18. 20.

bant præterea, qualis ille esset qui major erat; quam vitam duxisset, qui minimus; & quinam forent, qui inter illos medii: nisi fortasse accuratius dicendum est cognovisse illos quis major esset ex hoc loco:

Matth. 5. 19. *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*; nec vero quis major esset, sciebant, etiam si id tenerent:

Matth. ibid. *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum*: cum enim magni essent complures, quis major esset inter eos qui, ut est hominum captus, magni erant, compertum illis non erat; complures sed enim esse magnos, sed non æqualiter magnos esse qui magni sunt, fidem faciet magni nomen Isaaco inditum, *qui proficiens major evadebat valde valde*; quod de Mose etiam, de Johanne Baptista, & de Servatore dictum est: ac nemo est, quin omnes hos, juxta Scripturam, magnos fuisse, at majorem his fuisse Servatorem fateatur. Utrum autem Isaaco, & Mose major fuerit Johannes, quo *inter natos mulierum major* non fuit, an non major quidem, sed utrique vel utrilibet æqualis, tutum non est pronuntiare. Atque ex hoc quidem loco, Isaac autem *ibat proficiens atque succrescens, donec magnus effectus est*, non simpliciter, sed cum additamento *valde* bis repetito, discere licet magnos inter se differre, cum aliquis magnus sit, alter valde magnus, alter valde valde magnus. Discere ergo volebant ad Jesum accedentes Discipuli, quis major esset in regno cœlorum; & fortasse illi quidem volebant id discere, accepto ab eo tali aliquo responso, ille major est in regno cœlorum: at hic sermonem suum latius profert, quanam præditus sit qualitate declarans, qui major est in regno cœlorum; cujus sermonis sensum ex iis quæ scripta sunt pro virili comparare conemur:

Gen. 26. 13. Gen. 26. 13.

Matth. 11. 11.

Matth. 18. 2. *Advocans* enim *Jesus parvulum*, & cætera. Primum autem id rudiore opera exponere licet. Dixerit ergo qui Servatoris sermonem hoc loco habitum leviter perstringet & enarrabit, quod si quis, cum vir sit, viriles tamen concupiscentias usque adeo enecuerit, actiones corporis spiritu trucidans, & *semper mortificationem Jesu Christi in corpore suo circumferens*, ut pueruli venereorum expertis, & viriles affectus nondum experti statum consequatur; conversus ille est, & puerorum similis effectus: & vero quanto magis in hoc puerorum circa ejusmodi affectus statu profecerit, tanto iis qui se exercent, & nondum tantos in continentia progressus fecerunt, major est in regno

ζων, καὶ ὁπως βιώσας ὁ ἐλάχιστος, καὶ τίνες οἱ μεταξὺ ἐπεζήτουν. εἰ μὴ ἄρα ἀκριβέστερον ἐστιν εἰπεῖν ὅτι τίς μὲν ὁ ἐλάχιστος ἠδεισαν ἐκ τοῦ· ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. τίς δ' ὁ πάντων μείζων οὐκ ἐγίνωσκον, εἰ καὶ κατελάμβανον τό. ὃς δ' ἂν ποιήσῃ, καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. μεγάλων δ' ὄντων πλειόνων, τίς ὁ τῶν μεγάλων μείζων, B ★ ὡς ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἦν αὐτοῖς σαφές. καίτοι ★ C. 1. μεγάλοι μὲν πλείους, οὐκ ἴσης δὲ μεγάλοι· ὁ μεγάλοι, δηλοῖ τὸ, μέγας, ὄνομα κείμενον ἐπὶ Ἰσαάκ, ὃς προέβαινων μείζων ἐγένετο σφοδρὰ σφόδρα, εἰρημένον δὲ καὶ ἐπὶ Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος. καὶ πᾶς γε ὁμολογήσει ὅτι οἱ ★ πάντες οὗτοι μεγάλοι ἦσαν οὐ τῶν γραφέων, ἀλλὰ μείζων αὐτῶν ἦν ὁ σωτήρ· εἰ δὲ καὶ Ἰωάννης Ἰσαάκ, καὶ Μωσέως μείζων λέγεται, ἢ μείζων ἐδοκεῖ ἐν γεννητοῖς C γυναικῶν ἦν, ἢ ἀμείζων μέν, ἴσος δὲ ἀμφοτέροις. ἢ τινι αὐτῶν, οὐκ ἀκίνδυνον ὑποφήνας καὶ τοῦτο· Ἰσαὰκ καὶ προβαίνων μείζων ἐγίνετο, ἕως οὗ ★ ὁ μέγας ἐγένετο, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ προσ- ★ C. 2. θήκης τοῦ, σφόδρα, δι' ἧς κατειλεγμένης, ἔστι μαθεῖν ὅτι διαφορά ἐστι μεγάλων, τινὸς μὲν ὄντος μεγάλου, ἑτέρου δὲ σφόδρα μεγάλου, καὶ ἄλλου σφόδρα σφόδρα μεγάλου· ἐζήτουν τοίνυν οἱ μαθηταὶ προσελθόντες τῷ Ἰησοῦ μαθεῖν, τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. καὶ τάχα ἐκεῖνοι μὲν ἐβούλοντο μαθεῖν ἀκούσαντες ἀπ' αὐτοῦ τοῦτο, ὁ δὲ εἶπε μείζων ἐστὶν D ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ καθολικώτερον ἀναγκάζει τὸν λόγον, δεικνὺς ὁποῖός ★ C. 3. ποιόπτι μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τοῦτον ἵνα μὴ δυώμεθα ἐκ τῶν γεγραμμένων καταγινώσκωμεν. προσκαλεσάμενος γὰρ ὁ Ἰησοῦς παιδίον, καὶ ἔστησεν ἐξ αὐτῶν· ἔστι δὲ προτερεῖν ἁπλοῦς διανοίας· εἶπεν δ' ἂν ὁ τὸ ἁπλοῦν διηγούμενος τὸν Σωτῆρα ἐν τούτοις λόγοις, ὅτι ἐὰν μὴ τις ὢν ἐπὶ τοσοῦτον νεκρώσῃ τὰς ἀνδρικὰς ἐπιθυμίας, πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατῶν, καὶ παντοτεινὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρων, ὥστε παιδικὰ ἀγαθὰ ἀφροσύνης, καὶ ἀνεννοησίας ἀνδρικῶν κινημάτων ἔχειν κατάστασιν, ὁ τοιοῦτος ἐστὶν ὃν εἶπεν, καὶ γέγονεν ὡς τὰ παιδία. καὶ ★ ὁ σωτὴρ γε προσέθηκε τῇ παιδίων ★ C. 4. περὶ τῶν τοιούτων κινημάτων καταστάσει, τοσούτῳ μᾶλλον τῶν ἀσκούντων, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον * ἐλαχίστων σωφροσύνης, * C, μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὅπερ δὲ ἐπὶ τῇ [illegible]

τῶν ἀφροδισίων λελεκται περὶ τῶν παιδίων, τότ' ἀνλεχθεὶη καὶ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν, καὶ ἀῤῥωστημάτων, καὶ νοσημάτων τῆς ψυχῆς, εἰς ἃ μὴ πέφυκε παιδία ἐμπίπτειν, ὅσα τὸν λόγον μηδέπω συμπεπλήρωκεν, ἵνα γε καὶ γραφῇ τις, καὶ ὁποῖόν ἐστιν * παιδίον πρὸς ὀργήν, ἢ ὅτος γλυκὺ καὶ ἀνήρ. καὶ ὁποῖόν ἐστι τὸ παιδίον πρὸς λύπην, ἐν' ὅτε πρὸς τὸν καιρὸν ἔτεθνηκότος πατρὸς, ἢ μητρός, ἢ τινος ἀδελφῶν, ὡς γελᾶν καὶ παίζειν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ἵνα τοῦτο ἂν γένοιτο ὁ γραφεὶς ὡς * παιδία, καὶ ἔξιν ἀναλαβὼν ἐκ λόγου τῆς λύπης ἀπροσδέκτου, ὥστε ὁποῖόν ἐστι πρὸς λύπην τὸ βαρὺ παιδίον, αὐτὸν γράψαι. τὸ δ' ὅμοιον φήσεις περὶ τῆς καλουμένης ἡδονῆς, καθ' ἣν ἀλόγως ἐπαίρονται οἱ φαῦλοι ὧν ἐπὶ παχὺ τὰ παιδία, ἐν οἷς γραφέντες καὶ γλυκύμοροι ὡς τὰ παιδία· ὡς μὴ ὅτι πρὸς τὸ ἀκριβὲς ἀποδέδεικται καὶ ἄλλοις, ὅτι ἐν τῶν παθῶν πάθει εἰς τὰ μηδέπω συμπεπληρωκότα τὸν λόγον παιδία. εἰ δ' ἐστὶν, δηλονότι καὶ ὁ φόβος. ἀλλ' εἰ ἄρα ἀνάλογόν πως τοῖς πάθεσι, καὶ ταῦτα ἀμυδρὰ καὶ τάχιστα ἀναστρωννύμενα, καὶ θεραπευόμενα ἐναίσιμα ἐν τοῖς παιδίοις, ὡς ἀγαπητὸν εἶναι ἀπὸ τοῦ φθάσαντος γραφέντα ὡς τὰ παιδία ὅσον ἔχει τὸ οἰονεὶ ὑποβολὴν τῶν παθῶν ὡς τὰ παιδία· καὶ περὶ φόβου δεῖ νῦν τὰ ὅμοια τοῖς ἀποδεδομένοις * νοεῖσθαι, ὅτι τὰ παιδία τὸν μὲν φόβον τῶν φαύλων ἐπάγεται, ἄλλο δέ πού τι διακεκλεῖσθαι τὰ τῶν παθῶν, καὶ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, λέγουσιν εἶναι φόβον. ὅτιγε μὴν τὸ τῶν παιδίων ἀμνησίκακον παρ' αὐτοῖς τοῖς τῶν δακρύων καιροῖς, ἐν ἀκαρεῖ μεταβαλλομένοις, καὶ γελώντων, καὶ συμπαιζόντων τοῖς νομιζομένοις λελυπηκέναι, καὶ πεφοβηκέναι, ἀλλ' ἐκ τὴν ἀλήθειαν ταῦτα ἐνεργηκότων. ἔτω δὲ καὶ ταπεινώσει ἑαυτόν τις ὡς ὁ προσκαλέσατο ὁ Ἰησοῦς παιδίον. ἐγγὺς πίπτει ὑψηλοφρονοῦντι καὶ οἰήσει δυνάμεως, ἢ πλούτου, ἢ τινος τῶν νομιζομένων μὲν, οὐκ ὄντων ὧν ἀγαθῶν εἰς παιδίον. διόπερ ἐστὶν ἰδεῖν τὰ κομιδῇ νήπια μέχρι τριῶν καὶ τεττάρων ἐτῶν, ὁμοια τοῖς ἀφρόσι, καὶ δυσφυῆ εἶναι δοκεῖ, καὶ μὴ μᾶλλον πλούτου φιλεῖν δοκοῦντα τὰ πλούσια παιδία, ὥσπερ τὰ πενιχρά. ἐαν ὅμως, ὅπερ ὥσπερ τῶν ἡλικίαν πάσχει τὰ παιδία πρὸς τὰ τῶν ἀνόητα ἐπαίροντα τοιαῦτα πάσχῃ, ἀπολογεῖται ὁ Ἰησοῦ μαθητὴς ἑαυτὸν ἐπαινέσειν ἑαυτὸν, ὡς ὃ ἔδειξεν ὁ Ἰησοῦς παιδίον, οὐκ ἐπαιρόμενον ἀπὸ δόξης εἴω, οὐδὲ φυσιούμενον ἀπὸ πλούτου, οὐδ' ἀπὸ ποικιλίας, οὐδὲ οἰκειούμενον ἀπὸ

A cœlorum. Quod autem de rebus venereis in pueros dictum est, idem de reliquis affectionibus, & infirmitatibus ac morbis animi dici queat, in quę à natura comparatum est, ut non incidant pueri, quicunq; perfectum rationis usum nondum assecuti sunt; verbi causa, ut quis convertatur, & quomodo se habet ad iram puer, talis ille, vir licet, evadat; & quemadmodum se habet ad mœrorem puer, qui tum ridet, & ludit nonnunquam, cum mortuus jacet pater, vel mater, vel aliquis è fratribus, talis evadat qui conversus fuerit, quales sunt pueri, & habitum B ad susciendum mœrorem minime proclivem à ratione comparet, ut qualis est ad tristitiam exiguus puerulus, talis ille sit. Simile quoque de eo dices, quod voluptas nuncupatur, qua temere & absque ratione accenduntur & stimulantur homines nequam, cui minime obnoxii sunt pueri, & qui convertuntur, ac pueris similes efficiuntur. Quemadmodum vero accurate ab aliis demonstratum est, in pueros, quibus nondum plenior rationis usus accessit, nullum horum affectuum cadere; quod si C nullum, certe neque timorem: at si quid animi perturbationi simile pueris contingit, exiguum illud est, citissime evanescens & consanescens; adeo ut si consecutus illud fuerit, qui puerorum similis conversione factus est, ut pueri instar affectus suos sibi quasi subjecerit, præclare secum agi putandum ei sit. Ac de timore quidem similia iis intelligantur quæ supra tradidimus, pueros videlicet malorum timore nequaquam percelli, at aliquo alio, quod tamen timorem appellant, qui de animi perturbationibus, eorumque nominibus accurate disserue- D runt; cujusmodi puerorum quoque est, inter ipsas etiam lacrymas injuriarum oblivio, qui temporis puncto immutantur & rident, cum iis ludunt, qui timore eos affeciisse & timorem incussisse videbantur, sed revera nihil tale fecerant. Ad eundem vero modum se deprimet & abjiciet quispiam, ad quem se abjicit puer quem Jesus accersivit; in puerum siquidem neque cadit superbia, neque generis, divitiarumve arrogans existimatio, aut alicujus ex iis bonis, quæ opinione quidem talia sunt, revera non sunt: unde pueros oppido infantes vide- E re licet ad tertium quartumve ætatis annum ignobilibus, & obscuro loco editis pueris similes, etiamsi generosi esse videantur, nec magis amantes pueros qui videntur florere opibus, quam egenos. Si ergo Jesu discipulus ratione adductus se ipse, velut puer quem ostendit Jesus, depresserit; id quod pueris propter ætatem contingit circa eos affectus, quibus efferuntur stulti; gloriola non turgidus, neque propter divitias aut vestimentum inflatus, vel ge-

neris nobilitate intumescens, ii potissimum in nomine Jesu suscipiendi & imitandi sunt, qui, sicut à Verbo demonstratum est, ita conversi fuerint, ut puer quem Jesus assumpsit, quoniam inter eos præcipue Christus est, & propterea illud dicit: *Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.* Quod autem sequitur, difficile est ita exponere, ut cum superioribus cohæreat: dixerit enim aliquis, quomodo fieri potest, ut qui conversus fuerit, & puerorum similis factus, pusillus sit ex iis qui in Jesum credunt, & offensioni obnoxius? nihilominus tamen id convenienter illustrare conemur. Quisquis Jesum Dei Filium esse credens, juxta veram historiam quæ de illo conscripta est, & per actiones in Evangeliis præscriptas iter habens, ut ad virtutis normam vitam exigat, conversus est, & ad id contendit ut puerorum similis efficiatur; fieri non potest, quin is cœlorum regnum ingrediatur. Tales profecto sunt quamplurimi; at non quisquis conversus est ut puerorum similis evadat, id assecutus est ut pueris similis fiat, sed quantum unusquisque ab eo, quem diximus, puerorum circa animi affectus habitu abest, tantundem abest ut ad puerorum similitudinem accedat. In omni ergo credentium multitudine sunt quidam quasi recens conversi ut puerorum similes fiant, qui dum convertuntur ut fiant quasi pueri, pusilli appellantur, & qui ex iis conversi fuerint, ut fiant quasi pueri, sed multum ab eo absunt, ut pueris accurate similes sint, offensione & scandalo affici possunt, quorum unusquisque tantum abest, ut illis similis sit, quantum abest à puerorum circa animi perturbationes habitu, de quo supra actum est; quibus offensionis ansæ minime præbendæ sunt: alioquin qui offensioni locum dederit, opus illi erit, *ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*, quasi ad curationem illius id conferat; qui enim talem in mari pœnam dederit idoneam, ubi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, & prout ei fuerit utile, punitus tandem & afflictus fuerit, eum obtinebit statum, qui labores in profundo maris à se mola asinaria depresso perlatos excipiet. Molarum sedenim discrimina sunt, ita ut earum aliqua, ut ita dicam, humana sit, alia asinaria: ac humana quidem illa est, de qua scriptum extat: *Duæ molentes erunt in una mola, una assumetur, & una relinquetur:* asinaria autem, quæ ei circumponetur, qui offensionem & scandalum præbuerit. Dixerit autem aliquis, an recte vel male, mihi non liquet, asinariam

Matth. 18. 5

Matth. 18. 6.

Psal. 103. 26.

Matth. 24. 41.

δ' ψυχία, μάλιστα ὅ τε τὰς, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξε, σεσφέντας, ὡς ὁ σωτὴρ ἐλάβετο ὁ ἰησοῦς παιδίον, ἀποδεκτέον καὶ μιμητέον ἐστὶ τῷ ἰησοῦ ὀνόματι, ἐπεὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ χριστὸς, καὶ διὰ τοῦτο λέγει τ'. καὶ ὃς ἂν δέξηται ἓν παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. τὸ δ' ἑξῆς ἐρωῶδες κ' ἀκολουθίαν ἔ σωαποδεδομένων δυσγήσασθ. εἰποι γὰρ αὖτις, πῶς ὁ σεσφεὶς κ' ψυχρῶ ὡς τὰ παιδία, μικρὸς ἐστὶ πιστούντων εἰς τὸν ἰησοῦν, καὶ ἀποδεκτικὸς ἔ σκανδαλισθῆναι, πειρασώμεθα δὴ καὶ ἔτι ἀκολούθως ἀφνίσαι. * πῶς ὁ τῷ ἰησοῦ ὡς υἱῷ συγκατατεθειμένος θεῷ κ' τῷ ἀληθεῖ αὐτοῦ ἰσορέαν, κ' ὁδοῦν διὰ τ' κ' τὸ διάγγελιον πράξεων εἰς τὸ βιῶσαι κατ' ἀρετὴν, ἐσεσφθη κ' ὁδοῦ * πρὸς τὸ ψυχρὸς ὡς τὰ παιδία, τοῦτον ἀμήχανον μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τ' οὐρανῶν· πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἅπαντες οἱ σεσφεγμένοι πρὸς τὸ ψυχρὸς ὡς τὰ παιδία, ἐφθάκασιν ὡς ἐπὶ τὸ ὁμοιωθῆναι τοῖς παιδίοις. ἀλλ' ἕκαστος τοσοῦτον ἀπολέπεται τ' πρὸς τὰ παιδία ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπει δ' ἀποδεδομένης τῷ παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἕξεως· ἐν πολυπλῶν τῷ πλήθει τῶν πιστούντων εἰσὶ καὶ οἱ ὡσπερεὶ ἀρτὶ σεσφέντες πρὸς τὸ γενέσθαι ὡς τὰ παιδία, οἵ τινες κατ' αὐτὸ τὸ ἐσεσφθαι ἵνα ψυχρωνται ὡς τὰ παιδία, μικροῖς χρηματίζεσι, καὶ τούτων οἱ σεσφέντες μὲν ἵνα γένωνται ὡς τὰ παιδία, πολὺ δ' ἀπολειπόμενοι τ' ψυχρᾶς ἀκριβῶς ὡς τὰ παιδία, ἀποδέχονται τὸ σκανδαλισθῆναι. ὧν ἕκαστος τοσοῦτον ἀπολείπεται τ' πρὸς αὐτὰ ὁμοιώσεως, ὅσον ἀπολείπει δ' τῆς ἀποδεδομένης τῷ παιδίων πρὸς τὰ πάθη ἕξεως. ὃς ἂ δέον ἀφορμὰς παρέχειν ἔ σκανδαλισθῆναι εἰ μή γε, ὁ σκανδαλίσας δέοιτο, ὡς συμφέροντος αὐτῷ ἐπὶ θεραπείᾳ, ἔ κρεμασθῆναι μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. ἕτω γὰρ πίστας τῷ * αὐτάρκη δύκην ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὅπερ ὁ θρασὺς ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς παίζειν αὐτῷ, κ' πρὸς τὸ συμφέρον πρὸς τὸ τέλος ὁ κολασθεὶς, ἐ παθὼν, ἐν τοῖς ἔξω ἔσωθεν κατὰ τὸ πέλαγος τ' θαλάσσης πόνων, ὃς ἐπιμείνει καθελκόμενος ὑπὸ ἔ ὀνικοῦ μύλου· εἰσὶ γὰρ καὶ μύλων διαφοραὶ, ὡς εἶναι τὸν μύρμηκα αὐτῶν, ἵν' ἕτως ὀνομάσω, ἀνθρώπινον, ἄλλον δὲ ὀνικόν. ἐ ἀνθρώπινος μύλος ἐστὶν ἐπεῖνος, περὶ οὗ γέγραπται. δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐν ἑνὶ μύλῳ, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται. ὀνικὸς δ' ὁ περιτεθησόμενος τῷ σκανδαλίσαντι· εἰπάτω δ' ἄντις, οὐκ οἶδα πότερον ὑγιῶς ἢ ἐσφαλμένως λέγων, ὀνικὸν εἶναι τὸ βαρὺ ἐφωλ-

τὰ

λεσῶμα, καὶ κατωφερὲς, ὅπερ ἀναλήψεται ἐν τῇ ἀναστάσει, ἵνα καταποντισθῇ ἐν τῇ ἀβύσσῳ λεγομένῃ πελάγει θαλασσίῳ, ὅπερ ὁ δράκων ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐμπαίζειν αὐτῷ· ἀλλ' ὃ τὸ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν ἀνοίσει ἐπὶ τὰς ἀοράτους ἀνθρώπους δυνάμεις, πολλὰ γὰρ καὶ ἀπὸ τούτων σκάνδαλα εἰς τὰς δεικνυμένας τοῦ Ἰησοῦ μικρὰς γίνεται. ἐπὰν γὰρ σκανδαλίσωσι τῶν δεικνυμένων τοῦ Ἰησοῦ μικρῶν ἕνα, πιστεύοντων εἰς αὐτὸν, ὀνικὸν μύλον τὸ φθαρτὸν σῶμα (τὸ βαρύνον ψυχὴν ἀναλήψεται), κρεμάμενον ἐν τῷ καθελκομένῳ αὐτὸν ἐπὶ τὰ τῆδε πράγματα τραχήλῳ, ἵνα διατούτων καθαιρεθῇ αὐτῶν τὸ οἴημα, καὶ πάντες δίκλω, ἐν τῷ συμφέροντι αὐτοῖς διὰ τοῦ ὀνικοῦ μύλου γένωνται· καὶ ἄλλη δὲ δήπουθεν παρὰ τὴν ἁπλουστέραν λεγομένην λελεχθω, εἴτε ὡς δόγμα, εἴτε ὡς γυμνασίας ἕνεκεν, καὶ ζητήσωμεν ποῖον παρεκάλεσάμενος παιδίον ὁ Ἰησοῦς, ἔστησεν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν· ὁρᾷ δὲ εἰ δυνάμεθα τὸ ταπεινῶσαν ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον, ὡς τοῦ Σωτῆρος παρεκλήθην, καὶ σαθὲν ἐν μέσῳ τῷ ἡγεμονικῷ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, εἰπεῖν ἕνεκα ὁ παρεκάλεσε τὸ Ἰησοῦς παιδίον· εἴ τε βούλεται ἡμᾶς πρὸ τῶν ἄλλων ἀποστραφέντας στραφῆναι πρὸς τὰ παραδείγματα ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὥστε ἡμᾶς ὑπωπτεύειν ὡς τὰ παιδία τὰ καὶ αὐτὰ στραφέντα, καὶ ὁμοιωθέντα τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἅπερ παιδία ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ σωτῆρι, καὶ τὸ ἐν Ἡσαΐᾳ λελεγμένον. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστι γε εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων βασιλείαν μὴ στραφέντα ἀπὸ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ ὁμοιωθέντα τοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πεφορεκόσι παιδίοις. ὅπερ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεκάλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς ἰδίας τελειότητος καταβεβηκὼς πρὸς ἀνθρώπους ὡς παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν· δεῖ δὲ στραφέντα ἀπὸ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν ταπεινώσαι ἑαυτὸν, οὐχ ἁπλῶς ὡς τὸ παιδίον, ἀλλὰ, καὶ τὸ γεγραμμένον, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο· ἔστι δὲ τὸ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον ἐκεῖνο, τὸ μιμήσασθαι τὸ ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων ταπεινώσαν ἑαυτὸ πνεῦμα ἅγιον· ὅπερ ὃ σωτὴρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐξαπέστειλεν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, δεδήλωται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος λέγοντος· καὶ νῦν κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· ἰσέον μὲν τοῦτο ὅτι ἀμφοτέρους ἔστιν ἁπλῶς. ἢ γὰρ ὁ θεὸς ἀπέστειλεν, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν σωτῆρα, ἢ ὡς

A molam corpus esse hominis nequam, grave & deorsum tendens, quod in resurrectione assumet, ut in abyssum, quæ maris profundum appellatur, ubi draco ille est quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, demergatur. Alius autem offensionem uni è parvulis præbitam ad Potestates referet, quæ hominum oculis usurpari non possunt; plurimæ siquidem offensiones in parvulos à Jesu monstratos ab illis derivantur: postquam autem unum è parvulis à Jesu monstratis, in eumque credentibus offende-

Vide Not. B rint, asinariam molam assumet, corpus videlicet corruptioni obnoxium, animam gravans, suspensum de collo, quo in vitæ hujus negotia deorsum trahetur; ut de vana sui existimatione horum ope dejiciantur, & postquam pœnas luerint, id quod sibi utile erit, molæ asinariæ beneficio consequantur. Præter rudiorem hanc explicationem, alia insuper, sive ut dogma, sive exercitationis gratia proferatur, & quemnam puerulum à se accersitum in medio Discipulorum constituit Jesus, C perscrutemur. Vide, num puerum à Jesu accersitum Sanctum esse Spiritum dicere possis, qui seipsum abjecit, à Servatore accitus est, & in media Discipulorum Jesu mente constitutus; vel num nos alia omnia fastidientes, ad exempla à Spiritu Sancto suggesta converti velit, adeo ut efficiamur tanquam pueri, qui & ipsi conversi, & Spiritui Sancto similes facti fuerint; quos quidem pueros Servatori dedit Deus, juxta id quod in Isaia dictum est: *Ecce ego & pueri quos dedit mihi Dominus:* nec vero in regnum cœlorum Isaiæ 8. 18. D intrare fas illi est, qui non à mundanis negotiis sese averterit, & puerorum Spiritum Sanctum habentium similis effectus fuerit; quem quidem Spiritum Sanctum, qui à sua perfectione ad homines se demisit, tanquam puerum advocans Jesus, in medio Discipulorum constituit. Seipsum ergo à mundanis concupiscentiis aversum deprimere oportet, non solum ut puerulum, sed, juxta id quod scriptum est, ut puerulum hunc. Deprimere autem seipsum sicut puerulum hunc, idem est ac Spiritum Sanctum imitari, qui pro hominum E salute se ipse depressit & abjecit. Servatorem autem una & Spiritum Sanctum à Patre in hominum salutem missum esse in Isaia declaratum est, ita ex Servatoris persona loquente: *Et nunc Dominus meus misit me, & πνεῦμα ejus.* Sciendum porro Isaiæ 48. 16. est, ambiguum esse hunc locum; vel enim Servatorem misit Deus, misit quoque Spi- *Vide Not.* ritus Sanctus; vel, sicut interpretati sumus, utrumque misit Pater, Servatorem

N. B. παρὰ τὸ ἀξειλήφαμεν, ἀμφότερα ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ τὸν σωτῆρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· μείζων ἦν ἐν

& Spiritum Sanctum. Qui ergo ad imitationem pueri hujus plus seipse abjecerit, quam omnes qui sese demittunt, major ille erit in regno cœlorum. Plurimi quippe sunt, qui se ipsi velint deprimere, velut iste puer: at qui puero seipsum abjicienti perquam similis fuerit effectus, is in nomine Jesu, vel revera potius in ipso Jesu, omnibus in regno cœlorum major appellatus reperietur. Quemadmodum autem Jesum suscipit, qui susceperit unum talem è pueulis in nomine Jesu; ita Jesum rejicit & expellit, qui talem unum puerulum in nomine Iesu suscipere non vult. Quod si inter eos qui Spiritus Sancti communicatione digni habiti sunt, discrimen intercedit, cum plus minusve Spiritum Sanctum recipiant credentes; nonnulli sane sint offensioni obnoxii, eorum scilicet, qui in Deum credunt, minimi; quorum offensionem Verbum ulciscens, de his à quibus fuerint offensi, ait: *Expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Hæc super propositis Matthæi verbis dicta sint. Videamus jam, quomodo apud reliquos se habeant quæ ad ea pertinent. Ait ergo Marcus, disputasse in via Duodecim, quisnam eorum major esset; idcirco cum consedisset, accersivisse eos, &, quis major esset, edocuisse, primas illi partes, tanquam majori, tributum iri dicentem qui modestia sua & lenitate omnium fuerit postremus, adeo ut locum illius cui ministratur, non arrogaverit, sed ministrantis, atque hujus quidem non aliquibus ministrantis, aliis vero minime, sed plane omnibus: ad id enim attende: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister.* Tum inquit postea: *Accipientem eum puerum* (Jesum scilicet) *statuisse in medio Discipulorum suorum: quem quum complexus esset, dixisse illis: Quisquis unum ex pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Qualem vero accepit puerum, & complexus est Iesus, juxta altiorem hortumce locorum interpretationem? an Spiritum Sanctum? & huic quidem puero similes facti sunt nonnulli, de quibus id dixit: *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Iuxta Lucam autem: *Cogitatio* in Discipulos non ascendit, sed *intravit* super ea re, *quis eorum major esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorum*, utpote oculos habens cogitationes cordium intuentes; *videns cogitationes cordis illorum*, ne interrogatus quidem, juxta Lucam, *apprehendit puerum, & statuit*, non in medio eorum tandem, sed in medio suo, ut ipse ait, *Ego sum in medio vestrum tanquam qui ministro.* Quod si quis ad hæc dicat, Matthæum quidem & Lucam, quum dicerent, *Statuit puerum in medio eorum*, non addidisse, *suorum*, ut Marcus, sed *eorum*, ut Lucas, ideoque non videri Matthæum & Lucam dicere, *Statuit puerum in medio Discipulorum*, sed *in medio eorum qui disputabant*, quum Marcus dicat, *Statuit puerum in medio Discipulorum*: ad hæc dicemus, Matthæum

παρ' ἑαυτῷ, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ μόνον τό. A tummodo, quemadmodum à Matthæo, & à Marco traditum est, sed etiam *secus se*. *Et ait*, Discipulis, non illud solum: *Qui susceperit unum parvulum talem*; vel: *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*: sed altius etiam progrediendo: *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit*. Eum igitur puerum, quem apprehensum Iesus juxta se statuit, in nomine Iesu, secundum Lucam, suscipere oportet. Atque haud scio, an id aliquis tropice explicare possit: *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo*: unicuique enim nostrum puer ille, quem Jesus tunc apprehensum juxta se constituit, in nomine Jesu susciPiendus est; vivit enim quasi immortalis, & eum ab ipso Iesu in nomine Iesu suscipere oportet; à quo minime sejunctus Iesus, apud eum est qui puerum susceperit, ita ut juxta illud dici possit: *Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit*. Deinde vero cum à Filio pater non separetur, apud eum est qui Filium susceperit; unde dictum est: *Et quicunque me receperit, recipit eum qui me misit*. Qui autem puerulum, & Servatorem, eumque à quo missus ille est susceperit, omnibus Iesu Discipulis minor est, cum parvum se ipse exhibet; at quanto minorem se ipse exhibuerit, eo major fit, majus illi incrementum dante eo qui ut parvum se ipse præberet, effecit. Animum enim ad id adverte: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*; legimus quoque in aliis, *major erit*; at juxta Lucam; *Si quis non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*: ambiguus vero est ille sermo, vel enim ut qui regnum Dei accipit, puero simili efficiatur, vel ut regnum Dei illi puero simile effectum recipiat. Et qui regnum Dei hic recipiunt, illud fortasse puero simile recipiunt, in futuro autem sæculo non jam amplius puero simile; & magnitudinem assequuntur perfectionis, in ætate, ut ita dicam, spirituali sese exerentis & ostentantis in iis omnibus qui in hoc sæculo receperunt regnum Dei, quod hic puero simile est. *Væ mundo à scandalis*. Privatim & separate vocabulum hocce *Mundus* usurpatum est, *In mundo erat, & mundus eum non cognovit*; at juxta convenientiam cum aliqua re, & connexionem cum eo ad quod pertinet, enuntiatum est hoc loco: *Ne forte elevatis oculis ad cœlum, videas Solem & Lunam, & omnem ornatum (κόσμον) cœli, & errore deceptus adores ea, & colas ea*. Simile in libro Esther dictum esse de illo inquies, cum scriptum est: *Cum deposuisset omnem ornatum (κόσμον) suum*.

B

C

D

Luc. 9, 48.

Luc. 18, 17

Matt. 18, 7

Ioh. 1, 10.

Deut. 4, 19

Esth. 14, 2.

ὅς ἐὰν δέξηται ἓν παιδίον τοιοῦτο, ἢ. ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπαναβεβηκότως τό. ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. χρὴ οὖν κ᾽ τὸν λεκτὸν ἐκεῖνο τὸ παιδίον, ἐλαβόμ@ ὁ ἰησοῦς ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ, δέξασ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ. κ᾽ οὐκ οἶδ' εἰ δυνάταί τις μὴ τροπολογῆσαι τό. ὃς ἐὰν δέξηται ἕν τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. χρὴ γὰς ἐκεῖνο τὸ παιδίον, ὃ τότε ἔστησεν ὁ ἰησοῦς παρ' ἑαυτῷ λαβόμ@ αὐτοῦ, δέξασ ἕκασον ἡμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ. ζῇ γὰ ὡς ἀθάνατον, καὶ χρὴ αὐτὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἰησοῦ δέξασ ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἰησοῦ, ἃ μὴ χωριζόμ@ ὁ ἰησοῦς γίνεται ὥσπ τῷ δεχομέν@ τὸ παιδίον, ὡς κ᾽ ἕν τὸ λελεγμένον τό. ὃς ἐὰν δέξηται ἕν τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. εἶτ' ἐπεὶ ἀχώριστός ἐστι τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴς, γίνεται ὥσπ τῷ δεξαμέν@ τὸν υἱόν. διὸ λέλεκται. καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ δ᾽ δεξάμ@ τὸ παιδίον, καὶ τὸν σωτῆρα, κ᾽ τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν, μικρότερός ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς ἰησοῦ μαθηταῖς ἑαυτὸν σμικρύνων. ὅσον δ᾽ ἑαυτὸν σμικρύνει, τοσοῦτον γίνεται μέγας, αὐτῷ τῷ ἁπλοῦν σμικρύνειν αὐτὸν, καὶ ποιοῦντ@ ἁπλοῦν εἰς μέγεθος. ἔσχες γὰ τῷ. ὁ μικρότερ@ ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτός ἐστι μέγας. ἀνέγνωμεν δ᾽ καὶ ἐν ἄλλοις, κ᾽ ἔσα μέγας. κ᾽ δὲ τὸν λεκτὸν. ἐὰν μή τις δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς τὸ παιδίον, οὐ μὴ εἰσελθῃ εἰς αὐτήν. ἔστιν ἀμφίβολος ἡ λέξις, ἢ γὰ ἵνα ὁ δεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ γένηται ὡς παιδίον, ἢ ἵνα τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὥσπ δέξηται γενόμενον αὐτὸ ὡς παιδίον. καὶ τάχα ἐνταῦθα μὲν οἱ δεχόμενοι τὴν βασιλείαν δέχονται αὐτὴν ὄντα ὡς παιδίον, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι παιῶνι ὀφείλει ὡς παιδίον, κ᾽ τὸ μέγεθος τῆς τελειότητος ἐν τῇ, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, πνευματικῇ ἡλικίᾳ * ἐπιδεικνυμένοις πᾶσι τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ὥσπ δεξαμένοις αὐτὴν ἔσται ἐνταῦθα ὡς παιδίον. ἐαν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῶν σκανδάλων. καὶ αὐτὴν μὲν, καὶ ἀπολελυμένως εἴρηται ἡ κόσμ@ φωνὴ, * ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, κ᾽ ὁ κόσμ@ αὐτὸν οὐκ ἔγνω. κατὰ δὲ τὴν πρὸς πρᾶσιν μᾶς τῆς πρὸς ἐκεῖνο ἐπιπλοκῆς ὁ κόσμος ἐστὶν ὑνόμασαι ἐν τῷ. μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ πᾶσαν τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς. τὸ δ᾽ ὅμοιον φήσει ἐν τῇ ἑαυτῆς λελέχθαι περὶ αὐτῆς, ὅτε γέγραπται. πεπλεσμένη πᾶσαν τὸν κόσμον αὐτῆς. ὃ γὰ ταὐτόν ἐστιν ἁπλῶς

Non enim idem est (κόσμος) mundus simpliciter, & (κόσμος) ornatus cœli, vel (κόσμος) ornatus Esther; quod autem nunc in quæstione versatur, aliud est. Existimo igitur mundum, juxta divinam Scripturam, non compagem illam esse, quæ cœlo & terra constat, sed locum hunc tantummodo qui terram ambit, atque eum quidem non qui universam terram ambire intelligitur, sed eam solum quæ à nobis incolitur: In mundo enim erat lux vera, in eo videlicet loco qui terram nostram ambire intelligi-

Ioh. 1, 9, 10. tur; *Et mundus eum non cognovit*, homines nempe qui circa terram versantur, vel etiam fortasse propriæ & familiares loco huic Potestates: absurdum enim est dicere compagem illam quæ ex cœlo & terra & quæ in eis sunt, concreta est, significari; adeo ut Solem, & Lunam, & siderum chorum, & omnes qui in universo mundo sunt, Angelos veram lucem non agnovisse, & illam tamen non agnoscentes, ordinem sibi à Deo præstitutum servasse contendamus. Quin etiam cum in oratione ad Patrem dicit:

Ioh. 17. 5. *Et nunc clarifica me Pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te*, locus hic supra terram à nobis habitatus intelligendus est; de illo etenim mundo homines Filio dedit Pater, pro quibus

Ioh. 17. 6, 9. solummodo Patrem rogat Servator, non autem pro universo hominum mundo. Item cum ait Servator: *Et ego ad te venio; Et*

Ioh. 17. 11. *jam non sum in mundo*, mundum dicit terrenum; nec enim sibi repugnantia proferre illum putandum est dicentem: *Et ego ad te venio; Et jam non sum in mundo*, &, Sum in

Ioh. 17. 13. mundo. Sed & hoc loco: *Et hæc loquor in mundo*, terrenus hic locus intelligendus est. Lueulenter vero his ille significatur. *Et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo*; nos enim odio habuit, ex quo non am-

2. Cor. 4. 18 plius *contemplamur quæ videntur, sed quæ non videntur* propter Jesu disciplinam, non mundus ex cœlo & terra & quæ in iis sunt, totus coagmentatus, sed qui supra terram nobiscum homines conversantur: id autem: *Non sunt de mundo*, idem est ac, non sunt de terreno hoc loco; ita & Jesu Discipuli *De*

Ioh. 17. 16. *mundo non sunt, sicut & ipse non erat de mundo*. Item & illud: *Vt credat mundus quia tu me misisti*, quod bis in Evangelio secundum Iohannem repetitur, ad præstantissimos, optimosque homines non refertur, sed ad eos quibus opus est, ut Filium à Patre in mundum hunce missum, fuisse credant; & a-

Rom. 1. 8. pud Apostolum: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Quod si *Væ à scandalis* pronuntiatur hominibus per universam terram dissipatis, qui scandalis afficiuntur; de mundo autem non sunt Discipuli, quæ

ὁ κόσμος, καὶ ὁ κόσμος ὁ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὁ κόσμος ὁ ἐσθήτ. τὸ δὲ νῦν ἡμῖν ζητούμενον, ἄλλο. νομίζω ὅμως ὅτι κατὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σύγκριμα ἐστι καὶ τὰ θεῖα γράμματα ὁ κόσμος, ἀλλ' ὁ θεωρούμενος τόπος, καὶ ἔτος ἐκαθ' ὅλην νοούμενος τὴν γῆν, ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν ἡμετέραν οἰκουμένην. ἐν τῷ κόσμῳ γὰρ ἦν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τῷ θεωρείῳ τόπῳ τῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν νοουμένῳ. καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, οἱ ἐν τῷ θεωρείῳ τόπῳ ἀνθρωποι, ἕως ἄχρι καὶ αἱ οἰκεῖαι τῷ χωρίῳ τούτῳ δυνάμεις. ἄτοπον γὰρ λέγειν τὸ ἐξ οὐρανοῦ & γῆς, καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς σύγκριμα. ὡς εἰπεῖν αὐ ὅτι ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων, καὶ οἱ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν τὸ ἀληθινὸν φῶς, & ἀγνοοῦντες αὐτὸ ἐτήρησαν τὴν ὑπεταγμένην αὐτοῖς ὑπὸ θεοῦ τάξιν. ἀλλὰ καὶ ὅταν λέγηται ὑπὸ & σωτῆρος ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα δυχῇ. καὶ νῦν δόξασόν με, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ & τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι, χρὴ ἀκούειν κόσμον λεγεσθαι καθ' ἡμᾶς ὑπὸ γῆς οἰκουμένην. ὅπου γὰρ τότε τὸ κόσμῳ ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀνθρώπους, θεὶς ὁ σωτὴρ ἐρωτᾷ τὸν πατέρα* μόνων, καὶ οὐ περὶ τοῦ κόσμου ὅλου τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ καὶ ὁ σωτὴρ λέγων. κἀγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν ὑπήκοον λέγει κόσμον. ἐγὼ νομιστέον τὰ ἀνθρώπινα αὐτὸν λέγειν φάσκοντα. κἀγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ. ἐν τῷ κόσμῳ εἰμί. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ. καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν θεωρεῖον τόπον νομιστέον. σαφῶς δ' ἔτι σημαίνεται καὶ ἐκ τοῦ. καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου. ἐμίσησε γὰρ ἡμᾶς ἐξ οὗ μηκέτι σκοποῦμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, διὰ τὴν ἰησοῦ διδασκαλίαν, ὁ κόσμος ὁ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς συνεχῶς πᾶς, ἀλλ' οἱ ὑπὸ γῆς μετ' ἡμῶν ἀνθρωποι. τό. οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου. ἴσον ἐστὶ τῷ, οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ θεωρείου τόπου. ὅτῳ δὲ καὶ οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν, ὡς οἱ αὐτὸς ἐκ τοῦ κόσμου ἦν. ἔτι δὲ καὶ τόδε, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας, δι' ἐρημένον ἐν τῷ καθ' ἰωάννην, οὐκ ἀναφέρεται ὑπὸ τὰ κεκτημένα τὴν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὲρ τοὺς χρήζοντας πιστεύειν ἀνθρώπους ὅτι ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν εἰς τὸν τῇδε κόσμον ἀπέστειλε. καὶ πρὸς τῷ ὑποσόλω δέ. ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ καὶ τοῖς πλουτοῦσι τῆς γῆς ἀνθρώποις ὑπὲρ τῶν σκανδάλων, ὧν καὶ τὰ σκάνδαλα ἄπειρα, οὐκ εἰσὶ δὲ οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ κόσμου

μὴ σκοποῦντες τὰ βλεπόμενα, καθὼς ὁδὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ κόσμου ἐστὶν, οὐδενὶ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ ἐστιν ὑπὸ τῶν σκανδάλων ἐν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. εἰ δέ τις δοκεῖ μὴ χηματίζειν μαθητὴς, ἐπὶ δὲ ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ τὸ ἀγαπᾶν τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, λέγω δὴ τὰ ἐν τῷ βιωτικῷ τόπῳ ζωὴν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ χρήματα, ἢ κτήματα, ἢ ὁποιανποτοῦν οὐσίαν, ὡς μὴ ἀρέσκειν αὐτῷ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκ εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ κόσμῳ ὄντι τούτῳ τὸ τοῦ κόσμου συμβαῖνον, ἐὰν ἀπὸ τῶν σκανδάλων, συμβήσεται αὐτῷ. ὁ δὲ θέλων ἐκκλίναι τὸ ἐὰν δῆτα, μὴ ἔστω φιλόζωος, ἀλλὰ λεγέτω κατὰ παῦλον. ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ, οἱ γὰρ ὄντες ἐν τῷ σκήνει ἅγιοι σπεύδουσι βαρέσθαι ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως σώματος, καὶ πόθῳ περίπεσωσιν ἵνα ἄξιοι γένωνται) ἀφεδῆναι ἐν τῇ ἀναστάσει μυστηρίῳ, ὅτε μεταχηματίσῃ ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, ἀλλὰ τῇ χειρὶ γνησίως μαθητευομένων, εἰς τὸ γένεσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῆς δόξης τοῦ χειρὸς. ὥσπερ γὰρ οὐδὲν τῶν ἐὰν συμβαίνει πνὶ τῷ χειρὶ μαθητῇ, ἕτως οὐδὲ τὸ, ἐὰν τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἵνα γὰρ καὶ μυρία σκάνδαλα γένηται, ἀλλ' οὐκ ἄψεται τῶν οὐκέτι ἐκ τοῦ κόσμου. εἰ δὲ ἀπαντήσεταί τις τὸ σκανδαλίζεσθαι τὰ ἀνέρματον τῆς πίστεως, καὶ ἀβέβαιον τῆς πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεως, ἴσως μηδέπω χρηματίζων τὰ τῷ ὄντι μαθητὴς αὐτοῦ. τοσαῦτα δὲ ἐρχεται νομιστέον σκάνδαλα, ὥστε τὸ ἐὰν μὴ ἐπὶ πνα μυρία τῆς γῆς φθαίνειν, ἀλλ' ἐπὶ * ἐν αὐτῇ κόσμον. καὶ ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἅπερ ἄλλα νομίζω εἶναι τὰ ἀνθρώπων διὰ ὧν ἔρχεται τὰ ὅλων ἐρχόμενα σκάνδαλα τραπά τις ἐστὶ τοῦ διαβόλου, ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ μοχθηρὸς χορὸς πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἅπερ ζητοῦντα ὄργανα δι' ὧν ἐνεργήσει, δύρισκει πολλάκις μὲν τοὺς παύτη ξένους τῆς εὐσεβείας, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν νομιζομένων πνὰς πιστεύειν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ὃς χεῖρόν ἐστι τὸ ἐὰν, τοῦτο τὸ ἐὰν τῷ σκανδαλιζομένῳ. ὥσπερ καὶ τύρῳ, καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢπερ τοῖς τόποις ἐνθα ἐποίησε μὲν σημεῖα ὁ Ἰησοῦς, καὶ τέρατα, ἐκ ἐπιστράφη δέ. ἐνοηθείη δ' ἂν τις ὥσπερ περιγματείαν ποιῆσαι ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐκ τῆς μακαριζομένων, ἐφ' οἷς μακαρίζονται) σωτηρίας, ἕτω καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐὰν, καὶ τῷ ἐφ' οἷς λελέκται τὸ, ἐὰν. ἐπὶ δὲ καὶ εἰς τὸ χεῖρον εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ σκανδαλίζοντος ἐὰν τὰ δὲ

A videntur minime contemplantes, quemadmodum nec eorum magister de mundo est, ad nullum è Discipulis Jesu pertinet Væ à scandalis, quandoquidem *Pax multa diligentibus Legem Dei, & non est illis scandalum.* Ps. 118. 165. Si quis vero discipulus esse videtur, adhuc tamen de mundo est, quod mundum, & quæ in eo sunt, diligat; vitam intelligo quam in terrenis hisce locis ducimus, vel pecuniam quæ in iis est, vel possessiones, vel quaslibet facultates; ita ut id in eum non quadret: *De mundo non sunt*, sed illud: *Væ à scandalis*, quod mundo contingit, illi B pariter continget, utpote qui de mundo quoque sit. At qui væ illud declinare volet, vitæ amans non sit, sed juxta Paulum dicat: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*; Sancti enim qui *sunt in hoc tabernaculo, ingemiscunt gravati* corpore humilitatis, & 2. Cor. 5. 4. omni ope contendunt, ut digni evadant, qui in resurrectionis mysterio reperiantur, quando Deus *Reformabit corpus humilitatis,* Phil. 3. 21. non omnium quidem, sed eorum qui Christi disciplinam sincero pectore capessunt, ut fiat *configuratum corpori claritatis* Christi. Quemadmodum enim nullum ex omnibus C Væ cuiquam Discipulorum Christi contingit, ita neque illud, *Væ mundo à scandalis*; nam quamvis infinita exoriantur scandala, ad eos qui de mundo amplius non sunt, nullum pertinebit. Quod si quis propter fidei mutabilitatem, & consensionis cum verbo Dei inconstantiam scandalum pati potest, sciat ille se pro discipulo Jesu non haberi; tot autem eventura scandala credendum est, ut Væ ad res terræ infinitas non pertineat, sed ad mundum qui in ea est. *Et necesse est ut eveniant scandala*, quæ alia esse existi- D mo ab iis hominibus per quos contingunt. Quæ ergo exoriuntur scandala, exercitus quidam est Diaboli, Angeli nempe illius, Matt. 18. 7. & malus immundorum spirituum chorus, qui dum instrumenta perquirunt, quorum subsidio operari queant, homines sæpenumero reperiunt à pietate prorsus alienos, nonnunquam etiam aliquos ex iis qui verbo Dei fidem habere creduntur; quibus pejus Væ quam ei qui offensionem patitur, contingit; sicut *Tyro & Sidoni remissius* Matt. 11. 22. *erit in die judicii*, quam locis iis, in quibus signa & prodigia edidit Jesus, fides autem illi habita non est. Quemadmodum autem aliquis eos qui beati prædicantur, & E res propter quas id assequuntur colligens, commentationem è Scripturis lucubrare possit; ita & ex illis Væ quæ scriptis mandata sunt, & ex iis rebus propter quas Væ pronuntiatum est. Super eo autem quod pejus sit Væ offensionem præbentis, quam illius qui patitur, hunc præterea locum proferes: *Qui autem scandali-*

zaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, A expedit ei, & cætera. Cum enim propter offensum parvulum pœnæ ab eo qui offensionem præbuit exiguntur, grave illud & intolerabile, de quo scriptum est, circa offensionis autorem alligari expedit. At hæc si animo altius defigeremus, daremus operam profecto, ne *peccaremus in fratres, & percuteremus conscientiam eorum infirmam*, ne *in Christum peccaremus*, pereuntibus sæpe fratribus nostris, *propter quos Christus mortuus est*; non per nostram solum scientiam, sed alia etiam nonnulla; propter quos puniemur erga Christum peccantes, cum ob animas nostra pereuntium causa pœnæ à nobis reposcentur. Deinceps verò examinandum est vocabulum. *Necesse*, quod habetur hoc loco: *Necesse est enim ut veniant scandala*, & quod æquivalet apud Lucam: *ἀνένδεκτον* est *ut non veniant scandala*, pro *ἀδύνατον* est: & quemadmodum necessario interit quod mortale est, fieri enim non potest, quin intereat; & necessario nutritur, qui corporeus est; fieri enim non potest ut vivat, qui non nutritur; ita necessario exoriuntur scandala, nec aliter fieri potest, cum inter homines virtutem necessario præcedat nequitia, à qua scandala profluunt: fieri siquidem non potest ut homo omnis expers culpæ reperiatur, quique virtutem absque peccato capessiverit: nam quæ nefariis Potestatibus inest malitia, cum hominum malitiæ causa sit & origo, omnes concitat, ut per aliqua instrumenta adversus homines qui in mundo sunt operentur: fortasse etiam magis irritantur improbæ Potestates, cum verbo Iesu depelluntur, & earum imminuitur cultus, nec solita eis sacrificia offeruntur, & ea oboriri necesse est, non autem per illum quempiam. Idcirco Væ obtingit homini illi per quem evenit scandalum, utpote qui improbæ Operationi ad offensionem præbendam compositæ locum dederit. At noli existimare natura, & ex rerum constitutione esse scandala, quæ homines quosdam perquirant, per quos oriantur; quemadmodum enim Deus mortem non fecit, ita neque scandala creavit; sed liberum arbitrium in quibusdam labores pro virtute tolerare nolentibus scandalum produxit. Ac optime sane se res habebit, si oculus & manus laudabiles sint, ne juste manui oculus dicere possit: *Opera tua non indigeo*. Quod si quis in toto cœtuum Ecclesiæ corpore, propter strenuitatem & dexteritatem in rebus agendis pro manu habitus immutatur, & manus offensionem præbens efficitur,

1 Cor. 8. 11, 12.

Matt. 18. 7

Luc. 17, 1.

1. Cor. 12, 21.

σκανδαλιζομένῳ ἀφαιρήσεις ἀ. ὃς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τ μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀνδικαιότερος δὲ τῶ σκανδαλιζέντος μικροῦ ὑπὸ τ σκανδαλίσαντος αὐτὸν, ζημίαν συμφέρει βαρὺ ἢ δυσυπομόνητον ὁ ἀναγέγραπται εἶναι τῷ σκανδαλίζοντι. ταῦτα οὖν εἰ ἀπιμελέστερον ἐννοήσομεν, ἐφυλαξώμεθα ἂν ἁμαρτάνειν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτειν αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀδύνατον, ἵνα μὴ εἰς χριστὸν ἁμαρτάνωμεν, πολλάκις ἀπολλυμένων μόνον τῇ ἡμετέρᾳ γνώσει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ποτὲ τῷ θεῷ ἡμᾶς ἀδελφῶν, δι' οὓς ὁ χριστὸς ἀπέθανεν, ἐφ' οἷς εἰς χριστὸν ἁμαρτάνοντες ποσῷμεν δίκας, ἐκδικουμένης τῆς τῷ δι' ἡμᾶς ἀπολλυμένων ψυχῆς ἐξ ἡμῶν. μὴ ταῦτα βασανιζέτω τῆς ἀνάγκης ὄνομα ἐν τῷ. ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἢ τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐτῷ θεῷ τῷ λεκᾶ. ἀνένδεκτόν ἐστι δὲ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἀνὴρ δ, ἀδύνατον. ᾗ ὥσπερ ἀνάγκη τὸ θνητὸν ἀποθνῆσκειν, καὶ ἀνένδεκτον αὐτὸ μὴ ἀποθανεῖν, καὶ ἀνάγκη τρέφεσθαι τὸν ἐν σώματι, μένδεκτον δὲ τὸν μὴ τρεφόμενον ζῆν, ἕως ἀνάγκη καὶ ἀνένδεκτον μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἐπεὶ ἀνάγκη ἢ προσφερόμενα τῶν κακιαντῶν δυνάμεων ἐν ἀνθρώποις, ἀφ' ἧς κακίας τὰ σκάνδαλα. ἀνένδεκτον γάρ ἐστιν ἀνθρώπου δύνασθαι παντὸς ἁμαρτήματος χωρεῖς ἁμαρτίας ἀνειληφότα τῶν δυνάμεων. ἢ γὰρ ἐν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι κακία δεσποτεύσασα τ ἐν ἀνθρώποις κακίας, * παντὸς * ὁρμᾶ ἐπὶ τὸ διὰ τινων ὀργάνων ἐνεργῆσαι κατὰ τ τῶ κόσμω ἀνθρώπων. τάχα δὲ καὶ πλείονα αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἐξαγριοῦνται συμβαλλόμεναι τῷ λόγῳ τῶ ἰησοῦ, καὶ μειουμένης τῆς λατρείας αὐτῶν, τ εἰθισμένων θυσιῶν αὐτοῖς προσφερομένων, καὶ ἀνάγκη ἐστὶ ταῦτα ἐλθεῖν, διὰ ἀνάγκη ᾖ διὰ τοῦ πονηροῦ. διὸ καὶ ὡς τόπον δεδωκότι τῇ πονηρᾷ ἐνεργείᾳ σκανδαλίζειν προσαρμένῃ τῷ ἀνθρώπῳ δι' ὃ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται, γίνεται τὸ οὐαί. μὴ νομίσῃς δὲ φύσει * τινας, καὶ * ἐκ κατασκευῆς τὰ σκάνδαλα εἶναι ἀνθρώπους ζητουμένου δι' ὧν ἔλθῃ. ὡς γὰρ ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἵνα ἐδὲ σκάνδαλα ἔκτισεν, ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον ἐκίνησεν ἐν πᾶσι τὸ σκάνδαλον, μὴ βεληθεῖσιν ἀνατλῆναι τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους. ⁂ καλὸν μὲν οὖν εἰ ἐπαινετὸς εἴη ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χεὶρ, ἵνα μὴ δῴνται * δίκαιος εἰπεῖν ὁ ὀφθαλμὸς τῇ χειρὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω. εἰ δέ τις ἐν τῷ ὅλῳ σώματι τ σωταγῶν τῆς ἐκκλησίας χεὶρ χρηματίσας διὰ τὸ πρακτικὸν, μεταβαλὼν γένοιτο σκανδαλίζουσα χεὶρ, λεγέτω τῇ τοιαύτῃ χειρὶ ὁ ὀφθαλμός,

σκανδαλος, χρείαν σε οὐκ ἔχω, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκοψάτω αὐτὸν, καὶ βαλέτω ἀφ' ἑαυτοῦ. ὅτῳ γὰρ καλὸν μᾶλλον εἰ κεφαλή τις εἴη μακαρία, καὶ πόδες ἄξιοι τῆς μακαρίας κεφαλῆς, ἵνα μὴ δυνηται τὰ πρέποντα ἑαυτῇ προσλαβοῦσα ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν εἰπεῖν. χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. εἰ μέντοι τις δύρεθείη πᾶς σκάνδαλον τοῦ ὅλου γενόμενος σώματος, λεγέτω ἡ κεφαλὴ τῷ τοιούτῳ ποδὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω, καὶ ἐκκόψας αὐτὸν βαλέτω ἀπ' αὐτοῦ. καὶ γὰρ πολλῷ βέλτιον ἐλθεῖν εἰς τὴν ζωὴν τὸ λοιπὸν σῶμα, λεῖπον τῷ σκανδαλίσαντι ποδὶ, ἢ τῇ σκανδαλισάσῃ χειρὶ, ἢ πᾶς διαθοέντος τοῦ σκανδάλου ἐπὶ ὅλον τὸ σῶμα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. μᾶλλον δὲ καὶ τὸ μὴ δύο ποδῶν, ἢ δύο χειρῶν. ὅτῳ γὰρ καλὸν μᾶλλον ἐνωθέντα ἡμιτὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ὅλου σώματος ἄξιον εἶναι χρηστοῦ, καὶ τοῦ ὅλου σώματος. εἰ μέντοι μεταβαλοι ποτὲ ὁ τοιοῦτος ὀφθαλμὸς εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν σκάνδαλον ὅλου σώματος, καλὸν αὐτὸν ἐξελόντα ἔξω βαλεῖν τοῦ σώματος ὅλου, καὶ χωρὶς ἐκείνου τοῦ ὀφθαλμοῦ σωθῆναι τὸ λοιπὸν σῶμα, ἢ μετ' αὐτοῦ ὅλου βεβλαμμένου τοῦ σώματος, βληθῆναι ὅλον * τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. δυνατὸν γὰρ καὶ τὸ ἁμαρτητικὸς μὲν, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, πορθητικὸν τῆς ψυχῆς, ἁμαρτητικῶς δὲ διορατικὸν ἢ σκανδαλίζεσθαι ἐναι χεῖρ, καὶ ὁ σκανδαλίζων πᾶς, καὶ ὁ σκανδαλίζων ὀφθαλμὸς, ἄτινα κρεῖττον ἀποβαλεῖν ἢ ἀπολέσθαι αὐτὰ χωρὶς αὐτῶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, οἷονεὶ χωλὸν, ἢ κυλλὸν, ἢ μονόμματον, ἢ μετ' ἐνείνων τὴν ὅλην ἀπολεσαι ψυχήν. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καλὸν καὶ μακάριον ἐπὶ τοῖς βελτίοσις χρῆσθαι τῇ δυνάμει αὐτῆς. εἰ δὲ μέλλομεν διά τινα μίαν ἀπολέσθαι, αἱρετώτερον ἀποβαλεῖν τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἵνα μὴ τῶν ἄλλων δυνάμεων σωθῶμεν. δυνατὸν δὲ τοῖς ῥητοῖς τούτοις χρήσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειοτάτων, ὡσπερεὶ μελῶν ἡμῶν, διὰ τὴν πολλὴν οἰκειότητα, εἴτε συγγενικὴν, εἴτε ἔκ τινος συνηθείας, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, φιλικῆς, μελῶν ἡμῶν νενομισμένων, ὧν δὲ χρὴ φείσασθαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν βλαπόντων. ἐκκόψωμεν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ὡς χεῖρα, ἢ πόδα, ἢ ὀφθαλμὸν, πατέρα ἢ μητέρα τὰ ἐναντία τῇ θεοσεβείᾳ ἡμᾶς προάγοντα θέλοντας. καὶ γὰρ, ἢ δυνατέρα τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῆς ἀφιστᾶντας ἡμᾶς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χριστοῦ, καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. ἀλλὰ κἂν γυνὴ ἢ ἐν κόλπῳ, ἢ φίλος ὁ ἴσος τῆς ψυχῆς σκάνδαλα ἡμῖν γίνωνται, μὴ φεισώμεθα, ἀλλὰ ἐκκόψαντες αὐτὰς ἀφ' ἑαυτῶν, βάλωμεν ἔξω τῆς ψυχῆς * τῶν ἡμῶν, ὡς οὐκ οἰκείας, ἀλλὰ πολεμίας ἡμῖν τῇ σωτηρίᾳ. ὃς γὰρ μισεῖ τὸν πατέρα, * ἢ τὴν

A ejusmodi manum dicat oculus: *Opera tua non indigeo*, & postquam id dixerit, *abscindat eam, & projiciat à se.* Ita & bene erit, si & beatum sit caput, & pedes beato capite digni, ne quæ sibi conveniunt servans caput pedibus dicere possit: *Non estis mihi necessarii.* Quod si pes aliquis inveniatur, qui scandalum sit totius corporis, dicat caput pedi ejusmodi: *Non es mihi necessarius,* & abscissum eum à se projiciat: longe quippe satius est in vitam ingredi reliquum corpus, pe[illegible] scandalum præbente, vel manu mutilum; quam per universum corpus propagato B scandalo, mitti illud in gehennam ignis duobus pedibus, duabusve manibus instructum. Similiter bene est si qui totius corporis oculus esse potuit, dignum se præbet Christo, & toto corpore; veruntamen si oculum hunc ita mutari aliquando contingit, ut totius corporis scandalum fiat, satius erit erutum eum extra totum corpus projicere, & oculo hoc reliquum corpus orbatum salutem consequi, quam cum ipso oculo, universo corpore labefactato, in gehennam ignis totum corpus immitti. Animæ enim, ut ita dicam, incedendi facultas peccati rea, peccati item rea videndi facultas, C manus esse potest, & pes offensionem præbens, & oculus; quæ conducibilius est deponere, & iis carentem in vitam ingredi, claudum verbi gratia, vel mutilum, vel luscum, quam iis præditum totius animæ jacturam facere. Item quod ad animam spectat, bonum est & beatum facultate illius ad optima quæque uti. Quod si unius nobis propter aliquam causam jactura facienda est, optabilius est usu illius privari, ut cum aliis facultatibus salutem consequamur. His etiam verbis uti possumus in eos qui necessitudine valde conjuncti sunt, & veluti D membra nostra sunt; cum propter magnam conjunctionem sive generis, sive ex aliqua, ut ita dicam, amicitiæ consuetudine ortam membra nostra existimentur, quibus minime parcendum est, cum animam nostram offendunt. Præcidamus enim tanquam manum, vel pedem, vel oculum, sic patrem, matremve, cultui ac pietati contraria nos facere volentes; & filium, vel filiam, qui nos à Christi Ecclesia, illiusve amore avertere pro virili nituntur. Quin etiam si uxor quæ in sinu nostro cubat, vel amicus quem animo contra charum habemus, scandala nostra efficiantur, eis non parcamus, sed à nobis præcidentes, utpote saluti nostræ non E amicos, sed hostes ex animo depellamus; quisquis enim non odit patrem, & ma- Matth. 10. 37.

trem,

trem, & quæ adjiciuntur, quando tanquam hostes & insidiatores odio habendi sunt, ut Christum lucrari possit, is Filio Dei haud quaquam dignus est: & super illis dici potest, velut claudum aliquem, à circumstantibus malis liberari, cum pedem amisit, fratrem verbi gratia, & solus regni Dei hæreditatem adit; & mutilum adipisci salutem, cum pater illius ea excidit; sed pereunt illi, ipse vero separatur ab iis, ut beatitudinem consequatur. Luscus pariter aliquis ad salutem pervenit, cum domus suæ oculum exsculpit, conjugem nempe suam adulterii ream, ne duobus oculis integer abeat in gehennam ignis. *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis.* Quemadmodum hominum corpora magnitudine inter se differunt, ita ut parvi sint nonnulli, proceri alii, alii intermedii; & parvi rursus exiguitate discrepent, cum plus, minusve parvi sint; similiter proceri, & media magnitudine præditi: pari modo quædam inesse hominum animis mihi videntur, quæ parvitatem eorum, atque alia itidem quæ ut ita dicam magnitudinem, &, plane corporum instar, mediocritatem exprimant & distinguant. Quod autem ad corpora pertinet, non ab hominibus ipsis, sed à feminis ratione pendet, ut brevis ille ac parvus, magnus hic, mediocris iste fiat; at quoad animos, tum quod nostri est arbitrii, tum & talia facinora, talesque mores causam dant cur magnus aliquis, parvusve evadat, vel ad mediam magnitudinem pertingat; & in nostra situm est potestate, vel promovendo in magnitudine, staturæ incrementum capere; vel non promovendo, parvum esse. Et sic interpretor quod de Servatore dictum est qui humanam quoque animam assumsit: *Jesus proficiebat.* Quemadmodum enim è rebus ab arbitrio libero pendentibus, quæ animæ illius inerant, processus in sapientia erat & gratia, ita & in statura: & Apostolus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*; virum enim evadere, eumque perfectum secundum interiorem hominem credendum est, qui quæ pueri sunt, fuerit prætergressus, & vir evaserit, & puerilia abolerit, & perfectum viri statum plane fuerit assecutus. Pari ratione aliquam etiam spiritualis staturæ mensuram esse putandum est, ad quam perfectissima anima Dominum magnificando pervenire, & magna fieri potest. Eo igitur pacto magni quoque illi facti sunt; quos tales evasisse scriptis proditum est; Isaac, & Moyses, & Johannes, & ipse præ omnibus Servator: de illo enim dixit

Matth. 18. 10.

Luc. 2, 52.

Eph. 4. 13.

1. Cor. 13. 11

μήτερα, καὶ τὰ ἀπαφερόμενα, ὅτε καιρὸς ἐστὶν αὐτὰ μισεῖν, ὡς πολέμια καὶ ἀπέχθεια, ἵνα δυνηθῇ κερδῆσαι χριστὸν, ἔτι δὲ καὶ ἔστιν ἄξιος τῆς τοῦ θεοῦ. καὶ ἀπὸ τούτων τέ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ὁν ἀφελείας ὁμοιοῖ χωλός τις σώζεται δοκήσας πόδα, φέρε εἰπεῖν τὸν ἀδελφόν, καὶ μόνος κληρονομῇ τὴν βασιλείαν θεοῦ, καὶ κυλλὸς σώζεται, μὴ σωζομένων αὐτῶν τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἀπολλυμένων, αὐτὸς δὲ χωρουμένου ἐκείνων, ἵνα μόνος τύχῃ τοῦ μακαρισμοῦ. ἔτι δὲ μονόμματός τις σώζεται, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας ἐκκόψας, τὴν γαμετὴν πορνεύσασθαι, ἵνα μὴ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχων ἀπενεχθῇ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. δοκεῖ μοι ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασίν ἐστι μεγάλη διάφορα, ὡς τινας μὲν εἶναι μικροὺς, ἑτέρους δὲ μεγάλους, καὶ ἄλλους μεταξύ. καὶ πάλιν εἶναι μικρῶν διαφορὰς ἀπὸ πλεῖον ἢ ἔλαττον ὄντων μικρῶν, ὁμοίως καὶ μεγάλων, καὶ τῶν μεταξύ. οὕτως καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐστί τινα χαρακτηρίζοντα τὸ μικρότητα αὐτῆς, καὶ ἄλλα τὸν, ἵν' οὕτως εἴπω, μεγαλειότητα, καὶ ἀπαξαπλῶς, ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς, τὸν μεταξύτητα. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῶν σωμάτων, ἐπαγαγὼν τὸν αἰτίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλαχοῦ τὰς σωματικὰς λόγους, ὁ μὲν τις ἐστὶ βραχὺς καὶ μικρὸς, ὁ δὲ μέγας, ὁ δὲ μεταξύ. ἀπὸ δὲ τῶν ψυχῶν, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ ταῦτα δεκτικὰ ἐστὶ τοιοῦτον ἦθος τὸν αὐξῆσαι ἔχοντα τὸ μέγαν τινὰ εἶναι, ἢ μικρὸν, ἢ ἐν τοῖς μεταξὺ τυγχάνειν. καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἐφ' ἡμῖν, ἤτοι προκόπειν τὴν ἡλικίαν ἐπὶ δόνα εἰς μέγεθος, ἢ μὴ προκόπτοντα εἶναι βραχύ. καὶ ἕτως γε ἀκέραιος τοῦ σωτῆρος ἀναλαβόντος ἀνθρωπίνην ψυχὴν τό, ὁ ἰησοῦς προέκοπεν. ὡς γὰρ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἦν ἡ ἐν σοφίᾳ προκοπὴ καὶ χάριτι, ἕτως καὶ ἐν ἡλικίᾳ. καὶ ὁ ἀπόστολος. μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ. καταντᾷ δὲ εἰς ἄνδρα, ὁ τέλειον, καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον νομιστέον τὸν διαβαίνοντα τὰ νήπια, καὶ φθάσαντα ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ καταργήσαντα τὰ τοῦ νηπίου, καὶ ἀπαξαπλῶς τελειώσαντα τὰ τοῦ ἀνδρός. ἕτως δ' ἂν τελειότερόν ἐστί τι καὶ μετὰ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ἐφ' ὃ ἡ τελειοτάτη δύναται φθάσαι ψυχὴ ἐν τῷ μεγαλύνειν τὸν κύριον, καὶ μεγάλη γίνεται. ἕτως ὅσοι καὶ μεγάλοι μὲν, ὡς εἰ οὖν τοῦτ' ἀναγέγραπται, γεγόνασιν, ἰσαὰκ, καὶ μωσῆς, καὶ ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἀπάντων ὁ σωτήρ. καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ * σωτῆρος εἶπε τό. ἔσται μέγας. μικροὶ δὲ, τὰ ὀστράκινα

Vid. Num. 6. 20. βρέφη,

βρέφη, λογικὸν, ἄδολον γάλα ἐπιποθοῦντα, ὁποῖοι πίνες καὶ τὴν ὡδὰ τῶν ἡσαΐα λεγομένων πηγῶν δένται καὶ τρέφων, λέγοντι ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως. καὶ ἄξουσι τοὺς υἱούς σου ἐν κόλπῳ, καὶ αἱ θυγατέρες ἐπὶ τῶν ὤμων αἰρόυσι. καὶ ἔσονται βασιλεῖς τροφοί σου, αἱ ὃ ἄρχουσαι αὐτῶν τροφοί σου. Ἐπιζήσεις οὖν διὰ ταῦτα καὶ τῶν μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν, μήποτε οἱ ἄγγελοι αὐτῶν οἱ ἄγοντες αὐτοὺς εἰσιν ἐν κόλπῳ, ἐπιδιῶσιν γοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων αἴροντες ὡς λεγομένας θυγατέρας, καὶ ἀπὸ τούτων εἰσὶ πηγοὶ οἱ λεγόμενοι βασιλεῖς, τροφοὶ ὃ αἱ ὀνομαζόμεναι ἄρχουσαι. καὶ ἐπεὶ οἱ δεικνύμενοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μικροί, ὡς τοῦ τροφῶν καὶ πηγῶν οἰκονόμου ὄντος, διὰ τοῦτ' ὀλίγας καὶ μωσέως πεποίηται ἐν τῇ τῶν μεγάλων ἤδη τεταχθαι χώρα εἰρηκέναι πρὸς τὸ· ὁ ἄγγελός μου προπορεύσεται ὑμῶν, τ'. εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύοιτο μετ' ἐμοῦ, μή με ἀναγάγῃς ἀντοῦθεν. ἐπεὶ γὰρ ὁ μικρὸς ὢν καὶ κληρονόμος ἦν, νήπιος ὡς μηδὲν διαφέρων δούλου ὅτε ἐστὶ νήπιος, καὶ ἡ μικρὸς ἐστι τῆς τελείας εἰς φόβον ἔχει πνεῦμα. ὁ ὢν παμβασιλεὺς ἐπὶ τοιούτου, ὡσπερ μὲν τῆς τελείας, ἤδη δὲ τῆς υἱοθεσίας, ὅτε ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, δῆλον ἔσται σοι ὅπου τοῦτο παρεμβάλλειν λέγεται ὁ ἄγγελος κυκλοῖ κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύεται αὐτούς. Ἐπιζήσεις δὲ καὶ τοῦτο καὶ εἰ μικρῶν μέν εἰσιν ἄγγελοι πνεῦμα παρεμβάλλει ἄγγελος κυκλοῖ κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύεται αὐτούς. μεγάλων ὃ ὁ τῶν ἀγγέλων μείζων κύριος, ὃς οὐκ ἀπολεῖ οὐδὲ ἕνος ἑκάστου αὐτῶν τ'. μετ' αὐτὸ ἐμὲ ὀνθλίψει, καὶ ὅσον ἐσμὲν ἀτελεῖς, καὶ δεόμενοι τοῦ βοηθοῦντος ἡμῖν πρὸς τὸ ῥυσθῆναι ἀπὸ κακῶν, ἀγγέλου δεόμεθα πρὸς ὃ ἔλεγεν ὁ ἰακὼβ τ'. ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν. τελειωθέντες ὃ, καὶ διελθόντες τὸν τοῦ παῖδες ἐσμεν, καὶ τροφῆς, καὶ οἰκονόμους, καὶ ἐπιτρόπους, χωρησόμεθα ἤδη τοῦ αὐτῷ οἰκονομεῖσθαι τῷ κυρίῳ. εἶτα πάλιν ζητήσειεν ἂν τις, πότε τῶν δεκανυμφίων τοῦ τοῦ σωτῆρος μικρῶν οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἄγγελοι πρόσωπα, πότερον δέξάμενοι τὴν οἰκονομίαν πρὸς αὐτὸς διοικεῖν, ἀφ' ὃ διαλυτροῦ παλιγγενεσίας, ᾧ ἐχρήσθησαν ὡς λοιπὸν ὄντα βρέφη, τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα ἐπιποθοῦσι, καὶ μηκέτι τοιούτοις πονηροῖς πνεύμασι δουλεύει. ἢ ἀπὸ γενέσεως καὶ τὸν τοῦ θεοῦ προγνῶσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἐπιταχθέντας τούτοις ὃς καὶ προέγνω καὶ προώρισεν ἐσομένους συμμόρφους τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ ὁ θεός. καὶ πρὸς μὲν τὸ ἀπὸ γενέσεως ἔχειν

A Gabriel: *Erit magnus*: parvuli autem, *modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes*, quibus nutritiis illis & nutricibus opus est, qui ab Isaia memorantur, dicente de vocatione è gentibus: *Et afferent filios in ulnis, & filias super humeros portabunt: Et erunt reges nutritii tui, & reginæ eorum nutrices tuæ.* Propterea ergo animadverte ad id: *Ne contemnatis unum è pusillis*, annon eorum Angeli ii sunt qui hos in sinu gerunt, postquam filii facti sunt, & qui humeris eas portant quæ filiæ appellantur; & exinde nutritii quidem sunt qui dicuntur reges, nutrices B autem quæ reginæ nuncupantur. Et quoniam parvuli à Servatore nostro monstrati, tanquam à nutricibus, nutritiisve reguntur, inde factum existimo ut Moyses se jam in majorum ordine constitutum credens, ad id: *Angelus meus præcedet vos*, illud dixerit: *Si non tu ipse mecum proficiscaris, ne educas me de loco isto*: nam etsi parvulus hæres quoque est, puer autem nihil à servo differt, quamdiu puer est, & quatenus puer est, *spiritum* habet *servitutis ad timorem*; qui autem talis jam amplius non est, non amplius servitutis spiritum habet, sed jam adoptionis, quando C scilicet *Perfecta charitas foras mittit timorem*, perspicuum tibi erit juxta hæc dici Angelum Domini circa timentes eum castrametari, eosque liberare. Super his vero animo perpendes, annon parvulorum quidem, quibus à spiritu servitutis timor injicitur, sint Angeli, quandoquidem castrametatur Angelus Domini circa timentes eum, eosque liberat; majorum autem, ipse major Angelis Dominus, qui de unoquoque eorum dicat: *Cum ipso sum in tribulatione*; & quamdiu imperfecti sumus, & adjutore nobis opus est ut à malis liberemur, Angelo indigeamus de quo dicebat Jacob; *Angelus qui eruit me de cunctis malis*; at postquam perfecti evasimus, & nutritiis, nutricibus, actoribus & tutoribus nos subduximus, ab ipso jam Christo gubernari possimus. Rursum deinde quæsiverit aliquis, quandonam parvulorum à Servatore monstratorum curæ præficiantur qui illorum Angeli dicuntur; an eorum regimen capessiverint, ex quo per lavacrum regenerationis, cujus ope *sicut modo geniti infantes* effecti sunt, *rationabile, sine dolo lac concupiscunt*, nec amplius malæ alicui potestati subjacent; an jam inde ab ortu, ordinatis illis juxta præscientiam, & prædestinationem Dei, *Quos præscivit & prædeterminavit* Deus futuros *conformes gloriæ Christi*. Ac super ea quidem senten-

Vid. Not.

tia, quæ Angelos ab ortu haberi statuit, hæc A protulerit quispiam: *Qui me segregavit ex utero matris meæ*, & istud: *De ventre matris meæ tu es protector meus*; illud quoque: *Susce-*
Gal. 1. 15. Ps. 70. 6. Ps. 21. 11. *pit me de utero matris meæ*; tum: *In te projectus sum ex utero*; & in Judæ Epistola: *His*
Jud. 1. 1. *qui sunt in Deo Patre dilectis, & Jesu Christo conservatis & vocatis*, plane ab Angelis custodibus. Super his autem: *Quando per lavacrum factus sum puer in Christo*, dicet Angelum sanctum his non adesse qui in malitia etiamnum ** tempus infidelitatis sub Angelis Satanæ esse: at post regenerationem, qui nos proprio sanguine redemit, Angelo sancto & propter munditiem faciem Dei vi- B denti tradit. Tertia item hujus loci talis esse queat expositio, fieri posse scilicet, ut quemadmodum ab incredulitate ad fidem, ab incontinentia ad castitatem, & universe à nequitia ad virtutem homo convertitur, ita & cui animæ cura statim ab ortu commissa est, malus initio esse possit; deinde vero qua proportione is credit qui sibi traditus est, eadem & ipse credat, & tantos faciat progressus, ut unus ex Angelis faciem Patris qui in cœlis est semper spectantibus efficiatur: initio inde facto, ei conjungitur qui, ut hoc tempore credat, prævisus & prædestinatus est, ineffabilibus atque inscrutabilibus & abyssorum similibus Dei judiciis omnem hanc connexionem, Angelos cum hominibus conjungendo, merito parantibus. Fieri item potest, ut quemadmodum cum vir & mulier à fide alieni sunt, vir qui prior credidit uxorem aliquando servat; aliquando autem initium faciens uxor virum tandem oratione sua flectit, idem Angelis, hominibusque contingat. An autem idem aliis An- D gelis eveniat, nec ne, tu ipse disquires. At vide, ne tale quid de unoquoque Angelo dicere minime par sit, qui juxta Servatoris nostri sermonem tanto afficitur honore, ut faciem Patris qui in cœlis est, semper intueri dicatur. Quoniam vero Angelos esse supra diximus quibus parvulorum cura commissa sit, majores vero ejusmodi ordinem esse prætergressos, refragabitur nobis quispiam ex Actis Apostolorum, ubi scriptum est pulsante Petro ostium processisse Rho- E den ancillam quandam ut subauscultaret,
Act. 12. 1, & seq. & cum vocem Petri agnovisset, intro currentem renuntiasse stare Petrum ante vestibulum; miratos autem eos qui in domo fuerant congregati, nec fieri posse credentes, ut Petrus revera staret, ipsius esse Angelum pronuntiasse; dicet enim, sciviſse illos quendam Petri esse Angelum,

ἀγγέλας, εἴποι τις ταῦτα, τὸ. ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ τὸ. ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστὴς, καί. ἐπ' αὐτὸν ἐβλήθη μου ἐκ κοιλίας μητρός μου, καί. ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἠγαπημένοις, καὶ Ἰησοῦ χριστοῦ τετηρημένοις κλητοῖς, πάντως διὰ τῶν τηρούντων ἀγγέλων. ὡς ὅ τό. ὅτε διὰ λουτροῦ γέγονα ἐν χριστῷ νήπιος, μὴ παρεῖναι ἅγιον ἄγγελον τοῖς ἐν κακίᾳ ** τὸν καιρὸν τῆς ἀπιστίας διὰ τοῖς ἀγγέλοις εἶναι τὸ κατηναῖ. μὴ ὅτι ἀναγέννησιν ὁ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξαγοράσας ἡμᾶς παραδίδωσιν ἁγίῳ ἀγγέλῳ, καὶ διὰ τὴν καθαρότητα βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ. καὶ τρίτος δέ τις οὕτως τοιοῦτος εἴη καὶ τὸν τόπον λέγοντας ὅτι δυνατὸν, ὥσπερ μεταβαλεῖν ἄνθρωπον ἀπὸ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην, καὶ ἁπαξαπλῶς ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, ἕτω καὶ τὸν ἐγκεχειρισμένον ἅμα ῥύεσι ψυχήν τινα, καὶ μύρτας ἀρχὰς φαῦλον C εἶναι δυνάμει, ὕστερον δέ ποτε ἀνάλογον τῷ πιστεύοντι πιστεύειν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προκόπτειν, ὡς ῥύεσθαι αὐτὸν ἄγγελον ἕνα τῶν διὰ παντὸς βλεπόντων τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός. δεξάμενον ἀπὸ τοῦδε ἐν χρόνῳ τῷ προσωπεύοντι καὶ τόνδε τὸν χρόνον πιστεύειν, καὶ προσωπεύοντι συζεύγνυται, τῶν ἀῤῥήτων κριμάτων τοῦ θεοῦ, καὶ ἀνεξερευνήτων, καὶ ἀβύσσοις ἐοικότων εἰκότως πᾶσιν τοῖς τοιούτοις ἁρμονίαν συναγαγόντων, ἀγγέλοις πρὸς ἀνθρώπους. δυνατὸν ἢ καὶ ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀμφοτέρων ἀπίστων, ὅτε μὲν ὁ ἀνὴρ πρότερον πιστεύσας τῷ χρόνῳ σώζει τὴν γυναῖκα. ὅτε δὲ ἡ γυνὴ δεξαμένη ὕστερόν ποτε πείθει τὸν ἄνδρα, ἕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. εἰ μὲν οὖν * C 2. 19. ἐπ' ἄλλων γίνεται ἀγγέλων τοιοῦτον, ἢ μή, καὶ αὐτὸς ἐξετάσεις. μήποτε δὲ ἐκ ἁρμόζει περὶ τοῦ ἑκάστου ἀγγέλου τοιοῦτο λέγειν, τοσοῦτον τελειοῦσθαι καθ' ὃν σωτῆρος ἡμῶν λόγον, ὡς διὰ παντὸς αὐτὸν βλέπειν λέγειν τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγομεν τῶν μὲν μικρῶν εἶναι ἀγγέλους, διειληφέναι δὲ τῶν τοιούτων τάξιν τὰς μεγάλας, ἀντερεῖ τις ἡμῖν ἐκ τῶν προσέξεων τῶν ἀποστόλων, ἐν οἷς γέγραπται ὅτι ῥόδη παιδίσκη τις τοῦ πέτρου κρούσαντος τὴν θύραν προσῆλθεν ὑπακοῦσαι, καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ πέτρου, εἰς δρόμον ὁρμήσασα ἀπήγγειλεν ἑστάναι τὸν πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος. θαυμάσαντες δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ συνηθροισμένοι, ὡς ὡσπερεὶ ἀδυνάτου εἶναι νομίσαντες τὸν πέτρον * ἀληθῶς ἑστηκέναι, ἔλεγον ὅτι ὁ ἄγγελος * C. 12. 15. αὐτοῦ ἐστι. φήσει γὰρ ὅτι ἅπαξ μαθόντες ἐκεῖνοι ἕκαστον τῶν πιστευόντων ἔχειν ἄγγελον τοι-

τινδε πνα, ἤδεισαν καὶ πέτρε τινὰ εἶναι ἄγγελον. ὁ δὲ παρεισάμβ- ὅις προειρήκαμβ φησὶ ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι δόγμα τὸν τ ῥόδης λόγον, ἴσως δ' οὐδὲ πᾶσιν ἀνειλεγμένοις πότε μὲν ὡς ἀγγέλων * τῷ ὡς μικρός τις, καὶ φοβερίμβ- τὸν θεὸν οἰκονομεῖται, ποτὲ δ' ἤδη ὡς αὐτῷ τῷ κυρίῳ· μᾶλλον δὲ εἰς κατασκαλὴν ἕως ἀξελήφαμβ νοοῦσι τὸν μικρὸν * λεχθήσεσθαι ὅτι δεόμεθα μὲν ἐντολῆς τ προφ μὴ καταφρονεῖν ἑνὸς τῶν μεγάλων, ἀναγκαίως δ' αὐτῆς ἕνεκα τῶν μικρῶν. διὸ δὲ ἁπλῶς εἰρε), μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τούτων, δεικνυμένων παντὸς τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἑνὸς τούτων τῶν μικρῶν, δεικνυμένων ὡς βλέποντ- μικρότητα καὶ * μεγαλότιμα ψυχῆς· ἄλλ- οἱ ἂν λέγοι μικρὸν ἐν τούτοις λέγεσθαι τὸν τέλειον, συγχωρίμβ- τῷ. ὁ δὲ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὢν ἄρχων, ἔτος ἐστὶ μέγας, καὶ φησὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, καὶ γινόμβ- νήπι- ἐν μέσῳ πάντων πιστευόντων, κἂν ἀπόστολος, κἂν ἐπίσκοπ- ᾖ, καὶ γινόμβ- τοιοῦτ- ὡς ἂν τροφὸς θάλπητα ἑαυτῆς τέκνα, ἔτός ἐστιν ὁ δεικνύμβ- ὢν ἓν τῶν μικρῶν, καὶ ἀξιόν γε ἕνα τοιοῦτ ἄγγελον εἶναι βλέπον τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ μικρὰς λέγειν ἐνταῦθα τὰς τελείας κῆ τ'. ὁ δὲ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὢν ἄρχων, ἔτός ἐστι μέγας, κ ὡς ὁ παῦλος εἶπε τό. ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, δόξῃ μὲν σωφρονεῖν τῷ. ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, κ τῷ. ἔτως, οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων. τὰ δὲ πρὸ τῶν ἑκατὸν προβάτων, ἔχεις εἰς τὰς καθ' λεκάν ὁμιλίας· ἐὰν ἁμάρτῃ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ κ αὐτοῦ μόνου· ὁ μὲν ἐπερεισάμβ- τῇ λέξει, ὡς ἐρρέθη σαν

A cum unumquemq; è credentibus aliquem habere Angelum semel didicissent. Qui autem his assentietur, quæ supra diximus, minime necessarium esse dicet, ut pro dogmate oratio Rhodes habeatur, fortasse vero neque eorum quibus exploratum non erat, quandonam ab Angelis, tanquam parvulus quispiam, & Deum timens gubernatur aliquis; quando vero ab ipso jam Domino. Deinde ut parvulus ita intelligatur, quemadmodum exposuimus, necesse quam nobis mandato opus esse dicemus, quo à contemnendis majoribus prohibeamur, at erga parvulos eo nos indigere; propterea non simpliciter dictum esse: *Ne contemnatis unum ex his*, monstratis omnibus Discipulis, sed, *unum ex his pusillis*, monstratis ab eo qui exiguitatem & magnitudinem animi aspicit. Alius vero dixerit parvulum inter illos appellari, qui perfectus est, eo utens testimonio: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*, & qui se abjecerit, & in medio omnium credentium effectus fuerit sicut parvulus, sive Apostolus sit, sive Episcopus, talisque fiat, *tanquam si nutrix foveat filios suos*, cum esse parvulum dicet qui à Jesu monstratus est, & illius Angelum faciem Dei intueri consentaneum esse. Dicere enim per parvulos hic perfectos designari juxta illud: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*, & quemadmodum Paulus dixit: *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc*, videbitur his verbis consentire: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis*, atque item illis: *Sic non est voluntas ante Patrem meum qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis*; nam, ut à nobis dictum est, qui nunc parvulus est, neque offensionem pati, nec perire queat, *Pax* siquidem *multa diligentibus nomen Dei, & non est illis scandalum*; nec certe pereat qui inter omnes Christi discipulos omnium minimus est; & propterea magnus existit; & cum non pereat, id merito dicat: *Quis nos separabit à charitate*, & cætera. Sed qui postremam hanc expositionem tueri volet, animam justi mutationi quoque obnoxiam esse dicet, quemadmodum testatur Ezechiel dicens, justum à Dei mandatis discedere posse, ita ut prior ejus justitia ei minime imputetur: propterea dicitur: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis*, & *Non est voluntas ante Patrem meum qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis*. Quæ autem ad centum oves pertinent, ea habes in Homiliis quas in Lucam conscripsimus; *Si peccaverit frater tuus, vade & corripe ipsum, inter te & ipsum solum.* Qui

Luc. 7. 28.

2. Thess. 2. 7.

Luc. 9. 48.

Ephes. 3. 8.

Matth. 18. 6.

Matth. 18. 14.

Psalm. 118. 165.

Rom. 8. 35.

Matth. 18. 15.

orationi huic animum applicuerit, ut immensam Jesu erga homines benevolentiam significet, supervacaneam eorum operam esse dicet, & bonitati Jesu contrariam, qui his locum in levioribus solum peccatis tribui volunt, cum peccatorum differentiam verba ista non exprimant. Alius vero & hunc locum attente perpendens, & non extra rem hæc intelligi, neque de quolibet peccato dici volens, qui ingentia illa flagitia admittit, eum ne fratrem quidem esse dicet, etiamsi frater fortasse appelletur, quemadmodum ait Apostolus: *Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens*, & quæ sequuntur, *cum ejusmodi nec cibum esse sumendum*: nemo enim idolis serviens, vel fornicator, vel avarus frater est: nam si aliquid ex his in se habeat qui appellatur frater, & Christi nomen ferre videtur, frater tamen jure merito nequaquam dici possit. Quemadmodum igitur qui talia de omni peccato dicta esse pronuntiat, sive peccatum illud cædes sit, sive veneficium, sive puerorum stuprum, sive aliquid simile, occasionem præbuit, cur summam Christi patientiam & procrastinationem animo comprehenderemus; ita è contrario qui fratrem ab eo qui frater appellatur, distinxit, eum qui propter minima peccata quibus obnoxii sunt homines, post reprehensionem non fuerit conversus, habendum esse docet pro Ethnico & Publicano, propter peccata quæ non *ad mortem*, vel ut ea in Numeris Lex appellat, mortifera non sunt; quod utique nimis crudele videtur; nec enim facile quemquam reperiri posse arbitror, qui non ter ob idem noxæ genus fuerit objurgatus, maledicti, verbi gratia, quo maledici, vel qui irâ excandescunt, propinquorum nomini detrahunt; vel vinolentiæ; vel orationis mendacis & otiosæ, vel alterius cujuspiam culpæ ex iis quæ multis inhærere solent. Quæres igitur, annon aliqua circa hunc locum eos prætereat observatio, qui ad Verbi benignitatem attendentes in condonandis maximis flagitiosorum criminibus faciles se dant, & eos item qui in minimis pro Ethnico & Publicano habendum esse docent, & ab Ecclesia segregant trium vel levium noxarum reum: quod autem utrosque fugit, tale mihi videtur esse; Postquam verba hæc: *Lucratus erit fratrem tuum*, ad eum solummodo qui obtemperavit pertinere declaravit Verbum, non idē pro eo amplius repetiit qui bis terve peccaverit, & qui objurgatus fuerit; sed quod his verbis respondet: *Lucratus erit fratrē tuum*, qui suspensum reliquit, quodq; de eo qui bis terve fuerit objurgatus, dicendum erat. Non omnino ergo lucrifit, neque

1. Cor. 5. 11.

Matth. 18. 15.

φιλανθρωπίαν τ̃ ἰησ̃ παεισὰς φήσ, ὅπ τῶν ῥητῶν διαφορὰν ἁμαρτημάτων ἐχ᾽ ὑποβαλλόντων, ἀθεσὸν ποιήσει καὶ ὡς ἀ τὴν χρησότητα τ̃ ἰησ̃ ὀι ἀσεβυπακούοντες ἐπ᾽ τῷ ἐλαφρόνων ἁμαρτημάτων ταῦτα χώραν ἔχ᾽ν λέγειν, ἀλλ᾽ ὃ τις κ τῇ λέξ ἐπεριδόμῳ, καὶ μὴ ἔξωθεν ἀσεβυπακύειν θέλων ταῦτα, μήτε ἐπὶ παντὸς ἁμαρτήματ λέγειν, φησ ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἁμαρτάνων, ὁ ὢ ἀδελφὸς ἐσ, ἀλλ᾽ εἰ ἄρα ἀδελφὸς ὀνομαζόμῳ, ὡς φησν ὁ ἀπόσολος. ἐὰν δ ἐπὶς ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, καὶ τὰ ἑξ̃ς, τῷ τοιύτῳ μηδ᾽ συνεσθίειν, * εἰδὲς γὰ εἰδωλολάτρης ἀδελφὸς, οὐδὲ πόρνος, οὐδὲ πλεονέκτης. εἰ γὰ ἔχ᾽ τι τύτων ὁ κῶν φορεῖν τὸ χρσ̃ ὄνομα ἀδελφὸς ὀνομαζόμῳ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀδελφὸς ὢν δίκως ἂν λεγοῖ᾽. ὥσπερ ἐν φαντασίᾳ * ἐ εἰς ὑποβολὴν χρισ̃ ἐπ τελ̃ς ἀφορμὰς παρεῖχεν ὁ ἐπ πάντ̃ ἁμαρτήματος λέγων τὰ τοιαῦτα εἰρῆσθαι, κἂν φόνος ἢ τ᾽ ἁμάρτημα, ἢ φαρμακία, ἢ παιδοφθορία, ἢ πτ̃ λικύτων, ὅτως ὃν ἐ ὑπὸ τὴν ὁ τὸν ἀδελφὸν διασειλάμῳος ὑπ᾽ ὀνομαζόμῳ ἀδελφ̃, διδάξαι ἂν ἐπ᾽ ἐλάτοσι τ̃ ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων μὴ ἐπιτρέψαντα μ τὸν ἔλεγχον, ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνιον λογισθῆναι ἐπ᾽ ἁμαρτήμασι τοῖς μὴ πρὸς θάνατον, ἢ ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀριθμοῖς ὁ νόμος, τοῖς μὴ θανατηφόροις. ὅπ᾽ δόξαι ἂν ὠμότερον τυγχάνειν. ὁ γὰ ὀιμαι ταχέως δίρεθήσεσθαί πνα τὸν μὴ τρὶς ἐπὶ τῷ αὐτῷ εἰδ τ̃ ἁμαρτίας ἐλεγχθέντα, φέρ᾽ εἰπεῖν, λοιδορίᾳ, καθ᾽ ἣν οἱ λοιδορ̃ντες δυσφημ̃σιτ̃ πόλας, οἵ τε συμέμῳοι, ἢ πολυπ̃σία, ἢ λόγῳ ψευδεῖ κ᾽ λέγῳ, ἤπι τ᾽ ἐν τοῖς πολλοῖς ζητήσεις ἐν μήποτε λανθάνῃ τις κ τὸν τόπον τηρήσας τὰς φαντασίας τ̃ λόγ χρησότητος κ τὰς τ̃ μέγιστα ἡμαρτηκότας τὸ συγγνωμονικὸν διδόντας, τὰς ἐπὶ τοῖς ἐλαχίσοις διδασκούσας λογίζεσθαι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνιον, τὸν μ᾽ τὰ βαρυχύτερα ἡμαρτηκότα ἀλλότριον ποιεῖσθαι τ̃ ἐκκλησίας. τὸ ὃ λανθάνον ἑκατέρους τοιύτοις μοι φαίνε᾽. τὸ. ἐπέρησας τὸν ἀδελφόν σου ἐπὶ ὃ μόνῳ ἀκόσαντος τὰξας ὁ λόγος, ἐκεῖνο αὐτὸ ἔθηκεν ἐπὶ ὃ δύτερον ἢ τέτον παύσαντος, καὶ ἐλεγχθέντος, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἰ μετέωρον ἔασε τὸ ἀνάλογον τῷ. ἐπέρησας τὸ ἀδελφόν σου, λελεχθησόμῳον πρὸς ὃ δύτερον ἢ τέτον ἐλεγχθέντος. ὁ πάντως ὃν κερδαίνειν ὀδὲ πάν-

τως ἀπολεῖται, ἢ πληγὰς λήψεται· καὶ προσέρχεσ ἐπιμελῶς τῷ πρώτῳ μὲν λέγοντι, ἐὰν σε ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σε. τῷ δὲ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ λέγειν τόπῳ φάσκοντι. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα· πρὶν μὲν τὸ σταθῆναι πᾶν ῥῆμα ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων ἔσαι τὸ δεύτερον προσπεσόντι, ἡμῖν δυνοῆν καταλελοιπε. καὶ πάλιν. ἐὰν παρακούσηται αὐτῶν, δῆλον σοὶ ὅτι τῶν παραληφθέντων μαρτύρων, εἶπον, φησὶ, τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ οὐκ εἶπε πιθέσεται, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐδίδαξεν ὅτι ἐὰν τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, δεῖ αὐτὸν εἶναι τοῖς νουθετήσαντι, ἢ μὴ ἀκουσθέντι πρὸς τὸ λοιπὸν ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ τελώνην· ἢ παντὸς ἂν κερδάνεται, ἢ πάντως ἀπολεῖται· ἀλλ' ὅτι ποτὲ πείσεται ὁ τῷ πρώτῳ μὴ ἀκούσας, μαρτύρων ὑπὸ δεηθείς, ἢ τούτων παρακούσας, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν δὲ ἀχθείς, ὁ θεὸς ἂν εἰδείη. ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἀποφαινόμεθα τὸ. μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· πρὸς δὲ τὸ δοκεῖν σκληρὸν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, εἴποι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔξεστι δὶς ἐξῆς μὴ ἀκούσαντα, τὸ τρίτον ἀκοῦσαι, ὡς διὰ τοῦτο μηκέτι εἶναι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην, ἢ μηκέτι δεηθῆναι ἐπὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἐλέγχεσθαι γὰρ μεμνῆσθαι δεῖ. ἕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται ἕις τῶν μικρῶν τούτων. καὶ γὰρ εἶπε δεῖ τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον, χρὴ ὅσον δυνάμεθα τὰ παρ' αὐτὸν ποιεῖν, ἵνα μὴ πρὸς πλειόνων κομίσηται φαύλων διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων, κἂν μέλλῃ πρὸς πάντων ὧν ἐποίησε χειρῶν ἀπολαμβάνειν, φιλοπονητέον ὂν πρὸς πλειόνων δύο ποιῶν μισθὸν κομίσασθαι. ἐπεὶ ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. καὶ. τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν συμπλήσει ἡμῖν. καὶ οὐκ ἀπειροπλάσια μέν, ἤτοι ὑπλάσια ἢ ἑπταπλάσια λήψονται οἱ ἡμαρτηκότες ἐκ χειρὸς κυρίου τὰ ἁμαρτήματα, ὅταν μὴ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τινι ἀποδίδοται, ἀλλὰ πλείονα ὧν πεποίηκεν. ἱερουσαλὴμ γὰρ, ὡς ὁ ἡσαΐας ἐδίδαξεν, ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. οἱ δὲ γείτονες δὲ ἱερουσαλὴμ, οἱ πένητες πολλοὶ ἂν ὦσιν, ἑπταπλάσια λήψονται κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ἕτως εἰρημένον. ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἑπταπλασίονα εἰς τοὺς κόλπους

A omnino peribit, plagisve plectetur. Quin etiam priorem locum diligenter considera qui talis est: *Si te audierit, lucratus es fratrem tuum*; & alterum item Scripturæ locum qui sic habet: *Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duo, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum*: quid ergo bis objurgato continget postquam in ore duorum vel trium testium steterit omne verbum, nobis cogitandum relinquit; & rursum: *Quod si non audierit eos* testes videlicet ante adhibitos, *Dic*, inquit, *Ecclesiæ*: nec adjecit quid illo fiet, si Ecclesiam non audierit, sed docuit pro Ethnico hunc deinceps, & Publicano ab eo habendum esse qui ter illum arguerit, nec fuerit auditus, si Ecclesiæ morem non gesserit: non omnino ergo lucrifit, neque funditus peribit. At quid tandem passurus sit qui primum audientem se non præbuit, cuique testibus opus fuit, vel qui neglectis iis ad Ecclesiam delatus fuit, Deus noverit; nos autem non declaramus, juxta id: *Nolite judicare & non judicabimini, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Ad id autem quod adversus leviorum noxarum reos durius pronuntiatum videtur, dicet aliquis eum qui bis ordine morem non gesserit, tertio ita obtemperare non posse ut propterea Ethnicus amplius, Publicanusve non sit, nec opus ei sit ut coram tota Ecclesia arguatur. Illud enim in memoriam revocandum est: *Sic non est voluntas ante Patrem meum qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis*; nam si *Omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum*, unusquisque eniti debet, ne plurium male gestarum per corpus rerum pœnam referat, etiamsi pro noxis plane omnibus à se admissis plectendus sit; sed ut plurium recte factorum mercedem referat, omni ope illi contendendum est, quoniam *Qua mensura metimur, ea metietur nobis alit*, &: *Distributio manuum nostrarum fiet nobis*, nec infinitas, sed duplas septuplasve Domino pro delictis pœnas dabunt peccatores, quandoquidem non unicuique juxta opera manuum ejus retribuitur, sed plura quam quæ fecit; *Jerusalem* enim, sicut ex Isaia discimus, *suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis*: at qui vicini sunt Israël, quicunque tandem illi sint, septuplum recipient, juxta id quod in Psalmis ita dictum est: *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium*

Matth. 18. 16.
Matth. 18. 17.
Matth. 7. 1.
1. Cor. 4. 5.
Matth. 18. 14.
2. Cor. 5. 10.
Matth. 7. 2.
Isa. 3. 11.
Isa. 40. 2.
Psal. 78. 12.

ipso-

ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine. A
Ac aliæ quidem pensationis formæ reperiri queant, quas si animo teneamus, utilem esse post quantacunque peccata pœnitentiam sciemus; ut præterquam quod plurimorum facinorum pœnas non luemus, aliqua etiam nobis spes pro bene deinde gestis superfit, etiamsi sexcenta prius flagitia admissa sint. A ratione enim alienum est mala rationibus alicujus inferri, nec quicquam recte facta post mala prodesse, quod ab Ezechiele traditum facile discere possunt, qui dicta super hisce rebus constanter B
tenent. Ad id autem quod pro Ethnico & Publicano habendus sit, qui post tres admonitiones damnatus est, præclare subnexum illud videtur: *Amen dico vobis,* iis
Matth. 18. 18. nempe qui pro Ethnico & Publicano habendum aliquem judicarint, *Quæcunque alligaveritis super terram,* & cætera; nam qui ter arguit, neque auditus est, jure merito cum alligavit qui habendus pro Ethnico & Publicano judicatus est: idcirco cum talis quispiam à quovis tali alligatus fuerit & condemnatus, ligatus manet; C
cum eorum nullus qui in cœlo sunt, judicium ejus rescindat à quo alligatus est. Similiter & qui semel correptus, actibus suis lucrifieri meritus est, solutus per hanc illius objurgationem à quo lucrifactus est, neque amplius constrictus vinculis peccatorum suorum propter quæ insimulatus fuit; is & ab iis qui in cœlis sunt solutus judicabitur. Verum quæ uni Petro supra concessa sunt, hic omnibus quoque videtur tribuisse, qui peccatores quoslibet ter corripuerint, ut si mos iis gestus non fuerit, supra terram eum alligent, qui D
pro Ethnico & Publicano dignus qui haberetur, judicatus est, cum & in cœlo alligatus ille sit. At quoniam præ iis qui ter arguerunt peculiare aliquid Petro tribui oportebat, etiamsi de Petro, & quiter fratres arguerunt commune aliquid dictum sit, privatim illud Petro attributum est:
Matth. 16 v. 19. *Dabo tibi claves regni cælorum,* priusquam illud: *Quæcunque alligaveritis super terram,*
Matth. 18. 18. & cætera. Ac sane si ad Evangelica scripta animum diligenter appellamus, ibi magnum inveniemus discrimen, & excellentiam eorum quæ Petro, præ iis quæ aliis E
dicta sunt, etiam in iis rebus quæ Petrum inter, eosque qui ter fratres objurgaverunt, communes esse videntur. Nec enim exigua differentia est claves non unius cœli Petrum, sed plurimorum accepisse; & quæcunque super terram alligaverit, non in uno cœlo, sed in omnibus ligata esse, præ pluribus aliis qui super terram & alligant & solvunt, ita ut hæc alligata & soluta sint non in cœlis, sicut Petro concessum est; sed in uno cœlo: nec

που αὐτῶν, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτῶν, ὃν ὠνείδισαν σε κύριε. καὶ ἄλλοι ἂν δύρεθείεν τρόποι ἀνταποδόσεως, ἐς ἃ ἐὰν νοῶμεν, εἰσόμεθα ὅτι λυσιτελεῖ μεθ' ὁποσαῦν ἁμαρτήματα μετανοεῖν. ἵνα μὲν γὰρ τῷ μὴ ἀεὶ πλειόνων κολάζεσθαι ἡμᾶς, καὶ ἀεὶ ἀγαθῶν ἐλπίς τις ἡμῖν ὑστέρῳ ποτὲ τῷ πεπραγμένων ἀπολειφθῇ, κἂν ἀεὶ αὐτῶν μυρία ὅσα ἐπάξιά τινι ᾖ· ἄτοπον γὰρ τὰ μὲν χείρονα λογισθῆναί τινι, τὰ δὲ μὴ τὰ χείρονα κρείττονα μηδὲν ὠφελεῖν, ἅπερ καὶ δοκεῖ ἐπιζητεῖν τοῖς ἁπλουστέρως περὶ τούτων ῥητὰ ἐσταμαθεῖν· καλῶς δέ μοι δοκεῖ συμφθαῖναι τῷ μὴ τὸ τελῶνι νενεθετῆσθαι κρείττονα εἶναι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης τό· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι τελώνοις τοῖς κείνασιν εἶναί τινα ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, καὶ ὁ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δικαίως δεδησένον ὁ τελώνης νενεθετήσας καὶ μὴ ἀκουθεὶς τὸν κρείττονα εἶναι ὡς ἐθνικόν, καὶ τελώνου· διόπερ ὁ ἔστω δεδεμένῳ καὶ δεδικασμένῳ ὑπὸ ἑτοιοῦδε, μήτι δεδεμένῳ, ὑφ' ἑνὸς τῶν ἐν οὐρανῷ ἀναλύοντος ἐξ ἀδικήτου αὐτὸν τῶν ψήφον· ἕτως ὃ καὶ ὁ ἅπαξ νενεθετηθεὶς ἄξια πάσας ἐκερδηθῆναι, λυθεὶς διὰ τὴν νενεθεσίας κερδήσαντος αὐτὸν, καὶ μηκέτι σειρᾶς τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτῷ ὧν ἐνενεθετήθη δεδεμένῳ, λελυμένος κεκλῆσθαι ὑπὸ τῶν ἐν οὐρανοῖς. πλὴν τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω μόνῳ τῷ πέτρῳ δεδομένα ἔοικε δεδόσθαι δεδωκέναι πᾶσι τοῖς τοὺς ἱερεῖς νενεθεσίας πεποιημένοις πᾶσι τοῖς ἡμαρτηκόσιν, ἵν' ἐὰν μὴ ἀκουθῶσι, δήσωσιν ἐπὶ γῆς τὸν κεκλῆσθαι εἶναι ὡς ἐθνικὸν καὶ τελώνην, ὡς δεδεμένα ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ. ἀλλ' ἐπεὶ ἐχρῆν, εἰ καὶ κοινόν τι ἐπὶ πέτρῳ καὶ τῶν νενεθετησάντων τοὺς τοὺς ἀδελφοὺς λέκται, ἰδιάζοντόν τι ἔχειν τὸν πέτρον ὡς τοὺς τοὺς νενεθετησάντας, ἰδιάζετόν τι ἐπὶ τοῖς τό· δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τί ποτ' ἂν ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔσται ἐν τοῖς· καὶ ἴσως εἰ ἐπὶ μέρους ὡς ἐχόμεθα τοῦ εὐαγγελικοῦ γράμματος, καὶ ἐν ἔτοις ὁρώμενα καὶ τὰ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα εἶναι κοινὰ ὡς τὸν πέτρον, καὶ τοὺς τοὺς νενεθετηκότας τοὺς ἀδελφοὺς, πολλὴν διαφορὰν ἔστω ἐχόντων τὸν πέτρον· ἐπὶ γὰρ τοὺς δευτέρους ἐπὶ τὸν πέτρον εἰρημένων ὡς ἐπὶ τοὺς δευτέρους διαφορὰ τὸν πέτρον εἰληφέναι τὰς κλεῖδας ἐκ ἑνὸς οὐρανοῦ, ἀλλὰ πλειόνων, καὶ ἵνα ὅσα ἐὰν δήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦ δεδεμένα ἔσται ἐν ἑνὶ οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν αὐτοῖς, πρὸς τοὺς πολλοὺς δεσμοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ λύσεις ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε ἅτα δεδεμένα, καὶ λελυμένα ἔσται ἐν οὐρανοῖς, ὡς ἐπὶ πέτρου, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ ἑνί. ὁ γὰρ διαβαίνων τὴν θύραν, ὡς

ὡς πέτρος, ἵνα δήσωσιν ἢ λύσωσιν ἐν πᾶσιν ἑρανοῖς· ὅσῳ οὖν βελτίων ὁ δεσμεύων, τοσοῦτον μακαριώτερος ὁ ἐλευμένος, ὡς ἂν πανταχοῦ τῶν ἑρανῶν εἶναι ἀυτὸν ἐλεύθερον.

A enim eo penetrandi facultate pollent, quemadmodum Petrus, ut alligent vel solvant in omnibus cœlis. Quo præstantior ergo fuerit qui alligat, eo fœlicior qui fuerit solutus, cum in omnibus plane cœlis solutus sit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιδ'.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS DECIMUS QUARTUS.

Πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός. Τὸ τῆς συμφωνίας ὄνομα τάττεται ἐπὶ τῶν κατὰ μουσικὴν ἐν φωναῖς ἁρμονιῶν. καὶ εἰσί τινες παρὰ τοῖς μουσικοῖς φθόγγοι φθόγγοις σύμφωνοι, καὶ ἄλλοι διάφωνοι· οἷσπερ ἡ καὶ ἡ διαγγελικὴ γραφὴ τὸ ὄνομα ἐπὶ τὴν καλὴν μουσικὴν τεταγμένον ἐν τῷ ἤκουσε συμφωνίας, καὶ χορῶν. ἔπεσπερ ἐπὶ τῆς ἐκ μετανοίας συμφωνίας πρὸς τὸν πάλαι ποτὲ ἀπὸ ἀπωλείας εὑρεθέντος ὑὸν ἀκουσθῆναι συμφωνίαν, ἐπὶ τῆς εὐφροσύνης τοῦ οἴκου· τὸ δὲ τοῦ συμφωνίας ὄνομα ὁ φαῦλος οὐκ οἶδε λάβειν ἐν οἷς φησι πρὸς τὸν ἀδελφόν· εἰ δυνήσῃ λάθρα μοι ἐξαπέστειλα ἂν σε μετ' εὐφροσύνης, καὶ μετὰ μουσικῶν, κυμπάνων, καὶ κιθάρας· ἀδελφὸν δὲ τοιαύτης συμφωνίας τὸν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως γεγραμμένον, ἵνικα οἱ ἀδελφοὶ ἐν ἀμιναδὰβ ἐμποδεύοντο ἐμπροσθεν τοῦ κιβωτοῦ, καὶ δαβὶδ καὶ οἱ υἱοὶ παίζοντες ἐνώπιον κυρίου ἐν ὀργάνοις ἡμοσμένοις ἐν ἰσχύι καὶ ᾠδαῖς τὰ γὰρ ἡμοσμένα ὀργανα ἐν ἰσχύι καὶ ᾠδαῖς εἶχεν ἐν αὐτοῖς ἴσως μουσικὴν συμφωνίαν, ἣ πως τοσοῦτον δύναται, ὡς δύο μόνων κατὰ τὸ πρὸς τὴν θείαν μουσικὴν καὶ πνευματικὴν συμφωνίας αἴτησιν πρὸς ἀλλήλων παρὰ τοῖς ἑρανοῖς πατρὶ περὶ ἐπινοουμένου, τὸν πατέρα δίδοναι τὰ αἰτήματα τοῖς μετὰ συμφωνεῖν ἐπὶ γῆς, ὅπερ ἐστὶ πρὸς δοξάζειν, αἰτήσασιν, ἅπερ αἰτήσαιεν ἂν οἱ τὴν εἰρημένην συμφωνίαν συμφωνήσαντες· ἔτως ἐγὼ ἀκούω καὶ ἀποστολικὸν ῥητόν· μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ· ἐπεὶ γὰρ τὸ ἁρμονίας ὄνομα ἐπὶ τῶν κατὰ θεοῦ γαμουμένων τέτακται ἐν τῷ ἔτως ἐκ παραμιᾶν τεταγμένῳ ῥητῷ· οἶκον καὶ ὑπαρξιν μεμισθωμένοι πατέρες παισὶ, περὶ ὧν θεοῦ

Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis. Symphoniæ vocabulum musicis præcipue vocum concentibus tribuitur. Et sunt quidem in musicis soni sonis alii consoni, alii dissoni; nomen autem illud rebus musicis attributum callet Evangelica Scriptura hoc loco: *Audivit symphoniam & chorum*; nam propter ortam ex pœnitentia Symphoniam filii cum patre, qui postquam perierat, inventus est, ad oblectandam domum symphoniam audiri decebat. Nomen autem symphoniæ impio Laban ignorabile fuit, ubi ipse alloquens Iacob ait: *Si nuntiasses mihi, prosecutus fuissem te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis.* Ejusmodi autem symphoniæ simile est quod secundo Regum scriptum extat, quando videlicet *fratres* Abinadab *ibant ante arcam*; *David autem & ipsius pueri ludebant coram Domino in organis arte paratis in virtute, & in canticis*; organa enim parata in virtute & canticis symphoniam in se musicam continebant; quæ tali virtute pollet, ut duobus solummodo rem quamlibet à Patre qui in cœlis est cum symphonia & concentu ad divinam & spiritualem Musicam precando flagitantibus, postulata his Pater annuat qui consentiendo supra terram ea postulaverint; quæ rogassent ii qui antedictam symphoniam simul edidissent; quod novum dictu est & mirabile. Sic ego quoque verba hæc Apostoli interpretor: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Quoniam enim harmoniæ vocabulum iis qui secundum Deum connubio junguntur in quodam Proverbiorum loco tribuitur, qui sic habet: *Domum & substantiam dividunt patres filiis, à Deo*

Matth. 18. 19.

Luc. 15. 25.

Luc. 15, 24 32.

Gen. 31, 27

2. Reg. 6. 4. 5.

1. Cor. 7. 5

Prov. 19, 14.

tres filiis, à Domino autem viro uxor conjungitur, consequens est harmoniæ quæ à Deo est & nomine symphoniæ ac consensus, & ipsa re ad orationem frui; quod vel inde
1. Cor. 7, 5. liquet: *Nisi forte ex consensu.* Deinde pluribus declarans Verbum idem esse *duo consentire super terram*, ac Christo consentire,
Matth. 18. 24. subjungit: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo.* Duo igitur vel tres in nomine Christi congregati, ii sunt qui super terram non duo solum, sed & tres nonnunquam consentiunt. Animadvertet autem qui poterit, an symphonia hæc & consensus, ac talis congregatio, cujus in medio versatur Christus, in pluribus reperiri possit, quandoquidem
Matt. 7. 14. *Angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam.* Fortasse vero ne pauci quidem, sed duo vel tres consentiunt, quemadmodum Petrus & Jacobus & Johannes, quibus consentientibus gloriam suam patefecit Verbum Dei. Con-
1. Cor. 1. 1. senserunt autem duo, Paulus & Sosthenes, cum priorem ad Corinthios Epistolam
2. Cor. 1, 1. conscripserunt; tum deinde Paulus & Timotheus, quum alteram ad eosdem miserunt; quin etiam consenserunt tres, quan-
1. Thess. 1, 1. do Paulus & Sylvanus & Timotheus per Epistolam Thessalonicensibus præcepta tradiderunt. Quod si è Veteri Scriptura tres producendi sunt qui super terram consenserint, ita ut in medio eorum fuerit Verbum, à quo in unum conjuncti sunt, inscriptionem Psalmorum considera; illam verbi gratia Psalmi XLI. quæ talis est: *In finem intellectus filiis Core.* Cum enim tres essent filii Core, quorum nomina in
Exod. 6. 24. Exodo reperimus, Aser, qui exponitur, *Lusus*; alter Helcana, qui redditur, *Dei possessio*; & tertius Abiasaph, qui converti potest, *Patris congregatio*, prophetiæ minimè divisæ sunt, sed ab una voce, & uno spiritu in una anima vere concorditer operante & enuntiatæ & conscriptæ sunt, & quasi unus tres id elocuti sunt; *Quemad-*
Psal. 41, 1. *modum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quin & in Psalmo XLIII. in numero plurali dicunt: *Deus auribus nostris audivimus.* Quod
Psal. 43. 1. si magis etiam super terram consentientes videre velis, eos vide qui hæc audierunt:
1. Cor. 1. 10. *Ut cohæreatis eadem mente, & eadem sententia*, & illud affectarunt: *Omnium credentium erat cor & anima una*, qui tales evaserant (si quidem inter plures tale quid reperiri possit) ut ne minima quidem inter
Act. 4. 32. illos existeret dissensio, quemadmodum decachordi psalterii chordarum nulla invicem discrepantia est. At non consentie-
1. Cor. 1. 12. bant super terram qui dicebant: *Ego qui-*

ἁρμόζε῾ γυνὴ ἀνδρὶ, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ δοθ-
θείσῃ ἁρμονίᾳ τὸ ὄνομα καὶ τ᾽ ἔργον ἀποδιδόναι
τ᾽ συμφωνίας εἰς δύχλιν, ὅπερ δηλῶν ἂν τις
εἰ μήπ ἂν ὁμοφώνε. εἶτ᾽ ἐπιφέρων τὸν
λόγον τ᾽ συμφωνεῖν ἐπὶ τ᾽ γῆς δύο, ὅπ ταυτόν
ἐστι τῷ συμφωνεῖν τῷ χριστῷ, ἐπιφέρει τὸ, ἐὰν
γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνο-
μα. ἐκοινῶ ὁι συνηγμένοι εἰς τ᾽ χριστὸ ὄνομα
δύο ἢ τρεῖς, ὁι συμφωνοῦντές εἰσιν ἐπὶ γῆς ὲ
μόνον δ᾽, ἀλλ᾽ ἐὰ ὅτε καὶ τρεῖς. ἐπεσκεψ ὁ
σωτὴρ εἰ ἡ συμφωνία αὕτη, καὶ ἡ τοιαύτη
συναγωγὴ ἧς ὁ χριστὸς ἐν μέσῳ ἐστὶ, σπάνια
εὑρεθήναι ἐν πλείοσιν, ἐπεὶ στενὴ ἐ τεθλιμμένη
ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλιγοίσιν
οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν· τάχα ὲ ἐ τὴν συμφω-
νίαν εὑρεθῆναι ὀλίγοις, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς συμφωνοῦσιν, ὡς
Πέτρος ἐ Ἰάκωβος ἐ Ἰωάννης, οἷς συμφωνοῦν
ἔδοξεν αὐτὸν δόξαν ὁ λόγος ὲ θεοῦ· συνεφω-
νησαν ὲ δύο μὲν, Παῦλος ἐ Σωσθένης, γράφοντες
τὴν πρότεραν κορινθίοις ἐπιστολήν. μετὰ ὲ
Παῦλος καὶ Τιμόθεος ἐπιστέλλοντες τὴν δευτε-
ραν τοῖς αὐτοῖς. ἐ τρεῖς ὲ συνεφώνησαν, ὅτε Παῦ-
λος, καὶ Σιλουανὸς, καὶ Τιμόθεος ἐπιδόντες τὴν
Θεσσαλονικέων ἐπιστολήν. εἰ ὲ ἐκ τῶν παλαιῶν
γραμμάτων δεήσει προφέρεσθαι τὰς συμφω-
νούσας ἐπὶ γῆς τρεῖς, ὡς εἶναι τὸν λόγον ἐν μέσῳ
αὐτῶν ἐνόντα αὐτοῖς, ἐπίσκοπον τῇ ἐπιγραφῇ τῆ
Ψαλμῷ, ὡς τῇ ὲ μὰ ἔτως ἐχούσῃ· εἰς τὸ τέλος
εἰς συνέσιν τοῖς υἱοῖς κορέ. τριῶν ὢ ὄντων υἱῶν
κορὲ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ ἐξόδῳ εὑρομεν, τὸ
μὲν ἀσὴρ, ὃς ἑρμηνεύεται, παιδία, καὶ ὲ δευτέρου
ὲ ἑλκανὰ, ὃς μεταλαμβάνεται εἰς τὸ * κεκτῆ-
σθαι, καὶ τρίτου ὲ ἀβιασὰφ, ὃς ἑλλάδι φωνῇ
λέγοιτ᾽ ἄν, * πέτρου συναγωγὴ, αἱ προφη-
τεῖαι ὲ διηρέθησαν, ἀλλὰ ὑπὸ ἑνὸς πνεύματος τοῦ
καὶ μιᾶς φωνῆς ἐν μιᾷ ψυχῇ ἀληθῶς συμφώνως
ἐνεργουμένου, καὶ εἰρμένου, καὶ ἐγράφησαν, ὡς
λαλοῦντες οἱ τρεῖς ὡς εἷς ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ
ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ἔτως ἐπιπο-
θεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ θεός· φασὶ ὲ ὡς πλη-
θυντικῶς ἐν τῷ μγ᾽. ὁ θεὸς ἐν τοῖς ὠσὶν ἡμῶν
ἠκούσαμεν· εἰ ὲ θέλεις ἔτι μᾶλλον ἰδεῖν τὴν
συμφωνοῦσαν ἐπὶ τ᾽ γῆς, ἴδετε ἀκούσαντας, ἵνα
ἦτε κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοὶ ὲ ἐν τῇ αὐτῇ
γνώμῃ, ὲ ζηλώσαντας τὸ ἓν ἡ ψυχὴ ὲ ἡ καρ-
δία πάντων τῶν πιστευόντων μία, γενομένης, ἵνα
δυνατὸν ἐν πλείοσι τοῖς τὸν εὑρεθῆναι, ὡς τε μηδὲ
τὸν τυχόντα διαφωνίαν εἶναι αὐτοῖς, ὡς ὅτ᾽ ἐν
διαφωνία τῶν ὲ δεκαχόρδων ψαλτηρίων χορδῶν

πρὸς ἀλλήλας· ὲ συνεφώνουν ἂ ἐπὶ τ᾽ γῆς οἱ λέγοντες. ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ ὲ Ἀπολλῶ,

ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ κηφᾶς, ἐγὼ δὲ χριστοῦ, ἀλλὰ ἰδοὺ ἐν
αὐτοῖς σχίσματα, ὧν καταλυομένων σωζόντο
μὴ διὰ τοῦ παύλου πυθμαίνος σωτῆρι δυνάμει τοῦ
κυρίου ἡμῶν χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ἀλλήλους δάκνωσι,
καὶ κατεσθίωσιν, ὡς ἔτυχον ἀλλήλων αὐτοὺς διὰ-
λύσωσι· ἀναλίσκει γὰρ ἡ διαφωνία, ὥσπερ συνά-
γει ἡ συμφωνία, καὶ χωρεῖ τὸν ἐν μέσῳ τῶν συμφω-
νούντων μόνον γινόμενον ἐν ἑαυτοῖς θεόν. ἐν κυρίῳ δὲ ἐν
δυσὶν ἢ τρισὶν γίνεται ἡ συμφωνία, περὶ ὡς ἂν ὀνόμασεν
ὁ ἀπόστολος, καταρτισμῷ δὲ αὐτοῦ νοὸς καὶ τοῦ αὐ-
τὰ δόγματα ἔχειν νενοημένα, καὶ τὸ τὰ αὐτὰ γνω-
μῆς, καὶ τὸ ὁμοίως βιοῦν· εἰ γὰρ ἐὰν δύο ἡμῶν συμ-
φωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγμα-
τος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γένηται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πα-
τρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δηλονότι ὅπερ ἐγένε-
το παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς περὶ παντὸς πράγ-
ματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, ἐκεῖ δὲ δύο συνεφώνη-
σαν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ τοῦτο αἴτιον ἡμῖν ἐστὶ τοῦ μὴ
ἐπακούεσθαι δυσχερούντων, τὸ μὴ συμφωνεῖν ἡμᾶς
ἀλλήλοις ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε δόγμασι, μήτε βίῳ·
ἓν δὲ καὶ εἰπεῖν σῶμά ἐσμεν χριστοῦ, καὶ ἕκαστος ὁ θεὸς
τὰ μέλη ἕκαστον αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι, ἵνα τὸ αὐ-
τὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰ μέλη, καὶ συμ-
φωνῶσιν ἀλλήλοις, καὶ πάσχοντος ἑνὸς μὲν μέ-
λους συμπάσχῃ πάντα, δοξαζομένου δὲ συγχαί-
ρῃ· φείλομεν ἀσκεῖν τὴν ὑπὸ τοῦ θείας μουσικῆς
συμφωνίαν, ἵνα συναγομένων ἡμῶν εἰς τὸ ὄνο-
μα τοῦ χριστοῦ, χριστὸς ᾖ ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁ τοῦ θεοῦ
λόγος, καὶ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ.
ταῦτα μὲν οὖν, ὡς τοῖς δύο καὶ τελῶν ἐς παρακα-
λεῖ συμφωνεῖν ὁ λόγος κοινότερον νοημένων·
ἤδη δὲ καὶ ἄλλης διηγήσεως ἀψώμεθα, ἵνα ἔλε-
γέ τις τοῖς περὶ ἡμῶν, παρτρέπων ἐπὶ ἁγνείαν
καὶ καθαρότητα τοὺς γεγαμηκότας. δύο γὰρ ἐς
βάλεται, φησὶν ὁ λόγος συμφωνεῖν ἐπὶ τῆς γῆς,
ἄνδρα καὶ γυναῖκα νοητέον, ἐκ συμφωνίας ἀποτε-
ρύοντας ἀλλήλους σωματικῆς ὁμιλίας, ἵνα
σχολάσωσι τῇ παρρησίᾳ, ὅτε παρρησιαζόμενοι
περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, λή-
ψονται, γινομένου αὐτοῖς τοῦ ὑπὸ τοιαύτης συμ-
φωνίας αἰτήματος παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πα-
τρὸς ἰησοῦ χριστοῦ. καὶ ἔοικεν ἡμῖν ἡ διηγησις αὕτη
διάλυσιν ποιεῖν γάμου, ἀλλ' ὑπὸ συμ-
φωνίαν παρτρεπτικήν. ὡς εἰ ὁ ἕτερος μὲν βούλοι-
το καθαρεύειν, ὁ δὲ ἕτερος μὴ θέλοι, καὶ διὰ τοῦ
τοῦ συγκαταβαίνοι τῷ μὴ θέλοντι ἢ μὴ δυναμέ-
νῳ ὁ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος κρεῖττον,
οὐκ ἂν ἔχοιεν ἀμφότεροι τὸ περὶ παντὸς
πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γίνεσθαι αὐ-
τοῖς παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ἰησοῦ χρι-

A *dem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti*, ſed inter ipſos erant ſchiſmata, quibus diſſipatis, una cum Pauli Spiritu, virtute Domini Jeſu Chriſti, conſociabantur, nec ſe amplius morderent & comederent; ita ut viciſſim alius ab alio conſumerentur; conſumit enim & atterit diſcordia, quemadmodum corradit & accumulat concordia, & Filii Dei capax eſt, qui in medio conſentientium duntaxat reperitur. Ac ſunt duo generalia, in quibus proprie concordia exiſtit, conſenſus, cum eædem habentur B animo ſententiæ; & ejusdem voluntatis conſenſio, cum par eſt utrobique & ſimilis vitæ tenor. Quod ſi *Duobus ex nobis conſentientibus ſuper terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre Ieſu, qui in cœlis eſt*, quotiescunque à Patre qui in cœlis eſt poſtulata quælibet non impetrantur, duos illic ſuper terram non conſenſiſſe perſpicuum eſt; & cur votis ac precibus non potiamur illud in cauſa eſſe, quod neque opinionibus, neque vitæ inſtituto ſimul conſentiamus. Præterea vero ſi cor- C pus ſumus Chriſti, & *Poſuit Deus membra unumquodque eorum in corpore*, ut *pro invicem ſollicita ſint membra*, & ſibi invicem conſentiant: *Et ſi quid patitur unum membrum, compatiantur omnia membra; ſive gloriatur unum membrum, congaudeant*, exercenda nobis eſt ſymphonia quæ à divina muſica oritur, ut cum in nomine Chriſti fuerimus congregati, in medio noſtrum ſit Chriſtus, qui Dei Verbum eſt; & Dei ſapientia, ipſiusque virtus. Atque hæc quidem de his duobus, tribusvè diximus, quos ad conſentiendum invicem hortatur D Verbum, prout in ſenſum trahi poſſunt tritum ac pervulgatum magis: nunc autem aliam explicationem aggrediamur, quam ante nos quiſpiam protulit, ad caſtitatem & munditiem connubio junctos adhortans; duos enim hos, quos ſuper terram conſentire vult Verbum, virum & mulierem intelligi debere docet, ex conſenſu ſeſe corporeo congreſſu frandantes, ut vacent orationi, quando ſcilicet orantes *de omni re quamcunque petierint*, impetrabunt; quum nutu Patris Jeſu Chriſti qui in cœlis eſt propter talem conſenſum E votorum compotes fient. Videtur autem nobis hæc expoſitio non conjugii diſſolutionem, ſed ad mutuum conſenſum exhortationem continere; adeo ut ſi alter quidem caſte agere velit, nolit vero alter, & propterea qui id quod melius eſt & voluerit & potuerit, in illius voluntatem conceſſerit qui idem vel noluerit vel non potuerit, id non conſequetur uterque, ut quamcunque rem poſtulaverint, ea illis à Patre Ieſu Chriſti qui in cœlis eſt, con-

1. Cor. 12. 18

1. Cor. 12. 25 26.

tingat. Aliam etiam expositionem de duorum consensu calleo, post ea quæ de conjugatis diximus; talis autem illa est: in improbis imperium obtinet peccatum in
Rom. 6. 12. animum, quasi in suo throno, sic in mortali hocce corpore constitutum, ut ejus cupiditatibus anima obtemperet: at in iis qui tanquam de throno corporis peccatum, quod regnum prius exercuerat, detruserunt, & adversus illud decertant, *ca-*
Gal. 5. 17. *to concupiscit adversus Spiritum, Spiritus autem adversus carnem*: in iis vero qui perfectionem jam consecuti sunt, Spiritus victor evasit, & corporis actus morti dedit, & vitæ suæ corpus facit particeps, ita ut tunc illud eveniat: *Vivificabit & mortalia*
Rom. 8. 11. *corpora nostra, propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis*, & duorum consensus super terram efficitur, corporis nempe & spiritus, cui jam perfecto consona emittitur precatio; *Corde quidem credentis ad justitiam, ore autem confitentis ad salutem*, ita ut non amplius à Deo distet cor, & ad Deum una cum eo labiis suis & ore justus propius accedat. Quin etiam optatius est & fortunatum magis, tres in nomine Jesu simul esse congregatos, ut eveniat illud:
1. Thess. 5. 23 *Deus sanctificet vos per omnia, ut integer Spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur.* Quæret vero aliquis, an fieri possit ut spiritus & corpus simul ea qua diximus ratione consentiant, non etiam tertium, animam dico; an postquam duo in nomine Jesu congregati sunt, illorum super terram consensui consequens non sit, tres etiam in nomine illius congregari, quorum in medium venit Filius Dei, cum omnia illi consecrata sint, tria hæc dico, nec adversante illi quoquam, non solum spiritu, sed nec anima, insuper vero nec corpore. Nec vero absonum fuerit & injucundum, si utriusque Testamenti, tum illius qui corporeum Servatoris adventum præcessit, tum & Novi consensum intelligere, & palam facere conemur: in quibus enim duo Testamenta ita consentiunt, ut nihil unum ab alio discrepet, in iis *de omni re quamcunque petierint* postulata à Patre qui in cœlis est, impetrata reperientur. Quod si tertium duorum illorum conciliatorem requiris, Spiritum sanctum hunc esse ne te affirmare pigeat, si quidem *Verba sapientium*, sive eorum qui adventum Christi præcesserunt, sive qui ipsi coævi, sive qui
Eccl. 12. 11. posteriores fuerunt, sunt *sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, qui à conciliis dati sunt à pastore uno.* Sed nec illud inobservatum prætereas, non eum dixisse: *Vbi*

ς ε. δι δα ὃ καὶ ἄλλῳ διήγησιν μὴ ἐκ γεγαμηκόσι σοι τὸ τῶν δύο συμφωνίας διαιτῶν· ἐν μὲν τοῖς φαύλοις ἐβασίλευει ἡ ἁμαρτία τοῦ θνητοῦ σώματος, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ψυχὴν τοῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. ἐν δὲ τοῖς ἐξεῖρασιν ὡς ἀπὸ θρόνου τοῦ σώματος τὸν προβασιλεύσασαν ἁμαρτίαν, καὶ ἀγωνιζομένοις πρὸς αὐτὸν, ἡ μὲν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ἐν δὲ τοῖς ἤδη τελειωθεῖσι κεκράτηκε τὸ πνεῦμα, καὶ ταῖς πράξεις ἐθανάτωσε τοῦ σώματος, καὶ μεταδίδωσι τῆς ἰδίας ζωῆς τῷ σώματι, ὡς ἤδη γίνεσθαι καὶ τὸ θνητὸν ἡμῶν σῶμα διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν, καὶ γίνεται συμφωνία τῶν δύο, σώματος καὶ πνεύματος ἐπὶ γῆς, ἧς τὸν κατορθωθέντος σύμφωνον καὶ ἡ εὐχὴ ἀναπέμπεται· καρδίᾳ μὲν πιστεύοντος εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦντος εἰς σωτηρίαν, ὥστε μηκέτι τὸν καρδίαν πόρρω εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ τοῦτο ἐγγίζειν αὐτῷ· καὶ τοῖς χείλεσι, καὶ τῷ στόματι τὸν δίκαιον τοῦ θεοῦ. ἐπὶ δὲ μακαριώτερον εἰ οἱ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, ἵνα πληρωθῇ τό· ὁ θεὸς ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ τηρηθείη. ζητήσει δέ τις τὸν εἰρημένον συμφωνίαν πνεύματος καὶ σώματος εἰ δυνατὸν ταῦτα μὲν συμφωνεῖν, μὴ καὶ τὸ τρίτον ᾖ, λέγω δὲ τὸν ψυχὴν, μήποτε οὐκ ἀπολειφθῇ τῇ τέτων συμφωνίᾳ ἐπὶ τῆς γῆς μὴ τὸ τὰς δύο συνῆχθαι εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, τὸ δὲ τὰς τρεῖς ἤδη συναγαγὰς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὧν ἐν μέσῳ ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς πάντων αὐτὸν ἀνακαλούμενον, λέγω δὲ τὸν τριῶν καὶ μηδενὸς ὄντος αὐτῷ ἐναντίου, ἀ μόνον τοῦ πνεύματος οὐκ ἐναντιουμένου, ἀλλ' ἐδὲ τῆς ψυχῆς, ἐδὲ τοῦ σώματος· χαρίεν δὲ καὶ τὸ συμφωνίας ἀσκῆσαι νοῆσαι τε καὶ διδάξαι τὸν δύο διαθηκῶν, τὸ δὲ καὶ τὸ σωματικῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, καὶ τὸ καινῆς. ἐν οἷς γὰρ συμφωνοῦσιν αἱ δύο διαθῆκαι, ὡς μηδὲν εἶναι διάφωνον ἐν αὐταῖς τὸ ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον, ἐν τούτοις εὑρεθέν ἀν εὐχαὶ ὡς πρὸς πάντα πράγματα ἃ ἐὰν αἰτήσωνται, γενέσθαι αὐτοῖς καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πατρὸς ἡ τε τῶν συναγωγέα τῶν δύο τρίτον ποθεῖς, μὴ ὄκνει λέγειν αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐπεὶ λόγοι σοφῶν, εἴτε τὸ τῆς παρουσίας εἴτε κατ' αὐτὸν, καὶ μετ' αὐτὸν, εἰσὶν ὡς κέντρα καὶ ὡς ἧλοι πεφυτευμένοι, οἱ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν

οὐ ποιμένος ἑνός· μηδὲ τὸ ἀπροσδιόρατον * ἐάσῃς, ὅτι οὐκ εἶπεν, ἐν δύο εἰσὶν ἢ τρεῖς * c. n. ἐάσῃς συνη-

συνηγμένοι, ἐπεὶ ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐμοὶ μέλλων, εὐθὺς βεβαιώων, ἀλλ' ἅμα τῇ συμφωνίᾳ καὶ αὐτὸς εὑρισκόμενος, καὶ ἐν μέσῳ γινόμενος αὐτῶν. Τότε προσελθὼν ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· κύριε ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; τὸ νομίζειν ἁπλούστερον εἰρῆσθαι ταῦτα, ἵνα μὴ πέτρος, ὡς ἐρεμνὸς ἐπὶ μὴ ἁμαρτίᾳ τῷ ἀδελφῷ ἀφίεναι ἁμαρτάνοντι εἰς αὐτὸν, ὀγδόῳ ᾧ μηκέτι. Ἕως ὃ δὲ σωτὴρ, ὡς διδάσκοντος * καθεξόμενόν τινα διὰ ἀριθμοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἕπτας εἰς αὐτὸν, ἵνα τὰ μὴ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ συγχωρῇ, ἀπὸ ᾧ ἑβδομηκοστὸν ὁλόσ μὴ ἀφῇ τῷ ἠδικηκότι αὐτὸν, πάνυ μοι δοκεῖ δύνασθαι εἶναι καὶ ἀνάξιον τὸ πεπτωκότα τῷ ἁπαξ προσκοπῆς, καὶ τὸ ἅπαξ θείας μεταλαμβάνοντα μήποτ' ὄψε τὰ ταῦτα ἔχειν συγγενὲς ἀσαφείας τῷ. ἀκούσατέ μου τῆς φωνῆς γυναῖκες Λαμεχ, τὰ ἑξῆς· τὸν μὲν ὄντως ἀληθῆ, καὶ ὡς αὐτὸς διασαφήσαντα ὁ Ἰησοῦς εἰς ταῦτα λόγον, εἴπερ ἤδη φίλος γέγονε τῷ Ἰησοῦ, ὡς μαθητεύεσθαι τῷ πνεύματι αὐτοῦ φωτίζοντι τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ἅπασι τοῖσδε προσεληλυθότας καὶ ἀξίαν, εἰδείη ἂν ἡμᾶς ὁποῖός ἐστι φιλικὸς πρὸς τὸν Ἰησοῦν μεγέθει πολλαπλασίονι, ἀγαπήσαντα εἰ καὶ παρελάβομεν ἅπαν βραχύ τι μέρος καὶ τὸν τόπον· ἔοικεν οὖν ὁ μὲν ἑξάριθμος ἐργασικός πως εἶναι καὶ ἅπτονος, οὐδὲν ἅπτεται ἀνάπαυσιν καὶ πρόσχεσιν εὑρίσκων· τὸν μὲν ἀγαπῶντα τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ ἐργαζόμενον, καὶ ὑλικὰ πρόσφορα, λέγειν ἁμαρτιῶν ἕξιν, καὶ τὸ τέλος αὐτῷ εἶναι τὰ ἁμαρτίας τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν, ὡς τοῦ τὸν πέτρον νενοηκότα, ἑπτὰ συγχωρεῖν ἐθέλειν ἁμαρτίας τῷ εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότι τῷ ἀδελφῷ· ἐπεὶ ᾗ μὴ τὰς μονάδας δεκάδες, καὶ ἑκατοντάδες λόγον μέν τινα κοινὸν ἀναλογίας ἔχουσι πρὸς τὸν ἐν μονάσιν ἀριθμὸν, ἤδη ᾗ ἅπτονόμενόν τινα καὶ πλείονα, διὰ τοῦτ' οὖν τὸν ἐν Ἰησοῦ προσλαμβάνειν τῷ ἑπτὰ ἀριθμῷ καὶ τὸν ἑβδομήκοντα, καὶ λέγειν ἀφεσιν μὲν δεῖν γίνεσθαι ἀδελφοῖς τοῖς ἐνταῦθα, καὶ εἰς τὰ τῇδε πεφύκοτα ἁμαρτήσασιν· εἰ δέ τις ὡσεβὰς τὰ καὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν αἰῶνα ἅπαν ἁμαρτήσας, ἐὰν καὶ μικρὸν εἴη, ὁπωστιοῦν ἔχοι εὐλόγου ἁμαρτιῶν ἄφεσιν. ἡ γὰρ ἄφεσις ἅπτεται τῶνδε φθαρτὰ πεφυκότα, καὶ ἐν τοῖς τῇδε ἡμαρτημένοις· εἰ δὲ βραδύνοι γίνεσθαι ἂν ἡ ἄφεσις, εἴπερ τακὸν ἔστ' ᾧ ἄφεσις ἐδὲ ἀδελφῷ τῷ ὑπὸ τὸ ἑβδομηκοντὰ καὶ ἑπτὰ ἡμαρτηκότι. εἴποις δ' ἂν τὸν τοιόνδε ἁμαρτάνοντα, ἢ ὡς εἰς πέτρον ἁμαρτάνοντα, ἢ ὡς εἰς πέτρον δὲ μὴ κατιούσιν ἅδου πύλαι, καὶ μὴν τὰ τοιάδε ἁμαρτήματα ἐν τῷ ἐλάττονι

A *sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ero in medio eorum*, sed, *Ibi sum*; non cunctatus, neque moras nectens, sed simul cum ipso consensu inventus & ipse, & in medio ipsorum existens. *Tunc accedens Petrus ad eum dixit*; *Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Matth 18. 21. Insulsum plane mihi videtur esse, & Petri apud Christum progressu, ac divina Christi magnanimitate indignum, hæc arbitrari simpliciter dicta, à Petro quidem; quasi de peccatis septem fratri in se peccanti dimittendis, octavo autem non item quæstionem proposuerit; à Servatore autem, quasi proximi adversum se peccata quiete numeranda esse doceat, ita ut septuagies septies ignoscat, à septuagesimo autem octavo jam non veniam ei, à quo fuerit injuria affectus, largiatur. Vide ergo, num ista obscuritate affini hujus loci involuta sint: *Audite vocem meam uxores Lamech*, & cætera. Si quis igitur amicus Gen. 4. 23. Jesu effectus est, ita ut ab ejus Spiritu illustrante animam illius qui pro merito suo eo pervenit, edoceatur, is verum hujus loci, & qualem declaravit ipse Jesus sensum noverit; at nos qui ab ingenti illo erga Jesum amore non parum absumus, si tantillum quidpiam super hunc locum proferre possumus, eo debemus esse contenti. Senarius ergo numerus operosus videtur esse & laboriosus; septenarius autem cessationem & requiem continere; ac vide, num dicere queas sexies eum peccare qui mundum diligit, quæque ad mundum pertinent, facit, & terrenis rebus agendis deditus est; septenarium vero numerum peccatis illius finem imponere; adeo ut cùm tale quidpiam in animum suum Petrus induxisset, è peccatis in se admissis septem fratri ignoscere voluerit. Quoniam autem quæ unitatibus respondent decades & hecatontades, ad numerum qui in unitatibus continetur, communem aliquam proportionem servant, sciebat autem Jesus plura huic additum iri; propterea ad numerum septenarium adjungere hunc etiam septuagenarium existimo, & fratribus hic degentibus, & in mundi hujus negotiis peccantibus veniam concedendam pronuntiare. Quod si quis ea prætergressus quæ in mundo & sæculo hocce aguntur, peccaverit; etiamsi leve illud sit, justam peccatorum remissionem non amplius adipiscetur; remissio enim sive serius sive citius concessa ad res hic gestas, & peccata in hisce locis admissa pertinet. Ne fratri quidem igitur, qui plusquam septuagies septies peccaverit, venia condonatur. Dixeris autem, eum qui ita peccaverit vel tanquam in Petrum, qui frater sit, vel tanquam in Petrum, cu-

* C. R. addit. Διὰ μὲν τοῦτο ἁμαρτημάτων

jus portæ inferi non prævalent, per ejusmodi peccata in minori eum numero peccatorum constitui; sed per pejores noxas, in eo constitui numero, qui criminum gratiam minime consequatur.

Τοῦ εἶναι αὐτὸν ἀριθμῷ τῶν ἁμαρτίας. καὶ ὃ τῶν ἐπιχείρουσι, ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν μὴ ἐχόντων ἄφεσιν ἁμαρτημάτων.

De Rege, qui voluit rationem ponere cum servis suis, ad quem decem mille talentorum nomen adductum est.

Περὶ τοῦ βασιλέως τοῦ συναίροντος λόγον μετὰ δούλων αὐτοῦ, ᾧ προσήχθη ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων.

Matth. 18. 23. *Ideo dico vobis; Assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.* Ad injurias iis facile condonandas à quibus offensionem passi fuerimus, nos instruit Parabolæ sententia ac informat; præsertim si post illatam injuriam peccati gratiam ab eo qui passus est is postulet, qui intulit. Atque id quidem nos docere vult Parabola, significans eorum etiam peccatorum quæ nobis à Deo condonata sunt, & quorum veniam promeriti sumus, nos pœnas post remissionem daturos, nisi iis quoque à quibus læsi fuerimus, offensionum veniam demus, ita ut ne tantillum quidem earum recordemur, sed adjutum cor totum injuriarum oblivione, quæ virtus est non contemnenda, quæcunque adversus aliquem nostrum nefarie & insidiose perpetrata fuerint ei condonet, à quo profecta sit offensio. Postquam autem Parabolæ sensum exposuimus, jam ad verbum totam illam simplicius discutere licet, ita ut ex antedictorum disquisitione emolumentum ille capturus sit, qui in unoquoque eorum quæ antehac scripta sunt perscrutando diligenter & cum fructu versatus sit. Verisimile est autem sublimem aliquam esse explicationem & magis reconditam, quamque propterea assequi obvium non sit, per quam, parabolarum instar quæ ab Evangelistis explanatæ sunt, pervestigare possit quispiam quidquid in ista continetur; quinam, verbi gratia, esset ille Rex, & quinam servi, & quanam occasione rationes dispunctæ sint, & quis multorum ille talentorum debitor, & quænam illius uxor, quinam liberi, quænam præter ea quæ dicta sunt, illa omnia quæ Rex vendi jussit, ut è facultatibus illius debitum sibi refunderetur; & quidnam ejus egressus, cui multa talenta condonata sunt; & quis inventus ille è servis unus, non patrifamilias obstrictus, sed ei qui ære alieno fuerat liberatus; & quid sibi centum denarium vult numerus; & quid illud: *Suffocabat eum dicens; Redde quod debes*; & quis ille carcer in quem egressus conservum compegit is, cui omnium talentorum gra-

Matth. 18. 28.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συναραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ· ἡ μὲν φαινομένη τοῦ παραβολῆς διδάσκειν βούλεται συγχωρητικοὺς εἶναι τοὺς εἰς ἡμᾶς * ἡμαρτηκόσιν εἰς ἡμᾶς. καὶ μάλιστα εἰ μὴ τὸν ἀδικήσαντα θέοι τὸν ἠδικημένον ὁ ἀδικήσας, συγχωρηθῆναι ἀξιῶν αὐτῷ τὰ ἡμαρτημένα· ἢ ταῦτα διδάσκειν ἡμᾶς βούλεται ἡ παραβολή, παρεισάγουσα ὅπως καὶ τῶν ἤδη συγχωρεθέντων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἁμαρτημάτων, ἐφ' οἷς ἄφεσιν εἰλήφαμεν, ἐκπραξις γένοιτο ἂν ἐκ μὴ τῶν ἀφεσιν, εἰ μὴ ἀφοιμεν τοῖς ἡμᾶς ἠδικηκόσι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ὡς μηδὲ σμικρὸν τυχεῖν μνήμης ἐπὶ ἡμῶν καταλειπεσθαι ἠδικημένους, ἀλλ' ὅλην καρδίαν ὑπὸ ἀμνησικακίας ὠφεληθῆναι, ἃ τὸν τυχόντα δρᾶσαι, συγχωρεῖ μὲν τοῦ ἡμᾶς ἀδικήσαντα κακῶς εἰς τινα ἡμῶν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπελθόντας πεπεραγμένα· μὴ ὃ τοῦ φαινομένου τῆς παραβολῆς, ἔστι μὲν καὶ ἁπλούστερον τὴν λέξιν πᾶσαν αὐτοῦ ἐξετάσαι, ὥστε ὀναθεῖναι τὸν βασανιστὴν τελεσθέντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὀρθῶς ζητῆσαι ἕκαστον τῶν παραγεγραμμένων τοῦ παραβολῆς, ἔστι δὲ ὡς εἰκὸς καὶ ἐπαναβεβηκυῖα διήγησις, καὶ δυσκατέμαρτος τις μυστικωτέρα, καθ' ἣν ἀναλογοῦντα ταῖς ἐρμηνευθείσαις ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν παραβολαῖς ζητῆσαι τις ἂν ἕκαστον τῶν ταύτην γε τὴς ὁ βασιλεὺς, καὶ τίνες οἱ δοῦλοι, καὶ τίς ἡ δεηθεῖσα συναίρειν λόγον, καὶ τίς ὁ εἷς πολλῶν ὀφειλέτης ταλάντων, τίς τε ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τίνα τὰ τέκνα, καὶ τίνα τὰ παρὰ ταῦτα λελεγμένα πάντα, ἅτινα ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς πραθῆναι ὑπὲρ τοῦ ἀποδοθῆναι τῷ ὀφειλομένῳ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, πρὶν ἐξελθεῖν τὸν συγκεχωρημένον τὰ πολλὰ τάλαντα, καὶ τίς ὁ εὑρεθεὶς τῶν δούλων εἷς, ὁ τῷ οἰκοδεσπότῃ, ἀλλὰ τῷ συγκεχωρημένῳ ὀφείλων, καὶ τί θέλει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκατὸν δηναρίων, τί ὃ τὸ ἐπινγε λέγων, ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις, καὶ τίς ἡ φυλακὴ εἰς ἣν ἀπελθὼν ἔβαλε τὸν συνδούλον ὁ συγχωρηθεὶς πάντα τὰ τάλαντα, πρὸς

νες τε οἱ λυπηθέντες σωθῆναι, καὶ διασαφήσαντες τῷ κυρίῳ πάντα τὰ γεγονότα, καὶ τίνες ὁ βασανιστὴς οἷς παρεδόθη ὁ εἰς φυλακὴν τὸν σωθῆναι βαλών, καὶ πῶς ἀπέδωκε πᾶσαν δοθεὶς τοῖς βασανισταῖς πᾶν τὸ ὀφειλόμενον, ὡς μηδὲν ὀφείλειν ἔτι εἰκὸς ἢ καὶ ἄλλα τινὰ διωάσαιτ' ἂν τοῦ ἐξετασικότερα προσαχθῆναι τῷ λόγῳ, ὧν τὴν διήγησιν ἐκ τῆν ἑρμηνείαν μείζονα ἢ κατ' ἄνθρωπον εἶναι νομίζω, καὶ δεομένην πνεύματος χρισθέντος τοῦ εἰπόντος αὐτά, ἵνα ὡς εἶπεν ὁ χριστὸς νοηθῇ, ὡς γὰρ εἰδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐν αὐτῷ· καὶ εἰδεὶς οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ. εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ὅτως εἰδεὶς οἶδε μὴ τὴν θεὸν τὰ ὑπὸ τοῦ χριστοῦ λελαλημένα ἐν παροιμίαις, καὶ σωζόμενος, εἰ μὴ τὸ χριστοῦ πνεῦμα, ἧ ὁ μετέχων οὐ μόνον καθὸ χριστός ἐστι πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ καθὸ χριστὸς ὡς σοφίας, ὡς λόγος, θεωρήσαι ἂν τὰ κρύπτον ἐπὶ αὐτῷ ἀποκαλυπτόμενα· ἀλλὰ σοὶ μὲν τὰ ἀνωτάτω διηγήσεως, ὧν ἐπαγγελλόμεθα μόνοις μὲν ἐλπίζομεν ἀπὸ χριστοῦ, ὅς ἐστι σοφία θεοῦ, εὐσεβέσι καταλαβεῖν τὰ ἐν τῇ παραβολῇ δηλούμενα. πότερον ὡς τε ὑπὸ γραφῆναι τὰ τοιαῦτα *τῇ γραφῇ, ἢ μὴ, θεὸς ἂν ὑπεδείξαι ἐν χριστῷ ποιῆσαι τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ, μόνον ἐὰν δοθείη τοῦτον ὁ διὰ τοῦ πνεύματος διδόμενος λόγος σοφίας ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα ἐπιχορηγούμενος λόγος γνώσεως· ὁμοιώθη, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοῖς ἐξῆς, εἰ ὁ βασιλεὺς ὡμοιώθη τοιῶδε τοιάδε πεποιηκότι, τίνα χρὴ λέγειν ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν, τοιοῦτος ἐστιν ἡ αὐτοσοφία, τοιοῦτος ἡ αὐτοδικαιοσύνη, τοιοῦτος ἡ αὐτοαλήθεια, εἰ ὡ μήποτε τοιοῦτος ἡ αὐτοβασιλεία; βασιλεία δὲ τῶν κάτω τινὸς, ἐάν τε μέρους τῶν ἄνω, ἀλλὰ πάντων τῶν ἄνω, ἃ τινα ὀνομάσθησόν οὐρανοὶ· καὶ ζητῆς ὃ τί· αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δυνάσαι λέγειν ὅτι αὐτῶν ἐστιν ὁ χριστός, καθὸ αὐτοβασιλεία ἐστὶ, βασιλεύων καθ' ἑκάστην ὑπόνοιαν αὐτοῦ μηκέτι βασιλευομένου ὑπὸ τοῦ ἁμαρτίας, βασιλευούσης ἐν τῷ θνητῷ σώματι τοῦ ἑαυτοῦ ὑποταξάντων αὐτῇ. καὶ ἐὰν λέγω, βασιλεύων καθ' ἑκάστην ὑπόνοιαν αὐτοῦ, τοιοῦτόν τι δηλῶ, βασιλεύων ἡ δικαιοσύνη ἐστὶ, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, ἐγχωρούσης, διὰ τὸ φορεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἐπουρανοῦ, καὶ πάσης δυναμένου, εἴτε ἀγγελικῆς, εἴτε τῶν λοιπῶν ὀνομαζομένων, οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἁγίων, καὶ

Atia facta fuerat; quinam vero conservi mœrore affecti sunt, & hero suo quæcunque acta fuerant, aperuerunt; & quinam tortores quibus traditus est qui conservum in carcerem detruserat; quaque ratione tortoribus traditus omne debitum rescripserit, ita ut omni alieno ære plane liber esset. Multa præterea his addi posse ab eo qui inquirendi peritior sit, verisimile est, quorum explanationem & interpretationem humanas vires superare, & Christi, qui ea protulit, Spiritu indigere arbitror, ut quomodo dicta sunt, ita intelligantur; quemadmodum enim *nemo hominum scit* 1 Cor. 2. 11. *quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est, & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*, ita quæ Christus in proverbiis & parabolis locutus est, post Deum nemo novit, præter Spiritum Christi; cujus qui fuerit particeps, non tantum quatenus Christi Spiritus est, sed quatenus Christi ut Sapientiæ, ut Verbi, is quæ sibi super hoc loco aperta fuerint & retecta animo contemplari poterit. At quoad expositionem hanc sublimem pertinet, non spondemus quidem, neque certe desperamus, Christi ope adjuti, qui Dei Sapientia est, assequi quæ in Parabola declarantur: an ita vero ut ea etiam Scripturæ huic subjiciantur, nec ne, suggerat nobis Deus in Christo, ut quod sibi placitum est duntaxat facimus; detur modo, horum 1. Cor. 12. 8. gratia, sermo sapientiæ qui per Spiritum datur à Deo, & sermo scientiæ qui secundum Spiritum subministratur. *Assimilatum est*, inquit, *regnum cœlorum* & cætera: si Regi tali, taliave agenti assimilatum est, quidnam illud esse dicendum est, nisi Filium Dei; ipse enim cœlorum Rex est, & quemadmodum is ipsa sapientia est, & ipsa justitia, & ipsa veritas, an non pari ratione & ipsum regnum est? Regnum est autem non in aliquem ex inferioribus, neque in superiorum partem, sed in superiora omnia, quæ Cœli nuncupata sunt. Quod si & illud discutias: *Illorum est regnum cœlorum*, illorum regnum esse Christum dicere potes, quatenus ipsum regnum est, imperium obtinens in unamquamque ejus cogitationem, qui jam non amplius imperio subditus est peccati, quod in eorum corpore mortali regnat qui se se huic subjecerunt: & cum dico, in unamquamque ejus cogitationem imperium obtinens, tale quippiam significatum volo, quatenus justitia est, & sapientia, & veritas, & reliquæ virtutes, imperium in eum exercens qui cœlum effectus est, imaginem ejus gerendo qui in cœlo est; & in omnem potestatem sive Angelicam, sive reliquorum quorumlibet qui non in hoc solum sæculo, sed & in futuro sancti Matth. 5. 3.

appel-

appellantur, & hocce regno digni sunt. Ipsum proinde cœlorum regnum, quando
Rom. 8. 3. fuit *In similitudine carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum*, quando seipsum
1. Cor. 7. 17 *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, pro nobis corpus peccati gerentibus, *assimilatum est homini regi*, prout is cum ratione ad Jesum intelligitur, in unum cum illo conjunctum, cui, si ita loqui fas est, major inest facultas, ut in unum & idem
Col. conjungatur cum *Primogenito omnis creaturæ*, quam *Qui adhærens Deo, unus spiritus*
1. Cor. 7. 17. *est* cum illo. Assimilatum autem hoc cœlorum regnum homini regi juxta rationem ad Servatorem intellecto, & in unum cum illo conflatum rationes cum servis suis conferre voluisse per anticipationem dicitur: rationes enim ab illis olim repeturus est, ut perspicuum fiat quomodo probatis patrisfamilias argenteis & rationalibus nummis unusquisque usus sit. Et exemplum quidem in Parabola ab heris rationes cum servis suis conferentibus assumptum est. Accuratius autem Parabolæ hic propositæ sensum assequemur, si mentem ad ea converterimus quæ à servis aguntur à quibus herilis pecunia dispensata est, & à quibus ipsius ratio exigitur; unusquisque enim illorum variam de pecuniis heri-
libus summam capiens, eam impendit, vel utiliter, ita ut augmentum capiant nummi heriles, vel eam in res minime necessarias profuse absumit, absque delectu & inconsulte prodigens, quæ sibi permissa sunt. Sunt vero qui has & tot pecunias recte dispensarint, alias vero dilapidarint, & quum rationem cum eis confert herus, quantam unusquisque fecerit jacturam colligitur, necnon quantum perceperit emolumentum computatur, & pro ratione administrationis ipsius, vel honore afficitur, vel mulctatur, vel illius ditioni quædam permittuntur, quædam detrahuntur. Age ergo ex iis quæ dicta sunt rationales illos primum nummos & probatos patrisfamilias argenteos examinemus, quos major alter, alter vero minore numero accipit; nam pro uniuscujusque potestate, huic quinque talenta tribuuntur, utpote qui tantundem dispensare queat; alteri duo, utpote qui totidem capax non sit, quot qui eum præcessit; alii vero unum,
Matt. 25. 12. utpote qui altero etiam inferior sit: an vero solæ hæ sunt differentiæ; an illæ quidem inter aliquos in reliquo Evangeliorum contextu intercedere dicuntur, sed præter eas aliæ sunt, & in aliis parabolis reperiuntur nonnullæ, ac illic quidem debitores duo, hic denariorum quingentorum, ille quinquaginta, vel quibus crediti illi fuerunt, eosque male administraverunt, cum virtute eo essent inferiores cui

ἀξίων δ τοιούτης βασιλείας· αὖτη τίνων ἡ
βασιλεία τῷ ἐρχομένῳ, ἡνίκα ἐν ὁμοιώματι σαρ-
κὸς ἁμαρτίας ἐχρύετο, ἵνα τῇ ἁμαρτίᾳ κα-
τακρίνῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἡνίκα μὴ γνοὺς αὐτὸν
ἁμαρτίαν, ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν, τῷ
τὰ ἁμαρτίας ἡμῶν φορεμένων σῶμα, ὁμοιωθῇ
ἀνθρώπῳ βασιλεῖ τῷ κῷ ἐν ἰησοῦ νομίμῳ,
ἑνωθεῖσα αὐτῷ πλεῖον, εἰ δεῖ ἕτω τολμῆσαι
εἰπεῖν, ἔχοντι πρὸς τὸ ἡνῶσθαι, καὶ πάντα ἐν γέ-
νται τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, ἡ συλλω-
μβάνῳ τῷ κυρίῳ ἐν πνεύματι πρὸς αὐτὸν γίνε-
αὐτὴ ἡ ὁμοιωθεῖσα βασιλεία τῷ ἐρχομένῳ τῷ
κῷ τὸν σωτῆρα νομίμῳ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, &
ἑνωθεῖσαν αὐτῷ πολιτικῶς λέγεται ὅτι ἠθέ-
λησε συναίρειν λόγον μετ' αὐτῶν· μέλλει
γὰρ συναίρειν λόγον μετ' αὐτῶν, ἵνα φανῇ ὅπως
ἑκάστῳ τῶν δοκίμων δημιουργικοῖς,
καὶ νομίσμασι λογικοῖς ἐχρήσατο· καὶ ἐν ὧδε
γε ἐν παραβολῇ τὸ παράδειγμα ἀπὸ τῶν συναι-
ρόντων δεσπότῃ λόγον μετὰ τῶν ἰδίων δήλων· ἀ-
κριβέστερον δὲ νοήσομεν τὸ τῆς παραβολῆς ἐντεῦθεν
δηλούμενον ἐρεῖσαντες αὐτῷ τὸν διάνοιαν τῶν
γνωμένων παρὰ τοῖς οἰκονομήσασι δεσποτικὰ
χρήματα οἰκέταις, καὶ λόγον περὶ αὐτῶν ἀπαι-
τουμένοις. ἑκάστου γὰρ τῶν ἐκείνων ἀπὸ τοῦ δεσποτικοῦ
διαφόρως λαμβάνων χρημάτων, κέχρηται αὐ-
τοῖς, ἤτοι εἰς δέον, ὥστε αὐξάνειν τὰ δεσποτικὰ
χρήματα, ἢ ἀσώτως ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ,
καὶ ἐκχέων ἀκρίτως χωρὶς διακρίσεως τὰ ἐγκε-
χειρισμένα· εἰσὶ γὰρ οἱ τάδε μὲν καὶ τὰ τοιάδε κα-
λῶς οἰκονομήσαν χρήματα, ἕτερα δὲ ἀπολω-
κασι, καὶ ἡνίκα ἂν διδῶσι τὸν λόγον συναίροντι
αὐτὸν δεσπότῃ μετ' αὐτῶν, συναγέρμῳ
πόσον ἐζημιώθη ἕκαστος, ἀριθμεῖται ἢ ποσὸν
κέρδος προσήγαγε, καὶ κατ' ἀξίαν δὲ πῶς οἰκονό-
μησε, ἤτοι τιμᾶται, ἢ ἐκπρέπεται, ἢ ἀπίνων
μὲν συγχωρεῖται, ἀπίτινων δὲ ἀφαιρεῖται· φέρε
τίνων ἀπὸ τῶν εἰρημένων πρῶτον ἴδωμεν τὰ λογι-
κὰ νομίσματα, καὶ δύκιμα δεσπότῃ δημόσια,
ἅπας ὁ μέν τις πλείονα, ἕτερος δὲ ἐλάττονα λαμ-
βάνει· κῷ γὰρ τῷ ἑκάστῳ δυνάμιν, ᾧ μὲν δίδω-
πέντε τάλαντα, ὡς δυναμένῳ διοικεῖν τὰ τοσαῦ-
τα. ἄλλῳ δὲ δύο, ὡς μὴ χωροῦντι τὰ πρὸς αὐτό.
ἄλλῳ δὲ ἕν, ὡς καὶ ἕτερα ὑποδεεστέρῳ· πότερον
αὖ μόναι αἱ διαφοραί εἰσιν, ἢ αὖ μεταξύ
τινων ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ διαγελίῳ λέγον), εἰσὶ δὲ
καὶ ἄλλαι παρὰ ταύτας, καὶ ἐπ' ἄλλαις παραβολαῖς
διείσκονται τινες, τῇ μὲν ὀφειλέ) δύο, ὁ μὲν πεν-
τακοσίων, ὁ δὲ πεντήκοντα δηναρίων, ἤτοι ταύτα
πιστευθέντες καὶ κακῶς οἰκονομήσαντες, ἐλαττοῦ
τῇ

τῇ δυνάμει ἔχ᾽ τάλαντον πεπιστευμένε, ἢ ὅπ A talentum creditum est, vel certe quos sum-
μὴ εἰλήφασιν ἔτι ἐμεμαθήκαμεν, ὅτι ὃ τοσῦ- fisse illos non accepimus quidem, tantun-
τον ὠφελον, ἀπὸ τ᾽ σχολῆς δεδιδάχθαι δο- dem autem debuisse videmur à Parabola
κοῦμεν. δεῖσκοι) ἢ ἄλλοι δέκα δέλοι πεπιστευ- didicisse: reperiuntur & alii decem servi,
μένοι μνᾶς ἕκασος ἀνὰ μίαν. ☾ ἔτι πε ὃ καταν- quorum singulis mna seorsum tradita est.
σαν τ᾽ ποικίλον τ᾽ ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ τὰς Et sane si quis humanarum animarum va-
πολλῷ διαφερέτας ἀλλήλων δύσεις ἢ ἀφι- rietatem animo conciperet, quamque di-
ας εἰς πλείονας τ᾽ ἀρετῶν, ἢ ἐλάπονας, ἢ τάσδε versis modis ad plures, paucioresve, vel
τὰς δοτάς, ἢ τάσδε, τάχα ἂν ἐνοήσαι πῶς ἑκά- ad has, illasve virtutes adipiscendas bene
στη ψυχὴ ἐλήλυθε μετὰ πίνων ἔ οἰκοδεσπότε νο- vel male à natura comparatæ sint, is for-
μισμάτων, ἀναφαγνομένων μὴ τ᾽ ἔ λόγε συμ- B tasse intelligeret, quonam pacto unaquæ-
* C. R. ἐ συμ- πληρώσεως, καὶ τ᾽ ἐξῆς * τῇ συμπληρώσῃ ἔ λόγε que anima aliquibus heri nummis instruc-
πληρώσεως. ἐπιμελείας, καὶ ἀσκήσεως τ᾽ περὶς τὰ δέοντα, ἢ ta venerit, qui cum rationis perfectione
ἐπιμελείας μὴν καὶ ἀσκήσεως τ᾽ περὶς ἄλλα δε, ἢ τὰ εἰ χρήσιμα, ὁποῖά ἐσι τὰ ἐπιτηδεύματα, ἢ eluceſcunt, & cum ea quæ rationis perfe-
τὰ μὴ χρήσιμα, πῶ ὃ χρήσιμα, ὁποῖά ἐσι τὰ ctionem ſequitur diligentia, & in rebus ne-
μηδ᾽ παντὶ ἀληθῆ δόγματα, μήτε δι᾽ ὅλων ceſſariis exercitatione; aut cum diligentia
ψεύδη· ζητήσεις ὃν τάτοις πότερον πάντες δύ- quidem, & in rebus excitatione, vel utili-
ναν) ἄνθρωποι δέλοι τότε λέγειν ἔ βασιλέως. bus, qualia ſunt ſtudia; vel partim utilibus,
ἅπαντες μὲν δέλοι, ὡς προέγνω ☾ προώρισεν, ἕ- partim non utilibus, qualia ſunt dogmata,
τεροι ὃ οἱ τοῖς δέλοις συμπραγματευόμενοι C quæ neq; omnino vera ſunt, neque omnino
τραπεζῖ) λεγόμενοι· ☾ ἔτω ὃ ζητήσεις ἐι ἔξω falſa. Sed ſuper iis quæres, an omnes homi-
τ᾽ δέλων εἰσὶν, ἀφ᾽ ὧν μὴ ἔχων ἐκπεράσῃ ἐπαγ- nes ſervi, Regis illius dici poſſint; an non-
γέλλε) ὁ οἰκοδεσπότης, ἃ μόνον ἀλλότριοι τ᾽ nulli quidem ſervi, quos nempe præſcivit &
θεοσεβείας, ἀλλὰ καί τινες τῶ πιστευόντων. δ᾽ ἔ- prædeſtinavit; alii vero cum ſervis negotiantes, qui nummularii appellantur: atque
λοι μόνοι οἱ ἔ * νόμε οἰκονόμοι· σωαίρων δὲ * C. R. λόγε ita diſquires, an præter ſervos ſint aliqui, non à vero Dei cultu alieni duntaxat, ſed & è credentibus nonnulli, à quibus rationem exacturum ſe cum uſuris ſignificet paterfamilias. Servi autem ſoli ſunt verbi diſpenſatores. Rationem vero à ſervis Rex repetens, ab iis etiam qui ab ejus familia alieni ſunt vel centum tritici coros exigit *Luc.16. 6.7* vel centum batos olei, vel quidquid ſibi ab ipſius ſervis fœnori collocatum receperunt; nam qui centum tritici coros, vel centum olei batos debebat, non conſervus *villici iniquitatis* juxta parabolam *Luc.16. 8.* fuiſſe reperitur, ut inde perſpicuum eſt, *Quantum debes Domino meo?* Illud autem in *Luc.16.5.* animum tuum induc, omnem actum bonum & opportunum lucro & emolumento ſimilem eſſe, malum vero diſpendio. Et quemadmodum aliud eſt lucrum quod plures nummi pariunt, aliud quod pauciores, quorum major minorvé eſt multitudo & paucitas; ita egregia facinora majori vel minori pretio compenſantur. Quarum rerum judicium ad eum ſolum pertinet, qui horum diſquirendorum peritus eſt, & ex animi affectione, & ſermone, & actione, & rebus quæ cum in noſtra facultate non ſint, ea tamen juvant quæ ex arbitrio noſtro pendent, æſtimare ſatagit, qualis actio magno emolumento ſit, qualis minori, & qualis minimo; & ita è contrario, quodnam peccatum magnum eſſe detrimentum in rationum à ſervis exactione reperitur; quod minus; & quod (ſi ita appellare licet) ultimi minuti *Luc.12.59* *Matt. 5.26* detrimentum eſt, vel ultimi quadrantis.

νόμε οἰκονόμοι· σωαίρων δὲ λόγον μὴ τ᾽ δέλων ὁ βασιλεὺς, ἀπαιτεῖ καὶ τὰς ὑπὸ τ᾽ δέλων δεδανεσμένας, εἴτε ἑκατὸν κόρες σίτε, εἴτε ἑκατὸν βάδες ἐλαίε, εἴτε ὁτιδήποτε ἐλη- φότας τὰς ἔξω ἔ βασιλέως οἰκετίας· ἃ γὰ σωδελο ἔ οἰκονόμε τ᾽ ἀδικίας δύσκε) ἢ D τῶ σχολῶ ὁ τὰς ἑκατὸν ὀφείλων ἔ σίτε κό- ρες, καὶ τὰς ἑκατὸν ἔ ἐλαίε βάδες, ὡς δῆλον ἐκ ἔ πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ με; νόει δέ μοι ἑκά- ςω πρᾶξιν ἐοικέναι, ἀγαθῶ μὲν ἢ καθήκε- σαν κέρδε ἢ ἐπιγινόμενον, μοχθηρῶν ὄ, ζη- μίᾳ· καὶ ὥσπερ ἐσί τι κέρδο πλέονων λῃρυείων, καὶ ἄλλο ἐλαπόνων, ☾ διαφόρως πλειόνων καὶ ἐ- λαπόνων, ἕτως κατὰ τὰς καλὰς πράξεις οἱονεὶ σωμπίπτοις ἐσι κερδῶν πλειόνων ἢ ἐλαπόνων. ὁ δ᾽ E μόνα ἐπισαμένα τὰ ἰδιωτικὰ ἐξετάζῃ, ὁρῶντος ὑπὸ τ᾽ διαθέσεως, ☾ ἔ λόγε, ☾ τ᾽ πράξεως, ☾ τ᾽ συνεργούντων τοῖς ἐφ᾽ ἡμῖν ὄν τ᾽ ὄν ἐφ᾽ ἡμῖν, λογισαῖ ποῖον μὲν ἔργον μέγα κέρδο ἐσὶ, ποῖον ὃ ἐλαπον, ποῖον ὃ ἐλάχισον. ἔτω ὃ ☾ ἐπὶ τῶ ἐναντίων, ποῖον μὲν ἁμάρτημα ὂν τῷ συναίρε- σῖ λόγον τοῖς δέλοις εὑρίσκε) μεγάλη ζημία, ποῖ- ον δὲ ἐλάπων, ἢ ποῖον, εἰ δεῖ ἕτως ὀνομάσαι, ζη- μία ἔ ἑκάτε λεπτῦ, ἢ ἔ ἑκάτε κοδράντε· ὅλε

Totius ergo vitæ rationem exigit is qui regnum cœlorum appellatus est, & *assimilatus hominiregi*, quando scilicet *omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*; & tunc in putandis rationibus, *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines*, in eas referetur, & si quis aliquando *Potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine Discipuli*. Hæc autem contingent, quando & id continget quod à Daniele scriptum est: *Libri aperti sunt, & judicium sedit*; omnium enim quæ dicuntur, quæ geruntur, quæque cogitantur, sit quasi commentarius, & Dei potestate quidquid nobis absconditum est, in lucem proferetur, & quidquid tectum est, revelabitur, ut cum aliquis operam non dedisse fuerit repertus, ut ab adversario liberaretur; mittatur in carcerem à principe, & judice, & ministro, donec ultimum minutum reddiderit; at postquam operam dederit, ut ab eo liberetur, nec quicquam ulli debeat, jamque minam decuplicaverit, vel quintuplicaverit, vel quinq; talenta duplicaverit, vel è duobus quatuor effecerit, meritam mercedem recipiat, intrans in gaudium Domini sui, vel super omnibus bonis ejus constitutus, vel illud audiens: *Esto potestatem habens super decem civitates*, vel; *Esto potestatem habens super quinque civitates*. Hæc autem ita dicta arbitramur, quasi multum postulent temporis, ut totius vitæ hic anteactæ temporis rationem reddamus, adeo ut Rege rationem ab unoquoque tot servorum repetente, res tantum desiderare temporis existimemus, donec quæ à mundi exortu ad consummationem non unius sæculi, sed plurimorum gesta sunt ad finem perducantur. At res ita se non habet: volens enim Deus quæcunque totius temporis decursu acta sunt, in omnium memoriam confestim revocare, ut rerum à se bene vel male gestarum unusquisque conscius sit, id virtute ineffabili efficiet. Nec enim, quemadmodum si rerum aliquarum memoriam nobis refricare volumus, sufficiens desideremus tempus, quo quæ à nobis dicta sunt, & ad eorum recordationem quorum meminisse volumus nos deducunt, percurramus, idem facit Deus, cum nobis in memoriam revocare vult, quæ in hac vita gessimus, ut eorum quæ à nobis acta sunt consci, cur pœna vel honore afficimur, perspectum habeamus. Quod si quis divinæ virtutis in iis agendis celeritati fidem non habet, is Deum à quo omnia condita sunt, nondum animo comprehendit, cui tempore opus non fuit, ut

2.Cor.5.10

Matth.12. 36.

Matth.10. 42.

Dan.7.10.

Matth.10. 26. Luc.12.58. 59.

Matth.25. 21.

Matth.24. 47.

Luc.19. 17 19.

A Τάχιστα γὰρ πάντως ἔδει σωμάσθαι τὸν τὴν ἐπηγγελμένην βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁμοιωθεῖσαν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ λόγῳ, ὅτε τὰς παρ' ἕκαστα ἡμᾶς πράξεις δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον, καὶ τὸ σωμαρούμενον λόγον, καὶ πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ εἴ ποτε πις ἐπόπσε ποτήριον ὕδατος ψυχρὸν μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ καὶ ταῦτα B ἔσαι, ἵνικα ἂν τὸ βιβλίον τὸ δανιὴλ γεγραμμένον βιβλοι ἠνεώχθησαν, καὶ κείμενον ἐκάθισεν, οἱονεὶ γὰρ πάντων τῶν λελαλημένων, καὶ πεπραγμένων, καὶ τῶν νενοημένων ἀναγραφή πις γίνεται, καὶ θεία δυνάμις πᾶν κρυπτὸν * ἡμῖν φανερωθήσεται, καὶ πᾶν κεκαλυμμένον ἀποκαλυφθήσεται, ἵνα ἐ- * C. 4. πὰν μὴ εὑρεθῇ τις δεδωκὼς ἐργασίαν ἀπολάγθαι καὶ ἀνυπεύθυνος, ὀφείλων σηδία καὶ ἀέχοντος, καὶ ἔχων, καὶ ἐπιτείνων ἐπὶ τὴν φυλακὴν, ἕως τοῦ ἐσχάτου λεπτοῦ ἀποδῷ. ἐὰν δὲ ἢ δοὺς ἐργασίαν ἀπολαχθαι ἐκείνῳ, καὶ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλων, καὶ ἤδη τὴν μνᾶν δεκαπλασιάσας, ἢ πεντα- C πλασιάσας, ἢ τὰ πόντε τάλαντα διπλασιάσας, ἢ τὰ δύο τέσσαρα ποιήσας πύκτης δεξιὸς ἀμοιβῆς εἰσερχόμενος εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἢ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καθιστάμενος, ἢ ἀκόων. ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων, ἢ ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων ταῦτα D ἡμεῖς μὲν ὡς χρόνε πολλοῦ δεόμενα, ἵνα ἀναπαθῇ ἡμῖν πρὸς τὸν ὅλων χρόνον τὸ ἐνταῦθα ζωῆς λόγον, νομίζομεν λέγεσθαι, ὡς ἂν ὑπολαβεῖν τὸ βασιλέως σωμαίροντος ἑνὶ ἑκάστῳ τοσούτων δούλων λόγον, τοσούτε χρόνε δεῖσθαι τὰ πραγματευόμενα ἐπὶ τὸ τέλος ἐλθεῖν τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμε ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἐχ ἑνὸς, ἀλλὰ τῶν πλειόνων αἰώνων· τὸ γὰρ ἀληθὲς ἐχ ἕπως ἔχει, E ἀθρόως γὰρ ἐνεχθεὶς ὁ θεὸς ἀναρρίπσας ἐν τοῖς πάντων μνήμαις, ὑπὲρ ἕκασον τῶν ἰδίων συμπεπλεγμένων κρεῖττον ἢ χεῖρον πεπραγμένων, πάντα τὰ παρ' ὅλον τὸν χρόνον γεγονότα ἐκάστῳ ποιήσας ἐν ἀνάμνησιν ἀφάτῳ· ἐγὼ ὥσπερ ἡμεῖς βουλόμενοι ἐπὶ μνησίν τινων ποιῆσαι, δεόμεθα χρόνε διαρκοῦς πρὸς τὴν διέξοδον τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων, καὶ φερόντων εἰς ἀνάμνησιν ἃ βουλόμεθα ἀναμνῆσαι, ἕτως ὁ θεὸς ἐνεχθεὶς ἡμᾶς ἐπὶ μνήσαι τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πεπραγμένων, ἵνα σωσαθέντες ὧν πεποιήκαμεν, καὶ λαλήσαμεν, καὶ νοήσαμεν δι' ἃ κολαζόμεθα ἢ ἀμώμεθα, ποιῆσαι ἀπεῖ δέ πις τῷ ἔχει τὸ δὲ θεὸς ἐπὶ ταῦτα δυνάμεως ἀπεῖ, ὅτι ἐδέπω γενόμενον τὸν ποιήσαντα τὰ ὅλα θεὸν, ὁ δεηθέντα χρόνων εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ

τῳ τηλικαύτῳ ἔργῳ τὸν καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
κόσμον· καὶν γὰρ δοκῇ ἐν ἓξ ἡμέραις ταῦτα πε-
ποιηκέναι, σωτέρεως χρεία τοῖς τὸν νοῆσαι πῶς
λέγεται τὸ, ἐν ἓξ ἡμέραις, διὰ ἔτι. αὕτη ἡ βί-
βλος γενέσεως ἀνθρώπου καὶ γῆς, καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ
μὲν τέλον ὅμως, καὶ λεκτέον ὁπότε τὸ προσδοκωμένης
κρίσεως καιρὸς ἀδεῖ χρόνων, ἀλλ' ὡς ἡ ἀνά-
στασις λέγε γίνεται ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλ-
μοῦ, ἕτως ὅμως τὸ ἡ κρίσις· μὴ ταῦτα λεκτέον
εἰς τὸ, ἀρξαμένου δὲ αὖτε σωαίρειν λόγον, προσέ-
χθη αὐτοῖς ὀφειλέτης πολλῶν τηλαύτων, ὅπερ
τοίνυν μοι δοκεῖ ἔχειν νοῦν· ὁ μὲν καιρὸς τῆ ἀπο-
στάσεως τὸ κρίμα ἐστὶν ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ
θεοῦ, ἐπόντων, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰεζεκιὴλ γέγρα-
πται, τοῖς ἐπὶ τῶν κολάσεων τεταγμένοις. ἀπὸ
τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε, καὶ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ
ἐοικότως ἐστὶν· ὁ δὲ σωαίρειν λόγον τοιοῦτον ἔχει
ἔννοιαν λαμβανομένων, ἐπὶ γὰρ ἐπιλήσμε-
θα τῶν προειρημένων ἀπὸ τῶν ὀφλόντων πλείο-
να. διόπερ ἐγράφη μὴ· σωαίρειν δὲ αὐτὸ
λόγον, ἔφη δὲ· ἀρξαμένου δὲ αὖτε σωαίρειν
προσηνέχθη, ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ σωαίρειν αὐτὸν λό-
γον, εἷς ὀφειλέτης πολλῶν τηλαύτων, ὡς μυρία
ὅσα ζημιωθείς, καὶ μεγάλα μὲν ἐπεχθεισμέ-
νων, καὶ πεπιστευθεὶς πολλά, μηδὲν δὲ κέρδος προσα-
γαγὼν τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ μυρία ὅσα ζημιω-
θείς, ὡς τε αὐτὸν ὀφείλειν πολλὰ τάλαντα. καὶ τάχα
διὰ τὸ πολλὰ ὠφλε τάλαντα, ἐπεὶπερ ἠκο-
λούθησε πολλάκις τῇ ἐπὶ τὸ τάλαντον δὲ μο-
λίβδου καθημένῃ γυναικὶ, ἧ ὄνομα, ἀδικία·
νοῦς δὲ καὶ τὸν τόπον ἕκαστον μέγιστον ἁμάρτημα
τάλαντόν ἐστιν ζημίαν οἰκοδεσποτικῶν, καὶ διαφ-
θαρτικὰ ἁμαρτάνουσι πόρνοι, μοιχοὶ, ἀρσενοκοῖται,
μαλακοὶ, εἰδωλολάτραι, φονεῖς· ἃ δὲν ἐν τάχα
μικρὸν, ἀλλὰ πάντα μεγάλα καὶ καλεπὰ ἥμαρ-
τεν ὁ προσαχθεὶς τῷ βασιλεῖ εἷς ὀφλέτης
πολλῶν τηλαύτων, ὃν πινα εἰ μὴ ἐν ἀνθρώποις
ζητήσῃς, ἴσως ἂν αὐτὸν εὕροις ὄντα τὸν ἄνθρωπον
τὰ ἁμαρτίας, τὸν υἱὸν τὰ ἀπωλείας, τὸν ἀντικεί-
μενον, καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ πάντα θεὸν ἢ σέβα-
σμα. εἰ δὲ ἔξω ἀνθρώπων, τίς ἂν εἴη ἐκεῖνος, ἢ ὁ διάβο-
λος ἕστως ἀπολωλεκὼς δεξαμένους αὐτὸν ἐ-
νεργοῦντα τῷ ἁμαρτάνειν; μέγα γὰρ ἄνθρωπον καὶ
τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων, τίμιον ὡς τάλαντα εἶναι
ἄξιον ἢ τοι* χρυσὸς, ὁποία ἡ λυχνία ἡ ταλαντιαία
ἦν* ἢ χρυσῆ, ἢ ἀργυρᾶ, ἢ ὁποίας δήποτε νοητῶς
προλαμβανομένης ὕλης, ὧν σύμβολα ἐν τοῖς
λόγοις τῶν ἡμερῶν ἀναγέγραπται, δαβὶδ πλου-
τήσαντος πολλοῖς τάλαντοις, ὧν καὶ ὁ ἀριθμὸς

*χ.κεν. ἐστὶ
*χ. ἢ

A tantam cœli & terræ molem fabricarot: nam etiamsi intra sex dies hæc creasse videatur, intellectu opus est, ut capere possimus, quonam sensu id dictum est, intra sex dies; propter illud: *Hic liber generationis cœli & terræ*, & quæ sequuntur. Audendum est igitur & dicendum futuri judicii tempus spatium non desideraturum, sed quemadmodum resurrectio in puncto temporis, in oculorum nictatione futura dicitur, tale futurum judicium existimo. Deinde vero super his disserendum est: *Et quum cœpisset rationem ponere, oblatus est* B *ei unus qui debebat ei multa talenta*, quæ talem mihi significationem videntur continere. Judicii faciendi tempus initium ducit à domo Dei, dicentis iis quibus pœnarum infligendarum cura demandata est, quemadmodum in Ezechiele scriptum extat: *A Sanctis meis incipite*, & nictationi oculi simile est; tempus autem reposcendæ rationis eidem etiam simile esse mente concipimus, nec enim eorum oblivisci sumus, quæ de iis dicta sunt qui plura debent: quamobrem non scriptum quidem est: *Quum rationem poneret*, sed: *Quum* C *cœpisset rationem ponere, oblatus est*, cum scilicet rationis ponendæ initium fecisset *Unus qui debebat ei multa talenta*, quasi qui immensæ talentorum summæ jacturam fecisset, cuique magnæ res, atque eæ complures & commissæ & creditæ fuissent, nullum autem ad herum emolumentum retulisset, sed multarum rerum fuisset dispendium passus, ita ut talenta deberet quamplurima; & ideo fortasse multa deberet talenta, quoniam mulierem super plumbi talentum sedentem sæpe secutus esset, cui nomen est, Iniquitas. Hic vero animad- *Zach.5.7.8* D verte maximum quodque peccatum herilium talentorum esse jacturam; talia autem peccata admittunt scortatores, adulteri, qui cum maribus concumbunt, molles, idololatræ, homicidæ. Nil ergo leve, sed magna omnia & gravia designavit unus ille multorum talentorum debitor qui Regi oblatus est, quem si inter homines quæsiveris, eum esse forsitan reperies *Hominem peccati, filium perditionis, qui* *2.Thes.2.4* *adversatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; si extra hominum genus, quis ille est, nisi Diabolus qui tot homines perdidit, à quibus ipse peccati autor susceptus est? *Magnum enim ho-* *Prov.20.6* *mo & pretiosum: vir misericors*; usque adeo pretiosum ut talento dignum sit; vel auri, quale erat aureum candelabrum talentum *Exod.25.9* pendens, vel argenti, vel cujuscunque tan- *& 37.24.* dem materiæ mente conceptæ; quorum similitudines in Verbis dierum conscriptæ *1.Par.22.* sunt, cum multis talentis ditatus fuisset *14.* David, quorum etiam numerus expres-

sus est, tot talentis aureis, tot argenteis, A
& è reliqua materia quæ ibi recensetur, è
qua templum Dei constructum est. Verum
cum ei non sit, unde talenta rescribat, ea
enim amiserat, uxorem certe, liberosque
habet, aliaque de quibus scriptum est:
Matth. 18. 25. *Omnia quæ habet*; ac fieri poterat, ut eo cum
suis omnibus venundato emptorem nan-
cisceretur, quique & sui, rerumque ad se
pertinentium pretio debiti summam ex-
pleret; & fieri poterat, ut non Regis am-
plius, sed emptoris sui servus esset; atque
id impetrat, ut cum suis omnibus non di- B
venditus in Regis domo hæreat, propter-
ea *Procidens adorabat eum*, Deum nempe
Regem esse sciens, & ait: *Patientiam habe
in me, & omnia reddam tibi*, eum enim fuis-
se industrium credibile est, seseque penu-
riam quam ex priori multorum talento-
rum jactura tolerabat, secundis curis ac
negotiis resarcire posse intelligebat: tunc
vero bonus ille Rex hujus multorum talen-
torum debitoris misertus est, eumque plu-
ribus concessis quam quæ postulaverat, di-
misit; pollicitus quippe fuerat debitor C
omnia sese debita hero redditurum, pa-
tienter modo expediendi nominis diem
expectasset; at eum miseratus herus non
ita dimisit solummodo, quasi olim debi-
tum, post dilatum hujus expungendi tem-
pus, esset receptutus, sed omni plane de-
bito solutum dimisit. Servus autem ille
nequam qui herum pro multis talentis
moram ac procrastinationem rogaverat,
inhumaniter se gessit, cum enim *Invenisset
unum de conservis suis, qui debebat ei centum
denarios, tenens suffocabat eum dicens*; *Redde
quod debes*. Annon is summæ improbita- D
tis exemplum dedit propter centum de-
narios conservum apprehensum suffo-
cans, & liberam respirationem intercludens, qui propter multa talenta neque
ipse apprehensus neque suffocatus fuit,
sed primum una cum conjuge, liberis, &
facultatibus vendi jussus, deinde vero
postquam adoravit, miserato eum hero
absolutus est, & toto nomine liberatus.
Quisnam vero sit inventus ille conservus,
centum denarios non hero suo debens,
sed ipsi multorum talentorum debitori;
quinam & ii conservi, qui & hunc suffo- E
cantem & illum suffocatum viderunt, &
valde indoluerunt, suoque hero quæcun-
que agebantur, palam fecerunt, juxta Je-
su mentem exponere spissum est ac opero-
sum negotium. Ut ergo revera se res ha-
bent, non explicare id posse quemquam
pronuntio, nisi Jesus qui Discipulis suis
omnia seorsum explanavit, illius animum

λέλεκται, ταλάντοις χρυσοῦ τοσοῖσδε, καὶ ἀρ-
γύρου τοσοῖσδε, καὶ τῆς λοιπῆς ὑλομαζουρᾶς
ἐκεῖ ὕλης, ἐξ ἧς κατεσκεύασεν ὁ θεὸς νεώς·
πλοῦ μὴ ἔχων ἀποδοῦναι τὰ τάλαντα, ἀπολω-
λέκει γὰρ ταῦτα, ἔχει γυναῖκα καὶ τέκνα, καὶ
ἄλλα ὅσα ὧν γέγραπται πάντα ὅσα ἔχει. καὶ
ἵνα δύνατον πιπρασκόμενον αὐτὸν μὴ τῶν ἰδίων,
ὑποροῦσα δ' ὠνήσατο αὐτὸν, καὶ πληρώσαν-
τος διὰ τὴν ἀμπ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ πᾶν ὀφλη-
μα, καὶ διόντε ἵνα αὐτὸν μηκέτι μὴ εἶναι δοῦ-
λον δ' βασιλέως, ἡγέσατο ὃ δ' ὠνήσατο, καὶ
ἐπιδικάζεται γε δ' μὴ πραθεὶς ἅμα τοῖς ἰδίοις
μένειν ἐν τῇ δ' βασιλέως οἰκίᾳ, διὸ πεσὼν προ-
σκυνεῖ αὐτῷ, θεὸν ἐπισάμενος τὸν βασιλέα, καὶ
λέγει. μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα ἀπο-
δώσω σοι, ἵνα γὰρ εἰκὸς καὶ θεραπεύειν, ὁρῶν ὅτι
δύναται ἐκ δευτέρων προσόδων ἀναπληρῶσαι
πᾶν τὸ ἐνδεὲς ἀπὸ τῶν προτέρας ζημίας ἕνε-
κεν τάλαντων· καὶ ὁ ἀγαθός γε βασιλεὺς θεὸς
ἐσπλαγχνίσθη ἐπὶ τὸν ὀφλέτην τῷ πολλῶν
τάλαντων, καὶ ὅτε μὲν ἀπέλυσεν αὐτὸν πλεῖόν τι
χαρισάμενος αὐτῷ ἢ ἠξιώθη αἰτήσεως, ὁ μὲν
γὰρ ὀφειλέτης ἐπηγγείλατο μακροθυμήσειν τῷ
δεσπότῃ ἀποδώσειν ἅπαντα τὰ ὀφειλήματα, ὁ δὲ
σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῷ κύριος οὐκ ἐπὶ τῷ
ἀπολαβεῖν ἐκ τοῦ μακροθυμεῖν, ὅτε ἀφῆκεν
αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντελῶς ἀπέλυσε, καὶ
πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ· ὁ δὲ πονηρὸς
δοῦλος ἐστὶ μακροθυμίαν ἀπὸ τοῦ δεσπό-
του αἰτήσας ἐπὶ τοῖς πολλοῖς τάλαντοις, ἀνηλεὴς
πεποίηκεν, εὑρὼν γὰρ ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ,
ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, κρατήσας αὐ-
τὸν ἔπνιγε λέγων. ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις· πῶς δ'
ἐκ' ὑπερβολὴν πονηρίας ἐπεδείξατο, ὃς ἐκ τῶν
δηνάρια κρατήσας τὸν σύνδουλον, ἔπνιγεν, καὶ
ἀπὸ σεῶν αὐτὸν ἐλευθέρας ἀναπνοῆς, * αὐτὸς δ'
ἐπὶ τοῖς πολλοῖς τάλαντοις μηδὲ κρατηθεὶς, μήτε
πνιγείς, ἀλλὰ πρότερον μὲν κελευσθεὶς πραθῆ-
ναι ἅμα γυναικὶ, καὶ τέκνοις, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ πᾶσι
μὴ τὸ προσκυνῆσαι παλαιγνωσθέντος ἐπ' αὐτῷ
κυρίῳ ἀπολυθεὶς ἔτι καὶ πάσης ἀφεθεὶς τῆς ὀφλ-
λῆς· ἔτι ἔργον γε εἰπεῖν καὶ τὸ βέλημα δ' ὅστις
τίς ἐστιν ὁ εὑρεθεὶς σύνδουλος εἰς ὀφείλων, ὁ τῷ
κυρίῳ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῷ πολλὰ ὀφείλοντι τάλαν-
τα, ἑκατὸν δηνάρια. ἔτι τίνες οἱ ἰδόντες τὸν μὲν
πνίγοντα, τὸν δὲ πνιγόμενον σύνδουλον, ἔτι λυπη-
θέντες σφόδρα, ἔτι σαφῶς διαστήσαντες τῷ κυ-
ρίῳ ἑαυτῶν πάντα τὰ γλυόμενα· ὡς μὲν οὖν ἀ-
ληθείας ἔχει τὰ πράγματα, ἀποφαίνομαι
μηδένα διηγήσασθαι, εἰ μὴ ἰησοῦν δ' τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς κατ' ἰδίαν λύσαντα πάντα, ἐπι-
δημη-

δημήσαντος αὐτὸν τῇ ἡγεμονικῇ, καὶ ἀνοίγοντες A subierit, & thesauros omnes in parabola
τοὺς ἐν τῇ παραβολῇ θησαυροὺς πάντας, σκοτει- delitescentes, tenebris involutos, reconditos, sub aspectum non cadentes protulerit, & quemcunque vult eorum quæ in hac parabola continentur cognitionis lumine illustrare, perspicuis argumentis certum fecerit & erudierit, ut simul doceat, quisnam hominum ille sit multorum talentorum debitor unus, ad Regem deductus, & cætera; tum quis alter ille unus huic centum denarios debens, & reliqua; & an is esse possit supra memoratus homo peccati, an Diabolus, an neuter illorum, at alius quispiam, sive homo, sive aliquis ex iis qui sub Diaboli potestate sunt; nam Sapientiæ Dei opus illud est quæ de his prædicta sunt, qui proprie & ex se tales sunt, vel qui certis his qualitatibus affecti sunt, sive inter Potestates non aspectabiles; sive inter certos homines, quocunque tandem modo à Spiritu divino conscripta fuerint, explicare; nos autem, utpote qui nondum eam mentem recepimus quæ Christi menti permiscere valeat, quæque tantas res comprehensione assequi, & cum Spiritu omnia, profunditatesque Dei perscrutari possit, nihil certum & determinatum super iis quæ hic habentur in animum inducentes, ad unum quempiam referri existimamus servum hunc nequam in Parabola expressum, & propter multorum talentorum debitum hic propositum. Jam vero operæ pretium est perquirere, quandonam homo ille Rex, de quo agit Parabola, rationem cum servis suis inire voluerit, & ad quod tempus sint referenda quæ narrata sunt: nam si post consummationem, vel in ipsa consummatione, futuri scilicet judicii tempore; qui pote stabunt quæ ad centum denariorum debitorem, ab eo suffocatum cui multa condonata fuerant talenta, pertinent? sin ante judicium, quomodo collatæ ante illud à Rege homine cum servis suis rationes explicari poterunt? At id de omnibus Parabolis universe sentiendum est, quarum interpretatio ab Evangelistis literis mandata non est, etiamsi omnia privatim Discipulis suis Jesus exposuerit, propterea- E que Parabolarum explanationem Evangeliorum Scriptores occultaverunt, ac silentio prætermiserunt, quod literarum naturam superarent, quæcunque in illis significabantur, & ea esset talium parabolarum solutio & expositio, ut libros, qui super iis Parabolis conscripti fuissent, ne ipse quidem mundus capere potuisset. Ac fieri sane potest, ut cor idoneum, & Scriptorum Parabolas explanantium propter

τὰς ἐν τῇ παραβολῇ θησαυροὺς πάντας, σκοτει- B
νοὺς, ἀποκρύφους, ἀορίστους, καὶ πληροφορῆσαι
δι' ἀναργῶν ἀποδείξεων ὃν θέλει φωτίσαι
τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως τοῦ κυρίου τῇ παραβολῇ
ταύτῃ, ἵν' ἅμα τε παιδεύσῃ τίς ὁ εἷς πρὸς ὃν ἀπαχ-
θεὶς τῷ βασιλεῖ ἀνθρώπων ὀφειλέτης πολλῶν τα-
λάντων, καὶ τίς ἐξῆς, καὶ ὁ ὀφείλων τούτῳ τὰ ἑκατὸν
δηνάρια ἄλλος εἷς, καὶ τὰ λοιπὰ, εἴτε δυνά-
μενον ἐστὶν ὁ παραπεδεδομένος ἄνθρωπος τῷ ἁμαρ- C
τίας, εἴτε ὁ διάβολος, εἴτε μηδέτερος μηδε-
τέρων, ἀλλός τις ἐστὶν, ἢ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ἢ τοιοῦτος τὸν
διάβολόν πως. ἔστι γὰρ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ ἔργον, καὶ
ὡς ἐστὶ τῶν ἰδίως ποιῶν, ἢ τοιούτων πεποιωμένων κυ-
ρίως διαθέσει ποιότησιν, εἴτε ἐν ἀορίστοις δυνά-
μεσιν, εἴτε ἐν τισιν ἀνθρώποις ἀποδεῖναι προ-
φητευόμενα, ὅπως προεῖπεν τοῦτο ἡ θεία πνεύ-
ματος ἀναγεγραμμένα· ὡς ὃ μηδέπω διαρ-
κῶς νοῦν ἀναλαβόντες ἡμεῖς τὸν δυνάμενον ἀ-
νακεφαλαίωσαι τῷ * χρισθῆναι, ἕως τῆς τοιούτων χω- C
ρεῖν φθάνειν, καὶ μὴ ἡ πνεύματος πάντα
ἐρευνᾶν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, οἰόμεθα ἐπὶ ἀορί-
στως εἶναι τὴν τόπον λαμβάνοντες φοιτᾶσαν, ἢ πάντα ἕνα ἀναφέρεσθαι πονηρὸν δοῦλον διὰ
τὸ παράλογος δηλούμενον ἐνταῦθα παρεισάγεσθαι
τῶν πολλῶν τοιούτων ὀφειλῆς· πότε δὲ ὁ
κύριος τῇ παραβολῇ βασιλεὺς ἄνθρωπος ἠθέ-
λησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, ἀξι-
ον ἀποκρίνασθαι, καὶ πάντα καιρὸν χρὴ ἀναφέ-
ρειν τὰ λεγόμενα, εἰ μὴ γὰρ μετὰ τὴν συντέλειαν, D
ἢ ἐπ' αὐτῇ, κατὰ τὸν τοῦ προσδοκωμένης κρίσεως
καιρὸν, πῶς σώσει τὰ ὡς ἓξ ὀφείλοντος ἑκατὸν
δηνάρια, καὶ συγχωρηθέντος
τὰ πολλὰ τάλαντα; εἰ δὲ πρὸ τῆς κρίσεως, πῶς
ἂν δύναιτό τις παρασῆσαι πρὸ ἐκείνης συναγ-
όμενον λόγον τοῦ βασιλέως ἀνθρώπου μετὰ τῶν
δούλων αὐτοῦ; ἁπλῶς δὲ χρὴ φρονεῖν περὶ
πάσης παραβολῆς, ἧς μὴ ἀναγεγραπται ἡ δι-
ήγησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ, εἰ καὶ ἅπασι τοῖς
ἰδίοις μαθηταῖς κατ' ἰδίαν ἐπέλυε πάντα, διὸ
ἔτι ἀπέκρυψαν οἱ τὰ εὐαγγέλια γράφοντες
τὴν σαφήνειαν τῶν παραβολῶν, ἐπεὶ μείζο-
να ἴσως καὶ αὐτὰς δηλοῦσι τὰ * γράμμα-
των φύσεως, ἣν ἴσως τε ἑκάστη λύσις καὶ ἡ σαφήνεια
τῶν τοιούτων παραβολῶν τοιαύτη, ὡς μηδὲ αὐτὸν
τὸν κόσμον χωρεῖν τὰ γραφόμενα εἰς τοὺς τοιούτους
βιβλία· γένοιτο δ' ἂν εὑρεθῆναι καρ-
δίαν ἱκανὴν, καὶ διὰ τὴν καθαρότητα χω-
ρεῖσαν τὰ γράμματα τῆς σαφηνείας τῶν παραβο-
λῶν, ὥστε ἐν αὐτῇ γραφῆναι πνεύματι θεοῦ ζῶντος· ἀλλ' ἐρεῖ τις ὅτι μήπω ἐσεσῴμεθα οἱ θέ-

* C. R. συγγραμμάτων

munditiem capax reperiatur, ita ut hæc in eo exarentur Spiritu Dei vivi. At inquiet aliquis, impie nos fortasse agere, qui propter arcanum divinorum scriptorum & reconditum sensum, hæc eum elucidare & declarare posse volumus, & lucem iis afferre conamur; etiam si, ut id ita ponamus, eorum sententiam accurate assecuti videamur. Ad id respondendum est, quod si ii quibus hæc intelligere datum est, quid sibi agendum sit, teneant; nos certe qui in rerum quæ hic significantur, profunditatem penetrare non posse fatemur, etiamsi rudiorem aliquatenus intelligentiam loci hujus percepimus, nonnulla quidem ex iis quæ sive Dei nutu & gratia, sive proprio marte post multam disquisitionem & examen reperisse videmur, nos tradere literis non audere dicemus; nonnulla vero aliquatenus exponere, cum nostri, tum eorum gratia qui hæc legent. Sed hæc propter occultum Parabolæ sensum in nostri defensionem dicta sint. Ad quæsitum autem illud, quandonam homo ille Rex Parabolæ cum servis suis rationes putare voluerit, id circa prænuntiatum judicii tempus contingere dicemus. Probant illud Parabolæ duæ, quarum una versus Evangelii hujusce finem, altera in Evangelio secundum Lucam continetur. Et ne ipsum contextum proferentes, longius orationem producamus, cum unicuiq; volenti eas ex ipsa Scriptura petere facile sit, id unum dicemus; Parabolam quæ apud Matthæum extat, illud proponere: *Sicut homo peregre proficiscens vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua. Et uni quinque, alii autem duo, alii vero unum talentum*, deinde autem res sibi traditas certa hac ratione administrarunt, *Post multum vero temporis venit Dominus servorum illorum*; & iisdem verbis scriptum esse *posuisse* illum *rationem cum eis*: tum confer cum istis: *Et quum cæpisset rationem ponere*, & animadverte peregrinationem patrisfamilias tempus illud appellasse, quo *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino*; adventum autem ipsius, quum *post multum tempus venit Dominus servorum illorum*, tempus judicii in consummatione, nam *post multum temporis venit Dominus servorum illorum*, & ponit rationem cum eis, & fiunt quæ deinde scripta sunt. At quæ à Luca tradita est, docet apertius; *Hominem nobilem abiisse in regionem longinquam accipere sibi regnum & reverti*, abeuntem vocasse decem servos, & dedisse ei decem minas, & dixisse: *Negotiamini dum venio*; nobilem autem virum hunc civibus suis exosum qui miserunt legationem post illum, cum nollent eum super se regnare, reversum esse accepto regno; cumque jussisset

Matth. 25. 14. 15.

Luc. 19. 12 & seq.

λοντες διὰ τ' ἀπόῤῥητον πνευ καὶ μυστικὸν τῦ * ὑπερφύνω γεγραμμάτων εἶναι δηλωτικὰ ταῦ- τα πειρώμθοι ταῦτα σαφηνίσαι, καὶν δοκῶ * καθ' * c. 2. ὑποθέσεως ὅπ ἔγνωμθ ὑπμελῶς αὐτῦ τ' νοῦ βέλημα. λεκτεον ὃ καὶ ὡς ἔχ, ὅπ εἰ μθ ἀ- κριβῶς ἐιλη φότες αὐτὰ νοεῖν, οἴδασι τ' περκ- τέον αὐτοῖς, ἡμεῖς ὃ ὁι ὁμολογοῦντες ἀπολειπ- ὀμθ δ' δωηθῆναι ὑπ' τ' εἰρθμθων ἐν τούτοις, εἰ καί πνα παχυτέραν ἐκεινοιν ὑπ ποσὸν λαμβάνομθ τῦ κῦ τ' τόπον, φήσομθ ὅπ πνὰ μθ ὧν ἐκ πολλῆς ἐασάνε κ ζητήσεως εὑρίσκειν δοκέμθ, ἔιτε χάριτ θεᾶ, ἔιτε δωάμ ὃ ἐν ἡμῖν νῷ, ἐ ἰδιομῦ ἐμπερ δύσαγο ὀμ- μασι. πνὰ ὃ γυμνασίας ἡμετέρας, καὶ τ' ἐν- τυγχανομθων χάριν, ὑπ ποσον ἐκπεθέμεθα· ἀλλὰ ταῦτα μθ ἀπολελογήσθω διὰ τ' ὡς ἀβολῆς βάδ· ὡς ὃ τ' πότε ἠθέλησεν ὁ τ' ὡς ἀβολῆς ἐασιλεὺς αὐθρωπ· συνάρε λό- γον μ τῶν δέλων αὐτ, φήσομθ ὅτι ἔοικε θεὸς τὸν κεκηρυγμθον τ' κρίσεως καιρὸν τ' ἐιδο γι- νεσθ. παρισᾶσι ὃ ἔτ, μία μθ ὡς τοῖς τελυ- ταίοις τ' παρειμθων δύο παραβολή, μία ὃ καὶ ἐκ τ' κ λουκᾶν. ἐ ἵνα μὴ αὐτὴν ἐκ- τιθέμενοι τὴν λέξιν μηκύνωμεν τὸν λόγον, δυ- ναμθόν τ' ἐκλεγομθων ἀπ' αὐτῆς τ' γραφῆσλα- βεῖν, φήσομεν ὅτι ἡ μὲν κ ματθαῖον παραβολὴ ἐστι δηλῶσα, ὅτι ὡς ἄνθρωπ ἀποδημῶν ἐκά- λεσε τοὺς ἰδίους δέλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχονλα αὐτ, καί τινι μὲν πέντε, τινὶ ὃ δύο, τινὶ ὃ ἑνὶ τάλαντον, εἶτ' ἐκεῖνοι πεποίηκα- σι τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ μ πολὺν χρόνον ἔρχε ὁ κύρι τῶν δέλων ἐκείνων, καὶ αὐτοὺς λέξεσι γέγραπται ὅτι καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον. καὶ * συγκρίνον τῷ . καὶ δεξάμενος δὲ * c. 1. παῦτ' σωᾶραι, ὁ ὁρᾷ ὅτι ἀποδημίαν μὲν ἐκά- λεσε τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐνδη- μοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τ' κυρίε, ὑποδημίαν ὃ αὐτ, ὅτε μ πολὺν χρόνον ἔρχε ὁ κύρι τῶν δέλων ἐκείνων, τὸν ὑπ' συ- τέλεια ἐν τῇ κρίσει καιρὸν, μ γὰ χρόνον πο- λὺν ἔρχε ὁ κύρι τῶν δέλων ἐκείνων, ἐ συναί- ρει μετ' αὐτῶν λόγον, καὶ τὰ ἑξῆς γίνεται. ἡ ὃ κ λουκᾶν σαφέσερον παρίσησιν, ὅτι ἄνθρω- πὸς εὐγενὴς πορευθεὶς εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι, παρδόμεν ἐκάλεσε δέκα δέλους, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, κ εἶπεν αὐτοῖς, πραγματεύσασθε ἐν ᾧ ἔρ- χομαι. οὗτος ὃ εὐγενὴς ἄνθρωπ μισούμεν ὑπὸ τῶν ἰδίων πολιτῶν ἀποστελάντων πρεσβείαν ὀπίσω αὐτ, μ θελόντων αὐτὸν βασιλεύσαι ἐπ' αὐτοὺς

αὐτὸν ἐπιδυῆλθε λαοῦν τὴν βασιλείαν, καὶ εἰ- A accersi ad se servos quibus pecuniam tra-
πὼν φωνηθῆναι αὐτῷ δούλους οἷς ἐδεδώκει τὸ ἀρ- diderat, *Vt sciret, quantum quisque negotia-*
γύριον, ἵνα γνῷ τί διεπραγματεύσαντο. ἰδὼν *tus esset*; cumque quid egissent, intellexis-
δὲ ὁ πεποιήκασι, τῷ μὲν τὴν μναῦν δέκα μνᾶς set, eo quidem qui mina una decem minas
παρεδωκὼς ἔπαινον ἀποδοὺς διὰ δὲ. δοῦλε ἀγαθὲ acquisiverat, his verbis collaudato: *Euge*
δοῦλε, ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, δίδωσιν *bone serve, quia in modico fuisti fidelis*;
αὐτῷ ἐξουσίαν δέκα πόλεων, τῷ δὲ τὴν βασι- potestatem illi super decem civitates, quæ
λείαν αὐτοῦ. ὁ ἄλλῳ τὴν μναῦν πεντάπλασιάσαν- regno suo subditæ erant, concessisse; alteri
τι, τὴν μὲν ἔπαινον οὐ πάντα δὲ πρώτῳ ἔταξεν ὃν vero qui minam quintuplicaverat, eandem
ἀπέδωκεν, οὐδὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐξουσίας ὡς πάν- laudem, quam priori dederat, non tribuis-
τα δὲ ποιήσεις θέλε, εἶπε δὲ αὐτῷ. καὶ σὺ γίνε se, nec potestatis vocabulum, quemad-
ἐπάνω πέντε πόλεων. τῷ δὲ τὴν μναῦν ἀπο- modum alterius causa definivisse, sed huic
δόντι ἐν σοδαρείῳ εἶπεν. ἐκ τοῦ στόματός σε B dixisse: *Et tu esto super quinque civitates*: at
κρίνω σε, πονηρὲ δοῦλε, καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶ- ei qui minam in sudario colligaverat, di-
πεν· ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μναῦν, καὶ δότε τῷ τὰς xisse: *De ore tuo te judico serve nequam. Et*
δέκα μνᾶς ἔχοντι· πᾶς γὰρ ὃν ἀπὸ παύτης τῆς πα- *adstantibus dixisse*: *Auferte ab illo minam,*
βολῆς ἐφησί, ὅτι ὁ μὲν ἄγριος ἄνθρωπος πο- *& date illi qui decem minas habet.* Quis er-
ρευθεὶς εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασι- go super hac Parabola non dixerit nobi-
λείαν, καὶ ὑποστρέψαι, ὁ Χριστός ἐστιν ὁ ἰδιοκτὴς lem illum hominem in regionem longin-
ἀποδημῶν ἀπὸ τοῦ λαβεῖν τὴν βασιλείαν καὶ δοῦ- quam profectum, ut acciperet sibi regnum
λος, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ· οἱ γὰρ τὰς δέκα λαβόντες C & reverteretur, eum esse Christum qui ad
μνᾶς, οἱ ἐγκεχειρισμένοι ἴδιοι διοικεῖν λόγον ὃν mundi, eorumque qui in mundo sunt, ca-
ἀπεδώσαν; οἱ γὰρ πολῖται αὐτοῦ ἐμπολιτευ- pessendum regnum, quasi peregre pro-
σαμένου τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν ἀνθρωπικὸν, οἱ ficiscitur? qui vero minas illas decem re-
μὴ θελήσαντες αὐτὸν βασιλεῦσαι, τάχα μὲν ceperunt, eos esse quibus verbi dispen-
ὁ ἀπιστήσας αὐτοῦ ἰσραηλίτης. τάχα δὲ καὶ τὰ ἀπι- satio credita est? at qui regnare eum no-
στήσαντα αὐτοῦ ἔθνη· πλὴν ταῦτά μοι ἔρρεται, luerunt cives ipsius, qui civem egit in
διὰ τὸ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀναφέρειν ἐλθόντος mundo naturam humanam assumens, eos
μὲν τὴν βασιλείας ἀπὸ τὴν σωτήριαν, ὅτε εἶπε esse fortasse Israelem, à quo fides ei habi-
φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους, οἷς ἐδεδώκει τὸ ἀρ- ta non est; forsitan & Gentes quæ ei mi-
γύριον, ἵνα γνῷ τί διεπραγματεύσαντο, καὶ D nime crediderunt. Verum hæc à nobis dic-
διὰ τὸ ἐκ τότε βέλεσι ἀποδεικνύειν καὶ τῆς ta sunt, ut reditus illius cum regno re-
ἀπὸ τῶν ταλάντων παραβολῆς, ὅτι ὃς ἤθελε deuntis ad consummationem referatur,
λῦσε σωτῆρα λόγον μὴ τῶν δούλων αὐτοῦ, ἀνα- quando nempe *jussit vocari servos, quibus*
φέρει πάντα τὴν σωτήριαν, ὅτε ἤδη βασιλεὺς *dedit pecuniam, ut sciret, quantum quisque ne-*
ἐστὶν ἀπολαμβάνων τὴν βασιλείαν, δι' ὃν, καθ' *gotiatus esset*, & quod ex eo, nec non ex
ἑτέραν παραβολὴν, ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν talentorum parabola demonstrare velle-
λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι· mus locum hunc: *Qui voluit rationem pone-*
ὑποστρέψας οὖν ὃς λαβὼν τὴν βασιλείαν, ἠθέ- *re cum servis suis*, ad consummationem re-
λησε σωτῆρα λόγον μὴ τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ ferri, quum jam regnum recipit Rex, cu-
δοξαμένου αὐτὸ σωτῆρα εἶναι, παραγενήθη εἰς ὀ- E jus gratia, juxta aliam parabolam; *Abiit*
φειλέτης πολλῶν ταλάντων. παραγενηθεὶς οὖν ὡς *in regionem longinquam accipere sibi regnum*
βασιλεῖ, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τεταγμένων λειτουργῶν δι- *& reverti.* Cum autem reversus fuisset, &
μαν ἀγγέλων. καὶ τάχα εἷς τις ἐστὶ τῶν ὑπὸ τὴν regnum recepisset; *Voluit rationem ponere*
βασιλείαν ἐγχειρισθεὶς τινα οἰκονομίαν μεῖζο- *cum servis suis. Et quum cœpisset rationem*
λον, ἢ μὴ καλῶς αὐτὴν διοικήσας, ἀλλὰ διά- *ponere, oblatus est ei unus qui debebat ei plu-*
σκεψάμενος τὰ ἐγχειρισθέντα, ὡς ὀφείλει τὸν αὐτὸν *rima talenta*: oblatus est autem, tanquam
χρεῶν πολλῶν ταλάντων ὧν ἀπολώλεκεν, ὥστε Regi, ab Angelis quos ministros ipsius
ὀφείλειν ἀποδοῦναι, κελεύειν ὑπὸ τῆς constitutos fuisse reor. Ac cuipiam fortas-
βασιλέως πραθῆναι ἅμα τῇ γυναικὶ, ἀφ' ἧς γέγονε κοινωνὸς αὐτῇ πατής τινων τέκνων· ἔχε-
se ex iis qui regno subdita sunt, magna
aliqua administratio commissa est, quam
cum non recte procuraverit, sed res sibi
concreditas dilapidaverit, ita ut multo-
rum talentorum, quæ attrivit, debitor
fuerit factus; non habens fortassis unde
debitum dissolvat, à Rege venundari ju-
betur una cum conjuge, à qua pater libe-
rorum nonnullorum simul cum illa effe-
ctus est. Assequi autem quid in rebus quæ

intel-

intelligentia comprehenduntur pater, & mater, & liberi significent, non est operæ mediocris; quidnam autem id revera sibi velit, Deus noverit: & num rei hujus notitiam nobis largitus sit, nec ne, judex esto qui poterit. Verum ii nobis sunt super hoc loco sensus, quod quemadmodum
Gal. 4. 26. Jerusalem illa quæ sursum est, Pauli mater est, ipsiusque similium; ita ad matris Jerusalem exemplum, proportione servata, aliorum mater est Syene, verbi gratia, Ægypti vel Sidon, vel quarumcunque urbium nomina in Scripturis extant. Deinde quemadmodum
Apoc. 21. 2. Jerusalem sponsa est, ornata viro suo Christo; ita & illæ Optimatum nonnullorum matres, quibus ex sortito obtigerunt, quasi uxores vel sponsæ sunt. Et quemadmodum liberi quidam sunt Jerusalem quasi matris, & Christi quasi patris; ita & liberi quidam sunt Syenes, & Mempheos, & Tyri, & Sidonis, eorumque qui illarum præfecti constituti sunt. Fortasse ergo & unus ille talentorum multorum debitor ad Regem deductus uxorem habet & liberos, ut diximus, quæ primum venundari Rex jussit, nec non & quæcunque possidebat; postremo vero miseratus eum dimisit, & toto debito liberum præstitit, futuri non inscius, sed ut quod actum est, disceremus ita eum egisse scriptum est. Quicunque ergo uxorem habet & liberos, ut traditum est à nobis, rationem reddet, cum regno accepto reversus Rex rationem repetiturus venerit. Et debitores etiam habet unusquisque illorum, velut Syenes alicujus princeps, aut Mempheos, Tyrivé, vel Sidonis, aut urbis alicujus hujusmodi. Is ergo dimissus, & omni debito absolutus, à Rege exiens *invenit unum de conservis suis*, & cætera; & propterea, opinor, eum angebat quod à Rege exiret, nec anxisset enim conservum suum, nisi inde exiisset. Deinde vero Scripturæ exactam diligentiam observa, quoquo modo cum procidisset, adoraret; hic autem cum procidisset non adoraverit, sed obsecraverit; quomodo autem rex miseratus absolverit, eum & omne alienum æs eis remiserit: servus autem nec conservum suum miserari voluerit; & is quidem vendi eum ejusque bona jusserit, antequam dimisisset: ille autem cui gratia facta est, eum in carcerem impegerit. Et nota conservos non calumniatos esse, nec dixisse, sed aperuisse, nec propter pecuniam initio dixisse, *Nequam*, sed id ad finem propter conservum reservasse. Regis autem moderationem animadverte; non dixit ille; *Adorasti me*, sed, *Rogasti me*; nec eum
Matth. 18. 32.

γον ὃ ἐ τ τυχόν ἐστιν ἰδεῖν ἐν νοητοῖς πατέρα, καὶ μητέρα, ⁊ τέκνα. ὡς μὲν οὖν πρὸς τ ἀληθῆ θεὸς ἂν εἰδείη ⁊ τ ἔργον ὁ βέλεται, καὶ ἡμῖν ὃ εἴτε αὐτὸς ἐδώκεν, εἴτε μή, ὁ δωσάμενο κεινέτω· πλὴν ταῦτα κ τὸν τοπον ὑπολαμβάνομεν, ὅπερ ὥσπερ ἱερουσαλὴμ μήτηρ ἐστὶ * παύλ- * C. 2.
λου, καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἡ ἄνω, ἥτις ἐστὶν πάντων ἀν ἑτέρων μήτηρ, ἀνάλογον ἱερουσαλὴμ μητέρα, φέρε εἰπεῖν, Σύννα τ αἰγύπτου, ἢ καὶ σιδῶνα, ἢ ὅσαι ὠνομάσθησαν ἐν ταῖς γραφαῖς πόλεις· εἰ ὥσπερ ἱερουσαλὴμ νύμφη ἐστὶ κεκοσμημένη τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς χριστῷ, ἥτις εἶεν ἂν ἐκείναι αἱ μῆτρες δυνάμεών τινων, τῶν κεκληρωμένων αὐτῶν, οἱονεὶ γυναῖκες ἢ νύμφαι· καὶ ὥσπερ ἐστί τινα τέκνα τ ἱερουσαλὴμ ὡς μητρ, καὶ χριστ ὡς πατρός, ἥτινες εἶεν ἂν τινα τέκνα Σύννης, καὶ μέμφεως, ἢ τύρου, ἢ σιδῶνος, καὶ τῶν ἐπὶ τεταγμένων αὐταῖς ἀρχόντων· τάχα οὖν κἀκ τ ὀφείλοντος ὁ εἰς προσαχθεὶς τῷ βασιλεῖ ὀφλέτης πολλῶν ταλάντων ἔχει, ὡς ἀποδεδώκαμεν, γυναῖκα καὶ τέκνα, ἄτικα πρότερον μὲν ἐκέλευσε πραθῆναι ὁ βασιλεύς, πραθῆναι ⁊ καὶ πάντα ἃ εἶχεν, ὕστερον ⁊ σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ, σὺν ἀγνοῶν τ μέλλον, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν τ γεγραμμένον, ὅτως ἀναγέγραπται πεποιηκέναι ἕκαστ ὧν τῶν ἐχόντων, ὡς ἀποδώκαμεν, γυναῖκα καὶ τέκνα, λόγον ἀποδώσει, ἡνίκα ἂν ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς συναραι λόγον, λαβὼν τὴν βασιλείαν καὶ ὑποστρέψας· ⁊ ἕκαστ αὐτῶν δέχει, ὡς ἄρχων τινὸς Σύννης, ἢ μέμφεως, ἢ τύρου, ἢ σιδῶνος, ἤ τινος πραπλησίως, καὶ τὰς ὀφειλέτας· εἶτ ὧν ἀπολυθεὶς, καὶ συγχωρηθεὶς πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν, ἐξελθὼν ἀπ ⁊ βασιλέως εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτ, καὶ ⁊ ἐξῆς, καὶ διὰ ⁊ τ, ὅμως, ἐπιγνοὺς, ἐπείπερ ἐξελθὼν ἀπ ⁊ βασιλέως, οὐκ ἂν γε μὴ ἐξελθὼν ἐπιγνῷ τὸν σύνδουλον αὐτ· εἶτα προσαγαγὼν τὴν ἀκριβείαν τ γραφῆς, ὅπως ὁ μὲν πεσὼν προσεκυνῇ, ὁ ⁊ πεσὼν ⁊ προσεκυνεῖ, ἀλλὰ παρεκάλει. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν αὐτὸν, ⁊ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκεν αὐτῷ, ὁ ⁊ δὲ λος ⁊ δὲ ἐλεῆσαι ἠθέλησε τὸν σύνδουλον αὐτ. κἀκεῖνος μὲν προ τ ἀφέσεως ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι, ⁊ τὰ αὐτ, ὁ ⁊ συγχωρηθεὶς ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν φυλακήν· ⁊ προσέχες ὅτι οἱ σύνδουλοι ⁊ διέβαλον, ἢ ἐρώτησαν, ἀλλὰ ἀνέσφησαν, ⁊ ὅτι τ πονηρὸς οὐκ εἶπε κατ' ἀρχὰς προ τ χημάτων, ἀλλ' ἐτήρησεν ὕστερον προ τ συνδοῦλε· ἴδε ⁊ τ μέτριον τ βασιλέως. οὐκ εἶπε· προσεκυνήσας μοι, ἀλλὰ παρεκαλέ-

κάλεσάς με, καὶ οὐκέτι αὐτὸν προσῆναγ, καὶ τὰ
A ἀπὸ, ἀλλὰ παρέδωκε τοῖς βασανισταῖς τὸ χρέος
διὰ τὴν πονηρίαν· τίνες δ' ἂν εἶεν ἕτοι, ἢ οἱ
ἐπὶ τῶν κολάσεων τεταγμένοι; ἅμα δὲ καὶ ὀργὰς
διὰ τὰς ὑπὸ τῶν αἱρέσεων χωριζούσας τῆς κα-
βολῆς, ὅτι ἔστιν καταγορεῦσι δ' ὁμοίως δ',
ὡς ὀργίλως διὰ τὰ ἐμφαινόμενα ὀργὴν θεοῦ ῥήματα,
ἐκείνως αὐτὸς καὶ δ' βασιλέως τοῦτο καταγορεῖν,
ἐπεὶ δ' ὀργισθεὶς παρέδωκε τὸν ὀφειλέτην τοῖς
βασανισταῖς· εἰπεῖν λεκτέον τοῖς μὴ βουλομένοις
B παραδιδόναί τινα ὑπὸ δ' ἰησοῦ τοῖς βασανισταῖς,
ὅτι ὑπηκούσατε ἡμῖν, ὦ ἕτοι, τίς ὁ βασιλεὺς ὁ
παραδοὺς τὸν πονηρὸν δοῦλον τοῖς βασανισταῖς,
ἐκεχέτωσαν ὃ καὶ τῷ· ἕτως ὧν ποιήσει τὲ
ὑμῖν ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος τοῖς αὐτοῖς ἂν ἐπι μᾶλ-
λον λεχθεὶς αὐτὰ ἐν τῇ τῶν δέκα μνῶν παραβο-
λῇ, ὅ, πὸ ἀγαθοῦ θεοῦ ὡς εἶπε πλὴν τοὺς ἐχθρούς
μου ἐκείνους τοὺς μὴ θελήσαντάς με, καὶ τὰ ἑξῆς·
τὸ συμπέρασμα μοῦσι τὸ παραβολῆς καὶ τοῖς
ἁπλουστέροις ἀρμόζει. πάντες γὰρ ἁμα διδα-
C σκόμεθα πείθεσθαι ὁτὶ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων
εἰληφότες, καὶ μὴ συγχωροῦντες τοῖς ἀδελφοῖς,
τὰ δ' συγχωρηθέντα, καὶ μὴ συγχωρήσαντα
τῇ δίκῃ· καὶ ἐγγύς τὸ ὅτε ἐθέλησεν ὁ ἰησοῦς τὸν λόγους
τούτους ὁ ἕκαστον τῶν προκειμένων προβλημά-
των ἐντελῶς διεξιών, ὡς μηδὲν ἀπὸν ἐνδεὲς κα-
λύπτειν, ὥστε τελεῖτε ἑαυτὸ λόγους· θαρσα-
λεώτερον δ' ἂν τις ἀποφανεῖ) τοῦτο τοῦτο προ-
έχων ἐπιμελέστερον πάσῃ ἀναγνώσει παλαιᾶς
καὶ καινῆς διαθήκης. ἐὰν γὰρ ἐπὶ μηδενὸς ἢ τελεί-
D ωμα τὸ ἐτέλεσε τοὺς λόγους τούτους, ἢ μωσέως,
ἢ πάντων τῶν προφητῶν, ἀλλ' ἢ μόνου ἰησοῦ, ὅτε
χ. κ. νοι τελειώσας ἂν τις ἕτοι ὅπ μόνος ἐτέλεσε τοὺς
λόγους ὁ ἰησοῦς, ὁ ἐλθὼν τέλος ἐπιθεῖναι τοῖς προφή-
μασι, καὶ πληρῶσαι τὸν ἐνδεὲς ἐ νόμου, διὰ ἐ-
ρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ πάλιν. ἵνα
πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διὰ τῶν προφητῶν· εἰ δέ
*C. R. παρεγράψαμεν καὶ ἐν ἐκείνοις, ὅτε ἂν * ἐξετάζη
καὶ τελεσθέντας ὑπ' ἐκείνων λόγους τελειωθεῖ-
σιν ὑπὸ ἐ σωτῆρος, ἵνα δῦῃ τὸ διαφορὸν Ε
αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους· τὲ τοῖς καὶ κεῖ ζητηθείη ἂν,
εἰ ἐπὶ τῶν ἐ χρηματισμὸν λεγομένων κεῖ) τὸ,
ἐτέλεσεν, ἢ ἐπὶ τῶν μώσεως, ἢ τινος τῶν προ-
φητῶν εἰρημένων, ἢ ἐπὶ σωματοφοτέρων. ἡ γὰ
ἐπιμελὴς τήρησις μέγα ἂν ὑποβάλλοι νοή-
ματα τοῖς ἐπιμελουμένοις πνευματικὰ πνεύματι-
κοῖς συγκρίνειν, τὲ διὰ ἑρμηνείαν οὐκ ἐν διδακ-
τοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς
πνεύματος· ἄλλος δ' ἂν τις πρόσεγγύτερον ἐ,
ἐτέλεσεν, ἀκούων, τελειοῦσθαι ἐπὶ μυστικωτέρων, καθὸ ὁ μού τις παρέδοκε τοῖς ὑποχειρίοις

amplius, ipsiusque facultates venundari jussit, sed quod pejus est, propter ipsius nequitiam *tradidit eum tortoribus*. Quinam autem hi sint præterquam an quibus suppliciorum cura demandata est? Simul etiam propter hæreticos eam usurpantes parabolam, nota debuisse illos hunc quoque Regem criminari, quod iratus debitorem tortoribus tradiderit, si Opificem tanquam iracundum, propter verba quæ iram Dei significant, reprehendunt. Præterea vero iis dicendum est qui non quemquam à Jesu tortoribus tradi volunt. Heus vos, quinam Rex ille sit qui servum nequam tortoribus tradit, aperite. Quin & ad illud attendant: *Sic & Pater meus cœlestis faciet vobis*: vel his etiam ea dicantur potius quæ in decem minarum parabola habentur, & à Dei boni Filio pronuntiata sunt: *Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt*, & cætera. Certè parabolæ conclusio simplicioribus etiam congruit; quicunque enim peccatorum remissionem recepimus, nec eam fratribus concedimus, eadem nos perpessuros fore docemur, ac illum qui gratiam sibi factam servo negavit. *Et factum est quum consummasset Jesus sermones istos.* Qui unamquamque quæstionem propositam plene edisserit, ita ut nihil intactum, inexplicatumque relinquat, is sermones suos consummat. Ea autem de re confidentius pronuntiaverit, qui in Veteris & Novi Testamenti lectionem diligentius incumbet, nam si nulli, neque Moysi, neque Prophetarum cuiquam, sed soli Jesu attributum est illud: *Consummavit sermones istos*, tum audacter affirmaverit aliquis unum Jesum sermones consummasse; qui ad finem rebus imponendum, & ad resarciendum Legis defectum venit, ut inde discere est: *Dictum est antiquis*, & reliqua; & rursus: *Ut impleantur quæ dicta sunt per Prophetas*. Quod si alicubi in iis id scriptum extat, consummatos ab illis sermones cum consummatis à Jesu sermonibus confer, ut eorum discrimen reperias. Quin imo & hic etiam queri possit, an in rebus quæ per oraculum prolatæ sunt, vox illa, *consummavit*, vel pro Moyse, vel pro aliquo ex Prophetis, vel pro utrisque adhibita sit: diligens siquidem observatio sublimes iis cogitationes subministrabit, qui *spiritualibus spiritualia comparare* sciunt, & propterea *Loquuntur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus*. At alius quispiam majorem adhibens diligentiam interpretandæ voci huic (ἐτέλεσεν) *consummavit*, quæ rebus iis significandis usurpatur, quibus inest majus mysterium, juxta

Matth. 18. 34.

Matth. 18. 35

Luc. 19. 27

Matt. 19. 1

Matt. 5. 33

1 Cor. 2. 17.

quod is mysteria & (τελετὰς) initiationes non laudabiliter subditis suis tradidisse dicitur; ille autem dignis mysteria Dei, & instar mysteriorum (τελεστὰς) initiationes; is, inquam, (τελεῖν) initiationem dixerit ab eo factam fuisse, cum eos sacra docuit; cujus initiationis ope sermones editi sunt ea virtute præditi, ut Evangelium Jesu per universum orbem fuerit promulgatum, & per divinam initiationem omnem animam comprehenderit, quam Pater trahit ad Filium, juxta id quod à Servatore

Ioh. 6. 44. scriptum est: *Nullus venit ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*; & idcirco eorum sermo qui ad promulgandum Evangelium Dei gratia legati sunt, & prædicatio

1. Cor. 2. 4. *Non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus & virtutis* ad eos facta est, ad quos sermones doctrinæ Jesu consummati sunt. Tu vero observabis, quoties, & quibus rebus significandis vox illa, *consummavit*, adhibita est. Exemplum vero ex eo Evangelii loco petes, ubi quinam sint beati, Christus aperit, iisque doctrinæ suæ præcepta tradit; cui subjungitur: *Et*

Matt. 7. 28. *factum est quum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus.* Caute vero & prudenter refertur illud: *Consummavit Jesus sermones istos*, ad obscuriorem & magis reconditam parabolam, qua *Assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*; præterea vero & ad ea quæ ante illam scripta sunt, refertur. Cæterum *Quum*

Matth. 11, 1 & 13. 53. *consummasset Jesus sermones istos*, quos in Galilæa circa Capharnaum protulerat, tunc inde migravit, & venit in Judææ fines, qui alii erant ac ipsa Galilæa; venit autem ad Judææ fines, non in mediam ipsam regionem, sed quasi ad extrema illius: illuc

Matt. 19. 2. *Secutæ sunt eum turbæ multæ*, quas in finibus Judææ sanavit, ultra Jordanem in quo Baptismus conferebatur. Notabis vero discrimen quod turbas inter quæ simpliciter secutæ sunt, & Petrum intercedit, aliosque qui omnibus relictis secuti sunt,

Matth. 9. 9. & Matthæum qui *Surgens secutus est*; non simpliciter quidem secutus est, sed postquam surrexit: magnum illud est additamentum: Postquam surrexit. Nonnulli certe sunt, qui semper plurimarum turbarum instar sequuntur, nec tamen consurrexerunt, ut sequerentur, nec omnia prius ad se pertinentia dimiserunt; qui vero postquam surrexerunt, subsecuti sint,

Matth. 19. 28. oppido pauci sunt, & isti quidem in regeneratione super duodecim thronos sedebunt. Porro si quis sanari vult, Jesum sequatur.

μυστήρια & τελετὰς οὐκ ἐπαινετῶς. ὁ δὲ τὰ μυστήρια θεοῦ τοῖς ἀξίοις, καὶ ἀνάλογον τοῖς θείοις μυστηρίοις τελεστὰς, εἴποι ὅτι τελετὴν ἐποίησε μυήσας αὐτοὺς, διὰ ἣν τελετὴν ἀνεφάνησαν οἱ λόγοι δυνατοὶ, ὡς κηρυχθῆναι τὸ διαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, & κρατῆσαι διὰ τὴν θείαν τελετὴν πάσης ψυχῆς, ἣν ἕλκει ὁ πατὴρ πρὸς τὸν υἱὸν καλῶς εἰρημένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. ἐὰν δέ τις ἔχῃ πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. διὰ δὲ τὸ καὶ ὁ λόγος τὴν χάριν θεοῦ πρεσβεύων τὸ διαγγέλιον, καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ, οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας γέγονε λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος & δυνάμεως, ὡς ἐτελέσθησαν οἱ λόγοι τοῦ ἰησοῦ τὰ διδασκαλίας. καὶ τὸ μὴν ἓν πολλαῖς ὀσάκις εἴρηται, ἐτέλεσε, καὶ ὅτι πάσι λήψῃ ὑπόδειγμα τοῦ ὅτι τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ ὅλῃ τῇ διδασκαλίᾳ * λελεγμένοις, ὡς ἐπιφέρει. καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο πάντες οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἀναφέρει δὲ καὶ * τὸ, ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, πρὸς ἐχῶς μὲν ἐπὶ τῷ μυστικωτάτῳ προσαπολελυκὼς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ὁμοιωθῆναι βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅς τις ἠθέλησε συναίρειν λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, ἔτι δὲ ταύτης ἀνωτέρω, εἰς τὰ πρὸ αὐτὰ ἀναγεγραμμένα πάλιν· ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, λαλήσας αὐτοὺς ἐν τῇ γαλιλαίᾳ πρὸς τὸ καφαρναοὺμ, ὅτε μετῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ τῆς ἰουδαίας ὅρια, ἕτερα τυγχάνοντα πρὸς τὸν γαλιλαίαν. ἦλθε δὲ ἐπὶ τὰ ὅρια τῆς ἰουδαίας, καὶ οὐκ ἐπὶ τὰ μέσα, ἀλλ' ὅσον ἐπὶ τὰ ἄκρα· ἔνθα ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, οὓς ἐθεράπευσε πρὸς τοῖς ὁρίοις τῆς ἰουδαίας, πέραν τοῦ ἰορδάνου, ἔνθα τὸ βάπτισμα ἐδίδοτο· τηρήσεις δὲ διαφορὰν ὄχλων ἁπλῶς ἀκολουθησάντων, καὶ πέτρου, καὶ τῶν ἄλλων ἀφέντων πάντα καὶ ἀκολουθησάντων, καὶ ματθαίου, ὃς ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ· οὐχ' ἁπλῶς ἠκολούθησεν, ἀλλ' ἀναστάς. μεγάλη ἡ προσθήκη τὸ, ἀναστάς· εἰσὶν οὖν ἀεὶ οἱ μὲν ὡς ὄχλοι πολλοὶ ἀκολουθοῦντες, μὴ τε ἀναστάντες ἵνα ἀκολουθήσωσι, μήτε ἀφέντες πάντα τὰ πρότερα. ὀλίγοι δὲ οἱ ἀναστάντες καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες οἱ δὲ καθεδοῦνται * οἱ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐπὶ θρόνους. πλὴν εἰ βούλεταί τις θεραπευθῆναι, ἀκολουθησάτω τῷ ἰησοῦ.

Περὶ

A

Περὶ τῶ πειραζόντων ἰησῦν Φαρισαίων καὶ γραμματέων. εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν.

De Pharisæis & Scribis Jesum tentantibus: An homini liceat qualibet ex causa uxorem suam repudiare.

Μετὰ ταῦτα γέγραπται ὅτι προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες. εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν. Τὸ ἰσοδύναμον γράφει καὶ ὁ Μάρκος. ἀκούων τῶν προσιόντων καὶ πυνθανομένων τῷ ἰησοῦ ἦσάν τινες οἱ πειράζοντες ἐπηρεάσαι αὐτὸν πειράζομένῳ ὑπὸ τοῦ πλείστου σωτῆρος ἡμῶν, πῶς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀγνοοῦντι τὴν τελουμένῳ εἰς διδασκαλίαν ὑπὸ τῶν πειράζειν δοκούντων καὶ πυθανομένων οὐκ ἐν φιλομαθείας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πειράζειν ἐθέλειν; πολλὰ σ' ἂν ὑπὸ αὐτοῦ συναγαγὼν ὄργοις, ἐν οἷς ἐπείρασαν τὸν ἰησοῦν ἡμῶν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἄλλοι τοιαῦτα τέτες, ὡς νομικός τις, ἴσχα ὃ καὶ γραμματεῖς, ἵν' ὑπὸ αὐτοῦ τοιούτων πειραζόντων αὐτὸν συναγαγὼν, ὄργοις τοιούτων πειραζόντων αὐτὸν οὐκ ἐξετάσεως χρήσιμον εἰς τὸ εἰδέναι τῶν τέτων. πλὴν ὁ σωτὴρ τοῖς πράγμασιν ἀποκείνεται δόγματα, οἱ μὴ γὰρ ἔλεγον. εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν. οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ ἔφη· ἕνεκα τέτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ. ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. λέγεται δὲ αὐτῷ ὅτι διὰ τί Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολῦσαι; ἔφη αὐτοῖς ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως. λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ καὶ γαμήσῃ ἄλλην μοιχᾶται. καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω.

Scriptum est deinde accessisse ad eum Pharisæos, tentantes eum, & dicentes: *Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa?* Simile quoque scripsit Marcus. Ex iis igitur qui ad Iesum accedebant & interrogabant, nonnulli eum tentandi causa interrogabant: cum igitur tantus ille Servator noster tentetur, quis Discipulorum ejus ad docendum constitutus graviter ferat, si quando ab aliquibus, non discendi studio, sed tentandi ejus gratia quæstiones proponentibus tentetur? Plurima vero simul colligens reperire illic poteris, ubi Pharisæi, & præter eos alii, vellut Legum peritus aliquis, & fortasse Scriba, Iesum nostrum tentaverunt, ut in unum collectis quæ de iis conscripta sunt, à quibus tentatus est, ex eorum inter se comparatione utile aliquid ad horum sermonum genus reperias. Porro tentantibus Servator respondens dogmata profert; quærebant enim illi: *An licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa?* Matth. 19. 3. Marc. 10. 2. *Qui respondens ait eis; Non legistis, quia qui creavit ab initio, masculum & fœminam fecit eos?* & reliqua. Ac ego quidem existimo, id ab eo Pharisæos ea mente quæsisse, ut quidquid ille dixisset, reprehenderent; ut si dixisset; Licet, dicam illi tanquam conjugia levibus de causis dissolventi impegissent; Sin vero respondisset; Non licet, huic quoque, utpote virum una cum conjuge etiam cum flagitiis habitare permittenti litem intendissent: quemadmodum & super tributo, nam si pendendum illud dixisset, eum accusassent, quasi Romanis non Legi Dei populum subjicientem; An hauddquaquam solvendum pronuntiasset, tanquam bellum & seditionem concitantem, & ad rebellandum eos excientem, qui tantos exercitus sustinere non poterant. Nec vero intelligebant, quam caute & extra culpam ipsis responderet, primum quidem qualibet ex causa repudiandam uxorem negans, deinde vero ad ea respondens, quæ ad libellum repudii pertinebant. Sciebat enim non quamlibet causam, justam solvendo connubio occasionem dare, & virum debere uxori *Cohabitare, quasi infirmiori vasculo, impertientem honorem, & peccatorum ipsius onera portantem*; & Pharisæos Moysis scriptis gloriantes, ex iis quæ in Genesi scripta sunt, convincit dicens: *Non legistis, quia qui creavit ab initio, masculum* Matth. 22. 17. 1. Pet. 3. 7. Gal. 6. 2.

masculum & fœminam fecit eos? & quæ se-
Matth.19.5 quuntur; & propter hæc: *Et erunt duo in carne una*, consequentem his verbis, *In carne una*, doctrinam subjiciens, eam sci-
Matt.19.6 licet; *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Verum & illud quoque: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, prohibebat quo minus qualibet ex causa uxorem repudiarent. In expositione autem eorum quæ è Genesi depromta in Evangelio proferuntur, illud observandum venit, quæ una serie scripta sunt, ita non pronuntiata fuisse; ego vero nec de iisdem fuisse dicta existimo, tum iis qui ad imaginem Dei; tum illis qui de limo terræ, & una è costis Adam
Gen.1.27. facti sunt: ubi enim dictum est: *Masculum & fœminam creavit eos*, ad eos pertinet illud qui ad imaginem facti sunt; at ubi di-
Gen.2.24. xit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem*, & cætera, ad eos qui ad imaginem facti sunt, non refertur, nam post illos assumto de terra limo hominem, & de ipsius costa adjutricem creavit Dominus Deus. Simul etiam nota de iis qui ad imaginem facti sunt, dictum non esse, vir & uxor, sed masculus & fœmina. Illud autem in Ebræo observavimus, Dominum per vocabulum, *Is*: masculum per *zachar*; mulierem rursum per vocem, *Essa*; fœminam vero per *Ankeva* significari; nec enim unquam mulier neque vir ad imaginem facti sunt, sed qui præstantiores sunt pro masculo, qui autem secundi, pro fœmina habendi sunt. Quod si vero matrem & patrem homo reliquerit, adhæret non fœminæ, sed uxori suæ, & in unam carnem ambo coalescunt, quandoquidem vir & uxor carne unum sunt. Deinde vero exponens quid messe debeat iis qui à Deo conjuncti sunt, ut conjunctione à Deo facta digni sint, subjungit Servator: *Itaque jam non sunt duo*, & ubicunque tandem viri cum uxore mutua est concordia & consensio, hujus quidem tanquam domini, illius vero præcepto huic obtempe-
Gen.3.16. rantis: *Ipse dominabitur tui*, vere de illis
1.Cor.6.17 dicere licet: *Iam non sunt duo.* Deinde quoniam id ei reservandum erat qui Deo adhæret, unum Spiritum cum eo effici, post hæc verba, *Itaque jam non sunt duo*, hæc etiam *sed caro una*, de iis dicta sunt qui à Deo fuere conjuncti. Ac Deus quidem is est qui duo in unum compegit, ut ex quo mulier viro nubit, duo amplius non sint; & quoniam conjunctionis autor est Deus, propterea iis inest gratia qui à Deo conjuncti sunt; quod non ignorans Paulus connubium Verbo Dei consentaneum gratiam esse pronuntiat, quemadmodum castus cælibatus gratia est, sic enim ait:
1.Cor.7.7. *Volo omnes homines esse sicut meipsum, sed*

σέως γεράμμασιν αὐχοῦσας φαίσαι, λέγων Θ. οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν. καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἀκόλουθον τῷ, εἰς σάρκα μίαν, διδασκαλίαν, τῷ. ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία· δυσωπητικὸν γὰρ πρὸς τὸ μὴ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν καὶ Θ. ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. ἐμφαίνεται μέντοι γε ἐν τῇ ἐπιστάσει τῶν λεγομένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ῥητῷ, ὅτι ἃ τῷ ἐφεξῆς ἀλλήλοις γεγραμμένα ἔιρηται, ἐγὼ δοίμην ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῦ αὐτῷ λέγεται, τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι, καὶ τῷ ἀπὸ τῆς χοὸς τῆς γῆς, καὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδάμ. ὅπερ μέντοι γε λέλεκται. τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, ἐπὶ τῷ κατ' εἰκόνα ἐστίν. ὅπερ καὶ εἶπεν. ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ ἐπὶ τῷ κατ' εἰκόνα. ὑστερον γάρ ποτε ἐκείνων ἔπλασε κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν βοηθόν. ἅμα δὲ προσέχεις ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ κατ' εἰκόνα, οὐκ ἄνθρωπος γυνὴ εἴρηται, ἀλλὰ ἄρρεν καὶ θῆλυ. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἑρμαϊκῇ τετηρημένα μὲν, ἀνὴρ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν, ἰς, φωνὴν, ἄρρεν δὲ τὴν, ζαχάρ, καὶ πάλιν γυνὴ μὲν τὴν, ἐσσᾶ, φωνὴν, θῆλυ δὲ τὴν, ἀγκηβᾶ. ἐπεὶ δέ ποτε γὰρ γυνὴ κατ' εἰκόνα, ἐπὶ ἀνὴρ, ἀλλ' οἱ μὲν διαφέροντες, ἄρρεν. οἱ δὲ δεύτεροι, θῆλυ· ἀλλὰ καὶ ἂν καταλίπῃ ἄνθρωπος τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα, κολλᾶται δὲ τῇ θήλει, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ γίνονται, ἐπεὶ ἓν σαρκὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ, εἰς σάρκα μίαν. εἶτα διαῤῥήδην ὁ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ συνεζευγμένοις ἄξιος δ' σωζεσθαι χθαι τοῦ θεοῦ, ἐπιφέρει ὁ σωτὴρ Θ. ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ὅπερ γε ὁμόνοια καὶ συμφωνία καὶ ἁρμονία ἀνδρός ἐστι πρὸς γυναῖκα, δ μὲν ὡς ἀρχοντος, τὸ δὲ πειθομένης τῷ· αὐτὸς σε κυριεύσει, ἀληθῶς ἐστιν εἰπεῖν ἐπὶ τῆς Στέφανος Θ. οὐκέτι εἰσὶ δύο· εἶτ' ἐπεὶ ἔδει περαίνεσθαι τῷ κολλωμένῳ θεῷ * τῷ γενέσθαι αὐτὸν πρὸς αὐτὸν ἓν πνεῦμα, λέλεκται ἐπὶ τῷ τοῦ δ θεὸς συνεζευγμένων μὴ Θ. ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, Θ. ἀλλὰ σὰρξ μία Θ ὁ θεὸς ἐστιν ὁ συζεύξας τὰ δύο εἰς ἕν, ἵνα μηκέτι ὦσι δύο παρ' ὃ ἁρμόζει ἀνδρὶ γυνή. Θ ἐπεὶ ὁ θεὸς συνέζευξε, διὰ τοῦτο χάρισμά ἐστιν ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ συνεζευγμένοις, ὅπερ ὁ παῦλος ἐπισάμενος, ἐπίστευε τὸ εἶναι τὴν ἁγνὴν ἀγαμίαν χάρισμα, φησὶ δὲ τὸν κατὰ λόγον θεοῦ γάμον εἶναι χάρισμα, φάσκων. θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἐμαυτὸν, ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον

ἴδιον ἔχει χάρισμα ἀπὸ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ ἄλλως· οἱ δὲ τῷ θεῷ συνεζευγμένοι, καὶ φρονοῦσι καὶ ποιοῦσι τὰ. οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὁ μὲν ἓν σωτὴρ ἐνετείλατο, ἵν' ὅπερ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζῃ. ἀνθρωπος δὲ χωρίζειν βέλει ὁ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ὅτε ἀποστὰς τῆς ὑγιοῦς πίστεως προσέχων πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν μόνον, ἀλλὰ καὶ γαμεῖν, διαλύει καὶ τὰς φθάσας τῇ προγνώσει συνεζευγμένας τῷ θεῷ· ταῦτα μὲν ἐν προφήταις τῷ ῥητῷ εἰς τὰ ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ὡς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ ἐν τῇ προτέρᾳ τῶν φαρισαίων ὑποκρίσει, λελέχθω· ἐπεὶ δὲ ὁ προσολοὸς εἰς τὸν χριστὸν ἐκλαμβάνῃ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ, ἔστω· οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, λεκτέον ὅτι καὶ ἀπέλυσεν ὁ χριστὸς τὴν προτέραν, ἵν' ἕως ὀνομάσω, γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν προτέρων συναγωγὴν κατ' ἄλλην αἰτίαν πρῶτον. ὃς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρωπος μὴ χωριζέτω, ἢ * ὅτε ἐπόρευσεν ἐκείνη ἡ γυνή μοιχευθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιμένος καὶ μετ' ἐκείνου * ἐπιβουλεύσασα τῷ ἀνδρὶ καὶ * ἀποκτείνασα αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν. ἆρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον, σαύρε, σαύρε αὐτόν· ἐκείνη ἑαυτὴν ἀπέχεσθαι μᾶλλον ἢ ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ἀπέχειν ἀπολύσας· διόπερ ὀνειδίζων αὐτῇ ἀποσασῃ αὐτὸ ἐν ἡσαΐᾳ φησὶ. ποῖον τὸ βιβλίον ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν ᾧ ἀπέστειλα αὐτήν; ὁ κύριος γε ἀπ' ἀρχῆς τὸν κατ' εἰκόνα, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἄρρεν αὐτὸν ἐποίησε, καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐν τῷ κατ' εἰκόνα ἀμφοτέρους χαρισάμενος· καὶ καταλέλοιπέ γε διὰ τὴν ἐκκλησίαν κύριος ὁ ἀνὴρ πατέρα ὃν ἑώρα, ὅτε ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπῆρχε, καταλέλοιπε δὲ καὶ τὴν μητέρα καὶ αὐτὸς ὑὸς ὢν τοῦ ἀνωιερουσαλὴμ, καὶ ἐκολλήθη τῇ ἐνάδι καταπεσὼν γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ γεγόνασιν ἐνθάδε οἱ δύο σάρκα μίαν. διὰ δὲ αὐτὴν γέγονε καὶ αὐτὸς σάρξ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ὥσπερ γέ εἰσι δύο, ἀλλὰ νῦν μία γέ ἐστι σὰρξ, ἐπειτῇ γυναικὶ λέγει τοῦ· ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἐγὰρ ἴσῃ τι ἰδίᾳ χριστοῦ σῶμα ἕτερον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔσαν σῶμα αὐτοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ ὁ θεὸς γε τέτυχε τὸ μὴ δύο, ἀλλὰ ἡνωμένως σάρκα μίαν συνέζευξεν, ἐντελλόμενος ἵνα ἄνθρωπος μὴ χωρίζῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ κυρίου· καὶ ὁ προσέχων γε ἑαυτῷ ὡς μὴ χωρισθῆναι, θαρρεῖ ὡς μὴ χωρισθησόμενος, καὶ φησὶ τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγά-

A *unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius ver sic.* Qui autem à Deo conjuncti sunt, id sentiunt & faciunt: *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Ephes. 5. 25
Sancitum quidem à Servatore est, ut *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, aut separare vult homo quod à Deo conjunctum est, quando *Discedens à sana fide, attendens spiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteritatam habentium suam conscientiam, prohibentium* non fornicari tantummodo, sed etiam *nubere*, eos dis- 1. Tim. 4. 1, 2, 3.
B solvit qui antea Dei nutu fuerant conjuncti. Hæc itaque dicta sint, iis observatis quæ de mare, & fœmina, & viro, & muliere scripta sunt, juxta traditam à Servatore doctrinam cum Pharisæis responderet. Sed quoniam Apostolus de Christo & Ecclesia id dictum esse vult: *Et erunt duo in carne una*, dicendum est non aliam ob causam, priorem, ut ita appellem, conjugem ipsius, priorem nempe Synagogam fuisse repudiatam à Christo, illud servante: *Quos Deus conjunxit, homo non separet*,
C quam quod à Malo vitiata hæc mulier fornicata est, & cum eo insidias viro suo struxit, eumque neci dedit dicens: *Tolle ejusmodi hominem de terra, crucifige, crucifige eum.* Ioh. 19. 15.
Illa igitur discessit potius quam vir eam repudiatam dimisit. Idcirco ipsius divortium huic in Isaia exprobrans ait: *Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam?* Et qui eum creavit ab initio, à quo ipsius imago geritur, masculum eum fecit, qui in forma Dei est; fœminam vero Ecclesiam, id utrique largitus unum ad imaginem esse. Ac Dominus quidem
D qui vir est, propter Ecclesiam Patrem reliquit, quem intuebatur *Quum in forma Dei esset*; reliquit vero & matrem, cum supernæ Ierusalem filius esset, & suæ, quæ huc ceciderat, uxori adhæsit, & duo in carne una hic effecti sunt; nam propter eam caro & ipse factus est, quando scilicet *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, & *Iam non sunt duo, sed nunc una caro*, quandoquidem uxori dicitur: *Vos autem* Isai. 50. 1. Col. 3. 10. Phil. 2. 6. Ioh. 1. 14. 1. Cor. 12. 27.
estis corpus Christi, & membra ex parte: nec enim aliud quid seorsum Christi corpus est præter Ecclesiam quæ ipsius cor-
E pus est & membra ex parte; & hos non duos, sed in unam carnem concretos Deus conjunxit, prohibens ne homo Ecclesiam à Deo disjungat. Et vero qui operam dat, ne separetur, confidit quasi qui minime separandus sit, & ait: *Quis nos separabit à charitate Christi*: Pharisæorum ergo gratia scriptū hic est illud: *Quod Deus con-* Rom. 8. 35.

junxit, homo non separet; at Pharisæorum præstantissimis dici potest: *Quod ergo Deus conjunxit, nihil separet*, neque Principatus, neque Potestas; nam qui conjunxit Deus omnibus potentior est, quæ quivis excogitata proferre potuerit. Post illa Pharisæorum sermonem expendemus quem ad Jesum habuerunt his verbis: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere?* Consentaneum erit super his locum è Deuteronomio petere, in quo de libro repudii agitur qui talis est: *Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem*, & cætera, ad id usque. *Ne peccare facias terram, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendam.* Ego vero super iis quæ in hac Lege continentur illud quæro, utrum præter verba nihil in ea investigandum sit, quadoquidem eam non tulit Deus; an Pharisæis id proferentibus: *Moyses mandavit dare libellum repudii & dimittere*, necessum fuerit illud dicere: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Quod si quis ad Evangelium Jesu Christi, quod Legem spiritualem esse docet, ascenderit, hujus quoque Legis spiritualem sententiam requiret. Dicet vero, qui tropologicam horum significationem aperire voluerit, quod quemadmodum à Paulo divinæ quam habuit gratiæ confiso dictum est illud: *Mulier alligata est, quanto tempore vir vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult, nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*: hic enim verbis istis: *Secundum meum consilium*, ne despiciatur illud tanquam Spiritu Dei vacuum, recte subjunxit: *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*: ita & Moysi, propter attributam ei legum ferendarum potestatem, adeo ut propter duritiem cordis populi, rerum nonnullarum, qua fas erat, & uxorum repudiandarum facultatem dederit, morem in his rebus gerere licebat, quas suopte consilio sanciebat, utpote lata super his quoque cum Spiritu Dei Lege; & dicet ille, si non aliqua quidem Lex spiritualis est; aliqua vero non est ejusmodi; Lex vero & illa est, spiritualem quoque hanc esse, & sensum illius spiritualem investigandum esse. Eorum autem memores quæ supra à nobis in hunc Isaiæ de libello repudii locum dicta sunt, matrem populi non accepto repudii libello à viro suo Christo sponte discessisse pronuntiabimus; deinde vero postquam fœ-

Matth. 19. 7.

Deut. 24. 1, 4.

1. Cor. 7. 39. 40.

Απης δ χρις̃ς; ἐνταῦθα μὲν ἓν γέγραπται πρὸς τὰς Φαρισαίους λεγόμενον Θ. ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. λεγοίτο δ' ἂν πρὸς τοὺς Φαρισαίων κρείττονας. ὃ ἓν ὁ θεὸς συνέζευξε, μηδὲν χωριζέτω, μήτε ἀρχὴ, μήτε ἐξουσία. ἰσχυρότερος γὰρ ὁ συζεύξας θεὸς πάντων ὧν ἂν ὀνομάσαι τις νοήσας αὐτὰ διανηξῆται ταῦτα διαλῃψόμεθα τὸν τοῦ Φαρισαίων λόγον ὃν εἶπον πρὸς Ἰησοῦν ἐν τῷ· τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι; Β λόγως δ' ἂν εἰς ἓν προσλῃψόμεθα τὴν τοῦ δευτερονομίου λέξιν. φησὶ τοῖς τοῦ ἀποστασίου βιβλίου ἐχέσαν ἔτως. ἐὰν γὰρ λάβῃ τις γυναῖκα καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, καὶ ἔσται ἐὰν μὴ εὕρῃ χάριν ἐναντίον αὐτοῦ, ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα, καὶ γράψεις, ἕως δ. καὶ ἐξαποστείλει τὴν γῆν, καὶ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν δίδωσιν ὑμῖν ἐν κλήρῳ ζητῶ ἓν ἐν τοῖς καθ' ἓν νόμον τοῦτον, πότερον ἐδεήθη τοῦ λέξεως χρὴ ζητεῖν ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ μὴ ὁ θεὸς ἔδωκεν αὐτόν. ἢ τοῖς μὲν τοὺς Φαρισαίους ἀναC καίως εἰρηκέναι, χρησαμένους τῷ· μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι Θ. ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δ' οὐ γέγονεν ἔτως. ἐὰν δέ τις ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀναβὰς χριστοῦ ἰησοῦ διδάσκων ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, καὶ τότε ζητήσει ἡμᾶς πνευματικὸν νοεῖν· φήσει δ' Θ. ταῦτα ἀβέλτερα τροπολογεῖν, ὅτι ὥσπερ τῷ παύλῳ παρρησιαζόμενῳ ἐφ' ἧ εἶχε θεία χάριτι, λέλεκε Θ. γυνὴ δέδεται D ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν * ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ· μακαριωτέρα δέ ἐστιν ἐὰν ἔτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν· ἐν τούτοις γὰρ * Θ. κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἵνα μὴ καταφρονηθῇ ὡς κενὸν πνεῦμα θεοῦ, καλῶς ἐπήγαγε Θ. δοκῶ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. ἕως ἂν μωσῆ διὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν νομοθετεῖν. ὥστε αὐτὸν ἐν πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ ἐπιτρέψαι τινὰ ἐν οἷς ἐᾷ, καὶ τὸ ἀπολύειν τὰς γυναῖκας, ἐν οἷς ἂν πείθεται ἐφ' οἷς καὶ τῇ αὐτοῦ γνώμῃ συνομοθετεῖ, ὡς καὶ ἐν τούτοις μὴ πνεύματος θεοῦ τὸ νομοθεσίας γνωμοθρῆς. καὶ ἐρεῖ ὅτι εἰ ἐχί τις μὲν νόμος πνευματικός ἐστι, τις δ' οὐκ ἐστὶ τοιοῦτος, νόμος δέ ἐστι καὶ οὗτος, πνευματικός ἐστι καὶ οὗτος, καὶ ζητητέον αὐτοῦ τὸ πνευματικόν· μεμνημένοι δὲ τῶν ἀνωτέρω ἡμῖν λελεγμένων εἰς τὸ ἔτι καὶ νῦν τοῦ βιβλίου τῆς ἀποστασίας ῥητὸν, φήσομεν

ὅτι ἑαυτὴν ἀπέστησεν ἀνδρὸς τοῦ χριστοῦ ἡ μήτηρ τοῦ λαοῦ, μὴ λαβοῦσα τὸ τῆς ἀποστασίας βι-

βλίον

ελίθ. ὕστερον ὃ ὅτε δ' ἐφέθη ἐν αὐτῇ ἄχημον πρᾶ- A ditas in ea reperta est, & coram illo gratiam non invenit, libellum ad eam repudii scriptum esse; Novum quippe Testamentum Ethnicos in ejus domum convocans qui priorem uxorem repudiavit, libellum repudii potentia dedit ei quæ à viro, Lege scilicet, & Verbo discesserat: propterea & ipse relicta illa aliam, ut ita dicam, duxit, repudii libello priori in manus tradito; idcirco quæ sibi juxta Legem mandata sunt, propter libellum repudii exequi non possunt. Ac eam quidem libellum repudii accepisse argumento illud B est, quod una cum appellato ab iis sanctuario mysteriorum quæ in eo facta creduntur, diruta fuerit ac subversa Jerusalem, cumque ipso holocaustorum altari, & omnis cultus qui in eo exhibebatur. Argumentum item libelli repudii illud est, quod festa celebrare non possint, etiamsi, juxta id quod scriptum est, sententia Legis præcipiat, ut in loco, quem elegerit Dominus Deus, festa celebrent; & quod tota Synagoga talium, taliumve facinorum reos lapidibus obruere non possit, & C sexcentæ ejusmodi res ex iis quæ jussæ sunt, libelli repudii argumenta sunt: atque item quod *Iam non est Propheta*, & quia dicunt: *Signa amplius non vidimus. Abstulit enim à Ierusalem & à Iuda*, ait Dominus juxta Isaiæ sermonem, *validum & validam, Gigantem fortem*, & reliqua, usque ad, *Prudentem auditorem.* Synagogam vero uxorem duxisse potest Christus, & cum ea habitasse, illa vero postmodum gratiam coram eo non reperisse: Cur autem gratiam coram illo non invenerit, causa hæc est, quod fœditas in ea inventa sit; quid D enim fœdius quam quod unius in festo dimittendi cum optionem haberent, latronem Barabbam dimittendum decreverint, Christum vero morti addixerint? & quid fœdius, quam quod de eo pronuntiaverunt omnes: *Crucifige, crucifige eum, tolle ejusmodi hominem de terra?* Qui pote fœdum & illud non sit: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros?* propterea cum illius nomine pœnæ reposcerentur, exercitibus circundata est Jerusalem, & ingruit illius vastitas, & *Domus* eorum *dimissa est* ab ea; *Et derelicta est filia Sion, sicut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut civitas quæ obsidetur*: eodem autem tempore libellum repudii priori uxori à viro conscriptum, & in manus traditum, eamque ex ipsius domo exterminatam fuisse reor; at ejus quæ ex Gentibus est, obliteratum esse chirographum, de quo id ait Apostolus: *Delens chirographum de-*

μα, καὶ ἐκ' ἐυρε χάριν ἐνώπιον αὐτὸ, ἐγεάφη αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου. δυνάμει γὰρ ἡ καινὴ διαθήκη τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλέσασα εἰς τὸν οἶκον ἀντὶ τῆς πρόσθεν γυναῖκα ἀποβεβλημότος τὸ βιβλίον ἀποστασίου ἔδωκε τῇ ὑστέρᾳ ἀποστάσης ἐκ φόβος νόμε καὶ λόγε. διὸ καὶ αὐτὸς αὐτὸ ἀπίστας ἐγκαλῶ, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, ἐτέραν, δύσεις ταῖς χερσὶ τὸ ὑστέρας τὸ ἐκ ἀποστασίου βιβλίον· διὸ μηκέτι δύνωνται πράσσειν ταῦτ' ἐν νόμον αὐτοῖς προστεταγμένα διὰ τὸ βιβλίον ἐκ ἀποστασίου· καὶ σημεῖον ἐκ εἰληφέναι αὐτὴν βιβλίον ἀποστασίου τὸ, ἱερουσαλὴμ μὲν καθηρῆσθαι μὴ ἐκ κληθέντος ὑπ' ἐκείνων ἁγιάσματος ἐν αὐτῷ πεπισυμμένων γεγονέναι σεμνῶν καὶ ἐκ θυσιαστηρίε τὸ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ πάσης τὸ παρ' αὐτῷ λατρείας· σημεῖον ὃ ἐκ βιβλίε τὸ ἀποστασίας καὶ τὸ, μήτε ἐορτάζειν αὐτὸς δύνασθαι, καὶν, κατὰ τὸ γράμμα, ἐκ βουλήματος τὸ νόμε προσλάξαντος ἐν πᾷ τόπῳ ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεὸς ἑορτάζειν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶσαν τὴν συναγωγὴν λιθοβολεῖν τὰς τάδε ἠμαρτηκότας γενέσθαι μὴ * δυνάμενον, ἀλλὰ ὃ μυρία τῶν προστεταγμένων σημεῖόν ἐστι ἐκ βιβλίε τὸ ἀποστασίας, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἔτι προφήτης, καὶ ὅπλέσθαι. σημεῖα οὐκ εἴδομεν ἔτι, ἀφεῖλε γὰρ, φησὶ κύριος, ἀπὸ τὸ ἰεδαίας καὶ ἀπὸ τῆς ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὸν ἐσαΐε λόγον, ἰσχύοντα, καὶ ἰσχύσαν, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, καὶ τὰ λοιπὰ, μέχρι, σὺ δὲ ἄκρατος ἐδύνω· ὃ ὁ μὲν εἰληφέναι γυναῖκα τὸν σωτῆρα λόγον, καὶ σωσκηκέναι αὐτῇ ὁ χριστὸς, ὕστερον δὲ ἐκείνων μὴ εὑρηκέναι χάριν ἐναντίον αὐτὸ. ἡ ὃ αἰτία ἐ μὴ εὑρηκέναι τὸν χάριν ἐναντίον αὐτὸ, τὸ εὑρεθῆναι ἐν αὐτῇ ἄχημον πρᾶγμα. τί γὰρ ἀχημονέστερον ἐ προκεκρίσθαι ἀπολύσαι ἐν τῇ ἑορτῇ ἕνα, ἀπολύσαι μὴ αὐτὸς ἠξιωκέναι * βαραβᾶν τὸν λῃστὴν, καταδικάσαι ὃ ἰησῆ; ἐ τί ἀχημονέστερον ἐ πάντας εἰρηκέναι ἐπ' αὐτὸ. σάυρε, σάυρε αὐτὸν, κ' ἆρε ἀπὸ τὸ γῆς τὸν τοιῦτον; πῶς ὃ οὐκ ἂν ἄχημον ἐ τὸ· τὸ αἷμα αὐτὸ ἐφ' ἡμᾶς, ἐ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν; διὸ ἐκδικεμένε αὐτὸ ἐκυκλώθη ὑπὸ στρατοπέδων ἱερουσαλὴμ, κ' ἐπέρη ἡ ἐρημώσις αὐτὸ, ἐ ἀφείθη αὐτὸ ὁ οἶκος ἀυτῶν, κ' ἐγκατελείφθη ἡ θυγάτης σιὼν, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, κ' ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, ἐ ὡς πόλις πολιορκεμένη· κ' τὸν αὐτὸν ὃ οἶμαι καιρὸν τῇ μὲν ὑστέρᾳ γυναικὶ ἔγραφεν ὁ ἀνὴρ βιβλίον ἀποστασίου, κ' ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, ἐ ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ἐκ τὸ οἰκίας αὐτὸ. τὸ ὃ ἀπὸ τὸ ἐθνῶν ἀπαλλοτριωθὲν τὸ χειρόγραφον, ὡς ἔφησιν ὁ ἀπόστολος τὸ ἐξαλείψας τὸ

cre-

* χ. βα. ἐβάβαν

Deuter. 12. & 14. & 16. & sæpe.

Psal. 73. 9.

Isaiæ 3. 1. 2. 3.

Ioh. 19. 25.

Matth. 27. 25.

Isaiæ 32. 14.

Isaiæ 1. 8.

Col. 2. 14.

cretis, *quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci*, nam Paulus in eam quæ ex Gentibus** fiebant proselyti Israël. E domo ergo viri exiit prior conjux, quæ coram viro gratiam non invenit, quod fœditas in ea reperta sit; & postquam abiit, alteri sese applicuit viro, cui se submisit, sive virum hunc Barabbam esse dicendum est, quo Diabolus tropice significatur, sive nefariam aliquam Potestatem. Et vero quibusdam ex illa Synagoga contigit id quod in Lege priore loco scriptum est; aliis autem quod secundo; postremus enim ille vir uxorem odio habuit, & ei tandem aliquando in fine rerum repudii libellum, Deo id statuente, scribet, eique in manus dabit, & illam de domo sua ejiciet; quemadmodum enim *Inimicitias ponet serpentem inter & mulierem* bonus Deus, *& inter semen ejus, & semen illius*; ita efficiet Deus, ut eam odio habeat postremus vir. Sunt vero nonnulli cum quibus una virum habitare contingit minime eos odio habentem, cum in viri domo maneant, qui & eorum synagogam conjugem sibi sumsit: sed & mortem obit interim postremus vir, tum fortasse quũ *Novissimus hostis Christi destruitur mors*. At utrumlibet horum, sive prius, sive postremum conjugi eveniat; *Non poterit*, inquit, *prior maritus* qui eam dimisit, reversus *recipere eam in uxorem, postquam polluta est, quando abominabilis*, inquit, *facta est coram Domino Deo tuo*. Sed hæc non videntur istis congruere: *Si plenitudo Gentium intraverit, omnis Israel salvus fiet*; verum animadverte, an ad id responderi queat, quod si salutem adeptura est, necesse sit, ut reverso priore marito eam in conjugem sibi sumente, postquam polluta est, salutem consequatur. Meretricem quidem & repudiatam Sacerdos uxorem sibi non accipiet: & quivis alius, utpote Sacerdote inferior, quo minus idem faciat, minime prohibetur. Sed si in vocatione Gentium meretricem quæsiveris, hoc loco utitor: *Sume tibi uxorem fornicationum, & liberos fornicationum*, & quæ sunt deinceps: quemadmodum enim sabbatum violantes in templo Sacerdotes crimine vacant, ita qui dimissa priore conjuge uxorem fornicationis opportune ac tempestive ducit; & culpa vacat qui id facit mandato ejus obtemperans qui quando & quatenus meretrix non sit in uxorem sumenda, edixit: at quando id congruere visum est, sic ait: *Sume tibi uxorem fornicationum*. Sicut enim dominus est sabbati Filius hominis, nec

Deut. 24. 3

Gen. 3. 15.

1. Cor. 15. 26

Deut. 24. 4

Rom. 11. 25 26.

Levit. 12. 14

Osee 1. 2. 2.

Matt. 12. 5

χιδεγγεγραφον τοῖς δόγμασιν, ὁ λῦ ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, καὶ παῦλος γὰρ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ** προσηλυτοι ἐγίνοντο τοῦ ἰσραὴλ· ἐξῆλθε τοίνυν ἡ πρώτη γυνὴ ἡ μὴ εὑροῦσα χάριν ἐναντίον τοῦ ἀνδρὸς, τῷ εὑρεθῆναι ἐν αὐτῇ ἀχρεῖον πρᾶγμα, ὑπὸ τὸ οἰκίας τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀπελθοῦσα γεγάμηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ᾧ ἑαυτὴν ὑπέταξεν, εἴτε * βαραββᾶν τὸν λῃστὴν χρὴ λέγειν τὸν * ἄνδρα, ὅτα τραπικῶς τὸν διάβολον, εἴτε πα- δυνάμιν πονηρόν· καὶ ἐπὶ πᾶσιν μὲν τοῦ συναγωγῆς ἐκείνης συμβέβηκεν τὸ πρότερον ἐν τῷ νόμῳ γεγαμμένον, ἐφ' ἑτέρων δὲ τὸ δεύτερον. ὁ γὰρ ἕκαστος ἀνὴρ ἐμίσησε τὴν γυναῖκα, καὶ * γράφει αὐτῇ ποτε ἐπὶ τέλει τῶν πραγμάτων βιβλίον ἀποστασίου, ἔστι δὲ οἰκονομοῦντος τοῦ θεοῦ, καὶ δώσει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ ἐξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἔλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς θήσει ἀνὰ μέσον τοῦ ὄφεως, καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς, ἕως οἰκονομήσῃ ἵνα μισήσῃ αὐτὸν ὁ ἀνὴρ ὁ ἕκαστος. εἰσὶ γὰρ οἷς συμβέβηκε σωφρονεῖν τὸν ἄνδρα μὴ μισήσαντα αὐτὸς, τῷ θαμεῖναι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ * ἀνδρὸς, καὶ λαβόντος τοῦ αὐτὸν τὸν σωτῆρα ἑαυτῷ γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτων ἀποθνήσκει ὁ ἕκαστος ἀνὴρ, ἵνα νίκα ἀν ὁ ἕκαστος ἐχθρὸς χριστοῦ * καθαιρῇ θάνατος· ὁπότερον γὰρ τούτων ἂν γένηται, εἴτε τὸ πρότερον, εἴτε τὸ τελευταῖον τῇ γυναικὶ, ἀπο- σταῖ, φησὶν, ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας αὐτὸν ἐπιθυμήσας λαβεῖν αὐτὸν, τῷ εἶναι αὐτῷ γυναῖκα, μὴ τὸ μιαινθῆναι αὐτὸν, ὅτι βδέλυγμα, φησὶν, ἐστὶν ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου· ἀλλὰ ταῦτα δόξῃ μὴ καθάλληλα εἶναι τῷ. ἐὰν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται· ὅρα γὰρ εἰ δύνασαι καὶ πρὸς ἓν λέγειν ὅτι πάντως, εἰ σωθήσεται, τῷ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν πρότερον ἐπαναστρέψαντα λαβεῖν αὐτὸν τῷ εἶναι αὐτῷ γυναῖκα μὴ τὸ μιανθῆναι αὐτὸν σωθήσεται· ἱερεὺς μὲν ἐν πόρνῃ οὐ συνβεβληκὼς ἐλήψεται ἑαυτῷ γυναῖκα * δέ τις ἐκώλυε, ὡς ὑποβεβηκὼς τὸν ἱερέα, ποιῆσαι τὸ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐὰν πρὸ τοῦ τῶν ἐθνῶν κλήσεως τὸ πόρνῃ ζητῇ χρήσῃ τῷ. λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας, καὶ τοῖς ἑξῆς. ὡς γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐ τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦντες ἀναίτιοί εἰσιν, οὕτως οὐ καὶ ἐγὼ λαμβάνων γυναῖκα πορνείας ὁ ἐκβάλλοντι τὴν πρώτην γυναῖκα τὸ ἀναίτιος ἔσται ποιήσας αὐτὸ καὶ τῇ τάξει τοῦ, ὅτε δεῖ ἐπὶ τόπους, καὶ ἕως ἐκρίθη τὸ. γυναῖκα πόρνην καὶ λήψε. καὶ ὅτε ἐυλόγου λῦ, φησὶ τὸ. λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας. ὡς γὰρ κύριος ἐστὶ τοῦ σαββά-

τῶ

τὸ ὑὸς τ ἀνθρώπε, καὶ τ σάββατον. ὡς ὁ λαὸς, ἕτως κύριός ἐστιν ὁ τὸν νόμον διδοὺς, διδόναι μὴν ἄρχει καιρὸς διορθώσεως, καὶ ἀλλάσσειν νόμον. Ἐπισπόμενος οὖν τὸ καιρὸς τῆς διορθώσεως, καὶ διδόναι μὴ τὴν πρώτεραν ὁδὸν, ἢ μὴ τὴν πρώτεραν καρδίαν, ὁδὸν ἑτέραν καὶ καρδίαν ἑτέραν καιρῷ δεκτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας· ταῦτα μὲν κατὰ μίαν διήγησιν λελέχθω· ἵνα τὸν πρῶτον ἐξέλῃς τ δοσοτικὸν νόμον· ζητήσαι δὲ δὴ πῶς ἐν διωὰ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τροπικῶς λέγεται γυνὴ, καὶ ὁ πρῶτος ἀνὴρ αὐτῆς ἄγγελος καὶ ἄρχων αὐτῆς, πρὸς ὃν ἡ ἀναστροφὴ γίνεται αὐτ καθηκυιοῦσα αὐτ, ἀνὴρ, ὡς κατ ἕκαστον νομίμως συνοικεῖν * τῇ ψυχῇ τῇ ἀξίᾳ πρᾶξασα θεὶς ἄγγελος. Χρόνοις δὲ ἄν ποτε μὴ τὸν ἐπιόντα διατελέσῃ συνοικήσαν αὐτὰ ἡ ψυχὴ ἐ μὴ εὐλόγειν χάριν ἐναντίον ἐ κυλίοντος ἢ ἄρχοντος αὐτ ἀγγέλου, ἐ εὐρίσκεται ἐν αὐτῇ ἄτοπόν πρᾶγμα, καὶ γεγραφοῖς ἄν, ὡς γεγράφεται, χειρόγραφα, γεγραφοῖς ἢ βιβλίον δοσοτικὸν διδόμενον εἰς τὰς χεῖρας τ ἀπαλλομένης, ἵνα μηκέτι οἰκείᾳ ἢ πρώτερον πρᾶξάτη ἐξαποστελλομένη ἐκ τ οἰκίας αὐτ. καὶ χρήσιτο δ' ἂν ἡ ἀπελθοῦσα ἀπὸ τῆς πρώτερας οἰκίας ἑτέρῳ ἀνδρὶ, καὶ ἀτυχήσῃ ἂν παρ' αὐτῷ, ἐ μόνον ὡς ἐπὶ ἐ πρώτερον μὴ εὑρίσκουσα χάριν ἐνώπιον αὐτ, τὸ εὑρίσκεσθαι ἐν αὐτῇ ἄτοπον πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ μισηθῆναι ὑπ' αὐτ. καὶ γράφοιτο δ' ἂν καὶ ἀπὸ ἐ δευτέρου αὐτῇ βιβλίον δοσοτικὸν, καὶ διδῷτο ἂν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς ἀπὸ ἐ ἑκάστου ἀνδρὸς ἐξαποστελλομένου αὐτῷ ἐκ τ οἰκίας αὐτ· εἰ ἢ δυνατὸν ἦν θεσπίσασθαι ζωῆς τὸ σὺν ἀνθρώποις ἀγγέλων, ὡς τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν αὐτῶν, ὅσον πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς χρόνον, θάνατον, τολμηρὸν μὲν, πλὴν ὅμως ζητήσαι τις ἂν· ὅπως δ' ἂν ἔχοιτα, ἡ ἄπαξ ἀποπεσοῦσα πρότερον ἀνδρὸς, οὐκ ἐπανελεύσεται πρὸς αὐτὸν, ἃ δὴ δυνατὸν ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας αὐτὴν, ἐπαναστρέψας λαβεῖν αὐτὴν ἐ εἶναι αὐτῷ γυναῖκα μὴ τὸ μιαν θῆναι ἀνθ' ἑνὸς· εἰ ἢ χρὴ τολμήσαντα καὶ ἀπό τινος φερομένης μὲν ἐν * τῇ ἐκκλησίᾳ γραφῆς, ἃ πᾶσι ὁμολογουμένης εἶναι θείας τὸ τοιοῦτον θαυμασθῆναι, ληφθεὶς αὐτὸ ἀπὸ ἐ ποιμένος πρὸς πόνων ἅμα μὴ πιστεύειν ὑπὸ τῶν μιαινομένων, διὰ φιλησυχίαν ἀποπιπτόντων ἐκείνης, καὶ γινομένων ὑπὸ τὸν τ τρυφῆς, εἶτα ὑπὸ τὸν τ πωρώσεως, μεθ' ὃν ὑπὸ τὸν τ μετανοίας. ὁρᾷς ὃ ὅτι σκέπτεσθαι μὲν ἐπανέρχεται ἐπὶ τὸν πρῶτον ἄρχοντα ἡ ἄπαξ τρυφήσασα γυνὴ, ἤτοι ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὴ πωρώσεως ὑπό τινα ὑπο-

A Sabbati servus, ut populus; ita qui Legem dat, *Vsque ad tempus correctionis* legem ferre & mutare potest, ingruente vero tempore correctionis novam viam; novumque cor in *tempore accepto, & in die salutis* dare post priorem viam & prius cor. Atque hæc quidem juxta unam expositionem super libelli repudii lege dicta sint. Quæsierit autem aliquis, an humana anima conjux, & ei præfectus Angelus, ipsiusque imperium gerens, cum quo eam regente consuetudinem habet illa, vir tropice dici B queat; adeo ut unusquisque juxta id animam, quæ divini Angeli tutelam merita fuerit, legitime ducat; at post longam consuetudinem & diuturnum commercium fieri possit, ut fœditas aliqua in anima reperta causam præbeat, cur gratiam coram Angelo rectore suo ac duce non inveniat; tum vero chirographa scribi possint, ut assolent, nec non & scribi libellus repudii, qui in manus uxoris repudiatæ tradatur, ut non amplius prioris rectoris familiaris sit & domestica, postquam de domo illius ejecta est; deinde vero è prio- C ri domo extrusa alteri viro nubere possit, & apud eum rem suam infeliciter gerere; non modo gratiam coram eo non inveniens, quemadmodum nec apud priorem, quod in ea fœditas inveniatur, sed odio etiam ab illo habita; nec non ab hoc altero libellus illi repudii scribi, & à postremo viro à quo ex ipsius domo deturbata est, ei in manus dari. At quamvis audax sit & temeraia quæstio, an Angelorum vita quam cum hominibus agunt, muta- D tioni sit obnoxia, adeo ut quatenus illis nobiscum convenit, eatenus moriantur, eam tamen aliquis fortasse proponat. Quomodocunque autem se habeat uxor, quæ virum priorem semel amisit, ad eum non redibit; *Non* enim *poterit prior maritus*, à quo dimissa est, *reversus suscipere eam in uxorem, postquam pollutа est.* Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in Ecclesia quidem circumfertur, sed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus, quod in Libro Pastoris de quibusdam traditur, qui statim atque fidem amplexi sunt, Michaeli subjiciuntur, E sed propter voluptatis studium illius tutela ac patrocinio excidunt, & ei qui luxui & deliciis, deinde vero alteri qui pœnæ ac suppliciis, atque ei postmodum qui pœnitentiæ præfectus est, subduntur. Vides enim uxorem quæ semel luxui se dedit, animam videlicet, ad priorem amplius rectorem non redire, sed & inflicta pœna

Hebr. 9. 10.

2. Cor. 6. 2.

Deut. 24. 3.

* C. R. lin.

* C. R. τῆς ἐκκλησίας

alicui subdi qui Michaële inferior sit; eo sedenim inferior est ille qui pœnitentiæ curam gerit. Danda igitur nobis opera est, ne qua in nobis fœditas reperiatur, & coram Christo qui vir est, vel coram Angelo nobis præfecto gratiam non inveniamus: nam si indiligentiores fuerimus, libellum fortasse repudii nos quoque recipiemus, & vel rectore viduabimur, vel alteri viro nos applicabimus: ego vero inauspicato, & malis, ut ita dicam, avibus hoc cum Angelo connubium nos animæ nostræ conciliaturos puto. At quoniam circa hunc locum versamur, quæstionem quandam, arduam licet & difficilem quæ in Apostoli legibus super rebus Ecclesiasticis continetur, jam fortasse solvere & planam facere nos posse pronuntio: ex iis enim qui Ecclesiæ nomen dederunt, neminem qui dignitatem aliquam præ multis, quasi in symbolis fuerit consecutus, Paulus secundas nuptias expertum fuisse vult; nam in priore ad Timotheum Epi-
1. Tim. 3. 1, 2. stola, leges de Episcopis ferens, *Si quis* inquit, *episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ego episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem*, & cætera: tum de Diaconis, *Diaconi*, inquit, *sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus*, & reliqua. Viduas autem constituens, *Vidua sit*, in-
1. Tim. 5. 9. quit, *non minor sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor*; quæ vero deinde subjunxit, ea tanquam alterum tertiumve momenti ac dignitatis locum obtinentia protulit. At in Epistola ad Titum, *Hujus rei*
Tit. 1. 5. *gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles* scilicet, & quæ sequuntur. Cum autem fieri posse videremus, ut unius uxoris viris nonnulli bis matrimonio conjuncti longe meliores essent, dubii eramus quamobrem Paulus ab Ecclesiasticis magistratibus digamos arceat; id enim mihi examine dignum videbatur, propterea quod fieri potest, ut qui in duobus matrimoniis fuerit infelix & alteram uxorem etiamnum juvenis amiserit, reliquum vitæ tempus ad senectutem usque castissime traduxerit. Quis ergo jure merito incertus non hæreat, quid sit, cur cum Ecclesiæ principe opus sit, hunc duarum uxorum virum, propter ista connubii vocabula, non præficimus; unius autem uxoris virum, etiamsi ad senectutem usque uxori convixerit, nec se fortasse unquam ad castitatem & continentiam exercuerit, principem eligimus? Jam vero ab iis quæ dicta sunt, ad legem de libello repudii mentem conver-

δεύτερον γένηται. Διὰ τὸν Μιχαὴλ. Ὁ δεύτερος γὰρ ἐκείνου ὁ μετανοίας. Προσεκτέον ἡμῖν μήποτε εὑρεθῇ ἐν ἡμῖν ἄγνωμον πρᾶγμα, καὶ μὴ εὑρωμεν χάριν ἐνώπιον ἀνδρὸς ἢ ἀγγέλου. ἐὰν γὰρ μὴ προσχωμεν, τάχα καὶ ἡμεῖς τὸ βιβλίον ἀποστασίου λήψομεθα, καὶ ἢ χηρεύσομεν προσέτι. ἢ ἑτέρου ἀνδρὸς ἑτέρου ἐλευσόμεθα. ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι, ἵν' ἕτερος ὀνομάσω, ληψόμενοι ἀγγέλου προστιθεμένου ψυχὴν γαμουμένου. Καὶ τὸν τόπον ἐπιμὶ ἐν ὅπερ ζητούμενον καὶ τὸν ἐπίσκοπον δεῖ τὸν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων νομοθεσίαν τάχα ἤδη νοῆσαι καὶ σαφῶς διαρρῆσαι, δύσληπτον καὶ δυσθεώρητον τυγχάνον, δυνησόμεθα. ἐάν γὰρ τὸν ἐκκλησίας ὑπερχύσιν πρὸς τὰς πολλὰς ἐν συμβόλοις ἀνειληφότα βλέπῃ ὁ παῦλος δευτέρας πεπειραμένας γάμου. Δεῖ μὲν ἐπίσκοπον νομοθετῶν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον πρώτῃ φησίν. Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, καὶ τὰ ἑξῆς· δεῖ δὲ διακόνους, διακόνους, φησὶν, ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊσταμένους, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰ λοιπά· καὶ χήρας δὲ καθίστα, χήρα, φησὶν, ἔστω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή, καὶ μετὰ ταῦτά φησι τὰ ἐπιφερόμενα, ὡς τέτε δευτέρα καὶ τρίτα· ἐν ᾧ τῇ πρὸς Τίτον, ἕνεκα, φησὶ, χάριν ἀπέλιπόν σε ἐν κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην. εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ δηλαδὴ καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπιποροῦμεν δὴ ὀφείλοντες δοκιμάσαι εἰ ἔστιν ἐλπίδες πολλῷ τῷ χρόνῳ τινὰς δυνάμεις μονογάμων, τί δήποτε οὐκ ἐπιτρέπει ὁ παῦλος δυγάμους εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διδασκαλίας. καὶ γὰρ ἐοίκει μοι ζητήσεως ἄξιον εἶναι τὸ εἰδέναι, τῷ ἐνδέχεσθαι ἀτυχήσαντά τινα ἐν δυσὶ γάμοις ἔτι νέον ὄντα βιοβαλόντα τὸν δεύτερον, εἰς τέλος διατελέσαντα καθαρώτατα βεβιωκέναι τὸν λοιπὸν μέχρι γήρως χρόνον· τίς ἂν οὐκ ἂν εὐλόγως * ἐπαπορήσειεν τὸ δήποτε ζητοῦμεν ἀξιοῦντος τὴν ἐκκλησίαν, τὸν μὲν τοιόνδε δίγαμον ἐκκαθίσαμεν διὰ τὰς δυγάμους λέξεις. τὸν δὲ μονόγαμον, καὶ εἰ τύχοι μέχρι γήρως συμβιώσαντα τῇ γυναικὶ, κεκτημένον * ἀρχοῦσαν, ἐσθ' ὅτε μηδὲ γυμνασάμενον εἰς * ἀγνείαν καὶ σωφροσύνην; ἐν ᾧ τῷ ἐκπεμπειν εἰς τὸν περὶ βιβλίου * ἀποστασίου νόμον ἐπι-

σημι, μήποτε ἐπεὶ σύμβολόν ἐστι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὁ διάκονος ἀληθινῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα ταῦτα περιέχοντα, ἔδει λέγειν αὐτοὺς συμβολικῶς μονογάμους καταστῆναι, ἵν' ὁ δυνάμενος Ἐπίσκοπος τοῖς πράγμασιν ἐνδύῃ ἐκ τῶν σωματικῶν νόμων ἀνάξιον ὄντα χάριτος ἐκκλησιαστικῆς ἐκεῖνον, ᾧ ἡ ψυχὴ οὐκ ἔδρεξε χάριν ἐνώπιον αὐτοῦ ἀνδρὸς αὐτῇ, τῷ δύνασθαι ἐν αὐτῇ ἄρτιον πρᾶγμα, καὶ ἀξίαν αὐτῷ γενομένην τῆς ἀποστάσεως βιβλίου. δευτέρου δὲ συνοικήσασα ἡ ταύτην ψυχὴ, καὶ οὐδὲν τούτῳ μισηθεῖσα, οὐκέτι δύναται μὴ τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς ἀποστάσεως ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὸν πρότερον ἄνδρα· ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ ἄλλας παραιτοῦμαι πολλῷ ἡμῶν σοφωτέρους, καὶ μᾶλλον βλέπειν τὰ πνευματικὰ δυναμένους ἐνδεδῆσθαι λόγους εἰς τὸν περὶ τῆς ἀποστασίου βιβλίου νόμον, εἴτε εἰς τὰ ἀποστολικὰ κωλύοντα διγάμους ἄρχειν τῆς ἐκκλησίας, ἢ πρὸς καθέζεσθαι πρεσβυτέρους ἐν αὐτῇ. ἡμεῖς δὲ ἕως εὑρεθῇ τὰ κρείττονα, καὶ δυνάμενα τῇ τε τῆς γνώσεως φωτὶ πολλῷ ὑπερέχειν ἀμαυρῶσαι τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, εἰπόμην τὰ ὑποπεσόντα εἰς τὰς ἡμετέρας ἐδόξαμεν δὲ καὶ δευτέρων ἢ κατὰ δύναμιν ἥψασθαι εἰς τὰς τῶν προγράφων ἐδόθη λύσεις· καὶ ταῦτα λεκτέον, ὅτι οὐ τῶν νόμων ἐγράφησαν, ἐφ' ᾧ διαφέροντες, ἀλλ' ὡς συμφέρουσι τῇ ἀδυνασίᾳ τῶν νομοθετουμένων. τοιοῦτον γάρ πως δηλοῖ ἐν τῷ· Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· τὸ δὲ ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτως· καὶ ἐν τῇ καινῇ δὲ διαθήκῃ ἔστιν ἃ νενομοθετημένα ἀνάλογον τῷ· ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. διὰ τὴν σκληροκαρδίαν γὰρ γεγραμμένα δηλοῦται ἐν τῷ· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· καὶ ἐν τῇ καινῇ δὲ διαθήκῃ ἔστιν ἃ νενομοθετημένα ἀνάλογον τῷ· ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. διὰ τὴν σκληροκαρδίαν γεγραμμένα δηλοῦται ἐν τῷ· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· καὶ ἐν τῇ καινῇ δὲ διαθήκῃ ἔστιν ἃ νενομοθετημένα ἀνάλογον τῷ· ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. διὰ τὴν σκληροκαρδίαν γὰρ

runt, agentes contra id quod scriptum est, A
1.Cor.7.39. in quo sic habetur: *Mulier alligata est, quanto*
Rom.7.3. *tempore vir ejus vivit*, & contra illud: *Igitur vivente viro mulier vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; non omnino tamen sine ratione, hæc enim contra legem initio latam & scriptam, ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse verisimile est. Dicet vero fortasse Judaicus quispiam vir, ex iis qui Sospitatoris nostri doctrinæ refragari audent, Jesum ipsum
Matt.5.32. cum dixit: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*, B repudiandæ uxoris potestatem fecisse haud secus ac Moysen, quem pro duritie cordis populi legem tulisse dixit: & illud:
Deut.24.1 *Quia fœditatem in ea invenit*, idem esse dicet ac fornicationis causam, propter quam jure mulier à viro repudiari possit: verum huic respondendum est, etiam si ex Legis mandato mulier adulterii rea lapidibus necanda sit, non ita fœditatem esse intelligendam; nec enim propter adulterium vel similem aliquam turpitudinem libellus repudii scribendus est, & conjugi in manus tradendus; sed quodlibet forsitan peccatum, fœditatem nuncupasse Moysen, quod si à viro deprehensum erit in uxore, quæ gratiam coram viro non inveniat, libellus repudii scribitur, & è viri domo emittitur; *Ab initio autem non fuit sic*. Tum vero deinde Servator noster haudquaquam connubii solvendi propter ullum aliud flagitium facultatem concedens, quam solam fornicationem in uxore deprehensam, sic ait: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*. Quæri autem potest, an D uxorem repudiare non liceat, nisi in adulterio deprehensa sit, verbi gratia, propter veneficium, vel quod infantem ab utroque genitum, viro peregre profecto, interfecerit, vel ob aliam quamlibet cædem: quin & si adulterii quidem insons viri domum clam diripuisse & expilasse animadversa sit, rogaverit aliquis, an ejusmodi uxorem ex æquo & bono repudiabit, utpote vetante Servatore, ne quis excepta fornicationis causa uxorem suam repudiet; utrobique enim aliquod apparet absurdum, quod an revera absurdum sit, ignoro: tanta enim pati & tolerare flagitia, quæ adulterio & scortatione pejora censeri queant, plane à ratione videbitur esse alienum; rursum contra Servatoris præcepta agere, nemo est, quin impium esse confiteatur. Ac proinde in animo meo id disputo, curnam non dixit: *Nemo uxorem excepta fornicationis causa repudiet*; at ait: *Qui dimiserit uxorem excepta fornica-*

ἀνδρὸς, γαμεῖσθαι γυναῖκα, ὥσπερ γε γεγραμμένον μὴ ποιοῦντες ἐν ᾧ λέλεκται· γυνὴ * ὑπ. νόμ. ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ τό· ἐὰν ἓν μοιχαλὶς χρηματίσει ἡ γυνὴ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, ἐὰν μὲν παντὶ ἀλόγως, εἰκὸς γὰρ τὴν συμφέρουσαν ταύτην συγχέσει χειρόνων ὑπὸ τρέπεσθαι· ὥσπερ τὸ ἀπ' ἀρχῆς νενομοθετημένον καὶ γεγραμμένον· τάχα δ' ἂν τῶν τελωνούντων τις ἰουδαϊκὸς ἀνὴρ ἐνιστάσθαι τῇ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ, φήσει ὅτι, ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, ἐπέτρεψεν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα, ὁμοίως μωσεῖ, ὃν εἶπε πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ νενομοθετηκέναι, καὶ ταῦτόν γε φήσει εἶναι τῷ λόγῳ τῆς πορνείας, δι' ὃν δύλογος ἂν γυνὴ ἐπιλη-
θεὶς ἀπὸ ἀνδρὸς, τό· ὅπου δ' ἂν εὕρῃ ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα. ἀλλὰ λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι εἰπὼν ἡ
κ' τὸν νόμον * μοιχωμένην λιθοβοληθήσεσθαι, δη- * Cl.
λονότι καὶ ἔτι νοεῖ τὸ ἄσχημον πρᾶγμα. C
ἐν γὰρ ταῖς μοιχείαις δεῖ γράφειν βιβλίον ἀποστασίου, καὶ διδόναι εἰς τὰς χεῖρας τῆς γυναικὸς· ἡ μοιχεία γὰρ οὐκ ἀσχημοσύνη, ἀλλὰ τὸ μεγάλως πᾶν ἁμάρτημα, ἄσχημον εἶπε πρᾶγμα, ὅπερ ἐὰν εὑρεθῇ ὑπὸ ἀνδρὸς ἐν γυναικὶ μὴ εὑρισκούσῃ χάριν ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς, γράφει τὸ τοῦ ἀποστασίου βιβλίον, καὶ ἐξαποστέλλεται ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ, ἀπ' ἀρχῆς δ' οὐ γέγονεν ἕως· μὴ ταῦτά φησιν ὁ σωτὴρ ἡμῶν μηδαμῶς ὑπερέπων ἐπ' ἄλλῳ ἁμαρτήματι διαλύειν γάμους, ἢ μόνῃ πορνείᾳ εὑρισκομένῃ ἐν τῇ γυναικί, τό· ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· ζητητέον δ' ἂν εἰ διὰ τοῦτο κωλύει τὴν γυναῖκα ἀπολῦσαι, ἐὰν μὴ ὑπὸ πορνείας μὲν ἁλῷ, φέρε δ' εἰπεῖν, ὑπὸ φαρμακείας· ἢ ἀναιρέσεως, ὥσπερ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρὸς, τοῦ γρηθέντος αὐτοῖς παιδίου, ἢ ἐφ' οἷῳ δήποτε φόνῳ. εἰ δὲ καὶ ὑφαρεμένη καὶ συλῶσα τὴν οἰκίαν εὑρεθείη τοῦ E
ἀνδρὸς, μὴ πορνεύσασα δὲ, ζητήσαι τις ἂν εἰ εὐλόγως τὴν τοιαύτην ἀποβαλεῖ, ὡς τοῦ σωτῆρος κωλύοντος παρεκτὸς λόγου πορνείας ἀπολῦσαι πάντα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. ἑκάτερος γὰρ ἐμφαίνεται ἄτοπον, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἀληθῶς ἄτοπον. τηλικαῦτα γὰρ ἀνέχεσθαι ἁμαρτήματα οὐκ ἔοικεν εἶναι χείρονα μοιχείας ἢ πορνείας, ἀλόγου εἶναι δόξης. πάλιν τ' ἂν ποιῆσαι ὥσπερ τὸ θέλημα τοῦ διδασκάλου τοῦ σωτῆρος, πᾶς ἂν ὁμολογήσαι ἀσεβὴς τυγχάνειν· ἐφίστημι τοίνυν διά τί μοι ἐκ ἐπε μη-

δεὶς ἀπολυέτω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας. φησὶ δέ· ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖ-
κα

καὶ αὐτὸ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ μοιχευθῆναι τὴν γυναῖκα, ὁ ἀπολύων αὐτὴν ἐκ πορνείας ἐὰν γάρ τις ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς γένηται, ἐὰν γήμηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ἀπολύσας ὁ αὐτὴν δεδώκασιν αὐτῇ ἀνδρὶ δευτέρῳ γάμον, δῆλον ὅτι ἐποίει αὐτὴν μοιχευθῆναι. τὴν δὲ ἀληθῶς φαρμακίδα, ἢ φόνον δράσασαν, ἀπολογίαν * ἔχει ἡ μὴ, κἂν οὐ ζητήσας αὖ. δύναται γὰρ κἂν παρ' ἄλλας αἰτίας, καὶ διὰ τὴν ἀπόλυσιν, ποιεῖν ὁ ἀνὴρ μοιχευθῆναι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὅταν γε πέρα δέοντος ἐπιτρέπων αὐτῇ πράττειν ἃ βούλεται, καὶ εἰς φιλίαν συγκαταβαίνειν αὐθαδέσιν οἷς βούλεται. πολλάκις γὰρ ἐξ ἁπλότητος ἢ δυσθῶν τοιαῦτα πλημμελήματα * συμβαίνει γυναιξὶν· ἀλλ' ἐν ἔστιν ἀπολογίας τόπος, ἢ μὴ, τοῖς τοιούτοις αἰδέσθην ἐπὶ τοῖς τοιούτοις συμπτώμασιν, ἐπιμελῶς ζητήσας ἀποφανεῖς καὶ εἰς τὰ ἐπιπορημένα ἡμῖν κατὰ τοῦτον τὸν τόπον. καὶ ἀποστερῶν δὲ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἑαυτὸν, ποιεῖ αὐτὴν πολλάκις μοιχευθῆναι, μὴ ἐκπληρῶν αὐτῆς τὰς ὀρέξεις, κἂν ὀλιγωσίᾳ πλείονος σεμνότητος καὶ σωφροσύνης τὸ τοιοῦτο ποιῇ. καὶ τάχα μᾶλλον ἔστιν ἐπίληπτος ὁ τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ποιῶν αὐτὴν μοιχευθῆναι μὴ ἐκπληρῶν αὐτῆς τὰς ὀρέξεις, ἢ ὁ ἀπολύσας αὐτὴν παρεκτὸς λόγου πορνείας, ἐπὶ φαρμακείᾳ δὲ, ἢ φόνῳ, ἤ τινι τῶν βαρυτάτων ἁμαρτημάτων. ὥσπερ δὲ μοιχαλὶς ἐστι γυνὴ, κἂν δοκῇ γαμεῖσθαι δυσὶ, ἐπιζώντος τοῦ πρώτου, ἕως ἂν δύνηται δοκεῖν γαμεῖν ἀπολελυμένη, ἐὰν γαμεῖ, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀποφασιν, ὅσον μοιχεύει. μὴ δὲ ταῦτα κατανοήσαντες οἱ τοῦ χριστοῦ μαθηταὶ ὅτα δύνανται γίνεσθαι σπλώματα ἐν γάμοις, ὧν ἀνέχεσθαι δεῖ τὸν δοῦλα, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπαλλάσσειν σκληρόταται, ἢ μὴ ἀνεχόμενον φανομεῖν εἰς τὰς χριστοῦ λόγους, φασὶν αὖπαι, ἐπὶ * δυσχερέστερον τὴν ἀγαμίαν καταφεύγοντες, καὶ μᾶλλον συμφέρον ἢ ὡς δοκεῖ συμφέρειν γάμος. εἰ ἔστιν ἡ αἰτία τοῦ δύνασθαι μὴ τῆς γυναικὸς, ἐὰν συμφέρει γαμῆσαι. διὸ τοῦτο δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ σωτὴρ, διδάσκων ἡμᾶς δῶρον εἶναι τὸ διδόμενον ἀπὸ θεοῦ τὴν πρωτὴν * καθάρευσιν, ἐκ ἐμόνον ἀσκήσει φαινόμενον, ἀλλὰ μεθ' ὑγιῶν τοῦ θεοῦ διδόμενον, τό. ἐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται. εἶτ' ἐπεὶ τινες συκοφαντοῦσι τό. οἷς δέδοται, ὡς ἐχόντων ἀπολογίαν τῷ βεβληθέντων μὲν καθαρεύσαι ἐν ἀγαμίᾳ, νικηθέντων δὲ τοῦ τῆς ὀρέξεως, λεκτέον ὅτι εἰπὼν πεδόμεθα τοῖς γεγραμμένοις, ἃ δήποτε ἐπιλαμβανόμεθα μὲν τῶν. ἀλλ' οἷς δέδοται, δοκεῖ δὲ προσέχομεν τῷ. αἰτεῖτε,

A *tionis causa facit eam mœchari*; qui enim uxorem adulterii minime ream repudiat, quantum in se est, ansam ei adulterandi præbere nullus est qui inficias eat; nam si *Vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*, & repudiata ea occasionem illi dat iterum nubendi, per id efficit sane ut adultera sit; at quæ in veneficio oppressa est, vel cædem patravit, dimittere, utrum excusationem habeat, nec ne, ipse disquires: nam præter repudium alias etiam multas adulterandi causas uxori suæ vir potest præbere, majorem puta quam par sit ei licentiam concedens quæcunque B vult agendi, & cum quibus libitum fuerit viris amicitiam contrahendi; nam virorum simplicitas uxores sæpenumero in hujusmodi peccata inducit; at utrum talibus viris in ejusmodi casibus sit nec ne sui excusandi locus, id super quæstionibus à nobis hoc loco propositis diligenter à te investigatum declarabis. Is quoque qui uxore abstinet, efficit sæpe, ut adulterium committat, cum ejus libidinem non explet, etiamsi majoris sanctimoniæ, vel castitatis specie ductus id faciat; & is fortasse majori reprehensione dignus est, qui, C quantum penes se est, efficit ut mœchetur libidinem ejus non explens, quam qui sine causa stupri, sed propter veneficium, vel cædem, aut gravius aliquod facinus eam repudiavit. Quemadmodum autem adultera est uxor, etiamsi viro alteri nupta videatur, priore etiamnum vivo; ita & virum repudiatam duxisse visum, non tam ipsius maritum, quam adulterum esse dicendum, à Servatore nostro demonstratum est. Postea vero animadvertentes Christi Discipuli quam multi in conjugiis casus oboriri possent, quos vir sustinere debeat, D ac summis proinde difficultatibus & periculis defungi, vel eos non sustinentem in Christi mandata peccare, ad cœlibatum quasi faciliorem, & matrimonio utiliorem confugientes dicunt: *Sitta est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.* Servator vero omnibus absolutam numeris castitatem donum Dei esse nos edocens, non ipsa solum exercitatione comparandum, sed precibus etiam à Deo impetrandum, ad id hæc retulit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Præterea quo- E niam hæc criminantur nonnulli, *Quibus datum est*, quasi excusationem habeant qui cupiditatibus victi morem gerunt, cum in cœlibatu caste agere vellent, respondendum est frustra hæc carpi à nobis: *Sed quibus datum est*, si iis quæ scripta sunt, fidem habemus, sed ad id esse attenden-

Matth. 19. 10.

Matt. 19. 11

Matth.7.7 Matth.7.8 dum: *Petite & dabitur vobis*, & ad ea quæ subjunguntur: *Omnis enim qui petit, accipit.* Nam si quibus datum est, *verbum istud* de perfecta castitate consequenda *capiunt*, eam postulet qui voluerit, assentiens ac fidem ei habens qui dixit: *Petite & dabitur vobis*, nec ullo modo dubitant quin *Omnis qui petit, accipiat.* Hic vero quæres, quisnam ille sit, qui petit: quisquis enim non accipit, non petiit, etiamsi petiisse videatur; nam vanum esse illud: *Omnis qui petit, accipit*, dicere minime fas est. Quis ergo ille est qui accipit, nisi qui paruit Jesu dicenti: *Si stabitis ad orandum, credite quia accipietis, & evenient vobis?* Is enim qui petit, omnibus viribus eniti debet, ut spiritu & mente oret, & indesinenter orare, illius memor: *Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, Dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate*, & quæ subnexa sunt. Ad cognoscendum autem quid sit petere, quid accipere, & quid illud: *Omnis qui petit, accipit*, conducibile illud quoque est: *Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Itaque subjungitur: *Et ego dico vobis; Petite & dabitur vobis*, & cætera. Insuper vero propter istud: *Non omnes capiunt verbum illud, sed quibus datum est*, id quoque nos provocare potest ad orandum, ita ut impetrare mereamur: *Quis autem ex vobis patrem petit piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi?* & reliqua. Perfectam ergo in cœlibatu & castitate munditiem, egregium videlicet donum iis largietur Deus, qui ex animo & cum fide, & precibus illam continuis postulabunt.

Matth.7.7 Matth.7.8 Marc. 11. 24,25. Luc.18,1.2. Luc.11.8,9 Luc. 11.11

A καὶ δοθήσε⟩ ὑμῖν· καὶ τῷ ⟨προσερομένῳ αὐτῷ⟩ πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει; εἰ δὲ χωρεῖσι τὸν περὶ ⟨παντελῶς καθαρεύειν λόγον⟩ οἷς δέδοται, ὁ βουλόμενος αἰτείτω, πειθόμενος καὶ πιστεύων τῷ λέγοντι· αἰτεῖτε, καὶ δοθήσε⟩ ὑμῖν· καὶ μὴ ἀμφιβάλλων περὶ ⟨παντὸς⟩ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· ἔνθα ⟨δὲ⟩ ὁ βουλόμενος ζητήσεις τίς ὁ αἰτῶν. ἐδεὶς γὰρ τῶν μὴ λαμβανόντων, εἰ ⟨καὶ⟩ ἔδοξεν ἠτηκέναι, πεπαυσεν, ἐπεὶ ἀθεμίτων φάσκειν ψεῦδος ⟨εἶναι⟩ τὸ· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει· τίς οὖν ὁ αἰτῶν, ἢ ὁ πειθόμενος τῷ ἰησοῦ λέγοντι· ἐὰν στῆτε προσευχόμενοι, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ λήψεσθε; χρὴ ⟨δὲ⟩ τὸν αἰτοῦντα ποιεῖν πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ ἵνα προσεύξηται πνεύματι, προσεύξηται ⟨δὲ⟩ καὶ τῷ νοΐ, καὶ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, μεμνημένος καὶ τοῦ ἔλεγε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι αὐτοὺς, καὶ μὴ ἐκκακεῖν, λέγων· κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει, καὶ τὰ ἑξῆς· χρήσιμον δὲ, εἰς τὸ γινώσκειν τί τὸ αἰτεῖν, καὶ τὸ λαβεῖν ἐστι, καὶ πῶς τὸ· πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ B C.R. αὐτῶν

C τὸ· λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ δώσει αὐτῷ ἀναστὰς, διὰ τὸ εἶναι φίλον αὐτοῦ· διὰ γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει ὅσων χρῄζει· *ὑποφέρε⟩ γοῦν, C.R. ὑποφ καὶ ⟨γὼ⟩ ὑμῖν λέγω· αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔτι προτρεπτικὸν διὰ τὸ· ἅπαντες χρῆσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδο⟩, εἰς τὸ αἰτεῖν ἀξίως τὰ λαβεῖν, καὶ τὸ· τίς ⟨ἐξ⟩ ὑμῶν τὸν πατέρα ⟨αὐτοῦ⟩ ὃν αἰτήσει ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ⟨ὄφιν⟩ ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ τὰ ἑξῆς· δώσει ⟨δὲ⟩ τὸ ἀγαθὸν δόματι τῷ παντελῶς καθάρσιον ⟨τὴν⟩ ἁγαμίαν καὶ ἀγνείαν ὁ θεὸς, οἷς ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ μετὰ πίστεως, καὶ ἀδιαλείπτως ⟨ἐν προσευχαῖς⟩ αἰτοῦσιν αὐτόν.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS QUINTUS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ
ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΤΟΜΟΣ ιε.

De Differentia Eunuchorum.

Περὶ διαφορᾶς εὐνούχων.

Matth. c. 19 v. 12. SUnt enim Eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: usque ad id: *Qui potest capere capiat.* Postquam falsas duas, quæ in hunc locum proferri possunt, explicationes, ante eam quæ nobis ad verum videtur propius accedere, proposuerimus, & eas

Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵ τινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· ἐὰν τὸ· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω· δύο ἐσομένας περὶ τοῦ τόπου ⟨τοῦ⟩ παρεκδοχὰς, πρὸ τοῦ φανερωθῆναι ἡμῖν ἃ νῦν ἀθροίσαντες εἰς τὸν τόπον διηγήσεως ἐκθέμενοι, καὶ

ἔτι ὡς δυνατὸν ἡμῖν ἀνατρέψαντες αὐτοὺς, ἵν' A deinde pro virili confutaverimus; ut omni
ὅλον ἐπὶ τοῖς λεχθησομένοις πᾶν σφάλμα φυ- devitato, in iis quæ dicemus, errore, me-
λαξάμενοι, τὸ ἀληθὲς βέλημα τοῦ κυ τὸν τόπον liorem transigamus vitam, si verum hu-
ἐὰν χωρῶμεν, τὸ κρεῖττον διώκωμεν, ἕως ἥκωμεν jus loci sensum fuerimus assecuti: ita pa-
ἐπὶ τὸ προκείμενον· τινὲς μὲν γὰρ, ὡς ἀκόλουθον rati & instructi propositum aggrediamur.
τῇ ἐνεργείᾳ τῶν κυ τὸ σωματικὸν ὁρωμένων δύο Cum enim duabus castrationibus, quas
εὐνουχισμῶν, καὶ τὸν τρίτον σωματικὸν νομίσαν- circa corpus exerceri videmus, conse-
τες, ἐβλήμησαν ἑαυτοὺς προσκρούειν, ὑπὸ φόβου μὲν quens esse putarent nonnulli, ut tertia
τοῦ θεοῦ, ἀνεπισκόπως δὲ, εὐνουχισμῷ ὁμοι- etiam ad corpus pertineret, seipsi, præ
ωθῆναι τοῖς δύο προτέροις. καὶ ἑαυτοὺς ὑποβεβλή- Dei timore, at inconsulto & temere ca-
κασιν ὀνειδισμῷ, τάχα δὲ καὶ αἰσχύνῃ, οὐ προ- strationi priorum simili subjecerunt; at-
μόνοις τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ que ita se conviciis appetendos, fortasse
προ τοῖς πᾶσι μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγ- B & ignominia afficiendos non alienis à
μασι συγγινώσκουσι, παρὰ τὴν φιλοσοφίαν φόβῳ fide solummodo propinarunt, sed iis etiam
θεοῦ, καὶ σωφροσύνης ἀμέτρῳ ἔρωτι, γυνήσαντα qui res omnes humanas indulgentius ferre
πόνους καὶ σώματος ἀπείρατον, καὶ ἔτι ἕτε- sciunt, quam vanum Dei timorem animo
ρον πάθος ἂν ὁ πλησίον ἑαυτὸν προσκρούσματι insidentem, & immoderatum castitatis
ἕτεροι δὲ καὶ πολλοὶ ἤδη νενοήκασι, amorem labores parientem & corporis
μὴ ἐπαισθόμενοι τρόπον ἀκολουθίας λόγων, τοὺς mutilationem, & si quid aliud pati potest,
μὲν προτέρους δύο * αὐτὸ τὸ σωματικῶς ἐξηλή- qui tantam rem obiit. Alii autem saltem
φασιν εἰρῆσθαι τῷ σωτῆρι, ὡς ἐν πλέον τῶν αὐ- C non multi haud perpensa verborum cohæ-
τοῦ ἐμφάνοντι. τὸν δὲ τρίτον οὐκέτι κυ τὸ λέ- rentia aliter senserunt; rati sunt enim
ξιν λελέχθαι νενομίκασιν, ἀλλ' εὐνουχισμὸν priores duas ad corpus referendas à Ser- Heb. 4. 12.
αἰνίσασθαι τὸν ὑπολόγου ἐν τῷ τρίτῳ σημαίνεσθαι, vatore declarari, quasi præter res sensiles
ὅτε προθέσει τῶν οὐρανῶν βασιλείας, τῷ τυμπε- nihil proponente; tertiam vero non ita
κωθωλόγῳ ὀπτεμόντες τῶν ἔνδον ἐμπνευ- putarunt proferri, ut ad verbum interpre-
μονικὸν, καταφρονήσασι τῆς ὕβρεως τοῦ σώμα- tanda sit, sed castrationem quæ rationis
τος, μὴ δυναμένων ἔτι νικῆσαι ψυχὴν τῷ λό- ope fit, ea significari censuerunt, quando
γῳ ὀπτεμνικῆς ἀντλίαν ἐμπνευμίαν· ἀφ' οὗ εἰδέναι proposito cœlesti regno, post resectas per
ὅτι οἱ μὲν προτεροι δύο ἀγγελικῶς γνόμενοι φι- sermonem maxima secandi vi pollentem
λοτραγάθους, μὴ ἐπισήσαντες ὅτι κατὰ τὰ D majorem in hoc explicando loco conse-
ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν ὁ ἰησοῦς, καὶ πνεύματι quentiæ rationem habuisse, atque eos qui
εἰρῆσθαι, ἀκολουθότερον μὲν νενοήκασι τὰ κατὰ τὸν priores duas castrationes ad corpus refe-
τρόπον, τοῖς ὁμολογοῦσι τοὺς προτέρους δύο εὐνουχι- rendas esse fassi sunt: prioribus enim duo-
σμοὺς σωματικῶς λελέχθαι. ἐξομάλισαν γὰρ ἀ- bus tertium consequenter exæquarunt;
κολούθως τοῖς προτέροις δύο τὸν τρίτον, οὐ πλανῶν- non in tribus quidem illis, quoad conse-
τες μὲν ὡς πρὸς τὸ ἀκόλουθον τοῖς τρισὶν, ἀναγ- quentiam, peccantes, sed quod ad ea quæ
καίως δὲ πλανήσαντες τῷ τρίτῳ λόγῳ τὰ κατὰ τὸν hoc loco narrantur, jam inde à principio
τόπον παρεωραμένα. τῷ γὰρ σωματικῶς λελέχ- non satis attenderint, necessario lapsi
θαι τοὺς δύο ἔπεται καὶ τὸν τρίτον εἶναι σωματικόν E sunt; nam si ad corpus referuntur duæ,
οἱ δὲ δεύτεροι τῷ μὲν τρίτῳ ὑλικῶς ἐπροσέβλήκασι, consequens est referri & tertiam. Alii ve-
τῷ ὑπολόγῳ νομίσαντες δηλοῦσθαι σκοτωμένου τὰ ro tertiam recte assecuti sunt, cum affe-
παθητικὰ ὑπὸ τῆς ψυχῆς. διὸ καὶ τεθεωρή- ctionum ab anima peractam sermonis ope
κασιν, ὅτι ἁρμόζων ἑαυτὸν τῇ τοιαύτῃ ἐνδοχῇ, καὶ refectionem hac significari arbitrati sunt;
τοὺς προτέρους δύο εὐνουχισμοὺς ὁμοίως τῷ τρί- at non observarunt huic explicationi con-
τῳ ἀλληγορῆσαι, ἢ ἐξομαλίσαι προσηκόντως sentaneum esse priores duas castrationes
τοῖς προτέροις δυσὶ καὶ τὸ τρίτον· εἷς δὲ ἐν ἐπ' allegorice haud secus ac tertiam exponi;
ἄλλων τινῶν, ὁ μόνον τῆς διαθήκης τῆς παλαιᾶς vel certe prioribus duabus tertiam quo-
ῥητῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς καινῆς ἁρμόζει λέγειν· τὸ que exæquari. Sane si super aliis non Ve- 2 Cor. 3. 6
γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, ἕ- teris tantum, sed & Novi Testamenti lo-
cis quamplurimis dicere par est: *Litera occidit, spiritus autem vivificat*, idem in iis
quæ ad hunc quoque locum pertinent, fa-
ten-

tendum est; observatam quippe de duabus castrationibus literam dixerit aliquis eos occidisse, qui tertiam quemadmodum & priores intellexerunt, & dicere ausi sunt, se ad eundem modum quo priores castrati sunt, fuisse exfectos, utpote qui juxta sermonem Dei id facere potuerint, ob illud: *Propter regnum cœlorum.* Quod si quis aliis etiam exemplis probari vult Novum Testamentum literam occidentem continere, audiat exempli gratia quomodo Servator Apostolis ait: *Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* quibus subjungitur: *At illi dixerunt, Nihil.* Dixit ergo eis Jesus: *Sed nunc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Nam si quis hujus loci sensum non penetrans, vestem suam sensilem vendiderit, & homicidam gladium emerit, propterea quod hæc à Jesu dicta sunt, peribit ille, quod ejusmodi gladium sumserit, & præter voluntatem Jesu male intellecto ipsius sermone egerit; fortasse vero & in gladio peribit: at qualis sit ille gladius, non nunc nobis disquirendum est. Quin etiam illud: *Neminem per viam salutaveritis,* si quis non discutiens quid volens Jesus hoc præceperit, quasi vitam Apostolicam æmulans neminem in via salutaverit, is profecto talem cum spectantibus inhumanus esse videbitur; qui cum causam cur sic ille in animum suum induxerit ad sermonem referent, propter quem is illud visus est agere, eo adducentur, ut sermonem Dei odio habeant, quasi agrestes eos & inhumanos efficientem qui illi adhærent; & qui ansa inde arrepta neminem in via salutat, is mortem occasione à litera præbita patietur, litera ei mortem inferente. Si quis autem dextrum oculum eruat, quasi causam sibi det, cur male aspiciat, vel dextram corporis manum, vel pedem dextrum carneum, idem patietur atque ii qui à litera occiduntur, utpote qui intra literam se continuerit, cum ad spiritalem dictorum sensum ascendere debuisset. Non dubitarunt certe aliqui qui nobis antecesserunt, causam scriptis suis dare, cum propter cœlorum regnum tertiam castrationem nonnulli, prioribus duabus similem, pati ausi sint. [Obscure hunc significare arbitror, quod de illo traditum est, nempe propter pietatis sermonem, vel amorem castitatis corpus suum emasculandum tradidisse.] Nos autem qui Christum Dei Verbum secundum carnem, & secun-

Luc. 22. 35, 36.

Luc. 10. 4.

Α το δὲ καὶ ἐπὶ τ καθ' ἑν προκείμενον * τρόπον * χ. τοῦ ὁμολογητέον. πρηθὲν γὰρ τ γράμμα δύο εὐνεχισμῷ ἐίποι τις δ' ὃ ὅπ ἀπεκτείνετες ἀκολάθως τοῖς πρεστέροις τὸν τέιτον νοήσαντας, καὶ τελισθαι ἐιπεῖν, ὡς κ' τὸν λόγον τ κυρίε χαρεῖσας αὐτὸ ποιεῖν ἐπὶ τῷ. διὰ τὴν βασιλείαν τ̃ ὐρανῶν, ὁμοίως τοῖς πρεστέροις εὐνεχθεῖσιν, εὐνεχίζ ἑαυτές· εἰ δ' βέλεταί τις κ ἄλλα παραδείγματα λαβεῖν τ καινῆς διαθήκης ἐχέσης γράμμα ἀποκτεῖνον, ἀκεύετω πᾶσαν τοιαύτην Β τος χαρεὶν πίνα τρόπον ὁ σωτὴρ πρὸς τὰς ἀποτόλες ἐίπεν· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίε, καὶ πήρας, κ' ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ ἐίπον· ὐδενός. εἶτεν δὲ αὐτοῖς ὁ ἰησῦς· ἀλλὰ νυνὶ ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως κ πήραν, ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτ̃, κ' ἀγορασάτω μάχαιραν· εἴ τις γὰρ διὰ τ ταύτα εἰρηκέναι τὸν ἰησῦν, μὴ ἐνδὲν τῷ βελήματι τ λελεγμένων πωλήσαι τὸ αὐτὸν ἑαυτ̃ ἱμάτιον, κ' ἀγοράσαι μάχαιραν ἀντὶ C δρεφόνου, ὡς λαβὼν μάχαιραν ἑαυτῷ, καὶ ὥσπερ τ βέλημα τ̃ ἰησῦ ποήσας, παρεκβεβλημένω αὐτὸ τὸν λόγον, ἀπολεῖται) μᾶλλον. ὃς γὰρ ἂν μαχαίρᾳ ἀπολεῖται). πᾶσα πὼ ἡ μάχαιρα, ἃ δ' παρόντος ἐστὶ καιρὸς διηγήσασθαι· ἀλλα τὸ, μηδένα καθ' τὴν ὁδὸν ἀσπάζησθε. εἴ τις μὴ ἐξετάσας τὸ βελόμενον ὁ ἰησῦς τ προσέταξεν, ὡς ζηλῶν ἀποστολικὸν βίον μηδένα κ' τὴν ὁδὸν ἀσπαζόμενον, πάθοι ἂν πρὸφασει γράμματος θάνατον, τ̃ γράμματος αὐτὸν ἀποκτείναντος· εἰ δ' τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν τις ἐκκόπαι, ὡς D αἴτιον τ κακῶς βλέπειν, ἢ τὴν δεξιὰν τ σώματος χεῖρα, ἢ τὸν δεξιὸν κατὰ σάρκα πόδα, παθεῖται μ' τὴν ἀποκτεινυμένων διὰ τὸ γράμμα, ὡς καὶ αὐτὸς μένας ἐπὶ τ γράμματος, δέον ἀναβαίνειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τ λεγομένε· ἀλλὰ μὴν ἔν τ πρὸ ἡμῶν σὺν ὠκνησαν ἰδίοις συγγράμμασιν ἀφορμὰς λαβεῖν τ̃ τοιαύτην εὐνοχίζειν μὴν τελμῆσαί τινας παθεῖν, πρόφασει εὐσεβείας θρησκείων, λαπλήσιον ὀίεται τοῖς πρεστέρως θυσίν· (ὁ μαι ἀνιτιθέσθαι αὐτὸν τ̃ πρὸ αὐτ̃ ἱστ- * χ. τοῦ μ. ρέμενον, ὡς ἄρα διὰ τὸν λόγον τ̃ εὐσεβείας, ἢ τὸν τ̃ σωφροσύνης * ἕρωτον, εὐνοχισμῷ σωμα- τικῷ ἑαυτὸν ἐπιδόντα· ἡμεῖς δ' χρεὶν τὸν θεῖον λόγον τ̃ θεῖα κ' σάρκα κ' τ̃ γράμμα πε-

τὲ νοήσαντες, νυνὶ δὲ οὐκέτι γινώσκοντες, οὐκ ἀν-
δοκέμῳ ὡς καλῶς ἐξειληφόσι τῆς τετάρτου
εὐνουχισμοῦ ἑαυτοὺς περιφάσει τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν ἐπάγεσι. καὶ οὐκ ἀν ἐπὶ πλεῖον περι-
διετρίψαμεν τῇ διατροπῇ τοῦ τετάρτου εὐνου-
χισμοῦ, εἰ μὴ τοὺς μὲν πρώτους δυσὶ σωματικῶς ἐκλα-
βεῖν θέλοντας, εἰ μὴ καὶ ἐωρῶμεν τοὺς ἑλμί-
νθους, τοὺς ἐντεθύχοσι τοῖς ἀνωφελέσι θερ-
μοτέρῳ κινοῦσαν ψυχίῳ, καὶ πιθανῷ μέν, ἀλογι-
κωτέρῳ, περὶ τοῦ εἶναι τὸν ἕλμινθα· φησὶ δὲ σὺν ἐξ-
τῷ ἐν ταῖς γνώμαις, βιβλίῳ φερομένῳ παρὰ
πολλοῖς ὡς δοκίμῳ πρὸ μέρους τοῦ σώματος τὸ
ἀναπείθον σε μὴ σωφρονεῖν, ῥίψον. ἄμεινον γὰρ
χωλὸς ἢ μέρος ζῆν σωφρόνως, ἢ μὴ ἓν μέρος ὁ-
λεθρίως· καὶ πάλιν περὶ τὰς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ,
ἀφορμὴ δίδοὺς ἐπὶ τὸ παραπλήσιον, λέγει. ἀν-
θρώπους ἰδὼν ἂν ὡσεὶ ἓν τὸ λοιπὸν ἓν σώματος
ἔχειν ἐρῳωμένον ἀποκόπτοντας αὐτὸ, καὶ ῥίπτον-
τας μέγα πόσῳ βέλτιον ὡσεὶ ἓν σωφρονεῖν; καὶ
φίλων ὧν πολλοῖς ἐν τὸν μωσέως νόμον σω-
ζέων αὖ ἓν δοκιμῷ καὶ παρὰ σωσὶ τοῖς ἀνδρά-
*κ.τ.λ. σι, φησὶν ἐν βιβλίῳ ᾧ * ἐπὶ ἐπέγραψεν. ἐπὶ ἓν τὸ
χεῖρον τοῦ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτρέπει, ὅπου ἐξδυ-
νεχλθῆναι μὴ ἄμεινον, ἢ περὶ σωτηρίας ἀνό-
μως λυπᾶν· ἀλλ' ἀ πρὸ τοῦτον αὐτοῖς μὴ τὸ βέ-
λτιστον ἱερῶν γραμμάτων περὶ τούτων ἐξειλη-
φόσιν· εἰ γὰρ ἐν τοῖς καρποῖς ἓν πνεύματος κατεί-
λεκται ἀγάπης, καὶ χαρᾶς, καὶ μακροθυμίας,
καὶ λοιπῶν, καὶ ἡ ἐγκράτεια, καρποφορητέον
μᾶλλον τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὸ δεδομένον ἀπὸ
θεοῦ σῶμα ἄρρεν τηρητέον, ἵνα μὴ ἄλλο τι βλα-
πτέον, ἵνα καὶ παραδεκτή τις τὸ καὶ ὡς πρὸς τὸ
*κ.τ.λ. ῥητὸν χρήσιμος * λέγων. ἀφθερεῖς τὴν ὁδὸν ἓν
πάντως σὺ χρήσιμον εἰς ἀποτροπὴν θερμῆς
μανίας τῆς περὶ νεωτέρων, οἷς ὁμολογεῖν χρὴ ὅτι ἐρω-
τα σωφροσύνης ἔχουσιν, ἀλλ' ἀκαίρ ἐπίγνωσιν,
καὶ τὸ· ἐὰν ὁ μάχων ἄνθρωποι ἐπὶ τὸ αὐτὸ,
ἀνθρώπου μὴ ἓν ἀδελφὸς ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως
ἓν. ἀ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σε ἐπ' αὐτῇ· εἰ γὰρ
ἀποκόπτει χεῖρ ἐπιλαθομένη διδύμων ἀνδρὸς,
πῶς ἐχὶ καὶ ὁ ἑαυτὸν δι' ἄγνοιαν ὁδὸν φερούσης
ἐπισωφρονιεῖν, διαύτῃ πρεπούσῃ ἐπιδεδω-
κώς; ἐπιλογισάσθω ἓν ὁ μέλλων τὸ εὐνοῦχον τε-
μεῖν, ἃ πείσεται τὰ τῶν ὀνειδιζόντων, καὶ συγ-
χωρούντων τῷ θεῷ ἐκ ἐισελεύσεσθαι ἐκκλησίας, ἢ ἀποκε-
κομμένῳ εἰς ἐκκλησίαν κυρίε, σωαριθ-
μεῖσθαι αὐτὸν τοῖς ἀποκεκομένοις τὸν ἄνδρα·
ἐγὼ λέγω δὲ ἃ πάθοι ἄν τις παρὰ καιρὸν ἐμπο-
διζόντων τῶν ἰατρῶν παῖδες φασιν, ἀπὸ κε-
φαλῆς καταξαινόντων ἐπὶ τὰς ἄρρενας τόπους σπερμάτων, ἢ ἐν τῷ καταξαίνειν διάπνων

dum literam olim novimus, nunc autem non amplius noscentes, eorum interpretationem non probamus, qui cœlestis regni obtinendi causa tertiam sibi castrationem intulerunt; nec tantum in eo confutando, qui tertium eunuchismum, ita ut priores duos, corporalem esse vult, temporis trivissemus, nisi aliquos illud ausos vidissemus, & nonnullos etiam offendissemus ferventiorem animum, & fidelem quidem, sed rationis non satis audientem, ad ejusmodi facinus accendere valentes. Sic ait autem Sextus in Sententiis, libro qui multorum manibus tanquam bonæ notæ teritur: *Quæcunque pars corporis ad intemperantiam te compulerit, projice abs te; satius enim est parte mutilum caste vivere, quam ea præditum, perdite.* Et rursum in eodem libro progressus, adhortans eodem fere modo ait: *Homines quidem ad tuendam reliqui corporis sanitatem membra sua scindentes videas & abjicientes; at quanto melius ad conservandam castitatem?* Quin etiam Philon qui multis in Mosis Legem lucubratis voluminibus hominum etiam ingenio præditorum laudem meruit, in Ceo Libro cui titulum fecit, *Deteriorem potiori insidiari solere*, satius esse ait evirari, quam illegitimos & nefarios concubitus sectari: at iis sacrarum Literarum circa illa sententiam minime assecutis fides habenda non est; nam si inter fructus Spiritus, cum charitate, & gaudio, & patientia, & reliquis, castitas quoque recensetur, hanc potius tanquam fructum dare, & masculum corpus a Deo datum conservare oportet, quam aliud quidpiam audere; adeo ut transgrediatur aliquis per appositum ad rem de qua agimus hocce præceptum; *Non vitiabis aspectum barbæ tuæ.* Utile quoque est illud ad deterrendos juvenes ferventiori fide præditos, quos castitatis studio ferri fatendum est, *sed non secundum scientiam: Si pugnaverint duo homines in idipsum, homo cum fratre suo*, & cætera, usque ad id: *Non parcet oculus tuus super eam.* Nam si manus amputatur, quæ viri testes apprehenderit, cur non & is qui viam ignorans qua ad continentiam eatur, tali se ipse calamitate implicuit? Jam vero cum animo suo cogitet, qui tale facinus admissurus est, quænam ab iis sit passurus, qui probris eum & conviciis appetentes, his verbis utentur: *Non intrabit Eunuchus attritis vel amputatis testiculis in Ecclesiam Domini*, virum hunc inter castratos numerantes. Jam vero ea prætereo quæ tolerabit quispiam impedito intempestive semine, quod ut tradunt medicorum filii, à capite in genitalia profluit, & cum per quasdam ve-

Lev. 19. 27

Rom. 10. 2.

Deuter. 25. 11, 12.

Deut. 23. 1

nas quæ circa malas sitæ sunt, excernitur, A nativo calore pilos è virorum maxillis emittit; quibus carent qui propter cœlorum regnum corpus suum exsecandum esse arbitrantur. Quasnam vero capitis gravedines patiuntur, quas vertigines quæ mentem etiam quandoque invadunt, & imaginum formatricem animæ vim res sibi novas & inusitatas ex hac materia fingentem perturbant? Verum antequam ad hujus loci explanationem accedam, si consentaneum sibi, & congruens aliquid statuit Marcion, cum Scripturam allegorice non esse interpretandam pronuntiavit, B hos quoque sermones tanquam à Servatore minime prolatos improbasse eum ac rejecisse dicendum est, cum sic existimaverit, vel ei qui fidem fuerit amplexus, talia audacter esse perpetienda, si sermonum horum autorem esse Servatorem dixerit; vel si tanta jure merito patrare non audeat, quæ in verbi contumeliam & opprobrium vertant, neque sermones Servatori tribuendos esse, nisi allegorice exponantur. Nos autem qui trium castrationum cohærentiam & connexionem servare volu- C mus, & tropologicam tertiæ explicationem probamus, hæc quoque de prioribus duabus dicemus: Eunuchi tropice ii dici queunt qui frigidi sunt in venerem & segnes, & qui se in venereas libidines & obscœnitates, iisque similia non effundunt. Abstinentium igitur ab iis tria genera agnosco; quidam enim tales procreati ac formati sunt, de quibus dicere licet: *Sunt Eunuchi qui de matris utero sic nati sunt*: quidam vero adhortationibus ad id, monitisque adducti, abstinentiam à venereis; & omni circa muliebria loca lascivia exer- D cent: non tamen ejusmodi propositi, & studii, & laude digni, ut ita dicam, affectus suscipiendi autor iis fuit Dei verbum, sed hominum, sive qui apud Gentes Philosophiæ incubuerunt, sive *prohibentium*
1. Tim. 4. 3. *nubere, abstinere à cibis*, hæreticorum sermones. Hi profecto mihi significari videntur his verbis: *Sunt Eunuchi qui facti sunt Eunuchi ab hominibus.* Quod si quis autem assumpto sermone Dei vivo & effi-
Hebr. 4. 12. caci, penetrabiliore omni gladio ancipiti, E
Ephes. 6. 17 sive, ut eum appellat Apostolus, gladio spiritus, animi affectiones intacto corpore resecet, atque id quidem regni cœlestis intuitu faciat, & affectionum animi sui, ope sermonis, amputationem ad consequendum cœleste regnum maxime conducere existimet, illud vero est quod pro vera abstinentia & castitate habendum est. In eos autem illud quadrat, non ut censuerunt qui hunc locum retulerunt ad corpus: *Sunt Eunuchi qui seipsos castraverunt propter re-*

περὶ τὰς παρειὰς φλεβῶν, τῇ φυσικῇ τ καθ-
αιμόντων θερμότητι τείχας ποιόντων φύντες
ἄνδρας περὶ τὰ ἄρρενα. ὧν τειχῶν ἔρεον) καὶ οἱ
νομίζοντες ἑαυτὸς δεῖν σωματικῶς εὐνουχίζειν
διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· τίνα δ' ἂν πάθοιεν, ἢ κατηβαρείας καὶ σκοτώσεις ἐν' ὅτε φλα-
νάσας καὶ ἐπὶ τ ἡγεμονικὸν, καὶ ταραπάσας τ
φανταστικὸν ἀλλόκοτα φαντασιόμενον ἀπὸ τ
τοιάσδε ὕλης; πρὶν ἢ ἔλθω ἐπὶ τὴν δίηγησιν τῆ
κῆ τὸν τόπον, λεκτέον ὅπ εἰπέρ πι ἀκόλουθον ἑαυτῷ
ὁ μαρκίων πεποίηκε, φάσκων μὴ δεῖν ἀλληγορεῖν
τὴν γραφὴν, καὶ τὰς τοιάσδε * ἠθέλησεν *
ὡς ἐκ τοῦ ἐσωτῆρ ἐιρημένας, νομίσας δεῖν
ἢ τοι πᾶσα δέχεσθαι, μὴ ἐ φάσκειν τὸν σωτῆρα
ταῦτα εἰρηκέναι, τ καὶ ἐπὶ τοιαῦτα τολμᾶν
ἑαυτὸν παραδιδόναι πεισόμενον τὰ πεπεγκό-
τα, ἢ μὴ ἂν δυνάμενος τολμήσαντα τὰ τολμηθέ-
τα ἐσόμενα εἰς δυσφημίαν τὴν κῆ ἐλθεῖν, μη-
δ' ἐπιδύειν εἶναι ἐ σωτῆρ τοὺς λόγους, εἰ γε μὴ
ἀλληγορεῖν). ἡμεῖς δ' οἱ βελόμενοι τὴν ἀλή-
θειαν σώζειν τῶν τριῶν εὐνουχισμῶν, καὶ δύο
κέντες τῇ τροπολογίᾳ ἕ τρίτα, τοιαῦτα φήσο-
μεν καὶ περὶ τῶν ἑτέρων δύο. εὔνουχοι τρο-
πικῶς νοοῦνται, οἱ ἀργοὶ πρὸς ἀφροδίσια λεγόμε-
νοι, καὶ μὴ ἐπιδιδόντες ἑαυτοὺς τοῖς κῆ ταύτα-
σελγείαις, κ ἀκαθαρσίαις, ἢ τὰ παραπλήσια αὐ-
τοῖς· εἰσὶ δ' οἱ πρὸς ταῦτα ἀργόντων διαφοραὶ
δίμοιραι τρεῖς. οἱ μὲν γὰρ ὁπ κατασκευῆς εἰσι
τοιοῦτοι, περὶ ὧν λέγοιτ' ἂν τ . εἰσὶν εὐνοῦχοι οἱ
πινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· οἱ δ
ὑπ' ἀνθρώπων μὲν ἀσκῆσι πρὸς τραπέντες τὴν τ
ἀφροδισίων ἀποχὴν, καὶ πάσης τ περὶ τὸν τό-
πον ἀκολασίας. ὑμεῖς τ γνῶναι αὐτοῖς τὴν
τοιαύτην πρόθεσιν, κ ἄσκησιν, κ τὴν, ἣν ἔτυ-
χον ὀνομάσω, κατόρθωσιν λόγος γέγονε θεῖος, ἀλλὰ καὶ
ἀνθρώπινοι λόγοι, εἴτε τ φιλοσοφησάντων παρ' ἑλ-
λησιν, εἴτε τ κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρω-
μάτων ἐν τοῖς αἱρέσεσιν· ἔοικε δή μοι ὁ κῆρυξ ὁ
λεῶς ἐν τῷ . εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνου-
χήθησαν ὑπὸ τ ἀνθρώπων· τ δ' ὑποχῆς ἄξιον,
εἰ τὸν λόγον τῆς ἀναλαβεῖν τὸν ζῶντα, κ ἐνεργῆ
κ τομώτερον ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον
κ τιὼ, ὡς ὠνόμασεν ὁ ἀπόστολος, μάχαιραν κ
πνεύματος, ἐντέμνοντ τ ψυχῆς παθητικὸν,
μὴ ἀπτόμενον σώματος, κ τέτοποιῇ κατ-
σας βασιλείαν οὐρανῶν, κ μέγιστον συμβαλλό-
μενον πρὸς τ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρα-
νῶν τ ἐντεμεῖν λόγῳ παθητικὸν τ ψυχῆς αὐτ
τοῖς ὑπ' τοιούτοις ἁρμόζοι ἂν, κ ἐκ ὡς οἷόν τ οἱ σω-
ματικῶς τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξεληφότες, ἐπὶ τὰ
εὐνου-

εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· μεγάλης δυνάμεως τὸ χωροῦντα τὸν ἀπὸ λόγου τὴν ψυχῆς εὐνουχισμόν, ὃν οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται. δίδοται δὲ πᾶσι τοῖς αἰτήσασιν ἀπὸ θεοῦ τὸν λογικὸν μάχαιραν, καὶ δέοντως αὐτῇ χρησαμένοις, ἵνα εὐνουχίσωσιν ἑαυτοὺς διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. εἰ δὲ χρὴ καὶ ἰσοσθενῶς ἐφάψασθαι τῆς κατὰ τὰς γραφὰς, μὴ τὸ ὑποφαινόμενον ἡμῖν εἰς αὐτὰς ἀναγωγῆς, φήσωμεν ὅτι εἰσί τινες εὐνοῦχοι ἐκ φαραὼ, ἄγονοι παντὸς καλοῦ, ἵνα οἰνοχοῶσιν αὐτῷ, καὶ σιτοποιῶσιν εὐνουχισθέντες. εἰσὶ δὲ καὶ ἐκ θεοῦ ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο εὐνοῦχοι, ἵνα οἰκοδομήσωσι πεσοῦσαν τὴν ἱερουσαλήμ· ὧν ἐν μὲν τοῖς τετάρτοις, ἐν τῇ χρόνοις γέγραπται, τῶν δὲ δευτέρων ἀδελφὸς ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔζρα γεγραμμένος, ὡς φησι, καὶ ἐγὼ ἤμην εὐνοῦχος τοῦ βασιλέως. καὶ ἐγένετο ἐν μηνὶ νισὰν ἔτους εἰκοστοῦ ἀρταξέρξου βασιλέως, καὶ ἕως ἐξῆς, ἕως τοῦ. ἕως ἠγαθώθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπέστειλέ με. ἐν οἷς οὐκ ἐντυγχάνων τῷ δευτέρῳ ἔζρα εὑρήσεις ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ θεραπείσεις διὰ τί ἅγιός ἐστιν εὐνοῦχος χρόνος καὶ ἀνοικοδομηθῆναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ· φασὶ δὲ Ἑβραίων παῖδες τὸν δανιὴλ καὶ τοὺς τρεῖς σὺν αὐτῷ ἀνανίαν, ἀζαρίαν, μισαὴλ, ἐν βαβυλῶνι εὐνουχίσθαι· πλεονάκις δὲ τοῦτο τὸν ἐζεκίαν εἰρημένης προφητείας ὑπὸ ἡσαΐου ἐν τῷ. ἀπὸ δὲ σπέρματος σελήψονται, καὶ ποιήσουσι παράδεισον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως βαβυλῶνος· φασὶ δέ ὅτι δεῖ τὸν τῶν ἡσαΐου προφητευσάντων φάσκοντα, μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενὴς ὁ προσκείμενος κυρίῳ, ἀφορισμῷ με ἀφορίσει κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἕως ἕως. κρείττονα γὰρ τῶν θυγατέρων· καλὸν ἦν, ὡς πρὸς τὸν μυστικὸν τόπον, τὸ μὴ γεννᾶν ἐν βαβυλῶνι, ἀλλὰ ἄγονον εἶναι πρὸς τὴν βαβυλῶνα, ὡς ὁ δανιὴλ, ἵνα γνησίως, συλλαβόντες ἀπὸ τοῦ θείου πνεύματος, ὡς ἐκεῖνος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὁράματα καὶ προφητείας θεοῦ εἰδέναι ὅτι οὐκ ὀλίγοι εὑροὶ ἂν πιθανότητας εἰς κατασκευὴν τοῦ τοὺς τρεῖς σωματικοὺς εἶναι εὐνουχισμοὺς, ὁ ἐκλύσαι μὲν φάσκειν τῷ λόγῳ, καὶ ξιφαγωγεῖσθαι καὶ τοῖς προειρημένοις, καὶ διὰ τῆς συγγραμμάτων ἕξιν διδάξασιν. οὐκ ἐξελήθημεν δὲ ἐκθέσθαι αὐτοὺς, μὴ γυμνασίας εἵνεκεν πιθέντες τοὺς λόγους, καὶ τὴν λύσιν ἑκάστου ἐκθέμενοι, πρόφασις γενώμεθα τοῖς μὴ ὡς ἐκλεκτοὶ οἰκοῦσι χωρεῖν τὸν περὶ εὐνουχίας λόγον, πρὸς τὸν ἐν ἑτέρῳ δεῖ νοεῖν καὶ χωρεῖν, καὶ σωματικῶς αὖ περιλαμβάνειν, δέον πνεύματι ζῶντα, καὶ πνεύματι

A *gnum cœlorum.* Maxima porro ea virtus est, castrationis animæ, quæ à sermone perficitur, esse capacem; cujus non unusquisque capax est, sed cui datum est; datum est autem iis omnibus, qui sermonis gladium à Deo postularunt, & eo recte usi sunt, ut seipsos propter regnum cœlorum castrarent. Quod si ex historiis quæ in Scriptura continentur, quædam nobis attingendæ sunt, cum anagogico earum, quem comminisci poterimus, sensu; dicamus, esse quosdam Pharaonis Eunuchos, bonæ cujusvis rei steriles, quique ut pincernæ & *Gen. 40. 1.*

B pistoris officio apud ipsum fungerentur, execti sunt: sunt etiam homines Dei ad id castrati, ut collapsam Jerusalem instaurent. Ac de prioribus quidem in Genesi scriptum est; aliorum exemplum præbet is de quo in altero Esdræ libro agitur, qui- *2. Esdr. 1. 11* que sic ait: *Et ego eram regis Eunuchus.* *Fa-* *& 2. 1. 6.* *ctum est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis Regis*, & quæ sequuntur, usque ad id: *Et placuit ante vultum regis, & misit me.* Secundum autem Esdræ librum legens, quæcunque ad hunc locum pertinent, reperies, & quanam de causa sanC ctus est Eunuchus ille qui restaurando Dei templo præfectus est. Daniel quoque & tres cum eo pueros Ananiam, Azariam, & Misaëlem Babylone castratos fuisse tradunt Ebræorum filii, completa ea Isaiæ ad Ezechiam prophetia: *De semine tuo tollent,* *Isaiæ 39. 7.* *& facient Eunuchos in domo Regis Babylonis.* Quin etiam de illis id Isaiam vaticinatum ferunt: *Ne dicat advena, qui adhæret Do-* *Is. 56. 3. 5.* *mino dicens; Separatione dividet me Dominus à populo suo*, & cætera, usque ad: *Meliorem filiis & filiabus.* Bonum ergo est, quoad D mysticum hujus loci sensum spectat, in Babylone non generare, sed Danielis instar, Babylonis respectu sterilem esse & infœcundum, ut postquam sicut ipse, ipsiusque comites à Spiritu divino conceperimus, visa & prophetias generemus. Qui autem ad hunc sermonem animum voluerit advertere, & iis quorum supra meminimus, quique scriptis suis doctrinam hanc prodiderunt, assentiri, multis eum probabilibus argumentis adstruere posse sciendum est tres eunuchismos esse ad corpus referendos: sed exponere eos noluimus, E ne sermones exercitationis causa proponentes, & confutationem uniuscujusque explicantes, causam his præbeamus, qui sermonem de castratione præter Jesu voluntatem capiunt, cur ipsum etiam verbum *capere*, alio ac fieri debet, detorqueant, & id ad corpus quoque pertinere contendant, cum tres eunuchismos spiritualiter esse prolatos, unusquisque spiritu vivens,

& spiritu ambulans in animum inducere debuisset.

σοι χεῖνα, ὅτε τὰς ἱερὰς δυνάμεις πνευματικῶς πεπεῖσθαι λελέχθαι.

De Pueris Jesu oblatis, ut manus eis imponeret.

Περὶ τῶν προσενεχθέντων παιδίων τῷ ἰησοῦ ἵνα ἐπιθῇ τὰς χεῖρας αὐτοῖς.

Matth. 19. 13. *Tunc oblati sunt ei parvuli,* & reliqua, usque ad id: *Et quum imposuisset eis manus, abiit inde.* Tunc expositа historia contigit, cum pueri Jesu oblati sunt, volentibus iis qui offerebant, ut manus ipsis imponeret, & preces pro ipsis funderet. At- B qui sciendum est, nunquamnon Jesu pueros animam offerre, de quibus sibi depositi instar à Deo traditis dicat: *Ecce ego & pueri quos dedit mihi Dominus,* & eorum puerorum infantes appellentur nonnulli, alii lactentes, ut infantibus etiam imbecilliores, & Dominus noster ex utrorumque ore laudem perficiat, ut cognita à nobis ejusmodi in pueros illius beneficentia dicamus: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Hi vero pueri dicendi sunt, qui carnales sunt in Christo ac infantes, cujusmodi Corinthios esse sciens Paulus Apo- C stolus dicebat: *Et ego non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo.* Tales autem pueri tunc oblati sunt, & semper offeruntur Jesu. Oblationis autem puerorum argumentum est, Ecclesiæ infantium in Christo, & lactentium, lacte, non solido cibo egentium multitudo, quos fovens, non secus ac filios suos nutrix, sic alloquatur: *Lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis.* Deinde quandoquidem Evangelistæ, qui horum, de quibus hic agitur, meminerunt, quod oblati fuerunt parvuli Jesu, ut D ait Matthæus, vel, Marcus, infantes ei obtulerunt, scripserunt quidem; at à quibus oblati fuerint, vel quinam obtulerint, silentio præterierunt, nobis investiganda relinquentes quæ à se fuerant prætermissa: operæ pretium est disquirere, an casu id à tribus fuerit prætermissum, quibus facile erat scribere; Oblati sunt ei à patribus, vel à matribus, vel, Offerebant ei infantes & pueros ipsorum matres; an id certo & prudenti consilio fecerint, ut accedentes E ad Jesum, ipsiusque ministrantes Angelos callere declararent, quinam Jesu pueri offerendi sint, ut manus eis imponat, & quando; tum & qui offerendi non sint, & quo tempore; utpote qui diviniori mente puerorum, infantiumve differentias intueantur. Nec enim absque Angelorum

1 Thess. 2. 7. 2. Cor. 3. 2.

Marc. 10. 13.

Matth. 4. 11.

Τότε προσηνέχθησαν αὐτῷ παιδία, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τέ· καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν. Ὅτε μὲν ἡ ἀναγεγραμμένη ἱστορία γέγονε, τῷ καὶ προσενηνέχθαι παιδία τῷ ἰησοῦ, βουλομένων τῶν προσφερόντων ἐπιθεῖναι αὐτοῖς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, καὶ προσεύξασθαι· ἴσως ὃ ὅπου οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ προσφέρεται παιδία τῷ ψυχῇ τῷ ἰησοῦ, ἐφ' οἷς λέγοι ἂν ὡς παρακαταθήκην αὐτὰ ἀπὸ θεοῦ λαβών, τό· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός, καὶ ἀπὸ τῶν παιδίων γε τούτων πινὰ μὲν χειμαπλάττω νήπια, ἀλλὰ ὃ λεγέτω πλάζοντα, ὡς τῶν νηπίων τοῦ θεοῦ λόγια, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἐν σώματι ἀμοιβαίων καταρτίζετω αἶνον, ἵνα ἀποτελέσῃ τὸ ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτισμένον αἶνον· παιδία ὃ λεκτέον, τὰς ἐν χριστῷ σαρκίνους, καὶ νηπίους, ὁποίους κορινθίους ἔπεσι μέμφεται ὁ ἀπόστολος παῦλος ἐλέγχων· καίτοι οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν χριστῷ· τὰ τοιαῦτα δὴ παιδία προσενέχθη τότε, καὶ ἀεὶ προσάγεται τῷ ἰησοῦ. σημεῖον δὲ τοῦ τῶν νηπίων προσαγωγῆς, οἱ πολλοὶ τὸ ἐκκλησίας ἐν χριστῷ νήπιοι, καὶ θηλάζοντες, χρείαν ἔχοντες γάλακτος, ἀλ' οὐ στερεᾶς τροφῆς, πρὸς οὓς λέγοι ἄν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπουσα τὰ ἑαυτῆς τέκνα θάλπων αὐτοὺς, τό· γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, οὔπω γὰρ ἠδυνάσθε· εἶτ' ἐπεὶ οἱ μνησθέντες διαγγελισαὶ τῷ κυρίῳ τὸν τόπον, ὃν μέν, ὡς ὁ ματθαῖος φησι, προσηνέχθη παιδία τῷ ἰησοῦ, ἢ, ὡς ὁ μάρκος, προσέφερον αὐτῷ ἵνα βρέφη, ἀνέγραψαν, ἀπὸ τίνος ἢ προσηνέχθη, ἢ τίνες προσέφερον ἅμα παραλελοίπασιν, ἡμῖν καταλιπόντες ἐξετάζειν τὰ παραλελειμμένα, ἄξιον ἰδεῖν πότερον κατὰ συμπτωσιν ἀπὸ τῶν τεσσάρων τοιοῦτον παραλέλειπται, δυναμένων ἀναγεγράφθαι, προσηνέχθη αὐτῷ ἀπὸ τῶν γονέων, ἢ, ἀπὸ τῶν μητέρων, ἢ, προσέφερον αὐτῷ ἔρεφη ἢ παιδία αἱ μητέρες αὐτῶν. ἢ γνώσεως λογισμῷ κρίσεως τοιοῦτον πεποιήκασιν, εἰς παρασιν ἔστι προσελθόντες ἄγγελοι τῷ ἰησοῦ καὶ διακονήσαντες αὐτῷ, αὐτοὶ νῷ θειοτέρῳ τοῖς τῶν παιδίων ὀφθέντες

διαφορᾶς, ἢ βρεφῶν, οἴδασι πινας προσφέρειν δεῖ τῷ ἰησοῦ, ἵνα προσενεχθέντες αὐτῷ χειροθετηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πότε. οἴδασι δὲ πινας χρὴ, ἢ ὅπου ὄπ πινα χρόνον ἢ χρὴ

ὀυ γὰρ ἄτερ ἡγοῦμαι ἀγγελικῆς οἰκονομίας τὰ τοσαῦτα παιδία προσέρχεσθαι τῷ ἰησοῦ· τὸ δὲ βούλημα τῶν προσφερόντων τὰ παιδία ἐστὶ, κατὰ μὲν τὸν ματθαῖον, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς προσεύξηται. κατὰ δὲ τὸν μάρκον, ἵνα ἅψηται αὐτῶν. κατὰ δὲ τὸν εἰπόντα βρέφη αὐτὰ εἶναι λουκᾶν, ἵνα αὐτῶν ἅπτηται· τῇ γὰρ προσευχῇ τοῦ ἰησοῦ, καὶ τῇ ἁφῇ αὐτοῦ, τὰ παιδία καὶ τὰ βρέφη οὐ δυνάμενα ἀκούειν, ἅπερ ἀκούουσιν οἱ ἤδη πνευματικοὶ, ἀρκεῖται εἰς βοήθειαν, καὶ ἢν χωρεῖ ὠφέλειαν. ἅπτεται γὰρ αὐτῶν ἡ δύναμις ἰησοῦ, μόνον χεῖρας ἐπιθέντος τὰς τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς αὐτοῖς, καὶ οὐκέτι αὐτῶν ἅπτεταί τι τῶν χειρόνων· τάχα δὲ καὶ, ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν, τὸ βούλημα τῶν προσφερόντων αὐτῷ βρέφη καὶ παιδία, τοιοῦτον ἦν, διαλαβόντων ὅτι οὐχ οἷόν τε ἦν ἁψαμένου ἰησοῦ βρεφῶν ἢ παιδίων, καὶ δύναμιν διὰ τῆς ἁφῆς ἐναφιέντος αὐτοῖς, σύμπτωμα, ἢ δαιμόνιον, ἤ τι ἅψασθαι οὗ φθάσας ὁ ἰησοῦς ἥψατο· οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἐπεὶ πολλαὶ πονηραὶ δυνάμεις περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀρχῆθεν ἀσχολοῦνται, ποικίλως αὐτῇ ἐπιβουλεύουσαι, διὰ τοῦτο ὡς ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν δύναμιν αὐτοῦ μαθόντες οἱ προσφέροντες τῷ σωτῆρι τὰ βρέφη, τοῦτ' ἐποίουν, ἵνα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ τῆς περὶ τῶν παιδίων καὶ τῶν βρεφῶν εὐχῆς, διὰ τῆς ἁφῆς ἀπελαύνηται μὲν τὰ χείρονα, δύναμις δὲ ἐγγινομένη διαφέρουσα, καὶ πρὸς τὰ ἑξῆς διαρκῇ, ὡς κωλυτικὴ τυγχάνουσα ἐπαφῆς τῶν ἐναντίων· καὶ ὁ σωτὴρ οὖν οὐχ ἁπλῶς τι καὶ ἀκέραιον ἐπιστάμενος τὸ τοιοῦτον. ἀλλὰ σωτήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροθετουμένοις ὧν ἥπτετο, φησὶ τοῖς ἐπιτιμῶσι μαθηταῖς, καὶ διὰ τοῦ ἐπιτιμᾶν κωλύουσιν αὐτῷ προσφέρεσθαι τὰ παιδία, τὸ. ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· εἰ μὲν οὖν ἔχει λόγον τὰ ἀποδεδομένα περὶ τοῦ, ὑπὸ τίνων προσηνέχθη, ἢ τίνες προσέφερον, ἀκολούθως ἂν ἐκείνοις μαθηταί τινες ἐξαίρετοι νοοῖντο τοῦ ἰησοῦ δυνάμεις ἁγίαι μεμαθητευμένοι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. φθάνειν γὰρ καὶ ἐπὶ τοιαύτας τὸ τῶν μαθητῶν ἰησοῦ ὄνομα εὔλογον, ἵνα μὴ μόνον οἱ ἄνθρωποι αὐτῷ μαθητεύωνται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι οἷς ὤφθη, καὶ εἴ τις αὐτῷ πιστεύειν βούλεται ἀπὸ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· εἰ μέντοι τὸ τοιοῦτον τις βίαιον νομίζοι, θέλων μὴ ἐπ' ἄλλων τάσσεσθαι ἢ ἀνθρώπων τὸ τῶν μαθητῶν ὄνομα, ἐπιτιμώντων τοῖς προσφέρουσι τῷ ἰησοῦ τὰ βρέφη καὶ τὰ παιδία, εἶεν ἂν οἱ τῶν διδάσκειν τὸν λόγον ἐπιχειρούντων ἁπλούστεροι, καὶ

A ministerio tot pueros Jesu offerri arbitror. Voluntas autem eorum qui pueros Jesu offerebant, juxta Matthæum quidem, erat: *Vt manus eis imponeret, & oraret*; juxta Marcum vero: *ut tangeret illos*; at juxta Lucam qui infantes eos esse dixit: *ut eos tangeret*. Marc. 16. 13.

Nam per orationem Jesu, ipsiusque tactum, pueri & infantes ea nondum audire valentes, quæ audiunt qui spirituales sunt, auxilium accipere possunt, ac adjumentum cujus ipsi capaces sunt: invadit enim eos virtus Jesu, postquam inspectionis suæ manus iis duntaxat imposuit, nec ad eos quicquam amplius malum pervenire potest. Fortasse etiam, prout se habet Scripturæ contextus, hoc erat eorum consilium qui infantes & pueros Jesu offerebant; ij nimirum animo prius futurum judicaverant, ut postquam infantes & pueros tetigisset Jesus, & virtutem suam hoc contactu in eos infudisset, nullus posset casus invadere, neque Dæmonium, nec aliud quidvis, quem ipse semel tetigisset. Quoniam autem nefariæ Potestates quamplurimæ in variis animæ humanæ struendis ab initio insidiis occupantur; propterea qui Servatori infantes offerebant, perspecta antea virtute ipsius ac potentia, id fecisse existimo, ut per manuum ipsius impositionem, & orationem pro puerulis & infantibus fusam, contactus ope mala abigerentur; eximia autem virtus in eos infusa, utpote contactus adversariorum repellendi robore pollens, ad reliqua sufficeret. Et Servator quidem rem ejusmodi non simplicem ac indifferentem esse sciens, sed iis salutarem quos manibus à se impositis tetigerat, Discipulis suis per increpationem prohibentibus, quo minus sibi pueri offerrentur, ait: *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire.* Quod si rationi consentiunt quæ tradidimus, cum à quibus oblati fuerint, vel qui eos obtulerint quæsitum est, si eximios aliquos Jesu Discipulos Potestates sanctas esse Christi doctrinam capessentes nobis in animo fingamus, haud multum sane ab iis abludemus: ad eas quippe Discipulorum Jesu quoque nomen pertinere consentaneum est; ut non homines solum, sed & Angeli quibus visus est, se ipsi erudiendos tradant, & quisquis fidem ipsius voluerit amplecti, ex *Omni nomine quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.* Si quis vero id coactum existimet, cum hominibus solis tribui velit Discipulorum nomen, eos increpantium qui infantes ac parvulos Jesu offerebant; ex iis qui sermone fidei alios conantur imbuere, quicunque simpliciores sunt, & ad docendos usq; pueros se demittentes sermone lactis per-

Luc. 18. 13

Math. 9. 14

Ephes. 1. 21

simili pollent, & potum iis præbent qui-
bus lacte opus est, ii sint qui infantes &
pueros Jesu offerunt; nam qui eloquen-
tiores sunt quam fert istorum captus, tan-
tam non habent ad persuadendum facul-
tatem ac ille qui dicere potest: *Græcis ac*
Rom. 1. 14. *barbaris, sapientibus & insipientibus debitor*
sum. At qui majore facundia se præditos
esse existimant, quam doctores illi infan-
tes Jesu & pueros offerentes, & idcirco
Jesu Discipuli appellantur, antequam eo-
rum quæ ad infantes & pueros pertinent,
consulti sint, homines simpliciorem do-
ctrinam tradentes, & pueros offerentes
increpant. Id enimvero perspicue intel-
liges, si ad hæc animum adverteris: *Videte*
1. Cor. 1. 26. 27, 28. *enim vocationem vestram, fratres, quia non*
multi sapientes secundum carnem, non multi
potentes, non multi nobiles: Sed quæ stulta
sunt mundi, elegit Deus, & ea quæ non sunt,
ut ea quæ sunt, destrueret. Eorum igitur
qui Ecclesiastica præcepta & doctrinam
tradere se profitentur, quempiam aspi-
ciat aliquis, stulta mundi, & contemta, &
ignobilia, & puerorum propterea nomine
afficienda offerentem; & aspiciens
increpet eum, quasi temere agentem, cum
tanto Sospitatori & magistro infantes &
pueros offert: ac vide, annon quæ tracta-
mus, referre par sit ad res ejusmodi, eorum
quidem qui pueros offerunt, ut manus
ipsis imponat Jesus, & oret; Discipulo-
rum vero qui ipsos increpant: magister
autem, & Servator, & Dominus his dicat,
qui propter pueros Jesu oblatos objurga-
tionem adhibent: *Sinite parvulos, & nolite*
Matth. 10. 14. *eos prohibere ad me venire*; deinde vero Di-
scipulos adhortans ad obsequendum pue-
rorum commodis, ut quamvis viri essent, ad
pueros lucrifaciendos pueris pueri fierent,
dicat Servator: *Talium est enim regnum cælo-*
1 Cor. 9. 22 Matth. 10. 14. *rum*; nam & ipse *Quum in forma Dei esset,*
Phil. 2. 6. *non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo,*
factus est puer, adeo ut de illo Magis ab He-
rode dictum sit: *Ite & interrogate diligenter*
Matth. 2. 8. 9, 10. *de puero*, & à Matthæo: *Stella quam viderant*
in Oriente, antecedebat eos, usque dum ve-
niens staret supra, ubi erat puer: & paulo post,
Intrantes, inquit, *domum, viderunt puerum*
cum Maria matre ejus. Quin & Angelus à
Matth. 2. 19 Josepho visus, tantum nostrum Servato-
rem puerum appellavit dicens; *Surge, &*
accipe matrem & puerum ejus, & fuge in
Ægyptum. Rursum vero mortuo Herode
Angelus Domini in Ægypto iterum in
Matt. 2. 20 somnis Josepho apparet dicens; *Surge, &*
accipe puerum & matrem ejus. Et profecto

μέχρι παιδίων, λόγον ἔχοντες γάλακτι ποτίσοντα,
ποτίζοντες τὰς γάλακτος χρήζοντας, προσφε-
ροντες τῷ ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδία. ἐγὼ δὲ οἶμαι
λογικώτεροι τούτων καταστάσεως πείθειν, ὡς
ὁ δυνάμενος λέγειν ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις,
σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί· τῶν δὲ
προσφερόντων τῷ ἰησοῦ βρέφη καὶ παιδία λογι-
κώτεροι νομίζοντες εἶναι τῶν διδασκόντων, καὶ
διὰ τοῦτο μαθηταὶ χρηματίζοντες ἰησοῦ, πρὶν
μάθωσι τὰ περὶ τῶν βρεφῶν καὶ τῶν παιδίων, ἁπ-
λουστέροις τοῖς ἁπλούστερον διδάσκουσι καὶ παιδία
προσφέρουσι· σαφῶς δὲ τοῦτον νόησεις, ἐπι-
ζήσας τοῦ. βλέπετε γὰρ τοὺς κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελ-
φοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνα-
τοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς. ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κό-
σμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ
ὄντα καταργήσῃ· βλεπέτω τις οὖν παιδίων
παγγελοιούντων κατήχησιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ
διδασκαλίαν, προσφερόντα τὰ μωρὰ τοῦ κόσ-
μου, καὶ τὰ ἐξουδενωμένα, καὶ τὰ ἀγνῆ, καὶ διὰ τοῦ-
το λεχθησόμενα δὴ καὶ παιδία, καὶ ἐλέσθαι
ἐπιμάτῳ, ὡς ἀκεράτως ποιοῦσι, τῷ προ-
φέροντι τηλικούτῳ σωτῆρι καὶ διδασκάλῳ ἑρέσθαι
τὸ παιδία. τὸ προσχές εἰ μὴ ἀεμόζει ἀναβλέ-
ψειν τὸν νοῦν ἐξεταζόμενα ἐπὶ τὰ ἰδιαίτατα, τῷ
μὴ προσφερόντων παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας αὐ-
τοῖς ἐπιθῇ ἰησοῦς, καὶ προσεύξηται. τῷ δὲ μα-
θητῶν ἐπιμώντων αὐτοῖς. εἶπε δὲ ὁ προ-
τὰς ἐπιμῶντας ἐπὶ παιδίοις προαγομένοις
τῷ ἰησοῦ διδάσκαλον, καὶ σωτῆρα, καὶ κύριον ἄ-
φετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν
πρός με. εἶτα προτρέπων τοὺς μαθητὰς ὅλης
αὐθορμᾶς συγκαταβαίνειν τῇ ὠφελείᾳ τῶν παιδί-
ων, ὅπως γένωνται τοῖς παιδίοις παιδία, ἵνα τὰ
παιδία κερδήσωσι, λεγέτω ὁ σωτήρ. τῶν γὰρ
τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ἡ γὰρ αὐ-
τὸς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν
ἡγησάμενον τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, γέγονε παιδίον,
ὡς ἐλελέχθαι τοῖς μάγοις ὑπὸ ἡρῴδου περὶ
αὐτοῦ. πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ
παιδίου, καὶ ὑπὸ ματθαίου. ὅτι ὁ ἀστὴρ ὃν
εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐ-
λθὼν ἐστάθη ἐπὶ τὸ παιδίον, καὶ μετ' ὀλίγα,
ἐλθόντες, φησὶ, εἰς τὴν οἰκίαν, εἶδον τὸ παιδίον
μετὰ μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ φοβούμενος τὴν τοι-
αύτην ἀγγέλου, παιδίον ἐπάλεσε τὸν τηλικοῦτον
ἡμῶν σωτῆρα εἰπών. ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παι-
δίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φύγε εἰς αἴγυπτον
πάλιν τε αὖ τελευτήσαντος ἡρῴδου ἀγγέλου κυρίου κατ' ὄναρ φαίνε τῷ ἰωσὴφ ἐν αἰ-
γύπτῳ λέγων, ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ὁ ἰησοῦς οὖν καὶ

κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὡς παιδίον, ὥστ' ἂν εἰπεῖν, ὡς τό. μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾷός εἰμι, καὶ τάπεινος τῇ καρδίᾳ, οὕτως καὶ τό. μάθετε ἀπ' ἐμοῦ γενομένου ὡς παιδίον πῶς λέγω τό. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοιούτων ὁποῖά ἐστι τὰ παιδία, περὶ ὧν οὐκ ἐπιτρέπει τοὺς μαθητὰς ἐπιτιμᾶν τοῖς προσφέρουσιν αὐτά· καὶ παῦλος δὲ ὡς ἐπιστάμενος τό. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δυνάμενος ἐν βάρει εἶναι, ὡς χριστοῦ ἀπόστολος, ἐγένετο νήπιος, καὶ παραπλήσιος τροφῷ θαλπούσῃ τὸ ἑαυτῆ παιδίον, καὶ λαλούσῃ λόγους ὡς παιδίον, διὰ τὸ παιδίον· τούτων δὲ ἐπιμελῶς ἀκουστέον ἵνα μὴ φαντασίᾳ τοφίας, καὶ οὗ διαβεβηκέναι, καταφρονῶμεν ὡς μεγάλοι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ * μικρῶν, καὶ παιδίων, ἀλλ' εἰδότες πῶς εἰρηται τό. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοιοῦτοι γενώμεθα, ἵνα καὶ δι' ἡμῶν σώζηται τὰ παιδία· οὐ μόνον δὲ οὐκ ἀφιέντες τὰ παιδία προσφέρεσθαι τῷ ἰησοῦ, οὐδὲ μόνον μὴ κωλύοντες αὐτὰ προσφέρεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν παιδίων γενόμενον παιδία, τὸ βούλημα οὗ σωτῆρος ποιήσωμεν, ἵνα σωζομένων καὶ δι' ἡμᾶς τοιούτους γενομένους τῶν παιδίων, ὡς ταπεινώσαντες ἑαυτοὺς, ὑπὸ οὗ θεοῦ ὑψωθῶμεν. καὶ τοιοῦτον γάρ τι * δύνασθαι νοεῖσθαι εἰς τό. πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, μάλιστα ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω γέγραπται τό. ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον οὗτος, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. καὶ ταῦτα μὲν ἔστω χρήσιμα πρὸς τοὺς ἐπιτιμῶν τὰς μαθητὰς παιδίων προσφερομένων τῷ ἰησοῦ τοῖς προσφέρουσιν· ἴστω δὲ τὰ παιδία, κἂν μὴ πᾶσιν ὡς παιδία παρακολουθεῖν δύνηται τοῖς λεγομένοις, ὅτι ἐπέθηκε μὲν τοῖς παιδίοις ὁ ἰησοῦς τὰς χεῖρας, ἐπιθεὶς δὲ ἐπορεύθη ἐκεῖθεν, καὶ δύναμιν ἐναφεὶς τοῖς παιδίοις διὰ τῆς ἁφῆς, ἐπορεύθη ἀπὸ τῶν παιδίων, μὴ δυνηθέντων ὁμοίως τοῖς μαθηταῖς ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ· εἴπερ δὲ λόγια κυρίου ἐστὶ καὶ τὰ εὐαγγελικὰ, καὶ λόγια ἁγνά. καὶ ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον, ἀπεσταλμένον τῇ γῇ, καὶ * ἄκρως κεκαθαρμένον, καὶ ἑπταπλασίως, ὀφείλει τίς εἶναι εὔλογος αἰτία, δι' ἣν ἐκτιθέμενος τὰ κατὰ τὸν τόπον ὁ ματθαῖος, δύο μὲν εἶπε τὰ βουλήματα οὗ προσενηνέχθαι τῷ ἰησοῦ τὰ παιδία, οὐκέτι δὲ πρὸς τὰ δύο τὰ ἑξῆς ἐπιφέρει; * προσενηνέχθη μὲν γὰρ τὰ παιδία, οὐκέτι ἵνα μόνον τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθῇ ὁ ἰησοῦς, ἀλλὰ πρὸς τούτῳ, ἵνα καὶ προσεύξηται· γέγραπται δὲ ὅτι καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν, οὐ γὰρ προσέθηκε, καὶ προσευξάμενος. ἠδύνατο γὰρ λελέχθαι, καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας καὶ προσευξάμενος αὐτοῖς, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν· ὅρα οὖν εἰ δύνασαι μείζοσι

addi-

A Jesus non juxta historiam duntaxat, sed & secundum anagogicum sensum, seipsum haud secus ac puerum abjecit, adeo ut quemadmodum dixit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*, ita & illud dicere possit; Discite à me, qui factus sum sicut puer, quomodo hæc dicam: *Talium est enim regnum cœlorum*, talium nempe quales sunt pueruli, quorum gratia increpari non sinit à Discipulis, qui eos offerunt. Quin etiam Paulus sciens *Talium esse regnum cœlorum. Quum posset oneri esse, ut Christi Apostolus, factus est puer, & nutrici* similis, *foventi filium suum*, & puerorum sermones pueri causa loquenti. Ad hæc ergo diligenter attendendum est, ne sapientiæ & excellentiæ opinione, qui parvi sunt in Ecclesia & pueruli, eos quasi simus grandiores, aspernemur, sed horum verborum sensum capientes: *Talium est enim regnum cœlorum*, tales fiamus, ut per nos etiam pueri salvi fiant. Non solum autem ea Jesu offerri sinentes, nec ea duntaxat huic offerri non impedientes, sed ipsi etiam cum pueris effecti pueri, voluntati Jesu morem geramus, ut pueris per nos tales effectos salutem consecutis, cum nos ipsi depresserimus, à Deo extollamur; id enim ita accipi potest; *Qui se humiliat, exaltabitur*, cum præsertim supra scriptum sit: *Quicunque ergo humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum.* Atque hæc quidem Discipulis utilia sint, eos increpantibus qui pueros Iesu offerunt. Quamvis autem pueri, utpote qui pueri sint, quæcunque dicuntur, minime intellectu consequi possint; sciant illi, Jesum pueris quidem manus imposuisse, at quum imposuisset eis manus, abiisse inde, & per contactum infusa in pueros virtute, à pueris Jesum haud perinde ut Discipuli sequi valentibus recessisse. Si quidem autem *Eloquia Domini* sunt & Evangelica, & *eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum, in terram* missum, perfecte purgatum, & septies; an aliqua subesse potest æqua ratio, propter quam præsentem historiam narrans Matthæus, duabus quidem de causis oblatos fuisse Jesu pueros dixit, verum quæ sequuntur ad geminas illas causas minime retulit? non enim propterea solum oblati sunt pueri, ut manus ipsis Jesus imponeret, sed præterea etiam ut pro illis oraret. At scriptum est; *Quum imposuisset eis manus, abiisse inde*, nec enim

Matth. 11. 29.

1. Thess. 2. 7

Luc. 14. 11.

Psal. 11. 6

addidit, *Et quum orasset*, poterat enim dicere; Et quum imposuisset eis manus, & orasset, abiit inde. Vide ergo, num grandioribus pueris, qui & manuum ipsius impositionis, & precum pro se ad Patrem fusarum capaces sint, orationem Jesu reservare; puerulis vero sufficere manum ipsius impositionem dicere queas. Jam vero quod ad ea pertinet: *Talium est enim regnum cælorum*, quæ vel sapientissimum adhortantur, ut qui in Ecclesia parvi sunt, minime despiciat, nec puerulos & in Christo infantes contemnat, utile fuerit id ex Evangelio Lucæ depromere: *Amen dico*
Luc. 18. 17 *vobis, quicunque non acceperit regnum Dei, sicut puer*, qui puer quidem non est, sed
1. Cor. 13. 11 vir qui puerilia abolevit, puer pueris factus, & illis dicens: *Non potui vobis loqui*
1. Cor. 3. 1. 2 *quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo, Lac vobis potum dedi, non escam.* Totus ergo ille locus his apud Lucam continetur: *Afferebant autem ad illum & infantes, ut eos tangeret*, & cætera, usque ad id: *Quicunque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.* Iisdem autem propemodum verbis, & posteriorem potissimum partem Marcus exposuit.

μὴν τῶν παιδίων τηρεῖν τὸ προσεύχεσθαι Ἰησοῦ δυναμένοις χωρῆσαι καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν προσεύχεσθαι τὸν πατέρα αὐχεῖν. Τοῖς δὲ παιδίοις δοκεῖν λείπειν τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰς ἃ δύναται ἀποδέχεσθαι. Τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, προτρεπόμενα καὶ τὸν σοφώτατον μὴ καταφρονεῖν τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικροὺς, μηδὲ καταφρονεῖν τῶν παιδίων καὶ νηπίων ἐν Χριστῷ, χρήσιμον προσλαβεῖν ἀπὸ τῆς λεκτέου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν· ἀκόλουθον δὲ τοῖς αὐτοῖς λέξεσι καὶ ὁ μακάριος Μάρκος τελευταῖα ἑαυτῷ ἐξέθετο.

De Divite qui interrogavit Jesum, & dixit: Magister bone, & cætera.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἰπόντος· διδάσκαλε ἀγαθέ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Matt. 19. 16 *Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* & reliqua, ad id usque: *Multi*
Matth. 19. 30. *autem erunt primi, novissimi: & novissimi, primi:* Scriptum extat in Psalmis, ac si
Psal. 33. 13. homo bonum facere possit: *Qui vult vitam,*
14. 15. *& diligit dies videre bonos, prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte à malo, & fac bonum.* Hic autem Servator ei qui dixit: *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam*, ita respondit, quasi bonum proprie dictum ad unum Deum pertineat: *Quid me interrogas de bono? unus est bonus.* At vero sciendum est, bonum proprie dictum soli Deo hic attribui: alias vero abusive tam operibus bonis, quam homini bono, & arbori bonæ; multis vero etiam aliis bonum adscriptum videas. Minime ergo existimandum est verba hæc: *Fac bonum*, cum his pugnare. *Quid me interrogas de bono? unus est bonus*, quæ ei dicta sunt, qui interrogans ait: *Magister bone, quid boni faciam?* Matthæus enim scripsit quasi de bono opere interrogatum fuisse

Καὶ ἰδοὺ εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα * σχῶ ζωὴν αἰώνιον; Τὰ ἑξῆς, ἕως δ'. πολλοὶ δέ ἐσονται πρῶτοι, ἔσχατοι. Τὰ ἔσχατοι, πρῶτοι· ἐν μὲν ψαλμοῖς γέγραπται, ὡς δυναμένῳ ἀνθρώπῳ ποιεῖν ἀγαθὸν, ὅτι ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς, παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· ἐνταῦθα δὲ ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν εἰπόντα· τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; εἶπεν ὡς τὸ κυρίως ἀγαθὸν ἐπὶ μηδένα ἀναφερομένῳ ἢ τὸν θεόν, Τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός· χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ἐνταῦθα μὲν κυρίως τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ τέτακται μόνου. ἐν ἄλλοις δὲ καταχρηστικῶς, καὶ ἐπὶ ἑτέρων ἀγαθῶν, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου ἀγαθοῦ, καὶ ἐπὶ δένδρου ἀγαθοῦ, ἐπὶ οἷ ἂν δύνοις καὶ ἐπὶ ἄλλων πλειόνων τὰ σώματον τὸ ἀγαθὸν νομιστέον ἐν μάχαις τὸ· ποίησον ἀγαθὸν, πρὸς τὸ· τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός, λελεγμένον πρὸς τὸν πεθόμενον καὶ εἰπόντα· διδάσκαλε τί ἀγαθὸν ποιήσω; ὁ μὲν ἓν ματθαῖος, ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἔργου ἐρωτηθέντος ἐσωτῆρος ἐν τῷ

τῷ. τί ἀγαθὸν ποιήσω; ἀνέγραψεν. ὁ ὃ μάρκος, Ἐλκὰς φασὶ τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι, τί με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστὶν ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός. ὡς τὸ τέλειον μόνον, ἀγαθός, ὄνομα ἐπὶ θεοῦ, μὴ αὐταχθόνιον καὶ ἐφ' ἑτέρῳ τινός. ἐγὼ ἡ ἀγαθὸς ὁ θεός, ταύτῃ λέγοιτ' ἂν ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ὅτι θησαυροῦ ἀγαθοῦ προφέρων τὰ ἀγαθά· καὶ ὁ σωτὴρ δὲ, ὡς ἐστιν εἰκὼν θεοῦ θεὸς ὁράτου, ἕτως καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εἰκών. καὶ πάντες δὲ ὁσοδήποτε ᾧ ἐφαρμόζῃ ἡ, ἀγαθὸν, φωνὴ, ἄλλο σημαινόμενον ἔχει τὸ ἐφ' ᾧ λεγόμενον. ἔστιν ὡς μὲν πρὸς τὸν πατέρα εἰκὼν ἐστιν ἀγαθότητος, ὡς ὃ πρὸς τὰ λοιπὰ, ὅπερ ἡ τοῦ πατρὸς ἀγαθότης * εἰς αὐτὸν. ἢ κἂ μᾶλλόν τις ἀφορμὴν λάβοι τοῦ προσεχῆ ἰδεῖν ἐπὶ ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν σωτῆρα ὄντα εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ἥπερ ἐπὶ σωτῆρος πρὸς ἀγαθὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀγαθὸν ἔργον, καὶ ἀγαθὸν δένδρον. * πλεῖον δὲ ἡ * ὑπεροχὴ πρὸς τὰ ὑποδέστερα ἀγαθὰ ὧν τοῦ σώτηρος, καθό ἐστιν εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ θεοῦ, ἥπερ ἡ ὑπεροχὴ θεοῦ ὄντος ἀγαθοῦ πρὸς τὸν εἰπόντα σωτῆρα. ὁ πατήρ μου ὃς πέμψας με μείζων μού ἐστιν, ὄντα πρὸς ἑτέρας εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος θεοῦ. τάχα δὲ βουλήματος ἔχει τ* λεγόμενον πρὸς τό. τί ἀγαθὸν ποιήσω; * λελέχθαι δὲ πρὸς αὐτό. τί με ἐρωτᾷς περὶ θεοῦ ἀγαθοῦ; εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθὸς, τό. ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, ὀφείλετε λέγειν, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν· ἐὰν γὰρ ποιήσωμεν πάντα τὰ διαταχθέντα, ἐσμὲν ἕτως, ὡς πρὸς τὰς ἐν θάδε λέξεις, ἀγαθὸν πεποιήκαμεν. οὐκ ἂν γὰρ ἀγαθῶν ὄντων ὧν ποιοῦμεν, ἐλέλεκτο δεῖν λέγειν ὅτι τὰ γενόμενα τὰ διαταχθέντα, τό. δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ἔστι δὲ κατὰ χρῆσιν οὕτω τὸ εἰπεῖν εἶναι ἀγαθὰ, ὁμοίως τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, τὸ ποιῆσαι ἀγαθόν· διὰ μὲν τοῦτο ὅτι ὁ ποιῶν τὸ προσταττόμενον ἐν τῷ. ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, τὸ ποιῆσαι ἀγαθόν, ὡς μὲν πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐπιτελούμενα ποιεῖ ἀγαθόν. ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, ὥσπερ ἐδικαιώθησε) ἐνώπιον θεοῦ πᾶς ζῶν, πάσης ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης ἐλεγχομένης ὡς ἐ δικαιοσύνη, ἐπὰν θεωρηθῇ ἡ θεοῦ δικαιοσύνη. ἕτως ἐὰν ἀγαθὸς χρηματίσειεν ἐνώπιον θεοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ, πᾶς ὃς πρὸς τὰ ὑποδέστερα συγκρίσει ἐκείνων ἀγαθὸς ἂν λεχθείη· λέγοιτο δ' ἂν ὑπό τινος, ὡς ἀεὶ γινώσκων ὁ σωτὴρ τὸν θεὸν πιστευθησόμενος ἐξιν προσαίρεσιν, πάνυ δυσδέστατον θεοῦ ποιεῖν τὸν ἐφικτὸν ἀνθρώποις ἀγαθὸν, εἰπὲν αὐτοῦ πιστευθησομένου. τί ἀγαθὸν ποιήσω; τό. τί με ἐπερωτᾷς

A Servatorem his verbis; *Quid boni faciam?* Marcus autem & Lucas Servatorem dixisse referunt: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus*; adeo ut vocabulum illud, *Bonus*, Deo attributum, alii præterea nulli attribuendum sit: nec enim quatenus bonus est Deus, eatenus dici queat *Homo bonus, de bono thesauro proferens bona*. Et Servator quidem quemadmodum est imago Dei invisibilis, ita & *imago bonitatis illius est*; alia est autem vocis hujus, *bonum*, significatio, cum inferiori cuivis applicatur: si modo respectu Patris, imago B est bonitatis ipsius, & eam habet erga reliqua omnia rationem, quam bonitas Patris erga ipsum: vel etiam proportionem quondam affinem magis & propinquam inter bonitatem Dei, respectu Filii, qui bonitatis ipsius imago est, observare licet, quam Servatoris respectu hominis boni, vel boni operis, vel arboris bonæ: plus etenim inferioribus bonis Servator præstat, quatenus imago est bonitatis Dei ipsius, quam Deus, qui bonus est, Servatori qui dixit: *Pater qui misit me, major me est,* C qui & aliorum ratione est bonitatis Dei imago. Fortasse vero cum eorum significatione quæ dicta sunt super eo: *Quid boni faciam?* (ea autem dicta sunt: *Quid me interrogas de bono? unus est bonus,*) connexionem habet illud: *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, debetis dicere; Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Nam si quæcunque in mandatis habuerimus, à nobis gesta fuerint, ne sic quidem, juxta loci hujus significationem, boni quicquam fecerimus; nam si bona essent quæ facimus, minime post morem mandatis D gestum, dicendum id esse scriberetur: *Servi inutiles sumus.* At ea bona esse per abusionem dicere licet, perinde ac illud: *Diverte à malo, & fac bonum.* Ego vero existimo eum qui id fecisset quod hoc loco mandatum est: *Diverte à malo, & fac bonum*, ratione quidem eorum quæ à reliquis hominibus aguntur, bonum facere: at respectu veri boni, quemadmodum *Non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens,* cum humana omnis justitia, justitia non esse deprehendatur, postquam justitia Dei E in conspectu fuerit; ita coram bono Deo bonum nequaquam appellatum iri, qui cum inferioribus comparatus boni nomen meruisset. Ac dicat fortasse aliquis, cognoscentem Servatorem interrogantis affectionem & voluntatem, quæ multum aberat ut bonum omne in hominis potestate positum præstaret interroganti ei: *Quid boni faciam?* respondisse: *Quid me interro-*

Marc. 10. 18. Luc. 18. 19. Luc. 6. 45. Col. 1. 15. Sap. 7. 26. Joh. 14. 28. Luc. 17. 10. Psal. 142. 2.

gas de bono? ac si dixisset, iis obeundis præceptis quæ de bono tibi tradam haudquaquam paratus, quæris quid boni faciens vitam æternam consequeris. Deinde unum vere bonum esse decet, de quo id ait Lex:

Deut. 6. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est*: proprie enim Servator ille est, proprie Dominus, & proprie bonus, à quo omnia ut bona fieri persuasum habeo. Quæres autem, quomodo bonitatem illius ea etiam spirent, quæ ab iis minime intelliguntur, qui Deum Legis, quantum in se est, calumniantur, eumque hoc criminantur nomine, quo ne hominem quidem reprehendere promptum foret. Sic enim animum meum induco, non minus id Dei

Deut. 32. 39. bonitatem significare: *Ego occidam*, atque illud: *Et ego vivere faciam*; Item & hoc: *Percutiam*; haud secus ac: *Et ego sanabo*: Quod si doloris ille nonnunquam autor est, sciendum est, medicum quoque sæpe doloris autorem esse; at dolorem incu-

Iob. 5. 18 tiens Deus, rursus sanitati restituit; ita & quos percussit, bonitate sua adductus percussit. Quos enim corripit, *Tanquam filiis*

Hebr. 12. 7. 11. *se offert Deus; quis enim filius quem non corripit pater? Verum omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ.* Idcirco quemadmodum percussit Deus, ita & sanavit; ve-

Iob. 5. 18. rum enim illud est: *Percussit, & manus ejus sanaverunt.* At quamvis præter omnium opinionem sit quod dicetur, dicetur tamen; boni Dei furor, uti vulgo appellatur, rem facit salutarem, cum corripit: & quæ ipsius ira dicitur, quandoquidem boni Dei est, ad emendationem castigat. Ac multa quidem iis quos ea res minime offenderet, de bonitate Dei dici possunt, & de *Multitudine dulcedinis ipsius*, quam non

Psal. 30. 20 Rom. 2. 4. 5 sine ratione *Abscondit timentibus se*, ne *Divitiis bonitatis ejus contemptis & patientia, & longanimitate secundum duritiam suam & impœnitens cor, thesaurizent sibi* majorem *iram*, quam absconditis sibi divitiis bonitatis Dei, minime thesaurizassent. Ad hanc ergo quæstionem, quisnam bonus sit; tum ad illud: *Quid boni faciam?* ea à nobis dicta sint quæ super hoc loco excogitare potuimus. Deinceps vero illud disputandum venit, quænam sit horum sen-

Matth. 19. 17. tentia: *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata*, in quibus id observa, quasi extra vitam constituto ei qui de bono interrogat, dictum fuisse: *Si vis ad vitam ingredi.* Hic autem attente perspicere licet quid sit, extra vitam esse, & quid, in vitam ingredi. Vide ergo, annon una quidem ratione extra vitam constitutus sit,

Iob. 11. 25. & 14. 6 qui extra eum est qui dixit: *Ego sum vita*, & ab illo alienus est; alia vero ratione,

ὡδὲ ἓ ἀγαθε; ὡσὲ ἔλεγε, μὴ παρεσκευασμένῳ ὢν ὡς τὰ λεχθησόμενα αὐ ὡδὲ ἓ ἀγαθε, πιυθάνη τί ἀγαθὸν ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσεις· εἶτα διδάσκει ὅτι ἀληθῶς ἀγαθὸς εἷς ἐστι, ὡδὲ ἐ καὶ ὁ νόμ῟ λεγό῟. ἄκουε ἰσραὴλ, κύρι῟ ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος * ἐστι. κυρίως * κ. ὁ σωτὴρ, ὢ κυρίως κύρι῟, ὢ κυρίως ἀγαθὸς ἓς ἐστιν, ὃν πείθομαι πάντα ὡς ἀγαθὸν ποιεῖν· ζητήσεις ὅ πῶς τ ἀγαθότητ῟ αὐτὸ πιεῖ ὢ τὰ μὴ νοούμενα τοῦ τῷ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς συκοφαντοῦντων τὸν ἔνομον θεὸν, καὶ κατηγορούντων αὐτὰ ἃ δὲ ὡδὲ ἀνθρώπ῟ * ταχέως λέγειν οὐ- * ὁ. κολόν ἐστι· πείθομαι γὰ θεῦ ἀγαθότητ῟ πᾶν καὶ ὁ. ἐγὼ ἀποκτενῶ, οὐκ ἔλαττον ἓ· καὶ ζῆν ποιήσω, ὁμοίως ὅ καὶ ὁ. πατάξω, ἀχ' ἧττον ἓ. κἀγὼ ἰάσομαι ἐι ὃ ὢ αὐτὸς ἀλγεῖν ποιεῖ, ἰσον ὅτι πολλάκις ὢ ἰατρὸς ἀλγεῖν ποιεῖ. ποιήσας ὃ ἀλγεῖν ὁ θεὸς, πάλιν ἀποκαθίστησιν. ἕτω ὃ ἀπὸ ἀγαθότητ῟ ὡς ἔπαυσεν, ἔπαυσεν. ὡς γὰ υἱὸς τοῖς παιδευομένοις προσφέρεται ὁ θεός. τίς γὰ υἱὸς ὃν ἐ παιδεύει πατὴρ; ἀλλὰ κ πᾶσα παιδεία πρὸς τὸ παρὸν ἐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης. ὕστερον ὃ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτ῟ γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης· διόπ῟ ὡς ἔπαυσεν ὁ θεὸς, ἕτως κ ἰάσατο. ἀληθὲς γὰ ὅ ἔπαυσε, κ αἱ χῖρες αὐτ῟ ἰάσαντο· εἰ ὢ πᾶδόξον ὃ τὸ λεχθησόμενον, ὅμως λεχθήσε῟. ἀγαθὲ θε῟ ὄνομα ζόμ῟· νόμος ἔργον σωτήριον ποιεῖ ἐλέγχων, ὢ ἡ λεγομένη ὑπ' ἐργη αὐτ῟ ἐστὶν ἀγαθὲ θε῟, παιδεύει· πολλοῖς αὖ λογοῖς πρὸς τὰς δυναμένους μὴ ἐλαπίζεσθαι, ὡδὲ ἀγαθότητ῟ θε῟, ὢ ἓ πλῆθος τ χρηστότητ῟ αὐτ῟, ἵν' εὐλόγως ἐκχεῖψε τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν· ἵνα μὴ ἓ πλέτε τ χρηστότητος αὐτ῟, ὢ τ ἀνοχῆς, ὢ τῆς μακροθυμίας καταφρονήσαντες, κ τὴν ἑαυτῶ σκληρότητα, ὢ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρισῶν ἑαυτοῖς ὀργὴν πλείονα, ἵν' οὐκ αὖ ἐθησαύριζον χρηστότητ῟ ἓ πλῆθος τ χρηστότητ῟ ἓ θε῟ αὐτοῖς· ὡδὲ μὲν ἓν ἓ. τίς ὁ ἀγαθὸς, ὢ ὡς ὢ. τί ἀγαθὸν ποιήσω; λελέχθω ἃ δεδωκήσθαι εἰς τὸν τόπον ἰδεῖν· ἐξῆς δέ ἐστι θεωρῆσαι πῶς ἐισελθεῖν τὸ. εἰ ὃ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντολὰς, ἐν ᾧ ὡδὲ χες, ὅτι ὡς ἐξω τ ζωῆς ἐστι τυγχάνοντι τῷ πιυθανομένῳ ὡδὲ ἀγαθὲ, φησὶ τὸ. εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν· ἐνθα δὴ ὡδὲ σχῶς ἐστι νοῆσαι τὸ· ἐξω τ ζωῆς εἶναι, κ τὸ, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν· μήποτε ἐν καὶ ἕνα μὲν τρόπον ἐξω τ ζωῆς ἐστιν ὁ ἐξω τυγχάνων ὃ εἰπόντ῟· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, ὢ ἀλλότρι῟ ὢν ὑπὸ

αὐτὸ. καὶ ἕτερον ἦ, πᾶς ὁ ἐπὶ γῆς, κἂν δικαι- A quisquis super terram degit, etiamsi ju-
ότατος ἦ, δικάζεται μὴ εἶναι ἐν τῇ σκιᾷ τῆς ζωῆς, stissimus sit, in umbra quidem vitæ esse po-
λέγων. πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος, test, dicens: *Spiritus oris nostri Christus Do-* Thr. 4.20.
ᾧ εἴπομεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνε- *minus, cui diximus; In umbra tua vivemus*
σιν. ἐμοὶ ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ, ἀτε σῶμα θανάτου *in Gentibus*, at non in ipsa vita, utpote
ἀπεκδυόμενος, καὶ λέγων. τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ qui mortis corpore indutus sit, & dicat:
σώματος τοῦ θανάτου τούτου; καὶ καθ' ἡμῶν *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* &
ἐν χώρᾳ σκιᾷ θανάτου, καὶ μηδέπω ἐλθὼν ἐπὶ *Sedeat in regione & umbra mortis*, & in vi- Rom.7.24.
τὴν τῶν ζώντων γῆν, καὶ γὰρ ἡ ζωὴ, ἡ μόνον τῶν Matth.4.6
φαύλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς παύλου, καὶ vorum terram nondum pervenerit; vita
τῶν ὅσων ὅλων, κεκρυμμένη ἐστὶν ἐν τῷ θεῷ. φησὶ siquidem non impiorum solummodo, sed
γοῦν. ἡ ζωὴ ὑμῶν κεκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν B Pauli etiam super terram degentis, &
τῷ θεῷ. ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τό- Apostolorum in Deo erat abscondita. Ait
τε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. πα- ergo: *Vita vestra est abscondita cum Christo* Col.3.3.4.
ρήσεις δὲ πάντα τὰ ὧδε ἔσω, καὶ ἔξω, ἵνα *in Deo; quum Christus apparuerit, vita no-*
ἀπαλλάξῃ τὰ καθόλλυλα τῷ· εἰ θέλεις εἰς τὴν *stra, tunc & vos apparebitis cum ipso in glo-*
ζωὴν εἰσελθεῖν εἶπε. δεήθητε ἵν' ἔξω κύριε ἔξω θερι- *ria.* Quæcunque autem ad, *Intra*, & ad,
σμὸς, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. *Extra* pertinent, observabis, ut quæ his
ζήτησις γὰρ, ἐκβάλῃ πόθεν; καὶ εἰπὲ ἐνταῦθα εἰσὶν congruunt: *Si vis ad vitam ingredi*, simul
οἱ ἐργάται) ἐκβεβλημένοι εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω colligas: verbi causa: *Rogate ergo Domi-*
κύριε ἔξω εἰσὶν ἢ ἐξεβλήθησαν χωρίς. καὶ τὰ ἔξω *num messis, ut mittat operarios in messem* Matth.9.38
θερισμὲ καλῶς ποιήσαντες ἔργα εἰσελθόντων) C *suam*: quæres enim, unde mittat; & si-
εἰς τὴν ζωὴν, καθαιρεθέντες μὲν ἀπὸ νεκρῶν ἔρ- quidem hic sint operarii missi in messem
γων, τὰ ἢ ἐναντία ἐκείνοις πεφάθοντες ἔργα Domini, extra eum locum sunt è quo fue-
ζῶντα. καὶ μηκέτι μὲν νεκρὰ καλέντες, λέγον- runt dimissi; & post messis opera recte per-
τες ἢ κὴ τὸν ζῶντα λόγον ἔχεις ἐνεργῆ· ἔτω acta in vitam ingredientur, à mortuis
δέ ἐστιν ἀνάλογον ῥήμασι ζωῆς αἰωνίοις ἐναντία quidem operibus purgati, viva autem
λογισμοῖς τοῖς κατηγορεῦσιν, ὅτε τῷ λογισμῷ opera his contraria agentes; nec mortua Hebr. 4.12.
κατηγορεῦντων, ἢ καὶ ἀπολογεμένων ἐν ἡμέρᾳ amplius loquentes, at juxta vivum sermo-
κρίσεως, σωθήσε) μὲν ἐκεῖνος ἢ οἱ λογισμοὶ nem Dei & efficacem dicentes. Ita etiam
ἀπολογῆνται. ἀπολεῖται ἢ οἱ λογισμοὶ γίνον) instar verborum æternæ vitæ, quædam
κατήγορος· εἰ τοίνυν καὶ ἡμεῖς θέλομεν εἰς τὴν D sunt cogitationibus accusantibus contra-
ζωὴν εἰσελθεῖν, ἀκέσωμεν τὸ λέγοντος ἰησοῦ. ria, quando scilicet *Cogitationibus accu-*
εἰ θέλεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντο- *santibus vel defendentibus* in die judicii, is Rom.2.15.
λὰς, ἢ κὴ τὴν ἀναλογίαν γε τῶν ἐντολῶν salvus erit cujus cogitationes defendunt;
*πήσεως εἰς τὴν ζωὴν * εἰσελθυσώμεθα, γινό- peribit autem cujus cogitationes accu-
μενον αὐτὸ ἤτοι εἰς τὰ ἐνδοτάτω μακαριώτατα, sant. Quod si nos igitur in vitam quoque
ἢ ὅπου ἡμᾶς φέρει τὸ ζωῆς, ἢ ἐλαττόνων τε volumus ingredi, audiamus Jesum dicen-
ἀμυδροτέρων τῶν ἐντολῶν τήρησις· ὁ ἢ ἀκούσας tem: *Si vis ad vitam ingredi, serva man-*
τηρησον τὰς ἐντολὰς, λέγει. ποίας; ἵνα μάθω- *data*, & pro servatorum à nobis mandato-
μὲν ποίας μάλιστα τηρεῖν ἡμᾶς ἐντολὰς ὁ ἰησοῦς rum ratione ad vitam ingrediemur, vel in-
ἤθελεν. εἶπε γὰρ πρὸς τό. ποίας; τό. οὐ μοιχεύ- E terioris ipsius ac beatissimæ partis compo-
σεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρή- tes effecti, vel cujuscunque tandem mino-
σεις, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἀγαπή- rum leviorumque mandatorum observa-
σεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· καὶ τάχα δρχεῖ tio nos faciet participes. At ille post-
πρὸς τὸ, ἵν' ἕτως ὀνομάσω, εἰς τὴν δρχὴν τῆς quam audivit: *Serva mandata*, ait, *Quæ?*
ζωῆς εἰσελθεῖν, οὐκ δρκεῖα πρὸς τελειότητα, ut quænam potissimum mandata à nobis
ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. ὡς τὸν ἔνοχον Jesus servari velit, ediscamus: ad id enim:
παραπλήσια μιᾷ τούτων τῶν ἐντολῶν; μηδὲ εἰς τὴν *Quæ?* id dixit: *Non adulterabis; Non homi-*
δρχὴν τῆς ζωῆς εἰσελθεῖν δυνάσθαι. καθαρευτέον ἐν τῷ καὶ ἐλθεῖν βουλομένῳ εἰς τὴν ζωὴν, *cidium facies; Non facies furtum; Non fal-*
sum testimonium dices; Honora patrem & matrem, & Diliges proximum tuum sicut te-ipsum. Ac illa fortasse iisque consimilia, ad ingrediendum in vitæ, ut ita dicam, principia sufficiunt, quæ ad integritatem adipiscendam minime sufficerent; adeo ut qui in unum pariter ex his mandatis peccaverit, ne in principium quidem vitæ intrare queat. Adulterii itaque, & homicidii, & cujuslibet furti insons esse debet,

qui in vitam ingredi cogitat. Quemadmodum enim neque adulter, neque homicida in vitam intrabunt, ita neque qui furti se alligat. Cujus quidem criminis rei sunt eorum quamplurimi, qui Christi fidem dicuntur amplexi, cum in vitæ negotiis, in fidei suæ commissis pecuniis, in mediis quas exercent artibus, furti minime insontes esse deprehendantur. Nec fur tantummodo, veram & ipsius in furto particeps ac socius in vitam non ingredietur; scriptum quippe est in Isaia: *Socii furum omnes diligunt munera*: in Psalmo autem quadragesimo nono: *Enarrare justitias Dei, & assumere testamentum ejus per os suum* prohibetur, qui his verbis arguitur: *Si videbas furem, currebas cum eo*, & ut dictum est ante illud: *Cum adulteris portionem tuam ponebas*; nec furem eum, neque adulterum dixit, sed furis socium, & cum adulteris portionem suam ponentem. Nec vero falsum testimonium dicere debet qui in vitam ingressurus est; & à vita quoque rejicitur qui mandatum illud non facessit: *Honora patrem & matrem.* At iis fortasse parere mandatis, haud multum ardua res est. Verum præceptum illud perficere: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, operosa res est, utpote major, & iis utilior qui priorum ope vitæ sunt compotes. Quoniam autem ex ipsius Apostoli sententia, mandata hæc: *Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur*; *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*: perfectus autem ille est qui omne mandatum servavit, is profecto perfectus est, qui illud præstitit: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Quod si perfectus ille est, quæsiverit aliquis, quomodo dicente adolescente: *Omnia hæc custodivi à juventute mea: quid adhuc mihi deest?* quasi perfectus non fuerit, qui hæc omnia fecit, & quasi hæc omnia ab illo facta fuisse concedens Servator respondeat: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me.* Vide igitur, an propositam quæstionem uno modo ita solvere queamus, in dubium revocari posse annon verba hæc: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, quasi non à Servatore hic usurpata, sed ab aliquo subtilitatis verborum imperito addita fuerint. Earundem vero rerum apud Marcum & Lucam expositio majorem nos in suspicionem vocabit hic intrusa illa fuisse: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, cum neuter eorum mandatis à Jesu hoc loco propositis addiderit: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Et sane qui hoc mandatum: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, intempestive fuisse adjectum defendere volet, non

Isaia 1, 23.

Ps. 49. 16. 18

Rom. 13. 9.

Matth. 19. 20.

ἀπὸ μοιχείας, καὶ φόνου, καὶ πάσης κλοπῆς· ὡς γὰρ μοιχὸς καὶ φονεὺς οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωήν, οὕτως οὐδὲ ὁ κλέπτων· τῇ τοιαύτῃ οὖν ἁμαρτίᾳ πολλοὶ τῶν λεγομένων πιστεύειν τῷ Χριστῷ ἐνοχοί εἰσιν, ἐλεγχόμενοι ἐν ταῖς πραγματείαις ἃς ἔχουσι, καὶ οἷς πιστεύονται, χρηματικοῖς, καὶ ταῖς μέσαις τέχναις ἃς ἐργάζονται, ὡς οὐ καθαροὶ κλέπται· οὐ μόνος οὖν ὁ κλέπτης οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ζωήν, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινωνὸς αὐτῷ, καὶ ὁ συντρέχων αὐτῷ. ἐν μὲν γὰρ τῷ ἡσαΐᾳ γέγραπται· κοινωνοὶ κλεπτῶν αἱ λαπῶνες δῶρα. ἐν δὲ μέρει τῷ ψαλμῷ κωλύει διηγεῖσθαι τὰ δικαιώματα τοῦ θεοῦ, καὶ διαλαμβάνειν τὴν χεῖλεσιν ἐπὶ τὴν διαθήκην αὐτοῦ, ὁ ἐλεγχόμενος ἐν τῷ· εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνετρέχες αὐτῷ, καὶ ὥσπερ πεῶν ἦν· μὴ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐπίθες. καὶ ὅτε κλέπτην, οὐ μοιχὸν εἶπε τὸν διάβολον, ἀλλὰ συντρέχοντα μὲν κλέπτῃ, μὴ μοιχῶν· οὐ πιθέντα ἐαυτοῦ τὴν μερίδα τὸν οἶνον εἰς τὴν ζωὴν οὐδὲ ψευδομαρτυρεῖν δεῖ. ἐκβάλλει οὖν τὸ ζῶντας καὶ ὁ μὴ πληροῦντα τὴν λέγουσαν ἐντολήν· πᾶν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· ἀλλὰ τούτων μᾶλλον κεκτῆσθαι τὰς ἐντολὰς ὀλίγον ἔργον δέ ἐστιν ὡς μεῖζον, καὶ χρήσιμον τοῖς διὰ τὸ ἑτέρων ἐπιθυμῆσαι χωθεῖσιν εἰς αὐτήν, τὸν ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, πληρῶσαι· ἐπεὶ καὶ τὸν δοῦλον σου. φονεύσεις, μοιχεύσεις, κλέψεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. τέλειος οὖν ὁ πᾶσαν πληρώσας ἐντολήν, δηλονότι τέλειος ἂν εἴη ὁ πληρώσας τὴν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, ἐντολήν· εἰ δὲ τέλειος· ἔσται, ζητήσαντες ἂν πῶς δυνάμεθα εἰπόντες. ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ; ἀπεκρίνατο ὁ σωτήρ, ὡς μὴ τελείου ὄντος ἔτι ταῦτα πάντα πεποιηκότος, καὶ ὡς συγκαταθεμένου τῷ· ταῦτα πάντα ἐποίησα, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι· τοίνυν ἐν οἷς δυνάμεθα τοῖς πλησίον προσφέρειν ζητοῦμεν καθ' ἕνα μὲν τρόπον ἵνα ἀπαντήσωμεν, ὅτι μήποτε οὐκ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, ἀνοήτως δυνάμενοι, ὡς ἐκ τοῦ σωτῆρος ἐνταῦθα παρεληφθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀκριβεστέρου μνησθέντος τῶν λεγομένων, προστεθείσης συναγορεύσει ἡ τῆς ἀνοήτου προστεθείσης ἐνταῦθα τὸ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, ἢ τῶν ὁμοίων ἀδιαφόρως, καὶ τῷ λεκτέον ἐνθέσεως, ὧν ἑτέρωθι προσετέθη καὶ τοῖς καὶ τὸν ἴσον τοῦ

ἔ* ἐστὲ πεπληρθέισας ἐν τολαῖς τ. ἀγαπή- A
σεις τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν· καὶ φησί γε ὁ
κρατιώων τὸ πρῶτον ἔ πρὸς ἐρρίφθαι ἀκαίρως τ.
ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν, ἐν τολῇ,
ὅπου τὰ αὐτὰ διαφορῆς λέξεσι πρὸς τοῖς τελσὶν
διαγέγραπται, σὺκ αὖ τ. ἐν οἷς ὑστερεῖς, ἢ. ἔπ ἐν οἷς
λείπει, εἰρηκὼς ὁ ἰησοῦς τῷ ἐπαγγελματὶ πεπλη-
ρωκέναι τὴν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε ὡς σεαυ-
τὸν * ἀλλ' ἐπεὶ τῷ κῷ τὸν μάρκον, ἐμβλέψας τῷ
πλησίον τέτῳ εἰπόντι. πάντα ταῦτα ἐφύλαξα
ἐκ νεότητός μου, ἠγάπησεν αὐτὸν, ἔοικε συγκα-
τεθεῖσθαι τῷ πεποικέναι μὲ ἐπαγγείλατο πεπληρω- B
κέναι. (ἐν τολῇ. μᾶλλον εἰ κῷ τὸν λόγον
τ. ἀφοσιώσεις, καὶ τ' ἔι τις ἑτέρα ἐν τολὴ ἐν τῷ
λόγῳ τέτῳ ἀνακεφαλαίωται, τῷ. ἀγαπήσεις
τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν.) ἐνατενίσας γὰρ αὐτὸ
τῇ διανοίᾳ, εἶδεν ἄνθρωπον * δίκαιοειδήτως
ἐπαγγελμάτων πεπληρωκέναι τὰς προ-
μήκας ἐν τολάς. σὺκ ἂν ἦ ἐρημῶν πρὸς τὰς ἑ-
τέρας ἐν τολὰς καὶ ἔ. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε
ὡς σεαυτόν, τῷ κεφαλαιώδες ἑρανῆ διαφέρ- C
σθαι παρέλιπον ἐν τολῇ ὁ μάρκος κῷ ὁ λύκας·
ἐὰν μὴ ἄρα τις ὅμοια μὲν φήσαι εἶναι τὰ γε-
γραμμένα, ἀ πρὸς ἔ αὐτὸ ἦ λελέχθαι. πῶς ἦ τὸ ὡς
ἑαυτὸν τελείως τῷ πρὸς ἑτέρους ἀπαγγελματὶ
κῷ τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν,
ἐν τολῇ πεπληρωκότι ἔφη ὁ ἰησοῦς τ. εἰ θέλεις
τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σε τὰ ὑπάρχον-
τα, ἢ δὸς πτωχοῖς, ἢ ταῦτης; κῇ εἰ μὲν μὴ ἐκ προ-
φήτων πολλῶν διαφωνίαι πρὸς ἄλληλα τ
ἀντιγράφων ὥστε πάντα τὰ κῦ ματθαῖον μὴ συ- D
νᾶδειν ἀλλήλοις, ὁμοίως ἦ κῇ τὰ λοιπὰ βιβλία
καὶ ἀσεβής τις ἔδοξεν εἶναι ὁ ὠριγένων ἐνταῦθα
πρὸς ἐρρίφθαι, σὺκ εἰρηκότων ὑπὸ ἔ σωτῆρος
πρὸς τὸν πλησίον τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον
σε ὡς σεαυτόν, ἐν τολῇ· νυνὶ ἦ δηλονότι πολλὴ
γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορά, εἴτε ὑπὸ ῥᾳ-
θυμίας ἐνίων γραφέων, εἴτε ὑπὸ τόλμης ἐνίων μοχ-
θηρῶς τῶν διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ὑπὸ
τῶν ταὐτοῖς δοκεῖν τὰ ἐν τῇ διορθώσῃ προστι-
θέντων ἢ ἀφαιρέντων. τῶν μὲν ἓν οὖν τοῖς ἀντι- E
γράφοις τῶν παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίδων, θεῖς
δὲ ὀβελὸν ἐπ, ὀλίγα μόνα ἀθετήσαντες, κεῖται μὲν χρησά-
μενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκ δόσεσιν. τῷ δὲ ἀμφι-
βαλλομένων πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα διὰ τὴν τῶν
ἀντιγράφων διαφωνίαν, τῶν κεῖσιν ποιησάμε-
νοι δόκησιν τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, ὃ σημεῖόν ἐστι
νᾶς ἐφυλάξαμεν, καί τινα μὲν ὠβελίσαμεν ἐν
τῷ ἑβραϊκῷ μὴ κείμενα, ἀ θλιμήσαντες αὐτὰ πάντη πρὸς ἐλεῖν. τινὰ ἦ μετ' ἀστερίσκων
προσθήκαμεν, ἵνα δῆλον ἦ ὅτι μὴ κείμενα πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα ἐν τῶν λοιπῶν ἐκ δό-

ei qui id se præceptum servasse profitebatur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, dicturum fuisse Jesum inquiet: *Unum tibi deest*, vel, *Adhuc unum tibi deest*, si res eadem diversis verbis à tribus tradita fuisset; cum præsertim juxta Apostolum: *Non occides, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauretur; Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Sed quandoquidem juxta Marcum, divitem hunc qui dixerat: *Hæc omnia observavi à juventute mea*, intuitus Jesus dilexit eum, servata ab illo fuisse mandata fateri visus est, quæ à se servata esse fuerat professus. Hujus enim mentem attente inspiciens, hominem vidit qui bona conscientia fretus se proposita mandata servasse palam jactabat; at si præter reliqua mandata, id etiam additum non fuisset; *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, præcipuum ac præstantissimum mandatum Marcus & Lucas prætermisissent. Nisi quis fortasse dicat, similia quidem esse quæ scripta sunt, at non ad eundem referri. Verum quomodo homini se præter reliqua illud etiam servasse mandatum profitenti: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, quasi minime perfecto dixisset Jesus: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*, & cætera. Et sane nisi in aliis exemplaribus quamplurimis discrimina occurrerent, adeo ut non universa quæ extant apud Matthæum, ac reliqua itidem Evangelia sibi invicem congruant, impius profecto videretur qui mandatum illud: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, à Servatore erga divitem minime allegatum, hic fuisse insertum suspicaretur. Nunc autem sive propter scriptorum quorundam indiligentiam, sive propter nefariam aliquorum Scripturas emendantium audaciam, seu propter eos qui dum emendant, pro arbitrio addunt, vel detrahunt, magna enimvero exemplarium existit differentia. Profecto discrepantiæ, quæ in Veteris Testamenti exemplaribus occurrit, Deo annuente, remedium adhibere potuimus; reliquis editionibus usi, ut ex iis judicium faceremus: nam quæ apud Interpretes LXX. propter exemplarium varietatem dubia erant, è reliquis editionibus æstimatione facta, perpetuum cum illis consensum retinuimus; & nonnulla quidem in Ebræo non extantia obelo confiximus, cum ea penitus rejicere minime fuerimus ausi; aliqua vero cum asteriscis addidimus, ut perspicuum sit ea nos è reliquis Editionibus Ebræo consonantibus addidisse, cum in LXX. Interpretibus minime reperirentur, & ut ea missa faciat,

Marc. 10, 21 Luc. 18, 22.

Rom. 13, 9.

cui libitum erit ; quem autem offendit illud, de eo admittendo, nec ne, pro arbitrio statuat. At qui mandatum hocce: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, hic minime fuisse insertum, sed post priora mandata tunc à Domino revera pronuntiatum fuisse contendet, Servatorem nostrum inquiet divitem hunc leniter, & nullius interposita opera increpare volentem, propterea quod mandatum hoc: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, à se servatum fuisse dicens ; verax non fuisset, id ei dixisse: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*: eo sedenim pacto servasse te mandatum hoc: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, vere dixisse videberis. Quod si quis ad humanam infirmitatem attendens, & ad difficultatem rei ejusmodi gerendæ perfectionis in Deo adipiscendæ gratia, verba quidem negligat, ad Allegorias autem animum convertat, pudorem ei jactatæ quædam à Gentilibus historiæ injicient, in quibus feruntur nonnulli, ob prædicatam apud Gentiles sapientiam idem illud egisse, quo diviti hic à Servatore præcipitur. Cratetem enim Thebanum ferunt, cum libertatis consequendæ causa parce & frugaliter vivendi rationem iniisset, sese que beatum Græcis (ut quidam animo fingebat) & nullius indigentem rei præstare veller, distractas omnes, ac divenditas facultates Thebanorum populo erogasse, cum simul id prædicasset: *Cratetem hodie Crates libertate donat*. Quod si propter gentilem sapientiam, & dogmata humanam animam trucidantia, rem ejusmodi aliquis designavit; quanto magis id facere potest, qui in comparanda perfectione studium suum ac operam ponit? Sin divinæ Scripturæ vires id nostras haudquaquam superare docenti fidem aliquis adhibere vult, audiat quæ in Actis Apostolorum à Luca de iis commemorantur, quos Apostoli ad amplectendam fidem, & vitam perfectam, & documentis Jesu consonam instituendam autoritate sua & virtute compellebant: sic autem se habent illa: *Omnes etiam qui crediderant pariter, habebant omnia communia*, & cætera, usque ad id, *Collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem*. Et rursum paulo post in eodem libro scriptum est; *Multitudinis credentium fuisse cor & animam unam*, & reliqua, ad hæc usque: *Attulit pretium, & posuit ante Apostolos*. His deinceps Ananiæ & Sapphiræ historia subnectitur, qui possessionem quidem suam vendiderant, aliquam autem pretii partem interverterant; nec pretium totum, sed portionem ipsius duntaxat ante pedes Apostolorum deposuerant, & idcirco pro peccato id fuerant perpessi,

Act. 2. 44.

Act. 4. 32. 37.

σεων συμφώνως τῷ ἑβραϊκῷ προσεθήκαμεν, καὶ ὁ μὲν βελόμενος προσήκ) αὐτὰ· ὁ δὲ προσκόπτει τὸ τοιοῦτον. ὁ βούλε) σοι τὸ σωτήριον ἀπαιτῶν, ἢ μὴ, ποιήσῃ· ὁ δίνευ θέλων μὴ παρεῖρίφθαι ἐνταῦθα τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἐν ὅλῳ, ἀλλ' ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ κυρίου μὴ τὰς προτέρας εἰρῆσθαι τότε, ἐρεῖ ὅτι ῥῆμα καὶ ἀμέσως ἐλέγξαι βελόμενος ὁ σωτὴρ ἡμῶν τὸν πλήσιον ἐκεῖνον, ὡς οὐκ ἀληθεύοντα ἐν τῷ εἰρηκέναι καὶ τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἐν ὅλῳ τετηρηκέναι· ἔφη αὐτῷ· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς. ὅτως γὰρ φανήσῃ ἀληθεύων περὶ τοῦ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἐν ὅλῳ τετηρηκέναι· ἐὰν δὲ πρὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐνοχῶν ἀσθενείᾳ, καὶ τῷ δυσκόλως ἀντινα τοιοῦτον ὑπὲρ τῆς ἐν θεῷ τελειότητος ποιῆσαι, καταφρονῇ μὲν τῆς λέξεως, τρέπῃ δ' ἐπ' ἀλληγορίας, δυσωπήσεται ἐκ πολλῶν καὶ ἑλληνικῶν ἱστοριῶν, ἐν οἷς διὰ τὸν παρ' ἕλλησι φόφιαν ἱστορούμενά τινες τῶν ἐνταῦθα τῷ πλουσίῳ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἠρημένον πεποιηκέναι· κρατῆτα γὰρ τὸν Θηβαῖον ἑλόμενον δι' ἐλευθερίαν καὶ εὐδαιμονισμὸν βιοτελῆ βίον, καὶ ὡς ὤετο μακάριον ἑαυτὸν ἀπεργάσασθαι βουλόμενον τοῖς ἕλλησι, μηδενὸς χρήζοντα, φασὶν ἀποδόμενον πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῷ Θηβαίων δήμῳ δεδωκέναι, μὴ τοῦ ἠρηκέναι, ὅπερ σήμερον ὁ κράτης κρατῆτα ἐλευθεροῖ· εἰπεῖν ὃ δι' ἑλληνικὴν σοφίαν, καὶ δόγματα ἑλόντα τὴν ψυχὴν ἀνθρώπου τοιοῦτον πεποίηκε, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δυνατὸν τοιοῦτόν περᾶξαί τινα μενόμενον ἑαυτῷ τὴν τελειότητα; εἰ ὃ καὶ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς πειθήναί τις θέλε) σοι τὸ *σπέρμα δυνατὸν εἶναι τοιοῦτον, ἀκουσάτω τῶν ἱστορουμένων ὑπὸ τοῦ λεκᾶ ὅτι ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσι σοι τῶν πεπιστευκότων ὑπὸ τὸ ἓν τοῖς ἀποστόλοις δυνάμενος πιστεύειν, καὶ εἶεν τελείως τὸν ἰησοῦ λόγον. ἔτως δ' ἔχει τὰ *ῥητα. πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἦσαν τὸ αὐτὸ, εἶχον ἅπαντα κοινὰ, καὶ ἔξης, ἕως τοῦ. αἰνοῦντες τὸν θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ γραφῇ εἴρηκεν, ὅτι τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. ἤγαγε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς ἀποστόλους· εἶτα ὑποφέρεται τούτοις τὰ περὶ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας, ἀποδομένων μὲν κτῆμα ἑαυτῷ, νοσφισαμένων δὲ ἀπὸ τιμῆς, καὶ ἐξ ὅλου, ἀλλὰ μέρος ἀποθεμένων παρὰ τοὺς τῶν ἀποστόλων ποσι, καὶ διὰ τοῦτο ὑπαμαρτιαπαθότας

βέντων τὰ ἀναγεγραμμένα. ἄξιοι γὰρ ἦσαν ἕ
ὧν θείας ἐπισκοπῆς ἀπολαβεῖν ἐνταῦθα τὸν ἡ-
μαρτημένον διὰ τὸν νοφισμὸν, ἵνα καθαρώτερον
ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ βίου, μωρηθέντες τῇ ἀ-
παντήσασῃ αὐτοῖς παιδεύσει ἐν κοινῷ θανάτῳ,
διὰ τὸ μὴ πεπεῖσθαι, καὶ μέρος τῶν χρημάτων
πόδας τῶν ἀποστόλων τεθηκέναι· δοκεῖ δέ μοι ὁ
πάντων ἀναίτιος τὸν λόγον τοῦτον, διὰ ὃν πε-
σὼν ἀπέψυξεν, ἐπεὶ οὐκ ἤνεγκε τὸν ἔλεγχον,
ἀλλὰ βασανιζόμενος τοσοῦτον ἐκολάσθη, ὡς
καὶ ἐκψύξαι, καθικομένων τῶν λόγων πέρας τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ· καὶ ἐπέτρεπον γενομένου ἐνταῦθα
ἀπηρτημένην τὴν ἀναίτιαν, ἀλλ' ἐκεῖνον μὴ τὸν με-
μνημένην τῶν σφοδρότητα ἕ ἐπόντος τοῖς
αὐτὸν πέτρε· διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν
καρδίαν σε; καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἕ. καὶ ἐγένετο φό-
βος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας· εἰκὸς δὲ
καὶ τοῖς τῶν ἀναίτιων ἀποδοῦναι, ἐν ᾗ καὶ ἕ πέτρε
ἀπελογησάμεθα, * ἐνεκαλοῦμέν τινα διὰ τὴν
σαπφειραν, ἐπεὶ αὐτὴ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς
εἰσῆλθε, καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὴν ὁ πέτρος λέ-
γων· εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε. ἐπίσης αὐ-
τὴ τοσούτου, ὁ πέτρος πρὸς αὐτὴν φησι. τί ὅτι συ-
νεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου; ἰδοὺ
οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ * τῇ
θύρᾳ καὶ ἐξοίσουσί σε· ἔπεσε γὰρ παραχρῆμα κατὰ
αὐτὴ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν· ἀλλὰ
λεκτέον ἂν ὅτι καὶ κείνη ἐπληροῦτο ἐκ βαρεν-
θεῖσα τὴν ψυχὴν, πῆ μὲν ὑπὸ ἕ ἐπὶ τῇ ἁ-
μαρτίᾳ ἐλεγχθεῖσα, πῆ ὑ ἐπὶ τῇ ἕ ἀνδρὸς συμφο-
ρᾷ, καὶ λυπηθεῖσα αὐτὸν, πῆ ὑ ἐπὶ τῇ κῇ τὸν θεὸν
λυπῆσαι, ἐξέψυξε, πρεσβευσάντος ἕ πέτρου τῷ
πνεύματι τὸ ἀποκρυπτόμενον αὐτῇ· ταῦτα ὑ
ἡμῖν ὅλα εἰρῆ), βουλομένοις καταπυθέσθαι τὸ
δυνατὸν εἶναι βουληθέντα πινὰ τέλεον ψεύδει, πι-
θανὴν τῷ ἱστορήσαντι λέγοντι. ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ
ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· ψυχαίων οἱ
ἄνευ, καὶ ἐχόντων τὰ χαρακτηρίζοντα τὸν ἐπι-
σκοπον πάντα ἔργον ἦν, προτρέψασθαι τοὺς κ
δυναμένους, καὶ πειθομένους τῇ προτροπῇ, καὶ
διὰ τὸ παρέχειν ἐκ τῶν κοινῶν αὐτοῖς τὰ ἐφόδια
καὶ ἄλλους ἐπὶ τὸ παρακαλεῖν· ἐχρῆν γὰρ ἂν
εἰκόνα τινὰ τῶν τῆς ἀποστόλης τῆς συμφωνίας
τῶν πιστούντων βίου· ζητήσαι οἷ' ἂν τις, ὅτι εἰπὲ
τέλειός ἐστιν πάσας ἔχων τὰς ἀρετὰς, καὶ μη-
κέτι δικαιίας περάτων, πῶς τέλειος γένοιτ'
ἂν ὁ πωλήσας ἑαυτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς
τοῖς πτωχοῖς· ἔσω γάρ τινα ἐστὸ πεποιηκέναι,
πῶς * ἂν καὶ ἀόργητος γένοιτ' ἂν ἀνθρώπος, εἰ
τύχοι δεόμπωτος ὢν εἰς ὀργὴν; πῶς ὃ τὰ λυπος, τὰ κρείττονα πάντες ἐτίνοσεν συμβῆναι

A quod literis traditum est; nam quod credidissent, & partem aliquam ad pedes Apostolorum detulissent, meriti certe fuerant, ut in eos animadvertens Deus illic peccati per fraudationem admissi vicem penderet, ut inflicto sibi per mortem communem supplicio puniti, mundiores ex hac vita migrarent. Propterea autem audito hoc sermone collapsum Ananiam expirasse reor, quod indicium criminis ferre non potuerit, sed quæstione de illo habita usque adeo castigatus sit, ut pungente ipsius animam Petri sermone expirarit. Nec sane Ananiam à Petro morti datum fuisse existimandum est, sed ferre eum non potuisse vehementiam Petri dicentis: *Cur tentavit Satanas cor tuum?* & reliqua, usque ad id: *Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt.* His autem quæ de Ania tradita sunt, in quibus Petri causam defendimus, intercessurum aliquem propter Sapphiram verisimile est, quandoquidem illa; *Nesciens quod factum fuerat, introivit. Et respondit ei Petrus dicens: Si tanti agrum vendidistis? At cum dixisset illa: Tanti; Petrus ait illi: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te. Confestim enim cecidit & illa ante pedes ejus, & expiravit.* Verum dici potest animo conturbatam hanc & oppressam, tum quod peccati manifesta foret, partim propter viri calamitatem, & conceptum inde mœrorem, partim etiam quod peccati in Deum conscia vehementer angeretur, vitam cum morte commutasse; cum prius casus illi impendentes Petrus Spiritu prævidisset. Hæc omnia eo à nobis dicta sunt, ut unumquemque perfectum evadere volentem parere posse probemus Jesu dicenti: *Vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Strenuorum autem, & numeris omnibus, qui Episcopo potissimum conveniunt, absolutorum hominum partes essent, eos adhortari quibus facultas suppetit, quique adhortationi obtemperant, & iis res vitæ necessarias è communi subministrando alios ad idem quoque impellere; exemplum enim quoddam unanimis vitæ illud esset, quam tempore Apostolorum fides agebant. Quærere autem potest aliquis, quomodo is perfectus esse queat qui facultates omnes suas vendidit, & pauperibus erogavit, cum ille demum perfectus sit, qui omnibus virtutibus instructus, jam nihil amplius nequitia adductus facit. Esto enim, aliquis id fecerit, quomodo minime iracundus derepente prodibit, si impotens iræ antea fuerit? quomodo item omnis anxietatis

Act. 5. 7. 8. & seq.

ex-

expers, & rebus omnibus superior quæ homini contingere possunt, & molestiam ipsi parere? quomodo omnis vacuus formidinis, quam sive dolores & ærumnæ, sive mors, vel ea incutiunt quæcunque in animam etiamnum imperfectam cadere possunt? qui fiet, ut qui facultates vendidit, & egenis distribuit, nulli sit cupiditati obnoxius? fieri enim posse dicet quispiam, ut ex eo quod bona sua universa aliquis distraxerit, humani aliquid ob paupertatem passus, audacis facinoris pœniteat, & proximi sui facultates concupiscat. Quod si id quod voluptas appellatur, cum si animi sine ratione elatio, affectus est, quomodo bona omnia sua vendat aliquis, & dividat pauperibus, & simul ab omni præter rationem elatione liberetur? Ad eam quæstionem hæc etiam addi potest, qui fieri queat ut ob divendita & egenis distributa bona, divinam sapientiam aliquis adipiscatur, adeo ut unicuique de ipsius fide, fideique capitibus, & obscurioribus sacræ Scripturæ locis hunc percontanti rationem dare possit. At nota, arduam esse quæstionem illam, hoc est operosam, quæque non facile solvi queat: nam sive eo ipso duntaxat perfectum aliquem evasisse dicamus, licet ea quæ diximus in se non receperit, in absurdum incurremus, aliquem perfectum simul & peccatis deditum esse dicentes: peccatis enim deditus est, qui iracundus, qui mundi tristitiam patitur, qui ærumnas & mortem reformidat, qui ea concupiscit quibus caret, quicunq; præter rationem rebus minime bonis, tanquam bonis effertur; sive simul atque substantiam aliquis vendiderit, & egentibus diviserit, hunc velut Deo afflatum omne virtutum genus suscepisse, & omnem nequitiam abjecisse pronuntiemus, à fide quidem haud abhorrentia, ut levius dicam, nescio utrum & vera dicemus; & fortasse nos quasi malesana jactantes deridebunt, qui ejusmodi solutionem propositæ quæstioni adhibitam audierint. Sapientius ergo aliquis literæ adhærens, & non in Tropologias divertens, ita quæstioni obviam ire videbitur, ut fidelis quidem, an etiam pro rerum quæ hoc loco continentur dignitate, eas animo comprehendens, nec ne, penes te judicium erit. Dicet ergo, quod si pauperum precibus juvatur, qui bona sua iis impertivit, ad salutem suam assumens rerum spiritualium copiam qua præditi sunt rei pecuniariæ egentes, ut suæ inopiæ succurrat, quemadmodum in posteriore ad Corinthios declaravit Apostolus, cuinam id contingit potius, vel quis majore juvatur auxilio, tot pauperum sublevatorum preces exaudiente Deo; inter quos Apostolis

2. Cor. 8. 14.

δυναμένῳ, τῷ λύπῃ περικαλυμμένῳ; πῶς
ὃ καὶ ἐξω φόβος πάντ' ἔσαι, & ὃσοι πόνων, ἢ
θανάτου, ἢ ὅσα δύναται τῷ ἐπ' ἀτελεστέρᾳ
ψυχῇ φοβῆσαι; ἵνα δὲ τρόπον ἐκποδὼν
τὰ ὑπάρχοντα ἡ διαδὸς πλουτοῦς, ὑπὸς ἔσαι
πάσης ἐπιθυμίας; λέγοι γὰρ ἄν τις ὅτι δύναται
παρ' αὐτοῦ τὸ ἀποδόσθαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, παθόντα τι ἀνθρώπινον ὑπὸ τῆς πενίας, μεταvοήσαι μὲν ἐπὶ τῷ τετολμημένῳ, ἐπιθυμῆσαι δὲ τῆς ἁπλανοῦς κτήσεως· εἰ δὲ καὶ ἡ λεγομένη ἀδυνή, ἄλογος ὖσα ἔπαρσις τῆς ψυχῆς, πάθος ἐστί,
πῶς ἂν τις ἅμα τε ἀποδοῖτο πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδοίη πτωχοῖς, ἅμα δὲ ἀπαλλαγείη τῆς
ἀλόγου ἐπάρσεως; προσδεῖ δ' ἂν τις τῇ ἀποροῦσει, ὅτι πῶς δύναται τὰ ὑπάρχοντα, καὶ πτωχοῖς τισι διαδεδωκέναι σοφὸς γενέσθαι τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, ὡστε
λόγον διδόναι παντὶ τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν περὶ
τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως. περὶ ἑκάστου τῶν πεπισμένων,
καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς κεκρυμμένων
ἐρευνητέον ὁρᾶν ὅτι φυσική ἐστιν ἡ * ἀπορία, * Al. ἀπορία.
ἢ τοῖς ἀγυμνάστοις καὶ σὰρξ δύνυτος· εἴτε γὰρ καὶ
τὸ ἕνα μόνον φήσομέν τινα τέλειον γεγονέναι,
κἂν μὴ ἀναλαβὼν ἢ ἃ ὠφεθέμεθα, ἀτόπως ἁμαρτησόμεθα λέγοντες εἶναί τινα & τέλειον ἅμα &
ἁμαρτωλόν. ἁμαρτωλὸς γὰρ ὁ ὀργιλος, & ὁ πλὴν
ἐν κόσμῳ λύπην λυπούμενος, & ὁ τὰ πάθη
& θάνατον φοβούμενος, & ἐπιθυμητὴς τῶν κτήσεων,
& ἀλόγως ἐπαιρόμενος τῇ ψυχῇ, ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς, τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς. εἴτε ἅμα τῷ ἀποδόσθαι
τινὰ τῶν ὄντων, καὶ διαδοῦναι πτωχοῖς, φρονήμων αὐτὸν ὡσπερεὶ θεόληπτον φρόνημα πάσας
τὰς ἀρετὰς ἀνεληφέναι, καὶ πᾶσαν κακίαν ἀποτεθεῖσθαι, πιστῶς μὲν, ἵνα κοινότερον ὀνομάσω,
ἐρῶμαι, οὐκ οἶδα δ' εἰ ἀληθῶς. & τάχα καταγελάσονταί μου, ὡς ἀφρόνιμα λεγόντων, οἱ
ἀκέστοντες ἰδιαυτῆς λύσεως προσαγομένης τῇ
ἐπιπορευομένῳ· φρονιμώτερον ἐν τισὶ δόξαι ἂν
πεῶν τὰ τῆς λέξεως, & μηδαμῶς τροπολογῶν
τὰ κατ' αὐτὸν, ὅτως ἀπαντᾷ, ὡς πιστὸς μὲν,
εἰ δὲ καὶ ἀξίως κῦ τὸν τόπον νοῶν τὰ λεγόμενα,
ἢ μὴ, & αὐτὸς κρινεῖς· φήσει δ' ἴσως ὅτι ἐπὶ βοηθείᾳ ὁ τοῖς πένησι μεταδιδοὺς, ὑπὸ τοῦ θεοῦ
νων δυνάμεως, προσλαμβάνεται τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν λαμβάνων τε ἐν τοῖς δεομένοις τὰ χρηματικὰ ὀφειλήματα, ἵνα τε ἑαυτοῦ ὑστέρημα, ὃ
ὑπὸ τοῦ ἐφίνεν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς κορινθίους
δευτέρᾳ, τίς ἂν ἄλλος τε πάθοι, & μεγάλην
βοήθειαν βοηθηθείη, ἐπακούοντος τοῦ θεοῦ τῶν τοσούτων πενήτων ἀναπεπαυμένων δυνάμεσιν οἷς

τάχα

Τάχα αὖ εἶεν τινες τῷ ἀπλήστως τοῖς ἀποστόλοις, ἢ ὀλίγῳ ὑστερεστέροις αὐτῶν, πάντες μὲν ὄν τοῖς σωματικοῖς ὡς ἐκεῖνοι, πλεονεκτοῦντες δ' ὄν τοῖς πνευματικοῖς; ἆρα δὴ ὁ αὐτυπαλλαττόμενος αὐτῷ πλήρει πενίαν, ὥστε ἐν τέλει φύεσθαι, πειθὴς τοῖς *ἱεροῖς λόγοις, ἀβρόως αὐ βοηθήσει, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐν Χριστῷ, πρὸς τὸ ψεύδεσθαι ὀφὸς ὂν χρεών, καὶ αὐθρεῖν, ἐδίκαιον, καὶ σώφρονα, ἐκ ὄντες πάντως πάθους· φησὶ γοῦν τῶν ἀπολογούμενον, ὅτι οὐκ ἀνάγκη ἔστι νοῆσαι αὐτὸ ἡμέρας ἀπαντῆσαι τῷ ἀποδεδομένῳ τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδόναι πτωχοῖς, ἀλλ' ἴσως ἀπ' ἐκείνης μὲν τῆς ἡμέρας ἄρξεται ἡ θεία ἐπισκοπὴ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα αὐτὸν ἄγειν. λέγω γοῦν τὸν ἐπαινετὸν ἀπάθειαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρετήν. προβαίνων γοῦν ὡς Ἰσαὰκ διὰ τὸν ἀπὸ θεοῦ εἰς αὐτὸν ἐν χρεῶν βοήθειαν, μείζων ἔσαι, ἕως ἐξ αὐξάνων μέγας γένηται σφόδρα σφόδρα ἐν πάσῃ ἀρετῇ, πάσης ἐξαφανισθείσης τῆς κακίας ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἀναγκασθήσεται γε ὁ τοιοῦτον ἀποδεδωκὼς τὸν δίκαιον εἰπεῖν τέλειον παρ' αὐτῷ ἐν ψεύδει ἄνθρωπον τὰ ἄλλα ἁμαρτάνοντα· ἕτερος γοῦν ἐστὶν ὁ τὰς μὲν εἰσαίζων τῇ πίστει, φιλοσοφίᾳ δὲ διαβαίνειν ἐπὶ τὴν θεωρησιν, οὐκ οἶδα εἰ καὶ μέγεθός τι ζητήσας καὶ ὁδῶν εἰς τοὺς τόπους νοημάτων ἀξίων θεοῦ, καταλιπὼν τὴν λέξιν ἐπὶ τροπολογίαν ἀναδήσεται, καὶ ἐρεῖ τὰ ὑπάρχοντα ἑκάστῳ εἶναι τὰ ἐπόμενα αὐτῷ μὴ τὴν ἔξοδον, ὡς εἶναι τῷ τῶν ἀρχόντων δικαίοις μὲν ἀγαθῶν ὕπαρξιν, φαύλοις δὲ τῶν ἐναντίων· ἐνταῦθα ἔν *φησι τὸν πολλὰ ἔχοντα κτήματα πλούσιον, σύμβολον εἶναι τοῦ πολλὰ κεκτημένου φαῦλα, ἐν οἷς εἶναι δυνατὸν καὶ ἡ φιλοπλουτία, καὶ ἡ φιλοδοξία, καὶ ἄλλα γένοιτο πάμπολλα, πεπληρωκότα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἕκτης πλέον. ἐπεὶ ἓν δυνατὸν ποτέ ἐστιν πλείοσιν ἀπέχεσθαι μέν τινων φαύλων, ὡς μοιχείας, καὶ φόνου, καὶ κλοπῆς, καὶ ψευδομαρτυρίας, καθήκοντα δὲ ἀποδιδόναι πρὸς γονεῖς μετὰ πάσης σπουδῆς δέ ἐστι καὶ φιλανθρώπου, πρὸς τὸν πλησίον, ἀμὴν καὶ τελείως, συμβολικῶς τῷ τοιούτῳ πρέπει ὁ σωτὴρ ἀποδοὺς τὰ μοχθηρὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὡσπερεὶ πεδαδοὺς αὐτὰ ταῖς ἐνεργείαις αὐτὰ δυνάμεσι, πτωχεύσας πάντως καλῶς, καὶ διὰ ἔτι μὴ ὑφισαμένας τὴν ἀπλήν, καὶ τὸ γεγραμμένον. πτωχὸς δ' ἐχ' ὑφίσαται ἁπλῆν· ἀλλ' οὖ δοκεῖ ὅπου σφόδρα εἶναι δόξῃ ἡ τοιαύτη ἀποδοσις, λύσασα μὲν ἐκ ἀγωνίας τὰ πρὸς τελειότητος ὑπορημένα. ἐπάνω δ' πειθόμενός πως τὸ ἀποθέσθαι τὴν κακίαν, καὶ τὴν ἀπὸ κακίας ἀποδοχὴν ὕπαρξιν, καὶ δύνασθαι πτω-

1 Cor. 13. 3.

A fortasse similes sunt aliqui, vel paulo iis certe inferiores; rebus egentes corporalibus, sicut illi, spiritualibus vero abundantes? Qui ergo sermonibus Jesu adductus, ut perfectus evadat, divitiis egestatem permutat, is confestim adjuvabitur, haud secus ac Christi Apostoli, ut sapiens in Christo, & fortis, & prudens, & omni affectu vacuus efficiatur. At qui ejusmodi explicationem tuendi hujus loci gratia proferret, minime necessarium esse dicet, ut ipso die quo quis bona sua vendidit, & B pauperibus distribuit, id contingere nobis animo fingamus, sed ab illo fortasse die hunc ad ea deducere divina cura incipiet; laudabilem illam ab affectibus immunitatem dico, & omnigenam virtutem: deinde vero tanquam Isaac proficiens & Gen. 26. 13. crescens, propter collatum ipsi à Deo in Christo adjumentum, major erit, donec in omni virtute incrementum capiens, erasa ex ipsius anima omni nequitia, valde valde magnus existat. Nec vero qui expositionem hanc tradiderit, dicere cogetur hominem alioqui peccatis deditum eo C ipso perfectum evadere. Alter autem in fide fortasse non constans, sensus reconditos penetrandi studio, forsitan etiam cogitationum Deo dignarum sublimitate super his locis quæsita ab eo & reperta, relicta litera ad Tropologiam ascendet, & dicet bona uniuscujusque ea esse quæ illum post excessum consequuntur; adeo ut justi bonis affluant facultatibus, contrariis vero improbi. Hic ergo divitem multa possidentem bona typum ejus esse dicet qui nequitiis multis abundat; inter quas divitiarum amor, gloriæ cupiditas, & res D aliæ terrenæ bonis vituperabilibus animam ipsius replentes censeri possunt. Quoniam ergo qui ea ratione dives est, à pravitatibus quibusdam alienus esse potest, velut ab adulterio, & homicidio, & furto, & falsi testimonii dictione, & cum honore aliquo erga parentes officio perfungi; tum & in proximos humanus esse, verumtamen non perfectus; ejusmodi homini per symbola præcipit Servator ut nefaria hæc bona divendat, & quasi tradat potestatibus ea operantibus, omnium egenis bonorum, propterea que minas non sustinentibus, juxta id quod scriptum est; E *Qui autem pauper est, increpationem non sustinet.* Hanc porro explicationem valde coactam visum iri ac violentam certo scio, quæ propositam quidem de perfectione quæstionem non inscite solvat; non autem nequitiam deponere, & quæ à nequitia proveniunt, facultates vendere, & pau-

Prov. 13. 8.

peribus erogare persuadeat. Qui opinioni huic assentiens hic fuerit deprehensus, pro peccatorum suorum ratione spiritibus repletum esse peccatorum dicet; ut si scortator verbi causa fuerit, scortationis dicto à Prophetis spiritu? si iracundus, spiritu iracundiæ; si obtrectator, spiritu obtrectationis. Has ergo possidet facultates qui malus est, & nequiorum communione spirituum Typhone mutabilior est. Et quemadmodum voluntate malis obtemperante ea emens sibi comparavit; ita Jesu morem gerendo his pauperibus illa divendat, qui isto sermone significantur. Ut enim Apostolorum pax ad ipsos revertitur, si pacis forte filius non fuerit, qui illud audit:

Luc. 10, 6. *Pax vobis*; ita scortatio, & reliqua omnia peccata ad pauperes revertentur, qui causam illis præbuerunt. Nec dubium esse potest, quin reficiatur perfectus qui facultates omnes, quas diximus, vendiderit, & egenis fuerit largitus. Quod si diuturno tempore venduntur facultates, & ad ea pauperibus quos diximus, eroganda longum tempus desideratur; non impediet profecto hæc distributionis diuturnitas, quo minus qui ista facit, pro rerum à se egenis distributarum ratione, perfectus evadat; futurum autem ut thesaurum in cœlo habeat, cœlestis & ipse effectus, qui hæc egerit, perspicuum est: qualis enim terrenus est, malus videlicet, tales sunt & terreni; & qualis est cœlestis, nempe Christus, tales sunt & cœlestes. In portione ergo sua, cœlo videlicet, thesaurum habebit, qui perfectus fieri voluerit, & bona sua omnia vendiderit, & pauperibus impertiverit. Verum ne inter homines mundi hujus divitiis affluentes tantum virum reperiri posse existimes: quis enim illorum cupiditatem divitiarum, & hujus, ut ita dicam, mundi amorem vendidit? quis inanis gloriæ studium penitus exspuit, ut Thesaurum gloriæ Dei, & divitiarum quæ in omni sermone, & in omni sapientia Dei continentur, in suo cœlo consequatur? Quis spiritum concupiscentiæ, & timoris, & voluptatis, & iracundiæ abjecit? nam si quis veritatis studio res disquirens, tales fuisse Apostolos demonstraverit, satis esse putandum est. Ille verò Jesum sequi potest, qui omnia vendidit, sicut à nobis traditum est, & thesaurum habet in cœlo: nec enim à mala aliqua possessione retrahitur, quo minus Jesum sequatur. Deinceps verò scriptum est:

Matth 19, 22. *Quum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis; erat enim habens possessiones multas.* Et, quoad explicationem quidem anagogicam, animadvertes quam alte nobis animo infixum sit,

χοῖς· ἐν τούτῳ περικατειλημμένῳ πῶς ὁ ταύτῃ * παρισάμενος τῇ δεήσει πεπλη- * c. 1.
ρῶσθαι τὸν ἁμαρτωλὸν πνευμάτων τῷ τῶν ἁμαρτημάτων, ὅτι γέγραπται πόρνος ἐστὶν, ἢ λελάληκε ἐν τοῖς προφήταις πνεύματος πορνείας, ἢ ὀργίλος, πνεύματος ὀργῆς. οὕτω καὶ κάλαλος, πνεύματος καταλαλιᾶς. ταῦτα οὖν τις ἐκτήσατο τὰ ὑπάρχοντα φαῦλος ὤν, καὶ ἡδόμενος τῇ μεταλήψει πνευμάτων πονηρῶν πολυπλοκώτερος. ὥστε εἰ ἐκτήσατο ταῦτα, ἀνάγκη σάμενος προσαγέσθαι εἰκότως τοῖς φαύλοις, ἅτινα ἀποδοῦναι δεῖ οἷς ἦλθεν ὁ λόγος· οὐκ ἔστι πᾶσι τοῖς διὰ πεῖθειν τῷ Ἰησοῦ. ὡς γὰρ ἡ εἰρήνη τῶν ἀποστόλων πρὸς αὐτοὺς ἀναπαύεται, ἐὰν μὴ ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης τυχὸν εἶναι ὁ ἀκόων τοῦ· εἰρήνην ὑμῖν, ἵνα ἡ πορνεία, καὶ πάντα τὰ ἁμαρτήματα, πάντα ἀναλάμψαι ἂν πρὸς τὰς αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων πᾶσι· καὶ * ἐπεὶ μὴ διδάσαι πρὸς τέλειον γέ- * c. 2.
νεσθαι τὸν ἔτι πωλήσαντα πάντα τὰ ἀποδεδομένα ὑπάρχοντα, καὶ δόντα πτωχοῖς· εἰ ὁ χρόνος πολλῷ ἀποδίδοται τὰ ὑπάρχοντα, καὶ πολλὴ δεῖται χορηγίας πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἐπομένως πτωχοῖς, οὐδὲ ἂν κωλύσει τὸν λόγον χορηγηθῆναι δοὺς, κατ' ἀναλογίαν ὧν ἀποδέδοται τοῖς πτωχοῖς τέλειον γίνεσθαι τὸν ταῦτα ποιοῦντα. καθὼς ὁ ταῦτα πράξας ἕξει θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ αὐτὸς γινόμενος ἐπουράνιος. διὸ μὲν ὁ χοϊκὸς, ὁ πονηρὸς δηλαδὴ, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοὶ καὶ διὸ ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸ μέρει ἐσμὲν ἔξω θησαυρὸν ὁ βεληθεὶς τέλειος γενέσθαι, καὶ πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δοὺς τοῖς πτωχοῖς. ἀλλὰ μὴ ὑπολάβῃς τὸν πλείστους δυνάσθαι ἐν τοῖς κτήμασι πᾶσιν εὐεργετῆναι. τίς γὰρ αὐτῷ ἀπέδοτο τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τίνι, ἵν' ὅτως ὀνομάσω, φιλοκοσμίας τίς ὁ πάντη ἀπέδοτο τὸ πνεῦμα τὸ κενοδοξίας, ἵνα χωρήσῃ ἐν τῷ ἑαυτοῦ θησαυρῷ θησαυρὸν δόξης θεοῦ, καὶ πλέτε δὲ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ φρονήσει θεοῦ; τίς ὁ ἀπέδετο τὸ πνεῦμα τῆς ὀργῆς, καὶ τοῦ φόβου, καὶ τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς ὀργῆς; ἀγαπητὸν γὰρ ἐπὶ τῷ ἀποστόλων τοὺς φιλαλήθως ἐζητοῦντα περὶ τοσούτων ἀναθεῖναι· ἔστι δὲ καὶ δυνάται ἀκολουθῆσαι τῷ Ἰησοῦ, ὁ ὡς ἀποδεδώκαμεν πάντα ἀποδόμενος, καὶ ἔχων θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. ἀγαθὸς ὑπὸ πνος μοχθηρᾶς κτήματος, ἵνα μὴ ἀκολουθῇ τῷ Ἰησοῦ. ἐξῆς δὲ τούτοις λέγει· ὅτι ἀκούσας τὸν λόγον ὁ νεανίσκος, ἀπῆλθε λυπούμενος. οὐ γὰρ

χων κτήματα πολλά· καὶ ὅψει, ὡς πρὸς τοῦτο ἀναλογῶ, πίνα λόγον δυσαποσπάστως ἔχο-

μεν

μὴν τ φρονεῖν τὸν πλοῦτον ἀγαθὸν εἶναι, ἢ τιμὴ κάτω δόξαν. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θέλομεν, ἐπεὶ ἀγαπῶμεν τιμὴν ἐπιθυμίαν, τυχεῖν τῆς καὶ φαύλως ἐπιθυμεμένων, ἢ ἀπαλλαγῆναι τ ἐπιθυμίας. ἢ μᾶλλον μὴ ἐμπεσεῖν οἷς φιλοτιμούμεθα φοβερωτέροις, ἢ τὰς ἀποθέσεως τὸν ἐχθρὸν τῷ φόβῳ τ θεῷ φόβον· ἀλλ' ὁ δὲ πρεσβύτερός πως εἰσῆλθε) καθεζομένως. ὁ δὲ ἀνὴρ καλλιεργήσας τὰ τ νηπίου, ἀλλὰ νεανίσκου ὁ τὸν λόγον ἀκούσας, ἢ ἀπελθὼν λυπούμενος. τοιοῦτος γὰρ ἦν τὴν ψυχὴν. διὸ ἢ καταλιπὼν τὸν ἰησοῦν ἀπῆλθεν· ἐπὶ ψόγῳ γὰρ εἴρηται· ἀπῆλθε, καὶ, ἀπῆλθε λυπούμενος, λύπην τὴν τ κόσμου, τὴν θάνατον κατεργαζομένην πως γὰρ ἀγαπῶν τὸ ὀργίζεσθαι, καὶ τὸ λυπεῖσθαι, ἔχων κτήματα πολλὰ ἀπῆν ἠγάπα, διὸ ἀπῆλθε λυπούμενος, καὶ ὅσα ἀπὸ κακίας ἦν κεκαπνότατα τ ψυχῆς αὐτοῦ; εἰ μήτι ἐπὶ τ ἰσοτιμίας μήτοις, κατά τινα τὴν παραδεδομένων διήγησιν, οἷς ἡμισείας θύρσοις αὖ ἐπαινετόν, ἢ οἷς ἡμισείας ψεκτὸν τὸν νεανίσκον ἦναι. ἢ μὴν γὰρ ἐμοίχευσεν, οὐδὲ ἐφόνευσεν, οὐδὲ ἔκλεψεν, οὐδὲ ἐψευδομαρτύρησεν, ἀλλὰ καὶ ἤδη νεανίσκος ὢν ἐτίμησε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἢ ἐλπίδα ἐπὶ τοῖς τὴν τελειότητα παραθεμένοις λόγοις τ ἰησοῦ, καὶ ἐπαγγελλομένοις αὐτῷ, εἰ δώσει τὰ ὑπάρχοντα, ἀξιόν τι ἐν αὐτῷ. ἢ ὃ ἀπῆλθεν λυπούμενος διὰ τὰ κτήματα, δέον αὐτὸν χαίρειν, ὅτι αὐτ' ἐκείνων ἔμελλεν ἕξειν θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, ἢ ἀκολουθῶν τῷ ἰησοῦ κατ' ἴχνη βαίνειν ἡβῶ θεῷ, ψεκτὸς ἦν. ἀπελθόντος δ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἐφ' ᾧ θαυμαστέον ὡς τ σωτῆρος ἀκριβῆ λόγον τὸν ἀναγεγραμμένον, οὐκ εἶπε μὲν γὰρ ὅτι πλούσιος οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐπεὶ πᾶς ἐστὶ τοιοῦτον εἰρῆκει, ἀποκλείκει αὐτὸν πλούσιον ἀπὸ τ τῶν οὐρανῶν βασιλείας. φησὶ γὰρ ὅτι πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται). τὸ χαλεπὸν μὲν οὖν πρὸς σωτηρίαν τ πλουσίοις παρισᾶς, ἢ μὲν ἀδύνατον, ὅτι μὲν τ ῥητ αὐτοῦ λόγον ἔχειν φαίνεται), δρῶσα μένων πλουσίων μὴ δυσκολίας ἀπολιπεῖναι τοῖς πάθεσι, ἢ ταῖς ἁμαρτίαις, ἢ μὴ πάντη ἀπ' αὐτῶν ἁλῶναι· εἰ δὲ τροπολογούμενον πλούσιον θαλαμεύοιτο, ζητήσεις πῶς κἂν δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τ οὐρανῶν. τὴν δὲ δυσκολίαν εἰσόδου τ πλουσίου ἑκατέρως νοουμένου ἐμφαίνει ἡ παραβολὴ τ. εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τ οὐρανῶν. ἐν ᾗ παραβολῇ ὁ μὲν πλούσιος παρα-

A divitias & terrenam hanc gloriam bonum quid esse; sed & rerum quas temere concupiscimus, compotes fieri malumus, quoniam concupiscentiam ipsum amamus, quã illa liberari; & in res à nobis pro formidandis habitas minime incidere, quam timorem timori Dei adversum deponere. Non vero homo aliquis provectæ jam ac confirmatæ ætatis introductus est, nec vir qui puerilia aboleviſſet; sed adolescens, 1. Cor. 13.
B qui audito sermone tristis abiit; talis quippe animo erat, & propterea relicto Jesu abiit. Nam quasi vituperationis causa dictum est: *Abiit*, & *Abiit tristis*, *seculi* 2. Cor. 7. 10.
nempe *tristitia*, quæ *mortem operatur*. Qualis enim ille est iracundiam amans, & tristitiam, multas habens facultates quas amabat, unde tristis abiit; & quæcunque ex nequitia profecta animum ipsius invaserant? Quod si juxta expositionem aliquam ex iis quas supra tradidimus, historiam sequi velis, partim laude, partim vituperatione dignum adolescentem hunc esse comperies; quatenus enim mœchatus
C non est, nec occidit, neque furatus est, neq; falsum dixit testimonium, sed cum jam foret adolescens patri & matri honorem detulit, & tristitia affectus est propter sermones Jesu perfectionis præcepta tradentes, eamque si bona venderet pollicentes, bonum aliquid in illo fuit, quatenus autem divitiarum causa tristis à Jesu abiit, cum lætari potius debuisset, quod thesaurum in cœlo pro illis foret habiturus, & Jesum sequens Filii Dei vestigiis insistere, reprehensionem meruit. Cum vero abiisset ille, *Jesus dixit Discipulis suis*: *Amen di-* Matth. 19.
D *co vobis, quia dives difficile intrabit in regnum* 23.
cœlorum. Ubi observanda est utpote accurata Servatoris oratio, quæ hic refertur, non enim dixit non intraturum divitem in regnum cœlorum; quandoquidem si tale quid dixisset, à cœlorum regno divitem profecto excluſisset; ait autem: *Dives difficile intrabit*: salutis quidem adeptionem diviti difficilem esse docens, at vires tamen illius non superare, quod ex ipso quidem contextu sequi videtur; cum non absque difficultate quidem affectibus & peccatis divites possint obsistere, ita
E ut non corripiantur penitus ab illis, & invadantur. Quod si dives tropologice intellectus assumatur, quomodo etiam cum difficultate in regnum cœlorum ingredi possit, disquires; Divitem autem utrolibet modo intellectum non nisi difficulter intrare posse declarat Parabola his verbis: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum*. In qua parabola camelo dives

comparatur, non solum propter animalis hujus immunditiam, quemadmodum in Lege perhibetur, sed etiam quod universo corpore tortuosus sit. At cœlorum regnum foramini acus assimilatur, ut angustam esse portam utrique diviti, & arctum regni cœlorum aditum demonstretur. Ostendit autem fieri per sese minime posse, ut camelus per foramen acus intret: cum autem omnia in potestate Dei sita sint, profecto & illud, ineffabili virtute improbi crassitiem attenuantis, vel aditus angustiam ipsi amplificantis. Quod autem foraminis & cameli exemplo usus sit, ut ostenderet, difficile quidem esse in cœlorum regnum divitem intrare, at impossibile non esse, ex eo constat quod Discipulis dicentibus: *Quis ergo poterit salvus esse?* responsum sit: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Fieri itaque potest, ut camelus etiam per foramen acus transeat, at id in hominum potestate non est: ita & ut in regnum Dei dives ingrediatur. Quanam vero ratione res ejusmodi possibiles efficiat Deus, ipse noverit, ipsiusque Christus, & cui Filius ejus revelaverit. Qui ergo in sapientia & sermone excellit, super acu, ipsiusque foramine pluribus commentari audebit; nos autem quomodo rem tantam explicabimus? quoniam sunt quædam in Lege, quæ fiunt arte sutoris acu indigentis, ut juxta sapientiam Dei opera artis edat quam amplexus est. Quo ergo modo sutoris opificia, atque illa acus, eodem & ea intelligentur quæ hic narrantur; quæ nunc exponere & illustrare vires fortasse nostras superat; & ut ea intellectu comprehenderem, longam fortasse & importunam digressionem continerent. Cum duo igitur proposita sint, camelum per foramen acus, & divitem in cœleste regnum intrare, facilius esse prius illud docet. Ac inter homines quidem alium camelum per foramen acus intrantem, & alium divitem, præter hominum, at non Dei potestatem, in regnum Dei intrantem quæres; ita & de foramine acus, quoniam ab hominibus quidem fieri nequit; quicunque tandem reperiatur camelus, & foramen acus, si modo aliquis repertus fuerit camelus, qui per illud intret; at à Deo id fieri potest. Disquirat autem qui poterit, an mysteria quædam ad finem pertinentia, & per certas quasdam vias in Dei solius potestate sitas ad finem deducentia hæc exhibeant, necne, ac significent. Deinceps vero ea discutienda sunt, quæ ad id pertinent:

Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos re-

βάλλε) καμήλω, ἢ διὰ τ' ἀκάθαρτον ζῷον μόνον, ὡς ὁ νόμ@ ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον αὐτῆ σκολιότητα. ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεία τρυμαλιᾷ ῥαφίδ@, εἰς ἅπασαν δὲ πλοῦτον ἐνεῖναι, καὶ εἰς ὑπερβολὴν τεθλιμμένην τὴν εἴσοδον τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσοδον τῇ ἑκατέρῳ πάσῃ δῆλοί σ' ὅτι * αὐτῶν μὲν ἀδυνάτον τὸ κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδ@ εἰσελθεῖν, τῷ δὲ δυνατὰ εἶναι τῷ θεῷ πάντα, ἐν τούτοις αὐτὸ δυνατὸν ἐστιν, ἀφάτῳ δυνάμει τὸ παχυτάτ@ δὲ φαύλ@ λεπτυνόντ@, ἢ τὸ στενότατα τὰ εἰσόδους χωρητὰ αὐτῷ ποιοῦντ@· ὅτι μὲν δυσκόλως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν πλούσιον ἔστιν δῆλον ἐκ τοῦ θαυμαζομένου τὸ κάμηλον, ἀλλ' ὅτι δ' ἀδυνάτ@, δῆλον ὅτι πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρηκὼς φήσαντας, τίς ἄρα δυνατὸς) σωθῆναι; ἔφ. παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδυνάτον ἐστι. παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά· οὐκοῦν δυνατὸν ἔστι τὸ κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδ@, ἀλλ' ἐ παρὰ ἀνθρώποις δυνατόν. ὅτως δὲ τὸν πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τοῖς ἐφόδοις δ', πῶς ἂν τοιοῦτα ποιήσαι ὁ θεὸς δυνατά, αὐτὸς ἂν εἰδείη, ὁ ζητῶν αὐτὸ, ᾧ μὴ ἀποκαλύψῃ ὁ υἱὸς αὐτό· ὃ μὴ ἐν διαβεβηκὼς ἐν σοφίᾳ καὶ λόγῳ, ἐπιβλήσαι ἂν ἐπὶ πλεῖον καὶ τῇ περὶ τ' ῥαφίδ@, καὶ τ' τρυμαλιᾶς αὐτῆς διηγήσει. πῶς δ' οὖν παραδηλώσομεν; ὅτι ἐστί τινα ἐν τῷ νόμῳ γινόμενα τέχνῃ ῥαφιδευτοῦ χρῄζοντ@ ῥαφίδ@, ἵνα κατὰ σοφίαν θεοῦ ποιήσῃ τὰ ἔργα ἧς ἀνείληφε τέχνης· ὡς ἂν νοηθείη τὰ δὲ ῥαφιδευτοῦ ἔργα, κἀκεῖνα ἡ ῥαφὶς, νοηθήσε) καὶ τὰ τῇδε λελεγμένα, ἃ νῦν λέγειν, καὶ σαφηνίζειν, τάχα μὲν ἐκτὸς ἡμᾶς ἐστ. τάχα δὲ καὶ τῷ εἰδότι, πολλῆς ἂν καὶ ἀκαίρου ἔχοι παρεκβάσεως· δύο δ' προκειμένων, τὸ κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδ@ εἰσελθεῖν, καὶ τὸ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, δυσκοπώτερον εἶναι φησι τὸ πρότερον· ζητήσεις γε ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλον μὲν τὸν κάμηλον εἰσερχόμενον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδ@, ἄλλον δὲ τὸν πλούσιον ἀδυνάτως ἀνθρώποις, δυνατῶς δὲ τῷ θεῷ εἰσερχόμενον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ὅτως δὲ κἀ ἐπὶ * τ' τρυμαλιᾶς ῥαφίδος ὅτι ἀδυνάτον μὲν ἀνθρώποις, ὁπόσοι ἐὰν ζητηθῇ κάμηλος, καὶ εἴ τις ἐν ἐὰν εὑρεθῇ κάμηλος, τρυμαλιὰ ῥαφίδ@, ἢ εἰσελεύσε) δι' αὐτῆς. παρὰ δὲ θεῷ δυνατόν. εἰ δὲ ἐμφαίνει ταῦτα καὶ παρίησι τελικά τινα μυστήρια, καὶ ὅπη τέλος ἄγοντα διά τινων ὁδῶν θεῷ μόνῳ δυνατῷ, ἢ μή, ὁ δυνάμενο@ ἐξετάζέτω· ἔξεστιν ἰδεῖν τὰ δοκοῦντα. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρ@ εἶπεν αὐτῷ· ἰδὲ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;

λεθήσαμεν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; Ϛ ταῦτα δὲ ὁ μὲν τις τηρήσει κ τὴν λέξιν. ὁ δέ τις ἀνασκευάσας τ τῆς λέξεως, ὡς ἐ μεγαλοφυὲς, τροπολογήσει ὁ μὲν ἔν τῇ λέξει παρισάμενος ταῦτα ἐρεῖ. ὥσπερ ἐπὶ τῆς δόσεως ἐ τ διδόμενον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν ἀποδεχόμενος ὁ θεὸς, δικαίοις καὶ ἀποδέχε τὸν τ ἔλαττον προαιρέσει τελειοτέραν δεδωκότα, ὡς ἀπὸ τὸν τὸ πλεῖον ἢ πλειόνων, καὶ διαθέσει ὑποδεεστέραν, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν διαγεγραμμένων περὶ τ δόσεως τῶν πιστίων, κ τ δυο λεπτῶν, ἃ πᾶσαν ἡ χήρα εἰς λόγον πενήτων ἔβαλεν εἰς τ γαζοφυλάκιον. ἕτως κ ἐπὶ τ διὰ τὴν προθ τ θεῖον ἀλάτρευτον καταλιπόντων ἀ κέκτηνται, ἵνα ἀπροσκόπως ἀκολουθῶσι τῷ * χριστῷ τ θεοῦ παῦται προθέμενοι κ τὸν λόγον αὐτ. ἐ πάντως μᾶλλον ἀποδεκτὸς ὁ τὰ πλείονα καταλιπὼν ἢ τὰ ἐλάττονα, καὶ μάλιστα ὅτε τύχοι ὅλην ψυχὴν πίστις καταλιπὼν τὰ ἐλάττονα ἅπερ ἂν δοκῇ τὰ καταπεφρονηκέναι τ πλειόνων· εἰ καὶ μικρὰ ἦν κ δύτελη ὁ πέτρος καταλέλοιπεν ἅμα τῷ ἀδελφῷ * αὐτ ἀνδρέᾳ, ἡνίκα ἀκέσαντες ἀμφότεροι τ. δεῦτε ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, ἀθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ, ἀλλ' ἐ μικρὰ λογίσαμενα ἅπερ τῷ θεῷ, καταναήσαντι ὅπ ὅπερ ἔξεως αὐτ ταύτης πεποίηκασιν, ὡς εἰ τ ἐκέκτηντο πολλὰ κτήματα, τ πλεῖστα ὑπάρχοντα, μὴ ἂν ὑπ' αὐτῶν κατασχεθῆναι, μηδ' ἐμποδισθῆναι τὴν ὁρμὴν ἐκλυομένην ἀκολουθήσαι τῷ ἰησ. τ θαρρῶν ὅτι μᾶλλον ἐπὶ τῇ προαιρέσει μᾶλλον ἢ τῇ ὕλῃ ὧν κατέλειπεν ὁ πέτρος παρρησιασάμενος εἶπε τῷ ἰησοῦ τ. ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, τ ἠκολούθησαμέν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; εἰκὸς ἦ τ μὴ δίκτυα μόνον αὐτὸν καταλελοιπέναι, ἀλλὰ τ οἶκον, καὶ γυναῖκα, ἧς ἡ μήτηρ ἐπισάντος ἰησ ἀπήλλακτο πυρετῷ. σοχάσασθε δ' ἄτις ὅτι δυνατὸν τ τέκνα αὐτὸν καταλελοιπέναι, ἢ ἀδυνάτου ἦ τ κτῆσίν τινα βραχεῖαν· μέλα ἦν δηλοῦ ὡς ἐ πέτρε, καὶ ἀδελφὲ αὐτ, ἐπειπὲ ἀκέσαντες τ. δεῦτε ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων, μηδὲν ἀναβαλλόμενοι εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ. ἐ μεμνασμένοι τ εἰπόντα. ἀλλὰ πρῶτον ἐπίτρεψόν μοι εἰς τὸν οἶκόν μ ἀπελθεῖν, τ ἀποξαδς τοῖς εἰς τὸν οἶκον μ. ἐδὲ ὡς παραπλήσιόν τι ποιήσαντες τῷ λέγοντι. ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μ· τ ἀφέντες ἐπιμελῶς ὅτι ἀξιολόγως πληρῶντες ὑπὸ τ ἀποστόλεως ἰησ, τ ἐπαγγελίας αὐτ, τ πεύσαντες ὅτι ὀλίγην ἁλιευτικὴν καταλιπόντες τὴν ἰχθύων,

A *liquimus omnia, & secuti sumus te; quid ergo erit nobis?* Atque hæc quidem ad verbum interpretabitur quispiam; alius autem literam tanquam non satis sublimem & eximiam confutans ad tropologicam expositionem recurret. Qui igitur literæ rationem habebit, hæc dicet: quemadmodum in donatione non ipsum munus, sed voluntatem ac studium laudans & probans Deus, excusat & acceptiorem habet qui pauciora quidem, sed perfectiore studio, quam qui plura ex majori copia, sed minore affectu dedit; ut liquet ex iis quæ de B divitum largitione conscripta sunt, & minutis duobus quæ vidua in gazophylacium pro pauperibus mittebat; idem & iis contingit, qui facultatibus suis omnibus præ amore Dei nuntium remittunt; nihil non juxta sermonem Christi Dei agentes, ut eum indissolubili nexu hærentes subsequantur; plane acceptior ille non est qui plura, quam qui pauciora, reliquit, præsertim si ferventiore studio pauciora reliquerit, quam qui plura aspernatus fuisse videtur. Quamvis ergo perexigua essent, C & nullius ferè pretii quæ Petrus una cum fratre Andrea reliquit, quum uterque his auditis: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum; Continuo relictis retibus secuti sunt eum*: at illa à Deo parvi æstimata non sunt, qui hæc eos tali affectu fecisse intelligebat, ut si pluribus etiam fuissent prædíti facultatibus & bonis, id eis moræ & impedimento haudquaquam fuisset, quo minus vehementi Jesum sequendi desiderio parerent; atque huic opinor alacritati potius ac studio, quam rerum à se relictarum sordibus confisum Petrum dixisse Jesu: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te; quid ergo erit nobis?* At eum D non retia solum, sed & domum reliquisse verisimile fit, & uxorem, cujus mater Jesu ope febri fuerat exsoluta; quin & liberos hunc forsitan reliquisse, & exiguam aliquam possessionem conjici potest. Ingens ergo aliquid de Petro ipsiusque fratre significatur, siquidem iis auditis: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum*, nihil cunctati, *continuo relictis retibus secuti sunt eum*; cum non idem egissent ac ille qui dixit: *At primum permitte mihi, ut in domum meam abeam, & renuntiem his quæ* E *domi meæ sunt*; nec tale quid fecissent ac qui dixit: *Permitte me primum ire, & sepelire patrem meum.* Ac illud diligenter observa, eos non mediocriter mandato Jesu, ipsiusque pollicitatione perculsos, atque illud credentes futurum, ut exiguo hoc piscatorio quæstu relicto homines ad salutem captarent, ac velut percussos ea

Matth. 4. 19. 20.

Matth. 19. 27.

Matt. 8. 14

Luc. 8. 61.

spe sibi ab illo facta, Jesu, hominibusque ministrandi, dum homines piscarentur, *continuo relictis retibus*, & eorum quæ domi possidebant oblitos, *secutos esse eum*, adeo ut repentinæ hujus voluntatis beneficio dignus extiterit Petrus, qui sese efferret, & quæ supra commemorata sunt, jactaret. Simul etiam animadvertendum est id dixisse Petrum, cum attendisset quidem ad hanc Dei orationem: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me*: adolescentem autem qui id audierat cum mœrore abeuntem perspexisset, quoniam terrenas complures divitias perfectioni in Deo adipiscendæ prætulerat: cum præterea apprime teneret quam in regnum cœlorum intrare diviti operosum foret & arduum, quasi rem & ipse non facilem egisset, cum omnia reliquerat, & Servatorem fuerat secutus, ea dixisse quæ nunc tractamus. Idcirco Petro id audacter elocuto, magnam hanc pollicitationem, quæ subnexa est, in responsum dedit Servator, futurum nempe Petrum unum ex judicibus Israel. At qui literæ sensum spernet, utpote à quo sensu auditor præstantiore præditus ingenio persuaderi non possit, cum & alia Scripturæ verba graviorem & nobiliorem sensum in expositione analogica contineant, is dicet sermonem hunc; *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te*, reticulo, domo paupertina, & ærumnosa in egestate vita relictis, haud prolatum fuisse pro dignitate tanti discipuli, cui caro & sanguis Jesum esse Christum Filium Dei vivi non revelaverant, sed Pater ipsius qui in cœlis est, cuique dictum fuerat: *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Matth. 16. 17, 18. At ea fortasse ad loci hujus explicationem conducunt, quæ supra à nobis tradita sunt, cum id illustraremus: *Vade, vende quæ habes*, & cætera: omnibus siquidem nuntium remisit Petrus, quæ se peccati reum efficiebant, & propter quæ dixit: *Exi à me, quia homo peccator sum, Domine*; Luc. 5. 8. & magna profecto illius laus erat qui se non amplius peccaturum confidens dixerat: *Reliquimus omnia*, nec deteriora solum reliquimus, sed & *secuti sumus te*. Illud autem: *Secuti sumus te*, idem sonat fortasse ac illud, postquam Pater nobis, quinam sis, aperuit, teque justitiam esse revelavit, quatenus justitia es, te secuti sumus; ita & quatenus sanctificatio es, & quatenus sapientia, & quatenus pax, & quatenus veritas, & quatenus vera vita. Idcirco quemadmodum post certamen pugil, si

ἀνθρώπους ἔμελλον ἁγρεύειν εἰς σωτηρίαν, ὁ
διονειτρωθέντες ὑπὸ τε τ εἰς τὸν ἰησοῦν πί
ἐπηγγείλατο αὐτοῖς διακονίας φιλανθρώπε
μέλλουσιν ἀνθρώπους ἁγρεύειν, αὐθέως ἀφέντες
τὰ δίκτυα, καὶ ὡσπερεὶ ἁπλαθόμενοι τῆ οἰκει
ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὡς ἄξιον γεγονέναι ἐπ' ἐκεί
νῃ τῇ ὁρμῇ τὸν πέτρον σεμνύσαντες, καὶ εἰρηκέ
ναι τὸ εἰρημένον· ἅμα δὲ θαυμαστέον ὅτι
ἔτι εἶρηκεν ὁ πέτρος καλανοήσας μὲν τὸν, εἰ
θέλεις τέλειος εἶναι, ἐρημώσω τὸν ἰησοῦν φω
νὴν, ὕπαγε, πώλησόν σε τὰ ὑπάρχοντα. ὁ δὲ
πλουσίοις, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀ
κολούθει μοι. θεασάμενος δὲ καὶ τὸν ἀκόσμως λυ
πούμενον καὶ μὴ λύπης ἀπηλλυμένα, ἐπείπερ συ
κεκείνει τὰ πολλὰ ἁπλῶς γῆς κτήματα ἔτι ἐλεύ
θερος ὢν τῷ θεῷ ὑμνεῖς· νοήσας δὲ καὶ τὸ δύσκολον πε
ρὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἢ
πλουσίῳ, ὡσπερεὶ καὶ αὐτὸς ὢν εὐχερὲς πρᾶγμα
ποιῶν ἐν τῷ παῦσαι καταλελοιπέναι, καὶ ἀκολου
θηκέναι τῷ σωτῆρι, εἶπε τὰ προκείμενα· διὸ
καὶ παῤῥησιασάμενος τῷ πέτρῳ ἀποκεκρυ
μμένῃ τὴν ἁπορρήτου μεγαλης ἐπαγγελίας ὁ σωτὴ
ρ δὲ μέλλει ἕνα τὴν κεντὴν ἢ ἰσοστάσιον
τὸν πέτρον· ὃ δὲ λέξεως ἐκ ἱκανῶς πεῖσαι με
γαλοφυὴς ἀκροατὴν καταφρονήσας, ὡς καὶ ἄλλων
λέξεων τῆς γραφῆς τὸ σεμνὸν ἐν τῇ ἀναγωγῇ
ἐχουσῶν, τοιαῦτά φησι, ὅπερ αὐτὸ τὸ ἀφέντες ἡμᾶς
ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, ἀκτη
δίως καταλειφθέντος, καὶ πενίχρας οἰκίας, καὶ ἁπ
πόνου ἐν πενίᾳ βίου, ἐπαύσατο ἀξίως λελεκται ἢ
πλικότος μαθητοῦ, ὥσαρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκά
λυψεν ὅτι ἰησοῦς εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς ἢ θεοῦ ζῶ
ντος, ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατὴρ αὐτῷ ἐκλέ
λεκται τὸ. σὺ εἶ ὁ πέτρος, καὶ ἁπ ταύτῃ τῇ πέ
τρᾳ οἰκοδομήσω μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅ
δου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆ· ἀλλὰ μήποτε τὰ ἁπο
δεδομένα εἰς τὴν διήγησιν * τὸ. ὕπαγε, πώλη * al
σόν σε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ ἑξῆς, χρήσιμα εἰς
τὰ προκείμενά εἰσι. πέτρος γὰρ ἀφῆκε πάντα, καὶ
οὐκ ἁμαρτωλὸς ἦν, καὶ διὰ τὰ εἶπεν. ἔξελθε ἀπ'
ἐμοῦ, κύριε, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς ἐγώ εἰμι. καὶ
μέγας αὐτῷ ἔπαινος ἦν τεθαῤῥηκὼς ἁπλῶς
μηκέτι ἁμαρτάνειν λέγειν· ἀφήκαμεν πάντα, καὶ
ἐ μόνον τὰ χείρονα καταλελοίπαμεν, ἀλλὰ καὶ
ἠκολουθήσαμέν σοι. τὸ δὲ, σοὶ ἠκολουθήσαμεν, οὐκ
ἀνώμαλον εἶναι τῷ. ἀποκαλύψαντος ἡμῖν πάντας
ὅς τις εἶ, καὶ ὅτι δικαιοσύνη εἶ, ἠκολουθήσαμέν σοι,
καθὸ δικαιοσύνη τυγχάνεις. ἕτως ἢ καθὸ ἁγι
ασμὸς, καὶ καθὸ σοφία, καὶ καθὸ εἰρήνη, καὶ καθὰ
λήθεια, καὶ καθὸ ὁδὸς ἡ φέρουσα πρὸς θεὸν, καὶ καθὸ ζωὴ ἀληθινή· διόπερ ὡς ἀθλητὴς μὴ
λα-

τὴν ἀγῶνα πωθανόμθρ & ἀγωνοθέτε, εἰ τύ- A forte quæ præmia victorem maneant, igno-
χοι μὴ πᾶς ἀμθρ τὰ ἐπὶ τῷ ἀγῶνι ἆθλα, rat, agonothetam interrogat; ita rebus à
πυνθάνε) & σωτῆρος λέγων μᾶ τινὰ ἐπὶ τοῖς πό- se præclare gestis confisus Servatorem per-
θοις ἀγαθήμασι παῤῥησίαν; τί ἄρα ἔσαι ἡμῖν; contatur: *Quid ergo erit nobis?* Et si re-
καὶ ἵνα βελόμεθα τὰ πρὸς πέτρον εἰρημθρα, sponsum Petro datum, ipsiusque interro-
καὶ τινὰ πόθεν αὐτὰ καὶ αὐτοὶ λαβεῖν, ἀφῶμθρ gationem nos ipsi referre velimus, omnia
ἕτως πάντα, μηκέτι πρὸς ἐχόμθροι τῆς κακίας, itidem relinquamus, non amplius nequi-
καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, καὶ ἀκολαθήσωμεν tiæ, ipsiusque operibus adhærentes, &
τῷ & θεῷ λόγῳ, ἵνα ἡμῖν ἔιπῃ, καὶ πᾶσι τοῖς Verbum Dei sequamur, ut nobis, suisque
ἀκολαθήσασιν αὐτῷ τὰ ὑπαρχόμενα ἕτως ἔ- assectis omnibus ea dicat quæ subnectun-
χοντα. ὁ οὖ ἰησᾶς εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, tur his verbis: *Iesus autem dixit illis; Amen* Matth. 19.
B *dico vobis, quod vos qui secuti estis me,* & 28.
ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολαθήσαντές μοι, καὶ τὰ ἑξῆς, reliqua, quæ simpliciorem & ipsa conti-
ἅπερ καὶ αὐτὰ καὶ ἁπλέστερον ἔχει πνὰ πρα- nent sententiam, ad relinquenda bona
τρεπτικὸν ὑπὲρ τὸ καταλιπεῖν τὰ ὑπάρχοντα nos adhortantem, sed & profundiorem
καὶ ἕτερον παρὰ τὸν βαθύτερον· ὁ μὲν etiam præterea complectuntur. Qui ergo
ἐν τῷ λέξιν ἐρμηνεύων τὸν τόπον τῶ εὐαγ- hunc Evangelii locum ad verbum inter-
γελίε, ταυτὰ ἐρεῖ, πάντας εἶπεν ἀκολαθεῖν τῷ pretabitur, hæc dicet, unicuique edixisse
ἰησᾶ λόγῳ· ἀλλὰ τὰς μὲν τότε ἀποστόλας, & verbum, ut Jesum sequatur, verum eos
*ὁμοίας ἐκείνοις ὑπομόνως αὐτῷ ἀκολαθήσαν- qui Apostoli tunc temporis erant, Apo-
*C. R. τας ὠνόμασεν. * ὃς οὖ μεταχρεσέρας ἐδήλω- stolorumque similes, qui eum constanter
σεν, πᾶς ὅς πις ἀφῆκεν ἀδελφὰς, ἢ ἀδελφὰς, καὶ secuti sunt, compellasse; posteros autem Matth. 19.
C τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ὡς βιαίως διηγησάμθρον τὸ, ἀ- his significasse: *Et omnis qui reliquerit fra-* 29.
κολαθεῖν, ἀνατρέψει πις λέγων πρὸς πάντων εἰ- *tres vel sorores,* & cætera. At vocabuli hu-
ρῆσθαι, ἀκολαθεῖν, ὃν τρόπον· ὅς ἂν μὴ ἄρῃ τὸν jus, *sequi*, expositionem quasi violentam
σταυρὸν αὐτᾶ, καὶ ἀκολαθήσῃ ὀπίσω μα, οὐκ confutabit aliquis, de omnibus illud
ἔσι μα ἄξιος εἶναι μαθητής· οἱ τοίνυν ἀκολα- dictum esse contendens hoc loco: *Qui non*
θήσαντες τῷ σωτῆρι καθεδοῦνται ἐπὶ δώδε- *sustulerit crucem suam, & secutus fuerit me,*
καθρόνες, κρίνοντες τὰς ιβ' φυλὰς & ἰσραήλ, *non est dignus qui meus sit discipulus.* Qui
καὶ ταύτην λήψον) τινὰ ἔξεσιν ἐν τῇ ἀνα- ergo Servatorem secuti fuerint, sedebunt
στάσει τῶν νεκρῶν· αὕτη γάρ ἐσιν ἡ παλιγγενεσία super thronos duodecim, judicantes duo-
D χαινὴ πις γῆσις ἕσα, ὅτι ὁ μὲν ὀρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ decim tribus Israel, atque hanc in resur-
καινὴ τοῖς ἑαυτὰς ἀνακαινώσασι κτίζε), καὶ rectione mortuorum potestatem accipient.
καινὴ διαθήκη παραδίδο), καὶ τὸ ποτήριον αὐ- Atque hæc est quidem regeneratio, quæ
τῆς· ἐκείνης οὖ τὸ παλιγγησίας προοίμιόν ἐσι, novus quidam ortus est, quando novum
τὸ καλύμθρον παρὰ τῷ παύλῳ λετρὸν παλιγ- cœlum & nova terra iis conditur, & No-
γησίας, καὶ ἐκείνης τὸ καινότητος τὸ ὑπο- vum traditur Testamentum, ipsiusque ca-
*C. R. ἀνακαι- ρούμθρον τῷ λετρῷ τὸ παλιγγησίας ἐν τῷ * ἀ- lix, qui se ipsi renovaverunt. Hujus au-
νακαινώσεως πνύματος· τάχα οὖ ἐς κῦ μὲν tem regenerationis illud initium est, quod Tit. 3. 5.
τὸν γησιν ὠδὲς ἐσι καθαρὸς ἀπὸ ῥύπε, ὅσ' εἰ à Paulo lavacrum regenerationis appella-
μία ἡμέρα ἔιη ἡ ζωὴ αὐτᾶ, διὰ τὸ πρὸς τῆς tur, quodque in hac novitate lavacrum
γησεως μυσήριον, ἐφ' ᾗ τὸ ἴσω & δαβὶδ ἐν regenerationis in lavacro renovationis Ioh. 3. 4. 5.
E πεντηκοσῷ ψαλμῷ λελεγμθρον ἕκας ὁ πάν- spiritus sequitur. Et fortasse quidem in ge-
των εἰς γῆσιν ἐλπιθότων λέγοι, ἐχον ἕτως. neratione nemo à sordibus mundus est, ne
ὅτι ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, & ἐν ἁμαρτίαις si vita quidem ejus unius diei fuerit, pro-
ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μα. κῦ οὖ τινὰ ἐκλετρᾶ pter generationis nostræ mysterium, super
παλιγγησίαν, πᾶς μὲν καθαρὸς ἀπὸ ῥύπε, ὁ qua unusquisque nascens usurpare potest
γνηθεὶς ἄνωθεν ἐξ ὕδατος & πνύματος, ἵνα quod in Psalmo quinquagesimo ait David
βολήσας εἶπω, καθαρὸς δι' ἐσόπρε, καὶ ἐν αἰνί- his verbis: *Quoniam in iniquitatibus conce-* Psal. 50. 7.
ptus sum, & in peccatis concepit me mater mea:
at in regeneratione per lavacrum quicun-
que generatus fuerit superne ex aqua &
spiritu, mundus erit à sordibus, & ut, au-
dacter loquar, mundus *per speculum & in* 1. Cor. 13. 12
ænigmate: verum in alia regeneratione,
Cum sederit Filius hominis in throno majesta-
tis suæ; quicunque ad hanc in Christo re-
generationem pervenerit, mundissimus

γμα. κῦ τὴν ἄλλην παλιγγησίαν, ὅταν καθίσῃ ὁ ὑὸς & ἀνθρώπε ἐπὶ θρόνε δόξης αὐτᾶ, //
πᾶς ὅς ἐς τινὰ ἐν χρισῷ παλιγγησίαν ἐκείνην φθάσας, καθαρώτατός ἐσιν ἀπὸ ῥύπε

erit

erit à sordibus *facie ad faciem*, cum & ipse hanc regenerationem per lavacrum regenerationis fuerit adeptus. Sin lavacrum illud animo intelligere vis, vide quomodo Johannes *baptizans in aqua in pœnitentiam*, de Servatore dicit: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* In regeneratione ergo per lavacrum cum Christo sepulti sumus; *Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum*, juxta Apostolum. In lavacri autem regeneratione per ignem & spiritum, corpori gloriæ Christi, sedenti super sedem Majestatis suæ, nos quoque sedentes super duodecim thronos conformes efficimur; si modo omnibus quacunque tandem ratione, sed præcipue per lavacrum relictis te fuerimus secuti. Tunc autem *Quum sederit Filius hominis in sede Majestatis suæ*, explicabitur prophetia dicens: *Dixit Dominus Domino meo; Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; & illud: *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, donec *Novissima inimica destruatur mors*; qua destructa jam non amplius ante faciem eorum erit mors qui salutem adipiscuntur, sed sola vita quæ creditur; nam quum ante faciem mors est, vita propter illam ab iis non creditur, qui in mortis potestate sunt; at morte destructa, vita ab omnibus creditur. In Lege autem illud quoque reperies: *Proposui in conspectu tuo vitam & mortem*, & hoc: *Et erit vita tua quasi pendens ante te*, & istud: *Non credatis vitæ vestræ.* Sedet autem in sede majestatis suæ Filius hominis, cum in nullum qui in Deo sine honore ac gloria sit, obtinet imperium; tunc enim quicunque gloria ab hominibus affecti non sunt, neque in eo laborarunt ut gloriam ad hominibus consequerentur, sed *Gloriam quæ à solo Deo est, quæsiverunt*, illius regno subjicientur qui sedet in sede Majestatis suæ: tunc autem exaudiuntur vota Servatoris dicentis: *Pater clarifica me claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Sin vero Verbum animo comprehendere potes in pristinum statum restitutum, postquam caro factum est, nec non & quæcunque hominibus factum est, quum ut omnes lucraretur, id effectum est quod unusquisque illorum effici volebat; & restitutum, ut tale efficeretur, quale *erat in principio apud Deum*, quum Deus erat ac Verbum in propria gloria, quasi talis Verbi gloria; videbis illud sedens in sede Majestatis suæ, nec alium ab eo Filium hominis, qui in Jesu homo intelligitur: ita enim unum est cum Verbo, longe magis quam qui unus spiri-

Matth. 3.11

Rom. 6.4
Phil. 3.21.

Ps. 109.1.2.

1. Cor. 15. 25.26.

Deut. 30.15
Deut. 28.66

Ioh. 5. 44.

Ioh. 17.5.

τὸν καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐχ' ἕτερον *τὸν γὸν δ' ἀνθρώπου, τὸν κῦ τὸν ἰησοῦν *c. 2.
ἄνθρωπον νοούμενον, ἐν ᾧ ἕτως τῷ λόγῳ γινε-
ται, παύλου μαλλόντ', διὰ τ' κολλᾶσθ τῷ κυρίῳ γενο-

τρὸς παλιγγενεσίας φθάνων ἐπ' ἐκεῖνον τὸν παλιγγενεσίαν· εἰ δ' βέλει τ' λουτρὸν ἐκεῖνον νῆσαι, σκόπει πῶς ἰωάννης ὁ ἐν ὕδατι βαπτίζων εἰς μετάνοιαν λέγει περὶ δ σωτῆρ· τ'. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί· ὧν μὲν ἐν τῇ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίᾳ σωζόμενοι τῷ χριστῷ. σωζόμενοι δ αὖ, τὸν ἀπόστολον, διὰ δ βαπτίσματ· ἐν ᾧ τῇ διὰ πυρὸς καὶ πνεύματ· λουτροῦ παλιγγενεσίας, σύμμορφοι γινόμεθα τῷ σώματι τῆς δόξης δ χριστοῦ, καθεζομένῳ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ καθεζόμενοι ἐπὶ ιβ θρόνων, εἰ καὶ ἀφέντες πάντα ὑποτεταγκέναι, μᾶλλον δ κῦ τ' λουτροῦ, ἠκολουθήσαμεν. ὅτε ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς δ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, πληρῶται ἡ λέγουσα προφητεία. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ τ'. δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἕως * ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς θάνατος καταργῆται· * c. 11.
καταργηθέντ·, οὐκέτι ἔσται πρόσκομμα τῶν σωζομένων θάνατος, ἀλλὰ μόνη ἡ πίστις διαμένει. θανάτου μὲν γὰρ ὄντος πρόσκομμα, διὰ τὸ ἐκείνου ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τ' κρατουμένων ὑπ' αὐτοῦ ζωή. καταργηθέντος δ θανάτου, πιστεύεται ὑπὸ πάντων ἡ ζωή· ἐν ᾧ τῷ νόμῳ δύρηται καὶ τ'. τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον πρόσωπόν σου, καὶ τ'. ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ· ἐμπεσοῦνται τῇ ζωῇ ὑμῶν καθεζομένου δ υἱοῦ τ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, ὀδυνῶν ἀπὸ δόξης ἐν θεῷ βασιλευομένων ὑπ' αὐτοῦ. πάντες γὰρ τότε οἱ μὴ δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, μηδὲ ποιοῦντες πρὸς τὸ δόξαθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῷ δόξαν τὴν ὑπὸ θεοῦ μόνου * ζητοῦντες, βασιλευθήσονται ὑπὸ δ καθημένου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. τότε γὰρ ἀποδίδοται τὰ δίκης τῷ σωτῆρι δικαιοῦντι τὸν πατέρα δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣν εἶχον πρός σε τὸν κόσμον εἶναι· εἰ δ δώσασι νοῆσαι τὸν λόγον ἀποκαλύψαντα μὲν μ' τ' γεγονέναι ἀντὶ σαρκὸς, καὶ ὅσα γέγονε δι' ἐμοῦ γινόμενα αὐτοῖς, ὑπὲρ ὧν ἕκαστ· αἰτῶν ἔχρηζε γνῶναι, ἵνα τοσαύτας κερδήσῃ, καὶ ἀποκαλύψαντα ἵνα γνῶ ὁποῖος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, * θεὸς καὶ λόγ· * c. 1.
ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὡς λόγος οἷός τε δόξῃ ὀφθῆναι αὐ-

γενομένων ἐν πνεῦμα πρὸς αὐτόν· τότε δὲ, ἡνίκα ἂν ταῦτα ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ Σωτῆρος γένηται, καὶ οἱ ἀφέντες πάντα καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ καθεδοῦνται, ὡς σύμμορφοι γενόμενοι τῷ σώματι, καὶ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης αὐτοῦ, ἵνα θρόνους ιβ', κείνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς Ἰσραήλ· ὁ γὰρ ὅλος βίος τῶν δικαίων κείνει τὰς μὲν πεπισευκυίας ιβ' φυλὰς Ἰσραήλ. καὶ κείνοῖ γε οἱ ἀπόστολοι, καὶ ὁ τὸν ἀποστολικὸν ἐζηλωκότες βίον, καὶ καταδεδωκότες, τὰς δυσγενεῖς μὲν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς ἰσραηλίτας, ἀτὰ ἀξίαν δὲ τῆς εὐγενείας πεποιηκότας. τάχα δὲ τὸ μὲν. ἐν ὑμῖν κείνεται ὁ κόσμος, πρὸς κοινοβίας λελεγμένον, λέγεται πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. τὸ δὲ. καθίσεσθε καὶ αὐτοὶ ἵνα ιβ' θρόνους, κείνοντες τὰς ιβ' φυλὰς Ἰσραήλ, πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τὸν ἀποστολικὸν βίον ἐζηλωκότας, κείνοντας τοὺς εὐγενεστέρους ὅλου κόσμου ὄντας τὸν Ἰσραήλ. ἀλλὰ νόησον ἐν τούτοις ἀξίως τὸ μεγαλοφυὲς τοῦ εὐαγγελίστου τὸν Ἰσραήλ, εὐγενῆ μὲν, καὶ πεφυκόσι κρείττονος, ἀπεπισευκότα δέ. ἀνάγειν δὲ μὴ τὸν περὶ Ἰσραήλ, καὶ τὸν περὶ τῶν δώδεκα φυλῶν λόγον, ὥστε δώδεκα τάγματα εἶπεῖν ἡμικὰ ψυχῶν, καὶ εὐγενεστέρων, ὧν αἱ μὲν διαφέρουσαι ἐν ὑστεροχῇ εἰσιν. αἱ δὲ καθ' ἑνδεκάμοιρας τεταγμέναι λοιπαὶ τάξει δευτέρᾳ, ὑστερήμασι ἐστὶ, μὴ * πλικαύτην θεωρεῖν ἔχουσαι, ὡς διανοῆσαι φράσῃ πῶς ιβ'. εἰσὶν αἱ τέσσερες οἱ πατέρες τῶν ιβ' φυλῶν Ἰσραήλ, ὥσπερ ἐδήλωσε τὸ προφητικὸν, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, ὄνειρος Ἰωσήφ. ὀνειρεύει δὲ καὶ ἕκαστος τῶν κεκοινωνημένων Ἰσραηλιτῶν τινος, ἢ σεσωσμένης ἄρσεν, ἢ ἄρρενα παρθενίαν ἀποστόλου, καὶ τὸν ἀποστολικὸν βίον βιώσαντος κριθήσεται). εἰ μὲν ἕν τις πάντα ἀφῆκε, καὶ ἠκολούθησε τῷ ἰησοῦ, τῶν εἰρημένων πρὸς τὸν πέτρον, καὶ τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ τὴν δόξαν. εἰ δὲ πάντα μὲν, τὰ ὑπαρξάμενα, ὁ τοιοῦτος πολλαπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει· πάντα δὲ πάντα, ἀλλ' ἰδικῶς λελειμμένα, καταληπτέον ὅτι. καὶ πᾶς ὅστις ἀφῆκεν ἀδελφὰς, ἢ ἀδελφὰς, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τὸν δὲ ὅτι μὲν ἔχει ὃν δικαιοφρόνητον λόγον, καὶ κατὰ τὸ ἁπλοῦν τῆς ἐκδοχῆς, καὶ προτρεπτικὸν ἐστὶ τοῦ πάσης σαρκικῆς συγγενείας καταφρονεῖν, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, πᾶς ὅστις ἂν ὁμολογήσει· εἰ δὲ καὶ τὸν ἀναγωγὴν ἀναγωγικὸν, ὁ μὲν τις διισχυρίσεται, ὁ δὲ καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἔχει· καὶ σαφὲς

A tus efficiuntur cum Domino, propterea quod illi adhæreant. Tunc autem, quando videlicet in Servatoris resurrectione hæc evenient, qui reliquerint omnia, & ipsum secuti fuerint, utpote qui *configurati corpori*, & throno, *claritatis ejus* effecti sint, sedebunt *super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Tota enim justorum vita duodecim tribus Israël fidem minime amplexas judicabit; & Apostoli quidem, quique Apostolicam vitam æmulati & assecuti fuerint, judicabunt generosos, B quod Israëlitæ sint, nec res generositate sua dignas gesserint: ac illud fortasse quod Corinthiis dictum est: *In vobis judicabitur mundus*, iis dicitur qui è Gentium numero sunt; istud vero: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes tribus duodecim*, Apostolis, & Apostolicæ vitæ æmulatoribus dicitur, totius orbis generosissimos, Israelitas scilicet, judicantibus. At hoc loco pro sublimitatis Evangelii dignitate, Israelitas generosos quidem, & præclaris natalibus ortos, at fidem non professos intelligi. Post expositionem autem su- C per Israelitis, ipsorumque tribubus duodecim allatam, ad mysticum & reconditum sensum mentem erigere, ita ut illas esse duodecim generales animarum, earumque generosiorum ordines dicamus, quarum præstantiores in summo ac præcipuo loco constitutæ sint, reliquæ autem in undecim distributæ partes alterum gradum obtineant, id quidem vires nostras superat, qui tanta intelligendi & contemplandi facultate non pollemus, ut perspicuum possimus facere, quomodo duodecim stellæ sint, duodecim tribuum Israel patres; quem- D admodum propheticum, ut ita dicam, Josephi somnium significabat; quoque modo vel ab aliquo astri nomen adepto, astrive simili Apostolo, & ab eo qui vitam traduxerit Apostolicam, unusquisque Israelitarum in Judicium adductorum judicabitur. Si quis ergo omnia reliquerit, & Jesum fuerit secutus, quæ Petro, ipsiusque percontationibus responsa sunt, ipse consequetur: Si quis autem non omnia quidem reliquerit, at ea solum quæ subjunguntur, is multo plus recipiet, & vitæ æternæ hæreditatem adibit. Quænam autem illa E sint, quæ omnia quidem non sunt, at seorsum commemorantur, inde discendum est: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres*, & cætera: quin autem illud sententiam minime aspernandam contineat, quæque ad carnalem omnem consanguinitatem, & res omnes creatas contemnendas, etiam juxta simplicem interpretationem, adhortari nos valeat, nemo est quin confiteatur. At utrum anagogicus etiã sensus ex iis depromi possit, dubitabit aliquis; aliquis vero affirmabit. Et verborum quidem ac contextus

1. Cor. 6. 17.

Phil. 3 21.

1. Cor. 6. 2.

Gen. 37. 9.

Matth. 19. 29.

ratione habita, perspicuum est multos Servatoris nostri fidem professos, propinquorum odium esse nactos; ipsosque deserere, & facultatibus suis omnibus ad vitæ æternę adipiscendam hæreditatem abdicare se voluisse; id persuasum habentes, quicunque suos secundum carnem fratres, & solo corpore cognatas sorores, corporumve genitores, & carnis filios, ac sitos in hac execrabili terra agros & domos, non alterius cujusvis rei causa, sed propter solum Jesu nomen reliquerit, longe plura recepturum. Magno enim numero, &, si ita loqui fas est, infinito à spiritalibus corporalia superantur, & præterquam quod plura recipiet, ad æternam, non caducam & temporariam provectus vitam, eam hæreditate sortietur: longe plures enim fratres ac sorores, quam qui propter Verbum Dei relicti sint, commemorare facile est; in hoc quippe mundo multo plures sunt fratres secundum fidem, quam quos reliquerunt, qui fidem amplexi sunt; irreprehensos similiter Episcopos omnes & Presbyteros inculpatos in parentes sibi assumit quispiam, pro duobus illis quos deseruit; ac in liberos itidem, quicunque hac ætate sunt, ut pro liberis haberi queant. At quomodo agrorum, domorumve plurium hæreditatem adibit aliquis, quam à se relicta sunt, demonstrare non perinde proclive est, nisi quis fortasse vim afferens, brevem rei proferat expositionem, quod facile certenon est; agris autem ac domibus in allegoricum sensum semel detortis, superiora quoque in sententiam consonam flectere cogetur. Ex iis ergo qui mensuram ætatis Christi consecuti sunt, quicunque *occurrerunt in virum perfectum*, in sanctis ac beatis potestatibus fratres opinor illi sunt; sorores autem, quicunque non ex hominibus solum, sed & reliquis potestatibus *Virgo casta exhibebuntur Christo*: eruntne autem patres aliqui tales, præter eos de quibus Abrahamo dictum est; *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona*? Quod si & illos aliorum patres aliquando fieri patrum istorum instar contingat, multo plures etiam natos perinde ut Abraham recipient. Agros vero, & domos multo plures quam quæ abdicatæ fuerunt, in divini Paradisi requie animadverte, & in civitate Dei, de qua gloriosa dicta sunt, *cujus in domibus Deus cognoscetur, cum suscipiet eam*; ita ut domorum hic sitarum hæreditatem nanciscentibus dici possit: *Sicut audivimus, si vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri,*

Ephes. 4. 13.

2. Cor. 11. 2.

Gen. 15. 15.

Psal. 82. 3. Psal. 47. 9

Ps. 47. 14.

γε, κ τὸ ῥητὸν, ὅτι πολλοὶ τῶν * πιστευσάντων * c. r.
εἰς τὸν σωτῆρα ἡμῶν, ἐμισήθησαν ὑπὸ συγ- * τῶν
γενῶν, καὶ ἐλαν θ τες κ πᾶσαν κτῆσιν κατα-
λιπεῖν, ὡστε κ κληρονομῆσαι τὸν αἰώνιον ζωὴν,
πειθόντες ὅτι πᾶς ὅστις ἀφῆκε τὰς κατὰ σάρκα
ἀδελφὰς, καὶ τὰς συγγενεῖς μόνῳ τῷ σώματι
ἀδελφὰς, κ γονεῖς τῶν σωμάτων, κ τὰ τέκνα
τ σαρκὸς, κ τὰς ἐν τῇ ἐπικαταράτῳ γῇ ἀγρὰς,
κ τὰς ἐν αὐτῇ οἰκίας, κ ἀφῆκεν ἕνεκεν δὲ ὀνόματος ἰησ, πολλαπλασίονα
λήψεται· πολλαπλασίονα γὰρ, καὶ εὐθέως
ὀνομάσας, ἀπείρως πλασίονα τὰ πνευματικὰ
φησὶ τῶν σωματικῶν, καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν πολ-
λαπλασίονα, οὐκ ἐν τῷ προσκαίρῳ ζωῇ, ἀλλ' ἐν
αἰωνίῳ χρόμενος, κληρονομήσῃ αὐτήν. πολλα-
πλασίονας μὲν γὰρ ἀδελφὰς κ ἀδελφὰς ἔν τις
ἀφῆκε διὰ τὸ θεῖον λόγον, οὐχ ἕξει ἀνηρίθμους.
καὶ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλαπλασίους
οἱ κατὰ τὴν πίστιν ἀδελφοὶ τῶν διὰ πίστιν κατα-
λελειμμένων ὑπὸ τῶν πιστευσάντων. οὕτω δὲ κ
γονεῖς πάντας τοὺς ἀνεπιλήπτους ἐπισκόπους, κ
τοὺς ἀνεγκλήτους πρεσβυτέρους λαμβάνει τις,
ἀνθ' ὧν κατέλειπε δύο. ὁμοίως δὲ κ τέκνα,
πάντας τοὺς ἡλικίαν ἔχοντας τέκνων· πῶς δ'
πολλαπλασίονας ἀγροὺς ἢ οἰκίας ὧν τις κατα-
λέλοιπε κληρονομεῖ, οὐκέτι ὁμοίως ἀποδεῖναι
δυνατόν), ἂν μὴ ἄρα τις βιασάμενος ἐπ' ὀλί-
γων τὸ ζητούμενον ἐπιδείξῃ, ὅπερ ἐκ * δύσκολον ἀ- * c. r. vulgat
παξ δὲ ἀλληγορηθέντων τοὺς ἀγροὺς, κ τὰς οἰκίας,
ἀναγκασθήσεται κατὰ τὸ ἀκόλουθον κ τὰ ἀνω-
τέρω τούτων ἀποδέχεσθαι· εἰσὶν οὖν, οἶμαι, οἱ ταῖς
ἁγίαις κ μακαρίαις δυνάμεσιν ἀδελφοὶ οὐκ
ἀνδραπεδωδῶς κατανοοῦντες τὸ μέτρον τῆς
ἡλικίας τοῦ χριστοῦ κεχωρηκότων, κ ἀδελφὰς
πάντες οἱ παρθένοι αἱ νῦν ἀσκησόμενοι χριστῷ,
ἐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οἶμαι, μόνον, ἀλλὰ κ ἐκ πλει-
όνων δυνάμεων. γονεῖς δ' ἐστοίεν εἶεν ἂν τινες, ἢ
θεῖοι ὧν εἶεν) πρὸς τὸν ἀβραάμ. σὺ δὲ ἀπε-
λεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τε-
θαφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ, εἰ γινοῖο πολεμικὸς ἀνὴρ
σὸν ἐκείνοις τοῖς πάλαι εἰσὶν ἑτέρων πατέρες· * πολ- * v. r. R.
λαπλάσιον κ τέκνα λήψονται ὁμοίως τῷ ἀ- * ita
βραάμ. κ τοὺς ἀγροὺς ὃ κ τὰς οἰκίας πολλα-
πλασίονας τῶν καταλειπομένων νόει μοι ἐν τῇ
ἀναπαύσει τοῦ θεοῦ πρᾳδείσῃ, κ τῇ πόλει τοῦ θεοῦ
τοῦ ἐν δεδοξασμένα ἐλαλήθη, ἧς ὁ θεὸς ἐν ταῖς
βάρεσι γινώσκεται, ὅταν ἀντιλαμβάνηται αὐ-
τῆς. ὥσ' ἂν εἰπεῖν πρὸς τοὺς ἐκεῖ οἰκίας κληρονομοῦντας· καθάπερ ἠκούσαμεν, ἐπὶ
εἴδομεν ἐν πόλει κυρίου τ δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν, περὶ ἧς λέγει κ ψ. διελεύσεται ταῖς
βάρεσι

βάρεις αὐτῆς. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἡ κληρονομεῖν τὴν A de qua & illud dicitur: *Distribuite domos ejus.* His profecto conditionibus vitam
τῶν αἰωνίων ζωὴν μακάριον, τοσούτους ἔχοντας κλη- æternam consequi, cum tot agrorum adeptione, totarborum à Deo cultarum, do-
ρονόμους, καὶ τοσαῦτα δένδρα τοῦ θεοῦ γεωρ- γήματα, καὶ οἰκίας ἐκ λίθων ζώντων, ἐν αἷς ἀνα- morumque è vivis lapidibus constantium,
παύσεσθαι πᾶς τις ἀφῆκεν ἀδελφὰς, ἢ ἀδελ- in quibus requiescet quicunque fratres, sororesve, & reliqua dimiserit, beatissima res
φὰς, καὶ τὰ λοιπά. μὴ τοίνυν * ἔτι ὀλίγοι ὄντες est. Id deinceps scriptum præterea extat:
πρῶτοι, ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι· καὶ τοῦτο δὲ *Multi autem erunt primi, novissimi: & novissimi, primi.* Atque hæc quidem, juxta Matth. 19. 29.
ἐγκαλύπτεται καὶ ἡ τὸ ἁπλούστερον νέα, στρέφε- simpliciorem interpretationem, sensum
ται δυναμένη τοὺς ἄρτι προσερχομένους quendam continent, quo Verbi Dei tyro-
τῷ θείῳ λόγῳ, ἐπὶ τὸ πιστεύειν διὰ τῶν προ- nes excitari possunt, ut mandata capessendo
τεταγμένων ἀναδῆναι, καὶ πολλοὺς τῶν νομι- B ad vitam quæ supra illos est & sermonem
ζομένων ἐγγεγραφέναι τῇ πίστει, ἐπὶ τὸν ὑπὲρ evadere contendant, præ multis qui in
αὐτοὺς βίον καὶ λόγον. ὡς οὐκ ἐμποδίζοντος, ἅτε fide consenuisse creduntur; cum neque
χρόνος τοῖς ὕστερον πιστεύσασιν, ἅτε γονέων μοχθη- tempus fidem recens amplexis, neque im-
ρῶν τοῖς αὐτοὺς ἀνεγκλήτως ἀγωνιζομένους θαρ- probi parentes iis qui inculpate decertare
ρήσασιν· ἀγὼν δέ ἐστι καὶ καθαιρεῖν οἴημα διὰ τὸ videntur, obstaculo sint: quin etiam in
ἐκ πατέρων ἀνατεθράφθαι ἐν χριστιανισμῷ arrogantia sua deprimenda summa iis ope
μεγαφρονοῦντας. καὶ μάλιστα ἐπὰν τύχῃ πα- contendendum est, qui quod à parentibus in Christianismo educati sunt, de se magnifice sentiunt; & præsertim si parentibus & proavis efferantur qui Episcopalis
τράσιν ἐπαυχεῖν, καὶ προγόνοις προεδρίας ἠ- in Ecclesia sedis prærogativum jus, vel pres-
ξιωμένοις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ, ἢ byterii dignitatem tenuerint, vel Diaconi
πρεσβυτεριᾶς τιμῆς, ἢ διακονίας εἰς τὸν λαὸν τοῦ C officio erga populum Dei functi sint. Utrique enim id edocti: *Multi erunt primi, novissimi: & novissimi, primi,* neque quod primos se esse putent, nimios spiritus sumere
θεοῦ. ἀμφοτέροι γὰρ διδαχθέντες ὅ. πολλοὶ commonentur; neq; timore percelli ac deprimi, quasi deteriore jure sint ac priores,
ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι. καὶ ἔσχατοι, * ἵνα quod post illos fidei Christianæ dogmata
μὴ ἐπαίρηται μήτε ἐπὶ τῷ νομίζειν εἶναι πρῶτοι μὴ postremi susceperint. Hoc autem loco sen-
μεγαφρονεῖν, μήτε συγκλείεσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι, tentiam contineri existimo, quæ nos ad id
ὡς ἐλάττον ἔχοντες τῶν πρότερον, διὰ τὸ ἔσχατοι observandum confestim excitare queat,
ὁμοίως τὰ τῷ χριστιανισμῷ παρειληφέναι δόγ- Israelitas complures qui ante nos primi appellati sunt, propter incredulitatem erga
ματα· ἐφ᾽ ὃ οἶμαι τὸ ῥηθὲν λόγιον ἀθρόως ἡ- Jesum ac perfidiam postremos esse factos;
μᾶς ἐπίσπασθαι δυνάμενον τοῖς πολλοῖς τῶν nos autem qui postremi sumus, primas ferre
ἡμῶν πρώτοις χρηματίσασιν ἀπὸ Ἰσραὴλ, γε- D posse, si modo fidem constanter retineamus;
νομένοις διὰ τὴν εἰς τὸν ἰησοῦν ἀπιστίαν καὶ προ- *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Quid autem si radicis Patriarcharum, & Rom. 12. 16.
δοσίαν ἐσχάτοις, καὶ ἡμῖν τοῖς ἐσχάτοις τὰ πρωτεῖα pingnitudinis à verbo Patrum manantis Rom. 11, 17
δυναμένοις λαβεῖν, ἐὰν ἐπιμένωμεν τῇ πίστει, participes facti, spiritualis Legis, & Prophetarum juxta illam intellectorum sen-
μὴ ὑψηλοφρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συνα- tentiæ quasi innati ac ingeniti adhæreamus?
παγόμενοι· πῶς, ἐὰν κοινωνήσαντες τῇ ῥίζῃ τῶν nos profecto qui postremi sumus, primi erimus; illi autem, propter incredulitatem,
πατριαρχῶν, καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου τῶν πατέρων cum primi essent, à bona oliva excisi, po-
πίστει, συμφυεῖς γενώμεθα τῷ βλαστῷ τοῦ stremi facti sunt. Etenim propter adven-
πνευματικοῦ νόμου, καὶ τῶν ἀναλόγως αὐτῷ νοου- tum Christi, qui *in judicium in hunc mundum* Joh. 9. 39.
μένων σοφῶν, ἡμεῖς οἱ ἔσχατοι ἐσόμεθα πρῶ- *venit, ut qui non vident,* Gentes scilicet,
τοι, κἀκεῖνοι διὰ τὴν ἀπιστίαν οἱ πρῶτοι, ἐκκο- E * *videant; & qui vident,* nempe Israëlitæ, Rom. 11. 24.
πέντες ἀπὸ τῆς καλλιελαίου γεγόνασιν ἔσχατοι, propter incredulitatem cæci fiant, nos certe qui populus advena sumus, evecti ad supprema primi evasimus; Israël vero qui ante nos primus erat, postremus effectus, & in ultimum locum rejectus est. Eodem quoque sensu venire potest & illud: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus:* ac si dixisset, quandoquidem qui è Gen- Marc. 9. 35.

tibus fidem meam amplectuntur, cum postremum in Israël locum tenere credantur, nunc primas ferunt; postremi autem habentur apud Deum quicunque ex Israëlitis fidem respuerunt, etiamsi ratione temporis primi esse credantur; si quis verum primatum consequi studet, inter eos collocetur qui ab Israël qui nunc est infimi esse creduntur: quamdiu enim inter eos qui primos se esse putant, permanet, primatu ad Gentes translato excidet, & inter postremos recensebitur. Gentiles enim propter fidem caput efficiuntur; at incredulus Israël, propter incredulitatem, cauda. Juxta hanc rationem, plurimi quidem, at non omnes, ex primis postremi fient: & multi rursum ex ultimis primi evadent. Nec vero si quis inter Gentiles fidem amplexos annumerari visus, postremus Christum professus est, idcirco inter primos computabitur; primi siquidem nonnulli primi remanent, velut Apostoli Christi, qui Israelitæ sunt, & ex semine Abrahami oriundi; & postremi aliqui, postremi esse non desinunt, qui deteriorem agunt vitam quam multi qui Ecclesiæ nomen dederunt. Iam vero considera, an Angelorum genus, utpote majori honore dignum, primum esse ac præstantissimum, præ hominum, qui postremi sunt, genere, dicere possis. Quemadmodum enim in Iob

Iob. 38. 7. scriptum est: *Quando facta sunt astra, laudaverunt Deum omnes Angeli ejus*, quasi non homine solum antiquiores & honoratiores, sed & reliquo mundi post illos condito opificio, audacter affirma plurimos Angelos qui hominibus priores erant, quibusdam hominibus fieri posteriores: homines vero complures, qui natura Angelis posteriores sunt, Angelis quibusdam in primo gradu constitutis, at certas ob causas ad postrema redactis priores evadere. E prima autem [Petri] Epistola, & Pauli ad Corinthios priore ad id verba depromens, his ut recte dictis assentieris: ait enim Petrus:

1. Petr. 1. 8. 12. *In quem nunc quoque non videntes*, videlicet in Christum, *credentes autem exultatis*, & cætera, usque ad illud: *In quæ desiderant Angeli prospicere*; at Paulus: *Nescitis, quoniam*

1. Cor. 6. 3. *Angelos judicabimus; quanto magis sæcularia?*

Iuda 6. Animadverte ergo, annon quamdiu *Servaverunt suum principatum, & non dereliquerunt suum domicilium*, multo præstantiores hominibus fuerint, ac priores; quorum hominum ad terram depressa est anima, cum humilitatis corpore induti sint, & vix ali-

Rom. 8. 24 quando dicant: *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Homines autem qui comparatione cum Angelis facta

Ἔλεγεν, ἐπεὶ νῦν τὰ πρωτεῖα λαμβάνειν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν εἰς ἐμὲ πιστεύοντες, ἔσχατοι νομιζόμενοι ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἔσχατοι ὄντες κεφαλὴ τῷ θεῷ ὅλῳ ὁ λαὸς τῶν ἀπιστησάντων ἐν Ἰσραὴλ, καὶ νομίζονται διὰ τὸν χρόνον εἶναι πρῶτοι, εἴ τις βούλεται τὸ ἀληθινὸν πρῶτον ἀναλαβεῖν, γενέσθω ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ νῦν Ἰσραὴλ ἔσχατοις εἶναι νενομισμένοις. ὅσον γὰρ μένει ἐν τοῖς διωρισμένοις εἶναι πρώτοις, τῷ μὲν πρωτείων ἐπὶ τὰ ἔθνη μεταβεβηκότων ἀποπεσεῖ τε, ἐν δὲ ἐσχάτοις ἀριθμηθήσεται. καὶ γάρ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κεφαλὴ διὰ τὴν πίστιν γίνονται. ὁ δὲ ἄπιστος Ἰσραήλ, διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀρά. κ' περὶ τοῦτον τὸν λόγον, πολλοὶ μὲν, ὁ πόλυτος ἦ, ἔσονται ἐν πρώτων ἔσχατοι. καὶ πάλιν πολλοὶ μὲν τῶν ἐσχάτων ἔσον᾽ πρῶτοι. ὁ μὴν εἴ τις ἔσχατος προσελήλυθε, τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεδύσει παρὰ μεῖζον δοκῶν, ἕως ἂν πρώτοις λογισθήσεται. εἰσὶ γὰρ καὶ πρῶτοι, πρῶτοι, ὡς οἱ ἀπόστολοι ἰσραηλῖται τυγχάνοντες, καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ. καί εἰσιν ἔσχατοι, ἔσχατοι, οἱ πολλῶν χεῖρον διεξερχόμενοι βιοῦντες τῷ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας χρηματίζοντων. μὴ ταῦτα ἐπίστασον εἰ δώσασα τὸ ἀγγέλων ὄλῳ πρῶτον, ὡς τίμιον, * λέγων εἶναι ἦ τῶν ἀνθρώπων γρυμένων ἐσχάτων. καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ ἰὼβ γέγραπται, ὅτε ἐγκυνήθησαν ἄστρα, ἤνεσαν τὸν θεὸν πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, ὡς πρεσβύτερον καὶ πρωτότερον, ἀ μόνον ἦ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς μετ᾽ αὐτὸν κοσμοποιίας, τόλμησαι ἀποφῆναι ὅτι πολλοὶ μὲν ἀγγέλων, οἱ πρῶτοι ἦσαν ἀνθρώπων, γίνονταί τινων ἀνθρώπων ἔσχατοι. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἔσχατοι τῇ φύσει τυγχάνουσι τῶν ἀγγέλων, γίνονται διὰ τὸν βίον καὶ τὸν ἦ θεοῦ λόγον τινῶν ἀγγέλων ἐν πρώτοις μὲν τεταγμένων, ἠμελημένων δὲ ἔκ τινων αἰτιῶν ἐσχάτων, πρῶτοι. ὥρα λαβεῖν ἦ εἰς τοῦτο ἀπὸ τε τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς, καὶ τῆς παύλου πρὸς κορινθίους δευτέρας ῥήσεως, * προσέχωμεν ὡς ὑγιῶς * εἰρημένῳ τῷ λόγῳ. λέγει γὰρ ὁ μὲν πέτρος. εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες, ἀλλ᾽ ὑμῶν ἐπὶ χριστὸν ἦ, πιστεύοντες ἦ ἀγαλλιᾶτε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἦ. εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἀγγέλοι παρακύψαι. ὁ δὲ παῦλος. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά; ὅρα ὅπως εἰ μὴ ἔτοι μὲν ὅσον ἐτήρησεν τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, καὶ οὐκ ἀπέλιπον τὸ ἴδιον οἰκητήριον, πολλῶν ἀνθρώπων διέφερον, καὶ ἦσαν αὐτῶν πρῶτοι, ὧν ἀνθρώπων ἐταπεινώθη εἰς χοῦν ἡ ψυχὴ, γλυφομένων ἐν τῷ τῆς ταπεινώσεως σώματι, καὶ μόγις ποτὲ λεγόντων Θ. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς μέ ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; οἱ ἦ ἄνθρωποι, ὅσον εἰς σύγκρισιν ἀγγέλων ἔσχατοι τυγχάνου-

χόντες, γίνονται ἀγγέλων πρῶτοι, τ μὴ τηρήσαντες τὸ ἴδιον οἰκητήριον, λαμβάνοντες * ἢ ἐν ἀρχῇ τὸ. ἴδιον ἀξίωμα ἔχων ἐπὶ δέκα πόλεων, ἢ. ἴδιον ἀξίωμα ἔχων ἐπὶ πέντε πόλεων. γενόμενοι ὁ ἐν οἰκητηρίῳ ἀγγέλων τινὲς ἀπολελοίπασιν, ἐπὶ δὲ ποιήσωσι κηρυχθείσης αὐτοῖς τ τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὰ ἀνάγοντα αὐτοὺς ἐπ' αὐτήν. οἱ γὰρ οἱ μὲν ἐν γῇ τῶν οὐρανίων ἔσχατοι, οἱ δὲ ἐν οὐρανῷ τ ἐν γῇ πρῶτοι. καὶ γίγνονται πολλοὶ μὲν τ οὐρανίων * καὶ πρώτων ἔσχατοι, εἰς κέλ. μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ἐν ζόφῳ τηρούμενοι. πολλοὶ ὁ τ ἐσχάτων, καὶ ἀπὸ γῆς γενόμενοι διϊσχυρισάμενοι, ὥστε τεθαρρηκότες λέγειν. ἡμεῖς δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς τὰ ἀρχῇ. οἱ αὐτός γε ὁ ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσών, πρῶτος ἦν, νικᾷ πλανᾶται ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἀμωμος, ἕως εὑρέθη ἀνομία ἐν αὐτῷ, καὶ γέγονεν ἔκστασις ἐπ' αὐτῷ, καὶ λέγειν. οὐ κάλως ὥσπερ καὶ ἡμεῖς. ἐν ἡμῖν ὁ κατελογίσθης. κατέβης εἰς ᾅδου ἡ δόξα σου, ἡ πολλὴ διαφθορά σου. ὅτου ὁ καὶ ἔσχατος ἦν πᾶς ἀνόητος, καὶ ἀπειθὴς, πλανώμενος ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγων, στυγητὸς, καὶ μισῶν. ἀλλὰ γέγονε πρῶτος, ὅτε ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐδέξατο τὸν εἰπόντα. ὁ δεχόμενος ἐμέ, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ἀλλὰ καὶ μένταῦτα πρῶτος ἀποδεδώκαμεν τοὺς σωζομένους. ἐσχάτους δὲ τοὺς μὴ ἀξίους τῆς διαιτης τ σωζομένων τάξεως, καὶ κολάσεως, καὶ τοῦ ἐγκαταλειφθῆναι, ἤτοι ἕως τὸ πλήρωμα τ ἐθνῶν εἰσέλθῃ, ἢ ἕως ἂν πληρώσωσι τὰ ὠφειλ τ ἰδίων ἁμαρτημάτων. ἢ μέντοι ἀπὸ φερομένη τῷ. πολλοὶ ὁ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι, ἀφαιρεθήσεται, σώζεσθαι μὴν ἐπαγγελλεται καὶ τοὺς τῆς ἀφαιρεθήσεται, πρώτους μὲν ἐργασαμένους, ἐσχάτους δὲ λαμβάνοντας τὸν μισθὸν, διὰ τοῦτο πρώτους ὄντας, καὶ εἰς ἐσχάτους λελογισμένους. διαφέρειν δὲ αὐτῶν λέγει, τοὺς ἐσχάτους μὲν ἀπὸ ἔργα βεβλημένους, ἀπολαβόντας δὲ τὸν μισθὸν, ὃ μόνον πρώτους, ἀλλὰ καὶ ἴσον τοῖς κοπιάσασι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ εἰρηκόσιν. ἤτοι οἱ ἐσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους αὐτοὺς ἐποίησας ἡμῖν τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. καὶ πρῶτοί γε οἱ ἔσχατοι κληθέντες ἀπὸ τ ἔργον λέγονται, ἀφ' ὧ τὸ πρῶτος αὐτοὺς εἰληφέναι τὸν μισθόν. θεῷ δὲ δόξα ἀμῆν, καὶ ἀπὸ-

A postremi sunt, priores efficiuntur Angelis qui non *Servaverunt suum principatum*, sed *dereliquerunt suum domicilium*; imperium ac potestatem capessentes juxta illud: *Habeto potestatem super decem civitates*, vel: *Habeto potestatem super quinque civitates*. At postquam annuntiato sibi Dei regno facinora ad id deducentia ediderunt quidam, quum pervenerunt ad Angelorum domicilium, defecerunt; nam qui supra terram degunt, cœlestibus posteriores sunt; qui vero cœlum incolunt, his superiores sunt qui in terra versantur; & cœlestes quidem ac priores multi posteriores efficiuntur, *in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservati*; posteriorum autem & in terra natorum quamplurimi ad superiora conscendunt, ita ut confidenter dicere possint: *Nostra conversatio in cœlis est*. Quin & is ipse qui *sicut fulgur de cœlo cecidit*, primas obtinebat, quamdiu in omnibus viis suis inculpatus ambulabat, donec iniquitas in ipso inventa est, & in infernum devolutus, postremus factus est, adeo ut obstupuerint qui eum viderunt, & dixerint: *Et tu captus es sicut & nos; in nobis autem reputatus es. Descendit autem ad inferos gloria tua, multa lætitia tua.* Postremus itidem erat, quicunque erat *insipiens & incredulus, serviens desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agens, odibilis & odio prosequens*; at primus evasit, *quum benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti*, & eum recipit qui dixit: *Qui me recipit, recipit eum qui me misit.* Verum primos esse qui salutem consequentur, per illa tradidimus; postremos autem, qui eodem ordine minime digni sunt, sed punitione, quique penitus derelinquantur, vel, *Donec plenitudo gentium intrarit*, vel donec suas noxas eluerint. Huic autem: *Multi erunt primi, novissimi; & novissimi, primi*, subnexa parabola salutem iis pollicetur quorum in Parabola mentio fit, qui priores quidem operæ incubuerunt, postremi autem mercedem receperunt; & propterea cum primi essent, inter postremos recensi sunt; at præstantiores eos esse docet qui postremi quidem ad opus faciendum missi sunt, mercedem autem non primi duntaxat receperunt, sed tantundem etiam, quantum ii qui adversus patremfamilias murmurabant, & dicebant: *Hi novissimi una hora fecerunt, & pares nobis fecisti qui portavimus pondus diei & æstum.* Et qui postremi quidem ad opus acciti sunt, quod mercedem priores receperint, primi dicuntur. Precibus autem ad Deum

Lud. 6.

Phil. 3.20.
Luc. 10.18.

Isaiæ 14.11, 12.

Tit. 3.3, 4.5.

Matth. 10. 40.

Rom. 11.25

Matth. 20. 12.

fusis, & invocato Domini nostri Jesu Christi nomine parabolam explicemus, & quænam nobis pervestigare, ac super illa proferre, necnon & quasi adhortationes proponere liceat, videamus. Sic autem illa se habet.

καλεσάμενοι τ᾽ ὄνομα τ῀ κυρίε ἡμῶν ἰησοῦ χρισοῦ, ἐκδιηγώμεθα τὴν παραβολήν, καὶ ἰδωμέν τινα ἡμῖν ἐξεύρωσιν καὶ εἰπεῖν εἰς αὐτὴν, ἢ καὶ ὑποθέσεις προθεῖναι δοκήσει. ἔχει δὲ οὕτω.

De mercede conductis operariis.

Περὶ τῶν μισθωμένων ἐργατῶν.

Matth. 20. 1. 16. *Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios*, & cætera, usque ad id: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Ad id fortasse usurpata est tota hæc parabola, ut discamus, quemadmodum qui ad opus faciendum postremi accesserunt, mercedem eandem primi receperint, ac qui priores fuerant acciti; quoque modo qui primi accersiti sunt, postremo loco apud patremfamilias constituti sint, unde & mercedem postremi receperunt. Sciendum est autem discussam hanc parabolam, utpote quæ sit

Col. 2. 3. Jesu: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*, tot involuta comprehendere mysteria sapientiæ in mysterio reconditæ, ab iis quibus hæc extricandi facultas est repertum iri, ut super hac potissimum parabola ex æquo Servator dicere queat:

Ps. 77. 2. Matt. 13. 35 *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio, & eructabo abscondita à constitutione.* Quisquis enim parabolam intellecturus est, eum scire necesse est, quænam sit in ea commemorata dies, quænam horæ, atque illud etiam nosse, quinque operariorum catervis colendæ vineæ vices patremfamilias fortuito non tribuere. Quin etiam causam investigabit qui potis erit, cur certos quosdam operarios ad colendam vineam mane conduxerit; alios vero non hora quidem secunda, sed tertia; & consequenter huic, non quarta vel quinta, sed sexta; tum vero deinde, undecima. Aliqua enim subesse debet ratio Jesu digna propter quam tempus illud quod post matutinum effluxit, tribus æqualibus intervallis distinctum sit, tertiæ nempe, sextæ & nonæ horæ; tum vero deinde minus sit intervallum eorum qui circa horam undecimam stabant, quam quod summum mane inter & horam tertiam interceſſit. Quin & perfunctorie ad illud advertendum non est, pactum esse. Patremfamilias cum operariis diluescente primum die assumtis, quos in vineam suam misit, uno singulatim denario; cum iis autem qui hora tertia acciti sunt, certam mercedem pactum

Matt. 20. 4 non esse, sed illud: *Quod justum fuerit, dabo vobis*; cum accersitis item circa sextam & nonam horam itidem egisse notandum est, nec non & iis qui circa horam

Ὅμοια ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τέ. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. δοκεῖ μὲν ὅλων ἡ πᾶσα παραβολὴ διὰ τοῦτο παρειλῆφθαι, εἰς τὸ μαθεῖν ἡμᾶς πῶς οἱ ἔσχατοι ἐλθόντες εἰς τὸ ἔργον, ὡς οἱ πρῶτοι κληθέντες, τὸν μισθὸν ἔλαβον πρῶτοι. καὶ πάντοθεν δὲ οἱ πρῶτοι κληθέντες, ἐν ἐσχάτῃ χώρᾳ κατὰ τῷ οἰκοδεσπότῃ ἐτάχθησαν, διὸ καὶ τελευταίοις τὸν μισθὸν ἀπελήφασι. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅπως ἰησοῦ παραβολὴ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως εἰσὶν ἀπόκρυφοι, ἐξεταζομένη, τοιαῦτα δόγματα πῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας ἀνευρήσεται τοῖς τοιαῦτα ἀνιχνεύειν δυναμένοις μᾶλλον, ὥστε ἀλόγως δὲ ἂν τις αὐτὴν μᾶλλον εἰπεῖν τὴν παραβολὴν τὸν σωτῆρα τ᾽. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τ᾽ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς. ἀναγκαῖον γὰρ ἰδεῖν τὸν μέλλοντα νοήσειν τὴν παραβολὴν τοῦ ἐν αὐτῇ ὁπολαμβάνειν ἡμέραν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ὥρας, καὶ ὅπως ἂν ἀποκλήρωσιν ὁ οἰκοδεσπότης πέντε ζεύγεσιν ἐργατῶν παραδοῦναι τὰ ἔργα τὸ ἀμπελῶνος. ἐξετάσει δὲ ὁ δυνάμενος τοῦ αἰτίου τὸ πρωῒ μισθώσασθαί τινας ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ μὴ τὸ περὶ δευτέραν μὲν, περὶ τρίτην δὲ ὥραν ἄλλες, καὶ ἑξῆς ταύτῃ περὶ τετάρτην, ἢ πέμπτην, ἀλλὰ περὶ ἕκτην. εἶτα μὴ τοῦτο περὶ τὴν ἐνδεκάτην. ὀφείλει γάρ τις λογίζεσθαι ἄξιος ἰησοῦ εἰς τὸν μὴ τὸν ἑωθινὸν καιρὸν τρία ἴσα διαστήματα τρίτης καὶ ἕκτης καὶ ἐνάτης ὥρας, καὶ μετ᾽ αὐτὸν ἔλαττον διάστημα περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἑσπέρας, ὅπόσον ἦν διάστημα ἀπὸ τοῦ ἅμα πρωῒ ἕως τὴν τρίτην. καὶ παρέργως δὲ προσεκτέον καὶ τῷ, συμπεφωνηκέναι μὲν τὸν οἰκοδεσπότην τοῖς ἅμα τῇ ἑῴᾳ συμβεβηκόσι τὸ αὐτὸ δηνάριον, ἢ ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. τοῖς δὲ περὶ τὴν τρίτην κληθεῖσι, καὶ τεταγμένον τὸν μισθὸν ὠνομακέναι, ἀλλὰ τὸ, ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν. προσεκτέον δὲ ὅτι ὡσαύτως ἐποίησε τοῖς περὶ τὴν ἕκτην ὥραν, καὶ ἐνάτην κληθεῖσι. καὶ ὁμοίως τοῖς περὶ τὴν ἑνδεκάτην εἰπὲν ὁπολογισα-

λογησαμένοις περὶ τῆς δι' ὅλης ἡμέρας ἐργάτας τ. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ἀλλὰ καὶ ὡς ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος γενομένοις, καὶ δυρὼν ἐκεῖ τοὺς ἐργάτας, τοὺς μὲν πρώτους ἀποστέλλει εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τοῖς δὲ δευτέροις φησίν. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ὁμοίως δὲ τῷ αὐτῷ λέξει καὶ τοῖς τὴν ἑνδεκάτην κεκληκόσι. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ὁ δὲ δικαιοκρίτης καταναγκάσατω τὸν ἀγορεύοντα, ἐν ἓξ ὥρας τοὺς ἐργάτας εὗρε τοὺς δευτέρους ἐξελθὼν ὁ οἰκοδεσπότης. ἔτω δὲ καὶ ἐξεταζόντων τινὲς οἱ εὑρεθέντες ἑστῶτες περὶ τὴν ἑνδεκάτην, οἷς λέγει ὁ οἰκοδεσπότης τό. τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; ὑπισχνείσθω τις καὶ τὴν πολυλογίαν τοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν ἑστῶτων ἀργῶν, καὶ τὸν πόνον δὲ ἐσκηνεναγ δι' ὅλης ἡμέρας ὑπομεναντῶν, μὴ παρρησίας εἰπόντων, ὅτι οὐδενὸς μὲν ἦσαν δεόμενοι ἐργάσασθαι, ἑδεῖς δὲ αὐτοὺς ἐμισθώσατο, ὡς πολλῶν ὄντων τοῦ μισθωσαμένων μὴ αὐ, ἐμισθωσαμένων δὲ. μὴ παρέργως δὲ ἐπισπάσθω τις καὶ τὴν ὀψίας λέγειν τὸν τοῦ ἀμπελῶνος κύριον τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ, κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. πῶς κεκίνηκε τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶνος ὥστε κελεῦσαι τῷ ἐπιτρόπῳ καλέσαι τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀποδοῦναι τὸν μισθὸν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, καὶ ἕως ἀναβαίνειν ἕως τῶν πρώτων, ἵνα πρῶτοι μὴ λάβωσιν οἱ τὴν ἑνδεκάτην, δεύτεροι δὲ οἱ τὴν ἐννάτην, καὶ τρίτοι οἱ τὴν ἕκτην, καὶ μὴ τέταρτοι οἱ τὴν τρίτην, καὶ τελευταῖοι οἱ πρῶτοι; τοῦτο δὲ σαφῶς δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ. ἀπόδος τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. πῶς δὲ φάσκει τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶνος ὁ τοῦ κυρίου ἐπίτροπος, διδοὺς τὸν μισθὸν κατὰ τὸ τοῦ κυρίου πρόσταγμα; ἀλλὰ εἰπὲ οἱ ἐν τῇ ἐννάτῃ κληθέντες ὥρᾳ οὐκ ἐβάσασθαι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα, δηλονότι ἐκ ὅτου ἐγκύλιζον κατὰ τὸ οἰκοδεσπότου λέγοντος. ὅπ ἦτοι οἱ ἕκτοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσας ἡμῖν αὐτὰς ἐποίησας τοῖς βασάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. ἀλλ' ἐδὲ οἱ τὴν ἕκτην κληθέντες τὸ βάρος ἐβάσασθαι τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐάχα τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας. καὶ οἱ τὴν τρίτην δὲ κληθέντες, ὃ τῆς ὅλης ἐβάσασθαι ἡμέρας τὸ βάρος, ἀλλ' εἰ δεῖ ἀκριβῶς ὀνομάσαι, τὸ ἥμισυ, καὶ ὃ τεταρτον τῆς ἡμέρας. μόνοι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἕω μεμισθωμένοι τὸ βάρος ἐβάσασθαι τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα. ὅλον μὲν, οἱ ἀπὸ τῆς ἕω μεμισθωμένοι. οἱ δὲ λοιποὶ, ὡσεὶ τὸν τελευταίους, ἀναλόγον τῷ καιρῷ ᾧ ἐν τῷ ἀμπελῶνι πεποιήκασιν. ἐπεὶ δὲ διάφοροί εἰσι ὡσαύτως οἱ ὀνομάζοντες ἀμπελῶνα, ζητητέον αὖ πότερον καὶ διαμεντιο

A undecimam excusationem dederant, cur toto die otiosi stetissent, dixisse: *Ite & vos in vineam*; tum & cum extra vineam esset, inventis ibi operariis, priores quidem in vineam misisse, posterioribus autem dixisse: *Ite & vos in vineam*; similiter vero, eadem verba iis dixisse qui circa undecimam vocati sunt: *Ite & vos in vineam*. Perscrutetur item qui poterit, quodnam illud forum sit in quo alteros otiose stantes invenit egressus paterfamilias; quinam etiam circa undecimam horam stantes reperti sint, quibus ait paterfamilias: *Quid hic statis toto die otiosi?* Matt. 20.6

B haud secus perversitigandum est. Ad eorum etiam qui toto die otiosi steterunt excusationem aliquis attendat, quique per totum diem standi tolerato labore confidenter dixerunt se paratos quidem ad operandum, à nullo autem fuisse conductos; quasi operæ quidem plurimæ fuerint; conductores, non item. Neque vero negligenter illud notandum est: *Quum sero factum esset, dixisse Dominum vineæ procuratori suo; Voca operarios, & redde mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos.* Matt. 20.8 Nam qua re permotus vineæ dominus procuratori jussit, ut vocaret ope-

C rarios & mercedem eis redderet, initio à postremis facto, atque ita ad primos usque progrediendo; ut priores quidem mercedem reciperent qui hora undecima, secundi qui nona, tertii qui sexta, post illos deinde qui tertia, & postremi tandem qui summo mane fuerant conducti? id enim vel inde liquet: *Redde mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos.* Quisnam vero præter ipsum vineæ dominum, Domini procurator ille est, qui mercedem ex Domini mandato pendit? Sed si diei pondus & æstum non

D portaverant qui hora nona accersiti sunt, nec illos certe adversus patremfamilias murmurasse perspicuum est, dicentes: *Hi novissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstum*; neque porro pondus diei portaverunt qui sexta hora acciti sunt, nisi fortasse partem diei dimidiam: nec item qui hora tertia sunt advocati, pondus totius diei portaverunt, sed diei semissem tantummodo cum quadrante, si modo res accurate explicanda est; verum ii duntaxat qui dilucescente primum die conducti sunt, diei

E pondus & æstum portaverunt; ac totum quidem qui summo mane sunt conducti; reliqui autem, præter ultimos, pro temporis ratione quo opus in vinea fecerunt. Quoniam autem in variis parabolis vineæ Matth. 20. 12.

mentio injicitur, an ad diversas res significandas sigillatim vinea usurpatur, an ad eandem, quæri potest. Ego vero disquirendum esse existimo cur non omnibus qui primi venerant, & se plura accepturos fuerant arbitrati, & adversus patremfamilias murmuraverant, responderit paterfamilias, sed uni duntaxat illorum dixerit: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? volo & huic novissimo dare sicut & tibi.* Hæc igitur & iis consimilia in proposita parabola ab aliquo investiganda contineri certo affirmare possum; verum & super ea pro dignitate disserere, ad alium minime pertinere, quam qui vere dixit: *Nos autem sensum Christi habemus*, id enimvero præfidenter quoque pronuntiabo. *Quis* igitur *cognovit sensum Domini* in hac parabola delitescentem, præterquam qui seipsum Paracleto permisit, de quo ait Servator: *Ille vos docebit, & suggeret omnia quæcunque dixero vobis*? Nisi enim quæcunque dixit Jesus, & ipsam hanc Parabolam docuerit Paracletus, haud quicquam Jesu dignum super ea proferri possit. Quin & si juxta Jesu effatum talia à Paracleto quæsivissent, quicunque Evangelium secundum Johannem evolvunt, minime sane attendissent nonnulli, tanquam Paracleto, sic *spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam*, adeo ut spiritus erroris & dæmonia magno Paracleti nomine appellent; quod Apostolis, & si quis Apostolorum similis est, Servator promisit. Atque illud quidem persuasum habeo mysteria omnia quæ hæc involvit parabola, haud secus ac quæ in seminatione & seminatis supra triticum zizaniis continentur, Matthæo explorata fuisse; at hujus, perinde ac illorum explicationem conscribere minime consentaneum esse duxisse, ne tantilla quidem parabolæ hujus interpretatione literis mandata, quemadmodum plenam illorum expositionem scriptis prodidit. Quod si parabolæ explanationem cum ratione Matthæus silentio prætermisit, si quis partem ejus comprehensione assequi valeat, patefactam sibi interpretationem obscure depromens, recte fortasse egerit; at si quæcunque sibi revelata sunt palam aperuerit, & literis tradiderit; citra è vulgatorum mysteriorum discrimen haudquaquam erit. Age ergo, nos qui à rerum in parabola reconditarum profunditate longe absumus, & valde pauca super eam animo concipimus, aliqua leviter non sine precibus proponamus, sententia item

Matth. 20. 13. 14.

1. Cor. 2. 16.

Ioh. 14. 26.

1. Tim. 4. 1. 2.

Matth. 13.

φόρων πραγμάτων καθ' ἕκαστον ὁ ἀμπελὼν παραλαμβάνεται, ἢ κατ' αὐτὸ πρᾶγμα. ἐγὼ νομίζω δεῖν ἐξετάσαι διὰ τί ποτε πάντας τοὺς ἐλθόντας πρώτους, καὶ νομίζοντας ὅτι πλέον λήψονται, καὶ γογγύσαντας κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀπεκρίνατο ὁ οἰκοδεσπότης, ἀλλ' ἑνὶ μόνῳ εἶπεν αὐτῶν τό· ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε. οὐ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; καὶ θέλω τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καί σοι. ὅτι μὲν οὖν ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ὑπὸ ἐνίστε ἡ οἰκουμένη παραβολὴ ἀ ζητήσαι τις ἂν εἰς αὐτὴν, διαβεβαιωσαίμην ἄν. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν εἰς τὴν κατ' ἀξίαν παραβολὴν ἄλλον, ἢ τὸν φήσαντα ἀν μὴ δ' ἀληθεύειν τό. ἡμεῖς δ' ἐνοῦν χεῖσθαι ἐχόμεθα, καὶ τοῦτο θαρροῦντες ἀποφανούμεθα. τίς οὖν ἀρα ἔγνω τὸν ἐν τῇ παραβολῇ ταύτῃ νοῦν Ἰησοῦ, ἢ ὁ ἐμπαράσχων ἑαυτὸν τῷ παρακλήτῳ, περὶ δ φησὶν ὁ Σωτὴρ ὅτι ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν; μὴ διδάσκοντος δὲ τὸ παρακλήτου πάντα ἃ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ταῦτα τῷ παραβολῇ, οὐ λέλοιπό τι ἄξιον Ἰησοῦ εἰς αὐτὴν. καὶ ταῦτα γε ἐζήτουν καὶ τῶν Ἰησοῦ φωνὴν ὅπως ἔχει παρακλήτε * πάντες οἱ τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀναγινώσκοντες, οὐκ ἂν παρέλθοιεν πως ὡς παράκλητος, πνεύματι πλάνης, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, ὥστε τὰ τῆς πλάνης πνεύματα καὶ τὰ δαιμόνια ἀναγορεύσαι τῷ μεγάλῳ τὸ παρακλήτε ὄνομα, ὅπερ ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποστόλοις παραπλήσιός ἐστιν ἐπηγγείλατο. καὶ πέπομαί γε ὅτι ὁ ματθαῖος ἤδει μὲν κατὰ τὴν παραβολὴν ταύτην μυσήρια, ὡς καὶ * κατὰ τὸν ἀπόρρητα, καὶ τὴν ἐπεσταρμένων τῷ σπῷ ζιζανίων. οὐκ ἔκρινε δ' ὄλυγον εἶναι ὁμοίως ταῖς περὶ ἐκείνων διηγήσεσι, καὶ τὴν περὶ ταύτης ἀναγραφὴν μὴ πεσύσας γράμμασι καὶ τὴν ὑπὸ τόσον τῆς παραβολῆς ταύτης σαφήνειαν, ὥστε ἐκείνων ἐξ ὅλων τὴν διήγησιν * ἀνέγραψεν. εἰ δὲ ὄλυγος ὁ ματθαῖος τὴν περὶ τῆς παραβολῆς διήγησιν ἀπεσιώπησε, δηλονότι καὶ ἐκ μέρους τις αὐτὴν νοῆσαι δυνηθῇ, τάχα μὲν ὄλυγος ἂν αἰνίξεται τὸ τῆς φαινομένης ἀπὸ διηγήσεως, ὁ μὲν πάντα τὰ ἀποκαλυπτόμενα αὐτῷ σαφηνίζων, καὶ γραφῇ πεσύων, ἐξωκυδωύς δ' περὶ τῆς ἐκθέσεως τὴν μυσηρίων ἕνα. φέρε οὖν ἡμεῖς οἱ σφόδρα ἀπολειπόμενοι ἕκαστα τὰ τὴν παραβολὴν βάθους τὰ πραγμάτων, καὶ σφόδρα ὀλίγα εἰς αὐτὴν φαντάζόμενα, τῇ μὲν μετ' ὀλίγα ἐκ μέρους ἀποδῶμεν καὶ δ' ὀλίγον καὶ τὰ φαινομένων δείξαντες ὅτι παρέλ-

παρελθωμεν, μη τι ειπειν καθηκοντως εις την
θεωρουμενην, και ουτω επι τα εξης αυτης. πρωτον τι-
νων ιδωμεν τα περι την εν τη ζητουμενη θεωρου-
μενη ημερας. και ορα ει δυνωμεθα τον ολον ενε-
στωτα αιωνα ημεραν τινα ειπειν, μεγαλην μεν ως
προς ημας, μικρον δε τινα και ολιγοχρονιον,
ως προς την του θεου, και του χριστου, και του αγιου
πνευματος ζωην. ταχα γαρ και ποτε των μακα-
ριων δυνατον, και επι δυναβεβηκοσιν, συγκεισει
τις πολλων * γενεων, τα κατω της αρχικης τελεα-
θη, λογον εχει ολος ο ενεστως αιων ως προς την
ζωην αυτου, ον λογον εχει ημαρ ανθρωποις ημερα,
προς ολον τον δυνατον ανθρωπω ζην χρονον. ει
δε τουτον μυστηριον εν δευτερονομιω δηλουσ-
θαι τη ωδη εν η γεγραπται. μνησθητε ημε-
ρας αιωνος, η μη, ζητησει ο δυνασθαι. ειτα
εισταται αι ημεραι αιωνος, ως ακολουθον αν
ειη τω απλουστερον ενδοχην ενοειν εις το. επι
αιωνια εμνησθην, και εμελετησα νυκτος μετα της
καρδιας μου, ηδολεχουν, και εσκαλλε το πνευ-
μα μου, η ειπα, μη εις τους αιωνας απωσεται κυ-
ριος; η ταχα, ινα θλιβερωτερον ειπω, εις μεν
τους αιωνας ουκ απωσεται κυριος, πολυ γαρ και
εις ενα αιωνα απωσασθαι κυριον. απωσεται δε
ταχα και εις δευτερον αιωνα, οτε ουκ αφεθησεται η
τοιαδε αμαρτια ουτε εν τω νυν αιωνι, ουτε εν τω
μελλοντι. πως δυναμεθα ικανως τας εξ ημερας, η
την της αναστασεως εβδομην επι τοιαυτας ανα-
γαγειν ημερας, και μη τα σαββατα τας νου-
μηνιας, και τας εν τω πρωτω μηνι εορτας, ου τη
τεσσαρεσκαιδεκατη του μηνος ημερα πασχα, ου
* ταις εξης την αζυμων, οτω δε αναλογον εις
αδυσσον πασ εμπεσειται νοημασιν, και τας λοι-
πας εορτας εν τοιαυτης φανταζομεθα ημε-
ρας, και ολον τον εβδομαδικον ενιαυτον, εν ω
πηγαις, η ποταμοις, και τοις θηλεσι της γης
χαριζεται ο θεος τας εκ προτερας γεωργιας
αναπεμπομενας καρπους, εν καιρω μη * γεωργε-
μενην. πως ουν δυναται αναβηναι επι τον αριθ-
μον την της αδυσσου εν τη πεντηκονταετηριδι ημ-
ερων, αδυσσον λεγω, δια το βαθος των λογ-
ματων, ινα πως αναβη, η ιδη τον πεντηκοστον ενι-
αυτον, και τα εν αυτω νενομοθετημενα πληρ-
μενα; αλλα δε ζητουντες την μιαν της επικει-
μενης σαββατης ημεραν, ου νομιζοντες αυτην
ολον τον ενεστωτα αιωνα, ελαθομεν εμβαντες
εις βαθη θεου, δεδεμενοι πνευματος του πανσο-
φου, και τα βαθη του θεου. εγω δ' οιμαι
οτι ωσπερ επ' εξοδω συντελειας του ενιαυτου εστι
τις πνα δειν γινεσθαι, ουτως οιονει επι πλειονων
αιωνων συντελεια, ειτε ενιαυτον πνα συμπληρουντων, ειτε οπωστε, εις

A nostra aliqua ex parte paucis aperta, postquam super parabola appositè disseruerimus, ad reliqua pergamus. Primum itaque quid sit dies illa, de qua proposita agit parabola, disputemus; ac videamus, an totam præsentem ætatem diem quandam dicere possimus, nostri quidem ratione habita, magnam; exiguam vero & brevem, si cum Dei, & Christi, & Spiritus sancti vita contendatur: siquidem præsens ætas eandem fortasse rationem habet ad vitam beatarum quarundam potestatum, quæque genitis compluribus collatæ, superiores his
B evaserunt quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt, quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progredi potest. An autem tale aliquod mysterium aperiatur, nec ne, in eo Deuteronomii cantico, ubi scriptum est: *Mementote diei sæculi*, Deuter. 32
inquiret qui poterit; tum deinde si tales sunt 7.
dies sæculi, ut necessario consequatur similiter explicandum esse hunc locum: *Annos*
æternos in mente habui: Et meditatus sum nocte Psal. 76. 7.
cum corde meo, & exercitabar, & scopebam
C *spiritum meum: Et dixi; Nunquid in sæcula*
projiciet Deus? Et fortasse, ut audentius dicam, in sæcula quidem Dominus non projiciet: multum quippe est vel in unum sæculum Dominum projicere; sed & in alterum fortasse sæculum projiciet, cum certum hocce peccatum nec in præsenti sæculo remittatur, neque in futuro. Quis ergo ad ejusmodi dies, sex dies, & septimum resurrectionis diem referre poterit, & post sabbata neomenias, & primi mensis festivitates, & quod decimo quarto mensis die, reliquisque azymorum diebus Pascha celeD bratur? Reliquas item festivitates in ejusmodi diebus pari ratione fingens quispiam, nec non & hebdomadicum annum in quo egenis & advenis, & bestiis terræ ad tempus cultura vacantis ex priore agricolatione provenientes fructus largitur Deus, in cogitationum voraginem devolvetur. Quis vero numerum dierum, qui in spatii quinquaginta annorum pelago continetur, mente consequi valeat, (pelagus dico, propter sententiarum profunditatem) ut quinquagesimum annum, quæque in eo fieri sanctum est, animo evectus completa cognoscat? Verum enimvero dum unam propositæ parabolæ diem investigamus, eamque totum hoc esse sæculum præsens arbitramur, in Dei profunditates necopini decidimus, opus habentes *Spiritu qui* 1. Cor. 2. 10
omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ego vero existimo, quemadmodum in fine consummationis anni quædam contingere debere dictum est; ita tanquam in plurium sæculorum consummatione, sive annum

aliquem, sive quidpiam aliud complenti-
Hebr.9.26 um, *ad destructionem peccati apparuisse* Jesum
nostrum, ut post sæculorum tanquam die-
rum anni consummationem, aliud rursus
Ephes.2.7. succedat principium, & *ostendat* Deus *in sæculis supervenientibus abundantes divitias bonitatis suæ*, quibus eas ostendendas esse
novit. Atque hæc propter commemoratum
in parabola diem dicta sint, quæ etiam con-
firmare potes ex epistola Johannis dicen-
1.Ioh.2.18. tis: *Filioli, novissima hora est: & sicut audistis, quia Antichristus venit; nunc Antichristi multi facti sunt, unde scimus quia novissima hora est.* Hora enim novissima undecimam pro-
positæ parabolæ horam excipit, quoniam
parabolæ homo paterfamilias *Circa undecimam exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis*: *Quid hic statis tota die otiosi?* Deinceps
vero cur quinque operariorum catervis co-
lendæ vineæ negotium paterfamilias for-
tuito & temere non attribuerit, indagan-
dum est; at priori quidem, quum *exiit primo mane conducere operarios in vineam*; se-
cundo vero, quando *egressus circa horam tertiam vidit alios stantes in foro otiosos*; ter-
tio item, ac quarto, quando *iterum exiit circa sextam & nonam horam, & fecit similiter*; quinto autem qui circa undecimam
inventus est, quando *exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis*: *Quid hic statis tota die otiosi?* Ac vide, an primum esse ordinem di-
cere queas, qui ab Adamo simul cum mun-
di fabricatione initium habuit: exiit enim
primo mane paterfamilias, & ut ita dicam,
Adamum & Evam conduxit, ut pietatis vi-
neam excolerent; secundum autem ordi-
nem, qui à Noë & pacto cum eo fœdere
censetur; tertium qui ad Abrahamum per-
tinet, cum quo comprehensa quoque esse
quæ ad Patres ad Mosem usque spectant,
intelligendum est; quartum item ad Moy-
sem, & quæcunque in Ægypto peracta
sunt, & leges in deserto conditas esse refe-
rendum; postremum vero undecimæ circi-
ter horæ ordinem Christi Jesu adventum
significare. Cæterum unus homo pater-
familias, sicut proposita habet parabola,
quinquies egressus est, & ad horumce lo-
2.Tim.2.15 corum res accessit, ut *operarios inconfusibiles, recte tractantes verbum veritatis* in vi-
neam mitteret, qui in opere ipsius faciun-
do laborarent. Unus enim Christus qui
ad homines plerumque se accommodavit,
ea semper quæ operariorum vocationem
attinent, administravit. Videat autem,
cui pote erit, annon cum mundo sub sen-
sum cadente, & iis qui opus facturi à
sensibus auspicantur, convenientiam
habeant & similitudinem quinque illa
operis faciendi suscepta negotia: sese

A ἀφέτησιν ἁμαρτίας ἐφανερώθη ὁ ἰησοῦς ἡμῖν,
ἵνα μὴ τῷ ὡς ἐνιαυτῷ ἡμερῶν συντέλειαν τῷ
αἰώνων, πάλιν ἄλλη δοχὴ διαδέξηται, καὶ ἐνδέ-
ξηται ὁ θεὸς ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν
ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ,
εἰς ὃς αὐτὸς οἶδε δεῖν ἐνδείξασθαι. καὶ ταῦτα μὲν
διὰ τοῦ ἐν τῇ παραβολῇ λελεχθῶ ἡμέρᾳ, ἀ-
πνα δυνάσαι κατασκευάσαι καὶ ἐκ τῆς ἰωάν-
νου ἐπιστολῆς φάσκοντος. παιδία, ἐσχάτη ὥρα
ἐστί. καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχε-
B ται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασι, ὅθεν
γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν. ἐσχάτη γὰρ ὥρα
μὴ τοῦ ἑνδεκάτην τῆς προκειμένης παραβο-
λῆς, ἐπεὶ πρὸ τοῦ ἑνδεκάτην ὁ κύριος τοῦ παραβο-
λὴν οἰκοδεσπότης ἀνθρωπος ἐξελθὼν εὗρεν
ἄλλους ἑστῶτας, καὶ λέγει αὐτοῖς, τί ὧδε ἑστήκατε
ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; μὴ ὅτι τοῦτο ζητοῦμεν,
πῶς ἀπὸ κατὰ ἀποκλήρωσιν οἱ οἰκοδεσπότης πάντα
τάγμασιν ἐργατῶν παραδίδωσι τὰ ἔργα ἐν ἀμ-
πελῶνι. πρώτῳ μὲν, * ὅτι ἐξῆλθεν ἅμα τῷ
C πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα.
δευτέρῳ δὲ, ὅτε ἐξελθὼν πρὸ τρίτην ὥραν ἰ-
δεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς. τρίτῳ δὲ
καὶ τετάρτῳ, ὅτε πάλιν ἐξελθὼν πρὸ ἕκτην καὶ
ἐννάτην ὥραν ἐποίησεν ὡσαύτως. πέμπτῳ δὲ
πρὸ ἑνδεκάτην, ἡνίκα ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἑ-
στῶτας, καὶ λέγει αὐτοῖς, τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν
ἡμέραν ἀργοί; καὶ ὅτε εἰ δυνάσαι πρῶτον μὲν
ῥῆμα εἰπεῖν, τὸ κατὰ τὸν ἀδάμ, ἅμα τῇ
D κοσμοποιΐᾳ. ἐξῆλθε γὰρ ἅμα πρωῒ ὁ οἰκοδε-
σπότης, καὶ ἵν' ἕτως ὀνομάσω, τὸν ἀδὰμ καὶ
τὴν Εὔαν ἐμισθώσατο, ἵν' ἐργάσωνται τὸν ἀμ-
πελῶνα τῆς θεοσεβείας. δεύτερον τάγμα, τὸ
κατὰ τὸν νῶε, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διαθήκην. καὶ
τρίτον, τὸ κατὰ τὸν ἀβραάμ, ᾧ συνεχώρησε
τὰ κατὰ τοὺς πατέρας μέχρι μωσέως συμ-
παρειληφθαι. τέταρτον δὲ τὸ κατὰ τὸν μω-
σέα, καὶ πάσης τὴν αἰγύπτιον οἰκονομίαν, καὶ τὴν
ἐν τῇ ἐρήμῳ νομοθεσίαν. τελευταῖον τάγμα,
τὸ κατὰ τὴν παρουσίαν ἐστὶ χριστοῦ ἰησοῦ τὴν
E τὴν ἑνδεκάτην. πλὴν ἀνθρώπῳ εἰς οἰκοδεσπό-
της, ὅσον ἐπὶ τῇ προκειμένῃ παραβολῇ, πεν-
τάκις ἐξελήλυθε, καὶ ἐπὶ τὰ τῇδε ἐληλυθὼς
πράγματα, ἵν' ἐργάτας ἀπεμπάσηται, ὀρ-
θοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐξαπο-
στεῖλῃ ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα, τοὺς * ἐργαζομένους * al. qui
ἀπὸ τὰ ἔργα. εἰς γὰρ χριστὸς ὁ ἀνθρώπος συ- operantur
καταβὰς πλεονάκις, τὰ τῆς κλήσεως τῶν ἐργα-
τῶν ἀεὶ * ᾠκονόμησεν. εἰ δὲ καὶ ἅπαξ αὐτὸς * al. ἐκ-
κόσμου, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπὸ αἰῶνος ἠρξαμένων τὰ ἔργα ποιεῖν σύμβολόν τι ἔχοντα
αἱ πέντε τῶν ἔργων παλήψεις, ὁ δυνάμενος ἐπισκοπεῖν. γεγυμνάσθω δὲ καὶ

μὴ βέλπαί πις εἰς δόγματα παραδέξασθαι τὰ λεχθησόμενα. ἐρεῖ γάρ πις ὅτι ἀφὴ μοί ἐστι κ τὴν πρώτην κλῆσιν, διὸ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει, ὃ εἶπεν ὁ θεὸς, ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἁ μὴ ἅψησθε αὐτοῦ. ὀσφρησις δὲ κ τὴν δευτέραν, ὅθεν πᾶσι νῶε, καὶ ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας. γεῦσις δὲ κ τὸν ἀβραάμ, διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων παρατίθησιν αὐτοῖς ἐγκρυφίας ἀπὸ σεμιδάλεως, κ τὸν ἁπαλὸν μόσχον. ἀκοὴ δὲ ἐπὶ μωσέως, ὅτε ἐν τῷ ὄρει ἀκοὴ γέγονεν ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ. ὅρασις δὲ ἡ πασῶν τῶν αἰσθήσεων πρωτέρα, κ τὴν χριστοῦ παρουσίαν, ὅτε ἑωράκασι τὸν χριστὸν τοῖς μακαρίοις ὀφθαλμοῖς. λελέχθω δὲ καὶ ταῦτα, εἴτε γυμνασίας χάριν λογικῆς, εἴτε βέλεταί πις καὶ δόγματα κρῖναι τὰς πέντε κλήσεις. ὁμολογοῦμεν ὅπως κ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἦν δεόμενα καθ' ὥραν ἐργατῶν. ἔδει γὰρ ἅμα τῇ ἑῴᾳ ἔργα γίνεσθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ εἶδεν ὁ καλῶν οἰκοδεσπότης τοὺς ἐργάτας, τίνες ἦσαν ἐπιτήδειοι πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἔργα. ἄλλο δὲ ἔργον ἦν τὴν τρίτην ὥραν ἢ ἐπὶ τοῦ νῶε, ὅτε ἔστησεν αὐτῷ ὁ θεὸς διαθήκην. εἶτα αἱ δέκα ἀπὸ τοῦ νῶε ἐπὶ τὸν ἀβραάμ γενεαὶ καταλήξασαι ἐπὶ τὸν ἀβραάμ, ἀρχὴν ἄλλης ὑπέβαλον κλήσεως, καὶ ἦν ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος τότε ἀρραάμ ὁ ἀβραάμ, καὶ μετ' αὐτὸν μωσῆς μετὰ τοῦτον αὐτῷ παρελήφθησαν τὸν ἀμπελῶνα. ἔλειπε δὲ τελευταῖόν ἔργον τῷ ἀμπελῶνι ὅπερ ἔχρηζε νεαρᾶς κλήσεως, καὶ καινῆς, ἀκμαίως καὶ ἀρρώστως ἐν βραχεῖ τὸ λεῖπον ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζομένης. ἦτο δὲ ἦν τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. ἰσαρίθμων διαστήματα τῶν περὶ τρίτην, καὶ ἕκτην, καὶ ἐννάτην κληθέντων. ἀνάλογον δὲ τῷ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὴν τρίτην ὥραν, τὸ ἀπὸ τῆς ἐννάτης μωσέως ὥρας ἐπὶ τὴν ἑνδεκάτην τῆς χρισθέντος ἐν σαρκὶ παρουσίας. συμπεφώνηκε δὲ ὁ οἰκοδεσπότης τοῖς ἅμα τῇ ἑῴᾳ παληφθεῖσι δηνάριον. ἦτο δὲ ὁμολογία ἐστὶ τὸ τῆς σωτηρίας νόμισμα, ὃ σωζεταζομένων αὐτῇ τῇ κ τὴν δόξαν. σωτηρίας γὰρ ὄνομα ὁμοῦ τὸ δηνάριον δύει. ὁ δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ δηνάριον, εἴ πε ὀνομασθῇ, νομίσματα ἢ πενταπλασιάσαντος τὴν δεδομένην μναῦν, ἢ δεκαπλασιάσαντος. ὁ δὲ λέγων τοῖς περὶ τὴν τρίτην παληφθεῖσιν. ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν, παρετήρησε μὲν τὰς τῆς τρίτης ὥρας ἐργάτας ἐπὶ μᾶλλον, ἢ ποτε διώσαντας ἐργάσασθαι. ἑαυτῷ δὲ τετήρηκε τὴν κρίναι τὸν δίκαιον πρὸς τὸ ὁμόλογον ἔργον μισθόν. ἐπεὶ δὲ ὡσαύτως ἐποίησε τοῖς περὶ τὴν ἕκτην κ ἐννάτην ὥραν, δηλονότι κ αὐτοῖς εἶπεν. ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

A autem exerceat, etiamsi quæ dicenda sunt inter dogmata admittere aliquis recusset: dicet enim aliquis tactum in prima vocatione contineri; idcirco serpenti dixisse mulierem: *Præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud:* odoratum in altera, unde Noë temporibus *Odoratum esse Dominum odorem suavitatis*: gustum vero in Abrahamo significari; ideo cum Angelos convivio exciperet, subcinericeos è simila panes, & tenerum vitulum apposuisse: auditum autem in Mosis ætate reperiri, quando scilicet Dei vox quæ audiri poterat de cœlo edita est: visum vero, qui sensuum omnium nobilissimus est, Christi adventu referri, quando Christum beatis oculis conspexerunt. Hæc autem sive animi exercendi gratia, vel etiam, si cui potius ita visum erit, dogmatum proferendorum causa, propter quinque vocationes dicta sint. Ego vero vineæ opera pro variis horis operarios desiderasse existimo; nam diluceſcente primum die opera quædam in vinea facienda erant, & quinam ad opera matutina idonei essent operarii paterfamilias eos accersens dijudicavit; tertia vero hora aliud urgebat opus, temporibus scilicet Noë, quando fœdus cum eo pepigit Deus: decem postmodum à Noë ad Abrahamum generationes, quæ in Abrahamo desinunt, alteri vocationi initium dabant; & tunc quidem vineæ operarius esse cœpit Abraham; & post eum Moses, ipsiusque socii ad vineam assumti sunt. At postremum aliquod opus vineæ deerat, quod novam & recentem vocationem vineæ defectum tempestive & confestim resarturam desiderabat; id autem erat quod in Novo Testamento continetur. Æqualibus sane intervallis distant qui circa tertiam, & sextam, & nonam horam fuerant acciti; idem autem nonam Mosis horam & undecimam adventus Christi in carne intervallum dispescit, quod initium inter & tertiam horam intercessit. Cum iis autem qui primo mane assumpti sunt, denario pactus est paterfamilias; is vero, opinor, salutis est nummus, modo quæ ad gloriam pertinent, una non complectare; salutis enim nomen denarius esse videbitur: quod autem supra denarium est, ii sunt ejus nummi, sicubi mentio eorum facta est, qui minam sibi traditam quinquies vel decies multiplicavit. At qui accitos circa tertiam horam his verbis compellat: *Quod justum fuerit, dabo vobis*, tertiæ horæ operarios adhortatus est, ut labori totis viribus incumberent, æquam autem effecto operi mercedem sibi dispensandam servavit: & quoniam erga sextæ & nonæ

horæ operarios similiter se gessit, his etiam dixisse liquet: *Quod justum fuerit, dabo vobis.* Certe qui robur & industriam ad opus faciendum, breviori licet tempore, contendere volunt, tantundem in vinea operis fecisse possunt, quantum qui primo mane fuerant convocati, sed labori, ac operæ pepercerant, quod iis nimirum contingit qui summo mane acciti sunt. Verum quæret aliquis, quomodo non otiosis solummodo, sed & qui toto die steterint, hoc est toto ante undecimam horam tempore, egressus circa undecimam horam paterfamilias dixerit: *Quid hic statis tota die otiosi?* Ego vero reconditam de anima & arcanam sententiam in hac totius diei ad horam usque undecimam cessatione illorum ac otio delitescere opinor; promto enim erant ad laborem animo, ac expedito, ad vineam autem excolendam non conducebantur qui confidenter sese excusabant dicentes: *Nemo nos conduxit.* Nos igitur tum variis Scripturis, tum & proposita hac parabola inducti talia quædam proferre ausi fuimus, ut quonam pacto toto die otiosi steterint qui circa undecimam advocati sunt, quod à nemine conducerentur, declaremus. Quibus autem minime arridet hæc sententiæ, totius hujus diei significationem nos doceant, nec non & eorum qui cum animo ad laborem parati toto die otiosi steterint, ad vineam acciti non sunt, & id respondere ausi fuerunt: *Nemo nos conduxit*: nam si una cum corpore anima fata est, quomodo toto die steterunt otiosi? vel certe dicant nobis, quid sit totus ille dies, variæque pro variis horis operariorum vocationes: an autem beati fuerint quos laudatus in parabola paterfamilias conduxit; & utrum alii essent conducti operarii, vel ab aliis patribusfamilias, vel ab eodem; & an essent beati, vel non æque beati, pro rei dignitate haudquaquam mente consequi, vel sicut assequimur, ita scriptis tradere valemus. Ego quidem & loca quæ sunt extra vineam perveſtigo, in quibus operarii ab eo qui ad conducendos illos exiit, reperiuntur; & utrum animorum corporibus nondum immissorum idem ille sit locus qui & extra vineam mecum perpendo, & an vinea non res solum hujus vitæ, sed & quæ extra corpus sunt, significet, ubi opus suum facere operarios existimo; nec enim operariorum ad prædium patrisfamilias excolendum assumtorum animæ otiosæ sunt, postquam è corpore migrarunt. Certe opus faciebat, postquam corpore expeditus est, Samuel vaticinans; nec non & Jeremias pro populo orans. Magno ergo studio vires in excolenda vinea, sive in hoc corpore constituti, sive extra illud pe-

A κ᾽ δυνάνται γε ἔργον ἐν τῷ ἀμπελῶνι ποιῆ- vide Not.
κεναι τῆς ἅμα τῇ ἑῴ ἐργασαμένοις, οἱ ἐν ὀλι-
γωτέρῳ χρόνῳ ἐπιτείνειν βελόμενοι τὴν εἰς τὸ
ἔργον δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἐφείσαντο,
ὅπερ συμβέβηκε τοῖς ἅμα τῇ ἑῴ κεκλημένοις.
ἀλλὰ ζητήσαι τις πῶς ἐ μόνον ἀργοῖς ἐναρ-
χεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐσπκόσιν ὅλην τὴν ἡμέραν, τ-
τέστι καὶ πρὸ τοῦ περὶ τῆς ἑνδεκάτης ὥρας
καιρὸν, φησὶν ὁ οἰκοδεσπότης ἐξελθὼν περὶ τὴν
ἑνδεκάτην ὥραν. πῶς δὲ ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμ-
έραν ἀργοί; ἐγὼ δ᾽ οὐκ οἶδα τὸν περὶ ψυχῆς ἀπρ-
B όρητον κ᾽ ἐν τούτοις κεκρύφθαι λόγον, ὅτε ἠργαν
ὅλην τὴν ἡμέραν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης ὥρας,
θέλοντες * μὲν γὰρ ἐργάσασθαι, ἀ παλαμέα- *c. in
νόμενοι δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα οἱ τεθαρρηκότως marg.
ἀπολογούμενοι, καὶ λέγοντες. οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμι-
σθώσατο. ἡμεῖς μὲν οὖν ἐτολμήσαμεν ταῦτά
τινα καὶ ἐκ πολλῶν μὲν φαντασθέντες γραφῶν,
καὶ ἐκ τῆς προκειμένης ἡμῖν παραβολῆς εἰπεῖν, εἰς
C τὸ καταῤῥῆσαι πῶς ὅλην τὴν ἡμέραν ἑστήκασιν
ἀργοὶ πρὸς τὸ μηδένα αὐτοὺς μεμισθῶσθαι, οὐ
περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν κεκλημένοι. οἱ δ᾽ μὴ
ἀρεσκόμενοι τοῖς τοιούτοις δόγμασι λεγέτωσαν
ἡμῖν τὴν ὅλην ἡμέραν, καὶ τοὺς ἑστῶτας ὅλην τὴν
ἡμέραν ἀργοὺς, θέλοντας ἐργάσασθαι, μὴ κεκλη-
μένους εἰς τὸν ἀμπελῶνα, κ᾽ παῤῥησιαζομένους
ἐν τῷ. οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. εἰ γὰρ σωματο-
ρη ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, πῶς ὅλην τὴν ἡμέραν εἰ-
στήκεισαν ἀργοί; ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν τίς ἡ ὅλη ἡ-
μέρα, καὶ ἐν αὐτῇ διάφορα, κ᾽ τίνας διαφόρους
D ὥρας, κλήσεις τ ἐργατῶν. πότερον ὁ μακάριος
μὲν οἱ ἀπὸ τῆς κ᾽ τὴν σχολὴν οἰκοδεσπότου
μεμισθωμένοι, ἦσαν δὲ κ᾽ ἄλλοι μεμισθωμένοι
ἐργάται, ἤτοι ἀπὸ ἑτέρων οἰκοδεσποτῶν, ἢ τῶ
αὐτοῦ. καὶ ἤτοι ὁ μακάριοι, ἢ οὐχ ἅπας μακα-
ριοι, ὑπὲρ ἡμᾶς ἕκαστ᾽ ἀξίαν τοῦτον νοῆ-
σαι, ἢ κ᾽ ὡς νοοῦμεν, γραφῇ τὰ νοήματα πεῖθ-
σαι. ἐγὼ ζητῶ καὶ τὰ ἔξω τ ἀμπελῶνος, ὅπου
διείσκονται οἱ ἐργάται ἀπὸ τ εἰσελθόντος αὐ-
E τοὺς μεμισθώσασθαι, καὶ ἐπισκοπῶ μήποτε ἡ χώρα
τ σώματος ψυχῶν ἐστι ὁ ἔξω τ ἀμπε-
λῶνος τόπος. ἀμπελὼν δὲ ἐ μόνον τὰ τῆδε,
ἀλλὰ κ᾽ τὰ ἔξω τ σώματος, ἔνθα ὀίμαι ἐρά-
ζονται οἱ ἐργάται, ἀ γὰρ ἐν ἀργίᾳ εἶσιν αἱ ἀπαλ-
λαττόμεναι τ σώματος ἐργατ᾽ ἁλησθέντων εἰς
τ χωρίον τ οἰκοδεσπότου ψυχαί. κ᾽ Σαμηλ
γοῦν ἔξω σώματος εἰργάσατο προφητεύων, κ
ἱερεμίας εὐχόμενος ὑπὲρ τ λαῶ. φιλοπαμπε-
θα οὖν ἐργαζώμεθα τὸν ἀμπελῶνα, εἴτε ἐνδη-
μοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, ληψόμενοι ὁ ἕκα-
στος

ἢ δίκαιον. καὶ εἰδέις γε, ὅσον ἐπὶ τῇ ἀμελείᾳ, μὴ ἐργασόμενος τὰ ἐν ἀμπελῶνος ἔργα ἐζημιοῦσθαι εἰς αὐτόν. ἐδένα γὰρ ὡς ἐλλιπές ἐργον πεποιηκότα ὁ οἰκοδεσπότης ἐμέμψατο, εἰ καὶ ἐπὶ τὸ πλείονα καὶ μείζονα ἐλπίσας μισθὸν ἐμέμψατο. καὶ τάχα ὁ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τόπος, ἐστὶν ἀγορά, ἐνθα ἦσαν οἱ ἑστῶτες ἀργοί. μεγάλη δ' ἡ ἀπολογία πρὸς τὸ ἀξίους αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ ὅλης ἡμέρας μισθοῦ, τοῖς εἰπεῖν λέγεται ὅτι οὐδείς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. διόπερ αὐτοὺς ἐμισθώσατο, καὶ, ἵν, ἅτως εἶπω, ἀποδέδωκεν αὐτοῖς μισθὸν οὐ μακροθύμως ἐσηκέναι ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ προσμεῖναι μέχρι ἑσπέρας τὸν μισθωτὸν μὴ ζητοῦντα ὀψίας γενομένης, τετέσθαι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἢ τῆς κατὰ τὸν πρωϊαίαν ἡμέρας, λεγούσης τοῦ ἐπιτρόπου ἑαυτοῦ ὁ κύριος, εἴτε τινὶ ἀγγέλων τῷ ἐπὶ τοῖς μισθοῖς, εἴτε καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν ἐπιτροπευσάντων ἐπιτρόποις, καθὸ λέγεται καὶ τοὺς ἐπιτρόπους, καὶ οἰκονόμους εἶναι τὸν κληρονόμον πρὸ τοῦ χρόνου οὗ νήπιός ἐστι· τὸ προστάγμα εἶναι οἰκοδεσπότου καλοῦντος τοὺς ἐργάτας πρώτους σθῆ. οἱ γὰρ πρότεροι ἐργάται μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα θεὸς περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου τοῦ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ ὥρᾳ κεκλημένων, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. ἐλεήσαμεν γε ἐπὶ τῷ ὅλην τὴν ἡμέραν σῆναι, καὶ βέλτιον ἦκειν ἡμῖν τὸν μισθωτόμενον, ἐργασίαν ἦ, καὶ μὴ ἀπολογίας ἠξιωσε ἐργασαμένους καὶ ἐληλυθέντες πρῶτοι τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι προσδοκῶσιν οἱ χρίσει γνώμενοι. εἶτ' ἐπαναβαίνων δῶσι τὸν μισθὸν τοῖς περὶ ἡμῶν ἐργασαμένοις, εἶτα τοῖς περὶ ἐκείνων, ἕτως μέχρι τῶν πρώτων· ἰδὼν δέ τις τὸν τόπον ἔνθα, διετρίβε Σαμουὴλ, καὶ ἀκολούθως σκοπήσας περὶ τῶν τῆς ἑνδεκάτης κληθέντων ἐργατῶν, ὅ ψε) τίνα τρόπον ἐβάσασθω τὸ βάρος, καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας πρότεροι. οἱ γὰρ τῇ ἑνδεκάτῃ κληθέντες, ὡς ἐκεῖνοι μὴ οὐκ ἐβάσασθω τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα, ἐβάσασθω δὲ τὸ βάρος καὶ ἐσηκέναι ἀργοὶ πρὸ τοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἦν παρουσίας δεσπότου, ὃς εἶπεν ἡμῖν. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. φορτίον γὰρ ἦν ἀργία, καὶ τὸ μὴ ἀξίους πρὸς κεκλῆσθαι τοῦ ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἔργων. καύσωνά γε ἐβάσασαν οἱ πρὸ τῆς ἑνδεκάτης, ἕκαστος κατὰ ἀναλογίαν τῆς κλήσεως. μὴ εἰδότες τὸ δὲ οἰκοδεσπότου ἀξίωμα οἱ πρῶτοι, καὶ ὅπ ἐχρῆν γογγύζειν κατὰ τότε, πλεῖόν τι σωτηρίας

regrinantes contendamus, mercede olim æqua donandi; nemo sane in vinea excolenda operam minime positurus, ex parabolæ sententia, in eam mittitur; nemini enim imperfectum opus crimini dedit paterfamilias, licet ipsius fortasse majoris, minorisve mercedis spem reprehenderit. Ac ille fortasse extra vineam locus, forum est in quo versabantur qui otiosi stabant. Et sane qui dixerunt: *Nemo nos conduxit*, optima usi sunt excusatione, ut digni essent quibus totius diei merces penderetur; quamobrem eos conduxit, &, ut ita dicam, mercedem illis refudit, pro eo quod toto die patienter steterint, & ad vesperam usque conductorem expectaverint. Deinde vero cum appetiisset vespera, hoc est seculi, & commemorati in parabola diei consummatio, procuratori suo ait Dominus, sive alicui ex Angelis mercedum dispensationi præfecto, sive unicuipiam de multis dispensationis curam gerentibus procuratoribus, quemadmodum sub tutoribus & actoribus esse dicitur hæres, quamdiu parvulus est. Ex patrisfamilias igitur mandato operarios accersit procurator, ut postremo loco primis merces erogetur: primi quippe operarii *testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, *Deo pro nobis*, qui hora undecima vocati sumus, *melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Et quod toto die stetimus, & conductorem ad nos venire optaverimus, & otiosi fuerimus, & data excusatione digni habiti simus quibus opus faciendum traderetur, propterea misericordiam commovimus, qua commota mercedem priore loco nos Christi discipulos adepturos speramus; tum deinde progressione facta mercedem iis largietur qui opus ante nos fecerint, atque eis postmodum qui illos præcesserint, & sic donec ad primos pervenerit. Si quis autem locum in quo commorabatur Samuel perspectum habuerit, & ea deinde quæ ad accersitos undecima hora operarios pertinent, his consequenter perpenderit; tum demum videbit ille quo pacto pondus diei & æstum toleraverunt primi: at qui circa undecimam accersiti sunt, non sicut illi quidem pondus diei & æstum sustinuerunt; at pondus illud, se nempe otiosos stetisse sustinuerunt. Antequam ergo ad nos adveniisset Dominus qui nobis dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*, (onus enim erat otiari, nec dignos uspiam censeri à quibus in vinea excolenda opera conferatur. Et æstum quidem diei, unusquisque pro vocationis suæ ratione, toleraverunt qui ante undecimam acciti sunt) cum patrisfamilias dignitatem ignorarent

Gal. 4, 2.

Hebr. 11, 39. 40.

Matt. 11, 28.

primi, nec adversus eum minime murmurandum esse scirent, amplius aliquid salutis atque posteriores adepti fuerint, se consecuturos existimaverunt, & adversus patremfamilias mussitarunt, nobis postremis invidentes, qui per unius solum horæ spatium, ad consummationem usque opus fecerimus, & æquales tamen iis effecti simus qui ad divinam vineam ab initio advocati sunt: at paterfamilias uni illorum, ipsi fortasse Adamo dixit: *Amice, non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est & vade*, tuum quippe est salus, quæ denarius est, *Volo enim*, inquit, *& huic dare sicut & tibi*; nec dixit, *his*, sed unum aliquem eximium & præcellentem designavit, quem indicare temerarium est; at non procul à vero Paulum hunc esse Apostolum conjici potest, qui una hora operi incubuit præ omnibus fortasse qui ipsi anteiverunt. Quod si & de vinea aliquid dicendum est, petito ab eo argumento qui aliquam proponens parabolam quid sit vinea, patefecit, vineam esse regnum Dei pronuntiabimus; sic enim ipse hoc loco ait: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Quicunque ergo in excolenda vinea opus facientes, opera regni Dei salute digna peragunt, denarium recipient. Postquam ea super proposita parabola disseruimus, hæc etiam super ea nobis in mentem veniunt, quæ his utilia esse possunt quos profundior, & reconditior offendit interpretatio. Aliquis ergo totam hominum vitam, diem in parabola expressum esse; ac ideo qui à teneris unguiculis & incunte ætate ad opera regni Dei facienda vocati sunt, eos esse quos summo mane conducit paterfamilias, declarari dicet; qui autem, postquam adoleverunt, Deum colere occipiunt, eos esse qui post tertiam horam accesserunt; at qui postquam viri facti sunt, eos esse qui circa horam sextam ad vineam missi sunt; qui vero ætate provecti ad Dei cultum convertuntur, & ad Verbum Dei assumuntur, postquam juventutis æstus deferbuit, & rerum ante senilem ætatem gestarum onus remotum est, horam nonam significare; at senes morti jam propinquos iis exprimi qui circa undecimam horam ad vineæ opera accersiti sunt. Quoniam ergo voluntatis ac studii, non temporis habetur ratio, per quod in fide aliquis perseverarit; propterea quicunque pro virili laborarunt, ex quo acciti sunt, æqualem salutis mercedem obtinent; unde qui à pueritia fideles fuerunt, in laboribus sese exercuerunt, & juventuti vim fecerunt, æqualem sese adepturos salutem ægre ferunt, atque ii qui ad senectutem usque à Dei cultu feriati permanserunt, &

Matth. 21. 43.

ἧς λαμβάνουσιν οἱ τελευταῖοι ὡς ἤσαν λήψεσθαι, καὶ ἐγγύζον κῦ ὁ οἰκοδεσπότης, φθονοῦντες ἡμῖν τοῖς ἐσχάτοις, μίαν ὥραν τὴν μέχρι τῆς συντελείας πεποιηκόσι, καὶ ἴσοις γεγονόσι τοῖς ἀρχῆθεν κεκλημένοις ἐπὶ τὸν θεῖον ἀμπελῶνα. ἀλλ' ὁ οἰκοδεσπότης ἑνὶ αὐτῶν εἶπε, ἑταῖρε τῷ ἀδάμ. ἑταῖρε οὐκ ἀδικῶ σε. οὐχὶ δηνάριον συνεφώνησάς μοι, ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε. σὸν γάρ ἐστι σωτηρία τὸ δηνάριον, θέλω γὰρ κἀτέτῳ, ὅπερ δοῦναι ὡς καὶ σοί, καὶ οὐκ εἶπε, τούτοις, ἀλλ' ἑνὶ ἐξ ἁπάντων καὶ ἐξοχὴν ἕνα, ὃν ὁλομερέστερον μὲν εἰπεῖν ἐστιν· οὐκ ἀπίθανος δ' ἂν τις εἰκάσαι τὸν Παῦλον, μίαν ὥραν ἐργασάμενον τάχα ὑπερπρότας τοὺς περὶ αὐτόν. ἐγγὺς δὲ καὶ ἀμπελῶνος πεῖραν λαβόντα ἀφορμὴν ἀπ' αὐτοῦ ἑρμηνεύσαντα ἐν τοῖς περὶ ἀλλησοδαπολῆς τὸν ἀμπελῶνα, φήσομεν ὅπ' ἀμπελών ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἔτως γὰρ αὐτὸς εἶπεν ἐν τῷ. λεγθήσε) ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσε) ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. πᾶσι δὲ ὅσα τὰ ἔργα τοῦ ἀμπελῶνος ἐργαζομένοις, τὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀξίως ζωτείας ἐπιτελοῦντες, τὸ δηνάριον λήψονται. μετὰ τὸ ὑπαλογήσασθαι ταῦτα εἰς τὴν ἐκκειμένην παραβολὴν, ἃ ταῦτα ὑπέπεσεν ἡμῖν εἰς αὐτὴν, χρήσιμα εἶναι δυνάμενα τοῖς περισκόπτειν τὴν διατέρα. καὶ ἀπορρητότερα διηγήσ. φήσομεν τὸν πλοῦτον τῶν ἀνθρώπων βίον εἶναι τὴν κῆν τὴν παραβολὴν ἡμέραν. δηλονότι ἕν, τοὺς μὲν ἐκ παίδων, καὶ πρώτης ἡλικίας κληθέντας ἐπὶ τὸ ἐργάζεσθαι τὰ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἔργα, εἶναι τοὺς ἅμα τῇ ἕῳ μισθωτέντας ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου. τοὺς δὲ μετὰ τὸ μεσουράνιον ἐρχομένους ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, τοὺς ἀπὸ τρίτης ὥρας παραγινομένους. τοὺς δὲ ἤδη ἄνδρας, τοὺς περὶ τὴν ἕκτην ἐξαπεστελλομένους ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα. τοὺς δὲ πρεσβύτας ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν ἀγομένους, εἶναι τὴν ἐνάτην ὥραν, μετὰ τὸν ἐν νεότητι καύσωνα, καὶ τὸ βάρος τῆς μέχρι τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας πραξέων παραληφθέντας ἐπὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. τοὺς δὲ περὶ αὐτὴν τὴν ἑξάδα γέροντας δηλοῦσθαι τὴν ἑνδεκάτην ὥραν κεκλημένους εἰς τὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἔργα. ἐπεὶ τοίνυν προαίρεσις, καὶ ἀγχίνους ἐζήτηται) οὐκ ἐν πίστει πεποίηκε πᾶς. διὰ τοῦτο τοῖς ἐξ ἐκκλησιῶν) τὰ ἐπιβάλλοντα πεποιηκόσι, πᾶσι δίδοται ὁ ἴσος τῆς σωτηρίας μισθὸς, ἐφ' ᾧ ἀγανακτοῦσιν οἱ ἐκ παίδων πιστοὶ, καὶ μόνοις, καὶ ἐσχάτοις τῇ νεότητι, εἰ μέλλουσιν ἐχεμύθως ζωτηρίαν τοῖς ἀργοῖς ἀπὸ θεοσεβείας μεμεριμνημένοις, καὶ ὀλίγον καιρὸν ἐπὶ τῇ πίστει καὶ τὰ

τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐληλυθόσιν· ἀμπελὼν ὃ κῦ τοῦτον τὸν δήμησιν εἰς ἣν ἡ ἐκκλησία θεοῦ. ἀγροὺς δὲ καὶ τὰ ἔξω τῆς ἀμπελῶνος, τοὺς ἐξωτέρω τῆς ἐκκλησίας, ὅθεν ὁ λόγος προσλαμβάνει τοὺς καλουμένους, ἐπέμπει εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τὴν ἐκκλησίαν. οὐκ ἀριθμηθεῖεν ὃ κῦ τῷ δήμησιν τούτην εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος, ὅσοι συλήσαν μὲν εἰς τὴν θεοσέβειαν πρότερον, μὴ τηρήσαντες ὃ τῆς πίστεως, νικηθέντες ὑπὸ παθῶν ἐξήλθον. καὶ γὰρ μὴ τὸ ἐμφορηθῆναι τῶν ἐν ἁμαρτίαις ἡδονῶν θέλωσιν ὡς μετανοοῦντες ἐργάσασθαι τὸν ἀμπελῶνα, ἢ διὰ τοῦ λέγειν τῷ οἰκοδεσπότῃ. οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο· ἐμισθώθησαν γὰρ οὐ καιρῷ πρότερον ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ λελέξεται αὐτοῖς. τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί, μᾶλλον εἰ ἀρξάμενοι πονήσαι, ὑστερον σαρκὶ ἐπιτελέσθησαι, πάλιν ἐπανέρχεσθαι βούλοιντο ἐπὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς πονήσαι θελεῖν ζῆν. ἢ ἔφασαν ταῦτα, δικαιοπραγοῦντες ἀνίσασιν τοὺς πεπλανημένους, ἢ ἐπλανᾶσθαι τοὺς πεπλανημένους, ἢ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὸν πατρῷον οἶκον τοὺς καταστοχασαμένους τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. ἐχέτωσαν μὲν γὰρ διὰ τὴν μετάνοιαν, καὶ τὸ καταλαμβάνεσθαι ἐν ἑσπερᾳ μέρᾳ κεῖσθαι τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις, ἀ μὴν λήψονται ὡσαύτως καὶ ἀπὸ ὁμοίοις εἰσὶ τοῖς ἔσχατοις ἡμαρτηκόσιν ἐν τῇ νεότητι, ἀλλὰ τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως μεμαθηκέναι. θέλει ἓν ὁ οἰκοδεσπότης ἐκ τοῖς ἐσχάτοις δοῦναι, ὡς καὶ τοῖς πρώτοις, τὸ δηνάριον, τὴν σωτηρίαν, ἐπεὶ ἔξεστι ποιεῖν ὃ θέλει ἐν τοῖς ἀνθ' ἑαυτοῦ, ἢ βλέπειν τὸν ἔχοντα πονηρὸν ὀφθαλμὸν, ὅτι αὐτὸς τὸν οἰκοδεσπότην εἶναι ἀγαθόν· ἐστὶν γὰρ πολλοὶ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ πολλοὶ πρώτων κληθέντων ἔσχατοι. ἐκ γὰρ οἱ κλητοὶ μὲν πολλοὶ, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ εἰσὶν ὀλίγοι. εἰκὸς μὲν ἔν τῷ ἡμᾶς σοφωτέρους, ἢ κρείττονα πρὸς θεὸν ἄξιον τεθραυλέσθαι ἐν λόγῳ σοφίας διὰ πνεύματος θεοῦ χαρίσματος ἢ πλουσιωτέρᾳ, ἢ δωρεᾶς τὸ ἐν λόγῳ γνώσεως ἢ τὸ πνεῦμα, ὑψηλότερα, ἢ μείζονα, ἢ μὴ πάσης καταλήψεως δύρησειν εἰς τὴν παραβολὴν, ἢ ἀποδείξειν δυσπορήσειν πρὸς λαμβάνοντα εἰς αὐτὰς ῥητὰ μεγαλοφυέστερον. καὶ ἡμεῖς δὲ ὡς ἐχωρήσαμεν ἐνθέμενοι τὸν νοῦν τῆς παραβολῆς, αἰτούμενοι παρὰ τοῦ ἐντυγχανόντων συγγνώμην, εἰ καὶ μὴ κατ' ἀξίαν καθικέσθαι τοῦ βλήματος τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων δεδυνήμεθα· τὸ χαρᾶς τῆς προθυμίας, καὶ δι' μὴ ἀπωκνηκέναι χάριν, δόξομεν ἔχειν ἀποδοχῆς τι ἄξιον.

A ad fidem, fideique opera per exiguum tempus accesserunt. Juxta hanc autem interpretationem Ecclesia Dei vinea est; forum vero & quæ extra vineam sunt, ea significant quæ sunt extra Ecclesiam; unde assumit eos Verbum qui vocati sunt, & in vineam, Ecclesiam videlicet, mittit. Nec vero inter vineæ operarios recenseri postulat hæc expositio, quicunque ad divinum cultum prius acciti, fidei mandatis minime paruerunt, sed ab affectibus victi desciverunt; etiamsi enim, postquam scelestis voluptatibus satiati sunt, quasi pœnitudine ducti vineam colere velint, haud certe patrisfamilias dicere queant: *Nemo nos conduxit*; tum enim conducti sunt, cum ad fidem prius fuerunt accersiti; nec iis vero dicetur: *Quid hic statis tota die otiosi?* præsertim si *quum spiritu cœperint*, & *carne* deinde *consummati fuerint*, ad vitam spiritu Gal. 3. 3.
B de integro ducendam redire velint. Non autem hæc eo pertinere volumus, quo qui ceciderunt à resurgendo deterreantur, vel errantes in viam redire, vel ad paternam domum reverti nolimus, qui Evangelicæ
C doctrinæ opes per luxuriam dilapidarunt: ut enim propter pœnitentiam, & quod vitam conversam ducentes deprehensi sint, potiora ferant atque ii qui in peccatis oppressi sunt; non idcirco tamen similes iis esse existimandi sunt, qui propterea in juventute peccaverunt, quod fidei præcepta penitus ignoraverint. Postremis ergo perinde ut primis denarium, salutem nimirum, donare vult paterfamilias, quoniam, *licet ei quod vult facere in rebus suis*, Matth. 20.
& eum increpat qui quod bonus sit pater- 15. 16.
familias, oculum malum habet. Postre-
D morum igitur primi erunt quamplurimi; & primo loco accersitorum nonnulli postremi; *multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Eum profecto qui nobis fuerit peritior, & judicatus fuerit apud Deum dignus manifestiore ac locupletiore in sermone sapientiæ per Dei Spiritum gratia, 1. Cor. 12. 8
& dono scientiæ quæ est in sermone secundum Spiritum, sublimiora, ac majora, & cum omni intelligendi facultate super hac parabola reperturum, & depromptis solerter Scripturæ verbis argumentorum copiam nacturum verisimile est. Nos
E autem pro virium nostrarum modulo Parabolæ explicata sententia, si rerum hic scriptarum dignitatem minus assequi potuimus, veniam à lectoribus deprecamur; vel enim solius studii & diligentiæ nomine commendationem fortasse meruisse videbimur.

ORI-

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS DECIMUS SEXTUS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ις'.

Matth. 20. 17. *CVm autem ascensurus esset Iesus Ierosolymam, assumpsit duodecim Discipulos secreto in via, & ait illis:* & reliqua, usque ad id: *Et tertia die resurget.* Paria his quoque Matth. 20. 19. Marcus conscripsit hoc modo: *Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, & præcedebat illos Iesus;* & reliqua, usque ad id: *Et tertia die resurget.* Marc. 10. 32. 33 & seq. Nec non iis consentire videtur Lucas qui scripsit: *Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis,* & cætera, ad id usque: *Et non intelligebant, quæ dicebantur.* Luc. 18. 31. 32. & seq. Qui nos ad sui imitationem adhortatur Paulus, quemadmodum & ipse Christum imitatus est, quique ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi,* cum Christum nosset in aperta pericula se misisse, & Ierosolymam ascendisse, postquam se Sacerdotum Principibus, & Scribis traditum, & morte damnatum iri, cæteraque præscivit, simile aliquid fecit: Agabus enim sumpta ejus *zona & alligans sibi pedes & manus dixit: Hæc dicit Spiritus Sanctus; Virum cujus est zona hæc, sic alligabunt, postquam ierit Ierosolymam.* Act. 21. 11. Hæc postquam accepit Paulus, tanquam ad magistri sui exemplum se componens, Ierosolymam alacriter se contulit. Cum autem præ nimio adversus ipsum amore flentibus nonnullis, & quo minus Ierosolymam peteret, obstantibus humanitus fuisset adfectus, dixit: *Quid facitis flentes, & affligentes, cor meum? ego enim non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini mei Iesu.* Act. 21. 13. His animo perceptis, impendentibus nonnunquam ærumnosis tentationibus, prout rationi consentaneum erit, fortiter obsistamus; exemplar nobis rerum ejusmodi Sospitatorem primo & præcipue, ipsius vero deinde Apostolum proponentes. At nec ea, nec quæ super iis protulimus, contraria illis esse existimes: Matth. 10. 23. *Si persequentur vos ex civitate ista, fugite in aliam,* & reliquis; neque secessui Jesu, postquam Johannem in carcerem compactum accepit: sic enim statuimus, neque semper devitanda esse pericula, ne-

Μέλλων ὁ ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς ἱερσόλυμα, παρέλαβε τοὺς ιβ' κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ἐξῆς, ἕως ἔ. καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. ταῦτα ἱστοδωμαῖος τοῖς κ' ὡσαὐτῶς μάρκῳ ἀναγράψαντος τὸν τρόπον. ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱερσόλυμα, κ' ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς. καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἔ. καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ δόξῃ τοῦτο συμφωνεῖν γεγραφὼς. παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα εἶπε πρὸς αὐτούς. κ' τὰ ἑξῆς, ἕως ἔ. καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα. ὁ προτρεπόμενος ἡμᾶς παῦλος μιμητὰς αὐτοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς χριστοῦ μιμητὴς γενόμενος, καθὼς καὶ γέγραπται, ἰδὼν χριστὸν ὁμόσε τοῖς προφανέσι κινδύνοις χωρήσαντα, κ' ἀναβαίνοντα εἰς ἱερσόλυμα, μὴ ἔ προγνώσεως ὅτι παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι, κ' γραμματεῦσι, κ' κατακεκριθήσεται θανάτῳ, κ' τὰ ἑξῆς, τὸ παραπλήσιον πεποιηκὼς. ὁμοίως δὲ ἄγαβος λαβὼν αὐτοῦ τὴν ζώνην, δήσας ἑαυτοῦ χεῖρας, κ' ποδῶν ἔλεγε. τάδε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δήσουσιν ἀπελθόντα εἰς ἱερσόλυμα. μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ παῦλος, ὡς τὸν διδάσκαλον μιμούμενος, ἀνέβαινε προθύμως εἰς τὰ ἱερσόλυμα. παλὼν δὲ πρὸς ἀνθρώπινον ὑπὸ τῆς διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην κλαιόντων, κ' κωλυόντων αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς ἱερσόλυμα, εἶπε. τί ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν, ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι εἰς ἱερσόλυμα ἕτοιμός ἐστιν ἔχω, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου μου ἰησοῦ. ταῦτ' οὖν κατιδόντες, ἔστιν ὅτε καὶ γινώσκοντες ἐπικειμένους ἡμῖν πόνους πειρασμοὺς, ὁμόσε αὐτοῖς κ' τὸν λόγον χωρήσωμεν, λαβόντες παράδειγμα τὸν ἀεὶ σωτῆρα, προηγουμένως μὲν τὸν ζωτῆρα, μὴ δὲ τοῦτον καὶ τὸν ἀποστολον αὐτοῦ. μὴ νομίσῃς δὲ ἐναντίως ταῦτα, κ' τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τοῖς, ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε τὴν ἄλλην, κ' τοῖς ἑξῆς, καὶ τῷ τὸν ἰησοῦν ἀνάστασιν ὑπὸ ἰωάννης παραδοθῆναι εἰς φυλακὴν, ἀναχεχωρηκέναι. φαμὲν γὰρ ὅπερ τε πρὸς τοὺς κα-

* al. ἄλλην

καθηκὸ ἐκκλίνειν τὰς κινδυνώδεις, ὅτε ἀεὶ ὁμόσε
χωρεῖν πρὸς αὐτάς. σοφῷ δέ τινος ἐν χειρὶ
λέγεται τὸ δοκιμάζειν ποῖος μὲν ἀπαιτεῖ κα-
ρὸς ἀναχώρησιν, ποῖος δ' τὶ ὑπὸ τὸν ἀγῶνα πρὸ-
θυμίαν χωρεῖς ἀναχωρήσεως, καὶ πολλῷ πλέον
χωρεῖς φυγῆς. Ταῦτα μὲν καὶ τὸ βέλτιστον τῆς
ἐκκειμένης γραφῆς λελέχθω, εἰς πρότερα τὸ
τὶ δεῖ δὲ θανάτου καὶ κινδύνων καταφρονεῖν.
ἑξῆς δ' ἁθροιστέον ὅπερ μέλλων ὁ ἰησοῦς ἀναβαί-
νειν εἰς ἱεροσόλυμα, ἢ παρέλαβε τοὺς ιβ' κατ'
ἰδίαν, εἰς τοὺς ιβ' ἐπ' ὀνόματος ἦν, ὃς τὸν ἰούδαν παρέ-
λαβε καθ' ἑαυτόν. ἐπὶ γὰρ εἰκὸς ἄξιος ἦν ἐν μέσῳ τῶν λοι-
πῶν ἑνδεκα προσλαμβάνεσθαι καὶ ἰδίαν. ὅτε
ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς τό. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς
ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ ἑξῆς, δηλονότι καὶ τὸν ἐκεῖ
νεῦσαι ἕνα ἕνεκα τοῦ ἀκούοντα ἀπείσεσθαι ὁ διδάσκα-
λος, ὡς ἀπογινώσκων, ὅπερ ἐπὶ ἰούδας ἠγνόει ἀποι-
ήσει, ὡς ἕκαστος ἡμῶν. καὶ γὰρ πᾶσιν ἡμῖν λέλεκται.
μὴ καυχῶ τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται
ἡ ἡμέρα. ὅπως ὂν οἶμαι βεβλήκει ὁ διάβολος
εἰς τὴν καρδίαν ἰούδα σίμωνος ἰσκαριώτου, ἵνα
προδῷ τὸν ἰησοῦν. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ ματθαῖον
προκειται νῦν ἐξετάζειν, ἐπιμελέστερον ὁ δυ-
νάμενος ἐρχέσθω ἐξ εὐαγγελίου ἐπισκοπῶν τοῖς
μέχρι τοῦ προκειμένου, ζητησάτω μήποτε εὑρέ-
θη ἰούδας κατηγορηθεὶς ὑπὸ ματθαίου, ἀλλὰ
μόνον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δώδεκα εἰπεῖν τό. ἰούδας
σίμωνος ἰσκαριώτης, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.
πλείονα δὲ εἰς κατασκευὴν ἐξ ἰούδα ὁμοίων τοῖς
λοιποῖς ἀποστόλοις πρότερον γεγονέναι λέλεκται
ἡμῖν, ἡνίκα ἐξητάζομεν τό. τούτους τοὺς ιβ' ἀπέ-
στειλεν ὁ ἰησοῦς παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων τὰ ἀ-
ναγεγραμμένα· συγκειτέον δὲ τὰ ἐνταῦθα λε-
γόμενα τοῖς ἀνωτέρω παραπλησίως ἀναγε-
γραμμένοις· ἐπεὶπερ ἐκεῖ μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις
λόγοις προφητευομένοις ὑπὸ ἐξωτέρας. προσ-
λαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιμᾶν
αὐτῷ λέγων. ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσαισοι τοῦτο.
ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἀνεγράφησαν οἱ μαθηταὶ εἰρη-
κότες ἢ πεποιηκότες, ἐπὶ τοῖς δεινὰ τοῦ
σομένων σκυθρωποτέρων ἀπηγγελμένοις. καὶ ὅτι
μαι ὅπερ διὰ τοῦτο ἐσιώπησαν νῦν οἱ μαθηταὶ, ἐ-
πείπερ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτε προσλαβόμενος τὸν
ἰησοῦν ὁ πέτρος ἤρξατο αὐτῷ ἐπιμᾶν λέγων.
ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσαισοι τοῦτο, γραφεὶς ὁ
ἰησοῦς εἶπε τῷ πέτρῳ, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ,
σκάνδαλόν μοί, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ
τὰ τῶν ἀνθρώπων· εἰκὸς οὖν αὐτοὺς μεμνημένους τοῦ
προτοῦ τὸν πέτρον λελεγμένων πεφυλάχθαι
ταῦτα, ἢ δὲ χειρονα ἀκέσαι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου· ὃ δ' ἂν ὑπεῖ ἐνθάδε τὸν πέτρον καὶ

A que semper iis esse occurrendum; at prudente in Christo viro opus est, ut quonam tempore retrocedendum sit, exploretur; tum & quo tempore prompto animo subeundum sit certamen, absque ullo recessu, longe vero magis absque fuga. Atque hæc quidem præsentis loci significationi consona dicta sint, ad mortis periculorumque excitandum contemptum. Deinceps observandum venit, quod cum Jerosolymam ascensurus esset Jesus, ubi Duodecim seorsum assumsit, unus è Duodecim etiam-
B num erat Judas, ac seorsum Judam assumpsit: dignum enim adhuc eum fuisse credibile est qui seorsum cum reliquis Undecim assumeretur; & quum in via dixit eis: *Ecce ascendimus Ierosolymam*, & quæ subnexa sunt, hunc procul dubio unum ex iis esse statuit, qui toleranda à Magistro suo mala audiret; non eum à se repellens ac rejiciens, quod nempe res à se agendas, quemadmodum unusquisque nostrum, ignoraret Judas: nobis quippe omnibus dictum est: *Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies*;
C nondum autem, opinor, in cor Iudæ Simonis Iscariotæ prodendi Iesu voluntatem immiserat Diabolus. Et quoniam nobis explicandum incumbit in præsentia Evangelium secundum Matthæum, ab initio ad hunc usque locum Evangelium accurate evolvens disquirat qui poterit, an à Matthæo nondum incusatus fuerit Iudas; sed duodecim Discipulos enumerans dixerit tantum, *Iudas Iscariotes qui & tradidit illum*. Verum ut reliquis Apostolis simi-
lem prius fuisse Iudam demonstraremus plura à nobis tum producta sunt, cum hunc
D locum excuteremus: *Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, dicens* quæ scripta extant. Quæ autem dicta sunt hoc loco cum iis contendenda sunt quæ supra in eandem prope sententiam conscripta sunt; quoniam istic propter ejusmodi vaticinia à Servatore edita: *Assumens eum Petrus, cæpit increpare illum dicens; Absit à te Domine, non erit tibi hoc*: nihil autem hic à Discipulis dictum factumve fuisse scriptis traditum est, quum sustinenda esse graviora prænuntiaretur: & nunc propterea siluisse Discipulos existimo, quod superius quum
E *assumens eum Petrus cæpisset increpare illum dicens; Absit à te Domine, non erit tibi hoc: Conversus Iesus dixit Petro; Vade post me Satana, scandalum es mihi, quoniam non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* Verisimile ergo est responsi Petro dati memores eos, ne eadem, vel etiam pejora à Sospitatore audirent, caviisse. At priorem sa-

ne, & huicce consimilem locum exponere non pigebit; sic ille habet; *Tunc præcepit Discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Christus,* & cætera, usque ad id: *Et tertia die resurgere*; post illa enim id adjectum est: *Assumens eum Petrus*, & reliqua. Quin & superius Sospitatorem morti datum iri dictum est; hic autem mortis genus declaratur, cruci videlicet affigi. Certe quamdiu principibus Sacerdotum, & Scribis Iesus Hierosolymis traditus non est, neque morte damnatus, neque illusus, neque flagris cæsus, neque cruci suffixus; stabat Jerusalem, neque dejiciebatur id quod appellatur Sanctuarium; at postquam hæc adversus ipsum designare ausi sunt, tunc ii deserti sunt à quibus proditus est, nec non & Principes Sacerdotum Principes esse Sacerdotum ita desierunt, ut post illos nulli fuerint Sacerdotum Principes; tunc & qui Christum morti addixerunt Scribæ, mente indurati, & excæcati ratione, in sanctarum Scripturarum sensus minime penetrabant; & ii omnes cum morte damnassent Iesum, morti quæ Christi hostis est, traditi sunt: & cum Jesum ludificati essent, facti sunt ipsi jocus atque ludibrium, cum exercitibus circumdata fuit Jerusalem; quo scilicet tempore *appropinquavit desolatio ejus*: quin etiam cum Jesum flagris cecidissent, ipsi flagellati sunt, & flagellantur porro; *Donec plenitudo gentium intrarit*. Nam *qui in altum mittit lapidem, in caput suum mittit*, atque hæc omnia facta sunt, ut ab illis quidem recedat visitatio, ad eos vero è Gentibus transeat qui salutem consequuntur, una cum *reliquis secundum electionem*; *Nisi* enim *Dominus exercituum reliquisset eis semen, quasi Sodoma fuissent, & quasi Gomorra similes essent.* Ego vero sic existimo, quemadmodum sacri ritus exemplari & umbræ cœlestium peracti, propter cœlestia abrogati sunt; & adventante vero Sacerdote cessavit sacerdos symbolicus; & veris pro peccatis factis sacrificiis, symbolica abolita sunt; ita quum subjugi, corpore videlicet suo, vectum Jesum excepit vera Jerusalem, quamobrem *exultavit satis filia Sion, & prædicavit filia* supernæ *Ierusalem*, tunc dissipatam fuisse Jerusalem, quæ umbra est, & collapsum fuisse Templum è mortuis conflatum lapidibus, propter templum viventibus saxis ædificatum; quin & subrutum fuisse altare inferius, quoniam cœleste edebat oracula, per veros sacrorum ritus encænia celebrante ipso Jesu. Sin autem juxta aliquam significationem, homines sunt civitas; etiamnum Hierosolymis

Matth. 16. 20, 21.

Luc. 21. 20

Rom. 11. 25

Eccles. 27. 28.

Rom. 11. 5. *Isaiæ* 1. 9.

Zach. 9. 9.

ὡς ἀπαγορεύσειεν τοῖς ἐπιχειροῦσι λέγειν ὅτως ἔχουσιν. τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως οὗ. καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. ἐπὶ τούτοις γὰρ εἴρηται τὸ, καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς· ἔτι δὲ ἀνωτέρω μὴν εἴρηται ἀποκτανθῆναι μέλλειν τὸν σωτῆρα. ἐνταῦθα δὲ τὸ εἶδος τῆς ἀναιρέσεως γέγραπται, τὸ σωρευθῆναι. ἕως μὲν οὖν ἰησοῦς ἐπαρρησιάζετο ἐν ἱεροσολύμοις τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ γραμματεῦσιν. οὐδὲ κατεκρίνετο θανάτῳ, οὐδὲ ἐνεπαίζετο, καὶ ἐμαστιγοῦτο, καὶ ἐσταυροῦτο, ἱεροσόλυμα σωματική, καὶ τὸ καλούμενον ἁγίασμα οὐ κατεβάλλετο, ὅτε ὑπὸ ταῦτα τῷ ἰησοῦ ποιῆσαι τελμήκασι τότε οἱ προδόντες αὐτὸν ἐγκατελείφθησαν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς οὗ εἶναι ἀρχιερεῖς ἐπαύσαντο, ὡς μηδὲ μετ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχιερεῖς, τότε δὲ καὶ οἱ κατακρίναντες τὸν ἰησοῦν θανάτῳ γραμματεῖς πεπωρωμένοι τῷ διανοίᾳ, καὶ τυφλωθέντες τὸν λογισμὸν, οὐκ ἔβλεπον τὸ βέλτιον τῶν ἀγίων γραμμάτων. καὶ πολῖται ἐκεῖνοι κατακρίναντες τὸν ἰησοῦν θανάτῳ, παρεδόθησαν τῷ ἐχθρῷ χριστοῦ θανάτῳ. καὶ ἐμπαίξαντες τῷ ἰησοῦ εἰς ἐμπαιγμὸν γεγόνασι, κυκλωθείσης ὑπὸ στρατοπέδων ἱερουσαλὴμ, ὅτε καὶ ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. ἀλλὰ καὶ τὸν ἰησοῦν μαστιγώσαντες, αὐτοὶ ἐμαστιγώθησαν, καὶ μαστιγῶνται ἕως τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. ὁ γὰρ βάλλων λίθον εἰς ὕψος, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ βάλλει, καὶ παύεται ταῦτα γενόμενα, ἵν' ἐκείνων μὲν ἀποστῇ ἡ ἐπισκοπὴ, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεταση σωζομένους ἁμαρτωλοὺς κατ' ἐκλογὴν λείμμαλι. εἰ γὰρ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν αὐτοῖς σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγένηθησαν, καὶ ὡς γόμορρα ἂν ὡμοιώθησαν. ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὥσπερ ὑποδείγματι, καὶ σκιᾷ λατρεία πάλαι ἐπετελεμένη τῷ ἐπουρανίων κατέλυθη διὰ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἐλθόντος ἀληθινοῦ ἀρχιερέως ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο, καὶ τῶν ἀληθινῶν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θυσιῶν ἐπιτελεμένων αἱ συμβολικαὶ καθηρέθησαν, ὅτως ὅτε ἡ ἀληθινὴ ἱερουσαλὴμ ὁν ἰησοῦν εἰσεδέξατο ἀναβάντα ἐπὶ τὸν ὑποζύγιον ἐαυτοῦ σῶμα, ἐφ' ᾧ καὶ ἔχαιρε σφόδρα θυγάτηρ σιὼν, καὶ ἐκήρυττεν ἡ θυγάτηρ τῶν ἄνω ἱερουσαλὴμ, τότε καθηρέθη ἱερουσαλὴμ ἡ σκιὰ, καὶ κατεπέπωκεν ὁ ναὸς ὁ ἐκ νεκρῶν λίθων, διὰ τὸν ἐκ ζώντων λίθων ναόν. καὶ ἐσκάφη ὑπὸ τὸ καλούμενον θυσιαστήριον, ἐπειδὴ ἐχρημάτισε τὸ ἐπουράνιον, τὰ εἰκάνια αὐτοῦ ἐν τῇ ἀληθινῇ

λατρεία ποιήσαντος. εἰ δὲ καί τι σημαινομένων οἱ ἄνθρωποι ἡ πόλις εἰσὶ, καὶ νῦν ἱερουσολυ-

σολύμοις, ἕτω ὁ καλῶτὲς ἔχον|τας τὰς ἐλπίδας
ἅπαν τὸν τῆς γῆς τόπον, ᾧ ἁδιδόται ὁ ἰησῦς, καὶ
ὁ ἐπαγγελόμενοι τῷ τῦ θεῦ θεραπείαν ἰσ-
δᾶοι, καὶ ὡσπερεὶ ἀρχιερεῖς τυγχάνοντες, καὶ οἱ
τὰ θεῖα γεάμματα αὐχῦντες εἰναι γραμ-
ματεῖς, κατακείνεσι θανάτῳ τὸ ἰησῦν, δι' ὧν
κακῶς λέγεσιν αὐτόν. καὶ ὃκ ἔστιν ὅτε ὐ ᾧ ἁδι-
δόασι τὶς ἔθνεσιν ἰησῦν, ἐμπαίζοντες αὐτῷ, καὶ τῇ
διδασκαλίᾳ αὐτῦ παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀεὶ ταῖς γλώσ-
σαις αὐτῶν μαστιγῦσι τῷ διὰ ἰησῦ χεισῦ θεο-
σέβειαν, καὶ αὐτοὶ μὲν αὐτὸν σωρεῦσι, δι' ὧν B
ἀναθεματίζεσι, κ ἀναιρεῖν θέλεσι τῷ διδα-
σκαλίαν αὐτῦ. ὁ ὢν κρείττων αὐτῷ τυγχανῶν,
ὀλίγον διαλιπὼν ἐγειρε), καὶ ζῶν τοῖς εἰλεφότι
βλέπειν φαίνε). νῦν γὰρ τὶς τυφλὸς, ὡς ἡσαΐας
ὁν προσώπᾳ * θεῦ φησιν, ἢ οἱ παῖδές μᾶ, καὶ
πάντες κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῷ, φησὶ
γὰρ μεγάλᾳ καὶ προφητικῇ ἤθει καὶ πνεύμα-
τι. ἀκωφοὶ ἀκύσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέ-
ψατε ἰδεῖν. κ τὶς τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μᾶ, C
κ πάντες κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῷ, καὶ
ἐτυφλώθησαν οἱ δῶλοι τῦ θεῦ. ἦλθε γὰρ ὁ ἰησῦς εἰς
κόσμα εἰς τὸν κόσμον τῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες,
ἴσι ὅτι τὰ ἔθνη, βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες,
οἱ ἰσραὴλ, ἐκεῖνοι τυφλοὶ γένων). πλὴν ἀλλὰ γὰρ
φῶτος ἀληθινῦ ἀνατείλαντος, καὶ δείκνυντος τὸν
λόγα αὐτῦ, κ φάσκοντος. ἰδοὺ ἀνὴρ ἀνατολὴ
ὄνομα αὐτῷ, ὃκ εἶδον τὸ φῶς, ἐπεὶ ἐτύφλωσεν
αὐτὲς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ ὃκ ἔγνωσαν μυςήρια
θεῦ, καὶ πρᾶδόξον γεγῦν) τῷ λαῷ ἐκείνῳ, καὶ
τοῖς ἔθνεσι. λύχνον μὲν ἕκασον τῶν προφητῶν D
τυγχανόντα ἑώρα ὁ λαὸς, ἀνατείλαντα ὃν τὸν τῆς
δικαιοσύνης ἥλιον ὃκ ἔγνωσαν. διὸ καὶ εἰ ἵνα
ἐδόκει ἔχειν λύχνον, ἀφηρέθη ἀπ' αὐτῶν. λαὸς
ὁ τῶν ἐθνῶν ὁ καθήμενος ἐν σκότᾳ, εἶδε φῶς,
ἀλ' ὁποῖον ὁ ἰσραὴλ μικρόν. μικρὸν γὰρ φῶς
ἕκας ἦν τῶν προφητῶν, ἀλλὰ λαὸς ὁ καθή-
μενος ἐν σκότᾳ εἶδε φῶς μέγα, τὸν κύριον καὶ
σωτῆρα ἡμῶν ἰησῦν χεισόν. ἕτο μέγεθος φαί-
νεται διατείνοντος ἀπὸ πέρατος γῆς, εἰς τὸ πε- E
ρας αὐτῆς δύρωσι, καὶ διοικῦντος τὰς ἐκκλη-
σίας χεισῶς. ὅτε τὸ πνεῦμα ἀπὸ πεπλήρωκε
τὴν οἰκουμένην, πληρωθείσης τῆς λεγόσης προφητείας ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμ-
φανὲς ἔσεσθαι τὸ ὄρος τῦ θεῦ. καὶ νῦν πορεύονται ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἔστι τῦτο
χεισὸς ἰησῦς.

Alymis (sic autem quicunque terreno huic loco confidunt, appello) Jesus proditur; quique Dei cultores se profitentur, & quasi Sacerdotum Principes sunt Iudæi, quique sacras Scripturas explanare se gloriantur Scribæ, Iesum capitis damnant, cum maledictis eum ac conviciis proscindunt; & quotiescunque Iesum, ipsiusque doctrinam inter Gentes deridet, nunquam non illis eum tradunt; & quum ipsius præcepta execrantur, & abolere cupiunt, linguis suis cultum Deo per Iesum Christum exhibitum semper flagellant, ipsumque Christum cruci suffigunt: at his ille melior haud multo post resurgit, visumque assecutis vivens conspicitur; Nunc enim *quis cæcus*, ut ex Dei persona ait Isaias, *nisi servi mei; & qui surdi, nisi qui eorum dominantur?* Cum magno siquidem & Prophetico ingenio ac spiritu ait: *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum; Et qui cæcus nisi servi mei; & qui surdi, nisi qui eorum dominantur? & excæcati sunt servi Dei:* Iesus enim *in judicium in hunc mundum venit, ut qui non vident*, (ii autem sunt Gentes) *videant; & qui vident* (nimirum Israel) *cæci fiant.* Tanto igitur exorto vero lumine, ac illud ostendente Dei verbo, ac dicente: *Ecce vir oriens nomen ejus*; lumen tamen neutiquam viderunt, quoniam *Excæcavit illos malitia eorum, & nescierunt Sacramenta Dei*, & novum ac incredibile populo huic, & Gentibus accidit: videbat quidem populus unumquemque Prophetarum lucernam esse; exortum vero Solem ipsum justitiæ non agnoverunt; idcirco & si quam habere lucernam visi sunt, iis ablata est: at Gentium populus in tenebris sedens lumen vidit, non quale viderat Israel, exiguum scilicet; exiguum quippe lumen unusquisque Prophetarum erat, sed populus in tenebris sedens, lumen magnum, Dominum nempe, & Servatorem nostrum Iesum Christum vidit; cujus tum apparet magnitudo, quum *Attingit à fine* terræ, *usque ad finem fortiter, & disponit* Ecclesias *suaviter*, quando Spiritus ipsius replevit terram, completo tum vaticinio quod *in novissimis diebus manifestum futurum montem Dei* prænuntiat: & nunc eunt *ad eum omnes Gentes*; & is quidem est Iesus Christus.

Isaiæ 42, 19.
Isaiæ 42, 18, 19.
Joh. 9. 39.
Zach. 6. 12
Sap. 2. 21, 22.
Mal. 4, 2.
Sap 8. 1.
Isa 2. 2.

Περὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίᾳ.

Τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζε-

De filiis Zebedæi.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebe- Matth. 20.

dæi cum filiis suis, & reliqua, usque ad id: *Audientes autem decem indignati sunt de duobus fratribus.* Idem à Marco his verbis proditum est: *Et accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filii Zebedæi, & dicunt ei*, & cætera, ad hæc usque: *Cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.* Hic aliquid minime aspernandum, & Evangelio Jesu Christi accommodum investigare operæ pretium est; quoniam rudioribus, & usquequaque simplicibus, & qui Dei, ipsiusque Scripturarum profunda perscrutari nesciunt, postulationis, & Jesu ad eam responsionis simplicitatem contextus ostendit; at qui quæstiones aliquantulum discutere sciunt, iis levis esse videtur, & parvi pretii, quæ hunc exsurgit sententia, & quam præsertim quum responso det Jesus, nihil ipsius ingenti animo congruum continet. Quemadmodum enim in mundi hujusce regno summum honoris locum videntur adepti qui Regi in regio habitu sedenti, vel negotia aliqua ad regium munus pertinentia administranti adsident; ita filiorum Zebedæi mater, prout juxta literam intelligitur, vel, quemadmodum scripsit Marcus, Jacobus & Johannes, à Servatore postulasse videntur, ut in ipsius regno constitutus unus à dextris ipsius, alter vero à sinistris sederet: & nihil certe mirum erat præ simplicitate & imperitia decrevisse mulierem hæc esse postulanda. Demus præterea duos Apostolos, utpote homines adhuc imperfectos, neque quicquam sublimius de regno Christi cogitantes, talia de iis qui Jesu assident, sibi finxisse; at quoniam Jesus ipse magnum quid esse concedens, à dextris, sinistrisve suis sedere, petitionis magnitudinem extollit, & dicit: *Nescitis quid petatis*, &: *Non est meum dare, sed quibus paratum est à Patre meo*, acutus Scripturæ auditor esse sibi videns aliquis, quidnam sibi velit, à dextris Jesu, vel à sinistris in ipsius regno sedere postulabit. Ac in eorum quidem gratiam qui hæc anxie nimis ac curiose à nobis disquiri putant, colligenda sunt quæ de Dei vel Christi sessione scripta extant; ut ex eorum ad id collectorum examine, & invicem comparatione, è prolato simpliciori exemplo sententiæ magnitudo eluceſcat. Quale illud est quod tertio Regum scriptum extat, dixisse Michæam: *Vidi Deum Israel sedentem super solium suum, & omnis exercitus cæli assistens ei à dextris & à sinistris*, & cætera: & in secundo Paralipomenon his fere consimilia dicit idem Mi-

Marc. 10. 45.

3. Reg. 22. 19.

Ἐδεδάγε μὴ τῷ υἱῶν αὐτῆς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἧς. ἀκούσαντες ὃ οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. τὸ ὅμοιον αὖπως ἐν ὁ μάρκος ἀνέγραψε τετὸν τρόπον. καὶ προσπορεύονται αὐτῷ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης οἱ υἱοὶ ζεβεδαίου, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἧς. ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ ἰακώβου, καὶ ἰωάννου· ἄξιον οἶν τοῖς προκειμένοις ζητῆσαι ★ νῦν δὲ δυνατὸν ἡμῖν κατ' ἀλήθειαν διαγελῶ * πρέπον ἧν τῷ ἰησοῦ χριστῷ, ἐπεὶ τὸ ῥητὸν τοῖς μὲν ἁπλουστέροις, καὶ πάντῃ ἀκεραίοις, καὶ βαθὺ δοκεῖ τῆς γραφῆς αὐτὴ μὴ ὑπεραίροις ζητεῖν, ἐμφαίνει ἁπλότητα ἀξιώσεως, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν ἧς ἰησοῦ ἀποκρίσεως· τοῖς ὃ κἂν ὑπὲρ τὸν δυναμένοις βασανίζειν προβλήματα ὁ αὐτόθεν ἐμφανόμενος νοῦς βραχύς ἐστι, καὶ αὐτελὴς, καὶ οὐδὲν ἔχων, μᾶλλον ὅτε ἰησοῦς ἀποκρίνεται, ἀερμόζον αὐτὴ τῇ μεγαλονοίᾳ· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ κοσμικῆς βασιλείας ἐν προαγωγῇ δοκοῦσιν εἶναι οἱ συγκαθεζόμενοι τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ βασιλικῇ ἑδρᾳ τινὲς καθεζόμενοι καὶ ὁτιποτοῦν τῶν τῆς βασιλικῆς πρασμάτων διέποντι, ἔτω δόξει τῷ λέξιν φαυλιζομένῃ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου, ἡ, ὡς ὁ μάρκος ἀνέγραψεν, ἰακώβου καὶ ἰωάννης, αἰτῆσαι παρὰ τοῦ σωτῆρος τὸ καθεδῆναι, τὸν μὲν ἕτερον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τυγχάνοντος, τὸν δὲ λοιπὸν ἐξ ἀριστερῶν. καὶ ἐδὲν μὲν ἦν παράδοξον γυναῖκα ἀπὸ ἀπλότητος καὶ ἰδιωτείας τοιαῦτα νομίζειν αἰτῆσαι. δεδόσθω ὅπως καὶ οἱ δύο ἀπόστολοι, ὡς ἄνθρωποι ἔτι ἀτελεῖς, καὶ μηδὲν νοοῦντες βαθύτερον περὶ τὸ βασιλείας χρῆσαι, τοιαῦτα ὑπελάμβανον περὶ τῶν συγκατοικούντων τῷ ἰησοῦ ἐπὰν ὦσι καὶ ὁ ἰησοῦς ὡς συγκαταθεμένου τῷ αἰτήματι εἶναι τὸ καθεδῆναί τινα ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, ἐπαίρητέον ἀξίωσιν, καὶ λέγη. οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, καὶ. οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασεν ὑπὸ τοῦ πατρός μου, ἵνητινας τις ἂν συνετὸς δοκῶν εἶναι ἀπρεπῆ τῆς γραφῆς, τί βούλεται τὸ καθεζέσθαι ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἀριστερῶν ἰησοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. καὶ πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντάς γε περιεργότερον ἡμᾶς ταῦτα ζητεῖν, συνακτέον ταῦτα καθίσεως ἀναγεγραμμένα θεῷ, ἢ τῷ χριστῷ, ἵνα τῇ βασιλείᾳ τῶν εἰς τοῦτο συναγομένων, καὶ καθεσθέντων αὐτῷ πρὸς ἄλληλα, ἀνατείλαι δυνηθῇ μέγεθος δόγματος ἀπλουστέρου καθαροῦ λήθειος

ὅτι ἐν μὲν τῇ τετάρτῃ βασιλειῶν γέγραπται, ὅτι εἶπε μιχαίας εἶδον θεὸν ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων, ὁ αὐτὸς μιχαίας φησὶ παραπλη-

ραπλήσια τέτοις ἐν τῷ. ἀκέσατε λόγον κυρίε, εἶδον κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνε δόξης αὐτε, καὶ πᾶσα δυνάμις τε οὐρανοῦ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτε, καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτε, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἐν ἡταῖς δὲ γέγραπται. καὶ ἐγὼ εἶδον ἕως ὅτε ἐτέθησαν θρόνοι, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο, ὃ τὰ ἑξῆς. ὡσαπλήσια τέτοις ἐστὶν ἐν Δυρεῖν. καὶ ἐν τῷ ἰεζεκιὴλ τῷ ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτε, ὅτε φησὶν. ὡσεὶ ὅρασιν λίθε σαπφείρε, ὁμοίωμα θρόνε ἐπ' αὐτε, καὶ ἐπὶ τε ὁμοιώματος τε θρόνε ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπε ἄνωθεν. ἐν δὲ τῷ ψαλμῷ τό. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ με, κάθου ἐκ δεξιῶν με, ἐμφανίει κάθισιν τε πατρὸς, καὶ ἄλλην δὲ σωτῆρος καθεζομένε ἐκ δεξιῶν αὐτε. καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ δυσὶ λόγοις ὁ προφήτης φησὶν. ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, ἐμφάνηθι. καὶ πάλιν. ὁ θεὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνε ἁγίε αὐτε. εἰ δὲ μὴ ἀπὸ τῆς διαγελίων προδείγμα βέλει λαβεῖν, ἀκέσατε ματθαίε ἀναγορεύοντος πάντες ὁ ἀπόστολος εἶπε τοῖς μαθηταῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τε ἀνθρώπε ἐπὶ θρόνε δόξης αὐτε, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ. ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τε ἀνθρώπε καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως. καὶ ὁ ματθαῖος ταῦτά φησιν. ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τε ἀνθρώπε ἐν τῇ δόξῃ αὐτε, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτε, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνε δόξης αὐτε, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τε ἀνθρώπε καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως. καὶ ἰσοδυναμοῦσι αὐτοῖς καὶ ὁ μάρκος ἀνέγραψεν ἐν τῷ, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τε ἀνθρώπε ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τε οὐρανε. ὁ δὲ λουκᾶς τὸ ὅμοιον φησὶν ἐν τῷ. ἀπὸ γὰρ τε νῦν ἔσαι ὁ υἱὸς τε ἀνθρώπε καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως θεοῦ. ἐπὶ πλεῖον δὲ περὶ τέτων ἐστὶν εὑρεῖν, βελόμενον τὴν διήγησιν καὶ ἁπλουστέραν καὶ ταπεινοτέραν ἐνδοχὴν ἔχειν τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ καθίσεως τε χρισοῦ, καὶ τῶν ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἀριστερῶν αὐτε καθεδομένων ἐξασῆσαι μυστικωτέραν; ἵν' ἀλόγως δυνηθῇ τὸν τῶν θεῖα νοήματα ἀναβαίνειν ὅσων τε ὄντων ἐξετασθῆναι, καὶ διερευνᾶσθαι π ἄξιον τε ἀνακείνοντος πάντα πνευματικοῦ, καὶ τὸν ἀδενὸς ἀνακεινομένε, ἀνάλογον ταῖς τε παύλου περὶ πνευματικῶν φωνῶν τῶν * διαγελικῶν ἐρωτῶντος, ὡς δὲ παῦλος κατὰ τὸν πνευματικὸν ἐκλαεῶν νόμον τὰ περὶ τε μάννα, καὶ τῆς πέτρας, καὶ τε ἀπ'

A chæas his verbis: *Audite verbum Domini; Vidi Dominum sedentem in solio Majestatis suæ, & omnis exercitus cæli assistebat ei à dextris & à sinistris*, & cætera. In Isaia autem scriptum est: *Et factum est in anno, quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum*, & reliqua. Talia præterea in Daniele scripta sunt: *Aspiciebam donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit*, & quæ sequuntur. His quoque affinia apud Ezechielem, sub initium Prophetiæ ipsius repetire est, cum ait: *Super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum*, (Cherubim videlicet) *quasi aspectus lapidis Sapphiri, similitudo throni super ipsum, & super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper.* In Psalmo autem centesimo nono, hæc verbâ: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*, sessionem Patris, & alteram Servatoris à dextris ipsius sedentis declarant: & rursum in alio Psalmo orans Propheta ait: *Qui sedes super Cherubim, manifestare*: & iterum: *Deus sedet super sedem sanctam suam.* Quod si ab Evangeliis quoque exemplum petivis, audi describentem Matthæum quomodo Discipulis suis dixerit Jesus: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ*, & cætera: & *Amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis.* Hæc quoque habet Matthæus: *Quum venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ*, & reliqua; atque item; *Amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis.* Par illud quoque est, quod his verbis Marcus conscripsit: *Videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem cum nubibus cæli.* Nec non Lucas simile quid profert hoc loco: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* Sed quid attinet me plura ejusmodi colligere, dum rudem, & simpliciorem, ac humiliorem sessionis Christi in regno, eorumque qui à dextris ipsius vel à sinistris sedebunt, interpretationem, mysteriis refertam exhibere volo? ut qui ad divinas cogitationes mentem possunt attollere; aliquid cum ratione investigare, ac reperire queant, eo dignum *spirituali, qui judicat omnia, & ipse à nemine judicatur*, haud secus ac spiritualia Evangeliorum vocabula Paulus examinat ac discutit: quemadmodum enim quæ de Manna, & Petra, ex eaque profluente aqua scripta sunt; juxta spiritualem Legis sensum interpretans

2. Paral. 18. 18.
Isaiæ 6. 1.
Dan. 7. 9.
Ezech. 1. 26.
Psal. 109. 1.
Ps. 79. 2.
Ps. 46. 9.
Matth. 19. 28.
Matth. 28. 64.
Marc. 14. 62.
Luc. 22. 69.
1. Cor. 2. 15.

Fff 2 Paulus

Paulus ait: *Et omnes eandem escam spiritualem manducaverunt*: *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt* (*bibebant autem de spirituali, consequente eos Petra, Petra autem erat Christus*; ita super Petram hanc stans spiritualis, obidque gratias Deo agens, & de se ipse dicens: *Statuit super petram pedes meos, & direxit gressus meos*; is inquam hanc Dei super spiritualem thronum sessionem, spiritualem esse dixerit; & sessionem Christi pariter, & Christum à dextris virtutis sedere spirituale esse dixerit; nihil enim de corporali sessione per illa significatur, quam id esse definierunt, clunibus sedi alicui incumbentibus inniti; nam quod hæc corporaliter nuncupata sint, ridiculum foret thronos esse quosdam (ex quanam materia, mihi non liquet) fabricatos existimare, sessionis Dei vel Christi capaces, eorumve qui à dextris, vel sinistris Christi sedent, quibus nimirum id Pater præparavit. Certe an cœli militiam arbitrari fas sit à dextris vel sinistris Dei corporaliter stare; vel sibi rursum fingere salutem adeptos; & laudem meritos à corporis regis nostri Jesu Christi dextris esse; at vituperio & reprehensione dignos, ac perituros, à corporeis similiter sinistris stare, haud satis scio. At vide, annon Christum recuperato suo imperio in regnum restitui, destructo quod in mortalibus hominum corporibus regnabat peccato, & omni in improbos imperium tenente principatu, & potestate, ac ditione, idem sit quod in majestatis suæ solio ipsum considere: omnia autem Deo dextra efficere, ita ut nihil ipsius ratione sinistrum sit, idem sit atque à dextris & à sinistris ipsius in regno Christi, qui Verbum est, sedere; quæ à dextris sessio iis continget qui à dextris virtutis erunt, ut iis exemplo sint, qui quod ad virtutis dextram erit instituentur: quos in pristinum statum Deus restituit, postquam opem iis contulit, & ut ad Christi sublimitatem propius accederent, disposuit; ut qui iis qui Christo appropinquant præcellet, sit à dextris, & velut ipsum contingat, & dextræ Verbi adhærescat: qui vero dignitate inferior erit ac meritis, prope sinistram ipsius sit. Ac vide, num à Christi dextris ea esse, animo fingere possis, quæ opificia Dei sub sensum cernendi non cadentia appellantur; à sinistris autem, quæ aspectabilia, & corporea sunt; in universa autem regnum tenet Christus. Iam nunc autem eorum qui ad ipsum propius accedunt, dextra aliqui, & quæ intellectu comprehenduntur, sortiti sunt; sinistra autem alii, & quæ sensilia sunt. Videndum autem, annon vera filiorum Zebedæi mater, quos Boanerges, hoc est tonitru filios; vel tonitrum

1. Cor. 10. 3, 4.

Ps. 39. 3.

A αὐτῆς ὕδατος, φησί. καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἐπεὶ τοίνυν αὖ ὁ ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτην ἑστὼς πνευματικὸς, καὶ ἐπὶ τούτῳ δυσαρεστῶν τῷ θεῷ, καὶ λέγων καὶ πράττων ἃ ἐκεῖνος οὐ θέλει. ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου, ὅπου πνευματική ἐστιν ἡ κάθισις τοῦ ἐπὶ πνευματικῷ θρόνῳ. ὁ δὲ χριστὸς ὁμοίως, ὁ τὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ B δυνάμεως καθεζόμενον τὸν χριστὸν, πνευματικόν ἐστιν. εὐδὲν γὰρ καὶ ταῦτα δηλοῦσι περὶ σωματικῆς καθίσεως, ἣν οἰόμενοι ἑδρασμόν εἶναι ἐπὶ τῷ ἰσχίῳ ἐδεδεχόμενον ἐπὶ πυθῷ ἑδρας. καὶ γελοῖον διὰ τὸ σωματικῶς ταῦτα ὀνομάζειν, νομίζειν θρόνους τινὰς εἶναι δεδημιουργημένους, οὐκ οἶδα ἐκ ποίας ὕλης, δεκτικὰς τῆς καθίσεως τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ χριστοῦ, ἢ τῶν καθεζομένων ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐωνύμων χριστῶν, οἷς ἡτοίμασε τοιοῦτον ὁ πατήρ. οὐκ οἶδα εἰ δυνατὸν ἐστι σωματικὸν C νομίζειν εἶναι τὸ ἐκ δεξιῶν καὶ εὐωνύμων τοῦ θεοῦ ἐσκευασμένον ὡς ἀρετὰς σωματικὰς, ἢ πάλιν οἴεσθαι τοὺς μὲν σωζομένους εἰς ἐπουρανίους εἶναι τοῖς σωματικοῖς εἶναι δεξιοὺς τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. τοὺς δὲ ψεκτοὺς καὶ ἀπολωλότας ἐν τοῖς ἀνάλογον τούτοις σωματικοῖς εὐωνύμοις. ἀλλὰ μήποτε τὸ μὲν ἀποκαταστῆναι ἐπὶ τὸν βασιλέαν ἀπολαβόντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον χριστὸν, καταργηθείσης τῆς βασιλευούσης ἐν τοῖς D θνητοῖς σώμασι τοῦ ἀνθρώπων ἁμαρτίας, καὶ πάσης τῆς ἀρχούσης τοῦ πονηροῦ ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, δυνάμεως, τοῦτ' ἐστὶ τὸ καθεζῆναι αὐτὸν ἐπὶ θρόνῳ δόξης αὐτοῦ. τὸ δὲ ἐκ δεξιᾶ ποιῆσαι πάντα τῷ θεῷ, ἵνα μηκέτι ᾖ σκάνδαλόν τι πρὸς αὐτὸν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἑστάμενον ἐν τοῖς ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως ἑστομένοις, πρὸς παράδειγμα μέλλουσι βλέπειν τὸ ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ χριστοῦ τοῦ λόγου. ὃς ἀποκαθίστων ὁ θεὸς συνεργήσας αὐτοῖς, ἑτοιμάσας τὸ ἐγγίζειν τῇ χριστοῦ ὑπηρεσίᾳ, ἵν' ὁ μὲν προηγούμενος τοῦ ἐγγίζοντος ᾖ ἐκ δεξιῶν, καὶ οἷονεὶ ἀπόλουσος αὐτοῦ, καὶ κολλώμενος τοῖς τοῦ λόγου δεξιοῖς. ὁ δὲ ὑποδεέστερος, ἐγγὺς τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. δεξιὰ γὰρ ὁρᾶται εὐεργεσίαν ποιοῦσα χριστοῦ, τὰ ὁρατὰ ὀνομαζόμενα πνευματικά. ἀριστερὰ δὲ, τὰ ὁρατὰ καὶ σωματικά. ἀλλὰ χριστὸς μὲν πάντων βασιλεύει. ἤδη δὲ τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, οἱ μὲν κεκληρωνται τὰ δεξιὰ καὶ νοητὰ, οἱ δὲ τὰ ἀριστερὰ καὶ αἰσθητά. καὶ μήποτε ἡ ἀληθινὴ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἃς ἐκάλεσε Βοανερ-

βοανεργὲς ὁ σωτὴρ, ὅ ἐστιν, υἱοὶ βροντῆς, ἢ βρον-
τὴ, μεγάλα κρίνασα περὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς ἰακώ-
βου, καὶ ἰωάννου, καὶ γὰρ ἦσαν μεγάλοι, καὶ ὑπολα-
βοῦσα αὐτοὺς τὰ πρωτεῖα δύνασθαι ἔχειν παρὰ
πᾶσαν γεννητὴν φύσιν, ὡς χωρήσαντας τὴν
μεγαλοφωνίαν αὐτῆς, προσελθοῦσα ἠξίου τὸν
κύριον, ἵνα ἱδρύσῃ τὸν μὲν ἕτερον αὐτῶν ἐκ δεξι-
ῶν, τὸν δ' ἄλλον ἐξ εὐωνύμων ὁ δὲ σωτὴρ διε-
λέγχων καὶ τὴν τηλικαύτην μεγαλόφωνον μή-
τερα τοῦ ἰακώβου καὶ ἰωάννου, ὡς ἀγνοοῦσαν τίνες οἱ
ὑπερέχοντες, καὶ ὅτι ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις
ἐστὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ συμπνέοντος, καὶ συνεργοῦν-
τος, καὶ ἱδρύοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ, οὓς οἶ-
δεν ἐπιτηδείους, εἶπε τό. οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε,
καί. τὸ καθίσαι ἐν δεξιῶν μου ἢ ἐξ εὐωνύμων,
οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ
τοῦ πατρός μου. ἐπιστήσει δὲ ὁ δυνάμενος τίνα
μὲν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος δίδοται, τίνα ὑπὸ τοῦ πα-
τρὸς, ὁρῶν ὅτι ἐστί τινα ἀοὺ δώῃ ἂν ὁ υἱὸς, ἀλλ' αὐ-
τὸς ὁ πατήρ. εἰ δὲ τοιοῦτόν τι παρίστησι καὶ τὰ εὐαγ-
γέλια, ὅπου μὲν εἰσάγοντα τὸν σωτῆρα εὐχό-
μενον περί τινων δυνάμεων, ἵνα αὐτῷ ὑπαρχ-
θῇ τὰ αἰτήματα ἀπὸ τοῦ πατρός. ὅπου δὲ χωρὶς
εὐχῆς ποιοῦντα, ὡς ἤδη ἔχοντα ἐκεῖνα περὶ ὧν
ἠξίωτο, τολμηρὸν μὲν ζητῆσαι, ὅμως δὲ ὁ δυνά-
μενος μετὰ εὐλαβείας καὶ ταῦτα ἐξεταζέτω.
παραστῆσαι δ' οἶμαι βουλόμενος τῇ μητρὶ τῶν
υἱῶν ζεβεδαίου, καὶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἔλειπεν αὐτοῖς
πρὸς τὸ τελειῶσαι τὰ ἐν ἀνθρώποις ἐφικτὰ, οὐ τὰ
τυχόντα, ἀποκριθεὶς εἶπε μετὰ τό. οὐκ οἴδατε τί
αἰτεῖσθε, τό. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ
μέλλω πίνειν; ἢ ὡς ὁ μάρκος ἀνέγραψε. δύνα-
σθε τὸ ποτήριον πιεῖν, ὃ ἐγὼ πίνω, ἢ τὸ βάπτισμα
ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; καὶ ἐν τούτοις τε
ζητήσει τις τί τὸ ποτήριον, καὶ τί τὸ βάπτισμα, ὡς
ἕτερα ἀλλήλων, καὶ δεόμενα οὐ τῆς τυχούσης δυνά-
μεως, τῆς τοῦ πιομένου, ἢ τοῦ βαπτισθησομένου, καὶ πιο-
μένου οὐκ ἄλλο ποτήριον ἢ ὃ ἔμελλε πίνειν ὁ ἰη-
σοῦς, βαπτισθησομένου τε παραπλησίως βάπτισ-
μα, ὃ αὐτὸς ἔμελλε βαπτίζεσθαι ὁ κύριος. οἱ
πολλοὶ μὲν οὖν τὰ ἀμφότερα ἄγουσιν εἰς τὴν
κατὰ τὸ μαρτύριον οἰκονομίαν, οὐ παρισταντες οὔτε
εἰ δύο ἐπινοίας ἔχει δηλουμένας διὰ τῶν δύο ὀνομά-
των ἐν τῇ ὑποστάσει τυγχανόντων, οὔτ' εἰ δύνατο
καὶ δύο δηλοῦσθαι ἐν τούτοις πράγματα ἡμεῖς δὲ οὐκ
ἀποδοκιμάζομεν μὲν καὶ ταύτην τὴν ἐκδο-
χὴν, ἐφίσταμεν δὲ εἰ δύναται καὶ ἄλλο τι δηλοῦν
παρὰ ταῦτα τὰ δύο ὀνόματα. καὶ ἐπεὶ πολύ ἐστι
τὸ νῦν ἀκριβῶς διαλαβεῖν περὶ αὐτῶν, ὀλίγα
εἰς τὸ σῆναι τὰ ἐμφαινόμενα ἡμῖν παραστήσομεν εἰς τὸν τόπον. καὶ εἰς μὲν τὸ δηλοῦσθαι

A Servator appellavit, magnam de filiis suis Jacobo & Johanne existimationem animo præcipiens (& magni quippe revera erant) & præ universa natura creata primas ferre posse autumans, utpote qui ipsius grandiloquentiam fuissent assecuti, ad Dominum accedens, ut à dextris alterum, alterum à sinistris constitueret, postulabat: Servator autem usque adeo grandiloquam Iacobi & Iohannis matrem redarguens, ut quæ præstantiores minime dignosceret, atque ejusmodi donum nesciret esse gratiam Dei qui supra omnia est, quique favorem suum & B auxilium confert, & in tali sublimitatis gradu eos collocat, quos ad id idoneos esse novit, id dixit: *Nescitis quid petitas*, &: *Sedere ad dextram meam & sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est à Patre meo.* Observabit vero qui poterit, quænam à Sospitatore, quæ item à Patre dentur, cum quædam non à Filio, verum ab ipso Patre dari videat. An autem ejusmodi quidpiam & ipsa doceant Evangelia, quum pro aliquibus consequendis virtutibus rogantem Servatorem quandoque repræsentant, ut postulata sua à Patre exoret; tum vero absque C precibus agentem, quasi jam in potestate sua habentem, quæ ab ipso petita sunt; audax quidem est perscrutari, attamen hæc quoque cum reverentia disquirat, cui facultas erit. Matri autem, opinor, filiorum Zebedæi, ipsisque adeo declarare volens nonnulla ipsis adhuc deesse, ut non ad mediocrem perfectionis gradum, sed ad summum, quem quidem homines assequi possint, pervenirent, post hæc verba: *Nescitis quid petatis*, id responsi adjecit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* vel ita, D ut scripsit Marcus: *Potestis bibere calicem quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?* Atque hoc quidem loco quæsiverit aliquis, quid sit calix, quid baptisma, quasi diversa sint ab invicem, nec mediocrem virtutem requirant, eam scilicet qua pollebit qui bibiturus est, vel qui baptizandus est, & qui bibiturus est non alium calicem, quam quem bibiturus erat Jesus, quippe baptizandus est eodem fere baptismate, quo baptizandus erat Dominus. Plurimi sane ad martyrium utrumque referunt, haud satis significantes, an duobus E nominibus, quæ natura quidem unum sunt, exhibitas duas significationes contineat, & an duæ res illis exprimi possint. Nos quidem hanc interpretationem minime rejicimus, at utrum aliquid præter hæc duo vocabula significet, dispicimus. Et quoniam de iis nunc accurate disputare nimium est, paucula quædam in hunc locum proferemus, quo sententiæ nostræ robur accedat; ac ut

Matth. 20. 22, 23.

Matth. 20. 22.

Marc. 10. 38.

marty-

martyrium his significari probetur, non eo solum loco utetur aliquis: *Pater, si possibile est, transfer à me calicem hunc*, quasi ægre & non sine laboribus ac ærumnis ab eo ebibatur qui martyrii difficultates ac tormenta patitur; omnibus donec illum ebibat toleratis, quæ in martyrii periclitatione sibi inferuntur; verum & illo, qui in Psalmo centesimo decimo quinto extat: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Vota Domino reddam coram omni populo ejus; pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Nec amplius enim quicquam Deo pro omnibus ab eo collatis in nos beneficiis reddere possumus, quam calicem salutaris promto animo accipere, ad eumque exhauriendum nomen Domini invocare; quem dum bibit aliquis, vota sua omnia Domino reddit, coram omni populo ejus. Martyrium autem esse calicem hoc ipso palam fecit quod statim post calicem subjunxit: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Duas autem martyrium significationes comprehendit, quarum altera calix salutaris appellatur; alia autem, baptisma: & quatenus labores aliquis sustinet, calix est ab eo ebibitus qui illata sibi omnia perfert, dolores suscipit, ac veluti hausit, eosque nec repellit, neque rejicit, vel evomit: baptisma autem est, quatenus remissionem peccatorum adipiscitur, qui mala sustinet. Si enim peccatorum remissionem pollicetur baptisma, quemadmodum accepimus de baptismate in aqua & spiritu; remissionem autem peccatorum recipit itidem, qui martyrii baptisma perfert; martyrium sane recte baptisma dici potest: peccata autem ei remitti, qui martyrium patitur, inde liquet: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego illum coram Patre meo qui in cælis est.* Coram Patre vero suo qui in cœlis est, unumquemque confitetur Servator, qui se fuerit confessus, etiamsi ante confessionem cujuslibet peccati reus fuerit; nam si cujuslibet peccati reos non agnoscet, haud verum erit illud: *Omnis ergo qui confitebitur me*, & cætera. Non futurum autem existimo, ut cujusvis noxæ reum coram Patre suo qui in cœlis est Sospitator confiteatur; illius siquidem confessio, quum libere & audacter aliquem coram Patre confitetur & agnoscit, ejusmodi est, quasi ea coram Patre confessione dignus sit qui agnoscitur. Ne nos autem commoveat, quod apud Marcum Servator calicem bibit, & baptismate baptizatur; quum enim Johannes *Venit in omnem*

Marc. 14. 36.

Psal. 115. 13. 14. 15.

Matth. 10. 32.

Luc. 3. 3.

A ἐν τούτοις τὸ μαρτύριον, ἃ μόνῳ χρήσεται τῷ πατρὶ, εἰ δυνατὸν, παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ, ὡς ἀπόνως πινόμενον τοῦ τὰ δυσὶ ἐχομένου τῶν ἐν τῷ μαρτυρίῳ ἀγώνων, ἕως πιεῖν τὸν ὑπομένοντα τὰ κατὰ τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ πειρασμὸν πάντα τὰ προσαγόμενα αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ τῷ ἐν εἰς ψαλμῷ εἰρημένῳ. πᾶσα ποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλέσομαι. τὰς εὐχάς μου τῷ κυρίῳ ἀποδώσω. ἐναντίον πάντος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. τίμιον ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. ἐδήλωσεν γὰρ δυνάμενα πλεῖον ἀποδοῦναι τῷ κυρίῳ ἐφ' οἷς δυνηγετήθημεν, ἢ τὸ ποτήριον τῆς σωτηρίας πρόθυμως λαβεῖν, καὶ ἐπικαλέσασθαι τὸ κυρίου ὄνομα εἰς τὸ πιεῖν αὐτό. ἐν ᾧ ὑπομένῳ ἀποδιδοῦσι τὰς εὐχὰς αὐτῶν πάσας τῷ κυρίῳ ἐναντίον πάντος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. σαφῶς δὲ ἐδίδαξεν ἐν τούτοις ὅτι τὸ ποτήριόν ✶ ἐστιν ὁ ἐπαγαγὼν τοὺς κατὰ τὸ ποτήριον τὸ. τίμιον ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. τῇ δὲ ἐπινοίᾳ τὸ μαρτύριον δύο ἐστὶν, ὧν τὸ μὲν καλεῖται ποτήριον σωτηρίου. τὸ δὲ λοιπὸν, βάπτισμα. καὶ καθὸ μὲν ὑπομένει τις τοὺς πόνους, ποτήριόν ἐστιν ὑπομένομενον ὑπὸ δὲ φέροντος πάντα τὰ προσαγόμενα εἰς ἑαυτὸν, ἀναλαμβάνοντος, καὶ πίνοντας τὰς ἀλγηδόνας, καὶ μὴ ἀποβαλλόμενα αὐτὰς, μηδὲ ἀποβάλλοντος, καὶ ἐμοῦντος. καθὸ δὲ ἄφεσιν λαμβάνει ἁμαρτημάτων ὁ ὑπομένας, βάπτισμά ἐστιν. εἰ γὰρ βάπτισμα ἄφεσιν ἁμαρτημάτων ἐπαγγέλλεται, καθὼς

B

C

D παρειλήφαμεν περὶ δὲ ἐν ὕδατι καὶ πυρὶ βαπτίσματος, ἄφεσιν δὲ λαμβάνει ἁμαρτημάτων καὶ ὁ τὸ μαρτυρίου ὑπομένας βάπτισμα, βάπτισμα τὸ μαρτύριον δίκαιος λέγοιτ' ἄν. ὅτι δὲ ἄφεσις ἁμαρτημάτων γίνεται τῷ τὸ μαρτύριον ὑπομένοντι, δῆλον ἐκ τοῦ πᾶς ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁμολογεῖ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ὁ σωτὴρ πάντα τὸν ὁμολογήσαντα, καὶ τυγχάνει τῆς ✶ ὁμολογίας ὁτιποτοῦν ἁμαρτών. εἰ γὰρ τὸς ὁτιποτοῦν ἁμαρτήσαντας ἐξ ὁμολογήσῃ, οὐκ ἔσται ἀληθὲς τὸ. πᾶς οὖν ὃς ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ, καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ οἶμαι δ' ὅτι ἔμπροσθεν δὲ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ὁμολογήσῃ ὁ σωτὴρ τὸν ὁποιοποτοῦν ἔνοχον ἁμαρτήματι,

E

παῤῥησιαζόμεθα γὰρ ἐνώπιον πατρός ἐστιν ἡ ὁμολογία ἣν τῷ ὁμολογοῦμεν, ὡς ἄξιος τοῦ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ὁμολογίας. μὴ σαινέτω δὲ ἡμᾶς εἰ ὁ σωτὴρ φησὶ τῷ μέλλοντι καὶ τὸ ποτήριον πίνει, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτίζεται, καὶ γὰρ ἡνίκα ὁ ἰωάννης ἦλθεν εἰς πα-

σὺν προῆλθεν ὁ Ἰορδάνης κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ᾧ Ἰησοῦς προσγίνεται τοῖς τοῦ Ἰωάννου, ἵν' βαπτισθῇ ὑπ' αὐτοῦ, οἱονεὶ ἀπολουόμενος τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα, ἵν' ἡμεῖς καὶ τῷ λουτρῷ αὐτοῦ καθαριζώμεθα. μᾶλλον δὲ ἐμφαίνῃ τὸν καθαιρόμενος ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ αὐτοῦ, καθὸ ἐβαπτίζετο ἀναλαβὼν ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, ἵνα αὐτὰς λύσῃ καὶ ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ. διόπερ ὁ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν, ἐπεὶ αὐτὸς ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ. εἶγε ἔχν λόγον τὸ τοιοῦτον δόξαι τισί, πεπώκασι ποτήριον, καὶ τὸ βάπτισμα ἐβαπτίσθησαν οἱ ὑὸὶ Ζεβεδαίου υἱοί, ἐπεὶπερ ἡρώδης μὲν ἀπέκτεινε Ἰάκωβον τὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ. ὁ δὲ ῥωμαίων βασιλεὺς, ὡς ἡ παράδοσις διδάσκει, κατεδίκασε τὸν Ἰωάννην μαρτυρῆσαι διὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς πάτμον τὴν νῆσον. διδάσκει δὲ τὰ περὶ τῆς μαρτυρίας ἑαυτοῦ Ἰωάννης, μὴ λέγων πῶς αὐτὸν κατεδίκασε, φάσκων ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ταῦτα. ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει, καὶ βασιλείᾳ, καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. ὡς ἔοικε τὴν Ἀποκάλυψιν ἐν τῇ νήσῳ τεθεωρηκέναι. ὁ δὲ προσθεὶς μὴ τὴν ἀποδεδομένην διήγησιν εἰς τὸ ποτήριον, καὶ τὸ βάπτισμα, διαστρέφει. ὥσπερ ἐστὶ βρῶμα τοῦ σωτῆρος ὡς ἔλεγε. ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὰ θελήματα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον, ἕως ἀναλογόν ἐστι ποτήριον ἐκείνῳ τῷ βρώματι, ὃ ἐθελημένῳ μὲν διορίσαι ἀπὸ τοῦ βρώματος, καὶ πραξάντι πραγματικῶς. ὅμως δὲ ὁ δυνάμενος πιεῖν ἀτρεμοῦντος μήποτε τὸ μὲν πρακτικόν ἐστι, τὸ βρῶμα. τὸ δὲ θεωρητικὸν, τὸ πόμα. καὶ γὰρ τὸν ἐσθίοντα ἄρτον, ἐν τῷ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, καὶ τελειοῦν ἐκεῖνο τὸ ἔργον. τὸ δὲ πίνειν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, καὶ τελεῖσθαι παρὰ τὴν γνῶσιν. εἰ δὲ δύνασαι, ἢ μή, εἰς ταύτην τὴν διαφορὰν ἀναφέρεται τὸ. ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις, καὶ οὐ κρινεῖς. λέγοι γὰρ ἂν τις ὅτι ἀληθῶς μὲν βρῶσις, ἡ πρᾶξις. ἀληθῶς δὲ πόσις, ἡ θεωρία. καὶ ὁ τοῦτο φάσκων ἐρεῖ ὅτι διὰ τοῦτο πρῶτον δίδωσι τὸν ἄρτον εὐλογήσας καὶ κλάσας τοῖς μαθηταῖς, ἐπεὶ πρώτη ἐστὶν ἡ πρᾶξις. τὸ μὴ τοῦτο λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων. πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, ἐπεὶ δεῖ τὰ τῆς πράξεως ῥυθμίσαντα, καὶ τὸ πρακτικὸν κατορθώσαντα, ἵνα ὁδεύειν διὰ τῶν πραγμάτων καὶ ὅτι θεωρίαν αὐτῶν, καὶ γὰρ κατὰ τὸν προφήτην λέγει τὸ. πορεύεσθε

A *regionem finitimam Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, ad Iohannem quoque accedit Iesus, ut ab ipso baptizetur; quasi peccata nostra ab eo eluerentur, ut nos per ipsius lavacrum emundaremur; quin potius ob ipsum martyrium emundari nos apparet, quo susceptis peccatis nostris baptizabatur, ut iis nos ac item se exsolveret. Idcirco, *Quod mortuus est, peccato nostro mortuus est*, quandoquidem non suo, sed nostro peccato mortuus est. Quod si illud rationi consentire videtur; calicem sanè ebiberunt, & baptismate bapB tizati sunt filii Zebedæi, quoniam Herodes Jacobum Johannis fratrem gladio interemit: Romanorum autem Imperator, quemadmodum perhibet Traditio, Iohannem veritatis verbum testimonio suo comprobantem in Patmon insulam relegavit. Quæ autem ad martyrium suum pertinent, à quo damnatus fuerit prætermittens, Iohannes ipse tradit in Apocalypsi, his verbis: *Ego Iohannes frater vester, & particeps intri* Apoc. 1. 9. *bulatione, & regno, & patientia in Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos propter verbum Dei*, & cætera; & in insula quidem divinitus C ipsi nuntiata videtur Apocalypsis. At qui ad traditam super calice & baptismate expositionem aliqua adjicit, sic ait; quemadmodum aliquis cibus Servatoris est, de quo ipse dicit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, & perficiam opus ejus*, Ioh. 4. 34. ita cibo huic calix respondet, quem à cibo distinguere, & perite ac solerter explicare audax quidem est; nihilominus animadvertat cui facultas erit, annon cibus id quod actuosum & in agendo positum est; potus autem id quod pertinet ad contemplationem, D designet: nam qui dum voluntati ejus morem gerit à quo missus est, opus ipsius absolvit, edenti respondet; bibenti vero, qui voluntati ejus obtemperans à quo missus est, cognitionem ipsius perficit & consummat. An autem ad hoc discrimen referri queat illud, nec ne: *Caro mea vere est cibus, & san-* Ioh. 6. 55. *guis meus vere est potus*, ipse per te dijudicabis; cibum enim actionem revera esse, potum autem contemplationem dixerit quispiam; quod qui pronuntiaverit, propterea priore hunc loco panem à se benedictum & fractum Discipulis dedisse inquiet, quod E prior sit actio; sumto vero postmodum calice actis gratiis dedisse ipsis dicentem: *Bibite* Matth. 26. *ex hoc omnes*; compositis siquidem actioni 27. bus, & recte constituta rerum gerendarum facultate, per eas ad ipsarum contemplationem eundum est: id enim ait Propheta: *Se-*

Os. 10. 12. *minate vobis in justitiam, vindemiate in fructum vitæ*; ut quæ agenda sunt, primum faciamus: deinde vero subnectit: *Illuminate vobis lumen scientiæ*; postquam enim mores suos expurgavit aliquis, ad scientiam recta proficiscitur, ab eaque lumen mutuatur. Atque hæc quidem extra propositum, propter profundius calicis examen, dicta sunt. Ac in vigesimo secundo Psalmo, primum quidem illud dictum est: *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me:* Ps. 22. 5. deinde vero illud: *Calix tuus inebrians me quam præclarus est.* Nec vero qui leget hæc, sistere nos ac morari in animum inducat, quod quæ ad commemoratas superius Dei vel Christi sessiones pertinent, aliquatenus exponenda essent; ad id autem respondemus hoc nobis duntaxat fuisse propositum, ut quæ de sessione jactantur, ex Scripturis refelleremus, & ab humiliori interpretatione Lectorem absterreremus; alias enim de sessione, & statione, & ambulatione Dei vel Christi potissimum erat disputandum, quod præsens interpretatio neutiquam desiderabat; longius enim, & intempestive ab instituto divertissemus. Cæterum hoc à Sospitatore ad Johannis & Jacobi matris, vel ipsorum Zebedæi filiorum postulationem responso dato, *Audientes*, inquit, *decem indignati sunt de duobus fratribus*, ut qui cæteris anteferri postulassent. Nota vero inter indignantes illos fuisse Iudam. Et illud quoque Marcus scriptum reliquit. Quod si cum novem aliis inter indignantes erat, vi- Ioh. 13. 2. de an nondum Diabolus miserat in cor ejus, ut ipsum Dominum nostrum proderet, sed voluntate etiamnum ac consilio unus erat ex Apostolis Iudas. Verum cum multa superius de eo dixerimus, id iterum probandum non sumimus, quod cum eadem Iudæ esset quæ reliquis voluntas ac propositum, lapsus est, & ex insano pecuniarum amore, & Servatoris proditione in Mali laqueum incidit. Matth. 20 25. & seq. *Iesus autem vocavit eos ad se, & ait: Scitis quia principes Gentium dominentur eorum*, & reliqua, usque ad id: *Et dare animam suam redemtionem pro multis*. Paria his quoq; à Marco scripta sunt. Quemadmodum autem in multis aliis, ita & hoc loco eundem sive sanationum, sive sermonum scriptis traditorum ordinem servasse Matthæum & Marcum observavimus; nam quæ his subnexa sunt: Matth. 20. 17. & seq. *Cum autem ascensurus esset Iesus Ierosolymam, assumsit duodecim Discipulos secreto*, usque ad id: *Et confestim dimittet eos*, hæc omnia eodem ordine servavit Marcus ab Marc. 10. 3 & seq. hoc loco: *Erant autem in via ascendentes*

A ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν
ζωῆς, ἵνα πρῶτον ποιήσωμεν τὸ θέον. καὶ μὴ
ἔτι φησί. φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. οὐδὲ
γάρ τις μὴ τὰ ἤδη καθαρὰν ὁδὸν ἐπὶ
τὸν γνῶσιν, καὶ φωτίζοιτο ἐν αὐτῇ. καὶ ταῦτα
ὑπερεκβατικῶς λέλεκται, διὰ τὸν περὶ τοῦ ποτη-
ρίου βαθυτέραν ἐξέτασιν. καὶ ἐν εἰκοστῷ δευ-
τέρῳ ψαλμῷ λέλεκται πρῶτον μὲν τὸ. ἡτοί-
μασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν
θλιβόντων με. ἐξῆς δὲ καὶ τὸ. ποτήριόν σου με-
θύσκον με ὡσεὶ κράτιστον. μὴ ὑπολαμβάνετω
B δέ τις ἡμᾶς ὁ ἐντυγχάνων τῇδε τῇ γραφῇ κα-
τεῖν, ὅπερ ἐχρῆν πῶς διηγήσασθαι τὰ περὶ τῆς ἀνα-
γεγραμμένων καθίσεων τοῦ θεοῦ ἢ χριστοῦ.
ὁμολογέμενα γὰρ ὅτι δυσωπῆσαι μόνον ὑπὸ τῆς
ῥητῆς προκειμένου τὰ περὶ καθίσεως, καὶ ὑποπτῆσαι
τὸν ἐντυγχάνοντα ὑπὸ τῆς ταπεινοτέρας ἐπιλο-
χῆς. ἄλλῳ γὰρ καιρῷ ἐχρῆν προτεθεμένην τινὰ
σκέψιν ποιήσασθαι περὶ καθίσεως, καὶ στάσεως,
καὶ περιπατητοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ χριστοῦ, ὅπερ οὐκ ἀπωθεῖ
C ἡ παροῦσα διήγησις. μείζων γὰρ αὐτῶν καὶ ἀκαιρό-
τερον ἐγένετο ἡ παρεκβασις. πλὴν τούτων λεχθέντων
ὑπὸ τοῦ σωτῆρος περὶ τῶν ἀξίωσιν τῆς μητρὸς
Ἰωάννου, καὶ Ἰακώβου, ἢ αὐτῶν τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου,
ἀκέσαντες, φησὶν, οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ
τῶν δύο ἀδελφῶν, ὡς ἀξιωσάντων πρωτομηνί-
ας τῶν λοιπῶν. προσέτηρεισε δέ τις ὅτι καὶ Ἰούδας ἐν τοῖς
ἀγανακτοῦσιν ἦν. καὶ ἀνέγραψε τοῦτο καὶ ὁ
Μάρκος. εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀγανακτοῦσιν ἦν μὴ τῶν λοι-
D πῶν ἐνέα, μήποτε ἔτι ἐδέπω βεβλῆκει ὁ διά-
βολος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα αὐτὸν τὸν κύ-
ριον ἡμῶν προδῷ, ἀλλ' ἔτι ἦν τῆς προαιρέσεως
τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας ἦν. πολλὰ δὲ περὶ αὐτοῦ
τοῖς προτέτασιν εἰπόντες, νῦν οὐκ ἐπαναλα-
βάνομεν περὶ τοῦ κατασκευάσαι ὅτι Ἰούδας πρ-
αιρέσεως ὢν οἵας καὶ οἱ λοιποὶ, πέπωκε ἐκ-
πεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πονηροῦ, καὶ φιλαργυ-
ρήσας, καὶ προδοὺς τὸν σωτῆρα. ὁ δὲ Ἰησοῦς προ-
καλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν, οἴδατε ὅτι οἱ ἄρ-
E χοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ ἐξου-
σιάζουσιν αὐτῶν. οὐκ ἔσται δὲ οὕτως ἐν ὑμῖν. ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν
γενέσθαι μέγας, ἔστω ὑμῶν διάκονος. καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι
πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος. ὡς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονη-
θῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ
πολλῶν. τούτοις τοῖς ἰσοδυναμοῦσι καὶ ὁ μάρ-
κος ἀνέγραψε. ἐτηρήσαμεν δὲ, ὥσπερ ἐπ' ἄλ-
λων πλειόνων, καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀναγεγραμμένων
τηρεῖν τὸν ματθαῖον καὶ μάρκον, εἴτε θεραπ-
ειῶν, εἴτε λόγων, ἕως τοῦ ἐνταῦθα. ἐξῆς γὰρ τού-
τοις ὁ. μέλλων δὲ ὁ ἰησοῦς ἀναβαίνειν εἰς ἱερο-
σόλυμα, καὶ παρέλαβε τοὺς ιβ'. καὶ ἰδίαν, με-

χρι ὁ. εὐθέως ὁ ἀποστελεῖ αὐτούς, πάντα τῇ τάξει τετήρηκε καὶ ὁ μάρκος ἀπὸ ὁ. ἦσαν γὰρ
τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱερσόλυμα, μέχρι ὁ. εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε. οὐδὲ τῶν-

πρὸς τὴν διαλέλια ἀλλήλοις καὶ τὸν τόπον A *Hierosolymam*, usque ad illum: *Continuo illum rursus mittet huc.* At tu Evangelia hic
τοῦτον, καὶ συγκείνων αὐτὸς, εὑρήσεις τὸ λεγό- invicem opponens, eaque loca simul con-
μενον. καὶ ὁ Λουκᾶς μέντοι ἐκ μέρους τὸ ὅμοιον tendens, rem ita se habere, uti dicimus,
διήγημα, προσθέσεις αὐτῷ τι. ἐγένετο δὲ φι- comperies. Simile autem ex parte est, quod
λονεικία αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐτῶν ἢ μείζων. ἐν τούτοις scripsit Lucas his præmissis: *Facta est autem* Luc. 22. 24
δὲ ἐπήνεγκεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οἱ βασιλεῖς τῶν *contentio inter eos, quis eorum esset major*; iis 25.
ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐ- sedenim subjungit: *Dixit autem eis; Reges*
τῶν, εὐεργέται καλοῦνται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, *Gentium dominantur eorum, & qui potestatem*
ἀλλὰ ἐξῆς. ταῦτα μὲν οὖν λελέχθω, ἵνα ἡμᾶς *habent super eos, benefici vocantur: Vos autem*
μὴ λανθάνῃ τὰ παρὰ τοῖς ἰσοδυναμίας τῶν κατὰ *non sic*, & cætera. Hæc itaque dicta sint,
τὸν τόπον ἐπιμιξίας ματθαίῳ, καὶ μάρκῳ, καὶ B ne nos convenientia fugiat, quam hoc loco
ἐκ μέρους τῷ λουκᾷ. ἤδη δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν λε- Matthæus, & Marcus, & partim etiam Lu-
γομένων ἡμῖν ἐξετάσεον. προείρηται ὅτι τῶν cas servarunt. Jam vero ipsa eorum quæ à
παρὰ τοῦ ἰησοῦ πρωτείων ἐπεδικάζοντο ἰάκωβος nobis dicta sunt sententia disquirenda est.
καὶ ἰωάννης, καὶ ἠξίουν λαβεῖν τὸ καθίσαι ἐκ δε- Supra diximus Iacobum & Iohannem de
ξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐ- primo apud Iesum consequendo loco con-
τοῦ, ἢ ἡ μήτηρ αὐτῶν τοῦτο ἤτει παρὰ αὐτῶν. καὶ tendisse, ab ipsiusque dextris & sinistris in
λέλεκται ὅτι ἀπὸ τούτου, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν παρὰ ipsius regno ut sederent, postulasse, ipso-
τοῦ ἰησοῦ πρωτείων ἀπεδικάζοντο, οἱ λοιποὶ rumve matrem id pro eis rogasse; illud quo-
ἠγανάκτησαν δέκα, εἰ ὑφαρπάζειν βέλονται que addidimus reliquos decem, utpote qui
ἰάκωβος καὶ ἰωάννης, ὡς πάντες τοὺς λοιποὺς δε- C de primis apud Iesum obtinendis partibus
κα ὄντες, τιμῶν τοὺς τὸν ἰησοῦν κατὰ τιμὴν δό- ipsi quoque disceptarent, hoc nomine fuis-
ξαν ἐχθρωτα. τούτων δὲ προειρημένων κατὰ τὸν se indignatos, quod proximum Iesu in glo-
λόγον, ὁ ἰησοῦς προσκαλεῖται ἤτοι τοὺς ἀγα- ria locum præripere vellent Iacobus & Io-
νακτήσαντας δέκα, ἢ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν δύο, καὶ hannes, quasi reliquis decem præstantiores
διδάσκει τὴν ὁδὸν καθ' ἣν μέγας ἐν πρώτοις πα- essent. His autem cum ratione præmissis,
ρὰ τῷ θεῷ. τὸ δὲ λεγόμενον ἴδιόν ἐστιν, accersit Iesus vel eos decem qui fuerunt in-
ὅτι οἱ μὲν τῶν ἐθνῶν ἄρχοντες, καὶ δοκοῦντες αὐτῶν dignati, vel una cum reliquis duobus, & ra-
ἄρχειν, οὐκ ἀρκέσθροι τοῦ κυριεύειν τῶν ὑποτε- tionem ac viam addocet qua magnus ali-
ταγμένων, βιαιότερον αὐτῶν κρατεῖν θέλοντες, quis & prior apud Deum evadat. Tale au-
καὶ κατακυριεύουσιν αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ οὐκ D tem illud est, quod ipse ait; Principes Gen-
κατὰ τοῦτον τὸν βίον τοῦτο ἀξίαν ἐν τοῖς ἔθνεσι tium, vel qui in eos imperium tenere viden-
μεγαλοψυχίαν ἴσαν. ἐπὶ τὸ ἐξουσιάζειν τὸ ὑπη- tur, subditis suis dominari non contenti, du-
κόων, ἀλλὰ κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν κατεξ- riter ipsis imperare volentes, per vim eos
ουσιάζουσιν αὐτῶν. ἐν ὑμῖν δὲ τοῖς ἐμοῖς γνωρί- subigunt: quemadmodum & Gentium op-
μοις μὴ ἔσωτὰ ὑτα, μηδὲ οἱ ἀρχὴν πανταχόθεν timates in vitæ hujusce dignitatibus satis
ἐγκεχειρισμένοι τῶν εἰς ἐμὲ πιστευόντων, ἢ ἐξουσίαν ἐν non habent in subjectos potestatem habe-
ἐκκλησίᾳ ᾧ πατρὸς μου καὶ θεοῦ ἐχθὲν νενομισ- re, sed contra eos insurgentes potestate sua
μένων, κατακυριευέτωσαν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, ἢ abutuntur; at inter vos Discipulos meos
κατεξουσιαζέτωσαν τοῦ ἐπὶ τῶν δι' ἐμοῦ θεοσέ- hæc ita se non habento; neque quibus ali-
βειαν καταπεφυγότων. ἀλλ' εἴπερ βέλεταί τις E quod traditum in eos est imperium qui mihi
τῶν παρ' ἐμοῦ κρείττων μέγας, καὶ συγκρί- fidem habent, vel aliquam in Patris mei &
σεως ἕνεκεν ἀδελφῶν ὑπερέχων, πᾶσι διακο- Dei Ecclesia potestatem habere creduntur,
νείτω ὢν βέλτιστος εἶναι μείζων. εἰ δὲ καὶ τοῦ παρ' ἐ- fratribus suis impotenter imperanto, &
μοὶ πρωτείων τις ὀρέγεται, ἴσω μηδενὸς ἔσεσθαι præter jus & æquum eos regunto qui ad
πρῶτος, ὥ παρὸν δουλεύειν μὴ ἐθέλουσι δουλεί- cultum Deo per me exhibendum confuge-
αν τῶν καὶ ἐν μετριότητι καὶ τῇ ἐπαγομένῃ ταπεινό- runt: sed si quis apud Patrem meum ma-
τητι, τοῦτο δουλοῦντα ὠφελῆσαι δυναμένην, gnus haberi vult, & fratribus suis præstan-
ὀνῆσαι ἢ διαπῦσαι καὶ τοὺς δουλουμένους. ὁ δὲ tior, omnibus ministrato, quibus major esse
Λουκᾶς, βασιλεῖς τε ἐξουσιάζοντας ἐθνῶν προσαμβάνει εἰς τὸν λόγον, ἀποτρέπων τὸν βλέ- contendit. Quod si quis primas etiam apud
me tenere partes cupit, se nemini prælatum
iri sciat, cui cum servire potuerit, minime
tamen servierit servitutem in modestia &
laudabili humilitate positam, quæque ser-
vienti prodesse, eos autem juvare &
reficere possit, quibus ipsa exhibetur.
At Lucas Reges & Gentium dominos
oratione sua comprehendit, eum deter-

rens qui inter frattes major esse voluerit, A quo minus regiam potestatem, vel palpi cupiditatem principibus insitam imitetur; id nos edocens, ut qui inter nos major revera est, fiat sicut junior, hoc est sicut puellus propter simplicitatem, & propterea quod aliis nunquam se anteferat: Princeps vero, (sic autem appellandum existimo qui in Ecclesiis Episcopus vocatur) tanquam qui ministrantibus ministrat. Atque hæc quidem docet nos Dei Verbum: nos autem sive doctrinæ Jesu hoc loco traditæ sententiam non assequamur, sive talia Servatoris aspernemur præcepta, tales sumus ut nequissimorum inter Gentes principum superbiam aliquando superemus, & satellites haud secus ac Reges tantum non conquiramus: quin etiam nos ad terrorem componentes, difficilesque ad nos aditus, pauperibus præsertim facientes, tales iis accedentibus & aliquid rogantibus nos exhibemus, quales tyranni, principumve crudelissimi supplicibus sese non præbent. Ac in plerisque legitime constitutis, sed majorum præsertim civitatum Ecclésiis principes populi Dei videre licet, haud ullam apud se æqualitatem servari, ne præstantissimis quidem nonnunquam Jesu Discipulis permittentes. Certe Apostolus heris erga famulos præceptum tradit dicens: *Domini, quod justum est, & æquum servis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in cælo*; quin etiam adversus servos minas remittere heros docet. Nonnullos autem asperis utentes comminationibus videre licet, aliquando peccati obtentu, nonnunquam etiam præ pauperum contemptu, contra Apostoli sermonem qui sic habet:

Col. 4. 1.

Gal. 2. 9, 10 *Dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis: ut nos in Gentes, ipsi autem in Circumcisionem: Tantum ut pauperum memores essemus:* & rursum nullam erga subditos æquabilitatem in animum inducentes; neque modestiam & æquabilitatem inter Christianos potissimum versari debere cogitantes, sed inter eos præsertim qui dignitatem aliquam in Ecclesia gerunt: scriptum

Eccl. 3. 20. est enim: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Illud quoque scire nos oportet, quod in Proverbiis scriptum est his verbis: *Antequam*

Prov. 18. 12 *conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam* E *glorificetur, humiliatur*; ac devitandum item est, ne in eam delabamur sententiam, eundemque proferamus sermonem, ac qui excusatione se tueri volens erga Jesum à quo

Luc. 10. 27, 29. præceptum illud acceperat: *Diliges proximũ tuum sicut teipsum*; Servatori respondere non erubuit: *Et quis est meus proximus?* Id etiam à Paulo didicisse par erat: *Quum posſemus vo-*

μῶν εἶναι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μείζονα, μιμεῖσθαι τὸ βασιλικὸν ἐξουσίαν, ἢ τὸ τῆς κολακείας ἐπιθυμίαν. διδάσκων ἡμᾶς ὁ μὲν ἀληθῶς ἐν ἡμῖν μείζων γένηται ὡς ὁ νεώτερος, τουτέστιν ὡς παιδίον, ἁπλότητος καὶ ἰσότητος χάριν. ὁ δὲ ἡγούμενος, ἔτω δὲ ὀνομάζεσθαι τὸν καλούμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπίσκοπον, ὡς τοῖς ὑπηρετικοῖς διακονούμενος. καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος διδάσκει ἡμᾶς λόγος. ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ νοοῦντες τὸ βέλτιστον τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς ἐπιπολαίοις, ἢ καταφρονοῦντες τῶν ἐπιεικεστέρων ἐπιπολαίων καὶ ζωηρῶν, τοιοῦτοί ἐσμεν ὡς ἐνίοτε καὶ ἐν τῷ κακῶς σχολῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὑπερβάλλειν τύφον, καὶ μονονουχὶ ζηλεῖν ὡς οἱ βασιλέως ὀρυφόροι, καὶ φοβεροὺς ἑαυτοὺς καὶ δυσπροσίτους μᾶλλον τοῖς πένησι κατασκευάζοντες, τοιοῦτοί ἐσμεν πρὸς αὐτοὺς ἐντυγχάνοντας ἡμῖν, καὶ πόθεν πάντων ἀξιοῦντας, ὡς ἐδεῖ οἱ πλούσιοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχόντων πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν πολλαῖς νομιζομέναις ἐκκλησίαις, καὶ μάλιστα ταῖς μειζόνων πόλεων, τοὺς ἡγουμένους καὶ λαοὺς καὶ θεοῦ, μηδεμίαν ἰσολογίαν ὑπερέποντας, ἐὰν ὅτε καὶ τοῖς καλλίοσι τῶν ἐκκλησιῶν μαθηταῖς, ἵνα πρὸς αὐτούς. καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος τοῖς κυρίοις φησὶ τοῖς οἰκετικοῖς ἐν τοῖς διδόσεσι λέγων. οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανῷ. διδάσκει δὲ καὶ δύνασθαι τὴν ἀπειλὴν τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ οἰκετικοῦ. ἔστι δέ τινας ἰδεῖν ὡμοὺς ἀπειλοῦντας, ὅτε μὲν πρόφασιν ἁμαρτίας, ὅτε δὲ τὸ καταφρονεῖν τῶν πτωχῶν, καὶ τὸν ἀποστολικὸν λόγον ἐν ᾧ λέλεκται. δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ βαρνάβᾳ κοινωνίας. ἵνα ἡμεῖς εἰς ἑαυτούς, αὐτοὶ δὲ εἰς τὸ πρόσωπον, μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, καὶ πάλιν τὸ πρὸς τοὺς ὁμοφυεῖς ἰσότητα μηδὲ ἐννοοῦντας, μηδὲ φαντάζοντας ὅτι καθήκει ἀτυφίαν καὶ ἰσότητα μᾶλλα χρισιανοῖς ἐμπολιτεύεσθαι, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τοῖς ὑπερέχειν τινα ὀνόματος ἐκκλησιαστικοῦ φορεῖσι. γέγραπται γάρ. ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνωσον σεαυτόν, καὶ ἔναντι κυρίου εὑρήσεις χάριν. ἐχθὲς δ' ἡμᾶς εἰδέναι καὶ τὸν παροιμίας ἔτως εἰρημένον. πρὸ συντελείας ὑψοῦται καρδία ἀνδρός, καὶ πρὸ δόξης ταπεινοῦται. ἐκκλίνειν δὲ καὶ τὸ πρόπετὲς τῆς φρενῆσαι, ἢ εἰπεῖν λόγον, ὃν εἶπεν ὁ θέλων ἑαυτὸν δικαιῶσαι πρὸς τὸν ἰησοῦν διδάξαντα τό. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, ὃς δὲν ἦν πλησίον; ἔδει δὲ καὶ ἀπὸ παύλου μεμαθηκέναι τὸ.

δέσθαι τῆς σωτῆρος εἰπεῖν. καὶ τίς ἐστί μου πλησίον; ἔδει δὲ καὶ ἀπὸ παύλου μεμαθηκέναι τὸ.

διωσ-

δωάμωμοι ὂν βάρ ἔιναι ὡς χρισ̃ὰ ἀπόσολοι, ἐχλοηθημεν ἤπιοι ὂν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. ἐχθὲν μιμήσασθαι καὶ τὸ. ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, ὁι ἄρχοντες ἔν τῶ μὲν ἐθνῶν κατακυριεύετωσαν αὐτῶν. τῆς δὲ ἐκκλησίας, δελευέτωσαν αὐτῆ. ἀλλὰ καὶ ὁι μεγάλοι μὲν τῶ ἐθνῶν κατεξουσιάζετωσαν αὐτῶν. τῶ ὃ πιστῶν, ἀκουέτωσαν τ̃ὰ. μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραὺς ἐιμι, καὶ ταπεινος τῆ καρδία, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. παρθυώμεθα ὃ καὶ ἐν τὸ μὴ δοκεῖν ἔχειν κολακείας, μηδὲ ἡδέως καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐφ' οἷς ἂν δόξωμεν δεῖναι πεποιηκέναι, δύσεργές). ἃ ταῦτα δὲ φαμεν ἀνεπιμόνως ταπεινὰν ἑαυτὰς θέλοντες ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν. ἔστι δ' ὅτε χρὴ καὶ τῶν ἀποστολικῶν φωνῶν, τὰς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλέγχειν, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν. ἔστι δ' ὅτε δεῖ χρῆσαί μύρον τῆ ὀξυσία ἁλῶναί τινα τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῆ ἡμέρα τοῦ κυρίου. ὡσαύτως δὲ τὸ ἐιδέναι ποιητέον, νουθετητέον δὲ τοὺς ἀτάκτους, καὶ θαμυθητέον τὰς ὀλιγοψύχους, ἀνθεκτέον τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς πάντας δὲ μακροθυμητέον, καὶ ἐδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδοτέον. καὶ ἐχρὴν ἡγεῖσθαι ἐχθρὸν ἔιναι τὸν ἁμαρτάνοντα, ἀλλ' ἀκουτέον ἃ ἀποστόλε λέγοντος. μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. ἃ ταῦτα πάντα μοι λέλεκται βουλομένῳ καὶ τὸν λόγον θαρσῆσαι ὅτι ἐμιμητέον τῷ ἀρχοντα τῆς ἐκκλησίας τὸν ἄρχοντα τῶν ἐδελοπρεπῶν τὰς κατακυριεύοντας, καὶ κατεξουσιάζοντας, ἃ βασιλεῖς. ἀλλ' ὅσῃ δυνάμις ἃ ἐν τούτοις χρεὼν μιμητέον τὸν ἁπλουστάτον, ἃ γυναιξὶν ὁμιλοῦντα, ἃ παιδίοις ἐπιτιθέντα χεῖρας. εἰ καὶ μείζονα δ' ἐχρῆν λόγον τὸν ἰησοῦν βεβληκέναι ὕδωρ εἰς νιπτῆρα, ἃ τὰς πόδας τῶν μαθητῶν κεκαθαρκέναι, ἐδὲν ἧττον καὶ τῶ λέξιν ἀκουτέον ἀπὸ τοιούτων λεγόντος. ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ διδάσκαλος, ἃ ὁ κύριος, ἃ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γὰρ, καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τούτων γὰρ διδάσκει μιμητὰς αὐτὸν τῆς ταπεινότητος γίνεσθαι τοὺς μαθητὰς. τάχα δ' ἃ ἐπεὶ κύριος ὢν ἐδούλευσεν τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας τῷ γένει ἡμῶν, καὶ τέλος μορφὴν δούλε ἀναλαβὼν, καὶ τελευτήσας ἑαυτὸν γενόμενον θανάτου, ἃ εἰπὲ διὰ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, ὁ βουλόμενος ὑψοῦν τὰ θαπεινὰ ποιησάτω τῷ διὰ τάδε πνα ὑπερυψωθῆ. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰ καὶ διηκονήθη, ἀνί-

A bis oneri esse, ut Christi Apostoli: sed facti sumus lenes in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. Hoc etiam imitari oportebat: Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini? Gentium ergo principes suo in eas imperio violenter utantur; Ecclesiæ autem Principes ipsi serviant: & Gentium primores potestatem in eos iniquam teneant; fidelium autem, dicto huic obtemperent: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Assentatio-

B nibus præterea non admittendis erudiamur, neque propterea quod de aliquibus bene meriti esse visi simus, benefici appellari gaudeamus. Hæc autem eo non dicimus, quo nos ipsi inconsulto *humiliemus sub potenti manu Dei*, & juxta ipsius sermonem, sub Ecclesiastico ministerio: quandoque autem juxta Apostoli effatum; *Peccantes coram omnibus arguendi sunt, ut & caeteri timorem habeant*: nonnunquam etiam potestate sua uti licet aliquos *Tradendo Satanæ in interitum carnis, ut Spiritus salvus sit in die Domini*; at id raro faciendum

C est, sed *corripere* oportet *inquietos*, *consolari pusillanimes*, *suscipere infirmos*, *& patientes esse erga omnes*, *& nemini malum pro malo reddere*: neque vero qui peccat inimici loco habendus est, sed audiendus Apostolus qui ait: *Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.* Hæc autem omnia propterea à me dicta sunt, quod juxta Dei sermonem palam facere vellem principi Ecclesiæ imitandum non esse principem Gentium, nec eos æmulandos qui imperium, potestatemve suam impotenter exercent, quique regia dignitate

D præditi sunt: sed Christus potius in ejusmodi rebus pro virili imitandus est, ad quem facillimi sunt aditus, qui cum mulieribus conversatur, & pueris manus imponit: Jesum vero in pelvim aquam profudisse, & Discipulorum pedes tersisse, quamvis majorem sensum contineat, nihilominus tamen de iis sic ipse loquens in sacro contextu audiendus: *Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim*, & cætera; ad laudabilem enim modestiam suam imitandam per illa Discipulos suos instruit. Fortasse etiam propterea quod

E cum Dominus esset generi nostro, pro hominum salute serviit, ideo formam servi accepisse, & ad mortem usque obedientem factum seipsum depressisse dicitur: & si eum idcirco Deus supra modum extulit; quisquis extolli voluerit, similia iis agat quæ ad summam altitudinem consequendam acta sunt. Nam etiamsi Filio hominis exhi-

1. Thess. 2. 7

2. Cor. 11. 7.

Matth. 11. 29.

1. Petr. 5. 6.

1. Tim. 5. 20.

1. Cor. 5. 5.

1. Thess. 5. 14. 15.

2. Thess. 3. 15.

Ioh. 13. 13.

Phil. 2. 8.

bitum sit ministerium, quando *Angeli accesserunt, & ministrabant ei*, & rursum ministravit ei Martha; non tamen ad id venit, ut ipsi ministraretur, sed inter hominum genus conversatus est, ut ministraret, & eo usque saluti nostræ inserviens procederet, ut animam suam pro multis qui in se crederant, redemtionis pretium daret: & si, ut hoc ponamus, omnes in eum credidissent, animam suam utique redemtionis pretium pro omnibus dedisset. Cuinam autem animam suam redemtionis pretium pro multis dedit? non enim Deo; numquid igitur Malo? is enim in potestate sua nos habuit, donec pro redemtionis mercede anima Jesu daretur ipsi decepto, quasi illius potiri posset, nec animadvertenti se cruciatus in ea retinenda ferendos sustinere non posse. Quamobrem Mors eum imperio suo subjecisse visa, jam ipsi amplius non imperat, cum factus sit *inter mortuos liber*, & mortis potestate validior; eoque validior, ut eum potuerint sequi, quicunque ex iis quos superaverat Mors, sequi eum voluerunt, nullam adversus eos potestatem Morte amplius obtinente: quicunque enim est cum Jesu, à morte invadi non potest. In hoc ergo quem expendimus Evangelii loco Servatorem *dedisse animam suam redemtionem pro multis* scriptum est: at dixit Petrus nos *non corruptibilibus auro vel argento redemtos esse de vana nostra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine*; ait vero Apostolus: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum*: pretioso ergo Jesu sanguine emti sumus; anima vero Dei Filii redemtionis pretium pro nobis data est, non autem Spiritus ejus, antea enim Patri eum tradiderat dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, sed neque corpus, nihil enim ejusmodi de illo scriptis traditum comperimus. Et quoniam pro multis anima ipsius redemtionis pretium data est, nec apud eum remansit, cui redemtionis pretium pro multis data fuerat, idcirco in decimo quinto Psalmo ait: *Non derelinques animam meam in inferno*. Verum quando ad hunc locum semel perveni, perversa ac malesana se loqui eos commonefactos velim, qui Christi gloriam celebrare se existimantes, quæ ad Primogenitum omnis creaturæ pertinent cum iis confundunt quæ spectant ad animam & corpus Jesu, fortasse & ipsius spiritum; & aliquid omnino simplex esse opinantur, quod visum, & in hac vita conversatum est: ab iis enim scisciamur, an divinitas *Imaginis Dei invisibilis*, & *Primogeniti omnis creaturæ* præstantia, an ille *in quo condita sunt universa in cœlis, & in terra, sive visibilia, sive in-*

Matth. 4. 11. Joh. 12. 2. Matth. 20. 28. Psal. 87. 5. 1. Petr. 1. 18, 19. 1 Cor. 7. 23. Luc. 23. 46 Psalm. 15. 10. Col. 1. 15. 16.

καὶ ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ, καὶ πάλιν διηκονήθη ὑπὸ τῆς μάρθας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦτο ἐλήλυθε τὸ διακονηθῆναι. ἐπεδήμησε γὰρ τῷ γένει τῷ ἀνθρώπων, ἵνα διακονήσῃ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὁδοῦσῃ διακονῶν ἡμῖν τῇ ζωῇ, ὡς δοῦναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. καὶ εἰ καὶ ὑπόθεσιν πάντες ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, δεδώκει ἀντὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λύτρον ἀντὶ πάντων. τίνι γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, ἢ γὰρ διὰ τοῦ θεοῦ, μή τι ἐν τῷ πονηρῷ, ἕτως γὰρ ἐνεφάτει ἡμῖν, ἕως δοθῇ * τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀντὶ πάντων λύτρον ἡ ἁγία ψυχὴ, ἀπατηθέντι, ὡς δυναμένῳ αὐτὴν κυριεῦσαι, καὶ οὐχ ὁρῶντι ὅτι οὐ φέρει τὸν τοῦ κατέχειν αὐτὴν βάσανον. διὸ καὶ θάνατος αὐτὸν δόξας κεκυριευκέναι, οὐκέτι κυριεύει, γενομένου ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ ἰσχυρότερος τοῦ θανάτου ἐξουσίας, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἰσχυρότερος, ὥστε καὶ πάντας τοὺς βουλομένους ἀπ' αὐτοῦ ἀναλαβεῖν τῷ κρατεῖν ὧν οὐ τὸ θανάτου δύναται οὐκ ἀκολουθεῖν, ὃ δὲν ἰσχύοντος κατ' αὐτῶν ἐπὶ θανάτῳ, πᾶς γὰρ ὁ μὴ τοῦ ἁγίου, ἀνεπίληπτός ἐστι τοῦ θανάτου· ἐν μὲν οὖν τοῖς ἐξεταζομένοις ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ῥητοῖς γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν δεδωκέναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν λύτρον ἀντὶ πολλῶν. ἐνταῦθα δ' ἂν τις εἴποι ὅτι ἐφθάρθης λέγεται καὶ χρυσίῳ ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι· καὶ ὁ ἀπόστολος δέ φησι· τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. ὡσαύτως ἠγοράσθημεν μὲν τοῦ τιμίου τοῦ ἁγίου αἵματος, δόντος δὲ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν τοῦ ἁγίου θεοῦ, καὶ ὅτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, παρέθετο τῷ πατρὶ λέγων. πατερ εἰς χεῖρας σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου. ὅτε δὲ σῶμα, οὐδὲν γὰρ εὕρομεν περὶ αὐτοῦ παραδεδομένον· καὶ ἐπεὶ δέδοται ἡ ψυχὴ τοῦ θεοῦ καὶ ὅτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, παρέθετο γὰρ αὐτὸ παραδέδοται

ρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, λύτρον ἐδόθη ἀντὶ πολλῶν. καὶ τίνι ἐδόθη ἐκείνη λύτρον, πολεμίῳ κατέχοντι ἡμᾶς αἰχμαλώτους, ἕως λάβῃ τὸ λύτρον. Εἰ εἰχώρει τὸ πλεῖστον, καὶ τοσοῦτον ἐκεῖνο λύτρον ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων λαβεῖν· καὶ ἐγὼ τὰ φημι ὡς καταφερῶν τῆς ψυχῆς Ἰησοῦ, καὶ σμικρύνων αὐτὴν, ἀλλὰ βαλλόμενος ταύτην μὲν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον λύτρον δεδόσθαι τοῦ δ' ὅλου σωτῆρος. τὴν δ' ὑπερέχειν καὶ τὴν θεότητα ἐκείνου, μηδ' ἂν δεδόσθαι λύτρον δοθῆναι· πλὴν σήμερον ἐγὼ τὸν Ἰησοῦν οὐ διχοτομῶ, ἀλλὰ πολλῷ πλέον οἶδα ἓν εἶναι Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως. ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὡς πλέον, εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι, εἶναι ἓν ὅλον τοῦτο, ὅπερ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.

A *visibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates* pretium redemtionis pro multis datus sit; & cuinam redemtionis pretium hæc divinitas data sit; an hosti captivos nos detinenti, donec redemtionis mercedem accepisset? & an ipse talis ac tantæ mercedis pro captivis recipiendæ capax fuerit? Nec ea vero idcirco à me dicuntur, quod animam Jesu despiciam, eamque deprimam ac extenuem; sed id contendens, animam quidem à toto Servatore redemtionis pretium fuisse datam, B quoad ejus fieri potuit; excellentiam autem illam & divinitatem pretium redemtionis dari neutiquam potuisse. Jesum itaque à Christo hodie non divido, sed multo magis idem esse Jesum Christum, ipsiusque animam agnosco, ac *Primogenitum omnis creaturæ*; sed & corpus illius, quasi plus aliquid, si ita loqui fas est, unum illud totum esse, quod *adhærens Domino* 1. Cor. 7. *unus spiritus est.* 17.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

De duobus cæcis.

C

Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἰερειχὼ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρέρχεται, ἔκραξαν λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε υἱὸς Δαβίδ. καὶ ὁ ὄχλος ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα σιωπήσωσιν· οἱ δὲ μείζονα ἔκραζον λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε υἱὸς Δαβίδ. καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν· τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; λέγουσιν αὐτῷ· κύριε, ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν, καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est Matth. 20. *eum turba multa; Et ecce duo cæci sedentes* 29, 30. *secus viam*, & reliqua. Vera esto rerum, quæ hoc loco narrantur, historia, & Hierichunte cum Discipulis exeuntem Jesum turba ingens secuta sit; & prope viam, qua Hierichunte exitur, sedentes cæci duo, cum illac transire Jesum inaudissent, clamore sublato dixerint: *Domine, miserere* Matth. 20. *nostri, fili David*, atque in iis quæ scripta 30. sunt, vociferandis consenserint; & propter cæcos misericordiam implorantes restitans D Jesus eos vocaverit, ne transiens & prætergrediens ipsos appellaret: sed & postquam restiterit, eosque interrogaverit dicens: *Quid vultis ut vobis faciam?* tum vero po- Matth. 20. stulatum suum jam clarius exponentes cæ- 32. ci, aperiri à Jesu oculos suos velle se dicant: at homines amans, ac miseratione prosequens, erga cæcos misericordia affectus Servator, & affectus, opinor, quod misericordiam (ut ita dicam) Iesu implorare maluerint, hoc est, clamantes dixerint: *Miserere nostri Domine, fili David*, & cum fide aperiri oculos suos postulaverint, con- E tactis ipsorum oculis, virtute per contactum oculis immissa sanandi vi pollente, cæcis visum restituerit; ipsi vero accepti beneficii gratiam habentes Iesum secuti sint: atque id aliquis persuasum habens, nec non & illud tenens: *Si non* Isaia 6. 9. *credideritis, non intelligetis*, propterea quod crediderit, pro fidei suæ rata parte

intel-

intelligentiam acceperit, eaque accepta quæ ad hunc locum pertinent, edisserat, post constitutum fidei his habitæ fundamentum ea exponens, juxta illud: *Credidi, propter quod locutus sum:* ac qui erit ejusmodi, non Jesu solum, iisque quæ hoc loco scripta extant consensum suum præbeat, verum & eorum quoque sententiam calleat; nam qui in fidei veritate permanet, & per Verbi opera Verbo adhæret, juxta pollicitationem Jesu, veritatem cognoscit, & ab ipsa liberatur. Nos vero, quandoquidem eorum quæ dicta sunt, sensum non assequimur, cum fide caremus; quotiescunque autem intelligimus, à fide nostra habemus ut intelligamus; age, eum prius apprecati qui ab Evangelii tenebris, & obscuritate nos liberat, quæ in hunc locum nobis succurrent pro virili parte exponamus; ac illud primum quid sit, Hierichunte egredientibus cum Servatore Discipulis Jesu, magnam eum turbam fuisse subsecutam, perpendamus. Eorum ergo recordatus quæ super ea parabola diximus in Evangelio secundum Lucam proposita: *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, & incidit in latrones,* vide, num quærere possis, annon memorata hic Jericho symbolum sit terrestris illius loci, qui in Scriptura Mundus dici solet. Hierosolyma ergo Hierichuntem descendens Adam, hoc est homo, in latrones incidit. At propter multitudinem, quæ Hierichunte est; magna siquidem Hierichunte turba est, postquam ad eam cum Discipulis pervenit Jesus noster, per hunc in Jericho adventum operam dans ut viam iis præiret qui se subsequi vellent, proficiscatur: nam qui Hierichunte sunt, à cogitationibus mundanis discedere nequeunt, nisi Hierichunte exeuntem non ipsum solum Jesum viderint, sed & ipsius Discipulos: at vita care, subsequitur illum turba ingens. Et quisquis attente eos omnes perspexerit, qui juxta divinum verbum vitam agere, nec non & mundum, ac res terrenas despicatui habere volunt, Jesum, ipsiusque Discipulos sequi, eorumque Hierichunte exeuntium vestigia legere, is in loci hujus sensum penetraverit. Jesum ergo turba ingens sequitur, ut post eum ambulantes, eoque utentes itineris Duce, Hierosolymam conscendant. Subjungitur certe paulo post: *Quum appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad montem oliveti, tunc Jesum misisse duos discipulos,* & reliqua. Tum deinde, cæcos mox sanandos quasi indicante Scriptura, proditum extat: *Et ecce duo cæci sedentes secus*

Psal. 115, 1.

Joh. 8, 32.

Luc. 10. 30

Matth. 21. 1.

Matth. 20. 30.

Α τε, ὅτι ἐπεπεισθέναι καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως τὸ σωτήριον εἰλεφέτω, καὶ εἰληφὼς λέγετω τὰ ὠφελιτέτων, μὴ τὸν ὠφελοῦντα τὸ πίστεως θεμέλιον ὠφελοῦντα ἐρμηνεύων, καὶ τὸ Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. καὶ ἔστω ὁ τοιοῦτος ἐ μόνον πιστεύων τῷ ἰησοῦ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τόπον τέρεν ἀναγεγραμμένοις, ἀλλὰ καὶ γινώσκων τὸν θεὸν αὐτῶν νεν. ὁ γὰρ μένων ἐν τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ, ἐν διὰ ἔργων ἐ λόγε ἐμμένων τῷ λόγῳ, καὶ τὸν ἰησοῦ ἐπαγγελίαν, γνώσεται τὴν ἀλήθειαν, ἐ Β ὑπ' αὐτῆς ἐλευθερᾶται· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐπεὶ μὴ πιστεύοντες μέν, ἐ σωτηρίᾳ ἐ βεβήματος τ λεγομένων, σωτέντες ὅ ἐν ἐ πιστεύειν σωτημέν, φέρε τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, ἐξάμενοι τῷ ῥυομένῳ ἡμᾶς ἀπὸ ἐ κεκαλύφθαι ἡμῖν τὸ ἀναγέλιον, καθὸ χωρεῖμεν ἐ σῴσω, μέν ἐ πρῶτον γε κατανοήσωμεν πότε πορευομένων ἀπὸ ἰεριχὼ τ μαθητῶν ἐ ἰησοῦ ἐ σωτῆρος, ἠκολουθηκέναι αὐτῷ πολὺ ὄχλον ὄρε. Τίνων εἰ δώσασιν, μεμνημένῳ τῷ ἡμῶν C ὑπ' αἰ πορευθέντων εἰς τὴν ἐν τῷ καλᾳ λεκαῖν διαγελίᾳ ἐ βαβολὴν τὴν. ἀνθρώπός τις κατέβαινεν ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἰεριχὼ, καὶ ἐ περιέπεσε λησαῖς, ὑπισήσας λέγειν μήποτε ἐ συναῦλα ἰεριχὼ σύμβολόν ἐστι ἐ ὠφελείᾳ τῆς συνήθως καλεμένης κατὰ τὴν γεφύρων, κόσμε ὁ μὴ ἐν καθαίνων ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἰεριχὼ ἀδαμ τατέστιν ἄνθρωπος, ἐπεπέπωκε λησαῖς. διὰ ὁ τὸς ἐν ἰεριχὼ πολλὰς, πολὺς γὰρ ὄχλος ἐν ἰεριχὼ, ὁ ἰησοῦς ἡμῖν ἅμα τοῖς μαθηταῖς ἡμένων ἐν αὐτῇ, * ἐμπορευέσθω πρᾶγματεύομένων, διὰ ὁ ἐ εἰς τὴν ἰεριχὼ εἰσελυθέναι, τότε βελομένες ἕπεσθ' ὁδηγεῖν. ἀγὼ οἶδα σιν οἱ ἐν ἰεριχὼ ἐξελθεῖν ἀπὸ ἐ κοσμικᾶ φρονήματος, ἐὰν μὴ θεάσων) ἐ μόνον τὸν ἰησοῦν ἐκπορευόμενον ἀπὸ ἰεριχὼ, ἀλλὰ καὶ τὲς μαθητὰς αὐτέ. Ταῦτα δὲ θεωρήσαντες, ἀκολουθεῖν αὐτῷ ὄχλῳ πολύς· καὶ ἔστι καταῦντα τὲς καθ' ἕν λόγον βιῶν θέλοντας, ἐ ἐ κόσμε τῆς ὠφελείων καταφρονεῖν ἐλομένες, ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτέ, καὶ κατ' ἴχνη βαίνοντας αὐτοῖς ἐκπορευομένοις ἀπὸ ἰεριχὼ, βλέπειν τὰ καθ' τὸν τόπον· ἀκολουθεῖ μέντοι πολὺς ὄχλος τῷ ἰησοῦ, ἵν' ὀπίσω αὐτῷ βαδίζοντες, ἐ αὐτῷ ὁδηγῷ χρώμενοι, ἀναβῶσιν εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ· μετ' ὀλίγα δ' ὑποφέρει) ὅτι ὅτε ἐλθον εἰς ἱερεσόλυμα, ἐ ἦλθον εἰς βηθφαγὴ εἰς ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, καὶ φησὶν ἐξῆς· εἶτ' ἑξῆς γέγραπται, ὅτι καὶ δεικνύτος ἐ λόγε τὸς ὅσον ἀδέπω τεθραπτυσμένες τυφλὲς, κ'. εἰδὼς δύο τυφλοὺς καθημένους

ἡμῖν ὡδὰ τὴν ὁδὸν, ἀκέσαντες ὅτι Ἰησοῦς ὡδάγε ἔκραξαν λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς Δαβίδ· καὶ παρελθὼν ἐν τούτοις τοῖς, καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοί, εἰ μὴ δεῖξιν πρεσβεύει τὸ, ἰδού· εἰπὲ ἐν δεικνύοι τῷ λόγῳ τοὺς δύο τυφλοὺς ὡδαγωλεθεῖν δυνάμεθα, καὶ βλέπειν αὐτοὺς, φήσομεν ὅτι Ἰσραὴλ & Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας τυφλοὶ ἦσαν. πλὴν καθεζόμενοι ὡδὰ τὴν ὁδὸν, τῷ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ποιῆσαι τὰς διατεμβάς. τυφλοὶ μὲν * τὸ μὴ βλέπειν αὐτοῖς πρὸ τῆς Ἰησοῦ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιδημίας τὸν ἐν νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἀληθῆ λόγον. κεκράγοτες ὅτι. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς Δαβίδ ὡδὰ τὸ * σωματέδες ἑαυτῶν μὴ βλεπόντων τὸ θέλημα τῶν γραμμάτων, καὶ βλεμμάτων ἀνελέψαι καὶ ἰδεῖν τὴν ἐν αὐτοῖς δόξαν. ὡς ἐπὶ δὲ τυφλοὶ καὶ μηδὲν μέγα περὶ Ἰησοῦ φθονταζόμενοι, ἀλλὰ τὸ κατὰ σάρκα αὐτὸ μόνον νοοῦντες, καλοῦσι τὸν γενόμενον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐπεὶ μηδὲν τότε πλέον συνίσαν, ὑὸν Δαβὶδ. καὶ πᾶσα αὐτῶν ἡ δοκοῦσα διὰ τὴν θεοσέβειαν μεγαλοφωνία, ὡδὲν πλέον ἢ δὲ λέγειν περὶ Ἰησοῦ σωτῆρος ἢ ὅτι υἱὸς ἐστὶ Δαβίδ. ἐὰν γὰρ λέγω δύο τυφλοὺς, τὸ περὶ τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐπιδημίας Ἰσραὴλ & Ἰούδα, ἄναγε σαυτὸν ἐπὶ τὰς βασιλείας, & κατανόησον κατὰ τοὺς χρόνους Ροβοὰμ διαιρεθέντα τὸν λαὸν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδαν. καὶ ἔπειτα ὅρα τοὺς προφήτας, ὅτε μὲν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε δὲ τῷ Ἰούδα προφητεύοντας, ὅπερ ἐστὶν ἅμα ἀμφοτέροις. ἰδίᾳ μὲν ἐν πῶς ἑκατέρῳ προφητεύσιν ὕσεις ἂν προσέχων τῇ ἀναγνώσει τῶν προφητῶν. ἅμα δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, ἡνίκα διὰ Ἰησοῦ ἐπαγγείλατο ὁ θεὸς σωτελέσειν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, ἣν κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς πατράσιν ἐκπορευομένοις ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ τυφλοί γε ὄντες, ὁ Ἰσραὴλ, ὡδὲ πολλάκις ἀποδεδώκαμεν ἀνθ' ἁμαρτίας ἐλλόμενοι αὐτὸν τοῦ τὸν κύριον Σάρκα Ἰσραὴλ. καὶ Ἰούδα ὁμοίως, ἀκέσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν. ἀκέσαντες, φησὶν, ὅτι ἀμαυροῦντων τὰ περὶ τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας, καὶ ὅτι παράγει τὴν παρελθουσομένην ἐσομένην ἐπ' αὐτῆς, δύλαβεῖν μὴ παρέλθῃ αὐτοὺς μὴ ἐλεηθέντας. διὸ κεκράγασι τοῖς αὐτὸν λέγουσιν. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς Δαβίδ. δύσεστὴν ὁ σωτὴρ ἐ παράγει, ἀλλ' ἵσα, ἵνα σωτὸς αὐτὸ μὴ ἁρπάσῃ ἡ δύσεγεσία, καὶ παρέσχῃ, ἀλλ' ὡς ἀποπηγῆς ἐσώσης ἐγένη τοῖς δύσεγεσμένοις. σὰς ἔνδον Ἰησοῦς καὶ πλησθεὶς ἀπὸ τῆς κραυ-

viam, audiverunt, quia Iesus transiret, & clamaverunt dicentes; Domine, miserere nostri. fili David. Hic vero animadverte, an in hisce verbis: *Et ecce duo cæci*, monstrationem aliquam vox, *Ecce*, contineat. Quod si duos ergo cæcos indicantem Scripturam assequi, in eosque oculos intendere possimus, dicemus, Israëlem & Judæos ante Christi adventum cæcos fuisse; verum *sedentes secus viam*, quod in Lege ac Prophetis commorarentur; cæcos quidem, quod ante Christi in ipsorum animas adventum veros & legitimos in Lege ac Prophetis comprehensos sensus minime intuerentur: id autem vociferatos: *Miserere nostri, Fili David.* quod Scripturarum sensum nequaquam callere sibi conscirent; visum autem recuperare velle, & contenta in Scripturis dogmata cognoscere. At velut cæci, nec dum magni quippiam de Jesu sentientes, sed quod in eo carneum erat id unum cogitantes, Filium David qui ex semine David secundum carnem prognatus erat, appellant, quoniam nihil amplius mente capiebant; omnisque eorum clamor, quem pietate tollere visi sunt, nihil aliud de Servatore proferre sciebat, quam ipsum esse Filium David. Quod si duos cæcos, Israëlem esse & Judam pronuntio, antequam ad eorum animam Jesus accessisset, ad Libros Regum mentem attolle, & populum Israelis & Iudæ Roboami temporibus divisum cogita; tum deinde ad Prophetas attende, qui Israeli aliquando, aliquando Iudæ, utrisque vero simul aliquando vaticinantur. Quod si Prophetas evolvere tibi libuerit, quo pacto utrique seorsum vaticinati sint, compertum habebis; Israeli autem simul & Iudæ, quando futurum pollicetur Deus ut per Iesum *consummet super domum Iuda Testamentum novum: non secundum Testamentum quod fecit* Deus *Patribus*, de terra Ægypti exeuntibus. Et cum cæci essent, Israel, de quo multa à nobis dicta sunt, cum ab Israële carnali eum distingueremus; atque itidem Iuda, postquam *Audierunt, quia Iesus transiret, clamaverunt:* postquam audierunt, inquit, ab iis opinor qui annuntiabant ea quæ ad Iesu adventum pertinent, ipsumque Hierichunte quæ ipsa transitura est transire, in hanc quidem peregre advenientem, at inde exiturum, verentur, ne se misericordiam nequaquam consecutos prætergrediatur; idcirco eum inclamaverunt dicentes: *Miserere nostri, Domine, Fili David.* Beneficus autem Servator non præterit, sed restitat, ut stante eo beneficium neutiquam dilabatur ac prætereat, sed tanquam de fonte certo ac perpetuo in eos derivetur, qui beneficio afficiuntur. Stans ergo Iesus, eorumque clamore ac postulatione commotus,

Matth. 20. 30. Ier. 31. 31, 32. Hebr. 8. 8. 9.

ipsos ad se accersit, beneficium suum jam inde exorsus, cum eos accersivit; non eos autem frustra vocavit, nec ita ut in iis accitis nihil effectum dederit. Atque utinam cum ipsum inclamaverimus dicentes: *Miserere nostri Domine*, ipse nos à *Fili David* auspicantes, & stans quidem, quasi ad petitionem nostram attendens nos advocet.

Matth.20 v. 32. Ait ergo illis: *Quid vultis, ut faciam vobis?* quod ejusmodi esse arbitror; Quid velitis, significate, ostendite; ut quicunque Hierichunte exeunt, & me sequuntur, rem gestam audiant, & spectent; at respondeB

Matth.20. 33. runt illi: *Domine, ut aperiantur oculi nostri*; qua quidem responsione adversus eum utuntur, sibique oculos aperiri velle significant, qui generosi sunt, utpote ab Israële & Juda orti; at à nequitia excæcati, ejusque sibi conscii sunt, & ea audierunt quæ de Sospitatore dicuntur; atque illud potissimum dicunt, qui Scripturam sacram evolventes se ad ipsius sensum cęcutire non ignorant: ajunt siquidem illi: *Miserere nobis*, &, volumus *ut aperiantur oculi nostri*. Utinam vero nos secus ipsam Scripturarum viam sedentes, in quibus cæcutimus C& videre non possumus cognoscentes, postquam Jesum transire acceperimus, eum precatione nostra sistere queamus, & dicamus velle nos *ut aperiantur oculi nostri*; quod si dixerimus ex affectu ea videre concupiscente, quæ videntur Jesu beneficio postquam animæ oculos tetigit, miseratione commovebitur Sospitator noster, & oculos ante adventum suum minime videntes continget, utpote qui Virtus sit, & Verbum, & Sapientia, & quæcunque de ipso conscripta sunt; & postquam eos tetigerit, diffugient tenebræ ac ignorantia, D& protinus non solum videbimus, sed ipsum etiam affectabimur, cum ipse propter se visum nobis restituerit, ut eum duntaxat sequamur qui ut videremus, effecit, neque aliud quidquam præterea agamus; ut eum semper sequentes, ad Deum ipso præeunte deducamur; atque oculis nostris ipsius beneficio videntibus, una cum iis qui propter munditiem cordis beati prædicantur, Deum aspiciamus. Sic ergo habemus, qui Hierichunte exeunt, & Iesum sequuntur, & magno numero sunt, neque Israelem, neque Judam esse; cæE cos autem duos qui Jesum transire audierunt, eumque filium esse David cognoverunt, cæcitatis suæ conscios, oculosque suos aperiri rogantes, Israelem esse & Judam, de quibus à nobis actum est, quorum oculi clausi & obducti

γῆς αὐτῷ, καὶ τῆς ἀξιώσεως, καλεῖ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας ἤδη ποιεμένος, ὅτε ἐφώνησεν αὐτούς. οὐκ ἂν γὰρ κενῶς ἐφώνησε, καὶ ἐπὶ τῷ μηδὲν ἀνυσθῆναι ἐν τοῖς φωνηθεῖσιν εἰ δὲ καὶ ἡμῶν πρὸς αὐτὸν κεκραγότων ἐλεγόντων. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, φώνησαν ἡμᾶς ἐρχομένους ἀπὸ τῆς, ὑὸς Δαβὶδ, καὶ σὰς γεφύνησαν ἡμᾶς, ὡς πρόσεχων ἡμῖν τῇ ἀξιώσει, εἶπεν ἐν ἐκείνοις. τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν, ὃπερ Β ἄξιόν ἐστιν εἶναι νομίζω. τί θέλετε πρᾶξησατε, ὀνλώσατε, ἵνα πάντες οἱ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ ἱερεχὼ, καὶ ἀκολουθοῦντες μοι ἀκέσωσι & θεάσωνται τὸ γινόμενον. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίναντο. κύριε ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. πίστιν ἀπόκειται οἱ δύχρεῖς μὴν, τῷ εἶναι ἀπὸ ἰσραὴλ καὶ ἰούδα, τυφλωθέντες ὑπὸ τῆς κακίας, καὶ συνειδημένοι αὐτῆς, καὶ ἀκέσαντες τῶν λεγομένων περὶ τοῦ Σωτῆρος, φασὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγειν θέλειν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ μάλιστα τοῦτ' φασιν οἱ ἐντυγχάνειν τῇ C ἱερᾷ γραφῇ μὴ ἀναβαθμοῦντες ἑαυτῶν τυφλωτόνλων πρὸς τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν. ἔστι γὰρ φασιτὸ. ἐλέησον ἡμᾶς καὶ τό. θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὡς εἴθε καὶ ἡμεῖς αὐθαυτόμενοι οἷς τυφλούμεθα, καὶ βλέπομεν, παρ' αὐτὴν καθεζόμενοι τῶν γραφῶν τὴν ὁδὸν, ἀκέσαντες ὅτι ἰησοῦς πράσσει, διὰ τὴν μετέρας ἀξιώσεως σώσαι αὐτὸν, καὶ εἴπαμεν ὅτι θέλομεν ἵνα ἀνοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. ὅπερ ἐὰν εἴπωμεν ἀπὸ διαθέσεως ὀρεγομένης τοῦ βλέπειν ἀ χαεὶς D βλέπειν ἀψάμενος τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν ἰησοῦς, σπλαγχνισθεὶς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ὡς δύναμις, καὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ πάντα ὅσα ἀναγεγραπται περὶ αὐτοῦ τυγχάνων ἄψεται τῶν περὶ αὐτὸ μὴ βλεπόντων ὀφθαλμῶν ἡμῶν. καὶ ἁψάμενος αὐτῶν, φύξεται μὲν τὸ σκότος, καὶ ἄγνοια, αὐτέως δὲ μόνον ἀναβλέψομεν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθήσομεν αὐτῷ, αὐτοῦ τε ἀναβλέπειν ἡμᾶς παρ' αὐτὸν συνεργοῦντος πρὸς τὸ μὴ ἄλλο τι πράξαι, ἢ ἀκολουθεῖν τῷ ἀναβλέψαντι ἡμᾶς, ἵνα ἀεὶ ἑπόμενοι αὐτῷ ὁδηγηθῶμεν ὑπ' E αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ὁρῶμεν ζοῖς ἀναβλέψασιν αὐτὸν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν θεὸν, μὴ τῶν μαχαιρομένων ἐπὶ τῷ καθαρὰν ἔχειν τὴν καρδίαν ἐχόμενοι δὲ τῶν ἐκπορευομένων ἀπὸ ἱερεχὼ, καὶ ἀναβλεθέντας τῷ ἰησοῦντας ὄχλον πολὺν, τοὺς ἀπὸ ἰσραὴλ, καὶ ἰούδαν. τοὺς δὲ δύο τυφλοὺς ἀκέσαντας ὅτι ἰησοῦς πράσσει, καὶ εἰδότας ὅτι υἱὸς ἐστι δαβὶδ, καὶ σωναθομένους τῆς ἑαυτῶν τυφλότητος, καὶ αἰτοῦντας ἀνοιγῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ἰσραὴλ καὶ ἰούδαν τοὺς ἀποδεδομένους, ὧν κεκλεισμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ συμμεμυκότες

διὰ

διὰ τῆς ἁφῆς ἀναβλέψεσιν ἰησῦ. Ταῦτα μὲν κα-
τὰ τὸν ματθαῖον. ἐπεὶ ὃ μάρκος καὶ λουκᾶς κα-
τά τινας ἀμφὶ τὼν αὐτὴν ἱστορίαν ἐκτίθενται. κα-
τὰ δ' ἕτερας ἑτέραν παραπλησίως, ἀξιόν γε καὶ τὰ
τέτων ἰδεῖν. ⟨ πρῶτόν γε κατανοητέον τὼν κα⟩τὰ
τὸν μάρκον, ἕως ἀναγράψαντα τὰ κατὰ τὸν
τόπον. ⟨ ἔρχε⟩ται εἰς ἰεριχώ, καὶ ἐκπορευομένου
αὐτοῦ ἀπὸ ἰεριχώ, ⟨ μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ὄχλου ἱκα-
νοῦ, ὁ υἱὸς τιμαίου, βαρτιμαῖος τυφλός, ⟨ τὰ
ἑξῆς, ἕως ἔ. καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ. ὁ μὲν
ἐν τῇ ἱστορίᾳ ψιλῇ παρεισάμενος, ⟨ μὴ βαλο-
μένου διαφωνεῖν τοῖς διαγελισαμένοις, ἐᾷ ἔχ' ἅ-
μα γεγονέναι τὸν καλούμενον ματθαῖον, ⟨ τὸν μάρ-
κον, ἀλλά τινι μὲν πρὸς ἡμίᾳ τῇ ἐν ἰεριχὼ γε-
γονέναι τὰ καθ' ἑκατέρους τοὺς ἀναβλέψαντας δύο τυ-
φλούς, ἑτέρᾳ δὲ τὰ κατὰ τὸν ἕνα τοῦτον ἰησοῦν υἱὸν τιμαίου,
βαρτιμαῖον ⟨ ἄλλη τὰ κατὰ τὸν λουκᾶν. εἴπερ
γὰρ ἀκριβῶς πιστούμενος ἀναγεγράφθαι, συνερ-
γοῦντος ⟨ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰ διαγέλια, ⟨
μὴ ἐσφάλησαν ἐν τῷ ἀπομνημονεύειν οἱ γρά-
ψαντες αὐτά, δηλονότι ἐπεὶ μὴ δυνατὸν ἐν μιᾷ
⟨ τῇ αὐτῇ πρὸς ἡμίᾳ ἀληθὲς εἶναι δύο τυφλοὺς
τεθεραπεῦσθαι ἕνα, ἕτερα μέν τις ἂν πρὸς ἡμία δη-
λονότι ⟨ τὸν ἐν ματθαίῳ, ἕτερα δ' ⟨ τὸν ἐν μάρκῳ,
ἤδη δ' ἂν καὶ ἄλλην ⟨ τὸν ἐν λουκᾶ, ὡς τῷ πεπεισμένῳ ἐκ
τοῦ τὰς λοιπὰς διαφορὰς ἔχειν τῶν τεθερα-
πευκότως ἀποφήνασθαι. καὶ ἔδοξεν θαυμαστὸν πε-
πρᾶχθαί τινα τῷ ἐν ἰεριχὼ τυφλῷ τὴν ἑτέραν
θεραπείαν, διὰ τῆς λέξεως, καὶ τῆς ★ ὁμοίως ἀξιώ-
σεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ βεβαιωθῆναι θεραπευ-
θέντα. ἐποισθ' ἂν πως ἔτι ὁ καθ'
τὸν λουκᾶν τυφλὸς θεραπευθείς· ὁ μέντοιγε
ὅλων τούτων ζητῶν βαθυτέραν διήγησιν φήσει,
ὅτιἐν ⟨ τῷ αὐτὸ πρᾶγμα διαφόροις λέξεσι πα-
ρεῖλαφ. δύο μὲν γὰρ τυφλοί εἰσιν, ὡς ἀποδέδοται
ἰσραὴλ καὶ ἰούδας. εἷς γὲ ὁ ὅλων τούτων λαός, ὅτε
εἷς ὅλος ⟨ θεραπευόμενος τυφλός· ὄχλος δὲν
ἱκανὸς ἦν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συνεκπορευόμενος ἀπὸ τῶν
κοσμικῶν τῷ ἰησοῦ ⟨ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἱεραπ-
λιτικὸν πλεῖγμα πρὸς τὴν ὁδὸν κατεζόμενον,
⟨ πενόμενον τοῖς νοήμασι, καὶ ἐπαιτοῦν τὰ εἰς τὴν
χρείαν τῆς ψυχῆς, ἀκούσαν ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνός
ἐστιν, ἤρξε⟩ μέγα βοᾶν, αἰτεῖν τὸν σωτῆρα, ὡς υἱὸν
δαβὶδ, ἐλεῆσαι αὐτόν. καὶ ἐπαν ἴδῃς τῶν
ἀπὸ ἰουδαίων πιστευόντων εἰς τὸν ἰησοῦν τὴν πρὸς
ἐζωπυρωμένους πίστιν, ὅτε μὲν ἐκ μαρίας καὶ ἰω-
σηφ ὁμολογοῦντων αὐτὸν εἶναι, ὅτε καὶ ἐκ μαρίας μό-
νης καὶ θείου πνεύματος, ἃ μὴν καὶ μετὰ τῆς
περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ὄψει πῶς ἔτι ὁ τυφλὸς

per Jesu contactum vident. Atque hæc quidem juxta Matthæum. Verum quoniam Marcus & Lucas eandem quidem ex aliquorum sententia historiam narrant; at ex aliorum opinione consimilem alteram, quænam ab iis proponantur perpendere operæ pretium est. Ac primo quidem loco ea discutienda veniunt quæ apud Marcum continentur, à quo res ad hunc locum pertinentes his verbis conscriptæ sunt: *Et venit Iericho, & inde eo proficiscente, & Discipulis ejus, & plurima multitudine, ecce filius Timæi Bartimæus cæcus*, & reliqua, usque ad id: *Et sequebatur eum in via.* Marc. 10. 46. & seq. Qui ergo nudam sequitur historiam, nec invicem discrepare Evangelistas fatetur, non eodem tempore contigisse dicet quæ apud Matthæum, quæque apud Marcum traduntur; sed in aliqua in Hierichuntem peregrinatione visum cæcos duos recepisse; in altera autem solum hunc Timæi filium Bartimæum; & in alia quæ apud Lucam habentur accidisse. Nam si operam suam conferente Spiritu Sancto accurate conscripta esse Evangelia credimus; & in iis commemorandis rebus lapsi non sunt eorum Scriptores, quandoquidem verum esse non potest in una eademque peregrinatione duos cæcos vel unum fuisse consanatos, aliam quidem à Matthæo peregrinationem descriptam esse liquet, alteram autem à Marco, & aliam rursum à Luca, quemadmodum poterit confidenter affirmare qui differentiam unius à reliquis observaverit. Nec mirum sane si eorum qui Hierichunte fuerunt, priore quis adnotata sanatione; ex verbis, & ex simili precatione, in eodem quoque sanatos eo fuisse loco contendat. Sic autem dixerit quispiam, alium quoq; cum esse cæcum qui juxta Lucam sanatus est. At qui profundiorem horum interpretationem rimabitur, unam eandemque rem diversis verbis declarari pronuntiabit; duo siquidem cæci sunt Israel & Judas, ita ut à nobis proditum est; unus est autem ex universis illis conflatus populus, quando unicus sanitati restitutus cæcus exhibetur. Ingenti ergo è Gentibus multitudine, una cum Jesu, ipsiusque Discipulis è rebus mundanis exeunte, Israeliticæ quædam secus viam sedentes reliquiæ, cogitationum inopes, & animæ necessaria mendicantes, cum Jesum Nazarenum esse audissent, magna voce clamantes, & Servatoris, tanquam filii David, misericordiam implorantes accedunt: & postquam Iudæorum in Iesum credentium fidem de Servatore perspexeris, qui nonnunquã eum è Maria & Iosepho natum, aliquando è Maria sola & Spiritu Sancto, at neutiquam eum Theologica ipsius cognitione existi-

Luc. 18. 35. & seq.

mabant, facile intelliges, quomodo id dicat cæcus: *Fili David miserere mei*, quem plurimi quidem increpant; multi enim Hierichunte exeunt Gentiles, Judæos fidem amplecti viſos ob inopiam inceſſentes; quæ ſi ad animam natalibus nobilem, rerum ejusmodi egenam, & ad mendicitatem usque redactam retuleris, non multum à ratione aberraveris. At quoniam Marco viſum eſt cæci hujus Patris nomen (Timæus autem illud erat) ſcriptis tradere, nec non & ipſius cæci, qui Bartimæus vocabatur, id quærimus, annon ſublimius aliquid hoc loco Marcus intellexerit: & fortaſſe quidem nomen ab hiſtoria depromtum neceſſario eum addidiſſe, & tanquam rem utilem adſcripſiſſe dixerit aliquis. Quod niſi ad eorum usque diſputationem deſcendentes minuta conſectari videamur; de Timæo qui τῆς τιμῆς, hoc eſt honoris & gloriæ cognominis eſt, deque filio ipſius Bartimæo, quod Timæi filium ſonat, quæſtionem habebimus. At videan propter Patriarchæ Jacob & Iſraël dignitatem ac honorem, Timæus ipſe tropice eſt: qui vero nobilitatem ab ipſo duxerunt, ii Bartimæo cæco, & ſecus viam itidem ſedente, ac ſtipem rogante, propter res ſuperius à nobis dictas repræſentantur. Deinde vero quoniam dicentem eum: *Fili David miſerere mei*, increpabant multi ut taceret, quæro, num plures illos increpantes eum qui Ebionæus & fidei in Jeſum inops eſt, ut taceat, Gentiles eſſe dicere queas, qui, ſi paucos excipias, natum illum eſſe ex Virgine perſuaſum habuerunt; eumque ut taceat increpant, qui eum è mulieris ac viri genus ſuum à Davide ducentis ſemine natum eſſe opinantur. Verum multis licet increpantibus multo magis vociferatus eſt, in Jeſum quidem, at fide nimis humana, credens; & vociferans ait: *Fili David miſerere mei.* At homines, amans Servator reſtitans non jam eum amplius juxta Matthæum ipſe accerſit, at accerſi juſſit. Quibus autem id mandatum fuit, ei dixerunt: *Bono animo es, ſurge*; ſedenti enim ei, & decumbenti dicunt; *Surge*, & ſubnectunt: *Vocat te.* Subjicit deinde Marcus eum *projecto veſtimento exilientem veniſſe ad Jeſum.* An is porro nihil animo verſans ſcripſit abjecto illum veſtimento exilientem ad Jeſum acceſſiſſe, & hæc fruſtra in Evangelium fuiſſe intruſa, pronuntiare audebimus? Equidem ne jota quidem unum, vel unum apicem in divinis præceptis inanem eſſe exiſtimo; at veram eorum interpretationem aſſequi, propter rerum obſcuritatem, ſpiſſum eſſe opinor ac operoſum negotium. Vide ergo, annon quaſi cæci & mendici operimenta, quibus in lutus erat

Marc. 10. 48.

Marc. 10. 49. 50.

A λέγῃ τό· υἱὸς Δαβὶδ ἐλέησόν με, ὃ ἐπιμῶσιν οἱ πολλοί. πολλοὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς ἱεριχὼ ἐκπορευόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ἐπιμῶνται τὴν πίστιν τὴν ἀπὸ τῶν ἰουδαίων πίστιν ὑπάρχειν δοκούντων, καὶ ἀνάγων ὁ ἐπὶ τὴν οὐσιώδη ψυχὴν τὰ τοιαῦτα πωχεύσασαν, καὶ μέχρι ἐπαγωγῆς φθάσασαν, ἐπαύσατο διαμαρτύρων λέγων. ἐπεὶ δὲ ὁ ἐξ B νόησε πόθεν μάρκος βαθύτερον τὸν τόπον, καὶ ἀναγκαίως ἴσχυεν ἀπὸ τῆς ἱστορίας λαβὼν προσεθηκε τὸ ὄνομα, εἴποι δ' ἄν τις, καὶ πάντας αὐτὸ ὡς χρήσιμον· καὶ εἰ μὴ δόξομεν ψυχρολογεῖν μέχρι τῆς τῶν τοιούτων ἐξετάσεως φθάνοντες, ζητῆσαι τὸν τῆς τιμῆς ἐπώνυμον τίμαιον, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ βαρτιμαῖον, ὅπερ ἐστὶν υἱὸν τιμαίου. μήποτε ὃ διὰ τὸ τίμιον τοῦ πατριάρχου ἰακὼβ καὶ ἰσραὴλ, τροπικῶς ἐκείνου ἐστὶν ὁ τίμαιος. οἱ δὲ τὴν οὐσιώδη ἀπ' ἐκείνου κεκτημένοι, ὁ βαρτιμαῖος τυφλὸς διὰ τὰ προειρημένα, ὁμοίως δὲ C καὶ καθεζόμενος παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἐπαιτῶν. εἰ καὶ ἐπείπερ λέγουσι αὐτῷ· υἱὸς Δαβὶδ ἐλέησόν με, ἐπιτίμων οἱ πολλοὶ ἵνα σιωπήσῃ, ζητῶ εἰ δύνανται πολλοὺς μὲν εἰπεῖν ἐπιμαρτύρας ἵνα σιωπήσῃ τὴν ἐβιωναίου καὶ πωχεύοντι πρὸς τὴν εἰς ἰησοῦν πίστιν, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἵτινες παρ' ὀλίγους ἅπαντες πεπιστεύκασιν αὐτὸν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, καὶ ἐπιμῶσιν ἵνα σιωπήσῃ, τὸν οἰομένων αὐτὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς εἶναι κατάγοντος τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ· ἀλλὰ καίτοιγε D ὑπὸ πολλῶν ἐπιμώντων πολλῷ μᾶλλον κεκραγώς, πιστεύων μὲν ἐπὶ τὸν ἰησοῦν, ἀνθρωπικώτερον ὁ πιστεύων, καὶ κεκραγὼς λέγει, υἱὸς Δαβὶδ ἐλέησόν με· ἀλλ' ὁ φιλανθρωπος σωτὴρ σὰς ἐκπρ τὸν ματθαῖον αὐτὸς αὐτὸν φωνεῖ, ἀλλ' εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι. οἱ δὲ προσκαλεσάμενοι εἶπον αὐτῷ θάρσει, ἔγειραι. καθεζομένῳ γὰρ αὐτῷ, καὶ ἀναπεπωκότι φασίν. ἔγειραι. καὶ λέγουσι. φωνεῖ σε. μὴ ταῦτά φησιν ὁ μάρκος· ὅτι ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον ἀναπηδήσας ἦλθε πρὸς τὸν ἰησοῦν. ἀρ' E ἐν οὐδὲν ἐννοήσας ἀνέγραψε πρὸς τὸ ἀποβαλόντα αὐτὸν τὸ ἱμάτιον ἀναπεπηδηκότα ἐληλυθέναι πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ μηδεμίαν φῆσαι ματαίαν ταῦτα προσερρῖφθαι τῷ διαγγελίῳ, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἰῶτα ἐν ᾗ μίαν κεραίαν ἀπίστων κεῖσθαι θείων μαθημάτων. τὸ δὲ ἀπυρίζαντα ἐρμηνεύσαντα, ἠγέμαι πολλὰ δεῖσθαι λόγου, διὰ τὸ δυσεφεύρετον πραγμάτων· μήποτ' ἐν τῷ τυφλῷ τὰ ἐπαίτου ἀπαλύμματα, οἷς προεβάλλετο ὁ βαρ-

βαρτιμαῖος, δηλέται; ἅ πινα ἀπέβαλεν ὁ τυ- A Bartimæus, significantur? quæ quidem projecit cæcus, quum hæc audisset: *Bono animo es, surge, vocat te*; & abjectis mendicitatis tegminibus & indumentis exiliit, & surrexit, ut ad Jesum accederet; & quum responsionem precationi suæ datam fuisset consecutus, hanc scilicet: *Quid vis, faciam?* Marc. 10. majora quidem iis: *Fili David miserere mei,* 50. prolocutus est: majora enim eo, *Fili David*, animo commentus est qui ait, *Rabboni*, & gratiæ ac beneficii formam proposuit dicens: *Ut visum recipiam.* Nec vero propter illud: *Fili David miserere mei*, beneficium B confert Sospitator, neque cum mendicitatis pallio indutus erat, neque cum secus viam stipem rogans sedebat; sed propter illud: *Rabboni, ut videam*, dixit ei: *Vade, fides* Marc. 11. 51 *tua te salvum fecit:* & ait quidem ei Servator, *Vade*; at ille eo mandato melius quid egit, non enim abiit, sed Jesum in itinere secutus est, statim atque visum recepit. Quin & illud, ita ut narratur à Luca, considerabimus: sic illud se habet: *Factum est autem* Luc. 18. 35, *quum appropinquaret Iericho, cæcus quidam se-* & seq. *debat secus viam mendicans*, & cætera, usque ad id: *Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem* C *Deo.* Ac ea quidem quæ cum aliis ei communia sunt, quoniam prout nobis visum fuit explicavimus, iterum non repetemus; quæ autem ad rem pertinent, & illius propria sunt, pro virili exponemus. Id primum observa, scripsisse Matthæum & Marcum, cæci, cæcorumve historiam contigisse, cum Discipulis comitatus Hierichunte Jesus exiret; Lucas autem ait: *Factum est autem quum appropinquaret Iericho.* Juxta Lucam ergo Hierichuntem ingressurus, postquam ad eam propius accessit, cæci sanationem D administravit. Et juxta mysticum sane sensum dixerit aliquis prius esse quod ait Lucas, secundum quod Marcus, tertium quod Matthæus: primum enim ad Hierichuntem accedendum est, & eam postmodum ingrediendum, ac ea demum exeundum. Id itaque dixit Lucas: *Factum est quum appropinquaret Iericho*; Marcus autem: *Et venit Iericho, & proficiscente eo inde*; Matthæus vero neque appropinquare scripsit Iericho, neque venire Iericho, sed solum *Egredientibus illis ab Iericho, secutam esse eum turbam multam.* Quod ergo à Luca conscriptum est, quum Hierichuntem accederet, fecisse potest; quod autem à Marco, quum venisset Hierichuntem; quod vero à Matthæo, quum ea excessisset. Vides autem cæcum de quo agit Lucas, *quum audiret turbam prætereuntem*, non Luc. 18. 36 autem Jesum, *interrogasse quid hoc esset*; at is de quo Marcus; *Quum audisset, quia*

Iesus Nazarenus est, cœpisse clamare: hos vero *duos cæcos sedentes*, juxta Matthæum, *secus viam, quum audissent quia Iesus transiret, clamavisse*: nec Iesum cæcis, de quibus Matthæus, Nazarenum esse, esse vero aliis; quorum is de quo Marcus, Iesum esse Nazarenum audit; at ille de quo Lucas postquam à turbâ prætereunte per contatus est quid hoc esset, ex eorum renuntiatione transire Iesum Nazarenum didicit. Post illa deinde observa vociferantem cæcum ac dicentem: *Fili* DAVID *miserere mei*, à præeuntibus increpitum fuisse ut taceret; ac si dixisset, qui primi crediderant, increpabant dicentem, *Fili David*, ut taceret, nec deteriore cum nomine compellaret, sed verbi gratia diceret: *Fili Dei miserere mei: ipsum vero multo magis clamasse, Fili* DAVID *miserere mei.*

Luc. 18.39, 40. Postmodum, inquit; *Stans Iesus jussit illum adduci ad se.* At vero vide, annon inferior sit iste cæcus, quemadmodum adnotavimus; nec eum quippe vocavit Iesus, neque porro

21 vocari jussit, sed quasi hotum minime capacem, illum ad se propriis viribus venire non valentem jussit adduci. Tum vero,

Luc. 18.40, 41 inquit, *Quum appropinquasset interrogavit illum, dicens; Quid tibi vis faciam*, nec ante ipsum interrogavit, quam ad se prope accesserit qui interrogatus est; & quia accessit, propterea quum fuit interrogatus, dixit:

Luc, 19.42 *Domine ut videam*: Deinde, inquit, *respondens Iesus dixit illi; Respice, fides tua te salvum fecit.* At amplius quippiam habent Matthæi cæci, de quibus scriptum est; *Misertum Iesum tetigisse oculos eorum*: non illius autem oculos tetigit, de quo Marcus, neque hujus, de quo Lucas. Rursum prærogativam aliquam habet is de quo Lucas, quoniam postquam visum derepente recepit, non ipsum

D tantummodo secutus est, sed aliquid etiam

Luc. 19.43. præ cæteris habuit: *Sequebatur* enim *illum*, inquit, *magnificans Deum*: atque ita desiit ille dicens sequente eo & Deum magnificante, videntem omnem turbam dedisse laudem Deo. Hæc nos quidem impræsentia super hoc loco si mente consequi potuimus; at cui voluerit Deus, ditiorem sapientiæ sermonem, vel clariorem in luce scientiæ doctrinam largiatur, ut cum iis quæ ab hujusmodi donis proficiscuntur hæcce comparata, talia esse reperiantur, qualis est ad Solem lucerna.

Ναζαρηνός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν. οἱ δὲ κ̄ς τὸν
A ματθαῖον δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁ-
δὸν, ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν. κ̄ς
οὖν ἐστιν ὁ κ̄ς τὸν ματθαῖον παρὰ τοὺς τυφλοὺς
ἰησοῦς ναζαρηνὸς, ἀλλ' ὁ παρὰ τοῖς λοιποῖς, ὧν
ὁ μὲν κ̄ς τὸν μάρκον ἀκούει ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνός
ἐστιν. ἃ δὲ κατὰ τὸν λουκᾶν, ὅτε ἐπιθυμήσετο παρὰ
τοῦ ὄχλου παυθῆναι τοῦτο, ἔμαθεν ἀπαγγελλόν-
των αὐτῷ ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζαρηνὸς παέρχεται. ἐ-
ξῆς δὲ τοῖς παροῦσι τηρεῖ ὅτι τῷ βοήσαντι τυφλῷ
B λέγοντι. υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με, οἱ προάγοντες
ἐπετίμων, ἵνα σιωπήσῃ, ὡσεὶ ἔλεγεν, οἱ πρῶτα
πιστεύσαντες ἐπετίμων τῷ λέγοντι, υἱὲ δαβὶδ,
ἵνα σιγήσῃ, καὶ μὴ φωναγορήσῃ αὐτὸν τῷ ἐλατ-
τονι ὀνόματι, ἀλλ' οἱονεὶ λέγῃ. υἱὲ θεοῦ ἐλέησόν
με. ἀλλ' ὁ κ̄ς ὧν πολλῷ μᾶλλον ἔκραξεν, υἱὲ
δαβὶδ ἐλέησόν με. εἶτα, φησὶ, σταθεὶς ὁ ἰησοῦς
ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. καὶ ὅρα
εἰ μὴ, ὡς παρατετηρήκαμεν, ὑποδεέστερός ἐστι
τοῦ τυφλοῦ, ὅτε γὰρ ὁ ἰησοῦς αὐτὸν ἐφώνησεν,
C οὔτε εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι, ἀλλ' ὡς μὴ χωρη-
τὰ ταῦτα ἐκέλευσεν αὐτὸν μὴ δυνάμενον καὶ
αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν.
εἶτα, φησὶν, ἐγγίσαντος αὐτῷ, ἐπηρώτησεν αὐ-
τὸν, εἰπών. τί σοι θέλεις ἵνα ποιήσω, καὶ ἐπὶ τέ-
τερον ἐπηρώτησον αὐτὸν, ἢ ὁ ἐρωτώμενος ἤγνο-
ησεν αὐτῷ. καὶ ἐπεὶ ἤγνοησε, διὰ τοῦτο ἐρωτᾶται
εἶπε τό. ἵνα ἀναβλέψω κύριε. εἶτα, φησὶν, ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ἰησοῦς, ἀνάβλεψον, ἡ πίστις σ
σέσωκέ σε. πλεῖον δὲ ἔχουσιν οἱ κατὰ τὸν μα-
D θαῖον τυφλοὶ, ἐφ' οἷς γεγραπται ὅτι σπλαγχνι-
σθεὶς ὁ ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν. οὐ
ἥψατο δὲ ὅτε τοῦ κατὰ τὸν μάρκον, οὔτε τοῦ κατὰ
τὸν λουκᾶν. ἔχει δὲ πάλιν πλεονέκτημά τι κατὰ
τὸν λουκᾶν, ἐπείπερ ἠνίκα παρεχρῆμα ἀνέβλε-
ψεν, οὐ μόνον ἠκολούθει αὐτῷ, ἀλλά πλεόν τι ἔ-
σχε παρὰ τοὺς λοιπούς. ἠκολούθει γὰρ, φησιν, αὐτῷ
δοξάζων τὸν θεόν. καὶ ἦν τὸ τέλος τούτου τῷ ἀ-
κολουθοῦντι καὶ δοξάζοντι τὸν θεὸν, πάντα τὸν
E ὄχλον ἰδόντα δοῦναι αἶνον τῷ θεῷ. ταῦτα μὲν
ἔπι τοσοῦτον παρόντος ἡμεῖς εἰς τοὺς τόπους εἴπε λα-
βόντες εἰδυῖαν, θεὸς δὲ δώῃ ᾧ βούλεται λόγον
σοφίας πλουσιώτερον καὶ λόγον ἐν φωτὶ γνώσεως τρανότερον, ἵνα ταῦτα τοῖς ἀπὸ τοιού-
των χαρισμάτων συγκεκριμένα, εὑρεθῇ ὡς λύχνος παρ' ἥλιον.

Περὶ

A

Περὶ τῆς ὄνου, καὶ τοῦ πώλου.

De asina & pullo.

Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ τότε ἔξης, ἕως Ἐπάνω, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς. καὶ ὁ μὲν κατὰ τὸν τόπον ἅπαντας διέγραψε. καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ ἔξης, ἕως τοῦ. καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ. ὁ δὲ Λουκᾶς τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ταῦτα εἰπών. ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα, τὰ ἑξῆς, ἕως Ἐ. ὅτως ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. ἄξιον ἐστι μάλιστα ἐπὶ τούτων ἐξ εὐαγγελίων ῥητῶς ἐπιζητῆσαι τὰ βέλτιστα τῶν ἀναγραφόντων, καὶ τί σκοποῦντες ἀνέγραψαν πρὸς τοῖς τεράστιοις, καὶ ἐνδόξοις τοῦ Σωτῆρος γεγονόσιν, καὶ τὰ μηδὲν ἐμφαίνοντα τοιοῦτον. ἔστω γὰρ δὴ τυφλῶν ἀναβλέψεως, καὶ παρέτων ἰάσεως, καὶ νεκρῶν ἀνασάσεως, καὶ λεπρῶν καθαρίσεως πεπραγματευμένα τοῖς εὐαγγελισταῖς, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ δεῖ ἐν τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῶν τῇ γραφῇ. τί βέλεται αὐτοῖς τὸ προκείμενον ῥητόν, καθὸ ἡνίκα τοῖς Ἱεροσολύμοις ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἐλήλυθεν εἰς Βηθφαγὴν πλησίον τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο μαθητὰς, ἐντελλόμενος αὐτοῖς δεῖν ὄνου καὶ πώλου, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, τῷ δοῦ ὅτε μηδενὸς ἥττονα πλείονα ὁδὸν πεζεύσαντα, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ποσὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἐκτελέσαντα, ὡς ὅτε ἀπὸ Ἱεροσολύμων διήρχετο διὰ τῆς Σαμαρείας, φθάσας ἐπὶ τὸ φρέαρ, * κοπιάσας ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο παρ' αὐτῷ; τί ὑπὸ τῷ αὐτῷ τοῦ Ἰησοῦ πρόκειται ὄνον δεδεμένην μετὰ πώλου λύσαντι κελεύοντι, προστάσσοντι λέγειν τῷ ὁποτοῦν ἐπὶ τούτῳ φάσκοντι, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει, εὐθέως ἢ ἀποστελεῖ αὐτούς; ὁ δὲ πλείστου κύριος χρείαν ἔχων ὄνου καὶ πώλου τοῦ πάλαι δεδεμένων, ἐμφαινέτω τι ἄξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας, ἐπιτείνει ἢ τινὰ καὶ τὸν τόπον ζητεῖν προφήτης Ζαχαρίας ὁ τοῦ Βαραχίου προφητεύσας δεῖ τούτων προφητείαν ἀξίαν ἐπισάσεως, ἐν ᾗ αὐταῖς λέξεσι γέγραπται ταῦτα. χαῖρε σφόδρα θύγατερ σιών, κήρυσσε θύγατερ ἰερουσαλήμ. ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σε ἔρχεταί σοι δίκαιος, καὶ σώζων, αὐτὸς πραΰς, καὶ ἐπεσβηκὼς ἐπὶ τὸν ζύγιον, καὶ πῶλον νέον. εἰ δὲ βέλει ἀπὸ τοῦ προφήτου μαθεῖν πῶς ἐστι, χαῖρε σφόδρα, χαρᾶς ἄξια τῇ θυγατρὶ σιὼν τὰ προφητευόμενα, ἄνευ τοῦ. καὶ ἐξολοθρεύσει ἅρματα ἐξ ἐφραὶμ, καὶ ἵππον ἐξ ἰερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικὸν, καὶ πλῆθος, καὶ

Et quum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Bethphage ad montem oliveti, & cætera, usque ad id: Super asinam & pullum filium subjugalis. Marcus autem ita hoc loco scripsit: *Et quum appropinquarent Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem olivarum*, & reliqua, ad hæc usque: *Et continuo illum dimittet.* Hæc quoque Lucas iis verbis exposuit: *Præcedebat ascendens Ierosolymam*, & reliqua, usque ad id: *Sic dicetis, quia Dominus eo opus habet.* Super talibus Evangelii locis ad Scriptorum sententiam ac consilium mentem advertere operæ pretium est, quorsum post prodigia, & rerum à Sospitatore gestarum portenta, ea etiam conscripserint, quæ nihil ejusmodi exhibent. Esto enim, de visione cæcis restituta, paralyticorum sanatione, mortuorum resurrectione, & leprosorum purgatione commentati sint Evangelistæ, ut scriptorum suorum lectores in Iesu ædificentur: quid autem proposito hocce loco significatum volunt, quo postquam Ierosolymis appropinquavit Iesus cum Discipulis, & venit Bethphage prope montem olivarum, misisse narratur duos discipulos, dato iis mandato, ut solutam cum pullo asinam adducerent ad se, qui longius iter pedes nonnunquam conficere, suisque pedibus peregrinationem absolvere non renuit; ut cum Ierosolyma veniens per Samariam transiit, ad puteumque pervenit, & fatigatus ex itinere prope illum consedit? Quid sibi vult & ipse Iesus cum alligatam asinam cum pullo solvi jubet, & ei qui hac de re quidpiam dixerit, Domino iis opus esse reDisponderi mandat, ipsosque confestim dimissurum? Tantus enim ille Dominus, cui asina & pullo jam olim alligatis opus est, magnificentia sua dignum aliquid nobis ostendat. Quæstionis etiam difficultatem auget Zacharias Propheta Barachiæ filius, qui Prophetiam animadversione dignam iis de rebus edidit, in qua his ipsis verbis talia conscripta sunt: *Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Ierusalem; ecce Rex tuus veniet tibi justus, & servans; ipse mansuetus, & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem.* Quod si ab ipso Propheta discere vis, quomodo juxta hæc, *Gaude vehementer*, ob res sibi prædictas gaudere debeat filia Sion, audi illud: *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli, & multi-*

Matth. 21. 1. & seq.

Marc. 11. 1. & seq.

Luc. 19. 28 & seq.

Ioh. 4. 6.

Zach. 9. 9.

Zach. 9. 10 11, 12.

tudo,

tudo, & pax ex Gentibus; & dominabitur a-
quis usque ad mare, & fluminibus, qua per ter-
ræ ostia exeunt. Et tu in sanguine testamenti
emisisti vinctos tuos de lacu qui non habet a-
quam. Sedebitis in munitione vincti congre-
gationis, & pro una die incolatus tui duplicia
reddam tibi: ac ne nostra longius excurrat oratio, hoc vaticinium cum Evangelica historia contendere volenti, quæcunque hoc loco continentur disquirenda relinquamus. Prophetiam autem à Matthæo, atque itidem à Johanne non iisdem verbis fuisse expositam, sicut alias, observavimus:
Matth. 21. 5. non enim idem est: *Gaude vehementer filia*
Sion, ac: *Dicite filiæ Sion.* Sed quæ post illa: *Ecce Rex tuus venit tibi*, ante, *mansuetus*, inserta sunt, ea scilicet, *Iustus & servans ipse*, à Matthæo prætermissa sunt; præterea pro eo: *Et ascendens super asinam, & pullum filium subjugalis*, sic habetur, & *pullum juvenem*, vel ut quidam scribunt, *pullum subjugalis.* Johannes vero pro eo: *ascendens super*
Ioh. 12. 15, 16. *subjugalem*, posuit: *sedens venit super pullum asinæ*; qui quidem scientia hic opus esse significans subnectit: *Hæc autem non cognoverunt Discipuli ejus prius.* At quæsiverit aliquis, quomodo filiæ Sion vehementer gaudendum, & filiæ Jerusalem prædicandum cum ratione edicit Propheta, propter ascendentem super subjugem, & pullum juvenem, quum paulo post fleverit videns Jerusalem quæ occidit Prophetas, & cætera.
Luc 13, 34 Animadverte autem an Sion quæ nunc dicitur ejus filia qui ipsam gaudere jubet, & Ierusalem rursum ejus filia qui mandat ipsi ut prædicet, cœlestia ipsa esse dicere queas, de quibus in Epistola ad Ebræos scriptum
Hebr. 12. 22. illud est: *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Ierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam:*
Gal. 4. 16. in Epistola autem ad Galatas: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Vide enim, annon hæc Servatoris symbola sint, per Discipulos jumenta sua vinculis exsolventis; eos videlicet qui tunc de populo hoc, quique è Gentibus fidem professi sunt: peccatis enim adstricta erat & alligata antiqua Synagoga; alligatus quoque erat una cum ea pullus, populus nimirum è Gentibus novissime conflatus, & utrumque qua ad supernam Hierosolymam ascensus patet cum accederet Sospitator, à Discipulis præcepta tradentibus solvi jussit, dato iis per hæc verba Spiritu Sancto: *Accipite Spiritum Sanctum: quo-*
Ioh. 20. 22, 23. *rum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Et perpe-
2 Cor 3. 6. tuo quidem Discipuli, quos *idoneos fecit*

A εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν, καὶ καταρξει ὑδάτων ἕως θαλάσσης, καὶ ποταμοῦ ἐπὶ ἐκβολὰς γῆς. καὶ σὺ ἐν
αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ
λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. καθήσεσθε ἐν ὀχυ-
ρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ αὐτὴ μιᾶς
ἡμέρας παροικίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι.
καὶ ἵνα μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον ὑπλέον,
καταλίπωμεν τῷ βουλομένῳ συγκρίναι τὴν
προφητείαν τῇ τοῦ εὐαγγελίου ἱστορίᾳ, ὅλα
τὰ κατὰ τοὺς τότε ἐξεταζομένης τῆς
B λέξεως. ἐσημειωσάμεθα δὲ, ὥσπερ ἐπ' ἄλλων,
ὅτι μὴ αὐταῖς λέξεσιν ὁ Ματθαῖος, καὶ ὁ Ἰωάν-
νης ἐξέθεντο τὸ προφητικόν· ἀλλ' ὁ μὲν τοῦτο τὸ
χαῖρε σφόδρα θυγατερ σιών, τῷ· εὐφραίνου τῇ
θυγατερὶ σιών. ἀλλὰ μὴν τό· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς
σου ἔρχεταί σοι, πρᾳοτεταγμένα τε, πρᾳέως οὕτω
ἐξέθετο ὁ Ματθαῖος, ὅτως ἔχοντα. δίκαιος καὶ
σῴζων αὐτός. ἐπὶ ὄνῳ καὶ πώλῳ υἱῷ ὑποζυγίου.
ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου, καὶ πῶλον νέον, ὡ
ὡς ἔνιοι, πῶλον ὑποζυγίου. ὁ δὲ Ἰωάννης δύο φη-
C σὶ πεποιῆσθαι ἐπὶ ὑποζυγίου, πεποίηκε. καὶ Ζα-
χαρίου ἔρχεται ἐπὶ πῶλον ὄνου, ὅς τις ἐμφαίνει
ὅπ γνώσεως δεῖται τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἐπιφέρει
τό. ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ
πρότερον. ζητήσαι δ' ἄν τις πῶς ἀλόγως
προστάσσεται κατὰ τὸν προφήτην χαίρειν σφό-
δρα θυγατέρα σιών, καὶ κηρύσσειν θυγατρὶ Ἰερου-
σαλήμ, διὰ τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ ὑποζυγίου, ἢ
πῶλον νέον, ὅτε μὴ βεβαίως ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐν
ἔκλαυσεν ἢ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ τὰ
D ἑξῆς. πρόκειται δὲ ἐν διασαφήσει τῶν ἀπορου-
μένων θυγατέρα καὶ προστάσσοντος αὐτῇ χαί-
ρειν, καὶ Ἰερουσαλὴμ πάλιν θυγατέρα τὸ κη-
ρύσσειν αὐτῇ κελεύοντος, ἐπεὶ τὰ ἐπέραντα,
ἐφ' ὧν ἐν μέρει τῇ πρὸς Ἑβραίους γέγραπται,
ἀλλὰ προσελήλυθατε σιὼν ὄρει καὶ πόλει θεοῦ
ζῶντος, Ἰερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν
ἀγγέλων πανηγύρει. ἐν δὲ τῇ πρὸς Γαλάτας,
ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μή-
τηρ ἡμῶν. μήποτε γὰρ συμβολά ἐστι ταῦτα τοῦ
E Σωτῆρος λύσαντος τῷ δεσμῷ διὰ τῶν μαθη-
τῶν τὰ ἴδια ὀχήματα, τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ λαοῦ πε-
σόντας ἐκείνους τότε, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. δε-
δεμένην γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις ἦν ἡ ποτε συναγωγή,
δεδεμένος δὲ καὶ ὁ πῶλος μετ' ἐκείνης, ὁ ὕστε-
ρον χρόμενος νέος ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λαός, καὶ τότε
ἀμφοτέρους ἐγγίζων τῇ εἰς τὸν αὐτὸν Ἰερουσαλὴμ
ἀνόδῳ ὁ σωτὴρ ἐκέλευσεν ὑποτῦναι τοῖς μαθηταῖς δι-
δασκόντων λυθῆναι, δὲς αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰπών. λάβετε πνεῦμα ἅγιον.
ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. ἢ οὐ γὰρ οἱ μα-

οἱ μαθηταὶ, ὡς ἐκέλευσε διακόνους καινῆς διαθή-
κης, ἀγράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, λύοντες
τῷ δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, ἄγουσι πρὸς
τὸν Ἰησοῦν βουλόμενον ὀχήμασι χρήσασθαι τοῖς
τοῦ τυφλῶν αὐτῷ μαθηταῖς λελυμένοις ἀπὸ τῆς
πάλαι δεσμῶν. καὶ πρέπει γὰρ υἱῷ θεοῦ ἕτω
χρείαν ἔχειν, φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν, τῆς δεδεμέ-
νης ὄνου, καὶ τῆς μετ' αὐτῆς δεδεμένου πώλου.
χρείαν οἱ αὐτῶν ἔχει, ἵνα αὐτοῖς ἐπικαθίσας
ἀναπαύσῃ μᾶλλον, ἢ πρὶν ἀναπαύσηται, τοὺς ὀχου-
μένους ἐπικαθέζηται). ἀλλὰ ζητήσῃ τις, πῶς ὁ λόγῳ τῷ B
ἑξῆς ἀκόλουθος ἔσται τοῖς ἀποδεδομένοις, ἅτινα
ἐχόντων. δυθέως δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς, ἤ. καὶ δυ-
θέως αὐτὸν ἀποστελεῖ πάλιν ὧδε. λύσῃς δὲ τὸν
ἐπιτρεπόμενον, ζητήσας τὴν ἀπολύσιν, ἢ τὸν καθὼ
τὸν ματθαῖον δύο, ἢ ἐν κατὰ τὸν μάρκον πῶλον.
ὃν οὐκ ἀνθρώπων ἐδεὶς ἄλλος ἦν τὸν δεδεμένον, ἀλλ' ἢ
ὁ ἡμῶν εἷς κύριος ἰησοῦς χριστός, διὰ ἓξ ἁπλούστα-
των μηδαμῶς αὐτὸν πλέγειν ἔμελλε τὸν λεγόντων τις.
εἰς τί λύετε τὸν πῶλον; ἢ ὁτιποτοῦν φασκόντων
δηλον. ὡς γὰρ μὴ αὐτεργαζομένων αὐτῷ εἶπεν ὁ σω- C
τὴρ τό. καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος
αὐτοῦ χρείαν ἔχει, καὶ. ἐαυτὸς ὑμῖν εἴπῃ, τί λύετε
τὸν πῶλον; εἴπατε ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔ-
χει. καὶ κατὰ τὸν λουκᾶν δέ. ἐάν τις, φησὶν, ὑμᾶς
ἐρωτᾷ, διὰ τί λύετε; οὕτω ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος
αὐτοῦ χρείαν ἔχει. καὶ ζητήσεις εἰ μὴ τὸν ἱερουσα-
λὴμ, καὶ τὸ ἐποδεδηκέναι τούτοις ἢ τούτῳ τὸν ζω-
τῆρα, ἀποστολή τις ἐπί τι ἔργον ἀναίσχυντον ἐπὶ
τοῦτον τὸν τόπον γίνεσθαι ἔμελλεν, ἵνα τι ποιήσωσιν ἢ ὄνος
καὶ ὁ πῶλος ἔργον κατὰ τὸ σιωπώμενον, ἐμφαι- D
νόμενον μὲν, ἀτρέμα δὲ δεδηλωμένον ἔννοιαν ἢ
τοιαύτα λαμβάνω ἐπισήσας τῇ τάξει τοῦ λόγου
κατὰ ματθαῖον μακαρισμῶν, ἐν οἷς μὴ τό.
μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐξῆς γέγραπται τό. μα-
κάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν
γῆν. τήρει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι πρῶτον μὲν τῶν μακα-
ριζομένων ἡ βασιλεία ἐστὶ τῶν οὐρανῶν. δεύτερον ἢ
κληρονομήσουσι τὴν γῆν. ἐφ' ὥστε τὸν πάντα
αἰῶνα εἶναι ἐπ' αὐτῶν. προσκληθέντες γὰρ, καὶ διὰ τὸ E
πεπεινηκέναι καὶ δεδιψηκέναι δικαιοσύνης, κορε-
σθέντες αὐτῆς, καὶ ἐλεηθέντες, καὶ τὸν θεὸν ἰδόντες, καὶ
υἱοὶ αὐτοῦ κληθέντες, πάλιν ἐπὶ τὴν βασιλείαν
ἀποκαθίσανται τῶν οὐρανῶν. ἐαν ἢ ὄνος καὶ πῶλος ὃν
ὁ σωτὴρ ἐπέβαινε, οἱ ἀποδεδομένοι τυγχάνωσι,
μὴ προσκόψῃς τῷ λόγῳ προσβάλλοντι ἀλόγοις
ζώοις ἀχθοφόροις τὰς φερούσας τὸν ἰησοῦν αὐ-
τοῖς ὀχουμένου. τάχα γάρ τι τοιοῦτον νοήσας
καὶ ὁ προφήτης εἶπε. τὸ γεγονέναι κτηνώδης, οὐκ ἁπαξαπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ

ministros Novi Testamenti, non Literæ, sed Spiritus, alligatam asinam & pullum solventes ad Iesum adducunt, qui iis vult tanquam vehiculis uti qui à veris & genuinis suis Discipulis antiquis suis vinculis exsoluti sunt. Et sane Dei Filium decet, humanus quippe est, alligata asina, & alligato cum ea pullo eo pacto indigere; his autem opus illi est, ut iis insidens, à labore potius reficiat ac recreet quibus insidet, quam ut ipse conquiescat. Verum quæret aliquis, quomodo cum iis quæ tradidimus, hæc cohæreant quæ sequuntur his verbis: *Et confestim dimittet eos*; Matt. 21. 3.
vel: *Et continuo illum dimittet huc rursum*; at quæstionem ita solves, si vel duorum illorum de quibus Matthæus, vel pulli de quo Marcus, dimissionem perpenderis. Quod autem non alius quisquam alligatorum dominus erat, quam *unus Dominus* noster *Iesus* 1. Cor. 8. 6.
Christus per quem omnia, cui refragaturus nemo erat ex iis qui dicebant: *Quid solvitis* Luc. 19. 33.
pullum? vel aliud quidlibet, manifestum est; nam quasi sibi minime adversaturi essent, dixit Servator: *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*, vel: *Si* Matth. 21
quis vobis dixerit; Quare solvitis pullum? dicite quia Domino necessarius est; vel quemadmodum ait Lucas: *Si quis vos interrogaverit.* Marc. 11. 3
Quare solvitis? sic dicetis ei; *Quia Dominus* Luc. 19. 31.
operam ejus desiderat. Quæres etiam, an postquam Hierosolymam pervenit, & eos vel eum Servator conscendit, aliqua fieri debebat missio ad necessarium loco huic opus quippiam; ut juxta id quod silentio quidem prætermissum est, sed nihilominus significatur, licet non aperte, opus aliquod facerent asina & pullus. Id adeo mihi in mentem suggessit beatitudinum ordo in Evangelio secundum Matthæum propositus, in quibus post illud: *Beati pauperes spiritu, quia* Matth. 5. 3.
ipsorum est regnum cœlorum, deinceps id scri- & seq.
ptum extat: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram:* Hic enim observa eorum primo esse regnum cœlorum, qui beati prædicantur, & ipsos deinde terram possessuros; non quasi per omne ævum super eam futuri sint, nam postquam solamine fuerint levati, & propterea quod esurierint, & sitiverint justitiam, ipsa satiati & misericordiam consecuti fuerint, & Deum viderint, ipsiusque Filii vocati fuerint, rursus cœlorum regno restituentur. Quod si asina & pullus quos Servator conscendit, ii sunt quos diximus, cave ne in ratione carentium veterinorum animalium cum iis quibus vectus fuit Servator, comparationem impingas: ejusmodi enim fortasse quippiam animo versans Propheta se jumentum dixit, non quidem simpliciter, sed apud Deum, vel apud Christum, his ver-

Ps.72.23. bis: *Et ego jumentum factus sum apud te*; nam ejus qui Verbum ipsum est & Dei majestatis ratione, jumenta non nos solummodo sumus, sed & nobis ingenii ac rationis facultate longe præstantiores & sapientiores alii: similiter cum rationali Pastoris facultate comparati, oves ipsius sumus; propterea quod hominum etiam perfectissimorum ratio cum ipsa ratione quæ Verbum est comparata, plus ab ea discrepat, quam asinæ, pullive, vel ovis anima cum homine collata. Atque tales sunt fortasse subjugis, nec non & pullus, qui Jesum vehentes Ierosolymam ascendunt; at postquam illuc pervenerunt, jam subjugis amplius & pullus non sunt, sed mutati, & adjuti, & Verbi divinitatis & scientiæ sublimitatis participes facti dimittuntur, ita ut in gloriam Dei, in eum locum unde prius soluti sunt, ablegentur, commutati à Domino, hanc mutationem pro vectura sua pretium solvente; adeo ut in priorem locum, non ad priora opera remittantur: nam postquam eos semel solutione à vinculis, suique vectura dignatus est benignus Dominus noster, ad vincula eos iterum amandare nequaquam debuit, & ad opera eo deteriora opere quod egerunt, cum dorso suo Dei filium subierunt. At propter ejusmodi mysterium quæque cum eo narrantur, vehementer lætari, & gaudium suum, quod fructus Spiritus est, augere decebat Sion Dei filiam, ipsiusque filiam Hierosolymam prædicare; veniebat quippe ei Rex justus, & sospitans, sed servata æquitate, & cum justitia sospitans, & ad salutem præparans qui eam erant adepturi. Veniebat autem ipse Sionem & Hierosolymam *mansuetus, & ascendens super subjugalem & pullum juvenem*, uti supra prodidimus; visitans Israël disperdendo quadrigas ex Ephraim, quæ Pharaonis quadrigis consimiles sunt, quando Pharaonis currus, ipsiusque copias in mare disjecit; veniebat item disperdens equum bellicosum animal de Ierusalem, ut pacem Israëli pareret, convertens oves ipsius quæ perierant; nec non & ut pacem Hierosolymæ quæreret, liberos ipsius reducens qui ejecti fuerant. Quomodo autem res ingenti digna gaudio non erat, regem justum & sospitantem & mansuetum Hierosolymam ita advenire? cum dissipandus erat omnis arcus belli, ne amplius *Peccatores intenderent arcus, & pararent sagittas suas in pharetra, ut sagittarent in obscuro rectos corde.* Tunc autem & multitudo & pax ex credentibus & salutem consequentibus Gentibus futura

Gal.5.22.

Matth.10.6.

Ps.10.2.

A θεῷ, ἢ ὡς ἀπὸ τῷ χριστῷ, καὶ τό· καὶ γὼ κτηνώδης ἐγενήθην ὡς πρός σοι. ὡς γὰρ ὡς πρὸς τὸν αὐτολόγον καὶ ὡς πρὸς τὴν τῦ θεῦ μεγαλειότητα κτηνώδεις ἐσμὲν, ἐχ' ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν πολλῷ λογικώτεροι, καὶ σοφώτεροι. ἔτω δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ λογικὸν τῦ ποιμένος πρόβατα ἐσμὲν αὐτῷ, τῷ τὸν ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῖς τελειοτάτοις λόγον ὡς ἀβαλλόμενον τῷ αὐτολόγῳ, πλέον ἔχων ὑπόσημα ἀπ' ἐκείνε, ἢ ὅσον ἔχ' ὑπόσημα ὄνε καὶ πῶλε ψυχὴ ὡς πρὸς ἄνθρωπον. καὶ B τάχα ἀναβαίνοντα μὲν εἰς ἱερσόλυμα ὑποχωμένε τῦ ἵππε, τὸ ὑπόζυγιον, ἢ καὶ ὁ πῶλος διαυτά ἐσιν γνόμενα ὑ ἐκεῖ, ἐ μένει ὑπόζυγον, ἐδὲ πῶλος, ἀλλα ἀποσελλεται μεταβαλόντα, καὶ ὠφεληθέντα, καὶ μεταχόντα τῆς τῦ λόγε θειότητος, καὶ ὑπ' ἐργχῆς τῆς γνώσεως, ὥστε εἰς δόξαν θεῦ ἀποσελλεσθαι αὐτὰ εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐλύθη πρότερον, τῦ κυρίε μεταποιήσαντος αὐτὰ, καὶ μισθὸν αὐτοῖς δεδωκότος τῦ ἐννοχέναι αὐτὸν τῷ τοιῦτῳ μετα- C βολὴν, ὡς καὶ ἀποσαλῆναι αὐτὰ ἐπὶ τὸν πρότερον τόπον, ὄκεπ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς πρότερον. ἐγὼ δὲ ἔμελλεν ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν κύριος ἅπαξ αὐτὰ ἀπαλλάξαι μόνον πόνων, τῆς ἀπὸ τῷ δεσμῷ λύσε, καὶ τῆ ἑαυτῦ ὀχήσε, πάλιν αὐτὰ πέμπειν ἐπὶ τὰς δεσμὰς, ἢ ἔργα ἀλλότρια ἃ πεποίηκεν ἔργα, δεξάμενα τοὺς νόμους τὸν ὑὸν τῦ θεῦ. πρέπον δ' ἦν ἐπὶ τῷ τέτῳ μυσηρίῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸ λεγομένοις σόφοα χαίρειν καὶ ἐπαίνειν χαρὰν τὸν καρπὸν ἐ πνεύ- D ματος, τῷ θυγατέρα ἐ θεσίων, καὶ θυγατέρα αὐτῦ τῷ ἱερσαλὴμ κηρύσσειν. ἤρχετο γὰρ αὐτῆ ὁ βασιλεὺς δίκαιος καὶ σώζων, ἀλλὰ μὴ ἐ τηρῶν τὸ δίκαιος εἶναι, καὶ σώζων μὴ δικαιοσύνης, καὶ δύτρεπίζων εἰς σωτηρίαν τὰς σῳζομένας. αὐτὸς δὲ ἤρχετο εἰς σιὼν καὶ ἱερσαλὴμ πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζυγίον, καὶ πῶλον νέον, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἐπισκοπῶν τὸν ἱερεμὶ, ὃν τῷ ἐξολοθρεύειν ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ, ἀπλήσια τυγχάνοντα ἅρμασι Φαραὼ, ὅτε ἅρματα Φαραὼ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῦ ἐμ- E βύσεν εἰς θάλασσαν. ἤρχετο δὲ καὶ ἵππον ἐξολοθρεύων τὸ πολεμικὸν ζῶον ἀπὸ τῆς ἱερσαλὴμ, ἵνα εἰρήνην ποιήσῃ τῷ ἱερεμὶ, ἐπιστρέφων τὰ ἀπολωλότα αὐτῦ πρόβατα, εἰρήνην δὲ καὶ

τῇ ἱερσαλὴμ, ἐπάγων αὐτῆς σκορπίζοντα τὰ τέκνα. πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε μεγάλης χαρᾶς εἶναι. ἄξιον τὸ ὅτως ἔρχεσθαι τὸν δίκαιον βασιλέα, καὶ σώζοντα, καὶ πρᾶον εἰς τὴν ἱερσαλὴμ; ὅτε ἔμελλεν ἐξολοθρεύεσθαι πᾶν τόξον πολεμικὸν, ἵνα μηκέτι οἱ ἁμαρτωλοὶ σκτείνωσι τόξα, μηδὲ ἑτοιμάζωσι βέλη εἰς φαρέτραν τῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. ἔμελλε δὲ τότε καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη εἶναι ἀπὸ τῶν πιστευόντων καὶ σωζομένων ἐθνῶν, καταέρχοντος ὑδάτων ἕως θαλάσ-

σις τῆς ζωτικῆς ☩, κατάρχοντος ὃ καὶ ποταμῶν ἀ
διὰ ἐκβολῆς γῆς, καὶ διεξόδους ποιουμένων καὶ ποτί-
ζοντων τὰ πολλὰ αὐτῆς. ὁ ὃ θέλων ἁπλούστερον
ἐπὶ βλαβεῖς ἐπιδεδήμηκεν ὁ σωτὴρ ἀκούειν τὸ.
θυγατέρων, καὶ θύγατερ ἱερουσαλήμ, φήσει
ὅτι ὁ λόγος μὲν πρὸς ἅπαντας χαίρειν τῇ θυγατρὶ
σιών, καὶ κηρύσσειν τῇ θυγατρὶ ἱερουσαλήμ. εἰ δέ
τινες ἠπείθησαν τὸ πᾶν χαίρειν ποιήσαντες ἄξια,
οὐδὲ πρὸς δέξασθαι τὸ πρὸς καὶ κηρύσσειν πρόσ-
ταγμα, αὐτοὶ γεγόνασιν ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ πα-
θεῖν ἀπερόντως ἔσαν, ὥστε λεχθῆναι αὐτοῖς. ὑμῖν B
ἦν δικαίως καταγγέλλειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,
ἐπεὶ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα
εἰς τὰ ἔθνη. χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὅτι πάντες πρό-
πτυχόντες ἐκδόσεσι τὸ ζαχαείς, πρὸς μὲν τοῖς
ὁ τῆς ἀκύλα διερμηνεύτης. αὐτὸς πραΰς καὶ ἐπι-
βεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον, ἢ. ἐπὶ ὄνε,
καὶ πώλε υἱοῦ ὀνάδων. πρὸς δὲ θεοδοτίωνι.
αὐτὸς ἐπακούων, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶ-
λον υἱὸν ὄνε. πρὸς δὲ συμμάχου. αὐτὸς πτωχὸς,
καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὀνάδος. C
οἱ δὲ τῇ πέμπτῃ ἐκδόσει. αὐτὸς πτωχὸς, καὶ ἐ-
πιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον υἱὸν ὄνων.
καὶ δυνατόν γε τὰ τοῦτα ἐφαρμόζειν τῇ κτί
τὸν ὀξυτατζόμενον τὸ διαγγελίε τόπον ἰσοεία,
ὅτε πρᾶος, καὶ ἐπακόων, καὶ πτωχὸς ἐλήλυθεν εἰς
τὴν ἱερουσαλὴμ ὁ σωτήρ. ἐπτώχευε γὰρ πλούσιος
ὤν, ἵνα οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ τὸ ἐπακούοντος ἡμῶν,
τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωσιν ἰδωμὲν ὃ πρὸς τ
βηθφαγὴ μὲν κτ ματθαῖον, βηθανίας ὃ κτ τὸν
μάρκον, βηθφαφὴ ὃ καὶ βηθανίας κτ τὸν λα- D
κᾶν. ταῦτα δὲ ἦν πρὸς τ ὄρ☩ τ καλούμενον
ἐλαιῶν. ἑρμηνεύεται δὲ φαμεν τὴν βηθφαγὴ
μὲν, οἶκον σιαγόνων, ἤτις τῶν ἱερέων ἦν χωρίον.
βηθανία ὃ, οἶκος πτωχοῦ. ἐπὶ τὸν οἶκον οὖν
τῆς πτωχοῦ ἄγεται τὰ λυόμενα, ἢ τ λυό-
μενον, ἵν ἐκεῖθεν ἐπιβῇ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐπὶ
τὸν οἶκον τῆς σιαγόνος, πρὸς ἣς ἐστιν εἰπεῖν, λα-
βόντα ἀφορμὰς καὶ ἀπὸ τῶν κειτῶν, ἐν οἷς πηγή
ἐστιν ἐπάκλητος σιαλόνος, ἀφ' ἧς ἔπιεν ὁ σαμψὼμ
ἀνῆψας, ἢ τάχα ἐπεὶ τῷ τύπῳ ἐις τὴν σια- E
γόνα δεῖ παρεχθῆναι καὶ τὴν ἑτέραν, * σύμβολον
τῆς τῶν σωζομένων αἰχμαλωσίας ἡ βηθφαγὴ ἦν,
ἀφ' ἧς καθέζετο ὁ ἰησοῦς ἐπὶ τῶν πώλε τ μαθητ
κτ τὴν πρόσταξιν ἧς ἰησοῦ λυθέντων. καὶ τ ὄρ☩
τῶν ἐλαιῶν ἐστιν, αἱ πινες λέγουσι καρποφορησάσης
καλλιέλαιος ἦσαν. ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατά-
καρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ. καὶ οἱ ἀρχόμενοι
δὲ καὶ εἰσαγόμενοι ἐν αὐτοῖς εἰσιν ὡσεὶ νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλῳ τ χριστοῦ τραπέζης, τεκνία
καὶ υἱοὶ ὄντες αὐτοῦ. εἰ δὲ δεῖ ἐπιζῆσαι καὶ τοῖς δύο μαθηταῖς, οὓς ἀπέστειλεν ὁ ἰησοῦς

erat, dominante aquis Servatore ad mare usque, & fluminibus quoque maxima terræ spatia peragrantibus & irrigantibus, ad ostia usque terræ quibus effluunt. Quod si quis, de populo ad quem peregre advenit Servator simplicius intelligenda hæc esse volet, *Filia Sion*, &, *Filia Ierusalem*, jubere verbum dicet filiæ Sion ut gaudeat, & filiæ Jerusalem ut prædicet; cui mandato si qui morem non gesserint, idonea lætitiæ opera non agentes, neque prædicandi præceptum suscipientes, ipsi causam dederunt, cur ea quæ perpessi sunt, paterentur; ita ut ipsis dicendum sit: *Vobis oportebat annuntiari regnum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad Gentes.* Illud sciendum præterea in quinque nos Zachariæ editiones incidisse, & apud LXX. & Aquilam id reperisse: *Ipse mansuetus & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem*; vel: *super asinam, & pullum filium asinarum*: apud Theodotionem autem: *Ipse exaudiens & ascendens super asinam, & pullum filium asinæ*: at apud Symmachum: *Ipse pauper, & ascendens super asinam, & pullum filium asinæ*: in quinta vero Editione: *Ipse pauper ascendens super subjugalem, & pullum filium asinarum.* Et hæc quidem possunt ab aliquo historiæ illi adaptari quæ hoc Evangelii loco continetur, quum mansuetus, & exaudiens, & pauper Servator Hierosolymam ingressus est; quum enim dives esset, inops tamen erat, ut qui audientes ei sunt qui nos exaudit, ipsius paupertate ditescant. Nunc autem de Bethphage secundum Matthæum; Bethania secundum Marcum; Bethphage & Bethania secundum Lucam agamus. Hæc autem supra montem fiebant, qui Olivarum dicitur. Bethphage porro, *Domum maxillarum*, interpretandum esse dicimus, quæ quidem Sacerdotum villa erat; Bethaniam autem, *Domum obedientiæ*. Ducuntur ergo in obedientiæ Domum, quæ vinculis solvuntur, vel quod solvitur, ut ea illic Jesus conscendat, nec non & in maxillarum Domum: de qua, sumta è libro Judicum occasione, in quo fons Maxillæ dictus commemoratur, de quo potavit sitiens Samson, vel fortasse quod maxillam unam cædenti alteram præbere oporteat, dicere possumus Bethphage symbolum esse patientiæ eorum qui salutem consequuntur, unde iis insidebat Jesus, quæ à Discipulis juxta mandatum suum soluta erant. Mons autem olivarum est, quæ cum fertiles sint, & fructum ferant, dicunt: *Ego autem sicut oliva fructifera in Domo Dei*; qui autem fidei rudimentis initiantur, sunt *Sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ* Christi, utpote libe-

Act. 13. 46

Jud. 15. 19.

Matth. 5. 39.

Ps. 52. 10.

ri ejus & filii. Quod si ad duos quoque Discipulos animus advertendus est, quos ad ligatam asinam, & qui cum ea erat, pullum Jesus misit, ut solutam eam ad se adducerent; annon Discipulos hosce duos Petrum esse & Paulum dicendum est, qui dextras societatis sibi dederunt; ut in Circumcisionem quidem Petrus, subjugem videlicet sub jugum Legis alligatam; Paulus vero in Gentes, juvenem nimirum ac nondum domitum pullum iret? Et uterque sane, subjugem dico & pullum, ante Iesum in villa erant, in qua fuerant vincti, non vero in civitate. Discipuli autem Iesu solvunt utrumque & ad Iesum adducunt. Præterea duos discipulos si interpreteris anagogice, dices, unum quidem esse ordinem eorum qui ministrant Circumcisis; alterum autem qui Gentibus. Veruntamen inter eos qui solvunt quæ solvi præcepit Iesus, operum ipsorum societas est, & quædam commu-
Luc. 19. 33 nio: quibus solventibus si quis dicat: *Quid solvitis pullum?* vel aliud quidvis, de utroque ait, Domino iis qui ante alligati fuerant, opus esse denuntiamus. His autem opus illi est, peccatis solutos eos & remissionem adeptos conscendens; nam qui etiam-
Prov. 5. 22 num ligati sunt & *funibus peccatorum constringuntur*, super eos Iesus non sedet. Verum enimvero juxta Marcum & Lucam:
Marc. 11. 2 *Pullus ligatus est, super quem adhuc nemo hominum sedit*: nihil enim rationi consentaneum, nihil opportunum factum fuerat, & supra Gentium pullum constitutum; & felix ille usque adeo fuit supra quem rationale nihil collocatum fuerat, ut supra eum Deus consideret, Verbum nempe Dei filius; ut ab ipso vectore habenas moderante deductus, Hierosolymam Dei perveniret. Hæc nobis in hunc locum animus impræsentia suggessit; qui autem majore præditus est facultate, & ampliorem hic gratiam capit, plura, melioraque proferat, auremque ei potius accommodent qui Evangelicam explanationem sitiunt.
Matth. 21. 6, 7. & seq. *Euntes autem Discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus; Et adduxerunt asinam & pullum*, & reliqua; ad hæc usque: *A Nazaret Galilææ.* Marcus autem his verbis locum hunc expressit:
Marc. 11. 4 & seq. *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, & solvunt eum*; & cætera, usque ad id: *Benedictum quod venit regnum Patris nostri David, Pax*
Luc. 19. 32 & seq. *in excelsis.* Hæc vero dicit Lucas: *Abeuntes autem qui missierant, invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum*, & quæ subnexa sunt, ad id usque: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Post ea quæ de duobus Discipulis ad solvendam asinam, & qui cum illa erat pullum missis, disseruimus, & quæcunque à nobis in eum locum allata sunt, ea deinceps exponemus quæ nobis

Gal. 2. 9.

A Ἐπὶ τὸν δεδεμένην ὄνον, καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον, ἵνα λύσαντες ἀγάγωσιν αὐτῷ, λεκτέον μήποτε δύο μαθηταὶ πέτρος εἰσὶ καὶ παῦλος, δεξιὰς δόντες ἀλλήλοις κοινωνίας, ἵνα πέτρος μὲν ἐπὶ τῷ περιτομῇ πρὸς τὸν ζυγὸν ἤδη τὸν ὑπὸ τὸν ζυγὸν δὲ νόμου γεγραμμένον, παῦλος δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τὸν νέον καὶ ἀδάμαστον πῶλον; καὶ ἄμφοτέρους, λέγω δὲ τὸν ζυγὸν, καὶ τὸν πῶλον, πρὸς τὸν ἰησοῦν, ὃν κώμη, καὶ ἡ πόλις, ἐνθα ἦσαν δεδεμένοι. ἀλλ' οἱ τοῦ ἰησοῦ μαθηταὶ λύσαντες, ἄγουσι καὶ πρὸς τὸν ἰησοῦν ἀμφότερα. ἐπ' ἀναγωγῆς τῷ λόγῳ τοὺς δύο μαθητὰς, φήσεις ὅτι ἐστὶ μὲν ἐν τάγματι τῶν διακονουμένων τοῖς ἐκ περιτομῆς, ἄλλο δὲ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. πλὴν κοινωνία ἐστὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, λυόντων τὰ προστεταγμένα τοῦ τοῦ ἰησοῦ λύειν. ὧν λυόντων εἷς τις λέγει αὐτοῖς. τί λύετε τὸν πῶλον; ἢ ὅπως εἴπω, λέγει περὶ ἀμφοτέρων, κηρύσσομεν ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν τῶν πρότερον δεδεμένων χρείαν ἔχει. χρείαν δὲ αὐτῶν ἔχει, ἵνα βαίνων αὐτοὺς λύσῃ

B

C μένους ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἀφῇ αὐτῷ εἰληφόσι. δεδεμένους γὰρ ἔτι καὶ σφαῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν σφιγγομένους ὁ ἰησοῦς οὐκ ἐπικαθέζεται. καὶ μέντοι τὸν μάρκον, ὅτι τὸν λεκτὸν πῶλός ἐστι δεδεμένος, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκαθίσεν. ἐὰν γὰρ λογικὸν ὅτι καὶ τρόπον νομοθετικὸν πέφυκτο, ὅτι ἴδρυτο τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πῶλος. καὶ ἔτος ἐφ' ᾧ οὐδὲν λογικὸν πρότερον ἐφίδρυτο δυνήσεται θεὸν αὐτῷ ἐπικαθεδῆναι λόγον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἵνα τῶν αὐτοῦ ἀγόμενος ἡνιοχοῦντος,

D κατωτήσῃ ἐπὶ τὴν ἱερουσαλὴμ τοῦ θεοῦ. τοσαῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τοῦτον τὸν τόπον ἐπὶ τὸ παρόν εἰδόμεν. ὁ δὲ διωκόμενος καὶ χωρῶν μείζονα εἰς τὸν τόπον χάριν, λεγέτω μείζονα, καὶ βελτίονα, καὶ κρείττονα, καὶ κεῖνος μᾶλλον ἀκριβούτω τοῦ ἀψίτου εὐαγγελικῆς ζαφνείας. πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐκάθισε. ὁ δὲ ὄχλος πολὺς ἐστρώννυ τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ. ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ. οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες αὐτὸν καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυίδ. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς ἱερουσαλὴμ ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα. τίς ἐστιν οὗτος; οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον. οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης ἰησοῦς ὁ ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας. καὶ εἰσῆλθεν ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ λέγει αὐτοῖς. γέγραπται ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον λῃστῶν. καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυίδ. ἠγανάκτησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ. ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ δὲ ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς. ναὶ. οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς βηθανίαν, καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ. πρωῒ δὲ ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν ἐπείνασε. καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον. καὶ λέγει αὐτῇ. μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ. καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες. πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ ἐὰν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε. ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται. καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες λήψεσθε. καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τὸ βάπτισμα ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες. ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν. διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ ὡς προφήτην εἶχον τὸν ἰωάννην. καὶ ἀποκριθέντες τῷ ἰησοῦ εἶπον. οὐκ οἴδαμεν. καὶ αὐτὸς ἀποκριθεὶς αὐτοῖς λέγει. οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος εἶχε δύο υἱούς. καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπε. τέκνον, ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε. θέλω, κύριε. καὶ οὐκ ἀπῆλθεν. καὶ προσελθὼν ὁ πατὴρ τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε. θέλω, κύριε. καὶ ἀπῆλθεν. τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; λέγουσιν αὐτῷ. ὁ πρῶτος. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ πατρός. ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ. οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ. ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐδὲ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε. καὶ ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, τὸν μὲν δείραντες, τὸν δὲ ἀποκτείναντες, τὸν δὲ λιθοβολήσαντες. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων. ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν εἶπον ἐν ἑαυτοῖς. οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν. ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; λέγουσιν αὐτῷ. κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς. οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς. λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται. ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον, ἐπεὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς πάλιν εἶπεν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγων. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων. εἴπατε τοῖς κεκλημένοις. ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα. δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ. οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε. τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ. ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς συνήγαγον πάντας οὓς εὗρον, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς. καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου. καὶ λέγει αὐτῷ. ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη. τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις. δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. τότε πορευθέντες οἱ φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως παγιδεύσωσιν αὐτὸν ἐν λόγῳ. καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν ἡρῳδιανῶν λέγοντες. διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. εἰπὸν οὖν ἡμῖν τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦναι κῆνσον καίσαρι ἢ οὔ; γνοὺς δὲ ὁ ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν εἶπε. τί με πειράζετε, ὑποκριταί; ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. καὶ λέγει αὐτοῖς. τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; λέγουσιν αὐτῷ. καίσαρος. τότε λέγει αὐτοῖς. ἀπόδοτε οὖν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ σαδδουκαῖοι οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε, μωσῆς εἶπεν. ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἵνα γαμήσῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί. καὶ ὁ πρῶτος γήμας ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά. ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσιν. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος. ἐγὼ ὁ θεὸς ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ; οὐκ ἔστιν θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς σαδδουκαίους συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων. διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ. ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη καὶ πρώτη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφῆται. συνηγμένων δὲ τῶν φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς λέγων. τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστιν; λέγουσιν αὐτῷ. τοῦ δαυίδ. λέγει αὐτοῖς. πῶς οὖν δαυὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν κύριον, λέγων. εἶπε κύριος τῷ κυρίῳ μου. κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου; εἰ οὖν δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο ἀποκριθῆναι αὐτῷ λόγον, οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι. τότε ὁ ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων. ἐπὶ τῆς μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι. πάντα οὖν ὅσα ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν. δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων. τοῖς δὲ δακτύλοις αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά. πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. πλατύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν. φιλοῦσι δὲ τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββί. ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, ὁ χριστός. πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος. μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς ὁ χριστός. ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται διάκονος ὑμῶν. ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι. διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοὶ οἱ λέγοντες. ὅς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ οὐδέν ἐστιν. ὅς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ ὀφείλει. μωροὶ καὶ τυφλοί. τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσὸς ἢ ὁ ναὸς ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν; καὶ ὅς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ οὐδέν ἐστιν. ὅς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ ὀφείλει. τυφλοί. τί γὰρ μείζων ἐστὶν, τὸ δῶρον ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον; ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν πίστιν. ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κἀκεῖνα μὴ ἀφεῖναι. ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας. φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε. εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τοῖς αἵμασι τῶν προφητῶν. ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης; διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς. καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος ἅβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος ζαχαρίου υἱοῦ βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. ἰερουσαλὴμ ἰερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ ἴδητέ με ἀπ' ἄρτι ἕως ἂν εἴπητε. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. καὶ ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐπορεύετο, καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν,

τοῖς εἰς τόπον ἐρημωθέντος, διηγησόμεθα καὶ τὰ ἐκ- A impræsentia proposita sunt, ubi traditum
κείμενα, ἐν οἷς λέλεκται ὅτι πορευθέντες οἱ δύο est, abeuntes duos Discipulos, & sibi à Ser-
μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος αὐ- vatore mandata facessentes, asinam ad
τοῖς διαστείλαντος, ἤγαγον πρὸς αὐτὸν τὴν ipsum cum pullo adduxisse; quos quidem
ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, οὓς ἐκ ἀφήκασι γυμνούς, ἀλ- nudos neutiquam dimiserunt, sed vestibus
λὰ κόσμον αὐτοῖς περιέθηκαν ἐν ἱματίοις δι- solutæ asinæ & qui cum ea erat pullo orna-
ημοσιεύσαι βουλόμενοι, κοσμήσασι τὴν ὑπ' tum conciliantibus, utrumque instraver-
αὐτοῦ λελυμένην ὄνον καὶ τὸν μετ' αὐτῆς πῶλον. runt; quibus vestibus ipsi quoque antea
ὅτι δὲ αὐτοῖς ἤδη κεκοσμημένοι καὶ ἐσκεπασμέ- ornati erant & operti, & ut supra asinam
νοι, ἵνα κεκοσμημένοις τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ τῶν ac pullum vestibus ornatos Discipulorum
ἱματίοις τῷ διδαξάντων μαθητῶν, ἐπιβα- B qui præcepta eis tradiderant, solum Dei
νῇ ὁ Σωτὴρ ὁ θεὸς λόγος γυμνόπους Verbum, soluta animalia, sesque vehentia
ἐπὶ ψιλοῦ μόνου, καὶ ἡνίοχος τοῦ λελυμένων βα- habenis regens conquiescat, & collocetur.
στάζοντων αὐτόν· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπὶ τῷ διδα- Verum eorum qui præcepta illis tradide-
ξάντων ἱμαλίοις ἐπιτεθεῖσι τῇ ὄνῳ καὶ τῷ πώλῳ rant, vestibus asinæ pulloque instratis Jesus
ὁ ἰησοῦς ἐπεκάθιζε. ἐπεὶ δὲ ἕκαστον ἐχρῆν συμ- quidem insidet: at quoniam mansueto
βαλέσθαι πρὸς τὴν παρεῖσαν βασιλεῖ ἐπιβεβηκότι ὑπο- Regi, & super subjugem, & pullum juve-
ζυγίῳ, καὶ πώλῳ νέῳ, ὧν ὁ πλεῖστος ὄχλος ὁ συν- nem ascendenti, unumquemque aliquid
εισεχόμενος εἰς ἱερουσαλὴμ τῷ ἰησοῦ, καὶ ἕτοι conferre decebat; simul autem cum Jesu
ἔδειξαν καρπὸν τῆς Σωτῆρος ἀποδοχῆς ἐν τοῖς plurima in Jerusalem ingrediebatur turba;
ἑαυτῶν ἱματίοις ὑποστρῶσαι, ἢ ὃν εἶχον κόσμον, C susceptionis Sospitatoris fructum ostende-
ἐσκέπην, τῷ ἐπικαθεζομένῳ τῇ ὄνῳ, καὶ τῷ πώ- runt quoque ii, quum vestes suas, ornatum-
λῳ. ἐν τῇ ὁδῷ εἶναι καθ' ἣν ἤγετο τὴν ὄνον, καὶ τὸν que omnem ac operimentum super asinam
πῶλον ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα, ἐστρωσαν τὰ ἑαυτῶν ac pullum sedenti subjecerunt. Qua ergo
ἱμάτια ὁ πλεῖος ὄχλος, ἵνα καθαιρῆς γῆς καὶ via asinam pullumque in Jerusalem age-
γήινων πραγμάτων καὶ μηδαμῶς ἔχοντι κονιορ- bat, eâ stravit vestimenta sua turba pluri-
τὸν ἢ ὄλυν καὶ ὁ πῶλος ἐπιβῇ τῇ ἱερουσαλήμ. καὶ ma, ut per loca terræ terrenarumque re-
τέτταρτον δὲ τάγμα τὸ ὀπίσω τοὺς δύο μαθητὰς, rum pura, & nullo pulvere inquinata asi-
καὶ τὸν ὑποστρώσαντα πλεῖστον ὄχλον τὰ ἱμάτια na, ac pullus Hierosolymam ascenderent.
ἐν τῇ ὁδῷ ὑλν κατέλεκε. ἄλλοι γὰρ ὡραιότητα Præter duos porro Discipulos, & vestes
ἐποίουν τῇ ὁδῷ δι' ἧς ὥδευεν ἐπὶ τὰ ἱεροσό- suas in via substernentem turbam pluri-
λυμα ὁ ἰησοῦς ὀχλικὸς τοῖς προειρημένοις· ἢ ὃ mam, tertium nunc agmen commemo-
ὡραιότης ἦν, κοπομένων κλάδων ἀπὸ δένδρων, ratur; alii siquidem præterea viæ qua Hie-
καὶ στρωννυμένων παρ' ἑκάστερα τὰ ἐστρωμένα ἱμα- rosolymam petebat supradictis animalibus
τια. εἰ μὴ ἄρα τὸ τέταρτον τάγμα ἦν· ἄλ- vectus Jesus decorem conciliabant; is au-
λοι γὰρ οἱ λύοντες μαθηταὶ, * ἄλλη ἡ λυομένη tem decor cæsis ab arboribus ramis, & ab
ὄνος· ὁ μετ' αὐτῆς πῶλος, καίτοι ὁ πλεῖος utraque vestimentorum parte in terram
ὄχλος, οἱ τέταρτοι ὁ κόπτοντες τοὺς κλάδους ἀπὸ sparsis acceptus referendus erat: nisi for-
τῶν δένδρων, καὶ στρωννύντες ἐν τῇ ὁδῷ. νοεῖ δέ μοι tasse quarta hæc cohors fuerit; alii quippe
ἀποστόλων καὶ πέμπτον ὁ ἕκτον τάγμα κατει- D erant Discipuli solventes; alia soluta asina,
λεγμένον τῷ τὸν ἰησοῦν προαγόντων, καὶ τ ἀκο- & cum ea pullus; tertii porro, plurima
λουθούντων αὐτῷ. καὶ προάγοντας μὲν φήσει, turba; & quarti demum, qui ramos ab ar-
ἀπὸ τοῦ παρεῖναι ἐν ἁγίοις δικαίων, boribus amputabant, & in via substerne-
ἅπαξ προφητῶν. ἀκολουθοῦντας δὲ, τοὺς ἀπὸ τ bant. Quintam præterea, & sextam co-
μετὰ τὴν παρουσίαν ἑπομένους τῷ λόγῳ, καὶ ἀκολουθη- hortem ex iis qui Iesum præcedebant,
τῶν αὐτῷ, εἴτε δικαίων, εἴτε καὶ ἀποστόλων χριστοῦ. quique subsequebantur conflatam hoc lo-
πλὴν οὐκ ἄλλα μὲν ἔλεγον οἱ προάγοντες, ἄλ- co observa: & vero qui præcedunt, ex
λα δὲ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον δὲ πάντες ἅμα Sanctis fortasse & Prophetis qui ante ad-
ὡς χορὸς συμφώνων καὶ σύμφωνος, καὶ ἔλεγον καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑμνοῦντες Σωτῆρος, ventum vixerunt, collectos esse dices; qui
ἐν τῷ ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ· καὶ τὴν δευτέραν ἀπὸ ἐπιδημίαν. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος subsequuntur autem, ex justis, vel Christi
Apostolis qui post adventum Verbum as-
sectati sunt. Veruntamen non alia præ-
E cedentes, alia vero subsequentes dicebant,
uno enim ore haud secus ac concors &
consonus chorus clamabant omnes, & Ser-
vatoris humanitatem his verbis celebra-
bant: *Osanna Filio David*; at secundum *Matth.*
ipsius adventum, hoc hymno: *Benedictus* 21. 9.

qui venit in nomine Domini; restitutionem autem ejus in Sancta, dicentes: *Osanna in excelsis.* Cæterum hanc exclamationem uno concentu tollentibus qui Jesum præcedebant, quique sequebantur, ipse veram Jerosolymam ingressus est. Stupefactæ autem virtutes cœlestes, quæ tota esse civitas dicuntur, ajebant: *Quis est hic?* perinde ut quæ in vigesimo tertio Psalmo de Servatoris in cœlo receptione, & cœlesti-um virtutum novum corporeæ ipsius vecturæ spectaculum admirantium stupore & perturbatione prædicta sunt. Sic autem in hoc Psalmo habetur: *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*, & quæ sequuntur. Consimilia quoque Isaias de Servatis, post administratam provinciam sibi impositam, ascensu vaticinatur; sic enim scriptum est: *Quis est iste qui venit de Edom, rubor vestium de Bosra, iste formosus in stola sua?* Hujus sane loci singulas partes simul collectas per te potes intelligere, nec non quid corporis Servatoris ascensum mirantes turbæ dicant, & quid responsi ferant. Hæc quidem à me allata sunt, quo tropologiæ, Scripturæ cohærentiam servarem, quia *quum intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas dicens*; *Quis est hic?* Post illa deinceps scriptum est dixisse multos: *Hic est Jesus Propheta à Nazaret Galileæ*, cum confitentes, de quo id editum fuerat vaticinium: *Quoniam Nazaræus vocabitur*, speciatim nimirum Deo semper consecratus. Verum hac expositione circumscriptus esto locus iste: quæ autem subnexa sunt, initium dent alteri membro; ne eorum interpretationem cum superioribus connectens aliquis disquirere cogatur, ecquid nam sibi nonnulli è templo Dei deturbati velint, qui quod Domum orationis latronum speluncam effecerint, verbis castigati sunt. Nec sane video, quomodo eorum quæ subjuncta sunt cum proposito loco integram cohærentiam tueri quis possit, etiamsi summa in id operetur, ita ut superioribus illis respondeant: *Gaude vehementer filia Sion.* Hujus deinde loci: *Osanna Filio David, Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in altissimis*, mentem examinabimus. Id profecto: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, iisdem conceptum verbis extat in Psalmo, qui Psalmum prolixissimum præcedit, quem exemplaria quædam centesimum decimum septimum esse perhibent. Quæ autem pro eo: *Domine salvum me fac*, collocata sunt ante hæc verba: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, Ebraice in iis: *Osanna Filio David*, jacere mihi videntur: sic autem se habet contextus Ebraicus: *Anna Adonaj*

Matth. 21. 10.

Psal. 23, 7.

Isa. 63, 1.

Matth. 21, 11.

Matth. 2. 23.

Psal. 117. 25. 26.

ἐν ὀνόματι κυρίου. Ὡς τῶν εἰς τὰ ἄγια δοκαζόντων ἐν τῷ. ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· τούτων δὲ τῶν τελείων ἐκφωνήσεων λεγομένων ὑπὸ τῆς συμφωνίας τῶν προαγόντων, καὶ ἀκολουθούντων τῷ ἰησοῦ, ὁ μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀληθινὰ ἱερεσόλυμα. ξενιζθεῖσαν ὃ οὐ χωρήσαι δυνάμεις, αἱ μὲν λέγονται πᾶσα εἶναι ἡ πόλις, ἔφασκον. τίς ἐστιν οὗτος, ἀνάλογον τῆς προφητευθείσης ἐν κγ' ψαλμῷ περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος, καὶ ξενισμὸν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ξενιζομένων ἐπὶ τῷ καινῷ τοῦ σωματικοῦ αὐτοῦ ὀχήματος θεάματι. ἔχει δὲ ὅτως ἐν τῷ ψαλμῷ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. καὶ τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος ἰσχυρὸς καὶ δυνατός. κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. καὶ τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος τῶν δυνάμεων αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ἐν ἰσαΐᾳ δὲ προφητεύει περὶ τῆς μὲν τῶν οἰκονομίαν ἀνόδου τοῦ σωτῆρος. γέγραπται γάρ. τίς οὗτος ὁ βαθυχρώμενος ἐξ ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ βοσόρ, οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ, βαδίζων καὶ κρατῶν τὸν τόπον ὅλα καὶ συνισχύων ἀναλεξάμενος κατανοήσας, ὅτε λέγουσιν αἱ ξενιζόμεναι δυνάμεις ἐπὶ τῆς ἐξόδου τοῦ σωτῆρος σώματος ἀνόδου, καὶ τί αὐτοῖς ἀποκρίνεται· ταῦτα δήμοι παρείληπται βουλόμενος σῶσαι τὴν ἀναλογίαν τῆς γραφῆς τροπολογίας, ὅτι εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς ἱερεσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα. τίς ἐστιν οὗτος, μὴ ὁ τοῦτο ἐξηγεγραμμένος, ὅτι πολλοὶ ἔλεγον· οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας, ὁμολογοῦντες τὸν προφητευθέντα ὅτι ναζαραῖος κληθήσεται, ὁ κύριος τῷ θεῷ ἀεὶ ἀνακείμενος. ἀλλὰ καὶ τὴν διήγησιν ταύτην προεγράφω τὰ κατὰ τὸν τόπον, καὶ ἀρχή τις ἑτέρας προκοπῆς ἐπιφερόμενα, ἵνα μὴ ἀναγκάζηταί τις, συναπτῶν καὶ τὰ ἐκείνων διήγησιν τοῖς προτέροις, ζητεῖν ἐκβαλλομένους ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ θεοῦ πάντας τοὺς ἐμπλησσομένους, ὡς πεποικόλας τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον λῃστῶν σπήλαιον. οὐκ οἶδα δὲ εἰ, καὶ βιάσηταί τις, δύναται ἀκολούθως τῷ χαῖρε σφόδρα θυγάτερ σιών, σῶσαι τὰ πάσαν καὶ τὰ ἑξῆς τοῖς ἐκκειμένοις ἀκολουθίαν· μὴ ταῦτα ἐξετάσωμεν καὶ τό. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, ποῖον ἔχει νοῦν. σαφῶς μὲν οὖν τό. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, αἰνέσεις λέξεσι κεῖται ἐν τῷ τοῦ μεγίστου ψαλμοῦ· ψαλμῷ, λεγομένῳ ἐν πισινάβλ ραφωευζ. δοκεῖ δέ μοι τὰ ἀνωτέρω. ὦ κύριε σῶσον δὴ προτεταγμένα ἐξ. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ἑβραϊκῶς ἔκκειται ἐν τῷ. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ. ἕτως ὃ κ εἶχεν ἡ ἑβραϊκὴ λέξις. ἀννα ἀδω-

ἀδωναὶ ὡσαννά· ἄννα ἀδωναὶ ἀδαὶ. ἀννὰ βα- A
ρὲχ ἀββὰδ σαὶμ ἀδωναί· εἶτα δοκεῖ μοι ἐκ τῶν
ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια
μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς
κατὰ τὸν τόπον * ἔχοντα ταῦτα ἀπὸ τῆς περιε- Ps. 117.
μπτῆς ψαλμῷ. εἰ δὲ τὸ ἀκριβὲς βέλτιον μαθεῖν τῆς
λέξεως, ἄκουε ἀκύλα ἑρμηνεύσαντος· ὠδὴ. ὦ δὴ
κύριε σῶσον δή. ὦ δὴ κύριε εὐόδωσον δή. εὐλο-
γημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. ἀλλὰ
πρὸς ἐπανακεφαλαιωσώμεθα τὰ κατὰ τὸν τό-
πον, καὶ λέγωμεν ὅτι, ἤτοι παῦλος καὶ πέτρος ἢ B
τοὺς δύο εἴδη τῶν διδασκόντων, λύσαντες ἀπὸ τοῦ
δεσμοῦ κατὰ τὴν Ἰησοῦ παράταξιν τὴν ἀπὸ
περιτομῆς, καὶ τὴν ἀπὸ ἀκροβυστίας, ἐκόσμησαν
αὐτούς, καὶ πεποιήκασιν εὐπρεπεῖς πρὸς τὸ ὑπη-
σαν αὐτοῖς τὸν λόγον ἀνιόντα εἰς τὴν ἱερουσα-
λήμ. αἱ δὲ λοιπαὶ κατὰ μέρος μίαν ἕκαστον διήγησιν.
κατὰ δὲ ἕτερόν, ἀεὶ ἐνέστηκε τοῖς ἀποδεχομένοις
τὸν Ἰησοῦν, γεννηθέντων αὐτῷ διὰ τοῦ ἰδίου ἐνδυ-
μάτων τὴν ὁδὸν, καὶ κοσμούντων αὐτὴν τοῖς κλά-
δοις, καὶ προπορευομένων, καὶ ἐπακολουθούντων. καὶ ἄλ- C
λως δὲ ἕκαστος διὰ μὲν τῶν ἤδη πεπραγμένων
πρὸς τὸν Ἰησοῦν. διὰ δὲ τῶν προσδοκωμένων
ἐπακολουθεῖ αὐτῷ, καὶ λέγει τὰ ἀναγεγραμμέ-
να. καὶ εἰς ταῦτα δὲ ἡμεῖς μὲν τοσαῦτα εἰδόμεν.
ὁ δὲ ἡμῶν διαφέρων πλείονα καὶ βλεπέτω καὶ δι-
δασκέτω. πλὴν ἔν τινι τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην δύ-
σλογίλον ὅπωσοῦν ἐταύτα ἐξητάσαμεν. ὅτε
προσῆκε διηγήσασθαι τό. τῇ ἐπαύριον ὄχλος
πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἀπὸ Ἱερῶ. D

De iis qui templo ejecti sunt.

Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξέ-
βαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας
ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰ ἑξῆς. τὰ μὲν κατὰ τὸν τόπον καὶ
οἱ λοιποὶ τρεῖς διαγγελισαν ἐξέθεντο, ὧν ἦν περὶ
ἀλλήλους διαφορὰν ὁ θεὸς περιμήκη καιρὸν ἐπι-
δηλώσας· ἀρκέσει γὰρ τὸ ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ
διαγγελίῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν σαφηνίσαι.
τῶν τεσσάρων διαγγελιστῶν ἀναγραψάντων τὰ
κατὰ τὸν τόπον, πλείονα τὰ κατὰ τὸ δυνατὸν E
ἡμῖν ἐξήτασαν ἐπαλουθοῦσιν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν-
νην, καθὼς οἷόν τε ἦν σαφηνίζεσθαι. ἐν οὖν τῷ
ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα, καὶ περι-
στερὰς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἔνθα κατασκευάζομεν οὐκ
ἐλάττονα τῶν παραδόξων δυνάμεων εἶναι τοῦ Ἰησοῦ
καὶ τῷ προκειμένῳ, ὅτι τέκτονος μὲν νομιζο-
μένου εἶναι υἱὸς, τοσαύτην παῤῥησίαν, καὶ ἐξουσίαν

Osiennan. Anna Adonaj asaj. Anna Baruch ababab saim adonaj. Præterea vero Evangelia à Græcis Dialectiignaris frequenter exscripta, hoc loco è supra memorato Psalmo depromto corrupta fuisse existimo. Quod si locum hunc expendere velis, audi Aquilam eum ita exponentem: *O Domine! Salvum me fac: O Domine! jam bene prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Jam vero quæ sunt hujus loci in pauca contrahamus, & dicamus sive Petrum & Paulum, sive duo Doctorum genera, postquam circumcisos, & qui præputium non deposuerunt, juxta mandatum Jesu vinculis exsolverunt, eos ornasse, & ad vehendum Verbum Hierosolymam ascendens decenter instruxisse; & reliquorum porro una eademque erit explicatio; at juxta alteram interpretationem, eos inter qui Jesum suscipiunt, ipsique viam suis vestibus substernunt, & qui eam ramis ornant; nec non & inter eos qui præcedunt, eosque qui sequuntur disjunctionem semper intercedere dicendum est: aliter quippe unusquisque per res à se jam antea gestas Jesum præcedit, per res vero postmodum à se gerendas ipsum subsequitur, & quæ scripta sunt, dicit. Atque in hunc quidem locum hæc comminisci potuimus: qui nobis vero præstat, plura excogitet, & edoceat. Verumtamen in quodam super Evangelium secundum Johannem commentario, ea quoque alia ex parte à nobis expensa sunt; quando videlicet illud exponendum nobis propositum erat: *In crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum*, & reliqua. Joh. 12. 12.

Et intravit Iesus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes, & ementes in Templo, & reliqua. Extant item apud reliquos tres Evangelistas, quæcunque habentur hoc loco; quorum inter se differentiam exponere non est hujus loci: quæ enim in eo quod explicamus Evangelio continentur, pro virili explanasse satis erit; cum quatuor Evangelistæ eadem scripserint quæ hic proposita sunt, pluribus ea pro viribus nostris perscrutati sumus, quum Evangelium secundum Johannem interpretaremur, & quoad ejus fieri poterat, hæc exsequeremus: *Et invenit in Templo vendentes boves, & oves, & columbas*, & reliqua: ibi non minimam hanc inter portentosas Jesu virtutes fuisse argumentis probamus; quia, cum pro fabri filio haberetur, ea tamen usus est confidentia, & autoritate, in Matth. 21. 12. Joh. 2. 14.

publi-

publico cœtu è Templo eos deturbans, de A quibus scriptum est: qua potestate utens ipse nationis Princeps, id non facile perfecisset, quod à Jesu actum est. Et Johannis quidem mentem, literæ contextui servientes, tropologice explicavimus, quatenus eam fuimus assecuti: sed quoniam series postulat, ut de rebus propositis secundum Matthæi narrationem disseramus, invocato sapientiæ Patre, agedum an aliquid audaci Jesu facinore dignum hic possimus depromere, videamus. Ac primum quidnam sit illud Dei Templum dicendum B est, quod agnoscens Deus in Propheta dixit: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* *Isa. 56, 7.* Juxta circumcisionem ergo secundum carnem, & corporalia Legis festa ac sacrificia, Templum Dei existimabatur esse opificium illud è lapidibus sensus expertibus à Salomone primum constructum, ab Esdra deinde restauratum, at post incarnationem Jesu à Romanis demum dirutum; & hæc domus orationis esse credebatur; quo everso, Judæos, utpote domum orationis jam non amplius habentes, privilegium itidem visitationis Dei jam amplius non habuisse necessario dicendum est; C quo frui credebantur privilegio, propterea quod in orationis domo orabant, postquam Legalis cultus munia obierant. Sospitator vero noster qui actionum suarum spiritalium symbola edidit, ex eo Templo vendentes & ementes corporaliter deturbarit, numulariorum mensas, & cathedras vendentium columbas everterit, & quæ scripta extant, dixerit, ad conversionem præsentis tum forte populi, qui cum sanctam festivitatem in nomine Dei celebrare debuisset, venditionibus, emptionibusque non in loco ejusmodi rebus idoneo, sed in Templo vacabat: hic ubi D coiens, tanquam in orationis domo orare debebat; at res orationi contrarias agebat, haud secus ac indicata mercatui domo vendens ac emens, pecunias permutans, & in cathedris vendendarum columbarum gratia sedens: Iudæorum autem facinoris fœditatem tunc Iesus abstulerit; quando negotiantes eos, & in corporeas delicias se effundentes, cum juxta præscriptum Legis festum celebrare debuissent, reprehendit. Nunc autem con- E flatum ex vivis lapidibus Templum Ecclesiam esse existimo, in eaque nonnullos esse, qui non quasi in Ecclesia vivant, sed quasi *2. Cor. 10. 3* *secundum carnem militent*; quique orationis ex vivis lapidibus constructam domum per suam nequitiam latronum speluncam faciant: quis enim postquam peccata in Ecclesiis quibusdam ab iis commis-

ἐχρήσατο, ἐκβάλλων ἐν παντὶ κύρει ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ἀναγεγραμμένους, ὁποία ἐξ ὧν ὁ ἔθνους ἡγέμονος χρῶμενος οὐχ ἑρῶς ἂν ἴσως τοῦτ' ὄπερ ἐποίησε· καὶ ἑτεροτροπήσαντες τῇ λέξει, ὡς ἐχωρεῖμεν, τὸ ἰωάννου βλέμμα. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ νῦν ὁ εἰρμὸς ἡμᾶς ἀναγκάζει εἰπεῖν κατὰ τὸ ματθαίου λέξιν περὶ τῶν ἐκκειμένων, τὸν πατέρα τῆς σοφίας ἐπικαλεσάμενοι, φέρε ἴδωμεν εἰ ἄξιόν τι δυνάμεθα τῆς ἱστορίας πράξεως εἰπεῖν εἰς τὸν τόπον· ἡ περὶ τοῦ λεκτέον τί τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ὁμολογῶν ὁ θεὸς εἶπεν ἐν τῷ προφήτῃ· ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. ἀνάλογον μὲν τῇ κατὰ σάρκα περιτομῇ, καὶ ταῖς σωματικαῖς τοῦ νόμου ἑορταῖς καὶ θυσίαις, ἱερὸν ἐνομίζετο τοῦ θεοῦ εἶναι τὸ ἐκ λίθων ἀναλλάκτων κατασκεύασμα οἰκοδομηθὲν ὑπὸ σολομῶντος πρῶτον, καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ὑπὸ ῥωμαίων καθαιρεθέν. ὁ οἶκος ἐκεῖνος τοῦ λαμβάνειν εἶναι δυνάμενος. καὶ καθαιρεθεὶς, ἀναλαμβάνειν ἐδόθη ὡς μηκέτι ἔχοντας οἶκον προσευχῆς, λέγειν μηκέτι ἔχειν τὸ ἁγιάζεσθαι τὸ πιστεῦον τοῦ θεοῦ, ὃ ἔχειν ὤοντο, πρὸ τοῦ ἐν τῷ οἰκῳ τῆς προσευχῆς δύνασθαι, μὴ τὰ τοῦ νομικῆς λατρείας ἐπιτελεῖν. καὶ ἐκβεβλήκετο σωματικῶς ἀπ' ἐκείνου ὁ καὶ σύμβολα ποιήσας τῶν ἰδίων πνευματικῶν πράξεων σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν καταβεβλήκετο, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς, καὶ ἐρηκέτω τὰ ἐκκείμενα ἐπὶ τοῦτο τότε λαοῦ, ἀντὶ σέμνης πανηγύρεως ἐπιτελουμένης ἐν ὀνόματι θεοῦ, γρολαζούσων τῷ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, οὐκ ἐν τῇ καθηκούσῃ χώρᾳ ἐν ᾗ ἔδει πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ. ἔνθα ἐχρῆν μὲν συνερχομένους εὐχεσθαι ἐν οἴκῳ προσευχῆς. ἐποίουν δὲ τἀναντία τῇ εὐχῇ ἐν ὥρᾳ, ὡς ἐν οἴκῳ ἐμπορικῷ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες, καὶ δεγύρεια πολυδοῦντες, καὶ ἐπὶ καθέδρων καθεζόμενοι ἵνα πωλῶσι περιστερὰς. καὶ τὸ ἄσεμνον τῶν γινομένων ἐδίδαξε τότε ὁ ἰησοῦς ἡμῶν καθηρκέτω, ἐλέγξας τοὺς, ἀντὶ τοῦ κατέχειν τὸν νόμον ἑορτάζειν, ἐμπορευομένους, καὶ σωματικῶς τρυφῶντας. καὶ νῦν νομίζω ἱερὸν ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομηθὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῇ πνας ἐκ ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ ζῶντας, ἀλλ' ὡς κατὰ σάρκα στρατευομένους, οἵτινες καὶ ποιοῦσι τὸν τῶν ζώντων λίθων οἶκον, λῃστῶν σπήλαιον· τίς γὰρ καταπονήσας ἐν πονηρίᾳ ἁμαρτάνουσιν ἐκκλησίαις ἁμαρτανόμενα ὑπὸ τῶν νομιζομένων ποιεῖσθαι ἐν τοῖς ἑτέροις ἀσέβειαν, καὶ θεοῦ

δέον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μόνον διὰ ζῆν, τοῦτο μὲν
μὴ ποιοῦντων, πλοῦτον δὲ καὶ πολλὴν κλῆσιν συνα-
γόντων, ὡς ἐρεῖ πεπλήρωκεν τὸ
πλεῖστον τῆς ἐκκλησίας μυστήριον, ὡς ἀνείρηκεν
τὸν ἰησοῦν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐν ᾧ ᾠκοδό-
μησεν ἱερὸν ζωῆς, τό, τε ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ ὅτως
ἔχον. τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ καταβῆ-
ναί με εἰς διαφθοράν, καὶ τὸ ἀπὸ ἔτι ὡς ὅμοιος,
ὥσπερ, ἐνθα ἡ ἐμὴ ψυχὴ λέγει δυσαρεστουμένη
τῷ βίῳ τῶν ἁμαρτανόντων, ὡς ἐν τῷ ἱερῷ εἶναι
δοκούντων, τό. ὅμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συναγωγὴ
καλάμων ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἀφυλλίδα ἐν
τρυγητῷ, οὐκ ὄντος βότρυος φαγεῖν ἀπερ ἡ
τόγονα. ὅμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν ὁσιος ἀπὸ
τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ
ἔστιν ἀρχή· καὶ ἐὰν προσκόπτῃς γε τῷ αὐτὰ λέ-
γειν τον ἰησοῦν, ἡ ψευδῆ ἐντα ἡμῖν τὰ παίσματα
φάσκειν τό. ὅμοι ψυχή, συνεξέτασον τούτοις
τὸ λόγιον εὐαγγελίου, ἔνθα γέγραπται ὅτι ἰδὼν
τὴν ἱερουσαλήμ, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπε.
καὶ μᾶλλόν γε εἴπερ εὐλόγως ἔκλαυσεν ἐπὶ
ἱερουσαλήμ, εὐλογώτερον κλαύσεται ἐπὶ
τὴν ἐκκλησίαν, οἰκοδομηθεῖσαν μὲν ἵνα οἶκος
προσευχῆς ᾖ, χρωμένων ᾗ διὰ τὴν αἰσχροκέρ-
δειαν καὶ τρυφὴν τινων, ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ τῶν ἡγε-
μένων ἐστὶ λαός, σπήλαιον λῃστῶν· ἀλλὰ τότε μὲν
εἰσῆλθεν ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκάθαρεν
αὐτὸ ἐκβαλὼν πάντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγορά-
ζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυ-
βιστῶν κατέστρεψας, καὶ τῶν καθεδρῶν ἐν αἷς ἐ-
καθέζοντο οἱ πωλοῦντες τὰς περιστερὰς. νῦν ὅσον
μὲν οὐκ ἐπιστρέφονται οἱ τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χρι-
νόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν συναγωγαῖς, εἰσὶν οἱ
πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰ λοι-
πὰ ποιοῦντες, καὶ ἐδάμη ἰησοῦς αὐτοῖς ἐπιφαί-
νεται, ἵνα ἐκβαλὼν σώσῃ τὰς λοιπὰς, ἢ καὶ κεί-
νης ἐκβληθέντας ποιήσῃ συναισθῆναι τῆς
ἁμαρτίας, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερὸν, οὐκέτι μὴ
πωλεῖν, καὶ ἀγοράζειν, ἢ τὰ λοιπὰ ποιεῖν.
ἐπὰν ἐπισκέψηται ἐπὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν,
καὶ ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς ἐπὶ δημίοις, ἵνα παιδεύ-
σῃ μᾶλλον ὡς υἱὸς, ὅπως ἡμᾶς προσδέξηται,
τότε εἰσελεύσεται ἡ δύναμις ἰησοῦ συναγομέ-
νων ἡμῶν ἐν πνεύματος ἁγίου, καὶ εἰσελθοῦσα
ἐκβαλεῖ πάντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράζον-
τας ἐν τῷ ἱερῷ. πωλοῦντας μὲν, καθὼς περὶ ἀπε-
πωλοῦντας εἴ καί τι χρηστὸν εἶχον, ἀγοράζοντας
δὲ ἀντ' ἐκείνων τὰ φαῦλα, καὶ αὐτὰ ἐν τῷ ἱε-
ρῷ τοῦ θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ πράττοντας· ἀλλ' εἴθε
εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ πατρὸς, τὴν ἐκκλησίαν, τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καταβάλλοι ὁ

A sa perspexerit, qui aliorum pietatem quæ-
stum esse existimant, cumque ex Evangelio
victum petere oporteat, id quidem non
faciunt, sed divitias, ingentesque facultates comparant, tantum illud Ecclesiæ mysterium latronum speluncam esse factum non fateatur? adeo ut de peccatis, in vivo, quod ipse ædificavit, templo admissis apposite id dicat Christus, quod è Psalmis depromtum est: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* & quod apud Oseæ, ni fallor, extat, ubi Jesu anima, vita peccatorum, qui in templo nihilominus esse videntur, offensa, ait: *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non sit spica ad comedendum primitiva. Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & non est in hominibus qui corrigat.* Si hac porro Jesu oratione, quodque lapsus nostros deflens dixerit: *Væ mihi anima*, offenderis, cum his contende quæ habentur in Evangelio, ubi scriptum est, *Videntem eum Ierusalem flevisse super illam, & dixisse.* Quod si super Ierusalem cum ratione flevit, longe magis etiam consentaneum erit ut super Ecclesiam fleat, quæ ad id ædificata est ut domus sit orationis, & propter turpem nonnullorum quæstum ac luxum, atque utinam non & Principum populi, spelunca latronum effecta est. Verum tunc ingressus est quidem Jesus in Templum Dei, & illud expurgavit, ejectis omnibus vendentibus, & ementibus in Templo, & mensis numulariorum eversis, una cum cathedris in quibus sedebant qui vendebant columbas. Nunc autem quamdiu non observantur qui in nomine Jesu Christi simul in conventibus coeunt, ii sunt qui vendunt, & emunt in Templo, & reliqua faciunt, neque iis ullo modo videndum se dat Jesus, ut ejectis illis reliquos servet, vel ut illos ejectos in peccati sui agnitionem & conscientiam adducat, & in Templum rursus, non vendendi, vel emendi, ac reliqua faciendi gratia, introducat; postquam autem peccata nostra inspexerit, & quasi nos amore prosequens advenerit, ut nos castiget, & tanquam filios à se deinde admittendos flagris cædat; tunc congregatis nobis & Spiritu Sancto ingredietur Jesu potestas, eaque ingressa vendentes omnes ac ementes in Templo ejiciet; vendentes quidem & quasi nundinantes si quid boni habuerunt; pro iis autem mala ementes; atque hæc in Dei templo, Ecclesia nimirum agentes. Atque utinam in Patris sui Templum, Ecclesiam scilicet, orationis domum ingressus Iesus numula-

Psal. 29. 10

Mich. 7. 1. 2

Luc. 19. 41.

riorum, & avarorum mensas deturbet, & qui probam pecuniam vilibus ac nullius pretii numulis commutant, ut eos quorum numos permutant, afficiant damno; ipsi vero in res necessarias pecuniam neutiquam expendant. Sunt autem alii qui in Templo Christi columbas vendunt & emunt, & principibus contra fas tradunt, eos qui sunt *simplices sicut columbæ*, qui oraverunt, & dixerunt: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* quorumque exauditæ preces & acceptæ sunt. Ego vero, quod de columbarum venditoribus scriptum est, his convenire existimo qui Ecclesias avaris, tyrannicis, indoctis, & irreligiosis Episcopis, Presbyteris, vel Diaconis tradunt: quocirca de eorum tantummodo cathedris qui columbas vendebant, mentionem fecerunt Matthæus & Marcus, quas à Jesu eversas fuisse commemorant. Atque utinam hæc mente Divinæ Scripturæ accommodata audirent, qui supra cathedram Moysis sedere se gloriantur, & totas columbarum Ecclesias vendunt, easque ejusmodi præfectis tradunt, de quibus id dici potest, quod in Jeremia à Domino profertur: *Principes populi mei non me cognoverunt; filii insipientes sunt, & vecordes, sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt*; & quod apud Michæam, opinor, his verbis conceptum est: *Principes populi mei ejicientur de domo deliciarum suarum*: hæc enim si audissent, columbas Christi minime profecto vendidissent, sed principes columbis parcentes, ac de earum salute sollicitos constituissent; neque circumspicientes quonam mactato, haud secus ac pingui columba epulaturi sint. Ejectis autem iis, quod venderent, atque emerent, nec non & numulariis & columbarum venditoribus pudorem incutiens Jesus ex vaticiniis, quasi ex Patris sui persona editis, scriptum esse dicit: *Domus mea domus orationis vocabitur*: nec enim aliud quidquam in Ecclesia Dei esse oportet, quam petitionem sancti cujuslibet operis, & visitationem Dei arcessentis, & precationis loco apud Deum habiti, juxta quod possibile illud est: *Sine intermissione orate*; at vos orationis domum flagitiis vestris latronum spelunca fecistis: & sæpenumero ad depravationem paulatim ita vergentes Ecclesiæ creditæ res comperire licet, ut à latronum spelunca in nomine Christi congregatus cœtus minime differat, ita ut illis dici queat: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in Gentibus*

Matth. 10. 16.
Psal. 54. 6.
Jer. 4. 22.
Mich. 3, 9.
1. Thess. 5. 17.
Isaiæ 52. 5.

A ἱησοῦς τὰς τῶν κολλυβιστῶν καὶ φιλαργύρων τραπέζας, καὶ εἰς πολλὰ δύτελῆ καὶ ἀδένος λόγα ἄξια καταχερματιζόντων τὰ δόκιμα ἀργύρια, ἵνα βλάψωσι μὲν ἐκείνους ὃς κολλυβίζουσιν, αὐτοὶ δὲ μηδὲν δέον χρήσωνται τῷ ἀργυρίῳ· ἐπεὶ ὃ καὶ ἄλλοι ἐν τῷ ἱερῷ πολλοὶ τες καὶ ἀγοράζοντες τὰς χεῖρας ἀφιεῖσας, καὶ ἀφαδιδόντες τὰς ἀκεραίους ὡς ἀφιεῖσας, τὰς δὲ ξαμμένας καὶ ἐπόντας. τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ ἀφιεῖσας, καὶ πεταθήσομαι, καὶ καπαύσω, καὶ ἐπακουσθέντας, ἀφ' ὧν εἶδεν ὃς ἐ δεῖ· καὶ νομίζω ἀρεσθέντων τὸν θεὸν τῶν πωλούντων τὰς ἀφιεῖσας λογοῦς ἀφαδιδόσι τὰς ἐκκλησίας ἀρχιερατεύσι, καὶ τυραννικοῖς, καὶ ἀνεπιστήμοσι, καὶ ἀνυπολήπτοις ἐπισκόποις, ἢ πρεσβυτέροις, ἢ διακόνοις. διὸ καὶ μόνων τῶν πωλούντων τὰς ἀφιεῖσας καθέδρας ὠνόμασεν ὁ ματθαῖος, καὶ ὁ μᾶρκος, ἃς φασι κατεσκάφθαι ὑπὸ ἰησοῦ· ὡς εἰδὲ τούτων ἡκουσμένοι πρέποντες νῦν τῇ θείᾳ γραφῇ οἱ ἐπὶ τῆς καθέδρας μωσέως αὐχοῦντες καθέζεσθαι, καὶ πωλοῦντες ὅλας ἐκκλησίας ἀφιερῶν, ἢ ἀφαδιδόντες αὐτὰς τοιούτοις ἀφεσκόσι, ἀφ' ὧν λέγοιτ' ἂν τὸ ἐν τῷ ἱερεμίᾳ ὑπὸ θεοῦ κυρίου λεγόμενον. οἱ ἡγούμενοί μου λαοῦ με ἐμὲ οὐκ ἠθέλησαν. υἱοὶ ἄφρονές εἰσι, καὶ ἀσύνετοι, σοφοί εἰσι τοῦ κακοποιῆσαι, τοῦ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. καὶ τὸ ἐν τῷ μιχαίᾳ, ὄιμαι, οὕτω λελεγόμενον. οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐκβληθήσονται ἐξ οἴκου τρυφῆς αὐτῶν. εἰ γὰρ ἤκουσαν, οὐκ ἂν ἐπιλησθέντας χρεῖς ἀφιεῖσας, ἀλλὰ κατεσκόπουν ἔχοντας αὐτῶν φειδομένους τῶν περιστερῶν καὶ ἀφιέντας τὰς ἀφιεῖσας ἐπὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπιβλεπομένους πινα ὡς παχεῖαν ἀφιεῖσαν θυσόντες καταθοινήσον). λέγ ὃ ἰησοῦς τοῖς ἐκβαλλομένοις, ὡς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, τοὺς κολλυβιστὰς, καὶ τοὺς πωλοῦσι τὰς ἀφιεῖσας, δυσωπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὡς ἐκ προσώπου πατρὸς λεγομένων προφητειῶν, ὅτι τὸ μὴ γεγραμμένον ἐστὶν. ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσε). ὅθεν γὰρ ἄλλο δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ θεοῦ ἢ δυχὴν πάσης ἁγίας πράξεως, καὶ προσαλεμένης τῷ θεοῦ ἐπισκοπῷ, εἰς δυχὴν τοῦ θεῶ λογιζομένης, καθὸ καὶ τὸ, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, δυνατόν ἐστιν. ὑμεῖς δ', ὦ ἄνδρες, ταῖς ὑμετέραις κακίαις τὸν τοῦ προσευχῆς οἶκον σπήλαιον λῃστῶν πεποιήκατε, καὶ δύρειν ἐστὶ πολλαχοῦ βραχὺ ἅτως εἰς διαστροφὴν ὁδύσαι καὶ τὰ νομιζομένης ἐκκλησίας πράγματα, ὡς μηδὲν σπηλαίου λῃστῶν διαφέρειν τὸ ἄθροισμα συναγόμενον ἐν ὀνόματι χριστοῦ, ὡς ἂν λέγοιτο πρὸς αὐτοὺς. δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖ) ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εἰ καὶ δεῖ καὶ ἐπὶ τῆς

τεία τυγχανόντα τῷ ἐνταῦθα κατειλεγμένων
ωερὶ φιλονεικήσαι τὴν σαφηνείαν τῆς γραφῆς
ἐπιμελέστερον διηγήσασθαι, μήπωτε οἱ μὲν ἐν
τῷ λαῷ μηδενὶ ἢ τῷ κόσμῳ σχολάζοντες, καὶ ωερὶ
τὸ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν μόνον τὰς διατειβὰς
ἔχοντες, καὶ ωανίως ταῖς ωερὶ ψυχῆς ωροσκαρ-
τερῶντες, καὶ οἷς ἀπαντεῖ ἔρροις ὁ θεῖος λόγος, εἰσὶν
οἱ ωωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ.
ὁ δὲ μὴ καλῶς διάκονοι διοικοῦντες τὰ τῆς ἐκκλη-
σίας χρήματα, ἀλλ' ἀεὶ μὲν ταῦτα ψηλα-
φῶντες, καὶ καλῶς ἢ αὐτὰ οἰκονομοῦντες, ἀλλὰ
ζωροῦντες τὸν νομιζόμενον πλοῦτον, καὶ χρή-
ματα, ἵνα πλουτῶσιν ἀπὸ τῶν εἰς λόγον πτωχῶν
διδομένων, ἔτοί εἰσιν οἱ κολλυβισταὶ τραπέζας
χρημάτων ἔχοντες, ἃς κατέστρεψεν ὁ ἰησοῦς. οἱ
τὰς πρωτοκαθεδρίας πεπισδυμένοι τοῦ λαοῦ
ἄπορροι καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ὥσπερεὶ ἀποδιδό-
μενοι ὅλας ἐκκλησίας οἷς δεῖ χρὴ, καὶ καθιστάντες
ὡς δεῖ ἀρχοντας, ἔτοί εἰσιν οἱ πωλοῦντες τὰς
ωρωτοκαθεδρίας, ὧν τὰς καθέδρας * κατέστρεφεν ὁ
ἰησοῦς· ἔκας ὃν οὖν τῷ ἐπὶ καθέδρας καθεζο-
μένων ἐκκλησιαστικῆς, τὸ ἀγαπώντων τὰς πρω-
τοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ωροσέχε-
τω μήποτε ἔτω καθέζεται ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ καθέ-
δρας, ὥστε ἐλθόντα τὸν ἰησοῦν κατασρέψαι αὐ-
τὴν, ὡς ἀξίαν καταστροφῆς· ἀλλὰ καὶ ἕκας ὃν
ἀπὸ διακονίας συναγόντων χρήματα, νοήσας
τὴν ωροειμένην γραφὴν, μηκέτι ζωροῦτω εἰς
τὰς τραπέζας δρῦνειον, ἵνα μὴ κατασρέψῃ αὐ-
τὰς ὁ ἰησοῦς· ἀλλὰ καὶ οἱ ταῦτα μεμιμνῶν τε καὶ
φρυπίδων βιωτικῶν ἀγόμενοι εἰς ἀγοραστὰς
καὶ πᾶσαι, φρυκτωθήσαν μήποτε ἐλθὼν ὁ ἰησοῦς
ἐκβάλῃ αὐτὰς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, * ὅτε ὁ ἐκβεβλημένος
ἐλπίδα εἰσελθεῖν ἔχει, ὅθεν ἐξεβλήθη. καὶ
ωοφανεῖταί μοι ἐρμηνεῦσαι τὴν ἐκκειμένην γρα-
φὴν, μήποτε ταῦτα ὁ ἰησοῦς ποιήσῃ καὶ τῷ
δευτέρῳ ωαρουσίᾳ, ἢ καὶ τῷ ωροσδοκωμέ-
νῃ θείᾳ κρίσει. εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ
ὅλῳ, τῷ πᾶσαν ἐκκλησίαν τῷ, ἐξ ἧς συνέρ-
χεται ἐκκλησία, ἐν ὀνόματι χριστοῦ σωζομένη μέ-
χρι τοῦ συντελείας αἰῶνος, ἐς ἂν εὕρῃ τὸ ωω-
λεῖν καὶ ἀγοράζειν σχολάσαντας τὰ νομιζόμενα
εἶναι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ * ἐκβάλῃ. καὶ ἐς ἂν εὕρῃ
τραπέζας πηξάντας καὶ γινομένας κολλυβιστὰς,
ἐλεγξὶ καταστρέψας αὐτῶν τὰς τραπέζας, καὶ
τῷ λόγῳ δείξας διὰ ωοῖ τὸ δρύγνειον ἡμαρτή-
κασι. ὅτε ὃ καὶ τὰς, ὡς διηγησάμεθα, καθέδρας
τῶν ωωλούντων τὰς ωροσεδρὰς καταστρέψῃ. εἰ δέ
τις οὐδὲν μὴ τριῶν τούτων εἰδῶν ἔχει, καὶ ἐν τῷ ναῷ οὐείσκεται θεοῦ, θαρρείτω, ὅτε γὰρ ἐκ-

A *bus.* Quod si illustrandæ Scripturæ gratia tria eorum genera, qui hic congregati erant, accuratius exponenda sunt, videndum annon qui è populo nullis aliis quam mundi rebus occupantur, & vendendo solum emendoque deditî sunt, raro autem orationibus, & quæ desiderat divinum Verbum operibus incumbunt, iisint qui in Dei templo vendunt & emunt: Diaconi vero qui Ecclesiæ pecunias non recte dispensant, sed eas semper manibus contrectant, non honeste vero administrant; sed ea quæ vulgo divitiæ existimantur esse, & pecu-
B nias coacervant, ut ex iis quæ pauperum nomine erogantur, divites fiant, hi numularii sint, pecuniarum mensas habentes, quas Servator evertit: Episcopi autem & Presbyteri quibus priores populi sedes attributæ sunt, quique totas Ecclesias quibus minime oportet tradunt, & principes quos non expedit constituunt, ii sint columbarum venditores, quorum mensas pessundedit Jesus. Unusquisque ergo eorum qui in Cathedra Ecclesiæ sedent, & *diligunt primas cathedras in Synagogis*, Luc. 11. 43
C videat annon ita in cathedra sua sedeat, ut quum advenerit Jesus, eam, utpote dignam quæ evertatur, sit eversurus. Sed & quisquis ex Diaconatu pecunias corradit, postquam propositum Scripturæ locum animo hauserit, argentum mensis amplius non congerat, ne eas deturbet Iesus. Præterea quos curæ, & vitæ hujus sollicitudines venditionibus emptionibusque implicant, caveant ne adveniens Iesus Templo eos ejiciat, quando scilicet qui ejectus est, eo etiam regrediendi; unde ejectus est, spe caret. Quin etiam præ-
D sentem Scripturæ locum perscrutanti mihi, annon hæc in secundo adventu qui expectati divini judicii tempore continget, acturus sit Servator, aliqua mihi incessit dubitatio: nam quum in templum Dei universum ingressus fuerit, totam videlicet Ecclesiam, quæ ex quo constituta est Ecclesia, in nomine Christi ad consummationem usque sæculi perseverat, quoscunque ex iis qui in templo Dei esse creduntur, emtioni, venditionique operam dedisse compererit, ejiciet; quosque mensas statuisse,
E & numulariæ rei vacasse deprehenderit, eversis eorum mensis, peccatisque omnibus circa pecuniam admissis, sermone apertis ac patefactis coarguet; tunc quoque eorum etiam, ut diximus, qui columbas vendunt, cathedras subvertet. Quod si tribus his generibus aliquis neutiquam fuerit affinis, & in Dei templo inveniatur, confidat ille, à Iesu enim minime ejicietur, neque de rebus ad eum pertinentibus

quicquam evertetur, neque quasi qui latronum speluncam domum orationis fecerit, verbis tanquam latro castigabitur; cum pœnas dabunt, qui latrocinijs suis, & nequitia domum orationis latronum speluncam fecerunt. Postquam ergo excogitatam à nobis, & Ecclesiæ duplici modo applicatam expositionem super hoc loco tradidimus, agedum, an eo quoque pacto intelligi possint quæ hoc habentur loco, prætereamus videamus. Haud secus ac Ecclesia, naturaliter templum Dei est universa natura ratione prædita, ad id creata ut capiat
2 Par. 5. 14. 3. reg. 8. 11 gloriam Dei, quæ Paralipomenon secundo, & tertio Regum visa esse in Templo post ipsius structuram narratur. Id autem, quod natura suapte templum Dei est, animam scilicet, vendentibus & ementibus cogitationibus, & quæcunque ad rem numulariam pertinent attendentibus nos peccantes complevimus; atque aliis item, dum peccatis dediti sumus, vendentibus & nundinantibus quidquid sanctum in anima nostra reliquum fuit, quod erat columba, replevimus. Qui ergo peccatis addicti sunt, & cogitationibus, quæ latronum similes sint, repleti sunt, iis ait Jesus;
Matth. 21. 13. *Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Latrones ergo, qui domum orationis speluncam fecerunt latronum, Templo ejecit Jesus: at qui eadem de Jesu sentiunt quæ latrones, de Jesu quidem
Matth. 27 v. 21, 22 dixerunt: *Crucifige, crucifige eum*, de latrone autem Barabba: *Dimitte nobis Barabbam.* Quocirca ad hunc usque diem Jesum quidem non habent Iudæi, nec enim in Filium Dei crediderunt; at latronem Barabbam qui de spiritualibus nequitiæ est, jam comprehensum & carcere conclusum secum habent, quem adversum se dimitti postulaverunt: propterea incredulorum Judæorum imperium tenet Barabbas latro.

A βληθήσεται ὑπὸ Ἰησοῦ, ὅτε πᾶν αὐτὸ καθαιρεθήσεται, ἀθῶος ποιήσας τὸν οἶκον προσευχῆς ἀπλάγον λῃστῶν ὀνειδισθήσεται ὡς λῃστής, ὅτε κολασθήσονται οἱ ποιήσαντες τὴν ἑαυτῶν λῃστείαν, καὶ ἀδικία τὸν οἶκον τῆ προσευχῆς ἀπλάγον λῃστῶν * εἰρημένα ἔσται εἰς τὸ ῥητὸν τῆς ὑπο- Ps. 68. 10. πεσούσης ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς ἐπιδεδομένης διηγήσεως, φέρε μὴ ταῦτα ἐξωμεν εἰ δυνατὸν καὶ ὅτω τὰ κατὰ τὸν τόπον νοηθῆναι. ὅτι ἐλαθον τῆς ἐκκλησίας φύσει ἱερόν ἐστι θεοῦ πᾶσα B
2 Par. 5. 14. 3. reg. 8. 11 λογικὴ φύσις κατεσκευασμένη ἵνα χωρέσῃ δόξαν θεοῦ, ὡς ἐν γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων, καὶ τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, ὀφθείσης μὴ τὴν οἰκοδομὴν ἐνεὸν ἐν αὐτῷ· τὸ δὲ τὸ φύσει ἱερὸν θεοῦ, τοῦ ψυχοῦ, πεπληρώκαμεν οἱ ἁμαρτάνοντες πωλοῦντων καὶ ἀγοραζόντων λογισμῷ, καὶ ἄλλων ὡσεὶ δεχομένων παῤ ἃ σκοπούντων διαλογισμῷ. πεπληρώκαμεν δὲ ἁμαρτάνοντες, καὶ ἄλλων πωλούντων καὶ ἀπεμπολούντων εἴ τι * ἅγιον κατάλειμμα ἐν τῇ C Gen. 6. 2. ψυχῇ ἡμῶν γεγόνηται, ὅπερ ἦν ὡσεὶ περιστερά. λεγέτω ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ Ἰησοῦς, καὶ πεπληρωμένος λῃστῶν λογισμῷ τὸ. γέγραπται, ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. ὑμεῖς δὲ αὐτὸν πεποιήκατε σπήλαιον λῃστῶν· ὁ μὲν ἐν Ἰησοῦς τὸς ποιησαντας σπήλαιον λῃστῶν τὸν οἶκον τῆ προσευχῆς λῃστὰς ἐξεβάλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. οἱ δὲ τὰ αὐτὰ λῃσταῖς φρονοῦντες, περὶ μὲν Ἰησοῦ εἰρήκασι. σταύρου, σταύρου αὐτόν. περὶ δὲ Ἰησοῦ βαραββᾶ. ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν βαραββᾶν· διόπερ μέ- D χρι σήμερον Ἰουδαῖοι Ἰησοῦν μὲν οὐκ ἔχουσιν, ἐν πεπιστεύκασιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ἔχουσι δὲ μεθ ἑαυτῶν τὸν ἀπὸ τῆ πνευματικῶν τῆ πονηρίας βαραββᾶν τὸν λῃστὴν ἤδη κεκραμένον, καὶ εἰς φυλακὴν καθεκλεισμένον, ὃν * καθ ἑαυτῶν Matth. 27 v. 21, 22 ἠξίωσαν ἀπολυθῆναι. διά τοῦτο ἄρχει τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων βαραββᾶς ὁ λῃστής.

De sanatis in Templo cæcis & claudis.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ θεραπευθέντων τυφλῶν καὶ χωλῶν.

Matth. 21. 14. & seq. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in Templo, & sanavit eos*, & reliqua, usque ad id: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Literæ sensus planus est & facilis; sed ut anagogicas interpretationes suprà traditas persequar, in templo Dei, domo orationis, Ecclesia scilicet non omnes videre, neque omnes, ut ita loquar, recto pede incedere dicendum est; nam ex iis qui congregati sunt, cæci sunt nonnulli, alii vero claudi, qui quod cæcitatem &

E Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἔ. ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. τὰ μὲν τῆ λέξεως δῆλα. ἀκολούθως δὲ ταῖς προαποδεδομέναις ἀναγωγαῖς λεκτέον ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ θεοῦ, τῷ οἴκῳ τῆ προσευχῆς, τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐ πάντες εἰσὶ βλέποντες, οὐδ᾽, ἵν᾽ ὅτως ὀνομάσω, ὀρθοποδοῦντες. εἰσὶ δέ τινες καὶ τυφλοὶ, καὶ ἄλλοι χωλοὶ τῶν ἀθροιζομένων, οἱ τινες

τινες ὁκ ἔ σωταθέαζ τῆς ἑαυτῶ τυφλότητ@ A claudicationem sibi conſciant, & à ſolo
καὶ χωλότητ@, καὶ τὸ γινώσκειν ὅτι ὁδενὸς ἢ ἔ Deo, & Dei Verbo ſanari ſe poſſe intelligant, poſtquam ad id acceſſerunt, ſanantur.
θεῦ ἔργον ἐσὶ, καὶ τὸ λόγε τὸ θεῦ τ θεραπδύσαν αὐτές, ⸗προσελθόντες αὐτῶ θεραπδόν). Deinceps ſcriptum eſt Principes Sacerdotum, & Scribas, etiamſi portenta à Ieſu edita vidiſſent, & pueros in Templo, hoc eſt in Eccleſia, Filium Dei laudibus celebrantes audirent, ſpretis pueris Ieſum laudantibus indignatos eſſe, præque indignatione Soſpitatori dixiſſe: *Audis quid iſti dicunt?* at eum pudorem illis incutientem reſpondiſſe; Vos qui in Sacrarum Scripturarum lectione tamdiu hactenus verſati eſtis, nonne legiſtis: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem*, ut ne parvulos in Eccleſia ac puerulos me, meumque Patrem qui in cœlis eſt laudantes aſpernemini? Quemadmodum ergo juxta hiſtoriam reprehendendi ſunt Principes hi ſacerdotum, & Scribæ, annon juxta anagogen reprehendendi quoque ſunt quidam Principes ſacerdotum, Epiſcopatus nomen vita ſua & moribus non ornantes, neque Scientia & Veritate induti? Hi ergo etiamſi Dei miracula videant, tamen eos qui in Eccleſia parvuli quidem & pueruli ſunt, ſed Deum nihilo ſecius ipſiusque Chriſtum laudant, contemnunt, ipſorumque profectum ægre ferunt; & qui minime peccant tanquam peccantes, & quaſi morem neutiquam gerentes qui partes ſuas ac vicem recte tuentur, apud Jeſum accuſant, eique dicunt: *Audis quid iſti dicunt?* Id vero nobis intellectu etiam facilius erit, ſi in mentem revocaverimus quemadmodum ſpiritu ferventes, & ad carcerem usque cum infidelibus dimicantes, & periculum ſpernentes, & caſtitatem ac virginitatem conſtantiſſime ſervantes, in literis vero ignaros, quaſi diſſolutos increpant reprehenſione digni ſacerdotum Principes, eosque apud Ieſum accuſant, quaſi probis usque adeo bonisque pueris æquius ſanctiusque ſe gerant. At Ieſus pueros quidem teſtimonio ſuo comprobat, ſacerdotum autem Principibus ignorantiam objicit dicens: *Nunquid legiſtis? Quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem*: & quum in Eccleſia eos videris, qui, ut ſuperius diximus, *Sicut modo geniti infantes, rationabile, ſine dolo lac concupiſcunt*, & lactentes ipſum lac potant, & Deum præterea fide & vita ſua prædicant, in illis id compleri animadverte: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem*: in ejusmodi enim hominibus laudem ſibi ipſe parat Deus, quorum nomine Patri gratias agens Ieſus dicit: *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus*,

Matth. 21. 15.
Matth. 21. 16.
1. Petr. 2. 2.
Matth. 11. 25. 26.

μῆ τῶτο γέγραπται ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, καίτοιγε ἰδόντες τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησεν ὁ ἰησῦς, καὶ τὰ παίδων ἀκέοντες δοξαζόντων τὸν ὑὸν τῦ θεῦ ἐν τῷ ἱερῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἠγανάκτησαν καὶ φθονεροῦντες τῶ ὑμνουμένων τὸν ἰησοῦ παιδίων, καὶ ἀγανακτήσαντες φασὶ τῷ σωτῆρι. ἀκέεις τί ἔτοι λέγεσιν; ὁ δὲ δυσωπῶν αὐτὲς ἀπεκρίνατο, ὅτι τοσῦτῳ χρόνῳ ἐν ταῖς θείαις ἀναγνώσεσιν γραφαῖς μέχρι τῦ δῦναι, ὁκ ἀνέγνωτε, ἵνα μὴ καταφρονήσητε τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν, καὶ παιδίων ὑμνέντων ἐμὲ καὶ τὸν ἐν τοῖς ὐρανοῖς πατέρα μ, ὅτι ὁκ ἐκ σόματ@ νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; μήποτε ὦν, ὡς κ τῶν ἰσοεἰων ψευκτοί εἰσιν ἔτοι οἱ ἀρχιερεῖς κ γραμματεῖς, ἕως κ κ τῶν ἀναγωγὴν εἰσί τινες ψευκτοὶ ἀρχιερεῖς, τὸ ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς ἐκοσμῆντες τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ὐδὲ ὐδεδυμῆροι τῶν θείων κ τῶν ἀληθειαν; ἔτοι ὦν καίτοιγε βλέποντες τὰ τῦ θεῦ θαυμάσια, ὐδὲν ἧσσον καταφρονῶσι τ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν μῆ κ νηπίων, ὑμνούντων δ' τὸν θεὸν κ τὸν χριςὸν αὐτῦ, κ ἀγανακτῶσιν ἐπὶ τῇ τέτ ⸗σκοπῇ, κ κατηγορῶσιν αὐτῶν ⸗ὡς τῷ ἰησῦ, ὡς ἁμαρτανόντων τ μὴ ἁμαρτανόντων, κ * ὡς ἀκέοντων πᾶσαν ⸗ἕξιν τηρούντων, ⸗ λέγεσιν αὐτῷ. ἀκέεις τί ἔτοι λέγσι; κ τῦτ ὃ ἔτι μᾶλλον συνῆσουν, ἐπιζήσαντες πῶς τρόπον πολλάκις τοῖς ζέσι ⸗τῷ πνεύματι, ⸗ μέχρι φυλακῶν ⸗θῆς τὰς ἁπῖδας ⸗βαλλομένοις, ⸗ κινδύνε καταφρονῶσι, κ μῆ πάσης δυτονίας ἀσκῆσιν ἀγνείαν ⸗ παρθενίαν, ἡδίωταις τῇ λέξει, ἐπλήττεσιν ὡς ἀτάκτοις οἱ ψευκτοὶ ἀρχιερεῖς, ⸗ ἐγκαλῆσιν αὐτοῖς ⸗βαλτῷ ἰησῦ, ὡς αὐτοὶ δικαιότερον περίποντες τ ἔτω ⸗πεδαίων, κ χρησῶν παιδίων. ἀλλ' ὁ ἰησῦς τοῖς παιδίοις μὲν μαρτυρεῖ, τοῖς δ' ἀρχιερεῦσιν ἀμαθίαν ἐγκαλεῖ διὰ τῦ λέγειν. ἀδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ σόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; κ ἐπληίδης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τες, κ * τὸν ⸗σωτερ, ὡς λοιπὸν βρέφη τ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐποθῆντας ⸗ θηλάζοντας αὐτ * γάλα ποτιζομένες, ἔτι ⸗ ὑμνῆντας τὸν θεὸν τῇ πίσ, ⸗ τῷ βίῳ, θεώρει ὅτι πληρῆται ἐπ' αὐτ τ ἐκ σόματ@ νηπίων ⸗ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. ἑαυτῷ γὰ ὁ θεὸς αἶνον ἐν τοῖς τέκνοις καταρτίζεται, ἐφ' οἷς δικαιεσῶν τῷ πατρὶ ὁ ἰησῦς λέγ. ἐξομολογῶμαί σοι πάτερ κύριε ὁ ὐρανῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετ, καὶ

& prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, A Pater, quoniam sic fuit, & cætera.

ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο, καὶ τὰ ἑξῆς.

De ficu arefacta.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

Matth. 21. 17. & seq. *Et relictis illis abiit foras extra civitatem, usque in Bethaniam*, & quæ subnexa sunt, usque ad id: *Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Quibusnam relictis ex urbe Hierosolyma excessit Jesus, è qua cum exiisset, manebat in Bethania? an sacerdotum Principibus ac Scribis populi, qui prodigia ab illo edita, & clamantes in templo pueros, ac dicentes: *Osanna Filio David*, viderunt, & iis nihilominus Christum laudantibus succensuerunt, propterea que reprehensi sunt, utpote qui ad id non advertissent: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*? Et quoniam hanc reliquit Hierosolymam, & extra civitatem fuit, idcirco corruit, & lapis super lapidem non amplius manere, imo & subverti cœpit, donec omnia exscinderentur. Venit in Bethaniam, obedientiæ domum, Ecclesiam nimirum, ubi diversatus est, & requievit; quan Matth. 8. 20. doquidem Hierosolymæ, ubi reclinaret caput, utpote ejusmodi Principibus Sacerdotum ac Scribis eam incolentibus, non habebat. Postquam autem in Bethania, obedientiæ scilicet domo conquievit, postquam constituti cœpta est Ecclesia, & in ea conquiescendi initium fecit Christus, tunc in Matth. 21. 18, 19. civitatem quam reliquerat, & extra quam fuerat, revertitur, & in eam revertens esurit, & visa una in via ficu, quæ populi arbor erat, accessit ad eam; & nihil in ea edule, sed vitæ tantum signa invenit; folia quippe in ea erant, absque ullo fructu: tunc vero quoniam animata erat ficus, eam propterea, quasi debitam sibi imprecationem audiret, compellat his verbis; Nunquam tibi innascatur fructus, quamdiu perseverabit præsens ætas. Inde fit, ut sterilis existat Judæorum Synagoga, & ad consummationem usque sæculi, donec plenitudo gentium adveniat, talis erit. Exaruit autem ficus, cum inter homines humano corpore indutus & ipse Jesus etiamnum viveret. Videntes autem Discipuli Matth. 21. 19. mirati sunt dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus*? animæ quippe oculis arefactæ ficus mysterium viderunt, & non tam quod exaruerit, quam quod subito & derepente aruerit, obstupuerunt. Aridam enim ficum, hunc nimirum Israëlis populum intuebantur; & cum arefactam derepente ficum videntes Discipuli mirarentur, quasi id quod dictum fuerat confirmans Jesus, ita respon-

Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως ἕως * εἰς Βηθανίαν, καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ. καὶ πρωΐ ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε. πάντας καταλιπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε τῆς τῶν ἱερεσολύμων πόλεως, ἀφ' ἧς Β ἐξελθὼν ἐν Βηθανίᾳ ἦν· ἢ τοὺς ἰδίους μὲν ἀρχιερεῖς, καὶ γραμματεῖς τὰ λαῦ θαυμάσια ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, ἰδὼν ἤχθη ἀγανακτήσαντας· ἢ τοῖς αἰνοῦσι τὸν χριστὸν διὰ τοῦτο ἐλεγχθέντας, ὡς μὴ νενοηκόσι τὸ τῶν στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτισμένον. καὶ ἐπεὶ κατέλιπεν ἐκεῖνα τὰ ἱερεσόλυμα, καὶ ἔξω γέγονε τῆς πόλεως, διὰ τοῦτο πέπωκε, καὶ λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἄρξατο μὴ μένειν, ἀλλὰ C καθαιρεῖσθαι, ἕως πάντα καταλυθῇ. ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, τὸν τῆς ἰωακοῦς οἶκον, τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα καὶ ηὐλίσθη, καὶ ἀνεπαύσατο, ἐπεὶ καὶ εἶχεν ἐν ἱερεσολύμοις πεπλὴν κεφαλὴν κλίναι, ἅτε τοιούτων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ὄντων ἐν αὐτοῖς. ὅτε ἦ ἀνεπαύσατο ἐν τῇ Βηθανίᾳ τῇ τῆς ἰωακοῦς οἴκῳ, μὴ τὸν ἀρχὴν δ' συσπάσαν ἐκκλησίαν, καὶ ἀναπαύσασθαι τὸν χριστὸν ἐν αὐτῇ, τότε ἐπανάγει εἰς τὴν πόλιν ἣν καταλέλοιπε, ἐξ ἧς ἔξω γέγονε, καὶ ἐπανάγων εἰς αὐτὴν πεινᾷ, καὶ μίαν ἰδὼν συκῆν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦ ὁδὸν D δὲ ἦν δ' λαοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ εὗρεν οὐδὲν αὐτῇ βρῶσιμον, ἀλλὰ μόνον ζωῆς ἔμφασιν. φύλλα γὰρ χωρὶς καρπῶν ἦν ἐν τῇ συκῇ. ἐπεὶ ἐμψυχος ἦν αὕτη ἡ συκῆ, διὰ τοῦτο λέγει ὡς ἀκαίρως τὴν πεπτωκυῖαν αὐτῇ ἀρὰν. ἦ γὰρ λεγόμενον τοιοῦτον ἦν. ὅσον σωέσχεν ὁ αἰὼν οὗτος, μηκέτι γένοιτο ἐν σοὶ καρπός. διὰ τοῦτο ἄκαρπός ἐστιν ἡ ἰουδαίων συναγωγὴ, ἕως τοῦ πληρωθῆναι αὐτῇ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἕως τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ. ξηρανθὲν δὲ ἡ συκῆ ἐπ' E ἀποδημοῦντος τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, ἐνανθρωποῦντος ἰησοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν λέγοντες. πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ; τοῖς γὰρ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς εἶδον τὸ τῆς ξηρανθέσης συκῆς μυστήριον, καὶ ἐθαύμασαν ἐπ' ἔτως ἐπὶ τῷ ἐξηράνθαι αὐτὴν, ὡς ὅπι τῷ παραχρῆμα ἐξηράνθαι. ἔβλεπον γὰρ ξηρὰν τὴν συκῆν, τὸν λαὸν τὸν ἰσραὴλ ἐκεῖνον, καὶ θαυμάζουσι τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ ἐξηραμμένην παραχρῆμα τὴν συκῆν ἐξηραμμένην, ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπεν ἐμπε-

δὼν

δῶν τὸ λεγόμενον τῷ. ἀμὴν, ὅτι ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται. οὐκοῦν ὁ πεισθέντες μαθηταὶ, καὶ μὴ διακεκριμένοι, ποιοῦσι καὶ τὸ τῆς συκῆς λεγόντες αὐτῇ. ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη, καὶ καταλιπόντες αὐτοὺς, ξηραίνεσιν αὐτοὺς, ἵν' ἡ ζωοποιὸς δύναμις αὐτῆς μεταδῷ καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸ μέλλον σωζων πλῆθος τὸν λαὸν ἐκεῖνον μεταδῷ καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. πρὸς τῷ ὃ ποιεῖν τὸ τῆς συκῆς τοὺς μαθητὰς, ἐπαγγέλεται αὐτοῖς ὁ θεὸς λόγῳ, ἐὰν ἔχωσι πίστιν, καὶ μὴ διακριθῶσιν, ὅτι τῷ δηκνυμένῳ ὑπὸ αὐτοῦ ὄρει, τῇ ἀντικειμένῃ ἐνεργείᾳ ἐπαιρομένῃ κατὰ τῶν ἀνθρώπων λέγουσιν. ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ γίνεται. αἴρει δὲ ἀφ' ἑκάστου τῶν ὠφελουμένων τοῦ μαθητοῦ ἰησοῦ τὸ βάρος τῆς κακίας ὀργῶν, ὁ Σατανᾶς, αἴρων αὐτὸν ἐνικήσαντος αὐτὸν, καὶ βάλλει εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν ἄβυσσον, βάλλοντος αὐτὸν εἰς τὸν ἄξιον αὐτοῦ τόπον τὸ κολάσεως. καὶ ἐνταῦθα τὸ θαλάσσης ἐν ψαλμοῖς λέγεται τό. αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. ἐπεὶ πλοῖα διαπορεύεται, ζῶα μικρὰ καὶ μεγάλα, δράκων ὅτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ. καὶ ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ. ἐπεὶ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, δῆλον δὲ ὅτι ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐκεῖ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς αἰθίοψιν. αἴρει δὲ ὅλων καθ' ἕκαστον τῷ τοῦ λόγου καταρπιζομένων εἰς σωτηρίαν ὀργὴν τοῦ ἰησοῦ βλεπόμενον καὶ δηκνύμενον, καὶ βάλλει εἰς τὴν θάλασσαν τὸν τοῦ ὑπογράφοντος μαθητοῦ ἰησοῦ ἐν διδασκαλίᾳ λόγον, λέγοντος τῷ ἐν τῷ καθ' ἕκαστον τῷ ἀκούοντων ὄρει. ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, λέγοντος ὃ μὴ δι' ἐχθρὸν πίστιν καὶ μὴ διακεκριμένος, ἵνα τὸ λεγόμενον γένηται, καὶ τὰ πάντα ὅσα ἐὰν ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διακεκριμένος αἰτήσῃ ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύων λήψεται. αὐτὴ δὲ ἐστὶ βηθανία, ἔνθα ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ἰησοῦς φίλος κατῴκει. καὶ πᾶς ὁ τοῦ ἀκούων τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν λόγον τῆς τοῦ ἀκοῆς ἐνοικοῦντα ἔχων ἑαυτῷ, οἶκός ἐστιν τοῦ ἀκοῆς, καὶ βηθανία, ἐν ᾗ αὐλίζεται ὁ ἰησοῦς, καὶ ἀναπαύεται. ἐπεὶ δὲ πράγματα λαμβάνειν δεῖ ἀπὸ τῶν λεγομένων ἀξίων σοφίας θεοῦ, ἀφ' ἧς τὰ εὐαγγέλια γέγραπται, προσέχες εἰ μὴ καὶ μὲν τοὺς ἁπλούστερον νοοῦντας παρέλκει τό. καταλιπὼν αὐτοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως. πῶς γὰρ ἐδύνατο ἔξω τῆς πόλεως γένεσθαι, μὴ καταλιπὼν τοὺς προτέρους παρ' οἷς ἦν;

dit: *Amen, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum hoc quod ficui contigit, facietis: sed & si monti huic dixeritis; Tollere, & jacta te in mare, fiet.* Qui ergo credunt Discipuli, neque dubitant, id quoque efficiunt, quod ficui contigit, dicentes ei: *Vobis oportebat loqui Verbum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad Gentes*, eamque à se relictam arefaciunt, ut vitalis ipsius facultas ad Gentiles transeat, ad eosque spiritus populum hunc antea conservans traducatur. Præter facultatem autem id efficiendi quod ficui contigit, Discipulis etiam suis pollicetur Dei Verbum, futurum ut si fidem habuerint, neque dubitaverint, cum indicato à se monti, id est adversariæ Potestati sese adversus homines extollenti dixerint: *Tollere, & projicere in mare*, id ita contingat: ab unoquoque enim eorum quibus auxilium præstant Discipuli Jesu, gravis nequitiæ mons, Satanas nimirum aufertur; auferente eo qui ipsius victor evasit, & in mare, abyssum scilicet, projicitur, eodem in destinatum ipsius supplicio locum projiciente. Ac de hoc quidem mari id in Psalmis dicitur: *Hoc mare magnum & spatiosum, illic naves pertranseunt, Animalia pusilla cum magnis, Draco iste quem formasti ad illudendum ei*; & in alio Psalmo: *Tu confregisti capita Draconis*, videlicet in mari, atque illic *Confregisti caput Draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum.* Ab unoquoque igitur eorum qui ad salutem à Verbo præparantur, mons à Jesu conspectus & monstratus aufertur, & in mare mittitur per sermonem Discipuli Jesu, in doctrina capessenda feliciter versati, & monti qui in unoquoque auditorum est dicentis: *Tollere & projicere in mare*; atque illud quidem cum fide, & absque dubitatione dicentis, ut optatum verba ipsius exitum nanciscantur, & ut quæcunque in oratione petiverit qui fidem habet, & non dubitat, credens consequatur. Hæc porro Bethania est quam habitabat is amicus Jesu qui è mortuis surrexit; & quisquis certe Dei sermoni obtemperat, & obedientiæ mandata animo alte defixa retinet, obedientiæ domus est, & Bethania, in qua diversatur Christus, & conquiescit. Sed quoniam ex hoc loco rès sapientia Dei à qua conscripta sunt Evangelia dignæ dispromendæ sunt, animadverte, annon juxta simpliciorum interpretationem supervacaneum sit illud: *Relictis illis abiit foras extra civitatem*; quomodo enim extra civitatem esse potuisset, iis non relictis, apud quos prius erat? At secundum eos qui

Matth. 21. 21.

Act. 13. 46.

Psal. 103. 25, 26, 27.

Psal. 73. 14

acutius hunc locum intelligunt omnino priores relinquit, quando ad alios post illos, & cum illis accedit; sed & postquam in Bethania diversatus est, relicta haudquaquam Bethania in urbem redit: in Bethania enim erat, & in urbem redibat. Esuriebat autem Iesus, fructus Spiritus qui in justo proveniunt, semper capere volens; & charitas quidem ejus qui illam primum Spiritus fructum profert, nec non gaudium, & pax, & lenitas, & cætera, hæ sunt, ut ita dicam, ficus ipsius, quas esuriens comedit; quos sane quamdiu de nobis fructus dabimus, haud exarescemus; at quotiescunque accedenti ipsi & fructum comedendum quærenti non præbebimus, nobis dicetur: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Nam præter jam traditam ficus explicationem, quasi populum ipsa significet, ad unumquemque referri potest hæc oratio, quasi ficus sit, vel arefacta, vel fructum ferens, & vivens, & culta, ut majorem fructuum copiam emittat. Fortassis vero quemadmodum in sementi, *Exiit qui seminat, seminare, & quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea; alia autem ceciderunt in petrosa, & alia in spinas, & alia in terram bonam*; ficus itidem variæ sunt; & si in terra bona ficus sata sit, fructum fert, eumque esurienti Iesu præbet; at postquam secus viam consita fuerit, quemadmodum ea de qua id scriptum est: *Et videns ficu arborem unam secus viam*, Iesu ad se venienti fructum non præbet, *nihil enim in* ficu juxta viam adsita *invenit, nisi folia tantum*; idcirco quum secus viam esset quidem, sed folia tantum, at sine fructu haberet, quibus vitæ significationem daret, id dixit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Quamdiu ergo ad ficum non accedit, nec fructum ejus adhuc requirit, sed dum fructum ferat ficus patienter expectat, non arescit; at cum advenerit qui fructus nostros appetit, si solam fidei pollicitationem absque fructibus habere inveniamur, confestim exarescemus, amissa etiam ea quam nobis fidei nomine pepereramus existimatione. Ac ejusmodi homines reperire licet, qui fidelium nomen diu gesserunt, & vivere se signis comprobaverunt, at aridi nihilominus omnino sunt: quos à Dei Verbo penitus recessisse & exaruisse videre est, quod fructum non dederint. Hoc sane loco exarescit ficus quæ esurienti Iesu fructum non dedit; alia autem succidi jubetur, ne terram occupet.

Matt. 13. 3, 4, & seq.

Luc. 13. 7.

Tum vero cum arefactum aliquem viderint Discipuli, postquam vivere se significi-

κῇ δὲ τὰς σωτερω ἀκόντας τῶν λεγομένων πλούτως καταλειπει τὰς ὕστερας, ὅτε παρ' ἑτέρους γίνεται μετ' ἐκείνας, κὴ σὺ ἐκείνοις. ἀλλὰ κὴ εἰς Βηθανίαν αὖλισθεὶς, ἐκαταλιπὼν τὴν Βηθανίαν εἰς τὴν πόλιν ἐπανάγει, ἦν γὰρ κὴ ἐν Βηθανίᾳ, κὴ ἐπορεύετο εἰς τὴν πόλιν ἐπείνα δὲ ὁ ἰησῦς, ἀεὶ τῶν ἐν τῷ δικαίῳ βελόμενος καρπῶν ἔ πνεύματος, κὴ ἔστιν αὐτὸ, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, τὰ σύκα ὧν πεινᾷ ἐθέλει, ἡ ἀγάπη τὸ καρποφορούντος αὐτὴν, πρῶτον ὅσα καρπὸς τὸ πνεύματος, χαρὰ, κὴ εἰρήνη, κὴ μακροθυμία, κὴ τὰ λοιπὰ, ἄπινα ὅσον μὲν καρποφορεῖται, ἐ ξηραινόμεθα. ἐπὰν δὲ πάντα αὐτὰ κὴ ζητοῦσι καρπὸν ἵνα φάγῃ μὴ παρέχωμεν, λελέξεται πρὸς ἡμᾶς. μηκέτι ἐκ σὲ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα. χωρὶς γὰρ τῆς προσαποδεδομένης πρὸς αὐτὸς ὡς τὸ λαὸ διηγήσεως, ἔστι κὴ ἐπ' ἔκασον δικαίων τὸν λόγον συκῆν ὄντα, ἥτοι ξηραινομένην, ἢ φέρουσαν καρπὸν, κὴ ζῶσαν, κὴ γεωργουμένην, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. τάχα ὃ ὥσπερ ἐπὶ τὸ πόρρω, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τὸ σπείρειν, κὴ ἀπέπεσε πρὸς τὴν ὁδὸν, κὴ ἦλθε τὰ πετεινὰ τὸ οὐρανὸ, κὴ κατέφαγεν αὐτὰ, ἄλλα δὲ εἰς τὰς πέτρας, καὶ ἄλλα εἰς τὰς ἀκανθας, ἄλλα εἰς τὴν καλὴν ἀγαθὴν γῆν, ἔτως ἐ συκῆ ἐστιν διαφορᾳ. ἐ ἐὰν μὲν ᾖ συκῆ ἐπὶ τῆς καλῆς ἀγαθῆς γῆς, κὴ φέρει καρπὸν, ἐ πεινῶντι τῷ ἰησοῦ παρέχῃ αὐτὸν. ἐπὰν δὲ ᾖ πρὸς τὴν ὁδὸν, ὡς αὐτὸ πρὸς ἧς γέγραπται. ἐ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδὸς, ἐλθόντι τῷ ἰησοῦ ἐ δίδωσι καρπὸν, ἐδὲν γὰρ εὑρίσκει ἐν τῇ πρὸς τὴν ὁδὸν συκῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον, διὸ λέγει αὐτῇ, ἐπεὶ πρὸς τὴν ὁδὸν ἦν, ἐ φύλλα μόνον εἶχεν ἔμφασιν δὲ ζῆν, ἀλλ' ἐ μὴ καρπῷ τ'. μηκέτι ἐκ σὲ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα. ὅσον μὲν οὖν οὐκ ἔρχεται ἐπὶ τὴν συκῆν, ἐδὲ ἤδη ζητεῖ τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἀλλὰ μακροθυμεῖ πρὸς μένων εἴ πως εἴσῃ καρπὸν ἡ συκῆ, ἐ ξηραίνεται. ἐπὰν δὲ παρῇ τὸς πεινῶντας ἡμᾶς τὸς καρπὸς εὑρεθῆναι ἐδὲν ἔχοντες, ἐ μὴ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πίστεως μόνην, ἐ σωστῶν αὐτῇ καρπῶν, πρὸς αχθῆμα ξηραινόμεθα, ἐ τὸ δοκεῖν εἶναι πιστοὶ ἀπολωλεκότες. καὶ ἔστιν εὑρεῖν τοιούτους πινὰς ἐπὶ πολλῶν φερόντων χρόνον τὸ τῆς πίστεως ὄνομα, ἐ ἐμφανῶς ὄντας ζῶσι ἐ παντελῶς εἰσι * ξηραί. ὃς διὰ τὸ μὴ καρποφορεῖν ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἀφισαμένης παντελῶς τὸ λόγε, καὶ ξηρανθέντας. ἐνθάδε μὲν οὖν ξηραίνεται ἡ μὴ δεδωκυῖα πεινῶντι τῷ ἰησοῦ καρπόν. ἄλλη δὲ συκῆ ἐκκόπτεσθαι κελεύεται, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ. εἰθ' οἱ μαθηταὶ ἐπὰν ἴδωσί πινα μὴ ζωπικὴν ἔμφασιν ξηρανθέντα, θαυμάζει

μάζουσι λέγοντες· πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη A cavit, mirantur dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* Id præterea certius cognoscemus, si unicuique rei, quæcunque continentur hoc loco sigillatim aptaverimus, attendentes quo pacto in tentationibus fructus postulat Jesus; in persecutione, verbi gratia, confessionem & martyrium; quum aliquem mulier deperit, continentiam Josephi, & castitatem; & in singulis itidem tentationibus congruentem ei fructum. Qui autem ad dandam Jesu esurienti, & ad se adventanti confessionem vel continentiam se non accingit, arescit confestim; nam qui fidem ejuravit, arescit, ita & qui fornicatus est, etiamsi ante tentationum tempus vitæ significationem daret, & quasi ficus foliis indutus esset. Ejusmodi vero rebus obstupescunt Discipuli, qui esuriens Jesus, & fructum quærens accesserit, eoque non invento statim dixerit, & factum fuerit, & ad ferendum fructum neutiquam parata ficus continuo aruerit. Cum autem ficus sæpenumero multis annis homo aliquis fuerit, non exarescit; at cum tempore tentationis Jesus accesserit, & fructum exegerit, eo ipsi non dato, is subdito exaruit, & tot annorum vitam amisit; atque id quidem fit, quoniam juxta ipsius Sospitatoris effatum: *Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo*, ne quod videtur habere, otiosum sit. Unusquisque porro Discipulorum si fidem habuerit, & non dubitaverit; id quod ficui contigit, facit, quodque ei subnexum est. Quin etiam planum facere operæ pretium est, quomodo Discipulus Jesu, quum fructum in ficu quæsiverit, nec repererit, ei dicat: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*, ut hoc ipso momento ficus confestim arefiat. Animo hic tibi aliquem finge, quæ ad fidem pertinent profitentem, & in nomine Jesu edere se ac bibere, & in animæ suæ plateis præcepta Jesum tradidisse credentem; deinde Discipulus sapientiæ fructum & sermonem in illo quærens accedat, quatenus ipse divina docere se pollicitus est; at inquirens, & sermone ejus periculum faciens nullum fructum inveniat, & Christo propterea vacuum esse spectatoribus significans, hunc vana sui existimatione læsum nunquam fructum dare posse, verbis declaret. Vide ergo, annon quod in ficu fecit Jesus, in ejusmodi homine pariter efficiat qui fide pollet, & minime dubitat. Et multo quidem satius est fallacem ficum, & vivere creditam, fructus vero non mittentem, & sterilitatis manifestam, Discipuli Servatoris verbis

Matth. 25. 29.

μάζουσι λέγοντες· πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ; ἐπὶ πλέον νοήσωμεν ἕκαστα τοῖς καθ' ἕνα ἐφαρμόζοντες ἐκ τοῦ τόπου, σπουδάσαντες ἵνα τρόπον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ὁ μὲν ἰησοῦς αἰτεῖται καρπὸν, φέρε εἰπεῖν, ἐν διωγμῷ τὴν ὁμολογίαν καὶ τὸ μαρτύριον, καὶ ἐν τῷ γυναῖκα ἐπιμαίνεταί τινι, τὴν ἐγκράτειαν, καὶ σωφροσύνην. καὶ ἕτως καθ' ἕκαστον πειρασμὸν, τὸν ἀκόλουθον αὐτῷ καρπόν· ὁ δὲ μὴ παρασκευασάμενος δι' ὀλίγου πεινῶντι τῷ ἰησοῦ, καὶ ἐφιεμένῳ τὴν ὁμολογίαν, ἢ τὴν ἐγκράτειαν, παραχρῆμα ξηραίνεται. ὁ δὲ ἀρνησάμενος ξηραίνεται. ὁμοίως ὁ πορνεύσας, καίτοι παρὰ * τὸν * πρώτων πειρασμὸν καιρὸν ζωπυρῶν ἐμφάνων διδόντα, καὶ οἱονεὶ τὰ φύλλα τῆς συκῆς περικείμενος· καὶ θαυμάζουσιν ἐπὶ τούτοις οἱ μαθηταὶ, πῶς ὁ μὲν ἰησοῦς ἐπείνησε καὶ ζητῶν τὸν καρπὸν, τῇ δὲ μὴ δρυκνείᾳ διὰ θεὸς εἶπε, καὶ ἐξήρανε, καὶ παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ μὴ παρεσκευασμένη εἰς τὸ φέρειν καρπὸν συκῆ· καὶ πολλάκις τῆς γρόμμου συκῆ ἔτεσι πλείοσιν, ἐξηράνε). ἐπὶ παντὶ δὲ ὁ ἰησοῦς ἐν καιρῷ πειρασμοῦ, καὶ ἀπαιτοῦντι τὸν καρπὸν, ἐδόθη ὡς παραχρῆμα ἐξηράνθη, καὶ τῷ τοσούτων ἀπολωλέκεν ἐτῶν ζωήν. καὶ ἵνα γένηται ἐπὶ τῆς δὲ σωτῆρος λόγον, παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται. ἀπὸ δὲ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ λόγον ἢ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἕκαστος τῷ μαθητῇ ἐν ᾧ ἔχῃ πίστιν, καὶ μὴ διακριθῇ, καὶ τὸ τῆς συκῆς ποιεῖ, καὶ τὸ ἑξῆς ἀπὸ τοῦ διαφερόμενον. καὶ ἔρχεται δεῖξαι πῶς ὁ ἰησοῦς μαθητὴς ζητήσας καρπὸν ἐν συκῇ, καὶ μὴ εὑρὼν, λέγῃ αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα παραχρῆμα καὶ ἐπ' αὐτῷ ξηρανθῇ ἡ συκῆ· καὶ εἰς ταῦτα ὃ νόησόν τινα τὰ τῆς πίστεως ἐπαγγελλόμενον, καὶ διόμνυον ἐν τῷ ὀνόματι δὲ ἰησοῦ ἐλθεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ τὸν ἰησοῦν ἐν ταῖς πλατείαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δεδιδαχέναι. εἶτα ἤκετω μαθητὴς ζητῶν καρπὸν σοφίας, καὶ λόγον ἐν αὐτῷ, καὶ τὸν θεὸν δὲ διδάσκειν τὰ θεῖα ἐπαγγελίαν, καὶ ζητῶν καὶ ἐρευνῶν τὸν λόγον αὐτὸν, μηδένα καρπὸν εὑρισκέτω. διὰ δὲ τοῦτο αὐτὸν παιδεύσας τοῖς θεωροῦσι κενὸν δὲ χρῆσθαι, παριστάτω τῷ λόγῳ ὅτι οὐχ οἷόν τε τινα καρπὸν ἔτι γενέσθαι αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτο τὸ ὑπόπτως βεβλαμμένον· ὁρᾶν δὲ εἰ μὴ ἐν τούτῳ ὁ ἔχων πίστιν καὶ μὴ διακριθεὶς, τῆς συκῆς παραπλήσιος πῶς τῷ ἰησοῦ ποιεῖ· καὶ χρεὼν γε ἐστὶ τὸν ἁπλοῦν συκῶν, καὶ νομιζόμενον ζῆν, μὴ καρποφορεῖσθαι, ἐλεγχθεῖσαν ὅτι ἄκαρπός ἐστι, ξηρὰν τοῖς λόγοις δὲ μαθητὲς ἰησοῦ φανῆναι, ἢ * ἀπατῶντα τὴν νομιζομένην ζωὴν

* τὸν πρώτων πειρασμὸν καιρὸν ζωπυρῶν ἐμφάνων διδόντα

* ἀπατῶντα τὴν νομιζομένην ζωὴν

aridam declarari, quam vitæ specie ac si-
mulatione hominum minime malorum &
deceptu facilium corda diutius decipere.
Eximium ergo illud visum est, quod circa
ficum egit Jesus, ipsiusque Discipuli. Uni-
cuique autem infideli, & iniquo, pro in-
fidelitatis, ac iniquitatis rata parte mon-
tem incumbere existimo, qui Discipulo-
rum Jesu sermone auferatur, & in mare
supplicii ipsius mittatur; & quæcunque in
deprecatione petierint Jesu Discipuli cre-
dentes, accepturos, quasi Discipulos ni-
hil non æquum petituros, & quasi magi-
stro obtemperantes, neque quicquam nisi
magnum & cœleste poscentes. Dixit enim
Discipulis suis Jesus; Magna petite, & par-
va vobis attribuentur; & cœlestia petite,
& terrena vobis adjicientur. At Marcus
hanc conscribens historiam dissentaneum
aliquid, minimeque verisimile contextui
videtur addidisse, dicens Jesum *Quum vidis-*
Marc. 11. 13 14. *set à longe ficum habentem folia, venisse quasi*
aliquid in ea inventurum: quum venisset au-
tem ad eam, & nihil invenisset præter folia;
non enim fuisse tempus ficorum. Respondentem
dixisse ei; Iam non amplius in æternum ex te
fructum quisquam manducet. Nam si ficorum, inquiet aliquis, tempus non erat, quomodo ad ficum, quasi aliquid in ea inventurus Jesus accessit? & quomodo ei jure dixit: *Iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet?* Ad id dici potest enumeratos apud Apostolum fructus Spiritus, charitatem nempe, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, temperantiam nonnunquam proprio suo tempore dari; at si, provocantibus licet ad contrarias fructuum emissioni res circumstantibus rebus, propter latas à Verbo ingentes suppetias, tunc quoque fructus spiritus dare aliquis valet, illud vero præstantius esse. Quod autem dico, tale est; inter fructus Spiritus recensetur charitas, illius tum tempus est, quum amicitiæ qua diligimur, fructum reddere operosum non est; & fructus sane Spiritus est diligentem diligere, verum non in non-tempore ut ita dicam, ficorum. At cum fidelem aliquis ad odium factis suis concitaverit, sive insidias struens, sive depravatis usque adeo moribus præditus, ut odio dignus videatur; justus autem ne hominem quidem ejusmodi odio prosequitur, sed quasi il-
Matt. 5. 45 lius filius *qui Solem oriri facit super malos & bonos*, tum quoque eum diligit; in non tempore videlicet ficorum charitatis fructus dans, beatus est. Idem de gaudio intellige: gaudium enim fructum Spiritus dare,

καὶ τῇ προσποιήσει τὰς τῶν ἀκάκων καὶ ἀδόλων καρδίας· καλὸν ἓν ἐφαύνη καὶ ἓν ἐσκεμμένον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔργον τὸ κατὰ τὴν ἐνοικουμένην συκῆν· ἐν ἑκάστῳ οἶ, οἶμαι, ἀπίστῳ καὶ ἀνόμῳ ὄρος ὑπάρχει, καθ' ὃ μοιόλογον τὸ ἀπίστιας καὶ τὸ ἀνομίας, τῷ λόγῳ τῶν μαθητῶν ἐσκεμμένον καὶ βαλλόμενον εἰς τὸν θάλασσαν τὸ κολάσεως αὐτοῦ. καὶ πάντα ὅσα ἐὰν αἰτῶσιν ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες οἱ ἐσκεμμένοι μαθηταὶ, λήψονται ὡς μαθηταὶ οὐδὲν τῶν μὴ θεοπρεπῶν αἰτήσοντες, ὡς πειθόμενοι τῷ διδασκάλῳ, μηδὲν ἄλλο αἰτοῦντες, ἢ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἐπουράνια· εἶπε γὰρ ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν· καὶ αἰτεῖτε τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια προστεθήσεται ὑμῖν· ὁ γὰρ μάκαρ ἀναγράψας τὰ κατὰ τὸν τόπον ἀπεμφαῖνόν τι ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν προσεθηκε ποιήσας, ὅπι ἰδὼν ὁ ἰησοῦς ἀπὸ μακρόθεν συκῆν ἔχουσαν φύλλα ἦλθεν ὡς ἐρησόμενον τι ἐν αὐτῇ. ἐλθὼν δὲ ἐπ' αὐτὴν, καὶ μηδὲν εὑρὼν ἐπὶ μὴ φύλλα μόνον, ἦν γὰρ οὐκ ὀψὲ συκῶν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῇ, μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ· εἶπον γὰρ ἂν τις, εἰ μὴ ὁ καιρὸς σύκων ἦν, πῶς ἦλθεν ὁ ἰησοῦς ὡς ἐρησόμενον τι ἐν αὐτῇ, καὶ πῶς δικαίως εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγῃ; πρὸς ὅτι ὃ λελέξεται ὅτι οἱ κατελείφθησαν ἐπὶ τῷ ἀποστόλῳ καιροὶ τοῦ πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια, ἔστι μὲν ὅτε ἐν οἰκείῳ ἀποδίδοται καιρῷ. βέλτιον δὲ εἰ τὸ προεσκοτῶν ἐπὶ τὸ ἐναντίον τῷ καρποφορεῖν προκαλεμμένων διωθεῖταί τις διὰ τὸ πάνυ ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ λόγου, ὃν δεῖ πάντα καὶ ὅτε διδόναι τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος· ὃ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. εἷς τῶν καρπῶν τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη. ταύτης δὲ καιρὸς μέν, ὅτε ἐκ χαλεπὸν ἀποδοῦναι τὸν καρπὸν τοῦ ἀγαπᾶσθαι, καὶ ἔστιν ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα. καιρὸς μὴν τοῦ πνεύματος. ἐστὶ μὲν ἐν ἀκαίρῳ, ἵν' ἔτως ὀνομάσω, σύκων· ἐπὰν δὲ ἐπὶ τὸ μισεῖν προκαλῆται τις τὸν πιστεύοντα, δίκαιον τὰ πάντων, καὶ ἐπὶ θελαμμένων, καὶ ἐπὶ τοῖς ἤθεσι βεβλαμμένων, ὡς δυνατὸν ἀξίως εἶναι τοῦ μισεῖσθαι, ὁ τοιοῦτος μὴ δοκεῖ τοιοῦτον μισῆ, ἀλλ' ὡς υἱὸς τοῦ ἥλιον ἀνατέλλοντος ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ὅτε αὐτὸν ἀγαπᾷ, δύναται ἐν ἀκαίρῳ * σύκων τὸ ἀγάπης διδόναι τὸν καρπὸν, μακάριός ἐστι· τὸ δὲ ὅμοιον νοήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ χαρᾶς. φέρειν μὲν γὰρ τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος τὴν χαρὰν, μηδενὸς ἐπὶ τὸ λυπεῖσθαι προκαλεμμένου, καὶ δυσαρεστεῖσθαι ἐκ χαλε-

* c. l. πάν

πόν. ὅταν γὰρ μὴ προσεχόντα τῇ λύπῃ, καὶ ἀθυμίαν, καὶ δυσαρέσκειαν προσκαλῇ. ἀπὸ δὲ τοῦ τὸν λόγον ὠφελείας τὸν ἐπὶ τοσοῦτον προκόπτειν, ὡς ἐν καιροῖς τὴν δοκοῦσαν δυσαρέσκειαν διαρρεῖν, καὶ ἐν καιροῖς τὸ ἀπροσδόκητον εὐθυμίαν σημαίνειν, καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ προσαπτέον καιρῷ μεριμνᾶν. πάντοτε χαίρετε, μακάριος ὁ τοιοῦτος εἰ καρπὸν φέρων τὴν χαράν, εἰ ἐν ὀκαιρῷ, ἵν' ἕτως ὀνομάσω, εἴη τὸν· τὸ γὰρ ἐπιτήδειον ἐν καλεπὸν εἰ ἐπὶ τῶν ἄλλων καρπῶν ποιῆσαι τὸ πνεῦμα τοῦ βέλτιον γὰρ ἦναι κρεῖττον τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸν προσιόντα τῷ λόγῳ αὐξῆσαι ὁ θεὸς, καὶ ἀπαρτεῖν αὐτὸν τῇ δόξῃ, εἰ ἵν' ἕτως ὀνομάσω θεὸν μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου ἔργα· διὸ καὶ πᾶσι λέγει τοῖς καλεῖ ἐπὶ τὸν μακαρισμὸν τὸν ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, εἰ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. μεμφόμενος εἰ τοῖς μὴ βουλομένοις ἀποθεωθῆναι καὶ ὑποῖς ὑψίστου γενέσθαι, λέγει. ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· καὶ γὰρ ἑκάστων ἁμαρτίαν, ὅτε ἐσμὲν σάρκινοι, εἰ κατ' ἄνθρωπον περιπατοῦντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνεργοῦμεν ἢ θανατῶσθαι, εἰ φανερὸν ὅτι εἰ κατὰ σάρκα ζῶμεν, μέλλομεν ἀποθνήσκειν, ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἀπόστολος· ταῦτα καὶ διὰ τοῦτο. ἐγγὺς ἦν ὁ καιρὸς τοῦ σύκων. ὁ δὲ κατὰ τὸν μάρκον πέτρος, ἰδὼν τὴν συκῆν ξηραμμένην ῥιζῶν, εἶπε τῷ σωτῆρι. ἰδὲ ἡ συκῆ ἣν κατηράσω, ξηρὰ ἐγένετο. καλῶς γὰρ ἀπὸ τοῦ λόγου ἡ ἀξία, ἡ μὴ φέρουσα τῷ λόγῳ καρπὸν ζητοῦντι· ἐπιτέλει δὲ τι ἔχει ὁ λόγος προτρεπτικὸν τοῦ πιστεύοντας λήψεσθαι. ἀεὶ ἄλλως γὰρ λαμβάνομεθα, ἐὰν μὴ αἰτήσωμεν. ἔστω δὲ καὶ ἡ διάθεσις ἀξία τοῦ τυχεῖν αἰτήσωμεν. καὶ ἡ οὐχὶ μετ' ἐπισήμου ἀναπεμπομένη, ἀξία δ' ἐπιτυχεῖν ἡμᾶς, καὶ αἰτήματα ἔστω ἐπιφανῆ, καὶ μεγάλα, καὶ ἄξια δόξης τοῦ θεοῦ.

A cum tristitiam, tædiumve nemo facessit, operosum non est; at cum mœrorem alicui, & angustiam, ac fastidium instantia mala comparant, & Verbi tamen subsidio tantos fecerit progressus, ut eo etiam tempore quo mœroris causas habuisse visus est, hilaritatem præ se ferat; & quum ignominia afficitur, flagrisve cæditur, gaudeat, & quocunque tandem calamitoso tempore præcepti hujus meminerit; *Semper gaudete*, beatus ille procul dubio est, utpote qui gaudium fructum ferat, atque id quidem in non tempore, ut ita dicam, 1. Thess. 5. 16

B ficorum. Idem quoque de reliquis Spiritus fructibus demonstrare arduum non est: nam qui fidem amplectitur & divino Verbo audientem se præbet, humana natura superiorem esse ac præstantiorem vult Deus, & inusitata ab eo, ac portentosa, &, ut ita dicam, Dei potius, quam hominis facinora requirit. Quapropter omnibus edicit, quos ad beatitudinem vocat: *Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes*: at eos arguens qui Dii fieri, & filii Excelsi nolunt, ait: *Vos autem sicut homines moriemini*. Quamdiu enim *carnales sumus, & secundum hominem ambulamus*, nihil aliud quam mortem per singula peccata operamur; *Si enim secundum carnem vixerimus, nos morituros* liquet, quemadmodum ab Apostolo traditum est. Hæc à nobis dicta sunt, propter illud; *Non enim erat tempus ficorum*: at juxta Marcum Petrus; *Videns ficum aridam factam à radicibus*, Servatori dixit: *Ecce ficus cui maledixisti, aruit*; cum enim Verbo quærenti fructum non præberet, merita fuit quæ imprecationibus ab eo devoveretur. In fine autem fideles ad accipiendum adhortans aliquid Scriptura continet; non aliter enim accipiemus, nisi petiverimus: ita igitur affecti simus, ut quæ poscimus, consequi mereamur; & precatio cum scientia fusa felici exitu digna sit: postulata autem cœlestia sint, & magna, & plane digna quæ a Deo concedantur. Psal. 81. 6, 7. 1. Cor. 3. 3. Rom. 8. 13. Marc. 11. 13 Marc. 11. 20, 21.

C

D

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM TOMUS DECIMUS SEPTIMUS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιζ'.

De Principibus Sacerdotum & Senioribus qui Dominum interrogaverunt, & dixerunt: In qua potestate hæc facis?

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων πρεσβυτέρων, εἰπόντων. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;

Matth. 21. 23. & seq.

Et quum venisset in Templum, accesserunt ad eum docentem Principes Sacerdotum, & Seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? & reliqua, usque ad id: *Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Cum præsentem huncce locum tanquam necessarium Evangelistæ tres scriptis mandaverint, quonam consilio non unam duntaxat quæstionem, sed duas Servatori proposuerint Principes Sacerdotum, & Seniores populi disputare operæ pretium est: quarum quæstionum una hæc est: *In qua potestate hæc facis?* altera vero: *Et quis tibi dedit hanc potestatem?* quidque sibi volens Servator ob id unum eos vicissim interrogaverit, quo ad eorum quæsita non responderet: eos quippe indignos esse videbat, ad quorum quæstionem responsum daret, & quorum propositionem solveret. Quæ autem hic habentur, non sicut opinantur nonnulli, aperta & intellectu facilia, sed mysteriis referta esse, & cor postulare profundius ex nostra disquisitione manifestum erit. Age ergo, eorum argumentis adstipulemur, qui locum hunc simplicius interpretantur. Dicent enim Principes Sacerdotum & Seniores populi, cum duas generales esse scirent potestates, quarum melior Dei esset, deterior autem Diaboli, in quanam è duabus hisce potestatibus, & à quo accepta ea prodigia ederet, à Servatore quæsivisse: tum vero Jesum eos vicissim interrogasse, ne rationem ipsis redderet, & quia eos ipsos à quibus interrogabatur, una reprehendere volebat, quod præter rectam rationem Johanni Baptistæ fidem detraxissent: atque ita vicissim interrogando duas res confecisse, nam propter fidem Johanni detractam eos insimulasse, percontatoresque suos ita distraxisse, ut responsionem ipsis cum ratione non dedisse videretur. Hic vero dixerit quispiam ridiculum

Καὶ ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; ἐκ τοῦ ἀποκριθῆναι αὐτοὺς ἐκείνους τῇ πρὸς τὸ πνεῦμα ἀποκρίσεως, καὶ τὸ προβλήματος διηγήσεως. ὅτι ἔχει, ὡς οἰονταί τινες, ἁπλᾶ ἐστι καὶ κατὰ τὸν τόπον, καὶ οὐ βαθείας, ἀλλὰ μυστικὰ καὶ βαθείας δεόμενα καρδίας, δῆλον ἔσται ἐκ τῆς ἀποσάσεως. φερέ δή, συναγορεύωμεν τῇ πιθανότητι τῶν ἁπλουστέρον ἐκλαμβανόντων τὰ κατὰ τὸν τόπον. φήσουσι γὰρ ὅτι δύο γνώσεις ἀπίστασμαι, ἀμείνων μὲν τοῦ θεοῦ χαρίσασθαι ὑπὲρ τοῦ διαβόλου, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ἐπιστάμενοι τὸν σωτῆρα, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ τούτων τῶν δύο ποιεῖ τὰ τερατεύματα καὶ ἀπὸ τίνος αὐτὴν λαβών. εἶτ' ὁ Ἰησοῦς ὑπὲρ δὲ μὴ αὐτολογῆσαι ἀντηρώτησεν, ἅμα δὲ ἐλέγξαι βουλόμενος τοὺς πυθομένους αὐτὸν, ὡς οὐκ ἐν ὀρθῷ λόγῳ ποιησαμένους τὴν ἀπιστίαν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. καὶ ἵνα αὐτὸν ἀντερώτημα δύο οἰκονομούμενον, τήν τε ἀπιστίαν εἰς τὸν Ἰωάννην ἀπιστίαν ἐλέγχουσι καὶ τὸ ἀποπροσωπεῖσθαι τοὺς πυθομένους, ἵνα δόξῃ αὐτοῖς βουλόμενος μὴ ἀποκρίνεσθαι· ἀλλ' ἔστιν οἷς ἂν φαίη τὰ ὑπεναντία ἐκείνοις τῷ πιθανῷ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς ὁ Ἰησοῦς.

ὁ ἰησοῦς. οὐκ ἂν γὰρ ἀπεκρίνατο ὅπου ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ καὶ ἔφημι ὅτι ὁ σωτὴρ ἔτι οὐκ ἂν ἀπεκρίνατο, ἀλλ' εἰδὲ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀντικείμενος, καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα ἔστι ἐν τοῖς πιστοῖς τὸν ἀληθῆ, ὅτι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖ πᾶσαν δύναμιν, καὶ σημεῖα, καὶ τέρατα, ἐν οἷς καταπλήσσει, καὶ ἀποπλανήσει, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς· εἰ δὲ ἐκεῖνος ἔστι ἐν τῇ τοῦ διαβόλου ἐξουσίᾳ ποιεῖν τὰ σημεῖα, καὶ τὰ τέρατα τοῦ ψεύδους, τὰ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπὶ ἐλεύμενα, πόσῳ πλέον ὁ σωτὴρ οὐκ ἄν, εἰ καὶ μὴ ἀνετήτησεν, ἄλλο τι ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτι ἐν τῇ τοῦ θεοῦ τοῦ ὄντως ἔτους φανῆ ἀποκείσιν, καὶ ἐκείνος πιθάνους, τὸν σωτῆρα μὴ ἀποκρίνεσθαι, εὐηθες εἶναι μοι φαίνεται· μήποτ' ἐν τῷ κύριον τοῦτο ἔστιν. ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ περιέχεται ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν, εἰσὶ ἐπισαυροὶ, ὁποίας δεῖ εἶναι τὰς τῆς σοφίας ἐπισαυρὰς καὶ τῆς γνώσεως. καί εἰσιν αὐτοῖς ἀπόκρυφοι καὶ εἰ τίς ἐστιν ἀξιωθεὶς εἰδέναι τὰ ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, εἰδείη ἂν τοῦτο ἐν μυστηρίῳ σοφίαν τοῦ ἀποκεκρυμμένου, ὃν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων· εἰσὶν δὲ ἐν οἷς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀποκρύφοις ἐπισαυροῖς λόγοι βαθεῖς καὶ ἀπόρρητοι περὶ διαφόρων ἐξουσιῶν, γλυκῶς μὲν δύο, ἰδικῶς δὲ καθ' ἑκατέραν τῶν δύο πλείονες καὶ δυσθεώρητοι· αἱ δὲ γλυκεῖαι δύο ἐξουσίαι, τοιαῦταί εἰσιν. αἱ μὲν εἰσὶ νοεῖσθαι τάγματα. καὶ ὥσπερ εἰσὶν ἄνθρωποι θεοῦ ἐγκύροι τυγχάνοντες, καὶ ἄγγελοι θεοῦ μακάριοι, καὶ προφῆται τοῦ θεοῦ θεοφορούμενοι. ὄντως εἰσίτινες ἐξουσίαι τοῦ θεοῦ, περὶ ὧν ὁ ἀπόστολος χριστὸν δοξολογῶν λέγει ἐν τῇ πρὸς κολοσσαεῖς, ὅτι ἐστὶν ὁ σωτὴρ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. ἔιτε ὁρατὰ, ἔιτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. ἐν ἓν εἶδος τῶν τοῦ θεοῦ, αἱ ἐν χριστῷ κτισθεῖσαι ἐξουσίαι, ἕτεραι παρὰ τὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς θρόνους, καὶ τὰς κυριότητας. καὶ ἑκάστη ἐξουσιάζει τινῶν, τεταγμένη ὑπὸ τὸ θεῖον καλά πνα ἀπόρρητον ἀξίαν, ὑπὲρ τὰ ἄξια ἐξουσιάζεσθαι καὶ τῶν διαφορὰν αὐτῶν ὑπὸ ἑκάστῳ τῶν ἐξουσιῶν· καὶ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος εἰ περὶ τῆς τοιαύτας

A fuisse id quærere, in qua potestate Jesus hæc faceret; nec enim in Diaboli potestate easet facere responsurum fuisse; neque id sane responsurum non fuisse Servatorem sclum dico, sed nec *Hominem peccati, qui ad-* 2. Thess. 2. 4
versatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, veritatem scisci-
tantibus dicturum se in Diaboli potestate,
virtutes omnes ac signa & portenta edere, quibus terrorem incutit, & ipsos etiam
si fieri possit, electos decipiet. Quod si ne Mar. 13. 22
is quidem in potestate Diaboli edere se fi-
B gna confitetur, *& prodigia mendacia, quæ* 2. Thess. 2.
in omni seductione iniquitatis, iis qui pereunt, 9. 10.
perficiuntur; quanto magis Servator,
etiamsi reciprocam quæstionem non ob-
jecisset, aliud respondisset nihil, quam se
hæc facere in Dei potestate? Quæstionem
igitur eos proposuisse, ad quam facilis
adeo erat & expedita responsio, ad eam-
que Servatorem non respondisse, id dice-
re videtur mihi perabsurdum. Vide ergo,
annon hæc sit hujus loci significatio: in
Dei sapientia, quæ divinarum humana-
rumque rerum, & quibus illæ ex causis
C profluant, scientiam comprehendit, ejus-
modi thesauri continentur, quales sapien-
tiæ & scientiæ thesauros esse decet; ac ii
quidem sunt absconditi; & si quis dignus
habitus est qui *Audiat arcana verba, quæ* Coloss. 2. 3.
non licet homini loqui, is cognoverit *Sapien-*
tiam in mysterio absconditam, quam prædesti- 2. Cor. 12. 4
navit Deus ante sæcula in gloriam justorum. 1. Cor. 2. 7.
In reconditis ergo sapientiæ & scientiæ
thesauris profunda delitescit, & arcana
doctrina de diversis Potestatibus, quæ ge-
neratim quidem duæ sunt, speciatim vero
in utraque illarum plures, & incompre-
D hensibiles continentur. Tales autem sunt
generales illæ duæ potestates: aliæ in præ-
stantiori ordine censentur; & quemadmo-
dum quidam sunt homines Dei non vul-
gares, & Angeli Dei beati, & Prophetæ
Dei divino Spiritu afflati; ita quædam sunt
Dei Potestates, de quibus Christum cele-
brans Apostolus in Epistola ad Colossen-
ses ait; Quoniam Servator *est imago Dei* Coloss. 1. 15
invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: In 16. 17.
quo condita sunt universa in cœlis, & in terra,
E *sive visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive*
Dominationes, sive Principatus, sive Potesta-
tes, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt:
Et ipse est ante omnes. Unum igitur genus
est earum quæ sub Deo constitutæ sunt,
creatæ nempe in Christo Potestates, à
Principatibus & Thronis & Domina-
tionibus diversæ: & unaquæque potesta-
tem habet in aliqua, à Deo juxta arca-
nam quandam dignitatem constituta su-
pra ea quæ digna sunt, ut unicuique è Po-
testatibus pro suis differentiis subdita sint.
Ac de rebus quidem ad eas Potestates, &

quæ his subdita sunt, pertinentibus disserere prolixa res est & difficilis. Quemadmodum autem sunt quædam Dei Potestates, ita sunt contrariæ aliquæ, juxta homines peccati, & Angelos Diaboli: & iis quidem qui adversus sanguinem & carnem non amplius colluctantur, sed quod virtute supergressi sint, præliantur cum superioribus, contra Potestates adversus religionis athletas decertantes lucta est. Et quemadmodum plurimi erant sub Deo ordines, ita & in contraria parte non Potestates sunt duntaxat, sed & mundi rectores tenebrarum harum, & spiritualia nequitiæ in cœlestibus; fortasse & Principatus. Ego vero quæcunque sunt apud Deum, res sibi cognomines in contraria parte habere existimo. Qui ergo varia in Israel nomina sortiti erant, hoc est, Principes Sacerdotum, & Seniores populi, cum de Potestatibus multum disceptassent, sive ex traditionibus, sive ex proprio studio ac industria, sive ex arcanis libris (an cum ratione, nec ne, nescio) commoti, Deum portenta edentem, non sine conjuncta illi Potestate videbant: hujus igitur formam à scientia Jesu, vel quæ ei inesse videbatur, discere volebant. Verum enim vero si ex iis qui Servatorem tunc interrogaverunt Sacerdotum Principibus sancti aliqui & beati fuissent, qualis erat Aaron, vel Eleazar, aut Phinees, vel quicunque ministerii sui vices cum laude obierant, vel Seniores iis fuissent similes quos ex Dei mandato Moyses selegerat, verisimile est non tanquam se tentantibus, sed quasi discendi cupidis, & tanto documento dignis, doctrinam tradere incœpturum fuisse Servatorem, quam ne mundus quidem universus capere potuisset; & de beatis Potestatibus, earumque differentia, deque causis, cur ad Potestatum dignitatem pervenerint, deque iis subjectis sive animis, sive ratione præditis quibuscunque rebus scientiam impertire, quin & omnem de contrariis Potestatibus doctrinam enarrare, earumque differentias declarare. Docturum præterea eum fuisse verisimile est juxta illud: *Lex ordinata per Angelos*, & illud: *Si qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus*; juxta illud, inquam, quod de Angelis Legi ministrantibus, & Potestate in Scripturis traditum est; in qua, verbi gratia, Potestate Deo ministrante, vel in quibus, unumquodque prodigiorum, quæ contigerunt in Ægypto, factum est; quænam item Potestas virgæ Mosis in serpentem transmutatæ operam suam præstitit; tum quænam huic contraria, Ægyptiarum virgarum in dracones permutationi ministerium suum contulit; virtutem quoque Potestatis explanasset, qua

Ephes. 6. 12

Ephes. 6. 12

Gal. 3. 16.

Hebr. 2. 2.

ἐξουσίας ταύτας, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀντιπραγμάτων· ὡς δ' εἰσί τινες ἐξουσίαι θεοῦ, ὅτι τῶν εἰσι καὶ ἐναντίαι, καὶ ἀλλογόν τινες τῶν ἀμαρτίας ἀνθρώποις, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῦ διαβόλου· καὶ ἔστι γε τοῖς μηκέτι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα παλαίουσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπδυναστεύεσθαι τὴν δύναμιν πρὸς τὰ ὑπερτέρα ταῦτα ἀγωνιζομένοις, ἢ πάλη πρὸς τοὺς ἀντιαγωνιζομένους τοῖς ἀθληταῖς τῆς θεοσεβείας ἐξουσίας· ὡς δ' πλείονα τάγματα τῶν θεῶν, ἔτως καὶ ἐν τῇ ἐναντίᾳ χώρᾳ ἐ μόνον ἐξουσίαι εἰσίν, ἀλλὰ καὶ κοσμοκράτορες καὶ σκότους τούτου, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, τάχα δ' καὶ ἀρχαὶ ἐγωὲ οἶμαι ὅτι κατὰ παῦτα ὁμώνυμα τοῖς θεοῖς ἐστι καὶ κατὰ τὴν ἐναντιότητα· διειληφότες ἔν οἱ τὰ διαφέροντα ὀνόματα κεκληρωμένοι ἐν τῷ ἰσραὴλ, τοῦτον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, περὶ ἐξουσιῶν πλείονα, καὶ εἴτε ἐκ παραδόσεως, εἴτε καὶ ἀπὸ ἀλλοντες, εἴτε καὶ ἐξ ἀποκρύφων, ὡς οἶδα οὐ λόγως ἢ * ἀναλόγως, κινούμενοι, ὡρεῶν τὴν θεῖ[illegible] τὰ τεράστια ἀποτελέντα, ὑ χρεὶς πνῶ σωτῆρος αὐτῷ ἐξουσίας. ταύτης ἐν τοῦ εἰδέναι ἀπὸ ἀπαρήμης ἐπιστῆμαι μαθεῖν ἐβούλοντο, ἢ τ' δικαίως αὐτοῖς εἶναι ἀπαρήμης ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἀρχιερεῖς τινες ἅγιοι καὶ μακάριοι, ὁποῖος ὁ ἀαρὼν, ἢ ὁ ἐλεάζαρ, ἢ ὁ φινεὲς, ἢ ὅσοι ἐπαρετῶς τὰ τ' λειτουργίας διετέλεσαν, οἱ πυθόμενοι ἂν σωτῆρος ὅτε, καὶ πρεσβύτεροι ὡσαύτως ὡς κατ' ἐντολὴν θεοῦ μωσῆς ἐξελέξατο, οἵους οὐκ ἐπειράζοντι, ἀλλὰ φιλομαθεῖς, καὶ ἀξίους τῶν τηλικούτων μαθημάτων παρέξοντες ἂν ἀρχάμενον ὁ σωτὴρ λόγον, οὐ δὲ ὁ κόσμος ὅλος χωρεῖν ἠδυνάτο· καὶ ἀρξάμενον ἂν παρεῖδε τὸν ἀπαρήμητον περὶ τῶν μακαρίων ἐξουσιῶν, καὶ τ' διαφορᾶς αὐτῶν, καὶ τ' αἰτίας δ' ἐλλυθέναι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ εἶναι ἐξουσίας, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς, εἴτε ψυχῶν, εἴτε καὶ ὁποιωνποτοῦν λογικῶν. διεξόδευσεν δ' ἂν καὶ τὸν περὶ ἐναντίων ἐξουσιῶν λόγον, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν παρέσπεν ἂν. εἰκὸς δ' ὅτι ἐδίδαξεν ἂν ἀναλογον τῷ ὀνόμῳ διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, καὶ τὸ "εἰ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγῳ ἐγένετο βέβαιος· ἀναλόγον φημὶ τῷ λόγῳ τῷ περὶ τ' διακοσμημένων τῷ νόμῳ ἀγγέλων, τ' ἐν ταῖς γραφαῖς ἐξουσίας. ὅτινε ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ διακονεμένη τῷ θεῷ, ἢ ποίαις ἑκάσον τῶν ἐναγώνιῳ τεταγμένων γεγόνηται. καὶ τὶς μὲν ἡ ἐξουσία διακονεμένη τῇ μεταβαλλούσῃ ὄφιν ῥάβδῳ μωσέως τὶς ἢ ταύτῃ ἐνδυτὰ διακονεμένη τῇ μεταμορφώσει τῷ ἀγυπτιακῶν ῥάβδων εἰς δρακόντας· ἢ ἑκάστου

εἶπεν αὐτῷ δῴη μοι τὴν ἐξουσίαν ἀφ' ἧς κατέπεμψε τὴν ἀαρὼν ῥάβδον εἰς τοὺς τῶν αἰγυπτίων. εἶπε δ' αὖ κἀκείνῃ τίς ἡ ἐξουσία τὸ εἰς χόνα μεταβολῆς χάριν μωϋσέως, καὶ ὅπως τῶν ἐναντίων ποία ἑκάστῃ ἐξουσία συμπέφυκε καθ' ἕκαστον τῶν ἐπαοιδῶν τῶν αἰγυπτίων, ὅτε ἐδόκουν μιμεῖσθαι τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. καὶ ὅπως δὴ διεξῆλθόν τε τὰς δέκα τῶν αἰγυπτίων πληγὰς καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀποστόλων δι' ἀγγέλων ποιηθέντων. εἶπε δ' ἂν κἀκείνη τίς ἐξουσία ὑπηρετήσατο τῇ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διόδῳ τοῦ λαοῦ, καὶ καταπαντώσης τῶν αἰγυπτίων. τίς τε ἐξουσία ὑπηρετήσατο τῇ διὰ ξύλου μεταβολῇ ὕδατος πικροῦ εἰς γλυκύτητα· εἶπε δ' ἂν κἀκείνη τίνι δὴ κονήσατο τοῦ ἀπὸ πέτρας ὕδατος. καὶ ἤδει τίνι αὐτῶν, ἢ ἄλλῳ παρέσχεν ἐξουσίαν διακονήσασθαι τῷ τοῦ μάννα, καὶ τῇ τῶν ὀρτυγομητρῶν ἐφόδῳ. εἶπε δ' ἂν κἀκείνη τίς ἡ ἐξουσία ἡ τὸ αὐτὸ μάννα τὸ μὴ ἐξ ἡμερῶν τρέπουσα εἰς σκώληκας καὶ δυσωδίαν, τῇ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ φυλάξασα. καὶ τί με δεῖ ἀναλέγεσθαι τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ τερατεύματα μέχρι τοῦ μωϋσέως τελευτῆς παρεισάγειν, ὅπως ἔφην ἂν σώσῃ τὰ τοῦ ἐξουσίας, εἰ ἦσαν ἄξιοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ τοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἀποκρίσεως. καὶ εἰ πάρεστι τὸ ἀναλογον, ἐπεξέλθωμεν τῶν ὅλων γραφῶν, ὁρᾶν τίς τε ἡ ἐξουσία τοῦ στῆναι τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαών, καὶ σελήνην * φάραγγα Ἀιλών. καὶ πολὺ πρότερον τοῦ διοδευθῆναι τὸν ἰορδάνην ποταμὸν, καὶ τοῦ παῦσαι τὸ μάννα· καὶ ὅπως τὰ βιβλία τῶν κειμένων πολλὰ ἂν τοιαῦτα ζητηθείη, καὶ ἀνευρεθείη, οἷα γε ἦν τὸν γεδεὼν, καὶ τὸν σαμψὼν πρᾴδοξα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βασιλειῶν τὰ περὶ τὸν σαμουὴλ, καὶ τὸν ἠλίαν, καὶ τὸν ἐλισσαῖον, καὶ τὸν ἐζεκίαν. καὶ ἕως ἐπελθὼν ἂν ὁ σωτὴρ καὶ τὸ κατὰ τὰς διαφόρους ἐξουσίας διελθὼν μυστήριον, ἐν ἐδίδαξεν ἂν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ, καὶ πῶς ὑπηρέτησεν ἐποίᾳ ἃ ἔβλεπεν ὁ λαὸς ἱεράσια δοθείσης αὐτῷ οὐκ ἀπὸ τινος ἀγγέλου καὶ λατρεύειν θεῷ, ἢ διά τινος τῶν ὑποδεεστέρων τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πατρός. ἐπεὶ ἦ οἱ ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐδαμῶς ἄξιοι ἦσαν τούτων θεωρημάτων, διὰ τὸν αὐτοῖς οὐκ ἀποκεῖσθαι, ἀλλ' ἀνερωτᾶν, ἵνα διὰ τοῦ μὴ ἀποκρίνεσθαι ἐκείνους εἰς τὰ περὶ τοῦ ἰωάννου, καὶ αὐτὸς πείσῃ θᾶττον τοὺς πυθομένους ὅτι μὴ μάτην αὐτοῖς ἀπεκρίνατο λέγων. οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· ζητῶν ἦ τὸν ὅπου εἴ ἕκαστος τῶν πεποικότων ἐν τινι ἐξουσίᾳ πρᾴδοξα, ἐν μιᾷ πεποίηκεν, ἢ ἵνες μὴν καὶ ἀρχὰς ἐν τῇδε, σκοπούμενοι ἦ ἔν τινι μείζονι. πλὴν ὁ σωτὴρ

effectum est, ut Aaronis virga Ægyptiorum virgas devoraret: dixisset etiam, qua Potestate in nivem manus Mosis mutata sit; & quænam ex adversariis Potestas Ægyptiis incantatoribus sigillatim opitulabatur, quando signa Dei imitari videbantur. Decem similiter Ægyptiorum plagas, & legationes adversus eos missas malorum Angelorum ope administratas fuisse commemorasset: quænam item Potestas in populi transitum per mare rubrum, & in Ægyptiorum submersionem operam suam contulit; & quæ Potestas, ut amaræ aquæ ligni ope in dulces converterentur, effecit cujusnam item Potestatis subsidio aqua è petra exilierit, exposuisset; eandemque vel certe aliam Potestatem mannæ pluviam profudisse, & ingentem illam vim coturnicum immisisse declarasset; aperuisset item, quanam Potestate fieret, ut manna illud primis sex diebus in vermes mutatum, malum de se odorem daret, die autem Sabbati integrum servaretur. Et quid attinet prodigia ea omnia quæ in deserto ad mortem usque Mosis contigerunt, recensere? cum ea dicturus fuisset Servator quæ ad Potestatem pertinebant, si digni fuissent Sacerdotum Principes, & Seniores populi, quorum interrogationi responsum daretur. Consilia autem facili negotio repereris, si universam Scripturam evolvas: à quanam Potestate Sol adversus Gabaonitas, Luna autem contra vallem Ajalon constiterit; & longe antea, quanam Potestate permeatus fuerit Iordanes fluvius, & manna cessaverit. Ac in libro quidem Judicum pleraque ejusmodi quæri ac reperiri possint prodigia, ea puta quæ circa Gedeonem & Samsonem contigerunt; sed & in Regum libris, quæ circa Samuelem, & Eliam, & Elisæum, & Ezechiam facta sunt. Quibus sane commemoratis, & mysterio quod in variis Potestatibus continetur, exposito, in quanam Potestate ea faceret prodigia, quæ videbat populus, ostendisset Servator: quomodo etiam aliis Potestatibus præstaret hæc Potestas, quam non ab Angelo aliquo, Deive ministro, nec à quoquam qui Deo inferior esset, sed ab ipso Patre acceperat. Verum quum ejusmodi rerum notitia digni non essent qui illic aderant Sacerdotum Principes, & Seniores populi, propterea minime ipsis respondet, sed vicissim interrogat; ut non respondentibus iis ad ea quæ spectant ad Johannem, persuadere cum ratione & ipse posset, iis à quibus interrogabatur se non frustra in hæc verba respondisse: *Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.* Hoc autem loco quæro, utrum unusquisque eorum qui prodigia in aliqua Potestate ediderunt, in una eademque Potestate; *Matth. 21. 27.*

testate; an aliqui initio quidem in hac, progressu autem facto in aliqua majore ea ediderint: at in una Potestate quam accepit à Patre hæc omnia fecisse videtur Servator; hæc enim verba: *Nec ego dico vobis, in qua Potestate hæc facio*, ejus erant qui in aliqua Potestate ea se fecisse profiteretur; in quanam autem, ipsis neutiquam declararet, neque ipsius item proprietatem explicaret, neque omnia, quæ super ea disseruisset, si præstantiam illius suscepisset definiendam, ac excellentiam præ reliquis in quibus prodigia fecerant Prophetæ qui ipsum præcesserant. Nunc autem in Templo, in Ecclesia scilicet versatur Christus, in eoq; docet: his autem Principibus & populi Senioribus consimiles quidam ipsum interrogant, responsionem autem non consequuntur, utpote qui earum rerum notitia nequaquam digni sint, quam adipisci satagunt. Quæsiverit autem aliquis, utrum eos à se dispellere volens, hanc eis de Johanne quæstionem fortuito impegerit, ac si de alio quovis simili quæsivisset; an de Johanne necessario interrogaverit, ut datæ de eo responsioni quæ de Potestate subnexa sunt, subjungeret. Mihi vero fortuito dictum non esse videtur quod extat hoc loco, sed quandoquidem Johannes *Vox erat clamantis in deserto; Parate viam Domini*, atque is ipse erat de quo dixerat Propheta: *Ecce ego mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*; idcirco quæstionem, opinor, de eo proponit, haud inscius quidem id illos re apud se pensitata responsi daturos, *Nescimus*, propter ea quæ scripta sunt; & quasi de cœlo esse Johannis Baptisma respondissent, parem quoque suam esse Potestatem, de cœlo videlicet sibi tributam asserens.

Matth. 3, 3.

Marc. 1. 3. Luc. 7. 27.

A ἔοικε * μιᾷ ἐξουσίᾳ ταῦτα πεποιηκέναι, ἢ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ πατρός. τὸ γάρ. οὐδὲ ἐγὼ ὑμῖν λέγω ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ, διδάσκοντος ἦν ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ μὲν πεποίηκεν. ἐν ποίᾳ δὲ, οὐ παρέστησεν ἐκείνοις, οὐδὲ τὴν ἰδιότητα αὐτῆς ἀνέπτυξε, καὶ ὅσα ἂν ὡρίσατο περὶ αὐτῆς παριστὰς * αὐτῆς τὸ ἐξαίρετον παρὰ τὰς λοιπὰς ἐξουσίας ἐν αἷς οἱ περὶ αὐτοῦ προφῆται πεποιήκεισαν· καὶ νῦν δ' ἐν τῷ ἱερῷ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ὁ χριστὸς, καὶ διδάσκει ἐν αὐτῷ, καί τινες παραπλήσιοι ἐκείνοις τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ

B πρεσβυτέροις τοῦ λαοῦ * πυνθάνεται μὲν αὐτοῦ, οὐ τυγχάνουσι δὲ τῆς ἀποκρίσεως, ἀνάξιοι τοῦ εἰδέναι περὶ ὧν βούλονται μαθεῖν· ζητήσει δέ τις πότερον βουλόμενος αὐτοὺς ἀποσείσασθαι ἀποκληρωτικῶς ἐπύθετο περὶ τοῦ ἰωάννου, ὡς εἰ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου πυθόμενος ἦν, ἢ ἀναγκαίως περὶ τοῦ ἰωάννου ἐπύθετο, ἵνα πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόκρισιν, τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς ἐξουσίας ἀποκρίνηται· ἐμοὶ δὴ φαίνεται μὴ ἀποκληρωτικῶς εἶναι τὸ κατὰ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπεὶ ἰωάννης φωνὴ βοῶντος ἦν ἐν

C τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καὶ ἐπεὶ τὴν περὶ οὗ ὁ προφήτης ἔλεγεν. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. διὰ τοῦτο, οἶμαι, πυνθάνεται περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι ἐπισκοπήσαντες ἐροῦσιν, οὐκ οἴδαμεν, διὰ τὰ ἀναγεγραμμένα. καθ' ὑπόθεσιν δὲ εἰπὼν ἂν πρὸς τὸ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν ἀκόλουθον τῇ ἐξ οὐρανοῦ εἶναι τὸ βάπτισμα ἰωάννου ἀποκρίσει ἐξουσίαν·

D

Parabola de duobus filiis à Patre in vineam missis.

Matth. 21. 28. 29. & seq.

Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios: Accedens ad primum dixit; Fili, vade, hodie operare in vinea, & reliqua, usque ad id: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.* Unus hanc Parabolam literis tradidit Matthæus, quæ, mea quidem sententia, Israelis Deo morem non gerentis, & populi qui è Gentibus Christo nomen dedit, historiam continet: hi sedenim duo filii sunt, quos habuit Deus, quasi homo filii sui mores sustinens. Is autem ad primum accedens quem possedit ab initio, quem præscivit, & prædestinavit, dixit ei: *Fili, vade, hodie operare in vinea mea*; at hoc prædium fugiens ille, propter æstum & labores illic ferendos, ire recusavit dicens; *Nolo*; sed in fine tamen motus pœniten-

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολὴ, τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἀποστελλομένων παρὰ τοῦ πατρός·

Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο. προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε, τέκνον ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ· μόνος ὁ ματθαῖος ἀνέ-

E γραψε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, περιέχουσαν τὸν περὶ τοῦ ἀπειθήσαντος ἰσραὴλ τῷ θεῷ λόγον, καὶ τὸν περὶ τοῦ πιστεύσαντος λαοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· οὗτοι γὰρ τὰ δύο τέκνα, ἃ εἶχεν ὁ ὡς ἄνθρωπος τροποφορῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεός. καὶ ἐπεὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, ὃν ἐκτήσατο ἀπ' ἀρχῆς, ὃν προέγνω, καὶ προώρισεν, εἶπεν αὐτῷ. τέκνον ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ ὑπερέθετο φεύγων τὸ χωρίον τοῦτο, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ καύσωνα, καὶ τοὺς καμάτους, καὶ εἶπεν, οὐ θέλω. ἀλλ' ὕστερόν ποτε ἐπὶ

συν-

τωτελεία μεταμεληθεὶς ὕστερον τῷ πρώτῳ ἐλθεῖν εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ἐργάσασθαι τὸ θέλημα τοῦ πατρός. νικᾷ μὲν οὖν ὁ πρῶτος εἰπὼν, οὐ θέλω, ὕστερον δὲ ἀπελθὼν, καὶ μετανοήσας· ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ δεύτερος εἶπε μὲν, ἐγὼ κύριε· οὐκ ἀπῆλθε δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ἔλεγε, καὶ οὐκ ἐποίει τὸν ἄρρενα τοῦ πατρός. δῆλον δὲ ὅτι ὁ εἰπὼν, οὐ θέλω, καὶ ὕστερον μεταμεληθεὶς, καὶ ἀπελθὼν, καὶ ἐργασάμενος εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἑτέρου. ὁ γὰρ τῷ λόγῳ ἐπαγγειλάμενος, καὶ μὴ ποιήσας, τοῖς ἔργοις ἠρνήσατο τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πατρός. τοσοῦτος ἦν ὁ διώκων αὐτὸν ἐν τῇ ἀφορμῇ καὶ τοσοῦτος τὸν ἐλάττονα μὲν οὐδὲν ἐπαγγελλόμενος, μήτε παρθενίαν, μήτε ἄλλην καλὴν διαγωγὴν πρᾶξιν. τοῖς ἔργοις παρισοῦσθαι ἐπιχειροῦντα, ᾧ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπηγγείλατο καὶ φωνὰς λόγων ἀγαθῶν πράξεων· ἐπὶ δὲ τοσοῦτον μεγάλα μὲν ἐπαγγελλόμενος, μηδὲν δὲ καλὸν τὴν ἐπαγγελίαν προάγων. ὁ μὲν γὰρ πεποιηκὼς λέγει, μεῖζον ἢ κατ' ἐμὲ παρθενίαν τοιαύτην θέλω. καὶ τὸ ἐμῆς ἀξίας ἔλαττον τὸ, ἀνταξίαμβον τῷ βίῳ σχολάζειν τῷ λόγῳ. ὁ δὲ φησιν ἕκαστον ἀκούων τῶν ἐν τῇ γραφῇ μεγάλων ἔρωτα, ἐγὼ κύριε. καὶ ἔστιν ἰδεῖν οἱονεὶ ἐκ μεταμελείας τινὰς ἐπιδιδόντας εἰς τὸ ἔλαττον, καὶ ἐπιμελουμένους ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον. ἀλλὰ τοσοῦτον τῶν ἀρχὴν ἔσχηκε διδασκαλίαν, ἄλλος δὲ τοσοῦτον ἑτέρου πολλὰ ἐπαγγειλαμένους, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὰ ἀναιροῦντας τὰς ἐπαγγελίας. ἐπὶ δὲ τῶν τελωνῶν καὶ πορνῶν φησὶν ὁ κύριος, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τοὺς δὲ τὸν εἰπόντα, ἐγὼ κύριε, καὶ μὴ ἀπελθόντα, οὐκ ἦλθε γὰρ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ. καὶ τό· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες, οὐ μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι ἐν αὐτῷ. ἐπήνεσε δέ τις τοὺς ἀπὸ μοχθηρᾶς βίου προσερχομένους τῷ λόγῳ, καὶ πιστεύσει τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκολάστως βιῶσι, καὶ ὠμοτέροις τοῖς ὁμοφύλοις τυγχάνουσι, καὶ ψευδῆ τὸν περὶ τοῦ λόγου ἀληθῆ, ὅτι οἱ μὲν τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσι τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐκεῖνον Ἰσραὴλ οὐδὲ μέχρι δεῦρο μετανοεῖ, ἵνα καὶ ὕστερον πιστεύσῃ τῇ ἀληθείᾳ. προάγουσι δὲ καὶ τῷ προάγειν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀποκλείουσι τὸν Ἰησοῦν εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. οὐδεὶς γὰρ προάγει τὸν οὐδαμῶς ἐσόμενον

tia, quod patri dixisset, *Nolo*, in vineam abiit, & patris sui voluntati obtemperavit. Cæterum postquam respondit primus, *Nolo*, accessit ad alterum pater, eademque dixit, ac deinde respondens alter ait; *Ego Domine*; ad vineam autem Sermonis, & rus patris non abiit: manifestum est eum voluntatem patris sui re ipsa facessivisse, qui dixit, *Nolo*, & motus deinde pœnitentia fuit, & abiit; & in excolenda vinea desudavit. Qui enim verbis pollicitus est, revera autem non egit, patris voluntatem exequi detrectavit. Vide autem, an parabolam hanc iis accommodare possis, qui paucula quidem, vel nihil omnino pollicentur, neque virginitatem, neque ullam quæ in Evangelio præcipiatur actionem; re autem atque opere contraria præstant ei atque exhibent opera, cui ne verbo quidem bonorum facinorum rudimenta promiserant: iis item illud convenit qui magna quidem promittunt, re autem promissa sua minime implent: ait enim, verbi gratia, aliquis, virginitatem illam nolo quæ vires meas superat; item, vita hac abdicata Christi vero operam dare, dignitati meæ ac merito antecellit, ille autem ingentia illa facinora quæ in Scriptura commemorantur, audiens dicit: *Ego Domine*; tum vero nonnullos quasi pœnitentia ductos videre licet in boni rectique studio proficientes, & virtuti præter eam quam initio dederant expectationem naviter operam dantes; alios autem postquam multa temere polliciti sunt, pleraque contra promissa sua agentes. Post parabolam autem, ei qui dixit, *Nolo*, & pœnitentia postmodum ductus abiit, id subjungitur: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei*: ei autem qui dixit; *Ego Domine*, minime autem abiit, illud: *Venit enim ad vos Iohannes in via justitiæ, & non credidistis*; atque item illud: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.* Quod si quis ad eos attenderit qui à nefaria vita ad fidem transeunt, & Christi partes amplectuntur; & ad eos qui Legem ac Prophetas jactant, Filio autem Dei fidem detrahunt, ac intemperanter vivunt, & adversus tribules crudeliter se gerunt, verum is esse Jesu semonem deprehendet, *quia publicani & meretrices præcedunt* Israelem *in regnum Dei*. Hunc autem Israelem qui Jesum vidit nè nunc quidem pœnitet, ut veritati, sero licet, assentiatur. Quin & illud animadverte: *Præcedunt vos in regnum Dei*, quod Israelem à regni Dei ingressu non prohibet; nemo enim præcedit eum qui hoc loco

Matth. 21. 30.

Matth. 21. 31.

Matth. 21. 32.

nunquam futurus est, in quo ipse præcesfit. Vide ergo, num illud significatur, futurum nempe ut salutem universus Israel consequatur, quum Gentium plenitudo advenerit. Intelligatur autem Israel, non qui secundum carnem, sed qui animæ nobilitate præditus significatur, quique optima ad intelligendum & indole, & perspicacitate pollet; non ut postulabat autem hæc indoles, in fide & vita bona educatus est.

A ὃν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ ἐν ᾧ προῆξεν· ὅρα δὲ μήποτε ἐμφαίνῃ, ὅτι ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· νοείσθω δὲ ὁ Ἰσραὴλ οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὁ ἐντῇ εὐφυΐᾳ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενος, καὶ ἔχων μὲν τὰ εὐφυᾶ πρὸς σύνεσιν καὶ τὸ διορατικὸν, οὐ μὴν ἀξίως τῆς εὐφυΐας διὰ τραφεὶς ἐν πίστει καὶ βίῳ ἀγαθῷ.

De vinea plantata, & agricolis tradita.

Περὶ τοῦ φυτευθέντος ἀμπελῶνος καὶ ὁμοδοθέντος γεωργοῖς.

B

Matth. 21. 33. 34. & seq.

Aliam Parabolam audite; Homo erat Paterfamilias qui plantavit vineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & reliqua, ad id usque: *Dabitur genti facienti fructus ejus.* Qui parabolæ sensum leviter tantum attinget, neque dictiones singulas perscrutabitur, planam hæc ei & perspicuam sententiam videbitur continere, eam scilicet: Qui nos præcessit populus & Dei pars fuit, vinea erat à Patrefamilias, cujus in Parabola mentio fit, consita; Dei autem, quo tutus erat, præsidium, ea erat sepes, at Templum turris erat; torcular vero, libationum locus; agricolæ autem, Sacerdos & sapientes populi; Heri vero profectio, quando Dominus qui inter illos in nube diei, & columna noctis versabatur, donec eos in montem sanctum suum, & in tabernacula sua deductos alibi conseC reret, non ita amplius eis apparuit; tempus autem fructuum adventans, tempus illud erat quo Prophetæ ab agricolis & vinea fructum reposcebant, ut vitæ suæ recta juxta Legem institutione se Legem accepisse declararent; servi vero ad agricolas missi ut fructus reciperent, ii erant priores Prophetæ, quos verberibus & contumeliis affecerunt Principes & Sapientes populi, nonnullos etiam trucidarunt, alios vero lapidibus enecarunt; servi autem qui post illos, plures prioribus missi sunt, tempus plurimorum Prophetarum significat, quorum nomina in altero Paralipomenon libro, & in Jeremia, & in duodecim PropheD tis; & in Daniele scripta sunt; dicet enim fortasse aliquis, Ananiam, Azariam, & Misaelem Prophetas fuisse. Plures porro eos prioribus Prophetis itidem exceperunt, verberibus cædentes, morte plectentes, & lapidibus obruentes. Postremo tandem filium suum mittit Paterfamilias, Dominum videlicet nostrum Jesum Christum, qui pudorem vineæ & agricolis, ac reverentiam posset incutere; sed Principes Sacerdotum, & Seniores, ac Sapientes populi viso Filio, nec inE solentiæ suæ immemores, hæredem eum

Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης, ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε· καὶ ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν αὐτοῦ, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, καὶ ὃν ἐλιθοβόλησαν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς, λέγων· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν. τί οὖν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἔρχεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, εἶπον· μὴ γένοιτο. ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς, εἶπε· τί οὖν ἐστὶ τὸ γεγραμμένον τοῦτο· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; πᾶς ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

ωῆσι τ ἑαυτῆ ἀμπελῶνι ὑπερόχης, κληρονόμον εἶναι αὐτὸν ὑπειλήφασι. ὅλως δὲ ὅπως ἀποκτείναι αὐτὸν, ἵνα αὐτοῖς κύριοι τε ἀμπελῶνος γένωνται, καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν, καὶ ἔξω κείναντες τῆς ἰσραὴλ πραγμάτων ἀπέκτειναν. καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀμπελῶνος κύριος ὃν ἀπέκτειναν, ἀπὸ ημεῖς ἀναιρεῖς ὧν νεκρῶν, καὶ κακοὺς κακῶς τοὺς μὲν γεωργοὺς ἀπόλλυσιν, ἄλλοις γεωργοῖς τοῖς ἀποδώσουσι τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς ἰδίοις καιροῖς τοὺς καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότῃ· εἶτα εἰπόντων μὴ τὴν παραβολὴν τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τυθομένων. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; τὰ δὲ κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, ὁ ζωτὴς ἀποκρίνεται διδάσκων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προφητείας, ὅτι ἐκ τῶν ἐκείνων μὴ ἀποδοκιμάσθη, παρὰ τῷ θεῷ ἐστιν ἔντιμος, καὶ κεφαλὴ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν συνοχῆς, καὶ κεφαλὴ γε θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν εἰδότων βλέπειν αὐτήν· εἶτα προφητεύων περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως, φησὶ τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν διδασκάλοις ἰουδαίων. ἀφ-θήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἀλλ' ὡς προείπαμεν ὁλοχερεστέρας τῆς καὶ λέξιν ἐστὶν ἡ τοιαύτη διήγησις. προς μὲν πολλά τις ἂν πνεύματικὸς, καὶ ἀναφέρειν δυνάμενος πείρα, ἐπαπορήσαι κρύφιον τὴν ἀσαφείαν κεκλεισμένην θύραν ἢ ἐνταῦθα κεκρυμμένων νοημάτων, καὶ ὀρθῶς ζητήσας εὑρεῖν, καὶ αἰτήσας ἀπὸ τοῦ θεοῦ λάβοι καὶ ἡμεῖς δὲ τὸ μέτρον ἡμῖν, διαδύτα εἰς τὸν φανταζόμεθα. ὅπου μὲν οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος, ὁ θεός ἐστι, θεὸς δὲ γέγραπται. ἐτεροποφόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἰ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὃν διὰ τὸ τροποφορεῖν καὶ φέρειν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὠφελεῖν τρόπον ἀνθρώπινον τὸν ὠφελεῖσθαι ἄνθρωπος, ἐν οἷς παραβολαῖς λέγεται εἶναι ἄνθρωπος. ἐνταῦθα μὲν ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης καλεῖται διὰ τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὸν περικείμενον τῷ ἀμπελῶνι φραγμὸν, καὶ τὸ ληνὸν ὑπορυξε, καὶ τὸν πύργον ὠκοδόμησε, καὶ ὡς κέκτηται δῆλος, καὶ ὡς πέμπει πρὸς τοὺς γεωργοὺς, καὶ δεύτερον ἀποστέλλει πλείονας. ὡς οἰκοδεσπότης ὃ ἐξέδοτο γεωργοῖς τὸν ἀμπελῶνα, ἀφ' ὧν ἀφελῶν αὐτὸν διδωσιν ἑτέροις ἐπὶ πάλιν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἰρηται διὰ τούτων. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅς τις ἐξῆλθεν ἅμα πρωὶ μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. καὶ ὡς οἰκοδεσπότης γε ἀμπελῶνα ἔχει, καὶ μισθοῖ γεωργοὺς, ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ

A esse cogitarunt; tum vero ut ipsi vineæ domini efficerentur, interficere eum audent; eumque illum ejecissent, & extra Israelem amandandum decrevissent, trucidarunt; confestimque vineæ Dominus quem interemerunt, postquam à mortuis surrexit, ad eos profectus, agricolas nefarios male perdit; aliis autem agricolis, Apostolis nempe suis, eos tradit qui è populo crediderunt, vineam videlicet; atque hi fructus patrifamilias temporibus suis reddunt. postquam autem ii qui supra

B quæsiverant: *In qua potestate hæc facis?* ea post parabolam subjunxerunt quæ his verbis subnexa sunt: *Malos male perdet*, petitam è Prophetis doctrinam ipsis tradens respondet Servator se ab illis quidem esse reprobatum, apud Deum autem in honore esse, & totius ædificii, ac universæ, quæ ei cohæret, compagis caput, & mirabile quidem caput in eorum oculis qui illud intueri possunt. Deinde vero vocationem è Gentibus vaticinans, Judæorum magistris sibi fidem non habentibus ait: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti faciens*

C *ti fructus ejus.* Verum, ita ut à nobis supra dictum est, omnia summatim nimis complectitur hæc explicatio, non etiam ad verbum singula interpretatur; super qua spiritalis aliquis, & unumquodque examinare valens, dum reconditatum hic sententiarum januam obscuritate occlusam pulsabit; ad plerasque offendet dubitationes, quarum solutionem reperiet si eam recte quæsiverit, à Deoque recipiet si precibus postulaverit. Nos autem pro modulo nostro talia super hoc loco mente concipimus; hominem nimirum patrem-

D familias, Deum esse, de quo scriptum est: *Portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum filium suum*: Is enim in quibusdam Parabolis homo appellatur, propterea quod dum homines juvat, hominum mores in hominum utilitatem ac commodum sustinet: atque hoc quidem loco propter vineam, & assitam vineæ sepem, & effossum ab ipso torcular, & ædificatam turrim, & propter servos quos habet, & quos ad agricolas mittit, quosque majore numero altera vice mittit, homo paterfamilias appellatur: & quasi paterfamilias agricolis vineam tradidit, quam ab iis deinde ablatam aliis dedit. Rursus vero homo paterfamilias supra dictus est his verbis: *Simile enim est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam*; &, ut paterfamilias, vineam habet, & agricolas conducit; procuratorem item habet, cui dicit: *Voca operarios, & redde illis merce-*

Matt. 20. 8 Matt. 22. 2.

dem, incipiens à novissimis usque ad primos. In Parabola autem de cœna, & filii ipsius nuptiis, & vocatu, non paterfamilias, sed Rex dictus est; major quippe est patrefamilias, utpote qui exercitum tanquam Rex mittat, eosque de medio tollat qui servos ipsius comprehenderunt, & contumeliis affecerunt, ac trucidarunt; & tanquam regia præditus potestate, non ut paterfamilias duntaxat, ministris suis jussit, ut pedes illius manusque ligarent, qui vestem nuptialem non habens ad nuptias fuerat ingressus, eumque ut in tenebras exteriores mitterent. Cum vero supra di-

Matth. 21. 28.

citur: *Homo quidam habebat duos filios*, neque paterfamilias, neque rex appellatus est, sed homo simpliciter. Quemadmodum autem in divinis Scripturis multipliciter Deus accipitur, ita multum interest homó ne simpliciter, an paterfamilias, an Rex appelletur. Atque illa quidem ita se habent apud Matthæum; Parabola autem quæ apud Lucam huicce respondet, hominem eum nuncupavit, his verbis: *Homo*

Luc. 20, 9.

plantavit vineam & locavit colonis. Quin & Marcus ait: *Vineam pastinavit homo qui*

Marc. 12. 1

dam, & circumdedit sepem. Rursum Lucas vocationis Parabolam exponens, *Homo*

Luc. 14. 16.

quidam, inquit, *fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* Tu vero loca omnia colligens in quibus Deus homo appellatur, & spiritalia cum spiritalibus in ejus rei disputatione contendens, & quæ passim reperientur recte discutiens, pro disquisitionis tuæ ratione multa invenies super eo, quod Deus homo nuncupatur. Hic autem homo paterfamilias vineam plantavit, de qua, non absque examine prætermissa tanta parabola, accuratius disputandum est. Quænam ergo vinea illa est, quæ aliud quidpiam est quam primi agricolæ & fecundi, quæque ab homine patrefamilias plantata est? Hæc autem vinea contumeliosis primum agricolis tradita est; secundo autem juxta eorum sententiam qui de vinea interrogati responderunt, aliis traditur agricolis, qui ipsius fructus reddent temporibus suis; juxta Servatoris autem ver-

Matth. 21. 43.

ba: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* An ergo idem esse regnum Dei ac vineam prioribus ablatam, genti vero fructus ipsius facienti traditam dicendum est? an aliud esse vineam, aliud vero regnum Dei statuendum? Postquam autem vineam appellari populum probaverimus ex Scriptura, videamus primum, utrum quæcunque hoc habentur loco, ejusmodi possint explica-

A Πάτερπ@ ὧ λέγει· κάλεσον τὲς ἐργάτας, καὶ
ἀπόδ@ τὸν μισθὸν, ἀξάμεν@ ἀπὸ τ ἐσχάτων
ἕως τ πρώτων· ἐν ᾗ τῇ ϖολ ἡ δεῖπνε ϖολλοὶ,
καὶ τῶν γάμων ἡ ὑοῦ αὐτ, καὶ τ κλήσεως, οὐ
οἰκοδεσπότης, ἀλλὰ βασιλὺς ἦρη). μείζων
γὰρ ὁ οἰκοδεσπότης ἐσὶ, πέμπων στρατεύματα ὡς
βασιλὺς, ⁊ ἀναιρῶν τὲς κρατήσαν τας τὲς δύ-
λες αὐτ, ⁊ ὑβρείσαν τας, καὶ ἀποκτείναν τας αὐ-
τὲς, ⁊ ἐν βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, ἐχ ὡς οἰκοδεσπό-
της μόνον, εἶπε τοῖς διακόνοις δῆσαι πόδας καὶ
B χεῖρας ἡ εἰσελθόντ@ εἰς τὲς γάμες, μὴ ἔχον-
τος ἔνδυμα γάμε, ⁊ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τ ἐξώ-
τερον σκότ@· ὅτε ἢ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγε). ἄν-
θρωπ@ εἶχε τέκνα δύο, ὅτε οἰκοδεσπότης, ὅτε
βασιλὺς ὠνόμασαι, ἀλλ' ἁπλῶς ἄνθρωπ@
εἰσὶν ἓν ὥσπε πολλαὶ ϖάνοιαι ἡ ἐν θεῷ κῆ τῶν
θείας γραφὰς, ἔτω καὶ διαφορᾳὶ ἡ ἄνθρωπ
αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, ἤτοι ἁπλῶς, ἢ οἰκοδεσπό-
τ@, ἢ βασιλέα· ⁊ ταῦτα μὲν κῆ τὸν ματθαῖον.
κῆ ἢ τὸν λεκαῦ ἡ ὁμοία τῇ ἐκκειμένῃ ϖαρα-
C βολῇ ἄνθρωπον αὐτὸν ὠνόμασεν ὁ ϖρ. ἄνθρωπ@
ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, ⁊ ἐξέδο το αὐτὸν γεω-
γοῖς· ἀλλὰ ⁊ μάρκ@ φησὶν· ἄνθρωπός ϖε ἐφύ-
τευσεν ἀμπελῶνα, ⁊ ϖερέθηκεν αὐτῷ φραγμόν.
πάλιν τε αὖ ὁ λεκᾶς τὸν τ κλήσεως ὑπόθεσι-
ν@ ϖαραβολὴν, ἄνθρωπός ϖε, φησὶν, ἐποίησε
δεῖπνον μέγα, ⁊ ἐκάλεσε ϖολλὲς· ⁊ σὺ ἢ συνα-
γαγὼν ἐπὶ ϖᾶσι ὀνόμασαι ἄνθρωπ@ ὁ θεὸς, καὶ
πνευματικὰ πνευματικοῖς ἐν τῇ ϖερὶ τέτων συν-
κείνων λόγῳ, ⁊ ζητήσας ὀρθῶς τὰ κῆ τὲς ῥη-
D τὰς, εὑρεῖς ἂν ἀνάλογον τῇ ζητήσει ϖλείονα
εἰς τὸν ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν θεόν· ὅτι ἢ ἐφύ-
τευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπ@ ἀμπελῶνα,
ὄνπνα ϖαμελέστερον ζητητέον, μὴ ἀβασανίσως
ϖαρεχόμενον τῷ τοιαύτῳ ϖᾶσι δῆλον ἢ ὅτι
ὁ ἀμπελὼν, ἕτερ@ ὢν ϖᾶσι τὲς γεωργὲς τὲς
ϖρώτους ⁊ τὲς δευτέρους, ὃν ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδε-
σπότης ἄνθρωπ@· ὁ ἢ ἀμπελὼν ὅτι ϖοτὲ
μὲν ἐκδιδόμενός ἐσι γεωργοῖς ὑβρισ-
δευτέρον ἢ, κῆ τὲς ἀποκεναμένους ἀπὸ τ
E ἀμπελῶν@· ἐκδιδόμεν@ ἄλλοις γεωργοῖς, οἵ-
τινες δώσσι τὸν καρπὸν * αὐξ ἐν τοῖς καιροῖς * C. D. Matth.
αὐτῶν. κῆ ἢ τὸν σωτῆρα λέγοντα, ἀρθήσε ἀφ'
ὑμῶν ἡ βασιλεία ἡ θεῦ, ⁊ δοθήσε αὐτὴ ἔθνε
ϖοιοῦντι τὲς καρπὲς αὐτ· ἆρα δὲ δύναται τὸν
τὸν εἰπεῖν εἶναι τὴν βασιλείαν ἡ θεῦ τῷ ἀμπε-
λῶνι, αἱρεμένην ἀπὸ τῶν ϖροτέρων, δοθη-
μένην ἢ ἔθνει ϖοιοῦντι τὲς καρπὲς αὐτ; ἢ
ἄλλο μὲν εἶναι τὸν ἀμπελῶνα, ἄλλο ἢ τὴν βασιλείαν ἡ θεῦ; ἰδόντες ἢ ϖερὶ τέτων, ϖαραστή-
σομεν ἀπὸ τ γραφῆς ὅτι ἀμπελὼν καλεῖ ἢ λαὸς, εἰ δυνατὸν ἢ ἐφαρμόσαι ϖᾶσι ⁊ κῆ τὸν

τοπον

τόπον τῆ ἑαυτῆ διηγήσει· φησὶν ἓν Ἡσαΐας ἄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀμπελὼν ἐγένηθη τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον σωρὴκ, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ προλήνιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ· προσέμενε δὲ τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν, καὶ ἐποίησεν ἀκάνθας. ἐν δὲ τῇ δυαγελίῳ σταφυλὴν, σταφυλὴν δὲ φησὶν ὁ ἀμπελὼν κατηγορεῖ, ὡς μὴ δεδωκώσας καρπὸν ἐργάταις καιρῷ αὐτῷ, ἀλλ' οἱ γεωργοὶ ἑαυτοῖς λαβόντες τὸν οἰκοδεσπότην ἄλλος, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν· καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, πάλιν οἱ γεωργοὶ κατέπραξαν ποιήσαντες αὐτοῖς ὡσαύτως· τρίτον δὲ οἱ γεωργοὶ κατηγορεῖν εἰπόντες· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀποκτείναντες αὐτόν· καὶ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ αὐτῷ τῷ ἀμπελῶνι ἀφελεῖ ὁλόσχερες λέγων· ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαπαγήν· καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδὲ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα, ἀλλὰ καὶ ὅτε ταῖς νεφέλαις ἐντελεῖται τοῦ μὴ βρέξαι εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὑετόν, τῷ ἀμπελῶνι ἀπειλεῖ, ὅν τινα ὁ προφήτης εἶπεν εἶναι τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ οἶκον, καὶ τὸν ἄνθρωπον Ἰούδα, μὴ ποιήσαντα τὸν καρπὸν, τοῦτ' ἔστι κρίσιν, καὶ τοῦ δικαιοσύνην. ποιήσαντα δὲ ἀκανθας, τοῦτ' ἀνομίαν καὶ τοῦ κραυγὴν· ἐν δὲ τῷ δυαγελίῳ τὸν μὲν

Ation convenire. Ait ergo Isaias: *Cantabo Isaiæ 5.1.*
Dilecto canticum Dilecti vineæ meæ: vinea facta est Dilecto, in cornu, in loco pingui. Et sepem circumposui, & vallavi, & plantavi vineam Sorec, & reliqua, ad id usque: *Fecit autem iniquitatem, & non justitiam, sed clamorem.* Canticum porro ex Isaia proposui, ut illud cum parabola contendens dispicerem, eandemne significationem in utraque Scriptura vinea contineret. In quibus autem rebus conveniant proposita loca, in quibus disconveniant, observa, ut similium cum dissimilibus perspecta differentia Scripturæ sensum eo pacto tenere possis. Illud igitur: *Plantavit vineam, Matth. 21.*
& sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim, simile ei est: *Vinea facta est dilecto, in cornu, in loco pingui. Et sepem circumposui & vallavi, & plantavi vineam Sorec, & ædificavi turrim in medio ejus, & torcular extruxi in ea.* Huic enim, *Plantavit vineam*, confer illud, *Plantavi vineam Sorec*; huic, *sepem circumdedit ei*, illud, *sepem circumposui*; & huic, *Fodit in ea torcular*, illud, *& torcular extruxi in ea*; & huic, *ædificavit turrim*; illud, *& ædificavi turrim in medio ejus*: utrobique autem fructuum vineæ fit mentio; apud Isaiam quidem: *Expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas*; in Parabola autem Evangelii vitem non accusari perspicuum est, quod fructus, tempore ipsorum adventante; non dederit, sed hos agricolas qui patrisfamilias *apprehensis servis alium cecidérunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.* Quum autem *Misit alios servos plures prioribus*, accusantur rursus agricolæ, quod *fecerint illis similiter.* Tertia autem agricolis impingitur accusatio, quod dixerint: *Hic est hæres, venite, occidamus eum, & occupemus hæreditatem ejus; eumque ejecerint extra vineam, & occiderint.* In Isaia autem vineæ ipsi minas intentat Verbum dicens: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem. Et dimittam vineam meam, & non putabitur, neque fodietur, & ascendet in eam sicut in incultam terram vepres*: sed & quum *Nubibus mandabit, ne pluant super eam imbrem*, vineæ minatur, quam Propheta Israelis domum esse dixit, & virum Juda, qui fructum non dedit, judicium videlicet & justitiam; sed vepres protulit, iniquitatem nimirum & clamorem. At in Evangelio non perpeti quicquam

Isaiæ 5.2.

Matth. 21. 35, 36.

vineam reperimus, sed, si ita loqui fas est, operam potius datam, ac provisum, ut patrisfamilias proprios ferat fructus. Is enim vineæ curam gerens, illique prospiciens, prioribus aufert agricolis, qui per-
Matt.21.40 contanti Servatori ac dicenti: *Quum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* respondent, & sive ipsa ratione & consequentia coacti, sive invite, ut ita dicam, de se ipsi vaticinantes, malos agricolas male perditurum vineæ Dominum, quum advenerit, pronuntiant, vineæque prospicientem, aliis ipsam locaturum agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Quin & apud Jeremiam consequenter his: *Vinea enim Domini Sabaoth,*
Isaiæ 5.7. *Domus Israel est, & vir Iuda novella ejus*
Ierem.21.2. *plantatio dilecta*, populo delinquenti dictum est: *Ego autem plantavi te vineam*
Isaiæ 5.4,7. *fructiferam omnem veram*; & eorum instar: *Expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas*; necnon & illorum: *Expectavi ut faceret judicium, fecit iniquitatem; non justitiam, sed clamorem*, id dictum est: *Quomodo conversa es in amaritudinem vinea aliena?* Vides ergo in Prophetarum scriptis vineam appellari eum qui dicitur Populus, eumque à quo plantatus est minas ipsi intentare, & dicere: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*, & cætera; in Evangeliis autem vineam neutiquam reprehendi, sed colonos; & præterquam quod nullæ vineæ impinguntur minæ, ipsi etiam prospici, ut patrisfamilias fructus reddat temporibus suis. Nec si Evangelicæ Scripturæ accurationem tueri volueris, vineam fuisse populum luculenter probare poteris. Verum id potius videndum est, annon commemorata in Evangelio vinea regnum Dei sit, quod idem esse arbitror ac Scripturarum doctrinam cum Dei inspectio-
Matt.21.43 ne conjunctam. Illud enim: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, quod vineæ parabolæ subnexum est, clare demonstrare existimo vineam quam plantavit homo paterfamilias, dici mysteria esse regni Dei. Hanc ergo vineam, quam Legem esse ac Prophetas existimo, omnemque adeo divinam Scripturam, Dominus vineæ colonis tradidit; prioribus quidem, huic nimirum populo;
Rom. 3. 2. prioribus enim illis *credita sunt eloquia Dei*:
Matt.21.43 secundis autem, *genti* scilicet *facienti fructus ejus*, quæ Ecclesia est è Gentibus conflata. Sic exposita autem, quæ in Evangelio commemoratur vinea, circumpositam ei sepem explanare operosum est, cui nihil tale contingit, quale descriptæ ab

ἀμπελῶνα εὑρίσκομεν πάσχοντα, ἀλλ' εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, μᾶλλον προνόμιον φέρειν τοὺς οἰκείους καρποὺς τῷ οἰκοδεσπότῃ· προσῆν γὰρ τῷ ἀμπελῶνι, αἴρειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν, οἵτινες ἀποκρίνονται τῷ σωτῆρι πυθομένῳ καὶ εἰπόντι, ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; καὶ λέγουσιν, εἴτε ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀναγκαζόμενοι, εἴτε ὡς ἄκοντες, ἵν' οὕτως εἴπω, τὰ περὶ αὐτῶν προφητεύοντες, ὡς ἄρα κακοὺς κακῶς ἀπολέσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐλθὼν τοὺς γεωργοὺς, καὶ προνόμιον τοῦ ἀμπελῶνος ἐκδώσει αὐτὸν ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ ἀκολούθως τῷ λόγῳ ἀμπελὼν κυρίου σαβαὼθ, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι, καὶ ἄνθρωπος Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον, εἰρημένος τὸν ἁμαρτάνοντα λαὸν ἐῶν ἐφύτευσε ἀμπελῶνα καρποφόρον πᾶσιν ἀληθινὸν, τὸ ἀνάλογον τῷ ἐμφυτεύσαντι ποιήσας ἄφυλλον. ἐπῆρσε δὲ ἀκανθῶν, καὶ τῷ ἔμφυτον ποιήσας χείρωνα, ἐπῆρσε δὲ ἀνομίαν, καὶ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν, τό· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἀμπελός μου ἡ ἀλλοτρία; ἐκεῖνον ὁρᾷς ἐν μὲν ταῖς προφητικαῖς λέξεσι τὸν λαὸν λεγόμενον εἶναι ἀμπελῶνα, καὶ τὸν φυτεύσαντα αὐτὸν ἀπολέσειν λέγοντα αὐτῷ ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσομαι εἰς διαρπαγήν, τὰ λοιπά. ἐν δὲ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐδεμίαν μὲν μέμψιν προσαγομένην τῷ ἀμπελῶνι, πᾶσαν δὲ τοῖς γεωργοῖς. τὸ δὲ τῆς μὲν δεμίαν εἶναι ἀπειλὴν τῷ ἀμπελῶνι, ἢ προσδοκᾶσθαι αὐτὸ γινομένην, ἵνα διδῷ τῷ οἰκοδεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ· ἢ ὅρα δὴ δυνατὸν, ἐμοὶ δοκεῖν ἀφελέσθαι τὸν βλωμὸν σώσαντος τὸ εὐαγγελικὸν γράφημα, ἰσοδυνάμως προσῆκον ὁλοσχερῶς ἀμπελῶνι λαῷ· ἀλλὰ μήποτε ἡ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελὼν ἡ βασιλεία ἐστὶ θεοῦ, ἡ αὐτὴ δὲ οἶμαι τυγχάνουσα τῇ τῶν γραφῶν μέν ἐστιν ἀποκοπὴς θεοῦ διὰ σκληρίαν· τὸ γὰρ ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ὑπαφερόμενον τῇ τοῦ ἀμπελῶνος προσαρμοσθείσῃ οἰκείᾳ οἶμαι δηλοῖ τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ βασιλείας λεγούσης εἶναι τὸν ἀμπελῶνα ἐν ᾧ ἐφύτευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἄνθρωπος. ἔστιν δὴ τὸν ἀμπελῶνα οὗτος οἶμαι νόμον καὶ προφήτας, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν ἔξεδοτο ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος γεωργοῖς, προτέροις μὲν τῷ λαῷ ἐκείνῳ, τὰ πρῶτα ὑπηρετήσασι τὰ λοιπὰ τοῦ θεοῦ· δευτέροις δὲ ἔθνει ποιήσασι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ τῆς ἀποτάξεως τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ. ἀλλ' ἔργον ἐξομολογησάμενον οὕτω νοεῖν ἢ τὸ εὐαγγέλιον ἀμπελῶνος, τὸν περιθέντα αὐτῷ φραγμὸν, καὶ ἐν πάσχοντα ὁποῖόν ἐστι τῷ φραγ-

φραγμὸν, φησὶ, γέγραπται. ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν, καὶ τοῖχον θεῖσαν ἐν αὐτῷ λιθόν, καὶ τὸν οἰκοδομήθεντα πύργον. καὶ ὅσα εἰς δύο μέρη διαιροῦμεν τὴν θείαν γραφὴν φυσιολογίαν τὸν ἀμπελῶνα εἰπεῖν. τὸν δὲ ἀκόλουθον τῇ ἀληθεῖ φυσιολογίᾳ βίον ἐν ἀρετῇ καὶ καλλίσοις ἤθεσι καρποφορεῖν, λέγειν εἶναι τὸν τοῦ ἀμπελῶνος καρπόν. τὸν δὲ λογικὸν τόπον καὶ πᾶν τὸ γράμμα τῆς γραφῆς, τὸν φραγμὸν εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος τὸ περικείμενον ἔξωθεν, ὡς μὴ καταπατεῖσθαι τοῖς ἔξωθεν τὸν ἀμπελῶνα καὶ τὸν ἐν κρυπτῷ μᾶλλον καὶ καιρὸν αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τοῦ δεχομένης τὰς καρπὰς τέτας ψυχῆς, πᾶν ὑπολαμβάνειν ἀποβαλέσθαι, τοῖχον θεῖσαν εἶναι ἐν τῷ ἀμπελῶνι λιθόν. ὁ δὲ οἰκοδομηθεὶς ἐν τῷ ἀμπελῶνι πύργος, ἀνάσημα ἔχων, καὶ διάσημα, καὶ ὕψος ὑπὲρ τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τὸν φραγμὸν, καὶ τοῖχον λιθόν, ὁ περὶ θεοῦ ὄνομα λόγος ἐστὶ, ναὸς ὢν θεοῦ ἐν αὐτῷ θείᾳ νοῒ καὶ περὶ τούτου νομίζω λελέχθαι πύργον τοῦ σωτῆρος· τίς δὲ ὑμῶν βουλόμενος πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον ψηφίζει εἰ δύναται θεῖναι τὸν θεμέλιον, καὶ ἐκτελέσαι, ἵνα μὴ ἄρχων τινὲς θεωρῆσαι ἐμπαίζειν τῷ μὴ τελειώσαντι; διὰ γὰρ τῆς παραβολῆς καὶ κεῖμαι λέγειν, ὅτι μέλλων θεολογεῖν, σκόπησον εἰ διώσασαι ὀρθῶς πάντα ἀπαγτεῖσε ὁ λόγος εἰς θεολογίαν τελειώσαι, ἵνα μὴ ὀρθῶς τὰ δύσεβείας δόγματα, ἀτελὴ καταλίπῃς τὸν περὶ θεοῦ πύργον, καὶ σεφύλιον αὐτῷ μὴ ἐποικοδομήσῃς εἰ γὰρ σεφάνιον οὐκ ἐποικοδομήσεις, πεσεῖται ὃς ἀπὸ τοῦ περὶ θεοῦ ἐννοίας, καὶ ἀποθανεῖ). Ἔδωκεν δὲ τοῦτο ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀμπελῶνα ὁ θεὸς γεωργοῖς, τῷ θεῷ ἡμῶν λαῷ, ὁ θεὸς, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς ἴδιαν θεωρίαν, ὃς ἀφορμὰς τοῖς γεωργοῖς ἐξ ὧν αὐτὸς ἐφύτευσε, καὶ περιέθηκε, καὶ ὤρυξε, καὶ ᾠκοδόμησε. φέρειν τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν ἤλπισεν μὲν ἕν καθ' ἕκαστον οἱ καιροὶ τῶν καρπῶν· οἶμαι δὲ, ὅτι καὶ ὅλῳ τῷ λαῷ. καὶ ἔγνω τοὺς καιροὺς τῶν καρπῶν ἀκριβῶς μὲν διηγήσασθαι, ἔξεως μείζονός ἐστιν ἢ καθ' ἡμᾶς, καὶ καρδίας πολλῷ καθαρωτέρας καὶ διορατικῆς παρ' ἡμᾶς· ὅμως δὲ καὶ δύναμιν ὑπαλαμβάνω ἕτως τῷ τόπῳ, ὀρθρίζειν τοὺς ἀπὸ τῶν καθένα· καὶ νοείσθω * ἐν ἑκάστῃ ψυχῇ ὁ λόγος ἀμπελὼν πεφυτευμένη ὑπὸ τοῦ δεσπότου. ἡ ἀμπελὼν, αἱ ἀφορμαὶ πάντων ἀναλαμβάνουσαι εἰς σωτηρίαν τῶν βλημάτων. ὥσπερ ἐν τῇ ἀμπέλῳ ἐστί τις καιρὸς ὅτε σκιρτᾷ φύλλα, καὶ ἄλλος ὅτε τοὺς ὄρχας τῶν καρπῶν δείκνυσιν ἐπὶ βραχείας, καὶ ἄλλος ὅτε κυπρίζῃ τὰ

* C. R. ταῦτα ὑποκείσθω.

Alsaia sepi, de qua scriptum est: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*, effossumque in ea torcular, ædificatamque turrim. Vide autem, an sermonem divinæ Scripturæ præceptis accommodum, qui ad naturam humanam hominumque mores pertinet, vineam esse statuere possimus; quæ autem sermoni huic consonat vitam, virtutis laudabilissimorumque fructus morum dantem, vineæ fructum esse; ipsa autem Scripturæ verba & literas, sepem esse quæ vineæ exterius adsita est, ut vinea, vineæque præcipue occultus fructus extrancorum oculis minime pateant; animæ autem profunditatem, quæ fructus illos accipit, & ea omnia aspernatur, quæ extant in superficie, torcular esse in vinea fossum; in vinea autem ædificatam turrim, proceritate, elevatione, & altitudine vineam, sepem, & torcular superantem, sermonem esse opinor qui de Deo agit, quique divini sensus in ipso recondita templum est: ac de ejusmodi turri id à Servatore dictum existimo; *Qui ex vobis volens turrim ædificare, non prius computat, an fundamentum ponere possit, & opus absolvere, ne illudere ei incipiant qui viderint, quod cœptum non perfecerit*? hac enim parabola illud significari puto; si de Deo disserere, & ad Theologiæ studia animum appellere satagis, videndum tibi esse, an postquam initium feceris, quæcunque ad Theologiam requirit Verbum, explere & perficere poteris, ne postquam pietatis dogmata tractare occœperis, imperfectam relinquas turrim; quæ Dei causa erecta est, eique coronam non superstruas; nam nisi coronam superstruxeris, cadet aliquis ex iis cogitationibus quas de Deo finxerat, & interibit. Hanc autem, ita ut à nobis exposita est, vineam colonis, populo videlicet qui ante nos fuit, tradidit Deus, & in speculam suam deinde abiit, postquam ex his quæ ipse plantavit, & circumposuit, & fodit, & ædificavit, facultates colonis ac copias dedit, unde fructus suis temporibus afferre possent. Singulis ergo, sed & universo, opinor, populo fructuum tempora adventarunt; accurate autem exponere quid sit, fructuum tempora adventare, majorem facultatem, & cor nostro mundius ac perspicacius requirit: nihilominus tamen loci hujus explicationem pro viribus, à singulis hominibus initio facto, aggredientur. Verbum itaque in unaquaque anima satum, vitem esse à Patrefamilias plantatam, vel rerum omnium copiam quæ ad salutem conferunt, vineam esse intelligendum est. Quemadmodum ergo vitibus tempus est aliquod quo mittunt folia; aliud quo exigua quædam fructuum rudimenta ostendere incipiunt;

Luc. 14. 28. 29.

aliud

aliud item quo oborti illi fructus in acinos distinguuntur; aliud vero quo nigrescunt; ac aliud tandem cum perfectos fructus & vino fundendo maturos vindemiandi idonea tempestas est: pari ratione prima vitæ hominis tempestas qua infantia continetur, vitem referat nulla re circumtectam, sed vita solummodo præditam; postquam vero perfectionem adipisci ratio cœpit, tempus illud sit, quo flores primum fundi occipiunt; quanto magis autem culta anima proficit, tanto plura etiam florentium uvarum specimina vinea culta profert, & futuræ virtutis in ipsis jam initiis suavem odorem mittentium, quæ postmodum etiam acerbæ fiunt, ac nondum maturæ, quia his malitia exprimitur, non constans illa ac permanens, sed quæ necessario subest, neque unquam in pejus vergit, sed semper ad virtutem, si ita loquendum est, contendit. Quod si perseveret malitia, neque alia via ad virtutem grassemur, sed eandem teramus semper, ut in virtute proficiamus, uva acerba efficitur & immatura, quam qui
Jem.31.29. comederit, hujus, juxta Prophetam, dentes obstupescunt. Qui autem in melius proficit, quasi nigrescentem, sed nondum perfectam uvam habet. Progressum autem bonus quidam excipit status, quando nimirum exculta vitis fructum dat, perfectos scilicet charitatis racemos, & gaudii, & pacis & patientiæ, & reliquorum omnium quæ apud Apostolum & in sexcentis aliis Scripturæ locis recensentur. Quædam enim uva
Matth.5.3 4, & seq. in eo est: *Beati pauperes spiritu*; & alia in eo, *Beati qui lugent*; & alia in eo: *Beati mites*; & alia in eo: *Beati pacifici*; & alia in eo: *Beati mundo corde*; & quid me attinet racemos eos omnes enumerare, quibus beatitudines continentur? Hæc autem eo fusius persecutus sum, quod locum hunc, *Quum autem tempus fructuum appropinquasset*, intelligere, & explanare vellem. Ad patremfamilias autem, divinamque ipsius scientiam pertinet, quandonam uniuscujusque hominis tempus instet dignoscere, & quando fructuum tempus adhuc distet. Et nos quidem si tempus à quo vocati fuimus cum omni fidei nostræ tempore comparantes, diligentius attendamus, facile perspicere poterimus, quomodo nonnulli qui
Hebr.5.12. *Deberent magistri esse propter tempus, rursum indigeant ut doceantur quæ sint elementa sermonum Dei.* Pari modo, cum fructus ferre deberent nonnulli, ratione temporis habita, à quo carnem assumsit Deus, & quæcunque ad omnium pertinebant vocationem, contigerunt; vel nullos plane habent, vel intempestive florescentes, vel extra tempus in acerbam uvam evaden-

A δειχθέντα, ὡς ἄλλο ὅτε πεκάζει, καὶ ἄλλο ὅτε καιρός ἐστι βότρυας τετελειωμένους τοὺς καρποὺς ὡς εὐθύμους πρὸς τὸ φέρειν οἶνον ποιότητα. οὕτως ὁ μὲν πρῶτος * τῷ ἀνθρώπῳ τῆς ζωῆς καιρὸς τὴν νηπιότητα, ἐχέτω τὴν ἀμπελῶνα οὐδὲν φέρουσαν μέλλοντα, ἀλλὰ μόνον ἔχουσαν τὸ ζωτικόν. ἔστι δὲ ὅταν ὁ λόγος συμπληρωθεὶς ἀρχὴν ᾖ τοῦ καιροῦ ἐστὶ τῆς πρώτης ἀνθήσεως. ὅταν δὲ προκόπτει γεωργουμένη ἡ ψυχὴ, τοσοῦτον ὡς ὁ γεωργοῦμενος ἀμπελὼν διάφορα φέρει μᾶλλον τῆς βοτρύων κυπρίζοντων μὲν, ἀλλὰ ὀσμὴν εὐωδίας μελλούσης ἀφιέναι φερόντων καὶ ἀρχὰς ὕστερον ἤδη ὀμφακιζόντων, ὅπου κακία μέν ἐστιν, ἐξ ἧς ἀωρομένα ἀλλ' οὐ δύναται καίως ὑφισαμένη, ὡς ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον. ἀλλ' ἀεὶ, εἰ δεῖ ἕτως ὀνομάσαι, ἐπ' ἀρετὴν ὁδεύουσα· ἐὰν δὲ ἀωρομένη ἡ κακία, καὶ μὴ χρησώμεθα ἄλλῃ ὡς ἐπ' ἀρετὴν ὁδῷ, ἀλλ' αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἐπ' ἀρετῇ πρόκοπὴν ἀγόντες, γίνεται ὄμφαξ, ὃν φαγών τις, καὶ τὴν πρόκοπὴν, αἰμωδίᾳ· ἐπὶ πλεῖον δέ τις προκόπτων, ὅταν πεκάζουσαν μὲν, ἀδέπω, ἔτι τετελειωμένην ἔχῃ τὴν σαφυλὴν· ἔστι δὲ τις μὴ τὴν προκοπὴν καθάρσεως ἀπεδαία, ὅτε ἡ γεωργηθεῖσα ἄμπελος φέρει τὸν καρπὸν, δότρυας ἀγάπης τελείας, καὶ χαρᾶς, καὶ εἰρήνης, ὡς μακροθυμίας, καὶ πλατῶν; ἃ ὡραῖα τῷ ἀνθρώπῳ καλεῖται, καὶ ἐν μείσαις ἄλλαις γραφαῖς· ἔστι γάρ τις βότρυς καὶ τὸ. μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ὡς ἄλλο καὶ τὸ. μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὡς ἄλλο καὶ τὸ. μακάριοι οἱ πραεῖς, ὡς ἄλλο καὶ τὸ. μακάριοι οἱ B C D εἰρηνοποιοὶ, ὡς ἄλλο καὶ τὸ. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὡς τί με δεῖ καταλέγειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς μακαρισμοὺς βότρυας; ταῦτα δὲ ἐπὶπλέον ἐξήτασα, διὰ τὸ, ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ, νοῆσαι ὡς σαφηνίσαι θέλων· ἔστι δὲ οἰκοδεσπότου δεῖσα ὡς τοῦ θείας ἐπιστήμης ἀπὸ εἰδέναι τὸν ἑκάστου τῷ ἀνθρώπων καιρὸν πότε ἤγγισε, πότε ἐπὶ πόρρω ἐστὶν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ. ὡς ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἐπὶ πλέον ἐπιστώμεθα συγκρίνοντες τὸν χρόνον ἐξ οὗ ἐκλήθημεν τῷ πάντι χρόνῳ τοῦ πίστεως ἡμῶν, σωσόμεθα ὁρᾶν πῶς τινες ὥσπερ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχουσι διδάσκεσθαι τίνα τὰ στοιχεῖα τοῦ λογίου τοῦ θεοῦ ὀφείλοντες τινες ὄντες ἐπὶ τῷ χρόνῳ τῆς θείας οἰκονομίας, καὶ τῷ καθ' ὅλου κλῆσιν ἁπάντων, ἢ φέρειν τοὺς καρποὺς, ἢ πάντως οὐκ ἔχουσι μὲν, ἀκαίρως δὲ κυπρίζοντας, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ ὀμφακίζοντας· εἰ νενόηται ὁποῖ καθ' ἕκαστον, πῶς

δεῖ ἐκλαμβάνειν τό· ὅτε ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, μεταβαὶ δώσας τῷ λόγῳ ὅτι τοὺς σταλμένους διὰ μωϋσέως τὸν νόμον, ὅπερ κἀκείνων ἤγγισέ ποτε ὁ καιρὸς τ καρπῶν, & ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῷ δόλους πρὸς τοὺς γεωργοὺς τοὺς πρώτους πρὸς θεάν, ὡσπερ & λαβεῖν τοὺς καρποὺς & ἐν ἑκάστῳ ἀμπελῶνι· δύναται μὲν οὖν εἰπεῖν ὅτι δόλους λέγει τοὺς προφήτας. ἀλλὰ ζητητέον πῶς ἀποστέλλον τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς & ἀμπελῶνι καρποὺς· εἴποι δ' ἄν τις ὅτι οὐκ ὀφείλει τῷ λαβεῖν ἀποστέλλον τοὺς καρποὺς οἱ προφῆται, ἀλλ' ὅτι τῷ γεωργῆσαι μᾶλλον καὶ σωεργῆσαι τοῖς καρποῖς· ὅρα δ' εἰ δυνάμεθα λέγειν τὰ πνευματικὰ καρπώματα, καὶ τὰς θείας προσφορὰς δίδοδαι ἀπὸ τ γεωργησάντων τὸν ἀμπελῶνα τοῖς ἀποστελλομένοις δόλοις, ἵνα προσάγωσιν ὡς ἱερεῖς τῷ θεῷ τοὺς καρποὺς & προφέροντος, ἀλλὰ λαβόντες οἱ γεωργοὶ ἐν τῷ λαῷ τοὺς ἀποσταλέντας δόλους λαβεῖν τοὺς καρποὺς & ἀμπελῶνος, οὐ μὴν ἔδειραν, ὡς τὸν μιχαίαν ἐπάταξεν εἰς τὸ σιαγόνα σεδεκίας ὁ τοῦ χαναάν, ὅτε καὶ εἶπεν αὐτῷ προφητεύσαι ὁ ψευδοπροφήτης. ὁποῖον πνεῦμα κυρίου τὸ λαλῆσαν ἐν σοί; ὃν & ἀπέκτειναν, ὡς ζαχαρίαν μεταξὺ & ναοῦ καὶ & θυσιαστηρίου. οὐ μὴν ἐλιθοβόλησαν, ὡς τὸν ἀζαρίαν υἱὸν & ἰωδαὲ τὸν ἱερέα, καθάπερ γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων. νίκα γὰρ πνεῦμα θεοῦ ἐνέδυσε τὸν ἀζαρίαν τὸν & ἰωδαὲ τὸν ἱερέα, καὶ ἀνέστη ἐπάνω & λαοῦ, & εἶπε, τάδε λέγει κύριος· τί παραπορεύεσθε τὰς ἐντολὰς κυρίου, καὶ οὐκ εὐοδωθήσεσθε· ὅτι ἐγκατελιπάσατε τὸν κύριον, καὶ ἐγκαταλείψει ὑμᾶς; ἐπέθεντο αὐτῷ, καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν διὰ ἐντολῆς ἰωὰς & βασιλέως, ἐν αὐλῇ οἴκου κυρίου. & οὐκ ἐμνήσθη ἰωὰς & ἐλέους & ἐποίησε μετ' αὐτοῦ ἰωδαὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, & ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ ὡς ἀπέθνησκεν, εἶπεν, ἐιδοι κύριος, & κρινάτω· ἔξεστιν ἐν τῇ προφητείᾳ ὅτι πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δόλους πλείονας τ πρώτων, & ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως· πλήρης ἡ γραφή ἐστι τ συμβεβηκότων τοῖς προφήταις ὑπὸ & λαοῦ, ἵνα τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀναφέρωσιν. ὡς ἅγιοι ἱερεῖς, τῷ θεῷ διὰ τ εὐχῶν ὕστερον ὁ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ μὴ τοὺς προφήτας τὸν χριστόν· ζητήσας ὁ πῶς ὁ ἀποστέλλων τὸν υἱόν, λέγε μοι· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου ὡς & προκαλεῖται δὲ τὸ μέλλον αὐτῷ συμβαίνειν, ἔστ εἶπεν, ἀγνοῶν καὶ τὸ ῥηθὲν ἐντραπήσεσθαι αὐτόν. & φάσκειν τέσσαρες μὴ προεγνωκέναι τὸ μέλλον τὸν πατέρα & ἀποσταλέντες υἱὸν, ἀλλὰ ἐψευδῆ ἄλλα εἰπόντα ἄλλων γνωμῶν,

A tes. Quod si loci illius: *Quum autem tempus fructuum appropinquaßet*, sensus tibi sigillatim perspecti sunt, ad eos animum appelle, si potes, qui Legem per Moysen receperunt, quia fructuum quoque illorum aliquando adventavit tempus, & servos suos ad priores colonos misit, quibus credita fuerant eloquia Dei, ut fructus vitis unicuique traditæ reciperet. Prophetas ergo servis significari proclive est dicere: at illud quærendum venit, quonam pacto ad colonos fructuum vineæ recipiendorum gratia mittantur: dicere enim poterit quispiam non ad recipiendos fructus Prophetas mitti, sed ut terram colant potius, & fructibus proferendis operam conferant. Vide ergo, num dicere possimus spirituales fructus, & divinas oblationes ab iis qui vineam excoluerunt servis dari qui missi sunt, ut tanquam sacerdotes fructus ejus qui offert Deo dedicent, sed agricolas è populo apprehensis servis qui missi fuerant ad carpendos vineæ fructus, illum quidem percussisse, quemadmodum *Sedecias filius Chanaan percussit Michæam in maxillam*, quando falsus Propheta ei postquam vaticinatus est dixit: *Qualis est Spiritus Domini qui in te locutus est?* alium autem, quemadmodum inter Templum & altare Zachariam, occiderunt; illum vero lapidibus obtriverunt, ut Azariam filium Jojadæ Sacerdotem, quemadmodum in altero Paralipomenon libro traditum est: quando enim *Spiritus Dei induit Azariam filium Iojadæ Sacerdotem, & stetit supra populum, & dixit; Hæc dicit Dominus: Quare transgredimini præcepta Domini, & infeliciter agetis, quia dereliquistis Dominum, & derelinquet vos? Surrexerunt contra eum, & lapidaverunt juxta Regis Ioas imperium, in atrio domus Domini. Et non est recordatus Ioas rex misericordiæ, quam fecerat Iojada pater illius secum, & interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait; Videat Dominus & judicet.* Hæc deinceps habentur in Parabola: *Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.* His autem referta est Scriptura, quæ contigerunt Prophetis, quos pro populo misit, ut illorum fructus, tanquam sancti Sacerdotes, Deo per orationes offerrent. Filium vero suum tandem post Prophetas, Christum videlicet misit. Quæres porro, quomodo qui Filium suum mittit, dicit quidem: *Verebuntur filium meum*; at quasi quæ ei eventura erant animo non præciperet, illud dicit; nam juxta Scripturæ contextum illum minime veriti videntur: at missi Filii Patrem quæ futura erant non prævidisse, sed falsum animi fuisse cum alia prænuntiasset, alia contigissent, impium foret hic illud re-

Rom. 3, 2.

3. Reg. 22, 8

2. Paral. 24. 20, 21, 22.

spondere: rursum autem dicere veritos illum fuisse colonos, omnem superat verisimilitudinem: *Agricolæ enim videntes filium ejus dixerunt intra se; Hic est hæres,* & cætera. Respondebit ergo ad id aliquis, necessarium fuisse ut id contingeret: *Verebuntur filium meum*, quamvis tunc non contigerit: at alius inquiet, non dixisse Patrem cum Filium mitteret, fructum à colonis Filius meus recipiet, sed, *verebuntur*; reveritos quippe re ipsa esse, cum filium hunc esse cognoverunt, & intra se dixerunt: *Hic est hæres*; at quamvis reveriti sint, & initio fuerint perculsi, ita tamen se non gessisse quasi eum revererentur. Simul vere quæsiverit quispiam, quinam hi sint coloni qui dixerunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eum*; nec enim eum tanquam filium Patrisfamilias Judæos occidisse videri. Ac super his quidem dicere queat aliquis, cum simul colloquentes, quisnam ille esset, disquirerent, eum esse Christum nonnullos pronuntiasse; his autem respondisse alios:

Ioh. 7. 27. *Christus quum venerit, nemo scit, unde sit; hunc autem scimus unde sit*; tum demum quoniam signis, & prodigiis, & virtutibus divinis perculsi, ipsum quidem Christum Dei esse sentiebant, sed minime fatebantur, verum fuisse illud: *Verebuntur filiũ meum*; nec non & vere illud dictum fuisse, postquam filium hunc esse cognoverunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eum*;

Ioh. 7. 28. idcirco dicere Servatorem: *Et me scitis, & unde sim, scitis.* Quod si quis animum ad ea adverterit quæ de Herode dicta sunt, postquam natum esse Judæorum Regem à Magis rescivit, Sospitatoris interfectores, postquam filium hunc esse noverunt, haud secus insidiari illi potuisse comperiet. Cum enim à Scribis didicisset Herodes nasciturum in Bethleem Christum; quique ibi natus erat, Christum esse assensisset, eos

Matth. 2. 8 quidem mittit dicens: *Ite & interrogate diligenter de puero, ut & ego veniens adorem eum*, nihilominus tamen postquam recesserunt illi, insidias puero struxit, Christum hunc non esse minime credens; nec

Matt. 2. 16 id enim minime credens *Occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis*: sed & Christum à Prophetis prædictum hunc esse credidit, eumque interficere voluit, & quantum in se fuit, interfecit. Pari igitur ratione qui Sospitatori insidiati sunt, dicere potuerunt, non ita tamen ut ad alios usque sermo ipsorum perveniret, *Dixerunt* enim *intra se, Hic est hæres*, nec fecius tamen ipsum interfecisse. Occiso

A ἀσεβὲς πάλιν τε αὖ εἰπεῖν ὅτι ἐνετράπησαν αὐτὸν οἱ γεωργοί, πρᾶγμα τῷ ὄντι ἐνέργειάν ἐστιν. οἱ γὰρ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, ἄγε τοῦτον ἐξῶμεν. ὁ μὲν οὖν τις εἰς ταῦτα φησὶ ὅτι ἀναγκαῖον συμβῆναι τοῦτο· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου, εἰ καὶ μήπω τότε συμβεβήκει· ὁ δέ τις ἐρεῖ ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ πατὴρ πέμπων τὸν υἱὸν, ἵνα λάβῃ ὁ υἱός μου τὸν καρπὸν ἀπὸ τῶν γεωργῶν, ἀλλ' ὅτι ἐντραπήσονται· ἐνετράπησάν μοι γὰρ τῷ ἐργωκέναι ὅλως ἀδίκως ὁ υἱός μου, καὶ εἰρηκέναι αὐτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. πάντες οὖν εὐσεβῶς

B πάσχω καὶ τῷ ἀρχιλῃστῇ ἐπληχθησαν, ἡδὴ καὶ ἐντεταπεινωμένων πεποιήκασιν· ἅμα δὲ ζητοῦμεν, τίνες ἄρα οἱ γεωργοὶ οἱ εἰπόντες. ἆρ' ἐστὶν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. καὶ γὰρ φαίνονται ἰουδαῖοι ἀποκτείναντες αὐτὸν ὡς υἱὸν ἑαυτῶν ὑστερῆσαι τοῦ λαβεῖν τὸν καρπόν. φησί τις ὅτι ἡνίκα διελάλησαν πρὸς ἀλλήλους ὅ τις εἶπεν, πῶς εἶπον οὗτός ἐστιν ὁ χριστός; πρὸς ἃς ἀπεκρίναντό τινες ἄλλοι· ὁ χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί. τοῦτο δὲ ἀμφίβολον πόθεν ἐστίν. εἶτ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ τῶν

C θεραπειῶν, καὶ θείων δυνάμεων πληθόμενοι, ἐφέροντο μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν χριστὸν θεοῦ, οὐχ ὁμολόγουν δέ, καὶ ἀληθὲς ἦν τὸ· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ, ἀπεγνωκότων αὐτῶν ὅτι ὁ υἱὸς λελέχθαι. ἕτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. διὰ τοῦτο φησὶν ὁ σωτήρ. καὶ μὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· ἐπιζήσας δὲ πῆς τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἀεὶ ἤκουσε, ἡνίκα ἔμαθεν ἀπὸ μάγων τεχθέντα τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων, ὅ ψευδῶς ὅτι δυνάμενοι ἀποκτεῖναι τὸν σωτῆρα, εἰγνωκότες ὅτι υἱός ἐστιν, ἐδύναντο ἂν ἐπιβεβουλευκέναι αὐτῷ. καὶ ὁ πρὸς μαθόντων ἀπὸ γραμματέων ὅτι ἐν βηθλεὲμ γεννᾶται ὁ χριστὸς, καὶ συγκαθέμενος ὅπως χριστὸς ὢν ὁ γινώμενος, ἀποστέλλει μὲν αὐτοὺς λέγων, πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου καὶ ἐγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ. ἐδύνατο μὴ πιστὸν ἐπανελθόντων αὐτῷ ἐπεβεβουλεῦσθαι τῷ παιδίῳ, οὐκ ἀπιστῶν ὅτι ὁ χριστὸς ἦν. οὐκ ἂν γὰρ πάντα ἀπίστων, πάντα τὰ παιδία ἀνεῖλε τὰ ἐν Ἐφραθὰ

E ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων· ἀλλὰ καὶ ἐπίστευσεν εἶναι τὸν χριστὸν τὸν προφητευόμενον, καὶ ἐβούλετο αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ τοῦτον τρόπον ἐφ' ἑαυτῷ, ἀπέκτεινεν αὐτόν· ἕως ἦν δυνατὸν καὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες τῷ σωτῆρι ἐμηκύναμεν μὲν, ἐχ' ὡσεὶ ἄλλως φθάσαι τὸν λόγον ἀπαλλάττοντα ἑαυτοῖς γὰρ εἶπον, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, ἐὰν ἡμεῖς

τον αὐτὸν ἀπηγκέναμεν, ὠφθησαν γὰρ ἀποκτείναντες τὸν χριστὸν, καὶ μὴ νοήσαντες ἀπὸ τῶν πάσα-

σιν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης
ἐσταύρωσαν, αὐτοῖς κύριοι ἔσεσθαι τῶν πραγμάτων,
ἐπεὶ ἀπετύφλωσεν αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ
ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, καὶ ὡς μὴ ἐγνωκότες αὐτὸν
ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ
ἀπέκτειναν αὐτόν. τοῦτο δέ, ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τοῦ
ἀμπελῶνος, τοιοῦτόν μοι φαίνεται, τὸ, ὅσον
ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι ἔκριναν καὶ τοῦ
ἀμπελῶνος· καὶ τὸ γεωργῶν, ἡνίκα κατεψηφί-
ζοντο αὐτοῦ τὸ πρὸς θάνατον ψῆφον. καὶ ἐπὶ τού-
τοις ὁ σωτὴρ πυνθάνεται καὶ αὐτῶν τῶν γεωργῶν πονη-
ρῶν, λέγων αὐτοῖς· ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμ-
πελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; οἱ δὲ
λέγουσιν αὐτῷ, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν κριθησό-
μενοι καὶ καταδικασθησόμενοι, ὡς κακοὶ κακῶς
ἀπολέσει αὐτούς, καὶ μηκέτι μέλλοντες ἐχθρὸν τὸν λόγον
τοῦ θεοῦ. κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν
ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες
ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐ-
τῶν. καὶ ὁμοίως προφητεύουσιν ὁμοίως τῷ καιάφα
τῷ ἀρχιερεῖ συνῳδοὶ ὄντες, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μὴ
εἰρηκότι τὰ ἀληθῆ, ἀλλ' ἐπεὶ ἀρχιερεὺς ἦν. προ-
φητεύουσι δὲ περὶ τῶν ἐθνῶν, ὅτι δώσουσι τῷ οἰκο-
δεσπότῃ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. εἶτα ὁ
σωτὴρ ἐπὶ τούτοις ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτοὺς δυσω-
πεῖ, νομίζοντας εἶναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ λαοῦ, ὅτι λί-
θον αὐτὸν ὄντα τῆς ἀποδοκιμασθέντα ἀπ' αὐτῶν ὁ
πατὴρ θήσει τῆς ὅλης οἰκοδομῆς κεφαλὴν γωνίας
γωνία δύο γωνίας παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης,
καὶ δύο λαῶν οἰκοδομή. τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ, ἐ-
δέποτε δὲ ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς, λίθον ὃν ἀ-
πεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς
κεφαλὴν γωνίας. παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη. καὶ
ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; κεῖται γὰρ ἡ
λέξις ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑπτὰ καὶ δεκάτῳ ψαλ-
μῷ, ὃς ἐστι πρὸ τοῦ πολυστιχώτατος ψαλμῶν
τεσσαράκοντα, καὶ ἔχει ἔτος τὸ ῥῆτον. λίθον ὃν
ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς
κεφαλὴν γωνίας. παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι
θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν
ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ, καὶ εἶπε πάλιν τοῦτο χρῆσθαι προφη-
τευομένων ἀνία δυσωπῆσαι τὸν ἀγνώμονα
ἐκείνους καὶ γραμμάτων. καὶ ἔστιν ἐν αὐτοῖς δύο
ἔχθειν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο λίθος ὁ προφήτης ἀναγ-
καστικῶς ταῦτα λέγει, ὡς εἴποι τις αὐ ἠλιθίῳ ἀνῇ,
δῆλον αὖ εἶναι ὅτι ὁ ἀποδεδοκιμασμένος τὸν
ἐν τῷ λαῷ ἐκείνῳ σοφὸν, καὶ ἀρχιερέων, καὶ πρεσβυ-
τέρων, καὶ γραμματέων ἴσως, οὗτος ἀληθῶς ἐγένε-
τοῦς κεφαλὴ συκλησίας εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἐνῶν καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγων τοὺς δύο

A enim Christo, neque resurrectionem ipsius cognoscentes; *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, dominos rerum futuros se existimaverunt, postquam ipsos malitia sua excæcavit, & mysteria Dei minime cognoverunt, & quasi ea non cognoscentes, ipsius filium *ejecerunt extra vineam*, & eum *occiderunt*. Illud porro, eum *ejecerunt extra vineam*, id sibi velle mihi videtur, alienum hunc & à vinea, & ab agricolis, quantum in se fuit, ipsos judicasse, quando eum calculo suo capitis damnabant. Hos deinde, qui nefarii coloni & ipsi sunt, interrogat Sospitator dicens: *Quum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* Illi autem ex ore suo judicandi & condemnandi, ut mali male perituri, & eloquia Dei non amplius habituri, *Ajunt illi: Malos male perdet ipsos, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis*: & quemadmodum Caiphas anni illius Pontifex Maximus, non ex se verum protulit, sed quia Pontifex Maximus erat, ita illi quasi vaticinantur. Vaticinantur autem de Gentibus, futurum ut Patrifamilias fructus reddant temporibus suis. Eos postea, sese populi ædificatores esse putantes, ex Scriptura coarguit Sospitator, se qui lapis est, ab usque fuit rejectus, à Patre totius ædificii caput positum iri probans utpote duos Veteris & Novi Testamenti angulos, binasque populorum ædificationes habentem. Tale sedenim illud est: *Nunquam legistis in Scripturis, lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?* Hic autem locus in centesimo decimo septimo Psalmo, qui prolixissimum Psalmum præcedit, continetur, & his verbis conceptus est: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea*; & si quid aliud ex iis quæ de Christo prænuntiata sunt, convincere eum potest qui Scripturas recta mente perscrutatur: atque illud quidem in ea recenseri debet. Nam si de lapide sensu carente hæc à Propheta minime dicta sunt, quemadmodum stolidus fortasse aliquis asseret, perspicuum utique erit reprobatum à populi hujusce Sapientibus, & Sacerdotum Principibus, & Senioribus, ac Scribis Jesum, tanquam Ecclesiæ caput in caput anguli revera factum esse, Testamenta duo adunantem, & in unum

1.Cor.2.8.

Matth. 21. 40.

Matth. 21. 41.

Ioh. 11. 50. 51.

Matth. 21. 42.

Psal. 117. 22. 23. & seq.

componentem. Et hoc est caput, donum A à Deo roti ædificio donatum, & mirabile quidem caput in oculis nostris, qui ipsum intueri possumus; ac propterea postquam lapidem hunc reprobaverunt ædificantes, ab iis agricolis, & ædificatoribus hisce ablata sunt eloquia Dei, inter quæ erat Dei regnum; Genti autem ejus fructus facienti datum est. Quod si verum illud est: *Dabitur genti facienti fructus ejus*, nulli eorum, qui fructus ejus non faciunt, dari regnum Dei manifestum est; nemini enim datur regnum Dei, qui peccati imperio subditus sit. Verum si nemini datur regnum Dei, inquiet aliquis, qui B fructus ejus non faciat, quomodo his regnum Dei datum fuit, à quibus est ablatum, juxta id quod dictum est: *Auferetur à vobis regnum Dei?* Ac vide, an, ut in tanta quæstionis difficultate, cujus proclivis non est & expedita responsio, considerato corum discrimine quæ de vinea primum, ac de regno Dei postmodum dicta sunt, quæsitum ita solvere possimus. Sane idem de vinea, quod de regno Dei, dictum non est: nam de vinea, quemadmodum supra retulimus, scriptum est illum *locasse eam agricolis*; de regno autem Dei, *datum illud iri genti facienti fructus ejus*. Solvi vero minime C loci hujus posset difficultas, si ita ut de priore scriptum est: *Locavit eam agricolis*, de altero scriptum pariter fuisset locatum illud iri genti facienti fructus ejus; & si quemadmodum de posterioribus dictum est: *Et dabitur genti facienti fructus ejus*, de priore quoque dixisset dedisse eam agricolis. Atq; hæc quidē nobis ad hunc locū dubia exorta sunt; super his autem quod nobis visum fuit, protulimus. Qui vero melora excogitare & proponere poterit, is præ nobis audiatur. *Et quum audissent Principes Sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant.* Quum audissent Principes Sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, quarum alterius initium illud erat: *Homo quidam habebat duos filios*; alterius vero, *Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam*, de se ipsum loqui cognoverunt; altera quidem parabola, quia dixit secundus filius: *Ego Domine, & non ivit*; alia vero, quia postquam ipsa contra priores agricolas sceleris reos pronuntiata est juxta Scripturæ contextum, subnexum est illud; *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*; eumque de

Matth. 21. 45. 46.

Matt. 21. 43

διαθήκας· καὶ ἔστιν αὕτη ἡ κεφαλὴ, δίκαιον ὡς λίθον κυρίως τῇ ὅλῃ οἰκοδομῇ δεδομένην, καὶ θαυμαστὴν κεφαλὴν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, δυναμένων αὐτὸν βλέπειν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες τοῦτον τὸν λίθον, ἤρθη μὲν ἀπὸ τῶν γεωργῶν ἐκείνων, καὶ τῶν οἰκοδόμων ἐκείνων τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἐδόθη δὲ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· εἰ δὲ ἀληθὲς τὸ δοθὲν ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, δηλονότι ἀδύνατον μὴ ποιούντων τοὺς καρποὺς τοῦ θεοῦ βασιλείας δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία. ἀδύνατον γὰρ βασιλευομένῳ ὑπὸ τὸ ἁμαρτίας δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία· ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς εἰ μηδενὶ δίδοται ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία τῷ μὴ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἐδόθη ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία ἐκείνοις ἀφ' ὧν ἤρθη, ἢ τὸ ἐρημοῦν. λεχθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. καὶ ἐσχες εἰ δυνάμεθα, ἐν τηλικαύτῃ δυσχερείᾳ ὅτως ἐπιδύπτα διαπορῆσαι περὶ τοῦ προβλήματος, ἐπισκοποῦντες τὴν διαφορὰν τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἀμπελῶνος πρότερον, καὶ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ δεύτερον, σπουδαζομεν ζητοῦμεν· οὐκ ἔστιν δὲ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ὅπερ εἴρηται περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀμπελῶνος τὸ πρότερον ἱστόρηται ὅτι ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς. περὶ δὲ βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὅτι δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ὡς δ' ἂν ἄλυσιν τὸ κατὰ τὸν τόπον, εἰ ὡσαύτως ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, γεγραμμένον περὶ τοῦ πρότερον, ὅτως εἰρηκὸς καὶ περὶ τοῦ δευτέρου, ὅτι δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, καὶ εἰ ὡσαύτως εἰρηται περὶ τῶν δευτέρων· ἐδοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, εἰρηκὸς περὶ τῶν πρότερον ὅτι ἔδωκεν αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς εἰς τὸν τόπον ἐποποιήσαμεν, καὶ τὸ φανὲν ἡμῖν εἰρήκαμεν· οὗ βέλτιον δυνάμενον καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐκεῖνον ἡμῶν μᾶλλον ἀκούεσθω· καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν οὗ περὶ αὐτῶν λέγει· καὶ ζητοῦντες κρατῆσαι αὐτοῦ, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον· ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ὧν τὴν μὲν ἑτέραν ἐλεγεν ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἀνθρώπους τινὰς εἶχε τέκνα δύο· τὴν δὲ λοιπὴν ἀνθρώπου τινὸς οἰκοδεσπότου, ὃς ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει, καὶ τὴν μὲν πρώτην παραβολὴν, ὅτι εἶπεν ὁ δεύτερος υἱός, εἶτα κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε· καὶ τὴν τοῦ λοιποῦ, ὅτι ἐπὶ τοῖς ἔρημον] αὐτὴ καὶ τὰ τελευταῖα ῥήματα καὶ τὴ

σαι, καὶ ποιῆσαι αὐτῷ ὅπερ ποτ' ἂν ἐνεθῶσιν. οὐκ ἠδυνήθησαν δέ, ἐπεὶ μὴ δῆλοί τε ἦσαν τὸν ὄχλον ὁρμῶντες τῷ ἐχόντων τὸν νοῦν ἐπ' εἰς τοσοῦτον ὑπερβολὴν τοῦ θράσους ἐλθεῖν, ὡς τὸν λόγον, ἵν' οὕτως εἴπω, κεκραταιωμένον παρ' αὐτοῖς καθέλωσιν αὐτόν, εἴ τοι οὐκ ἂν ποτε κρατήσαιεν αὐτοῦ τῷ ἐκ μέσου ὄχλου τοῦτον ἀφαιρεῖσθαι τινα δόξαν θεῖον αὐτὸν ὑπολαμβανόντων, θεωμένων τε ἐνεδρεύοντας αὐτὸν κρατεῖν καὶ ὑπερβαλλομένους αὐτῷ· μὴ ταύταις οὖν ὅπερ τῷ ζητοῦντι κρατεῖν τὸν Ἰησοῦν διαφοραὶ εἰσιν. ἄλλως γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτουν κρατῆσαι αὐτόν, ἄλλως ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων νύμφη ζητήσασα αὐτὸν καὶ ἀναστᾶσα, καὶ κυκλώσασα ἐν πόλει, ἐν ταῖς ἀγορείαις καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, μόλις ποτὲ εὗρεν αὐτόν, ὅτε μικρὸν παρῆλθε τοὺς τηροῦντας καὶ κυκλοῦντας αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, καὶ εὑροῦσα ἐκράτησεν, ὅτε καὶ λέγει· ἐκράτησα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτόν, ἕως εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ νύμφη καὶ ἀρχὰς μὲν τῶν ᾀσμάτων ἐκράτησα, φησὶ, αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. ἐπὶ τέλει δὲ τῆς αὐτῆς βιβλίου, ὡς ἐφικόμενος, καὶ ἑτέρως αὐτοῦ μέλλουσα κρατεῖν, καὶ βέλτιον ἢ τὸ πρότερον, φησίν· εἶπα, ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ· ἵνα δὲ νοήσῃς τὰς ζητούσας αὐτὸν κρατῆσαι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ μὴ κρατούσας αὐτόν, κατανόησον ὅτι ὑπὲρ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων λόγων λόγων, οἷόν τε ἐστὶ κρατῆσαι, καὶ ἐπιχειρῆσαι ἢ δυνατοῦ ἀντιλογίαν ἀνελεῖν, καὶ τεθεωρημένως ἀναλεῖψαι αὐτὸν, καὶ, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασε, συμβιβάσαι· ἔστω γὰρ ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον σοφὸς, ὡς πνευματικὸς ἀνακείνων πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακεινόμενος, ἀνακείνει μὲν, καὶ βασανίζει, καὶ διελέγχει τοὺς ἄλλους λόγους, εἴτε τῶν ἐκ κόσμου σοφῶν, εἴτε τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι διαπεφυκέναι δοκούντων. ὁ καταλείνει δέ, οὐδὲ καταλαμβάνει ὁ ἐν αὐτῷ ἐκ χριστοῦ νῦς, οὐδὲ κρατεῖ. τοιγαροῦν τῶν τοιούτων αὐτὸν ἀναλεῖψαι· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; καθάπερ ὅλως εἰπεῖν μέλλει τις συμβιβάσαι τινὰ νοῦν, τοιοῦτον αὐτὸν γνώσεται, καὶ μὴ ἔτι συμβιβάσει νοῦν· ἢ κυρίου τίς γνώσεται, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἀλώσεται γὰρ ἐκ τοιούτου καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ταῦτα δέ μοι λελέχθω διὰ τό· καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ καὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον. πλὴν καὶ εὐφημοῦσιν ὁ ὄχλοι τὸν ἰησοῦν, φερόντων μὲν αὐτῷ

(c. R. alii ὄχλων ὁρμώντων τῷ ἐχόντων τὸν νοῦν ἐπ' εἰς προφήτην. καὶ ὅτι γε ὑπερβολικῶς βέλον) κρατῆσαι τὸν λόγον, ἵν' οὕτως εἴπω, κεκραταιωμένον παρ' αὐτοῖς καθέλωσιν αὐτὸν, εἴ τοι οὐκ ἂν ποτε κρατήσαιεν αὐτοῦ τῷ ἐκ μέσου ὄχλου τοῦτον ἀφαιρεῖσθαι τινα δόξαν θεῖον αὐτὸν ὑπολαμβανόντων, θεωμένων τε ἐνεδρεύοντας αὐτὸν κρατεῖν καὶ ὑπερβαλλομένους αὐτῷ· μὴ ταύταις οὖν ὅπερ τῷ ζητοῦντι κρατεῖν τὸν Ἰησοῦν διαφοραὶ εἰσιν. ἄλλως γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτουν κρατῆσαι αὐτόν, ἄλλως ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων νύμφη ζητήσασα αὐτὸν, καὶ ἀναστᾶσα, καὶ κυκλώσασα ἐν πόλει, ἐν ταῖς ἀγορείαις καὶ ἐν ταῖς πλατείαις, μόλις ποτὲ εὗρεν αὐτόν, ὅτε μικρὸν παρῆλθε τοὺς τηροῦντας καὶ κυκλοῦντας αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, καὶ εὑροῦσα ἐκράτησεν, ὅτε καὶ λέγει· ἐκράτησα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀφήσω αὐτόν, ἕως εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ νύμφη καὶ ἀρχὰς μὲν τῶν ᾀσμάτων ἐκράτησα, φησὶ, αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμιεῖον τῆς συλλαβούσης με. ἐπὶ τέλει δὲ τῆς αὐτῆς βιβλίου, ὡς ἐφικόμενος, καὶ ἑτέρως αὐτοῦ μέλλουσα κρατεῖν, καὶ βέλτιον ἢ τὸ πρότερον, φησίν· εἶπα, ἀναβήσομαι ἐν τῷ φοίνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ· ἵνα δὲ νοήσῃς τὰς ζητούσας αὐτὸν κρατῆσαι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ μὴ κρατούσας αὐτόν, κατανόησον ὅτι ὑπὲρ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων λόγων λόγων, οἷόν τε ἐστὶ κρατῆσαι, καὶ ἐπιχειρῆσαι ἢ δυνατοῦ ἀντιλογίαν ἀνελεῖν, καὶ τεθεωρημένως ἀναλεῖψαι αὐτὸν, καὶ, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασε, συμβιβάσαι· ἔστω γὰρ ὁ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον σοφὸς, ὡς πνευματικὸς ἀνακείνων πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακεινόμενος, ἀνακείνει μὲν, καὶ βασανίζει, καὶ διελέγχει τοὺς ἄλλους λόγους, εἴτε τῶν ἐκ κόσμου σοφῶν, εἴτε τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι διαπεφυκέναι δοκούντων. ὁ καταλείνει δέ, οὐδὲ καταλαμβάνει ὁ ἐν αὐτῷ ἐκ χριστοῦ νῦς, οὐδὲ κρατεῖ. τοιγαροῦν τῶν τοιούτων αὐτὸν ἀναλεῖψαι· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; καθάπερ ὅλως εἰπεῖν μέλλει τις συμβιβάσαι τινὰ νοῦν, τοιοῦτον αὐτὸν γνώσεται, καὶ μὴ ἔτι συμβιβάσει νοῦν· ἢ κυρίου τίς γνώσεται, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἀλώσεται γὰρ ἐκ τοιούτου καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ταῦτα δέ μοι λελέχθω διὰ τό· καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ καὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον. πλὴν καὶ εὐφημοῦσιν ὁ ὄχλοι τὸν ἰησοῦν, φερόντων μὲν αὐτῷ

A se loqui comperientes, illi manus quæsiverunt injicere, & quam pessimis possent modis tractare; at minime valuerunt, quoniam multitudinis ac turbarum, quæ Jesum Prophetæ loco habebant, impetum sustinere non poterant. Et quicunque profecto insidiose Verbum volunt apprehendere, ut apprehensum illud apud se de medio tollant, haudquaquam ei manus possint injicere, turbis scilicet à quibus Propheta aliquis Dei existimatur, eos retrahentibus qui ipsum comprehendere; & insidiis appetere volunt. Sciendum est B deinceps, eorum esse discrimina qui Jesum tenere volunt; aliter enim Principes Sacerdotum, & Pharisæi ipsum tenere satagebant; aliter Sponsa cujus in Canticо Canticorum mentio fit, postquam ipsum quæsivit, & surrexit, & circuivit civitatem per fora & plateas, vix ipsum invenit, quum paululum custodes præteriit, quique ipsum in civitate circuibant, eumque repertum tenuit, quando scilicet ait: *Tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam illum in domum matris meæ, & in* Cantic. 3.2 3.4. *cubiculum genitricis meæ.* Quin & ipsa C Sponsa initio Cantici Canticorum; *Tenui eum*, inquit, *in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*: sub finem autem ejusdem libri, ut quæ progressum fecerit, eumque alio quodam modo, meliusque, quam antea, tentura sit, ait; *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam* Cantic. 7.8 *cacumina ejus.* Quinam sint autem Sacerdotum Principes, & Pharisæi manus ei injicere quærentes, minime autem injicientes ut intelligere possis, animadverte quorumlibet aliorum à Christi sermone D sermonum, quidquid tandem sciscant illi ac decernant, mentem comprehendi, & sententiam animo capi; quin & contemplationis ope confutari, &, ut ait Scriptura, instrui ac dirigi posse. Sic enim qui juxta Evangelium sapiens est, tanquam *Spiritualis judicans omnia, ipse vero à nemine* 1. Cor. 2. 15 *judicatus*, dijudicat, & examinat, ac discutit sermones alios, sive mundi Sapientum illi sint, sive eorum qui inter Hæreticos nomen obtinent & excellunt; non judicatur autem Christi sensus qui in ipso est, neque comprehenditur, neque ab iis E capi potest qui eum confutare sibi proposuerant: *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum?* 1. Cor. 2. 16. Manifestum autem illud est, quod si quis alicujus sensum instructurus est, illum prius noscet, ac postmodum instruet: *Quis autem cognoscet sensum Domini, qui instruat eum?* ipse enim ab illo capietur, eique tandem cedet. Atque hæc à nobis dicta sint propter illud: *Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quo-* Matth. 21 *niam sicut Prophetam eum habebant.* Verum 46.

etiamsi Jesum laudibus ac votis prosequantur turbæ, aliquid veri de eo quidem sentiunt, ipsius tamen magnitudinem non assequuntur; Propheta quippe etiam erat Jesus, quemadmodum ei liquet qui hæc perpenderit: *Prophetam de fratribus vestris sicut me, suscitabit vobis Dominus Deus vester: ipsum audite in omnibus quæ loquetur Propheta ille; qui autem Prophetam hunc non audierit, exterminabitur.* Quanquam non in eo sita erat ipsius excellentia, quod esset Propheta; sed quod Filius esset Dei,

Deuter. 18. 15 19.

Col. 1. 15. 16 *Primogenitus omnis creaturæ, & imago Dei invisibilis, in quo condita sunt universa in cælo & in terra, sive visibilia, sive invisibilia,* & cætera: & in eo præcipue continebatur ipsius excellentia, quod Sapientia esset dicens: *Deus possedit me initium viarum suarum in opera sua, antequam quidquam faceret, & ante sæculum fundavit me in principio, antequam terram faceret,* & reliqua. Hanc porro multitudinem ita de eo sentientem, & pro eo decertare paratam adversus ipsius hostes, timent sacerdotum Principes, & Pharisæi, & quamvis insidias struant volentes ipsi manus injicere, comprehendere tamen nequaquam possunt. Hic sane scriptum est: *Quoniam sicut Prophetam eum habebant*: illud vero amplius addere queas, quamvis juxta Scripturæ contextum tanquam Prophetam eum turbæ non habeant, quoquo cum loco tandem habeant, longe infra ipsius dignitatem de eo sentire, ne tantillam quidem cognitionis eorum partem assequentes qui cum ex parte cognoscunt, neq; de eo quicquam aperte intelligentes. Hoc autem de iis dico, qui vera de eo sentiunt; non autem hi pro eo stare existimandi sunt, qui Deo gloriam ac honorem exhibere se credentes, falsa de ipso sibi fingunt; cujusmodi sunt qui Patris ac Filii notionem confundunt, & unam Patris ac Filii hypostasin esse statuunt, sola cogitatione & nominibus solis unam eandemq; rem dividentes; neq; sane pro illo stant hæretici qui magna de ipso sentire credentes iniquitatem in sublime loquuntur, & Conditori obtrectant; cum eo quippe non sunt, & idcirco adversus eum sunt: *Qui enim*, inquit, *non est mecum, contra me est.* Similiter autem quamvis in nomine Jesu congregent, qui vera de Filio non sentiunt, spargunt potius quam congregant; ait quippe Servator: *Et qui non congregat mecum, spargit.* Animadverte autem, dictum non fuisse simpliciter: *Qui non congregat, spargit*; sed cum cauto hoc & exquisito additamento, *mecum*; oportet enim ut qui congregat, congreget cum eo. Qui autem cum eo congregat, hunc dignosces, si ad id attenderis: *Congregatis vobis & meo spiritu, cum*

Prov. 8. 22. 23.

Matth. 12. 30.

Matth. ibid.

1. Cor. 5. 4.

A ἀληθὲς, ἐ μὴν τ̀ μέγεθ& σωιᾶσιν αὐτ̃. ὧν
μὴ γ̀ ἰησᾶς ϰ̀ πϱοφήτης, ὡς ὅ̓λον τ̃ νοῆσαι
6. πϱοφήτ ὢν ϲὺ τ̃ ἀδελφῶν ὑμῶν ἀναϛήσει
ὑμῖν ϰύϱι& ὁ θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμὲ, αὐτ̃ ἀϰούσεϑε
ϰ̀ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ πϱοφήτης ἐϰεῖν&.
ὃς ὃ̓ ἂν μὴ ἀϰούσῃ τ̃ πϱοφήτ ἐϰεῖνα, ὀλοϑϱεύ-
σει ἐ̓). πλὴν οὐχ ἧ ὑπϵϱεχὴ αὐτ̃ ὃν τ̃
πϱοφήτ ὢν αὐτὸν εἶναι λέ̓, ἀλλ' ὃν τ̃ υἱὸν θεοῦ
πϱωτ6τοϰον πάσης ϰτίσεως, ϲ̀ εἰϰόνα τ̃ θεοῦ τ̃ πα-
ϱάϰτα, ἐν ᾧ ϵ̓ϰτίϛϑη τὰ πάντα ἐν τ̃ οὐϱανῷ ϰ̀
B ἐπὶ τ̃ γ̃ης, εἴτε ὁϱατὰ, εἴτε ἀόϱατα, ϰ̀ εἴτε ἀϱχαὶ
ϰ̀ μᾶλλον λέ̓ αὐτὸν ὑπϵϱεχὴν ὑπϵϱεχὴ ἐν τ̃ εἶναι αὐτὸν
σοφίαν τ̀ λέγουσαν. ὁ θεὸς ἐϰτίσϵ μ ἀϱχὴν
ὁδῶν αὐτ̃ εἰς ἔϱγα αὐτ̃, πϱ τ̃ π ποιῆσαι, ϰ̀
πϱ τ̃ αἰώνων ἐθεμελίωσέ μ ἐν ἀϱχῇ πϱ τ̃
τ̀ γ̃ν ποιῆσαι, ϲ̀ τὰ ἐξ̃ης ϲ̀ τάϲϵις γϵτϵσιουρ-
γὰς ὅτως φϱονίμως πϱὸ αὐτ̃, ϰ̀ ἑτοίμως ἐ-
χούσας ὑπϵϱπολεμεῖν αὐτ̃ πϱὸς τὰς πολε-
μούσας φοβεῖν ἐ̓) οἱ ἀϱχιϵϱεῖς ϰ̀ οἱ Φαϱισαῖοι ϰ̀
C ἀϱωῦαν ἐ̓), ἵν' ἐπιβαλόυσωσι θέλοντες ϰϱατῆ-
σαι ἐ̓ ἰησ6, ϰϱατῆσαι αὐτ̃· ἐνταῦθα μὴν ἐγ-
γϱαπτέον· ἐπϵὶ εἰς πϱοφήτ ὢν αὐτὸν εἶχον. πῶς
δ' ἂν οἷ ἂν ποιήσαιϵ, ὅτι οἱ ὄχλοι ϰὰν μὴ τ̃λείᾳ
★εἰς πϱοφήτ ὢν αὐτὸν ἔχωσιν, εἰς ὅτι πο' ἂν μ. τὰ
χωσιν αὐτὸν, πολλῷ ἐλάττον ἔχουσιν ἀὐτὸν εἶναι,
ἐ φθάνοντες, οὐδ' ἐπὶ τ̀ ὃν μέϱος γνῶναι τ̃
μέϱους αὐτὸν γινωϭϰόντων, ϲ̀ οὐδὲν τϱανῶς πϱὸς
αὐτ̃. διὸ ϰ̀ λέγω πϱὸς τ̀ ἀληθῶς πϱὸς αὐτ̃ φϱο-
νέντων, ἐ νομιϲέον γ̀ εἶναι ὡσαύτως τοὺς
D ψεύδη φϱονοῦντας πϱὸς αὐτ̃, φθονοῦσά ϵ̓ δόξά-
ζειν αὐτόν. ὁποῖοί εἰσιν ϲυγχέοντες πατϱὸς ϲ̀ υἱ̃
ἔννοιαν, ϲ̀ τ̃ ὡσαύτως ἕνα διδόντες εἶναι τὸν πα-
τέϱα ϲ̀ τὸν υἱόν, τ̃ ἐπινοίᾳ μόνῃ ϲ̀ τοῖς ὀνόμασι
διαιϱοῦντες τ̀ ἐν ὑποϰειμένου. ϰ̀ οἱ ὑπ' αὐτ̃
αἱϱέσεων φαντασίᾳ ϵ̓ μεγάλα πϱὸς αὐτὸν φϱο-
νεῖν, ἀδιϰίαν εἰς τὸ ὕψ& λαλοῦντες, ϰ̀ ϰαϰῶς
λέγοντες τὸν δημιουϱγὸν, ὃν ἐϲὶν ὡσαύτως
ὁ γὰϱ εἰσι μετ' αὐτὸ, ϰ̀ διὰ τ̃ ϲ̀ εἰσι ϰατ' αὐτὸ
ὁ γὰϱ μὴ ὤν, φησὶ, μετ' ἐμοῦ, ϰατ' ἐμοῦ ἐϲτ,
οὕτω δὲ ϰὰν σωάγωσιν οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ πϱὸς τ̃
E εὖϵ φϱονοῦντες, ἐν τ̃ ὀνόμαπ ἰησοῦ, σϰοπεῖ-
ζϵσι μᾶλλον ἢ σωάγϵσι. φησὶ γὰ ὁ ϲωτὴϱ, ϲ̀
ὁ μὴ σωάγων μετ' ἐμοῦ σϰοπεῖϵ ϲ̀ πϱόϭηλος,
ὅτι μή ἐϊρη ἐ̓) ἁπλῶς. ὁ μὲν σωάγων σϰοπεῖ-
ζει· ἀλλὰ μ̃ ἀϰϱιβὲς πϱοσθήϰης τ̃, μετ' ἐ-
μοῦ. δεῖ γὰ τὸν σωάγοντα, μετ' αὐτὸ σωά-
γϵιν. νοήσϵις δ' τὸν μετ' αὐτὸ σωάγοντα, ἐπι-
σπάσας τ̃. σωαχθέντων ὑμῶν, ϲ̀ ἐμοῦ πνεύ-
ματ&. σωὺ τ̃ δυνάμει ϵ̓ ϰυϵίᾳ ἰησ6· πϱο-
θέσϵως τὸν ϵἰϑὸν τ̃ σαταν̃ᾶ εἰς ὄλεθϱον τ̃ σαϱ-

κός· τὸ γὰρ σωαχθέντων ὑμῖν καὶ ἐμοὶ πνεύ- A
ματι, σωὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν, δηλοῖ
τὸν συνάγοντα μετ' αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀλλοτρίους τοῦ·
Συνεσωαχθέντων ὑμῖν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡ-
μῶν, ἀρμόζειν τοῖς ἢ τοῖ μὴ τοῦ κακῶς βιῶν συνά-
γουσιν, ἢ τοῖ συναγομένοις, ἢ μὴ τοῦ κακῶς καὶ
ἀσεβῶς φρονεῖν περὶ θεοῦ ἢ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ·
ταῦτα καὶ διὰ τὸ τοὺς ὄχλους φρονεῖν περὶ τοῦ
ἰησοῦ, τοὺς ὡσεὶ αὐτοῦ, καὶ πολλῷ ἔλαττον φρο-
νοῦντας τῆς ἀξίας αὐτοῦ, λέγεσθαι εἰς τοσοῦτον
αὐτὸν ἐληλυθέναι· Συνεξελάσας δὲ τοὺς τοιού- B
τους καὶ περὶ τῶν ὁμοίων λέξιν, τοσοῦτόν σοι μᾶλ-
λον καθικνούμενος τοῦ προειρημένου, ὅς τις φησί. Καὶ
ἦν διδάσκων τὸ καθημέρας ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ
ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύ-
τεροι τοῦ λαοῦ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ ἐκ
ἐύρισκον τί ποιήσουσιν. ὁ γὰρ λαὸς ἅπας ἐξεκρε-
μᾶτο αὐτοῦ ἀκούων. καὶ ἐν τούτοις γὰρ δηλοῖ ὅτι
οἱ τῶν ἰουδαϊκῶν προεστῶτες παρανόμως λόγων,
ὀνομαζόμενοι ἀρχιερεῖς, καὶ γραμματεῖς ἐχθροὶ
τοῦ ἰησοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ζητοῦσι μὲν C
τὸν ἰησοῦν ἀπολέσαι, καὶ ἀφανίσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ μὴ εἶναι αὐτοῦ πίστιν. ἐκ
εὑρίσκουσι δὲ τί ποιήσουσιν εἰς ὅπερ βούλον-
ται συντελέσαι πεφληφθέντες παντὸς τοῦ εἰς τὸν ἰησοῦν ἀ-
γάπης, καὶ συνεχομένου τοῦ ἀκούειν τοῦ διδα-
σκαλίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ. καὶ ἔστι γε τοῦ
ἰδεῖν μέχρι τοῦ δεῦρο, τίνα τρόπον ζητοῦσι κα-
θελεῖν οἱ περιβαλλόμενοι τοῦ θεραπείαν τοῦ θεοῦ D
ὡς ἀρχιερεῖς αὐτοῦ, καὶ τοῦ θείαν γραφὴν ὡς
γραμματεῖς, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὡς οἱ πρεσβύτεροι
τοῦ λαοῦ, ζητοῦσιν ἀπολέσαι τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐξα-
φανίσαι τοῦ θεοῦ αὐτοῦ δόξαν, πάντα εἰς τοῦ
ἀκολούθως τοῦ βουλήματι τῶν πατέρων αὐτῶν
πράττοντες, οἱ μὲν ζητοῦντες τί ποιήσουσιν,
ἵνα τὸν ἐζητημένον τοῦ ἰησοῦ λαὸν ἀποστήσωσιν
αὐτοῦ, καὶ ἀπαλείψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ διανοίας
αὐτῶν· τάχα δὲ καὶ πάντες οἱ ἁπλοῦν δόξαν ἔχον-
τες περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ προσέχοντες περὶ αὐτοῦ ἀλ- E
λοτρίως τοῦ ἰησοῦ διδασκαλίας, ἀπολέσαι μὲν
θέλουσι τὸν ἰησοῦν, οἱ δυνάμενοι δὲ, ἐπεὶ πᾶς ὁ
ὄχλος αὐτοῦ ἐκρεμάτο ἀκούων· ἀλλὰ καὶ οἱ οἷς-
πισοῦν * συγγράμμασιν ἧς ἁπλοῦν σοφίας
προσέχοντες, καὶ διὰ τοῦ τροπικῶς λεγόμενοι
γραμματεῖς, ἀπολέσαι θέλουσιν ἐξ ἀνθρώπων
τὸν ἰησοῦν. οἱ μὲν ζητοῦσιν εἰς τοῦτο ἀνύσιμον
ποιήσουσι· καὶ πάντες δὲ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ ἰη-
σοῦ διδασκαλίας λόγοι ἑλλήνων καὶ βαρβάρων,
ἀπολέσαι θέλουσι τὸν ἰησοῦν, ἀλλ' οἱ δυνάμενοι,

virtute Domini Iesu, Tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis. Illud enim: *Congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu,* cum illo congregantem ostendit. Nec dicere queas illa, *Congregatis vobis in virtute Domini Iesu*, iis convenire qui vel nequiter viventes congregant, aut congregantur, vel male & impie de Deo, ipsiusque Christo sentientes. Atque hæc eo dicta sunt, quod turbæ quæ pro Jesu stabant, & aliquam de Jesu opinionem susceperant, sed minorem ac ferret ipsius dignitas, cum tanquam Prophetam habuisse dicantur. Quod si Lucæ de iisdem rebus orationem cum hisce contuleris, clarius, opinor, quæ supra dicta sunt, probaveris; qui quidem sic ait: *Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & Scribæ, & Seniores populi quærebant illum perdere: Et non inveniebant quod facerent illi; omnis enim populus suspensus erat audiens illum:* in his siquidem ostenditur, eos qui literarum Judaicarum studiis inique præsunt, Principes Sacerdotum, & Scribas Jesu infensos, & populi Seniores dictos, Jesum quidem perdere, & nomen ipsius habitamque de eo fidem ex hominum mentibus delere, & obliterare velle; at quomodo voluntatem suam ad exitum provehant, non reperire, utpote toto populo qui ipsi fidem adhibuerat jam ante occupato, & amore jam cum Jesu conjuncto, & ab ore illius pendente, cum doctrinam illius sermonemque audiret. Et illud quidem etiamnum videre licet, quanam ratione qui in Deum pietatem obtendunt tanquam summi ipsius Pontifices, quique sacram Scripturam tanquam Scribæ, & Senatum tanquam populi Seniores, Jesum interimere, conceptamque de eo opinionem extirpare quærunt; nihil non ad id, juxta patrum ipsorum voluntatem, agentes; quid autem effectum dent, nequaquam reperientes, ut populum Jesu addictum ab eo abducant, ab eorumque mentibus ipsum deleant. Forsitan vero quicunque opinione de Deo qualibet imbuti sunt, eamque contra Jesu disciplinam asserere studentes ac docere, Jesum quidem volunt interficere, non autem possunt, quia illum audiens multitudo ab ipsius ore pendet. Sed & qui mentem ad cujuscunque sapientiæ quoslibet libros appellunt, propterea que Scribæ tropice appellantur, Jesum ex hominum numero expungere cupiunt; at nihil ad id efficiendum utile reperiunt. Quin & ipsa Jesu doctrina antiquiores omnes Græcorum, Barbarorumque disciplinæ Jesum interimere satagunt; minime autem possunt, ab universo videlicet populo

Luc. 19. 47. 48.

Vide Not.

* C. B. γράμμασιν

pulo superati, qui Jesu doctrinam audiens, ipsique consentiens, totus à præceptore suo Jesu pendet, eique addictus
Marc.11.18 est. Consimilia sunt quæ subjicit Marcus dicens: *Quo audito Princeps Sacerdotum & Scribæ quærebant, quomodo eum perderent: timebant enim eum quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus*: universus enim Christi populus doctrinam ipsius demiratur ac stupet: at ante memorati hi Sacerdotum Principes ac Scribæ, Jesum ex hominibus eliminare, populumque omnem ab ipsius admiratione retrahere cupientes, optatis tamen suis nequaquam potiri queunt.

A νικώμενοι ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, ἰησοῦ ἐκκρεμάμενος καὶ διδασκάλου, ἐν τῷ ἀκούειν καὶ συνομολογεῖν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ· καὶ ὁ μάρκος φησὶ πλησίον ὑποβάλλει λέγων. καὶ ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. πᾶς γὰρ ὁ λαὸς χρισὸν ἐκπλήσσει ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν ἄωρα ἐγκλήματα ὑπὸ τῶν προκεκριμένων ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ζητούντων B ἀπολέσαι τὸν ἰησοῦν ἐξ ἀνθρώπων, καὶ συλλύσαι τὴν ἔκπληξιν παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

De accersitis ad nuptias.

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τοὺς γάμους.

Cap. 22.1. 2.3. &seq. *ET respondens Jesus dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini regi qui faciens nuptias filio suo; Misit servos suos*, & cætera; usque ad id: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Hæc quoque parabola levius simpliciusque intellecta facilis esse videbitur C & aperta, in qua nimirum homo Rex tropice Deus & Christi pater esse dicitur; nuptiæ autem filii Regis, Ecclesiæ Christi sponsæ sponso ipsius Christo restitutio; servi vero ad vocandos eos missi qui ad nuptias fuerant invitati, ii sunt Prophetæ vaticiniis suis eos qui è populo sunt ad lætitiam tempestive convertentes, quæ pro Ecclesia Christo restituta ducebatur; qui autem priores accersiti venire noluerunt, hi sunt qui Prophetarum sermonibus minime paruerunt; at missi servi alteri, alius est Prophetarum cœtus; paratum D vero prandium, in quo tauri Regis & altilia mactata fuerant, solidi erant & rationales Dei mysteriorum cibi. Similiter parata omnia, sermones sunt de rebus universis agentes, quos quum advenerit quod perfectum est, comedent, ac bibent qui vocationem fuerint secuti. Quoniam autem ex iis qui accersebantur per Prophetas, ipsorum sermones aliqui negligebant duntaxat, & ad res profanas & mundanas attendebant, nihil autem mali adversus ipsos designabant, propterea eo-
Matt.22.5. rum differentiam aperire volens dixit: *Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam: Reliqui vero tenuerunt servos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.* Deinde juxta rudiorem hanc expositionem, ira
1.Thess.2. 16. Regis ea intelligitur, cujus de Judæis loquens Apostolus mentionem facit: *Per-*

ΚΑὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγων. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅς ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. καὶ αὖθις ἡ παραβολὴ ὁλοχερέστερον νοουμένη δόξει σαφηνίσαι, ἐν ᾗ ἀνθρώπῳ μὲν βασιλεὺς τροπικῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ χριστοῦ εἶναι λέγεται. οἱ δὲ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ νυμφίου ἐκκλησίας χριστοῦ πρὸς χριστὸν τὸν νυμφίον αὐτοῦ. οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι δοῦλοι καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, οἱ μὲν καιροὶ εἰσι προφῆται διαστρέφοντες τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν προφητειῶν ἐπὶ τῷ διαφωνοῦντι αὐτοῖς μένῳ ἐπὶ τῇ ἀποκατάστασει τῆς ἐκκλησίας πρὸς χριστόν. οἱ δὲ μὴ θέλοντες ἐλθεῖν πρεσβευόμενοι ὄντες κλητοί, οἱ μὴ ἀκούοντες τῶν λόγων τῶν προφητῶν ἦσαν. οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι ἄλλοι δοῦλοι, ἄλλο ἄθροισμα προφητῶν. τὸ δὲ ἡτοιμασμένον ἄριστον, ἐν ᾧ οἱ ταῦροι καὶ τὰ σιτευτὰ ἀπὸ τεθυμένα ἦσαν, αἱ σεσαγηνευμέναι λογικαὶ τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ τροφαί. ἕτοιμα πάντα ἕτοιμα, οἱ πρὸς πάντων τῶν ὄντων λόγοι ὅς ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οἱ τῇ κλήσει ἀκολουθήσαντες φάγονται καὶ πίονται. ἐπεὶ δὲ τῆς κεκλημένων διαφορᾶς τοῦ προφητοῦ οἱ μὲν μόνον ἠμέλησαν τῶν λεγομένων, καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἐσχόλαζον πράγμασιν, ἐμελέτων δὲ καὶ ἐπονηρεύοντο κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο διαφορὰν αὐτῶν ποιησαμένη βουλόμενος εἰπεῖν· οἱ μὲν ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁς μὲν ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες αὐτῶν τοὺς δούλους, ὑβρίσαντα καὶ ἀπέκτειναν. εἶτα ἀκολούθως τῇ ὁλοχερεστέρᾳ ὑπο-

γήσει ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως νοεῖται, ἐν ᾧ ὁ ἀποστολος φησὶ ἰουδαίων ὀνομάζων λέγει· ἐφθα-

τε ἦν ὀργὴ ἐπ' αὐτὸς εἰς τέλος· εἶτα προφη- A τοῦται ὁ τῶν Ἰουδαίων πόλεμος, ἡ ἅλωσις Ἱεροσολύμων, ἡ ἀναίρεσις τοῦ λαοῦ μὴ τιμῶν χριστὸν ἀποδημοῦντα, ἐν τῷ τὸν πέμψαντα τὸ στράτευμα αὐτοῦ αὐτὸν ἔλεγε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε· τὸ δὲ, Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ, ὁ μὲν γάμος ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους, ἀναφέρεται ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ χριστοῦ ἀποστόλων λεγόντων Ἰουδαίοις· ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον ἀναγγέλλειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ δὲ ἀνάξιοι κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· αἱ διέξοδοι οὖν τῶν ὁδῶν, τὰ ἔξω τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι πράγματα, παρ' οἷς οἱ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων εὐεσκόμβροι καλοῦνται εἰς τοὺς γάμους, συναγόντων τῶν ἀποστόλων πάντας οὓς ἐὰν εὕρωσιν, εὐεσκον δὲ τοὺς ἀκούοντας, καὶ οὐκ ἐφείδοντο καλοῦντες πότερόν ποτε πρὸς τὴν κλῆσεως πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ ἦσαν οἱ καλούμενοι. πάντας γὰρ τοὺς εὐεσκομβροὺς ἐκάλουν· ἀγαθοὺς δὲ νομιστέον οὐκ ἄλλα ἁπλούστερον λέγοντας, τοὺς μετριωτέρους τῶν ἐργουμένων ἐπὶ τῷ θεοσεβεῖν, οἷς ἐφαρμόζοις ἂν τὸ τοιοῦτο ἀποστολικόν. ὅταν ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οἱ τοιοῦτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γεγραμμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτοῖς τῆς συνειδήσεως· τὸ ἐπιόν γε ὁ χριστὸς τῆς ἐκκλησίας γάμος, τὸ ἀποκατάστασις τῶν εὑρεθέντων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀναχειμένων ἐπὶ τοῦ ἀφραντίνου ἐπὶ τοῖς γάμοις· εἶτ' ἐπεὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καλεῖσθαι δεῖ, ἵνα μὴ ὦσι τοὺς πονηροὺς μὴ εἶναι πονηροὺς, ἀλλὰ μεταμφιασαμένους, τὸ ἀποθεμένους τὰ ἀλλότρια ἔνδυματα, ἐνδύσασθαι τὰ τοῦ γάμου, ἁπλότητα, ἀκακίαν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ τοῦ γάμου ἐνδύματα. διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται θεασάμενος τοὺς ἀνακειμένους πρὸς αὐτοῖς κατηξιωμένους ἀρίστου, τοὺς ταύτης, καὶ τὰ κατεσκευασμένα σιτιστὰ, καὶ πάντα τὰ ἕτοιμα, ἵνα θεασάμενος τηρήσῃ μὴ τοὺς ἔχοντας ἔνδυμα γάμου καὶ εὐφράνῃ, καταδικάσῃ δὲ τοὺς ἀναπτῆς· εἰσελθὼν δὲ εὑρίσκει τινὰ τῶν κεκλημένων καὶ ἐληλυθότων ἐπὶ τὴν κλῆσιν μὴ ἀλλάξαντα ἑαυτοῦ τὸ ἦθος, μηδὲ ἐνδυσάμενον ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; εἶτ' ἐπεὶ ὁ ἁμαρτὼν, καὶ μὴ ἀναλαμβάνων, μηδὲ ἐνδυσάμενος τὸν κύριον ἰησοῦν χριστὸν, ὡς μὴ ἔχων τόπον ἀπολογίας φιμοῦται. διὰ τοῦτο γέγραπται τὸ· ὁ δὲ ἐφιμώθη· καὶ οὐκ ἀρκεῖ γε

A venit autem ira super illos usque in finem. Ad hæc bellum adversus Judæos movendum, & Hierosolymitanum excidium, populique post Christi adventum cædes his verbis prænuntiatur: *Et misso exercitu suo perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.* Illud autem: *Tunc ait servis suis; Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias*, referri potest ad Jesu Christi Apostolos Judæis dicentes: *Vobis oportebat annuntiare Verbum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad Gentes.* Res ergo extra Israelem collocatæ, exitus sunt viatum, in quibus qui ab Apostolis inveniuntur, vocantur ad nuptias, congregantibus Apostolis quoscunque repererint; reperiebant autem eos qui sibi aurem præbebant; & quum vocarent, an qui accersebantur, ante vocationem nequam probiné fuissent, susq; deque habebant; quoscunque enim reperissent, vocabant. Hic autem probi simpliciter dici modestissimi quique censendi sunt, ex iis qui Dei cultui se addicunt, quibus hæc Apostoli verba accommodare queas: *Quum autem Gentes quæ Legem non habent, naturaliter ea quæ Legis sunt, faciunt, ejusmodi Legem non habentes, ipsi sibi sunt Lex, qui ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Et Christi quidem cum Ecclesia impletæ sunt nuptiæ, & eorum restitutio qui ab Apostolis inventi fuerant, & qui ut nuptiarum fruantur lætitia, discumbunt. Deinde quoniam mali, probique accersendi erant, non ita tamen ut in nequitia improbi perseverarent, sed ut mutato habitu, & depositis vilibus nuptiali celebritati minime convenientibus, nuptiales induerent, *Viscera* nimirum *misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam*; ea siquidem sunt nuptialia vestimenta: idcirco ad videndos discumbentes ingreditur Rex, antequam instructum ipsis prandium, tauros scilicet, & occisa altilia, & omnia parata apponat; ut re perspecta, qui vestem nuptialem habuerint, retineat ac oblectet; qui secus autem, condemnet. Ingressus ergo aliquem ex vocatis & vocationi obsecutis pristinos suos mores minime mutasse neque nuptiali veste indutum esse comperit; *Et ait illi; Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Deinde quoniam qui peccavit, neque renovatus est, & Dominum Jesum Christum non induit, utpote nullam excusationis ansam habens, obmutescit; id-

Matth. 22. 7, 8.

Act. 13. 46.

Rom. 2. 14, 15.

Coloss. 3. 12.

Matth. 22. 12.

circo illud ſcriptum eſt: *At ille obmutuit.* Neque vero è nuptiis expelli ſatis eſt, qui nuptias dehoneſtavit; oportet enim ut à Regis miniſtris, qui vinculis præfecti ſunt, colligata ejus nequitia qua præter fas uſus eſt, induſtriaque qua boni nihil egit, non à nuptiis dejiciatur ſolum, ſed in locum etiam lumine carentem relegetur, ubi tenebræ ſunt quantum ope profundæ, & exteriores tenebræ dictæ. Quod ſi quis ergo noſtrum, qui à Rege vocatus ad nuptias filii ipſius venerit, obtemperaſſe & cum vocatis veniſſe videatur, minime tamen veſtem illam nuptialem de qua diximus, induerit, hæc perpetietur, & pedibus manibusque conſtrictus mittetur in tenebras exteriores; ubi, juxta illud: *Luc. 6, 25.* *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis*, fletus eos manet, qui fletu ac luctu digna commiſerint; flebunt autem calamitates ſuas legentes. Deinde ut timorem, tremorem, triſtitiam, ac labores quos patientur qui veſte nuptiali induti non fuerint, declaret Verbum, ait: *Ibi erit fletus*, neque ſolum fletus, ſed & *ſtridor dentium.* Et ut multos vocatos eſſe, non omnes autem, ſed paucos ex ipſis veniſſe doceat, toti demum Parabolæ id ſubjungitur: *Matth. 22, 14.* *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* Hæc igitur ſuper Parabola rudiori minerva dicta ſint, eam autem repetitam pro virium quibus nunc pollemus modulo expendere conabimur, ſi modo ſapientiæ ſpiritu adjuti penitiores ac profundiores ſenſus à nobis ſuper Parabola repertos adſtruere, & juxta rationem reticere, vel obſcure ſignificare, vel aperte explicare poſſimus. Regnum ergo cœlorum, quantum ad regnantem, homini Regi aſſimila tum eſt; quantum autem ad eum qui una cum Rege regnat, ipſius filio; quantum autem ad ea quæ Regis poteſtati ſubdita ſunt, ſervis, & iis qui ad nuptias vocati ſunt: quorum hi ingredi noluerunt, illi vero ingredi negligentes *abierunt, alius in villam ſuam, alius vero ad negotiationem ſuam, alii vero tenuerunt ſervos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.* Præterea ex iis eſt quæ Regis imperio patent ipſe Regis exercitus, quique ex viis congregati ſunt mali ac probi, donec diſcumbentibus completæ ſint nuptiæ; quique inter diſcumbentes veſtem nuptialem non habet, ac miniſtri item quibus juſſum eſt, ut manibus ligent eum ac pedibus qui veſtem nuptialem non habet, & in tenebras exteriores mittant. Scribi quidem poterat: *Simile factum eſt regnum cœlorum Regi*, abſque additamento hocce *homini*; ſed quoniam illud, *homini*, adjectum eſt, id quoque neceſſario venit explicandum, quod ita, meo

A Τὸ ἐκλεληθέναι γάμε τὸν ἀπμάσωτα τὴν κλῆσιν, δεῖ γὰρ αὐτὸν ὑπὸ τῶν διακόνων βασιλέως τῶν πρὸς τοῖς δεσμοῖς τεταγμένων, δεθέντα τῇ πονηρίᾳ ἣν σὺκ εἰς δέον ἐχρήσατο, καὶ τῇ δραστηρίῳ δυνάμει ἐνεργήσαντα, καὶ σὺκ ἐτέλεσεν, ἀ μόνον ὑπὸ γάμε ἐκλεληθέναι, ἀλλ' ὥστε εἰς τὸν ἀλλότριον φωτὸς καὶ δικαιοσύνης τόπον, ἔνθα σκότος ὧν ὡς ἐν σκότῳ βαθυτέρῳ, καὶ καλύμμον σκότος ἐξώτερον εἰ τίς γε ἡμῶν ἐπὶ τῇ κλήσει ἐλθὼν εἰς τοὺς γάμους B ὑπὸ αὐτῶ, δοκεῖ μὴ ὑπακοῦειν καὶ ἔρχεσθαι μὴ τῇ κεκλημένῳ, ἀμὴ ἐνδύσηται τὸ προσφορμμον ἔνδυμα γάμε, ταῦτα πείσεται, καὶ δεθεὶς ποδῶν καὶ χειρῶν ἐκβληθήσεται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἔνθα κλαυθμὸς καὶ γελῶντες νυῦ, ὅτι κλαύσετε, ὁ κλαυθμὸς τῆς καὶ βρυγμὸς ὀδόντων ὀνομάζεται θρηνοῦντες τὰς ἰδίας ταλαιπωρίας· ἵνα δὲ φοβήσῃ ὁ λόγος τὸν φόβον, καὶ τὸν τρόμον, καὶ τὰ σκυθρωπὰ πράγματα, καὶ τοὺς πόνους ἐν οἷς ἔσονται ὁ μὴ ἐνδεδυμένοι ἔνδυμα γάμε, εἶπε δέ· ὅτε ἦλθε ὁ κλαυθμὸς, καὶ ἀ μόνον ὁ κλαυθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ ὑπῆρξε τῇ ὅλῃ παραβολῇ διὰ τὸ πολλοὺς ἐν ὑπολῶς τοὺς κληθέντας, ἀ πάντας ἐκλελέχθαι, ἀλλ' ὀλίγους ἐξ αὐτῶν, τὸ· πολλοί εἰσι κλητοί, ὀλίγοι ἐκλεκτοί· ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις ἔτερον εἰς τὴν παραβολὴν λελέχθω, πειρησόμεθα ἐπανελθόντες ἐρευνῆσαι καὶ τὴν παρέσαν δύναμιν αὐτῶ, ἐὰν ἄρα βοηθέντες ὑπὸ τοῦ C θεοῦ ἀπὸ πνεύματος, δυνηθῶμεν τινα καὶ ἑαυτοῖς ἕτερα εἰς τὴν παραβολὴν εὑρόντες οἰκοδομῆσαι, καὶ τὸ εὔλογον σιωπῆσαι, ἢ αἰνίξασθαι, ἢ ἐνθέως· ἡ βασιλεία τῶν τῶν ἀνθρώπων ὁμοιώθη, καὶ μὲν τὸν βασιλεύοντα, ἀνθρώπῳ βασιλεῖ καὶ τὸν βασιλεύοντα τῷ βασιλεῖ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ. καὶ τὰ βασιλευόμενα, τοῖς ἄλλοις τοῖς κεκλημένοις εἰς τοὺς γάμους, ὧν οἱ μὲν σὺκ ἤθελον εἰσελθεῖν, οἱ δὲ ἀμελήσαντες εἰσελθεῖν ἀπῆλθον D ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὃς δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτῆς, καὶ ἄλλοι κρατήσαντες τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν ἐπὶ τοῖς βασιλευομένοις ἐστὶ καὶ τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως, οἱ ἀπὸ τῶν ὁδῶν συναγόμενοι πονηροί τε καὶ ἀγαθοὶ, ἕως ἐπλήσθη ὁ γάμος τῶν ἀνακειμένων, τοῦ δὲ ἐν τοῖς ἀνακειμένοις σὺκ ἔχων ἔνδυμα γάμε, καὶ οἱ κελεύσαντες διάκονοι δῆσαι τὸν μὴ ἔχοντα ἔνδυμα γάμε ποδῶν E τε καὶ χειρῶν, καὶ ἐκβαλεῖν αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐδύνατο μέντοι γε γράφειν ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ, χωρὶς τοῦ, ἀνθρώπῳ

τῷ

τῆς θεολογίας. ἀλλ' ἐπεὶ * τοῦ σκοποῦ ἦν καὶ τὸ, αὐ- A quidem judicio, expositum est: quidam, à
θεντικὸν, ἀναγκαῖον καὶ ἔτι διηγήσασθαι, ἕως ἂν, quo jam ante conscriptus est liber Legum
ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, σαφηνισθέν. τὸ μὲν τοίνυν ποιή- sanctarum allegorias complectens, quum
σας τις βιβλία, νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, ἃς ὡ- voces quibus humanæ conditionis parti-
σπερεὶ ἀνθρωποπαθῆ παρισάσας λέξεις τὸν θεὸν ceps declaratur Deus, explicaret, atq; eas
διηγεῖται, ὡς ἂν τὸ θεῖον αὖθις ἐμφανέσας, item quibus ipsius adstruitur divinitas,
ἑνὶ μὲν ῥητῷ ἐχρήσατο τοῦτῳ ὡς ἄνθρωπον λέγε- homini similem dici Deum humanæ natu-
σθαι τὸν θεὸν ἀνθρώπους οἰκονομοῦντα, τῷ· ἐτρο- ræ curam gerentem ostendere volens, uno
ποφόρησέ σε κύριος ὁ θεός σου, ὡς εἴ τις τροπο- hoc loco usus est: *Portavit te Dominus* Deut. 1. 31.
φορήσας ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ. ἑνὶ δὲ οὐκ ἔδει μὴ *Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum*
ὡς ἄνθρωπον εἶναι τὸν θεόν, τῷ· οὐχ ὡς ἄνθρω- *filium suum*: ut autem homini Deum si- B
πος ὁ θεὸς διαρτηθῆναι· ἡμεῖς δὲ πολλοὺς ἀφορ- milem non esse patefaceret, unum hunc
μὰς ἔχομεν ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ὡς ἔστι θεοῦ πα- protulit: *Non est Deus quasi homo, ut sus-* Num. 23. 19
ραβάλλοντος, ἐν οἷς ὡμοιώθη κατά τινας θεσπε- *pendatur*. Nobis autem maxima exem-
σίους ἀνθρώπῳ. χρησόμεθα δὲ ἐν τοῖς ἀνθρωπον plorum copia ex Evangeliis suppetit, in
ὀνομάζουσι παραβολὰς τὸν θεὸν, εἰς ἀπολο- quibus juxta parabolas quasdam homini
γίαν τοῦ ὅλου ἐπὶ τοῖς λέξεσιν ἀνθρωποπαθῆ assimilatus est. Ad earum ergo parabola-
φασκουσῶν εἶναι τὸν χριστοῦ πατέρα, καὶ φήσομέν rum defensionem, quæ verbo tenus Deum
γε καὶ τοὺς ἑτεροδόξους διὰ τὸ μὴ νενοηκέναι Christi Patrem humanæ conditionis affe- C
ταῦτα λεγόμενα ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι ctibus obnoxium esse statuunt, iis utemur
παρακόπτοντας τῷ θεῷ νόμῳ, καὶ προφήτῃ, quæ Deum hominem appellant, & hæ-
καὶ τῷ κόσμου κτίσει, ὅτι εἰκῇ ἀνθρώπῳ ὡ- reticos qui quod consimiles Veteris Testa-
μοίωται κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς παραβολὰς ὁ θεός, menti locos non animadverterint, in Dei
διὰ παρακολούθου ταύτας ταῖς παραβολαῖς ἐ- Legis ac Prophetarum, & mundi condi-
ρουμένοις παραβολὴν εἶναι τοῦ ὀργιοῦ, τοῦ toris offensionem incurrunt, ita compel-
θυμοῦ, καὶ τοῦ μεταμέλειαν, καὶ τοῦ ἀποστροφὴν labimus; si juxta Evangelii parabolas
ἔσεσθαι, καὶ τοῦ κάθισιν, καὶ τοῦ ὕπνους, καὶ τὸν homini comparatur Deus, quare conse- D
περίπατον τοῦ θεοῦ; τὸν γὰρ ἀναγεγραμμένον ἐν quenter his parabolis, parabolam quoque
ταῖς προφητείαις ὕπνον αὐτοῦ ἤτοι ἐπαρτήσει, esse iram, & furorem, & pœnitentiam, &
ὁμολογήσουσιν εἶναι παραβολήν· καὶ ἔπι aversionem vultus, & sessionem, & statio-
τοῖς ὀνείροις ἐρεῖμεν, ὅτι εἰ μὴ βέλεσθε ἀκολού- nem, & ambulationem Dei non vultis?
θως τῷ ἐν παραβολῇ ἀνθρωπον λέγειν τὸν θεὸν, ipsius enim somnum, cujus apud Prophe-
ἐν παραβολῇ ἀκούειν τοῦ ἀνθρωποπαθῶς περὶ tas mentio fit, vel non observarunt, vel
αὐτοῦ ἀπαγγελλόντων γραφῶν, παρασήσατε πῶς parabolam esse fatebuntur. Iis præterea
ἀνθρωπόν τοῦ ὅλων κτίστου λέγειν θεὸς, οὐδὲν ἀνθρώπινον ὡς ὑμεῖς ὑπολαμ- dicemus; si quemadmodum Deus per mo-
βάνετε, λεγόμενον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· ἐν οἷς ἐκεῖ- dum parabolæ homo appellatur, Scriptu-
σάς ἐλέγξομεν αὐτοὺς μηδὲν τὰ τῆς καινῆς δια- ras quoque humanorum affectuum par-
θήκης γράμματα ἐξηπακόσας, ἐν οἷς κατὰ τοῦτο ἐν- ticipem Deum exhibentes, tanquam pa-
ταῦθα παραβολὴν ὁ ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ rabolas accipere non vultis; quomodo
βασιλεὺς ἀνθρωπος ὠργίσθη ἐπὶ τοῖς μὴ θελή- rerum omnium Deus, qui nihil humani
σασι κατὰ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, E vestra sententia in se habere dicitur,
καὶ τοῖς ἀμελήσασι μὲν καὶ ἀπήσασι εἰς τοὺς γάμους, juxta Evangelium homo appellatur aper-
ἀπελθοῦσι δὲ εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ἢ ἐπὶ τοῦ ἐμ- rite. Nec eo contenti, Novi quoque Te-
πορίαν. ὠργίσθη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς κρατήσασι τοὺς stamenti Scripturas minime perscrutatos
δούλους αὐτοῦ, καὶ ὑβρίσασι, καὶ ἀποκτείνασι· λεγέ- illos fuisse probabimus, in quibus, juxta
τωσαν δὴ ἡμῖν πότερον ὁ ὀργισθεὶς ἔτος, ἅτε hanc parabolam, Homo rex, qui nuptias
ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὁ πατὴρ ἐστὶ δὲ χριστὸς, ἢ filio suo faciebat, adversus eos iratus est
ἄλλος τις ἀντὶ τοῦ, ὅλου ἐπὶ τῇ παραβολῇ, ὀργισθέντα, πατὴρ ἐστιν αὐτοῦ. ἑκατέρως δὲ qui ab ipso accersiti ad nuptias venire no-
συγχωρηθήσεται, εἰτ' ὅτι δὲ μὴ θέλειν τὸν ὀργισθέντα ποιεῖν γάμους τῷ υἱῷ πατέρα εἶναι luerunt, & qui nuptiali prandio interesse ne-
glexerunt, abierunt autem, alius in villam
suam, alius vero ad negotiationem suam;
& iis item succensuit qui servos suos com-
prehenderunt, & contumeliis affecerunt,
ac occiderunt. Dicant enim nobis, utrum
iratus ille, utpote qui nuptias filio suo
faciat, Christi Pater sit; an præter eum
qui, quatenus edisserit Parabola, iratus
est, alius sit ipsius Pater; utrobique sane
occurrent angustiæ, sive iratum illum nu-

ptias filio facientem; Patrem esse Christi nolint propter iram; sive propter nuptias & filium, Patrem ipsum esse Christi, & irasci cogantur fateri. Quod si iræ huic explicationem aliquam inferre conentur; dicemus illis; Heus vos, quænam hæc partitio est, cum qui in Evangelio nuptias filio suo facit propter iram minime refugere, nec alium quærere; in Lege autem & Prophetis propter idem iræ nomen, vel alia huic consimilia, alium à Legis, Prophetarumque Deo, Deum fingere conari? Quamdiu ergo homines sumus, neque bonitatis ipsius divitias, neque ingentem absconditæ ipsius bonitatis copiam inspicere expedit, ne detrimentum aliquod capiamus; homini regi regnum cœlorum necessario comparatum est, ut homines tanquam homo alloquatur, & loquendo per Prophetas, hominesque gubernando, regat ac prospiciat hominibus, qui Dei, quamdiu Deus perfecte manet, gubernationis nequaquam capaces sunt. Tunc autem hæc regnum inter cœlorum atque hominem similitudo desinet, quando desita æmulatione, ac contentione, reliquisque affectibus ac peccatis, neque amplius secundum hominem ambulantes, digni evaserimus qui à Deo audiamus: *Ego dixi, Dii estis & filii Excelsi omnes*, vel ipsius Christi; nec ea amplius agentes propter quæ dici possit: *Vos autem sicut homines moriemini.* Ego vero non hanc solum regni cœlorum cum homine rege comparationem desituram existimo, sed & alia sexcenta quibus homini peccatis dedito opus est: quale illud est quod in Osee scriptum extat: *Ego vero sum quasi panthera Ephraim, & quasi Leo domui Iuda*: & alibi, *Occurram eis*, inquit, *quasi ursa pabulo indigens.* Aliquando ergo pantheræ, & leoni, & ursæ pabulo egenti similis esse desinet, quum scilicet, propterea quod qui talia egerant eo pantheræ, vel leonis, vel ursæ, simili non amplius indigeant, nullum amplius habens qui se talem desideret, talem se qualis est, conspicuum dabit. Ego vero sic illud interpretor: *Dominus noster ignis consumens est*; quoniam quantum rerum est quæ consumi meritæ sunt, tantum Deus noster ignis est eas consumens; postquam autem ab igne consumente fuerint consumta, quæ natura comparata sunt, ut ab illo consumantur; tunc sane Deus noster ignis consumens amplius non erit, sed lumen duntaxat, ut docet Johannes dicens: *Deus lux est.* His porro excussis, vide, an locum hunc ex Catholica Johannis Epistola, qui sic habet: *Charissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quod erimus*: *scimus*

1. Cor 3. 3.

Psal. 81. 6. 7.

Osee 5. 14

Osee 13. 8.

Deut. 4. 24

1. Ioh. 1. 5.

1. Ioh. 3. 2.

A

B

C

D

E

χεις δὲ διὰ τὴν ὀργήν. εἰπὼν δὲ καὶ ἀναγκάζωμεν διὰ τὰς γάμους καὶ τὸν υἱὸν, ἀποδεχέσθω τὸν αὐτὸς εἰπὼν ὁ πατὴρ χεις δὲ, καὶ ὅτι ὀργίζεται· ἐὰν δὲ διήγησιν τῇ ὀργίζεσθαι πειραθῶσι φέρειν, φήσομεν πρὸς αὐτὰς ὅτι, ὦ βέλτιστοι, τίς ἡ διαίρεσις, μὴ φεύγειν μὲν τὸν ἐν τῷ διαβόλῳ πατέρα γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ διὰ τὴν ὀργήν, καὶ ἄλλον ζητεῖν. ἐν δὲ τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις διὰ τὸ αὐτὸ τῆς ὀργῆς ὄνομα, καὶ τὰ παραπλήσια αὐτῇ ζητεῖν ἀναπλάττειν ἕτερον παρὰ τὸν τοῦ νόμου καὶ προφητῶν θεόν; ὅσον ἐν ἀνθρώποις ἐσμὲν, καὶ συμφέρει ἡμῖν τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ θεωρεῖν, καὶ τὸ πολύπλουτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ κεκρυμμένης τῶν αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαβῶμεν, θεωρεῖν, ἀναγκαίως ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ἵνα ἀνθρωπίνως λαλήσῃ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀνθρώπους οἰκονομήσῃ μὴ χωρεῖν δυνάμενα τὰ τοῦ θεοῦ πάντη μένοντος θεοῦ, καὶ ἐν τῷ λέγειν διὰ προφητῶν καὶ ἐν τῷ οἰκονομεῖν ἀνθρώπους· καὶ ὅτε παύσεται ὁμοιωμένη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, καὶ ἀπὸ πάσης ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καὶ ἁμαρτημάτων, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπου υἱῷ πατεῖν, ἀξιοι γενώμεθα ἀκοῦσαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἔπα θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, ἢ χρεὼ αὐτὰ, μηκέτι προσποιοῦντες ταῦτα ἐφ' οἷς λέγοιτ' ἂν· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὁ μόνον τὸ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ὁμοιοῦσθαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν παύσεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία ὧν χρῄζει ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, οἷός ἐστι γέγραπται ἐν τῷ ὡσηέ· ἐγὼ δὲ ὡμοίωμαι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραὶμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἰκίᾳ Ἰούδα, καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀπαντήσομαι, φησὶν, αὐτοῖς ὡς ἄρκτος ἀποθυμένη· παύσεται ἂν ποτὲ ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς λέων, καὶ ὡς ἄρκτος ἀποθυμένη, ὅτε διὰ τὰς τοιαύτας πεποικότας μηκέτι χρείαν ἔχει ὡς πάνθηρος, καὶ ὡς λέοντος, καὶ ὡς ἄρκτου, αὐτὸς οὐκέτι ἔχων τὰς τοιαύτας χρείαν τοιούτους ἐμφανίσει ἑαυτὸν καθὼς ἐστι· ἐγὼ δ' ἔτι καὶ νῦν· καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων, ἐπειδὴ ὅσον μόνον ἐστὶ τὰ δὲ καταναλίσκεσθαι δυ-

★ Ἐπὶ τοσοῦτον ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ ἐστι καταναλίσκον ἐκεῖνα· ἐπὰν δὲ ἀναλωθῇ τὰ καταναλίσκοντα πυρὸς τὰ πεφυκότα καταναλίσκεσθαι, τότε οὐκέτι μένει ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, μόνον δὲ ὡς ἔστιν ἰωάννης φῶς, λέγων· ὁ θεὸς φῶς ἐστι· τούτων δὲ κινηθέντων, προσχες εἰ δύνασαι τὸ ἀπὸ τοῦ ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς ἔτως ἔχον, ἀγαπητοὶ νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη

ρώπη ἐσόμεθα· οἶδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅ-
μοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς
ἐστι, τὸν τρόπον τοῦτον ἐκλαβεῖν. νυνὶ μὲν γὰρ καὶ ἀ-
ξιωθῶμεν βλέπειν τὸν θεὸν τῷ νοΐ, καὶ τῇ καρδίᾳ, ὁ
βλεπόμεν αὐτὸν καθώς ἐστιν, ἀλλὰ καθὼς διὰ
τοῦ ἡμετέρου οἰκονομίαν ἡμῖν γίνε). Ὅπου γὰρ τέ-
λειν τῶν πραγμάτων, καὶ ἡ ἀποκαταστάσεως
πάντων ὧν ἐλάλησε διὰ στόματος ἁγίων τῶν
αἰώνων προφητῶν αὐτοῦ, ὀψόμεθα αὐτὸν, οὐχ
ὡς νυνὶ ὁρᾶται ἐστιν, ἀλλ' ὡς πρέπει ὄντα, ὅ ἐστιν·
ἅπαξ γὰρ ταῦτα εἰπόντες Ὅ. ὁμοιώθη ἡ βα-
σιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, δυνάμε-
θα καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν συνεχῶς τὸν σωτῆρα
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὠνόμα-
κεναι, δηλῶσαι ὅτι ὥσπερ ὁ θεὸς ἀνθρώπου οἰ-
κονομῶν, ὡς ἐν παραβολαῖς ἀνθρώπῳ λέ-
γεται, τάχα δέ πως καὶ γίνε). ὅτως καὶ ὁ σω-
τὴρ προηγουμένως υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεός ἐστι,
καὶ υἱὸς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ
τοῦ ἀοράτου. ὃ μένει δὲ ἐν ᾧ ἐστι προηγουμέ-
νως, ἀλλὰ γίνε) κατ' οἰκονομίαν δ' ἐν παραβο-
λαῖς λεγόμενος ἄνθρωπος, ὄντως ὢν θεοῦ, υἱὸς
ἀνθρώπου, καὶ τὸ μιμεῖσθαι ὅτι δυνατὸν ἀνθρώπους
οἰκονομεῖν τὸν θεὸν, λεγόμενον ἐν παραβολαῖς καὶ
γινόμενόν πως ἄνθρωπον· καὶ ἐχρῆν τινα ἀνθρω-
πον ζητεῖν, καὶ κεῖνον λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν σωτῆρα,
ἀλλὰ σώζειν τὴν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν λε-
γόντων παραβολῶν αὐτὸν εἶναι ἄνθρωπον, συ-
νετῶς ἀκούειν αὐτὸν λέγοντος ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου. παρ' ἡμῖν μὲν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὁ-
μοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ. παρὰ
τοῖς καὶ τοῖς γραφὰς λεγομένοις θεοῖς, ὧν ἐν
συναγωγῇ ἔστη ὁ θεὸς, ἐν μέσῳ θεοὺς διακρίνων,
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐστιν ὁμοία θεῷ βασιλεῖ·
ζητήσεις δ' εἰ ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις τοῖς ὑποδε-
εστέροις, οἷον ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν φύσει, ἀγγέλων,
καὶ θρόνων, καὶ κυριοτήτων, καὶ ἀρχῶν, καὶ
ἐξουσιῶν, ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀν-
θρώπῳ βασιλεῖ, ἢ θρόνοις ὡμοιώθη ἡ βα-
σιλεία τῶν οὐρανῶν θρόνῳ βασιλεῖ. κυριό-
τησι δὲ, κυριότητι βασιλεῖ. ἀρχαῖς δὲ, ἀρ-
χῇ βασιλεῖ. καὶ ἐξουσίαις, ἐξουσίᾳ βασι-
λεῖ· φήσει γάρ τις, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῖς
μὲν ἐλάττοσιν ὁμοιωθεῖσι τῷ βασιλεῖ τῶν ἐρα-
νῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ. τοῖς δὲ κρείττοσιν ἀνθρώ-
πων μὴ τὸ ἀνάλογον τούτῳ γινεσθαι; δῆλον δὴ ὁ
ὁμοιωθεὶς ἀνθρώπῳ βασιλεῖ ποιῶν γάμους τῷ
υἱῷ αὐτοῦ, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι
τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐπίσκεψαι εἰ
ὥσπερ ἄλλη ἠγαμισμένη νύμφη παρὰ τοὺς κα-

A *mus, quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*, eodem modo interpretari possis. Nunc enim etiam si digni habeamur qui Deum mente & corde cernamus, eum tamen minime sicuti est, cernimus, sed qualis regendi nostri causa nobis efficitur; at in rerum fine, & omnium eorum restitutione quæ *Locutus est per os sanctorum, qui à sæculo* Luc. 1. 70.
sunt, Prophetarum ejus, eum, non id quod non est, quemadmodum nunc, videbimus, sed, ita ut tunc par erit, id quod revera est. Postquam ea in hunc locum:
B *Simile factum est regnum cœlorum homini re-* Matt. 22. 2.
gi, edisseruimus, causam quoque reperire possumus, propter quam ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου [Filium hominis,] vel υἱὸς ἀνθρώπου, [Filium hominis] se ipse Sospitator frequenter apellat, declarans quod quemadmodum hominum curam gerens Deus homo in parabolis dicitur, & quodammodo fortasse efficitur; ita & Servator qui filius Dei primo & præcipue est, Deus quoque est, & filius amoris ipsius, & *Imago Dei invisibilis*; sed Col. 1. 15.
in eo quod primo ipse ac præcipue est, non permanet; at juxta illius administrationem
C qui homo in parabolis dicitur, revera autem Deus est, Filius hominis efficitur, imitando Deum quum homines regit, qui in parabolis appellatur homo, & aliquo modo efficitur. Nec sane homo aliquis quærendus est, ipsiusque filius dicendus est Servator, sed hac Dei notione stando, & parabolas quæ ipsum hominem esse sciscunt sequendo, prudenter & caute intelligendus est, cum Filium hominis se ipse appellat. Apud nos ergo homines, *Simile factum est regnum cœlorum homini regi*; apud
D eos autem qui Dii in Scripturis nuncupantur, quorum in Synagoga stetit Deus, Deos in medio dijudicans, regnum cœlo- Psal. 82. 1.
rum Deo regi simile est. Quæres porro, an quemadmodum inter homines qui natura sua Angelis, & Thronis, & Dominationibus, & Principatibus, & Potestatibus inferiores sunt, simile factum est regnum cœlorum homini regi; inter Thronos simile itidem fiat regnum cœlorum Throni regi; inter Dominationes, Dominationi regi; inter Principatus, Prin-
E cipatui regi; & inter Potestates, Potestati regi. Dicet enim aliquis, quinam est iste delectus ac distinctio, ut inter inferiores homini regi regnum cœlorum simile factum sit; inter eos autem qui præstant hominibus, idem quoque pro rata parte non contingat? Is certe qui homini regi assimilatus est, nuptias filio suo faciens, *Misit servos suos vocare invitatos ad nuptias*; at observabis, an quemadmodum sponsa

quæ nubit alia est à servis accersentibus, & ab iis qui ad nuptias accersiti sunt; ita & in mysticis rebus, aliqui ad novæ nuptæ collocationem assumuntur; alii autem in servorum ordinem, qui invitatos ad nuptias accersitum mittuntur; ac præter illos demum tertii, qui nempe ipsi ad nuptias invitati sunt: verum diversos animarum ordines, vel simul facultatum quibus pollent, Deus noverit, nec non & causas propter quas ad sponsæ collocationem assumantur illi; alii inter eos qui vocationi huicce ministrant; atque alii demum inter ipsos invitatos. In spiritalibus autem nuptiis animadverte consuetudinem Verbi sponsi, unde fœtus tempestivè exoritur, cum anima sponsa quæ Verbo nupsit, ab eoque vitiata ac corrupta non est, sed quotiescunque cum sponso consuescit, corruptionis immunitatem concipit, & qualem ex ejusmodi nuptiis nasci progeniem par est, rationales nempe fœtus enititur. In ejusmodi item nuptiis ad paratum ex solido in spiritualibus rationalibus cibo prandium mentem adverte; cujus cibi solidiorem partem tropologice significatam intelligito per tauros; quod autem spirituale in hac eadem contemplatione continetur, per mactata altilia; aliam autem varietatem, spiritualem nempe contemplationem quæ pro rerum corporearum ratione fit, per hæc verba: *Et omnia parata*: tale siquidem prandium Rex copiis omnibus, uti regem decet, affluens instruit, pro regia sua dignitate & opibus. Prior certe ad nuptias invitatio, ad Israeliticas quasdam generosiores animas mihi videtur pertinere. Quin enim perspicaciori pollent ingenio, eos à vocatoribus per disciplinæ verba ad beatum illud epulum præ reliquis accersitos vult Deus venire: hos autem videre licet vocationi minime obsequentes venire nolle, & alii propterea mittuntur servi eos accersituri qui venire recusant, & promissuri futurum ut si invitati venerint, parati à rege prandii participes fiant, nec non & taurorum qui inter munda mundis omnibus majores sunt, & vario ac multiplici argumento saginatarum super unaquaque quæstione cogitationum; nam quasi saginatum vel dissectum, quique in Tropologia mactatus dicitur, sermonem proponit, qui super proposita quæstione multiplex profert ac perfectum argumentum: quemadmodum si subtesta quædam & infirma probandis quæstionibus proferri argumenta fingamus, quibus eæ valide confirmari videantur, tenuia sane sunt ac exilia, & ut convenienter hæc appellem macilenta ac strigosa quæ mactata sunt: at non ejusmodi sunt quæ in regis prandio fue-

A λῶντας δέλες, καὶ τὰς κεκλημένας εἰς τὰς γάμες. ἔτως καὶ ἐπὶ τῶ μυστικῶν πραγμάτων, οἱ μὲν πύες εἰσιν ἀναλαμβανόμενοι εἰς τὸ σύσημα τῆς νύμφης, ἄλλοι δ' εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποσελλομένων δέλων καλέσαι τὰς κεκλημένας εἰς τὰς γάμες, τρίτοι δὲ τέτες, οἱ κεκλημένοι εἰς τὰς γάμες. θεὸς δ' ἂν εἰδείη τὰ διάφορα τάματα τῶν ψυχῶν, ἢ σὺν αὐτοῖς καὶ δυνάμεων, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν τέτες μὲν ἐπὶ τὸ σύσημα τῆς νύμφης ἀναλαμβάνεται. ἑτέρες δ' ἐπὶ τὰς

B δέλες τὰς διακονεμένας τῇ κλήσει. καὶ ἄλλες ἐπὶ τὰς καλεμένας ἐν πνευματικοῖς ἐπὶ γάμες κοινωνίαν νόει λόγε νυμφίε ὄχον ἐν καλῷ παιεμένε, καὶ νύμφης ψυχῆς γαμεμένης λόγε, καὶ μὴ φθειρομένης ὑπ' αὐτέ. ἀλλὰ καὶ κατ' ἑκάσην τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν ἀφθαρσίας μεταλαμβανέσης, καὶ γονίμης οἵαν γονὴν ἐν τοιέτων γάμων λογικὰ γεννήματα· καὶ ἐν τοιέτοις γάμοις νόει τὸ ἑτοιμαζόμενον ἄριστον ἐν σερεᾶς ἐν πνευματικοῖς λογικοῖς τροφῆς, καὶ τὸ

C σερεὸν τῆς τροφῆς τροπολογέμενόν μοι νόει ἐν τοῖς ταύροις ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν τῶν θεωρίας ἐν τοῖς θυομένοις σιτιστοῖς, καὶ τὴν ἄλλην ποικιλίαν τὴν ἀνάλογον τοῖς σωματικοῖς πνευματικὴν θεωρίαν, τῷ ἅπαντα ἑτοιμα· ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐν τῇ ἀγλαΐᾳ βασιλικῇ ἀξίως τῆς βασιλείας καὶ τῆς πλέτε ἑαυτῆς τὸ τοιῦτον ποιεῖ ἄριστον· δοκεῖ δή μοι διὰ τῶν ἀγρῶν πνων ψυχῶν ἱερατικῶν γεγονέναι ἡ προσημένη κλῆσις εἰς τοὺς γάμες. προσηκόμενος γὰρ διὰ τῶν καλέντων τῇ διδασκαλίας λόγῳ βέλεται ὁ θεὸς ἥκειν εἰς τὴν μακαριάν ταύτην ἑστίαν τοὺς προεσωσμένους ἀφυεστέρους. ἔστιν ἰδεῖν ὅπως ἂ θέλεσιν οἱ τοῖοι ἐλθεῖν εἰς τὴν κλῆσιν, καὶ διὰ τῦτο ἀποστέλλον ἄλλοι δ' ἄλλοι προσκαλέμενοι τοὺς μὴ θέλοντας ἐλθεῖν, καὶ ἐπαγγελλόμενοι εἰ ἔλθοιεν οἱ κεκλημένοι μεγαλήψεσθαι αὐτοὺς ἑτοιμασάντων ὑπὸ τῦ βασιλέως ἄριστον, καὶ ταύρων τῶν ὡς ἐν καθαροῖς πάντων τῶν καθαρῶν μειζόνων, καὶ σεσιτευμένων τῇ ποικίλῃ καὶ πολλῇ ἀποδείξει τῆς

E ἑκάσου προβλήματος νοημάτων. ὁμοιοῖ γὰρ σιτιστὸν προβάτοις λόγον, ἢ διηγημένον, καὶ ἐν τροπολογίᾳ λεγόμενον τετυμένον, ὁ τῶν προκειμένε προβλήματος ἀπόδειξιν πολλὴν φέρον καὶ πλήρη, ὡς εἰ καθ' ὑπόθεσιν ὀλίγα τινα καὶ ἀδενῆ φέροιτο εἰς τὴν τῶν προβλημάτων ἀπόδειξιν καὶ τὰ δοκοῦντα κατασκευάζειν σθένα, εἶναι ἂν τὰ τετυμένα λεπτά τινα καὶ ἰσχνά, καὶ ἵν' ὁμοίως ὀνομάσω ξηρὰ καὶ ἄσαρκα, ἀλλ' ὅτι ἀσθενῆ τὰ ἑτοιμασθέντα ἐν τῷ τῦ βασιλέως δείπνῳ

σω, ἐν ᾧ φησιν· οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τε-
θυμμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα, ἵνα ἐν τῇ
στάσει τῶν παίδων, καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν πολυ-
μαπῶν οἰνοχόων, ἕκαστος τῶν διακόνων φέρῃ
εἰς τὸ ἄριστον τεταγμένως οἰκεῖα μάλιστα, ἐν
οἷς ἐμαθε διακονεῖσθαι· καὶ προτρεπόμενός γε
τὸν, ὡς εἶπον, καὶ τὸν παραβολὴν δευτέρας,
ἔφη· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου
καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα.
δεῦτε εἰς τοὺς γάμους· ἀλλ' οἱ μὲν ἀμελήσαντες κα-
λούμενοι, ὡς πλουτοῦντες καὶ ἄποροι τὸν νοῦν, ἀμε-
λήσαντες ἀπῆλθον, ἀφέντες τὰ ἴδια, καὶ
δῶρα μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς, ἢ οἷς ἐπηγ-
γείλατο διὰ τῶν ἀποσταλέντων δούλων ὁ βασιλεύς·
καὶ ὅρα πῶς ὁ μὲν τὸν ἀγρὸν ἔχων ἴδιον ἀγρὸν οὐκ
ἦλθεν εἰς τοὺς γάμους· ὁ δὲ ἐμπορίαν κέκτηται,
μιμεῖται πως θέλων τὰ λεγόμενα ἐν τῇ τοῦ
ἐμπόρου μαργαριτῶν παραβολῇ, ζητοῦν-
τος τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ εὑρόντος ἕνα πο-
λύτιμον, καὶ ἀποδόμενος τοὺς πολλούς, ἵνα ἀγο-
ράσῃ τὸν ἕνα· πλὴν οὐκ αἰσίου ἡ ἐμπορία αὕτη,
ἐφ' ἣν ἀπελθὼν ὁ κεκλημένος μετέλαβε τοῦ
ἑτοιμασθέντος τῷ βασιλεῖ ἀρίστου, καὶ τῶν τεθυ-
μένων ταύτων, καὶ σιτιστῶν, καὶ πάντων τῶν ἑτοίμων·
οἱ μὲν ἐν τῷ διοραπικῶν κληθέντες οὐκ ἔρ-
χονται εἰς τὴν κλῆσιν, ἃ μὲν καὶ τοὺς ἀποσ-
ταλέντας δούλους ἐπὶ τὸ καλεῖν ὑβρίζουσι καὶ ἀναι-
δῶσι, μετεωρότεροί εἰσι τῶν ταῦτα τελωνικότων,
καὶ δυσπαύστου· οἱ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, οἱ
δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τέ-
τους, ἰδιωμάτινές εἰσι. δοκεῖ δή μοι ὅτι σπε-
πώκασιν ἔθει ἐπὶ παρασκευὴν ἐριστικῶν καὶ σο-
φιστικῶν λόγων, ἐν οἷς κρατοῦντες τῶν ἀποσταλο-
μένων δούλων ἃ παρεσκευασμένων πρὸς τὸ
λύειν σοφίσματα, ἃ κρατεῖν δοκοῦντες, ὑβρίζουσι
τοὺς διακονουμένους τὴν κλῆσιν· καὶ ἔστι γε ἰδεῖν
τοὺς προπεπονθότας τὴν ἀσκησιν τῶν θείων λόγων,
καὶ μὴ τὴν θείας σοφίας ἐθελομένους ἃ αὐτὸν πρεσ-
βεύειν, ὑβριζομένους ὑπὸ τῶν διοραπικῶν μὲν, ἃ
θελομένων ὑπεύθυνοι τῇ ἀληθείᾳ τινὰς ὑπολύσ-
ας ἀναγομένους ὑπ' ἐκείνων, οἷς ὁ βασιλεὺς
ὀργισθῆναι λέγεται, ἐπειδὴ φθάσαι τὸν καλε-
μένον ὀργὴν ἐπ' αὐτούς· τὸ δὲ ἔργον τῆς ὀργῆς
ἐστι πεμφθῆναι τὰ στρατεύματα βασιλέως, ἢ τὸ
πλῆθος τῆς ἐρημίας στρατιᾶς, ἢ τοὺς τεταγμέ-
νους ἐπὶ τῶν κολάσεων ἀγγέλους, καὶ φυλαττόντας τὰς
φορεῖς τῶν διακόνων τοῦ λόγου, καὶ πᾶσαν τὴν πό-
λιν αὐτῶν ἐμπίπτησιν ὁ βασιλεύς. οἰονεὶ γὰρ πόλις
καὶ σύστημα καθ' ἕκαστον ἐστὶ συγκεκροτημέ-
νον ἐν τῇ σοφίᾳ τῶν ἐχόντων τὸν αἰῶνα τοῦτον δογμάτων, ἐν ᾗ ἐμπίπτησιν ὁ βασιλεὺς καὶ ὀξέα-

runt parata; in quo, inquit: *Tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia* itidem *parata*, ut stantibus pueris, & ministrantibus spiritualibus pincernis, ea potissimum ordine servato prandio inferat famulus unusquisque, quæ ministrare didicit. Secundos autem, ita ut dixi, juxta Parabolam adhortans id ait; *Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.* At qui priores invitati sunt, quasi mentis inopes, *neglexerunt & abierunt*, rerum suarum satagentes, iisque magis delectati, quam quæ sibi à rege per missos servos promissa fuerant. Nota autem aliquem ex iis villam sibi possidentem ad nuptias non iisse; hunc autem negotiationi deditum ea quodammodo imitari voluisse quæ in parabola de margaritarum mercatore dicuntur, pulchras quærente margaritas, qui inventa pretiosa una, plures alias vendit, ut unam illam mercetur. Verum infausta ea est negotiatio, ad quam abiens qui invitatus est, parati à Rege prandii, occisorumque taurorum & altilium, paratorumque omnium particeps non fuit. Ex iis ergo qui perspicacitate pollent, quotquot invitati non obsequuntur, servos tamen ad vocandum missos contumelia non afficiunt, neque trucidant, moderatiores iis sunt qui talia designare fuerunt ausi ac æquiores, & is quidem in agrum suum, ille vero ad negotiationem suam quiescendi causa contendit. Reliqui vero præter istos quinam sint, videamus; hi mihi sane ad contentiosos sermones captiososque struendos sese demisisse videntur; in quibus missos servos, ad solvenda sophismata minime paratos vel superantes, vel superare visi, vocationis ministros contumeliis afficiunt. Ac eos quidem qui divinorum sermonum tractationi addicti sunt, & illos cum sapientia divina prædicare volunt, à viris ingenii acumine præditis, veritati autem fidem accommodare nolentibus injuria affectos videre licet; nonnullos etiam ab iis interfectos, quibus Rex succensere dicitur, postquam videlicet id quod jita dicitur, in eos pervenerit. Iræ autem effectus ille est, Regis exercitum mitti, cœlestis nempe exercitus copias, vel præfectos suppliciis Angelos: hi autem ministrorum Verbi interfectores de medio tollunt, universamque eorum civitatem Rex concremat; nam quasi civitatem quandam & collectionem figillatim efficiunt congregatorum insapientia principum sæculi hujus dogmata; quam velut malis constantem ædificiis succendit

Matth. 13. 45. 46.

1. Thess. 1. 6

Rex

Rex ac delet; & si quando falso nominatam scientiam, vel quosvis sermones veritatem profitentes, pessundatos ac valide confutatos videris, id à Dei exercitibus hostium veritatis urbes succendentibus factum esse dicere ne pigeat. Sane Judaicæ quoq; doctrinæ civitas post Christi adventum concremata est, qua succensa servis suis, Apostolis nempe Christi, vel Angeli Dei vocationi Gentium præfectis dixit Rex:

Matth. 22. *Nuptiæ quidem parata sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias*; & ex omni quidem publica ac plebeja via, nec non ex pervagatis dogmatibus, Gentium & civitatum & villarum & locorum usu receptis, invitatos ad nuptias homines videre est, ab iis quibus id agendi negotium datum est. Egressi autem servi, Christi nimirum Apostoli, sive è Judæa, sive Hierosolyma, sive ab interioribus finibus, intra quos erant beati Angeli, postquam ad vias devenerunt, quoscunque invenerint homines nequam & congregarunt, ac porro congregabunt, ut nequitia sua, nuptiis videlicet minime idonea veste, deposita, & veste nuptiali cum iis induti qui boni appellantur, nuptiale convivium se discumbentibus impleant. Postquam ergo

Matth. 22. 10. *Impletæ fuerint nuptiæ discumbentium*; & conquiescentium in fide ac pietate, tunc ingredietur Rex ut discumbentes videat, deque iis sententiam ferat, ut qui nuptialem vestem non habet, correptum eum puniat; aliis verò, instructum prandium, & mactata altilia, cum tauris, reliquisque omnibus à se paratis apponat. Unum autem veste nuptiali non indutum vidit, sub unico genere, vel specie universos comprehendens qui nequitiam sibi ante fidem adhærescentem retinuerunt, eamque minime exuerunt; atque hunc quidem coarguit, ut qui male egerit, ad ejusmodi nuptias ingredi ausus veste nuptiali non assumta, virtutis nempe amictu, splendido vestimento, de quo Salomon in Ecclesiaste præcepit dicens:

Eccles. 9. 8. *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

At obmutescit is qui absque nuptiali veste in magnificas hasce nuptias ingredi ausus est, neque quicquam proferre potest: qui ut pœna ac damnatione dignus ab eo condemnatur qui ministris edicit, aliis nempe ab exercitibus, de quibus supra dictum est, ut colligatum ipsum pedibus, manibusque, quibus recte & uti par erat, usus non est (nec enim ita, uti decuerat, ambulavit, neq; ea quæ decuerat, egit) non extra nuptiale duntaxat convivium, sed

A φανίζει, ὡς ὂν μοχθηρῶν οἰκοδομημάτων συνεσηκυῖαν. ἢ ἐπαν ποτε καταγνόησας καθαίρεσιν ἔλῃς ψευδωνύμου γνώσεως, εἴτε ὁποιωνποτῶν λόγων ἐπαγγελλομένων ἀληθείαν, καὶ μὴ ἀτεροπλῶ αὐτῶν γλυκαίνῃ, μὴ ὄκνει λέγειν τὸ τοιοῦτον γεγονέναι ὑπὸ τῶν * στρατιῶν θεοῦ, ἐμπιπρασάντων τὰς * c. 2 τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας πόλεις· ἐνεπρήσθη μὲν ἡ πόλις τῆς ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ δημοσίων, ἧς ἐμπρησθείσης εἶπε τοῖς δούλοις B αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς ἀποστόλοις χριστοῦ, ἡ ἀγγέλων θεοῦ τεταγμένοις ἐπὶ τῇ κλήσεως τῶν ἐθνῶν, ὁ μὲν γάμος ἕτοιμος, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ πάσης ὁδοῦ ἰδιωτικῆς, * καὶ καὶ οὐκ ἰδιωτικῶν δογμάτων τῶν κατὰ τὰ ἔθνη τῶν ἐθνῶν, καὶ πόλεων, καὶ κωμῶν, καὶ ὅπου τοὺς καλεμένους εἰς τοὺς γάμους, ἀπὸ τῶν προσελθόντων καὶ ποιεῖν· ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι, εἶτε ἀπὸ τῆς ἰουδαίας, καὶ ἱερουσαλὴμ, οἱ χειρὸς ἀποστόλων, C εἴτε ἀπὸ τῶν ἔνδον ὀρίων ὧν * ὧν ἔσω οἱ μακάριοι * c. 2 ἄγγελοι, εἰσελθόντες εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον καὶ σωάξουσι πάντας ὅς ἐὰν εὕρωσι πονηροὺς, ἵνα ἀποθέμενοι τὴν πονηρίαν, τὸ ἀλλότριον γάμου ἔνδυμα, καὶ ἐνδυσάμενοι μετὰ τῶν λεγομένων ἀγαθῶν τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, πληρώσωσι τὴν τοῦ γάμου ἑστίαν ἑαυτῶν ἀνακειμένων· ἐπὰν ἐν πληθυῒ ὁ γάμος ἀνακειμένων, καὶ περιπαυσαμένων τῇ πίστει καὶ τῇ θεοσεβείᾳ, τότε εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς ἐπιθεωρῆσαι καὶ κρῖναι τοὺς D τῶν ἀνακειμένων, ἵνα τὸν μὲν οὐκ ἔχοντα ἔνδυμα γάμου ἐλέγξας κολάσῃ. τοῖς δὲ λοιποῖς ἢ τὸ ἱματισμένον ἄριστον παράθῃ, καὶ τὰ τεθυμμένα πτηνὰ μετὰ τῶν σαύρων, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἅπερ ἡτοίμασεν· ἕνα δὲ οἶδε τὸν οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, εἰς ἓν χρῶμα ἢ εἶδος ἀναφέρων τοῦτο τῆς πίστεως κακίαν περιστάντας, καὶ μὴ ἀποδυσαμένους αὐτοῦ. καὶ μέμφεταί γε τῷ τοιούτῳ, ὡς κακῶς ποιήσαντι, τὸ τολμηκέναι εἰσελθεῖν εἰς τοὺς τοιούτους γάμους, μὴ ἀναE λαβόντι τὸ τοῦ γάμου ἔνδυμα, τὸ ὕφασμα τῆς ἀρετῆς, τὸ λαμπρὸν ἱμάτιον, φέρε δὲ ὁλομερῶς οὐ κλησιάσῃ ἐνετείλατο λέγων. ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν τὰ ἱμάτιά * μου λευκά· φημὶ δὲ ὁ ὅλος * μήσας εἰσελθεῖν χωρὶς ἐνδύματος γάμου εἰς τὸν λαμπρὸν τοῦτον γάμον, καὶ ἀθεώρητον λέγειν, ὅστις ὡς ἄξιος κολάσεως καὶ κρίσεως καταδικασθῆναι ἔσται ἐπόντος τοῖς διακόνοις, ἄλλοις μὲν τὰ ἀναστρεπτὰ μαλα, ἵνα δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, οἷς οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο. ὅτε γὰρ ἐν τῇ πορείαν ἐποιεῖτο, οὐκ ἐπάτησεν, ὅτε ἃς ἐχρῆν πράξεις ἐπετέλεσεν· οὐκ ἐβάλωσιν αὐτὸν, ἀλλὰ μόνον ἔξω τῆς

ξείας ℈ γάμες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, καὶ παντὸ φωτὸς ἀμιγές. ἵνα ἀνιψήσας φωτὸς μὴ τὸ γενόμενον ἐν σκότῳ τῷ ἐξωτέρῳ, κλαύσῃ ὥσπερ τὸν δωμάμβρον αὐτὸν δυσρετῆσαι, καὶ κεῖθεν ῥύσασθαι θεὸν, καὶ τὰς ὀδόντας ἐρύξαντες διὰ τὴν κακίαν φαγόντας τὸν ὄμφακα, καὶ διὰ ℈ τ ἀμωδιάσωσιν· ℈ γὰρ φαγόντες τὸν ὄμφακα οἱ ὀδόντες ἀμωδιάσουσιν· ὄμφακα ℈ κακεῖνο μυθεῦον λέγεσθαι τὴν κακίαν ℈ μὴ ἐπεκτεινομένην τοῖς ἐμπροσθεν, ἀλλὰ ὡσαμείναντος αὐτῇ, δέον ὁδοῦσαι ἐπὶ τὸ πέπειρον, καὶ γλυκείαν ποιῆσαι τὴν τ ἀρετ ς φυλήν· ἐπιφέρει ℈ ὅλη τῇ παραβολῇ διὰ μὲν τὸς πολλὸς τ κεκλημένων καὶ μὴ ἠλομένων ἀξίων, τό· πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ κλητοί. διὰ ℈ τὸς εἰσελθόντας εἰς τὸν γάμον, καὶ * διακληθέντας ἐπεὶ ὡς ὀλίγους, τὸ· ὀλίγοι ℈ ἐκλεκτοί· καίτοι γε καταυόησαι τὰ πολυλόγεσθαι αἱρέσιμα ὄντ, ἵνα ἁπλέστερον ὀνομάσω, ἐκκλησιῶν, καὶ ἐξετάσαι πόσοι μὲν οἱ εἰσιόντες ἐπὶ εκέρδη, καὶ μεταμορφόμενοι τῇ ἀνακαινώσει ℈ νοὸς· πόσοι ℈ οἱ ῥᾳθυμότερον πολιτευόμενοι, καὶ συσχηματιζόμενοι τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἴσθι δὲ ὡς ὅτι χρήσιμός ἐστιν ἡ λεγομένη ℈ σωτῆρος φωνή. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί· καὶ ἄλλαχ ℈ λέγει· πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι, καὶ· ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τ στενῆς πύλης, ὅτι ὀλίγοι διελεύσονται αὐτήν.

A in tenebras etiam exteriores, & omni cassas lumine ejiciant; ut postquam in exterioribus tenebris fuerit versatus, lumen sitiens, ad Deum qui beneficium in eum conferre, atque inde illum liberare potest, fleat, infrendatque dentibus, qui propter nequitiam suam uvam acerbam comederunt, atque idcirco obstupuerunt: *Qui* enim *comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.* Per acerbam porro uvam ejus nequitiam designari credendum est, qui ad ulteriora non contendit, sed eodem B permanet loco, cum ad maturitatem contendere deberet, & virtutis uvam dulcem efficere. Quod autem invitentur plerique, digni autem nequaquam fiant, toti parabolæ id subnectit: *Multi enim sunt vocati;* Matth. 22. at propter eos qui ad nuptias ingressi, & 14. pauci numero cum essent, discubuerunt, illud: *Pauci vero electi.* Quod si quis numerosos Ecclesiarum, ut simplicioribus utar verbis, cœtus consideret, quodque piam at rectam vitam ducant, & *reformati sint in novitate sensus*; quodque segniter Rom 12 2. vivant, & *conformentur huic seculo*, tum demum utilitatem comperiet dicti hujus à C Servatore prolati: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Alibi vero dictum est: *Multi quærent intrare, & non poterunt*; Luc. 13 24. &, *Contendite intrare per angustam portam,* Matth. 7. *quia pauci sunt qui inveniunt eam.* 13. 14.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον. — *De iis qui de censu interrogaverunt.*

Τότε πορευθέντες οἱ φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον· τὸ βούλημα δ' ἐκκειμένης λέξεως, καὶ τὸ ῥητὸν τοιοῦτον εἶναί μοι φαίνεται· ἰουδαῖοι, ἅτε ἰδίαν ἔχοντες τὴν κατὰ τὸν μωσέως νόμον διδασκαλίαν, καὶ πολιτείαν ἀπεξενωμένην τ ἐθνῶν ἀγωγῆς, καὶ δόγμα ἔχοντες τὸ λέγον· ἕως θανάτου ἀγώνισαι περὶ τ ἀληθείας, καὶ κύριος πολεμήσει περὶ σοῦ, ἀνθίσαντο τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν ἔθνεσιν ὑπὲρ τ μὴ βλασφημεῖσθαι τὸν νόμον τ θεοῦ, καὶ πολλάκις τε ἀφ' ὧν ἀπολέσθαι κεκινδυνεύκασιν ἐπὶ ῥωμαίων βουλομένων ἀνδριάντα καίσαρος εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν ναὸν τ θεοῦ, ἀνθισάμενοι καὶ κωλύοντες τὸς ἱερουργοὺς αὐτῶν ἡγουμένους, ἐκ τ ἡμαρτηκέναι ἰουδαίους δεδήλωκεν ἐκ τῶν κατὰ τὸν χρόνον πιβερίου καίσαρος ἱστοριῶν γραφάς, ὡς ἄρα ἐπὶ πόντιου πιλάτου ἐκινδύνευσεν. ὁ λαὸς, ℈ μὴ πιλάτου βιαζομένου ἀνδριάντα καίσαρος ἀναθεῖναι ἐν τῷ ναῷ, τῷ ℈ κατὰ δύναμιν κωλυ-

D Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus eum, ut caperent eum in Matth. 22. 15. & seq. sermone, & reliqua usque ad id: *Et relicto eo abierunt.* Loci hujus, juxta ipsius contextus verba, hæc mihi videtur esse sententia. Judæi, utpote peculiarem, secundum Mosis Legem, doctrinam, & diversam à Gentium instituto vitæ rationem tuentes, illudque dogma observantes: Eccles. 4. 33. *Usque ad mortem certa pro veritate, &* E *Deus pugnabit pro te,* ne Legem Dei violarent, victricibus sui Gentibus adversabantur; & sæpe in præsentissimum vitæ discrimen adducti sunt, cum Romanis, qui propter Judæorum peccata superiores ipsis evaserant, Cæsaris statuam Templo Dei inferre volentibus palam obsisterent. Ac sub Pontio quidem Pilato valde periclitatum esse populum ex conscriptis Tiberii Cæsaris tempore historiis discimus, cum Cæsaris statuam in Templo consecrare omni ope contenderet Pilatus, hi autem supra vires etiam suas

reluctarentur. Idem quoque Caji Cæsaris temporibus contigisse scriptis traditum est. Suspicamur autem nihil factum ejusmodi, quamdiu populo provisum est, atque
Isaiæ 5, 7. dicta à Prophetis sepe vallata erat; *Vinea Domini, domus Israel, & vir Iuda germen ejus delectabile.* Quod autem omnem superat fidem, primus ipse Templum Dei violare ausus est Pilatus, cui Jesum tradiderunt. Sospitatoris itaque temporibus cum tributum Romanis pendere jussi sunt Iudæi, de eo inter Iudæos disputatum, deliberatumque est, utrum consecratam Deo Gentem, quæque ipsius esset portio, tributum principibus solvere consentaneum sit, an pro libertate certare, si vitam pro arbitrio ducere non liceat, & tributum minime pendere. Fertur autem docuisse Judas Galilæus, cujus in Apostolorum Actis mentionem facit Lucas, ad defectionem impulsa ingenti Iudæorum multitudine, Cæsari nequaquam, pensitandum esse vectigal, neque Dominum hunc appellandum. At qui tunc præerat Tetrarcha populo persuadere conabatur præsenti rerum statui sese ut accommodaret, nec voluntarium contra potentiores bellum susciperet, & vectigalia solveret. Ac talia quidem præsenti hocce Evangelii loco non aperte declarantur; at qui proposita contextus verba accurate explorare valuerit, hæc ita se habere facile inde comperiet. Cum enim Jesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, missis ad eum discipulis suis cum Herodianis, ut ab eo scisciterentur, liceretne censum dare Cæsari, an non, illaqueandi ejus locum minime habuissent, si dandum eum esse in confesso fuissent, vel si dandum non esse omnes consensissent. At vide, an non vel ex eo historiæ hujusce veritas eluceſcat, quod cum Jesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, non discipulos duntaxat suos de censu quæsitum miserint, sed cum Herodianis. Veri quippe simile est qui tributum Cæsari in populo pendi vellent, Herodianos ab iis fuisse appellatos qui id nequaquam faciendum esse statuebant. Qui autem libertatis specie ducti, quo minus vectigal Cæsari pensitaretur, impediebant, ii fuisse videntur Pharisæi Iudæorum disciplinas accuratius rimantes ac tuentes. Quod si quis hæc nequaquam ita se habere censet, id explicet ac conciliet, curnam illaqueare eum in sermone volentes, suos discipulos, nec non & Herodianos, de censu quæsituros mittant Pharisæi. Sive enim dandum esse tributum Cæsari sanxisset Servator, sive non, cujusmodi is fuisset laqueus responsioni ejus prætensus; nisi,

A

B

C

D

E

όντων· Τὸ ὃ ὅμοιον διὰ γέγραπται γεγονέναι καὶ
κῆ τὰς χεῖρας γὰρ καίσαρος ἐκ ζοχαζόμε-
θα ὅπ ὅδον μὲν ἐπεσκοπεῖτο ὁ λαὸς, ἐν λεγό-
μενον κῆ τὰς προφήτας φραγμὸν περιτεί-
χισο ὁ ἀμπελὼν τὸ κυρίε, δικῶ ἰσραὴλ, καὶ
τὸ ἠγαπημένον νεόφυτον αὐτὸ αὐξεσῶ ἰου-
δα, ἐδὲν πλικὲς ἐγένετο· τὸ δὲ παράδοξόν ὃν,
ὃ, αὐτὸς πρῶτος ἐβλάμησε μιᾶσαι τὸν ναὸν τὸ
θεοῦ ὁ πιλάτος, ᾧ παρέδωκαν τὸν ἰησῦν· καὶ
κῆ τὸν χεῖρον ἐν τῇ σωτῆρος ἡνίκα φόρου ἐπε-
τάχησαν δοῦναι ἰουδαῖοι ῥωμαίοις, σκέψις ἦ
βελὴ ἰδεῖν ἐν ἰουδαίοις πρὸ ἑ πότερον καθήκει
τὰς δυνατωτέρας τῷ θεῷ, καὶ μερίδα ὄντας
αὐτὸ διδόναι φόρον τοῖς ἄρχουσιν, ἢ ὑπὲρ ἐλευ-
θερίας πολεμεῖν, εἰ μὴ συγχωρεῖτο ζῆν ὡς
βέλονται, καὶ μὴ διδόναι φόρον· καὶ ἰσορ-
τας ὅπ ἰούδας μὲν ὁ γαλιλαῖος, ἐ μεμνῆται
καὶ λουκᾶς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσιν,
ἀποστὰς πολὺ πλῆθος ἰουδαίων, ἐδόκει πα-
μὴ δεῖν διδόναι καίσαρι φόρον, μηδὲ κύρι-
ον ἀναγορεύειν τὸν καίσαρα· ὁ ὃ κῆ τὸν καιρὸν
αὐτὸ τετράρχης πείθειν ἐβέλετο τὸν λαὸν ἥκον
τῇ παρέσῃ καθασάσει, καὶ μὴ αὐθαιρέτως μά-
χεῖας πρὸς ἰσχυροτέρους πόλεμον, διδόναι τὸς
φόρους· καὶ ἡ προκειμένη ὃ ἑ διαγελᾶν λέξις
ἐ σαφῶς μὲν ἐμφαίνει τὰ ζητούμενα τῷ διωα-
μένῳ βεβασανισμένως ὁρᾶν τὸ ἐκκείμενον μη-
τὸν, παρίσησι ταῦτα ἕτως ἔχειν· χάριν ὃ δὲ
εἶχον φαεισαῖοι βελόμενοι παγιδεῦσαι ἐν
λόγῳ τὸν ἰησῦν, ἀποσείλαντες ἑαυτῶν τὰς μα-
θητὰς μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν πυθέσθαι ἔ ἰησῦ, πότε-
ρον ἔξεσι δοῦναι κήνσον καίσαρι, ἢ ὲ, εἰ ὁμο-
λογούμενον ἦν ὅπ ὲ * διδόναι, καὶ εἰ συμπε- * Ἐξ. ἦν
φωνημένον ἦν ὅπ * διδόναι· καὶ ὅσα εἰ μὴ ὠν- * Ἐξ. δεῖ
λεῖται τὰ τ ἐκκειμένης ἰσορίας ἐκ ἔ τὰς βε-
λομένας παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ τὸν ἰησῦν φαεισ-
αίας, μὴ μόνας ἀπεσαλκέναι τὰς μαθητὰς
* ἑαυτῶν πυθομένας ὡς τὸ κήνσε, ἀλλὰ * Ἐξ. ἀπὸ
μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν· εἰκὸς γὰρ ὅπ ἐν τῷ λαῷ ὄντε
οἱ μὲν διδάσκοντες τελεῖν τὸν φόρον καίσαρι
ἐκαλεῖτο ἡρωδιανοὶ ὑπὸ τῶν μὴ θελόντων ἔ
γίνεσθαι· οἱ ὃ φανατισμὸν ἐλευθερίας κωλύοντες δι-
δόναι τὸν φόρον τῷ καίσαρι, ἐδόκουν εἶναι οἱ ἀ-
κριβέντες τὰ ἰουδαίων μαθήματα φαρισαῖοι·
εἰ ὃ μὴ βέλεταί πις ταῦτ ἕτως ἔχειν, σωσατω
πῶς βελόμενοι αὐτὸν παγιδεῦσαι ἐν λόγῳ ἀπο-
στέλλουσι τὰς ἑαυτῶν μαθητὰς οἱ φαρισαῖοι, ἀπο-
στέλλουσι ὃ καὶ τὰς ἡρωδιανὰς πυθομένας ὡς
ἔ φόρε· ποία γὰρ παγὶς ἦν ἐν τῷ ἀποκρίνα-
σθαι τὸν ἰησῦν, ἔιτε βέλεται κήνσον δίδοσθαι καίσαρι, ἔιτε μὴ, ὡς ἀποδεδώκαμεν,
κα-

κωλύοντος μὴ αὐτὸ διδόναι κῆνσον καίσαρι, ἐ- A ita ut diximus, impediente eo quo minus
μελλον ἠρῳδιανοὶ παραδιδόναι αὐτὸν ῥωμαίοις, census Cæsari daretur, eum quasi defectio-
ὡς ἀποστασίαν διδάσκοντα. Ἐπιτρέποντος δέ, οἱ nis autorem, ac impulsorem Romanis tradi-
φαρισαῖοι ἔμελλον κατηγορεῖν τοῦ ἰησοῦ, ὡς βλέ- turi fuissent Herodiani; permittente vero,
ποντες εἰς πρόσωπον αὐθρώπου μᾶλλον, ἢ πῶς δι- accusaturi Iesum fuissent Pharisæi, quasi per-
δάσκοντος ἐν ἀληθείᾳ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ; θασανί- sonam hominis potius respiceret, quam vi-
ζων δὲ αὐτὸν, ὅπου οἱ τῶν φαρισαίων μαθηταὶ am Dei in veritate doceret? Apud te autem
λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ id cogita, Pharisæorum discipulos dicentes:
τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in* Matth. 22.
σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον αὐ- *veritate doces, & non est tibi cura de aliquo;* 16.
θρώπου, οὔτε προκαλῆται αὐτὸν διὰ τοῦτο B *non enim respicis personam hominum*, ejus-
Ἵνα μὴ λάβῃ πρόσωπον τῶν ἡρῳδιανῶν, καὶ modi laude eum quasi dehortari, ne Hero-
τὶ ἐφρόνει καίσαρ, ἵνα ἀποφήνασθαι αὐτὸν dianorum personam respiciat, eorumque
κῆνσον βέλημα τῶν φαρισαίων περὶ τοῦ μὴ δεῖν qui à Cæsaris partibus stabant, ut juxta Pha-
καίσαρι διδόναι φόρον, τὸν ἀπὸν παραδοθῆ risæorum sententiam tributum Cæsari non
τοῖς ἡρῳδιανοῖς· ὅρα γὰρ καὶ τὸ. γνοὺς δὲ ὁ ἰησοῦς esse solvendum affirmans, Herodianis ab
τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπε, τί με πειράζετε ipsis traderetur. Quin & illud attende:
ὑποκριταί; σκοπῶ ἤδη πειραζόμενος ὑπὸ *Cognita autem Iesus nequitia eorum ait; Quid* Matth. 22.
τῶν φαρισαίων μὴ πονηρίας αὐτῶν προσερ- *me tentatis hypocritæ?* Se ergo à Pharisæis 18.
χομένων, ἵν' ὅπως ἀπόκρισιν, ἐν τῇ ἀπο- callido ac vafro animo ad se accedentibus
κρίσεως ἐπιβουλεύσωσιν αὐτῶν ταῦτα μὲν ἐν τῷ C tentari sciebat, ut quicquid ipse respondis-
ἐμῷ εὐαγγελίῳ λελέχθω εἰς τὸν τό- set, ex sua responsione insidias sibi instruerent. Hæc ergo in hunc præsentis Evan-
πον, ὡς πρὸς τοῦτο λέξιν, ὃς σωφρονεῖ καὶ τὰ ἐμά- gelii locum ad literam dicta sunto, quibus
χα, καὶ ἑλκᾷ ῥητὰ περὶ τῶν ὁμοίων, ὡς δυ- consonant quæ à Marco & Luca super iis-
νατὸν εἶναι παραθέμενον τὰ εὐαγγέλια, καὶ συνε- dem rebus allata sunt, quemadmodum ex
ξετάζοντα αὐτὰ ἀλλήλοις ἰδεῖν. οὐκ ἄλλο γὰρ Evangeliorum inter se collatione ac com-
νῦν ἐστι παρὰ ἓν εἰρημένον τῷ ματθαίῳ περὶ parátione existimare potes; nec aliam enim
τὸν τόπον, καὶ παραπλήσιος ματθαίῳ ac istam super hoc loco Matthæus profert
παρὰ μάρκῳ· ἅμα γὰρ καὶ διδασκόμεθα ὑπὸ sententiam, nec Marcus quoque itidem ac
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μὴ τοῖς ὑπὸ τῶν πολλῶν λε- Matthæus. Simul autem ad ea quæ jactan-
γομένοις, καὶ διὰ τὸ ἐνδόξοις φαινομένοις, D tur à multis, propterea que honorifica vi-
προφάσει τοῦ εἰς θεὸν δυσσεβείας προσέχειν, ἀλ- dentur esse, minime sub pietatis in Deum
λὰ τὸν τῆς ἐξετάσεως, καὶ τὸ ἀκολασίας specie attendere à Sospitatore nostro doce-
τοῦ λόγου παρισαμένους· προσέχες γὰρ ὅπου ζητη- mur, sed ad ea quæ disquisitione & studio,
μένου δ', εἰ δεῖ διδόναι καίσαρι κῆνσον, ἢ μὴ, nec non & rationis consequentia adstruun-
οὐχ' ἁπλῶς ἀπεφήνατο δοκοῦν ἑαυτῷ, ἀλλὰ tur ac probantur. Observa enim quæstione
εἰπών· Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου, hac proposita, an dandus esset Cæsari cen-
ἐπιθεὶς τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή, καὶ εἰ- sus, nec ne, opinionem suam simpliciter eum
πόντων ὅτι καίσαρος, ἀπεκρίνατο ὅτι δεῖ ἀπο- non protulisse, sed cum dixisset: *Ostendite* Matth. 22.
διδόναι τῷ καίσαρι τὰ αὐτοῦ αὐτῷ, καὶ μὴ *mihi numisma census, cujus esset imago ac su-* 19. 20.
ἐπιτρέπειν αὐτὸν τὰ ἰδίων φαντάσματα θεοσεβείας· E *perscriptio quæsivisse*, & cum Cæsaris esse di-
ὡσπερ οὖν τὰ μὲν καίσαρος ἀποδιδόναι δεῖ τῷ cerent, Cæsari quæ sua forent poscenti red-
καίσαρι, ἐμὲ δὲ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, καὶ ὁ κω- denda esse, neq; pietatis specie hunc iis esse
λύεται πως ἀποδιδὺς καίσαρι τὰ καίσαρος, ἀπο- fraudandum respondisse. Non autem quæ
διδόναι τῷ θεῷ τὰ τοῦ θεοῦ· δῆλα δὲ ἡμῖν τὰ κατὰ Cæsaris sunt, Cæsari reddere licet, quæ Dei
τοῦτον τὸν τόπον ὅτως προλελογῆσαι· σωζόμενα autem sunt Deo reddere fas non est: nec
ἐν ψυχῇ καὶ σώματος. ὡς ἐκείνων μὲν καὶ quæ Cæsaris sunt Cæsari reddens quispi-
λέγειν ὅτι ἐκ πνεύματος. καὶ ὀφείλομεν τινα am, quæ Dei sunt Deo reddere prohi-
διδόναι ὥσπερ εἰ φόρον σωμάτων ἄρχοντι λεγο- bebatur. Hunc autem locum tropologice
μένῳ καίσαρι, τὰ ἀναγκαῖα τῷ σώματι, ἔχοντα τὴν εἰκόνα καὶ τὴν σωμάτων ἄρχοντος σωμα- sic interpretari potest aliquis. Ex corpore
& anima conflati sumus; quod autem spi-
ritu etiam constemus, id impræsentia dicere
supersedeamus. Corporum autem principi,
qui Cæsar dicitur, quoddam veluti tribu-
tum pendere debemus, corpori videlicet
necessaria, quæ corpoream corporum prin-

cipis imaginem continent; ea autem sunt alimenta, & vestes, & necessaria quies, ac somnus. Quoniam autem anima ad imaginem Dei à natura comparata est, alia animæ naturæ ac substantiæ convenientia, ac congrua ipsius Regi, Deo scilicet debemus; ea autem sunt ad virtutem ducentes viæ, & gesta virtuti consona. Legis ergo Dei Doctores de rebus ad corpus pertinentibus ipsique debitis eadem non sentiunt. Qui enim corpus quantum pote jejuniis & vigiliis macerant, rerumque omnium abstinentia, quas corpus, & necessariæ ipsius functiones postulant, idem propemodum faciunt ac qui tributi Cæsari non solvendi autores sunt. Alii vero sunt præterea qui res hoc loco propositas obscure interpretantur; corpori autem pendendum esse debitum sibi fingunt; at Sospitator noster qui Verbum Dei est, congrua corpori debita ab animæ debitis distinguens ait; *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*; imaginem quippe Cæsaris, corporearumque rerum præfert tributum, quod solum, neque quidquam amplius corpori debemus. Aliam autem etiam pervulgatam loci hujus interpretationem teneo. Princeps seculi hujus tropologice nuncupatur Cæsar; at Rex seculorum nullo occultus symbolo, Deus ubique appellatur. Quandoquidem ergo quædam habemus quæ Principis sunt sæculi hujus, hoc est quæ à nequitia profluunt, neque Deo reddere possumus quæ Dei sunt, nisi prius depositis quæcunque oriuntur ex nequitia, quæ Cæsaris sunt Cæsari reddiderimus; idcirco Servator, ostenso sibi numismate, ipsique impressa imagine, ait: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Atque hæc quidem hoc loco consideremus, quia si quando ab iis tentati qui occasiones quærunt, & quæstiones proponunt, non discendi causa, sed ut nos pro virili coarguant, sermones nobis tentandis propositos audiamus non penitus obmutescere, neque etiam temere, sed caute & considerate respondere debemus, ut omnem his ansam præcidamus qui occasiones quærunt, & quæ ad salutem conferunt eos inculpate doceamus, qui ideo audiunt, ut salutem apidiscantur. Pharisæi porro docendis variis Judæorum traditionibus assumi possunt; Herodiani autem ejus verbi causa, quod inter eos qui simpliciori modo appellantur Iudæi, regiam obtinere potestatem à multis existimatur. Utrimque vero Sospitatorem de censu interrogant; is autem ipsis,

Matth. 22. 21.

Ἀπιλύ. Ταῦτα δέ ἐστι τροφὴ, καὶ σκέπη, καὶ ἀναπαύσεις καὶ διανάπαυσις, καὶ ὕπνοι· ἢ ἄλλα ὀφείλομεν, ἐπεὶ ἡ ψυχὴ φύσει κατ' εἰκόνα ἐστὶ θεοῦ τῷ βασιλεῖ αὐτὸ θεῷ, ἅπερ ἐστὶ συμφέροντα καὶ καταλλήλα τῇ τῆς ψυχῆς φύσει καὶ ἕξει· ταῦτα δέ εἰσιν αἱ ἀπ' ἀρετὴν ἄγουσαι ὁδοὶ, καὶ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· οἱ δὲ ἐν διδασκάλοις τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τῷ τοῦ σώματος πραγμάτων, καὶ ὀφειλομένων αὐτῷ, οὐ ταὐτὰ δοξάσουσιν· οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀνάλογον ποιοῦσι τοῖς συμβαίνουσι μὴ διδόναι κελεύουσι μὴ διδόναι καίσαρι, ὅση δύναμις νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις κακοῦντες τὸ σῶμα, καὶ ἀποχῇ πάσῃ τῇ διὰ τὸ σῶμα, ὡς ἂν ἀναγκαίας αὐτοῦ πράξεις ἕτεροι δὲ τοῦτο ἐποίησαν, οἱ ἀτρεμαίως μὲν διαλαμβάνουσι περὶ τῆς τὸν τόπον φαυλίζοντας ὅτι ὡς τῷ σώματι χρὴ διδόναι τὰς ὀφειλάς. ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὁ λόγος δὲ θεοῦ τρανῶς χωρίζων τὰς δόλους τοῦ σώματος ὀφλὰς ἀπὸ τῶν ὀφειλῶν τῆς ψυχῆς, φησίν· Ἀπόδοτε τὰ καίσαρος τῷ καίσαρι, καὶ τὰ δὲ θεοῦ τῷ θεῷ. εἰκόνα γὰρ ἔχει καίσαρος ὡς σωματικῶν πραγμάτων ὁ φόρος, οὐ μόνον ὡς οὐδὲν πλέον αὐτοῦ ὀφειλόμενον τῷ σώματι· διὰ δὲ ἄλλου εἰς τὸν τοιοῦτον φερομένου δηνάριον· ὁ μὲν ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἀντροπολογία καλεῖται καίσαρ. ὃ δὲ τῶν αἰώνων βασιλεὺς οὐδενὶ συμβόλῳ τυγχάνων, θεὸς πανταχοῦ ὀνομάζεται· ἐπεὶ τοίνυν ἔχομέν τινα τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, τούτοις τὰ κατὰ κακίαν, ἃ δεύτερον δυνάμεθα ἀποδιδόναι τὰ δὲ θεοῦ τῷ θεῷ, ἐὰν μὴ ἀποδῶμεν ἀποθέμενοι πάντα τὰ τῆς κακίας τῷ καίσαρι τὰ δὲ καίσαρος, διὰ δὲ τοῦ ζωτῆρος ἐπιδειχθέντος νομίσματος, ἐν αὐτῷ εἰκόνος φησὶν· Ἀπόδοτε τὰ καίσαρος τῷ καίσαρι, καὶ τὰ δὲ θεοῦ τῷ θεῷ· ἐστὶ δὲ καὶ τὸν τόπον σκοπήσωμεν, ὅτι ἐὰν ποτε πειραζόμενοι ὑπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς, ἀπαντόντων ἀποδημάτων, ἀλλ' ἵνα ὅση δύναμις ἡμῖν κατηρτισμένοι λόγοις πειρατικοῖς ἡμῖν, ὅτε πάντα σιωπᾶν ὀφείλομεν, ἔστε ὡς ἔτυχεν ἀποφαίνεσθαι, ἀλλὰ ἀπεσκεμμένως καὶ μετὰ εὐσχημοσύνης, εἰς τὸ ὅση δύναμις ἐκκόψαι τὰς ἀφορμὰς τῶν θελόντων ἀφορμὰς, μὴ διδάσκειν ἀνεπιλήπτως τοὺς σῳζομένους ἐν τῇ ἀκούειν σωζεσθαι δυναμένους· οἱ μὲν φαρισαῖοι λαμβάνεσθαι εἰς τὸ διδασκάλους τῶν διαφόρων ἰουδαϊκῶν παραδόσεων. οἱ δὲ ἡρωδιανοὶ εἰς τὸν νομιζόμενον παρὰ τοῖς πολλοῖς βασιλικὸν ἰουδαίων τὸ ὅτως ἀπιστεῖσθαι

λεγομένων * λόγων· ἀφ' ἑκατέρων ὧν πιθανόν τὸ σωτῆρος τὰ πρὸς τὸ κλίνειν, ὁ μὴ ὢν

αὐτοῖς ὑποκρίνε), ὡς ὑποδεδώκαμεν. πλὴν ἐπεὶ ὁ μαθεῖν βέλτιον) οὐκ ἐρωτᾶν αὐτὸν, ἀλλὰ παιδεῦσαι ἐν λόγῳ, καὶ πειράζειν αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἀκέραντες τὰ δοκοῦντα αὐτῷ περὶ τοῦ πίστματος αὐτῶν, καὶ θαυμάσαντες ὅτι μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀφορμὰς ἐπιβουλεύειν, οὐκ ἔμειναν μέντοι παρ' αὐτῷ, ὡς οἱ μαθηταί. ἢ ἁπλῶς ἀπῆλθον, ὡς περὶ ἄλλων γέγραπται, ἀφιέντες αὐτὸν ἀπῆλθον· καὶ τοιοῦτοί γέ εἰσιν οἱ ἀφιέντες τὸν λόγον, καὶ ἀπιστοῦντες αὐτῷ, καὶ ἀπόντες ἀπ' αὐτοῦ μὴ τὰ ἀκέραια αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἁμαρτήσει λέγων περὶ τοῦ μὴ τὰ ἀκέραια ὑποστάντων καὶ ἐξαιρεῖν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἀφιέντες τὸν ἰησοῦν ἀπῆλθον. ἡμεῖς ἢ ἐρῶμεν τὸ τῆς νύμφης. ἐκράτησα αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν.

A ita ut à nobis supra dictum est, respondet: verum quum discendi causa ipsum non interrogent, sed ut eum in sermone illaqueent ac tentent, propterea accepta ipsius super sua quæstione sententia, nullamque sibi præbitam huic insidiandi occasionem demirati, non apud eum quidem, quemadmodum Discipuli, manserunt; neque simpliciter abierunt, ut de aliis scriptum est, sed *Relicto eo abierunt*: ac ejusmodi qui *Matth. 22.* 22.
B dem sunt, qui relicto Verbo, & fide ei non habita, postquam audierunt illud, recedunt. Et vere de iis qui postquam audierunt ab ipsa auditione deficiunt, non aberraverit profecto qui dixerit, eos relicto Jesu abisse; non autem illud Sponsæ usurpabimus: *Tenui eum, nec dimisi eum.* *Cant. 3. 4.*

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ἐπηρώτησαν τὸν ἰησοῦν περὶ τῆς γυναικὸς τῶν ἑπτὰ λαβούσης ἄνδρας.

De Sadducæis, qui Jesum interrogaverunt de muliere quæ septem viris nupserat.

C ΕΝ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτόν. ἐξεπλήσσοντο δὲ ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· τὰ ὑπ' ἰσοδυναμούντα τούτοις, ἢ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς εἰρηκότα κατὰ τὸν μάρκον, καὶ τὸν λουκᾶν, ἐν ἄλλαις κατ' ὀλίγα λέξεσιν· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ποίᾳ, ἢ ὅτε προσῆλθόν τινες οἱ φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον καθ' αὑτοὺς, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ, καὶ πιθανόν) τὰ περὶ ἐξουσίας ἐρωτήσαντες, εἰκὸς γὰρ ὅτι ὑποκρινόμενοι τὸ σωτῆρος ἡμῶν περὶ ἐξουσίας καὶ κήνσου, καὶ εἰπόντος, ἀποδότε οὖν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ, καὶ θαυμασάντων τὴν ὑπόκρισιν αὐτοῦ, ὡήθησαν οἱ σαδδουκαῖοι εἰδότες αὐτοῦ τὰς συνήθεις ὑποκρίσεις, ἤτοι αὐτοὶ διὰ τὴν ἐπαποδόσεως πεῖραν ἑαυτοὺς κρείττονα λόγον ἔχοντας, μὴ εἶναι λέγοντας ἀνάστασιν τῶν ἐλπιζόντων αὐτὴν, ἢ τάχα μαθόντες πῶς δυνατόν) εἶναι ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν· ὡσαύτως ὃ ὅτι καλὸν πᾶσα E ἡ τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλία πρὸς πόλεις ἐγίνετο καὶ πρῶτόν γε ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ λέγοντες, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, καὶ τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; προσὼν δὲ ἀντερωτήσας τὰ περὶ ἰωάννου, ἔδοξεν ὀλιγωρῶς παρῆσθαι τοῦ προσῆκοντος τὸ βέλτιστον αὐτῷ ὑποκείσθαι εἰ μὴ ἔτολμήσαμεν τοῦτο περὶ τῶν δύο τέκνων, ὅτε ὑστερο- μένους ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ μὴ ἐργασαμένους, καὶ τὸ ἐπαγγειλαμένους μὴ, μὴ

C IN illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt, *non esse resurrectionem*, & reliqua usque ad id: *mirabantur in doctrina ejus.* *Matth. 22. 23. & seq.*
Paria his, vel sane eadem apud Marcum & Lucam non valde discrepantibus verbis narrantur. *In illo die*, quonam die? an quando *abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus illum, ut caperent eum in* *Matth. 22. 15.*
sermone, & ipsum de censu interrogarunt? Postquam enim Servator noster responsionem iis de censu dedit, & dixit: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*, ipsiusque responsionem mirati sunt, verisimile est responsionum
D ejus perspecta prudentia existimasse Sadducæos, vel proposita quæstione palam facturos melioribus se niti argumentis, cum minime resurrecturos eos dicerent qui resurrectionem sperant; vel certe quomodo juxta Mosis scripta, esse possit resurrectio, qualisque resurrectorum futura sit vita, sese discituros. At omnem ferè Sospitatore nostro temporibus illis explicatam doctrinam, interrogationibus respondendo traditam fuisse observa: ac primum quidem; *Quum venisset in Tem-* *Matth. 21.*
plum, accesserunt ad eum docentem Principes Sacerdotum, & Seniores populi dicentes; *23.*
In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem? Quibuscum aliam de Johanne interrogationem vicissim proposuisset, eorum postulatis responsionem ex æquo invidisse visus est. Deinde Parabolam narrat de duobus filiis, & ejus qui in vinea operaturum se receperat, neque operatus est; & ejus qui minime promiserat, nihilominus tamen operatus

est. Postea parabolam de vinea, servorumq; ac filii interfectoribus agricolis, quæq; his subjuncta sunt, edisserit. Aliam postmodum de invitatis ad nuptias parabolam; ac aliam deinde super censu interrogationem; neç non & tertiam Sadducæorum de resurrectione quæstionem conscripsit Matthæus. Quin & quarta post illam à quodam Pharisæo eum tentante facta est interrogatio, quodnam scilicet foret *mandatum magnum in Lege*. Cum tot ergo proponerentur ipsi quæstiones, congregatis Pharisæis de rebus ad Christum pertinentibus ipse, quoque eos interrogavit. Sadducæi ergo qui resurrectionem non esse sciscebant, non eam solum quæ à simplicioribus carnis resurrectio dicitur, respuebant, sed & animæ non modo immortalitatem, at omnem etiam perseverantiam funditus tollebant, nullam animæ vitam post illam corporis in Mosis scriptis significari credentes. Eandem autem de humana anima sententiam quam Sadducæi, ad hunc usque diem Samaritani tuentur, quique inter eos probare se Legis peritos volunt, & pro Mosis Lege ac circumcisione ad mortem usque depugnant. Hoc autem de resurrectione placitum, quod nimirum tuebantur Sadducæi & Samaritani, futuram deinceps animæ vitam negantes, amplexi quidam Apostoli temporibus Corinthii, resurrectionem quoque non dari statuebant; de quibus id ipse scribit: 1.Cor.15.12. *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis; quoniam resurrectio mortuorum non est?* Quod autem mortuorum resurrectionem inficiantes Corinthii, juxta Sadducæorum sententiam, resurrectionem, hoc est, animæ perennitatem respuerent, his ostendit verbis: 1.Cor.15.19 *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Quod si diligenter perpenderis, videbis eum qui receptam ac creditam in Ecclesia mortuorum resurrectionem negat, etiamsi falso neget, non plane in hac vita tantum in Christo spem positam habere; nam si, ut id ponamus, vera non sit credita à multis resurrectio, non in hac vita tantum in Christo spem collocavit qui eam repudiat, si modo vivat anima, non illud quidem resumens corpus, sed ætherium aliud ac melius induens; sed nec *miserabiliores sumus omnibus hominibus*, si animam quidem vivere dicamus ac superesse, hoc autem corpus ipsi nequaquam circumponatur, illudque eam resumere non fateamur. Ut autem sententiæ huic plane adversari in priore ad Corinthios Apostolum

Matth.22.39.

A ἐργασαμένε δέ. εἶτα μὴ ταῦτα λέγετω τὸν περὶ τὸ ἀμπελῶνος παραβολὴν, καὶ τὴν ἀποκτναύτων γεωργῶν τὸς ἄλλος, καὶ τὸν ὑὸν, καὶ τὰ ἐξῆς τούτων· περὶ τ εἰς τὸς γάμους κλητῶν ἄλλην παραβολὴν, καὶ μὴ ἔτι δευτέραν πόσιν τὸν περὶ ἧλιόν τε ἀνέγραψεν ὁ ματθαῖος, τ τρίτην τὸν τῶν σαδδυκαίων περὶ ἀναστάσεως ἐπαπόρησιν· ἀλλὰ καὶ τετάρτη μὴ ταύτην περώτησις γεγένηται ὑπό τινος φαρισαίε πειράζοντος αὐτὸν περὶ ἧ. ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν

B τῷ νόμῳ· τοσούτων ἐρωτήσεων προσαγομένων αὐτῷ, καὶ αὐτὸς σωηγμένων τῶν φαρισαίων ἐπερώτησεν αὐτὸς τὰ περὶ ἧ χριστ· οἱ σαδδυκαῖοι μέντοι λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ἐπὶ τὴν ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἁπλουστέρων ὀνομαζομένην ἀνάστασιν σαρκὸς ἠθέτουν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τελέως ἀνῄρουν τὸ τῆς ψυχῆς μόνον ἀθανατίζον, ἀλλὰ τ ὑπολαμβάνοντες, διόρθροι μένοντες ἐν τοῖς μωσέως γράμμασι σημαίνεσθαι τὸν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ

C ζῆν· τ ᾧ αὐτ τοῖς σαδδυκαίοις δόγμα περὶ τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς φρονοῦσι μέχρι τοῦ δεῦρο σαμαρεῖς, καὶ οἰκοδομοῦντες ἐξ αὐτῶν ἐνταῦθα νομομαθεῖς, καὶ ἕως θανάτε ἀγωνιζόμενοι περὶ τ μωσέως νόμε, καὶ τ περιτομῆς· ὅτε δ τ περὶ ἀναστάσεως σημαινόμενον, λέγω δ τοῖς σαδδυκαίοις καὶ σαμαρεῦσιν ἀθετοῦσι τὸν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦτο ζῆν, νοοῦντές τινες τῆς τ ὅλου χρόνου κρείττων, ἐδόγματίζον μὴ εἶναι ἀνάστασιν, περὶ ὧν ταῦτα γέγραφεν. εἰ δ

D χριστὸς κηρύσσεται ἐκ νεκρῶν ὅτι ἐγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ὅπερ οἱ ἐν κορίνθῳ λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν κατὰ σαδδυκαίων σημαινόμενον ἠθέτουν τὸν ἀνάστασιν, τὸν ὑπολαμβανόντα τ ψυχῆς, δῆλον ποιεῖ ἐν τ· εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν χριστῷ μόνοι, ἐλεεινότεροί πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν· ὅπερ ὑπομελῶς ἐξετάσας, ὄψει ὅτι ὁ μὲν ἀθετῶν τὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπισθμένον ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ψευδ-

E μένῳ ἀθετῇ, ἐπάντως ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικὼς ἐστὶ μόνον. ἵνα δὲ καθ' ὑπόθεσιν μὴ ᾖ ἀληθὴς ἡ πεπισευμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀνάστασις, οὐκ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἠλπικε μόνον ἐν χριστῷ ὁ ἐκείνῳ ἀθετῶν, ζώσης τ ψυχῆς, οὐκ ἐκεῖνο μὲν ἀναλαμβανούσης τὸ σῶμα, ἀμφιεννυμένης δ αἰθερίον τι καὶ κρεῖττον. ἀλλ' ὃ ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν, εἰ τὸν μὲν ψυχικὸν λέγομεν ζῆν καὶ τὰ σαρκίνα, τὸ δὲ σῶμα ἐν τῷ μὴ περιεθεῖσθαι μὲν αὐτῇ, μηδὲ λέγομεν ἀναλαμβάνειν αὐτὸ ἔτι ὑπὸ θεοῦ εἰς κατασκευὴν τ

τὸ σημαινόμενον ἐν τῷ μὴ λυσιτελῆσαι τὴν ἀνά-

σολαν ἐν τῇ τοῦς κορινθίους δευτέρᾳ, συλλογι-
σόμεθα καὶ τῷ. εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί
καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν. τί καὶ ἡμεῖς κιν-
δυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καὶ τῷ. εἰ, κατ' ἄνθρω-
πον ἐθηριομάχησα ἐν ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος,
εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν,
αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ἔσω γὰρ τὸ νομιζόμε-
νον παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀληθὲς εἶναι μὴ εἶναι ἀληθὲς
τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, πῶς τούτῳ ἀ-
κολουθεῖ τὸ μάτην ἡμᾶς κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς
σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀϊδίως ζημίους; πῶς δὲ
ὠφελῶ τὸν διὰ χριστὸν θηριομαχήσαντα;
*οἰκονομηθεὶς καταξίαν, τοῦ δεοντος σώ-
ματος μὴ ἀπολαμβάνοι. πῶς δὲ ἀκολουθεῖ τῷ μὴ
εἶναι σαρκὸς ἀνάστασιν. φάσομεν δὲ πῶμεν,
αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν; ἃ ταῦτα δὲ φαμεν
ἀπιστοῦντες τῷ ἐν ἡσαΐᾳ γεγραμμένῳ εἶναι τὸν
τρόπον ὅλως πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. ἢ
τῷ ἰὼβ λεγομένῳ. ὅτι ἀγνοεῖς ὁ
ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀναστήσας τὸ
δέρμα μου τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα. οὐκ ἀπιστοῦ-
μεν οὐδὲ τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ λεγούσῃ. ζωο-
ποιήσει τὰ θνητὰ * ὑμῶν σώματα, διὰ τὸ ἐνοικοῦν
αὐτοῦ πνεῦμα ἐν * ὑμῖν. ἀλλ' ὅσῃ δυνάμει κα-
θαιρομεν τὸ ἐν τῇ ἐκκειμένῃ λέξει τοῦ εὐαγγελίου
σημαινόμενον ἀπὸ τῆς, ἀνάστασις, φωνῆς. διὸ καὶ
παρεθέμεθα τὰ ἀπὸ τῶν τοῦς κορινθίους
ῥητά. προσῆλθον ἐν τῷ ἰησοῦ σαδδουκαῖοι,
οἵτινες ἔλεγον μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ἀνάστασιν δὲ
τινὰ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, κατ' αὐτούς, καὶ ἐπη-
ρώτησάν αὐτὸν τὸν κύριον λέγοντες, μωσῆς εἶπεν,
ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύ-
σει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀνα-
στήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἄξιον ἦν εἰς
τοῦτό μοι δοκεῖ παραθέσθαι τὴν μωσέως λέ-
ξιν, εἰς ἣν ἀνέφερον οἱ σαδδουκαῖοι τὰ ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ γεγραμμένα ὑπ' αὐτῶν εἰρῆσθαι.
ἔχει δὲ οὕτως ἐν τῷ δευτερονομίῳ τὸ ῥητόν.
ἐὰν οἰκήσωσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ
ἀποθάνῃς ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως δ'. οἷς
δ' ὑπολυθέντος τὸ τοῦ δήματος τούτου δὴ ῥητοῦ
οἱ σαδδουκαῖοι, ὡς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως
μὴ ἔχοντες, φαύλως ἀκούσαντες, καὶ μηδὲν
δεῖ ἄξιον ἐνθυμηθέντες εἰς τὸν ἐκκείμενον νό-
μον ὠφθησαν ἀκολουθεῖν τῷ εἶναι ἀνάστασιν τὸ
καὶ τὸν ἄνδρα ἄνδρα πάλιν ἔσεσθαι ἀναστάντα,
ἄρρενα μόρια ἔχοντα, καὶ τὴν γυναῖκα ἀ-
ναστῆσεσθαι, σῶμα γυναικεῖον περικειμένην·
καὶ ταπεινῶς ὑπολαμβάνοντες λέγεσθαι
τὰ περὶ ἀναστάσεως ἐκ τοῦ ταῦτα αὐτοῖς νομίζειν ἀκολουθεῖν, πλάσαντές τινα μύ-

A lum amplius comprobemus, hoc etiam 1. Cor. 15. 29
utemur loco: *Si omnino mortui non resurgunt, ut quid & baptizantur pro illis? ut* 30.
quid & nos periclitamur omni hora? nec non
& illo: *Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui* 1. Cor. 15. 32
non reſurgunt? manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Demus enim verum
esse quod credunt multi, dogma resurrectionem mortuorum asserens falsum esse,
quomodo inde sequitur frustra nos pro
animarum nostrarum salute decertantes
periclitari? quomodo item nihil ille emo-
B lumenti capiet qui adversus bestias pro
Christo pugnaverit? * * * * pro merito administratæ, prius autem corpus non
resumat. Quo item pacto etiamsi minime
futura sit carnis resurrectio, hæc inde
consectaria sunt: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur?* Hæc autem propter-
ea non dicimus, quod fidem iis detre-
ctemus quæ his apud Isaiam verbis con-
scripta sunt: *Videbit omnis caro ſalutare* 40. 5.
Dei; vel quod habetur in Job: *Quia æter-* Iob. 19. 25.
nus qui ſolvere me debet ſuper terram; Et ſuſ- 26.
citare pellem meam quæ tolerat hæc; neque
C sane Apostoli dicto fidem negamus, quod
tale est: *Vivificabit mortalia corpora ve-* Rom. 8. 11
ſtra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis, sed pro virili parte vocis hujus,
Resurrectio, significationem in præsenti
Evangelii loco propositam repurgamus:
unde & ex priore ad Corinthios deprom-
ta allegavimus. *Acceſſerunt ergo ad Ieſum* Matth. 22.
Sadducæi, qui dicebant non eſſe reſurrectio- 23. 24.
nem; quo nimirum sensu Resurrectionis
vocabulum, uti tradidimus, usurpabant,
& *interrogaverunt* Dominum nostrum,
D *dicentes, Moyſes dixit; Si quis mortuus fue-*
rit non habens filium, ut ducat frater ejus
uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo.
Hic ergo exponendus mihi videtur locus
ille Moysis, ad quem ea referebant Sad-
ducæi quæ in Evangelio ab ipsis dicta
fuisse narrantur. Sic ergo se habet ille
Deuteronomii locus: *Si habitaverint fra* Deuter. 25
tres ſimul, & unus ex iis mortuus fuerit, & 5. & ſeq.
reliqua, usque ad id: *Domus diſcalceati.*
Hunc igitur locum perperam interpre-
tantes Sadducæi, utpote resurrectionis
spem non habentes, nec quicquam Deo
E dignum super hacce Lege animo conci-
pientes, si futura erat resurrectio conse-
ctarium esse crediderunt, ut vir postquam
resurrexisset, rursum vir foret, virilia ha-
bens membra; & mulier muliebri induta
corpore, etiamnum mulier resurgeret.
Cumque hæc inde consequi crederent, de
hac resurrectionis doctrina abjecte & de-
misse sentientes, consarcinata quadam
de septem fratribus fabula qui eandem

duxiſ-

duxissent uxorem, cujusnam ipsa post-
quam talis resurrexisset, futura esset uxor
quærebant, cum septem virorum uxor an-
tea semel dicta fuisset. Absque ea autem fi-
ctione, petito à mulieribus argumento
quæ pluribus nupsissent viris, vel à viris
qui plures duxissent uxores, eandem po-
terant quæstionem proponere. At respon-
dens ipsis Sospitator noster, sensum qui-
dem Mosaicæ Legis, iis quasi tanti my-
sterii cognitione indignis non explana-
vit; sed ostendit solum divinas Scriptu-
ras de resurrectione à mortuis id pro-
nuntiare, nullas ibi futuras nuptias,
sed qui à mortuis resurgunt, Angelis
cœli similes futuros: & quemadmodum
qui sunt in cœlo Angeli, neque matrimo-
nium contrahunt, neque elocantur; ita
& qui à mortuis resurgunt. Ego ve-
ro inde manifestum fieri opinor, non
ex eo solummodo quod neque matrimo-
nium contrahant, neque elocentur qui
resurrectione à mortuis digni habentur,
Phil.3.21. Angelis cœli similes evadere; sed ex eo
etiam quod transfigurata humilia eorum
corpora, talia evadant, qualia sunt An-
gelorum corpora, ætheria scilicet, &
splendidæ luci consimilia. Dogma autem
fidelium plerorumque animos novitate
sua percellens hic aliquis expenderit, ex
aliis fortasse compluribus locis, sed ex
illo certe quem tractamus dubitandi
arrepta occasione, an quemadmodum
qui à mortuis resurgunt Angelis cœli simi-
les fiunt, & ex hominibus in ordinem An-
gelorum migrant, ita & alii qui in cœlo de-
gunt Angeli, cum olim fuerint homines,
& in humano corpore egregie decertave-
rint, Angeli in cœlo haud secus ac alii ante
se evaserint. Qui autem novam hancce
opinionem, vel ex præsenti loco, fortassis &
aliunde examinare voluerit, universam
Scripturam, rerumq; connexionem attente
consideret ac discipiat, quidque ex his ita
positis consequatur, expendat, si ejusmodi
doctrina admittenda est, ex qua ea pro-
1.Cor.6.3. fluant, quæ ex hoc loco manifesta sunt: *An-*
1.Pet.1.12. *gelos judicabimus*, nec non ex illo: *In quæ*
desiderant Angeli prospicere. Quod si quis
Judæ quoque Epistolam admittat, videat
quid ex hac sequatur doctrina, propter
Ind.6. illud: *Angelos vero qui non servaverunt*
suum principatum, sed dereliquerunt suum
domicilium, in judicium magni diei vinculis
æternis sub caligine reservavit. Qui ve-
ro res ejusmodi disquirere fuerit ausus,
videat, quomodo intelligenda sint quæ
Gen.6.2. scripta extant in Genesi: *Videntes* nempe
filios Dei filias hominum quod essent pulchræ,
accepisse sibi uxores ex omnibus quas elege-
rant. Tales autem dubitationes aperte pro-

Α θον τὸν τρόπον ἐπὶ ἀδελφῶν γαμησάντων μίαν
γυναῖκα, ἐπὶ πόσοις ἂν χρόνοις γυνὴ γε-
αὐτὴ δυνᾶσα, φθάσα ἅπαξ ἐπὶ γεγαμη-
σαν ἀνδρῶν γυνὴ ἐδυνάτο ἢ καὶ χωρὶς δὲ τοῦ
ὅτι πλάσματος ἐπαπορήσαν ὅτι τῶν πολυ-
μων γυναικῶν, τάχα ἢ καὶ πολυγάμων ἀν-
δρῶν· καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀποκρινόμενος αὐτοῖς,
τὸ μὲν βέλημα τῇ μωσέα νόμε ἀνηγ-
σατο, ὡς οὐκ ἀξίοις γνώσεως τηλικούτε μυστηρίε.
μόνον ἢ ἀπεφήνατο λέγων ἐκ τὰς θείας γραφὰς
Β ἀπαγγέλλειν περὶ τῆ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ὅτι
ἐκεῖ μή εἰσι γάμοι, ἀλλὰ γίνονται οἱ ἐκ νε-
κρῶν ἀνισάμενοι ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι. ἐκ
ὥσπερ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι οὔτε γαμᾶσιν οὔτε
γαμῶνται, οὕτω, φησὶν, καὶ οἱ ἀνισάμενοι ἐκ τῶν
νεκρῶν· ἐγὼ δ' οἶμαι διὰ τούτων δηλοῦσθαι ὅτι
ὁ μόνον κὴ τὸ μὴ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ γαμᾶ-
σθαι, ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ
καταξιέμενοι τῆ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ἀλλὰ
καὶ κὴ τὰ μεταχηματιζόμενα ἁπλῶς τὰ σώ-
C ματα τῆ ταπεινώσεως γινέσθαι τοιαῦτα, οἷα νῦν
ἐστι τὰ τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια ἐκ αὐτο-
δὲς φῶς· ξενίζον δέ πις τὰς πολλὰς τῶν πιστευ-
των δόγμα ζητήσαι πις ἂν, τάχα μὲν ἐκ πολ-
λαχόθεν, σαφῶς δ' ὅπε κὴ ἐντεῦθεν ἐπαπορῶν,
εἰ ὥσπερ εἰσὶν οἱ ἀνισάμενοι ἐκ νεκρῶν ὡς ἄγ-
γελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, κὴ ἐν τοῖς μὴ ἀγγέλων μέτα-
βάλλοντες ἐξ ἀνθρώπων, οὕτως κὴ ἄλλοι ἐν τῷ
οὐρανῷ ἄγγελοι ἄνθρωποί ποτε ὄντες, κὴ καλῶς
ἀγωνισάμενοι ἐν ἀνθρώπε σώματι, γεγόνασιν
D ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι, ὡς πνες ἕτεροι περὶ αὐτῆς
ὁ ἢ τ' ξενίζον ἔτ δόγμα ζητ ἐκ τῆς περὶ
κειμένης λέξεως, τάχα ἢ ἐκ ἀλλαχόθεν, περι-
λω ✶ θειαθρήσας ὅλων τινὰ τε γεγραφὼς, ἐκ τῶν ἐ
ἀκολουθίαν τ πραγμάτων, καὶ πῶς ἕπεται τῷ φαι-
ταῦτα πθέντι σκοπείτω, εἰ χρὴ προσδέχε-
θαι τὸν λόγον ὃν ἕπεται τοιαῦτα ἅπινα δηλο-
ται ἐκ τε. ἀγγέλες κεκρίμεν, καὶ τε. ἐκ
ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι προσκύψαι· εἰ δὲ καὶ
τῶν ἰούδα προσκόσοι τις ἐπιστολὴν, ὁρατω τί
E ἕπεται τῷ λόγῳ διὰ τε. ἀγγέλες τε τὲς μὴ
τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολι-
πόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης
ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκε·
ὁρατω ἢ ὁ τοιαῦτα τολμῶν ζητεῖν, πῶς αὐ-
τῆ δεῖ ἀκούειν τ ἐν γρύσει γεγραμμένων, ὅτι
ἰδόντες οἱ υἱοὶ τε θεοῦ τὰς θυγατέρας τ ἀνθρώ-
πων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυ-
ναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο ταφῶς ἢ τὸ
κατὰ τὸν τρόπον ἐπαπορῆσαι, καὶ τὴν ἀκολου-

θίαν

σιαν αὐτῆς ἐποκοπῆσαι, καὶ χάρτῃ πιθέσθαι τιλὶ τῆς πλικότων ζαφήνειαν, μήποτε οὐκ ἀσφαλὲς ἦ. ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἡμᾶς ἐπὶ τοσοῦτον παρακινδυνεύκεναι. οὐκ ἄκαιρον δ' νομίζω ἅπαξ ἐκθεμένους τιλὶ λέξιν τὸ νόμε ὅπο τὸ δευτερονομίε, ἰδεῖν ὡς ὅιόν τέ ἐσιν αὐτὸ τὸ βέλημα. ζητητέον ἔν ἐν αὐτῷ πῖς ἡ μία γυνὴ, καὶ πίνες οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἀλλήλων ἀδελφοί. ὁ πρότερον μὲν γαμῶν ὁ ἔχε- ρᾶ τιλὶ γυναῖκα, ἀκαρποφορῶν δ' ἐξ αὐτῆς. δεύτερᾶ δ' γαμεῖ ὁ τὸ τεθνηκότ᾽ ἀδελφὸς, καὶ γόνων παιδίον ἐξονόμαζ᾽ ἑ τετελευτηκότ᾽. καὶ μὴ ταῦτα ζητήσεις πῖς ἐσιν ὁ μὴ βελόμεν᾽ λαβεῖν τιλὶ γυναῖκα τὸ ἀδελφὸ ἑαυτὸ, καὶ διὰ τὸ ἐνδυπον τὸ γερεσίας ὑπολύεν᾽ ἑ ἐν ὑποδήμα, ἑ ἐμπτύεν᾽ ἑις τὸ πρόσωπον ὑπὸ τὸ γυναικὸς ἀναβάσης ἐπὶ τιλὶ πύλιν, καὶ λέγεσης. οὐ θέλει ὁ ἀδελφὸς ἑ ἀνδρὸς με ἀναςῆσαι τὸ ὄνομα ἑ ἀδελφὸ αὐτὸ ἐν ἰσραήλ. ζητηθείη οἷ' ἂν ἐν τῷ τόπῳ καὶ πῖς ἡ γερεσία, ἑ ἡ πύλη ἐφ' ἣν ἀναβαίνᾳ ἡ γυνὴ λέγετα τὰ γεγραμμένα. ὅτι μὲν ἓν σεμνόν π εἶναι καὶ αἰδὲς ἄξιον χρὴ πεπεῖσθαι πᾶν τὰ νόμον ἐπαγγελλόμενον εἶναι θεᾶ· ἡ μὴ ὄντα σεμνὸν μὴ εἶναι νόμον θεᾶ, πᾶς ὁ μὴ παντὶ ἀνδρὶ ὁμολογήσαι ἄν. εἰ δ' ἐξεύρομεν ἡμᾶς τὸ ἓν μετὰ τέτο σεμνὸν καὶ αἰδέσιμον, ἢ μὴ, πρῶτον μὲν θεὸς αὐτὸς εἰδείη, καὶ ὁ χρισὸς αὐτὸ, μᾶλλον δ' ταῦτα καὶ ὁ τῷ γραφῷ ὀνομαζόμεν᾽ δόκιμος τραπεζίτης, καὶ εἰδὼς πάντα δοκιμάζειν, ἑ τὸ μὲν καλὸν κατέχειν, ἀπέχεσθαι δ' παντὸς εἴδες πονηρᾶ. φέρε δὴ τὸ προκείμενον πρόβλημα νομικὸν διηγήσασθαι θέλοντες, ἐπικαλεσάμενοι τὸν εἰπόντα. φθέξομαι πρόσφορα ἀπ' ἀρχῆς, ἔιπωμεν, καλὸν μὲν εἰ τὰ ἐπ' αὐτῷ διδόμενα. εἰ δὲ μή γε, τὰ ἐπιπίπτοντα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον. κρινεῖ δὲ ὁ ἐντυγχανόντων τοῖς λεχθησομένοις· δοκεῖ δή μοι καὶ μίαν διήγησιν εἶναι ἡ ἀνθρώπε ψυχὴ, γαμεμένη πρότερον μὲν τῷ νόμε γράμματι, ἑ μὴ τεκνῶσα ἐξ αὐτὸ. δεύτερον δὲ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, ἑ ὑπὸ τέτο καρποφορῆσα, ἑ γονῶσα, ἑ μὴ ἀφισαμένη ἐν τῷ γεγονηκότι πρὸς τὸν ὑποθανόντα αὐτῇ νόμον γράμματος πμῆς. ἑ ταύτα ἑκάτη ἡ εἰρημένη μακαρία ψυχὴ, καὶ προπικῶς γονὴ, πάντως γαμεῖ) πρότερον καὶ τὰς εἰσαγωγὰς τῷ ἑνὸς γράμματος, ὃς ἀποθνήσκει πρὸ κοπέσης τὸ γυναικὸς ψυχῆς, ἐν αὐτῇ ἑ σεμνοτέρᾳ ἑ τεκνοποιῇ ἐπιτυχὴ γάμε, ὅτε ζωθήσε) διὰ τὸ τεκνογονίας, ἐπὰν τὰ τέκνα μείνῃ ἐν πίσ, ἑ ἀγάπῃ, ἑ ἁγιασμῷ μετὰ σω-

A ponere, earumque consequentiam dispicere, tantarumque rerum expositionem chartæ committere, parum fortasse tutum fuerit: iis enim quæ jam à nobis dicta sunt periculum hactenus adiisse sufficit. Postquam autem Legis locum è Deuteronomio semel protulimus, ipsius quoque investigare sententiam non intempestivum fore arbitror. Quænam ergo sit una hæc uxor in eo commemorata disquirendum est; & quinam hi duo viri, qui invicem fratres erant; quorum alter uxorem ducit, liberos vero ex ipsa non suscipit; B secundus vero Demortui frater uxorem ducit, & de nomine defuncti prolem tollit. Deinde quæres, quinam ille sit qui fratris sui uxorem ducere non vult, propterea que coram senioribus altero calceo exuitur, & in faciem conspuitur à muliere quæ ascendit ad portam, & ait: *Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel.* Quin & illud ibidem expendendum veniet, quinam sint seniores illi, & quænam porta ad quam ascendit mulier ea dicens quæ supra commemorata C sunt. Quod autem augustum aliquid & veneratione dignum sit, lex omnis quæ à Deo profecta esse dicitur; quodque Dei lex nequaquam sit, quæ minime sancta ac veneranda sit, fatebitur profecto quisquis plane stupidus non fuerit. An autem Legis hujus sanctitatem ac majestatem reperturi simus, nec ne Deus ipse primum, ipsiusq; Christus noverit, tum deinde & is quoque qui juxta Scripturam numularius integer ac spectatæ fidei appellatur, quique *omnia probare* scit, & *quod bonum est, tenere, ab omni* autem *specie mala abstinere.* Age ergo, D propositam hanc Legis quæstionem explicare volentes, invocato eo qui dixit; *Loquar propositiones ab initio*, ea dicamus quæ si ipse nobis largitus fuerit, præcla ea getur nobiscum; sin minus, quæ nobis in hunc locum suppetent; Lectoris certe judicium erit. Ac juxta unam quidem interpretationem, mulier mihi hominis anima esse videtur, Legis primum literæ nupta, ex ipsaque prolem minime pariens; secundo autem spirituali Legi, ex eaque prolem suscipiens, ac pariens, ne- E que tamen susceptæ prole honorem demortuæ sibi literali Legi exhibere cessans. Et unaquæque fortasse anima, quæ beata futura est, quæque tropicè est mulier, cum primum instituitur, Legis literæ necessario nubit, quæ quidem Lex interit, cum mulier, anima scilicet, proficit, ut augustius ac fœcundum matrimonium contrahat; quum nimirum *Salvabitur per filiorum generationem, quando permanserint filii in fide & dilectione, & sanctificatione cum*

Deut. 25. 7

1. Thess. 5. 21. 22.

Psal. 77. 2.

1. Tim. 2. 15

sobrietate; at antequam liberos dederit, vel nisi dederit, salutem minime consequetur. Liberi autem mulieris hujus, animæ videlicet, à secundo viro, spirituali nempe Lege suscepti, ea sunt exacta juxta ipsam opera. Fratres autem ab una matre, mente scilicet producti, ii sunt Leges duæ quæ simul habitant, nec enim domus ipsorum ab invicem separata est; sed & uterque gemina est interpretatio, in continente eas litera tanquam in domo aliqua habitans. Ac vide, annon illud inde probari queat: *Si habitaverint fratres simul.* Deinde habetur illud: *Et unus ex iis mortuus fuerit, semen autem non sit illi*, quæ pro virili exposui. Illud autem quoque videamus: *Non erit uxor mortui extra viro non propinquo*, & quænam mulier, id est anima, hanc Legem prætergrediatur, quænam vero observet. Ut se habent igitur ejusmodi loci, post mortuam ac pessundatam Legis juxta literam interpretationem, existimio animam aliquam contra Dei mandatum sese gerentem, quæ Defuncti uxor antea fuerit, eique confisa sit, plana *esse extra* Legem *viro non propinquo*; quando scilicet doctrinam literæ interpretationi minime consonam, sed plane alienam admittit; * * * literæ autem Legis interpretatio occidebat, nec spirituali Legi simul cum ipsa habitanti nubere voluerunt, sed cum aliqua doctrina ab utraque aliena, neque ullo propinquitatis vinculo conjuncta consuescere: aliam autem animam juxta Deum viventem, mortuo ac prostrato priore viro, minime velle *esse extra & viro non propinquo*, sed Defuncti fratri, quique simul cum eo habitaverit nubere, quando viri ipsius frater ad illam accedit, intraque ipsam animam penetrat, sibique hanc uxorem assumit, & cum ipsa anima in bonum animæ ac felicitatem habitat, utpote quæ juxta Dei voluntatem alteri ac spirituali Legi nupserit. Quam autem prolem pepererit, ac genuerit mulier, inest anima, postquam cum secundo ac spirituali fratre connubio juncta fuerit, ex nomine fratris ipsius demortui constat, & à priore quidem non oritur, priori tamen cognominis est; fœtus enim ex spirituali Lege productus nomen obtinet defunctæ, quoniam Lex Dei & ipsa vocabatur, nec ex perspicaci ac vero Israele demortui viri nomen deleri oportet, etiamsi ipse deletus sit. Hæc ergo de Lege ex parte dicta sint, nobis autem Deo rursum, vel etiam magis quam antea opus est, qui ad sequentium cognitionem mentem nostram in Christo illu-

Deut. 25. 5.

A Φροστιάς, ἡ ζωοποιήσει τὸ τέκνον γονίας, ἢ χωρὶς αὐτῆς· τέκνα δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης, ψυχῆς, ἀπὸ δευτέρου ἀνδρὸς, τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τὰ κατ' αὐτὸν ἔσχεν ἔργα· ἀδελφοὶ δὲ ἐκ μιᾶς μήτρος, διανοίας, γινόμενοι, οἱ δύο νόμοι, οἵτινες καὶ κατοικοῦσιν ἐν τῷ αὐτῷ, οὐ γὰρ κεχώρισται ὁ οἶκος αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἀμφότεροί εἰσι καὶ ἀμφότερα ἐνδοχαὶ, ὡς ἐν οἴκῳ τινὶ τῷ περιέχοντι αὐτὰς γράμματι· καὶ ὅρα εἰ μὴ ἔστι δηλοῦν B ναται ὁ λόγος. διὸ δὲ κατοικοῦσιν ἀδελφοὶ ἐν τῷ αὐτῷ· εἶτα ἑξῆς ἐστι. καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ ἦ αὐτῷ, ἀκ. δύναμιν ἀναγκάμιον· ἰδιωμὸν δὲ καὶ τοῦτο. οὐκ ἔσται ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἔξω ἀνδρὸς μὴ ἐγγίζοντος, ἐπιγαμβρεύσει ἑτέρῳ γυνὴ, ψυχὴ, ἀδελφὸς ἑτέρου τὸν τόπον· ὡς ἐν τισὶν δὴ τόποις ἀπολαμβάνομεν τὴν θνήσασαν τῆς γράμματος ἐνδοχὴν ἢ νόμος, ἢ τῶν ἀνατροπέων αὐτῆς, τῶν μὴ πασῶν ψυχικῶν ποιεῖσαν ἀφορὰ τῶν θείαν ἐνδοχὴν, γυναῖκα ἑτέρου γαμομένου ἢ τεθνηκότος, ἐ C ἐκείνῳ πιθύσασθαι, ἔξω πάντων γένεσις τοῦ νόμου ἀνδρὸς μὴ ἐγγίζοντος, ὅτε ἀπαδέχεται λόγον αὐτὸν ἐγγίζοντα τῇ ἐνδοχῇ τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ πάντα ἀλλότριον * * καὶ ἐκδοχὴ τοῦ νόμου γράμματος· * * ἐ οὐκ ἐβούλησθαι τῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνῳ οἰκοῦντι γαμηθῆναι πνευματικῷ νόμῳ, ἀλλά τινι ἔξω ἀμφοτέρων ἑτέρῳ λόγῳ, ἐ μηδαμῶς ἐγγίζοντι κοινωνῆσαι. ἑτέρῳ D ὃ ψυχικῷ καὶ τῷ θεῷ βιοῦσθαι ἀποθανόντος τοῦ ἀνατραπέντος ἑτέρου ἀνδρὸς, ἐβουλομένων ἔξω γένεσθαι, καὶ ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι, ἀλλὰ γαμομένῳ τῷ ἀδελφῷ τελευτηκότος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτῷ οἰκήσαντι, ὅτε ὁ ἀδελφὸς ἀνδρὸς αὐτοῦ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν, ἐ γίνεται ἔνδον ἡ ψυχῆς αὐτοῦ, ἐ λαμβάνει αὐτὸν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ συνοικεῖ αὐτῇ τῇ ψυχῇ ὑπὸ μακαρισμῷ αὐτοῦ, ἅτε καθὸ βέλτιον ἐν γαμομένῃ τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ νόμῳ τὸ παιδίον ὃ ἑαυτῆς, καὶ γνήσιον· καὶ συνοικήσασα τῷ δευτέρῳ καὶ πνευματικῷ ἀδελφῷ E ψυχὴ ζωὴ, καθίσα· ἐκ δὲ ὀνόματος ἐστὶ τελευτηκότος, καὶ γίνεται οὐκ ἐκ τοῦ ἑτέρου μνημονευομένου τῷ ἑτέρῳ. ὄνομα γὰρ τῷ γεννήματι ἐκ τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ τελευτηκότος, ἐπεὶ καὶ κεῖνο ἐκαλεῖτο νόμος θεοῦ, καὶ ἡ ζωὴ γε ἐξαλείφεται ἀπὸ τοῦ θνητικοῦ καὶ ἀληθῶς ἰσραὴλ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος ἀνδρὸς, καὶ αὐτὸς ἐξαλφθῆ. ταῦτα μὲν ἐν μέ-

ρει εἰρήσθω περὶ τοῦ νόμου. θεοῦ δὲ πάλιν ἡμῖν, ἢ καὶ μᾶλλον χρεία, ἐν χρείῳ φωτίζον-τος

τος τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς θέσιν τῶν ἐξῆς· ἐὰν γὰρ μὴ βούληται, φησίν, ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀναβήσεται ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πύλην ἐπὶ τὴν γερουσίαν, καὶ ἐρεῖ τὰ ἐπιφερόμενα· καὶ πρῶτόν γε παρατήρει ὅτι ἐς ὅτον καὶ ἡ γυνὴ ἐποίει τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου προστεταγμένον, καὶ ὁ ἀνὴρ εἰσιὼν πρὸς αὐτὴν συνῴκει αὐτῇ, καὶ ἐτέκνου ἐξ αὐτῆς, ἄνθρωπος οὐκ εἴρητο, ἀλλὰ ἀδελφὸς ἀνδρὸς τῆς γυναικός. ὅτε δὲ οὐ βούλεται λαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ οὐ θέλει ἀναστῆσαι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἐν ἰσραὴλ, καὶ καλούμενος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς πόλεως λέγει, οὐ βούλομαι λαβεῖν αὐτὴν, καὶ ἀτιμοῦται ὑπολυόμενος τὸ ὑπόδημα, καὶ ἐμπτύεται εἰς τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῆς γυναικός, καὶ μετονομάζεται, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ᾖ ὁ οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα, τότε λέγεται ἄνθρωπος· οἱονεὶ γὰρ διὰ μὲν τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου ἐλέγετο αὐτῷ τό· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε. διὰ δὲ τοῦ τὰ ἐναντία τῷ νόμῳ ποιεῖν, οἱονεὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ * λόγου φάσκοντος πρὸς αὐτόν. ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· καὶ πρόσχες εἰ δύνασαι νοῆσαι μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἐκδοχῆς τοῦ γράμματος εἶναι ἄλλην ἐκδοχὴν τοῦ νόμου, διημαρτημένην, καὶ οὐ πνευματικὴν, οὐδὲ ἀνεπίληπτον, πλὴν τὴν γένεσιν ἔχουσαν ἡμαρτημένην μὲν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀφορμῆς τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἐρχομένην, καὶ οὐ βουλομένην ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τιμῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ νόμου· οὐ βούλεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ παραλαβεῖν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ψυχήν. οὐδὲ γὰρ θέλει καρποφορῆσαι ἐπὶ τῷ δοξάσαι τὸ ὄνομα τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῦ· διὸ ἡ γυνὴ οὐ κάτω ἕστηκεν ἡ ἑτοίμη τιμῆσαι τὸν πρότερον ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν πύλην καὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ἑαυτῆς ἐχούσης καὶ γερουσίαν· καὶ νοείσθω ταῦτα γινόμενα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσαγωγὴν, καὶ εἴσοδον· ἐλέγχει οὖν ἡ γυνὴ τὸν μὴ βουλόμενον ἄνδρα καρποφορῆσαι τὸν τοιόνδε λόγον, καὶ λέγει. οὐ θέλει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός μου ἀναστῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν ἰσραήλ· εἶτα ἡ γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης ἐξετάζουσα τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, πυνθάνεται εἰ ἀληθῶς οὐ βούλεται. ἀποκριναμένου δὲ ἐκείνου τὸ μὴ βούλεσθαι, προσέρχεται αὐτὴ πρὸς τὸν μὴ βουληθέντα ἐξαναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς γερουσίας ἐλέγχει αὐτὸν, καὶ ἀτιμάζει ὑπολύουσα τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ τὸ ἕν. καὶ σκόπει ἐν τούτοις διὰ τό· λύσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, εἰρημένον πρὸς μωσέα, καὶ ἰησοῦν, καὶ τό· οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ, γεγραμμένον ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν, καὶ κα-

A stret. *Sin autem*, inquit, *noluerit homo accipere uxorem fratris sui, perget uxor fratris ipsius ad portam, ad majores natu, & dicet*, quæ subjunguntur. Ac primum quidem observa, quatenus Legis mandata facessebat mulier, & vir ad illam ingressus una cum ipsa habitabat, liberosq; ex ea suscipiebat, hominem non fuisse dictum, sed fratrem viri mulieris: quum autem uxorem fratris sui uxorem non vult assumere, & nomen fratris sui in Israel suscitare recusat, accersitusque à senatu civitatis dicit; Nolo eam uxorem accipere, & calceamento exutus ignominia notatur, & in faciem conspuitur à muliere, & transnominatur, ut nomen illius sit, Domus discalceati, tunc hominem fuisse appellatum. Nam propter Legis observationem, quasi id illi dicebatur: *Ego dixi, Dii estis*; propter res autem contra Legem gestas, quasi reprehenditur à Scriptura ipsi dicente: *Vos autem sicut homines, moriemini*. Attende porro, an post literalis interpretationis mortem, aliam Legis Interpretationem mente possis concipere, erroribus implicitam, neque spiritualem, neque inculpatam, veruntamen ortum habentem erroribus quidem involutum, sed ab iis tamen quæ in Lege scripta sunt profectum, neque fratris sui nomen suscitare volentem, & Legis homini honorem conciliare. Uxorem autem fratris sui, animam, accipere non vult ejusmodi interpretatio; neque enim ad id fœtum proferre vult, ut nomini demortui fratris gloriam paret. Propterea non inferiore loco stetit mulier priorem virum suum honore parata afficere, sed ad civitatis suæ, quæ & ipsa senatum habet, portam ac aditum ascendit. Hæc autem in Ecclesia, ad ipsius ingressum & aditum facta intelligantur. Virum ergo talem doctrinam gignere nolentem coarguit mulier, & dicit: *Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel*. Hujus deinde civitatis senatus interrogato viro ejusmodi, an revera nolit, ex ipso inquirit. Postquam vero se minime velle respondit, ipsa ad eum accedit qui fratri suo semen suscitare non voluit, & coram Senioribus ipsum convincit, & altero ejus soluto calceo infamia notat. Hic autem propter illud: *Solve calceamentum de pedibus tuis*, quod Moysi & Josue dictum est, & illud quoque: *Non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, quod in Evangeliis secundum Lucam; & secun-

Deut. 25. 7.
Psal. 81. 7.
Psal. 81. 8.
Deut. 25. 6.
Exod. 3. 6.
Ios. 5. 16.
Ioh. 1. 28.
Luc. 3. 16.

Marc.1.7. dum Marcum, nec non & in Evangelio secundum Johannem scriptum est, vide, num idem non sit solvere calceamentum, ac discalceare; nec enim discalceari jubentur Moyses, vel Josue, neque de Servatore loquens Iohannes usus est voce, discalceare. Is ergo qui Legem violat, neque omnino discalceatur, neque calceatu integro ornatur, sed utrumque dimidia ex parte habet; propterea convicto eo coram Senioribus faciem ipsius mulier conspuit; doctrinam enim liberos non procreantem, neque fœtum dantem omnis anima conspuit, perque ipsius confutationem discalceat, quotiescunque impingit ac vacillat. Deut.25.9. *Et respondens ait; Sic facient homini qui non ædificat domum fratris sui.* Rursum autem hic observa, quemadmodum homo appellatus est qui peccat, ita qui domum fratris sui non ædificat, hominem nunc iterum appellari. Quisquis ergo hominem ejusmodi à muliere discalceantem, & consputum viderit, ipsamque dicentem audiverit: *Sic facient homini, qui non ædificat domum fratris sui*, omnia ad ædificationem fratris sui agat; nisi enim ædificaverit fratris sui domum, altero calceo exuetur, & conspuetur, & quicunque talis fuerit, nomen ipsius in Israël ab omnibus spectantibus Domus discalceati appellabitur. Ad alteram vero præsentis hujusce Legis expositionem mentem convertamus, sintque fratres, Leges duæ; quarum priorem qui servavit, Dei exlex non erat; qui autem posteriorem tuetur, Christi sublex est; Adveniente autem Christo, intellige priorem Legem, humanarum animarum virum, interisse, quoniam prius *non* 1.Cor.3.10 *glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam* qua præditum erat posterius; posterior nempe Lex Christi, quæ Legis prioris ac Mosaicæ frater est, ipsiusque filius Verbum, quod & priorem genuit. Quum autem simul habitarent duo hi fratres, tempore præsertim adventus, alter eorum obiit, neque semen erat illi, sed Defuncti uxor, subdita nempe Legi anima, post prioris viri mortem, ad extraneum virum nec sibi propinquum non transit; vir enim ille, Lex nimirum Evangelii, utpote demortui viri frater, priori Legi affinitate conjunctus est, & accedit ad fratris uxorem. Pauli, exempli gratia, animam Legi subjectam considera, atque ipsum deinde Evangelio subditum propter Christum, qui ipsum à Lege redemit: ac vide, annon animæ Pauli vir obierit, & mortuo tamen eo Defuncti uxor fo-

Τὸ μάρκον, ἢ ἐν τῷ κατ' ἰωάννην, μήποτε ἐστὶν ἐν τὸ λύσαι τὸ ὑπόδημα, τῷ ὑπολύσαι. οὐδὲ γὰρ ὑπολύσασθαι κελεύει μωσῆς, ἢ ἰησοῦς, οὐδὲ ἰωάννης περὶ τοῦ σωτῆρος ὀνόματος τὸ ὑπολύσαι· οὗτος οὖν ὁ παρανομῶν ὅτε ὅλων ὑπολέλυται, ὅτε παντὶ τῷ ὑποδέσει κεκοσμηται, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας ἑκάτερον ἔχει. διὸ ἐμπτύει εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ὅτι τὸ γεγενῆσθαι ἐλέγξασα αὐτὸν γυνή. ἐμπτύει γὰρ πᾶσα ψυχὴ τῷ μὴ τεκνοποιοῦντι, οὐδὲ καρποφοροῦντι λόγῳ, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑπολύει αὐτὸν ἐν οἷς πίπτει καὶ ἀποκριθεῖσα λέγει, οὕτως ποιήσουσι τῷ ἀνδρὶ τῷ οὐκ οἰκοδομοῦντι τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἢ πρόκεται πάλιν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ δεύτερον καὶ ὁ ὡς ἄνθρωπος ὀνόμασται ὅτι ἁμαρτάνοντος, νῦν δὲ ἤδη καὶ μὴ οἰκοδομοῦντος τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πᾶς ἂν ὁ βλέπων ἔστιν τὸν ἄνθρωπον ὑπολυόμενον ὑπὸ γυναικὸς, καὶ ἐμπτυόμενον, καὶ ἀκέων αὐτὰ λεγέσης. οὕτω ποιήσουσι τῷ ἀνδρὶ, ὃς οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, παῦτα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀδελφοῦ ποιεῖται. εἰ γὰρ μὴ οἰκοδομήσας τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑπολυθήσεται τὸ ἐν ὑπόδημα, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ τὸ ὄνομα παντὸς τοῦ τοιούτου ἐν ἰσραὴλ κληθήσεται ὁ οἶκος τοῦ ὑπολυθέντος τὸ ὑπόδημα. ἰδωμὲν δὴ καὶ δευτέραν εἰς τὸν οἰκεῖμενον * νόμον διήγησιν, καὶ ἔσωσαν δύο νομι * 2. mss. ἀδελφοὶ. καθ' ἑτέρου μὲν τηρήσας τὸν πρότερον οὐκ ἦν ἄνομος θεοῦ. ὁ δὲ τὸν δεύτερον φυλάσσων, ἔσιν ἔννομος χριστοῦ. ὁ δὲ νέα μοῖρα τῶν χρηστῶν παρρησίαν ἐνθυμηθεὶς τὸν πρότερον νόμον ἀθρόων τὴν τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς, ἐπεὶ μὴ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει πρότερον, ἕνεκεν τοῦ ὑπερβαλλούσης δόξης τοῦ δευτέρου. δεῦτερον δὲ νόμον ἔχει ἀδελφὸν ὄντα καὶ πρότερα διὰ μωσέως, ἢ ἰὼν εἶπε λόγον, ὃς ἐν τὸν πρότερον ἐγέννησε. καὶ οἰκεῖται ἐν τούτων τῶν δύο ἀδελφῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ, μάλιστα ἢ τῷ παρρησίᾳ, ἀπέθανεν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν. καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ σπέρμα, ἀλλὰ ἡ γυνὴ ἐτεθνηκότος μὲν τὸν θάνατον ἐπὶ πρότερα ἀνδρὸς, ἢ τὸν νόμον ψυχὴ, ἐγένε ἔξω ἀνδρὸς μὴ ἔχουσα. ἐγὼ γὰρ ἀνὴρ, ὁ τῷ εὐαγγελίῳ νόμῳ, ὡς ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς τεθνηκότος, τῷ πρότερῳ νόμῳ, ἐλεύσεται πρὸς τὸν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἐγηγερμένου ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένος. ἴδε μοι τὸν παῦλον ψυχὴν ὑπὸ νόμον, εἶτα διὰ χριστὸν ἐξαγορεύσαντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νόμου γλυόμενον ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ ὅρα εἰ μὴ ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ τοῦ παῦλου ψυχῆς, καὶ ἐδέν ἦλθον ἀποθανόντος ἐκείνου, ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἐγένετο ἔξω, ὡς ὄντος ὁ ἀπὸ τοῦ

τῆς αἱρέσεων, ἐὰν αὐτὸς μὴ ἐγκίζοντι. ὁ γὰρ ἀ-
δελφὸς ἢ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν, καὶ
ἔλαβεν αὐτὴν, ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ συνώκη-
σεν αὐτῇ, καὶ γέγονεν ὁ καρπὸς, καὶ τὸ γένημα,
καὶ τὸ παιδίον, καὶ τὸ τεχθὲν ὀνόματος τοῦ
τετελευτηκότος. καὶ γὰρ τὸν πνευματικὸν νόμον
τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάζει πάντα, καὶ οὐκ ἐξήλειπ-
ται τὸ ὄνομα τοῦ τετελευτηκότος ὅτε ἐλήλυθεν ὁ
νόμος καὶ εὐαγγελία. πρὸς γὰρ τῷ ἀληθινῷ Ἰσρα-
ὴλ, τηρεῖται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός· ἢ μὴ B
τοῦτο ὁ μὴ βουλόμενος ἄνθρωπος λαβεῖν
τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁ ἐν ταῖς αἱρέ-
σεσι νόμος, μὴ βουλόμενος τὴν πρήσασαν
ψυχὴν τὸν πρότερον ἄνδρα, καὶ τὴν μνήμην τοῦ
πρώτου ἀνδρὸς πρᾶξαι ἐᾶσαι; καθ' ὃ ἀναβαί-
νει γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πύλην, περὶ
ἧς λέγει· τοῦτο ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσε-
λεύσονται ἐν αὐτῇ, καὶ ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν γερουσί-
αν, καὶ διαμαρτύρεται· περὶ δὲ μὴ βουλομένου ἀνα-
στῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ, μη-
δὲ πιστεύειν τὸν τοῦ θεοῦ διὰ μωσέως νόμον· ἐπὰν C
δὲ ἡ γερουσία πύθηται τοῦ εἴδους ἀνθρώπου ἀληθῆ
ἐστιν αὐτὸ λέγει ἡ γυνὴ, καὶ ὁ βέλεται ἐξανα-
στῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ὅτε προσέρ-
χεται ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἐνώπιον τῆς γερουσίας, καὶ
λύει τὸ ὑπόδημα τὸ ἐν τῷ ποδὸς αὐτοῦ
ἵνα καὶ ᾖ ὑποδεδεμένος τὸ χριστοῦ ὄνομα, ὑπο-
λελυμένος τε ᾖ τοῦ θεοῦ ὄνομα, καὶ διὰ τοῦτο
γενόμενον ἐνδόξως ἀεὶ ἀληθῶς τὸ χριστοφορῶν ὄνο-
μα ἐμπίπτει· καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ εἴδους ἡ
γυνὴ, καὶ ἐνδείκνυται ὡς ἀνθρώπῳ ἄπῳ, καὶ ὁ βε- D
βληθέντα θεοποιηθῆναι ὅτι τοῦ καρποφορῆσαι. καὶ
φησιν ἕτω παντὶ ἔσεσθαι τῷ μὴ οἰκοδομήσαντι
τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ εὐαγγελικοῦ
λόγου, ὁ νομικὸς ἐστι καὶ προφητικὸς, καὶ ἄλλο
ὄνομα οὐκ ἔχει ὁ μὴ οἰκοδομῶν τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ πρὸς τοῖς ἰσραηλίταις, ἤτοι, ὅτι οἶκός
ἐστι τοῦτο τοῦ λυθέντος τὸ ὑπόδημα· πᾶς
ἂν ὁ ἐν αἱρέσεσι, μᾶλλον ταῖς διακοπείσαις
τῶν θεοπνεύστων, καὶ τὸν νόμον ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου E
χωρίζουσαις καλῶν δέμνιον, οἶκός ἐστι τοῦ ὑπο-
λυθέντος ὑποδήματος, ἐμπινόμενον εἰς πρόσω-
πον, καὶ ὑπολυόμενον τὸ ἐν ὑποδήματος· καὶ τρί-
τῳ τοιαύτῃ ὑπονοίαν εἰς τὸν τόπον ἐξεδε-
ξάμεθα, ὡς διὰ ἐραστὴν ἐρᾶσθαι γυνὴ μὴ ἡ
σοφία ἐζήτησα νύμφιον
ἀγαγέσθαι ἑαυτῷ, καὶ ἐρᾶν δεῖ καὶ τὸν ἐπόντα
ὁλομῶνα ἐρασθῆναι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε, ἀνὴρ
δὲ αὐτῆς, ὁ σοφὸς· ἐὰν δὲ ὁ σοφὸς μὴ γένησας τινὰς ἐν τῇ σοφίας ἀπαλλαγῇ τοῦ
εἶδος, ὁ κατοικήσας μετ' αὐτοῦ ἀδελφὸς, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀναπαυσάμενος λόγοις, πρεσβευέτω

as non ierit, ut Hæreticis persuasum est, neque viro sibi minime affini conjuncta sit: frater enim viri ejus ad eam accessit, sibi uxorem assumsit, cum eaque habitavit, & ex nomine Defuncti, fructus, ac proles, atque infans, & fœtus extitit: nam juxta spiritualem Legem omnia nominat Evangelium, nec postquam advenit Lex Evangelii, defuncti nomen obliteratum est; in vero sedenim Israel, prioris nomen servatur. Quinam autem postea homo ille est fratris sui uxorem assumere nolens, nisi Hæreticorum doctrina, animam quæ priori suo viro, priorisque viri memoriæ honorem exhibuit, admittere recusans? adversus quam fratris ipsius uxor ad portam ascendit, de qua dictum est; *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*, & ad Senatum ascendit, eumque denuntiat qui fratri suo semen in Israel suscitare non vult, neque Dei Legi per Moysem traditæ honorem impertiri. Postquam ergo ab hujusmodi homine quæsiverit Senatus, an vera de eo referat mulier, & fratri suo semen suscitare noClit; tunc defuncti uxor coram Senioribus accedit, alterumque ex ipsius calceamentis ab ejus pede solvit; ut etiamsi nomine Christi fuerit subligatus, Dei nomine exuatur, propterea neque honorifice, neque vere Christi nomen gerat: quin & hominis ejusmodi faciem conspuit mulier, eumque incessit dicteriis ut hominem, & per fœtus editionem Deum fieri nolentem; atque ita unicuique futurum esse ait: qui non ædificaverit domum fratris sui, doctrinæ nempe Evangelicæ, quæ Legalis eadem & Prophetica est; ac aliud non obtinebit nomen, qui fratris sui nomen apud Israelitas non ædificat, quam illud, eum scilicet esse Domum discalceati. Quisquis ergo in hæresibus ac iis præsertim quæ divinitatem dividunt, ac Legem ab Evangelio dirimunt, volutatur, Domus ille est discalceati, in faciem consputus, & altero calceo exutus. Tertia hæc præterea in huncce locum nobis succurrit cogitatio, quam paucis exponemus. Mulier quidem dicta est Sapientia propter illud: *Quæsivi sponsam mihi eam assumere*; ipsaque amanda est, juxta id quod à Salomone dictum est: *Dilige eam & conservabit te*: vir autem ipsius Sapiens est. Quod si ergo nullo ex Sapientia genito fœtu, ex hac vita decesserit Sapiens, qui cum ipso una habitaverit frater, in eademque conquieverit doctrina, eidem præsit, ut ex Sapientia

Sap. 8. 2.

Prov. 4. 6.

nascatur aliquis gloriam ei conciliaturus qui ex hoc convictu fœtu non relicto excesserit. Quod si relictus frater doctrinæ huic præesse, eamque tueri noluerit, ignominia afficietur à Sapientia ipsum dimidia tantum ex parte excalceante: nec enim non excalceabitur ejusmodi homo, neque omnino excalceabitur. Ut autem Legem virum mulieris, animæ scilicet, ex Scriptura dici probemus, hunc ex Epistola ad Romanos proponemus locum, qui ita se habet: *An ignoratis fratres (scientibus enim Legem loquor) quia Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?* & cætera, usque ad id: *Si fuerit cum alio viro.* Plurima autem à nobis in hunc locum dicta sunt, cum in nostris in Epistolam ad Romanos Commentariis ipsum interpretamur. Quamvis autem hæc per digressionem à nobis videantur esse dicta, ad elucidandam tamen Mosaicam Legem prolata sint, quam citantes Sadducæi Servatorem interrogabant dicentes: *Moyses dixit; Si quis mortuus fuerit non habens filium*, & reliqua. Agedum vero reliquam post illa Evangelii partem enucleemus, quæ inde orditur; *Erant autem apud nos septem fratres, & primus uxore ducta defunctus est*, & quæ sunt deinceps. Isaias quidem ait in Prophetia: *Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* Accedentes autem ad Servatorem nostrum Sadducæi, de septem viris qui unam duxerant uxorem Prophetiæ contraria dicunt: Figmentum autem videtur esse quæstio eorum, quibus id propositum est, ut per fictionem doctrinam de resurrectione subvertant, quique ex resurrectione consequi existimant, ut unusquisque resurrectorum eandem habeat affinitatem ac habitum cum quibus in hac vita habuit, adeo ut uxorem suam postquam resurrexerit, vir recipiat; pater autem in eodem erga filium habitu, & frater erga fratrem perseveret. At rerum omnium opificem, cum res quasque ad utilitatem compararet, ubi ortus foret & interitus ejusmodi habitus necessario invexisse nesciebant, ut aliquis sit vir ad liberorum procreationem ab uxore adjutus; qui autem inde geniti sunt, quod ex iisdem nati fuerint, aliquam habeant consanguinitatem, invicem nempe fraternitate conjuncti; generationis autem opus erat pater & filius, & mater ac filia. Si ergo hanc adipiscentur vitam, qui propter præsens hocce sæculum in quo recte vixerant in beatitudine, præmio digni censentur, neque quisquam à mortuis

Rom. 7. 1, 2, 3.

Isaia 4. 1.

A τῶν αὐτῶν, ἵνα γεννηθῇ ἐκ τῆς σοφίας ὁ κλέος περιποιήσων τῷ ἀπαλλαγέντι τῆς συμβιώσεως τὸν καρπὸν παραστῆσαι· εἰ δὲ μὴ βούλοιτο πρεσβεῦσαι ὁ καταλειπόμενος ἀδελφὸς τῶν λόγων, ἀτιμασθήσεται ὑπὸ τῆς σοφίας ἐξ ἡμισείας αὐτὸν ὑπολυούσης. οὔτε γὰρ οὐχ ὑπολυθήσεται ὁ τοιοῦτος, οὔτε τελείως ὑπολυθήσεται· εἰς δὲ κατασκευὴν τοῦ τὸν νόμον ἄνδρα λέγεσθαι κατὰ τὴν γραφὴν γυναικὸς, τῆς ψυχῆς, παραθησόμεθα τὰ ἀπὸ τῆς πρὸς ῥωμαίους οὕτως ἔχοντα. ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί. γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ. ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ· εἰρηται δὲ πλείονα ἡμῖν εἰς τὸν τόπον, διηγουμένοις τὸ χωρίον * τοῦ τῆς πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῆς ἐν τοῖς εἰς αὐτὴν ἐξηγητικοῖς· ταῦτα μὲν εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως λελέχθαι δοκεῖ, εἰρήσθω εἰς σαφήνειαν τοῦ παρὰ μωσεῖ νόμου, οὗ μνησθέντες οἱ Σαδδουκαῖοι ἐπύθοντο τοῦ σωτῆρος λέγοντες τὸ· μωσῆς εἶπεν ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, καὶ τὰ ἑξῆς· φέρε δὲ μετὰ ταῦτα τὰ ἄλλα τοῦ εὐαγγελίου ἐξετάσωμεν τὰ ἀπὸ τοῦ. ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί, καὶ ὁ πρῶτος γῆμας ἐτελεύτησε, καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ μὲν ἠσαΐας ἐν τῇ προφητείᾳ φησίν. ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς λέγουσαι, τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλώμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν· οἱ δὲ προσελθόντες σαδδουκαῖοι τῷ σωτῆρι, τὸ δὲ ἀπαλιντῇ προφητείᾳ φασὶ περὶ ἀνδρῶν ἑπτὰ γαμησάντων μίαν γυναῖκα. πλάσμα δὲ δοκεῖ μοι εἶναι τὸ πρόβλημα αὐτῶν, προθεμένων διὰ τοῦ πλάσματος τὸν περὶ ἀναστάσεως ἀθετῆσαι λόγον, καὶ οἰηθέντων ἀκολουθεῖν τῇ ἀναστάσει τὸ ἕκαστον τῶν ἀνισταμένων τὴν αὐτὴν ἔχειν σχέσιν πρὸς οὓς εἶχεν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἵν' ὁ μὲν ἀνὴρ ἀπολάβῃ καὶ τὴν γυναῖκα μετὰ τοῦ τυχεῖν ἀναστάσεως. ὁ δὲ πατὴρ μείνῃ ἐν τῇ σχέσει τῇ πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ ὁ ἀδελφὸς πρὸς τὸν ἀδελφόν· ἠγνόουν δὲ ἄρα ὅτι ὁ δημιουργὸς πάντα ποιῶν πρὸς τὸ χρήσιμον, ὅπου μὲν γένεσίς ἐστι καὶ φθορὰ πεποίηκεν ἀναγκαίως τὰς τοιαύτας σχέσεις, ἵν' ὁ μέν τις ἢ ἀνὴρ διὰ γυναικὸς διακονούμενος παίδων γενέσει. οἱ δὲ γεννώμενοι σχῶσί τι ἐκ τῆς διὰ τῶν αὐτῶν γενέσεως συγγενὲς, ὄντες ἀδελφοί. γενέσεως δὲ ἔργον ἦν καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς, καὶ μήτηρ καὶ θυγάτηρ· εἰ οὖν ἐν τῇ μακαριότητι οἱ γέρως ἀξιούμενοι διὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα ἐν ᾧ καλῶς ἐβίωσαν, ἐν ἐκείνῃ ἔσονται τῇ ζωῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν μὴ ἀγωνισαμένων ἐνταῦθα καταξιοῦται τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως,

B

C

D

E

σεως, δηλονότι ὧν ἐνταῦθα διὰ γῆρας ἀχρεία
ἦν, ταῦτα οὐκ ἔσεσθαι ἐκεῖ. εἰ δὲν γὰρ παρέλκον ὁ
θεὸς ποιεῖ, εἰ δὲ μάτην ἢ παρ' αὐτῷ γίνεται· ἐ-
κβλητὸν ὀφείλεις σαδδουκαίους τὸ ἀκόλουθον αὐτῶν
τῇ ὑπονοίᾳ ποιεῖ. ἕκαστον ἀπολήψεσθαι τὴν
ἑαυτοῦ γυναῖκα, ὅτι πάλιν ἐκεῖ τεκνογονίαι καὶ
παίδων γενέσεις, καὶ θνήσεις. εἰ γὰρ ταῦτα, καὶ
νόσοι. εἰ γὰρ γενέσεις, καὶ νηπιότητες, καὶ αὐξήσεις
ἀπὸ νηπιότητος ἐπὶ τὸ συμπληροῦσθαι διά-
λεκτον, καὶ ὕστερον τὸν λόγον, καὶ ἐν τῇ συμ-
πληρώσει τοῦ λόγου κακίαν, ἢ μόλις ποτὲ πάλιν
ἀρετὴν ἐν ὀλίγοις τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν εὑρίσκε-
σθαι. τούτων γὰρ τί ἂν εἴη ματαιότερον; ἢ βέλτιόν
γέ ἐστι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ἢ τοιαύτην εἶναι, ὁποί-
αν ὑπενόουν οἱ σαδδουκαῖοι, ἀπολαμβάνοντες
ἀκολουθεῖν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τὸ ἀπολαμ-
βάνειν ἕκαστον τὴν γυναῖκα· ᾧ ἀκόλουθον ἦν
τὸ ἕκαστον τὰ ἐρημωθέντα ἔσεσθαι· εἰπὲ δὲν καιρὸς
αὐτῶν ἐστιν ἐλπιζόμενον, καὶ ὡς ὠνόμασεν Ἡσαΐας,
οὐρανὸς καινὸς, καὶ γῆ καινὴ, καὶ ὡς ἐν τῷ εὐαγ-
γελίῳ γέγραπται, ποτήριον καινῆς διαθήκης,
ἀπὸ ἀμπελοῦ ὄντος καινῆς, ἑτεροῖα δεῖ εἶναι πάν-
τα τὰ ἐκεῖσε ζωῆς, καὶ ἀληθῶς μακάρια· ὥσπερ
γὰρ ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἠκολούθησε τῷ εἶναι γυ-
ναῖκα καὶ ἄνδρα, τὸ ἔσεσθαι καὶ τέκνα πατέρων, καὶ
ἀδελφὰς ἀδελφῶν, καὶ μήτερας τῶν γεννωμένων.
ἕτω μήποτε ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι γυναῖκα ἢ
ἄνδρα, τὸ μηκέτι ἔσεσθαι πατέρα καὶ μήτερα, καὶ
ἀλλήλων πάσας ἀδελφὰς, ἅτινα καὶ ἀεὶ μελλόν-
των μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν παρεληλυθότων; ἐκεῖ γὰρ
οὐκέτι ἔσται σάρκα γένεσις ἐσομένη μήτε τοῖς
ὅλως ἀκούσασι· μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα,
καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε. ἰδοὺ ποιῶ καινὰ
πάντα· καὶ ἔτι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ὁ γεν-
νήσει πατὴρ τὸν Ἀβραὰμ ὁ Θάρρα, οὐδὲ τὸν
Ἰσμαὴλ, καὶ τῶν ἀπὸ γενεᾶς ὁ Ἀβραὰμ, τάχα
δὲ οὐδὲ τὸν Ἰσαάκ. τὰ γὰρ ἀρχαῖα παρῆλθε. καὶ
τετελεχθήσεται τό· ἰδοὺ γέγονε καινὰ πάντα· εἰ
δέ ἐστιν ἄλλος τις ἀδελφὸς κατὰ σάρκα ἀδελφὸς,
καὶ ἕτερος ἀδελφὸς τὰ ὄντα γένεσι πράγματα πατὴρ
καὶ υἱὸς, οὐκέτι διὰ γυναικὸς, οὐδὲ δι' ἀρχη-
μόνων μερῶν καὶ σώματος, ἀλλὰ ἀνάλογον τῷ
κατὰ σωτῆρα υἱὸν εἶναι καὶ θεὸν, ὑπισχνουμένου
τὰ πλικαῦτα ὀρθῶς ζητεῖν, χωρήσας τὸν πάν-
τα ἐρευνῶντα βυθὰ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἐγὼ δὲ
μόνον ὑπὲρ τούτου τοῦ ἑτεροίου, καὶ ὥσπερ ὁμώνυμον
ἀπολαμβάνω, λέγω δὲ ἀδελφὸν καὶ πατέρα καὶ
υἱὸν, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός. ἐν γὰρ τῇ
ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀληθῶς καὶ τό· ἔτε γαμοῦσιν,

A consequitur ut resurgat qui hic non decertáverit, manifestum sane est quibus propter generationem hic opus erat, ea illic minime futura; nec enim supervacaneum quidquam facit Deus, neque frustra quidquam ab illo producitur. Considerassent Sadducæi quid ex hac sua opinione foret consectarium, cum uxorem suam assumturum unumquemque arbitrabantur; futuras nimirum ibi liberorum procreationes, infantium ortus, & mortes; ac si hæc admittantur, morbos
B quoque; si genituræ, etiam infantiam, & ab infantia ad loquelæ perfectionem progressum, ac rationem denique, & dum perficitur ac completur ratio, malitiam, & vix aliquando rursum virtutem in paucis iis qui illam reperire satagunt: quo quid insanius esse potest? Ac satius quidem est resurrectionem non esse, quam qualem sibi fingebant Sadducæi, resurrectioni à mortuis consectarium esse putantes uxorem suam quemque recipere; unde & ea omnia, quæ diximus, futura esse sequebatur. Quod si novum ergo sæculum speratur, &, ut dixit
C Isaias, *Cæli novi, & terra nova*, & ut in Evan- *Isa.66.22.*
gelio scriptum est, *Calix novi Testamenti*, à *1.Cor.11.25*
nova opinor vite expressus, diversa profecto esse oportet, & verè beata, quæcunque ad vitam illic traducendam pertinebunt. Quemadmodum autem, ita ut ipsum declaravit Verbum, ex eo quod uxor & vir forent, patrum quoque filios esse sequebatur, & fratres fratrum, & natorum matres; nonné pari ratione ex eo quod neque uxor sit neque vir, sequitur quoque nec patrem nec matrem, nec quosquam fratres invicem futuros; atque
D id fortasse non quoad futura solum, sed & quoad præterita? Illic enim nulla cognationis secundum carnem apud eos erit mentio qui hæc recte intelligunt: *Neme-* *Isaia 43.18.*
mineris priorum, & antiqua ne intueamini; *19.*
Ecce ego facio nova omnia; & juxta illud in futuro sæculo Abrahami pater non dicetur Thare; neque Ismaelis, aliorumque qui ex Cetura Abrahamo nati sunt, nec Isaaci fortasse Abraham; antiqua enim obsoleta sunt; & tunc fortasse dicetur: *Ecce facta sunt omnia nova.* An autem *1.Cor.5.17*
E aliquo alio quam secundum carnem modo frater aliquis est, & alio aliquo quam per generationem modo pater & filius, non mulieris ope, neque obscœnarum corporis partium, sed quomodo pro rata Dei filius est Sospitator, animadvertet qui hæc recte investigare ac rimari poterit, & *Spiritus omnia scrutantis, etiam* *1.Cor.2.10*
profunda Dei capax fuerit. Ego vero non diversum in his aliquid duntaxat, & quasi æquivocum intelligo, de fratre & patre ac filio loquor, sed in uxore etiam ac viro. *In*

resurrectione enim mortuorum verum illud
Matth. 22. 30. est; *Neque nubunt, neque nubuntur, sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo*; verum quoque & illud, quod quasi in Parabola de
Matt, 22. 2. nuptiis, ab iis quæ supra terram fiunt plane diversis dictum est hoc loco: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui*
Mat 8. 25. 1 *faciens nuptias filio suo*, & reliqua; & hoc item loco: *Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas*, & reliqua. In resurrectione ergo mortuorum matrimonium contrahit Regis filius super omne matrimonium quod
1. Cor. 2. 9. oculus vidit, & auris audivit, & in cor hominis ascendit; & ex iis verbis arcanis *quæ non licet homini loqui* venerandum illud
2. Cor 12. 4 est, & divinum, ac spirituale matrimonium. Quæret autem aliquis, an quale est in mortuorum resurrectione Sponsi matrimonium, talia sint & alia matrimonia; an in mortuorum resurrectione Sponsus solus omni abrogato matrimonio ipse matrimonium contrahit, non quo duo erunt in carne una, sed quo unum spiritum Sponsum Sponsamque futuros dicere magis consentaneum est. At ejusmodi sermones audiens, cave ne usque adeo aberres, ut fabulosum illud de masculis ac fœminis Æonibus figmentum admittas, juxta eorum doctrinam, qui ipsorum Syzygias in sacris libris nequaquam apparentes confinxerunt. Quoniam Sadducæorum de septem fratribus qui unam habuerunt uxorem quæstio nullam desiderat tropologiam, agedum Servatoris circa eam rem sermones expendamus, in quibus ait: *Erratis, nescientes*
Matth. 22. 29. 30. *Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Adid autem propositum aliquis ejusmodi quæsitum: Sospitator Sadducæis diens: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, id in Scripturis doceri declarat, in resurrectione mortuorum nuptias non furas, utpote Angelis qui in cœlo sunt, & apud quos nullæ sunt nuptiæ, similibus iis futuris qui resurgent; quænam ergo docet Scriptura in resurrectione neque nupturos, neque nuptum iri? & quonam in loco vel Legis vel Prophetarum discimus similes Angelis cœli futuros qui resurgent? id enim in Veteri Scriptura aperte non reperimus. Illud quidem apud Lucam minime quæretur, à quo Servatorem nostrum dixisse scriptum est: *Filii hujus seculi generant & generantur; nubunt, & traduntur ad nuptias*, & reliqua; non quicquam autem quod ad Sadducæos pertineat, quodque hæc in Scripturis doceri adstruat. At apud Matthæum id sane quæri possit, similiter quoque & apud Marcum; nam juxta ipsum respondens Jesus

A ἔτε γαμίζουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ
ἐρανῷ· ἀληθὲς ἡ τὸ ὡς ἐν ᾅδαβολῇ εἰρημένον
ἐπὶ ἑτεροίᾳ ᾅδᾳ τὰς ἐπὶ γῆς γάμους, ἐν τῇ
ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν ἐρανῶν ἀνθρώπῳ βα-
σιλεῖ, ὅστις ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστει-
λε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους
ἐπὶ τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν· πάλιν ἀπέ-
στειλεν ἄλλους δούλους λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλη-
μένοις· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου
καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε
εἰς τοὺς γάμους· οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν
εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ·
οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους ὕβρισαν καὶ
ἀπέκτειναν· ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας
τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκεί-
νους καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε· τότε λέγει τοῖς
δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κε-
κλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι· πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς
διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε καλέσα-
τε εἰς τοὺς γάμους· καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι
εἰς τὰς ὁδοὺς συνήγαγον πάντας οὓς εὗρον, πονη-
ρούς τε καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακει-
μένων· εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς
ἀνακειμένους εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον
ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες
ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη· τότε ὁ
βασιλεὺς εἶπε τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτοῦ πόδας
καὶ χεῖρας ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτε-
ρον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόν-
των· πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί·
τότε προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον
ὅπως παγιδεύσωσιν αὐτὸν ἐν λόγῳ· καὶ ἀποστέλλου-
σιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρῳδια-
νῶν λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ,
καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ
μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσω-
πον ἀνθρώπων· εἰπὲ οὖν ἡμῖν τί σοι δοκεῖ, ἔξεστι
κῆνσον Καίσαρι δοῦναι ἢ οὔ; γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν
πονηρίαν αὐτῶν εἶπε· τί με πειράζετε ὑποκριταί;
ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου· οἱ δὲ προσή-
νεγκαν αὐτῷ δηνάριον· καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνος ἡ εἰκὼν
αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος·
τότε λέγει αὐτοῖς· ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσα-
ρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· ἀκούσαντες δὲ ἐθαύμα-
σαν καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι οἱ λέγοντες μὴ εἶναι
ἀνάστασιν, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες· διδά-
σκαλε, Μωσῆς εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα,
ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ἦσαν δὲ
παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας ἐτε-
λεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀφῆκε τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος καὶ
ὁ τρίτος ἕως τῶν ἑπτά· ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε
καὶ ἡ γυνή· ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ
ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν· ἀποκριθεὶς δὲ
ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς Σαδδου-

B

C

D

E

δικαίοις. διὰ τοῦτο πλανᾶσθε μὴ γινώσκοντες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ; ἐν τῇ γὰρ ἀναστάσει νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἕκαστος μὲν ἐν τῷ ὑπισχνουμένῳ τὴν ἐπαποφήσει ἡμῖν, ζητείτω ἀπὸ τῶν γραφῶν παρισάμενα τὰ ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα περὶ τῆς τῶν ἀναστάσεων. ἡμεῖς δὲ τοιαῦτα φήσομεν, ὅτι περιέχεται ταῦτα αἱ γραφαὶ, οὐκ αὐτολεξεὶ, οὐδ' ὡς τοῖς τυχοῦσιν ἐνοῆσαι, ἀλλ' ἐν τροπολογίαις. σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ νομοθετήσας πολλὰ περὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, καὶ διγαμίας μόνους γάμους δικαίους, οὐ περὶ τούτων περιγεγραμμένως λέγει ἃ ἐν τῷ προχείρῳ λέξεως ἐκλάβοι τις ἄν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἡμεῖς προαπεφήναμεν, ὡς ἀναθέμενοι τὰ περὶ τοῦ γάμου τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. δίγαμος ἀδελφὰς δύο ὑὸς ἔχειν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. τὸν μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγεννημένον. ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἐπάντως σῴζεσθαί με δεῖ ὅπως ἂν αὐτὸν ἀγαπήσω γάμετε ἐλεύθερας, καὶ τοῦτο τῶν παιδίσκων κοινωνίας, ταῦτα γάρ ἐστιν ἀλληγορούμενα· ἀλλ' εἰς ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, οὐ τοῦτο ἀκουστέον ὡς λεγομένου, ὡς ἂν μυστήριον μὴ λεγόντος. τὸ γὰρ μυστήριον ἔστι μέγα ἐστὶ, κατὰ τὸν παῦλόν φησιν, εἰς χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναφερόμενον· καὶ πρὸ πάντων ἐστὶν ἐκδέχεσθαι τὸν περὶ τοῦ γαμοῦντος τὴν ἀδελφὴν τετελευτηκότος ἀνδρὸς αὐτῆς, ὡς ἐδυνήθημεν ὀξηκόαμεν τὸ βέλτιον νόμισεῖσι· καὶ ἄλλοι μυρίοι περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς νόμοι, ὡς περὶ τοῦ διαλύειν τὰς λοιπασίας, καὶ περὶ τῶν δύο γυναικῶν ἐνὶ ἀνδρὶ νομοθετουμένων, μιᾶς μὲν ἀγαπωμένης, ἑτέρας δὲ μισουμένης, καὶ περὶ τῆς γαμουμένης αἰχμαλώτου τῷ αὐτὸ ἐρασθέντι, γαμουμένης δὲ μὴ τὸ ξύρασθαι, καὶ ἐν πενθικοῖς κλαῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς· ὧν ἕκαστον τὸ σεμνὸν, καὶ θεῖον ἔχει ἐν τῇ διερμηνευομένῃ ἀληθινῇ τροπολογίᾳ· εἴ πῃ δὲ ἀναγινώσκων τὸν νόμον, καὶ τὰ περὶ γάμων, γυναικῶν, καὶ ἀνδρῶν διεξεχόμενον οἴεται μηδὲν πλέον τοῦτο ἔχειν ἀναγράμματος σημαινομένου δηλαδὴ, πλανᾶται μὴ εἰδὼς τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ· ζητήσαι δ' ἄν τις εἰ, πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, λεγόμενον τοῖς Σαδδουκαίοις, μὴ προσιεμένοις ἄλλων γραφὴν ἢ τὴν νομικὴν, ἀναφορὰν ἔχει καὶ ὅπῃ ἑτέρας παρὰ τὸν μωσέως νόμον γραφὰς· ὁ μὲν ἕν τις φήσει καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐκαλεῖτο τοὺς Σαδδουκαίους, ὅτι μὴ

Scri-

dixit Sadducæis; *Nonne ideo erratis non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? Quum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli in cœlis.* Quisquis ergo ad dubitationem noſtram attenderit, ea requirat in Scripturis, quæ dicta à Servatore de rebus poſt reſurrectionem futuris probent ac confirment: talia autem nos dicemus, hæc non ipſis quidem verbis, neque ita ut à quibuslibet deprehendi, & adverti queant, ſed tropologice in Scripturis contineri: *Cum enim umbram habeat Lex futurorum bonorum*, & nonnulla de uxoribus & viris præceperit, & de legitimis nuptiis diſſeruerit; de iis præcipue non loquitur, quæ ex præſentibus verbis intelligi queant, ſed iis quæ ſupra à nobis commemoratæ ſunt, cum quæ ad Soſpitatoris nuptias in futuro ſeculo futuras pertinent, proponeremus: ut puta, *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera; & qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt; qui autem de libera, per promiſſionem*; non ſenſili cum libera matrimonio, neque habitæ cum ancilla conſuetudini mihi adhærendum eſt; hæc enim allegorice dicta ſunt. Sed & ſi *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ; & erunt duo in carne una*, non hæc ita intelligenda ſunt, quaſi nullum myſterium ſignificent: *Myſterium enim hoc magnum eſt*, & ut ait Paulus, ad Chriſtum & ad Eccleſiam pertinens; ac paulo ſuperius cum Legem de muliere viri ſui defuncti fratri nubente exponeremus, Legis ſenſum pro virili rimati ſumus. Sexcentæ autem aliæ de viro & uxore Leges proſtant; qualis illa eſt de libello repudii; & illa de duabus mulieribus, quas habet unus vir, quarum diligitur altera, altera odio habetur; & illa quoque de captiva quæ ei nubit, à quo fuerit amata; nubit autem poſtquam raſa eſt, & lugubri ornatu patrem ſuum & matrem luxit ac deflevit; quarum Legum unaquæque ſanctum aliquid ac divinum in vera Tropologia continet, poſtquam ſemel reperta eſt. Si quis ergo Legem evolvens, & quæ de matrimonio mulierum ac virorum ſcripta ſunt legens, non aliud quam quod litera ſignificat oſtendi ac reperiri exiſtimet, *errat, neſciens Scripturas, neque virtutem Dei.* Atenim quæret aliquis, an verba hæc: *Erratis, neſcientes Scripturas*, quæ Sadducæis aliam Scripturam à Legali non admittentibus dicta ſunt, ad alias à Lege Moyſis Scripturas referri poſſint. Ob id ipſum ergo accuſari Sadducæos dicet aliquis, quod cum

Mare. 12. 24. 25.

Hebr. 10. 1.

Gal. 4. 22. 23.

Gal. 4. 24.

Ephes. 5. 32.

Deut. 24. 3.

Deut. 21. 15.

Deuter. 21. 11. 12. 13.

Scripturas quæ Legem sequuntur, non admittunt, errent nescientes ipsas: at respondebit alter ad hoc ut Sadducæorum coarguatur error, sufficere ut Moysis ignorent Scripturas, propter ignoratos illis sensus divinos qui in iis delitescunt. Duo porro à Sadducæis ignorari dicit, unum quidem, ipsas Scripturas; alterum autem, virtutem Dei; à qua virtute & ipsa resurrectio, & nova in ea vita perficitur. Quod autem virtutem Dei ignorare dicuntur Sadducæi, ad se ipsum Servatorem referre poterit pronuntiare aliquis; quando-
1.Cor.1.14. quidem *Christus Dei virtus est, & Dei sapientia*, nec ipsum cognoscebant Sadducæi, utpote quæ de ipso scripta sunt nescientes, neque quantum conferet ad eorum à mortuis resurrectionem qui salutem consequentur. Cui autem ortæ hujus super illo loco dubitationis; *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, per Tropologiam solutio non satisfacit, alterutrum faciet, vel huicce loco fidem detrahet, quasi non recte scripto, quod nempe Servator quæ scripta non sunt, quasi scripta minime laudaverit; vel certe ipsi Jesu, quasi verum non dixerit, fidem audebit abrogare; at tertius aliquis ad apocryphos libros confugiens, in quibus quæ ad beatam vitam pertinent, apertius videntur fuisse conscripta, ad illos referenda esse dicet, quæ hic prodita sunt his verbis: *Erratis, nescientes Scripturas.* Verum propter rejectam Tropologiam vide, annon in absurda mera incurret; non sive Scripturæ fidem detrahit, contra Ecclesiæ doctrinam faciet; sive Jesu, id tanquam Judæus secundum carnem præstabit: sin ad libros apocryphos confugiet, ad rem à fidelibus non admissam descendet. Quapropter mihi non aliter solvi posse videtur illud: *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei: In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur*, quam per Allegoriam, quæ simili modo apud Apostolum in Epistola ad Galatas de ancilla & libera, & super reliquis Scripturis in quibus de viro & muliere dictum est aliquid, tradi potest. Et quemadmodum errant qui cum Prophetarum scripta tropologice non interpretentur, corporeos cibos post resurrectionem esuros nos ac bibituros existimat quia talia Scripturarum verbis continentur; ita & quum res de matrimoniis, & viris ac mulieribus conscriptas verbotenus tuentur, futurumque autumant, ut tunc quoque Venereis utamur congressibus, propter quos orationi vacare minime licet; cum polluti quodammodo, & immundi sint qui venereis rebus utuntur. Quæro

A τοῖς ἐξ ἧς τῷ νόμῳ γεγραφὰς, πλανῶν-
τ᾽ μὴ εἰδότες αὐτὰς. ἕτερ⊙ ἴ ἐρεῖ, ἀρκεῖ πρὸς
τ᾽ τὸν πλανῶν ἐλέγχεσθ τῶν Σαδδουκαίων, τ⊙
μὴ εἰδέναι αὐτὰς τὰς κ᾽ μωσέα γεγραφὰς τῷ μὴ
ἐκλαμβάνειν τὸν ὀντα τούτοις θεῖον νεῦ. ὃ δὲ μᾶλ-
λον γε πρᾶγμα τὰ φησι μὴ εἰδέναι τὰς Σαδδου-
καίους, ἰν᾽ μὴν τὰς γεγραφὰς, ἕτερ⊙ ἴ τὴν δύνα-
μιν τ᾽ θεοῦ, ἀφ᾽ ἧς δυνάμεως τὰ τ᾽ ἀνάστασις γί-
νετ᾽, καὶ ἡ καινὴ ἐν αὐτῇ ζωὴ δύνα᾽ ἐστ. ὅτε τ⊙
μηδὲ τὴν δύναμιν τ᾽ θεοῦ εἰδέναι λέγεσθ τοὺς
B Σαδδουκαίους αὐαφίεσθ᾽ ἑαυτὸν τὸν σωτῆρα. ἐ-
πεὶπερ χρισὸς θεοῦ δύναμίς ἐστ, καὶ θεοῦ σοφία, καὶ
ἠπίστατο αὐτὸν ὁ Σαδδουκαῖος, ὡς μὴ εἰδότες τὰς περὶ
αὐτοῦ γεγραφὰς, μηδὲ ὅτι διακονήσετ᾽ τῶν ἀ-
γγέλων ἀνάστασιν τῶν ζωοποιημένων. ὁ ἴ μὴ δοκι-
μάζω τῷ διὰ τ᾽ Τροπολογίας λύεσθ τὰς περὶ
C τ᾽. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γεγραφὰς, μηδὲ τὴν
δύναμιν τ᾽ θεοῦ, ἐπιπορευόμενον δυεῖν θατέρου
ποιήσει, ἢ ἀπιστήσ᾽ τοῖς ἐκκειμένοις ῥητοῖς, ὡς ἀ
καλῶς ἀναγεγραμμένοις, τῷ μὴ ἂν τὸν σωτῆρα
τὰ μὴ γεγραμμένα εἰρηκέναι ὡς γεγραμμένα,
ἢ τολμήσ᾽ ἀπιστῆσαι ὡς οὐκ ἀληθεύσαντι τῷ ἰη-
σοῦ. καὶ τέλος εἴ᾽ ἄν τις ἅπτ᾽ τὰς ἀποκρύφους κα-
ταφεύγων λόγους, ἔνθα δοκεῖ σαφέστερον τὰ περὶ
τ᾽ μακαρίας γεγράφθαι ζωῆς, φήσ᾽ ἐπ᾽ ἐκεί-
νοις τοῖς ἀναφορὰν εἶναι τ᾽ ἐνταῦθα γεγραμμένων
ἐν τῷ. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, καὶ
ὅρα εἰ μὴ πάντοθεν ἄτοπος ἀπεσταῖ᾽ διὰ τ⊙
φεύγειν τὴν τροπολογίαν. ἔπειτ᾽ ὃ τῇ γραφῇ ἀ-
πιστεῖ, πῶς ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ποιήσ᾽ λόγον. ἐπὶ
D τῷ ἰησοῦ, ὡς κ᾽ σάρκα ἰσθίοντ⊙ τ᾽ ἰδίου ποίσεως,
εἴτε ἅπτ᾽ τὰς ἀποκρύφους καταφεύξε᾽, ἐκ τοῦ πε
ὁμολογήμενον πρᾶγμα τῷ τὰς πεποιθήσε-
σιν ἐλθύσε᾽. διόπερ ἐμοὶ οὐκ ἄλλως φαίνε᾽ δύ-
ναθαι λύεσθ τὸ. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γρα-
φὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τ᾽ θεοῦ. ἐν ᾗ τῇ ἀνα-
στάσει, ἔτε γαμῶσιν, ἔτε γαμίσκον᾽, ἢ διὰ τ᾽
ἀνάλογον κειμένης ἀλληγορίας πρὸς τὸν ἀποστό-
λῳ ἐν τῇ πρὸς γαλάτας ἐπιστολῇ, περὶ παιδί-
E σκης καὶ ἐλευθέρας, ἀποδοθησομένης καὶ ἐκ τὰς
λοιπὰς γραφὰς ἔνθα περὶ ἀνδρὸς & γυναικὸς
λέλεκται π᾽ ἡ ὡσπερ πλανῶν᾽ οἱ, διὰ τ⊙ μὴ τρο-
πολογεῖν τὰ περὶ φησι, σιόμενοι μέλλειν ἡμᾶς
μ᾽ τῷ ἀνάστασιν ἐδίειν καὶ πίνειν σωματικὰ
ἐδέσματα, ἐπειὰ λέξεις τῶν γραφῶν διαύτα
περὶ ἐχουσιν. ὅτως καὶ τὰ περὶ γάμων γεγραμ-
μένα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν περὶ ὧν ἅπτ᾽ τ
ῥηθ᾽, καὶ οἱ ὁμόμοι σωσίας ἡμᾶς καὶ ὅτε * χρὴ προσ
σεθ᾽, διὰ ἃς ἀδ᾽ ἐχολάζειν ἐστὶ τῇ προσευχῇ δια-
τὸν, ἐν μολυσμῷ πῶς ὄντων & ἀκαθαρσίᾳ πνι᾽ χρωμένων ἀφροδισίοις. μ᾽ ταῦτα ζητῶ
πότε

πότερον δ. πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ὅτι μόνον ἀναφέρεται δ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἢ ὡς ὅτι δ. ἀλλ' εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ. ἐὰν γὰρ δείξω, ποῦ γραφῆς λέγουσι σωθησόμενοι εἶναι ὡς ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰ μὴ ἄρα τις ἢ ὅτε φήσει δηλοῦσθαι ἐν τῷ· σὺ δὲ ἀπελθὼν πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ, ἢ τῷ. προστέθη πρὸς τὸ γένος αὐτοῦ, ἢ τῷ ἐν δευτερονομίῳ λεγομένῳ περὶ ἀνθρώπου, ὡς τεθνηκότος τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ καὶ ὅτι γῆς ἐστιν ἰδεῖν δ. περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς, θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· καὶ εἰς ὅτι ὃ φήσομεν ὅτι μυεῖα δυνάμεως περὶ τοῦ παρέχειν τοῖς μέλλουσι ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις παρὰ θεᾷ ὑπὸ προφητῶν ὁ σωτὴρ, ὅτε ἐποίησεν, διὰ τὸ τοὺς Σαδδουκαίους μόνοις προσιέσθαι τοῖς μωσέως γράμμασι, ἀφ' ἧς ἐδείκνυτο αὐτοὺς συλλογισμῷ δυσωπῆσαι τοιοῦτο πως δηλοῦντα· ὁ θεὸς ἅπτε μωσεῖ ἐγώ εἰμι θεὸς ἀβραὰμ, καὶ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ θεὸς ἰακώβ, ἵνικα ὅτι τὸ βάτος ἐχημάτισεν αὐτῷ. εἰ οὖν ὁ θεὸς, θεὸς ὄντων ἐστὶν, ἢ θεὸς οὐκ ὄντων. ἀλλ' ἄτοπον λέγειν ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπών. ὁ ὤν, ὅ μοί ἐστιν ὄνομα, τῶν ἀδαμῶς ὄντων θεός ἐστιν, εἰ ὅτε ἄτοπον, ὄντων θεὸς ἐστι, καὶ ζώντων, καὶ ὑφεστηκότων, καὶ ἀθανατιζόντων τῇ χάριτι αὐτοῦ ἧς αὐτοῖς ὁ θεὸς εὐδόκησε, θεὸν ἑαυτὸν ἀναφερόμενον αὐτῶν, ὃ λέγων. ὅ μέστι μνημόσυνον αἰώνιον. ζῶσιν ἄρα αἰθανόμενοι τῷ θεῷ καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ ὁ ἀβραὰμ, καὶ ὁ ἰσαὰκ, καὶ ὁ ἰακώβ, καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἰδίως χρηματίζων θεός. ἐν γὰρ γέγραπται· ἐγὼ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακώβ. ἀλλ' ἐγώ εἰμι θεὸς ἀβραὰμ, καὶ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ θεὸς ἰακώβ, καὶ ὅτως γε ἀνέγραψαν ματθαῖος, καὶ μάρκος, καὶ λουκᾶς, ἵν' ὅλως πᾶσι σώσωσι τοῖς προσέχουσι καὶ ἀναλύσῃ, ὅτι καθ' ἕκαστον αὐτῶν ὁ θεὸς θεός ἐστι, τοῦτ' ἐξαίρετον αὐτοῖς χαριζόμενος. ἐν γὰρ ἦσαν ὅμοιοι τοῖς ἑβραίοις, ἵνα συλλήπτικῶς ὥσπερ ἐκείνων ὄντων καὶ τούτων ὁ θεὸς λέγηται ἐπ' ἐκείνων μόνων γὰρ γέγραπται. ὁ θεὸς τῶν ἑβραίων ἀπέστειλέ με. ὅτι οὖν τούτων χάριν, ἵνα πᾶσιν ὁ λόγος ὅτι εἰς ἀβραὰμ ἰσύπνους ὅλως ἔθνει ἑβραίων ἐστιν. ἐν γὰρ ὅτι ἐστὶν ὁ θεὸς, θεὸς ἀβραὰμ, καὶ θεὸς ἑβραίων; τὸ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ θεὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ ἰσαὰκ, καὶ θεὸν τοῦ ἰακώβ, ὡς θεὸν τῶν ἑβραίων· τοιαύτης οὖν τιμῆς ἠξιώ-

A deinceps an illa; *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, ad illud solum erratur: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur*; an & ad ea quoque; *Sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo*; nec enim reperio in quonam Scripturæ loco Angelis in cœlo similes futuri dicantur, qui salutem adipiscentur; nisi quis fortasse eo illud declarari pronuntiet: *Tu autem ibis ad patres* Gen.15.15. *tuos in pace, nutritus in senectute bona*, & illo: *Appositus est populo suo*, vel eo qui in Gen.35.29. Deuteronomio habetur loco, quo homo, quasi à Deo in cœlo, & supra terram con- B stitutus exhibetur; quem locum tibi ipse quæsitum reperies. Deinde illud exponendum venit: *De resurrectione mortuorum non* Deut.4.32. *legistis, quod dictum est à Deo dicente vobis*: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Deus non est Deus mortuorum,* Matth.22. *sed viventium.* Ad id autem dicemus, cum 31,32. depromtis è Prophetis sexcentis testimoniis probare posset Servator futuram vitam homines manere, id minime fecisse, quod scilicet unam Moysis Scripturam admitterent Sadducæi, à qua deducta ratio- C cinatione convincere ipsos voluit; sic autem illa se habere videtur; Deus dixit Moysi: *Ego sum Deus Abraham, & Deus* Exod.3.14. *Isaac, & Deus Iacob*, cum oraculum ipsi 15. in rubo reddidit: aut igitur Deus, eorum Deus est, qui sunt, aut eorum qui non sunt: absurdum est autem Deum qui dixit: *Ego sum, qui sum, id mihi nomen est*, horum esse Deum pronuntiare qui neutiquam sunt: quod si illud absurdum est, eorum profecto Deus est qui sunt, & qui vivunt, & qui existunt, quique beneficium à Deo in se collatum agnoscunt, cum ipsorum Deum D esse professus est, & dixit: *Hoc est memo-* Exod.3.15. *riale meum in æternum.* Vivunt ergo, Deum, ipsiusque beneficium agnoscentes Abraham, & Isaac, & Iacob, & uniuscujusque ipsorum speciatim Deus dictus est; nec enim scriptum est: *Ego Deus Abraham, & Isaac, & Iacob*, sed: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob*, & ita à Matthæo, & Marco, & Luca scriptum est, ut Lectoribus, opinor, persuadeant Deum singulorum ipsorum Deum esse, hanc ipsis peculiarem veniam condonantem: nec E enim Ebræis similes erant, ut quemadmodum illorum, ita & horum Deus collective appellaretur; de his quippe scriptum est: *Deus Ebræorum misit me*; de illis autem Exod.7.16. sigillatim, ut unum Abrahamum ejusdem esse dignitatis & pretii ac totam Ebræorum gentem Scriptura declararet; annon enim Deus æquè Deus est Abrahami ac Deus Ebræorum? Deum item ipsum esse Isaac, & Deum Jacob, ita ut Ebræorum Deus est, pari modo pronuntiabis. Simili autem honore dignum habitum fuisse Eliam exi-

sti-

stimo; idcirco quarto Regum scriptum est,
4. Reg. 2, 14. *Deus Eliæ.* Deus ergo Abrahami solum Deus erat; similiter & Isaac, & Iacob; Sospitatoris autem nostri qui ipsis præstantior est, non Deus solum, sed etiam Pater Deus est. Propterea recte ait Apostolus:
2. Cor. 1, 3. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi.* Is autem Christus Iesus, cujus benedictus Deus & Pater est, id etiam veris suis concessit Discipulis, ut ipsorum non modo Deus, sed etiam Pater sit; postquam enim surrexit à mortuis, Mariæ dixit: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, & dic eis:*
Ioh. 20. 17. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.* Tunc vero & Abrahamo, & Isaaco, & Iacobo id gratificatum ipsum fuisse existimo, ut non amplius eorum Deus duntaxat esset Deus, sed jam
Luc. 20, 38 etiam Pater. Ad id vero: *Deus non est mortuorum, sed vivorum,* quod apud Matthæum & Marcum itidem extat, illud etiam addidit Lucas: *Omnes enim vivunt ei,* quæ quidem Patriarcharum laus erat non exigua; tanto videlicet nostro Servatore, non ipsos solum vivere, sed quodcunq; etiã vitæ ipsorum est Deo nec alii cuiquam ducere testificante. Illud vero: *Omnes enim vivunt ei,* omni modo nos exercere ac repræsentare decet, ut non alii cuiquam, quam Deo in Christo omnes vivamus. Hanc autem quæ Patriarcharum vitam adstruebat demonstrationem, paucis comprehensam verbis, & ex Moysis scriptis eorum gratia depromtam qui sola illa tanquam divina admittebant,
Matth. 22. *audientes turbæ mirabantur;* Sospitatoris doctrinæ assentientes, atque huic quidem sapientissimæ, quæque parum ipsi credulos conciliare, ad eumque convertere posset.

Ἀλλ νομίζω ἐν τῇ ἐλίᾳ, διὸ ἀναγέγραπται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν ὁ θεὸς ἠλιέ· ὁ μὲν γὰρ ἀβραὰμ θεὸς μόνον ἦν ὁ θεὸς, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ἰσαὰκ, καὶ ὁ ἰακώβ. ὁ δὲ κρείττων καὶ αὐτῶν σωτὴρ ἡμῶν οὐ μόνον θεός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ πατήρ· διὸ καλῶς λέγει τοῖς ἀποστόλοις ὁ λόγος ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὅτε δὲ ἰησοῦς χριστὸς, ὁ εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ εὐχαρίστησε τοῖς ἰνδικοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς τὸν αὐτὸν εἶναι αὐτῶν οὐ μόνον θεὸν ἀλλὰ καὶ πατέρα. φησὶ γοῦν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν πρὸς τὴν μαριάμ. μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν. ἐγὼ οἶμαι ὅτε τότε καὶ τῷ ἀβραὰμ, καὶ τῷ ἰσαὰκ, καὶ τῷ ἰακὼβ ἐχαρίσατο, ἵνα μηκέτι μόνον θεὸς ἦν αὐτῶν ὁ θεὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ πατήρ. ὁ δὲ λεγόμενος πρός τινων ὅτι ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων, καιμάλιστα καὶ πρὸς ματθαῖον, καὶ μάρκον, ὅτι πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν, ὅπερ ἴσως ἐχ' ὁ τυχὼν ἐπανορθοῦται τὴν πατριαρχῶν. ἅτε δὴ τηλικούτου σωτῆρος καὶ ἡμῶν μαρτυρεῖ καὶ αὐτοῖς, οὐ μόνον ὅτι ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ζῶσι, θεῷ ζῶσι, καὶ οὐκ ἄλλῳ τινί· ὅτε δὲ πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσι, καλὸν πάντοτε ἀσκεῖν, καὶ ἡμᾶς ἀναλαβεῖν, ἵνα πάντες μηδενὶ ἄλλῳ, ἢ τῷ θεῷ ζήσωμεν ἐν χριστῷ· τοιοῦτον βραχυλογίᾳ ἀποδείξειν, ὅτι τῷ μωσέως γραμμάτων, τοῖς μόνα ἐκεῖνα παραδεχομένοις ὡς θεῖα, καὶ ἐζήτησε τὰς πατριάρχας, ἀκούοντες δοι, ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο τῇ διδαχῇ αὐτοῦ παραδεχόμενοι ἐν ζωῆς καὶ σωτηρίου τὰς δυσπιστοτέρας ἔχοντας ὑπερέψαι πρὸς αὐτόν

FINIS PRIMÆ PARTIS.

ΩΡΙ-